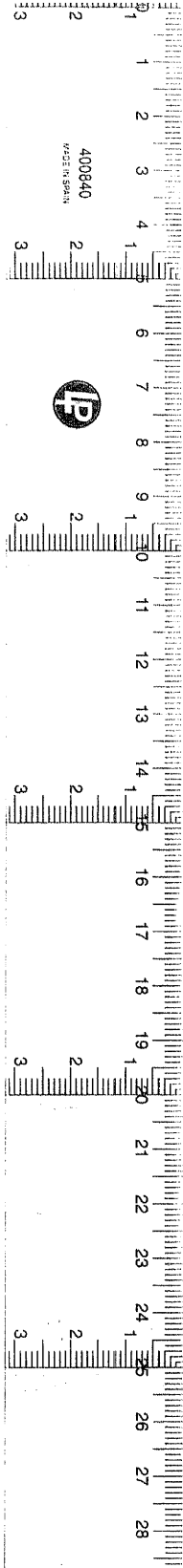
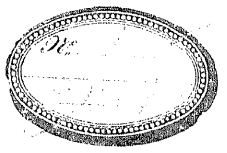
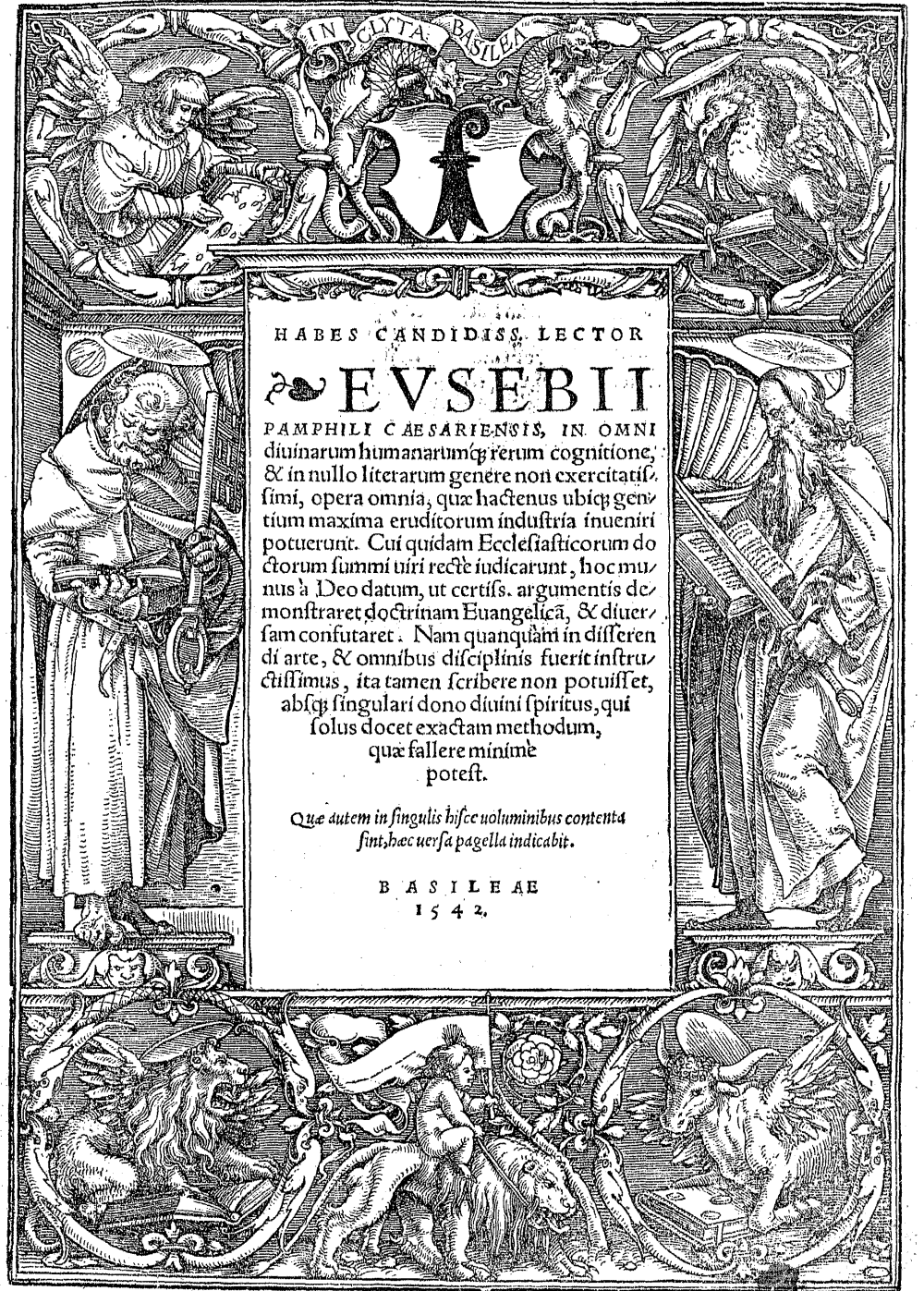

7IV-3

2.a.9-2.

HABES CANDIDISS. LECTOR

EVSEBII

PAMPHILI CAESARIENSIS, IN OMNI diuinarum humanarumq; rerum cognitione, & in nullo literarum genere non exercitatis. simi, opera omnia, quae hactenus ubiq; gentium maxima eruditorum industria inueniri potuerunt. Cui quidam Ecclesiasticorum doctorum summi uiri recte iudicarunt, hoc munus a Deo datum, ut certis. argumentis demonstraret doctrinam Euangelicā, & diuersam confutaret. Nam quauis in differendi arte, & omnibus disciplinis fuerit instructissimus, ita tamen scribere non potuisset, absq; singulari dono diuini spiritus, qui solus docet exactam methodum, quae fallere minime potest.

Quae autem in singulis hisce uoluminibus contenta sint, haec uersa pagella indicabit.

BASILEAE
1542.

FORVM QVÆ HÆC VOLVMINA
complectuntur Catalogus.

TOMVS I.

De Euangelij præparatione, Georgio Trapezuntio interprete. Lib. XIII.

TOMVS II.

De Euangelij demonstratione, quas Donatus Veronensis latinitate donauit. Lib. x.

TOMVS III.

De Historia ecclesiastica, Rufino interprete. Lib. IX.
Item Rufini presbyteri Aquileiensis historiae ecclesiasticae, quæ Eusebii alijs post se commemoranda reliquit. Lib. II.
Eusebii aduersus hæresim Hieroclis. Lib. I.

TOMVS IIII. CHRONICON

Eusebii quod D. Hieronymus transtulit.
Item D. Hieronymi presbyteri.
Prosperi Aquitanici.
Matthæi Palmerij Florentini.
Matthæi Palmerij Pisani.
Item duorum quorundam doctrina & fide insignium uirorū, qui res gestas memoratu dignas usq; ad hoc tempus perseripserunt.

DE EVSEBIO CAESARIENSI
Ex Catalogo Diui Hieronymi.

Eusebius, Cesareæ Palestinæ episcopus, in scripturis diuinis studiosissimus, & bibliothecæ diuinæ cū Pamphilo martyre diligentissimus peruestigator, adidit infinita uolumina De quibus hæc sunt.

Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, hoc est, Euangelicæ demonstrationis. Lib. XX.
Εὐαγγελικῆς προετοιμασίας, hoc est, Euangelicæ præparationis. Lib. XV.
Θεοφανείας, hoc est, diuinæ apparitionis. Lib. V.
Ecclesiasticæ historię. Lib. X.

Chronicorum canonum omnimoda historia, Et

De Euangeliorum diaphonia.

In Esaiam, Libri X. Et

Contra Porphyriū, qui eodem tempore scribebat in Sicilia, ut quidam putāt, Libri XXX. De quibus ad me uiginti tantum peruenerunt.

Τοπικῶν.

Ἀπολογίας pro Origene.

De uita Pamphili.

De martyribus alia opuscula. Et

In centum quinquaginta Psalmos, eruditissimi commentarij. Et multa alia.

Floruit maximè sub Cōstantino Imperatore & Constantio. Et ob amicitiam Pamphili martyris ab eo cognomentam fortitus est.

Por commission de los Srs Inquisidores de la ciudad de Sevilla
conforme al ex. supar. de 1640.

Diego de Ribera N^{ro} addit de novo
expurgandum expurgationis
anni 1700

INDEX OMNIUM

FORVM QVÆ HIS QVATVOR EVSEBII CAE
sariensis tomis insunt, & a nouo accesserunt.

Aron primus Pontifex Hebraeorum 4 tom. pagina 23 c
abaris Ariolus Hyperboreanus agnoscitur 4 tom. 50 b
abaris de Scythia uenit in Graeciam 4 tom. 53 a
abas rex Argiuorum 4 tom. 27 b
abander Atheniensis rex 4 to. 48 a
abdias prophetat apud Heb. 4 tom.
abel quid 1 tom. 155 (39 c
abgarus rex gentis ultra Euphratem 3 tom. 20
abgarus regnabat in Edessa ciuitate 3 tom. 20
abgarus rex sanatur 3 tom. 21
abia Hebraeis iudae praest 4 to. 38 c
abilis episcopus Alexandrinus 3 tom. 48 & 50
abimael filius lectan 4 tom. 6 a
abimelech illustris habetur 4 tom. 38 c
ablauis Praefectus Praetorijs occiditur 4 tom. 84 d
abraham credens ei qui sibi apparuerat, idest, Christo iustificatus est 3 tom. 12
abraam primus omnium Prophetarum uocationem Gentium pollicetur 4 tom. 13 b
abraam moritur 4 tom. 14 d
abraam nascitur tempore Nini 4 tom. 3 a 10 c 56 b
abraam quado facta sit repromissio 4 tom. 13 a
abraam primam etatem apud Chaldaeos transiit 4 tom. 6 c & 11 a
abraam quid 1 tom. 155
abraam quo tempore floruerit 1 tom. 145
abraami etiam gentium historia fecere mentionem 1 tom. 130
abraam eiusq; maiores qua ratione iustitiam sibi acquisierint coram deo. 2 tom. 13
abraam quomodo que in legibus

posita erant ante constitutionem Mosisy nauerit 2 tom. 15
abraam quando fuerit 1 tom. 145
abrae deus duo promisit deijs que ab illo erant oritur 2 to. 48
acacius Episc. Caesariensis 4 to. 85 b
acca Lauret. uxor Faustuli 4 to. 44 b
accianus fundus iuxta Pisaurum ab Accio Poeta 4 tom. 64 b
accius L. Tragediarum scriptor 4 tom. 64 a
accursius lorenstinus nobilis Iurisperitus 4 tom. 124 d
acclamationes gentium aduersus Christianos 3 tom. 82
acengeres rex Aegypti 4 tom. 23 a
acephalorum heresis ingruit 4 tom. 95 b
achaticum concilium 3 tom. 99
achias prophetat 4 tom. 37 c 38 c
achia ab Acheo condita 4 tom. 27 a
achia redacta in formam prouinciae 4 tom. 74 c
achilleus Aegypti obtinet 4 tom. 82 b
achali rex Saracenorū 4 tom. 104 a
achab rex Hebraeorum Israel 4 tom. 39 d
acherres rex Aegypti 4 tom. 23 b
achas Hebraeorum Iudae 4 tom. 45 c
achillas XVII Episcopus Alexandriae 4 tom. 83 b
achoris rex Aegyptiorum 4 tom. 23 a 57 c
actisus rex Argiuorum 4 tom. 28 b
acies igne caelo uise 4 tom. 100 b
acromo lacu monstrum habitum 4 tom. 166 d
actorum liber aduersus Christum confectus 3 tom. 17
acta Petri, liber ἀποκρυφῶν 3 tom. 40
acta Apostolorum autore Luca Endagelista 3 tom. 41
acteon quo temp. uixerit 4 to. 29 b
adalinda carcere liberata ab Otho-

ne in matrimonium assumitur 4 tom. 115 d
adam 4 tom. 5 a
adam quid apud Hebraeos significet 1 tom. 155
adamantius qui & origines 3 to. 113
adauctus martyr, & genere italus 3 tom. 152
adelpheia Francorū regis filia sumpta in matrimonium à theodorico 4 tom. 96 d
adcodatus Episc. Rom. 4 tom. 105 c
adiabenerū regina Helena 3 to. 29
admiraldus peremptus est magister equitum 4 tom. 162 a
adoardus rex Anglorum Parisium obsidet 4 tom. 131 b
adoardus Anglie rex Ioannem Francorum dimittit regem & Philippū Francorū superat 4 to. 130 b 131 b
adoardus Anglorū rex clarissimus moritur 4 tom. 128 b
adoardus filius Adoardi rex Anglorum 4 tom. 128 b
adon iudex rexit Israel 4 tom. 32 c
adoloidus rex Langobardorum factus à patre Agilulpho 4 tom. 102 b 103 d
adolefcentulas tympanistras, quas psalmista mystice appellet 2 tom. 249
adoram filius lectan 4 tom. 6 a
adorationis honorem soli deo tribuere Christus edocuit 2 tom. 68
adoratio corporalis Iudeorum ex lege Mosi reijcitur 2 tom. 36
adoynus rex Langobardorum 4 tom. 97 d
adraftus rex Sicyoniorum 4 to. 33 d
aduentus Christi cur ad ipsa extrema tempora post longū multūq; æuum sit prorogatus 2 tom. 206
adriani temporibus Iudaei nonisimū excidium passi 3 tom. 6
adriani epistola ad Fundanū Asiae proconsulem 3 tom. 65
A 2 adrianus

adrianus Imperator moritur 3 tom. 65
 adrianus Augustus auus Antonini Veri 3 tom. 78
 adrianus fit Imperator 3 tom. 62
 aduentum Christi primum olim prae-
 terisse duobus potissimum si-
 gnis colligitur 2 tom. 176
 aduentu secundo Christi futura, lu-
 dai falso referunt ad primum
 2 tom. 115
 aduentu Christi Iudaeis reiectis gen-
 tes esse adoptandas filiorum lo-
 co ostenditur 2 tom. 172
 aduentus Christi in carnem luculen-
 ter Mosi uaticinio designatur
 2 tom. 11
 aduentum Christi spectata prophe-
 tarum oracula, cur alia quidem
 obscurius, alia autem apertius di-
 cta inueniantur 2 tom. 149
 aduentus dei ad homines ostendi-
 tur 2 tom. 150
 aduentus domini in terra regnumq;
 eius inter gentes, et nouum can-
 ticum non ipsi Israel sed genti-
 bus exhibendum comprobatur
 2 tom. 152
 aduentus dominici tempus que si-
 gna ex prophetica praenunciatio-
 ne declarent ostenditur
 2 tom. 229
 aduentus Christi quid sibi uelit, quid
 ue significet 2 tom. 104
 aduentus Christi declaratio
 2 tom. 36
 aduentus Christi duplex, utriusque
 quanta sit disparitas declaratur
 2 tom. 212
 aduentus Christi ad homines quise-
 nam fuerit modus 2 tom. 176
 aduentus et regni Christi renoua-
 tio, et uocatio omnium genti-
 um, que in eo facta est declara-
 tio 2 tom. 35
 aduentus filij dei à prophetis prae-
 dictus 3 tom. 8
 aduentum Christi qualiter expletis
 septuaginta hebdomadibus
 Daniel propheta praedixerit
 3 tom. 215

aduentum Christi quo tempore si-
 turum patriarcha praedixerit
 2 tom. 61
 adulteras qua seueritate Arabes pu-
 niant 1 tom. 84
 adyabeni superati à Seucro Impera-
 tore 4 tom. 79 c
 aedes Ionis nobiliss. noui dei
 Caij 3 tom. 26
 aediles Rome facti primum
 4 tom. 56 b
 aeditiones ueteris instrumenti
 3 tom. 114
 aeneidum libri emendati à Varo et
 Tucca, ea lege ne quid adderent
 4 tom. 69 c
 aegialeus primus rex Sicyoniorum
 4 tom. 10 c
 aegidius VI rex Sicioniorum 4
 tom. 13 c
 aegidius scientia et sanctitate clarus
 4 tom. 107 b
 aeginatae mare obtinuerunt 4
 tom. 55 b
 aegyptij uenerantur scarabum 1
 tom. 26
 aegyptus dicta ab Aegypto ibi reg-
 nante 4 tom. 25 a
 aegyptus fit Romana prouincia 4
 tom. 68 b
 aegyptus sociatur imperio Persarum
 4 tom. 58 c
 aegyptus à Persis discessit 4
 tom. 57 c
 aegyptiorum maxima multitudo Af-
 ricam ingressa 4 tom. 106 a
 aegyptiorum regnum translatum
 ad Persas 4 tom. 54 b
 aegyptijs iura Bocchorus constituit
 4 tom. 45
 aegyptius Pseudopropheta Iudaeos
 decepit 4 tom. 73 a
 aegyptius Pseudopropheta oppri-
 mitur à Felice Procuratore Iu-
 daeae 4 tom. 73 a
 aegyptus recessit à Dario 4 to. 55 c
 aegyptus antea dicebatur Acria
 4 tom. 25 a
 aegyptij Mandesij 4 tom. 57 c
 aegyptij à Mestire filio Cham 4
 tom. 5 d

aegyptij Armeniam uastant 4
 tom. 126 c
 aegyptij mare obtinent post Phoe-
 nices 4 tom. 45 d
 aegyptij Euenitae incipiunt regnare
 4 tom. 57 d
 aegyptum Turca depopulatur 4
 tom. 159 c
 africam minorem occupat Barba-
 rossa 4 tom. 167 c
 aegyptij quare coluerunt animalia
 1 tom. 17
 aegyptijs Marcus primus omnium
 praedicauit 3 tom. 31
 aegyptius inundatione Nili fecunda
 tur 3 tom. 200
 aegyptij martyres constantes 3
 tom. 150
 aegyptij martyres igne consumpti
 3 tom. 124
 aegyptius Magnus pseudopropheta
 3 tom. 35
 aegyptius profugatus à felice pro-
 curatore Iudaeae 3 tom. 35
 aegyptij fruges terrae quasi deos om-
 nim adorabant 1 tom. 10
 aegyptij lunam et solem deos esse
 olim existimabant 1 tom. 10
 aegyptiorum qualis fuerit mystica
 et naturalis theologia
 1 tom. 29
 aegyptius regnat Mycenis 4 to. 33 d
 acion dux Langobardorum 4
 tom. 88 c
 aelia ab Aelio Adriano condita, in
 cuius porta Sus sculptus est in
 marmore 4 tom. 77 b
 aelius Episcopus Hierosolyma 4
 tom. 78 d
 aelius Pertinax Imperator Roma-
 nus 4 tom. 79 a
 aelius Adrianus Imperator 3
 tom. 62
 aemilia mutata in Aemilium 4
 tom. 153 d 154 a
 aemilius Nacer Poeta moritur 4
 tom. 69 b
 aemilius frontinus proconsul Asiae
 3 tom. 96
 aemilianus Praeses 3 tom. 130
 aeneas 4 tom. 170 b
 aeneas

aeneas rex Latinorum mortuo Lati-
 no 4 tom. 33 d
 agabus propheta famem futuram
 denunciat 3 tom. 25 et 27
 agabi propheta expletur 4 tom.
 72 b
 agamemnor Atheniensibus regnat
 4 tom. 44 b
 agamemnon rex Mycenarum 4
 tom. 32 b
 agabus Laodiceus successor Theo-
 teci Caesariensis 3 tom. 143
 agapitus Episcopus Romanus Con-
 stantinopolim ad Iustinianum pro-
 fectus interijt 4 tom. 98 d
 agapitus Episcopus Romanus 4
 tom. 98 c
 agapitus I Pontifex Romanus 4
 tom. 115 b
 agareni dicti, qui antea ismaelitae
 4 tom. 13 a
 agastus Atheniensibus praest 4
 tom. 37 a
 agathonica Christi martyr 3 to. 72
 agathobolus Philosophus claruit
 4 tom. 76 c
 agatho Pontifex Rom. 4 tom. 105 c
 agebas rex Corinthi 4 tom. 40 b
 agefilaus Laedemoniorum rex
 4 tom. 38 d
 agearus regnat Edesse 4 tom. 80 d
 ageus propheta 4 tom. 52 d
 et 53 d
 agilulphus rex Langobardorum 4
 tom. 101 b
 agilulphus cum Theoderico rege
 Francorum firmat pacem 4
 tom. 101 d
 agilulphus contra Romanos felici-
 ter pugnat 4 tom. 102 a
 agilulphi regis filia olim à Romanis
 capta redditur Langobardis 4
 tom. 102 b
 agilus Corinthiorum rex 4 tom.
 37 b
 agnus locutus est sub Bocchoro re-
 ge Aegyptiorum 4 tom. 45 a
 agnus dei cur Christus sit dictus 2
 tom. 259
 agon Actiacus constitutus 4
 tom. 68 c

agon centenarius Romae primum
 actus 4 tom. 56 b
 agon Gymnicus, qui Panathencon
 4 tom. 53 a
 agon Olympiacus constitutus ab Her-
 cule 4 tom. 32 a
 agon Nemcocus primum actus 4
 tom. 52 b
 agon primus Solis constitutus ab Au-
 reliano 4 tom. 81 d
 agon Lyciorum primus 4 tom. 34 b
 agon Androgi 4 tom. 30 d
 agon mille annorum actus 4 tom.
 80 d
 agones Antinoi 3 tom. 65
 agrippa Iudaeorum rex 3 tom. 35
 agrippa Castoris liber aduersus Ba-
 siliden 3 tom. 63
 agrippa obtinet principatum Iudaeo-
 rum 3 tom. 25
 agrippa adoptatur ab Augusto 4
 tom. 70 a et 69 b
 agrippa auunculus Herodis creatur
 rex Iudaeorum à Claudio 4
 tom. 72 a
 agrippa Herodis filius à Tiberio in
 carcerem conijcitur 4 tom. 71 d
 agrippinus episcopus Alexandrinus
 3 tom. 74
 agrippinus duodecim annis praesuit
 Alexandriae ecclesiae 3 tom. 92
 agrippinus Episcopus Alexandriae
 factus 4 tom. 78 a
 agrum alienum qui arauerit qua poe-
 na plectendum Plato putauerit
 1 tom. 184
 ahmatus in Persia fugit 4 to. 158 c
 ahmatus fratrem Zelimum bello pe-
 titur 4 tom. 158 c
 aidimus scriptor peregrinae histo-
 riae 4 tom. 28 b
 aidoneus, id est, Orcus rex Molosso-
 rum 4 tom. 27 a
 aito rex Armen. moritur 4 to. 126 c
 aizal filius Iectan 4 tom. 6 a
 aeneas Syluius III Latinorum rex
 4 tom. 35 b
 aequile uocata quae nunc Pelopon-
 nesus 4 tom. 10 c
 aera omnium rerum principium
 opinatur anaximenes 1 tom. 8

et 209
 aescimedes Athenis regnat 4 tom.
 aeschylus Atheniensibus re- (46 b
 gnat 4 tom. 45 a
 aeschylus Tragediarum scriptor
 4 tom. 54 d et 55 d
 aesopos interimitur à Delphis 4
 tom. 53 a
 aeschines Orator agnoscitur 4
 tom. 58 b
 aeternitas quid ex Numenij Plato-
 nici sententia 1 tom. 158
 acthiopes oriundi à Chus filio Chā
 4 tom. 5 d
 acthiopes iuxta aegyptum confede-
 runt 4 tom. 21 a
 actius Patricius Iussu Valentiniani
 interficitur 4 tom. 94 d
 actius uictus à Bonifacio 4 to. 92 b
 actius Comes recipit partem Gal-
 liarum, quam Franci occupauerunt
 4 tom. 92 a
 actius Gundacarium regem Burgun-
 dionum obtinuit 4 tom. 92 b
 actius et Eunoncus Ariani heretici
 3 tom. 185
 actina incendium 4 tom. 57 a
 afri Romani depredantur 4
 tom. 112 a
 afri repelluntur à Romanis 4
 tom. 112 a
 africanus scriptor 4 to. 2 b et 45 b
 alani ingresi sunt Gallias 4 tom.
 90 a
 alba longa condita Lauinij 4 tom.
 34 a
 alba Syluius rex Latinorum 4 tom.
 37 b
 alban Graecam Turca capiunt 4
 tom. 160 d
 albae regali Ferdinandus rex diada-
 mate redimitur 4 tom. 163 c
 albani uicti à Tullo Hostilio 4
 tom. 49 b
 albertus Marchio Brandenburgens-
 is Achilles Germanicus nunci-
 patus 4 tom. 151 c
 albertus Germanorum militum dux
 Prusiae factus est 4 tom. 163 c
 albertus Imperator Romanus 4
 tom. 127 d

albertus 11 Imperator Romanus 4 tom. 135 a	alcmaeon claret 4 tom. 50 a	Medos capit 4 tom. 59 a	alexander Romanus episcopus, successor Euaristi 3 tom. 61	alphonfus Ferdinandus filius rex Hispanie 4 tom. 121 d	ambrosius ordinis Camaldulensis graecolatineq; doctus claruit in Concilio Basiliensi 4 tom. 135 b
albertus Rodolphi filius Astaulphi Imperatorem in praelio occidit 4 tom. 127 d	alcunes siue Alcumenus rex Lacedaemoniorum 4 tom. 43 c	alexandria ecclesia a Marco euang. lista constituta 3 tom. 31	alexander Romanus moritur 3 tom. 62	alphonfus Ferdinandus regis primogenitus redigit in potestatem Soranum duces 4 tom. 141 d	ambrosius multa Christiane scribit 4 tom. 88 d
albertus Imperator a nepote interficitur 4 tom. 128 b	alcunus Parisiense studium incipit 4 tom. 110 a	alexandria stadium quoddam pietatis 3 tom. 105 a	alexander medicus, genere Phryx, martyr 3 tom. 86	alphonfus fugit in Siciliam 4 tom. 151 d	ambrosius Mediolanensis totam vitam ad fidem Christi conuertit post mortem Auxentij 4 to. 87 d
albertus Veronensium tyrannus necatur 4 tom. 125 d	alexmanni caesi apud Argentoratum 4 tom. 86 b & 88 b	alexandria orta seditio in Christi nos 3 tom. 198 c	alexander Montanista nominabat se martyrem 3 tom. 96	alphonfus rex Aragonum & Veneti inter se foedus percipiunt 4 tom. 136 d	ambrosius Valentianus monitus ab Origene resipiscit 3 tom. 114
albertus Magnus Parisijs claret 4 tom. 125 d	alexmannorum LX milia caesi a Constantino 4 tom. 82 d	alexander Corinthi rex 4 to. 44 d	alexander Montanista, latro 3 tom. 95	alphonfus Calabriae dux Florentinum agrum populatur, & multas urbes capit 4 tom. 146 b	ambrosius consularis Liguria nondum baptizatus eligitur in episcopum Mediolanensem 3 tom. 196
albertus Magnus Ratisponensis Episcopus moritur 4 tom. 126 d	alexander Pontifex maximus Iubileum concedit 4 tom. 153 b	alexander Phercus 4 tom. 58 b	alexander Imperator 3 tom. 117	alphonfus Aragonensium rex Nedapolim capit 4 tom. 135 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albinus procurator Iudaeae 4 tom. 73 b	alexander 11 Pontifex maximus 4 tom. 119 b	alexander Ptolemeus matrem interca fecit 4 tom. 65 c	alexandri Imperatoris mors 3 tom. 119	alphonfus rex Hispaniae moritur 4 tom. 121 d	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albinus Consul Romanus 4 to. 161 c	alexander 111 Pontifex Romanus 112 d 125 c	alexander Hierosolymorum Episcopus apud Caesarem Palaestinae ob martyrrium interficitur 4 tom. 80 d	alexandri epistola ad Antinoias 3 tom. 111	alphonfus Aragonensium rex Nedapolim capit 4 tom. 135 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albinus praefectus Iudaeae post Festum 3 tom. 37	alexander 111 Pontifex maximus fugatus a Friderico Imperatore in Franciam 4 tom. 122 a	alexander Alexandriae ecclesiae Episcopus 4 tom. 83 c	alexandri epistola ad Antinoias 3 tom. 111	alphonfus Aragonensium rex Nedapolim capit 4 tom. 135 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albius secundus Alexandrinus ecclesiae Episcopus 4 tom. 75 a	alexander V Romanorum Episcopus 4 tom. 76 a	alexander ob confessionem dominici corporis claret 4 tom. 79 c	alexander adiutor Narcisci 3 to. 110	alphonfus Aragonensium rex Nedapolim capit 4 tom. 135 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albius fluuius immense adaugetur 4 tom. 162 a	alexander V Cretenensis Pontifex maximus 4 tom. 133 c	alexander Episcopus Hierosolymorum 4 tom. 79 d	alexandri epistola ad Antinoias 3 tom. 111	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albrechtus & Christophorus duces Bavariae belligerantur inter se 4 tom. 151 d	alexander V Pontifex maximus 4 tom. 153 d	alexander Hierosolymorum 4 tom. 79 d	alexander Hierosolymitanus episcopus soli Origeni concedit magisterij summam 3 tom. 119	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albrechtus dux Bauariae Ratisponam capit 4 tom. 151 d	alexander VII Pontifex maximus 4 tom. 151 b	alexandria condita iuxta Ticinum urbem, & appellata a nomine Pontificis 4 tom. 122 a	alexander Hierosolymitanus episcopus quiescit in carcere 3 tom. 122	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albutius rex Langobardorum 4 tom. 99 b	alexandrina pestis 3 tom. 133	alexandria in Aegypto ab Alexandro Magno condita 4 tom. 56 a	alexander episcopus Alexandriae 3 tom. 171	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albutius rex Gothorum dolo uxoris interficitur 4 tom. 100 c	alexandri martyres quid pro Christo sunt perpepsi 3 tom. 153	alexander Magnus moritur XXXXIIII aetatis anno 4 tom. 59 a	alexander Constantino politanus episcopus terretur ab Arrianis 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
albutius Sylo clarus Rhetor 4 tom. 69 c	alexander Romanus Imperator, tamen seuerus custos fuit discipline militaris, ut quasdam legiones integras exautorauerit 4 tom. 80 a	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcamenon Atheniensibus praefectus 4 tom. 46 b	alexander Imperator Romanus Mogontiaci occiditur 4 tom. 80 b	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcæus Poeta clarus habetur 4 tom. 51 b	alexander Mammeae filius Imperator Romanus 4 tom. 80 a	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alchimus ambitione inuadit Pontificatum Iudaeorum 4 tom. 63 c	alexander Magnus Indum amnem transgreditur 4 tom. 59 a	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcianus in patriam Pauli uocatur 4 tom. 167 a	alexander Magnus Asiae regnum occupat 4 tom. 59 a	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcianus a Gallis Biturgiam conditus 800 coronatis 4 tom. 165 d	alexander Antiochi filius Syriae & Asiae imperat 4 tom. 63 d	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcibiades profugus abiit ad Tisaphernem 4 tom. 57 b	alexander Magnus nascitur 4 tom. 58 b	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcibiades uinctus pro Christo, rigorem uitae austere moderatur, ne offendat alios 3 tom. 89	alexander rex Macedoniae 4 tom. 54 d & 58 a & d	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196
alcimus Rhetor in Aquitania docet 4 tom. 86 a	alexander Magnus Hyrcanos 4 tom. 54 d & 58 a & d	alexander Magnus contra Illyricos & Thracas feliciter pugnavit 4 tom. 58 b	alexander Constantino politanus prostratus sub altari pernoctat in precibus 3 tom. 180	alphonfus Aragonensium rex mortitur 4 tom. 138 c	ambrosius baptizatus suscipit praesulatum Mediolanensem 3 tom. 196

alexander

amorreus filius Chanaan 4 to. 6 a
 amphion regnat Thebis expulso
 Cadmon 4 tom. 27 b & 26 b
 amphion in arte musica clarus 4
 tom. 26 b
 amphion cantu citharæ saxa mouet
 4 tom. 29 a
 amphitheatrum Romæ à Tito extru-
 ctum 4 tom. 74 d
 amphitheatrum Romæ incensum 4
 tom. 76 d
 amphitheatrum iterum Romæ in-
 censum 4 tom. 80 d
 amphitryon regnat Athenis 4
 tom. 24 b
 annulus interficitur à Romulo &
 Remo 4 tom. 45 a
 annulus Syllus Latinorum rex 4
 tom. 44 b
 amyntas rex Macedonum 4 tom.
 52 d & 57 c
 amyntas alter Macedonum rex 4
 tom. 57 d
 amyntas rex Assyriorum 4 to. 24 c
 anabaptis perpetuo acceptum est
 sceptrum 4 tom. 168 a
 anabaptistarum doctrinam Nicolaus
 Storckius scire cepit 4
 tom. 161 d
 anabaptistarum insania in inferiore
 Germania 4 tom. 167 d
 anacletus Romanus episcopus 3
 tom. 48
 anacletus duodecim annis presuit
 Rom. ecclesie 3 tom. 48
 anacletus tertius Pontifex Roma-
 nus 4 tom. 74 d
 anacreon Lyricus poeta agnoscit 4
 tom. 53 c
 ananias sive Aurelius V. rex assyrio-
 rum 4 tom. 13 c
 ananias rex Aegyptiorum 4 to. 53 a
 ananelus constitutus Princeps lu-
 daeorum ab Herode 4 tom. 68 b
 ananias cursor 3 tom. 19
 ananias pont. propugnator Sadauce-
 orum 3 tom. 37
 ananias propheta Babyloniae 4
 tom. 50 d
 anastasis templum Romæ corrui-
 t 4 tom. 139 c

anastasius II Pontifex Romanus
 4 tom. 97 a
 anastasius II Pontifex Romanus
 4 tom. 115 a
 anastasius Episcopus Romanus 4
 tom. 8 c
 anastasius III Pontifex Romanus
 4 tom. 122 a
 anastasius regnum Romanorum in
 se transfudit, qui Philippum in
 priuatum modum redegit 4
 tom. 107 d
 anastasius in oriente regnat 4
 tom. 96 d
 anastasius pellitur à Theodosio 4
 tom. 107 b
 anastasius fulmine iclus interficitur 4
 tom. 97 c
 anatolius Episcopus Laodicenus
 eruditissimus 4 tom. 82 a
 anatolij prudens factum apud Ale-
 xandriam 3 tom. eodem
 anatolius quid de pascha senserit
 3 tom. eodem
 anatolius uiuente Theodoro Cesa-
 rich ecclesie presuit 3 tom. 143
 anatolius quomodo factus sit Lao-
 dicensis episcopus 3 tom. eodem
 anatolius Alexandrinus, Laodicie
 episcopus 3 tom. 142
 anaxagoras moritur 4 tom. 56 d
 anaxagoras Philosophus claruit
 4 tom. 54 d
 anaxagoras cur eo demencie perdu-
 ctus sit, ut solem ignem esse puta-
 uerit 1 tom. 207
 anaxagoras philosophandi amore
 agros incultos deseruit 1 to. 209
 anaxilaus Larissens Pythagoricus
 urbe Italiae pellitur ab Augusto
 4 tom. 68 d
 anaxilla dux Theodosij contra Van-
 dalos 4 tom. 93 c
 anaximander Milefius Philosophus
 claret 4 tom. 52 b
 anaximenes Philosophus claruit
 4 tom. 53 a & 59 a
 anci filij Tarquinium Priscum inter-
 ficiunt 4 tom. 52 d
 andalusius dux Beneuentorum in-
 gressus fines Ludouici repellit

4 tom. 112 d
 andelgifsus Desiderij regis Lang. si-
 lius in Italiam reuersus interfici-
 tur à Carolo 4 tom. 109 d
 andreas Alciatus legum ciuilium
 uir doctissimus 4 tom. 166
 andreas Comes de Sonnenberg oc-
 cisus est à comite de Vuerden-
 bergk 4 tom. 157 c
 andreas ab Auria firmius stabilitur
 Tunissam 4 tom. 168 b
 andreas euangelizat in Scythia 3
 tom. 40
 andreas de Auria Coronam capit
 4 tom. 166 c
 andreas Apostoli ossa à Constantino
 politanis magno fauore excipiuntur
 4 tom. 86 b
 andreas Caroli filius rex Apuliae
 creatur 4 tom. 130 b
 andreas Vendraminus dux Veneto-
 rum 4 tom. 144 d
 andreas Apostoli caput à Thoma
 Palaologo Pontifici Rom. datum
 4 tom. 140 a
 andreas Apuliae rex laqueo necatus
 4 tom. 130 b
 andreas Vendraminus Venetorum
 dux moritur 4 tom. 145 d
 andragatius dux Lugduni perem-
 ptor Gratiani Augusti 3 to. 196
 andulphus Angliae rex tributariam
 fecit prouinciam suam Pontifici
 Romano 4 tom. 112 a
 anglia facta tributaria Pontifici Ro-
 mano 4 tom. 112 a
 anglorum bella cum Gallis incipiunt
 4 tom. 127 b (158 b
 angliam rex Scotia irrupit 4 tom.
 anglie regis copia & Scotorum re-
 gis 4 tom. 166 b
 anglie rex conciliabulum agit in
 Picardia 4 tom. 160 b
 anglis damna intulit Zephyrus ma-
 ritimis. 4 tom. 167 d
 anglie & Gallie rex pacificantur
 anglie rex debellatur (4 to. 152 c
 à uice rege Hibernie 4 to. 167 c
 anglorum regis filiam & inter Del-
 phinum sponsalia tractantur 4
 tom. 160 d

Anglia

anglia & Gallie rex conuentum co-
 gregant Calesij 4 tom. 166 c
 anglie regem inuisat Carolus im-
 perator 4 tom. 160 c
 anglis nothus damna intulit mariti-
 mis 4 tom. 167 d
 anglie percussit Thomas Morus
 securi 4 tom. 168 b
 angli Scotos subigunt 4 tom. 128 b
 angli Francos superant 4
 tom. 130 a & 131 b
 angelum cuius ad custodiam diuini-
 tatis datum Plato quoque asseruit
 1 tom. 193
 angelica natura non fuit, que Mosi
 dabat responso, sed praestantior
 quam ut ad angelum referri pos-
 sit 2 tom. 142
 angelos bonos esse & malos ex Pla-
 tonis sententia probatur
 1 tom. 167
 angeli naturam quoties scriptura sa-
 cra uult significare, neque deum,
 neque dominum, sed absque ulla
 obfcuritate angelum nominat
 2 tom. 140 & 141
 angelus deus hominibus ceu tutores
 ac curatores praefecit 2 tom. 96
 angelos cognoscere & uenerari, so-
 li uero deo adorationis hono-
 rem tribuere, Christus edocuit
 2 tom. 68
 angelus absoluit petrum à uinculis
 3 tom. 28
 angelus percussit Herodem concio-
 nantem 3 tom. eodem
 angelus Acciolus pulsus Florentia
 4 tom. 141 d
 angelus Politianus Florentie mori-
 tur 4 tom. 151 c
 anicetus Romanus pontifex 3 to. 66
 anicetus undecimo sui pontificatus
 anno uita functus 3 tom. 74
 anicetus succedit Soter Rom. episco-
 pus 3 tom. 75
 anima bruti pro anima hominis of-
 fertur 2 tom. 28
 anima hominis immortalis 1 to. 168
 animam hominis immortalem esse,
 ac nullam in parte brutis anima-
 libus similem probatur 2 to. 67

animae rationalis qualem Plato pu-
 tauerit esse naturam 1 tom. 197
 animum immundum querit demon
 1 tom. 55
 anima una, unaque uis rationalis plu-
 rimarum pariter rerum est opti-
 flex 2 tom. 93
 animarum rationalium transmigra-
 tionem in alia corpora Plato as-
 seruit 1 tom. 197
 animae immortalitatem ab Hebraeis
 Platonem didicisse probatur
 1 tom. 168
 animarum in caetera animalium cor-
 pora migrationem Pythagoras
 Aegyptijs didicisse putatur 1
 tom. 149
 animas defunctorum uirtutem quan-
 dam habere, quae uel post mortem
 rebus humanis auxiliantur pro-
 batur 1 tom. 174
 animas magnas propitias esse dum
 uiuunt, dum uero extinguuntur
 aut corrumpuntur, aut nimbis &
 grandine aut modo pestifero cur-
 sta replere uentis, superstitiosa
 est quorundam gentium opinio
 sumpta similitudine à lucerna,
 quae dum ardet nemini noceat,
 extincta uero multis 1 tom. 66
 animam sapientis caedi aut puniri,
 dum corpus illius torquetur, di-
 cere merito nemo potest
 2 tom. 103
 anima omnis carnis, quomodo san-
 guis eius esse dicatur 2 tom. 29
 animarum migratio unde irreperit
 1 tom. 144
 anima eo prudentior ac melior est
 quo sicciore degit sub aere 1
 tom. 124
 animi immortalitatem qua consecu-
 tione ethnicos quoque astruxisse
 probari posuit 1 tom. 193
 animam rationalem ex passibili &
 impassibili substantia diuinitus
 constitutam non esse probatur
 1 tom. 198
 animae uitae subiectae & quaecun-
 que appetitu feruntur ira concupis-
 centiae, seruientes in naturam de-

monum conuertuntur, ac pernitia
 se sicut illi fiunt 1 tom. 66
 animae uis in corpore & extra cor-
 pus 1 tom. 169
 anima tam uirtutum quam uitiorum
 causa est 1 tom. 181
 animal brutum si hominem interfice-
 rit qua debeat aequitate iudica-
 ri 1 tom. 184
 animalia pura ab impietate cur lex di-
 uina separauit 1 tom. 114
 animalia dijs immolari non debere
 cur Porphyrius censuerit
 1 tom. 49
 animalia usus utilitatisque causa o-
 lim Aegyptij coluissent putantur
 1 tom. 17
 animal magnum est mundus
 1 tom. 33
 animalia cur praeci illi patris pro-
 delictis deo obtulerint 2 tom. 28
 animalia dijs sacrificare atque of-
 ferre cur quidam Graecorum,
 id est, gentilium nefas duxerint
 2 tom. 28
 animalia quare Aegyptij coluerunt
 1 tom. 17
 animalia loco hominum oblata 1
 tom. 50
 animalia mirae speciei in Nili littore
 inuenta 4 tom. 101 b
 anna Britanniae regina Caroli uxor
 4 tom. 153 a
 anneberga in Sudetis montibus ar-
 gentifodina cepit 4 tom. 152 c
 anneus Gallio frater Senecae pro-
 pria se manu interfecit 4 to. 73 c
 anneus Mella Senecae frater prome-
 retur bona Lucani Poetae à Nero-
 ne 4 tom. 73 d
 annianus episcopus Alexandri-
 nus post Marcum Euangelistam
 3 tom. 38
 annianus quot annis gubernarit
 ecclesiam Alexandrinam 3
 tom. 48
 annianus primus Episcopus eccle-
 siae Alexandrinae post Marcum
 Euangelistam 4 tom. 73 b
 annonae magna penuria per totum
 orbem 4 tom. 102 b

annonae

- annone carita per Germaniam & Rheticas 4 tom. 167 a
 annos mille post resurrectione quidam fingunt 3 tom. 59
 andromacha cum marito Persco rapitur in caelum 4 tom. 25 b
 andromachus interfectus à Samaritanis 4 tom. 58 d
 andronicus Imp. orietis 4 to. 117 a
 andronicus Constantinopolis Imperator 4 tom. 128 b
 anshelmus Calthurienfis Episcopus claret 4 tom. 120 a
 antelucani hymni decantabantur Christo 3 tom. 57
 antenor pulsus Ilio 4 tom. 34 a
 antepharus Langobardorum dux auxilia Pontifici Romano contra Imperatorem misit 4 to. 107 d
 antharis Daphonis filius Langobardorum 4 tom. 101 b
 anthemius Consul Ro. 4 tom. 90 a
 anthemius Rome regnat 4 to. 95 b
 anthemius occiditur à Ricimere genero suo 4 tom. 87 c 95 c
 antherus Rom. ecclesie antistes 3 tom. 119
 antherus Episcopus Ro. 4 to. 80 c
 anthimus episcopus Nicomedienfis martyr 3 tom. 148
 anthimus episcopus capite caesus 3 tom. 154
 antidona condita ab Herode 4 tom. 69 b
 antiochena ecclesia florentissima 3 tom. 25
 antiocheni mittunt subsidium fratribus Hierosolymam 3 tom. 27
 antiochena synodus aduersus Paulum Samosatenum 3 tom. 136
 antioche martyres in craticulis torti 3 tom. 152 & 153
 antiochia captà à Rom. 4 tom. 66 a
 antiochia penè tota corruiit terræ motu 4 tom. 76 b 67 d
 antiochia ecclesie clausa 4 to. 86 d
 antiochia condita à Seluco 4 tom. 59 d
 antiochus Iudæam ad idololatriam compulit 4 tom. 63 a
 antiochus in Thermopylis vincitur 4 tom. 62 b
 antiochus Soter Asiae & Syriae praefuit 4 tom. 60, d
 antiochus Eupator rex Syriae 4 tom. 63 b
 antiochus Cyzicenus rex Syriae 4 tom. 64 d
 antiochus Iudæos magnis donis prosequitur 4 tom. 62 b
 antiochus Epiphanes rex in Syria 4 tom. 62 d
 antiochus Gryphus rex Syriae 4 tom. 64 d
 antiochus & Ptolemæus in gratiam redeunt 4 tom. 62 b
 anti. magnus rex Syriae 4 tom. 61 d
 antiochus Sedetes rex 4 tom. 64 b
 antioch. Theos rex Syriae 4 to. 61 a
 antiochus Pompeio se dedit 4 tom. 65 b
 antinous puer quem Hadrianus in delicijs habuerat, diligenter sepe litur ab Hadriano 4 tom. 77 a
 antinoi nomine urbs appellata ab Hadriano 4 tom. 77 a
 antipater Herodis filius Palaestinae Procurator à Pompeio constituitur 4 tom. 66 b
 antipater unus ex Tetrarchis fuit 4 tom. 70 a
 antipater rex Macedonũ 4 to. 60 c
 antipater pater Herodis Ascalonitæ 3 tom. 13
 antipater regnum obtinet Herodi filio 3 tom. 15
 antipatrida condita in honorẽ Antipatri ab Herode 4 tom. 69 b
 antiquitatum uiginti libros scripsit Iosephus. 3 tom. 47
 antinous, Antinoi agones 3 tom. 69
 antigonus rex Macedonũ 4 to. 61 c
 antigonus primus Asiae rex 4 tom. 59 c
 antigonus reddidit Atheniensibus libertatem 4 tom. 61 a
 antigonus Gonates Lacedæmonem obtinuit 4 tom. 60 c
 antigonus contra Iudæos dimicans occiditur 4 tom. 67 c
 antonius medicus Augusti naufragio periit 4 tom. 68 c
 antonius dux Sabaudie Gebennam obsidet 4 tom. 165 b
 antoninus M. qui & Verus Imperator Rom. 4 tom. 78 a
 antonius se interficit 4 tom. 68 b
 antonius eremita charus Constantino Augusto 3 tom. 176
 antonij abbatis uita ab Athanasio conscripta 3 tom. 177
 antonius monachus in Aegypto nascitur 4 tom. 80 d
 antonius bellum gessit cum Antoinio 4 tom. 67 a
 antonius M. Liberalis Rhetor grauiissimas inimicitias gerit cum Palemone 4 tom. 72
 antonius Francisci discipulus mortitur 4 to. 124 d
 antonij & Aug. fœdus 4 tom. 68 b
 antonius monachus honeste tractatur à Constantino 4 tom. 84 c
 antonius monachus senex admodum moritur 4 tom. 86 a
 anton. Rosæus æditis lib. de monarchia moritur Patauij 4 to. 141 c
 antoninus Helogabalus occiditur 4 tom. 80 a
 antoninus tabulas debitorũ iussit in medio foro incendi 4 tom. 78 c
 antoninus plurima tribuit amicis ex priuata opulentiâ 4 tom. 77 d
 antoninus L. moritur 4 tom. 78 b
 antoninus ærarium publicum ditissimam reddidit 4 tom. 77 d
 antoninus Episcopus Hierosolymorum 4 tom. 78 d
 antoninus in Pannonia mortuus est 4 tom. 78 d
 antoninus Caracalla impatientia libidinis Iuliam noueram suam duxit uxorem 4 tom. 79 d
 antonius & Augustus in gratiam redeunt 4 tom. 67 c
 antoninus Caracalla Imperator 4 tom. 79.
 antoninus Caracalla inter Carras et Edessam interficitur 4 to. 79 d
 antoninus Pius Imperator Romanus 4 tom. 77 b
 antoninus Pius statuit, ut resurrectio dominico die celebraretur, quod
- quod postea à Rom. Pont. confirmatum est 4 tom. 77 c
 antoninus Pius summæ ætatis fuit 4 tom. 77 d
 antoninus pater patrie appellatur 4 tom. 77 d
 antonij epist. ad Asiaticos pro Christianis 3 tom. 67
 antropos cur graecis hominem significet 1 tom. 155
 antropophagi 2 tom. 99
 antuerpia fuit inundatio 4 to. 165 c
 anubis quid 1 tom. 17
 adriani petra captà ab Alexandro Magno 4 tom. 59 a
 ascanius Sfortia Cardinalis traditur à Venetis regi Gallorũ 4 to. 153 b
 ascalona urbs iudæe captà à Christianis 4 tom. 121 c
 asclepiodotus Britannias cepit 4 to. 82 d
 asconius Pedianus captus luminibus in summo honore consenscit 4 tom. 74 d
 asiatorũ sententiâ de Paschate 3 to. 15
 asianus Sardiensis Antonino Imper. Apologeticũ dedit 4 tom. 78 b
 asinius Gallus orator diuis supplicij à Tiberio interficitur 4 to. 70 c
 asinius Pollio orator de Dalmatis triumphat 4 tom. 70 a
 asinus Patritius filium suũ Casarem facit 4 tom. 95 c
 ashar cum domo sua deletus à Leone 4 tom. 95 c
 aspirandus superatur à Raimperto 4 tom. 107 a
 aspidus tutor Limperti regis Langobardorum 4 tom. 107 a
 assyria facta provincia à Traiano 4 tom. 76 b
 assyriorũ regnum cessauit in Sardinapalo 4 tom. 42 d
 assyrius quid interpretatum significet 2 tom. 183
 astacus urbs ampliata Nicomediae nomen capit 4 tom. 61 a
 astrũ horribile apud Mediomatricẽs & Treuiros usum est 4 to. 163 c
 astronomiam quam obrem Socratis discendam putauerũt 1 tom. 207
- astronomie pars qua utilis & inutilis 1 tom. 207
 astronomiam & Geometriã docuit uita longitudo 1 tom. 129
 astulphus rex Langobardorum obsidetur Papie 4 tom. 108 b
 astulphus Langobardorum rex sulgure interficitur 4 tom. 108 a
 asyages Medorum rex 4 tom. 51 c
 asyag. contra Lydos pugnat 4 to. 52 b
 asyã extructã Rome à Ro. 4 to. 46 b
 asper interficitur in cõtionẽ à Diocletiano 4 tom. 82 b
 aphyricani chronica 3 tom. 120
 apia dicta qua nunc Peloponnesus 4 tom. 11 c
 apin quãta superstitione uinum Aegyptij colant, quantoq; lucũ plantant defunctum 1 tom. 18
 apis Niobe filius 4 tom. 15 d
 apis III. Sicyoniorũ rex 4 tom. 11 c
 apis in Aegyp. deus putatur 4 to. 15 b
 apis III. rex Argiuorum 4 tom. 17 b
 apis rex in Aegypto 3 tom. 200
 apocalypsis ioannis suspecta ueteribus 3 tom. 53
 apocalypsis diuino spiritu ab aliquo sanctorum scripta 3 tom. 136
 apocalypsis ioannis à ueteribus doctoribus indicata 3 tom. 135
 apollo ligna quoc; et lapides adorandos consulebat 1 tom. 71
 apollo unde dictus 1 tom. 27 (71)
 apollo etiã tyrãnus adulabatur. 1 to.
 apollo Iouis & Latonæ filius 4 to. 3 a
 apollinis simulacrum obmutescit 3 tom. 137
 apollinis Delij templum ab Erisifithone edificatum est 4 tom. 24 a & b
 apollinis Delphici templum incendi secunda uice 4 tom. 53 b
 apollonia terra motu corrua 4 tom. 70 c
 apolloporus Pergamenus Graecus orator 4 tom. 66 b
 apollonius senator lecto senatiũ infestum uolumine, quod de fide Christiani composuerat, capite tricitur 4 tom. 78 d (3 to. 98)
 apollonius accusatur Christianissimè apollonius Chalcidicus Stoicus clauit 4 tom. 77 d
 apollinaris Asianus Hieropolitanus clauit 4 tom. 78 b
 apollinaris Laodiceus heresim Iulianominis suscitauit 4 tom. 88 a
 apollinaris apostolice fidei doctor 3 tom. 74
 apollinarista desciscunt ab ecclesia 3 tom. 198
 apostolorum martyrium Constantianopoli dedicatur 4 tom. 87 c
 apelles Marcionita hereticus 3 to. 93
 apelles multa impia scripsit contra legem Moysi. 3 tom. 93
 appion rex Libyam per testamentum Romanis reliquit 4 tom. 66 b
 appronianus passus Rome pro Christo 4 tom. 182 b
 aqua in oleum uersa precibus Narcisepi episcopi 3 tom. 109
 aquam cur omnium rerum principũ Thales posuerit 1 tom. 8 & 208
 aquilius bellum seruile in Sicilia compescuit 4 tom. 65 b
 aquileienses clerici habentur perire de ac chorus beatorũ 4 tom. 87 d
 aquisgranum Ferdinandus coronatur 4 tom. 165 c
 aquitania data ad inhabitandum Gothis 4 tom. 91 a
 ara inuenta à Cecrope 4 tom. 2 d
 arabia interior facta est à Senero provincia Romana 4 tom. 79 c
 arabes Persas redigunt in potestatem 4 tom. 104 a
 arabes accepti in fœdus à Traiano 4 tom. 75 d.
 aradus insula conditur 4 tom. 45 e
 aragoneses Caroli regis classẽ in littore Neapolitano superant 4 tom. 127 a
 aratus uersus à Cicerone hexametris uersibus 4 tom. 1 a
 arca Noë magnitudo & dispositio 4 tom. 5 b
 arca testamenti ab alienigenis possessa 4 tom. 34 c
 arcadius Theodosij filius Augustus appellatus 4 tom. 89 a
 arcadius moritur Constantinopoli 4 tom. 86 b
 arcadius

arcadius & Honorius Imperatores Rom. 4 tom. 89 d
 arcargantes uocati domini Sarmatarum 4 tom. 84 c
 archelaus relegatus Viennam urbem Gallie 4 tom. 70 b
 archelaus in Hierodis loci sufficitur ab Augusto 4 tom. 70 a
 archelaus Cappadox euocatus Tiberio non remittitur 4 tom. 70 d
 archesilaus philosophus clarus habetur 4 tom. 60 d
 archelochus clarus habetur 4 tom. 49 b & 35 b
 archillas oppidum Galliarum à Gothis oppugnatur 4 tom. 91 c
 archimus poeta descripsit Iliacā nationem 4 tom. 45 c
 arctinus Milesius uersificator clarus habetur 4 tom. 44 d
 aremulus fulmine ictus interijt 4 tom. 42 b
 areopagus constituitur Athenis 4 tom. 24 a
 argenteus nummus primum figuratus Romæ 4 tom. 60 d
 argentinefes reddunt fidei sue rationem 4 tom. 165 a
 argentinenses iunguntur federe cū Helueticæ ciuitatibus quibusdam 4 tom. 164 d
 argiæ Iunonis templum incensum 4 tom. 56 b
 argiuorū regni initium 4 tom. 15 a
 argiuorū reges deficiūt 4 tom. 20 b
 argiuorū reges quādiu regnauerint 4 tom. 15 b
 argis II. rex Lacedæmon. 4 t. 35. d
 argonautarū nauigatio Sofarmi tempore 4 tom. 30 b
 argus III. Argiuorū rex 4 to. 18 b
 aries qui Phrixum tenuit per mare 4 tom. 27 b
 ariminenfis concilij decreta Iustina Aug. precipit renocari 3 to. 197
 arimini cōditur à Rom. 4 to. 60 b
 aristarchus Grammaticus agnoscitur 4 tom. 63 d
 aristar. Tragœdiographus 4 t. 56 b
 aristænetus Cōsul Rom. 4 tom. 90 a
 aristobolus peripateticus philosophus agnoscitur 4 tom. 26 d
 aristobolus uinctus à Pōpeio Romā deducitur 4 tom. 66 a
 aristobulus primus apud Iudeos diadematis sumpsit insignie 4 t. 65 a
 aristoboli explanationū libri in Mosesen 4 tom. 62 d
 aristotelis de Iudeis testimonium 1 tom. 128
 aristoteles 18. anno auditor est Platōnis 4 tom. 58 b
 aristoteles Bononiensis architecturæ peritissimus habetur 4 to. 137 b
 aristidis Philosophi libri pro Christianis 4 tom. 76 d
 arij fides quam coram Constan. Augusti. professus est 3 tom. 179
 arius cacando uitam finit in latrina fori Constantiniani 3 tom. 180
 arianorum sectæ tres 3 tom. 185
 ariani episcopos Christianos coguntur in exilium 4 tom. 96 d
 ariani ecclesiam Antiochenā diu obtinuerunt 4 tom. 84 b
 ariani Hierosolymitanam ecclesiam inuadunt 4 tom. 85 b
 ariana impietas fulsa Constantij Cesaris præsidio affligit Christianos 4 tom. 84 d
 ariana dogmata damnata per Eilium in Gallia 4 tom. 85 c
 arius cicilius ex ecclesia ab Alexandro epif. Alexandriæ 4 tom. 83 d
 armenij & Indi cum Romana ecclesia sentiunt 4 tom. 135 b
 armenij fidem Christi suscipiunt 4 tom. 100 c
 armenij debellati per Maurium 4 tom. 101 d
 armenij uicti à Tiberio Ces. 4 t. 60 c
 armonius liberat Athenas tyrannide 4 tom. 54 c
 arnobius Rhetor in Africa libros pro nostra religione composuit 4 tom. 84 a
 arnulphus Caroli Mag. filius regnat Francis 4 tom. 113 d
 ars uera nunquam fallit 1 tom. 44
 arfaces primus rex Parthorum 4 tom. 61 c
 arfacide sunt dicti reges Parthorum ab Arface 4 tom. 61 b
 artaxerxes Ochi filius rex Persarum 4 tom. 58 b
 artes malefica omnes à demonibus inuenta sunt 1 tom. 56 & 64
 artes omnes uerum diuinum hominibus suggestit 1 tom. 190
 artium & instrumentorum inuentio res 1 tom. 142
 aruspices infesti Athanasio 3 to. 187
 athanaricus rex Gothorum plurimos Christianorum interfecit 4 tom. 87 c
 athanasius accusatur Magicæ artis 3 tom. 182
 athanasius pandit Constantino Arianorū insidias 3 tom. 182
 athanasius adulterij & abscisi brachij cuiusdam Arsenij accusatur 3 tom. 182
 athleta cur Apollinis autoritate diuinis honoribus afficiebantur 1 tom. 70
 athomos rerum omnium principium esse Democrati est sententia 1 tom. 209
 atlantorū qualis fuerit theologia 1 tom. 19
 audæus claruit, à quo Audæana hæresis nomen habet 4 tom. 84 d
 auentinus mons ab Auentino nomen habet 4 tom. 43 a
 aues mundæ & immundæ quæ dicantur 1 tom. 115
 augustus cum ingenti triumpho Romam uenit 4 tom. 68 c
 augustus amicitiam cum Parthis facit 4 tom. 69 d
 augustæ comitia celebrat Cesar 4 tom. 165 b
 augurij insaniam prudentia Iudæus quidam elusit 1 tom. 127
 aurea domus conflagrauit Romæ 4 tom. 75 d
 austrā inuadit Turca 4 tom. 164 c
 austriam Turca populatur 4 tom. 166 b
 azarias dictus qui et Ananias 4 tom. 38 c
 azolinus Veronensium tyrannus necatur 4 tom. 125
 Bada

B
 Baasaregit Hebræos Israel 4 tom. 38 c
 babilonia pergit Turca 4 to. 159 d
 babilon occupatur à Traiano 4 tom. 57 d
 babilas Antiochia martyrio coronatur 4 tom. 80 d
 balthorum mulieres quo luxu atq; licentia degant 1 tom. 84
 bachis dux Demetrii pellitur Iudæa à Ionatha 4 tom. 63 d
 bachius peritissimus rei militaris 4 tom. 134 b
 bacche mulieres in exercitu fuerunt liberae 4 tom. 25 b
 bacida cognominati sunt reges Cominthi 4 tom. 39 b
 balduinus Gallus Constantinopolitanus Imperator 4 tom. 123 d
 balduin reges Hierosolymæ gesta contra Aegyptiorum, Babiloniarum, persarum reges 4 tom. 122 d
 120 d 121 a & c & d
 balearicam Insulam minorem Barbarossa populatur 4 tom. 169 b
 balucus IX Affyriorū rex 4 to. 16 d
 barbarossa dispersit cum exercitu Carolus Imp. 4 tom. 168 a
 barbarossa Ostiam populatur 4 tom. 167 c
 barbarossa Balearicam Insulam minorem populatur 4 tom. 168 b
 barbarossa Genuam mare obsidet 4 tom. 167 c
 barbarossa Africam minorem occupat 4 tom. 167 c
 barbarossa tyrannus Barbarorum 4 tom. 167 c
 barbarorum tyrannus Barbarossa 4 tom. 167 c
 barbara quædam nomina in historia Eusebij sunt, & Latinis incognita 4 tom. 1 c
 barbari innumerabiles habent concubinas 4 tom. 25 b
 bardesanes autor hærefcos 4 tom. 78 d
 bartholemeus Coglio exercitum ducit aduersus Florent. 4 to. 141 b
 bartholemeus Daluianus dux Venetorum captus ducitur in Galliam 4 tom. 152 b
 basilus Ponti Episcopus martyrio coronatur sub Licinio Cesare 4 tom. 83 c
 Basilus Caesariensis clarus habetur 4 tom. 88 a
 basilienfe Concilium 4 tom. 135 a
 basilæa fedus inuit cum Heluctijs 4 tom. 154 c
 basilides hæresiarches Alexandriae 4 tom. 77 d
 basilides Syropolitannus Philosophus floruit 4 tom. 77 c
 balthernarum gens in solum Romanum excurrit 4 tom. 82 c
 baitus conditor Cyrenarum 4 tom. 45 c & 50 b
 bauarorum uicini correpti lymphatico spiritui 4 tom. 150 b
 bauaria principes dissident 4 tom. 158 c
 bauaricum bellum componitur 4 tom. 155 a
 bauaria ducis bellum cum comite Palatino 4 tom. 155 c
 bauus Poeta in Cappadocia moritur 4 tom. 67 d
 bellisarius uarie configitur 4 tom. 99 b & a 95 c 98 c & d 68 b 99 c a
 bellum contra Sauromatas geltum 4 tom. 76 c
 bellum ciuile rursus exoritur in Sicilia 4 tom. 65 b
 bellū in Plateis et Michæ. 4 to. 55 d
 bellū seruile ortū in Sicil. 4 to. 64 b
 bellum Britann. & Gal. 4 to. 150 d
 bellum Helueticorum & Sueuorum 4 tom. 153 b
 bellum inter Ludouic. regē Gal. & Carol. ducē Burgund. 4 to. 143 a
 belgæ à Francis desererunt 4 tom. 127 d
 belgæ Germaniæ fines intrant 4 tom. 131 a
 belus Affyriorū deus fuit 4 to. 10 c
 Belzelus rex Turcarum imperatore capto pro mancipio utitur 4 tom. 120 a
 benedictus Papatum in Gallia gestit 4 tom. 133 c
 benedict. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. Pontifex Rom. 4 to. 100
 d 106 a 112 b 114 b 116 c 116 d 118 a & c 119 a 128 a 130 a 132 c
 benedictus Pontifex autoritate Constantiensis Concilij abdicatur 4 tom. 134 a
 benedictus Abbas clarus & corpus delatum in Galliam 4 to. 98 b
 beneuentū condita à Rom. & quid egerunt 4 tom. 60 b 113 a 117 a
 benianus Episcopus Hierosolymitanus 4 tom. 76 b
 beorgor Alanorum rex non longe à Bergamo occiditur 4 tom. 95 b
 berengarij facta 4 tom. 114 d
 115 c 116 a
 bergonium sub quorum potestate 4 tom. 134 d 152 b
 bernardus Granensis Archiepiscopus cum corona & thesauris Pannonicis aufugit in Germaniam 4 tom. 148 a
 bernardus monachus Clareuallensis 4 tom. 120 b
 bernardinus Senensis uir sanctitatis uir refertur in Catalogum sanctorum 4 tom. 136 d
 bernæ combusti quidam qui in beate Mariæ uirginis conceptionem temere deblaterant 4 to. 152 d
 berne disputatio habita de Eucharistia 4 tom. 163 d
 bernensibus iunguntur Constantiensis federe 4 tom. 163 d
 berocā condita à Seleuco 4 to. 59 d
 beryllus Episcopus Arabie floruit 4 tom. 80 b
 bessarionis scripta & officia 4 tom. 140 a 142 a 143 c
 beticæ inundatio ac tempestas 4 tom. 161 c
 beticum regnum à rege Hispaniæ obtinetur 4 tom. 151 a
 betiæ à cælo delatuntur 4 tom. 130 c
 bhemici caesi iuxta Ratisponam 4 tom. 155 c
 bibliotheca Rome in Capitolio constructa
 B crematur

crematur 4 tom. 79 d
 Bibliotheca ab Hadriano miri operis facta Athenis 4 tom. 77 d
 Bithyniae conditor et nomen ac in fortuna 4 tom. 25 b et 26 b 38 c 71 a
 Biturige in Gallia 800 coronatis Alciatus conductus 4 to. 166 d
 Bizantium tempore Tulli Hostilij condita et sub Vespasiano provincia facta 4 to. 49 b 74 c
 Blandine foemina mira in tormentis constantia 3 tom. 125
 Bocchoris rex Aegyptiorum 4 tom. 47 et 46 c
 Bohemorum rex Ferdinandus dux Austriae 4 tom. 163 b
 Bohemos populantes Germani Maximilianus perimit 4 tom. 152 d
 Bohemia argentifodina inueniuntur 4 tom. 159 c
 Bolis ardens per caelum labitur 4 tom. 128 b
 Bondogodar Soldanus Christianos Syria debellat, vulneratur, et capit Antiochiam, infestat Armeniam 4 tom. 126 a et b et c d
 Bononia Iulio Pont. restituitur, deinde deficit à Pontif. 4 tom. 152 a 154 a
 Bonifacius 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. et dicitur 8 Pont. Rom. heresim qui fratricellos dicit et à Scarta Comanenſe Philippo rege procurante Francorum capitur 4 to. 91 a 98 b 102 d et c 103 a 104 a et 114 a 116 d 127 c 132 b 127 d 128 a
 Bonifacius Episcopus Mogontinus Pippinum regem unxit et consecrauit 4 tom. 108 b
 Bonifacius uir fortis Africam tenebat etq; bellum infertur 4 tom. 91 c et d
 Bonifacius Romae magistri militum dignitatem accepit 4 tom. 92 b
 Boso apud Francos tyrannidem inuadere conatur 4 tom. 113 b
 Bosphorani in fidem accepti à Traiano 4 tom. 75 d
 Boethius reuocatus ab exilio et Prae-

fectus Praetorio interficitur à Theodorico 4 tom. 97 b et c
 Brabantiae apud Bredauium 660 domus exusta 4 tom. 167 a
 Bredaui oppido non longe 660 domus exusta 4 tom. 167 b
 Brigida uirgo in Scotia moritur 4 tom. 97 d
 Britanni Gallias depredantur 4 tom. 112 c
 Britannia ad fidem Christi Gregorio procurante conuertitur 4 tom. 102 a
 Britones cum Gallis prospere pugnant 4 tom. 112 a
 Brixia in potestatem Gallorum, Veneretorum, perueniunt 4 tom. 152 b 134 c 154 b
 Bruchi frumenta uno anno in Apulia bis depascuntur 4 tom. 162 d
 Bruchium in Gallia capitur post diutinam obsidionem 4 tom. 81 c
 Brutus Hyberiam usq; ad oceanum subigit 4 tom. 64 a
 Buccillinus Gallorum dux à Narſete uincitur 4 tom. 100 a
 Budam Ferdinandus copias ducit 4 tom. 163 c
 Buda diripitur à Solymano 4 tom. 163 a
 Budam capit Turca 4 tom. 164 c
 Buda à Ferdinando capitur 4 tom. 165 a
 Burgia obtinetur ab Hispanis 4 tom. 153 a (4 tom. 58 a
 Bura Peloponnesi urbs absorpta
 Burbonius dux tentat Masiliam obsidione 4 tom. 162 a
 Burboniensis dux filia nuptias celebrat cū duce Urbano 4 to. 159 d
 Burkheimerus moritur 4 to. 166 a
 Burgundiones ad Rhenum descendunt, et Galliae partem occupant, obuenitq; ducatus per Mariam filiam Caroli ducis Burgundiae 4 tom. 87 d 90 c 146 a 158
 Eufiris tyrannidem exercet, belligeransq; contra Romanos subuersa est funditus 4 tom. 25 b 82 c
 Eyllibaldus Burkheimerus moritur 4 tom. 159 d

C
 Cacus Hunorum rex Laus gobard. uincit 4 to. 102 c
 Cacademon Saga causa Schiltachense oppidum comburit 4 to. 166 d
 Calum usum ardere per multos dies 4 tom. 89 d
 Caesariani milites Mediolanum recipiunt 4 tom. 161 a
 Caesar Insubriam capit 4 tom. 162 b
 Caesarea à quo et cur condita et ita nominata 4 tom. 69 b 70 d et c 77 a
 Caesaris Iulij acta 4 tom. 66 b et c
 Caesar Mediolanensem ducatum capit 4 tom. 162 b
 Caesar Augustae comitia peragit 4 tom. 118 d
 Caesar L. de Parthis triumphat 4 tom. 78 a
 Caius Episcopus Hierosolymorum 4 tom. 77 d
 Caius fulmine ictus interijt 4 to. 82 b
 Caliphax rex Aegyptiorum superatus tandem occiditur à Balduino 4 tom. 120 b
 Caliphax rex Saracenorum post Maometum 4 tom. 104 a
 Calabria uicigalis facta Rom. 4 tom. 60 d 68 d
 Callesij conuentum congregant Angliae et Galliae rex 4 tom. 166 e
 Callistus 1. 2. 3. Pontifex Rom. 4 tom. 80 a 120 d 137 b 138 d
 Caligulae crudelitas et mors 4 tom. 73 a 72 a 71 d 72 b
 Calidonij apri et Meleagri fabula 4 tom. 32 b
 Callistus falsus Pontifex à Friderico creatur 4 tom. 122 a
 Callius Prin Athenar. 4 tom. 55 d
 Callidius M. orator clarus, praceptor eius Appollodorus 4 tom. 66 b
 Calloceres res nouas molitus occiditur 4 tom. 84 c
 Calymiriae flumina aedificia eueriunt 4 tom. 167 b
 Camillus Gallos superat 4 tom. 58 b
 Candidus cauitissimus Christianorū disputator 4 tom. 79 b
 Cantabri

cantabres nouas molientes opprimuntur 4 tom. 69 a
 Captiuitas prima Israel 4 tom. 45 d
 Carausius sumpta purpura Britannias occupat 4 tom. 82 b
 Caracalla cur dictus Antoninus 4 tom. 79 d
 Carnificina martyrum apud Tyrii, Alexandriam et Pont. 3 tom. 152 et 147
 Caridemus sacerdos Sicyoniorum constitutus non ferens impensas fugit 4 tom. 33 d
 Carinus apud Murgum occiditur 4 tom. 82 b
 Carinthiam populatur Turca 4 tom. 166 b
 Caria terrae motu concussa 4 to. 61 d
 Caropos Athenis regnat 4 tom. 46 a
 Carolus Imp. Panormum uenit 4 tom. 168 a
 Carolus V Imp. cum Isabella Portugalliae nuptias celebrat 4 to. 162 d
 Carolus dux Borbonij copiarum dux imperator 4 tom. 162 b
 Carolus imp. interfuit exercitu ipse contra Turcam 4 tom. 166 b
 Carolus dux Geldriae Britannos molestauit 4 tom. 156 b
 Carolus 2. imp. Orientis cognomen à Caluis 4 tom. 113 a
 Carolus imp. obiit 4 tom. 131 d
 Carolus imp. soluens ex Hispania 4 tom. 160 c
 Carolus V imp. Gemae pecunia accepta à Venetis pacem composuit 4 tom. 164 b
 Carolus imp. Ratisponae comitia celebrat de propulsando Turca 4 tom. 166 b
 Carolus imp. relicta Brabantia, Ratisponam uenit 4 tom. 166 b
 Caroli imp. ductores copiarum 4 tom. 162 b
 Carolus imp. Colletinam arcem sibi seruat 4 tom. 168 a
 Carolus VII rex Francie Britannia ducissam desponsatam Maxiliano imp. ui praecepit ducitq; uxorem 4 tom. 151 b
 Carolus rex Hispaniae, et Francicus

Galliae rex confederatur 4 tom. 159 b
 Carolus imp. regem Francie Papae superat 4 tom. 162 a
 Carolus confirmatur Augustus à Leonis Pont. legato 4 tom. 160 d
 Carolus V imp. à Clemente Pontifice coronatur 4 tom. 164 d
 Carolus imp. classe à Genua in Hispaniam soluit 4 tom. 166 d
 Carolus capit Romam 4 tom. 163 b
 Carolus imperator Heluetios capit 4 tom. 162 b
 Carolus imp. regem Angliae inuisat 4 tom. 160 c
 Carolus imp. regem Gallorum restituit in regnum 4 tom. 162 d
 Carolus Austriae Archidux in thronum zatur in regnis Hispaniarum ac Siciliae 4 tom. 159 d
 Carol. in German. uenit 4 to. 164 d
 Carolus imperator Mantuam pergit 4 tom. 166 c
 Carolus Pontificem in libertatem priuam restituit 4 tom. 163 b
 Carolus imp. Alexachem in reg. restituit 4 tom. 168 a (4 to. 145 b
 Carolus Burgundiae dux interficitur
 Carolus Aquisgranum moritur 4 tom. 110 d
 Carolus rex Gallorum moritur 4 tom. 153 a
 Carolus 2. Apuliae rex moritur 4 tom. 128 b
 Caroli Bellum cum Saxonibus 4 tom. 109 a
 Caroli Magni nouae leges 4 to. 110 c
 Caroli Magni profapia finem habet regnandi 4 tom. 117 c
 Carolus Francie rex Apuliae regnum obtinet 4 tom. 132 a
 Carolus Conradinum Coradi filium securi percussit 4 tom. 126 b
 Carolus rex Francie regi Aragonie restituit Pargignacum et Rosellum 4 tom. 151 b
 Carolus natu grandior Vincislaum filium Caesarem se uiuo facit 4 tom. 131 c
 Carol. imp. bellis exhaustus omnino quae cū Raunonijs gesserat in pri-

uati se modū redegit 4 to. 113 d
 Carolus dux Burgundiae Lothoringiam expugnat 4 tom. 144 c
 Carolus imp. insulas inuentas auro et argento refertas armis capit 4 tom. 166 d
 Carolus imp. Barbarossum dispersit cum exercitu 4 tom. 168 a
 Carolus dux Sabaudiae Aloysium Salutarum Marchionem omni ditione spoliat 4 tom. 151 c
 Carolus V Caesar comitia celebrat Vuormatic 4 tom. 160 d
 Carolus imp. ab Archiepiscopo rex et Caesar Romanorum coronatur 4 tom. 160 c
 Carolus imp. saecus cū Papa et alijs multis inijt Bononiae 4 to. 164 d
 Carolus imp. Italiam pacem firmat 4 tom. 166 d
 Caroli 4. non procul à thermis inueniuntur argentifodinae 4 tom. 159
 Carolus Hispaniae partē uastat quod recipere fidem Christi noluerit 4 tom. 109 b
 Carolus Caluis imp. populum Romanum corrupens auro imperium obtinuit 4 tom. 113 a
 Carolus imp. restituit Franciscum Sfortiam in ducatum 4 tom. 164 d
 Carolus 8. Francorum rex Annam Britanniae ducit uxore 4 to. 151 a
 Carolus in Francia uenit 4 to. 149 d
 Carolus cognomento Grossus imp. à Rom. contra Ioannem Pontificem eligitur 4 tom. 113 b et c
 Carolus Magnus Himoldum regem Aquitaniae superat 4 tom. 109 a
 Carolus Caluis bellum mouit contra Ludouici Germaniae regis nepotes 4 tom. 113 b
 Carolus Pippini pater contra Liutprandum Langobardorum regem auxilium fert Gregorio Pontif. maximo 4 tom. 107 d
 Carolus Augustus appellatur à Leone 4 tom. 110 b
 Carolus Magnus Pippini filius rex Francorum 4 tom. 109 a
 Carolus 8. Franc. rex 4 tom. 150 d
 B 2 Carolus

carolus 8. Franc. rex 4 tom. 150 d
 carolus imperator constituit domi-
 nam inferioris Germanie foro-
 rem suam 4 tom. 165 b
 carolus Comes agrum Perusinum
 cepit 4 tom. 147 d
 carolus Hunos penè delcuit 4
 tom. 109 d
 carolus Comzaga Mediolanum tue-
 tur contra Franciscum Sfortie fi-
 lium 4 tom. 136 c
 carolus Apulie rex moritur 4
 tom. 127 a
 carolus imp. Tunissam ciuitatem ca-
 pit 4 tom. 168 a
 carolo imp. presente Ferdinandus
 rex Rom. eligitur 4 tom. 165 c
 carolus Roman pergit & Pannoni-
 am uadit 4 tom. 149 d
 carol. Apulie rex cuocatur ab Hun-
 garis ad regni. quem paulò post
 regina dolo interficit 4 to. 132 b
 carolus Langobardos uicit 4 tom.
 109 a
 carolus filius Caroli rex Apulie 4
 tom. 127 a
 carolus 4. Imperator 4 tom. 130 b
 carolus Caluus ueneno interijt 4
 tom. 113 b
 carolus Apulie rex interficitur à Lu-
 douico Andegauie duce 4 to. 132 a
 carolus Sclanos bello petit 4 tom.
 149 d
 carolus imp. Aquisgran coronatur
 4 tom. 160 c
 carporum gens in solum Romanum
 exundauit 4 tom. 82 c
 carthaginenses à Romanis nauali
 certamine uicti 4 tom. 61 a
 charthaginenses LXX naues Roma-
 norum capiunt 4 tom. 61 a
 carthaginensium bellū 4 tom. 57 d
 carthago quamdiu steterit priusquā
 in potestatem populi Romani ue-
 niret 4 tom. 64 a
 carthago à Vandalis captā 4 tom.
 93 b
 carthaginem abijt imp. Carolus 4
 tom. 168 a
 carthago condita 4 tom. 32 a 42 c
 carthago penè diruta ab Aegyptijs

4. tom. 105 a
 carthagensis ordinis initium 4
 tom. 119 d
 carus cum filijs Carino & Numeria
 no imperant Rome 4 tom. 82 b
 cassander rex Macedoniū 4 to. 59 c
 cassianus Episcopus Hierosolymita-
 nus post Marcum 4 tom. 77 d
 cassiodorus monachus claruit 4
 tom. 99 d
 cassius templum spoliat Iudæa cap-
 ta 4 tom. 66 d 174 c
 cassius Seuerus Orator pauperri-
 mus moritur 4 tom. 71 c
 castini corpus diuī Benedicti huma-
 tum 4 tom. 106 d
 castitatis exempla 3 tom. 109 &
 152 & 153 & 157
 castillie regnum nauis terram nouā
 inueniunt 4 tom. 152 c
 castrutianum bellum aduersus Flo-
 rentinos 4 tom. 129 a
 castrutius reus cædis factus popula-
 ri seditione dominus Lucretium
 factus est 4 tom. 128 d 129 b etc
 cataphrygarum hæresis exorta 4
 tom. 78 b
 catharina Senensis refertur in nume-
 rum Sanctorum 4 tom. 139 b
 cath filius Trifingesti 4 tom. 24 b
 cathari qui & Nouatiani 3 tom. 175
 catina condita est 4 to. 27 a et 47 a
 cato Ennius transtulit Romam 4
 tom. 61 c
 catulus cum Mario de Cimbris triū-
 phat 4 tom. 65 b
 catullus C. Liricus Veronæ nascitur
 Romæq; moritur 4 tom. 65 c
 & 66 b
 cecropia regio à Cecrope dicta 4
 tom. 23 a
 cecrops unde Diphyes uocatus sit
 & quæ inuenit 4 tom. 2 d 23 a
 cecrops 7. Atheniensium rex 4
 tom. 28 b
 cecrops Diphyes primus Atticæ rex
 4 tom. 2 c 22 b
 celadion Alexandrine ecclesie Epi-
 scopus 4 tom. 77 d
 celestinus quidam Pelagij fautor 4
 tom. 90 c

celestinus 1. 2. 3. 4. 5. Pontifex Romæ
 manus 4 tom. 91 b & d 121 c
 123 b 125 a 127 c
 cenobius presbyter martyrium pas-
 sus pro Christo 4 tom. 182 d
 census Florentie actus 4 tom. 130 a
 census Romæ actus 4 to. 54 d 58 c
 61 b 63 a 65 c 68 c 70 b & 72
 c & 52 b
 centaui nobiles equites fuerunt 4
 tom. 31 b
 cerdo 3. Episcopus Alexandria ec-
 clesie 4 tom. 75 e
 cerdo magister Marcionis Roman
 uenit 4 tom. 77 c
 cerinthi errores 3 tom. 135
 cerinthus hereticus promittit terre-
 num Christi regnum post resur-
 rectionem 3 tom. 54
 ceruisiæ confectionem cui auctori o-
 lim græci tribuerint 1 tom. 18
 cestiij Flori auaritiā non ferebant
 Iudei 4 tom. 74 a
 chaldæi ignem deum colebant 3
 tom. 201
 charitas unitatis & concordie uin-
 culum 3 tom. 89
 charitas christianorum in paganos
 persecutores, & in confratres
 3 tom. 163
 chlamys amicus Imperatorum fuit
 4 tom. 82 c
 chorax rex Sicyoniū 4 tom. 34 d
 chorebus Eliensis uictor in agone
 gymnico 4 tom. 44 d
 chorus apud Pythium primum sta-
 tutus à Phidamone 4 tom. 30 a
 christus miracula facit 4 tom. 71
 a 71 b
 christus prædixit instantem calami-
 tatem Iudeis 3 tom. 45
 christus auctor uitæ eterne 3 tom. 88
 christus diaboli tentationem in de-
 sero cur ppeffus fuerit 2 to. 24 a
 christus agnus dei factus est & pec-
 catum & execratio 2 tom. 30
 christianorum uaria sup. 3 to. 147
 christianis omne iuramentum illici-
 tum 3 tom. 108
 christianorum conuentus quales o-
 lim fuerint 3 tom. 33
 christianus

christiana religio prima omnium re-
 gionum 3 tom. 11
 christianorum gesta 4 tom. 121 a
 & d 124 b 83 c 127 b 130 b 135 b
 christiani negabatur inhabitatio
 domorum, balnearum usus, pro-
 cessus in publicū 3 to. 82 & 123
 christiani necati in cædis iussu Licinij
 Cesaris 3 tom. 169
 christianis, quæ uera sit ratio 2 to. 22
 christianismum amplexantium uita
 in duas species est diuisa 2 to. 25
 christophorus & Albrechtus du-
 ces Bauriæ belligerantur inter se
 4 tom. 151 c
 christiernus Daniæ rex regno expel-
 litur 4 tom. 161 d
 chrysoloras reduxit græcas literas
 in Italiam antea omnino deletas
 4 tom. 132 d
 cibalense bellum aduersus Licinium
 4 tom. 83 c
 ciceronis uita, acta, & mors 4 tom.
 65 a & d 66 b 1 a 67 b
 cisterciensis religio cœpit, & primiti-
 eius coenobium extruitur 4 tom.
 120 a
 ciuitates & principes Germaniæ cõ-
 federantur 4 tom. 166 d
 elacius Chius primus ferri inter se
 glutinum inuenit 4 tom. 48 b
 elaudius donatur chypeo aureo in
 Capitolio et statua aurea 4 to. 81 c
 cleantes Stoicus post Zenonem flo-
 ruir 4 tom. 61 a
 clearchus Præfectus urbis Constā-
 tinopolitanae aquam induxit 4
 tom. 87 d
 clemens 7. Papa & Casar conuene-
 runt Bononiæ 4 tom. 166 c
 clemens Papa 7. coronat Carolum
 4 tom. 164 d
 clemens 7. Pont. moritur 4 to. 167 d
 clemens 7. Pont. creatur 4 to. 161 c
 clemens 2. 3. 4. 5. 6. Pontifex Rom.
 4 tom. 131 b & 118 d & 75 b
 128 b 130 a 123 a 126 b
 cleopatre mores, gesta, obitusq; 4
 tom. 62 b 65 b 68 b
 clodius Albinus qui se in Gallia Im-
 peratorem fecerat Lugduni in-

terficitur 4 tom. 79 c
 colonie deductæ à Romanis 4
 tom. 62 b 68 b & c & 69 b
 colonie due tantum sub Nerone fa-
 ctæ 4 tom. 73 c
 colonie optimi opulentissimiq; secu-
 ri percussæ sunt 4 tom. 158 b
 colonie rex Romanorum eligitur
 Ferdinandus 4 tom. 165 c
 coloniensis Archiepiscopus corona-
 tur in regem & Cesarum Carolū
 Imperatorem 4 tom. 160 c
 colosse urbs Asiæ terr. motu corruit
 4 tom. 73 c
 cometes in celo uidetur 4 to. 118 d
 119 c 120 a 117 et 126 a 127
 d 133 a 143 c 107 d 154 a 128
 d 130 a & d 101 d 138 a 94 c
 cosmas medices uita, gesta & mors
 4 tom. 135 a 134 d 140 b
 concilium generale Laterane inchoa-
 tum 4 tom. 158 a
 confessio perfecta signaculum mar-
 tyris 3 tom. 88
 confitendi modus apud ueteres 3
 tom. 102
 confessio peccatorum publica, & Si-
 donij & Celserimi confessorum
 3 tom. 121 & 125
 constantinus Pontifex maximus 4
 tom. 106 d 108 d
 constantius Eboraci moritur in An-
 glia 4 tom. 83 b 91 b 182 d
 constantinus, Constantius & Con-
 stans filij Constantini Imperato-
 res Romæ creantur 4 to. 84 d
 constantinus fautor Christianorum
 3 tom. 169
 constantini beneficia in pauperes
 Christianos 3 tom. 170
 constantinus filius Constantij ex He-
 lena Primus excepto Philippo
 Christianis Imperator fuit 4
 tom. 182 d 83 b
 constantinus Leonis filius cum ma-
 tre regnat 4 tom. 108 a & 109 d
 constantinus à Martina nouerca ue-
 neno perijt 4 tom. 104 b
 constantinus Palæologus Imperator
 Constantinopolitanus captus à
 Turcis unā cum matre Helena

capite truncatur 4 tom. 137 a
 constantinus omni scelere imbutus,
 magus etiam Christianos persecui-
 tur 4 tom. 108 b
 constantinus in Britannia tyranni-
 dem inuadit 4 tom. 90 b
 constantinus moritur dum parat bel-
 lum Persis 4 tom. 84 d
 constantinus in balneo occiditur 4
 tom. 191 d
 constantinus iuxta Alsam occiditur
 4 tom. 84 d
 constantinus ab Eusebio baptizatus
 La bitur in Ariani dogma 4 tom.
 83 b 84 c 183 a & c & b 110
 a 105 b
 constantis pugna & ubi interficetur
 4 tom. 104 c 84 d 90 b
 85 c 105 a
 constantinopolis captā à Gallis &
 Venet. & à Turca 4 to. 137 123 d
 constantinopolis 800 domus ac
 3000. milia hominum fulmine pe-
 ricunt 4 tom. 152 b
 comradi Imperatores, reges, & dua-
 ces quid fecerint 4 tom. 114 d
 118 b 121 c 118 c 125 c
 conuentus principum regni Germa-
 nici apud Norimbergā 4 to. 161 c
 cophi quid 1 tom. 141
 corbonam Iudei uocant sacrum the-
 saurum 4 tom. 71 c
 cornelius Gallus Foro iulienfis Poë-
 ta propria se manu interfecit 4
 tom. 68 d
 cornelius Nepos historicus insignis
 habetur 4 tom. 41 a
 cornelia maxima uirginum Vestali-
 um stupri comissa uina defossa
 est 4 tom. 75 b
 cornificia mulieris extant insignia
 Epigrammata 4 tom. 67 c
 corpus Christi mortuum, qua uirtu-
 te reuixerit 2 tom. 104
 cortona emptā à Florentinis à La-
 distao 4 tom. 133 d
 cracouie flumina ædificia euerunt
 4 tom. 167 b
 crassus cum filio capitur apud Car-
 ras 4 tom. 66 b
 cures rex Curtebus fuit unus qui to-

uem abscederunt & nutrierunt
4 tom. 11 d
eres primus regnavit Cretenſibus
4 tom. 11 d & 14 b
crasius rex Lydonium & gesta eius
4 tom. 53 a & b 54 a
eristumini uincuntur a Romanis
tom. 46 b
crux dominica translata ab Heraclio
Constantinopolim 4 tom. 103 b
crux Christi quomodo inter ceteras
cognita 3 tom. 176
crucis signum positum & sceleribus
depictum Alexandriae 3 tom. 202
crucis signaculum in uestimentis Iu-
deorum 3 tom. 189
cultum diuinum proſtitutum triplex
est ordo 2 tom. 26 & 28
cum terrae motu corruerunt 4
tom. 70 c
curiam Bludentum terrae motus exa-
gitat 4 tom. 167 a
cybeli matri templum extruitur pri-
mum a Cretenſibus 4 tom. 11 d
cymborum infinita copia caesa 4
tom. 65 b
cyme terrae motu in Asia corruerit
4 tom. 75 d
cymon Perſas superat nauali pede-
stris certamine 4 tom. 56 a
cynetho Lacedaemonius Poeta The-
legoniam scripsit 4 tom. 44 d
cyprianus Rhetor, deinde Episco-
pus martyrio coronatur 4 tom.
63 a & 81 b & a
cypri plurimae ciuitates terrae motu
corruerunt 4 tom. 69 b
cypsellus in Corintho tyrannidem
exercebat 4 tom. 49 b
cyrillus Alexandrinus Episcopus Ne-
storianus resistit 4 tom. 91 d
cyzicus condita in Italia 4 to. 49 a
cyzicus condita 4 tom. 45 c

D

Acidimicantes contra Ro-
manos uincuntur 4 tom.
75 a & d
dedalus quando uixerit, et quae esse
cerit in uita 4 tom. 30 a
demonis potentiam aduentu salua-
toris abiectam esse ostendit. 1 to. 58

d. emones ad omnia flagitia & faci-
nora homines impellere, ostendi-
tur 1 tom. 53
demones deorum ministri secundum
gentiles 1 tom. 60
demones quibus rationibus olim ho-
mines decipiebant 1 tom. 59
damaſcum Turca capit 4 to. 159 d
danae quado uixerit 4 to. 26 a & b
danae filiae filios Aegypti interfecerunt
4 tom. 25 b
danaus Stenelo expulso Argos tenuit
4 tom. 24. b 25 a
daniae regnis praelia geruntur 4
tom. 168 b
daniel in Babylone propheta 4
tom. 50 d & 51 d
danielis scriptura quae in pariete
apparuerat 4 tom. 52 c
danorum rex Stockholmiam obsidet
4 tom. 159 d
dantes Andigherus ubi nascitur &
moritur 4 tom. 126 d 127 d
danubium Turcae ascendunt 4
tom. 162 d
daphnesium lucus Apollini conse-
cratur a Pompeio 4 tom. 66 a
dardanus Dardaniam condidit 4
tom. 2 d 25 d
darius rex Perſarum instaurat tem-
plum Solomonis a Babylonis de-
structum 4 tom. 2 c & 53 c
dauid primus rex ex tribu Iuda 4
tom. 35 d
dealbator, peregrinatio 4 to. 132 d
decebalus rex uictus a Traiano 4
tom. 57 d
declaratur locus Aelium Apostolo-
rum de Aegypto 4 tom. 73 a
declamatio scholastica de Pilato &
Christo in odium Christianorum
conficta 3 tom. 162
dedicationes ecclesiarum quomodo
olim celebratae 3 tom. 168
dei praesentia necessitatem non
imponit 1 tom. 88
deum omnia scire multorum philoso-
phorum autoritate probatur 1
tom. 194
deus atq. homines non similiter in-
dicant 1 tom. 22

dei nomine quid apud omnes homi-
nes naturae ipsius instinctu signifi-
cetur 1 tom. 24
deo paret tota machin. caeli 1 to. 9
deo soli inhærendum est spiritus om-
nibus dijs gentium 1 tom. 55
deiphobus Angulararius fuga sibi co-
sult 4 tom. 140 c
deliciae humani generis dictus Titus
Vespasianus 4 tom. 160. 2.
delphicum templum incensum 4
tom. 25 b 65 c
delphinum & inter filiam Anglorum
regis filiam sponsalia tractan-
tur 4 tom. 160 a
demetrius semetipsum Seicuro tra-
didit 4 tom. 60 c
desiderius Langobard. rex capitur a
Carol. Mag. 4 to. 109 b et 108 c
diaboli tentationem in deserto cur
Christus ppeffus fuerit 2 to. 244
didact. coeperunt creari 4 tom. 54 d
didymus Alexandrinus post quintum
annum natiuitatis caecus multa per
Notarios conseribit 4 tom. 87 c
diluuio periclitat Frisia, Holandia,
Seelandia, Flandria 4 to. 166 c
diluuij ubi & quo tempore fuerint
4 tom. 2 d 17 b 101 a 23 b
diocletianus Herculium Maximianum
confortem regni ascinit & alia
sua gesta 4 to. 82 b & c 83 a & c
dionysius in Sicilia tyrannidem exer-
cet & cetera quae gessit 4 tom. 57
dionysius Corinthum sub (b & c
foedere nauigat 4 tom. 58 c & b
dioscorus puer 15. an. constanter co-
fiteatur Christum 3 tom. 124
dionysius filiae Semaci pellem largi-
tur & uitam inuenit 4 tom. 24 a
discordia maxima inter Imperatorem
4. & Pont. Ro. 4 to. 119 d 107 c
dioscorus Alexandrinus in Synodo
Ephesina praesidet 4 tom. 94 a
discessio facta Romae plebis a Patri-
bus 4 tom. 54 d
diuinas res curiosus inuestigare cur
Xenophon neptus iudicauerit 1
tom. 208
doctrinae apostolicae conformitas &
tom. 74

doctrina

doctrinae apostolorum lib. & & & & & &
4 tom. 53
doctrinae ueterum iudicium de re-
uelatione Ioannis 3 tom. 135
doblenſes XXX. milia Lud. Gallo-
rum regis caedunt 4 tom. 149 a
dolobella P. f. scis suscepit post mor-
tem Caesaris 4 tom. 67 c
dominicus Malatesta nullis supersti-
tibus liberis moritur 4 to. 140 c
dominicum Aureum Antiochia de-
dicatur 4 tom. 85 a
dominicus ordinis Praedicatorum in-
uicitor sanctitate clauis moritur
4 tom. 124. d & c
domitiani omnia facta irrita sunt
post mortem eius 4 tom. 75 c
domitianus de Dacia & Germanis
triumphat 4 tom. 75 b
domitianus muscas praecuto stylo
conſigit & facta eius ac mors
4 tom. 75 a & b etc
domitianus persequitur Christianos
3 tom. 49
domitianus mandat postcritatem
Dauid interimi 3 tom. 49
domitius Afer quomodo mortuus sit
4 tom. 72 c
domnus Episc. Antiochenus sufficia-
tur Paulo Samoſateno heretico
4 tom. 81 c
donatus hereticus Carthagine pel-
latur 4 tom. 86 a
doriphori Germaniam inferiorē de-
bellant 4 tom. 152 a
dorothaeus Episcopus Arianorum
Antiochia 4 tom. 48 b
douerich Comes Britanniam obti-
net 4 tom. 142 d
drepana Bithyniae ciuitas extructa
in honorem Luciani martyris 4
tom. 84 a
drusus consors regni factus a Tibe-
rio 4 tom. 70 c
drusus Mogontiaci monimentum ha-
bet 4 tom. 72 b
drusus Caesar ueneno perijt 4
tom. 70 d
dysenteria Cazyrimus Brandenbur-
genſis Marchio perijt 4 to. 163 c
dyrrachium quae & Epidaurus con-

ditur 4 tom. 51 a
dyrrachium corruit terrae motu 4
tom. 85 a
E
berhardus primus dux in
Wuirtenberg 4 tom. 153 d
ecbatana condita a Diocle rege Me-
dorum 4 tom. 47 c
ecclesia Romana XL diebus sine Po-
pulo fuit, dum aduentum Leonis
Diaconi expectat 4 tom. 93 b
ecclesiae primariae quatuor erant 4
tom. 4 b
eclipsis solis qualis ac quanta in ipsa
domini morte fuerit 2 tom. 262
eduardus Burgundionum ducis au-
xilium Londinum capit, & paulo
post totam insulam in potestatem
redigit caesis aduersarijs 4 tom.
143 a
eduardus rex Britanniae cum Caro-
lo duce Burgundionum pacem
firmat 4 tom. 144 d
ediffinorum computatio 4 to. 59 d
eclaezer Pseudopropheta 4 to. 39 d
elean urbs Asiae subuersa terrae motu
4 tom. 75 d
eleutherius Romanae ecclesiae Epi-
scopus 4 tom. 78 c
elizabeth regina Hispaniae moritur
4 tom. 155 d
emmanuel Lusitaniae rex peregrina-
tionem naualem instituit 4 to. 153 b
emmanuel rex Portugalliae multa
Saracenis capit 4 tom. 158 c
enkratite heretici nuptias resuta-
bant, dicebantq. abstinendum ab
animalibus 3 tom. 79
ennius poeta Tarenti nascitur, Ro-
mae habitauit, sepulturae eius 4
tom. 61 b & c 63 b
enoch quid 1 tom. 94
ephesus terrae motu corruit 4 tom.
ephesina Synodus altera (70 c
damnatur Chalcedone 4 to. 94 d
ephesinum templum conditur 4
tom. 34. b & 57 c
ephorii Lacedaemoniorum incipiunt
4 tom. 45 c
ephyra condita a Sisypho 4 tom.
26 b

epictus, cur uacuum posuerit 1 to. 193
epidamnus condita quae & Dyrrha-
chium 4 tom. 22. a & 51 d
epiphanius Ticensis Episcopus 4
tom. 95 d
episcopium ab Henrico rege consti-
tuitur 4 tom. 100 b
equulum constituitur & fit Episco-
palis sedes 4 tom. 104 c
erasmus Roterodamus nouum testa-
mentum emendat 4 tom. 159 c
erichthonius Vulcani & Terrae fia-
lius 4 tom. 2 d
erichthonius regnat in Dardana 4
tom. 26 b
erichthonius ab Homero Erilheus
dicitur 4 tom. 24. b 25 a
erichtheus bellum gessit aduersus
Perſas 4 tom. 28 b
eridanum ciuitates foedus inuenit cum
rege Gallorum 4 tom. 154 d
erphurdiae ciuile bellum exoritur
4 tom. 157 a
esaias Propheta sub Ozia rege Iu-
deorum propheta & mors eius
4 tom. 2 c 43 d & 46 c
esaias canticum hexametris & penta-
metris uersibus conscriptum
4 tom. 1 b
esau genitus ab Isaac sexagenario
4 tom. 14 c
essaorum uita testimonio Porphyrii
commendatur 1 tom. 125
esselingae monstrum natum est 4
tom. 164. b
euagoras in furorē uersus 4 to. 57 d
euagrius ex stirpe Franc. 4 to. 81 d
euagrio Consule quae Romae gesta 4
tom. 88 d
euan quid 1 tom. 21
euangelij quae sit definitio & inuen-
tio 1 tom. 1
euangelica uirtute undiq. truculena-
tissime faulse religionis pestes sunt
expulſae 1 tom. 5
euangelicae disciplinae instituta quae
pulchre nobis beati Iob uita ex-
presserit 2 tom. 16
eucharistiae sacramentum quorum
sit prophetarum oraculis praee-
muntiatum 2 tom. 31
B 4 eucharistiae

eucharistia mittebatur solemniter
hospitiibus episcopis Romam ue-
nientibus 3 tom. 101
eucharistia sumpturis olim laicis da-
batur in manus 3 tom. 126
eucharistia puero traditur ad patrē
egrotantem deferenda 3 to. 126
eucharistiam posse purgare fidelem
ab hereticis baptizatum 3 to. 130
eucrotia Delphidij Rhetoris filia da-
mnatur unā cum Prisciliano 4
tom. 89 b
eudemus Corinthiorum rex 4
tom. 41 b
eudoxius Episcopus Arianorum An-
tiochia 4 tom. 84 b
eudoxia uxor Arcadij moritur 4
tom. 90 a
eudoxus Astrologus agnoscitur 4
tom. 57 d
eudoxia Valentiniani quōdam uxor
utolentis nuptijs à Maximo obiti-
netur 4 tom. 95 a
eudoxie Arcadij uxoris statua super
Porphyriceam columnam posita
est 4 tom. 90 a
euzammon Cyrenaeus Theogoniae
autor 4 tom. 53 a
eugenius uiclus & interfecit à
Theodosio 4 tom. 80 d & c
eugenij 2. 3. 4. Pont. Rom. gesta 4
tom. 111 b 121 c 134 d 135 b &
d 135 a
euilal filius Cham 4 tom. 5 d
euilmicrodach rex Babylonie post
Nabuchodonosor 4 tom. 52 c
eulabius Episcopus Arianorum 4
tom. 84 b
eumelus Poeta Corinthius 4 to. 46
eumenia condita ab Eumene fra-
tre Attali 4 tom. 62 c
eumenes Episcopus Alexandriae 4
tom. 77 a
eumolpi bellum 4 tom. 27 b
eunomius à quo Eumoniiani hereti-
ci Constantinopoli agnoscitur 4
tom. 87 d
eunomia filia Nazarij Rhetoris pa-
tri eloquentia par fuit 4 to. 84 c
eunuchi prohibiti sunt fieri à Domi-
tiano 4 tom. 75 a

euodius Praefectus Praetorio 4
tom. 89 a
euodius primus Antiochia Episco-
pus 4 tom. 72 b
euphrates Philosophus clarus habe-
tur 4 tom. b & d
euphrate fluuio pugnatur Persarū
rex cum Turcis 4 tom. 167 b
euphronius Episcopus Antiochia A-
rianorum 4 tom. 84 b
eupolis Comœdiarum scriptor 4
tom. 57 a
europae flumina intumuerunt 4
tom. 159 a
europs 2. rex Sicyoniorum 4 tom.
tom. 10 c
eusebius Episcopus Arianorum An-
tiochia 4 tom. 84 b
eusebius Laodicenus claruit 4
tom. 81 d
eusebius Pamphili contubernalis 4
tom. 84 a
eusebius quid in Chronico suo ege-
rit 4 tom. 4 a & b
eusebius Emisenus signifer Arianae
factionis multa conscribit 4
tom. 85 b
eustathius 23. Antiochia Episcopus
4 tom. 84 b
eustathius Abbas loco Columbani
4 tom. 100 d
eutychiāna heresis Constantinopoli
exorta 4 tom. 94 a
euzoicus episcopus Arianorum An-
tiochia 4 tom. 84 b
exaltationis Crucis festum quando
& qua de causa coeperit 4 to. 103 b
ezechiel propheta in Babylone 4
tom. 51 d
ezras eruditissimus fuit legis diuinae
4 tom. 56 a
ezras fertur diuinas scripturas me-
moriter condidisse 4 tom. 56 a

F

Fabiae familiae trecenti caesi in
Veientis 4 tom. 55 a
fabianus Constantinopolitanus Epi-
scopus damnat Eutychem here-
ticum 4 tom. 94 a
fabulas poetarum quomodo quidam
mystice interpretantur 1 tom. 26

fabulas prius quā gymnasijs pue-
ros exercendos Plato censuit 4
tom. 174
fames plurimi perierunt apud Insu-
bras & in Venetorum regione
4 tom. 217 a
fames ingens & pestis in Phrygia,
Graecia, Gallia, Italia, Romae 4
tom. 118 a 87 b 72 d 115 d &
124 d 113 c 130 b 98 d 106 d
70 a 72 d
fames dira sub Claudio, & Hieroso-
lymis 3 tom. 27 & 42
fames & ira pessimi consultores
3 tom. 44
fames & sterilitas maxima sub Ma-
ximino 3 tom. 162
falem siquis apud Aegyptios sine
sponte sine inuitis necauerit, mor-
te punitur 1 tom. 18
felix comes de werdenberg occidit
comitem de Sunnenberg 4
tom. 210 c
fenestella carminum & historiarum
scriptor Cumis moritur 4 to. 70 c
ferdinand regis Rom. gesta 4 tom.
168 b 160 d 165 a & c 163 b
& c 167 b 161 a 166 b 152 a
ferdinandus Nothus succedit Alpho
foregi Aragonensium 4 to. 133 c
ferdinandus Ioannis Aragonie re-
gis filius Hispaniarum partem ob-
tinet 4 tom. 144 c
fides quatenus perfecta iustitia no-
mineur 1 tom. 174
fide & spe uniuersa hominum uita
gubernatur 1 tom. 6
fidei remedium cur ad religionem
Christianam confugientibus sit
necessario adhibendum 1 tom. 6
fidelis uir omni argento ac auro in
seditione est melior 1 tom. 173
fiducia martyrum aegypti 3 tom. 150
filius dei quare homo factus 3 tom. 8
filius dei nec ledi, nec pati potest 2
filius dei omnibus nobis (tom. 102
aeternorum bonorum spem praebuit
2 tom. 103
floren. obfessa & capta 4 to. 218 b
foemine multae unū maritum habent
apud Parthos 1 tom. 84
foedus

foedus inter Belgas & Gallos 4
tom. 150 d
foedus inter Ferdinandum regem,
Ioannem Galeatium, & Floren-
tinos 4 tom. 141 a
foedus inter Mediolani duces Vene-
tos & Florentinos 4 tom. 144 d
fonteus C. Consul Rom. 4 to. 159 d
follius M. Consul Rom. 4 to. 157 d
formosus Pontifex Maximus Arnul-
phum ornauit insignibus impe-
ratoris 4 tom. 114 a
forolinum redigitur in potestatem
Pontificis Iulij 4 tom. 152 c
forum transtiberinum & Traiani Ro-
mae factum 4 tom. 75 b
fossa Roma circum muros ducta à
Seruio Tullo, 4 tom. 52 b
franciscus Pilonius Cardinalis
Senensis in Concilio Nouae ciuita-
tis agit partes Pont. 4 tom. 143 b
franciscus Camerinus Astronomus
4 tom. 134 c
franciscus Sfortiae filius moritur 4
tom. 140 c
franciscus Saluatus Archiepiscopus
Pisanus 4 tom. 145 d
franciscus Sfortia clarissimus uir 4
tom. 135 c
franciscus Sfortiae filius cum Floren-
tinis foedus facit 4 tom. 137 a
franciscus Sfortia Venetos superat
4 tom. 136 b
franciscus Angulararius capitur 4
tom. 140 c
franciscus Petrarcha nascitur 4
tom. 128 a
franciscus Petrarcha moritur 4
4 tom. 131 c
franciscus Minoritarum princeps
floruit 4 tom. 124 a
franciscus Foscarius princeps Vene-
tae republicae 4 tom. 138 b
fran. Philelphus claruit 4 to. 138 d
franciscus Philelphus Florentiae mo-
ratur 4 tom. 149 b
franciscus Gallie rex & Carolus
rex Hispania confederantur 4
4 tom. 159 b
franciscus Sickingerus Episcopus
Treuirensis armis inaccessus 4
tom. 161 d
franciscus Sfortia restituitur in du-
catu Mediolanensem 4 to. 164 d
franciscus Galliarum, Henricus An-
gliae rex comitum Calesij con-
gregant 4 tom. 166 c
franciscus rex Gallorum Mediola-
num capit 4 tom. 162 a
franciscus rex Gallie exercitum ducens
in Lombardiam à Caesaris mi-
lite Papie superatur 4 to. 162 a
franciscus rex Gallorum capitur à
Carolo imperatore 4 tom. 162 b
franciscus Sickingerus obsidetur
4 tom. 161 c
franciscus Sickingerus iclu Bombae
de corrui 4 tom. 161 c
franciscus rex Franciae creatur 4
tom. 158 d
franciscus Sickingerus Vuormatiā
impugnat 4 tom. 159 a
franciscus Sickingerus Carolus imperator
eligitur 4 tom. 159 b
franciscus Sickingerus ad Oderam Gymna-
sium à Ioachimo Brandenburgensium
se fundatur 4 tom. 155 d
francorum gesta 4 tom. 152 a 84 d
133 b 128 a 102 a & b 108 b
francorum arces diripiuntur à Sue-
uis confederatis 4 tom. 161 b
franciae regno accedit Apulia, Cala-
bria & Lucania 4 tom. 152 a
fratricellorum haereticis damnata à
Bonifacio 4 tom. 127 d
flauia Domicilla Clementis Consu-
lis neptis relegata in insulam Pō-
titanam à Domitiano Caesare 4
tom. 75 c
fridericus & Philippus rex Franco-
rum & Richardus rex Angliae
conspirant de recuperanda ter-
ra sancta 4 tom. 123 a
fridericus Neapolitanorum rex uic-
tus peruenit in Gallorum pote-
statem 4 tom. 153 a
friburgi Brisgauiae comenito proce-
rum Germaniae 4 tom. 153 d
fridericus de Bessula capitur à Cato-
lo imperatore 4 tom. 215 b
fridericus 3. Caesar Gandauum obsi-
dione cingit 4 tom. 151 d

fridericus rex Romanorum dictus
4 tom. 219 b
fridericus dux Saxoniae academiam
Vitembergensem fundat 4
tom. 208 d
fridericus Palatinus comes legatus
ablegatur ad Imperatorē Carolū
4 tom. 213 b
friderici 1. 2. 3. gesta & mors 4 tom.
121 d 122 a 123 a & b 124 b &
c & d 142 a 125 a 135 d 137
a 151 b
frisia diluio periclitat 4 to. 219 c
florentia urbis gesta 4 tom. 119 d
110 c 122 c 99 b 114 d 131 c
& d 129 d 88 b 123 c 125 c & b
134 c 148 b 127 b 128 b 123 b
132 c 119 c 134 b 81 d 127 b
& c & d
fronsbergus partes tuetur Caesaris
4 tom. 216 a
fronzo insignis Orator M. Antonij
latinis literis erudit 4 tom. 78
a & d & 161 d
frugum bonitas longo intervallo au-
ri argentij naturam superat 1
tom. 120
fucinus lacus exiccatus à Claudio
Caesare 4 tom. 72 c
fulmen cadit ante mensam Neronis
4 tom. 73 b
fulmen in Capitolium ruit & men-
sam Neronis 4 tom. 79 a 73 b
furtum quomodo puniendum sit se-
cundum leges Platonicas 1 to. 200
furtum quam diuersimode in diuersis
regionibus puniatur 1 tom. 84
furtum quatalione diluendum Mo-
ses ac Plato censuerunt 1 tom. 184
G

Gabiorum oppidum subiectū
Rom. 4 tom. 54 a
gabinius celeberrimi nominis Rhe-
tor claruit 4 tom. 74 d
galbinus occiditur in Palatio à Goro-
diano 4 tom. 80 c
galatia Ro. prouinc. facta 4 to. 68 d
galeatius Maria Mediolani dux in-
terficitur in templo à Ioanne
Andrea Lamprognano 4
tom. 145 a

galeries solus regnat Rome 4 tom. 83 a & b 82 c
 galeatus dux Mediolanensis bellū gessit annis 12. cum Florentinis & quando moritur 4 tom. 132 c 133 d
 galeatus Vicecomes Mediolanensis Bernabonem Vicecomitem occidit & ipse morbo perijt 4 tom. 132 a 129 c
 galeatos lepores uocauit Cornificius fugiuos milites 4 tom. 67 c
 galienus Imp. Rom. 4 tom. 163 a
 galienus Christianis pacem reddidit 4 tom. 81 b & c
 galeus medicus floruit tempore Antonini 4 tom. 77 c
 gallorum gesta 4 tom. 61 d 57 d 68 d 94 b 125 d 139 b
 gallia Proceres plerūq; necantur 4 tom. 112 c
 gallie recepte per Posthumum, Vitorinum & Tetricum 4 tom. 81 c
 gallorum rex superatur Heluetios 4 tom. 212 a
 gallorum regis conatus & euentus 4 tom. 158 a 165 d 166 d & c 152 a 160 b 164 b 163 d 161 a 167 a 162 b 159 b 162 b 158 c
 gallus Caesar, & in Istro occiditur 4 tom. 85 a & d
 gallus & Volustianus ubi interficiuntur, & acta eorum 4 tom. 80 d 81 a 85 d
 gallicus morbus quo tempore cepit 4 tom. 153 d
 gallinicus successit Patricio Hexarcho 4 tom. 101 d
 gallinicus Hexarcho Agilulphi regis filiam capit apud Parmam 4 tom. 102 a
 galileam quanta letitia aduentu suo Christus affecerit 2 tom. 248
 gangolphus à Gerotzege expeditio nem mouet in Lotharingiam 4 tom. 212 c
 garymedes Pincerna Iouis est 4 tom. 2 d
 garibaldus rex Langobardorum 4 tom. 105 d
 gath Propheta 4 tom. 35 d
 gaydath filius Enoch 4 tom. 5 a
 gebennam obsidet dux Sabaudie 4 tom. 218 b
 gedeon regit Israel 4 tom. 29 a
 geiserici regis Vandalorum gesta 4 tom. 92 c 93 a & b 95 c
 gelatin Sicilia condita 4 tom. 48 b
 gelasius 1. 2. Pont. Romanus 4 tom. 97 a 120 d
 gelarie dux bellum mouit in Episcopum Traiectensem 4 tom. 217 a
 gelenor rex Argiuorum 4 tom. 25 a
 gelon tyrannidem exercet Syracusis 4 tom. 55 c & d
 gemianus presbyter Antiochenus claruit 4 tom. 80 b
 genouena proditione quorundam uocatur 4 tom. 220 c
 gentiliū aduersus catholicam fidem argumenta ponuntur 2 tom. 1
 gemilis Fulgias praestans medicus 4 tom. 129 b
 gentium uocatio ad Christi fidem 2 tom. 147
 gentium per Christum uocatio 2 tom. 36
 genuensium gesta. 4 tom. 147 c 139 b 145 b 130 d 125 c 127 a 129 d 135 a 127 c
 genuensium acta 4 tom. 152 a 166 d 167 d 164 d 153 d
 georgius Fronspergus dux copiarū Imp. 4 tom. 161 b 162 b
 georgius Scandarbus Turcas cedit 4 tom. 140 c
 georgius qui Bohemiam occupauerat moritur 4 tom. 143 a
 georgius Bohemiae rex haereticus damnatur 4 tom. 141 a
 georgius ab Arianis in locum Aitha nassij ordinatur 4 tom. 86 d
 georg. Burbachius Mathematicus clarissimus 4 tom. 145 a
 georgius dux Saxonum diripit ciuitatem Thammensem 4 tom. 211 d
 georgius Trapezontius Romae uita decepsit 4 tom. 151 b
 gerardinus Spinula emit sua pecunia Lucam urbem 4 tom. 129 c
 germani artem excusoriam reperiunt 4 tom. 138 b
 germanorum facta, & damna 4 tom. 153 c 157 b 166 a 165 c 167 d 156 b 163 b & d 166 b 164 a & b 167 a & d 164 a & d 168 b 165 c 152 d 81 b 69 b 107 c
 germanus dux Theodosij contra Vandalos 4 tom. 93 c
 germanicus Caesar de Parthis triumphat 4 tom. 70 c
 gigantomachie unde exortae 3 tom. 7 & 4
 gisuilphus Langobardorum militū dux agrum Beneuentanum diripit 4 tom. 106 c
 gnostici oriundi à Basiliide Alexandrino 4 tom. 77 b
 godefredus noluit coronari, quod turpe duceret auream ferre coronam Hierosolymis, in qua urbe Christus stineam tulisset 4 tom. 120 b
 godchoc Langobardorum rex 4 tom. 96 b
 gordianus Imperator iuuenis admodum Philippi fraude interfectus est 4 tom. 80 c
 gorgias Leoninus floruit 4 tom. 56 d
 gorgon quare fingatur homines uertisse in lapides 4 tom. 28 b
 gothorum ortus & gesta 4 tom. 144 a 5 d 90 a & c 92 c & d 93 a 88 b & c & d 81 b & c 84 b 101 a & c 95 a 99 d
 gothiae rex uoti soluendi causa Romanam uenit 4 tom. 144 a
 gothoniell primus Iudex Hebraeorū ex tribu Iuda 4 tom. 25 c
 graculorum & Picarum contentio 4 tom. 150 d
 gradensis sedes Patriarchus constituitur à Pelagio Pontifice Romano 4 tom. 101 b
 graecia cur sola homines generet uere caelstices atq; diuinos natura ad omnium scientiam natos 1 to. 124
 graeci disciplinas omnes & artes à Barbaris acceperunt 1 tom. 140
 graecorum philosophia non uera 3 tom. 114
 graeco

gregorum bella 4 tom. 129 c 62 b 117 a 126 c
 grandines insolite Romae, Constanti nopoli, & in Gallia 4 tom. 142 c 87 b 111 b
 gratianus imperator 4 tom. 68 c 88 c 89 a 87 b
 gregorius Nazianzenus praceptor Hieronymi obiit 4 tom. 88 d
 gregorius Triphernus Strabonis librum uersum obtulit Pontifici Romano 4 tom. 137 b
 Gregor. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. uita, mores, & obitus 4 tom. 101 a & c & d 107 a 107 d 111 b 117 c 118 d 119 c & d 123 a 124 d 126 c 131 c & d 133 c & 134 d
 gritti Vngaria affectat 4 to. 167 d
 grimoaldus Beneuentorum rex moritur Beneuenti 4 tom. 105 c
 gualterius Athenarum dux Florentie tyrannidem occupat 4 tom. 130 b
 gundibardus nepos Olybrij Patrius factus ab Olybrio 4 to. 95 d
 gundibertus rex Langobardorum 4 tom. 105 b
 guntz oppidum Turca obsidet 4 tom. 166 b
 H
 Hadriani imperatoris gesta & mors 4 tom. 79 c 76 c & d 77 a
 hadriani moles, castrum sancti Angeli est 4 tom. 151 c
 hadrianus 1. 2. 3. 4. 5. Pont. Rom. 4 tom. 109 a 112 d 113 d 122 a 126 d
 haemon primus in Thessalia regnauit 4 tom. 21 c & 22 a
 haereticus Simonis Magi, & aliorum 3 tom. 30 & 55
 haereticus quando inceperunt inualescere 3 tom. 57
 hala regnat apud Hebraeos Israel 4 tom. 39 c
 halicarius dux Gothorum 4 tom. 90 a
 hallis Saxonum Iudaeus forcipibus discerptus 4 tom. 159 a
 hannibalis uita 4 tom. 62 c
 harpali gesta 4 tom. 53 b 59 a
 hazonocassanus clarus in Asia deuis Persis quandoq; moritur 4 tom. 143 c
 hebraeorum origo quidq; passi 4 tom. 6 a 45 d 31 d 25 c 19 c 38 c 37 d 26 c 32 d
 hebraei unde sint dicti 1 tom. 94
 hebraei quanta industria suos pueros mox ab incunte etate instituunt 1 tom. 154
 Hebraeorum genus omnium antiquissimum 3 tom. 10
 hebraeorum cum duodecim tribus essent, qui factum sit, ut à nulla de lia, nisi ab una ipsius Iuda, gentis etiam nunc appellatio usurpetur 2 tom. 210
 hectoris filij Ilium recipiunt 4 tom. 34 a
 helena rapta ab Alexandro 4 tom. 32 b
 helena Constantini mater lignū crucis reperit apud Hierosolymani 4 tom. 83 d
 helenes Graeci dicti ab Helene Deuacalioniis filio 4 tom. 23 b
 helenopolis uocatur Drepana à Constantino in honorem Helene matris 4 tom. 84 a
 helico irbis absorpta terrae motu 4 tom. 58 a
 heliogabalus tam impudice uixit, ut nullum genus obscenitatis omnesse 4 tom. 80 a
 helionora Ferdinandi filia Romana uenit 4 tom. 143 d
 helionora Eduardi regis Lusitaniae filia uxor Friderici 3. 4 tom. 137. a
 heliodorus apud Iudaeos multa iniurie egit 4 tom. 62 d
 helisaeus propheta defunctus est 4 tom. 41 d
 heluetiorum gesta 4 tom. 165 d 154 c 162 b 159 a 166 a 158 c 164 b 163 d 161 b 165 b
 henricus Angliae rex denuo capitur 4 tom. 139 b
 henricus rex Angliae Picardiam uacuat 4 tom. 158 b
 hericus V 11. regno Angliae potitur 4 tom. 151 b
 henricus rex Angliae Taruancensem ciuitatē Gallo eripit 4 tom. 258 b
 henricus dux Brunswicensis equites contra Venetos Laudam duxit 4 tom. 163 d
 henricus Angliae, Franciscus Galliarum rex conuentum Calcis congregant 4 tom. 166 c
 henricus V 111 Angliae rex contra Pontif. libellū edit 4 to. 167 c
 henricus rex Hispaniarum moritur 4 tom. 144 b
 henrici imperatoris 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. uita factaq; & obitus 4 tom. 115 a 117 a & d 118 a & c & d 119 a & c & d 120 a & c & d & e b 123 b & c 128 b & c 151 a
 henricus frater Balduini regnat Cōstantinopoli 4 tom. 124 a
 henricus dux Aurliaensis regi Galorum filius ducit neptem Pont. Clementem 4 tom. 167 a
 heraclius perijt aqua intercuti 4 tom. 104 b
 heraclius cum Constantino filio suo imperat. in oriente 4 tom. 102 d
 heraclius clarus habetur 4 tom. 56 a & b 54 d
 heraclionis regnum 4 tom. 104 b
 heraclidas prodit populum rebelians contra Moguntianos 4 tom. 85 c
 heraclidarum descensus in Peloponnesum 4 tom. 35 b
 heraclis gesta 4 tom. 2 d 24 a 31 a 27 a 22 a 32 b
 heraclida qui & ubi 4 tom. 85 c 34 a 35 b & d
 herodes Aristobolo pontifex dum esset in oppido Hierichunte, ibiq; nataret, ni interim sub aqua decento, necem est machinatus 2 tom. 225
 herculis Eftensis summa fortitudo 4 tom. 146 c & 147 d
 herculius Maximianus occiditur 4 tom. 93 b
 herculianus Episcop. Perusinus interficitur 4 tom. 99 c
 hermo

hermolaus Barbarus Venetus moritur 4 tom. 151 c.
 hermogenes magister militie Constantinopolim tractus 4 to. 85 d
 heracleas Alexandrinae ecclesiae Episcopus 4 tom. 80 b
 heraclea urbs condita 4 tom. 57 d
 herodiani nouarum rerum autor in Africa, & dignitatem amisit & uitam 4 tom. 90 c
 heros Episcopus Arelatensis innoxius pellitur 4 tom. 90 c
 herodus Ascalonitae filij uita, acta, & obitus 4 tom. 97 c & d 68 b 70 a 64 d 69 a & c & d
 herodes unde natus 3 tom. 13
 herodis morbi & tormina 3 to. 16
 heruli ad intermissionem usque deleti à Thanto rege Langobardorum 4 tom. 96 d
 herodione urbem Herodes extruxit 4 tom. 69. b
 hessorum princeps expeditionem in Episcopos parat 4 tom. 164 d
 hessorum principis auxilio Vuirtembergensis dux in patriam restituitur 4 tom. 167 b
 hester historia completa sub Artaxerxe Mènone 4 to. 57 c & 56 a
 hetruvia ciuitatum foedus cum rege Gallorum 4 tom. 163 d
 hiberniae uicerex bellum suscipit ad uerfus Angliae regem 4 to. 167 c
 hibracas rhetoricae artis Graecus praceptor 4 tom. 68 b
 hieremias orsus prophettare 4 tom. 49 d & 53 c
 hieronymus Bethleem habitat multata scribens 4 to. 89 a 91 b 1 d c t b
 hieronymus Ferrariensis, qui Proupheta à Flor. credebatur, praedicat aduentu Gal. in Italia 4 tom. 151 c
 hieronymus Comes Ceruia Veneto ru oppidum proditione tectat 4 tom.
 hieropolis urbs Asiae terrae (148 d motu corruit 4 tom. 73 c
 hierosolyma quae passa 4 to. 120 d 74 b 56 d 72 d 67 c 36 d 53 d
 hippomenes Atheniensibus (63 d praecet 4 tom. 47 b
 hieroboam separauit X. tribus à do-

mo Dauid 4 to. 37 d 42 d
 hilarius Pictaunoru Episcopus pulsus in exilium pro Christiana religione lib. scribit 4 to. 86 a & c
 hilarius Diaconus Romanus exilio punitur 4 tom. 86 b
 hippias carminum scriptor 4 to. 53 c
 hippius tyrau. Athenaru 4 to. 53 d
 hipparchus interficitur ab Armonio & Aristogitone 4 tom. 54 c
 hipparinus Dionysij filius Syracensis tyrannidē exercet 4 to. 58 b
 hippocrates insignis medicus claruit 4 tom. 56 d
 hippocrax clarissimus Philosophus 4 tom. 48 b
 hippodamia uxor Pelopis 4 to. 28 b
 hippolyta filia regis Ferdinandi Alphonsi 4 tom. 140 c
 hircani nomen unde Ioanni Iudaeoru regi obtigerit 4 to. 64 d & b & c
 hispani quid egerint 4 to. (174 d 166 d 152 c 168 a 160 a 163 d & b 161 c 167 d
 hispanorum bella 4 tom. 130 a 104 d 152 c 140 c
 histrus ciuitas condita in Pto 4 to.
 hollandiae fuit aquarū inun- datio maxima 4 to. 165 c 166 c
 holmia latrocinium percipit 4 to. 160 d
 holfatie dux cum Lubecensibus bel- ligeratur 4 tom. 167 c
 homerus floruit 4 tom. 34 d 35 b 37 c 3 d 4, 1 d
 homines atrociores bestijs 3 to. 149
 homines omnes sibijpsis pugnat, & nemo est, qui sibijpsis hostis non sit
 hominum salute Christus (1 to. 182 se tradidit 2 tom. 278
 homines qua arte diabolus à deo auertit 2 tom. 97
 hominibus deus angelos praefecit 2 tom. 96
 homo duplici natura constans à deo est creatus 1 tom. 101
 homo uerus censi indignus est, qui deum uerum nec cognoscit, nec pie colit 1 tom. 94
 homo perfectus in deo est, qui periculosa multorum colloquia fugit

1 tom. 94
 honoratus primus Praefectus Constantini factus 4 tom. 86 b
 honorius 1. 2. 3. 4. Pontifex Rom. 4 tom. 121 d 124 b 127 a 103 d
 honorius imp. Rom. 4 tom. 164 d
 honorius 2. 3. 4. Pontifex Rom. 4 tom. 121. a 124 b 127 a
 horatius Flaccus Augusti temporibus floruit 4 tom. 66 b 65 c
 hormysda Pontifex Rom. 4 tom. 97 c
 horrea piperatoria Romae facta 4
 hostia condita ab Anco (tom. 75 b Martio 4 tom. 51 a
 hugo Caputius arma sumit aduersus Carolum 4 tom. 117 c
 hugo in Italia regnum occupat 4 tom.
 hugo Burg. dux Berengariu (115 d q. Ital. regnum inuasit, supat 4 to.
 hugo Andeburgensis gubernator (115 c nat Hethuriam 4 tom. 117 c
 hugo hechuriae gubernator Distoriae moritur 4 tom. 117 d
 hugo Constantiae Episcopus Merseburgum proficiscitur 4 to. 216 a
 humanae res perficere nemo potest qui non prius diuinas intellexerit 1 tom. 153
 hungaria rex pacem Venetis dedit 4 tom. 131 b
 hungariae regnum deuenit ad Carol. Apulie regē Car. filiu 4 to. 127 b
 hungaria olim Pannonia superior cuncta 4 tom. 145 a
 hunoru gesta 4 to. 88 b 94 a 92 c
 hyberia uniuersa imperata (93 c Romanorum facit 4 tom. 62 b
 hyberi in fide accepti à Traiano 4 tom. 75 d
 hydra callidissimus fuit Sophista 4 tom. 31 a
 hyginus Episc. Rom. 4 tom. 77 c
 hymneus Episc. Hieros. 4 tom. 81 b
 hypermetra Danai filia sacerdotio fugitur apud Agros 4 to. 26 a
 hypsipyle quando in Lemno clauerit 4 tom. 31 d
 hyrcanus Sebasten solo aequauit 4 tom. 62 64 d
 hyrcanus Pon. creatur Iud. à Pom. 4 to. 66 a 64 c 69 c 173 b 174 b
 ianua

I
 Anna orientalis templi Hierosolymitani miraculose aperta 3 to. 46
 iacobus frater Domini Hierosolymit. Episcopus 4 to. 71 c 73 b
 iacobus rex Scottis irrupit Angliam 4 tom. 158 b
 iacobus frater Ioannis capite truncatur 4 tom. 71 c
 iacobus Nisibenus Episcopus claruit 4 tom. 84 d
 iacobus Armeniaci comes profugatus 4 tom. 132 c
 iacobi Picinini bella 4 tom. 137 b 138 c 139 d 140 c
 iair ex tribu Manasse Hebraeis regnat 4 tom. 31 c
 ianiculum Vrbi adiectum per Ancum Martium 4 tom. 51 a
 ianuarius additus est anno per Numam Pompiliam 4 tom. 48 a
 iason Pontifex maximus creatus Iudaeorum 4 tom. 63 d
 iaborcas dux Langobardorum 4 tom. 88 a (tom. 26 b
 idaei Dauidi ferrum repererunt 4
 idolorum cultum qua seueritate quidam ethnicoru scriptis suis damnauerit 1 tom. 179.
 icuniorum diuersae observationes 3. tom. 100 (3 tom. 181.
 insidiae haeticorum in Athanasium iesu dux Hebraeorum post Mosē 4 tom. 24 c & 53 d 61 c
 iesu nomine ac puriss. precibus demonum uexatione profugit 2 to. 83
 iudeoru incredulitas 2 tom. 39
 inimici Christi qui 2 tom. 131
 iuramenti praeparatio prohibita 2 tom. 10.
 ignatius 11. Antiochie Episcopus Roma bestijs traditus moritur 4 to. 74. b 75 d 76 a
 ignis in caelo emicuit 4 to. 105 c
 igne apud Bredadium 660 domus exusta 4 tom. 167
 imagines à Leone sublatae & combustae 4 tom. 107 d 108 b
 imola in potestatem Iulij Pont. rediguntur 4 tom. 152 b
 imperatoris eligendi contentio

4 tom. 128 c
 imperium Romanu uacat 4 to. 127 b
 inachus fluuius ab Inacho rege dictus 4 tom. 15 a 29 d 2 b
 incantationes incertam habent causam 1 tom. 82.
 incendio Romae plurimae aedes corruerunt 4 tom. 74 d
 iniuriadu nulli esse ex Platonis sententia 1 tom. 191
 inuocetij 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Pto. Rom. gesta & obitus 4 to. 121 b 90 a 123 b & d 125 b 126 c 133 b 151 b 130 d 122 a
 interpretes LXX à Ptolemaeo conquisiti, qui scripturam sacram uerterent in Graecā linguā 4 to. 173 c
 interpretandi difficultas ex aliena lingua 4 tom. 1 a
 interregnum ex Numa Pompilij morte 4 tom. 48 a
 inundationes urbes submersere 4 tom. 161 & 167 c
 ioachim rex Hebraeorum Iudae qui & Iechonias 4 tom. 50 d
 ioade solus post Mosē uixit annis CXXX 4 tom. 40 d
 ioanes Apostolus reuocatur ab exilio 4 tom. 75 b c & d
 ioannes Baptista praedicat iuxta Iordanem 4 tom. 70. c
 ioannes Anglicus Pontifex maximus foemina fuit 4 tom. 112 b
 ioannes Bentiuolus pellitur Bononia 4 tom. 152. a
 ioannes Mozenicus dux Venetorum 4 tom. 145 d
 ioannes Philippus Maria dux Mediolanensium 4 tom. 146 c
 ioanes Scotus quaedam subtilissima scribit 4. tom. 113 b
 ioannes Franciscus Picus factus Mandandula dominus per luliu Pontificem 4 tom. 152 d
 ioannes Bocatius amoeni ingenij moritur 4. tom. 131 c
 ioannes castrioti Baizerum Imperatorem Turcorum ditione paterna foliat 4 tom. 150 b
 ioannes Andegaucensis Genuae praeficitur 4 tom. 138 c 141 d 142 d

ioannes Chrysostomus capitales inimicitias exercet 4 tom. 90 a
 ioannes Galeatus principatu Mediolanensium mortuo patre obtinet 4 tom. 141 A
 ioannes Tarracensium rex Ferdinando filio Siciliae & Corsicae regnum reliquit 4 tom. 147 a
 ioannis XXXII. immensa auri argentiq. uis relicta 4 tom. 129 d
 ioannes Staeplerimus mathematicus 4 tom. 165 a
 ioannes Zepusienis praefectus occupauit regnum Ferdinandi 4 to. 163 c
 ioanes Reuchlin. moritur 4 to. 161 B
 ioannes Iouianus Pontanus septuagenario maior moritur 4 to. 156 d
 ioannes Oecolampadius moritur 4 tom. 166 a
 ioannes tyrannus oppressus mira seueritate 4 tom. 91. c & b
 ioannes Acutus Eques Britannicus fortissimus Florentiae diem obiit 4 tom. 132 d
 ioannis Cardinalis sanctae Susanna conijcitur in uincula 4 to. 142. a
 ioannes Philippi filius rex Francorum 4 tom. 130 c
 ioanes Gutberg. inuētor artis chalcographicae Mogitia 4 to. 138 b
 ioannes Carauagala Cardinalis dux exercitus qui contra Turcam mittebatur 4 tom. 138 a
 ioannes Mediolanensis Antistes moruit bellu in Florentino 4 to. 130 d
 ioannes de monte Regio Astronomiae eruditissimus, Germania decus moritur 4. tom. 145. a
 ioannes Bohemiae rex multas Italiae urbes in potestatem redegit 4 tom. 129. c
 ioannis Baptistae caput Constantinopolim delatum à Theodosio 4 tom. 89. c
 ioannis 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. Pont. Rom. gesta et obitus 4 to. 98 a c b 100 a 104 b 106 a & c 113 a 114 b 115 a 116 b & c 134 a 116 d 117 b & c & d 118 b 126 d 192 a & d 133 d
 C
 ioannitae

Ioannitæ Methone in Peloponneso de
predantur 4 tom. 165 d
Iob liber hexametris & pentametris
uersibus descriptus 4 tom. 1 b
Ioëus clarissimus pictor obiit 4
tom. 130 a
Ioannes apud Hebræos prophetat
4 tom. 43 d
Iones dicti sunt Athenienses ab Io-
ne fortissimo uiro 4 to. 28 b 38 c
Io dicta quæ mutato nomine Ipsi dici-
tur ab Aegyptijs 4 to. 23 b 15 a
Iosephus dux belli Iudæici impetrat
uitam 4 tom. 61 b 71 b
Iouianus ex Primitio imperator
factus Romæ 4 tom. 87 a
Iouius & Sebastianus fratres occupa-
to regno in Gallijs interfecti sunt
4 tom. 90 c
Ireneus Lugdunensis Episcopus cla-
ruit 4 tom. 78 d 79 b 75 b
Isaac natus ab Abraam centenari-
o 4 tom. 11 a 17 c
Isidis sacra quædam ceperunt 4 to. 2 d
Israel patriarcha tempore Iudæi sio
ruit 4 tom. 2 b
Israel uocati Hebræi qui in Samaria
habebant 4 tom. 37 d
Israëlitæ sunt qui nunc Iudæi dicun-
tur 4 tom. 14 c
Ithacius Episcopus ecclesie communi-
one priuatur ob necem Priscillia-
ni 4 tom. 89 b
italie imperiũ ad Germanos transla-
tum 4 tom. 114 d
Iudas Machabeus occiditur à ducibus
Demetrii 4 tom. 63 d & b
Iudas Galileus autor fit Iudæis ne tri-
buta solueret Romanis 4 to. 70 a
Iudæorum gens in duas maxime par-
tes fuit diuisa 1 tom. 17
Iudæis quid contigerit 4 tom. 152 c
164 d 159 d
Iudæorum uarios casus 4 tom. 59 b
16 d 52 a 76 b 63 c 64 b 66 a
148 d 60 c 103 a 61 d 28 c
77 a & b 76 b 65 d 71 c 56 b
Iudæorum qualis fuerit theologia 3
tom. 95
Iulianus Caesarianus Cardinalis con-
tra Turcas pugnant interfectus 4

tom. 135 d
Iulianus Medices confossus Florentie
4 tom. 145 d 142 c
Iulianus Iurisperitus interfectus Per-
tinacis Caesaris 4 tom. 79 b
Iulia filia Augusti deprehensa in adul-
terio à patre cõdènatur 4 to. 69 c
Iulius concilium inchoat Laterane 4
tom. 158 a
Iulius Proculus deum pronuntiat Ro-
mulum 4 tom. 47 b
Iupiter 4 tom. 2 c & d 23 a 15 d 25 b
Iuramentum omnino illicitum Christi-
anis 3 tom. 108.
Iustinianus amens factus incidens in
morbum periit 4 tom. 100 a
Iustinianus beneficio regis Persarum
regno Romano resitatur 4
tom. 106 d & a
Iustinianus leges Romanas in unũ cor-
pus colligit 4 to. 98 a & b 97 c
Iustinus Philosophus libri pro Chris-
tiana religione scriptum tradidit
Antonino 4 tom. 77 c & d
Iustitia scilicet deo similes facit 1 to. 182
Iustus Iudæorum scriptor agnoscitur
4 tom. 2 b & 75 c
Iuuenius Hispanus Euangelia heroicis
uersibus describit 4 tom. 84 b
Iuueni persuadendum non est paren-
tes puniri oportere etiã si mala in-
ferant 1 tom. 25
K
Regia arx destruitur 4
tom. 158 b
L
Abbas Hierosolymitanus Epi-
scopus 4 tom. 82 d
Labdon de tribu Ephraim regit Isra-
ël 4 tom. 32 c.
laborem eundem semper ferre & ua-
letudini obest, & robur animi ac
corporis deicit 1 tom. 3 111
Lacedæmoniorum res gestæ 4 tom.
47 b 46 b 34 d 44 c 57 a
Iachis langobardorum rex 4 to. 108 a
Iactantij maxima paupertas fuit, a-
deo ut etiam necessarijs egeret.
4 tom. 83 c
Ladislaus Pannonie rex contra Tur-
cas pugnant uictor occiditur 4

tom. 13 d 133 c
Iadæa quamdiu regnauerint Aegy-
ptijs 4 tom. 68 c
Iamissus meretricis filius regnat Lam-
gobardis 4 tom. 91 b
Iandobertus apud Rauennam regnũ
inadit 4 tom. 114 a
Iana è caelo apud Atrebatas fluxit
4 tom. 87 a
Iangobardorum bella 4 tom. 100 d
109 b 101 b 97 d 100 d 104 c
98 a 96 c 118 c 100 c 88 c 101 a
Iapis de caelo ruit 4 tom. 56 a
Iapytharum & Centaurorum pugna
4 tom. 31. b
laterane concilium generale inchoa-
tum 4 tom. 158 a
latinoꝝ bella contra Romanos 4
tom. 59 a 2 b 33 d 54 d
Iatinus in Italia ante aduentum Aeo-
næ regnauit 4 tom. 33. d
Iatronianus damnatur cum Priscillia
no 4 tom. 89 b
Iaudas aduersus Venetos Henricus
dux Brunswicensis & Marcus Pfit-
tacus ab Emps proficiuntur 4
tom. 163
Iaurantius insignis statuaris 4
tom. 134 b
Iaurentius coronatur martyrio 4
tom. 80 d
Iaurētius Rauera Ferrariensis Prae-
sul uir doctus claruit 4 to. 142 a
Iaurentius Medices filius Petri Me-
dicis 4 tom. 142. c
leges feruissime mitigatæ ab Anto-
nino Romæ 78 c
leges & iudicia primum constitutæ
à Phoroneo 4 tom. 16 b
legis Moisaicæ & Euangelicæ colla-
tio 2 tom. 10. & 11.
Iena meretricis constantia 4 to. 54. c
leo Papa Manicheos expulit libris
eorum publice crematis 4 to. 93 d
leo 2. 3. 6. 7. 8. Pont. Romæ
4 tom. 105 d 106 c 110 b 115
b & c 116 c
leonis X. Papæ gesta 4 tom. 160 g
& d 158 b 161 a 159 c
Iutheri acta 4 tom. 160 a & d
159 d 164 c

Luceria ad solum euerfa 4 to. 105 b
Luciferanorum origo 3 tom. 187
Lucilius 1. 2. 3. Pont. Rom. 4 tom. 81
a 121 c 122 d
Iudonicus post Philippum rex Fran-
corum 4 tom. 120 c
Iudonicus comes Palatinus obsidet
Francisc. Siccingerũ 4 to. 161 c
Iudonicus 2. Bohemiam & Vngariã
potitur 4 tom. 159 b
Iudonicus Gallorum rex Lombardi-
am armato milite ingreditur 4
tom. 209 a 156
Iudonicus rex Francie moritur 12.
4 tom. 158 d
Iudonicus rex Vngarie nuptias cele-
brat cum Maria Caroli Impera-
toꝝ sorore 4 tom. 169 d 162 d
Iudonicus rex Vngarorum iuxta Mo-
hatz nullam occumbit 4 to. 162 d
Iudonicorum imperatorum, regum
ducum, imperia 4 to. 129 b & c
112 a & b 113 b & c & 133 d
131 a 123 a 130 d 143 a 145 b
124 & c & d 153 a & b 92 c
121 b 125 b & c d 111 c & a 126
b 115 b 127 c 128 c & d 110 d
114 c 146 a 117 b 150 d
Iuminis & splendoris cum patre &
filio in diuinis concinna compara-
tio 2 tom. 90
Iunæ cuius secundum Romanos in-
uentus 4 tom. 68 b
Iunæ tres simul apparuerunt 4 to.
128 d
Iupanaria meretricum cellulae dicun-
tur 4 tom. 45 d
Iupensere comes capitur à Carolo Im-
peratore 4 tom. 162 b
Iusitanie regum nautæ terram nouã
inuenerunt 4 tom. 152 c 161 a
Iutherus decernitur pro heretico à
Leone 10. Papa 4 tom. 160. c
Iuxta Iudæos Hierosolymis 3 to. 46
Iyffius Quietus dux à Traiano con-
tra Iudæos creatus 4 tom. 76 b
Iyssonam terremotus concutitur
4 tom. 165 c

M
Acedones Scodra urbe pos-
tuntur, qua retinere dis-

identes in Apuliam consugiunt
4 tom. 148 d 63 d
macedonius floruit à quo Macedo-
niana heresis 4 tom. 85 a 88 d
macharius Hierosolymitanus Episco-
pus XXXIII 4 tom. 83 c
machabeorũ libri inter diuinis scri-
pturas non connumerantur 4
tom. 59 c & 61 d 62 64 b
machusiorum satrapa ex Barbaria
apud Cesaream in Germania exu-
lat 4 tom. 156 c
magi fratres regnant Persis 4 tom.
magnesia terremotu corrui (53 d
4 tom. 70 c 36 c
magorum trium corpora è Mediola-
no translata ad Coloniam Agrip-
pinam 4 tom. 122 b
magnus episcopus oracula quædam
edidit de uentorum potentia
4 tom. 103 c
magnus ab Augusto Vrbe Italiaq; pel-
litur 4 tom. 68 d 66 d
mahumetires gestæ 4 tom. 136 d
104 a 149 d 104 a 149 d
103 a 146 c 101 d 147 c 148 b
146 a 149 a
mala omnino ab hominibus auferr
impossibile est, dum hie uiuuntur
1 tom. 182
malorum pœnaltium qua ratione de-
us autor existat 1 tom. 189
manasses statuum posuit quinq; fa-
cies habentem 4 tom. 47 c
manetho sacerdos Aegyptiorum 4
tom. 20 a
manicheis damnatis Romæ sunt eo-
rum codices combusti 4 to. 97 a
manlius Torquatus Consul filium
suum securi percussit 4 tom. 58 d
mantinea redacta in potestatem Cle-
de Coriondoli 4 tom. 140 b
mantua principes iunguntur cum
Carol. foedere 4 to. 164 d 166 c
marchio de Piscera copiarum dux
Imperator 4 tom. 162 b
marcus Pfitacus ab Emps dux co-
piarum Imp. 4 tom. 162 b 163 d
marcus primus ex Gentibus Episco-
pus Hierosolymorũ 4 tom. 77 b
mardochei gesta sub Artaxerxe

4 tom. 66 a
margarita Britannie regis uxor 4
tom. 139 b 143 b
margaritis quatenus prohibitum sit
uti 4 tom. 66 d
margarita regina Gallie capto mari-
to suo Iudonico filium peperit 4
tom. 125 b
marcomannorum fuga contra Ro-
manos 4 tom. 78 b
maria principis Antiochie filia 4
tom. 126 d
maria Maximilianæ coniunx uenian-
do ex equo lapsa moritur 4 tom.
marius C. triumphat de Cim (150 d
bris 4 tom. 65 b
marpurgense studium erigitur 4
tom. 163 a 164 c
martinus 1. 2. 3. 4. 5. Pont. Rom. 4
tom. 191 b 113 c 115 c 126 d 127
a 134 a 191 b 104 c & d 134 a
martinus Coriolanus ab oppugnatione
patrie non discessit, nisi exora-
tus ab uxore & matre 4 to. 54 d
martyres multi in Gallia facti 4
tom. 78 a
martyrium Constantinopoli constri-
ctum opera Eustathij presbyteri
4 tom. 84 c
masculi pudorem qui cripuerit qui-
ta ignominia à quibusdam popu-
lis afficitur 1 tom. 84
mathematicas disciplinas nihil com-
ferre ad pietatē probatur 1 tom.
mattheo Langio P roxoneta (207
Pontifex Caesari Maximiliano re-
conciliatur 4 tom. 158 a
mattheus Euangelium scribit pri-
mus Iudæa 4 tom. 72 a
matthias rex Vngarie & Dalmatie
moritur 4 tom. 152 b 151 c
matthias rex Pannonie et Sarmatie
4 tom. 138 b 144. 149 b 142 d
mauri Gallias inuadentes su (148 d
perantur 4 tom. 107 c 99 c
maxentius iuxta pontem Miluium
occiditur à Constantino supera-
tus 4 tom. 83 c
maximianus apud Tharsum mori-
tur 4 tom. 83 b 82 d 83 a
maximilla infans uates 4 to. 78 b
C 2 maximi

maximin. 4. to. 80 b 59 a 85 a 78 c
 maximilianus imperat. res geste 4.
 tom. 145 a 152 a c d e b c
 151 a c e d 155 d 156 b 155 c
 e 159 a c b 160 a 158 b e a
 153 d e c 154 c
 maximus 4. tom. 87 c 80 b 90 b
 95 a 81 b 77 c 89 a
 mazacaucy in Caesarem a Tiberio
 4. tom. 70 d
 mediolani quales res geste 4. tom.
 122 b 99 a 132 b 143 d 134 d
 135 b 98 d 159 a 161 a 165 d
 162 b 168 c 159 d
 medon Codri filius primus magi-
 stratum Athenis gessit regibus
 mortuis 4. tom. 36 b
 medorum regnum incipit a destruc-
 to regno Assyriorum 4. to. 43 c
 meduifich oppidulum superatur
 Gritti 4. tom. 167 d
 militiam insulam Saracenis eripiunt
 Rhodienses milites 4. tom. 164 b
 menclinus Astorum rex uictus a
 Gallis et Hispanis 4. tom. 125 b
 memphis in Aegypto condita 4. to.
 menander primam fabulam (24 b
 Orgen exhibit 4. tom. 59 b 60 b
 merribes Aethiops rex Aegyptiorum
 4. tom. 47 d
 meristurgum Constantiensis Episco-
 pus proficiscitur 4. tom. 163 a
 mesopotamia populi ad Christum
 conuertuntur 4. tom. 121 c 76 b
 metellus Consul fugatur a Charitha
 gincnsibus 4. tom. 61 a
 methonem in Peloponneso deprae-
 dantur Ioannitae 4. tom. 165 d
 michaeas propheta apud Hebraeos
 4. tom. 39 d
 milesij mare obtinent 4. tom. 45 d
 militum Christianorum poena 3 to. 147
 minerva apparuit apud Tritonidem
 paludem 4. tom. 166 b
 minervius Burdegalesis Rhetor Ro-
 mae docet 4. tom. 85 d
 miraculorum Christi breuis epilo-
 gus 2 tom. 68
 mirandula redigitur in potestatem
 Gallorum 4. tom. 154 d
 misibheus Atheniensis Poeta agnosci

tur 4. tom. 50 b
 modus interpretandi scripturas 3
 tom. 33
 moesiam superiorem populatur So-
 leymannus 4. tom. 160 c
 moguntini debellati ab Arnolpho
 4. tom. 114 c
 moluri frumenta uno anno in Apu-
 lia bis depascuntur 4. tom. 162 d
 montanus insanus uates autor Cata-
 phrygarum haereseos 4. tom. 78 b
 monasteriensium ac Vuestphalorum
 cladis 4. tom. 167 a 168 a
 monstrum mirabile natum 4. to. 128 d
 154 c 119 c
 mopsista a Mopso 4. tom. 33 a
 mors quid 1 tom. 174
 mortis meditatio philosophia est 1
 tom. 168
 mortem qui timent homines ridicu-
 los esse Platon. opinatur 1 to. 159
 morte despicendam esse pro ueritate,
 Plat. autoritate probatur 1 tom.
 mostobitarum multis occisis a 190
 rege Poloniae 4. tom. 158 b e c
 mosaicae legem cur Christus in omni
 uita sua seruauerit 2 tom. 11
 mosaicae legem quot numeris superet
 Lex Euangelica 2 tom. 21
 mosi nullus prophetarum simulis ex-
 titit praeter Christum 4. to. 60 et 61
 mulieres Plato uiris communes esse
 uoluit 1 tom. 199
 mulieribus qualia exercitia Plato
 praescribebat 1 tom. 199
 mulier quibus rebus cum uiro conue-
 niat, ac contra 1 tom. 183
 mundi machina non ulla re materia-
 li conseruatur, sed uerbo aeterni
 dei sempiterno 1 tom. 99
 mylhufen oppidum ad Heluctios de-
 fecit 4. tom. 156 a
 myrrhina urbs terrae motu corrui-
 t 4. tom. 70 c e 75 d

N

Natal obsidet. 4. to. 161 c
 narbonam Colonia deducit
 4. tom. 64 d
 natura diuina quomodo putanda sit
 omnia penetrare 2 to. 102 e 103
 naturam diuinam Hebraei uarijs ap-

pellationibus significant 2 to. 180
 neapolis rufus peruenit in potesta-
 tem regis Gallorum 4. to. 153 c e a
 neapolis Galli et Veneti obsident
 4. tom. 163 d
 neronis res geste 4. tom. 77 a c
 d e c b 74 a
 nestorius Constantinopolitanus Episcopus
 haereseim condidit 4. tom. 91 d
 nicasius Brabantinus coecus a natu-
 rate sua scholis praelegendo tum
 ecclesijs concionando non sine ma-
 riculo praesuit 4. tom. 152 a
 nicee urbis magna pars corrui-
 t terrae motu 4. tom. 71 a e 87 b 76 c
 nicetes Rhetoricae artis Graecus pra-
 ceptor 4. tom. 68 b
 nicolaus 1. 2. 3. 4. 5. Pont. Rom. 4. to.
 112 c 119 b 126 d 127 b 136 a
 nicolaus de Saxo heremita (137 b
 apud Heluctios uiuit 4. to. 151 a
 nicolaus Leonicensis moritur Ferrar-
 iae 4. tom. 161 d
 nicolaus Storchius ferere coepit A-
 nabaptistarum doctrinam 4. to. 161 d
 nicolaus Piceninus dux Mediolanen-
 sium Brixiam urbem dolo capit
 4. tom. 139 b
 nicolaus Euboticus Latine Graecusq;
 doctissimus princeps 4. tom. 135 b
 nicolaus insignis medicus floruit 4.
 tom. 132 d 133 d
 nicopolis constructa ab Augusto Ca-
 sare 4. tom. 68 c 80 a 77 a
 ninuius ciuitas a quo rege ortum for-
 mita sit et nomen 1 tom. 145
 nobiles ac ciues Viennenses securi-
 percussit Ferdinandus princeps
 4. tom. 161 a 162 b
 nominum quam commodissima im-
 positio fuerit apud Heb. 1 tom. 155
 nomina rerum similitudine sunt im-
 ponenda 1 tom. 158
 norimberg. maxima clade afficitur
 ab equibus Marchionis 4. to. 155 d
 norimberg. conuenit principum
 4. tom. 161 e 166 b
 noruegiae rex uoti soluendi causa ue-
 nit Romanus 4. tom. 144 a
 nothus damn. intulit Germanis me-
 diterraneis 4. tom. 167 d

nouum

nouum testamentum Erasmus Rote-
 rodanus emendat 4. tom. 162 b
 nox quid 1 tom. 27
 nubendi ratio cur contradictio tem-
 pore legis, quam fuerit tempore
 legis naturae uel Moisaicae 2 to. 26
 nuptias permisceri in diuersis tribu-
 bus, lex Moysi prohibebat 3 to. 15
 O
 Doacer cum maximis copijs
 Italiam ingreditur 4. to.
 96 a e b c
 oedipodis historia 4. tom. 30 b
 ontas Simonis iusti filius Iudaeorum
 Pont. max. 4. tom. 59 b 61 b 62 a
 olda mulier propheta apud Hebraeos
 4. tom. 49 d
 olcum dei quid sacris literis mislice
 designet 2 tom. 105
 olet quae sit natura atq; proprietates
 2 tom. 105
 oleum terra sponte erupit sit, misceas
 Christi gratiam 4. tom. 67 b
 oliua orta Athenis sub Ceopre 4.
 tom. 2 d e 23 a
 oluicensis Praeful coronatur Prae-
 ge Ferdinand. in regem 4. to. 163 b
 ohybrio Consule quae gesta sint Ro-
 mae 4. tom. 88 c
 olympici Iouis simulachro. un. sulmi-
 ne lectum 4. tom. 66 c
 ohymus quidam Episc. Arianus iacu-
 lis de caelo in iis coecumatur 4. to.
 olympij Iouis simulachrum (97 b
 posuit in templo Hierosolomorum
 Antiochus Epiphanes 4. to. 63 a
 oppianus Cilex Halicuiticam miro
 splendore describit 4. tom. 78 b
 opuntiorum urbs in Graecia, sul. uer-
 sa terrae motu 4. tom. 57 d
 oratione rupes loco mota 3 tom. 137
 oraculum uictustorum quanta fuerit
 fallacitas 1 tom. 67
 oraculis deorum nihil diuinum affu-
 isse ostenditur 1 tom. 73
 oracles insula Romano Imperio a
 Claudio adiecta 4. tom. 72 b
 ordo praedicatorum, Francisci, poenite-
 tium mulierum 4. to. 124 b e c 151 c
 orgia unde delectum sit, et quid si-
 gnificet 1 tom. 21

origenes laudatur uehementer ab
 Eusebio 1 tom. 86
 origenes nudipes et abstemius
 3 tom. 107
 oritorum urbs Graeciae subuersa ter-
 rae motu 4. tom. 75 d
 ortembergensis comes peremptus
 est 4. tom. 162 a
 osiris quid Graecis significet 1 to. 10
 osmundus Sarabienjis Anglus r. l. t.
 tus inter sanctos 4. tom. 137 d
 ostia portus a Claudio Caesare ex-
 truitur 4. tom. 72 c
 othonis 1. 2. 3. 4. Imperatoris res ge-
 stae 4. tom. 74 a e b 116 d 117
 a e b c 124 a 115 c e d 123
 d 116 c 122 c 113 d
 ozia regis Iudaeorum tempore Esaias
 et Ozcae Proph. claruerit 4. to. 2 c
 P
 Alatini Comitis bellum cum
 duce Bauariae 4. to. 155 c et d
 palatium Romae incendio solo coaequa-
 tur 4. tom. 79 a
 palatologus fratribus inter se certan-
 tibus Turca inuadit Corinthis
 4. tom. 138 c 128 a
 palestina a Mose distributa genti
 Iudaeorum 4. tom. 24 d
 palephatus scriptor 4. to. 27 b 33 b
 pannonij uicti a Tiberio Caesare 4.
 tom. 69 c
 panion templum extractum ab He-
 rode 4. tom. 69 b
 pannonij quid egerint 4. tom. 115 a
 e b 126 a 159 b 168
 pantheon sulmum concrematur 4.
 tom. 76 a 75 b
 papias Hieropolitanus auditor Ioan-
 nis Apostoli 4. tom. 75 d
 papias tribus annis obsidionem Lan-
 gobardorum perpeffa est 4. tom.
 100 c 136 a
 parentes a filijs puniri oportere, et
 am si mala inferant, iuuenilis no-
 est persuadendum 1 tom. 25
 parisijs tractan. s. s. salia 4. to. 160 a
 parisiense studium incipit 4. to. 110 a
 parmensis Episcopus eligitur in Po-
 tificem maximum 4. tom. 119 b
 paschal. quaestio orta 4. to. 79 b 59 a

passienus filius ob fraudem heredi-
 tatis suae necatus est 4. tom. 72 a
 passiones Polycarpi et Peonij de-
 scribete 4. tom. 78 a
 paulillus fuer atrocissimus panis
 afficitur a Ge. serico, eo quod nol-
 let Ariane fidei subscribere 4.
 tom. 92 b
 paulus Bezarachus missus contra po-
 tifi. em interfectus 4. tom. 107 c
 paulus Constantinopolitanus con-
 demnatus Romae 4. tom. 114 d
 paulus Guinifflus ar. q. ut dominum
 aquid. i. uenies 4. to. 133 a 134 d
 paulus martyrium subit sub Nerone
 4. tom. 74 a
 paulus Geometra insignis Florentiae
 4. tom. 131 c
 patuini construxere urbem Veneto-
 rum 4. tom. 103 c
 pecunia cupiditas multos superatos
 ad manifesta supplicia protrahit
 1 tom. 122
 pegafus uelocissimus equus, aut na-
 mis Bellerophontis 4. tom. 28 b
 pelagian. haereseis 4. tom. 90 c e d
 pelagius uicti a Rom. 4. to. 59 c 56 c
 peloponnesiaci belli initium 4. tom.
 56 d 35 c e d
 peloponnesus aetna a Pelope rege
 Argiuorum 4. to. 27 a 11 c 10 c
 pelum urbem condidit Seleucus 4.
 tom. 59 d
 penuria frumenti 4. tom. 145 b
 peregrinus Philosophus uero quem
 ex libris fecerat se immitit 4.
 tom. 78 a
 perinus Eregofus cum Gemnam diu-
 tius tenere non possit, ca. olo. i. ce-
 gi Francorum offert 4. to. 138 c
 persarum rex Turca um urbes ca-
 pit 4. tom. 165 d 167 b
 persei gesta quando 4. tom. 28 b 3
 a 29 b 25 a e b
 persecutio Christianorum 4. tom.
 81 b 81 a 86 c 80 b 83 a
 pestilentia et famis ubi 4. to. 133
 a 134 a 300 a 130 c 99 a 108
 a 136 c 74 d 101 a 78 a e b
 84 c 146 b 81 a 236
 pestilentia inuasit exercitum ducis
 C 3 Bium

Drususianensis 4 tom. 163 d
 Petrus Apostolus sub Nerone mar-
 tyrium pertulit 4 tom. 73 d
 Petrus de Nerone reseritur inter
 sanctos 4 tom. 129 c
 Petrus Alexandria Episcopus mar-
 tyrio coronatur 4 tom. 83 a
 Pet. ouardinum Turc. capium 4
 tom. 162 d
 Pfeifferhorn discerptus forcipibus
 4 tom. 158 d
 Phalaris Agrigentorum tyrannus
 4 tom. 50 a 51 a
 Pharaones dicti sunt omnes reges
 Aegypti 4 tom. 19 b 23 b 50 c
 Phcegon Olympiadarum egregrus
 supplicator 4 tom. 71 b
 Phemonoë Vates prima cecinit suu-
 ra hexametris uersibus apud Py-
 thiam 4 tom. 28 a
 Phidon Argiuis pondera & mensu-
 ras reperit 4 tom. 44 a
 Philippus Scholarius primus apud
 Sigismundum Imperatorem fuit
 4 tom. 134 a
 Philippi Hassle prouincialis comitis
 gesta 4 tom. 163 a 164 a 161 c
 Philippus Imperator orientis Iustin-
 ianum & filium eius Tiberium
 interfecit 4 tom. 107 a
 Philippus apud Hieropolim crucifi-
 gitur 4 tom. 72 d
 Philippus Gallie rex superat Ioan-
 nem Anglorum regem & Otho-
 nem 4 tom. 124 b
 Philippus Mediolanensium dux diu
 bellum gessit cum Florentinis
 4 tom. 134 b
 Philippus Sabundionensis exercitū
 ducit contra Gulielmum Montis
 ferrati 4 tom. 141 c
 Philippus iunior Imperator Roma-
 nus Rome moritur 4 tom. 80 d
 Philo Episcopus Libie nunquam se
 Ariane perfidie miscuerat 4
 tom. 87 c
 Philogonus Episcopus Antiochiæ 4
 tom. 84 b
 Philonis Iudei liber qui Flaccus in-
 scribitur 4 to. 71 c & 72 a 87 c
 Philosophia nomen primus omnium

Pythagorus inuenit 1 tom. 140
 philosophi pulsi Roma d. Domitiano
 4 tom. 75 b
 phisici Philosophi sectatores Diazo-
 ra 4 tom. 55 c
 Phocylides Poëta clarus habetur 4
 tom. 53 c
 phoenices septimo mare obtinuerūt
 4 tom. 42 d
 phoenicis color institutus à Phœni-
 ce 4 tom. 26 a
 phorbis VI. Argiuorū rex 4 to. 22 a
 phoromeus secundus rex Argiuorū
 4 tom. 16 b
 phrixus & Helles ueluti per mare ab
 arietē aurei uelleris 4 tom. 27 b
 picardiam rex Angliæ uaslat 4
 tom. 158 b 160 b
 piceninus Mediolanensis exercitus
 dux à Florent. capitur 4 to. 135 c
 picentes bellum gerūt aduersus Ro-
 manos 4 tom. 65 c
 pietatis ueræ fundamenta ab Hebræ-
 is primum tacta fuisse probatur
 1 tom. 94
 pilades Celox Pantomimus primus
 Rome chorū sibi & fistulas præ-
 cinere fecit 4 tom. 69 a
 pinus Oracelaphus fori Liuij prin-
 ceptis Venetis adheret 4 to. 148 b
 pipinius apud Francos regnare
 orsus est 4 tom. 108 b
 piræum muro uallatū ab Athenien-
 sibus 4 tom. 55 d
 pirithous deuoratus à Cerbero 4
 tom. 27 a
 pisa bello & fame domite in pote-
 statem Florentinorum uenerunt 4
 tom. 133 c & 152 b 131 b 129 c
 pisciculos granis frumenti immixtos
 in Gallia pluit 4 tom. 117 c
 pisoniana brachiū medico ad uenas
 secandas præbuit 4 tom. 73 c
 placentia expugnatur à Francisco
 Sfortia 4 tom. 136 a
 plautus Comædiarum scriptor cla-
 rus 4 tom. 56 b 62 a
 plinij Secundi relatio ad Traianum
 de Christianis 4 tom. 6 a
 plotius Gallus primus Rome rheto-
 ricam docuit Latinam 4 tom. 65 c

pluio nobilissimus rhetorice arti
 Græcus præceptor 4 tom. 68 b
 pluuia diuinitus missa exercitū Im-
 peratoris Antonini 4 tom. 78 c
 pluuia plurima fuerunt in æstate
 4 tom. 164 b 168 b
 poemata transerre solent disertī ex-
 ercendi ingenij causa 4 to. 1 a
 poenitendi consistendiq. modus apud
 ueteres 3 tom. 102
 polonie inundatio 4 tom. 167 b
 polycarus Smyrnenis pro Christo
 interficitur 4 to. 78 a 75 d 77 d
 pompeij Theatrum incensum 4
 tom. 80 c
 pompeius magnifice triumphat 4
 65 d & 66 a & c & b 80 c
 pompeius Iudeos uectigales facit
 Romanorum 4 tom. 66 a & c
 pondera & mensurae reperta à Phi-
 done 4 tom. 44 a
 pontificum acta 4 tom. 163 b 167
 a & c 163 a & b 158 a
 pontificia sedes uacat annis duobus
 4 tom. 125 c
 popilius interfectoris Ciceron. ima-
 go laureata Rome 4 tom. 67 b
 poro regij Indorum bellum fuit cum
 Alexandro Magno 4 tom. 59 a
 porphyrius ab exilio liberatur missio
 uolumine ad Constantium 4
 tom. 84 b
 portus alliam terræ motus concuti-
 tur 4 tom. 165 c
 portus magnus Mauritanie à rege
 Hispanie obtinetur 4 tom. 153 d
 posthumi qui dicantur 4 tom. 34 b
 præge coronatur in regem Ferdi-
 nandus dux Austriae 4 tom. 163
 principes & ciuitates Germanie eō
 federantur 4 tom. 166 a
 priscianus heresim condit sui nomi-
 nis 4 tom. 88 d
 priscillianus in Synodo Burdegalen-
 si damnatur 4 tom. 89 a
 probus Berythius crudelissimus Græ-
 maticus 4 tom. 73 b
 procopius tyrannidem sibi apud Cō-
 stantinopolim uendicans interficitur
 4 tom. 87 b
 prodigia uaria sunt uisa 4 to. 117 d
 probareus

probareus Sophista Christianos
 noluit docere 4 tom. 86 d
 prometheus sapiens uir quando flo-
 ruerit 4 tom. 19 b 22 a
 proscriptioes multe facte sunt per
 totam Aegyptum à Diocletiano
 4 tom. 82 e
 proserpine fabula 4 tom. 27 a 25 a
 prusie dux Albertus ex familia Mar-
 chionum Brandenburgensium 4
 tom. 163 c
 psalterium carmine scriptum apud
 Hebræos 4 tom. 1 b
 ptolemaeorum regna 4 tom. 59 b
 64 d 60 c 65 b & c 61 b 64 a
 65 d 61 d 62 a & d 58 a 59 d
 64 c 65 b 66 a
 Publius Mimographus Syrus scenā
 Rome tenet 4 tom. 67 a
 pueri apud Gallos olim publice so-
 lent nubere, nullo de decore pro-
 pter legem notati 1 tom. 84
 pueri ut unā cum lege gaudeant ac
 dolent eas odas perdiscere de-
 bent, ac crebro cantare quibus
 laudes ac uituperationes earum
 rerum continentur, quas lex lau-
 dat atq. uituperat 1 tom. 179
 punicis color qui ante Phoenicis
 4 tom. 26 a
 pupienus occisus in Palatio à Gordi-
 ano 4 tom. 80 c
 puteolos uocamus quæ olim Dicæar-
 chia 4 tom. 53 d
 pythistratus Atheniensium tyrannus
 4 tom. 53 a & c
 pythia primum acta post Melicertā
 4 tom. 52 b
 pythæne terræ motu corruerunt 4
 tom. 75 d

quintianus persecutor Christianorū
 3 tom. 167
 quincilis mensis ab Antonio Iulius di-
 stus ceptus in Honorem Iulij Ce-
 saris 4 tom. 66 d
 quinq. ecclesiensi in agro Turcæ ca-
 strā figunt 4 tom. 162 d
 quiquegeimani Africam uaslat 4
 tom. 82 b
 quintinus Episcopus Scythicus pro-
 chrisio occubuit 4 tom. 83 b
 quintinus Cincinnatus liberat Roma-
 nos obsessos in Algidomonte 4
 tom. 55 c
 Q. Cincinnatus uicit Prænestinos 4
 tom. 58 a
 quyrinalis mons ubi adijcitur per
 Seruium 4 tom. 52 b
 quirinus censum hominum describit
 edicante Augusto 4 tom. 69 d
 quiritis sunt dicti Romani à Sabinis
 4 tom. 46 b

R

Rationalis nature quatuor ge-
 nera primus Hejiodus ordi-
 ne posuit 1 tom. 60
 ratissone Imp. Carolus comitia ce-
 lebrat 4 tom. 166 b 152 d
 raucina capitur à Pon. 4 tom. 158 a
 raucina mens ecclesiæ, quæ olim à
 fide desceat, at Chrisi, redit 4
 tom. 105 d
 raucianus Comes classē in Tur-
 cas ducit 4 tom. 153 d
 reges Iudeorum appellabatur Chri-
 sti 3 tom. 9
 reges propter peccandi licentiam
 omnes penè scelestissimi sunt 1
 tom. 175
 regnorum omnium computatio &
 series 4 tom. 10 a
 religio Christiana omnium religio-
 num prima 3 tom. 12
 religionis ueræ quæ sit definitio
 1 tom. 1
 remigus Antistiodorensis diuinariū
 scripturarum insignis Comen-
 tator 4 tom. 114 a
 rempublicam conseruare uolentes,
 intestina bella, odia & simulatio-
 nes turpissimare debent 1 tom. 25

reser. editio mortuorum ex Platonis
 nis sententia ostenditur 1 to. 171
 reutlingam adoritur wirtembergen-
 sis dux 4 tom. 160 b
 rhadamanthus Asterij filius ex Eu-
 ropa 4 tom. 25 b 26 d
 rhenatus Lotharingie dux armatus
 italicam ingreditur 4 tom. 151 a
 rheno regiones uicinas terræ motus
 exagit 4 tom. 167 a
 rhetij uicini à Tiberio 4 tom. 69 c
 rhetorum sacra 4 tom. 167 a 168 d
 rhodum occupat Turcarum impe-
 rator 4 tom. 161 b
 richardus rex Angliæ moritur per-
 cussus telo catapultæ 4 to. 123 c
 richardus acutijneus dissulator Pa-
 risijs clarus habetur 4 to. 122 a
 robertus Scuerinus copiarum dux
 eligitur 4 tom. 147 a 148 a
 robertus Aquilæ rex sine liberis mo-
 ritur 4 tom. 130 b
 robertus rex Francorum filium suū
 Hugonem consortem regni facit
 4 tom. 118 b
 robertus Imperator maximo exer-
 citu contra Galatium ducem Me-
 diolanensium pro Florent. profici-
 scitur, unde tamen infecta re-
 paulo post redijt 4 tom. 133 a
 robertus Pulie rex uoluntate ciui-
 um fit dominus Genucisium 4
 4 tom. 129 a
 rodericus Boris Romane ecclesiæ
 Vicecancellarius 4 tom. 138 d
 rogerius in Africam transiens plu-
 rimas urbes capit 4 tom. 121 d
 romane sedis uacatio 4 tom. 126
 d 125 a 128 d 151 a 126 a & b
 127 b 134 a 127 a 128 a
 romana ecclesia caput omnium eccle-
 siarum facta sub Phoca 4 to. 102 b
 roma capitur à Carolo Imperatore
 4 tom. 163 b
 romam magno damno affectit Ty-
 bris 4 tom. 165 b
 romanorum res gestæ 4 tom.
 92 c 66 b 81 c 52 a 130 a
 66 c 55 a
 romanus Pontifex maximus 4
 tom. 114 b

roma quādo cōdita 4 to. 46 a 78 b
 roma capta à Gothis duce Halarico
 4 to. 90 b c
 romulus primus rex Romanorum 4
 tom. 46 b 4 a b 45 b 47 b
 roscius defensus à Cicerone contra
 Chrysogonum 4 to. 65 d
 roibrit Langobardorum rex 4
 tom. 103 c 104 b
 rusticorum in Germania seditio con-
 tra Monachos & Nobiles 4
 tom. 162 c d

S

Sabbatum quid 1 tom. 192
 Sabaudie dux iungitur cū Cae-
 sare federe 4 tom. 164 d
 sabinorum terra diuiditur sorte 4
 tom. 60 b
 sacerdotes carni constituti sunt post
 reges sicyoniorum 4 tom. 34 c
 sacrae litterae quare dure sonantes ui-
 deantur 4 tom. 1 b
 sacrificia Christi ecclesia incruenta
 & omnis horrois expertia offert
 2 tom. 30
 sacrificio quali sit deo litandum ex
 sententia Menand. Com. 1 to. 196
 sacrificare aut offerre deo non oportet
 quae de terra procedit 2 to. 67
 sacrificare & incendere deo terre=
 stria nobis non permissum 2 to. 28
 sage causa comburit Schilttachsense
 oppidum 4 tom. 166 d
 salerni princeps uix tyrannidem re=
 gis Neapolitani effugit 4 tom.
 salomon summus physiologus (152 b
 fuisse à Scriptura perhibetur
 1 tom. 157
 salon Andrae filius rex Pannonia=
 rum 4 tom. 118 c
 saltatio modulata à Curetibus & Co-
 ribantibus inuenta 4 tom. 23 a
 saluij luliani perpetuum edictum 4
 tom. 77 a
 sallustius Crispus Amiterni nascitur
 in Sabinijs 4 tom. 65 c 67 d
 smariae res gestae 4 tom. 69 a c
 64 d 63 d 46 b 60 a 79 c
 sampsonem corporis robore inuidū
 fuisse ut Herculem, Graecorum
 quosq; histor. cōprobatur 1 to. 145

sampsonis gesta Hercules comparan-
 tur 4 tom. 32 d 2 d
 sanctius Alphonsi filius rex Hispa-
 niae 4 tom. 121 d
 sangallum terrae motus exagitat 4
 tom. 167 a
 sanguis quare ratione dicatur esse ani-
 ma omnis carnis 2 tom. 19
 sanguinē pluit 4 tom. 112 d 120 c
 sanpuli Dominus capitur à Carolo
 Imperatore 4 tom. 162 b
 sapientia uera absq; dei cognitione
 nulla est ex Plat. decreto 1 to. 182
 sapientiae liber à quo conscriptus
 4 tom. 61 c
 sapor Persarū rex Christianos per-
 sequitur 4 tom. 85 a 81 b 84 d
 saracenorū res gestae 4 tom. 104
 a c 105 c 113 b 114 b 115 b
 & a 112 c 107 c 108 a 86 b 111 b
 saraceni contra Heraclium rebellan-
 tes diripiunt Hierus. 4 tom. 104 a
 saracenis multa capit Emmanuel
 rex Portugallie 4 tom. 158 c
 sarāis urbs capta ab Alexandro Ma-
 gno 4 tom. 58 d 70 c
 sartatarum res gestae 4 tom. 86 b
 125 a 87 b 84 c
 saturninus magister exercitus nouā
 ciuitatem Antiochie orsus est
 condere 4 tom. 82 a
 saturnus in Italia ante aduentum Ae-
 neae regnauit 4 tom. 33 d
 saul primus rex Hebraeorum ex tri-
 bu Benjamin 4 tom. 34 c
 saulus ad Christum conuertitur 4
 tom. 71 c
 saxones caeduntur 4 to. 87 d 110 c
 saxoniae ducis opera pax facta est in-
 ter ducem wirttembergensem &
 regem Ferdinandum 4 tom.
 167 b 165 a
 schilttachsense oppidum comburit
 4 tom. 166 d
 schisma in ecclesia 4 to. 132 c 118 a
 scholasticae sororis Benedicti (c d
 corpus per quosdam delatum in
 Galliam 4 tom. 106 d
 scoti Anglos caedunt 4 tom. 129 a
 scribas & interpretes legis Hero-
 des occidit 4 tom. 69 d

scripturam diuinam orationis leno-
 cinio deus nō uult exornari 1 tom.
 scythae quondam humanis car (109
 nitus uescentes, charissimos libe-
 ros suos iugulabant 1 tom. 5
 sebastae quae & Estenias dici cepta
 est Samaria 4 tom. 64 d
 seditio in Caesarea Palestina ortae
 cedente Felice 4 tom. 73 a
 seditiones excitantur Vregarorum
 & Sueuorum plebs 4 tom. 159 d
 seelandiae aquarum fuit inundatio
 4 tom. 165 c 166 c
 seianus Praefectus Tiberij uult Iude-
 os deleri 4 tom. 71 c
 selucius Nicanor primus rex Syriae
 & Babylonie 4 tom. 59 c d
 selucia urbs capta à Romanis 4
 tom. 78 a
 seleucorum res gestae 4 tom. 59
 c d 62 c 61 b 65 b 60 b 59 d
 61 d 75 d 78 a
 sempronius uir eruditissimus agno-
 scitur 4 tom. 88 d
 sennacherib rex Chaldaeorum Isra-
 el uicit 4 tom. 58 d 70 c
 septem castrensium Macedoniae op=
 piulū superatur Critti 4 to. 167 d
 september Germanicus est dicitur 4
 tom. 75 a
 sepulchri dominici ecclesia restau-
 rata est ab Imperatore Constanti-
 nopolitano 4 tom. 118 d c a
 semiramidis multa praecleara gesta
 4 tom. 10 c 2 b 25 c
 serarum lex est, non occidere, non
 fornicari, nec adorare simula-
 chra &c. 1 tom. 83
 sergius 1.2.3.4. Pont. Rom. 4 tom.
 106 b 111 d 114 c 118 a
 seruandus Gallorum Praefectus re-
 gnum inuadere tentans in bellum
 mittitur ab Antiochio 4 tom. 55 c
 serui qui in Sicilia rebellabant cū pul-
 si sunt suauiter uorare 4 to. 67 c
 serua in Pontificis Iulij potestatem
 redigitur 4 tom. 152 c
 serullius P. Isauricus publico iunere
 elatus 4 tom. 67 a
 seruius Plautus corrupti filij reus se-
 met in iudicio interficit 4 to. 70 d
 seuri

seueri gesta 4 tom. 83 b 95 b 79
 c & b d 97 a
 sexta editio & septima incerti au-
 toris 4 tom. 1 b
 sibylla Samia quae Herophila appella-
 tur claret 4 tom. 4.8 a c 49 b
 siccitas magna exhaurit fontes 4
 tom. 144 a
 sicyonij primi in Graecia polluerunt
 4 tom. 3 b 27 d 4 c 33 d
 sigismundus Mantuae Marchio patri-
 tem exeratus Hercules Estensis
 caedit 4 tom. 147 d
 sigismundo Malatesta heresim con-
 fitenti publice data est uenia à
 Pontifice 4 tom. 139 d c
 simulachrorum superstitio aliena ab
 antiquorum religione recens homi-
 num malitia introducta est 2 to. 98
 sixtus 1.2.3.4. Pont. Rom. 4 tom.
 76 c 81 a 92 b 93 a 143 b c d
 146 a 151 a
 sicorum commotio extruendam ar-
 gentifodiam 4 to. 159 c
 smalkadiae conuentus 4 tom. 168 c
 smyrnae Asiae urbs terrae motu corru-
 it cui decennalis est data immuni-
 tas tributorum 4 tom. 78 d
 sodoma & gomorra succenduntur
 4 tom. 13 b
 sol trigeminus iusis Romae 4 tom.
 67. a 72 d c 141 b
 sol sanguine manans apparuit 4
 tom. 115 c
 solis defectus qualis ac quantus in
 ipsa domini morte acciderit 2
 tom. 262
 solis defectus & lunae ter uno an-
 no 4 tom. 110 c
 solis facta defectio 4 tom. 56 a 73
 b 85 a 123 c 125 a 131 a 134 d
 136 a 64 a
 solis defectio per uniuersam terram
 4 tom. 71 a
 solis defectio ante mortem Augusti
 4 tom. 70 b
 solomonis lib. carminibus descripti
 sunt 4 tom. 1 b
 sophi & Turca configunt in Asia
 4 tom. 154 a
 sophiae templum Constantinopoli

aedificare orsus est Iustinianus
 4 tom. 99 d
 sophi Persarum Turcarum urbes ca-
 pit 4 tom. 165 d 167 c 158 d
 167 b 158 c
 sofarmus secundus Medorum rex
 4 tom. 43 d
 sparti unde dicti sint 4 tom. 29
 a 186 21 d
 spineta Fregosus obtinet principa-
 tum Genuae 4 tom. 130 b
 spire seditio exoritur 4 tom. 158 a
 spira Germani comitia agunt 4
 tom. 164 b
 spoletum à Friderico I. serè desola-
 tum 4 tom. 122 a
 spouialia inter Carolum Archiducē
 Austriae, & Mariam Henrici An-
 glorum regis filiam 4 tom. 152 b
 sphynx historia 4 tom. 30 b
 stella maxima tribus mensibus appa-
 ruit 4 tom. 105 c
 stella ueneris solito pulchrior appa-
 ruit 4 tom. 146 a
 steno diure interrex Suetiorum ar-
 ma mouet in Archiepiscopum Ve-
 psalicensem 4 tom. 159 d
 stonone principem occidit Christie-
 nus rex Daniae 4 tom. 160 d
 stephanus 1.2.3.4.5.6.7.8.9 Pon-
 Rom. 4 tom. 81 a 108 b 108 d
 111 a 113 d 114 a 115 b 119 a
 stephanus Bauariae dux à Florentia-
 nis cum magno exercitu conducitur
 4 tom. 132 c
 stephanus Formosi Pontificis Roma-
 ni mortui manus in Tiberim deie-
 cit 4 tom. 114 b (4 to. 71 c
 stephanus protomartyr lapidatur
 stilla à gutta quomodo differat 4
 tom. 72 d
 stockholmiam Danorum rex obsi-
 det 4 tom. 159 d
 strotgardia uxor wirtbergensis
 clam abducta 4 tom. 159 b
 sudor Anglicus hoc anno uiget 4
 tom. 164 b
 suetiam penetrat Christiernus rex
 Daniae 4 tom. 166 d
 suuorum acta 4 tom. 151 d 161 b
 160 b 158 b c d 167 a

suctijs tumultuātibus regem Daniae
 expelluntur 4 tom. 161 a
 suffumigationibus herbarum, radice=
 rumq; praestigiosis Christiano uti
 non licet 2 tom. 80
 suuisurdae conuentum agunt prin-
 cipes 4 tom. 166 b
 sydon primogenitus Chamaan 4
 tom. 6 a
 syluanus res nouas molitus occiditur
 4 tom. 85 d
 syluester 1.2.3. Papa 4 tom. 83 b
 117 d 118 d
 syluius quare dicitur fuisse Acanij fi-
 lius 4 tom. 34 b 38 b
 synagogae Iudeorum aris, picturis,
 imaginibus polluta à Flauio Aqui-
 lio 4 tom. 72
 synodi ubi celebratae 4 tom. 82 d
 110 a 124. b 94 a 99 d 105 d
 88 d 107 d 104 d 86 b 101 b
 87 a 118 d 119 a 120 b 89 a 119
 c 126 c 113 b 133 d
 syriam suae ditiois adiicit Turca 4
 tom. 159 d (4 to. 20 c
 syria dicta à Syro indigena 4 tom.
 syriae portus effectus maximis impē-
 sis 4 tom. 85 a
 syri equites magnam Christianorū
 copiam in Armenia capiunt 4
 tom. 129 a
 syrenes meretric. fuerunt 4 to. 33 d
 T
 Tabernaculum Christi corpus
 eius, literis sacris significatur
 2 tom. 245
 tachelotis rex Aegypti 4 tom. 43 b
 tantalus & Tityus quo tempore 4
 tom. 3 a
 tarachus Aethiops rex Aegyptiorū
 4 tom. 47 c
 tarracon expugnatur à Germanis
 4 tom. 81 b
 tartari à Polonis caesi 4 tom. 163 b
 165 d
 tartari sedem sibi firmant iuxta pa-
 ludem Meotidem 4 tom. 123 d
 tartari Babylonios superant 4 tom.
 tatianus hereticus innotuit (127 a
 4 tom. 78 b
 taurus sortijs in Agone 4 to. 30 d
 templum

templum Hierosolymorum absolutum 4 tom. 54 c
 templum domini cur sit fornicio paratum 2 tom. 261
 templum Iudeorum quo tempore extremam uastationem passurum prophetae praedixerint 2 tom. 215
 templi Solomonis fundamenta iacta sub Cyro rege Persarum 4 tom. 52 d
 templa gentilium cedito Constantini sunt subuersa 4 tom. 84 b
 tempus aduentus Christi quibus iudicij ac argumentis posuit comprehenai 2 tom. 205
 terram pijs re promissam quam condempnata scripturae sacrae testimonij allusione Plato descripsit 1 tom. 171
 terremotus quibus in locis fuerint 4 tom. 122 c 137 d 152 b 153 a 131 b 87 b 84 b 84 c 75 d 74 d 37 b 69 c 94 c 83 a 84 a d 70 c 73 c 76 d
 theuthones praelia gerunt de regnis Daniae 4 tom. 168 b
 thales defectionem solis praedixit 4 tom. 52 a 53 b
 theatrum Pompeij incensum 4 tom. 70 d
 thebea subuersa ab Alexandro Magno 4 tom. 68 d
 theia Gothorum rex interfecit a Narse 4 tom. 99 d
 thelecius Lacedaemoniorum rex 4 tom. 42 c
 thelauniae princeps capitur a Carolo Imperatore 4 tom. 162 b
 themistocles haustu taurini sanguinis perijt 4 tom. 56 a 55 d
 thermopylarum bellum quando 4 tom. 55 d
 theodatus Gothorum rex matrem malisucubam iubet interfici 4 tom. 98 b c
 theodosius baptisma suscepit a Basilio Episcopo Thessalonicae 4 tom. 88 d
 theodosius Imperator Mediolani moritur 4 tom. 89 d
 theodosius iunior Constantinopolit

moritur 4 tom. 94 b
 theodericus rex Gothorum Odoacrem uictum in caena interfecit 4 tom. 96 c
 theodorus Philosophus Athenis agnoscitur 4 tom. 59 d
 theodorus Calopas in locum Hysantij Hexarchi sufficitur 4 to. 104 c
 theodori Pont. Rom. 4 tom. 106 a 104 c 114 b
 theodosius bellum cum Vandalis gerit 4 tom. 93 c
 theodosius Theodosij Imperatoris pater occiditur una cum multis nobilibus 4 tom. 88 a 89 c 91 e
 theodosius a Leone sacerdoti effectus Romanorum imperium missum facit 4 tom. 107 b
 theophilus Alexandrinus grauissimas simulates exercuit cum Ioanne Chrysostomo 4 tom. 90 a
 theophilactus Ioanni Pontificatum uendidit 4 tom. 118 d
 thesmas ubi et a quibus facta 4 to. 75 b 79 c et d 73 c 82 d 80 b
 thebel admirabilis malleator fuit 4 tom. 5 b
 thomas Paleologus eijcitur a Turca 4 tom. 139 a
 thomas Muczerus Turingos persuadet traditum sibi esse a deo gladium occidendum impijs 4 tom. 162 c
 thomas Aquinas inter sanctos relictus a Ioanne XXII. Pontifice maximo 4 tom. 129 b 126 c
 thraces mare obtinent tertio 4 tom. 37 c et 38 d et c 65 b
 thracia libera antea acta est prouincia 4 tom. 74 c et 72 c
 thuois ab Homero Polybus dicitur 4 tom. 3 b 33 d
 thuthemosis rex Aegyptiorum 4 tom. 21 d
 tiberianus uir eloquens Praetor Galilaeam regit 4 tom. 84 c
 tiberis magna exundatio 4 to. 100 b et 107 b 41 d
 tiberis igni tradita a Gallo Cesare Romano 4 tom. 85 d
 tificinum pestilentia ferè exhaeritur

4 tom. 105 b
 tigurinorum et Heluctiorum bellum 4 tom. 166 a
 tigurum et Berna quinque Pagos Heluctiorum adorantur bello 4 tom. 164 b
 tigurini committuntur D. Io. Fabri, et Zuinglius publicam disputationem 4 tom. 161 c
 tigurinis iunguntur Constantienses 4 tom. 163 d
 tinus Rufus Palaestinam tenuit 4 tom. 77 a
 tissamenus regnat Mycenis 4 tom. titianus Consul Romanus 34 a 4 tom. 89 c
 titianus uir eloquens Praefectus Praetorij Gallias administrat 4 tom. tityus Tanti si coetaneus 85 a 4 tom. 28 a
 tiio filio Vespasiani bellum Iudaeae cum commendat 4 tom. 74 b
 titus Liuius nascitur 4 tom. 66 b
 titus Caesar utriusque linguae doctissimus 4 tom. 74 d et b 75 a
 tola Hebraeis regnat 4 tom. 30 d
 tonosconcoleros rex Assyriorum 4 tom. 42 c
 tonitrua Germania ciuitates terrent 4 tom. 168 b
 traiani gesta 4 tom. 75 d 61 b 76 b et c et a
 traicetichis Episcopus contra ducem Geldiae bellum gerit 4 to. 164 a
 trallis terremoto cõfedit 4 to. 68 d
 transfundus Vandalorum rex re legat Episcopos 4 tom. 97 b
 treuirensis Episcopum Franciscus Sickingerus inceses 4 to. 161 c
 tribunum milites pro Consulibus esse coeperunt 4 tom. 56 b 57 d
 trieres prima nauigatio in Corintho 4 tom. 44 b
 trinitatem personarum diuinarum Plato quoque asseruit 1 tom. 194
 tripolis ciuitas expugnatur 4 tom. 127 b 154 a
 triptolemus quo tempore frumenta repererit 4 tom. 2 d 25 a
 tros regnat in Dardania 4 to. 28 d
 troiane urbis destructio, septem annis ante

his antequam Samson Hebraeos iudicasset, fuisse ostenditur 1 tom. 145
 troianorum res gestae 4 tom. 31 d 35 b 36 28 a
 tryphon moritur conatus inuadere regnum Syriae 4 to. 64 b
 tumultus in Gallijs et Britannia 4 tom. 142 c
 tunica domini incofutilis reperita narratur 4 tom. 158 a
 turcarum res gestae 4 to. 144 a et c 138 a 149 c 141 d 150 b 142 b et c 139 a et c 138 c 143 d
 turcarum res gestae 4 to. 162 d 159 c et d 166 c et b 167 b et d 165 d 161 b 168 b 160 d 152 d
 tybris exit aluciu suu 4 to. 165 b
 tyrannorum qua misera sit uita exemplo Dionysij Siculi tyrannos ostenditur 1 tom. 121
 tyrannus cur deus quodog; non iniuria potentiam prebeat. 1 tom. 122
 tyranni sunt ad populis, quod in lege supplicia. 1 tom. 122
 tyrrus subvertitur terremoto 4 tom. 121 b

V
 Vauuoda res gestae 4 to. 162 d 165 a et d
 uauuoda princeps apud Turcas appellatur 4 tom. 150 b
 ualentinianus Imperator apoplexia moritur 4 tom. 88 a
 ualens sauciatus a Gothijs moritur 4 tom. 88 b
 ualens reuocat Christianos de exilio 4 tom. 88 b et d 87 c
 ualerius cum Gallieno imperat 4 tom. 81 a
 ualerianus Imperator Romanus comota persecutione in Christianos, a Sapore rege Persarum captus feruleis feneclustem transegit 4 tom. 18 b
 ualerius Consul tam pauper mortuus est, ut publico sumptu sepeliretur 4 tom. 55 b
 uallum in Britannia duxit Scaurus 4 tom. 70 b

uandalarum res gestae 4 tom. 90 b 91 d 95 a 92 b
 uberlingam episcopus Constantiensis proficiscitur 4 to. 167 a
 uicetes uicti a Rom. 4 to. 46 b
 uelcurionem terremotus exagitat 4 tom. 167 a
 uenenosa animalia cur a Deo creantur 1 tom. 124
 uenentorum res gestae 4 to. 100 c 120 c 147 a et b 134 c 152 b 145 c 138 b 125 d 136 d 124 d 128 b 103 d 122 d 130 a 152 c
 uiceti plurimi fame perierunt 4 tom. 164 d
 uicenti magna uim pecuniae numerant Carolo 4 to. 164 a
 uicri dei propugnatio non humanis uiribus nititur, sed dei uirtute. 3 tom. 88
 uerbum dei suam habet essentiam 3 tom. 136
 uerbi dei quomodo a patre missum 3 tom. 147
 uerbum dei cuncto populo apparuit 3 tom. 142.
 uerbum dei ad homines missum 3 tom. 153
 ueritatis dogmata non sunt temere in omnes offerenda 1 to. 176
 uerona recuperata a Maximiano 4 tom. 152 c
 uespasiani res gestae 4 tom. 74
 uetronioni detrahitur regium insigne 4 tom. 85 c
 uetranio Imperator Rom factus 4 tom. 85 c
 uetstalis uirgo deprehensa in stupro interficitur 4 to. 60 d 61 c et d
 uetstae edes domo coequantur in caedio 61 b et 79 a
 uetstae tres uirgines ob stuprum damnatae 4 tom. 75
 uestitium oppidum comunitum contra Turcas 4 tom. 142 b
 uesunius mons uicinas urbes incendit 4 tom. 74 d
 uictoria optima est seipsum uincere 1 tom. 179.
 uictor 1.2. Pont. Rom. 4 to. 79 d 119 a et d 122 a 119 d

uictorius Afer Rhetoricam Rome docet 4 tom. 85 c 85 d
 uiliacum Germania urbs terrae motu corruiit 130 c
 uincentius ordinis Praedicatorum relatus inter sanctos 4 to. 139 c
 uincola et carceres excogitati a Tarquinio Superbo 4 to. 54 a
 uini usum atque plantationem uitis in quem auctores ueteres Graecorum philosophi retulerint 1 tom. 18
 uini usum Carthaginensium leges in castris non permittunt, sed toto militiae tempore, aquae potum statuunt utendum 1 tom. 180
 uino quibus abstinentiam sit uelut tendam iuxta seuerissimas Carthaginensium leges 1 tom. 180
 uirtutis ac ueritatis gratia contra melia omnes atque pericula sunt subeunda 1 tom. 176
 uirtutum cumulus sine crudelitate mudari non potest 1 tom. 122
 ulrichus Hattenus moritur 4 tom. 161 d
 ungarorum acta 4 to. 161 b 162 d 168 b 164 c 160 d 167 d 160 c 162 d 163 c 168 d
 urbanus 1. 2. 3. 4. 6. Pont. Rom. 4 tom. 80 b 120 a 123 a 131 b 131 d
 uirtembergensis dux patriam recuperat 4 tom. 167 a
 uirtembergensis dux et Ferdinandus rex pacificatur 4 to. 167 b
 uirtembergensem ducem Sueuiae confederati ditone sua pellunt 4 tom. 160 b
 uirtembergensis ducis uxor clam abducta est 4 to. 159 b
 uormatiae comitia celebrat Carolus imp. 4 to. 160 d 156 c
 uxorem ducere cur Essai recusat 4 to. 117 b

X
 Xuii creati sunt et rursum eieci 4 to. 56 b
 xerxes quae egerit 4 to. 57 a

Z
 Zacheus Episc. Hierosol. post Iustum 4 to. 76 b
 Zuinglius occidit 4 tom. 166 a

AD SANCTISSIMUM

PAPAM NICOLAVM QVINTVM, GREGORII TRAPEZVNTII
in traductione Eusebii Pamphili, de preparatione Euangelica.

P R A E F A T I O.

EVSEBIYM Pamphili de Euangelica preparatione, Latium ex Graeco beatissime pater iussu tuo effeci. Na cum eum uirum, tum eloquentia, tum multarum rerum peritia, & ingenij mirabili flumine ex his quae iam traducta sunt praestantissimam sanctitas tua iudicet, atque ideo, quae quocumque apud graecos, ipsius opera extant, latina facere instituerit Euangelicam preparationem, quae in urbe forte reperta est, primum aggressi traduximus. Quod quidem in libro quasi quodam in speculo uaria atque multiplici doctrinam illius uiri licet admirari. Cuncta enim quae ante ipsum facta inuentaque fuerunt, quae tamen graece scripta tunc inuenirentur, multo certius atque distinctius ipsis etiam autoribus qui scripserunt, percepisse mihi uideatur. Ita cum constet nihil ferere praclarum unquam gestum fuisse, quod illis temporibus graece scriptum non extaret, nihil in rebus magnis naturaeque abditis, quod a philosophis non esset explicatum, omnia ille tum memoriae tenacitate, tum mentis percipit acumine, ac ut apes solent singulis insidere floribus, indeque quod ad rem suam conducit, colligere, non aliter ille undique certiora, uerissimioraque diligens, mirabile sibi atque inaudita scientiae cum multum confecerit, multiplices uariasque philosophorum sectas non ignorauit, infinitos penes gentium omnium religionis errores tenuit, orbis terrarum historiae serie sua disposita solus cognouit, & ceteris tradidit. Na cum non esset nescius gestarum rerum historiae titubare sanctissime pater, nisi distincta temporibus pateat (quippe cum natura temporibus faciat, ut quae in tempore fuerunt, nisi quando fuerunt scias, nec fuisse quidem propter confusionem uideantur) eo ingenio, studio, industria huic incubuit rei, ut omnium scriptorum peritiam in unum coegere facile superauerit, distinctiusque cuncta ipsis suis (ut diximus) autoribus cognouerit. Conferendo enim inter se singulos, ueritatem quae ab omnibus simul emergebat, nec ab ullo exprimebat, consecutus est. Quae omnia ab alijs quae scripsit, & ab hoc opere perspicere licet. Quod ille ideo suscepit, quonia cum apud gentium praclaros philosophia uiros nobilissimus esset, ac praecara paternaque deorum religionem catholicam ueritatis amore contempserit, partim accusantibus suis propositum respondere, partim nostra pro uiribus suis uoluit confirmare. Itaque induas uniuersum partis negotium partitus est, quarum primam quae nunc traducta a nobis est, qua illis respondet, qui eum quod christianis inhererat accusabant, preparationem Euangelicam, alteram ueritatis catholicae doctrinam appellauit. Illud sane praetermittendum non est, ne quis quonia nonnulla in hoc libro non absque tuae sanctitatis auctoritate concedimus, quasi traductoris transgressos officium nos acuset, ante primi concilij tempora librum hunc ab Eusebio editum fuisse. Constat enim ipsum Arriana haeresi ante saecula concilij laborasse, sanctorum deinde patrum auctoritate, libenter secutum sanctissime atque pie in orthodoxia uixisse. Fere enim apud Graecos ab eo iussu patrum sacrosanctae illius Synodi symbolum scriptum fuisse, quod ita composuit, ut ad deiciendam absque controversia perniciosam haereticorum opinionem, filium dei genitum non factum, co-substantialisque patri addidisse, aut inde aliquid detraxisse, aut mutasse patres dicunt, nisi solum illud, deum uerum de deo uero. Na & si genitum esse a patre non factum co-substantialisque deo patri filium, ad refutationem haereticorum sufficeret, quia tamen deum filium, patrem uero deum uerum inter haec distinguentes, Arriani praedicabant, ne quonia deum de deo ille dixit, ansam captarent, deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Haec res quonia nonnulla in hoc libro sparsa inuenimus ab Arriana prauitate non aliena, firmo nobis fuit argumento ante coetum illius sacratissimum hac illi conscripta & edita fuisse. Quare sentibus tuo iussu amputatis, rosas solummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

DE EVANGELIO

LII DIFFINITIONE ET INTENTIONE SUA. Cap. I.

EVM quid sit Christianismus nescientibus aperire statuerim, hunc librum quo Euangelicam doctrinam ueritatem approbamus, ut orationibus tuis adiutus, ad optatum finem perueniam, tuo nomini Episcoporum ornamentum Theodoro dedicaui. Ac in primis quid nobis hoc Euangelij nomine significetur, & quanam huius uerbi potestas sit, declarandum esse arbitror. Euangelium igitur dicimus quod eternorum atque incorruptibilium honorum, quae certe suprema & maxima sunt & ex antiquissimis praedicta temporibus, nuper uero splendore sui orbem illustrantia, cunctis hominibus annunciat, quod non caecas caducasque huius seculi diuitias, nec breuem hanc calamitosamque uitam, nec instabilia corporis commoda, sed animarum quae intellectualis substantiae sunt, a quibus etiam corporum bona, quasi umbra consequentia dependet, summam propriamque nobis affert felicitatem cuius quasi caput religio est, non illa gentilibus falsa & ficta errorisque plena nomen ementita est, sed haec nostra, quae ipsarum rerum ueritate appellationem adiuuenit, quam animi ad unum solum & uerum deum firmam stabilemque conseruationem, & uitam quae mandatis eius peragatur esse asserimus. Quae quidem ex uita amicitia etiam inter deum & homines constituitur, amicitiam uero beatitudo illa ultima & felicissimus finis consequitur, qui a superioribus dependet, inde gubernatur, ac rursus eo peruenturus est. Quid igitur hac inter deum & homines amicitia melius nobis, atque beatius excogitari potest? Nonne uita, lucis ueritatis, honorumque omnium ipse fons atque largitor est? An non ipse ut cuncta & sint & uiuant, causam in se ipso complectitur? Quae ergo re indigebit, qui eius amicitiam adeptus est? qui rerum omnium creatorem charitatem sibi coniunxit? qui patrem atque tutorem illum sibi ascripsit? Non possumus profecto dicere, quin omnia quae ad animam, quaeque ad corpus, quaeque ad externa pertineant optime beatissimeque possideat, qui charitate proximus deo factus, beatissimam eius amicitiam exacta exquisitaeque religione consecutus est. Hanc ergo salutarem hominum ad deum conuersionem atque amicitiam ab omnipotenti deo missus deus uerbum, quasi lucis infinitae splendor cunctis annunciat. Non hinc aut aliunde, sed undique cunctis ex gentibus ad deum uerum, graecos simul & barbaros, omnem sexum, omnem aetatem, diuites & pauperes, sapientes, & contra, liberos ac seruos, magna uoce conuocat, hortaturque omni studio ac cura ut hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eiusdem naturae atque substantiae nos omnes creauit, sic rursus cognitionem & charitatem suam aequaliter omnibus proposuit, qui gratiam eius ex toto animo complectuntur, & colunt. Hanc dei erga nos charitatem qui Christus ipsius dei patris uerbum est, ipse quoque Deus non respiciens ad peccata hominum, sed ad se ipsum eis reconcilians uniuerso (sicut diuina exclamat scriptura) orbi annunciat. Venit namque ait, & annunciatum pacem illis qui longe sunt, & pacem illis qui prope sunt, quae olim Hebraei diuinitus docti praedicabant. Qui-

Euangelium quid.

Amicitiam dei et hominum conciliat euangelium.

Nemo ab euangelio excluditur.

dam enim eorum clamant: Recordabuntur & reuertentur ad dominum omnes fines terræ, & adorabunt coram eo omnes patriæ gentium, quia domini est regnum terræ, & ipse dominabitur gentium. Et rursus: Dicite in gentibus, quia dominus regnauit, etenim summauit orbem terræ, qui non commouebitur. Alius conspicuus erit dominus in ipsis, & conteret penitus deos omnes gentium terræ, adorabuntque ipsum singuli, ex loco suo. Hæc ex præcis temporibus dicta diuinis oraculis, nunc ad nos Saluatoris nostri Iesu Christi prædicatione per uenerunt, sic prædictam olim & expectatam à sanctis uiris omnium gentium uocationem, ueritatibusque cognitionem uerbum dei, quod nuper de cælo descendit, operatus fecit, multo ante prædicta nobis annunciat.

De his que solent obijci à Gentibus, & Iudæis Cap. II.

Sed sentio me impetu quodam animi, & desiderio nimium prouectum. Antea enim quæ nostra confirmemus, que solent obijci refutanda esse uidentur. Nam cum multi non ratione Christianam religionem, sed inconsiderata fide, unde fideles appellantur, susceptam esse putent, iure nos, qui ueritate euangelicâ, argumētis, signis, atque uestigijs approbare his libris, aggressi sumus ad præparationem suscepti negocij, respondendum ad illa prius esse putamus, quæ uel à Græcis, uel à Iudæis, ac maxime à curiosis nobis solent opponi. Non enim aliter arbitror ordine certo, ac serie orationem nostram progredi posse, quam si prius, ea quæ ad euangelicâ ueritatē iter præparare, & his qui à gentibus ad nos conuertuntur, aptiora esse uideatur, exponamus, deinde præparatis iam & perfectionibus idonea, quæ ad uerâ Saluatoris ac domini Iesu Christi cognitionem adducunt, diligentius explanemus. Huius ergo negocij ab illis initiū sit, quæ tã à gentibus, quam à circumcisus, qui exquisitius rem nostrâ quærent, dici possent. Quereret enim quispiam profecto, quod nã genus hominū simus, qui hæc scribere aggrediamur, utrum Græci an Barbari, uel si quid inter hæc inueniatur, neutri, & quos ipsos nos esse profiteamur, nō dico nomine, nam id quidem una uoce clarū fieri potest, sed uiuendi modo ac secta. Nec enim inquit, gentiliū comprobatis religionem, nec Iudæorum uos moribus uiuere uideamus, quid igitur hoc monstrum est? Aut quamnam hæc est noua uiuendi ratio? Præterea, quomodo impij non erunt ac deorum omnium inimici, qui patrios mores, patriam iura, patrias caeremonias, quibus gentes omnes ac ciuitates continentur, contempserunt, atque adiecerunt, qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt? Et quos deos? eos uidelicet, qui ab initio seculorum apud uniuersos homines, tã Græcos quã Barbaros, per regiones, ciuitates, agros, hostijs, diebus festis, ludis, ac caeremonijs, ab omnibus regibus, tyrānis, populis, philosophis, legumlatoribus, honorantur atque coluntur, ac eorum loco impia quædam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igitur patriam neglexerunt, & aliena figmenta spurcis fœdisque Iudæorum fabulis nixa elegerunt, aut quomodo non extrema prauitate sunt, qui tã facile propria reliquerunt, ac futuam & omnium rationis inopem fidem, uniuersis gentibus inimicam, ac impiam, elegerunt? Nec ipsum Iudæorum deum secundum eorum caeremonias, nec gentium religionem colentes, inauditū ac inuictum iter sibi ipsis turpiter confecerunt? Sed hæc quidem ex gentibus aliquis, nec sua, nec nostra recte intelligens, de nobis dicere poterit. Hebrei uero ipsi quoque de nobis forsitan conuerterentur, quoniam cum alienigenæ simus, sic scriptura sua nihil ad nos pertinente, impudenter abutimur, ut nos in suam nobilitatem intrudere, ac ipsos à patrijs ac proprijs ritibus extrudere conemur. Nam si Christum diuinis oraculis uenturum ante multa secula scriptum est, si Iudæorum propheta aduentum ipsius

Difficile fuit ex
pugnare deos
gentilium.

ipsius prædixerunt, qui & saluatore & regem Iudæorum non gentium ipsum futurum prædicarunt, si tandem aliqua quædam meliora diuina oracula scriptura prænunciat, ea quoque Iudæis non gentibus scripta fuisse. Itaque non recte nos facere qui hæc obaudiamus, & quid turpius est, quæ Iudæis propter errores suos incōmoda uentura scribuntur, ea iam ipsis accidisse asseramus. Repromissiones autem honorum in nos ipsos transferamus, quodque mente capti hominis est, prædictam felicitatem cōseruantibus, legenti nobis ipsis attribuimus, & datas ab ipsa lege caeremonias improbamus.

Refutatio eorum que obijciuntur. Cap. III.

Res ceterisque huiusmodi cum aduersus nos utantur, age iam deum omnium per saluatore nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes, primum in nos argumentum suum refutando, calumniatores ipsos esse ostendamus, qui nihil nos comprobare posse, sed expertes rationis fide persuasos asserunt, idque tã ex his probationibus, quibus utimur, cum ad religionem nostram gentiles concurrunt, redarguemus, quam ex his, quas uel scribendo, uel uita uoce proferendo, & aut priuatim, aut publice disputando aduersarijs opponimus, ac multo magis per hos quoque libros, qui hoc totum euangelicæ ueritatis negocium continent, gratiam enim dei ac cœlestia beneficia, per dominum nostrum Iesum Christum filium dei Saluatore nostrum, nobis esse collata, pluribus ac perspicuis argumētis hic tractatus probaturum se pollicetur. Nã cum patrū nostrorum memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes ac eis respondentes, alij diuinas scripturas exponentes, alij ueritatis dogmata subtilius cōprobantes, multa reliquerunt, iure nobis hic modus, cui libenter insudamus adinuentus est, quamuis primus omnium facer ille Apóstolus Paulus probabilitatē omnē cauilatoris longe abiciens, ac certas afferens probationes, ait: Sermo ac prædicatio nostra, non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus & uirtutis. Et rursus: Sapientiā loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius seculi neque principum, qui destruunt, se loquimur sapientiam in mysterio absconditam. Præterea sufficientia nostra (inquit) ex deo, qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo omnibus nobis præceptum est, proptos esse ad respondendum cuique rationē à nobis de spe nostra quærenti. Certum est igitur, Saluatore nostrum prædixisse doctrinam suam, in testimonium omnium gentium, per uniuersum terrarum orbem prædicatum iri, & ecclesiam que postea uirtute sua constituta est, inuictam atque in expugnabilem fore, nec unquam futurum, ut à morte superaretur, sed firmam fore semper atque immobilem, tanquam in lapide stabilitam atque fundatam, cuius diuinationis effectus omnē impudentissimā linguam uana contradicentē profecto arcere potest. Quis enim non fatebitur, cum sic aperte rerum euentus diuinationi congruat, dei uirtutem non naturam humanā illam fuisse, quæ & futura hæc præuiderat, & re ipsa perfecit, quæ uerbis prædixerat? Iam enim sui euangelij fama totum ab ortu ad occasum orbem impleuit, omnesque gentes adiit, crescitque indies prædicatio sua. Ecclesia etiam hoc nomine ab ipso donata, radices egit, ac usque ad astra sanctorum uirorum orationibus glorificata, luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet, neque hostibus terga dat, neque ipsis ianuis mortis cedit, propter pauca uerba quæ ille protulit. Super lapidē ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus ipsam. Sunt autem alia quoque multa à Saluatore nostro prædicta, quæ in suo à nobis collecta loco, & rerum euentibus accommodata, uerâ de ipso nostrâ ostendunt opinionem ac fidem. Sed ad hæc omnia non sunt contemnenda ad catholicam ueritatem cōprobandam.

Ecclesia Christi
inexpugnabilis.

status ecclesie
per prophetas ex
pressus.

dam, Hebraicæ scripturæ testimonia, quibus ante mille annos Iudeorum propheta, indoctorum hominū piscationē uniuersæ uitæ hominum affuturā prædicantes, appellationē Christi nomine ipso expresserunt, & aduentum eius in carne, modum etiam ipsum, quo doctrina eius ad omnes gētes perueniret prædixerunt, nec tacuerunt futurā Iudeorū infidelitatem, & quicquid aduersus ipsum facturi, & quas poenas paulo post essent daturi, quod urbs eorum extrema obsidione caderet, regnumq; suum omnino cessaret, ac ipsi ad omnes gentes dispersi suis inimicis ac hostibus perpetuo seruirent. Quæ omnia sicuti scripta sunt post aduentum Saluatoris nostri euenisse conspicimus. Pterea quis prophetas audiens, post Christi aduentum Iudeorum abiectionem, gentiū uocationem, aperte dicentes futuram non admirabitur, cum uideat res ipsas per doctrinam Saluatoris nostri oraculis ipsorum ad unguem quadrare: Per Saluatorem enim nostrum factum est, ut ex omni genere hominum, penè innumera bilis spretis idolis, unius ac uerū dei cognitionem religionemq; susceperint, quod ita futurum dei oracula & per alios prophetas cecinerunt, & per Hieremiam maximè ubi dicitur. Domine deus meus, ad te gentes uenient ab extremis terræ, ac dicent, quā falsa nostri patres idola possederunt, & nō erit in ipsis utilitas. Si faciet homo sibi ipsi deos, nec erunt isti dii. Hæc igit uniuersa fidei nostræ ueritatē astruūt, nec humana uirtute, sed à deo prædicta, & prophetarum oraculis scripta ostendunt, & ad hæc à multis uarijsq; gētiū principibus libros quandoq; futuros homines uaticinantur. Itaq; cum omnes gētes antiquitus, multi reges ac tyranni, urbes ferè singulas tenerēt, ac alij populis, alij paucis regerent, qua ex re bella ubiq; fremebāt, captiuitates, depopulationesq; urbū ac gentium indies fiebant, plenatq; omnia erant seruitute, unde cogebantur urbani simul & agrestes, ab ineunte statim ætate rei militari operam dare, ac semper & ubiq; per urbem atq; agrum armati prodire, cōtinuo Christi præsentia adest, de quo scriptum est in diuinis oraculis: Oriet in diebus eius iustitia & multitudo pacis, & cōstabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces, nec eleuabit gens in gentem gladiū, nec exercabitur ultra in prælium. Rerum euentus uerba prophetarum secutus est, ac omnis principatuum multitudo cessauit, ab Augusto in ipso tempore incarnationis domini nostri Romanorū imperio in monarchiam redacta. Ex illo autem tempore usq; ad memoriā nostram, nō inuenies ita populos populis oppositos fuisse, nec gentem ullā ita in aliam insurrexisse, nec humanam uitam omnium cōfusione uexatam, ut passim prius fieri solebat. Atqui quum magna nō est dignū admiratio ne, si quis ita secum attente cogitet, cur nam præcis temporibus quando demones omnium gentium dominabant, ac summopere ab omnibus colebant, tanto alteri ad alteros furore ab ipsis dijs suis cōitati ferebant, ut nunc Græcos, nunc Aegyptios, nunc Syrios, nunc Romanos inter se bellare ac seipsos destruere, regiones suas incuribus, ciuitates obsidionibus desolare uideres, sicut historijs suis perspicitur. Simul uero atq; pijsima & pacificentissima Saluatoris nostri doctrina apparuit, multorum cultus deorum labebatur, bella cessabāt, uniuersum hominum genus à magnis malis atq; periculis requiescebat. Quod maximū ego diuinæ ac ineffabilis sue uirtutis signum dicere nō dubitauerim. At uero ex sua prædicatione quantum homines profecerint, quantamq; utilitatem etiā huius uitæ cōsecuti ipsis oculis cernes si attenderis, nunq; alias in memoria hominum ab aliquo illustri uiro, aut populo factum, nisi nunc suis dumtaxat uerbis, atq; doctrina per uniuersum orbē diffusa, ut omnium iura gentium recte atq; humanitus se habeant, illa ipsa in quā iura, quæ ante aduentum suum tetra, foeda, inhumana erant. Nō enim iam Persæ, qui eum secuti sunt, matres su

fructus doctrinae
Christi.

as ne

as nephandis nuptijs cognoscunt, nō humanis uescunt carnibus. Scythæ quoque niam ad eos usq; prædicatio Christi peruenit, nec charissimos falsa religione impulsū liberos iugulant. Hæc certe ac talia penè infinita hominum quōdam uitam uexabant. Massageræ ac Derbices propinquos atq; affines suos, qui se nequitie conficiebantur miserimos putasse traduntur, ac islebs immolantes carnes eorum, quos plurimi fecerant, epulabantur. Tibareni uiros seniores suos præcipitare, Hyrcani rapaci generi auium, Caspij canibus proicere soliti, quæ quidem cuncta religio summe prius faciebant, nunc uerbō sola Euangelica uirtute undique truculentissima hæc pestis explosa est. Quod uerbō minime dii putantur aut inania & surda simulachra malefici demones in ipsis habitantes, aut partes mundi, quæ conspiciuntur, aut mortuorum hominum umbræ, aut quæcunq; animalium nocentissima, sed pro his omnibus uita Saluatoris sola doctrina cuncta simul Græci ac Barbari, qui non ficto animo uerbum Christi audierunt ad tantum philosophiæ peruenisse, ut solum uerum deum, regē ac dominum cœli, & terræ, solis, stellarum, totiusq; mundi creatorem colāt atq; sequantur, quodq; cunctis uiribus conantur sic uiuere, ut uel oculos cœrceant, ne quid cupiditate tracti turpiter uideant, sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Hæc omnia quoniam modo audebit negare, quispiā nō esse felicitis uitæ? Aut uerbō quod non recte parere omnino laudant, tātum à periuicio abstinent, quoniam ab ipso non esse iurandum audierunt, sed omni iurejurando abiecto sufficere hominibus. Ita & nō quodq; nec in quotidiano sermone inania uelis proferre, sed ita diligēter in omnibus seipsum custodire, ut nec falsum, nec iniuriosum, nec turpe in labijs uerbū habeas, quoniam ille dixit, De omni otioso uerbo rationē dabitis in die iudicij, quam philosophorum uitam nō excedit. Ad hæc etiā quot simul cuncti & innumerabiles uiri & mulieres, seniores ac pueri, serui & liberi, nobiles atq; ignobiles, docti simul atq; indocti, in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi homines habitant, quotidie ferme ad percipiendam disciplinā Christi, qua nō solum à turpi facinore, uerum etiam à cogitationibus inhonestis abstinerent, quæq; uentrem, ac ea quæ sub uentre sunt domare docentur, confluant, quod uniuersū in diuina pietatis disciplina exercēt, excelsō animo contumelias ferre, nullam uindictam appetere, iram & appetitum omnem temerarium superare ac uincere, indigentibus de re sua offerre, omnem hominē iure naturæ fratris ac proximi loco diligere. Hæc omnia si quis simul collecta consideret, nonne fatebitur maxima, & sola uerè bona cunctis esse hominibus prædicatione Christi oblata, nec ab alio quā ab ipso potuisse unq; homines huius uitæ felicitatem recipere? Illud uero quale tibi uideatur, quod uniuersorum genus hominum non eorum solum, qui aliqua humanitate præditi sunt, uerum etiam crudelissimorum, & in extremis oris terræ habitantium ab immanitate recessit, ac ad opiniones ueræ philosophiæ inductum est? Quis enim iam immortalem esse animam non credit? Quis non speret esse apud deum, cum naturæ cōcesserimus, uirtuti deposita præmia, quibus inducti nostri hanc uitam omnino ita contempserunt, ut præcis & illustres philosophos mulierculas putes, si ad hos conferas, ludumq; puerorum non iniuria existimes omnia, quæ de cōtemnenda morte, aut uerbis, aut exēplo præcipi philosophi docuerunt, feminae apud nos atq; infantes, uirique Barbari & indocti, philosophi dicerent, Saluatoris nostri uirtute adiuuante, immortalitatis nostræ opinionem longe magis quàm uerbis uerum esse comprobarunt, quàm magnum etiam illud quo omnes gentes non aliunde, quàm à doctrina, nostri saluatoris prouidentia dei esse, quæ cuncta perspiciat atq; gubernet didicerunt. Nec est iam aliquis qui nō acceperit sic doctrinam de iustitia & iudicio dei, ut non fateatur caute idcirco uiuendum, ac longè à uitis esse fugiendum. Sed ca

Christianis uerè
abstinet à uerbis
otiosis.

put beneficiorum omnium, quæ à Saluatoris prædicatione Christi adepti sumus, facile cognoscet, si calamitosam præcepti idololatriæ fraudem, qua omnes quondam homines daemone artibus præmebantur, diligenter animo uolueris. Verum quoniam ita natura fieri compertum est, ut hominum genus rationis non expers, nullam nunquam rem aggrediatur, nisi suasionem inductum credat sibi profuturam, non temere ad nostræ confugiētis, ac maxime rudiores, quando ad ueram religionem introducimus, fidei remedium adhibemus, hortantes suadentesq; ut de prouidentia dei, de immortalitate animi, de bona uiuendi norma, quæ à spe atq; fide solum dependet, recte sentiant. Nam & medicis à quibus cauendum, & quibus utendum consulenti nisi quis credat, parum sibi peritiam ipsius conferre poterit, nec plus doctor discipulis, qui non credit utilitatem quãdam doctrinam se consecuturos, nec philosophi sectam ullam quispian unquam suscipiet, nisi antea crediderit commodo sibi futuram, ita diuersa suasionem ac fide ducti, alius Epicureorum attrahitur uoluptate, alius Cynicæ uitæ duriciem admiratur, alius Platonem præponit, nonnulli Aristotelem, nonnulli Stoicos diligenter sequuntur. Sic artes quoq; alij alias quamuis omnes mediæ sint, meliores honestioresq; sibi utilitati persuasi crediderunt. Itaq; uidebitis rei militaris ab alijs, ab alijs mercaturæ, aut ædificandi studium esse propositum. Agriculturam alius exercet, ac semen sulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igitur admirantur, cum sic uniuersa uita hominum duobus his, fide & spe gubernetur, si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis, fide tantummodo traduntur, qui ratione altiora consequi non possunt. Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina subtilior conuenit. Nunc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sunt, ad primam accusationem respondendum, & qui fuimus quicq; sumus dicendum. Nunquam igitur negaturos sciant qui hæc requirant, Græcos nos esse patrios, primoq; Græci daemone cultus tenuisse, quos nunc respuimus atque abominamur, Iudaicis attendentes scripturis, à quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea colligamus, fatemur tamen cæremonias Iudaicorum uiuendiq; morem non imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter nobis recte confecta, quasi tam ipsa quæ à maioribus nostris accepimus, quam Iudaicorum præfatas uirtutes in medium ut omnibus pateant, protrahamus, sic enim simul & euangelicæ doctrinæ uirtus extabit, si ante oculos omnium ponemus, à quibus per ipsam erroribus sumus liberati, & ad hæc qua ratione Iudeorum scripturas admirantes, præsentem eorum uitam recusamus. Postremo quæ ratio euangelij sit, quis proprie atque sincere Christianismus dicatur, quod nec Gentilium nec Iudaicorum, sed noua quædam ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appellata, age iam primum omnium præfatas ac primas ipsorum Theologias per singulas usque in præsentiarum uerbis diuulgatas, ac probas sapientum philosophorum de dijs, de cõstitutione mundi opiniones perspicimus. Hinc enim cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem non mea, sed eorum ipsorum, qui apud eos studiosissimi rerum humanarum diuinarumq; fuerunt uerba, ut nemo à nobis commentam fictamq; narrari fabulam suspicari possit.

Vita hominis fide & spe regitur.

De origine mundi secundum Gentiles. Cap. III.

Diodorus igitur Siculus uir apud Græcos clarissimus, quippe qui uniuersam historiam ad unum commodissime corpus collegit, statim incipiens, hæc de origine hominum conscripsit. De prima uerbò hominum origine ut à naturalibus & historicis colligitur, binæ fuerunt opiniones. Nam alij cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent, genus quoq; hominum sempiternum esse

esse asseruerunt, ita nunquam initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alij congenerabilem atque corruptibilem putarunt, homines quoque apposite certis temporibus incepisse affirmarunt. Vnam enim ante initium omnium cœli & terræ cunctis simul confusis formam fuisse, postea disseparatis diuisis (que mobilibus uniuersi ordinem mundi conspectum, aëraq; motum habuisse continuum, cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes, sursum sua propter leuitatem natura semper tendente, qua ex causa Solem ac stellarum multitudinem uoluntione totius circumferri. Partem autem turbidam atque terrestrem unam cum humidis ad infima propter grauitatem loca descendisse, quæ partem continue longo tempore in ipsa conuolutam maria ex humiditate, ex durioribus terram lutosam ac teneram cõcreasse, quam primum posteaquam solaris calor exgestauit constipatam fuisse, deinde superficie calefacta, pluribus in locis corruptionem humidam esse consecutam ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad transactum frigus calor exarsit, animalia concreta fuisse, quæ noctu à circumfusa caligine alebantur, & in die à calore solidiora reddebantur, ac postremo sufficiens iam crementum consecuta erupisse ab illa coluue uarias has animalium formas. Quorū calidiora leuioraq; ad altiora loca exiisse uoluerunt appellacione nuncupata, sicciora uerbò ac grauiora serpentibus ac terrenis connumerata, eodem quoque modo humidiora in consentaneum sibi ipsis locum confluxisse aquatica nuncupata, & sic animalium diuersa genera producta fuisse. Terram uerbò postquam magis Sole ac uentis induruit, nihil ex perfectioribus producere posse, ac idem ex mutua sexuum coniunctione perfectiora generantur. Hanc rem ita se habuisse tragicus etiam Euripides Anaxagoræ physici auditor in fabula, quam Menalipen nominat, his uerbis testatur. Vna cœlorum olim ac terræ forma, sed separatio cuncta in lucem tulit, uolucres ac feras simul, arbores generaq; natantium mortaliumq; genus. Hæc de rerum origine prima à præfatis accepimus. Cum igitur diuersis uarijs que in partibus orbis terrarum ita producti sint homines, non iniuria una eademq; uti lingua nequiterunt, cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint, & primos quidem homines nulla re utili, aut arte adhuc ad uiuendum inuenta fertur laboriose uitam egisse, nudos absque tegmine atque tecto, qua de re multos frigore atque estu, nonnulli etiam inedia perire passim. Sed paulatim experientia rerum docente, ad spelæa hyeme refugere, fruges deponere didicerunt, igne deinde adinuento, artes quoque ad uiuendum necessarias, indigentia & usu hominibus duce ac principe sunt excogitata. Hæc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi, & prima hominum uita breuiter retulit. In quibus nulla dei mentio facta, casualis quædam uniuersi productio enarratur, quibus congrua omnes ferme Gentilium philosophi conscripserunt. Quorum opiniones si diligenter inspexeris, à uanis quibusdam fatuistisq; coniecturis profectas inuenies. Quod ut facilius facere possis, à Plutarcho tractas, tibi ante oculos ponam. Tu autem attentè diuersitatem eorum tecum considera.

Euripides de mudi initio opinio.

Diuersæ de substantia mundi philosophorum opiniones. Cap. V.

Maleta ferunt primum omnium principium rerum aquam potuisse, ex ipsa cuncta esse, ac in ipsam demum deuenire arbitratur. Post eum Anaximandrum Thaletis sodalæ ipsum infinitum rerum omnium generationis atq; corruptionis causam dixisse. Nam ex ipso ait cœlos segregatos cæterosq; mundos numero infinitos, corruptionem uerbò & generationem multo prius ex infinitis arbitratur

seculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formæ esse terram asserit, tantæque profunditatis, ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. Ait præterea spermaticas vires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse, ac aliqua ex flammae pila aëre hoc circumuoluta, ut testa nucleus diruta, & in quosdam circulos explicata, Solem ac Stellas constituisset. Ad hæc hominem primo ab alijs animalibus natum, nam alia inquit uideamus cito, posteaquam nata sunt ad propria pabula per se uenire, hominem uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis inijs ab alijs natus, aliorum nomine secutus fuisset, nūquam educari potuisset. Hæc Anaximæder. Anaxime nes autem principium rerum aëra opinatur, quem genere infinitum, qualitatibus finitum ait, cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitrat. Motum uero ab aeterno esse dicit, terram ex aëre constipato, primum omnium factam latam magis, idcirco non absq; ratione super aërem contineri. Solē uero ac Lunam cæterasq; Stellas à terra ortum habere. Itaque Solem terram esse ait, uelocitate motus caliditate affecutum. Xenophanes Colophonius nouum quoddam iter, præter prædictos sibi fabricatus, nec generationem rerum, nec corruptionem ullam esse contendit, esse nanq; simile quicquid est. Nam si aliquid inquit gigneretur, id nō fuisse antea necesse est, quod autem nō est, id gigni non posse. Nam neq; non ens facere aliquid, neq; à nō ente fieri quicquam posse. Afferit autem sensus omnes falsos esse, rationem quoq; unā cum sensibus uidetur abijcere, terram uero continue aquis delatam, paulatim in maria longo tempore abituram censet, Solem atque alias stellas è nubibus gigni. Parmenides Elata Xenophanis auditor atque amicus, primū Xenophanem, deinde oppositam quandam uiam secutus est, sempiternum enim atque immobile censet esse uniuersum, quod est Ens secundum ueritatem rerum. Solem enim esse simplex & intrepidum atque ingenitum. Generationē uero eorum esse que falsa estimatione uidentur esse, cum non sint. Nam sensus se mouēdos à ueritate putat, affirmat enim siquid est præter ens id esse nō ens. Non ens autem non esse in rebus, & sic ens ingenitum sibi relinquitur, terram uero densioris aeris defluxu factam arbitrat. Democritus Abderita infinitum dixit esse uniuersum, quoniam à nullo creatum, immutabile etiam esse. Eorum uero quæ nunc gignuntur nullum habere principium, sed ex infinito tempore cuncta simpliciter quæ sunt, quæ fuerunt, quæq; futura sunt, necessitate prædestinata fuisse. Solis ac Lunæ generationem propriam, separatamq; ab alijs esse dicit, naturamq; ipsorum, nec calidam, nec splendidam fuisse, sed contra generationis suæ naturæ similes. Sed postea cum maior orbis solaris factus esset, ignem in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniensis filius, maiestati deorum detrahere conatur, nec aliquid ex non ente fieri asserit, ac semper uniuersum sic se habuisse, neque aliquid noui fieri, præter id, quod tempore infiniti iam factū est, corpusq; esse uniuersum non solum immutabile, uerum etiam infinitum, finem bonorum uoluptatem statuit. Aristippus Cyrenaicus, uoluptatem bonorum, dolorem malorum finem constituit. Cæteras scientias excludit, illud solum esse utile putans, ut queras, siquid domi mali, aut boni tibi contingit. Empedocles Agrigentinus, elementa quatuor ponit, ignem, aquam, aëra, terram, quorum causam amicitiam & litem, ac à prima elementorum complexione segregatum, aëre circumfusum fuisse contendit, post quem ignem erupisse, cumq; alium locum non reperiret, sursum à frigore aëris repulsum. Circa terram autem duos circumferri dimidiatos orbis, alterum ex igne totum, alterum ex aëre maxime, ac ex igne admodum exiguo, & illum diem, hunc noctem esse putat, initium uero noctis, à die propter impetum ignis, solem natura non esse ignem, sed ignis repercussionem ei similem

milem, quam ab aquis fieri cernimus, Lunam ex relicto ab igne aëre congelato, sicut grando congelatur per se factam lucem à sole recipere, mentem nō in capite nec inpectore, sed in sanguine disseminatam esse, ac illis partibus homines magis sentire, quibus plus mentis inest. Metrodorus Chius, sempiternum esse uniuersum ait, nam si factum esset à non ente, infinitum etiā, quoniam sempiternum, cum non habeat principium unde incipiat, nec exitum quo terminetur. Immobile quoq; asserit, quoniam moueri non possit quod non transeat, transire autē necesse est, aut in plenum, aut in uacuum, quorum alterum nō est, in alterum transitus fieri nō potest. Ex aethere autem fieri nubes deflatione, inde aquam quæ ad solem decurrens extinguit ipsum, qui rarefactus rursum accenditur, Solem siccitate constipatum, ex aqua splendida stellas efficere, diem etiam ac noctem inde fieri, quod Sol extinguitur, atq; incēdat, Eclipsim quoque extinctione fieri. Diogenes Apolloniata, elementum aëra ponit, omnia moueri dicit, mūdos infinitos asserit, quos factos esse arbitrat uniuersi motu, quod huc atq; illuc latē, ac alibi rarefactum, alibi constipatum, ubi forte constipatum fuit, ibi globum factum & mūdum, in quo que leuiora sunt, superiora petierunt. Hæc Plutarchus, quæ omnia Socrates quoq; uir ille illustris furoris, atq; insanix plena putat, siquidem fide dignus Xenophō testis est, qui sic de ipso in libro de Socratis memorabilibus dictis scripsit. Nemo autē unq; Socratem impium quiddam & irreligiosum, aut facere uidit, aut dicere audiuit. Non enim de natura rerum, neq; de altioribus sublimioribusq; rebus, ut pluri mi faciunt, disputabat, nec considerare unquam uoluit, quoniam modo quæque necessitatis serie, hæc moles quam mundum Sophistæ appellant, aut singula cælestium corpora facta sunt, sed eos qui assidua cura atq; studio hæc tractant, stolidos uanosq; homines esse ostendebat. Et paulum post hæc. Valde autem mirabatur, quod non potuerunt intelligere non posse homines hæc adinuenire, cuius non paruum signum est, quod qui maxime harum rerum scientiā profitentur, quicq; cæteris sapientiores uidentur, non eadem sed pugnantia dicunt adinuenire. Sed hæc quidem Socrates (ut Xenophon testatur) quibus consona in libro de anima, ipsi Socrati orationem attribuens, Plato conscripsit. Nā ego (inquit) Cebes, cum iunior essem, quam mirabili exarsu cupiditate eius sapientix, quam naturalem sapientiam appellant. Præclarum enim mihi uidebatur causas rerū scire, cur singula quoque modo gignantur atq; corrumpantur, & cur sint atq; permaneant, ac sæpenumero me ipsum huc & illuc uersabam, talia diligenter considerans. Num postea quam frigidū & calidum ad putredinem quandam (ut quidam aiunt) peruenirent, tunc animalia concreantur? Et utrū sanguis est, quo audiendi, uidendi, olfaciendiq; sensus, nobis præstantur, quibus quidem sensibus memoria constatur atq; opinio. Ex memoria porro atq; opinione, cum tranquillitatem in his acceperint, originem scientiæ proficere, rursusq; horum ipsorum corruptiones excogitando, sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum, ut nihil supra, cuius rei signum tibi sufficiens afferā, nam ex hac consideratione, uel ipsa que prius planè sciebam, ut tanti mihi, quam cæteris uidebar didici, sic tardior uel cæcus omnino factus sum. Hæc Socrates, dicit apud omnes Græcos clarissimus. Quare si huic tãto, tãq; præstantissimo philosopho, amentia uisa est dictorum de natura uirorum doctrina, iure nos quoque impietatem illorum omnium recusamus, præsertim cum errores de multitudine deorum sui, ab his quæ de natura dixerit non sint alieni, quod loco suo ostendemus, ubi docebimus, Anaxogoram primū Græcorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum transeamus, ac ipsum de prima hominum Theologia scribentem audiamus.

Socratis summa modestia.

Diodori

Diodori uerba, qui prisci homines Solem & Lunam colebant, & quod nec idola, nec demones nouerant. Cap. VI.

Osiris, Multio-
culus.

Ista, Prisca.

Egyptios ferunt primos omnium oculos, cum in cœlum sustulissent motum, ordinem, & quantitates cœlestium corporum admiratos, Solem & Lunam deos putasse, ac Solē quidem Osirim, Lunam Isim nuncupasse, à proprietate quadā inditis sibi nominibus. Nam si quis ad latinam linguā uerba transferat, multioculus Osiris dici potest, nequid ab re, radios enim i uos, quasi multos rebus immittit oculos, quibus omnia perspicit, ut etiam Poëta dicit. Sol qui terrarum flammis opera omnia iustras, quamuis nonnulli Græcorum poëta Dionysium esse Osirim confingant, Syrium quoque ipsum tanquam nomen de nomine ductum sit, appellatum existimant. Hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus, igni oculum radijs Dionysium nuncupat, & Orpheus splendoris autorem Dionysium. Isim uero latine, Priscam dicere possimus, Lunæ hoc nomine indito, quoniam sempiterna præcaq; sit, cui cornua depingunt, uel quia cum Alinoïdes sit, cornuta uideat, uel quod bos ei apud Aegyptios sit dedicata, quibus, ut Porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes cōscripsit, non sanguinem aut nidorem offeriebant, sed fruges terræ, quas etiā ipsas quasi deos adorabāt. Misericordiam uero, lachrymas atq; fletum geminibus terræ deflorescentibus offerebant. Similiter primitiæ animalium, ex terra generationi ei, etiam quæ ex conuentu sexu uult, morti quoque animalium eodem modo, quod adorationis genus ex animi profectum ignauia infirmitati eorum erat, accommodat. Sacra igitur regione Asiulo habitata, ibi primū ab hominibus sacra cœlestibus oblata sunt, nō myrihæ, non castæ, aut croci primitiæ, nā hac longe postea fuerunt inuēta, sed herbam uiridem quasi productiuarum terræ uirium primitias, manibus offerentes dijs priusq; arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumētes cū folijs, radicibus, ac fructu partes simul cōcremabāt, & hac exhalatione, ac fumo cœlestibus litabāt, ignē quoque in extinctū in tēplis seruabāt, tanq; cœlestibus simillimū. Ab hac aut exhalatiōe, quā græci thymiasin dicūt, thysia quoque quā sacra ficiū latine appellamus, apud græcos antiquitus dicta est. Nunc uero nō recte capimus thysia illā cultum appellantes, qui sanguine celebrat, & post pauca: Multo autem postea iniquitate hominum fœdillimus sanguis, atque hostiarum mos* introductus est, crudelitatis plenus occisis animalibus, & eorum sanguine aris deorum imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autem in Cratillo sic scribit ad uerbum: Videtur mihi primi græcorum eos solummodo deos putasse, quos etiā nunc multi ex barbaris colunt, Solem uidelicet atq; Lunā, Tellurem, Stellam, ac Cœlum. Nam cum ipsa cernerēt thein semper, hoc est, currere atq; reuolui, ab hac ipsius thein natura, id est, deos appellarūt. Hæc Plato. Verum quod primi atque antiquissimi hominum, nec templorum molibus, nec simulachrorum dedicationibus operam dabant, quippe qui neq; fingere, aut cœlare, sed nec ædificare, adhuc sciebant, uniusquisque facile cognatione per se ipsum assequi potest. Quod etiā nulla deorum atq; heroum Iouis, Saturni, Neptuni, Apollonis, Mineruæ, Iunonis, Dionysij, Herculis mētio apud illos erat, sed nec aliorum quorum nomina modo Græcorum ac Barbarorum aures multitudinem obtundunt. Præterea quod nec dæmon quispian, probus aut improbus admiratione habebatur, sed sola cœlestia, ut dij non uictimarum cædibus, sed herbarum fumis colebantur, non argumentis nostris, sed suis testibus partim ex iam dictis, partim ex his quæ dicuntur, facile cōprobatur, quod & sacre scripturę inuolabili patet autoritate, quæ à ceteris hominibus cœlestia cor

stia corpora dicit deorū nomine adorata fuisse. Solis uero Hebræis unius ac ueri dei & creatoris omnium fidē, cultū, & pietatem attribuit, quibus omnibus apertissime liquet non fuisse apud priscos uel Græcos uel Barbaros, simulachrorū dedicationes, aut deorū deariū Genealogiā, aut demonū, ac spirituum inuocationes, aut turpē herou theologiā, sed ad hæc omnia quoque ipsa deorū, tā mariū quā fœminarū postea inuenta, hæc omnia nihil istius nugatorie, superstitutionisq; gentes omnes occupauit, antiquissimis tēporibus fuisse ostendunt. Quare nemo dubitare potest hominū esse hos deos, excogitationes & confictas mortalium fabulas, imò uero improborum ac scelestorum artificia, quibus cupiditates suas assequi possent, ut sacratissimus etiā sermo apud nos dicit: Initium fornicationis idolorū inuentio. Gentiliū igitur omnium error, quo deorū multitudinē esse falso crediderūt à Phœnicibus atq; Aegyptijs incipiens, & ab his ceteros homines, ac ipsos quoque Græcos aggressus, multis seculis postea orbē inuadit, ut ipsorum Phœnicū testatur historia, quæ Sachoniatho uir priscus, quem uel ante Troiana tempora floruisse dicūt, Phœnicū lingua exquisitissime cōscripsit, traduxit autē in græcū Philo non Hebræus, sed Biblius, quos magnis laudibus Porphyrius in quarto eorū, quos aduersus nos libros euomit, his uerbis decorauit. Narrat autem Iudeorū historiā uerissime, quoniā & locorū, & uirorū nomina ita ponit, ut ipsi Sachoniatho Berutius, qui earum rerū monumenta, ab Hieromohalio dei leui asserit habuisse, quæ quidem historiā Belbalo Berutorū inscripsit regi, cui propter ueritatē historię, quā gratissimus fertur fuisse, Is Sachoniatho, Phœnicum etiā historiā, partim à singularium urbium annalibus, partim à libris sacris qui dedicati solebāt, solerti collegit ingenio, quæ nō multo post Mosē, Semiramidōs fuisse tēporibus, scriptum est. Hunc uirū Philo Biblius in græcā linguā exactissimā cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachoniathonis historię testatur, in qua nō creator omnium, nec cœlestia corpora, sed mortales uiri, nec probi, quos saltē propter uirtutem admittuntur, sed cœlesti nefandorumq; morum Phœnicum Aegyptiorum dij fuisse narrātur. Isti uidelicet ipsi, qui etiā nunc apud omnes gentes, quasi dij immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tempus est illos ipsos audire Philo Biblius in exordio statim totius negocij Sachoniathonis quod in nouē libros partitus est. Hæc de autore suo ad uerbum dicit Sachoniatho uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cum nihil omnium quæ ab initio facta sunt memoratu digna, ignorasse uideatur, diligentius tamen quæ cetera ea quæ sciuit, quæ Taautus excogitauit, nō enim latebat ipsum, quod primus omnium mortalium Taautus literas ad inuenit, & res memorabiles ausus est eternitati cōmēdare, quæ Aegyptij Thoth, Alexandrēs Thot, Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores, quod ea quæ de dijs fabulose dici uideat, uel allegorice ad naturam, uel tropologicæ ad mores student reducere non reducēda, his uerbis: Iuniores sacrarum rerū interpretes, res gestas, repellentes fabulas, fabularūq; allegorias excogitarūt, quas rebus naturalibus imponētes mysteria cū tanta obscuritate induxerūt, ut nemo facile ueritatē rerū possit perspicere. Verum prisci, ac præcipue Phœnices atq; Aegyptij, quos ceteri sunt imitati, si qui uitā aliqua re inuenta, excoluerūt eos benefactores, cōmunesq; patronos putantes, quasi deos adorabāt, quibus statuas ac simulachra, tēpla quoque statuetes naturalium etiā deorū nomina impōebāt. Naturales autē deos, Solē ac Lunā, ceteras tā erraticas, quā nō erraticas stellas, & elementa, una cū istis putabāt. Ita deos, alios mortales, alios immortales dicebāt. His sic expositis, Phœnicum deinceps theologiā secundum Sachoniathonē, Biblius Philo sic exponit.

De Phœ

Meyerij diuersa nomina.

Phœnicum theologia principium rerum omnium tenebrosum, ac spiritalem aërem esse affirmat, aut aëris tenebrosi spiritum, & præterea chaos turbidum omni luce priuatum, hæc infinita esse, atque interminata. Verum quando spiritus sua principia concupiuit, facta est complexio atque connexus, qui Cupido appellatur, quicquid creationis rerum omnium principium est, spiritus autem suum non nouit creationem, sed ex eius conexu factum est moth, quod limum dicere latine possumus, alij aquosa mixtura putredinem, ex qua semina creaturarum omnium & generatio proficit, ac in primis animalia sensu carentia, ex quibus facta sunt animalia intellectualia, quæ nuncupantur theophasunin, id est, cœli conspectores, in figuram oui confirmata. Moth autem effulsit Sol, & Luna, stellæ, ac astra magna. Huius mundi origo apud eos creditur, qua deorum aperte religio contemnitur, sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia constituit. Aëre igitur inquit & mari, igneam uenti emittentes splendorem, simul cum terra, ac nubes facti, & maxime de cœlo effusiones. Segregatis itaque cunctis, atque a suo loco Solis calore depulsis, rursus in aëre corruentia, suo conflictu conitrua, & fulgura effecerunt, quo sonitu animalia ex limo, quasi ex somno prosiluerunt, eruperuntque tam ex terra, quam ex mari, mas & foemina his addit. Hæc in libris Ta auti, de origine mundi conscripta reperimus, quæ ille ingenio ac cura inuenit, nosque illum luminat, deinde uentorum nominibus, ordinemque ante oculos posito, post pauca infert. Hi primum terræ foetus, quibus & ipsi, & qui ante ipsos fuerunt, & post eos uitam trahebant, deos putantes adorabant, & infusiones ac fumigationes eis faciebant, qui adorationis modus, suæ infirmitati ac ignauiæ animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato, & muliere Ba au, quod noctem significare interpretatus, natos fuisse seculum ac primogenitum uiros mortales, ita nominatus, & a seculo primum ex arboribus alimenta hominibus esse reperta, ex his uero natos genus ac generationem dictos, Phœnicum habitasse, actu autem facto, palmas ad solem sustulisse, quæ deum putabat: Beelsamæ uocante, id est, cœli dominum, quem greci Iouë uocant. Inculcat deinde grecos, quasi erroribus ductos his uerbis. Non enim temere, multis hæc nominibus distincta sunt, sed secundum susceptas res, nomina indita fuerunt quæ genus grecorum ignoras, longe aliter intellexit, ambiguitate interpretationis confusum. Addit deinde a genere seculi, et Protogoni mortales filios procreatos, quorum nomina lux, flamma ignis, ex costructione lignorum ignem reperisse, ac usum eius docuisse, a quibus uasto corpore, natos filios asserit, quorum nomina montibus ubi habitauerunt imposita, Cassio scilicet Libano atque Impudico hi quibus cunctis obuia fierent, commiscebantur. Tabernacula excogitata refert ab istis ex cannis, folijs, atque papyro, factiose quoque aduersus fratrem Vsonem eos uixisse qui corporibus tegmina primum ex pellibus ferinis confecit, magna uero imbruium precipitata flantibus uentis, atque coruscantibus undique fulguribus, syluas apud Tyrum concrematas. Hinc Vsonem arboribus amputatis, amputatisque primum cum his mare ingredi ausum fuisse, simulachraque duo igni ac uento erexit, quæ adorabat sanguine ferarum profundis, his omnibus cum nature concessissent uirgas ac statuas a posteris consecratas, annuasque celebritates statutas. Longe autem post, genus alti cœlorum uenatorum & piscatorum natos, piscationem & uenationem inuenisse, ex his natos duos alios, qui ferrum ferricque usum inuenierunt, quorum alterum Chusora uocatum cantibus magicis & huiusmodi uerbis plurimum ualuisse. Hi domibus porticus addiderunt, & circuitus & cameras, ex his, piscatores & uenatores, & qui Titanes appellantur fuisse. Ex his etiam Amynum atque Magum

Moth, Limus.

Iupiter, Beelsamæ dicitur, id est, Solis magister.

gum, qui greges fecerunt, & magalia construxerunt. Ex his etiam Misora et Selech, id est, uita, tenuem atque iustum, isti salem usumque eius inuenierunt, a Misore Taaurum fuisse natum, qui primus elementa literarum conscripsit, quem Aegyptij Thoor, Alexandrenses Thooth, Greci Mercurium uocant. Asedech Diofuros natos, aut Gabiros, aut Cirbantes, aut Samotrachas, qui primi naues construxerunt, quorum nati herbarum uires et cætus ad medicinam inuenierunt. Ea tempestate natus Elitum, qui altissimus fuit cognominatus, & mulierem Beruth uocata, hos in Biblio habitasse, hi genuerunt Terrenum, aut Indigenam, cui Cælus postea cognomen fuit, a cuius nomine, mira uarietate formosissimi supremum corpus cœli fuisse appellatum, huic ab eisdem temporibus, nata soror, Terra appellata, cui etiam propter formam terra cognominis facta, hi patri altissimo, a beitis dilaniato sacra & caremonias, ut deo instituerunt. Ita patris regnum Cælus possidens terram, sororem in matrimonium duxit, quæ sibi quatuor filios peperit. Ilum quem & Saturnum dicunt, Bætium, Dogana, q & Frumeta riuus appellat, ac profremo Athlanta. Habuit etiam alios liberos Cælus, ex multis sibi uxoris natis, quam rem adeo ægre tulit, ut Cæli ditortio uti uoluerit. Cælus tamen ab ea abstinens, quod eumque uolebat, ut ei appropinquabat, & indignatione incensus, filios ab ea sibi procreatos, neci tradere conabatur, qua ex re coacta Terra, socios sibi ac adiutores, ad defendendos natos conciuuit. Interea Saturnus, cum in uirum euasisset Mercurij ter maximi, qui eius scriba fuit auxilio usus, ad defensionem matris, patrem ulciscitur. Saturni deinde, liberi fuerunt Proserpina & Minerua, quorum prima uirgo obiit. Mineruæ autem atque Mercurij, nouis artibus hastam & falcem ferreas Saturnus fabricatus est. Demum Mercurius, artibus magicis Saturnus milites instruxit, commissum aduersus Cæli, pro Terra prelitum, suis fugatisque copijs, regnum suscepit. Ea in pugna, inter alios quedam Cæli coniunx ei admodum dilecta, capta fuisse fertur, quæ Euagoni Saturnus in matrimonium dedit, apud quem partu leuauit uentrem, & uocauit, quod peperit Demarotum. His ita gestis, ades suas moenibus Saturnus cinxit, urbemque condidit primam Biblum, a Phœnicibus nominatam. Atlanti uero fratri suspecto, Mercurij consilio in profundo depulso, foueam aggeris superiniecit. His corporibus, Dioscurorum posterum nauigia fabricati nauigabant, tempestatibusque ad Cassium montem eiecit, templum ibi condiderunt. Deinde non longo transacto tempore Cælus exulans, filiam suam Ascarten forma & uirginitate florentem cum duabus sororibus Rheæ et Dione, quasi suspectas, ad interficiendum dolo Saturnum emisit, sed uarijs modis allectas, Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit. Ea re cognita, Cælus Fato, Pulchritudine, alijsque socijs auctus, in Saturnum insurgit, quas uidelicet Fatum et Pulchritudinem similiter allectas, ad se Saturnum attraxit. Recepit autem ab Ascarte Saturnus non paucos filios, quorum iunior continuo simulatque in lucem editus fuit, in deos abiit. Clari uero fuerunt Amor atque Cupido. Dago autem frumenta inuenit atque aratrum, ac ideo Iupiter aratrius nuncupatus est. Sedech autem, id est, iusto, una Titanidum nupta, Aesculapium enixa est. Præterea Saturno interea tres filij nati. Saturnus patri cognominis, Iupiter, Belus, & Apollo, tunc etiam nati sunt Pontus, Typho, Nereus. Ponti pater a ponto, Neptunus procreatus & Sido, cuius ab ore sonora suauissimaque uox proflebat. Hæc prima hymnos carminibus composuit. A Demaronte Melchatus, qui & Hercules uocatur, natus. Tunc Cælus Demaronte sibi socio atque amico Ponto, bellum inferit, sed uictus a Ponto Demaroon, uouit pro fuga, uotumque perfoluit. Post trigintaduos autem annos regni sui, Saturnus insidijs Cæli patrem prope fontes fluentem in ualle quadam insidijs locatis, cepit, & uiriliam abrauit, unde sacer sanguis in fontes fluentem stillauit, qui locatus ad hec usque

Primus literarum inuentor secundum gentiles.

Est dagon Hebraicus frumentum.

que tēpora mōstratur. Hæc sunt Saturni gesta, hæc à gentibus prædicata tēpora, hæc aurea illa Saturnia regna, hæc beatificata illa præscorū felicitas. Sed redeamus ad nobilē istum Theologū, uideamus quid postea factū dicit: Ascrite autē inquit maxima, summaq; ac lupiter & Demaroon, & Adolus deorum princeps, Saturni iussu regnū gubernabant. Imposuit autē Ascrite capiti suo regali insigne tauri caput. Cumq; orbem terrarū circumiret, repperit forte Aerepetem, quem in Tyriā sacratam ipsulā adductum cōsecrauit, Saturno autē quatuor oculos insigne regale cōposuit, quorum duos in anterioribus, duos in posterioribus partibus corporis collocauit, qui uicissim cōtracti quiescebant. Alas quoq; in humeris quatuor fixis, duas pertensas, quasi uolaret, duas remissas, quasi staret, significabat autē ipsum dormientē uidere, & uigilantem dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentē uolare, & uolantē quiescere. Cæteris etiā deis duas fecit alas in humeris, quasi Saturno cōuolarēt. Ipsi præterea Saturno, duas in capite alas locauit, unā propter principatum mētis, alteram propter sensum. Cum uero Saturnus austrī regiones petiisset, uniuersam Aegyptū deo Taauto largitur, ipsum ibi regē constituit. Hæc omnia à seipsum dicit dedech filijs Cabijs appellatis, & ab Octauro ipsorum fratre Aesculapio, uti eis Taautus deus præcepit conscripta fuisse, quæ Thalonis filius omnium primus, apud Phœnices deorū interpres allegorice ad naturā accommodauit, tradiditq; posteris, quasi orgia quedā atq; mysteria. Taautus autem quæ Aegyptij Thoht appellant, sapientia Phœnicū præstans, primus religionem deorum ab ignorantia uulgari in dignitatē doctrinæ reduxit, quem post multa tēpora deus Surnobolus ac Thurro, quæ dicta est Chyrtis, secuti, abditam Taauti Theologiā & allegorij obtrusam, in lucē protraxerunt, & post aliqua dicit morē priscis, in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse, ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimū ex filijs ulciscenti damoni, quasi redemptionis præmium traderet, & sic traditū mystice iugularēt. Cum itaq; Saturnus rex regionis, quam Phœnices Israël uocant, qui posteaquā hominē exiit, ad Saturni stellā adductus est, ab Anobreth nympha unicum haberet, atq; charissimum filium † Leud à re ipsa dictum, sic enim etiā nunc Phœnices unicum filiū appellant, quia maximo atq; periculosissimo bello ciuitas præmebatur, regio indutum ornatu, super cōstructā ad hæc præparatamq; aram immolauit. Hic iste Philo Biblius, uide quæ à Sachoniathonis traducta elemētis, de serpentibus ac feris uenenosis dicit, quæ usum ad uitā nullum, pestē uero & interitū uenenofo morsu hominibus inferunt. Scribit igitur ad uerbum sic: Draconum naturā atq; serpentē, ipse Taautus diuinam putauit, & post ipsum etiā Phœnices atq; Aegyptij, spiritalissimū enim animal omnium est & igneum. Nam spiritu absq; manu aut pedum, & omnino alicuius organi exterioris argumento, ut cætera uideamus animalia ferri, eximīā celeritatē affequitur, uariasq; figuras & formas gradiens, inuoluto reuolutoq; ad quā uult celeritatem, gressu fauillime præstat. Longauiū etiā est, nec solum senectam cum pelle deponens, reuouescit, sed crescit, etiā in adolescentia reductum, cumq; determinatos adimpleuerit terminos, in se ipsum reuolutum rursum reuouescit quāuis semper minus, ita nisi percussum intreat, uix naturali nece cōficitur, sed Phœnices dæmonem felicē, Aegyptij uero Eneth appellant, cui accipitris caput apponunt propter actiuitatē accipitris singularē. Idcirco Epies, quem summū deorum interpretē Aegyptij putarunt, sacrarū literarum scriba, cuius libros Arius in græcā linguam traduxit, allegorice hoc tradens ad uerbum, ait: Diuinissimū animal serpens, & accipitris habens caput, ualde iocundum est, id si palpebras erigebat, luce primogenitā omnem suā regionē replebat,

† Videtur legēdū
כררר lehud.

replebat, cum uero clausos retinebat oculos, tenebræ fundebantur. Hinc significare uoluit Epies, igneā esse naturā eius à Phœnicibus. Phœnices quoque principia perdoctus, diuinitus de deo quem Ophonea græcè uocauit, latine serpentē dicere possumus, & de Offionidibus mirum in modum differuit, de quibus alio loco dicemus: Verum Aegyptij uniuersum depingentes mundum, hac ipsa inducti sententiā, inter circulum arcum igneumq; in superficie circumfutum, serpentis accipitri formis figuram extendunt, ut sit Thera græcæ literæ figura consimilis, magnitudinem mundi, ac formā per circulum significantes, per serpentem uero, qui in circuli medio positus est, bonum demona cōseruatoreū omnium, cuius uirtute mundus contineatur, ostendentes. Sed Zoroastres quoq; magus in libro sacro, in quo res Persicas collegit, hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet, is incorruptibilū primus est sempiternus, ingentis, expers partium, sibi ipsi similis, bonorū omnium auriga, munera non expectans, optimus, prudentissimus, pater iuris, sine doctrina iustitiam perdoctus, natura perfectus, sapiens, sacra naturæ uentor. Ideo similiter serpentibus, ut cæteris dijs immolabant deos maximos, ac principes totius arbitantes.

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER SECVNDVS.

Ed Phœnicum theologiā iam per autores suos exposuimus, quā omnino ut pestiferam fugiendā, & sanitatem tantē infamē querendā salutare predicat euangelium, quod autem nō fabulæ dicte sunt, aut poetarum figmenta, altius quiddā quasi nucleum contigentia, sed sapientum præscorum & theologorū, ut gentes dicerent uera certaq; testimoniā, cunctis antiquiora poetis, inde patet, quod usq; ad nostrā memoriā in Phœnicia isti ipsi dij sic appellati, sic nati, sic educati, ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quædam turpitudinem occultantes restigunt, cum res se ipse cæremoniaq; deorum unā clarāq; uoce Phœnicū omnium ipsos redarguunt. Sed de Phœnicum theologia satis. Nunc ad Aegyptiam transeamus, ut etiā hinc uideamus recte ne, an cōtra, gentiliū nūgas cōtempsumus, & salutarē euangelij doctrinā secuti sumus, quā maximē nūc ne glectis suis sanctissime colit Aegyptijs. Vniuersam autem Aegyptiorum historiam & theologiā ipsorum, seorsum in libro quem sacrum inscripsit Manetus quidam Aegyptius, græcā lingua exquisitissimē in medium edidit, sed Diodorus etiam Siculus, uir clarus, omnem, ut diximus, historiam gentiliū diligenter, breuiter ac ordinatē congregatam conscribens, ab Aegyptiorum theologia, totius negotij fecit initium, à quo potius, quasi ab illustriore notioreque græcis quā ab Aegyptio Maneto. Hæc ad uerbum scribenda diximus.

b z De Aegy

De Aegyptiorum Theologia. Caput I.

Sferunt igitur Aegyptij, in rerum omnium origine in Aegypto primum homines productos, partim propter coeli temperantiam, partim etiam propter Nilum & nasci, & educari potuisse. Nam nec hiemis frigoribus, nec aestiui solis ardoribus, regionem premi, & solum irrigatio ne Nilii sic esse fecundum, ut alimentorum in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos vero mortales homines fuisse, sed uirtute ac beneficijs uitam communem excoluerunt, immortalitate consecutos, quorum nonnulli reges fuerunt, nominaque habuere, alij noua quedam, alij a caelestibus translata esse, quae maximos deos, Solem, Saturnum, Cybelem, Iouem, quae hominem nonnulli nuncuparunt, lunonem. Vulcanum, Vestam, ac postremo Mercurium. Solem autem, primum omnium apud Aegyptum regnasse. Solum caelesti cognominem, quamuis nonnulli sacerdotum Vulcanum contendunt, primum igne inuento, regnum obtinuisse, deinde Saturnum qui sorore Cybele in uxorem ducta, Osirim & Isim genuit, aut ut plurimi dicunt, Iouem & lunonem. Hos uniuersum orbem imperio subiugasse, ac quinque deos procreasse aiunt Osirim, Isim, Typhona, Apollinem ac Venerem. Osirim Dionysium, Isim Cererem esse autumat, quos matrimonio coniunctos, quum regno successissent, plurimum generi hominum contulisse. Ita tractu Thebaico centum portarum urbem condidisse, quam alij Iouis urbem, alij Thebas appellant. Erexisse autem Osirim Ioui, ac Cereris patentibus, ceterisque dijs aurea templa, quorum singulis certas caeremonias statuit, & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitam inuentam & diuersis honoribus homines distinctos, ut alij colerent, alij colerentur. Musicam admodum dilectam, ut secum semper non parum musicorum duceret, quibus non uirgines, quarum Apollo dux erat, & alij doctrinis & canendi arte non mediocriter excelluisse. Quibus omnes gentes propter eius meritum, quasi deum suscipere, ubique monumenta reliquisse. In India multas urbes construxisse, Phrygia domuisse, ac per Hellepontum angustias in Europam traiecit. Macedona filium Macedoniae regem constituisse, ab hoc Apyn et Mneum consecratos, et apud Aegyptios loco deorum publice cultos, quoniam frumentorum inuentoribus ad comitenda territorij semina profuissent. Isim iureiurando nullius se praeter Osiridis complexum petiuram decreuisse, quam etiam postquam hominem exiit, immortalis honores consecutam uidemus. Osiride uero insidijs laniato, alia quidem membra non mediocri labore ab Iside inuenta, diuinis honoribus sepulta, pennis uero in flumen Nilum a Typhone proiectus, constituto dolo sacra ac caeremonias maioris aliquanto cultus statutas fuisse, hinc Graecos accepisse & Dionysij orgia, & dies festi cum honore huius membri fierent, cuius simulachrum in mysterijs ferentes, Phallum appellant. Fingere autem aiunt ac commentari omnes, qui apud Thebas Boetias, ex Semele ac Ioue hunc demum natum existimant, quod Orpheum primum ausum fuisse illum Aegyptum petisse, ac inde mysteria Osiridis doctum in Graeciam retulisse. Et quoniam Cadmeis amicus esset, genus dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitum transposuisse, multitudinemque alios ignorantia, nonnullos quia talem deum Graecum potius quam Aegyptium dici uellent, cultum & mysteria eius libenter suscepisse. At uero poetam Orpheum facile totam rem ea de causa, uerisimiliterque finxisse, quoniam Cadmus ex Thebis Aegyptijs in Boetiam profectus, Semelem, aliosque liberos genuisset, quam ab ignoto pressam septimo mense, sicut etiam de Osiride perhibent Aegyptij puerum peperisse. Hunc mortuum a Cadmo deauratum, & quasi deum ingenti cultu & sacrificijs decoratum fuisse, parentem quoque eius Iouem praedicasse, ut Semeles stuprum leniretur. Hinc apud Graecos celebratam fabulam, quod Semele Cadmi, Osirim ex Ioue concepisset,

Sol deus.

Saturnus deus

pisset, in lucemque edidisset. Quam poete admodum amplificauit atque auxerunt, ut iam resonantibus Theatris nemo Graecorum sit, qui hanc rem aliter gestam credat. Nec in hoc solum, sed in alijs quoque multis illustribus apud Aegyptios, uiris heroicis quoque ac deis id esse a Graecis factitatum. Herculem enim Aegyptium fuisse, cuius uirtute multas magnasque orbis terrarum partes perdomitas, hinc Graecos ut suum diuinis honoribus colere, qui suus non fit sed magnis temporibus postea adnatum ex Alcumena Herculem, iniuria res gestas Aegyptij Herculis traductas. Persea quoque in Aegypto natum, uo ipsius Isidis genus ab Aegypto ad Argiuos translatum, fictis deinde fabulis, uo ipsam esse, quae in bouis fuit formam mutata, cuius honore factum, ut Aegyptij bouem adorent, quauis alij antiquissimis temporibus animalium effigies ab Aegyptijs, ducibus atque imperatoribus, galeis insculptas ferri solitas, ut praelio dicant, eamque rem imperij signum ipsis fuisse. Parta deinde uictoria, ea animalia quorum imaginem uictoriosi duces gestarunt, quasi offensionem belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nonnulli usum, utilitatisque causa multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios suscepta contendunt. Bouem enim ipsam tam partu suo, quam arandi opera conducere. Oues autem et parere, & tegmentorum materiam praebere, & lacte ac casco alere. Canem uero uiam cum hominibus uenari, & ad custodiendos homines natum esse. Quapropter deum qui apud eos Anubis appellatur, caninum habere caput. Ea enim re ostenditur, custodem ipsum Osiridos fuisse tam beluas, qui importune obuiam factos coecentem. Felem uero quoniam ad scuta faciendam conducit. Ichneumona quoniam oua Crocodilorum conterat, & luto conolutus cum os aperiant, ita in uentres eorum insilire soleat, ut exesis intestinis, eos interimat. Ex auibus ibidem quidem utilem dicunt, ad serpentum, locustarum, cruciarum interitum. Accipitrem uero ad Scorpiones atque Cerastas necandos, & alia huiusmodi uenenosa animalia, eum etiam non nihil cooperere arbitrantur. Aquilam uero quia regia sic colunt. Hircum in diuinis ea ratione dicunt susceptum, quia priapum apud Graecos propter genitalia membra, cum illud animal ad coniunctionem sexuum maxime omnium deferatur. Membra uero genitalia apud eos honorari, quoniam per ea instrumenta species animalium conseruantur, quae tamen non apud Aegyptios solum, uerum etiam apud plerasque alias gentes, quoniam quae ad generationem animalium necessariae sunt, apprime coluntur. Quapropter etiam antistites, qui a patribus secundum Aegyptios successione sacerdotium acceperunt, huius dei mysterijs iniciantur. Ad haec Praenata etiam atque Satyros aiunt, huius rei causa, cunctis hominibus esse uenerabiles. Cuius signum est, quia simulachra eorum in templis, membris in morem hircorum (quod animal traditur promptum semper esse ad coniunctionem) tentigine affectis statuuntur. Sacros autem tauros Apin scilicet atque Mneum diuinis coli honoribus, tum propter agriculturam, tum quia frugum inuentio ad deos refertur. Lupos quoniam canibus simillimi sunt, et quoniam Iside unam cum Oro filio, certamen aduersus Typhonem susceptura, Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxilium ferentem aduenisse, eisque in specie lupi apparuisse. Nonnulli autem dicunt lupos aduersum Aegyptum irruentes Aethiopes distractos fuisse, unde regionem Lupariam appellatam. Crocodilum illis honori esse aiunt, quoniam eius terrore ab Arabia atque Libya latrones in Aegyptum nare nequeant. Praeterea quendam de praescitis regibus, suorum rabiem canum fugientem ad paludem confugisse, qui praeter opinionem hominum a Crocodilo susceptus, in alteram ripam traectus fuerit. Sed culture animalium alias alij causas asserunt. Multitudine enim aiunt crebro in reges magno insurgente consensu, diuersorum animalium cultum, diuersis ciuitatibus a quodam rege statutum fuisse, ut dum singuli religionem reuertentur suam, & ceterorum contemnant, non possent uniuersum in unum Aegyptij conspirare.

Hercules Aegyptius

Aegyptij quare colerunt animalia.

Anubis deos.

Hęc animalia post mortem plangentes, & pectora cum gemitu cadentes, in facris sepeliuntur oculis, quorum si quod sponte aliquis interfecerit, mortismulctatur supplicio. Felem autem aut ibidem, siue sponte siue inuitus quisquam necauerit, morte punitur. Præterea in quacūque domo canis mortuus fuerit, omnes qui eam habitāt, uniuerso corpore raso, magno luctu afficiuntur, nec uino aut tritico cæterisque ad uitium necessarijs, que in ea domo recōdita fuerunt uti amplius licet. Alunt autē Apin quidē Memphide, Mneuin in Eliopoli, Hirē in Medente, Crocodilū in palude, Miridos reliquasque feras in locis atris, similia aut pulcem lacte coctam afferentes bellaria & melle cōmixta, & anserinas carnes tam elixas, quam tostas. Cū masculis aut animalibus fœminei quoque sexus summa specie simul nutriūt, quæ pellices appellant. Cum uero Apis mortuus fuerit, magnificeque sepultus quousque similem inueniant, in perpetuo luctu sunt, quæ simul ac inueniunt, ad urbē Nili statim adducūt, quando solum mulieribus uidere ipsum licet. Obuiam namque factæ sublati uestibus genitales partes ei ostendūt, nec unquam postea hunc deū mulieribus aspicere licet, in quem asserūt animā Osiridos post mortē traductā fuisse. Hęc illa est Aegyptiorū turpis impietas potius quam theologia, aduersus quam aliquid dicere cum per se pateat, turpe duco, quam merito cōtempnimus, atque despiciamus, à rãtis malis nō nisi à salutarī & euāgelica doctrina, quæ obcæcatos mētis oculos, per fidem illuminauit, liberati uerū honestiores harum nugarū, & quasi naturales rationes paulo post simul cum Græcorū fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo, antiquissimæ temerarięque Phœnicum & Aegyptiorū superstitionis, omnium gentium turpis theologia plena est. Verū de Græcorū quoque theologia, qui simulachris & mysterijs simili quodā ut Aegyptij pacto utuntur, modo dicamus, quā qui uniuersam colligit historiam, in tertio & quarto uolumine diligentissime cōscripsit, factō à Cadmi ætate initio. Cadmum autem post Mosē fuisse ab exquisitissimis gentium animalibus, loco suo demonstrabimus, ut aperte pateat Mosē maiore natu, quam Græcorum deos fuisse. Siquidem post Cadmū dii emerferunt, quem non paucis annis Moses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Græcorum theologia.

Cap. II.

Admum Agenoris filium ex Phœnicia dicitur ad quærendā Europam quæ fuit à Ioue rapta, à rege missum fuisse, nec inueniētem in Boœtiā tandē deuenisse, ac Thebas ipsi ædificasse. Cumque Armoniam Veneris filiā in uxore duxisset, Semelem et sorores eius ex ea genuisse. Amoribus autē Semeles Ioue capto ac exorato, tanquam ad Lunonē diuino ad eā modo accedere, nō tulisse fulgura atque tonitrua mulierē, sed ab ortu edito puero, igne ipsam flagrasse, à Ioue autē Mercuriū accepisse puerum, eumque ad speluncas Nifes, quæ inter Phœnicia et Nilum sita est, trāsmisisse. Hoc pacto à Nymphis educatū, Dionysii uini & uitis usum atque plantationem homines docuisse, inuenisse quoque coctionem ex ordeo cōfectam, quam ceruisiam appellant, hunc cum exercitu non uirorū solum, sed etiam mulierū orbem illustrasse, iniustus atque impijs hominibus atrociter punitis. Fuisse tamē hastis thyrso ornatis armatas mulieres, musas etiā omnes secutas fuisse uirginitate, omnique doctrinæ genere florentes, quæ tripudijs & cantu Deum permulcebantur. Pedagogum ei Silenū fuisse, cuius cōsilijs uirtutem fuit cōplexus, Mitra uero caput ei ligari propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatū, quoniam ex uno patre & à duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt, quia cum non permixtū aqua uinū homines biberunt, ac in furore uersi, alter alterū baculis exderent, unde nonnulli moriebantur, pro lignis ferula uti persuasit. Bacchū à bacchis uocatū fuisse, Lenæū, quoniam

Ceruisiam inuentio.

Dionysius, Bacchus, Lenæus, idem.

lenæus græcè, torcular latinè appellatur. Bromium à bromo, id est, ignis sonitu, qui cum ab ortu ederetur, insonuit. Satyri quoque eum dicuntur secum fuisse, qui saltando & tragice canēdo, uoluptatem ei afferebant. Ab hoc primo Theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentā. Hęc de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis, Coeli, & Terræ filias opinatur, quas plurimū uirgines fuisse cōtingunt, & sic appellatas, quoniam Myn græcè, honesta bonaque doctrina instituere significat. De Hercule autem hęc Græci asserūt. Acrisij filia Dana, Ioui Persea genuit. Persea Androne Alectriona peperit, ex quo Alcumena est procreata, cui se iupiter triplicata nocte cōmiscuit, non cupiditate, ut plerisque alijs mulieribus, sed libertorum procreandorū gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset, Alcumena quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem edidit, quod fecit, quia prædixisse Iouem audierat illo die, ex Perfidarum genere regem nasciturum. Herculem uero Alcumene Iunonem formidans exposuit, cui Iuno Minerua suadente mamillam præbuit, & à puero uehementius quam atas patiebatur attracta mamilla, Iuno cōmota, duos ad necem pueri misit dracones, ille autem nullo modo territus, alterū altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit. Aesculapiū Apollinis atque Phoronidos filium fuisse aiunt, adeoque medicinæ artibus excellisse, ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea re Iouem commotum, fulmine ipsum interemisse, cuius morte irritatum Apollinem, Cyclopa à quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat, interfecisse. Unde iratus Iupiter, ad seruitiū Adoneti Apollinem impulit, & hoc modo delicti pœnas Apollinem perfoluisse. Hoc in quarto Bibliothecæ Diodorus posuit, qui reliquam theologiā ab alijs gentibus, Græcos accepisse his uerbis in tertio scribit.

De Atlantorum Theologia.

Cap. III.

Rimum, inquit, apud eos Cœlū regnasse Atlanti asserunt, is quadraginta, ut dicunt, & quinque filios habuit, quorum duos de uiginti Ops castissima quædam mulier sibi enixa est, quam propter uirtutē, in deos translata Terram nominari, filias quoque Cœlum habuisse, Basiliam & Cybelem, quam etiam Pandoram uocant, Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset, matrem appellatam fuisse, & post Cœli mortem Hyperionī fratri nuptam binos liberos, Solem atque Lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidantes, Hyperiona interemisse, Solem ac fluuiū Eridanum præcipitasse. Hęc cū Luna sic facta percepisset ab alto seipsam loco deiecit, matrem autem furore concitā, crinibus solutis, tympanis & cymbalis bacchantē primo circumuagari, deinde postquā inueniri nullibi poterat, in deos fuisse translata creditum, & aras ei ac templa fuisse cōstructa, cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt, Solem uero atque Lunam, ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum Theologia.

Cap. IIII.

Rhyges uero Meona Phrygię, antiquissimum fuisse regem cōtendunt, à quo natam Cybelem, fistulam quam Syrīnga Græci uocant inuenisse, & Montanā matrem appellatā, cui magno & casto amore Phrygius dicitur Marsias cōiunctus, à quo Venerem cognitam fuisse negant, & tibiā aiunt inuentam. Cybelem autē Attidī cōueniēte, cū uero cognita res esset, interfecto Attide ac socijs eius, à patre cōmotam furore, per uniuersam magnis ululatibus regionē uagatā fuisse, tympanis dolore suum cōsolentem. Marsie uero primū cum ea erranti, deinde in musica contentione ab Apolline superata pellem uiuio fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatā fuisse Cybelem, & cū eo ad Hyperboreos usque errasse, cuius iussu & Attidos corpus sepultū, & Cybelem diuinos honores cōsecutam, unde ad hunc

b 4 usq

usq; diem adoleſcētis mortem Phryges plangere, arisq; instructis, Attida Cybelemq; templo in Piscino sibi Phrygiæ oppido magnifice cōstituto, ut deos colere. Post mortē autem Hyperionis, Cœli filios regnū inter se partitos fuisse, quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt, Atlantū uicinas Oceano partes contigisse, & multam Astrologiæ operā datam, septemq; filias natas, quæ Atlantides appellantur, à quibus quāmples dii & heroēs nati, & seniore ipsarū Maia Ioui coniuncta, Mercuriū procreatum, Saturnū quoq; Atlantis filium, auaritia & impietate præditū, sororē Cybelem duxisse, à qua Iouem suscepit, quāuis & alium Iouem Cœli fratrem, & Cretæ regem cōtendunt fuisse, qui multo inferior posteriore Ioue fuit, qui totius orbis imperiū primus ac ferē solus obtinuit, Cretæ autem regem decem filios genuisse, quos Curetas appellant, eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostenditur. Saturnū uero in Libya, Sicilia, Italiaq; regnasse, à quo natus, Iupiter, oppositā patri uitam dicitur elegisse, regnūq; suscepisse. Alij patre cōcedente tradiderunt, alij odio patris à populis electum, atq; ideo Saturnū cum Titanibus bellum ei indixisse, quo uictō, uniuersum sibi orbem subiugasse. Plurimū autem & corporis robore, & animi uirtutibus ualuisse tradunt, ac summo pere studuisse, ut & impij punirentur, & probi summis afficerentur beneficijs. Vnde postea quā hominem exiit, quoniam humanā uiueret uitam, Iouem appellatam. De terrestribus autē dijs, cum in multa uariatq; tam historicis quā poëtis scribantur, & inter historicos Eumerus, qui historiam, Homerus, Hesiodus, Orpheusq; monstruosa quedā sinxerint, breuiter quæ uterq; cōscripserunt, explicare conabor. Deos igitur honorabāt Eumerus ait, magnificentissimis sacrificijs, & muneribus argenteis atq; aureis mirabili arte cōsecratis, de quibus latius in superioribus cōscriptum est. Est autē in ea insula, quæ deo cōsecrata est in quodā altissimo tenebat cōstructum, statua etiam in eo mōte aurea est, in qua paucis literis Cœli, Saturni & Iouis, res geste summam cōscriptæ sunt, & paulo post Cœlū ait iustum & benignū uirum & Astrologiæ non imperiū primū regem fuisse, à quo Cœlites deos sacrificijs primo cultos, unde Cœli cognomen habuisse, duoq; filios Pana & Saturnū, & filias similiter Rhæam & Cererē ab uxore Vestā suscepisse, Saturnū deinde regnasse, & à Rhæa quam in uxorem duxerat Iouem, Iunonem, & Neptunum suscepisse, Iouem autē qui Saturno in regnum successit Iunonem, Cererē & Themim in uxores duxisse, & filios à prima quidem Curetas habuisse, ab altera Persephonem, à tertia Mineruam, His dictis, Græcorum fabulas secundum Hesiodum, Homerūq; subiicit.

Quidā sacrificia gentiles obtulerint.

* Clemens.

De arcanis mysterijs erroris Gentilium. Cap. V.
Ed de Græcorū, Atlantiorū, Phrygumq; theologia hæc tenus, quibus non absurdum est secreta mysteria, & cœlitas addere cultus, ut facile unusquisq; uidere possit, utrū sit aliquid in eis ueræ religionis signū, an à demoniaca superstitione, ac errore perfluxerunt, omnī turpitudine atq; dedecore plena, & lachrymis potius quā risu dignissima, quæ demens ille in libro, quo gentiles ad fidē adhortatur, apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum sciētia præditus, & usu plurimorū negotiorum prudentissimus, qui patrias nugas salutari, & euangelica doctrina monitus, cito cōtempſit. Pauca igitur ab eo lumpta, diligenter audias. Abdita, inquit, & inuisibilia sunt, ac ideo diligētī cura, non inquirēda Barathri ora monstrorū plenissima, Lebes, Thesprotius, Tripes, Cireus, Aena, Dodnæa, Celo, in deserto atq; harēnis honoratus, & quod ibi oraculū est. Hæc omnia senescentibus iam fabulis, deiecta penitus relinquantur. Vltimo enim silentio Castalius & Colophonius, fontes, cæteraq; fluuenta, quæ diuinādi uim habere uidebantur, tradita extinctaq; cum

cum suis fabulis defluerunt, totiusq; uinationis potius quā diuinationis ne-phanda mysteria ceciderunt. Silet Darius, Phytius, Didimeus, Amphiareus, Apollo, Amphiloehus. Tacēt Auruspices, Augures, somniorū interpretes, et qui farina aut ordeo uaticinabantur, qui quod usq; ad hodiernum diem, quasi ab inferis mortuos reduxerint, cum dæmonibus collocātur. Perierunt Aegyptiorum penetralia, tenebris tradita sunt Necromantia Tyrrenorū, capre simul cum istis ad diuinationē præparatæ, & corui hominibus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicā de Dionysio, quem Menolem græcè, id est, latine totum furentē appellant, cui Bacchæ orgia cœlebrant, & crudas carnes comedentes, sacro furore inſtantur. Euan, euan, cōclamantes, quæ uox aspirata secundum acquirā Hebræorum linguā, feminei sexus serpentem significat. Ceres autem et bona dea mysterium fuerunt, quarum moerores, rapinā et luctum Eleucis docet. Quare mihi uidetur, si quis deriuationi uerborum attendere uelit, ab orge, id est, latine ira, quam aduersus Iouem Ceres suscepit orgia, mytheria uero Amyfos, quod latine scelus est, quod Dionysio accidit, appellata fuisse. Quod si etiā ab Attico illo Myente, qui uenando periit, ut Apollodorus scripsit, mysteria uocantur, nō erunt certè gloriosa quedam hæc mysteria, sive nebi quodam honore tradita. Forte autem mysteria, id est, mytheria, quasi ita bulæ quedam latine appellata sunt. Perdatur igitur, qui hæc primus hominibus tradidit, siue Dardanus, qui deorū fabulas in mysteria deduxit, siue Aëtio, qui orgia & caremonias Thracibus adinuenit, siue Phrygius ille Myda, q ab Odrylo illo didicit, & subditis deinde artificiosum moerore tradidit, siue Cynira Cyprius, qui mulierem quandā capere studens, turpissima Venereis orgia ex nocte in diem transferre ausus fuit. Quidā autem aiunt, Melanpodem A-mythaonis filium ab Aegypto in Græciā luctum Cereris solenniter cœlebratum reportasse, quos omnes ego impiarum assero fabularū autores, & penitiosæ superstitionis inuētores extitisse. Quid enim aliud quā dedecus et aperissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed multo turpiora uidebuntur, si quis quæ sequuntur addiderit. Ceres peperit, educatur puella, Pherephattem nonnulli appellant, cui Iupiter qui genuit, draco factus cōiungitur, unde in Sauasorū mysterijs, draco in spirā inuolutus in sacrificijs ad factorum memoriā, imò uero in testimonium tantæ turpitudinis, ut ego dixerim, adhibetur. Peperit & Pherephatte, tauriformem filium, unde Poëtæ quoque nonnulli taurum laudant, draconis patrem, & draconem rursus tauri patrem, & in montem arcana hæc facta ducentes, pastorem stimulum cœlebrant. Pastorem ut puto stimulum ferulam, quod genus ligni bacchantes ferunt, appellantes. Nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarrare, quasi illum, rapinam, Idoneræ, terræ hiatum, siue, Eubolei, quos eodem hiatu simul & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde Megareses in Thesmophorijs suis immitunt, quæ sacra uarijs modis mulieres, quoniam hæc fabula uariè narratur, per ciuitates Græciæ cœlebrant Thesmophoria, Scirophoria, Ineffabiliphoria uocantes, & multis modis Pherephattæ rapinam complorantes. Dionysij uero mysteria penitus inhumana, quemadmodum puerum cum Curetibus salientem, dolo puerilibus donis Titanes decepti, ut & raptum dilaniauerint, ut Orpheus poëta cecinit. Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt, quorū sacrorum symbola non est utile audire pila, pinea, speculū, poma, uellus. Mineruā uero Dionysij iā discerpti corripuisse, Pallasq; à motu cordis uocari dicitur. Titanes autem Dionysij membra in Lebece prius elixabāt. Deinde uerubus fixa, Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes prius elixabāt. Deinde uerubus fixa, Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes prius elixabāt. Deinde uerubus fixa, Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes prius elixabāt.

Κηρη Σερπενς in his q̄ Chai.

so ipsa

so ipsa deposuit. Vis & Coribantium audire orgia; Tertium ab his fratre interemptum fuisse asserunt, cuius caput purpura tectum, & aereo scuto coronatum, ad radices Olympij montis portarunt, ac sepelierunt, quibus nomina Bauboni, Dysaul, Triptolemo, Eumolpo, & Euboleo fuerunt. Triptolemus bubulcus, Eumolpus ouium pastor, suū uero Euboleus, à quibus Eumolpides & preconum sacriū genus descendit. Cererē uero à Baubone Coribantiū nobili muliere hospitio susceptā tradunt, potionemq; multis cōfectam quā Cycrona uocant, Cererē allatā fuisse. Cumq; Ceres lactū oppressa, potum recusaret, quasi despecta Baubo doluit, itaq; sublata ueste, genitalia membra dea ostendit, quæ hoc spectaculo delectata, Cycrona suscepta ac bibit. Hac Atheniensium mysteria sunt, hæc summus theologorum Orpheus, ut ipsi dicunt, carmine cecinit, à quo nō est ab re carmina quedā testimonij loco apponere. Dixit & obscenas cunctas in corpore partes. Attollēs uestē patefecit tum dea ridens. Suscepit paruū qui forte astabat Iacchum. Ingressitq; sinu uetule Baubonis, & inde. Pocula suscipiens, tandē Cycrona perhaussit. Noctē certe ac te nebris ista mysteria digna sunt, & magnanimo illo, imò uero leuissimo Crichtidarum populo, alijsq; grecis, quos mortuos, hæc expectāt. Qua enim spe temerarij homines nutriunt, quibus oracula Ephesinus Eraclitus canit. Nocti uagis maleficijs Bacchis iniciatis, simulatq; iniciantibus, quibus ignis futura prædicat, quicq; apud ceteros mysteria putant, sine antistite peragūt, ex quibus omnibus ficta, & inania & deceptionis plena cuncta probant, quorū symbola, denudanda enim sacra ipsorum sunt, exta fumantia, polentia, saldraco, mala punica, tremētia animalū corda, ferula, hedere, pultes, papauera. Hæc ipsorum sacra sunt. Thermidos autē hæc sunt sacratissima symbola, origanū, lucerna, gladius, pecten, mulieres. Sic enim mystice, mēbra genitalia appellatur. O manifesta impudentia. Nam cum priscorum hominum petulantia nox cogeret, sacramento nox iniciatis prædicat, & facibus tenebrę uite petulcos sacrorum mores ostendunt. Extingue pontifex ignē, urere faces, qui eas portas hac luce turpitudine lacchi manifestat, patere ut nocte mysteria colant, uenisti ora uident in tenebris, hæc orgia nescit ignis simulare, aperiēdo redarguēdoq; omnia punit. Quis nō merito impios huiusmodi appellari, qui deū uerū ignorātes puerū à Titanibus laceratū et lugentē mulierē, et mēbra turpitudinis turpissime colūt, duplici quadā impietate detēti, nā & deū uerū ignorāt, et errore decepti, mortales atq; turpissimos homines deos existimāt. Hac qdē Clemēs.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus. Caput VI.

Vare non iniuria nos magna uoce ista omnia cōtempnisse fateamur, à lōgissimo, ac prisco errore, gratia & misericordia dei omnipotentis, & ineffabili uirtute Saluatoris nostri, quasi ab incurabili morbo liberati. Rationē enim secuti, nephandum atq; impiū duximus, sanctissima dei appellatione, mortales & turpes uiros honorare, qui extreme petulantia crudelitatis atq; furoris exempla posterioribus tradiderunt. Quam enim insaniam non superaremus, si modestiam, prudētiam, iustitiamq; laudantes, petulcis ac incontinentibus omni furore plenis, crudelibus quoq; acinhu manis, homicidio simul ac parricidio maculatis, diuinos honores redderemus. Quis enim maior cumulus impietati adhi poterit, quā si uirosum, mulierumq; membra & inexpertem terrarum rationis naturam, sanctissimam dei appellationem quis intrudat, ea que turpia deo attribuat, quæ si de hominum aliquo dicantur, legibus & consuetudine ciuitatum, grauissimo supplicio punientur. Cur longior sum omnibus Græcis simul ac Barbaris, lucem effulsisse prædicamus, quæ à falsa & impia religione ad ueram ac piā reducit.

Multi

Multi enim iam, quasi à sopore & profundo somno expergefati, oculis animi aliquantulum apertis, fabulas poetarū, religionē priscorum esse cognouerunt, in quā nature quedā secreta occultari, multi credentes decipiuntur. Quæ quamuis nihil ueritatis habeant, tamen exponenda nobis uidentur, ut etiam eis quæ honesta ipsi putarunt, non iniuria spretis, euangelicam Saluatoris prædicationem prætulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio.

Caput VII.

Vod faciemus si altius hæc primum repetierimus. Græcorū igitur popularis, ut ita dicam, & fabulosior theologia, & Phœnicum ac Aegyptiorū huiusmodi esse ostenditur, ut autoribus iam suis cōprobatum est, quā non iniuria in principio præparationis euangelicę collocamus, ut & nos in memoriā redigamus, & qui nesciunt, discere possint, qualis maiorum nostrorū erat religio, & quanta nos ipsi ueritatis ignorantia, quasi uiolentia obruti emerimus per euangelicā prædicationē & apparentiam Saluatoris ueri dei Iesu Christi, qui nō in parte una orbis terrarū, nec apud gentē unam, sed ubiq; quasi animarū Sol proprios lucis radios immittens, à caligine & tenebris errorum, ad fulgentissimā ueritatis lucem omnes homines conuocauit. Apertissime namq; prænominati corū autores, mortuorum simulachra, & turpissimorū hominū imagines cultas, nullamq; mentionem dei ueri factā illis fuisse, diuinam iustitiā contemnentibus, & in omnia scelera sponte irruentibus ostenderunt. Nam cum nondū uita hominum legibus & moribus instituta esset, pecudum more ad nihil aliud multi, quā ad implendum uentrē, mentē eleuabāt, quos primum impietatis gradum tenuisse cōtenderim. Nonnulli naturali quodā instinctu paulisper cōmoti, deum deiq; uirtutē salutari esse mundo putarunt, ac eum quærētes ad coelum animos exerunt & celestium pulchritudinē corporū admirati, deos ipsa arbitratī sunt. Alij depressi omnino in terris præstantiores, aut corporis robore, aut prudentia, aut facultatibus gigantes quosdam, uel tyrānos, uel magos ac maleficos uiros, qui auxilio alicuius eorum, quos à diuiniore statu decidisse credimus, miranda quadā facere uidebantur, uel eos qui humanæ uitæ aliquo modo proferunt, cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt. Quare deorum etiam templa, sepulchra eorum fuisse multi testantur, ut Clemens in exhortatione nonnullos Græcorum autores scripsisse commemorat. Quod si placet, rursus audiamus.

Prima hominum uita.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt.

Cap. VIII.

Vim enim inquit inanis superstitio inuicem cœperit, quasi malorum omnium fons multitudinē deorum cōstituit, quibus hostias immolare, solēnia facere, simulachra statuere, et tēpla condere peruasit, quæ tamē deorum sepulchra prius fuerunt, & magnificentius condita tēplorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larissā ciuitatē Acrisij sepulchrum est, quod modo sacrarij loco uenerant, & in arce Atheniēsi, ut Antiochus in nono historiarum cōscripsit, Cecropos sepulchrum fuit. In tēplo uero Palladis, quā ciuile appellat, Erichthonius iacet. Ismarus autē Eumolphi atq; Diaræ filius in Eleusine, una cū Celei filius sepultus est. Quid mirari nō enim later à gentilibus sepulchra hominū adorari. Hęc quidē Clemens.

Qualis de dijs priscorum fuerit opinio.

Caput IX.

Os autē rursus altius hæc repetentes, dicere nō dubitamus natura, imò uero diuinitus omnibus esse hominibus insitum, non solū utiq; quid atq; conducibile de nomine significari, uerū etiā omnium rerum creatorē sic appellari, & uerbo quidē ita omnes natura duce conue-

niunt.

niunt, re autē creaturas pro creatore coluerunt, præter unū aut admodū pau-
cos, ut uerissimis Hebræorū libris ostenditur, qui à rebus uisibilibus ad intelli-
gibilibus mentis oculos sancte reducentes, nō creaturæ alicui, sed ipsi rerū omni-
um creatori, cum factorumq; largitori bonorū dei appellatiōē attribuerunt. Ce-
teri autē omnes tenebris animi inuoluti, ad tantā impietate dēducti sunt, ut pe-
cudum more honestū ac cōducibile bonorumq; omniū extremū uoluptate cor-
poris terminarent. Et hac ratione eos qui uoluptatū adinuerunt genera, uel
auxerunt atq; amplificatū maleficos & mortales uiros, ut dicitur est, quasi bo-
norum largitores, Saluatores, & deos appellarunt, piā huius nominis notio-
nem natura eis insitā ad eos transferentes, quos bonorū inuentoress putabāt,
tantūq; mentis insanīa ualuit, ut nec peccare se arbitrarerunt, nec erubescer-
ent diuinis honoribus maleficos atq; potentes homines, propter regna tunc

Diffoluta hominū
uita.

primum cōstituta colere atq; admirari. Cumq; ut iam diximus, mores hominū
legibus stabiliti non essent, nec supplicia peccatoribus imminerēt, adulteria,
nephanda matrimonia, maribus ereptam pudicitā, homicidia, parricidia, con-
fecta scelere bella, quasi res pulcherrime gestas, dijs suis attribuebant, & ea-
rum rerū memoriā, posterioribus quasi perutilem relinquere studebant.

Quod Plato priscorum fabulas & interpretationes fabularum contempsit. Cap. x.

Anc theologia priscorū fuit, quā iuniores naturalis rerum scientia
non parū iactantes, ad honestiora naturæ secreta interpretātur, ita
nec omnino impietate maiorū effugerunt, nec tantā rerū turpitudi-
nem ferre potuerunt, sed priscorū peccata corrigere uolentes, uir-
tutesq; corporeas, quibus generantur, aluntur, & crescunt, corpora per fabu-
las significari uolētes, & hinc ordine progressi, non solū principia & rerū ele-
menta, ut Solem, Lunā, Stellas, præterea terrā, aquā, ignem, uerum etiam cōpo-
sita & affectus eorū & fructus terræ, quos Cererem bonā deam, & Bacchū no-
minant per fabulas, uolenta quadā interpretatione significari uoluerunt. Ita
iuniores quidam maiorū theologiā erubescētes, ac parū antiquitatem atque
consuetudinem facientes, quasi remedia turpitudinis deorū excogitarunt. Ve-
tustissimi autem, etiā animalia bruta quæcūq; ad uitam conducere uideantur
in deorū numero collocare ausi sunt, & inmanibus beluis cærimonias statue-
re nō erubuerunt. Ipsos igitur audias Græcos per unū, qui præstantissimus o-
mnium fuerat, fabulas, nonnunquā suscipiendas, nonnunquā repellendas as-
serere. Mirabilis enim apud eos Plato, modo sententiā suā apertius explican-
do negat ea dicēda dijs esse, quæ ab antiquissimis dicta sunt, modo de legibus
scribens oportere affirmat fabulis, quæ de dijs traditæ sunt quoniā nihil falsi in
eis cōtineatur, fidē adhibere. Postremo à priscorū theologia suā separans, cū
de Cælo, Sole, Luna, Stellis, & de uniuerso mūdo partibusq; suis physice mō-
re suo locutus sit. Demū de priscorū genealogia deorū, quasi particulariter sic
in Thimæo differit. Sed de aliorū dæmonū atq; deorū generatiōe differere ma-
ius est opus, q̄ humeris nostris ferre possumus. Quare his qui hæc tradiderūt,
credere debemus, q̄ cū à dijs orti sunt, & parētes suos qui sint oportune tene-
ant, nullo modo fallunt. Nā quamuis neq; necessario, neq; probabiliter dicāt,
tamen ga rē suā enarrant, æquū est, ut eis fidē adhibeamus. Quare secundū pri-
scorū instituta, genealogia deorū terminet, credaturq; Cæli ac Terræ filij, O-
ceanus & Thetis fuisse, ex Phorcis, Saturnus, Ops, & alij cōplures nati sunt.
A Saturno autē & Ope, Iupiter & Iuno. Hæc igitur Plato secundū ius & fas,
quāuis nullo modo probari possint, credēda esse in Thimæo cēsuit. Attēdere
autē diligenter oportet, quia nihil altius in hac fabulosa genealogia contine-
ri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiā, suam apertius explicans

his

his uerbis utitur. Primum igitur ego dixi, maximum de maximis rebus menda-
cium efferre ausus est, qui quæ Cæli fecisse ab Hesiōdo dicitur, quodq; à Sa-
turno multatus sit, & Saturnus rursus à filio, improbe sinxit. Nam etiam si uera
essent, tacenda omnino putarem, nec ita facile ad omnes efferenda, sed maxime
quidem celanda, quod si necessitas quædam dicere cogetet, paucissimis traden-
da fuisse, ardua enim sunt, nec prædicanda o Adimāte in ciuitate nostra, nec enim
iuueni persuadendū est, puniri parentes oportere, etiam si iniuriam inferāt: Nec
autem omnino credendum est, deos inter se ita distidere, ut alius alij bella & pu-
gnam ciat, nec enim uera hæc sunt, nec nobis cōducibilia, qui si rempublicā con-
seruare uolumus, intestina bella, odia, & simulatiōnes turpissimas abijcere debe-
mus, nec gigantum aduersus deos pugnas, & heroum in cognatos adolescenti-
bus explicandas iudico, sed si aliquo modo possumus, nunquā ciuem cuius fuisse
inimicum persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus, hæc uiris seniori-
bus prædicanda, quare potēte cogendi etiam sunt hæc carminibus suis edere. Sa-
turni autē uincula, & Vulcani à parte proiectio, cum auxiliū pulsate matri affe-
ret, deorumq; pugna, quas Homerus conscripsit, nullo modo audiende. Aper-
tissime igitur Plato priscorum fabulas, & fabularū interpretatiōnes contempsit:
quod Romani intelligentes, fabularum figmenta spreuerunt. Quod ab Hælicar-
nasseo Dionysio cognoscere poteris, qui in secūdo uetustæ Romanorū histo-
ria res gestas Romani enarrans, sententiā quoque illius uiri de dijs his uerbis
ostendit. Non ignorauit, quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus cōten-
tio, & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt, quarum rerum ma-
gnam curam adhibuit, à cultu deorū incipiens. Tempia igitur, lucos, aras, simu-
lachra, formas et symbola, uirtutes, beneficia, quæ à dijs hominibus collata sunt,
cærimonias ac saluberrimas solennitates, quibus dii culti gaudent, iustitium, &
dies festos ceteraq; cōstituit, ut optime Græcorum reipublicæ res Romana con-
ferri possit. Fabulas autem quæ de dijs traduntur, turpes atq; inutiles existimant,
nec solum dijs, sed neq; probis hominibus, dignas cunctas eiecit ac persuasit, ut
optime de dijs Romani existimant, & loquantur, nullum enim opus immor-
tali naturæ indignū illis attribuit. Ita nec Cælus à suis filijs uirilia amputatur, nec
à Saturno liberi sui interficiuntur, nec Iuppiter in tartarum patrem conijcere, nec
bella, nec uulnera, nec uincula, nec seruitus deorū apud eos ulla dicitur, sed nec
solemnis unquam dies lugubri habitu agitur, quemadmodum apud Græcos fle-
tū & planctū Proserpinæ ac Dionysij passionis celebrantur, nec inspicere apud
eos aliquis poterit, quamuis inopes iam omnino corrupti sunt, furentes & bac-
chantes uiros simul, atq; sceminas in templis deorū pernoctare. Nec aliud quic-
quam monstrum nephandum, sed religiose omnia, quæ ad deos pertinent & di-
cantur & aguntur, adeo ut neque apud Græcos, neque apud Barbaros usquam
honestius ista cōstituta sint, & quod ego maxime mirari soleo, quamuis ex uni-
uerso terrarū orbe, in urbem multi confluant, qui res factas patris peragunt mo-
ribus, nihil tamen alienū publice ciuitas imitata inuenitur, quod multis alijs ac-
cidisse manifestum est. Verum etiam si deorum responsis, alienigena quædam sa-
cra suscepta sunt, omnia eiecta fabularum garrulitate, Romanis moribus pera-
gantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus, ex consuetudine Ro-
manorum fuit, sacerdos autem utriusq; sexus, uir & scemina ex Phrygia conse-
cratur, & urbem, ut solent, tibiarum & tympanorum sonitu perlustrant. Sic pie
ac religiose Romana ciuitas, turpitudine fabularum omnino spreta, deorum cæ-
rimonias peragit. Non autem ignoro esse nonnullas fabulas apud Græcos ho-
minibus utiles, quarum alia naturæ opus per mærorem ostendunt, alia cōsolan-
di gratia fictæ, plenæ utilitatis sunt, quæ quamuis optimæ scientiæ, tamen Roma-
c norum

norum Theologiā multo præstantiorem duco, parua est enim illa fabularū utilitas, nec multis prodesse potest, sed illis dūtaxat, qui causas rerū curiosius inuestigarunt, qui certe paucissimi sunt. Multitudo autem indoctor, ad peius solet huiusmodi orationem interpretari, & in horum alterum semper incurrit. Nam aut duplicabiles deos ducit, siquidem eorum multi in magnis miserijs oppressi fuerunt, aut nihil turpe, aut iniquum deorum exemplis admonita putat. Quare illis solummodo relinquenda ista sunt, qui philosophiæ speculationibus insudarūt.

† despicabiles

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER TERTIVS.

De honestiore & naturali Theologia Græcorum. Cap. I.

SANE quidem philosophorum primi & vetustissimi Romanorum, de Græcorum Theologia iudicarunt, qui physiologiam fabularū apertissime reppulerūt. Nos autem quoniam ad redargutionem illorū producti sumus, age iam interpretationes ac allegorias suas, quān frivole atq; indigne sint inspiciamus, nihil nostri afferētes, sed illorum ipsorum productis autoribus, ab ipsis sublimem hanc theologiam perdiscamus. Verum cum aliter alij dixerunt, & unusquisq; inuenta

Fabularum Plutarchi allegoria.

sua vera esse contendat, satis erit, si quæ clarioribus Græcorum philosophis visa sunt, proposuerimus. Primus igitur Cheronensis adducatur Plutarchus, qui fabulas pervertens, mysticā in eis theologiam latere cōtendit, quam veluti à deorum inducens penetralibus, non mortalium aliquem, ut fabulæ uolunt, sed temulentiam per Dionysium significare ostendere conatur, lunonem uero nuptialem uiri ac foeminae coniunctionem, deinde quasi oblitus paulo post, terram per lunonem ostendi uoluit, Latonam uero obliuionem ac noctem esse, & rursus Latonam ac lunonem eandem esse putat, Iuppiter autem per æthera sibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi perstringuntur, cum liceat ipsum audire, sicut ait in libro quem de Platenſi Dēdalo inscripsit, arcana pandentem Theologiæ sacraria his uerbis. Prisca quidem tam apud Græcos, quān apud Barbaros theologia naturalis erat, raro fabulis inuoluta, occulte ac mystice ueritatē doctis sub appertens, quod carminibus Orphei & Aegyptiorum sacris, & Phrygia doctrina comprobatur, maxime autem orgia & immolationes, & quæ symbolice in sacris geruntur, fabularum sensum apertunt. Nam qui lunoni sacrificant bilem in sacris non adhibent, sed iuxta aram infodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres cōiunctam significant uitam, ea re ostenditur absque ira & odio, & amaritudine, matrimonio esse oportere, quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis est. Ita cum lunonem adhuc uirginem ab Eubœa insula, ubi educata fuit, sursum à Io ue ablatam ferunt, & huc deportatam opacū eis thalamum à Cithærone factum fuisse, ac Macridem lunonis nutricem ab eo seruari perhibitam, Quia Iuppiter in illis locis cum Latona quiesceret, unde postea grato animo luno easdem aras atq; templa cum Latona uoluit habere. Itaq; ut etiam Latona nocturna appelle-

tur,

tur, apertè tam rebus quān Latonæ nocturnæq; nominibus occultū, latens & tenebrosū diuinarū rerum significatur. Alij autē quia ibi latuit luno, nocturnam dicūt appellatam primū fuisse, deinde re iam aperta, nuptialem. Qui autem naturæ secreta subtilius per fabulas inuestigant, hoc pacto lunonis atq; Latonæ potestatem cōiungunt. luno enim terra est, Latona uero nox. Obliuio enim, quā uerbum hoc græcè significat, in nocte fit, propter somnū. Nox porro nihil aliud est, quān terræ totius umbra, quæ radios solares eripiens, atrū atq; obscurū æra red dīt. Quod autē non alia est luno quam Latona, inde profecto patet, quia Dianā Latonæ filiā omnes asserūt, quam & Lucinā appellant. Nomina igitur hæc duo sunt uni deæ imposita. Præterea Apollinem, Latona, Martem luno peperit. Apollinis autem atq; Martis, eadem esse uirtutem apertissimū est. Mars enim Ares græcè appellatur, quod à regni auxiliū pugna oppressis, asserre significat. Appollo uero uocatur, quod à pallati, id est, ab ægrotationibus homines soluat atq; liberet, quamobrem ardentissimas etiam stellas, Solem Apollini & nomine Martis appellatam, Marti accommodant, nec absq; causā eandem deam nuptialem, & Lucinæ atq; Solis matrem putarunt, matrimonij namq; finis, procreatio est, qui nihil aliud est, quān à tenebris ad Solis lumina progressio. Vnde poëta: Cum Lucina inquit, illum in lumen adduxit, tum Solis cernere quiuit fulgorem. Primum enim à dolore partus liberari per Lucinam, deinde solarem aspici Solem, qui generationis finis est, ostendere uoluit. Sed non est ab re, peruulgatissimam quoq; fabulam enarrare: Dicitur enim lunone irata, dissidenteq; ab eo, moctus ea de causa nimium fuisse, quem Alalcomenes indigena docuit, ut alteram ducere simularet, ita cōsilio eius ex quercu, simulachro mulieris cōfecto, quod Dēdalan appellatū, nuptias preparare fingebant. Nymphæ igitur Tritonides, & uniuersa Boëtia conſuebat, quibus rebus lunonem cōmotam, à Cithærone descēdisse, & Platenſi multitudine mulierū sequente, ad Iouem peruenisse, simulatione q; patefacta, summa cum læticia reconciliatam fuisse, honorem autem simulachro tantū fecisse, ut Dēdalanomine ipsius diem festū instituerit, quod tamen ex ze/ Iunonia ac Iouis bella & dissidia nihil aliud, quān elementorū in temperiem significant, quæ nisi certis proportionibus cōtemperentur natura rerū soluta magnam perniciem afferūt. Si ergo Iuppiter, id est, calida uirtus ac ignea nimium excesserit siccitate, omnia pereunt. Sin uero luno humida, scilicet & uentosa natura, Iouem aspernata superauerit, magna uis pluuia delata, diluio cuncta uastauit, quod illis temporibus factum, Boëtiam maxime regionem proluuit, quæ multitudine aquarū tecta fuisse dicitur. Quarum quamprimū tempestate tranſacta, terræ apparuerūt, deorū recōciliatio facta fingitur. Prima uero arborū omnium quercus effloruit, quæ non modo pijs hominibus, ut Hesiodus ait, uerum etiam diluuij reliquijs opitulata est, cum glandes ramalia ferāt, & apes cum tegat truncus. His Plutarchus apertissime nos docuit mirabilem etiā iliam & mysticā Græcæ theologiæ rationē, nihil magni nec dignū philosophia cōtinere. Audisti quippe per lunonem modo matrimonij, modo terram, modo humidam significare substantiā. Didicisti Dionysij, nihil aliud quān temulentiam esse, Latonam noctem, Appollinē Solem, ipsum deniq; Iouem calidā uirtutem atq; igneam. Turpitudini ergo fabularū accessit, ut secretior hæc & mystica theologia, non ad diuinas quaidam & celestes uirtutes, nec ad rationales & incorporales substantias cōducat, sed rursus temulentiam & nuptiarū opera, & ægritudines hominū deducat, & quod honestissimū in ea est, ad terrā, ignem, solem, reliquasq; huiusmodi partes orbis terminetur, nec ultra hæc quicquā afferat, quod etiā Plato nō igno raut, qui in eo libro quē Cratillū inscripsit, nihil ultra uisibiles mūdi partes pri-

Noctis descriptio.

c 2 scos

scos Græcorū cognouisse, & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Verustissimos Græcorū, Cælum, Stellas, Solem, & Lunā, quæ nunc etiam multī barbarorū colunt, deos putasse, manifestum est, huiusmodi quidem Græca sunt,

De mystica & naturali Theologia Aegyptiorum. Cap. II.

Nunc Aegyptiorū mysticam theologiam, quæ multo uetustior fuit uideamus. Osirim & Isim, & Solem, & Lunā, esse autē, sive spiritū, qui per omnia transeat, Vulcanū ignem, Terram Cererē, Oceanū humilitatem, ac Nilum fluuiū asserunt, cui deorū generationē attribuant. Aërem Mineruā appellarunt, quos quandoq; deos aëra dico aquā, ignem, terrā & spiritū per uniuersum orbem transire cōtendunt, & in uanas formas hominū atq; animalū cōmutari quorū cognomines apud se homines floruisse, Solem, Saturnū, Opim, Præterea Iouem, Iunonem, Vulcanū & Vestam, quæ omnia Manethus latius scripsit. Cōpendiosius autē Diodorus his uerbis: Osiris & Isis, Sol & Luna, secundū Aegyptios sunt, à quibus trinis tēporibus, uere, æstate, ac hyeme, inuisibili modo circūductis, mūdus gubernatur & omnia nascūtur, aluntur, & augentur. Tempora quāuis inter se aduersentur, mirabili tamen cōcordia annum conficere. Horū autem deorum, alter ignis & spiritus, alter humidus & sicci, uterq; uero aëris naturā producere dicitur, quibus omnia & oriūtur & cōseruantur, ita totū quidē corpus naturæ omnīū ex Sole ac Luna originem trahere. Partes autē uniuersi, quinq; illas esse, spiritū uidelicet, ignem, sicci, humidū, Aegyptiorum lingua posuerūt, & spiritū quidem diligenti ad latinam linguā interpretatione Iouem appellare possumus, qui cū in animalibus ipsius, ut ita dicā, animalitatis causa sit, quasi parentem aliquam rerum animā omnium esse putarūt, quibus maximus pōeta quoq; omnīū attestatur de Ioue, dicens: Pater hominumq; deorūq;. Ignem uero Vulcanū appellarunt, magnū deum esse putantes, permulcūq; ad generationem atq; cōferre. Terram porō quasi eas aliquod atq; receptaculum eorū, quæ oriuntur existimantes, matrē nominauerūt, cui rei Orpheus consentit dicens: Terra mater cunctis diuesq; Ceres, Humidū autem Oceanum dixisse dicuntur, quāuis uerbū expressum latine delitiatū, matrem significat. Oceanū autē nonnulli Græcorū designare putarūt. Vnde pōeta quoq; cecinit: Oceanus generatio diuum. Aegyptij autem Nilum fluuiū esse cōtendunt, cui & deorū generationem attribuant. Plures enim urbes in sola Aegypto, quā in reliquo terrarū orbe fuisse aiunt à priscis dijs, Ioue uidelicet, Sole, Mercurio, Apolline, Pane, Lucina, alijsq; quā pluribus cōditas. Aëra Mineruā appellarunt, et filiam Iouis ac uirginem putarunt, nam & incorruptibilem aiunt esse natura, & extremū uniuersi locū obtinere contendunt. Quapropter à uertice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonā uero appellatam, quoniā ter in annuo spacio, uere, æstate, hyeme cōmutatur, Glaucopin, id est, glauculam uocari cōtendunt, non quia, ut nonnulli Græci putarunt, Glaucos habeat oculos, quod nomen ipsum denotare uidetur, insaniūt enim qui sic putant, sed quoniā aër uisum animalibus præbeat. Asserūt autē hos quandoq; deos totum orbem peragrare, & hominibus in sacrorū animalū formis apparere, quod & pōeta ab Aegyptiorū sacerdotibus acceptū uerū esse his uerbis attestatur. *Peregrini inquit dij similes uiuorū urbes ingrediuntur, æquitatē ferentes. Equidē à cœlestibus dijs, quorū æterna generatio est, Aegyptū asserunt, alios deinde ab hominibus propter beneficia, quæ cōmuniter omnibus contulerūt, ad immortalitatē translatos, quorū aliqui cœlestibus dijs cognomines fuerūt, Sol scilicet, Saturnus, Iupiter, quem nonnulli Flammonem appellant, ad hæc Iunonem, Vulcanū, Vestam, & extremū Mercuriū, primūq;*

Terra cœlestium mater.

Aër Minerva.

munq; omnīū Solem in Aegypto regnasse. Hęc Diodorus. Plutarchus autē in libro quē de Iside inscripsit, his uerbis utitur. Sed quasi ab alio initio plurimorū atq; rudīū sententiā cōsideremus, qui dicūt sic, Aegyptios Osirim Nilum fluuiū esse purare, Isidi terrę matrimonio coniunctū, Typhona uero mari, in quod incidens Nilus, submergitur, quemadmodū Græci Saturnū tēpus, Iunonē aëra, Vulcani uero generationē aëris mutationē in ignē esse arbitratur. His dictis, rursus fabulas ad dæmones refert, & aliter atq; aliter interpretatur. Operæ precitū autem est, ab his sciscitari, utrum simulachra hæc & simulachrorū figurę demonum, an ignis, aëris, terræ, aque, aut uiuorū & mulierū, brutorūq; animalium formas ostendant. Nam quoniam cœlestiū cognomines mortales extiterūt, ut ipsi aiūt, quos in numerū deorum translatos existimant, cœlestium ne formas in simulachris imprimunt, an quod ipse uisus ostendit mortalitū hominū: Quod si ipsi respondere recusent, res tamen per se magna uoce clamāt, mortales fuisse omnes, quorum simulachra constituuntur. Plutarchus enim in libro de Iside, uel qualitatem corporū describit sic dicens: Aegyptiorum historia, flauū corporis fuisse Typhona tradidit. Matrē albi, subnigri Osirim. Hęc Plutarchus. Mortales ergo dij illi fuerunt et interpretatio fabularum perijt uniuersa. Quid enim necessē fuit hominū formas elemētis accommodare, cum etiam absq; his colere ea potuerūt? utris autē hæc appellationes inditę primū fuerunt, utrum Vulcanus, Minerva, Iupiter, Neptunus, uno nomine de elemētis primo, deinde de hominibus æquiuoce, an ecōtra, hominibus primū imposita ad elementa nominarunt. Præterea hūmni, cætus, & arcana deorū mysteria, utrum elemētorū aut mortalitū hominum symbolis peraguntur? errores autem, temulentiam, mors, mulieres raptas, & uiros insidij cōuolutos, milleq; huiusmodi dedecora, quomodo elemētis accommodari potuerūt? Apertē igitur ex his omnibus mirabilis & generosa Physiologia, nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi queso, quæ Porphyrius etiā in epistola ad Anebum quēdam Aegyptiū, de istis scripsit: Cheremo enim, inquit, & alij omnes, nihil aliud præter uisibilia putant, Aegyptiorū rationem ad unguem secuti, qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa, quæ orbem replent obliquū, fixasq; stellas, quæ oriri atq; occidere cū his dicitur, deos existimarūt, quarū partes alię, alijs erraticis attributę sunt, ascendentem quoq; particulam ac dominos eius, quos ualidos appellant, quorū nomina & potestates, in libris Amenichiacis scripta sunt, ubi ortus etiā & occasus, & futurorū diuinitio continetur. Vidit enim Cheremo Solem ab Aegyptijs, ut creatorem cultū, nec ignorauit omnia quæ de Osiride & Iside dicuntur, omnesq; fabulas sacras, aut ad Stellas, & ortus, & occasus earum. Præterea progressus atq; regressus aut decremēta cœlestiaq; Lune, aut ad solarem cursum, aut ad nocturnū hemispharium, aut ad diurnū, aut ad fluuiū Nilum, & omnino ad res causasq; naturales referrī, nec ullam de incorporeis eos utuisq; substantijs facere mentionē. Vnde nostra quoq; omnia, nescio quo insolubili uinculo, à motu stellarū necessārio dependere arbitrantur, quā necessitatē Fatum appellant. Sic omnia stellis attribuunt, quos solos deos & fatorū dominos existimantes, sacris & simulachris, reliquocq; deorū cultu, propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ in cœlo uidentur, alios deos Porphyrius etiā teste, theologia Aegyptiorū non nouit, creatorē uero rerū omnīū non intellectū, non incorporeā quādam substantiā, non uirtutem quādam intellectuā, sed uisibilem hūc Solem arbitratur. Ad stellas igitur omnia refert, & cuncta fati, id est, stellarū motui, & aspectibus attribuit, quæ opinio usq; ad hæc tempora ab Aegyptijs tanquā uera defenditur. Quod si hæc uisibilia elemēta mystica Aegyptiorū Theologia deos putat, hæc autē omnia animę atq; rationis expertia sunt nec à corruptione omnino aliena, atq; diligenter ad quan-

Fatum necessitas.

tam, turpitudinē, sublimis eorū Theologia decidit, quę ultra hęc nullū intelle-
ctum, nullam separatā substantiā pro causa rerū cognouit. Verum, quoniam ipsi
quocq; cōcedunt, ab Aegyptijs in Gręcos Theologiā affluxisse, unā cum Aegy-
ptijs Gręci etiā redarguuntur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uer-
ba eo scripsit in libro, quē de abstinentiā a carnibus animalū edidit. Atq; hac pe-
ritia inquit, Aegyptij ad cognitionē dei profecti cognouerūt non ad hominē so-
lummodo deum peruenisse, nec in hominibus animā solummodo habitasse, sed
eandem animalia omnia cōtinere. Qua de re, tam homines quā beluas, serpen-
tina simulatq; uolūtia quędā in deos susceperūt, & alius apud eos deus, hominis,
collū, faciem alius, aliudq; membrū aliūsmodi gerit, & rursus, aliud caput homi-
nis, collum auis, ceteraq; membra diuersorū animalū conformia possidet, quib-
us significāt deorū sententia animalia cōplura, cum inter se, tum maxime nobis-
scum amice uiuere. Vnde leonī particula quędā Aegyptij dedicata leonina, alia
uero quędam bouina, alia canina nominatur. Virtutē enim, quę in omnibus est,
his animalibus, quę a singulis deorū inuenta sunt, colere statuerunt. Aquā uero
atq; ignem apprime uenerāt, & in omnibus sacris adhibent, quia maxima salu-
tis humanę causa hęc elementa sunt. Quare ad hunc usq; diem quū sanctissimū
Serapidis templū aperitur uniuersus cultus, igne atq; aqua peragitur, nam qui di-
cat hymnos, aquā libat, & ignem tunc ostendit, quādo in uestibulo fixus, Aegy-
ptiorū lingua deū exultat. Ea uero animalia magis colunt quę rebus sacris ma-
gis cōueniunt. Nam & hominem apud Anabim oppidū adorant. Quare quem-
admodū ab humanis carnibus abstinentū est, sic ab aliorū etiam animalū. Hac
illi cumulatā sapientia & diuinarū rerum cōsuetudinē, quā dā animalium magis
quā homines a dijs intellexerūt amari, quę Soli maxime cōsecrata putāt, quia
natura eorū sanguine & spiritu copiosissimo consistit, & post pauca, Scarabeū ue-
ro animal ait, rerum diuinarū indocti abominabatur, quod Aegyptij summo pe-
re uenerantur, animatā solis effigiem esse putantes. Scarabeus autem omnis, uiri-
lem sexū habet, & spermate in sterco infuso, pila deinde cōfecta pedibus inuol-
uitur, ueluti Sol cœlū & mensē lunare expectat. Sic de ariete, de crocodillo, de
uulture, ceterisq; animalibus philosophatur. Ita ex sapientia & religione ad cul-
tum animalū peruenerunt. Hęc de generosa Aegyptiorū Theologia, locuple-
tissimus testis Porphyrius scripsit, quos aquā & ignem adorātes, & unam ratio-
nalem atq; irrationabilem substantiam animę dicentes, non iniuria in deorū nu-
merum bruta Aegyptios accepisse affirmant. Quomodo autem stultissimū non
est, immanes beluas ideo ut deos uenerari, quia similem hominibus animam ha-
beant? Nam si homines putant, humanos honores eis conferant, nunc autem fe-
ris, quas natura rationis expertes fingit, quasq; homines appellare non digna-
mur, non hominū honores, sed primę causę & appellationē, & gloriā attribuūt.
Ad hęc quare mirabilis Aegyptiorū sapientia lupos, canes, leones uenerāt, di-
dicimus, nec Scarabæi miracula ignoramus. Nō deridebimus ergo amplius hos
deos, miserebimur autē humanū genus, gratiasq; largitori honorū Christo red-
demus, qui nos a uetustissima ista cęcitate, per euangelicā doctrinā suā liberauit.
Iam enim ipsi etiā ferē omnes Aegyptij ab hoc morbo liberati, uero militāt deo.
Habet iam absolutā Aegyptiorū, Gręcorūq; Theologiā, a quibus didicisti,
nihil incorruptū, coluisse. Cōcedatur autem eis, uerā fabularū esse Physiologiā,
sicq; Sol, modo Apollo, modo Osiris, & Luna, nūc Isis, nunc Diana, & quęcūq;
alia dicere uelint. Solem ergo ac Lunam, Stellas quocq; & reliquias mundi partes,
quasi deos adorare debemus. Ita generosa Gręcorū ac Aegyptiorū Theologia,
ad sublimiora nos perducere fabularū allegorijis pollicita, ad corpora rursus de-
duxit, nec aliud quā ignem & aquā, et partes mūdi colere adhortata est. Quo-
modo

*Aegyptij uene-
rantur Scarabe-
um.*

modo igitur Saluatoris nostri Euangeliū mirabile non est, quo Solis & Lunę to-
tiusq; mūdi creatorē dicenti fide colere, nec elemēta corporū, nec uisibilia qua-
dam, sed eum, qui per hęc inuisibiliter cognoscitur, creatē intellectū solum ad-
mirari, solumq; adorare didicimus, qui per omnia penetrans cū sit incorporealis,
solo intellectu percipitur, imō uero ineffabilis & incōprehensibilis est. Panditur
autem atq; perspicitur per ea, quę facit, quę producit, gubernat, conseruat omni-
bus inuisibiliter assistens, non cœlestibus solum, uerū etiam terrestribus magni-
ficentiam operum suorum per hęc ostendens, quę illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quedam per fabulas excogitarunt.

Cap. III.

Verum & fabulosa & mystica illorū Theologia rebus ipsis refutata,
tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Illi
enim qui modo philosophantur, quę magno tempore post Plato-
nem de intelligentijs & rerū creatore rectē inuēta sunt, Theologię
priscorum attribuere conati, maxima arrogantia fabulas laudant,
quorum Physiologiā his uerbis Porphyrius edidit: Explanabo quibus fas est,
procul hinc abesse te cœlesti, quos etiā uetusti celare uolētes, deū & dei uirtutes
præsensibiles significarūt imagines, & ea quę uisibilia sunt, inuisibilibus signifi-
cantes, figuris & simulachris, quasi sacris literis magna mysteria tradiderūt. Nō
est autē mirandū, si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim
etiā, qui literas nesciunt, librorū uolumina, nō aliud q; prætextū putant papyrū.
Hoc exordio auditores præparauit. Audias igitur quę progrediēs scribit: Cū igitur
deus lux sit, & ignē æthereū habitet, nullōq; sensu capi possit lucida quidem
materia, ut crystallo, parioque lapide, ad cōprehendendum lunē ipsius exhortan-
tur, auro autē ignis ille immaculataq; natura intelligitur. Multi uero nigris lapi-
dibus, inuisibile illius substantię significarunt, hominis autē formam dijs attribue-
runt, quoniam deus ratio est, pulchros fingūt, propter immarcescibilem illam pul-
chritudinem diuersis præterea figuris & ætatibus, & alios sedentes, alios stantes,
mares alios, alias fœminas, & aut uirgines, aut matrimonio coniunctos, diuerso
quocq; amictu simulachra cōstituunt, ut diuersitas deorū nō lateat. Vnde factum
est, ut omnia candida cœlestibus dijs attribuantur, pila & rotunda, omnia mūda
præcipue Soli & Lunę, quāuis nonnunquā spei atq; etiā fortunę. Circulus autem
& quę circularia sunt seculi motus cœlesti, & circulis quę in Cœlo esse intelli-
guntur. Circuli autē partes diuisis Lunę figuris, pyramides uero & obeliscos ignis
substantię & dijs olympijs hac ipsa de causa, ita cōmuni quocq; Soli, terrę cylum
dium, sationi & generationi penem, & propter muliebrem sexū, figurā triangula-
rem. Hęc magnus ille philosophus. Quod autem turpius quā obscenitatem
idolorum excusare & quid amentius quā auro & lapide, huiusmodiq; materia,
diuinum lumen & cœlestem naturam significari putare? Quod autem a iunioribus
ex cauillationes excogitatae sunt, quas prisci, ne somniji quidem uiderunt,
quibus ex auro & præciosa materia, imagines deorum fingere turpe uidebatur,
uerba Plutarchi audias: simulachrorū autem fictio, uetustissima quidem res est,
quę prisci ex ligno fingebāt. Si quidē lignum erat, quod in Delo primus ab Eri-
schthone Apollini fuit cōsecratum. Lignū etiā Palladi autē in indigenis constitutū,
quod etiā nunc apud Atheniēses inuenitur, lunonis etiam simulachrū, ex ligno
apud Samios erat, ut Callimachus asserit. Sic enim inquit, Deos uetusti finge-
bant. Peras etiam ille, qui primus Argolicę templū cōdidit, & Callithiā filia suā
antistitem cōsecrauit, ex piri trunco simulachrū lunonis dicitur confirmasse. La-
pidem enim rem durā & inanem, in deorum effigiem calare nolebāt. Aurū uero
atq; argentū, infœcundę terrę atq; infelicitis, morborū colores esse putabāt. Ebo-
re uero propter uarietatem abusi sunt. Hac Plutarchus. Plato uero magnis ante

eum temporibus non decere ex auro & lapidibus, & ebore, aliisque materia, inanimata deorum effigies fingere putas, sic in legibus præcepit. Terra inquit & Vesta, sacra deorum est habitatio, ne igitur ex his, cæteris dijs simulachra constituat, aurum autem atque argentum inuidiosa possessio est, ebur animam deposuit, ac ideo ad simulachra deorum inceptum est, æs & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refutatum esse Porphyrium puto, sed tamen reliqua etiam inspiciamus. Admiranda, inquit, est Græcorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitantes, quæ in se ipsa mundum continens produxit. Sic à Theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans, ante omnia secula primus.
Iupiter extremus, longa est post secula mundi.
Iupiter est summus uertex atque infima planta.
Ipse æternum semper simul est, ac totus ubique.

Terra fundus.

Sydera quoque domus rex est, & Iupiter ipse
Principium atque ortus rerum, uis una, deusque
Unus & omnipotens, regali in corpore cuius
Singula ponuntur, tellus, unda, ignis, & aer.
Nox simul atque dies, sapientia primaque origo.
Ac iocundus amor, magno hæc in corpore regis
Sunt Iouis excelsi, ceruicem namque uidebis.
Cæli suspiciens reuentia magna que tecta.
Hoc caput auricomum flauo de uertice crinis
Stellarum erutilant radij, dehinc aurea pandit
Cornua bina caput, capitique simillima tauri.
Unum est ortus, occasus aliud.

Ast oculi fulgens, ingenti lumine Phœbus.
Lunaque purpureo Phœbi redimita colore
Præscia uenturi mens constat regis æther.
Quam strepitus nullus, nec uis, nec fama, latere
Arcanum uis potest, penetratque per omnia uictrix.
Præterea inuictum corpus sine fine modoque
Panditur, ast humeri magni sunt pectora lata.
Est aer, alas quoque uenti possidet ille.

His ad cuncta uolans Euro est uelocior ipso.
Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.
Venter, & ex altis confurgit montibus ingens.
Quem medio pontus succingit rite sonorus.

Vltima præterea terrarum lumina & amplj,
Fundamenta globi, suribundaque tartara plantas
Esse pedum magni constat rectoris olympi.

Hic dum sub terris celsisset cuncta deinde
Eximius repetens in lucem protulit almam.

Uniuersus igitur mundus Iupiter est, animal ex animalibus, deus ex dijs constitutus. Iupiter autem est, in quantum intellectus est, à quo uniuersa producuntur, & qui cuncta creat intelligendo. Hoc igitur modo, Theologis de Ioue sententibus impossibile est, tale eius imaginem fingere, quale carmina descriperunt. Iouem igitur esse credendum est uirtutem prouidentem atque uiuificantem, quam pila & rotundis figuris significabatur, nominis uero simulachrum ei constitutum, quoniam mens est, qua cuncta seminali ratione producit. Sedere autem fingitur, ut stabilis uirtus, atque incommutabilis exprimat. Nuda aperta que habet superiora, quoniam conspicuus intelligentibus

intelligentibus & superioribus est. Inferiora uero teguntur, quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptum leua tenet, quia in his corporis partibus spiritualissimum uirtutis domicilium inuenitur. Creatiuus enim intellectus, rex spiritusque uiuificans mundi est. Dextero uero aut aquilam protendit, aut uictoriam, alterum quia cæterorum deorum dominus, quem admodum alfarum autium aquila est, alterum, quia omnia sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Non est autem ab re diligenter considerare, quisnam Iupiter esse his carminibus affirmatur. Mihi enim non alius uidetur quam hic uisibilis mundus, qui cælo, æthere, aqua, terra, cæterisque partibus constat. Aperit namque in ipsis dicitur. Regali in corpore, cuius singula ponuntur, & quæ sint ista, declarat. Tellus, unda, ignis, & aer. Nox simul atque dies, sapientia primaque origo. Ac iocundus amor. Ad hæc adijcitur mentem atque intellectum Iouis æthera esse: quod Stoici postea secuti, substantiam igneam mentem esse mundi, & deum esse corpus, nec creatorem aliud esse, quam uirtutem igneam asseruerunt. Hæc enim à carminibus istis eos accepisse arbitror. Præscia uenturi mens constat regis æther. His uerbis manifeste magnum quoddam mundus esse animal declaratur. Quod cum Iouem appellauerit, ætherem quidem mentem ipsis, corpus uero reliquas partes mundi putauit. Sed huiusmodi quidem carminum Iupiter interpretatur autem iste carminum uniuersus mundus inquit. Iupiter est animal ex animalibus, deus ex dijs constitutus. Ita nullum alium quam hunc uisibilem mundum significari uoluit. Sic & Aegyptiorum ratio, à quibus Orpheus ista recepit, mundum & partes eius deus astruebat, alia deinde sententia à se adiecit, creatorem omnium deum, prouidentem quendam intellectum esse affirmans, quomodo enim separatim intellectum in carminibus intelligi dicemus, quem poeta ille siue Orpheus siue alius, nunquam intellexit. Siue enim à priscis Græcis, siue ab Aegyptijs didicerat Theologia, nihil intelligibile atque incorporeum tradidit ab eis poterat. Si quidem locupletissimus Plato testis est, qui in Cratilo clamat, ut diximus, priscos Græcos eos duntaxat deos putasse, quos modo Barbari Solē, Lunā, Stellas, & cælum. Sed Chercmo quoque paulo ante à Porphyrio citatus, testimonium perhibeat, non aliud quam mundum & partes mundi deos ab Aegyptijs cultos, nec quicquam ipsos de intelligibilibus & uisibilibus intelligentibus intellexisse, unde igitur poeta ille deum, qui super omnia est uniuersi creator, per ipsum uniuersum, & partes eius mentem solūmodo cognoscibilem, cognoscere potuit. Rei uero incorporeæ cognitionem unde habuit: nec certe quicquam incorporeum ab eo præceptum carminibus ostenditur. Creatiua enim mens, nec à pluribus est constituta partibus, nec cælum sibi caput dici potest, nec ignis, aqua, & terra, corpus ei conficiunt: nec oculi eius Sol atque Luna possunt affirmari. Quomodo autem humores, pectora, terga & mentem creatrix mens omnium habebit: aut quomodo æther, mens creatoris dici aut fingi potest? Quod igitur hæc cauillatur, carminis huius interpretis neminem fugere potest. Ego uero in profundum impietatis incidisse arbitror eum, qui partes mundi, partes dei putauit, & ausus est mundum & deum eundem affirmare, & ad hæc quasi animam mundi esse intellectum, qui omnia creauit. Non enim pius est, conuictum mundo creatorē, & animam corpori putare. Ad esse autem ipsum, uniuerso mundo prouidere ac gubernare scriptura diuina docet. Annō impleo, inquit dñs, ego cælum & terram. Rursus: Deus supra & in cælo, & idem in terra est. Et alibi: In ipso uiuimus, & mouemur, & sumus, non tamē ut partes, nec sicut in mente animaque nostræ, sed si oportet similitudine uti, sacras literas audiamus: Cælum mihi sedes, terra uero scabellum pedum meorum, clamantes. Considera igitur quāto melius & expressius hæc dicta sunt. Nam qui cælum sedē appellat, terram quoque scabellum, & uniuersum mundum prouidentie dei subiecit, & super omnia deum esse significauit, quippe cum neque scabellum, neque sedes corpus sedētis appellari possint, sed partes eius. Qui uero cælum caput

Mundus est animal magnum.

dei,

dei, & mentem eius æthera, & partes mundi partes dei asserunt, nec creatorē, nec deum cognouisse redarguuntur. Non enim ipse seipsum, creabit, nec mens ipse poterit dici, cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit, cuius terra & cetera corpora partes sunt res corruptibiles & abiectę. Si uero mens nihil aliud quam æther est, & si aër subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id enim uerbum idemq; ipsi significare arbitrantur) suntq; ambo hæc corpora, aër dico & æther, animaduerte quo mens Iouis iam cecidit, & cogita quis nō mente capax deum appellabit eum, cui mens corpus quoddam infensatum est atq; inanimæ. Quare merito Theologia nostra negatiue omnia hæc appellat, quod scilicet neque cælum, neq; æther, neq; Sol & Luna, nec stellarū fulgor, nec uniuersus ipse mūdus deus sit, sed opera manuū eius. Quę omnia parua quædam & utilia reperiuntur, non dico creatori, sed intelligibilibus creaturis cōparata, quas immortales, & longe corporibus præstantiores, beatę apud deum uiuere arbitrantur. Probę igitur de mundi partibus hoc modo à scriptura docentur. Videbo cælus opera digitorū tuorū, lunam & stellas, quas tu fundasti, et opera manuū tuarum sunt cœli. Et rursus: Respicite in altitudinē oculis uestris, & considerate quis omnia ista monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est, inquit, talem eius imaginem fingere, qualem carmina descriperunt, & ideo ei simulachrū hominis cōstituerunt, quoniam mens est, qua cūctā seminali ratione producit, quomodo igitur si mundi, & spaciū eius cœli, aëris, terre, ceterarumq; huiusmodi imaginem, quā carmina descriperunt fingere impossibile est, diuinæ mentis effigiem fabricari sunt. Quod enim corpus intellectui diuino similitudinem habebit, cum nec mentis humanæ imaginē habere posse cognoscatur; humana enim mens incorporea est atq; simplex, corpus autem omne corruptibile atq; compositū. Quare iure, rationalis atq; immortalis anima & intellectus eius, imaginem & similitudinē dei habere dicitur. Immaterialis enim & incorporea, intellectualis rationalisq; per essentiam est uirtutis & sapientię capax. Qui si humanæ animæ atque mentis formam & effigiem fingere impossibile est, quoniam nec sensu percipitur, quis adeo stultus erit, ut ligneum simulachrum ac effigiem dei creatoris omnium similitudinem habere arbitraretur? Natura enim diuina, omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit, mente solummodo ac sanctis animis intellecta, figura uero Iouis, quę in simulachro conspicitur, mortalis uiri effigies est, quę nō totum hominem, sed peiorem eius partem imitata, expressit, nullum enim uiræ atq; animę uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus, mensq; omnium creatura ipse Iuppiter erit, qui aut in ære, aut in ebore cernitur; aut quomodo pater Hercules est, qui ab Alcumena natus esse dicitur, reliquorumq; heroum, qui cum homines fuerint mortales, suę mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt? ut enim in primo probauimus uetustissimi Phœnicum Theologi Saturni filiū, mortalem ex mortali, & ex Phœnicia originē traxisse affirmabant. Hęc eadem Aegyptij nunquam negarūt, præterquā quod ab Aegypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoq; suum fuisse Iouem asserentes, sepulchrū eius magnifice constructum, apud se ostendunt. Atlantij enim & ceteri omnes qui apud se Iouem natū fuisse asserunt, mortalem nunquam negarunt, resq; ipsius gestas, mortales enarrant, factaq; multa turpia, omnis petulantię plena conscribunt. Fabularū uero præcis quidem illis expositoribus, modo calida quædā & ignea uirtus, modo spiritus quidam Iuppiter uidebatur. Nūc autē nescio, quomodo his iunioribus, creatiua mens rerū Iuppiter appellatur. Interrogandi ergo sunt, quem dicūt patrē, auum, atq; proauū istius mentis esse, ut enim Theologia eorum prædicat, Saturni filius Iuppiter fuit, & Orpheus & prædictis carminibus, id ipsum confirmabat. Saturnum autem Cœli filiū fuisse

non

non negant. Si igitur deus omnium & intellectus, qui cuncta creauit Iuppiter est, quemnam dicent esse Saturnū patrem Iouis? & Cælum rursus Saturni patrem. Quod si primus Iuppiter omnium est, quasi creator, necesse est, secundo, & post eum ceteros esse, qui ab eo creati sunt. Saturnus enim, quem tēpora esse uolunt, quoniam tēpora motu Cœli cōficiuntur, à Cœlo genitus dicitur. Cœli autem & tēporis ipsius causa, est profecto mens illa creatrix, quā Iouem appellant. Quare nō erit à Cœlo tertius Iuppiter. Quomodo igitur tam Aegyptijs & Phœnicibus, quā Græcis & primis omnibus philosophis, tertius à Cœlo, creatiuis iste intellectus in Theologica genealogia narratur? Patefacta est igitur huius philosophi auctura fictio. Patefiet autē ex his magis, quæ subjicit dicens: Cōiugem Ioui lunonem recte putarunt, ætheream enim atq; aëreā uirtutem, lunonem appellant. Nam æther est aër subtilissimus, Iouis certe mentem æthera esse carmina significarūt. Modo autem iste interpres diffiniendo aëra, ipsum dicit esse subtilissimum, corpus autē aër, corpus igitur æther. Quare mens quoq; Iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atq; mens natura diuersissima, idem esse intelligitur? Deinde, nescio quo pacto sui & carminū oblitus, quibus aperte dicitur, mentem Iouis æthera esse, præscia inquit uenturi mens constat regi, & æther lunonē æthereā, & aëream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utitur, dicens uniuersi aëris uirtutem lunonē, inferioris autem, qui lunari luce illustratur, Latonam nominari, Latonā enim à latendo dici, & obliuionem significare, quia cum animę lunare orbem descendendo transferint, diuinariū rerum obliuiscuntur, propterea etiā Apollinis & Dianæ dicitur mater, quibus noctis pelluntur tenebrę. Aër etiā hic inferior cum Lunæ, Solisq; mater sit, nō iniuria per Latonā designatur. Ego uero nō uideo, quomodo aër Solis & Lunę mater appellari possit, cum ipse magis à luminariibus fiat & transmutetur, quā ab ipso luminaria. Paululū uero progressus, telluris uirtutē Vestā appellat, cuius uirginale simulachrū, in foco ignis statuitur, quę uirtus quoniam ferax est, mulieris eam specie denotant. Rheā uero, quā Opem latine appellamus, lapidosę atq; montanę terrę uirtutem designat. Ceres feracis & planæ, differt enim à Rheā, quoniam bonam Ioui peperit deā, ac ideo imago eius spicis coronatur, & papauera quę fertilitatis symbolum sunt, circa imaginē ponuntur. Hic diligenter animaduerte, quomodo deo rum ipsiusq; Iouis matrē, quæ Rheā dicitur, ad terrā & lapides detraxit, & eandem esse Cererē ait, quibus uirtus femininū est. Quoniam autem quædā uirtus etiam proiecti feminis in terrā est, quam Sol in hyemali solstitio fouet, Bona quidē dea quā & Persephonem uocāt, uirtus femininū est. Pluto uero Sol, qui tēpore hyemis remotus abest, omnem mundi partē perlustrat, idcirco raptā ab eo Proserpinā dicunt, quam Ceres sub terra latentē quærirat. Plantarū autem omnium uirtus Dionysus nūcupatur, & bonæ quidem deę imago germina quædā quasi sui symbola protendit. Dionysus uero cornua habet, & muliebri formis est; promiscuam uirtutem generationis plantarū significans, Plutonis autem raptoris galea caput tegitur, quod occulti uerticis symbolum est. Scepterū uero breue, quod tenet, inferioris regni symbolum est. Canis autem eius frugū à terra partium tripartito, in proiectionem, orationē, germinationē diuidi notat. Aty's porro atq; Adonis, ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed Aty's flores maxime designat, qui antequam ad fructum ueniant, defluūt. Quapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur, quoniam flores defluxi, femina non produxerūt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolū est, qui non parū uniuerso cōducit, cuius caput cādore fulgens, cœlestis motus. Cæsarię uero, quæ inferioribus imaginis partibus apponitur, crassitudinem terrestris aëris significat. Verum, quoniam uaticinandi etiam quædam uirtus est themis, id est, latine carmenta

uocitata

Nulla effigies deum exprimeret potest.

Quid Latona, Rheæ et Ceres significant.

uocitata est, eo quod statuta unicuique præcinat, quibus omnibus uirtus hæc inferior colitur, ut Vesta & uirgo sponte sua nascuntur arborum ferax, ut parturientis nutritrix, ut Rhæa lapidosa & montana, ut Ceres herbosa, uaticinatrix, ut themis. Vis autem seminalis, quæ in terram descendit, quasi priapus honoratur, cuius quod ad siccos pertinet fructus, Bona dea, quod ad plantaria Dionysus nuncupatur, ita bona dea à Plutone, id est, à remotiore ac sub terra immorante Sole, femeris tempore rapitur. Dionysus uero exacta hyeme, quasi renouatis temporibus germinat, florendi uirtus Atyda, ut diximus, perficiendi, Adonim spiritalis Silenū præfidei possidet, motio autem eorum, & quasi quedam extensio per Bacchum denotatur. Satyri uenerem omnem uirtutem ostendunt, quibus omnibus, uniuersa terrestris uirtus perficitur. Hæc necessario tibi exposui, ne pulchram horum philosophorum Theologiam ignorares. Cur autem hæc quasi dii honoranda sunt, quæ ad alimenta animalium deus produxit, aut cur nobis terrestris uirtus colenda est, quibus cœlestis & immortalis anima inest perspicax, si à fordidibus libera est, desiderum omnium creatoris. Cur etiam si motus spiritalis Silenus est, & moti uam uirtutem significat, tum cœlestem candore capitis, tum æream & crassiore prolixitate ac densitate barbæ, non magno enim honorari cultu uideamus, qui omnibus erat præponendus, cum Adonim atque Dionysum, fruges uidelicet atque plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem non mirabitur nisi infanus sit, cum turpissimi hominum morbi quasi Satyri & Bacchus colantur. Sed non est opus pluribus ea confutare, quæ sponte sua iacent, exponenda potius cætera sunt, ne quid arcanum & sublime nos lateat. Aquarum inquit & effectiuam uirtutem oceanū, symbolum autem eius Thetym appellarunt, eius uero aquæ quam bibere possumus, uirtus Achelous dicitur, marine Neptunus, quam in quantum generare potest, Amphitritem uocant, & aquarum quidem dulcium, particulares uirtutes nymphæ, maris Nereides nuncupantur. Ignis uirtutem Vulcanū dicunt, & in forma hominis ei simulachrum constituunt in cuius capite pileus est cæruleus, cœlestis symbolum uolutionis, ubi integer sincerusque ignis inuenitur, nam qui à cœlo terrâ delapsus est, cum imbecillior sit, materiaque indigeat, claudicans fingitur, quam uirtutem in Sole Apollinem uocarunt, à radiorum uidelicet motu, quoniam pallyn græcè mouere est, Nouem autem circa Apollinem musæ concinunt, septem uidelicet planetarum orbem, octaua sphaera, & hæc ultima, quæ Luna est. Laurum ei dedicant, quoniam hæc arbor ignea est, unde odio à demonibus maxime habetur, & quoniam si uritur, plurimum sonat, quod prædicendi uirtutem designat, hunc ipsum, quia ægrotationibus medeatur, & morbos pellat, Herculem uocant, & duodecim ei attribuunt certamina, quoniam per duodena signa pertransit. Clauem & leonis pellem accomodant, alteram, ut in æquabilitatem motus significant, alteram, quoniam in leone maxime uires suas ostentat. Fluuius salutarem uirtutem Aesculapius designat, cui Bacillū traditur ægrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur anime, atque corporis signum salutare. Naturales enim omnes cæteraque quidem reptilia crassiores dicunt, & terrestrioris esse substantiæ. Serpente uero esse spirituosissimum animal aiunt, quod & imbecillitatem corporis exuat, & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur, nam & ad acuendum uisum herbam inuenisse & reuiuiscendi quædam herbam cognoscere traditur. Ignea Solis uirtus, quæ fructus maturat, Dionysus nuncupatur. Quæ uero ratione anni tempore circumuolutus conficit, horus dicitur. Uirtus autem eius, quæ ex agricultura fructum percipimus, quia diuitiarum largitrix est, Pluto esse asseritur, quæ cum uirtutem etiam corruptiuam contineat, unâ cum Serapide dicitur habitare. Cerberum tricripitem dicunt, quia superioris Solis regiones tres sunt, ortus, occasus, meridies. Lunam etiam Dianam nuncupant, quæ quæuis

Cerberus.

uirgo

uirgo sit. Lucina tamen est, quoniam nouilunij uirtus ad patiendum non partum cõferat. Quod autem Apollo in Sole est, id in Luna Minerua, quæ prudentia designatur. Rursus Luna Hecate dicitur, propter uarias eius corporis figuras, quæ à distantiâ Solis sumere uidetur. Triformis enim uirtus eius est, nam nouilunij uirtutem, cæcidis & aureis uestibus, & ardente face significant. Cista uero cum iam media sit designatur, quoniam crescente lumine, fruges maturat. Plenilunij autem uirtutem, ferrugineo colore denotant, ramus ei laureus attribuitur, quoniam à Sole ignea sit, papauer propter fertilitatem & multitudinem animarum, quæ in ea tanquam in ciuitate inhabitant, ciuitatis enim symbolum papauer est. Arcum habet ut Diana, quoniam partus dolores acuti sunt. Parca quoque ad uirtutes Lunæ referuntur. Cloto ad generandū, Lachesis ad nutriendum, Atropos quoniam inconuertibilis dea est, Trepin enim uertere græcè significat, fructuum etiam generationem uirtutem, quam Cererem appellant, Lunæ cohabitare dicunt, ad augendā uirtutem eius. Continetur enim bona dea lunari potestate, Dionysum quoque sibi accomodant, partim propter cornuū productionem, partim propter nubium locū, qui Lunæ subiacet. Saturni autem uirtutem quoniam tarda & frigida est, tempore attribuerunt, quem seniolem depingunt, quia tempore uniuersa senescunt, occasiones autem Curetes significant, & Saturni custodes sunt. Temporis enim obseruatio quædam occasio est. Quatuor uero anni tempora, alia Soli, quæ æris ianuas aperire dicuntur, alia Cereri attribuimus, Cistas quæ ferunt duas, alteram florum, quæ uer, alteram spicis, quæ æstas significatur. Uirtutem uero Martis, quoniam ignea est, atque sanguinea, bellis præfecerunt, plurimumque obesse atque prodesse putant. Venerem generandi uirtutem possidere dicunt, spermatis & cupiditatis causam ei mulierisque formam accomodant, propter generationem, pulchram fingunt, quia uesper est, quæ pulcherrima in cœlo stella esse uidetur, cui Cupido assistit propter cupiditatem. Vbera & partes genitales teguntur, quia spermatis & nutritionis hæc membra causa sunt, & ex mari esse perhibetur, quod elementū humidumque est, & motu crebro spumas eiecit, quæ res spermatis symbolum est. Orationis autem & interpretandi uirtutem Mercurium appellarunt, qui protensus atque rectus fingitur, propter orationis uigorem, quamuis & Dionysi spermaticas uires, quæ per omnia tendunt, significare cõfirmatur. Sed cum oratio composita sit, aliam in Solem ponunt, & Mercurium appellat, aliam in Lunam, quam nuncupant Hecatem, aliam in uniuerso, & appellant Hermopin, in omnibus enim seminalis uis est. Mercurij autem filium Cupidinem dicunt, quoniam amandi uirtus orationi quoque attribuitur. Vniuersi symbolum Pana esse affirmant, cui cornua dederunt propter Solem & Lunam, uariam Pantheræ pellem propter uarietatem cœlestium, sed hæc Græcorum sunt. Aegyptiorum autem ait deorum symbola talia sunt. Creatorem, inquit, Eneph zonam tenentem, & sceptrum, cuius in capite pennam ponunt, significantes difficilem inuentu esse creatorem, & nemini conspicuum, uiuificum etiam & regem, & intelligibili motu circularum. Hic deus, inquit, ab ore ouum producit, à quo nascitur deus, quem Aegyptij Phtha, Græci Vulcanum uocant. Significatur autem huiusmodi ouo mundus, Fluic idcirco ouis dedicata est, quoniam præfictis potu debebant, uerum mundi quoque ipsius simulachrum tale sinxerunt, complicatos habet pedes, uestem uarium usque ad talos indutum, aureâ ipsam capite sustinet, partim quia locum non mutat, partim propter uariam stellarum naturam, partim quia mundus ipse rotundus est. Solis imaginem in nauis collo-

Lunæ multiplex uirtus.

Saturni uirtus.

Virtus Martis & Venæ.

Mercurius orator.

Deus Aegyptiorum.

Solis imago.

d tem

tem atq; terrestris, telluris uirtutem Isin appellarunt. Non enim grecè æquale est, unde iustitia oritur, cœlestem tellurem Lunā esse afferūt, terrestrē uerō hanc frugum procreatricē, quam habitamus. Quod ergo Ceres apud Græcos est, id est, Isis apud Aegyptios. Et rursus bona dea, & Dionysius apud Græcos Isis & Osiris apud Aegyptios. Fructuum enim procreatricem uirtutem Osirim putāt, quam fletibus placant, quoniam occasionis tempore in terris occultetur. Designant autem etiam pluuialem Nili uirtutem, uerum quandoquidem tellurem terrefrem per Osirim denotant fecundam terram intelligunt, quando uero cœlestem, Nilum esse aiunt. Hūc enim Osirim, id est, Nilum, a cœlo defluere arbitrantur, quem etiam deffere solent, lachrymis reuocari uirtutē eius putantes, quæ ceteris temporibus desinere uidetur. Isis autem quæ secundum fabulas Osiri cōiungitur, terra Aegyptia est. Isis enim maritus Osiris est, qui & frater & filius eius traditur. In Elephantinopoli autem Aegyptia urbe simulachrum colitur capulei coloris uiri corpus, caput arietis habens, Arietis igitur caput & facies & caprina cornua quæ habet, coniunctionem Solis & Lunæ in ariete significant. Ceruleus color ei attribuitur, quia lunaris coniunctio humidior est. Secūda uero Lunæ lux in Apollinopoli urbe cōsecrata est, cuius symbolum homo accipitris habens faciem, lancea Typhona interficiens, hoc simulachrum candidi coloris est, qui color ab alio Lunam accipere lumen significat. Accipitris uerō facies à Sole id fieri denotat, unde & spiritum attrahit. Sol enim accipiter dedicatur, qui lucis & spiritus symbolum apud eos est, alterum propter motus uelocitatem, alterum, quia in altiora uolat, quæ lucidiora inferioribus sint. In mysterijs autem, apud Eleusina antistes, qui rerum sacrarum expositores est, imaginem fert creatoris, ille qui facies tenet Solis, qui stat in ara Lunæ, sacrorum prece Mercurij, Castellum autem quoddam est Aegypti, quod Anamis appellatur, ubi homo colitur, qui quæ sibi ad sacrificium preparantur, comedit. Quod autem animalia deos nō arbitrantur, sed imagines & symbola deorum putant, inde patet, quia Soli & Lunæ boves sacrificant, & in Heliopoli maximus bos & nigerrimus, quem Niucuin appellant, ad imaginem Solis colitur, nam & Solis ardor, nigriora humana corpora reddit. Haber autē caudam ille bos, & totū corpus pilis ad contrariā partem, quam in alijs bobus inclinatis densissimam, quoniam & Sol contra totius motum mouetur, testiculos maximos habet, quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et Sol seminariū naturæ appellatur. Luna taurum dedicantur, quem Apin nuncupant, nigrum præ ceteris, & signa Solis atque Lunæ habentem. Habet enim ex Sole & Luna lumen. Solis symbolum est coloris nigredo, & qui sub lingua est scarabeus. Lunæ uero coloris diuissio. Hæc breuiter à Porphyrij libro, ne quid mysticè Græcorum ac Aegyptiorum Theologia nos fugeret, conscribere placuit, quos errores nos fugimus, & transfugas nos predicare non pudet, non enim terrebit me arrogans illa oratio. Explicabo quibus fas est, procul hinc abestote scelesti: Non enim nos scelesti sumus, qui hos errores fugimus, sed qui turpes atq; obscenas has fabulas, & scarabeum ac cæteras fabulas, ad summam Theologiæ sapientiam accipiunt, qui iuxta uocem apostolicam, cum sapientes se dicant, fatui sunt inuenti, quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, nec hominis solum, uerum etiam uolatilium, quadrupedum, & serpentum commutarunt.

Refutatō

Refutatō mysticæ Theologiæ.

Cap. IIII.

Erunt quoniam mysticam & arcana Theologiam, ad incorporeas reducit uirtutes, ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur, cum una diuina uirtus, nō multæ colēde sint, nam quemadmodū quamuis multæ partes & membra unius corporis sint, non tamen tot animæ, sed una in homine uno anima est, sic & in uniuerso putādum unum quidem esse una materia esse mundum, plurimis partibus constantem, cuius nō multæ sed una est creatura uirtus ueri dei, uirtus & sapiētia. Illud autem ridiculum est, quod etiam Aegyptiorum nugas, ad incorporeas transfudit uirtutes, oblitus Chæremona illum ab eo productum, qui præter hæc uisibilia, nullum alium ab Aegyptijs cultum fuisse deum testabatur, & omnia in res naturales, nihil in rem corpoream illos iraduxisse. Cur igitur cum ipsi Aegyptij incorporeas & uitas substantias, nullo se modo colere clament frivolas has inuentiones excogitasti, & uniuersaliter quidem omnia sic refutatur. Particularum autem non difficultis redargutio est. Nam ut Aegyptiacas nugas præteream, quis mensis compos non deridebit has Græcorum phisilogias. Si enim Iupiter secundum eos, nō ignea illa uirtus atq; ætherea, ut teste Plutarcho, præsci putabant, sed supremus ipse intellectus rerum omnium creator & uita est, quomodo Saturnus pater eius erit, per quem tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater, quam inter terpes iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Iunonem uero æra esse dicens, nescio quomodo, & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quedam obliuio sit, quæ animas ad inferiora hæc lapsas consequatur, quomodo hæc obliuio Solis & Lunæ mater erit? Apollinem quippe atque Dianam Latonæ liberos ad Solem & Lunam traxit, cur autem Opem & Cererem, id est, secundum ipsum lapidosæ atq; montanæ telluris, & planæ ac æqualis symbola colendas esse putat? Cur Dionysium præterea & Atym & Adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutem, aut immaturæ defluentium florum, aut perfecti fructus symbola, tanquam diu colendi sunt, cum humanum genus ad usum, cuius omnia hæc à creatore producuntur, multo atque multo illis honorabilius sit? Hoc modo & reliqua facile redargues, & si diligentius considerabis, mirandam impudentiam eorum duces, qui Solem modo Apollinem, modo Herculem, deinde Dionysium ac Aesculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius simul, id est, Aesculapius erit atq; Apollo? Quomodo autem Sol Hercules est, cum Alcumenæ mortalis fœminæ filius Hercules perhibeatur? Aut quomodo furorē Sol exagitat, & liberos incitatus interimit suos, quod Herculem fecisse omnes fatentur? Sed duodecim, inquit, certamina duodecim cœlestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur, qui Soli hunc certandi laborem inuito imponat? Quomodo autem ad Solem quinquaginta festiades, & captiuarum reliqua multitudo, quibus omnibus Herculem conuenisse fabulantur reduci poterunt, præsertim cum mortales liberos, ab illis Herculem suscepisse confirmant, à quibus Herculem genus tractum per longa tempora successione durauit, quem porro esse centaurum dicent, cuius sanguine cruentatam uestem Soli Deianira obtulit, unde successus furorē dicitur fuisse. Verum non Herculem, sed Dionysium esse Solem ponamus? Quæ igitur eum genuit, siue Semele quedam, siue Persephone? quomodo autem Dionysius iste & Sol simul erit & germinādi miranda uirtus? quam autem dicemus multitudinem mulierum fuisse, quæ cum Dionysio militauit? quæ uero Solis erit, Ariadne? Quare autem non omnium quæ à terra nascuntur, sed uini solummodo largitor Dionysius, quasi Aesculapius & Sol est, quo-

d. 2 modo

modo à Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur, iuxta Pindarum sic de ipso dicentem:

Aurum illi nimium præciosaq; munera cure.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Contorsit fulmen, animamq; e corpore uulsi.

Asclepiadũ uerò genus, quod multis seculis in Græcia floruit, unde nam ortum est e terris. Sit sanè uerisq; ac certis rationibus in Solem & Lunã, & reliquas partes mundi fabulæ transferantur, ergo rursus creatore relicto, falso creaturas coluerunt. Quod si non partes mundi, sed inuisibiles creatoris uirtutes, quibus omnia replet, omnibus adest, omnia gubernat & continet, colere se dicent, quare non proiectis fabulis, sicut impijs atque turpissimis ad ipsum uerum & unum deum conuertuntur? Hoc enim facere debent, non autem quasi mente capti uenerabilem dei appellacionem creaturis ascribere, nec in profundis ita se ipsos tenebris claudere, ut intus se deum inuenturos confidere uideantur, nec in simulachris & inani materia diuinas honorari uirtutes putare, nec sanguine ac nidore quasi res gratas creatori offerre, à quibus omnibus liberatos oporteret, tãquam ueros philosophos magna uoce predicare, nõ hæc se uisibilia, sed inuisibilem solummodo creatorem admirari, & inuisibiles atque corporeas eius uirtutes inuisibiliter colere, non incendiendo ignem neq; arietem, aut taurum sacrificando, non ferris & simulachris, sed pio animo & recta de deo sententia & uirtute, quæ ut possibile homini est, ad dei nos adducit similitudinem. Sed nullus unquam Barbarus, nullus Græcus ante doctrinam Saluatoris nostri hanc ueritatem cognouit. Saluator autem noster solus omnes undiq; gentes Euangelica predicatione, ad ueram religionem conuocauit. Sapientes autem huius seculi, omnia se scire iactantes, cum deum cognouissent, non ut deum glorificarent, aut gratias egerunt, sicut Apostolus ait, sed obtenebratum est imprudens eorum cor, & dicentes se sapientes, stulti inuenti, creaturas non creatorem colentes, qui est benedictus in secula. Post enim longam philosophiam & mysticam, imò uerò impiam theologiam à physiologia sua deiecti, multitudinè conferuntur, & multotum errores simulachris sacrificando adaugent. Quare pater pudore uictos, turpitudinem theologiae suæ physiologia cælare uoluisset, cum opere fabulas cõproberet. Quod mihi mirũ nequaquam esse uidetur, cum & ipsos deos uideo fabulas conternere non posse. Quippe operæ præcium est, Apollinem ipsum & Aesculapiũ audire, quid de seipsis dicat. Sic ergo Apollo, teste Porphyrio in libro quem

de responsis scripsit, de se ipso edidit.

Cum Latona graui partus, oppressa dolore

Commotiq; essent gemini intra uiscera diui

Stabat terra, aër stabat, fixa insula, robur

Accepit, fluctus etiam mitescere ponti

Cœpere, arcitenens uatesq; exiuit Apollo.

Aesculapius quoq; de seipso sic edidit,

Natus ego ex sacra trica xui tota medendi

Ars, cui se omnis pariter sapientia deber.

Quem mater peperit compressa ab Apolline magnum

Illum Aesculapium diuum numeroq; receptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat,

Sum Ioue Mercurius, Mataq; Atlantide natus.

Formas etiã suas ipsi describunt, ut ex hoc Panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo Pani mortalis uota bicorni,

Deliciasq; deo pariter bipedi capricuro.

Non

Non ergo uniuersum ipsum Pan est, sed dæmon quispiã talis uidelicet, qualem seipsum hoc oraculo descripsit, non enim uniuersus mûdus hæc carmina edidit. Mercurius etiã quomodo interpretatiua oratio dici potest, cum Maia Atlantidos filium se fuisse fateatur, & Aesculapius quomodo Sol erit, qui se Tricentem fuisse affirmat, & à mortali se muliere natum non inficiatur? Quomodo autem cum sit Solis filius, Sol ipse erit? Solis autẽ & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans, quomodo non erit ridiculus? Apollo etiã si Sol est, quo pacto in Delo insula genitum, se à Latona predicat? Hæc obijcienda eis tunc maxime cenfeo, quando impudenter Saluatoris nostri uirgineum partum deridere audent, præsertim cum non à poetis ista, sed ab ipsis dijs dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose, Theologiam tradiderint, philosophi Physiologicè fabulas intelligant, dii uerò ipsi aperte, qui & unde fuerint, oraculis suis declararint, manifestum scilicet est, quia dijs credendũ est, uel quia dii sint, uel quia unusquisq; melius quam ceteri sua cognorit. Quod si ita est, philosophorum physiologicè falsæ omnino inueniuntur. Sin uerò Philosophi ueritatem assequuntur ipsorum deorum, de se ipsis testimonia falsa relinquuntur. Sed illud forsã quispiã obijciat, quia responsum Apollinis philosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur.

Sol & Osiris item Dionysius Horus Apollo,

Rex & item retinet lucis, qui & noctis habenas.

Qui uentos, qui dat imbres, qui tempora mutat.

Stellarum summus rex immortalis & ignis,

Idem ergo dii, & poetarum fabulas, & philosophorum sententias, comprobant, pugnantiã de seipsis cõfirmant. Nam si mortalem sibi matrem ascribit Apollo, & patriã unde oriũdus fuit spontè fatetur, quomodo Sol erit? quod si Sol est, quomodo Delos insula, patriã, & mater Latona? hæc enim uera esse ipse Apollo respondit. Præterea si Apollo Sol est, quomodo hæc de seipso cecinit? Vtrum Sol de cælo in aliquem hominẽ descendit? Sed non est possibile talem tantamq; & hæc de se cecinit substantiã homini se subijcere. An intelligentia & uirtus illa, quæ in ipso est? Sed nec illam animã hominis unquam suscipere potuit. Eadẽ uerè ratione de Luna quãuis potestatem, quæ in Luna est, Hecatẽ appellantes, & malignorũ spirituum originem putãtes, cum ad amorum obscœna inuocent ministeria, cõcedendum eis fortassè uideatur. Quomodo autẽ & Pluto & Serapis in Solem referuntur, cum malignorũ spirituum princeps esse Serapis predicetur? ex quibus omnibus mystica philosophorum Theologia, falsã & cauillatoria uniuersa uidetur. Oculorum autem omnium autores demones esse malignos,

qui nonnunquam fabulas, nonnunquam philosophorum

sententiam ratam faciunt, ut & illos derideant,

& hos maiore arrogantiã perdant

quis non uiderit.

d ; EVSEBII

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER QVARTVS.

Theologie tria genera apud gentiles.

Is itaq; dictis, iam tempus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ percurrere, quam ciuilem appellant. Nam quoniam in tria genera theologiæ partiuntur, in fabulosum, quod etiam historicum appellant, poetis maxime attributum, in naturale atq; mysticum, quod philosophi approbarunt, & in ciuile, quod in singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defendatur, estq; de duobus primis partibus in superioribus libris expositum. Tempus iam est tertiam quoque portionem quam ciuilem appellant, testimonio semper ipsorum utentes redarguere. Continentur igitur in hoc tertio genere oracula, responsa, curæ morborum in hominibus pijs, & e contra, eiectiones uel aucti morbi in impijs, quarum omnium periculum fecisse, dicentes pie se deos colere, nos uero impie facere affirmant, qui tam manifestas uirtutes contemnunt, leges patrias transgredientes, quas oportet unumquemque seruare, ut nemo debeat res nouas temeraria cura scrutari, præsertim cum à legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur, qui secundum leges & consuetudines patriæ deos non uenerant, sed primum quidem & fabulosum Theologiæ genus, & secundum naturale scilicet ac allegoricum, unumquodque sicuti placet inquit interpretetur ac reprobet. Tertium autem quod singularium legibus ciuitatum comprobatur, nec poeta quisquam, nec philosophus moueat, nisi uelit tanquam impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum, ratioq; reddenda, quare Saluatoris nostri Euangelica prædicatione omnium gentium huiusmodi legibus contemptis, ad uerum suum cultum non reuocant.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap. I.

Miracula in idolis facta.

Quales igitur eas uirtutes, que in simulachris habitant dicere oportet? Vtrum bonas & uere diuinas, an e contra? Hoc enim modo mihi nunc placet eos interrogare, nam alius fortasse non ita faceret, sed nullam omnino uirtutem in simulachris esse cõtenderet, & hominū malitia arteq; malefica omnia fieri probaret. Responsa enim ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hominibus ambigue ad utrumlibet euentum esse acute composita. Miracula uero quæ simulachris attribuunt, natura rerum fieri, multa enim genera esse herbarū, multa lapidum, secreta quædam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia, quosdam inducentia, alia enim contrahere atque densare, alia distrahere & ratificare, tendere aut omnino mutare & saluare, nata esse. Quod alia breui tempore, alia longo efficiunt, & alia in longum durant, alia cito dissoluuntur, ita nonnulla conseruantia sanitatis inueniuntur, nonnulla e contra morbos inducunt. Multa etiam lucem Lunæ ita sequuntur, ut simul cū ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla, plantæ, lapides, aromata, magnas uirtutes insita sibi natura possident, ad quæ omnia positio quoque locorum multum conducit. Instrumenta etiam ipsi

ad

ad huiusmodi artem multo ante præparata, & ministros eis esse multos diceret, qui per ciuitatem uagantur inuestigantes, cuius rei quilibet egeat, ut intelligant quid petiturus à deo uenerit, propterea ex adytis & penetralibus et profundissimis plerumque speluncis responsa ferri, ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant, & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nuncijs atque ministri, ad quæ omnia uidelicet non parum superstitio & opinio faciat hominum. Præterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam, qui hæc peragunt non parum posse, qui uel uoluptate capiant interrogantes bona spe sibi proposita, uel si nonnulla coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte, ut in cæteris credantur, mala prænuncient. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate, ita falluntur, ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero etiam contingere alijs quibusdam cauillationibus adhibitis, nam & cantando nonnunquam peragere quædam uidentur, & inaudita quædam nomina inuocant, ut diuini uideantur. Maxime autem multos decipi, cum aliquo modo docti sint, quos ipsa responsorum mirabilis compositio, & uerborū elegantia, & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit ut diuini esse facile credant. Ex illis autem responsis, quæ ambitione dicta non sunt, sed quadam futurorum coniectura clarius prolata multa, imò uero penè omnia falsa inuenta sunt, unde si quod etiam euentu rerum comprobatum fuerit, casu potius quam ratione id accidisse credendum. Quæ quamuis paucissima sint, feruntur tamen in primis, & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt, penè innumerabilia eorū nullus meminit, neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum. Hæc responsa deorum causa fuisse plerumq; nec etiam eo tempore, quando Græcia florebat, & demonum superstitio in ea uigebat, clarum quid & utile facinus prædicatione deorum factum unquam fuisse. In calamitatibus enim bellorum nihil prouidentes dereliquerunt eos, quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt, quod loco suo planius faciemus, probabimusque multos ab illis in bella infectos, nec utiliter unquam responsum, sed ambiguitate, qua ignorantiam suam tegebat, delusos deceptosque fuisse querentes. Multa enim etiam tu ipse ab historijs colligere potes, quibus saepenumero salutem & uitam ægorantibus promittentes, & quasi dijs crediti, ac diuine prædictionis magna exacta mercede, euentu ac morte languentium patefacti sunt, malefici quidam uiri non dijs fuisse. Quid autem oportet dicere, quod ciuibus suis isti fatidici nunquam profuerunt, & eis, qui longè ueniunt, ignotique sunt, mirabilia promittunt, cum certè oporteret ciuibus magis suis quam alienis deos propitios facere. Sed quia peregrinos ignorantes malitiam suam, facile decipiunt, ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere non possunt. Hoc ita sit, sic uniuersam rem istam humanæ inuentionis opus fuisse quispiam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris detecta, omnino decreuit. Vbi enim est oraculum Delphicum, quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi Apollo, Pythius aut Clarus? ubi Dodonæus Iupiter? Delphicum quidem oraculum, ter à Thracibus concrematum fuisse traditur, nec unquam ab Apolline calamitas illa prædicta. Idem de Capitolino Ioue Ptolemæorum temporibus fuisse audiuimus, quando Vestæ quoque templum exustum fuit. Magna uero illa effigies Iouis, quam decus quasi uniuersæ Græciæ dicunt fuisse temporibus Iulij Cæsaris, in olympicis certaminibus, fulmine diuinitus icta, flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus, Capitulum arsisse templum fertur, & Pantheum fulmine disiectum atque dirutum narratur. Serapis quoque sacrarium in Alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus cõscripta tenemus. Quid igitur mirū est, si alij prodesse non potuerūt qui ab extremis seipos periculis non defensoerūt? Illud aut quod

d 4 maximo

In calamitatibus dijs suos deserunt.

maximo argumento est ab hominibus hac, non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi uatum atque aruspicum non solum præcis, sed etiam nostris temporibus tormentis in iudicio coacti, uniuersam rem suis inuentibus fieri ediderunt, à quibus modos quoque artificij exquisitijs patefactos non ignoramus, qui tanquam seductores & malefici uiri, ultimo supplicio secundum leges affecti sunt, quæ res adeo claræ sunt, ut neminem lateant. Non enim deieci quidam & ignobiles, sed alij generosam istam philosophiam pallium induti, & supercilium eleuantes profitebantur. Alij primates Antiochenæ ciuitatis fuerunt, & illi maxime qui aduersus ueram Christi religionem multa conati sunt. Nec sumus nescij philosophum quoque illum & uatem similia in Mileto passum interijisse. Quibus omnibus in unum collectis, non dubitabit forsitan aliquis dicere, nec deos nec demones hæc oracula constituisse, sed seductorum atque improborum hominū ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quam opinionem multis etiam Grecis, & illis maxime, qui nominatissimi Philosophi fuerunt, placuisse non ignoramus. Nam Peripatetici homines, Cynici, atque Epicurei sic sentiunt, quos ego idcirco summo opere admittor, quia nati & educati moribus corruptissimis, & a parentibus tam deos quam oracula reuereri docti, sua sponte potuerunt ab erroribus illis emergere, adeo ut scribere quoque ausi sint, non modo falsa, uerum etiam inutilia, & multorum detrimentorum causam oracula esse. Quorum scripta cum penè infinita sint, unius testimonij mihi nunc sufficit, qui cum Chrysippus à prædicatione deorum fatalem uim confirmare uellet, sic aduersus eum cōscribit redarguens, quia malè responsis deorum, quæ ut plurimum falsa sunt, fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbum scribit, ad hæc alia quoque ratione in his quæ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Non enim possent, inquit, prædicationes uatum ueræ esse ac certæ, nisi fato fierent uniuersa; ratio multo uanior est quam ceteræ. Quasi enim uerum atque concessum esset, ueritatem in responsis deorum contineri, quasi quod manifestum sit, omnia fati fieri. Ex hoc intulit: Videmus autem omnino contrariarum aperte, namque patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita, uerum Chrysippus ex alterutris hæc comprobauit. Omnia enim fati fieri inde ostendit, quia uaticinatio sit. Uaticinationem uero esse inde probat, quia omnia fati fiunt, quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nonnulla responsa euentu rerum uera fuisse contendat, quia perpaucissima illa sunt, patet non uaticinij certitudinem, sed casu sic accidisse, quod nullam esse uaticinij artem ostendit. Nec enim arcu aut funda artificiose uti eum dicemus, qui cum sepius atque sepius telum proiecerit, semel aut ad summum bis uel ter ad signum peruenerit, cum penè infinities longissimè à signo abfuerit, nec ille certè medicinā tenet, qui cum multos interemerit, uix tandem unum à morbo liberauit. Nulla enim scientia uel ars dicitur, quæ omnia uel saltem plurima ad debitū finem non deducat. Quod autē omnia ferè falso uates isti prædicant, uniuersa uita hominum testis est, & isti ipsi maxime, qui uaticinandi artem profitentur, quos manifestè uideamus, cum sibi aliquid agendum utile imminet, scientia & consilio eorum uti diligenter, qui rerum peritiam habere putantur. Verum, quod uaticinatio nulla sit, in alijs plenius approbamus, ea etiam afferentes, quæ hac de re Epicurus conscripsit. Nunc autem illud, quod diximus confirmandum non esse, scilicet artis, sed casus ueritatem oraculorum. Cum enim non semper neque plerumque, sed rarissime aliquid assequimur, nec scientia, nec arte, sed casu & fortuna id factum dicimus, si uocabulorum potestates rectè rebus accommodamus.

Inutilem

Inutilem esse diuinationem.

Cap. II.

D hæc etiam si cōcederetur uera esse responsa, uaticinandi artem non fictam, fatata quidem esse omnia probe sequeretur, utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summo opere nanque uaticinationes Chrysippus laudat, tanquam humana uitæ peritiles. Sed quænam utilitas sequeretur, si futura omnino mala prædicat, cum nullo modo cauere possis? Nam quæ fatata sunt, nemo euitare potest, nulla igitur utilitas, imò uero & dolor inde sequitur. Mæror enim propter futura mala hominū, animos perturbat. Nec uero eōtra, tanta ex prædictione honorū leticia homines afficiuntur. Non enim tantum solent homines expectatione honorum gaudere, quantum timore malorū exagitari. Præterea mala nobis imminere, nisi audiamus, nullo modo cogitamus, bona uero humanum genus expectare solet, propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita sit, ut bonorum nuntiatione, non magnopere augetur leticia. Imò autem nonnunquam etiam minuatur, si maiora sponte sperauimus, quam uaticinio prædicatur. Malorum autem prædictione, quoniam præter spem sepe numero annunciantur, uehementer turbemur. Verum etiam, si hæc ita non se haberent, neminem tamen lateret, nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideò ipsam conferre hominibus, quia futura mala prædicat, nisi caueamus, is fatorū uim abstulit, siquidem nostrarū uirium est cauere, & non cauere. Quod si necessariò id quod fieri quispiam cōtendat, ut fati necessitas uniuersa complectetur, sic diuinationis commoditas nulla erit. Fict enim omnino quod fatatum est, etiam si omnibus oraculis prædiceretur. Oedipoda quidem & Alexandrum Priami filium, ipse quoque Chrysippus asserit, non potuisse à parentibus interiri, quamuis summo opere id facere studuissent, ut malum quod ab illis sibi futurum erat, effugerent sic diuinatio nec studium eis suum profuit, propter fatorum necessitatem. Hæc ille. Tu autem illud semper probe teneas, Peripateticos, ut diximus, Cynicos atque etiam Epicureos, Græcos homines atque Philosophos, & Græciæ moribus à peritiam educatos, & inquisitioni ueritatis maxime deditos, oraculorum responsa omnia tanquam inania contempsisse, quod certè nequaquam illi fecissent, nisi apertissime rem falsam omnino uideret. Plurima huiusmodi colligere in animo non est. Nam quamuis magna istorum copia sit, non tamen hoc pacto, quia scilicet hominum inuentione, ac acuta excogitatione oracula penitus consistent. Sed sicut incepti, aliqua uirtute fieri hæc non inficians, respondere constitui. Non enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si omnes simul Græci atque Barbari ante aduentū Saluatoris nostri deum uerum ignorasse, & à malignis demonibus in morem cæcorū fuisse ducti ostenduntur, quomodo non magis euangelicæ dispensationis mysterium admirabimur, quo undique à seditione & oppressione demonū liberati sumus? Ex illo enim tempore ad hunc usque diem, cum ipsis simulachris atque templis cuncta ubique oracula iacent, ac pro eis orandi & hymnis offerendi uerum deum & Saluatorem nostrum, ecclesie in medijs urbibus euangelicæ doctrine uirtute in toto orbe condite sunt, ubi auitatis pijs & cultu uirtutis fulgentibus secundum salutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gentibus, hostiæ quæ solæ deo placent, deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul etiam illud ostenditur, non tementem nos uti multi putant superstitionem à parentibus traditam contempsisse, sed uero certò iudicio ueritatem euangelicam amplecti. Sed de his hæc teneas. Tempus enim est iam, ut propositum negotium capiamus.

Diuerse

Quæstus excogitauit miras impossituras.

Ars uera nuntiam quam fallit.

Fati nulla euicatio.

Diuersæ gentium Theologia.

Cap. III.

N quatuor igitur genera exquisitissimi facultatis Theologi, non Theologia modum quandam, ut in superioribus, sed quasi subiectum ipsis partiuntur. In primis enim deum patrem omnium atque regem locandum putant, deinde aliorum deorum multitudinem sequi contendunt, tertio loco daemones, quarto heroeas ponunt, quos omnes lucem esse & appellari autumant, præter malignos daemones, qui tenebris, appellantur. Demones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur, qui tenebris, appellantur. Demones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur, qui tenebris, appellantur. Demones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur, qui tenebris, appellantur. Demones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur, qui tenebris, appellantur.

*Daemones ætherei
sunt dij.*

Porphyrius de Philosophiarum responsorum.

Cap. III.

Ideamus igitur, quamnam uirtutes oraculis & responsis præfunt, ut impietas gentilitatis omnibus pateat, nec à me ipso quicquam afferre in animo est, ne criminandi ansas præbeam inimicis, sed testimoniis, quod adhuc feci eorum ipsorum in medium productis, totam rem peragam. Cum autem innumerabiles sint, & philosophi, & historici, illum idoneum magis proposito meo iudico, qui & daemones maxime amicus fuit, & multa nostris temporibus aduersus nos mendosissime descripsit, hic enim gentilitium penè omnium deorum ac daemonum naturam maxime inuestigasse, & summo opere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris, quos de responsorum Philosophia conscripsit, Apollinis ac reliquorum deorum & bonorum daemonum illa responsa collegit, quibus putauit, & uirtutem suorum daemonum ostendere, & ceteros homines ad uerum, ut ipse dicit, demonum cultum impellere posse. Ex istis igitur responsis, quæ ab ipsis electa sunt quæque quasi uetera memoria tradita, opere præcipuum est totam hanc rem considerare atque cognoscere, quales nam sint eorum autores. Sed primum illud uideamus, quomodo in exordio librorum iureiurando affirmat, nihil se falsi allaturum, constantibus, inquit, atque firmis hominibus, quia bonitate deorum atque demonum, spem salutis hauriunt, nihil addens, nihil auferens hæc tradere oportet. Nam & ego deos ipsos testor, nihil ad responsorum sensum aut addidisse, aut detraxisse, nisi forsitan uerbum aliquod correxerim, magisque impietatem timui, quam futuram sacrilegij poenam. Colligemus autem in his libris multa, quæ ad ueritatem dogmatum pertinent, & diuinationis negotium non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem harum rerum conducit, & ad bene uiuendum hortatur.

autem

autem utilitatem hic labor afferet noster, illi maxime cognoscant, qui cum ueritatem magno labore quesissent, uota sæpius fecerunt, oraruntque, ut a ueritate decentium deorum uisione dignati, possent à dubitationis uexatione liberari. Huiusmodi usus exordijs obtetur postea, ne ad multos libri efferantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri, aut inanis glorie gratia, sceleris & indignis hominibus hæc tradas, non enim paruam tam tibi qui edes, quam mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc communicanda sunt, qui uiam ad animam salutem direxerunt. Nam & ipsi dii non aperte, sed ænigmaticè hominibus ista tradiderunt. Responsa deinde Apollinis colligit quibus non solum daemonibus & infernis uirtutibus, uerum etiam cælestibus animalia esse sacrificanda præcepit Apollo. Cum idem ipse in alijs daemones non deos esse affirmet, quibus gentiles eade animalium sacrificabant, non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum Apollinem ipsum audiamus, qui de cultu & sacrificijs deorum sic per responsa homines instituit.

*Hæc age, qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter uite, mactanda est hostia cunctis
Multa deis, seu qui terram, seu qui mare uastum,
Æra seu qui habitant, latum seu qui æthera, seu qui
Alta colunt cœli, seu qui infirma regna barathri,
Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam
Tum memori conscripta animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cælestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est, terna & terre sribus atque
Atra eadem, gaudent porro & capiuntur apertis
Terrestres aris, foueas cum numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore,
Nec placeat nisi quæ terre mandetur humata
Hostia, mel uero nymphae atque liquentia uina
Offerri letantur, ac ignem accendier aris,
Quæ circumuolitant terram sibi numina quarunt.
Imponitque atrum corpus, tum thura simulque
Inijciat falsas fruges, & dulcía liba.
Hæc facta, uerum quibus est data cura, profundè
His ipso semper fer sacra in litore, totum
Projiceque in fluctus animal, cælestibus autem
Extremas reddes partes atque igne cremabis
Quod super est propone tibi, dapibusque reserua.
Sudet odoratis crassisque uaporibus ær.
Deinde hoc Apollinis oraculum exponit dicens: Cum igitur & terrestres & inferni dii sint, omnibus istis atras quadrupedes offerendas iubet. Modus autem differt, nam terrestribus quidem super aras, infernis autem in foueis mactandas esse hostias præcipit, Aëris autem uolatilia dicit offerenda corporibus holocaustis, & sanguine ad aram circūducto, uolatilia etiam marinis, sed uina in fluctus projicere mandat, ita omnibus dijs præterquam terrestribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia, quare cæteris alba offerenda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum, quas albas esse uult, extremitates ait conferuandas, reliquas autem partes comedendas. Ex his enim solummodo comedere oportet, ex alijs uero minimè, ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt, simile uero gaudet. Ouis porro terrester animal est, & idcirco Cereri gratissimum, atra uero, quia & terra naturaliter tenebrosa.*

*Marg. tri. e. non
proieciende animalia
porcos.*

*Ritus sacrificiorum
à gentilibus
obseruatis.*

Tres

Tres autem simul, quoniam terrestres corporis tria sunt symbola, & super aras terrestribus, quoniam super terram uersantur. Ceteris uero dijs idcirco uolatilia sunt offerenda, quoniam uniuersi mouentur, in motu enim semper maris aqua est, cuius atria sunt hostia, quoniam & caruleus color aquarum. Alba uero aeris, lucis enim receptiuus aer est. Coelestibus autem atque æthereis extremitates dat consecradas, quoniam leuiore corpore sunt, quorum sacrificijs communicare oportet, quia cum alij dii arcere mala soleant, coelestes bona nobis largiuntur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris Responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrij.

Cap. V.

Ge iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro posuit, quæ de abstinentia à carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primùm nihil sacrificandum, neque incendendum censet, deinde opinioniones aliorum reprobat, asserens non esse deos illos, qui cæde animalium gaudent. Sceleratissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem, & abominabile non solum deo primo, uerum etiam coelestibus & diuinis uirtutibus. Ita Apollinem suum redarguit, qui etiam coelestibus animalia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoque autoritate utitur, cui placuisse ostendit non dijs, sed demonibus duntaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit, Apollo etiam ipse non deus erit, sed dæmon, ceterique omnes, quos deus gentilitas dicit, quibus ubique animalia immolantur, dæmones erunt, & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est, quomodo erunt boni, qui hæc re summopere gaudent? Quod si non solum animalia, uerum etiam crudelitatis cumulo homines etiam mactari offerrique sibi cupiunt, quomodo apertissime sceleris & inhumani non erunt, nihilque aliud quam perniciosissimi dæmones? quomodo iure nos accusabimur, qui omnino impium esse putamus, sanctissimam dei appellationem atque uenerationem inmundis spiritibus attribueret? Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didicimus, nihil terrenum & mortuum, sed integritatem animi, & castimoniam corporis, rectam scientiam & ardentissimam fidem, offerentes, quam ad extremum usque spiritum intemeratam auxilio Saluatoris seruabimus. Sed uideamus, quibus ostendit rationibus, nec deo, nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum, aut incendendum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate, nihil enim materiale inueniri potest, quod immateriali deo non sit obscœnũ, idcirco neque oratio ei, quæ uoce proferatur conuenit, sed nec interior oratio si anime uitio cõtaminatur. Si lentio autem sancto, & cogitatione integra, ab omnique morbo remota eum colimus, sic illi & cõtungimur, & similes, ut possibile homini est, efficiamur, mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offerentes, ita hymnis deum laudamus, ita salutem ac impassibilitatem animi requirimus. Sacrificiũ enim deo est, alienæ ab omni uitio mētis speculatio, uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt, dijsque intelligibilibus, hymnos oratione offerre possumus. Primitias enim offerre omnes solent, earum rerum quas acceperunt, & quibus alitur & cõtinetur substantia nostra. Quemadmodum igitur agricola fructuum primitias offert, sic homines oportet mundi inuentionem mentis intelligentijs offerre, gratias agentes, quia hæc nobis tribuerint, & quia nos mentemque nostram speculatione sua contineant atque nutriant, iuuantes, consulentes, & ad salutem nos nostram reducentes. Hæc Porphyrius, quibus similia in libro de sacrificijs, de primo ac magno deo Thyaneus ille Apollonius conscripsit. Sic ergo, inquit, maxime decentem aliquis curam de rebus diuinis suscipiet, propitiũque habebit deum, si deo primo, qui unus est & ab alijs omnibus separatus, post quæ longum interuallo reliqui cognoscuntur, nullo modo

Oblationes Christi
Thyanorum.

modo sacrificet, nec ignem incendat, nec sensibilem ei aliquid offerat, nullius ei rei eget, non dico nobis, sed nec ab intelligentijs ipsis. Non est autem in terris, nec in aëre quicquam, cui non insit aliqua obscœnitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atque orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam, quæ non ore proferatur, quæ illi offerenda est. Nam ab optimo atque pulcherrimo rerum omnium, per optimum similiter atque pulcherrimum omnium bonorum nostrorum, Intellectus uerò hic est organo non indigens, bona nobis petenda sunt. Sic Apollonius: sed Porphyrius rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscente paulisper, iniquitate animi malium crudelis immolatio suscepta est, adeoque creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit, iugulatis hominibus & sanguine aris humano crucentatis. Ita dæmones concitati iustas poenas sumpserunt. Alij nanque hominum omnino impij facti sunt, nullos deos colentes, alij malos deos uenerantur, quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt, sed illa quæ immolata nihil omnino ulli officiant. Innocens enim immolatio atque sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obijciat ita uisui nostro animalia diuinitus esse concessa, quemadmodum & fruges terra, sciat animalibus cæcis non nihil noxæ committi. Priuantur enim anima uolenter, non ergo sacrificanda, præsertim cum ut ipso nomine offenditur, res sacra sit, sacrum autem homo non est, qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges, si aliunde per uim acceperis, offerre fas est. Non enim aliorum iniuria deus placatur. Quod si ablata fruges offerendæ non sunt, multo minus animalia uel anima in de ablata offerenda sunt, præsertim cum anima multo nobilior frugibus sit, quæ qui animalia priuat, magnopere peccat. Præterea si primitias quædam ex animalibus dijs offerimus, cuius rei gratia id facimus? utrum honoris? quisnam honor hic potest esse, qui ab iniuria, originem trahit? an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare non iniuste agere, cum animalia nihil iniuria interficimus. Sed neque hac uia gratias dijs referendæ sunt. Qui enim beneficij gratiam retribuit, non maleficio id peragit. Non enim magis tribuere uidebitur, quam si rem à uicinis raptam, in gratiam & honorem retribueret. Sed neque gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum ledendo exorare deum putat, is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficij animalia immolanda sunt, præsertim cum non sit possibile ita hæc agere, ut deum lateant. Si ergo re alicuius causa immolandum est, nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur, relinquatur profecto nequaquam immolandum esse, & maxime cum nulla re dii indigeant, sed animum hominis respiciant, illud que sibi sanctissimum sacrificium sit, rectam de his ipsis, & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis experta, optime primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos Græcorum philosophos patet, nullo animantium litari posse, iniustumque ac obscœnum esse cedere animalium deum credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon quidem bonus, sed seductor & mendax fuit, qui nidorem carniũ & libationem sanguinis petijt. Et in eodem libro ipse Porphyrius: Non ignorat inquit, cui curæ pietas est, nihil animatum dijs offerri, sed dæmonibus, aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali sunt.

Caput VI.

Voniam igitur alios bonos, alios malos dæmones putat, age iam uideamus certisque rationibus approbemus malignos esse omnes dæmones, quantum gentilitas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc modo demonstrare conabimur. Omne quod bonum est non

non prodesse nõ potest, & e contra, quod malum est. Dæmones autem & dij gentilium Saturnus, Iupiter, Iuno, Minerva & similes, ac inuisibiles uirtutes quæ in simulachris & per simulachra operantur non solum brutorum immolationibus animalium, quod iniustum & abominabile Theophrasto et Porphyrio esse uidetur, uerum etiã eade ac sanguine hominum summopere gaudent, quomodo igitur boni dæmones isti erunt, & non scelesti atque perniciosi spiritus.

Quod homines sacrificabantur dæmonibus usq; ad tempora Saluatoris. Cap. VII.

Nicipiamus igitur latius ostendere, quãtus error, quantaq; impietatis putredo humanum genus ante Saluatoris nostri tempora detinebat, que postquã incepit euangeliũ in orbe terrarũ prædicari, minus sic coepit, ut Adriani temporibus in morẽ Solis euangelica iam coruscante doctrina apertissime diuoluta sit. Gentiliũ ergo ipsorum (ut adhuc fecimus) uocibus ad declarandam præcorũ temporũ pestem utemur, que ad eos animos hominum inuaserat, ut quasi dæmoniã & a perniciosis profecto spiritibus agitati, liberorũ sanguine scelestas placarent uirtutes. Ita pater unicum filium, dilecta mater filiã dæmoni, tanquã ouem sacrificabant. Ita genus hominum, quod humanum esse natura cognoscitur, ad furiosam immanemq; crudelitatem à dæmonibus impellebatur, quæ ita se habere non modo apud Barbaros, uerum etiã apud Græcos omnis historia plena est. Nam & Rhodij hominem Saturno sacrificabant, quã rem magis temporibus postea mitigare uolentes, mortis supplicio aliquem damnatũ ad Saturnia usq; conseruabant, quem in ipso festo uino grauato immolabant. In Salamina uerò insula, quam antiquissimis temporibus Coroneam uocabant, usq; ad Diomedis tempora Agrauale Cecropis filia homo cede batur. Postea uerò in templo Palladis Agrauale ac Diomedis (unum enim trium fuit) Diomedis homo immolabatur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandẽ a sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Quã rem Diphilus rex Cypri Seleuci temporibus abominatus, non hominem sed bouem Diomedis sacrificari statuit. Dæmon autem ille quicumq; fuerit, non inuitus bouẽ pro homine suscipiebat. Ita non multum interesse inter immolationem hominis atq; bestie uidetur. Manethus autem historicus, apud Aegyptios in Heliopoli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur, quem morem Amosis improbauit. Sacrificabantur uerò Iunoni tres in die, quos inquirebant, si mundi essent, quemadmodum postea uiculi. Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionysio etiã Omadio apud Chios appellato, homo crudeliter descriptus sacrificabatur. Lacedæmonios etiã Apollodorus scribit, hominẽ Marti sacrificare solitos, & Phœnices bellorum aut pestilentie calamitatibus amicissimos Saturno solebant immolare, quod omnes qui eorũ historiam scripserunt testantur, maxime autem Sachoniatho à Philone Biblio in græcam linguam, ut in superioribus dictum est, traductus. Histrus quoq; qui Cretensem historiam collegit, Curetas scribit Saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed Pallas qui optime omnium mitra mysteria edidit, sic hac de re scripsit. Immolationes autem hominum imperatoris Adriani temporibus ubique ferè cessarunt. Immolabatur enim prius in Laodicea Syrię Palladi uirgo, nunc autem cerua, & Arabes singulis annis puerum immolantes sub ara sepelebant, omnesq; Græci communiter antequam in bella exirent, ut Philarchus historicus tradidit, hominem immolabant. Prætereo Thracas & Scythas cetera que præca. Verum etiam nunc quis ignorat in magna urbe Latini, Iouis solemnitate hominem immolari? & usque ad hunc diem non in Archadia solum Pani Liceo, nec in Carthagine Saturno, sed omnes communiter homines cum

die.

Rhodij facinorosos offerbant.

Animalia loco hominum tandẽ oblatã.

diebus statutis aduenerit, quo sacrificare hominem solebant, aram sanguine hominis spargunt. Philo etiam, qui Phœnicum historiam conscripsit, his uerbis in primo utitur libro: Morem, inquit, præcis in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse, ut ciuitatis aut gentis princeps, dilectissimum ex liberis uiculi ceteri dæmoni, quasi redemptionis premium traderet, & sic traditum mysticè iugulareret. Sic igitur Saturnus rex regionis, quem Phœnices Israëlem uocant, qui postea quam hominem exiit, ad Saturni stellam adductus est, cũ ab Anobret nympa unicum haberet, atq; charissimum filium Leuta, re ipsa dictum (sic enim etiam nunc Phœnices unicum filium appellant) quia maximo atq; periculo solissimo bello ciuitas præmebatur, regio indutum ornatu super constructã, ad hæc præparatãq; aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro, quo ad ueritatem gentiles adhortatur, his uerbis ista deplorasse. Crudeles immanesq; hominum hostes dij uestri sunt, qui non solum amentia latantur nostra, uerum etiam modo per contentionem certaminis, modo per cupiditatem uictoria animis uestris concitatis ad uoluptatem suam immolationes hominum postulant, qui multis non nunquam ciuitatibus atq; gentibus, tanquam cõmunes pestes & fulmina incidentes non cessant atrociter, homines uexare, quousq; sanguine hominum placati sunt. Aristomenes enim Mæcenius Ioui, quem illi appellant Ithometem, trecentos simul sacrificauit, in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorũ rex fuit nobilis scilicet ac regia hostia. Tauruscythæ autem quoscunq; aduenas ceperint (capiunt autem multos, qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur) Diane statim immolare solent, quæ sacrificia tragice in scena Eupides decantauit. Mo-nimus uerò in libro miraculorũ collectionis, in Pelle ciuitate Thessalica, hominem Achium Peleo & Chironi singulis annis immolatum fuisse ut narrat. Lycij etiam (Cretenses autem isti sunt) Ioui hominem immolabant, ut Anticlidès scripsit. Lesbii quoq; Dionysio, & Phœnices Dianæ, alteros Dioscida, alteros Phitocules historici hominem immolare solitos conscripserunt. Herecheus uerò Atticus & Macharius Romanus filias suas, alter Proserpine, ut Demaratus in primo tradidit, alter Defensori Dæmoni, ut Dorotheus in quarto italicarum rerum exposuit, immolare non dubitarunt. Per humani uerò dæmones, quomodo enim non scelestissimi sunt, & illi qui tanquam saluatores inuocantur, & isti qui salutem ab insidiatoribus petunt, litareq; putant deis hominum iugulo: nec enim homicidij crimen effugiunt, etiam si Ioui hominẽ offerant. Cur igitur prudentissimi bestias fugimus, & si forte ursam, aut leonẽ, aut serpentẽ uidimus, statim resiliamus, ut poëta omnium maximus ait. Retroq; pedem cum uoce repressit.

Improuissum aspris ueluti qui sentibus anguem

Præstit humi nitens trepidusq; repente refugit

Attollentem iras, & cærule colla tumentem.

Perniciosos autẽ dæmonas fraudulentos & pestes hominum manifeste uidentur, a quibus liberi etiã uestri ad cædẽ petuntur non fugitis. Hec ille. Ego autem etiam Dionysium Halicarnassum uirũ Romanę historie ac Italicę peritissimum, huius sceleris teste adducã, qui in primo de Antiquitate Italica, Iouem & Apollinẽ quoniam decima hominum immolata nõ fuerat, magnas Italis calamitates induxisse his uerbis scribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq; permansit, sed immaturi omnes defluebant, nec spicę semine replebantur, nec herbae pecori sufficientes germinabant, fontes quoq; ipsi alibi non poterant, alij ætatis tempore deficiebant, & aut mulieres abortum patiebantur, aut nati pueri manci & discerpti erant. Cetera quoq; hominum multũ

e 2 tudo

libidini.

tudo egroratiōe ac morte crebrius quàm solebant uexabantur, sciscitanti-
busq; ipsis quid in deos commiterent, quidq; facturi, ut ab his pestibus libera-
rentur, responsum fuerat, quia cum impetrassent quæ petierant, non reddide-
runt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent, quæ si reddiderint, con-
quiescent. Pelasgi enim & Aborigines nihil sibi terra producente uouerunt
Ioui atq; Apollini, ex nascituris decimam se partem immolatueros. Cessauit i-
gitur postea talis calamitas, & illi fecundissimo rerum usi prouentu, decimam
nascituris omnium partem sacrificabant. Hæc Minifinus Lesbuis non Pelas-
gos aut Aborigines, sed Thyrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur
recitatum, magna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam alia-
rum rerum primitias dixit recte dijs consecratos fuisse, nullam autem ex homi-
nibus partem, quam dij maxime diligunt esse immolatam. Quare calamitati-
bus semper inquit uexabimur, nisi ut ceterorum animalium, sic hominum pri-
mitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cum alij probarent, alij plenam in-
fidiarum putarent, sciscitari rursus per oracula placuit, si hominum decimam
sacrificare dijs grati esset. Deo autem annuente, magna seditione uexati sunt,
& tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione,
ne dolo ista primates facerent commota, scilicet atq; diuisi sunt, migrabant que
multi, imò uero quasi amentia furentes pellebantur, & pellebant, multaq; ci-
uitates destituta: penè fuerunt. Sequebantur enim fugientes filios qui genue-
runt, & fratres cognati, et propinqui propinquos, ita ex Italia fugientes, Gre-
ciam & Barbariam repleuerunt, quod malum non paucis annis Italiam uexa-
uit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes, tum religioni satis
faciendum putantes ab adolescentibus, qui ad iuuentam in annos prouenie-
bant, primitias diligebant. Et paulò post. Afferunt autem Saturno in Italia,
priscis temporibus ita sacrificatum fuisse, quemadmodum apud Carthaginē-
ses antequam urbs eorum dirueretur. Celti uerò ad hæc usq; tempora & occi-
dentaliores ferè omnes homicidio sacrificant. Hercules autem fertur primus
in Saturnino ara ædificata intemeratas hostias immolasse, ac legem qua homi-
nes sacrificabantur reuocasse, & ne quasi patrio ritu neglecto, superstitione
inani incolæ turbaretur, simulachra pro uiuis hominibus, quos in fluenta Ty-
beris proieciabant hostiarum ornata, modo in Tyberim immittere docuit, que
res à Romanis temporibus quoq; nostris idibus Maijs diligenter fieri solet.
Ea enim die pontifices animalibus primo secundum leges immolatis, uirginesq;
uestales, prætores, alij que ciues quos sacris adesse fas est triginta simulach-
ra hominum, que Argiuos apellant, à ponte sacro in Tyberim demittunt. Hæc
Dionysius. Diodorus uerò consentanea istis in uigesimo historię uolumine,
Carthaginensibus ac Agatocle Tyranno Sicilia, post mortem Alexandri Ma-
gni primi Ptolemei temporibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant au-
tem Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filiis su-
is sacrificabant. Postea uerò clam emptis infantibus atq; educatis, liberorum
loco immolabant. Cumq; diligentia facta inquisitione, multi ex suppositis in-
uenirentur sacrificari, facile animis induxerunt, ut crederent ad obsessiōem
urbis hostes idcirco diuinitus missos fuisse, quoniam priscos deorum hono-
res non seruarent. Itaq; deos placare studentes, ducentos ex nobilissimis ado-
lescentibus publice sacrificarunt. Trecenti uerò alij, quoniam suspectos se ef-
se uidebant, sponte se tradiderunt. Erat autem apud eos ænea Saturni statua
magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extense ita erant in gyrum, ut
qui ad eum prouenire adolescentes cogebantur, ingentem foueam ignis re-
pletam inciderent. Iure igitur Hebræorum scriptura reprehendit eos, qui mo-
ribus

*Sacerdotes hostias
humanas deturba-
uit.*

*Qualis Saturni
statua.*

ribus patrijs contemptis, hæc imitati sunt, dicens: Immolabantq; filios atq; fi-
lias suas demonibus, infectaq; terra est in sanguinibus, & contaminata in ope-
ribus eorum. Arbitror iam per ea quæ dicta sunt satis patere, non bonorū da-
monum inuentionem fuisse priscam illam, & primam simulachrorum institui-
tionem & uniuersam religionem gentilium, sed perniciosorum omnino atq;
scelerorum. Itaq; uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes
dij gentium demonia. Apostolicum etiam illud quo dicitur, quia quæ gentes
sacrificant, demonibus non deo sacrificant. Et certe si quid boni in deis genti-
lium esset, amatorum profecto iustitiae salutare & benefactores hominibus ef-
fent, nec humano sanguine gauderent. Sed responsis & omnibus modis à ce-
de humanum genus repellerent.

Quod mali demones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant. Cap. VIII.

QVOD uerò maligni ad ista demones humanum genus intruferunt,
quamuis per seipsum pateat, tamen inde quoq; apertius uidebis, si
adulteria & fornicationes gentilium, quæ usq; ad hunc diem in Hé-
liopoli Phœniæ, multisq; alijs in locis peraguntur, in mentem tibi
ueniant, quasi enim primitias quasdam debitas turpissimas huiusmodi o-
perationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites
credibus & stupris lactantur, quanto magis dij aut boni demones ab his rebus
erunt alieni? Si uerò quispiam obijciat malignos quidē esse demones eos, qui
hæc perunt, alios autem illos bonos, quos maxime tanquam Saluatores uene-
rantur, quærendum ubi nam isti Saluatores sui, quos colunt sint, & non pos-
sunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atq; flagitijs auertere. Quomo-
do autem boni sunt, si malos demones non depellunt? si cultoribus non auxi-
liantur? Aut cur humanum piūmq; hominum genus atrocitate malorum da-
monum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut de-
um honorare, sed ut perniciosum demonem odisse illum, cui hæc iniqua et tur-
pia placerent? Quomodo ergo uerum isti deum colunt, qui nec Rhodij, nec
Salamini, nec Heliopolitani fugiendos esse prauos demones significauit?
nec malignum lunonis spiritum, cui tres quotidie homines sacrificari solitum
ab historia didicimus, contemnendū esse inquam dixit, nec Chios docuit, ne
membratim crudelissime disceptū hominem Dionysio immolarent, nec Te-
nedos similiter: nec prohibuit Mauorti hominem ubiq; offerri? Cur igitur eū
colunt, qui uel liberos prauis demonibus iugulantes nequaquam defendit, nec
dixit in Laodicea Syriæ, ubi singulis annis uirgini litabatur, perniciosum da-
monem habitare, nec in Libya atq; Arabia, ubi adolescentem sacrificantes, sub
ara sepeliebant. Hæc omnia uerus deus quem colunt, quomodo nō admonuit
facienda non esse. Incestus etiā & adulteria uerus ille ac bonus Deus quomo-
do nō docuit, uero Deo & bonis demonibus placere non posse? quod nullus
inquam præter quā uerus profecto deus noster qui solus deus est, fecisse inue-
nitur. Is enim per Mosē uniuersos præmonuit homines, non esse colenda de-
monia, contra uerò repellenda contemnendaq; tanquā perniciosissimos spi-
ritus, malisq; ipsorum ac cærimonias quibus honorantur, sic esse defendenda, ut
nulla eorum extet memoria, qui adeo maleficiose humanum genus inuaserunt,
tantamq; uictoria amentia hominū consecuti sunt, ut si colligere in unū, quæ
ab historicis suis dicuntur, uolueris, uniuersum istis sceleribus orbem spiriti-
bus subiectum fuisse inuenies, Græciam, Africam, Thraciam, Scythiam, pru-
dentissimorū Atheniensium gentē, ipsam quoq; magnā urbē, siquidem etiā ibi
dialibus homines iugulabantur. Rhodum præterea, Salamina, insulas omnes
Chium, Tenedū, Arcadiā, Lacedæmona, Aegyptū, Phœniciā, Libyam, Syriā,
Arabiam

*Iunoni tres quo-
tidie homines sa-
crificati.*

*Quæ regiones
demonibus sub-
iectæ fuerunt.*

Arabiam, ubique usque ad tempora Saluatoris nostri, tam animalium, quam hominum cæde, & turpissimis pollutionibus perniciosissimos demones placabant, neque prius uitam hominum hæc mala reliquerunt, quam Saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit. Historicis enim suis iam audiuius ad Adrianum usque tempora, facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atque contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelij prædicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentuntur autem, quando rebus uictis prauis, se demonibus sacrificasse negant. Illos enim adorabant, illis homines cædebant, ad honorem illorum turpissima admittiebant flagitia, quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum enim, Iouem, Martem, Dionysium, Lunonem, Mineruam, Venerem, & sapientissimum atque pulcherrimum Apollinem, optimos & maximos deos, ac denique Saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi, illi demones sunt. Nam si huiusmodi sunt, qui cæde hominum gaudent, gaudent autem isti, quibus nisi homines immolentur, ferrum non possunt scelestissimi certe spiritus esse commincentur, siue ipsi talibus gaudeant, quod dubitari non potest, siue alii hæc offerri permittant. Cur enim si boni sunt spiritus, his sceleribus malignos placari demones iubentur? cur ad eum errare homines patiuntur, ut ad colendos prauos demones ignorantia deductos despiciantur? Cur huiusmodi humanum genus seruire spiritibus non dedignantur, cum oporteat si boni dii sunt, longissime ab hominibus omnem falsam religionem diuinam suam uirtute, prædicationeque integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hominibus circumuentum, nec humanus dominus seruum, nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur, si aliquo eis poterit modo providere, nec pastor lupis pecudes tradet. Diu autem boni, qui miseris, ut dicunt, homines uitantur, qui pastores & Saluatores, reges, patres, & domini nuncupantur, inimicis demonibus quasi atrocissimis beluis homines, a quibus pie coluntur, crudeliter trucidandos tradent, nec propugnabunt et protegent imbecillum genus hominum, nec hostes & prauos spiritus tanquam immanes bestias longe a grege hominum fugabunt, nec docebunt homines, qui se, remque suam illis commendant, non colendos, sed fugiendos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt, nec unquam fecerunt, imò uero e contra, oraculis atque responsis suis homines immolari sibi iubebant, & turpissima flagitia in templis offerri, re ipsa patet pessimos et iniquissimos esse natura. Ad hæc quomodo deus aut bonus aliquis demon a gentibus unquam adorabitur, si bonum malo nunquam conuenire potest, nisi lucem ac tenebras ad idem concurrere posse contendat. Quomodo autem dii sunt, aut omnino boni demones, qui bonitate ab hominibus superantur? Iniquum enim Porphyrius scripsit, non dico homines solum, sed etiam quod multo minus est, animalia bruta occidere. Quare immolationes huiusmodi modesto atque prudenti uiro fugiendas, nec placandos spiritus sanguine, sed animi uirtute repellendos consulebat. Mundum enim animum non inuadunt, quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis, deo inherendum est.

Cap. IX.

Iuero ciuitatibus necesse est hos etiam placare, nihil ad nos. Ciuitates enim etiam res externas, ut diuitias, & omnia que corporis sunt ut formam, bona esse confirmat, & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis, qui animam curam habeant. Nos autem quantum nobis possibile est, istis non indigemus, sed omni studio atque opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet perfectiore uirtute, et uera de rebus opinione. E contra uero, prauis tam demonibus quam hominibus, & omnibus qui caducis atque materia

libus

libus rebus gaudent, dissimiles esse studentis. Non iniuria igitur philosophus & demones contemere debet, & diuinationes negligere. Ea enim, que homines uaticinationibus petunt, negligit. Non ergo de matrimonio, non de mercedibus, non de seruo, non de furto, non de alijs inanibus rebus, quas falsa opinione homines capiunt, ab extis animalium queret, sed ipse per seipsum deo accedens, æternam solummodo uitam queret, quam toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspiciatus & uniuersam diuinationem, quam multi admirantur, falsa opinione hominum constare aperte ostendit, quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudensque uir ea fugit, quibus demones placantur, que sunt gentilium sacra sanguine animalium confecta, nemo priscorum prudens ac modestus inuenitur. Omnes enim ut diximus, ante Saluatoris nostri aduentum, uel hominum sanguinem demonibus offerebant. Nemo ergo secundum Porphyrium, prudens modestus que gentilium fuit. Præterea ipse rationem sequens, sacra demonum refutat, & munito animo esse hortatur, quem demones inuadere nequeunt, quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus homini comparatus, inferior reperiatur perniciosissimo demoni, quia uidelicet ei amicus sit, pernicioso enim perniciosus amicus est, sacrificandum consulit, quod ipse in libro de responsis conscripsit. Cum enim uates festinaret quod querebat inspicere, Apollo ei respondit, munera prius demoni offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contraria facienda probat, mundiciam scilicet anime adhibendam, & sacrificandum non esse demonibus, quoniam purum mundumque aggredi non possunt, cum dii similes sint. Quod si prudens & modestus uir est, qui demonibus non sacrificat, qui suis responsis sacrificandum consulit, qualisnam sit, per seipsum considera. Pessimi ergo atque perniciosissimi sunt, qui cæde ac sanguine hominum gaudent, quem morem si quis laudat, is omnes homines qui modo uiuunt, uituperat. Quod si prudenter nostram tempore huiusmodi rem contempserunt, prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis, deo inherendum est.

Capit. X.

Mis omnibus hac luce clarius patet, non dii, non boni demones, sed longe ab omni bonitate remoti, hostes ueri dei, perniciosi atque impij gentilium esse deos, a quibus nemo præter dominum nostrum Iesum Christum, humanum genus eripuit, qui euangelio suo uniuersis Barbaris, simul & Grecis huic morbo medetur, & a durissima antiquissima que seruitute liberat, ac ad ueram conuocat libertatem, ad quam curriculo tendere magna uoce omnibus prædicat clamans. Spiritus domini super me, propter quod misit me euangelizare pauperibus, misit me sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum. Et rursus, Educere ligatos et uinculis, & e domo carceris sedentes in tenebris. Hæc enim ab antiquissimis temporibus uera Hebræorum oracula redemptionem nostram, & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futuram, unde nos Saluatoris nostri gratia et patrocinio confirmati, a flagitijs ad modestiam, & ad prudentiam ex amentia libertatis a demonum seruitute, nec sacrificabimus unquam, nec seruiemus dijs gentilibus, a quibus (proh dolor) oppressi tenebamur, nunc quia liberati, euangelica doctrina ad Saluatorem nostrum dominum, & benefactorem, creatorem & regem uniuersi adducti sumus, quem pie adoramus, non ut demonibus uideatur, sed ut ab euangelica doctrina didicimus, qua nutriti, prauos demones atque perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi, eam que uitæ munditiæ adhibentes, quam nobis Saluator tradidit, nequaquam illos timebimus, qui mundum aggredi animi, quoniam dissimiles sunt, neque ut, ut philosophus

6 4 con,

Demon querit immundum animam.

concedebat. Sed neq; diuinationis indigeamus, neq; aruspices interrogabimus, nec quicquam penitus demoniacū perscrutabimur. Quorum enim gratia hæc peruntur, ea nos contemnere Christus docuit, illaq; solummodo desiderare nullit, de quibus nemo aruspex, nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt, quæ solus Saluator noster uerbum dei, quod semper cū deo patre est, omnibus significauit, qui animum atq; mentem suam domiciliū illi constituerunt, de quibus ipse dicit. Habitabo in ipsis, & ero sibi deus, & ipsi erunt mihi populus. Hæc de prauitate demonum, quos & deos appellant, dicta sufficiant.

De transmutatione prauorum demonum & operatione. Caput XI.

Nunc uideamus quemadmodum cum esum carnium Porphyrius ex terminet, apertissime prauos istos demones in multas figuras et formas, ut homines seducant, transmutari, honorumq; ut cupiditatum inflammatione multitudinem alliciant, persuadeantq; deos esse cū non sint, effigie assumere confirmet, quos tantū ait potuisse, ut sapientissimos poetas & philosophos complures deceperint, quorum eloquentia multitudinem euerterunt. Præterea omnes maleficas artes ab ipsis demonibus inuentas fuisse, ad uoluptatemq; homines impulsos, ut titillatione obcecati, primum eorum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcumq; inquit anime uitij subiecte appetitu feruntur, ire concupiscentiæq; seruientes, in naturam demonū conuertuntur, ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & demones inuisibiles atq; insensibiles humano sensui. Non enim habent corpus, quod soliditate sua sentiri possit, nec formam omnes unam, sed multis atq; uarijs transmutati figuris, modo apparent, modo inuisibiles sunt. Spiritus autem, quia quidem corporalis, & passibilis, & corruptibilis est, quia uerò anime colligatus est, longo temporis spacio perdurat. Aeternus autem esse nō potest, quoniam mutatur & desinit. Proportionati autem sunt honorum spiritus, sicut & corpora fuerūt, malorū autem improporionati. Demones igitur uitij dediti, quicquid male excogitare ac efficere possunt, libenter aggrediuntur, uolenti enim omnino atq; simulatores cū sint, priuatq; luce meliore insidiosè aggrediuntur, nunc occulte adulantes, modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit. Ac similia faciunt à uera opinione de cultu deorū ad se ipsos transferre cupientes, omnibus enim gaudet malis, & deorū assumpta per sona temeritate nostra fruuntur: Allicunt enim multitudinem ardore cupiditatum, diuitiarū, potentie, uoluptatū, inanis præterea gloriæ appetitione, unde seditiones, rixæ, bellaq; nascuntur, quodq; omnium pessimum est, deos etiā ipsos, & primū uniuersi deū similibus seruire uitij persuadet, ita omnia sursum deorsumq; perturbant. Credunt enim eis nō solum uulgus, sed multi etiā philosophorum alteri alteris causam præbentes. Qui enim philosophi cōmunes opinioniones non contempserunt, ad impietate uulgi delapsi sunt, multitudo etiā uicifim cōsentanea impietatis suæ à philosophis uerba percipiens, in falsa de dijs opinione confirmata est. Nam poësis, quoniam in uerbis sonantibus & compositione magnifica utitur, persuasit, imò uerò inflammauit homines ad impietatem, ita seducti non possunt perspicere, nec bonitati nocere, nec prauitatem iuuare unquam posse. Nam non potest caliditas, ut Plato ait, frigiditatem inducere, nec frigiditas caliditatem, sic nec iustitia nocere potest, iustissimus autem omnium deus est, non esset enim deus, nisi esset iustus. Quare alia quædam est uirtus honorum demonum, alia malorum. Qui enim ad nocendum nati sunt, & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarij sunt, contra uerò in eodem esse non possunt. Ab istis autem maleficæ quoque artes constitutæ sunt, hos enim summopere, & præfidentem istorum malefici om-

Polis exitio.

nes ue-

nes uenerantur. Hi pleni sunt omnifalsa phantasticæ uisione, qua facile decipiunt, monstra quædā & prodigia sensui & imaginationi præponentes, unde amatoriam & incentiuam libidinum preparantur, quibus omnis luxuria, & diuitiarum copia, & inanis gloriæ cumulus comparari atq; acquiri creditur, ac falsitate homines decipiunt. Dij enim esse uolunt, cum nidore carnium & furmis gaudeant. His enim uaporibus confirmari & roborari uidentur, hæc omnia eius sunt, qui exactissime ista sciebat. Prenominate enim philosophus, qui maxime omnium ista scrutatus est, prauos demones omnes, qui sanguine gaudent, appellauit, & multitudinē à poëtis & nonnullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui principes demonum secundum Porphyrium.

Caput XII.

Dem declarat malignorum demonum principes Serapin & Proserpinam esse, diuina uerò scriptura Beelzebub prauitatis principem appellat. Sunt autem uerba eius hæc in libro Responsorū conscripta. Malignos omnes demones non temere Serapidi subijciunt. Non enim sacrorū eius symbolis solummodo persuasi sumus, uerum etiam, quia quæcumq; allicunt & quæcumq; repellunt, Pluroni attribuuntur, ut in primo libro monstrauimus. Serapis autem apud Aegyptios is deus est, qui apud grecos Pluto nuncupatur, idcirco prauis demonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoq; dedit hominibus, quibus demones expelluntur, istæ supplices docuit, quomodo brutorum assumpta figura, demones hominibus insiliunt. Vnde apud Aegyptios & ceteros omnes, qui prudentes in agendis caremonijs deorum esse uidentur, corrigi in templis irumpuntur, et anima ita ante inuocationem deorum expulsa, multitudine ceduntur, ita domo ceteris rebus uacua, & munda spiritu, & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum istis plena, & maxime illorum, qui delicatis cibus uiuunt. Comedentibus enim nobis adueniunt, & inhaerent corpori, idcirco ieiunium & castitas maxime laudantur, nō quia principaliter deus bonus istis placetur, sed ut recedat illi, qui sanguine & immundicia gaudentes, ut his fruuntur, in utentium corpora ingrediuntur. Certum enim est, quia uehemens eadum carum rerum cupiditas, & appetitiui spiritus impetus nō aliunde quam ex presentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflamata est, & uoluptatis ardor animum ita exagitat, ut omnis cogitatio ad exteriora uageatur, tunc huiusmodi demonum presentium esse cognoscas, quorum presentia facit, ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo post. Nunquid ait isti sunt illi demones, quorum princeps Serapis est? Symbolum enim etiam horum triceps canis est, ille scilicet qui in aqua, terra, et aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus demon. Is enim ceteros demones tanquam princeps expellit. Sed Proserpina etiam demonum princeps est, quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca. Vnum inquit, Proserpine responsum si apposueris, uolumen istud concludam.

Nature triplicis ego sum lucina puella.

Taurea itemq; triceps missa è coelo aurea phoebe

Quam multe uariant formeq; trinaq; signa

Que terna & simulachra fero terre, aeris, ignis,

Quippe meis atris terrarum est cura molossis.

Serapis qui est Pluto.

EVSEBII

EVSEBII PAM.

PHILIBER QUINTVS.

Quod potentia demonum per aduentum Saluatoris est abiecta.

Cap. I.

*Demoni uis in
Christi aduentu
extinguitur.*

Inde, Quinam sint canes atrè clarè interpretatur, dicens perniciosos demones sic appellari. Verù et si satis à superioribus pateat nò bonos, sed perniciosos demones, quasi deos à gentilibus cultos, nò tamen erit ab re, quoniam multi adhuc imbecillitate quadà animi seducuntur, religionè patrum laudates, cumulatius eandè rem ostendere, à qua nò ab alio quam à prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi enim fatentur tēporibus Saluatoris nostri oracula sua cessasse, & mortem nonnullorū dæmonū accidisse, & ad hæc, ut in superioribus patuit, post euangelicā doctrinam dijs offerri homines improbatum esse. Adijciendū autē est non solū superstitionem dæmonū ruisse, uerum etiā multos atq; uarios principatus cessasse. Ferè enim per omnes ciuitates & castella, reges & tyranni antiquitus erant, ita ut non pauciores principatus essent, quā ciuitates, facileq; à dæmonibus impulsī, alteri in alteros insurgebant. Sic depopulationes regionū, obsidiones urbium, & seruitus maxima uigebat in morem iumentorū captiuīs seruientibus. Vnde facilè cōsideratum est, quam ingens ante Saluatoris nostri tēpora humanū genus calamitas premeret. Quæ omnia diligenter in unū collecta, si non ante cessasse considerantur, nec per successione unum post alterū defecisse, sed omnia simul quasi terremoto facto, post domini nostri resurrectionē ruerunt, quomodo non oportebit euangelicæ ac ueræ salutaris doctrinæ mysterium admirari, cuius prædicatione factum est, ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem ades constitutæ sint, ubi tam uetus quàm noua scriptura ita publicè legitur, ut ab omnibus audiatur. Vnde audientes discunt summa uirtute & uera pietate ac religione uirū simul & mulieres uiuere. Perierunt autem responsa dæmonum, & auguria & aruspicia hominum, nec quis adèd nunc insaniuit, ut postea quā nomen Christi in orbe claruit, audeat clarissimorum sanguine, aut cæde hominū immanissimos demones placare, quā rem prius nò rudes aut priuati solummodo, uerum etiā sapientes & reges faciebant. Quod autē post tēpora Saluatoris nostri, potentia dæmonū fracta iaceat, ipse Porphyrius Christiani nominis hostis in libro, quem aduersus religionem nostram conscripsit, hoc modo testatur. Nunc uerò mirantur, inquit, si tam multis annis peste ciuitas uexatur, quum & Aesculapius & alij dij longe absint ab ea. Postea enim quam Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possumus. Hæc uerba illius sunt. Quod si dij sunt à Porphyri, quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimentur? Siquidem ut uos dicitis, mortalis homo Iesus & seductor fuit, demones uerò uestri & dij & Saluatores, cur igitur omnes simul cum Aesculapio terga uerterunt? uniuersum que humanum genus fusi atque fugati Iesum tradiderunt qui etiam post mortem apud omnes gentes indies crescit manifestissima uiuere signa, & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens, qui aliquā

Iesus deorum cultum aboleuit.

tis per uolunt aduere, tantum unus solus & ipse mortuus potest, ut innumeros deos expulerit, & honoribus eorum destructis, cultum ad se transfulerit. Illi autem & multi & uiuunt, ut dicitis, nec apparent usquam iam, nec operantur. Cur igitur ita sit? quia non dij, sed prauī demones dij uestri sunt. Iesus autem et qui eum misit pater, deus uerus est, ac idèd gloria sua crescit indies, sed humilium genus ad maiorem quotidie uirtutem progreditur. Cumq; oporteret, si dij essent, & humanarum rerum curam haberent, religionem Christi deponere, & cultum suum corroborare, nihil efficiunt, sed conati quidem sepius sunt, & reges ac principes, uniuersumq; Romanorum imperium aduersus Saluatoris nostri euangelium concitarunt, iacent tamen superati, nec totius orbis uires, quamuis ipsorum suggestionibus conspirassent, contra pauculos homines ac pauperrimos euangelij nuncios quicquam efficere potuerunt. Iesu enim mortui diuine uires, pulsus dæmonibus ac falsis deis, qui terrestrem hunc aërem, & cauernas terræ habitare, condemnati in sepulchris hominum, omnib; immunda materia uagantur, sanguine ac uaporibus gaudentes, ad ueram humanum genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decepti sunt.

Cap. II.

Principes certè dæmonum siue aërei siue inferni, postquam uiderunt ab hominibus, nonnullos mortales, quasi deos sanguine ac nido sibi gratissimis honorari motibus, quibusdam simulachrorum, quæ homines in memoriā mortuorum fecerunt, facile amant decipiebant. Præterea diuinationibus, quas demoniaca operatione predicare uidebantur, & uoluptate corporis omnes alliciebant, ad eò ut modo cœlestes uirtutes ac dei, modo heroum animas, quæ post mortem in cœlum ascendissent, ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum, cum à simulachris ad inuisibiles spiritus, qui per simulachra operabatur, & in eis habitabant, cogitatio raperetur, quasi uera uehementer creuit, ita terrestres & aërei demones malignitatis spiritus dij maximi putati sunt. Præcorū etiā heroum, qui maxime colebantur memoria, in maius errorem extollebat, quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq; statuis exprimere conabantur. Animas uerò prodigiose aut incorporeas uirtutes, statuis plerumq; adesse dæmones simulabant. Sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabant. Isti ergo terrestres dæmones aërei atq; inferni spiritus, quos huius mundi principes diuina literè nuncupant, modo bonos se demones, modo deos cœlestes, & nunc heroum animas, nunc alios atq; alios fingentes, in uarios humanum genus errores iniecerunt, ut alij deos, alij heroas, alij demones esse contenderent, & hos alij bonos, alij malos, quos tamen ne nocent, placandos sacrificijs censebant. Ita factum est, ut multitudo, imò uerò innumerabilitas deorum credita sit.

Quomodo multitudo deorum credita.

Cap. III.

Primum enim fulgentia in cœlo corpora, tum propter perpetuum motum, tum quoniam cuncta hæc inferiora perspiciant atque moueant, deos appellarunt. Deinde quoniam heroes uite hominum communiter profuerunt, in deorum numero accepti sunt, quorum turpissima facta theologiæ suæ partem putantes, fabulosam appellarunt, quam postea detestati, quamuis & uera & prisca sit, ad naturalia tamen reducens fabulas negant, nec finem hic fecerunt, sed proprijs quoque passionibus adorabile nomen dei attribuerunt, quod theologiæ genus ita per seipsum iacet, ut oratione confutatoria non egeat. Quid enim turpius quàm Venerem, Cupidinem, & priapum deos nuncupare? Res quoque

humanas

humanas deos fecerunt, orationis enim uim Mercurium, excogitationis Pal-
ladem nominarunt. Ad hæc opera & artes, alias Marti et Mineræ ut bellicas,
alias Vulcano ut omnes, quæ per ignem fiunt, accommodarunt. Extremo ma-
lignos quosdam demones, uarios certè atque multiplices, quos modo deos,
modo animas mortuorum esse credunt, in Theologiâ suam susceperunt. Hæc
cum ita se habeant, ceteris, quia manifeste frivola sunt, prætermittis, de opera-
tione demonum, quamuis in superioribus dictum sit, tamen quia ferè omnes
occuparunt, nunc quoque dicamus.

*Quod demones, quos inter hominum deorumque naturam collocabant,
responsa dare credebantur.* Caput III.

Primum autem Plutarchi uerba in testimonio adducam, quæ in eo li-
bro, qui inscribitur, quod oracula defecerunt, conscripta sunt. Pro-
be inquit asserunt multi, cum à Platone quod qualitibus subijci-
tur, elementum inuentum sit, quæ materiâ uocant, à multis magnisque
dubitationibus philosophos esse liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atque
maioribus satisfecisse dubitationibus, qui genus demonum inter deos & homi-
nes posuerunt. Modum enim excogitarunt, quo humanum genus diuino coniun-
gitur. Laudandus ergo est, qui primo inuenit, siue Zoroaster, ut dicit, siue Or-
pheus, siue quidam Phryx, aut Aegyptius, ut ab utrorumque ceremonijs conijce-
re possumus. Et Græcis autem Homerus promiscue his nominibus uti uidet eor-
dem modo deos, modo demones nuncupans. Hesiodus primus hominum di-
stinctius quatuor genera rationalis naturæ ordine posuit, deos primùm, deinde
demones, postea heroas, postremo homines, à quibus mutationem atque progres-
sum in melius facere uidetur, aurei quidem genus homines in bonos demones
transferens, semideos autem uiros in heroas reducens. Nec necesse est de spacio
temporis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tempore, siue breui,
siue certo, siue incerto demonis anima & herois uita commutetur, nihil ad rem
cum præcorum hominum atque sapientum testimonio pateat, naturas esse quasdam
inter deos & homines, quæ suscipiunt mortalium passiones, quos demones ap-
pellantes & honorantes, leges patrias cõseruabimus. Et post pauca, Rectè mi-
hi dici uidentur non deos, qui longe à terris semoti sunt, sed demones deorum mi-
nistros, oraculis præesse. Qui uero his demonibus peccata & errores attribui-
ant secundum Empedoclem, & ad hæc mortem atque luctum, si mihi parum prudentes
solent uideri. Et paulo post. Est enim ut in hominibus uirtutis diuersitas, &
appetitue atque irrationalis partis, sic in ipsis quoque demonibus, sed in alijs ir-
rationalis hæc pars tenuis est atque imbecilla, in alijs uehementis atque impetuosa,
cuius rei uestigia testimonia que sunt sacra, & ceremoniarum fabulose multis ad
hunc usque diem in locis peracta. Nefastos enim dies & tristes in quibus & ieiun-
ia & planctus in sacris adhibent, ad pellendos prauos demones constitutos
esse crediderim, cuius rei argumentum est, quæ antiquitus fiebat hominum immo-
latio, quæ nec diuinitus introducta fuisse credendum est, nec reges, neque principes
temere charissimos sibi liberos iugulasse, sed perniciosorum demonum ira & im-
petum retrudentes fecisse. Nam demones cum non possint aut nolint anime per
corpus coniungi, quemadmodum Hercules Oetaliâ amore uirginis comotus ob-
sidebat, sic animam hominis corpore detentam petentes, bella, pestes, aliasque cala-
mitates urbibus inuexerunt, nec ante cessarunt quam habuerint quod cupiebant. His
aperitissime Plutarchus precipuus apud gentiles philosophos, ostendit pernicio-
sissimis demonibus homines immolatos fuisse. Quorum si aliqui boni sunt,
cur ita prauis placabantur, cum possent facile boni exorari ut prauos pellerent?
Nunc autem cum nunquam id fecerint, sed turpissima semper uita et obsecris uer-
bis, &

*Dæmones deorum
ministri secundum
gentiles.*

his, & sanguine brutorum atque hominum malignos demones placarint, quo-
modo hæc facientes quæ prauis gratissima sunt deo, & bonis uirtutibus place-
re putabant? Neminem enim fugit non posse bonorum esse amicum, eum qui
sic uiuit, ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neque bonos demones gen-
tiles, sed perniciosos solummodo, uenerantur. Quam rem magis idem Plutar-
chus confirmat, dicens: Fabulosas de dijs rationes res quasdam significare à
demonibus antiquissimis gestas temporibus, & ea que de Gigantibus, ac de
Titanibus decantantur, demonum fuisse operationes. Unde mihi suspitio
nonnunquam incidit, ne ista illa sint, quæ ante diluuium à Gigantibus facta
diuina scriptura tetigit, de quibus dicitur: Cum autem uidissent angeli dei fili-
as hominum quia essent speciosæ, elegerunt sibi ex illis uxores, ex quibus pro-
creati sunt famosissimi Gigantes à seculo. Suspiciabatur enim fortasse quispi-
am illos, & illorum spiritus esse, qui ab hominibus postea dii putati sunt, pu-
gnasque illorum tumultus & bella esse, quæ fabulose de dijs conscribebantur.
Plutarchus etiam in libro ubi de Iside ac Aegyptiorum dijs conscripsit, his uer-
bis utitur. Multo melius autem dicunt, qui que de Typhone, Osiride, & Iside
conscribunt, nec deorum, nec hominum, sed magnorum demonum calamita-
tes affirmant fuisse, quos etiam Plato, Pythagoras, Xenocrates, & Chrysi-
pus præcos secuti theologos excellentiores quam homines fuisse affirmant.
Sed naturam suam quamuis homine superiore, anima tamen & corpore con-
iunctam dixerunt. Quare uoluptate quoque atque dolore alios magis, alios mi-
nus affici. Ut enim in hominibus, ita etiam in demonibus uirtutis & uitij diuer-
sitas inuenitur. Nam quæ de Gigantibus & Titanibus Græci decantant, & A-
pollinis aduersus Pythonem bella, Dionysij præterea fuga & Cereris pere-
grinatio, nihil ab illis differunt, quæ de Osiride & Typhone apud Aegyptios
narrantur. Empedocles autem pœnas etiam dare demones peccatorum con-
firmat. Aether enim eos inquit, & pontus expellit, terra nullo modo suscipit.
Sic ab alio in aliud elementum depulsi, atrociter uexantur quoque purgati primùm
ad locum redeant. Similia uero de Typhone ferunt Aegyptij, quem aiunt inui-
dia commotum, terram simul atque mare turbasse. Deinde graues pœnas persol-
uisse. His similia idem Plutarchus in libro quoque de Casu oraculorum expli-
cuit. Ille inquit demonibus diuinationem attribuens, multa de Delphis, & de
Dionysio dicebat, Nec erat nescius eorum factorum, quæ apud Græcos cele-
brantur, sed dicebat eis magnas istorum demonum fuisse calamitates signifi-
cari, Apollinicum cum Typhonem interfecisset, non annorum nouem, neque ad
tempus fugere necessarium fuisse, sed in alium mundum impulsio, post nouem
magnos annos pœnis purgato contigisse, ut ad oraculum, quod interim The-
mis custodiebat, rediret. Sic se habuerunt quæ de Typhone & de Titanibus
narrantur. Demonum enim aduersus demones pugne fuerunt, & exilia eorum,
qui uicti fuerant atque supplicia, qualia Typhon, quoniam in Osirim, & Satur-
nus, quoniam in cœlesti peccauit, passus est. Quorum honores aut omnino apud
nos defecerunt, aut minores sunt, cum in alio ipsi exulset mundo. Audio enim
etiam Solymos Liciorum uicinos Saturnum maxime ueneratos fuisse. Sed post
quam Archalum & Arithon & Tosibim principes suos interfecit, fugisse inde
ipsum testant, ac ideo neglectum fuisse. His autem similia multa possumus à fabu-
lis accipere. Si uero nominibus deorum nonnullos demones appellamus, mini-
me mirum uideri debet, cum enim deorum unusquisque subijcitur, cuius uirtute su-
stentatur, eius nomine solet nuncupari. Nam & nostrum alius Iouialis, alius Mar-
tialis, alius Mercurialis est, & multi forte ita nuncupati sunt, ut nomine rem
ostendant. Multi contrarias etiam denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

f De ope-

De operatione bonorum demonum secundum Porphyrium.

Cap. V.

Nunc rursus de bonorum demonum uirtute atque operatione à Porphyrio nonnulla colligamus. Iure namque testimonio ipsius crebrius utimur, qui & nostræ religionis maximè hostis fuit, & exactissimè Theologiam gentilium sciuisse putatur. Is igitur in libro de responsis, Pana Dionysij famulum enarrat fuisse, quem cum in numero bonorum demonum collocaet, agricolis quibusdam apparuisse confirmat, quos & reperte postea mortuos asserit sic dicens. Pana Dionysij famulus fuisse Apollo isto responso significauit. Nam cum nouem simul homines in quadam Branchidarum agro mortui essent, interrogantibus quæ nam necis eorum causa fuerat, sic Apollo respondit.

Torus Dionysij famulus Pana auricæ cornis
Per nemora obscura gradiens, mōtesq; per altos
Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.
Gestabatq; manu, multos in corpore uasto.

Prostrauit, mortiq; uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia? Vides figuræ: Perspicis res gestas Panos, quas Apollo exposuit: Quomodo igitur bonus est demon, qui talia faciebat? Sed considera etiam aliorum magnifice facta, quorum gratia cælo relicto, in terra conuersantur. Non enim modestiam aut iustitiam exemplo docuerunt, sed alij obscænis uoluptatibus, alij pugnis, alij uenationibus gaudent. Cum enim ab Apolline quaeretur, si iurandum est, sic responsum fuisse ait.

Sunt calami matri diuum, sunt tympana curæ
Fœmineiq; chori, dura atq; horrentia bella
Pallas amat, nemora & saltas uenatibus apti,
Dianam capiunt. Iunoniq; humidus aër
Debetur, Cereriq; seges, perquirunt Osirim
In latis Nilis ripis fidissima coniunx.

Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissima sunt omni uirtute neglecta, hæc adhibenda esse uidentur. Mineruæ quoq; pugna atq; bella, non pax nec quies hominum, & Dianæ uariæ canes tantq; uenatrici nimium placent. Cur igitur relicto cæteris, quæ ad beatam uitam conducunt, hæc quæ grata dijs sunt, non amplectuntur?

Quod demones coguntur ab hominibus.

Cap. VI.

Magnam uerò naturam demonum ea, quæ istis subiecit, maximè ostendunt. Rectè inquit, à Pythagora dictum est, non sponte inuocatos deos, sed necessitate quadam impulsos accedere, quauis alios maiore impelli necessitate non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine & maximè si natura boni sunt, facilius accedunt. Nonnulli si eum inuocati aduenerint, nocere conentur, præsertim si negligentius quispiam in ea re se habuerint. Hæc enim omnia uera esse ac necessitate omnes inuocatos uenire à responsis eorum discere possumus, non autem simpliciter dicta necessitate, sed persuasionem quadam perfusa coguntur.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc

Mortales quos consilio inuenere deorum.

Et in alio multo clarius.

De cælis Hecate cur huc compulsas uenire es?

Et paulo post respondetur.

Victa hominum præcibus cælestia numina terræ

Coguntur petere, & casus aperire futuros.

Apollo

Apollo quoq; inquit, cogi se hoc responso declaruit
Carminibus domitus Phœbus fulgor ab alto
Defluxit tacitus, purumq; per aëra uectus
Afflatu spirans, labensq; in corda sonoro.
Et subiit mentem innocuam, sanctiq; pacem
Numinis, & peperit mortali ex gutture uocem.

Istis ipsis subiicit dicens, nihil his clarius, nihil diuinius, nihil uerius excogitari potest. Spiritus enim à cælesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur, & anima tanquam basi usus per instrumenta corporis uocem reddit. Hinc igitur patet coactos accedere, ab his autem quæ sequuntur, nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus.

Cessa nunc tandem & uerbis iam pace, uitæq;

Da requiem soluens præcæcædensq; figuras

Et remoue à membris ac lintea dura resoluæ.

Soluite ferta pedes, liquidis & spargita lymphis

Ecq; manu ramum laurus auferte uidentis.

Linea sitq; omnis deleta, omnistq; character.

Quibus addit Philosophus, lineas ergo dicit delendas ut recedere possit, ista enim & habitus corporis atq; uestitus, quoniam inuocatorum habet deorum effigiem, ne recedat, facile faciunt. Quam ergo diuinitatem habent, qui ad tantam miseriam deieci sunt, ut ab hominibus detineantur, neq; uirtute aut sapientia cogantur, sed arte quadam malefica impellantur? Nec ergo Pythagoras, nec tu Porphyri, nec quicumq; illos appellat, rectè unquam dicere poterit, sed nec bonos quidem appellare demones licet, eos, qui à mortalibus, præsertim maleficis atque magis ita illigantur, ut neq; recedere quidem possint cum uelint. Nam si diuina impassibilis omnino natura est, quomodo diserunt qui uelint, lineis, figuris, coronis, herbarum floribus, & uerbis quibusdam ineptis ac barbaris, quasi uinculis ab hominibus uinciuntur? Quomodo autem boni saltem demones erunt, qui coacti hominibus adsunt? Nam si ad benefaciendum uocantur, oportet certè si boni sunt, sponte absque ulla necessitate accedere. Sin autem ad malefaciendum, quomodo boni erunt, qui mala peragunt? & quomodo adoratione atq; cultu digni sunt, qui maleficis hominibus seruiunt, & mala coacti & præter uoluntatem suscipiunt, non uirtutis aut alicuius boni gratia, sed perniciosissimo magorum artificiorum quod idem Porphyrius in epistola ad Anebonum Aegyptium latius exposuit, petijtq; ab eo tanquam in ea re perfectissimo, quare tantam illud artificium uim habeat perdoceri. Sic enim dubitatio interrogat. Magnam uerè mihi dubitationem illud affert, quia ut meliores rogant, & ut peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dii iubeant cæteros esse iustos, iussi multa iniqua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominē, qui multis se diebus ab operatione uenera non abstinent, ipsi uocati ad iniustam uenerem, multos impellunt. Præterea nolunt ab esu carniū ad inuocandum uatem accedere, ne scilicet animalium cæde inquinentur, ipsi uerò nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc qui mortuum tetigit, ei ad uisionem accedere non licet, mortuis autem & cadaveribus animalium, omnes ferè diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere uidetur, quod non dico demoni aut animæ, sed ipsi regi atque reginæ, Soli dico ac Lunæ, aut alicui cælestium deorum famuli nonnunquam & scælesti homines terrorem inferunt, & multa falso dicentes, ad manifestandam ueritatē illos compellunt. Falsa enim profecto dicunt atq; impossibilia, cum cælesti se scissuros, & arcana lidos edicturos, & mēbra Osiridos Typhoni tradituros mi-

nantur, nisi dii respōdeāt. Quomodo enim deieci atq; formidolosi non sunt, qui ficto huiuscemodi terrore tanquā infantes mouent? Moueri autē eos istis Cheremō etiā facer scriba testatur, & hęc illa dicit esse, quibus maximē demones cogunt. Ipse uerō quibus utunt rationes ac p̄ces, qua ratione ualeāt nō uideo. Tu uerō inquit, qui ē limo emeristi, qui sedes in loco, qui nauigio nauigas, qui singulis horis formā cōmutas, & in singulis zodiaci signis cōmutaris. His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicit deū se subicere, nescientes, quia imaginationis sue passionē illi attribuit. Si uerō hęc symbolice dicunt, quia uirtutū signa suarū sunt, expositionē nobis horum signorum afferant. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si Solis esset quemadmodum eclipsis, sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uerō uerba, & quę nihil significant, quod sibi uolunt. Nam si ad uerborum significationem deus respicit, quacunq; uoce eadem res significatur, mouebitur, non enim Aegyptius erat deus, si autem Aegyptius fuit, sed tamen nō Aegyptia lingua, imō uerō nec humana omnino utitur. Quare autem magorum malignitate hęc omnia sunt excogitata, qui nostras passiones deo attribuerent aut si sunt, aut aliter homines de deo cogitant, quā rei ueritas habeat. Et post pauca. Falsum ergo omnino esse uidetur, quomodo necessitas deo possit inferri; nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita frustra per hanc, ut ipsi dicunt sapientiam, de inueniēdo fugituo seruo, de p̄dij emendis, de uxore ducēda, diuinum intellectum perturbant. Hęc ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII.

Magicę autem artis ipsi dii gentium & inuētores & doctores fuerunt. Vnde namq; homines, quibus demones coguntur quā ab ipsis dæmonibus discere potuissent? Neq; putes id ita à nobis dici. Nihil enim nos harum rerum scimus, nescire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gentium, & ad defensionem nostrā idem ipse Porphyrius testis citetur, qui in libro de Responsis, his uerbis utitur. Nō autem solum felicem conuersationem suam, uerum etiam quibus rebus gaudeant, & quibus illigentur dii hominibus significauerunt. Et ad hęc quibus rebus cogantur, & quę sibi offerēda sunt, & quos dies uitare oporteat, figuras quoq; ipsas simulachrorum quales esse debeant, & in quibus locis ipsi uersentur, & omnino nihil est, quod ab ipsis diis homines non didicerint. Quam rem cum multis approbare possumus, paucis tamen erimus contenti. Primū enim Proserpinę responsa de simulachris, quomodo ex qua materia faciēda sint, his uerbis Hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.
Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum
Ponito, tum totum calato & pingito mures
Qui soleant habitare domos, pulcherrime sumto
Hęc ornamenta, atq; animo gratissima nostro,
Tum myrrham, thus, styracem, ipsorumq; cruorem
Conterito pariter murum, sacra desuper inde
Verba cane, tot uerō adhibe muresq; repone,
Quot mihi tu esse uides formas, tum sumito laurum
Exq; eius trunco uaginam aptato, piaseq;
Tunc effunde preces simulachro, & debita solue
Vota, hęc sic facies per somnum meq; uidebis.

His alijsq; huiuscemodi magnus apud gētes philosophus, theologusq; mirabilis, secreta deorum mysteria, sublimia atq; arcana ostendit, quibus dæmonum

uirtus

uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim profunt maleficę istę artes, aut quam utilitatem inanimatorum nobis simulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes insequi, si uirtus & philosophia ad felicitatem sufficiat? sed uideamus qualia sint quę subiecit, caracteres inquit & figuras non parum a deis diligi Proserpina his uerbis significauit,

Quisnam hominum formas aeris neglexit unquam,
Aut auri flaua, aut argenti candida donar?

Quis non miratur? quis non hęc ipsa deorum?

Non autem solum figuras à diis peramari, sed ipsos etiam circumscribi docuit. Contineri enim eos ait in consecrata imagine, quasi in sacra quadam terra. Sacra enim est terra quę dei habet imaginē, quā sublata, illud statim soluitur, quo deus continetur. His omnibus optime astruitur terrestres atq; passibiles demones à genibus colli, quos non iniuria nos penitus cōtempnimus. Vides enim à theologis eorum, & ab illis ipsis cōcedi figuris, & caracteribus eos detineri, cum oporteret non alibi, quā in animo, nec in omni animo, sed ab omni macula remotissimo, & omni uirtute præditos eos habitare. Merito enim certe ad talem animū diuinus aduenit spiritus, nec nobis uirtute ac pietate præparatis, ad suspiciendum deum magicis artibus opus crit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

Vnc autem audias, quę responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat.

Ablata est Pythij uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis, etenim iam cessit Apollo
Clauibus oclusus silet, ergo rite peractis.

Discedas patria, & red eas ad limina sacris.

Oportune istis adiciam illa, quę Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cum igitur ait Amonius tacuisset, tunc ego ad Cleumbrotum dixi. Narra nobis d' amice si placet de oraculis, de quibus apud uos præclara dicebant. Nunc autem omnia extincta esse uidentur. Hęc ego. Tacente autem Cleumbroto, & quasi rubore cōfuso, ac in terram respiciente. Quid oportet inquit, Demetrius de illis quærere, cum omnia ferē hic præter unum uel ad summum alterum defecisse perspiciamus. Quare communiter inter nos consideremus, quam de causa oracula deorum sic debilitata imō uerō extincta sunt. Non enim ignoramus Boëtiam multiuocam propter multitudinem oraculorū appellatam fuisse, quę omnia quasi aquarū fluentia deficcata sunt. Nullibi enim nunc quam in Lebadiā Boëtia oraculum in illis partibus inuenitur. Cætera uerō uniuersa uel silent, uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentium demones mortales sunt. Cap. IX.

D hęc alia quoq; subiecit Plutarchus, quibus gentium dæmonas mortales esse ostendit. Non enim inquit male mihi dici uidentur non deos, sed ministros deorū demonas oraculis p̄cesse. His autē dæmonibus errores & calamitates attribuere, ac deniq; mortales esse opinari barbarice dictum arbitror. Interrogauit igitur Cleumbrotos Philippum, quis & unde adolescens esset. Cumq; audisset, neq; nos ignoramus, inquit d' Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus, cum de magnis rebus dicatur, audacter magis quā uerē subiectis principijs recte ad ulteriora procedere, nec credo te fugere datū esse abs te quod negaueras. Concedis enim dæmones esse ministros deorum. Quid autē inter nos & deos intererit, utrisq; incorruptibilitas & impassibilitas essentialiter inest? Ad hęc cū Eracleo silētio cogitaret, malos quidē demonas esse ait Phi

lippus

lippus non solum Empedocles, uerum etiã Plato & Zenocrates & Chryſippus scripserunt. Democritus autem cum deprecetur bona sibi apparere demonia, ostendit non ignorasse proterua quãdam etiã esse profecto. De morte uerò dæmonum audiui ego ab Aemiliano rhetore uirò prudẽte simulatq; modesto, quem credo multos uestrum cognouisse, quod cum in Italiam pater suus nauigaret circa insulas, quas Echinadas appellant, flatu uentorum deficiẽte, noctu prope Paxas deuenisse. Cumq; omnes penè qui simul nauigabant, attentiores uigilarent, repente à Paxis insula uocem magnam auditam fuisse, qua Thramnus quidam uocabatur, quæ uox nouitate rei omnes magno percussit miraculo. Thramnus enim ille, qui uocabatur homo erat Aegyptius, eius ipsius nauis gubernator, quibus uocatus nihil respondit, tertio uerò uocatus, morem gessit uocanti atq; respondit. Illum uerò multum maiore uocẽ sic exclamasse. Quando iuxta paludem fueris, annuncia tunc Pana magnum mortuum esse. Qua re audita, magno dicebat Epitherses (sic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore percussos fuisse. Cumq; dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci an non hoc Thramni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum, sin uerò tranquillitas maris esset, & uentorum status, cum in eo loco essent omnino deficerent, non esse retinenda quæ audiuerit. Cum igitur iuxta paludem essent, quia nullus erat status uentorum, tunc Thramnus in mare pronum respiciẽtem, magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus Pan mortuus est, qua re nunciata, magnus multorum gemitus, imò uerò innumerabilium miraculo quodam commixtus, subito auditus fuerat, & quoniã multi fuerant, qui ea in nauis nauigabant, cito ac facile cum Romam uenissent, huiusmodi rei rumores uniuersam urbem repleuerunt, & à Tyberio Cæsare qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat, Thramnum accersitum fuisse, cui rei tantam fidẽ Tyberius prebuit, ut philosophis, qui tunc Romæ reperti erant accitis, diligenter quisnam esset ille Pan, accuriose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse coniecturis, ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse, quia à Mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philippus dixisset, non nulli eorum qui aderant, eadem ipsa ab Aemiliano sene audisse testabantur. Tunc Demetrius ultra Britanniam inquit, multas esse insulas desolatas, quarum aliquæ dæmonibus, ac heroibus sunt dedicatæ. Nauigauit autem ipse inquit auxilio regis uidendi gratia ad proximam Britannie insulam, ubi pauci quidem incolæ, omnes uerò sacrosancti, à Britannis habentur. Cumq; ibi esset, magna tempestas in aëre commota, nimbis & fulminibus omnes exterruit. Quam rem incidisse insulares dicebant, quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat, extincta uerò multis, sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt, dum uerò extinguuntur, aut corrumpuntur, aut nimbis & grandine, ut modo pestifero cuncta replent ueneno, esseq; ibi narrabant insulam, ubi Saturnus somno uinctus, à Briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectũ, multosq; cum ipso esse dæmones cultores atq; ministros. Hęc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter, quo tempore dæmonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberij tempore Saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus, omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiã à summis apud gentiles uiros non alio tempore unquam, quam temporibus Saluatoris nostri dæmones extinctos fuisse.

Pan deus mortuus.

Pauci olim in Britannia insulae.

De uetustis

De uetustorum fallacitate oraculorum ex Tencneo. Cap. X.

Erunt quoniam hæc cunctis nota sunt, ad ea transgredi animus est, que neminem è studiosis fugere possunt. Vetusissima enim deorum responsa, omnes Græcorum populi, & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus uir apud Græcos tam philosophia quàm eloquentia nobilis, curiose collegit & refutauit. Vt igitur uerbis eius, ut uideas gentium os ab ipsorum gentium philosophis derisos, oraculaq; deorum figmenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de fallacitate oraculorum cõscripsit. Cum fame inquit Athenienses propter Androgei cædem agitarẽtur, & ad auxilia deorum confugerent, non ut iustitia & humanitate, aut saltẽ poenitentia mentis, quæ contritione placandos deos Apollo respondit, sed mortem morti, pestem pesti, crudelitã crudelitati addidit. Iussit enim singulis annis septem mares, totidemq; foeminas in Cretam sacrificandos mitterent, cuius rei memoria, imò quædam uestigia uel usque ad tempora Socratis quingentis annis postea durauere. Id quippe fuit, quo mors Socratis remorata fuisse dicitur.

Diligite ex omni septem uos corpora sexu.

Atq; ea Minoi regi mandate quotannis.

Per mala sic hæc uestra, dei placabitis iram.

Cur autem deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas, qui primus leges sanxisset, & apud inferos iudex esse propter iustitiam creditur constitutus, tantam ad eum morituram iuuentutem destinasti: an ut fame illius offereres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit, petisset. Cur autem si deus ex ambiguis homines oraculis in perniciem deceptos, crudeliter & iniquiter intrudis? Croesus enim imperium Lidie à maioribus successione susceptum pietate, in deos maiores suos statuens superare, ut eorum patrocinio tutior esset, te Apollo maxime coluit, templumq; tuum Delphice auro atq; argento ita ornauit, ut ditissimum templorum omnium & sit & uideatur. Vnde iura tua beneuolentia fretus, aduersus Persas arma mouere statuit, neq; absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si Croesus Alym transmiserit animum,

Imperium perdet magnum, regnumq; superbum.

Hic responsi ambiguitate tui numinis cultorẽ, qui te suis opibus ditauit eueritisti, & regnum Lidie, quod longissima successione serie in eum deuenerat, in Persas transtulisti, non sponte opinor. Non enim tam piũ religioſumq; regem, & præcipue tui amicũ decipere unquam uoluisses, sed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam si tanq; deus futura cognosceres, non latuisset te non intellecturum oraculi ambigua Croesum. Miser igitur tu, qui Delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis responsa. Insani autem omnes homines, qui ad te quasi ad ueridicum deũ accurrunt, nec me ipsum insanium fuisse inficior, qui & bis ambiguitate, nec ignorãtia tua dicam, deceptus, tertio etiam non diuitijs aut uana re quapiam, sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem absq; quæsiui. Sed mea omittenda forsã sunt, alienaq; simul, quæ temporibus nostris efficiens, omnia confundis. Antiquissima uerò, quæ uniuersis patent omnino prædicanda. Magno Xerxes terrestribus copijs atq; naualibus in Græciã impetu ferebatur. Quare Athenienses, qui bus maxime insensu erat turbati, cũ nulla salutis spes sibi aliunde restaret, ad te Delphice confugerunt. Quid aut tu, num amicos atq; cultores tuos defendisti, minime, sed ligneo muro munitos, derelicta urbe fugere consulisti.

4 Effugite

Effugite externas mundi, & penetrare sub oras
 Ne miseri tardate, feret fuga sola salutem.
 Non saluū caput ullius, non pesūe, manustic
 Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua
 Curribus ecce furit uectus de gente Syrorum
 Mitis erit nulli, rapiet ferus omnia Mayors.
 Non templis diuum parcer, non mœnibus urbis,
 Cuncta igni consumet, an ipsa exterrita magno
 Sudore aspicitis superum simulachra maderet?
 Hęc ne diuinatio est: Nemo profecto conditionem illorum temporum perspi
 ciens hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur.
 Post multas tandem prostratas Iupiter urbes
 Ligneæ mœnia dat Pallas, quam condidit urbi,
 Vnde optata salus felix & palma sequetur,
 Si tantum pugnam non expectarit equestrem.
 Tu uerò Salamis, uel cum successerit aestas,
 Vel cum tristis hyems, proprijs priuabere gnatis.

Quo pacto si Apollo futura quasi præsentia præuidere potest, amissurā scie
 bat filios Salamina, utrum uerò hyeme quando Cerealia semina iaciuntur, an
 æstate, quando metuntur ignorabat? quia uidelicet certum erat non potuisse
 illos ingenti Persarum exercitui resistere. Quo autem tempore aggredereur,
 maleficus ille, qui hæc omnia respōsa fingebat, minime scire poterat. Simili ra
 tione ruinam urbis Atheniensium præuiderat, ac idē fugere illos nauibus, qua
 si ligneo munitis muro cōsulebat, quod etiā Themistocles humani uiribus
 ingenij præuiderat. Sed antequam tu autoritate tua populum mouisses, per
 suadere non poterat. Nunc quid hac de re querentibus Lacedæmonijs respō
 sum fuit, uideamus.

Qui Spartam antiquam colitis uel mœnia uestra
 Aspersione deuicta cadent, uel regis adempti
 Herculis mortem grauius plangetis amaram.
 Hęc certe si quieto tempore cecinisses, omnibus friuola uisa fuissent, sed ter
 rore factum est, ut ignorantia tua lateret. Non enim solum uaticinia, uerum
 etiam aruspicia, & autum uolatus atq; cantus in talibus solent temporibus fa
 cile credi. Considerasti enim urbe prostrata regem quoq; non euasurum: Sin
 autem rex egrederetur, casurum illum nemo dubitasset, qui & multitudinē ho
 stium & uirtutem Lacedæmoniorum non ignoraret. Ita fieri posse coniecisti,
 ut perterriti hostes, admiratiq; animos hominum consilium aggrediendæ ur
 bis relinquerent, quam si tamen cepissent ac diruissent, rex etiam euadere nō
 poterat. Rege interempto, posse urbem euadere sperasti, ac idē ita ex igno
 rantia distinxisti, ut quoque res se uerteret, ueridicus uidereris. Prætereo mul
 ta, quorum ambiguitate magnas urbes plerumq; scimus euerfas fuisse. Nihil
 enim unquam hominibus hæc deorum responsa contulerunt, offuerunt uerò
 sapius, alios in alios cupiditate ac spe uictoriae Apollinis autoritate concū
 tantia. Sed audiamus quid Lycurgo respondit.

Chare loui magno qui templa ad nostra Lycurge
 Venisti, chare & cunctis dilecteq; diuis
 Te ne hominem appellem ne deum: sed quando sacrarum
 Cura tibi tanta est documenta exquirere legū
 Te potius natum cœlesti ex stirpe putarim.
 Has autem concedo libens cognoscere binas

Prima

Prima uia opus est, bina & uestigia uitæ
 Humanæ, quarum una fouet, lætaq; fouetur
 Libertate homines, semper contra altera tristi
 Seruitio & turpi premit, hanc ignauia uecors
 Seditioq; parit, pax illam dulcis amorq;
 Hanc igitur fugiet, illam sed quisq; sequetur.

Quæris an deus sit, & deum potius fore putas, etiam ne coniciens illum pro
 per uirtutem futurum memoriar? Leges autem illi eas cōcedis, quas aniculae
 quoq; medijs fidius & mancipia non ignorant. Quis enim uirtute atq; concor
 dia ciuitates crescere, contrarijs libertatem amitti ambigeret? Sed doce, quo
 modo fortes, quomodo concordēs ciues erunt, nec mortales homines uelis
 hæc uidere, quæ tu nescias. Non autem de rebus publicis atq; grandibus solū,
 sed priuatis etiam ac leuioribus inutilia dabant responsa. De ducendā enim
 uxore interrogatus respondit: Arguam eligito puellam, de filijs autem Neue
 Labdacides uxor pariet tibi perniciosum, demigratione ad aureos migrate ui
 ros, de inani gloria.

Excedit cunctas exculta Pelasgica tellus,
 Thraces equis præstant uirtus sed maior eorum

Est hominum, qui pulchræ Arethuse è gurgite potant.

Non uidetis certe d' Apollo aruspicius & auguribus melior. Multo enim te
 Socrates præstantior, qui cum ab eo quidā quereretur, duceret ne uxore, utrum
 facies inquit, pœnitēbit. Ille uerò qui filios desiderabat, dixisse fertur, nō recte
 ipsum facere, quod de habendis cogitet liberis, cum potius cogitandū sit, quo
 modo si dabuntur, debent gubernari. Ei uerò qui patriā deserere uolebat, quo
 niam infeliciter in ea degeret, non proba ipsum agitare respondit consilia, pa
 triam enim relinquebat, sed suam morositatem que faciet, ut apud alios quoq;
 non prospere uiuat, secum afferēbat. Tu autem d' Apollo non modo uocatus,
 sed etiam sponte nonnullis consulisti. Nam Atheniensibus nihil petētibus,
 uiginti ante uigintiq; post caniculares dies opaca in domo, Dionysio uti medi
 co consulisti, nec præclarum quid, sed quod uel mediocriter peritus medicus
 feiret protulisti. Quod uerò seni cuidam si liberos procreare uellet, iuniorē
 ducendam uxorem respondisti, quid liber, id qui naturæ uires ac ætatem consi
 derauit, non peius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap. XI.

Vr autem ei sapientissimè deorum Charialo ac Archelao Lace
 demoniorum regibus multo utilius fore respōdisti, si agrī quem
 bello acquisuerint mediam Apollini partem attribuerunt. Cui
 porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas, neque
 ita ego te imprudentem audeō dicere. Sint hæc.

Quod Poete responsis laudabantur quasi diuini. Cap. XII.

Archilochum autē poētā omnium poētarū petulantissimū, quidē
 mulieribus ea scripsit, que nemo frugi æquo animo audiret, & Eur
 ipidem à Socratica philosophia improbatū, & Homerū quem Pla
 to tanq; inutilem à ciuitate sua repulit, laudibus ad astra tulisti. Ar
 chilochi enim patri de filio querenti dixisti. Præclarus hic inter homines erit
 d' Thelesicles. Similiter ferē de Euripide: Na scetur tibi filius Mnesarchides op
 timus atque gloriosus. Homerum autem & felicissimum quasi deum, & misē
 rum, quoniam in agenda uita non paruos tulit labores pronūciasti. Quid igit
 tur erat, quo immortalitas tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quælo
 absq; inuidia, ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitari, ad cœlum similiter
 conscenda.

conscendamus. At uituperandas omnes mulieres putas, quæ nobis nubere nō sint, ut Archilochus fecit. Sed propter carmina uidelicet tibi placuit, dī enim & uiri diuini carmine utuntur, nec domus, nec ciuitas aliqua, nec nationes sine carmine probe gubernentur. Quare qui eum occidit Archias à tēplo, quasi selestus exire abs te iustus est. Musarum enim occidit amicum. Quæ uero uirtute dī Euripidem admirati sunt nescio, nisi coronas ac plaudentia theatra solent admirari, an quia publice in arce Atheniensi cœnaret; an quia Macedonum populi eum laudabant, cœlo dignum iudicasti. Homerum uero cur deū, cur felicem fore putabas; cui de morte interroganti respondisti, patriam quære. Nam hanc mater tibi, non pater dedit. Sed non procul à Minois tellure insula est, in qua tibi erunt ultima fata, cum adolescentium abditum sermonem audies. Graue namq; dī sapientissimi uirorum, deorum uolui dicere, graue inq; est, si neque ubi natus est, neq; ubi morietur sciet Homerus. Similicq; mihi uideatur ac sic Scarabeus uehementia uentorum à stercore ubi natus est, ad alia sterora latus Delphicum Apollinem interrogaret, quoniam è stercore natus esset, & in quo deniq; moreretur. Sed de Poëtis hæc tenus.

Quod Athleta diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.

TU uero non Poëtis solummodo, sed pugiles etiam atq; Athletas in deorum tuis oraculis honores conduxisti. Vtinã cum mare metiri possis, & arenarum numerum non ignores, stultos intelligas, & mutos audias, hæc omnia nescires, & illud probe teneres, quia pugiles à calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut asinos quoq; deos putares, aut Diomedem pugilem, non quasi deum honorares. Vitimus heroum Diomedes, quem uenerator sacris. Cur enim dī Græcorum interpres, ut Plato dicit, ad cœlum illum hominem rapuisti? An quia uno icu in olympico certamine aduersarium deiecit, apertisq; pectoribus eius, manu pulmonē abstraxit? O rem mirabilem. An quia quatuor talentis damnatus nō tulit, sed mœre ac ira commotus, columnam qua domus sustentabatur ubi iudicū filij docebantur, subtraxit, miseratq; omnes morte confecit? Sed illud forsitan admiraris, quia in loculum persequentes fugiens, sacrum ingressus, tegmen loculi sic apposuit atq; tenuit, ut inde nō potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis, idē uirtutem eius dī admirati in cœlum ipsum sicut Ganymedē rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi, hunc robore corporis, & quia uiribus bene usus est. Cur nō de asinis quoq; benè calcitrantibus, ut de pugilibus oracula reddis? Precipuus deorum Siluester asinus non Diomedes, quem uenerator sacris. Quippe & Diomedem & multos alios, si calcibus secum certaret, omnino superaret, ipsum etiam pugilem Thasiū ad barathrum de cœlo calcibus facile deieceret. Credamus enim deo, quod etiam Thasius ambrosia nectareq; deorum in cœlo utatur. Nūc demū intelligo diuinū quid esse cœlestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent, omni uirtutis genere spreto, Thasiū pugile imitati fuissent, cui immortalitatē quidē, ut Diomedī dī nō concesserunt. Sic autē honorarūt, ut cum ænea statua eius, quasi animata superpulstantem hostē ceciderit, cumq; Thasij quasi diuinari rerū ignari scelus illud putassent, in mareq; statuam idcirco proiecerint, dī commoti, ingenti anonē penuria eos uexabant. Tu autē Apollo quasi deorū humanissimum ambiguum, ut soles, auxiliū eis præbisti sic dicens. Reductis in patriā exulibus, Cererem metetis. Thasij uero quasi maiori curæ deorum humanitati exules quam statuta forent, restituerunt eos in patriam, & nullam utilitatem consecuti sunt, donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per ora

per oraculum exposuerit, qua restituta, fecunditas agrorum Thasij restituta est. Simile quid Loris accidisse fertur, qui cum Euryculem quasi proditionis conscium in carcerem intrussissent, & post mortem eius statuas dehonestarunt, fame laborantes oraculum acceperunt, ut dehonestatum honorarent, si agros non frustra uellent arare. Non minus igitur Athletas dī uidentur diligere quā boues faginati ab hominibus diliguntur, quibus sacrificatis, tu Apollo placari soles.

Quod etiam Tytanibus Apollo adlabatur. Cap. XIII.

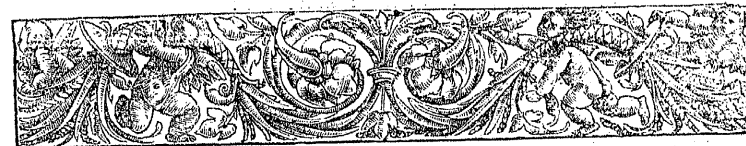
Uid autem dicam, quod crudelissimis etiam Tytanibus sic adularis, ut summos uiros putare uidearis? Quid enim ais de Cypselo. Felix hic uir Cypselus Acacida. Quomodo autē si Cypselus felix, Phalaridem, cuius ille similis fuit, beatum fuisse negabimus imò uero uideo qua ratione Phalaris etiam tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipsi quoq; respondisti. Apollo Iupiterq; pater uitam Phalaridī prorogauit, quia Caritona & Menalippū humanissime tractauit. Nam cum illos infidiantes sibi capisset, patientiam quam dum torquerentur ostenderūt admiratus, dimisit.

Quod ligna & lapides adorandos Apollo consuebat. Cap. XV.

Ethymnensibus autem perutile fore afferuisti, si ligneū Dionysi caput colerent, colunt enim certē Methymnēses ligneum Dionysi caput tibi hortanti persuasi, alij uero lapideis, alij geneis, nōnulli aureis, multi argenteis simulachris sacrificant. Triginta deorū millia in terra esse cēset Hesiodus. Ego autem multo plures lapideos atque ligneos hominū creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi dī Apollo mirabile uisum est, quod ligneū humani capitis simulachrum dum iactū traherent Methymnenses extraxerunt, colendumq; illud diuinis honoribus esse respondisti. Orem mirabilem, ex profundo maris ita repente retibus annexū Dionysi caput profiliuit. Hæc Oenomaus.

Triginta millia deorum in terra.

EVSEBII PAMPHILI

PHILI LIBER SEXTVS.

Nunc in hoc sexto euangelice præparationis uolumine falsitatem oraculorū à falsa de fati opinione profluxisse, neq; aliunde quàm cœlestium motu corporum diuinationē illorum coniectura collectam fuisse, ostendemus.

Quod quæcumque dii gentium præuidebant, cœlestium motu præuidebant. Cap. I.

Disit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius, qui in libro de oraculis manifestè hoc his uerbis aperit. Quæcumque inquit dii facta prædicunt, Stellarum motus ita futura significant, quod omnes & maxime Apollo multis responsis apparuit. Cum enim ab eo quæreretur, marem ne an fœminam in utero habens mulier pareret, fœminam respon-

Futura ex stellis cognoscuntur.

respondit, id est à conceptionis tempore percepisse declarat dicens. Non spera-
to marem Phœbe cum Ararès Cyprîæ radijs tenebratur. Aegrotationes etiã
stellarũ cursu predicabant. Malis enim pulmonem agitari humoribus respon-
dit, quia falebris Saturnus prameretur, & in alio responso. Fatatus tibi adest
dies, quem Saturnus Mauorsq; simul statuerunt. His abunde intellectum pu-
to non diuina quadam uirtute, sed cœlestium motus obseruatione hac ratio-
ne mathematica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinitus quàm ho-
mines afferbant.

*Quod uoluntates hominum satis agi arbitrabantur, liberum negantes arbitrium,
idq; deorum consilij persuasi. Cap. II.*

Quare modo attentè considera, quod non solũ exteriora, & quæ
in potestate non sunt, uerum etiam uoluntates hominum fatatas
arbitrabantur. Sic enim ipse Apollo cum de milite quodam inter-
rogatus esset, quare tam periculosa rei studeret, respondit dicens.
Mars eum genethliacus cœcitauit, adeo autem generosi quidem il-
li dii fatatum extulerunt, ut nec templa sua defendere se posse à fulminibus cõ-
fiterentur. Qua igitur spe uota illis redduntur, aut cur pie colendi adorandiq;
sunt, qui sibi ipsis sufficere nequeunt? Quæ omnia oraculo suo his uerbis edi-
to Apollo confirmauit.

Vos ab Erichonij generati sanguine magni
Qui quando structura cadet pulcherrima templi.
Percupidi scire hæc oracula nostra petistis,
Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
Exiliatq; ather, quæ templa excelsa deorum
Sub medijsq; undis naues multasq; cremabunt
Atq; altos ferient montes, ipsosq; fugabunt
Pastores trepidos, speleatq; pascere cogent.
Tunc quoq; terrifico percussum hoc fulmine tẽplũ
Ardebit, sic stat fatorum immobilis ordo
Ferre autem longe præstat quodcunq; seueræ
Et fixa & stabili statuerunt lege sorores.
Esse etenim certum, stabile, inuolabile semper
Quicquid nent fufis Parcæ rex iussit olympi.

Si ergo nec templa sua defendere dii possunt, sed uenire necesse est, quæ Par-
carum fufis sunt euoluta, quid oportet deos aut colere, aut de futuris interro-
gare, si tam bonorum quàm contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit
igitur hæc necessitas dijs omnibus spretis sola ueneranda. Quod si parcarum
dominus Iupiter est, qui quodcunq; fufis Parcæ cõuoluent, immobile fore sta-
tuit, cur non cæteris omnibus relictis, solum illum deum, & solum bonorũ lar-
gitorem magna prædicas uoces, presertim cum ipse solus consilia Parcarum,
ut alibi dicis, mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum, illum se-
quendum atq; colendum solummodo astruit.

Quod facta magica ni solui posse Apollo respondit. Cap. III.

Qontra uero Pithius Apollo maleficis artibus fata solui conten-
dit. Cum enim quæreret quidam, cur ineptus ad rem quampiã ab
Apolline iudicatus esset, quidq; faciendum esset, ut quasi suscipe-
retur, fatorũ impediri uel eum respõdit, quam magicis artibus ef-
fugere poterat. Vnde aperte patet magicam diuinitus autem ho-
minibus concessam, ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrij non
mea

mea sunt. Qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit, quomodo
ipse qui deus est, fatatũ templi non reppulit incẽdium? Nobis autem illud etiam
cõsiderandum est, quam dignus dei appellatione ille sit, qui nõ ad philosophiã,
sed ad malas artes homines hortatur.

Quod Apollo nonnunquam mentiri se fatebatur.

Cap. IIII.

Porphyrus autem mentiri quoq; deos fatetur, exquisitã futurorũ
cognitionem dicens non hominibus solum, sed multis etiam deo-
rum incomprehensibilem esse, unde interrogati, non spontè men-
tiuntur inquit. Quare predicere solent non posse uerè se responde-
re, homines aut ex amentia perseverantius cogunt ut respondeat.
Apollo igitur Delphicus cum huiusmodi cœli ac cõtinentis affectio esset, ut ue-
rum præuidere non posset, retine dicebat per uatem uim istam, & potentia uerba
hæc non proferas, falsa dicam si coges. Et in alio responso: Nihil hodie, inquit,
stellarum mihi uia dicendum præstat. Deinde concludens ait: Manifestum iam se-
cimus, unde falsitas ad deorũ oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autem di-
cimus, hinc patere nihil in deorũ oraculis diuinũ fuisse. Quomodo enim di-
ci, qui natura ueritas est mentietur? aut quomodo boni dæmones falsitate quæren-
tes fraudabunt? quomodo etiam homine superior erit, qui stellarum motu im-
peditur? Sed mortalem quidem hominem, cui aliqua cura uirtutis sit, nulla ratio
ne cogi posse ut mentiat non dubitamus. Nam si etiam uerba & cædem mina-
beris, non dubitabit exclamare, ense acue, ignem asseras, corpus meũ incidas,
totum cremato, stelle in terrã antè descendunt, & terra in cœlum ascendet, quàm
falsum à me quicquam audias. Deum autem aut bonos demones ad continentis
cœli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus? minime.

Quod falsa est opinio de fato.

Cap. V.

Non enim dii aut boni, sed perniciosi ac nequam dæmones sunt, qui
libertatem nostram destruxerunt, & stellis non exteriora solum, ue-
rum etiã uoluntates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset, *Cœlum hominis
animũ nõ cogit.*
iaceret omnis philosophia, iaceret pietas, nulla esset laus uirtutis,
nullus fructus laborum, nec puniendi essent improbi, nec admiran-
di studiosi, si non libera uoluntate & nostra spontè susceptis laboribus, sed ne-
cessitate fatorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euertit opinio.
Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuiq; hominum, esset ne-
cesse hæc me agere, & te illa, quid oportet cura laboreq; confici? Nam si qui mi-
litiam ire cupit, nõ spontè, sed fatis coactus id cupit, & latrones similiter ac adul-
teri cæteriq; nequissimi homines, & ecõtra modesti & iusti fatis compelluntur.
Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisquam moneti ac præcipienti men-
tem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit, non sunt potestatis hæc meo
doctor, ac ideo quid oportet sollicitũ esse, nisi etiã fatis hæc mihi sollicitudo de-
stinata sit? Quod si docendi præcipiendiq; tibi necessitas instat, frustra tamen do-
ces ac præcipis, faciam enim si fata uolunt, imò uerò laborandum mihi non est.
Aderit enim mihi necessariò quod fatatum est, & profectò, qui hortatur & do-
cet, qui peccantes castigat, & probos commendat, is re ipsa liberum nobis arbi-
trium inesse ostendens, solo fatorum utitur nomine, similiterque facit, ut si quis
bonitatem naturæ, qua uniuersa gubernantur nequitia appellet, uocabulo, eo-
dem enim certo pacto cum manifestè omnes non aliunde, sed à libera nostra uo-
luntate admonendos filios, castigandosque seruos inducamur, & spontè nos
aliud uelle, aliud nolle cognoscamus. Vehementer errat, qui hæc necessitate fa-
torum fieri contendit, & studia hominum retrudit. Exhortatione namq; atq; do-
ctrina bene uitã agi humanã uidemus, quæ omnia unã cum legibus hæc opinio si
sibi

g

*Exhortatione nã
fato castigatur
humana uita.*

sibi constet, radicatus euellit, non enim erit opus aut peccantes castigare, si quidem coacti fecerunt, aut honores probis uiris retribuere, quæ utraq; profectò uideamus magnam uim alterum ad improbitatem reprehendendam, alterū ad probitatem amplectendam retinere. Pietas enim in deum nonne funditus euertitur, si nec ipse deus nobis, nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest prodesse? Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri, non omnino amētissimum erit ab exteriori quadā uī, quasi animi experies moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus, alia sequimur, ut quemadmodum dolere, gaudere, uidere, audire non ratiocinando, sed re ipsa comprehendimus, ita à nostro ipsorum cōsilio, aut fugiendum aut sequendum moueri nos profectò sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autem multa præter uoluntatem eueniunt, quibus turbantur, distinguenda res elegātius est, cōsiderandumq; qua ratione fiant, uidebimus enim non fatorū, sed alia quadam atq; sublimiori prouidentie ratione ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Vniuersa igitur diuina prouidentia existere ac gubernari, uera pietatis prædicant iura, propria uerò ratione singula secundum formas suas, quædam habitu, quædam natura, quædam sensu, alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur, & alia quidem antecedente ratione facta, alia uerò cōsequente ad ea quæ per antecedentem producta sunt, uarium totius atq; diuersum constitutum ornatum. Cumq; singula rerum genera propriam naturæ determinatamq; fabricā à prima causa cōsecuta sint, hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet? cum enim non simplex quædam res homo existat, sed à duobus cōtrarijs animo atq; corpore constet, cumq; corpus ex cōsequenti, ut organum animo attributum sit, anima uerò de intellectus substantia prædicente sit ratione creata, & illud quidē irrationale ac mortale, hæc autē rationalis incorporea atq; immortalis, cumq; corpore beluis animo rationali immortalisq; nature coniugamur, iure ita cōpositum hoc animal cū simplex natura sit, dupliciter diuersaq; uia iuuendi rationem complectitur. Nam & nature corporis seruit, & diuinitorē partem, si seipsum cognouit, non spernit libertatis suæ cupidum, ita idē seruit & liberum est, talem enim à deo corporis atq; animæ, quibus ipse sciuit rationibus, coniunctionem homo consecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi nature sunt fati uocabulo abusus necessitati subiicit, uehementē errat, si enim necessitas, quæ impediri non potest, fatū esse intelligitur, multa uero animæ & corporis naturam consequentia impediuntur, infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidunt, quomodo fatum & natura idem atq; unum erit? Fiant enim in nobis multa uoluntate, quæ in nobis est, cuiusmodi sunt, quæ secundum naturam animæ appetimus, Multa etiam corporis natura fiunt, alia istis animo dico & corpori accidunt, quæ alijs natura conueniunt, sed neq; animi libertatem, neque corporis naturam, neque quæcunque forinsecus accidunt, iure quispiam à causa subtrahat. Causa uerò omnium, & quæ libertatis nostræ sunt, & quæ naturæ corporis sunt, & quæ accidunt extrinsecus deus est, à quo uniuersa quæ sunt producuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit. Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus, alia præter opinionem accidit nostram, meminisse tunc debemus cōiunctionis huius nostræ, quæ corpore atque animo constat, unde rationalis atque intellectiua anima in infantis corporis præter naturā suam irrationalis esse uidetur, & intellectus ægrotatione corporis uersus insanit, & senectute instrumētis omnibus intellectis, ne intellectusq; animæ uirtus hebetatur. Dolores rursus præter naturā uehementius corpus urgentes, libertatem animi deiciunt doloribus uicta, corpus consequitur, ita patet inuictabilia quædam uincula libertati animæ, partim à natura

Causa omnium
deus.

natura corporis, partim ab exterioribus imminere. Sed uoluntas hominis ad tantum uirtutis interdum peruenit, ut & nature corporis & exterioribus cunctis resistat. Corpus enim plerumque ad Venerem fertur, & anima habens utens rationis subigit corporis impetum atque domat, fame, siti ac frigore corpus conficitur, & remedia quæritat. At uoluntas e contra, ea ipsa nonnunquam eligit, & ieiunio ceterisque laboribus appetitum carnis frangat. Præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum, & uoluntas laborem plerumq; amat. Multi autem peiora secuti, naturalem usum ad eum, qui præter naturam est, cōuertunt, masculi in masculos turpitudinem operantes. Ita non in omnibus ratio uincitur, sed interdum ipsa ducit, interdum autem ducitur, adeo ut nonnunquam mori melius quam uiuere iudicauerit, proprijs homo manibus seipsum interimat. Si ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset cōcertatio, non magna bene uiuendi esset difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit, inter homines, inter beluas, inter ignem etiam atq; aquam, continentemq; aëra, non est sibi solummodo pugnantū aduersus coniunctam corporis naturam, uerum etiam ad infinita penè exteriora. Crebra enim etiam ciborū & continentis temperies, aut e contra, æstus aliaq; huiusmodi complura natura quidem facta, nobis autem per accidens ingruentia non parum propter corporis naturam, quæ facile potest exterioriores sufferre, uoluntatem hominis perturbant. Ad hæc illi, quibus cum uiuimus uoluntatem plerūq; nostram rationibus, aut quouis alio modo ad suam conuertunt, & alias meliorem, alias peiorem efficiunt. Solet enim conuersatio praua nocere, sicut e contra bona prodesse, Bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit, ueluti etiam prauis conuersatione corriguntur. Sic igitur rationalis animæ uirtus huc atque illuc ab exterioribus fertur. Rursus autem uirtutibus suis diuinis aliquando superat cuncta, & inuictō robore philosophatur. Quid dicam, quod quibusdam seculis excelsō magnæq; animo homines & robustissimis corporibus abundarunt, nonnullis e contra? quæ omnia gubernatio nisi totius aptissimè congruentia quam maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus autem simpliciter tam his, quorum nos sumus causa, quam his, quæ aut natura fiunt, aut extrinsecus accidunt, una omnipotens atq; omnia penetrans prouidentia dei præsidet, quæ ineffabilibus gubernans rationibus, multa etiam eorum, quæ natura sunt commutat, auxiliumq; affert, ut ea quorū nos sumus causa & eligamus, & operemur. His omnibus tripartito, ut diximus, diuisis, in ea, quæ in nobis sunt, in ea, quæ secundum naturā, & in ea, quæ per accidens fiunt, omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis, nullum locum fatorum possidet ratio. Hinc etiam unde malorum scaturiat fons aperitur, qui nullum locū habet in his, quæ secundū naturam, aut corpore, aut animo fiunt, sed nec in his quæ forinsecus accidunt. Solummodo autem in libero animi motu, quando non secundum naturam, neq; rectè mouetur, sed à regia exiens uia, sponte (dominus enim sibi ipsi animus est) præter naturam fertur. Cumq; præcipuū honorem à deo acceperit, ut liber sit, & sui motus iudex, diuina quædam lex iniuncta sibi naturaliter est, quæ in ipso anteriore recessu exclamat, Via regia proficiscaris, nolī ad dexteram aut sinistram declinare. Via ergo regia recta est, quam unicuiq; animæ quasi natura insinat legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam, per potestatem uerò liberam effecit, ut in ipsa essent uirtutis præmia sine uī aliqua eligere, cum possit etiam contraria male. Ita si proprio motu naturalem despexeris legem, fons uitiorum sponte, non aliunde, neque ulla necessitate, sed libera uoluntate atque iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est, deus uerò inculpabilis est, nec enim prauam deus, aut naturā, aut substantiam animæ creauit. Cum enim ipse bonus sit, bona sunt omnia quæ ab eo

Corporis impetus
ab anima do
natur.

creata sunt. Bona igitur sunt omnia, quæ natura insunt. Vnicuique rationali animæ liberum arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum, ideo quando male agit non est natura culpanda, non enim natura, sed præter naturam malum agit, cum sit electionis deprauate, non naturæ opus. Cum enim uirtus eligenda bona inest, si ea non eligit, sed sponte melioribus spectis, mala imitatus sequitur, quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse, præsertim cum in vitam atque salutarem legem uolens contempserit. Quod ergo istis omnibus reiectis, à necessitate motuque Stellarum omnia deprehendere putat, nec nobis, sed uirtuti qua omnia mouentur, peccandi causam tribuit, is quomodo non impius atque amens erit? Nam si fortuna & casu absque aliqua prouidentia ferri omnia opinatur, impietatis crimine reus mente captus quoque uidebitur, quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspicit. Sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur, quoniam tamen non peccare uel factorum delinquentes concedat necesse est, causamque dictorum diuinæ attribuat prouidentia, mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellas, impius profecto iudicabitur, imò uero pessimus omnium, qui à creatore uniuersi, alios ad adultèria, alios ad rapinas, alios ad alia uitia impelli arbitretur. Vnde sequitur, aut hæc peccata non esse, aut peccandi causam in creatorem referri. Nam siue cum uideat uniuersa, cunctisque adsit, peccare homines cogit, siue stellarum motui uim cogen di concessit, ipse certe aut per seipsum, aut per orbis cœlestes, quasi per organum nolentes homines ad uitia immittit. Quare non iure homo, sed creator eius peccator erit, quo dogmate nihil scelestius excogitari potest. Ita qui factorum necessitatem esse credit, is aperte deum & prouidentiam negat, ueluti contra, qui deum uniuersis præesse putat, uim factorum omnino destruit. At enim id est deus, quod fatum, aut diuersum. Idem certe non erit. Nam si seriem causarum inuitabilem cœlestium motu effectam factum esse opinatur, quomodo elementa corporea, unde cœlestia etiam constant, priora fato non erunt? Quod si elementa & rationis & animæ expertia sunt, deus autem incorporeus & uita & sapientia est, rebus omnibus, & ut sint, & ut bene sint, bonitate sua largiens, non erit profecto unum ac idem deus & fatum, quod cum cœlestia corpora consequantur, eorum accidens est. Si ergo diuersum, quærendum, utrum melius deo est, an non. Sed nihil deo melius, nihil potētius excogitari potest. Vincet ergo deus, superabit exterminabitque omnino fatum, aut si patietur ipsum exare, cum possit uim eius malignam compescere, ipse ad seipsum malignitatis causam attrahet, imò uere siquid creator omnium deus est, fatum quoque ab ipso productum est. Ita nulla uidebitur sibi curæ uniuersum esse, cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionem, & ab his quæ à libera potestate animi fiunt, aperte prouidentia pateant effectus. Nam etsi mille quædam partim corporis, partim externarum rerum, animum plerumque à uirtute repellant, ad omnia resistit, & inuicta diuino auxilio, libertas humana euadit, quæ res certamine martyrum, qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula, comprobatur. Infiniti penè homines, non solum Græci & Barbari, uerum etiam mulieres, teneraque puellæ intrepidè cruciatu omni superato, libenter à corpore abierunt. Nec quisque poterit factorum necessitati hæc accommodare. Quando enim alias talia cœlestium motus effecit certamina? aut quando uita hominum ante Saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unquam fuit, quæ prauam suam perditionem deijceret, & cognitionem ueri de omnibus immitteret? Quis autem sapiens unquam potuit doctrinam suam ad uniuersum orbem dispergere, & deus uel ab omnibus uel à pluribus credi? Quod si hæc nunquam fuerunt, non est certe

causarum

causarum series, & fatalis necessitas omnium horum causa. Nam si esset, profecto alius quoque eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quibus porro fati, Saluator noster deus uerus per uniuersum orbem prædicatur, & qui apud Græcos, uel apud Barbaros dii putabantur, non alia re quam prædicatione nostri Saluatoris desiciuntur. Quod uero fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmauit, qui nullam esse factorum uim docuit, atque docet, quomodo igitur ipsum fatum non esse se ipsum prædicat? Qui autem prædicationis euangelicæ gratia uel certatim iam multis annis, uel etiā nunc certant, quomodo ad unam uoluntatem & fidem, & ad eandem uirtutem animi uiuendique rationem diuersis temporibus, & tam multi nostra memoria compulsi sunt. Quis mentis compos credere unquam poterit iuuenes simul ac senes, uiros & foeminas, seruos & liberos, doctos atque indoctos, non in uno climate orbis, nec in eadem hora natos, sed ubique terrarum & diuersis temporibus factis coactos, unam & eandem, notam atque inauditam doctrinam, & quidem cum periculo mortis patriis ritibus anteposuisse, & ueræ philosophiæ dogmata duricius uiuendi, quam delicias maluisse. Cecus profecto de his, ut trito pro uerbo dicitur recte iudicaret, non necessitate, sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipforum gentilium philosophorum uerba contra eos, qui fatum esse opinantur. Cap. VI.

Pura dicere possem, sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris confundere instituiimus, Oenomaum rursus audiamus, qui magno animo in libro de maleficis artificibus, his aduersus Apollinem uerbis utitur. Sed eas igitur in Delphis tu, neque possis tacere cum uelis, sic louis filius Apollo uult modo non quia uult, sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hunc sermonem deductus sum de potestate nostra, quam fundamentum humanæ uitæ multum appellat, diligentius querere, hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Democritus autem, si bene memini, atque Chrysiippus, alter seruam, alter semis seruam pulcherrimam omnium humanorum rem conatur ostendere, de quibus tamen non multum curadum est. Quod si deus etiam aduersus nos est, quid faciemus? Sed non est æquum uel Apolline repugnante, ueritatem prodere. Christo enim Chironis sic respondit: Patria relicta, Eubœam pete, tibi fatatum tibi est urbem ædificare. Quid ais ô Apollo? An non est potestatis meæ patriam relinquere? quod si mihi fatatum est tibi urbem ædificare, siue tu consulas siue non, & siue ipse uelim siue nolim, omnino faciam, eritque mihi necesse etiā si nolim. Sed forte melius est tibi, quam rationibus credere. Aliud igitur afferas, nuncia Parisi ô Thestides in Aeria urbem sibi cōdendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu non præciperes, quoniam fatatum est. Aeriam autem Thasum insulam Archilochus Thestidis filius prius appellatam fuisse docuit, & Parisi coloniam illo mittere persuasit, qui uidelicet nunquam id fecisset, nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam octosi sumus, age nunc mihi responde. Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe, respondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non alium de uidelicet quam sensu, perceptioneque quadam nostra. Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Vt ego quid dico, homines ex hominibus, alter maleficus, alter malefici redargutor. Vt uero tu diceres, alter homo, alter deus, & alter diuinator, alter scyphanta. Quod tibi facile concedam, si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais? An non recte iudicauimus sensu ac perceptione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat, quomodo aliquis ad Delphicum oraculum ueniat, nisi sentiat intelligatque alicuius se rei indigere? Quomodo autem Chrysiippus, qui se in seruitutem induxit, id quod dicebat

g 3 bat

Fatorum necessitas dei excludit.

bat intelligebat et aut quomodo uel cum presente Archelao disputat, uel absenti Epicuro responderet, si nec quid sit Archelao, nec quid sit Epicurus omnino percipit, ne percipere potest, imò uerò nec quid ipse sit: Si hæc aduersus uos quispiam diceret, nullo modo ferre possentis. Quare o Democrite, & o Chryssippe, & tu o celestis diuinator, si molestum uobis uidetur, cum quis intelligentiam atque sensum eripere a uobis conatur, nonne nos quoque molestè ferre debemus si magni sensum & mentem uestram putatis, nobis autem facti necessitatem nescio quam incuriatis, quum alius uestrum a deo esse afferit, alius ab atomis deorsum latet, ac inde sursum repercussis, que modo coniunguntur, modo resoluuntur fieri contentum aperit eo sensu ac mente, quo nos aliquid percipimus, nec fugit nos quantum interest inter ambulare ac ferri, aut inter uelle atque cogi. Quorum hæc quia hæc nescire uidearis o Apollo, quænam sint ea, quorum dominum sumus, que a nostra uoluntate dependent. Hæc certè uoluntas nostra non paucarum rerum principium est. Tu autem cum omnia scias, hoc principium ita te latet, ut quæ hinc sequuntur, nullo modo scire iudicaris. Nonne igitur imprudens, qui Laio respondisti, quia interimi eum a filio fatatum esset? Ignorasti quippe, quia uoluntatis sue dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est, coniunctionem nescio quam esse causarum & seriem. Utuntur autem sapientiores ratione quadam Euripidis. Laio enim aiunt dominum sui fuisse, siue uellet filium procreare, siue noller, filio uerò nato necesse fuisse ab eo interfici, quare potuisset id rectè Apollinis providentia percipi, uerum filius quoque sicuti & pater sue uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis, & non dare, sic ille interficere & non interficere poterat. Huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis, qui etiam apud Euripidem ad Laio dicit: Vniuersa tua sanguine corruerit domus. Series igitur causarum quænam fuit? Cædes patris antecessit, & enigmatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Adhæc alter nepotum regnum rapuit, alter profugus Adrastus filiam in uxorem duxit. Vnde septem duces ridiculose mouentur, quæ series ista conglutinauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset, aut Locastes nuptias repulisset, quomodo maledictionem illam Euripideam in filios edixisset? Præterea si Oedipodis filij conuenissent simul, uel uicissim regnare, uel si qui profugit, non ad Argos, sed in extremas terrarum oras abiisset, uel si cum in Argos uenisset, Adrastus ei filiam non dedisset, uel si uxore deducta in patriam reduct non curasset, aut si cuperet quidem ipse. Adrastus uerò & cæteri duces contempserunt, aut si cum parati ad pugnam in Thebas petissent, timore percussus frater cum fratre conuenisset, quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem, sed seriem istam rerum necessariam pernego, quamcumque enim rem mihi obtuleris, simili quodam pacto eam incidere potero, ac ita ostendam nullam esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia, & causas rerum agitabiliu liberè homines mutare possint, an non intelligis, quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouentur? Quæ omnia tu nullo modo sentire uideris Apollo. Tibi Iupiter dedit Locro respondisti, dabitque mala. Non rectè o Apollo, non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iupiter huius necessitatis autor nos ac seipsum non punit. Ipse quippe necessitatè agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur, qui huic serie resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artè depone. Erit enim quod fatatum est, etiam si non prædixeris. Lycurgum autem illum qua ratione laudasti o Apollo? Nam si bonus erat, non illi hoc, sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus, ut tu prædicas, non spontè, sed uoluntate erat. Quasi quispiam mente captus formosos laudet, & deformes uituperet, uere namque neque homines dicere possunt. Noluisti nos o Iupiter bonos esse, imò uerò

uerò etiam coëgisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chryssippe atque Cleanthes nulla laus attribuenda est, si boni fuistis, ita uirtutem quidem laudabo, uos autem minime. Quare Epicurum quoque non dignum fuisse assero, quem ob probrijs peteres. Mollem atque inultum appellas eum o Chryssippe, qui iuris sui non fuit? Hæc quomodo dicebas, si spontè ipsum peccare non credebas? Hæc Oenomaus, qui tibi si non satisfacit, reliquos philosophos perlegere non graueris. Multi enim atque insignes aduersus huiusmodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua, quoniam multi tam docti quam indocti falsa opinione tenentur, lumere statui.

Idem ipsorum gentiliu philosophorum uerba contra eos qui fatum esse opinantur. Cap. VII.

Rimo igitur Diogenianum aduersus Chryssippum audias, Chryssippus enim & nos causam esse agibilem, & omnia fieri fato contentens, Homeri testimonio utebatur, quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostendit. Sed Chryssippi quædam prius ponemus, qui in primo de fati libro, necessitate omnia fieri autoritate multorum arguit, & demum Homerum inducit dicentem:

Que data forte mihi est nato fors me inuidia pressit.
 Que nato inuoluit filis sibi Parca seueris
 Quum mater peperit illum. Et alibi:
 Non est qui fixas Parcarum auertere leges
 Effugere aut possit.

Non recordabatur enim, inquit, contraria istis alibi Homerum cecinisse, quibus & ipse Chryssippus in secundo libro tunc usus fuit, cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat, quid enim clarius atque acrius illis? Ut caderent tribui: sua certè amentia causam.

Et rursus:
 Quam falso accusant superos stulti quezuntur,
 Mortales etenim nostrorum causa malorum
 Nos sumus, & sua quemque magis uecordia lædit.

His enim & horum similibus non esse cuncta necessariò & fati faciunda nobis probatur, quamuis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chryssippi dogma confirmatur. Non enim omnia, sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit:

Que data forte mihi est nato fors me inuida pressit. Non omnia profectò, sed mortem fati ac necessariò euenire ostendit, hoc ipsum etiam illud uult.

Quæ nato inuoluit filis sibi Parca seueris. Non enim omnia, sed quædam fato destinato necessariò sibi euentura confirmat. Illud quoque ab Homero optime dictum est. Non est qui fixas Parcarum auertere leges. Effugere aut possit. Quis enim potest quæ necessariò impendent effugere? Non ergò suffragatur Homerus Chryssippo, uerum etiam refragatur. Ille namque apertissimè a nobis multa fieri prædicat, necessariò autem cuncta fieri nunquam ab eo dictum est. Chryssippus uerò necessitate fatorum cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta sit, non pollicetur ueritatem rerum docere, sed uarias hominum opiniones plerumque ponit, unde non est alienum ab eo contraria nonnunquam dicere. Philosophis autè & contradicere ipsis, turpe est, & poetarum uti testimonio magis quam ratione turpissimum. Putat autem insolubilibus uti argumētis expositione nominum. Fatum enim dicit dictum quoddam determinatumque diuinitus esse, Parcas autem econtrario, quoniam nemini parcant. Sortes, quia ita sortitum unicuique sit, ac ideo tres esse Parcas arbitrant, quia tria sunt tempora in quibus omnia inuoluuntur. Lachemique dictam esse, quia λαχάνειν græcè, euenire per sortè designat. Atropon, quia uerti non possit. Cloton, quoniam cōtorta & coordinata omnia

*Quid fatum,
 Parca, Sog-
 tes.*

teneat, hoc enim nomina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego autem satis mirari non possum, quomodo nihil se penitus afferre non sensit. Significient enim nomina quemadmodum exposuit, positæque ab hominibus sint ea de causa, cur igitur ô Chryssippe uulgares ubi que opinione sequeris? An forte, quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti neminē esse hominē, qui non æque ac Orestes & Alemeon insaniam, præter solum sapientem. Deinde addis unum uel duos aut admodum paucos sapientes fuisse, opinionesque multorum de gloria, de diuitiis, de regno, de uoluptate, quæ omnes penè bona arbitrantur, tanquam uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes penes leges malè positas à rebus publicis putas? Cur autem tam multos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt, quæ falsas opiniones non habent, nisi forte rectè tunc omnes opinari dicas, quædo tunc cum cōueniunt. Cum uerò diuersa quam tu putant, tunc furiosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines, non erit nobis argumentum rectè illos sapere, qui tecum cōueniunt. Deinde quare omnes uerere dixisti, cum laudare quasi sapientes, quia te sequuntur, debuisses? Ad hæc etiam si non furere illos ego afferam, cum tamen à sapientia longe absint, ridiculosum est propter positionem nominum eorum uti testimonio, quos non præstantiores teipso, neque sapientiores arbitraris, nisi forte eos, qui ab initio hæc nomina excogitarunt sapientes fuisse contendas, quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita, quomodo ergo nominibus significatur, omnia simpliciter factis fieri, & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & Parcarum numerus, & nomina ipsarum, & fusus, & glomeratum in eo filium, ceteraque huiusmodi inuitabilem à seculo determinationē causa ostendunt. Quæ tamen necessitas earum rerum solummodo est, quæ necessariò euentura sunt, quæque aliter accidere non possunt. Quæ uerò non quas infinitas esse scimus, earum alias dijs homines attribuerunt, alias uoluntati nostræ subiecerunt, alijs natura præest, alijs fortuna, quam mutabilem atque ineffabilem esse uolentes, præstari homines significare in pila sedentem depingunt. An hæc omnibus ita esse non uidentur? Ita quecunque fato aut fortuna fiunt, omnia diuinitus fieri arbitrabantur, quæcunque autem nos agimus, nostræ uoluntati attribuunt. Quare uides non attestari tibi uulgarem hominum opinionem, sed potius repugnare. Paulo post deinde ait: Sed in primo quidem libro huiusmodi demonstrationibus utitur Chryssippus, in secundo uerò repugnantia opinioni suæ soluere conatur, quæ nos incipientes conscripsimus, utputa studia hominum retunduntur, neclaus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri à nobis, quæ tamē ad gubernationem totius referantur, ea fatata esse. Utitur autem huiusmodi exemplis: Non, inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere, sed si ea diligenter custodieris, ab hostibus quoque non capi te fatatum est, si hostes caueris, liberos quoque habere fatatum, si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret Milonem, inquit, pugilem intactum fato certamine abiturum, non rectè arbitraberis, si luctatorum eum putares, sic & in alijs res se habet. Multa enim sunt, quæ fieri non possunt, nisi nos quoque studium conferamus. Ita enim fatata sunt si nos uoluerimus. Miranda profectò est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro, & nigrum albo, & calidum frigido, contrarium est, sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nam quæ fatata sunt, siue uolis, siue uelis, omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt, ea sicut uolumus diligentia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est, ne uestem amiserim, & liberi nati quia uxorem cognoscere uolui, nec captus ab hostibus, quia fugi, & intactus è gymnasio recessi, quia certare nolui, quomodo fatata hæc erant? Nam

Fatum est arbitrium liberum conueniens.

Nam si fatata erant, nihil uoluntas mea contulit, & si contulit, non fatata. Non possunt enim hæc simul conuenire. Fatata, inquit, hæc sunt, nam uoluntas nostra fatis continetur. Quomodo inquam fatata sunt, si mea potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fatis uoluntatem nostram, uerbis quoque suis aperitur. Habebis enim filios, inquit, si uxorem cognoscere nolueris, si uolueris igitur, non habebis. Hæc ita dicere in rebus fatatis non possumus. Non enim morituros omnes homines, aut non morituros, et hoc uel illud fecerint, sed simpliciter morituros dicimus, susceptibilesque doloris esse simpliciter dicimus, siue uelint, siue non. Quare patet quando aliquid fit, quia nos operam dederimus à nulla causa contineri, sed nostri id esse potestatis, quod si ita est, nulla serie causarum à seculo continetur, nisi forsitan ipsum quoque uelle ac nolle fatatum in nobis sit, ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere. Nulla igitur in nobis potestas esset, nisi diligentia mea uestis saluaretur, & si amitteretur, omnis ego culpæ profectò expers, quemadmodum nulla dignus laude, si saluaretur. Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philo sophia uitam, qui in libro, quem de fato ad Antonium edidit, his uerbis Chryssippi dogma refutat. Omnium quæ fiunt, inquit, quatuor sunt cause, ut diuinus Aristoteles demonstrat. Causarum enim quædam eicientes, quædam ad materiam reducuntur, quædam ad formam, quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus, cuius gratia aliquid fit, quæuis enim non omnia quæ fiunt quatuor his causis egeant, nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit, uerum ut res apertior fiat, in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est, quem statuarium appellamus. Aes uerò aut lapis, ut materia, uerò aut forma, quæ huic subiecto ab artifice imponitur, etiam causa est. Nec istæ tres solummodo cause sunt, uerum etiam non minus finis, cuius gratia facta statua est, ut uerbi gratia ad quendam hominem honorandum. Nam absque aliqua huiusmodi causa non esset facta profectò statua. Cum igitur istæ cause rerum sint, ac inter se manifestissimè differant, quamuis in nonnullis concidere uideantur, factum ad efficientem causam, non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt, ita se habet sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta, an quædam fatata sint efficiens nobis, causa diligentius est consideranda. Omnium igitur quæ fiunt, quædam alicuius gratia fiunt, cum efficiens ad finem aliquem tendens ea faciat, quædam nullius, ut barba tactus, manus nonnunquam extensio, & similia, quæ quoniam sine aliqua intentione temere fiunt, omni no relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt, alia natura, alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem peruenit, nisi impedita fuerit. Cum autem finem consecuta sit, cessat motus, ratio etiam nihil frustra facit, sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione autem fieri dicimus, quando qui facit cogitatione quæ facturus est prosequitur quæ sunt, quæ artificio, & quæ uoluntate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producantur id interest, quod naturalia in seipsis principium atque causas generationis habent, & fiunt quidem ordine, sed natura faciens nulla uititur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt, foris habent motus principium, & facientem causam, non in ipsis productionibus suæ faciētis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus, quæ alicuius gratia fiunt. Differunt autem ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt, quoniam in illis quæ finem antecedunt, ipsius finis gratia fiunt. In casu autem atque fortuna, quæ ante finem sunt, alterius gratia fiunt. Accidit autem eis, cum alterius gratia quasi finis, quod à casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant, considerandum est, ad quasnam efficientes causas connumerare fatam debemus, an ad eas reducendum est, quæ nullius gratia, sed fatum ad finem aliquem

Reorum cause quatuor.

aliquem tendere omnes dicimus, quãobrem in his quæ alicuius gratia sũt, colandum est. Hæc cum primum ita partitus sit Alexander, multis deinde argumentis ostendit, nihil aliud esse fatum, aut fatatum quam quod natura sit. Nullo enim modo, inquit, ad rationem & uoluntatem nostrã reduci fata possunt. Præter naturam etiã fieri nonnulla ostendit, cum interdum accidat impedimento quodam naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam sunt, profectò si natura fieri est fato fieri, fient etiã præter fatũ. Videmus enim, inquit, corpora humana & gratationibus alijs aliud secũdum particularem eorũ naturam esse subiecta, nec sumus nescij huiusmodi naturam corporũ dispositionem diligenti norma uiuendi, & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti, quod similiter animo quoq; accidit. Nam præter naturalem inclinationem eius, quam complexio corporis habet, exercitio atque doctrina melior saepe fit. Vnde cum Phisogonomo Zopyrus turpia quædam de Socrate et à uirtute aliena ipsius dixisset, ac à multis idcirco derideretur. Non erat Socrates respondit Zopyrus, huiusmodi enim natura essem, nisi naturã philosophia superassem, Huiusmodi ergo ait esse, quibus natura præest, quæ naturalia nihil à fatis differre ostendit. A fortuna uerò ea fieri ait, quæ nullo modo intenduntur, quando alterius gratia quædam fiunt, & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidẽ, ut si quis fodiens thesaurum inuenierit, cũ huius gratia non foderet, & equus casu saluus, quãdo non huius gratia, sed alimenti cupiditate hostes fugiens, domum redierit, quæ omnia fato non fiunt. Sunt autẽ, inquit, causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla enim suspensa morbos aliquos curare dicuntur, in quibus nullam certam habemus causam. Incantationes etiã maleficæ artes, quam causam habent, incertum est. Sed præter hæc sunt quædam, quæ ad utrumlibet contingentia dicuntur, quæ fato fieri omnino negamus, ut mouere pedem, leuare supercilium, tacere, loqui, ceteraq; huiusmodi innumerabilia, quæ fatis fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatatum est, contrarium suscipit. Præterea cõsiliũ hominis frustra non est, esset autem frustra, si homo necessario ageret quæ agit. Apertè autem id præter animalia cætera homo possidet, ut non similiter illis phantasiam sequatur, sed rationem habeat qua faciunda iudicet, cuius quidẽ usu ea quæ in phantasiam inciderunt, examinans siquidem examinando probat, concedit phantasia, & ad agendum mouetur. Sin uerò improbat, enicit, expellitq; ipsa rationi obtemperans, unde solummodo de his quæ agere possumus, deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquam consilio egerimus, temeritatis atq; sprete consilij crimine postea nos ipsos accusamus, omnes temere aliquid agentes uituperamus, hortamurq; consilio uti, quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autẽ opinio quæ de fato habetur falsa penitus est, inde patet, quia etiã eius opinionis autores & docent, & hortantur, & discunt, & consulant. Increpant etiã, castigantq; suos, quasi propria uoluntate peccãtes. Plurima quoq; cõscribunt, quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores, ueniamq; dignum putant si quis inuitus peccat, spontè autem delinquentes, puniendos non negant. Quare uel secũdum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est, libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostre potestatis cõcedimus, ut omnia, quæ natura uel fortuna fiunt, quæ nullus fatis subiecta dicere audebit. His ita nobis compendiosè à summis philosophorum sumptis, quæ diuinis nostrisq; scripturis astipulantur, opinionem uerò de fato simpliciter redarguunt, non est alienum aduersus etiã malignam Chaldeorum astrologiam, quam ueluti disciplinam aliquam profitentur nonnihil afferre.

Bardefanes

Bardefanes de eodem.

Cap. VIII.

scimus igitur non mea, sed ea quæ Bardefanes uir genere quidẽ Syrus, doctrina uerò cœlestium corporũ omnium Chaldæorum excellentissimus in dialogo, quem sciscitantibus amicis composuisse ait, hoc modo scribit: Natura homo nascitur, inquit, alitur, crescit, comedit, bibit, dormit, senescit, moritur, quæ omnia sibi cũ cæteris animalibus communia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint, coniunctione procreata, natura omnino feruntur. Leo carneus est, saluti suæ propugnans si quis iniuriam infert. Oues scœnum edunt, carnes non tangunt, nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit, & pestifero non iniuriantes stimulo petit. Formica natura duce hyemem suspicat, idcirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. Apes mel operantur, & melle nutriuntur. Plura mirabilioraq; possem narrare, sed hæc sufficere arbitror ad intelligendũ natura ferri expectia rationis animalia, & secũdum eam iucundè uiuere. Soli autem homines cum & natura ducantur, ut dictum est, mentem etiã & orationem quæ à mente profertur, quasi præcipuum quoddam donum possident, quo non natura feruntur. Non enim unus cibus omnibus est, sed alij sicut leones nutriuntur, alij sicut oues. Non est unus uisus uisus, non mos, non lex, non unus uiuendi modus, non simplex rerum cupiditas, singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt, nec uicinis, nisi quantum uolunt imitantur. Libertas enim hominis feruituti subiecta non est. Nam etiã si spontè feruiat, libertatis suæ id quoque est, ut possit cum uelit seruire. Multi hominum, ac maximè Alaneorum gentis quæ si atroces bestie carnibus aluntur, panem non comedunt, non quia non habent, sed quia nolunt. Nõnulli carnes omnino fastidiunt, alij pisces solummodo edunt, nonnulli etiã si fame morentur, pisces non essent, alij aquam, alij uinum, alij ceruissã bibunt. Adeo multiplex atq; diuersa cibi & potus in hominibus est differentia, ut in oleribus quoq; comedendis conuenire non uideantur. Sunt etiã qui ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriantur, & qui nõ iniuriantur quidem, sed læsi propulsant iniuriam, nonnulli tanquam lupi rapiunt, & sicut cæcæ furantur, alij tanquam oues sic omnia ferunt, ut etiã iniuria uexati perpetiantur. Vnde alios iustos, alios iniustos appellamus. His rebus apertum est, non natura in hominibus hominem ferri, una enim in omnibus natura est, hæc uerò diuersa, sed quibusdam naturam in quibusdam uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationem meretur, in illis autem iure inculpabilis est. Post pauca deinde subijci diuersas hominibus leges scriptas, & non scriptas in diuersis regionibus latas esse, è quibus inquit narrabo quanto melius possum. Apud Seras lex est, nec occidere, nec fornicari, nec adorare simulachra, unde in illa regione nullum templum conspicitur, nulla mulier meretrix, nulla adultera, nemo fur, nemo homicida, nec uoluntatem alicuius illorũ ardentissima stella Martis, in medio cœli constituta ad cædem hominis coëgit, nec Venus Marti coniuncta, ut alienam quispiam sollicitaret uxorem, potuit efficere. Atqui singulis etiã apud eos diebus, in medium cœli Martem peruenire necesse est, & in tãta regione singulis horis nasci homines negandum. Apud Indos autem & Bactros multa millia hominum sunt, qui Brachmanes appellantur. Itam traditione patrum quã legibus, nec simulachra colunt, nec animatũ aliquid comedunt, uinum aut ceruissã nunquã bibunt, ab omni demũ malignitate absunt, soli deo attendentes. At uerã cæteri omnes Indi in eadẽ ipsa regione adulterij, cede, temulentiã, simulachrorũ cultu inuoluuntur, inueniuntq; ibi nonnulli, imò uerò gens quædam Indorũ est in eodẽ climate habitans, qui homines uenantes atq; sacrificantes deuorat, nec ulli planetarum, quos felices ac bonos appellant, à cede ac sceleribus istis

Incantationes incertam habent causam.

Lex Serarum.

Brachmanni.

istis prohibent, nec maligni Brachmanas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud Persas lex erat, filias, sorores, matres quoque ipsas in matrimonium ducere, nec in Perside solum, uerum etiam quicumque Persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt, nephanda haec diligenter matrimonia celebrarunt, quos aliae gentes hoc scelus abominatae Magulleos appellant. Suntque usque ad hodiernum diem in media Aegypto, Phrygia, Gallatiisque plurimi Magullei successione patrum, eisdem sceleribus contaminati. Nec dicere possumus in terminis, & domo Saturni cum Saturno ipso in natiuitatibus omnium, Marte aspiciente Venerem fuisse, Apud Getulos lex ista a mulieribus agros coli, aedes aedificari, huiusmodique caetera opera fieri, & ad haec ut quibuscunque uelint, conueniant, nec a maritis accusantur, nec aduultere appellantur cum passim omnibus misceantur, ac praecipue aduenis. Aspernantur quoque apud eos foeminae uniuersos odores, nec tinctis uestibus induuntur, & nudi omnes pedibus degunt, cum uiri apud eos ecotra, & uestibus, & odoribus, & coloribus uariis gaudeant, nec id mollitiae faciunt. Fortes enim & bellicosissimi praeter caeteras gentes sunt, nec omnes apud eos natae foeminae in Capricorno, aut Aquario male affecta Venerem habuerunt, nec uiri omnes in Ariete cum Marte constituta Venere nati sunt, quod fortes simul & delicatos efficere uiros Chaldaeorum nugae conclamant. Mulieres in Bactris praestanti ornatu atque unguentis utuntur, & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti culte singulari quadam pompa equitates exeunt auro atque lapidibus phaleris eorum ornatis, nec caste uiuunt, sed tam seruis quam conuenis permiscentur, nec a uiris accusantur, quippe cum eorum dominari uideantur. Nec Bactrianarum omnium natiuitas, Venerem cum Ioue ac Marte in medio caeli & terminis Veneris habuit. Apud Arabes aduultera terrae omnes interimuntur, & suspecta solummodo puniuntur. In Parthia uero atque Armenia interdum a iudicibus iudicibus, interdum occisi a cognatis homicidae necantur. Qui autem uxorem, aut filium aut filiam, aut celibem fratrem, aut innuptam sororem interfecerit, nec accusatur quidem, lege namque ita sanctum est, cum apud Graecos & Romanos uideamus maiori supplicio parricidia expiari. In Atrijis qui aliquid uel minimum furatus est, lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furatur, sputis dedecoratur. Romanorum legibus uulneribus caeditur. Ab Euphrate fluuio usque ad orientalem oceanum, cui caedes uel furtum obijcitur, non magno moerore torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit, si res in lucem uenerit, magnitudine ignominiae seipsum interficere cogitur. Graecorum etiam sapientes, speciosos sequi pueros non ueretur. In eadem orientis plaga parentes atque cognati si cognouerint filios, aut agnatos turpitudini se subiecisse, & interficiunt, & sepulturae tradere non dignantur. Apud Gallos autem pueri publice nubunt, nullosque dedecore propter legem notantur. Nec est profecto possibile omnes, qui apud Gallos produnt florem aetatis Venerem & Mercurium in domo Saturni & Martis terminos occidetes habere. Multi apud Britanos unam uxorem habent, apud Parthos contra multae foeminae unum maritum, caeteraque omnes uiuunt, legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent, sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Unde omnes naturalis lege eodem tempore pariunt, masculisque interfectis solas foeminas, alunt, bellicosaeque omnes similiter sunt, magnam exercitationis bellicae curam gerentes. Mercurius in domo sua cum Venere a Chaldeis efficere dicitur homines numularios, & qui fingere atque pingere sciunt. In domo uero Veneris unguentarios, uocem exercentes, histriones actoresque fabularum. At apud Saracenos & Mauros, in superiore quoque Lybia, & exteriori Germania & apud Sarmatas, et Scythas caeterasque gentes, quae septentrionales ponti partes habitant, in Alanis quoque atque in Albanis, Othene, Saunia atque Aurea, nullus numularius, nullus pictor, non architectus,

Getulorum
mores.

Amazones.

non

non geometra, nemo exercens uocem, nemo fabularum actor inuenitur, sed inanis omnino in tot tantisque orbis terrarum partibus Mercurij atque Veneris huiusmodi conuinctio inuenitur. Omnes Medici canes, non parua alunt cura, quibus morientes homines adhuc spirantes proficiunt, neque omnes in natiuitate diurna Lunam cum Marte sub terra in cancro habuerunt. Indi mortuos cremant, quibus cum sponte uxores concremantur, nec omnes quae sponte rogum mariti ascendunt, mulieres natiuitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone habuerunt. Plurimi Germanorum laqueo gulam frangunt, nec est possibile omnes, qui ita se suspenderit, interceptam a Saturno atque Marte Lunam habuisse. Quid plura? singulis horis apud omnes gentes homines nascitur. Vbi que autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem praualere uidemus, nec natiuitas aliqua nolentes Seras ad homicidium compellit, cur Brachmanas ad esum carniuum, nec Persae a sceleratis nuptijs remouentur, nec Indi a rogo, nec Medici a canibus, nec Parthi ne multas ducant uxores, nec a castitate Mesopotamenses foeminae, nec Graecia gymnasijs, ubi nudis corporibus exercentur, nec Romani ab imperando, nec Galli ne muliebria patiantur, nec gentes omnes, quas Barbaras appellamus, mularum cognitionem approbandam ducunt. Singulae namque gentes, ut uolunt, & quando uolunt libertate sua utuntur, legibus moribusque obediunt. Naturam quoque ipsam, quae corpus homini tribuit sequentes, interdum sponte, sepius etiam coacti, suntque ubique diuites atque pauperes, principes & subditi, sani & aegroti, nemoque ipsorum necessaria natiuitatis forte haec consecutus est. Haec o Bardeसानe, quamuis satis nos mouent, astrologi tamen terrarum orbem in septem ^{Septem orbis climata.} climata partiuntur, & alius in alio climate planetarum dominari dicitur, diuersasque leges hominum a principibus positas, quos non aliena a legibus quas uoluerunt, loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Philippe uera inquam haec ratio. Nam & si terram orbis septem partibus diuidatur, in singulis tamen partibus multas, nec septem solummodo septem planetarum instar, nec duodecim ad duodecimum numerum signorum, nec facierum numero triginta & sex, sed innumerabiles legum differentias inueniemus. Reperere igitur debetis uobiscum crebro quae dixi. In uno enim Indorum climate atque regione sunt, qui a carnibus omnino abstinent, & qui uel humanas carnes deuorant. Et Magullei non in Perside solum, sed ubicunque habitant, filiiabus matrimonij iure connectuntur, multaque Barbarae gentes, aliae meridiem, aliae occasum, aliae ortum, aliae septentrionales partes, diuersas & regiones & climata habitantes, nulla mercuriali scientia participant. Quot sapientes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uictores leges uictis dedisse? nec tamen stellarum aliqua proprium clima murauit. Nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt, & Barbarorum expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis, quod omnes facile ad hanc ueritatem adducere potest. Omnes Iudaei Mosaica lege in octaua die pueros circumcidunt, nec alicuius stelle uel coguntur, nec regionis tempore impelluntur, nec alienis moribus, ut aliter faciant, inducuntur. Nam siue apud Syros, siue apud Galatas, siue in Italia, siue in Graecia, siue in Parthia, ubicunque sint, legem suam seruant, quod necessitatis fieri nullo pacto potest. Non enim possibile est eandem habere natiuitatem omnes Iudaeos. Praeterea una semper septimo dierum ubicunque fuerint ab omni opere cessant, nec iter agunt, nec igne utuntur, nec genethliaca quaedam ratio coarctet Iudaeum aedificare uel diruere domum, uedere aut emere illo die, atque multi eorum eo die nascuntur, multi egrotant aut sanantur, multi denique eo die moriuntur. Haec enim liberi arbitrij non sunt. In Syria & Ofoene sunt etiam Galli, & Phrygia matridorum multi abscondentur, deinde rex Abagarus omnium quoque manus, quid id agebant, abscondi iussit;

h nec

nec quisquam postea in Osroëne uirilia sibi amputauit. Quid autem dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte orbis, imò uerò in omni ciuitate inueniuntur? nec multas Parthi Christiani ducunt uxores, nec canibus mortuos obijciunt Medj, nec Persæ filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimonia corrumpunt, nec Aegyptij Apin, aut canem, aut hircum, aut selem colunt, sed ubicunq; sunt, alienis legibus & moribus uiuere, nec cogi possunt, nec genethliaca ratione, aut sua, aut principijs alicuius impelluntur unquam, ut quæ nephanda magister eorum duxit, facièda putent, sed paupertatem, labores, ignominiam, cruciatum intolerabiles sufferunt. Nam quemadmodum libertas cogi non potest, sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere. Et certè si omnia potestatis essent nostræ, nos essemus uniuersa, sin uerò nihil possemus, aliorum essemus organa, nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uolente, nihil impediri potest, illius enim potestati cuncta subiiciuntur, qui unicuique naturæ præcipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium, ut libertate uoluntatis atq; iudicij uteretur. Hæc Syrus ille.

De eodem per autoritatem scripturæ ab Origene. Cap. IX.

Erum quoniã ab exterioribus multa iam ad hanc rem collegimus, non erit ab re nonnihil à sacris afferre literis, ut undiq; falsitate obruta, ueritas facilius emergat. Sed quoniã nudas intelligere sacras uoces perfectorum est, ab excellenti earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quãtus fuit ille Origenes, quem non negauerim, laboribus suis persuasus, ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio, quem extiores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam, minime ignorant. Audi ergo quid de proposita questione sentit, & quomodo totam hæc rem in cõmentarijs super Genesim complexus est. Valde necessarium est, inquit, diligentius exponere in signa facta esse luminaria, Solem scilicet atque Lunam & reliquas stellas. Non enim solum gentiles stellarum coniunctione atq; aspectu, quæ in terris sunt necessariò accidere credunt, quam uim fati appellant, uerum etiam multi ex fidelibus conturbantur, impossibile aliter fieri credentes quàm stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur, nullam in nobis esse libertatem, nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse, ita prædictum à scripturis dei iudicij quo alij ad æterna supplicia, alij ad æternam beatitudinem destinantur, falsò fore prædicaretur. Quid plura? ipsa quoque fides, & Saluatoris nostri aduentus, & omnis prophetarum labor, ac apostolorum in constitutendis ecclesijs prædicatio, inania erunt, nisi fortè Christum quoque quis audeat dicere cœlestium corporum ui coactum fecisse quæ fecit, passumq; fuisse quæ passus est, nec suæ deitatis, sed stellarum cuncta uirtute euenisse. His impijs uerbis etiam illud conficitur, ut fideles fato ducti, in Christum credant, quos libenter interrogabimus, quamobrem deus huiusmodi mundum produxit. An ut in eo alij absq; ulla culpa muliebria paterentur, alij immanes bestias crudelitate uincerent, homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dicere? in quibus non hominibus, sed deo culpam attribuunt, quem nullo modo iustum esse ostendere poterunt? Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iustus esse dicitur? Præterea interrogandi sunt, utrum etiam ipsi, qui hæc dicunt, stellis subiecti sunt, an soli miseriam effugerunt. Si primum manifestum est, quia à stellis etiam hanc opinionem consecuti sunt, quæ si uera est, cur omnibus in ista similitudo non est. Sin alterum, cur non omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humane aguntur? cur orant? cur uouent? cur temere aliquid à deo petunt? Quid plura? abundè namq; his paucis patet temere susceptam à multis opinionem de fato. Quare autem cum illud consideremus, sint in signa

in signa luminaria in hunc sermonem incidimus, nunc explicemus. Qui ueram alicuius scientiam ab alijs acceperunt, aut ab his, qui interfuerunt passiq; sunt, aut ab his, qui uiderunt, aut ab his qui nullo modo interfuerunt, sed auditu didicerunt docentur. Si ergo ab alio quis audit factum esse, aut facturum aliquid, cuius tamen ille nec fuit nec erit causa. Si hic idcirco quoniam ab illo didicerit causam ipsius fuisse illum, uel futurum esse arbitratur, non parum profectò errat, ueluti si quis prophetæ librũ uoluat, in quo de prodictione Iudæ scribitur, & cum iam paratam rem uideat, quoniam à libro futurum id didicit, librum causam putet, aut si non librum, ipsum autorem libri, uel huc quidem minime, sed detum qui inspirauit. Nam quemadmodum prophetæ de Iuda diligētius uerba examinata, non fuisse deum causam prodictionis ostendunt, sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurum, sic si quis altius uoluerit præscientiæ dei uiuere saliter rationem scrutari, & quod in quibusdã futura non impressit, nec eum qui præsciuit omnium quæ præsciuit, nec eas res, quibus præscita impressa sunt, causam esse profectò intelliget. Deum igitur omnia futura præscire, quanquã etiam per cõmunem de deo conceptũ clarissimũ sit, tamen & à scriptura nonnihil afferamus. Susannam ergo audiamus dicentem: Deus æternè qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis quod falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucidè autè in tertio Regum nō solum res gesta, sed ipsum quoque nomen regis complures annos prophetice sic conscribuntur. Et conscriuit Hieroboam diem solennem in mense octauo quintodecimo die mensis, in similitudine solennitatis, quæ celebrabatur in terra Iudæ, & ascēdit in altare quod erat in Bethel ut immolaret uitulis, quos fabricatus fuerat. Et post pauca: Et ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus faciente, & exclamauit contra altare in sermone domini, & ait: Altare altare, hæc dicit dominus, ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit in te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum incendet super te, deditq; in die illa signum dicēs, hoc erit signũ quod locutus est dominus. Ecce altare scindet, & effundetur pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repente altare scissum, ac effusam pinguedinẽ fuisse secundum signum, quod homo dei dederat in uerbo domini. Apud Esaiam autè, qui multo ante captiuitatis tempora fuerat, nominatim de Cyro mentio fit, qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit autem dominus deus, Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiciam ante faciem eius gentes, & uires regum fundam aperiam ante eum ianuas, & urbes nō claudentur. Ego anteibo & montes humiliabo, portas æreas conteram, & uectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, ut scias quia ego dominus, qui uoco nomen tuum deus Israël, propter seruum meum Iacob, & Israël electum meum. Quibus dilucidè significatur propter beneficia, quæ populo cõtulit, multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Daniele quoque Nabuchodonosor per imaginem futura regna conspexit. Aurum namque Assyriorum, argentum Persarum, es Macedonum, ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro, & de quatuor Alexandri successoribus, de Ptolemeo quoque rege Aegypti, qui cognominatus est Lagus, his uerbis scribitur: Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terræ, & habebat cornu inter oculos suos, & uenit usque ad arietem illum cornutũ, quem uiderã stantem corã Vbal, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Cumq; appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum, & percussit arietem, & contriuit duo cornua eius, nec poterat aries resistere ei. Cumque misisset eum in terram conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem

caprarum magnus factus est nimis, cumque creuisset, factum est cornu eius, & orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor uentos cœli. De uno autem ex his egressum est cornu unum, & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus, locum ubi natus, ubi educatus est, recessum in Aegyptum, miracula etiam quæ fecit, & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento sunt, deum ab æterno cuncta præscire. Ipse quoque Saluator euerisionem Hierosolymorum prædixit. Quorum hæc ut facilius enodare possimus, quomodo stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur sitas esse in cœlo stellas non ignoramus, ut & cōtrario motu, qui uniuersum, & alias tardius, alias uelocius ferantur, ut modo per uarios earum aspectus atque conjunctiones tam uniuersa quam singula, non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes, quibus ut postea ostendemus, hæc scire necesse est, percipiant. Dum autem homines aut quibusdam obseruationibus, aut aliquorum spirituum & doctrina, qui ordinem suum transgressi, multa hominibus suggesserunt, nonnulla stellarum motu confusius præuiderint, putarunt ea à quibus capiuntur, causas earum esse rerum, quas non efficiunt, sed significant, de quibus omnibus breuiter ac exquisite secundum uires nostras dicemus. Proponantur igitur hæc ordine considerata, quo pacto cū à seculo futura deus omnia præsciat, libero nos arbitrio fruamur, & quomodo stellæ non sint humanarum rerum causa, sed solummodo signa, & quod homines exactam de his cognitionem habere nequeant, sed uirtutibus, quæ superiores homine sunt, hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo, quenam causa fuerit, ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur, quod Gentilium sapietes in magnos intrusit errores. Cum enim præscire deum uniuersa minimè negarent, necessariò nos agere quicquid agimus crediderunt. Nam si ab æterno inquit, iniustum aliquid futurum deus præuidit, nec scientia diuina falli potest, erit omnino ille iniustus, nec possibile est iniustum eum non fore, cum non possit aliter agere quam deus præsciat, ex quo ad sequentia etiam nonnulli descendentes frustra culpam iniustos contendunt. Similiterque de ceteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequitur liberam non esse hominis uoluntatem, si deus frustra præsciat. Aduersus quos dicendum, quod omnia deus ab æterno uideat, antecedentia, sequentia, causas rerum atque affectus, nec tamen omnium est causa. Nam quemadmodum si quis temeritatè hominis alicuius perspexerit, quia ignoratè eum cognouerit, & propter temeritatem eius non dubitet periculo sa eum ac lubrica aggressurum itinera, in quibus lapsus miserè iacebit, non effecit hunc ipse temerarium illi homini lapsum, sic deus cum uniuscuiusque uoluntatem præuideat, hunc perperam, illum rectè acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum causa, nec enim ullo pacto ad peccandum deus quenquam impellit, aut mouet, sed e contra, dicam enim si absurdum multis forsan uideatur id quod futurum est, causa est, ut deus euenturum illud præuideat, non ergo ideò fit, quia præscitur, sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus, sic accipit quasi necesse sit omnino fore, minimè id ei dabimus. Non enim dicimus, quia proditor Iudas præsciebatur, necesse fuisse ipsum prodere, si sic enim esset, non uituperaretur ab his, qui proditorum præuiderunt, uituperatur autem nimium, quoniam potuisset etiam non prodere. Audi quid Propheta de ipso dicit: Nec sit qui misereatur pupillis eius, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam, & persecutus est hominem inopem, & mendicum & compunctum corde mortificare, & dilexit maledictionem & uenit ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi

Quomodo stellæ
in signa factæ.

Præscitè dei ne
resistatè non im
ponit.

quasi euenturum sit, posset autem etiam aliter fieri, hoc ipsum est quod dicimus, præscientiam enim dei ueram non esse, impossibile simpliciter est. Quæ uero contingentia sunt, quæque acciderè & non acciderè possunt, ea uel uentura uel non euentura deus certè præuidit. Sed liquidius forsan hoc modo dicitur: Si continget Iudam prodere, præscit hoc deus si non continget, similiter deus præscit. Cum ergo duo hæc contingentia sint, & potestas in Iuda sit, deus præscientia sua præuidit, quod à Iuda eligetur, nec præscientia dei ex cōtingenti, necessariò fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui, possibile est Iudam proditorem fore, sed contrarium quoque possibile est. Quamuis ergo contingens utrumque sit, ego tamen uideo proditorum. Non enim similiter istud accipiendum est, quem admodum si diceret præuidere hunc hominem nunquam uolaturum, nulla enim uolandi potentia inest homini, sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumque possibile sit, qui rationi non temperat, is peiora sequitur. Qui uero ratione cuncta idcirco inquit, ut rationi pareat, is uirtuti adhæret. Ille uoluptate delinuit, nihil de honestate curat, hic communi conceptioni persuasus, rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest, qui laborem sufferere nolit, alter spernit atque repellit uoluptatem omnem, quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit, inde quoque affirmari potest, quia sepius in scriptura, poenitentiam per prophetas mandasse inuenitur, nec cognouisse simulauit, utrum conuerterentur delinquentes an non, ut apud Hieremiam scribitur: Forsan audiet & agent poenitentiam. Sed æqualiter utrumque contingens à dictis esse ostendit, ne præscientia sua palam facta audientes desiciat, quasi necessariò aliquid eorum futurum sit, nec in delinquentibus conuerti & non conuerti potestas inest, & hæc res peccandi causa foret. Et e contra, si conuersionem eorum omnino futuram prædixisset, huiusmodi prædictio dissolutionis causa fuisset, faceretque ne uiriliter in uoluptate insurgerent, quasi emendatio uelint nolintque futura sit. Sic enim prædictio impedimento futuri boni esse uideatur. Cum igitur perutiliter deus mundum gubernet, meritò futura celauit, quorum cognitio minimè hominibus cōducit. Si enim malos futuros se præuiderent, desperatione sui bonos dissolutione ac enervatione distraherent. Cuius rei gratia dictum esse in Exodo arbitror. Quis fecit surdum & surdum, & uidentem ac cœcū, an non ego dominus deus? Eundem enim cœcum atque uidentem fecit, alterum ad presentia, alterum ad futura. De surdo uero ac surdo dicere, alienum ab hoc proposito est. Non autem ambigimus ea, quæ in nobis non sunt, causam esse interdum eorum, quæ in nobis sunt. Facimus enim aliqua plerumque libenter, aut non facimus, quia nonnulla quæ uoluntas humane non sunt, præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatem putat, ut nulla re precedente, uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur, is mundi se particulam esse continerem ab uniuerso oblitus est. Sed de præscientia diuina, quod nullam necessitatem agendi hominibus afferat, breuiter ita dictum sit. Nunc ostendemus nihil humanarum rerum à stellis effici, sed tantummodo significari. Primum igitur illud patet, si quid à stellarum sextili ponamus aspectu, qui hodie fiat, efficeretur, nullo posse illud pacto præteritum esse, prius enim efficiens effectum est. Non ignoramus autem eos, qui hanc scientiam profitentur, multa præterita hodierna stellarum propositione prædicere. Nam cum positionem Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiserint, gradusque ac minuta singulis cōuenientia domibus perspexerint, ac erraticas stellas ceteraque ut solent apertè collocauerint, & ortus atque occasus, aspectus & coniunctiones considerauerint, non solum futura, uerum etiam ea quæ natiuitatem hominis & conceptionem præcesserunt, dicere conantur. Patris enim fortunas & corporis eius

Præscientia in
contingentibus.

prosperas, aut e contra dispositiones similiter matris, atque fratrum ab hodierna positione percipi posse putant. Verum de gradibus domorum alijscq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi exquisitissime omnia possint inuenire interrogentur, si res humanas necessitate agi stellarum putatis, quomodo talis hodiernus aspectus, ea que præcesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est, inuenitur autem uere dixisse astrologus de præteritis, patet non à stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur non nihil ueri eam rem putat continere, certe necesse est, ut concedat non fecisse id stellas, sed solummodo significasse. Quod si quispiam obiiciet præterita quidem significari, futura uero à stellis effici, differentiam ostendat, causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem, matrem, fratresq; pertinent, præterita sunt, hæc positio significat, futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unquam uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint, nihil humanarum rerum à stellis effici, sed forsitan significari concedent, tanquam si non à stellis tam præterita quam futura, sed ab ipso deo per prophetiam orationem quandam quispiam perciperet. Nam quemadmodum potestas humana, ut diximus, minime tollitur, quamuis deus quecumq; facturi sumus præuideat, sic etiam signa, quæ ad significandum diuinitus ordinata sunt, libertati nostræ nequaquam officiant, sed est uniuersum cœlum quasi liber quidam apertus, omnia futura in se conscripta continens. Idcirco in oratione Ioseph, quod à Iacob dicitur, sic intelligi potest. Legi enim, inquit, in tabulis cœli quecumque contingent uobis & filiis uestris. Forsan autem etiam illud complacuntur cœli, ut liber significatiuas futurorum rationes consumatas, & ut ita dixerim, adimpletas fore ostēdit, sicut prophetias etiam adimpletas dicimus, cum iam euenierint. Hoc modo in signa secundum scripturæ uocem stellas factas arbitramur. Hieremias autem ut homines ad seipsum conuertat, utq; formidinem que à signis impendet auferat, ac ut omnem forsitan huiusmodi opinionem ab hominum animo eiciat. A signis, inquit, cœli non timeatis. Sed rursus alia ratione non efficientes stellas esse ostendamus. Concedentes igitur interiri posse ab hominibus hanc scientiam comprehendere, quarimus quomodo à multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt? Nam si patibulo moriturum aliquem dixerint, non à natiuitate sua id solummodo, uerum etiam fratrum, filiorum, aliorumq; attinentium, imò uero etiam interfectorum posse intelligi credunt. Stultum mihi certe uidetur, in unaquaque tam multarum natiuitatum mortem unius esse contentam. Nescio autem quomodo respondere poterunt, si quis eos interroget, in una ne uniuersi positione, Iudæi omnes in lucem aduntur, ut necesse sit in octauo die omnes circumcidi, & statim in hanc uitam ingressi, male uulneribus affecti, medico egeant? Ismaëlem autem qui in Arabia degunt, tredecennes cunctos circumcidi? Ita enim de ipsis traditum est. Quomodo enim hæc in quibusdam gentibus stellæ perpetuo faciunt, in quibusdam nunquam, & nulla profecto ratio uerisimilis, ut mihi quidem uidetur, afferri potest. Verum cum multarum prouidendi uia ab hominibus excogitate sint, ut augurium, auruspiciū, somniorum interpretatio, nescio cur alias omnes uias significare, tantum genethialogiæ uero efficere putarunt. Si enim futura cognosci possunt, ut hoc sibi gratis concedamus, fiunt autem inde unde cognoscuntur. Quare à stellis potius quam ab exortis, aut auiibus, aut somnijs, aut fulguribus, & tonitruis producuntur? His satis demonstratum esse puto, stellas non esse causas humanarum rerum. In presentiarum perscrutemur, an uerum sit exquisite loca stellarum & domorum, posse ab hominibus inueniri, quod superius (nihil enim oberat) dedimus. Afferunt enim Genethialogici, Planetarum loca exactissime inueniēda, ut & gradus & minuta, &

Cœlum liber
scriptus.

ta, & minorum minuta non ignorentur. Similiter non signum solummodo, uerum etiam gradum, & gradus minuta primæ domus, quam ascendentem appellant, recte teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam signi occupet partem, ascendentis minutum inuenies, cum tam minutam diuisio nem temporis habere nequeas? Opus enim esset scire quota hora & minutis, minorumq; minutis, ex utero puer effusus sit. Alia enim atque alia posse significare uolunt, minimo temporis discrimine habito. In Piscibus uero atque Ariete per obliquam istorum ascensionem signorum (hora enim & tertia horæ parte ascendere penè uidentur) minimam temporis partem, magnam mutationem facere non ignoramus, ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendens immutet. Sed hoc etiam eis concedatur. Demonstratum autem esse scimus, quemadmodum erraticæ ab occasu ad ortum feruntur. Sic & fixas centum annis uno gradu moueri, & in hoc spatio temporis positionem signorum mutari, cum aliud sit intelligibile illud signum, aliud quod quasi figura quædam est. At non ad figuram, sed ad intelligibile aiunt, omnia signa esse referenda. Quod nescio quomodo comprehendere queant. Sed hoc etiam sibi condonemus, ut aut intelligibile signum comprehendere, aut à sensibili ueritas haberi possit. Que autem commixtione, compositione, ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri asserunt, profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo enim quantum diminuat à læsione maligni propter inspectionem benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod à benigno conceditur, quoniam locum eius aspexerit, aut mutet, aut immutuat, aut mixtura quædam inde fiat quis percipiet? Quæ omnia si quis altius inspiciat, facile credat non posse ista humano ingenio penitus percipi. Unde si quis harum rerum periculum fecerit, uidebit in pluribus errare, quam ueritatem consequi genethialogicos. Quæ obrem Esaias etiā quasi hæc omnibus impossibilia sint, ad filiam Chaldæorum, qui maxime ista profitentur, ait: Adhuc, & saluam te faciāt astrologi, cœli annuncient tibi quid tibi accidat. His enim uerbis docemur uel diligentissimos in hac re Chaldæos, non posse predicere quæ uelit unicuique genti deus attribuere. Hæc Origenes. Demonstratum iam esse puto nec deos, nec bonos demones genethiologos esse. Sed e contra, seductores quosdam atq; maleficos nulli magis rei studētes, quam ueritatis euerioni. Ita cum magnos in genere hominum errores perspexerint, factorum etiā necessitate falsa, omnes penè gentes deceperunt, a quibus erroribus nemo à seculo quam dominus & Saluator noster Iesus Christus liberauit. Que omnia idcirco in hac Euangelica preparatione priora collocamus, ut rebus ipsis uideas, qua fraude maiores nostri opprimebantur, & unde nos per solam euangelij doctrinam emerisimus.

h 4 EVSEBII

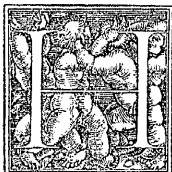

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER SEPTIMVS.

Repetitio Gentilium Theologiae.

Cap. I.

Is ergo ita dictis atque ita dispositis, iam tempus est de Philosophia Hebræorum ac pietate uitæ que moribus differere. Nam quoniam falsam religionem gentium non absque ratione spreuisse iam demonstrauimus, reddenda modo ratio est, quare sapientiam Hebræicæ scripturæ delegimus. Quod autem nulla sit culpa à Barbaris ueritatem uelle cognoscere, alio tempore omnem philosophiam, omnemque disciplinam à Barbaris Græcos accepisse ostendemus, nunc uero aperire proposuimus ab Hebræis solummodo ueræ pietatis fundamenta facta fuisse. Ceteri enim homines ceteraque genus uniuersæ præter Hebræos, nihil ferè de immortalitate animi sentientes, nec aliquid præter hæc uisibilia cogitantes, corporum uoluptate felicitatem terminarunt, adeo ut quasi maxima deorum uoluptas ab eis coleretur, ac propter uoluptatem uitam optabilem ducerent. Quare alij Solem & Lunam & reliquas stellas, à quibus hanc uitam dari putabant, alij terræ fruges, & reliquas mundi partes, unde non paruam se uoluptatem capere uidebant, deos & autores omnium rerum esse prædicarunt, alij non ueriti sunt titillationem sensuum Cupidinem & Venerem non sibi solum, uerum etiam cæteris dijs proposuisse, alij principes ac tyrannos, qui eius uoluptati fuerunt, & uiuos adorarunt, & post mortem in cœlum ascendisse crediderunt, alij malignos quosdam spiritus, qui cupiditates eorum incendebant, & culti uoluptatibus explebant, uenerati sunt, alij huius religionis falsitatem perspicientes, non esse deos omnino arbitrati sunt, alij multo impudentius ceteris, summum bonorum omnium, summamque beatitudinem ipsam uoluptatem esse crediderunt, cui quasi supreme deę seruire perpetuo non erubescant. Nam & eorum mulieres, ut facer Apostolus dicit, mutarunt naturalem fœminæ usum in eum, qui est præter naturam. Mares autem etiam similiter spreto naturali usu, alter in alterum exarserunt, masculi in masculos turpitudinem operantes, & erroris eorum mercedem in seipsis capientes. Ita Græci simul & Barbari, docti omnes atque indocti laudibus & hymnis tam in deorum solennitatibus, quam in publicis spectaculis uoluptatem efferebant. Fornicationis enim uitium, est idolorum exquisitio. Tanto enim errore impliciti, mala malis addebant. In nequandis nuptijs parètes cum liberis, ac mares cum maribus sceleratissime uitam trahentes, ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumulo longè superantes. Quæ omnia à philosophis & historicis suis confirmata sunt.

Quod solum Hebræorum genus ueram sequebatur pietatem.

Cap. II.

Solum autem Hebræorum genus inter tot tantosque errores ab uno uoluptatis collo, tanquam hydra in diuersa capita profusus, ueræ pietatem secutus est. Hebræi enim soli pia sanctaque consideratione primum elementa, & que ab elementis composita sunt, Solem similiter & Lunam, & ceteras stellas, et cœlum ipsum non solum deos non esse, uerum etiam animæ penitus expertia iudicauerunt. Deinde quoniam neque à lapidibus casu

unquam

unquam sine artificè domus edificari, nec pannus absque texente fieri, nec nauis sine gubernatore nauigare potest, cum animalibus, atque irrationabilibus & substantijs animatis atque inanimatis plenum hunc mundum uiderent, non absque sapientia dei hæc omnia facta putantes, à magnitudine atque pulchritudine creaturarum puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt. Cum autem non contemnendâ totius partem hominem esse uiderunt, partem eius precipuum, animam uidelicet uerum hominem, corpus uero quasi hominis indumentum esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animæ afferre non dubitarunt, creatori hoc deo placere arbitrantur, quia genere hominum (non corporis robore, sed animi ratione) omnia, que in terris sunt, gubernari constituit. His fundamentis iactis, corpus quidem & quæ corporis suauia sunt, non maioris quam reliqua pecora fecerunt. Animum autem, qui rationalis atque intellectionis est, quicquid ad similitudinem dei creatus est, summo studio excoluerunt, nec quicquam uerum bonum præter bonorum omnium largitorem deum credentes, extremum finem summamque beatitudinem in cognitione atque coniunctione dei posuerunt, qui solus humanæ uitæ rerumque omnium causa est. Quare illum solum deum cognoscere, illi se soli uitæ puritate coniungere studuerunt, ac pietate ueraciter in deum religione altissimi sacerdotes genus electum atque regium, & gens sancta alijsque similibus appellationibus digni uisi sunt. Cuiusmodi reprehendendi nos sumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, ceterarumque gentium nugis proposuimus. In tantum autem uirtutis multi ex genere ipsorum peruenerunt, ut angelorum uisione, diuinisque oraculis non syllogismis neque coniecturis instituerentur, ut que futura erant, plerumque gratia dei repleti, quasi presentia uiderent. Hæc antequam Græcorum nomen esset, imò uero etiam ante Mosem, & ante Iudeorum genus præcis Hebræis innotuerunt. Post enim Mosem à Iuda Iudei appellati sunt. Hebræi uero ab Hebero, à quo Abraham originem traxit. Multis ante Mosem seculis absque lege aliqua scripta, pie sancteque uiuebant, absque doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineque animi consecuti. Primus uero apud eos eximius ille Theologus Moses scripta reliquit, qui diuinitus antequam leges poneret, maiorum uitas animis hominum impressit. Ita bonorum premijs, & impiorum supplicijs ad amplexandam uirtutem, & fugiendam impietatem exhortatus, leges tandem in medium proposuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis præcepta Iudei ducerent, atque ab illis resiliunt præcorum exempla esse proponenda, ut omnibus pateret absque legum mandatis, sola ratione nitentibus, optime maiores Iudeorum uixisse, atque ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari, si parua diuinitus consequi premia desiderarent.

Compendiose nonnullorum Hebræorum uitæ narratur.

Cap. III.

Omnis est autem ab re compendio, uitas illorum à Mosaica scriptura exceptas percurrere. Nam quemadmodum ab Aegyptijs Aegyptiam, à Phœnicibus Phœniciam Theologiam, & à Græcis Græciam, Sic & ea, que ab Hebræis dicuntur, ab illis ipsis petenda sunt. Non enim aliunde quam à Philosophis opiniones philosophorum narratur, nec medicina ab alijs quam à medicis perdiscenda est. Ut igitur Hebræorum scriptura docet, ante diluuium post primam originem hominum, multi iusti deoque amici homines fuerunt, quorum primus nomen domini dei sperauit inuocare. Quibus uerbis ostenditur, quod nihil aliud ille quam creator dominum & deum secutus fuit, quæ credebatur, non solum uirtute sua non simpliciter ante cuncta produxisse, uerum etiam tanquam magna ciuitatis dominum uniuersa regere atque gubernare, atque ideo ceteris omnibus contemptis, sperauit inuocare nomen domini dei. His duabus appellationibus, creatoris atque gubernatoris totius uirtutem ample

xus.

Corpus hominis indumentum.

Iudei à Iuda, Hebræi ab Hebero.

Voluptas summa quorundam beatitudo.

Textus id in Genesi non habet.

xus. Quare primus homo uerus apud Hebræos conscribitur. Enos enim uocatus est, quod latine uerus homo interpretatur. Neminem enim putari uerum esse hominem præter eum, qui uerum deum & cognoscit, & pie colit, alios uerò nihil à pecoribus differre arbitrantur, quia uidelicet ueluti bestiarum ad terram proni, uentri & Veneri obediunt, quorum alios lupos, alios canes, alios porcos, alios serpentes, uaria quadam uirorum similitudine scriptura Iudeorum appellare conseruit. Quem admodum si quando communiter genus hominum appellandum est, commodissima similiter uocis appellatione Adam significauit, quo nomine à terra natus designatur. Primus igitur iustorum Enos, qui primus nomen domini dei sperauit inuocare, & certe semper atque continue domini dei nomen inuocare, id profecto est summa externaque beatitudo. Illud nos uirum non fallaces gentilium heroes imitandum arbitrantur optamus, illud nobis auxilio Saluatoris nostri contingere, ut nomen eius firma spe perpetuoque inuocare queamus. Post istum

Enoch. quidam alius ambulabat cum deo, & non inueniebatur, quia propter uirtutem eius ransposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est, qui periculosa multorum colloquia fugit, si enim forum, curiam, theatrumque aliquis sequitur, in ipso malignitatis profundo submergitur. Is autem hominibus inuisibilis est neque ab ipsis facile inuenitur, qui deo charitate coniunctus, ab eo solo cognoscitur. Hinc Hebræi Enoch appellant, quod nomen latine gratiam dei significat, cuius solius imitationem diuinitus mihi concedi magis opto, quam omnium simul, qui uirtutis cultores apud gentes narratur fuisse. Tertius uir iustitia eximius in seculo suo

Noë. Noë fuisse perhibetur, cuius quanta fuit uirtus & pietas hinc cognoscitur. Ne phanda malignitas uniuersa, genus hominum tunc occupauit. Nam & Gigantes illi, qui per ora uniuersa uolitant impijs factis, quod adhuc usque prædicatur, deo pugnam, id est, uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt, siue immortales quidam, siue mortales malefica quedam artificia, & magicam prauitatem primi excogitasse dicuntur. Quas ob res, cum deus eodem omnes diluuiuo perdere statuerit, unus cum suis in illo genere hominum Noë iustus reperitus est, qui omnibus ui aquarum submersis, cum filijs suis simul ac nuribus mirabili quodam modo, quasi semen humani generis conseruatus est, quem utinam quasi uiuam quandam imaginem imitari nobis contingat. Et ij quidem ante diluuium fuerunt. Post diluuium autem alij, quorum unus altissimi dei sacerdos, iustitie ac pietatis miraculo rex iustus lingua Hebræorum appellatus est, apud quos nec circuncisionis, nec Mosaicæ legis ulla mentio erat. Quare nec Iudæos (posteris enim hoc nomen fuit) neque gentiles, quoniam non ut gentes pluralitatem deorum inducebant, sed Hebræos proprie nominamus, aut ab Hebero ut dictum est, aut quia id nomen transitiuos significat. Soli quippe à creaturis naturali ratione & lege innata, non scripta, ad cognitionem ueri dei transire, & uoluptate corporis contempta, ad rectam uitam peruenisse scribuntur. Cum quibus omnibus præclarus ille totius generis origo Abraham numerandus est, cui scriptura mirabilem iustitiam, quam non à Mosaicæ lege (septima enim post Abraham generatione Moses nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus, summa cum laude attestatur. Credidit enim Abraham deo, & reputatum est ei in iustitiam. Quare multarum quoque gentium patrem diuina oracula futurum, ac in ipso benedicendas omnes gentes, hoc uidelicet ipsum, quod iam nos uidemus, aperte prædictum est, cuius ille iustitie perfectionem non Mosaicæ lege, sed fide consecutus est, qui post multas dei uisiones, legitimum genuit filium, quem primum omnium diuino per suasus oraculo circuncidit, & cæteris, qui ab eo nascerentur tradidit, uel ad manifestum multitudinis eorum futuræ signum, uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigni filij retinentes, maiores suos imitari conaretur, aut quibuscunque alijs de causis.

Non

Non enim id scrutandum modo nobis est. Post Habraam filius eius Israhac in pietate successit, felice hac hereditate à patribus accepta, qui uni uxori coniunctus, cum geminos genuisset castitatis amore ubi uxore postea dicitur abstinuisse. Ab isto natus est Iacob, qui propter cumularum uirtutis prouentum Israhac etiam appellatus est, duobus nominibus, propter duplicem uirtutis usum. Iacob enim athletam & exercentem se latine dicere possumus, quam appellationem primum habuit, cum practicos operationibus, multos pro pietate labores serebat. Cui autem iam uictor luctado euasit, & speculationibus fruebatur bonis, tunc Israhac etiam ipse deus appellauit æterna præmia beatitudinemque ultimam, quæ in uisione dei consistit ei largiens, hominem enim qui deum uideat, Israhac nomen significat. Ab hoc duodecim Iudeorum tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita istorum uirorum fortitudine, prudentia, pietateque dici possunt, quorum alia secundum scripturam uerba historicè considerantur, alia tropologicè ac allegoricè interpretantur, de quibus multi conscripserunt, & nos in libro, quem inscripsimus de doctrina priscorum uirorum. Præter hos Iob iustus, uerum, pius, innocuus, ab omnique malignitate alienum fuisse inuenimus, qui quamuis Iudæo generi non fuit affinis, pietatis tamē laude uel inprimis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti Hebræorum famam facile ad maus adeo produxerunt, ut totius Aegypti principatus ab uno eorum Ioseph dependeret, qui castimoniam præmij coronatus, gubernatione tot tantarumque ciuitatum suscepta, uirtutem Hebræorum manifestauit. Is suorum insidij ad seruitutem redactus, tanto cumulo uirtutis refulsit, ut nemo possit rem oratione assequi. Aderat enim ei libertas animi, maxime robur inuictum, pudor eximius, iustitia, modestia, prudentia summa, sed pietate in uerum deum maxime præstabat. Cumque domini sui uxor (erat enim mirabili corporis præditus formositate, qua adolescentia uirtutibus ornata insignis uidebatur (furore Cupidinis acta, uerbis ac precibus persuadere non potuisset, manusque in iustum iniicere non dubitasset, præcepta parentum non oblitus, reque ipsa Hebræum se esse ostendens, mulierem quidem magna ui repulit, quasi autem à rabida fera auferit, fuga salutem quesitum, cogitabat enim atque dicebat: Si dominus meus domui suæ me proposuit, quomodo ego huiusmodi rem turpissimam coram deo faciam? His ille uirtutibus, ad Aegypti gubernacula diuinitus peruenit, quem utinam ceterosque omnes, de quibus diximus, imitari possimus. Fuit autem etiam hic Hebræus, non Iudæus, nondum enim Iudæi fuerunt in multitudinem, deinde magnum genus creuit, paulatimque diligentissima norma uiuendi labebatur, & parentum pietas obtundebatur. Ita post aliqua secula Aegyptiorum conuersatione deprauati adeo fuerunt, ut nihil ab Aegyptijs differre uideretur. Tunc deus patrum suorum Mosem ad eos mittit, ac per eum inauditis factis miraculis, conuenientem Iudæorum moribus legem imposuit. Nam cum iam corrupti uirtutem mutare non possent, alia manifeste mandauit, alia occultius suggestit, symbola umbrarumque, non nudam ueritatem conseruare ipsis præcipiens. Hoc pacto Iudæorum disciplina à temporibus Mosi cœpta, usque ad Saluatoris nostri aduentum secundum uoces prophetarum durauit. Sic enim à Mose aliisque prophetis dictum, inuenitur Mosaicam legem usque ad Christi tempora duraturam,

De Iudæorum Theologia.

Cap. IIII.

Erunt quoniam breui Hebræorum, qui ante Mosem fuerunt uitas tetigimus, & pietatis eorum adumbrationem ædidimus, nunc Theologica eorum dogmata à Mose, aliisque prophetis fundata confideremus. Primus igitur omnium eximius ille Theologus qui diuinas leges conscripsit, cum pietati conuenientem disciplinam tradere uouisset, non communibus atque tritis exordij usus est, sed nihil potius ducens quam

priscorum

*Israhac.**Iacob.**Libro de doctrina priscorum uirorum.**Præconia Ioseph.**Malkizedec.**Abraham.*

Deus omnium
primam causam.

præscorum generis sui Theologiam ac recte uiuendi normam pertinere, à deo secundum Hebræorum Theologiam inceptit, nec ut Aegyptij, aut Phœnices, aut certe omnes gentes multitudinem deorum falso induxit, sed à prima uisibilium omnium atq; inuisibilium causa exorsus, illum docet creatorem esse uniuersi regem atq; dominum, non solum quas ipse scripturus erat legum, uerum etiam naturæ ipsius, cuius solo nutu à non ente simpliciter cuncta fuisse producta ostendit, cuius uirtute omnia, quæ producta sunt, gubernari docet. Primumq; omnium cœlum uerbo dei fuisse firmatū, & pondus soliditatemq; terræ præter naturā suam super aquas suspensam asserit, uerbo etiam dei, solis, stellarumq; motu, diem ac noctem sibi uicissim succedere, legeq; diuina uicissitudines, mutationesq; tēporum, anniq; uolutiones fieri, lege dei atq; instituto in locis suis fluctuantia reuolui, maria minimè statutos audentia terminos pertransire. Instituto similiter diuino innumerabilia plantarum atq; arborum genera è terris germinare, ac ut breuiter dicam, naturam omnium matrem instituto dei seruiente diuinæ legi semper parere. Non enim casu aut fortuna necq; irrationali latione orbem circumuolui, necq; temere mūdum, tantam, tamq; pulcherrimam rem esse productum, sed dei esse creaturam, & ab eo gubernari, ita legibus hominū naturæ leges anteposuit, maxime deo uacare exhortatus. Nam si uniuersus mundus, cœlum, Sol, Luna, stellæ omnes, terra, & quæcūq; ipsa sunt, cuncta naturæ opera, naturaq; ipsa creatori deo seruit, quanto magis homines ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet? Germinet terra uirētem herbam & lignum pomiferū, faciens fructum, & habens unumquodq; semen ē secundū speciem suā, et statim non modò tūc, sed usq; ad hūc diem paruit terra, parebitq; semper in posterum. Producat aquæ reptilia animæ uiuentis, & uolatilia uiuentia sub firmamento cœli, & unā cum uerbo nutuq; diuino opus effectum est, & eo instituto, semper ita factitatur. Sint Sol & Luna, ceteraq; stellæ in signa & tempora, in dies & annos, necq; unquam hoc præceptū stellæ neglexerunt, sed incessabili mirabiliq; suo cursu, dies & noctes, tempora & annos conficiunt. Quam igitur ueniam homines consequentur, diuina negligentibus mandata? Hęc illius Theologia nos cœpit. Nihil enim huiusmodi apud ceteras gētes inuenire potuimus, sed post hanc primam Theologiam ad eam, quæ secunda est ordine procedit, deoq; cognito, necessarium putauit homini esse cognoscere seipsum. Quare deinceps quid homo sit, quidq; ipsum in cognitionem & pietatem dei adducat, & qualis principaliter hominis uita esse debeat docet. In animam enim & corpus hominem diuidit, nerumq; hominem anima terminat, quæ in corpore intellectualisq; substantiæ est, tanquam ad imaginem dei creata, corpus uerò terrenum & indumentum animæ esse cōfirmat, quibus tertiā partem addidit, spiritum scilicet uitæ, qui uirtus quædam est, quæ terrenum corpus, & quæ ad imaginem dei creata est anima, cōnūnguntur atq; uniuertur. Nunc hominem à deo creatum in felicissimo paradisi loco bonis immortalibus pleno cōstitutum, legeq; dei munitum adfirmat, transgressionem autem diuini præcepti, ad hanc miseram uitam peruenisse. Hac ille philosophiæ ueritate antequam ponendarum seriem legum aggrediretur, auditoris instruit. Non enim fas est imaginem dei, unde immortalitatem cōsecuti sumus, uitiole uiuendo despiciere. Primitiua uerò ueracq; dei imago uerbum suum est, sapientia, uita, lux, & ueritas, per seipsum existēs, cuius imaginis mens humana imago est, propter quam ad imaginem dei facti esse dicimur. Ita necessarium duxit hac legibus esse prægustanda. Recordari enim profectò debemus, quid nostri à terra sumptum, in terram reuerteretur, & quid melius, deoq; simile, ut cognoscamus, quid sumus, nec uitæ eam partem nostri maculemus, quæ ad imaginē dei facta est, utq; à perpetuo desiderio primæ illius beatitudinis pēdeamus, & redire omnibus

Tota machina
cœli parat deo.

Vera dei in
hominis imago.

omnibus uiribus diligenter conemur, preparēmusq; nos ad iter, quo illuc peruenitur, unde diuini mandati negligentia decidimus. Ad hæc rerum diuinarū atq; humanarum ille nō humana doctrina, sed dei uisione peritissimus nequā quendam dæmonem inuidum atq; uersutum unicuiq; hominum inhærere docet, quem serpētem ueneni plenum, atrum tenebrosūq; appellat, qui salutis nostræ inuidus, ad hunc usque diem multos insidijs suis decepit, cuius fraude parentes quoque nostri beatitudinem illam amiserunt. Quare uigilandum est semper quæ aduersus malitiam eius insurgendum. Sed quid oportet hæc ita cōscribere, cum ipsum audire liceat non syllogismis neque hominum callidis argumentis, sed spiritus sancti gratia, cum magna uenustate atque grauitate cuncta scribentem? In principio, inquit, fecit deus cœlum & terram, & dixit deus. Fiat lux, & facta est lux. Et rursus dixit deus. Fiat firmamentum, & factum est. Et paulo post dixit deus. Germinet terra, & germinauit. Et iterum dixit deus. Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & sint in signa & tempora, & dies & annos, & luceant super terrā. Præterea dixit deus. Producant aquæ reptilia & uolatilia, & factum est. Item producat terra quadrupedes, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas, & factum est ita. In his igitur omnibus cum à scriptura dixisse deum dicitur, nutum & uoluntatem diuinam non uocem syllabis prolatam ostendere uoluit, deinde uniuersum hunc repetens sermonem. Hic inquit liber cœli & terræ, quæ fecit Deus cœlum & terram, et omnia quæ in eis sunt. Huiusmodi Hebræorum Theologia est, quæ uerbo dei create uniuersa esse producta uerissime sola docuit, ad hæc non esse relictum mundum à deo, gubernatione illius priuatum, sed prouidentia eius rei asserit. Non enim solum creauit cuncta, uerum etiam Saluator rex, dux, omnibus præfidens, omnia disponens, dicitur omnia eum uidere, omnibus adesse, uniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eum fuerunt prophætæ, nonnunquam à persona ipsius dei exclamāt, Deus appropinquans ego sum dicit dominus, et deus de longe. Quid faciet oculi te homo, quod non cognoscam? nonne cœlum & terram ego impleo. Nonnunquam à seipsis hoc pacto interrogantes. Quis aquam mensurauit? quis montes pondere, ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem domini? aut quis consiliarius eius fuit? Et rursus: Quis constituit cœlum, & extendit tantam scenam? Et alibi: Eleuate oculos uestros ad alta, & uidete quis ostendit hæc omnia. Et deinceps. Dominus deus qui fecit cœlum & fixit illud, qui formauit terram & quæ in ea sunt, qui dat spiraculum populis, qui degunt in ipsa, & spiritum eis qui calcant ipsam. Et rursus. Ego dominus deus solus extendi cœlum, & firmavi terram, & non est alius præter me. Et alibi: Sic dicetis ipsis, dij qui cœlum & terram non fecerunt perdantur à facie terre, dominus qui fecit terram in fortitudine sua, crexit habitabilem in sapientia sua, & in prudentia sua extendit cœlum, & adduxit nubes ab extremis terrarum, fulgura fecit in pluuiam, & adduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus: Quo ibo à spiritu tuo, & ubi à facie tua me occultabo? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me. Hæc posteriores cōuenientia præcis diuinitus prædicabant. Sed eos etiam audias, qui ante Moysen fuerunt. Dixit autem Habraam ad regem Sodomorum: Extendam manum meam ad altissimum deum, qui fecit cœlum & terram. Melchisedech quoque dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedictus Habraam deo altissimo, & benedictus deus, qui fecit cœlum & terram. Et Habraam rursus, Pone manum tuam sub femore meo, ut adiurem te per dominum cœli,

Et

Et subiicit. Dominus deus cœli & deus terræ, qui cepit me à domo patris mei & à terra in qua natus sum. Postremo in ipsa uisione Mosi deus interrogatus quis esset, diuino respondet oraculo. Ego sum qui sum, sic dices filiis Israël: Qui est misit me ad uos. Hæc breuiter ab innumerabilibus excerpta sunt. Est ne igitur dignum gentium Theologiam, imò uerò impietatem cum istis ullo modo conferre, quorum alij nullum esse deum, alij cœlestia corpora crediderunt, & stellas ignem in cœlo fixas dicentes, aut ignem uia et arte circumlatū, loco dei adorarunt. Alij nulla dei prouidentia mundum, sed irrationali quadam natura gubernari. Alij cœlestia solummodo diuinitus regi, non autem etiam terrestria, mundumque sine ortu, neque ullo modo à deo productum, sed casu & fortuna constitutum esse. Nonnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse se conglutinatum afferuerunt.

De Verbo.

Caput V.

His ita dictis, alteram quoque personam à prima persona genitā non creatam Hebræorū scripturę significant, quā uerbum, sapientiā, uirtutem dei appellant. Vnde inquit Iob: Inuenta est sapientiā. Quis autem locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in Psalmis: Verbo domini cœli firmati sunt. Et Salomō ex persona ipsius sapientiæ: Ego inquit sapientiā & consiliū & cogitationē constitui. Et dominus posedit me in initio uiarū suarū ad opera sua. In principio antequā terra facta est, antequā abyssi productę, antequā mōtes firmati, ante omnes colles genuit me. Et alibi: Quid autē est sapientiā, & unde nata sit, dicā & non occultabo. Spiritus ipse est intellectualis, sanctus, unigenitus, omnipotens, omnia penetrans, uapor enim est uirtutis diuinę, & fluxus glorię omnipotentis, uerissimus fulgor æterni luminis, & immaculatū speculum uirtutis diuinę, ac bonitatis eius imago, ab extremo ad extremum omnia transiens, ac omnia recte gubernans, quod quidem diuinū uerbū à patre ad hominū salutē missū in scriptura confirmat. Quod deū & dominū, id est creatorem & gubernatorē à Mose prophetisq; appellari conspiciamus. Venit autē ad homines homine assumpto, à patre missum propter salutē nostrā. Misit enim uerbū suū inquit, & sanauit eos. Vnde doctrina etiā euangelica, prophetica et paternā Hebræorū renouans Theologiam hoc pacto incipit. In principio erat uerbū, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deū. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Quod factū est in ipso uita erat, & uita erat lux hominū. Merito igitur eodem spiritu Moses plenus factus cœlo & terra, quasi cum filio suo uerba conferentē, sic deum patrē introduxit dicentē. Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostrā. Quod plasma etiā occultius designauit dicens. Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Apertē namque patris ad filiū ordinē atque mandatū more humano (nec enim aliter poterat) expressit. Nemo enim negabit omnem qui aliquid dicit, ad alium dicere, & qui mandat ac præcipit alij, præter ipsum mandare atque præcipere. Manifestius autē Moses duorū dominorum, patris uidelicet atque filij mentionem fecit dicens. Pluit dominus à deo sulphur & ignē. Et Dauid similiter: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Donec ponā inimicos tuos, scabellū pedū tuorū. Et paulo post eternā illam & ineffabilem generationē uerbi designare desiderans ait. Ex utero ante luciferū genui te. Hęc ita se habere non solū uetus scriptura occultius (nō enim omnes tunc ferre poterāt) uerū etiam noua ipsis quoque solaribus radijs dilucidius predicat, quamuis nonnulli deorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt, à quibus nonnulla ponam, idcirco nō inutilia, quoniā non effusum in aëra uerbū dicunt, nec spiri-

tum

tum non subsistentem, sed diuersas personas probe sicut & nos. Male autem quia diuersas quoque naturas opinantur. Philonem ergo audias scripturę uoces interpretatione sua explicantem. Quamobrem inquit, quasi de altero deo dicitur, in imagine dei feci hominem. Perpulchre id diuinitus scriptori fuit inspiratum. Nullum enim mortale ad supremum patrem tanquam imago conferri potest, sed confertur ad secundum deum, qui primi uerbum est. Necessē enim erat rationalē uim, à deo uerbo anima hominis imprimi. Deus enim qui supra uerbum est, ita supremus est, ut nulla rationalis natura similitudinē eius possit recipere. Hęc in primo quaestionum libro Philonis dicta sunt, qui in primo de agricultura uerbum dei filium quoque dei appellare his uerbis nō dubitauit. Hęc uniuersa pastor ille & rex deus iure gubernat, legemque statuit, reatum eius uerbum & primogenitum filium, qui curam totius gregis quasi māximi regis lux diligenter suscepit. Idem in secundo: Qui dubitandi ruborem effugere uelit, audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conseruari, sed uerbo æterni dei sempiterno, quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media protensum, inuictum naturę sustinet cursum, fouens ipsum atque conseruans, quasi uinculum quoddam pater qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unquam aquis summergetur, nec ignis extinguetur, nec cetera peribunt, cum uerbum dei uocale inter muta elementa constitutum, omnia conseruet. Hęc Philo. Nonne igitur uera hæc nostra sunt, qui uerbo ac sapientiā dei omnia producta esse predicamus, falsa uerbo illa, quæ nec ueri similitudinē ullam habent, & inter se contrariā sunt. Thales enim Milesius a quam originem rerū dicit, Anaximenes aërem, Heraclitus ignē, Pythagoras numeros, Epicurus atque Democritus indiuidua quadā corpuscula, Empedocles quatuor elementa, hoc dei uerbum magni consilij angelum lucem ueram iustitiæ Solem etiā nominant. Tertio spiritus additur sanctus à scriptura, quē sicuti patrem & uerbū suū eadē dignitate atque honore honorari præcipit. Tertius igitur à patre spiritus esse ostenditur, tanquam à patre per sapientiā elucens. Post hanc æternā dei substantiā rationales uirtutes, nec numero, nec specie nobis notas, sed solū uisibilitū proportionē, alia enim gloria Solis est, alia Lunæ, alia stellarū, scriptura Iudæorū, nō ut deos, sed ut ministras honorādos ostendit. Et mortali quidē naturę stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uerò multitudinē etiā intelligentiarū & nomina nō ignorat. Scribitur enim, qui stellarum multitudinē numerat, & omnibus ipsis nomina imponit, innumerabilia enim genera profecto & intelligentiarū et stellarū sunt, deo autem omnia numerata sunt, de ipso enim dicitur. Mille millia ministrabant ei, & decies millies cetera millia corā eo adsistebant. Cū enim numerū uideatur alij quem nominare, numeratas illas ostendit esse uirtutes à deo. Cum uerò tantā numerari quantitatem dixerit, ignotum nobis illum numerum propter innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earū sic Psalmista scripturę reliquit. Domine deus meus, quam uehementer magnificatus es, confessionē & decorem uidiisti, amictus lumine sicut uestimento, extendens cœlū sicut pellem, qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignis flammam, Nō credere de hoc corruptibili igni dicere, nec de irrationali aëre atque spiritu, sed altius quiddam atque sublimius, necesse enim est cum à sensu nostro uerba prodeant translative, non proprie de intellectualibus dici, unde ipsum quoque deū spiritum, & ignem, & lucem, & huiusmodi nominibus significamus. Virtutes autem illas, Angelos, Archangelos, spiritus, cœlestem exercitum, principatus, potestates, thronos, dominationesque nuncupamus. Quarum omnium iustitiā Solem & sanctum spiritum ei annexum, unā cum deo ac patre creato-

Philo testatur filium à deo genitum.

rem atq; gubernatorem scriptura confirmat, quem unum deum ab uniuersis, sicuti patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta præcepit dicens. Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius, Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stella et lumen, Laudate eum cœli cœlorum, et aque que super cœlum sunt, laudent nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternum & in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit. Hęc Hebræorum dogmata merito erroribus gentium sprete complectimur, uirtutes cœlorum ut dei ministros honorantes. Solum autem deum, & uerbum ac spiritum eius, qui cœlum & terram, ac omnia quæ in ipsis sunt creauit, & à nihilo simpliciter produxit, ut Hebræorum doctrina occultis & euangelica expressius præcipit, colimus atq; adoramus.

De Contrariis.

Caput VI.

Nunc consequens esse uidetur, ut qualem Hebræi de contrariis uirtute doctrinā tradiderunt, perspicimus. Virtutes igitur ministrantes, & spiritus, qui ad ministeriū mittuntur propter eos, qui eterne cōsuetudini uite sunt hereditarē, factos dico angelos dei diuinā luce frui, ac idcirco luminaribus cœli conferri, docti à scriptura credimus, à quibus per uerbi quidā spiritus, cū sua nequitia diuinā lucem suscipere nequiverint, tenebræ factę sunt. Quorum primū, qui etiam alijs defectiois causa fuit, quoniam penitus propter impietatem suam in terram decidit, quicquid totius uenenosę prauitatis autor est, spontē à lumine ad tenebras lapsus, draconē serpentemq; leiferi ueneni productorem atrocem beluam, & leonem humanis carnibus uiuentē, ac deniq; basiliscū scriptura solet appellare, Causa uerbō qua lapsus est, furor mentis & arrogantia hoc pacto dicitur fuisse. Quomodo decidit de cœlo lucifer, qui mane oritur, contritus est terrā, qui mittit ad omnes gentes, tu autem dixisti in mente tua, in cœlum ascendam, super astra ponam sedem meam, & ero altissimo similis. Et rursus: Hęc dicit dominus, quoniam exaltatū est cor tuū, dixisti, deus ego sum, & domiciliū dei habito. Et iterum: In monte dei natus es inter igneos lapides immaculatus in diebus tuis, ex quo die creatus es donec iniustitiæ inuētæ in te sunt. Exaltatū est cor tuū in pulchritudine tua, corrupta est scientia tua cū pulchritudine tua, propter multitudinē delictorū tuorum in terrā dei cecidi te. His uerbis apertissime cum superioribus illū uirtutibus conuersatū fuisse docemur. Et quoniam ceruices extulit propter arrogantiam decidisse, sub quo innumerabiles quidā sunt spiritus, simili impietatis errore pro lucida diuina regia beataq; habitatione ad conuenientia sibi ac omnibus impijs loca tartari sententia dei depulsi. Quæ loca abyssum diuina scriptura & tenebras, non has, sed quas diuina uerba intelligunt, solet appellare. Ex numero quorum multū exercitationis hominū gratia in terra & regione, que sublimis est, derelicti erroris humani, & impietatis gentium cōcausa simul fuerunt, quibus interdum nomina indit scriptura malignos spiritus & dæmones, potestates & principatus mundi huius appellans. Interdum symbolice cum piū atq; religiosum uirum ne multitudinē demonum formidet, hortetur. Super aspidem enim ait ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Signū autem est deum ab ipsis odio haberi, eiusq; uoluntati repugnare, quoniam se ipsos deos putari cupiunt, & dei cultum in se transferre conantur, diuinationibus atq; oraculis tanquam incentiuis stultos allicientes, quos à deo rapientes ad profundum impietatis detrudunt. Solis autem Hebræis malitia illorū à priscis fuit intellecta temporibus, apertissime damnantibus omnes deos gentiū dæmonas esse. Nunc autem dei gratia per Saluatoris nostri euangelicam doctrinam

summus spiritus
uersus draconē.

Etinam uniuersus orbis uinculis demonum solutus, Deum uerum glorificat.

De hominum natura.

Caput VII.

Sed Phœnicum quidem ac Aegyptiorum Theologia, casu hominum ceterorumq; animalium productionem factam à terra dicebat, nullum inter rationalem animam & irrationalem substantiā discrimen arbitrata, quibus abiectis Hebræos laudamus, qui pulcherrime, ac sapientissime, ac idē uerissime de prima hominum productione docuerunt, duplici quadam natura constitutum esse hominē asserentes, cuius altera pars cum incorporea & immortalis sit, uerus homo existit ad imaginem & similitudinē dei, non fortuna & casu, sed à deo ipso creatus. Voluit enim suprema omnium causa non carere rationabilibus terram animasibus, ut non solum à cœlestibus, uerumetiam à degentibus in terra maiestas sua laudaretur. Itaq; dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostram. Et fecit deus hominē, ad imaginem & similitudinē suam fecit eum. Et rursus: Formauit igitur deus hominē de limbo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculū uitæ, & factus est homo in anima uiuentem. Quē textum Iudæus Phylo exponens, his uerbis utitur. Cæteri quidem ab ætheria natura mentem nostram constare dicentes, ætheri affinem esse hominē uoluerunt. Moses autē ille nulli creaturā rationalem animam similem, sed numisma de uerbo suo insignitū esse uoluit. Inspirauit enim deus inquit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in anima uiuentem. Et quoniam necesse est mittenti, missum similem esse, idcirco ad imaginem dei homo, non ad imaginem creaturā alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis, uerbo dei designata, necesse fuit corpus quoq; ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Hęc Phylo. Non ergo absq; causa cætera quidem animalia nutu diuino uel à terra uel aquis prorupisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinē dei factus asseritur. Quare solus omnium, quæ sunt in terra, rationis particeps principari ac regere leges ferē artesq; inuenire potest. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis est, reliqua omnino mortalia ad seruendū homini facta sunt. Præst enim uniuersis quasi dominus, atq; dux homo rationis uiribus robustiora corpore domās, idcirco prudentiæ, iustitiæ, aliarumq; uirtutū capax est, & ad cœlestia seipsum extollens. Stellarū cursum orbiumq; uolutiones ita quærit, ut cœlestem se esse arguentem præbeat. Quod autem sibi circumiacet terrenū corpus, opus ipsum dei est de terra sumptū, & in terrā reuertens. Quapropter oportet sicut pecoris cuiusdam, ita corporis hominē curam habere, alereq; colere ipsum seruū, ut ad huius uite ministerium perutilem, dominū uerò interiorem, quasi dei affinem uehementius amare ac honorare, quoniam & à prima causa honoratus est. Homini igitur sic diuinitus ornato, idoneum deus largitus domiciliū fuit. Ipse autem sponte diuini contemptu præcepti in domiciliū mortale decidit, propterea pietatem esse adhibendam censemus, & uirtuti dandam operam, ut delictum nostrum deleamus, & ad primū redeamus statum. Non enim in tristitiam homini esse constitutum, sed, illic unde resiliit restitutione imaginis, quam deprauauimus. Huiusmodi sunt quæ de natura hominis Hebræorum doctrina anteaquam Græci omnino essent, philosophata est. Græci uerò heri uel nudius tertius nati, nonnulla è Barbaris, multa ab Hebræis, ut progredientes monstrabimus, furati sunt.

Homo dominus
uerum inferiorū.

Quod natura

Quod natura non est genita.

Caput VIII.

Merum quoniam Hæbreorum ueritas unum creatorem omnium deum cognoscit, ipsius quoque subiecte corporibus substantie, quã Hylen appellare solent. Innumerabiles uero tam Barbari quã Græci contra opinantur. Alij malignitatis fontem esse Hylen, nec genitam, nec corruptibilem dicentes. Alij natura sui absque qualitate figuratæ afferentes, uirtute diuina mundum ab ipsa formatum afferunt. Rationibus demonstrandum est, solam Hebræorum opinionem non falsam esse. Vt autem, ut soleo, non meis sed alienis. Dionysius igitur in primo aduersus Sabellium, hæc de proposito quaestione reliquit. Non sunt absque scelere illi, qui materiam primam ad formationem totius deo subiecerunt, quam dicunt cum passibilis mutabilisque natura sit diuinitus ad generationem omnium alterari. Sed ostendant nobis unde si militudo ac dissimilitudo materiam primam ad deum est, necesse enim est si positionem sanam uolunt sustentare, superiorem quendam deo excogitare, quod ne phandissimum est. Præterea cum non gentium esse similiter de utroque dicatur, & aliud alterum ab altero sit, unde id ipsis aduenit. Nam si non genitus deus per se est, & ipsum non genitum esse, ut quispiam diceret, substantia sua est, non erit non genita Hyle. Non enim idem est deus & Hyle. Quod si utriusque est quodcumque est, id est, deus quidem deus, materia uero prima materia, inest autem utriusque non genitum esse, patet aliud esse ab utroque, & utriusque prius atque superius. Ad hæc causam reddi postulatimus, quã obrem cum utrumque non genitum sit, Deus quidem impassibilis, immutabilis, immobilis atque actiuus est, materia uero prima contra, passibilis, mutabilis, mobilis, omnis alterationis receptiua, quomodo autem etiã apte conueniunt & utriusque ad materiam primam naturam adaptauit se deus, cum ab eamundum fabricatus est, an e contra? Sed hoc ultimum impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem. Primum autem penitus nependum, si quis putet sicut artificem ad materiam aptitudinem primam causam se accommodasse. Relinquitur ergo, ut à dei sapientia uaria, & ut ita dicam, multiformis formarum scilicet omnium receptiua Hyle producta sit. Multa dici possunt, sed modo non est nobis hæc quaestio proposita, meliores tamen sunt, qui hæc dicunt, quã qui innumerabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc à Dionysio sumpta sufficiant, nunc Origenem audias. Si quis autem putat non posse deum absque subiecta, inquit, materia quicquã efficere, quoniam nec statuarius absque lapide statuam, nec lignarius faber sine lignis, rogandus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto, quod sicuri uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absque sapientia qualitates non entes producit, quod omnes, qui prouidentiam fatentur concedunt, substantiam quoque quanquã uult producere potest. Mihi autem uidentur, qui hæc dicunt, fortunam quoque deo annectere, qui nisi materiam primam forte reperisset, non esset autor, nec pater, nec creator & dominus uniuersi. Præterea unde factum est, ut sufficiens ad uniuersa fingenda, nec superflua nec deficiens materia subiecta sit, sequitur enim necessario à prouidentia quadam deo superiore, ne scilicet ars dei perderetur si non haberet materiam artificij susceptibilem, deo materiam esse subiectam. Unde autem omnium quæ deus uult producere materia esset, nisi eam deus talem qualem uoluit produxisset. Sed non genitam esse materiam, supponentes sic aduersus eos insurgemus. Si nulla prouidentia Deo materia non subiecit, quæ tamen ei subiecta est, quasi per prouidentiam esset subiecta, qui præstantius factum est quàm ea quæ casu fiunt. Quod si non est à deo producta materia, cur mundum ab eo formatum dicunt, an quia tantam mundi fabricam nisi à sapientissimo artifice non potuisse fieri credunt? Sed materiam quoque tan-

Deus sine subiecta materia omnina fecit.

que tantam atque talem, ut corporalium rerum formas omnes possit suscipere, non nisi ab omnipotente, sapientique artifice fuisse credendum. Cum autem obijciant, neminem posse artificem absque materia quicquã facere, sciãt se multo diffimilia dicere. Prouidentia enim semper hominum artibus materiam subiecit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant, qui quoniam inuisibilis terra informisque dicitur, idcirco materiam primam non genitam existimarunt. Hæc Origenes, Phyllo autem Iudeus de hac quaestione sic scripsit, De quantitate autem substantie utrum facta sit, dicendum est ad formationem uniuersi tantam materiam deum creasse, ut nec superflueret, nec deficeret, absurdum enim est, hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiam sufficiens præcipue in preciosa materia prouidere, deum uero qui numeros & mensuram omnium nouit, minime de hoc prouidisse. Ausim igitur exclamare, nec pluri, nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non enim integer ex omnibus partibus mundus esset, si non à sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit, antequam inceperit sufficientiam materiam prospicere, homo quidem mortalis errare potest, ut nonnunquam deficienti materiam addita quærat, nonnunquam ablationem à superflua. Deus uero cui nihil deest, quicquid omnia potest, ad unguem sufficientem produxit Hylen. Sed qui cauillari uolunt, argumenta multiplicanc, qui uero philosophari, ueritate rerum contenti sunt, Hæc etiam Phyllo. Maximo uero insigni apud Christianos uiro liber quidam de materia scriptus est, unde nonnulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quaestionis decisionem. Credo inquit te quoque ipsum uidere, duo non genita simul esse non posse, quamuis illud addidisti, alterum ex duobus necessarium uideri, aut separatam esse deum à materia, aut coniunctam. Si igitur coniunctam esse quidam uoluerit dicere, unum non genitum dicit. Nam si coniuncta simul sunt duo, non genita esse possunt. Sed sicut consequenter dicimus, unam rem genitam hominem esse multis partibus constitutum, sic necesse est, si non est separata à materia deus, unum non genitum dicere. Sin uero separatam quis dicet, necesse erit aliquod inter eos esse discrimen, quo dissiparentur. Non enim potest aliud ab alio distare, nisi tertium quoddam sit, quo distare dicuntur. Illud autem ulterius progreditur. Nam si tria dabuntur ingenita, similiter de ipsis queram, & si coniuncta quis dicet, superiorẽ referam rationem. Sin uero separata, quarum necessario introducet, quæ separatio efficitur. Sed illud forsitan quispiam cogitabit, nec separatam esse deum à materia, nec rursus coniunctam, sed esse in materia uelut in loco, & materiam in deo tanquam continens. Erit ergo à materia circumscriptus deus, cumque ipsa in stabilitate sua huc atque illuc feratur ipse quoque mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit, ornata uero formis, ad melius à deo mutata, deus quoque erit in re, locoque informi. Ad hæc interrogandum est, utrum deus replebat materiam, an in parte aliqua materiam fuisset, nam si in parte fuit minor multo quàm materia est, si totam replebat, quomodo eam transmutando formauit? necesse enim est aut contractum illud formasse, quod sui contractione uacuum fuit relictum, aut se quoque ipsum una cum materia transformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat. Similiter querendum est, utrum quasi separata, ut uolucres in aere, an ut in loco. Si enim separata, ut uolucres in aere dixerit, partibus ergo deus, imò re ipsa scilicet, scindi enim dissiparique necesse est ad receptionem aliorum. Sin uero, ut in loco cum deformis materia per se sit, nec à prauitate aliena erit, deus deformitatis & prauitatis locus, quod cogitare ne phandissimum est. Ita cum Hylen ingenitam putes, ne malorum causa deus esse uideatur, malignitatis receptaculum deum dicere cogaris.

Quod materia non est causa malorum.

Caput IX.

Sergo materiam non genitam principaliter dices multitudine rationibus impossibile id esse demonstrare, uerum quoniam malorum ipsam causam esse opinaris, & ex hoc etiam induceris, ut non genitam credas, ad hoc uertenda mihi oratio est. Si enim adaperiam quo pacto mala fiant, ostendatque non esse possibile, quin malorum autor deus sit, si materia ei aliunde ad creandum subicitur, opinio hac funditus euertitur. Sine qualitatibus ergo coeternam deo fuisse materiam, unde mundum istum creauit opinaris. Sic profus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit, sunt autem in mundo qualitates, quia à materia diuinitus factus est, qualitatum profecto deus productor est. Ita mihi uidetur. Qualitates porro non à subiectis qualitibus factas esse, & aliud à substantiis dicit. Ita opinor. Si ergo nec à subiectis qualitibus eductæ à deo qualitates, nec à substantiis, quoniam substantiæ non erant, à non ente simpliciter creatas diuinitus fateri necesse est. Falso ergo abs te in superioribus dicebatur, impossibile esse à non ente simpliciter fieri quicquam à deo, quod tanto absurdius uidebitur, quanto si diligentius quispiam consideret, uel homines, qui maxime ex aliquo facere uidentur à non ente quædam producere. Architectus enim urbem facit ex non urbe, & templa ex non templis. Quod si quia substantia subiecta est architecto, idcirco ex ente ipsum facere opinaris, non parum erras, non est enim substantia, quæ urbem facit, aut templa, sed ars, quæ circa substantiam est. Hæc autem quamuis ex arte fiat, quæ in homine est, non est tamen in lapidibus. Sed forsitan dices idem non esse ex non ente artem, quia urbs constat, quia sit ab artificio quod in artifice est. Ergo uerò tibi respondeo, artem illam quæ in homine est, non ab alia quadam arte, sed à non ente in homine fieri. Accidentia enim omnia in substantiis & sunt & fiunt. Homo enim sine ullo artificio existit, ars uerò nulla erit, nisi prius hominem esse intelligamus. Quare ars à non ente in homine facta necessario est. Quod si hominibus hoc modo se habet, quomodo non oportebit deum non solum qualitates, uerum etiam substantias à non ente simpliciter arbitrari posse creare? Si enim aliquid ex non ente simpliciter posse fieri à deo fateris, substantias etiam à non ente simpliciter ab eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprimè audire desideras, unde mala oriuntur, quæro abs te utrum substantias, aut qualitates substantiarum mala opinaris? Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absque qualitate ac de formam fateris? Dicitur mihi. Si ergo substantiarum qualitates mala sunt, et materia sine qualitate est, deusque omnium qualitatum creator conceditur, erit malorum omnium autor deus. Quare si abs te materia non genita ponebatur, ut malorum causam deum dicere non cogeres, cogeres autem hoc facere, multo magis materiam ei ad creandum subiciens, frustra id certe opinaris. Hæc sufficere mihi uidentur, nisi tu aliquid habeas, ego si contentio non ueritatis cupiditate uerba hæc faceremus, nihil amplius quaererem. Verum quoniam charitas est, quæ nos mouet, & utilitatis proximi causa disputamus, altius de his differendum arbitror. Et quoniam nihil aliud quam ueritas queritur, quoquo modo putas facilius atque dilucidius id fieri posse. Sic oratione utaris, ut non tibi solum, uerum etiam mihi magnam cõeras fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus, nunc substantias potius quasdam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis? nonne illam quæ ita per se existit, ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum autem actum alicuius esse opinaris? an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur actus agens est? Est profus. Cum autem nihil agens sit, putas tu actum esse posse? minimè. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat, mala uerò actus sunt, & omnes actus

Quid mala sint.

actus cum alicuius sint, agente aliquo sunt, & non agente non sunt, non erunt profecto mala substantia. Quod si ea quæ agunt substantiam pures, uerum, id quidem est, ut homicida ea ratione, qua homo est, substantia est. Cædes autem ipsa non est substantia, sed substantiæ opus, ac ideo interdum bonum hominem, interdum malum uocamus, dicunturque ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus, qui sunt accidentia. Cædes enim non est substantia, sed ne liberalitas, nam quemadmodum à grammatica grammaticus, à medicina medicus dicitur, cum substantia, nec medicina, nec grammatica sit, sed ab his accidentibus appellationem accipiat. Similiter à malis malus homo dicitur, et à bonis bonus, cum neutrum eorum sit. Quare si quæ alium præter homines causam esse malorum putas, simili modo in quantum hominibus suggerit mala, ab actu suo ipse quoque malus erit. Sic enim & homo malus dicitur, quia mala agit. Quæ autem agunt mala, non est ipse qui agit, sed actus eius, à quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dicemus quæ agit, agit autem cædē, erit homo cædes. Et sic quoniam quæ aguntur, cum aguntur, solummodo sunt, facta uerò esse desinunt, erunt homines cum agunt, & cum non agunt, non erunt, quæ falsa atque impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus, appellaturque homo malus non ex ea quod substantia est, sed ex eo quod mala agit. Malum enim dici ab accidentibus substantiæ, quæ non sunt substantia, ideo concessimus, ut à grammatica grammaticus dicitur. Quod si quæ aguntur, tunc incipiunt, quando actus incipitur, certe is etiam qui male agit tunc incipit malus esse, quando male agere coepit. Non est ergo malum absque principio, nec non genita mala sunt, sed ab eo genita atque profecta, à quo aguntur. Recte d' amice, è presuppositis enim probe intulisti. Nam si absque qualitatibus materia prima est, estque qualitatum autor deus, mala uerò qualitates sunt, mala essent à deo. Sed contra rationem istam, hæc quæ dixisti sufficiunt. Mihi uerò in mentem nunc uenit falso absque qualitatibus Hylem affirmari. Nulla enim substantia uere absque qualitatibus dicitur, cum enim absque qualitatibus dicitur, qualitas eius profecto significatur. Qualis enim quædam materia certe prima dicitur cum huiusmodi esse dicatur, ut aliquid in se non possideat, quæ res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igitur rationem oro respondeas. Nam cum non genita Hylem mihi uideatur, qualitates etiam innatas habere uidentur, & sic ab ea defluere omnia, quæ mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum, quod absque ulla pertinacia ueritatem quaeras, causam que nobis prebeas, ut aut uerbis tuis facilius tibi persuadeamus, aut rationibus acquiescentes, ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates, cuius rei autor erit deus? cum neque substantias, nec qualitates produxerit, quippe cum tam substantiam quam accidens serui huiusmodi rationis uim à principio fuerint. Dic igitur quaeso, quo pacto deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substantias mutauit, an quia substantias quidem non mutauit, qualitates autem eorum mutauit. Absurdum mihi uidetur mutatum fuisse substantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione, creatorem appellari Deum assero. Nam quemadmodum cum è lapidibus domus fit, non est dicendum lapides in domum esse mutatos, sed quali quadam eorum compositione domum factam esse, cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea, quam prius habebat. Sic mihi uidetur permanente substantia, qualitatum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodammodo quasdam à deo factas ais, respondere mihi non dedigneris, mala substantiarum ne qualitates sunt, et qualitates inhaerent materiae semper, an impressæ fuerunt. In se dico absque principio. Has igitur qualitates à deo mutatas

Actio denomi-
nat agentem.

mutatas

mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Vtrum igitur ad melius, aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia inhaerent, quæ in melius mutatae sunt, quaerendum adhuc restat, Vnde mala orta sunt, aut enim non permanserunt qualitates illæ malæ naturæ, ut erant, aut si permanserunt malæ, malignitatem earum in melius deus non conuertit, & sic malorum causam ad deum rursus refert, aut forsitan malas qualitates materiae mutatas esse non dicis. Earum uero mutatione, quæ indifferentes erant, uniuersa diuinitus cõstructa opinaris, hoc modo certe. Cur igitur malas qualitates reliquit, utrum quia ei elere noluit, an quia non potuit? Nam si noluit, & potuit, necesse tibi erit causam malorum deo attribuere, qui mutatione mundum creans non destruxit, neque mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris Deum non culpate, qui malignitatem materiae non abstulit cum posset, sed ad perniciem creaturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoque materiae illata est. Peius enim modo se habet, quam antequam formaretur, tunc enim insita sibi esse mala nequaquam sentiebat, nunc uero multæ partes eius acerrimum malorum sensum percipiunt, quo d' exempli gratia in homine uideamus. Materia enim hominis antequam formaretur, & creatoris artificio in animal commutaretur, nihil percipiebat, postea uero quam in hominem uersa, est, acutum habet malorum sensum, ita quod diuinitus materiae ad beneficium ipsius euenisse asseris, peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum insita materiae mala tollere contendis, impotentem deum asseris, qui autem impotens est, aut natura imbecillus est, aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum arbitraris, & firmus in hoc proposito confitis, actum est de salute tua. Sin autem à maiore quodam pramitur, erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundunt, quod dictum nephas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est, si quidem illum esse deum dicimus, cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus quaerenti, utrum simplex quædam erat, an composita? Nam si unica fuit atque simplex quomodo mundus, qui ex ea est compositus uere dicitur? cum illud compositum sit, quod à multis uarijs que constitutum est? Quod si compositam fuisse respondebis, erant ergo à simplicibus quibusdam composita, quare absque principio non genita æternæque materia esse non potest. Non enim erat antequam simplicia, ex quibus componitur conuenissent, deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia enim ex quibus Hyle tibi componitur, multa ac uaria esse necesse est. Præterea uidetur ne tibi quicquam sibi ipsi repugnare atque opponi? Nihil omnino. Quid porro a que ignem opponi ne gas? nullo modo, luci autem tenebras, frigido calidum, sicco humidum? nonne similiter opponitur? Similiter non inficior. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur, non erit materia una, nec ex materia una. Simile huic illud est, quod modo queram, uidentur ne tibi alicuius totius partes aliæ aliarum destructiuæ? nequaquam. Ignem autem aut aquam ceteræque huiusmodi, nonne materiae partes putas? Sunt certe materiae partes. Ignis porro nonne aquæ destructiuus, & e contra tibi uidetur? Scilicet. Si ergo partes totius aliæ aliarum destructiuæ non sunt. Ignis autem & aqua ceteræque huiusmodi alterum alterius destructiuum est, non erunt partes unius materiae, nec ipsa erunt materia, quoniam nihil sui ipsius destructiuum est. Nihil enim sibi ipsi opponitur aut repugnat, aliud certe alijs opponitur, ut album non opponitur albo, sed nigro, & tenebræ non tenebris, sed luci. Si ergo una quædam esset materia, nulla oppositio in rebus inueniretur. Cum autem aliæ rerum alijs opponantur, non eadem esse uidetur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit

dis sit, in quo priscorum sanctorumque Hebræorum uitas, qui multo ante Mosem fuerant, breuiter perstrinxi, quos omnes admirati, diuinis laudibus persequitur & prosequemur. Imitationem illorum tanti nobis facimus, ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

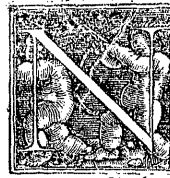

EVSEBII PAM.

PHILILIBER OCTAVVS.

De Translatione scripturae, repetitio gentilium Theologiae.

Capit. I.

VNC ordine progredientes, ad Mosi disciplinam, quæ secundum gradum tenuit, & solis Iudæis, non alijs gentibus data est, transitum faciam. Quod autem nulli alij genti, sed Iudæis solummodo Mosaica disciplina data est, nec idonea uel possibilis alijs fuit, tempore suo probabimus. Sed quemadmodum Aegyptiorum doctrinam, ipsorum Aegyptiorum uocibus exponerebam, cæterarumque gentium Theologiam suorum testimonio autorum explicabam, ita nunc quoque faciendum est, à Iudæis ipsis, & ab illis maxime, qui doctissimi habentur, ante oculos omnia ponam, si prius quomodo in lingua graeca, & quanta diligentia libri Iudaici traducti sunt, exposuero. Commodissimum enim id mihi ad euangelicam doctrinam, cuius preparationem modo scribimus, fore arbitror. Cum enim iam Saluatoris nostri tempora uiderentur, proprius aduenire, conducebatque maxime salutem omnium gentium, quæcumque à prophetis scripta fuerant intelligere per linguam graecam, quam fere omnes gentes intelligunt, iudaicam scripturam uniuersis proposuit. Aut enim post Saluatoris nostri tempora non habuissent, Iudæis ex inuidia occultantibus, aut corruptiores nobis dedissent, aut si recte haberi potuissent, in suspitione traductores facile uocarentur. Saluator ergo noster, qui ut deus omnia preuidebat, optima dispositio ne usus, Ptolemaeo Aegyptiorum regi traducendorum librorum cupiditate iniicit. Quam rem Aristæus uir doctus, utpote qui rebus aderat, diligenter cõscripsit. Fuit autem traductio facta temporibus secundi Ptolemaei, Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba opere præciū est audire: Demetrius, inquit, Phalereus, in regia bibliotheca cõstitutus, grandem à rege pecuniam accepit, ut undique ad bibliothecam regis uel emendo uel transcribendo libros cõgregaret, meminisse pluris quam ducenta millia, sed breui tempore non erunt forsitan pauciores quingentis millibus, si non ab uniuersa Graecia solum quod feci, uerum etiam ab alijs gentibus, ac precipue à Iudæis, quorum doctrina perutilis mihi esse dicitur, quam plurima possimus uolumina, congregamus. Et quænam rex inquit detulit, ne Iudæorum libros, quæ regio nobis affinis est, aut emeris iam, aut transcriperis, præsertim cum ad hanc rem tanta tibi præstetur pecunia, quantam petieris. Tum Demetrius translatione opus est inquit. Propria enim lingua, et diuersis

Septuaginta interpretum uersio.

utuntur

utuntur quam Aegyptij literis. Multi eos Syriaca & lingua, & literis uti censent, quod ita esse non inuenio. Post hæc rex præcepit Demetrio scribere ad se de Iudaicorum librorum translatione. Omnia enim tanta diligentia faciebat, ut uel res minimas petitionibus atq; mādatis exactissime scriptis ageret. Quare ipse quoq; cuncta, ut gesta sunt, conscripsit. Hanc igitur epistolam Demetrius Philadelpho misit. Regi magno Demetrius: Quoniam precepisti o rex, ut undecunq; possim, in Bibliothecam tuam libros utiles congeram, maiestati tuæ refero Iudeorum disciplinam & leges literis & lingua sua conscriptas, perutiles mihi uideri. Feruntur enim abiecte nonnulla translata tantæ certe admirationis, ut & integra & diuina sola legum sanctio Iudaica uideatur. Sic enim etiam Hæcæteus Abderita propter sanctionem legis, nec à poetis genti tum tactam arbitratur, nec diligenter ab historicis expollitam. Si ergo tibi uideatur o rex, scribatur ad pontificem Iudæorum, ut de singulis tribubus seniores uiros, legisperitos & probos sex mittat, ut diligenti examine id eligamus, in quo plures conuenient traductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidetur, felix sis perpetuo. Tunc rex ad Eleazarum scribi iussit, quod captiuos Iudæorum remisit, & auri quinquaginta talenta, argenti centum, & lapides non paucos ad crateras, phialas, & mensam, ceteraq; uasa & sacrificia faciunda deo Iudæorum obtulit, cuius epistola hæc est: Rex Ptolemæus Eleazaro pontifici salutem. Non ignoras multos Iudæorum in regione habitare nostra, qui ab Hierosolymis Persarum in tempore, quo illi regnabant, abstracti fuerunt, quorum multi cum patre nostro in Aegyptum ingressi, maiori mercede in legionibus conscripti sunt. Cumq; fideles inuenisset, in præsidijs collocauit, ut eorum formidine animos Aegyptiorum comprimeret. Nos etiã postquam regni habenas suscepimus, humanius tuos tractantes, plures quam centum millia captiuos redemimus ac liberauimus, conuenienti mercede dominis deposita, & si quid impetu multitudinis perperam gestum est, totum correximus. Putauimus enim id maximo deo gratum fore, qui tantum regnum cum pace ac gloria nobis commendauit. De tuis etiam florentes ætate uolentesq; militare, cum dignitate aliqua in exercitu constituimus, & apud nos nonnullos admittimus. Quia igitur uolumus & tibi & Iudæis, tam præsentibus quam futuris gratissimum facere, decreuimus ut lex uestra literis Græcis ab Hebraica lingua traducatur, ut uestra quoq; uolumina cum alijs regijs libris, in Bibliotheca nostra inueniantur, recte igitur facies & nostro studio condigne, si uiros probos & seniores peritos legis linguæ Græcæ non ignaros, sex ab unaquaq; tribu elegeris. Oportet enim quoniam res quam maxima est, illud eligatur in quo plures conueniant traductores, hac re gesta, non paruam nos gloriam consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecum loquentur Andræas de intimis cubicularijs, & Aristo, qui & primitias ad uasa & sacrificia in templum portant, argenti atq; auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq; ad nos de quibuscunq; uolueris. Gratum enim id nobis erit, & amicitia nostra dignum, & quamprimum fieri curabimus, quod petieris. Vale. Ad hæc Eleazarus sic rescripsit: Eleazarus pontifex amico uerò Ptolemæo. Si tu & Aristo regina, & soror & filij uestri ualeatis, bene est, & ut uolumus fit, ipsi quoq; ualeamus. Magno gaudio affecti sumus, cum per literas tuas bonam erga Iudæos uoluntatem tuam cognouerimus. Itaq; uocato populo publice, tuã epistolam legimus, ut scirent quoniam in deũ nostrum habes pietatẽ, offendimusq; uiginti aureas phialas, quas misisti, & argenteas triginta, & crateras quinque, & mensam argenteam ad sacrificandum, & ad alia faciunda, quibus templum eget, argenti talenta centum, quæ Andræas & Aristo uiri probi & docti & te dig-

Iudaicoru libro
rum sanctitas.

te digni, abs te nobis tradiderunt, quibus latius diximus quæ uisa sunt. Omnia enim quæ tibi conferunt, etiam si præter naturam essent, tui perentis gratia efficere parati sumus. Plurima enim ac maxima, & quæ obliuisci nunquam poterimus, nostro generi beneficia contulisti. Quare ilico pro te, & regina, & filijs, & amicis tuis sacrificia obtulimus deo, & orauit uniuersus populus, ut cuncta tibi sicuti uis succedant, regnumq; tibi cum gloria dominus omnium deus cõseruet, præterea ut diuine legis commode ac secure fiat traductio, sex ab unaquaque tribu seniores elegi, quos ad te cum libris destinauit. Recte igitur factes rex optime, exquisitissime traducta scriptura curare, ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis, post iam traductam scripturam subiugit, Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretum, ac sacerdotes, & multi Aegyptiorum principes coram rege congregati, propositis in medio libris, magna uoce dixerunt. Quoniam probe ac sancte diuina scriptura traducta est, decens modo, est rex iustissime, ut caueat ne quis peruertere aliquid aut deat. Quod cum omnes uoce approbassent, iussit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt ergo ut solent, si quis addiderit, aut subtraxerit, aut mutauerit aliquid, rectissime id agentes, ut perpetuo inuiolata scriptura seruetur. His ita gestis, mirabili rex fuit affectus gaudio. Lecta uerò uniuersa sibi fuerant, & admiratus legislatoris prudentiam, dixit Demetrio, quomodo nemmo poetarum neq; historicorum de tot tantisq; rebus gestis nullam mentionem fecit: Cui Demetrius: Diuina hæc lex est, & a deo data ut uides, ac ideo si qui tetigerunt, a deo percussi resilierunt. Affirmauitq; audisse à Theopompo, quod cœperat nonnulla à Iudaica scriptura translata, græca oratione ornare, & ilico turbatione quadam mentis & animi percussus magno studio deũ orasse, cuius rei gratia id sibi accideret. Audiueruntq; per somniũ, quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus adderet. Ego quoq; ipse, inquit, à Theodoro tragœdiarum poeta accepi, quod cum nonnulla à Iudaica scriptura ad fabulã quandam transferre uellet, luminibus captus fuerit, qui quoniam credidit hæc de causa id sibi euenisse, magno tempore pœnitentiam egit, & tandem sibi uisus fuerat restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam Iudaicam iussit reseruari.

Sacrae literæ nõ
abutendæ.

De uita & disciplina Mosaiica. Cap. II.

Vnc disciplinam Mosaicam, ut doctissimi Iudæorum scripserunt, exponam. Philo igitur de Iudæorum ab Aegypto egressu in primo libro, quos de Hypoteticis inscripsit, ubi pro Iudæis quasi aduersus eorum accusatores his uerbis utitur: Populus, inquit, iste, qui à Chaldæo parente traxit originem, à Syria in Aegyptũ translatus post multos annos, quoniam multitudinem Aegyptus non capiebat, & magnitudine animorum, ac simul, quia somnijs ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur, magnopere in eam terram, unde maiores sui in Aegyptum profecti fuerant, redire cupierunt. Quò factò adeò creuerunt, ut ad hæc usque tempora Iudæorum genus durauerit. Et paulò post: Ducebat autem eos uir unus, quem si uis nihilo præstantiorem cæteris putato. Petunt enim multi eum obprobrijs, arte quadam malefica, & lenocinio uerborum omnia illi confecta fuisse dicentes. Sit sanè, sed artificium tamen illud maleficum, & uersutia hominis non modo uniuersum populum à siti, fame, cæterisq; periculis, quæ quotidie locorum asperitate & solitudine accidebant, liberauit, ac uelut in copia rerum omnium aluit, uerumetiam longè ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista, sed tanto seruata sunt, quanto nec domus una in pace atque concordia conseruari facile potest. Itaq; non sitis, non

k fames

fames, non calamitas aliqua, non futurorum formido, non ignorantio evento-
rum aduersus maleficum illum uirum seductos populos incitauit. Quam igitur
uis artem, aut uerborum lenocinia, aut prudentiam aduersus tot tantaq; ac-
cidentia quotidie mala suffecisset? Aut enim subditis illi populus natura obtē-
perans, humilis, & peritia futurorum munitus, libenter eum sequebatur, aut si
illi mala fuerant, deus dura omnia eis mitigabat, & tam presentium quam fu-
turorum noticiam Mosis concedens effecit, ut tandem ab omni periculo popu-
lus suus euaserit. Vtrum enim istorum concesseris magna laude Mosem certe
effeceris, posteaquam in terram istam uenerunt, & si quo pacto eam consecu-
ti sunt, diuinæ literæ significant, malo tamen ego probabili coniectura, quam
ueritate historica uti: Vtrum enim quisquam uoluerit ipse concedam, aut mul-
titudine, aut armorum peritia Syros & Phoenices patriæ propugnatores uicif-
se, aut ut quidem nihil fecisse, sed à dantibus sponte regionem accepisse, ac nō
multo post pie & sancte uiuendi, omnē disciplinam constituisse. Alterū enim
fortissimos eos uiros, alterū à deo sic amatos significat, ut etiam inimicis suis
uenerabiles uiderentur, quippe hostes atq; inimici erant eorum, à quibus re-
gionem, ubi & ipsi, & maiores sui nati educatiq; fuerant, repēte auferre uolue-
runt. Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum, si quasi melioribus sine
ulla ui sponte hostibus cessasse fatearis? Post hæc nescio, quid primo, quid se-
cundo collocabo, probitatem ne legis, an obedientiam, sanctitatem, iustitiam,
& pietatem illorum, qui uirum illum, à quo legem acceperūt, sic admirati sunt,
ut quicquid ille uellet, hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius hæc
agebantur, siue à superiore quadam uirtute doctus faciebat, ad autorem deum
omnia reducuntur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum millibus,
imò maiore tempore iam ferè transacto, nō enim exquisitissime annorum pos-
sum dicere numerum, nec uerbum unum in lege illius esse immutatum, sed cen-
ties unusquisq; Iudeorum morietur, quam legi Mosaicæ derogabit. His dictis,
compendio transcurrit disciplinam ciuilem, quam Iudæi lege Mosaica tenuer-
unt deinceps. Nihil inquit, huiusmodi apud Iudæos est, nō forum & iudicia,
nō postergationes & moræ, nō lites & accusationes, sed omnia uera, simpli-
cia, & constantia. Si adulteratus es, si uim intulisti, si fornicatus, si aliquid ho-
rum feceris, morte punieris, si seruum, si liberum uituperaueris, si innocuum
premes, si abductum uendideris, si priuata, si sacra sublegeris, si impietate usus
fueris, non opere solum, uerumetiam uerbo. Propitius autē sit nobis deus, qui
hæc cogitauimus, si in patrem, si in matrem, aut in benefactorem tuum, morte
morieris non communi, sed lapidibus obrutus. Præterea mulieres uiris seruire
oportere non ad contumeliam, sed ad obedientiam, parentes in filios ad salu-
tem eorum habere imperium, unumquemq; suorum esse dominum, nisi i deo ea
obtulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit, tangere amplius non licet dei
oblata, neminem rapere, nec aliena omnino furari, uerumetiam si uerbum emi-
serit, quo sua omnia deo oblata esse uideantur, ac demum pœnitentia ductus
tangere audeat, aut ad alium sensum prolata sibi uerba interpretetur, animam
amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumerabilia præterea sunt moribus
& consuetudine sine scripto seruata, quæ quis odit, non faciat, quæ nō locauit,
non tollat, nec à prato, nec à torculari, nec ab area magnum aut paruū aliquid
auferat, ignem petenti dare, aquarum fluentia non includere, inopibus & man-
cis, opem petentibus stipē propter deum esse concedendā, mortuis sepulchri
locum non esse negandum, mortuorū sepulchra non mouere, nihil mali cui-
quam inferre, non obtundere aut eijcere sperma, nulla ui fecunditatem mulie-
rum retardare, non aliter uti animalibus quam deus & lex uoluit, semina non
dispergere

Integra conserua-
ta à Iudæis lex
Mosi.

dispergere, iugum non imponere iniuste, non habere modium præter men-
suram, nec numum adulteratum, amici arcana in inimicitias lapsus non pate-
facias, non separe liberò à parentibus, etiam si captiuos habeas, nō uxorem
à uiro, etiam si argēto tuo emeris, hæc maiora pulchrioraq; sunt, illa parua mul-
tis uidentur, non destruere domi nidum, nullius animalis preces cum ad te la-
mentanti simile refugiat, contemnere uelis. Sed lex quæ ista iussit, magna cura
seruanda esse constituit, maledicunturq; qui non seruant, & deus ipse qui om-
nia perspicit, ultor inuocatur. Et paulo post: Non semel, sed sapius, imò uerò
singulis diebus septimis propter malos hæc repetuntur, maledicunturq; qui
non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos, uerumetiam legum perit-
tos legislator singulos effecit, septimis enim diebus in idem congregari uolu-
it, ut confidentes scripturam audiant, ne quis se ignoracione possit excusare.
Ita conueniunt semper, & sedentes magno cuncti utuntur silentio, nisi ad lau-
dem dictorum uerbum aliquod cōmuniter emisserint. Sacerdos autem aut de-
senioribus unus, legem recitat & exponit, fitq; id per totū diem septimum us-
que ad uespertinum crepusculum, deinde abeunt & sacrarum legum peritio-
res, & pietate multo munitiores. Num ociosi septimum peragere diem Iudæi
tibi uidentur? In hæc que faciunt cæteris omnibus necessaria magis ducis: hæc
enim re fit, ne à iureconsultis quid faciendum sit quererent, nec per ignorantia
fallant. Sed unusquisq; facile de legibus atq; moribus interrogatus responde-
at, & uir uxori, pater liberis, dominus seruis, legis precepta tradat. Facile de se-
ptimo quoq; anno quamuis non similiter dicere possumus, non enim ipsi ab
operibus, sicut septimis diebus cessant, sed agros ipsos cessare patiuntur, ut
uires ad futura suscipiant. Multo enim fecundiores redduntur, si cum cessa-
uerint, in noualia rursus profcinduntur. Quod etiam corporibus hominum ac-
cidit, semper enim eundem ferè laborem, & ualeitudinē obest, & robur animi
atq; corporis desicit. Sed si quis Iudæo polliceatur fecundiores in septimo an-
no agrum futurum, si eum coluerit, nequaquam id facere patietur, nam & ipsi
à laboribus accipere se uolūt, & agros aliquādo quiescere, ut & ipsi letiores,
& agri fecundiores alio initio laborum sumpto efficiantur. Magnæ autem hu-
manitatis eorū illud præcipue signum est. In septimo anno quoq; ipsi ab agri-
culturæ laboribus abstinent, si quid sponte agri protulerint, non colligunt, ne
que deponunt, sed quia nullo suo labore productum est, communiter cuiuscq;
uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit, nemo
à me quæret, qui à medicis atq; philosophis de uirtute, quam ad omnia maxi-
meq; ad naturam humanam possidet, audiuit. Hæc Philo. Similia uerò ipsi &
Iosephus in secundo de antiquitate Iudaica, hoc pacto conscripsit ab ipsis re-
bus. Si quis ceterarum gentium leges nostris conferret, diligenter uideret, li-
cet quisnam maxime tam iustissimas leges, quam pietatem in deum ueram ho-
stibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatū modi in hos pau-
cos generaliter reducuntur, nostræ legis conditor hæc omnia despexit, & soli
deo dicam enim etiam si durum uideatur gubernationem Iudeorum attribuit,
ad illum enim tanq; omnium honorum causam respiciendum solummodo cen-
suit, quem nec factum illum, nec cogitatum fugere potest, qui cum immorta-
lis æternusq; sit, omnia potest, nec alia nobis ratione quam creaturis suis cog-
noscitur. Hæc enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam Græcorū prin-
cipijs ab illo sumptis testantur. Nam Pithagoras, & Anaxagoras, & Plato
multiq; alij hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita, in mul-
tos efferrè ausi non sunt. Noster autem legislator, quoniam opera legibus
consona effecit, nō solū sui temporis Iudæos, sed omnes usque ad hunc diem

Septima die au-
diendum uerbum
dei.

in ueram creatoris pietatem reduxit, atque reducit, cuius rei causa est, quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit, sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit, & ipsas uirtutes iustitiam dico, modestiam, fortitudinem, ciuium inter se concordiam, alius omnibus impressit. Omnes enim operationes nostras, omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit, nec aliquod horum incastigatum reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciendum sit discimus, & exercitatione faciliores ad agendum scimus. Alij quidem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonij atq; Cretenenses non uerbis, sed re atq; consuetudine instituebant. Athenienses autem cæteri penè Græci omnes, quæ facienda essent uel non, legibus iubebant. Re autem atque opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uerò Moses diligenter hac utraque coniunxit, nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit, nec doctrinam procul ab exercitatione iacere passus est, sed à primis statim alimentis incipiens, domesticum uiuendi usum ita complexus est, ut nihil adeo paruum sit, quod uoluntati utentis prætermiserit. Sed que comedenda sunt, & à quibus abstinendum, ac de omnibus que simul uiuunt, de diligentia præterea in agendo, ac de reque à laboribus legem quasi regulam posuit, sub qua tanquam sub patre ac domino uiuentes, nihil ex ignorantia peccamus. Non enim semel aut bis, sed singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes, ad audiendam legem conuenire iussit, ut præceptis eius maxime omnium cognitis, nemo se posset per imprudentiam purgare. Quod ceteri omnes legum conditores ita reliquerunt, ut plurimi uerè homines tunc tandem quicquam prohibitum esse discant, cum iam præuaricati sint, & qui præcipuos maximosq; gerunt magistratus, ignorantiam legum præ se ferunt, cum legis consulti secum semper habeant alii istetes. Quenquam uerò Iudæum de Mose si legibus interrogaueris, facilius tibi omnes percurreret, quam nomen suum proferre posset. Ita fit, ut ab ineunte nobis ætate leges imprimantur, & raro quidam aliquis transgreditur, & si quis transgressus fuerit, nullo pacto peccatum deprecari potest. Quia ex re mirabilis generi nostro concordia inest. Nam & quia eadem omnes de deo sentimus, & quia in uiuendi moribus nulla differentia est, summa omnes concordia coniungimur. Non audies enim apud nos diuersas de deo sententias, quod apud alios non uulgares tantum, uerum etiam Philosophi facitiant, quorum alij nihil omnino deum esse cauillantur, alij deum esse concedentes, gubernationem rerum ipsi concedere nolunt. Apud nos autem à mulieribus etiam & seruis audies, omnia nostra studia ad deum referri oportere, unde factum est, ut nonnulli tanquam magos atq; inertes nos accusent, quia nouarum rerum inuatores non sumus. Quod apud alios ita laudatur, ut qui patri consuetudine contempta, innouare quicquam potuerunt, sapientes fuisse uideantur. Nos autem econtra, id precipuum prudentiæ atq; uirtutis munus existimamus, ut nihil omnino contra legem aut facias, aut cogites. Quæ res maximo argumento est, leges Mose optime atq; diuinitus latas esse, nam quæ aliter se habent, experientia redarguta ceciderunt. Nostræ autem legis quidam aliquis mutare queat, uel quid melius aut inueniet, aut ab alijs accipiet, num uniuersum discipline ciuiliis modum reprehederet. Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quam hic sit, qui deum principem proposuerit, & sacerdotibus communitè maximarum rerum gubernationem attribuerit, ac summo pontifici sacerdoti, tum omnium regimè commiserit, quos non censu aut genere, sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit, & legis aliarumq; rerum curam illis commisit, ut ipsi & dubia deciderent, & peccantes puniant. Quis igitur principatus hoc

Moses omnes legislatores excellit.

hoc melior, aut quis maior deo potest honor afferre. Tota quippe multitudo piosime deum colit, & sacerdotibus maximarum rerum committitur. Ita fit, ut tota disciplina ciuiliis quedam solemnitas esse uideatur. Nam quæ paucis diebus uix alij faciunt mysteria, & dies festos appellantes, hæc nos toto animo firmatq; sententia multis & conseruauimus, & conseruamus. Vide autem quam uerè simplices integreque nostræ opinionones sunt. Primum enim omnium de deo opinamur, quod ipse perfectissimus atq; beatissimus sit, sibi atq; cæteris sufficiens, omnium ipse rerum principium, ipse mediū, ipse finis, operibus notissimus atq; manifestissimus, substantia penitus inuisibilis, cui simile nec uidere, nec excogitare quicquam possumus. Quare nec materia ulla ad imaginem eius suscipi, nec ars imitari cum fingendo potest. Opera eius oculis cernimus, cælum, terram, solem, lunam, lucem, fluuios, mare, animalia, plantas quæ ipse fecit non manibus, neque labore, nec alicuius auxilio, sed cum uoluerit omnia bene fieri, omnia illico bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atq; colendus, colitur autem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum unius dei, amicum enim omnibus, quod simile est, commune templum omnibus est, quia communis deus est, hunc sacerdotes præcipue colant, quibus unus præest, hinc qui non obtemperat, tanquam impius punitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatisque nostræ, quæ deo ac omnibus probis odio sunt, sed ad emendationem purgationemque nostram, in quibus pro communi prius salute oramus, deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est, qui communem salutem suam anteponeat. Petimus autem à deo præcantes, non ut bona nobis concedat, que sponte iam præbuit, sed ut capaces eorum honorum ita nos faciat, ut cum ceperimus, non efferamur. Sacrificantes à luctu ab uxore alijsq; permultis abstinere lex iubet. Hæc de deo sentire Mosæica lege didicimus. Longum esset omnia percurrere, quæ de nuptijs connexioneq; sexuum cum uxore ad procreandum constituit, quantumque seuerissime præter naturam agentis ulciscitur, quæ de latrocinio atque furto, de rapina & ui, quæ de liberis educandis, quæ de parentationibus mortuorum, ut non magno sumptu neque magnificentia sepulchrorum charitateque fiant. Purgari autem à cadauere uenientes iubet quasi immundos, ut hinc discamus quam magna imundities in corde hominis sit. Parentes secundo loco post deum honorari iussit, & ingratum aduersus parentes hominem lapidibus obruendum esse ceter, seniores à iunioribus honorari præcepit, nihil inter amicos occultum esse uult, & si dissidium acciderit, amici arcana efferri non sinit. Iudici muneribus corrupto, mortem intulit, qui non auxiliatur supplicanti cum posset, reus secundum legem est, non tollas quod non deposuisti, non tagas alium, non mutues foenore. Innumerabilia huiusmodi sunt, quibus societas nostra & disciplina ciuiliis inter nos continetur. Sed non est prætermittendum quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit, sic enim diuinitus hanc rem etiã curauit, ut nec nostra corrumpi possent, nec inuidere his possemus, qui legem nostram recipere uelint. Quicumque enim nostris legibus uiuere desiderant, omnes humaniter suscipiendos iussit, cum non genere, sed uiuendi disciplina coniunctionem hominum distinguere uideatur. Si qui autem non integre, sed simulatione accedunt, hos repellendos imperat, ne conuersatione sua corrupamur. Cætera uerò, quorum usus necessarius est, petentibus danda esse constituit, ignem, aquam, alimentum, cæteraque huiusmodi, ut uiam ignorantanti ostendere, insepultum hominem non negligere. Quam humaniter autem gerenda bella esse censuerit idem patet, quoniam nec igne, nec ferro agros hostium populari dimittit, nec eos spoliare, qui ceciderunt in prælio, nec captis iniuriam inferre, maxime mulieribus. Tantaque facilitate ac mansue

Deus simplicissimus nulla imagine exprimi potest.

Quare uiuus à mortuo contemnitur.

Quomodo ani-
malia ab homi-
nis tractanda.

tudine fuit, ut uel brutorum animalium curam habuerit, nam usum congruentem eorum nobis concedens crudelius ea tractare prohibuit, nec interficere sinuit, si que quasi supplicantes ad nos refugiant, parcendum etiam in hostili regione, nec interficiendum animalia illa uoluit, quorum labore homines iuuantur. Sic undique cum docendo, tum puniendo à uitis ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet si adulteratus es, si puellam rapuisti, si matrem tentasti, si tentatus concessisti, de alijsq; omnibus punitiones rebus conuenientes absq; deprecatione conscripsit. Seruatoribus autem legum præmia composuit, non argumentum, neq; aurum, non oleastri, aut hæderæ ferta, & inane quoddam præconium, sed & ipse prædixit, & deus miraculis confirmauit. Si quis etiam mortuus esset pro lege, uiuere tamē, & meliora maioratq; præmia cōsequetur. Vnde factum est (nō enim uereor dicere, quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo summos cruciatus & mortem ipsam subire maluerint, quam quicquam facere aut dicere præter legem. Et certe si gens nostra ignota cæteris hominibus esset, nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur, & aliquis omnia diligenter scripta Græcis nunc legeret, narraretq; talem se aliqua in orbis parte uiuendi uidisse disciplinam, quam multis seculis cum summa in deū pietate seruata diceret, omnes admirarentur. Nullus enim sanctiores leges excogitauit, nec tot seculis leges suas animis hominum firmiter imprimere potuit. Prætermitto Platonem, qui ueram opinionem de deo in multitudinem effere non esse tutum confitetur, & leges uerbis inanibus conscripsit, unde nulla utilitas, nisi forsitan eloquentiæ consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur, & Sparten in cœlum efferunt, quia longo tempore legis illius inuolatas Spartani conseruauerunt, que res certe non paruæ uirtutis est, sed illi breui tempore id fecisse inueniuntur, si quis eos cum Iudæis comparat; qui non minus ferè, quam duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonij liberi quidem leges seruabant, quam primum autem fortuna mutata fuit, totius uiuendi disciplinæ omniumq; suarum penè legum oblitū. Nos autē sapius aduersa fortuna multo magis quam ceteri homines uexati, nec etiam in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristum de allegorico sensu scripturæ. Cap. III.

Eleazarus apud Aristum de allegorico sensu scripturæ. Multa uerò dicere possem de occulta legum uirtute, & allegorica speculatione, sed tangā pauca quæ ab Eleazaro atq; Aristobolo summis apud Iudæos uiris nobilissimisq; qui Ptolemæi tempore perfluxerunt, quorum alter Eleazarus pontificatus etiā dignitate insignis fuit, ut paulo ante scriptum est, cum de translatione scripturæ in linguam græcā diceremus, qui regijs legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens, his uerbis usus est, ut Aristus alter ex legatis conscripsit. Dignum autem est, inquit, nonnulla eorum, quæ ab eo audiuius breuiter ponere, præcipue quoniam am temere quadam de puris atque impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim à nobis quamobrè si à deo uniuersa creata sunt, impura nonnulla scriptura uocitat, à quibus abstinendum esse iubet, ita disseruit. Vides quantam uim habet conuersatio atq; consuetudo, malos enim homines si cum improbis, laudabiles si cum probis conuersantur, facile facit. Primum igitur legum diuinarum lator ita cuncta deo parere ostēdit, ut nihil agi, nihil excogitari possit, quod eum lateat, deinde cæteros omnes homines falso multitudinem deorum introducere docuit, cum ipsi multo præstantiores sint quam dii sui, quos uenerantur, quorum simulachra lapidea, uel lignea tanquā imagines eorum, qui ad uitam sibi non nihil contulerunt, adorant, sensum ipsi habentes

habentes, & adorantes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autē omnino quæ si dii à gentibus coluntur illi, qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerunt, cū non fecerint neque produxerint ipsi quicquam, sed meliorem eorum, que sunt usum excogitarint? Aut cur hodie quoque multi nō adorantur, cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumq; multo sagatiores acutioresq; sunt? Nam de Aegyptijs quidem nescio quid dicere oporteat, beluas enim & serpētes, & uiuos, & mortuos uenerantur. Hęc igitur inspiciens, diuinus ille uir moribus ferreis, & inuiolabili ualle à cæteris gentibus separare nos uoluit, quo pacto facilius corpore atq; animo immaculatos, longeq; ab huiuscemodi falsis opinionibus remotos fore uidebat, ut solum uerū deum præter cæteras gentes adorantes, illi solummodo inhereamus. Vnde factum est, ut à nonnullis Aegyptiorum sacerdotibus, qui disciplinam nostram altius considerant, dei homines gens nostra sit appellata, quod nemini nisi deum uerum colat, accedere potest. Nec id iniuria, reliquis enim cibo, potui, uestitutiq; inhiantibus nostri omnibus istis contemptis, per totam uitam de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atq; consuetudine aliorum corrupti, ad impietatem eorum deferamur, cibi & potus, tactus & auditus, atq; uisionis purificatione legali nos à cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt, quāuis singula à quibus abstinemus & quibus utimur, profundam habeant rationem, quorum unum aut alterum exempli gratia ponam, ne putes temere de rebus tam paruīs à Mose fuisse conscriptum, sed omnia uideas ad probitatem hominum, & iustitiæ perfectionem sanctè pertinere. Volucres enim omnes, quibus utimur, domesticæ mundæq; sunt tritico, aut leguminibus connutrita, ut columbæ, turtures, perdices, anseres, cætereq; huiusmodi. Quæ uerò prohibite sunt eas rapaces, carnibusq; aliarum auium nutiri comperies, à quibus agnis, hædisq; raptis, hominibus quoque tam uiuis, quam mortuis inferitur iniuria. Quæ omnia merito immunda nominauit, ut uel hinc rapina & cæde nos deterreret, & ad iustitiam hortaretur, moneretq; iustissime atq; pacifice uiuere, sicut omnes uolucres mūdæ, quæ nulli auium, nec omnino alijs iniuriantur. Ita his quasi symbolis ad iusticiam intelligentes conuertit. Nam si animalia huiusmodi tangenda non sunt propter immundiciā suam, quales erūt homines, qui prauitate morū illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc Tre pologice, sancteq; intellecta plurimū cōferant, consideratio enim unguis fissi nē, an contra sit, distinguēdos esse singulos actus probe significat, quos qui nō distinguit, omnes quasi pecora, parētes simul & filia, sorores & fratres, quodq; nec in pecudibus inuenit, mares inter se cōmiserunt, à quibus omnibus nos lōge absumus. Vnde mirifice unā & hūc distinguēdi modū docuit & uitæ cōstitutionisq; nostræ habendā esse memoriā monuit. Cum enim dixisset, quecūq; unguis scindunt, adiecit, & ruminant. Nihil enim aliud per rurationem signat, quā uitæ cōstitutionisq; nostræ, ut dixi, memoriā habere continuam. Hoc uita alimento cōseruatur. Ita & alibi iubet dicens: Memoria recordaberis domini dei tui, qui fecit in te magna & mirabilia. Ingentia enim profecto sunt (si quis diligēter cōsiderat) formatio corporis, alimenti dispensatio, & ad singula membra mirabilis transitus, ac multo magis sensuum uis, mentis agitatio, & summa uelocitas, unde singulæ quoque artes inuentæ sunt. Quare monet memoria tenendum omnia, quæ diximus diuina uirtute & fieri, & gubernari. Loca deinde ac tēpora omnibus accōmodauit, ut semper & ubiq; dei memoriā habeamus, & incipiētes quicq; agere & desinētes, & cū inter agēdū sumus cōstituti, iā cibi & potus tā munditiæ quam immunditiæ, quā primitijs, quibus factis, postea utimur, ad deū nos conuertit.

Quæ aues mundæ
de cō immundæ.

k 4 Præterea

Præterea per uestitum etiam simile fecit. Quid plura? In ipsi quoque sanuis præcepta dei scribere iussit, ut continuam eius haberemus memoriam, & in manibus ipsi circumferre ipsa uoluit, ut ostenderet omnia nobis iuste faciunda, creatorum timentibus, & nostre creationis memoriam firmam retinentibus. Luber enim si quis dormitum eat, siue à lectulo recipiat, siue ambulet, siue sedeat, dei opera sibi esse meditanda, & in singulis dei potentia, qua sumus & possumus, non uerbis tantummodo, uerumetiam cogitatione atque animo admirandam, laudandam, amandam. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit, ut nihil audiendum, nihilque tangendum uelit, quod immundum sit, & hoc simili quadam ratione. Rapaces enim prauæque bestiole sunt, à quarum tactu nos prohibuit, sicuti catæ ac mures, pestifera quedam animalia, & omnino inutilia hominibus, ita lex nostra nec uerbo, nec opere iniuriose quenquam dicere, aut facere permittit, & tam expresse quam per signa & symbola, omnibusque modis non fabulose, sed ueris rerum indicijs ad iustitiam, & omnipotentem nos deum conuertit. Omnis enim mentio mundorum atque immundorum animalium ad hæc refertur. Videbatur igitur mihi, Eleazarum recte ad omnia respondisse, nam etiam uitulos, arietes, & iuuenos non siluestres, sed domesticos offerendos dicebat, ut qui sacrificabant, ac re intelligerent mites se atque humanos esse oportere, præsertim cum oblatum affectum animi significet. Hæc Eleazarus ad legatos, qui ad eum de interpretatione legum à Ptolemæo missi fuerunt, quibus aperte significauit profundam quadam rationem, ac allegoricam in lege diuina contineri, quam inuestigare deberet, qui scripturam intellegere optarent. Aristobolus autem ille, cuius secundum Machabeorum liber meminit, quoniam Aristotelica peritum fuisse, philosophia constat similiter manus & cætera membra, quando de deo dicuntur, intelligenda esse in libro quæ ad Ptolemæum scripsit, his uerbis declarat: Veniamus nunc ad ea, quibus etiã tuò rex significari tibi uoluisti, quid uelit dicere scriptura nostra, quam manus & brachia, facies & pedes, iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta, rectam de deo sententiam non fabulosam, aut falsam confirmant. Magnæ namque res, quæ sensibus non cadunt, multis profecto modis à sensibilibus, à scriptore legum exponuntur. Et idè, qui recte intelligunt sapientiam illius, & diuini spiritus gratiam, quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur, ex quibus prædicti philosophi fuerunt & poëtæ etiam nonnulli, qui propter illa, quæ ab eo acceperunt, maxime admirantur. Qui uerò à sensu eius profundiore remoti, literæ tantummodo inhaerent, nihil magni eum scripsisse arbitrantur. Explanabo igitur singula breuiter, atque clarè, quantum in me situm est, quod si longe à ueritate abfuero, non scriptori, qui rectè ac profundè omnia edidit, sed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici aperitissimè est, nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduersus hostes mittis, magnam manum te habere dicere uulgo solemus, & omnes qui audiunt uires tuas, per manum significari non dubitant, quod etiam Moses designauit dicens: In manu potenti eduxit te ab Aegypto deus. Et alibi à persona dei: Mittam manum meam & percutiam Aegyptos. Et rursus ad Aegyptiorum regem: Ecce manus domini, inquit, erit in pecoribus tuis, & in omnibus agris mors magna, quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominum, & actus omnis in manu eorum sita esse translatiue dicitur. Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transfudit. Quies autem diuina non iniuria, ut puto, dici potest stabilis creaturarum duratio atque immobilitas, quam esse percipimus, quia deus, cui omnia subiiciuntur, ita constituit, nunquam enim

A quibus anima
libus abstinentur.

Manus quid significet in scriptura.

enim cælum in terram conuersum est, neque terra in cælum mutata, nec Sol Luna, neque Luna Sol facta est. Et in animalibus similiter, non est enim in naturam hominis fera conuersa, nec homo in beluam unquam pertransiuit. Hæc igitur quies atque stabilitas diuina dici potest. Descendisse in montem etiam tempore, quo lex ferebatur scriptura deum perhibet, ut omnes operationem dei conspicerent, quæ descensum appellamus. Scribitur enim exarsisse montem igne, quando deus descendit, turbarumque uoces exauditas fuisse. Cumque tota multitudo non pauciores quam decies centena milia essent, per quinque dies in omni loco montis ardens ignis aspicietur. Ita descensus ille nullum localem motum significat, ubique enim deus est, sed uiribus ignisque mirabiles sunt, quia uniuersa consumunt quinque dierum spacio, sic ardentis, ut nihil ibi consumptum fuerit, sed ipsa quoque herbarum uiriditas intacta permanferit, turbaturque sonitu intolerabili nullis edito instrumentis, descensus dei omnibus significatur. Descendit enim quoniam uoluit diuinis ludæorum genus legibus communitate. Hæc aristobolus.

De Essæis, qui præcis temporibus apud Iudæos sublimi uiuebant philosophia. Cap. III.

Erunt quoniam diuinarum legum præcepta percurrimus, & forsam allegorici sensus tetigimus, illud prætermittendum non est, uniuersam ludæorum gentem in duas maxime partes fuisse diuisam, unam quæ præcepta legis certo quodam literæ sensu sequebatur, alteram, quæ maiore philosophia firmata, altius atque subtilius omnia speculabatur, qui & philosophi ludæorum esse putabantur. Horum disciplinam omnes, qui nouerunt, uehementer admirati sunt. Iosephus uerò atque Philo ludæi perpetuæ memoriæ uitam eorum commendauerunt. Itaque ne tam sublimis uiri neglecti esse uideatur, à libro Philonis, quem pro Iudæis composuit, nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Præter cæteros inquit, quos penè innumerabiles sanctio Mosaica ad bene uiuendum incitauit, Essæi summi omnium atque maximi sunt ab Hosiote, id est græca lingua, sanctitate (sicut mihi uideatur) appellati, quorum secta non genere, sed uirtute atque humanitate discernitur. Itaque nemo puer, nemo adolescens propter instabilitatem ætatis, sed uiri omnes aut senes sunt, qui nullo corporis morbo, nulla animi perturbacione feruntur, sed uera soli hominum libertate fruuntur, cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo proprium aliquid possidet, non domus, non pecus, non uas aliquod, sed omnibus in medio positus, communiter utuntur, habitant simul & conuiuunt quasi sodales. Cumque omnia pro communi utilitate faciant, alia aliorum negocia sunt, quæ impigre subeuntes certant, non frigus, non calorem, non aliquam mutationem aeris formidantes, sed ante ortum solis ad solitos labores uersi, crepusculo uespertino cum gaudio redeunt, non aliter quàm qui certamine gymnico exercuntur. Meliora enim & iocundiora tam animo quam corpori ea certamina putant, quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alij agricolæ, alij pastores, alij apium cultores, alij harum artium magistri, ita ut perfecte inter se uiuant, alijs non indigentes, nihil facere recusant, quod cum utile societati sit, turpe non est. Cumque à laboribus suis mercedem ceperint, apud eum deponunt, qui quæstor creatus est. Is omnia diligenter procurat, quibus egent, egent autem paucissimi, cum omnem luxum tanquam animæ atque corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum, uerumetiam uestis tenuis quidem omnis, sed grauior in hyeme, quæ in uno deposita loco est, unde unusquisque indifferenter assumit. Aegrotatio quoque corporis si acciderit, studio atque cura omnium & re communi curatur. Seniores si absque liberis naturæ concedunt

Essæi secundum autorem istum ab Ægyptiis nomen habent, secundum hebræos uero ab אסרית

concedunt, felicissimi omnium putantur, honoraria ceteris non minus quam si eos genuissent. Et quoniam acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perpexerunt, uxorem ducere omnino recusant, castimonia summopere studēt. Nimirum enim mulier seipsam amat, & zelotypia maxime mordetur, ac uiri mores artificio quodam atque lenocinio facile potest in peius peruerrere. Si uero etiā liberos uero pepererit, quæ prius astute faciebat, ea iam audacter atque aperte aggreditur, omnique uir regere maritum conatur. Quare uxor huic societati inimicillima iudicata est, non seruat enim mores, nec probus erga omnes est, qui aut uoluptate uictus, aut liberorum amore superatus, in seruitutem uxoris deductus est. Hac uita eorum fit, ut non priuati solum, uerum etiam reges atque principes, eorum philosophiam plurimum admirentur. Hæc quidem in Apologetico Philo scriptum ut diximus, in eo uero libro quem inscripsit: Omnes studiosos liberos esse, ita de Essæis narrat: Palestina maxima gens Iudæorum habitat, inter quos qui dicuntur Essæi cōperiuntur, plures numero, ut ego opinor quam quatuor millia. Essæi dicti, quasi sancti, græcè, quoniam dei cultores præcipue sunt, non animalia sacrificantes, sed mētē suas uirtute munitas, offerendas deo putantes. In ciuitatibus non habitant, exstantes, ut contagionem aëris corporibus, sic conuersationem uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam proximorum exercent, nec argentum, nec aurum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt quantum necessitati possit sufficere. Hi enim ex omnibus penè hominibus soli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditissimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, cæteraque belli faciliant instrumenta, sed nec eas artes exercent, quibus facile omnes in improbitatem labuntur, nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos, sed cum uniuersi liberi sint, alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur, non solum quia æqualitate cōtemnunt, tanquā iniustos oderunt, uerum etiam quasi naturæ leges transgressos omnino despiciunt. Omnes enim (aut) quasi mater eadē natura genuit, quare quāuis non uocemur, sumus tamen re ipsa fratres, auaritiæ crimine ablienati, rationalē philosophiæ partem non necessariā ad uiuendū, naturalem maiorē humana natura consequi posse putantes, alterā sophistis, alterā leuiores reliquerunt hominibus, illam philosophiæ partē solummodo approbantes, qua de deo, & de creatione omnium scrutamur. Morali maxime inuigilat, ad quam absolute consequendā, paternis legibus adiuant, quas rectè intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidē, sed maxime septem diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur, in qua ceteris omnibus neglectis ad sacra loca cōcurrēt, quæ synagoga appellant, ordine sub senioribus iuniores cōsidere solēt, legunturque scripturæ diligēter, & exponunt à peritissimis, symbolis enim prisco more scripturā uti maxime arbitrant. Dicunt igitur pie, sancte, iusteque uiuere, triplici regula utentes, Amore dei ardentissimo, uirtutis cultu diligētissimo, charitate proximi feruētissima. Quod igitur summe deū diligāt, multa nobis argumēto sunt. Castitas perpetua, iurifuradī nulla mētio, mendaciū odiū, & præcipue quod honorū omnium, nullius mali, causam esse deū opinant. Quod uirtuti studeant patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernūt, uoluptatem oderunt, constantes, serui, magnique animi sunt, cæteraque huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem argumēta sunt, beneuolentiā, societas, qualitas. Nullus enim domū habitat, quæ omnium communis non sit, unū ærariū, unus sumptus omnibus est. Præterea uestis cōmuniter omnibus

*Uxorū proci
tas in maritis.*

*Sabbato scriptu
ra explanatur.*

*Argumenta amo
ris diuini.*

omnibus propita, cōmunis cibus & potus, communis mensa, omnis uita cōmunis est. Quæ omnia multo magis illi opere faciunt, quam alij uerbis signifi- cant. Nec mirum, quæcumque enim quotidie laborantes consequuntur, non ipsi seruant, sed in medium afferentes, communi utilitati attribuunt, non negliguntur apud eos ægotantes, sed à communibus curantur. Seniores non minus quam parentes liberi uenerantur. Huiusmodi homines sine græca doctrina, Moisaica philosophia fecit, quæ uirtutis opus hominibus proposuit, à qua libertas & oritur, & confirmatur. Nam cum multi atque uarij diuersis temporibus, alij crudelitate carnificum more uniuersam Iudæam uexarint, alij astuta simulatione adeo ad improbitatem cunctos peruertent, ac sue impietatis, inhumanitatisque calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint, nullus unquam ita efferatus fuit, nullus ita ueterator ac malus, ut Essæorum, aut potius sanctorum uitam criminari uoluerit, sed omnes probitate illorum superati, quasi à natura liberos putantes, summa ueneratione atque laudibus profecti sunt. Hæc Philo.

De Deo, & quod mundus creatus est. Cap. V.

N Erum quoniam philosophorū disciplina iam patuit, & totius etiam multitudinis mores diuinis legibus muniti expositi sunt, restare uideatur, ut iuniorum Theologiam pietati maiorum idoneam atque consentaneam ostendamus. Sic enim perdiscemus quales in Theologia, & in cæteris disciplinis Hæbrei fuerunt. Philonem igitur rursus primo libro super legem audiamus. Nonnulli ait mundum magis quam autorem mundi admirati, non ortum, sed æternum esse mundum putauerunt, male nullum penè opus deo attribuentes, cum econtra oporteret dei quidem uirtutes, quasi creatoris atque patris admirari, mundo autem non maiorem, quam creaturæ cōueniat, laudem attribuerē. At uero Moses, qui ad summum philosophiæ peruenit, & dei resposis secreta naturæ didicit, optimè cognouit necesse esse, ut rerū aliud quidem agat cum sit integer intellectus atque purissimus omni scientia præstantior, omni bono melior, omni pulchritudine formosior, aliud uero inanime per se atque immobile, sed ab intellectu cōmotum atque formatū, perfectissimum opus hūc mundum effecerit. Quem qui fuisse ortum negant, perutilem atque ad pietatem necessariam, prouidentie uirtutem radicitus sustulerunt. Patrem enim atque autorem operi suo prouidere ratione probat, pater enim omnis atque autor, ea quæ genuit aut fecit, diligenter studet cōseruare, quæ opprimere possunt expellens, quæ utilia sunt suis acquires, ad id uerbū quod non fecimus, nulla coniunctio nobis est. Perniciosa igitur res omnino est, ut sine principatu ciuitatem, sic mundum sine autore ac iudice, à quo uniuersa gubernentur, consistere posse putare. Mirabilis ille igitur Moses, quod sine principio est alienum, à re uisibili omnino existimans. Quod enim sensibile est, mutationi subiectum, nunquam idem est, inuisibili quidem atque intelligibili perpetuitatem attribuit, sensibili autem aliud uocabulum accommodauit. Nam quoniam uisibilis atque sensibilis hic mundus est, necessario ipsū ortum habuisse affirmant. Vnde non ab re creationem etiam eius magna cum thelogia uenustate conscripsit. Hæc de origine uniuersi. Quod uero prouidentia mundus gubernetur, in libro quem de prouidentia scripsit, contrarijs primum expositis, deinde confutatis magnifice probauit. Quorum plura, quoniam longiora sunt, compendiosius ponam. Prouidentiam esse, inquit, arbitrarī, cum tantam rerum perturbationem esse uideas. Quid enim humanorum ordine certo geritur. An solus ignoras, prauos atque rapacissimos homines bonis omnibus florere, diuitijs, gloria, cultu, multitu-

*Agentium ex
patientia mirabi-
lis conuictio.*

*Patris studium
erga prolem.*

multitudine magistratum, bona ualitudine, quibuscunq; dixeris uoluptatibus affluere. Virtutis autem amicis omnibus malis oppressos, paupertate, infamia, humilitate, duricie uiuendi affligi. His alijsq; compluribus ita dictis, respondet postea hoc pacto: Non tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate, sed ut rex regum iuste uniuersum mundum deus gubernat, rex autē uerus, & iam pater est, ut enim se habet pater ad liberos, ita rex bonus ad ciuitatē, & deus ad mundum, quippe qui naturā stabili lege principatum & prouidentia in solubili cōiunctione una copulauit. Quare quemadmodū non negliguntur omnino uitiosi à parentibus liberi, inimicorum opus esse putantibus submersos inuadere, sed maiore interdum ope fouentur, cum nullum in eis presidium esse uideatur. Similiter quoq; deus omnium curam gerit, nec minus eorum, qui perperam uiuunt, tum ut occasionem eis poenitentia prebeat, tum ut natura se propitium esse ostendat. Ad hæc longe absis à ueritate, si malorum aliquem felicem arbitraris, etiam si Cræso ditior, acutior uisū quā Lynceus, maioribus uiribus, quā Croroniatas ille Milo, Ganymede formosior sit, omnibusq; alijs corporis & exterioribus bonis abundet. Qui enim mentem suam plurimorū dominatū ac pessimorū subiecit cupidinis, doloris, timoris, stultitiæ, iustitiæ, felix acque beatus esse nullo modo poterit, etiam si uulgo beatus appelletur. Nam si animi oculos parumper uolueris eleuare, atq; ut possibile homini est, de uerō bono considerare, omnia quæ nunc admirare uideris, magno risu prosequeris, semper enim cum meliora lateant, in locum eorum mala irrumpentia laudantur. Cum uerō in mediū adsunt, bona tunc, quæ contraria sunt, ita luce dilucidius turpitudinem suam ostendunt. Si ergo diuinum illud bonū mente cōceperis, nihil eorum, quæ dixisti, facile apud uitiosos inueniri inter bona collocabis. Præciosissima nempe illorum argenti atq; auri metalla sunt, quæ à pessima terrarum parte solent prodire, per multum nanq; profecto interest in terra metallorum sterilitatem, & fecunditatē terræ non metallosæ. Longè quippe abest argenti atq; auri natura à bonitate frugum, sine quibus uiuere nequimus, quod maxime in annonæ patet charitate. Omnes enim Thesuros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem iudicantes, libenter omnes proijcere solent. Quando autem necessaria nobis cumulate affluunt, naturæ bonis abundantes contenti esse non possumus, sed argento atque auro inhiantes, & quasi oculis capti, tereno pondere huc atque illuc propter auaritiam ferimur, continuo pecuniæ gratia bellō uexamur. Vestes etiam magnificas cupimus, quæ nihil aliud sunt quā textoriæ artis laudes, & flos ouium, ut nonnulli poëte dixerunt. Qui uerō gloriæ adeo cupidus est, ut uel à malis laudari cupiat, hūc improbum esse necesse est, quippe unūquodq; suo simili gaudet, bonam autem ualitudinem aurum quæret, si dederit non prauos animi morbos ab auditu oriri. Qui uiribus corporis ceruicē eleuat, atrocissimas ante oculos beluas ponat. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominem gloriari. Formositatem corporis iactare mentis compos nemo poterit, quæ breui adeo extinguitur tempore, ut antequam florescat, defloruisse uideatur, præsertim cum etiam inanimata artis opera, picta, ficta, texta, nō parua uideat extare pulchritudine, quorum omnium nihil unquam apud deum inter bona enumeratum est. Quid dico apud deum? cū neq; periti homines, qui recte philosophantur bona, caducas has res, aut arbitrentur, aut appellent. Qui uerō falsam, & nomine solum philosophiam sequuntur, nō medicos professi seruituti corporis inherent, nec corporum quidem medicos imitantur, qui si rex ac princeps ægrotet, omnia transgressi inter columnia, porticus, tabulas, argentum, adrilicium, aurum, lapides, cubile ipsum ilico petunt, nec uestem

Metalla exiuntur
ex sterili terra.

nec uestem auro insertam admirati, nec lapidibus ornatum considerantes lectulum, quā citius possunt, cæteris omnibus contēptis, manus egroti tangūt, pulsum examinant, interdū etiam uestibus sublati, qua duricie sit uenter, quo calore pectus ardeat, quo motu cor exiliat, inquirūt. Ex quibus omnibus alijsque compluribus quantitate & qualitate egritudinis percepta, curam morbi tādē aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinā animi tenere profiteantur, omnia despiciere, quæ falsa homines opinione maximi faciunt, ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius, & considerare si propter inæqualiter pulsus mouetur, tactusq; ipso examinare, si aspera maledicendo lingua effecta est, si cupiditate tumidus uenter, & ut breuiter dicam, qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc enim pacto, idonea poterunt adaptare remedia. Nunc uerō cum nequeant lucem ueram aspiciere, exteriorum falso rerum nitore percussi, quasi cæci pererrant, reginā omnino mentem negligentes, & satellites eius diuitias, gloriam, sanitate, alijsq; huiusmodi persequentes. Et quæ admodum summa insanā est, aut cæcos de coloribus, aut surdos de harmonia musica, sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices cōstituere, mēte namque capti sunt, & interioribus tenebris obcæcati, discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alijs, qui paupertatem anplexi, nec quæstiosa ipsi artificia didicerunt, nec amicis, aut regibus magna sibi oblata munera acceperunt, nihil enim aliud quā uirtutem bonum putabant. Quod si mortali corpore circumducti, & morti ut homines subiecti, ac cum multitudine iniustorum hominum, maxima uiuentes iniuria perierunt. Cur accusanda natura est, cum crudelitas hominum culpanda sit? Nō enim facile potest euadere, qui degit in regione pestifera. Et ueluti cum magna uis pluuia descendat, nisi sub tecto sis, necesse est, etiam si sapiens sis imbrem perferre, cumq; frigidissimus perflat boreas, frigore premi & ætatis ardore calefieri. Eodem profecto modo, si cum iniusti uitam agis, necesse est multa inde perpeti mala. Verum omnes, qui uirtutem negligentes, falsa corporis laudant bona, à Sole se ungi, & à Ioue lauari putant. Symbolica enim hæc præcæq; proverbia re ipsa uera esse ostenduntur, nec enim post mortem solummodo, sed etiam per totam uitam animo simul atq; corpore iniusti homines pendunt. Cuius rei qui Siculam conscripserunt historiam, testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyrannio dicunt, ut tabulis cubiculū statuerit, quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur, nudantq; ita, ut nihil occulte ferè posset, aditumq; ipsum fouea interceptisse, ut uel saltibus, uel longis gradibus, uel ascensu descenduq; pergendo, nullum posset telū occultare. Quod quantū igitur animus hominis, qui uel uxorem ita suspectam habebat, malis refertus erat. Illis certè nihil similitum uidetur fuisse, qui cum ad alta præcipitia scandant, antequam ad cacumen peruenerit timore percussi, nec altiora petunt iam fessi, nec descendere audent cum ad hiatum & profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinam rem aggressus, cum pericula eius cognouisset, & stanti in proposito, innumerabilia uidebat indies pericula, & abeuntia mortem imminere non dubitabat, omnibus & si non corporibus, sed animo tantum aduersus eum armatis, quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cum quidam uitam tyrannorum apud eum quasi beatam laudibus afferret, uocasse ad cœnam regio apparatu constructam hominem dicitur, ac super caput illius sedentis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse, quem postea quā repente conuiuia respexit, nec surgere inde ausus, timore tyranni, nec bibere aut comedere potens, periculo percussus, ceruice ac oculis ad pendente gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius, Num. inquit,

Claudius Dio.
199.

quit, intelligis quam beata sit uita nostra & talis enim est, nisi uelimus nobis metipsis adulari. Omnium enim rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes, qui à deformibus sæpe meretricibus decipiuntur, quæ ueste atque auro ualde ornate, & fucò facie deformitatem occultantes, quasi hamo pisces his insidijs captos attrahunt adolescentes. Hac infelicitate nos premimur, qui multis felices uidemur, & sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere, sic interdum huius uitæ molestia uicti, uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis enim certè similes animalibus tyranni sumus, que saginantur, quibus comedendi bibendi que non ad aliud quam ad perniciem sua copia solet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti, manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exempla & si quotidie uidemus, unum tamen ex priscis referre opere precium duximus. Dicunt igitur, qui Phocidos sacrum bellum conscripserunt, cum lex esset, aut præcipites ex alto deiçi, aut in mare submergi, aut igne cremari sacrilegos. Cumque Philomelus, Onomarchus, & Phaylus, tres isti Delphicum spoliauerint templum, secundum legem diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scanderet loca, præcipitem decidisse, ac ita expirasse. Alterum, cum eques per littora ferretur in profundo lapsus, unà cum equo fuisse aquis demersum. Phaylū autem alij sacro morbo consumptum, alij cum templum Inabis incenderetur unà cōcrematum fuisse tradiderunt. Nemo profecto hec casu, nisi amens accidisse putabit. Omnes enim hos tres eisdem temporibus, propter idem delictum non alijs supplicijs quam lex uolebat iure punitos, non à fortuna & casu, sed diuinitus credere, debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi homines, qui non alienos solummodo populos, sed patrias etiam suas subiecerunt, impune id fecisse uidentur, mirandum non est. Primum enim non similiter deus atque homines iudicant, homines enim de manifestis tantummodo cognoscunt, deus uero in animum ingressus ipsum, nudos uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanquā meliora & iustiora preponenda iunt. Multis enim homines falluntur sensibus corporis, atque turbationibus animi, in deo autem nihil est, quod fallat, sed summa iustitia una cum ueritate cuncta geruntur. Deinde rectè illud imprimis, fertur id esse ad populum tyrānos, quod sunt in lege supplicia. Quādo igitur in ciuitatibus adeo abundant, ut nulla legum reuerentia sit, tunc deus ut uitia repellat, & ad uirtutem homines conuertat crudelibus atque tyrannicis uiris, non iniuriam potentia præbet, uirtutum enim cumulus sine crudelitate mundari non potest. Et quemadmodū uindices publicarum rerum ad homicidas proditores & sacrilegos interficiendos publicè aluntur, non quia tale hominis exercitium laudetur, sed quia populo necessarium est. Eodem profecto pacto huius mundi gubernator, quasi communes uindices tyrannos, in ciuitates excusat, ut iniuriam atque impietatem, alia que huiusmodi uis & crudelitate istorum puniat. Qui quoniam non rectè animi proposito, sed crudelitate commoti, diuine uoluntati subministrarunt, ut ignis consumpta materia demum extinguitur, sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint, tunc demum in perniciem incidunt. Quid autem miramur, si tyrannorum interdum ministerio effusas hominum iniurias deus cōpescit, cum etiam sapius non aliorum opere, sed per seipsum fame, terremotu, peste, alijs que huiusmodi, quibus multas urbes desolatas uidemus, id faceret? Satis dictum esse puto, neminem qui male uiuat esse felicem, unde maxime prouidentia esse probatur. Et post aliqua: Ventorum, inquit, impetus & pluuiæ uis non ad perniciem nauigantium, aut agricolarum, sed ad utili-

tatem

tatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram, uentis uero regionem quæ sub Luna est, inundare solet, & utrisque animalia & plantas alit, auget, perficit. Quod si nauigantes aut agricolas nonnunquam perdit, mirari non debes, minima enim quædam isti particula sunt, cura uero totius humani generis deo est. Ut ergo in æditione ludorum atque certaminis, ediles propter aliquos reipub. usus die certaminis mutato, fecerunt nonnullos luctatorum non affuisse. Sic & Deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis, totius orbis curam gerens humidiores æstatem, & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit, quamuis nonnulli hac temporum inæqualitate magna damna patiantur. Elementorum igitur inter se transmutationes, ex quibus mundus constat, & quibus conseruatur, tanquam necessarias ipse instituit, pruinæ autem & nives cætera que huiusmodi ad frigiditatem aëris consequuntur, sicuti ad concussionem nubium fulgura & tonitrua, quorum nihil forsitan & prouidentia sit. Pluuiæ uero ac uenti, cum uitæ alimentum clementi que causa plantarum atque animalium sint, prouidentia certè fiunt, & ex istis illa consequuntur, ut si datoris munerum liberalitate, atque magnificentia magna unguentorum copia proponatur, unde guttis quibusdam in terram defluxis, lubricus ualde locus effectus sit, nemo non insanus prouidentia datoris munerum lubricitatem factam esse contenderet, sed ad magnificentiam abundantiamque unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter, sed nubibus naturali quadam ratione accidentia, & tamen etiam hec prouidentioribus conferunt, tranquillitatem enim aëris, motus uentorum, hyemes & serenitatem, his signis prædicere solent. Fornices porticusque num uidet, quorum plurimi ad meridiem respiciunt, ut deambulantes in hyeme calefiant, & in æstate opaco frigore utantur? Quam rem illud consequitur, non ab ædificatoris sententia factum, quod umbris quæ à basi excidunt, horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessarium, quem quasi accidens quoddam fumus consequitur, qui tamen est, quando non paruum attulit utilitatem. Interdum enim non igne, sed fumo aduentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest, quæ Solem atque Lunam consequuntur, & aut mortis Regum, aut urbium desolationes prudentibus signa solent afferre. Lacteus uero circulus, stellas habet eius substantiæ, cuius cæteræ. Cuius rei causam, quamuis difficilis sit, non tamen negligunt, sed diligenter quæritant philosophantes, putant enim & rectè iucundissimam rem per seipsam esse scientiam. Sicut igitur Sol & Luna cæteræque stellæ per prouidentiam factæ sunt, sic profecto cælestia omnia, quamuis nos naturam atque uirtutem omnium inuestigare nequeamus. Terræ motus autem & pestilentia, fulminum ictus, & similia mala dicuntur, & non sunt. Nullius enim mali deus causa est, sed elementorum mutatione generantur, neque sunt principalia naturæ opera, sed ad ea que necessaria & principalia sunt, consequuntur, & si aliqui damnum inde habuerunt, non est accusandus gubernator. Primo quia quos bonos esse ipsi putamus, boni fortassis non sunt. Deinde quemadmodum in re militari ad foedam seditionem, qui forte primum oblatu est plectitur, & ad extinguendam tyrannidem cognatos etiam si in culpa non sint, leges exterminant, eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant, interdum etiam innocentes communi corruptione aëris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter omnes periclitantur, quamuis non æque peccauerint. De atrocibus bestijs, exercitationis bellicæ gratia productas diuinitus diceremus. Nihil enim magis corpus ad labores, & animos ad resistendum hosti corroborat quam uenatio, nisi tu huic defensionem opponendo detra-

1 2 traxisses,

Libores quare à
republica aluntur.

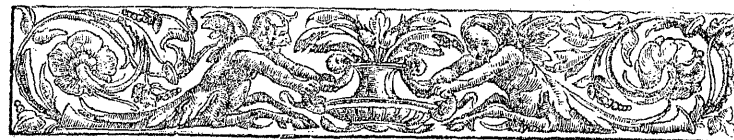
Iris indicium.

Eclipsium significatione.

traxiffes, sed tamen & qui bellicosi sunt animosiores bestiis se opponentes, facilius fiunt, & qui pacem amat, domi atq; in urbibus uiuentes, longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones similitaq; animalia ne insidijs hominum aliquid patiantur, procul ab habitationibus hominum uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragrunt, seipfos potius quam naturam accusent, sicut in equestri certamine, qui uno loco sedere ac spectare non patiuntur, cum hinc illinc transeant, curruū impetu plerumq; cōteruntur. Serpentes autem uenenosi non prouidentia sed consequentia quadam rerum, ut in superioribus diximus, producti sunt. Fiunt enim cum innata materie humiditas calidior facta est. Sic & nonnullæ bestiolæ corruptione nascuntur, ut corruptione alimenti uermes, pediculi à sudoribus. Quæ autem spermate natura duce generantur, ea quoniam natura principaliter intendit, prouidentia nasci non negamus, quamuis etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum audiui producta, quas celare nullo modo decreui. Primum igitur ueneno sa animalia multos ad morbos, & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhibent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris, in magnis theriacis nonnulla membra eorum acuratissimè sumi. Deinde deo ista esse parata dicunt in peccatores, sicut eculeos & alia tormenta in iudicijs preparata uidemus. Quod autem dixisti in domibus hominum maxime ista nasci, falsum omnino est. Procul enim in desertis inueniuntur locis, hominem quasi dominum fugientia. Quæ uero in habitationibus hominum nascuntur, corruptione magis producuntur, quamuis & carniū nidore animalia huiusmodi attrahantur. Hirundines autem si nobiscum uersantur, mirū non est, nam quoniam eas homines non uenantur, idcirco plurimæ abundant, nam è regione surgere illa uidebis, quibus insidiamur. Non enim hominibus solum, uerum etiam brutis, ut se salua uelint innatum est. Syriæ maritima quædam ciuitas est nomine Ascalon, quo tunc applicui quando oraturus atq; sacrificaturus Hierosolymæ ad patrium templum missus fui, eo cum applicuissem, magnam columbarum multitudinem uidens admirabar, interrogantiq; mihi quamobrem ex aues omnia penè loca illa occupassent, responsum fuit, lege apud eos columbarum usum esse prohibitum. Apud Aegyptios autem mirabilius quiddam considerauit. Crocodilus enim omnium beluarum atrocissimus, in sacratissimo natus & enutritus. Nilo quamuis sub aquis uiuat, utilitatis tamen suæ non est ignarus. Magna enim copia apud eos Crocodilorum inuenitur, qui animal id tanquam sacrum uenerantur. Minimè autem reperiri apud eos potest qui eum uenantur, & nauigantes hic quidem nec digito aquam fluuij tangere audent, Crocodilis statim insultantibus. In uero timidiore etiam homines, uel ludo in Nilum natantes profiliunt. Barbaras regiones fecunditate agrorum excellere uidemus, ubi magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimentis quidem abundant, hominibus autem, quorum gratia diuinitus alimenta producantur, carere uidentur. At contra accusanda Græcia est, quia sine semine atque cultu nihil producit, sed sola homines generat uere cœlestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos, cuius causa est subtilitas aëris. Non enim nimis temere dixit Heraclitus. Aër sicciior, anima prudentior atque melior, cuius signum, quod ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt, qui cibo & potu semper replentur. Immergitur enim quodam modo motus mentis, quem cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorem alimentorum copiam agrorumq; robur, non solum animalia plura maioratq; uerum etiam arbores maxime nasci solent. Non est autem culpa nature, si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Non enim ad huiuscemod-

In sicco aëre nascuntur ingeniosi homines.

huiuscemodi uoluptates natura, sed crudelitas nos atq; intemperantia incitat. Ad mundi enim totius consummationem necesse erat, ubiq; uaria nasci animalium genera. Non fuit autem necessarium, ut homo qui sapientia decore ornatur, ab humanitate in feritatem conuersus, cæde animalium uoluptatem sibi pararet. Vnde ad hæc usq; tempora qui curam continentia gerunt, ab huiusmodi abstinent carnibus, suauissimo cibo herbarum fructuumq; utentes. Qui uero carniū usum natura concedi arbitrantur, magistris & legibus, quibus cura modestia est, ab esu immoderato prohibentur. Rosæ autem & crocus uariisq; flores atq; aromata non uoluptatis gratia, sed bone ualeitudinis producta sunt. Nam & odore ipso iuuant interdum, & in compositione medicina rum (magnas enim uires habent) à medicis adhibentur. Multa enim singula nihil profunt, coniuncta uero quemadmodum maris atq; femina cōiunctio ad procreationem, sic uires suas ostendunt. His ceterisq; huiusmodi nisi contentiofus sis, concedas oportet, diuina uniuersum hunc mundum prouidentia gubernari. Hæc à Philone compendiosius sumpsit, tum ut ostendam quales Hebræi etiam iuniores uiros habuerūt, tum ut pia de deo sententia Iudæorū appareat.

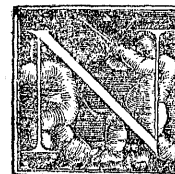

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores Iudeorum gentem admirati sunt.

Caput I.

NVNC autem testimonia etiā exteriorū de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi enim, etiam Græcorū, non imperiti omnino, Iudaicæ philosophiæ, alij uitam eorum scriptis suis approbasse uidentur, alij Theologiam quantum potuere sectati sunt. Sic enim discas non temere, sed absoluta, exquisitaq; ratione Iudaicam philosophiam gentium nugis prepositam à nobis fuisse. Primum igitur ea ponam, quæ de uitæ Iudæorum præclarissimi Græcorum testantur. Theophrastum igitur audias, cuius nonnullos textus Porphyrius in his libris posuit, quos de abstinentendo à carnibus conscripsit, his uerbis. Iudei ad hæc usq; tempora (Theophrastus ait) animalia quomodo sacrificant, ut si quis nos ad imitationem illorum hortaretur audire, non pateremur. Non enim comedūt ex sacrificatis, sed mel atque uinum noctu infundūt, holocausta facientes, nihilq; inde relinquentes, ut nec ille qui omnia perspicit, rem tam prauam inspicere possit, quod faciunt interim ieiunantes, ac quoniam philosophi natura sunt de deo inter se colloquētes, noctu autem stellas aspicientes orationibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum, & bruta, & se ipsos offerre cœperunt, nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdem negotij, hæc à seipso scribit Porphyrius. Esset Iudæi genere sunt, ij alter alterum magis diligunt quam ceteri homines faciāt, & uoluptatem omnē quasi uitiosam aspernant, continentiam

Essetōi mouet.

tiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam, præcipuâ putantes uirtutem. Vxores non ducunt, alienos autem liberos teneros adhuc, & ad omnem aptos doctrinâ adoptantes, pro suis educare, ac moribus suis stabilire solent, quod faciunt non quia matrimonium abominentur, sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias omnes adeo spernunt, ut mirabilis quedam in eis cõmunitas sit. Nullus eorû præter ceteros aliquid possidet, omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiuntur, quod si quis forte oleo tactus fuerit, diligenter quasi à magna macula corpus illi abstergitur, nõ enim molles, sed aridi atq; duri esse corpore cupiunt, alba semper induuntur, electione cõmuni quæstores & gubernatores sibi creant, & indiuisè in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam, sed hinc illo facile migrant, semperq; ad sequentes hæresim suam proficiuntur, à quibus ita suscipiuntur, ut unâ eos semper uixisse diceret, unde sit, ut proficiscentes nihil impense secû ferant. Vestè & calceos antequam omnino tempore dirumpant, non mutant, nec emunt aliquid nec uendunt, sed commutatione rerû utuntur cû egeant. Nã inter eos cõmunia quæcunq; uolunt etiam nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur. Nã antequam sol oriatur, nihil eis prophanû dicitur, sed patria oratione utuntur, qua solem oriri precantur, deinde à præfectis singuli ad artes operaq; sua mittuntur, & posteaquam horis quinç laborauerint, ad unum rursus locum congregantur, & aqua frigida per loti, in domum ueniunt, quo nemini nisi eiusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad cœnaculû ueniunt, ubi magna tranquillitate sedentibus, ordine omnibus panis apponitur, & ferculû unum unicuiq;. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit, nephascq; omnino putant ante orationem quicquam gustare. Cumq; pransi fuerint, multo diligentius orant. Ita & incipientes & desinentes, laudes dei diligenter concinunt. Post hæc uestibus, quibus prandentes quasi sacris utuntur depositis, ad opera rursus exeunt, nocturnoq; reuersi crepusculo similiter cœnant, hospitibus etiã confidentibus, si qui forte affuerint. Clamor aut tumultus nunquam apud eos auditur, sed ordine ita colloquuntur, ut tanto eos inter se uti ordine atq; silentio mirabile uideatur, cuius causa perpetua continentia est. Cibis & potus uitæ necessitate mensuratur. Qui ad eam sectam ueniunt, nõ statim, sed posteaquam foris anno integro eisdem moribus uixerint, tunc suscipiuntur, non tamen omnino, sed propinquius quidem accedunt. Vnã uerbõ cum illis uiuere non licet, nisi duobus alijs annis patientiæ signa dederint, & antequam communiter cum eis uestantur, iureiurando confirmant, primo pios se erga deos futuros, deinde iustitiæ ita fore cultores, ut nec sponte, nec imperio alicui homini sint nocituri, odioq; semper iniustos sibi futuros, putaturosq; semper seipos lædi, si iusto uideant iniuriam fieri, fideles fore omnibus, ac maxime principibus. Non enim absq; dei uoluntate principatû alicui cõmendari. Ad hæc si ipsi præessent, nunquã se quicquam facturos, unde maculari præfectura uideretur, nec ueste aut ornatu quodã meliore quã subditi se usurum, ueritatis fore amicos, & mendaces accusaturos, manus à furto, animum ab iniusto lucro procul retenturos, nec occultaturos aliquid socijs, nec eorum secreta alijs se dicturos, etiam si mortis periculum immineret, postremo nulli aliter hæreseos dogmata tradituros, quã sicuti ipsi acceperunt, procul se futuros à latrocinio, conseruatosq; sectæ libros diligenter & nunciõrum nomina. Hæc seruatos se omnia iurant. Quia autem non seruati diligenter, ilicõ expelluntur, & omnes ferè cum ad aliam dignam ac uitã ueniunt, moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt, cum putauerint nõ minores iam ipsos

poenas

poenas dedisse, quã delicta eorû postulabant. Tanta uerbõ tenuitate, paucitate utuntur rerum, ut raro plus quã semel in septem diebus alui purgatione indigeant. Quia quidem ex continentia in tantam perueniunt patientiam, animi que robur, ut nec aculeo, nec igne, nec alio quæstionû genere impelli possint, ut aut uerbis legislatorem uituperent, aut illicitum quicquã comedant, quod maxime in bello, quod sibi à Romanis illatum fuit ostenderit, nulla enim adulatione ad torquentes unquam sunt usi, nullas lachrymas torti miserunt, sed sua ueritate in doloribus ridentes, & eis illudentes à quibus torquebantur, sic expirabant iucundissime, ut ad patriam redire uiderentur. Firma enim hæc opinio apud eos est corpora quidẽ morti esse subiecta, animas uerbõ tanquam immortales semper uiuere, cumq; à subtilissimo æthere dimittantur, naturali quodam delatos impetu corporibus coniungit, cum uerbõ à uinculis corporû, quasi à longa seruitute liberati sint, tunc summo cum gaudio altiora petere. Quia quidem uita & pietate facile fit, ut multi apud eos futura præuideat, præcipue qui à sacris uoluntibus & uaria carnis castigatione, & prophetarum dictis exercantur. Hæc Porphyrius de pietate ac Philosophia Essæorum testatus est.

Hecateus de eodem.

Caput II.

Hecateus autem Abderita uir, & uerbo & re philosophus historiam de Iudæis conscripsit, à qua nonnulla sumere non erit alienum. Multa inquit castella oppidaq; Iudæis sunt, una uerbõ urbs munitissima, quinquaginta penè stadiorum habens circuitum, plures quã centum & uiginti milia homines habitant, quæ uocatur Hierosolyma, in medio cuius ædes lapidea est quinç iugerum longitudinis, latitudinis cubitorum centum, cui portæ duplices sunt, in eo ara quadrata est in tegris lapidibus, ac inornatis composita, cuius singula latera uiginti, altitudo autem duodecim est cubitorum, apud quam domus magna est, ubi altare atq; candelabrum, utraq; aurea sunt ponderum duum talentorum, ubi lux nocte atque die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simulachrum est, nulla omnino imago, nec planta, nec lucus, aut aliquid huiusmodi, ubi nocte ac die sacerdotes caste uersantur, nunquam in templo uinum bibentes. Deinde cum rege quoque Alexandro nonnullos ait Iudæorum militasse, & successibus eius fideles fuisse, setq; cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat: Cum ad mare rubrum proficisceretur, inter alios equites Iudæus quidam nomine Mysonianus me sequebatur, homo quem omnes tam Græci quã Barbari, qui cum cognouerunt, & animi maximi & robusti corporis prædicabant. Erat autem etiã arcu peritissimus. Is cum augur quidam omnes nos stare iussisset, interrogauit quare fixi staremus, augurq; auem ostendente atq; dicente conducere ita stare, quousq; quo auis tenderet, perspexissent, ut si ad anteriora uolaret, coeptû iter perageret, sin autem posteriora uolatu peteret reuerterentur, silentio arcu tracto, auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alij ualde commoti, ei maledicebant. Ipse uerbõ quis est, inquit, iste furor ò homines? quomodo enim auis ista, quæ nihil de sagitta præuiderat, ueri aliquid de itinere nostro poterat, nobis prædicere, quæ si futura præcisset, nunquam huc uenisset, ne à Mysoniano Iudæo interficeretur. Hæc ab Hecateo sumpta modo sufficiant.

Plearchus de eodem.

Caput III.

Plearchus autem Peripateticus in primo libro de Somno Aristoteli attribuens, uerba hæc de Iudæis scribit: Multa, inquit, Aristoteles posuerunt de ipso dici, sed pauca modo referenda sunt, quibus nõ ignoro multos somnia fingere me puaturos. Tunc Hyporochides, idcirco quæ mirabilia dicturus es, inquit, audire magis gliscimus. Tunc Aristoteles ego, inquit,

1 4 ut rhe.

Cultus dei apud Iudæos à gentibus cognitus.

ut rethorici solent, de genere ipsius primum si placet dicamus. Ita profus placet Hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit, Aristoteles Iudæus erat, qui sunt Calani ex India, Iudæi autem à loco, quem habitant appellati sunt. Vrbs eorū asperissimo quodam nomine Hierusalem nuncupatur. Hic ab altioribus Asia locis, ad maritimas ciuitates descendens, & lingua & animo Græcus fuit. Cuique accidisset, ut eo tempore nos quoque in maritimis Asia locis uersaremur, philosophi amore ad nos sponte uenit, qui multo plura nobis attulit quā accepit. Hæc Clearchus. Clemens autem noster Numam Romanorum regem Pythagoricum fuisse asserit, & Mosaica nixum doctrina legem dedisse Romanis, nullam imaginem deo attribuere, unde annis centum atque septuaginta ab urbe condita, nullam imaginem nec fictam, nec pictam in templis Romanorū respici potuisse. Ita Numa occultè significauit nullo modo, nisi mente ad similitudinem dei hominē peruenire posse. Megasthenes autē, qui cū Seleuco uixit, uir historiarū peritissimus, in tertio Iudaicarum rerū hæc dicit: Omnia quæ de natura prisca Græci scripserunt, alij etiam ante ipsos scripserunt. Nam & Brachmani apud Indos, qui & Iudæi uocantur, multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad Philometora his uerbis utitur: Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namque in multis diligenter examinasse singula uidetur, Mosaica enim uolumina ante Alexandrū, & ante Perfarū imperiū traducta fuerant, unde plurima sicut & Pythagoras philosophus illa accepit. Numerus autem Pythagoricus aperte scribit, nihil aliud esse Platonem quā Mosem attica lingua loquentem. Et in primo uolumine de bono: Plato, inquit, atque Pythagoras, quæ Brachmanes magi, Aegyptij, Iudæique inuenerūt, ea Græcè ipsi exposuerunt. Et in tertio Mosis meminit his uerbis: Iannes & Labres Aegyptij erant uiri magicis artibus adeo præpotentes, ut Musæo Iudeorum duci uiro deo coniunctissimo, soli resistere posse à cunctis Aegyptijs iudicati sunt. Multas enim calamitates, quas Musæus Aegypto intulit soluere uisi sunt. His uerbis, Numenius & miraculis à Mose factis, & quod Deo coniunctissimus esset Moses attestatur. Sed Iudaicæ gentis Chorylus etiam poeta prisca meminit, & multos eorum cum Xerxe in Græciam militasse affirmat. Porphyrius autem in primo de philosophia responsorum, Apollinem ipsum inducit de Iudæis hoc oraculum ædidisse: Attendere, inquit oportet, quoniam omnia diuina repletū sapiētia est oraculū Apollinis, quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis gratis clausaque portis.

Que uitam nobis aperit donatque beatam.

Nec uerbis facile enarrari ullis.

Exponitur queat, illo quo semita ducit.

Quam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras.

Qui Nilipotant lymphas, Phœnicibus inde

Proximisque Assyrijs ea cura, sed inclita longe

Gens Hebræa illam nouit, notamque recepit.

Et subiicit exponens. Ita uiam ad deum à Barbaris inuentam fuisse, didicimus ab Aegyptijs scilicet atque Caldejs, ij enim Assyrii sunt, & maxime à Iudæis. Idē Apollo etiam quodam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldejs quæ uera esset sapientia tantum.

Hebræisque ipsis concessum agnoscere pura,

Aeternum qui mente colunt regemque deumque.

Sed de Iudeorum pietate atque philosophia hæcenus dictum est.

Quod

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historie

Cap. IIII.

Historia uerbō Hebraica ueritate dicenda conscripta, quā multum conueniant modo consideremus. Cum igitur Moses diluuium diuinitus illatum conscribat, à quo Noë cum suis arca lignea euasit, Berofus Chaldaus, Hieronymus Aegyptius, et Nicolaus Damascenus historici eadē de re, ut Iosephus in primo antiquitatis Iudaicæ scribit, meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimo sexto libro super Niniada, magnū montem esse in Armenia Barin appellatā, quo multos temporibus diluuii confugisse, ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuisse, lignaque arcae illius longo temporis spacio postea perdurasse, unde bitumine ablato, & expiationes, ut Berofus ait, homines uti solent, Hæc Iosephus. Ego autē ab Abideno historico nonnulla tibi transcribā: Siffithrus, inquit, principatū deinde accepit, cui Saturnus magnam uim aquarū futurā significauit. Quare saluare se cupiens, ad Armeniam nauigio cōfugiebat, sed aquæ ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postquam aquæ cessarunt, aues emisit, ut per eas sciret sicubi terra extaret, quæ cum omnia pelagi facie tegeantur ad Siffithrum, nullibi enim consistere poterant, reuersæ sunt. Post aliquot dies similiter factum fuit. Tertio emissæ reuersæ ad eum fuerunt limo pe des refertæ, & tunc dii ab hominibus Siffithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia, cuius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursus cum primos homines Moses longis temporibus uixisse asserat, huius rei testes Græcorum historicos Iosephus citauit: Nullus, inquit, breuitatem uitæ nostræ cōsiderans, falso scribi opinetur tam magno annorum numero prisca uixisse, Illi enim deo amici, & ab ipso immediatius producti, & integriore utentes alimento, quod longiore tempore poterat permanere, non iniuria longioribus temporum spatij uiuebant. Præterea etiam uirtutis gratia, & ut res posteris perutiles, Astrologiam, Geometriamque inuenirent, longa sibi diuinitus uita largita fuit, quæ inuenire non potuissent, nisi saltem sexcentis solaribus annis, quibus magnus annus reuoluitur uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul Græci atque Barbari, qui de antiquitate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui Aegyptiorum, & Berofus, qui Chaldeorum historiam collegit, Molus præterea Eustheus, Hieronymus Aegyptius, & qui Phœnicā historiam tradiderunt & ad hos Hesiodus, Hecataeus, Elanicus, Acusilaus, Ephorus, ac denique Nicolaus consona nostris dicentes mille annos prisca illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris adificatione scripsit Moses, & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abydenus his uerbis illi attestatur: Primos homines ferunt à terra natos, robore atque magnitudine confisos, dijs spretis, turrin eo in loco, ubi nunc Babylon est, ad Solē usque tollere cōtendisse, cumque iam ferē ad cœlū edificādo peruenissent, uim uentorū dijs affuisse, qua sui per eos diruta turris cecidit, cūque ad ea usque tempora unius lingue fuissent, multas in linguas diuisos fuisse, bellūque inter Saturnū & Titanū tunc inceptū, locumque Babylonis nomē habuisse propter confusionē linguarū, quæ Hebræi Babel uocāt. De turri autē & cōfusione linguarū etiā Sibylla meminit dicēs: Cū omnes uno uterent sermone, turrim edificare cōstituerunt, qua in cœlū ascēderent, eā dii uentis diruerūt, & lingua hominū mirabili uarietate cōfusa effecit, ut Babyloniam ciuitas uocaretur. De cāpo autē, qui Senaar appellat, Eustius sic memorat: Sacerdotes, inquit, quæ euaserūt, Ioui sacro in Senaar Babylonie cōtulerūt, cōfusaque lingua hominū, diuersas orbis partes habitare cœperūt. Moses rursus uita Abraham late cōscripsit, cui multos exteriores historicos attestari Iosephus

Longitudo uita astronomiam et geometriam docuit.

sephus his uerbis conscripsit: De patre autem nostro Abraham, quamuis nō nominat, scribit tamen Berofus ita, ut à rebus ipsius non de alio quam de ipso dicere uideatur. Decima, inquit, post diluuium, generatione, præclarus quidā iustus quirit, & singulari cœlestium doctrina præditus apud Chaldeos fuit. Hæc tæxus uerò librum de Abraham conscriptum reliquit. Nicolaus autem Damascenus in quarto historiæ hæc narrat. Damasci Abrahamus regnabat cum exercitu à Chaldæa profectus, nec multo tempore post etiam à Damasco abiens ad Cananæam, quæ modo Iudæa dicitur migravit, cui nomen etiam nunc magnum apud Damascenos est, uillæq; ibi demonstratur, Abraham domus appellata. Verum cum fame Cananæa premeretur, Aegyptus uerò magna copia rerum effluere diceretur, libenter illo, ut etiam Aegyptij sacerdotes de dijs dicentes audiret, cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis discere, aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca: Cumq; una cum peritissimis Aegyptiorum uersaretur, & uirtutem & gloriam suam multo clariorem effecit, Aegyptijs enim diuersis uiuentibus moribus, & alijs aliorū res obscenitas prosequentibus uerbis, ille semper quæ in absentes dicebantur, falsa esse demonstrans respuebat. Vnde factum est, ut tanquam sapientemq; uirum admirati, tam ad intelligendum, quam ad persuadendum quod uellet paratissimum ducerent, ipse uerò Arithmeticam & Astrologiam eos docuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebant Aegyptij, sed à Chaldeis in eos, unde in Græcos quoq; disciplina istæ affluerunt. Hæc Iosephus. Alexander autem historicus, qui multarum rerum peritiam habuit, in uolumine de Iudaica historia Eupolomon ait hæc de Iudæis scripsisse. Ciuitas, inquit, Babylon ab his condita primum fuerat, qui à diluuiio euaserunt. Quos omnes Gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram, postquam turris quam edificabant diuinitus conuulsa decidit. Decima uerò generatione in Camerine Babylonæ urbe, quam alij Vrien dicunt, quod nomen latinè Chaldepolim significat, natus est Abraham, qui sapientia omnibus excelluit, à quo Astrologia fuit apud Chaldeos inuenta. Is iustitia pietate que sua sic deo gratus fuit, ut diuino præcepto in Phœnicem uenerit, ibiq; habitauerit, & rationem nō solaris motus atq; lunaris, alia que Astrologia Phœnices docuerit, unde Phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cum Armenij temporibus suis bello Phœnices uicissent, forte factum est, & fratrualem etiam eius captiuum abduxerunt. Abraham uerò uernas suos armauit, factis que impetu fudit fugauit que Armenios, nec fratrualem solum liberauit, uerum etiam magnam ab hostibus prædam habuit. Qua de re legati ad eum pro captiuis ab Armenijs missi. Ille autem omnem oblatam recusauit pecuniam, sumptis que solummodo, quæ ad uitium pertinebant, captiuos humanissime reddidit. Cum uerò ab eo bello Abraham rediret in urbe Algarixa, id est latinè in monte altissima, Melchisedec dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceptus, magnificis fuit donatus muneribus. Et post pauca: Annonæ autem caritate oppressus, in Aegyptum migravit, ubi uxorem eius, quam sororem & uiduam esse dicebat, rex Aegyptiorum abduxit, sed peste domum eius ingressa, ab aruspicius didicit, id mali sibi accidisse, quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo intactam reddidit mulierem. Vixit autem Abraham in Heliopoli cum sacerdotibus, à quo Astrologiam sacerdotes didicerunt, qui tamen non inuenisse, sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit deinde primum, secundum Babylonis Belum regnasse, quem latinè Saturnum dicimus, à quo Belus secundus, & Chanaam orti fuerunt, atq; à Chanaam patrem Phœnicum natum fuisse, qui genuit Chus. Hunc ait Chus Aethiolum appellari à Græcis,

ac Aethiolum

ac Aethiolum patrem et fratrem Mezraim patris Aegyptiorum fuisse. Græci autem, inquit, Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse. Sed Atlantem & Enoch eundem asserit fuisse. Enoch porro inquit genuit Methusalem, qui ab angelis dei multa cognouit, & ceteros docuit. Artapanus uerò historicus Hermitudæos dicit appellatos fuisse, & Hebræos ab Abrahamo dictos, quem ait ad Pharetatem Aegyptiorū regem migrasse, & astrologiam illi tradidisse, ac post uiginti annos in loca Syriæ rursus rediisse. Melo autē in libris, quos aduersus Iudæos conscripsit, post diluuium inquit ab Armenijs reliquias diluuij, quæ ad eos peruenerit pulsas, montana Syriæ, quia deserta erant occupasse, & post tertiam generationem Abrahamum natum fuisse, quod nomen patris amicum significare asserit, eumq; sapientissimum ait fuisse, duas que uxores duxisse, alteram Aegyptiam, alteram indigenam, suscepisse que ab Aegyptia, que ancilla erat, filios duodecim, Arabiam obtinuerunt uniuersam, unde ad hæc usque, inquit, tempora duodecim regibus Arabum populi reguntur. Ab indigena uerò, inquit, uxore unum habuit filium Isaac, quem latinè rîsum appellare possumus, à quo duodecim similiter filij nati sunt, quorum ultimum Ioseph appellauit, à quo tertius Moses fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcepto dei ab Abrahamo, in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium, diuinitusq; à tali sacrificio ereptum, arietem que qui repente asstitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiam in primo de antiquitate Iudaica, quod Aethiolum Abraham filius Libyam occupauerit, ac ab eius nomine illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur: Cleodemus inquit propheta, qui & Malchas dicitur, non aliter ferè quàm Moses de Iudæis scripsit. Is à Cethura multos Abrahamo fuisse filios narrat. Quorum tres nominat Afer, Assur, Afran, & Assyriam ab Assur dictam contendit. Ab Afran uerò atque Afer, urbem Afran, & regionem Africanam appellatam. Sed de Abrahamo hæc tenent. De Jacob autem idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinque annos natus esset in Mesopotamiam, parentum iussu fugisse, ut iram fratris Esau uitaret, reliquisse que parentem Isaac centum & triginta septem annos natum. Et postquam septem annis in Mesopotamia fuit, fratris materni filias Lian & Rachel duxisse, ac in alijs septem annis duodecim filios suscepisse, quorum non modo nomina, uerum etiam menses in quibus nati fuerunt, memorat, cumq; redire ad parentes uellet, rogatum à Laban alios sex annos permansisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uiuuisse, redeuntem que ad Chanaam, cum angelo dei fuisse colluctatum, unde non Iacob, sed Israëlem appellatum, habitasseq; ipsum apud Hemor annos decem, & à Sichen filio Hemor Dinam decem quatuor que mensium raptam fuisse. Quare Simeon uiginti & unum annos ac menses quatuor natum, & Leuium annos uiginti & menses sex commotos, Hemor & Sichen filios eius, ceterosq; omnes mares interfecisse, multis deinde locis inuitatis, tandem in Ephrata, quam etiam Bethleem appellant uenisse, ubi Rachel postquam ei genuit Benjamin mortuam fuisse, quam cū Israële coniunxisse annos uiginti tres. Inde ab Ephrata in Mambri ad parentem Isaacum rediisse. Tunc Ioseph decem & septem annis natum, Aegyptijs uenditum fuisse asserit, & carcerem uincula tredecim annos perpessum, somnij regij declaratione liberatum, septem annis Aegyptum gubernasse. Isaacum uerò anno uno ante uenditionem Ioseph, centum & octuaginta natum annos diem suum obiisse. Ioseph deinde in Aegypto Aseneth filiam Petheferi sacerdotis in uxore duxisse, ac duos Manasse & Effre natos, ab ea suscepisse, & post annos nouem postquam in magnū peruenit statū, patre ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes

omnes illos fuisse, que in Aegyptijs turpissima uidebatur, ac ideò tandem uocatos docuisse, ut si a rege interrogarentur de artificio suo, pastores se dicerent. Quæstionē etiā mouet, quare in prandio quincuplas Benjamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat, quod ideò factū affirmat, quoniā septem filios Lya, patri eius pepererat, Rachel autem mater sua duos, propterea Benjamin in quinque partes dedisse, & ipsum duas accepisse, ut septē etiā ipsi partes, quor & Lya filij haberent, ne domus matris suæ minor uideretur. Habitasse autem eos in terra Chanaan annos ducentos & quindecim, Abraham uiginti quinque Isaac sexaginta, Iacob centum triginta. Cumq; iam tertio anno fames omnes illas partes depopularetur, migrasse in Aegyptū Iacob, annos centum & triginta natum. Aetatem deinde omnium filiorum Iacob, quam transmigrantes habebant conscribit, fuisseq; affirmat ab Adam usq; in migrationē Iacob in Aegyptum annos tria milia sexcentos uiginti quatuor. A diluuiō uerò annos mille trecentos quadraginta, mortuumq; fuisse Iacob in Aegypto annos natum centum quadraginta septem. Leuim autē centum & triginta septem annorum naturæ concessisse, filiumq; reliquisse Cahath nomine annorum quadraginta, à quo natum esse alterum Abraham, in cuius ætatis anno quartodecimo Ioseph diem suum in Aegypto obiisse natum annos centum & decem. Abraham deinde hunc pastorem duxisse uxorem Iochabem auunculi sui filiam, & in septuagesimo septimo ætatis suæ anno Aaron & Mosē ab ea suscepisse, inter quos tres annos interuisse dicit, mortuumq; fuisse Abraham natum annos centum & triginta sex. Hęc ab Alexandro sumpta sufficient. Theodotus autem elegantissimè carmine gentis Iudæorum historiam conscribens hæc eadē de Iacob, & de filiis suis, & de Ioseph conscripsit. Artapanus similiter & Philon non Iudæus in XIII de Hierosolimis, ipse quoque carminibus similia de Iudæorum maioribus testatus est. Aristæus autem in Iudaica historia de Iob quoq; conscripsit, dicens: Esau ipsum filiū suū, habitasse in Idumæa atq; Arabiæ finibus, fuisseq; ipsum & iustitia & diuinitis præcipuū, tēratumq; diuinitus magnis calamitatibus fuisse. Primū enim armenta eius latrocinio sublata, deinde septem milia ouium unā cum pastoribus periisse, & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse, atq; uno eodemq; die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse. Cumq; male ita affectus esset Eliphaz Temanitarum regem, & Baldad Saucheorum tyrannum, & Sophar Mineorū regē, & Elihu Buzitem ad consolandum ipsum accessisse, quibus Iob respondisse sponte sua se paratum esse omnia ita sufferre, ut à pietate in deum nunquam remoueat. Ita propter hanc magnanimitatem eius liberatum à morbo & ditiorē quā prius factū diuinitus fuisse. Nunc Eupolemum de Mose audiamus. Ait enim sapientissimum hominē Mosē fuisse, & literas Iudæis primum tradidisse, & à Iudæis Phœnices accepisse, Græcos uerò à Phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephrim Aegyptiorum filiam ait puerum, quoniā ipsa non pareret, Iudæum adoptasse, quem Iudæi Mosē, inquit, Græci Musæum appellant, cuius doctrina multa Orpheus didicit. Hunc Mosē instrumenta bellica inuenisse affirmat, literas quoq; quas sacerdotibus tradidit, Aegyptiorumq; urbem in sexdecim partes diuisisse, ac singulis prefectos instituisse, que omnia uidelicet fecerat, ne populi, ut solebant, conspirantes modo hunc, modo illum regno expellerent. Vnde factum esse ait, ut quasi deus ab Aegyptijs coleretur, & propter literarum inuentionem Mercurium appellatum. Quibus rebus Chenephrim inuidia commotum, causam interficiendi Mosi quaesiuisset, & sic aduersus Aethiopes in Aegyptum irruentes, cum imperio ipsum misisset, exercitum que sibi à Iudæis maxime conscripsisse, ut propter imperiti

am m

am militum unā cum eis periret. Quod bellum, ut ab Heliopolitanis accepisse asserit, decennio gestum fuit, & propter diuturnitatem eius ciuitatem in eo loco conditam, ubi sedentes, Aethiopum impetum sustinebant quam Hermopolim inquit, id est, Mercurij ciuitatem appellant. Ibi consecratam primò fuisse, quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethiopus autem admiratione uirtutis ita Mosē coluisse, ut etiam circumcisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor redisset, uerbo quidem à rege bene susceptū, re autē quod ridie mortem illi quesitam, ac insidias multis modis paratas, maxime cum ad Merida matrem ultra Aegyptum in Aethiopiæ finibus sepultam, ex præcepto regis proficisceretur, à nomine cuius urbem, ubi sepulta fuit Meroē adpellatam, nec minus quam ibi cultam fuisse. Que cum Mosēs percepisset in Arabia, ilico profugisse, & Raguels Arabiæ regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantia morbo, quoniam multis modis Iudæos premebat, Aegyptiorum regem expirasse. Ad alia enim opera, quæ ipsos cōstruere iussit, diuersam etiam quā Aegyptij uestem indui uoluit, ut facilius cogniti, ab omnibus tanquam impij punirentur. Mosē autem à deo quotidie liberationem populi petere, & quodam die repente corā eo ignem à terra, ubi nulla incendio apta materies erat, subito erupisse, ac uocem editam fuisse, liberādos sibi esse Iudæos, & in antiquam patriam conducendos. Hac re fretum prius quā exercitum comparasset, ad regem Aegyptiorum Soceri cōsilio descendisse, dixissetq; oribus domini iussu liberandos esse Iudæos. Quo audito in carcerem ipsum fuisse intrusum, unde nocte custodibus mortuis, & repente portis patentibus, inuisq; omnibus, quæ ibi fuerāt fractis exiuisse, rectaq; uia in regiam usq; ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse, interrogatumq; a stupēte rege, quodnam esset dei nomen, à quo missus esset. Cumq; à ceruicibus inclinatus, Mosēs in aure sibi dixisset, audiētem mutum cecidisse, & à Mose scitatum fuisse, scripsisse quoque ipsum nomen dei in tabula dicit, quas literas cum nonnulli sacerdotum deriderent, legere nescientes, spasmo ait omnes expirasse. Tunc etiam signum rege petente baculum à Mose in serpentem conuersum, omnibusq; magno timore percussis, à cauda captum draconem, in baculū rursus conuertisse. Deinde Nilum baculo percussum abundasse adeo, ut uniuersa Aegyptus summersionem timuerit, singulisq; annis ex illo tempore similiter abundaret. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum redisset, animalibus in fluuiō cūctis morte corruptis, magno fetore aquā ita oluisse, ut Aegyptij siti & pestilentia simul laborarent, regem autem perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum populum. Sed Memphiticis sacerdotes uocatos, moriq; iustos, nisi aliquod signum ipsi etiam æderent, magicis artibus dracone producto, & fluuij colore mutato effecisse, ut elatus rex, atrociter Iudæos tractaret. Tunc à Mose terram baculo percussam, muscas uenenoas, deinde rursus percussam ranas, locustas, aliq; huiusmodi monstra produxisse. Vnde apud Aegyptios ubique in templo Isis baculum deponitur atq; colitur. Terram enim Isidem esse, que baculo percussa, monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur, & terramotu Aegyptus uniuersa quate retur, quo domus & templa multa ceciderunt, perfractam calamitatibus regē Iudæos liberali esse, quos ab Aegyptijs argentea, aureaq; uasa, uestem ac aliam gazam mutuo accepisse, ac tertio die postquam recesserunt, in mare peruensisse. Dupliciter deinde rem fuisse dicit. Memphitas enim dicere, cum magnam locorum Mosēs haberet peritiam, refluxum maris obseruasse, ac ita cum populo transiisse. Heliopolitus autem propter gazam, quam Iudæi mutuo abstitulerūt, regem commotum magna manu in Iudæos profectum fuisse. Mosē

m uerò per

† Naamathiarum.

Mosēs primū literarū inuentor.

Baculus Mosi in serpenti uersus.

uero percussisse baculo mare, ut cœlesti uoce admonitus fuit, & sic diuiso mari transiisse. Cumq; post Iudæos persequeretur Aegyptij, tum fulminibus, tum refluentibus aquis perisset, Iudæos liberatos annos triginta in eremo uixisse, quasi niuemq; deo quotidie illis plente, qua nutriebantur. Mosem autem Iongum ait fuisse, flauum, canum, proluxiore capillo ac barba, & deniq; statura & facie dignitatis permagnæ, omnia uero ipsum absoluisse ait annos natū octuaginta nouem. Ezechiel etiam poëta uniuersam Iudæorum historicam carmine moreq; tragico scripsit, & in omnibus fere cum diuina scriptura conuenit. Et Demetrius historicus similiter, qui dicit Mosem ex Aegypto in Madiā profugisse ac ibi lethronis filiam Sephorem nomine in uxorem duxisse, quam coniectura à nomine capta, ex Abraham genus traxisse affirmat. Abraham enim ex Cethura Iessan genuisse, & ex Iessan natum fuisse Adam, à quo Raguelem, ex Raguele uero lethro & Bab, & lethronis filiam Mosi nuptam fuisse. Generationes quoq; ait ita cōuenire, ut uerisimile sit Sephoram, & Mosem, & Abraham descendentes eisdem temporibus fuisse. Mosem enim septimum, Sephoram autem ab Abraham sextam fuisse, & Madiam urbem ab uno filiorum Abraham nominatū fuisse. Eupolemus uero Mosem ait LX. prophetasse annos, Iosue autē xxx. & uixisse centum, & x. tabernaculum ab eo in Silo fixum fuisse, & post eum Samuelē prophetasse, à quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis xxi. Post eum Dauid filiū Cis, à quo Syros & Phœnices usq; ad Euphraten domitos fuisse. Idumæos etiam Ammonitas, Moabitas, Itureos, Nabatæos, Nabdeos, Suronemq; Tyri, ac Phœnices regem bello coactos, tributa Iudæis contulisse, eiq; petenti locum fuisse diuinitus monstratum, ubi templum esset ædificandum. Angelum enim uidisse in eo loco statem, ubi altare postea cōditum fuit, cui angelo nomē Dianathan fuisse, à quo non fuisse permittum Dauid (quoniam sanguine hominum propter bella, quæ gessit contaminatus erat) templum ædificare, sed quam magnā posset facere præparationem, ut templum à filio eius facilius conderetur. Itaq; eō parasse ipsum aris, argentī, auri talenta non pauca, lapides etiam & ligna curparasse ipsū aris, naues enim eū præparasse Melanis Arabiæ ciuitate, mississetq; in insulam Vrphen in rubro mari positam, auri metallis abundantissimam, unde in Iudæam innumerabilia penē pondo auri delata fuisse, regnassetq; Dauid annos quadraginta, ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agentī traditum fuisse, imperatumq; ut templū ædificaret, à quo iam regnante, ad Vaphrem Aegyptij regem hoc exemplo literas missas fuisse. Rex Salomon Vaphri Aegyptio regi amico paterno salutem. Scias me à deo magno Dauid patris mei regnum accepisse, cumq; mihi pater præceperit templum deo, qui cœlum & terram creauit condere, ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abs te, ut artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex Aegypti Vaphres regi Salomoni salutem. Lectis literis tuis non paruo affectus gaudium sum, quod patri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem templum dei inter fabros atq; ministros, octoginta milia hominum ad te destinaui. Dabis igitur operam ut ordine uiuant, & rebus necessarijs non careant, temploq; dei condito, incolumes ad nos redeant. Tyrio quoq; regi scriptum fuisse hoc modo. Rex Salomon Suroni, Tyri, Sydonis atq; Phœniciæ regi amico paterno salutem. Scias me à deo magno Dauid patris mei regnum accepisse, cumq; mihi pater præceperit templum deo, qui cœlum & terram creauit condere, ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abs te, ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Suronem quoq;

Manna ut nix
descendit in deserto.

Extructio primi
templi ierosolymitani.

nem quoq; sic scripsisse. Suron Tyri, Sydonis & Phœniciæ rex Salomoni regi salutem. Lectis literis tuis, gratias egi deo, qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condendum templum dei esse tibi mittendos, mihi ad te milia hominum octoginta, & architectum Tyrium hominem ex matre Iudæa, uirum in rebus architecturæ mirabilem. Curabis igitur ut necessarijs non egeant, & templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in Galilæam & Samariā, ad Moabitas quoq; & Ammonitas, & Galaditas, ut frumenta & uinum, centum & sexaginta milibus hominum diligenter subministraret. Oleum autem à Iudæa eis præbebatur. Ligna igitur primū, quæ à patre ipsius in monte Libani cæsa facebant per mare in Iopen, ac inde in Hierosolymam duxisse, incepissetq; templum dei edificare annos tredecim natum, populosq; predictos in opere iugiter fuisse, & præter frumentum ac uinum, ceteraq; necessaria sunt à Iudæis per singulas tribus singulis mensibus ministratumq; templum longitudinis cubitorū sexaginta, & latitudinis similiter, fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathan dei prophetam iussisse, ædificatumq; templum, totum undiq; à pauimento usq; ad tectum deauratum, & tectum laquearibus factum, & aureis regulis, æneis de foris contextum, duasq; columnas æneas altitudinis æquales templo decē cubitos in circuitu continentes, auro deauratas soliditate unius digiti, alteram à dextris, alteram à sinistris templum statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem, ad exemplar eorum, quæ à Mose in tabernaculo facta erāt fecisse & alia à dextris templi, alia à sinistris posuisse. Lucernas autē aureas sexaginta septem, in unoquoq; candelabro factas, & fornices maximum ad borealem templi partem ædificasse, quæ quadraginta octo æneis columnis sustentabatur, fecisse etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis, & latitudinis similiter, profunditas autem cubitorū quinque, gradusq; circumductos cōstruxisse, ut sacerdotes adire, ac pedes & manus lauare possent, posuissetq; ad dexteram partem altaris, iuxta quem basim fecisse duorum altitudinis cubitorū, ut in ea rex staret, quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altera quoque fecisse duodecim cubitorum altitudinis, & catenas tanq; retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis, instrumentis quibusdam extendisse, à quibus quadringenta tintinabula ærea dependebant. Hoc factū fuisse, ne aues super templum sederent, neq; nidus in laquearibus eius facerēt, ut templū ab omni foret immunditia incontaminatum. Hierosolymam quoq; urbem muris, turribus, ac foueis ab eo fuisse circumductam, regiā quoq; ibi ædificasse, quæ Hieron Salomonis, id est latine, Salomonis ædes fuit appellata, unde corrupto, postea uocabulo urbem Hierosolymam uocatam fuisse, & Hierosolymam græcè appellari. Quibus factis, sacrificium deo mille bouum in Sylo fecisse, & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia à Mose facta, in se in Hierosolymam ad templum dei transtulisse. Arcam similiter & candelabrum & mensam, ceteraq; omnia, ut propheta præcepit, deoq; holocaustum duo milia quinquagintaq; uitulorum. Totum autem aurum, quod in templo columnis, ceterisq; omnibus templi uasis fuit consumptū, quadragesies sexies centena milia fuisse. Argentī uero ad clauos, & alia instrumenta mille ducenta triginta duo talenta. Aëris uero in columnis, fornibus ac ceteris, talenta decem & octo milia & quinquaginta, misissetq; omnes in regiones suas, Phœnices simul atq; Aegyptios, decē auri talenta singulis data. Talentū autē dico, inquit, quod Syclū appellant. Et Aegyptiorū quidē regi oleū & mel in magna quantitate misisse. Suroni autē columnā aureā quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Unde ille simulachrū filix fecit, quod in aurea columna imposuit. Mille quoq; scuta

Hierosolymam fecit
dū Græcos à Hieros
ero appellata.

in 2 fuisse

fuisse à Salomone aurea cōfirmat, uixitq; ipsum ait annos quinquaginta dies, & regnasse quadraginta. Timochares autem, qui Antiochi res gestas conscripsit, quadraginta stadijs circūduci Hierosolymā asserit, abruptis uallibus undique natura montis, urbemq; ipsam multis aquis adeo irrigari, ut hortos quoq; multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autē usque ad quadraginta stadia, magnam esse aquarum penuriam. Philo autem fortiter fuisse in urbe asserit maximū, qui tempore hyemis deficiebat, æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de interpretationis legis Iudæicæ, de aquis Hierosolimorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit, posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatissime pavementum templi constructum est, & aqua sæpius in templum immittitur, ut à sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solennitatibus offeruntur. Fons uero copiosissime atq; integer in templo ipso scaturit, ex qua magna uis aquarum per cloacas plumbo consolidatas defluit. His ita dictis, non est præmittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Tempore inquit, Ioachin, Hieremias prophetauit, qui missus à deo cum Iudeos a reo simulachro, cui nomen erat Baal, sacrificantes reperisset, futuram eis propter hoc calamitatem prædixit, unde Ioachin uiuum iussit cremari. Illum autē dixisse foueas ipsos à rege Assyriorum captos iuxta Tigridem atq; Euphratem eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem Babyloniorum regem audiuisset, ac à Stribare Medorum rege in auxilium adducto, cætum & octoginta peditum, equitum cætum & uiginti milia, ducenta, ac decem milia curruum. Primo Samaritanas omnes urbes, Galileam, Scythopolim, & Galatidē euerit, deinde Hierosolymam & Iudæorum regem Ioachin uiuum cepisse, & aurum, argentum, æs, cæteraq; omnia, quæ in templo fuerant arca excepta, & tabulis in Babylonem asportasse. Arcā enim (inquit) Hieremias detinuit. Et rursum post aliqua: Nabuchodonosor, inquit, prædicta mœnia ædificare cœpit, grauiter ægrotauit, mortuusq; est post quadragesimum tertium annum regni sui, cui Euilmalurchus filius successit, hic propter iniquitatem & lasciuiam à Nerglisaro sororio suo insidijs exceptus, in secundo anno regni periit. Deinde filius eius Labeforacus mensibus nouem, quo insidijs interfecto, communi consilio Nabonida insidiatorum unius regnauit, qui Babylonie muros, qui iuxta fluuiū sunt, lateribus & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius, Cyrus rex Persarū magna manu Babylonios petiit. Nabonida uero regnum suum defensurus, exercitum construxit, & uictus pugna in Borsippum urbem confugit, quam Cyrus Babylone capta obsedit. Sed Nabonida diu ferrē obsidionem nō potuit, sc̄q; Cyro tradidit, qui quā humanissime ipsum tractauit, ac in Carmaniam eum dignitate ire iussit, ubi non multo post nature concessit. Hæc Iudæicis libris, imō uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atq; octauo anno regni sui Nabuchodonosorem templum destruxisse, quod secundo anno regni Cyri restitui cœptum decimo anno regni Darij tandem cōditum fuit. Sed Alphæus etiam de Assyrijs & Nabuchodonosore hoc modo scribit. Megasthenes, inquit, uir præcise, Nabuchodonosorem Hercule robustiorem dicit fuisse, uniuersamq; Libyam, cæteramq; Asiam usq; ad Armenios domuisse, quem Chaldei dicunt cum in regnum suū rediisset, furore diuinitus captum, magna exclamasse uoce. Futurā, dō Babylonij, uobis ego calamitatem prænuncio, quam nec Belus ille, nec ulla uis deorum auerter, ueniet Persa semiasinus, qui uobis afferet seruitutem. His alijsq; huiusmodi dictis, subito euanuit. Cui filius Milma Rudocus successit, quē Iglisares interfecit, ac loco eius regnauit. Cui Babaso Arascus filius successit.

Persa semiasinus

cessit. Quo insidijs interempto, Nibinidochus regnauit, hunc Cyrus capta Babylone, Carmaniam principem fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit: Omnia, inquit, illa loca aquis contacta fuisse dicuntur. Belus autem regionem sicca esse perhibetur, & Babyloniā condidisse, quæ mœnia aquarum illuione deleta, Nabuchodonosorus restituit, quæ remanent ad hæc Macedonū tempora. Et post pauca, cum principatū ait Nabuchodonosorus accepisset, continuo Babylonem triplici muro quindecim diebus muniuit, & fluuios Armachalē atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit, paludem etiam effudit uiginti passū altitudinis, parasangarumq; quadraginta, portasq; in ea fecit, quas Riutenentes appellabant, quibus apertis, Babylonie campos irrigabant, rubricq; maris inundationem obstruxit, & Terebonem urbem ad sustinendos Arabum impetus condidit, & in regia pensiles hortos plantauit. Hæc ab Abydono sumere placuit. Quoniam legitur apud Daniëlem Nabuchodonosorem in templo suo ambulanti arrogantiā motum dixisse: At nō est ista Babylonia magna quam ego in potentia mea, ad laudem gloriæ meæ in domum regni construxi, & adhuc ista loquentem euersum fuisse. Ad hæc omnia illa placet asserere, quæ Iosephus in libro de antiquitate Iudæica dixit: Sufficiens inquit ad ostendendam antiquitatem Iudæicam Syriorum simul, & Chaldæorū, & Phœnicum scripturæ, & Græcorum innumerabiles historici, maxime Theophilus, Theodoros, Manasses, Aristophanes, Hermogenes, Eumerus, Comon, ac deniq; Zophyrus, qui omnes & alij forsitan complures (nec enim omnia ipse legi diligenter de nostris conscripserunt, quorum multi si nonnullis aberrarint, communiter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimoniū perhibetur, quamuis Phaleucus, Demetrius & Philon senior, qui carmine cōscripsit, ac Eupolemus non longe absunt à ueritate, quibus uenia danda est, quoniam magnam nostrarum literarum peritiam non habuere.

EVSEBII PAMPHILI

PHILI LIBER DECIMVS.

Hæc Iosephus & alia huiusmodi multa, quæ breuitati confusentes prætermisimus, & ad alia transire constituimus. Nam quoniam quibus rationibus gentilium fabulis contemptis, scripturam Hebræorum suscepimus, dictū est, ac ipsos Græcos, & uitam, & doctrinam Hebræorum admiratos fuisse, autoribus suis demonstratum. Age iam declaremus, multa quæ ab Hebræis sumpsisse. Quemadmodum inquit Geometriam, Arithmeticam, Musicam, Astronomiam, Medicinam, ipsa denique literarum elementa, artesq; cæteras à Barbaris, ut postea ostendam, acceperunt, sic de pietate in unum deum, ac reliqua, quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata, non aliunde quàm à Iudæis, ut paulo post patebit, habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadam ratione ipsos ea inuenisse, nec hoc

m 3 quidem

quidem recusabimus. Nam si ea, quæ à prophetis Iudæi acceperunt, & præclarissimi Græcorum philosophi scripserunt, diligenter sequi uolumus, non erimus certe accusandi.

Quod Græci non solum à Barbaris artes, sed alter alterius inuenta, dictaq; furantes, suo nomini attribuebant. Cap. I.

On autem miretur quispiam, si ab Hebræis multa eos furatos esse afferimus, cum non modo disciplinas atque artes à Barbaris abstulerint, uerumetiam ad hos usq; dies ambitioni seruitur, alter alterius inuentionem furentur, imò uerò nonnulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserunt. Non sunt mea hæc uerba, sed eos ipsos audias, cum alter alteri furti arguant. Quod primū ostendere aggrediamur, ut mores eorū facilius cognoscas. Cum enim ipsi alter ab altero furti honorem sibi arripiat, quomodo abstinere à nostris poterūt? Clemens igitur noster in sexto, aduersus gentes poëtarum, philosophorum, Historicorum, oratorumq; furta præ oculis posuit. Textus enim ipsos Orphæi, Homerici, Hesiodici, Platonis, Pythagoræ, Herodoti, Theopōpi, Thucydidi, Demosthenis, Aeschinisi, aliorumq; transcripsit & contulit, req; ipsa ostendit, multos nominibus suis aliorum ædidisse uolumina, ueluti Eugramon Cyrenæus Musæi de Theoprotis librum integrum sibi attribuit, nec solum perutilia à Barbaris dogmata furatos esse, uerumetiam, quæ nobis per sanctos uiros miraculose tradita sunt, fabulis implicauit, percontanturq; ab eis falsanè sint, quæ scribunt, an ueritatis aliquid contineant. Si falsa, inquit, dicent, ut mēdaces contemnemus. Si uera, cur ea, quæ à Mose ac prophetis facta esse dicuntur, non credunt? Similia enim multa esse nemo ignorat, sicut illud, quod in primis fertur, longo tempore Iouem non pluuisse uniuersamq; Græciam aquarum penuria confectam Apollinem interrogasse, quid sibi esset faciendum, responsumq; oratione ipsius Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogaturus in montem Aeacus, & mundis in cœlum extensis manibus communem patrem inuocauit, orauitq; ut ab hac calamitate liberare Græciam dignaret, quo adhuc orante, nubes excitata, tonitrua facta, magnaq; uis pluuiæ subito erumpens, uniuersam Græciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fecundissimus Græcis annus tunc fuerat. Hoc inde sumptum esse quis nō uiderit? Et inuocauit Samuel dominum, & dominus uoces & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit, quibus furacitatē Græcorum ostendit, quem si legeris, quanta sit eorum ambitio non ignorabis, uerum quoniam iste noster est, ab ipsis græcorū philosophis, ut solemus, latrocinia græcorum ostendamus. Audis ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de studio auditu. Apud Longinum inquit ad honorem Platonis, ut singulis annis fieri solet, multi simul Philosophi cœnabamus, & post cœnam, ut sit, colloquebamur. Cum interim inter Causitrium & Maximum oratio dissensio est: Maximus enim Ephorum Theopompo anteponebat, Causitrius uerò furem fuisse, nihil à seipso scripsisse ostendebat, ac à Demacho, & Callisthene, & Anaximene plura quam tria millia commatum sublata, & in contione transposita ostendebat. Tunc Apollonius grammaticus: Ignoras, inquit, Causitri Theopompum etiam, quem tu laudas, furtis plenū esse. Nam in undecimo de Philippo ab Arcopagetico Socratis, quod nihil aut boni, aut mali aliunde, quam à seipsis hominibus accidat, cæteraq; huius ad uerbū transcripsit. Sed non orationes solummodo ille furatur, uerumetiam aliorum gesta falso alijs tribuit. Nam cum Andro historiam diuinationum conscripsit, dicatq; de Pythagora, quod aquam à puteo haustā in Metaponto sitiens, post

Multi aliorū inuenta sibi ascribunt.

Commā pro sententia capitulū seu oratione.

quam bibit, in tertium diem terremotum fore prædixerit. Hæc omnia Theopompus ad alios transtulit. Pherecidem enim Syrum ita prædixisse asserit, nec in Metaponto, sed in Syria id fuisse dicit. Sibarisi quoq; urbis captiuitatem ad Melesine urbis causam transtulit. Tunc Nicagoras ego quoq; inquit, cum historiā eius legerem, multa ipsam à Xenophonte accepisse, mutataq; ad peris considerauit. Xenophon enim in quarto Pharnabazi Ageilai colloquio nem propter Apollolophanem Cyziphenum factam ita conscripsit, ut & dignitas & mores utriusq; quomodo legas cerni oculis uideantur. Hanc rem in undecimo historia Græcæ Theopompus traduxit. Itaq; dicit, ut muta tarda que uideantur. Vt enim furtum cæleret, ea interposuit, quæ cūctationem quandam colloquentium ostendunt, & animatam Xenophontis orationē corrumpunt. Tum Apollonius: Cur Theopompum, & Ephorum uiros in dicendo tardos furti accusamus, cum Menander quoq; similiter fecisse inueniatur? Et ab Aristophane grāmatico, qui eum ualde amabat, admonitus fuisse dicatur? Unde Latinus sex libros ædidit, quos de Menandri furtis inscripsit, ubi omnia quæ ab alijs accepit, unum in locum contulit, sicut Philostratus Alexandrinus de Sophocle fecit. Cæcilius autem integram ad finem fabulā Antiphonis que louista dicitur, à Menandro in Dissidemonem transcriptam ostendit. Sed quoniam in hanc rem nescio quomodo incidimus, ego quoque accusare Hyperidem uolo multa fuisse à Demosthene furatum, uerum quoniam eisdem fuerunt temporibus, uestrę puto coniecturę relinquendum, quisnam ab alio furatus sit. Ego uerò Hyperidem, si autem uos Demosthenem ab illo accepisse contendetis, laudandum, quoniam que accepit, multo præstantiora reddidit. Vituperandum autem Hyperidem duco, si elegantissimam Demosthenis orationem atque Demosthenem, quorum alter in numularia oratione, alter in orationibus Barbarorum conscripsit, ab Herodoto, & Damasco interceptit. Quid uerò aut de Herodoto dicam, qui in secundo ab Hecateo Milesio multa transtulit, ueluti de Phœnice, aut de fluuiali equo, de uenatione Crocodilorum, aut de Isocrate atque Demosthene, quorum alter in numularia oratione, alter in oratione, aduersus Onetorum, omnia que de quaestionibus Iffæus in oratione de hereditate Chilonis dicit, eisdem ferè uerbis transtulerunt. Aut de Dinarcho, qui multa eisdem uerbis transcripsit? Antimachus etiam poëta, multa furatus ab Homero, uestrę que immutata scripsisse inuenitur, uerum ne alios furti crimine accusando, ipse quasi fur reprehendi possim, unde hæc habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Ephori conscripsit. Polionis etiam ad Soderidem epistola extat de Crotij furtis. Liber etiam eiusdem legitur de simili Herodoti crimine. Et in libro, quem de uestigijs inscripsit, furta Theopompi recitat. Tum Prosenes: Alios quidem fures deprehendistis. Platonem autem cuius solenitatem tanquam herois celebrantes apud Longinum conuenimus, hoc ipsum fecisse (uereor enim furti uocabulum dicere, cum de Platone uerba facio) non deprehendistis. Quid ais inquit Galietæ? Aio inquit quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plura inuenirentur, si eorum, qui apud Platonem philosophati sunt, libri omnes reperirentur. Nam cum forte his diebus Protagorę de ente librum legerem, aduersus eos, qui unum ens dicunt esse, eadem omnino inueni scripta, que apud Platonem leguntur. Quod ut ita esse cognoscatis, ipsum audiat, nouitateq; nanque rei commotus, memoriter omnia tenere studui. His dictis, uerba ipsorum philosophorum conscribit, quibus apertissime furem fuisse Platonē ostendit. Sed satis iam dictum est, quod alter ab altero Græci furentur, & alter alterum studiose redarguat.

Quod disciplinas omnes & artes à Barbaris Graeci acceperunt.

Cap. II.

On est autem ab hac praeparatione Euangelica alienū breuiter ostendere, disciplinas omnes & artes à Barbaris Graecos habuisse, ne quis accusare nos audeat, si ab Hebraeorum scriptura pietatem didicisse predicemus, cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideantur, nec fabulis Theologiam immiscere, sed Hebraeorum doctrinam planē imitari cognoscant. Iuniores enim omnes sunt, qui apud Graecos recte aliquid philosophati sunt, non Hebraeis solum, nec Phoenicibus atq; Aegyptijs, sed priscis etiam ipsis graecis. Primus enim omnium ex Phoenicia Cadmus Agenoris filius, mysteria & solennitas deorum Graeciae tradidit, simulachrorum consecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musaeus, quos circa tempora Troiana floruisse asserunt, à quibus nihil aliud quā Aegyptiorum atq; Phoenicium falsitas paucis commutata Graeciae commendata est. Quibus quidem in temporibus Tythius, Clarius, Dodoneus maximē colebantur, simulachraque aliorum deorum atq; heroum & templa constituebantur. Et post multa saecula philosophia data ita diligenter opera est, ut cum nihil ueri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent, praeter illa maiorum oracula cum autoribus suis contempserint, quippe ab illis nullam se consequi utilitatem uidentes, aliena tāquam nudā atque pauperes ueritatis & disciplinā non temere scrutabantur, & ab alijs gentibus, quae utilia ueraque censebant, in omnibus artibus atque disciplinis non sine labore mutuabant. Nempe ipsi graeci confitentur post Orpheam Linum & Musaeum antiquissimos, ut ipsi dicunt, theologos, & multorum autores errorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse, ut sapientes uulgo appellati sint, qui omnes temporibus Cyri Persarum regis floruerunt. Quo quidem tempore apud Hebraeos nouissimi omnium prophetae fuerunt, annis post Troiana tempora pluribus quā sexcentis. A Mose autem non paucioribus quā mille & quinque gentis, quod paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud quā sententia quaedam commode atque breuiter dicta, ad utilitatem humanae uitae compertum est. Magno deinde spacio temporis interposito, philosophorum genus incepisse fertur. Pythagoras enim primus omnium fuit, quem philosophiae, quoque nomen inuenisse constat. Hunc multi Samium, alij Tyrhenum, alij Syrium, aut Tyrium fuisse contendunt. Ita non planē Graecus maximus, & primus philosophorum ab omnibus dicitur. Nam Pherecidem doctorem Pythagorae Syrium omnes fuisse tradunt, quamuis non eum solummodo, sed Persarum etiam magnos, & Aegyptiorū diuinos audisse Pythagoram asserunt, eo tempore, quo Iudaeorum alij in Babylonē, alij in Aegyptum transmigrarunt. Audiuit autē & Brachmanas Iudaeorum philosophos, sic ab alijs Astrologia, ab alijs Geometria, ab alijs Musica, ab alijs Arithmetica, & aliud ab alijs habuisse. A Graecis autē nihil eum habuisse ausus quispiam est dicere, tāta doctrinae & honorū artium penuria in Graecia fuit anteq̃ Pythagoras omnia, quae ab illis collegit, summo studio docuit, & diuinos propterea meruit honores, à quo prima philosophia processit, quam Italicam quoniam ubi maximē docuit, appellare solent. Secunda est, quam Thales unus de septem sapientibus tradidit, quae Ionica nominatur. Tertia Cleatica dicitur, cuius Xenophanes colophonius autor ascribitur. Thalem autem multi non Graecum, sed Phoenicem dicunt, nonnulli Milesium fuisse abitantur, quem tradit ab Aegyptiorū diuinationibus pleraque accepisse. Solonem uerō unum de septem, qui leges Atheniensium conscripsit, tempore quo Iudaei Aegyptum frequentes habitāt illo peruenisse Plato in Timaeo testatur. Quo quidem in libro doceri

Pythagoras quid
do uixerit.

Solon quando
fuerit.

doceri eum à barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon, Graeci semper periri estis, senex autem nullus unq̃ graecorū fuit, ac ideo apud uos nulla disciplina uetus inueniri potest. Plato quoque ipse, cū Italicam philosophiam hauferit, in Aegyptum abiisse traditur, nec breui tempore conuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo, omnia quae optima sunt, à Barbaris se cōsecutum profitetur. Dicit enim in Epimenide causam fuisse Barbarum illum, qui primus haec inuenit. Vetus enim regio, inquit, eos aluit qui primi haec inuenierunt. Longa autem aetatem multi consecuti sunt propter aeterni temporis serenitatem, quam Aegyptus maximē atq; Syria possidet. Quare ab initio usq; ad haec tempora innumerabilibus annis examinata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet, quicquid à Barbaris Graeci acceperunt, ad meliorem illud finem perduxisse. Hac Plato. Democritus autem multo prius à Barbaris se didicisse his uerbis gloriatur. Ego uerō inquit multo plures quā omnes ceteri homines, qui modo sunt, regiones peragraui, multas urbes uidi, sapientes uerō audiui, nec quisq; me in demonstratione linearum superare potuit, nec ipsi quidem, qui Aristedonaptrae apud Aegyptios appellantur. Octoginta enim annos longē à patria disciplinarum amore abfui. Babilonem enim etiam iste & Persas & Aegyptū, ut discere petijt. Quid de Heraclito, ac de alijs Graecis dicam, per quos omnes illuminatam doctrinā Graeciam constat. Nam ante saecula eorum uatibus & oraculis demonum inhiabat, nec aliquid solide disciplinae uestigium continebat. Mirabilia uerō Apollinis illa responsa nihil penitus hominibus contulerunt, sed errantes huc atq; illuc magno sudore aliena sibi homines cōgesserunt. Geometriam enim ab Aegyptijs, Astrologiam à Chaldaeis, & alia ab alijs acceperunt. Sed nihil unquam tanti mutuati sunt, quantū hoc est, quod ab Hebraeis habuerunt, unius enim dei cognitionem inde receperunt, & multitudinem demonum suorum spreuerunt. Cur ergo nos inculant, si Hebraeorum scripturam Barbaram, ut ipsi dicerent, Graecae philosophiae anteposuius? quoniam omnia bona à Barbaris ipsi furati sint, nec quicquam utilitatis à dijs suis habuerunt? Quos ite apud eos multi contempserunt, ut impij dici quādam dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos acculant, aut non magis laudant atq; admirantur, qui falsitate contempta, etiam theologiam secuti sumus, quae sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietatem incidimus, ut multi Graecorum sapientes, nullum deum colentes, neq; rursus, ut mirabiles philosophi summum deum cognoscentes, multorum falsitatem deorum ueritati permiscuimus. Sed de his alijs. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas, sed omnia inuenta hominum humanae uitae utilia à Barbaris Graecos accepisse comprobemus. Primus igitur qui literarum elementa Graecis tradidit, Cadmus ex Phoenicia erat, unde Phoenicia literarū elementa prisci poetae dixerunt. Multi Syros literas primos comperisse asserunt. Syrii autem etiam Hebraei sunt. Nam Iudaea in Syria semper à scriptoribus habita est, & Phoeniciam etiam apud priscos appellari constat. Temporibus autem nostris Palaestina Syriae appellat, Argumento autē illud maxime est, ab Hebraeis repertas esse literas ipsarū literarum apud Graecos appellatio. Singula enim apud Hebraeos elementa appellatione significatiua uocantur, quod apud Graecos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta, sed ab illis accepta declaratur. Omnes autem literae apud Hebraeos uiginti duae sunt, quarum prima Aleph dicitur, quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth, quod domus significat. Tertia Gimel, quod uocis plenitudinē significat. Quarta Daleth, quod librorū dici potest. Quinta He, quod uocabulū ista significat, quae omnes uoces talē sensum efficit. Disciplina domus plenitudo libro

Graeci nomina si
literarum ab He
braeis habent.

do librorum hæc. Sextum elementum apud eos Vau dicitur, quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Zain, quod uocabulum significat uictum. Septimum Heth, quod significat uiuens, totum hoc simul in ipso uictu uiuetis. Nonum Teth dicitur, id est bonum. Decimum loth, interpretatur principium. Simul hæc duo bonum principium significant. Undecimum Caph, latine tamen. Duodecimum Lamed, quod discere, & postea samech, quod interpretatur auxilium, totum hoc simul significat. Tamen discere auxilium. Deinde sequitur elementum quod Mem appellatur, quod interpretari potest ex ipsis, deinde Nun, id est, sempiternum auxilium: his accedit Ain, quod latine fontem, aut oculum significat, deinde Phe, quod os dici potest, deinde Sade, quæ uox iustitia interpretari potest. Simul sensus est fons aut oculus, & os iustitiæ. Elementum deinde accedit Coph, id est uocatio, deinde Res, quod caput significat, deinde Sin, quod dentes dicere possimus, postremo Thau, quod signa dici potest. Omnium igitur sensus elementorum hic est, disciplina domus, plenitudo librorum, hæc in ipso uictu uiuens, bonum principium, tamen discere ex ipsis sempiternum auxilium, fons aut oculus, atque os iustitiæ, uocatio capitis, & dentium signa. Hæc est elementorum hebraicorum latine dicta sententia, quæ disciplinæ literarum summopere conuenit, quod apud alias gentes inueniri nequit. Vnde fateri necesse est, non ab alijs quam ab Hebræis literas esse inuentas, Græcos uero ab hebraicis accepisse, ipsa literarum appellatio significat. Hebrei enim Aleph, Greci Alpha, illi Beth, græci Beta, gamma græci, gimel illi, deinde daleth, illi deltha, isti & alteri zain, alteri zeta, cætera quoque similiter. Vnde patet ab hebræis literas inuentas ad alios & ad græcos tandem peruenisse. Hæc de literis dicta sufficiat. Clemens quoque cum in similem incidit materiam, Aegyptios ostendit medicinam inuenisse, & Aesculapium amplificasse. Atlantem autem ex Libya primam nauim construxisse, ac nauigasse Astrologiam primos Chaldaeos, Aegyptios deinde ædidisse. Phryges autem uolatus primos obseruasse, & Tufcos aurospicium comperisse, Telmissinos somniorum interpretationem. Thyrenos tubam Phryges fistulam, ex Phrygia enim erat Olympus & Marfyas, qui fistulam inuenerunt. Lucernæ usum Aegyptios, qui annum inter duodecim partes primi distinxerunt, primiti lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt, nec intrare in templa quenquam a muliere nisi lotum sanxere, Geometriam etiam ipsos inuenisse. Selmentem uero & Dannamenæum Iudæos in Cypro primos ferrum inuenisse, ferri autem tincturam aut temperiam, qua robur accipit, Delam Iudæum comperisse, quamuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse asserat. Falcem Thraces comperisse, ut primo peltis equestres, ufos, quam Illyrij primo inuenerunt. Cadmum auri metalla primum in monte Pangeo excogitasse. Quadrirremem a Carchidonijs primum factam fuisse, cuius architectus Vosporus fuit. Medeam primam tincturam capillorum excogitasse. Pannones, qui Noricū habitant, quos Noropes appellat, aris usum inuenisse, Olympū ex Mysia, Lydiam harmoniam. Dicordum Assyrios. Sambucam, instrumentum etiam id musicum est, Trogloditas. Marsiam phrygem tricordū, diatanamque harmoniam, & myxophrygiam, atque myxodiam. Thamyrinthracæ, harmonicam doricæ. Sydonios triremem. Siculos phormingenem, non ualde acythara differentem. Hæc Clemens noster, cæteraque huius a Cydippo Mantineo, Antiphane, Aristodemo, ac Aristotele collegisse ait, opere autem pretium est a Iosepho etiam Iudæo nonnulla transcribere. Is enim uir cum de antiquitate Iudaica scribit, multo Iuniores fuisse græcos ostendit, ac a Barbaris omnia collegisse, diuersaque inter se acuaria conscripsisse. Verba igitur eius hæc sunt: Non possum, inquit, non admirari eos, qui putant de uetustissimis rebus, solis esse Græ-

Artium et instru-
mentorum inuen-
tiones.

esse Græcis credendum, nobis autem ceterisque hominibus nullam esse fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus, quæ a Græcis facta inuentaque, siue urbes conditas dixeris, siue artes excogitatas, siue legum sanctiones heri aut nudius tertius, si eum nostris conferas, incepisse putabis, scribenda uero historia curam omnium postremam ipsis fuisse constat. Vnde ipsi quoque Chaldaeos, Phœnices, & Aegyptios (non enim libet modo nos quosque uis connumerare) aperte fatentur, uetustissimam firmamque prisca rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant, quæ minimas continentis regiones patiuntur, multaque opera, ac magno studio semper incubuerunt, omnia præclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posteritati commendari. Græciam uero non ignoramus sepius deuastatam, rerum gestarum memoriam amississe. Ita nouo genere uiuendi sæpius instituto, a se originem rerum incepisse putarunt. Literas autem posteriores penè omnibus acceperunt, a Cadmo enim didicisse gloriantur. Nec tamen ex templis, aut loco publico scripturam se habuisse dicere audent, quæ id significet. Vnde magna quaestio est, utrum Troiani belli temporibus literis uteretur, & paulo post. Cadmus uero Milesius, & Argiuis Acisilaus, qui primi apud Græcos historiam scribere aggressi fuerunt, non multo ante Xerxis tempora fuisse perhibentur. Præterea Pherecides Syrius, Pythagoras, & Thales, qui de cælestibus atque diuinis rebus primi Græci pauca scripserunt, ab Aegyptiis & Chaldaeis cuncta didicerunt, quos omnes una uoce Græci uetustissimos omnium prædicant. Quomodo igitur supremæ arrogantie non est sibi solis antiquitatis memoriam attribuere? Aut quis ab ipsis scriptoribus non facile percipiet, nihil certum, sed omnia coniecturis Græcos scripsisse? Pugnans enim inter se omnes, & alter alterius falsitatem redarguit, non est opus ut eos moneam, qui melius me sciunt, quod Ellanicus, contra quem Acisilaus de genealogijs perhiberit, nec ut enumerem in quot, quantisque Hesiodum reprehendit, nec dicam quomodo Ephorus Ellanicus. Timæus Ephorum, Timæum posteriores, Herodotum omnes reprehendunt. Non est necesse de singulis atque minoribus dicere, cum de Persarum in Græciam impetu, & de præclaris facinoribus tunc gestis inter se uehementer scriptores discrepent, cum etiam Thucididem, qui accuratissime suorum temporum conscripsisse historiam creditur, quasi mendacem nonnulli accusent. Huius discrepantie, quamuis multæ possint esse causæ, due tamen mihi præcipue uidentur. Quarum prima & maxima est, quia nullam curam, ut publice præclara facinora scriberent, Græci populi habuerunt, ac ideo magna in scriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipsi etiam Athenienses, quos & indigenas putant, & diligentiores fuisse constat, primas omnium publice scripturæ leges Draconis de cede, qui paulo ante Pisistratum fuit, commendatas fuisse asserunt. Non oportet de Arcadibus dicere, qui quamuis uetustissimos se omnium prædicent, ultimi tamen omnium literas didicerunt. Quare cum nihil extaret publice, quo & ignari docerentur & mendaces redarguerentur, partim ignorantia, partim affectione factum est, ut magna inter scriptores discrepantia inueniatur. Altera causa est, quia non ueritatis amore, quam uis ita profiteatur, sed eloquentiæ suæ ostentatione, quoniam ueteres scriptores superaturos se facile credebant scribendi laborem sumebant. Ita nonnulli fabulas, nonnulli ciuitatum, aut regum laudes, aut uituperationes, nonnulli ueterum scriptorum, ut ipsi eloquentiores uiderentur, emendationem conscripserunt. Vnde sit cum Historiam scribere profiteantur, non id sed huius oppositum faciunt. Veritatis enim historiae signum illud est, ut de eisdem rebus eadem omnes conscribant. Illi uero sic se ueraces uisum iri putarunt.

si unus

si unusquisque aliter quam ceteri conscripisset. Hæc Iosephus. Sed non erit ab re quasi apicem Diodori testimonium asserre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his est, qui priscis temporibus prudentia doctrinæq; clari ad Aegyptum usque profecti sunt. Sacerdotes enim Aegyptiorum in sacris libris scriptum inueniunt Orpheam, Musæum, Melampoda, Dædalum, Homerum poetam, Lycurgum Spartiatem, Solonem Atheniensem, Platonem philosophum, Pythagoram Samium, Eudoxum mathematicum, Democritum Abderitam, Enopidem Chium Aegyptum petisse, quorum omnium uestigia, aliorum imagines, aliorum nomina, locis aut instrumentis indita extant, asseruntque uniuersa illorum, quibus apud grecos claruerunt, ab Aegyptiis accepisse. Orpheam enim mysteria Dionysii & errores Cereris sic conscripisse, ut mysteria Osiridos, & errores Isidos se habent, nominibus solummodo immutatis. Supplicia uero impiorum apud inferos, & amœnos piorum campos ad imitationem eum fecisse earum rerum, quæ in sepulchris ab Aegyptiis geruntur. Quam rem Orpheus primus apud Grecos transtulit, & Homerus amplificat. Melampodem autem aitunt ea, quæ de Saturno & de Titonum pugna dicuntur, ac de alijs deorum calamitatibus ab Aegypto in Græciam traduxisse. Dædalum autem affirmant uolutiones Labyrinthi fuisse imitatum, qui usque ad hæc tempora in Aegypto permanet à Mendote, uel sicut quidam dicunt, à rege Maro multis annis ante Minoem constructus, cuius rei signum est statuarum numerus, quas Dædalus apud Grecos confinxit, neque enim plures neque pauciores sunt, quam apud Aegyptios sint. Ita uero esse inde maxime patere aiunt, quod in Memphide Prophylea Vulcani Dædalo architecto facta ostendunt. Quo quidem opere adeo admirabilis ingenij uisus, ut lignea eum statua donauerint, quæ in eodem Vulcani templo conspicitur. Adeo enim superauit Aegyptios, à quibus didicit, ut propter multa, quæ adinuenit honores diuinos apud eos consecutus sit. Templum enim Dædali ad hæc usque tempora in insula quadam iuxta Memphim summopere colitur. Argumenta quoque nonnulla solent asserre, quibus fuisse in Aegypto Homerum planè ostendunt, ac maximè, quia Helenam scripsit potionem Thelemacho apud Menelaum hospitanti prebuisse, qua factum est, ut calamitatum suarum obliuisceretur. Quam quidem potionem ab Aegyptiis dicit poeta Helenam à Polymnesta quadam Thans uxore didicisse. Nam usque ad nostra tempora sole Diospolitica mulieres, iram atque mœsticiam potionibus sedare nesciunt. Diospolis autem Thebæ sunt. Venerem quoque auream Homerus appellat, quo nomine uulgo ab Aegyptiis nominatur, & lucus Veneris atque apud eos adhuc inuenitur. Lycurgum similiter Platonem, atque Solonem, multa in libris atque legibus suis conscripsisse patet, quæ ante illorum tempora Aegyptij habuerunt. Pythagoram quoque Geometriam, & Arithmeticam ab eis didicisse, & anime in cetera animalium migrationem à dogmatibus Aegyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in Aegypto conuersatum, multa inde didicisse. Enopidem quoque ab Aegyptiis astrologis, & alia complura, & obliuationem zodiaci percepisse. Eudoxum etiam ab Aegypto in Græciam multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atque Theodorum Rheti filios, qui simulachrum Apollinis Pythij fabricati sunt, quicquid fingendo apud philosophos omnes excelluerunt, multis annis in Aegypto uersatos contendunt. Hæc à Diodoro sumpta sufficiant. Si ergo ab omnibus barbaris quicquid clari apud Grecos fuerit, non pauca neque minima acceperunt, nec idcirco quispiam eos accusauit, cur nos accusant, qui uera pietate commoti, scripturam Hæbreorum cõplectimur.

De antiqui-

Dædali summum
ingenium.

Migratio anima
rum unde primo
irreperit.

De antiquitate Mosi, ac prophetarum.

Cap. III.

Erunt ne forte, quoniam cognitionem unius dei Hæbreos solummodo uerè habuisse diximus, ac ab eis ceteros, si quid hac de re præter Hæbreos uerè senserunt, accepisse contendimus, ne quis inquam aliter actum putet, ac à Grecis Iudeos hoc habuisse dogma cõcedant, declarandum est, quibus temporibus Moses & prophetae fuerunt. Plurimi ergo (perutilis namque res est) de antiquitate Mosi & prophetarum scripserunt, à quibus nonnulla transcribamus, quamuis ipse noua uia rationis usus hoc modo rem disponere statui. Nemo inficias sibi imperatoris Romanorum Augusti temporibus Saluatoris nostri natiuitatē fuisse, doctrinamque quintodecimo Tiberij Cæsaris anno Euangelicam incepisse. Si quis ergo ab hoc Tiberij anno ad superiora scandens, diligenter usque ad Darium Perfarum regem, & restitutionem templi perueniet, quingentos quadraginta octo annos inter Tiberium & secundum Darij annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darij annus, sexagesima quinta olympiadis primus fuit. Tiberij autem quintusdecimus ducit esse quinte, ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita ceterum ac triginta septem Olympiades interfuisse manifestè uidentur, qui numerus quaternario aut cetero (quadriennium enim Olympiadi attribuitur) quingentos quadraginta octo annos efficit. In secundo autem anno Darij septuagesimus Hierosolymorum, & templi destructionis fuit, ut Iudeorum historia ostendit. Quod si à secundo Darij anno ad primam Olympiadem percurras, Olympiades quidem sexaginta quatuor, annos ducetos quinquaginta sex interfuisse comperies. Quos quidem annos, si ab ultimo desolationis anno, ac restaurationis principio ascendendo auferas ad quinquagesimum annum Ozie Iudeorum regis (quo tempore Isaias & Osee prophetarum) omnino peruenies. Ita prima Olympias Isaiæ temporibus fuisse inuenitur. Inde autem à prima Olympiade usque ad captiuitatem Troie, ut Grecorum ipsorum historiæ significant, quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur, quem annorum numerum à quinquagesimo Ozie anno similiter auferendo, ad tertium annum Labdonis Iudeorum iudicis peruenies. Ita Troianæ urbis destructione septem annis antequam Samson Hæbreos iudicasset, fuisse ostenditur, quem corporis robore inuictum fuisse, ut Herculem Greci scribunt, Hæbrei testantur. Inde à captiuitate Troiana, si quadringentos ascendendo annos auferas, ad Mosem & terrigenam Cecropem deuenies. Omnia uero, quæ apud Grecos mirabilia narratur, post Cecropem fuisse constat. Nam Deucalionis diluuium, Phætonis incendiū, natiuitas Erichonij, Proserpinæ raptus, Cereris mysteria, Eleusiniæ cõstitutio, Triptolemi factio, Europæ raptus à Ioue, Apollinis partus, Cadmi ad Thebas aduentus, & ad hæc iuniores illi Dionysius, & Minos, Aesculapius, Perseus, Dioscori, Hercules post Cecropem omnes fuerunt. Quare omnibus his multò uetustior Mosem fuisse cõfirmatur. A Mose uero usque ad primū annū uite Abraham quingentos ac quinq; annos comperio, quos si à Cecropis regno ad superiora auferas, ad Assyrium Ninū tandem peruenies, quem aiunt primum toti Asia, India solum excepta, regnasse, à cuius nomine ciuitas Ninus appellata est, quam Iudæi Ninuen dicunt. Eo tempore Zoroastes magus apud Bactrios regnabat. Nino autem uxor Semiramis successit. Nini ergo Semiramidos Zoroastisq; temporibus Abraham fuisse constat. Nam hæc omnia nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sunt, quem de temporibus inscripsimus. Vtar autem in præsentiarum Porphyrij de uetustate Mosi testimonio, illius uidelicet, qui Hæbreorum atque Christianorum inimicissimus odij cumulo, ipsum quoque atque prophetas improbos petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Mosi magis comprobabitur. In quarto ergo eorum, quos aduersus nos si-

Iudæi uero esse
vni templum se-
cundū fuisse ar-
nis 120.

Hic uidetur esse
Abdon, de quo
Iud. 12.

Quando Abra-
ham fuerit.

n bros

bros euomit, his uerbis utitur. Narrat autem Iudæorum historiam uerissime, quoniam & locorum, & uirorum nomina similiter atque ipsi posuit. Sachoniatho Berutijs, qui earum rerum omnium monumenta ab Hierobalto, dei Leui sacerdote, te asserit habuisse. Quam quidem historiam Belbalo Berutijs regi inscripsit, quorum uirorum tempora, multo ante Troiana tempora fuisse comperiuntur. Is Sachoniatho Phœnicum lingua partim à singularium urbium annalibus, partim à libris sacris, qui templis dedicari solebant, collegit ingenio, quem non multo post Mosem Semiramidos temporibus fuisse scriptum est. Hæc Porphyrius, Si ergo Semiramidos temporibus Sachoniatho fuit, eam uero multo ante Troianam calamitatem fuisse perhibetur. An erit Sachoniatho quoque Troianis temporibus multo uetustior? Sachoniathonem uero ab alijs collegisse historiam, ipse Porphyrius testatur, quos & ipsos iuniores Mosi fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Mosi Sachoniathonem fuisse, quoniam tamen Moses Semiramidos temporibus huius philosophi testimonio cõperitur, quando nos Abraham fuisse contendimus, antiquior est Moses secundum Porphyrium, quam ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante Troiana tempora. Quare Moses quoque similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus regnauit, quãdo nec ciuitas, nec nomen Atheniensium erat. Primus autem Argiuorum rex quinti Assyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta post Mosem atque Semiramidem, in quibus nihil apud Græcos illustre factum inuenitur. Quadringentis autem annis & quinquaginta ferè post Semiramidem primus apud Athenienses Cecrops indigena, ut ipsi dicunt, regnauit. Troia septimo post Inachum regnante apud Argiuos, & post Inachi autem tempora Ogygium dicitur diluuium fuisse. Et Apis apud Aegyptios primus Deus appellatus est, & Inachi filia, quam Isidem Aegyptij nominarunt. Prometheus quoque & Atlas illis temporibus fuerunt. A Cecrope autem usque ad Troianorum calamitatem paulo pauciores quam quadringenti anni colliguntur, in quibus diluuium Deucalionis, & incendium Phaëtonis fuisse non ignoramus. Cecrops autem primus Deum Iouem appellasse fertur, & aram insituisse primus, & simulachrum Palladis erexisse. Post Cecropem autem Dii Græcorum omnes nati fuisse uidentur. Ita ad Troiana tempora à temporibus Mosi plures quam octingenti anni Porphyrii testimonio fuisse comperiuntur. Homerum uero atque Hesiodum multo iuniores Troia fuisse manifestum est. Pythagoram uero & Democritum in quinquagesima Olympiade septingentis ferè annis post Troiam fuisse constat. Quare huius philosophi autoritate mille quingentisque annis ante Græcorum philosophos Moses fuit. Verum quoniam multi præclari apud nos uiri, atque doctissimi Iudæorum antiquitatem certis ueris que argumentis probarunt, quorum alij à Græcis, alij à Chaldeis atque Aegyptijs, nonnulli etiam à Phœnicibus atque Hebræis propositum suum approbarunt, imò uero cuncta simul conferentes, mirabili ratione ac uia, singularum gentium præclara facinora, quæ in eisdem temporibus gesta sunt, collegerunt, eorum nonnullas uoces uerbaque transcribam, ne laborum suorum fructu autores priuentur. Vtar autem testimonio multorum, ut ex omnibus Hebræorum uetustas, indubitata habeatur. Africanus igitur in tertio animalium, his uerbis utitur: Vis que ad Olympiades nihil exploratum in historia Græcorum inuenitur, sed omnia confusis conscripta temporibus sunt. Post Olympiades uero quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur, nulla penitus confusio temporum fuit. Quare præclara fabulosaque facinora, quæ ante primam Olympiadem fuerunt, summam colligam. Quæ uero post gesta sunt, ita cum Hebræis, Persicisque historijs conferam, ut ea quæ in eodem tempore fuerint, aperte significem.

Hebræorum

Hebræorum igitur in Babylonem migratio, à Nabuchodonosore facta, septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit Olympiade quinquagesima quinta à Diodori Thalicoscoris Polybii Philegetontisque historijs patet, quo anno Iesus filius Iosedech primam particularemque deductionem populi fecit, ut apud Eudram Iudæorum conscriptum est. Verum ista, ut dixi, propter Olympicum certitudinem eodem modo ab omnibus conscripta sunt, cum nullam omnino cõfusionem patiantur. Ab Ogyge autem indigena, cuius temporibus primum & maximum diluuium in Attica fuit, & Phoroneus Argiuus regnabat, usque ad primam Olympiadem anni fuere mille atque uiginti. Ita enim omnes asserunt, qui Atheniensium annales conscripserunt. Ellanicus dico atque Philochorus, Castor etiam & Thalus in hoc conueniunt, qui Syriam historiam diligenter tractarunt. Diodorus quoque, qui orbis historiam in Bibliothecis contulit, alijs permulti. Et post pauca. Dicitur ergo Ogygem, à quo primum diluuium nominatum Ogygium est, temporibus Mosi fuisse, quod hoc pacto probamus, ab Ogyge, ut diximus, mille uiginti que anni usque ad primam Olympiadem fuerunt, à qua usque ad quinquagesimam quintam Olympiadem, id est, usque ad primum annum Cyri Persarum regis, & Iudæici populi reductione anni fuerunt ducenti & septem. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti triginta septem fuerunt, quos si auferes ascendendo ad annum ad illum peruenies, quo ab Aegypto Moses populum eduxit. Fuit ergo Moses Ogygij temporibus, à quo Eleusis cõdita est. Atticos igitur annos ab ista sumamus. Et post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuij ceterum nonaginta nouem annis usque ad Cecropem Attica sine rege, & penè deserta fuisse perhibetur. Actæum enim quem post Ogygem fuisse nonnulli fingunt, ceterosque usque ad Cecropem nuda solummodo esse nomina Philochorus scribit, & post aliqua computatione annorum à Iudæica scriptura diligentius facta. A Mose igitur, inquit, usque ad Cyrum mille ducenti triginta septem anni colliguntur. Quod ab Ogyge ad Cyrum etiam secundum Græcorum historicos colligi demonstrauimus. Sed Græcorum etiam nonnulli hoc ipsum testantur. Polemon enim in primo Græcarum historijs: Temporibus, inquit, Apidos Phoronei filij magna pars Aegyptij exercitus ab Aegypto expulsa, in Palestina Syriæ non longè ab Arabia habitauit. Apion etiam Possidonij filius, grammaticorum omnium diligentissimus historiarum perscrutator in quarto historijs, & in libro aduersus Iudæos, Inacho, inquit, regnante apud Argiuos, & Amosi apud Aegyptios, Iudæi ducem Mose ab Aegyptijs defecerunt. Herodotus quoque Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit, Iudæorum etiam quodammodo meminit, cum Syrios dicat, qui Palestinam inhabitant circūcidi solere. Ptolemæus præterea Menesius, qui Aegyptiorum historiam ab initio conscripsit, his ita cõuenit, ceterisque omnes, ut minima quædam annorum differentia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabilisque Græcorum, siue uera, siue ficta, post Mosem fuisse comperiuntur. Visum est autem mihi à tempore regni Attici, res Græcorum Hebræicis conferre. Primum igitur Ogyge anno, quo usque ad primam Olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitus, Iudæorum ab Aegypto factus est, & in Attica Ogygium illud diluuium, neque id iniuria. Cum enim ira dei gradine ac tempestatibus percuterentur Aegyptij, non poterat aliqua partes etiam orbis non cõmoueri, Attica præcipue, quia coloni Aegyptiorum, ut multi alij, & Theopompus in Tricarano affirmat, Athenienses fuerunt. Post quatuor autem nonaginta annos, Prometheus fuisse à nonnullis dicitur, quæ finxisse homines fabulatur atque formasse, quoniam sapientia eloquentiaque sua bestiarum uitam in ciuilem transformauit. Hæc Africanus. Tacianus uero, qui se ipsum in Assyria regione natum dicit, uir lingua græca doctissimus, Græcis omnibus Mosem antiquitate antepones. De

n 2

Homero,

Troipha sequitur
alios.

Homero, inquit, Stesimbrotus, Thaffus, Gallimachus, Colophonius, Regi-
nus, Theagenes, qui fuit Cambyſe temporibus, & Herodotus Halicarnaſſeus,
alijsq; complures ſcripſerūt. Sed quoniā aliter alij tradiderunt, quibus fuerit tem-
poribus, aſſumare nō poſſumus. Grates enim ante reductionem Herculidarum
octuaginta poſt Troiana tēpora annos floruiſſe cōtendunt. Erat Hoſtithenes poſt
centum annos, Ariſtarchus quando Ionica Colonia deducebatur centū & qua-
draginta annos poſt deſtructionem Troianam, Philochorus Architippi Athe-
nienſium principis tempore centum & octuaginta annis poſt captiuitatē Troia-
nam, Apollodorus ducentis & quadraginta poſt Troiana tēpora, nonnulli in
prima Olympiade quadringentis annis poſt Ilij euerſionē, alij Archilochi aqua-
lem fuiſſe cōtendunt, qui fuit Olympiade uigeſimatertia temporibus Gyga re-
gis Lydorū. Sed hæc relinquuntur. Nam quando ita conſuſe de tēporibus ſcribi-
tur, uniuerſa hīſtoria titubat. Sed ponamus Homerū ipſum Agamemnonis tem-
poribus fuiſſe. Moſes enim modō non multo ante illa tēpora, uerū etiam ante
Dardanum fuit. Vtar autem tēſtimonio Chaldæorū, Phœnicum, & Aegyptio-
rum. Berofus enim uir Babylonius ſacerdos, multo antiquiorem Troiano bello
Moſem fuiſſe ſcripſit. Theodotus autem, Iſſicrates, Mochus, Phœnices fuerūt,
quorum hīſtoriam in græcam linguam Aditus uir diſertus traduxit, ubi ſcribitur
Troianū bellum paulō ante tēpora Salomonis fuiſſe, Aegyptios omnes ſciūt
magnam temporum diligentiam ſemper habuiſſe, quorum annales Ptolemæ-
us non rex, ſed Mendefius ſacerdos à ſacris libris collegit ac ædidiſt. Is regnante
Amofide apud Aegyptios Moſe Iudeorum exitum ab Aegypto fuiſſe aſſeruit,
Amafimq; fuiſſe tunc dicit, quando Inachus in agris regnabat. Apion etiā gram-
maticus, Inachum & Amafidem eiſdem temporibus fuiſſe aſſeruit. Fuerunt au-
tem ab Inacho ad bellum Troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum
bellum quadringētis ad minus annis ipſum fuiſſe concedendū eſt. Stigiter poſt
Inachum omnia præclara facinora Græcorum fuerūt, neceſſariō etiam poſt Mo-
ſem fuerūt. Inachus enim primus Argis, ut diximus, regnauit, deinde Phorone-
us quando Ogygium in attica diluuiū fuit, Apis poſtea, deinde Argiuis Craſſus,
Phorbaſq; regnarunt, quo tempore Actæus, à quo Actæa regio Athenienſium
appellata eſt. † Triopas deinde Argis regnauit, quādo Prometheus, Epimethe-
us, Atlas, Io, & biformis Cecrops fuiſſe traduntur. Poſt Triopam Crotopus re-
gnauit, temporibus cuius Phaëtonis incendium, & Deucalionis diluuium fuit.
Stenalo poſtea regnante, Danaus in Peloponneſum uenit, & Dardanus Darda-
niā cōdidit, & ex Phœnicia Europa rapta fuerat, Danaus poſte æ regnauit. Dein
de Lyceus, quo regnate, Proſerpina rapitur. Cadmus Thebas cōdidit, qui Græ-
cis literas tradidiſſe una uoce ab omnibus dicitur. Minos in Creta regnat. Pro-
tus poſtea regnauit, quādo Eumolpus Athenienſibus bellū inulit, deinde Acri-
ſius, cuius tempore à Phrygia in Græciam Pelos tranſiuit. Ion Athenas petijt. Se-
cundus Cecrops floruit, Perſeus poſtea regnauit, & præclara geſſit facinora. Eu-
riſteus deinde. Atreus atque Agamemnon, qui decimo atque octauo ſui regni
anno urbem Troianam expugnauit. Quare omnibus dijs ac heroibus Græco-
rum multō uetultior Moſes inuenitur, & oportet ſeniori, à quo iuniores hauſe-
runt, multō magis credere. Non enim Homero ſolummodo Moſes ſuperior, ue-
rum etiam omnibus, qui aliquid apud Græcos ſcripſere. Quippe Cadmus, à quo
literas Græci habuerūt, multo poſterior Moſe inuenitur. Scripſerunt autē ante
Homerū, Linus, Philammon, Thamyris, Amphion, Orpheus, Muſæus, Demo-
dorus, Phemius, Sybilla, Epimenides Cretenſis, qui Spartā petijt, Ariſtæus præ-
conſeus, Abolus, Centaurus, Iſatis, Orimon, Eucalus Cyprius, Orius Samius,
& Athenienſis Pronetida. Linum igitur Herculis magiſtrum fuiſſe conſtat, qui
ante

Diuerſitas hiſto-
ricorū adimit eis
fidem.

† Triopas.

Scriptores an-
te Homerum.

ante Troianū bellum una fuit generatione. Tlepolemus enim filius eius cū Aga-
memnone in Ilium militauit. Orpheus autem æqualis Herculi fuit, quē Muſæus
audiuit. Amphio duabus generationibus Troianū bellum præceſſit, Demodo-
chus uerō atq; Phenus alter in Ichaca, alter apud Pheacas Troiani belli tempori-
bus uiuebant. Thamyris etiā, & Philammon non ante ipſos fuerūt. Sed de poë-
tis ſatis dictū eſt. Nunc de hijs ſcribamus, qui apud Græcos ſapientes habiti ſunt.
Minos igitur, qui ſapiētia & legum ſolertia cæteris omnibus excelluiſſe uidetur
Lyncei temporibus, qui poſt Danaum Argis regnauit undecima generatione
poſt Inachum fuit. Lycurgus autem centum annis ante primam Olympiadem le-
ges Lacedæmonijs dedit. Dracon in Olympiade trigefima ſexta, leges Atheni-
enſibus tulit, Pythagoras in ſexageſima & ſecunda floruit. Oſtēdimus autem in
ſuperioribus quadringentis & ſeptem annis poſt Ilij euerſionē Olympiadas in-
cepſiſſe. Thales uetuliſſimus omnium, qui ſeptem ſapientes appellantur, in quin-
quageſima uiuebat Olympiade. Hæc taceamus, nunc Clementem audiamus.
Apion, inquit, grammaticus uir hīſtoriarum peritiſſimus, qui Pliſtonices nomi-
natus fuit, acerrimus Iudeorum hoſtis, adeo ut etiam aduerſus eos uolumen ædi-
derit, nec iniuria, Aegyptius enim erat, Ptolemæū Mendefiū ſacerdotē, qui tria
uolumina de rebus geſtiſ Aegyptiorū ædidiſt, teſtem adducit, quod Amofis, qui
Auarin Aegyptiorum urbem euerit, & Inachus Argiuorum rex eiſdem tempo-
ribus fuerunt. Quo quidem Amofide regnante ab Aegypto Moſe duce, Iudeos
profugiſſe confirmat. Res autem Argolicas, quæ ab Inacho cœperunt Diony-
ſius Halicarnaſſeus in libro de temporibus omnium Græcarum rerum uetuliſſi-
mas fuiſſe oſtēdit. Ab Inacho autē ad Troia tēpora uiginti generationes con-
merantur, anni ad minus quadringenti. Aſſyriorū autem regnū antiquius ceteris
omnibus fuiſſe cōſtat, cuius quadringenteſimo atq; ſecundo anno, trigefimo
ſcilicet atq; ſecundo Beluchi octauo Moſe ducente, populus ab Aegypto exiuit,
Inacho Argiuis & Amofide in Aegypto regnante. Poſt Inachū Phoroneus Ar-
gis regnauit quādo Ogygiū fuit diluuiū, et Egialeus in Sycione regnauit, à quo
Sycionū regnū incepit. Tunc etiam Cretus primus, qui in Creta regnauit. Acu-
ſilaus uerō Phoroneum omnium hominum primū ait fuiſſe, unde Phoroni-
dos poëta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonem uigin-
ti generationes fuerunt. Decimo autem & octauo anno, Agamemnonij regni
Troia eueritur, Demophonte Theſei filio Athenienſibus regnate. Fuit autem
Theſeus imitator Herculis generatione una ante bellum Troianum. Ita Moſes
ante Dionyſij in deum translationem ſexcentos & quatuor annos fuiſſe inueni-
tur. Perſeo enim regnante trigefimo atque ſecundo anno, ut Apollodorus in li-
bro de temporibus ſcribit, Dionyſius hominem exiuit, à quo ad Herculem & Ia-
ſonem, alioſq; Græcorum heroas, qui in Argo fuerunt, ſexaginta tres anni colli-
guntur, quibus cum etiam Aſculapius, atq; Dioſcuri, ut Rhodius Apollonius
in argonautis teſtatur, fuerunt. A regno autem Herculis in Argis uſq; ad transla-
tionem ſuam, & Aſculapij in deas triginta & octo anni fuerunt, ut Apollodo-
rus ſcribit. Hinc autem ad Caſtoris & Pollucis aſſumptionem anni quinquagin-
tates, quando etiam Troia euerſa fuit. Verū quoniam ut Heſiodus cætenq; poë-
tæ dicunt, Semele Cadmi filia Dionyſiū peperit, Cadmus autem Lynceo regnan-
te, Thebas petijt, & literas Græcis tradidit, patet etiam tēſtimonio poëtarū, qua
ætate Dionyſius fuit. Leo uerō, qui de Aegyptiorum dijs conſcripſit, Iſidem Ce-
rerem eſſe aſſeruit, quæ Lynceo regnante fuit undecima generatione poſt Mo-
ſem. Apis uerō Argiuorum rex, ut Ariſtippus in primo Arcadicæ hīſtoria ſcri-
bit, Memphin in Aegypto condidit, quem Ariſteus Argiuis Serapidem appel-
latum aſſerit, hunc ab Aegyptijs diuinos honores conſecutum non ignoramus.

Nymphodorus autē Amphipositanus in tertio de Asiaticis legibus, Apim tantum mortuum in Soro græcè, quod latine arcam dicere possumus, positum, So-roapim ac inde Serapim appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uerò Titi tēporibus fuit, quem Tantalos æqualem fuisse omnes testantur. Zectus uerò atque Amphion musica inuentores Cadmi temporibus fuisse. Nam & si Phœmone oracula cecinisse Acrisio dicatur, tamen post Phœmonem uigintiseptem annis, Orpheus, Musæus, & Linus Hercules magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello Troiano exiit Lycurgus uerò & Solon legum apud Græcos conditores, & septem sapientes. Phœrecides etiam Syrius & Pythagoras circiter primæ Olympiadis tempora, ut diximus, fuerunt. Non ergo solum poëtis ac sapientibus, uerum etiam dijs Græcorum multo uetustior Moses inuenitur. Verum, quoniam non Græci solummodo, sed Iudæi quoque de hac diligenter scripserunt, non erit ab ipsis etiam aliquid sumere. Vt autem hoc loco Flauij Iosephi testimonio. Incipiam, inquit, primo ab Aegyptiorum autoritate. Verum, quoniam uoces illorum ponere impossibile est, Manethi Aegyptij, qui græcè scripsit, quiq; à sacris Aegyptiorum literis, ut dicit, transtulit, uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de Iudæis scribit. Tutimej temporibus, inquit, ab orientali parte ignoti homines in Aegyptum irruerunt, facileq; ipsam, ac sine bello cœperunt, quam illorum Hycussos appellant, quod significat reges, hyc enim lingua sacra rex dicitur. Vissos autē pastor appellatur, hos nonnulli Arabes fuisse opinati sunt, quauis multi Hycussos non reges, ut diximus, sed captiuos pastores significare asserunt. Hyc enim cum aspiratione Aegyptiorum lingua captiuus dicitur, quod mihi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt Aegyptum quingentis atque undecim annis. Deinde cum pellerentur locum occuparunt, cui nomen Auaris, quo undiq; munito, Aegyptiorum impetum euitabant. Themossis autem cum obsidendo non posset eos capere, conuenit cum eis, ut libere cum suis, quo uellent, abirent, qui non pauciores ducentis quadragintaq; milibus uirorum non in Syriam, quam nunc Assyrijs, quorum uires erant amplissimæ tenebant, sed in eam profecti regionem, quæ nunc Iudæa uocatur, Hierosolymam condiderunt. Hæc Manethus, qui secundum Aegyptias literas & historiã, duo nobis non parua testatus est. Primum quod aliunde nostri maiores in Aegyptum migrarunt. Deinde quod ab Aegypto mille fere annis ante Troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab Aegyptiorum historia. Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit ceterum quadraginta tribus annis antea à Salomone templum fuisse conditum, quàm à Tyrijs Cartago condideretur. Sed quid opus est pluribus uti testibus, cum una uoce ab omnibus multo ante Troiana tempora Moses fuisse prædicetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus, qui post Mosem fuerunt. Post eum igitur Iosue Iudeorum annis ut nonnulli aiunt triginta, principatum tenuit, deinde, ut asserit scriptura, annis octo alienigenæ dominati sunt, postea Gothonijs annis quinquaginta, deinde Eglum rex Moab annis decem & octo, post quem Aod annis octuaginta, rursus alienigenæ annis uiginti, post quos Debora et Barach annis quadraginta, Madiantæ septē, Gedeon quadraginta, Abimelech tribus, Thola uiginti tribus, Iaher uiginti nouem, Amanitæ decem & octo, Iepthæ sex, Eblan septem, Elon decem, Abedon octo, Alienigenæ quadraginta, Samson uiginti, Eli sacerdos quadraginta, quibus tēporibus Troia euerfa est. Samuel deinde populū iudicauit, post quem Saul regnauit annis quadraginta. Dauid similiter quadraginta, Salomon etiam quadraginta, Roboam decem & septem, Abia tribus, Asa duodecim, Iosaphat uiginti quinque, Ioram octo, Ochozias anno uno, Achalia annis septem, Iosaphat quadraginta

Hyc significat regem aut captiuum.

Iudices Hebræorum post Mosem.

quadraginta, Amastias uigintinouem, Ozias quinquaginta duobus. Tunc propheta ruit Amos, Ionas, Eiaias, deinde regnauit Iothan annis decem & septem, Achaz similiter sexdecim. Huius temporibus Olympiades cœperunt, primusq; Olympio stadio uictor Arguius Corylus fuerat declaratus. Achaz autē successit Ezechias annis uigintinouem, tunc Roma condita fuit. Deinde Manasses annis quinquaginta quinque, Amon duobus, Iosias triginta unum, quado propheta ruit Hieremias, Baruch, Ouida, alijq; nonnulli. Deinde Iosiahaz tribus mensibus, Iosiah annis undecim, ac demum Ezechias annis duodecim. Urbe deinde ab Assyrijs euerfa temploq; cremato, in Babylonem populus abducitur, ubi Daniel & Iezechiel propheta ruit, & post annos septuaginta Cyrus Persarum rex regnauit, qui Iudæos libertate donauit, & tunc Iesus Iosedech filius, & Zorobabel Salathielis in patria deducti, fundamenta iecerunt, Aggeo, Zacharia, & Malachia prophetantibus, post quos non fuit amplius apud Iudæos propheta. Cyri autem temporibus, septem Græcorum sapientes, quibus nullus philosophus antiquior traditur, floruerunt, quorum Thales Milefius apud Græcos primus appellatus est Phisicus, quem audiuit Anaximader, ipse quoque Milefius & Anaximandrus Anaximenes Milefius, & hunc Anaxagoras Clazomenius, quem audierunt Pericles, Archelaus, & Euripides, de quibus Pericles opibus & potentia inter Athenienses excelluit. Euripides autem poëtici arti se tradidit, & Scenicus à nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud Lampfacum Anaxagore scholam suscepit. Deinde Athenas profectus, & multos alios, & Socratem auditores habuit, Anaxagore uerò temporibus, Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagore successit Theano uxor, ac Telauges, & Menaxarchus filij. Telaugem uerò Empedocles audiuit, quando etiam Eractus cognomine Scotinus, id est, latine tenebrosus florebat. Xenophani uerò Parmenides successit, Parmenidi Melissus, Melisso Zeon, quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur, linguam dum à tyranno, ut conscios diceret, torqueretur, dentibus abscissam in faciem eius spuisse. Hunc audiuit Leucippus, Leucippum Democritus, Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi Græcorum post Cyrum Persarum regem fuisse comperuntur. Cyrus autem septuaginta annis post Iudæorum captiuitatem, id est, post Mosem mille ac centum fere annis fuisse perhibetur, ita necesse est, ut fatearis philosophiam Græcorum, ac maxime Platoniam multo posteriorem Mose fuisse. Plato enim cum Socratem primo, deinde Pythagoricos audierit, omnes qui ante ipsum fuerant, in philosophia, tum eloquentia, tum prudentia superauit.

Floruit autem Plato circa finem regni Persarum paulo ante Alexandrum Macedonem quadringentis annis, uel paululum plus ante Augustum Casarem.

Septem Græcorum primi sapientis.

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER VNDECIMVS.

Vare cum nonnulla ita dixisse Platonem ostēdemus, ut apud Hebræorum scriptores inuenitur collatione temporum, certior eris, non Hebræos à Grecis, sed Grecos ab Hebræis accepisse. Quod aliud principium faciētes, iam aggrediemur, ostendemusq; sapiētes Græcorum Iudaicam fuisse imitatoꝝ doctrinam, nullus accusare iure possit, si quos ipsi non recte intelligētes imitati sunt, eos nos saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligentes, & admiramur & sequimur. Hoc enim factō, nihil magni à Grecis compertum præter eloquentiam comprobabitur. Omnia uero à Iudeis atq; Barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabitur, qui & eloquentes, & fures fuisse non ignoret. Quod in superioribus non auctoritate nostra, sed suo ipsorum testimonio confirmauimus. Non autem in omnibus, sed in principalibus, neque omnes (longum enim id esset) sed principem omnium Platonem id fecisse cōfirmabimus, facile namq; unusquisq; postea per seipsum cōsiderare poterit, si à Platone cæteriq; fere omnes Græcorum philosophi acceperunt, & Plato ab Hebræis fundamenta omnis bonæ philosophiæ, à Iudeis Græcos accepisse. Verum, quoniam apud ipsum nonnulla obscuriora sunt, expositōrum eius testimonia etiam non recusabo. Illud uero ante omnia dictū sit, nonnulla Platonem non conuertisse, sed peruertisse, quod non accusandi illius, sed excusationis nostræ causa dicimus, ut non iniuria ceteris contemptis, Iudaicam amplecti scripturam uideamur.

Plato quædam in sacris literis peruertit.

De Tripartita philosophiæ diuisione secundum Platonem.

Cap. I.

Mnem philosophiam Plato in tres partes, Physicam, Ethicam, Logicam partitus est. Physicam deinde in sensibilem doctrinā, & in corporalium speculationem suppartitur, quam diuisionem etiam apud Iudeos multo ante Platonem factā esse inuenies. Sed primo que Platoni placuerūt ab Attico præclaro Platónico sumam ex eo libro, quem aduersus eos cōscripsit, qui Aristotelicam habentes scientiam, Platoniam profiteri non audent. Cum igitur tripartito, inquit, uera perfectaq; philosophia diuidatur, in moralē scilicet, & naturalem, & logicā, cumq; prima pars & singulos hominum probos constituat, & domos integras ad rectam gubernationem reducat, ac populos deniq; diuersis regendi modis construat, secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducat, ipsarū dico, quæ primæ sunt causarum altissimarum, & aliorū omnium, que inde duce natura emanāt, cumq; ad harum duarum partium inuentionem atq; cognitionem tertia pars accedat, manifestum omnibus est, Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partes usq; ad ætatem suam, sicut membra Penthei dissectas atq; confusas in unum corpus atq; animal integrū reduxisse. Thales enim Anaximenes, atq; Anaxagoras de naturalibus solū rebus cōsiderarūt. Pitacus uero, Periāder, Solon, Lycurgus, ceteriq; istis similes de gubernandis hominū cœtibus solūmodo cōscripserunt. Zeno autem

tem & omnes Eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt. Plato deinde post hos omnes natus, uir natura præstās, & uerē diuinitus missus, nullā partem philosophiæ imperfectā reliquit, sed omnes diligēter complexus, nec in necessarijs defuit, nec ad inutilia delapsus est. Verū quoniam singulas philosophiæ has partes, Physicam, scilicet, Ethicam, atque Logicam Platonem diximus perfecisse, age nunc ita esse, ut diximus, comprobemus. Hęc Atticus. Quibus attestatur Aristoteles peripateticus in septimo eorum librorum, quos de philosophiā addidit his uerbis: Plato proprie atque perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est, nam Thales secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cum cæta cælabant, Zenophanes quiq; ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerunt rationes, ut cōfusionem potius quam auxilium philosophantibus attulerint. Socrates, ut Plato scripsit, & pro uerbo dicitur, ignem igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset, & de omni re dubitare peritus, morales & ciuiles cōsiderationes induxit, & de ludæis primum dicere aggressus est. Omnes autē alij partes philosophiæ tractarunt, quidam medicinam, nonnulli mathematicas disciplinas, alij musicā et poëticam, complures autem orationis uim admirati sunt, quorum alij se rhetores, alij dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarij atque contrarij sibi ipsis fuerunt, alij enim humilitatem & turbationum sedationem laudabant, alij uoluptatem secuti sunt, ac nonnulli quidem omnium scientiam sibi arrogabāt, nonnulli nihil se scire profitebantur, & alij uel cum infimis conuersabantur, alij e contra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem primus & recte intellexit, atq; diuisit, dixitq; primum esse de natura uniuersi negotium, alterum de hominibus, tertium de oratione, putauitq; non posse nos res humanas perspicere, nisi prius diuinas intellexerimus. Nam quemadmodū medici cum membra quædam corporis curare uelint, ad totum prius se corpus conuertunt, sic si quis uelit res humanas perspicere, naturam uniuersorum prius cōsiderare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex esse dicebat, alterum nostri, alterum uniuersi. Principalis autem esse bonum uniuersi, ab illo enim hoc profluere, quam ratione Aristoxenes musicus ab Indis emanasse contendit. Indum enim quendam ait Athenas petisse, Socraticq; colloquentem ab eo quesuisse, Si quomodo uiuendum sit homini consideres, Risisse Indum atque dixisse, neminem posse recte humanas res intelligere, qui diuinas ignoret. Uniuersam igitur philosophiam Plato in physicam, ciuilem, & logicam partitus est. Hęc Aristoteles.

setia philosophantium.

De morali Hebræorum philosophia.

Cap. II.

Anc tripartitā partitionem si diligēter attenderis, multo ante Platonem Hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio recte magis quam uerbis amplexos fuisse Iudeos constat. Finem enim bonorum beatę terminum uite pietatem erga deum arbitrantur, quem quidē finem præceptis dei cōseruandis, non uoluptate corporū secundum Epicurum consequi putabant, neque tripartita secundum Aristotelem bona, corporis scilicet, animæ, & exteriorā æquali lance pensabant, nec ignorantia omnium rerū, quam nonnulli honestiore uocabulo retinentiā appellarūt, multi fecerūt, nec deniq; in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & absq; pietate ad quietam uitā cōferre potest, propter quā à spe, quam in deo habebāt, quasi à fine dependētes deo gratos solūmodo beatos opinati sunt. Quia profecto cū omnium bonorum largitor deus, uitæ fons, & uirtutis origo sit, solus ad beatam uitam eis sufficit, qui uera pietate ad ipsum tendūt. Vnde sapiētissimus ille Moyses, qui primus

mus omnium hominum uetustissimorum uitas Hebræorum conscripsit civilem atq; actiuum uiuendi modū narratione hystorica docuit. Quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit, ut deum causam autoremq; omnium, quasi fundamentum iniecerit, & mundi atq; hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens, præcorū uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur. Præterea cum legū etiam autor summa cum pietate fuerit, certè patet quàm magnum studiū ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophetarum quoq; qui post Mosē fuerunt, uel exhortationes ad uirtutem, uel dehortationes à uitij recense uellemus. Quid autem si sapiētissimi Salomonis Ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoq; adidit, quem parabolatum seu prowerbiorum propter sententiā breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam, uel antiquam prima elementa literarū Græci cognoscerent, sic absolute perfectèq; re potius quàm uerbis Iudæi retinebant.

De rationali Iudeorum philosophia.

Cap. III.

Rationalem uerò partem non ut Græci caullationibus & ficta oratione discerent, sed ipsius ueritatis recta perceptione, quam quidem ueritatem diuinitus illuminati adinuenerūt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarū rerū & utilissimarū narratione historiarū, cantuum adorationumq; exercitio, cōpositione ænigmatū quoq; & speculationis allegoricè diserta elegatq; oratione suos erudiebāt. Erant enim legum sacrarum ac ænigmatum apud eos expositores, quos secundarios solebāt nuncupare. Vnde sapiens quoq; Salomon in parabolatum initio, quasi causam libri hanc esse dixit. Vt scirent sapientiam & disciplinam, intelligerentq; uerba prudentie, ac susciperent eruditionē doctrine, iustitiam, & iudiciū, & equitatē, ut detur paruulis astutia, & adolescentibus intellectus. Audiens sapiens sapiens erit, & intelligēs gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam & obscura uerba, dicta sapientia, tum ænigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiam linguamq; suam in omnibus prophetarum libris, si libros diligēter legeris, profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit, eloquentissimos certè multos eorū oratores fuisse putabit. Sūt enim etiam apud eos artificiosissima carmina, ut Mosi cantus ille magnus, & centesimus decimus octauus psalmus Dauid heroico metro, quod hexametrum dicitur, componuntur. Sunt alia quoq; trimetra, & tetrametra sed quæ ad dictionē pertinent elegantissime, grauissimeq; iucūdisimèq; cōposita sunt. Quæ uerò ad sensum nulli hominum scriptura comparanda. Dei enim ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sunt, quibus pia doctrina, rerum cognitio, & salutaria dogmata continentur. Argumētum autem exquisitè illorū doctrine ab impositione nominum capi potest, cuius rei Plato Hebræis testimonium præbuit. Nam cum Mosēs primus multo antequam philosophiæ nomen Græci cognoscerent, innumerabilia de impositione nominum dixerit, unde aut natura duce, aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit, Plato quoq; non impositione nuda, sed natura duce cōmodè rebus imposita esse nomina docet, idq; Barbarorum autoritate confirmasse uidetur. Hebræos meo quidem iudicio significās. Non enim apud alios facile talem obseruationem inuenies. Sic igitur in Cratilo scribit: Non est illud quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cuiuspiam indiderint. Sed rerum quedam conditio natura duce apud Græcos & Barbaros nominibus promittitur. Et progressus aliquantulum, Ergo ita dignum est, inquit, legis quoque latorem rationalis partis ac nominum impositionis scientiam habere. Lignarij certè fabri officium est, clauum commodè, ut gubernator iubet, fabricari, aliter enim clauus inutilis erit.

Plato Hebræos Barbaros uocauit.

Legislator

Legislator autem nomen ita est inquam. Non ergo uilè quidem est ò Hermodogenes recta nominis impositio, sed doctissimorum atque præstantissimorum uirorum. Tum Cratylus rectè ais, inquit, duce natura nomina rebus accommodata putans, nec quemuis hoc facere posse, sed illum solummodo, qui ad naturam rei respiciens, potest ad eam nomina accommodare. Et post multa, intelligo, inquit, plurima Græcos à Barbaris sumplisse, quæ si quis quasi græca lingua essent deducta interpretari uelit, nunquam in rebus poterit adaptare. Hæc Plato.

De commodissima nominum apud Hebræos impositione. Cap. IIII.

None autem considera, quomodo quæ ipse uerbo docuit, multo antè Mosēs ueluti sapientissimus ac eloquentissimus re ipsa præstitit. Et formauit, inquit, deus de humo omnes feras agri, & omnia uola tilia cœli, & adduxit ipsa ad Adā ut uideret quid uocaret ea. Omne enim quod uocauit Adam animæ uiuentis, ipsum est nomen eius. Cum enim dicat, ipsum est nomē eius, nihil aliud certè uult dicere, nisi cōuenienter ad naturam rei nomen inditum fuisse. Quod enim uocatum est, inquit, hoc est in ipsa natura. Nam & nomen ipsum Adam terrigenam, aut terrenum potest significare. Adam enim apud Hebræos humus dicitur, quamuis per translationem rubeam corporeamq; naturam significet, ita terrigenam atq; terrenum, aut corporalem hominem hac appellatione signauit. Sed hominem Enos quoque appellant, quo uocabulo non terrenam, sed rationalem naturam, significant. Proprie autem si uerbum de uerbo latine exprimas, obliuiscetur Enos denotare uideatur, qualis certè naturalis corpori alligata efficitur. Quod enim uerū in corporeum, diuinum rationaleque non solum transacta recordatur, sed futurorum propter sublimitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est, quodq; magno corporis pondere premitur, ignorantia obliuionēque inuolutum rectè Iudæorum sermo Enos, id est, obliuiscentem appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam. Quid est Enos, quod memores eius, aut filius Adam, quod uisitas eum & quasi dicat, quid est iste homo? iste dicam obliuiscens, quod tu, qui es deus, memores eius, quamuis obliuiscens sit, aut filius Adam, id est, terreni hominis. Ita carnalis homo Adam nomine, rationalis uerò Enos appellatione significatur. Sic Hebræorum sermo exquisitissime nomina deducit. Plato autem hominem, hoc est, Anthropon græcè, à uerbo Anathrin, id est, uidere atque recogitare dici opinatur, ut sit Anthropos, qui recogitat quæ uidit. Rursus Hebræi uirum his uocant, quod quidem uocabulum ab his, quod ignem significat, deducitur, ut natura uirilis ignea, et calida uerbo exprimitur. Fœmina uerò quoniam à uiro sumpta hessā. Rursus Mosēs hebraica lingua cœlum firmamentum appellauit, primū enim post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibilemq; corpus est. Nomen autem dei proprie ineffabile dicunt esse, nec ipsa mente hominis comprehensibile. Quod uerò nos deum dicimus, Eloha uocant, apud eos robur & potentiam significat, ut sit nomen dei, quasi omnipotens. Plato uerò deos, id est, græcè theos, à thein, quod est currere dici opinatur, stellas enim quæ semper mouentur, deos appellabant. Clarorum quoque hominum appellationes non frustra esse positas Plato cōtendit. Ita Hectora à Cratim, quod solus Troiam sustinebat, Agamemnona, quia ualde mentis, hoc est, perseveranter constantēque in rebus permanens, appellatos cōtendit: Orestem, quia montanus atque syluester, immanis enim moribus fuit, cetera que similiter accommodare conatur. Nemo autem ira uolenta moxayca dicere audebit, si didicerit, Cain apud Hebræos inuidiam dici (at sit enim certè ille inuidia fratris) Abel latine iustum dicere possumus, nam quia primus

אנוש אדם hominem significauit.

Psalmus octauus.

אש Hebræe est uir, אב ab igne.

primus omnium parētibus luctum intulit, hoc nomine ab eis diuina quadā prouidētia fuit appellatus. Quid de Abraham dicam, qui cum cœlestiū corporū scientia maximē prestaret, Abraham, id est, latinē pater superiorū corporum uocabatur, cum deus ab his, quæ uidentur ad inuisibilia protrahens, Non uocaberis, inquit Abram, sed Abraham erit nomen tuum, quia multatū te gētiū patrem posuit. Sed longius modo esset extractū propositum diligentius hæc percensere. Platonis autem testimonium non negligamus afferentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse. Magno, inquit, studio in ponendis nominibus uigilandum est, quamuis nonnulla eorum diuiniore quadam, quam hominum uirtute indita esse uideantur. Verum quod ipse paucis uerbis dixit, id Hebræorum scriptura, ac primus omnium Moses ipsius Abraham, Isaac, & Israël nominibus re ipsa diuinitus factitatum edocuit. Risus enim Isaac interpretatur, ineffabilis scilicet gaudij, quod pater daturū se deus pollicitus est, symbolum gerens. Huius quidem filius Iacob Israël à deo appellatus est, ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet translatus, Supplantator enim Iacob interpretatur, quasi uirtutis certamina peragens atque percurrens. Israël uerò uideris deum dicitur, qualis certe cōtemplatui hominis mens atque intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt, usque ad ipsa prima literarum elementa, quorum quidem nomina quid græcè uelint, nec ipse Plato adinuenire unquam poterit, cum Iudæorum etiam pueri, si forte interrogarentur quid alpha, quod ipsi Aleph dicunt significat, cōfessim disciplinam respondebunt. Betha uerò, quod ipsi beth uocant, domum, ut sensus sit domus disciplina, ac si quis diceret, disciplina atque doctrina quædam cœtoperiosis ac dispensationis. In cæteris quoque omnibus hoc ipsum inuenies, ut in superioribus latius dictum est. Quatuor quoque uocales ad unum collate, ineffabile atque arcanum dei nomen illis uocabulis contineri uulgò apud eos fertur, quod Græcorū etiam aliquis ab Hebræis scilicet doctus, his carminibus significauit.

Nominis tetragrammaton litteræ uocales.

Inuicem magnumque deum nil molis habentem.
Corpore, cunctorum hominum rerumque parentem
Dulcifona extollunt septem me carmina uocum,
Ex septemque meum constat uocalibus ipsum
Compositum, miro signorum, fœdere nomen.
Aster æterna chelys, ego sum, quæ montibus acta
Cœlorum dulci resonando modulamine cantus.

Quid plura? ipsum quoque gentis nomē à nomine Heber deductū est, quod transitum & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione à terrenis ad cœlestia trāsire, & à uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemque creatoris migrare admonentur, unde priscos illos, qui creatori deo uera inherebant pietate, Hebræos appellarunt. Quid oportet plura cōgerentem immorari, cū apud eos exquisitissimè accommodatissimeque rebus nomina imposita sint. Qua ex re maximè summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur, cum etiam secundū Platonem, non cuiusuis, sed sapientis summæque dialectici uiri sit, rerū naturæ apte nomen accommodare.

Sequitur nunc, ut quomodo in physicis sentiebant Hebræi ostendamus.

De Physica parte secundum Hebræos. Cap. V.

Aec igitur pars etiam apud eos intellectualiū, inde corporaliumque rerum contemplationē, & sensibilium physiologiā diuisa rectè à prophetis non coniectura, nec mortalium aliquo, sed sancti spiritus gratia docente habebatur. Mirū enim in modum, cum opus sit nonnulla physica in libris suis scripsisse, ipsos uidemus hinc multa illis futura prædicta, multa illis

ra illis futura prædicta, multa de uniuersi constitutione, multa de animalium natura, multa de plantis naturaliter expressa. Moses autem in uestiendo pontifice lapidibus quorum scilicet uirtutes optime perceperat, non absque causa utitur. Salomon etiam summus physiologus fuisse à scriptura perhibetur. Locutus est enim Salomon, inquit, tria milia parabolas, fueruntque odę ipsius quinque milia, locutusque est de lignis à Cedro, que est in Libano usque ad Iopum, que à muris progreditur, & locutus est de pecoribus & uolatilibus cœli, et serpētibus, & piscibus, & confluēbant uniuersi audire sapientiam Salomonis. Hac ratione cōmotus, qui librum sapientię personæ suę inscripsit, Ipse enim mihi dedit horum, que sunt, scientiam, ait, ueram, ut sciam dispositionē orbis terrarum, uirtutem elementorum, initium, finem, & medietatem temporū, ipsorum temporū permutationes atque uicissitudines, stellarum cursus, anni uolutiones, naturas animalium, & iras bestiarum, uim uentorū, & cogitationes hominum, differentias plantarū, & uirtutes radicū, & quecumque sunt abscondita & inuisibilia cognoui, omnium enim artifex sapientia docuit me. Idē rursus fluentem corporum substantiam ostendens in Ecclesiaste ait: Vanitas uanitatū, & omnia uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo, quod laborat sub sole? Et subiicit: Quid est quod fuit ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est ipsum quod faciendum est. Nihil nouū sub sole, cæteros quoque si diligenter percūrras, non expertes naturalis doctrinæ comperies, nec de plantis omniumque animantium naturę solūmodo, uerum etiā de cœlo, ac stellarum magnam peritiam habuerūt. Non enim paruam in libris eorū inuentionem de Virga & Pleiade, de Orione atque Arcturo, quem Græci Booten appellant, fieri uidemus. Ad hæc de origine mundi, de omnī mutatione, alterationeque rerum, de animæ substantia, de rationalium omnium natura, de uisibili atque inuisibili creatura, de uniuersali prouidentia, ac præcipuè prima rerum omnium causa, de cæterisque omnibus, quæ sola mentis inspectione comprehenduntur, ita tractarunt, ut si Græci uoluissent, ac potuissent, tanquam iuniores uetustissimæ eorum doctrinā in omnibus sequi, nulla profecto in re fundamentis eorum ictis errassent. Sed physiologiā duplicē esse, ut diximus, non ignorantes, eam quidem partē, que de sensibilibus est, non omnino offerendā arbitrabatur, præter necessarias quasdam eius partes, utputa non casu factū esse uniuersum, nec temere circumferri, sed deo autore uirtuteque illius ineffabili gubernari.

De intellectu Hebræorum physiologia.

Cap. VI.

DE intellectualibus autem quia sunt, et quæ sunt, quo ordine, qua uirtute, quo discrimine disparentur, quantum scire oporteat ad bene uiuendum, pieque sentiendum per sacratissimam scripturam omnibus, qui audire uolunt traditum est. Profundum autem atque occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt, ut in uidelicet quarant, qui hæc perspicere atque discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atque in incorporalibus, siue ab illis didicerit, quando in Aegypto fuit, ubi multi Hebræorum Persis regnantibus iterum à patria expulsi, exulabant, siue à seipso intellexerit, siue à deo talem cognitionem habuerit, Mosē Hebræorum que poetas secutus uidetur. Deus enim, inquit, ipsis manifestauit, cuius inuisibilia creatione mundi creaturis intellecta conspiciuntur, eternaque ipsius uirtus atque diuinitas, ut excusari non possint. Quod ita esse uerbis ipsius Platonis probatur, nam cum ex persona dei Moses scripserit, Ego sum qui sum, sic dicitur filius Israël: Qui est misit me ad uos. Quibus uerbis aperte soli deo esse attribuit. Cumque ut diximus, Salomon futurū esse quod fuit, et faciendū quod factum est, nec nouum aliquid esse sub sole, unde dupliciter ens partiri uidetur.

Solus deus proprius est, et a se est, et a nullo alio sit.

o Nam

Nam aliud immortale, incorruptibile, stabileque natura intellectuale incorporaleque, aliud in fluxu mutationeque semper esse determinat, & ut breuiter colligam, cum ad unum cuncta ludæi principium referant, unumque esse absque ortu, quod uere atque proprie appellant ens, corporaliū omnium atque incorporaliū causam. Vide quomodo non solum sensum, uerum etiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non habens? & quid quod semper sit, est autem nunquam? Illud certe mente ac ratione percipitur, eodem semper ens modo, hoc uero irrationali sensu comprehenditur, & ortum occidit, uereque & stabiliter nunquam ens est, ita quod à Mose breuiter dicitur, percunctationibus latius expli-
cauit. Sibi enim ipsi respondet, dicens mente ac ratione comprehendit. Illud uero Salomonis, quod fuit scilicet, quodque futurum est per ortum & occasum expresse, quibus subiicit. Hæc enim omnia, erat scilicet, ac erit, temporis partes sunt, quæ non recte ad eternam substantiam transferimus, cui est solummodo uere accommodatur. Erat autem & erit, fluctibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum incorruptibile sit atque immobile, nec se nescit tempore, nec fuisse aut fore uere dicitur, nec aliquid eorum, que sensibilibus accommodantur, recte illi adaptatur. Species enim istæ sub tempore sunt, quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidentur. Verum, ne quis male me forsitan Platonis uerba intelligere suspicetur, à præclaro Pythagoreorum Numenio huius rei probationem assumam, qui sic in secundo uolumine de bono scriptum reliquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus, dicamusque ipsum ens nec unquam non fuisse, nec unquam futurum, sed esse in determinato presenti tempore solum. Quod quidam præsens sic intellectum, æternitatem appellamus. Præteritum enim tempus præterijt iam, & non est; futurum uero nondum est, sed uenturum uidentur. Quare si præteritum atque futurum ipsi enti accommodabitur, impossibile quoddam euenit idem esse uide licet, & non esse: Transit enim quod fuit, & nondum peruenit, quod futurum est. Ipsum autem ens est, erit ergo & non erit. Ipsum autem ens uere est, nec loculiter unquam mouebitur nec enim sursum, aut deorsum, nec ante, aut retro, nec ad dexteram, aut sinistram, nec circa medium mouebitur. Satis ergo ipsi conuenit, quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca: Dicam, nec me quispiam derideat, incorporeæ rei nomen scire contententem. Est enim nomen eius essentia & ens, nec enim factum est, neque corruptum, nec motum ullum suscipit. Simplex præterea est atque incommutabile in una eademque simplicissima idæa constitutum, nec uoluntate sua, nec ab alio cogi potest, ut ab indentitate sua recedat. Plato quoque in Cratillo ait, similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ eternæque substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdam inuenta fuisse puto, potentioris uiri quam Plato fuit, ut puta Pythagoræ. Plato quoque dicit. Quid est quod semper est, & ortum non habet? & quid quod semper sit, est autem nunquam? Illud certe mente ac ratione percipitur, hoc irrationali sensu & æstimatione comprehenditur, factumque transijt, & uere stabiliter que nunquam ens est. Percunctatus igitur quod sit ipsum ens, absque origine ipsum esse respondit, mutatur enim quod oritur, quod autem mutatur, æternum esse non potest. Deinde progressus aliquantulum subiicit. Si ergo ipsum ens æternum atque immutabile est, nec exit unquam à seipso, sed eodem modo semper se habet, hoc profecto est, quod mente atque ratione percipitur. Corpus autem fluit, cumque transierit, non est. Quare hoc est, quod sensu atque æstimatione percipitur, ut que Plato dicit, ortum occidit, uereque nunquam ens est. Hæc Numenius. Non iniuria ergo dixisse ipsum fertur, quis enim est Plato quam Moses Attice loquens?

Est soli deo, creature uero erat et erit accommodatur.

Plato Attice loquens, profertur Mosæ.

De ei uerbo

De Ei uerbo græco ex Plutarcho.

Caput VII.

V autem considera, quomodo & Mosæ Theologiæ, & alijs etiam uerbis, quibus deus à scriptura dicere introducit. Ego sum dominus deus uester, & non sum mutatus. Et propheta ille qui dicit: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Considera igitur, si Plutarchus in libro, in quo sensum Ei uerbi græci, quod in Delphici templi Propyleis scriptum erat, quodque aut sis, aut es latine significare potest, his que diximus conuenienter exponat. His uerbis non numerum, neque ordinem, nec coniunctionem aliquam, nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existimo, sed perfecta quedam ad salutantem deum mihi responsio uidetur, una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam respondentem conuertens. In eodem enim loco scriptum est: Cognosce te ipsum, quod deus ad accedentes salutando conclamat, ac idem uicissim nos respondentes dicimus ei, quod est es, per quam uocem quasi uerā & soli deo accommodatam salutanti ei respondemus. Nobis enim uera esse accommodari non potest. Natura enim nostra inter ortum & mortem consistens, instabilis quedam & quasi phantastica est, nam si mentem collegeris, ac ipsam comprehendere omnino uolueris, quemadmodum aqua manibus hausta, quanto magis premitur, tanto citius defluit, sic mutabilia cuncta, quanto magis ratio persequitur, tanto magis amittit. Cum enim omnia sensibilia in fluxu sint, continue fiunt atque corrumpuntur, nec eadem unquam permanere possunt. Fluuium autem eundem bis intrare secundum Heraclitum impossibile est. Quare nec mortalem substantiam, si iterato consideres, eandem habitu esse dices, sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipatur, modo contrahitur, imò uero non recte dixi modo & modo, cum simul aliud afflatur, aliud perdat, & aliud habet ab ea. Ita nunquam ad esse peruenire potest, nunquam enim generatio eius stat, sed embryo à spermate, deinde infans, puer, adolescens, uir, senex, decrepitus, ac quibuslibet primis corruptis gradibus, ad nouas ueniens, tandem omnino moritur. Ridiculus ergo summus homines unquam timentes mortem, qui multoties iam mortui sumus, & sepius moriemur. Non enim extinctio ignis, aeris solummodo generatio est, ut Heraclitus dicebat, sed apertius hoc ipsum in nobis quoque uidetur. Corripitur enim iuuenis in uirum, uir in senem, puer in iuuenem, infans in puerum, & qui heri fuit in eum, qui est hodie, qui hodie est, in crastinum, manet autem nullus idem. Nullus enim est idem, sed in uno momento circa phantasma unum, & communem materiam influentem ac resluentem omnimomento commutatur. Quomodo enim si sumus idem alijs, nunc qui antea gaudeamus & alia modo amamus atque odimus. Alia laudamus atque uituperamus, alijs uerbis utimur, alijs passionibus mouemur, non eandem figuram, non eandem de rebus sententiam habentes? Non enim possibile est sine commutatione alijs nunc quam antea commoueri, nec qui alijs atque alijs mutatur idem profecto est. Quod si idem non est nec est, sed fluit continua mutatione, sensus autem ignorantia ipsius entis fallit, & esse putat quod non est, quid igitur uere ens est? quod eternum est, quod ortum non habet, quod incorruptibile, quod nullo tempore mutatur. Mobile namque tempus est, & mobili materia coniunctum, fluit semper, & quasi corruptionis atque generationis uas nihil retinet. Unde prius atque posterius, & fuit & erit, nihil omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur, quod adesse dicimus, & nunc dicimus, hoc ipsum tanquam fulgur uelociter transijt. Quare cum tempus mensura sensibili sit, cum que ipsum nunquam sit, apte dicemus ipsa sensibilia nunquam permanere, nec entia esse, sed gigni atque corrumpi secundum mensurantem naturam. Erat igitur & erit, ipsi enti accommodari non possunt. Transit enim hæc &

In creatura nunc quam est solidam esse.

o 2 muta

mutationem rei significant. Deus autem, si fas est dicere, nec est in tempore aliquo, sed in aeternitate immobilis, cuius nihil prius, nihil posterius, nihil futurum, nihil præteritum est, sed cum unus sit ens, in uno nunc illud quod est semper, repleuit. Solum igitur ipse est uere ens, quod nec fuit, nec futurum est, nec incepit, nec cessauit, & sic ipsum colere ac salutare oportet, aut certe ita intelligendum est, quemadmodum nonnulli priscorum dicebant, & pro es accipientes, & unum supplentes, ut sit, tu solus unum es. Non enim multa deus est, ut singuli nostrum ex innumerabilibus ferè compositis, sed unus est uere ens. Diuersitas enim cum differentiam in ente faciat, in ortum non entis peruenit.

Quod Deus ineffabilis sit.

Caput VIII.

Reterea cum Moses omnesque propheta ineffabilem rem intelletuque solum perceptibilem deum esse doceant, huiusque rei symbolum scriptum apud eos quatuor uocalibus nomen dei feratur, quod proferre non possunt. Consona his enim Plato in magna epistola dicit: Fabula, inquit, nullo modo est, sed ex multa inhesionem inherentiisque, ut ita dixerim, circa rem ipsam & uitæ & integritate repente, quasi ab igne accensum lumen animo innascitur, quod seipsum alit. Hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem Hebræorum propheta protulit dicens: Signatum est super nos lumen uultus tui domine, dedisti lætitiā in corde meo. Et rursus: Et in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod Deus unus est.

Caput IX.

Moses unum esse solummodo deum docuit. Audi enim dicit Israël: Dominus deus tuus unus est. Plato quoque in Timæo, cælum unum, & deum unum esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus, & deum unum esse dicimus, an multos innumerabiles que dicere rectius erat: Unum, inquit, certe siquidem ad exemplar creatum est. Quod enim intellectiua continet animalia, duplicatum esse non potest. Qui & si secundum aliorum consuetudinem plures nonnunquam esse deos dicere uideatur, ab epistola tamen ad Dionysium, ubi deorum nomen earum epistolarum facere principium dicit, quas negligenter, & ad gratiam aliorum non ex animi sui sententia scripserit, ab unius uero dei nomine illas incipere, quas studio suis edidit, aperte patet unum deum putasse. De signo, inquit, epistolarum, quas cum studio mitto, & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum autem est tibi diligenter, quia multi a nobis literas petunt, quos repellere non possumus. Cum ergo studio, & ex sententia scribimus animi, deus principium epistolæ præbet. Cum autem non, non deus sed dii. In legibus uero a priscis id se didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur, ut a priscorum sermone accepimus, cum principium, finem, & medium rerum omnium continet, recte omnia natura perfectus determinat, cui semper adhæret iustitia seuera uultrix eorum, qui diuinam legem contemnunt, quam qui ad beatitudinem erigitur, humiliter seruat. Si quis autem, arrogantia elatus, peccatis, aut dignitatibus effertur, uel fortuna corporis, & iuuentutis amentia incensus, animum deturpat, & quasi nullo principe ac duce indigens, ipse alijs posse se præesse arbitrat, is derelictus a deo, uniuersa cum sodalibus suis perturbat, & multis magnus quidem uidetur, breui autem diuinitus deiectus, se ipsum domum, patriamque suam simul euerit. Hæc Plato. Tu autem, quod dixit principium, finem, & medium rerum a deo contineri, illi prophætico conferras: Ego deus primus, ego etiam post hæc. Quod uero natura perfectus determinat dixerit, illi simile est, Rectitudines sciuit facies eius. Qui autem dicit iustitiam deo adhære uultricem eorum, qui diuinam negligunt legem, illi consensaneum: Iustus dominus, & iustitiam dilexit. Et mihi uindictam, & ego ulciscar dicit deo

dicit dominus. Quod humiliter deo adhæret, qui ad beatitudinem erigitur, illi compar est: Post dominum deum tuum ambulabis, & denique quod a deo dicitur iniquatur, qui arrogantia effertur, illi omnino quadrat: Deus superbis resistit, humilibus autem gratiam præbet. Et lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidem de uno deo dicta sufficiant.

De uerbo.

Caput X.

Nunc de unigenito filio dei, quem uerbum dominum & deum ex deo. Hebræorum scriptura esse denotat, dicendum est. Moses igitur apertissime domini appellationem bis posuit dicens. Et pluit dominus a domino ignem & sulphur, ubi bis quatuor uocalium ineffabilem concursum, quo ineffabile nomen dei significatur, conscripsit. Et David quoque & propheta & rex Iudæorum in Psalmis scripsit: Dixit dominus domino meo, sedere a dextris meis. Quomodo enim a dextris domini dominus sedet, nisi duas personas intelligamus: Quam quidem rem alibi apertius dicit, Deum omnipotentem & creatorem omnium esse, a dextris assidentem patris declarans. Verbo, inquit, domini cæli firmati sunt. Saluatore quoque ipsum omnium, qui eum suscipiunt, his uerbis ostendit: Misit uerbum eius, & sanauit eos. Filius autem eius Salomon, uocabulo sapientie pro uocabulo uerbi usus, hæc ex persona ipsius sapientie dicit: Ego sapientia consilium atque cognitionem fabricata sum. Et post pauca: Dominus possedit me in initio uiarum suarum antequam quicquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquo antequam terra fieret. Nec dum montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar. Quando preparabat cælos aderam. Et alibi: Est in illa spiritus intelligentia, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, mobilis, discretus, incoquinatus, omnem habens uirtutem, omnia prospiciens, per intellectuales omnes spiritus mundos atque subtiles ingrediens, omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, transit autem ingrediensque per omnia propter munditiam. Vapor enim uirtutis est, & emanatio glorie omnipotentis sincera, & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor enim est lucis æternæ, & speculum immaculatum dei maiestatis, & imago bonitatis illius, attingit autem a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hæc a priscis Iudæorum autoribus modo sufficiant. Phylonem etiam audias, quauis non recte in omnibus, dilucidius tamen hæc ita exponentem, ut iure quis credere possit non alium esse scripturæ sensum, quam Ecclésiasta prædicat. In libro enim quem inscripsit, quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet omnes, qui scientiam quaerunt, ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem, saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem: Et si nondum aliquis filius dei appellari dignus est, studeat tamen ad primogenitum eius uerbum angelis omnibus antiquius, & quasi principem angelorum in ultionem sequi. Origo enim & deus, & uerbum, & imago, ad quam homo creatus est, & Israël Iudæus appellatur. Quare paulo ante profusior ad laudes eorum sui dicunt, omnes nos unius hominis filios esse. Nam & si nondum digni sumus existimari dei filij, sumus tamen perpetua imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei enim imago est uerbum antiquissimum. Percepimus etiam a quodam Mosi sodalium dictum esse: Ecce homo, cui nomen est Oriens, noua inauditaque appellatio, nec rei conueniens, si ex anima & corpore hominem dici putabis. Sin uero incorporalem illum, quid diuinam habet formam intelliges, commodissime orientis nec nomine appellatus est. Hunc enim primum filium pater omnium oriri fecit, quem alibi primo genitum nominauit. Filius quoque patris uias imitatus, & ad primitiua illius exemplaria respiciens, species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus, qui

huiusmodi uerbis in Epimenide usus est. Laudē autem nō quidē, alij anno, alij mense, alij nullo in tempore, in quo solum suum transcurrit mundū. Vna efficiens, quē uerbum illius ordinauit, quod rerū omnīū est diuinissimū. Et in epistola in tres sibi amicissimos, Hemiam dico, Horastrum, & Coriscā his uerbis cautissime sacratissimū hoc dogma illis cōmendauit. Hanc, inquit, epistolā omnes tres uia legetis, uel ad minus duo communiter, toties quoties poteritis. Oportet enim uos uti hac lege iureiurando confirmata diligentia elegantia, & studio eiusq; sorore doctrina, ut per deū principē omnium presentium & futurorū, & per patrē & causam principis & dominū iuretis. Quæ si rectē philosophantur, clare quantū homini cōtingere potest cognoscemus. Nōne tibi ut detur Plato Hebræorum scripturis insudauerit? Vnde namq; ipse quē ab Hebræis discere posset, patrē & dominū deum appellare, ac deum principis & domini patrē nominare. Aut quis unquā apud Græcos à diuinissimo uerbo mundū dixit esse ordinatum? Quod si Platoniorū testimonio philosophi sententiā cōfirmari cupis, Plotinum audi, quid in eo libro dicat, quē de tribus hypostasibus, à quibus omnia principium habēt, inscripsit. Mundum, inquit, hunc sensibile, si quis admirat magnitudinē, pulchritudinē, et perpetuum motum ordinem cōsiderans, & deos qui sunt in eo, alios uisibiles, alios inuisibiles, demonas etiam animalia, plantas, ceteraq; omnia ad primitiuum exēplar mente ascēdat, & ibi cuncta intellectualia cōtempletur, eorumq; omnium aternā mentē atq; sapientiam præsentem. Et paulo post subiungit dicens: Quis igitur hunc genuit? Ille simplex scilicet, qui ante hunc est, qui causa est, ut ille sit, & tantus sit qui numerum facit. Nō enim numerus primus est, ante dualitatem enim unum est, deinde dualitas est ab uno nata. Et progressus aliquantulum addit. Quomodo igitur, & quid intelligendum est circa illud, quod stabile manet? Splendorem scilicet ex illo, ex illo autē manēte, sicut splendentē lucē ex sole, ita ex eo semper fluentem. Ex manente autem uniuersa etiā quæ sunt, ab ipso inquam manente progrediuntur, & ab eius uirtute substantia eorum necessario dependet. Imago igitur primitiui est, unde nata est. Sic ignis caliditatem suam & nix frigiditatem non in se solummodo continet, sed extra etiam produxit, maximē autem quæ odorem emittunt, isti rei testantur, quæ donec sunt, emittunt quidē circa se, quo qui propinqui sunt perfruunt, omnia etiā quæ perfecta sunt, generant. Quare quod semper est, & semper perfectum est, semper generat, & quod ex eo generatur perpetuum est, quāuis & minora etiā quā ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere, aut de maximo post illud, maximū autē secundum post illud intellectus est, intellectus enim intelligit, & eget illo solummodo, illud autem hoc nō eget, & quod à summo intellectu natum est, intellectus est. Melior autē omnibus intellectus est, quoniam omnia post ipsum. Et post pauca. Amat autē omne, quod genuit, & maximē quando sola sunt generans, & generatum. Quando autē etiam optimum est, illud quod genuit necessario cum illo simul est, ut in eo solummodo, quod alius est, separetur. Imaginē enim illius intellectum esse dicimus, & progressus subiicit. Idcirco etiā Plato, terna omnia esse circa regē dicit, primū circa prima. Deinde circa secunda, & tertio esse tertia, ipsam quoq; causam rerum patrē habere dicit, causam rerum intellectum appellans. Creatorē enim intellectū esse censet, & ab hoc animam esse creatam in illo creatore. Cū igitur causa intellectus sit ipsum bonum, quod ultra intellectū, & ultra substantiam est, patrē eius appellat. Multis autem in locis ipsum ens, & intellectum ipsum idem nominat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonum intellectū esse, ex intellectu uero animam, & sermones hos non esse inanes, nec modo, sed à prisca temporibus

Agnouit Plato generationem dei aeternam.

non ita

non ita explanate dictos, posteriores autē sermones expositionis pacto esse factos. Testibus uero, quod hæc opinio prisca sit, scriptis ipsius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiā in libro de Bono, his uerbis utitur. Qui de primo atq; secundo deo quicquā intelligere gliscit, singula prius ordine distingere debet, aliter enim sui studij thesaurū effundit, quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato, ut cogitationes nostræ thesaurum eliciat incipimus. Orandum autē prius est, deinde distinguendum. Deus primus quidē, cū in semetipso sit, indiuisibilis ac simplex est. Deus autem secundus & tertius unus est, & materiæ, quæ dualitas est inhærens unit eam, quamuis disparetur ab ipsa, quæ tota currit & fluit. Et post pauca. Nec enim oportet, inquit, deū primum creare, sed creatis dei patrē esse. Et progressus aliquantulum. Primū, inquit, deum regem omnium ab omni opere cessare oportet. Creatorē uero deum omnia gubernare dicimus, à quo interior mens mittitur ad omnia, quæ ad cōmunicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos cōuersus deus respiciat, nos tum ipsius radijs sit, ut uiuamus, corpora quoq; alantur ac uiuant. Cū uero in altitudinem suam deus seipsum conuertat, tunc corpora quidē extinguuntur, mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. Omnia à te expectant, ut des illis escam in tēpore. Dante te illi colligent, aperiente te manum tuā omnia implebunt bonitate. Auertente autem te facie turbabuntur, auferes spiritum eorum & deficient, & in puluere suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis facie terre. Quid enim hæc ab illis differunt, cum philosophus asserat: Respicite deo uiuunt ipsius radijs animalia, conuerso autē in suā altitudinem extinguuntur. Cum rursus salutari doctrina saluator noster prædicat: Ego sum uitis & pater meus agricola est, uos palmites. Audi quomodo Numenius cōsentanea istis scripsit. Quemadmodum, inquit, agricolę ratio quedam est ad plantas relictas, hoc modo se habet primus deus ad creatorē. Primus enim cum semen omnis uitæ sit, res omnes seminatur. Creator uero plantat & distribuit, transfertq; ad singulos nos, quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus, ut ostendat quomodo secundus deus à primo est. Res quidē humane, inquit, ab eo quidat, ad accipientē trāseunt, diuina uero à deo datur, & ab eo nō absunt, quale quid scientia est, quā qui accipit, melior factus est, qui autē dedit, nihil amisit. Lucerna etiā ab alia lucerna sic accenditur, ut prima nō extinguatur. Materia enim alterius ab igne alterius accenditur. Sic & scientia nō recedit à dante, & tamē in accipientē transiit, cuius causa humana nō est. Substantia uero quæ scientiam habet, idem est apud deum datem & apud accipientē. Idcirco Plato quoque à Prometheo in homines magno quodam splendore ignis sapientiam uēnisse affirmat. Et post pauca. Alia, inquit, primū dei uita est, alia secūdi, primus em stat, secundus autē mouet, & primus in intellectualibus, secundus in intellectualibus et sensibilibus. Nec mireris de his uerbis, mirabilis em illud est, qd modo dicā. Nā statū etiā primū motus assero esse innatū, à quo uniuersū ordo, statusq; sempiternus & salus in res omnes transfundit. Idē in sexto. Nā quoniam nō ignorabat Plato, creatorē ab hominibus solū cognosci, primū autē intellectū, quē ens ipsum appellat, omnibus esse ignotū. Idcirco his uti uerbis, quasi magna uoce clamet. Quē putatis intellectu d homines, non est primus, sed alius ante ipsum est maior atq; diuinius. Et aliquantulum progressus. Gubernator, inquit, cū in pelago ferat clauo inherēs gubernaculo sedendo dirigit nauem, oculi uero eius & mēs in altū ad æthera tēdunt, sic uia nauigati per maria, per coelū dirigitur. Nō alio modo creator ne materia repellat, aut delinuat, har

Diuinum bonum sine sui diminutione effunditur.

monice ipsam ligauit, & t̄quam nauī in ipsa infidet, & harmonice dirigit per ideas, quasi per clauum gubernans, respicitq; nō in coelū, sed in deum superiorē, rem, quē speculari discernendi uim accipit, quē desiderando motionē recipit. Hęc illis similia sunt. Nihil potest filius à seipso facere, nisi uideat patrem facientē. Ita Platonici omnes, & ante Platonicos ipse Plato ab Hebræis ea nomina uideantur habuisse, quibus excelluerunt. Nam & si non recte intellexerūt, uerbis tamen suis manifesti sunt, cuncta ab Hebræis accepisse. Vnde Amelius quoq; illustris inter iuniores Platonicos, quamuis Ioannis euangelistā nomē caelauerit, barbarum ipsum, quoniā Iudæus fuit, appellando, uerbis tamen eisdem ferē utitur dicens: Hoc profecto erat uerbum, quo ea quę sunt, facta sunt, ut Heraclitus etiā diceret. Quid etiā ipse barbarus putat in ordine principij, atq; dignitate cōstitutum apud deum esse, & deum esse, per quē uniuersa simpliciter esse producta, in quo quę uiuunt, uitā habent, & in corporea ipsum cadere, & carnem indutum hominē ita uideri, ut naturā dignitas non lateat, quare rursus resolutum in deum redire, & deum talem esse qualis fuit antequā in corpus, carnē & hominē deduceretur. Hęc enim nō occulte, sed aperte ac nudo capite, ut dicitur, à Barbari Iudæi Theologia transposita sunt. Barbarum enim neminem alium certē hic, quā saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit, qui euangelium sic incipit: In principio erat uerbū, & uerbum erat apud deū, & deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud deū. Omnia p̄ ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Quod factum est in ipso, uita erat, & uita erat lux hominū. Et lux in tenebris lucet. Et uerbū caro factū est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriā eius. Sed alium etiā ab Hebræis theologū audias. Qui est, inquit, imago inuisibilis dei totius creaturę primogenitus, in quo creata sunt omnia, quę in coelis, & quę in terra sunt, siue uisibilia, siue inuisibilia. Sed quę de filio dei dicta à Platonicijs sunt, ad hoc usq; procedant. Cū autem scriptura Hebræorum cum patre ac filio spiritum numeret, ac beatissimā sanctissimamq; trinitatē unum deum esse significet, quod expressius ecclesia & sentit & prædicat, opere præcū est audire, in quo anigmate Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum, inquit, tibi enigmatice censeo, ut si epistola excidat, qui legant non intelligant, sic enim res se habet, omnia circa regem uniuersi sunt, illius gratia cuncta sunt, ille causa honorum omnium est, secundo circa secundam, & tertio in tertijs. Hominis igitur anima discere gliscit, quę nam ista sunt, traditur enim ad comparā eius. Hęc, qui Platonem, exponunt, ad primum deum, & ad secundam causam, atq; tertiam, quam mundi animam esse dicunt, pertinere arbitrantur, tertium enim deum mundi animam esse dicunt, diuina uerō scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono.

Caput XI.

DE bono quid nunc scriptura, quid Platonici dicāt perferentemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet, q̄ ipsum deum. Bonus enim, inquit, dominus omnibus sustinētibus eum. Et cōfitemini domino quoniā bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Et saluator: Cur me, inquit, dicis bonū? Nemo bonus, nisi uerus deus. Plato autē in Timæo: Dicamus, inquit, de causa uniuersum hoc à creatore productū est. Et cōfessum subiungit: Bonus erat, bono uerō nulla unq; in est inuidia, quare omnia quāmaximē similia sibi facere uoluit. Et in libris de re publica. Sol quoq; inquit, uisus quidē nō est, causa uerō ipsius sic est, ut ab eo ipso uideatur. Sic putat me dicere boni emanationem, genuit enim simile sibi, quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectū & intellecta, hoc in uisibili-

bus ad

bus ad uisum & uisa. Et post pauca: Quod igitur ueritatē rebus cognitis præbet, & cognoscens cognoscendi uirtutem, ideam esse boni credendum est. Et rursus: Non enim rebus, quæ oculis cernuntur, uim qua uideantur, solūmodo à sole præberi concedes, uerum etiā generationem, clementi, alimentum, cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis, nō solum ut cognoscantur sibi à bono inest, uerum etiam esse & substantiā ab illo habent, cum tamen ipsum bonum substantia nō sit, sed omnē substantiā uirtute sua excedat. His uerbis Plato sententiā suam manifestissime aperit, quod intellectuales etiam substantiæ à bono, id est à deo habent, ut sint & substantiæ sint. Bonum autem ipsum ultra omnem substantiā censet. Quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ, & cum esse atq; substantiam à deo acceperint, creatę profecto sunt. Quę autem creatę sunt, ne phas erit deos putare, cum etiam natura ipsum bonum non sit, quod unī soli uere, atq; per se bono attribuitur. Sed Numenium rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia, inquit, à signis & similibus quibusdā cōprehendere possumus, ipsum uerō bonū à nullo inuito signo, nec à similitudine sensibili cōprehendi uolo modo potest. Quare necesse est, quemadmodum si quis in specula sedens, paruam nauiculam solam in magno pelago inter undas acutis uisus uno intuitu perspexerit, sic longe à sensibilibus iumentis, quasi specula sedentem solū, ita ut nihil penitus magnum, aut paruū perturbet. Sed diuina quedam omnium desolatio sit, ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & inhæret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus de tentus ipsius boni quasi phantasmatis mouetur, ac ideō putet bonū ipsum prospexisse, uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atq; ratio intelligendi boni optima est, ut primum sensibilia omnia negligantur: Deinde, ut in disciplinis numeri ipsi inspiciantur, ac inde intelligendum ipsum ens eleuari. Hęc in primo libro de Bono. In quinto uerō: Si est inquit, substantia & idea intellectuale quid cuius causam intellectū esse censum est, sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator deus generationis est, satis est ut ipsum bonum substantiæ principij sit, cui quidem bono creator deus proportionalis est, cum sit imitator eius, substantiæ autem generatio proportionalis, imago enim est eius, & imitatio. Quod si creator generationis bonus est, erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ cōstitutum. Cum enim duplex secundus sit ipse, & mundum & idēam eius facit cū sit creator. Quatuor ergo sunt, primus deus, qui est ipsum bonum, imitator eius, qui omnium creator est, qui est bonus. Essentia uerō altera quidē priuī, altera uerō secundī, cuius imitatione est pulcher mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonū primo deo solūmodo tribuit. Nā si bonus secundus deus est, à primo tamen bonus est. Separata uerō, & in diuersis hæc libris posuit. Scorsum enim circulare creatorum appellauit, dixitq; in Timæo, bonus erat. In libris autē de republica ipsum bonū, boni esse idēam censet, ut sit creator. Ideā ipsum bonū, qui participatione solius primi bonus esse probat. Sicut enim homines dicunt hominis idēam, ut ita dicā, impressa, & boues bouis. Sic cū creator sit bonus in participatione primi boni, Primus intellectus idēam eius erit, qui est ipsum bonū, quæ cū ita se habeant, hunc mundū necesse est imaginem nō esse alicuius. Intelligentiæ enim omnes illud in se ipso continent, sicut hic mundus nos. Hęc Plato in Timæo, quorū scēsum ab eo libro Didymi sumā, quæ inscripsit de placētibus Platoni. Determinata, inquit, sensibiliū exemplaria, idēas appellat, ex quibus scientiā et diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines hominem quendā intelligi, & præter equos omnes equū, ac cō-

muni.

munitur præter animalia animal, nec generabile, nec corruptibile, ut quemadmodum ab uno sigillo multa signantur, & multæ uiriles fiunt inde imagines, sic à singulis sensibilibus idæis multa formantur. Est autem idæa perpetua substantia, causa, & principium, ut singularia talia sint, qualis ipsa est, & quemadmodum primitiua sensibilibus exemplaria ad hæc corpora præcedunt, sic quæ omnia in se ipsa continet pulcherrima atque perfectissima huius mundi exemplar est, ad quæ à creatore deo ab uniuersa substantia mundus simillime formatus est. Hæc Dydimus ex sententia Platonis, quæ omnia multo alius sapientissimus ille Moses, à quo hæc isti detorsere breuissime conscripsit, qui ante hæc solem, & stellas, & cælum uisibile, quod firmamentum appellat, ante aridam hanc terram, ante diem & noctem, hanc lucem aliam, & diem & noctem aliam, à deo uero creatoreque omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoque inuisibilem ostendens, oratione deo accommodata, Timentibus, inquit, me, sol iustitiæ oriatur. Ipsam quoque iustitiam non dico qualitatem aliquam, sed qualitatis creatricem Hebræorum ille propheta significauit, cum de deo dicat. Quis scitauit ab oriente iustitiam, uocauit eam in facie eius? Verbum quoque in prioribus creatorem ab Hebræis appellatum ostendimus. De quo quidē uerbo hæc apud eos feruntur. Qui natus est nobis sapientia à deo, iustitia & sanctimonia, & redemptio, dicitur enim, & uita, & sapientia, & ueritas, & omnia substantia liter. Subsistit enim & sapientia hæc, & uerbum hoc, ut ab Hebræorum scriptura docemur, quamuis Philo Iudeus scripturæ interpret ac expositor aliter sentire uideatur, quem non est alienum audire.

De Iudeis secundum Mosem ex Phylone.

Cap. XII.

Quis uoluerit, inquit, significatoribus uti uerbis, nihil aliud intellectualem dicit esse mundum, quæ dei iam creatis uerbum. Nihil enim aliud ciuitas illa intellectualis est, quam creatoris ratio, creare iam cogitantis, quod dogma Mosi non meum est. Apertè namque scribit ad imaginem dei hominem esse formatum. Quod si pars imago imaginis est, & uniuersus iste mundus sensibilis ad exemplar diuine imaginis factus est, primitiuum ergo sigillum, quod intellectualem mundum appellamus, ipsum exemplar est. Primitiua idæa idæarum omnium dei uerbum. In principio autem dicit fecisse deum cælum & terram, non secundum tempus principium intelligens, ut multi putant. Non fuit enim tempus ante mundum, sed aut cum ipso, aut post ipsum. Mensura enim motus tempus est, motus autem remota, prior esse non potest, sed aut posterior, aut unam simul. Quare necesse est, tempus aut post mundum, aut cum eo factum fuisse. Relinquitur ergo principium hic numeri esse intelligendum, ut in principio pro primum accipiatur. Et post pauca: Primum igitur cælum fecit incorporale, & terram inuisibilem aeris idæam & uacui. Quorum alter tenebras, niger enim aer ex natura est, alterum abyssum appellauit. Vacuum enim profundissimum & effusissimum est. Deinde aque atque spiritus incorporalem substantiam, & denique septime lucis, quæ etiam incorporalis & intellectualis solis exemplar, & omnium stellarum fuit. Duo autem, spiritus scilicet, & lux digniora uidentur. Alterum enim dei nominauit, quia spiritus uiuacissimus est, uitæ autem deus causa est, alteram autem ualde bonam esse affirmauit. Tanto enim intellectualis lux uisibili hac fulgentior est, ut mihi uidetur, quanto sol tenebris, dies nocte, & intellectus totius animæ lux oculis corporeis. Inuisibilis autem & intellectualis illa lux diuini uerbi est imago, quod generationem eius lucis explicuit, que est super celestis stella, fons sensibilibus stellarum, aqua, sol, luna, ceteraque stellæ pro uirtute sua fulgorem hauriunt, qui fulgor simplex atque sincerus tantum denigratur, posteaquam

Tempus mensurat motum.

posteaquam immutabilia transierit, quantum ab intellectualibus sensibilibus distant. Nihil enim sincerum est eorum quæ sentiuntur, quoniam uerò luce facta, tenebræ abierunt, & termini utriusque spacij fixi sunt certi uespere & mane. Spacium temporis, quod hinc effectum fuit, diem nuncupauit, & diem non primam, sed unam, quæ dicta est propter intellectualis mundi solitudinem, quæ unicam habet naturam. Et sic quidem incorporalis mundus absolutus est, diuino uerbo constitutus, ad cuius exemplar sensibilis creabatur, cuius primam partem atque optimam cælum effecit, & firmamentum appellauit, quia corporis est. Natura enim firmum atque solidum corpus est propter trinam dimensionem. Nulla enim alia corporis solidi atque firmi notio est, quam trina dimensio. Iure igitur ita nominauit, ut ab intellectuali atque incorporeo, sensibile, hoc est corporeum distingueret. Hæc Phyllo, quibus consentanea Clemens quoque noster in sexto dicit. Mundum, inquit, philosophia barbara, alium intelligibilem, alium sensibilem cenet, alterum primitiuum, alterum boni exemplaris imaginem, & intelligibilem quidem unitati attribuit. Sensibile uerò sexadecimum, connubium enim à Pythagoreis sexas dicitur, quia sexadecimus numerus est. In unitate igitur cælum inuisibile factum est, & terra sancta, lux intellectualis. In principio enim fecit deus cælum & terram, & terra erat inuisibilis. Et subiungit: Et dixit deus: Fiat lux, & facta est lux. In sensibilis autem mundi creatione, solidum creauit cælum, quod uerò solidum est, sensibile etiam est, terram inuisibilem & lucem, quæ cernitur. Hæc latius diximus, ut ostendamus idæas animalium in intelligibili mundo positas, à quibus sensibilibus ista secundum Platonem creantur ab Hebræorum scriptura esse deriuata. Vnde etiam didicit Plato, incorporateas uirtutes & bonas, & contrarias esse.

Senarius numerus perfectus.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.

Capit. XIII.

Scribit enim in Decimo de legibus: Si omnia, quæ quo uolunt mouentur anima gubernat, quare cælum etiam ab anima gubernari non dicimus: Certe inquam dicendum est: Vnum ne igitur, aut plures, pauciores inquam duabus, benefactrice scilicet atque contrariarum uirtutum cælum esse repletum, contrarijs etiam non uacare. Vnde nobis bellum absque sine indictum est, in quo agendo patrocinitio nobis opus est. Auxiliatores autem nobis dii & dæmones sunt, nos uerò possessio quadam sumus deorum ac dæmonum. Vnde ista Plato adinuenisti? ego quidem nescio aliud præterquam, quod mille annis ante tuam ætatem uulgo apud Hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur enim: Et uenerunt angeli dei, ut coram deo assisterent, & diabolus uenit in medio ipsorum. Diabolum quidem contrariam uirtutem, angelos autem bonos appellauit, quas & uirtutes bonas, & spiritus diuinos, & ministros dei scriptura nominat. Qui facit dicens angelos suos spiritus, & ministros eius ignis flammam. Bellum etiam à contrarijs nobis inferri scriptura significat, dicens: Non esse nobis hanc luctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, potestates, & principes huius mundi, aduersus spiritualia nequitie in celestibus. Cum autem possessionem nos deorum & dæmonum censeat, illud Mosai cum traduxisse uidetur, quo dicitur. Quando altissimus gentes partiebatur, disseminauit filios Adam, & constituit terminos gentium secundum nomen angelorum dei.

Quod

Quod animi quoque immortalitatem ab Hebræis Plato didicerit.

Cap. XIII.

Anima hominis
immortalis.

AT de animæ autem immortalitate Mosem est secutus, qui primus immortalitatem esse docuit, cum eam imaginem esse dei, imò uerò ad imaginem dei esse asseruerit. Et fecit, inquit, deus hominē, ad imaginem dei fecit eum. Et distinguens in corpus & animam hominem, subiungit: Et sufflauit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem. Principem uerò esse hominem atque regem omnium, quæ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris & uolatilibus cœli, & bestiis, uniuersisq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei, & deo similis erit, quam secundum intelligendū uim? Sed Platonem quoque audiamus, ut quàm bonus Mosaicæ scripturæ discipulus fuerit, non ignoremus. Scribit enim in Alcibiade. Habemus ne aliud melius atque diuinius in anima quàm illud est, quod sapit atque intelligit nihil prorsus hoc ergo illud est, quod deo simile est. Quod si unusquisq; in seipso cognouerit, deum quoque non ignorabit. In libro uerò de anima: Duo, inquit, genera rerum ponenda sunt, uisibile atque inuisibile, quorum alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet, alterum uerò nunquam se habet eodem modo. Nostri quoque alterum corpus est, alterum anima. Et corpus quidem uisibile, anima uerò inuisibilis est, & quando corpore utitur ad considerandum aliquid (utitur autem aut uidendo, aut audiendo, aut omnino sentiendo) tunc à corpore ad hæc trahitur, quæ nunquam eodem modo se habent. Quare fit ut erret, turbetur, ac quasi temulenta deficiat. Quando autem per se ipsam aliquid considerat, tunc ad immortale, sincerum, sempiternum eodemque modo semper se habens, se ipsam erigit, & quasi quædam emanatio eius ad illud redit. Quædo ad se ipsam redit, & tunc ab errore cessat, & eodem modo semper se habet, quia sempiternum attingit, quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicitur Socrates. Tūc Socrates: Vtri ergo tibi uidetur cognatus atque similis esse animam? Ei ne quod eodem modo se habet, an rei mutabilis? Primo inquam omnino. Cum autem ad seruendum corpus, ad principandū, animam natura finxerit, nonne hac etiam ratione eum principari diuinum sit, seruire autem caducum atque mortale, manifestum est deo animam similem esse? Omnino ita est Cebes, inquit. Si ergo ita est de amico, Socrates intulit, nonne ut corpori conuenit, mori atque dissolui, sic animæ conueniet nunquam mori atque dissolui? Quod cum Cebes concessisset, Si ergo, inquit, Socrates munda nihil à corpore secum contrahens decesserit, quia uidelicet seipsam quantum poterat in corpore colligebat, semperque corpore contempto, de morte meditata batur, quod nihil aliud est quàm recte philosophari. Meditatio enim mortis philosophia est, ad similem naturam, inuisibilem, diuinā, immortalem, prudentem quæ profectò uera beatitudine fruitor, ab omni errore, stultitia, terrore, aliisque hominū malis liberata. Sin uerò immunda maculisque plena exierit, quæ corpus dilexit & coluit, ab eo & uoluptatibus eius adeò oblectata, ut nihil aliud boni putaret, quod corporeū est, quod uerò intelligibile est oderit atque fugerit, sincera in seipso non est. Hæc Plato. Quæ in primo ad Boethū latius exponit Porphyrius dicens. Firmā certāque rationē eā Plato putauit, quæ à similitudine aliorum uim accipit. Nā si deo immortalis similis anima est, quomodo etiā ipsa sicut exēplar suū immortalis non erit? Cū enim duo quædam aperte opponant, querit cui oppositorū adhaereat anima, quæ optimus demonstrationis modus in his rebus inuenit. Et quāuis à prima ætate usque ad senectutē multa cōtra rationē faciamus peccantes

peccantes, tamē quæ uere rationali deo in multis similis anima est, rationalis esse ab omnibus credit. Cū igitur duo aperte opponi cōcedantur, immortalis uide licet atque diuina natura, & terrestris atque corruptibilis, dubitat autē à nonnullis cuius partis anima sit, à similitudine putauit Plato, ueritatē esse querendā. Et quoniam non sensibili & mortali corpori, sed uiuo & immortalis deo secūditū operationes similis est, hinc similitudinē etiā in substantia quandā habere, ac inde immortale esse & ratiocinat. Nā ut quæ irrationalia sunt statim à diuina substantia, cum sint caduca & instabilia, longe abesse uidentur, sic certe cōsequēs est, quæ operatione intelligēdi conueniūt, ea immortalitate quoque substantiæ conuenire. Quoniam enim substantia conueniunt, idcirco etiā operatione conueniūt. Fluunt enim à substantia operationes, ac quædam eius sunt emanationes. Nam si si millima deo anima est, quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandā immortalitatem eius? Non enim diuinis operationibus uteretur, nisi etiā ipsa diuina esset. Nam & si cū in caduco mortalique corpore defossa sit, continet tamen & uiuificat illud, diuinam suam ostendens substantiam, nec pondus corporis eam omnino deijcere potest, quomodo si è corpore liberabitur, aurea sua species non perfulget? Aut quomodo ipsa immortalis non erit, cuius præsentia corpus non moritur. Et progressus aliquantulū, Diuina est anima, inquit, quoniam inuisibili similis est, mortalis autem uidetur, quia mortali corpori coniungitur, ita & mortalibus similis est. Homo enim etiam est, qui uentri sicut per cora deditus est, homo autem & in mari à periculis naues gubernando liberat, morbis affert remedia, ueritatem rerum perscrutatur diligenter atque inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est, quibus cœlestium corporum motus comprehendere potuit, quæ diuinæ atque immortalis certissima mentis argumenta sunt, quamuis multi uoluptatis deliniti illecebris mortalem eam putauerunt, ex his quæ uidentur extrinsecus rationantes. Hæc Porphyrius. Horum igitur omnium doctor Moses fuit, qui à similitudine creatoris, quam anima possidet, immortalitatem animæ confirmauit. Sed reliqua uideamus, in omnibus enim Hebræorum similis Plato est, quamuis in multis, ut diximus, errare idē forsā uidetur, quoniam diuina scriptura nemini præter prophetas ante saluatoris tempora patuit.

Anima uis in corpore
et exira
corpus.

Scriptura sacra
obscura ante aduentum Christi.

Quod productum esse mundum ab Hebræis Plato accepit.

Cap. XV.

Mose igitur uniuersa à deo creata predicante. In principio, inquit, creauit deus cœlum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne, inquit, quod factum est, necessario à causa factum est, fieri enim nihil potest absque causa, uniuersum igitur, aut cœlum, aut mundus, aut quauis alia notet appellationē considerandum, utrum erat semper, nullum generationis suæ habens principium, an factum est, & ab aliquo incepit principio. Visibilis igitur & tangibilis est cum corpus sit, cuncta uerò hæc sensibilia sunt. Quæ uerò sensibilia sunt, opinionioni subiaccere, & facta esse demonstrauimus. Quod porro factum est, à causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi qui sit inuenire difficile est, & cum inueneris, in uulgus ædere impossibilis. Et post pauca: Sic igitur rationem sequentes, nephas est dicere animatū hunc mundum ac uere mentale à dei prouidentia non esse factum.

De Luminariis. Cap. XVI.

Rursus cum Moses solem & lunam & cæteras stellas à deo productas ostendit. Et dixit deus, inquit, Fiant luminaria in firmamento cœli, & sint in signa & in tempora. Et fecit deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cœli, & stellas. Similiter Plato quoque

que

que dicit, à uerbo & mente diuina solem & lunam, & alias quinque stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit à uerbo & mente diuina. Illis enim uerbis quoque ipsis confiderandū est, quod Psalmista dicit: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moses in firmamento positas stellas dixerit, eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit: Et uidit deus quia bonum. Et lummatim repetens. Et uidit deus omnia, & ecce bona ualde. Plato autem, si bonus est, inquit, iste mundus, & creator bonus. Et rursus: Hic optimus effectuum, ille optima causarum.

De mutatione mundi. Cap. XVII.

Raterea de consumatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante, Quia complicabitur cœlum sicut liber. Et rursus: Erit cœlum nouum, & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timeo dicens: Constituit cœlum uisibile atque tangibile, & propter hæc, & ex istis, & talibus, & ex quatuor numero, mundi corpus factum est, proportionem conueniens, à cæteris omnibus indissolubile, præterquam ab eo, qui colligauit. Et post pauca: Tempus igitur cum cœlo factum est, ut simul facta, simul etiã dissoluatur, si quando solutio quædam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit: Quod ligatum est, solubile est, quamuis si bene aptatum beneque ligati solui uult, bonus non sit. Quare, inquit, deo attribuens uerba: Dij quorum ego creator ac pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem non eritis, nec dissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini, nec in mortem deducemini, maiore uinculo colligati. Et in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit, aliquando autem dimittit, cum circulationes conuenientis mensuræ tempus habuerit. Nonnunquam autem casu in contraria circunducitur, cum animal sit, & providentiam ab eo qui fecit, in principio sumpsit. Cœlum enim corporeum est, quare absque mutatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum, minimam sui motus habet mutationem, nihil autem potest seipsum semper uolueri præter corpus, quod omnium quæ mouentur, habet principatum, quod nullo modo potest, modo sic, modo aliter moueri. Ex quibus omnibus non oportet hunc mundum à seipso uolui semper concedere, nec à deo binas & contrarias uolutiones accepisse, nec quidem à duobus dijs inter se dissidentibus, sed sicut modo dictum est, aliquando, quod à diuina causa ducitur, uitam rursus consecutus, immortalitatemque à creatore superinunctam; aliquando autem cum dimissus fuerit, per seipsum uolui tempore quo dimittitur, quoniam cum maximus sit, ac equalissimi ponderis, minimo nixu mouetur, multo annorum milia uoluitur. Omnium igitur, quæ mirabiliter accidunt, hæc uniuersi circulatio causa est, quæ aliquando sicuti nunc uoluitur, aliquando in contraria. Maximus igitur tunc mutationes fieri putandum, ac multas corruptiones animalium, interitus hominum, & alia noua atque inaudita.

Quod resurrecturos mortuos etiam concedit, non aliunde quam ab Hebræis Plato discere potuit. Cap. XVIII.

Rogressus deinde aliquantulum, mortuos reuicturos dicit, quod nescio unde iam aliunde quam à iudaica scriptura intellexerit. Ferebat, inquit, à priscis illis eos, qui in ultima circulatione moriuntur uicinos, futuro tempore in prima rursus resurgere, ac ab eiusmodi hominibus multa nobis nunciata esse, quæ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens

Consequens enim est hos senes ad puerorum rursus naturam conuerti, & mortuos qui iacent in terra, rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes, que in contraria reuoluitur, nisi quos deus in aliam conditionem traduxerit. Et progressus dicit: Tempore omnium exacto, quoniã mutatione fieri oportet, cum terrenum genus defecerit, omni anima per generationem in corpus iustum deducta, tunc uniuersi gubernator, habens gubernationis dimissis, ad altitudinem suam abibit, mundum autem rursus Parca, & innata cupiditas euerter, quod cum fieri uiderint dii, minores partes mundi sue gubernationi committas relinquent. Mundus autem reuolutus, atque in contrarium latus, & magno terræ motu cœcussus in auditam omnibus animantibus pestem incutiet, & tempore aliquo exacto, omni turbatione sedata, solitum cursum recipiet. Deus enim ne omnino dissoluatur, gubernacula rursus capiet, & omni expulsa turbatione, immortalem ipsum & insenscentem efficiet. Et post pauca: Dicam, inquit, tibi sermonem fortissimi uiri Iris nomine, genere Armeni, qui olim in prælio mortuus, post decimum diem fere iam corpore corrupto delatus à suis domum, cum in rogum poneretur, decimo die postquã decidit, reuixit, multaque ibi se uidisse narravit, ac inter alia, quod anima egressa à corpore, cum multis in locum quendam demum deuenisset, ubi terræ hiatus inter se connexi maximi erant, & ex opposito duo ad cœlum itinera, iudices autem sedentes uidisse, à quibus, qui iusti fuisse iudicabatur, in anteriore parte signis alligatis ad dexteram, & sursum in cœlum iure uidebantur. Iniusti uero ad sinistram, & deorsum signis ad posteriorem partem eorum alligatis, in quibus scripta erant eorum facinora: Quæ cum uidisset accessisse atque rogasse, dicebat, ut liceret ei hominibus hæc nunciare, quod cum illis placuisset, per omnia illa loca diligentius ductum fuisse. Hæc Plato: Plutarchus autem in primo de anima hæc narrat. Enarchus, inquit, nuper egrotans, tanquam iam mortuus à medicis fuisse relictus, & breui tempore in seipsum postea reductus dicebat se mortuum fuisse, & in corpus iterum restitutum, nec in ægrotatione moriturum, reprehensosque aiebat uehementer à domino suo eos spiritus, qui animam eius duxerunt, ad Nicandam enim missos, non ad illum fuisse. Nicandas autem corarius erat, & in palestris non ignobilis, qui eo tempore, quo Enarchus reuixit, in maximas incidit febres, ac repente mortuus est. Hic autem uiuit, superstesque est felicissime nobiscum manens. Hæc ideo posui, quia scriptura etiam Hebræorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

De cœlesti terra secundum Platonem. Cap. XIX.

Erum quoniam in repromissionibus scripturæ, solis pijs terram quamdam reseruari fertur, secundum illud: Mites autem hereditabunt terram. Hæc uero cœlestis est, quam propheta ex preciosis lapidibus allegorice cōstare significat dicens: Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum, & ponam pinnacula tibi ex lapide, & fundamenta ex Saphyro, & circuitum tuum ex lapidibus electis. Considera quomodo ipse quoque Plato similia in libro de Anima, ex persona Socratis scribit. Glauci artificii, inquit, non posset exponere quæcumque ibi sunt, ego autem etiam si possem à Simia, uita tamen mihi non sufficit, nihil tamen prohibet formam illius terræ, ut mihi uideatur breuiter explicare. Satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit, quoniam est in medio cœlo rotundus, nihil sibi opus esse ne cadat, nec aëre, nec ulla re alia. Deinde maximam rem quamdam esse, nec huic similem, in qua tanquam in sterquilinio formicæ, aut in palude ranae homines uideo habitare. Et post pauca: Ipsam uero terram mundam in cœlo mundo, ubi stellæ sunt, positam esse credo. Et progressus:

Resurrexit quidam apud gentes à mortuis.

Si natura, inquit, humana illa posset superiora perspicere, cognosceret sibi esse ueram cœlum, ueram lucem, & ueram terram, hac enim terra, & isti lapides, & omnia quæ hic sunt corrupta, exefacti sunt, quemadmodum ea quæ prope mare sunt, à falsedine maris. Et post pauca: Dignâ rem auditu dicerem, inquit, si fabulam audire uelletis. Nos autem, inquit, Simias libenter audiemus: Dicitur ergo. Socrates, inquit, talem illam terram esse, si quis totam ab alto prospiceret, qualis esset duodecim coloribus exornata sphaera, quorum isti colores quibus scriptores abutuntur, quasi feces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram à fulgentioribus & melioribus esse depictam, atq; aliam partem eius cœruleam, aliam auream, aliam albam multo albiorem niue, & ex alijs coloribus alias mirabili pulchritudine coloratas, & ultra quam oculus hominis perspexerit. In tanta igitur talisq; terra proportionabiles arbores nascuntur, flores & fructus proportionabiliter gerentes, montes quoq; collesq; sunt, & lapides in simili proportione, quorum quasi particule isti lapides sunt. Sardijs dico, in spis, smaragdus, & similes, quibus meliores illi sunt. Nihil enim boni est, quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro Hebræos Plato sequitur. Cap. XX.

Utm etiam scriptura iudicium, postquam hinc abierimus, animum aut futurum dicitur, & per alia multa, & per hoc non minus: Iudicium, inquit, sedit, fluuius ingens coram eo fluebat, mille milia ministrabant ei, & decies centena milia assistebant ei. Audi etiam Platonem de iudicio dicentem, & fluuij Noë utentem, multasq; profum mansiones, & diuersa impiorum supplicia, non aliter ferè quàm Hebræorum scripturam narratam. Scribit enim in libro de Anima sic: Tertius amnis in medio istorum erit, & iuxta ostium in latissimum incidit locum igni ardentem, ubi facit paludem mari multo maiorem, aqua & limo ebullientē, ac inde turbidus atq; limosus terram circumamplectens, prope paludem Acherusiadē defluit, nec ipsi permixtus, sed crebris sub terram uorticibus circumuolutus, infra tartarū exit. Hic est amnis, quē Pyriphlegethonta nominant, & opposito huius Stygeus est quartus amnis, à quo paludem Stygem nomine fieri creditur. In hunc fluuium qui incidit, grauius in aqua tortus fertur circumuolutus, Pyriphlegethonti oppositus, tandemq; prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit, nec etiā huius aqua cuiusdam miscetur, sed circumlata in tartarum tandem exit in oppositum Pyriphlegethonti. Hunc poëta Coeytum appellant. Hęc cum ita se habeant, cum defuncti ad eum locum deuenierint, quo deportantur, primum dijudicantur, quinam iuste, & quinam contra uixerint, & si qui uidebuntur, medio quodam modo uixisse in uehicula scandunt sua, & per Acherōta in paludem deferuntur, ubi graui supplicio depurgantur, & postea liberati honores consequuntur secundum benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse, in tartarum omnes deiectioni, nunquam inde possunt exire. Qui uerò curabiles sunt, quamuis maxime peccarint, ut puta si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerint, & postea pœnitentiam habuerint, uel homicidio, uel alio quodam facinore contuminati, hos in tartarum deuenire necesse est, & annuo torti tēporis spacio eiiciuntur ab unda. Homicidæ quidem in Coeytum, patris autem & matris uiolatores in Pyriphlegethonta. Cumq; ad Acherusiadem fuerint paludem clamantes uocant, alij quos uituperarunt, alij quos occiderunt. Cumq; uocarint, rogant & suppliciant, ut in paludem suscipiantur. Et si exorauerint exeunt, & liberantur à malis. Sin uerò non exorauerint, rursus in tartarum feruntur, ac inde iterum in fluuios, nec prius cessant quàm exorauerint quos leserunt. Hęc enim ultio

ultio à iudicibus imponitur. Qui autem sanctitate uiuendi excelluisse uidebuntur, ij sunt qui ab ista terra quasi à uinculis liberantur. Horum, qui se philosophia purgarunt, sine labore in sempiternum uiuunt, & habitationes pulcherrimas consequuntur, quas nec uerbis exprimere possibile, nec si possem tempus sufficeret. Horum igitur gratia à Summa cunctis uiribus uirtutis curam oportet in hac uita gerere, optimum enim propositum est, & spes maxima. Hęc Plato. Quod autem dixit non esse possibile uerbis pulchritudinem illarum habitationum exprimere, nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparauit deus amantibus eum. Habitationes autem multas dicit, & nos multas esse apud patrem mansiones didicimus. Pyriphlegethonta uerò ignem eternum esse quis dubitabit? Hebræorum enim propheta similiter clamat: Quis annuntiabit uobis, quia ignis ardet? quis nuntiabit uobis locum æternum? Et rursus: Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. Plato quoq; in tartarum deiectioni impios, non exituros inde asseruit, & pios in beatis locis in sempiternum uicturos affirmat. Quod uerò addit sine labore, nonne illi simile est, unde abest dolor, mœror, & gemitus? Quod autem dixit non simpliciter, sed cum in uehicula conscenderint sua, in Acheronta amnem depelli, quænam alia uehicula denotare potest, quàm corpora, quibus assumptis, una cum eis secundum Hebræorum scripturas uite retributio fit.

EVSEBII PAM

PHILI LIBER DVODECIMVS.

Utrum quoniam hoc uolumen satis iam creuit ad duodecim librum transgressi, quæ restant ad ostendendam Platonica philosophiam ab Hebræis defluxisse conscribemus, ut multi uideant non nobis solum, uerum etiam Platoni iam pridem scripturam Hebræorum notam fuisse.

Quod credere legibus, non querere rationem iuuenes debent Cap. I.

Enset igitur sine dubitatione aliqua, leges sequedas esse hoc modo scribens in primo de Legibus: Si quis rectè Laconū aut Cretenſium leges reprehendere possit, aliqua questio est. Ego autem iudico optimam esse legem, quæ iubet, ne quis iuuenem cogitet. Senex autē si quis dubitauerit, principibus aut equalibus referat, nemine iuuenū audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuine literæ fidem cæteris preposuere uirtutibus? Vnde apud nos quoq; incipientibus ac imperfectioribus quasi secundum animū infantibus simplicius scripturæ leguntur. Credendum enim omnibus est, omnia quæ in ea ferunt, sicuti dei uerba uerissima esse. Illis autem, qui ad maiorem iam habitum scripturarum peruenerunt altiora petere, ac rationē singulorū querere conceditur. Hos Iudæi quasi

p 3 scriptura

scripturarū expositores secundarios appellare solebant. Poëtam deinde Plato ait Theognim ex Megara Sicilię testē habemus, qui ait fidelē uirum omni argento atq; auro in seditione meliorē. Nemo enim integer atq; fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorum hæc quia legislatorum, qui à loue missus est, ita leges conscribere oportere censemus, ut ad maximam semper uirtutum respiciat, quam Theognim secuti fidem, quę maxime in periculis lucet, esse arbitramur. Eam non iniuria perfectam iustitiam nominare possumus. Ita Plato non irrationalem fidem, sed eam, quę uirtuti coniuncta est, comprobare uidetur, quod saluator noster breuius, apertius ac diuinius posuit: Euge, inquit, serue bone atq; fidelis. Et rursus: Quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias? prudentiam enim & magnanimitatem fidei coniunxit. Præterea Plato aliquantulum progressus: Certe, inquit, defunctorum animæ uirtutem quandam habent, qua uel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera enim hæc opinio est, sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus, quoniam à priscis ualde uiris traditi sunt. Credendum ergo est etiam illis, qui ita hæc se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuisse lozari cōtendunt. Et Machabeorum liber retulit, uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maior tradenda sunt. Cap. II.

Primum deinde, inquit, pueris fabulas tradimus. Fabula uerò est, ut breuiter dixerim, falsum quiddam, quamuis & uerū esse possit. Fabulis autem prius quam gymnasijs pueri exercendi sunt. Hæc Plato. Iudæi autem re ipsa scripturæ historiam simpliciter, quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cumque non magis ætate quam habitu scripturarum creuerint, altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato, in omni opere principium est, præsertim in iuuenē atq; tenero, tunc enim præcipue animus formatur, & quicquid dixeris, facilius ingressum insidet. Quare non quæcunque fabulæ, sed probatæ ac utiles à matribus atq; nutricibus tenellis puellis infundantur, quasq; iam adultos prouectosq; retinere non erit inutile. Hęc multo ante Platonem Iudæi obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant, dicta & scripta diligenter examinabant, & quę aliena uidebantur à ueritate, sicut pseudoprophetarum libri, reprobabantur: Scripturas quoq; (ut diximus) historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant, ut eis facilius cum uiri essent, uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturæ inhaesisse uideatur. Cap. III.

Plato autē in Gorgia: Audi sermonem, inquit, quē tu fabulosum dices, ego uerò uerissimum arbitror. Et post pauca: Qui iuste sancteque uixit, eum postquam mortuus fuit, in beatorum insulas profectum absq; ullo incōmodo summa in beatitudine uiuere. Qui uerò iniuste atq; impie eum in atrocissima proficisci supplicia, quæ tartarum appellant. Et post pauca: Nudi autem mortui iudicantur, & iudex ipse nudus est, quia defunctus, & animo animum perspicit ab omnibus derelictis cognatis, ac ceteris quæ hic habebat, ut iustum iudiciū sit. Et subiicit: Hęc sunt d' Gallicules, quę ipse audiui, & uera esse apprime credo. Ex his autem sermonibus tale quid ipse mecum ratiocinari soleo, nihil aliud mors mihi uideat, quā corporis atq; animæ dissolutio, quę postquam dissociata fuerit, retinet utriusq; habitum suum, quę homine uiuo habuerat. Nam corpus si magnū erat uiuo homine, &

ne, & mortuo quoq; magnum, & si pingue, pingue quoq; postquam anima decesserit, aliquo tempore manet, & si cicatrices uulnerum habebat uiuens, aut ossa quædam fracta, uel membra trunca, eodē modo profecto se habet post mortem, antequam omnino corrūpatur. Similiter & in anima postquam denudata corpore fuerit, habitus omnes in quibus exercuit passionēs & studia ineffe perspicuntur. Cum igitur ad iudicem anima peruenerit, ueluti ad Rhadamanthum Asiaticum, confestim iudex etiam si regis magni anima esset, in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarum, quas singulæ operationes anime impresserunt. Videt tortuosa omnia falsitate atq; superbia, cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiā, delitias, contumelias, incontinentiamq; in uiuendo, cernit omni turpitudine animam esse repletam. Quare recte ad carcerem tartari mittitur, ubi supplicijs torquetur, ut aut ipsi purgati meliores fiant, aut exemplo suo alij moniti formidine cruciatus, à peccando deterreantur. Purgantur autē quicunq; curabiliter peccarunt doloribus, & hic uiui, & apud inferos mortui. Non enim aliter possibile est impressas uitiorum detergi maculas. Qui uerò maxime iniuriati sunt, ac incurabiliter peccarunt, nulla his unquam utilitas accidere potest, quia incurabiles sunt, sed alij exemplo suo iuuantur, ex quibus ego Archelaum forē, & similes ei tyrannos non dubito. Reges enim propter peccandi licentiā, omnes penē scelestissimi sunt. Testis est Homerus, qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit, Tantalum, Sisyphum, Tityum, Therfiten, aliosq; consimiles. Priuatos autem homines nullus unquam scripsit perpetuis tanquam incurabiles apud inferos cruciatis detineri. Quare feliciores certē sunt priuati principibus, nec tamen prohibet aliquem bonum uirum principem esse, sed cum arduum atq; difficile sit in magna peccandi licentiā seipsum continere, magna laude dignum est d' Callicules, pauci tamen inueniuntur. Vnus uerò de his, qui potentiam habuerunt Aristides Lysimachi uirtute præclarus fuit. Ut ergo diximus, atrocissimas uitiorum ferentes in anima cicatrices à iudice in poenas mittuntur. Quam autem ab omni cicatrice peccatorum deterfam uidebit animam, nec quę sit, nec unde fuerit, querens admiratus, ad beatorum insulas misit. Hęc eadem etiā Aæcus baculum habens, sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureum sceptrum tenens, solus sedet, utriusq; iudicium considerans. Ego igitur d' Gallicules, has rationes uerissimas esse credens, nihil aliud considero, quam quomodo mundissimo animo adinuicem accedam, ac idē neglectis humanis honoribus, conabor recte uiuendo quā optimus fieri. Obsecro autem ceteros omnes, & te ipsum ad hunc calcem uirtutis curriculo tendere, turpissimum enim est, tibi ipsi in illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hęc forsitan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur, ac idē spernis. Non esset autem mirū hæc à te sperni, si diligenter querentes, meliora uerioraque istis inuenire possimus. Nunc uerò cum sitis tres Græcorum omnium sapientissimi, tu, & Polus, & Gorgias, non poteritis tamen uerē dicere, quod oporteat alia quadam uita quam ista uiuere, quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguntur. Hic uerò sermo firmus atque stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas, quam ut lædaris. Omnes enim studere debent, non ut boni uideantur, sed ut & publice & priuati boni sint. Plato igitur Aæcum, Minosē, Radamanthum defunctorum iudices constituit.

Diuina uerò scriptura ipsi deo iudicium attribuit, qui singulis secundum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata. Cap. III.

Aueas, Plato inquit, ne rudibus hæc hominibus cõmittas. Iis em̄ nihil magis quam has utilissimas narrationes derident, quemadmodum contra ingeniosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cum eis sepius hæc narratur crebro audiendo, uix tandem, ut aurũ multo labore purgantur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet, apud quam primus Moses scribitur recusasse profectiõẽ. Aliũ enim, inquit, supplico domine, qui hoc onus ferre possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur, ne regnum suscipere. Hieremias quoque recusasse fertur, & Plato similiter cõsultit dicens: Propterea d̄ Thrasymache, ut modo dicebam, nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret. De uiro iusto secundum Platonem. Cap. V.

Add hæc cum Hebræorum prophetarum contumelias omnes atque pericula subeunda propter uirtutem & ueritatem conclament, consentanea Plato in secundo de republica scripsit: Non ut uideatur, inquit, iustus generosus uir qui iustitiam colit, sed ut sit. Si enim quia iustus uideatur, honores quispiam nanciscitur, incertum sit utrum propter uirtutem, an propter honores iustitiam sequitur. Sed fingamus, ut cum neminem unquam læserit, iniustus uideat. Si ergo sic affectus, nullo periculo, nullo cruciatu à uirtute remouetur, tunc uerè iustus atque generosus est. Hæc Plato uerbis, quæ re ipsa iusti uiri apud Iudæos comprobantur, qui tãquam iniqui, alij lapidibus, alij gladio, alij alio modo necati sunt, Caprarum atque ouium pellibus induti, rebus penè omnibus egentes, in desertis errantes, in montibus & speluncis & terrarum cauernis. Apostoli etiã saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes, malefici multis uidebantur, quare spectaculum facti sunt mundo, & angelis, & hominibus, esurientes, sitientes, nuditate ac uerberibus laborantes, ut ait Apostolus. Sed iniuriam, ut ipse addit, passi bene dicebant, perfectiones magno ferebant animo, turpi affectu fama, afficientes ad uirtutem exhortabantur, & quasi quilibet orbis reputati gaudebant, & usque ad hæc tempora generosi martyres ubique terrarum non ut uideantur, sed ut sint pii atque iusti multo plura maioraque quam Plato uerbis expressit, re ipsa patiuntur, uincti uerberibus, afflictu tormentis, atque aculeis cruciati. Et demum post multos diuersosque dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similes apud gentes aliquæ nunquam inuenies, ut non iniuria de Iudeis nostrisque praeclaris uiris, qui pietate ac uera iustitia perfulserunt, Plato illa percepisse uideat.

Quod etiam de serpentis fraude Mosem Plato sequitur. Cap. VI.

Vm Moses ineffabili quadam ratione in principio creationis mundi, paradysum quendam à deo plantatum dixerit, hominemque sibi à serpente per mulierem deceptum narrauerit, aperte Plato cõmutatis nominibus, in Symposio allegorice similia posuit. Pro paradiso enim dei, hortos Iouis appellauit, pro serpente deceptionemque ipsius paupertatem insidiantem posuit, pro uiro autem primo, quem dei consiliu atque providentia quasi nuperrime natum filium produxit, consilij filium Porum nomine posuit. Cumque Moses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit, cum Venus facta esset id accidisse Plato narrauit. Verum allegorice propter pulchritudinem mundum appellas. Sed uerba eius hæc sunt: Cum, inquit, facta esset Venus, & alij dii, & consilij filius Porus, in conuiuium conuenerunt, & post coenam inopia tanquam mendica ad ianuam domus ubi conueniebant accessit. Porus autem nectare superatus (nondum enim uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauius dormiebat. Inopia uero propter indigentiam ad insidiantem parata, ut ab

Prudentes uiri
fugerunt digni
tates.

ut ab eo liberò susciperet, apud eum accubuit, & hoc dolo Cupidinem à Porro concepit. His Plato allegorice illa Mosaica uoluit significare.

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

Raterea Mose dicente: Adæ autem non inueniebatur coadiutor similis eius. Immisit ergo deus soporem in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & adificauit deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem. Cum non intellexerit Plato, quo sensu id dictum est, quia tamen Mosaica omnia fuerat admiratus, uoluit omnino preterire. Itaque Aristophani comædo, qui etiam rebus honestis illudere solebat, orationem in Symposio attribuit dicens: Oportet primum uos naturam humanam & passiones ipsius prædiscere. Prisca enim nostra natura alia erat quam nunc est. Non enim duo genera hominum, ut modo, sed tria fuerunt. Ad masculinum enim atque feminam, tertium etiam aderat utrisque commune, cuius rei nomen solummodo relictum est. Res uero penitus perijt. Nam Androgynum tunc re ipsa & nomine ex utrisque, male re scilicet atque femina constabat. Ibis cum aliquantulum, ut Aristophanes solebat, illuserit, subiungit dicens: Hæc Iupiter dixit, & incidebat homines medicos, & Apollini iussit partes incisorum ita coniungere, ut facies ad caesuram uerteretur.

De prima hominum uitâ. Cap. VIII.

Vm Moses primam hominum uitam in paradiso dei nulla re indigentem, quasi diuinam asserat, omniaque sponte à terra producta, nudosque fuisse cõfirmet, audi quemadmodum ea ipsa Plato grece conscripsit: Deus, inquit, pascebat eos, sicuti nunc homines non nulla animalium genera, nulla tunc erat respublica, nec liberorum procreatio. A terra enim homines emergebant, & hæc omnia quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum, facile atque optime uiuebant, quos non culta, sed sponte terra edebat, nudi sine aliqua erant molestia, uicissitudines enim temporum summa temperie connectebantur.

Quod etiam colloquutionem serpentis & Eue secutus est. Cap. IX.

Rudentiorem omnibus bestiis terræ serpentem fuisse, & sermonem eius uicissim cum muliere habitum Moses scribit, quæ rem quomodo Plato narrauit, non est alienum audire. Qui Saturni temporibus erant, inquit, tanta uirtute pollebant, ut non cum hominibus solum, uerum etiam bestiis oratione uti possent. Sed non ad philosophiam, & inter se & cum bestiis hac uirtute urebantur, diligenter scrutantes de singulorum natura ad accumulationem prudentiæ, sed cibo atque potui tanquam belluones continue inherentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant, quales modo de ipsi narraunt.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est. Cap. X.

Moses in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuium narrat, & uirtutes atque delicta nobilissimorum uirorum, qui post diluuium fuerat, diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiam legibus futuram iudicauit. Hunc scribendi modum in legibus Plato imitatus est, his primordijs enim legum antiquitate utitur, & diluuii mentione facta, uitam etiam, quæ post diluuium fuerat, explicare non renuit. An, inquit, igitur præsci sermones ueri nobis uidentur, qui nam multis pestibus atque diluuijs homines ita perijt, ut paucissimi relictis sint? Valde inquam hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos qui nunc effugerunt, montanos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum

Duo sexus in una
persona.

Vitia in ciuitati-
bus plura quam
in pagis.

morum mōtium habitantes, à quibus postea homines multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplināq; ciuilibus imperitos fuisse, ac ab omni ambitione, habendiq; cupiditate, ceterisq; uitijs, quæ in ciuitatibus maximè sunt liberos. His talibusq; latius narratis, uitas hominum, qui post diluuium fuerunt exposuit. Deinde ad Græcorum antiquitatē descendit, ut ad Hebræorum Moses. Eorum igitur meminit, qui præclara facinora in Troia fecerunt. Disciplinam Lacedæmoniorum ciuilem non pretermittit. Perfarū quoq; uitas, tam eorum qui rectè, quam eorum qui perperam uixerant nobilissimorum tetigit. Et post historiam huiusmodi legum positionem aggressus est, ad eò etiam in his Mosi doctrinam admiratus est.

Quod à pietate in deum leges exorsus est ut Moses.

Cap. XI.

Um Moses uniuersas leges suas disciplināq; uiuendi à pietate in deum dependere uoluerit, ac idè à creatore omnium initium librorum suorum fecerit, & res humanas à diuinis dependere docuerit, ipsaq; diuinas ad deum creatorem omnium retulerit, opè re prætium est considerare quomodo Plato eum diligentissimè sequens, Cretensium ac Lacedæmoniorum leges incusat. Mosaicam uerò legem aperte probat sic in primo de legibus dicens: Cretensium leges omnibus Græcis non maximè conferunt, ita enim rectè positæ sunt, ut utentes eis cum omnia bona inde consequantur felices sint. Dupliciter autem bona dicuntur, alia enim humana sunt, alia diuina, dependent autem à diuinis humana. Diuinis igitur, quæ maiora sunt susceptis, minora etiam possidentur. Illis autè spreto, utrisq; ciuitas priuatur. Minorum uerò primum est sanitas, deinde pulchritudo, tertio uires ad cursum, & ad alios corporis motus, quarto diuitiæ, quæ non cœcæ sunt, ut uulgo dicitur, si prudentiam sequuntur, quæ quidem prudentia diuinarum rerum prima est, deinde oratione habita moderatio. Ex his duobus fortitudine adhibita, iustitia tertio emergit, quarto & fortitudo, quæ omnia natura rebus humanis anteponuntur. Quare oportet, ut legislator hūc ordinem sequatur. Deinde mandandum ciuibus, ut ad hæc respicientes operentur. Humana enim ad diuina, diuina uerò ad principem intellectum referenda sunt. Et post pauca: Omnibus istis legislator custodes præficiet, eos qui prudentia & uera laude gaudent, ut intellectus hæc omnia moderatione atq; iustitiæ coniuncta, nō autem diuitias, aut ambitionem sequatur. Quæ omnia in legibus Iouis & Apollinis Pythij, quas Minos & Lycurgus composuerunt, inesse uidebitis. Patent enim his, qui artificio & exercitatione legum peritiam habent, ceteris uerò nullo pacto. Moses quoq; multo prius à diuina doctrina factò principio, & uiuendi disciplina ad aliam relata, omnibus principes atq; custodes dei sacerdotes præfecit, uiros scilicet iustos prudentiq; ac ueræ laudis amatores.

Quod à pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt.

Cap. XII.

Onsulo igitur, ut ab ineunte pueritia, inquit, ludendo atque studendo rebus tamen semper congruenter, has res pueri percipiunt. Hoc enim modo in bonos uiros euadent. Si enim agricolam quandam aut ædificatorem probum fore desideramus, eum in tenera ætate ludentem, pueriles quædam domos ædificare uidebimus, aut instrumenta quædam agriculturæ fabricare, quæ quamuis inutilia sint, ad imitationem tamen utilium uerorumq; instrumentorum non parū conferunt. In omnibus enim etiam ludendo conari debemus, ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus, quo ipsos peruenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est, quod ludentium animam ad expetendum illud adducet, quo in uirili ætate ipsos uti decreuimus. Multo breuius hoc Moses

Alimento pueri
trahuntur ad
studia.

Moses atq; dilucidius. Et erunt uerba hæc, inquit, quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo, & in anima tua, & propones ea filiis tuis. Quod ex præfata cōsuetudine ad hodiernum usq; diem diligenter Iudæi conseruant. In secundo autem legum: Disciplinā, inquit, appello uirtutē, quæ puerorū animos continere potest, uoluptas enim & dolor, amor & odium quam rectè fieri potest anteq; ratione moueantur, in animos eorum fluunt, ut facilius cum ad rationandum peruenerint, conuenienter rationi omnia peragant, quorū conuenientia uirtus perfecta est. Assuescant ergo à pueritia dolore ac uoluptate rectè moueri, ut à principio usq; ad extremum uitæ oderint, quæ odisse oportet, & amēt quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid, quæ odio insequenda, & quæ amanda sunt iuuenibus, & prouectis similiter declarauit dicens: Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos. Quis est homo qui uult uitam, diligit diues uidere bonos: Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolium. Diuerte à malo, & fac bonum, inquire pacē & sequere eam. Et Salomon: Audite filij, inquit, disciplinam patris, legem meam nolite obliuisci. Et rursus: Viam impiorum non ingrediaris. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies, quibus adulescentes atq; prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat.

Cap. XIII.

Diuinis oraculis Mosi dictum est: Facies omnia secundum figuram, quæ tibi monstrata in monte est. Id Apostolus latius exposuit dicens: Umbra exemplumq; cœlestium legalem cultū fuisse. Apertissimè namq; Mosaicam uniuersam, tanquam umbræ ac symbola cœlestium sunt. Nunc uerò audi quemadmodum Plato in sexto de republica, hunc locum imitatus est. Deo, inquit, & mundo uerus philosophus loquens, mundus atque diuinus quantum potest efficietur. Si ergo necesse fuerit, quæ ibi uidet in moribus hominum & priuatim & publice ponere, ut non modo seipsum, uerumetiam alios per illa confirmet, putasne modestiæ, iustitiæ & omnino uniuersæ uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inquam. Sed multi uidelicet parum nobis credunt, dicentibus non aliter posse felicem ciuitatem fieri, nisi pictores illi eam depingant, qui diuino exemplari ad pingendum utuntur, imò credent inquit. Sed quid est, modus picture? Quasi tabula in quam ciuitas & mores hominum primum, quod omnium difficillimum est, mundi puritque faciendi sunt, non enim prius scribenda sunt leges, quam mundam feceris ciuitatem, deinde formula disciplinæ scribenda depingendaque est.

Quod adulescentes cantibus ad uirtutem præparandi sunt.

Cap. XIII.

Das etiam canendas putat, sic dicēs: Ter iam & quater dictum est, disciplinam esse puerorum educationem, quæ ad rectam legalemq; uitam perducat. Ut igitur pueri animus legem ita sequatur, ut unquam ea gaudeat atq; doleat, odas perdiscant, crebroq; cantent, qui bus laudes uituperationes earum rerum contineantur, quas lex laudat, atq; uituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem uirtutis non suspiciunt, ludo atque cantu præparantur. Iure igitur apud nos prophetarum odas à pueris addiscuntur.

Quod Poetæ rectè dicere cogendi sunt.

Cap. XV.

Poetæ, inquit Plato, cogendi sunt carminibus dicere, bonū quidè modestum iustumq; uirum felicem esse atq; beatū, siue magnus, siue paruus sit, & siue diues, siue pauper. Si uero iniustus esset, etiam si ditior esset quam Cyncras: aut Midas miserissimum omnium

nium esse. Dicant igitur Poëtæ neminem esse uirum appellandum, qui non omnia quæ uulgo bona dicuntur iuste acquirat atque disponat, quamuis hæc bona non recte bona dicuntur iuste acquirat atque disponat, quamuis hæc bona non recte bona dicuntur. Sanitas enim primo, deinde forma, tertio uires, quarto diuitiæ numerantur. Innumerabilia huiusmodi cætera sunt. Nam & acutè cernere atque audire, alijsq; sensibus integre uti, bona uidentur, & ad hæc omnia posse facere quæ cupias, & demum immortalitas cum ipsorum omnium possessio. Ego autem assero iustis sanctisque uiris hæc optima esse, iniustis autem pessima. Sanum enim esse, acutè cernere, & omnino facile sentire, ac immortaliter uiuere, absque uirtute pessima sunt. Talia ergo rhythmo ac numero à poëtis composita, adolecentes perdiscant. Ego enim dicere non dubito ea, quæ mala uulgo dicuntur, iniustis bona esse, iustis mala. Quæ uerò bona uidentur, bona uere bonis sunt, malis autè mala. Hæc multo ante Odis, Dauid sancti spiritus gratia commotus, conscripsit docuit quæ quis uere beatus est, & quis beato contrarius. Psalterium enim suum incipiens inquit: Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum, & cætera. Vnde Plato admonitus, poëtis dicendum esse ait, bonos uiros beatos esse. Diuites autem si mali sint, miseros esse, quod ipse Dauid, sic in psalmis ædidit. Diuitiæ si affluunt, nolite cor apponere. Cætera quoque omnia, quæ hic Philosophus dicit, ad uerbum ferè in sacro Psalmorum uolumine scripta inuenies.

Bona corporis absque uirtute nocua sunt.

Quod hymni cani non debent, nisi prius examinentur, Cap. XVI.

Addit deinde Plato, dei aut uiri diuini opus esse rectè rhythmo atq; carminibus uti, quare diligenter hac de re leges ponendas esse censeat, quibus ad uirtutem uniuersa musica respicerè cogatur. Hoc illè uerbis, re autem ipsa ludæi cogitabant non alios hymnos & odas suspicere, quàm eas, quæ à spiritu sancto per prophetas essent compositæ. Cōcedo deinde Platoni quod uulgo dicitur, uoluptate musicam diiudicari, sed illam esse optimam musicam, quæ optimos & doctos uiros delectat, ac maximè illi, qui uirtute cæteris præstet. Virtutè igitur opus esse iudicibus, & præsertim fortitudine atque prudentia. Neque enim theatri plausu, aut propter ignorantiam, aut propter formidinem duci debent. Apud Iudeos etiam præficus temporibus diuinorum cantuum iudicium non multitudini tradebatur, sed erant alii qui, quamuis paucissimi, diuino spiritu hæc iudicantes, quibus solummodo licebat prophetarum libros cōsecrare, ut ita dicā, ac comprobare. Ea uerò, quæ aliena à spiritu sancto uiderentur, improbare atq; rejicere.

Quod non semper uino utendum sit, Cap. XVII.

Arthaginensium, inquit, legem magis quàm Lacedæmoniorum atq; Crētensium laudo, ut nunquam in castris quisquam uinū gustare audeat, sed toto militiæ tempore aque usum comprobari. In ciuitate autem seruis nunquam uini usus cōcedendus est, nec magistratus tempore, quo rempublicam gubernant, uino utantur, nec gubernatores, nec iudices, nec qui deliberaturus in consilium uocatus est, nec ullo modo in die, nisi ualeitudinis gratia, nec nocte eos tam uiros quàm foeminas, qui liberis dare operam statuerunt, leuiores enim homines uini usu sunt, & animæ calefactæ tanquam ferrum ignitum molliores redduntur. Hæc multo ante Moses constituit. Sacerdotes enim iubet sacrificandi tempore à uino abstinere. Locutus est enim, inquit, dominus ad Aarō dicens: Vinum & siceram non bibetis, tu & filij tui tecum, quando in testimonij tabernaculum ingrediemini, aut quando ad altare acceditis, ne moriamini, & lege hoc in æternum in generationes uestras firmatum sit. Votum etiam uouentibus similiter præcipit dicens: Vir aut mulier qui uotum facit à uino & sicera mundus erit, & acetum

Consiliarij et iudices, abstineant à uino.

& acetum uini, & acetum sicera non bibet. Salomon quoque magistratus & iudices à uino abstinere iubet. Consilio, inquit, omnia facias, consilio uinum bibe, potentes, qui iracundi sunt uinum non bibant, ne si biberint, sapientiæ atq; laboris, obliuiscantur. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud Barbaros fuisse, quomodo occultius his uerbis denotauit: Siquidem, inquit, dubitant, utrū huiusmodi disciplina ciuiliis fuit, aut etiā nunc est apud aliquos Barbaros procul ab oculis nostris, aut futura unquam sit, parati sumus rationem ostēdere, factum iam iuisse & esse in presentia, futuramq; esse quando eadem mûsa in aliqua ciuitate præualebit, nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscum gerendum est bellum, Cap. XVIII.

Recte, inquit, a nobis dictū est, omnes homines sibipsum pugnare, neminemq; esse, qui sibipsum hostis non sit. Quare præcipua optimaq; uictoria esse seipsum uincere. Sicut e contra, turpissimū atq; pessimū à se ipso uinci. Et post pauca: Unus est unusquisq; nostrū, sed duos secum contrarios ac amentes habet consiliarios, uoluptatē atq; dolorē, quibus opinionones futurorum accedunt, quas cōmuniter spei nomine appellamus. Propriè autem, quæ ante dolorem spes est timor, quæ uerò ante uoluptatem confidentia nominatur. Ad hæc omnia ratio accedit melior aut peior, qua cum quid publicè cōstitutum sit, lex nūcupatur. Deinde hæc passionēs, inquit, in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad contrarias operationes attrahunt. Ratio uerò semper uni partim oportere constanter inharere persuadet, quæ quidem ratio aureo quodam lumine atq; cōmuni lege uidelicet ciuitatis inniti solet. Alię autem dure aspera q; tanquam ferrea sunt, hæc ubiq; ferè diuine literæ predicant, appetitum rationi pugitare docentes, rationemq; optimam esse, quæ dei lege dicitur, uictoriamq; laudatissimam cum huic rationi appetitus subij. itur.

Quod peccatorum anima est causa, Cap. XIX.

Vndecimo autem legū, Necessè est, inquit, tam uirtutem quàm uitiorum causam esse animam, quod Mosaico illi cōsentaneum est. Si anima peccauerit, & si anima delictum fecerit.

De uero Philosopho, Cap. XX.

Um in hebraica scriptura de studioso ueroq; philosopho dicit: Bonum est uiro si tollat fugum in iuuentute sua, sedebitq; solus ac tacebit. Cumq; diuini prophete ac sublimi philosophia in mōtib; atq; que speluncis degerint, ad solum deū mentem erigentes. Audias quemadmodum etiam Plato hunc uisū modum cōprobauit dicens: Qui præcipui in philosophia sunt, ab adolescentiā etiā ipsa uitam, quæ in forum abducit ignorant, nec ubi curia, aut communis alius cōueniendi locus sit, sciunt. Leges autē & decreta nec scripta uiderunt nec audierunt, sodalitia & magistratus, cœtus & cœnas nec somnjo quidē uiderunt. Si bene autem aliquid aut malè à uiris uel mulieribus in ciuitate factum est, non minus eos fugit quàm maris harena, quæ omnia ita nescit, ut nec nescire se quidem sciat. Non enim hæc fugit, ut melior uideatur, sed ut sit. Quare si etiā corpore in ciuitate sit, mens tamen omnia hæc cōtemnens, super terram uolauit, ut est apud Pindarum. Quomodo id dicitis o Socrates, inquit, cum Thressa quædam Thalem cœlestia respiciētem, quia cogitatione occupatus in puteū deciderat, reprehēdisse dicatur, quod cum cœlestia quæreret, quæ ante pedes sunt, nō uideret. Hoc, inquit, scōma in omnes philosophos dici potest. Vere namq; qui rectè philosophatur nō solum ignorat quid uicinus faciat, sed penè si homo est aut pecus nō animaduertit. Quid sit homo, & quid præcipuè hominem facere conueniat, id uerò diligentissime quærit. Quare o charissime Theodore, si quando huiusmodi philosophus in iudicio, q uel

Quæ magis necessaria primum descendit.

uel alio loco publico loqui de rebus istis hominum cogitur, risum omnibus præbet, & in difficultates, quoniam inexpertus est, quasi in puteum incidit. Proprium enim sibi est neminem conuictis petere, & in laudationibus cum non fictè sed uere ex animo dicere uideatur, leuis quidem atque insanus uidetur. Si enim laudari aliquem audierit, Agathonem aut bubulcum laudibus efferrī arbitrat, quod si mille iugera terræ possidere aliquē audierit, parua hæc dicit, qui uniuersum orbem cogitatione complecti consuevit. Valde autem etiam illos contemnit, qui se generosos prædicant, & auos, proauos, at auosque suos in medium adducunt, amentiam ipsorum ideo spernit, quia uniuersum hominum genus cognoscere nequeunt. Auos enim & progenitores innumerabiles singuli habuimus, quorum alij diuites, alij pauperes, alij reges, serui, Barbari, Græciq; fuere, ideo ridet quod in quinque aut uiginti progenitorum genealogia nonnulli gloriantur. In omnibus igitur istis uerus philosophus uulgo deridetur, & modo superbus, modo rerū humanarū ignarus putatur. Et paulo post: Si omnibus inquam o Socrates, ut mihi persuaderes, maior pax & pauciora mala essent in hominibus. Non est possibile o Theodore, inquit, mala omnino ab hominibus auferri, non enim apud deos, sed apud mortales necessariò, & in hoc loco uersantur, quamobrem toto animo conari debemus hinc illò transire. Transitus autem & fuga terrenorum est imitatio dei quātum homini possibile est, imitatur autem deum iustitia, sanctitate, prudentia, sed non est, inquit, facile persuadere multis ita se ista habere, sed nequitiam fugiendam, uirtutemque sequendam putant, non rerum ipsarum gratia, sed ut bonus uidearis. Hac, inquam, aniles fabulæ sunt, ueritatem autem altius nos exponamus, deus nullo modo iniustus est, sed quāmaximè iustissimus, nec est ei similis aliquid, quā si quis nostrū iustissimus fiat. Quare dei cognitio sapientia est, & uirtus uera, ignorantio uerò ruditas est & nequitia manifesta. Quæcunque autem alia dicitur sapientia, uidetur quidem, sed non est. Nam quæ in rebus ciuilibus, est onerosa, quæ uero in artibus fabrilis. Quicumque igitur iniuriatur sapiens propter astutiam suam dicendus non est, ignorat enim quod minime ignorare oportet, quantū iniustitia detrimentum afferre solet, nō quod ipsi detrimentum putant uulnera uel mortem, quæ patiuntur etiam, qui nihil iniuriantur, sed quod effugere iniuriantibus impossibile, apud scripturā etiam humana uniuersa hæc sapientia stultitia nominatur. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientum, & intellectum intelligentium destruaui, ubi sapiens, ubi scriba, ubi conuictor huius seculi? Quod autem qui uerè ac secundum deum philosophatur, nihil prauū sapere debet. Inde discimus, quia nō ea quæ uidentur, quæ temporalia sunt, sed ea quæ non uidentur, quæ æterna sunt considerare iubemur. Nequitiam autem in terris & in hac mortali uita conuoluī, propheta ostendit dicens. Quia furtum & adulterium & cedes fusa in terram sunt, & sanguinem sanguini commiscerunt. Ad deum autem hinc fugiendum esse Moses ostendit: Post dominum deum tuum ambulabis, & ipsi adhærebis. Imitandum quoque deum esse significat dicens: Sancti sitis, quia dominus deus noster sanctus est. De iustitia uerò dei Dauid clamat: Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem diuitias cōmendandas esse docuit dicens: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Et rursus: Noli timere cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit domus eius. Quoniam cum interierit, nō sumet cum eo omnia. Principatus etiam hominum non multifacere monet, cum dicat: Nolite considerare in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibet spiritus & abibit in terram suam, & in illa die perdentur omnes cogitationes eius.

Quod

Quod non nunquam falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.

Non autem, inquit Plato, alienū à grauitate sua legislator putabit falso aliquid ac ferè inepte ad utilitatē iuuenū dicere, maxime si quod falso dicitur audientes ita trahat, ut non ui, sed sponte iustitiā uelint suscipere, solidum enim bonum ueritas, sed non ita facile plerumque persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura, utputa, quando potenter deum, aut dormire, aut irasci, aut alijs perturbationibus ferri scribitur, quæ quamuis altius interpretata, non procul à ueritate sint, uerba tamen ipsa uel terrendo, uel permulcendo non nihil profint illis, qui altio rem uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uocandum est. Cap. XXII.

Recte in superioribus, Plato inquit, uiros & mulieres, liberos & seruos, iuuenes & senes, sic disciplinam ciuilem, ut dictū est, amplecti oportere, ut nunquam cessent uarijs modis atq; carminibus, quæ diximus, decantare. Et in quinto de republica: Nihil, inquit, o Theodore ad gerendam rempublicam pertinet, quod ad mulierem, quia mulier, non pertineat, aut ad uirū pertineat, quia uir. Sed cum una natura utriusque animalis sit, quæ ad uirū natura, hæc ad mulierē etiam natura pertinet. Est autem in omnibus imbecillior uirō mulier. Vtrū igitur uiris omnia, mulieribus uerò nihil concedemus? non rectè inquam. Rectè, inquit, dicis, nam mulier alta medica esse potest, alia musica, alia ad utrumque inepta natura. Similiter alia bellicosa, alia non. Alia philosopha, & alia non. Alia magni animi, & alia pusillanimitatis, & alia ad custodiendā ciuitatem nata, alia non, sicut & uir. Eadem enim est utriusque natura, præterquam quod altera imbecillis, & altera robusta, quare similes natura mulieres ad cohabitandū, simulq; rempublicam gerendum uiris dandæ sunt. Decet enim ut natura similes potius quā dissimiles conueniant. Hæc re ipsa apud ludæos factitata cognouimus. Docet enim eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatem ab hostibus liberaffe. Doctrina quoque nostra omne genus hominum tam uirorum quā mulierum, liberorum simul & seruorum, Græcorum aliqualiter ac Barbarorum, paruulorum ætate ac senum, in hoc diuino ueròque philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accepit. Cap. XXIII.

In parabolis Salomonis memoriam iusti laudibus efferrī, et nomen impiorum extingui breuiter atq; cōmodè dicitur, similiter dictū est: ne beatum aliquem putes antequam moriatur. Audi ergo quomodo hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit Plato: Quicumque, inquit, ciues præclare laboriosèq; aut animo aut corpore gesserint, legibusq; semper obtemperantes fuerint, laudibus post mortem efferrī oportet, uiuos enim laudare antequam e uita exierint, ac honorū operū finem impossibile tutū non est. Hæc nō de uiris solum, uerū etiā de mulieribus intelligendū censeo. Diuitias atq; paupertatem ne mihi des, in parabolis Salomon dixit, Plato quoq; in tertio de republica: Iam diximus, inquit, quæ custodes ac magistratus, ciuitatis diligenter pellere semper debent, curareq; ne aditū in ciuitatem habeant, quæ ista, inquit, sunt, Diuitiæ, inquam, & paupertas, altera nancq; delicias, otium, & factiones afferunt, altera illiberalitatem, malignitatē, & factionē. Malitiam uerò appello operationem infamem. Moses in legibus patrem atq; matrem scripsit, unusquisq; timeat. Et alibi dicitur: Honora patrem & matrem, ut bene tibi fiat, quæ ambo in libro de legibus Plato cōiunxit: Unusquisq; inquit, nisi mente captus sit, & timeret, & honorat parentes. Et rursus: Seniores re & uerbo unusquisq; uereatur, & si ultra uiginti annos excedūt, tanquā parētes honoret.

q 2 De

De Seruis.

Cap. XXIII.

QUoniam Moses Hebræus Hebræo seruire indecens duxerit, & si acciderit, septimo anno, liberum emitti iusserit, Plato in libris de republica, Græcum Græco seruire prohibet dicens: Nec Græcum seruum habeas, & cæteris Græcis similiter facere cõsulat, sic enim ad barbaros Græcia uersa facilius à seipsa abstinebit. Nemo, inquit Plato, fines atque terminos terrarum moueat, nec domestici, nec ciuis, nec uicini, putauit enim ita illud intelligendum esse: Nõ transgrediaris terminos antiquos, quos posuerat patres tui.

Quod aliquam alienum sensum accepit.

Cap. XXV.

QUoniam autem, inquit, fines transgressus uicini arauerit agros, damnum restituat, impudentiæ autem atque illiberalitatis poenas det, duplumque loco supplicij ei deponat, cuius agrum arauit. Patris, inquit, peccata nõ luant filij, nisi quis mortis supplicij alicui deberet, hoc autem nõ ad filium aut nepotem solum, sed usque ad pronepotem procedat. Hoc aperitissime inde traxit, qui reddidit peccata patrum filiis usque ad tertiam generationem. In furto quadruplum reddidit iussit Moses, si occiderit aut ueniderit quæ furto ablata fuerunt, sin autem quodcumque animal sit uiuum apud aliquem reperitur, duplum reddi iubet. Et Plato una, inquit, lex de furto ponatur, duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet, uinculis teneatur quousque aut reddat, aut aduersarium placet. Cum Moses scripserit non esse homicidam eum qui furem in fouea latentem interfecerit, congruenter Plato dicit nocte furere licere, innocens quoque sit, inquit, qui spoliantem interfecerit. Si uero, inquit, brutum ali quod animal hominem interfecerit, extra urbem interficiatur, nisi in certamine id factum sit. Moses uero si cornu, inquit, taurus uirum aut foeminam percussit atque interfecerit, lapidibus interficiatur, nec carnes eius comedantur, dominus autem eius innocens erit, cum prophetica scriptura dicat: Ecce domus Israël, filij hominis, permixti omnes sunt æri, stanno, plumbo & ferro, in medio camini argentum permixtum est. Ideo hæc dicit dominus, quoniam facti estis omnes mixtura una, ideo ego suscipiam uos, sicut suscipitur argentum, & æs, & ferrum, et plumbum & stannum, in medium camini, ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quomodo Plato totum hunc locum intellexit, & quasi fabulam exposuit. Audiatis, inquit, fabulam: Omnes qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus, sed cum deus nos fingeret, aurum cum illis miscuit, qui ad gubernandum apti sunt, argentum autem cum illis, qui armis ciuitatem defendunt, nam & isti honore digni sunt, ferrum autem & æs agricolis, & alijs opificibus infundit, hæc nonnumquam alterum ex altero fiunt. Nascitur enim ex auro argentum, & ex argenteo aurum. Magistratibus igitur deus præcipit, ut magnam diligentiam habeant, si quis denegauerit ab auro in argentum, aut ex argento in peiora, nullo modo agnoscant, sed nature congruentem reddentes honorem, in opifices aut agricolas deducant. Quod si a peioribus argentum aut aurum productum sit, honoretur iste, ad conuenientemque locum argenti aut auri conscendat, hoc maxime omnium seruandum est. Cum enim ferrum, aut æs ad regendum peruenerit, tunc ciuitas destruetur, cum prophetica scriptura ad præfules populi dixerit: O pastores Israël, an pastores se ipsos pascuntur? nõne oues pascuntur pastoribus? Ecce lac deuoratis, pinguem ouem occiditis, uelleribus indumenta conficitis, oues autem meas non pascitis, nec quod perierat quaesistis, nec fractum alligastis, nec errantem reduxistis. Plato in primo de republica sic ista interpretatus est: Nunc, inquit, Thrasymache illud dicendum pastoris esse, pingues quam maxime potest pecudes reddere. Tu autem dicebas non ad ad ouium utilitatem, sed ad suam istud sibi esse faciendum, quasi aut apes, aut ut maioris uendat oues pasceret, Non esset autem hoc modo pastor,

pastor, sed heluo quidam aut auarus. Pastor autem ille est, cui nil curæ aliud est, quam ut optime opus suum faciat, opus autem suum pascere est. Quate sateri oportet principis quoque opus esse non alterius utilitate cõsiderare quam subditi, cum in scriptura feratur: A timore tuo domine in utero cõcepimus & parturimus, et per eperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonem in Thetico sic imitatus est: Qui mecum, inquit, uersantur idem patiuntur quod parturientes, doloribus enim partus ac dubitatione replentur, multoque magis quam mulieres parturientes exagitantur, quem quidem dolorem partus excitare & sedare ars mea facile potest. Ezechiel scribit: Et uidi, & ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone. Ac paulo post: Et in medio eius similitudo quatuor animalium, & aspectus eorum similitudo hominis in eis, & quatuor facies uni. Similitudo autem uultus eorum facies hominis, & facies leonis à dextris ipsorum quatuor, & facies uultu à sinistris ipsorum quatuor, & facies aquile à dextris ipsorum quatuor. Quæ Plato imitatus sic est: Imaginem, inquit, animi fingamus talē uidelicet, quales apud præfatos natura quædam facie narratur. Chimææ scilicet, Scyllæ, ac Cerberi, dicuntur inquit ex: Finis igitur unam quidem idæam uariæ feræ atque multi capitis, quæ domesticarum capita, & syluestrium ferarum habeat. Difficile, inquit, est quod fingere te uolo, sed tamen, quia facilius oratione, quam cetera fingimus, progrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur, & postremo hominis. Cõiungatur deinde sic in unum, ut hominis imago extrinsecus completi cetera uideatur, ut qui oculis hoc animal cernit, consimiliter cum eam solummodo uideat, & interiora lateant hominem solummodo esse putet. His ita factis, iniustissime faciet, & inutiliter cõsulet, qui dicet leonem & ceteras feras nutriendas esse, hominem autem fame sic denervandum, ut facile à feris ducatur, ipsas feras non esse ad amorem reducendas, sed incitandas potius, ut inter se pugnant, alia aliam deuoret. Is autem iustissime simul atque utilissime cõsulet, qui dicet dandam esse operam diligenter, ut animalis huius cõpositi, ac multi capitis principatum solum teneat homo et quasi agricola, quæ mansuete sunt moderate nutriat, immanes autem feræ leonis uiribus usus domet.

Quod in duodecim tribus ciuitatem suam Iudeorum imitatione

Plato diuidit.

Cap. XXVI.

IN duodecim tribus Iudeorum genus diuisum nemo ignorat, quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicens: In duodecim quæ equaliter fieri potest, uniuersa regio partes partiatur, & sorte una tribus unam partem possideat, & duces singularum tribuum eligantur.

Quod situm urbis Iudeorum secutus est.

Cap. XXVII.

Risci Iudæi metropolim suam diuino consilio longè à mari in montibus condiderunt. Plato quoque quam in legibus condidit urbem, in simili Hierosolymorum loco eam constituit, ut uideatur ad urbem Hebræorum respiciens uerba composuisse. Ferme namque, inquit, o amice per decem milia passuum à mari aberit hæc ciuitas, portumque quam optimum, & & agros, regionemque fecundissimam, cauebitur autem, ne alia ciuitas propè nimum sit. Maritimam enim condere non debemus, ne alienis moribus uarijs uilibusque faciliusque corrumpatur. Cum autem per decem milia passuum distet à mari, portuosaque optime sit, nec utilitate iocunditateque maris omnino priuatur, nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

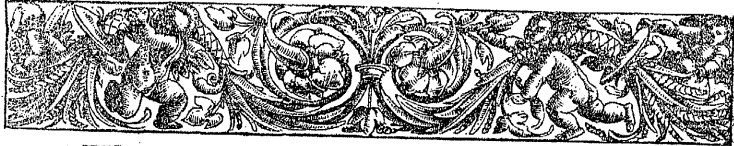
De Prudentia.

Cap. XXVIII.

Ndecimo autem de legibus omnium rerum minimarum etiam curam gubernationem deo creatori attribuit, impietatisque crimine illos accusat, qui non agi gubernarique omnia diuinitus putarit. Primum enim, inquit, deum iam ambo conceditis, uidere, audire, scireque uniuersa, nisi

hilq; ipsum penitus effugere atq; latere posse. Est ne ita, inquit, aliter? Ita profus. Quid porro? posse ne deum omnia concedimus, an contra? non est negandum, inquit, omnia deo possibilis esse, optimum autem esse omnes concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia quadam ocioque pernicioso teneri deus uidebitur, si cum possit & sciat, uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dicendum est inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior, potentiorque ceteris est, imò uerò potentissimus atque optimus & sapientissimus, omnibus simul providere. Nō enim fas est aliter omnino opinari, falsumq; omnino est, non habere curam artificem his de rebus, quas artificio suo effecit. Et post pauca: Nulla, inquit, mundi pericula dei providentia effugit, nam cum pars totius gratia, non totum partis factum sit, nullus penē totum gubernat, nisi parti provideat. Et post aliqua: Nec enim negligis rectē faciens, nec si in profundum terræ deueneris, aut si in cœlum euolaueris, sed supplicio congruenti uexaberis, aut hic, aut apud inferos, quod mihi de illis etiam dicto putato, quos tu quoniam magnos de paruis scelere quodam euasisse uidisti, à miseria in beatitudinē uenisse dicebas. Hæc nonne similia illis sunt? Quò ibo à spiritu tuo? & ubi à facie tua me abscondam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades. Si sumptero pennas uentorū, & habitauero in extremis maris. Et enim illuc manus tua deducet me.

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER DECIMVSTERTIVS.

Quod Plato Gentilium deos contemnebat.

Cap. I.

SED abunde iam, utputo, Platonicā philosophiā quasi Hebræorum linguam in Græcā esse translata demonstratum est, nunc reliqua persequamur. Primū igitur cōsidera, quomodo patriam de dijs opinionem tāquam falsam redarguebat, hoc modo scribēs in Timeo: Sed de aliorum dæmonum atq; deorum generatione scribere maius est opus quā huius nostris ferre possumus, quare his qui hæc crediderunt credere debemus, qui cū à dijs orti sunt, & parentes suos qui sint, optimē teneāt, nullo modo falluntur. Quare quamuis nec necessariò, nec uerissimilitē dicāt, tamen rem suam enarrāt, æquum est ut eis fidem adhibeamus, legem obtemperantes. Quare secundum præcorum instituta, genealogia deorum terminetur, credanturq; cœli & terre filij Oceanus & Tethys fuisse, ex quibus Phorcus, Saturnus, Ops, & alij quāmpures nati sunt, à Saturno autē & Ope, & Iupiter, & Iuno. Primum igitur deorum nepotes poetas appellans, deridere mihi deos uidetur, non deos, sed homines nepotibus eorum natura similes fuisse ostendens. Dein de Theologos ipsos, quos deorum nepotes appellauit, uehementer carpere uidetur, cum inferat, quamuis absq; necessaria, imò uerò uerissimilitē demonstratione dicant. Iocari autem uidetur dicens, quia ipsi probe progenitores cognouerint suos, & quod impossibile sit, deorum filijs non credere, præter sententiam autem animi

animi sui, deos esse appellasse manifestè ostēdit, quia ut legem patriam uidelicet sequeretur, ita dixisse fateatur. Quæ omnia ita esse facilius cognosces, si audias quomodo clara uoce Theologos gentiū omnes his uerbis in Epimenide reprehendat, Theologia ergò, inquit, & uniuersi productionem, quoniam malè maiores nostri de his tradiderūt, suscipere melius est, ac ita defendere, ut aduersus impios dicere nil timeamus. Iure autē maiorū Theologiam cōtemnendam esse in secundo de republica docet, ubi de poetis & Theologis, & de gentiliū dijs his uerbis utitur, quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus, inquit, minores quoq; uidebimus, oportet enim eandem esse naturā, & idem posse maiores atq; minores. Nonne ita tibi uidetur? Videtur, inquit, sed nō intelligo, quos tu maiores appelles. Eos, inquam, quos Hesiodus atq; Homerus, ceteriq; poetæ nobis tradiderunt. Omnes namq; Poetæ fabulas cōponentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reijcendi ergò sunt nō solum quia mentiuntur, uerum etiam maxime, quia non bene mentiuntur, sed sunt quasi pictores, dissimilia omnino illis pingentes, atq; contraria quæ pingere debuerunt. Hæc, inquit, rectē accusanda sunt, sed quæ nam sunt falsa atq; improbe dicta? Primū inquam maximū, & de rebus maximis mendacitū non bene mentitus est, qui dixit: Cœlum ea fecisse, quæ ab Hesiodo narrantur, & quod Saturnus ipsum ultus fuerit. Nam etiam si uera essent, tacenda omnino tamen putarent, nec ipsa facile ad omnes efferēda, sed maxime certè celanda. Quod si necessitas quædam dicere cogeret, paucissimis tradenda fuisse. Ardua enim sunt, nec prædicanda à Adymante in ciuitate nostra. Nec enim tuueni persuadendum est, ulcisci parentes oportere, etiā si iniuriam inferat, nec autem omnino credendum est, deos inter se ita dissidere, ut alius alij bella & pugnam cieant, nec enim uera hæc sunt, nec nobis cōducibilia, qui si rempublicam cōseruare uolumus, intestina bella, odia & simulationes turpissimas ducere debemus, nec Gigantū aduersus deos pugnas, & Heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico, sed si aliquo modo possemus, nunquā ciuem cui fuisse inimicum id libenter persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus, hæc uiris, hæc senioribus prædicanda. Quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carminibus ædere, Saturni autē uincula, & Vulcani à patre proiectio, cum auxiliū pulsate matri afferret, deorumq; pugna, quas Homerus cōscripsit, nullo modo audiendæ. Nam etiam poetæ quā optime atq; utiliter de deo fingere debent, Multū enim ad uirtutem huiusmodi carmina conducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de dijs fabulas esse, ut respondeamus, si quis interroget.

Quod mendosissime de deo Poeta scripserunt.

Cap. II.

NON sumus, inquit, à Adymante in præsentia Poetæ, sed urbiū cōditores. Cōditorem autem urbis oportet formas quæsdā rerum tenere, in quibus uersari Poetæ ita debent, ut inde digredi sibi nō liceat. Rectè, inquit, dicis. Sed quæ nam istæ forme sunt? Tales certè, inquit, qualis sit deus, heroicis, lyricis, tragœdijsq; dicendū est. Nam cum deus bonus uerè sit, nihil ei mala attribueri debent, Bonum autem nullum nocet, an nō? Ita uidetur inquit. Putasne igitur quod innoxius est nocere, an nō? Nullo modo, inquit. Quod autē non nocet facit ne quicquā mali? Neq; id quidem. Quod porro nihil mali facit, nullius certè mali causa erit. Assentio. Nihil ergò nocebit. Præterea omne bonum utile est, an non? Utile uidelicet. Erit ergò causa felicitatis? Ita profus. Sequitur ergò ipsum bonū non esse causam omnium, sed eorū solūmodo quæ probe se habent, malorū uerò minime. Id iam negari nō potest. Necessè igitur est inquit, quoniam deus bonus est, non omnium, ut multi putant, sed paucorū; pauciora enim bona q̄ mala sunt, causam esse. Malorū uerò nō deus, sed alia quædā causa est. Hæc mihi uerissimè dici uidentur. Nō ergò audiendum

Fata poetarum mendacium.

dus est Homerus, cum ita impudenter de deo loquatur, quod duo apud Iouem
 dolia sunt, alterū bonis, malis alterum fatis plenum, & cui Iupiter ex utrisq; dede-
 rit, is modo feliciter, modo contra se habet, cui autem mala solummodo destina-
 uerit, hūc magna semper ærumna calamitosaq; pestis insequitur. Fœderis autem
 cōfusione si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit non approbamus, nec
 contentiones atq; pugnas deorum, nec quod Æschylus dicit, occasiones diuinis
 hominibus dari malorū, quādo eos deus perdere uoluerit, nec nobis calamitas
 ceteraq; huiusmodi audienda sunt. Sed uel non fuerit à deo illa facta, uel si à
 deo facta cōtendunt, dicendum cum qui puniuntur miseri sunt, non deū creato-
 rem, sed miseriam suam sibi dedita supplicia concitasse, quibus cruciati meliores
 facti sunt. Sed modo hæc prætermittenda. Maiorum autem si quis audet causam
 deum dicere, siquidem uolumus bonis ciuitatē legibus fundare, nullo modo pa-
 tiemur. Nec enim phas est id dicere, nec conducibile, nec cōgruens, sed omnino
 nephādum ac falsum. Probat mihi hæc lex in quā, sitq; ista prima formula, quod
 nulli omnium liceat malorū, sed honorum solummodo causam deo attribuere.

Prima formula
 quid de deo sen-
 tiendum.

Quod deus immutabilis ac uerus.

Cap. III.

A hæc responde quæso, utrum putes ab illa in aliam formam deum
 mutari, ut nos decipiat, an simplicem esse, ac nunquā mutationem
 aliquam suscipere. Non habeo, inquit, modo quod respondeam.
 Si quid autem à forma sua mutetur, uel à seipso, uel ab alio mutari
 necessarium putas, an non est necessarium certè. Quod autem sum-
 mum optimum, potentissimumq; est, mutari ab alio non poterit, hæc autē omnia
 deus est, nō ergo diuersas ab alio formas accipiet. A seipso autem mutari qui po-
 test dicitur utrum enim ad melius, an ad peius mutabitur? Necessè est, inquit, si mu-
 tatur, quod mutatur optimū est, ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymate
 sponte se quenquam in peius mutare. Minimè, inquit, necesse igitur est cum sit
 pulcherrimus atq; optimus, simplicissimus eum esse, ac in forma sua semper con-
 stantissimè manere. Mihi etiā ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos qua-
 si peregrinos orbem circumire asserat, nec multa de Protheo ac Thetide menda-
 cia dicat, nec lunonem in Antistidem commutatam ea fecisse cōtendat, quæ mul-
 ti conscripserunt. Sed hæc, omniaq; his similia pellantur à ciuitate. Sed forsā, in-
 quit, ipsi quidem dii nullo modo mutantur, nostra uerò phantasmata ita mouēt,
 ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inquam uellet, ne unquam deus menti-
 ri, aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id qui-
 dem inquit. An ignoras, inquit, quod uerè falsum est, si ita dicere cōuenit, id non
 deos solū, uerū etiam hominibus odio esse? Quomodo id dicis inquit? nō enim
 intelligo, putas enim inquam magnum quid me dicere, ego uerò dico falsum ita
 in animo se habeat, ut errore intellectus circūuoluatur, atq; ignorātia nemo peni-
 tus id uellet, & oderit omnes id falsum, hoc enim est, quod paulo ante dicebam,
 uerè falsum animi eius qui mētitur ignorātia. Falsitas enim quæ in uerbis est, eius
 falsitas imago est, qua animus seducitur, quod quidem falsitatis simulachrū sin-
 cera puraq; falsitas non est, atq; ideò non semper odio dignum est, cōducit enim
 nonnunq; uel aduersus hostes, uel ad eos, qui amici uidentur, quādo mali aliquid
 inferre conātur. Tūc enim ad incōmodorum euerstonē falsitate uti non incōmo-
 dum est, præca etiā, quæ certè scire nequimus, q̄ uerissimè singētes nō nihil in-
 de utilitatis adipisci conamur. Qua igitur ratioe falsitas deo cōueniet, utrū quia
 præca nesciat, an quia hostes uehemēter formidet, an quia suorū insidias uelit ef-
 fugere? Nihil, inquit, horū de deo dici potest, mētiri ergo deū nēphas est dicere,
 unde simplex maximè et uerus uerbo atq; re est, nec ipse in seipsum mutat, nec ali-
 os aut phantasmatis, aut uerbis, aut signis uigilantes, aut dormiētes decipit. Rectè
 omnia

omnia ista dicta sunt inquit. Sit ergo ista secūda formula, ne cui liceat seductore, *secūda formula*
 aut mendacem, aut mutabilem aliquo modo deum appellare. Quare nō est lau- *quid de deo senti*
 dandum illud Homericū, quod somnū Agamemnoni missum est, nec Æschyl- *endum.*
 lus audiendus, cū fingat Thetida dicere, Apollinem in nuptijs suis optimos eam
 filios ac lōge uitæ habituram cecinisse. Et ergo Thetis apud eum dicit, diuinum
 Apollinis os falsum posse dicere non sperabā, nunc autem uideo ab eo ipso, qui
 mihi secunda de filiis cecidit, filium meum esse interfectū. Hæc ceteraq; huiusmo-
 di pellēda omnino à ciuitate sunt. Quod igitur Plato uerbis præcipit, id ipsum re
 in Hebræorū scriptura factitatū inuenies, nullam enim de deo turpem fabulam,
 nullam de angelis, nullam de pijs uiris inuenies. Cum bonorū causam esse deum
 Plato asserat, nonne à Mose illud accepit, qui singulis creatis subiungit, Et uidit
 deus, quia bonum. Et omnia simul repetens. Et uidit deus, inquit, uniuersa quæ
 fecerat, & ecce ualde bona, nec unquam apud Hebræos malorum causa deus pu-
 ratus est. Quare propheta etiam ad hominem, qui sua se uoluntate depraua-
 uit, his uerbis utitur: Fructuosam ego te uitem plātaui, quomodo retro uersa es?
 Quod si alicubi mala diuinitus improbè dare scribitur, pœnas atq; supplicia ma-
 li uocabulo intelligere debemus, quas deus cum sit bonus non ad detrimētum
 eorū qui puniuntur, sed ad utilitatem atq; cōmodum mittit, sicut medicus ad sa-
 lutem laborantium cura nonnūquam utitur amara dolorisq; plena. Vnde apud
 Platonem quoq; dictū est, utilitatem cōsequi eos, qui puniuntur. Et Iudæus qui-
 dam dixit: Castigat dominus quem diligit. Quod autem mutari deus nō potest,
 sic à persona eius in scriptura dictū inuenitur. Ego dominus deus uester, & non
 mutor. Et apud Psalmistam: Omnes sicut uestimentum ueterascent, & sicut oper-
 torium mutabis eos & mutabuntur, tū autem idem ipse es, & anni tui non defi-
 cient. Quod si dei uerbum in forma figuratq; hominis uenturum scriptura prædi-
 cat, quod nos uenisse affirmamus, atq; ideò mutationem deo attribui nō uul-
 li putent, sciant quia non ut gentium fabula de Protheo, Thetide, atq; lunone,
 nec ut ceteri dii, qui errantes sicut peregrini orbem circumueit, ita uerbum dei
 Hebræorum scriptura in hominem mutatum esse affirmat. Verum quoniam ra-
 tionale animal homo deū deo errauit, ut neque deum deitq; prouidentiam, neq;
 seipsum cognosceret, sed in naturā bestiarū malè agendo incidit, idcirco deum
 ut medicum & saluatorem uenturum prædicebat, non quidem à sua natura mu-
 ratum. Nō enim seduxit eos qui uiderunt, sed utramq; uerissimè conseruauit, ut
 sibilem dico atque inuisibilem naturam, uisus enim homo est, & quidē uerus ho-
 mo fuit, uerbum etiam dei uerum, filiusq; dei uerus est. Quare nō seduxit creden-
 tes, neque falsitas ulla in eo inuenta est, qualis etiam Platoni deus esse uideatur.
 Maximè igitur deus uerbum uerbo atque re simplex est, nec à seipso mutatus un-
 quam fuit, nec alios, aut phantasmate, aut uerbo, aut signo uigilantes, aut dor-
 mientes decipit, sed sicut rationalium medicus animarum salutem uniuerso ge-
 neri hominum afferētes, uerè non phantasticè hominem assumpsit, ac ita nobis
 omnibus ad ueram pietatem, ad dei cognitionem conuersionem largitus est. Ta-
 lia igitur nostra sunt, eos uerò qui aliter dicūt, ab ecclesia tanquam à ciuitate Pla-
 tonis consilio compellimus.

Quod Socrates quia Gentilium deos spernebat, occisus est.

Cap. IIII.

D eos autem gentiū à Socrate quoq; cōtempertos fuisse, & hac de cau-
 sa eiectū ab Atheniensibus diximus. His enim ferè uerbis in Euthy-
 phrone Plato utitur. Ipsi enim homines Euthyphron, inquit, Iouē
 optimū atq; iustissimum deorū putant, & tamen fatentur patrē ab
 eo uictū fuisse, quia filios impiè deuorabat, mihi autē irascitur, quia
 patrē iniuriāntē uelisco. Et si cōtraria sibi ipsi de dijs et de me dicere inueniuntur.

Num

Num, inquit Socrates, ô Euthyphro propterea ipse accusatus sum, quia ægre ferro talia dici de deo? Hęc Numenius in libro de arcanis Platonis hoc modo exposuit. Si accusatio de Atheniensium theologia Plato scripisset, ostendissetq; seditiones parentū atq; filiorum, & deuotiones ultionesq; iniuvas, & nephanda matrimonia impie dijs à Theologia eorū attribui, dedisset meo quidem iudicio causam Atheniensibus, incitassetq; ipsos ad eadem suam, atque ita morte Socratis obisset, sed uiuere quidē ille impietate inuolutus nūquam uoluisset, quoniam uerō & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat, Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona, non Atheniensem solummodo, sed omnium qui pie non sentiūt, ipsum autem Socratem pro persona sua posuit, atq; ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

Quod nullo pacto iniuriandum sit.

Cap. v.

In Critone autem mortem pro ueritate omnino despiciendam his uerbis ostendit: Ego uerō, inquit, ô Crito non modo nūc, sed semper talis fui, ut nulli magis quam rationi credam ei que mihi optima uideatur, quam obrem non possum nunc, quoniam isto casu oppressus sum, rationes eas quasi falsas contemnerē, quas & prius, ut optimas predicauī, & nunc similes mihi uidentur. Et nisi meliores alias dicere habeamus, nec si etiam maiora quam mors & uincula pecuniarumq; ablationes imminerēt pericula, tãquam puer laruis territus, à proposito desista. Sed uideamus an recte prius dicebamus, quod oporteat opinionē alias improbare, alias minime. Nam si hoc antequam mors instaret recte dicebat, nūc uerō aliter uidetur. Ludus quidē & deliratio, diſputatio nostra fuit. Sed quoniam presens tibi calamitas nulla impedit, nonne sententiam meā probas, quia scilicet alia hominū opiniones amplectēda sunt, alia nequaquam; nec hominum omnium, sed aliorū opiniones eligendę, aliorum uerō minime? Quid ais? Probe inquam dicitur. Bonas ergo eligendas, prauas autem eiciēdas asseris, an non? Assero, inquit, Bonę autem nonne sapientū sunt, prauę autem insipientum? Quidni? Vtrū igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur, an eius solummodo, qui ea in re præcipuum habeat artificium? Eius solummodo mihi uidetur. Fugienda ergo est uituperatio, & laus expetenda. Nūquid multorum? sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei (cuius laudes desideras) doctrinam. Ita faciūdum uiuendūq; ut ipse monet, ceteris omnibus contemptis. Quare nec cetera percurram, de iustis quoque atq; iniustis, turpibus & honestis non multo opinionem sequi oportet, sed eius solummodo qui hæc recte intelligit, quem uereri atq; timere quam ceteros omnes oportere ipse cōseo, quem nisi sequamur, nec iusti uidelicet, nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nō ergo curare debemus quid multi, sed quid dicturus esset, si quis intelligeret, aut ipsa ueritas, si ei attribueretur oratio. Hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum à nostris est, ut nullus nostrum uoluntatem aliorum consideret, sed omnes uno animo Christū sequamur, nullas pecuniarum ablationes, nulla uincula, sed nec mortem quoque ipsam timentes, quales apud Hebræos etiam priscis temporibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt.

Cap. vi.

In eodem nullo pacto iniuriandum esse Plato censet. Assert ne, inquit, turpitudinem iniurianti, & dedecus iniuria an non? Assert, inquit. Nullo igitur pacto iniurari oportet. Fateor inquit. Nec ergo etiam læso referēda iniuria est, ut multi putant, quoniam nullo pacto iniuriandū est, & quoniam malefacere nihil aliud est quam iniurari, nō oportet male alicui facere, etiam si innumerabilia mala persequi sis. Hęc nobis à Christo clarius præcipiūt, & propheta multo ante Platonem. Si reddidi retribuentibus

retribuentibus mihi mala, decidam ab amicis meis inanīs. Et rursus: Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Quod autem pro ueritate mori debeamus, quod multi Hebræorū fecerunt, Christianorum uerō ferme innumerabiles. Socratem audi apud Platonem in Apologetico dicentem: Si dicetis, inquit, mihi ô iudices, Anyto quidē accusatori tuo Socrates ualere dicemus, te autem hoc pacto ac fœdere liberamus, ut nūquam amplius, ut solebas, philosophari audeas, & si aliter feceris, ut moriaris. Si hæc mihi diceretis, constanter responderem, quod ego distingo quidē uos ô uiri Athenienses, credo autē deo magis quam uobis. Quare quo usq; uiuam & possum, nunquā philosophari, id est, recte uiuere nō desinam, nec desistam unquam hortari admonereq; uos, quemadmodū consueui. Hanc Platonis Socratisq; sententiā uix à solo Socrate, ab Hebræis autē & ante Christum multis & post Christū innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies, Hebræos enim etiam saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus.

Idem Caput vii.

Ed uideamus quid de his dicat, qui pro defensione patriæ magno animo militantes, mortui sunt. Nonne igitur, inquit, eos qui militiam fortiter pro patriā facientes interierunt, aurei generis fuisse dicemus? Omnino inquit. Credemus igitur Hesiodo postquam aurei generis homines mortui sunt, à multis homines angustijs semel deos factos liberare, mortaliumq; omnium esse custodes, ac in posterū quasi deos colemus, eorumq; adorabimus monumēta. Similiter etiā omnes, qui preclare uixerūt, quoquo modo mortui sunt honorabimus. Hęc nos quotidie facitatus, qui uerę pietatis milites, ut dei amicos honorātes, ad monumēta quoque illorum accedimus, uotaq; ipsis facimus tanquā uiris sanctis, quorū intercessione ad deū non parū iuari profitemur. Hęc à Platone collegimus, ut ostenderemus hebræca illum philosophia munitū, nostris cōsentanea scripisse. Plura istis apud eum inueniri ab Hebræorū sumpta scriptura nō sum nescius, sed omnia colligere longum est. Verum ne soli nos ab Hebræis tam Platoni, quam alijs multo furto esse ablata cōspexisse uideamur, aliorum quoque testimonia qui hoc ipsum perspexerunt, ponenda sunt. Primumq; Aristobolū audias, qui in libro, quem ad regem Ptolemæū conscripsit, his uerbis utitur. Apertissimū quidem est leges & disciplinam nostram diligenter fuisse Platonem secutū. Non enim latet si quis attentius eum legat perlectā ab eo, & quidē diligenter scripturā fuisse. Scimus etiā omnes ante Demetrii Phalerei tempora, imō uerō ante Alexandrū & Perfarum imperium quinq; Mosi libros in græcam linguam quamuis nō commē traductos fuisse. Tota uerō scriptura nostra Demetrii Phalerei opera, & Philadelphi regis, cui progenitoris iussu aptissime trāslata est. Et post pauca: Diuinam uocem, inquit, cum dicatur, Et dixit deus, Fiat, & factum est, non syllabis prolatū sermōnem, sed operis nam ipsius cōstitutionem intelligere debemus. Quod mea quidem sententia Pythagoras, Socrates, atq; Plato secuti dei uoces audire dicebāt, uniuersi productionē à deo emanasse uidentes, & uirtute illius contineri non dubitanes. Sed Orpheus etiam in carminibus, quæ inscripsit de uirtute omnia gubernari, cunctaq; à deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis, uos ad mea tantum
Dicta aures adhibete, animosq; intendite uestros
Contra qui sanctas leges contemnitis, hinc uos
Effugite, & procul hinc miseri procul ite prophani,
Tu uerō qui diuina specularis, & alta
Mente capis, musæ uoces amplectere, & illas
Aspiciens sacris oculis sub pectora serua

Hoc iter ingressus, solum illum suscipe mundi
 Ingentem autorem, solum interituq; carentem
 Quem nos præsentis, qui sit sermone docemus
 Unus perfectus deus est, qui cuncta creauit
 Cuncta fouens, atq; ipse ferens super omnia sese
 Qui capitur mente tantum, qui mente uidetur,
 Qui nullamq; malum mortalibus inuehit unquam,
 Quem præter non est alius, tu cuncta uideto
 Hic ipsum in terris melius quo cernere possis
 Hic etenim uideo ipsius uestigia, fortem
 Hicq; manum uideo, uerum ipsum cernere quis sit
 Nequaquam ualeo, nam nubibus infidet altis
 Nemo illum nisi Chaldeo de sanguine quidam
 Progenitus uidit, quem cœlorum aurea sedes
 Sublimisq; tenet, cuius se dextera tendit
 Oceani ad fines, quem de radicibus itnis
 Concussisq; tremunt montes, nec pondere quamuis
 Immenso sint ferre queunt, qui culmina cœli
 Alta colens terris, nunquam tamen ille sit absens
 Ipse est principium, medium quoq; & exitus idem
 Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces
 Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.

Aratus etiam sic de deo loquitur:

Ab Ioue principium, sunt Iouis omnia plena
 Quem reticere ne phas, Ioue cuncti utuntur, ab ipso
 Nos sumus, ille fauet, uires cunctisq; ministrat.

Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit. Sed non his solum, sed omnibus philosophis, qui hoc nomine digni uisi sunt, ita pia de deo sententia uidetur habēda, nostra lex sola diligentissime sanxit. Ad pietatem enim ueram sola nos adducit, & ueræ uirtutis curam habere compellit. Et post aliqua: Omnibus ergo productis, inquit, ad requiem à laboribus septimum diem nobis concessit. Et paulo post: Prima uero res naturaliter lux, in qua uniuersa conspiciuntur dici potest, quam quidem lucem sapientiam quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est, unde quidam peripatetici fulgorem ipsam appellarunt, quoniam qui eam sequitur, per totam uitam nunquam cespitabit. Quod clarius Salomon ille dixit, ante cœlum & terram sapientiam genitam esse affirmans. Quod autem scriptura dicit requieuisse deum in septima die, id non quia nihil deus postea faciat dictum est, ut nonnulli putant, sed quoniam ordo rerum fixum habuit statum, qui nunquam mutatur, cessasse deus dicitur. Ideo enim dicitur, in sex diebus illum cœlum & terram & omnia que in eis sunt creasse, & ut tempora & ordo rerum secundum prius & posterius significetur. Eo enim ordine facta sunt, quo postea gubernantur & mutantur. Lege autem iussit hanc diem nobis esse seruandam, in signum rationis septimæ, quæ in nobis constituta est, in qua humanarum diuinarumq; rerum cognitionem consequimur. Hebdomadibus autem uniuersum uoluitur, cuncta fouens quæ uiuunt & germinant, unde nomine quoq; sabbatum appellamus, quod latine quies interpretari potest. Hoc ipsum Hesiodus quoque his carminibus probauit.

Primum prima dies de hinc quarta & septima sacra est.
 Septima lux rursus sacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat:

Et rursus.

Septima

Septima lux aderat, cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus:
 Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc enim significat, quod obliuione uitioq; animæ, in septima secundum ueritatem ratione, ubi cognitionem ueritatis adipiscimur, omnia prædicta relinquamus.

Linus etiam hæc cecinit:

Septima cum uenit lux cuncta absolueret cœpit
 Omnipotens pater inq; bonis est septima, & ipsa
 Est etiam rerum cunctarum septima origo
 Septima prima eadem perfecta & septima septem
 Unde etiam cœlum stellis errantibus altum
 Voluitur, & circulis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Aristobolo nobis sumpta sunt. Nunc Clementem quid de hac ipsa re scripserit audiamus: Modo, inquit, à Barbara, ut ipsi diceret philosophia, multos furatos Græcos fuisse ostendamus. Deinde Stoici corpus dicunt, quia in corpore, & spiritum secundum substantiam quasi totius animam. Hæc aperte in scriptura inuenies, altiore enim sensum atq; uerum perspicere nequiuertunt, unde per uniuersam mundi substantiam tanquam fouentem animam transire deum asseruerunt. Seducti autem sunt, quia de sapientia dicitur, per omnia ipsum transire tenuitate atque munditie sua, non enim intellexerunt de ea sapientia quæ prima creatura est, scriptum esse. Hylen quoq; in principijs philosophi Stoici scilicet Plato, Pythagoras, & Aristoteles posuerunt, quæ informem & absq; qualitatibus asserunt, quamuis Plato in Timæo unum occulte principium cœsere uideatur his uerbis. Quid nobis uidetur de omnium principio, aut principijs, modo dicendum non est, non alia de causa nisi difficillimum est. Ille etiam locus scripture: Terra quoq; erat inuisibilis & informis, occasione eis dedit, ut Hylen deo subijcerent. Vacuum autem Epicurus posuit, quoniam illud non recte intellexit. Vanitas uanitatibus, & omnia uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilam prouidentiam dei deduxit illo psalmo deceptus: Domine in cœlo misericordia tua & ueritas tua usq; ad nubes. Prophetica enim dicta ante Saluatoris nostri tempora magna obscuritate tegebant. Supplicia uero apud inferos esse tam poetarum philosophorum à nostris acceperunt. Ad hæc autem sequitur necesse ari immortalitas animi, quod enim supplicio & cruciatu uexatur, omnino uiuit. Plato uero, quod Hebræi gehennam dicunt ignis fluuios, Tartarum, Cocytum, Acheronta, & Pyriphlegethonta secundum poetas appellat, uiros uero igne os dicit damnatas animas ad supplicia impellere, angelos uidelicet quosdam à quibus iniusti puniuntur. Ad hæc angelum unicuiq; ad custodiam diuinitus datum à scriptura nos didicimus. Et Plato scribere non dubitauit hoc modo, Quoniam inquit omnes anime forte uiuendi modum elegere, ordine ad sortem suam progrediunt motu à damone, quem singule sortite sunt, qui ad custodiendam hanc uitam, & ad perficiendam quæ elegerunt, una cum eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem etiam significasse, cum demone quodam sapius atq; sapius gubernari se dixerit. Mundum quoq; factum esse à Mose didicerunt. Apertissime namque Plato uniuersi huius factorem atq; patrem deum appellat, quasi ab eo solo ex non ente formatum. Stoici quoq; huius opinionis sunt, & quem scriptura diabolus nominat, malignam animam in decimo de legibus Plato appellauit, aduersus quam pugnam nobis esse constitutam ostendit. Cum autem mundum alium intelligibilem, alium sensibilem esse Moses ostendat, & alium primitiuum atq; exemplar, alium exemplaris illius simulachrum, quorum alterum scilicet intelligibilem unitati, alterum scilicet sensibilem senario accomodet numero, qui à Pythagoreis quasi secundum coniugium appellatur. Nam in unitate quidem

Philosophi quomodo uocent gehennam.

r

inuisibile

Quomodo deus die septimo quiescivit.

inuisibile cœlum, terram sanctam, & lucem intelligibilem creatam fuisse asserit. In principio enim, inquit, fecit cœlum & terram, terra enim erat inuisibilis. Et dixit deus: Fiat lux. In creatione uero mundi sensibilis solidum cœlum creauit. Solidum porro nihil aliud quam sensibile est. Terram similiter uisibilem, & lucem uisibilem produxit. Hinc Plato idæas & species sensibilibus, intelligibiles intelligibili mundo collocauit. Corpus à terra formatum Moses asseruit, quod terrenum Plato habitaculum appellauit, rationalem uero animam Adæ in faciem affirmat, unde philosophi in capite intellectiue animæ se dem arbitrati sunt. Ad similitudinem autem dei factum hominem cum audiuerunt, sequelam illam intellexerunt, de qua scribit alibi Moses. Post dominum deum nostrum ambulate, & mandata eius seruate. Sequuntur nempe deum omnes, qui piè, ac sanctè ipsum colunt: Hinc Stoici philosophi philosophandi finem cōgruenter nature uiuere terminarunt, Plato uero deo per similitudinē inharere, & omne bonū bono amicū esse atq; simile. Et in Timæo iuxta libri finem: Opportere, inquit, ut intellecto intelligens secundū priscam naturā si mile faciat. Cumq; simile factum sit, illū semper præ oculis habere finē qui omnibus optimæ uite finis à dijs præpositus est, huncq; finem in præsentī & futuro tempore sequi fratres quoq; homines omnes, quoniam ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos, alios quasi argenteos, alios quasi aureos, ait. In Thetico autem cū uerā philosophorum uitam describat, nōne Christianorum uitā superiore quadā uirtute concitus descripsit: Pythagoras uero, Socrates, & Plato cum se uocem dei audire affirmarent, constructionem uniuersorū diuinitus factam atq; gubernatam intelligebant, Mosaycam illam naturā exprimentes: Et dixit & factum est. Hesiodus uero de creatione Pandoræ dicit, quia Vulcano Iupiter iussit aquam terræ cōmiscere, & uocem atq; mentem hominis limo immittere, præterea ignem et lucē allegorice deum appellat scriptura. Stoici uero naturā esse dicunt ignem artificiosa uia in generatione gradientem. Epicarmus autē Pythagoreus, unde nisi à scriptura didicisset nihil clā deo esse, & ipsum natura omnia uidere, nihilq; impossibile ipsi esse. Democritus quoq; omnia, inquit, Iupiter cognouit, omnia ille dare, & omnia potest auferre, rex omnium ipse solus est, Iouem, enim plerumq; primā causam solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanquā Pythagoreus, Vnum, inquit, hominum genus est, & ab una matre cuncti, unum patrem creatorē sumum atq; optimum artificem habemus, qui progressus singulis diuersos secundum merita præbet. Matrem profecto Hylem appellauit. Illud autem Platonis in epistola ad Erastum, & Chorifcon omnino diuinum patrem enim & filium nominat, & per eos piè tanquam uniuersi causam iurandum esse asserit, & illud similiter: Circa regem omnium omnia esse, secundo circa secunda, tertio circa tertia. Quæ omnia aut illi diuinitus reuelata sunt, aut qd reliquum est, ab Hebræis eorumq; scriptura accepit, sanctissimā enim trinitatē illis uerbis significari non dubito, tertio enim spiritum, filium secundo, patrem eum ordine posito collocamus. Heraclitus uero Ephæsius, unum mundū sempiternum atq; incorruptibile opinatur semper fuisse, futurumq; affirmans, alterū corruptibile & factū diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diē nocturnam diem appellat, propter huius mundi forte principes, somnū autē & mortem uitam animæ in corpus similiter, ut Heraclitus esse cōfirmat, quā ob rem, ut puto spiritus sanctus ore prophetæ de saluatore nostro his uerbis prædixit. Ego dormiui & soporatus sum, surrexi, quoniam dominus suscepit me. Nō enim resurrectionē solūmodo diem excitationēq; à somno, sed descensum etiam eius in carnē somnū allegorice appellauit. Ego uero de dominico etiam die, in

die, in decimo de republica, his uerbis uaticinatū fuisse Platonem censeo. Cū, inquit, in prato septem dies singuli affuerunt, tunc surgentes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci, & quatruiduo peruenire, pratum enim octauā spheram tanquā amœna sanctorū loca intelligimus, septem autem dies erraticarū spherarum, & omnem operosam artem ad finē requietis festinatem. Via uero, inquit, que ultra erraticas stellas est, ad supremū cœlum ducit, ad motū uidelicet & diē octauū. Quatruiduo uero peruenire ait per quatuor elementa, uitam fieri significans. Septimā etiam diē non Hebræi solum, sed omnes ferè tam philosophi quā poëtæ sacrationem esse cognouerunt. Antisthenes quoq; prophetici illud, Cui me assimilasti dicit dominus, cōmutauit, deumq; dixit nulli similem esse. Quare impossibile est, inquit, ipsum agnoscere, cuius imaginem nullā habeas. Similia etiam Xenophon Atheniēsis his uerbis scribit. Qui omnia quaerit, & omnia quiescere facit, magnus, potensq; est, quod omnibus patet, qualis autē forma sit nemini patet nisi ipsi soli, qui luce sua omnia perlustat, quis enim corporeus deum uerum cœlestem, atq; immortalem oculis cernere potest? Et Xenophanes Calophonius. Vnus, inquit, deus inter deos atq; homines maximus, nec corpore atq; mente mortalibus similis. Cleanthes etiā Stoicus interrogans me, inquit, qualis deus sit? attende igitur, bonus, ordinatus, iustus, sanctus, seipsum possidens, utilis, speciosus, oportunus, seuerus, liber, semper cōmodus, intrepidus, sine mœstitia, sine dolore, tutus, gloriosus, charitas, quem esse omnes conueniunt, mitis, acer, tardus, sine querela, semper mans. Deinde idolorum cultū occultius meo quidem iudicio reprobās subiungit. Illiberalis autem atq; seruus est, qui opinione uulgari ducitur quasi bonū inde quicquam consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deum colere, nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus autem uerbi, quod est semper inquit, sensum homines non capiunt, nec antequam audiant, nec cum primo audierint. Hecataeus uero, qui uniuersam historiam collegit, cum de Abraham & Aegyptijs dicat, Sophoclem tragicum in tragœdijs scripsisse affirmat. Vnus uere, unus est deus qui cœlum latamq; terram fundauit, qui ceruleam potitundam, & uentorum flatus produxit. Mortales autem errore seducti ex aère, ac lapidibus, auro eboreq; simulachra nocentium deorum constituimus, quos sacris solennitatibus pestiferis que honorantes, falsam pietatem amplectimur. Manifestum autem unum principium rerum Locrensis Timæus in libro de natura his uerbis predicauit. Vnum inquit principium omnium rerum est, ipsum absque origine. Non enim erit principium si ab alio factum est, sed illud unde factum est principium erit. Epicarmus autem comicus de diuino uerbo aperte sic scribit: Diuinum inquit uerbum est, quod artes hominibus arguerit, docet que facere quod conducit. Non inueniunt enim homines artes, sed deus hominibus eas immisit, uerbum autem hominum à diuino uerbo defluxit. Cum autem per Esaiam spiritus sanctus clamet: Quid opus mihi est sacrificiorum multitudine uestrorum dicit dominus, plenus sum holocaustis agnorum, pinguedinem & taurorum sanguinem nolo. Et post pauca: Lauamini purificateq; uos, & eijcite iniquitatem ab animis uestris, cæteraq; huius. Menander comicus uide quemadmodū in comœdia eisdem ferè uerbis ac sententia usus est. Si quis à Pamphile taurorum in sacrificium oblata multitudine, aut deorum aliorumq; huiuscemodi propitium se habiturum deum arbitrat, penitus errat mentis seductus, sed oportet iusticiam seruare, nō adulterio, neq; uirginum uti corruptione, nec acus quidem tenue filum, si alienum est, cōcupiscere. Deus enim prope est, & omnia uidet, quod illi simile est, deus appro

pinquans ego sum, & non deus de longe, faciet ne aliquid homo in occultis, & ego non uidebo ipsum. Deiphilus etiam comicus non aliunde quam à scriptura in comœdiam transtulit ea, quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos, qui delitiose uixerunt, dei iudicium effugisse, sed est iustitie oculus, qui omnia perspicit. Duo enim itinera mortuis proposita esse putamus, alterum iustorum, alterum impiorum. Caue igitur ne erres, nam & apud inferos iudicium est, quod deus dominator omnium exercebit, cuius nomen terribile, quod ego dicere nequeo. Si quis autem mortalium male agens putat dei oculum effugere, impiam ducitur opinionem. Cauete qui putatis deum non esse, est enim inquam. Si quis autem perperam agit, tempus lucratur, nam postea dabit poenas. In Orphicis quoque scriptum inuenitur: Cum omnes deos occultauerit, ad leuissimam ruinam restituet lucem. Quare si iuste sancteque uiuemus, & hic beati, & postquam hinc recesserimus, beatiore futuri sumus, quam beatitudinem non determinato quodam temporis spacio habebimus, sed in æternum requiescere poterimus, unam cum cæteris habitantes immortalibus. Idem Orpheus cum inuisibilem deum affirmauerit, unum solummodo cognitionem sui donasse de genere Chaldaeorum asserit. Abraham, ut ego puto, aut aliquem ex suis significans his ferè uerbis. Nullus inquit deum nouit, nisi quidam unigenitus à genere Chaldaeorum defluxus. Deinde commutatis uerbis illud expressit. Cælum mihi est sedes, terra uero scabellum pedum meorum. Deus inquit in cælo aurea in sede firmus sedere cognoscitur, terra uero sub pedibus eius est, manum autem eius dexteram ad fines oceani ostendit, montium radices tremiscunt, ac uiribus eius resistere non possunt. Cælestis igitur ipse est, et in terram omnem peruenit, ipse initium omnium medium atque finis. Hæc ab illis prophetis effluerunt. Qui si aperiet cælum, tremor uniuersa comprehendet, & ab eo montes liquefient, sicut à facie ignis liquitur cera. Et quis metitus est cælum palmor? Quis oportet singula singulis conferendo longiorem esse omnia quæ apud Græcos uel apud Barbaros, siue poetas siue philosophos rectius dicta sunt, apertissime à Iudæorum scriptura deriuata uidentur. Hæc Clemens. Nos autem Platonem maxime admirantes, neque id ab re diligentissime, namque scripturam se qui uidetur, philosophiam tamen eius rejiciemus, quoniam purissimum scripturæ aurum non omnino immaculatum seruauit. Sola enim diuina eloquia intactaque pura sunt longè ab omni mendacio remota, argentum purgatum & probatum terra. Platonis autem cæterorumque omnium dicta simul ac scripta, quoniam humanis cogitationibus atque coniectura ad considerandam naturam rerum acceperunt, non nihil falsitatis permixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

Caput VIII.

Nam si quis uoluerit amore atque odio depositis exquisita ratione ueritatem inspicere, mirabilem illum philosophum simulachris quæ manibus hominum facta in uiri similitudinem fuerant, dei appellationem turpiter attribuisse comperiet. Ita post sublimem illam Theologiam, qua patrem & creatorem uniuersi unum deum esse conscripsit, à cælo in profundum idolatriæ delapsus populi Atheniensis opinionibus ferebatur. Nec ueritus est Socratem in Pyraei ad soluenda deæ uota descendente laudare. Gallum etiam Aesculapio sacrificari probe iustum à Socrate fateri uideri, & Delphicum damona paternum Græciæ interpretem appellat, & diuinis liberter laudibus profecit. Audi enim eum quam turpiter oulgarem de deis opinionem confirmat dicens. Aliorum autem demonum generationem cognoscere, ac dicere maius quoddam opus est quam nos ferre possumus, sed credendum

dum est his, qui iamdiu dixerunt, qui deorum nepotes sunt, & ut aiunt, clare progenitores suos nouerunt. Non enim possibile est deorum filios incredulos esse. Nam & si nullam necessariam aut uerisimilem afferant demonstrationem, tamen quia sua se narrare affirmant, leges patrias sequentes credamus, propter hæc & cetera huiusmodi, is philosophus nobis, quoniam secum ipse diffidet, relinquendus est. Nam qui poetas poetarumque fabulas in libris de legibus cõtemnit, quicquid mentitum illum ait, qui primus fingere ausus fuit, ea cœlum fecisse, quæ ab Hesiodo scribuntur, cæteraque huius, quomodo nunc deos & deorum nepotes Saturnum, Iouem, Iunonem, & ceteros appellat.

Quod non recte Plato de demonibus sensit.

Caput IX.

Ad hæc cum mediam rationalium naturam non absque ortis, sed genitam scriptura prædicat, ex qua per lapsum genus demonum esse confirmet, atque ideo nullo modo angelorum, aut demonum aliquem deum appellet, quoniam nec natura immutabiles sunt, nec à seipsis, sed à prima causa tam esse quam bene esse immortalitateque consequantur, Plato incorporeas quidem has intellectuales substantias & rationales similiter asserit. Sed primum non recte non genitas tam ipsas quam omnem animam opinatur, deinde quasi natura defluxisse à prima causa, & ita constitutas esse contendit. Non enim omnino à non ente simpliciter factas arbitrat. Quare plurimorum deorum genus quasi defluxus quosdam ac emanationes primæ causæ & secundæ, ut ipse dicit, nobis proponit, hos natura bonos esse, nec posse à propria uirtute labi, ac propterea deos esse affirmat. Genus autem demonum aliud quoddam facit, quod omnis nequitia, ac in peiora mutationis capax esse dicit. Horum alios bonos, alios prauos & esse & appellari. Hæc à scriptura Iudæorum, id est à ueritate ipsa alienissima sunt. Sed unde sibi hoc genus demonum constitutum est? Nemo enim mentis compos à corporali materia, quæ irrationalis est, rationalem naturam demonum unquam constituet. Quod si etiam ipsi emanationes quædam superioris naturæ sunt, unde igitur nequitia in his posterioribus, quæ à primis emanarunt, nata est? quomodo autem amaritudo à dulcedine processit? Nam si prauis demonibus omnes tenebras & omnem amaritudinem malignitate superarunt, quomodo ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? ex qua si emanassent, non mutari profecto ad peiora potuissent, si uero mutati sunt, non emanarunt certe ab impassibili natura. Quod si neque à superiore natura defluxu quodam emanasse ipsos ratione confiteri cogimur, nec à corporum materia productos, sequitur non genitos esse, & sic ad corporum naturam non genitam, tertiam quandam naturam absque ortu cum deo uniuersi collocare uidetur, ita non erit sibi deus creator ac pater omnium. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit.

Caput X.

Nunc de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cum immortalē Hebræis similiter scripserit, ac ad dei similitudinem formatam putauerit, substantiam eius tamen ex indiuisibili constare contendit. Dicit enim in Timæo, generatione atque uirtute priorem corpore, quasi dominam animam esse productam hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit, quæ semper eodem modo se habet & diuisibili, tertiam quandam substantiam inter hæc extrema constituit, & quod multo peius est, diuinam illam incorpoream rationalem deorum similem animam ad asinos, iupos, formicas, apes, ceterasque bestias descendere asserit, & huic opinioni absque demonstratione aliqua ceteros adherere hortatur. Vtique adeo inquit in libro de anima errant, quousque cupiditate corporis rursus corpori copulantur, et

Anima rationalis secundum Platonem migrat in corpora brutiora.

libus autem copulantur, quales mores prius in hac uita comprobantur. Nam que uentri atque turpitudini dedita fuerant, a sinorum & similibus bestiarum corpora ingrediuntur, que rapaces atque tyrannicæ luporum atque accipitrum corpora ingrediuntur, que populares fuerant, & uulgarem modestiam accipiunt am conuetudine communi, non philosophia & mente approbantur, uel formicarum, uel etiam hominum rursus accipiunt corpora. Et in Phædro ad idem inquit: Unde singule anime uenerunt ad decem usque annorum milia non reuertuntur, non enim alate pennate sunt ante hoc tempus, nisi sedulo philosophare fuerint, aut cum philosophia puerorum indulerint amoribus, iste autem ter deinceps, si hanc uitam elegerint, post mille annos circumuoluntur, et sic alate atque pennate, in tribus annorum milibus tandem perueniunt, alie uero postquam hanc uitam exierint, aut sub terra damnate puniuntur, aut in caeli aliquem locum leuate congruenter huic uitae conuertuntur, & post mille annos ad quamcunque uitam elegerint, utraque reuertuntur. Descendunt enim etiam in bestiarum corpora, & ex his alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica. Ab Orphei dicitur anima cygni uitam, mulieribus odio generis, quoniam a feminis occisus, nolebat femineum rursus uerum intrare, electam fuisse, sed cygnus ait, humanam uitam elegit. Hec cetera que huiusmodi scribens, non Hebræos, sed Aegyptios in hoc fuit secutus, quod certe non fecisset, si ueritatis esset amicus, quam falsitatem non grauare mur refutare, si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi diffidet, relinquatur. Nam ut alibi ostendimus, impias animas apud inferos eternaliter puniri scribit. Et ex his que modo diximus, ex sententia sua corpus eligere afferit, piæ autem in sempiterna in insulas beatorum profectas feliciter uiuere, in alijs & in Gorgia scripsit: Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum contemnendum potius est, quam refutandum. Illa uero sua opinio, qua rationalem animam ex diuina & ex passiuâ quadam atque irrationali compositam esse arbitratur, a multis etiam Platonis præta neglecta est. Seuerus enim Platonius in libro de anima his uerbis hanc positionem Platonis aggreditur. Si ex passibili atque impassibili substantia diuinitus anima constituta est, quasi ex albo & nigro, medius quidam color, necesse est tempore disseparari & extrema a se penitus dissolui. Quare non immortalis, sed mortalis anima erit, conceditur enim quæcunque natura sine contrario non sunt, spacio tandem temporis disseparari. Si ergo anima quoque ex impassibili atque passibili substantia facta est, necesse est quemadmodum siccum ab humido, calidum a frigido, leue a graui, dulce ab amaro, album a nigro, sic & ipsam tempore distrahi, soluta contrariorum compagine, cum unum quodque ad naturam suam necessario tendat. An non uidemus quod graue est, quamuis a leui ore uictum eleuetur, deferri tamen & ascendendi tarditatem atque difficultatem leuiori coniunctione afferri sua? ac similiter leue quamuis deferri cogatur, ad superiora tamen nititur? Quæcunque enim a duobus contrarijs coniuncta sunt, impossibile est eodem modo semper manere. Sed non est certe anima ex duobus contrarijs composita, sed simplex natura atque incorporea, unde Plato recte immortalem eam putauit. Verum quoniam ex anima & corpore constare hominem ab omnibus dicitur, ac passiones que nobis sponte, contraque accidunt, anime passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti, possibilem substantiam eius corporalem mortalemque opinati sunt. Plato uero impossibile eius nature possibilem substantiam annectere coactus est. Quod autem aliter se res habet, a uirtutibus ipsius anime actiuis conabor ostendere. Hec de anima sufficiant.

Quod

Plato secutus Aegyptiorum errorem.

Quod non recte de celo Plato senserit.

Cap. XI.

De celo uero ac Stellis, quamuis a patre omnium Hebræis similiter productas asserat quasi deos, tamen celestes cunctas colendas consulit, sic in Epimenide dicens. Coelum inquit sicut omnes alios demones atque deos honorare oportet, & uota ipsi apprimere facere. Et post pauca: Deos uisibiles maximos, colendissimos, perspicacissimos, ac omnino primos stellarum naturam dicendum est, deinde demones colendi sunt. Quomodo autem si hec omnia facta sunt, ut ipse alibi restatur, sicut in superioribus diximus, deorum cultu honoranda sunt? cum ille solus creator omnium secundum ueritatem scripturæ autoritatem colendus sit? Hec perstringere placuit, ut uideas quæ rectissime a nobis Hebræorum scripturam Platonis philosophia prepositam esse. Ex his autem, que nos scripsimus, facile unusquisque cetera comperiet, que tetigimus, non ut Platonem accusemus, quem summopere admiramur, sed ut ostendamus quæto ipse distet a Mosaica & prophetica ueritate. Nam si quis accusare uellet, multa certe in eo inuenire posset, qualia sunt que de mulieribus in libris de republica scripsit.

Que de mulieribus senserit Plato.

Cap. XII.

Quorum nonnulla referre alienum non est, Forsan, inquit, si quid præter consuetudinem dixerò, ridiculum tibi uideatur. Quid enim inuisitatus quæ mulieres in gymnasijs nudas, nec solum iuuenes, sed etiam anus cum uiris luctantes uideret? Et subiungit: Si quis autem iridebit, quoniam gratia uirtutis nude mulieres exerceantur, is quædam utilis sit, res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus præcepit. Lex enim in ea inquit, quecunque masculis tribuit, eadem etiam mulieribus exercitia tribuit, nec unquam ipse dixerim equitare, armaque mouere, ita uirorum esse, ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera Hebræorum disciplina quis non uiderit? Non enim non dico mulierum, sed nec uirorum quidem uiribus absque nutu diuino præclarissime res geruntur. Nisi enim deus inquit edificauerit domum, inuani laborauerunt qui edificat eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Mirabilis autem ille philosophus, in gymnica mulieres certamina deducere non ueretur, Mulieres inquit adolescentulæ nude, cursu & equis certent. Quæ uero quartumdecimum annum excesserint, amictu conuenienti uestitæ, in certamine rursus descendant. In alijs quoque certaminibus, que ad uiros spectant, ut in luctatione & iactu lapidum, in arcu & funda, & similibus, non uiros solum, sed etiam mulieres adhibere præcipit. In solennitatibus etiam nudas in sexto de legibus, adolescentulas cum nudis iuuenibus tripudij salire iussit. His illa que in libris de republica de cõmunitate mulierum dicta sunt, addenda mihi uidentur. Lex, inquit, ponenda est, ut mulieres uiris omnibus communes sint, nullaque cum uno solummodo habitare possit, hoc enim modo filij quoque communes putabuntur, nec pater filium suum, nec filius patrem cognoscet. Et post pauca: Non tamen quibusuis mulieres communiter subiicimus, sed potestati principum totam rem committendam arbitramur, ut quemadmodum pecunias publicas digne distribuunt, sic mulieres quoque fortibus uiris, & utriusque dignitate tribuant. Multa huiusmodi sunt apud eum, imò multo etiam turpiora, que negligenda potius, quam scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana, quamuis præcipui philosophi a mente Mosaica, que diuinitus docebatur, apertius uideas, leges Platonis de Cæde cum Mosaicis conferas.

Mulieribus omnibus uiris communes.

Leges aliquæ Platonis.

Caput XIII.

Quodcumque inquit, deus de furto & de fure dixerit, id diligenter civitas oraculum dei secuta faciat. Et siquidem liber aliquis iudicium fecerit, gloriam virtutis assequatur, si vero sciens non dixerit, infamis esto. Servus si quid induxerit, publice domino eius pecunia referatur, ipse autem liber sit, si vero sciuerit & obtulerit, morte supplicium luat. Morte crudelissime (iudicio quidem meo) non indigentem puniri precipit, cum eos quæ furta homicidia quæ commiserunt, uiuere patiat, ac a domino interfici seruū pro nihilo putet. Purgetur inquit si quis seruum suum occiderit, si uero ira concitatus alienum obrunauerit, duplum domino reddat. Si quis autem liberum hominem non præmeditatione atque insidijs, sed repente ira commotus interemerit, cum ea fecerit, quæ illi faciunda sunt. Qui absque ira occiderit, duobus ad dominandam iram exulet annis. Qui uero insidijs hominem excepit, hic & alia similiter faciat, & exulet non duobus, sed tribus annis. Quod si post exilium rursus hominem interfecerit, perpetuo exulet: Parentes si filium uel filiam interfecerint, tribus exulent annis. Cumque redierint, conuersari iure simul non permittantur. Vir autem si uxorem, aut è conuerso necauerit, triennio similiter exulet, cumque redierit, cum liberis suis non conuersetur. Frater si fratrem, aut soror si sororem, similiter. Quod si frater in defensione principis fratrem quasi hostem interfecerit, mundus sit. Similiter quicumque aliquis se ipsum defendendo trucidauerit, mundus sit, præterquam seruus pro defensione sua liberum interfecerit, de quo ea statuimus, quæ de parricida, qui parentes scilicet interfecerit, dicta sunt. Hæc si Mosaycis conferras, humana uidebuntur ad diuina conferri. Si quis inquit percussit sponte hominem, & percussus decesserit, morte moriatur, si uero non sponte percussit, loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atque insidijs hominem interfecerit, etiam ab altari si illo refugerit, ad mortem rapiatur. Qui patrem aut matrem uerberat, moriatur. Si quis in iurgio lapide aut pugno percussit hominem, si homo non morietur, damnum & medicamenta restituet qui percussit. Si seruus aut serua in manibus domini dum ab eo uerberetur interierit, ultione dominus uindictabitur, si uero diem unum uel duos superuixerit, non uindictabitur, argentum enim eius est. Si quis serui aut seruæ oculum eruerit, libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moses. Illa etiam non est ab re audire, quæ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis, inquit, ficus aut uuam absque consensu patroni acceperit, quoniam quæ sua non sunt accepit, damnetur. Quod si seruus quispiam fecerit per singulas ficus atque racemos, equalia numero uulnera patiat. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi modo uicissim, atque cognosce quæ humanissime atque diuine Moses. Si intro ueris, inquit, in uineam proximi, comedes uuam & implebis animam tuam nihil autem exportabis. Et rursus: Si in messem proximi tui ueneris, non immittas falcem, sed spicas in manibus tuis colligas, si metendo manipulum oblitus fueris, in agro non reuerteris ad accipiendum, inopi relinquis, ut benedicat tibi dominus deus tuus, in uindemia non reuerteris ad uindemiandum iterum, inopi erit si quid relictum est. Innumerabilia in Platone sunt, quæ reprehendi possunt, sed ea quæ dicta sunt satis multa esse opinor ad ostendendum iure nobis Iudaica

Platonis anteferri.

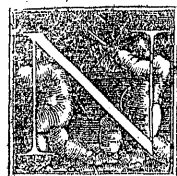
EVSEBII

Exodi 21. hæc
præcepta pro
maiori parte
scribuntur.

EVSEBII PAM.

PHILI LIBER DECIMVS QVARTVS.

Nunc aliorum quoque philosophorum sectas, imò uero magis compendiose ponamus, quorum errores non à me ipsis sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognosces, quos quando inter se, aut cum alijs comparo, non facile negauerim, illos claros fuisse uiros. Quando uero Hebræorum Theologis atque philosophis comparo, & doctrinam doctrinæ illorum consero, caduca & friuola omnia quæ philosophi excogitarunt, mihi uidentur. Nec mirum, illa diuinitus adita sunt, hæc humanitus.

Quod omnes inter se philosophi repugnant, contra quod nostri omnes concordant. Caput I.

Ideo ut non simus accusandi, si Græcorum doctrinam despiciamus, & Hebræorum scripturam amplectimur. Nam operæ precium est ad hanc præparationem euangelicam diuersas atque inter se contrarias multarum in philosophia heresum opiniones uidere, ipsosque philosophos uerbis ambitiose sibi ipsis pugnantes. Plato enim ille omnes qui ante ipsum fuerunt, reprehendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alij increparunt, & ipsi peripateticos persecuti sunt, & peripatetici rursus eos nihil scire, nihilque dicere putabant. Stoici ab alijs deridentur, & ipsi cæteris illudere non uerentur, ita ut iam non lingua & calamo solum, uerum etiam manibus prælium geratur. His Pyrronem, Aristippum, Metrodotum, Protagoram, Xenophanem, Permenidemque addemus, nec uoluptatis defensores Epicurum prætermittamus, hos omnes ita redarguemus, ut alterius armis in alterum utamur. Sic enim inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur, non dico hæc quia Græcos odio habeam, aut quia eloquentiam eorum contemnam, sed quia falso accusari reprehendique me uideo, quod falsam ac fabulosam Hebræorum scripturam elegimus. Quomodo enim falsa est Hebræorum doctrina, qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam, & pietatem, & inuenerunt, & intemeratam conseruauerunt: qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his, quæ summi uiri scriptis ediderunt. Principio enim sapientissimus ille Moses, quem omnibus Græcis multo antiquiorem in superioribus demonstraui, nihil omnino ex his mutauit, quæ sincera suorum maiorum Theologia tradidit, præterquam quod uiuendi disciplinam temporibus atque hominibus illis congruam diuinitus sanxit, & qui multis seculis post eum uixerunt prophetæ, nec unicum quidem uerbum, aut Mosaicæ legi aut Theologia præcorum à Mose cõscriptæ, incõgruens minusque cõsentaneum dixisse inueniunt. Christiana quoque ueritas à scriptura Iudæorum profecta ita ei cõgrua sit, si recte intelligit, ut nulla repugnantiæ excogitari possit. Talia igitur nostra sunt, una

In scriptura ueteris & noui testamenti nulla discordia.

sunt, una sententiā, una uoce à primis, qui ante Mosē fuerunt, à medijs qui fuerunt, à Mosē usq; ad Christum rutilarunt, à nouissimis discipulis dico Christi, qui ueram pietatem, id est, Saluatoris nostri doctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ædiderunt, prædicantur ac confirmantur, uniuersumq; orbem magis indies florentem fide conspicimus, nec imperatorū edicta, nec hostium infidē, nec inimicorum gladij præuolū potuerunt. Gentium uerò præclara illa philosophia, quem unquam fructum, produxit? Nam quemadmodū qui ante Platonem fuerunt, ab ipso derideantur, mox ipsius Platonis uerbis audies, Protagoram enim, Heraclitum, Empedoclem, & Parmenidem idcirco redarguit, quia dissidentes inter se manifeste uidentur, quāuis Protagoras omnino impius, qui nullum esse deum opinatus est. Sic enim in libro de dijs ædito ab eo statim incepit. Nescio inquit si dij sint, nec qualis forma sint cognoscere possum. Democritus uerò qui Protagoram docuit principia rerum, inane ac plenum esse dicebat, plenum ens & solidum uocabat, inane uerò ac uacuum nō ens, asseritq; nō magis ipsum ens esse q̄ non ens. Ab æterno enim, inquit, in uacuo continē atq; uelociter entia mouentur. Heraclitus uerò principia rerum ignem putauit, ex quo uniuersa fieri, & in quem resoluti uicissim arbitratus est, tempusq; resolutionis omnium in ignem determinatū esse ait, & generationis ex eo similiter. Si omnes cuncta moueri asseruerunt. Parmenides autem Elea, unum esse uniuersum affirmat, nō genitum, neq; mobile, pilæ quoq; figura conglobatum. Hunc Melissus audiuit, ac eum in omnibus sequit̄ de quibus omnibus hæc Plato in Theeteto conscripsit. Ex differentia, inquit, ex motu, & ex mixtura adinuicē omnia fiunt quæ esse dicimus, nō recte appellantes, nunquā enim aliquid est, sed semper fit, & de hoc omnes philosophi præter Parmenidē cōueniunt, Protagoras dico Heraclitus, Empedocles, & utriusq; poetæ summi Poetæ, comædiæ quidē Epicharmus, Homerus aut̄ tragædiæ, qui cū oceanum generationē dicat deorū, omnia fluxu, atq; motu producta esse uoluit. Et paulo post Heraclitij ait, qui in Epheso Ioniatq; philosophari uidentur nullo modo curant quiete aliquid interrogare, ac respondere, & si quid ab eis quæsiueris ænigmata, quædā uerba quasi sagittas ex arcu proiciunt, quorum si rationem quandam, aut significationem quæsiueris, alio percutieris ænigmate, nec quicquam cum eis efficere poteris, quippe nec ipsi secum firmi unquam aliquid dicunt, imò id apprime studere uidentur, ne quid certi, aut in uerbis, aut in animis eorum insit. Et subiicit: Ab istis igitur nihil unquam discemus, sed ipsi nos consideremus, quod ab antiquioribus accepimus, occultius ab illis ac poetice dictum, quod oceanus & fluxus generatio rerū est, quia nulla res prorsus stet atque quiescat. Quod posteriores apertius aded dixerunt, ut iam etiam coriarij fabri que omnes recte se tenere philosophiam putent, liberatq; ab errore uideantur, quia falsum esse cognoscant, aliās rerum quiescere, aliās moueri, omnia enim moueri à præclaris illis philosophis didicerunt, quos magnis laudibus prosequuntur. Ferè autem oblitus sum d̄ Theodore illorum, qui uniuersum immobile esse contendunt. Melissus enim & Parmenides & quicunq; eos sequunt̄ spernētes illos, stare omnia quiescereq; affirmāt. Ipsum em̄ inquit uniuersum nō habet locū in se ipso, quo moueatur. Quid igit̄ nos in medio istorū intercepti d̄ amice dicemus: nisi magno animo defensi effugiemus, quemadmodum in palestra nonnulli intercepti, alij ab alijs simul tracti pereunt. Sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt. Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursum, quæ de prioribus philosophis in Sophista scripsit. Facilia quædā Parmenides inquit locutus est, & quicunq; de prioribus iudicare de entibus

ibus, quot, & quæ sint uoluerunt, fabulam quandam quasi pueris nobis narra re mihi uiderunt, alius enim tria entia dicit esse, & modo inter se pugnare, modo alterū ab altero fieri cōiunctiones quoq; partus & educationes quasi filiorum cōfingit, alius duo faciens, humidū uidelicet atq; siccum, aut calidum & frigidum in unum copulat & producit. Genus autē Eleaticū à Xenophane, & ante ipsum incipiens, omnia unū esse affirmat. Iades uerò quidā muscū Siciliæ cōiungendum ita putarunt, ut dicerent ens & unū & multa esse, sed amicitia & inimicitia differre. Distractū enim ens semper aiunt ferri per contentionē illi, qui intensiores musas coluerunt, remissiores uerò sic semper se habere negarunt, sed modo quidē unum esse aiunt uniuersum ex uirtute. Veneris amicū sibi atq; cōueniens, modo autē multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionē repugnet. Et post pauca: Quidā autē, inquit sunt, inter quos Gigantū bellum assiduū gerit, alij enim quicquid manibus cōprehenditur, tactuq; sentitur, id solum esse cōtendunt, corpus atq; substantiā idē omnino esse affirmātes. Alij eis illudunt, qui separatas à corpore substantias esse asserunt, dicunt em̄ quidā, intelligibiles atq; incorporeas species uerā esse substantiā. His alijsq; huiusmodi uerbis, omnes qui ante ipsum fuerūt Plato deridet. Qualē em̄ ipse de rebus opinionē habuit, in superioribus explanauimus, cū à Iudaica ipsū scriptura accepisse plurima probauerimus. Sed successores etiā eius in mediū adducamus.

De successione Platonica.

Capit. 11.

Platonem igitur ferunt in Academia primum docuisse, ac idē & Academicam philosophiā uocitatā fuisse. Post illum uerò Speusippum ex sorore nepotem Platonis, deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscepisse, qui post mortem Platonis nouis opinionibus illic Academiā repleverunt. Ita sincera Platonis doctrina unā cum eo extincta, cōtentiones nanq; ac pugnae post eum inter philosophos coortæ, usq; ad hodiernū diem maximopere uigent. Paucissimi enim, imò uerò duo, uel ad summum tres in tanto spacio tēporis ueri Platonici sunt reperti, nec tamen etiam ipsi ab adumbrata cauillatione omnino alieni. Polemoni Archefilaum aiunt successisse, qui fertur Platonica omnino philosophiam cōmutasse, nouamq; quandam constituisse, quoniam nihil comprehensibile sit, & in utraq; partem rationes æqualium sint uirium, sensus quoq; fallaces esse, rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud Hesiodicum.

Mens exlata laet homines haud cognita cuiquam,

Atq; ipsam secum dij detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Archefilaum autem Carneades atq; Clytomachus priorum philosophia contempta, tertiam instituerunt Academicam, quartam Philon & Acharnidas, quintam quoq; nonnulli dicunt Antiochum induxisse. Si quidem successores Platonis fuerūt, quorum philosophia qualisnam fuerit, si quis discere gliscit. Numenium audiat, qui in libro de dissensionē Academicorum à Platone hæc scripsit: Speusippus inquit Platonem, Xenocrates Speusippum, Polemon Xenocratem in Academia secutus est, qui in omnibus ferè mores Platonis & dogmata permutabant, præterquam quod hæc nobilis incomprehensibilitas nondum illos inuaserat, ita statim post illū, aut ignorantia, aut alia quadam de causa Platonis philosophiam contempserunt. Nolo enim amore Xenocratis id dicere, imò uerò Platonis gratia dicā, doleo nanq; quia philosophiam & uitam Platonis imitati nō sunt. Nam & si non erat melior magno illo Pythagora, forsitan tamen etiam peior nō fuerat, quem quidē Pythagora discipuli eius diligenter secuti, maiore doctori suo ac cumularunt honorem. Quā rem quamuis utinā nō fecissent, studiossimē imitari Epicurei sunt qui cum sapientē putarint Epicurum fuisse, multis post eum temporibus

Epicuri secta
temporibus

temporibus nihil penitus, aut illi, aut alter alteri contrarium dixerunt, sed impietatis crimine inquinatus uidetur, qui noui aliquid dicere audeat, ita magna quædam inter eos concordia est. Similis que est Epicuri secta disciplinæ ciuili, quippe cum sine seditione summo cōsensu sic agatur, ut unam mentem unamque sententiam habeat. Itaque firmiter atque concorditer Epicurum defendunt, ut etiam in posterum secuturi uideantur. Stoica uerò statim ab ipsis principijs factionibus plena nondum quieuerunt, suntque inter eos adeò diuisi, ut alij magis, alij minus se Stoicos esse fateantur. Plato autem Pythagoricus certè fuit, nec ignorabat Socrate tres deos posuisse imitatione Pythagore, quod & ipse secutus eo modo conscripsit, ut necessitate, nec clare dixerit, sed inter manifestum atque occultum sententiã suam cælaerit, non inuidia quadam neque maleuolentia, sed rerum dignitate cōmotus. Hoc igitur considerantes, sperare ipsum omnino debemus ab Aristotele atque Zenone, in quem Academia sua diuisa est, ab ea quoque ipsum distinguimus, ac ipsum in seipso considerantes, Pythagoreum appellamus. Sed nunc furiosissime, & huc & illuc, & totus, & per singula membra trahitur uir inter Pythagoram & Socratem medius. Sublimitatem namque illam Pythagore ad humanitatem deduxit, humile uerò atque deiecit. Cum Socratis ad grauitatem reduxit, ac ita Pythagora popularior atque cōmuniior, Socrate uerò grauior uisus est. Sed redeamus illo, unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Archefilaus & Zenon audiuerunt, quamuis Zenon, antequam Polemo doceret, Xenocratis etiam fuerat auditor, qui etiam Cratetem Cynicū in nonnullis imitatus est, sed Stilponē quoque et Heraclitios est secutus, nā cum Zeno & Archefilaus Polemona simul audirent, disputandi ambitione cōcitati, quotidie pugnabant, ita Zeno Heracliti, Stilponis, & Cratetis auxilio nixus, insignis pugnator à Stilpone factus, & austerus ab Heraclito, ex posterioribus Pyrrō, ex medijs Diodorus. Hic subtilitatis uel eloquentiam cœdauit, & modo hoc modo aliud dicens, hinc illo, & illinc huc facile tãquam nihil sciens uolebat, scire tamen multa eloquentiæ umbra uidebat, nec unquã fuit in eo, ut unū & idem bis diceret, nec putabat ingeniosi esse uiri in eisdem permanere. Cauillator igitur summus uocabatur, cū ita se his quæ dicebantur dare adaptareque semper fuerit præmeditatus, ut cū ipse nihil sciret, nec alios scire quicquã pateretur. Terrebat enim omnes turbabat que sophismatibus, gaudebatque ac gloriabatur cœditate illa mirifice, quia nihil turpe, nihil honestum, nihil bonū, nihil malū cognosceret, sed si quid primo turpe dixerat, repente cōmutatus, pluribus conabat rationibus, quæ prius astruxerat confutatare. Erat igitur Hydra capita sua proprio ense amputas, nec aliquid habens utile, nisi quod libenter & audiretur, & uideretur. Nā & facie benigna, & ore rotundo, & suauibus erat oculis præditus, quæ nõ repente arripuit, sed aptus ad hanc naturam, exercitatione quoque ab initio firmauit. Audiuit enim puer Theophrastum mitem uirum, nec à Cupidine alienum, quoniã formosissimus erat. Ipse postea Crantori fuit amatus, & Diodori cauillatoria naturæ commoditate breuissime secutus, Pyrronem quoque fuit imitatus, in cuius sententia quãuis Pyrronicus appellatus non sit, permansisse uidetur. Aperte namque Mnafeas, Philomelus, & Timon Sceptici suum ipsum, id est, Scepticum fuisse affirmant, uerum enim & falsum, & uerisimile, ipso quoque ut illi destrue-

bat.

bat. Pyrronicus igitur te, non nomine fuit, sed Crantoris pudore, à quo amabatur, nomine non re Academicus erat. Magna igitur pugna inter Archefilaum atque Xenonem fuit, & alter in alterum & dicendo, & scribendo impudenter ferebantur, quamuis Zeno non melius faceret, quã Cophisidorus orator, qui cum grauius ferret Isocratem, quem audiebat Aristotele premi, dicebat scribebatque non in Aristotelem quidē, ut putabat, sed in Platonem à quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret, putaret autem, quoniam Platonem Aristoteles audierat Platonicum illum esse, bellum quidem indixerat Aristoteli, Platonem uerò & eius dogmata, quæ tamen nesciebat, reprobare conabatur, putans non Platonis dogmata, sed Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator non eum percutiebat, cui bellum indixerat, sed eum quo cum pacem habebat. Sic igitur & Zeno Archefilao pugnans, Platonem lacerabat, non enim erat forsitan nescius eorum quæ Archefilaus dicebat, Platonica uerò penitus ignorabat, ut à libris suis manifeste colligitur, ita quem non debebat, impudenter exagitabat, & quem debebat, minime tangebat. Et certè si Platonica non oppugnasset dogmata, bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit, utinam autem nūquam mihi tantum sit ocium, ut ad huiusmodi res non ioco sed serio reuertar. Studēbat igitur Zeno Archefilai omnia dicta refutare, ac maxime incomprehensibilitatem quibuscunque poterat argumentis aggrediebatur, quorum Archefilaus alia depellebat, alia succidebat, alia supplantabat: ita cōtradictentes deiciebat & auditores in stuporem uertebat facile putantes, non uerbum non operam, non passionem, non quicquam aliud esse magnum aut paruū, nisi quod Pitæo Archefilao uideretur, illi uero nil prorsus uidebatur, ne affirmabat quicquam, sed uerbis solummodo pronuncians terrebat. Lacydes autem quæ Archefilao successit, Oeconomicus appellatus, quia rei familiaris magnam curam habebat, manibus cuncta proprijs negocia sua gerebat, non paupertate oppressus, nec seruis indigens sed quia, imò uerò causam uniusque per se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gratia breuiter perstringam, quo maximo argumento usus, nihil penitus ab hominibus comprehendī posse putauit. Solebat semper in seruorum absentia penu claudere, clauemque in loculo depositam obsignare, annulumque quo diligenter signauerat, subtili filo ligatum, per paruulum quoddam ianue foramē intro iniicere. Cum autem sibi aperiendum erat, retracto per filum annulo clauisque resignata, ac rursus simili modo & claudebat & aperiebat. Quam rem cum astutia seruorum percepisset, absente Lacyde aperientes claculum uniuersum penu, prout animus eorum ferebat, consumebant, exportabant, fundebant. Lacydes autem cum & signacula quæ fecerat integra inueniret, & annulum ut dimiserat, penu autē manifeste diminutum, putauit hoc illud esse, quod apud Archefilatum de incomprehensibilitate rerum, quod nihil uidere, nihil audire, nihil denique intelligere sincerè ac uerè possumus, audiuit disputari, malitia quoque seruorum nihil uerò cerni scireque possis ab ipso se audisse affirmabat. Quare cōfusus nõ Academicam, sed Stoicam apud seruos disciplinam profitebatur. Illi uerò Academicam incomprehensibilitatem ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes, aliter inquit in scholis disputamus, aliter domi uiuimus, disputationibus que ac schola neglectis, domum sedens obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hunc audiuere quidem multi, sed præcipuus omnium atque insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit autem ipsi Euander, post quem Carneades Academicus factus princeps gymnasij, tertiam constituit Academicam

mitam. Is Archesilai morem in disputando secutus est. Nam ad utramque partem ita dicebat, ut omnia quæ alijs afferbantur refutaret, incomprehensibilitatem tamen Archesilai non probauit. Non enim esse possibile dicebat hominem, ita in omnibus se retinere, ut nihil affirmet, esseque non paruum differentiam inter incertum & incomprehensibile, & cuncta quidem incomprehensibile esse, sed non incerta. Is Stoicarum quoque rationum non ignarus, ambitione magis quam ueritatis amore stoicam philosophiam perfequebatur. De quo Numenius hæc scripsit. Carneades inquit pugnandi morem Archesilai renouauit omnibus contradicens, & hoc atque illud nunc affirmando, nunc negando, uolubilitate orationis omnia distrahens, cumque rem nactus esset grauiorem, ut maximus atque uehemens amnis, fluxu orationis, atque uorticibus contradicentes obruebat, ita ceteros quidem nonnunquam uel argumento rum seducebat, ipse uero seipsum, quod in Archesilao non erat, recte intelligebat, quippe multo prius ille se ipsum quam auditores decipiebat, Carneades uero & permulcebat & depopulabatur, nam furta quidem occulte, latrocinia uero aperte irruens faciebat, modo dolo, modo ut etiã præparatos, præmeditados etiam homines confundebat, ita nullus ei resistere poterat, sed erant omnes quibus cum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit, Clytomacho Philon, de quo idem Numenius hæc perstrinxit. Philo cum Clytomacho successisset, nimia latitia confusus, quasi gratiam habens, quæ illi uisa fuerat confirmabat, amplificabatque, ac aduersus Stoicos cunctis uiribus armabatur, sed temporis spacio ueritate rerum conuicta incomprehensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoque ipse ne transfuga uideretur, redargui magnopere cupiebat. Huic Antiochus in Academia successit, qui Stoicum Mnesarchum secutus, Philoni preceptor non paucis contradixit, & aliena dogmata in Academiam induxit. Hæc de successione Platonica ab ipsis, ut uides, philosophis tradita sunt. Considera igitur alius oro falsitatem dogmatum & pugnas philosophorum, qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint, nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt, sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat, quæ ipsos quoque philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisque philosophorum, quod ipse coniciebat de dijs
sequebatur. Cap. III.

Nihil enim ueri de dijs à prioribus acceperunt, sed suis cogitationibus coniectura ducti, de natura philosophantur, quod Porphyrius in epistola ad Aegyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit à dijs & demonibus bonis, de quibus plurima Græcorum philosophi dixerunt, sed quæ dixerunt coniecturis precipue nituntur. Et subiungit. Magna pugna de his uerbis apud nos est, humanis enim rationibus de bonis coniecimus, qui autem altiora hoc modo inuestigant, cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint, frustra philosophantur. Idem ipse in libro ad Boethum de animæ historia inquit. Communis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat, rationes uero, quæ à philosophis adducuntur, faciles refutati sunt. Nulla enim apud philosophos opinio propter contrarias rationes, quas facile contradicentes inueni-

inueniunt, firma esse uidetur, imò uerò etiam de his quæ oculis cernuntur, nihil esse confirmandum multi opinati sunt. Et in libro de Responsis, ipso Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse Græcos, & ab Aegyptijs, Chaldeis, & Hebraeis ueritatem, ut in superioribus diximus, conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes cõttemplimus & Hebraica scripturæ toto animo adhaeremus? Cur enim oportet nos philosophos audire, ac magni quicquam ab illis uelle discere, si coniecturis utuntur, & uarijs rationibus atque diuersis, in summam omnium dubitatione adducant, quod ut re ipsa uideas ipsorum philosophorum de principijs, de dijs, de uniuersi constitutione uarias, imò uerò contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ discipline nihil conferant ad pietatem.

Cap. III.

Siprius ostendero nihil Astrologiam, Arithmetiam, Geometriam, Musicamque (ipsi mathematicas disciplinasque uocant) quæque non ipsi inuenierunt, sed à Barbaris acceperunt, ad inueniendam, ut ipsi putant, ueritatem conferre. Nam si disciplinarum cognitio animum non formauerit, nullus recte philosophari, nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur, nos qui eas disciplinas non admiramur, pecudes esse arbitramur, nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa ostendit multos apud Græcos fuisse, innumerabiles apud Barbaros, qui quamuis has disciplinas optime tenuerint, nec deum tamen, nec recte uiuendi normam cognouerunt. Contra multos si ne illis pie simul atque sanctissime uiuuisse. Itaque Socratem, quem merito omnes admirantur, non magni has disciplinas fecisse, Xenophon in libro de dictis Socratis scribit: Docebat, inquit, quantum oporteat singularum rerum atque artium habere peritiam. Nam tantum Geometriæ studium consulebat, quantum sufficeret ad mensurationem agrorum ac distributionem, quod adeo facile dicebat esse, ut si quis diligenter animaduertat quam primum quantitatem agri cognouerit, mensurationem ignorare non possit. Reprobatur uero tantam eius rei curam ac studium, ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam enim utilitatem in illa speculatione uidere se asserbat, nec erat Geometriæ imperitus, sed à multis atque utilissimis studijs etiam hominis uitam ad alienarum considerationum studia deducere non oportere putabat. Similiter astronomiam quoque discendam consulebat, ut dies ac noctes, horas, & menses, & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum, & navigationes atque ciuitatis studias, multaque alia in nocte, aut in mense, aut in anno peraguntur, perutilis est. Eousque autem Astronomiam discere, quosque planetarum motus, & distantias eorum à terra comprehendas uehementer improbat. Nullam enim utilitatem etiam in hac re uidere dicebat, nec erat expertus omnium istorum. Sed cum longa tempora spacia desiderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere, & in his uitam contere. Omnino autem non esse curandum homini dicebat, ut per cœlestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt, cognitionem perquirat. Nec enim posse homines illa cognoscere, nec dijs gratum esse, si quæ illi occultarunt, ea tu diligenter inquiras, possitque facile ira deorum in insaniam Anaxagoræ cadere, qui cum cœlestium scientiam profiteretur, in id amentia incidit, ut Solem ignem penitus putaret, nec prospicere poterat facile nos ad ignem oculos erigere cum Solem respicere nequeamus, nec corpora hominum acriora fieri ab igne quemadmodum à Sole, nec cernebat omnia,

Quæ pars astronomie utilis est quæ inutilis.

quæ à terra germinantur, absq; solaribus radijs atq; calore cœlesti crescere nō posse, quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logica quoq; discendā ita consulebat, ut magnum eius studium multamq; operam improbareret. Hæc Socrates apud Xenophontem. Ipse autem Xenophō in quadam ad Aeschinē epistola, hæc de Platone ac de his qui naturalem scientiam profitebātur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana comprehendī non posse, quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere, quales autē sunt nec inuenire nobis possibile est, nec fas est querere, nec enim seruis conducit nec eis laudabile dixerim, si dominorum suorum consilia, nisi quantum ad ministerium suum pertinet, scrutari uoluerint. Quando enim d' Aeschine Socratem quispiam audiuit de cœlestibus aliquid corporibus diceret, aut ad subtiles linearum speculationes perdiscendas exhortari? Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percepisse, quotidie autem de fortitudine, de iustitia, de alijs uirtutibus differebat. Hæc nanq; bona hominū appellare solebat. Cætera uerò aut percipi ab hominibus non posse, aut nō longe à fabulis distare, Sophistarūq; ludis similia esse, hæc ille & cæteris cōsulebat, & ipse primus faciebat. Si ergo quibus Socrates non placuit, aut taceat, aut ad id quod æquum est redeant: Socrati enim uiuio sapientiā deus soli attestatus est. Qui uerò eum interfecerunt, pœnitentię stimulos effugere non potuerunt, isti autem bona Aegypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamauerunt, & solida socratis tenuitate contempta, tyrannidem coluerunt, & tenuissimam uitam dapibus Siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platonem occultius impugnabat. Socrates uerò apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica, musica, & astronomia ita loquitur, ut etiam Plato non multum illis attribuire uideatur.

Opiniones priscorum peri archon, id est, de principibus. Cap. V.

NErum ut facilius merito contemptam esse à nobis hæc inanem Græcorum philosophiam cognoscas, non grauabimur altius uarias atque diuersas, imò uerò inter se contrarias philosophorum opiniones repetere. Assumam autem ea à libro Plutarchi, quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septē sapientibus unus, principium rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incepisse, & ab eo Ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem iunior in Aegypto fuisse, & in Miletiū senior rediisse. Inductus autem fuit, ut ex aqua uniuersa primo esse diceret, & in aquam demum resolui, quia sperma omnium animalium origo humida substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri. Deinde quia herbae ac plantę uniuersę humido aluntur, & fructus ferunt, eius autem penuria languescunt ac decidunt. Tertio quia ignis stellarum atq; solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur, quam opinionem Homerus quoque approbare uidetur cum dicat Oceanum qui omnium sit origo, Anaximāder autem Milesius principium rerum infinitū esse afferebat, & ex hoc omnia primum oriri, & in hoc tadem deuenire, idcirco infinitos oriri mundos atque rursus corrumpi, infinitum autē esse dicit principium, ne quid desit, neue generatio terminetur. Errauit autem, quia non aperuit infinitum istud, aër ne an aqua sit, aut aliud quoddam corpus, errauit etiam, quia substantiam materiam dicens, efficientem causam deseruit, infinitum enim nihil aliud quam materia est, quę actu esse non potest, nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes

Quomodo ex huiusmodi cuncta prodierunt secundum Thalem.

menes uerò Milesius principium rerum aërem opinatus est, ex quo fieri cuncta, & in quem resolui contendit, animam enim nostram aërē esse ait, hic enim nos continet uniuersum etiam mundum spiritus & aër fouet, idem autem aër & spiritus apud eum est. Hic etiam errauit, quia ex informi ac simplici spiritu atq; aëre animalia posse cōstitui putauit, impossibile autem omnino est, principium rerum solum esse materiam, cum necesse sit efficientem causam ponere, non enim ex argento aut ligno aut aëre uasculum unquam fiet, nisi artifex fecerit. Heraclitus uerò & Hippasus Metapontinus ignem esse principium putarunt, quo extincto cætera gignuntur, cuius solidiorem in partem se contritam atque constipatam terram fieri, terram porro ab igne resolutam in aqua uerti, & exhalationes aquarum in aërem transire. Rursus autem uniuersa corpora mundumq; ipsum ignis ardore corrumpi. Principium igitur ignis est, inquit, quia in eo sunt omnia, & in eum demum resoluuntur. Democritus, quem Epicurus sequitur, principium rerum asserit corpuscula quædam minutissima, quas athomos appellat ratione cognoscibiles, solidas, non generabiles nec corruptibiles, omni fractura superiores, quę alterari non possunt. Has in uacuo, & per uacuum moueri asserit, quod infinitū esse opinatur. Athomos quoque ipsas infinitas numero dicit, quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritum. Epicurus autem pondus etiam adiecit, non enim mouebuntur, inquit, nisi pōdere deferantur. Figuras porro athomorum nec infinitas, & eiusmodi esse asserūt, ut frangi non possint. Athomos enim dicta est, nō quia minima sit, sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autem esse dicūt, quia uacuum atq; unitas elementa sunt. Empedocles uerò Agrigētinus quatuor elementa ignem uidelicet aërem, aquam & terram principia ponit, duas etiā uirtutes amicitiam atque litem, & amicitiam quidem coniungere, litem uerò distinguere. Hęc sunt primorum philosophorum discrepantia, ista sunt de principijs illorum inanes opiniones, nō enim deum creatorem, nec deos omnino, aut incorporeas & irracionales substantias, nec illud quod supra sensum, sed in principiorum numero acceperunt. Primus autem Græcorum omnium Anaxagoras, fertur intellectum rerum omnium causam asseruisse, qui philosophādi amore agros suos dicitur incultos reliquisse. Is primus efficientem causam rationalem arbitratus est, confusa enim omnia simul fuerunt, sed intellectus a confusione in ordinem ea redegit. Admiratione uerò dignum est, quod ita dicentem parum defuit, quin Athenienses lapidibus obruerent, quia uidelicet aion Solem, sed Solis creatorem uenerabatur. Is etsi rebus omnibus intellectum proposuit, non tamen consequenter ubiq; seruauit. Vnde Socrates apud Platonem de anima, uehementer eum inculsat. Cum legissem, inquit, Anaxagoram dicentem omnium causam esse intellectum magna letitia perfructus, putauit magis iam me Anaxagoram inuenisse, qui mihi diceret omnia optimè ab intellectu esse disposita, & à quo discere possem, utrum terra rotunda, an triangularis sit, causam enim asserere ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius, & quia optimum est talem terram esse, & si in medio ipsum diceret, illico exponeret, quia optimum est in medio sitam esse, ac eodem modo de Sole, Luna, & de uelocitate ipsorum, & de alijs singulis, quod optimum sit alia pati, alia facere que patiuntur & faciunt, non enim alia causa quā optima reddi potest, si à ratione atq; ab intellectu disposita sunt. Magno igitur gaudio sepe libros eius perlegi, & progressus aërem, aquam, ignem, cæteraq; huiusmodi asserere Anaxagoram uidens, eisq; causas rerum attribuire, nec intellectui ac rationi aliquid attribuire, magna de spe decidi. Simillimum enim mihi face

Quatuor elementa principia rerum.

re uidebatur, ac si quis diceret omnia intellectu, atq; ratione Socrate fieri. Deinde cum reddere causam uellet quare hic sedeam, responderet, quia corpus meum ossibus atq; nervis constat, cum ossa articulos coniunctionesq; habeant nervis colligatas, & nervi trahi atq; retrahi soleant, facti hoc modo corpus facile posse, quia de causa fit ut sedeam, non enim uera causa redditur, sed quia uidelicet eum Athenienses mortis crimine condemnarunt, & mihi iustus uisum est, sententiam hanc subire, idcirco expectans hic sedeo, nam per carnem nisi hoc esset, si fugere mihi melius uisum esset, hæc ossa & isti nervi Megaræ & in Boëtia essent. Si quis uero contendat, non posse me quam mihi optima uidentur, absq; nervis & ossibus cæterisque huiusmodi efficere, uere quidem dicit, per hæc enim facio, ratio autem eorum, quæ intellectu fiunt, non hæc sed melioris, aut certe optimi est. Et post pauca: Ita & terræ alius reuolutione cælorum in medio depelli, alius propter latitudinem suam ab aëre sustineri, quod autem melius sit in medio sitam esse ne querunt quidem. Est autem quod omnia ligat, & bonum ipsum, quod nescio quomodo omnes negligunt. Hæc Socrates. Anaxagoræ autem successit Archelaus, quem Socrates audiuit. Præterea & Xenophanes, & Pythagoras, qui Anaxagoræ temporibus floruerunt, de æternitate dei, & de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones Philosophorum de Dijs. Cap. vi.

Nunc uideamus quales opiniones de Dijs philosophi habuerunt. Plutarchus sic in libro prædicto scribit: Nonnulli philosophorum, inquit, ueluti Diagoras, Milesius, & Theodoros Cyrenæicus, & Eumerus Egiata, & Calimachus nullo modo deos asserunt. Euripides etiam tragicus, quamuis Ariopagitarum formidine non omnino se aperuerit, Sisyphum tamē induxit, quasi huius opinionis protectorem, & quibuscunque potuit rationibus, sententiam eius tutatus est, & Anaxagoram qui una stetit corpora confuse primo affirmavit, Deinde a deo in ordinem distincta, & Platonem qui non stetit sed inordinate mota fuisse primo dixit, Deinde a deo in ordinem redacta reprehendit, qui dixerunt deo de his inferioribus curam esse, Beatum enim illud animal, atque incorruptibile inquit omni bono repletum, & omnis mali expers ad beatitudinem suam conuersum res humanas non animaduertit, miserum enim esset si fabri, aut operarij more ad huiusmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus, quem dicunt ante ordinationem totius, aut dormiebat inquit, aut uigilabat, aut si neutrum uerum est, nec erat omnino. Si ergo dormiebat a seculo mortuum fuisse necesse est. Sempiternus enim somnus mors est, Deus autem nec somni nec mortis particeps est. Sin uero uigilabat, aut perfectam beatitudinem habuit, aut mancā atq; imperfectam. Si perfectā, nullius rei indigebat, quare nec ad nouam rerum productionem descendisse ipsum uerisimile sit. Sin autem mancā beatitudo affuerat, quomodo uere dici deus potest, cui quicquid ab fuisse conceditur. Ad hæc quomodo si diuinitus humana gubernantur, & boni uexantur, & mali feliciter uiuunt. Thales mundum deum esse asserit. Democritus mundi animam ait deum esse, & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principijs unitatem deum & bonum, unitatemq; esse unius naturam intellectum uidelicet ipsum, dualitatem uero demonem esse ac malum, in qua materialis est multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme, quod uere ens atq; bonum est, hæc autem uocabula ad intellectum omnia spectare. Deus igitur intellectus est, & species separabilis, id est, procul ab omni materia, & nulli passibili coniuncta. Aristoteles supremum deum, separabilem speciem uniuersæ

Sempiternus somnus mors est.

ueris spheræ insidentem. Sphæram autem corpus æthereum, quod ipse quintum appellat. Quod cum per multas sphæras diuidatur natura coniunctas & ratione separatas, unamquancq; sphærarum compositam ex anima & corpore animal esse arbitratur, & corpus quidem, ut diximus, cum æthereum sit circulariter moueri, animam uero quamuis per se sit immobilis, ipsam tamen motus causam esse. Stotici deum artificiosum ignem atque intellectualem esse asserunt uia ratione quæ ad generationem mundi progredientem, qui mundus omnes spermaticas rationes quibus singula secundum fata gignuntur in se continet. Deum autem spiritum esse per uniuersum mundum penetrantem, diuersis nominibus appellatum secundum rerum per quas transit diuersitatem, mundum etiam deum esse & stellas & terram, supremum autem omnium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hominum formā habere, quamuis non sensu propter tenuitatem nature, sed ratione percipiuntur. Quatuor deinde incorruptibiles ponit naturas atomos, uacuum, infinitum, similitudines, quas quidem naturas similitum partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram, atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem. Quare antiquissimis temporibus, ut Phœnices, & Aegyptij, qui ut ostēdimus, non incorporeas quasdam uirtutes, sed mortales uiros ut deos colebant. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Stotiorum opinio de deo.

Aduersus eos qui sensum tollunt, inutilem esse dicentes ad cognitionem. Cap. vii.

Nerum quoniam alij philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabantur, alij contra rationi solummodo credendum, & sensum omnino abiiciendum dicebant, non est inutile quid aduersus istos Aristoteles in octauo de philosophia cōscripsit, perstringere. Multi inquit rationem solummodo sequentes, sensum ac phantasmā omnino abiiciebant, ut Xenophanes Colophonius, & Parmenides Eleata, & Zeno, & Milesius de antiquioribus, de iunioribus autem Stilpo & Megarici, qui dicebant unum esse quod est, & quod diuersum esse uidetur, diuersum non esse, nec gigni quicquam, nec corrumpi, nec moueri penitus, aduersus quos quamuis in philosophia multa dicantur, tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis est, indigemus tamen sensu quemadmodum & corpore. Nam & sensus natura de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur, & qui sentit quod patitur, eam passionē profectō cognoscit. Sensus igitur cognitio quædam est. Præterea si sentiri pati quoddam est, & omne quod patitur, ab aliquo patitur omnino diuersum aliudq; quod facit est, ab eo quod patitur, ut color & sonus: sensu. Deinde ipsum ens unū nouerat, sed nec immobile, sensus enim motus quidā est, quomodo autē si nihil ad cognitionem conferunt, nullus est, quin nollet secundum naturam sibi sensus esse depositos, omnes enim integritatem sensuum organorumq; suauitatem desiderāt, qui melius ita de sensibilibus iudicant. Quare natura duce tantus nobis amor inest, ut nullus non insanus unum sensum pro omnibus bonis que uocantur externa, uellet commutare. Cur autem si nihil sensibus egeant, non erunt oculos, nec auditum destruant, ut opere ostēdant ueram esse doctrinam suam. Nunc uero uerbis quidem eos uituperant, re autem maxime omnium utuntur. Mellissus enim cum sensibilia nihil esse uelit ostēdere, per sensibilia hoc ipsum efficere conat. Si enim terra est inquit, & aër, & ignis, & ferrum, & aurū & aliud uiuens, aliud mortuum, aliud nigrum, aliud album, cæteraq; omnia quæ uere esse homines credūt,

fietiam nos recte uidemus, audiamus, atque sentimus, ens quoque tale quid esset, profecto quale nobis primo uisum est, neque transmutaretur, nec aliud ex alio fieret, sed sibi ipsi simile permaneret. Nunc uero cum dicamus, recte sentire uidetur nobis quod calidum est in frigidum, & frigidum in calidum, similiter & molle in durum, atque e contra permutari. Merito igitur posset quispiam percunctari, nonne igitur calidum in frigidum transmutari, ceteraque huius sensu cognouistis. Sed rationes opinionestque istorum iam ita explosæ sunt, ut nec dictæ quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophantur, qui & sensum, & rationem, & cognitionem rerum suscipiunt. Hinc Aristoteles Xenophanem & eius similes uexauit. Xenophanem autem Protagoras & Nessas audierunt, Nessam Metrodorus, Metrodorum Diogenes, Diogenem Anaxarchus, Anaxarchum Pyrrho, à quo Sceptici philosophi appellati sunt, qui nec sensu, nec ratione quicquam posse comprehendere docentes, magno risu omnium explorati sunt.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS DE PRÆPARATIONE EVANGELICA LIBRI VLTIMI
F I N I S .

CLARISSIMO

213
CLARISSIMO IV
RISCONSULTO ALBERTO VONICO TARVISANO
Hieronymus Bononius.

Agna Alberte clarissime, ac rerum dignarum studiosissime, priscos homines causarum solertissimos indagatores obductos, teterrimæ caligine cæcitatibus in ueritate diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo, quibusdam nephandissimæ impietatis assertoribus, deos omnino pertinaciter esse negantibus, ut Diagoras & Protagoras, nonnullis, essent nec ne, inconstanter dubitantibus, ut Pythagoras Damius, aliquibus deos quidem esse fatentibus, res tamen humanas & terrena negocia non respicere, ut Epicurus, alijs & esse quidem, & mortalium curam gerere existimantibus, sicuti diuinus Plato, tãtus autem inter hos ipsos error in questione ueri, tanta ceremoniarum, rituum, mysteriorum uarietas fuit, ut nulla hominum omnino ætas fuerit, quæ in diuinarum rerum sententia non multum inter se ipsa dissiderit, Aegyptijs Osirin, Isim, atque animalia quadam abiectissima adorantibus, Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colentibus, Romanis Martem, Vestam, Quirinum, ac quosdam priuatos deos uenerantibus. Atque hæc quidem multiplex confusio per multum temporis in toto ferme terrarum orbe perseverauit usque ad Saluatoris aduentum. Tum uero cæcitati mortalium lumē saluberrimæ pietatis ab illa perniciosissima impietatis nostre traductione lux oboriri cœpit, tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde uarijs mundi regionibus Apostolici præcones euangelica prædicatione omnes gentes, omnes nationes illustrarunt, ut eorum uerè fuerit uaticinatus propheta, in omnem terram sonum exisse, & uerba in fines orbis terre. Viri tũ doctissimi uereque philosophi dei optimi maximi, qui sola sapientia est, amatores tanquam sydera coruscantia passim emicuerunt. Hinc apud Latinos lacteo eloquentiæ fonte manans Lactantius Cælius, trium linguarum optimus interpres, uitæque sanctimoniam probatissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus, immortalis Ambrosius, uigilantissimus Gregorius elegantissimis religionem nostram eloquijs illustrarunt, gentilitatis dæmonum insidiosorum astu diutius eluse, splendidissimo lumine ueritatis tenebras retexerunt, & male de ueritate ipsa sentientes, freno seueræ castigationis cõpescuerunt. Apud Græcos uero Athanasius, Basilus, Gregorius Nazianzenus, Ioannes Chrysostomus, Eusebius Pamphili, alijque permulti indefessi Christianorum dogmatum assertores summo opere claruerunt. licet diu limitibus Græciæ cõtenti dum per quietem licuit inter suos, hoc est Græcos homines Italiæ ignoti latuere. Deuentibus demum tota Græcia diuinis atrocissimorum hostium bellis, occupato infelicis prouinciæ disciplinarum matris imperio, direptis misere ciuitatibus, tota nobilitate atque uirtute Attica in Italia cõmigrante, clarissimi quoque autores, cum gentiles, tũ Christiani ad totam hospitalitatē diuertentes, studio doctissimorum interpretum, linguam Romanam didicerunt. Verum cum à plurimis in historiarum poematumue traductione fuerit hæctenus feliciter elaboratum, non minus grate utiliterque ab his qui res Christianas eligere maluerunt effectum est. Non enim Omnibonus Leoniceus uir singulari doctrina præditus, minus laudis cõsecutus est in Athanasio traducendo, quam

quam alius quispiam in quouis gentili opere, aut ipsemet in toto cōmentario-
rum infinitorum contextu. Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus præpa-
ratione Euangelica Eusebii in latinum uersa, minus gloriæ reportauit, quã rhe-
toricæ artis laboriosissimo opere ædito. Cuius quidem clarissimi operis dedi-
cati, Nicolao quinto pontifici maximo literarum toto orbe fugientium paren-
ti, quò ad superos unde nobis demissus fuerat intēpestiue redeunte, omnis do-
ctrinæ spes erepta est, cum copiam facere omnibus quæreremus, nec sat facile
inueniri posset exemplar, tu Alberte liberalissime, ex bibliotheca tua quã pre-
ciosissimis libris disciplinarum omnium liberalium refertã, in ornatissima do-
mo in modum atrij extructa, studiosissime sumptuosissimeque comparasti, no-
bis promptissime subuenisti. Vnde cum te iuuãte, imò causam primariam præ-
stante, germen utilissimi libri in angulis quibusdam abditis delitescens fue-
rit abunde propagatum, debemus non tantum nos officiosissima tuã probi-
tati, sed quicumq; optatissimi muneris prius cupidi propè languebant, immor-
tales gratias habebunt. Cumq; in eo diuersorum maleficientium opinioniones
insolubilibus argumentis confutatas, & fidem orthodoxam fundatissimis, &
rationibus stabilitam & confirmatam lectitabunt, non poterunt non tuę mu-
nificentia memínisse, nomē tuū æternę perennitatis monumento cōsecrantes.

EIVSDEM HIERONIMI CARMEN.

Eusebius graio tantum sermone loquebar
Nec poteram latijs utilis esse uiris
Cura Trapezuntii non est perpeffa Georgi
Ignotum tanti muneris esse bonum
Interpres latias solers aduexit in oras.
Et docuit lingua liberiore loqui
Errores igitur quisquis cognoscere priscos
Instructus uera religione cupis
Me lege diuinas Romana uoce docentem
Historias, grates soluere utriq; memor.

EVSEBII PAMPHI

LI CAESARIENSIS DE EVANGELICA DEMON
STRATIONE TOMVS SECVNDVS.

SANCTISSIMO

AC BEATISSIMO PATRI NOSTRO PAULO

III. Pontifici Maximo, Donatus Veronensis.

VVM Romā nuper rediisset Gibertus episcopus Veronen-
sis patronus quidē meus, tuā uerò sanctitatis, beatissime pa-
ter Paule III. humilimus cliens, seque domum recepisset, post
quā te in isto altissimo inter homines gradu fausse, felici-
terque collocatum uidit, tantam ex ea re conceptam lætitiā
præ se ferebat, ut nulla maiore quisquā uia de re affici posse
uideretur. Sic enim homo reipublice Christianæ amantissi-
mus perspiciebat, quemadmodum ipse palam prædicabat, tandem illud tempus
uenisse, quo summus deus ecclesiæ suæ labefactæ, ac nutanti consuleret, nanque
affirmabat, ex omni numero eorum, qui ad idem fastigium, atque imperium fa-
cti esse uiderentur, neminem planè ad hoc ipsum quod dixi, hoc est, ad instauran-
dam ecclesiā, neque aptiorem, neque magis idoneum eligi potuisse. Quā qui-
dem ob eam rem, quod & probitate, & religione, & prudentia, & magnitudine
animi, quas ille clarissimas uirtutes tuas prædicare antehac nunquam satis sibi ui-
sus est, tu facili omnibus alijs antecellis, tum uerò quod neque ingenio, neque do-
ctrina, neque genere ipso ac nobilitate, neque ullis alijs etiam uerioribus bonis,
alium quæpiam hoc tempore, uel digniorem, uel æque dignum cernebat, cui tam
grauis prouincia delegaretur. Ad has uerò publicas lætitiæ causas, priuatas quo-
que suas idem accedere dicebat, quippe qui initio statim tui istius imperij incre-
dibilem quandam esset liberalitatem tuam expertus, quū in nihil prorsus adhuc
de te, tuis uel rebus meritū, usque adeo diligenter, atque amanter tueri & ornare cœ-
pisti, cōfirmata ipsi omni pristina autoritate ac dignitate, cum maximo existima-
tionis ipsius ac famæ incremento, ut non ueterem patronum, ac tutorem amis-
se, sed nouum potius parentem, nouumque omnium rerum suarum columen, sibi
inuenisse uideretur. Verum, ut est ille gratiori quodā, generosiorique animo præ-
ditus, quum primum reuersus est domum, nihil sibi potius, aut faciendum, aut co-
gitandum existimauit, quā ut animi sui erga tantam benignitatem gratissimi,
certum aliquod testimonium, atque indicium inuenire, palamque efferre posset. Cu-
ius quidem uoti ne se compotem futurum sperare auderet, ipse interim magnitu-
dine fortunæ tuæ, rerumque tuarū deterrebatur. Ecce autem clementissimus deus,
cui pro tantis rebus, simul ac domum redijt gratias de more egerat, nō diu illum
tam honestæ rei desiderio teneri permisit, sed redegit illi in memoriā, quos Eu-
sebij Cæsariensis de Euangelica demonstratione libros domi habebat, atque in
Latinum conuertendos mihi tradiderat, eos sub tuā, sanctitatis nomine publica-
re posse. Ea forsitan ratione, quod quum ipsa diuina prouidentia te unum hoc
tempore elegisset, qui labenti, atque inclinatæ ecclesiæ præsidium ferres, hoc item
tam salutari remedio, euāgelio laboranti subueniendum putaret. Porro id opus
Gibertus, quū diu, multumque cogitasset, latinū potius quā Græcum adi opor-
tere decreuit, quod ex illius latina æditione multo plures, quā ex Græca, utilita-
tem capturos uidebat, quanquam alia quoque de causa sperabat eosdem libros
tibi fore non ingratos, quum memoria teneret, te illorum Græcum exemplar,
quod unum in Italia penes Ioannem Franciscū Mirandulensem principem exta-
ret, uirum, cuius in omni genere literarum, omnibusque magnarum artium disci-
plinis industria, atque excellentia nunquam satis prædicabitur, omni studio & ha-

4
 bendum, & legendum curasse, idemq; summo opere laudare consueuisse. Quibus de causis, quum me id opus aliquanto maturius cōficere iussisset, idem proinus uniuersa Christianorum reipublice sub tuis felicissimis auspicijs cōdonare constituit, ut sic eodem tempore & Eusebius Euangelicam ueritatem, Christiꝝ diuinitatem hominibus demōstret, & tua sanctitas, eius qui personam Christi gerit in terris, integritatem, ac sinceritatem muneris probet. Caterū ego quidē, quod ad me unum attinet, uel maximum meorū laborum fructum mihi percepisse uidebor, si quum huic Giberto patrono meo, iugē que sanctitatis humillimo clienti obtemperauero, ipsum opus à me Latinum factum, tibi non displicuisse cognouerō, quum enim sanctitas tua illud propria Græcorū lingua exaratum, diligentissime olim legerit, quam ego id rectē interpretatus sim, multo facilius iudicare poterit. Quam quidem sanctitatem tuam, quemadmodum summus deus, omni & bonitate, & prudentia, & doctrina exornauit, utinam & diutius in humanis degere, & incolumem, benēq; ualentē suā peresse, ad suam ipsius maiestatem celebrandam, colendamq; permittat.

EUSEBI

Eusebius Casareꝝ Palesine Episcopus, in scripturis diuinis studiosissimus, & bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus peruestigator, adidit infinita uolumina, e quibus hæc sunt: *εὐαγγελικὸς ἀποδ' ἑβραῶν* libri xx. *εὐαγγελικὸς ὡς ἑσται ἀραβικῶν* libri xv. *θεογραφικὸς* libri v. Ecclesiasticæ historie lib. x. *χρονικῶν* *λαόνων* omni moda historia, horumq; ipsorum compendium. De Euangeliorum *διεσπορίας* in propheta Esaiam libri x. Contra Porphyrium, qui eodem tempore scribebat in Sicilia, ut quidam putant, libri xxx, quibus ad me xx, tantum peruenerunt. *τοπιῶν* liber i. *ἀπολογίας* pro Origenelibri vi. De martyribus alia opuscula, De Pamphili uita libri iiii. Et in psalmos cl. eruditissimos cōmentarios, & multa alia. Floruit maximē sub Constantino imperatore, & Constantio, & ob amicitiam Pamphili martyris, ab eo cognomentum sortitus. Hæc Hieronymus, quæ etiam græcè scripta ad uerbum in commentarijs Græcorum habentur, sed utrum illi ab Hieronymo, qui non multo post ætatem Eusebij floruit, an Hieronymus ab illis acceperit, ego quidem iudicare aut affirmare non ausim. Sed idem multo plura scripsit, quàm ea sunt, quæ superius enumerantur, quorum nonnulla facile per te ipsum inuenies, si totū hoc Euangelicæ demonstrationis opus percurreris. De qua ille quum libros xx. adidisset, decemq; dūtaxat ad nostras manus peruenerint omnes incolumes præter primum, quem sine principio, omniq; inscriptione prorsus offendimus, scire oportet totū opus ab ipso autore diuisum uisse in duas partes, & priori quidem libros xv. tribuisse, quibus eos qui Euangelicam doctrinā essent percepturi, quasi in itijs quibusdam institueret, atq; in formaret, quos etiam ob talem causam de Euangelica preparatione inscripsit, posteriori autem libros xx. in quibus tum eandem doctrinam Euangelicam confirmat, tum ea, quæ eidem aduersantur, refellit, adeo diligenter, atq; exquisitè, adeo doctè, ac sapienter, ut meritò mihi quidem uideatur, hanc partem de Euangelica demonstratione inscripsisse, tãquam is qui in hac parte, uera esse necessario demonstrat, quæcunq; ad religionem nostram pertineant. Tanta uerò est horum librorum utilitas, ut qui eos sibi familiares effecerint, nihil sint posthac in sacris libris offensuri, ex quo nō possint aliquē probabilem sensum elicere. Ut qui hos libros ad hanc usq; ætatem occultauerint, inuidia quadam impediti id fecisse uideantur, ne tam facilis aditus ad diuinos libros intelligendos, omnibus pateret. Sed utinam aliquando posteriores quoq; x. libri, e tenebris eruantur, atque unã cum his, illi quoq; uel xxx. uel xxx. quos aduersus Porphyrium adiderat, quorum quãta futura esset utilitas, uel ex eo facile cōficere possumus, quod ut diuus Hieron. est, xviii. xix. & xx. pro Daniele propheta, aduersus illū scripserat. Conuentui Christianorum interfuit Eusebius, qui apud Nicæam actus est, atque in eo unã cum cæteris patribus, ac potius illorū princeps, Ariana deliramenta condemnauit, & quæ in eo conuentu acta essent, fidelissimè, ac planissimè per literas, quæ etiam nunc extant, omnia suis ciuibus indicauit. Extant porro hæc literæ, libro ecclesiasticæ tripartitæ secundo, quas quidem non alienum uisum est latinas facere, atq; huic operi præponere.

apud Nicæam acta, ad ciues suos.

Vanquam veri admodum simile esse non ignoramus, ut ea quæ in magno apud Nicæam acto conuentu gesta, decretaue sunt, etiam aliunde, uel singulatim perlata ad uos sint, quippe quum talium rerum fama præcurrere cõsueuerit, tamen quia fieri potest, ut ueritas aliter quàm ipsa postulat, ad uos ex istiusmodi rumore peruenerit, necessariò ad uos misimus, primum quidem quod scripto à nobis de fide propositum est, deinde quod æditum ab ijs, qui nostris uocibus non contenti his ipsis alia quædam adiecerunt.

Scriptum igitur nostrum, quod religiosissimo imperatore nostro audiente, & lectum est, & tanquam id quod bene, recteque habeat comprobatum, ad hunc modum se habet: Hæc est à nobis exposita fides, quemadmodum à prioribus episcopis accepimus, quum primū & sacris præceptis instituti, & baptisimi lauacro regenerati sumus, item quemadmodum diuinæ nos literæ docuerūt, nec non ut in ipso seniorum cõcilio, & in ipso episcopatu, & credidimus ipsi, & docuimus. Et ita nunc quoque, credentes, fidē nostrā referimus, & publicamus. Ea porro hæc est.

Credo in unum deum patrem omnipotentem, omnium uisibilem, atque uisibilem autorem. Et in unum dominū Iesum Christum, dei uerbū, deum de deo, lumen de lumine, uitam de uita, filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia secula de patre natū, per quem facta sunt omnia qui propter nostram salutē corpus mortale assumpsit & cū hominibus uersatus est, qui & passus est, & resurrexit tertia die, qui ascendit ad patrem, & iterū uenturus est cum gloria, ad iudicandos uiuos & mortuos. Credimus & in unum spiritum sanctum, & horū unum quodque esse, atque consistere credentes affirmamus, patrem uerē patrem, & filium uerē filium, & spiritum sanctum uerē spiritum sanctum, quemadmodum & dominus noster mittens ad prædicandū suos discipulos, dixit: Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, et filij, & spiritus sancti, que ita se habere affirmamus, ac de iisdē nos ita sentire, & rursus eadē ita se habuisse, usque ad mortem pro hac fide consistere, execrabilem enuntiantes omnem à deo alienā opinionē. Hæc corde, animoque sensisse, ex quo nouimus nos ipsos, & nunc & sentire, & dicere in conspectu dei omnipotentis, et domini nostri Iesu Christi restificamur, qui & probatione certa ostendere possumus, & uobis persuadere, quod & omni antehac tempore sic & credidimus, & prædicauimus.

Vbi à nobis hæc exposita est fides, nullus contradictionis se obrulit locus, sed ipse religiosissimus imperator noster primus rectissime illam se habere testificatus est, & seipsum eadē sentire cõfessus, & huic omnes assentiri, & decretis subscribere, & cum iisdem concordare est hortatus, uno modo addito uerbo, cõsubstantialis, quod ipsum etiam interpretatus est dicens: Nulla affectione corporea, aut similitudine eiusmodi, consubstantialem dici, nec uerò aut diuisione, aut aliqua abscissione de patre extitisse, namque ne posse quidem omnis materiæ expertem, & intelligibilem, & incorpoream naturā, corporei cuiuspiam affectioni subsistere, aut subsistere, sed hæc potius diuinis, & ineffabilibus rationibus intelligere et cogitare æquum esse. Et sapientissimus quidem noster, religiosissimusque

Imperator, talia philosophatus edocebat, illi uerò ex occasione addendi uerbum, consubstantialis, hæc scriptis prodiderunt.

QVAE

Publicata est fides.

Redimus in unum deum patrem omnipotentem, omnium & uisibilem & inuisibilem autorem, & in unum dominū Iesum Christum filium dei, natum de patre, unigenitum, hoc est, de substantia patris, deum de deo, & lumen de lumine, deum uerum de deo uero, genitum non factū, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt in celo & in terra, qui propter nos homines, & propter nostrā salutem, descendit, & mortali corpore assumpto, homo factus est, qui passus est, & resurrexit tertia die, qui ascendit in coelum, & uenturus est ad iudicandos uiuos & mortuos, & in sanctum spiritum. Eos uerò qui dicunt, fuisse aliquando quum haud fuerit, & prius quàm nasceretur non fuisse, & ex nihilo esse factum, aut ex alia substantia, uel essentia, qui etiam dicunt & mutabilem, & uariabilem esse filium dei, execratur & publicatur sancta catholica, & apostolica ecclesia.

Vbi igitur hæc scripto publicata sunt ab illis, quomodo dictum sit rursus illud: ex substantia patris, & illud: patri cõsubstantialem, haud inexploratum eis reliquimus. Hinc igitur & interrogationes ortæ, & responsa reddita sunt. Quarum quomodo intelligenda essent ea, quæ dicta erant. Et primum illud: ex substantia, significare concedebant, ut ex patre quidē esset, non tamen ut quasi pars eius existeret. Huic nos quoque sententiæ assentiri, probè uisum fuit, quippe quū omnis religiosa doctrina denuntiet, ex patre esse filium, non tamen ut partem substantiæ eius existere. Quocirca huic sententiæ & ipsi consensimus, neque eiusmodi uocem recusauimus, quum uidelicet & pax nobis proposita esset, inque oculis uersa retur, & periculum decidendi à recto sensu. Porro eadem ratione etiam illud, genitum, amplexi sumus, quā do quidem illud, factum, commune esse uocabulum dicebant aliarum quoque naturarum, quæ per filium conditæ sunt, quarum nihil simile habere filium. Quocirca illum ne uiquam esse opus ijs, quæ per ipsum facta sunt, simile, præstantioris uerò, quàm ut ulli rei factæ conueniat, esse substantiæ, quam ex patre ortam diuina docent oracula, cuius tamen ortus, & ratio, & modus ineffabilis, incogitabilisque omni cõdite naturæ sit. Sic deinde etiam illud, consubstantialem esse patri filium, quum ratione dictum esset, quereretur, inter nos conuenit, ut non more corporum, neque mortalium animalium instar, neque enim aut diuisione substantiæ, aut abscissione, filium ex patre æditum esse, ac ne ex affectione quidem ulla, aut cõuersione, aut uariatione potestatis paternæ. Ab his enim omnibus alienam esse ingeniti patris naturam, ex eo autem quod patri cõsubstantialis diceretur, intelligendum esse, ne unam quidem, uel minimam similitudinem cum rebus ijs, quæ create sunt, gerere filium, sed patri duntaxat qui genuerit, omni prorsus ratione esse similem, neque uerò illum esse ex alia quadam aut substantia, aut essentia, sed ex patre. Cui etiam parti ad hunc modum expositæ ut consentiremus, bene habere iudicauimus, quoniam ex antiquis quoque doctos quosdam, & illustres episcopos, ac scriptores agnouimus, qui in patris, ac filij theologia nomine consubstantialis uisum sunt. Hactenus hæc de exposita fide nobis dicta sint, cui omnes consensimus, non quidem inexplorate, sed secundum superioris expositos sensus, de quibus audiente religiosissimo rege quæ situm est, quicquid etiam, ubi consideratione, ac ratiocinatione ea quam diximus, claruerunt, concessi facile sunt. Execrationem uerò ac publicationem, quæ expositioni fidei addita est, suscipiendā putauimus ut prohiberemus quempiam uti uocibus non scriptis, propter quas omnis sermō confusio, ac perturbatio ecclesiæ facta est. Quæ ergo nulla diuinitus inspirata scriptura eo sermone uratur, quod ex nihilo, aut quod olim fuerit, quū haud esset, neque reliquis quæ adiungi solent, non uisum

est ut cum ratione talia aut pronuntiarentur aut docerentur, quare huic quoque rei, quæ bene se habere nobis visa est, consensum nostrum addidimus, propterea quod ne superiori quidem tempore talibus uerbis uti unquam consueuimus. Preterea execrari etiam illos qui dicerent, non fuisse filium antequam genitus esset, non absurdum uisum est, ex eo quod ab omnibus concedatur, esse ipsum dei filium etiam prius quam ratione humani corporis gigneretur. Iam uero ipse pietatis omnis studiosissimus imperator noster ratione confirmauit, etiam secundum diuinum ipsius ortum, ante omnia secula ipsum esse.

Hæc uobis necessario misimus dilectissimi, ut quæ certa, explorataque habuimus, quibusque nostrum consensum addidimus, ea plane faceremus,

EVSEBII PAMPHI

LI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIO-

ne Euangelica Liber primus absque principio.

Quod Mosæica lex uni Iudaicæ genti accommodari poterat, et huic ipsi propriam terram incolenti duntaxat, quoadque idcirco altero propheta, alteraque lege opus fuerit. Cap. III. absque principio.

famula tua & qui aduena est in urbibus tuis. Deinde oratione progressus, quod dictum est confirmat, dum sic ait: Veritamen sancta tua quum fuerint tibi, & quum uota tua susceperis, uenies ad locum, quem elegerit dominus deus tuus sibi. Et rursum: Decimam decimabis uniuersi fetus feminis tui. Factum agri tui quotannis comedes ipsum in conspectu domini dei tui, eo in loco quem elegerit dominus deus tuus ad inuocandum nomen suum ibi. Deinde ubi reputauit quid facere oporteat, si is locus de quo agitur remotior fuerit, frugum autem prouentus multus, ut uidelicet domo ad locum dei afferre oporteat annuos fructus sacrificacionis, de hoc item hanc constituit legem: Si uero longè à te fuerit uia, neque possis ea reprofentare, propterea quod longè à te fuerit locus, quem elegerit dominus deus tuus ad inuocandum nomen suum ibi, tibi que benedixerit dominus deus tuus, uendes ea argento, & capies argentum in manus tuas, & dabis argentum pro omni quodcunque concupierit anima tua, pro bubus, siue ouibus, siue uino, siue siccera, siue omni quodcunque concupierit anima tua, & comedes ibi in conspectu domini dei tui. Tum rursus locum quasi signo impresso commendat, his fere uerbis: De primogenitis que nata fuerint in bubus atque ouibus, masculina offeres domino deo tuo, non opus facies inuitulo primogenito, & non tondebis primogenitum ouium tuarum, in conspectu domini dei tui comedes illud singulis annis, in loco quem elegerit dominus deus tuus, tu & domus tua. Post hæc rursus inspicit, quonam modo ea quæ ad festos dies pertinent distinguit, ut ne alibi terrarum, quam in eo uno loco de quo agitur, festos dies agant. Ait igitur: Obserua mensum nouarum frugum, & facies pascha domino deo tuo, oues & boues, in loco quem elegerit dominus deus tuus. Rursus admonet his uerbis: Non poteris sacrificare pascha in aliqua urbium tuarum, quas dominus deus tuus dederit tibi, sed in loco duntaxat quem elegerit dominus deus tuus. Illic immolabis pascha à uespere ad solis occasum, in tempore quo egressus es de terra Aegypti, & coques, & comedes in loco quem elegerit dominus deus tuus. Lex igitur de solenni die, qui pascha dicitur, huiusmodi descripta est. Porro autem de quinquagesima quid dicat, audi: Totas septem hebdomadas numerabis tibi ipsi, ex quo falcem in segetem immittere coeperis, & celebrabis diem festum hebdomadarum domino deo tuo, quantum poterit manus tua, ex omnibus quæcumque dederit tibi, propterea quod benedixerit dominus deus tuus, & epulaberis coram domino deo tuo, tu & filius tuus, et filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, et Leuita, qui fuerit in urbibus tuis, et aduena, & pupillus, & uidua quæ apud uos fuerit, in loco quem elegerit dominus deus tuus sibi ad inuocandum nomen suum ibi. Tertium uero solenne ubi imperet celebrandum, audi: Solenne tabernaculorum celebrabis tibi ipsi septem diebus, ubi de area tua, & de torculari tuo collegeris, & epulaberis in solenni tuo, tu & filius tuus

Deut. 12.

Deut. 14.

Oblaciones Hic. rofolyman syen da.

Pascha celebra. tio. Deut. 16.

Obferuatio Pentecostes.

Festum tabernaculorum.

tuis, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, & uidua, in loco quencūq; elegerit dominus deus tuus sibi. Quum igitur eum locū tam multis signis ostēdat, totiesq; illuc cum toto genere, totaq; domo oportere præcipiat, qui fieri potest, ut ea que dicit, uel ijs conueniant, qui breui intervallo à iudæa distant, nedum gentibus, quæ in toto orbe terrarū degere intelligantur, sed magis quod ne ueniā quidem ullam tribuit ijs, qui transsiliant quæcūq; præscripta sunt, ac potius execrationem omnibus quicūq; non omnino omnia seruauerint, denunciaret, ad uerbum sic dicens: Execrabilis quicūq; non steterit in omnibus, que in hac lege scripta sunt, ut faciat ea. Contemplantē deinde quā omnes uires humanas superent, fieriq; nulla ratione possint, quæ in lege Moysi posita sunt. Si quidem tibi distinxit, que uoluntaria peccata, quæq; difficilia sunt, & pœnas unicuiq; eorū adiūxit, que maximo supplicio digna sunt, tum uerò leges ponit, quibus alia quadam ratione eos item qui inuiti peccauerint, conuertat, quarū una quidem sic se habet: Si anima unā peccauerit nolens ex populo terræ, dum facit unū ex omnibus præceptis domini, uel dum non facit, & peccat, cognitumq; ipsi fuerit peccatum, quod peccauit, & offeret munus suū capram anniculam immaculatam, id offeret pro peccato suo quod peccauit, in loco ubi mactant sacrificia, & accipiet sacerdos de sanguine. Et sanè cōsidera quemadmodū hic quoq; eum qui imprudēs peccauerit, ad locū uenire oporteat, ubi mactant sacrificia. Is autē est, de quo multis uerbis iam pridē meministi dicēs: Quencūq; elegerit dominus deus tuus. Quod quidem quā ab omnibus quicūq; sunt in terra hominibus, planè effici nō posse, ipse quoque autor legis uideret, tum perspicuè significauit legem inducēs nō in finitē aduersus omnes, sed adijciens: Si anima peccauerit nolens, ex populo terræ. Alteram uerò legem ponit, quæ sic habet: Quod si anima audierit uocē iurandi, atq; hic testis aut uiderit, aut conscius fuerit, si non indicauerit, peccatū suscipiet. Quidnā igitur aliud hūc facere oporteat, quā sumpta in manus hostia, prope abire ad expiandū, ubi porro expiabit, nisi in loco, in quo mactant sacrificia? Tertiam quoq; dum scribit, anima, inquit, quæ tetigerit quiduis immundū, siue quæ ocisā fuerit de pecoribus immūdis, & sumperit ex eo, ipse pollutus est, & peccabit, si attigerit immunditiā hominis ex omni immunditia eius, quā quis attingens pollui solet, & oblitus fuerit, & postea cognouerit, & peccauerit. Ergo quid tandem hunc etiā qui sit pollutus facere cōueniet, nisi rursus ad locū uenire, & offerre pro peccato suo quod peccauit, aut ouem, aut agnā, aut caprā anniculam rite? Eadē uerò lex est etiā de anima que iurauerit, dum ipsi labijs distinguit uel malè se facturā, uel benè, secundū omnia quæcūq; enūciare solet homo cum iureiurando, & oblitus fuerit, & idem post cognouerit, & peccauerit unū aliquid ex ijs, & prodiderit peccatū quod peccauit, etiā hic, inquit, eadē sumpta hostia, festinet ad locū, & orabit pro ipso sacerdos, pro peccato ipsius, & dimittetur ei peccatū.

Leuit. 5. Alia præterea est lex scorsum ab eis, que expositæ sunt, que in hūc ferè modū præscribit: Anima quæ obliuione oblita fuerit, & imprudēs peccauerit in ijs, que sancta sunt domini, offeret domino arietē pro peccato suo, offeret autē rursus ad Pontificē, in loco uidelicet de quo dictū est. Sextā quoq; legē prioribus adiungit his uerbis: Anima si peccauerit, & fecerit aduersus unum ex omnibus præceptis aliquid eorum, que nō oportet facere, & nō cognouerit, & deliquerit, & acceperit peccatū suū, rursus offeret Pontifici arietē, & orabit pro ipso sacerdos, pro ignorantia eius quā ignorauit, & hic ipse nō nouit, & dimittet ei. Septimā item scribit legē hoc modo: Anima si peccauerit, & cōtemnens cōtempserit præcepta domini, et mētita fuerit proximo suo in deposito, cōmunicationis aut rapinæ causa, uel iniuriā aliqua affecerit proximo suū, uel inuenerit rem perditā, ac de ea ipsa mētita fuerit, & iurauerit iniquè pro uno ex omnibus quæcūq; facit homo, & peccat, & quando,

& quandoque peccauerit ac deliquerit, & restituerit rem quam abstulit, aut iniuriā à se illatā satisfecerit, aut depositum quod suę fidei cōmissum fuerat, reddiderit, aut rem perditam quam inuenit, ex omni re pro qua iniquè iurauit soluet ipsam totū, & eius insuper quintā partem. Cæterū oportebat postq; prodiderat peccatū ac soluerat, omnibus negotijs posthabitis prope abire ad locū, quem elegerat dominus deus, & offerre pro delicto arietē immaculatū, & sic orare pro eo sacerdotē apud dominū, & dimittit ei. Hęc sanè Moyses ille admirandus tam de ijs qui inuiti peccauerint, quā de ijs qui per ignorantia, diligētissimè tractauit scorsum ab ijs que uoluntariè peccatur, quibus etiā inexorabiles irrogat pœnas, ut suos ita cohibeat, ac refrenet. Qui enim ijs qui inuiti peccauerint, nō prius ueniam tribuit, quā peccatū enūciauerint, ac deinde ei qui peccauit quasi leuem pœnā per iudiciū illud sacrificiū irrogat, & per accessionē sine mora ad locū sanctum, studēt simul & religionē eorū intendit, qui se autore in diuino cultu ut uelint, qui fieri potest ut non multo prius ab ijs que uoluntariè cōmittuntur, cohiberit appetitus: quid ac hac igitur argumētari oportet, quādo, ut dictū est, cuncta redigēs in summā Moyses, sic imprecatur: Execrabilis omnis quicūq; nō steterit in omnibus, que in lege scripta sunt, ut faciat ea, ergo etiā in extremis terræ finibus habitātes, si ritus Moisaicos seruare uolebant, ut talem execrationē uitarent, promissamq; Abraham benedictionē cōtingerent, hęc omnia facere oportebat ac ter singulis annis Hierosolyma petere? ex omni præterea natione, quæ tales sibi ritus seruandos proposuisset, scēmas partu modò ac doloribus leuatas tam longum iter ingredi, ut quod imperasset Moyses sacrificiū, pro singulis puerperijs offerret? Item qui aut mortuū corpus attigissent, aut peierassent, aut inuiti aliquid fecissent, eos ab extremis terræ finibus uenire, ac properantes excurrere ad eam que lege sancita esset, purgationē, ut execrationis pœnam effugerēt? sed planè perspicis ut uel ipsa Hierosolyma incolentibus, atq; in una iudæa uersantibus ac degentibus, Moisaicū illud uisū institutum seruatu difficile esset, nedum tale ut possit à reliquis gentibus obseruari. Proinde saluator ac dominus noster Iesus filius dei post reditū à morte ad uitam, quū ad discipulos suos dixisset: Ite ac docete omnes gentes, tum meritò adiūxit: docetes eos seruare omnia, quecūq; præcepi uobis. Nō enim que in Moysi legibus sunt, docere omnes gētes imperabat, sed quecūq; ipse preceperat. Hęc porro sunt, quæ in illius Euāgelij cōtinentur. Merito igitur & discipuli eiusdē, & Apostoli, quū habere gētium rationē uellent, in hoc inter se cōueniunt, ut que in Moysi legibus cōtinentur, nequaquā gentibus possent accommodari, quippe que neq; ab ipsis, neq; a patribus ipsorū seruari potuissent cōstaret. Ergo in Actis Petrus ita loquitur: Nūc ergo quid rētatē deū, imponere iugū super ceruices discipulorū, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus? sed etiā ipse Moyses propter hęc ipsa que diximus, meritò & alterū præter se surrecturū ait prophetā, & hunc ipsum legū autorem futurū cūctis gentibus nūciat, Christū eo modo significās, & eidem ut pareāt, suis omnibus imperat, quam rem his fermè uerbis diuinat: Prophetā uobis suscitabit dominus deus ex fratribus uestris tanquā me, illū audietis in omnibus que loquet uobis. Quæcūq; uerò anima nō audierit prophetā illum, delebitur de genere suo. Porro autē prophetam hunc Christū ipsum uidelicet à iudæis oriundū, alibi item omnibus gentibus imperaturū enunciat his uerbis: Quā pulchræ domus tuæ Jacob, tentoria tua Israël, ut saltus umbrosi, ut hortus iuxta fluuiū, ut tabernacula, que fixit dominus. Prohibet homo ex femine eius, & dominabit gētibus multis, & extolletur regnū eius. Quinetiā, quū duodecim omnino ad Hebræos essent tribus, ex qua illarū oriturus hic apud gētes legū autor, qui canitur à propheta, & quibus repositus futurus esset, quod de tribu iuda uidelicet, quodq; tūc, quū defecerint qui

qui à maioribus sibi traditū Iudaicæ gentis imperiū tenere cōsueuissent, planiffimè indicat his uerbis: Nō deficiet, inquit, princeps de Iuda, neq; dux de Ier. ortibus eius, donec ueniant, quæ reposita sunt ipsi, & ipse erit expectatio gentiū, sed quenam expectatio erat præter eā quæ Abraham quondā promissa fuerat: quod uidelicet in ipso omnes gētes terre essent benedicēdæ. Itaq; etiā ipse Moses uisus est optime intelligere futurū esse aliquando, ut leges quas ipse tulisset, omnibus gentibus accōmodari non possent. Ad ea uerò oracula cōprobanda & cōficienda quæ Abraham reddita sunt, altero opus esse propheta, sed hic erat quē de tribu Iuda proditurū, multisq; gentib. dominaturū superiori testimonio cōfirmauerat.

Quanam de causa quum omnium Iudeorum oracula acceperimus, eorundem uiuendi institutum recusaerimus. Cap. IIII.

Ils igitur de causis sacros Hebræorū libros, ut potè qui de nobis gentibus oracula contineant, quasi proprios nostros, et accepimus, & amplexi sumus, eoq; magis quod non unus Moses de legum autore apud gentes post seipsum futuro est uaticinatus, sed etiam ipso Mose posteriores prophete, ut breuiter dicā, uniuersi eidē illi similia cecinerūt, ut Dauid, qui ait: Cōstitue domine legumlatorem super eos, agnoscant gentes, quod homines sunt. Vide quāso, ut hic quoq; alterius legumlatoris meminit. Quocirca alibi idem hic gentibus imperat canere nō antiquū amplius illud, & Mosaicū canticū, sed aliud quoddam nouū, in hunc modū: Cantate domino canticū nouū, cantate domino omnis terra, annūciate in gētibus gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius, Quoniam dominus & laudabilis ualde, terribilis est supra omnes deos. Quoniam omnes dī gentiū, damonia, Dominus autē celos fecit. Afferte domino tribus gētium, afferte domino gloriam nomini eius. Et rursus: Dicite in gentibus, quod dominus regnauit. Etenim correxit orbem terræ, qui non cōmouebitur. Et alibi: Cātate domino canticū nouū, quia mirabilia fecit. Notū fecit dominus salutare suum, in cōspectu gentiū reuelauit iustitiam suam. Viderūt omnes fines terræ salutare dei nostri. Hoc etiā loco cōsidera, quemadmodū nouum canticū non unī Iudaicæ genti, sed omnibus omnino gentibus indicit, quando illud antiquū Mosaicū solis conueniebat Iudæis. Hoc sanè nouum canticū Hieremias alius Hebræorū propheta nouū testamentū appellat his uerbis: Ecce dies ueniūt, dicit dominus, & disponā domui Iſraēl, & domui Iuda testamentū nouū, non secundū testamentū, quod disposui patribus eorū, quod die apprehendi manū eorū, ut educerem eos de terra Aegypti, eō quod ipsi non manserūt in ijs, quæ erant testamēti mei, ego itē neglexi eos dicit dominus. Quoniam hoc testamentū quod disponā Iſraēl, dicit dominus, dans leges meas in interiorē sensum eorū, & in cordibus eorū describā, & ero ipforū deus, et ipsi erunt mihi populus. Cernis item hūc dum duo testamenta distinguit, ut hoc quidē uetus, illud uerò nouū appellet: & nouū dicat non ueteri illi quod patribus cōdidit simile futurū: Illud enim lapsis à maiorū pietate Iudæis uitamq; Aegyptiacam ac mores amulantibus, & ad errorē colendi multos deos, superitionemq; gētium, quæ simulachra uenerabantur, declinantibus legis loco impositum est, ut & eos qui ceciderant excitaret, & mutuis inter ipsos doctrinis cōfossos, atq; prostratos erigeret. Iustis enim, inquit, lex posita non est, sed iniquis & peruicacibus, & impijs, & peccatoribus, & horum similibus. Nouū autem eos, qui per saluatorem nostrum dei beneficio ac munere consurrexerint, ad promissum dei regnum ut eant & properent, quasi manuducit, atque instruit, omnes æquē homines uocans in unam, atq; eandem bonorum cōmunitatem. Hoc igitur nouū testamentum, legem nouam uocat alius item Hebræorum propheta Esaias dicens: Nam de Sion exhibit lex, & uerbum domini de Hierusalem, & iudicabit inter gentes, & uenient

& uenient omnes gentes, & congregabuntur omnes populi, & dicent: Venite, ascendamus in montem domini & in domum dei Iacob. Sed quæ tandē lex de Sion proficiscens, diuersa duntaxat ab ea, quæ in mōte Sina per Mosē data est, reperietur, nisi ipsum Euangelicum uerbum, quod per saluatorem nostrū Iesum Christum, perq; eiusdem Apostolos de Sion profectum est, perq; omnes gentes diffeminatum: constat enim de Hierusalem, ac de eo, qui illi cōiunxerit, monte Sion, ubi saluator ac dominus noster, & multum uersatus est, & plurimum doctrinæ suæ edidit, noui testamenti legem ab initio profectam in cunctos homines suam lucem effudisse, quæ quidem res consentanea ijs uocibus fuit, quibus ille ad suos est usus discipulos, dum dicit: Ite ac docete omnes gentes, docentes eos seruari omnia quæcunq; præcepi uobis. Quenā porro hæc erant, nisi noui testamenti instituta ac præcepta: quando igitur hæc sic se habere ostensum est, nunc iam tempus fuerit inspicere, huiusce noui testamēti, cuiusq; quod prædictū fuerat canticū noui, nouæq; legis rationē ac modū.

Quisnam modus noui testamenti, cuius Christus est autor. Cap. V.

ITa quidem ostensum iam est, quemadmodum uetus illud testamentum, lexq; Mosaicæ uni Iudaicæ genti, & huic ipsi propriam terram incolenti accommodari posset, ac neque reliquis gentibus, quæ toto terrarum orbe tenerentur, neque alienas terras incolentibus Iudæis conueniret, quodq; noui testamenti rationem ita oporteret institui, ut omnibus gentibus ad uitam prodesset, ut ne prorsus ullo modo, ulla ratione, qui hoc uitæ institutum ingredi uellent, impedirentur, neque aut regio, aut generis, aut loci, aut alterius cuiuspiam rei omnino causa, possent exculari. Talis porro & lex, & uita planè extitit ea, quæ à Saluatore nostro Iesu Christo instituta est, quæ prisca illa, & ipso Mose antiquior instaurat religio, ad cuius normam & Abraham, & eius maiores uixisse facile demonstrantur. Quod si uelis Christianorum uiuendi rationem, atq; eam quàm Christus per omnes gentes diffeminauit religionem, cum eo & religionis & iustitiæ instituto comparare, & contendere, quo & Abraham & Abrahæ similes ufos diuinae literæ prædicant, facile unum atq; idem agnosces. Siquidem illi à multorū deorum cultu, atque errore recedentes, & ab ea, quæ simulachris addicta erat, superstitione auertentes seipfos, mentis oculos supra omnem, quæcunq; oculis cerni possit, naturam sustulerunt, neq; uerò illi aut Solem, aut Lunam, aut aliam quampiam uniuersi partem pro deo unquam coluere, sed ad unum supremum, ipsum utiq; altissimum cœli ac terræ opificem, seipfos attollere non dubitarunt. Quam sanè rem ipse etiam Moses in suis antiquitatis historijs cōmendat, dum ipsum Abraham sic inducit dicentem: Extendam manum meam ad deum altissimum, qui condidit cœlum ac terram, dumq; ante hunc, Melchisedec, quem ait sacerdotem dei altissimi fuisse, ipsi Abrahæ his fermè uerbis benedicentem: Benedictus Abraham deo altissimo, qui condidit cœlum & terram. Inuenies autem & Enoch, & Noë eadem ratione qua Abraham, & euasisse iustos, & deo placuisse. Quinetiam Iob uir & iustus, & uerus, & inculpabilis, & ab omni mala re abstinens ante Mosi etatem celebratur, qui quum pietatis erga deum uniuersi gratia, per omnium bonorum subitam ademptionem uexatus, constantes omnia sustinuerit, maximum uerè religionis exemplum omni suæ posteritati reliquit, quippe qui uerè philosophicum illud uerbum olim acclamauerit, nudus egressus sum de uentre matris meæ, & nudus abibo. Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Idem uerò communem omnium deum colens, uocēs

etiam illas pietatis emisit, quas ipse longius progressus explanat, dum ait: Sapientis enim est mente, fortisque, & magnus, qui concutit terram à fundamentis, & columnę eius contremiscunt, qui dicit Soli, & non oritur, & stellas quasi signo impresso claudit, qui cœlum extendit solus. Si igitur eundem illū quę pręfici, ac ipso Mose antiquiores, dei amici uiri coluerunt deum, nuper itidem ut illis solum pie colendum esse, Christi doctrina gentibus uniuersis demonstrauit, haud dubium est, quin eiusdem cum illis diuini cultus facti simus participes, communem porro habentes religionem, communem quoque benedictionem sortituros esse, palam est. Sed nec minus dei uerbum, quem Christum appellare nos consueuimus, illis cognitum fuisse quā nobis, sacrarum literarum testimonio ostensum est, quippe qui longe excellentius ad illius & manifestum aduentum, & diuinam presentiam cernendam, idonei habitū sunt. Audi igitur, ut rursus ipse Moses, eum qui amicis dei seipsum ostenderit, quęque ipsę oracula publicis monumentis commendata reddiderit, modo deum, ac dominum, modo dei angelum appellet, sic quidem planę declarans non hunc fuisse ipsum patrem, sed eius filium, qui idem et deus ac dominus amicorum dei, & supremi patris angelus dici consueuerit. Dicit igitur his ferę uerbis: Et profectus est Iacob in Charran, uenitque in locum, & dormiuit in eo, occiderat enim sol, & accepit lapides de loco, & supposuit capiti suo, & dormiuit in loco illo, & somniauit, & ecce scala fixa humi, cuius caput attingebat cœlum, & angeli dei ascendebant, ac descendebant per illam, & dominus inuixus erat ei, & dixit: Ego dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac, noli timere, terram hanc in qua tu dormis, tibi dabo & femini tuo, & erit semē tuum, ut harena terre, quibus deinceps adiungit: Et surrexit Iacob mane, & accepit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit illum in titulum. Oratione deinde progressus, hunc ipsum, qui illi se ostenderat, deum ac dominū, dei angelum nominat. Loquitur ergo Iacob, & dixit mihi angelus dei in somnis: Iacob, Ego autē dixi, quid est? Ac deinceps: Vidi, inquit, omnia quęcūque fecit tibi Laban. Ego sum deus, qui uisus sum tibi in loco dei, ubi unxisti mihi lapidē uotumque uouisti. Hic sane idem, qui etiā Abraham uisus est, deus ac dominus appellat, qui per mysteria, hominē dei amicū, sui patris ius, & potestati docet, ac nonnulla interim quasi de alio quodā refert, quę sane nos suo loco considerabimus. Quin etiā eum, qui tum demū ipsi Iob, post satis longā exercitationē respondit, alitū præter hunc dicere est nefas. Nā qui antea, de turbine, & nubibus illi se ostenderat, deū uniuersi se esse indicabat. Porro autē progressus, ita seipsum præbet uidentū, ut ipse Iob tum dicat: Audi me domine, ut etiam ego loquar. Donitū quidem uocis tuę audiui prius, nunc autem oculus meus uidit te. Quod si fieri non potest, ut altissimus deus inuisibilis, & ingenitus, & rex uniuersi à mortali natura cernatur, quis tandē hic, qui sic uisus est, alius fuerit, præter dei uerbū, quod seipsum ad tempus de propria magnitudine demiserit, ut alibi quoque dicendum est? Cæterum quid plura de eadem re in hunc locum congerere opus est, quum harum rerum cōfirmationes è sacris libris accipere haud difficile sit: Quas utique etiā nos in materia proposita per otium collecturifumus, ut ostendamus nullū alium fuisse nisi dei uerbū, qui ab antiquis dei amicis patribus est uisus. Itaque post rerū omniū opificis notionē, etiā ea quę ad Christum pertinent, eque nobis, atque illis, communēque ratione prodita sunt. Quam ob rem Christos quoque eos ipsos qui ante Mosē amici, familiaresque dei fuerunt, sicut nos Christianos, appellatos inuenies, sed audi quāso quid de illis oraculum in Psalmis dicat: Quum essent numero breues, paucissimi et incolę in ea, & tranſierunt de gēte in gentē, & de regno in populū alterū, non dimisit

dimisit hominem nocere eis, & increpuit pro illis reges dicens, nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari, hæc sane de Abraham, & Isaac, & Iacob ædita esse oracula, tota compositio & continuatio orationis ostendit. Quocirca Christi quoque appellationem nobiscum communem pariter habere.

Que nam sit ea, que in nouo testamento omnibus hominibus à Christo denuntiata est, uita. Cap. VI.

Ed & ea quę uirtutem sectatur uita ratio, & quę pietatem amplexa est civilis institutio, sicut absque Mosi constitutione, omnibus gentibus, Christo monitore patefacta est, ita planę eadem pietatis ac religionis apud præcos illos complebatur ratio. Neque igitur ut corpus circumciderent, neque ut ab horum, aut illorum animalium carnibus abstinerent, illi curabant, quoniam ne nos quidem. Etenim protinus Melchisedec inducit Moses, sacerdotem dei altissimi, qui neque corpore erat circumciscus, neque unguento comparato ex lege Mosi delibutus, neque quid sabbatum esset, ullo modo edoctus, neque præterea quicquam omnino eorum, quę uniuersę Iudeorum genti per Mosē descripta, imperataque sunt, intelligens, aut sciens, sed planę ut Christi Euangelium præcipit, uiuens. Attamen ipsum hunc, sacerdotem dei altissimi fuisse, idem Moses affirmat, ipsoque Abraham præstantiorem. Proinde inducitur qui Abraham benedict. Talis etiam Noë fuit, homo ætatis suę iustissimus. Quem quasi scintillā extincti ignis, & quasi semen quoddam humani generis, in ipsa diluuij grassatione, ijs omnibus reparandis, qui in terra perierant, deus uniuersi conseruauit. Hic igitur quamuis eorum, quę ad Iudaicos mores spectant, nihil sciret, neque in corporis circumcisione, aut alijs quę autore Mose constituta sunt, degeret, tamen iustus, si quis unquā alius, est appellatus. Et ante hunc præterea Enoch, qui & deo dicitur placuisse, & translatus esse, ut nusquā mors illius appareat. Igitur hic quoque quī talis esset, tamen neque corpus circumciscum habebat, neque in legibus à Mose positis ullo modo uersatus fuerat, sed Christiano prorsus more, non Iudaico uixisse perhibetur. Quinetiam ipse Abraham post eos, qui dicti sunt, natus, & illis ipsis ratione temporū iunior, senex uerb, atque ætate prouectus, propter eos qui orituri ab ipso erant, quasi signum quoddam primus circumcisionē corporis tulit, hocque ipsum suę dignoscendę sobolis signum, ijs qui à se ratione sanguinis genus ducturi erant, ferendum tradidit, ante uerō quā susciperet liberos, atque antequam circumcideretur, ipse quoque, propterea quod à simulachrorum cultu secesserat, unquam super omnia deum confessus fuerat, & unam eam, quę cum uirtute est, uita sectabatur, Christiano more uixisse, nō Iudaico demonstratur. Idcirco illi testimonium exhibetur, quod præcepta & mandata & ceremonias, & quę in legibus posita sunt dei, ante Mosi constitutionē, seruauerit. Dicit igitur ad Isaac, is qui oracula illa reddebat deus: Et dabo semini tuo omnē terrā hanc, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terrę, eo quod obederit Abraham pater tuus uoci meę, & custodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias meas, & quę in legibus meis posita sunt. Erant enim etiā ante Mosi legem mandata dei alia, & ceremoniæ, non similia ijs, quę à Mose tradita sunt, legesque alia, ac præcepta domini, per quę illi iustitiam adepti sunt. Porro autem quod nō eadem essent cum ijs, quę per Mosē in legibus posita sunt, Moses ipse perspicue demonstrat, ubi ait ad populum: Audi Israël iustificationes, & iudicia, quęcumque ego loquor in auribus uestris in die hac, & discetis ea, & seruabitis, ut ea faciat. Dominus deus uester condidit uobis in Choreb testamentū, neququam patribus uestris

Mandata dei ante Mosē.

condidit dominus testamentum hoc, sed uobis. Et sane spectra, ut plane dicit testamentum hoc, propterea quod non idem illud patribus eorum constituit. Quod si absolute non datum esse patribus eorum testamentum dixisset, in mendacium sane illi recidisset oratio. Datum est igitur Abrahæ testamentum, datum est etiam Noë, sicut sacra testantur oracula. Atque idcirco cum adiunctione dixit Moses, non hoc datum esse patribus eorum, sic sane alteri significas præstantius atque excellentius, per quod amici, dilectique Deo agniti, dicti que sunt. Nam protinus ipsi Abrahæ, eo quod summo deo crediderit plene seruasse iustitiam, exhibitum est testimonium ab ipso Mose sic dicente: Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Quod autem post illam iustitiæ plenam obseruationem, & post illi redditum de pietate testimonium, ipsum circumcisionis signum acceperit, & nihil hoc illum ad pietatē ac iustitiam consequendam adiuuerit, perspicue uerba ipsa demonstrant. Inuenies porro etiam Ioseph ante Mosi tempora in regijs ædibus Aegyptiorum, sine Iudaicariū obseruationum sollicitudine incuriose uersatum. Postremo, si uis, potes ipsum quoque summum Iudeorum legislatorem Mosem à teneriori adhuc ætate apud regis Aegyptij filiam degentem agnoscere, qui quidē Aegypto planē more absque Iudaicis obseruationibus apud eandem sit. educatus. Sed quid nam de beatissimo Iob, de illo, in quā, uero homine, illo inculpabili, iusto, pio, dicemus? Quæ randē illi summę illius pietatis & iustitię causa extitit, nunquid præcepta Moisaica, minime. Num diei sabbati, aut alterius cuiuspiam Iudaici ritus obseruatio? unde illi hoc, qui & ætate ipsum Mosem antecedit, & ante leges ab illo positas est natus? Etenim Moses septem numeratur ab Abrahā, hic autē quinq; sic Mose ipso antiquior duabus inueniatur ætatibus. Contemplantur igitur huiusce uitam, quæ de legibus à Mose positis nihil inducit, ab Evangelica autē Saluatoris nostri doctrina non abhorret. Dicit igitur ipse, ubi suam ipsius uitā exponit, & arguentibus se amicis respondet: Seruauit enim in opem de manu potentis, & pupillo, cui non erat adiutor, subueni. Os autē uiduę mihi benedixit, & iustitiam indumenti loco accepi. Adornaui autem me iudicio, quasi duplici uestimento, oculus fui cæcorū, pes claudorū, ego fui pater inopum. Ipsa hæc igitur documenta planē eadē sunt cū ijs, quę omnibus nobis per Evangelicā doctrinam tradi, nuntiarique solita sunt, quinetiā ueluti is qui bene illud nosset, flere cū flentibus, & illud: beati qui lugent, quoniā ridebunt, & illud: Si unū membrum patitur, cū eo simul omnia mēbra patiunt, quę in disciplinę Evangelicę documentis cōtinentur, humanū, & misericordē erga miseros in uita animū, demonstrauit dicens: Ego autē super omni inope fleui, & suspirauit cū uirū uidi in necessitatibus. Deinde rursus quū immodestos risus, doctrina Evangelica respuat, beatus hic uir tanto ante pronūciat: Si uerbō ambulauit cū derisoribus, & si festinauit pes meus ad dolū, cōstiti in statera iusta, & nouit dominus simplicitatem meā. Quoniā uerbō Mosi uerba illa legis loco proponunt, non adulterium cōmittes, & mortē contra adulteros pœnā constituunt, qui autem doctrinæ Evangelicę legē describit, ita ait: Dicitū est antiquis non mœchaberis, ego uerbō dico uobis, ne ab initio quidē cupere, spectemus probe hunc, de quo sermo est, quemadmodū secundum Christi Euangelium uiuens, ne cum cupiditate licentius aspiceret, cavit, in quo etiam gloriabuntur, dicens: Si uerbō oculum sequutum est cor meū in muliere alterius uiri, & rationē assignat deinceps adiungens: Animus em̄ uiri dissolutus ad inquinandā uiri mulierē, ignis enim est ardens in omnibus partibus, quodcunq; autē inuaserit, radicibus perdere cōfueuit, sed etiam incorruptos in iudicijs mores inducit, sicut: Si autē manibus meis attigi munera, serā ipse, & alij comedant, & sine stirpe existā in terra. Quo modo

Iob euangelicam legem seruauit.

modo autem se erga domesticos gereret ex ijs licet intueri quæ docet, quim ait: Si contempsi subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea, quū disceptarent aduersum me, & deinde rationem assignat, quid enim faciam, si iudicium cōtra me exercuerit deus: nunquid non quemadmodū ego factus sum in carne, sic & illi facti sunt: facti porro sumus in eodem utero. His adiungit: Viduę oculum non liquecere feci, si autem & buccellam meam comedi solus, & non cum pupillo communicauit, & si uidi nudum pereuntē, & non uestiui. Et deinceps progressus sic dicit: Si uerbō et in lapide pretioso fiducia habui, & latatus sum, quum multę mihi diuitię essent, & si ad innumerabilia posui manum meam. Rationemq; item adiungit: An non uidemus solē oriri ac deficere, lunamq; desinere? Rursus quū doctrina euangelica dicat: Dicitum est antiquis, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicū tuum. Ego autē dico uobis. Diligite inimicos uestros, admirabilis hic uir innata doctrina præueniens, ipsum opus compleuit. Ergo sic loquitur: Si gauisus sum super ruina inimici mei, & dixit cor meū, euge, audiat sanē auris mea execrationē meam. Tum adiungit: Foris autem non mansit peregrinus, & ostium meū omni ueniētī patuit, eo quod non alienus esset ab eo, qui dixit, peregrinus sum, & collegistis me. Qualia porro sint quę idem sentiat de peccatis, quæ præter uoluntatē cōmittuntur, audi eundem dicentem: Quod si nolens ipse peccauerim, & peccatū meum occultauerim, non em̄ horruī turbulentiā multitudinis, ne enuntiarē in conspectu eorū, si uero permisi in opē abire sinu uacuo, et manū domini si non extimui, syngrapham autem quā habui aduersus quempiā, si non scissam eam reddidi, nihil accipēs à debitore. Hęc igitur atque huiusmodi erāt in ijs, qui ante Mosem fuerūt, uiris sanctis, (de uita enim unius reliquorū item conijcere uitā licet), pro religionis uide licet diuinis laudibus celebranda certamina, per quę & amici dei, & prophete ut existerent, digni effecti sunt, tales autē quū essent, quid illis præcepta Mosi prodesse poterant, quę uulgaribus atque insolentibus uiris descripta, & tradita sunt: ex his igitur omnibus quod uetustissimū primorū patrum religionis morem, cunctis gentibus Christi uerbum denuntiauerit, manifestissime apparet, ne testamentū nouum aliud esse putemus, quā antiquissimam illam Mosiacorum temporum religioni coniunctam ciuilem rationem, ut & uetus pariter, & idem nouum possimus dicere, uetus quidem propter ea quæ demonstrata sunt, nouum autem propterea, quod longo post interuallo quasi hominibus absconditum, rursus per saluatoris nostri doctrinam reuixerit, toto uerbō hoc medio de quo dicitum est tempore, quamdiu noui testamenti mos, ut homines lateret, & quasi quiete ac silentio teneretur, euenit: Mosi interea ex ingressa quasi pueriliū imperfectarumq; animarū curatrix quędā, & gubernatrix, aut etiam medici cuiusdam instar, graui Aegyptiacōq; morbo laboranti uniuersæ Iudeorum nationi, ipsis uidelicet Abrahæ nepotibus, & ab eo genis trahentibus, qui non quemadmodum primi patres, ita ipsi suam, quę subsecuta est, imperfectiorem uitam derigere poterant, tradita est. Nam quia cū Aegyptijs uersantes post sanctorum patrum mortem Aegyptiacorum morem similitudine allecti erant, & in multorū deorū (ut dixi) superstitionem deciderant, adeo quidē, ut Aegyptijs amplius nihil habere, & illis in omnibus similes, tum in errore simulachrorum, tum in alijs quoque facinoribus euasisse uiderentur, merito quasi ex profundo malorum, ipsos hauriens Moses, ab impietate deorum multitudine amouit, & ad opificem uniuersi deum reduxit, perfectiorum illorum uitā, quasi in ingressibus & uestibulis, pro primo gradu pietatis obijciens. Deinde non occidere, non mœchari, non furari, non peierare, non mares in maribus insanire, non matribus, non sororibus, non filiabus mi-

Lex Euangelica non noua.

Mosi lex qualis.

sceri, nec alia huiusmodi quæcunq; impune ab illorum temporum hominibus committi poterant, permittit, acceptam uerò ex immiti & fera uita, rationi magis coniunctam, bonis que innitentem legibus, per illa tempora ciuilem institutionem primus in terris scripto commendauit, qui sanè mos omnibus hominibus nondum satis notus erat. Deinde quasi imperfectis illis simulachrorum cultu interdicto, per quædam arcana seorsum signa, ut religionem quam ipse probabat complecterentur, edicens, sacrificijs & quibusdam corporalibus ceremonijs, unum supra omnia deum ut colerent, præcepit, quam sanè religionem quum admirabiliter diuino monitus spiritu, non in perpetuum seruari oportere intelligeret, unum duntaxat circumscripsit locum, addito præcepto, ne usquam alibi eos, qui ab ipso tradebantur ritus, quam certo illo in loco perficerent, hic autem erat Hierosolymis, extra hunc uerò neutiquam, ex quo adhuc Hebræis nefas est, extra ipsorum euerfam metropolim usquam, aut ex lege sacrificare, aut fanum, aramue erigere, aut sacerdotis regesue inungere, aut cebritates, solenniaq; per Mosem instituta perficere, non ab aliqua immunditie purgari, non solum a peccato, non offerre deo munera; non ad propitiandum aliquid facere ex legibus. Quocirca in Mosi execrationem merito relapsi intelliguntur, quippe quum in parte quidem obseruare nonnulla conentur, in uniuerso autem a legibus suis aberrant, ipso planè Mose pronuntiante atq; affirmante: Quod execrabilis sit omnis quicunq; nō stet in omnibus, quæ scripta sunt in lege, ut ea faciat. Lapsi autem iam sunt in hæc omnia, quum & ipse Moses diuino spiritu afflatus, prouiderit nouo per Christum instaurato testamento, uniuersis que gentibus nuntiato, superuacua futuram esse, quæ ab ipso posita est, legum obseruationem, quam uno duntaxat loco, merito terminauit, ut si quando ex eo loco pellerentur, & patriam libertatem amitterent, non amplius illis fas esset, quas ipse posuisset, leges aut ritus seruare, ut iam confitendum sit, alterum testamentum quod per Christum sit denuntiatum, necessario esse introductum. Quum itaq; Moses hoc ipsum futurum esse prædixisset, moxq; & Christus uite huius peregrinationem expleuisset, & pariter ad omnes gentes noui testamenti doctrina perferretur, tum protinus Romani quum urbem obsidione cinxissent, Hierosolyma ipsa, & quod ibi erat templum euerterunt, solutaq; est confestim omnis Mosi constitutio, & quæcunq; que de uetere testamento seruabantur, sublata sunt. Execratio autem ad illos uenit, quia quum ea que à Mose præcepta sunt, præter legem facere uellent, in eam ipsam execrationem uel quadam coacti sunt recidere. E contrario autem simul & eodem tempore eius, quæ in nouo, perfecto que testamento continentur doctrinæ, & leges, & ritus introducti sunt. Quare merito saluator & dominus, ad eos qui putabant in sola Hierusalem, aut in montibus quibusdam, siue certis determinatis que locis deum adorari oportere, sic ait: Venit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem, neque in monte hoc, neque in Hierusalem. Spiritus enim deus, & ipsum adorantes in spiritu & ueritate oportet adorare. Quibus rebus ita ab illo prædictis, continuo nec longo post tempore, Hierosolymis obsidione oppressis, & eius loci sanctificatio & ad eundem usum constructum altare, & adoratio, quæ à Mose tradita fuerat, sublata, euerisq; sunt. Eodem que tempore in omnes homines patefacta est, & emicuit ea, quæ ante Mosem uiris sanctis a principio data fuerat, pietas & religio, & quæ per illam omnibus gentibus promissa fuerat benedictio, quæ a primo ascensus gradu, & a primis illis adorationis Mosicæ elementis, eos, qui ad se accedunt, ad meliorem perfectiorem que uitam adducit. Itaque protinus quando beatos illos, deoq; amicos uiros, non in aliquo certo, deter-

minatoq;

Extra Hierosolymam omnes ceremonie prohibita.

Mosi lex quando soluta.

minatoq; loco adorasse constat, neque sub ullis signis, aut figuris, sed quomodo saluator noster, & dominus docet, in spiritu & ueritate, eadem adorandi ratio per eiusdem saluatoris nostri aduentum omnibus gentibus insinuata est. Quod quidem futurum, etiam propheta ueteres tanto ante cognouerant. Dicitaque planè Sophonias: Apparebit dominus super eos, & perdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum unusquisq; de loco suo. Malachias autem simul, & ad eos qui ex circumcisione sunt, sermonem dirigit, & de gentibus talia prædicit: Non est uoluntas mea, dicit dominus omnipotens, & sacrificium non suscipiam de manibus uestris, quoniam ab ortu usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offeritur nomini meo, & sacrificium mundum. Quod enim in omni loco dicit, incensum & sacrificium offerri deo, quid aliud significat, nisi non Hierosolymis, neque definite in hoc aut in illo loco id futurum, sed in omni regione & in omnibus gentibus, quæ quidem & orationis incensum & sacrificium, quod mundum dictum est, non per cruores, sed per pijs actiones summo deo essent oblatura: Clamat autem palam, & uociferatur: Esaias uaticinans simul, ac dicens: Erit altare domino in terra Aegypti, & cognoscetur dominus ab Aegyptijs, & mittet eis hominem, qui saluos faciet eos, & cognoscet Aegyptij dominum in die illa, & facient sacrificia, & uoueunt uota domino, & reddent, & conuertentur ad dominum, & exaudiet eos, & sanabit eos. Ecqui tibi uidemur ueram legis Mosi conversionem dicere: an potius finem & solutionem enuntiare: & prophetis uocibus uaticinari? Etenim Moses altare & sacrificia nusquam terrarum, nisi in sola Iudæa & in huius una duntaxat ciuitate constituit, lege à se posita iubet, prophetia autem in terra Aegypti ait altare domino struendum, dicendumq; esse, & Aegyptios ipsos non amplius dijs patrijs rem sacram, sed ipsi prophetarum deo facturos, & quod uerum deum sint agnitori, non Mosem illis neque alium ex prophetis quempiam autorem fore, sed nouum quendam diuinitus missum hominem. Porro autem translato, commutato que altari præter Mosi constitutiones, atque decreta, necesse est penitus etiam legis Mosi fieri mutationem. Quod si summo deo sacrificaturi sunt Aegyptij, prorsus etiam sacerdotij munus sunt adepturi. At Aegyptijs ad tale munus assumptis, quæ de Leuitis & Aaron successoribus à Mose sunt constituta, nulli planè usui Aegyptijs amplius esse posse perspicuum est. Tempus igitur iam tum fuerit, legem nouam ad ea, quæ dicta sunt confirmada, ponere opus esse. Quid igitur: temere hæc enuntiata sunt? an exitum inuenit oratio: inspicere igitur si non hodie, hoc est nostris interim ipsorum temporibus, ipsis oculis cernuntur non solum Aegyptij, uerumetiam omne genus hominum, qui antehac simulachris addicti erant, quosq; Aegyptiorum appellatio ne prophetica prædictio significat, à multorum deorum ac demonum impio cultu liberatum, & uerum prophetarum deum inuocans, & adorans. Vota autem faciunt, non pluribus amplius dominis, sed uni soli domino, quemadmodum sacrum prædixit oraculum. Et huic quidem altare incruentorum, & rationalium hostiarum, ut noua noui testamenti mysteria postulant, per totum terrarum orbem erectum est, & quum in Aegypto, tum in reliquis gentibus, que mores Aegyptiorum imitantes, superstitionis errore tenebantur, hac ipsa ueritate nostra, cognitio ueri dei relucet, fidem ips, quæ a prophetis prædicta sunt, indubitata adiungit. Hæc autem cum re ipsa interim perfici uideas, nec amplius, ut quondam audita expectari, si tempus quæras unde principij eiusmodi res acceperit, non aliud inuenies, qm quum saluator noster aduenit. Ipse hic igitur ille fuit, quæ oraculum significabat, quum diceret, deum & dominum uniu-

Sacrificij Christianorum pura oratio.

Bb 4 uerli,

uersi, missurum Aegyptiis hominem, qui saluos faciat eos, quem & Mosi uaticinia perhibebant, ubi ait: Egredietur homo de femine eius, & dominabitur gentibus multis, in quibus sanè gentibus, & Aegyptiis numerari par est. Verum de his quidem longior esset oratio, & per otium huic ipsi rei dicatum, ab solutius reddenda. Quod autem praesentis loci sit proprium, illud teneatur, ea quae praedicta sunt, non alias quàm post aduentum Iesu saluatoris nostri esse completa. Ab illo enim ad hunc usque diem apud Aegyptios apud Persas, Syros, Armenios, apud extremas terrarum oras incolentes Barbaros, & quum apud has ipsas prius immanissimas & ferissimas nationes, tum uerò etià apud eos, qui insulas colunt (quàdo & de his propheta non indignum putauit facere mentionem) ipsa illa, quae autore Abraham comprobatur ciuili ratio, & omnium antiquissimus colendi deum mos, celebratur. Et quis non ipsa rei mirabilitate ostupeat, quum eos qui à condito aëro, lapidibus, & lignis, & dæmonibus, beluisque humana carne uictitantibus, & reptilibus uenenatis, animalibusque omnis generis, & feris informibus, ignis, & terrae, & ipsius uniuersi in animatis elementis, diuinum honorè & cultum tribuebant, altissimum deum, & cæli ac terrae opificem, ipsum utique prophetarum dominum, deumque Abraham, & auorum eiusdem, post saluatoris nostri aduentum, uideat inuocantes, & eos qui paulo ante à matribus, & filiabus libidinem non abstinebant, sedque mutuo inter se corruppebant, & omnis generis cruentationibus & cadibus inquinabant, qui nihil ab immanibus feris, uictu ipso differebant, nunc per saluatoris nostri diuinam uirtutem mutatos, & quasi ex alijs alios factos, sermones de uirtute, modestiæque praecepta ut discant, in cõmunibus scholas assidue conuenientes, atque adeo quidem, ut tam foeminae, quam uiri, tam pauperes, quam diuites, tam uulgares, & ignari, quàm docti, etià pueri, & mancipia, non minus in agris, quàm in urbibus, in loca certa conueniant, ut supremam illam philosophiam edificent, quae admonet, ne intueri quidem petulantibus oculis fas esse, neque uerbum emittere otiosum, neque ea quae cõmunia sunt, & omnibus consueta patrare, & doceantur uerum illum morè, què ubique locorum in cultu & obsequio summi dei, seruare conueniat, sicut dixit propheta: Et adorabunt eum unusquisque de loco suo. Adorant igitur summum deum omnes Barbari & Graeci, non Hierosolyma currentes, neque cruoribus, aut sacrificijs placantes, sed domi suae apud seipsos in spiritu & ueritate, incruento, puroque obsequio illum colentes. Et hoc fuerat ipsum nouum testamentum, quod non instar prioris illius, & ueteris factum est. Vetus autè intelligito non sanctorum hominum, qui ante Mosem fuere, sed quod legis loco uniuersae Iudaeorum nationi ab ipso Mose positum est. Quocirca oraculum ipsum adiungit ea, quibus planum faciat, quodnam uetus illud dixerit esse, cui quidè nouum nihil simile habitum ostendit, ubi dicit: Condam testamentum nouum, non secundum testamentum quod condidi patribus in die, quum ego apprehendi illos manu, ut educerem eos de terra Aegypti. Itaque quum secundum hoc dicit, secundum id quod legis loco à Mose positum est, intelligit. Hoc enim illud est, quod Iudaeis quo tempore de Aegypto egressi sunt, traditum est. Visus igitur esset nouum testamentum introducere, tanquam eius ritus contrarium, quem sancti illi Abraham similes uiri, in diuino cultu sequebatur, nisi plane ipsis uerbis significasset, ubi dixit: Non secundum testamentum quod condidi patribus eorum, quo tempore eduxi eos de terra Aegypti. Ergo non secundum illud quod legis loco à Mose positum est, quum egressi sunt, & quum in deserto morabantur, nouum hoc futurum respondit, sed secundum illud uidelicet, quod primis temporibus in uita ciuili sectantes, qui ante Mosem floruerunt, tanquam ipsi, qui plene officio suo functi essent,

Gentiles à beluis non differentes.

essent, comprobati sunt, quas quidem ob res, iam tu planè confidens posthac quum sententias & proposita eorum, qui diuinum aliquem cultum profitentur, non in duos, sed in tres diuiseris ordines, unum eorum qui prorsus simulachris addicti, in multorum deorum errorem deciderunt, alterum eorum, qui de circuncisione per Mosem in primum pietatis gradum ascenderunt, tertium eorum, qui supremum locum per doctrinam Euangelicam obtinuerunt, & hunc quidem, si medium duorum constitueris, ne putato amplius eos, qui à Iudaeis descenderunt, in Graecos ritus oportere ullo modo recidere, neque qui à Graecis abducantur, Iudaeos fieri necessario, sed ubi tertium acceperis, & medio loco constitueris, eminentem supraque alios extantem inuenies, & quasi super celsissima quadam specula sublimem collocatum, reliquos duos inferius utrinque despiciere, effugit enim & Graecorum impiam, atque erroribus plenam superstitionem, dissolutaque fornicationes, atque insolentias, & Iudaeorum itidem, quae à Mose perfecta est, imperfectam & quasi paruulis, atque infirmis accommodatam obseruantiam. Domesticae porò, atque ab initio propriam non solum Iudaeis, sed & Graecis, & Barbaris, & quaecumque sub sole sunt, gentibus inclamans legem, uide quid dicat: O homo, & uniuersum mortalium genus. Mosi quidem lex ab uno genere hominum incipiens, omnium primum Iudaeorum genus, illius promissionis gratia, quae ad pios, deique amicos ipsorum patres, facta est, ad unius dei cognitionem, cultumque uocabat, ut dicto audientes, ab intollerabili demonum tyrannide liberaret. Ego autem omnibus hominibus, & quae ubique terrarum sunt, gentibus, sublimius prouectam dei cognitionem, & pietatem apportans, ut ad regulam eorum, qui cum Abraham uixerunt, ante Mosi gratem degentes, ipso quoque Abraham antiquiores extiterunt, uita suae moderetur adhortor, in quibus ab externis gentibus profecti, qui de laude pietatis gloriam adepti sunt, plures memorantur. Et rursus: Mosi quidem lex, in unum terrae certum ac definitum locum, eos qui religionis propositum complexi essent, ex alijs omnibus locis corrigere uidebat, ego autem condonata omnibus libertate, non in quodam terrae angulo, neque in montibus, aut quibusdam manu factis templis, deum querere, sed domi suae unumquemque illum colere, atque adorare praecipio. Et rursus: Vetus quidem lex, sacrificijs & animalium cadibus, thureque & igne, & alijs quibusdam eiusdem generis purgationibus corporis, summum deum colere hortabatur, ego autem sacra animae tradens, mente purissima, animoque nitidissimo, cum modestia, uirtutumque sectatrice uita, rectisque sententijs, & pietatem praeseferentibus, diuinitatem uenerari impero. Et rursus: Moses quidem illorum temporum hominibus, quasi ijs qui cadibus inquinari soliti essent, non occidere imperabat, ego autem ijs, qui hoc ipsum antea didicerint, & primo illi praeecepto satisfecerint, alterum perfectius impono, atque ut ne ire quidem perturbatione uincatur, praecipio. Et rursus: Moses quidem adulteris, dissolutisque hominibus legem posuit non moechari, maribus non misceri, uoluptates praeter naturam non sectari, & supplicium mortis ijs, qui non obtemperassent, adiunxit, ego autem meos uolo, ne intueri quidem mulierem cum petulanti cupiditate. Et rursus: Ille quidem dixit, non peierabis, sed reddes deo quae iuratus fueris, ego autem dico uobis, non iurare omnino, sed erit sermo uester, est: non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Et rursus: Ille quidem iniurias ulcisci, & inferentibus eisdem referre hortabatur, dicens: Oculum pro oculo, & dentem pro dente, ego autem dico uobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit, in dexteram maxillam tuam, conuertito ad illum, & alteram, & qui uelit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimittit.

Differunt lex Mosi & Euangelium.

dimitte ei & pallium. Et rursus: Ille quidem docebat amicum diligere, & inimicos insectari odio, ego autem ex abundantia humanitatis & clementie, ut inimicos uestros diligatis, & pro persequentibus uos oretis, legem uobis pono, ut sitis filij patris uestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Ad hæc: Ille quidem se ad multorum duritiam accommodabat, & ijs apta, qui perturbationibus pleni essent, præcipiebat, atque immutatum quendam à uetere illo, inferiorem que religionis modum tradebat, ego autem ad piam, religiosam que uitam eorum, qui præcis illis temporibus sanctè uixerunt, reuoco uniuersos. Denique, ille quidem terram fluentem lac & mel, quasi paruulis promittebat, ego autem ijs qui capere possint, regnum cœlestè concilio. Hæc atque eiusmodi alia, noui testamenti ratio, docente Christo, omnibus gentibus nuntiati. Et hæc ipsa sunt, que suos discipulos Christus dei, ut omnibus gentibus nuntiarent, horabat: dicens: Euntes disciplinam uestram tradite omnibus gentibus, docentes eas seruare omnia, quæcunque præcepi uobis, que etiam cunctis hominibus, tam barbaris quam Græcis quum obseruanda traderet, planè quidnam sit Christianismus ostendit, & quinam simus nos, & cuiusmodi talium sermo num, ac disciplinarum magister, ipse utique saluator & dominus noster Iesus, qui Christus est dei, qui nouam hanc & omnes amplexam uirtutes Rempubli cam in toto orbe constituit, ad eod quidem, ut talia discere, philosophari que, tam foemine quam uiri, tam pauperes quam diuites, tam serui quam domini possint. Et tamen nouæ huiusce legis introductor, tanquam is qui in omni uita legem Mosi seruaerit, introductus est, quod sanè ipsum admirari operæpretiū est, qui uidelicet fieri possit, ut nouæ rationis & legis autor futurus, noui utiq; testamenti per Euangelium, non tanquam inimica & contraria ea, quæ à Mose tradita sunt, recusauerit. Si enim hoc fecisset, ipse uicissim Mosi aduersa existimatus esset præcipere, ex quo impijs impiarum sectarum autoribus contra Mosem & prophetas, obrectationis & maledicentiæ plurimā præbisset materiam, ijs autem qui ex circumcisione sunt conspirationis contra se iustam & probabilem causam, qui utiq; ei, quasi qui contra legem faceret, atq; ab ea deficeret, insidias ad inferendum necem construxerunt.

Quomodo Christus, postquam ea que à Mose tradita sunt, plenè obseruauit, nouæ rationis & legis introductor extitit. Cap. VII.

Nunc autem postquam in omni uita, Mosi legem comprobauit, Apostolis suis usus est nouæ suæ legis administris, in hoc ille quidem simul docens ea, quæ à Mose tradita sunt, nec à sua religione abhorrentia, nec eidem inimica existimare oportere, & simul autorem se atque introductorem nouæ & cunctis hominibus salutaris legis, constituens, ut nullo pacto dici possit quidpiam illum aduersus Mosi leges, aut decreta fecisse, quin potius finem illis prius imposuisse, eadem que perfectè obseruasse, & sic ad institutionem Euangelicæ legis transisse. Et quomodo quidem hunc ab ipso obseruatum dicat, non alijs audiendus est quam ipse. Non uenit, inquit, scindere legem, sed complere. Etenim si contemp tor Mosi legis extitisset, quamuis illam existimatus esset probabiliter scindere, contraq; eam facere, improbam tamen quandam, & à legibus alienam naturam præ se ferens, Christus esse creditus non esset. Porro autem rescindens ea, quæ à Mose posita sunt, quomodo potuisset existimari is esse, quem futurum Moses, & prophete nuntiassent? quomodo autem nouis legibus ponendis autoritatem habuisset? merito enim uideri potuisset, derogandæ legis gratia, ad nouationem rerum uenisse, ut delictorum, quæ contra legem commisisset, suppli

Christus Mosi legem non soluit.

supplicium euaderet. Nunc autè nihil de lege omnino derogans, & plene quem in ea continentur seruans, atq; ut sic dicà ad regulà Mosi perfectus, postquam non amplius fieri poterat, ut ea que sunt in lege Mosi reliquis accommodarentur gentibus, propter eas causas, quæ dictæ iam sunt, & oportebat nimirum bonitate summi dei omnes homines saluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire, que omnibus apta, accommodataq; essent, legibus suis sancit, ac ne illa quidè que à Mose præcepta sunt, suos Apostolos denuntiare cunctis hominibus prohibuisset, nisi ea res impedimento fuisset, quod fieri illa non possent, quemadmodum Apostolus docet, ubi ait: Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur, deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & cætera. Impossibile autem erat nimirum, ut omnes gentes ter singulis annis ex lege Mosi Hierosolyma conuenirent, & mulier leuata partu ab extremis terræ finibus illuc properaret, ut quæ pro purgatione instituta sunt, ibidem poneret, & alia innumerabilia, quæ per otium unusquisq; potest per seipsum colligere. Quoniam igitur hæc gentes à Iudæa procul habitantes, etiam si uoluisent, seruare non poterant, merito nihil horum per seipsum rescindens saluator, & dominus noster, sed plene seruans, & efficiens ea que in ipsa lege continentur, & spectantibus fidè faciens, quod ipse esset Christus dei, de quo præsci Iudeorum prophete testimonium protulissent, tum idem omnibus gentibus accommodata præcepta, per discipulos suos proposuit. Idcirco nos Iudeorum proprios ritus recusauimus, tanquam eos, qui nobis lege positi non sint, & gentibus accommodari non possint. At eorundem prophetas libentes accepimus, tanquam eas quæ prædictiones de nobis factas complectantur. Cæterum ipse saluator & præceptor noster, alia quoque ratione compleuisse legem Mosi, & prophetas, qui post Mosem fuerunt, agnoscitur. Quoniam enim ijs, que diuinitus prædicta fuerant, cõsummationes deerant, & oraculo rum euenta desiderabantur, nimirum ipsa quoque hæc ab eodem compleri oportuit. Exempli gratia, apud Mosem est propheta, quæ sic ait: Prophetam uobis suscitabit dominus deus uester tanquam me, illum audietis in omnibus quæcunq; dixerit uobis. Hoc igitur quum deesset, ille compleuit, alter uidelicet post Mosem legum autor, qui ueram pietatem in deum uniuersi hominibus indicauit. Quod enim Moses non simpliciter dicat præphetam surrecturum, sed cum additione, tanquam se (prophetam enim, inquit, uobis suscitabit dominus deus uester, tanquam me, illum audietis) quid aliud intelligi uult, nisi eum, qui prædiceretur, ipsi Mosi adæquatam esse uenturum? Moses autem legem ut summus deus coleretur, posuerat. Ergo prophetam hunc de quo uaticinia feruntur, quod Mosi similis futurus esset, legis autorem illi similem extitisse par est. Ac enim quamuis innumerabiles post Mosem prophete extiterint, de nullo tamen tale testimonium prolatum est, quod Mosi similis extiterit. Cuncti enim ad illum ipsos remittebant audientes. Et sane ipsum hoc testificatur scriptura, non surrexisse prophetam Mosi similem. Neque igitur Hieremias, neque Esaias, neq; alius quispiam prophetarum illi similis fuerit, pro prære quo ne legum quidem autor fuit illorum aliquis. Quis ergo ex uaticinio Mosi, propheta, & legislator suscitandus expectaretur, aduenit hic Iesus, qui Christus est dei, legem cunctis gentibus ponens, & que superent ipsam legem pertractans. Illud enim dictum est antiquis, non moechaberis, ego autem dico non concupiscere. Et illud: Dictum est antiquis, non occides, ego autem dico uobis, ne irasci quidem. Et illud: non amplius Hierosolymis, sed in omni loco adorari. Et illud: non thure & sacrificijs, sed in spiritu, & ueritate deum colere, & alia quecunq; his similia in illius doctrina feruntur, sapientissimè

Christus in Mo. se designatus.

tissimi planè fuerunt, & perfectissimi legum autoris. Ex quo factum est; ut audientes stupeficerent, quemadmodum scriptura diuina commemorat, propterea quod docebat eos tanquam potestatem habens, & non ut scribæ illorum & pharisæi. Hoc igitur item compleuit oraculum, quod Mosi prophetiæ deerat, eadem porro ratione cætera item prophetiarum, quæ de ipso & gentium uocatione scripta sunt uaticinia. Constat ergo illum compleuisse & legem & prophetas, quando ea, quæ de ipso prædicta sunt, ad exitum perduxit, & priorem legem usq; ad seipsum stare iussit; dux uerbè & princeps alterius legis extitit, quæ in nouo testamento, cunctis gentibus denuntiata est, ut simul legis, principatusq; autor duorum propositorum, Iudaismi uidelicet Christianismiq; fuerit. Quod quidè ipsam admirari operepretiū est, ut diuinitus prædictū sit: Ecce, inquit, pono in Sion lapidem electum, angularè, pretiosum, & qui credit in eum, non confundetur. At enim quis tandem fuerit angularis, nisi hic uiuus, & pretiosissimus, qui ex duabus structuris unam factā suā doctrīna sustinet; dum enim Mosaicam, quæ usq; ad ipsum protèta est, stare iubet, ex altera parte nostram per Euangelium adiunxit. Ex quo angularis meritò dictus est, sed in Psalmis quoq; legitur: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Quod quidem oraculum planè etiam indicauit, quas à Iudæis infidias is; de quo uaticinatur, passus est, quando illum à scribis, & pharisæis, & sacerdotum principibus, & omnibus Iudæorum magistratibus, qui ueterem parietem construiebant, repudiatum fuisse, diuinauit. Sed tamen postquam ab illis contemptus sit, & abiectus, futurum illum in caput anguli, & ducè, principemq; noui testamenti constituendum non tacuit, consentanea ipsi proferens, quæ à nobis superius demonstrata sunt. Nos igitur quamuis à Græco ritu recesserimus, non recidimus in Iudaicum, neq; delinquimus, licet Mosi legem, & prophetas acceperimus, non Iudaice autem, sed ad morem atq; institutum sanctorum, qui ante Mosem fuerunt uirorum, uiuamus. In hoc enim & Mosem & prophetas ueros fuisse uates ostendimus, quum illum Christum accepimus, & illius legibus auscultamus, & per uestigia doctrinæ eiusdem incedere etiam uotis expectimus, quem illi uenturum prædixerunt. Eodem utique proposito ipsi quoque Mosi rem gratam facientes, qui quum prædixerit, prophetam à domino deo nostro sibi similem suscitandum, adiungit: Omnis uerbè anima, quæ non audiet prophetam illum, delebitur ex genere suo. Continuo enim Iudæi, postquam illum prophetam non acceperunt, nec sanctis illius uerbis paruerunt, extremum pertulerunt interitum, qui quidem illorum casus ipsi oraculis, quæ de illis ædita sunt, consentaneus accidit. Nam nec Christi legem, quæ nouo testamento continetur, susceperunt, neq; Mosi præcepta sine legis contemptu seruare possunt. Quocirca in ipsius Mosi execrationem relapsi sunt, quando fieri nullo modo potest, ut quæ in legibus illius sunt posita, perficiant, quippe quæ & ipsorum metropolis sublata sit, & Mosaica religio exclusa, quæ illic solè perfici concedebatur. Nos autè qui illū suscepimus, quæ Moses & reliqui prophete nuntiauerunt, & ei parère etiam uotis expectimus, edictum Mosi compleuisse se inuenimur, quo edixit, illum audiendum esse, omnemque animam, quæ illum non audiret, delendam esse de genere suo. Quæ autem sint, quæ propheta ille instituit, quibus obedire necesse sit, paulò ante audiuius, omnium uidelicet sapientia referta, & perfecta, & cœlestia documenta. Quæ quidem neque tabulis lapideis, ut Moses, neque atramento & chartis commendari uoluit, sed purgatis animis suorum, & intelligentem naturam obtinentibus, in quibus leges noui testamenti describens, reipsa cõpleuit. Hieremiæ prophetiam,

Christus lapis
angularis.

phetiam, quæ ait: Instituiam testamentum nouum, non instar testamenti quod posui patribus eorum, quoniam hoc testamētum, quod ponam domui Israel, dans leges meas in interiorem sensum eorum, & in corde eorum scribam eas, & ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus.

Quod quæ Christianismum amplexa est uitam duas species diuisa est. Cap. VIII.

Aeterum ille quidè in tabulis inanimatorum, hic autem in mētibus uita præditis, perfectā noui testamenti documenta descripsit, eius uerbè discipuli ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinā suam accommodantes, quæcunq; quidè ueluti ultra habitū progressis, à perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea ipsi qui capere poterant, tradiderunt: quæcunq; uerbè ipsi cõuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererēt, curationisq; indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim sine literis, quasi iure quodam non scripto seruanda, commēdarunt. Quo circa in ecclesia dei duo etiam uiuendi modi instituti sunt, alter quidè naturam nostram, & communem hominum uitæ rationem excedens, non nuptias, non sobolem, nō substantiam, non opum facultatem requirens, totus autem prorsus à communī & consueta cunctorum hominū uita abhorrens, & soli diuino cultui, ex immenso rerum cœlestium amore addictus, qui hunc modum amplexi sunt, quasi ab hac mortali uita se iuncti, ipsumq; dumtaxat corpus in terra gerentes, cogitatione uerbè atq; animo in ipso cœlo degentes, quasi quidam cœlites, reliquorum hominum uitam despiciunt: quippe qui pro uniuerso genere, supremo omnium deo sacra sint, idque non bonum mactationibus, non cruoribus, non libationibus, aut indore ullo, neq; fumo, aut ignis deuoratione, consumptione uel corporū, sed rectis ueræ pietatis sententijs, & purgati animi affectione, ad hæc operibus quoq; ac uerbis, quæ à uirtute proficiantur, quibus rebus diuinitatem ipsam placantes, suum & pro seipsis, & pro alijs, qui eiusdem sint generis, administrant sacerdotium. Et talis quidè existit in Christianis imperfectus uitæ modus. Alter uerbè remissior atque humanior, hic quidè modesto coniugio, & sobolis procreatione implicatur, & rei familiaris curam assumit, & iuste militantibus, quæ sint agenda, describit: agros quoque, & mercaturam, aliumq; magis ciuilem uiuendi morem, adiuncta religione non negligit, ipsi autem qui hunc modum elegerunt, & exercitationum tempora, & his quidè se cūctus pietatis attributus est gradus, dum apta huic ipsi generi uitæ præbet utilitatem, ut nullus planè ab aduētū salutari separet, sed omne genus hominum tam Barbarorum, quam Græcorum, Euangelicæ doctrinæ fructum percipiat.

Homines cœlestes interis.

Quam ob causam non ut prisca illi, ita nos quoque numero se soboli operam damus. Cap. IX.

Quum hæc ita se habeant, meritò aliquis quæsierit, si uerè dicimus ab Euangelica saluatoris nostri doctrina, eam diuini cultus rationem doceri, quam prisca illi, qui ante Mosem religiose, & sancte uixerunt, secuti sunt, unamq; esse & nostram, & illorum religionem, eandemq; de deo sententiam: quamam causa sit, ut illi quidè in nuptijs, & procreatione liberorum, plurimum studij posuerint, nos uerbè hanc partem negligamus. Item quum de illis scriptum sit, quod animalium cædibus deum placarent, cur ita nos istud facere, quasi nefarium quiddam & sacrilegum, prohibeamur. Hæc enim dumtaxat, quæ sanè haud parui momenti sunt putauerit quispiam, ipsi quæ à nobis dicta sunt, aduersa rati, nosq; non omnino ratione eundem cum prisca illis, colendi dei morem, seruare. Igitur etiam aduersus hæc, talem licet ex ipsis Hebræorum oraculis orationem colligere.

Cc Qui

Quicquid ante Moſem de laude pietatis nomen adepti ſunt, hi tunc initium habente, tuncq; primum exiſtente uita, fuiſſe memorantur, quæ uerò ad nos pertinent, tendere ad finem. Quare illos magna cum cura, ſobolis incrementū que ſuiſſe, quum per illud tempus, & numerus hominum augeſceret, & multiplicaretur, atq; indies robur acciperet genus humanum: nobis uerò non admodum curæ eſſe hoc, ut pote quum res iam interire, ac deſinere, atq; ad extremū finem tendere credantur, quando planè dicitur, ante uitæ conſummationē, Euangelicam in foribus a deſſe doctrinā, & renouatio ac generatio alterius ſæculi, quod breui inſtet futurū, denuntiat. Vna igitur deſenſio hæc, altera autē erit huiusmodi. Præcis illis qui remiſſiorē, ac liberiorē uitā agebant, nihil erat impedimētō ne domui, liberisq; præſent, ac pariter diuine quoq; rei uacaret, quando unā cum uxoribus, & liberis, & domo, religioni aſſiduam dare operā poterant, & nuſq; ab ullis res externas, à meliore propoſito auellēbātur. Res uerò noſtræ innumerabilia habent, quæ extrinſecus premant, & qui in alienas curas undique trahant, & ab earum rerum ſtudio, quæ deo placent, abducant. Hanc igitur cauſam eſſe, cur nubendi ratio contrahatur, Euangelicę doctrinæ uerbum demonſtrat, ubi ait: Hoc autem dico fratres, tempus breue eſt. Reliquum eſt, ut & qui habent uxores, tanq; non habentes ſint, & qui ſlent, tanq; non ſentes, & qui gaudent, tanq; non gaudentes, & qui emunt, tanq; non poſſidentes, & qui utuntur hoc mundo, tanq; non utentes. Præterit enim figura huius mundi, uolo autē uos ſine ſolicitudine eſſe, qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt de ijs quæ domini ſunt, quomodo placeat domino. Qui autē cum uxore eſt, ſolicitus eſt de dijs, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta, & uirgo cogitat quæ domini ſunt, ut placeat domino, ut ſit ſancta & corpore, & ſpiritu, quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi quomodo placeat uiro. Porro hoc ad utilitatē ueſtram dico, non ut laqueum uobis iniſciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatē præbeat, ſine impedimento dominum obſecrandi. Palam igitur in his cauſam cur à nuptijs ſit abſtinendum proponit, ubi temporum, rerumq; extrinſecus ingruentium ſoliditatē reprehendit, quorum nihil præcis illis accidebat. Ad hæc, tertiā quoq; ratio adiungi poteſt, propter quam ueteres illi dei cultores, in procreatione liberorum plurimum ſtudiū collocarent. Quum reliqui homines in morum peruerſitate maius indies incrementum accepiſſent, atque in immanem, & ab omni humanitate alienam, & planè ſeruinam uitam relapſi eſſent, & in impiū profuſus, omninq; religioni inimicum morem, facile corruiſſent: ualde pauci, & facile numerabiles, qui ſupererant, ea ſectantes quæ prius à nobis dicta ſunt, à multorum conſuetudine, & à communi cum reliquis hominibus uictu, ſe amouebant. Porro autem quum ſeorſum ab alijs gentibus, ſingularit; more uiuerēt, nouam quandam Reipublicę rationem, uitamq; ſtudioſam ſapientię, uereq; ipſius dei cultricem, & reliquis hominibus impermiſcuam, inſtituerunt. Ut igitur poſterioris quoque illorum proprię religionis, tāquam ſcintilla quedam reparandi ignis, ita aliquod ſemē ſeruaretur, neque un; cum ipſorum deceſſu ipſorum pietas deficeret, atque interiret, merito & generandæ, & alendæ ſobolis curam introduxere, ut ſic doctores atque magiſtri propriorum liberorum exſterent: quippe qui poſteris ſucceſſores pietatis, proprięq; uirtutis hæredes relinquerent, pulchrum atque honeſtum iudicarent. Hinc ſanè prophete in numerabiles, & uiri iuſti, quin ipſe quoque ſaluator ac dominus noſter, eiſque diſcipuli, atque apoſtoli, ab illorum diſciplina profecti ſunt. Quod ſi qui etiam uitioſi ab iſdem prodierunt, quaſi plēnæ ſimul cum tritico ſubnaſcentes, non ob id tamen culpandi qui genuerint, aut qui enutrierint, quādo etiam de diſci-

*Duplici hodie
conuulſa.*

de diſcipulis ſaluatoris aliquos nouimus libertate uoluntatis auctores, à recto aberrariſſe. Cauſa igitur ob quam uiri ſancti præcis temporibus magno cum ſtudio liberos ſuſciperent, reddita eſt: quæ non amplius in nobis locum habere dicenda eſt, quippe quum, deo fauente, per Euangelicam ſaluatoris noſtri doctrinam, innumerabiles gentes, & populos, in urbibus, & regionibus, & agris liceat nobis oculis intueri, eodem animo feſtinantes, & ad ſancta Euangelicę doctrinæ præcepta concurrentes, quibus quidem ſatis ſuperque ſit, ſi doctores ac prædicatores diuini uerbi omnibus & uite uinculis, & ſolicitudinibus liberati, poſſint ſufficere. His autem ipſis maxime in præſentia, ut melioribus ſtudijs uacent liberius, ſeiunctus à re uxoria uictus adamatur, ueluti ijs, qui diuina & incorporea ſobole propaganda, occupati teneantur, & non unus, neque duorum liberorum, ſed acruatim innumerabilis multitudinis educationem, ſanctamq; diſciplinam, ac reliquæ inſtituendæ uite curam ſuſceperint. Poſtremum omnium, ſi quis præcorum illorum uitas, de quibus nunc loquimur, diligenter exploret, inueniet eos initio quidem ætatis, ſoboli augendę, coniugioq; uacantes, mature autem abſtinentes, atq; ceſſantes. Scriptū eſt enim, quod placuerit Enoch deo poſtquam genuit Mathuſala. Vbi ſcriptura planè poſt genitum filium, deo placuiſſe illum de quo loquitur memorat, neq; illi poſthac aliquos genitos filios prodiit. Noë quoque uir iuſtus poſt ſuſceptionem liberorum, ſolus cum familia, quum reliqua omnia quecunq; eſſent in terra, periſſent, incolumis conſeruatus, plurimis poſthac ſuperuiſſe annis in ducitur, neq; tamē uſquam genuiſſe alios filios. Dicitur & Iſaac poſtquam ex una uxore geminę prolis pater factus eſt, deſiſſe cum illa conſueſcere. Et Ioseph, quum præſertim apud Aegyptios uerſatus ſit, non plus quam duorum filiorum pater extitiſſe inuenitur, quorum matrem unam duntaxat in matrimonio habuerit. Ipſe etiam Moſes atq; eius frater Aaron, antequam ipſis deus apparerit, filios genuiſſe memorantur, poſtquam autem diuina oracula acceperint, non amplius genitos ab illis filios inuenias. Quid porro de Melchizedec eſt dicendum? cuius omnino non filius, non genus, non ſucceſſio refertur: neque item Ieſu, qui in Moſi locum ſucceſſit, neq; plurimorum aliorum prophetarum. Quum autem de Abraham, & Iacob quæri ſoleat, qui multiplicem ſobolem propagauerūt, alibi nos otioſius huiusce rei rationem reddidimus, ubi de ſanctorum ueterum uiroꝝ multiplici cōiugio, multipliciq; ſobole diſſeruiſimus. Ad quæ ſcriptura noſtra in præſenti ſtudioſos lectores remittimus, hoc unum admonētes, ne noui quidem teſtamenti legibus, quæ ad ſuſceptionem liberorum pertinent, omnino interdici, ſed in hoc quoque iſs cōſentanea, quæ de præcis illis ſanctis uiris memorantur, inſtituta haberi. Oportere enim, dicit ſermo diuinus, epiſcopum unius uxoris uirum eſſe. Veruntamen eos, qui ſacerati ſint, atq; in dei miniſterio, cultuq; occupati, continere deinceps ſeipſos à commercio uxoris decet: qui autem non ad tantū aſſumpti ſint ſacerdotij munus, iſs idem ſermo diuinus indulget, ac propemodum palam omnibus prædicat, quod utiq; honorabile ſit coniugium, & torus immaculatus, fornicatores & adulteros iudicaturus ſit deus. Hæc itaque nobis ad primam dubitationem dicta ſint.

*Predicatores
uerbi dei ſequi
ſtrari debent ab
omni cura.*

*Decet ſed non
oportet, epiſcopū
ſine uxore eſſe.*

Qua de cauſa non ita nobis, quemadmodum præcis incendere, & ſacrificare deo terreſtria permiſſum eſt. Cap. X.

Ed cur non ſummo deo, ipſi quoq; animalia ſacrificemus, quū ueteres illi dei amatores, quorū nos pietatē imitari dicimus, hoc factitauerint, talis à nobis ratio reddat. De ipſo cultu quē ueteres & primi homines diuinæ naturæ exhiberēt, non idē quod Græcis

uisum est, & quod in sacris Hebræorum libris inuenitur. Nam illi quidem putauerunt primos homines, nullum prorsus animalis genus, neque sacrificare, neque incendere solitos dijs, sed eos soli & reliquis cœli syderibus, ubi uiride gramen, & quasi quasdam fecundioris naturæ quiscuilias manibus sustulissent, herbam cum folijs, & radicibus igni comburere. Posteriores autem homines procul à tam recto instituto aberrantes, fecerunt aras animalium cœdibus. Porro hoc esse impium & iniustum, & nusquam deo acceptum sacrificium. Nam brutorum animam nihil ab hominum rationali anima differre. Quapropter cædis accusandos esse eos, qui animalia sacrificarent, dicebant, non secus ac si eadem, similisque, & in homine & in bruto anima inesset. Et talis quidem de antiquis hominibus opinio Græcorum extat. Quæ autem in scriptis Hebræorum legitur, non talis. Illico enim factos primos homines, ut primum in uita constitissent, animalium sacrificijs deo honorem exhibuisse commemorat. Dicit itaque: Et factum est post dies, ut offerret Cain de fructibus terræ sacrificiū domino. Tum Abel ipse quoque obtulit de primogenitis ouium suarum. Et respexit deus ad Abel, & ad munera illius. Ad Cain uero, & ad sacrificia eius non intendit. Vbi iam illud considerabis quod deo acceptior dictus sit, qui animalia sacrificauerit, quam is qui ab agro sacrificium obtulerit. Etiam Noë protinus de cunctis pecoribus mundis, & de cunctis uolucris mundis, obtulit perfectissimum munera super altare, odoratusque est dominus odorem suauitatis. Abraham quoque sacrificans describitur, ut, si diuinæ scripturæ testimoniū sequimur, primum omnium de animalibus sacrificium, prius deo amicis uiris excogitatum fuisse, nos dicere oporteat. Quam sanè excogitationem temere extitisse, aut humano more exortam, putandum non est, sed diuino potius nutu insinuatam. Etenim quum morum sanctitate præstaret, deo quoque penitus addicti essent, & ob eam rem quasi diuino spiritu illustrati uiderent, magno sibi opus esse obsequio, si sua ipsorum humana delicta diluere uellent, præteritum pro salute sua ei, qui uita, atque animam præbisset, se debere putabant, sed quum nihil præstantius, aut præciosius anima sua haberent, quod dicarent, pro hac interim brutorum animalium uitam offerebant, ita suæ ipsorum animæ sacrificium illud comparantes, neque se in hoc aut delinquere, aut iniuste facere arbitrabantur, quippe qui hominum rationali, atque intelligentia præditæ animæ neuti que similem brutorum animam esse didicissent, neque aliud quicquam illorum sanguinem, uitaletatemque in eo uim esse eam, edocti essent, hoc quoque unum præbere se quasi animam deo pro anima offerentes. Hoc autem ipsum Moses quodam loco planissime indicat, ubi ait: Anima omnis carnis sanguis eius est, & ego dedi uobis sanguinem in altari ad expiandum pro peccatis uestris, sanguis enim eorum pro anima expiabit. Idcirco dixi filiis Israel: Omnis anima ex uobis non comedet sanguinem. Attende igitur diligenter, quomodo in his dictum sit illud: Ego dedi uobis in altari expiare animas uestras, sanguis enim pro anima piaculum erit. Planè enim pro humana anima, mactatorum animalium sanguinem piaculum offerri dicit. Hoc idem etiam lex de sacrificijs admonet intelligendum, si quis modo consideratus attenderit. Nam capiti uictimæ unumquodque dum sacrificat, manus habere iniectas imperat, & ad sacerdotem animal ipsum adducere capite comprehensum, atque detentum, quasi qui pro suo ipsius capite hostiam exhibeat, dicit igitur de unoquoque: Adducet illud ante dominum, & imponet manus suas in caput muneris. Quod sanè in omni uictima obseruatum est, quum aliter nullum sacrificium offeratur. Ex quibus utique uerbis sermo diuinus illud intelligi uult, humanarum animarum pretium, quæ sacrificantur animalia exhiberi solita esse. Porro autem qui docet brutorum animalium sanguinem, ipsorum esse ani-

Anima bruta pro anima hominis offertur.

Manus capitibus animalium imponuntur.

esse animam, is nequaquam ea cum rationali, atque intelligente substantia, sicut homines commercium habere significat. Constare enim ea ex materia & corporibus, sicut pullulantia omnia plantarum, constant. Vno itaque sermone rursus Moses deum usum inducit, quum ait: Germinet terra herbam foeni seminantis feni, ut lignum fructiferum. Et eadem rursus ratione: Producat terra, quadrupedes, & reptilia, & bestias terræ generatim. Ut omnino eiusdem & generis & naturæ & substantiæ bruta esse dicendum sit, cuius & germinantia omnia, & plantæ sunt. Proinde neuti quam errare qui animalia sacrificant. Dictum igitur est etiam Noë, ut comederet carnes, quasi olera agræ. Proinde dum nulla præstantior, neque maior, neque præciosior, neque deo conuenientior uictima hominibus aderat, sacrificia interim ex animalibus, pro sua ipsorum uita redimenda, & quoddam quasi naturæ propriæ animatum præteritum, ipsi deo reddere illos conuenienter oportebat, sicut etiam dei ueteres amici, & cultores faciebant. Qui uenerabilem quandam, deo quoque acceptam, & magnam hostiam, uenturam olim ad homines, diuino indicante spiritu, tanto ante didicerant, quæ totius mundi expiatio existeret, cuius etiam signa quedam, & notas ipsi interea obirent, atque perficerent, quippe qui & propheta essent, & eius, quod futurum expectaretur, figuram in se quandam ante gerentes. Vbi autem quod perfectum erat aduenit, quemadmodum uaticinia prophetarum prædixerat, priora illa deserunt, & præstantiore ueroreque sacrificio illico sublata sunt. Hic autem fuit Christus dei, is de quo antiquitus, à primis usque temporibus dictum est, quod ad homines esset uenturus, atque instar pecudis pro toto genere humano interficiendus, ut apud Esaïam prophetam scriptum legimus, ubi ait: Sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente obmutuit. Item dicit: Hic peccata nostra fert, & pro nobis in dolore est, & nos reputauimus eum esse in labore, & in plaga, & in afflictione, ipse autem uulneratus est propter peccata nostra, & tulit languorem propter iniquitates nostras, disciplina pacis nostre super eum, liuore eius nos sanati sumus, & dominus tradit eum peccatis nostris, ipse enim peccatum non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. Similia his, item Hieremias alter Hebræorum propheta inducta persona Christi prælam enuntiat dicens: Ego sicut agnus innocens, qui ducatur ad sacrificandum. Claudis horum prædictiones quasi signum ipsi imprimens Ioannes Baptista, in ipsis saluatoris nostri aduentu. Quum enim illud uidisset, & ipsi qui aderat, indicasset, ut uidelicet ipse esset, de quo propheta loqueretur, acclamauit: Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi. Quando igitur secundum testimonium prophetarum inuentum est magnum, magnique æstimandum pro redemptionis, & Iudæis pariter & Græcis pretium illud uidelicet pro toto mundo piaculum, illud pro anima cunctorum hominum sacrificium, illa pro omni macula, & peccato purissima hostia, ille utique agnus dei, illa deo accepta, & mundissima ouis, ille agnus, de quo propheta tam multa dixerunt, per cuius diuinam, ac mysticam doctrinam omnes nos, qui de gentibus assumpti sumus, remissionem priorum peccatorum inuenimus, ex quo etiam Iudæorum quicumque in illo spem haberint, à Mosis execratione liberantur, merito sanè, quando illius memoriam, corporisque eiusdem & sanguinis recordationem quotidie celebrant, & ad longe præstantius, & sacrificium, & munus assumpti sunt, quam illud antiquius fuerit. Quando igitur omnia hæc ita se habent, non amplius fas esse putamus in prima illa & infirma elementa recidere, quæ utique signa quedam, & imagines, non ipsam ueritatem complectuntur. Merito autem ipsorum quoque Iudæorum quicumque ad Christum dei confugiunt, si modo non amplius de Mosis, præceptis solliciti sint, sed ita uiuant ut noui testamenti ratio docet, eam, quæ à Mose definita est,

Christus instar pecudis interficiendus.

Recordatio corporis & sanguinis Christi.

nita est, execrationem euaserint, quippe quum agnus dei non solum peccatū mundi, sed etiam eam execrationem, quæ ipsi debetur, qui contra Mosi legē aliquid commiserint, in seipsum receperit. Factus igitur est dei agnus & peccatū & execratio. Peccatum quidem pro peccatoribus huius mundi, execratio autē pro ipsi qui nolunt à scripto legis Mosaicæ recedere. Quo circa dicit Apostolus: Christus nos redemit ab execratione legis, factus pro nobis execratio. Itē: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis fecit peccatum. Quid enim non futurus fuit is, qui mundi piaculum factus est: is qui pro peccatorum anima pretium: qui tanquā quis ad occisionē ductus est: qui existimatus est sicut agnus, qui ducatur ad sacrificandum: atque omnia hæc, & pro nobis, & propter nos. Ex quo quidem prisci illi, deo quæ grati uiri, quum præstantiora non haberent, merito signa ipsa attendebant. Nam etiam hoc ipsum saluator noster docet, quum ait: Multi prophete & iusti cupierunt uidere que uos uidetis, & non uiderunt, & audire, quæ uos auditis, & non audierunt. At nos, qui ea quæ uera sunt, atque ipsa imaginum principia per referam magnis mysterijs dispensationem Christi accepimus, non amplius ea, quæ uetera facta sunt, desideramus. Solus igitur ipse eorum omnium qui unquā fuerint, quum sit dei uerbū, ipso antiquius mundo, pontifexque omnis ratione, atque intelligentia præditæ creature, eum qui nostris casibus omnis esset obnoxius, quasi quem aut agnum ab hominibus segregans, & huic nostra omnium adscribens peccata, eidemque execrationem, quæ multæ loco in lege Mosi adiuncta est imponens, (siquidem ipso Mosi proloquente, execrabilis omnis qui pender in ligno,) hoc ipsum per tulit, factus propter nos ipse pro nobis execratio, qui seipsum quoque propter nos peccatum facere non ueritus est, quandoquidem eum, qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum effectit, eidemque propter nos, omnia quecumque nobis impendebant, supplicia imposuit, uincula, probra, cotumelias, flagella, & cum his, uerba deformia, postremumque omnium, ipsum execrationis tropheum. Itaque post omnia, quasi mirabilem quādam uictimam, sacrificiumque eximium patri suo operatus pro nostra omnium salute obtulit, eiusque rei memoriam, ut nos ipsi deo pro sacrificio offerremus, instituit. Hoc etiā prophetarū præcipuus David, qui quod futurum erat spiritu diuino prouiderat uaticinatus est, ubi ait: Expectās expectaui dominū, & intendit mihi, & exaudiuit precē meā, & sustulit me de lacu miserie, & de luto fecis, & statuit supra petra pedes meos, & direxit gressus meos, & inmisit in os meū canticum nouum, carmen deo nostro. Quod porro sit hoc nouum canticum declarat deinceps ubi ait: Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi, holocausta & pro peccato non probasti, tunc dixi, ecce uenio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem deus uoluntatem tuam, uolui, & adiungit: Annuntiaui iustitiam in ecclesia magna. Sic planè docens pro antiquis sacrificijs, & holocaustis, Christi aduentum per assumptionem humani corporis, eiusque corpus perfectū, deo oblatum esse, ipsumque hoc ecclesie suæ nuntiat cum gaudio tanquā ingens mysterium, quod prophetica uoce in capite libri propositum, expressumque sit. Quum ergo huius sacrificij memoriam signis quibusdam in mensa celebranda, corporisque item illius, salutarisque sanguinis, ut noui testamenti institutū habet, acceperimus, rursus à propheta David instruimur ad dicendum: Parasti in conspectu meo mensam, contra eos qui affligunt me. Pingue fecisti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians quam præstantissimus. Palam igitur in his mysticam significat unctionem, & odorem afferentiam, mensæ Christi sacrificia, quibus operantes, incruentis & rationales, eiusque suaves uictimas, in tora uita supremo deo offerre, per eminentissimum omnium ipsius pontificem, edo-

Christus mundi
piaculum

Memoria pas-
sionis Christi sa-
crificium nostrū.

cti sumus. Hoc ipsum magnus quoque propheta Esaias mirabiliter diuino spiritu indicante prouidit, & antequam fieret prædicauit, dicit igitur sic: Domine deus meus, glorificabo te, laudabo nomen tuum, quoniam fecisti res mirabiles. Et quænam hæc sint res mirabiles, planè deinceps ostendit, dicens: Faciet dominus Sabaoth conuiuium omnibus gentibus, bibent letitiam, bibent uinum, ungentur unguento, trade hæc omnia gentibus. Consilium enim hoc in omnibus gentes. Huiusmodi sanè erant Esaiæ mirabilia, quæ bonæ cuiusdam fragrantia, unguentique unctionem, non Israël, sed omnibus gentibus promittebant, ex quo non immerito propter unguenti unctionem Christianorum appellationem consecutæ sunt, sed uini quoque lætitiæ gentibus uaticinatur in eo, noui testamenti, quod à Christo conditū est, mysteriū, subobscurè significans, quod sanè apud omnes gentes in præsentī tempore perspicuè celebratur. Porro hæc rursus incorporatæ, intelligentiaque præditas hostias, prophetica nuntiant oracula, sic quodam loco habentia: Immola deo sacrificium laudis, & crede altissimo uota tua, & inuoca me in die tribulationis, & erua te, & glorificabis me. Et rursus: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Item alibi: Sacrificium deo, spiritus contritus. Hæc igitur omnia, quæ ab initio diuinitus prædicta sunt, in præsentī tempora per Euangelicam saluatoris nostri doctrinam ab omnibus gentibus celebrantur, propheticae uoci testimonium afferre ueritate, per quam uocē deus, Mosaicis reiectis sacrificijs, quod futurū erat nostrum ipsorum institutum, diuinitus nuntiat, dicens: Quoniam ab ortu solis usque ad occasum, nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & hostia munda. Sacrificamus igitur deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus deo plenum, & odorem afferens, & sanctum sacrificium, sacrificamus nouo more, secundum nouum testamentū, hostiam mundam. At sacrificium deo, spiritus contritus dictus est, cor igitur contritum & humiliatum deus non despiciet, iamque etiam incēdimus propheticum illum odorem in omni loco, & offerimus ei bene olentem fructum omni uirtute abundantis theologiae, hoc ipsum orationibus ad eum directis facientes. Quod sanè ipsum, alius quoque docet propheta, qui ait: Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Igitur & sacrificamus & incēdimus, alias quidem memoriam magni illius sacrificij, secundum ea, quæ ab ipso tradita sunt, mysteria celebrantes, & gratias deo pro salute nostra agentes, religiososque hymnos & orationes sanctas illi offerentes, alias nos ipsos totos ei consecrantes, eiusque pontifici, ipsi utique uerbo, corpore, animoque dicantes. Proinde ab omni obscœnitate corpus intactum, atque immaculatum eidem cōseruare studemus, omnique affectu, atque omni fœditate, quæ à malitia proficiscatur, purgatā mentem illi reddimus, cogitationibusque synceris, & affectione non ficta, ueritatisque decretis illi colimus. Grata enim illi hæc esse, magis quam hostiarum magnum numerum, quarum sanguine & fumo & nidore operemur, edocti sumus.

- Quemadmodum meliora de nobis externis gentibus propheta illorum ante uenientes nuntiauerunt. *Cap. I.*
- Quemadmodum idem fore, ut in aduentu Christi, ut eius Dei qui olim à Iudæis solis cognoscebatur, cognitionem & cultum omnes gentes acciperent, uaticinati sunt. *Cap. II.*
- Quemadmodum in uocatione gentium, quæ per Christum faciendâ erat, Iudæorum gentem à ritu proprio, cultuq; dei cadere oportebat. *Cap. III.*
- Quod non in omnem Iudæorum gentem, sed in paucos Iudæos, quæ ad diuinâs promissiones spectant, peruenerint. *Cap. IIII.*

EVSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER
Secundus.

Quod non casu, neque temere propheticos Hebræorum libros omni studio complexi sumus. *Prefatio.*

Vum uere pietatis ratione, quæ omnibus hominibus per Euāgelicam doctrinam proposita est, & uiuendi in Christo institutum, libro priore tractauerim, nec non in medio posuerim, ac ni fallor persuaserim, ut fieri nullo modo potuerit, ut omnes gentes, etiam si uoluissent, ex legibus Iudæorum uiuerent; iam nunc ad prophetiarum uocum testimonium pertinet, ut altius orationis initium sumens, ut sic eos, qui ad circuncisionem pertinentes nos accusant, abundantius, pleniusq; refellam. Quoniam igitur dicere solent, earum promissionum, quæ in suis ipsorum libris aperte descriptæ habentur, nullo modo nos esse participes, suos enim fuisse prophetas, sibipsum Christum nuntiare, quem libenter & saluatore & redemptore uocant, sibipsum promissiones illas, quas aperte descriptas habent, exhibendas, atq; reddendas expectari, nos aut iusto ipsorum numero superuacaneos accedere, utpote qui genere sumus diuerso, & quibus quasi externis, deterrima in omnibus prophetis responsa sint, iam nunc his obuiam ex ipsorum prophetis libris eamus. Quod igitur apud illos promissum extet, Christum dei, eiusq; aduentum redemptionem Israël nuntiare, insinuat, ut ne nos quidem sumus, quippe quum absq; conuersione in omnibus illorum scriptis hoc palam inueniri constet, ut autem gentes ab ijs, quæ in Christo expectantur bonis, excludat, quasi ab ijs quæ uni Israël, non autem etiam gentibus promissa sint, non item æque, iusteq; illis est concedendum, utpote quum hoc illi præter diuinorum librorum auctoritatem iactent.

Quemad-

Quemadmodum meliora de nobis externis gentibus propheta illorum ante uenientes nuntiauerunt. *Cap. I.*

Rimum igitur, quoniam pro seipsis meliores, optabilioresq; uoces colligere solent, & eas assidue, crebroq; iactare, hisce opponamus eas, quæ in illorum prophetis extant de gentibus demonstrationes, quæ palam proponunt, innumerabilia esse uaticinia, quibus bona & salutaria cunctis gentibus futura nuntientur, nec aliter dicantur ea, quæ gentibus promissa sunt, exitum esse, quàm per unum Christi aduentum habitura. Quem quidem locum ubi dicendo absoluerimus, tum illud nobis demonstrandum erit, nõ illis magis, dicendum esse, expectatione Christi dei conuenire, quàm nobis. Vbi uero spes promissorum, parisi momenti, & Iudæis, & Grecis ostensa fuerit, quodq; in hoc, ijs qui ex circuncisione assumendi sint, nihil est, qui ex gentibus salutem expectant, sin cõcessuri, tum in ijs, quæ sequentur uerius, & quasi copia quadam prouecti demonstrabimus, quemadmodum in aduentu Christi, gentiumq; uocatione, casuram penitus, totamq; abijciendam esse Iudæorum nationem, diuina prædicunt oracula, & quod paucis duntaxat ipsorum, & facile numerabilibus, meliora illa promittunt, illorumq; urbem significant, unã cum templo esse capiendam, cunctaq; illa seueriorem quandam postulantia cultum, auferenda. Quod quidem ipsum iam re ipsa uere prædictum fuisse apparet. Quomodo uero una, eademq; ratione in ipso Christi aduentu, liberationem à malis ipsi Israël honorumq; perceptionem, & rursus bonorum ademptionem, ruinamq; religionis futuram, libri sancti significent, suo tempore planè faciemus. Nunc autem ad primū reuertemur, si pauca quædam ex innumerabilibus prophetis ad demonstranda ea, quæ dicta sunt, colligerimus. Quoniam igitur eas, quæ meliores habent de seipsis prophetias, nobis solent obijcere, tanq; ijs, qui ea, quæ antecesserint beneficia soli susceperint, tẽpus iam est, cõtra illos adducere, illisq; opponere ea, quæ ipsi quoq; gentibus promissa sunt, quæ uidebitur apud prophetas ipsorum fuerunt. Hoc autem sic fiet.

Quemadmodum benedicentur gentes terræ in modum similem appellationis Abraham. *Demonstratio I.*

Dixitq; dominus: Non celabo ego Abraham puerum meum, quæ faciam. *Gen. 18.*
Est autem Abraham futurus in gentem magnam, & multã. Et benedicentur in eo omnes gentes terræ. Occultum multosq; latens mysterium, non se occultaturum ait oraculum, sed amico dei indicaturum. Id autem erat de benedictione omnium gentium, quod olim quidem latebat, eo quod Abraham temporibus, omnes gentes infando superstitionis errore tenerentur, nunc autem id in apertum prodijt, quum illæ per Euāgelicam saluatoris nostri doctrinam, eundem cum Abraham diuini cultus ritum seruantes, eiusdem cum illo benedictionis participes existunt. Quemadmodum uero fieri nullo modo posset, ut ex legibus à Mose positis, gentes uniuersæ uiuendi normã acciperent, plenissime libro superiore differuimus, ne quis forte suspicetur de aduenis, qui apud Iudæos degebant, illud fuisse prolatum oraculum. Itaq; quum in eodem probauerimus quod ijs solis, qui per Christum de cunctis gentibus assumantur, benedictio omnium gentium Abraham diuinitus reddita, conuenire possit, studiosos lectores ex hoc loco, ad illa remittimus.

Quemadmodum benedicentur omnes gentes terræ in eo semine, quod progressurum est de sobole Isaac. *Demonstratio II.*

Dominus autem ad Isaac respondens, post alia etiam hæc dicit: Et confirmabo *Gen. 26.*
iustitiam meam Abraham patri tuo, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & dabo femini tuo omnem terram hanc, & benedicentur in semine tuo om-

22 tuo omnes gentes terræ. Dominus & saluator noster Iesus, qui Christus est dei, ex semine Isaac natus est ratione humani corporis, in quo omnibus gentibus terræ benedicitur, quæ ab illo communem uniuersum deum edoctæ sunt, didiceruntque item, dei amicis uiris benedicere. Ex quo uicissim ipsis quoque benedicitur, quæ in hoc uidelicet eundem cum ijs, quibus ipse benedixerint, benedictionis fructum percipiunt, quemadmodum dei ad Abraham responsum habet, qui tibi benedicunt, eis benedictum est.

De plurimis gentibus, gentiumque collectionibus, quæ ex Iacob constituentur, quamuis sola Iudaica gens ab eo profecta sit. Demonstratio III.

Gen. 35. **D**ixit autem illi deus: (constat autem dixisse Iacob) Ego dominus Deus, cresce & multiplicare gentes, & congregationes gentium ex te erunt. Ex eo quidem quod apparet, ac perspicuum est, una duntaxat Iudaica gens ab Iacob extitit. Quoniam modo igitur uerum sit oraculum, quod numero multitudinis uitur: postquam igitur Christus dei, qui ex semine Iacob natus est, multos gentium conuentus per Euangelicam suam constituit doctrinam, merito in eo, & per eum, quæ ad prophetiam pertinent, iam ante exitum inuenerunt, & posthac item magis inuenient.

Declaratio letitiæ gentium secundum deum. Demonstratio IIII.

Deut. 32. **L**ætamini cœli cum eo, & adorent eum omnes filij dei: lætamini gentes cum populo eius, & fortes efficiant cor omnes angeli eius. Pro eo autem quod est, lætamini gentes cum populo eius, Aquila, uociferamini, inquit, gentes, populus eius. Et Theodotion: Exultate gentes populus eius.

Quod extremorum terræ, & cunctarum gentium conuersio erit ad deum, generatioque uentura & populus qui nascetur, iustitiam eius accipiet. Demonstratio V.

Psal. 32. **R**eminiscantur, & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius uniuersæ familiæ gentium: Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur in gentibus, ac deinceps adiungit: Annuntiabitur domino generatio uentura, & annuntiabunt iustitiam eius populo, qui nascetur, quæ fecit dominus. Plana sunt hæc, & nullius interpretationis indigentia.

Pietatis pariter & letitiæ promissio gentibus, & dei regnum in gentes. Demonstratio VI.

Psal. 46. **O**mnes gentes plaudite manibus, iubilare deo in uoce exultationis, quoniam dominus altissimus, terribilis, rex magnus super omnem terram. (Ac deinceps adiungit:) Quoniam rex omnis terræ deus, psallite sapienter. Regnauit deus super gentes. Deus sedet super sede sancta sua. Princeps populorum conueniunt cum deo Abraham. Et hæc item plana, nec interpretationis indigentia.

Declaratio pietatis gentium. Demonstratio VII.

Psal. 85. **N**on est similis tibi in dijs domine, & non est secundum opera tua. Omnes gentes quas cum fecisti uenient, & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es deus solus. Hæc ita non minus perspicua sunt.

Declaratio omnium gentium pietatis, & cantici, & intelligentiæ, & regni dei, & orbis terræ correctio. Demonstratio VIII.

Psal. 95. **C**antate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Cantate domino, & benedicite nomini eius, annuntiate de die in diem salutare eius, annuntiate in gentibus gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius, quoniam magnus dominus, & laudabilis ualde, terribilis est super omnes deos. (Ac deinceps:) Afferte domino familiæ gentium, afferte domino gloriam nomini eius, (ac deinceps:) Dicite in gentibus, quod dominus regnauit. Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur. Etiam hæc aperta sunt.

Cunctarum

Cunctarum gentium, & qui omnium superstitiosissimi sunt, Aegyptiorum, unius & ueri dei, & in spiritu, ex diuina lege, adorationis, & celebritatis solennis agnitio. Demonstratio IX.

Erit, quicumque reliqui fuerint ex uniuersis gentibus, quæ uenerunt contra Hierusalem, ascendent quotannis ut adorent regem dominum omnipotentem, & celebrent solenne tabernaculorum. Et erit: Quicumque non ascenderit ex omni tribu terræ in Hierusalem, ut adorent regem dominum omnipotentem, & ipsi illis adijciuntur, non erit super eos imber. Quod si tribus Aegypti non ascenderit, & non uenerit, & super hos erit ruina, qua percutiet Aegyptum omnes gentes, quæcumque non ascenderit ad celebrandum solenne tabernaculorum. Hoc erit peccatum Aegypti, & peccatum omnium gentium, quæcumque non ascenderit ad celebrandum solenne tabernaculorum. Planè hæc uocationem omnium gentium continent, si sensum duntaxat spectemus eorum, quæ de Hierusalem, & celebritate tabernaculorum dicta sunt, quæ quidem suo tempore aptam interpretationem habitura sunt.

Declaratio ut electi sint apostoli, & uocate gentes. Demonstratio X.

Hoc primum uide, cito fac, regio Zabulon, terra Nephtholim, & reliqui qui maritimam habitatis trans Iordanem. Galilæa gentium, populus sedens in tenebris. Videte lucem magnam qui habitatis in regione, & umbra mortis, lux splendet super uos.

Declaratio uocationis gentium. Demonstratio XI.

Audite me in insula, artēdite gentes. Multo tempore stabit, dicit dominus. (Quibus deinceps & de gentibus pariter, & de Christo adiungit:) Ecce dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Cæterum innumerabilia ipse quoque inuenies, quibus ea, quæ gentibus promissa sunt, continentur, per omnes prophetas dispersa, quibus sane in præsentia, nec colligendam, hæc interpretandis tempus adest, tamen si satis multa ad demonstrandum id quod propositum est, in superioribus habentur. Hoc autem fuit ostendere eis, qui quoniam ex circuncisione sunt, seipsis ualde gloriantur & superbiunt, quasi se unos deus reliquis gentibus præposuerit, seque unos dignos existimauerit, quibus quæ futura erant, diuinitus promitterentur, nihil ipsis seorsum à cæteris omnibus, in diuinis promissionibus esse promissum. Quando igitur demonstratum est, gentes quoque diuinorum promissorum beneficium esse consecutas, age iam deinceps quidnam illud sit, ex quo gentes & uocationis dei, & diuinorum promissorum cōpotes futuræ dicuntur, contempleremur. Pulchrum enim est causam cognoscere, quæ talia bona dicatur esse gentibus conciliatura, quænam porro alia sit hæc, quam Christi aduentus, per quem ipsi quoque qui ex circuncisione sunt, suam futuram esse redemptionem constituentur: est igitur demonstrandum, expectationem uocationis gentium, non aliam quampiam fuisse, quam ipsum Christum dei, qui non solum Iudeis, sed etiam omnibus gentibus saluatorem se fuerit exhibiturus. Utar uero nunc nudis prophetarum testimonij abique ulla interpretatione, otio post liberiore unumquodque eorum laetius interpretaturus, quandoquidem fauente deo, ubi omnia quæ de gentibus prædicta sunt in unum coegero, ipsa hæc interpretari constitui.

Quemadmodum idem fore, ut in aduentu Christi, eius dei qui olim à Iudeis solis cognoscebatur, cognitionem & cultum omnes gentes acciperent, uaticinati sunt. Cap. II.

Declaratio insularum aduersus Christum, ubi ipse filius dei appellatur, & gentes hereditatem à patre accipit. Demonstratio XII.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: adstiterunt reges terræ, & principes cōuenerunt in unum, aduersus dominum, & aduersus Christum eius, (quæ sequuntur, quibus adiungit:) Dominus dixit ad me, si

me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Declaratio regni Christi, & uocationes gentium, & omnium tribuum terre benedictio. Demonstratio. XIII.

Psal. 71. **D**eus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, iudicare populum tuum, (& quæ sequuntur, quibus adiungit:) Et dominabit à mari usque ad mare, & à flumine usque ad fines orbis terræ. (Et rursus: Omnes gentes seruient ei, (Item): Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes beatificabunt eum. (Et in fine psalmi:) Et replebitur maiestate eius otanis terra, fiat, fiat.

Declaratio cantici noui, & brachij dei, & salutaris eius omnibus gentibus indicatio, salutare autem sibi nomen Hebraica uoce demonstratur. Demonstratio. XIII.

Psal. 67. **C**antate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit dominus. Saluum fecit eum dextera ipsius, & brachium sanctum eius. Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam, recordatus est misericordiam suam Jacob, & ueritatis sue domui Israel, uiderunt omnes fines terræ salutare dei nostri, tubilate domino omnis terra. (Et adiungit:) Commouea tur mare & plenitudo eius, orbis terrarum, & omnes qui habitant in eo. Flumina plaudent manu simul, montes exultabunt à facie domini, quoniam uenit iudicare terram, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in æquitate.

Quod ubi defecerit regnum Iudeorum, ipse Christus adueniens gentium erit expectatio. Demonstratio. XV.

Gen. 49. **N**on deficiet princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec ueniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium.

Declaratio aduentus Christi, & sublationis cultus simulachrorum & gentium erga deum pietatis. Demonstratio. XVI.

Soph. 2. **A**dueniet dominus super eos, & perdet omnes deos gentium, & adorabunt eum, unusquisque de loco suo, omnes insula gentium.

Declaratio diei resurrectionis Christi, item gentium congregatio, omniumque hominum agnitio dei, & modus unus pietatis, & quod Aethiopes sacrificia illi offerent. Demonstratio. XVII.

Soph. 3. **I**ncirco expecta me dicit dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium: quia iudicium meum ad congregandas gentes, ut admittam reges, & effundam super eos iram meam, omnem iram furoris mei: quoniam in igne æmulationis meæ consumetur omnis terra, quia tunc cõuertam in populos linguam in generationem eius, ut inuocent omnes nomen domini, ad seruiendum ei sub iugum unum: à finibus fluminum Aethiopiæ ferent sacrificia mihi.

Declaratio Christi aduentus, & quod multe gentes ad eum confugient, quodque erunt domino ex gentibus constituendi populi. Demonstratio. XVIII.

Zach. 2. **G**aude & letare filia Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui dicit dominus, & confugient gentes multe ad dominum in die illa, & erunt ei in populum: & habitabunt in medio tui, & cognosces quod dominus omnipotens misit me ad te.

Declaratio ortus Christi, qui sit ex radice Iesse proditurus, & uocatio per illum omnium gentium. Demonstratio. XIX.

Isa. 11. **E**greditur uirga de radice Iesse, & flos de radice ascendet, & requiescet super eum spiritus dei, (& quæ sequuntur, quibus adiungit:) Et erit in die illa radix Iesse, & qui suscitatur ut imperet gentibus, in eo gentes sperabunt.

Declaratio Christi aduentus, & beneficij quo per illum afficiendæ sunt omnes gentes. Demonstratio. XX.

Isa. 42. **E**cce puer meus, suscipiam eum: electus meus, admisit eum apud se anima mea:

mea, de di spiritum meum super eum, & iudicium gentibus proferet, non clamabit, neque remittet, neque audietur foris uox eius, calamum collabefactum non franget, & lignum frangigans non extinguet, sed in ueritate proferet iudicium, resplendet, & non frangetur, donec ponat in terra iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt, (ac deinceps adiungit:) Ego dominus deus uocaui te in iustitia, & apprehendam manum tuam, & confirmabo te, & dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, & de uinculis educeres uincios, & de domo carceris, sedentes in tenebris: Ego dominus deus, hoc meum est nomen, gloriam meam alteri non dabo, neque uirtutes meas sculptilibus, quæ ab initio erant, ecce uenerunt, noua quæ nunc annuncio, antequam annunciauerim, indicata sunt uobis.

Declaratio Christi tum ortus, tum uocationis gentium.

Demonstratio XXI.

Isa. 49. **A**uidite me insule, & attendite gentes, per tempus multum cõsistet, dicit dominus, ab utero matris meæ uocaui nomen meum, & posuit os meum quasi si gladium acutum, & sub tegumeto manus suæ occultauit me, posuit me quasi sagittam electam, & in pharetra sua protexit me, (& adiungit deinceps:) Ecce dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ut sis in salutem, usque ad extremum terræ.

Christi aduentus significatio, & uocationis gentium.

Demonstratio XXII.

Isa. 49. **S**icut dicit dominus, qui liberauit te deus Israel, sanctificate eum qui negligit animam suam, qui abominabilis est gentibus, seruis principum, reges uidebunt eum, & surgent principes, & adorabunt eum, (& quæ sequuntur, quibus adiungit:) Tempore accepto audiui te, & in die salutis adiuui te, & dedi te in testamentum gentium, ut constitueres terram, & consequeris hereditates desertas, & diceres ijs qui in uinculis sunt, exite, & ijs qui in tenebris, ut in lucem prodeant, & in omnibus uis pacentur, & in omnibus semitis passio eorum, non esurient neque sitiet, neque percutiet eos æstus, neque sol, sed qui miseretur, cõsolabitur, & per fontes aquarum ducet eos, & ponam omnem montem in uiam, & omnem semitam in pabulum eis. Ecce hi de longinquis ueniunt, illi ab aquilone & mari, alij uero ex terra Persarum. Latamini cœli, & exultet terra. Erumpant montes in legitiam, quoniam miseratus est dominus populi sui, & humiles populi sui consolatus est.

Declaratio Christi, & uocatio gentium.

Demonstratio XXIII.

Isa. 55. **A**tendite auribus uestris, & sectamini uias meas, audite me, & uiuet in uobis anima uestra, & condam uobis testamentum sempiternum, sancta Deditur uobis. Ecce testimonium gentibus dedi eum, principem & imperantem gentibus. Gentes quæ non nouerunt te, inuocabunt te, & populi qui nesciunt te, ad te confugient propter dominum deum tuum, sanctum tuum Israel, quoniam glorificauit te. Quando ergo ab his quoque didicimus Christi aduentum præparari, ut non solis Iudæis, sed omnibus gentibus salutaris foret, age tertium quoque illud ostendamus, quemadmodum in aduentu eius, non solum meliora gentibus per prophetas nunciabantur, sed etiã ijs qui ex circumcisione sunt contraria. Si quidem planè ruinam, & reiectionem Iudaicæ gentis futuram, propter eorum erga Christum incredulitatem, oracula quæ apud ipsos habentur, pronuntiant, ut tam non æquales nos eis, sed etiã longe superiores uideamur. Cæterum nunc quoque utar nudis prophetarum locis, nec ea ullo modo contemplantur, cum propter eorum perspiciuitatem, tum quod liberiore otio, plenissimam eorum expositionem adituri sumus.

Dd *Quemadmodum*

Quemadmodum in uocatione gentium, quæ per Christum faciendâ erat, iudeorum gentem à ritu proprio, cultuq; dei cadere oportebat. Cap. III.

Declaratio reiectionis gentis iudeorum, & adoptionis gentium loco eorum. Demonstratio XXIIII.

Hierem. 6. **N**æc dicit dominus: State in uis, & uidete, & rogate, semitas domini sempiternas, & uidete quemnam sit uia bona, et ambulat in ea, & inuenietis purgationem animis uestris. Et dixerunt, non ambulabimus. Cõstitui super uos speculatores, audite uocem tube, & dixerunt, nõ audiemus. Idcirco audierunt gentes, & qui pascunt greges in eis.

Pietatis gentium declaratio, & gentis iudaicæ impietatis accusatio, & prædictio malorum, quæ post Christi aduentum in uisura erant eos. Demonstratio XXV.

Hierem. 16. **D**omine fortitudo mea, & auxilium meum, & refugium meum in die malorum. Ad te gentes uenient, ab extremo terræ, & dicent: Verè falsa possederunt patres nostri simulachra, & non est in eis utilitas, si faciet sibi homo deos, & hi nõ sunt dii. Idcirco ego ostendam eis in tempore hoc, notam faciam eis manum meam, & uirtutem meam, & cognoscent, quod nomen mihi dominus. Pecatum iuda scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudine cordis eorum. Quum recordata fuerint nemora eorum in ligno condense, & in collibus extensis, & montibus, in agro. Fortitudinem tuam, & thesauros tuos in direptionem dabo, & excelsa tua, propter peccata tua, in omnibus finibus tuis, & relinqueris sola, & humiliaberis ab hereditate tua, quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis in terra, quam non nosti, quoniam ignis incensus est in furo re meo usque in æternum ardebit.

De dispersione gentis iudaicæ in omnes gentes, & de renouatione aduentus, & regni Christi, & de uocatione omnium gentium, quæ in eo facta est. Demonstratio XXVI.

Amos. 7. **E**cce ego mado, & uentilabo in omnibus gentibus domum israel, quemadmodum uentilatur in uanno, & non cadet contritio in terram, gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, non appropinquabunt, neque uenient super nos mala, in die illa suscitabo tabernaculum dauid, quod cecidit, & instaurabo quæ ceciderunt ex eo, & quæ diruta sunt eius suscitabo, & instaurabo illud sicut dies seculi, ut exquirant me, qui reliqui sunt ex hominibus, & omnes gentes, super quas inuocatum est nomen meum super eas, dicit dominus, qui facit hæc omnia.

Accusatio magistratum gentis iudeorum, significatio desolationis metropolis eorum, aduentusq; christi, & domus dei, quæ est ecclesia eius, uerbiq; legis progressio & gentium cunctarum uocatio. Demonstratio XXVII.

Michee 7. **A**vdite nunc demum hæc, qui præest domui iacob, & qui reliqui estis ex domo israel, qui abominabimini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui edificatis sion in sanguinibus, & hierusalem in iniustitijs, qui ei præsumunt, cum muribus iudicauerunt, & sacerdotes eius cum mercede responderunt, & prophetæ eius cum argento diuinarunt, & super dominum requieuerunt, dicentes: Nonne dominus nobiscum est? non uenient super nos mala. Idcirco propter uos, sion quasi ager arabitur, & hierusalem quasi pomorum custodia erit, & mons domus dei in nemus syluæ. Et erit in nouissimo dierum, manifestus mons domini, paratus super uertices montium, & extolletur super colles, & festinabunt ad illum populi, & ibunt gentes multæ & dicent: uenite, ascendamus in montem domini, & in domum dei iacob, & ostendent nobis uiam eius, & ambulabimus in semitis eius, quoniam de sion egredietur lex, & uerbum domini de hierusalem.

Declaratio

Declaratio de christi aduentu, & iudeorum bellici apparatus perniciem, gentiumq; pax, & regnum domini usq; ad terminos orbis terræ. Demonstratio XXVIII.

Zach. 9. **G**audete uehementer filia sion, prædica filia hierusalem, ecce rex tuus uenit tibi iustus, & saluator, ipse mansuetus, & sedes super iumento, & pullo adulescente, & perdet currus ex ephraim, & equum hierusalem, & perdet arcum bellicum, & abundantia pacis ex gentibus, & principatum obtinebit à mari usq; ad mare, & à fluminibus per expunctiones terræ.

Recusatio gentis iudaicæ, & corporalis ipsorum ex lege moysi adorationis reiectionis, spirituali introducta in omnes gentes adoratione per christum. Demonstratio XXXIX.

Malach. 1. **N**on est mea uoluntas in uobis dicit dominus omnipotens, & sacrificium non suscipiam de manibus uestris, quoniam ab ortu solis, & usq; ad occasum, nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & hostia munda, quoniam magnum nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens, uos autem profanatis illud.

Iudaicæ gentis ruina, uerbiq; dei, & legis nouæ, eiusq; domus diuulgatio, & pietatis omnium gentium declaratio. Demonstratio XXX.

Isa. 1. **R**elinquetur filia sion ut umbraculum in uinea, & sicut fructuum custodia in cucumerario, sicut ciuitas in obsidione (ac deinceps adiungit): Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis sion? in qua iustitia somnum cepit in ea, nunc autem inperfectores. Et ad hæc: Erunt enim sicut terebinthus abiectis folijs, & sicut hortus aqua non habens. Et erit fortitudo eorum, ut stipula stuppe, et questus eorum, ut scintilla ignis, & comburentur iniqui, & peccatores simul, & non erit qui extinguat. (His omnibus adiungit): Et erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, & domus dei in summis montium, & extolletur super colles. Et uenient ad eum omnes gentes, & ibunt gentes multæ & dicent: Venite, ascendamus in montem domini, & in domum dei iacob, & annuntiabit nobis uiam suam, & ambulabimus in ea. Nam de sion exiit lex, & uerbum domini de hierusalem, & iudicabit inter gentes.

Sublatio glorie populi iudeorum, & gentium conuersio à simulachrorum cultu ad deum uniuersum, & de desolatione iudaicarum urbium, & de incredulitate eorum erga deum. Demonstratio XXXI.

Isa. 17. **H**æc dicit dominus sabaoth: Et erit quemadmodum si quis colligat spicam in cõuale solida, & relicta in ea sit stipula, aut tanquam si baccæ oliuæ duæ uel tres in summo sublimium, uel quatuor uel quinque in ramis eorum relicte fuerint, hæc dicit dominus deus israel: Die illa cõfident erit homo in eo, qui fecit ipsum, oculi autem eius ad sanctum israel respicient, & non cõfident in altaribus, neq; in operibus manuum suarum, quæ fecerunt digiti ipsorum, neq; aspicient ligna, & abominaciones suas die illa. Erunt ciuitates relicte, quemadmodum defecerunt amorrhæi, & euzi à facie filiorum israel, & erunt deserta, quoniam deseruisti deum saluatorem tuum, & domini dei tui non recordatus es. Propterea plantabis plantationem infidelem, quacumq; autem die plantaueris, decipieris.

Expositio euerisionis iudaicarum urbium, & gentium leuitie secundum deum. Demonstratio XXXII.

Isa. 2. **D**omine deus meus, glorificabo te, laudabo nomen tuum, quoniam fecisti res mirabiles, consilium antiquum, uerum. Fiat domine, quoniam posuisti ciuitates in tumulum, ciuitates munidas, ut cadant earum fundamenta, impiorum ciuitas in æternum non edificabit, propterea benedicet tibi populus inops, & ciuitates hominum iniurias ferentium benedicent tibi. Factus es omni ciuitati humili adiutor, & moerore affectus propter indigentiam, protectio, & faciet dominus sabaoth omnibus gentibus in monte hoc, bibent leuitiam, bibent uinum, ungentur unguento in monte hoc. Trade hæc omnia gentibus, consilium enim hoc in omnes gentes, deuorauit mors in ualescens. (Et rursus:) Abstulit deus omnem lachrymam ab omni facie, probrum populi abstulit deus ab omni terra, Os enim domini locutus est hæc.

Dd 2 Bonorum

Bonorum promissio ad olim desertam à gentibus ecclesiis, & Iudicis gentis desertatio & redargutio peccatorum eorum, & omnium gentium uocatio. Demonstratio XXXIII.

Isa. 43. **N** Recordamini prima, & antiqua ne cōputate, quoniā ecce ego facio noua quæ nunc orientur, & cognoscetis ea, & faciam in deserto uiam, & ubi non est aqua, fluuios, & benedicet mihi bestia agris, sirenes & filia passerū, quoniam niam dedi in deserto aquam, ut potum darem generi meo electo populo meo, quæ acquisiui, uirtutes meas narrate. Nō nunc uocauit te Iacob, neq; laborare te feci Israël. Nō obtulisti mihi pecudes holocausti tui, neq; in sacrificijs tuis glorificasti me, non seruisti mihi in donis, nec labore te affeci in thure, neq; cōparasti mihi hi argento incensum, neq; ad ipem uictimarum tuarum cōcupiui, sed in peccatis tuis, & in iniustitijs tuis præfui tibi. (Et in sequētib; ait:) Cōuertimini ad me, & salui eritis, qui uenitis ab extremo terræ. Ego sum, & nō est alius, per me ipsum iuro, uere exibat de ore meo iustitia. Verba mea non reuertetur, quoniā mihi omne genu curuabitur, & iurabit omnis lingua deum uerum, dicens: Iustitia & gloria ad eum ueniet, & erubescunt omnes, qui dislingunt seipso à domino.

Declaratio Christi ad homines aduentus, & redargutio gentis Iudæorum, & cunctis gentibus promissio bonorum. Demonstratio XXXIII.

Isa. 50. **S**ic dicit dominus, quis est hic liber repudij matris uestre, in quo emisi eam? Aut cui debitori uendidi uos? ecce peccatis uestris uenditi estis, & iniquitatis uestre emisi matrem uestram, quoniā ueni, & nō erat homo, uocauit & non erat qui audiret, & reliqua. Quibus adiungit: Ambulātes in tenebris, & nō est eis lux, confidite in nomine domini, & innitimini deo uestro, ecce omnes uos ignē incenditis, corroboratis flammā, ambulat lumine ignis uestri, & flamma quam accēdistis. Propter me facta sunt hæc uobis, in tristitia dormietis, (& quæ sequuntur, quibus adiungit:) Audite me, audite me, populus meus & reges, ad me aures intendite, quoniā lex à me egredietur, & iudicium meum in lumen gentiū, appropinquat cito iustitia mea, & egredietur quasi lux salutare meū, & in brachiū meum gentes sperabunt.

Redargutio impiarum iniuriarum gentis Iudicis, & religionis eorum ruina, uocatio nis autem omnium gentium patefactio. Demonstratio XXXV.

Isa. 59. **N** Vnquid non robusta est manus domini ad saluandum? aut grauata est auris eius, ut non audiat? sed peccata uestra diuidit inter uos & deū, & propter peccata uestra, auerit faciem suā à uobis ne misereatur. Manus enim uestræ foedatæ sunt sanguine, & digiti uestri in peccatis, Labia autem uestra locuta sunt iniquitatem, & lingua uestra iniustitiam meditatur, nullus loquitur iusta, neque est iudicium uerum, confidunt in uanis, & loquuntur inania, quoniā concipiunt laborem, & pariunt iniquitatē, oua aspidum fregerūt, & telam aranæ texunt, & qui uult ex ouis eorum comedere, ubi cōtriuuit, lorium inuenit, & in eo regulum, tela eorū non erit in uestimento, neq; operientur ex operibus suis. Opera enim eorum, opera iniquitatis, pedes autem eorum, ad improbitatē currūt, ueloces ad effundendum sanguinem, & cogitationes eorum, cogitationes insipientiū. Conteritio & miseria in uis eorum, semita eorum distorta, per quas transeunt, & nesciunt pacem. Idcirco amotum est iudicium ab eis, & non comprehendit eos iustitia. Quum expectarēt lucem, facte sunt eis tenebræ, expectantes splendorem, in obscuritate noctis ambulauerunt, manu explorabunt, ut cæci parietē, & quasi si ipsis oculi non sint, contrectabunt, cadent in meridie, quasi in media nocte, tanquam morietes, ingemiscunt, & quasi ursus, & columba simul incedent, (& quæ sequuntur, quibus adiungit:) Et timebunt qui ab occasu existunt, nomen domini, & qui ab ortu solis, nomen gloriosum. Ceterū, quum plurimæ eiusdem argumētū sint prophetiæ, testimonijs hinc, quæ hic apposuimus, cōtentū erimus, atq;

atq; ea suo tēpore rursus repētes, explanabimus. Interea uerò, quando ad uerbum abunde talibus testimonijs uisum sumus, satis nos ostendisse arbitramur, nihil amplius quàm reliquas gentes, habere Iudæos. Siue enim illius amici dei Abraham benedictionis, se solos dicūt esse participes, propterea quod ab illo sint orituri, iam deus palam sollicitus est, gentibus quoq; parem nō modo ipsi Abraham, sed & Isaac, & Iacob benedictionē se impertiturū, quippe qui benedicēdas esse iudem, ut illos omnes gentes prædixerit, & sub unam, eandemq; cum beatis illis, deiq; amicis uiris Iaxitiam, reliquas quoque gentes inuitet, iuxta illud: Lætaminigētes cum populo eius. Et illud: Principes populorum cōgregati sunt cum deo Abraham. Siue de regno dei, quasi illius facti hæredes, gloriantur, iam in reliquis quoq; gentibus regnaturum deum, diuina oracula ostendūt, dicite enim, inquit, in gentibus, quod dominus regnauit. Et rursus: Regnauit deus super omnes gentes. Siue ad sacerdotij munus, & ad cultum deo exhibendū se electos dicant, demonstrandum erit, quemadmodum gentibus quoque, æquale ministerium sermo diuinus se impertiturum promiserit, ubi ait: Afferte domino familie gentium, afferte domino gloriam & honorem, tollite hostias, & egredimini in arria eius, quibus etiam illud apud Esaiam oraculum adiungere poteris, quod ita habet: Erit altare domino in terra Aegypti, & cognoscent Aegyptij dominum, & facient sacrificia, & uouebūt uota domino, & reddent. Vbi item illud tibi erit considerandū attentius, quod extra Hierusalem in Aegypto altare domino constituendum, & illic sacrificaturos Aegyptios, uotaq; domino & facturos, & redituros propheta significet. Non ergo in Aegypto solum, sed in ipsa quoque uera Hierusalem, quæcūq; ea intelligatur, omnes gentes, nec ipsi omnium superstitiosissimi Aegyptij, ad id quod ex sentētia, non ex scripto interpretandum sit, tabernaculorum iolenne, celebrandum inuitantur. Quod si olim factus est pars domini populus eius Iacob, funiculus eius hæreditatis Israël, at in posterum, gentes quoque omnes, domino in sortem esse tribuēdas, dictum est, ubi uidelicet illi sic ait pater: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Etenim dominum naturum esse non in Iudæa solum, sed à mari usque ad mare, & fines orbis terræ, propheta clamat, omnesq; illi gentes esse seruaturas, benedicendasq; esse in eo omnes tribus terræ. Hac autem causa hoc factum est, ut deus uniuersi in conspectu omnium gentium, salutare suum notum faceret, nos uerò iam ante notauimus nomen Iesus si ex Hebraica lingua in Græcam conuertatur ἰησοῦς significare, quod Latine dicitur salutare, ut nihil aliud sit salutare dei, quàm saluatoris nostri Iesu Christi appellatio, huic rei fidē facit Simeon in Euangelio, qui accepto puero, ipso utiq; Iesu, intra manus, sic orauit: Nūc dimittis seruum tuum domine, secundum uerbum tuum in pace, quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorū, lumen ad reuelationem gentium. Hoc ipsum igitur salutare, psalmorum quoq; autor significauit, quum dixit: Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiā suam. Similiter apud Esaiam, omnes homines hoc ipsum salutare intuentes, deum uniuersi dicuntur adoraturi, qui salutare suum omnibus abunde sit largiturus, & adoraturi, non in hac inferiori Hierusalem, quæ est in Palæstina, sed unum quencq; ex loco suo, & omnes quicūq; sint in insulis gentium, quo tempore oraculum illud finem accipiet, quod affirmat, omnes homines inuocare non amplius deos patrios, neq; simulachra, aut dæmonas, sed nomen domini, & seruire illi sub iugo uno, & illi à terminis fluminū Aethiopiæ rationales, & incruetas hostias per nouum Christi testamentum, non in inferiori Hierusalem, neq; in eo quod in illa est altari, sed in eius Aethiopiæ finibus, de qua iam dictū est, oblaturus. Quod si magnum quiddam est, dei populum & esse, & cenferi, & unum hoc diuinorū promissorum max

Altare domini in Aegypto.

Iesus saluator.

maximū est, ubi ab ipso deo de ijs, qui seipso digni sint, dicitur: Ero illorū deus, & ipsi erunt populus meus, meritoq; antea gloriabatur Israël, quasi qui solus dei populus esset, hoc quoq; bonū, tum quū ad populū illum aduenerit dominus, gentibus se largiturū pollicetur, dicens: Ecce ego uenio, et habitabo in medio tui, & confugient gentes multæ ad dominū, & erunt ei in populū. De quibus illud itē satis aptē dicitur, & dicam non populo meo, populus meus es tu, et ipse dicit, dominus deus meus es tu. Si uerō non alius, sed ipse est Christus, qui de radice Iessæ oritur, a prophetis predicatur, & hoc ipsis quoque Hebræis habetur indubitātū, adeo, ut nullo pacto quispiam de hoc ambigat, cōsidera iam quem admodum hic surrecturus ad imperandū non ipsi Israël, sed gētibus palām sit dicitus, nec ipse Israël, sed gētes in eo spem habiturę dicitæ sint, quippe qui esset expectatio gentiū, quapropter & gentibus prolaturus iudiciū, & futurus lumen gentiū uaticiniū declaratur. Et rursus, dicitū sit, in nomine eius gentes speraturas, eundemq; in salutem datū iri non solis Iudæis, sed omnibus hominibus, usq; ad extremum terrę. Quocirca & ab illo, qui ipsum misit, patre, dicitum est ei: Dedit te in testamentum generis, in lucem gentiū, ut cōstituas terram, & cōsequaris hereditates desertas. Testimoniū autem gentibus dicit, de causa, ut omnes quæcūq; de Christo nihil unquam didicerint, ubi ordinis rationē, quæ ad illum pertinet, agnouerint, & quenam in eo sit uirtus, inuocaturæ sint eū, & qui antea illum populū nūquam uiderint, ad illum cōfugituri. Ceterū, quid pluribus opus est uerbis? quum ex ipsis propheticis uocibus liceat, tum quas posui, tum quas plus otij nactus exponam, quæ in diuinis libris feruntur, si cui modo placeat colligere dicta prophetarū, facile ijs, qui ex circūcisione sunt silentium imponere, si quādo tacente promissā diuina sibi solis exhibita esse, & nos qui de gētibus aliumur, superuacaneos accedere, atq; a diuinis pollicitationibus alienos existere. Econtrario enim ostensum est, quemadmodū oraculis traditū sit, omnes gentes aduētū Christi fruturas, & Iudæorū ingentem numerum ab ea promissione, quæ ad maiores ipsorū ædita est, propter ipsorū erga Christum peruicaciam, esse calurum. Paucos uerō eorū duntaxat in saluatorem, & dominū nostrum credituros, & hac ipsa re promissam spiritualem redemptionē cōsecuturos. De quibus sanē diuinus quoq; Apostolus quodam loco ita scribit: Esaias autem clamat pro Israël, si fuerit numerus filiorum Israël tāquam arena maris, reliquię saluę fient. Verbum enim perficiens, & contrahens in æquitate, quia uerbum cōtractus faciet dominus in terra. Et sicut prædixit Esaias: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset, quibus post alia, hæc quoq; adiungit, nūquid deus repulit populū suum? absit. Nam & ego Israël ita sum, ex semine Abraham, tribu Beniamin, Non repulit deus populū suum, quem præsciuit, an nescitis in Helia quid dicat scriptura? quem admodum interpellat deum, dicens de Israël: Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam, ut auferāt eam. Sed quid dicit responsum diuinum? reliqui mihi ipsi septem millia uirorum, qui non curauerunt genu ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquię secundum electionem gratię factę sunt. His enim uerbis Apostolus planē in ipso totius Iudaicę gentis casu, seipsum & sibi similes saluatoris nostri, cum apostolos, tum euangelistas, omnesq; qui ex Iudæis, etiā nunc ad Christum accedant, semen esse illud declarat, quod nominatum est a propheta, ubi ait: nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen. Hocque ipsum esse quod in reliquis item prophetis significatur, nomine reliquiarū totius quas dicit secundū electionem gratię seruatas esse. De quibus sanē reliquijs, age rursus, quæ dixerint prophete, laetus exequamur, ut pluribus iam cōstet, non absolute uniuersę Iudæorū nationi,

nationi, Christi aduentum salutarem pollicitū esse deum, sed paucis eorum, atq; admodum raris, ijs uidelicet, qui in saluatorem, & dominū nostrum crediderint, quemadmodum & res ipsa, ipsis prædictionibus consentanea declarauit.

Quod non in omnem Iudaicam gentem, sed in paucos eorum duntaxat, diuinorum promissorum euenta peruenerint. Demonstratio XXXVI.

Erra uestra deserta, ciuitates uestre succense igni, regionem uestram, in conspectu uestro alieni deuorant, & deserta est, quum subuersa sit a populis alienis. Relinquetur filia Sion, ut umbraculū in uinea, & tanquam fructuum custodia in cucumerario, tanquam ciuitas in obsidione. Etnisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset. Exordies magnus, diuinusq; propheta suum opus, primum docet quemadmodum uniuersam suæ prophetiæ propositiū, nihil aliud continet, quā uisionem & contemplationem quæ feratur contra Iudæam, & contra Hierusalem, deinde cunctam Iudæorum nationem redarguit, primum hæc dicens: Agnouit bos possessorem, & asinus præsepe domini sui, Israël autē me non agnouit, & populus non intellexit. Dein de uniuersam gentē deplorans, adiungit: Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini prauo, filijs iniquis. Hisce initio operis ubi cōtra illos usus est oburgationibus, & proposuit causas eius uaticinijs, quod contra illos feratur, tum initium facit, dicens: Terra uestra deserta, quæ tamen deserta non erat, eo ipso quo prophetiā ædebat tempore. Ciuitates uestre succense igni, quum tamen ne hoc quidem adhuc factum esset. Sed neque regionem ipsorum tunc alieni deuorabunt, quum tamen ille sic dicat, regionem uestram in conspectu uestro alieni deuorant, & quæ sequuntur. At enim si ad saluatoris nostri Iesu Christi aduentum transieris, & ad ea quæ subsecuta sunt usque in hunc diem tempora, facile inuenieris ea quæ dicta sunt completa esse. Nam & filia Sion (hæc autem erat adoratio quæ in monte celebrabatur, qui uocatur Sion) ex quo aduenit Iesus saluator noster, relicta est ut umbraculum in uinea, & quasi fructuum custodia in cucumerario, aut si his quicquā cogitari potest desertius, regionemq; ipsorum, alieni coram ipsis deuorant, nunc quidē uectigalia, ac tributa ab illis exigētes, nunc uerō proprium ipsorū prædium, eam quæ olim Iudæorum erat, terram faciētes: Sed & templum illud admirabile, quod erat in eorum metropoli, in terram cecidit, a populis alienis euersum, & ciuitates eorum igni succense sunt, & facta est Hierusalem uerē ciuitas in obsidione. At uerō quia postquam illis hæc euenerūt & chorus Apostolorum, & qui ex Hebræis in Christum crediderūt, fecundi instar seminis ex illis ipsis seruati sunt, & per uniuersam terram, atq; in omne genus hominum penetrātes, omnem ciuitatem, ac locum, & regionem proprio, atq; Israelitico semine impleuerūt, adeo quidem, ut ex illis quasi spicæ, quæ in nomine saluatoris nostri fundatæ sunt ecclesiæ, sint enata, merito diuinus propheta, ijs minis, quibus cōtra illos est usus, adiungit: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semē, quasi Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset. Quod quidem in apertiore sensum contrahens sanctus Apostolus in epistola ad Romanos interpretatus est. Esaias autē clamat pro Israël, si fuerit numerus filiorum Israël sicut arena maris, reliquię saluę fient. Verbum enim perficiens & cōtrahens faciet dominus in terra. Et sicut prædixit Esaias: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset. Quibus rursus hæc adiungit: Nūquid, inquit, repulit deus populū suum? absit. Nā & ego Israël ita sum ex semine Abraham, tribu Beniamin, Nō repulit deus populū suū quem præsciuit, an nō nobis in Helia quid dicat scriptura? quæ admodum intercedit apud deum contra Israël? Domine prophetas tuos occiderunt,

Isa. 1.

Apostolus
quæ Israel.

altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & querūt animam meam, ut auferant eam. Cæterū quod dicit ei responsum diuinū? reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curauerunt genu ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquæ secundum electionem gratiæ factæ sunt. Ne uerò in aliud tēpus prophetiam euentū suum dirigere suspiceris, quā in aduentū saluatoris nostri Iesu Christi, uerba quæ sequuntur post illud dicitur: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset, uniuersum Iudaicum populum, Gomorrhæ populum appellantiā, & eorū duces, principes Sodomorum, adfungunt reiectionem Mosaici ritus, & eius testamenti modum, quod per saluatorem nostrum omnibus hominibus denuntiātū est (quum testamenti dico, eius regenerationis, quæ sit per lauacrū intelligo) uerbumque planē nouum, ac legem introducunt, ubi de talibus prædicat, sic igitur habent: Audite uerbum domini principes Sodomorū, attendite legem dei populū Gomorrhæ. Quid mihi multitudo uictimarum uestrarum? & cetera, quæ ut propria legum à Mose postarum auferens, eorum loco alium remittendi peccata modum introducit, eum uidelicet, qui per lauacrum salutis, & per eam quæ cum hoc prædicatur uitam, celebratur sic dicit: Lauamini, mundi legem dei populū Gomorrhæ animis uestris, & quæ sequuntur. Cur autem principes Sodomorum, & populū Gomorrhæ eos nominauerit, idem illic exposuit, sic dicens: Manus enim uestre plene sanguine. Et rursus ubi paulum progressus est, ait: Iniquitatē suam, ut Sodomorum nuntiauerunt, atque indicauerunt. Væ anime illorum, quoniam cogitauerunt consiliū prauum contra seipsos dicentes: Ligabimus iustiam, quoniam inuitis nobis est, ubi quum de quodam sanguine; & de insidijs aduersus iustum quendam mentionem fecerit, quem hunc tandem intelligi uult, nisi saluatorem nostrū Iesum Christum? propter quem, & post quem, omnia in illos quæ cunctæ dicta sunt, redundarunt.

Quod propter saluatorem nostrum Iesum Christum, & post eiusdem aduentum, omnia quæ dicta sunt à propheta, illis acciderint. Demonstratio XXXVII.

In die illa, illucefet deus in consilio cum gloria in terra, ut extollat & glorificet id, quod reliquū fuerit ex Israël, & erit illud reliquū ex Israël in Sion, & quod relictū fuerit in Hierusalem, sancti uocabuntur, omnes qui scripti sunt ad uitam in Hierusalē. Quodnam uerò sit illud reliquū ex Israël, ipse propheta explanauit, quū dixit: omnes qui scripti sunt in Hierusalem, et qui uocati sancti. Quæ autē sit dies illa, in qua deus glorificaturus, & in sublimi collocaturus dicitur, id quod reliquū fuerit ex Israël, & eos, qui uocandi sunt sancti, & scribendi ad uitam, si totam huius secūndæ narrationem percurteris, facile discas. Initio igitur totius libri, quum aduersus Iudæam, ac Hierusalem uisionem uidisset propheta, & pluribus uerbis totius Iudaicæ gentis impia facinora numerasset, quumque minabundus dixisset de illorū euerfione, de quæ extrema Hierusalem uastitate, tum finem ei, quæ cōtra illos uerfabatur cōtemplationi imponit, his uerbis: erunt enim ut terebinthus, abiectis folijs, & tanquā hortus aquam nō habens, & erunt uires eorū, tanquā surculus stuppæ, & quæstus eorū, ut scintillæ ignis, & cōburentur iniqui & peccatores simul, & non erat qui extinguat. Vbi quū aduersus illos uaticiniū circūscripserit, tum reprimat se, & nouo initio factō, alterā materiā aggreditur, exordioque etiam (ut dicebam) tali utitur: Verbum quod factū est ad Esaiam filium Amos prophetam, de Iudæa & de Hierusalem, uel, ut Symmachus interpretatus est, super Iudæa & Hierusalem, Ex quo forsā illum suspicetur aliquis, de quibus tristia prius sit uaticinatus, de iisdem nūc cōmutata ratione, meliora quædā prædicere. At uerò eorum, quæ sequuntur contextus, nequaquam istuc dici permiserit, quippe qui super Iudaicā gente, & super eo qui uocatur Israël, nihil omnino boni

boni contineat, neque item super Iudæa, neque super Hierusalem, contra autem innumerabiles aduersus Israël querelas, atque accusationes, minasque aduersus Hierusalem tristes recenseat, quodque uniuersis gentibus salutare contigit, uocationē, atque agnitionem summī dei futurā diuinet, & ad hæc, noui cuiusdam montis proditiōnem in lucem, & alterius domus dei, præter eam, quæ est in Hierusalem constructionem manifestam proponat, itaque ubi de Iudæa & de Hierusalem locutus est, tunc sic dicit: quod erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, & domus dei in uerticibus montiū, & extolletur super colles, & ueniet ad eum omnes gentes, & ibunt gentes multæ & dicent: Venite ascendamus in montem domini, & in domum dei Iacob, ac de gentibus quidem cunctis talia diuinat, de Iudæis uerò deinceps cuiusmodi sint ea, quæ adiungit, nunc audi: dimisit enim populū suum, domum Iacob, quoniam repleta est, ut ab initio, regio eorū hominibus, sicut regio alienigenarum, & filij multi alieni nati sunt illis. Repleta est enim regio illorum *Isa. 64.* gento, & auro, & non fuit numerus thesaurus eorū, & cetera quæ sequuntur, quæ multo plura sunt, quibus adiungit, & adorauerūt ea, quæ fecerūt digiti ipsorum, Et declinauit se homo, & humi se abiecit, & non dimittit eos, & nunc ingreditur in petras, & abscondit in terram a facie timoris domini, & a facie gloriæ eius, quum surrexit quassare terram. Quibus uerbis planē surrecturū esse dominum indicat, & uniuersam terram gentis Iudaicæ quassaturū, de Iudæis enim omnis sermo est, quemadmodū etiam in sequentibus, ubi ait: Dies enim domini Sabaoth super omnem petulantē & superbū, & super omnem excelsum & sublimem, quæque his deinceps consentanea dicuntur. In hac igitur die, in qua surrecturus est dominus, post quā uaticinatus est cōtra eos, qui extolluntur aduersus cognitionem dei, tum in hac ipsa, in quam, die, dominū id facturū propheta significat: Extolletur, inquit, dominus in die illa, & manufacta omnia occultabunt, introferentes ea in speluncas, ubi propemodū indicat auersionē à simulachris, qua auersi sunt & ipsi Iudæi, & omnes reliqui homines, post saluatoris nostri aduentum, quando omnem superstitionem aspernati sunt. Ergo in die illa, inquit, abieciēt homo abominationes suas aureas, atque argenteas, quas fecerūt, ut adorarent inania. Vbi hæc, ut par est, de omni homine enunciāns, propter futurā gentiū uocationem, tum separatim rursus sub unam sententiā de Iudaica gente adiungit, & dicit: Ecce dominator dominus Sabaoth, auferet de Iudæa et de Hierusalē uirum robustū, & scēminam ualentem, robur panis, & robur aquæ gigantem, & robustum, & hominem bellatorem, & iudicem, & prophetā, & cōiectorem, & seniosem, & principem super quinquaginta, & mirabilem consiliarium, & doctū architectum, & prudentem auditorem, & quæ sequuntur. Quæ quū diligentius attendis, apponitō ijs, quæ initio prophetiæ dicta sunt, quæ sic habent: Verbum quod factū est a domino, ad Esaiam filium Amos super Iudæa, & super Hierusalem, ut quæ sic prolata sunt, magis cōtra ipsos, quā pro ipsis existat, nisi forte in his aliquis latens cōprehenditur sensus. Qui enim fieri potest, ut is qui ablaturus sit ab Iudæa, & ab Hierusalem, uirum robustū, & scēminam ualentē, robur panis, & robur aque, & omnia quæcūque olim in eis dignitatē habebant, pro Iudæa, & pro Hierusalē futura esse hæc ipsa quæ diuinabatur prædixerit? quomodo autē sunt pro iisdem, ea quæ deinceps dicuntur: soluta est Hierusalē, & Iudæa concidit, & linguæ eorum cum iniquitate, ea quæ ad dominū spectant non credentes. At qui quo tempore montē domini omnibus gentibus nūciari necesse erat, de quibus in illo domū, in quā ubi omnes gentes cōuenissent, tum dicturi essent: Venite ascendamus in montē domini, & in domū dei Iacob, in eo, inquam, ipso tempore, ubi sermo diuinus talibus Iudaicæ gentis accusationibus est usus, ijsque minatus extrema, tum his omnibus, ea quæ ante exposuimus uerba adiungit, docetque ex omni Iudaica

Iudaica gente, quæ à uero dei cultu casura sit, superfuturos quosdam, qui nõ eadem cum omnibus mala sint subituri, qui contra potius, tanquam ex prauis atq; iniustus relictii superstites, comprobataq; ac sinceram pietatem amplexi, ac scriptura quæ à deo profecta sit, digni sint habèdi, ac serui dei sancti uocandi, quibus sanè uerbis plane significat saluator noster apostolos ac discipulos, atq; euangelistas, reliquosq; omnes, qui de circũcisione assumpti in ipsum crediderint, quo tempore gens eorum uniuersa cecidit. Porro hæc ille sermo innuit, qui sic habet. In die illa (in qua uidelicet, ea quæ prædicta sunt omnia de uocatione gètium, & de Iudeorum ruina futura sunt) illucescet deus in consilio cum gloria in terra, ut extollat & glorificet quod relictum fuerit ex Israël, & erit quod relictum fuerit in Sion, & quod relictum fuerit in Hierusalem, sancti uocabuntur, omnes qui scripti sunt ad uitam in Hierusalem, propter quos prodituros de Hierusalem uidelicet ac Iudæa, meritò super Iudæa, & super Hierusalẽ, prophetiã illam dici, procerum ipsum ostendit, aut etiam propter uerã Hierusalem, & propter Iudæam illam, quæ si ex sententia, non ex scripto consideretur, huic alteri proportionè respondeat. Qua de re quæritur tempus, uidebimus, & quis tandem diuinã apostolorum saluatoris nostri, & euangelistarum cernens uirtutem, secundum quam, in omnem terrã exiit sonus eorũ, & in fines orbis terræ uerba eorum, omnesq; ex illo ad hoc usq; tẽpus Christi ecclesias, quæ uerba eorũ in ore præceptaq; habent, & noui testamẽti per eos publicatas Christi leges, nõ huic prophetiæ testimoniu ueritatis exhibeat? utpote ei quæ manifestè dicat, in cõsilio & cũ gloria, in omnẽ terram deum in sublimi collocaturum & glorificaturũ id quod relictum fuerit ex Israël; Item quemadmodũ id quod relictum fuerit in Sion, & quod relictum fuerit in Hierusalem, sancti uocabuntur, omnes qui scripti ad uitã pro eo autẽ quod dicitur apud LXX in cõsilio cum gloria, Aquila & Theodotion inter se cõcordantes, in uirtutẽ & gloriã, interpretati sunt, sic utiq; eam uirtutẽ quæ à deo Apostolis data est, & quam post talem uirtutem apud Deum habituri erant, gloriã indicantes, iuxta illud: Dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute multa.

Demonstratio XXXVII.

1.6. **I**tem quod de re ipsa factũ est, auditu audietis, & non intelligetis, & aspicientes aspicientis, & nõ uidebitis. Crassum enim factũ est cor populi huius, & auribus grauius audierunt, & oculos suos clauerunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & cõuertantur, & sanem eos. Et dixit: quousq; domine? & dixit: Donec uastentur ciuitates, adeo, ut non habitentur, & domus, adeo, ut non sit homo, & terra relinquatur deserta. Et post hæc amouebit procul deus homines, & multiplicabuntur, qui relictii fuerint in terra. Cõsidera igitur hic quoq; quoniam modo, qui relictii sunt rursus in terra, quum reliqua uniuersa uastationem passura sit, soli dicantur multiplicãdi. Erunt autẽ hi, ipsi saluatoris nostri discipuli, qui ab Hebræis, ad omnes homines profecti, atq; instar feminis relictii, uberem fructũ protulerunt, ipsas gentiũ in toto orbe terrarũ ecclesias, & inspicẽ sanè quẽadmodum eodem tẽpore hos solos Iudæorũ ruina superstites multiplicatũ affirmat, illos autem solitudinẽ penitus, uastationemq; passuros. Terra enim, inquit, eorum relinquatur deserta. Porro hoc ipsum superius quoq; dictum est, ab eodem propheta ad eosdem, illo loco: terra uestra deserta, ciuitates uestre succense igni, regionem uestram, in cõspectu uestro alieni deuorant. Quando autem hæc tandem completa sunt, si non post saluatoris nostri tempora, antequam enim contra illum, tam impia facinora ausi essent, nunquã fuerit eorũ terra deserta, neq; ciuitates eorum incense igni, neq; regionem eorum alieni deuorauerant. Ex quo autem diuinã illam uocẽ ipse saluator & dominus noster emisit, qua illis, quod futurum erat, indicauit, sic dicens: Relinquetur domus uestra deserta, ex illo, inquam,

quam, neq; ita multo post talem prædictionẽ, illi obsidione pressi à Romanis, in solitudinem ac uastitatẽ redacti sunt. Causam etiam uastationis eorũ sermo propheticus exprobrat, ubi aperte propemodũ interpretatur, & manifestum proponit, quidnam fuerit illud, quod illis ruina attulerit. Postquã enim saluatorẽ nostrum apud ipsos docentem ipsi audientes, auribus mentis non audierunt, neq; intellexerunt quis nam esset, & illum oculis corporis cernentes, animi oculis nõ perspexerunt, crassumq; suum ipsorum cor reddiderunt, & penè oculos mentis clauerunt, atq; aures grauauerunt, ut ait prophetia. Tum propter hanc causam, ciuitates eorũ dicit esse uastandas, adeo, ut non habitentur, ac terram eorũ fore desertam, paucos uerò quosdam ex illis superfuturos, qui ubi instar fœcũdi ac uiti seminis cõseruati fuerint, ad omnes homines penetrantes, multiplicandi esse in terra dicitur. Veruntamen post horum ipsorũ profectionem, Apostolorũ uidelicet saluatoris nostri, adhuc ait in ipsa regione Iudæorũ decimam partem mæsuram, ac deinceps rursus futuros eos in direptionem, quasi terebinthum, & quasi glandem suo spolio exutam. Demonstrat autem, ut arbitror, his uerbis oraculũ, post primam illam obsidionem, quam Apostolorũ temporibus, sub Vespasiano Romanorũ imperatore perpesti narratur, rursus sub Adriano altera obsidione insisteret illis sit permittendum. Hoc igitur inueniens, sic ait: Et iterum erit in direptionem, ut terebinthus, & sicut glans, quum excipit de spolio suo.

Demonstratio XXXIX.

Erit in die illa: Nutriet homo iuuentam bouum, & duas oves, & erit ex eo quod plurimum faciet lac, comedet butyrum, & mel comedet quicunq; relictus fuerit in terra. Hic si illam diem quam propheta significat quæsieris, tempus aduentus saluatoris nostri inuenies. Vbi enim dixit propheta: Ecce uirgo concipiet, & pariet silium, plurima interponens, diuinat de ijs, quæ per eandem diem, hoc est, saluatoris nostri aduentus tempore, futura sunt. Virtutes enim inuisibiles, & quosdã inimicos, atque hostes, muscas & apes allegorie legibus nominans, ingressuros esse terram Iudæorũ dicit, atq; ita dominum, hostium ipsorum nouacula, tanquam magni cuiusdam corporis, ipsius Iudaicę gentis caput, & pilos pedum, & barbam, & denique omnẽ ornamentum eorum abrasurum. Quum uerò hæc in illa die, de qua agitur futura sint, in qua uidelicet ille de quo loquitur nascetur de uirgine, tum eum hominẽ, qui relictus fuerit de totius gentis interitu, hoc est, omnem quicunq; ex illis in Christum dei crediderit, nutriturum iuuentã bouum, & duas oves prædicit, & ex eo quod plurimum faciet lac, butyrum & mel comedurum. Porro hæc si mysticè contemplaberis, intelliges in saluatoris nostri Apostolis, suum finem accepisse. Quorum singuli in ijs ecclesijs, in quibus uirtute Christi cõuenientes, alterum quidem in primis adhuc elementis uersantem, alterum uerò qui iam per lauacrum sit illustratus, ac præterea iuuentam unam, ecclesiasticum utique eorum, qui præsentem principatũ, diuinis & rationalibus cibis, nutrientes, secundum ex illis lac, & mel, eius uidelicet cibi, quem ipsi elaborauerint, fructum perceperunt. Et quod quidem eam multitudinem, quæ ex imperfectioribus constat ouibus, diuinus sermo comparare consueuerit, non est opus ut dicam, quum hoc omnes diuinã literã ostendat. Quod uero eum, qui perfectior sit, et multos, quasi bonus agricola exerceat, ecclesięq; præsideat, rustico boũ labori itẽ cõferre soleat, sanctus nobis demõstrat Apostolus, ubi ait: Nũquid de bubus cura est deorũ? an propter nos omnino dicitur quoniam debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat, in spe, ut sit particeps. Quod si quis istius modi figuris loquẽdi offendatur, idem poterit & muscas & apes, de quibus

quibus dictū est, & nouaculam, & barbam, & pilos pedū, non exsentētia, sed ex scripto contemplari, atq; ita planē in ridicula, & absurda fabularum deliramenta recidere. Si uerō nō aliter hęc accipere necesse est, quā ad sensum quendam interiorē, haud dubium est, quin etiam ea quę sequuntur, simili ratione.

Demonstratio XL.

IN die illa extinguentur montes, & colles, & syluę, & deuorabuntur ab anima
 25 luscę ad carnes, & erit qui fugiet, tanquam fugiens a flamma ardente, & qui re-
 26 licti fuerint ex illis, erunt numerus, & puer paruulus scribet eos, & erit in die illa,
 27 non ultra adiciet quod reliquum fuerit ex Israël, & qui cōseruati ex Iacob, non
 28 ultra confidentes erunt in eis, qui iniurijs ipsos affecerint, sed erunt cōfidentes in
 29 deo sancto Israël in ueritate, & cōuertetur quod reliquū fuerit ex Israël, ad deum
 30 fortem, & si fuerit numerus filiorum Israël sicut arena maris, reliquę eorū saluę
 31 fient. Verbum enim qui perficit, & qui cōtrahit in iustitia, quoniam uerbum con-
 32 tractius faciet deus in orbe terrę uniuerso. Hic quoq; attēde, dum tristitia minita
 33 tur, quemadmodum erit, inquit, qui fugiet tanquam fugiens a flamma ardēte, &
 34 qui reliqui fuerint ex illis, numerus erunt, & puer paruulus scribet eos, quibus sa-
 35 ne uerbis, paucitatem eorum, qui ex populo circūcisionis, interitum sint euasuri,
 36 unā cum urbis Hierusalem incendio, nobis ostendit. Hi uerō, inquit, qui reliqui
 37 fuerint, numerus erunt, hoc est, non plures quā ut numero comprehendī pos-
 38 sint, utpote qui & pauci, & facile numerabiles futuri sint, non plures igitur exit-
 39 terunt, dūtaxat uniuersę Iudeorum multitudinē comparati, qui in saluatorem &
 40 dominū nostrum crediderunt, qui quidem etiam digni habiti sunt, qui ab eo scri-
 41 pturam acciperent, quemadmodum uerba illa demonstrant, & puerulus scribet
 42 eos, si quidem prius ostēsum est, quis nam hic esset puerulus, ubi dictum est: Ecce
 43 utrogo in utero habebit, & pariet filium, & antequā sciat puer uocare patrem,
 44 aut matrem, & quoniam hoc loco, puer, inquit, scribet eos, meritō in superioribus
 45 dicebat: Et erit quod reliquū fuerit in Hierusalem, sancti uocabantur omnes, qui
 46 scripti sunt ad uitam. Ergo ut illic reliquum nominatum est, hię ipsi erāt, qui scri-
 47 pti sunt ad uitam, ita etiam hic, qui reliqui fuerint ex eis, numerus erunt, & pueru-
 48 lus scribet eos. Hoc porō ipsum quod relictum fuerit ex Israël, & qui seruari ex
 49 Iacob, non ultra, inquit, in eis qui ipsos iniuria affecerint, sed in deo sancto Israël
 50 confidentes erunt, & sanē iam spectā, utrum ipsa hac confidentia hęc, qui ex Iudai-
 51 ca gente profecti sunt, & qui de ruina Israël relictī sunt discipuli & apostoli sal-
 52 uatoris nostri, nihil æstimauerint principes seculi huius, seu principes populi Iu-
 53 daici, qui olim iniuria eos afficiebant, & sic omnes gentes penetrauerint, Chri-
 54 stum uerbum prædicantes, an uerō nihil horum ausi sint, atque utrum eadem er-
 55 ga deum confidentia (nam, ut propheta habet, confidentes erant in deo sancto
 56 Israël in ueritate. Nō enim iudole aut simulate, sed uerē totos se ipsos spei dedi-
 57 derant (non solum de sua regione profecti sint, uerum id quod ipsi propositum
 58 fuerat, abundē perfecerint, an non. Nempe hoc ipsum rursus id fuisse inuenies,
 59 quod relictum est quasi semen ruinae Iacob, in deo forti confidens, atque item
 60 hoc ipsum uniuersę eius gentis residuum (quę quidem gens, fuerit quasi arena
 61 maris, non quasi stellę cœli) dignum habitum esse, cui salus a deo condonar-
 62 tur, sicut affirmat Apostolus, ubi ait: Esaias autem clamat pro Israël, si fuerit nu-
 63 merus filiorum Israël sicut arena maris, reliquę saluę fient. Nam quum duo sint
 64 quę Abraham deus respondens promissit de ijs, qui ab illo orituri erant, unum
 65 quidem quod futuri essent sicut stellę cœli, alterum uerō quod tanquam arena
 66 maris, dei quidem amici, quales fuerunt illi ueteres, & propheta, & saluatoris
 67 nostri Apostoli, quibus ipse illud testimonium exhibuit, uos estis lux mundi, lu-
 68 minibus cœlestibus ipso splendore comparantur, reliqui uerō, terreni scilicet,
 69 atq; in

atque in humum spectantes, arenę similes habentur. Proinde meritō ubi tota
 multitudo filiorum Israël, quę a dignitate sua & a uirtutis magnificentia casu-
 ra erat, undecunq; spectans in terram, ut sermo de his propheticus habet, are-
 nę maris comparata fuerit, tum uidelicet eorum reliquę duntaxat saluę fient,
 de quibus sanē reliquijs plurimū est a nobis elaboratum, atq; hęc futura esse
 dicit, ubi ipse dominus contrahens, & perficiens, uerbum per totum terrarum
 orbem fecerit, sic utiq; Euangelicam prædicationem perspicue significans, in
 qua omni Mosaico ambitu sublato, qui imaginibus, & signis, & corporalibus
 adorationibus constabat, breuitate præditum Euangelij uerbum in omnes ho-
 mines emissum, prophetiæ ueritatem comprobauit.

Demonstratio XLI.

ET erit in die illa, radix Iessę, & qui surget imperare gentibus, in eo gen-
 25 tes sperabunt, & erit requies eius in honore. Et erit in die illa, adiciat do-
 26 minus demonstrare manum suam ad emulandum, & querendum quod reman-
 27 ferit reliquum populi sui, quodcunq; relictum fuerit ab Assyrijs, & ab Aegyp-
 28 to, & a Babylonia, & ab Aethiopia, & ab Elamitis, & a solis ortu, & ab insu-
 29 lis maris, & extollet signum in gentes, & dispersos Iuda congregabit a qua-
 30 tuor alis terra. Quum sæpe quædā futura dicantur in quodam insigni die, hoc
 31 est, ubi manifestum tempus aduenerit, nos ratiocinatione colligentes, earum
 32 rerum quę significantur, exitum in ipsum dei aduentum recidere, demonstra-
 33 uimus, in quo quum omnis Iudaica gens casura esset, paucos quosdam serua-
 34 tum iri, qui ex illis relinquendi erāt, diuina ostendunt oracula. Is tamen locus,
 35 qui nunc in manibus est, & ipsam diem, & quod per eam significatur tempus,
 36 & quę in eo euentura essent, planissimē demonstrat, quū enim canat ex semine
 37 Dauid futurum Christi ortum, cum eo simul Iudæorum item ruina prædicat,
 38 dicit autem sic: Ecce dominator dominus Sabaoth, cōuertetur habitus gloriosus cum
 39 robore, & excelsi humiliabuntur, & cadent excelsi gladio, & Libanus cum ex-
 40 celsis cadet. Porō hic Libanus ipsam Hierusalem intelligi uult, sicut in alijs
 41 demonstrauimus, quam cum omnibus suis fastum, & uenerationē præ se fe-
 42 rentibus, & gloriosis casuram, hic prophete locus minatur, qui quidē ubi prio-
 43 ra illa explicauit, hęc deinceps adiungit: Et egredietur uirga de radice Iessę, &
 44 flos de radice ascendet, & cetera. In quibus manifestissime, ex radice Iessę (pa-
 45 ter autem hic fuit Dauid) ortum Christi significat, in quo ortu, uocationē gen-
 46 tium prius per quandam sermonis obscuritatem, more prophetico explicat.
 47 Illud enim: Pascetur simul lupus cum agno, & pardus cum hædo simul quiescit,
 48 & quę sunt huiusmodi, nihil aliud quā gentium indomitatum, & imma-
 49 nium, & in nulla re a beluis differentium, ad pios & mansuetos, & omni chari-
 50 tate refertos mores, conuersionem futurā indicant. Sed hoc ipsum docet aper-
 51 tius in ijs quę sequuntur, sic dicens: Repleta est uniuersa terra cognitione do-
 52 mini, sicut aqua multa ad cooperiendā maria. Præterea ipse se ipsum interpre-
 53 tans sermo propheticus sequitur: Et erit in die illa, radix Iessę, & qui surget ut
 54 imperet gentibus, in eo gentes sperabunt, & erit requies eius cū honore. Quo-
 55 niam igitur superius Iudaicę gentes ruinā inuolute significauit, post uerō gen-
 56 tium uocationem, nunc quidem inuolutius, nūc autem explicatius, meritō rur-
 57 sus eundem repetens sermonem, de ijs, qui ex circūcisione in Christum credi-
 58 turi sunt, mentionem facit, ne omni ratione a Christo spem illorum excludat.
 59 Erit enim, inquit, qui surgit, ut imperet gētibus. Sed quis tandē hic est, qui sur-
 60 git, nisi radix Iessę, quem etiam gentibus, non ipsi Israël imperaturum affir-
 61 mat. Quoniam ergo uarie docuit hanc gentium conuersionem, ad eum qui de
 62 radice Iessę nascetur, & pullulabit, necdum boni quicquam de ijs qui in circū-
 63 cisione

Habitabit lupus cum agno.

E e cisione

cissione sunt, protulit, merito quod predictioni eiusmodi deerat, reddit, dicens: Et erit in die illa, hoc est, in illo tempore in quo adueniet is, qui orturus est de radice Iesse, adijciet dominus demonstrare manum suam, ut amuletur, & quæ rat, quod remanserit reliquum populi, quodcumque relictum fuerit aut ab his, aut ab illis hostibus. Quem quidem locum Aquila ita conuertit: Et erit in die illa, adijciet dominus secundo manum suam ad acquirendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & cætera. Cæterum hoc quoque te considerare oportebit, hostes populi dei censendos intelligibiles quosdam & spirituales, hoc est, malos demones, siue potestates, quæ uerbo aduersentur. Hi porro sunt illi, qui olimijs gentibus quæ hic nominatæ sunt, inuisibiliter præerant, & animas Israël uastabāt, quæ eas in uarios effectus inducerent, & captiuas facerent, & ad morem uictus, alienarum gentium uictui similem, attraherent. Quum igitur hic uniuersus, propè dixerim, populus animis factus esset captiuus ab ijs, quos diximus hostibus, qui seruati, relictique sunt sine uulnere, non spoliati suis rebus, promissum illud, de quo prophetia loquitur, obtinebunt, utpote qui uisuri sint manum domini, & illius possessio futuri, quemadmodum illud habet oraculum, quod ita ait: Adijciet dominus demonstrare manum suam, ut emuletur ob id quod remanserit reliquum populi. Quid autem adijciet dominus, nempe, ijs quos semel quondam per prophetas ostendit, adiecta est manus domini, ut his ipsis ueluti de totius populi ruina seruati, quæ prioribus de erant, adiungerentur. Hæc porro erant noui testamēti mysteria, quæ manu domini ostensa sunt ei parti, quæ de populo relictæ est. Sed etiam ut amuletur, inquit, ob id quod remanserit reliquum populi. Pro quo Aquila & Theodotus concorditer, ad acquirendum, inquirunt, residuum populi sui, quodcumque relictum fuerit ab Assyrijs, & à reliquis inimicis gentibus. Hoc autem, quod relictum fuerit de populo, extollet, inquit, signum in gentes, per eos enim planè dominus signum suum in cunctis gentibus patefecit, & per eosdem collegit eos, qui ex Israël perierant, & qui ex Iuda dispersi erant, postquam à quatuor alis terræ, ad Christum dei, ex predicatione Apostolorum ipsius, confugerunt, sic sanè collectos esse intelligens eos, qui quondam ex Israël, & Iuda, secundum sententiam consideratis atque acceptis, abducti procul, separatiq; fuerāt. Mos autem huiusmodi animarum, uerum Israël dei demonstrat, sicut è contrario, uirtiosa, prauatq; effectio eum Israël, qui ratione corporis eam appellationem sortitus est, principes Sodomorum, & populum Gomorrhæ appellare in oraculis facit. Reliqua igitur secundum electionem gratiæ, & quod in prophetia dicitur, relictum residuum populi, signum domini apud cunctas gentes predicantur, & istiusmodi gentium animas ab interitu, ad domini cognitionem trahentes, unum deo populum confecerunt, qui à quatuor alis terræ, hodie quoque unà Christi uirtute cōtrahitur. Hi uero ipsi de Iudaicæ gentis interitu conseruati discipuli, & apostoli saluatoris nostri, ex diuersis tribubus oriūdi, una uocatione, unaque gratia, atque uno sancto spiritu digni effecti, omnem amorem, quem olim erga ipsos Hebraicæ tribus habebant, abiecturi erant, ut ait prophetia: Quum igitur eodem intellectu, eademq; sententia perfecti essent, non solum continentem terram, sed & insulas gentium peruagati sunt, & omnes undique hominum animas deprædanti, eas ducentes captiuas, ut imperio Christi subijcerentur. Qui quidem in hoc consentanea illi oraculo egerunt, quod ait: Et uolabunt in nauigijs externum mare simul deprædantes, & eos, qui ad solis ortum spectant. Reliqua uero eiusdem prophetiæ, his item portione respondere intueberis, si unamquamque dictionem tecum ipse diligenter perpenderis, & quod quidem ex ea inconstans uel humile uisum fuerit,

reieceris,

reieceris, spiritus uero ipsius intelligentiam perceperis, quatenus ipse ubi dei spiritus contemplandum suppeditauerit. Nobis enim tempus non permittit diutius in his locis immorari, qui materiam propositam absoluerit festinamus.

Demonstratio XLII.

ET mandabo orbi uniuerso mala, & impijs peccata ipsorum, & perdam in iuriam iniquorum, & contumeliam superbiorum humiliabo. Et erit, qui remanserint pretiosi magis, quam aurum quod igne non sentit, & homo pretiosus erit magis, quam lapis in Saphir, ac deinceps adiungit: Et erunt, qui relictæ fuerint, quasi capreola fugiens, & quasi ouis errabunda, atque in his quidem paucitatem eorum, qui supersuturi sint tempore interitus impiorum, hic sermo planissime offendit, ex quo id intelligimus, sine ulla exceptione, carituros esse propria regione omnes omnino, qui ad circuncisionem pertinent, atque omnem Iudaicam gentem, promissa diuina non esse consecuturam.

Demonstratio XLIII.

ET erit in die illa defectus gloriæ Iacob, & pinguis gloriæ ipsius quassabuntur. Et erit quemadmodum si quis colligat messem stætem, & semen spicarum metat, & erit quemadmodum si quis colligat spicas in conualle solida, & relictæ fuerint in ea stipula, aut quasi baccæ oliuæ duæ siue tres in cacumine sublimi, seu quatuor, seu quinque in ramis ipsis relictæ fuerint. Hæc dicit dominus deus Israël: In die illa confidens erit homo in eo, qui fecit ipsum, oculi autem eius ad sanctum Israël respicient, & non erunt confidentes in altibus, neq; in operibus manuum suarum, quæ fecerunt digiti ipsorum. In his quoque euidenter canitur, quemadmodum gloria Israël, & cuncta pinguis ipsorum auferenda sint, & pauci rursus numeroque comprehensibiles relinquenti, atque hi quidem erunt, qui ex eis in dominum nostrum crediderint. Deinceps autem post ea quæ de illis dicta sunt, de uniuerso genere hominum, quod aduersurum se sit ab errore simulachrorum, deumque Israël agniturum, uaticinium sequitur.

Demonstratio XLIII.

AVdite insule, qui relictæ estis & dolore cruciamini, audite quæ audiui à domino Sabaoth: Deus Israël nuntiavit nobis. Specta quemadmodum hic quoque non omnes, qui ad circuncisionem spectant, ad eiusmodi arcana audienda inuit, sed solos eos, quos dicit relictos esse, ac dolore cruciari, quales erant, qui, ut ait Apostolus, gemebant ac deplorabant malitiam uitæ hominum.

Demonstratio XLV.

LVxerunt excelsi terre, & terra inique egit propter habitantes eam. Idcirco inopes erunt inhabitantes in terra, & relinquentur homines pauci. In his quoque ubi eos reprehendit, qui ex populo circuncisionis & legem dei, & testamentum contempserint, & eis minatus est ea quæ scripta sunt, tum ex illis paucos homines esse relinquendos uaticinatur. Hi uero sint sanè ille, quæ nominantur apud Apostolum reliquæ secundum electionem gratiæ.

Demonstratio XLVI.

RElinquentur ciuitates desertæ, & domus quæ relictæ fuerint, interibunt. Hæc omnia erunt in terra in medio gentium, quemadmodum si quis colligat paucas baccas, quæ in oliua remanserint, sic colligent eos, & si cessauerit uindemia, hi uoce clamabunt, qui autem relictæ fuerint in terra, letabuntur simul cum gloria domini. Hic quoque soli qui relictæ fuerint, gauisuri dicuntur, quum reliqui omnes his, quæ in uaticinio continentur, sint tradendi.

Ec 2

Demon:

Demonstratio XLVII.

Iſa. 55. **C**onculcabitur corona contumelię mercenarij Ephraim, & erit flos, qui decidet de ſpe glorię in cacumine mōtis excelsi, quaſi præcox ficus, qui udit eum priuſquam in manus accipiat, uellet eum deuorare. Die illa dominus erit corona ſpei, contexta glorię ei, qui relictus ſit de populo ipſius. Relinquetur enim in ſpiritu iudicij, etiam hic ei, qui relictus ſit de populo, non uniuerſa illi genti, ſolis utique illis, qui reliquiarum nomine ſignificantur, dominum coronam ſpei, & glorię futurum uaticinatur, alios uero præter populi reliquias, coronam contumelię, & mercenarios Ephraim nominat.

Demonstratio XLVIII.

Iſa. 57. **E**terunt qui relictı fuerint in Iudea, mittent radicem deorſum, & facient fructum ſurſum, quoniam ex Hieruſalem erunt, qui relictı fuerint, & qui ſalutı futuri ſunt ex mōte Sion, emulatio domini Sabaoth faciet hæc: Eos, qui ſecundum electionem gratię relictı fuerint ex Iudæorum gente miſſuros radicem deorſum, & facturos ſemen ſurſum uaticinatur. Vbi manifeſtiſſimè apoſtolorum & diſcipulorum ſaluatoris noſtri electionē ſignificat. Siquidem hi, ex ijs qui ad circunſionem pertinent, relictı, deorſum in terram doctrinę ſuę radices miſerunt, adeo quidem, ut illa ipſa eorundem doctrina infixã ſit, & radicibus firmata per totum terrarum orbem, ſurſum autem ferre ſemen & fructum ad promiſſa cœleſtia exhortati ſunt. Hi uero ipſi de gente Iudæorum relictı, cæteris pereuntibus, ſoli ſeruari dicuntur. Hęc autē omnia, æmulatio domini fecit. Nam æmulatio domini, quę hoc ad prouocandum eos impios, qui in circunſione manſerunt elegit, illos prouocauit, ut eſt illud apud Moſem dictum: Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non eſt deus, & ego prouocabo eos in ea, quę non eſt gens, in gente ſtulta irritabo eos.

Demonstratio XLIX.

Iſa. 65. **S**ic dicit dominus: Quemadmodum inuenietur acinus in racemo, & dicent, ſne diſſipaueris eum, quoniam benedictio domini eſt in eo, ſic faciam propter eum, qui ſeruit mihi, huius cauſa non perdam omnes, & educam ex Iacob ſemen, & ex Iuda, & hereditabit montem ſanctum meum, & hereditabunt electi mei & ſerui mei, & habitabunt illic. Et erit in ſylua ſtabulum gregũ, & ualis Achor in requiem armentorum bouum populo meo, qui exquiſuerunt me. Vos autem, qui reliquiſtis me, & obliuiſcimini montem ſanctum meum, & paratis fortunę menſam, & impletis demoni poculum mixtum, ego tradam uos in gladium. Omnes in occiſione cadetis, quoniam uocaui uos, & non auſcultatiſtis, & feciſtis malum in conſpectu meo, & quę nolebam elegiſtis. Quum in his diuiſione quadam ſermo diuinus utatur, tum exiguum quoddam ſemen Iacob, ea quę promiſſa ſunt cōſecutum affirmat, electos autē eſſe eos, qui habitent in ſylua. Nam ſi uocationē gentiũ nominat in qua electi domini, & ſemen Iacob ſint ſanè ipſi apoſtoli & diſcipuli ſaluatoris noſtri, præter quos qui reliqui ſunt, omnes in eas, quę expoſitę ſunt, minas reciderunt, quãdoquidem ipſa oratio propè apertiffimè demōſtrat, nõ caſu quodã in cunctã Iudæorũ gentem promiſſa diuina eſſe uertura, ſed in id ſolũ quod ſemē eſt nominatũ, & in eos qui uocari ſolent electi dei, multi enim ſunt uocati, pauci uero electi. Quibus etiã nomen nouũ imponendũ deinceps oraculũ canit, ſic ad impios dicēs: Relinquet enim nomen ueſtrum in ſatietatem electis meis. Vos autem interficiet dominus, ſi uerò, qui mihi ſeruiant, uocabuntur nomine nouo. Atqui nouum iſtud nomen, quod antiquis ignotum fuerit, quodnam quaſo fuerit, niſi Chriſtianorum, quod à ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti appellatione deductum, in toto orbe terrarum laudibus & fauore celebratur.

Demon-

Demonstratio L.

Erit de ſtilla populi huius, qui congregatur, congregabitur Iacob cum omnibus. Excipiens excipiam reliquos ex Iſraël, in unum ponam cōuerſionē eorũ. Cōſentanea ijs, quę ab Eſaia accepta ſunt, ſupraquã nobis expoſita, Michęas quoq; indicat, qui deũ nõ ſimpliciter omnes, ſed ſolos eos, qui reliqui fuerint, excepturum narrat, & quemadmodum apud Eſaiam ſemen nominabatur ipſum illorum reſiduum, ita hic ſtillam eos nominat, qui ex illis ſuperſiſtentes futuri ſunt. Significatur autem his uerbis ipſe Chorus apoſtolorum, qui quaſi ſtilla quædam, & ſemen Iudaicę gentis extiterunt, de qua ſtilla omnes quicumq; ex toto orbe Chriſtum dei cognouerint, & doctrinam eius acceperint, ea quam oraculum canit congregatione digni effecti ſunt, & liberatio nem ab hoſtibus naſti.

Demonstratio LI.

Et tu Bethleem domus Ephrata, minima es, ut ſis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui preſit, ut ſit in principiẽ ipſi Iſraël, & exitus eius ab initio ſeculi. Propter hoc dabit eos uſq; ad tempus parientis, pariet, & reliqui ex fratribus eorum conuertentur. Et poſt pauca adiungit: Et erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quaſi ros à domino cadens, & tanquam agni ſuper gramen, ut non congregetur aliquis, neq; ſubſiſtat in filijs hominum, & erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum multorum, tanquam leo in iumentis ſyluę, & quaſi catulus leonis in gregibus ouium, quemadmodum quum tranſierit & diſpertiens rapuerit, & non ſit qui eripiat, extolletur manus tua ſuper affligētē te, & omnes inimici tui perdentur, his profectò nihil fieri poſſit lucidius, quã & ortum ſaluatoris in Bethleem, & eiufdem ab æterno propagationem, & uirginis partum, & apoſtolorum & diſcipulorum eius uocationem, & prædicationem de Chriſto, quę in totum orbem per eos importata eſt, referunt. Quum enim is princeps de quo prophetia loquitur, & cuius exitus ex diebus æternis eſſe declarat, de Bethleem ſit profecturus, huncq; ipſum ea quę parietes nominatur, ſancta uirgo ſit paritura, non omnes qui ad circunſionem ſpectant, ſed ſolos eos qui reliqui fuerint, ſaluos futuros affirmat, quos & reſiduum fore Iacob, & roris iuſtar in omnes datum iri nationes. Erit enim (inquit) reſiduum Iacob in gentibus, ut ros à domino cadens, & quaſi agni ſuper gramen, pro quo, quaſi ſtillæ in herbam, Aquila, Theodotion autem, tanquã nix ſuper foenum, reddidere. Item pro illo, ut non congregetur aliquis, neq; ſubſiſtat in filijs hominum, neq; offendar filius hominis, Theodotion reſpoſuit, qui non expectabit hominem, & non ſperabit in filio hominis. Aquila uerò, qui non expectabit uirum, & non erga filios hominum, in quibus, omnis apoſtolorum ſaluatoris noſtri ſpes, quę non in homine, ſed in ſaluatore, & domino ſuo futura ſit demonſtratur, qui utiq; ſaluator, dei uerbum erat. His uerò deinceps adiungit, & erit quod reliquum fuerit ex Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quaſi leo in iumentis ſyluę, & quaſi catulus leonis in gregibus ouium, quemadmodũ quum tranſierit, & diſpertiens rapuerit, & non ſit qui eripiat, quibus uerbis, ut arbitror, confidentia & intrepidum robur prædicationis apoſtolicę declaratur. Siquidem inſtar leonis & catuli, in ſyluam gentium, & in ouium humanarum greges, illi irruentes, & diſpertietes dignos ab indignis, eos Chriſti uerbo ſubiecerunt. Ad quem deinceps proferuntur, quę ab ipſo ſint manatura, extolletur manus tua ſuper affligentes te, & omnes inimici tui perdentur, quod ipſum ſanè etiam oculis intueri licet. Quamuis enim multis, quamuis innumerabilibus, Chriſti uerbum antehac affligentibus, &

Et 3 hodie

hodie quoque oppugnantibus, altius tamen ipsum abiit, & potentius cunctis effectum est. Sed etiam in sublimi collocata est manus Christi, contra omnes qui ipsum afflixerint, eiusque inimici uniuersi, uarijs temporibus contra eius ecclesiam insurgentes, perdendi esse dicuntur.

Demonstratio LII.

Sophoniae 7. **Q**uia tunc conuertam in populos linguam, ut in nomine domini seruiat ei sub iugo uno. A finibus fluminum Aethiopiae suscipiam supplicantes mihi, disperforum ferent hostias mihi. In die illa non erubescas ex omnibus studijs tuis, quibus impie egisti aduersum me, quia tunc auferam a te probra contumelie tuae, & non ultra adijcies gloriari super monte sancto meo, & relinques in te populum mansuetum & humile, & cauebunt in nomine domini, qui reliqui fuerint ex Israel, & non facient iniustitiam, & non loquentur uana, & non inueniet in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pacentur & cubabunt, & non erit qui exterreat eos. In his item relicturum sibi populum mansuetum & humile dominus pollicitus est, non alium utique significans, quam eum, qui de circumcisione in Christum ipsius sit crediturus. Et rursus eos, qui reliqui fuerint ex Israel, solos saluos futuros, cum reliquarum gentium uocatione, quam initio prophetiae significauit

Demonstratio LII.

Zachariae 12. **E**cce dies uenit in te, & diuidentur spolia tua in te, & congregabo gentes in Hierusalem ad bellum, & capietur ciuitas, & diripiatur domus, & mulieres inquinabuntur, & exibit dimidium ciuitatis in captiuitate, reliqui uero ex populo meo non perdentur de ciuitate. Consentanea sunt haec ihs, quae proposita sunt de interitu uniuersae nationis Iudaeorum, qui ad illas post Christi aduentum peruenit. Haec enim Zacharias post reditum de Babylone uaticinat, caenas extremam illam populi uastationem, quae a Romanis inferenda erat, in qua quum tota Iudaica gens in hostium potestate uentura esset, solos eos dicit, qui de populo relicturi fuerint saluos fore, sic sane apostolos saluatoris nostri apertissime significans.

Demonstratio LIII.

Hieremiae 7. **C**onuertimini filij, qui defecistis, dicit dominus, quoniam ego dominabor in uobis, & accipiam uos, unum de ciuitate, & duos de familia, & adducam uos in Sion, & dabo uobis pastores secundum cor meum, & pacent uos, pacentes cum sententia. Et erit, quum multiplicati fueritis & creueritis, dicit dominus, in diebus illis non dicent amplius, arca testamenti domini Israel, non ascendet in cor, neque nominabitur, & non fiet amplius. In his quoque conuersionem Israel, in aduentu saluatoris nostri Iesu Christi futuram canit, in qua, quum unum de ciuitate & duos de familia, & ualde paucos, & numero exiguos elegerit, earum quae in ipsum crediderint gentium pastores, quumque in terra gentes in sua ipsarum futura uocatione creuerint, non ultra, inquit, ab eis dicitur, arca testamenti domini, non enim amplius ad Mosi corporales adorationes recurret, utpote quum eis nouum tradendum sit testamentum.

Demonstratio LV.

Hieremiae 5. **M**ultiplicauerunt impietates suas, inualuerunt in auersionibus suis. Quamnam ex his propitius ero tibi, filij tui dereliquerunt me, & iurauerunt in ihs, qui diij non sunt, & saturauit eos, & in dominibus scortorum habitauerunt, equi libidine perciti euaserunt, unusquisque ad uxorem proximi hinnitum emisit, nuquid non super his uisitabor, dicit dominus, an in gente tali non ulciscetur anima mea? ascendite propugnacula eius, & iugulate, consumationem uero ne facite, relinquite fulcimenta eius, quoniam dominus non sunt. In his simul, & accusatio totius nationis eorum, & quae eos oppresit obsidio indicatur, & praeterea residuum, quod fulcimentum eius nominat, quum

quum ipsius domini sit. Hoc uero residuum fuit, quod ex fide quam in Christum dei habuit, confirmatum, solidatumque est, ut ne ihs similia pateretur, quae uniuersa illa gens perpeffa est.

Demonstratio LVI.

ET cadent uulnerati in medio uestri, & cognoscetis quod ego dominus, quum abierint de uobis, qui liberabuntur a gladio ad gentes, & quum uos dispersi eritis per regiones, & recordabuntur mei, qui liberati erunt ex uobis in gentibus, ad quas captiui ducti sunt. Videtur sane mihi hic quoque concordare ihs, quae a reliquis prophetijs accepta sunt, eos enim qui liberati erunt, quos nam alios dixeris, nisi quod in caeteris, residuum, seu reliquum, & stilla, & ros, populi illius nominatur, quibus utique denominationibus, apostolorum saluatoris nostri conuentus indicatur. Hi ergo liberati ab interitu uniuersae illorum nationis, & a dispersione illorum, recordati sunt dei, ut sit confitendum, ea quae scripta sunt, de his fuisse dicta.

Demonstratio LVII.

Haec dicit Adonai dominus: Expellam eos ad gentes, & dispergam eos in omnes nationes, & dispergam eos in omnem terram, & ero eis in sanctificationem paruam in regionibus, quocumque ingressi fuerint illuc. Hic quoque alio nomine eos uocauit, ubi sanctificationem paruam dixit, eos qui ex illis superstites mansuri sint & incolumes.

Demonstratio LVIII.

ET omnes suscipientes eos dispergam in omnem uentum, & gladium effundam a tergo eorum, & cognoscet quod ego dominus, dum dispergam eos inter gentes, & disseminabo eos in regionibus, & relinquam ex eis uiros numero ex gladio & ex fame & ex morte, ut enarrent omnes iniquitates suas in gentibus, quocumque ingressi fuerint illuc, & cognoscet quod ego dominus. In totius populi dispersione, etiam hic sibi ipsi relicturum ait paucos numero, non alios utique significans, quam eos, qui praedicti sunt.

Demonstratio XLIX.

Haec dicit Adonai dominus: Quod si etiam quatuor ultiones meas malas, gladium, & famem, & bestias malas, & mortem emisero super Hierusalem, ad perdendum ex ea hominem & iumentum, ecce qui relicturi fuerint in ea, qui conseruati, & caetera. Haec quoque nihil plane ab ihs quae praedicta sunt, dixerunt.

Demonstratio LX.

Sciudicabo uos, dicit dominus, & deducam uos sub uirgam meam, & adducam uos in numero testamenti mei: Et eligam ex uobis rebelles & impios, quoniam ex peregrinatione eorum educam eos, & in terram Israel non ingredientur. In his quoque perspicue, exiguos numero sub uirgam dei uenturos affirmat, dum reliqui ex Israel a promissis cadent. At enim quum demonstratum a nobis sit non fortuito, neque indistincte omnibus simpliciter Iudaicae gentis cum uitiosis atque impijs, tum etiam ihs qui tales non sint, oracula diuina, illas bonorum promissiones cecinisse, sed paucis eorum duntaxat & facile numerabilibus, ihs uidelicet, qui in saluatorem & dominum nostrum crediderint, aut ihs qui ante eius aduentum iusti effecti sint. Abundè nos arbitror declarasse, quemadmodum ea quae ad promissa diuina pertinent, non differenter in omnibus Iudaeis, finem acceperint, & quemadmodum ipsis magis, quam ihs qui de gentibus assumuntur, ubi Christum dei susceperunt, prophetatum responsa conueniant. Porro quae nam fuerit diuinorum promissorum sententia, ubi tempus erit ostendam. Haec autem propè necessario a me collecta sunt, ut redarguam eos qui ad circumcissionem pertinent, quadam inani iactantia elatos, & ad se-

solos Christum, non ad omnes homines uenturum pertinaciter gloriantes, nec non ut ostendam magna cum ratione esse studium nostrum, quum libros illorum & oracula uersando tractamus. Constituta est autem à me libro superiore causa, cur in morem Iudaicum non recidimus, tamen si propheticis illorum scriptis gaudemus, nec item minus, cuiusmodi ea sit uita, quæ Christo autore, omnibus gentibus nunciata prædicataque sit, quam antiqua sit Euangelicæ Reipublicæ ratio, in eodem explanauimus pro uiribus. Quapropter qui hæc alii quando tãdem absoluimus, iam nunc tempus arbitramur esse, ut de occulta & mystica ratione, quæ ad saluatorem & dominum nostrum Iesum Christum, qui Christus est dei, pertinet, occultiora item quædam attingamus, ut cum hoc pariter illud discamus, quam ob rem nunc, & non antehac ad omnes gentes aduenerit, & quanam causa sit, ut non multo ante, sed nuper duntaxat post magnum numerum seculorum, uocare gentes inceperit, tum alia eiusdem generis, que arcanæ illius Theologiæ propria sunt, quæ ad illum spectat tractemus, item, qua ratione ille homo factus sit, quæ sanè etiam prima omnium nouo quodam assumpto exordio, quasi ad homines incredulos ipsum dei uerbum inuocantes, ut nos adiuuet, age iam consideremus.

ELENCHVS CAPITVM LIBRI TERTII DE
DEMONSTRATIONE EVAN-
GELICA.

Quod Hebræorum propheta Euangelium prædicauerint.	Cap. I.
Quod de Christo uaticinia ediderint.	Cap. II.
Quomodo respondeamus ijs, qui illum seductorem arbitrantur.	Cap. III.
De illius diuinis gestis.	Cap. IIII.
Quod non finxerint illius discipuli, sed uera narrauerint, que miracula ab illo gesta sunt.	Cap. V.
Quod non prestigijs quibusdam, sed uirtute & potestate diuina ea miracula gesserint.	Cap. VI.
Quod efficacia ipsa atque euidencia illius diuinæ uirtutis nimè perspicue ostendit amato-ribus ueritatis.	Cap. VII.

EVSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER
tertius.

PRÆFATIO.

Quum Ea quæ præfationis cuiusdam locum obtentura erant in Euangelicam demonstrationem, abundè tractauerim, modumque etiam Euangelicæ saluatoris nostri doctrinæ demonstrauerim, causasque reddiderim, propter quas qui Iudæorum

amplexi sumus oracula, uitam illorum recusauerimus, ac præterea, plantum fecerim, quemadmodum prophetica illorum scripta, id quod futurum erat ante uenientia, nostræ per Christum futuræ uocationis mentionem fecerint, ut sic tanquam propria illa, non tanquam aliena uendicemus, tempus iam admonet, ut ad propositam materiam accedam, & eorum quæ promissa sunt initium faciam. Porro autem hæc erant, quæ ad rationem humanitatis Iesu pertinent, qui Christus est dei, item eius Theologiæ quæ de illo est documenta, quæ apud prophetas Hebræorum extant, tum quæ illi de aduentu illius ad homines, prædixerint, quæ utique illi uni posse accommodari, ex uentis certissimis iam iam comprobabimus, si (quod necessarium est) prius illud contemplati erimus, quemadmodum propheta Euangelij mentionem in Christo non prætermiserint.

Quod Propheta in ipso Christo Euangelij mentionem
assumpserint. Cap. I.

Quisce ueritatis testis ad uerbum sit Esaias, qui ex persona Christi *Isa. 61. et* *Luce. 4.*
si clamat: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, Euangelizare pauperibus misit me, predicare captiuis remissionem, & cæcis uisum, quam sanè prophetiã saluator noster olim, in conuentu apud multitudinem Iudæorum quum legisset, librumque post lectionem plicuisset, sic locutus est, hodie impleta est scriptura hæc in auribus uestris, protinusque hinc suam doctrinam exorsus Euangelizare cepit pauperibus, eos in commendatione beatorum, qui apud se futuri sint, reliquis anteponens, beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Is præterea qui à malis spiritibus uexarentur, quique à demonibus, captiuorum instar, iam diu tenerentur, dimissionem ante nuntiavit, omnes ad libertatem & solutionem à malitiæ uinculis inuitans, uerbis illis: ueni ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Cæcis uero qui corporeos oculos haberent corruptos, integritatem restituens, uisum largitus est, ut sic significaret, se ijs qui olim ueritatem parum intuerentur, uirtutem qua lumen ueræ pietatis respicerent, erogare. Christum ergo in primis autorem & ducem futurum omnis prouinciæ Euangelicæ, ea quæ exposita est, prophetia declarat. At post illum eiusdem propositi ministros fore illius discipulos, idem propheta canit dicens. Quam speciosi pedes euangelizantium bona, quam euangelizantium pacem. Vbi ualde accurate speciosos dixit fore pedes euangelizantium bona Christi, qui enim speciosi futuri non erant, qui in exiguo breuique tempore, totum orbem erunt percursuri, & omnem locum sancta illa de saluatore mundi doctrina impleturi: Quod autem humanis uerbis non uteretur ad persuadendum audientibus, sed dei uirtus esset quæ cum illis faciebat, dum euangelium prædicarent, alius rursus clamat propheta: Dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute multa, & rursus Esaias: Super montem excelsum ascende qui Euangelizas Sion, extolle quantum potes uocem tuam qui Euangelizas Hierusalẽ, extollite, ne timeate, dic ciuitatibus Iuda, ecce deus uester, ecce dominus cum robore uenit, & brachium cum potestate, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram ipso, tanquam pastor pascet gregem suum, & in brachio suo congregabit agnos, & eas quæ in utero habent, confortabitur. Cæterum hæc quo nam sensu accipienda sint, progressi longius in doctrina Euangelica uidebimus, interim illud cõstitit, & ipsum Euangelium & nomen Euange-

euangelij prophetis uocibus comprobatum fuisse, habes præterea euidentes perspicuasque demonstrationes, unde initium esset accepturum euangelium, ab ipso uidelicet Christo, nec non per quos foret prædicandū, per illius uicij Apostolos, sed etiam quia uirtute esset superaturum, non humana scilicet. Quod ipsum sanè ex illo constitit, dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute multa. Reliquum igitur iam est, ut ex multis que apud Hebræos antiquius ac remotius de Christo diuinata sunt, pauca anticipemus, ut discas quæ nam illa essent, que posterioribus temporibus Euangelium nuntiaret futurum, simul que miraculum prophetarū, qui quidem tanto ante futura cognouerint, item que ipsorum oraculorum euenta, quemadmodum ea in saluatore & domino nostro Iesu, qui Christus est dei, completa consistant.

Quod de Christo uaticinati sunt prophete Hebræorum.

Deut. 18.

Primus prophetarum Moses, alium prophetarum sibi similem suscitandum denuntiat. Quum enim leges ab ipso posita: soli Iudæ genti conuenirent, idque in terra Iudæa duntaxat, aut circum eam, non autem ei quoque genti, quæ longissime in terris remotis simis degeret, quemadmodum ex ijs, quæ prius à nobis tractata sunt cognosci potuit, & eum qui esset non solum Iudæorum, sed etiam aliarum gentium deus, oporteret ad se cognoscendum & colendum uitæ hominum suppeditare ea, que cunctis item gentibus, utilia forent, merito alterum prophetam, qui nulla in parte suæ ipsius rationi atque instituto cederet, de Iudæa gentem suscitandum, oraculo exposito diuinat, in hunc modum illi ipso deo respondente. Prophetam suscitabo eis de fratribus ipsorum tanquam te, & dabo uerbum meum in os illius, & loquetur eis iuxta omne quodcumque mandauero illi, & homo omnis quicumque loquetur propheta in nomine meo, ego ulciscar ex eo. Similia uero ipse quoque Moses hoc oraculum interpretans ad populum ait: Prophetam de fratribus uestris tanquam me suscitabit dominus deus, illud audietis in omnibus quæcumque postulasti à domino deo tuo in Choreb, in die concionis. Num igitur ex ijs, qui post Mosem extiterunt prophete, Esaias, exempli gratia, aut Hieremias, aut Ezechiel, aut Daniel, aut alius quispiam de cæteris duodecim legum autor Mosi conferendus extitit? nequaquam. Sed ex illis tandem, quis unquam Mosi similia effecit? nusquam poteris dicere. Sed quisque illorum à primo ad nouissimum quoscunque instituebant ac docebant, ad ipsum Mosem remittebant, atque in hoc populum reprehendebant, quod Mosi legem non seruasset, sed contra illam fecisset, neque illum ad quicquam aliud hortabantur, nisi ad ea firmiter tenenda, quæ in lege Mosi posita sunt. Nullum igitur horum illi simile dixeris, atqui Moses de uo duntaxat, certè ac definite loquitur. Quem nam igitur alium Mosi similem futurum prophetam canit oraculum illud, nisi saluatorem & dominum nostrum Iesum Christum? quomodo autem hoc dictum sit, diligentius contemplantur necesse est. Primus Moses genti Iudæicæ presuit, quumque eos deprehendisset Aegyptijs superstitionibus, multorumque deorum cultu implicitos, primus ab ijs illos auertit, inuincibilibus supplicij cultores simulachrorum deterrens, & primus eis Theologiam ostendit, eamque unius principatum docet, præcipitque ut unum opificem, autoremque rerum omnium colerent, primus etiam religiosæ uitæ illis institutionem quandam disponens atque assignans, piæ, sanctæque Reipublicæ illis autor & primus & solus apparuit, at qui Iesus quoque Christus sicut Moses similiter, ac multo quidem excellentius, qui primus eius doctrine, que ueræ religionis instituit reliquis gentibus, autor & magister fuit, & primus per totum terrarum orbem simulachrorum cultum euerit,

Moses & Christus simulachrorum subuersores.

euerit, primusque unius omnium regis dei cognitionem, & reuerentiam cunctis ostendit hominibus, noueque uitæ ac pijs hominibus accommodatæ, Reipublicæ primus introductor, legisque lator extitit. Ad hæc, ea que de mundi ortu, & que de anime immortalitate ferunt, aliaque omnia philosophica præcepta quecumque eiusdem sunt generis, primus Moses Iudæorum tradidit nationi. Sed hec multo diuinius, primus cæteris gentibus Iesus Christus per suos discipulos demonstrauit, ut sanè merito Mosem primum, solumque pietatis legumlatorem Iudæorum appellare æquum sit, Iesum autem Christum gentium uniuersarum, sicut prophetia que de illo est, canit: Constitue domine legislatorem super eos, agnoscant gentes quod homines sunt. Moses præterea gestis mirabilibus & prodigijs, religionem à se institutam & traditam confirmauit. Idem Iesus Christus ijs miraculis, quæ etiam scriptis tradita esse omnes nouimus ad fidem intuentium usus, nouis suæ doctrine Euangelicæ præceptis, stabilitatem ac perpetuitatem adiunxit. Rursus Moses gentem Iudæicam ab intollerabili seruitute, qua ab Aegyptijs premebatur, in libertatem uendicauit. Christus quoque, omne genus humanum, ab impio atque Aegyptiaco simulachrorum cultu, quo sub malis demonibus tenebatur, reuocauit ad libertatem. Denique Moses terram sanctam, & in ea uitam deo gratam & beatam ijs, qui leges seruauerunt, promisit. Simili ratione Iesus Christus, beati, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram, longè utique meliorem terram, uerèque sanctam ac deo gratam, non eam, que est in Iudæa, quæ planè à reliquis nihil differt, sed dei amantibus in cælo animis conuenientem, ijs qui uiuendi rationem à se positam plenè obseruauerint, pollicitus, Quod quidem apertius indicans ijs, quos apud se beatos futuros prædicabat, regnum cælorum appellauit. Ceterum, alias quoque res à saluatore nostro gestas inuenies, quæ uirtute longè præstiterint ijs, quas Moses adidit, magnam tamè cum Mosæicis illis habentes similitudinem. Exempli gratia: Moses totos quadraginta dies ieiunus fuit. Nam scriptura hoc illi testimonium exhibet, & fuit, inquit, Moses illic in conspectu domini. Quadraginta dies & quadraginta noctes panem non edidit, & aquam non bibit, itidem etiam Christus. Etenim sic scriptum est: Et agebatur in desertum quadraginta dies, & tērabatur à diabolo, & nihil comedit in diebus illis. Rursus Moses in deserto alimēta populo prebuit. Nam scriptura sic habet: Ecce ego do uobis panes de cælo. Et paulo post: Factum est, inquit, quum subfudisset ros circum castra, & ecce super faciem deserti minutum quasi coriandrum albu, quasi gelu super terram. Saluator quoque ac dominus noster ad discipulos suos: Quid, inquit, cogitatis in uobis ipsis modicæ fidei, quod panes non accepistis? nondum scitis, neque recordamini quinque panes & quinque millium? & quot copiosius recepistis? neque septem, quatuor millium? & quod sportas tulistis? Itē Moses per medium mare ingressus est, populoque itineris dux fuit. Sic enim habet scriptura: Extendit Moses manum suam in mare, & subduxit dominum mare uento Austro uiolento totum diem, & fecit mare siccum, & diuisa est aqua, & transferunt filij Israel per medium mare in sicco, & aqua eis murus à dextris, & murus à sinistris, simili potestate, ac deo etiam conuenientius, Iesus qui Christus est dei, in superficie maris ingrediens Petrum itē ad se incedere, super eadē se eit. Nam sic scriptum est: Quarta autem uigilia noctis, uenit Iesus ad illos ambulans supra mare, & quum uisissent illum ambulante supra mare, cōturbati sunt. Et paulo post: Respondens autem illi Petrus, dixit: Domine si tu es, iube me uenire ad te supra aquas, ille autem dixit, ueni, & descendens de naui Petrus, ambulabat supra aquas. Rursus Moses uento Austro uiolento mare solidum fecit. Nam

Moses Christus typus.

Moses per mare, Iesus supra mare ambulauit.

Nam scriptura: Extendit, inquit, Moses manum super mare & sustulit dominus mare, uento Austro uiolento, ac subiungit: Steterunt undę in medio mari, eadem ratione ac multo quidem præstantius, saluator noster increpuit uentū & mare, & facta est tranquillitas magna. Mosi item uultus, quum de monte descenderet cernebatur plenus gloria. Sic enim scriptum est: Descendens autem Mose de monte, ipse nesciebat quod glorificatus esset aspectus cutis faciei suę, dum ad ipsum loqueretur, & uidit Aaron, omnesq; seniores filiorū Israhel Mosē, & erat glorificatus aspectus cutis faciei eius. Simili ratione & longe quidem excellentius, saluator noster quum duxisset suos discipulos in mōrem excelsum ualde, transfiguratus est coram eis, & resplenduit facies eius ut sol, uestimenta autem eius facta sunt alba sicut lux. Moses item leprosum mūdauit. Siquidem scriptum est: Et ecce Maria lepra candens sicut nix. Et paulo post: Et clamauit Moses ad dominum dicens, Deus obsecro sana eam. Simili ergo ratione, sed longe maiori potestate Christus dei, quum ad eum leprosus accessisset, dixissetq;: Si uis, potes me mundare. Respondit, uolo mundare, & mūdauit eum. Rursum Moses digito dei scriptam esse legē affirmauit. Nempe sic scriptum est: Et dedit Mosi quum desisset loqui ad eum in monte Sina, duas tabulas testimonij, tabulas lapideas scriptas digito dei. Et in Exodo: Dixerunt igitur incantatores Pharaoni, digitus dei est hic. Itidē Iesus quoque qui Christus est dei, pharisęis dicebat: Si autem in digito dei eicio demonia. Ad hæc omnia Moses denominauit Iesum Naue. Pari ratione etiam saluator Simonem Petrum. Atque item Moses cōstituit populo, qui præessent septuaginta. Siquidem dicit scriptura: Congrega mihi septuaginta uiros de senioribus Israhel, & auferam de spiritu qui in te est, & immittem in eos, & congregauit septuaginta uiros. Sic etiam ipse saluator designauit suos discipulos septuaginta, & misit binos ante faciem suam. Rursum Moses duodecim uiros emisit terram exploraturos. Noster item saluator multoq; etiam præstantius duodecim Apostolos emisit, ad inspiciendas omnes gentes. Rursum Moses ponit legem que dicit: Non occides, non mœchaberis, non furaberis, non peierabis. At saluator noster lege proposita, non occidere solum, sed etiam irasci prohibet, & pro eo quod dictum est, non mœchari, ne intueri quidem mulierē cum petulanti cupidine admonet, & pro eo quod est, non furari, res proprias indigentibus elargiri imperat, etiam illud longe transiliens quod est, non peierare, ne iurare quidem ullo modo instituit. Et quid me oratione longius prouehi necesse est, ut demonstrē similia, finitimaq; inter se, Mosē ac saluatorem, dominumq; nostrum fecisse, quum unicuique uolenti, in otio talia colligere facillimum sit. Etenim quum Mosi mortem nouisse neminem dicant, ac ne sepulchrum quidem eius, neque itidem saluatoris nostri post reditum in uitam, mutationem in speciem diuinam quisquam scire potuit. Si igitur in tam multis rebus alius nemo, sed solus saluator noster, qui cum Mose similitudinē factorū habuerit, proferri potest, superest iam ut in illū unū spectemus. Neque uerō ad aliū quempiā referamus prophetiā, que apud Mosē extat, in qua illi similem suscitaturum se deus responderet, dicens: Prophetam ex fratribus eorum suscitabo eis, tanq; te, & dabo uerbum meum in os illius, & loquetur eis quemadmodū mādauero illi, & omnis homo cuiumq; non audierit uerba illius, quæcunq; loquetur propheta in nomine meo, ego ulciscar ex eo, ipseq; Moses dei uocē ad populū interpretās, ait: Prophetā ex fratribus uestris suscitabit dominus deus uester, illū audietis in omnibus, quæcunq; postulasti à domino deo tuo in Choreb in die cōcionis. Quod autem post Mosē ante saluatorem

Duodecim apostoli designati per 12. exploratores.

uorem nostrum, nullus prophetarum Mosi similis surrexerit, antiqua scriptura perspicue docet, ubi ait: Et non surrexit ultra propheta in Israhel sicut Moses, quem nouerit dominus facie ad faciem, in omnibus signis atq; portentis. Constat igitur diuinum spiritum per Mosē de saluatore nostro cecinisse, si quidem unum ipsum, nec alium quempiam Mosi similem extitisse, qualem ipse ut Mosi uerba describitur, iam comprobatum est. Caterum, specta aliam quoque prophetiam publice scripturę commendatam. Nam quum saluatorem et dominum nostrum, hominem ratione humanitatis de semine Israhel ortum, in numerabiles conuentus in omnibus gentibus dominum appellēt, propter diuinam eius uirtutem hanc ei appellationem tribuentes: Moses quoq; qui hoc diuino spiritu afflatus cognouerit, enuntiauit in hunc modum: Exibit homo de semine eius (dicit autem de Israhel) & dominabitur gētibus, & extolletur regnum eius. Quod si nullus unquam alius ex ijs principibus & regibus, qui in circuncisione regnauerint, multarum gentium dominus constitutus est (nulla enim historia hoc habet) clamat autem & uociferatur ueritas de uno saluatore nostro, illum utique iam dominum, neq; id labijs tantum, sed affectione synergissima, innumerabiles omnium nationum conuentus confiteri, quid ultra iam impedit ne illum esse dicamus, de quo prophetia extant? Quod autē Moses hæc non indefinite prædicat, neq; immenso quodam & inconstanti tempore uaticinium adumbret, sed ualde providenter euentum rerum quas prædixerit, determinatis temporibus circumferat, illa planissime indicat, quæ de hac quoq; re canit: Non deficiet, inquit, princeps de Iuda, neq; dux de scemoribus eius, donec ueniat cui repositū est, & ipse erit expectatio gentiū. Quibus uerbis non defuturos deinceps ductores ac principes, qui sibi inter se continuata serie succedant de gente Iudaica, usq; ad eius, qui expectatur aduentum, enuntiat. Quod si principes apud Iudęos defecerint, aduenturum eum, qui ex oculis expectatur. Iudam uerò hic non ipsam tribum intelligit, sed quoniam de nominatione quadam posterioribus temporibus à regali tribu Iuda, omnis Iudeorum natio dicta est, ita quidem ut hodie quoq; Iudęi nominentur, ualde mirabiliter & propheticę omnem Iudaicam gentē Iudam nominauit, sanē ut nos quoque Iudęos appellare consueuimus, tum affirmat non prius defuturos de gente ipsorum principes aduces, quam is adueniat, quem prophetia significat. Porro hic simul atq; aduērit, Iudeorum quidem principatum esse dissoluentum, ipsum uerò non Iudęorum amplius, sed gentium fore expectationem, quod quidem ipsum nulli unquam prophetarum accommodare, sed uindictaxat saluatori, dominoq; nostro, poteris. Nam simul atq; ille ad homines uenit, Iudeorum regio sublata est, continuoq; illorum princeps defecit, qui quidem maioribus suis succederet, atque ex legibus proprijs, illis præficeret. Tunc enim Augustus Romanorum primus accepit imperium, & Herodes ab externis gentibus accitus, illorum rex constitutus est. Et illi quidem defecerūt, hic autem gentium per totum terrarum orbem expectatio, sicut diuinitus prædictum fuerat, declaratus est, aded quidem, ut nunc quoq;, omnes quicumque ex omnibus gentibus in illum credunt, expectationis suę secundum deum, in illo spem reponant. Et Moses quidem hæc, alia que his plura de Christo omnibus nobis feliciter nuntiat, ei uerò germana Esaias quoq; definite de uno certo rege, qui ex semine ac successione Dauid sit suscitandus, hæc canit: Egredietur uirga de radice Iessæ, & flos de radice ascendet, & requiescet super eo spiritus dei, spiritus sapientię & intellectus, & reliqua. Tum longius progressus, more prophetico, externarum gentium & Barbararum, nec non cum Grecorum, tum asperiorum ac ferocissimorum hominum, futurā in mites, mansuetosq;

In Christi aduentu Iudęorum principatus defecit.

Pf mores

*Christus expecta-
tio seu spes gen-
tium.*

mores ex doctrina Christi mutationem, prædicat. Sunt autem eius uerba hæc: Et pascetur simul lupus cum agno, & pardus simul quiescet cum hædo, & uivulus & taurus & leo simul pascetur, & alia his similia, quæ etiam euefigio planiora efficiens interpretatur, ubi ait: Et erit, qui surgit ad imperandum gentibus, in eo gentes sperabunt. Planè enim irrationalia illa iumenta, & quas illic prædixit beluas, nullas esse alias quam ipsas gentes, propter earum ferinos mores, declarauit, quibus sanè gentibus imperatorum affirmat eum, qui surgit de semine Iesæ, ex quo semine saluator & dominus noster oriundus prædicatur, in quem gentes, quæ in ipsum credunt etiam nunc sperant, ipsi utiq; uaticinio consentanea facientes, quod ait, & erit, qui surgit imperare gentibus, in ipso gentes sperabunt. Hoc igitur apponit ihs, quæ apud Mosem feruntur, ac distinguo. Et illud quidem: Erit, qui surgit imperare gentibus, cum illo componit: Egredietur homo de semine eius, & dominabitur gentibus multis. Et illud: In ipso gentes sperabunt, cum illo: Et ipse erit expectatio gentium. Quid enim interest dicatne, in ipso gentes sperabunt, an uerò, ipse erit expectatio gentium? Rursus uerò idem Esaias oratione progressus, de Christo hæc diuinat: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit sibi anima mea, iudicium gentibus proferet, ac deinceps adiungit, donec ponat in terra iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt, in his propheta iam secundo gentes in Christo speraturas ponit, quæ superius illud dixerit, in ipso gentes sperabunt. Hic uerò, in nomine eius gentes sperabunt. Etiam ipsi Dauid dictum est, de fructu uentris eius suscitandum esse quendam, de quo deinceps ait deus: Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & ego primogenitum ponam eum. Nam de hoc rursus dictum est: Et dominabitur à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad terminos orbis terræ. Et rursus: Omnes gentes seruient ei, & benedicentur in te omnes tribus terræ. Præterea autem locus quidam cærus à Michea canitur, in quo is oriurus sit, de quo feruntur tot uaticinia: Et tu inquit, Bethleem domus Euphrata, minima es ut sis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur dux, qui pascet populum meum Israël, & exitus eius ab initio ex diebus seculi, & omnes confitentur, in Bethleem Iesum Christum esse natum. Quinetiam incolæ eius loci speluncam ibidem monstrant ihs, qui ab externis terris uenerint ad spectandum, & locus quidem hic ubi ortus eius futurus fuit, prædictus est. Ipsi uerò ortus miraculum, nunc obscure ac figuratè, nunc planè & aperte ponit Esaias, obscure quidem, ubi ait: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est: annuntiauius coram eo, quasi puerulus, quasi radix in terra sitiens. Pro quo Aquila quidem sic interpretatus est: Et prædicabitur tanquam quod ubere nutritur in faciem eius, & tanquam radix de terra inuisa. Theodotion uerò: Et ascendet sicut quod lacte alitur coram eo, & sicut radix in terra sitiens. His enim uerbis quum mentionem fecerit propheta de brachio domini, quod erat dei uerbum: Coram eo, inquit, annuntiauius quasi puerulum lactentem, & qui ubere nutritur, & quasi radicem de terra inuisa, ubi puerulus quidem ille, qui ubere atq; lacte nutritur, planè ortum Christi declarat. Terra uerò inuisa & sitiens, uirginem quæ illum enixa est, quam scilicet nullus uir adijt, de qua quamuis inuisa, laudata illa radix prodijt, & qui ubere, lacte que nutritur puerulus. Verum hæc adumbrate admodum significauit, apertius uerò idem propheta sententiam suam interpretatur, ubi ait: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium, & uocabunt nomen eius, nobiscum deus, hoc enim significat Emanuel. Talia de Christi apud homines origine antiqui Hebræorum prophete meditabant. Num quid igitur illustrem quendam principem, aut tyrannum, aut alioqui unum eorum,

*Locus ubi natus
Christus.*

rum, qui plurimum possunt in uita, eum de quo uaticinantur describunt, non potest dici, quoniam ne apparuit quidem aliquid tale. Sed qualis ipse uisus est uita, talem item eum fore cecinerunt, hac utiq; in re nihil a ueritate aberrantes. Postquam ergo Esaias dixit: Annuntiauius coram eo, quasi puerulus, quasi radix in terra sitiens, deinceps adiungit, dicens: Non est species ei, neque gloria, & uidimus eum, & non habuit speciem neque pulchritudinem, & fuit species eius sine honore deficiens præ filiis hominum. Homo quum in plaga esset, sciens ferre languorem contemptus est, & non computatus. Quid ad hæc igitur superest? Nam quum illius & tribum, & genus, & modum nascendi, & uirginis miraculum, & uitæ morem prædixerint, sequitur deinceps, ut ne mortem quidem eius taciti præterierint. Sed quid tandem canit etiam de hac Esaias: Homo, inquit, quum in plaga esset, sciens ferre languorem, contemptus est & non computatus: hic peccata nostra fert, & pro nobis est in dolore, & nos existimauimus eum esse in labore & in plaga, & in afflictione, ipse autè uulneratus est propter peccata nostra, & infirmatus est propter iniquitates nostras. Doctrina pacis nostræ super eum, liuore eius nos sanati sumus. Omnes tanquã oues errauimus, & dominus tradidit eum peccatis nostris, & ipse quis uexaretur, non aperiebat os. Quasi uisus ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente non aperuit os, generationem eius quis enarrabit, quoniam tollitur de terra uita eius, & reliqua. Nam his uerbis significat Christum ipsum quidem, quamuis ab omni peccato alienum, tamen peccata hominum pro ipsis hominibus in seipsum suscipitur. Quocirca etiam ea patitur, quæ qui peccauerint pati solent, & pro nobis dolebit, non autem pro seipso. Quod si uulnerabitur & uerbis probrosis ferietur, hoc item nostrorum peccatorum causa fiet, nam infirmus quoque factus est propter peccata nostra, ut nos uidelicet, quum ille delicta nostra, nostræq; malitiæ uulnera assumpserit, eius liuore sanemur, & eorum quidem quæ illè insons ab hominibus passurus erat, hæc fuerunt cause: Iudæos autem qui illi mortem attulerunt, nusquam ueritus propheta mirabilis, hoc ipsum quoq; perspicue redarguit, planè deplorans, ac dicens: Ex iniquitatibus populis mei ductus est ad mortem. Deinde uerò, quoniam cito, neq; ita multo post nefarios aduersus Christum ausus, extremus ad illos obsidione Romanorum interitus erat uenturus, ne hoc quidem præterit silentio, sed adiungit: Et dabo sceleratos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, & poterat quidem his prophetiâ terminare, si nihil ampliùs futurum post Christi mortem uidisset, sed quoniam, breui mora interiecta, erat à morte siue à sepultura remigraturus, atq; in uitam restituendus, de hac quoq; re deinceps hæc addit, sic dicens: Et dominus uult purgare eum à plaga si traditus sit pro peccato. Anima uestra uidebit semen longæuum, & uult dominus auferre à labore animæ eius, ut ostendat ei lucem. Qui superius dixit: Homo in plaga constitutus, & qui nouit ferre languorem, nunc post mortem eius & sepulturam: Dominus, inquit, uult purgare eum à plaga, & qui hoc fiet: si traditus, inquit, fuerit pro peccato, anima uestra uidebit semen longæuum, non enim omnibus concessum est longæuum Christi semen intueri, sed ihs solis, qui confitentur, & munera offerant deo pro peccatis. Horum enim duntaxat anima, uidebit semen longæuum Christi, hoc est, aut æternam uitam eius post mortem, aut eiusdem uerbum per totum terrarum orbem disseminat, quod longæuum futurum est, semperq; duraturum. Rursus, qui superius dixerat: Et nos putauimus illum esse in labore, nunc post eadem, mortemq; eius, ait: Et uult dominus auferre à labore animæ eius, ut ostendat ei lucem. Quoniam igitur deliberauit dominus, qui deus est uniuersi, purgare illum à plaga, & ostendere illi lucem, neces-

*Mors Christi à
prophetis præ-
dicta.*

sario utiq; qui uoluit, id faciet quod uoluit. Nihil em̄ est eorū, quæ uult quod non fiat, uoluit autē purgare illum, & ostendere illi lucem, fecit igitur hæc, & quum purgauerit illum, ostendit illi lucē, & quoniā uoluit, & uolens abstulit laborem ab anima illius, & ostendit illi lucē, merito propheta sequitur, & ait: Propter hoc ipse hæreditabit multos, & fortium diuidet spolia, ubi quod reliquum fuit iam hæreditatis etiam Christi mentionem facit, illi Psalmo cōsentanea dicens, in quo de insidijs aduersus illum constructis nominatim canens oraculum, ubi ait: Adstiterunt reges terræ, et principes conuenerunt in unum aduersus dominum & aduersus Christū eius. Deinceps adiungit: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam, & possessionē tuam terminos terræ. Has igitur gentes, etiam propheta intellexit, quū dixit: Propter hoc ipse hæreditabit multos, & adiungit: Et fortium diuidet spolia. Si quidē a potestatibus cōtrarijs, quæ prius inter gentes dominabant, ubi subiectas animas liberauit, tum quali spolia quædā suis diuisit discipulis. Proinde Esaias ait de illis: Et lætabuntur corā te, sicut qui diuidunt spolia. Et Psalmorum autor: Dominus, inquit, dabit uerbū Euangelizantibus uirtute multa, rex uirtutū dilecti, speciei domus diuidere spolia. Merito igitur hic quoq; de Christo ait: Propter hoc ipse hæreditabit multos, & fortium diuidet spolia. Quam autē ob rem hoc illi datū sit, docet deinceps, ubi ait: Pro eo quod tradita est in mortē anima eius, et cū iniquis deputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & propter peccata eorū traditus est. Pro his enim remunerās illi pater, eo quod dicto audiens fuerit, sustinueritq; donauit illum ijs, quæ exposita sunt. Factus enim est obediens patri usq; ad mortem, quare multorum quoq; hæreditatē cōsecuturum illum canit, nō prius tamē quam tradita fuerit anima eius in mortē, & cum iniquis sit deputatus. Propter hæc enim dictum est, illum hæreditaturū multos, & fortium diuisurum spolia. Puto autem indubitate reuersionē eius a mortuis significari talibus oraculis, qui enim fieri potest, ut aliter de eo intelligamus, qui tanquā ouis ad occisionē sit ductus, & ab iniquitatibus Iudaici populi traditus sit ad mortē, & cum iniquis deputatus, sepulturæq; commendatus: deinde purgatus a domino: & lucem penes se uisurus sit, & multorum hæreditatem cōsecuturum, & suis spolia diuisurum: Sed aliter quoq; de illius reditu in uitam, post mortem dicit quodam loco uaticinans Dauid ex persona Christi: Non relinques animā meam in inferno, neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Et alibi: Domine eduxisti ab inferno animā meam, saluasti me a descendentibus in lacū. Et alibi: Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiet omnes laudationes tuas. Contra omnia hæc intēdere ullā aciem, ne inimicissimos quidē atq; ingrattissimos posse arbitror. Verum tamē eius prophetiæ conclusio, cuius autor Esaias, steterilem illam quondā & desertam a deo animam, aut potius ecclesiam de gentibus collectam, laetis uocibus, bonoq; nuntio prosequitur, cum illis utiq; concordans, quæ iam contemplati sumus. Nam quum propter eam Christus omnia pertulerit, merito post ea, quæ de illo prædixit, adiungit: Lætare, inquit, steterile quæ non parit, uociferare & clama, quæ non parturit, quoniam multi filij desertę magis, quam eius, quæ habet uirum. Dixit enim dominus: Dilata locū tentoriū tui, & pelles tabernaculorum tuorum fige, ne parcas, dilata funiculos tuos, & clauos tuos corrobora, amplius ad dexteram & ad sinistram extende, & semen tuum gentes hæreditabit. His autem uerbis ecclesiam de gentibus collectam, & toto orbe terrarum diffusam, & ab ortu solis ad occasum extensam, oraculum lætari iubet, planissimē hoc ipsum significans, ubi ait: Et semē tuum gentes hæreditabit. Quum autem longiorem explanationem desideret ea, quæ

ea, quæ ad hunc locum spectant, abundē nobis hæc compendij locum explebunt. Nam tu quoq; per otium multa plura colligere poteris, quæ ad idem propositum spectent. Sed ipsum quoq; Euangelicæ demonstrationis propositū quod nunc in manibus est, tradet suo tempore atq; interpretabitur singula. Interim uerō quod ad prædictionem, diuinationemq; propheticam de saluatore nostro pertinet, quodq; item ad id quod ea prædictio omnes homines eorū bonorum aduentu gaudere iubebat quæ expectabantur, ijs quæ iam dicta sunt contenti esse possumus, quæ quidem planē enuntiant propheta cuiusdam aduentum, & legum autoris pietatem qui Mosi similis futurus sit, necnon eiusdem genus & tribum & locum unde exiturus, & tempus quo uenturus sit. Vaticanatur præterea & ortum, & mortem, & reditum in uitam, & principatum in omnibus gentibus, quæ sanē iam euenere omnia, & magis etiam deinceps ex ijs, quæ dicentur constabit, in uno saluatore ac domino nostro ea finem accepisse. Sed hæc quæ de sanctis oraculis accepta uides, ijs qui credunt, exposita sunt, ijs autem qui nō credunt, seorsum obuiam scriptis prophetiis ibimus, atq; interim tanquam de communi uiro, & qui reliquis fuerit similis inquiremus, ut quum omnibus qui unquā a condito æuo inter homines celebrati sint multo præstantior & incomparabili quadam eminentia superior apparuerit, cum ea quoq; quæ ad diuiniorem eius naturam spectat pertractemus, & quod uirtus quæ in illo erat nulla humana natura constaret, certissimis demonstrationibus comprobemus, ordine deinceps sequetur, ut ea proponamus contemplanda pro uiribus, quæ ad eam theologiam pertinent, quæ illum cōplexa est. Quoniam igitur maior pars eorum qui non credunt, uocant illum præstigiato rem ac seductorem, aliaque innumerabiles calumnias in illum execrabili ter iactant, ac ne nunc quidem desinunt eiusmodi probra confingere, tempus iam uideretur esse ut etiam istis respondeamus, de nostro quidem nihil afferentes, sed de doctrina quam ipse publicauit allumentes, quod hic apponamus.

Aduersus eos, qui Christum dei seductorem fuisse existimant. Cap. III.

Nterrogandi igitur sunt, num quis unquam alius huic similis seductor ex historijs ipsorum proferri possit, qui mansuetudinis, probitatis, temperantiæ, omniscq; reliquæ uirtutis ijs quos seduxerit magister & autor extiterit, et utrum fas sit ijs nominibus uocare eum, qui ne intueri quidē mulierē cum petulanti cupiditate permittit, & num is seductor, qui summum philosophiæ fastigiū tradiderit, discipulosq; suos docuerit, quæcumq; possideant bona, indigentibus impertiri, et laboris studium ac beneficentiā plurimi facere, & utrum seductor is, qui in multitudine populari & plebeio, turbulētōq; grege uersari prohibet, solum autē rerum diuinarum studium sua doctrina cōmendat. Qui porō fieri potest, ut is merito nominetur seductor, qui & ab omni mendacio deterreat, & ad ueritatem præter cuncta alia amplectendam adhortetur, ut ne iure quidem iurando uelit nos indigere: quāto autē minus periurio? Sit enim sermo uester, est, est: non, nō: & quid me plura colligere oportet, quā ex ijs, quæ iam dicta sunt plane liceat discere, quod nam fuerit eius Reipublicæ institutum, quæ ab illo inter homines ad uitę utilitatem diffeminata est: ex qua, non modo non seductorem, sed uerē diuinum quendam, & diuinæ pietatemq; amplexę philosophiæ, non communis illius & uulgaris introductorem, omnis ueritatis amator sit confessurus. Nam quod illud uiuendi institutum, quo Hebræorum antiquissimi, dei amici, uiri utebantur, quodque iam ex hominibus quodam modo interierat, solus ipse renouauerit, neq; in paucos & modicos, sed in totum or-

Christus optima docuit.

hem diffuderit, in primo huius operis libro satis à nobis ostensum est, per quē utiq; licet hominibus iam turmatim in toto orbe, illius uitę, religionemq; amplexę Reipublicę, quam & ipsum Abraham & qui per idem tempus uixere scđati sunt, innumerabiles non solum ex Gręcis, sed etiam ex Barbaris, amulatores ostendere. Et illius quidem doctrinę pars quę ad mores pertinet magis, eiusmodi. Nunc uideamus utrum seductoris nomen, illi in eo genere pręceptorum conueniat, quod maximę dominatur. Non ne igitur de illo palā scriptum est, quemadmodum soli omnium regi deo, & cęli ac terre, mundi q; uniuersi opifici, & ipse deditus fuerit, & commendare suos discipulos consueuerit: sed non ne etiam nunc illius doctrinę pręcepta omnes, & Gręcōs & Barbaros ad supremum deum sursum mente, animoq; percipiendum, & omnem uisibilem naturam despiciendam extollunt: num igitur hic fuit seductor: an uerbō quod plures colere deos ex suprema & sola uera Theologia eum, qui reuera in errorem pręcepti sit lapsus non permittit: at hic non recens, neque illius proprius sermo, sed ex multo tempore prisca dei cultoribus Hebręis conuetus, quemadmodum & in pręparatione ostensum est, ex qua iam nunc quum recentes philosophi magnam utilitatem acceperint, ipsum doctrinę genus comprobarunt. Caterum ipsorum etiam Gręcōrum doctissimi suorum deorum oraculis gloriantur, de Hebręis in hunc modū mentionē faciētibus.

Solis Chaldęis sapientia contigit atq;

Hebręis, qui ex se genitum, regemq; deumq;

Pura mente colunt, atq; unum numen adorant.

Chaldeos autem eosdem propter Abraham nominauit, qui, ut memorię proditum est, genere Chaldeus fuit. Si igitur etiam ab antiquis usq; temporibus, Hebręi, qui maximę ab oraculis quoque sapientię testimonium acceperunt, in unum omnium rerum opificem deum adorationem dirigebant, cur seductorem amplius, ac non potius mirabilem religionis magistrum, hunc iam fuisse fateamur: qui ea quę quondam solis dei amicis Hebręis cognita erant, in cunctos homines inuisibili, diuinaque uirtute protulit ac dilatauit: ut non amplius, sicut prius pauci quidam & numerabiles, rectas de deo habeant opiniones, sed conuentus innumerabiles tam hominum Barbarorum, qui olim ferissimū erant, quā sapientium & Gręcōrum, qui antiquorum prophetarum, iustorumq; uirorum religionem amplecti, sola illius uirtute edocti sunt: Sed iam tertium illud contemplemur, num uerē illud seductorem appellent, quod non sacrificijs boum, neque brutorum animalium mactationibus, neque cruoribus atque igne, neque ijs rebus quę de terra nascuntur incensis, diuinitatem colere instituit, nempe humilia hęc & terrena, immortalisq; naturę nullo modo conuenientia existimans, iudicansq; omni sacrificio gratius, iucundiusque deo munus offerri, quā quis illius pręcepta plene obseruauerit, per quę ipso corpore, animaq; purgatos, mente que nitida ac decretis religiosis imbutos, dum ea imitari docet, quę similes deo homines efficiant, suos palam instituit, dicens: Estote perfecti, sicut pater uester perfectus est. Quod si quis Gręcōrum hac reprehendat, is sciat se etiam pręceptoribus suis cōtraria sentire, qui uidelicet, ut par est, multa à nobis utilia edocti, quippe qui nobis etiam tempore fuerint posteriores, dico autem ea doctrina quę nobis à saluatore nostro exposita est, audi iam nunc qualia sunt, quę scripto fateantur.

Quod nihil

Quod nihil eorum, quę de terra procedunt, oportet summo deo incendere aut sacrificare. Ex Porphyrio de abstinentia ab animalis. Cap. IIII.

D

eo summo, sicut quidā uir sapiens dixit, nihil eorum quę ad sensus pertinent siue incendentes, siue denominantes (nihil enim est eorum, quę materia cōstant, quod nō protinus ei sit immundū, quę expers est omnis materię. Quare ne uerbum quidē ullū, siue id dicat, quod in uoce cōsistit, siue id quod intrinsecus cōcipi solet, quę animi aliquo uitio est cōtaminatum, illi conueniat) sed silentio puro, puri q; de ipso cogitationibus illū colamus. Oportet igitur illi cōiunctos, similesq; factos, hanc uitę nostrę rationē deo afferre pro sacrificio. Eadē uerbō & illius laudatio erit, & nostra conseruatio, afferretur enim cum stabilitate & quiete uirtutis animi. Ipsius uerbō dei contemplatione hoc sacrificio perficitur.

Item de eodem, ex Apollonij Tyanensis Theologia. Cap. V.

L

X quo igitur maximę quis naturę diuinę cōuenientem curā adhibeat, ex eo maximę illam propitiā, benignā que obtineat. Hoc quidē penes quemuis hominum uiget, idq; ipsum uniuersisq; cōmplebit, si eorū quę sub uisum cadunt, qualia sunt hęc, quę digito de monstramus, illi que una est, et ab omnibus rebus separata, secundū quā reliqua omnia cognoscere necesse est, nihil omnino sacrificet, neq; ignem incēdat, ne que prorsus quicquā illam postulet, ne à pręstantioribus quidem quā nos sumus, neq; ullū est plante genus quod ab initio terra pariat, neq; animalis quod eadem nutriet, cui protinus immundities non adfit, sed utatur erga illam solo meliori uerbo, dico autem non eo quod ore emittitur, sed quod ab optimo eorum quę sunt proficitur, per optimum eorum quę in nobis sunt bonorum. Mens autem hęc est, quę instrumento nō indiget. Si igitur Gręcōrum quoque illustres, tam philosophi quā theologi hęc confitentur, quo nam modo seductor erit is qui non solum uerba, sed facta multo prius quā uerba suis discipulis, quibus fungeretur tradiderit: & quibus, ut recta ratio iubet, deū ipsum essent ueneraturi: quo autem modo, & quibus rationibus uis in sacrificijs dicatur prisca Hebręi, in primo huius operis libro differuimus, atq; ijs quę illic dicta sunt cōtenti esse debemus. Verū quoniā pręter illa quę iam disputata sunt, nouimus (id quod à Christo didicimus) factum esse mundum, cęlumq; ipsum & solem, & lunam, & stellas opera dei esse, neq; hęc oportere, sed horum autorem colere, cōsiderandum esse uidetur num decepti simus, quod in hunc modum de natura rerum sentire ab illo docti sumus, atqui nō solum Hebręorum hęc fuit oratio, sed philosophorum quoque, maximę illustrium, qui cum Hebręis consentientes, ortum habere & cęlum ipsum & solem & lunam & stellas, uniuersumq; mundum ab autore omnium rerum factum esse affirmauerunt. Cęterum idem et cōsummationem et mutationē in melius, uniuersi huius futuram ut expectaremus docuit, in hoc quoque Hebręorū scripturis consentiens, quid igitur nomine etiam Plato suapte natura & ipsum cęlum & solē & lunā & reliqua sydera, solutioni corruptionisq; obnoxia esse uidit, quamuis ea non dissoluenta affirmauerit, propterea quod nolit ille qui ea composuit: Quod si tali natura constare posset, immortalisq; habere animam, nullaque in parte brutis animalibus similem, uoluit & uirtutum quę in deo sunt simulachra in se cōtinere illam arbitrari, nos docuit, sicq; habere atq; affici & sapere omnes, & Barbaros & uulgares instituit, nōne sapientes magis in toto orbe suos sectatores reddidit, quā ijs, qui supercilia cōtracta ostentāt, si nihil planē ea parte qua est, differre à culice, aut uermiculo, aut musca animā humanā affirmant: aut si ne à serpentis quidē aut uiperę, aut ursi, aut pardalis, aut suis anima, ulla

Ff 4 prorsus

Quod sacrificium Christus docuerit.

Philosophi consentiunt cum Hebręis de creatio-
ne mundi.

profus in parte, suam ipsorum animam, qui sapientissimi fuerint, quatenus naturam habet atque est diuersam esse: ad hec, quum fori diuini, iudicij futuri aliquid mentionem fecerit, suppliciaque ac poenas inuitabiles impijs describerit, iustis uero aeternam a deo uitam promitti, & regnum coeleste, & felicem cum ipso deo uictum, docuerit, quem tandem decipere potuit: nonne potius adhoratus est eorum premiorum causa, que a iustis expectantur in uirtutem incumberet: ab omni uero malitia deterruit, propter impendentes impijs poenas: Porro autem ex illius decretis accepimus esse quasdam post supremum deum potestates natura incorporeas, intelligentes, rationales, omnique uirtute praditas que circum regem uniuersi choros exercent, quarum plures etiam usque ad homines ipsius patris nutu, quadam salutari dispositione mittantur, quales & cognoscere, & uenerari pro ratione, graduque dignitatis edocti sumus, ut soli deo, qui rex est uniuersi, adorationis honorem tribuamus. Ab eodem praterea didicimus, hostiles quasdam, inimicasque humani generis, per hunc, qui circum terram uersatur, aerem, uolare potestates demonum, spirituumque malorum, eorumque, qui in illis principatum tenent, que cum malis hominibus uersentur, quas ut omni conatu fugiamus in preceptis habemus, tamen si uel qua maxime deorum appellationes & cultus sibiipsis arrogant, multoque etiam magis ab illis esse declinandum, propter hanc ipsam cum deo repugnantiam, hasque aduersus deum inimicitias, que admodum latius in preparatione demonstrauimus. Sane huiuscemodi sunt, que in preceptis atque institutis saluatoris nostri feruntur, uere priscorum Hebræorum, qui deo grati fuerunt, tum uirorum, tum prophetarum, pia, sancta que documenta. Quod si hec grauitatem habent, si utilitatem, si studium sapientie, si denique omni uirtute referta sunt, quo tandem iure, quaque ratione ei, qui talia docuerit, adscribatur nomen seductoris: & hec quidem tanquam de eo homine, qui a ceteris natura non differat, disputata sint, que uidelicet & graue, & ipsi uitae utile illius doctrinam exhibeant, nunc ea que magis diuina sint, consideremus.

De diuinioribus Christi gestis.

Cap. VI.

Primum omnium contemplemur, quo tempore uersatus est cum hominibus, quot, qualiaque sint que mirabiliter gesserit, nunc qui dem lepram de corporibus eiciens, eaque diuinitus purgans, nunc uero iussu uerbi demonas ex hominibus expellens, alios rursus egrotantibus, omnique languorum genere laborantibus, sanitatem abunde suppeditas. Quodam uero tempore etiam paralytico dixit: surge tolle grabatum tuum & ambula, atque ille quod imperatum est fecit. Rursus caecis alio tempore, uideat lucis facultatem largitus est. Olim uero mulier que sanguinis fluxu laborabat, & annos plurimos eo genere morbi uexabat, ubi uidit innumerabilem circum illum multitudinem, que nusquam permittebat ut ad illum accederet ac supplicaret, liberationemque a morbo peteret, extremum illius uestimentum attingere duntaxat cogitauit, atque ita subiit, lumbumque quum apprehendisset, una cum eo curationem malorum apprehendit, atque illico sana euasit, sic quidem diuine saluatoris nostri uirtutis maximum signum reportans: Alius autem quidam uir regulus, quum ad Iesu pedes cecidisset, filium qui egrotabat, euestigio sanum recepit. Filia item alius, qui Iudaice synagoge princeps erat, & hic quidem iam mortuam. Quid uero dicam quod alius iam quatuoriduum mortuus, uirtute Iesu excitatus est: uel quod in mari tanquam in terra qua publicetur, olim pedibus ingressus est, ipsius interim discipulis nauigantibus: & quod ipse quum aduersa tempestate agitantur, mare, fluctus, uentos increpuit, atque omnia protinus tanquam domini uocem formidantia constiterunt. Quum uero quinq; millia uirorum, uel cum innumerabili foeminarum, puerorumque multitudine quinq; non amplius panibus abunde

buis abunde quondam saturauerit, adeo, ut que superfuerunt reliquit, duodecim cophinos implere potuerint, quem non stupore affecerit: aut quem non merito ad querendum de ipsius arcana, occultaque uirtute excitauerit: sed ne mihi nunc in longum nimis ducatur oratio, postrema omnium illius mors exponatur, que non communi reliquorum hominum more extitit. Non enim morbo consumptus, ac ne laqueo quidem, aut igne, neque uero ad mortem reliquorum, qui ob scelera sua, crucis supplicio affici solent, cruribus itidem ferro succisis, neque omnino quicquam ab ullo hominum passus, eorum qui alios necare consueuerunt, uolentem mortis genus ullum pertulit. Sed ubi ipsum duntaxat sponte praeiuit inimicis in diuitibus corpus, tum erectus est a terra ilico. Deinde in ligno magna uoce clamans, & patri spiritum commendans, atque hec ad uerbum dicens: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, ita solutus ac liber, ipse per seipsum a corpore secessit. Deinde quum corpus ipsius familiares accepissent, atque honeste sepulture commendassent, tertio die rursus illud ipsum recepit, quod uidelicet sponte reliquerat. Et sic rursus, ipse seipsum in carne, in corpore, ipsum illum qui prius fuerat, suis ostendit discipulis, quibus cum paucos dies uersatus, & per aliquod tempus suo etiam sermone dignatus, illuc reuersus est, unde oculis illorum se obtulerat, sicque, iter ad coelum direxit. Iisdem uero, quum praecepta quoque de rebus agendis tradidisset, eosdem apud omnes gentes supremam religionis doctores declarauit. Hec sane sunt uirtutis, que in saluatore nostro erat, apprimè celebranda miracula, haec diuinitatis, que in illo erat indicia, haec ipsi quoque casta estimatione admirati sumus, exploratoque atque exquisito iudicio recepimus. Exquisita sane hec a nobis, explorataque sunt, alijs quoque euidentibus rebus, omnemque aperientibus rationem, quibus ipse dominus noster etiam nunc ijs, quos dignos putauerit exigua quaedam suae uirtutis signa ostendere consueuit. Quinetiam subtiliore ac certiore doctrina idem a nobis effectum est, quam quidem ijs adhibere consueuimus, qui ea que dicta sunt non concedunt, sed nullam prorsus ijs fidem habent, neque omnino quicquam tale ab eo factum esse contententur, aut extitisse illa quidem non negant, uerum magicis prestigijs, ad errorem intuentium tanquam a uiro seductore imposita, quod si etiam in presenti ad ueritas tales pauca quaedam disputare opus sit, non deseremus studium incerpum, alioqui uero quoniam pacto ibimus illis obuiam?

Aduersus eos, qui non credunt saluatoris nostri discipulis, admirabiles illius res gestas narrantibus.

Cap. VII.

Am si dicant nihil omnino admirabile saluatorem nostrum, neque quicquam quod superet cogitationem humanam fecisse, qualia sunt que illius familiares testificati sunt, uideamus num illis talia dicentibus credi ullo modo possit, quippe qui nullam possint assignare causam, propter quam, hi quidem illius discipuli, ille uero horum magister extiterit. Nam & qui docet, alicuius discipline magistrum se profiteatur, & discipuli talis discipline cupidi magistrum adeunt, seipsos illi instruendos committunt. Quam igitur causam ista asserere possunt, quare sui cum Iesu discipuli uersati, frequentesque fuerint: aut quidnam illud quod erat, quod illos tali uiro dare operam cogere: quarum porro disciplinarum doctorem illum fuisse dicent: an hoc quidem nemini dubium esse potest: plane enim earum rerum doctorem fuisse necesse est, quas qui ab illo didicerunt ad reliquos homines attulere, atque praecepta erant hec philosophice uitae, que illis defertibus dicebat: nolite possidere aurum, neque argentum in zonis uestris, non peram in uia, & alia eiusmodi. Seipsos uero iubebat prouidentem, que omnia gubernat commendantes, & ad illa referentes, nusquam sollicitos esse de rebus necessarijs. Admonebat, etiam eos, ut altius saperent ijs, quae Iudaeis a Mose praecepta fuerant, illum

Mors Christi innocens & uolentia.

illum enim legem illis posuisse non occidere, tanquam procliuisibus ad occidendum, item non mœchari, tanquam ihs qui lasciuissimè, atque ad libidinem propensissimè essent. Rursus non furari, tanquam seruire maximè ingenium præferentibus. Ipsos uerò oportere arbitrari, has sibiipsis nusquam esse accommodatas leges, sed animi liberationem ab omni morbo plurimè facere, & ab imis partibus ac de profundo cogitationis, tanquã à radicibus malitiã pullulantem rescare, iramquã, atquã omnem minus honestã cupiditatem uincere conari, ac potius ex summa animi tranquillitate ne irasci quidem, nequã mulierem cum libidine intueri, ac non modo non furari, sed cõtra, res etiã suadigentibus erogare. Nequã uerò in eo gloriari, quod aliena inter se nõ auferrent, sed quod eis, qui se primi spoliassent, omnẽ iniuriã remitterent. Et quid opus est me omnia repetere, quęcunquã aut ille docuit, aut illi didicerunt: nam præter cetera, illos ita ueritatem amplecti hortabatur, ut ne iure quidem iurando indigerent, ac multo quidẽ minus periurio. Ita uerò se uita ac moribus cõparare, ut quod dicerent, omni iure iurando certius haberetur, progredientes ad id usquẽ sermõnis ut pro affirmatione dicerent, etiã: pro negatione, non: & cum ueritate huiusmodi uocibus uterentur. Interrogemus igitur quã probabilitatẽ habeat, tali um documentorũ auditores, ac potius iam magistrõs effectos, suspicari mentitos, quęcunquã suum præceptorẽ effecisse testificati sunt: aut quã credibiliter faciant, si putent illos omnes sibi inter se cõsensisse in mendaciõ: Duodecim quidem de omni numero electos, septuaginta autem reliquos: quos etiã binos misisse dicitur ante faciẽ suã, ad omnẽ locum & regionẽ, quo erat ipse uenturus, sed nulla unquã afferetur ratio, quare tantã multitudinẽ hominũ credendũ nõ sit, qui quidẽ religiosam, grauẽquã uitã amplexi sint, resquã omnes suas aspernati, & pro charissimis, uxore, in quã, & liberis & omni genere, inopem uictũ elegerint, ac de suo præceptore concors testimoniũ, tanquã uno ore, in omnes homines protulerint. Princeps igitur hæc & prima & uera sit ratio. Sed cõtrariã quoquẽ spectemus, in quã saltẽ primũ illud cõstet, nobisquã cũ illis cõueniat, hunc quidẽ fuisse præceptorẽ, illos uerò discipulos. Deinde singulas illũ nõ ea quã iam dicta sunt, docuisse, sed illis planè cõtraria, facere uidelicet cõtra leges, impie, iniusteqũ agere, superare, spoliare ceteros, et si qd aliud, quod ad malitiam pertineat dici potest, latere autẽ in ihs omnibus conari, & eiusmodi mores simulatiõis doctrinã grauioris, & noua professione pietatis obtegere. Ipsi uerò discipuli & his exerceantur, & quã hæc sunt, etiã nequioribus. Propterea uidelicet qd magna est ad malitiã procliuitas, eamquã uel nullo præceptore discere facile est, in sublime uerò suũ præceptorẽ fictis uerbis extollant, nulliqũ mendaciõ parcant, omnia uerò illi miracula & portenta, cũ simulatiõis, falsitatẽquã adscribant, ut ipsi quoquẽ in admiratione habeantur, beatiqũ iudicent, qui eiusmodi præceptoris discipuli extiterint. Videamus igitur qui potuerit illis tam audax inceptũ cõsistere, si tales fuere quales descripti sunt. Nam malũ malo, aiunt, amicum nõ est, ac ne bono quidẽ. Vnde igitur in tanta uirorũ multitudine, cõcordia malitiã reperta est: unde in illis omnibus, de ihsdẽ rebũ concors testimoniũ: & eadẽ usquã ad mortẽ sententia: uiro autẽ prestigijs utenti & fallacijs, qui talia doceret, ac talia profiteretur, quis ab initio studuisset: dices, qd alij quoquẽ illo præceptore nõ minus præstigiãrũ cupidi, ergo illi præceptoris sui exitũ nõ uiderunt: & quali morte fuerit affectus: cur igitur post illã turpissimam illius necẽ, de eo qui mortuus esset nouã theologiam cõstantissimè protulerunt, nec ab incepto deterreri potuerunt: aut qd ex ea re tanquã petebant: num ut eodẽ supplicio afficerentur: sed quis ullo unquã tẽpore, nulla spe proposita eiusmodi supplicium manifestũ eligeret. Ceterũ, demus illos illũ esse ueneratos,

neratos, quandiu cum ipsis uersatus, cõmoratusquã sit, & quandiu fallacijs eos, ut sermone istorũ utar, decipere potuerit. Cur igitur post mortem multo magis quã ante, illum admirari sunt: nõ in humanis degentẽ & deseruillẽ & abnegasse olim dicuntur, quũ illi uidelicet insidiã factã sunt. Postquã uerò inter homines esse desijt, alacres ipsi mori malebant, quã à uera de illo testificatiõis amoueri. Si igitur præceptoris sui nullius boni cõscij erant, non uite, nõ disciplinã, nõ actionis, nõ operis alicuius laudem merentis, nequã uerò quicquã ab illo emolumenti perceperant, præter unam malitiã & aliorum hominũ deceptiõnem, quam ob rem tam promptè moriebantur, dummodo de illo se uera quãdam & insignia prædicarent: quum interim illorũ unicuiquã liceret otiosè uiuere, & in propria domo unã cum sibi charissimis, securiorem multo, tutioremquã uitam agere. Fallaces autem homines et in fraudibus uersantes, quomodo affectassent mori pro alio, quem ipsi omniũ hominum maximè, certissimèquã nõ uissent: præsertim qui ipsis, ut sermone istorũ utar, nullius boni autor fuisset, sed contra potius, omnis malitiã præceptorũ uir enim & rationis usum habẽs, & uirtute præditus, boni cuiuspiã officij gratia nonnunquã probabiliter mortem cum honestate & gloria subierit. Qui uerò moribus peruersis sit, & affectibus, uoluptatibusquã totus deditus, solamquã hæc temporariã uitam, & quã ad eam spectant libidines persequens, nunquam profectò uite mortem præposuerit, ac ne domesticorum quidem, & charissimorũ causa supplicium tulerit, nedum pro eo, qui nequitia sit condemnatus, quã ergo probabile, ut illius de quo dictum est, discipuli, si modo ille seductor, prestigiatorquã fuit, quum illum talem esse nõ ignorarent, atquã ipsi etiã improbiore flagitiũ genere animos haberent implicitos, a lux gentis uiris omnia probra ferre nõ recusauerint, & omne supplicij genus pro testimonio illi reddendo subierint: nõ cõuenit hoc cum natura improborum, longissimè ab ea refugit. Ceterũ hoc quoquẽ diligenter considera. Nam si ipsi & seductores & impostores erant, & præterea imperiti omninoquã uulgares, ut constet, quinetiã Barbari, & qui non plus quã Syrorum linguam nossent, quomodo in totum progressi sunt terrarum orbẽ, uel qua istud solertia excogitarunt, ausiue sunt: quibus porro uiribus id quod ausi sunt perferunt: esto enim, uiros rusticos in terra propria uersantes decipere & uagari, nec otiosè aut frustra rem serere. At uerò apud omnes nomẽ Iesu prædicare, admirabiliãquã illius gesta, & in urbibus et in agris docere, & alios quidem eorum, imperiũ Romanũ, ipsamquã omnium urbium reginam ciuitatem inuadere, alios Persarũ regnum, alios Armeniorum, Parthorũ alios nationem, item alios Scytharum, quosdã etiã ad ipsos orbis terrã uenisse fines, Indorumquã regionẽ penetrasse, alios porro trans Oceanũ euasisse, ad eas insulas quã Britannicã uocantur, hæc sane ego nunquã humana uirtute effecta putauerim, nedum conatu leuium, uulgariumquã hominum, ac multò minus seductorum, præstigijsquã utentiũ. Qui uerò flagitiosum, uersutumquã doctorẽ experti essent, & eius exitum uitã talem perspexissent, quibus tandem uerbis allequerentur, ut inter se de illo consentanea fingerent: siquidẽ uno ore omnes & leproforum purgationes, & eiectiones demonum, & excitationes mortuorũ, & cœcorum sanationes, et innumerabiles alias egrotantiũ medelas, quas ille præstiterat, testificabant. Postremumquã omniũ, quod primis sibi post mortem reditus illius in uitã sit uisus. Hæc itaqũ, nequã facta, nequã audita unquã suis tẽporibus, quomodo uno ore facta fuisset affirmare ausi essent, morte quoque ipsa cõprobantes quod dicerent: nunquid olim cõgressi & cõspiratiõis ad idem sentiendum facta, sedus inter se pepigerunt, quo fingerent ementiretur: que ea quã nusquam facta essent: & quibus uerissimè dictum est, illos esse uos uer-

Apostoli post mortem Christi Alderiores facti.

Syrã lingua apostolis uerba nescia.

his in foedere? num forsitan talibus? uiri amici, quisnam ille fuerit qui heri ac nuper seducebat, ac deceptionis erat magister, qui in oculis omnium nostris extremum dedit supplicium, ipsi planissime, exquisitissimeque omnium no uimus, utpote qui & discipuli, & illius arcanorum conscij fuerimus, dignus ille quidem aliqua ueneratione à multis censebatur, sed tamen omnis illius mēs erat, ut omni rerum genere ceteros superaret, ac ne magnum quidem prorsus quicquam illi, aut reditu in uitam dignum actum est, nisi quis dolis omni que si mulatione refertos illius referat mores, & quod ipsos nos usum uersutiarum, inanemque iactantiam per fraudem ac dolum docuerit. Quocirca demus quæ so inter nos dextras, simulque omnes foedus paciscamur, ut de illo in cætos homines deceptionem consonam proferamus, narremusque uidisse nos illū dum cæcis uisum largiretur, tamen nullus unquam nostrum hoc uidit, & dum surdis auditum præberet, quod quidem nullus unquam nostrum audiuit, & dum leprosos purgaret, mortuosque ad uitam restitueret. Denique ea quæ neque facta ab illo nouimus, neque dicta audiuimus, tanquam uere gesta contendamus. Verum quoniam extremum illius tempus, celebrem habuit, & perspicuum interitum, ut nusquam ab illo occultari potuerit, nos huic quoque incommodo recta pergentes occurramus. Testificemurque plane bene impudenter, illū postquam à morte ad uitam redierit, inter nos esse uersatum, focumque & cibum cōsuetum nobiscum usurpasse. Conseruetur autem ab omnibus nobis impudētig, immutabilitatisque tenor, & maneat hæc mentis alienatio usque ad mortem, quid enim absurdi habet pro nihilo mori? aut quid quempiam offendat, nulla probabili causa, uerba, tormentaque in corpore, & si opus sit, uincula quoque & carceres, nec non contumelias & probra nullius ueræ rei gratia experiri? Hoc igitur iam nūc meditēmur, mentiamurque omnes uno ore, & fingamus ea, quæ neque alicui nostrum utilia futura sint, neque alicui eorum quos decipiemus, ac ne illi quidem qui à nobis mendacio extollitur, & pro deo commendatur. Porro autem mendacium intendamus non modo in nostræ gentis homines, sed in omne omnino hominum genus, totumque orbem terrarum hoc errore, isque quæ de illo inter nos composuimus impleamus. Iamque deinceps leges alias cunctis gentibus imponamus, quæ omnes omnium de patrijs ipsorum dijs opiniones oppugnent atque evertant, quascunque à condito xuo habuerint, imperemusque primis omnium Romanis, ne colant quos maiores ipsorum deos arbitrati sunt. In Græciam quoque penetremus, & sapientibus qui illi sunt contraria publicè doceamus, ac ne Aegyptios quidem omittamus, sed ipsorum quoque deos patrios oppugnemus, non Mosæica amplius quæ olim apud illos gesta sunt proferentes, sed nostri præceptoris interitum illis, quasi quoddam insigne terroris obijciantes. Quæ uerò opinio & fama ab initio ab illis, ad omnes homines de dijs peruenit, hanc nos non uoculis quibusdam, aut rationibus, sed præceptoris crucifixi uis diluamus. Progrediamur uerò etiam in reliquam Barbaram terram, & quæ apud omnes decreta sunt evertamus, neque uerò quisquam nostrum animi intentionem remittat. Non enim exiguum aut paruum erit huius audaciæ præmium, siquidē non uulgares nos pro tantis certaminibus manent coronæ, sed quæ supplicia uidelicet à legibus omnium hominum, ut par est, contradicentibus iniuncta sunt, uincula scilicet, tormenta, carceres, nec non ignis, & ferrum, & cruces, & beluæ, ad quæ omnia promptissimo animo est accedendum, isque obuiam malis eundem intrepide, quæ præceptorem nostrum nobis pro exemplo ostentant. Quid enim pulchrius, quam nulla ratione & dijs & hominibus fieri inimicos, neque ulla unquam prorsus frui iucunditate, neque charissimis rebus oblectari, neque comparare pecu-

nias,

nias, nec ullius prorsus boni spem sibi reliquam facere, temere autem & inaniter errare ac decipere. Hoc enim præcipuum est quod spectemus, ac præterea omnibus nationibus aduersari, & deos, qui à condito xuo apud omnes certissimi habitus sunt oppugnare. Præceptorem uerò quæ oculis nostris supplicio affici uidimus, pro deo & pro dei filio predicare. Pro quo & ipsi morti parati sumus, tamen ab illo neque ueri neque utilis aut comodi quicquam didicimus. Hoc enim ipso ille pluris est faciendus, quod nihil nobis profuerit. Omnia uerò nobis facienda sunt, ut illius nomen illustre, gloriosumque reddamus. Omnia probra, omnia supplicia ferenda, omne genus mortis subeundum pro ea re, quæ nulla in parte uera est. Malum enim forsitan ueritas, & mali contrariū in mendacio, quare affirmemus illum & mortuos excitalse, & leprosos purgasse, & demonas eiecisse, & alia incredibilia, omnemque fidem superantia fecisse, quarum quidem rerum nullius illi nos conscij sumus, sed arbitrato nostro cuncta fingentes, & decipiamus quidē quos possumus, si eui uerò non persuaserimus, tum ipsi pro ijs quæ inter nos composuimus erroris mercedem, aduersus nos ipsos eliciamus. Videntur ne tibi credibilia hæc, aut ulli uerò similia? ignobiles, uulgaresque homines, postquam talia sinxerint, atque inter se cōposuerint, Romanum imperium inuasissent, aut humanam naturam, quæ ueræ autorem ac studium quasi proprium quiddam possideret, potuisse unquam ulla mercede uoluntari subire interitum, quem admodum saluatoris nostri discipuli potuerunt, quos sic quidem eo stuporis uenisse credas, ut quum ab illo nihilo dignū admiratione gestum inspexerint, ipsi tamen ex composito cuncta eius generis confinxerint, deinde nugis quibusdam de illo corrogatis, pro ijs omne genus mortis subire parati, promptique fuerint? tu uerò quid ais, tandem aduersus hæc nempe illos neque opinatos fuisse, neque sperasse quicquam eiusmodi ob commendationē Iesu perpelluros. Quare tam intrepide ad predicandum de illo prouectos, at istuc quoniam pacto concedatur, illos non sperasse pro illo se omnia passuros, qui & apud Romanos, & apud Græcos, & apud Barbaros, deorum uersionem essent inuecturi? at enim historia quæ de illis extat, apertè hoc habet, illos post præceptoris interitum, ab insidiatoribus quibusdam captos fuisse, & primum quidē in carcerem coniectos, deinde uerò dimissos, tum ijs imperatū ne ulli hominum in nomine Iesu loquerentur. Postea uerò quum illi hos uidissent apud multitudinem palam de illo iterum loquentes, correptos uerberarunt, eosque ob doctrinæ genus increparunt. Quo tempore uidelicet rursus illis respondēs Petrus dixit, obedire oportet deo magis quam hominibus. Haud ita multo post lapidibus petitus Stephanus interficitur, quum apud Iudæorum multitudinē intrepide cōcionaretur, atque insectatio non mediocriter orta est ad uersus eos, qui nomen Iesu publice cōmendabant. Alio rursus tempore Herodes, qui Iudæorum rex erat, Iacobum fratrem Ioannis occidit gladio. Petrum uerò in uincula coniecit, ut in Actis Apostolorum scriptum est. Et quum huiusmodi talia pertulissent, reliqui discipuli constantissime Iesu suo adherentes, longe etiam magis quam ante perseuerarunt in proposito, apud uniuersos ubique & illum & miracula illius predicantes. Postea Iacobus frater domini, qui ab ijs qui olim Hierosolyma incolabant, ob uirtutis excellentiam iustus uocabatur, à pontificibus & Iudaicæ gentis magistris interrogatus, quidnam de te sentiret, quum planè illum esse filium dei respondisset, ipse quoque lapidibus ab illis petitur atque interficitur. Petrus autem Romæ capite in terrâ uerso cruci affigitur. Paulo uerò caput abscinditur, & Ioannes in insulâ relegatur. Hicque quum talia passi essent, nullus reliquorum ab incepto desistit. Quinetiam uotis unusquisque expetebat, pietatis, diuini que cultus gratia, si-

Gg bi quo.

bi quoque aliquid tale contingere. Quo etiam constantius atque ardentius & ipsi Iesu, & admirabilibus eiusdem gestis testimonium afferebant. Quod si mendacia hec erant que illi ex copposito finxissent, opere pretium erit admirari, quoniam nam pacto tantus numerus, consensus illum inter se in rebus fictis, uel usque ad mortem seruauerit, neque ullus unquam, earum rerum formidine quae illis, qui prius sublati erant accidissent, a societate desierit, neque reliquis publice contra dixerit, prodens ea que inter ipsos coposuisse. Quia & unius eorum, qui uinum praeceptorem prodere ausus est, illico manum sibi ipsi confiscens, debitum supplicium inuenit. Illud porro qui fieri potest, ut non omnem habeat stuporem, homines seductores atque illiteratos, qui neque loqui neque audire quicquam, praeter unam patriam linguam consueuissent, non solum excogitasse audaciam peragrandi orbem omnium nationum, sed quum peragrauerint, perfecisse quod cogitauerant, contemplare praeterea quantum & cuiusmodi sit, illos de rebus gestis lesu nullum usquam discrepans uerbum protulisse. Si enim in omnibus rebus, de quibus ambigit, atque in iudicijs quae ex legibus exercentur, communibusque controuersijs, consensus certum, ratumque id efficit de quo ambigitur (in ore enim duorum uel trium testimonium consistit omne uerbum) cur in his quoque ueritas non constat, quum & duodecim apostoli fuerint, & septuaginta discipuli, & innumera bilis extra hunc numerum multitudo, qui admirabile in omnibus consensus seruauerint, & rebus ab Iesu gestis testimonium dederint, non illud quidem sine sudore, sed cum tormentorum, omnisque iniuriae ac denique mortis percellione, et quos postremo etiam deus uicissim suo testimonio comprobauerit, qui uerbum quod ab illis proditum, uulgatumque est, ad hunc usque diem, & in omne aeternum continuat atque propagat. Haec igitur satis ex concessione tam absurdi principij, nobis meditata sunt. Contraria enim ista, quae scripta sunt opinari, & Iesum dicere non honestatis aut sobrietatis praeceptorem fuisse, sed iniustitiae & superbiae omnique in temperantiae, & illius discipulos ab illo talia edoctos, omni cupiditate ac scelere omnes, qui unquam fuerint homines superasse, quum omnium quae absurda sunt, absurdissimum sit, nos illud tamen disputandi gratia concedi posse existimauimus. Quod quidem est simile, ut si quis, quum Moses in suis legibus dicat: Non occides, non moechaberis, non furaberis, non falsum testimonium dices, haec in priorem sensum trahens & calumnians, dicat, illum cum irrisione ac simulatione talia praecipuisse. Velle enim eos quibus imperet, & occidere et moechari, et ista omnia contraria facere, quae ipse in legibus posuerit, sed interim fingere habitum, se & personam uitae grauioris induere. Caterum eadem ratione Graecorum quoque philosophorum praecipua, & tolerantia uitae, planeque eorum omnium scripta uniusquisque poterit calumniari, & dicere: Illos quidem ista quae scripserint, contraria in animo habuisse, contrariamque orationi uitam uiuuisse, simulasse autem quasi alia induta persona, philosophicum sibi uitae genus placuisse. Sic autem omnes quoque, ut in summa dicam, ueterum historias calumniari sit facile, & ueritati quae in illis est detrudere, eamque nullam esse contendere, & denique in contrarium quoque eumque narrata sunt, uertere. Sed quae admodum nullus mentis copos eum, qui talia dicat, insanum atque amentem affirmare uereatur, ita etiam in saluatoris nostri sermonibus atque praecipuis, si quis ueritatem contorquens atque peruertens, contrarium ista quae docuit illi sententiam conetur imponere, huic quoque a nobis, id quod falsum est, illustrade ueritatis gratia, ut in disputationibus fieri solet, concessum esto. Ut quum dederimus id quod dictum absurdum est, contrariae rationis inconstantia cernatur. Quum ergo eum, qui sic calumniatur satis abunde reprehenderimus, tempus iam est, ut ac sacrorum librorum ueritate recurramus, & in illis discipulorum Iesu mores contemplemur. Quis igitur mentis sanitate

nitate praeditus, non ab illis ipsis protinus argumentans, omni fide dignos illos iudicauerit, uiros quidem absque controuersia ignobiles, literarumque ignaros loquendique imperitos, at in sanctae ac philosophicae doctrine amore progressos, & strenuam, laboriosamque uitam amplexos, quae quidem inedia, & abstinentia tum a uino, tum a carnibus, plurimis item alijs afflictionibus corporis, atque orationibus, supplicationibusque ad deum, ac multo prius, summa temperantia & castitate corporis, pariter atque animae correxerint atque perfecerint: quis non igitur illorum philosophiam supra modum admiretur, qui & a legitimis uxoribus se abduxerint, neque a uoluptate saltem naturali delinuti sint, neque filiorum ac nepotum desiderio fracti & subacti: quod quidem illis ideo contigit, quod non mortales ne potes, sed immortales sibi expetuerint. Mores autem eorum de cupiditate omnis generis pecuniae alienos, quis non obstupescat? qui hoc quoque conceperit ex eo, quod non fugerint, sed secuti sint praecipitorem, qui ipsos possidendo auro atque argento deteruerit, legemque fixerit, ut ne usque ad duas quidem tunicas rem suam auerent, quod quidem uel auditu intolerabile alij cuiquam uideatur, ob grauitatem imperij, at illos etiam re ipsa copoleuisse quod dictum est constat, ergo quodam tempore, quum quidam claudus a Petro, & ab istis qui circum Petrum erant aliquid postulare (hic porro unus erat eorum, qui ob extremam inopiam uitam mendicabant) non habens Petrus quid daret, confessus est, ab omni se possessione auri atque argenti abhorre, his quidem uerbis: Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge & ambula. Quum uero illi a suo praecipitore tristitia auditu perciperet, si modo attendebat quae ad ipsos diceret, in mundo afflictionem habebitis. Et rursus: Lugebitis et plorabitis uos, mundus autem gaudebit, nonne de animi sui moribus plane indicabant, quod uel delicti solidiori quadam, altiorique natura constarent, quum animi labores non fugerent, neque uoluptate persequerentur, quodque ipsorum magister non fraudulenter eos demulcens, aut res suas eis ostentans sibi ipsi illos adiungeret, sed ingenua, ueraque oratione quae euentura erant canens, suae Reipublice rationem atque propositum, in animis illorum infingeret. Talia item erant quae propter nomen suum passuros illos predicabat, significans, quod ad praesides ducendi essent, quod ante reges sistendi, quod omnis generis poenas subituri, non ob leuem rem aliquam, neque ob ullam probabilis causam, sed id totum propter unum suum nomen. Quod interim quum re ipsa ad hunc usque diem copleri cernamus, cur non huiusce euenti praedictionem obstupescimus? una enim confessio nominis Iesu, animos consueuit accendere principum. Nam & si nihil reprehensione dignum admisit, qui Christum confessus est, eum tamen puniunt plectentes nominis illius causa, omnibus scelestis asperius. Quod si quis eam appellationem abiuuauerit, negaueritque se Christi esse discipulum, dimittitur illico ac liberatur, etiam si innumerabilibus peccatis obnoxius teneatur, & quid me saluatoris nostri apostolorum mores describere conantem, plura in unum cogere oportet: quum ista quae dicta sunt, abunde contenti esse possimus, ad id demonstrandum, quod a nobis propositum est: quibus quum pauca quae sequuntur addidero, ad aliud calumniantium genus me conuertam. Matthaeus apostolus uitae genus, quod prius sectatus est, nullo grauiore studio, aut consuetudine referunt sibi delegit, sed inter publicanos, & eos, qui pecuniae colligendae uacarent. Hoc quidem, nullus Euangelistarum indicauit, non coapostolus eius Ioannes, non Lucas, non Marcus, sed ipse Matthaeus suam ipsius uitam non dissimulans, planeque ipse se ipsum accusans. Audi igitur quomodo palam sui nominis meminit, in eo, quod ipse scripsit Euangelio, & mores proprios notauit. Et praeterea illinc Iesus, uidit hominem sedentem in teloneo, Matthaeum nomine, et dixit ei: Sequere me, & sur

Apostolorum philosophia, uita expressa.

Matthaeus publicanus.

gens secutus est eum, & factū est, discumbente illo in domo, ecce multi publicani & peccatores simul discumbabant cum Iesu, & discipulis eius. Deinceps sermone progressus, ac discipulorū nomina enumerans, ipse sibi ipsi publicani nomen adiungit, dicit igitur: Duodecim uero apostolorū nomina sunt hæc, primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius. Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius. Philippus & Bartholomæus. Thomas et Mattheus publicanus. Itaq; Mattheus abundantia quadā modestie, studium præ se ferens ueritatis in suis moribus indicandis, publicanū se appellauit, neq; priorem suā uitam occultare uoluit. Et secundo loco post æquale suum se nominauit. Quis enim singuli singulis cōparentur, ipse Mattheus Thomæ, Petrus Andreæ, Iacobus Ioanni, Philippus Bartholomæo, Thomam sibi ipsi præponit, priorem illi locum, quamuis coapostolo, tanquam honoratori tribuens, tamen reliqui Euangelistæ contrarium faciunt. Audi itaq; Lucam, ut Matthei mentionē faciens, non publicanum dicit, neq; post Thomam collocat, sed præstātorum illum cognoscens, priorem quoq; nominat, Thomā illi secundo loco subiungens, quod ipsum Marcus quoq; seruauit. Verba igitur illius sic se habent: Et quū dies factus esset, uocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex eis, quos & Apostolos nominauit: Simonē, quem etiam Petrum uocauit, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomæum, Mattheū & Thomā. Sic Mattheum Lucas antepōnit, quemadmodum ipsi tradiderant, qui ab initio ipsi uiderant, & ministri fuerant sermonis. Ioannem quoq; simile Mattheo inuenies. Nam in suis epistolis ne meminit quidem suæ appellatiōnis, aut seniore se nominat, nusquā uerbō Apostolum aut Euangelistam. In Euangelio autem, quum significasset illum quem diligebat Iesus, nomen suū non posuit. Petrus uerbō ex nimia quadam reuerentiā, ne dignum quidē se scriptiōne Euangelij existimauit. Sed eius familiaris ac discipulus Marcus, in cōmentarium retulisse eiusdē de rebus gestis Iesu, narrationes memoratur. Qui quum ad illum historię locum uenisset, ubi Iesus interrogauit quem se esse homines dicerent, ipsiq; sui discipuli quam de se opinionem haberent, subiunxit: Et quæ Petrus, tanquam de Christo, nihil illi respondentem Iesum aut dicentē describit, sed illis comminātem duntaxat, ut nemini de ipso dicant. Non enim interfuit Marcus ijs, quæ à Christo dicta sunt, ac ne Petrus quidem, quæ ad ipsum ac de ipso dicta sunt ab Iesu, proprio testimonio proferre æquum putauit. Quæ autem illa sint, quæ uidelicet ad ipsum Petrum dicta sunt, Mattheus his indicat uerbis: Vos autem quem me dicitis esse? & respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius dei uiui. Respondens Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis, & ego tibi dico: Tu es petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portę inferi non præualebunt aduersus eam, & dabo tibi clauēs regni cœlorum, & quæcunq; ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunq; solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Quum hæc tam multa dicta sint Petro ab Iesu, Marcus nihil horum commemorans, propterea quod ne Petrus quidem, ut uersimile est, talia in suis narrationibus enuntiauit, audi quid dicat, post Iesu interrogationem, respondens, inquit, Petrus dicit, tu es Christus, & comminatus est eis, ut nemini dicerēt de ipso. Hęc sanē Petrus meritō tacenda iudicauit, quare etiam Marcus ea præterijt. Quæ autē ad negationē suā pertinebant, in omnes homines protulit ac publicauit, quoniam post illam fleuit amarē. Inuenies itaq; de eo narrante Marcus: Et quum esset Petrus in atrio, uenit ad eum una ex ancillis summi sacerdotis, & quum uidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Iesu Nazareno

Petrus quare
non scripsit
Euang. suum.

zareno eras, at ille negauit dicens, neq; noui, neq; scio quid dicas, & exiuit foras ante atrium, & gallus cantauit. Rursus autē quū uidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Hic ex illis est, at ille iterum negauit. Et post pusillum, rursus qui astabant dicebant Petro: Vere ex illis es, nam & Galileus es, ille autem cœpit anathematizare, & iurare, quod nescio hominē istum, quæ dicitis, & statim gallus iterum cantauit. Marcus quidē hæc scribit, ac Petrus hæc de seipso testificatur, omnia enim quæ apud Marcū legunt, narrationū, sermōnumq; Petri dicuntur esse cōmentaria. Qui igitur ea, quæ poterāt ipsis asserre bonam famā, recusant, criminationes uerbō contra seipso, semper tene memoriarū in scriptis suis cōmendant, & eorum quæ ab ipsis peccata sunt accusatiōnes, quas posteriorū nullus unquā cognouisset, nisi de ipsorū scriptis didicisset, publicè ab omnibus legendas proponunt, cur non ab omni de seipso opinione, omniq; mendacio meritō abhorreere credantur? studijq; erga ueritatem argumenta certissima præbere? Qui uerbō tales uiros fictionibus usos, ac mentitos putant, & tanquā impostores infamia, probriq; notare conātur, cur nō ipsi potius & ridiculi sunt, & odio, inuidiaq; digni, tanquā omnis ueritatis inimici habentur? qui quidē uiros tam ab omni malitia alienos, tamq; sine furo, uereq; syncerum animum in suis scriptis præ se ferētes, malitiosos quosdam et callidos audent fingere sophistas, tanquā eos qui quicquid scripserint cōmentari sint, & suo præceptorī, quæ ille nunquā fecerit, ad gratiā tribuerint? Sanē cōmode mihi dictum uidet, aut profus credere oportet Iesu discipulis, sicut reliquis quoq; scriptoribus, aut si non his, ne reliquis quidē. Cur enim si solis his uiris detrahenda sit fides, non etiam reliquis omnibus, quicunq; unquā aut apud Græcos, aut apud Barbaros, uitas aut orationes, aut cōmentaria conscripserunt, eorum qui uarijs temporibus in aliquo genere uirtutis atq; officij, præstitērunt? aut si dicis alijs quidem credere æquum esse, at his solis non credere, cur non hoc planē ad inuidiam referatur? Quod si demus illos de præceptore fuisse mentitos, & quæ ille nunquā fecerit scriptis suis cōplexos, num etiam de ijs mentitos, quæ idem passus est, dare possumus? dico autem de unius ex discipulis proditiōne, de calumnijs criminantium, de ludibrijs & irrisiōibus iudicium, de contumelijs, de ictibus in facie, flagellisq; in tergo, de corona spinea, quæ illi ad ignominia imposita est, de purpureo uestimento, quod instar chlamydis illi circumdatum est, de illo ipso deniq; crucem quasi trophæum aliquod humeris gestante, & in ea infixio, manibus, pedibusq; traiectis, de aceto, quod illi potus loco porrexe runt, de arundine, qua illius tempora percussere, de cōuitijs, quæ in illum à spectantibus iactata sunt: at enim & hæc, & quæcunq; alta de illo his similia feruntur, aut ficta esse oportet ab illius discipulis, aut in his quidem tanquam uerissimis, illis credendum est, in reliquis uerbō, quæ clariorem illum, uenerabilioremq; reddunt, non credendum. Sed hæc de iisdē sibi ipsi contraria opinio, unde confirmabitur? dicere enim eosdem de eodem, & uera prode & mentiri, nihil aliud est, nisi contraria in eodem de iisdem rebus dicere. Quomodo hæc refellentur? si enim hoc illis fingendi propositum fuit, ut mendacijs suum præceptorem ornarent, cur illi ea, quæ modo diximus adscripserunt? aut cur posteris indicarunt, quod & tristis fuerit, & tedio affectus, & animo turbatus? aut quod ipsi illum deseruerint, atq; abierint? aut quod qui omnibus ipsis præpositus fuerat Apostolus illius, & discipulus Petrus, nullis neq; tormentis, neq; tyrannicis minis, ter illum abiurauerit? hæc enim et si alij dixissent, neganda ab ijs tamē fuere, qui nihil aliud sibi in scribēdo proposuissent, uisi ut reuerentiā præceptorī compararent. Quod si ueridici in tristionibus de illo narrationibus uidentur, cur non in ijs item, quæ lætitiā, gloriāq; habent,

Marcus ex Petro scripsit.

Apostoli tristia
& læta de Christo scripserunt.

Gg 3 bent,

*Veritas in lapidem
conuersus, id est,
inductus.*

bent, multo magis, quam sibi ipsis contrarij nam quibus unum propositum fuerit mentiendi, ab ijs si qua offendunt, ea in primis, aut preteriri oportebat silentio, aut si id non poterat, negatione refelli. Quis enim apud posteros ea que ta-
cuerit, reprehendere unquam potuisset? sed si mentiri decreuerant, cur non illud quoque mentiti sunt, iudam qui osculo illum tradidit, simul ac prodicionis signum ostendere ausus est, in lapidem esse conuersum? & qui alapam illi inferre ausus est, eius ilico dextram aruisse? & Caipham pontificem, propterea quod falsis contra illum criminibus consensus, oculis captum fuisset, cur uero non omnes mentiti sunt, significantes, nihil plane illi quod possit offendere euenisse? sed ipsum quidem euanuisse, forumque et iudicia illorum risisse? qui uero illum comprehendere uisi fuerant, diuinitus illusos, contra illum se agere que egerunt, tamen si ille non aderat, credidisset quid porro? non ne grauius digniusque scripsissent, nullum plane humanum aut mortalem casum, illum subisset, uerum ubi ui diuina res omnes suas confirmasset, tum in celum gloriosus diuinitusque reuertisset, certe hoc multo maiorem uenerationem comparasset, quam fingere, ab illo ea miracula facta que nouimus? neque enim his credituri non fuerant, qui ceteris eorundem narrationibus non habuere. Qui igitur in ijs que dedecus habent atque tristitiam, ueritate corrumpere ausi non sunt, cur non in reliquis quoque que de illo protulerunt digni habentur, quibus absque suspitione falsitatis credatur, etiam si miracula narrauerint? ergo licet tali um hominum de saluatore nostro testimonium, nobis abunde satis facere debeat, tamen nihil me preter propositum facturum arbitror, si quasi ex abundantia quadam, Hebraei quoque Iosephi testimonio utar, qui in decimo octauo Iudaeae antiquitatis libro, Pilati tempora in historiam suam referens, de saluatore nostro mentionem facit his uerbis.

Iosephi testimonium de Christo.

Letit per idem tempus Iesus sapiens uir, si modo uirum eum dicere oportet, quippe qui earum rerum auctor fuerit, que humanae fidem superat. Docebat porro hic homines, si quos ueritatis studiosos reperiebat, ergo multos sibi Iudaeique, multos etiam Graecae factionis, adiunxit. Christus plane hic fuit, siquidem quum magistratibus nostris accusantibus illum crucis supplicio affecisset Pilatus, non destiterunt, qui ab initio complexi fuerant, apparuit enim illis tertio die iterum uiuens, quemadmodum diuini prophetae & haec, et alia innumerabilia de illo praedixerant, ex quo ad hunc usque diem Christianorum non defecit genus. Si ergo historicus quoque testificatur, non solos duodecim Apostolos, septuagintaque discipulos, ab illo sibi adiunctos, sed multos quoque tum Iudaeae, tum Graecae factionis assumptos, palam est illum in se aliquid excellentius ceteris hominibus habuisse, qua enim alia ratione, & Iudaeique et Graeci generis multos sibi adiungere potuisset, nisi admirabilibus fidemque superantibus gestis, & inaudita quadam doctrina usus esset? fidem etiam facit liber qui Acta Apostolorum inscribitur, multa milia hominum Iudaeorum credidisse, illum esse Christum dei, quem prophetae uenturum nunciassent. Historia quoque illud habet, grandem Christi ecclesiam Hierosolymis fuisse, quam Iudaei comparassent, durasseque usque ad obsidionem, quae Adriani tempore facta est, ergo qui primi episcopi ex successione illic praefuerunt, Iudaei fuisse dicuntur, quorum nomina ab eius loci incolis etiam nunc memorantur, ut ex his quoque omnis contra discipulos illius calumnia diluatur, quando & illis testificantibus, & contra, illis non testificantibus, ipse Iesus, qui Christus est dei, comprobatur, innumeraabilem multitudinem, tum Iudaeorum, tum Graecorum sibi ipsi subiecisse. Ceterum quum hanc

haec a nobis dicta sunt aduersus primum non credentium genus, nunc ad alterum conuertamur, idque refellamus. Id autem est eorum, qui fatentur quidem lesum res gestas illas admirabiles, sed praestigij oculis intuentium delusisse, atque ut solent insectatores & uenefici, in admirationem sui traxisse presentes.

Contra eos, qui praestigiatorem putant Christum dei fuisse.

Cap. VIII.

A primum quidem isti interrogandi sunt, quid ad ea quae antecesserunt respondeant: nunquid ullus hominum usquam excogitari potuit, omni grauitate ac uirtute referte Reipublice institutor, syncerisque ac uerae doctrine, qualis ea est quam ante exposuimus, praceptor, qui mores praestigiatoris habuerit? quod si & magus, & ueneficus, & impostor, & praestigiator fuit, quonam modo talis doctrine apud omnes gentes auctor extitit, qualem ad hunc usque diem & oculis intuemur, & auribus percipimus? deinde quis tam sibi ipsi confidens, ut aggrediatur ea in unum cogere, quae cogi nullo modo possunt? qui enim uere praestigiator est, quum & scelera tunc sit & nefarijs moribus, & eas res aggrediatur, quae desperatis, nefarijsque hominibus conueniant, omnia agere solet turpis ac sordidi lucri gratia. Nunquid igitur saluator quoque, ac dominus noster Iesus, qui Christus est dei, talibus rebus obnoxius sit? At enim unde tenebit reus, aut quomodo? qui suis discipulis, ut ex ipsorum testimonio apparet, praecipit, ne possiderent aurum, aut argentum in zonis suis, neque peram in uia, neque calceamenta? deinde cur dicto illius audientes fuissent? & ea quae acceperant in commentarios referenda, literisque commendanda putassent, si pecuniae studiosum suum praectorem uidissent, & ijs contraria quae alios docebat tractantem? non diu profecto se continuisent, quin illum habuissent derisui, uerbaque eius aspernati essent, atque a disciplina recessissent, & merito quidem, si uidissent illum sibi quidem ipsis seuerissimas leges imponentem, ipsum autem legum autorem, nullo modo uerba suarum legum sequentem. Deinde qui uere praestigiator est ac seductor, desperatis, nefarijsque hominibus seipsum permittit, ut possit liberius scelestas, atque infandas uoluptates persequi, & praestigij atque incantationibus subigere mulierculas, & sub suam malitiam trahere. At uero de saluatoris ac domini nostri temperantia, ne dici quidem satis abunde unquam posset. Rursus enim discipuli illum testificantur praecipisse, ut ne intuerentur quidem mulierem cum libidine, his uerbis: Dicitum est antiquis, non moechaberis, ego autem dico uobis, quod quicumque intuebitur mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Quum uero olim ex causa necessaria, ut multis utique profecisset, cum Samaritana muliere loquentem illum uidissent, admirati sunt quod cum muliere loqueretur, inopinatum quiddam hoc, atque insolitum se intueri arbitantes, tanquam ij qui nunquam antehac idem uidissent. Commendabat enim saluatoris nostri sermo nihil aliud, nisi in moribus grauitatem atque ueritatem. Ceterum temperantiae eiusdem, illa quoque doctrina magno argumento esse potest, qua turbulentes appetitus ex ipso cogitationis profundo reserare ac purgare iubebat dicens: dunt eunuchi, qui sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi, qui castrauerunt seipsos propter regnum caelorum. Deinde qui praestigiator est & uere populi deceptor, omnia aggreditur atque agit cum iactatione sui plerumque, & ad speciem non ad ueritatem, atque amplius quiddam praeter ceteros nosse se atque habere, cum ostentatione profitetur. Saluatorem uero dominumque nostrum, non gloriae cupiditate aut arrogancia laborasse, neque ad speciem egisse quae egit, uel ex ijs constare potest, quos a se sanitati restitutos, iubebat nemini dicere, neque seipsum in uulgus prodere, etiam ex eo quod in montibus plerumque degeret, & solitudines

*Temperantia
Christi.*

*Praestigiatorem
deceptoris.*

Gg 4 in ijs

in ijs locis sectaretur, fugeretq; urbanas uulgi, quæ nocere sæpenumero solēt, consuetudines. Si igitur, neq; glorie, neq; pecuniarum, neq; uoluptatis causa docuisse illum constat, quis præterea superest calumniæ locus, qua ut deceptor ac præstigiator accusetur? Sed hæc quoq; uideamus quæso. Item præstigiator ubi alios sua malitia imbuit, quos tandem uiros illos reddit, non ne præstigiatores, seductores, ueneficos? si ipsi in omnibus quæ agant similes: quis igitur unquam omne Christianorum genus quod ab illius doctrina profectum est, aut præstigijs utens, aut ueneficis deprehendit? nemo quidem hoc dixerit, at contra, incumbens in sermones præceptaq; sapientiæ, sanè deprehendit qui uolet, ut demonstretur, qui igitur alijs seuerè castitatis uite, ac summæ pietatis autor extitit, quisnam merito censetur, nisi philosophorū primus, & pietatis religionisq; magister: siquidem is qui docet, absq; controuersa præstantior quam ij qui docentur. Philosophus ergo uerèq; pius, nisi quam uerò seductor, aut præstigiator dici poterit saluator ac dominus noster, si igitur talis fuit qualem ostendimus, qua tandem alia ratione miracula edidisse credi potest, nisi diuina quadam nobiscq; ignota uirtute: suprematq; erga deum uniuersæ pietate: quem quod ut patrem ueneretur & coleret, apparet ex ijs in primis quæ de illo locutus est, tantum ergo abest, ut qui illi ab initio adhæserunt discipuli, & qui posthac illius discipulis succedere, ab illorum consuetudine informati, prauæ alicui aut perniciosæ suspicioni obnoxij habendi sint, ut ne ægrotantibus quidem permittant, sicuti multa multi efficere conantur, aut foliorum inscriptionibus, colligationibus uel uti, aut eos qui se incantaturus profitentur, attendere, aut radicum herbarumq; suffumigationibus, alijs uel eiusdem generis nonnullis, medelas sibi morborū sufficere, hæc namq; omnia à Christi doctrina exclusa sunt, neq; unquam intueri licuit Christianū qui colligatione uteretur, neq; magicis nugationibus, neq; foliorum quorundam laboriosis inscriptionibus, neq; cæteris similibus, quorum usum indifferentem pleriq; arbitrantur, quæ igitur unquam ratio conuincet, ut qui talis præceptoris discipuli fuerint, præstigiatoris aut impostoris discipuli fuisse iudicentur? atqui qualis sit omnis quicumq; aliquid profiteatur, nulla res euidentius probauerit, quam discipulorum consuetudo, nam si uiri sint artibus & scientijs præditi, profecto qui ipsis eiusmodi artium & scientiarum autor fuerit, eum longe se ipsis præstantiorem fuisse demonstrabunt. Exempli gratia, qui medicinam ab aliquo didicerunt, excellentiæ præceptoris in tali disciplina testes idonei habendi sunt, qui uerò Geometriam, nullum alium se habuisse talis disciplinæ magistrum, quam Geometram probabunt, nec uerò Arithmetici alium quam Arithmeticum, eadem ratione, aliquem fuisse impostorem optimi sanè testes habendi sunt, qui ab illo didicerint, & qui eandem cum suo præceptore artem exerceant. Sed nullus adhuc in tam multis annis, discipulus Iesu præstigiator apparuit, tametsi in diuersis temporibus, & reges, & præsides per tormeta quidquid ad nos pertinet, diligentiſſimè exquisierint, ita porro nullus præstigiator fuit, ut liber dimitteretur, atque extra omne periculum constitueretur, qui modo ab ipsis coactus esset ipsorum ritu sacrificare, quod si nullus unquam nostrorum, tam illorum quos ipsi uidere potuimus, quam illorum qui quondam ipsius Iesu discipuli fuerunt, ueneficij aut præstigiatorum damnatus est, ergo ne præceptor quidem talis fuit. Cæterum ne omnis nostra oratio, ex rebus non scriptis proficiatur, uideamus item quid probationis ab historia quæ literis continetur, elici possit. Primi igitur ipsius Iesu discipuli, in libro qui acta ipsorum continet memorantur, quoscunq; ex gentibus in suam disciplinam acciperent, quum eorum plerique crimine præstigiatorum infames essent, in diuersos mores adedò com-

Christus philo-
phus pius.

mutasse, ut aucti sint quos libros illis interdixissent, in medium proferre, & in conspectu omnium cõbure, audiamus itaq; quid scriptura illa cõtineat. Multi autem eorum qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus, & computatis præstigijs illorum, inuenerunt pecuniã denariorum quinquaginta milium, tales sanè erant saluatoris nostri discipuli tantaq; orationis eorum uis erat, quum suos auditores alloquerentur, ut intimas animi partes penetrarent, tangerentq; ac uulnerant uniuersiusq; cõscientiam adedò, ut nemo amplius occultare posset, sed unusquisq; in apertum proferret, si cuius arcani conscius sibi esset, indicentq; suorum quæ prius cõmiserat flagitiorum, seipsam præstaret, tales item qui ab illis instituti sunt, puris utiq; syncerisq; animis præditi, ut nihil in illis simulati, aut fraudulenti lateret, sed cõtra potius ipsi mutatione à deteriore uita ad meliorem, gloriarentur atq; considerent, qui igitur magicos libros incenderunt, & externam illorum perditionem publico iudicio suo cõprobarunt, cur nõ de seipsis apud omnes certissimum posthac præbent argumentum, nullo se profus magicarum rerum studio teneri: sed contra potius, ex illo iam purus se esse, & ab omni eiusmodi suspicionem remotos? Si ergo iam cõstat saluatoris nostri discipulos tales extitisse, cur non ipse præceptor fuit multo anteq; quod si de discipulis qualem præceptorem habuerint uis cognoscere, habes hodie quoq; innumerabiles uerborum lesu discipulos, ex quibus plurimi uirorum conuentus existunt, qui tum contra naturales corporis uoluptates quasi in acie consistant, tum mentem ab omni minus honesta perturbatione inuulneratam conseruent, qui quum omnem suam uitam usq; ad senectutem continentissimè egerint, institutionis quæ de uerbis illius haberi soleat, certissima argumenta præstare possunt, neq; uiri solum sub illo duce ad hunc modum philosophantur, sed fœminarum quoq; tot millia per totum orbem, ut quàm multa sint non dicendum esse uideat, quæ quasi quædam sacerdotum deum uniuersi colentes, suprematq; philosophiã amplexæ, atq; amore cõlestis sapientiæ captæ, prolis quidem ac liberorū, utpote qui ad corpus pertineant, nullam habent rationem, animã uerò omni diligentia curantes, totas seipsas ipso corpore atq; animo, regi omnium uniuersiq; deo dedicarunt, ut sic integra perpetuacq; castitate, ac uirginitate fungantur, & Greci quidem eum qui olim iactatione philosophiæ, regionem suam ab hostibus depopulatam atq; uastatam reliquit, uerbis huc atq; illuc circumferunt atq; extollunt. Democritus hic est apud illos & Crates unus apud eosdem admiratione dignus putatur, quod re sua familiari ciuib; suis relicta, ipse seipsam Crates Cratetem in libertatem uindicasse iactauerit, at enim uerborum lesu emulatores innumerabiles, nõ autem unus distaxat alterue diuèditas possessiones pauperibus atq; indigentibus impertierunt, quibus etiã nos testes adsumus, qui uersati sumus cum talibus, quicq; factis nedum uerbis eorū officiorum facti conscij, quæ illi in Iesu disciplina præstiterint. Cæterū quid me oportet dicere, quã multa millia etiam hominum Barbarorū non modo Gregorum ex præceptis Iesu omnem colendi multos deos errorè transilierint atq; despexerint, & huius uniuersi parentem atq; opificem deum unum se agnoscere affirmauerint: quem antiquorum philosophorum uix unus Plato quum cognouisset, nõ audere se efferre in omnes palam professus est, planè affirmas, parentem quidem atque opificem uniuersi huius, & inuenire difficile esse, & quum inueneris, prodii in uulgus nõ posse. Verum illi quidem & inuenire difficilis uisa est res, & re uera ingens negotium est. At uerò idem publicare in omnes, enuntiareq; non potuit, propterea quod non tanta illi pietatis erga deum uis aderat, quanta Iesu discipulis, quibus ope, auxiliocq; præceptoris, parentem,

Primi Christi discipuli combusserunt libros suos.

Mulieres deo dicant.

opificemq;

Gentiles velis
Platone Christo
crediderunt.

opificemq; uniuersi, & inuenire, & agnoscere, illaboratum ac facile contigit, & postquam inuenerunt, etiam efferre in omne genus hominum, prodereque & complere, & publice enuntiare omnibus quod cognouerant, adeo quide, ut ex illorum disciplina usq; in praesens tempus, per omnes que sunt in orbe terrarum gentes, conuentus innumerabiles, non uirorum solum, sed etiam foeminarum, & puerorum, & seruorum, & agrestium hominum, tantum absit, ut Platoni obtemperant aut credant, ut auctore, opificemq; uniuersi huius, solum deum agnoscant, solum colant, de solo per Christum, ut de deo loquatur. Hi sunt non ui huius, ac recentis praestigatoris successus, talia eius, qui existimatur seductor incantamenta, talesq; ipsius Iesu discipuli, de quibus preceptor qualis fuerit cognosci debeat. Ceterum alia quoque ratione, id de quo queritur uideamus. Praestigator sane illum dicis fuisse, quin etiam ueneficum, callidissimum, deceptor etiam uocas. Nunquid igitur primus ille et solus, huiusce rei inuentor extitit? an uero de more, ad ipsos preceptores initia referre oportet? nam si nullo docente ipse primus, solusq; inuentor huius fuit incepti, ita ut nihil profus ab alijs usquam didicerit, neq; ab antiquis compilauerit, cur non diuinam illi naturam tribuere oporteat? qui nullis libris, nullis preceptoris, seu preceptoribus, sua sponte edoctus per seipsum, omnis disciplinae capax, talium rerum inuentor extiterit? atqui neq; sordida alicuius artis, neq; rationalis cuiuspiam scientie, ac ne primorum quidem elementorum disciplinam ut percipias, sine duce ac preceptore aliquo fieri potest, nedum ea, que naturam communem superant. Nullus certe unquam per se doctus grammaticae preceptor nobis occurrit, neq; rhetor, qui non ab aliquo didicerit, neq; qui suo ingenio medicus euaserit, neq; architectus, neq; alterius cuiuspiam rei artifex, & haec quidem exigua omnia, atq; humana. Vere autem pietatis inter homines doctorem, dicere praestigijs quibusdam talia introduxisse, eo quo uixit tempore, & eiusmodi prodigijs, admirabiliaq; facta addidisse, cuiusmodi nuper ipsi exposuimus, talemq; illum suapte natura, suapte sponte extitisse, neq; ab antiquis compilasse, neque a nouis magistris adiutum fuisse, qui paria ac similia ante ipsum exercuerint, quid aliud quae so est, nisi testificari & fateri, diuinum plane quiddam fuisse, omnem que hominum naturam superasse illum de quo querimus? At enim magistris illum dicis habuisse impostores, nec ab Aegyptiorum sapientia abhorruisse, nec quae illorum antiquitas habuit arcana ignorasse, a quibus quum collegisset, qualem fama fert, talem euasisse. Cur igitur alij nulli illo praestantiores magistri, qui & illum aetate antecesserint, & sua doctrina instituerint, aut in Aegypto, aut usquam alibi, uisi sunt? cur igitur non de illis quoque ante huius accusationem, in omnes homines fama peruenit? cur non item illorum sicut nostri huius, etiam nunc gloria canitur? quis uero unquam praestigator eorum qui fuerint, ex quo res humanae coepere, aut apud Barbaros, aut apud Graecos, tales instituit discipulos? aut talium legum, taliumq; preceptorum auctor fuit, qualium fuisse saluatoris nostri uirtus ostenditur? aut quis unquam tam multis medelis, tam mirabilibus beneficentijs, quam hic noster exercitus memoratur? cuius autem familiares ignis, ferrisq; probatione earum rerum, quas testificarentur ueritatem ita confirmarunt, ut nostri saluatoris discipuli, qui omnia quidem propria pertulerunt, omnia uero tormentorum genera tolerarunt, & denique proprium sanguinem effuderunt, ut quae ipsi testificati essent confirmarent? praeterea quicumq; huic nostrae rationi aduersat, dicat quae so, quis unquam praestigator saltem in animu induxit, de proprio nomine se noue cuiusdam gentis factionem comparaturum? hoc autem ipsum quempiam non modo cogitasse, sed etiam perfecisse suo arbitratu, cur non tota hominis naturam effu-

Nemo doctus sine
preceptore.

giat: decretis uero & regum, & eorum qui leges praeficas condiderint, & philosophorum, & poetarum, & theologorum contrarias leges ponere, que simul lachrorum cultum oppugnent, queque quod uolunt obtineant, easdemq; inexpugnabiles, & inuictas in perpetuum constitutere, quis ex omnibus qui unquam fuerint praestigator, cogitauit? at enim saluator ac dominus noster, non sic quidem cogitauit hoc, ut postea aggredi non sit ausus, neq; uero sic aggressus est ut postea non perferret, sed uno uerbo, unaq; uoce quum dixisset ad suos discipulos: Ite, institute omnes gentes in nomine meo, docetes eas seruare quae cumq; mandauimus uobis, uerbo rem atq; efficaciam adiecit, atq; euestigio in disciplinam uenit breui tempore omne genus & Graecorum & Barbarorum, & leges in cunctas nationes disseminatae sunt, antiquae superstitioni aduersantes, leges daemonum oppugnatrices, & omnis in multorum deorum cultu erroris inimicae, leges Scytharum & Persarum, & aliorum Barbarorum moderatrices, et quae damnauerint omnem ab omni iure alienum ac ferinum uictum, leges que euerterint quaecumq; instituta habuerint Graeci ab initio humani generis, & noua, ueracis pietatem induxerint. Cur igitur antiquis praestigatoribus ante Iesu tempora, aut etiam post, nihil tale aut simile inceptum est, ut probabiliter affirmare possimus, illum ab alijs in ijs, quae ad praestigias pertinet adiutum fuisse? Quod si nemo illi similem quempiam proferre possit, nullus enim illi tante auctor uirtutis iam ergo fatendum sit, inusitatam quandam, diuinamque naturam inter homines esse uersatam, que sola & prima ea, quae nunquam humanis auribus audita sint, perfecit, & haec quidem haec tenus. Nunc rursus contradicenti aduersario obuiam eundum, isque interrogandus, ecquando suis oculis uiderit, auribusque percepit, praestigiatore, ac ueneficos homines, sine libationibus & sacrificijs, daemonum que inuocatione ac praesentia, quicquam operatos? nunquid igitur aut contra saluatorem nostrum, aut contra illius precepta, aut etiam contra eos, qui hodie quoque illius uitam imitantur, possit aliquis talem iactare calumniam? non ne uel coequenti perspicuum nos quicumque IESUM sectamur, istis plane contraria omnia operari atq; amplecti? & citius patri ut morti animam, quam ut demonibus sacrificium offeramus? citius uero sustinere de uita excedere, quam prauis demonibus in seruitutem dari? Quis autem ignorat nostrae esse consuetudinis, ipso IESU nomine, & purissimis precibus, omnem demonum uexationem abigere? sic ipsius Iesu uerbum, eiusdemque doctrina, isto potestatis inuisibili genere, ut omnes nos longe potentiores effemus, effecit, daemonum utique hostes atque inimicos, non autem amicos aut familiares nos reddens. Quanto ergo minus eorum dicto audientes, aut subiectos comparauit? Qui igitur nos tales produxit, qui fieri potest ut ipse demonibus fuerit addictus? quam porro credibile sit illum, aut improbis spiritibus sacra fecisse, aut daemones ad auxilium uocasse dum miracula aederet, quando hodie quoque omnis demon, omnis que impurus spiritus, ita Iesu nomen exhorret, ut unum aliquid eorum, que ipsius naturam castigandi ac torquenti uim habeant, aufert que se ilico, & concedit, tantam sentit illius nominis uim. Sic sane olim quoque, quum inter homines degeret, non ferentes illi us praesentiam, alius aliunde, clamabant. Age, quid nobis & tibi Iesu fili dei? uenisti ante tempus torquere nos? uir autem praestigijs profusus intentus, & plane desperatis rebus omne suum studium impendens, non ne uel imprudens ipse de seipso indicio sit, quod infandis moribus? quod sceleratus? quod obscenus, quod religioni inimicus? quod iniustus? quod impius? Qui uero talis sit, unde aut quomodo ea, quae ad religionem pertinent alios doceat? quo modo item quae ad temperantiam? quae ad dei cognitio-

Virtus nomi
nis Iesu.

nem;

nem: que ad diuinum forum ac iudicium summi dei, nonne his omnibus contraria potius commendat, ac preferat, suę ipsius nequitie cōsentanea perpetrās: nonne deum, deique providentiam, ac dei iudicium neget: nonne omnia de uirtute, omnia de immortalitate animę uerba irrideat? Quod si quid tale etiam in ijs, que ad saluatorem dominumque nostrum pertinent, intueri licuisset, nihil sane fuisset dicendum. At uerò quum in singulis rebus & uerbis, uniuersi opificem deum patrem inuocare solitum constet, talesque quos in disciplinā acciperet, comparatē, quum & ipse temperans fuerit, & uerborum quæ ad temperantiam pertinent præceptor, quum autor, prædicatorque iustitię, ueritatis, humanitatis, uirtutis uniuersę, quum religionis dux & magister, quæ omnium regē deum colit, cur non his consentaneū sit putare, nihil eorum que in illo admiramur, ab illo per dolum præstigiatarum, aut per fallaciam gestum: cur non potius arcana quadam uis, uereque diuina confiteri: quod si eo uecordię proueheris, ut neque rationes incorruptas, neque uerborum necessitatē uelis attendere, neque uerò probabilibus argumentis auscultare, quia fortasse nos quasi causam dicentes habes suspectos, at tu tuis saltē dæmonibus, ipsis, inquam, oracula reddentibus dijs auscultas, qui saluatore nostro, non ut tu præstigiatarum fallaciam, sed pietatem & sapientiam, & ascensum in cœlum suo testimonio tribuunt. Quorum quidē, quod nam tibi dignius cui fidem habeas testimonium uis dari, quam inimici nostri confessionem? quam in tertio uolumine posuit eorum, que inscripsit, de philosophia selectorum, ubi hæc ad uerbum refert.

Quod efficacia ipsa atque euidentiā illius diuine uirtutis uim perspicue ostendit amatoribus ueritatis. Cap. IX.

Oracula de Christo.

Porphyrj
uerba.

Mirum forsitan nonnullis uidebitur, quod dicturi sumus. Siquidem Christū diu summę religiosum, immortalemque fuisse prodiderunt, deique illo cum laude mentionē faciunt, & sermone progressus adiungit: Igitur de Christo interrogantibus, utrum sit deus, respondit: Immortali quidē anima post corpus ucedere, agnosceretque illam sapientię gratia honore affectā, & uicissim, uiri pietate prestatissimi eius illam animā. Summę ergo religiosum illū dixit, & animā illius sicuti aliorū, post mortē immortalē factā, eaque colere, ignorātes Christianos, deinde interrogantibus cur supplicio affectus esset, respondit, corpus quidē imbecillioribus tormentis semper obiectū fuisse, animā uerò priorū in campo cœlesti collocatā esse, & post oraculum adiungit deinceps: Ipse igitur pius, & in cœlū, ut pijs solēt, subuectus. Quare hunc quidē nō execraberis, miseraberis uerò hominū ignorantiam: hæc etiā nunc Porphyrus. Quæso igitur, nunquid impostor ille: at saltem tuorum amicorū uerba tibi blandientia, te flectāt. Habes igitur nostrū saluatorem Iesum, qui Christus est dei, etiam tuorum testimonio cōprobatum non ut præstigiatorē, aut ueneficum, sed ut piū, & iustissimum, & sapientē, orbiumque cœlestium incolam. Qui igitur talis fuit, quānā alia ratione admirabilem factorum autor esse potuit, nisi uirtute diuina? quam etiam sacra oracula testimonijs suis illi tribuunt, quæ quidem dei uerbum, deique uirtutem suam premam, in hominis forma atque habitu, ac potius in ipsa carne, ipsoque corpore habitasse, omnemque humanam dispositionem, gubernationemque absoluisse, testificantur. Tu quoque facile discas diuinitatem uirtutis que de illo fertur, si cogites qua ille natura, & cuiusmodi præditus, uiros ignobiles de piscatorio atque humili uictu acceperit, sibi que adiunxerit. Deinde ijs usus sit ad ministris ad illud inceptum perficiendum, quod omnē effugiat rationē. Quis enim cogitasset, id quod nullus unquam cogitauit, proprias leges nouamque doctrinam

doctrinam in omnes disseminare nationes, omnemque hominū genus eam docere pietatem, que unum supremum deum ueneraretur, huiusque rei se magistrum exhibere, omnium maximē agrestibus, maximēque ignobilibus putauit sibi uerū esse huiusce cōsiliij ministris, utpote quū uerissimile sit illum censuisse, præter omnem rationem hæc se facturum. Quo enim pacto qui ne diducere quidem os idonei erant, saltem unius cuiuspiam hominis præceptores fieri potuerunt, nedum uiro rum cōuentus? quomodo autem multitudinē alloqui aut instruere, qui ab omni eruditione abhorrebant? at hoc quidem fuit, quod & diuinum cōsiliū, & uim diuinam quæ in illis & cum illis ipsum opus obibat, declararet. Ergo quum illos uocasset, tum primū dixit: Venite, sequimini me, & faciam uos piscatores hominum. Quū uerò iam illos sectatores esset adeptus, diuinaque sua ut afflasset, roboreque atque animi cōsidentia compleisset, iamque ueluti quod uerē dei uerbum, ipseque deus tantorum autor miraculorum, intelligentiam, rationaliumque animarum ueritatem illos cōstituisset, remque ipsam atque efficaciam adiunxisset uoci illi, qua dixerat: Venite, sequimini me, & faciam uos piscatores hominū, simulque & operarios & magistros pietatis illos fecisset, tum in omnes gentes dimisit, suęque doctrinæ præcones declarauit. Quis autem non obstupescat, quis non incredibile merito existimet id, quod omnem fidem superat miraculum? nullus certē eorum, qui unquam alicuius claritatis inter homines fuerunt, non rex, nō legum inuentor, non philosophus, non Græcus, non barbarus, huiusmodi quicquā cogitasse narratur, ac ne somniasse quidē aliquid, quod ad hoc proximē accedat. Satis enim superque unusquisque talium semper habuit, dummodo in sua regione institutum suum, propositumque completeret, & que bonę utilitatis uisæ essent leges, eas in una saltem sua ipsius gente, sancire ac tueri posset, at hic noster, nihil mortale aut humanum molitus, considera quæso num rursus tanquam uerē deus uocem emisisset, ubi suis illis adeo ignobilibus ad uerbū dixit discipulis: eūtes, docete omnes gentes. Quid? si discipuli (ut fit) suo præceptori respondissent? ac dixissent, quo tandem modo istud a nobis fieri poterit? quomodo Romanos, exempli gratia, publicē doceamus? quomodo autē Aegyptios alloquemur? qua uerō lingua, homines unam Syriacam uocem audire soliti, apud Græcos utemur? qua apud Persas & Armenios & Chaldæos? Scythas & Indos? ac denique omnes quascunque offendemus barbaricas gentes? quomodo illis persuadebimus, ut deos quidem patrios deserāt, unum uerò omnium quecunque sunt opificem deum colant? qua porro dicentur ui fieri, tantum facinus aggrediemur? Que autem perficendi spes aderit hominibus qui leges figere audeant, contrarias legibus quascunque omnes gentes de patrijs dijs a condito uo seruauerint? quibus tandem copijs, aut qua ui nobis liceat isti audacię superesse? hæc ne dicerent, quemadmodum dicturos fuisse credibile est, aut etiam cogitarent Iesu discipuli, una uerbi adiectione ipse præceptor illos omni difficultate liberauit, quum dixit, illos in nomine suo uoti compotes futuros. Non enim simpliciter, aut indefinīte, ut docerent omnes gentes imperauit, sed cum adiectione necessaria, in nomine, inquit, meo. Quū enim uis illius nominis tāta sit, ut Apostolus dixerit: quod donauerit illi deus nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, meritō excellentiam uirtutis nominis sui, que multos latet indicaturus, ad suos dixit discipulos: Ite, docete omnes gentes in nomine meo. Deinde canit benē admodum certē atque exquisitē quod futurum erat dicens: Oporter enim prædicari Euangelium hoc in toto orbe, in testimonium cunctis gentibus. Porro quum uerba quidem hæc, tunc in angulo terræ dicta sint, & qui tunc aderant soli audierint, qui fieri potest ut hoc dicenti illi crederēt, nisi ex alijs eiusdem diuinis gestis, ueracē illum in uerbis experti essent? quod enim

H h uerbis

Apostoli Syria
cum tenuerit lin
guam.

uerbis illius crederent, ratiocinanti tibi confiteri necesse est. Imperanti enim illi nullus non paruit. Sed protinus auscultates illius nutui quemadmodū ipsi preceptum fuerat, ac de patrijs sedibus ad omnes gentes profecti, omne hominum genus docuerunt, breuicq; tempore in uerilicuit respondentia uerbis facta. Pregdicatum itaque est in exiguo temporis spacio in toto orbe Euangelium, in testimonium cunctis gentibus, & Barbari & Græci quæ de Iesu scripta erant, patrijs literis patriacq; uoce exceperunt. Ceterum, quis non merito ambigat, quæ nam fuerit Iesu discipulorum docendi ratio, quis modus? nunquid in mediâ progressi ciuitatem, deinde stantes in foro, uocemq; attollentes, cōuocabant eos qui accedebant? & quæ tandem illis concionandi ratio, cui quidem uerisimile sit auscultasse audientes? quomodo autē concionabantur uiri sermonis imperiti & omnis expertes eruditionis? atqui non multitudinem, sed singulos aduentes alloquebantur. Qua igitur & cuiusmodi oratione utebantur, ut audientibus persuaderent? non enim paruū illis propositum erat certamen, non insipientibus probrosam eius mortem, quem ut deum commendabant. Nam si hanc dissimulassent, neque qualia, quantacq; passus sit à Iudæis, apud omnes confessi essent, sed que reuerentiā homini, gloriamq; adderent, ea sola protulissent, dico autē prodigia & miracula ab illo ædita, necnon philosophica eiusdem documenta, ne sic quidem illis exitum celerem inuenisset oratio, ut faciliē consensum audientū elicerent, qui quidem audientes aliena lingua utebantur, ac tunc primum ab hominibus nihil fide dignū afferentibus, inaudita sibi prius percipiebant, ad ea quæ illi dicerent comprobanda. Veruntamen si talia dixissent, aliquanto probabilis dicere uisi essent. Nūc autem cum dicerent illum quem ut deum commendabant, modo in corpore humano uersatum, nihilq; aliud natura, quàm dei uerbum esse, quo circa etiā talia miracula tāquam deum edere potuissent, modo his contraria, iniurias illum contumeliasq; tulisse, & denique probrosissimum, & omnium hominum sceleratissimis iniungi solitum crucis supplicium, quis non merito illos ut contraria sibi ipsi dicentes delusisset? quis autem usque adeo fatuus fuisset, ut faciliē crederet dicentibus atque affirmantibus, uidisse se post mortem illum à mortuis rediisse ac reuixisset? qui ne tunc quidem, quum apud uiuos esset seipsum tutari potuisset? quis uerò imperitis illis, atq; ignobilibus unquam paruisset dicentibus, oportere deos quidē patrios cōtemnere, & stultitiā omnium, qui unquam ab initio humani generis fuissent, damnare, solis uerò sibi parere, & ipsi que crucifixus precepisset? hūc enim esse solius supremi dei, solum dilectum atque unicum filium. Sanē dum ego mecū studio ueritatis huiusce rei rationem exploro, nullam planē in ea uim ad probādum idoneam, neq; grauē quicquā, aut fide dignum inuenio, ac ne probabile quidem usque adeo, ut fatuum saltem quempiam, illi in suam sententiā trahere possent. At rursus, dum ad ipsius uerbi potentiam respicio, ut innumerabilibus hominum conuentibus persuaserit, atq; ut ab ipsis illis ignobilissimis & agrestibus Iesu discipulis, numerosissime ecclesiæ constitutæ sint, non in quibusdam ignotis atque obscuris locis, sed in clarissimis ciuitatibus erectæ, in ipsa, inquam, aliarum urbium regina Romana urbe, in Alexandrina, in Antiochēsi, per totam Aegyptum ac Lyciam, per Europam atque Asiam, in uicis & regionibus, omnib; modo uarijs gētibus, retro cogor necessitate quadam, ad ipsius rei causam inquirendam recurrere, fateriq; non aliter ipsos facinus tam audax obtinuisse, quàm diuinioti quadam, lōgeq; humanam superante potentia, opēq; atq; auxilio illius, qui dixerat: Docete omnes gentes in nomine meo. Si quidem quū hoc dixisset adiunxit promissum, quo essent accepturi confidentiam, & promptē tradituri seipos ipsi, que denunciata ipsius fuerant, dixit igitur ad illos: Et ecce ego uobiscum sum omnes dies, usq; ad consummationem

mationem seculi. Quinetiam affluisse illos diuino spiritu dicitur, necnō diuinam quandam, & qua res admirabiles efficerēt potentiam illis ingenerasse, nunc quidem illud dicens: accipite spiritum sanctum, nunc uerò illud: Infirmos curate, leprosos mundate, demones eijcite, gratis accepistis, gratis date. Vides igitur iam tu quoque, quoniam modo superauerit illorum ratio, quando etiā liber, qui acta illorum continet, conueniens his & consentaneum profert testimonium, ubi ipsi quoq; memorantur ipsa rerum admirabilia efficientia, quam beneficio nominis Iesu obtinebāt, eos qui intererant atq; spectabant attonitos reddidisse. Primum enim uerisimile est, eos qui cernebāt, rebus ipsis & factis in stuporem ab illis esse cōuersos, ita deinde eosdem alacres comparatos ad interrogādum, quisnam ille esset, cuius uirtute & nomine miraculum effectum esset. Deinde docendo ipsam ab ipsidem deprehendebantur fide, ipsorū doctrinam anteuenisse. Non enim uerbis persuasi, sed rebus & factis præuenti, ad id quod uerbis ipsis obtinēdum erat, faciles cōparabantur. Iam idcirco dicitur nonnulli ipsis Iesu discipulis tanquam ipsi, qui diuinitas uictimas & libationes obtulisse, & alium quidem ex illis Mercurium, alium uerò Iouem existimasse, usque adeo illorum mentes stupore affecerat ipsa miraculorum euidentia, ac protinus ita affectis auditoribus, quecumque illi de Iesu nūciabant, merito uera esse post hac censebātur, illiusq; post mortem reditum in uitam, non simplicibus atque indemonstrabilibus uerbis testificabantur, sed ipsa factorum euidentia comprobabāt, quippe cum uiuentis illius facta demonstret, quod si & deū illum, & dei filium ante ascensum in cœlum degenitum apud patrē nunciassent, cur nō huic orationi facilius assensu essent, qui eius rei cōtrarium, tum incredibile, tum præter naturam merito arbitrantur? ipsaq; ratione colligerent, non posse putari mortalis nature illa opera esse que fiebant, sed dei alicuius, etiam si nemo diceret? hoc igitur erat, neq; quicquā aliud, ipsum utiq; illud quod quærebatur, quoniam ut discipuli Iesu, eorū qui ab initio audiebant uictores fuerint, & quomodo tam Græcos quàm Barbaros, ut de illo tanquam de deo sentiret adduxerint, & quomodo in medijs urbibus, ac per omnes regiones, religionis qua unus supremus deus colitur, scholas atq; auditoria constituerint. Ceterum, quis non obstupeat, secum cogitans atq; animo uersans, non humanum hoc fuisse opus, uel ex eo quod nūquam alias sub uno Romano imperio plurimæ orbis gentes esse potuerūt, nisi secundū Iesu tēpora? nam simul ac ille admirabiliter ad homines uenit, atq; inter homines uersatus est, etiā res Romanas ad summū peruenisse cōrigit, quo primum tempore uidelicet Augustus, plurimarū gentium dominus euasit. Id uerò fuit quum & Cleopatra capta est, & Ptolemæorum successio Aegypto dissoluta, atque ex illo in hunc usq; diem, quod ab initio orbis, & ab ipsa, ut ita dicam, hominū origine, steterat Aegypti regnum, euersum est. Ex illo Iudæorum quoque natio, à Romanis in seruitutem redacta, Syrorum item, & Cappadocum, & Macedonum, & Bythinorū, & Græcorum, ac denique reliquorum omnium qui Romano imperio cesserūt. Hoc autem non sine deo unā cum doctrina, que de saluatore nostro ferretur, introisse in orbem, quis non fateatur? reputans non facilem Iesu discipulis exterarum regionum peragrationem futuram fuisse, si gentes inter se diuisæ, discordesq; fuissent, neq; ullum profus ob multiplices principatus, inter illas cōmercium, quibus sanē sublati principatibus, intrepide iam atque impune negotium propositum compleuerunt, quum supremus deus, & iter illis expeditum ac facile compararet, & superstitionum in ciuitatibus animos, terrore maioris imperij cohiberet, reputa enim tecum parumper, si nulla res impedimento fuisset ipsi, qui errore colendi multos deos tenebantur, ne doctrinam Christi oppugnarēt, quàm multas antehac ciuiles seditiones, & in urbibus & in agris uidisses, quot

Diuinitas Christi ex operibus ostensa.

Christi tempore multa regna subuersa.

uexationes, quot bella nō mediocria illa quidem, si superstitioni illi suarū ipsorum potestatis fuissent, ac penes se ius imperij habuissent, nunc autem hoc quoque; supremi dei fuit opus, maiori quodam terrore super eme alicuius potentia, proprii uerbi inimicos habere iam domitos, id enim proficere indies, & apud cūctos homines crescere uolebat, rursus autem ne putaretur ex concessione ac uenia dominantium perseverare, si quando horum ipsorum quispiam malignitate quadam correptus, aduersus Christi uerbū pugnare deliberatū in animo habebat, etiam hoc suo ipsius arbitratu illum facere permittebat, simul ut eorum uirtutem ostenderet qui pro pietate pugnant, simul etiam ut cunctis hominibus planum faceret, quod non humano consilio, sed dei uirtute niteretur ipsa uerbi propugnatio, etenim quis non cōtinuo obstupescat ea, quæ illis temporibus accidere passim cernebantur? nam ipsi pietatis defensores, primum apud cunctos homines clari illustresque fiebant, & certaminum premia apud deum cōsequerentur, pietatis uerō hostes diuinitus cæsi atque agitati, ac toto corpore grauibus molestiisque doloribus impliciti atque cōsumpti, debita supplicia pendebant, adeo quidem, ut profanam contra Christum uoluntatem confiteri, iam tum cogentur, ac ceteri omnes qui appellatione sacrosancta digni inuenti fuerant, & se in partibus Christi esse gloriabantur, quum ad breue tempus exercitati essent molestiis, atque ingenuitatem sinceritatemque animi præ se tulissent, propriam rursus recipiebant libertatem, ac salutare interea uerbū maiore indies claritate nitebat, atque in ipsis medijs hostibus dominabatur, ac non modo in ijs qui sub uisum nostrum caderent aduersabantur, sed in ijs quoque qui uisum mortalem effugiunt, si qui forte erant in hoc qui terram cōplexus est nebuloso aëre dæmones, qui alteris illis imperarēt. Namque etiam hospites ueri Christi discipuli, & uitæ puritate, & ad deum directis precibus, & sacrosancta illius appellatione fugabant, in hoc quoque admirabilium signorum quæ ab illo ædita esse memorantur, ac diuinæ quæ in illo erat uirtutis argumenta certissima præ se ferentes. Cæterū, quum in his pro tempore ipsi nos ipsos ante hac exercuerimus, ordo ipse iam postulat, ut occultiore de illo theologia attingamus, Deumque ipsum uerbum, quodnam fuerit, quod per illum hominem, qui uidebatur, prodigia & miracula efficiebat, contemplemur.

LIBRI TERTII FINIS.

ELEN

ELENCHVS CAPITVM LIBRI QVARTI DE
DEMONSTRATIONE EVANGELICA.

De occultiore, secundū saluatorē ac dominū nostrū qui Christus est dei, dispensatione.	Cap. I.
Quemadmodum illum ante omnem creaturam filium dei fuisse dicimus.	Cap. II.
Quod non plures supremi dei filij, sed unus solus de deo deus, iure à nobis predicari soleat.	Cap. III.
Quod ad constitutionem uniuersi, necessaria unici dei filij antecessio assignetur.	Cap. IIII.
Quod innumerabiles quidem fatemur esse creatas diuinas potestates, unam uerò duntaxat ipsius filij, propter quam in induciur imaginem dei patris esse, theologicè demonstramus.	Cap. V.
Quod à prima constitutione uniuersi, occulta quadam ignotaque ratione, Christus dei religiosus deo; gratia animis præsidet.	Cap. VI.
Quod solis Hebræis antiquitus cognitio dei uniuersi prodita sit, quæ Christo se ipsum exhibente periret.	Cap. VII.
Quod sola cæli sydera & lumina reliquæ gentes colerent, quæ seorsum quibusdam angelis assignata sint.	Cap. VIII.
De inimica ac ipsi deo aduersante potestate, & eo qui in hac dominatur, & quemadmodum per hunc omne hominum seducium est genus.	Cap. IX.
Quemadmodum necessario dei unicus filius ad homines deuenit.	Cap. X.
Quemadmodum inter homines uitam egerit.	Cap. XI.
Quod usque ad eos qui antiquitus mortui erant, leges humanitatis illum uocabant.	Cap. XII.
Quod in ea natura quæ nec pati nec lædi potest, quæque incorporea est permanserit, etiam quo tempore factus est homo.	Cap. XIII.
Quemadmodum renouato homine, omnibus nobis æternorum honorum spem præbuerit.	Cap. XIII.
Quid sibi uelit, quidne significet ipse Christi aduentus, & quod deus, & dominus, & pontifex dei uniuersi, per prophetas Hebræorum Christus est appellatus.	Cap. XV.
Quod prophetica scripta nominatim Christum annunciauerint.	Cap. XVI.
Quod etiam iesu nomen apud antiquos dei familiares uenerabile fuerit.	Cap. XVII.

EVSEBII PAM-

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER IIII.

De secreta dispensatione saluatoris nostri.

Cap. I.

IVM libro priore, qui Euāgelicæ demonstrationis tertius est, de assumpta à saluatore nostro humana natura, satis abunde à nobis sit disputatum, tempus iam est, de ea quæ ad eundem pertinet abditiore Theologia, minus uulgarè quandā attingere doctrinam. De primo igitur ac sempiterno, soloque non genito, ac supremo autore uniuersi, omniaque & gubernante & regente deo, communis est cunctis hominibus ratio, peculiatis uerò ac rursus communis & Hebræorum nostra de Christo, quem illi nunc

Hh 3 quidem

quidem, ut nos, sua ipsorum scripta sequentes adhuc consistunt, nunc autē ab eodem procul labitur, quippe qui & divinā illius naturā ignorent, neque causas aduentus perspiciant, neque item quibus temporibus futurū illum prophetā prädixerint, comprehendant. Nam illi quidē illum etiā nunc futurū expectant, nos autem iam semel duntaxat uenisse cōtendimus, necnon alterū eiusdem cum maiestate aduentū, & oraculis & preceptis prophetarū, qui diuinitus afflati fuerunt auscultantes, intueri exoptamus. Quū autem de illo duplex sit ratio, altera quidem recentior fuerit, quippe quæ heri ac nuper ad homines introducta sit, altera uerō omni tempore, omnibusque seculis antiquior. Nam quū deus uellet, utpote qui solus sit bonus, omnibusque boni & principii & fons, diuisarū suarū thesauros pluribus impartiri, essetque iamiam omnem rationalem creaturā in lucē producturus; incorporeas uidelicet quasdam atque intelligentes & diuinas potestates, angelosque atque archangelos, materiaque expertes & ab omni parte puros spiritus, animas præterea hominū, quæ solutā ac liberā uolūtatis atque arbitrii, tam ad bonū quam ad boni contrariū, naturā acciperent, & quæcūque hisseplis cōuenientia corporum instrumēta, uarias uiuendi formas educerēt, se desque his omnibus, locosque tribuere proprios (nam ipsi qui boni permāserint, meliores, cōtra autem, alio qui cōuenientes, in quibus uidelicet procliuatatis ad contraria pœnas darent) quumque id quod futurū erat, tanquā deus cognitione præciperet, sentiretque hæc uniuersa antequam fierēt, tanquā in magno corpore aliquod caput postulatura, unū omnis opificij dispensatorē, eundemque & ducē & regem uniuersi proficiendū putauit, cuiusmodi oraculorū quoque diuinorum, quæ ab antiquis apud Hebræos, & theologis & prophetis reddita sunt, institutio est, à quibus quidē discere potest quī uult, unum esse omnium rerum principium, ac potius principio superius & prius, primoque antiquius, & gignendis rebus ipsa unitate uetustius, omnique appellatio ne præstantius, quod neque dici, neque enunciari, neque excogitari potest, bonū quod causa est omnium rerum, quod uim efficiendi, iuuandi, prouidēdi, seruandi, in se habet, qui unus ipse ac solus est deus, ex quo omnia, per quem omnia sunt, in illo enim uiuimus & mouemur & sumus, itaque quodcūque uult, id etiā est cōtinuo, ex qua sola causa, omnia quæ genita sunt, id acceperunt ut essent, utque existerent, ac durarēt, sunt enim illo uolēte. Vult autē idcirco quod suapte natura bonus est, bono uerō nihil natura cōiunctū, adnexumque est, nisi ut ea quæ bona sunt uelit. At enim quum hæc uelit, idem etiā potest, quare quum uelit simul idem & possit, nulla re neque prohibēte, neque impediēte, quicquid pulchrū & utile est, tam in ipsis quæ sub aspectū cadūt, quā in ipsis quæ non cadūt, ipsi sibi ipse consecrat, quippe qui quasi materiā quandam, atque essentiam generationis cōstitutionisque uniuersi, suum consilium, suamque potentiam prætulit, ut nulla iam ratione dici possit, de nihilo esse quicquid eorum quæ sunt, neque enim esse quidpiam potest ex eo, quod ipsum non sit. Quomodo enim id quod non est, alteri ut sit causa erit? omne autem quodcūque est, ex uno qui solus est, & ante omnia est, quicquid olim etiam illud respondit, ego sum qui sum, ut esset & accepit & habet, quippe quum qui solus est, & semper est, is omnibus quæcūque ex ipso id quod sunt acceperūt, ut essent, autor extierit, atque ex eo quod & uelit & possit, rebus uniuersis & essentiam, & potestates, & formas, luculente & copiose de seipso largitus sit.

Dicimus Christum ante omnem creaturam dei filium esse.

Cap. II.

Taque omnium quæcūque sunt, fœterum suum primum subministrat, primogenitam uidelicet sapientiam, totam usque quæque intelligentem & rationalem & penitus sapientem, ac potius ipsam intelligentiam, ipsam rationem, ipsam sapientiam, necnon si quid ipsum pulchrum, ipsumque bonum excogitare in ipsis quæ genita sunt fas est, id primū ipse ex seipso eorum

Quicquid deus uult continuo est.

Filius dei summa & infinita sapientia.

eorum quæ posthac futura erant fundamentum præfert, perfectum perfecti opificium, sapientis sapientem fabricationem, boni parentis bonam sobolem, & quidnam aliud fuerit prælaturus, quàm illum ipsum eorum quæ posthac per ipsum id quod sunt acceperint, præfectum, curatorem, cōseruatorem, medicum, gubernatorem & eum uidelicet qui creationis uniuersi gubernacula comprehēta teneret: itaque non immerito oracula theologice loquentia, deum genitum illum enunciant, tanquā eum qui elocutionem omnem, omnemque cogitationem effugientis diuinæ nature solus in seipso ferat imaginem, propter quam deum quoque & esse illum & dici, eius uidelicet, quæ quod primum est refert, expresse similitudinis gratia. Quocirca illum bonum aiunt administrum à patre suffectum esse, ut quasi per unum penitus sapiens, uiuensque instrumentum artificialemque ac omnis scientiæ uim in se habentē regulā, uniuersa ab ipso regerētur, tam corpora ipsa, quàm quæ corporis expertia sunt, tam animatiā quàm inanimā, tam rationalia quàm bruta, tam mortalia quàm immortalia, ac si quid aliud unā cū his exiit in naturam, unaque quasi cōtextum est, necnon ut unū rerum omnium potestati, unicusque uiuenti atque animatæ legi, ac rationi quæ in omnibus esset, perque omnia penetraret, omnia conuenient, sub unum utique perfectæ sapientis uinculum, ipsum scilicet dei uerbum, ipsamque legem coacta & colligata.

Non plures dei filij, sed unus de deo deus.

Cap. III.

Aeternum, quum unus sit pater, filium quoque unum, non plures esse oportet, unumque perfectū solum genitum deum de deo, non autem plures. In pluribus enim diuersitas erit ac differētia, deteriorisque introductio. Quare unus deus, unius filij perfecti atque unici, non plures deorum neque filiorū pater, quoniam quū luminis quoque una sit essentia, ipsam item quæ ex eo generetur, perfectā unam ponere, omnis cogitacōnis, quā enim aliam præterea sobolē luminis cogitare possumus, nisi unum ipsum, qui ex ipso proficiscitur, omniaque cōplet atque illustrat, radium & quicquid enim ab hoc alienū fuerit, tenebræ erunt non lumen. Idcirco etiā supremi omnium patris quum lumen sit, quod nullis uerbis comprehendit potest, ne simile quidem illum, propriū uel exemplar fuerit, præter ipsum hoc solum, quod quidē ipsum dicere, item de filio, fas est. Splendor enim est luminis sempiterni, speculatum immaculatum diuine euidentiæ, & imago bonitatis eius. Ex quo illud dictum est, qui quū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Cæterum à sensibili quidem lumine splendor separari non potest, filius autem seorsum à patre per ipsum substitit, & luminis quidem splendor locū efficientiæ obtinet, at filius alius quidam quàm secundum efficientiam est, non per seipsum utique essentiam nactus, sed à patre. Rursus splendor simul existit cum lumine, illudque quodammodo cōplet (nam sine splendore non consistit lumen) simulque cum illo, & secundum illud substitit, at à patre filius procedit, & illum generat, at ipse non genitus est, & ille quidem per seipsum perfectus ac primus tanquā pater, & qui autor sit ut filius consistat, nihil à filio accipiens, quo suam naturam qua deus est compleat, hic autem tanquā ex causa profectus filius, alius ab alio cuius est filius existit, quippe qui à patre ut & sit, & talis acceperit. Rursus splendor quidē non ex proposito & uoluntate luminis splendet, sed secundū quiddam quod ad essentiam illius inseparabiliter accidit, filius uerō ex sententiā & proposito imago patris existit. Volens enim deus filij pater existit, & alterū lumen in omnibus sibi ipsi simile substituit, quum ergo non genitum, sempiternumque lumen unum sit, qui fieri potest, ut hoc diuersum sit ab illo ueluti imago quædam & ac non potius splendor quoque, quod & quæ lumen sit, in omnibus similitudinem primi exemplaris conseruans? quomodo uerō illius item quod unum est imago fuerit, si non una ipsa quoque sit ut uidelicet.

Extra filium dei omnia tenebræ.

non solum essentia eius quod primum est, sed etiam eius qui ad quantitatem pertinet numeri similitudinem inducat: ita quidem ut unus sempiterni luminis unum sit perfectum lumen, non autem diuersa & plura, id quod primum & unicum genitum, & datum est, ipsum utique illud perfectum bonum, de quo uno nos quoque, post eam que & principio, & ortu caret essentia, ut de deo loquimur. Vnius ergo patris, unum esse filium oportet. Nam si fragrantia genus unum ex aliqua subiecta re proficiscatur, unum quoque & eundem, qui in omnes diffundatur suauem odorem, non diuersos & plures fateri par est. Quum igitur primum illud, solumque bonum, qui est omnium regnator deus, diuinam, uitalemque fragrantiam, quae animo & cogitatione duntaxat comprehendere potest, produxerit, unam hanc fas est intelligere, plures nefas. Quid enim esse potest, quod quidem ab hanc diuersum sit, quae in omnibus patri similis est, quod non submissius sit, ac deterius: quod neutquam nobis in filij theologia introducendum, uapor enim est uirtutis dei, ac defluentia mera glorie omnipotentis. Nam ex bene olenti corpore, uerbi gratia, ex unguento aliquo, aut etiam ex floribus atque odoramentis, quae de terra nascuntur, bene olens quidam flatus, praeter illud primum subiectum corpus, in omne quod extrinsecus ambit, profunditur, ac dum latius refunditur, ipsum quoque aërem complet, non sine priuatione aliqua, aut diminutione, aut sectione, aut diuisione eius, quod primum subiectum est, corporis. Sed illo manente in propria sede, & eandem penes se conseruante naturam, fragrantiamque illam procreante, nihil deterius priore, ipsum quoque quod procreatur bene olens & fragrans genus, quum propriam habeat sedem atque naturam, hac ipsa, quam maxime fieri potest, id quod simillimum sit naturae procreantis, imitatur. Verum haec quidem terrena & mortalia, & inferioris naturae quae corrumpendi uim habet, ac terrena est, particula quaedam. Quae autem ad propositam a nobis theologiam pertinet, quum omnem exempli comparationem exuperent, nihil tale quale ex corporibus manat, praese ferunt, sed cogitationi subtilissimae intuendum, quasi in speculo praebent, docentque esse filium, qui genitus sit, non illum quidem, qui certis temporibus non fuerit, posterioris autem sit natus, sed qui sit ante tempora aeterna, atque ante eam, & tanquam filius una cum patre semper degat, neque uero qui non sit genitus, sed ex patre non genito, genitus, qui unicus sit, qui uerbum, qui deus de deo, non diremptione aliqua, aut sectione, aut diuisione de substantia patris productus, sed qui de patris consilio ac uirtute, omnem elocutionem, omnemque cogitationem superante ab aëre, ac potius ante omne aërem essentiam sit natus, modo quodam, qui neque uerbis comprehenditur, neque ratione colligi a nobis possit. Siquidem generationem eius, inquit, quis enarrabit? & quemadmodum nemo nouit patrem nisi filius, sic filium quoque nemo nouit, nisi unus, qui genuit illum, pater.

Ad constitutionem uniuersi praerogatur unicus dei filij antecessio. Cap. IIII.

Eruntamen optimus pater, unum iudicauit unicum, ac dilectum filium omnium rerum quae creandae essent, opificio praefici oportere, quippe qui unum quoque mundum, quasi unum quoddam atque ingens corpus, ex pluribus, diuersisque membris ac partibus, iam iam esset producturus, caputque hoc non praesse ipsum quidem, de superiori aliquo, tanquam de altero maiori capite, diuinitate ipsa patris suspensum (caput enim Christi, pater) sed quod anteiret, atque omnia post ipsum genita esset, attamen id praefectum esset tum ad imperium patris, tum ad opificium earum rerum quae post haec faciendae erant. Quare iam diximus, illum omnium primum a patre, quasi quoddam singulare instrumentum omnis essentiae & naturae productum esse, instrumentum, inquam, animatum & uiuens, ac potius diuinum, uitalemque uim in se habes, & sapientissimum, quod bona omnia gigneret, quod lumem praerberet, quod coelum moliretur, quod mundum

mundum construeret, quod angelos efficeret, quod spiritibus imperaret, instrumentum quod animas conseruaret, quod corpora augeret, quod omnia prouideret, gubernaret, curaret, quod uim haberet regnandi, quod iudicandi, quod patris cultum & reuerentiam denunciandi.

Multa create diuine potestates & una duntaxat filij, propter quam est imago patris. Cap. V.

Quare in uniuersum supra omne opificium, unam opus est diuinam potestatem admirari, non plures existimare, una enim omnino mundi effectrix potestas, & unum uniuersitatis opifex uerbum in principio apud deum. Siquidem in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, quod quidem oportet re ueta non ignorare, colere autem & honore prosequi pro dignitate, quando quidem omnia per illud, non modo ab initio rerum omnium extiterit, uerum etiam in perpetuum semper & facta sunt, & sine illo factum est nihil. Siue enim uita quaedam est in his quae sunt, quod factum est, in illo uita erat. Ex illo enim ac per illud, uniuersa et uita & animam accipit. Siue numerus, siue pulchritudo, siue conuenientia, siue ordo, siue temperatura, siue essentia, siue qualitas, siue magnitudo, cuncta unum rerum omnium continet, ac disponit uerbum, & una dei mundi effectrix uirtus, omnibus praestit. Sicut enim in nostro corpore, plures sunt & uariae partium differentiae, una autem uniuersi opifex uis. Non enim alia quidem dei uis, capitis extitit natura, alia uero oculorum, & alia aurium, pedum item alia. Ita quoque quum uniuerso mundo, una omnino diuina uirtus praesit, eadem erit & caeli, & astrorum, & animalium quae cunque, aut in aëre, aut in terra, aut in mari degunt, & elementorum tam omnium simul, quam singulorum seorsum, praeterea naturarum omnimodo uariarum, tam quae genere aliquo continentur, quam quae specie distinguuntur, opifex, neque uero alia est ignis, & alia aquae, terraeque rursus alia, atque aëris item alia effectrix uirtus, sed una atque eadem rerum uniuersarum artifex sapientia, quodque mundum efficit, hoc ipsum, de quo nos ut de deo loquimur, uniuersi opifex dei uerbum. Fidem his facit elementorum inter se amicitia, quae ex eo quod certis temperamentis commixta sunt, cognatum ac germanum, & tanquam unius architecti opus, rerum naturam ostendit. Nam & terra quae graue est elementum quum aquis innatet, neque soliditate naturae in profundum trahatur, sed feratur semper sublimis, neque submergatur, dei uerbo, deque consilio fidem facit. Humida item naturae cum arida communicatio, quae nihil corruptionis praese fert, neque confertim uniuersa restagnat, sed dei nutu occultissimo colligata tenetur, unum rursus atque idem dei uerbum esse, demonstrat. Quid porro ignis? qui licet comburentis, corruptentisque naturae sit, tamen quum in lignis lateat, & omnis generis animalium corporibus certa temperatura connexus sit, terraeque, atque aquae, atque aëri consociatus, deinde ratione ac mensura quantum unicuique opus sit, quantumque utilitas postulet, omnibus sufficiens, proprietarum uirtutum obliuiscatur, nonne tibi rursus dei uerbo, ac potestati inseruire uidetur? Diei praeterea, noctisque uicissitudines, quae terminatis motibus constant, horarumque ac tempestatum, nunc quidem augmenta, nunc autem diminutiones, orbis item annuos, ac circuitus temporum astrorumque in orbem motus, tum solis cursus, lunaeque conuersiones, tum consensus inter se omnium ac repugnantias, unumque ex his omnibus mundum, quum intueris, nunquid tibi esse fas putas, imprudenciam, siue temeritatem, siue fortuitam aliquam causam, aut uerum uniuersum enunciare? an dei uerbum re uera, & dei sapientiam, & dei uirtutem, & haec ipsam unam non plures, esse laudibus? nempe etiam in homine, anima una, unaqueque rationalis, plurimarum pariter rerum potest esse opifex. Nam & agrum colere eandem, & naues construere, & gubernare, & aedificare audebit, postquam talia didicit.

Elementorum inter se amicitia ostendit unam dei uirtutis potestatem.

Sic

Vna mens innumerabiles scientias percipit.

Sic mens una in homine, unaque rationis uersatio innumerabilium rerum scientias percipiet, atque idem homo & geometriam, & astronomiam exercebit, disputationesque & de grammatica, & de medicina proferet, nec non in disciplinis & in ijs, quae manuum ministerio conficiuntur excelsit; nec unquam tamen quicquam adhuc plures in uno corpore esse animas cœsui, neque uero plures admittat est, ob multarum disciplinarum perceptionem hominis facultates. Quod si quis ubi informem limi materiam nactus est, ac deinde manibus molliuit, tum animalis formam adiungat, ut alio quidem habitu caput, manusque, & pedes alio, & alio rursus oculis, tum genas itidem, auresque & os, & nares, pectusque atque humeros informet suo illo fingendi artificio, num propterea quod multos habitus, & membra, & partes sub uno corpore fabricauit, totidem oportet fabricatores arbitrari; an potius uniuersum artificem illico & confertim, qui uno consilio, unaque facultate totum est architectatus, extollere? curigitur in hoc uniuerso quod unum est, quamuis multis partibus constet, multos oportet confingere opifices, & multos deos nominare, ac non potius unam fateri re uera dei uirtutem, & dei sapientiam, quae una facultate, unaque solertia, cunctis rebus & naturam qua sunt & uitam largitur; nec non omnibus uarium de seipsa ubertatis fontem subministrat? Sic etiam solaris luminis una & eadem accessio, simul, eodemque tempore aërem quidem irradiat, illuminat uero oculos, atque afficit tactum calore, terramque fertilem reddit, plantas auget, tempus producit, praestit sideribus, caelum ambit, mundum exhibet, dei uim manifestam quae in uniuerso inest, commendat, & omnia haec uno momento naturae administrat, ac perficit. Ignis quoque natura, & aurum purgat, & plumbum liquefacit, & quum ceram dissoluat, limum tamen exccat, & materiam adurit, & haec tam multa, una duntaxat ut comburendi efficit. Eadem ratione caeleste dei uerbum, quod & solem ipsum, & caelum, & mundum uniuersum fabricauit, quum efficaci ui sua cunctis rebus intersit, & per omnia penetret, soli quidem ac luce atque astris, de propria semper affluentia facultate, instar pluuiae lumen infundit, caelum autem, quum suae magnitudinis ab initio apposuissimam imaginem protulerit, in omne aërum sufficit, cōtineturque, quae autem supra caelum, supraque mundum degunt potestates, angelorum utique ac spirituum intelligentes rationalesque naturae, eas & uita simul & lumine, & sapientia, & uniuersae probitatis atque honestatis uniuersa uirtute, de suis implet thesauris, idque uno eodemque artis officio. Elementis uero naturas quibus sunt, prebere nunquam desistit. Mistras autem & temperamenta, & species, & formas, & habitus, qualitatesque innumerabiles, tam in animalibus, quam in plantis, tam in animis, quam in corporibus, tam in rationalibus, quam in brutis, alias aliter uarias, & cunctis simul omnia una ui subministrans, & super omnia mentem hominibus, suae ipsius cognitricem, contemplatricemque sapientiae donans, perspicueque atque euidenter cunctis assistens, unum mundum ostendit unius artificis uerbi opus. Talem igitur unicum filium, sui consilij effectorem ac magistrum, & cunctarum rerum opificem, supremum atque ipsius officii deus & parens primum omnium genuit, per illum & in illo eorum, quae futura erant opifices rationes sufficiens, seminaque constitutionis, gubernationisque uniuersi, in illo cōiecta habens, nonne oculis intueris mundum uniuersum, quem caelum unum complectitur? innumerabiliaque circum hunc uti pudia, & astrorum conuersiones? Sol item unus duntaxat non plures, abundantia luminis omnium occultat splendores. Sic sane quum unus sit pater, unum etiam filium esse oportet. Quod si quis id reprehendat quod plures non genuerit, hic iam illud quoque accusare poterit, quod non plures soles, & lunas, & mundos, & alia innumerabilia condiderit, & more insanientis cuiuspiam, quae recta sunt, beneque in natura se habent, peruertere moliri.

Effecta uerbi diuini.

A prima

A prima mundi constitutione Christus praesidet pijs mentibus.

Cap. VI.

Ac igitur ratione, quemadmodum in rebus quae sub aspectum cadunt, sol unus uniuersum illustrat hunc sensibilem mundum, ita in ijs quae intelligentia sola capiuntur, immortales & incorporeas potestates, & intelligentes ac rationales naturas, quasi innumerabiles stellae lucisque fontes, unum dei perfectum illuminat uerbum, siquidem oportuit unam quoque super omnia esse omnino legem, atque in omnibus & per omnia penetrans dei uerbum, ut etiam in hoc imaginis similitudo cum patre usquequaque seruetur, tam in eo quod ad uirtutem, quodque ad potestatem atque essentiam pertinet, quam in eo quod ad unitatis singularitatisque numerum, quum autem alioqui multiformis ac multiforma gignendarum rerum natura, innumerabilibusque ac uarijs alias alijs mutationibus, ob suam ipsius imbecillitatem obnoxia futura esset, nec non a supremi patris uirtute declinata, ob illius naturae superlacionem quae nec dici potest, & omnino infinita magnitudinis est, neque unquam ad id facultatis peruentura ut ipsa ortum habens, aut illius diuinitatis particeps fieret, quae nec ortum habet, nec capi comprehendere potest, aut intueretur sursum, intendereque aciem contra illos luminis sempiterni radios, qui nullis uerbis exprimi possunt, nimirum necesse fuit, nec iniuria, ut optimus parens & uniuersi conseruator, ne omnino rerum protinus gignendarum natura, si cum ipso nihil prorsus communicaret, maximis bonis priuaretur, mediam quandam unicus sui primoque geniti filij diuinam, & omnipotentem, & omnibus uirtutibus exuberantem uim interponere, quae certissime & quam proximè & quam familiarissimè cum ipso patre uerfaretur & colloqueretur, aequaliterque cum eodem arcanis frueretur, benignissime uero demitteret se, & quoquomodo fieri posset, conformaret ad eos qui a summo deficiunt, quicque propter suam impotentiam quasi alteram manum desiderant, & profectu atque adiuuamento indigent, quo solis splendorem sensim ac benignè se ad nos demittentem intueri queant, alioqui pure mercede lucis ui, propter infirmitatem corporis sui non possint, singamus enim inuenienda ueritatis gratia, nitidissimum illum solem ipsum, seipsum de caelo demittere, & cum hominibus in terra uersari, num liberum sit atque indifferens earum rerum quae ad terram pertinent, cuiuspiam permanere? minime id quidem, nam correpta omnia animata simul cum inanimis, assidua nimisque lucis immissio corrumpere, citiusque oculos intuentium cecaret, longèque magis noxiae & corruptionis autor omnibus fieret, quam iuuaret quempiam, qui ipse quidem natura talis non est, ueruntamen erga nos qui propter imbecillitatem ipsorum, propriam minus idonei essent ad ferendum, atque ob id nimij superatisque splendoris minime capaces, talis euaderet. Cur ergo similia de deo audiens admiraris, cuius quidem & sol est opus, & caelum uniuersum, & mundus? siquidem illius uirtutis atque essentiae, quae nullis uerbis, nullaque elocutione exprimi potest, nihil eorum quae sunt, in partem aut communicationem uenit, praeter unum duntaxat, quem ipse pater cunctis rebus prouidens, ante alia cuncta constituit, ne omnium quaecunque facta essent penitus natura corrueret, quae propter infirmitatem atque impotentiam propriam, longè recedit ab illa patris essentia, quae neque genita est, neque capi, comprehendere potest, sed ut maneret, cresceret, nutrireretur media illa fruens largitione, quam unicus genitus dei uerbum, nunquam uniuersis sufficere desinit, ad omnia uero penetrans & undique omnia peragrans, salutem omnium aequaliter prouidet, & rationalium & brutorum, & mortalium & immortalium, & caelestium & terrestrium, diuinarum quoque potestatum, atque earum quae aspectus nostros effugiunt, denique omnium quaecumque per illum id quod sunt accepere, longè tamen amplius atque excellentius intelligentis, rationalisque naturae, propter quam ne humanum quidem aspernatus est genus, sed honore

Per filium creatam esse conseruatur.

potius

potius & cura ingenti profectus, ob oppositam peculiariter ad seipsum rationis & uerbi necessitudinem & cōiunctionem, in qua etiam ad ipsius imaginem, formam accepisse in sacris oraculis dictum est. Sed ille quidem suam ipsius imaginem, tanquam dei uerbum cunctam intelligentiæ & rationis capacem naturā, ab initio fabricationis uniuersi substituit, atq; idcirco principē, regemq; omnium quæcunque in terra sunt animalium, constituit hominem, eumq; liberum & super ipsius potestatis dimisit, qua & ad boni contrarium ferri posset. Hic uero non bene sua ipsius potestate usus, & à recto itinere abiens diuersus, in contrarium delatus est, non reputans quid deus & dominus, non quid ius & fas, non quid pietas postularet, sed instar beluarū, quæ rationis expertes sunt, omnes inhumanas atque immodestas actiones aggrediens. Optimus igitur atque omnium regnator, ipse altissimus deus uniuersi, qui semper ea quæ seipsum deceat facit, ne absque certis principibus ac prefectis, instar iumentorum irrationalium essent, qui in terra uersabantur homines, tutores illis & curatores quasi quosdam armatorum duces atq; pastores, diuinos angelos dedit, principe omnium declarato, omnibusq; prefecto unico, primoq; genito suo ipsius uerbo. Huicq; ipsi sortem præcipuam, angelos ipsos atque archangelos, diuinasq; potestates, materiq; omnis expertes, ac ipso cælo superiores spiritus, necnon ex ijs quæ etiam appellationibus Hebræorum, Iacob atque Israël nominantur.

Solis Hebræis olim cognitio dei patefacta.

Cap. VII.

Hoc sanè mysterium omnium maximo, primus theologorū Moses in arcanis, Hebræos ueteres inuitauit, sic dicens: Interroga patrem tuum & annūciabit tibi, maiores tuos & dicent tibi, quando diuidebat altissimus gentes, & disseminauit filios Adam, constituit terminos gentium iuxta numerum Angelorum dei, & facta est portio domini populus eius Iacob, fūniculus hæreditatis eius Israël. His quidē uerbis altissimus eum, qui pater est, quicq; supra omnia, deum uniuersi nominat, dominum uero huiusce uerbum, id sanè quod nos à patre genitū, appellatione domini ueneramur. Ceterū prefectis quidem ac tutoribus genitū, uisum nostrum effugientibus, ipsi utiq; Angelis, cunctas gentes & filios hominum quos filios Adam uocat, ipsius altissimi dei iudicio, & nobis occultissimis rationibus, ait distributos fuisse, omnium uero eminentissimo præsidii ac regi uniuersi, ipsi utique Christo, tanquam unico filio, ex ipsis hominibus Iacob atq; Israël, hoc est omne quodcunque & uisu percipi potest, & cultum dei amplexum est, traditum fuisse genus, nam qui ad uirtutem proposito certamine exercetur, atq; adhuc pugnat & luctatur in gymnasijs pietatis, hic Hebræorum uocabulo dicitur Iacob, qui uero iam uictoria ac premiorum apud deum, compos est factus, Israël appellatur, qualis uidelicet fuit ille ipse notissimus totius Hebræicæ gentis autor, eiusq; ueri ac legitimi filij, atque horum nepotes, ueteres item prophetæ omnes, & qui deo grati fuerunt uiri, noli mihi quæso putare Iudæorum conuentum hac appellatione significari, & eos solos qui apud priores olim uirtute ac pietate perfecti extiterunt, hos itaque assumptos ductor omnium ac princeps dei uerbum, ad unius patris, ipsius altissimi scilicet culum reuocabat, supra omnia quæ sub uisum cadunt, atque ultra cælum, ultraque omnem quæcunque facta sit natura, eos qui sibi iubent paruissent sensim benigneq; inuitans, solumq; illis eum, qui genitus non est, uniuersi conditorem deum altissimum colendum tradens.

Gentes

Gentes coluerunt astra quedam, quum hæc magis ad cognitionem creatoris hominem inuitare debuissent. Cap. VIII.

Aliarum uero gentium præfecti Angeli atq; pastores, eos qui mente, illum qui uisu mortali cerni nequit, intueri non poterant, neq; tam alte ob domesticam imbecillitatem ascendere, ea quæ in cælo spectantur contemplari suadebant, solem, & lunam, & stellæ, quæ quidem quum uel incidente sub uisum nostrum uniuersi natura præniteant, sursum atq; oppido quam propter tanquam in ipsis omnium regis uestibulis, ipsos intuentium aspectus alliciunt, atque ex earum rerū magnitudine ac specie, quæ quæ factæ sint cernuntur oculis proportionem quadam, autoris parentisq; omnium cognitionem, contemplationemq; præ se ferunt, inuisibilia enim ipsius (ut ait diuinus Apostolus) à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, sempiternæq; eius uirtus, & diuinitas. Hoc quoq; magnus Moses rursus ut arcanum & sacrum inducit, nam domini sortem adhortans, ut mente lucida animoq; purgato ea quæ sola intelligentia capiuntur, & corporis expertia sunt, concupiscat, prohibet ea quæ in cælo spectantur admirari, supra à se dictis adiungens, quod hæc distribuit dominus deus tuus cunctis gentibus, cur autem distributa fuisse dixerit, cognoscere operæpretium est. Quū multiplici errore uagetur, & nobis haud cernentibus circum hunc aërem qui terram ambit, terrestris quædam uolitet ac dæmonica natura, quam homines neq; cognoscere, neq; discernere idonei sunt quumq; bonorum item spirituum ac potestatum, & ipsorum deniq; diuinorū angelorum angelorum magnus Moses rursus ab ea quæ in deterius lapsa est continenter distideat, non aliter ijs qui à supremi omnium regis cultu declinassent, res bene poterat cedere, quam si eorum quæ in cælo spectantur, quæ præstantissima sunt, elegissent, periculum enim non mediocre erat, nec ubi deum querentes, & curiosius quæ ad aspectum non ueniunt indagantes, difficultate earum rerum, quæ latent obscuræq; sunt, ad contrarias dæmonicasq; potestates uerterent, ex ijs igitur quæ cernuntur oculis omnia dei opera, ualde conueniebat ijs, qui nihil præstantius concupiscerent, quauis ratione commendata esse, quippe quum ex ijs ille, qui oculis cerni non potest, quasi in quodam speculo contemplandus appareat.

Satanæ potestas deo inimica hominum genus seduxit. Cap. IX.

L hæc quidem sic se habebant, aduersantis uero ac rebellis potestatis factio, siue dæmonum ea sit, siue aliorum etiam deprauatorum spirituum, qui & plus & minus de malitia reportant, gratis præterea cuiusdam magniq; dæmonis, qui omnium principatum inter eos obtinet, qui primi in diuino cultu nutauerunt, atq; ob id proprium uocabulum amisere, saluti hominum inuidens, in contrariam partem trahebat, omnisq; generis malitiæ machinis, cunctis gentibus, ipsiq; etiam sorti domini, ex inuidia honorum, insidiabatur, proinde deo aduersam impiamq; magni illius dæmonis cogitationem, propheticus spiritus in Esaia sic prope modum reprehendit, dicens: Dixit enim, in fortitudine faciam, & in sapientia intellectus auferam terminos gentium, & robur earum deprædabor, & quietiam ciuitates quæ habitantur, & orbem terrarum totum comprehendam, nu quasi nidum, & quasi oua derelicta tollam, & non erit qui effugiat me, aut contradicat mihi. Hæc sanè illius impij & contra deum pugnantis uoces, qui in robore malitiæ gloriatur, & angelis ab altissimo traditos gentium terminos, direpturum se & confusurum minatur, orbemq; deprædaturum, & omne genus hominum excussurum, eiusq; priorem ordinem mutaturum iactat. Si uero quo animo talia de seipso mentiretur, scire uis, audi eandem prophetiam, sic

Lucifer princeps dæmonū.

ii. rursus

rursus de illo dicentem: Quomodo cecidit de cælo lucifer, qui mane oriebat
tur, contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes. Tu uero dixisti in
mente tua: In cælum ascendam, super astra cæli ponam sedem meam. Ascen-
dam supra nubes, ero similis altissimo. Nunc autem ad infernum descendes, &
ad fundamenta terræ. Sanè plurima simul, his uerbis declarat oraculum, nam
& illius quo loquitur amertiam, & eiusdem à meliori statu ad deterius ruïnã
& ipsius ruïnæ exitum. Qui quidem quum grauia atq; odiosa cunctis gētibus
minatus esset, alia ratione capi posse homines, in ipsis machinãdi exordijs de-
prehendit, quippe qui facilem atq; ex sua ipsorum sententia lapsum ad malũ,
propter libertatem arbitrij, possiderent. Quare igitur à meliori statu ciuita-
tes, uoluptatisq; blanditijs multorũ animas trahere in omne genus nequitie,
omnesq; adhibere machinas, turpesq; de dijs fabulas atq; obscenas narratio-
nes comminisci, & iucunda omnia ac uoluptatem afferentia ijs quos caperet,
artibus ac fallacijs demonum iniicere, atque his rationibus, orbem uniuersum
captum ac subactum continere, atq; ita delere & confundere terminos genti-
um, quod etiam se facturum minatus fuerat uerbis illis. Auferã terminos gen-
tium, & robur earum deprædabor, & quatiã ciuitates que habitantur, & or-
bem totum comprehendam manu quasi nidum. Inde iam ille posthac per erro-
rem, in omnes homines imperium obtinuit, ac mali dæmones in omni loco, &
ciuitate, & regione, sub certo principe dispositi instructiq; sunt, itaq; terrestri-
bus potestatibus ac spiritibus malis, pro prioribus dei ministris omnis uita ho-
minum addicta est, omnibus certatim ac procliui alacritate in lubrico uolupta-
tis proficentibus, adeo quidem, ut iam nature terminos translirerent, & modo
se mutuo ardore corrumperent, modo que dicenda non sunt, patrarẽt, & que
ne cogitatione quidem concipere fas est, ea non solum facerent, uerum etiam
opinonibus, quas de dijs suis habebant consecrarent, hocque etiam amplius
tanquam dijs grata & iucunda, lasciuia omnia cum delicijs plurimis perficerẽt.
Inde iam (quemadmodum scribit sacer Apostolus) non contenti ijs dei operi-
bus, que in cælo illustria sunt, euanuerunt in cogitationibus suis, & obscura-
tum est insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & mu-
tauerunt gloriã incorruptibilis dei, in similitudine imaginis corruptibilis ho-
minis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quod autem antiquissi-
mis temporibus, sola cœlestia lumina mortales attenderent, neq; ulla simula-
chra cognita haberent, neq; in errore ac fallacia demonum uersarentur, abun-
dẽ satis demonstrauerit testimonium eorum, qui ab hac ratione nostra alieni
sunt, quod in primo preparationis, ante hoc ipsum opus exposui, ubi planẽ de-
monstrauit non manu elaboratis signis, que ex inanima aliqua materia ipsi fa-
bricassent, ac ne dæmonibus quidem uisum nostrum effugientibus, antiquissi-
mos homines seruire solitos, sed illis solis, quos gētibus distributos fuisse di-
uinã literẽ affirmant. Quare iam tempus est, ut Græci quoq; ipsi, quorum uo-
ces illic exposui, fateantur recentiorẽ ac peregrinã, alienãq; à religioe an-
tiquorum, introductã esse ab ipsis simulachrorum superstitionem, & uisum
nostrum effugientium spirituum superfluã obseruantiam. Id autem omne il-
le, de quo dictũ est dei inimicus, dum omnibus, qui in terra sunt, insidias facit,
molitus est. Adiuuabat autem illum omne impurorum demonum genus. At
uero ipse malitię princeps hæc faciebat, amentia immensũ fastus adductus, ut
que cunctis hominibus minatus fuerat re ipsa compleret, ac nefariã illam uo-
cem, ero similis altissimo, uehementius intenderet, atq; impurorum, malorũq;
dæmonum ministerijs, oracula & cultus & alia eiusmodi, prestigijs ac falla-
cijs hominum obijceret.

Imperium Sata-
ne in homines.

Quem

Quemadmodum necessarius fuit aduentus filij dei ad homines.

Cap. X.

Quum igitur in tanto malitię prouentu, qui prius angeli præfecti
gentibus fuerãt, nihil suis quisq; auxiliũ ferre possent, ac reliquũ
quidem opus conditoris dei curarent, certisq; mundi partibus
præessent, atq; omnium opifici deo, de more ad nutum præsto es-
sent, mortalium uerò ruïnã neutiq; apprehenderent, propter ip-
sorum hominum in malis eligendis liberã potestãtẽ, diuturnus quidã atq;
immedicabilis omnes, qui terrã incolerent possidebat morbus, gentesq; iti-
mulis alias alijs, mali spiritus infurias agebant, quibus illã agitate in profun-
dum insanabilis malitię uoluebantur. Iam enim quidã more beluarum, que
& crudas & humanas carnes deuorare consueuerũt, uelci charissimorum sibi
carnibus pulchrum existimabant, omniq; pudore abiecto, & matribus & soro-
ribus & filiabus commiseri, atq; eos qui consenuissent strangulare, & mor-
tuos canibus, uolucrisq; projicere. Iam uerò quod tibi cõmemorem, & ma-
ximẽ deorum, ipsorum utiq; malorũ demonum, omni crudelitate atq; immani-
tate reterat humanas uictimas, in quas humanum genus insanire cõegerant,
hæc igitur in ijs, quæ opus hoc antecesserunt quod nunc in manibus est, ipse
præparauit. Etenim quum tot mala à perniciosiss & prauis spiritibus, necnon
ab eo, qui in ijs totius orbis tyrannidem occupat, propõsita essent, nullusq;
eorum angelorum qui præfecti fuerant, malis subuenire esset idoneus, meritò
illud dei uerbũ, ille saluator uniuersi, salutari nutu patris qui humani generis
est amantissimus, ne hoc ipsum illi tam charum genus, in impietatis profundo
uersaretur, antea quidem exiguos quosdam, atq; obscuros propriæ lucis radi-
os, per prophetã Mosẽ, perq; eos dei amicos uiros, qui & ante illũ, & post
illum floruerunt, emisit, sic utiq; hominum malis remediũ, in sacrosanctis le-
gibus afferens. Proinde sic planẽ ipsum dei uerbum, ad Hebraicã gentem di-
cit, ubi per Mosẽm leges illi dat, secundum instituta terræ Aegypti in qua ha-
bitastis, non facietis, & secundum instituta terræ Chanaan, ad quam ego intro-
ducam uos, nõ facietis, & in legibus illorum non ambulabitis. Iudicia mea fa-
cietis, & præcepta mea seruabitis, ego sum dominus deus uester. Deinde ubi
omnia interdixit, & infandas nuptias, & omne impudicum facinus, ne foemine
cum foeminis, maresq; cum maribus miscerentur, adiungit, ne polluamini in
omnibus his. Nam in omnibus his pollutæ sunt gentes, quas ego expellam à
facie uestra, & polluta est terra, & retribui iniustitiam illi, & abominata est ter-
ra sedentes in ipsa. Et alibi rursus dicit: Quum uerò ingressus fueris in terrã
quam dominus deus tuus dat tibi, non disces facere secundum abominaciones
gentium illarũ, non inuenietur in te, qui lustret filium suum, aut filiam suã in
igne, diuinans diuinationes, aut hariolus, aut augur, ueneficus, incantator, py-
thonica mulier, prodigiorũ inspector, aut qui percontetur mortuos, est enim
abominatio domino deo tuo omnis qui facit hæc. Nam propter istas abomina-
tiones, dominus deus tuus delebit illos à facie tua, perfectus eris in conspectu
domini dei tui. Hæc quidẽ, aliaq; innumerabilia regionis documenta, & præce-
pta, per Mosẽm illis deus uerbũ, antea in legibus dabat, atq; ut in rudimentis
fieri solet, religiose illis uitæ elementa, per signa & umbratilẽ quãdam corpo-
ralemq; adorationem in corporis circuncisione, perq; alia quædam eiusmodi
que in terra consueuerunt, tradebat, quũ uerò procedente tempore nullus tam
patens, ne prophetarũ quidẽ qui post illũ extiterint, ut remediũ malis uitæ af-
ferret, ob nimis abundantem malitiã, esset, ac demonica efficacia quotidie in
maius impelleret, usq; adeo ut ipsa quoq; Hebraica gens, eadẽ cũ impijs perdi-
tione raperetur, tum deniq; Saluator ac medicus uniuersi, descendit ad homi-
nes.

Filius dei quare
descendit de
cælis.

li 2 nes

nes, ut uel angelis suis pro hominum salute opem ferret quum hoc illi se largiturum pater antea promississet, & quidem quemadmodum ipse in psalmis docet, ubi ait: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terre. Non igitur ille amplius ut eum solum Israël qui iustus quidem esset sed idem uisum comprehendere posset, neque ut solam propriam sortem, sed ut omnes in terris gentes, quæ antea pluribus angelis attributæ erant, & in omnis generis impietatibus uersatæ atque implicite, sub suam potestatem redigeret, atque omnibus notitiam & amicitiam cum suo patre denuntiaret, solutionemque ac remissionem ignorantiarum ac peccatorum se exhibiturum promitteret, uenit, quod quidem uel ipsemet perspicue docuit dicens, Non indigent bene ualentes medicis, sed male habentes, non ueni ut uocarem iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Quum itaque præsens à proprijs angelis, illis inquam, qui prius gentibus præfecti fuerant, uisus esset, illi continuo suum adiutorem suumque dominum, oppido quam certe atque exploratè agnoscentes, maxima cum lætitia accesserunt ei, ministrare coeperunt, quemadmodum uel sacra euangelij docet scriptura, ubi ait: Angelos accessisse, etque ministrasse, item ubi commemorat multitudinem militiæ cœlestis, laudantium deum ac dicentium, Gloria in altissimis deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Hos igitur tanquam proprios angelos, sui ipsius indigentes auxilijs sic sanè recepit, qui uerò iam diu in medijs hominibus uersabantur & uolabant, quique & obscure & euidenter in terra, potentiam atque imperium obtinebant, eos ingenti diuinaque potestate fugatos subegit, demones utique perniciosos, ac spirituum agrestium atque immitium genera, una cum eo qui inter hos malitiæ principatum obtinet, callidissimo uidelicet illo, atque impurissimo demone, sicut eorum nonnulli sentientes dixerunt. Quid nobis & tibi filij dei uenisti ante tempus torquere nos? & hos quidem per ea que & fecit & docuit ualidissime cecidit, omne autem humanum genus alloctionum mansuetis ac placidis, quasi medicamentis, suisque ipsius blandis exhortationibus ac documentis sanauit, & ab omnis generis morbis ac perturbationibus, non minus corporum quam animorum liberauit, quicquid ab antiqua superstitione, ac terroribus quos error multitudinis deorum afferebat, atque a turpi, petulantique uictu, omnes se adeuntes solutos dimitteret, traduceretque ac mutaret eos, qui seipsum obseruarent, à luxu ad modestiam, ab impietate ad pietatem, ab iniustitia ad iustitiam, ac præter ea à crudelium demonum potestate, ad diuinam ueræ pietatis comprehensionem, postremo cœlestis uite doctrinæque pietatis portas, gentibus per totum orbem apertas ostenderet, usque adeo seipsum demittebat, ut non solum laborantibus, grauiusque animo egrotantibus salutarem dextram porrigeret, uerum etiam de ipsis iam portis mortis semimortuos, uel eos quoque qui penitus interissent, itaque diu sepulti essent, à mortis uinculis solueret, propter quam maxime causam, illi fuit opus ad illa usque loca efficaciam agendi propagare, ut uidelicet non solum in uiuis, uerum etiam in mortuis dominaretur. Dum igitur cum patre est, atque uniuersi prouidentiam diuina uirtute administrat, cœlum ipsum unam cum terra, & naturas quæ in illis continentur, atque eas quæ supra cœlum ipsum intelliguntur diuinas & incorporeas tue tur & curat, dei uerbum, & dei sapiëntia, & dei uirtus, & princeps, & dux, & rex. Quinetiam & deus & dominus, in diuinis oraculis cum laude & gloria nominatur, & illuminator quidem incorporarum, intelligentiumque naturarum. Sol uerò illustrat ac lumē ueritatis est dictus, qui subseruit atque operam suam immiscet pater nis dispositionibus, ex quo patris minister & opifex nuncupatur. Solus uerò certo ordinem nouit deo obtemperare, qui etiam medijs intercedit, inter deum qui

Christi magnificè nomina in scriptura.

genitus non est, & eas res quæ post ipsum genitæ sunt, qui uniuersi curationem assumpsit, & patri pro omnibus qui illi parens est consecratus solusque illi omnibus mitem, propitiumque reddit, qui pontifex æternus, ac præterea Christus patris uocatur. Sic enim apud Hebræos olim appellabantur, qui imaginem primi per quædam signa referebant, ac dum angelorum quidem ordinibus imperat, atque ipsi præest, magni consilij angelus esse dicitur, & militiæ cœlestis dux, ac maximus copiarum domini imperator. Dum uerò ad hæc nostra descendit nostramque ipsorum rationalem naturam, & suæ imaginis causa, & bonitate patris assumit, ex quo sanè paruulis atque insipientibus, ac propemodum pecoribus imperare uideatur, pastor ouium dictus est. Quatenus uerò animarum ægroantium medellam pollicetur, merito saluator ac medicus dicitur. Hoc enim apud Hebræos Iesu appellatio significat. Ceterum quæ ipsi humano quoque instrumetum opus esset, quo etiam hominibus seipsum ostenderet, patrisque sui agnoscendi & colendi ueram rationem doceret, ne hunc quidem recusauit modum, sed strenuissime naturam nostram ingressus, ad homines accessit, ad deum hominis specie, ingens miraculū ostendit, ut non solum obscure ac latenter, sine carne & sine corpore præfesset, uerum ipsi corporeis obtutibus patens, hominumque oculis miracula quæ supra hominem sunt exhibere intuenda, sic quidem ad corporis etiam aures, linguam, uocisque articulatæ fungens officio, documenta hominibus præberet, diuinumque uera atque admirabile spectaculū, quale nullū aliud adhuc uisum esse memorat, quippe quod & salutare, & idem beneficium omnibus sentiretur, ipse seipsum ostenderet. Sicque etiam deus uerbum, filius hominis dicebatur, & quatenus ad homines uenerat, ut animis humanis medicinam, sanitatemque afferret, Iesus nominabatur. Nam ipsius Iesu apud Hebræos appellatio, saluator rem planè significat. Itaque cōmuni more ne uersari quidem nobiscum, haud indignum sua maiestate iudicauit, interim tamē nuscumque desinens esse quod erat, sed in homine pariter deum conseruans. Itaque statim in primo ad homines descensu, cum deo diuinam cōmiscet nostri ortus admirabilitatem, quippe, qui more nostro sitæditus, & mortalis instar, hominem indutus, sed non tanquam homo, uerum ut deus de purissima, nullasque experta nuptias uirgine, nequaquam uerò ex concubitu, aut corruptione ortum eius, qui ipse apparebat, acceperit.

Quomodo Christus inter homines egerit. Cap. XI.

inceps uerò reliqua uitam omnem eadem ratione peregit, nunc qui dem simile naturæ nostræ infirmitatē, nunc uerò ipsum deum uerbum præ se ferens, dum ingentia quædam atque admirabilia tanquam deus efficit, ac quæ futura essent tanto ante prædicit, & qui à multis non cernitur deus uerbum, eum ipsum factis planissime demonstrat.

Christus immensa ad nos charitate uictus, etiam mortuorum animas reuocauit. Cap. XII.

Itaque etiam finem extremum quum ab hominibus discessit, initio eiusdem parem ac similem præstitit. Etenim usque ad mortem, atque usque ad ipsos mortuos leges erga homines charitatis ipsum uocabant, ut eorum quoque, qui antea mortui erant, animas reuocaret, quandoquidem omnium quicumque à condito æuo fuissent, salutem ipse curabat, necnon, ut sua morte deleret eum, qui imperium mortis habebat, quemadmodum diuina docent oracula. Atque in hoc quoque promiscue rursus dispensationem obuiuit, quippe qui tanquam homo corpus de more sepeliendum reliquerit ab eodem uerò corpore tanquam deus discesserit. Quum enim altius uocem emisisset, & patri dixisset, commendo spiritum, solutus à corpore abiit, neutiquam expectans dum mors ad ipsum accederet, sed illam cunctantem ac ueluti cessantem, ac potius conicientem se in

li 3 pedes

Christus resur-
gens multos à mor-
te excitauit.

pedes & fugitantem, ipse à tergo insequens atq; impellens, eternasq; abditi-
rum tenebrarum portas refringens, & mortuis qui illic catenis mortis impli-
citi erant, remeandi ad uitam iter retrorsum aperiens. Hac sanè ratione ipsius
etiam corpus mortuum excitatum est, & multa corpora eorum, qui dormierat
sanctorum, surrexerunt, unaq; cum ipso in sanctam ac uerè coelestem ciuitatem
ingressa sunt, ut merito ex hoc in sacris literis dictū sit: Absorpsit mors que
inualuerat. Et rursus: Abstulit deus omnè lachrymam ab omni facie. Ipso ue-
rò uniuersi saluator ac dominus noster, qui Christus est dei, uictoriaq; repor-
tator dicitur, in propheticijs uaticinijs mortem obiurgas inducitur, & animas
soluens, que illic uincte detinebantur, ubi uictoriae hymnum pronuntiat, ip-
sa hæc planè dicens: De manu inferni eripiam eos, & à morte liberabo eorum
animas, ubi tua mors, uictoria ubi tuus mors, stimulus: stimulus autem mor-
tis est peccatum, potestas autem peccati, lex. Talis sanè illius uel usq; ad mor-
tem fuit dispensatio, cuius non unam causam qui uoluerit querere, sed plures
inueniet, primam nanq; illam ipsum uerbum docet, ut tam in mortuis quam in
uiuis dominaretur, alteram, ut nostras abstergeret maculas peccatorum, qui
pro nobis sacrificatus, & pro nobis execratio factus sit, tertiam, ut tanquã dei
uictima atq; ingens sacrificium, ipsi supremo deo offerretur pro uniuerso mū-
do, quartam, ut sic fallacijs ac dæmonicæ efficacis euerfionē moliretur, quin-
tam ad hæc, ut suis familiaribus ac discipulis uite, que post mortem apud deum
futura est sperni, non oratione neq; uerbis aut uocibus, sed factis ac re ipsa re-
presentans, & quod uerbis pollicitus fuerat, oculis ipsis intuedum subiciens,
confidentiores eos atq; alacriores præfaret, ad eam que ab ipso instituta fue-
rat religiose uite rationem, omnibus simul & Græcis, & Barbaris nuncian-
dam, protinus itaq; hos ipsos familiares ac sodales, quos ipse sibi de optimis
lectos ascierat, apostolosq; suos ac discipulos declarauerat, sua ipsius diui-
na uirtute compleuit, ut quam ipse nuntiauerat dei cognitionem, illi omne ho-
minum genus docerent, unam interim omnibus, tam Græcis quam Barbaris, re-
ligionis instituens rationem, ea porro erat, ut à dæmonibus procul recederet,
eosq; fugerent, deorumque multitudinis fallaciam declinarent, atq; unum so-
lum supremum deum uerè cognoscerent, præterea liberationē ab ijs, que pri-
us ignoranter commiserant, dummodo ne in iisdem perseuerarent, & unã om-
nibus salutis spem, per illud quod ipse posuerat sapientissimè, ac cum omni uir-
tute uiuendi institutum, pollicebatur.

Natura diuina in assumpta humanitate ledi non potuit.

Cap. XIII.

Vum igitur hæc ita se habeant, non oportet te animo perturbari,
tamen & ortum, & corpus, & dolores, & mortem, de materia ex-
pelli atque incorporeo dei uerbo audis, ut enim solaris luminis
radij licet omnia compleant, & corpora mortua sordentiaq; attingant,
ipsi tamen nihil patiuntur, sic etiam, multoq; magis dei uis
incorporea, naturæ suæ nullum neq; incommodum, neq; nocumentum accipit
et, neq; unquam seipsa deterior fiet, quamuis incorporea quadam ratione cor-
pus attingat, quid enim: an non absq; eo in quo homo factus est corpore, sem-
per atque usquequaq; per totam elementorum, ipsorumq; planè corporum ma-
teriam penetrans, tanq; is qui dei sit ratio quedã opifex sapientie, quæ ab ipso
proficiscitur, in ea ipsa rationes & claudit & signat: dum uidelicet inanimitis ui-
tam, in formibus uerò & nullã naturæ speciẽ habentibus, formã, figuramq; im-
primit: quasq; in se habet pulchritudines, incorporeasq; species, corporũ qua-
litatebus immiscet, mouetq; ea que sua ipsorũ ratione in anima, immotaq; sunt,
terrã, aquã, aërem, ignè, sapientissimo quodã omninq; cõcinnitate refero mo-
tur: atque

tur: atque ordinat omnia quecũq; inordinata sunt, eademq; auget ac perficit:
ac sua ipsius diuina, rationaliq; uirtute accedit ad omnia, ac per omnia pene-
trat, omniaq; attingit: neq; tamen nocumentum quicquam ex earum rerum ali-
qua trahit, neq; suam ipsius naturam coinquinat: eadem itaque est ratio, dum
etiam inter homines degit, illos quidẽ antea paucos & numerabiles, solos uti-
que eos, de quibus scriptum est, prophetas iustosq; uiros, ijs que alias aliter se
ostendit, nouissimè uerò iam omnibus malis impijsq; & Hebræis simul & Gre-
cis, ex abundanti optimi patris bonitate amoreq; erga homines, beneficium se-
ipsum salutaremq; exhibet, planè hoc ipsum ac publicè denũcians. Non indig-
gent (inquit) bene ualentes medico, sed male habentes, non ueni ut uocare ius-
tos, sed peccatores ad poenitentiam, uocabat ergo saluator omnium dicens.
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos, uoca-
bat ac sanabat liberaliter, per illud humanum instrumentum quod præ se fe-
rebat, ueluti quidam musicus uir, qui per lyram quam sit doctus ostendit, nec nõ
egrotantibus animis ijs, quæ in corporibus degebant ueluti optimus quidam
medicus, dum cognata congruentiq; ope ipsum hominem curat, ipse seipsum
exemplar omni sapientia, omniq; uirtute referre uitæ præbebat, docebatq; in-
terim ueritatem, non quam ab alijs compilasset, sed eam que & à seipso & à pa-
tre, priscis illis, qui tam multis ante seculis à nostra etate procul uixerant, dei
amicis, qui ante Moysen floruerunt Hebræis, ueluti lex quædam exposita esset,
& corpora ipsa nõ minus curabat quã animas, nam corporeis quidẽ hominũ
oculis, que per corpus ab ipso fiebant, intuẽda cõparabat, rursusq; corporeis
auribus doctrinam, per corporeã itidẽ linguã insonabat, nec non omnia perfici-
ebat per eũ que assumpserat hominẽ, ijs qui nõ aliter quã sic duntaxat ipsius
diuinitatem sentire poterant: hæc nanq; omnia ad usum atq; utilitatem omni-
um nostram, humanum genus omni prosequens amore dei uerbum, paternis
consilijs administrabat, ipse interim rursus & materiae expers, & incorporeus
manens, cuiusmodi etiam pridem apud patrem erat, neq; mutans essentiã neq;
perdens quod suæ ipsius naturæ proprium erat, neq; uerò aut corporis uincu-
lis impeditus, aut à sua diuinitate deiectus, ac ne domesticam quidem uerbis po-
testatem amittens, sed neq; ijs, qui illic quidem ubi ipsi humanũ uas aderat de-
geret tantum, in alijs uerò uniuersi partibus esse prohiberetur, etenim tũc quò
que quũ inter homines uersabat, nihilominus omnia complebat, interim & cõ-
patre & in patre idem erat, & omnium rerum pariter in eodem tempore, tã coe-
lestium quam terrestrium curam gerebat, nusq; ab illa præsentia, qua cunctis
rebus adest nostro more exclusus, neq; diuina ne ageret more suo, impeditus,
sed illa quidem à seipso cõmunicans homini, hæc uerò à mortali ipse non acci-
piens. Item mortali quidem uim diuinam suppedians, à mortali uerò ipse non
contra in partem, aut cõmunitatem adductus. Neq; igitur in partu à corpore
ipse incorporeus inquinatebat, neq; item qui patibilis naturæ expers erat, ali-
quid à mortali secundũ essentiã patiebatur. Nam neq; uerbi gratia, dum lyra
pulsatur, aut nervi cõuelluntur, pati uerisimile est eum, qui ita præludit, neque
dum cuiuspiã uiri sapientis corpus torquet, illius sapientiã, aut quam in cor-
pore gerit animã cedi, aut puniri merito dicere possumus, eadẽ ratione neuti-
quam, multoq; etiã minus, quod uerbi aut natura, aut uis, detrimẽti quidpiam
ex corporis affectionibus trahat, affirmare par est. Nam supra ne luminis qui
dem illud appositum exemplum, pollui solares radios dum cœlitus in terram
demittuntur, & lutum ac cœnum atque omnis generis sordes attingunt, con-
cedebat. Illuminari quidẽ etiam hæc ab ipsius luminis radijs, nihil sanè nos af-
firmare prohibeat. Solem uerò ipsum foedari, aut lutosum fieri, dũ eius lumen
Ii 4 corporis.

Duæ naturæ in
Christo imper-
mixtæ.

corporibus immiscetur, nequaquam. At ista tamen non sunt à natura corporum alie na. Illud uero omnis expers materia, incorporeumque dei uerbum, quod ipsa uita est, & ipsum lumē intelligibile, & alia quecumque prius enumerata sunt, quicquid diuina atque incorporea sua uita attigerit, uiuere id, degenerare cum lumine, rationali necesse est. Hac sanè ipsa ratione, quodcumque etiam corpus attigerit, sanctificatum protinus id, illuminatumque est, ab eodemque ægritudo omnis, omnisque infirmitas, aliisque eiusdem generis uniuersa refugiant. Priuatio autem illius plenitudinem adipiscitur. Sic sanè etiam mortuum illud uerbi corpus, ubi exiguum quiddam, uirtutem illam uerbi attigit, tum exiccatum est ilico ac reuixit, & mors uitam effugit, & ipso lumine obscuritas dissoluta est, & quod corruptibile erat, induit incorruptionem, quod mortale, immortalitatem.

Christus primitiæ nostræ gloriose resurrectionis. Cap. XIII.

Aeterum, quidnam aliud tandem, quam quod totus homo ab ipsius dei natura absorptus est, & rursus deus fuit, deus uerbum, cuiusmodi fuerat etiam antequam homo fieret, & secundum deum hominem fecit, spei nostræ primitiæ, hunc ipsum interim ad illius uitæ aeternæ quæ penes se habet, atque ad dignitatis in diuinitate, ac beatitudinæ cōmunitatem allumens, nobisque, itidem omnibus, futuræ apud ipsum & cum ipso immortalitatis ac regni, maximum hoc præbens indicium.

Christus in prophetis appellatur deus, dominus, & pontifex. Cap. XV.

Hoc sanè fuit illius ad homines accessionis extremum, ut sic eum qui ab ipsius patris cognitione aberrauerat, ad eam ipsam reduceret, & cognatum atque amicum, suamque ipsius donatū, ornatumque imagine, propriæ uitæ gaudijs ac possessione donaret, amicumque illum ipsum patris ac familiarem efficeret hominem passum est. Sic sanè, ut paucis absoluam, hæc saluatoris ac domini nostri Iesu Christi confidens ratio & materia, uariam habens dispositionem, ex prophetis Hebræorum oraculis confirmabitur, sanè quem admodum paulo post accepta ab illis testimoniis demonstrabunt, recentioribus literis uetera comprobantibus, & angelicis testimonijs prophetica quasi certa impressa nota cōmendantibus. Ceterum, quando hæc ita se habent, tempus est deinceps de appellatione eiusdem differere, quatenus & Iesus & Christus dictus est, necnon per quas prophetias nominatum ante sit denuntiatus. Primumque illud contemplemur, quidnam ipsum Christi nomen significet, antequam prophetica de proposito inspectione oracula colligere incipiamus. Par autem esse arbitror, de ipsa primū Christi appellatione tractare, illiusque intellectum distinguere, ut nihil prorsus nos lateat eorum, quæ hoc loco queri solent. Alius igitur ab his, quæ propiora sunt, & quæ ad nos magis spectant initio sumpto, dixisset Mosem primum omnium in legibus posuisse, eos qui deo consecrati essent unguento comparato ungi solitos, fragrantia scilicet quadam opus esse corporibus, eaque bene olere oportere ratus, quandoquidem omne quodcumque male oleat, sceleratis atque immundis potestatis est amicum, sicut contra studiosis bonitatis, quodcumque fragrantiam amet, ex quo etiam, ut incensis & fumigationibus cōposite ad abundantem fragrantiam, singulis diebus uterentur sacerdotes in templo legibus sanxisse, ut dum sic aer miscetur, & quicquid male olet repellit, defluentia que dam diuina precantibus immisceatur, nam propter hanc ipsam causam etiam unguentum odoratissimum, ad unguendi usum unguentaria arte componi solitum, ut eo ungerentur, qui communibus rebus publicè præficiendi fuissent, & Christi nomen primum Mosem his, qui ita ungerentur imposuisse, id autem unctiois genus, non solum pontificibus fuisse traditum, sed & prophetis & regibus

Christus ab unctiois dicitur.

regibus qui postea fuerint, quibus etiam ipsis solis hoc unguento ungi fas esset, hæc igitur dictu quidem faciliora fuissent, longè tamen remota à diuina & sublimi prophete ipsius intelligentia, siquidem admirabilis ille, atque ingens reuera sacrorum administrator, qui omnem terrenam & corpoream naturam, in solis uerat qualitatibus discretam, nullo modo aliam aliam honore, aut pretio dignior rem iudicauit, utpote quum omnia nosset ex eadem orta materia, quæ neque unquam sistit, neque stabile quicquam in natura habet, semper autem fluit, & ad propriam corruptionem festinat, non igitur quod suauis esset in corporibus elegit, neque ipsum per se quod sensus ipsos demulceret prætulit, hoc namque animæ uitium fuisse, quæ in humum & ad corporum uoluptatem declinaret, etenim innumerales effœminata corpora habentes, & alioqui uitij obnoxij, & intemperantes, qui unguentorum operosa uarietate uti solent, animas interim omni foeditate omnibusque sordibus male olentes circumferunt, sicut econtrario qui dei amici sunt, ipsam uirtutem olentes, & multo præstantiorè à modestia atque iustitia & ab omni pietate halantè fragrantiam, quam de terræ odoramentis trahentes, odorem corporum que de materia constant, nihil prorsus faciunt, hæc igitur quum egregie admodum percepta, & cognita haberet propheta, unguentorum atque incensorum nullam præcipuam gerebat curam, meliorum uero ac diuinarum rerum imagines, quantum poterat per corpora ipsa, qui sic duxerat, neque usque aliter diuinas res doceri poterant, exhibebat. Nam quod ipsum hoc diuinum quoque oraculum responderit, palam descriptum habetur, his uerbis: Vide ut faciat omnia ad exemplar quod tibi monstratum est in monte. Igitur aliarum rerum quum perficeret hæc que exemplar nominare consueuit, illum unguenti usum, illamque unctioem fanciuit. Sublimior tamen earum rerum, & que de arcanis profertur solet ratio, pro mea dicendi facultate, tamen habebat sensum, quod solum est bonum, solumque reuera fragrans & pretiosum, atque omnis quidem uitæ principium & fons, omnibus autem unam cum eo ut sint, etiam id, ut bene sint, largiens, unum sanè illud Hebræorum ratio nouerat, qui quidem uniuersi prius est autor, ipsum utique altissimum ac totius regem, omniumque rerum opificem deum. Huius itaque supremæ atque ingenitæ diuine essentia uirtutem illam, que omnia ualet, omne bonum præstat, omnem pulchritudinem subministrat, diuinus spiritus, proprio & conuenienti exemplo cōferens atque accommodans, dei oleum appellat. Quare & Christum & unctum eum, qui illius particeps sit, uocat. Oleum uero in his noli miserationem accipere, neque in rebus aduersis mororem, sed id quod certe plantæ fructus emittit, quod ex humida materia nihil habet admixtum, quod lumē auget, quod fessos subleuat, quod labores aufert, quod eos, qui ipso unguuntur hilares facit, quod instar luminis de seipso uibrat splendores, nitidumque ac micantem eorum, qui ipso utuntur comparat uultum, quod utique ipsum etiam diuinæ literæ produnt illis uerbis: Ut exhilaret faciem in oleo. Huic igitur exemplo supremam eius dei, qui omnium est princeps, omniumque rex, uirtutem cōparans oratio, eum qui solus hoc toto unctus est, quicquid diuinæ atque eius quæ cum nullis alijs communicatur paternæ fragrantie princeps factus, & qui solo ex illo genitus deus uerbum, communicatione gignentis ingenti, deus de deo est declaratus, Christum atque unctum uocauit. Quocirca in psalmis ad hunc ipsum, qui à patre unctus est, sic quoddam oraculum dicit: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo latitiæ, præ participibus tuis. At uero una quid est olei natura, sed unguenti que est, ea multarum in idem cōcursum significat. Proinde etiā prima illa & ingenita omnium regis dei uirtus, quatenus quidem simplex atque

incomposita

incomposita, nulliſq; alij nature commixta intelligitur, ſimplici olei locutioni collata eſt, quatenus autem plurimas in eodem conſiderationes comprehenſi dēdi uim habet, ut quod facere poteſt, quod regnare, quod prouidere, quod iudicare, quod amari proſequi homines, quod ſalutē afferre, aliaq; innumerabilia que intelligentia conſiderant, unguēto ruruſus hec ipſa quæ & multa & bona cōprehendere poteſt uis, merito cōparata eſt, quo unguēto eum, qui dei & uerus & ſolus eſt pontifex, unctum eſſe diuina nos docēt oracula. Et primus quidem ipſe Moſes, qui in arcanis diuinarum rerum inſpectione ac myſteriorum, quæ ab ipſo in iſis uifionibus, quibus deum præſentem agnoſcebat, de primo & ſolo uncto, & pōtifice dei perfecta ſunt, dignus habitus eſt, imaginē iu betur in terra & notas conſicere eorū, que in illis dei uifionibus intellexerat, ut qui talibus notis, ac ſignis digni habitū erant, ea poſſent tantisper meditari, iſſq; ſe exercere, dum quæ uera eſſent inſpicere nō dabatur. Is igitur ſelectum interim ex iſis hominibus, qui in terra uerſantur, uirū ad ſacra deo faciēda idoneū, primus Chriſtum nominauit, appellationē ad ea referēs, quæ ſola intelligentia conſiderant, qui ſanē quū hunc quadam fragrantī unctiōne præſtantiorē cæteris hominibus declarafſet, ueriffimē & planiffimē denuntiāuit, omnē naturā, que creata eſt, multoq; etiam magis humanā per ſe, dum a uirtute increata relinquitur, præſtantioris cuiuſpiam fragrantix indigere, ſed que patris quidem illius & ingeniti eſt, eam attingere nemini fas eſt. Vni enim duntaxat uncto, primoq; genito, hoc reſeruatū eſt donum. Qui autem poſt illum exiſtunt, ij non aliter quā per eiusdem unigeniti communicationem, bonorum compotes fieri poterāt, ſpiritus ergo diuini id quod apud Moſem fertur, nota quædam erat. Diuiſiones porro donorum ſunt, ſed idem eſt ſpiritus, cuius maxime iut fieri participes ſtuderēt, & ſacerdotes, & propheta, & reges, opus eſſe arbitrabatur, utpote qui non pro ſeiſis ſolum, uerum etiam pro tota gente deo ſacraſti eſſent. Quod autem rerum magis diuinarum, Moſaica illa notæ quædam eſſent, & quam fieri poſſet, ut etiā ſine terreſtri unguento, qui diuino ſpiritu afflāti eſſent Chriſti nominarentur, age dū aliquanto diligentius conſideremus iam nūc. Dauid igit in Pſalmo ceterſimo quarto, dum que ad Abraham, & Iſaac, & Iacob pertinent, hitorias repetit, ipſos planē illos ueteres patres, & qui ante Moſis ætatē fuerunt, Chriſtos uocat, nullū ob aliam cauſam, quā propter diuini ſpiritus, cuius participes erant, influentiā. In expoſitione igit hitoriarū, quemadmodum hoſpitiū ab externis ſuſcepti, & quemadmodū inſidijs circumuenti, ſalutem à deo conſecuti ſunt, ſicut Moſaica narratione proditum eſt, prophetas illos ſimul & Chriſtos nominat, tametſi nondū Moſes in hominibus degebat, neq; unguentum ex lege eiusdem comparatiū ad huc fuerat. Audi igitur quod dicat pſalmus: Memento mirabilium eius que fecit, prodigia eius, & iudicia oris eius. Semen Abraham, ſerui eius, filij Iacob electi eius. Ipſe dominus deus noſter, in uniuerſa terra iudicia eius. Memor fui in ſeculum teſtamenti tui, uerbi quod mandauit in mille generationes, quod diſpoſuit ad Abraham, & iuramenti tui ad Iſaac, & ſtatuit illud ad Iacob in præceptum, & ad Iſraēl in teſtamentum æternum, dicens: Tibi dabo terram Chanaan, ſuniculum hereditatis ueſtræ, & tranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum, non permisit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges, nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Haecenus quidem Dauid. Moſes uerò, etiam quos reges corripuerit, narrat, dicens: Et caſtigauit dominus Pharaonē plagis maximis, & domum illius, propter Saram uxore Abraham. Et ruruſus de eo rege, qui regnabit in Geraris, ſcribit, Et uenit deus ad Abimelech in ſomnis noctu, & dixit: En morieris tu, propter

Chriſtus fragrantī unctiōne perfuſus.

propter mulierem quam tulisti, (hæc autem erat uxor Abraham.) Porro deinceps ſermone progreſſus, de eodem ait: Nunc autem redde uiro ſuo uxorem, quoniam propheta eſt, & orabit pro te. Vides ut hoc in loco ueteres dei amicos & prophetas Dauid, ac potius per illum diuinus ſpiritus, Chriſtos appellauerit nullo terreſtri unguento unctos, qui enim, quū Moſes poſterioribus temporibus id inſtituerit: Ceterū, audi nūc Eſaiam quoque ita de Chriſto manifeſtiſſimē canentem, tanq; de eo qui & redemptor & ſaluator à deo ſit mittēdus ad homines, quiq; uenturus ut captiuas animas gerentibus, liberationem, mentes uerò obcæcatas, uiſus recuperationem nuntiet. Hūc enim ruruſus propheta non comparato unguento, ſed eo quod paterne diuinitatis ſit propriū, & ſola intelligentia capiatur, deumq; ipſum maxime deceat, Chriſtum extitiffe docet, qui non ab hominibus, ſed ab ipſo patre unctus ſit. Dicit ergo ex illis perſona: Spiritus domini ſuper me, propter quod unxit me, euāgelizare pauperibus miſiſi me, ſanare cōtortos corde, predicare captiuis remiſſionem, & cæcis uiſum. Primum igitur hoc teneatur: Eſaiam ſicut Dauid, quem uenturū dixerit ad homines, & predicaturū captiuis remiſſionē, ac cæcis uiſum, hunc non cōparato unguento, ſed eo quod ingenitæ, paternæq; atq; omni bonitate referat uirtutis ſit propriū, Chriſtum extitiffe, uaticinari. Ex quadā uerò uaticināca conſuetudine, quod futurū eſt, propheta quaſi præteritum enuntiat, & tanq; de ſeiſo uaticināte ſignificat. Haecenus igit, eos qui ab ipſo deo & nō ab hominibus, & ſpiritu diuino, non cōfecto oleo ungerent, re uera Chriſtos nominari dicimus. Sed iam tempus eſt, ut uideamus, quemadmodum diuina quadam uirtute, & præſtantiore quā natura hominis fert, uerum dei Chriſtum exiſtere, Hebraica ratio docet. Audi ergo ruruſus Dauid, qui æternū quendam ſacerdotē uidiſſe ſe ait, atq; hunc dominum ſuum appellat, & federe eundem cum deo patre conſtituit in pſalmo nono & centefimo ubi ſic ait: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabelum pedum tuorum. Virgam uirtutis emittet tibi dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorum tuorum, tecum principium in die uirtutis tue, in ſplendoribus ſanctorum tuorum, ex utero ante luciferum genui te, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchisedec. Et ſanē inſpice quemadmodum in his uerbis Dauid, qui totius Hebraicæ gentis rex erat, & præter regalem dignitatem, etiam diuino ſpiritu ornatus, agnouerit quendam ita magnum, atq; ita ſupra modum admirabilem, eum utiq; de quo ipſe loquitur, & quem in ſpiritu uiderat, ut dominum illum ſuum appellet. Dixit enim, inquit, dominus domino meo. Quinetiam pontificem æternum eundem intelligit, & ſacerdotem dei altiffimū, & conſeſſorem dei patris, & prolem eiusdem, atqui ſine unctiōne fieri ſacerdos dei apud Hebreos nemo prioris poterat. Quocirca illos omnes nominare Chriſtos, iſdem libenter cōſueuerunt. Chriſtus ergo etiam is utiq; de quo loquitur pſalmus, ſacerdos erit. Quomodo enim teſtimonio prophete ſacerdos eſſe diceretur, niſi idem prius Chriſtus extitiffet: ſed etiam in æternum ſacerdos eſſe dicit. Porro hoc amplius naturæ humanæ accommodari non poteſt, neq; enim hominis æternum durare, quoniam mortale & fragile planē noſtrum eſt genus. Excelſentior ergo quiſpiam quā ut intra hominis naturam conſiſtat is, qui in his uerbis ſignificatur, dei ſacerdos erit, qui cū iuriſiurandi affirmatione, perpetuo duraturum atque infinitum ſacerdotium à deo acceperit. Iurauit enim, inquit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternū, ſecundum ordinem Melchisedec, quoniam enim Melchisedec Moſes ſacerdotem dei altiffimi fuiſſe conſcribit, nullo artificioſo unguento inunctum, & multo ante leges ab ipſo

Sacerdos æternus ſecundū ordinem Melchisedec.

ipso scriptas eo munere functum, ac uirtute longè præstantiorem illo tam de-
 cantato Abraham (sic enim ait, & Melchisedec rex Salem, sacerdos dei altissi-
 mi benedixit Abraham, planetæ sine omni controuersia, Apostolus ait, quod
 inferius sit à superiore benedicti,) quoniam igitur hic Melchisedec, quicumq;
 ille fuerit, ita inductus est, ut nullo artificioso unguento unctus intelligatur,
 sed altissimo deo consecratus, merito etiam is de quo uaticinatur David, secun-
 dum ordinem Melchisedec, magnis quidam esse, & natura omnibus superior
 dicitur, utpote qui & supremi dei sacerdos, & increatae potestatis confessor, &
 ipsius propheta ac regis dominus, & sacerdos, non simpliciter, sed in æternum
 sit patris. Dicit autem diuinus quoque Apostolus, exploras ea quæ ad hos lo-
 cos pertinent. In quo (inquit abundantius uolens deus ostendere hæredibus
 immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, ut per duas res immobi-
 les, quibus impossibile est mentiri deum fortissimum solatium habeamus, &
 rursus. Alij quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt, hic autem cum iure
 iurando, per eum qui dixit ad illum: Iurauit dominus & non poenitebit eum, tu
 es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec, & alij quidem plu-
 res facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere, hic au-
 tem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, unde & sal-
 uare inperpetuum potest accedentes per ipsum ad deum, inueniens ad in-
 terpellandum pro nobis, sanè per hæc commendatur quedam quæ est in ijs, quæ
 sunt, & quæ consistit in ijs quæ sola intelligentia capiuntur, diuina uirtus, quæ
 deo uniuersa (ut in oraculis Hebræorum legitur) consecrata est, neq; uerò ter-
 reno atque humano unguento, sed alterius generis quod etiam deceat, diuina
 quæ uirtute ac potestate ad munus sacerdotis obeundum, deoq; patri præstan-
 dum, confirmata consistit, eum igitur, de quo Psalmus uaticinat apparet pror-
 sus sacerdotem quendam eum esse sempiternum, altissimiq; dei filium, tanq; ab ip-
 so altissimo deo genitum, & illius regni confessorum, est etiam ostensum, ut
 qui per Esaiam significatur Christus, non ab hominibus factus sit, sed ab ipso
 patre per spiritum diuinum sit unctus, & ad homines qui captiui tenerentur re-
 dimendos, missus. Hunc igitur diuino spiritu intuitus Moses, dum imagines ac
 notas ipsius, ut in hominibus, constituit, comparato unguento interim diuini
 spiritus loco, quem in hominibus prætulera sacerdotem inunxit, Christumq;
 eum & unctum, relatione ad eum qui uerus est, appellauit. Quod autem hæc
 ita se habeant, quis, cui fides habeat, testis ipso Mose dignior, in ijs enim quæ
 ab ipso scripta sunt respondentem sibi deum ac dominum, palam sibi imperasse
 docet, ut secundum exhibitam sibi intelligibilem ac cœlestem illius uisionem,
 corporea specie adorationem in terra constitueret, quæ rerum intelligibilium
 atque incorporearum imaginem complecteretur. Itaque cœlestium angelo-
 rum, diuinarumque potestatum ordines, adumbratione ac figura quadam dici-
 tur descripsisse, quum ipsi utiq; oraculum dixisset. Facies omnia ad exemplar,
 quod tibi demonstratum est in monte, ergo quemadmodum reliqua, ita & pon-
 tificem induxit, quem terrestri unguento ungeret, itaq; umbratilem quendam
 ac simulatum, non autem uerum Christum & pontificem, illius tamen cœles-
 tis Christi & pontificis instar expressit. Cæterum, ut proprie quidem Christus
 non homo fuerit, uerò dei filius, qui dextra paterne diuinitatis sit decoratus,
 & multo præstantior, non solum mortali humanaq; natura, sed etiam omni in-
 telligibili in rebus creatis essentia intelligatur, planè me arbitror demonstra-
 se, præter unum illud quod ad ea quæ antehac dicta sunt, addendum esse arbi-
 tror, ab eodem utiq; David in quadagesimo quarto psalmo inscriptione præ-
 posita, illa quæ est, pro dilecto, & ijs qui immutabuntur, deum simul & regem
 & Christum

Uultio Christi
 non corporalis
 sed spiritualis.

& Christum unum & eundem quendam appellari, his quidem uerbis: Eructa
 uit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi, lingua mea calamus
 scribæ uelociter scribentis, speciosus forma præ filijs hominum. Quibus dein-
 cept adiungit: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni
 tui, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus
 oleo exultationis, præ participibus tuis. Considera ergo diligentius, quemad-
 modum secundum Psalmi inscriptionem, tum pro dilecto se uerba facere ini-
 tio statim ostendat, tum etiam ut ad intelligentiam eorum quæ dicenda sint, au-
 ditorem commoueat, significat præterea quenam sit huius orationis ita dispo-
 nendæ causa, quum ait: in finem pro ijs qui immutabuntur, ad intelligentiam,
 pro dilecto, porrò quosnam alios dixeris imitandos, pro quibus hic Psal-
 mus sit dictus, nisi eos qui mutandi sint à priore uita ac moribus, transferendi
 que, et ex alijs alij futuri per eum, de quo idem Psalmus uaticinatur: hic autem
 est dilectus dei, pro quo in ipsa prophetia, intelligentia esse opus, Psalmus ip-
 se initio nobis præscribit. Quod si dubites quis hic tandè sit dilectus, de quo
 in hoc psalmo tale habeatur uaticinium, euestigio tibi ipsa oratio declarabit,
 quæ initio statim ita ait: Eructauit cor meum uerbum bonum. Dixerit autè quis-
 piam ipsum illud significari in principio apud deum uerbum. De quo theolo-
 gice scribens magnus Euangelista Ioannes, sic loquitur: In principio erat uer-
 bum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Illud uerò: Eructauit cor
 meum uerbum bonum, siquidem ex persona patris & dei uniuersi dicitur, uni-
 cum genitum dei uerbum significauerit, tanquam filium qui de patre exite-
 rit, non projectione aliqua, aut diuisione, aut sectione, aut diminutione, aut a-
 lia quapiam eiusmodi ratione, cuiusmodi in corporibus agnoscere consueui-
 mus. Impia enim illa & omnino procul abducta, longeq; remota, ab illa gene-
 ratione ineffabili. Cæterum, secundum ea quæ prius à nobis excogitata sunt,
 etiam hæc oportet assumere, quod quemadmodum quidem, ubi de utero dei,
 & ante luciferum genitus dicitur, figurate nos talia intelligere oportet, & se-
 cundum considerationem illam duntaxat, quæ de ijs rebus habetur, quæ sola in-
 telligentia capiuntur, ita etiam illud accipere debemus: Eructauit cor meum
 uerbum bonum, quod quidem diuinus spiritus secundum solam intelligentiam enar-
 rat, quibus sanè nos uerbum illud, pro clausula addere possumus satis com-
 mode, quod & consueuimus in omnibus dicere quæ de illo theologicè ferun-
 tur, & omni pietate refertum est. Generationem eius quis enarrabit: quamuis
 mortalibus humanisq; uocibus consueuerint nobis literè diuine, etiam illius
 ortum exponere, & utri uocabulum in eo usurpare, hæc enim sola contem-
 platione secundum intelligentiam capiuntur, nec aliter quidem quàm si legibus al-
 legoriarum, quæ permutatio dicitur, subiecta fuerint, qua quidè ratione etiã illud:
 Eructauit cor meum uerbum bonum, de primi uerbi constitutione, illiusq; pro-
 pagatione dictum esse, quispiam affirmauit, quando non aliter cor, secundum
 illud cor duntaxat quod apud nos intelligitur, in deo patre accipere fas est, &
 sic quidem alius quispiam, uerbum quod erat in principio apud deum, id dixit
 rit habendum, de quo Psalmus loquitur, quod etiam bono merito dictum sit,
 tanquam de patre optimo genitum, nos autè in Psalmo si longius paulò pro-
 grediemur, hunc de quo tale uaticinium fertur, hunc inquam ipsum dilectum
 dei, unctum fuisse rursus, non sicut à Mose, aut ab alio quoptiam homine, sed
 ab ipso ingenito & omnia infra seipsum habente deo, atq; eius ipsius patre, in-
 ueniamus, progressus igitur deinceps sic ait: Propterea unxit te deus deus tu-
 us oleo exultationis præ participibus tuis, eum igitur qui huius quoque Psalmi testi-
 monio unctus esse dicitur, quo nã alio nomine quis appellauerit, q; Christum: ha-
 bemus

Kk

bemus igitur iam nunc in his uerbis, duas huius qui tali uaticinio prædicatur denominationes, Christi & dilecti, quum ipse unctiois autor, unus & idem sit dictus, quocirca unctus esse dicitur is de quo sermo est, oleo exultationis, ut ea causa intelligatur, quæ percurrenti tibi pauca, uel potius, omnem talium uerborum sensum dispicienti, constabit, profertur igitur Psalmus ipsum planè de quo interim uaticinatur, ipsum inquam dei dilectum, alloquens, ea uerba quæ pauldante exposita sunt, in quibus dictum est: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni tui, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatē, propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. In ipse igitur, deum ne in his alloquatur planissimè, an non, nempe tu, inquit, deus pro eo quod est, ò deus, sedes tua in seculum seculi extat, & uirga directionis, uirga regni tui, & quoniam tu ipse deus dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus, & Christum te præ omnibus constituit. Sed longè his clarius scriptura Hebræorum idem demonstrat, quæ Aquila accuratissimè interpretans, his uerbis edidit: Sedes tua ò deus in seculum & ultra, sceptrum directionis, sceptrum regni tui, dilexisti quod iustum est, & odisti impietatem, super hoc, unxit te ò deus, deus tuus oleo lætitiæ ab amicis tuis. Pro eo igitur quod est, deus deus tuus, Hebræicus ipse contextus habet, ò deus, deus tuus, ut totum sit: Dilexisti ò deus quod iustum est, & odisti impietatem, propterea ob hanc ipsam causam, unxit te ò deus ille, qui tuus quæque est deus, ut sit & qui ungitur deus, & qui ungit, qui quidem sit omnium deus, hoc autem ei, qui Hebræicam linguam diligentius attenderit, planè admodum constabit. Nam in prima denominatione, ubi Aquila, sedes tua ò deus, interpretatus est, qui planè pro eo quod est deus, ò deus, enuntiauit, ipsum Hebræicum habet elohim. Porro hic idem in illo, propterea unxit te ò deus, ipsum elohim intelligitur, quod uocatiuum casum, ò deus, significat. Pro recto uerò nominis casu, ubi dictum est, propterea unxit te deus tuus, ipsum Hebræicum habet eloach, admodum accuratè atque exquisitè, ut sit, ipsum quidè elohim, uocatiuo casu, significans, ò deus, ipsum uerò elohach, deus tuus, recto casu, ut hæc sit exquisitissima interpretatio, quæ habet, propterea unxit te, ò deus, deus tuus. Clarissimè igitur in his deum alloquens, oraculū ait ipsum unctum esse à deo, oleo exultationis præ omnibus, qui unquam eiusdem cum ipso participes fuerint appellationis. Habes igitur in his planissimè, deū qui ungitur, & Christus efficitur, non unguento composito, neq; ab hominibus ad id dignitatis prouectum, ac ne eadem quidem cum cæteris hominibus ratione. Porro hic idem est & dilectus dei, & eiusdè proles, & sacerdos æternus, & confessor patris dictus. Sed quis hic tandem erit, nisi primum genitum dei uerbum, qui in principio apud deum deus erat & qui per totam diuinam scripturā prædicatur ut deus, quemadmodum deinceps oratione longius progressus, pluribus uerbis ostendam. Quum hæc igitur à nobis hactenus considerata sint de Christi propagatione, deque eiusdem appellatione, agedum propositum argumentum repetamus, & quàm multis propheticis prædictionibus Christus nominatim sit antea nuntius contemplerur.

Aquila interpretans.

Quàm multis

Quàm multis scripturis Christus nominatim, qui à regibus & principibus & gentibus & populis circumuenitur, & ab ipso deo gignitur, & filius hominis appellatur, gentiumq; & finium terræ sortem accipit à patre, antea su enuntiat. Cap. XVI.

Vare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: adfiterit reges terræ, & principes cōuenerunt in unum aduersus dominum, & aduersus Christum eius, (quibus deinceps adiungit.) Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sancto eius, nuncios præcepti domini, dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Planissimè etiam in his diuinus spiritus Christum appellat, deique eundem filium uocat, sicut nos docuerunt ea, quæ superius dicta sunt, simulq; & circumuentionem quandam futuram contra illum significat, & gentiū per eundem futuram uocationem ante denunciat, quæ quidem re ipsa palam in saluatore nostro Iesu Christo, ipse rerum euentus declarauit, nec dum igitur gentes, & populi, & reges, & principes desistunt, tum aduersus illum, tum aduersus eiusdem doctrinam conuenire, quod si hæc Iudei ad futurum referant tempus, iam illos fateri oporteat, eum quem ipsi expectant Christum, rursus circumueniendum, sicut præsens habet oraculum, quod ait: Adfiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus Christum eius, quod sanè daturi nusquam sint, quippe qui magnum quandam principem, regemq; æternum, redemptoremq; suū fore eum, qui uenturus sit Christum, expectent, nam si & ille quum uenerit eadè patiatur, quæ iam passus est qui uenit, quid causæ sit cur illi potius quàm huic credendum, aut non credendum, quod si inde exclusi, ad Dauid, siue ad quempiā ex illius nepotibus Iudææ gentis regem, oraculum referant, iam erit demonstrandum, quod nec Dauid, nec alius quispiam eorum qui unquam apud Hebræos illustres fuerint memoratur, qui aut filius dei sit aliquo oraculo dictus, aut ab ipso deo genitus, sicut ille de quo Psalmus uaticinatur, neq; imperans cunctis gentibus & regibus & principibus & populis, qui sit insidijs circumuentus, sin autem illorum nullus talis ostenditur, & re ipsa cuncta hæc confirmantur, tum quidem quod olim illa sustinuerit, tum uerò quod adhuc atq; hodie quoq; à regibus & principibus & gentibus & populis Christus dei oppugnetur, quid iam impediatur, ne ipse sit de quo oraculum illud uaticinatur, quod ait: Adfiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum, aduersus dominum, & aduersus Christum eius: uni etiam eidem quæ in eodem Psalmo sequuntur cōueniant, in quibus dictum est: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, etenim hæc quoq; indubitatum in uno illo euentū prophetiæ nacta sunt, quando illius discipulorum in omnem terram exiit sonus, & in fines orbis terræ uerba eorū, planè autè Christum nominat quæ antecedit oratio, tanquam ex ipsius persona docens, illum esse filiū dei, ubi ait: Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te, cui adiunges etiam illud, quod in pro uerbijs ex persona eiusdem prolatum est, ad hunc modū se habens: Antequam montes firmarentur, & ante omnes colles gignit me, & quod in nono, ac cetero Psalmo à patre ad illum dictum est, hoc modo: Ex utero ante luciferū genui te. Sed attende quemadmodum unum & eundem nominatim Christum simul, & filium dei, qui ab hominibus sit circumueniendus, & sortem gentes accipiturus, et fines terræ possessurus, sacræ literæ futurum canit, duobus signis illius inter homines dispensationem significantes, & conspiratione aduersus illum futura, & gentium sub eundem subiectione.

Christus nominatim quecumq; postulet à patre impetrans. Cap. XVII.

Psal. 119.

IMpleat dominus omnes petitiones tuas, nunc cognoui quod saluum fecit dominus Christum suum, exaudiet illum de cælo sancto suo: Quoniam nunc propositum est demonstrare, in quâ multis locis nominatim Christus apud prophetas sit dictus, merito adiungam hæc quoq; in quibus planissimè Christus nuntiatur. Cæterum totus Psalmus ex persona sanctorum uirorū preces emittit in ipsius Christi personam. Quum enim propter nos & pro nobis factus homo, omnes acceperit contumelias, unâ cum illo supplicante & patre pro nobis deprecante, ipsi quoq; docemur orare, tanquã cum eo, qui bella aduersum nos siue uisibilia illa sint, siue etiam inuisibilia propulset. Quare à Psalmo uerba illa accipientes ad illum dicere solemus, quæ sic habent: Exaudiat te dominus in die tribulationis tuæ. Protegat te nomen dei Jacob, mittat tibi auxiliũ de sancto, & de Sion suscipiat te. Deinde quoniam illi proprium est, tanquam ei qui magnus sit pontifex, spiritualia in glorificationibus ac prædicationibus de deo, sacrificia pro nobis conficere, quoniamq; ut sacerdos & semetipsum ipse, & quem assumpsit de terra hominem, pro nobis perfectum atq; integrum sacrificium deo & patri obtulit, idcirco ad illum dicimus: Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat. Et quia omnia quecumq; deliberat, salutaria sunt, atq; utilia mundo, iure & merito sic illum alloquimur, tribuat tibi dominus secundum cor tuum, & omne consilium tuum impleat. Ad hæc deinceps eius à morte reditum ad uitam confitentes, dicimus: Exultabimus in saluari tuo. Etenim Christi salutare quodnam aliud intelligatur tandem, nisi illius à mortuis ad uiuos reditio: per quam omnes qui ceciderant, in pristinum statum restituit: ex quo etiam illud dicimus, & in nomine dei nostri magnificabimur, & impleat dominus omnes petitiones tuas. Post hæc omnia, docemur illud quoq; dicere: Nunc cognoui quod saluum fecit dominus Christum suum, quippe, qui non prius hoc intellexerimus, quàm ubi salutare eius agnouimus, & resurrectionis illius uirtutem perspeximus.

Christus nominatim dominum patrem, & protectorem adeptus. Cap. XVIII.

Psal. 27.

Dominus confirmatio populi sui, & protector saluationum Christi sui est. Hic quoq; Psalmus, qui nunc est in manibus, ad Christum referri solet, quippe, qui eam precem contineat, quam Christus quo tẽpore passurus erat, precatus est. Proinde in initio Psalmus hæc habet: Ad te, domine, clamaui, Deus meus ne sileas à me, & similis fiam descendentibus in lacum. In fine uerbò, illius resurrectionem à mortuis canit, dicens: Benedictus dominus, quoniam exaudiuit uocem deprecationis mee. Dominus adiutor meus & protector meus, in illo sperauit cor meum, & adiutus sum, & restoruit caro mea, & ex uoluntate mea confitebor ei. Quibus diuinus & propheticus spiritus, adiungit: Dominus confirmatio populi sui, protector saluationum Christi sui est. Qui nos instruit quemadmodum omnia quæ in diuinis literis habent admirationem, & Christi nomine inscripta sunt, & ad salutem hominum gesta, siue præcepta, siue negotia, siue ad resurrectionem illius à mortuis pertinentia mysteria, cuiusmodi ea sunt de quibus nunc agitur, nutu ac uirtute patris gesta sunt, qui in cunctis admirabilibus ac salutaribus, & uerbis & factis suum Christum protegit.

Christus no-

Christus nominatim tutorem sibi deum adscribens, unusq; resurrectionis illius dies, & una domus dei, ecclesia ipsius. Cap. XIX.

Rector noster aspice deus, & respice in facie Christi tui. Quia melior est dies una in atrijs tuis super milia, elegi abiectum esse in domo dei mei magis, quàm habitare me in tabernaculis peccatorum. Qui norunt Christum dei esse uerbum, & sapientiam, & uitam, deinde eundem factum esse hominem intelligunt, admirantur hoc quod omnem fidem superat propositum, adeò quidẽ, ut in uerba illa prorumpant. Et uidimus illum, & non habuit speciem, neque pulchritudinẽ, sed fuit species eius sine honore, et deficiens præ filijs hominũ, homo quum in plaga esset & sciret ferre languorem, quoniam auertit faciem suam, contemptus est, itaq; merito deum precantur, ut respiciat in faciem Christi, quæ propter nos & ignominias & contumelias passa est, & propter illum nobis fiat propitijs, quando is peccata nostra tulit, & pro nobis in dolore est hæc autem supplices petunt propemodum cupientes, atq; in uotis habentes, faciem glorię Christi uidere, & diem lucis illius contemplari, porro hic fuit quum à morte ad uitam reuersus est, quem sanè, quum is unus sit & solus reuera proprius ac dominicus, meliorem esse aiunt, alijs innumerabilibus diebus, siue qui communiter intelligantur, siue qui à Mose in solennibus & nouilunijs & sabbatis lege sanciti sint, quos utiq; non dies, sed dierum umbras esse diuinus Apostolus docet. Hic autem solus & unus dominicus saluatoris nostri dies, non in omni loco lucere, sed in solis atrijs domini dictus est. Hæc uerbò atria erunt per totum orbem terrarum Christi ecclesie, quæ unius domus dei locum obtinent. In quibus optat atq; eligit se potius abiectum esse, qui talia nouit, longeq; meliorem in ijs habitationem enuntiat, quàm in peccatorũ tabernaculis, nisi forte Iudæorum, qui Christum dei negant, aut aliorum diuersa opinantium, nullumq; deum colentium, reliquarumq; à fide abhorrentium nationum conuentus, multo meliores esse, quàm Christi ecclesias, quicumque hæc eligit, profitetur.

Christus nominatim de defectu, atq; omnia probra passurus, commutatioq; eius, populus eiusdem, qui ab inimicis exprobratur. Cap. XX.

Uerbò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum, euertisti testamentum serui tui. Profanasti in terra sanctuarium eius, & que sequuntur, quibus adiungit: Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium, quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. Perpicue uerbò etiam in his Christi nominatim mentio fit, & futura in passione eiusdem afflictio memoratur. Vbi uerbò plus otij nacti erimus, totum Psalmum explorantes demonstrabimus, nulli prorsus alij nisi saluatori ac domino nostro accommodari posse, quæ in eo posita sunt. Sed enim ubi Christus iterum nominatur, quis tandem alius significetur nisi ille ipse, cuius commutationem, hoc est, ecclesiam & exprobrauerunt & adhuc exprobrant, qui dicuntur Christi inimici: siquidem saluatoris nostri cruciatu, quos ipse pro nobis suscepit, ac præcipue mortem & crucem, quicumq; Christi doctrinam oppugnat, exprobrare nobis consueuit.

Kk 3

Christus nomi-

Christus nominatim de semine Dauid surgens, qui cornu Dauid nominatur, qui iudeos inimicos confundit, qui sanctificationem patris renouat. Cap. XXI.

Psal. 131.

Vrauit dominus ipsi Dauid ueritatem, & irritam non faciet eam, de fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Tuam progressus inferius sic ait: Illic producam cornu ipsi Dauid, parauit lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea. Hic quoque de ego, qui ex semine Dauid oriatur iurat dominus, quod quidem semen eius dem, cornu nominat, & quum iterum nominatim Christum appellet, lucernam dicit se illi parauisse, propheticum utique, ut uerisimile est, uerbum, quod ipsum Christum antecessit, qui solus instar solaris luminis, omnibus qui totum orbem terrarum incolunt hominibus, exortus est. Sic ipse quoque Dauid, ut Christi lucerna paratus ante illum fuit, utpote qui soli, perfectoque lumini comparatus, lucerna locum obtineat. Illic uero, inquit, producam cornu, locum uidelicet indicans, ubi significat Christum oriturum. Quum enim precatus esset Dauid, ut sibi spiritu liceret ante contemplari illius natalem locum, dixissetque uerba illa: Si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob, diuinus spiritus ei locum, qui est in Bethleem occultum detegit. Itaque subiungit, dicens: Ecce audiui uos eam in Ephrata (porro haec est ipsa Bethleem) inuenimus eam in campis syluae, introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Quare merito postquam haec aperuit atque indicauit, adiungit: Illic producam cornu ipsi Dauid, parauit lucernam Christo meo. Fortasse etiam ipsum in Bethleem a Christo assumptum corpus, alio quodam intellectu his uerbis significans, quando per corpus tanquam per testaceum uas, inhabitans in illo diuina uirtus, quasi per lucernam, diuini illius & rationalis luminis radios, in omnes emisit homines.

Christus nominatim a deo denuntiatur, & ab omnibus hominibus agnoscitur, iudeorum uero gentem repudiat. Cap. XXII.

Amos. 5.

PArare ad inuocandum deum Israel, quoniam ecce consolidans tonitru, & creans spiritum, & denuntians hominibus Christum suum, faciens mane & nebulam, & ascendens super celsa terra. Dominus deus omnipotens nomen ei, audite uerbum domini, quod ego capio super uos, lamentationem. Domus Israel cecidit, non ultra adiciet ut resurgat. Virgo Israel lapsa est in terra sua, non est qui erigat eam. In septimo loco Christum nominatim denuntiatis hominibus deus, consolidare tonitru, & creare spiritum Evangelicæ predicationis dicitur, que tonitru nomine propterea quod ex audienda sit ab omnibus hominibus, appellatur. Nam simili modo etiam spiritus quo Christus Apostolos suos afflauit, significat, quod quidem perspicue in saluatoris nostri aduentu completum est, in quo facturus deus mane simul et nebulam canitur, iis quidem qui salutare lumen susceperint mane, iis uero Iudeis, qui in ipsum non crediderint, contra. Nam ad illos extremam quoque denuntiationem oraculum apportat, dum lamentationem Iudaicæ gentis adiungit, quæ ad ipsos statim peruenit, post nefarium aduersus saluatorem nostrum Iesum Christum scelus. Ex illo enim, uel ad hunc usque diem domus Israel cecidit, & uisionem semel deus ac denuntiationem protulit, de casura illorum domo in Hierusalem, aduersus omnem illorum multitudinem, ueluti eorum qui non amplius erigendi sunt, eo quod non adsit, qui illos erigat, non est, inquit, qui erigat eam. Postquam enim Christum qui ad illos uenerat, non susceperunt, merito illos

illos & deseruit, & in omnes transfudit nationes, qui etiam tum prius ruinae causam illos edocuit, ubi prope cum lamentatione se excusauit, dicens: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, scire uolui congregare filios tuos quomodo gallina pullos suos sub alas, & nolulistis, ecce relinquitur domus uestra deserta.

Christus nominatim a domino patre seruatur, & Christos suos seruat. Cap. XXIII.

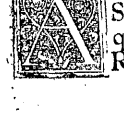
Regressus es in salutem populi tui, ut seruares Christos tuos, iecisti in capita iniquorum mortem. Aquila: Egressus es in salutem populi tui, in salutem tuam cum Christo tuo. Quoniam Aquila in plurali addidit singulare, quippe, qui cum Christo dixerit salutem populo fecisse deum uniuersi, iure ipsa uerba apposuimus, quæ perspicue quod hic propositum est, tuentur. Erunt autem ex interpretatione ipsorum septuaginta, plures ab illo & per illum, qui Christi appellentur, de quibus dictum est: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari, qui quidem & in illum crediderunt, & sancta regenerationis in Christo unctione digni habiti sunt, & una cum sancto Apostolo dicere possunt, participes Christi facti sumus.

Christus nominatim ab iudeis circumuenitur, & a gentibus agnoscitur. Cap. XXIII.

Spiritus uultus nostri Christus dominus comprehensus est in corruptionibus eorum, de quo diximus, in umbra ipsius uiuimus in gentibus. Admirabiles illi dei prophete, quæ diuino spiritu intuentur quod futurum erat, uicturos quidem seipsos, uerba autem sua, quasi ipsorum uiuentium, non futura otiosa, non apud Israel, sed apud gentes, canebant, Christum autem rursus nominatim, quasi illum Christum a quo propheticus ipsis suppedicaretur spiritus, comprehendendum dicebant in corruptionibus ipsorum. Quorum nempe Iudeorum, qui illum insidiosis circumuenierunt. Attende uero hic quoque, ut oraculum Christum prædicat comprehendendum, quod sancti Christi secundo aduentui accommodari non possit, quem gloriosum & cum regno diuino futurum, prophetica oracula enuntiant. Quia propter necesse est Iudeos aberrare, qui ea quæ ad secundum illius aduentum pertinent, quasi primo solent accipere, quum id nusquam ratio concedat, quippe quum fieri nullo modo possit, ut & pariter & secundum idem, illum & gloriosum & abiectum fingamus, præterea cum honore & regno, & contra, non habentem neque speciem neque decus, sed contemptum præ filiis hominum, rursus saluatorem & redemptorem Israel, & contra circumuentum ab illis, & quasi ouem ductum ad occisionem, & ab iniquis, qui inter eosdem sint, traditum ad mortem. Quum autem satis commode ex nostris rationibus, quemadmodum ipsa rerum inspectio declarat, uaticinia de Christo in duo genera diuidantur, ea quidem quæ ad humanam illius naturam spectant, tristioraque sunt, in priore illius aduentu completa esse confitemur, quæ uero maiorem gloriam habent, ac diuina sunt, adhuc usque ad secundum illius aduentum expectantur. Prioris autem demonstratio euidentissima, dei utique per illum in omnes gentes progressa, & re ipsa declarata cognitio, quam uarijs, diuersisque modis innumerabiles canunt prophetica uoces, sicut uel ea quam proximè citauimus, in qua uerba illa continebantur, de quo diximus, in umbra ipsius uiuimus in gentibus.

Christus nominatim a domino patre exaltatur. Cap. XXV.

Ascendit Dominus in celos & tonuit, ipse iudicabit extrema terræ, qui dat fortitudinem regibus nostris, & exaltabit cornu Christi sui. Restitutionem in celum rursus nominatim Christi aut etiam dei, oraculum

Kk 4 lum in.

lum intelligit, eiusdemque doctrinam, que instar tonitru ab omnibus exaudienda sit, item quod postea futurum est eiusdem, contra omnes iudicium. Post hæc autem ipse dominus daturus robur dicitur regibus nostris. Hi uero erunt Apostoli Christi, de quibus habes in sexagesimo septimo Psalmo illud: Dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute multa. In hoc quoque nominatim de Christo mentionem facit, qui ut homo, saluator noster intelligatur, cuius ait cornu extollendum esse, dum uirtutem in illo inuisibilem, & regnum illius significat. Consueuerunt ergo diuinæ literæ ipsum regnum cornu appellare. Idem uero positum est etiam in octogesimo octauo Psalmo: Et in nomine, inquit, meo exaltabitur cornu eius.

Christus nominatim domum fidem à patre accipit ecclesiam suam, & sacerdotem fidem in omni tempore, qui ecclesie sue cum dei cognitione presit. Cap. XXXVI.

1. Reg. 2.

Ecce dies ueniunt, & perda semen tuum, & semen domus patris tui, & non erit senex in domo tua. Hæc postquam ad Heli dixit oraculum, præter alia nonnulla, hæc etiam adiungit, dicens: Et suscitabo mihi ipsi sacerdotem fidem, qui omnia iuxta cor meum & animam meam faciet, & edificabo illi domum fidem, & ingredietur coram Christo meo omnes dies. Quum mutationem, ac relectionem ipsius, qui non recta ratione operetur diuinum minetur oraculum, alium ex alio genere constitutum se sacerdotem pollicetur, quem etiam dicit ingressurum in conspectu Christi sui, uel inambulaturum in facie uncti sui, quemadmodum Aquila interpretatus est, uel ut Symmachus, uersaturum ante Christum suum. Sed quis tandem hic erit: omnis nimirum quicumque ad sacerdotium Christi dei, cum pietate accesserit, cui quidem ecclesie domum, tanquam sapiens architectus atque edificator ipse uniuersi deus, se edificaturum pollicetur, non aliam utique domum significans, quam eam que nominatim Christo per totum orbem terrarum erecta est, ecclesiam, ubi sane omnis quicumque per Christum dei consecratus est, secundum spiritualia ministeria, que placita sunt & ex animo ac sententia dei dicit facturus, quando ipse qui per sanguinem taurorum atque hircorum, iuxta ueterem in figura ritum, sacra perficiebant, in odium dei incidisse, per Esaiam prophetam, sine controuersia dicuntur. Hactenus ea in quibus nominatim Christus prædictus fuerat. Verum tamen quia pluribus uerbis que Christo aduersa ac tristitia contigerunt, illius appellationi adnexa sunt, necesse est, que antea dicta sunt de illius diuinitate repetere, de qua in quadragesimo quarto Psalmo, quod inscriptus prodilecto, tractari supra demonstrauimus, ubi oraculum in primis de illo tanquam de rege tractans, post alia nonnulla hæc de Christi diuinitate adiungit: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni tui, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus, deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. Plane enim in his, ut iam antea demonstrauimus, quum unus ipse quoque sit is de quo agit, deus esse dicitur, qui iustitiam dilexerit, oderitque iniquitatem, atque huius rei gratia, ab ipso deo ac patre suo unctus sit oleo præstantiori atque excellentiori, quam esset illud figuratum, eo, inquam, oleo, quod exultationis uocatur. At enim quicumque huiusmodi oleo, non ab hominibus neque per homines, sed ab ipso deo patre sit unctus, quid aliud merito quam Christus sit nominandus? ergo eundem etiam deum simul nominari iam constat, quemadmodum quidem suis locis antea demonstratum est. Verum que apud Esaiam scripta olim citauimus, hic quoque repetenda sunt, ubi ille ait: Spiritus domini super me, cuius causa unxit me, Euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum. In his quoque demonstrauimus, quod qui quondam sacerdotes ex hominibus

minibus, ad rei diuinæ cultum accedebant, hi unguento artificiose comparato ungebantur. At quem propheta significat, is uirtute diuina unctus esse dicitur, & hoc totum ad saluatorem nostrum Iesum, qui solus uerus Christus est dei, referebatur, qui quidem saluator in conuentu Iudeorum quondam, quum prophetiam accepisset, & locum expositum legendum percurrisset, in seipso completum esse quod lectum erat, edocuit. Scriptum est enim, ut quum legisset librum ac plucisset, ministrorum reddidisset, deinde sederit, utque omnium oculi in conuentu in illum essent intenti, atque ut deinde cœperit dicere ad illos, quod hodie completa est scriptura hæc in auribus uestris. Hicce omnibus ad extremum illa rursus que apud Mosem legimus addenda censemus, qui quum ad exemplar sibi demonstratum, Aaron fratrem suum pontificem constituisset, sicut oraculum ipsi præceperat, quod dixit, facies omnia ad exemplar demonstratum tibi in morte, plane significauit, quod mentis oculis, diuinorum spiritu magnam uniuersum pontificem uiderit, uerum utique Christum dei, cuius dum imaginem cum alia corporali, figuratamque adoratione describit eum, qui sibi sit demonstratus, alterius ueri Christi appellatione adornauit. Ipsum hoc diuinitus quoque Apostolus commutat, ubi de Mosi legibus dicit illud: Qui exemplari atque umbræ deseruiunt supercœlestium. Et rursus: Umbram enim habens lex futurorum bonorum. Et rursus: Nemo igitur uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbatorum, que sunt umbra futurorum. Nam si que ad ciborum indifferentiâ pertinēt, & que de diebus festis & sabbatis lege sancita sunt, quasi umbram habentia, picturam aliarum & uerarum & occultarum rerum conseruabant, non immerito sic dicitur, pontificem quoque alterius pontificis instar assumptum fuisse, eundemque Christum denominatum, ad alterius & solius & ueri Christi imaginem. Qui tamen a uero tantisper relinquunt, dum uerus quidem Christus, ab uniuerso deo audit: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et illud: Ex utero autem luciferum genui te. Et illud: Iurauit dominus & non poenitebit eum. Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Per que plane quum soboles dei ac filius ante luciferum, atque ante omne opificium extiterit pontifex æternus est declaratus. Mosi uero Christus tanquam in scenica actione, ad breue adornatus, simulatusque tempus, inter mortales positus, cōputatusque est alteri, qui solus est uerus, tradita ueritate, & uerus quidem Christus, neque Moisaicæ unctionis, neque olei artificiose confecti, terrefriscie alicuius materie indigens, tamē uirtute, appellationeque sua, totum terrarum orbem impleuit, quippe qui denominatum à seipso in omnibus gentibus Christianorum instituerit genus. Mosi uero Christus, ne in hominibus quidem quod unquam nomen habuerit, perspicuum fuit, nisi quatenus ipsius Mosi scripta prodiderint. Et hic quidem sero tandem post exitum de Aegypto, uasibus quibusdam puris, cruentisque sacrificijs purgatus, oleo unctus est comparato, ipsum Mosem sortitus unctorem. Ille uero omnis forme princeps & uerus, ab initio in infinitum usque eum, totus per totum, ipseque sibi in omnibus similis, nusquam quicquam mutationis accipiens, Christus semper fuit, etiam prius quam ad homines uenerit, atque itidem postea, non ille quidem ab homine, neque ulla materia, que inter homines reperitur, sed à supremo deo ingenta diuinitate unctus, & quoniam diuinitate in præsentia differimus, omnibus que dicta sunt quasi signum imprimatur, illud quod apud sapientissimum Solomonem exortat oraculum, sic se habens in cantico cantorum: unguentum euacuatur, nomen tuum, nam hic quoque diuina sapientia donatus, & dignus habitus, qui que secretiora sunt de Christo, & de eius ecclesia contemplaretur, idemque quum unius quidem tanquam sponsi supercœlestis, alterius tanquam illius sponsæ mentionem fecisset,

fecisset, & quæreretur quodnam ipsi sponso nomen esset, uocem emittit quæ si ad illum dicens, nomen tuum, sponse, unguentum est, & unguentum nõ simpliciter, uerum euacuatum, porro autem quodnam tandem aliud sit nomen, unguentum euacuatum significans, nisi ipsum Christi nomẽ; nam alio qui neq; fieri neq; nominari possit Christus, si unguentum infusum non sit, quale uerò hoc esset unguentum quo unctus is, de quo agitur, Christus est declaratus, in ijs que superius habes, à nobis ostẽsum est, quum igitur de Christi appellatione hæc tenus tam multa locuti sumus, agendum de Iesu quoq; differamus.

Quod etiam Iesu nomen apud priscos dei familiares in pretio fuit. Cap. XVII.

Iosue Nause.

Primus rursus Moses quum ad suum successorem alia uteretur appellatione, Iesum eum denominauit: Scriptũ est enim, hæc sunt nomina uirorum, quos misit Moses ad inspiciendam terram, & denominauit Moses, Nausem filium Naue, Iesum, & misit eos. Considera quæso parumper, ut propheta qui nõ parum doctus naturam nominum erat, sed plurimum, hæc quoq; in parte philosophatus, ut ex ijs sanctis uiris constet, quos ipse denominauit, & ex causis propter quas denominauit, quippe qui inducat Abraham, qui præmium uirtutis à deo accipit, suam ipsius Abraham integram appellationem, quod sanè quidnam sibi uelit, non est nunc demonstrandi locus, & eadem ratione Sarai denominet Saram, & Isaac, eum qui antequam nasceretur, risus dictus fuerat, & Iacob eum qui premio lucte, ex cognomine Israël decoratus, quumq; idem alia innumerabilia de ui & natura nominum, diuiniore quàm ut ea homini conueniat, spiritusq; dei afflata sapientia ac sciẽtia percepta & cognita haberet, nec alius quisquã ab initio ante ipsum, Iesum nomine usus esset, primus diuino spiritu moderante, quem sibi in populi principatu successorem erat declaraturus, alio prius nomine uocatum, ipse immutans, Iesum nominauerit, utpote qui appellationẽ illi à maioribus dum nasceretur adiunctam, non satis idoneam fore censuerit, siquidem Nausem illum parentes uocauerant, at uerò ipse dei propheta, immutato natali nomine, uirũ illum diuino spiritu annuente, Iesum uocat, non aliter illum post mortem suã, omni populo præesse oportere ratus, quum utiq; futurum uideret, quas leges ipse posuisset ut ex aliquando mutarentur, si nemq; acciperent, & eadem cum ipso Mose ratione quodammodo interirent, neq; alium quempiam quã unum Iesum ipsius dei Christum, alteri Reipublicæ, quæ priore longe melior, longè que præstantior foret, præfuturum. Itaq; Moses quidem omnium prophetarũ maximè admirandus, quum utranq; saluatoris nostri Iesu Christi appellationem, diuino spiritu instruente distinctam, cognitamque haberet, utraq; quasi duobus regijs diadematis eos, qui apud se omnium essent principum præstantissimi, decorauit. Itaque quum duobus principibus, duobusque ducibus populi, pontifici ipsi, ac suo ipsius successori, Christum & Iesum appellationes pro meritis tribuisset, ipsum quidem Aaron, Christum, Nausem uerò, quasi eum, qui post mortem suam sibi esset successurus, Iesum nominauit. Hoc igitur modo ipsius Mosi scriptura, saluatoris nostri IESU CHRISTI nominibus insignita est.

Quemadmodum Mosi successor Iesus, qui angelus est uocatus, & populi dux futurus erat, reddentis oraculum Christi nomen ferre dictus est. Cap. XVIII.

Exodi 27.

Ecce ego mitto angelum meum ante faciẽ tuã, ut custodiat te in uia & introducat in terrã, quam præparauit tibi, obserua eum, & auscultata illi, ne fueris aduersus illum contumax, non enim uerebitur te, nomen enim meũ est in ipso, meo (inquit ipse dominus) qui hæc tibi respondeo, nomine inscriptus est, qui populum introducturus est in terrã promissionis,

missionis, quod si Iesus hic fuit, non alius, constat iam tum dominũ hic dicere, nomen suum illi esse impositum, non igitur mirum est, si angelũ quoq; ipsum uocat, quando etiam de Ioanne, qui homo fuit, planè dictũ est illud: Ecce mitto angelum meum ante faciẽ tuã, qui præparabit uiam tuã ante te.

Quod etiam Iesus filius Iosede sacerdos magnus, imaginem ac figuram gessit saluatoris nostri, qui ueterem, quæ iam tum inualuerat, humanarum animarum seruitutem, ad deum conuertit. Cap. XIX.

T ostendit mihi dominus Iesum sacerdotem magnũ, stantem ante faciẽ angeli domini, & diabolus stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei, & dixit dominus ad diabolum, increpet dominus in te diabole, & increpet dominus in te, qui elegit Hierusalẽ, nõne ecce hoc, quasi torris erutus ex igne, & erat Iesus indutus uestibus sordidis, & stabat ante faciẽ angeli domini, & respondit, & ait ad stantes ante faciẽ, dicens: auferte uestimenta sordida ab eo, & dixit ad eum, ecce abstuli à te iniquitates tuas, & induite eũ tunica thalari, & imponite cidarim meam super caput eius, & induerunt illũ uestimẽta, ac deinde adiungit, audi iam nunc Iesu sacerdos magnus, tu & proximi tui sedentes ante faciẽ tuã, quoniã uiri prodigiorum inspectores sunt, quoniã ego adduco seruũ meum orientẽ, & post paulum his quæ dicta sunt adiungit, dicens: Et factũ est uerbũ domini ad me dicens, sume ea quæ sunt ex transmigratione à principibus & oraculis eius, & ab ijs qui cognouerunt eam, & ingredieris in die illa in domum Sophonia uenientis de Babylone, & accipies argentũ atq; aurũ, & facies coronas, & impones super caput Iesu filij Iosede sacerdotis magni, & dices ad eum: hæc dicit dominus omnipotens, ecce uir, oriens nomẽ ei, & subter eũ orietur, & discabit domum domini, & ipse accipiet uirtutem, & sedebit, & principatum obtinebit in sede sua, & erit sacerdos à dextris eius, & consiliũ pacificum erit inter utrunq; hoc quoq; in loco propheta magnus sacerdos, qui dicitur Iesus, apertissimam imaginẽ, & notã evidentissimã seruare mihi uideretur saluatoris nostri Iesu Christi, quãdo & illius nomine decorat, & populi de Babylone redeuntis, qui captiuus illic fuerat, ductor existit, nam saluator quoq; noster Iesus Christus, per Esaiam prophetam dicitur missus, ut nunciet captiuis remissionem, & cæcis uisum, consoleturq; omnes qui in luctu sint, detq; lugentibus Sion, gloriam pro cinere, atq; unctionẽ Icticia, habes igitur iam duos magnos pontifices. Christum quidem apud Mosẽ, Iesum autem eum de quo nunc agitur, qui ueritatis circum saluatorem ac dominum nostrum Iesum Christum notas & signa, in se ipsis pertulerint, sed enim Aaron qui apud Mosẽ Christus est, quum Aegyptiaca seruitute populum liberauerit, & ad libertatem & curam profectiois ab Aegypto illorum dux fuerit, probe seruabit imaginem eius, qui uerus est dominus. Nam hic planè nos omnes, qui de gẽtibus assumpti sumus, ab Aegyptiaco simulachrorũ cultu liberauit, at uerò qui apud prophetã est Iesus sacerdos magnus, redeuntibus de Babylone in Hierusalẽ præfuit, signum ipse quoque ferens, Iesu saluatoris nostri, quem habemus sacerdotem magnum, qui quidem cœlos ipsos penetrauerit, à quo nos etiã ipsi quasi de Babylone, hoc est de confusione ac seruitute uitæ præsentis liberati, ad caelestem ueram que Hierusalẽ contendere instructi sumus, porro autem merito qui ueritatis imaginem in seipso ferebat Iesus, sordidis indutus uestibus fuerat, diabolusque à dextris illius stetit, eidemq; aduersatus esse dicitur, nam uerus item saluator ac dominus noster Iesus, quum ad nostrã usq; descenderit seruitutem, peccata nostra sustulit, atq; humanas sordes absterfit, & que illi in passione probra illata sunt, ex mäsuetudine charitateq; erga nos sua sustinuit

Isaie. 61.

Christus sordibus nostris quodam modo inquinatus.

fustinuit, quapropter Esaias sic ait: Hic peccata nostra fert, & pro nobis est in dolore, & nos existimauimus eum esse in labore, & in plaga, & in afflictione, ipse autem uulneratus est propter peccata nostra, & infirmatus est propter iniquitates nostras, quin etiam Ioannes Baptista, quum dominum uidisset, ait: Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Paulus quoque his similia scribens de illo inquit: Eum qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia dei in ipso. Item: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Hæc igitur uniuersa dum canit propheta, aperit us ea ipsa significat ubi ait: Et Iesus erat indutus uestibus fordidis, uerumtamen, ijs depositis quo tempore in cœlum ascendit, ac de seruitute nostra ad ea quæ ipsius propria sunt, reuersus est, tum uerò paternæ diuinitatis diademate est coronatus, & paterni luminis splendidissimum uestimentum indutus, Cidaricis diuina, atque alijs pontificijs ornamentis decoratus, non est autem difficile etiam ea quæ ad diabolum spectant interpretari, qui quidem etiam nunc dum Christi doctrinæ aduersatur, atque illi ecclesiæ, quæ à Christo per totum terrarum orbem erecta est, ipsi saluatori nostro aduersatur, utpote qui antea quoque contra illum steterit, dum is adest nos à seruitute quam sub hoc ferebamus, liberaturus, nempe illum hic tentauit & semel prius, & iterum postea, quum sub ipsam passionem illi insidias comparauit, ad extremum ille quum & ipsum diabolum, & eos qui sub ipso degunt, uniuersos, & inimicos & hostes, uisum nostrum effugientes, in fugam uertisset, nos qui captiui tenebamur, suos esse cit domesticos, atque de nobis ipsi, tanquam de uiuis lapidibus, domum dei, ipsamque pietatis rempublicam struxit, ut iure ac merito illi oraculum sit accomodandum, quod ait: Ecce oriens nomen ei, & subter ipsum orietur, & ædificabit domum domini, & ipse accipiet uirtutem, & sedebit, & principatum tenebit in sede sua. Attende igitur diligenter, quemadmodum hic quidem spirituali quodam more de antiquo loquens Iesu, qui imaginem ueri ferebat, sic dicit: Ecce oriens nomen ei. Paululum uerò progressus, quasi de alio qui sit oriens, ipsi illi qui tunc aderat, Iesu dixerit: Audi iam nunc ò Iesu, sacerdos magne, & tu, & proximi tui. Quoniam uiri prodigiorum inspectores sunt: Ecce ego adduco seruum meum, orientem. Si igitur sermo erat de alio qui uerturus esset, ac uerius quam ille, qui tunc aderat, oriens nominandus, certe imago uenturi orientis ille erat, utpote, qui in imagine non solum Iesus, sed etiam oriens diceretur, siquidem tanquam ad ipsum præsentem, uerba illa: Ecce uir, oriens nomen ei, ad illum dicta sunt. Merito igitur imaginis gratia, hic quoque saluatoris nostri appellatione dignus habitus est, nimirum quemadmodum etiam orientis. Nam ipsum Iesu nomen in nostram linguam conuersum, salutare dei significat. Etenim Iosua, apud Hebræos salus. Filius autem Nun apud eosdem Iosue nominatur. Iosue uerò est, Iao salus, hoc est, dei salutare. Itaque merito sic ubi dei salutare in nostris codicibus lectum fuerit, nihil aliud prorsus quam Iesum Hebraica lingua significari pro comperto habes. Quum hæc hactenus de saluatoris nostri appellatione à nobis dicta sint, ab alio rursus principio orationem renouantes, ad perfectiores de eodem propheticas demonstrationes transeamus.

יהושוע
Diuinum
ישוע
facit
domini sal-
lutem.

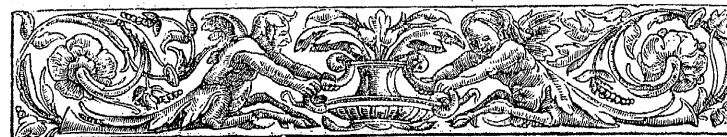
EVANGELICAE DEMONSTRATIONIS
Libri Quarti finis.

ELEN.

LIBER QUINTVS.
ELENCHVS HVIVS LIBRI QVINTI DE
DEMONSTRATIONE EVANGELICA.

121

Quisnam modus fuerit, quo apud Hebræos prophete futura prouidentes canebant, & ueram theologiam illuminabant. Item quam multe prophetice uoces, de diuina & omnia que facta sunt antecedente saluatoris nostri natura, mentionem fecerint.

EVSEBII PAM.

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER V.

P R A E F A T I O.

Quum quibus modis de saluatore nostro Iesu Christo tractemus, ij duo nobis in proximo Euangelicæ demonstrationis uo lumine ostensi sint, unus quidem eorum, natura nostra supra ore est, ultraque illam excurrit. Hoc sanè modo affirmamus illum esse unicum dei filium siue dei essentiam referens uerbum, uniuersisque huius autorem, siue essentiam intelligentem, ac dei primogenitam uirtutem atque naturam, uimque diuinam, quæ omnem habet uirtutem, & omnia quæ facta sint, antecedit, siue ingenitæ naturæ intelligentem imaginem. Alter uerò modus nobis magis cognatus, magisque familiaris agnoscitur. Hoc enim definimus illum esse dei uerbum, quod in homine paternam pietatem denuntiet, quo quidem modo quondam ille apud priora fœcula in hominis habitu, ijs qui cum Abrahamâ, ijs, inquam, qui cum ipso illo principe gentium apud dei amicos tantopere celebrato uixere, apparuit. Qui tum rursus apud homines uisendus expectabatur, & qui iam ante per hominis ortum, & nostro corpori simile corpus, omnia probra passurus dicebatur. Itaque nobis de illo prophetica exposituris testimonia, recta uia, rectoque ordine procedet oratio, si iam nunc in primis quemadmodum quæ promissa sunt postulant, id quod primum est exploremus, & quæ in Euangelijs de illo extat theologia, hanc à ueterum prophetarum testimonio cõprobemus. Sed ante necesse est considerare, quisnam fuerit modus, quod prophete apud Hebræos dei spiritu impleti, à quibus utique etiã quæ prædicta sunt, antehac edocti sumus.

Quisnam modus, quo apud Hebræos prophete simul, & que futura essent canebant, & solam ueram theologiam illustrabant.

Oca in quibus & uaticinia & oracula acciperent, in orbe terrarum passim instituta fuisse, tam Greci quam Barbari profitentur. Porro hæc aiunt prouidentia ipsius opificis, ad usum atque utilitatē hominum prodita esse & concessa. Itaque prophetis Hebræorum nihil excellentius contigisse, quam reliquarum gentium oraculis. Ut enim Hebræis per cuiusmodi prophetas, sic reliquis gentibus per diuersorum lo-

LI corum

corum oracula, supremum deum respōdere, & conducibilia monere solitum. Non enim tantummodo Iudæorum esse, sed reliquorum quoque omnium hominum deum, neque hos magis quam illos curare, sed omnibus æque provide re. Sic enim ne solem quidem suum invidere cuiquam, sed omnibus abunde largiri, non Hebræis solis, annuosque rerum necessariorum prouentus suppeditare, atque omnibus simile corpus construere, unumque nascendi modum omnibus, unam omnibus animarum rationalis naturam, Itaque eadem ratione providendi quoque cognoscendique futura scientiam, omnibus hominibus abunde sufficere, alijs quidem per viros prophetas, alijs uero per oraculorum responsa, & alijs per auium uolatus, aut per extorum in sacrificijs inspectionem, aut per somniorum immisiones, aut per ea quæ dicuntur, omnia aut per concussiones ac tremores, aut per alia quadam eius generis signa, hæc enim aiunt providentia diuina cunctis hominibus esse donata, itaque nihil amplius habere uideri Hebræorum prophetas, hæc sanè illorum est ratio, nos uero illis sic obuiam ituri sumus. Si ulla quidem ratio conuincit, re uera deos, seti diuinas potestates, siue bonos aliquos demones præesse eorum, de quibus dictum est oraculis, uel augurijs, uel cæteris quæ antè diximus, possumus sanè aliquem locum illis tribuere, tanquam illa quoque supremus deus ijs, qui talia usurpent largitus sit, si uero perfectis demonstrationibus, & ipsorum Græcorum confessionibus, iam antea, demones esse nō illos quidem bonos, sed omnis perniciæ nequitieque autores conuicimus, qui fieri potest ut dei prophete habeantur; etenim illos esse malos, per euangelicam præparationem ratio deprehendit, ex eo sanè quod priscis temporibus in omni loco, & ciuitate ac regione, humane illis uictimæ sacrificarentur, item ex eo quod rerum futurarum ignorantia sciscitantes deciperent, & quod in mendatio millies ac millies deprehensi sint, modo quidè aperte ac palam, modo uero ipsorum oraculorum ambiguo sermone, per quæ eos qui ad se confugissent, plurimis sapissime malis atque incommodis inuoluisse conuicti sunt, nec non quod iam antea demonstratum sit, illorum genus foedum immundumque esse, ex eo quod obscœnis ac lasciujs, quæ de ipsis ferantur, canticis gaudere consueuerint, item hynis ac fabulosis narratiōibus historijsque inhonestis ac perniciosjs, quas quod contra seipos ratas habuerint, & tanquæ ueras comprobauerint, iam planè redarguti sunt. Denique illorum inertis imbecillaque nature maximum argumentum, quod extincta sint oracula, neque amplius ut olim respondeant, & extincta non alias quam sub aduentum saluatoris nostri Iesu Christi, ex quo enim illius in omnes gentes Euangelicæ doctrine penetrauit uerbum, ex illo itè oracula defecerunt, & demonum mortes memorantur, omnia igitur hæc, & innumerabilia alia his similia fuerunt, ex quibus illos, de quibus nunc agimus, malos esse demones Euangelicæ præparatio demonstrauit, quod si tales illos esse iam constat, quæ ratio unquam obtinebit, ut supremi dei illas fuisse diuinationes censeamus, quæ demonum sortes perhibentur; aut quæ de illis feruntur, dei prophetarum uaticinijs esse comparanda; cæterum quanti tãdem illorum prædictiones faciendæ, quas, quum stare uidebantur, sciscitantibus respondebatur; nonne de inhonestis atque humilibus, & nullius pretij uiris, pugilibus, exempli gratia, aut alijs talibus reddi solitas nouimus; quos quidem homines sacrificij honestari iubebant; qualia porro quæ de humanis uictimis feruntur, censenda; caput enim hoc omnium eorum quæ dicta sunt, num igitur uia re praua locum nouæ absurditati reliquerunt; quod si isti hominum conseruatores, & dii & boni demones, qui ad se suppliciter & cum pietate confugiebant, eos quacunque charissima haberent, quasi reliquis similia pecora macta

re impera

Deus ex æquo
prauidit Iudæis
& gentibus scilicet.

Oracula Iudæorum
multo excellentiora
gentium oraculis.

re imperabant, planè quod humani sanguinis supra omnem ferinam naturam sitibundi, neque quicquid aliud quam potores sanguinis, & deuoratores hominum, perditionisque amici essent, ipsimet declarabant, aut dicat sanè quiuis, num de illis possit honesti quidpiam, aut quod cum uirtute coniunctum sit, ostendere, aut diuinationes ac prædictiones, quæ ad omne hominum genus spectauerint, aut leges, institutionesque ciuiles, quæ quomodo omnes homines uiuere oporteat, præceperint, aut philosophicæ decreta ac disciplinas, quæ philosophicæ amatoribus ab ipsis dijs unquam propõsita fuerint, atqui nemo est qui possit affirmare, tale unquam quidquid uel celeberrimorum oraculorum beneficio, uite hominum contigisse, nam si talia fuissent, nunquã homines, quibus à dijs leges traditæ sunt, diuersis usi essent, atque inter se pugnantibus legibus, nam qui dii essent & dii boni, qui fieri posset ut non equis institutionibus uteretur, quare autem non modestissimis ac iustissimis legibus; quis ergo aut Solonis, aut Draconis, aut aliorum qui uel Græcis uel Barbaris leges descriperint, usus fuisset, quum in proximo adessent dii, qui oraculis possent, quæ honesta & necessaria uiderent, præcipere; quod si quis dicat, planè illos ipsos non alios fuisse, qui per singulas gentes hominibus leges dederint, dicat etiam quæsto quis ille, aut cuiusmodi fuerit deus, qui Scythas, exempli gratia, deuorare homines docuerit, aut qui nonnullis alijs leges dederit, ut matribus ac filiabus miscerentur, aut qui eos qui consenuissent canibus proijcere, quasi rem bonam imperauerit, aut qui sorores habere in matrimonio permisit, aut mares matribus commiserit. Et quid me oportet, narrationes à legibus & omni iure alienas de ijs, quæ aut apud Græcos, aut apud Barbaros fierent, numerare, ut autores illos oraculorum mirabiles, apud utrosque non deos, sed prauos ac sceleratos demones fuisse demonstrem; quippe qui infelicissimum mortalium genus, in absurditates ab omni natura alienas coniecerint, quando ne dii quidem illi & uatès, qui apud Græcos fama celebrantur, ut conducibile quidquam & suo pretio æstimandum, ad animæ utilitatem ijs tradiderint, qui ad oracula accederent, demonstrari possint; cur enim unquam Græci homines, relicto illorum usu, barbaram terram petere soliti sunt, ut mercatorum instar, disciplinas extrinsecus aliunde conquirerent, quum in proximo essent dii, quibus magistris uterentur; si enim dii aut etiam boni demones respondissent, & alias quidem diuinationibus, alijsque miraculis ostendissent uim suam, alias uero ex constanti & necessaria disciplinarum ueritate, ueram docuissent sapientiam, quid tandem impedimento fuisset, ne ab illis philosophorum filij instituerentur; ut ita illis institutis, nusquam alia ab alijs opiniones, alia sententiæ, alia decreta traderentur, neque uero ex longa diuersitate, uariæ philosophorum sectæ nascerentur; quod si illos popularis turba non attendebat, at saltem pijs religiosisque hominibus, qui illos consulerent, constantem quandam doctrinam, beneficio illorum suppeditari oportebat, sed qui sunt hi tandem; nam quoscunque dixeris tales, eos ut errantes redarguunt, quicunque diuersa aut contraria sentiunt, ceterum ut par est, demonum erant oracula, quæ usque ad furis compilationem, aut suppelleçtilis interitum, aut aliud quidpiam eiusdem generis uim suam porrigerent, quarum sanè rerum haud incredibile est illos, utpote, qui in hoc aere, qui terram ambit uagari consueuerint, habuisse sententiam. Honestæ autem & cū sapientia coniunctæ rei, siue sententiæ atque artis inuatores fuisse, nunquæ ostendes, non Reipublicæ, non legis à recta ratione profectæ, non instituti cuiuspiam labilis, imò uero si aliquando liberius dicere oportet, illos omnium malorum autores & principes extitisse affirmare necesse est, qui de seipsis adulteria, & im

L1 2 pudicos

Demoni sitia
humanum sang-
uinem.

Legislatores
gentium.

pudicos marium abusus, & cum matribus, & fororibus nuptias, concubitus, que nefarios, & alia innumerabilia quæ deorum naturæ aduersantur, inimicitiasque & bella deorum aduersus deos, in ipsorum hominum canticis atque hymnis & narrationibus, & sacrorum arcanis ritibus, ferri non recusant, ac potius libentissime audirent. Certè nunquam eorum quisquam se, contra homines indignatione correptum ostendit, quod qualia dicta à nobis sunt, talia ipsis, aut cogitando, aut dicendo, quasi nequitia plena, neque ulla modestia referta tribuerent. Et quid me oportet oratione progredi longius? quum planè de undò omnium exemplorum maximo, liceat & crudelitatem & immanitatem & tetrum re uera institutum illorum intueri? dico autem de maestandorum hominum ritu. Quod enim non solum brutorum animalium sacrificijs gauderent, uerumetiam hominum ipsorum interitu, cuius tandem crudelitatis excessum non superauerit: hæc enim erant, ut dixi, quæ in præparatione & philosophi & historici apud Græcos memoriæ prodiderint, ex quibus maxime perniciosi sint demones, quamque multiplicibus machinis, modo quidem oraculorum, modo uerò auspiciorum, aut signorum, aut hostiarum, aut aliorum similibus, hominum peruertant atque implicent genus, demonstrabantur. Quare asfirmandum, illorum oraculum nequaquam supremum deum habuisse. Neque igitur illa prophetis Hebræorum comparare fas est, quorum primus initiator ac theologus extitit Moses. Qui quidem quantorum, qualiumque bonorum in uita autor fuerit, iam hinc facile contemplari potes. Primum sententias, opinionesque Evangelicas ac ueras protulit, de omnium rerum autore atque opifice deo, tum de eiusdem filio rationalium, intelligentiumque naturarum, quasi quadam uirtutum exemplaria expresserit, eos qui sibi dictanti parerent, ad imitationem uirorum bonorum excitauit. Legi uerò diuinæ, atque ipsi qui tunc ueretur accommodatæ, primus orationis splendorem adhibuit, adorationemque religiosam ac ueram introdixit. Postremo ipsi, qui post se multis sæculis futuris erant prædictiones enuntiavit, sicut paulo post à nobis commemorabitur, & hic quidem talis. Ad eundem uerò modum, etiam prophete qui post illum extiterunt. Ceterum extra propositum existimetur, sic ubi eorum quidpiam quæ in diem quæri solent, ipsi respondissent sciscitantibus. Summa autem omnis illorum prophetiæ, in rebus magnis consumebatur. Non enim in diuinatione rerum quæ in diem, aut in præsens tempus quærentur, neque paruis aut humilibus negotijs suum quod à deo acceperant munus dignum putabant. Sed super omni genere hominum diuini in illis spiritus illustratio, ingens amplexa erat argumentum, non illa quidem ut de ægrotantis hominis corpore, neque de temporaria hac, & omnibus morbis obnoxia uita, diuinationem profiteretur, nec alio qui de quibusdam medijs atque indifferentibus, quæ neque si adsint ad profectum animæ conducibilia sint, neque si non adsint, damnum aliquod aut perniciem affereret, tamen nonnunquam hæc quoque prædicebant, non primaria quadam ratione, sed quod rerum grauiorum perceptione comitariantur, eisque essent adiuncta. At uerò quæ in causis diuini ab illis accipiendi spiritus, ad uaticinandum principem locum obtinerent, ea maius quoddam continebant argumentum, quum ut ad ea quæ dicta sunt, pertinere possent. Quod si quis totum quasi corpus eorum, quæ à Mose & alijs post Mosem prophetis scripta sunt, diligentissime exploret, profecto ea nihil aliud complexa inueniat, quam adhortationem atque doctrinam diuini cultus, qui deo uniuersi, ipsi utique opifici rerum omnium sit exhibendus, cognitionemque ac theologiam supremam de filio

Maestatio hominum, demonum institutum.

Moses primus theologus.

Prophete precie que salutem animam conducunt prædixerunt.

de filio, qui unam cum patre ipse quoque rerum sit autor, præterea dehortationem atque euerfionem à fallaci multorum deorum cultu, ad hæc uerum sanctorum uirorum, qui primi talem religionem obseruauerint, memoriam, prædictionesque & responsa de ijs, qui multis post sæculis ad illorum uitæ regulam, suam ipsi uitam directuri erant, per aduentum dei ad homines atque præsentiam, ipsius, inquam, filij & ipse eiusdem docendæ pietatis munere functurus, & ad salutem uitæ hominum afferendam uenturus, in responsis dicebatur, cuius beneficio illi cunctis gentibus & Græcis simul & Barbaris, eundem diuini cultus morem, quem ueteres Hebræorum religionis amatores seruauerant, prodendum esse canebant. Hæc Moses, hæc reliqui ite prophete, qui omnes uno ore quod erat futurum nuntiabant, atque hæc erat causa, cur diuinus spiritus afflaret homines & corripere, ut uidelicet dei cognitionem ipsos, supremamque de patre ac filio theologiam doceret, ipsi demque traderet ueræ illius pietatis morem, & ad memoriam redigeret eos, qui quondam omnis honestatis partes compleuissent, nec non eos, qui posterioribus temporibus, à pietate, ritibusque maiorum suorum excidissent, eosque longa oratione reprehenderet, item caneret aduentum saluatoris, ac doctoris uniuersi humani generis, & per illum in cunctas gentes, antiquæ Hebræorum religionis propagationem futuram, nuntiaret. Hæc sunt quæ ab initio & titulis & libris sacris prophetarum, concordia uoce enunciata fuerunt, ipsa, inquam, hæc, quæ etiam nos post longissimum tempus, hodierno ipso die compleri oculis nostris intuemur. Hi uerò omnes undò ore diuino spiritu afflati, cunctis hominibus lumen ueræ pietatis aperiebant, atque animæ & corporis castitatem, perfectamque mentis purgationem commendabant. Quam quum ipsi prius exercuissent, ijs, qui sibi auscultarent, proponebant, & ab omni minus honesta actione eos, qui ad se accederent prohibebant, deterrebantque, ne studia illa nefaria imitarentur, quæ ab errore colendi multos deos profecta fuerant, tum præcipiti quodam cursu docebant, ut fugerent omnem demonicam traditionem, præscasque illas omni studio celebratas hominum maestationes, obsecrasque de dijs & nefandas narrationes, à quibus quum homines prohiberent, unum uniuersi opificem deum, quasi præsidem ac iudicem omnium quæ ab hominibus agantur, ut attererent, hortabantur, atque interim ne ignorarent eum, qui uenturus erat ad homines, Christum utique dei, saluatorē uniuersi humani generis, ac doctorem non minus Barbaris, quam Græcis ueræ pietatis destinatum. Hæc sanè erat differentia inter eos, qui spiritum dei receperant, & eos, qui demonico instinctu diuinationem profitebantur. Deinde prauum quidem unumquodque demonium tanquam tenebrarum amicum, animam tenebris & caliginine inuoluens, accessu suo quemcumque sibi subiecerat, naturali usu rationis deturbatum, quasi mortuum distendebat. Itaque ille tanquam omni sensu spoliatus, factusque amens, quid à se uel diceretur uel ageretur, ne utiquequam intelligentia cōtinuebatur. Ex qua re merito istiusmodi alienationi nomen imposuerunt, quod quum diuinationem significet, à furore uidetur esse deductum. Verus autem, diuinusque spiritus quum lucidissimus, ac potius ipsa lux sit, ad quacumque animam accesserat, in ea continuo nouum ac splendidissimum lucis diem comparabat, eadem que & nitidam & ad contemplandum idoneam, multo amplius nunc, quam prius esse consueuisset, reddebat. Itaque cum maxime & sobrii erant, & uigilabant, & præ alijs omnibus quæ canebant, ipsi intuebantur & comparabant. Ex quo mihi bene, uereque uidetur eos, qui tales extiterint, uocare prophetas, quod diuinus in eis spiritus ante ostendere, & lumine suo anticipare, non presentium modo, uerumetiam futurorum ueram, certamque cognitionem consueuerit. Ceterum, contemplamini quæso longe ne melior hæc & uerior oratio, quæ ait di-

Prophetarum eorum inuis exhortatio.

Quid Prophetarum.

Genitum ual-
nissimae diuina-
tionis.

uinum spiritum in animas expurgatas, & ad suscipiendam diuinitatem intelli-
gentia & ratione nitida comparatas, ingredi solitum, an eorum, qui in materia
inanima & tenebrosos secessibus, diuinum quod sit, includunt, atque in scemi-
narum, uirorumque impuris animis, necnon in coruis atque accipitribus, auibus
que caeteris, praeter ea in capris, & reliquis animalibus, quinetiam in aquarum
collectionibus, in extispicijs, in cruoribus odiosarum ac deformium beluarum,
in uenenatarum serpentium corporibus, ut draconum & mustelarum & alio-
rum eiusdem generis, per que futurarum rerum cognitionem a supremo deo
inducari & prodi, admirabiles isti & egregij autores, contra quos diximus, pu-
tauerunt. Porro istuc hominum fuit nullam diuinam naturam rationem habenti-
um, necque uero quae nam sit diuini spiritus uis, considerantium, quae nullo modo
in anima brutaque animalia incolere gaudet, ac ne rationalia quidem cuncta,
sed ea tantum, in quorum animis uirtus insit perfecta, quales paulo ante pro-
phetas Hebraeorum oratio nostra, descripsit, quos diximus magnarum rerum
causa, diuino spiritu dignos esse habitos, utpote qui orbis uniuersi homini-
bus ea proderent, quae ad ipsorum in uirtute profectum conducerent, quod si
quando illos instar umbrarum, etiam rerum praesentium ac mediarum atque indiffe-
rentium cognitio comitata est, usque adeo ut sciscitantibus que ignorarent, ad
tempus quoque praedicerent, etiam hoc ipsum necessario illis, qui ad ipsos acce-
derent, praebant, nimirum ne isti curiosi ac perque audidi diuinationum, iure ad
externa aliarum nationum oracula, penuria domesticorum prophetarum sece-
dere uiderentur, sed haec haec hactenus dicta sunt, ad illam uim diuinam demon-
strandam, que in prophetis Hebraeorum inerat. Tempus igitur iam est ut illi tanquam ij qui
uiri diuini sapientesque, non humano more, extiterint, sed afflati diuino spiritus
quae credenda essent docuerint, sua ipsorum decreta, & cum pietate coniunctas
incorruptasque theologias, sine omni prorsus ambiguitate nos doceant, ut ui-
deamus num usque quidquam a uirtute ac ueritate alienum importent, aegedum
igitur iam deinceps, nouo quodam dicendi initio assumpto, que in Euangelij
de saluatore nostro Iesu Christo theologia continetur, eam prophetis quo-
que testimonijs comprobemus, Euangelica igitur testificatio talem de Chri-
sto profert theologia. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, omnia
per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, uocat porro illum lucem intelligen-
tem, uocat etiam dominum, sicut interim deum quoque. Diuinus autem Paulus tanquam
Christi discipulus & apostolus, eidem theologiae concordat, ubi de illo haec
narrat. Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturae quoniam in
ipso condita sunt uniuersa, in caelo & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni,
siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso
creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia per ipsum constant. Vocatur autem &
dei uirtus & dei sapientia. Haec ipsa igitur hoc tempore de prophetis Hebraeorum
monumentis, quasi de uarijs floribus colligenda nobis proposita sunt, ut per
utriusque partis consensionem, demonstratio constet ueritatis. Ceterum, igno-
rare nequitiam oportet, quemadmodum diuina oracula quam multum, quod
tum in uerbis tum in sententijs mirifice excellat, Hebraica lingua contineant,
uariam, diuersamque in Graeca lingua interpretationem, ob difficultatem con-
templandi, sortita sint. Sed quam olim uiri Hebraei multi simul conuenerint, &
una, eademque uoce illa omnia conuerterint, eos maxime sequemur, quando qui-
dem Christi quoque ecclesiae, ipsidem uti placuit. Sicubi autem usu uenerit, ne
iuniorum quidem interpretum nouas aditiones, quas etiam nunc Iudaei liben-
ter usurpant, recusabimus, ut ea que ad nostram hanc demonstrationem per-
tinent

finent, ex omni parte stabilis, firmiterque consistant. Quum haec hactenus
praefati simus, reliquum iam est, ut in ipsas diuinas uoces insistantur,

Quemadmodum apud Hebraeos sapientissimus Salomon, in Prouerbijs nouit quandam primogenitam
dei uirtutem, quam, & sapientiam dei, & eiusdem sobolem appellat, sicut interim
nos quoque eandem glorificamus. Cap. I.

Prouerbijs.

go sapientia habitauit consilium, & cognitionem, & cogitationem
ego inuocaui, timor domini odit iniustitiam, contumeliamque &
superbiam & uias prauorum, odi uero ego peruersas uias malo-
rum, meum est consilium & stabilitas, mea est prudentia, mea au-
tem fortitudo, per me reges regnant, & potentes scribunt iustitiam
per me magni uiri magnificantur, & tyranni per me obtinent terram, ego aman-
tes me diligo, & qui quaerunt me inuenient gratiam, diuitias & gloria mihi ad-
sunt, & possessio multorum & iustitia. Melius est frui me, quam auro & lapi-
de pretioso multo, mei uero foetus, meliores argento electo. In ijs iustitia am-
bulo, & inter uias ueritatis uersor, ut diuidam diligentibus me substantiam, &
thesauros eorum impleam bonis, si annunciauero uobis quae quotidie fiunt,
memorauero quae a seculo sunt ad numerandum. Dominus creauit me initium
uiarum suarum in opera sua, ante seculum fundauit me, in principio antequam terra
faceret, & antequam abyssi faceret, antequam prodiret fontes aquarum, antequam motes
suis sedibus firmarentur, ante omnes colles gignit me. Dominus fecit regiones,
& eas quae non habitantur, & uertices qui habitantur, eius quae sub caelo est, quan-
do parabat caelum simul cum eo aderam, quando segregabat sedem suam su-
per uentos, quando fortes faciebat superiores nubes, & ut stabiles poneret
fontes eius, quae sub caelo est, dum poneret mari consummationem suam, &
aque non praeteribunt os eius, quando fortia faciebat fundamenta terrae, eram
apud illum componens, ego eram apud quam gaudebat, quotidie uero laeta-
bar in uultu illius in omni tempore, quando laetabatur quod orbem terrarum per-
fecisset, & laetabatur in filiis hominum. Diuinam & omnem in se habens uir-
tutem, quae cunctis rebus generis antiquior est essentia, quae intelligens & pri-
mogenita ingenitae naturae imago est, legitimus atque unicus maximus dei filius,
qui multis nominibus dicitur, de quo ut de deo pluribus appellationibus lo-
quimur, hoc in loco sapientiae dignitatem atque appellationem, honoris & am-
plitudinis gratia accepit, uerbum autem dei eundem, & lucem, & uitam & ue-
ritatem, & postremo Christum dei uirtutem, & dei sapientiam appellare iam
didicimus. Iam igitur in his quae nunc in manibus sunt, ipse de seipso, tanquam
dei uiuens sapientia, & quae per seipsam consistat, per sapientissimum Solomo-
nem uerba facit, dum dicit: Ego sapientia habitauit consilium, & cognitionem
& cogitationem ego inuocaui, & quae his adiuncta sunt. Sed etiam quasi is qui
ipsius uniuersi administrationem & prouidentiam acceperit, adiungit, per me
reges regnant, & potentes scribunt iustitiam, per me magni uiri magnifican-
tur, deinde ubi dixit se memoraturum quae a seculo sunt, adiungit dicens:
Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera sua, ante seculum fundauit
me, quibus uerbis interim seipsum genitum, neque eundem cum ingenito do-
cet esse, eum sane qui ante omne aeuum essentiam acceperit, & in modum fun-
damenti cunctis generis rebus praemissus sit, ex quo diuinum Apostolum ar-
gumentum accepisse credibile est, ut de illo diceret, qui est imago dei inuisibi-
lis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt uniuersa, in cae-
lo & in terra. Siquidem primogenitus omnis creaturae dictus est in illo: Domi-
nus creauit me initium uiarum suarum in opera sua, iure autem imago dei intelligitur
L 1 4 utpote

Genitura ingeni-
tae naturae.

utpote, qui genitura sit ingenite nature. Hoc igitur in his que in manibus sunt confitetur, ubi ait: Antequam montes suis sedibus firmarentur, & ante omnes colles gignit me. Inde illum filium unicum, & primum genitum dei uerbum appellamus, qui quidem idem sit cum ea sapientia, de qua dicitur est: Quomodo autem genituram illi esse dei dicamus, alius erit & proprius indagandi locus, quoniam neque secundum projectionem, neque secundum diductionem, aut diuisionem, aut diminutionem, aut sectionem, aut omnino secundum aliquid eorum que in genitura mortali exigi solent, ineffabilem illius procreationem cogitamus, neque fas est ullis genitis rebus illius, aut genituram, aut propagationem, que quidem nullis neque uerbis, neque nominibus comprehendere potest, similem arbitrari, neque uero aliquam illi eorum que temporaria & mortalia sunt, comparare imaginem, quoniam neque secundum eas animalium procreationes que apud nos uisuntur, essentiam de essentia, eamque diuisibilem aut separabilem, filium de patre, partiendo aut diuidendo, prodixisse, pie dicere possumus, partes enim nullas habet, insecabileque est quod diuinum est, non secatur, non diuiditur, non extenditur, non corripitur, non diminuitur, non maius, non peius, non melius sit, non habet in se ipso aliquid quod a seipso sit aliud, ut illud possit abijcere, quicquid enim in aliquo est, aut est tanquam accidens, ut albi in corpore, aut tanquam aliud in alio, ut in pregnante foetus quem in utero gestat, aut tanquam pars in toto, ut in corpore manus, uel pes, uel digitus, que totius sunt partes, quarum si abscissionem, aut sectionem aliquam, aut diuisionem patiantur corpora, imperfectum ac mutilum ipsum totum, ueluti summa parte amputata relinquatur, at enim in ingenita maximi dei natura, inque unici eiusdem primogeniti filij procreatione, talem usurpare imaginem aut similitudinem, omnium que impia sunt maxime impium sit, non igitur tanquam aliud in alio, ex infinitis & principio carentibus seculis erat filius ingenitus in patre, qui pars illius quedam esset, que quidem posterius commutata & eiecta extra illum secesserit, iam enim istud conuersionis proprium foret, & sic sane duo essent ingenita, unum id quod proiecerit, alterum quod proiectum esset, & qui nam quaso status melioris numis qui ante conuersionem fuit, quo per projectionem diductio facta est: ergo quasi pars uel membrum antea semper ingenite adherens, deinde diductum & seorsum abiens a toto, sic filius a patre cogitari poterit, sed enim infanda & prorsus impia hæc, que materie quidem corporum conueniunt & adherent ut propria, ab incorporea uero & materie ex parte natura, abhorrent alienaque sunt, quocirca merito quispiam hoc in loco & opportunè, rursus illud profert: Generationem eius quis enarrabit? si quidem in contrariam abire partem, & simpliciter sic enunciare, ex nihilo genitum esse filium eadem ratione qua reliqua que facta sunt, non absque periculo sit, alia est enim filij generatio, & alia per filium aliarum rerum creatio, quare quum diuina scriptura modo quidem primogenitum omnis creaturæ filium appellat, ex ipsius persona sic dicens: Dominus creauit me initium uisum suarum, modo autem genituram patris dicat, ubi ait: Et ante omnes colles gignit me, hanc item nos sequi sani iudicij sit, confiterique ante omnia secula esse uerbum dei creationis administrum, esseque unum cum patre, & unicum esse maximi dei filium, qui patri det operam, eiusque sit socius, dum omnia que sunt, facit ut sint, eademque disponit, etenim si item aliud quidpiam, quod neque dici, neque comprehendere a nobis possit, in natura uniuersi remansit, (sunt autem innumerabilia huiusmodi) quale utique habetur quod dei amicis promissum est, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit (ut sanctus ait Apostolus) multo prius supra omnem cogitationem ferantur, ac neque dici, neque de-

nominari

nominari, neque intelligi, nec animo concipi possint, que ad primam unice dei filij generationem pertinent, de quo sane nihil habemus amplius quod dicamus, aut cogitemus, quam illud, Generationem eius quis enarrabit? quod si quis hoc ulterius progrediens eo prouehatur audacia, ut que nulla prorsus intelligentia comprehendi possunt, ea uisibilibus & corporeis exemplis assimilaret, forsitan dicat, ingeniti patris nature atque ineffabilis essentie, quasi fragrantiam quandam, ac lucis splendorem, ipsum filium ex infinitis seculis, ac potius ante omnia secula extitisse, dumque existit simul esse, neque patrem unquam relinquere, sicut nec unguentum bonus odor, nec lucem splendor relinquit, uerum exempla hæc non omnimodo integram præstant similitudinem, sed quomodo iam antea dictum est, nam corpora inanimata, ipsum accedens in qualitatibus retinent, splendor enim quum ipsam lucis naturam comitetur, nec ipsam unquam lucis essentiam relinquit, extra id ipsum, in quo est, stare non potest, at uero ipsum dei uerbum per se ipsum & essentiam obtinet & consistit, nec absque gignente ratione cum patre existit simul, sed tanquam unicus filius, qui solus antea omnia secula ex patre sit genitus, bonus item odor, quum subiecti corporis emanantia quedam sit, ipsa quoque corporea, neque seorsum a prima causa per se ipsum impleat id, quod ipsi proximum est, nihilominus etiam ipse a natura corporea non recedit, non sic igitur a nobis ea que ad primam saluatoris nostri propagationem pertinent, intelligenda sunt, neque enim ex natura eius qui ingenitus est, partiendo aliquid aut diuidendo naturam est nactus, neque uero absque principio cum patre simul existit, quando ille quidem ingenitus, hic uero genitus est, & ille pater, hic filius, at uero patrem existere, & naturam suam obtinere non a filio, unus quisque facile confitebitur, eadem porro ratione imago dei erit, ita quidem, ut rursus nullis neque uerbis, neque rationibus quomodo sit comprehendere possimus, quippe quum uiuentis dei uiuens ipsa sit & per se ipsam consistens, sine materia, sine corpore, nihil prorsus habens admixtum contrarij, neque uero cuiusmodi ulla sit apud nos imago, que & aliud essentie subiectum habeat, & aliam speciem, sed que tota ipsa sit species, & ipsa essentia, similitudinem referens patris, sic autem patris quoque fragrantia erit, que efficacissimam largiendæ uitæ uim habet, sed ita rursus ut neque dici a nobis, neque rationibus colligi possit, si quidem omnia quecunque de illo uera sunt, ineffabilia sunt hominum uocibus, & mortalium cogitationibus, secundum exquisitam rationem incogitabilia, sed enim quoquo modo audire nos iuuat, itidem sacra nos erudiunt oracula, an non Christum bonum odorem ipse se ipsum & sui similes sanctus Apostolus, propterea quod spiritus Christi particeps esset, appellauit nonne unguentum euacuatū ipse celestis sponsus in canticis dicitur esse, idcirco quod quum illam ipsius euacuationem, cum omnibus tam uisibilibus quam inuisibilibus, tam corporibus quam incorporeis, tam rationalibus quam brutis comunicauerit, tum ea secundum proportionem digna effecta sunt, que in partem acciperent, & diuini uerbi liberalitate quadam fruerentur: huius quidem diuini affectus susceptione, ipsi qui rationales sensus diminutos non habent, uniuersus impertit mundus, usque adeo ut que terrena & corruptioni obnoxia sunt corpora, omnis materie experte incorruptaque fragrantia redoleant, dum quidem superne, instar fontis manat deus uniuersi, qui quum unici uerbi sui sit pater, idem sit primum re uera bonum quod boni gignendi uim habeat, dumque genituram obtinet, & quasi a primo & ingenito patre sufficit filius, qui etiam solus paterne essentie fragrantia quedam dicitur esse a nobis, qui oraculo obsequimur talem de illo doctrinam traditi: Vapor est (inquit) uirtutis dei, & emanatio gloriæ omnipotentis sincera,

Filius fragrantia patris.

Differens creatio & generatio.

lyncera, & splendor lucis eternæ, & speculum sine macula dei efficacitæ, & imago bonitatis eius. Verumtamen hæc quo loco quis uelit, ubi utique ponat, nobis autem satis superque sit, uerum illud ac piū rursus uerbum repetere, quo etiam eorum de quibus quæsitum fuerit, difficultates dissoluemus, ipsum inquam illud, quod antea sæpius effati sumus: Generationem eius quis enarrabit? Re uerā enim non solum à nullis hominibus, sed ne ab ullis quidem potest statibus, quæ ultra omnem naturam euaserint, unici dei filij generatio potest comprehendī, sanè non aliter quàm ipse saluator ac dominus noster, hisce ipsis rebus suos initiāns discipulos: Nemo (inquit) nouit patrem nisi filius. Et adiungit protinus: Et nemo nouit filium, nisi pater. Quum ergo theologia de patre & filio eque omnibus, præter unos ipsos, incognita sit, quasi in arcanis in illis Solomonis uerbis quæ superius apposuimus, sapientiam audire oportet dicentem: Antequam montes suis sedibus firmarentur, & informaretur terra, & ante omnes colles, gignit me. Ait præterea se unā cum patre fuisse, quæ cælum instrueret: Quando (inquit) parabat cælum, unā cum eo aderam. Deinde æternam ab infinitis seculis cum patre mansionem significat, ubi adiungit: Eram enim illo componens, ego eram apud quam gaudebat, quotidie uerò lababar in uultu eius. Porro autem abyssos & fontes aquarum, & montes & colles, & alia quæcūq; communibus uerbis hoc in loco denominata sunt, aut de mundi constitutione, ita accipere oportet, ut à parte totū intelligatur, aut alio genere figuræ interpretari, trāsferendo significata eorum ad intelligibiles essentias, potestatesque diuinas, quas omnes ortu suo antecedit sapientia, quibusque omnibus antiquius extitit unicum, primoque genitum dei uerbum, quem nos Christum appellare consueuimus, edoctū à magistro Apostolo dicente: Christus dei uirtus & dei sapientia. Sed hic appellatione sapientia merito uocatus est.

Errone librarij, qui exemplar Græcum à quo hæc accepta sunt, descripsit, hoc in loco multa desunt. Deest autem in primis, non solum capitis sequentis inscriptio, sed etiam principium. Ipsius enim libri initio descriptio capitum ita habet: Primum à prouerbijs, secundum à XLIII. Psalmo, tertium à Psalmo CIX, atque ita deinceps. Apponemus ergo nos talem inscriptionem.

Cap. II. Absque principio.

Psal. 99.

In secūdo autem sceptri regalis honore donat, in tertio uerò per sectæ uirtutis illi dat testimonium, postea ipsum hunc & deum & regem, à supremo deo unctum esse docet, & ea ratione Christum extitisse, quid enim aliud quispiam nominet eum, qui non ab hominibus, sed ab ipso supremo deo sit unctus: de hoc igitur ait: O deus, (ad eum qui unctus est sermonem dirigens,) dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te, deus, deus tuus. Ut si diceret, deus pater unxit te oleo exultationis, præ participibus tuis, ita neq; cōmune & terrenū est hoc de quo agit unguentū, neq; illi simile quod apud Mosē lege sancitū est, & ex corruptioni obnoxia materia comparatum, quo sanè moris fuerat ueteres Hebræos & sacerdotes & reges inūgere, inde nobis merito, & deus simul & Christus appellatus est, tanq; is qui solus nō per homines, neq; ab hominibus, ab ipso uerò uniuersi autore diuinæ legitæ atq; exultationis, incorporatio & dei maiestate digno unguēto sit unctus, quapropter iuste solus, sine malitia solus bene & proprie, præ ips qui ipsius participes nominant, Christus appellet. Participes uerò eius qui nā quæsi sint, nisi ij, qui dicere possunt: Participes enim facti sumus Christi. De quibus dictū est: Nolite rāgere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Iā igit quū in his planè Christus apparuit & dilectus, & deus,

Iesus præ omnibus participibus Christus dicitur.

& deus, & rex, tempus est de illo ut queramus, quomodo, qui tam grandis sit, inimicos habere dicatur, & quos nam istos, & propter quam causam, aduersus quos suas sagittas, suūq; gladium exacuit, & quo pacto nullis armis instructa acie, sed propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam, innumerabiles sibi ipsi subegerit populos. Qui igitur hæc diligentius querit, hunc oportet ea transferre ad saluatorem ac dominum nostrum Iesum, qui est Christus dei, & ad ea recurrere, quæ de illius ad homines aduentu à nobis exposita sunt, ubi quum hostiles & uisum nostrum effugientes flagitiosorum ac noxiarum demonum, prauorumq; atq; impurorum spirituum potestates dare terga coegerit, per quam innumerabiles sibi ipsi ex omnibus nationibus populos comparauit, quem inde etiam uerum dei Christum appellare conueniat, quippe qui non communi oleo, ut prisca consueuerant, sit unctus, (neque etiam tale quiddam de illo memoria proditum est, sed præstantiori quodnam diuinoq; unguento, ex quo utiq; etiam per Esaiam, sic ait: Spiritus domini super me, propter quod unxit me. Quo circa inter omnes potissimū, quicūq; unq; apud Hebræos corporalius uncti sunt, solus in toto orbe terrarū apud uniuersos Christi nomine celebratur, & Christianorum ab ipso deducta appellatione, totam quæ habitatur terram impleuit, quo modo autem illum unctum esse dicamus, & quid hoc sit unguentum, & quis nam unctionis modus, abundè satis libro priore tractauimus. Porro in huius labijs atq; doctrina tanta effusa est gratia, ut breui tēpore ea quæ ab ipso denunciata est, sanctimonia & pietate, omnem locum impleuerit. Itaq; iam nunc in omnibus gentibus apud eos qui doctrinam ipsius accipiunt, comprobata eius prophetiæ, quæ nunc in manibus est ueritate, & regis & dei gloriam adeptus est, & apud omne hominum genus Christus appellatur. Sūnt autem eius quoq; inimici manifesti, non modo qui prius extiterant, sed etiam qui semper ipsius uerbo aduersantur, siue illi in hominibus, siue in effugientibus uisum nostrum potestatibus sint, quos ille inuisibili occultaq; uirtute ex omnibus gētib; auferens & subuertens omnis generis populos sibi ipsi auscultantes effecit. Quæ uerò in eodē Psalmo sequuntur: Myrrha, & gutta, & cassia à uestimētis tuis, & cætera deinceps, quæ dicuntur quasi de regina & filia, quæ paternam domū reliquerit, quæq; ei Christo & regi & deo de quo dictū est, desponsata sit, dominūq; illum appellet, ad eā quæ de gētib; collecta est ecclesiā, à patrio dæmonicoq; errore auersam expurgatamq; ac diuini uerbi cōmunicatione connexam & compositam, referri poterunt, ubi per ocium accommodatam sibi interpretationem nacta fuerint.

Quod idem propheta etiam in CIX. Psalmo, bis dominum euidenter constituitur, semel quum de eo loquitur qui & deus & pater est, iterum quum de eo quem ipse suum nuncupat dominum. Et quod hunc dominum ipse quoq; nouit genitum esse ante mundi constitutionē, & quod æternum patris sacerdotem, & supremi dei confessorem, similem utique opinionem in hoc nostro fidei de Christo præse ferens. Cap. III.

Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam uirtutis emittet tibi dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorū tuorum. Tecū principū in die uirtutis tue, in splēdore uirtutis sanctorū tuorū, ex utero ante luciferū genui te. Iurauit dominus & non pœnitebit eū, tu es sacerdos in æternum secundū ordinē Melchisedec. Dominus à dextris tuis. Saluatorē ac dominū nostrū, ipsum primogenitū omnis creaturæ dei uerbum, sapientiā quæ est ante æuū, initium uirū dei, primogenitū & unicum patris germē, eum qui Christi appellatione honorat, præfens quoq; Psalmus dominum

dominum uocat, docetq; eum esse confessorum simul & filium supremi dei, re-
rumq; omnium domini, æternitatisq; patris sacerdotem. Attendē igitur quemad-
modum hic unum & eundem supremum & omnia sub se habens dominus, uo-
ce illa donat: sede à dextris meis. Et illa: ante luciferum genui te. Deinde cum
iuramentum confirmacione inconcussum atq; immutabilem in infinitum æuum
permanens sacerdotij honorem, ei largitur: Iurauit dominus & non poenite-
bit eum, tu es sacerdos in æternum. At enim quis hic tandem intelligatur,
nempe non uir mortalis ullus, ac ne angelice quidem naturæ quispiam, qui à
deo quidem sit factus, in æternum uero sacerdos constitutus, sed solus ille, qui
in ihs, quæ antea citauimus oraculis, dixit: Creatiuit me initium uiarum sua-
rum in opera sua. Ante seculum fundauit me, in principio antequam montes
stabilirentur, & ante omnes colles gignit me. Adhibe uero animum diligēter,
& cogitationem intende tum ad præsentem Psalmum, tum ad eas quæ ante
hac expositæ sunt uoces. In hoc enim ingenuus deus eum qui ab ipso est, & no-
ster dominus est, sedere secum unà iubet, dicens: Sede à dextris meis. In altero
uero quem ante hunc ipsum exposuimus, sedem in seculum seculi manere ora-
culum affirmabat, deum interim illum appellans in illis uerbis, ubi ait: Sedes
tua deus, in seculum seculi. Rursus in eo qui nunc inter manus uersatur, uirgam
inquit, uirtutis emittet tibi dominus ex Sion, in illo autē, uirga directionis, uir-
ga regni tui. Et rursus hic quidem ait: Sede à dextris meis, donec ponam inimi-
cos tuos, scabellum pedum tuorum, & dominaberis in medio inimicorum tuorum.
Ille uero, sagittæ tuæ acutæ, ò potens, in corde inimicorum regis. Ergo etiam ea
quæ ad eius de quo agimus inimicos pertinent, in utroq; sibi ipsa consentiunt.
Quis ergo modo suis oculis cernens in medijs urbibus, in uicis ac regionibus,
in toto orbe florentes saluatoris nostri ecclesias, & eos in quibus dominatur
populos, & innumerabili uirorum multitudine refertos conuentus, qui illi cõ-
secrati sunt, quicq; undiq; tum ab ihs, qui inter homines cernuntur, tum ab effu-
gentibus uisum nostrum, & occultis inimicis atq; hostibus eius doctrinæ, quæ
à Christo tradita est, circumfessi, non admiretur præsens oraculū quod ad eius
personam enuntiatur, de quo hic canitur: illud utique: Dominare in medio
inimicorum tuorum. Deinde quoniam in eo qui antecessit, dictum est illū
etiam esse oleo exultationis præ participibus suis. Et sacerdotum id erat pro-
prium apud Hebræos ut ungerentur, merito in eo quem nunc tractamus, iam
clarius & certius illum consecrat sacerdotem, plura etiā de illius doctrina pro-
ponens, per quam ipsum solum præ omnibus qui unq; sibi fuerint, aut futuri
sunt, æternum sacerdotem esse demonstrat, quod sanè nusquam ut ulli naturæ
hominis accommodetur, fieri poterit, secundum ordinem Melchisedec sacer-
dotem constitui illum ait, ut ab eo differat, qui secundum Mosi cõstitutionem
erat sacerdos, qui quidem aut Aaron sit accipiendus, aut alius quispiam ex ihs,
qui ab illo oriundi sint, quorum quisq; quum prius sacerdos non esset, posteri-
us aliquando per homines ungueto quodam artificiose confecto ungebatur,
& sic figurate, ut ita dicam, & per signa quædam, adumbratus quidam, & ima-
ginarius Christus efficiebatur. Præterea tanq; is, qui mortalis esset, haud ita
multo post sacerdotium deponebat. Adde quod apud unum iudæorum popu-
lum sacerdotio fungebatur, nō autem apud alias item nationes. Neq; uero cū
iureiurando dei, ad talem functionem accedebat, sed iudicio hominū electus.
Itaque nonnunquam etiam aliquis ex illis inuentus est tali ministerio non di-
gnus, qualis Heli planè descriptus est. Ad hæc, uetus ille sacerdos, qui à Mose
institutus fuerat, ex sola tribu Leui eligi poterat, & oportebat omnino illum,
gens quoque trahere de successione ipsius Aaron, sacrificijsq; brutorum ani-
malium

Florent ecclesie
Christi.

malitū & erroribus, corporalitq; adoratione rei diuine inferuire. At uero, qui Mel-
chisedec est nominatus, quod nomen in nostram linguam conuersum, regem iu-
stitiæ significat, & qui fuit rex Salem, quod ipsum item sit, rex pacis, sine patre, si-
ne matre, sine generis serie, non habens in historia, neq; initium dierum, neq; ui-
tæ finem, ac ne referens quidem cum Aaron sacerdotij ritu cõmune quicquā in-
uenitur. Nam neq; ab hominibus electus fuerat, neq; oleo cõposito unctus, neq;
de genere illorum æditus, qui nondum extiterāt, & quod omnium maxime admi-
rabile est, ne corpore quidem erat circūcisus, et tamen ipsi Abraham benedicit, tan-
quam is qui illo sit longè præstantior. Adde quod neq; sacrificijs neq; libationi-
bus, altissimo deo operabatur, neque uero in templo quod Hierosolymis esset,
suum munus obibat. Qui enim in eo, quod nondum erat, & meritò sanè, quan-
do ne nostro quidem saluatori Christo, euenturum quicquam erat ipsi Aaron si-
mile. Nam neq; qui prius nō fuisset, postertus est aliquando sacerdos declaratus,
neq; is qui extitisset sacerdos, sed qui est. Diligenter enim attendendum est illud:
Tu es sacerdos in æternum. Non enim, eris, ait, qui olim non fueris, ac ne fuisti qui-
dem antea, nunc autem non es, sed ab eo qui dixit, ego sum qui sum, tu es, & sa-
cerdos in æternū permanes. Quoniam igitur neq; à tempore, sacerdotij initium
accepit, neque de tribu sacerdotum exortus est Christus, neque artificiose instru-
cto corporalitq; oleo inunctus, ne finem quidem ullum sacerdotij esse habiturus,
neq; item solis iudæis, sed omnibus gentibus cõstituendus, Propter hæc omnia,
meritò illum à ministerio Aaron liberat, quod figuram gerebat, & secundum or-
dinem Melchisedec sacerdotem futurum affirmat. Et sanè oraculi exitus admira-
bilis ei qui cõtemporetur, quemadmodum saluator noster Iesus, qui est Christus
dei, ipsius Melchisedec ritu, ea quæ ad sacerdotiū in hominibus gerendū spectāt,
per suos ministros perficiat. Nam quemadmodum ille qui sacerdos gentiū erat,
nusquam uidetur sacrificijs corporalibus functus, sed uino solo & pane, dum ipsi
Abraham benedicit, ita sanè primus ipse saluator ac dominus noster, deinde qui
ab ipso profecti sunt, sacerdoties in omnibus gentibus, spirituale secundum eccle-
siasticas sanctiones sacerdotij munus obeuntes, uino ac pane, & corporis illius
& salutaris sanguinis mysteria repræsentāt, quæ sanè mysteria, Melchisedec tan-
to ante spiritu diuino cognouerat, & rerum futurarū imaginibus usus fuerat, si-
cut etiā Mosi scriptura testificatur, ut ait: Et Melchisedec rex Salem, proferat pa-
nes & uinum. Erat autem sacerdos dei altissimi, & benedixit Abraham. Meritò
igitur & cum iurandi adfectione, uni ei de quo hic agimus talia promissa sunt.
Iurauit, inquit, dominus deus, & non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternum,
secundū ordinē Melchisedec. Audi uero qualia sint, quæ de iisdem rebus etiam
Apostolus dicat: In quo abundantius uolens deus ostendere heredibus regni, im-
mutabilitatem consilij sui, interposuit iurandum, ut per duas res immutabiles,
in quibus impossibile est mētiri deum, fortissimum solatium habeamus, qui con-
fugimus ad obtinendam propositam spem, & adiungit: Et alij quidem plures sa-
cti sunt sacerdoties, idcirco quod morte prohiberentur permanere, hic autem eo
quod ipse maneat, sempiternum habet sacerdotiū. Ex quo etiam seruari in per-
petuum potest accedentes per ipsum ad deum, semper uiuens ad intercedendum
pro illis. Talis enim decebat nos pontifex, sanctus, innocens, inpollutus, segre-
gatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Deinde adiungit: Caput autem su-
per ihs quæ dicta sunt. Talem habemus pontificem, qui sedet in dextera maiesta-
tis in excelsis, sanctorum minister, & tabernaculi ueri, quod fixit deus & non ho-
mo. Hæc quidē Apostolus. Psalmus uero inferius progressus, etiam ea quæ pas-
surus erat is, de quo uaticinatur, aperte significat, dicens: De torrente in uia bibet,
propterea exaltabit caput. Torrētem porro, tentationum tempus intelligendū,
Mm alius

Melchisedec non
circūcisus corpora-
re.

Melchisedec sa-
cerdos gentiū.

sacerdotium san-
ctio ecclesiastica.

alium indicat psalmus, dicens: Torrentem pertransiuit anima nostra. Forisitan pertransiit anima nostra aquam intolerabilem. In torrente igitur bibit, inquit, calicem uidelicet, quem ipse sub ipsum passionis tempus significauit, dicens: Pater, si possibile est, transeat calix iste a me. Et rursus: Si non possibile est illum transire, nisi illum bibam, fiat uoluntas tua. Quum igitur hunc calicem bibisset, tum exaltauit caput. Et sicut ait Apostolus: quonia factus est obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis, idcirco, inquit, exaltauit illum deus, suscitans illum a mortuis, & sedere illum fecit in dextera sua, supra omnem principatum, & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & omne nomen quod dominetur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subiecit, inquit, sub pedibus eius, secundum eam quae ad ipsum facta est, promissionem, quam in Psalmo declarat, dicens: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Dominare in medio inimicorum tuorum. Constat uero planissimum, quemadmodum hodie quoque saluatoris nostri uirtus, ac doctrinae illius uerbum, in medio inimicorum & hostium suorum, omnibus quicunque in ipsum credunt, dominatur.

Quod etiam Esaias prophetarum maximus, plane nouit deum esse in deo, idque affirmat, sicut etiam nos qui patrem in filio, & filium in patre glorificamus. Cap. III.

Isaie 41.

Go dominus feci terram, & hominem super ea, ego manu mea consolidauit coelum, ego omnibus astris mandauit, ego suscitaui regem cum iustitia, & omnes uiae eius rectae, hic aedificauit ciuitatem meam, & captiuitatem populi conuertet, non pretio, neque muneribus, dixit dominus Sabaorth. Interim quidem haec uniuersi conditor deus,

Isaie 54.

de quodam rege ac saluatore, qui aedificaturus sit Republicam pietatis, & conditionem qua homines a demonico errore captiui tenebantur, dissoluturus, per prophetam respondet. In ijs uero quae sequuntur, externarum quoque nationum obsequium, quo ei sunt obsecutur, qui uenturus canitur, propheticus significat spiritus, necnon quemadmodum illum tanquam deum adorabunt illi, qui ita ad obsequium uenerint, & quod deum orabunt in ipso, propterea quod in eo ipse habitet deus, supremus uidelicet pater, uniuersique deus. Locus autem sic se habet ad uerbum, sic dicit dominus: Laborauit Aegyptus, & negociatio Aethiopiae, & Sabaim uiri excessi ad te transibunt, & tui erunt serui, & a tergo te sequentur uincti mancis, & adorabunt iuuenes, & in te orabunt, quoniam in te deus est, & non est deus praeter te, tu enim es deus, & non noueramus, deus Israel saluator. Erubescet & confundentur omnes qui aduersantur ei, et ambulabunt in pudore. Haec tenus ipsa prophetia. Ceterum, ne utquam arbitror quempiam contra id, quod tam aperte & perspicue dicitur, uel oculos directurum, quamuis admodum sit ingratus, ubi ita euidenter & plane inducitur, deus Israel saluator, & in illo deus: Adorabunt te, inquit, iusti, & in te orabunt, quoniam in te est deus, & non est deus praeter te, tu enim es deus, & nesciebamus, deus Israel saluator. Porro illud, nesciebamus, quod ex persona eorum, qui prius illum non agnouerunt, apud solos LXX. dictum est, in Hebraico aliter habet, quod sane Aquila conuertens, sic ait: Deus ergo fortis occultus, deus Israel qui saluos facit. Theodotion uero: Propterea fortis absconditus seruans. Vbi sane ualde mirabiliter absconditum deum Christum nominat, necnon causam quoque planissime docet, propter quam unum ipsum, quatenus inter ea quae genita sunt, nominatur, deum uocat, ob patris uidelicet in ipso habitationem. In ipso enim, ut diuinus docet Apostolus, coplacuit omnem plenitudinem diuinitatis habitare. Hoc ipsum uerba ipsa declarat, quae sic se habent, quoniam iam in te deus est, & non est deus praeter te. Pro illo uero quod est, praeter te, Theodotion, praeter ipsum, interpretatus est, ut hoc modo uerba se habebant, non est deus praeter ipsum, eum uidelicet a quo es, per quem tu quoque id habes,

habes, ut filius sis. Sed Aquila ita interpretatus est: Verumtamen in te fortis, et non est amplius apud te, Deus ergo fortis & latens, deus saluos faciens. Symmachus uero solus sic: In te deus, & non est amplius, neque adest deus, uere tu deus Israel seruans. Vbi quod deus sit Christus dei, uerba ipsa plane declarat. Nam propterea quod in te, inquit, est deus, tu sane deus fortis & absconditus. Ergo ex his, deus unus erit, qui huius appellationis est dominus. Filius autem quoniam pater ei se ipsum comunicat, de communicatione ueritatis illius dignitatem accepit, quippe, qui neque a seipso sit, neque ab eo, qui ipsum genuit, patre deseratur, sed hoc ipsum totum, quod est, quod uiuit, quod subsistit, ab eo a quo est pater, obtineat, qui neque patrem deserit, & ab illo gignitur, & tum ut sit, tum ut filius sit, non a seipso, sed a patre habet. Quocirca, honore hunc quoque ut deum prosequi edocuit sumus, quemadmodum quae nunc tractantur, prophetiae declarat, ut enim alicuius regis imago ueneratione affici solet, propter illum cuius lineamenta expressa & similitudinem fert (ceterum, quamuis & imago regis, & ipse rex honore afficiatur, unus tamen erit qui honoretur, non duo. Non enim duo reges, unus, primum & uerus, alter, qui ipsa imagine sit expressus, sed unus in utroque non modo intelligitur, uerum etiam nominatur atque honoratur) sic sane unigenitus quoque filius, quum solus sit imago dei inuisibilis, merito propter eum cuius fert similitudinem, & imago appellatur dei inuisibilis, & ab ipso patre efficitur, quippe, qui tali existat & natura & essentia, indeque ex quo primum extitit non acquisiuitiam, sed naturalem patris imaginem referat. Quare idem natura deus, & idem unigenitus quoque filius existit, non autem illi, qui extrinsecus adsumuntur, adoptatus, quicunque aduentitium diuinae appellationis honorem possident. At enim etsi natura unigenitus filius, deusque nositer celebratur, non tamen a seipso deus, sed ex deo patre unigenitus filius, & idcirco deus. Totumque hoc sane causa erit, cur ipse quoque sit deus, quod solus sit natura dei filius, & unigenitus appelletur, & quod usquequaque conseruet eius qui solus est deus, animata & uiuam & intelligentem imaginem, & in omnibus ipsi patri assimilata, & eam qui dei ipsius substantiae similitudinem praefert. Hac ergo de causa ipsum quoque, tanquam eum qui solus filius, & solus dei imago sit, & ingenti ac principio caritatis patris essentiae, uirtutes secundum exemplum assimilationis indutus, & ab omnium artificiosissimo & scientissimo uitae designatore & autore patre, adamussim & ad certam, exquisitamque assimilationem expressus, Deum merito diuinae appellant oracula, ut una cum ceteris ad hanc quoque appellationis dignitatem, a patre prouectus sit, eamque acceperit, non autem ex proprio iure possidendam habuerit. Namque ille quidem dat, hic uero accipit, itaque suo iure unus ille est deus, qui non ab altero accepit. Hic autem a patre habet ut deus sit, tanquam dei imago, utpote, quam una in ambobus, iuxta exemplum, diuinitas intelligatur, & unus sit deus, qui per seipsum sine principio, & sine generatione existat, filium autem, tanquam per speculum & imaginem consideretur. Hoc est, scilicet quod spirituale docet oraculum, quod non alius dicit eum, de quo sermo est, deum esse adorandum, propter inhabitantem in ipso patrem. In te enim, inquit, orabunt, quoniam in te deus est. Sed tu quoque ipse quum deus sis, saluator Israel existis. Proinde fortis et absconditus deus es, quoniam in te deus, & non est amplius praeter ipsum. Pro eo uero quod est, laborauit Aegyptus, Hebraicum habet, & reliqui omnes interpretes reddiderunt, labor Aegypti, ut id quod dicitur tale sit: Te adorabunt, & tui erunt serui, labor Aegypti, & negociatio Aethiopiae, & Seboim, quibus uerbis barbaras ego arbitror, & ignotas quaedam nationes significari, & omnes quaecumque antea quondam daemonica superstitione uexabantur. Nam propterea quod Aegyptij uisi sunt omnium nationum superstitiosissimi esse, primumque errori, quo simulachra colerentur, portas aperuisse;

Filius imago patris.

Aegyptij praeter ceteris superstitiosiores.

Mm 2 merito

merito eos primos collocat, qui Christo sint subijciendi, deinde per eos, quæ ad reliquos simulachrorum cultores pertinent, ut aperta sint, efficit. Hac uero iam in saluatore ac domino nostro expectatum exitum nata sunt. Iam enim innumera biles per orbem terrarum, nationum conuentus, in omnibus gentibus illum adorant, illi seruiunt. Aethiopes uero ac Seboim eos, qui hic adoraturi Christum canuntur, septuagesimo quoque primo psalmo significari puto, ubi dictum est, coram illo procedent Aethiopes, & reges Arabum, & Saba dona adducent, & adorabunt eum. Constat uero ex ipso contextu, Christum esse adoraturus eum, qui in illis quoque, ut uenturus canitur à prophetis.

Quod dei uerbum suam habens essentiam iussu patris, Dauid æque ac nos opificem uniuersi nouit, & quod idem dei uerbum, idem propheta ad hominum medelam esse missum à patre testificatur, & quod breui tempore uniuersam terram sua doctrina impleturum canit. Cap. V.

Psal. 12.

Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. In vi. uero ac c. psalmo sic dictum est: Misit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Et rursum c. XLVII. Quod emittit eloquium suum terram, uelociter currit sermo eius. At enim ei, qui nunc in manibus est psalmo dicenti: Verbo domini caeli firmati sunt, concordat sacrum quoque Euangelium palam, dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sane merito Euangelium illum nominat, quando etiam per ea quæ prius dicta sunt, idem hoc, quod nunc ut deus celebratur uerbum, & sapientia, & germen dei, & sacerdos, & Christus, & dominus, & deus, & imago dei, appellatum est. Porro, ut qui & alius sit quam pater, & eiusdem administer fuerit, adeo ut iussu illius ipse omnia cõdiderit, in presenti deinceps Psalmo adiungit: Timeat, inquit, dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem, Quonia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Constat enim quod qui dicit, ad alterum dicit, & qui mandat, alteri præter se mandat. Perspicit uero post ipsam saluatoris nostri humane naturæ assumptionem, conuentus ex omni terra, hoc est, ex omnibus, quæ terram incolunt, nationibus, innumera biles, non itidem ut antea ullos demones, sed ipsum dominum Iesum timuerunt, & omnes habitantes orbem commoti sunt, in ipso Christi nomine, sicut præsens oraculum canit: Timeat, inquit, dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem. Hactenus quæ de II. & XXX. Psalmo accepta sunt. Consimilia uero his & consona in c. quoque XLVIII. Psalmo inuenies, qui docet non ea modo, quæ ad terram dicitur, sed etiam ea quæ ad caelum, & breuiter ad uniuersam creaturam pertinent, ipso deo uniuersi tubente extitisse. Dicit igitur: Laudate dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius, Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumina, quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Quod si ipse mandauit, quæ nam quæso, ut quæ adeo magnus, ut mandatum de tantis rebus susciperet, præter dei uerbum? quod uariè in presenti opera à nobis, tanquam deus celebratur, & uerbum dei appellatur, merito illud quidem, propterea quod omnium rerum artificiosas atque efficaces rationes, omnipotens in ipsum coniecerit, quippe, qui ratione atque ordine uniuersa illi, & dispensanda & gubernanda tradiderit. Nemo igitur putet humanam, quæ ex syllabis constat, & ex nominibus & uerbis componitur, articulate, atque enunciable orationi, dei uerbum simile esse, quoniam nostra hæc oratio in uocibus & syllabis, & ijs quæ per hæc significantur, quæ quid ipsa est, obtinet, utpote, quæ per linguam, & arterias, & fauces, & os, profertur, sempiterna uero atque incorporea naturæ uerbum omni omnino ratione, quæ

quæ à nobis proferri solent uerba prætergressum, nihil humane rationis præ se ferat, sed solam cum humano uerbo communem appellationem possideat, quando neque uocem, quæ ex aëris pulsu constat, neque dictiones ullas, neque syllabas, neque linguam, neque os, neque omnino quidpiam humani siue mortalis, in deo uniuersi accipere, siue intelligere, fas est. Id enim uerbum animæ esset, quod nullo modo per seipsum ab anima seorsum posse esse, aut consistere. Tale enim humanum est uerbum, quod priuatum quidem nullam, neque essentiam, neque substantiam habet, sed totum libera quædam motio est, & efficientia cogitationis. Ceterum, ipsum dei uerbum non tale, sed per seipsum habens propriam substantiam, ut quæquæque diuinam atque intelligentem, quæ priuatum quidem subsistit, priuatumque item efficit, quicquid efficit, uerum materis omnis est expers, & incorporea, & omni ratione primi & ingenerati, & solius dei nature assimilata, earum omnium quæ factæ sunt, rationes, & earum quæ sub uisum cadunt incorporeas & inuisibiles species, in seipsa ferens. Quare illam & sapientiam & dei uerbum, diuina oracula appellant.

Differunt uerbum diuinum & humanum.

Quod Esaias similiter ut Dauid, duos, patrem & filium constituit, & eorum alterum uniuersi opificem, quemadmodum ipsi quoque credimus. Cap. VI.

Vidi me Iacob, & Israël quæ ego uoco, ego sum primus, & ego sum in æternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea consolidauit caelos. Vocabo eos, & stabunt simul & congregabuntur omnes, & audient, quis eis annunciauit hæc. Dominus qui diligit te, fecit uoluntatem tuam in Babylone, ut tolleret semen Chaldaeorum, ego locutus sum, & ego uocaui, duxi eum, & direxi uiam eius, adducite ad me, & audite hæc. Non ab initio in occulto locutus sum, quando fiebat, illic eram, & nunc dominus dominus misit me, & spiritus eius. Considera quæso hic, quoniam modo qui dixit: Ego sum primus, & ego sum in æternum, qui & terram, & caelum cõdidit, ita plane se missum esse fatetur à domino domino. Sic enim patrem conuenit bis dominum appellare. Itaque habes hoc quoque indubitatum, de eo de quo quæritur, testimonium. Primum uero illum hic dicit esse propheta, quem in ihs, quæ genita sunt patre colit, Nam quæ sine principio est, quæque genita non est, essentia, eam attribuit patri. Primum enim in aliquo maiore numero antecedit, & honore atque ordine præponi solet, quod quidem nequiquam patri conueniat, non enim eorum quæ genita sunt, primus est supremus deus, quoniam ne principium quidem illius ullum excogitari potest, sed est ultra primum, utpote qui primum ipse genuerit, atque ut esset, fecerit, quandoquidem solum diuinum uerbum, omnium eorum quæ genita sunt, primum iure nuncupatur. Quum ergo quæretur in illo: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, cui nam creandarum rerum mandaueris opificium, nunc perspicue demonstratum est, quod uis delictet ei qui dixit: Manus mea fundauit terram, & dextera mea consolidauit caelum, qui etiam se à patre missum esse cõfiteatur, ubi ait: Nunc dominus dominus misit me, & spiritus eius. Erit autem deus uerbum qui hæc dicat, quando uerbo domini caeli firmati sunt, ex eo Psalms loco quem supra apposuimus, sed enim quum ipsum quoque dei uerbum, domini appellatione ut deus celebratur, tamen ipsius patrem dominum, maxima cum reuerentia ac pietate bis dominum appellat, ut in eo diuinitate nominis utatur. Nunc enim, inquit, dominus dominus misit me, utpote quum pater & deus sit, & tam sui unigeniti uerbi, quam eorum omnium, quæ illo posterius facta sunt, quorum quum potestatem ac dominium à patre ipsum dei uerbum acceperit, tanquam ihs, qui & legitimus, & unicus filius sit, merito etiam ipse ab ihs, qui & patre & religiose colere deum uolunt, appellabitur dominus.

Mm 3 Quod

Quod etiam maximus dei seruus Moyses, in mundi fabricatione, cognouit patrem deumque uniuersum, cum altero communicantem de hominis officio, hoc porro diuinum esse uerbum ante didicimus. *Cap. VII.*

Dixit deus, faciamus hominem ad imaginem ac similitudinem nostram, & rursus: Et dixit deus, non est bonum esse hominem solum, faciamus illi adiutorium secundum ipsum. Ac ne quispiam suspicetur hæc ad angelos dicta fuisse, continuo declarat eum cui imperatum sit, non angelum dei, dicens: Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit illum.

Quod idem Moyses bis planissime dominum, sine ulla inuolucris, theologicè commendat. *Cap. VIII.*

Sortus est super terram, & Lot ingressus est in Segor, & pluit dominus super Sodomam, sulphur & ignem à domino. Planè bis dominum nominat, & huic docet ab illo mandatū esse, ut impios debito supplicio afficiat, etenim licet non semel dominum aperte dicamus, non tamen simili ubique utimur theologia, sed pia quadam, ac religiosa distinctione utentes, illum quidem & deum & dominum, huius etiam patrem esse edocti sumus, hunc uerò ipsum, quem & uerbi, & domini appellatione significare consueuimus, eorum quidem qui post ipsum, & sub ipso sunt, esse dominum, eius autem qui unum cum ipso est, nequaquam similiter, neque enim patris dominus, neque patris deus, is qui est deus uerbum, sed illius quidem imago, & uerbum, & sapientia. & uirtus, eorum uerò que post ipsum collocantur dominum habens, & dominus & deus, ille uerò quum & dominus, & deus sit, etiam pater est huius, sicut hic illius est filius, quare quum hi duo unum sint, merito ea que ad religiosam theologiam pertinent, in unum principium nobis recidunt, & in uno deo consistunt.

Quod idem deum uerbum, significat deum ac dominum prius nominatum, & quod in hominis forma, & figura, & usum esse, & antiquis responsa dedisse conscribit. *Cap. IX.*

Apparuit autem dominus Abraham, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Et rursus: Erat Abraham annorum nonaginta nouem, & apparuit dominus Abraham, & dixit ei: Ego sum deus, beneplacitus sis coram me, & esto inculpabilis, & ponam testamentum meum inter te & me, & multiplicabo te ualde. Et rursus: Apparuit autem deus ei apud quercum Mambre, dum sederet in ostio tabernaculi sui, ipso meridie, quum uerò oculis suis respexisset, uidit, & ecce tres uiri steterant supra eum, & quum uidisset occurrit obuiam illis, ab ostio tabernaculi, & adorauit. Ac deinceps post uisionem adiungit: Dominus autem dixit, non celabo ego Abraham puerum meum, quare facio. Abraham uerò quum sit, erit in gentem magnam & multam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Atque his rursus adiungit tanquam de altero: Noui enim quod constituet filijs suis, & domum suam, & custodient uias domini, facere iustitiam & iudicium, ut inducat dominus super Abraham, que locutus est ad illum. Hic planè scriptum est, eum dominum qui Abraham respondens, hæc dicere, ubi uidelicet dominum confitetur patrem suum, & conditorem uniuersi, ipse tamen Abraham, ueluti propheta, exploratam & certam eius qui respondebat cognitionem habens, deinceps cum ueneratione eos, qui ante expositi sunt, orat, dicens: Ne perdas iustum simul cum impio, & erit iustus quasi impius. Si sint quinquaginta iusti in ciuitate, perdes eos, & nonne dimittes omne locum, propter quinquaginta iustos? nequaquam tu facies uerbum hoc, ut interficias iustum cum impio, & erit iustus quasi impius, nequaquam qui iudicas uniuersam terram, non facies iudicium. Porro hæc ad angelos, aut ad quempiam ex dei ministris dicta esse, consentanea dici non arbitror, non enim cuiuslibet sit iudicare terram uniuersam, sed nec

nec angelus quidè est nominatus, quem superior scriptura significat, uerò alius quispiam angelo prestantior, deus utique ac dominus, qui cum duobus angelis in forma hominis, ad superscriptam quercum est uisus. Præterea ne patrem quidem deum hunc fuisse putandum est, qui huiusmodi uerbis indicatur, dicere enim, id mutari quod diuinum est, & figurari in speciem ac formam hominis, nequaquam pium est. Superest igitur ut cõfiteamur illum fuisse dei uerbum, quod à nobis in his que antehac scripta habes, dei nomine celebratum est, qua de causa hodie quoque à uicinis, & in proximo habitantibus, quasi diuinus colitur, atque obseruatur is locus, honoris illorum gratia, qui Abraham in illo uisi sunt, atque etiam nunc ibidem permanens Terebinthus conspicitur, qui enim ab Abraham hospitio suscepti sunt, ut habet scriptura, recumbentes erant duo quidem utrinque, medius autem excellentior, & qui reliquos honore anteciret. Hic uerò sit planè is, de quo diximus, ipse utique dominus ac saluator noster, quem etiam pertinaces & increduli, diuina oracula confirmantes uenerantur, hic ipse igitur ex illo, pietatis faciens ad homines semina, humanam speciem ac figuram indutus, dei amico, atque antiquo patri Abraham, seipsum quifnam esset, ostendit, patrisque sui tradidit sententiam.

Quod idem propheta in Jacob, manifestius eum de quo agitur, indicat dominum, quem sanè & deum & angelum supremum dei uocat. *Cap. X.*

Rofectus est in Charan, & uenit in locum, & dormiuit illic, occidit enim sol, & accepit lapides, et posuit sub capite suo, & dormiuit in loco illo, & somniauit, & ecce scala terræ infixæ, cuius caput perueniebat usque ad cælum, & angeli dei ascendebant, & descendebant per eam, & dominus innitebatur ei, & dixit: Ego dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac, ne timeas, terra in qua tu dormis in ipsa, tibi dabo eam, & semini tuo, & erit semen tuum sicut arena maris, & dilatabitur ad mare, & Orientem, & ad Boream, & Africam. Et benedicentur in te omnes tribus terræ, & in semine tuo, & ecce ego sum tecum custodiens te in omni uia, quæcumque iter feceris, & conuertam te in terram hanc, quoniam non te relinquam, donec faciam omnia, quæcumque locutus sum tibi. Et experrectus est Iacob à somno, & ait: Dominus est in loco hoc, ego autem nesciebam, & timuit, & ait: Quam terribilis est locus hic, non est hoc alud, nisi domus dei, & hæc porta cæli. Et surrexit Iacob mane, & accepit lapidem, quem supposuit capiti suo, & erexit illum pro titulo, & effudit oleum in summum illius, & uocauit Iacob nomen loci illius, domum dei. Eum, qui hoc loco tam multis uerbis respondet dominum, & deum, angelum quoque dei deinceps progressus inuenies, ubi ad mulieres ait ipse Iacob: Et dixit mihi angelus dei in somnis, Iacob, ego autem dixi, quid est. Et deinceps: Vidi, inquit, omnia quæcumque Laban tibi facit. Ego deus, qui apparui tibi in loco, ubi unxi tibi mihi titulum, & uouisti mihi uotum. Ergo qui supra dixerat: Ego dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac, cui & titulum erigit dei amicus, deus quidem erat & dominus, (ipsi enim dicenti credendum) non tamen is qui pater est, & à nullo est, sed qui ea, quæ ad patrem pertinent, hominibus subministrat & nuntiat. Quocirca etiam angelum ipsum in præsentia uocat Iacob, ubi ait, dixit mihi angelus dei in somnis uerba hæc: Ego sum deus, qui apparui tibi in loco. Ergo idè & angelus domini, & deus, & dominus, planè in his appellatus est. Et apud Esaiam prophetam magni consilij angelus, interimque & deus, & princeps, & potestatis habens nominatur, ubi ortus illius inter homines canitur, à dicente, quod puerulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & uocatur nomen eius magni consilij angelus, princeps pacis, deus fortis, potentiam habens, pater futuri seculi.

Angelus reprensans personam domini.

Quod etiam Iacob eum, de quo proxime dictum est, & deum & dominum, præterea angelum similiteruit, Abraham in hominis forma contempletur, in ea historia, quæ sic se habet. Cap. XI.

Gen. 32.

Surgens autem nocte illa, accepit duas uxores, ac duas famulas & undecim puerulos suos, & transiit uadum Iacob, & accepit eos, & traduxit omnia sua, & relictus est ipse Iacob solus, & luctabatur cum eo homo usque mane, uidit autem quod non posset aduersus illum, & attingit latitudinem femoris eius, & torpuit latitudo femoris Iacob, dum luctaretur hic cum illo. Et dixit ei: dimitte me, ascendit enim aurora. Hic uero dixit: non te dimittam, nisi mihi benedixeris. Dixit autem ei: quod est nomen tuum? At hic dixit: Iacob. Et dixit ei: non amplius Iacob uocabitur nomen tuum, sed Israel erit nomen tuum, quoniam inualuisti cum deo, etiam cum hominibus potens eris. Interrogauit uero Iacob & ait: indica mihi nomen tuum. Et ait: quid ita queris nomen meum? Et benedixit ei illo loco, & uocauit Iacob nomen loci illius, speciem dei. Aspexit enim deum facie ad faciem, & seruata est anima mea. Ortus est autem illi sol, quum transfisset speciem dei, & Moysi quidem dictum est, nullus uidebit faciem meam & uiuet. Hic autem Iacob uidit deum non simpliciter, sed facie ad faciem, & quum seruatus esset, non corpore sed animo, ad appellationis Israel dignitatem assumptus est, quæ sanè appellatio animarum cognominis est, siquidem ipsum Israel nomen si interpreteris, uidentem deum significat. Non igitur patrem eum uidit, sed deum filium, cuius etiam curiosius appellationem querenti Iacob, nondum erat enūciandi tempus, quod si quempiam ex angelis, aut ex ijs, qui cœlum incolunt, diuinis spiritibus, eum qui sanctis oracula ministrabat aliquis suspicetur esse, planè decipitur, hoc ex ipso probatur, quod hic ipse de quo loquimur, & domini & dei appellatione nūcupatur, etenim & deum ipsum diuina scriptura planè uocat, & dominum item appellat, eius nominis honorem illi tribuens, quod apud Hebræos quatuor literis notatur, quod sanè in una ineffabili atque inenunciabili dei appellatione ponere, pueri Hebræorum consueuerunt, probatur etiam ex eo, quod ubicunque scriptura angelos appellare uult, aperit hoc facit, angelosque distinctè significat. Sicut eos qui in Sodomis erant, quum impij essent, is qui Abrahæ responderat deus ac dominus, sub aduentu neuitiquam dignos efficit, quemadmodum rursus dicit scriptura diuina. Dominus quidē abiit, postquam desijt loqui cum Abraham. Duo uero angeli Sodoma abierunt uesperis. Item ipsi Iacob obuiam uenerunt angeli dei. Et quum uidisset, dixit: Castra dei hæc, & uocauit nomen loci illius, castra. Sic sanè dei amicus uisiones discernebat, proinde nunc quidem nomen loci castra appellat, ex eo quod illic angelorum castra uiderit. Vbi autem cum ipso deo loquitur, uocat nomen loci, speciem dei, his uerbis: Vidi enim deum facie ad faciem. Quin & Moysi quoties apparet angelus, hoc ipsum diuina scriptura significat, dicens: Apparuit uero illi angelus domini in flamma ignis rubi. Quoties uero is qui ius & potestatem habet, ipse utique oraculorum & reponforum autor, ita hoc planum facit, ut illum & dominum & deum, nusquam uero angelum nominet. Simili ratione etiam in mari rubro planè angelum dominumque distinguit, ubi ait: sustulitque se angelus dei qui ambulabat ante castra filiorum Israel, & abiit post eos. Sustulit autem se etiam columna nubis à facie eorum. Quemadmodum in superioribus dominus forma hominis respondens antiquis inducitur, sic hoc loco per nubem, itaque deinceps uerba sic habet. Factum est autem in uigilia matutina, & respexit dominus in castra Aegyptiorum in columna nubis, & per totam deserti regionem in columna per nubem, deus Moysi responderet. Planè igitur quoties angeli naturam significare uult, neque deum, neque dominum, sed absque ulla obscuritate angelum nominat. Quoties uero dominum

Phanuel,
species dei.Christo tribuitur
nomen tetragram-
maton.

dominum & deum, eum qui apparet intelligit, his ipsis palam utitur locutionibus, quod uero dominum deumque non eum significet qui pater est, ipsa scriptura diuine locutionis in superioribus euidentissimè ostendunt, ubi angelum dei appellant eum, qui quum de Iacob sermo esset, dominus & deus est nominatus. Superest igitur ut quæramus, quomodo sit, in ijs que sunt, deus & dominus, præter patrem omnium, & regem deumque uniuersi, erit autem hic uerbum dei quod est ante secula, superior quidē omni angelica natura, profectus autē ab eo, qui pater est.

Quod rursus in Iacob gentium deum, planè ipsa oratio præ se fert. Cap. XII.

Dixit autem deus ad Iacob: Surge & ascende in locum Bethel & habitabit illic, & fac altare deo, qui tibi apparuit, quum fugeres à facie Esau fratris tui. Et dixit Iacob domui suæ, & omnibus qui cum ipso erant: tollite deos alienos de medio uestri, & purgamini, & mutabit habitus uestros, & surgamus, ascendamusque in Bethel, & faciamus illic altare domino, qui exaudiuit me in die tribulationis, qui fuit mecum, & seruauit me, in uia qua profectus sum. Hoc loco deus ipse uniuersi, qui solus, neque factus, neque genitus, & supremus omnium est, non uisus, sed inuisibiliter dans responsa ipsi Iacob, & uirtute ineffabili seipsum mouens, de filio uerba facit planissime. Dixit ergo illi deus: Fac altare deo qui apparuit tibi. Quis autem hic sit, qui scriptus est supra illi apparuisse, paulo ante exposuimus, ubi deum uerbum esse demonstraui.

Quod deus pater quum Moysi responderit per angelum, sed patribus apparuisse, non amplius per angelum, sed per filium docet. Cap. XIII.

Moses erat pascens oues lothoroceris sui, & uenit ad montem dei in Choreb, & apparuit ei angelus domini in flamma ignis rubi. Et post alia, et ut uidit quod accederet ad uidendum, uocauit illum de medio rubi dicens: Moses, Moses, ne propius huc accesseris. Solue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo stas, terra sancta est. Et post pauca, & dixit dominus ad illum: Ego sum qui sum. Et rursus: Locutus est dominus ad Moysen, & dixit ad illum: Ego dominus uisus sum ab Abraham, & Isaac, & Iacob, quum eorum sim deus, & nomen meum non indicaui illis, & constitui testamentum meum ad illos, quemadmodum apud prophetas in hominibus uersantes, uerbi gratia: Esaiam, & Hieremiam, & similes, homo quidem erat, id quod uidebatur, deus autem qui per id quod apparebat, tanquam per instrumentum loquebatur, & modo Christi persona, modo sancti spiritus, modo supremi dei erat, quæ per prophetam responsa dabat, sic utique etiam nunc Moysi, qui introducitur, supremus & omnia sub se habens deus, per eum qui apparet angelum, ea quæ proposita sunt, canit. Quorum hæc sententia sit sanè: Tibi o propheta, tanquam ei qui adhuc eruditur, & qui nihil uisionem angelicam amplius capit, interim angelum meum exhiberi uidentem uolui. Sed meum nomen tibi soli notum facio, quare deus in angelo apparuit Moysi. Quis uero sit qui patribus uisus sit, & quod non pater deus, antea demonstratū est, ubi deum & dominum angelum dei nominatū esse demonstraui. Ceterum, quoniam modo hic, ille qui pater sit deus, & omnia sub se habeat, dicat se à patribus uisum, merito aliquis querat. Explicabitur porro id, de quo queritur, si diuine scripture diligentiam attendamus. Nam quum apud septuaginta ita dictum sit: Et uisus sum ab Abraham, & Isaac, & Iacob, quum eorum sim deus, Aquila quidem sic ait: Et uisus sum ab Abraham, & ab Isaac, & ab Iacob in deo satis multo, quibus uerbis planissime indicat, non ipsum illum, qui pater est, per seipsum apparuisse. Neque uero sicut Moysi, ita etiam patribus per angelum, aut

Gen. 32.

Exodi 7.

Quare deus in
angelo apparuit
Moysi.

aut per rubum, aut ignem, sed in deo satis multo oracula præbuisse. Quare etiam patribus per filiū uisus est pater, quemadmodū in Euangelij ab ipso dictū habetur: Qui uidit me, uidit patrē, in ipso enim & per ipsum patris cognitio prodebat. Sed quum hominibus salutaris appareret, tum per filij humanam formam uidebatur a dei amicis, atq; inter homines futurā ipsius salutem, omnibus presentem, ex illo quasi arram & pignus exhibebat. Quū uerō impiorum ultor, & Aegyptiorum castigator futurus esset, non amplius in deo satis multo, sed in angelico supplicij ministro, & in specie ignis, & flamma, quæ citō instar agrestis acientiosæ materię illos erat deuoratura, apparebat. Dicitur igitur per rubum quidem significari Aegyptiorum agrestem, & inimicem, & feram prauitatem, per ignem uerō uim illam ulciscentem & castigantem quæ illos inuasit.

Quod quemadmodum patribus humana forma, sic in specie nubis Mosi & cuncto populo deus uerbum apparuit. Cap. XIII.

Exodi 13. **D**ixit autem dominus ad Mosē: Ecce ego uenio ad te in columna nubis, ut audiat populus me loquentē ad te, & tibi credant, & quæ sequuntur. Deus autem antecedebat eos die in columna nubis in uia, noctū uerō in columna ignis ut luceret eis. Et rursus: Descēdit dominus in colūna nubis. Et rursus: Quū autē ingressus esset Moses in tabernaculū, descendit colūna nubis, & stetit in foribus tabernaculi, & loquebatur cū Mosē, & cernebat omnis populus columnā nubis stantē in foribus tabernaculi, & stantē omnis populus adorauerūt, unusquisq; à foribus sui tabernaculi. Populus quidē cernebat columnā nubis hoc loco, cū Mosē uerō loquebatur. Quis porrō loquebatur? columna nubis uidelicet, quum idem deus antea patribus in hominis forma apparuisset. Suprà uerō iam demonstratum est, quod non pater deus hic esset, sed alter, quem nos, quum dei sit uerbū, Christū nuncupamus, qui tunc propter multitudinem uulgarem, & ipsi Mosi, & populo in columna nubis cernebatur, propterea quod nō itidem ut patres, uidere illum in forma hominis, idonei essent. Perfectorū enim hoc erat, posse illius aduentū prouidere, qui olim in hominibus corpore humano assumpto, futurus erat, quem sanē, quum ne tūc quidem uniuersus populus possit capere, meritō aliās quidem eis per ignem, terrendi, cohibēdīq; causa, aliās per nubem, quasi adumbrate atq; inuolute dans illis leges, cernebatur, eademq; ratione Mosi quoq; propter illos.

Quod angelica non fuerit natura, quæ Mosi dabat responsa, sed præstantior quàm ut ad angelum referri possit. Cap. XV.

Exodi 13. **D**ixit dominus: Ecce ego mitto angelum meū ante faciem tuam, ut custodiat te in uia, ut introducat te in terram, quam paraui tibi, obserua eum, & audi eum, nec sis aduersus illum contumax, non enim dimittet te, nomen enim meum est in illo. Et in alio loco, dixit autem dominus ad Mosē: Vade & dux esto huius populi ad locum quem dixi tibi, ecce angelus meus antecedit te. Et rursus, & dixit dominus ad Mosē: Abi & ascende hinc tu & populus, & cætera. Et unā mittam ante faciem tuam angelum meum. Hæ sanē uoces, quod non angeli sed solius dei sint, uniuersiq; facile cōstare potest. Cuius porrō dei? nisi eius qui patribus sit uisus? quem angelum dei planē appellauit Iacob. Hoc autem nobis dei uerbum fuit, utpote quum et dei filius, & deus, & dominus ipse nominatus.

Quod idem dominus de alio docet, scilicet filio.

Cap. XVI.

Exodi 20. **E**go sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis, non erūt tibi dii alij præter me, & cætera. Ego enim sum dominus deus tuus æmulator, & adiungit: Non sumes nomen domini dei tui in uanum. Hoc etiam loco ipse dominus ea quæ exposita sunt de alio

de alio docet. Si quidem quū dixerit, ego sum dominus deus tuus, adiungit: Non sumes nomen domini dei tui, quippe cum de patre & deo uniuersi, is qui ab illo est dominus, suū seruū sacris inicit. Alia præterea innumerabilia inuenies per totam scripturā sacram, quæ eadem ratione, qua hæc enunciata sunt, ubi pater tanquam de alia persona, & ipse dominus tanquam de alio quodā oracula reddebat.

Quod is rursus dominus, qui Mosi responsa dabat, alium à quo erat agnoscentis, patrem utiq; hunc ipsum suum deum uocabat. Cap. XVII.

Dixit dominus ad Mosē, & hoc tibi uerbū quod dixisti faciam. Inuenisti enim gratiā corā me, & noui te præter omnes, & dixit Moses, ostende mihi tuam gloriā, & dixit: Ego anteibo prior te gloria mea, & uocabo in nomine meo dominum coram te, & miserebor cuiuscunq; misereor, & clemens ero erga quencunq; sum clemens. Et post alia adiungit, atq; ait: Et descēdit dominus in nube, et astetit ei illic, & uocauit in nomine domini, & transiit dominus in nomine ipsius, & uocauit, & uerax, & iustitiam seruans, faciens misericordiam in multa, auferens iniquitates, & iniustitias & peccata, & purgatione non purgabit reum, inducens peccata patrum in filios, & filios filiorū, in tertiam, & quartam generationem, & quum festinasset Moses, curuatus in terram adorauit. Cōtemplamini quæso, quo nam modo etiam nunc ipse dominus, qui in nube descendit, & Mosi astetit in nomine domini, uocauerit alium præter seipsum, qui solitus sit ex cōduplicatione bis dominus appellari, tanquam eum, à quo ipse sit, reliquorum omnium ius potestatemq; habens dei nomine celebretur, suum utiq; patrem, atque ut in his non Moses, sicut forsitan quispiam suspicetur, sed ipse dominus alium suum patrē uocat, ante enim is qui Mosi respondit ait: Ego transibo prior te, gloria mea, & uocabo in nomine domini. Vbi igitur hoc dixit, scriptura deinceps instar narratiōis adiungit: Et descendit dominus in nube, & adstitit ei illic, & uocauit in nomine domini. Igitur ipse dominus dum est, quod promiserat, præstaturus, descendit, & quemadmodum uerba ipsa significat, progreditur ante faciem Mosi, ipse autem dominus uocat dicens: Domine deus, clemens, & misericors, & quæ sequitur. Quibus uerbis planē ipse dominus, suum seruū & seipsum quis nam esset, & in genitri domini notitiam, quasi sacris initiis docet, hoc uerō ipsum tibi planissimè demonstrabit ipse Moses, ubi orans pro populo, supra expositas domini uoces commemorat, illic enim intelliges, dominum hæc dixisse, nō ipsum Mosem quum dicit: Et nunc extollatur manus tua domine, quemadmodum dixisti, dicens: Dominus longanimis, & multæ misericordie, & uerax, auferēs iniquitates & iniustitias & peccata, & purgatione nō purgabit reum, qui reddis peccata patrum in filios, utque in tertiam & quartam generationem. Obserua autem quoniam modo in his, ipse dominus ubi patrem longanimem, & multæ misericordie appellauit, tum adiungit, ipsum esse ueracem, quod sanē cum eo cōcordat, quod in Euangelij dictum est ab uno & eodem saluatore nostro, ut cognoscant te solum uerum deum, solum igitur uerum deum admodū piē ac religiose patrem uocat, ut sic naturæ ingenite conuenientem honorem & cultum attribuat, cuius naturæ & ipsum imaginem esse & sobolem, diuina docent oracula.

Quod deum ipsi Israeli uisibilem esse diuina docet scriptura, quæ ipsum dei uerbum significat. Cap. XVIII.

Numeris Moles orās ait: Quoniam tu es dominus in populo hoc qui oculis ad oculos uideris tu domine, pro quo sanē Aquila reddidit, quoniam tu es dominus in uisceribus populi huius, qui oculum in oculis uideris tu domine. Symmachus autem, quoniam tu es domine. Et in

Et in Exodo dictum est: Et ascendit Moses & Aaron, & Nadab, & Abiud, & septuaginta ex senioribus Israël, & uiderunt locum, ubi steterat deus Israël. Pro quo Aquila, & uiderunt, inquit, deum Israël. Symmachus autem, & uiderunt uisionem deum Israël. Ceterum, propter illud: Deum nemo uidit unquam, fortasse uerba que hoc loco posita sunt, salutari uerbo contraria esse quispiam suspicetur, utpote, quum uisibilem illum faciant, qui natura inuisibilis est. Sed si hæc de uerbo dei accepertis, qui multifariam multisque modis à patribus est uisus, sicut nos in his que supra ostensa sunt accepimus, ne utquam in contraria uideberis tibi recidere. Qui enim hic deus Israël cernitur, ipsum illum esse docent, qui & ab Israël uisus est, quando homo luctatus est cum ipso, quinetiam primus illius nomē mutauit, ex Iacob in Israël, dicens: quoniam inualuisti cum deo, quo tempore diuinam illius uirtutem sentiens Iacob, uocauit locum illum, speciem dei, quum dixit: Vidi enim deum facie ad faciem, & seruata est anima mea, quem sanè deum non alium esse quam dei uerbum, suo tempore demonstrauiimus.

Quod dei uerbum, quod Mosi non secus atque antiquis patribus dabat responsum, etiam Ie su Mosi successor in hominis forma, uisus est. Cap. XIX.

Iosue.

I factum est, ubi fuit Iesus in Iericho, & respiciens uidet hominem stantem coram se, & gladius uagina exutus in manu eius, & accedens Iesus dixit: Noster es, an aduersariorum? & dixit ei: Ego princeps imperatorum exercitus domini, nunc ueni, & Iesus cecidit facie in terram, & dixit ei: Domine, quid imperas seruo tuo? & ait princeps imperatorum domini, Iesu solae calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo stas, terra sancta est. Eadem sanè hæc Mosi quoque initio uisionis in rubo, ab ipso domino dicta sunt, sicut scriptura indicat: Ut uerò uidit dominus, quod accederet ad uidendum, uocauit eum dominus de medio rubi, dicens: Moses, Moses, ne propius accesseris huc, solue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo tu stas in ipso, terra sancta est. Vnus ergo atque idem fuit deus, qui ambobus respondit, quemadmodum ex ipso præcepto constat. Sed nunc quidem per principem imperatorum exercitus eius, Mosi uero per eum angelum qui uisus fuerat, oraculum exhibet, Militie uerò cælum sub se habentis, & exercitus ipso mundo superioris, & spirituum inuisibilium, diuinorumque angelorum, atque archangelorum regi, præfectoque uniuersi deo inferuentium (sicuti apud Danielem dictum est: Mille millia ministrabant ei, & centies mille millia adstabant coram eo) omnium, inquam, talium superemus, quis tandem sit alius, quam dei uerbum, & primogenita sapientia, & soboles diuina? merito ergo princeps imperatorum exercitus domini hoc in loco dictus est, utpote qui alibi, & magni consilij angelus, & confessor patris, & æternus ac magnus sacerdos esse, sit demonstratus. Sed illud quoque ostensum est, quod idem & dominus, & deus & Christus sit, qui à patre oleo exultationis est unctus. Abrahæ igitur apud quercum uisus in hominis forma quieta, habituque pacifico, seipsum ostendit, quum ex illo usque tempore salutarem suum ad homines aduentum exordiretur. Ipsi uerò Iacob tanquam exercitabundo accertatori, qui aduersus hostes, & luctaturus, & preliaturus esset, ueluti homo. Sed Mosem & populum in specie nubis atque ignis ducebat, terribilem interim atque adumbratum seipsum ostendens. At quoniam Mosi successor Iesus, contra hostes erat instruendus, qui antehac terram Palæstinam incoluerat, externas utique, maximeque impias nationes, merito cum gladio uagina exuto, & contra hostes acumen præ se ferente demonstratur, tali propemodum uisione significans, quemadmodum ipsa diuina uirtute, tanquam inuisibili gladio, cum suis interim simul militans, eisque opem assidue ferens, erat impios ulturus. Quare etiam opportunè, seipsum principem imperatorum domini appellauit.

Quod

Quod similiter ipsi Iob, quemadmodum patribus ipse opifex uniuersi deus uerbum, & respondisse, & oculis uisus esse dicitur. Cap. XX.

Dixit autem dominus ad Iob de turbine & nubibus, ubi eras dum ego fundarem terram? responde iam mihi, utrum noueris intellectum, quis posuerit mensuras eius si nosti, & cætera quum facta sunt, inquit, astra, laudauerunt me uoce magna omnes angeli mei. Obstruxi autem mare portis, ac deinceps quod sequitur: Num tu quando constitui lumen matutinum? lucifer autem despexit suum ordinem. Et rursus: Num tu accepto terre luto, fecisti animal? & ad loquendum idoneum ipsum posuisti in terra? abstulisti uerò ab impijs lumen, brachium autem superborum contriuisisti: uenisti autem ad fontem maris? & in uestigijs abyssi deambulasti? aperianturque tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorum uidentes te territi sunt? Deinde in fine totius oraculi, respondet Iob domino, dicens: Audi iam me domine, ut etiam ego loquar, & interrogabo te, & tu me doceto. Auditi quidem auris audiui te prius, nunc autem oculus meus uidit te. Quocirca uilem habui meipsum, & liquefactus sum, & putaui meipsum terram & cinerem. Domini igitur rerum opificis expositas modo esse uoces, non solum ex his, que proposita sunt, uerumetiam ex his, que tibi ipsi uideantur, dignoscere facile est: Illud uerò, uenisti ad fontem maris, & in uestigijs abyssi deambulasti? & illud: Aperiantur uerò tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorum uidentes te territi sunt: Saluatoris nostri descensum ad inferos significare, suo tempore demonstrauiimus, si modo hoc loco id unum notauerimus, deo uerbo magis quam deo patri, que ad hunc locum pertinent, esse tribuenda. Iob igitur sicut etiam reliqui patres, ipsum hunc ab initio de turbine & nubibus respondentem sibi dominum, coram se intuitum esse testificatur, dicens: Audi uerò me domine, ut etiam ego loquar, & interrogabo te, & tu me doceto, auditi quidem auris audiui te prius, nunc autem oculus meus uidit te. Quo circa uilem habui meipsum, & liquefactus sum, & putaui meipsum terram & cinerem. Qui autem fieri potest, ut supremum deum, & eum qui est ultra omnia, inmutabilem utique & ingentem essentiam, anima induta corpore, & oculi mortalium intuiti sint, nisi planè hoc etiam loco, egredi de propria magnitudine dei uerbum, ipsum qui dominus esse, uarijs demonstratur modis, eoque modo exhibere se uidendum dixerimus? quemadmodum licet uel ex ipsis oraculis discere, in quibus rursus ipse dominus ad Iob ea que ad diabolum pertinent tanquam de dracone enarrans instabat: Non times quoniam paratus est mihi, cui enim domino, draconem paratum esse arbitrari conuenit, nisi deo uerbo & saluatori nostro, quem principem huius seculi, iam pridem genus hominum depopulantem sustulit, dissolutis mortis doloribus, quod quidem ipsum ipse quoque dicit dicens: Venisti uerò ad fontem maris, & in uestigijs abyssi deambulasti? aperiantur autem tibi timore portæ mortis? & ianitores inferorum uidentes te territi sunt? Hæc sanè merito ad Iob loquitur, post magnam tentationem, postque magnum certamen quod sustinuit, docēs eum, quod pro parte certauerit, quum interim maioris fortiusque bellum & certamen, ipsi domino reseruetur, sub tempore sui ad mortem aduentus.

Quod duas personas etiam propositus agnoscit Psalmus. Cap. XXXI.

Noniam tu domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum, non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quoniam angelis suis mandauit de te, in manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum, super aspidem & regulum ascendes, & conculcabis leonem & draconem. His sanè utitur uocibus dia-

N n cibus dia

cibus diabolus, in tentatione aduersus saluatorem nostrum. Cōtemplare hīc igitur, quo nam modo Psalmus ad ipsum dominum ait: Quoniam tu domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum, tu enim ipse (inquit) mea spes, domine, illum à quo ipse es, deum ipsum altissimum & supremum & tuum patrem, refugium posuisti, propter quod non accedent ad te mala, ad te inquam meum dominum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Nam et si nefarii homines conabuntur te hominem factum flagellis cedere, etsi mortū tradere, neutiquam tamen flagellum, quod à deo est, tuo appropinquabit tabernaculo, hoc est, tuo corpori, quo uidelicet propter nos homo factus, indutus es. Ad eundem modum accommodabis ei, quæ in toto Psalmo dicuntur quæ sanè nos quoque suo tempore disquiremus, & contemplabimur.

De deo uerbo & patre, sicut de domino.

Cap. XXII.

Osee 11.

Non derelinquam ut deleam Iacob, quoniam deus ego sum, et non homo in te sanctus, & non ingrediar in ciuitatem, post dominū ambulabo. Hæc & alia his similia, deus uerbum homo factus, ad eos dicit, qui uirum quidem ipsum sanctum, non autem deum esse confitentur. Deus ego sum, inquit, & non homo in te sanctus, deinde ubi deum seipsum dixit, dominum ac deum & patrem suum indicat, adiungens: Post dominum ambulabo, illud autem, non ingrediar in ciuitatem, abnegantis sanè fuerit communem, ac popularem hominum Rempublicam, à qua etiam suos discipulos auertens, ait: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis.

De saluatore nostro, sicut de domino, & de patre, sicut de deo, & de iudeorum gentis euerfione.

Cap. XXIII.

Rmos. 4.

Verti uos, sicut euerit deus Sodoma & Gomorrha, & facti estis quasi torris ereptus ex igne. Et ne sic quidem conuersi estis ad me, dicit dominus. Etiam hoc loco ipse dominus, deum quendam ait Sodomorum euerfionis autorem fuisse, quum alius sit ipse filius, quam is de quo ipse loquitur. Porro in ipsa Sodomorum euerfione duo apparent, quando pluit dominus ignem à domino super Sodoma & Gomorrha. Qualem igitur, inquit, Sodoma ob turpes atque absurdas impietates, euerfionem perpeffa sunt, talia uos quoque patieminis, ac ne sic quidem conuersi estis ad me. Consiueuit autem scriptura, tempus futurū quasi præteritum ponere. Quare præsentia quoque eadem ratione oportet accipere, ut uidelicet pro eo, quod euerfam, futuri tēporis dictum sit, euerit præteriti, & pro eo quod est, conuertimini, conuersi estis. Hæc uerò sunt ad iudeorum gentem directe prolata, quæ quidem non aliàs, quam post factas aduersus saluatorem nostrum insidias, in ipsos cōpleta sunt. Etenim sacer ipsorū & prius sanctus locus, ad id redactus est, ut nulla in parte à Sodomorum euerfione discrepet. Veruntamen & si ea passi sunt, quæ in uaticinio sibi prædicta aperte perspiciunt, necdum in hunc usque diem ad Christū dei, propter quem talia pertulere, se ipsos cōuerterunt. Itaque merito ab ea quæ nunc in manibus est propheta, id dē uinitus dictum est, & ne sic quidem conuersi estis ad me, dicit dominus.

De duobus, patre scilicet & filio, & gentium uocatione.

Cap. XXIII.

Abdica 1.

Isio Abdica, hæc dicit dominus ad Idumæam: Auditum audiuisti à domino, & munitionem in nationes emisisti. Dominus deus auditū audiuit à domino. Is uerò auditus fuit de gentium uocatione.

Quemadmo-

Quemadmodum deus uerbum, quum sit dominus, missum se esse à patre

conficitur.

Cap. XXV.

Mæc dicit dominus omnipotens: Post gloriam misit me ad gentes, quæ depredatae sunt uos. Deinde adiungit post pauca, dicens: Et cognoscetis, quod dominus omnipotens misit me, quod si is dominus qui mittit, dominus est omnipotens, & qui dicit se missum esse itidem, duo igitur. Si quidem planè qui missus est, dominus omnipotens, inquit, ad gentes misit me.

Idem iterum de uocatione gentium.

Cap. XXVI.

Aude & latere filia Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui dicit dominus, & confugient gentes multæ ad dominū in die illa, & erunt illi in populum, & habitabo in medio tui, & cognoscetis quod dominus omnipotens misit me ad te, &c. Quibus post alia adiungit: Et corroborebo eos in domino deo ipsorū, & in nomine eius gloriantur dicit dominus. Hæc quoque prioribus similia sunt, quæ Christi ad homines aduentum, & salutarē futuram gentibus per ipsum uocationē, palā enuntiant. Ego igitur ipse dominus ueniā, inquit, & in meo aduentu nō amplius ille antiquus Israël, ac ne una quidē in terra gens, sed multæ gentes confugient, ad præstantiorē & magnum dominū, qui & meus ipseus, & uniuersus est deus, ad quem confugientes nationes tantū consequentur beneficium, ut & appellentur sint populus dei, & habitent in medio eius quæ uocatur filia Sion. (Sic enim dei in terra ecclesiā, quasi filiam quandā eius, quæ in cœlo est, sacræ literæ uocare consueuerunt.) Hanc etiā ueluti hono nuncio gaudere iubet oraculū, dicens: Gaude & latere filia Sion, ecce ego uenio, & habitabo in medio tui. In medio enim ecclesiæ deum uerbū habitare credimus, quemadmodū ipse pollicitus est, quum dixit: Ecce ego uobiscum sum omnes dies, usque ad cōsummationem seculi, & ubi duo aut tres cōgregati sunt in nomine meo, illic sum in medio eorū. Quum autē ego, inquit, ipse dominus uenero, & habitabo in medio tui, maiorē tum cognitionē de deo omnipotente accipies, dū ego dominus caulam, cur ad homines missus sum, patri qui misit me attribuā. Cognosces autem quod dominus omnipotens misit me ad te. Ac deinceps in hunc sanè modū ipse dominus loquitur: Et corroborebo eos in domino deo ipsorū, et in nomine ipsius gloriabuntur dicit dominus. Sed qui tandē sunt qui in domino gloriantur?

Quod rursum dominus de alio quodam, constat autem quod de patre suo

loquitur.

Cap. XXVII.

T ostendit mihi dominus Iesum sacerdotē magnum, stantē ante faciem angeli domini, & diabolus stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei. Et dixit dominus ad diabolum: Increpet dominus in te diabole, & increpet dominus in te, qui elegit Hierusalē. Rursum hoc loco dominus alium quendam obiurgaturū ait ipsum diabolum, ubi sanè non ipse, qui loquitur dominus, increpat, sed alterum memorat, quibus uerbis planè constare arbitror, demonstrationē de duabus personis, uno patre, altero eo, qui à patre omnium, quæ facta sunt, potestatem ac dominationem acceperit.

Quod angelum testamenti Christi, & eundem dominū omnipotens deus uocat.

Cap. XXVIII.

Cece ego mitto angelū meum, et prospiciet uiam ante faciē meam, et repente ueniet ad templum dominus, quem uos queritis, & angelus testamenti quē uos uultis, ecce uenit dicit dominus omnipotens, & quis sustinebit diem ingressus eius? Etia hæc prioribus similia sunt. Ipse enim dominus deus omnipotens, dominū uenturum ait in templum suum, interim de alio loquēs, significat porro deum uerbum, quem

Nn 2 bum, quem

bum, quem postea angelum testamenti nominat, quemq; etiam ipse dominus omnipotens docet se mittere ante faciem suam, dicens: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem meam. At qui eundem hunc quem angelum meum uocauit, rursus deinceps dominum appellat, ubi adiungit illud: Et repente ueniet dominus, & angelus testamenti. Vñ uero & eundem quum produxerit, tum addit: Ecce uenit, & quis sustinebit diem ingressus eius & quibus uerbis secundum & gloriosum illius aduentum significat, sed qui omnia hæc canit, dominus est omnipotens uniuersi deus.

Quod solem iustitiæ Christum, ipse uniuersi deus nominat. Cap. XXIX.

Malachie 4.

Lorietur timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanatio erit in alis eius, qui sæpe nominatus est & dominus, & deus, & angelus, & princeps imperatorum, & Christus, & sacerdos, & uerbum, & sapientia dei, & imago, nunc idem sol iustitiæ dicitur. Hunc ipsum igitur, is qui genuit pater, non omnibus oriturum promittit, sed solis nomen suum timentibus, ut sic illis timoris erga se præmium, solis iustitiæ det lumen. Erat autem hic deus uerbum, à quo illud dictum est: Ego sum lux mundi, quæ erat lux illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum. Hanc itaq; lucem, non autem illum sensibilem & manifestum, & rationalibus et brutis solem, sed diuinum atque intelligentem, & omnis uirtutis ac iustitiæ autorem, solis ipsum timentibus oriturum, in præsentem ait deus, illum ipsi interim occultas, qui illo indigni sint, de quibus etiam alibi dicit: Et occidet sol super prophetas, qui decipiunt populum meum.

Quemadmodum deus uerbum, ad patrem deprecationem emittit, gentium conuersionem futuram significans. Cap. XXX.

Hieremie 16.

Domine fortitudo mea, & auxilium meum, & refugium meum, in die tribulationis, ad te gentes uenient ab extremo terræ, & dicent: Verè falso possederunt patres nostri simulachra, et non est in eis utilitas. Si faciet sibi homo deos, et hi non sunt dii. Idcirco ego ostendam eis in tempore hoc, & notam faciam eis manum meam, & uirtutem meam, & cognoscent quod ego dominus. In his uerbis dominus alium precatur, patrem uidelicet ac deum uniuersi, illic sanè ubi incipiens ait: Domine, fortitudo mea, & cætera. Perspicuè uero gentium ab errabundo simulachrorum cultu, ad pietatem, religionemq; erga deum commutationem futuram, significat, & hæc interim prophetia, post saluatoris nostri Iesu Christi ad homines aduentum, euidentissimè completa monstratur. At enim postquam hætenus ex totis uiginti prophetis capitibus, deum, saluatore, ac dominum nostrum, dei uerbum, esse didicimus, ad alterum eius, quæ ad eundem pertinet dispensationis argumentum, deinceps transeamus, & hunc ipsum deum ad homines uenturum fuisse, ex ipsdem sacris Hebræorum libris comprobemus.

LIBRI QVINTI FINIS.

ELEN

De eius commoratione inter homines, & cum ijs consuetudine, ab ijs scripturæ diuinæ locis, quæ inferius in singulis capitibus notata sunt.

EVSEBII PAM

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER VI.

P R A E F A T I O.

DOD de patre ac filio dicendum fuit, id planè iam in quinto Euangelicæ demonstrationis uolumine, definitum est, & patrem quidem deum unum esse constitit, alteram autè præter illum & cum illo personam esse, quæ omnia quæ facta sunt antecedit, demonstratum est, quam & sapientiam dei primogenitam & unicum filium, deumq; de deo, & magni consilij angelum, & cœlestis militiæ principem, & patris administrum, ad hæc & dominum uniuersi, & dei uerbum, & dei uirtutè, diuina prius appellabant oracula. Si ergo hoc tempore, prophetica etiam testimonia deum ad homines fuisse uenturum, prædixisse ostenderimus, tum uenicuq; planum fuerit, ad quem referre oporteat id quod significauimus, quum per ea maxime quæ antehac dicta sunt, demonstrauimus, deum uerbum, habitum quidem formaq; hominis, nomine uerò domini ac dei, & ipsi Abrahæ, & ceteris dei amicis uiris, qui Abrahæ tempestate floruerint, seipsum uidentem præbuisse. Iam nunc igitur tempus est ut uideamus qua ratione, nunc dominum nunc deum ad homines descendurum, & rursus ascendurum, tam euidentè Hebræorum oracula prius denuntiauerint, & quæ nam huiusce descensus causæ fuerint, tametsi illud tibi notandum est, alia quidem obscurius, alia autem apertius dicta inueniri. Atq; ego quidem arbitror, occultiora illa propter Iudeos, ita inuoluate atq; implicite reddita esse, quod uidelicet tristitia quædam in illis contra ipsos canerentur, ob quæ uerisimile fuit, ipsos abolituros perditurosq; fuisse scripturam, si aperte extremum ipsorum interitum significasset. Sic sanè etiam prophetis infestus fuisse, memoriæ proditum est, propterea quod ab illis reprehenderentur, quæ uerò apertius loquuntur prophetiæ, ab ijs utiq; gentium uocatio, nullis inuoluate obscuritatibus, continetur, eademque bonorum quæ à pietate proficiscuntur promissiones, non uni Iudaicæ genti, sed omnibus per totum terrarum orbem hominibus, denunciant, quæ quum sic se res habeant, iam nunc oracula quoq; diuina audire, tempus fuerit.

Magnifici tituli filij dei.

Nu 3 De dei

De dei uerbi ad homines accessu, itemq; dei ad homines aduentus ostenditur, item uocatio gentium.

Cap. I.

Psalmo 17.

Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius, et ascendit super Cherubim, & uolauit, uolauit super pennas uentorum, & posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius. Arbitror ex his planissime dei de cœlo descēdētem ostēdi, postquā enim multas theologias enunciauit, tum ea que exposita sunt adiungit. Porro dum dicit inclinasse illum cœlos, & sic descendisse, contractionē diuine glorię significat, q̄ diuinus Apostolus declarās ait: Qui quum in forma dei esset, non rapinā arbitratus est esse se æqualem deo, sed se ipsum exinaniuit, formā serui accipiēs. Illud autē: Ascendit super Cherubim, & uolauit, significare mihi uidef, quod gloria dei esset restituendus, atq; inter angelicis diuinisq; copijs cōstitutus, quod item mihi declarare illud uidetur, uolauit super pennas uentorum, quod autē tenebras latibulum suum posuerit, & caliginem sub eius pedibus dixerit, nimirum hoc sit, occultā & ineffabilem dispensationem indicantis, secundū quam, uniuersa hęc ab ipso perfecta sunt, quod autē in circuitu eius, tabernaculum eius dictum sit, nihilo ergo aliud intelligi oportere arbitror, quam sanctā ipsius & catholicam ecclesiam, siue eam que in terris, siue eam que in cœlo uersā accipias. Deinceps uerō in eodem Psalmo ubi oratio terminatur, simul & refectionem prioris populi, & uocationem gentium prædiuinat, his uerbis: Eripies me de cōtradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, filij alieni mētiti sunt mihi, filij alieni ueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Hęc autem quo nam sensu accipienda sint, suo tempore inquirendum à nobis erit.

Ascensus dei qui prius descenderat, ac deinceps uocatio cunctarum gentium, que unum & solum deum erant cognituræ.

Cap. II.

Psalmo 46.

Mnes gentes plaudite manibus, iubilate deo in uoce exultationis, quoniam dominus altissimus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris legit nobis hereditatē sibi, specit̄ Iacob q̄ dilexit. Ascēdit deus in iubilō, dominus in uoce tubę. Psallite deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite, quoniam rex omnis terrę deus, psallite sapienter, regnauit deus super gentes, deus sedet super sedē sanctā suā. Principes populorū cōgregati sunt cum deo Abrahamā, quoniam ipsius dei fortes à terra, uehementer eleuati sunt. Quid tandem aliud præ se ferre uult is domini ac dei ascensus, qui hisce uerbis expositus est, q̄ antea descendisse eum, qui nunc ascendat, post quē sanē ascensum, protinus gentiū cunctarū uocatio canit, hilaritatisq; ac lætitię signa, post eam quæ expectatur dei cognitionē, nationibus uniuersis nunciatur, quando quidem ipsum dominū altissimum quē solū deum ac regē uniuersę terrę cōfessus est, subiecturū nobis populos dicit, nobis autē, quibus his sanē, qui hęc ipsa uaticinati sunt, quod ipsum quidē iam nunc cōpletum planē intueri licet, quādo gentes, quę in Christi fidē uenerunt, omnes oraculis prophetarū addictę sunt. Hęc tamen eadem, etiā ex apostolorū saluatoris nostri persona dici possunt, qui quidem id ita enuntiet, elegit nobis hereditatem suā, ceterum quam tandem hereditatem accipere oportet, nisi uocationem gentiū uniuersarum, quam ipse Christus dei quum significare uellet, ita ait: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrę. Quæ igitur ipsi à patre data est hereditas, hanc apostolis suis atq; prophetis subiecit, dum quicunq; ipsi credunt,

credunt, horum præceptis ac legibus parent, quemadmodum expōsita uaticinia præscribunt, hęc uerò cuncta, quum deus uerbum sub aduentum suum ad homines cōpleuerit, ac perfecit, de quo deo uerbo iam plura tractauimus, tum ascendit in iubilō, quod quidem quum Apostolus interpretatur, ita ait: Quod autē ascendit, quid est, nisi quod & descendit, primum in infimas partes terrę, qui descendit, ipse est & qui ascendit supra omnes cœlos, in iubilō autē illum dicit ascendisse, ob diuinas & sacras erga ipsum uoces, ipsum dum ascenderet conspiciantium angelorum, qui etiam illud dicebant: Tollite portas principes uestras, & eleuamini portę æternę, & introibit rex glorię. Vocem autē tubę non admodum aberraueris, si prædicationem dixeris Euangelicam, quæ in totum exaudita est terrarum orbem, quum enim tuba omni alio instrumento musico uocalior sit, satis accommodata conuenientique figura dictum fuerit illud, ad demonstrandum quod omnibus alijs, quæ à condito æuo extiterint, robustior & uocalior cunctis hominibus denuntiata sit Christi doctrina, per quam ueluti per tubam, usq; ad eō sanctus clamat, & uociferatur spiritus, ut ab omnibus exaudiri possit hominibus, clamat uerò ea que in eodem Psalmo sequuntur, in quibus dicitur: Psallite deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite, quoniam rex non amplius unius Iudaicę gentis, sed omnis (inquit) terrę deus, psallite sapienter. Nō enim amplius (inquit) illi qui prius demones, neque circum terram uersantes fallaces que spiritus, sed ipse deus regnauit super omnes gentes, ipse inquam deus, qui sedet super sede sancta sua, ceterum iam antea dei uerbi sedem super qua pater ipsum federe iusserat, illis uerbis: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum, eo qui hęc antecedit libro, pro uiribus declarauimus. Illud autē, principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, adhuc apertius demonstrat, commutatos esse in fortem ueterum religiosorū dei prophetarum, assumptos de gentibus ecclesię Christi principes, qui etiam uirtute saluatoris nostri corroborati, in sublime admodū euecti sunt, quippe quos nemo ex omnibus hominibus deijcere, aut profernere potuerit, ob eam, quæ ipsos extollit, fortes que facit, summi dei dextram. Cæterum hęc maius ocium nacti, absolutius aliquando enarrabimus.

Quod manifeste ad homines uenturus dicitur deus, & omne genus hominum ad se ipsum reuocaturus.

Cap. III.

Deus deorum dominus loquutus est, & uocauit terram à solis ortu usque ad occasum. Ex Sion species decoris eius, deus manifeste ueniet, deus noster, & non silebit. Et post nonnulla alia: Audi (inquit) populus meus, & loquar tibi, Israël, & testificabor tibi, deus deus tuus sum ego. Non in sacrificijs tuis arguam te, hoc locausta autē tua, in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos, quoniam mæx sunt omnes fere syluarum, iumenta in montibus, & boues, cognoui omnia uolatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero non dicam tibi, meus est enim orbis terrę, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabor, immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua, & in uoca me in die tribulationis. Etiam hoc loco diuina prædictio planē, deum manifeste uenturum canit, quæ quidem non alium, quàm ipsum dei uerbum significat. Illius uerò aduentus causam manifestissime indicat, ac gentium rursus, quæ in tota terra continentur, uocationem futuram denuntiat. Ita que uocauit, inquit, terram, ab ortu solis usque ad occasum. Miro autem quodam ordine, post aduentum illius, & post gentium uocationem, reijciendam

Nn 4 esse ue

esse ueterem illam corpori magis inferuentem, quam spiritui, ex lege Mosis adorationem docet, quę ipsa quoque suum contigit finem, post dei uerbi ad homines aduentum. Ex illo enim ad hunc usque diem, uocati iam sunt omnes de toto orbe terrarum homines, omnesque ab ortu solis usque ad occasum gentes. Cęsavit autem, sublatusque est Iudeorum ritus, ubi ex nouo Euangelicę predicatio nis testamento, non autem ex lege Mosis, omnes homines deum colere, & cępietate uiuere, admoniti, edoctique sunt. Attamen eadem hæc ad secundum, gloriosumque saluatoris aduentum, referri item possunt.

Quod uidentur esse in terra diceretur deus, per Christi ad homines aduentum. Cap. IIII.

Psalmo 87.

Mdebitur deus deorum in Sion. Domine deus uirtutum exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. Protector noster aspice deus, & respice in faciem Christi tui. Postquam deorum uidentur prædixit, tum orat aduentum eius quam celerrime ad esse, modum quo uidentur sit interim docens illis uerbis: Respi ce in faciem Christi tui, non aliter quam si planius dixisset: Per faciem Christi tui præbe teipsum uidentur. Propterea enim, quod qui uidit filium, uidit patrem qui misit illum, merito per faciem Christi, eum qui in Christo habitat deum deorum, uidentur denuntiat.

Aduentus domini in terram, regnumque eius inter gentes, & nouum canticum non ipsi Israël, sed gentibus exhibendum. Cap. V.

Psalmo 95.

Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra, cantate domino, benedicite nomini eius, annuntiate de die in diem salutare eius, annuntiate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius, quoniam magnus dominus est laudabilis nimis, terribilis & super omnes deos. Et rursus: Afferre domino patrię gentium. Et rursus: Dicite in gentibus quod dominus regnauit. Ad extremum uero adiungit: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum a facie domini, quoniam uenit, quoniam uenit iudicare terram, iudicabit orbem terrę in iustitia, & populos in ueritate sua. Hoc item loco uenturus ad homines promittitur dominus, nouumque in aduentu eius canendum esse canticum, nouum uide licet testamentum, non ab una Iudaica gente, sed ab omni terra, Euangelioque illustrandum non amplius ipsum Israël, sed omnes gentes, quandoquidem forte ipsorum regem ait eum, qui uenturus sit dominus. Quis porro hic sit alius, quam deus uerbumque qui iustitia orbem terrę, & ueritate humanitatem iudicaturus, ex æquo omnibus qui in orbe terrę essent hominibus, uocationem suam, & post uocationem, salutem a deo, impertiendam esse putauit.

Canticum nouum, gentiumque cognitio iustitię uenturusque ipse iudex uniuersis. Cap. VI.

Psalmo 97.

Mantate domino canticum nouum, quoniam mirabilia fecit, & cętera. Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Et rursus: Viderunt omnes termini terrę salutare dei nostri, iubilare domino omnis terra. Et ad extremum: Montes exultabunt a conspectu domini quoniam uenit, quoniam uenit iudicare terram, iudicabit orbem terrę in iustitia, & populos in æquitate, multorum bonorum effectorem domini aduentum gentibus contigisse, hæc uerba prædicunt, quę quidem bona, per eundem saluatoris nostri aduentum, exitum accepisse monstrant. Non prius enim, sed ex illo duntaxat, nouum noui testamēti canticum apud omnes homines canit, & mirabilia eius per scripturam Euangeliorum nota sunt, & exaudiuntur ab omnibus. Quinctiam salutare, quod secundum reditum illius in uitam percipitur, omnibus patefactum est gentibus, & cum eo uera iustitia, per quam euidenter ostensum est, quod non Iudeorum solum sit

Iam sit deus, sed aliarum quoque gentium, quandoquidem, unius deus, ut sanctus ait Apostolus, qui iustificauit circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. Illud autem, quoniam uenit iudicare terram, etiam alterum illius aduentum significare poterit.

uermum dei ad homines missum ad medelam & salutem animarum, quæ quondam uexate, oppressę, erant in malis. Cap. VII.

Onsiteatur domino misericordię eius, & mirabilia eius filiis hominum, quia contriuit portas æreas, & uectes ferreos confregit, suscepit eos de uia iniquitatis eorum, nam propter iniustitias suas humiliati sunt, omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquauerunt usque ad portas mortis, & clamauerunt ad dominum quem tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, misit uerbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Et post alia: Exaltet eum in ecclesia populi & in cathedris seniorum laudent eum, posuit flumina in desertum, et exitus aquarum insitum, terram fructiferam in saluginem, a malitia inhabitantium in ea, posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum, & collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis. Planè hæc quoque nominatum dei uerbi de cælo descensum annuntiant, prosperosque eiusdem aduentus successus: Misit, inquit, uerbum suum, & sanauit eos, uerbum autem dei nos planè hoc dicimus, quod salutis causa ad omnes homines missum est, quodque ex sacris Euangelis celebrare ut deum, edocti sumus. Significat præterea illius usque ad mortem descensum quo propter eos qui ad hanc ante ipsum uenerant, usus est, etiam aduentus ipsius causam docet, utique ut eos liberaret, qui per ipsum seruandi erant. Nam eos qui ante ipsum, usque ad portas mortis peruenierant, ipse solus seruaui, atque eosdem sanitati restituens, de interitionibus ipsorum eripuit, neque hoc aliter perfecit, quam eas mortis portas conterens, quæ ærea dicuntur, & uectes confringens, qui ferrei, ac deinceps post hæc certo ordine diuinat, eos esse in solitudinem redigendos, qui ipsum uenientem non suscepissent. Posuit enim, inquit, flumina in desertum, & exitus aquarum in situm, terram fructiferam in saluginem a malitia inhabitantium in ea. Quę quidem planè cognita habebis, si percurreris illam Iudaicę gentis antiquitatem celebratam Hierusalem, eiusque gloriam, ac diuinę frugis prouentum, eorum utique sanctorum hominum, deique amicorum, qui in ea uixerint, quam utique in presenti omnibus his rebus priuatam, spoliatamque inuenies. Nam post Christi aduentum, facta est uere infructuosa & sine aqua, & omnino deserta, & ut ait prophetia, in saluginem a malitia inhabitantium in ea. His adnectit deinceps, atque admodum certo ordine, & prophetico more proponit, eius que olim deserta & siticulosa erat, siue hanc unius cuiusque hominis animam, siue de gentibus collectam ecclesiam dixeris, eius, inquam, cõmutationem in sanctos mores, nec non in diuinis sermonibus prouentum, quæ etiam planius innuit dicens: Posuit desertum in stagna aquarum, & cetera que utique intelligentia consequi eius unius esse potest, qui apud deum sit sapiens, sicut ea inductio habet, quæ in fine Psalmi ait: Quis sapiens & custodiet hæc? &c.

Gentium uocatio, deusque manifeste apparens & benedictus qui uenit in nomine domini. Cap. VIII.

Audate dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi, quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & cetera. O domine saluum fac iam nunc, domine da profectum iam nunc, benedictus qui uenit in nomine domini. Deus dominus et illuxit nobis. Enimvero de hac ipsa re, quemadmodum suum finem contigerit, etiam sacra Euangelij scriptura mentionem facit, quo tempore saluator ac dominus nos

Psalmo 106.

Hierusalem post Christum in saluginem redacta.

psalmo 106 saluata.

Psal. 106. et 107.

ster, ipse Christus Hierosolyma ingressus est, atq; ingens multitudo uirorum & puerorum, ipsum antecedeat, cum lætitia clamantium: Os anna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini, Os anna in excelsis. Pro eo enim quod in Psalmo positum est: O domine saluum fac iam nunc, illud: Os anna, Hebraico more acclamabant, id autem in nostra lingua, saluum fac dum, reddi solet. Illud uero: Benedictus qui uenit in nomine domini, ipsum declarat oraculum, quod deinceps ita ait: Deus dominus & illuxit nobis. Vnus igitur, idē que fuit, qui seipsum nobis ostendit deus ac dominus, dei uidelicet uerbum. Quod etiam idcirco est benedictum, quod in nomine domini, qui ipsum misit patris, suum ad homines aduentum exhibuit. Itaq; eos arguens, qui ipsi de circumcissione ueniēti non credebant, dicebat ad eos: Ego ueni in nomine patris mei, & non accipitis me. Alius si ueniet in nomine proprio, illum accipietis. Merito ergo spiritus sanctus, non amplius ad Iudaicum populum, sed ad omnes gentes, ea quæ in principio Psalms leguntur, enunciat.

Dominus de caelo descendens salutis hominum gratia, canticumq; nouum super hac recanendum, noui uidelicet testamenti. Cap. IX.

Psalmo 147.

Domine quid est homo, quod innotuisti ei: aut filius hominis, quod reputas eum? Domine inclina cœlos, & descende, tange montes, et fumigabunt. Et progressus, adiungit: Deus canticū nouum cantabo tibi. Hæc quæ cum proposito argumento esse coniuncta, sanè ego putauerim. Cognitionem enim hominibus traditam dei uerbi admirans, ipsam clementiam obstupescit, propter quam infra diuinam suam naturam descendens, seq; ipsum naturali sua magnitudine minorē efficiens, propria ipsius cognitione humanum genus dignum existimauit. Itaque hoc loco orat dicens. Domine inclina cœlos & descende. At enim in decimo septimo Psalmo dictū est: Et inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius, & ascendit super Cherubim, & uolauit, uolauit super pennas uentorum. In quibus uerbis, ea quæ ad ascensum spectant, quo de terra ad cœlum se sustulit, diuinat, quod autem descensum atq; ascensum dei uerbi, non quosdam eius per locum transitus accipere oporteat, quādo quidem in hunc modum scriptura diuina, tales eius dispensationes appellare consueuit, suo loco ociosius demonstrabimus. Oportet autem in his etiā noui testamenti mentionem facere, quod hominibus erat Christi aduentus conciliaturus, hoc sanè nouum testamentum illud est, quod à Christo post uetus alterum omnibus gentibus traditum est. Proinde oraculum quod nunc in manibus est, sic ait: Deus canticum nouum cantabo tibi. Illud autem, tange montes & fumigabunt, arbitror significare, quod omnium simulachrorum cultus, sit incendendus ac delendus, qui apud antiquos in montibus maximè frequentabatur, deniq; etiā ipsi Iudæi reprehendebantur, quod in omnimonte excelsio, ad imitationem externarum gentium, simulachra colerent.

Psalmo 147.

Lauda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion. Deinde paululum progressus ait: Qui emittit eloquium suum terræ, uelociter curret sermo eius, constat autem eum qui mittit, ab eo qui mittitur esse diuersum. Habes igitur etiā hoc loco, eum quidē qui mittit, supremum deum, eum uerò qui mittitur, sermonem, qui quum multa habeat nomina, nunc sapientia, nunc sermo, & interdum deus, & alias dominus in diuinis oraculis nuncupatur, quod si attenderis quemadmodum breuissimo tempore, omnem terrarum orbem sermo doctrinæ illius impleuerit, profecto uaticiniū obstupescēs euentum dicentis, uelociter curret sermo eius.

Dominus

Dominus de caelo descendens qui gentium, quæ prius illum non cognoscebant dux existit, & à Iudaica gente seipsum est auersurus. Cap. XI.

Ocutus est Dauid domino uerba carminis huius. Deinde progressus, ita ait: Et inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius, & ascendit super Cherubim, & uolauit, uolauit super pennas uentorum, & posuit tenebras latibulum suum, tum in fine eiusdem carminis: Libera me, inquit, de contradictionibus populi, cōstitues me in caput gentium, populus quē nō cognoui, seruauit mihi, auditu auris obediuit mihi, filij alieni reſcientur. Qui inclinauit cœlos, & descendit deus, qui assumptum sibi hominem inscendit (quem sanè hominē, nūc oraculum Cherubim nominat) uolauit cum eo sursum comitantibus, stipantibusq; ipsum diuinis spiritibus, qui nunc ipsi quoq; uentorum penne appellantur, obscure uerò hæc, & in abscondito facta esse, per quædam arcana & latentia uerba significat, ubi ait: Et posuit tenebras latibulum suum. Quæ uerò sequunt deinceps, assumptæ à Christo hominis naturæ cōsentanea sunt, & cōtradictionē quæ aduersus illum facta est Iudaici populi precipunt, nec non doctrinæ Christi gentes esse auscultaturas, ipsi dem porro uerbis similia inuenientes in Psalmo decimo septimo, in que quod nobis uisum est, ante iam diximus.

Deus de caelo descendens, & cum hominibus in terra habitans. Cap. XII.

Tnunc domine deus Israël, confirmetur iam uerbum tuum, quod locutus es puero tuo Dauid patri meo. Quoniam si uere habitabit deus cum hominibus in terra, si cœlum, & cœlum cœli nō capient te. Posita sunt eadem hæc ad uerbum item in Paralipomenis, siquidē ipsi Dauid pollicitus fuerat deus, excitaturum se de uentre ipsius regem, cuius patrem fore se, ipse deus dixerat, usque adeo ut is qui nasceretur de semine Dauid, esset filius dei nominandus, & solium regni eternum habiturus. Etenim hæc in secundo regnorum, per Nathan prophetā responsa sunt ipsi Dauid, in hunc modum: Et erit quum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit ex uentre tuo, & parabo regnum eius. Ipse ædificabit mihi domum in nomine meo, & erigam sedem eius usque in sempiternum. Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Eadem uerò etiā in Paralipomenis, simili modo dicta sunt. In Psalmo autem octogesimo octauo dictum est: Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meæ, & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ, in æternum seruabo illi misericordiā meam, & testamentū meū, si dele ipsi, & ponam in seculum seculi semen eius, & sedem eius sicut dies cœli. Et rursus: Iurauit Dauid seruo meo, usq; in seculum preparabo semen tuum, & ædificabo in generationē & generationem sedem tuam. Et rursus: Semel iurauit in sancto meo, si Dauid mentiar, semen tuū in seculum manet, & sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in seculū. Porro quum eadē hæc etiā centesimus tricesimus primus Psalmus cōmemoret, ad Christum refert ea quæ dicitur. Audi igitur hunc quoq;: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, sicut iurauit domino, uotū uouit deo Iacob. Quibus post alia deinceps adiungit: Iurauit dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eam, de fructu uentris tui, ponam super sedem tuā. Et paulum progressus deinceps, eum qui sit de fructu uentis Dauid suscitandus, planius nominat dicens: Illuc producam cornu Dauid, parauit lucernam Christo meo, inimicos eius in duam confusione. Super ipsum autem effloret sanctificatio mea. Itaq; hæc doctōmon sapientissimus, quæ patri suo responsa fuerant, quæ intellexisset nō ita parua esse, sed maiora quā ut naturæ hominis conuenire possent, deoq; potius accommo-

accommodanda quam sibi, uisisset; eum qui à deo primogenitus nominaretur, qui que planè filius dei diceretur futurus, ualde talibus promissis gauisus est, & simul exoptauit confirmari ea, quæ ad hoc uaticinium pertinere, nec non uenturum illum de quo prophetia loqueretur, primogenitum ac dei filium interim illum appellans. Quo circa sic ait: Et nunc domine deus Israël cõfite-
metur uerbum tuum, quod locutus es puero tuo Dauid patri meo, quoniam si uere habitabit deus cum hominibus, si cælum & cælum cœli non capient te.

*De descensu de cœlo ad homines, ac de futura in aduentu eius iudaicæ gentis reiectione, & reli-
quarum omnium gentium adoptione. Cap. XIII.*

Michææ.

Vdite populi omnes, & attendat terra, & omnes qui in ea sunt, & erit dominus deus uester in testimonium, dominus de domo sancta sua, quoniam ecce dominus dominus egreditur ex loco suo, & descendet super altitudines terræ, & commouebuntur montes subter eo, & ualles liquefcent ut cera à facie ignis, & sicut aqua quæ defertur in descensum, propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israël. Nunc quoque aperte dominus deus de cœlo descendens, de loco suo egrediens, in his quæ proposita sunt nunciatur, erit autem hoc dei uerbum, quod in his quæ prius dicta sunt, quum genitum sit, eum esse deum ac dominum, & omnia sub se habentem demonstrauius. Locum autem eius non aberres, si cœleste regnum esse dicas, gloriosamque diuinitatis eius sedem, quam theologice extol-
lens propheta psallebat, ac dicebat: Sedes tua deus in seculis seculi, super qua ipsum sedere tanquam unicum filium iussit pater illis uerbis: Sede à dextris meis. Nam hæc planè iam antea, ad unum saluatorem nostrum deum uerbum referenda esse planum fecimus, hunc igitur ipsum præsens oraculum canit egredientem de loco suo, descensurumque super altitudines terræ. Porro autem quæ nam hæc sint, nisi, id quod ipsa uerba sonant, montes Israël & colles, de quibus innumerabiles prophetiæ uaticinantur: ipsaque Hierusalem, & cum ea mōs Sion, in quo plurimum diuersatus est saluator ac dominus noster; nam fore tantum altitudinum perditionem atque interitum, canit in ipso Christi descensu, et sanè constat, post saluatoris nostri aduentum, postque ea quæ Iudæi aduersus illum sunt ausi, uniuersa illa, quæ nuper dicta sunt, depopulata fuisse, & ad extremam solitudinem redacta esse, uerum tamen Iudaicæ quoque gentis principes, & quod prius penes ipsos regnum stabat, nec non sacerdotium, & primadocentum sedes, qui nunc montes figurate nominantur, commouenda esse dici possunt in ipso domini de cœlo aduentu, & hoc ipsum quidem finem suum contigisse, quis non tandem fateatur, post saluatoris nostri Iesu Christi temporarum quum omnia illa uidere possit, non solum cõmota, sed etiam sublata de medio: ualles autem adhuc liquefcentes, erunt qui pro Hierusalem proque monte Sion, per omnem urbem constituti sunt eorum conuentus, plorantes ac lugentes, & quasi cera à facie ignis liquefcentes, propter moeroris ac luctus excessum, & propter loci patrij solitudinem, & longam atque annosam seruitutem. Alio præterea intellectu diuini uerbi, super altitudines descensus accipi potest, quod utique non in hiatibus & conuallibus, neque in abiectis atque in humum spectantibus animis & cogitationibus, sed in altius sublatis & sursum erectis uersari uellet. Tali igitur figura dictum est, ipsum dominum super altitudines terræ descensurum. Qui uero concutiantur subter eo montes, ipsi illi utique erunt, ad quos adductus est à spiritu, ut tentaretur à diabolo, quo tempore assumpsit illum diabolus in montem, excelsum ualde, & erat cum feris. Rursus etiam figuratius montes accipiemus, illum simulachrorum cultum, qui prius in montibus frequentabatur, & in his efficaciam suam ostendentes, inuisibiles principatus ac po-

*Montes sub
Christi aduentu.*

tus ac potestates, quas non leuiter saluatoris nostri concussit, commouitque doctrina. Talium enim longam & ueterem contra homines potentiam, latentem deleuit diuinum illius uerbum, & mirifica, & omnem in efficiendo fidem superans uis. Eadem uero ratione etiam liquefcentes, ut cera à facie ignis ualles, demones erunt inferni & circum terram uersantes, aduersum quos ignem, qui nequitiam ipsorum combureret, dimisit dicens: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo, si iam accensus est: quo igne correpti illi, quum inuisibilis flame tormenta ferre non possent, de humanis corporibus recedebant, illudque ipsum quo interim cohibebantur atque præ se ferebant magna uoce clamantes: Eia, quid nobis & tibi fili dei, uenisti ante tempus torquere nos? nouimus te, quis sis, sanctus dei. Hos igitur maximè uerberabat, horumque principes auferbat, quoniam non satis habentes quod reliquas nationes corrumperent, corruptasque in errorem compulissent, quo deos plures colerent, antiquo etiam illi dei populo, qui circūcisionis usum seruabat, insidiari cœperant, huncque auerentes à deo, omnis generis impietatibus implicauerat. Quare etiam maximè de cœlo descendit dominus, ex quo ait deinceps: Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israël. Ad hæc, uerbi etiam de cœlo descendens causam deinceps exponit, ubi ipse Iudaici populi impietates connumerat, & ubi post impietates eum, qui ipsos inuaserat, interitum, ac genitum per totum orbem uocationem enuntiat. Propterea enim de cœlo in terram dei uerbum profectum est, sed uerba audi: Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israël. Quæ impietas Iacob, nonne Samaritæ & quod peccatum Iudæarum nonne Hierusalem? & ponam Samaritiam in pomorum custodiam in agro, & in plantationem uinæ, & detraham in profundum lapides eius, & fundamenta eius aperiam. Et adiungit: Descenderunt mala à domino super portas Hierusalem, sonitus curruum & equitantium. Et rursus: Gloria filie Hierusalem, rade & tonde super filios delicatos tuos, dilata uiduitatem tuam sicut aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te. Ad hæc: Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi pomorum custodia erit, & mons domus in lucum syluæ. Porro hæc, Sion, & Hierusalem, & quod uocatur mons domus, illa ipsa sunt, quæ prius significata sunt illis uerbis: Et commouebuntur montes subter eo, & ualles liquefcent sicut cera à facie ignis, propter impietatem Iacob, & cætera. Nam propter impietates quas contra ipsum gesserunt, illico neque sanè multo post, & montes, & qui in illis habitabant, depopulati sunt, incensurumque atque extremam solitudinem mons Sion pertulit, & factus est mōs domus dei in lucum syluæ. Hæc enim in domini de cœlo descensu ad illos uentura, præsens quoque prophetia significat, quæ enim euidentem exitum cõsecuta sunt post saluatoris nostri Iesu Christi aduentum, quod si quicquam nostra quoque historia ualet, nostris ipsorum temporibus, illam antiquitus cœlebratam Sion iunctis bubus à Romanis uiris arari, oculis nostris inspeximus, & ipsam Hierusalem, (quemadmodum ipsum hoc ait oraculum), instar pomorum custodię desertę, ad extremam redactam solitudinem, quæ quidem ob nihil aliud eis, quam propter impietates ipsorum euenere, propter quas etiã celeste uerbum de suo loco progressum est. Ob alias uero causas, dei uerbum de cœlo & descendisse, & super altitudines terræ peruenisse, prius iam dictum est, utique ut qui olim extollebantur & in sublime erigebantur aduersum cognitionem dei montes, commouerentur subter eo contrariarum uidelicet potestates, quæ ante eius aduentum, una cum reliquis hominibus, etiam gentem Hebraicam, & impietatis & simulachrorum cultus operationibus addixerant, utque prauis demones, qui ual-
les appellantur, propterea quod in hiatibus tenebricosis, & corporum cauis
O o diuersan-

*Samaritæ & Ie-
rusalem impie.*

diuersantur quasi cera à facie ignis liquefcentes, ob uerbi diuini uim, de hominibus fugerent, & alia uerò præter eas esse potest causa, illa quidem non uulgaris, cur dominus de cælo descenderit, quam oraculū iuxta significat, ut omnes in orbe terrarum gentes, demonibus pulsas, & spiritibus qui principatum habebant concussis, ab antiqua sub illis & aspera, & immobili tyrannide respirantes, agnitionem supremi dei reciperent. Quin etiam ipsa hæc in hunc modum eiusdem prophetæ uoces, deinceps eadem ratione sub unam sensus copulationem enunciant: Et erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, paratus in summitatibus montium, & extolletur super colles, & festinabunt ad eum populi. Et ibunt gentes multæ, & dicent: Venite ascendamus in montem domini, & in domum dei Iacob, & ostendent nobis uiam eius, & ambulabimus in semitis eius. De Sion enim exiit lex, & uerbum domini de Hierusalem, & iudicabit inter gentes. Talia sanè de uocatione gentium dicta sunt, quæ quidem quo sensu accipienda sint, & quo pacto ipsa quoque post saluatoris nostri aduentum finem acceperint, per otium quis liberius discere poterit, cum his tamē concordans quæ iam exposita sunt, in ipso prophetæ exordio idem oraculum, non secus ac si ad salutem non Iudaicæ gentis solum, sed uniuersarum gentium, domini ad homines descensus futurus esset, ad omnes populos, ad omnia quæ sunt in terra clamat dicens: Audite populi omnes, & attendat terra, & omnes qui in ea sunt. Testimonium uerò quod contra ipsum dominum dictum est, quum esset passurus, ita significat, & erit dominus deus uester in testimonium, tum deinceps idem propheta oratione progressus, tanquam is qui antea iam docuisset ea, quæ ad substantiam dei uerbi, eiusque de cælo descensum pertinerent, & tanquam si eius ad homines aduentus causam dixisset, ordine deinceps futurum eiusdem inter homines ortum, planèque etiam ipsum locum in quo futurum erat ut nasceretur, iudicat dicens: Et tu Bethleem domus Ephraim, minima es, ut sis in millibus Iuda, & ex te mihi egredietur qui prefit, ut sit in principem in Israël, & exitus eius ab initio, ex diebus seculi. Attende uerò diligenter, quemadmodum eius qui in Bethleem sit cōspiciendus (est autē Bethleem Iudææ locus) exitus dicat desuper & à seculo existere, utpote, qui principis de Bethleem progressuri, diuinam indicare uelit substantiæ antecessionem, propagationemque personæ. Si quis igitur est, qui oraculū referre possit ad alium quempiam, ne cunctetur. Prodat sanè hunc, quisnam sit, sed si alius præter saluatorem nostrum Iesum Christum inueniri non potest, qui solus post talē prophetiam inde profectus celebratur, quid tandem impedimēti superest, ne unā cum ipsa prophetia ueritatem fateamur, quæ in unum illum suam dirigit prædictionem; nam solus ille omnium, qui unquam extiterint, ex eo Bethleem loco, de quo iam dictum est, manifeste post eius prophetiæ tempora, humanam subiens formam, progressus est, atque illic unā cum eius aduentu ea, quæ iam prædicta fuerant, completa sunt, itaque euestigio sine mora, quæcunque tristitia & infesta Iudaicæ genti prædicta fuerant, euenerunt, ac rursus ceteris gentibus, oraculis consentanea, atque ipse hic saluator & dominus noster de Bethleem progressus, eius Israël princeps, qui ad intelligentiam refertur, declaratus est, quippe quum eo nomine populus omnis, quicumque deū & uidere & pie colere assuetus sit, appelletur. Et sanè inspicere quemadmodum suæ diuinæ antecessorisque substantiæ exitus, ab initio & ex diebus seculi habere dicatur, quod quidem neuiquam hominis naturæ conueniat. Post hæc paululum progressa prophetica oratio, etiam nunc rursus ueteris legalis ritus circumscriptionem atque abolitionem subostendit ex persona populi, dicens: In quo comprehendam dominum; tenebo deum meum altissimum; num comprehendam eum in tregris

tregris sacrificijs, in uitulis anniculis; num dabo primogenita uentris mei, pro peccato anime meæ; ex persona autem dei sic eis respondens, ait: Si indicauerit tibi, o homo, quid sit bonum, & quid dominus requirat à te, nonne ut facias iudicium, & diligas misericordiam; & paratus sis ambulare post dominum deum tuum; habes igitur hic quoque in eo, de quo prophete loquuntur, domini de cælo ad homines descensu, plurima quæ simul in eodem significantur: Iudæorum reiectionem, exprobrationes scelerum eorum, interitū regni ipsorum ciuitatis, ritusque Mosaici, qui apud eos olim prius seruabatur, abrogationem, & econtrario ad gentes, pollicitationes bonas, agnitionem dei, nouum cultus diuini ritum, nouamque legem, ac uerbum quod de regione Iudææ sit progressurum, & in omnes gentes disseminandum, quæ quidem cuiusmodi finem, & cuiusmodi rationis exitum, post saluatoris nostri Iesu Christi aduentum ostenderint, tibi contemplandum relinquo.

Quod ueniens dei uerbum, uenturum neque moraturum caneretur à prophetis. Cap. XIII.

H respondit mihi dominus, & dixit: Scribe uisionem manifestam in tabella, ut persequatur qui legit ea, quoniam adhuc uisio ad tempus, & orietur ad uesperam, & non in uanum. Si tardius ueniet, expecta illum, quoniam ueniens ueniet, & non morabitur. Si subtraxerit se, non bene sibi placet anima mea in eo, iustus autem ex fide mea uiuet. Etiam hoc loco palam eum, qui uenit, de quo prophete loquuntur, uenturum canit. Sed quis tandem hic sit, nisi qui supra innotuit, in illis uerbis: Benedictus qui uenit in nomine domini, deus dominus & illuxit nobis; hunc uerò tanquam eum, qui ipsum lumen sit, ad uesperam oriturum ait, in cōsummatione uidelicet seculorum. Cui concordat etiam Zacharias, dicens: Ecce uir, Oriens nomen ei, & subter eum orietur. Idem uerò propheta etiam tempus significat, dum adiungit illum: Ad uesperam erit lumen, si tardius ueniet, expecta illum, pro quo Aquila sic reddidit: Si uero cunctabitur, accipe illum, quoniam ueniens ueniet, & non tardabit. De hoc autem meminit etiam ad Hebræos epistola, ubi ait: Nolite igitur abiicere cōfidentiam uestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim uobis necessaria est, ut uoluntatem dei faciens, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum, aliquantulumque, qui uenturus est ueniet, & non tardabit, iustus autem ex fide mea uiuet, quod si subtraxerit se, non bene sibi placet anima mea in eo. Et sanè spectata, quemadmodum quod à propheta obfcurius positum est, propterea quod per traiectionem prolatum sit, epistola in sensum planiorem transtulerit, uerba enim prophetiæ sic habent: Veniens ueniet, & non morabitur. Et adiungit: Si subtraxerit se, non bene sibi placet anima mea in eo. Quod quidem dum ita coniungitur, facile referendum esse uideatur ad eum, qui uenturus est, & non morabitur, at id quidem perquam absurdum. Qui enim fieri potest, ut illi accommodetur quod dicitur, non placeat sibi in eo animam suam, si de deo sit sermo; sed distinctio quæ apposita est, quum uerborum structuram mutauerit, sensum conseruauit. Nam post illud: Adhuc modicum aliquantulumque, qui uenturus est ueniet, & non tardabit, continuo adiunxit illud: Iustus autem ex fide uiuet. Deinde illud quod in prophetia primum positum est, secundo loco subiecit, ubi ait: Quod si subtraxit se, non bene sibi placet anima mea in eo. Quum enim semel oraculum per ipsam prophetiam cecinerit, lucem omnibus promissam gentibus per Christi aduentum, aliquando tandem & ad uesperam orituram, & non frustratam (sic enim pro eo quod est, & non in uanum, Aquila est interpretatus.) Deinde quod sero & ad uesperam futurus esset eius, de quo prophetia loquitur, aduentus, idem

illis uerbis: Si tardius ueniet, expecta illum, uel, si cunctabitur, accipe illū, quoniam ueniens ueniet, & non tardabit, ad patientiam uocans auditorem, ut uaticinio fidem adhibeat, hortatur, dicēs, eum qui his rebus crediderit, ubi ex ipsius fide iustus declaratus fuerit, uitamque deo placeat, uicturum, sicut e contrario, qui non crediderit, ubi subtraxerit se, non confidens neque credens his quæ dicta sunt, futurum ut non bene sibi placeat anima in eo. Ergo nos quoque ipsa hæc sequentes, si commutauerimus ita ut quod prius est, posterius, quod uerò posterius est, translatum prius faciamus, sensum uerborum integrum conseruabimus, sic enim post illud quoniam ueniens ueniet & non morabitur, statim subiungemus illud, iustus autem meus ex fide uiuet, & huic ipsi connectemus illud, si subtraxerit se, non bene sibi placet anima mea in eo. Cum hoc uerò sensu etiam Aquila concordat dicens: Si cunctabitur accipe illum, quoniam ueniens ueniet & non tardabit, ecce tardus sit, nō recta anima mea in eo, & iustus ex fide ipsius uiuet.

Quod terribilis sit auditus descensus domini de celo, & facta illius cum admiratione, quodque quum ipse uenerit, uniuersa terra ipsius laude complebitur, & noui ipsius testamenti uerbum, ad omnes homines penetrabit. Cap. XV.

Habacuc. 3.

Domine audiui auditionem tuam, & timui. Intellexi opera tua, & obstupui, in medio duarum uitarum cognosceris, dum anni appropinquabūt, notus fies, dum aderit tempus declaraberis. Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordię memor eris. Deus de Thama ueniet, & sanctus de monte umbroso denso, cooperuit cœlos uirtus eius, & laude eius, plena est terra, & splendor eius ut lumen erit. Cornua in manibus eius, & posuit dilectionē fortē roboris sui, ante faciē eius ibit uerbū, & egrediet̄ in cāpos. Quū enim ipse ipsūm audisset propheta sanctus, ac potius diuinum qui ipsum afflabat, quicquid in ipso canebat spiritū, de eo, de quo ipsa prophetia loquitur, dicentem: Quod ueniens ueniet & non morabitur, iustus autem ex fide mea uiuet, quumque credidisset illud esse iustū oraculo, in his uerbis quæ nunc in manibus sunt, ita ait: Domine audiui auditionem tuam & timui, & quæ sequuntur, in quibus manifestissime deum ad homines uerurum denuntiat. Quis uerò alius hic sit qui olim cognosceretur, & post aliquando dum anni appropinquabunt, esset agnoscendus, & per id tempus de quo prophetia loquitur declarandus, quis, inquam, hic sit, nisi ille ipse qui antea dictus est uniuersi dominus, qui etiam hoc comprobato uaticinio, in consummatione seculorū ita nunciatus est ac prædicatus, ut omnes homines exaudierint. Huiusce igitur ea, quæ palam in sacris Euangelijs descripta sunt facta, corporis uidelicet, quod assumpsit de uirgine generationem, item quemadmodum, quum esset in forma dei, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed se ipsum exinanituit formam serui accipiens, præterea quæ miracula in hominibus degens ediderit, nec non quæcumque contra ipsum ausa est Iudaica gens, omnia inquam hæc, & alia similia his, quum animæ oculis prouidisset, quæque euentura in posterum expectabantur, diuino spiritu docente, purgatissima intelligentia percepisset, ex ijs quæ hoc modo audierat, se obstupuisse ac timuisse fatetur propheta, dicens: Domine audiui auditionem tuam, & timui, domine intellexi opera tua, & obstupui. Saluator autem ac dominus noster, ipsum utique hoc dei uerbum, in medio duarum uitarum cognosceris. Non enim duorum animalium est legendum, sed duarum uitarum. Duarum ergo uitarum, inquit, medius cognosceris. Quum enim una secundum deum sit uita, & altera secundum hominem, & illa quidem mortalis, hæc uerò sempiterna, meritō quum utranque expertus esset dominus, atque eo modo

In Hebræo ha.
ym sunt uitæ
hæc animalia.

modo uenisset, in medio duarum uitarum esse cognitus dicitur, ex interpretatione quam septuaginta ediderunt. Nam ex ea quam Aquila edidit, non item, sed sic: Dum appropinquāt anni, uiuifica illud. Sed quidnā est illud, nisi quod ait, opus tuum? Theodotio uerò ita ait: In medio annorū uiuifica ipsum. Et Symmachus: Intra annos reuiuiscere fac ipsum, interpretatus est. Quum igitur omnes, uiuifica ipsum, dixerint, planē non de quibusdam ueluti brutis, aut etiam ratione præditis animalibus, sermonem esse declararunt: Quapropter quum apud septuaginta sit dictum, in medio duarum uitarum cognosceris, nō ex sententia eorū, qui nos antecesserunt, hoc accepimus, sed duas eius, de quo prophetia loquitur, uitas significari diximus, unam quidem diuinam, alteram uerò humanam. His quæ dicta sunt, propheta deinceps adiungit: Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordię memor eris: Sic interim docēs, quod quum spiritu tempus illud prouidisset, quo passurus erat is de quo ipsa prophetia textitur, perturbatus sit. Verūtamen in hoc ipso tempore, inquit, in quo animo perturbatus sum, propterea quod aliās rursūq; talis hominibus ira impendebat, propter facinora, quæ aduersus dominum perpetrata fuerint, misericordię ipse clementissimus dominus nō irā recordatus est, utpote qui boni patris sit filius. Proinde extremum illius supplicium salutis secundum deum, & misericordię toti mundo causa extitit. Sequitur illud: Deus de Thama ueniet. Dicitio autem illa Thama, si in nostram linguam conuertatur, consummationē significat. Nam in cōsummatione seculi, & in hisce extremis diebus per saluatorem nostrū, summi dei nobis illuxit beneficentia. Fortasse etiā secundū eiusdem, gloriosumque in his uerbis aduentum canit, ut altero initio facto, legenda sint uerba ab illo loco: Deus de Thama ueniet, tanquā si in cōsummatione seculi ipse uenturus sit ab ijs, qui ad australes cœli partes spectant. Accipitur enim Thama, pro eo quod est auster. Quocirca Theodotio ad hūc interpretatus est modū: Deus ab austro ueniet. Quod aut sequitur: Et sanctus de monte umbroso dēso, poteris intelligere, si quæ in Zacharia sic se habēt, apposueris uoces: Vidi per noctē, & ecce uir ascendens super æquum rufum, & hic stabat inter mōtes umbrosos. Huic igitur qui ascendit super equū rufum, & insistit inter mōtes umbrosos, ipsum illum puto esse, qui præsentī prophetia significatur quæ ait, sanctū uenturū de monte umbroso denso. Certē utrobique montes umbrosi habētur. Et arbitror esse eos in paradiso dei, quē plātauit in Eden ad orientē, aut etiam apud cœlestē Hierusalē, montes enim in circuitu eius, & dominus in circuitu populū sui. Hi ergo mōtes, eo quod diuinis potestatibus & sanctis spiritibus referti sint, quasi cōsiti & large his exuberātes, umbrosi dicunt̄. Et in Zacharia quidē planē uir cernitur, qui rufus inuehit, quū sic interim saluatoris nostri, & humana assumpta natura, & corpus quo quasi uehiculo utebat̄, declaratur, at hic deus & sanctus, nominatus est. Tanquā enim is qui à deo ad homines descendurus esset, & tanquā de diuinioribus locis profecturus, dicitur deus de Thama uenturus, & sanctus de monte umbroso denso. Deinceps adiungit: Cooperuit cœlos uirtus eius, & laudis eius plena est terra, & splendor eius ut lumē erit. Quibus utique uerbis, simul & gloriosum eius in cœlo regnū ostenditur, & quæ posthac futura est, longiusque duratura, atque in omnem terram penetratura, doctrinæ, quæ de illo fertur, laudatio. Illud autem, cornua in manibus eius, regni eius insignia & notas significat, quibus cornibus, inuisibiles atque aduersantes potestates repellens, & uictas obtinens abigit. Ordine his deinceps adiungit: Et posuit dilectionem fortem roboris sui. Et sanē uehementis affectionis eius ac dilectionis erga homines, iudicium maximū fuerit, quod ante faciē eius inceserit uerbum illud, uidelicet salutare atque euangelicum

Corpus Christi
uehiculum.

gelicum, quod etiam egressum percurrerit campos, adeo ut breui tempore totum orbem terrarum eius, quæ per ipsum omnibus hominibus conciliata sit, salutis impleuerit, comprobata eius prophetiæ ueritate, quæ ait: Ante faciē eius ibit uerbum, & egredietur in campos. In secundo autem eiusdem aduentu, amplius quoque ac magis proprie uerbum eius, & his quæ dicta sunt, & ihs quæ deinceps sequuntur finem imponet, quibus nunc explorandis atq; indagandis tempus non adest.

Quemadmodum dominus omnipotens confitetur se missum, ut auferat ea, quæ uitiosa sunt, Cap. XVI.

Zach. 2.

Hæc dicit dominus omnipotēs, post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliauerunt uos, quoniam qui tangit uos, quasi is qui tangit pupillam oculi eius, quia ecce ego altero manu meam super ipsos, & erunt spolia ihs qui seruerint sibi, & cognoscetis quod dominus omnipotens misit me. Ipse dominus omnipotens in his se ipsum missum esse ait, & quis nam is sit, qui miserit docet, ubi ait: Et cognoscetis quod dominus omnipotens misit me. Igitur etiam hoc loco, duos perspicue habes, qui eadem utantur appellatione, unum eum qui misit dominum omnipotentem, alterum eum qui mittitur, eiusdem cum eo qui misit nominis. Quem porro alium dixeris eum qui mittitur, nisi eum quem ante nos pluribus appellauimus deum uerbum, qui a patre missum se confitetur: & qui manifeste dixit, post gloriam misit me, illud interim significās, quod qui antea fuerit in gloria apud patrem, postea missus sit ad gentes, quæ spoliauerint uos. Quæ enim ad eas gentes quæ prius populo dei aduersæ inimicitiaq; erant, missum sit dei uerbum, has ipsas sibi ipsi subiecit, easdē per suos discipulos deprædatus, qui portio quædam erant illius populi, qui ad circuncisionem pertinent, quem quondam in seruitutem redegerunt gentes, quæ ipsum illum suo simulachrorum cultu deprædatæ fuerunt. Hæc igitur passuras dicit gentes quas disposuit. Sicut enim illæ populum dei à patria pietate ac religione auertentes, spolia proprijs demonibus factæ sunt, ita quædoque etiam ipsæ patrio simulachrorum cultu ab ihs, qui ipsis antea seruerint, spoliabuntur, & sub iugum Hebraicæ religionis traduentur. Hoc autem futurum ait dominus per seipsum, qui ad tale munus præstandum, à patre mittendus sit. Cæterum, dixerit aliquis, etiam intelligibiles quasdam & inuisibiles potestates, gentes nunc nominari, quæ spoliauerint, captiuasq; hominum animas egerint, quarum animarum, talem se curam gerere ait clemētissimū dei uerbū, qualē unusquisq; oculi sui pupillæ gerit, cuius secularitatis atque amoris erga hominū genus, signum illud erit, quod quæ dei uerbum esset, & sua gloria apud patrē frueretur, non pigerit ipsum ueniendi ad homines, atque inter eos uersandi curam, dispensationemque suscipere.

Quod ipse dominus uenturū se de caelo, & inter homines habitaturum, gentesq; ad ipsum confugituras, canit, & quod missum se esse à domino omnipotente confitetur. Cap. XVII.

Zach. 2.

Auide & letare filia Sion, quoniam ecce ego uenio, & habitabo in medio tui dicit dominus, & confugient gentes multæ ad dominū in die illa, & erunt ei in populum, & habitabūt in medio tui, & cognosces quod dominus omnipotens misit me ad te. Quia nunc propositum est filium, autorem rerum apud homines in terra uersaturum ex prophetis ostendere, arbitror huiusce rei demonstrandæ efficaciam habere presentem prophetiam, adeo quidem ut ob ipsius rei perspicuitatem, nulla ampliore explanatione sit opus, etiā illud obseruabis, quod causam rursum sui aduentus significat, ubi ait: Et confugient gentes multæ ad dominum die illa,

die illa, & erunt ipsi in populum. Hæc autem ipsi filia Sion nunciat oraculum, sic interim dei ecclesiam appellās, propter quod cœlestis Hierusalem filia esse uideatur, quæ ut sanctus ait Apostolus, mater sanctorum est. Aut etiā aliter filia Sion Christi ecclesia dici potest, tanq; ea quæ ex priore eorum, qui ad circuncisionem pertinent conuentu, per Apostolos, atq; Euangelistas id quod est, acceperit, qui etiam filij erant eius matris, quæ ob scelera sua abiecta est, quæq; uidua facta est, eo quod expulerit uirum, qui per prophetas de ipsa cōqueitus est, atq; ait, non tanq; uirum me uocasti, & patrem & ducē uirginitatis tue, qui etiā ihs, qui de ipsa nati sunt, mores matris exprobrans ac uituperans ait: Quis est hic liber repudij matris uestræ, in quo emisi eam? & rursus: Iudicamini aduersus matrem uestram, iudicamini, quoniam hæc non uxor mea, & ego non uir eius. Merito sanē tanq; ihs, qui matrē abnegauerint filiam domini, ipsius domini aduentum presens prophetia nunciat. Erunt autem hæc ecclesia de gentibus, quæ loco prioris filia per nostri saluatoris Apostolos, habita est.

De domini aduentu, & de ihs, quæ in passione eius uentura erant. Cap. XVIII.

Hæc dies ueniunt domini, & diuidentur spolia tua in te, & congregabo omnes gentes in Hierusalem ad bellum, & capiatur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres scædabuntur, & egredietur dimidiū ciuitatis in captiuitatem, reliqui uero de populo meo non peribunt, & egredietur dominus, & parabitur ad prælium in gentibus illis, sicut dies prælij eius in die belli, & stabunt pedes eius in die illa super monte oliuarum, qui est contra Hierusalem ab oriente, & scindetur mons oliuarum, dimidium eius ad orientem, & dimidiū eius ad mare, profunditas magna uehementer, & inclinet dimidiū mōtis ad Boream, & dimidiū eius ad Austrū, & obturabitur uallis montium meorū, & conglutinabitur conuallis montiū usq; Afael, & obturabitur, quæadmodū obturata est à facie terræ mortuus, in diebus Ozia regis Iuda. Et adueniet dominus deus meus, & omnes sancti cum eo, & erit in die illa, non erit lumen, sed frigus & glacies erit die uno, & dies ille notus domino, & non dies neq; nox, ad uesperam erit lux. Et erit in die illa, egredietur aqua uiua de Hierusalem, dimidiū eius ad mare primū, & dimidiū eius ad mare ultimū, in æstate & in uere erit sic, & erit dominus in regē in omnem terram. In die illa erit dominus unus, & nomē eius unū, circumdans omnē terram, & omnē solitudinem. Post primā obsidionē Hierusalem, extremamq; illius ruinam & solitudinem, quæ sub Babylonis accidit, postq; reditū ab hostili terra ad patriā, qui sub Cyro Perfarum rege contigit, quū paulo ante Hierusalem instaurata esset, renouatumq; sanctuarium, & quod apud illud erat altare, sub Dario Persa præsens canit propheta, & post hac alteram obsidionem Hierusalem futuram significat, quam passa est à Romanis non alias, quā post scelera, quæ eius habitatores contra saluatorem nostrū Iesum Christū ausi sunt. Manifestissime igitur etiam hoc in loco, saluatoris nostri qui dei uerbum est, aduentum, & quæ illius tempore acciderint, significantur, sunt uero hæc, partim quæ quo tempore ille passus est, gesta sunt, partim quæ ilico Hebraicam nationem oppressit obsidio, & ipsius Hierusalem expugnatio, & post ipsa hæc, uocatio gentium, uniusque ac solius dei apud omne genus hominum cognitio. Cæterum diuino spiritu afflatus propheta, cum quadam commiseratione, tanquam is qui suos ad circuncisionem pertinentes deplorat, ab exclamatione contra illos suæ prophetiæ initium facit, dies igitur domini, sicut in alijs locis, hoc quoque in loco nominat, ut sic tempus Christi, ad homines aduentus significet, planeque in eodem ostendit quemadmodum ipse dominus, tanquam lumen

uerum, propriorū aliquādo autor fiet dierum, & omnibus qui in terra sunt, hominibus illucescet, quo tempore & ipsum & luminis ipsius radios, uniuersę gentes suscipient, quę quidem dum illuminabuntur, iuxta illud: Posuī te in lumen gentium, in testamentum generis, interea Iudaica gens, propter infidelitatem aduersus illum, in extrema incidet infortunā. Tale igitur est illud: Ece dies ueniunt domini, & diuidenter spolia tua in te, & congregabo omnes gentes in Hierusalem ad bellum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres scēdabuntur, & egredietur dimidium ciuitatis in captiuitatem. Post uerō ipsius Hierusalem obsidionem, & eam quę ilicō secuta est Iudaicę gentis seruitutem, deinceps bona omnibus adiungit cōmunia, sic canens: Et erat dominus in regem in omnem terram. Et rursus: Erit dominus tuus, & nomen illius unum, ambiens omnem terram & solitudinem. Sed enim quum uaticiniū enuntiet, Iudaicam gentem esse tāta perpeffuram in diebus domini, quis non exitum uaticiniū admiretur? nam simul ac Iesus saluator ac dominus noster aduenit, quicq; ad circūcisionem pertinent, nefaria aduersus illum facinorā perpetrarunt, omnia illis quę predicta fuerant quinquagesimo ab ipsa predictiōne anno, acruatim euenērūt, sinēq; sortita sunt, quū uidelicet ab ipso Pilato, usq; ad Nerōnē, & Titū, ac Vespasianū qui ciuitatē obsederūt, nusq; illos omnis generis, & alię super alias ingruētes calamitates defecerint, quemadmodū facile est ex historia, quā Flavius Iosephus scripsit, colligere, tunc sanē credibile est, dimidium ciuitatis perisse obsidione, ut ait prophetia. Haud uerō ita multo post, quum Adrianus imperaret, Iudaicō rursus exorto tumultu, quę reliqua fuerat pars dimidia ciuitatis, rursus obsessa expellitur, adeō quidem, ut ab illo tempore usq; in hodiernum diem, penitus instabilis omnis illis factus sit locus. Quod si quis dicat sub Antiocho Epiphane hęc cōpleta fuisse, etiā atq; etiam consideret, utrum possit reliqua item, quę ex hac prophetia super sunt, ad Antiochi tempora referre, cuiusmodi illud est, quod populus seruitutem sit passus, quod pedes domini in monte oliuarum steterint, & utrū dominus in die illa, in regem fuerit in omnem terram & utrum nomen domini ambierit omnem terram & solitudinem, quo tempore Syriam Antiochus obtinuit, & quę reliqua sunt de eodem oraculo, quem finem sortita sint, aliquo modo conietur ostendere. At si quis nostram rationem sequatur, uel ad uerbū hęc euenisse demonstrabit, atque in alium item sensum eadē accipere poterit, nam post saluatoris nostri Iesu Christi aduentum, ciuitas illorum ipsaq; Hierusalem atq; omnis conuentus, institutiōq; ciuili, quę ad ritum religionē emę Moisaicę legis pertinet, euerfa sublataq; sunt, euestigioq; eam, quę ad intelligentiam spectat, seruitutem, adiuncta etiā ea quę corporū est, perpeffi sunt, quippe qui saluatorem ac liberatorem humanarum animarū non susceperint, eum qui uenerat ut ihs qui malotum dæmonium serui facti essent, liberationē nūciaret, ihs uerō, qui mentis oculis capti, uisus recuperationē, hęc ita quū illi ob incredulitatem suam pertulissent, alij omnes quicunq; suum liberationē agnouerunt, domesticiq; illius ac familiaris effecti sunt, discipuli utiq; & Apostoli, & Euangelistę, compluresq; alij, qui de circūcisione profecti in ipsum crediderunt, de quibus ait Apostolus: Sic etiā nunc reliquię secundum electionem gratię factę sunt. Et illud: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, & quasi Gomorrha similes fuissēmus, illius obsidionis, quam nos ad intelligentiā referimus, immunes expertesq; sunt seruati, neque huius solū, sed etiā illius, quę ad uerbū intelligit, nam ipsi apostoli ac discipuli saluatoris nostri, et omnes qui ex Iudeis ad ipsum credētes accesserāt, quū procul ab Iudæa terra abessent, et reliquis esset immixti gētibus, omnē eorum

qui ciuita

qui ciuitatem incolebant, perditionem atq; interitū effugere, per illud tempus facile potuerunt. Quod ipsum sanē etiam prophetia anticipans cecinerat, illis uerbis: Qui autem reliqui fuerint de populo meo, non peribunt, quibus deinceps adiungit: Et egredietur dominus, & comparabitur ad prælum in gētibus illis, quemadmodum dies pręlij eius in die belli. At uerō in quibus tādem gentibus dominus pręliabitur, si non in ijs quę Hierusalem obsidebūt, indicat uerō ipsum oraculum, quemadmodum ipse dominus auxilium feret obsidentibus, eritq; interim in illis, & cum illis ad prælum comparabitur, quasi quidam imperator, propugnatorq; illorum & aduersus Hierusalē militabit. Non enim dicit oratio, dominum cōtra gentes pręliaturū. Quibus ergo & contra quos? nempe contra Hierusalem, & contra etus habitatores, de quibus sermo erat. Illud autem: Et stabunt pedes eius in die illa super monte oliuarum, qui est contra Hierusalem ad orientem, quidnam aliud significet, quāam domini dei, ipsius, inquam, dei uerbi, in sua ecclesia stationem & confirmationē, quā in pręfenti monte oliuarum per figuram, quę permutatio dicitur, nominat? ut enim uinea extitit dilecto, & fuit uinea domini Sabaoth figurate domus Israēl, & uitis Iuda nouella dilecta, sic eadem ratione dixeris, quod etiam oliuetum facta sit domino, collecta de gentibus ecclesia ipsius, quę sanē ecclesia quum antea esset oliua quādā agrestis, plantata fuit à domino, qui eam post in seuit in apostolicis bone oliuę radicibus, post priorum ramorum excisionē, quemadmodum Apostolus docet: Et plantauit (inquit) eam dominus sibi ipsi, propemodum per prophetiam dicens: Oliuam speciosam umbrosam uocauit dominus nomen tuum. Postquam enim prior uinea, quum deberet facere uuam, fecit spinas, neque iustitiam sed clamorem, meritō tanquam eius quę infructuosa esset, sepe auferens ac parietem deus, tradensq; eam inimicis ad diripiendū & conculcandum, sicut in Esaie prophetia dictum est, alium ipse sibi agrum constituit in pręfenti, quod oliuetum nominatur, quasi eum qui oleum, & misericordiam à deo sit consecutus, & à Christo plantis semper uiuentibus constitus, hoc est, sanctis lucis quę altricibus animis, quibus liceat dicere, ego autem sicut oliua fructifera in domo dei. Hic uerō oliuarum mons contra Hierusalem esse dicitur, quoniam in locum ueteris ac terrenę Hierusalem, ac religionis, quę in illa seruabatur, successit, & à deo constitutus est, post ruinā Hierusalem, quum supra igitur oraculum dixerit de Hierusalem, quod ciuitas capietur, quodque hostiles atque inimicę gentes cōueniēt aduersus eam, & spolia eius diuidentur, meritō non in Hierusalem pedes domini staturos dicit, qui enim id fieri potuisset, quum ea semel sublata esset: sed migrantibus ab ea, in montem qui est contra Hierusalem, qui oliuarum uocatur, ibi staturos docet, quod etiam propheta Iezeciel, diuino ante spiritu edoctus, contemplatur, dicit enim: Et eleuauerunt Cherubim alas suas, & rote, quę eis adhærebant, & gloria dei Israēl erat super eis, & ascendit gloria domini de medio ciuitatis, & stetit in monte, qui est contra ciuitatem. Quod quidem aliter quoque licet intueri completum ad uerbum quando hodie quoque omnes, quicunq; Christi religionem cum fide susceperint, ex omnibus terrę partibus concurrunt, non ut quondam festę cuiusdam Iatitię gratia, quę in Hierusalem celebretur, neque ut adorent in eo, quod olim in Hierusalem constitutum fuerat sanctuario, sed ut diuersentur quum ad sciscitandum de expugnatione & solitudine Hierusalē, quā prophetia prędixerat, tum in monte oliuarum, qui est contra Hierusalem, adorent, ubi gloria domini commutata est, postquam deleuit prior ciuitatem, uerē autem secundū expositam, atq; ad uerbum acceptam enarrationem, pedes domini & saluatoris nostri, ipsius utiq; dei uerbi, per id quod

assumpsit

assumpsit humanum corpus, in monte oliuarum steterunt ad speluncam quæ ibi ostendi solet, & quo tempore orauit, & quum suis discipulis in eius montis cacumine, mysteria de cõsumatione tradidit, ex eodem præterea monte in cœlum ascendit, quemadmodum Lucas in Actis Apostolorum docet, quum ait, illum in monte oliuarum apostolis suis & presentibus & intuentibus, sublimem ab ipse, nubem ab oculis eorum sublatum fuisse, ipsosque intuentis oculis illo in cœlum abeunte mansisse. Et ecce, inquit, duo uiri adstiterunt eis in uestibus albis, qui etiam dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Iesus qui assumptus est à uobis in cœlum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum eundem in cœlum. Quibus etiam adiungit uerba hæc, Tunc reuersi sunt in Hierusalem à monte qui uocatur oliueti, qui est contra Hierusalem. Est igitur, etiam si quis ad uerbum scripturam uelit accipere, contra Hierusalem & ab illa ad orientem spectans mons is de quo dictum est, oliuarum, uerumtamen si sententiam non uerba sequi uolumus, sancta Christi ecclesia, & mons in quo fundata est, de quo loquitur Saluator dicens: Non potest abscondi ciuitas supra montem posita, pro ea quæ cecidit, neque amplius surrexit Hierusalem, structa atque erecta, dignaque habita in qua pedes domini insistant, non solum est contra Hierusalem, sed etiam ab ea ad orientem uergens, quippe quæ eius luminis, quo deum pie colimus, radios excipiat, & multo ipsa Hierusalem anterior facta sit, ipsique iustitie soli propinquior, de quo dictum est, timentibus autem me, orientur soli iustitie, quia uero dicit deinceps, quod scindetur mons oliuarum, dimidium eius ad orientem & mare, profunditas magna uehementer, & inclinabit dimidium eius ad orientem & mare, & dimidium eius ad austrum, potest hoc quidem ecclesie per totum orbem qui ab hominibus incolitur, dilatationem significare, quæ partes ad orientem solè spectantes, ipsasque aurora orientisque gentes ac nationes compleuit. Porrhic uero etiam usque ad mare quod est ad occidentem, & ad insulas, quæ in ipso sunt. Porro ad austrum quoque, ad meridiem peruenit, item ad aquilonem & septentriones, ad omnes enim partes & ubique gentium, quod figura te significatur domini oliuetum, quæ est eius ecclesia, platarum est. Potest etiam alio sensu, quæ antehac factæ sint, quæque etiam nunc fiunt in ecclesia Christi, scissionses & sectas, moralesque in uita, ubi scissa diuisaque est, lapsus significare, dicit enim montem esse dilapsurum, dimidium eius ad orientem, & dimidium eius ad mare, profunditatem magnam uehementer, & inclinabit dimidium montis ad aquilonem, & dimidium eius ad austrum, ut sic in quatuor partes scindi uideatur, duas quidem grauiores ac præstantiores, duas autem contrarias, & sane uide ne forte in his uerbis, illud quod dicitur ad orientem & austrum, duos ordines significet, eorum qui successu ac profectu in diuino cultu instincti sunt, unum quidem eorum qui in cognitione ac uerbo, & reliquis diuini spiritus donis proficiunt, alterum eorum qui in moribus quidem & uita probè rectèque degunt, sed tamen in suis seligendis rationibus detinentur. Reliquæ uero duæ partes, quæ à prioribus diuisæ sunt, ad mare & aquilonem, ambæ erunt quæ iam ad malitiam pertinent: A facie enim (inquit) aquilonis, accedentur mala super omnes habitantes terram, & draco in mari diuersari dicitur. Quapropter merito hic quoque duo rursus genera intelligitur eorum, qui ab ecclesia declinant, unum eorum qui in uita & moribus peccant, alterum eorum, qui à sana & recta sententia labuntur, ut iam oliueti huius montis, de quo sermo est, hæc duæ sint, quæ à prophetia significantur, separationes. His deinde adiungit: Et obturabitur uallis montium meorum, & conglutinabitur conuallis montium, usque ad Asaël, & obturabitur quemadmodum obturata est à facie terræ motus, in diebus Ozie regis Iuda. At enim in his uerbis, quæ tandem esse potest uallis montium

Mons oliuarum.

Omne malum expanditur ab aquilone.

um dei, nisi quæ olim antea celebratur ex lege Mosi in Hierusalem, corporalis & Iudaica adoratio, quam quidem oclusum iri, quasi obturatione quadam, prærens oraculum canit, dicens: Et obturabitur uallis montium meorum, & conglutinabitur conuallis montium, usque ad Asaël, & obturabitur. Pro quibus uerbis Symmachus reddidit hæc: Et obturabit uallis montium meorum, & præterea appropinquabit conuallis montium, ad id quod appositum est & obturabitur, ubi sanè ille causam indicat, cur obturata sit conuallis: Quæ porro hæc alia quam eam appropinquare & uicinam fieri ei, quod ipsi appositum est: hic autem est mons domini, qui oliuarum antea est appellatus, quique Asaël dictus ab ipsis septuaginta. Significat uero apud Hebræos ea uox, opus dei, sic uero (inquit) uetus conuallis monti appropinquans & Christi ecclesie, atque operi dei, obturabitur & occludetur, quemadmodum obturata est à facie terræ motus in diebus Ozie regis Iuda. Quum uero diu apud meipsum quæserim, & diuinas scripturas percurrerem, ut inuenirem, si quando ea conuallis, de qua hic sermo est, in diebus Ozie obturata sit à facie terræ motus, in regionum historijs nihil sanè inueni, nam neque terræ motum illis temporibus ullum ex ijs, qui terris & regionibus solent accidere, neque aliud quippiam tale de conualle aliqua factum esse, in illis scriptum est, narratur autem quemadmodum Ozias initio iustus fuerit, deinde animo sublatus, per seipsum deo sacrificare ausus sit, quare de illius facie lepram effloruisse, hoc quidem in regionum libris continetur. At Iosephus, præter ea quæ in sacris libris scripta sunt, etiam ea quæ extrinsecus, quasi secundo loco, apud Iudæos habentur, summa diligentia est persecutus, utpote qui Hebræus ab Hebræis existeret, quæ illius regis temporibus euenisse comemoret, iam audire potes. Narrat enim quemadmodum uergentibus Oziam sacerdotibus, ut de templo exiret, neque aduersus deum peccaret, ille iratus sit, illisque mortem minatus, nisi quiesceret, interea uero motus quidam terræ concussit, discissisque templo, splendore ingens illuxerit, qui etiam regis faciem inuaserit, & sic uide stigio illum in lepram incidisse. Ante urbem uero ad locum, qui dicitur Eroge, abscessam esse de monte dimidia partem, quæ ad occidentem uersa erat, conuolutamque per quatuor stadia, ad montem stetit, qui orientem spectabat, itaque & aditus & hortos regios obturasse. Hæc sanè ego in libris Iudaicæ antiquitatis posita, apud Iosephum deprehendi. Apud prophetam uero Amos, initio illius prophete inueni, quemadmodum ipse uaticinari coepit in diebus Ozie regis Iuda, duobus ante terræ motum annis, quæ uero terræ motum intelligat nusquam perspicue subiungit. Sed arbitror eundem prophetam longius progressum, hunc terræ motum describere, ubi ait: Vidi dominum stantem super altare, & dixit: Percute super altare, & commouebuntur uestibula, & cede in capita omnium, & qui reliqui fuerint ex ea, in gladio interficiam. Quibus illi uerbis censeo canere terræ motum, rerumque Iudaicæ gentis glorieque nec non ritus, qui ab illis in Hierusalem celebratur, euerfionem, præterea interitum, qui illos post saluatoris nostri aduentum inuaserit, quo uidelicet tempore, recusantibus illis Christum dei, eum qui uerus est sacerdos, lepra animis illorum oborta est, sicut etiam Ozie temporibus, quando ui quadam inuisibili dominus altare insitens illorum, potestatem fecit percutienti dicens: percute altare. Certè si ipsius potestate hoc ipsum declarauit, dicens: Relinquitur uobis domus uestra deserta. Protinus namque dum ille pateretur, uelum templi scissum est, à summo usque ad imum, quemadmodum Iosephus narrat contigisse Ozie regis temporibus, tum primum quidem commota sunt uestibula, quum terra mota est passionis illius tempore. Deinde haud multo post extremum quoque pertulit causam, acceptaque potestate percutiens cecidit in capita omnium, hoc igitur tempore uallis montium dei obturata est,

Terræ motus et concussiones montium in Iuda.

rata est, quemadmodum Ozia temporibus euenit. Quod si dictum quidem ac uerba sequimur, factum sane id fuerit in ipsa obsidione Romanorum, secundum quam purò quadam talia accidisse, si uerò sententiam, quo tempore corpora illis illa humù spectans Mosafca legis adoratio exclusa est, ut non amplius celebrètur, propter terremotù qui ex illo propheticè predictum, Iudaicam gentem inuasit, ac propter cetera, quæ palàm memoriæ prodita sunt. Post hæc ad domini aduentù reuertens oraculù, id ipsum planius denunciat, dicens: Et adueniet dominus deus meus, & omnes sancti cum eo, ubi dum sanctos nominat, uel apostolos eius intelligit ac discipulos, uel potestates quasdam inuisibiles & spiritus administratos, de quibus dictum est: Et accesserunt angeli ac ministrabant ei. Deinde: In aduentu domini (inquit) erit dies & non erit lux, sed frigus & glacies erit uno die. Prò quo Symmachus interpretatus est: Et in die illa non erit lux, sed frigus & glacies erit uno die, qui cognitus est domino, non dies neque nox, sed erit ad uesperam lux. Et sane uides quemadmodum in his uerbis planissimè diem, quo Saluator noster supplicio est affectus, significet, in quo die illud quidem, non erit lux, completum est, quando à sexta hora tenebræ factæ sunt in uniuersam terram, usq; ad horam nonam. Illud autem sed frigus, & glacies, quo tempore, ut Lucas scribit, comprehendentes Iesum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Petrus autè sequebatur eum à longe, accenso autem igne in medio atrij, sedebat, ut ait Marcus, cum reliquis, calefaciens se. Ioannes uerò planè etià frigus comemorauit, ubi ait: Stabant serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Cognitus autem, inquit, est hic dies domino, & non erit dies, neq; erit nox, non quidem dies, propterea quod diem est ante, non erit lux, quod sane etiam completum est, quando à sexta hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram, usq; ad horam nonam, neq; item nox, propterea quod additum est, ad uesperam erit lux, quod etiam ipsum exitum inuenit, quando post nonam horam, rursus consuetum lumen recepit dies. Præterea sententiam quoque si sequimur, hæc completa erunt, in uniuerso quidem super Iudaica gente, postquam aduersus Christum illud immane facinus ausa est, & tenebræ, & glacies, & frigus facta sunt, quippe quum illorum mens ob tenebrata sit, adeò ut Euangelij lumen radios in corda illorù immittere nequeat, & charitas erga deum sit refrigerata. Econtrario autem ad uesperam lumen cognitionis Christi ortum est, adeò ut ij qui olim in tenebris & umbra mortis sedebant, lumen uiderint, sicut apud Esaiam prophetam scriptum est: In ipso igitur domini huiusmodi die, egreditur, inquit, aqua uiuens de Hierusalem. Hæc autem est rationalis & ad bibendù suauis, & uitam suppeditans, & salutaris Christi doctrina potio, de qua ipse in Euangelio quod Ioannes scripsit, Samaritanam illam mulierem instruens loquebatur, dicens: Si scires quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuam. Ipsa igitur hæc salutaris potio de Hierusalè proflixit, inde illius profectus est Euangelij & illius nunciij & præcones totù terrarù orbè impleuerunt, quod quidè declarat per id quod dicit, in mare primù, & in mare ultimù, uiuentè aquam exituram quibus uerbis uniuersa terre fines significant, & ij uidelicet qui ad oceanum orientis spectant, qui primum mare nominant, & qui ad occidentem solem, qui per ultimum mare significant, quos utiq; fines, salutaris Euangelicæ doctrinæ aqua uiuens impleuit, de qua rursus dabat præcepta, quæ dicebat: Qui cumque biberit ex aqua quam ego illi dabo, non sitiet in æternum. Et rursus: Flumina, inquit, de uentre eius fluent aquæ uiuæ salientis in uitam æternam. Et rursus: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Post hanc igitur de Hierusalè irrigantem influentemq; super omne genus hominù, salutarem, rationalemq; aquam quæ qui

Iudaicus populus post Christi aduentum excæcatus.

Aqua Euangelicæ doctrine.

quæ quidem planius alio quodam in loco indicatur illis uerbis: Ex Sion enim exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem, & iudicabit inter gentes: Erut inquit, dominus in regem. Non erit autem in Hierusalem, neq; super gente Iudeorù, sed in omnem terram in die illa. Et erit dominus unus, & nomen eius unum, ambiens omnem terram. Quæ ipsa quoq; concordant cum illis quæ à Psalmis accepta sunt, & hic apposita, ubi dicebatur: Regnauit dominus super gentes. Et rursus: Dicite in gentibus, dominus regnauit. Hæc autem uno tempore omnia in diebus domini futura esse, prophetia significat. Nam totius prophetie initio: Ecce dies, inquit, ueniunt domini, & erunt hæc. Quæ porò hæc alia, nisi obsidio Hierusalem? & ipsius domini trãslatio super montem oliuatum? iuxta illud, adueniet dominus, & quæ acciderunt eo die quo ipse passus est? & aqua uiuens, quæ in totù terrarum orbem effluxit? & deniq; regnù domini omnium gentium obtinens principatù, nomenq; eius unum, complens uniuersam terram? quæ omnia, quem quidè exitum sortita sint, tam ut in cõpendio exposuimus. Cõstat uerò etià illud, quemadmodum ab appellatione Christi dei, deriuatum Christianorù nomen, totum terrarum orbè impleuerit, quod ipsum sane, oraculum quoq; declarat, quæ dicit: Et nomen eius unum, ambiens omnem terram & solitudinem. Tibi uerò per ocium libebit, quum singula uerba exploraueris, latiusq; intellexeris contemplari.

Quemadmodum ipse prophetarum deus, cum omnem uiam scientia per eam legem, quæ à Mose data est, ijs qui ad circùcisionem pertinent, ordinasset, posterioribus temporibus in terra olim conspiciendus, atq; inter homines uersaturus canitur. Cap. XIX.

Quis ascendit in cœlum & accepit eam? (dicit autem sapientiam) & deduxit eam de nubibus? quis transfretauit mare, & inuenit eam, & feret eam super aurum electum? non est qui cognoscat uiam eius, neq; qui excogitet semitam eius. Sed qui scit uniuersa nouit eam, repperit eam prudentia sua, qui instruxit terram in sempiternum tempus, impleuit eam iumentis quadrupedibus, qui emittit lumen & uadit, uocauit illud & obediuit ei cum tremore, & stellas splenderunt in custodijs suis & lætati sunt, uocauit eas, & dixerunt, adsumus, splenderunt cum lætitia ei qui fecit ipsas. Hic est deus noster, non reputabitur alius ad ipsum, repperit omnem uiam scientie, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terra uisus est, & cum hominibus uersatus est. Nihil aditùgere oportet diuinis uocibus, quæ euidèntissimè propositum nostrum confirmant.

Quemadmodum Christus in Aegyptum iturus canebatur, & quæcumque in aduentu eius futura fuerunt. Cap. XX.

VISIO AEGYPTI.

Cce dominus sedet super nube leui, & ueniet in Aegyptù, & cõmouebuntur manu facta Aegypti à facie eius, & cor eorù superabitur in eis, & excitabitur Aegyptij cõtra Aegyptios, & bellum geret homo cõtra fratrem suum, & homo cõtra proximum suum. Ciuitas aduersus ciuitate, & lex aduersus legem, & cõturbabitur spiritus Aegyptiorù in eis, & consilium eorum dissipabo, & interrogabunt deos suos, & simulachra sua, & eos qui de terra uocem emittunt, & Pythones, & tradam Aegyptù in manus hominum dominorù asperorù, & reges asperi dominabuntur eis, & quæ sequuntur. Etiam nunc deum & dominum, ipsum utiq; dei uerbum, iturum in Aegyptum præfens prophetia significat, & iturum non obscure neq; inuisibiliter, neque sine corporali aliquo indumèto, sed leui nube uectum, ac potius super crassitudinem leui. Sic enim habere aiunt Hebraica uocem. Dicant ergo Hebræi, quando post Esaiæ tempora, dominus apud Aegyptios sit uersatus, & quis dominus, unus est enim supremus deus, & quonam pacto super crassitudinem leui hic inuectus esse dicatur,

& particularem aliquem locum terrę ascendisse. Interpretetur præterea crassitudinem leuem, quid tandem ea sit. Et quam ob rem non sine hac, dicatur dominus uersari in Aegypto. Et quando memorię proditum sit ea, quæ in hac prophetia continentur, sinem cõgisse, cõmota esse, inquam, simulachra manu facta Aegyptios cum Aegyptijs pugnasse, propter domini ad homines aduentum, & deos illorum, dæmones uidelicet, qui multum prius ualebant, nihil amplius posse, neque respondere sciscitantibus, propter domini timorem, & in quorum dominorum manus, qui asperi extiterint, quorumue regnũ, post eum qui hic canitur dominus aduentum, tradita sit Aegyptus. Et quam ob rem domino præsentem, principibus asperis tradantur, & reliqua eadem ratione cum ijs quę dicta sunt, qui uelut interpretetur. Nos enim non alijs hæc dicimus extitisse, quàm sub unum dum taxat saluatoris nostri Iesu Christi ad homines aduentũ. Hic enim quum dei uerbum sit, & dei uirtus, tam si ad sensum quàm si ad uerbum accipias, uersatus in regione Aegyptiorum per nubem leuem compleuit ea, quæ prædicta fuerant. Nubem uero leuem figuratē nominat cõmorationem eius inter homines, qua per corpus quod de uirgine & spiritu sancto assumpsit, usus est, nimirum quemadmodum Hebræorum habet scriptura, & Aquila planus significauit, quem dixit: Ecce dominus ascendit super crassitudinem leuem, & uenit in Aegyptum, crassitudinem leuem, corpus de spiritu sancto conceptum appellans. Igitur etiam ipsa hæc prophetiæ particula, ad uerbum exitum sortita est, quo tempore angelus domini in somnis uisus ipsi Ioseph dixit: Surges accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & esto ibi, donec dicam tibi. Tunc igitur ipse dominus deus uerbum, puerilem ætatem ingressus, & suo corpori, quod ex sancta uirgine acceperat coniunctus (quod sanè corpus, crassum quidem erat ob corporeę materię duriores naturã, At rursus leue, eo quod prestantius esset, quàm ea, quę ad nos pertinent, ex quo etiam leuis nubes nominatur, propterea quod non ex uoluptaria corruptione, sed de spiritu sancto constabat) in terra Aegyptiorum diuersatur. Causa autem cur illuc accesserit, rationem hanc habet. Quoniam enim in Aegypto initium accepisse ea, quæ ad errorem colendi simulachra pertinent, memorantur, & uidebatur omnium hominum superstitiosissimi esse Aegyptij, inimicique atque hostes populi dei, longissimęque à prophetis abesse, merito primum apud illos dei uirtus commorata est, quapropter plus apud Aegyptios, quàm apud omnes alios homines, Euangelicę illius doctrinæ uerbum inualuit, ex quo ipsum dominum ad illos accessurum, & cum illis moraturũ præsens prophetia diuinat. At non Aegyptios in terram Iudæorum uenturos, neque Hierosolyma ut ibi illum adorent, neque uero ibidem inter Iudæos ex ijs, quę à Moise instituta sunt peregrinatos, neque sacrificaturos in eo, quod est in Hierusalem, altari, sed horum quidem nihil prorsus ait futurum, at ipsum dominum aditurum Aegyptios, & suo aduentu homines dignaturum, magnorumque bonorum ipsis autorem futurum. Directuram siquidem perfecturamque illius inter illos commorationem ea quę iam re ipsa post saluatoris nostri Iesu Christi aduentum, completa cernuntur, quę porro hæc sint inspicimus, si qui prius incolebāt Aegyptum, uitiosi prauique dæmones, per multa secula in simulachris latitantes, animasque Aegyptiorum omni superstitutionis errori addicentes, ac subijcientes, quum sensissent nouam quandam diuinamque uirtutem ad se accessisse, illico commoti sunt, & fluctuationem ac perturbationem in seipsis pertulerunt, corpus ipsorum & uis intelligendı, intrinsecus in ipsis conuicta sunt, cesseruntque ac fugata sunt ab ea uirtute, quæ uisum effugiens illos cõpellebat, & ignis instar ineffabili quadã ratione adurebat. Et tunc quidẽ inuisibiliter dæmones talia passi sunt, quum saluator noster Iesus Christus in Aegyptũ, cum uisibili corpore peruenit.

At uero

At uero postquam planè ipsius Euangelium ad Aegyptios, sicut ad reliquas gentes perlatũ est, & inuisibilis eius uirtus, unã cum suis Apostolis adfuit, quæ lateriter illos adiuuaret, & unã cũ illis rem negociumque gereret, ac per eos religiosam piãque ipsius doctrinam denunciaret, unumque ac solum uerum deum colere adhortaretur, & eos à dæmonibus auerteret, qui prius decepti fuerant, hic iam tum Aegyptijs sicut etiam reliquis gentibus, seditio bellumque intestinũ exortum est, quum alij quidẽ ab errore colendi plures deos recederent, & ad Christi uerbum concurrerent, alij uero econtrario hos ipsos oppugnarent, atque ad huiusmodi facinus à domesticis dæmonibus furore quodam cõcitarentur, adeo ut fratres à fratribus distingeretur, & doctrinę Christi causã, etiam charissimos sibi, gladijs transigerent. Ait enim oraculum: & excitabuntur Aegyptij contra Aegyptios, & bellum geret homo contra fratrem suum, & homo contra proximum suum. Confirmat autem propheticam prædictionem etiam ipse Saluator noster in Euangelij dicens: Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & confurgent filij aduersus patres, & interficient eos. Et rursus: Nolite putare quod uenerim pacem mittere in terram non dico uobis, sed separationem, erunt enim ex hoc, quin quę in domo una, tres diuisi aduersus duos, & duo aduersus tres. Separabuntur, pater contra filium, & filius contra patrem, mater contra filiam, & filia contra matrem, focus contra nurum, & nurus contra focum. Hæc enim in quo tandem à uoce prophetica differunt, quę quo tempore dominus in Aegyptum adueniet, ait surrecturos Aegyptios contra Aegyptios, & bellum gesturũ hominem contra fratrem suum, & tunc uero noui testamenti lex, cuius Christi autor, contra legem superstitutionis, in qua plures dij colebantur, surrexit, quum uidelicet gentium simulachra adorantium lex, Christi doctrinam oppugnans, & ciuitas ac Respublica eius ecclesię quæ in Christo cõsistit, aduersus ritus atque instituta non credentium nationum suscitata est. Ex quo illud dictum est: Ciuitas aduersus ciuitatē, & lex aduersus legem. Deinde licet planè Aegyptios & omnes simulachrorum cultores, eumque qui in ipsis uim suam exercet superstitutionis spiritũ, intueri etiam nunc perturbatos, & multum quidem consultantes, & comminiscentes contra Christi doctrinam ut eam extinguant, atque ex hominibus deleant, dissipari ac dissipari à deo qui ait in ipsa prophetia: & cõturbabitur spiritus Aegyptiorum in eis, & consiliũ eorum dissipabo. Quumque innumerabilia sint quę interrogent ac sciscitentur in oraculis ac diuinationibus, aduersum nos, quoties deos suos, & latitantes in simulachris dæmonas, & eos qui prius in ipsis multum poterat, Pythonas, aduent, nihil tamen amplius ex illis habet. Quapropter oraculum ait: Et interrogabunt deos suos, & simulachra sua, & Pythonas: Sed enim, inquit, nullum planè obrinebunt auxilium, quicunque ad eos qui ipsorum dij esse uideantur, quicque ipsos antea deceperint, confugient, tunc utique maxime eos ipsos dominis ac regibus asperis tradente domino, quũ dæmonibus suis auscultantes, & ab illis instincti insectationes aduersus dei ecclesiã cõcitabunt. Hic mihi animum aduertas diligenter uelim, quonã pacto usque ad Saluatoris nostri Iesu Christi aduentum, suis regibus seorsum ac per se tota Aegyptus uteretur, & in suo ipsorum iure ac libertate degerent Aegyptij, potestasque illorum ab initio quàm longa & quàm multa fama feratur fuisse, & quemadmodum ex illo, quum primus Romanorum Augustus (cuius temporibus dominus noster natus est) Aegyptũ subegisset, & nouissima Ptolemæorum Cleopatra capta esset, in Romanorum potestatem deuenirent, & sub illorũ leges atque edicta missi sint, suoque ipsorum proprio iure, suaque libertate priuati, ut propheticum oraculum etiam in hoc plane ueritatē suam demonstraret, quod quidem de ijs, qui ad loca, procurandı gratia mittendi essent, decę prætoribus, ac reliquis per singulas partes magistratibus, ita loquitur: Et tradam

Pp 2 Aegyptum

Nubes leuis quid significet.

Euangelij domos disijungit.

Aegyptum in manus hominum, dominorum asperorum. De ijs uero qui totum imperium obirent, summumque ius obtinerent, id quod sequitur, pro quo Aquila ait: Et rex corroboratus, potestatem obtinebit in eis. Symmachus autem: Et rex fortis ius in illos habebit. Sic autem ipse regnum Romanorum arbitror uocatum esse, quo tanquam freno ac uinculo impediti, non solum Aegyptij omnium hominum superstitionissimi, sed reliqui quoque uniuersi homines, nihil possunt iam audientue contra saluatoris nostri ecclesiam oblatrare. Post haec, in eadem propheta ordine sequuntur obscuriora quaedam, & nodis ac difficultatibus implicita, quae longioris atque altioris, ob figuram qua enunciata sunt, interpretationis indigeant, quibus quidem nos per ocium, quum tempus aderit, aptam expositionis lucem adhibere non grauabimur, ubi deo fauente diuinarum promissionum rationem absoluerimus.

Bonorum promissio ad eam, quae prius deserta erat, ex gentibus collectam ecclesiam, & ad afflictas, uexatasque animas manifestus dei aduentus, & salutare miraculorum, prodigiorumque ostentationes. Cap. XXI.

Isaie 35.

Aetate deserta sitiens, exulter deserta, & floreat ut liliū, & efflorebunt, & exultabunt deserta Iordanis. Et gloria libani data est ei, & honor Carmeli, & populus meus uidebit gloriam domini, & altitudinem dei. Conualefcite manus remissae, & genua dissoluta, conuolamini pusillanimes intellectu, conualefcite, ne timeate. Ecce deus noster iudicium reddit, & reddet, ipse ueniet, & saluos faciet nos. Tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum audient, tunc saliet uerbum, & plana erit lingua mutorum. Quonia erupit in deserto aqua, & conuallis in terra sitiens, & erit quae caret aqua in stagno, & in terra sitientem fons aquae erit. Hoc etiam in loco palam salutaris dei canitur aduentus, qui multa bona sit alaturus, surdis enim auditum, & caecis uisum, praeterea claudis, & linguam impeditam habentibus, medelam praedicitur redditurus, quae omnia non alias exitum inuenerunt, nisi postquam Saluator noster Iesus Christus aduenit, a quo & caecorum oculi aperti sunt, & surdi auditum receperunt, quid uero dicere opus est quam multi, per illius discipulos, & soluta membra habentes, & muti & claudi, naturales sanationes recuperauerint, quamque alij innumerabiles, qui uarijs aegritudinum languorumque generibus uexarentur, ab illo & curatione & salute digni iudicati, utriusque consecuti sint bonum, cui rei & diuina prophetiae praedictio, & ab omni mendacio alienissimum sacrorum Euangeliorum testimonium, indubitata fides facit. Desertam uero in his uerbis oraculum significat eam, quae de gentibus collecta est, ecclesiam, quae quum antea sine deo esset, per eos de quibus nunc agitur, Euangelium accipit, praeterea idem oraculum ait, huic deserta dandam esse gloriam Libani. Libanum autem figurate Hierusalem appellari consuetum est, sicut suo tempore per eas demonstrationes, quas de diuina scriptura coficiam, probaturus sum, itaque in ipsius dei ad homines aduentu, illi deserte, de qua dictum est, ecclesiae, inquam, quae de gentibus collecta est, gloriam Libani dandam esse, propositum docet oraculum. Pro eo autem quod dictum est, & honor Carmeli, Aquila quidem conuertit, splendor Carmeli & Saron, ipsi uidebunt gloriam domini. Symmachus uero, decor Carmeli & campi, ipsi uidebunt gloria domini. Theodotion autem, species, inquit, Carmeli & Saron, ipsi uidebunt gloriam domini. Quibus uerbis significare arbitror prophetiam, non ipsam Hierusalem, neque Iudaeam, sed ipsarum gentium terram, cui diuina cognitio exhibenda sit. Carmelus, enim, & qui uocatur Saron, externarum gentium loca erant, & haec quidem ad uerbum, ad sensum uero interpretantibus, dicendum erit, quod si qui prius animis excoecati erant, adeo ut ligna & lapides & reliquam animae expertem materiam,

Paganismus tristis laus in Christianismo.

neq

haec non demonas circum terram uersantes, aliosque spiritus deprauatos, loco summi dei colerent, quibus intelligentiae obsurduerant, & claudicantes soluti que omni uita erant, his omnibus malis alijsque & perturbationum, & aegritudinum generibus, per saluatoris nostri Iesu Christi doctrinam etiam nunc liberentur, & multo praestantiorum quam ea est, quae ad corpus pertinet, salutem operumque recipiunt, & dei uerbi ad homines aduentus diuinam & plus quam humanam uirtutem detegunt ac demonstrant.

Quemadmodum primum sempiternumque dei uerbum, ipse uniuersos ipse, a domino patre etiam nunc se missum esse confitetur. Cap. XXII.

Veni me Iacob, & Israel quae ego uoco, ego sum primus, & ego sum in sempiternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea firmauit caelum. Et adiungit paulo post: Et nunc dominus dominus mittitur & spiritus eius. Habes igitur hic quoque dominum, qui mittitur & qui mittit, patrem uidelicet ac deum uniuersi, qui consueuit bis dominus nominari.

Quemadmodum ipse dominus, Iudaeorum gentem redarguit, eo quod uenturum ipsum suscipiunt non sint, neque uocanti sibi auscultaturi, & quae passurus sit ab eis. Cap. XXIII.

Scit dicit dominus, qui hic est liber repudij matris uestrae, quo dimissi estis, & autem cui debitori uendidi uos, ecce peccatis uestris uenditi estis, & iniquitatibus uestris emisi matrem uestram, quonia ueni, & non erat homo, uocaui & non erat, qui audiret. Numquid non potest manus mea liberare aut numquid non possum eripere? Deinde in eadem propheta paululum progressus: Ego uero, inquit, non contumax sum, neque contumax tradico, tergum meum dedi in flagella, & maxillas meas in alapas, facie uero meam non auerti a probro sputorum. Ipse dominus quum in his uerbis, suum ad homines aduentum fateatur, redarguit populum Iudeorum, quod uenientem se suscipiunt non sint, neque uocanti auscultaturi, & hanc, quasi seipsum defendens, cauam illorum ipsorum reiectionis docet fuisse, nam quonia ueni, inquit, & non erat in uobis homo, uocauique & nullus erat, qui audiret, idcirco, inquit, peccatis uestris uenditi estis, tanquam ipsi per uos ipsos matris uocationis repudiatores extiteritis, neque uero ipse uobis libellum repudij dederim. Haec autem euidentissimam me ad eum populum, qui ad circuncisionem pertinet, directa sunt, & simul ea, quae illi contra ipsum in passione audi sunt, significat, dicens: Tergum meum dedi in flagella, & maxillas meas in alapas, & quae sequuntur. Haec quoque per ocium a nobis iusta interpretatione explanabuntur.

Quemadmodum ipse qui in prophetis olim canebat dominus, uenturus ad homines, & ipsi oculis inspicendus, & a gentibus cognoscendus expectaretur. Cap. XXIII.

Mec dicit dominus, propter uos nomen meum blasphematur in gentibus, idcirco cognoscat populus meus in die illa, quod ego sum, ipse qui loquor, adsum, ut formositas in montibus, ut pedes euageliantis auditum pacis, ut qui nunciat bona, quonia auditam faciam salutem tuam dicens: Sion, rex tuus erit deus. Vox custodientium te exaltata est, & cum uoce simul laetabuntur, quonia oculis ad oculos uidebunt quod o miserebitur dominus Sion, erumpant laetitiam simul deserta Hierusalem, quonia miseratus est dominus ipsam, & liberauit Hierusalem, & reuelabit brachium suum, in conspectu omnium gentium, & uidebunt omnia extrema terrae, salutem a deo nostro. His ipsis deinceps adnexa est sub uno & eodem contextu, de passione Christi propheta, quam item per ocium expositorum sum. Quum uero unus & idem sit dominus, qui ait in particula ante hanc proximam exposita, ad ipsum Iudaicum populum: Peccatis uestris uenditi estis, & iniquitati-

Pp 3 bus

bus uestris dimissi matrem uestrā, quoniam ueni & nō erat homo, uocauit & nō erat qui audiret, in his de quibus nunc agitur uerbis, ad eōsdē ait: propter uox nomen meum blasphematur in gentibus. Deinde quasi habens alium præter illos populū, adiungit: Idcirco cognoscet populus meus nomen meum. Deinde docet quod nō alius, sed ipse qui in prophetis loquebat̄ dominus, uersabitur olim in hac uita, his uerbis: Ego sum, ipse qui loquor adsum. Illud autem: Ut formositas in montibus, ut pedes euangelizantis auditum pacis, ut qui nunciat bona, auditam faciam salutē tuam, dicens: Sion, rex tuus erit deus, manifestius reliqui conuerterunt interpretes. Aquila quidem in hunc modum: Quid speciosi facti sunt super montes, pedes euangelizantis & eius qui audire facit pacem & eius qui nunciat bonum, qui audire facit salutem, dicens ipsi Sion: regnauit deus tuus: Symmachus uerō: Cur dicentes in montibus pedes euangelizantis & auditam facientis pacem, euangelizantis bona, auditam facientis salutē & dicens ipsi Sion, regnauit deus tuus & pro eo uerō est, uox custodientium te exaltata est, & cum uoce simul letabuntur, quoniam oculis ad oculos uidebunt, Symmachus quidem sic interpretatus est: Vox speculatorū tuorum, extulerunt uocem, in id ipsum laudabunt, palām enim oculis uidebūt. Dicit porō in his speculatores uidentur, facti saluatoris nostri. Apostoli, qui palām oculis intuiti eū de quo prophete loquebantur, extulerunt uocem suam in totum terrarū orbem, illum ipsum prædicantes. Ipsam uerō Sion ac Hierusalem quę in locis euangelizatur, in cœlo agnouit ipse Apostolus illis uerbis: Superior autē Hierusalem libera est, quę est mater nostra, & accessistis ad Sion montem, & ad ciuitatem dei uiuētis Hierusalem cœlestem, & multorum millium angelorum frequentiam. Dicit uerō Sion poterit etiam ea, quę in omnem terrā locū, per Christū cōstituta est ecclesia, quem admodum Hierusalem omne piū ac religiosum ciuile institutum, quod quum apud solos ueteres Iudæos olim existeret, in solitudinem propter ipsorum impietates conuersum est, deinde rursus renouationem in melius consecutum est, per Christū saluatoris nostri aduentū. Quapropter ait propheta: Erumpant lætitiā simul deserta Hierusalem, quoniam miseratus est dominus ipsam, & liberauit Hierusalem. Ceterum, nusquam sanē aberres, si uniuscuiusq; uiri sancti, deoq; amici animā, quatenus quidem supra hanc uitam elata est, quippe quū in cœlo suam ius ciuitatis habeat, contempleturq; ea, quę ipso mundo sunt superiora, Sion nō mines (nam ex interpretatione speculatorū significat) quatenus autem in bono statu & quiete perturbationū constituta est, Hierusalem eandem appelles. Illud enim nomen cōuersum, uisionem pacis significat. Ordine posthac dei ad uerā religionem uocatio gentiū, euidentissimē declaratur illis uerbis: Et reuelabit dominus deus brachiū sanctum suum, in cōspectu omnīū gentiū, & uidebūt omnes fines terrę salutē à deo nostro. Porro brachiū dei neutiquā aliud esse arbitreris, quam uerbū & sapientiam, & ipsum dominū, qui est Christus dei. Hoc enim ex multis ostendere facile est, Habes præterea in Exodo, Israël ab Aegyptiaca seruitute liberatū brachiū dei. Ipsum igitur illud brachiū dei, quod ueteri populo salutem manifestissimē attulit, omnibus gentibus aperiendum, ac detegendū, tantam id quod prius occultum esset, presens propheta significat. Salutem uerō quam dicit uisuros omnes terrę fines, & quam superius indicauit quū dixit: Auditam faciam salutem tuam, scito apud Hebræos ipso Iesu nomine appellari.

Speculatores
Apostoli.

Brachium
dei.

Isaie 66.

Quod rursus dominus ipsum planē dei uerbum, uenturus & gentes congregaturus caneretur.

Cap. XXV.

Cce dominus ut ignis ueniet, atq; ut tēpestas currus eius, & quę sequuntur. Dixit dominus: Et ego opera eorum & cogitationem eorum scio, & ego uenio congregare omnes gentes & linguas, & uenient

nient & uidebunt gloriam meam, & relinquam in eis signum, & emittam ex eis qui saluati fuerint ad gētes, in Tharisis, & Phud, & Lud, & Mofoch, & Thobel, & in Græciam, & ad insulas remotas, ad eos qui non audierunt nomen meū, neque uiderunt meam gloriam, & nunciabunt mea opera in gentibus. Planissimē etiam in his, domini aduentus ad homines indicatur, & quoniam hic dictum est illum ut ignem uenturum, meritō saluator noster ait: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo si iam accessus est: currus uerō eius, stipantes ipsum diuinas potestates, inseruientesq; ipsi sanctos angelos, cōmodē dixeris, de quibus illud dictum est: Et accesserunt angeli & ministrabant ei, sanctos item eiusdem apostolos ac discipulos, quibus inuēctū diuina atq; inuisibili uirtute dei uerbū, omnem permeauit terrarū orbem. Potest etiam alter dici ad uerbum: Ignem & currus unā cum eius aduentu denūciari, propter eam, quā Hierusalem oppressit, obsequidionem post saluatoris nostri aduentum, post quem haud multo, templum quidem ipsum igne incensum est, & extremam pertulit uastationem. Uerō uerō cuncta est curribus & exercitibus bellicis, post quem casum etiā ea, quę de cunctis gentibus prædicta fuerant, huic prophetię consentaneum finem sortita sunt. Ceterum, quis non admiretur audiens dominum per prophetam dicentem: Venio congregare omnes gentes & linguas, quum uideat in omni quācumq; ab hominibus habitatur terra, per saluatoris nostri Iesu Christi aduentum ac uocationem, conuentus gentium in Christi nomine celebrari: linguasq; omnium nationum omni genere sermonis unum deum, ac dominum inuocantes: deniq; post omnia hæc quis inspiciens omnes, nō meritō obstupescat, si audiat rāto ante ipsum dominum dixisse: Et uenient & uidebunt gloriam meam, & relinquam in eis signum & iam inde igitur saltem in parte, secundū priorem saluatoris nostri ad homines aduentum, ipsi oculis intuemur diuinorum oraculorum euentū. Ceterum eadem hæc plenius absoluentur, in secundo & glorioso eiusdem aduentu, quando omnes gentes uidebunt gloriam eius, uenientemq; ipsum de cœlo cum potestate & gloria multa. Referri uerō ad illud tempus etiam reliqua poterūt, quę in ipso oraculo prædicta sunt, quemadmodū quidem nos proprio, atq; huic rei dicato opere ostensuri sumus. Quum igitur ad hunc usq; locum hæc tam multa collegerimus, de eo, qui olim canebatur futurus, dei ad homines aduentu, sequitur ut his adiungamus, quifnam modus in ipsidem oraculis prædiceretur, futurus prioris eiusdem ad humanam uitam accessus.

LIBRI SEXTI FINIS.

Pp 4

BLENE

Quisnam modus accessus dei ad homines, ex subnotatis scripturae locis, Cap. II.
Vbi terrarum Christus oriturus praediceretur prophetis. Cap. III.
De quo genere progressurus caneretur. Cap. IIII.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER VII. PRAEFATIO.

UVM proximo libro deum ad homines uenturum, & cum hominibus in terra uersaturum, duorum hanc maxima signa illius aduentus futura, gentium per totum orbem ad accipiendam ueram dei notitiam, uocationem, & Iudaicę gentis propter incredulitatem in illum, ruinam ac solitudinem, ex prophetis uocibus didicerimus, ibidemque insperimus, quem tandem exitum inuenerint ea quę praedicta fuerant, ipso deinceps ordine, in hoc septimo Evangelicę demonstrationis uolumine, modum contemplari conabimur, secundum quem se ad homines commigrasse. Iam inde igitur uideamus, quisnam modus dei ad homines migrationis caneretur futurus, & ubinam gentium oriturus praediceretur, & de quo genere profecturus sanctorum hominum uocibus ferretur.

Quisnam modus accessus domini ad homines. Cap. I.
Quemadmodum diuinus Euangelista Ioannes, plus quam humana uoce de saluatore ac domino nostro, de ipso, in qua, dei uerbo disserens, sacramque illius scripturam, narrationemque aggrediens, unam cum ipsa illa theologia eiusdem ad homines accessum, per assumptum corpus exponit, sic dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, atque his deinceps adiungens: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ita diuino spiritu afflatus propheta, quum deum de uirgine genitum, esset nunciaturus, uisionem antea quandam illius gloriae contemplatur, talemque theologiam describit: Vidi dominum Sabaoth sedentem super folio excelso & sublimi, & plena erat domus gloria eius, & Seraphim stabant circum eum, sex autem uni, & sex alii alteri, & duabus quidem tegebant faciem, duabus autem uelabant pedes, & duabus uolabant, & clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Et deinceps adiungit: Et audiui uocem domini dicentis, quem mittam, & quis ibit ad populum hunc & dixit: Ecce ego, mitte me. Et dixit ad me: Vade, & dic populo huic: Auditum audietis & non intelligetis, & intuentes intuebimini, & non uidebitis. Crassum enim factum est cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos clauerunt, ne quando

ne quando uideant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos, & dixit: Quousque domine? Et dixit: Donec deserta sint ciuitates, eo quod non sit qui inhabitet, & domus, eo quod non sint homines. At enim quem tandem dominum fas est dicere uisum fuisse a propheta preter eum, quem & Abraham, & reliquis Abraham similibus patribus uisum fuisse, & cum hisdem locutum esse, in prioribus libris ostendimus? Hinc enim pariter & deum & dominum, & item angelum esse, & primum imperatorem copiarum domini, antea didicimus. Quum ergo praesens oraculum esset illius ad homines commigrationem praedicturum, diuinum antea illius regnum contemplatur, ubi ait se uidisse illum sedentem in folio excelso, & sublimi. Hoc autem illius folium illud esse existimandum est, quod in Psalmo de dilecto ostensum est, in illis uerbis: Sedes tua deus in seculum seculi, super quam supremus & uniuersi conditor deus, & ipse pater, ipsum tanquam unicum ac dilectum sedere iubebat, dicens: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Confirmat uero hanc nostram in hos locos interpretationem, Ioannes euangelista, qui postquam citauit proximę expositas Esae uoces, in quibus dictum est: Crassum enim factum est cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos clauerunt. Adiungit de Christo, & dicit: Hec dixit Esaias quando uidit gloriam eius, & testificatus est de eo. Quum ergo uideret propheta saluatoris nostri, super paterna diuinę maiestatis ac regni sede collocationem, diuinoque ipse esset spiritu instinctus, essetque deinceps eiusdem ad homines accessum, ortumque de uirgine descriptus, prius testificatur eam, quae in omnem terram peruentura erat, cognitionem, & gloriae predicationem, ipsa Seraphim inducens quem circum illum starent, ac dicerent: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Sed quoniam existimanda sunt haec Seraphim Christum dei stipantia: num forsitan angelorum ac diuinarum potestatum chorus? an uero prophetarum atque apostolorum? nam Seraphim si interpretaris, inchois oris ipsorum audias. Tales uero & propheta & apostoli, per quorum os, instar primitiarum, initium salutaris, predicationis factum est, ex quo appellationem hanc sortiti sunt, sicut etiam sancti spiritus potestates, quae alii nominatae sunt, primas atque extremas de deo uerbo notitiae partes occultant, tanquam eas quae suapte natura neque dici, neque comprehendere possint, quae uero ipsius de illo dispensationis mediae sunt, eas ostendunt, propterea quod sola haec naturae hominum cognoscibilia, quum ea quae haec & post haec reliqua sunt, in arcanis habitata sileantur. Praeterea diuinę ac coelestes potestates, poterunt item uocabulo Seraphim intelligi, quatenus alia quadam ratione, Seraphim ex interpretatione incendia significant, ex quo illud dictum est: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammam. Clamant porro hi, & uociferantur alter ad alterum pro suis quisque uiribus, sanctitatem eius, de quo ut de deo loquitur Propheta, commendantes, & quod omnium admiratione dignissimum est, theologice declarantes, quod non modo caelum, & quae in caelo sunt, uniuersa plena sunt maiestate & gloria eius, sed etiam omnis terra eiusdem facultatis ac uirtutis est particeps, propter eius qui canitur de caelo ad homines descensum, de quo deinceps longius progressum oraculum uaticinatur, necnon & ortum de uirgine, & per hunc latius in omnem terram disseminatam gloriae eius celebrationem, denunciat. Dominus autem Sabaoth ex interpretatione, est dominus exercituum, is autem erit primus imperator exercituum domini, quem in tertio ac uigesimo Psalmo dominum Sabaoth, diuinę rursus potestates appellat, ubi eiusdem de terra ad caelum ascensum diuinat, & canit uerbis illis: Tollite portas principes uestras, & eleuamini portae aeternę, & introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae? dominus exercituum, ipse est rex gloriae. Hebraicus enim contextus hoc loco rursus dominum Sabaoth

Solum Christi.

Seraphim circumstantes.

Alia quid significent.

Dominus Sabaoth.

Sabaoth illum uocat, quoniam ipse est rex glorie, & propter eius aduentum, futurum erat ut omnis terra impleret gloria eius, merito quod futurum erat, & in propheta, & in Psalmo dictum est, in propheta quidem illis uerbis: Plena est omnis terra gloria eius, in Psalmo autem, in initio statim ubi ait: Dominus est terra & plentudo eius, orbis terrarum, & omnes qui habitant in eo. His autem uaticinio comprehensis, deinceps progressus propheta testificatur, quod licet omnis terra uera sit plena gloria eius, attamen illum Iudaica gens acceptura non sit: Itaque ait, & dixit dominus, (ille uidelicet qui uisus fuerat dominus Sabaoth,) quem mittam, & quis uadet ad populum hunc? Et dixit, ecce ego sum, mitte me. Et dixit, uade & dic populo huic, auditu audietis & non intelligetis, & intuentes intuebitur, & non uidebitis. Crassum enim factum est cor populi huius, & auribus suis grauius audierunt, & oculos suos clauerunt, ne quando uideant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde intelligant, & conuertantur & sanem eos, quibus uerbis manifestissime canit futuram, aduersum se accusationem Iudaeorum, & quod intuebuntur quidem ipsum, non tamen animaduertent, quis sit, quodque loquentem inter ipsos & docentem audient, non tamen etiam intelligant quisnam is sit, qui cum ipsis loquatur, neque item quae nam ea sint noue doctrinae praecipua, quae ipse illis tradet. Comprobat uero huius oraculi euentum Euangelista Ioannes, qui de saluatore nostro sic ait: Quum autem tam multa signa fecisset coram eis, non crediderunt in eum, ut sermo Esaias prophetae impleteretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excecauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ne uideant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Hec dixit Esaias quando uidit gloriam eius, & testificatus est de eo. Ergo absque controversia uisionem illam dei, ad Christum retulit Euangelista Ioannes, & ad Iudaicum populum, qui uisum a propheta dominum, quemadmodum ab illo ipso predictum est, non suscepit. Nam quum dominum Sabaoth propheta uidisset, refert oraculum, quemadmodum ipsi praeeperit, ut ad Iudaeos diceret, quod ipsi illum quidem aliquando uidebunt, sed non intelligant quis sit, & audient illum loquentem inter ipsos & docentem, sed non percipient, propterea quod induratum erit cor eorum. Quum hec igitur Esaias his quae apposuit, uerbis canat, in historiae modum hostium aduersus Achaz impetum, qui tunc Iudaici populi regnum obtinuerat, describit, & a uisibilibus quidem hostibus ruinam breui, neque haud multo post futuram significat. Quorum uero signa quaedam duntaxat attulit, (hi porro sunt intelligibiles atque inuisibiles quidam hostes, daemones utique ac sub uisum non cadentes potestates, de quibus initio totius operis differuimus, quod non solum Iudaicam gentem, sed omne prorsus humanum genus, in omne malitiae genus, ac denique in ipsum omni religioni contrarium simulachrorum cultum copulerint,) hos non aliter uinci posse demonstrat, quam per unum, qui canitur dei uerbi ad homines accessum, quod quidem dei uerbum esset ex innupta uirgine humanum corpus assumptum. Sed huius illi quisnam usus fuerit, iam tempus esse uidetur, ut latius inquiramus. Quia per hominem mors intrauit in mundum, ait Apostolus, idcirco mortem uictoriam obtineri per eundem hominem oportuit, & quod mortis fuerat corpus, uitae corpus declarari, & peccati regnum, quod prius in corpore mortali uim suam exercebat, deleri usque adeo ut non amplius illi peccatum, sed iustitia dominaretur, & quoniam ex peccatis corporis, antea cunctis hominibus ruina facta est, merito rursus per omnis peccati expers corpus, omnique prorsus malitia intactum trophaea aduersus hostes erigenda fuerunt. Sed quos tandem hostes, nisi eos qui olim per corporeas uoluptates humanum genus prosternebant? praeterea quum dei uerbum esset cum hominibus collocaturum, & corpo-

Per corpus peccatis, et per corpus expiamur.

rels

reis auribus precepta de pietate traditurum, prodigiaque & miracula oculis hominum, deique uirtutem euidenter atque aperte demonstraturum, non aliter quam per conseruatum, nobisque familiare instrumentum, hoc facere ipsum oportuit, quoniam nihil quidem amplius, quam quae corpora sunt, mortalibus oculis ut cerneremus, fieri poterat, neque ut auribus perciperemus, quam sonum, qui lingua profertur consueuit. Ut igitur corporeis quoque sensibus intelligibilium incorporearum rerum notiones caperemus, eum qui nobis & cognatus et familiaris esset, ipse deus uerbum assumpsit, omniaque per illum quae cuncta salutaria essent, ipsi, qui ipsi audiebant, ipsique fidebant, tam quae in diuinis ipsius uerbis, quam quae in factis consistenter, exposuit. Atque haec omnia administrauit, nusquam ut nos simili ratione corporis necessitatibus illigatus, neque ipse quidquam aut deterius, aut amplius sua ipsius diuinitate perpetuens, neque uero ut anima hominis, ita ipse tali corpore impeditus, ut diuina interim munera obire non posset, aut ubique adesse, qui dei uerbum est, omniaque implet, per omnia penetrat, neque item aut foribus ullis, aut corruptione, aut scelerate, ex eo corpore quod assumpsit inquinatus, propterea quod quum ipse natura sit expers & corporis, & carnis, & omnis materiae, tanquam dei uerbum, diuina quadam uirtute rationibusque ineffabilibus, omnem sustinuit dispensationem, quae sua essent impertiens, non autem contra sibi uendicans, aut usurpans quae aliena. Ergo cur ita hanc illius in corpore dispensationem formidare opus est? quando neque sceleratus est, qui scelerari non potest, neque ex carne assumpta inquinatus, qui non potest inquinari, neque uero propria corporis natura corruptus, quum ipsum sit dei uerbum, ab omni patiendi natura prorsus alienum? quando ne solis quidem radij dum cadauera, & omnis generis corpora attingunt, quidquam omnino pati dicuntur? ab ipso diuino uerbo etiam contra, quod corruptibile erat in melius commutatum est, sanctumque atque immortale, quemadmodum ipsius uoluntas fuit, effectum est, quin etiam diuinis suis patris consilijs, atque actionibus, ipse interim inseruebat. Totum igitur hoc hominum amantissimus deus, deique uerbum pro cunctorum hominum remedio & salute, uocibus interim prophetarum consentanea gerens effectit, qui quidem prophetae tanto antea priscis usque temporibus, admirabilem ipsius de uirgine ortum testificati fuerant. Porro autem admodum necessario huic Christi ortui de uirgine, Propheta antea ponit id quod reddat attentum, in clamans ad eos qui ipsa haec audiant, illud: Si non credideritis, non intelligetis, cui deinceps adiungit ea, quae in hunc modum se habent: Si non credideritis, non intelligetis. Et adiecit Dominus loqui ad Achas dicens: Pete tibi signum a domino deo tuo in profundum aut in excelsum. Et dixit Achas: Non petam, neque tentabo dominum. Et dixit: Audite iam domus Dauid, numquam uobis est, hominibus exhibere certamen? & cur domino exhibetis certamen? propter hoc dabit dominus ipse uobis signum, ecce uirgo in utero capiet & pariet filium, & uocabis nomen eius Emmanuel, butyrum et mel comedet prius quam cognoscat ipse, aut eligat mala, ut seligat bonum, quia prius quam cognoscat puer bonum aut malum, non est obediens malitiae, ut seligat bonum. Et comprehendetur terra, quam tu times a facie duorum regum. Et quae quidem ad prophetiam pertinent, in hunc modum se habent, diligentius uero attendere par est ipsius oraculi exordium, quod legentes admonet, si non crediderint, ne intellecturos quidem esse, & sane adnotare necesse fuit, atque ostendere, quod non solum intellectu, sed etiam fide ipsi qui lecturi sunt, opus sit, & utissimum, non solum fide, sed etiam intellectu. Ex quo Iudaei qui in Christum dei non crediderunt etiam nunc haec audientes, nondum tamen quis sit, de quo Propheta loquitur intellexerunt, ut in ipsis primis ueritate sua probauerit uaticinium, auditu enim tota die prophetias de Christo audientes, auribus intelligentibus non audierunt. Atque ipsorum ignorantiae alia nulla est causa quam incredulitas, quum

Causa obstinatis Iudaeorum.

quum ipsum hoc absq; mendacio & de ipsis, & ad ipsos uaticinium, planè enun-
ciauerit. Si enim nō credideritis, inquit, ne intelligetis quidem. Quod si dixerint
non uirginem, sed puellam apud scripturā nominatam esse, (sic enim aiunt apud
iplos haberi,) cuiusmodi tandem signū hoc futurum dicemus, quod diuina pro-
missione sit dignum, si uitate quemadmodum ceterę omnes mulieres, ubi ex ui-
ri cōiunctione pregnans euaserit, puella quępiā fuit paritura? quomodo præte-
rea deus erit qui ex illa nascatur, neq; simpliciter deus, sed nobiscum deus? hoc
enim significat uox Emmanuel, quo nomine ait esse uocandū illum qui nasce-
tur: Ecce enim, inquit, uirgo in utero capiet, & pariet filiū, & uocabis nomen eius
Emmanuel, quod est, si quis interpretetur, nobiscū deus. Cuiusmodi autem cer-
tamen deo, aut quis tandem labor, quę uē difficultas obiecta, si de more paritura
fuit mulier? In nostris enim exemplaribus, quę quicumque interpretati sunt, ij &
genere ab Hebræis oriundi fuerūt, & patrię ipsorum linguę peritissimi, & in ea
eruditione probatissimi, sic habetur: Num parū uobis est, certamen exhibere ho-
minibus? & cur domino exhibetis certamen? propter hoc dabit Dominus ipse
uobis signum. Ecce uirgo in utero capiet, & pariet filiū, qui uocatur nobiscum
deus. Hoc enim sibi uult, quemadmodum dixi, ipsa uox Emmanuel. In ipsis au-
tem Iudæorū exemplaribus, quę secundum Aquilę cōuersionem feruntur, (ad-
uentitiū autem Aquila fuit, nō natura Iudæus,) sed tamen etiā secundū hunc,
hoc sanè scriptum est modo: Nunquid parum est à uobis fatigari uiros? quod la-
borem exhibetis etiā deo meo? Propter hoc dabit ipse uobis signū: Ecce puel-
la in utero concipit, & parit filiū, & uocabis nomen eius Emmanuel. Apud Sym-
machum uerò hæc ita se habent, (porrò Symmachus dicitur Ebionęus fuisse, se-
cūta autem hæc fuit Iudæorum, qui eo nomine uocabantur, & in Christum crede-
re dicebantur, ex quibus Symmachus fuit,) apud ipsum hunc igitur hæc ita se ha-
bent: Audite domus Dauid, nunquid nō satis uobis est fatigare homines, quod
fatigatis deum meum? propter hoc dabit Dominus ipse uobis signū: Ecce puel-
la concipit & parit filiū, & uocabis nomen eius Emmanuel. Quoniam enim Iu-
dæę gentis mores asperrimi, & à pietate admodum abhorrentes, sudorem labo-
remq; ac fatigationē nō uulgarem, atq; certamen, antiquis illis deo amicis pro-
phetis exhibebāt, idcirco, non satis est, inquit, uobis, dei prophetas affligere, ho-
minibusq; exhibere certamen, nisi iam etiā deum meum fatigatis, eiq; exhibea-
tis certamen? nec deo simpliciter, sed deo meo? Sic enim Theodotion quoque
cōuertit. Propheta igitur suum peculiariter deum, & non eorum, ad quos sermo
dirigebatur, eum qui uexaretur, & in certamen daretur, appellauit, qui quidem
nunquam deum meum dixisset eum, qui apud Iudæos supremus habetur, apud
quos quem à patribus rerum omnium conditoris dei cultum ipsi acceperāt, is di-
ligentissimè seruabatur, sed quod tandem esse potest certamen, quis labor, quę fa-
tigatio eius dei, de quo Propheta loquitur, nisi ipsum ad hominū generationem
accedere? & tum secundum nos, tum secundum septuaginta interpretationem
de uirgine nasci? secundum uerò eam quę apud iuniores fertur Iudæos, de puel-
la? Ceterum apud Mosem quoq; inuenies eam quę absq; cōtrouersa sit uirgo,
puellam appellari, si quidem eam quę alijs desponsata sit, ab alio uerò repudiata,
hac appellatione uocauit. Is præterea qui de tali scēmina sit edendus nomine Em-
manuel, maiore fertur potentia, quàm omnium aliorum est hominū, quippe qui
eligat bonum prius quàm cognouerit mala, & malitię non obtemperet boni eli-
gendi gratia, eo magis quod hæc prestat nō in uirilī iam, sed in puerilī adhuc æta-
te constitutus, ex quo illud dictū est: Prius quàm nouerit puer bonū aut malum,
non parit malitię, ut eligat bonum, quibus uerbis prorsus quod ille de quo agi-
tur nullam malitiā attigerit, demonstratur. Sed excellentiorem quoq; denomi-
nationem

Ecce uirgo
concipiet.

nationem, quam hominis ulla esse possit appellatio, nanciscitur is, qui nobis-
cum est deus, quare signum item quod de illo datur, profunditatem simul ha-
bere dicitur, & simul altitudinem, profunditatem quidem propter descensum
ad homines, aut etiā usq; ad mortem accessum, altitudinem uerò propter di-
uinitatis à profunditate restitutionem, aut etiā propter diuinę eius subitan-
tię, quę omni natura prior est, theologiam. Quis uerò alius sit nobiscum de-
us, quam is quem superioribus libris deum dominumq; ostendimus? quicq; item
Abrahę quondam non alia quàm hominis forma uisus est? quod si Iudę hæc
ad Ezechiam referat filium Achaz, & dicant hunc esse qui patri suo futurus
oraculo promittatur, uideant quomodo nobiscum deus fuerit Ezechias, aut
quod nam signum sua maiestate dignum, deus in illo ostenderit, sed neq; cer-
tamen ullum, neq; labor in illius ortu deo exhibitus est, præterea planè à pro-
phetia excluditur, ratione temporum Ezechias. Hęc enim ipso iam tum patre
Achaz regnante, futura canebantur. Ezechiam uerò antequam regnum acce-
perit Achaz, genitum esse constat. Quod si ad hunc ea quę ad propositum o-
raculum pertinent minimè referri possunt, multo minus ad alium quempiam
eorum, qui apud Iudæos post prophetię tempora extiterint, præterquam ad or-
tum eius qui uerus est Emmanuel, hoc est eius qui extiterit uerè nobiscum de-
us, & ad unum saluatoris nostri dei uerbi ad homines accessum, duobus enim
sublatis regibus, deserta & sola relicta est Iudæorum terra, sicut oraculum ait
futurum, dicens: Relinquetur terra à facie duorum regum, quod quidē ipsum
etiā planè ad uerbum sic demonstrabitur. Temporibus enim regis Achaz
& Efaïę filij Amos, quibus prophetia illa edita est, rex Syrię qui Damasci, &
rex Israël, non is qui in Hierusalem, sed is qui Samarię regnabat, & multitudi-
ni Iudæorum qui à diuina lege defecerant, imperabat, foedere inter se icto, eos
quibus Dauid successores imperabant, obsidere cœperunt. Hocce igitur am-
bos quum prophetia tollendos atq; euertendos canat, ipsos quidem illius tem-
poris Iudæos & externos, qui aduersus populum dei sibi dextras inter se dede-
rant, euestigio dissoluentos, & discessuros à bello prædicat, regnum tamen il-
lud ac successorem prorsus dissolutum, extinctumq; iri, sub illius de quo pro-
phetia loquitur, nobiscum dei, ortum. Attende igitur diligenter, quo tempo-
re Damascenorum simul ac Iudæorum dissolutum est regnum, & quando tan-
dem relicta est terra Iudæorum sine rege, necnon ipsa quę prius multum pote-
rat, magna manu quondam Syrię uniuersę imperitās, Damascenorum regio.
Nanq; sub horum euerfionem atq; interitum, ipsum Emmanuel prorsus ori-
turum fuisse par est, & eum de quo prophetia loquitur uenturum. Si igitur ho-
rum ipsorum, de quibus dictum est, regna, adhuc stare intueri liceret, nihil am-
plius querere opus esset, sed etiā nunc in futurum tempus spem omnem in-
tendere. Sin autem re ipsa constat ea, de quibus dictum est, euerfa, sublataque
esse, usque aded ut neq; in Damasco, neq; in Iudæa, nostris temporibus regem
intueri liceat, quid amplius dubitandum est, oraculum suum finem accepisse,
quod ait: Et relinquetur terra à facie duorum regum, quos tu times à facie ipso-
rum, quibus in uerbis reges pro regnis nominati sunt. Siquidem Symmachus
ita ait: Relinquetur terra à qua tu mala pateris, à facie duorū regum ipsius. A-
quila uerò: Relinquetur terra quam tu fastidis, à facie duorum regum ipsius.
Theodotion quoq; eodem interpretatus est modo: Relinquetur, inquit, terra
quam tu abominaris à facie duorum regum ipsius. Cernis ut uaticinetur terrā
relinquendam esse sine rege? sed quam tandem terram, nisi Damascenorū atq;
Israël? horum enim duo reges erant, de quibus hic sermo est. Quorum terram
Achaz fastidiebat siue abominabatur laborans, siue mala paties ab ea. Quan-
do igitur

Reges pro
regnis.

Qq

do igitur quæso hoc factum est; his enim cōfectis, necesse est prorūsam eam prophetiæ partem, de qua hic dictum est, ad exitum peruenisse, hoc est, uirginem, nobiscum deum, peperisse. Et sanè constat apud eos, qui non indiligenter historias explorauerint, quemadmodum usq; ad tempora saluatoris nostri Iesu Christi, reges Damasci à maioribus suis acceptum imperium tenuerint. Nam sanctus quoq; Apostolus Aretæ Damascenorū regis meminit, & Iudaicę gentis ad illud usq; tempus, quamuis inordinatum & præter leges, regnum manebat. Non enim à genere Dauid aut Herodes, aut qui post Herodem saluatoris nostri temporibus extiterunt, regni successionem ferebant. At uerò post eius aduentum, postq; de uirgine nati Euangelicam in omnes homines prædicationem, terra continuo à facie duorum regum relicta est. Nam ex illo quum Romani omnium gentium imperium obtinuissent, solutus quidem est omnis per singula loca, tam gentium quam ciuitatum principatus, sinemq; una cum multis alijs, etiam ea que ad præsentem prophetiam pertinent, fortita sunt. Et hæc quidem ad uerbum interpretantibus dicta sint. Ad sensum uerò in hunc modum dicatur, huius prophetiæ uerba omnis animæ que deū hunc natū, ipsam, inquam, Emmanuel suscepit, stabiles, tranquillos, pacificos significare mores. Vno enim Christo, & eo quod ab ipso nuntiatum est uerbo, humanæ animę imperium obtinente, priores eius hostes, duo impietatis modi fugati sunt, unus is, qui & simulachrorū cultum, & in multimodis opinionibus diuersitatem hominibus suggerebat, alter is, qui in moribus peruersitatē propagabat. Nam is, qui dicti sunt corporales reges, horum notas & signa gestabant, è quibus unus Damascenis imperans, erroris quo in simulachris colendis gentes tenebantur, erat imago, alter uerò eorum, qui ab Hierusalem defecerat, qui uel delicta à deo legitima adoratione deciderant, figuratè personam gerere uidebatur. Quod uerò hæc ad sensum ex figura accipere oporteat, poterit quispiam etiam ex ijs, quæ sequuntur addiscere, ubi in diebus Emmanuel muscas quasdam atq; apes, Iudaicam gentem inuasuras oraculum canit, alās quidem ab Aegyptio, alās autem ab Assyrijs, caputq; ac pedes, & barbam dominum abasurū, hominem uerò iuuenem bouem & duas oues nutriturum, et alia quedā sub unum atq; idem tempus futura, que nullo modo ad uerbū intelligi possunt, sed ad sensum duntaxat accipiendā sunt, & hæc quidem in hunc modum se habent. Quod autem ea quæ sic scripta sunt, saluatoris nostri Iesu Christi modum nascendi significauerint, ipse Euangelista hoc pacto testificabitur scribens, Iesu Christi autem generatio sic erat: Quum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in utero habens de spiritu sancto. Ioseph autem uir eius, quum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini in somnis apparuit ei dicens: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea genitum est, de spiritu sancto est. Pariet autē filiū, et uocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluū faciet populum suū à peccatis ipsorū. Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filium, & uocabis nomē eius Emmanuel, quod est interpretatū, nobiscum deus. Sic sanè secundum nos ea, quæ ad diuinam prædictionem pertinet, ex ipso rerū euentu cōprobantur, quippe, quum alia ratione, nunquam præ se ueritatem prophetia latūra esse uideatur. Post hæc autem, quænam & quot futura esse dicantur, uel bona, uel mala in die illa, hoc est, quo tempore adueniet Emmanuel, hinc iam confideremus: Sibilabit, inquit, dominus muscis que dominant in parte fluminis Aegypti, & apī quæ est in terra Assyriorum, & ueniēt, & quiescent in cōuallibus regionis

regionis, & in foraminibus petrarum, & in speluncis, & in omni scissura, & in omni ligno. In die illa radet dominus in nouacula magna, quæ mercede cōducta est, ultra fluuium regis Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam auferet, & erit in die illa, nutriet homo iuuenem bouem, & duas oues, & erit ex eo quod plurimum faciet lac, comedet butyrum, quoniam butyrum & mel comedet, omnis qui relictus fuerit in terra, & erit in die illa, omnis locus ubique fuerint mille uites pro mille siclis, in terram incultam erunt, & in spinam, cum sagitta & arcu ingredientur illuc, quoniam terra inculta & spina erit omnis terra, & omnis mons qui aratur, arabitur. Non accedet illuc terror, erit enim à terra inculta & spina in pascua ouis, & in conculcationem bouis. Hęc tam multa futura in die Emmanuel, presens prophetia complexa est, quæ quali contemplatione scrutanda sint, iam experiri tempus est, ipsam interim sententiam diuidente: Sibilabit, inquit, dominus muscis in die illa, quæ dominantur in parte fluminis Aegypti, & apī quæ est in terra Assyriorum, ubi uirorum prius simulachra adorantium animas, aut etiam quasdam & immundas & infestas potestates, muscas arbitror nominari, & muscas Aegyptiacas, quæ sacrificijs & cruoribus simulachrorum gaudēt. Apis uerò, est animal aculeo armatum, & quod regnandi, ac sub rege degendi, bellandiq; scientiam habet, & ulcisci ac uulnerare aduersantes idoneum est. Hæc igitur in locum unum cōuenientes, alās quidē de regione eorum qui simulachra adorant, alās uerò de terra gubernantium (Assyrii enim ex interpretatione nominis gubernantes intelliguntur) iussu & quasi sibilatione domini & deirerum omnium, ubi uerū imperaturas, propter ipsius in Christum incredulitatem ait, in die Emmanuel. His autem uerbis significat gentes externas & militares, habitaturas Hierusalem & Iudæam terram. Quod quidem ipsum euidētioribus uerbis saluator noster cecinit, ubi ait: Et Hierusalem conculcabitur à gētibus, quod oraculum haud ita multo post illas saluatoris nostri uoces exitum inuenit, Romanis ipsam urbem expugnantibus, illicque diuersi generis uiros collocantibus, & in loco statuentibus. Rursus idem dominus abasurus dicitur in regis Assyriorum nouacula, hoc est, castigatoria uel principis seculi huius, caput & pedes, & barbam, non alterius cuiuspiam quam rursus Iudaicę gentis, hoc est, ornamentum & gloriam ablaturus per eorum, qui uniuerso imperant, principatum. Hos autem non alios quam Romanos esse innuit. Nomine enim Assyriorum, quodcumq; per singula tempora gentibus impositum est regnum, significari arbitror, propterea quod ex Hebraica lingua interpretantibus Assyrii gubernantes significant. Itaque nunc gubernantes Romani sunt. Nam reuera deus uniuersi, Romanorum nouacula, hoc est, ciuili ac bellica uel omnem Iudaicę gentis gloriam, in qua prius superbiebat, omnemq; ipsorum fortitudinem, quæ per barbam, & pilos pedum significatur, abstulit. Neq; enim alio unquam tempore prius, quam post saluatoris nostri, hoc est, post ipsius Emmanuel ortum, omne illis ornamentum abstulit deus per principatum Romanorum. Sed pro rege Assyriorū, Aquila quidē, in regno Assyriorū, Theodotio autem, in rege Assyriorū cōuertit, itemq; Symmachus, qui quidē sic ostendunt quod non regis Assyriorū caput abradendum esse minetur oraculū, sed regis eius nouacula, atq; in eo ipso rege Assyriorum, ijs que in hac prophetia cōtinentur afficiendā esse Iudaicā gentem. Hęc autē etiam ipso euentu cōprobantur. Per ocium uerò uniusq; alia cōplura, si obserauerit, apud prophetas inueniet, quasi de persona Assyriorum dicta, quæ nullo modo accommodari Assyrijs possunt, sed regno quod per singula tempora uniuersis gentibus dominetur. Etenim iam etiam Persas apud Hebræos inuenimus Assyrios nominari.

Quocirca nunc quoque putauimus principatum Romanorum hoc oraculo significari. Gubernare enim ipsum hunc, & eundem gubernari a deo, post saluatoris nostri aduentum cernimus. Nemo tamen suspicetur omnia nos dicere, quae cumque in diuinis libris de Assyrijs leguntur, ad Romanos esse referenda. Fatuum enim id atque impudentiae obnoxium. Sed quasdam esse propheticas uoces, testimonijs, quae de Christo feruntur, implicitas, quas dicimus de Romanis per Assyriorum appellationem accipiendas ex nominis interpretatione, quod semper regnum illud quod per singula tempora gentibus impositum est, praesentat, quemadmodum suo tempore demonstrabimus. Atque ego quidem, dum huius expositionis rationem mecum inquirō, arbitrō ob nihil aliud oracula prophetica non commemorare nominatim Romanos, quam quod Romanis regnantibus, saluatoris nostri doctrina in omnes homines suum lumen erat missura, & scripturae propheticae in ipsa Romanorum urbe & in omnibus gentibus Romano imperio subiectis publicandae, ne igitur ijs qui imperium obtinebant ulla oboriretur offensus, si de ipsis apertissime scriptum esset, sermōnis adhibita est in oraculis obscuritas, quum quidem in alijs pluribus, tum uero in Danielis uisionibus, quemadmodum in hac quoque, quae nunc in manibus est, prophetia, quae cum Assyrios appellet, gubernantes intelligit. Horum ergo nouacula, uniuersum Iudaicae gentis ornamentum, post ipsius Emmanuel, ortum abradendum, hoc est, abolendum canit. Praeterea in ea die de qua dictum est, ipse inquam Emmanuel, quae est dies aduentus Christi, nutriet, inquit, homo iuuenam bouum, & duas oves, & erit ex eo quod plurimum faciet lac, butyrum & mel comedet, omnis qui relictus fuerit in terra. In quibus uerbis sane dixerit aliquis, Iudaici populi famem paupertatemque immensam significari, quippe qui neque triticeo naturalique cibo sit abundaturus, ex eo quod neque terram arabicam, neque greges ouium, neque bouum arma possessorus, sed habiturus duas oves & iuuenam unam, quibus lac sibi ipsi superpeditet, aut aliter, figurate loquens, eum qui in terra relictus sit, significare dixerit ex Iudeis qui in saluatorem ac dominum nostrum crediderint, Apostolorum atque Euangelistarum chorum e quibus unusquisque, quum secundum electionem gratiae relictus sit, & ob id, relictus in terra nominatus, iuuenam bouum & duas oves dicitur nutriturus, ternos uidelicet per singulas ecclesias ordines, unum quidem eorum qui praesent, duos autem eorum qui subiecti sint, quum ecclesiae Christi populus in duos ordines sit diuisus, in eorum qui credunt, & eorum qui nondum ad lauacri regenerationem assumpti sint, ad quos etiam diuinus Apostolus ait: Lac uobis potum dedi non escam. Eos uero qui iam tum in habitu perfectiore constiterint, iuuenam bouum merito appellat, quippe qui perfectiorum bouum foetus sint, cuiusmodi ipse fuit. Apostolus, qui de seipso atque ijs, qui simili modo ut ipse laborant, ita ait: Nunquid de bubus cura est deos? an propter uos omnino dicitur erit autem omnis quoque ordo eorum, qui ecclesiae praesent, quibusque arandi & colendi animas hominum cura mandata est, iuuenae bouum nomine significatus, quippe qui Apostolicorum rituum ac praceptorum foetus existat, quique etiam in uirtute usque adeo incrementum accepturus dicitur, ut ex foetus multiplicitate, tantum genitalis, rationalisque lactis introductoris doctrinis sit suffecturus, ut ex eo innumerabiles alij nutriendi sint. Porro quum haec ijs, qui in terra relictus fuerint, futura tum essent, aliud quiddam in die illa, tempore uidelicet aduentus Emmanuel, euenturum praedicit. Quid autem hoc? omnis, inquit, locus Iudaici populi, in quo erant mille uites pro mille siliculis, in terram incultam erit, & in spinam. Nam cum sagitta & arcu ingredientur illic (constat uero hoc dici de hostibus) quoniam terra inculta & spina erit omnis terra.

terra. Et sane specta quam multa in die Emmanuel, dico autem quo tempore rationale lumen est oriturum, quod per saluatorem nostrum in omnes homines emicabit, Iudaicae genti euentura oraculum canat. Immundas enim atque hostiles potestates, quae quondam inter gentes efficaciam suam exercebant & in Aegypto, & in regione Assyriorum, domino sibilante & quasi impellente atque adhortate eas, regionem ipsorum inuasuras ait, propterea quod talibus digna euaserit, easdemque potestates quieturas in conuallibus, & foraminibus petrarum, & in speluncis, & in omni scissura ipsorum, ad sensum quidem in animis ipsorum, & in ipsis corporis sensibus, & cogitationibus, & discissis ipsorum mentibus, ad uerbum autem (quod quidem in promptu est) per totam ipsorum regionem, quod ipsum sane quis non admiretur, quum oculis cernat inimicos ipsorum omnem Iudaeam locum occupasse, & externos, simulachrorumque cultores homines, in cunctis ipsorum ciuitatibus & regionibus quiescere: non igitur his solis eos esse afficiendos ait oraculum, sed etiam nouacula eius Assyriorum regis, quae nos intelligimus, & caput eorum, & pilos pedum, et barbā, omnem uidelicet, quomodo ipsi quondam affecti erant, ornatum abradendum. Sub eandem uero diem hanc, & sub idem tempus ad extremam ipsos diuitiarum dei penuriam minatur esse redigendos, usque adeo ut & pane rationali, & solido, spiritalique cibo sint carituri, satisque habituri si lacte, hoc est, puerili introductorioque sermone nutriantur. Ad haec, uites ipsorum in terram incultam fore. Postquam enim (ut ipse propheta ait) agricola idem & eorum dominus expectauit, dum uinea uiam ferret, eaque protulit spinas, & uociferationem quandam, non autem iustitiam (quocirca etiam sepe eius auferens, & parietem evertens, ad terram incultam uineam redacturum se affirmat, et eam inimicis traditurum, quos cum sagitta & arcu illuc ait ingressuros, ubi a deo, qui eos non iniuria, sed iure optimo tradiderit, acceperint potestatem, eo quod terra inculta & spina omnis ipsorum terra facta sit, propterea, inquam, quod ad terram incultam & spinam ipsi se ipsos redegerunt, ingredientur, inquit, illuc cum sagitta & arcu qui contra ipsos potestatem acceperint. Ceterum noli quaso mirari, si haec quoque ad umbratē, & per figuras obscurissimas reddita sunt. Iam enim prius dispensationis huiusmodi causa dicta est, quod utriusque oraculum uoluerit extremum Iudaicae gentis occultare interitum, ut apud eam scriptura ad nostrum ipsarum gentium profectum, utilitatemque seruetur. Nam si ipsis quidem palam interitum, gentibus autem bona prophetiae pollicitae essent, ac praedixissent, nemo apud Iudeorum earum studiosus fuisset, sed eas tanquam ipsis contrarias atque inimicas deleuissent, atque ita nobis qui de gentibus profecti sumus, neuti quae licuisset prophetarum de saluatore nostro, ac de nobis ipsis testimonijs uti. Ceterum cum tam multa in die Emmanuel Iudaicae genti secundam alteram interpretationem euentura essent, eorum qui ex ipsis relinquendi sint paucitas quaedam futura dicitur, de qua ait Apostolus, reliquiae secundum electionem gratiae factae sunt, ex hac autem paucitate qui fuerit, nutriet, inquit, iuuenam bouum, & duas oves, & ex eo quod plurimum faciet lac, butyrum & mel comedet. Talis autem a nobis in secunda expositione omnis Apostolicus discipulorum saluatoris nostri Iesu Christi chorus demonstratus est, sed quemadmodum hic qui relictus sit, talis futurus ex prophetia declaratur, ita postquam uniuersa Iudaicae gentis regio, & uinea eiusdem, in terram incultam & spinam commutata fuerit, & propterea hostibus tradita, rursus ex altera parte omnis mos qui aratur, arandus esse ab eadem prophetia praedicitur. Arbitror autem saluatoris nostri Iesu Christi ecclesiam eo modo significari, de qua ipse ait: Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, quod enim in ecclesia publicis actionibus elata

Vinea domini
Sabaoth spinis
obducta.

tum & sublimè & ad superna tendens sit, montem arbitrò his uerbis appella-
ri, hunc igitur montem qui aratur, aratum iri ait, ita quidem ut illuc terror ac-
cessurus non sit, quin potius usque adeò à priorè solitudine, & terra inculta &
spina commutandum, ut idoneus futurus sit qui euadat in pascua ouis & con-
culationem bouis. Et sanè ratione colligere possumus, què admodum Chri-
sti ecclesia quæ olim erat terra inculta & spina, ad tantam commutationē per
ipsius gratiam peruenerit, ut herbam rationalis fertilitatis & pabulū oportu-
num usque adeò protulerit, ut & ouibus similes & simplices ea frui possint,
& qui ad habitum perfectiorem peruenerint, qui boues appellantur, eandem
arare & colere, eo sanè modo quo diuinum Apostolum docentē ostendimus,
ubi ait: Nunquid de bubus cura est deo? an propter uos omnino dicit, propter
uos enim scripta sunt, quoniā debet qui arat, in spe arare, & qui triturat, in spe
participare. Itaque olim deserta incultaq; erat terra, post Christi aduentū com-
mutata est, ut quos eo modo boues intelleximus, ijs cōuenientis aptaq; agri-
colationis usum idoneum præbeat. Attende uerò quo nam modo sub uno eo-
demq; sensu ortus de uirgine canitur, & pariter, inquit oraculum, què olim fer-
tilis terra & quæ prius mille Siclorum erat in terram incultam erit, & in spinā,
omnisq; eorum terra propterea quod futura sit in spinā & terram incultā, tra-
detur ijs qui cum sagitta et arcu accedent. Contrariū uerò patietur omnis mōs
nam à priorè inculta terra & spina mutabitur in pascua ouis, & concultatio-
nem bouis, itaq; ipse qui aratur arabitur, neq; illuc terror adueniet. Quibus uer-
bis planè arbitrò significari saluatoris nostri ortum de uirgine, & quæ post
hac simul atq; acruatim & Iudæis & reliquis gentibus euentura erant, siqui-
dem utriusq; ordinis mutationem in contrarium prophetia demonstrat, Iudæi-
cè quidem gentis à meliore in peius, collectè autem de gentibus ecclesiæ, à pri-
ore sterilitate ac solitudine, in fertilitatem secundū deum, quæ quidē dum sub
unum & idem tempus quo Emmanuel adueniet absoluenta canuntur, oracu-
li ueritatem euentus comprobauit. Non enim aliās quā post saluatoris nostri
aduentum, finem accepisse demonstrantur, tum ex ijs rebus què planè de Iudæ-
is dictæ sunt, tum ex ipsa quæ de gentibus collecta est ecclesia, nam si post ad-
uentum saluatoris nostri, ipsius inquam Iesu Christi, regnum ac principatus
apud Iudæos & apud Damascenos esse non desisset, & nisi ante oculos no-
stros, nobis ipsis intueri liceret relictam ab illis terram, & ab externis ac simul
lathorum cultricibus nationibus habitaram, præterea, si non in terram incul-
tam & spinam omne quodcunq; olim uenerabilissimū sacri apud illos sanctua-
rii decus habebatur, cōmutatum esset, & nisi cultores simulachrorū, impurissi-
mi homines, illorumq; hostes cum sagitta & arcu inuadentes, & ab ipso domi-
no impulsī ab externis regionibus uenissent, & in ipsorum terris quieuisent,
omnemq; locum omnemq; ciuitatem ipsorum occupassent. Et rursus, nisi à ter-
ra inculta & spina & ab ea quæ prius erat colendā negligentia, per saluatoris
nostri doctrinam commutatè omnes, quæcunq; in ipsum crediderunt: gentes,
religiosam & secundum deum rationalem fertilitatem cultumq; accepissent.
Ad hæc, nisi oculis Christum intuiti, nō credidissent, et nisi docentem audiuis-
sent, auditumq; respuisent, & nisi reliqua quæ in eadem prophetia continen-
tur, post tempora Iesu saluatoris nostri exitum sortita esse ostenderent, sanè
non ipse esset habendus, què prophete intelligit. Sed si cuius uel cæco, ut a-
iunt, perspicua oraculorū euenta existunt, quæ quidem nō aliās quā post tem-
pora aduētus illius cōpleta sunt, quid amplius opus est de illius ortu ex uirgi-
ne dubitaret: ac nō potius benigna quadā ratiocinatione, ex ijs quæ adhuc cer-
nuntur, rerum quoq; ipsarum initio fidè faceret: hæc uerò ipsa quæ adhuc cer-
nuntur quæ

nuntur quæ tandem sunt, nisi Iudæorum in illum incredulitas: quæ planissime
secundum ipsum oraculum completur, quod ait: Auditu audietis & non intel-
ligetis, & intuentes intuebimini, & non uidebitis, crassum enim factū est cor
populi huius, & ipsius Hierusalem obsidio: & prisci illius sanctuarii extre-
ma solitudo: & externarum gentium, quæ stimulis, hoc est asperioribus impe-
rijs ipsos in seruitutem redigunt, in ipsorum terra habitatio: (hoc enim signifi-
cabant muscarum atque apum exempla, & deniq; ipsarum gentium à priorè
solitudine ad culturam secundum deum commutatio: hæc igitur quæ oculis
cernuntur, quis non admiraretur atque obstupesceret: quis porro non uere diui-
num fateatur uaticinium: & quum audiat ante totos mille annos apud maiores
hæc in libris ipsorum contineri & uersari: quæ tamen non aliās ad finem perue-
nerint, quam post saluatoris nostri aduentum: & quod si admirabilis est prædi-
ctio, itemq; admirabilior & supra omnem rationem ipsius prædictionis euen-
tus, quid amplius dubitare opus est, utrum primus eius de quo propheta lo-
quuntur accessus, admirabilem & supra omnem hominis naturā sui ortus con-
stitutionem sortitus sit, quando reliquorum quoque miraculorum euentia,
quæ illius ortu haudquaquam minor est, cogit etiam aliorum quæ circa illū ge-
sta sunt accipere testimonium: Cæterum, ordine deinceps his quæ dicta sunt
post illud: In pascua ouis, & concultationem bouis, adnexa est altera quæ dā
prædictio cognata eius quæ exposita est, quæ quidem ab eo loco incipit, & dixit
dominus ad me: Sume tibi librum, quæ etiam ipsam tempus iam est ut
exponamus & contemplemur.

Demonstratio. II.

ET dixit dominus ad me: Accipe tibi ipsi librum nouum grandem, & scri-
be in eo stilo hominis, ut celeriter direptionem facias spoliatorum, adest e-
nim, & testes mihi facito fideles homines, Vriam sacerdotem, & Zachariam
filium Barachiz, & accessi ad prophetissam, & in utero accepit, & peperit fili-
um, & dixit dominus ad me, uoca nomen eius: Accelera, spolia detrahare, cito
predare, quia antequam sciat puer uocare patrem aut matrem, accipiet pote-
statem Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Continuat cū
superiore, prophetia hæc: Quæ enim illic uirgo, nobiscum deum, parere dicitur,
prophetia in presenti nominata est. Sed quæ questio oriretur, unde nam
esset conceptura quæ uirū experta non esset, ipsum hoc de quo quæritur, nunc
oraculum docet: Et accessi, inquit, ad prophetissam, & in utero accepit, & pe-
perit filium. Est autem intelligendum, de spiritu sancto, à quo afflatus propheta
diuinabat. Ipse enim sanctus spiritus se accessisse ad prophetissam fatetur,
quod quidem ipsum planè completum est in saluatoris nostri Iesu Christi or-
tu, quo tempore missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatem Galilææ cui no-
men Nazareth, ad uirginem desponsatā uiro, cui nomē Ioseph, de domo & fa-
milia David, ad quā dixit: Ave gratia plena, dominus tecū, benedicta tu in mu-
lieribus. Et rursus: Ne timeas, inuenisti enim gratiā apud deum, & ecce cōcipi-
es in utero & paries filiū, & uocabis nomē eius Iesum, & quū dixisset Maria:
Quomodo erit istud, quoniā uirū non cognosco? respondit: Spiritus sanctus su-
perueniet in te, et uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod gignit, sanctū
uocabitur, filius dei, & in superiore quidē prophetia in ortu ipsius Emmanuel,
priusquam sciret puer bonum aut malum, dicebatur, relinquendā esse terram
ab obsidentibus eam duobus regibus, uno quidem Samariæ, altero autē Da-
masci, in presenti uerò, priusquam sciat uocare patrem, aut matrem, puerum
accepturum potestatem Damasci, & spolia Samariæ, quarum prius abolēdos

Stimulus asperā
imperium.

Iste s.

esse reges in ortu ipsius Emmanuel cecinit. Et ad uerbum quidem in diebus Achaz regis Iuda, & ipsius prophetae Efaie, duo reges ex composito, eos qui successoribus Dauid parebant, obfederunt, sicut etiam prius ostensum est, alter quidem Damasci gentium simulachra adorantium rex, alter uero Iudaice multitudinis in ea Palestina ciuitate quae tunc quidem uocabatur Samaria, nunc autem à nostris Sebaste nominatur, de quibus Deus per prophetam ad Achaz dixit: Ne timeas, neque anima tua langueat à duobus lignis, à torribus his fumigantibus, & quum interitum uirorum continuo neque multo post futurum dixisset, deinceps canit quemadmodum in nobiscum futuri dei ortu, penitus amborum extinguetur & dissoluetur regnum. Ostendimus autem ab historia quemadmodum usque ad tempora aduentus saluatoris nostri Iesu Christi, utrunque & Iudeorum & Damascenorum permanerit regnum. Postquam uero ille ad omnes homines aduenit, sicut oraculum ipsum praedixerat, defecerunt, quo tempore imperium Romanorum una cum saluatoris nostri publicatione inualuit, & haec ad uerbum cum cecinisset oraculum, transiit ad sensum & intelligentiam, & ad uniuersalem spiritalis in contemplando expositionem, & quum duos ordines hostium atque inimicorum inuisibilibus, hoc est, malorum demonum instituisset, qui omne hominum genus uarijs modis oppugnant, unum quidem eorum qui & undique & semper inter homines cultus simulachrorum, et in opinionibus falsas sententias generant atque efficiunt, alterum uero eorum qui in moribus, animarum perditionem atque interitum moluntur, quumque erroris in simulachris colendis imaginem ferre ostendisset eum qui Damasci imperaret, eius uero per quem homines à temperanti sanorum uictu deducuntur, figuram esse, eum qui Samariae, non prius ait terram ab hisce liberandam (sic utique uocas homines in terra habitantes) quam in terra conspiciatur Emmanuel deus, ubi autem hic illuxerit, & in hominis anima regnauerit, neminem posthac superfluum eorum qui antea ipsam possidebant. Sic sane etiam hoc in loco dictum esse illud, accipiet potestatem Damasci, & spolia Samariae, utpote quum saluatoris nostri Iesu Christi uis acuatim euerfura esset, cunctos inuisibiles nobis hostes, qui iam pridem his, quae superius dictae sunt, à deo alienis & noxijs operationibus, uniuersos homines obsidebant, nec non rursus si ad uerbum inter preteritis, uideas protinus in ortu atque aduentu saluatoris nostri, Damasci potestatem euerfam, & spolia Samariae sublata, hoc est, eorum regna, quae usque ad tempora de quibus dictum est, durauerint, ex illo ad hunc usque diem ut ab oraculis praedictum est, defecerunt. Quidam uero etiam aliter dicunt, magos qui ab oriente uenerunt, & Christum qui puer adhuc erat, adorauerunt, hos ipsos esse, potestatem Damasci, potes etiam magis in uniuersum dicere, omnes quicumque alienam à deo multitudinibus deorum addictam simulachrorum culturam aspernati sunt, & Christi uerbo seipfos addixerunt, praesertim si in uerbo & sapientia seculi huius potentes sint, eos ipsos esse qui Damasci potentia nominentur, eodem sensu etiam spolia Samariae accipies, de Iudaica gente assumptos saluatoris nostri discipulos & Apostolos, quos quasi de hostibus ad circuncisionem spectantibus qui aduersum se militauerunt, praedixit insulari sibi ipsi subiciens, contra Assyriorum regem armauit, quando quidem sic rursus per figuram, seculi huius princeps significatur. At uero quoniam illud ante regem Assyriorum, manifestius Aquila reddidit, ubi sic ait, in faciem regis Assyriorum, uide ne forte in his uerbis Romanorum imperium significet, siquidem ex his quae paulatim à nobis exposita sunt, Assyrii sermone nostro, & qui dirigunt, & qui diriguntur intelligi solent, quoniam igitur oraculo quod nunc de saluatore nostro redditur, etiam rex Assyriorum implicitus est, merito hic quoque à nobis

Interpretatio nominis Assur.

à nobis Romanorum imperium acceptum est, quippe quod ad subiciendas gentes ab ipso deo dirigatur. Ergo qui nascitur puer, accepturus potentiam Damasci, & spolia Samariae, & traditurus in faciem Assyriorum, & in oculis eorum qui à deo diriguntur canitur, atque haec ipsa in ortu suo facturus ui quadam diuina atque ineffabili, qui quidem adhuc in puerili corpore constitutus, tanta inter homines dispensatione fungetur. Omnia uero haec Propheta in nouo & grati libro stylo & scripturae hominis tradere iubetur, hoc enim sermone nouum significatur testamentum. Assumit autem eorum, quae dicta sunt testes sacerdotum & prophetarum, oraculo docete, fore opus in demonstrationibus de Christo tum à sacerdote quod in lege continetur, tum à prophetis qui postea fuerunt, accipere testimonia, & alioqui fideles uult esse testes, eos qui pueri de quo agitur, in spectari sint ortu, ut ea quae in ipsa propheta continentur, intelligere possint. Supra enim dicebatur, si non crederitis, non intelligetis, & alterum quidem lumen dei habere, id enim Veritas ex interpretatione significat, alterum uero, qui benedictionis sit filius, dei in seipso memoriam ferre. Id enim sibi uult Barachias Zacharias, haec igitur nos in figuris coniecimus. Si quis autem ex Iudaicis haec nolit se habere, is quae nobis ostendat, quis unquam apud ipsos Emmanuel fuerit, & quomodo Propheta ad prophetissam accesserit, & quae tandem ea sit, & quomodo euestigio conceperit, & quomodo iste ex prophetissa natus filius, cui nomen ipse dominus imposuerit, celeriter detrahe spolia, cito praedare, & quae nam sit causa huiusce, eius qui natus sit, appellationis. Ostendant praeterea illi Iudaei quid sit, prius quam sciat puer uocare patrem aut matrem, potestatem accepisse Damasci, & spolia Samariae coram rege Assyriorum. Nos enim ista et ad uerbum et figurate accipientes, iam nunc completa esse demonstramus in ortu saluatoris nostri, quippe qui illud item ostenderimus aliam quidem ad uerbum, & secundum eam sententiam quae in proptu sit, aliam uero figurate oportere in ipsas prophetias incumbere, continuo namque post eas quae antea dictae sunt uoces, per obscuriores quasdam figuras adiungitur: Et adiecit dominus loqui ad me adhuc, eod quod nolit populus iste aquam Siloam, quae uadit cum silentio, sed uelit habere Rhaasim, & filium Rhomeliae, idcirco ecce dominus adducet super uos aquam fluminis fortem & multam, regem Assyriorum, & gloriam eius, & ascendet super omnem conuallem uestram, & ambulabit super omnem murum uestrum, & auferet de Iudaea hominem, qui possit caput tollere, aut qui id neus sit consummare aliquid, & erunt castra eius ira, ut impleant latitudinem regionis tuae, nobiscum deus. Cognoscite gentes & uincimini, exaudite usque ad extremum terrae. Planissime enim haec nulla alia ratione, quam ex figura, & immutatione, conuersioneque sermonis, sententiam seruant, significant namque per aquam Siloam quae uadit cum silentio, Euangelicam salutaris uerbi doctrinam, nam ex interpretatione, Siloam dicitur missus. Porro hic quis nam alius sit, nisi qui à patre ad nos missus est deus uerbum: de quo etiam Moses ait: *Genesis 49.* Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de foemoris eius, donec ueniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Pro illo enim, cui repositum est, in Hebraico habetur Siloam, eum uidelicet qui hic habetur Siloam hoc est, missum, etiam illic significante oraculo. Porro Rhaasim rex fuit earum gentium, quae simulachra Damasci colebant, sicut Rhomeliae filius eius Iudaice gentis, quae in Samaria patriam religionem deseruerat. Minatur ergo deus qui Siloam, hoc est, missum Emmanuel, & eum qui ex muliere prophetica natus sit, filium, portabileque ac fecundum eius uerbum non susceperint, sed illud quamuis mansueti & cum silentio feratur, recusauerint, & contra seipfos aut gentium simulachra colentium, aut populi dei defectionis principem optauerint, se inductum.

Nominis Veritas interpretatio.

ducturam aquam fluminis fortem & multam, quā sanē aquam, ipsūm prophē-
 tiā oraculum interpretatur dicens, ipsam esse, regem Assyriorum. Sic enim rur-
 sus secundum sententiam, aut significat principem seculi huius, aut, quod nūc
 rerum potitur, Romanorū imperium, cui imperio traditi sunt qui eam, de qua
 dictum est, aquam Siloam, quæ cum silentio uadit, recusauerunt, aduersarijs au-
 tem atq; hostibus rectæ rationis sententijs atque opinionibus, se ipsos subiece-
 runt, euestigio enim, neq; ita post multum tempus, in eos qui saluatoris nostri
 Euangelium non susceperant, sed potum Siloam qui labitur cum silentio re-
 cusauerant, Romanorum ab ipso deo directus exercitus, facto impetu, pene-
 trauit in omnem conuallem ipsorum, & ambulauit super omnem murum ipso-
 rum, & abstulit de Iudæa hominē, qui posset caput tollere, aut qui idoneus es-
 set consummare aliquid, & facta sunt eius castra adeo magna, ut uniuersæ Iu-
 dææ latitudinem impleuerint. Et hoc quidem cur ita ad uerbum cōtra illos cō-
 pletum sit, si uis discere, audi iam. Nempe quoniā ille deus Emmanuel qui de
 uirgine natus est, nobiscum fuit non cum illis, nam si illum habuissent, nun-
 quam talia passi essent. Quapropter iam deinceps oraculum ad gentes inela-
 mat ipsum Emmanuel dicens: Nobiscum deus, cognoscite gentes & uincimi-
 ni. Et hæc quidem nos hoc modo interpretati sumus, ut in futurum tempus, quem
 admodum nunc quidem ad uerbum, nunc autem per obscuriores figuras ma-
 ximam prophetiarum partem intelligere oportet, cæterum iam inde abeuntes
 conuenit etiam id quod de eadem prophetia superest, simili ratione contem-
 plari. Quod si etiam nunc Iudæi, hæc alio quodam tempore futura esse dicant,
 utpote quum ea ex scripto duntaxat, atq; ad uerbum, de eo qui ab ipsis adhuc
 expectatur Christo accipere soleant, interrogandi sunt protinus, quomodo
 qui uenturus est, ut ipsi aiunt, potestatem Damasci, & spolia Samariæ accipiet
 coram rege Assyriorum, quum in præsentī tempore Samaria sublata sit, neque
 amplius existat, & ea, quæ potestas Damasci nominatur, nusquā appareat, ne-
 que item potentia Assyriorū, quam quidem quum Medi ac Persæ euerterent,
 in eius locum iam pridem successerunt, quæ simul omnia quæ sui ipsorū, hoc ip-
 so tempore uix exiguum quoddam uestigium demōstrent, quo possimus ea
 fuisse aliquando conijcere, qui tandem fieri potest ut in futurum tempus eorū
 expectetur euersio: & atqui ne antea quidem ullo unquam tēpore facta esse ea,
 quæ in huiusmodi prophetia continentur, dicere ullo modo possunt. Nullus
 certē unquam apud Hebræos, ex prophetica matre & Esaiā propheta natus,
 spolia Samariæ & potestatem Damasci, exercitu contra regem Assyriorū com-
 parato, (ut eam sententiam sequamur quæ a uerbis non recedit,) accepisse me-
 moratur. Omni itaq; ratione fateri cogimur, ea tantūmodo secundū superius
 redditam à nobis sententiā cōpleta esse, hoc est, nusquam alias quam post ad-
 uentum Iesu saluatoris nostri, quo tempore demōstrauimus ea quæ hoc modo
 prædicta sunt, finē accepisse. Ergo in huius aduētū, sicut in ipsa prophetia cō-
 tinetur, scriptus est nouus liber, noui utique testamenti uerba complectens, &
 in his ortus prophetice mulieris filij, qui secundū uerba prophetiæ, & Dama-
 sci & Syriæ uniuersæ regalem potentiam, & quæ nos interpretati sumus, spo-
 lia Samariæ, ineffabili quadam diuinatq; uirtute in manus regum Romanorum
 tradidit, ueruntamen sententiam quoq; sequentibus, suos idem de Iudæis disci-
 pulos, quasi spolia quadam adeptus, intelligibilibus rationalibusq; armis mu-
 nitos, in faciem eius de quo dictum est regis Assyriorum, constituit, atq; hos
 tanquā suos proprios scutatos milites comparauit. Attamen eos qui fœcun-
 dam uitalemq; doctrinæ suæ aquam, quæ cum silentio labitur recusauerunt, &
 hostiles deoq; inimicas partes elegerint, regi Assyriorum tradidit, cui quidem
 etiam

etiam nunc additi seruiunt. Ascendit igitur hic super omnem conuallem ipso-
 rum, & super omnem murum ipsorum, & abstulit de Iudæa omnem principem
 ac regem, qui hoc in loco caput nominatur, & omnē potentem, qui aliquid cō-
 ficeret, itaq; ex illo in hunc usq; diem illi, neq; ullum caput habent, neq; aliq; in
 diuinis potentem, qualis quondam erat, qui illis ornāmētum deusq; adde-
 bat, siue propheta, siue alioqui iustus deoq; amicus uir. Constat autem illud
 quoque, quemadmodum omnis ipsorum regio inimicis hostibusq; ipsorū sub-
 iecta, in hunc usq; diem uexetur, & hæc uniuersa, in ipsius Emmanuel aduen-
 tu suum finem sortita sint. Hoc ipsum sanē Hebræorum scripta continent, quæ
 propemodum significant, ipsum Emmanuel, cui credere noluerunt Iudæi, aut-
 torem illis tantarum calamitatum extitisse, nobis autem gētibus, quæ illi cre-
 didimus, & salutem & dei notitiam, ut iam demonstratum est, attulisse. Quare
 deinceps adiungitur, nobiscum deus, cognoscite gentes & uincimini. Siquidē
 nos ex gentibus uicti sumus re uera, qui ipsi ueritati, & stantis nobiscū dei uir-
 tuti cedentes, in illum credidimus, cedentesq; eidem paruimus omnes pariter,
 quicumq; usq; ad extrema terre habitamus, ut in prophetia scriptū est, quæ ait:
 Exaudite usq; ad extremum terræ, & nos quidem, & uicti sumus, & uocati ob-
 temperauimus. Ad eos uerō qui de ipsis gentibus non crediderint, ea dirigit
 quæ sequuntur, dicens: Qui fortes fuistis, uincimini. Si enim rursum fortes fue-
 ritis, rursum uincimini, & quamcūq; rationem inieritis non manebit in uobis,
 quoniam nobiscum deus. Sic dicit dominus fortimanui non credentibus, qui-
 bus uerbis oraculum ad eos, qui iugum detrectat, & doctrinæ Christi resistit,
 & potenti ipsius manui non credunt, planissimē uaticinatur, quod futurum sit
 ut ne ualeant quidē oppugnare nobiscum deum, quāuis experiantur, & quod
 omne quod uincunt aduersum nos comminiscuntur, ipsi non constaturum sit,
 propterea quod nobiscum sit Emmanuel, & hanc quidē sententiam facile est,
 ut ij attendant, etq; assentiantur, qui minas aduersum nos et principum per sin-
 gula tempora insolentias atq; impetus animaduuerterint, atq; ut incassum eis
 omnium minarum euenta propter nobiscum deum euaserint.

Demonstratio. III.

HOc primum, bibe, cito fac, regio Zabulon, & terra Nephtholim, & reli-
 qui qui maritimam habitant trans Iordanem, Galilea gentium, populus
 sedens in tenebris, uidete lucem magnam, sedētibus in regione & umbra mor-
 tis, lux exorta est eis, & quæ sequuntur, quibus adiungit, quemadmodum om-
 nem uestem congregatam dolo, & indumentum, cum conciliatione soluturi
 sunt, & uolent si fuerint igne combusti, quoniam puerulus natus est nobis,
 & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum ipsius, & uocatur
 nomen eius magni consilij angelus, admirabilis consiliarius, deus fortis, po-
 tentiam habens, princeps pacis, pater futuri seculi. Adducam enim pacem su-
 per principes, & sanitatem ei, magnum imperium eius, & pacis eius non est
 finis, super solum Dauid & regnum eius ut dirigat illud, & suscipiat in iudi-
 cio & iustitia ex hoc tempore & usque in seculum, zelus domini Sabaoth fa-
 ciet hæc. Iam nunc tertio puerum hunc prophetia commemorat, quæ ean-
 dem rem uarijs modis significat. Quoniam igitur nunc propositum nobis est,
 aduentus dei ad homines modum ostendere, uide quæso hic quam multis mo-
 dis demonstratur. Primo quidem dictus est Emmanuel deus, qui de uirgine na-
 sceretur. Secundo, ex prophetica muliere & spiritu sancto puerulus, qui non
 alius est quā is de quo iam diximus. Tertio is, de quo nūc agimus, qui cū prio-
 ribus unus est atq; idem. Huic igitur esse nomen dicitur, ut legitur apud Septua-
 ginta, magni consilij angelus, & ut quidā codices habent, admirabilis consilia-
 rius

Christus in gre-
 dalis offendicu-
 lum, fidelibus ut
 ro salus.

Matth. 8. 12. 9.

rius, deus fortis, potentiam habens, princeps pacis, pater futuri seculi. Vt uerò est in Hebraico, sicut Aquila testificatur: Quoniam puerulus natus est nobis, filius datus est nobis, & facta est mensura super humerum eius, & uocatum est nomen eius, admirabilis, consiliarius, fortis, potens, pater, etiam princeps pacis, & pacis eius non est finis. Sicut autem Symmachus: Adulescentulus enim datus est nobis, filius datus est nobis, & erit disciplina eius super humerum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, fortis, potens, pater seculi, princeps pacis, & pacis eius non est finis. Ergo non simpliciter angelus secundum ipsos septuaginta sed magni consilij angelus, & admirabilis consiliarius, & deus fortis, & potentiam habens, & princeps pacis, & pater futuri seculi oriturus aliquando, & puerulus futurus, ijs uerbis canebatur. Habes etiam in ijs, quæ prius dicta sunt, dei uerbum, & deum & dominum diuersis modis appellatum, & pariter eundem angelum patris nominatū, & primum imperatorem copiarum domini, sed quis tandem hic sit? secundum Aquilam quidem & secundum ea, quæ etiam nunc apud Hebræos feruntur testimonia, qui inter homines nascetur, & puerulus existet, admirabilisq; consiliarius, & fortis, & potens, & pater etiam, & princeps pacis, cuius pacis nunquam ait futurum finem. Secundum Symmachum autem, admirabilitas, consiliarius, fortis, potens, pater seculi, princeps pacis, & pacis infinitæ atq; interminatæ. At, sicut Theodotion uoluit, admirabiliter consulens, fortis, potens, pater, princeps pacis, ad multiplicandam disciplinam, cuius pacis non est finis. Ceterum, quæ sequuntur tibi ipsi contemplanda relinquo, hoc unum duntaxat adnotasse contentus, quod ipse hic, qui dicitur pater seculi, & infinitæ pacis princeps, magniq; consilij angelus, oriturus aliquando & puerulus futurus prophetia declaratur, & in ortu suo inter homines uolet olim esse igne combustos eos, quoniam ea salute gentium cuius ipse autor erit, odiosi futuri sunt, siue ij mali quidam demones, siue etiam impij homines intelligantur, de quibus ait: Quod ornem uestem collectam dolo, & uestimentum, cum conciliatione soluet. Sed qui tandem hi fuerint, nisi de quibus alibi ex ipsius saluatoris nostri persona dictum est: Partiti sunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem, & quicunq; eiusdem impietatis ac sceleris participes fuerunt: Qui quidem seipsum ad extremum condemnatos uidebunt, optabunt se ante eam impietatem igne fuisse combustos, potius quam magni consilij angelum à se ipsis uiolatum fuisse. Tu uerò tecum ipse considera, num unum humanam naturam transliat, quod illius pax nullum finem habitura esse dicatur, & quod pater seculi nominetur, præterea quod non simpliciter angelus uocetur, sed magni consilij angelus, & deus fortis, & quæcunq; unā cum his adnumerata sunt. Item ait per illum regnum Dauid esse dirigendum, quod ipsum sanè hoc intelliges modo. Plurima quidem ea sunt quæ ipsi Dauid promissit deus, in quibus etiam illa: Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius, ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus, & susceptor salutis meæ, & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ, in æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi, & ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cæli. Et rursus: Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum. Quum in Psalmis deus ipsi Dauid tam multa promiserit, contraria tamen ijs quæ promissa sunt, illius successoribus euenisse constat propter ipsorum impietates. Etenim quum ex semine Dauid reges usq; ad Iechoniam & usq; ad Babylonicam templi obfidionem permāserint, ubi hoc ipsum accidit, tum uerò dissolutum est regnum,

adeo

adeo quidem, ut ex illo tempore, non amplius sedes Dauid, neque de semine eius quisquam apud Iudaicam gentem regnauerit, & hanc quidem earum rerum, quæ (ut proximè posita Psalmi particula demonstrat) ipsi Dauid promissæ sunt, iacturam, spiritus diuinus in hunc modum canit: Tu uerò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum, euertisti testamentum serui tui, profanasti in terra sanctuarium eius, destruxisti omnes sepes eius. Et post pauca: Sedem eius in terram collisisti, minuisti dies temporis eius, perfudisti eum confusione. Quæ omnia quum iam perfici inceperint, ab eo tempore quo populus in Babylonem captiuus ductus est, usq; ad Romanorum & Tiberij imperij prolata, prouectaq; sunt. Nullus enim ex genere Dauid hoc toto inter medio tempore in Hebraicæ gentis regia sede uidetur sedisse, usq; ad Christi aduentum. Vbi uerò dominus & saluator noster Iesus Christus, qui de semine Dauid ortus est, in totum orbem rex denunciatus est, tanquam ea quæ de terra & ruina instaurata sit ipsa illa sedes Dauid, per diuinum saluatoris nostri regnum erecta est, & permanebit in æternum, ueluti sol in conspectu dei, illius lucis radijs quam doctrina illius præ se fert, totum orbem terrarum illustrans, quod quidem & Psalmi proximo testimonio consentaneum est, & huic prophetae de quo nunc agimus, qui de puero orituro ait, ipsum in sede Dauid, æterna uidelicet ac permanente, quæ etiam ipsi Dauid promissa est, sessurum in regno ipsius, ut dirigat illud & suscipiat in iudicio & iustitia ab hoc ipso tempore usq; in seculum. Porro autem quomodo hæc ipsa completa sint, satis abundè docere nos potest angelus Gabriel, in ea allocutione qua ad uirginem usus est sic dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud deum, ecce concipies in utero & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum, hic erit magnus & filius altissimi uocabitur, & dabit ei dominus deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis, ipsum hunc in Psalmo superiore etiam propheta expectans Christi ortum, & moram eius, dilationemq; quasi ruine sedis Dauid causam inspiciens, tædio ingenti afficitur, & ait: Tu uerò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum. Deinde quasi timens ad usum spicans, deum ipsum orat, ut quam celerrime ea, quæ promissa sunt exhibeantur, dicens: Vbi sunt misericordie tue antiquæ domine, quas iurasti Dauid in ueritate tuarum quæ quidem ipsa, ipsa, inquam, hæc planissime complenda esse in ortu magni consilij angeli uaticinatur, in quo uolent, inquit, ij de quibus antea dictum est, si fuissent igne combusti. Quoniam puerulus natus est nobis & filius datus est nobis, magni consilij angelus. Quibus autem nobis, nisi ijs, qui in ipsum credidimus? qui in Galilæa gentium sumus? quibus autor factus est luminis & lætitiæ, & recentis, nouiq; potus, noui testamenti mysterij, ut ipsa quoq; prophetia ait: Primum bibe, cito fac regio Zabulon, & terra Nephtalim, & reliqui maritimam incolentes ultra Iordanem. Galilæa gentium, populis sedens in tenebris, uidere lucem magnam, & sedentibus in tenebris & umbra mortis lux orta est eis. Sunt uerò ij, qui in his uerbis significantur & quicunq; ex gentibus in Christum dei crediderunt, & saluatoris nostri discipuli atque Apostoli, quos de terra Zabulon & Nephtalim euocatos, præcones Euangelij sui elegit. Hisce enim magni consilij angelus filius datus est autor salutis. Iis uerò, qui in ipsum non crediderint, ignis uidelicet atq; incendij. Vniuersæ autem huius dispensationis causam fuisse ait zelum domini, sic dicens: Zelus domini Sabaoth faciet hoc. Sed quis tandem hic sit zelus nisi is cuius meminit Moses, ubi ait: Ipsi mihi zelum iniecerunt in eo, qui non erat deus, & irritauerunt me in simulachris suis, & ego zelum injiciam eis in ea quæ non est gens, in gente stulta irritabo illos. Sed quoniam fauente deo iam nunc ea quæ ad eius aduen-

Rr tum ad

tum ad homines pertinent de quo apud prophetas agitur, necnon eiusdem aduentus modus, ex propheticis testimonijs demonstrata sunt, tempus iam esse uidetur ut inspiciamus, ubi terrarum oriturus, & ex quo genere uenturus, item ex que Hebræorum tribu profecturus nunciaretur, quæ quidem ipsa si placet obsecro scrutemur.

De loco ubi esset oriturus is Deus, quæ propheta nunciarent, demonstratio III. Cap. II.

Michæ. 5.

In tu Bethleë domus Ephrata, minima es ut sis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui presit, ut sit princeps in Israël, & exitus eius ab initio ex diebus seculi. Idcirco dabit eos usq; ad tempus parientis, pariet, & reliqui fratrum ipsorum conuertentur ad filios Israël, & consistet uidebit & pascet gregem suum in robore dominus, & in gloria nominis domini dei ipsorum existent, quoniam nunc magnificabitur usq; ad extrema terræ, & erit hæc pax. Quod quidem ipse Emmanuel, qui ex interpretatione est nobiscum deus, de uirgine nascat, & quod puer fiat, magni consilij angelus, planissimè ex ijs que ante proposita sunt demonstratum est. Ceterum, oportebat etiam locum in quo ille oriturus esset, significari. Diuinitus ergo prædicitur de Bethleë quidam egressurus princeps in Israël, exitus ab initio ex diebus seculi habens. Hoc autem ipsum nunc humanæ nature accommodari poterit, sed soli Emmanueli, & magni consilij angelum. Quod enim ab æterno existat, cui tandem sit accommodandum nisi soli deo? igitur de Bethleem (est autem hic Iudææ locus, non procul ab ipsa Hierusalem situs) dicitur quidam ab æterno existens progressurus. Nullum uero nisi unum Dauid inuenimus gloria præditum ac celebrem, qui inde sit exortus, & post ipsum Dauid, alterum duntaxat, nostrum utiq; saluatorem Iesum, qui Christus est dei, præter hos autem nullum alium profus. At uero ipse quidem Dauid huiusce prophetie tempora antecessit, & plurimis ante hoc oraculum annis, mortuus est, præterea ne à diebus quidem seculi exitus suos fecit Dauid. Superest igitur ut in eo qui posthac de Bethleem proficiscitur, re uera Emmanueli, quiq; omnia que creata sunt antecedit, & deus uerbum, & nobiscum deus appellat, que hic scripta sunt cõpleantur, quoniã ipse quoq; illius in Bethleë ortus, planissimè dei aduentum significauit, ex ijs admirabilibus rebus que apud ipsam illam Bethleem euenerunt. Siquidem Lucas in hunc modum enarras describit: Factum est autem in diebus illis. Exijt edictum à Cesare Augusto, ut describeretur uniuersus orbis, hæc descriptio prima facta est præsidis Syriæ Cyrino. Et ibant omnes, ut profiterentur singuli in suã ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæã, in ciuitatē Dauid, quæ uocat Bethleem, eo quod esset de domo & familia Dauid, ut profiteret cum Maria, despõsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, quum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadem uigilantes, & custodientes uigilias noctis super gregem suum, & angelus domini stetit super eos, & gloria dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Nolite timere, ecce enim Euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quoniam natus est uobis hodie Saluator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid, & hoc uobis signum. Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ celestis laudantium deum & dicentium: Gloria in altissimis deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Et factum est ut decesserunt ab ijs in cœlum angeli, pastores dixerunt ad se inuicem, transeamus usq; Bethleem, & uideamus hoc uerbum quod factum est quod dominus ostendit nobis, & uenerunt festi-

nantes

nantes & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de uerbo quod dictum erat illis de puero hoc, & omnes qui audierunt mirati sunt de ijs que dicta erant à pastoribus ad ipsos. Hæc quidem Lucas. Matthæus autem ubi ea que ad ortum saluatoris nostri exponit, scribit in hunc modum: Quum autem natus esset Iesus in Bethleem Iudææ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente uenerunt in Hierusalē, dicentes, ubi est qui natus est rex Iudæorū, uidimus enim stellam eius in Oriente, & uenimus ut adorem eum. Audiens autē Herodes rex turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo, & congregans omnes principes sacerdotū & scribas populi sciscitabatur ab eis tibi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, in Bethleem Iudææ. Sicut enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethleem domus Ephrata, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiit dux, qui pascet populum meum Israël. Tunc Herodes clam uocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis, & mittens eos in Bethleem dixit: Ite & interrogate diligenter de puero, & quum inueneritis renunciate mihi, ut & ego ueniens adorem eum. Qui quum audissent regem, abierunt, & ecce stella quam uiderant in oriente antecedebat eos, donec ueniens staret supra ubi erat puer. Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno ualde, & intrantes domum uiderunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum & thus & myrrham, & responso accepto in somnis ne redirent ad Herodē, per aliam uiam reuersi sunt in regionem suam. Hæc autem uniuersa exposui, ut demonstrarem ea que in ortu saluatoris nostri in Bethleem gesta sunt, certissima præbere argumenta, illum esse de quo loquitur prophetia. Atq; hodie quoq; qui locum illi incolunt, tanq; à patribus ipsorum accepta memoria, ijs, qui uisendi loci gratia Bethleem petere consueuerunt, testimonium suum afferunt, ueritati fidem facientes, agrumq; demonstrantes, ubi uirgo enixa infantem deposuit, qua de ipsa re prophetia, sic ait: Idcirco dabit eos usq; ad tempus parientis, pariet, & reliqui fratrum ipsorum conuertentur. Consentaneæ autem hic quoq; parientem intelligit eam, quæ in superioribus oraculis uirgo nominata est, & prophetica mulier, quæ ipsum Emmanuel & magni consilij angelum erat paritura. Nam usq; ad huiusce tempora, eiusq; qui de ipsa erat oriturus, que ad priorē populum pertinet, steterunt, quippe quum eis præscriptio temporis data esset usq; ad tempus parientis, hoc est, usq; ad mirabilem ortum eius, qui de uirgine nascetur, post quem, sublatum quidem est ipsorum regnum, qui uero reliqui fratrum ipsorum dicuntur, ij sunt accipiendi, qui in Christum dei crediderunt, Apostoli & discipuli, & Euangelistæ saluatoris nostri, quos conuersos ipse dominus pascere dicitur, non sicut prius per angelos, at per administratos homines, sed ipse per se ipsum, usq; adeo ut propter hoc magnificari eos contigerit usq; ad extremum terræ. Magnificati enim sunt, quo tempore in omnem terram exiit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba eorū. Constat uero etiam illud, quam magnus grex per uniuersam terram ex rationalibus, humanisq; ouibus ipsi domino per Apostolos suos collectus sit. Quæ sanè gregem ipse dominus per se ipsum, qui eius pastor simul & dominus est, uisurus pasturusq; in robore dicit, adeo quidem, ut in manu forti & brachio excelso à domino & pastore cõseruante oues nihil mali patiant ab insidiatibus asperis & immitibus feris. Et ea quidem que ad ortum in Bethleem, quæq; ad progressum ex eo pertinent eius dei, quæ propheta nunciabant, in hunc modum se habent. Aduentum autem ipsius domini & pastoris de cœlo ad homines iam pridem ex eodē propheta, qui nunc in manibus est proposui, ubi sic aiebat: Audite populi omnes, & attendat ter-

Rr 2 12, &

ra, & omnes qui sunt in ea, & erit dominus uobis in testimonium, dominus ex domo sancta sua, quia ecce dominus dominus egredietur de loco suo, & descendet, et cetera, quibus adiungit: Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israel. Ab ijs autem que sequuntur apud eundem prophetam etiam illud planum est, quod non solum propter impietates Iudaicae gentis dominus de caelo descendit, sed etiam propter salutem & uocationem gentium cunctarum. Adiungit igitur deinceps: Et erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, & festinabunt ad ipsum populi multi, & ibunt gentes multae, & dicent: Venite, ascendamus in montem domini. Quare posthac ubi eum qui est ante secula de Bethleem egressurum nunciavit, non solum Israel amplius, sed confertim omnibus gentibus usque ad extrema terre illum imperaturum affirmat. Dicit igitur: Et stabit, & uidebit, & pascet gregem suum in fortitudine dominus, & in gloria nominis domini dei ipsorum existent. Quonia nunc magnificabuntur usque ad extrema terre, & erit hæc pax. Cui porro erit hæc pax, nisi terre in qua magnificabuntur greges domini: id ipsum autemque finem sortitum sit post saluatoris nostri Iesu Christi aduentum, nemini obscurum esse potest, nam quum ante hunc aduentum, principum esset multitudo, & uniuersae gentes, aut sub tyrannis, aut in statu populari essent constitutæ, ut nullum inter se commercium homines haberent, sed priuatim, imperatuli gratia, apud Aegyptios suus princeps regnaret, apud Arabas item suus, apud Iudaeos, Phoenices, Syros, aliasque item gentes, quumque gentes aduersus gentes, & ciuitates aduersus ciuitates cõsurgerent, obsidionesque innumerabiles, & captiuitates per omnem locum ac regionem fierent, tum uero ubi saluator noster ac Dominus affuit, unã cum illius ad homines aduentu, iam tum primo Romanorum Augusto imperium in orbis nationes obtinente, solutus ilico est ille multiplex principatus, & pax uniuersam terram accepit, ei prophetae que nunc tractatur concordans, apertissime de Christi discipulis dicenti: Quonia nunc magnificabuntur usque ad extremum terre, & hæc pax. Cui cõteraneum est quod in Psalmis legitur de Christo oraculum, dicens: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Ex quo mihi uidetur princeps pacis in ea, quæ proximè exposita est, propheta nominari. Animaduerte tamè quæso, quo nam pacto is de quo nunc agimus Propheta dominum de caelo egressurum initio ait, ac non prius erga homines pastoris officio functurum, quam nascatur is qui à prophetis canitur, in Bethleem, quomodo uero hæc in salutare ac domino terminata sint, testimonio suo planum fecit Euangelista in ijs uerbis quæ ab illo nuper accipiens proposuit. Pastor autem & dux ipsius Israel declarandus dicitur Christus, quum hæc sacrarum literarum sit consuetudo, ut sententiam sequentibus, uerum Israel nomine ut omnem eum qui contemplari facile possit, & gratam deo uitam sequatur, sicut e contrario Iudæos post peccatum, Chanaanæos, & semen non Iuda sed Chanaan, & principes domorum & populum Gomorrhæ ad mores illorum alludens uocare solitæ sunt, alioqui uero etiam ad uerbum interpretantibus, omnis saluatoris nostri uitæ consuetudo apud Iudaicam gentem fuit, & multorum ex Israel dux extitit eorum uidelicet qui ipsum agnouerunt, atque ex circumcisione in ipsum crediderunt, & id quidem quod ad expositum oraculum pertinet, talem exitum inuenit, quæ autem sequuntur altero assumpto initio legenda sunt, quæ sic quidem se habent. Assyrius quum uenerit in terram uestram, & quum ascenderit in regionem uestram, excitabuntur in illum septem pastores, & octo morsus hominum, & reliqua, que quo sensu sint accipienda, non est nunc enarrandi locus. Dixerit autem quispiam post Assyriorum in Iudæam aduentum, quo Iudaica

Christi salus Iudæis & gentibus oblata.

Iudaica gens ab illis capta est, tam multas incursiones atque insolentias contra illos exiisse, quam multæ septem pastoribus & octo morsibus indicantur. Hæc autem sciri posse ab ijs qui res Assyriorum memorie prodiderint, quorum post finem, eum de quo propheta loquuntur de Bethleem extitisse, post septem uidelicet pastores & post octo morsus qui Assyrios inuaserint, temporibus que illorum in Iudæam accessum subsecuta sunt. Ceterum, hæc plurimam postulancia indagacionem, non est nunc curiosius explorandi tempus.

Demonstratio v.

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, sicut iurauit domino, uotum uouit deo Iacob, si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. Ecce audiuius eam in Ephratha, inuenimus eam in campis syluæ, introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Tum deinceps adiungit: Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui. Iurauit dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum, de fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Et adiungit his item dicens: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione, super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. Etiam hæc propheta cum superiore concordat, que illi deus qui nunciat uenturus de Bethleem progressurum significat. Ipsum hoc igitur Dauid quoque, prius quidem ignorans, optat discere ab ipso deo, tum uero ubi optauit uotum poposcit, id ipsum docet. Postquam enim oraculum accepit quod ad ipsum in Psalmo ita ait: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam, & rursum: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo, merito procumbit ipsi deo, atque ita hæres solo, supplicat & precatur, longius autem constantiusque in oratione perseverans, iurat deo, non prius se ingressurum in tabernaculum domus suæ, neque datum oculis suis somnum, & palpebris suis dormitationem, neque ascensurum in lectum strati sui, humi stratum soloque adhaerentem, eoque modo adorantem ac supplicantem mansurum, donec inueniat locum domino, & tabernaculum deo Iacob, hoc est, donec discat, domino sibi indicante, ipsius Christi ortum, quum autem uoto id postuisset, & talia cognoscere expetiuisset, haud ita multo post, que futura erant diuino indicante spiritu contemplant, quippe quum suis deus pollicitus sit, se amplius loquentes exauditurum. Itaque illi in hunc modum exaudito, oraculum redditur, quo ipsa Bethleem in clamatur, tanquam illic locus domino, & tabernaculum deo Iacob constituenda sint. Hæc igitur ubi diuinus spiritus apud seipsum cecinit, ipse seipsum exaudiens adiungit, ecce audiuius eam in Ephratha. Ephratha uero eadem est & Bethleem, sicut in Genesi constat, ubi de Rachel dictum est, & sepelierunt eam in Hippodromo Ephratha, hæc est Bethleem. Et superior propheta habebat illud, & tu Bethleem domus Ephratha. Ecce inquit audiuius eam, constat autem quod per illud eam Christi originem intelligit, & ipsius dei Iacob habitationem. Sed que tandem hæc fuerit habitatio dei Iacob, nisi ipsius Christi corpus quod in Bethleem natum est: in quo tanquam in tabernaculo unici filij diuinitas habitauit: ceterum non simpliciter dei, sed cum additione, dei Iacob, tabernaculum esse dicitur, propterea quod non aliud sit quidquam, quod in illo habitet, quam is deus qui ipsi Iacob in hominis specie ac figura sit uisus. Cuius sanè gratia illo etiam cognomine Israel dignus est habitus, tanquam is qui deum uiderit, nam id nomen si interpretris, eum, qui deum uideat, habebis, quod uero non alius sit quam deus uerbum qui ipsi Iacob uisus sit, in huiusce operis primordijs demonstrauimus. Preca-

Psalm. 137.

Bethleem & Ephratha idem.

ti ergo Dauid; & uidere cupienti locum ac tabernaculum domini deſc. Jacob; ipſe Bethleem locus oſtenſus eſt, quapropter cum dixiſſet, ecce audiuiſus eam in Ephrata, adiungit dicens: Adorabimus in loco ubi ſteterunt pedes eius. Planiſſimè igitur in his quoque uerbis, in Ephrata, quæ eſt Bethleem ipſe dominus & deus Jacob locum ſibi ac tabernaculum conſtitutus canitur, quod ipſum cum Michæ prophetia concordat dicente: Et tu Bethleem domus Ephrata. Ex te mihi egredietur dux, & egreſſus eius ab initio ex diebus ſeculi, quæ cum proximè ſcrutaremur oſtendimus ad nullum alium eſſe referenda quam ad unum ſaluatorem ac dominum noſtrum Ieſum qui Chriſtus eſt dei, quiſque in Bethleem ſicut prophetia prædixerant, natus eſt. Nulli enim alium quiſpiam unquam oſtendet, qui inde cum gloria poſt ipſius prophetia tempo- ra prodierit, nullus enim neque rex, neque propheta, neque alius quiſpiam eorum qui apud Hebræos deo amici fuerint, præter unum ſaluatorem ac dominum noſtrum qui Chriſtus eſt dei, utrunque habuiſſe demonstratur, & quod de ſemine Dauid, & quod in eo loco ſit natus. Tæpus igitur tam eſt ut illum ipſum eſſe nõ aliū quempiã fateamur, qui in his prophetiſis uerbis ſignificatur, euidenterq; in iſis quæ ſequuntur eundem Pſalmũ dum nominatim Chriſtũ appellat, hoc ipſum oſtendere, ubi ait: Propter Dauid ſeruũ tuũ, ne auertas faciem Chriſti tui. Et rurfus: Illuc producã cornu Dauid, parui lucernã Chriſto meo. Inimicos eius induã confuſione, ſuper ipſum autẽ effloreat ſanctificatio mea. Sed ubi tandẽ ait ſe producturũ cornu Dauid, niſi in Bethleẽ atq; in Ephrata; inde em̄ cornu Dauid Chriſtus quatenus ad naturã pertinet humanã, quaſi in gens lumen exortũ eſt. Hic itẽ Chriſti lucerna ab ipſo deo uniuerſi præparata eſt, fuerit autẽ hæc lucerna quaſi intelligibilis lucis, humanũ corpus, per quod inſtar teſtacei uafis, tanq; per lucernã, proprii luminis radiũ in omnes quocun- que ignorantia dei & profundis tenebris premebantur, emiſit. Etenim in his quoque demonſtrari planiſſimè arbitror deũ Jacob, qui ab initio & ex diebus ſeculi exiſtit, ad homines uenturum, & oriturum non alibi terrarum, quam in Bethleem loco, qui non procul ab Hieroſolymis hodie quoque uſitur, ubi ſane non alius poſt prophetarũ tempora illuſtris, & apud omnes homines gloria celebris, quam unus Ieſus Chriſtus ab omnibus eius loci incolis, (qui quidem ſic cum euangelicis uocibus concordant,) natus eſſe perhibetur. Eſt autem Bethleem ex interpretatione, domus panis, quæ ſic quidem eiusdem eſt nominis cum eo qui de ipſa profectus eſt, ſaluatore noſtro qui quum ſit dei uerbum & ratio, animalium rationalium eſt alimentum, quam rem ipſe quoque demonſtrat, ubi ait: Ego ſum panis qui de celo deſcendi. Verum quoniam hæc eadem ipſius Dauid patria fuit, meritò qui ratione humanæ naturæ Dauid filius fuit, ex hoc ipſo loco profectus eſt, in eo ſanè cum prophetiſis concordans oraculis, itaque obſcura eſſe amplius cauſa non poteſt, cur ſibi Bethleem patriam adſcripſerit. Ceterum etiam in Nazaris educatus eſſe dicitur, & ſic Nazareus uocandus. Scire igitur oportet quod nomen eſt Hebraicum Naziræum in Leuitico in eius Chriſti unctioe que ipſi habebant. Porro hic erat principatum obtinens ſecundum imaginem magni ueri pontificis Chriſti dei, ad umbratum uidelicet quendam & figuratum Chriſtum repræſentans. Vbi uero ſeptuaginta de pontifice ita interpretati ſunt & non polluet quod ſanctificatum eſt dei ſui, quoniam ſanctum oleum unctioe ſui, in Hebraico legitur, quoniam Nazer oleum Aquila autem ſic cõuertit, quoniã ſegregatio, oleum unctioe ſui ſuper ipſum. Symmachus autem, quoniam intactum oleum unctioe ſui ſuper ipſum. Theodotus uero, quoniam Nazer oleum unctioe à deo ſuo ſuper ipſum. Quare Nazer ipſos quidem ſeptuaginta ſequentibus

Quid cornu
Dauid.

Bethleem domus
panis.

נִירֵי זֵי נִירֵי
nonidem.

quentibus ſanctum erit, ipſum uero Aquilam, ſeparatio, Symmachus autem, intactum; itaq; ex his Naziræum nomen, ſignificabit, aut ſanctum, aut ſegregatum, aut intactum. At uero priſci quidem ſacerdotes, quum oleo comparato, quod apud Moſem Nazer appellatur ungerentur, ex deriuatione à Nazer uocabantur Naziræi. Sed ſaluator & dominus noſter, ſuapte natura in ſe habens, & ſanctum, & intactum, & ſeparatum, neque alicuius indigens humane unctioe, tamen Naziræi appellationem apud homines obtinuit, nõ quod ab oleo quod Nazer uocaretur Naziræus extiterit, ſed quod quamuis natura quidem talis eſſet, tamẽ à ciuitate Nazareth apud homines Naziræus uocatus ſit, ubi apud ſuos, qua homo erat, parentes, puerilem educationem obtinuit. Ex quo apud Matthæum dictum eſt: Reſponſo autem in ſomnis accepto, (ipſe uidelicet Ioseph,) ſeceſſit in partes Galilee, & ueniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazara, ut impleretur quod dictum eſt per prophetam, quod Nazareus uocabitur. Oportebat enim uſquequaque quum ipſe ſuapte natura & reuera Naziræus eſſet, hoc eſt ſanctus, intactus, ſegregatus, illi ab hominibus hæc appellatione uocari, ſed quoniam non à Nazer oleo hanc obtinuit appellationem, quippe qui humane nullius unctioe indigeret, a loco Nazareth denominationem accepit. Quum igitur hæc in hunc modum oſtenſa ſint, tempus iam eſſe uidetur inſpicere, & ex quo genere, & ex qua Hebræorum tribu animarum noſtrarum Chriſtus dei proditurus nunciaretur. Ceterũ hæc de re primum uerba citabo euangelica, deinde tanquam notas atque impreſſiones maxime accommodatas, prophetica illis adiungam teſtimonia. Matthæus ergo Chriſti genus (quatenus ad humanam eius naturam pertinet) in hũc modum deſcribit: Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Iudam, & que ſequuntur. Huic uero Apoſtolus quoq; concordat, qui dicit, ſegregatum ſe eſſe in Euangelium dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnẽ. Fuerint uero hæc conſentanea iſis, quæ ita ſe habent, oraculis.

De quo genere progreſſurus caneretur, demonſtratio VI.

Cap. III.

Terit, quum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit ex uentre tuo, & parabo regnum eius. Ipſe ædificabit mihi domum in nomine meo, & erigam ſedem eius uſque in ſempiternũ. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. In octauo autem & octogeſimo Pſalmo de eodem tanquam de Dauid dicta hæc ſunt: Ipſe inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitũ ponam illum, excelſum præ regibus terræ, in æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi. Et rurfus: Iurauit Dauid ſeruo meo, in ſeculum parabo ſemen tuum, & ædificabo in generationem & generationem ſedem tuam. Et rurfus: Semel iurauit in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfeſta in æternum. Et rurfus: Et ponam in ſeculum ſeculi ſemẽ eius. Fuerint uero his ſimilia etiam illa in quibus dictum eſt: Iurauit dominus Dauid ueritatẽ, & non frustrabitur eum, de fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuam, Solomon quidem quum eſſet filius Dauid, eidem palam in regno ſuſcepit, hic etiam Hieroſolymis primus deo templum ædificauit. Hunc itaque ſuſpicari Iudæos illum eſſe de quo prophetiæ loquuntur, uerifimile eſt. Sed uideant quæſo Iudæi, num ad Solomonem referre oraculum poſſint, quod ita ait: & erigam

Rr 4 gam

gam sedem eius usque in sempiternum, & rursus quod cum iurissurandi affirmatione pollicitum esse deum in sancto suo inducit, futuram sedem eius que uenturum prophetarum canunt, sicut solem, & sicut dies coeli, nam si quis regni Solomonis tempus inquirat, quadraginta non amplius annos inuenit. Quod si eorum qui illi successerint in summam redigat, ne totos quidem quingentos annos illos omnes regnasse comperiet. Sed concedamus eos, usque ad extremam Iudaicæ gentis obsidionem, qua Romani illos expugnaverunt, regnum concesserunt. Quid istud tandem ad prophetiam, que ait, in eternum: & que ut solem atque ut dies coeli permanentem illam sedem canit? Illud uero, & ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui fieri potest ut Solomoni conueniat, quando palam in historia que de illo extat, abhorrentia longissimeque remota ab adoptione dei de illo prodit. Audi igitur quam illius accusationem complexa sit. Et Solomon fuit mulierum amator, & accepit externas feminas multas, & filiam Pharaonis, & Moabitidas, & Ammanitidas, & Idumæas, & Syrias, & Chettæas, Amorrhæas, ex gentibus quas interdixit dominus deus filijs Israël, non ingredi ad eas. Et adiungit: Et non erat cor eius rectum cum domino deo suo, sicut cor Dauid patris eius, & abiit Solomon post Astartem abominatorem Sidoniorum, & post regem eorum, simulachrum filiorum Ammon, & fecit Solomon malum in conspectu domini. Et rursus addit in ijs que sequuntur: Et suscitauit dominus satan Solomoni, Ader Idumæum. Eum igitur qui in talibus & tantis accusetur, que unquam ratio dicitur, patrem sibi audere deum adscribere, ipsumque supremum deum filium hunc suum primogenitum appellare: quam autem ob causam hæc aliàs quidem quasi de ipso dicuntur Dauid, aliàs uero quasi de illius semine: atqui ipsa hæc ipsi quidem Dauid nunquam accommodari poterunt. Quemadmodum tibi diligenter obseruanti fiet manifestum, igitur alium ex semine Dauid surrecturum de quo hæc oracula loquuntur, querere oportet. At enim ex illo quatenus aut monumenta literarum prodiderint, aut in memoria hominum resideat, nullus alius talis extitit, nisi unus saluator & dominus noster Iesus qui Christus est dei, qui quidem unus ex omnibus, qui unquam de semine Dauid regnauerint, in toto orbe terrarum filius Dauid appellatur, hocque secundum illius ortum qui ad humanam naturam pertinet omnes confitentur, atque huius regnum & manet nunc & permanenturum est posthac in infinitum æuum perseverans, neque innumerabiles aduersus illud insidiarum proficiunt, sed diuina sua & plusquam humana uirtute quod diuinitus afflatum atque insuperabile habuit prophetia que de ipso extat, palam omni tempore demonstrabit. Vbi uero deum per sanctum suum iurantem audis, patrem accipere iurantem per deum uerbum, qui omnia secula ante te, sanctum utique atque unicum suum filium, quem uarie ut deum ante nos expositi sermones celebrauerunt, per quem iurat deus & pater ipse tanquam per dilectum, se eum qui de semine Dauid oriatur in infinitum seculum glorificaturum, quod ipsum etiam est factum quo tempore uerbum caro effectum est, & eum qui de semine Dauid oriebatur, assumpsit, deumque effecit. Quocirca filium quoque eundem appellat dicens: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et rursus: Et ego primogenitum ponam illum. Planissime igitur in his uerbis filius dei primogenitus de semine Dauid futurus dicitur est, adeo quidem, ut unus atque idem sit filius Dauid cum filio dei, & filius dei cum filio Dauid, in quibus euidentissime primogenitus omnis creaturæ ipse filius dei, filius hominis futurus canebatur. Hoc autem oraculum scriptura Evangelica quasi signo impresso confirmat, ubi ait: Gabriel cum adstitisset, uirgini dixisse de saluatore nostro, hic erit magnus & filius altissimi uocabit, & dabit

Salomon non in omnibus typus Christi.

Filius Dauid & filius dei idem.

& dabit ei dominus deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in eternum, & regni eius non erit finis. Et post in eodem Euangelio, Zacharias Ioannis pater hæc de Christo diuinat: Benedictus dominus deus Israël, quia uisitauit & fecit redemptionem populo suo, & erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Quod uero promissam ipsi Dauid eternam sedem saluator & dominus noster Iesus, qui Christus est dei, neque alius ex hominum genere quispiam acceperit, satis ea que superius posita sunt testimonia comprobauerint, necnon ipsius Gabriel & Zachariæ, in quibus etiam illud confirmatur, quod, quatenus ad humanam eius naturam pertinet, de semine Dauid natus est. Ceterum, qua ratione ipsius Ioseph genus sancti Euangelistæ describant, quam nis saluator noster ex eo natus non sit, sed de spiritu sancto & sancta uirgine, quoque modo hæc ipsius domini mater de genere ac semine Dauid fuisse ostendatur, in primo & questionum & solutionum, que ad generis saluatoris nostri seriem atque enarrationem pertinet, explicauimus. Ad illa igitur eos, qui discere cupiunt remittimus. Quando ad aliud scribendi argumentum presens nos tempus reuocat atque impellit.

Demonstratio VII.

DEus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, ac deinceps ad iungit: Et permanebit cum sole & ante lunam, generationes generationum, descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicia stillantia super terram, & sicut abundantia pacis donec auferatur luna, & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque terminos orbis terra. Et post pauca, sic ait: Super extolletur super Libanum fructus eius, erit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius, & benedicitur in ipso omnes tribus terre, omnes gentes beatificabunt eum. Quado ergo in Solomonem scriptus est Psalmus, primus Psalmi uersiculus ad illum referatur, que uero sequuntur omnia ad filium Solomonis, non Rhoboam, qui post illum regnauit in Hierusalē, sed ad eum, qui de eius semine, ratione humana naturæ successorem est, Christum dei. Quod enim neque ad Solomonem, neque ad eius successorem referri possint ea, que in Psalmo continentur, propter ea, que de illo cognita habentur, quicunque diuinarum scripturarum imperitus non est, facile cōfitebitur. Etenim qui fieri potest, ut de Solomone, aut de eius filio Rhoboam accipiantur, que per totum Psalmum feruntur? quale est illud: Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terre. Et illud: Permanebit cum sole, & ante lunam generationes generationum, & quecumque alia hisipsis similia adiungunt. Quapropter sine multa admodum exploratione, que quidem uerba initio Psalmi habent. Deus iudicium tuum regi da, sanè ad illum ipsum Solomonem referantur, que uero sequuntur: Et iustitiam tuam filio regis, ad Solomonis filium, non illum primogenitum, qui illi in regno successit (nam ille quum soli Iudaicæ genti ne totos quidem decem & septem annos præfuisset, pessime usus est imperio) sed nec ad alium præterea quempiam eorum, qui post Rhoboam in regno Solomonis successerint, sed ad solū Dauid oriundum, qui ita Solomonis filius ut ipse Dauid dicitur est. Hic autem fuit saluator & dominus noster Iesus Christus. Huius enim unius, nec alterius cuiuspiam eorum, qui unquam fuerint, diuini regni atque imperij sedes permanenturum est cum sole, & hic idem nec alius quispiam ex hominum genere, ante lunam & ante mundi constitutionem tanquam is qui dei sit uerbum ab initio fuerit, atque hic solus coelitus in omnem terram roris instar stillauit: Dicitur quoque est, illū ad omnes homines exortū esse, in ijs que pauldante à nobis expostita sunt, &

sunt & iustitiam permanentem usque ad uitæ consummationem, quæ lux sublatio nominata est. Evidenter uero saluatoris nostri uirtus dominatur atque imperat ab Eoo mari usque ad solem occidentem, quæ quidem uirtus actionum suarum initium fecit à flumine, quod est, aut à lauacri mysterio, aut à Iordane, ubi quum primū se uidentem præbuerit, hominibus coepit esse beneficus. Ex illo ergo profectum illius inter homines regnum, uniuersam terram peragravit. Quum uero per Libanum Hierusalem intelligatur, ut ex quàm plurimis prophetis apparet, propter antiquum in illa sanctuarium, & altare, & quæ in eo ad honorem deo turis instar offerebantur, Christi fructus, quæ est ex gentibus ecclesia, super Libanum extollendus canitur. Cæterum, studiosior quispiam discendi ubi per ortum apud seipsum per singula uerba eundem Psalmum explorauerit, uni domino nostro conuenire quæ in eo continentur, facile cõfitebitur. Solomont autem, aut alij cuiuspiam eorum regum, qui post Solomonomem paucis annis non amplius uni Iudaicæ genti non alibi quàm in una Iudæa terra imperauerint, nequaquam.

Demonstratio. VIII.

1. Iste. **F** Tegredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus dei, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, replebit eum spiritus timoris dei, non secundum opinionem iudicabit, neque secundum loquelam redarguet, sed iudicabit humilitudinem, & redarguet humiles terre, & erit iustitia cingulum lumborum eius, & ueritas indumentum laterum eius, & pascetur simul lupus cum agno, & pardus simul quiescet cum hædo, & uittulus & leo simul pascetur, & erit radix Iesse, & qui surgit imperare gentibus, in eo gætes sperabunt, & erit requies eius honor. Hic Iesse, qui hoc in loco indicat, pater fuit Dauid. Quem admodum enim in his prophetis quæ ipsam hanc antecesserunt, de fructu & semine Dauid proditurus dicebat, atque ite de semine Solomonis, eodem modo etiã hie plurimis annis post mortem non solum Dauid, sed etiã Solomonis, de radice Iesse, hoc est, de radice Dauid proditurus quidã prædicitur. Presens autem ratio eã dissoluet, quæ in superioribus apud Iudæos de Solomone credebantur, quum illius mortis tempus constet, & hæc eadem Esaias de quodã alio uaticinet, qui sit de radice Iesse & de semine Dauid proditurus. Quod uero nõ ad aliũ quàm ad nostrum Saluatorẽ Christũ de, qui dei radice Dauid & Iesse ortus est, referenda sint quæ proximè citauimus, dubitaturũ arbitror neminem, quid & promissum oraculi attenderit, quod ait: Et erit radix Iesse, & qui surgit ut imperet gentibus, in eo gentes sperabunt, & rerũ euẽta quæ de saluatore nostro demonstrant. Solus enim hic ubi à morte surrexit, propter quod etiã illum surgentem uocatum esse arbitror, nõ Iudaico populo, sed uniuersis gentibus imperauit, ad eò quidem, ut ne ulla quidẽ interpretatione indigere uideatur oraculũ, quũ planissimè constet in illo sinem accepisse unã cum alijs illud quoque: In eo gentes sperabunt. Quæ uero tanquã de animalibus & feris mansuefaciendis, & agrestes mores atque indomitos deposituris, in eius aduentu de quo loquitur propheta dicuntur, per figurã referri poterunt ad mores inimicos atque agrestes, & ad uictus hominũ feros, qui per Christi doctrinam, immanitatẽ priorem ac feritatem abiecerint. Planissimè autem horum figuratus sensus aperietur, si quis radicem Iesse, quæ in propheta continetur, & uirgam, & florẽ ad sensum conuertens interpretetur, exponatque qua ratione intelligat iustitia latera cinxisse, & ueritate lumbos induisse. Sicut enim hæc non aliter possumus quàm per figuratam expositionem interpretari, ita sequitur, ut ea quoque accipere oporteat, quæ uarijs in locis sub animalium nominibus proferuntur.

Demonstratio

Demonstratio IX.

Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & suscitabo ipsi Dauid ortum iustum, & regnabit rex & intelliget & faciet iudicium & iustitiam in terra, in diebus eius seruiabit Iudas, & Israël habitabit confidens, & hoc nomen quo uocabitur ipse dominus, Iosedecim inter prophetas, in die illa, dixit dominus, conteram iugum de collo eorum, & uincula eorum frangam, & non operabuntur amplius dijs alienis, sed operabuntur domino deo ipsorum, & regem Dauid suscitabo eis. Longo admodum tempore post mortem non solum Dauid, sed etiam Solomonis, hæc Hieremias de eo rege, qui de semine Dauid esset orturus, diuinat, quem primo quidem ortum uocat, neque simpliciter ortum, sed ortum iustum, tanquã eum, qui de sole iustitiæ sit constituendus, de quo sanè diuina uerbum quod antea erat innumeralibus appellatũ nominibus, etiã iustitiæ solẽ nomen nari planũ fecimus, ubi prophetiã quæ ita ait: Ius autẽ qui me timent, orietur sol iustitiæ, citauimus. Sicut ergo solẽ iustitiæ, ita etiã ortum iustũ præsens oraculum surrecturum ipsi Dauid uaticinatur. Porro eundem regem intelligentem & facientem iudiciũ & iustitiam in terra appellat. Deinde eundem uocat uero & eodem nomine cum eo, qui multo ante decessit, Dauid. Attende enim diligenter quum illud superius: Et suscitabo ipsi Dauid ortum iustum, tum illud quod ad extremum additum est: Et Dauid regem suũ suscitabo ei. Cui uero ei, nisi ipsi Dauid? huic enim dixit se suscitaturũ ortũ iustum. Zacharias item de eodem uaticinans, ortum illum similiter uocat: Ecce uir, ortus nomen ei, & subter eum orietur iustitia. Et rursus: Vocabo seruum meum, ortũ. Sed enim nullus post Hieremiæ tempora, ac ne post Zachariæ quidem apud Iudæos talis extitit, ut oriens iustus uocaretur & intelligens rex, & faciens iudiciũ & iustitiam in terra. Quod si quis dicat in his Iesum filium Iosedec significari, dicendum erit quod ratio hæc illi cõstare nõ potest. Nam hic neque de genere Dauid fuit, neque tanquã rex regnauit. Quomodo autem illi potest accommodari illud: & Dauid regem suscitabo eis, quũ & ex tribu Leui & ex ordine pontificio fuerit, & genere à Dauid alienus, neque rex ullo modo extitisse memoretur, quare si nullus alius inuenitur talis, tempus iam fuerit eum de quo in his oraculis mentio facta est, & de quo illa præcipuè loquuntur, fateri unum esse saluatorẽ ac dominũ nostrũ, qui alibi & lux mundi, & lumẽ gentiũ uocat. Ipse igitur etiam hoc loco fuerit de quo propheta loquitur, & sanè absque mendacio constitit uaticinium. Solus enim de semine Dauid qui eodem nomine cum patre suo parente ad sensum sit dictus, quando ex interpretatione ille est manu potens iudicium & iustitiam per suam ipsius doctrinam omnibus qui essent in terra nunciauit, & solus omnium eorum qui unquã fuerint non in parte aliqua orbis regnauit, sed in omni prorsus terra, & solus ut exoriret iustitia autor fuit, quæ admodum de ipso in Psalmo dictũ est: orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Iudas autem atque Israël, qui in diebus illius, seruandi sunt, omnes sunt qui illius pietatẽ ac cultum ex Iudaico populo acceperint. Apostoli eiusdem & discipuli & Euangelistæ, aut etiam omnes qui in occulto Iudæum, uerumque Israël conferunt, eum utique qui secundum sententiam deum uideat. Non enim qui in aperto Iudæus est, inquit Apostolus, neque quæ in aperto in carne est circuncisio, sed qui in occulto Iudæus, & circuncisio cordis in spiritu non in litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est. Hos igitur ex Christi uocatione Iudæum in occulto & uerum Israël referentes alio nomine esse uocandos dicit, non utique Iudæos aut Israël, sed nouo quodam præter hæc. Hoc enim, inquit, nomen, quo uocabit eos dominus Iosedecim, quod ex interpretatione est, qui iusti sunt.

Hierem. 23.

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

23

Habitabit lupus cum agno.

Qui ueri Iudæi & circuncisii.

iusti sunt dei. Considera autem num forsitan à Iosue factum sit nomen, & Iosephedecim discipuli Iesu appellentur apud deum, qui apud homines quidē Græco quodam more à Christo denominentur. Hebraica autem lingua tam apud ipsos quā apud prophetas, ab ipso Iesu tanq̄ per illum seruati Iosephedecim. Ex quo illud dictum est, & hoc nomē quo uocabit eos dominus Iosephedecim inter prophetas. Nā qui eius de quo propheta loquit̄, inquit, populus futurus est, quū ad sensum acceptus Iudas sit atq̄ Israël, ab Iosue nominabitur Iosephedecim, atq̄ hac, inquit, appellatione uocabuntur non apud homines, sed apud deum, & apud prophetas eius. Attende enim diligenter ipsum oraculum, dum ait: & hoc nomen, quo uocabit eos dominus, Iosephedecim inter prophetas, quod nomen, ut dixi, in nostram linguam conuersum iustos dei significat. Quū autem sic seruandi sint, antiquum & graue acerbissimorum demonum se cōtriturum iugum, & quibus antea tenebantur impietatis uinculis, ea se perfecturum pollicetur deus. Quocirca non amplius alienis inseruiet, sed uni ipsi fructū gratissimum afferent. Huc adde illud quod in secundo Psalmo in aduentu Christi uocationēq̄ gentium dicit oraculum: Disrumpamus uincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum, cui cognatū & simile esse arbitror quod nunc in manibus est, dicens: in die illa, dixit dominus, conteram iugum de collo eorū, & uincula eorum confringam, neq̄ operabuntur amplius dñs alienis, sed operabuntur domino deo suo. Ceterum, quod de fructu quidem uentris Dauid, & de semine Solomonis, de quā radice Iesū Christus dei oriturus sit dictus, quod etiam ipsum factum est, quando cum innumerabilibus alijs appellationibus, etiam Dauid ipsum diuina uocant oracula, satis abunde probauerint ea, quę iam dicta sunt. Quod uerò etiam de tribu Iuda dicatur proditurus, ne quærendum quidem fuerit, quum ex alia nulla tribu, quā ex hac ipsa ortus sit ipse Dauid. Porro idem hoc plenioris cuiusdam fidei gratia oraculum quoq̄ illud ostenderit, quod apud Moysen in hunc modum se habet.

Demonstratio. X.

Genesis 49.

Uda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in tergo inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, de germine mihi filii ascēdisti, recumbens dormiisti ut leo, & ut catulus, quis excitabit eum? non deficiet princeps de Iuda, neq̄ dux de foemoribus eius, donec ueniat cui repositū est, & ipse erit expectatio gentium. Quū duodecim apud Hebræos tribus essent, ex quibus gens uniuersa constabat, unius harū primus parens ac princeps extitit Iudas, ad quem ea, quę modo citauimus ab oraculo directa sunt, quæ de illo ipso Christum proditurū significant. Quod si eodē congereris, & huic quā nūc tractamus eas item, quę in superioribus posite sunt, prophetias apposeris, inuenies simili ratione ad quoddam signum cōmune, unū atq̄ eundē nunciari. Illa quidem de eo dicebat, qui de radice Iesse esset surrecturus, & erit qui surgit imperare gentibus, in ipso gentes sperabūt. Alia uerò de filio Solomonis, & dominabitur à mari usq̄ ad mare, & à flumine usq̄ ad fines orbis terræ, & benedicentur in eo omnes gentes. Ea uerò quam nunc tractādam assumpsimus, itidem: Donec ueniat, inquit, cui repositū est, & ipse erit expectatio gentium. Quod si hæc de gentibus oracula concordant, & ostensum est quemadmodū ea quoq̄ quæ hæc ipsa antecesserunt, ad saluatorem nostrū spectant, nihil amplius fuerit impedimento, quin hoc ipsum quoq̄ quod nunc tractamus, eundem illum respiciat, quando quidem iam concessum est, consentanea inter se ab omnibus illis diuinari, presertim quum usq̄ ad tempora aduentus saluatoris nostri Iudaicæ gētis principes, eiusdemq̄ duces, ex maiorū suorum successione permanerint, unā uerò cum eius aduentu defecerint, gentiumq̄ pariter expectatio

expectatio finem ipsius Iacob uaticinio imposuerit. Igitur hoc etiā in loco Christus, qui ipse non alius de tribu Iuda proditurus significatur quicq̄ ex Dauid & Solomone, atq̄ radice Iesse exiturus ferebatur, ex eadē tribu profectus ostenditur. Nam Iesse quidem filius fuit Dauid, ipsius autem Dauid Solomon, qui de tribu Iuda oriundi sunt. Erit ergo ex eadē saluator ac dominus noster, sicut etiam diuinus Euāgelista Matthæus in eius genere narrando testificatur dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Isaac, Isaac autem, genuit Iacob, Iacob autem, genuit Iudam, & cetera. Sed quando harum rerum propriā demonstrationem explicauimus, tempus iam fuerit intueri, quibus temporibus ea quę prophetę prædixerant, completa sint.

ELENCHVS HVIVS LIBRI OCTAVI DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA.

De temporibus eius ad homines aduentus ex subnotatis diuine scripture locis.

EVSEBII PAM.

PHILIPPAE CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER VIII.

PRÆFATIO.

QVVM antea demonstrauerimus in quam multis scripture diuinæ locis dei uerbum ad homines uerturum caneretur, unde & ubi, & quomodo Iesus, qui in terra uersaretur uidentis prophetis apud Hebræos uocibus nunciaretur, & quod idem non alius, sed ipse ille esse dei filius, qui omnia secula antecedit, quemq̄ in alijs, & deum, & dominum, & primum imperatorem, & magni consilij angelum, & dei pontificem esse, antea didicimus, sequitur ut post illa omnia quæ superius explicata sunt, eiusdem aduentus tempora ex ipsis rursus prophetis prædictionibus ac testimonijs demonstremus, indeq̄ initium huiusce rei capiamus. Temporū enim quibus Christi aduentus futurus esset, signa euidencia hæc fore, sacrę literę nunciant. Quum tria insigniora uigerēt apud Hebræos magistratum genera, à quibus gens ipsa nomen & decus obtinebat, unum regium, alterum propheticum, tertium pontificium, horum simul omnium dissipationem atq̄ extremam euerisionem, significatione aduentu Christi adesse uaticinatur, argumenta uerò atq̄ indicia eorundē esse temporum, quum Moisaico ritui finem iniectū, tum ipsius Hierusalem templiq̄, quod in ipsa erat solitudinem, tum etiam uniuersę Iudaicę genti ab inimicis atq̄ hostibus iugum seruitutis impositum. Sed alia præterea eorundem subiiciunt signa temporum, abundantiam pacis, principatum rerumq̄ publicarū quę à condito uo fuissent per singulas gentes atq̄ urbes interitum, à simulachrorum cultu, quo plures siue dij siue daemones colebantur, auersionem, unius supremi opificis

Tria apud Hebræos magistratum genera.

Ss ficis

ficus dei cognitionē ac uenerationē. Hæc igitur uniuersa quorū nihil quondam temporibus prophetarū erat, sub ipsius Christi aduentum futura diuina oracula predicabant, quæ etiam cum ipsis oraculis cōcordantia suum finem contigisse, haud ita multo post demonstrabuntur. Cæterū cur non prius sed nunc duntaxat hinc extremis temporibus post longum multumq̄ æuum Christus uideūm se ipsum in uita prebuerit, causæ quidē antea quoque dicte sunt, ueruntamen etiam nunc paucis atq̄ in summa repetentur. Quum multus esset quondam qui humanas animas obtenebraret impietatis & amariq̄ squalor, & grauis quædam à deo alienatio omnem uitam hominum subegisset atq̄ occupasset, adeo ut ab agrestibus & immitibus feris, nihil differre homines uideretur, tum illi neque ciuitates, neq̄ res publicas, neq̄ leges, neq̄ honestum quidquam aut uitæ cōducibile nouerant, neq̄ uerò scientias ullas aut artes animo complectebantur, uirtutis autem ac philosophiæ, ne minimā quidem notionem tenebāt, sed in solis desertis locis, in montibus ac spelūcis & uicis degentes uersabātur, & latronū instar eos qui propius accessissent inuadebant, nec aliunde sibi uictū querebant, quàm ex eorū oppressione quos imbecilliores nacti essent. Idē porro neq̄ supremū deū, neq̄ ullum religionis uerę modum nouerāt, sed solis quibusdā naturalibus notionibus instincti, existere quidē in rebus diuinā quandam uim, deūmq̄ ac nominari, & eam salutarem ac beneficā sentire appellationem, naturali quadā doctrina utebantur, ut uerò nō aliud quidquam putarent, quàm eum qui est supra omnem quæ cernitur naturā, nequaquam adduci poterant. Proinde nōnulli quidem eorum cultum suum tribuerūt, ac seruerūt creaturę potius quàm creatori, aliq̄ uerò euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratū est insipiens cor eorū, adeo quidem ut mutauerint gloriā incorruptibilis dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & uolucrū, & quadrupedū, & serpētium, Itaq̄ mortuorū uirorum quorundam potentium, aut etiam tyrannorū qui antiquitus fuissent, quū imagines pro simulachris erexissent, hisq̄ diuinū tribuissent cultū, tum deformia atq̄ impudica eorundem facta quasi deorū gesta pulcherrima uenerari, theologicis quibusdē ritibus instituerūt. Qui igitur fieri potuisset, ut in tali statu uitę degentibus, atq̄ in tanta profunditate malitię uersantibus, sapientissimū atq̄ omnem uitam in se continens Christi uerbū, dum summam perfectamq̄ nunciat philosophiam, accommodaretur? qua propter illos diuina omniaq̄ curās iustitia, quasi agrestem & nocentissimā syluam attondens atq̄ amputans, nunc quidē diluuijs, nunc autē incendijs castigabat, interdū uerò eosdem mutis bellis & cadibus & obsidionibus assidujs tradebat, quippe quos ipsi dæmones, ipsi inquam illi deos suos censebant, in furores bellorū, quibus cōtra se inuicem grassarentur, inflammarent. Ex quo fiebat ut nullos inter se aditus haberent finitimi, sed impermixta incōmunicabilisq̄ hominū esset illis temporibus uita, paucos autem quosdam, ut in eiusmodi statu, & facile numerabiles, quorū sacra apud Hebræos oracula meminerūt, dei studiosos, amicosq̄ nacta, hos ipsos & responsis alloquebātur, & ad diuinas uisiones admittebat, eosdēq̄ interim quasi manu captans curabat, & legibus, quas Moses fixerat, cultiores reddebat. Sed ubi iam ex legibus quæ his ipsis datę fuerant, atq̄ ex prophetis posthac disciplinis, in omnes homines fragrantia cuiusdam instar profulsis, quod supererat, multorū animi mansuetiores euaserāt, multisq̄ gentibus & ciuiles mores, & legū institutiones cōstabant, uirtutisq̄ ac philosophiæ nomen apud multos audiebatur, quasi prisca illa ferita te desinere, & agresti immaniq̄ uictu, in mitiorem iam tum cōmutato, ipse iam temporis oportunitatem nactus, ipse inquam perfectorū celestiumq̄ institutorum disciplinarūq̄ perfectus celestisq̄ magister, uera q̄ dei notitia introductor deus uerbū seipsum exhibuit, ad præscriptū humanę à te assumendę naturę tempus

Varius cultus
deorū dissi-
de facis homi-
nes.

pus, unamq̄ gentibus uniuersis tam Græcis quàm Barbaris, omni utiq̄ humano generi, patris sui clementiā pietatemq̄ nuntiare tum cepit, & ad unam cunctos homines in deo adhortari salutem, ipsamq̄ ueritatem, ueræq̄ religionis lumen, nec nō celestē regnū ac sempiternā uitæ promissionē, omnibus ipse prior spondere ac parare. Hactenus igitur hæc dicta sint tēporibus, quàm utiq̄ ob causam non tam diu, sed nunc demū, Christus dei in omnes homines suum lumen emisit. Cæterū ad superiora redeuntēs, temporū aduentus illius particulatim que signa extiterint, cōsideremus, euangelicasq̄ in primis de ortu eius uoces adnotemus. Matthæus igitur tempus quo ille in corpore humano uideri cepit, in hunc modū narrat: Quis esset, inquit, natus Iesus in Bethleem Iudææ in diebus Herodis regis. Et paulo post: Audiens, inquit, quod Archelatus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, Lucas autē quo tēpore ille & docere & seipsum ostendere cepit demonstrat, ubi ait: Anno x v. imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæa, tetrarcha autē Galilææ Herode, Philippo autē fratre eius tetrarcha Itrurię & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilina tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha. His igitur si Iacob prophetiam quæ est apud Moysen apponamus, operepretium fecerimus, que in hunc modum se habet.

Quemadmodū quibus temporibus regnū apud Hebræos defecit, isdem gentiū instabit expectatio, quod sanē etiam factum est sub ipsius saluatoris nostri aduentū. Demonstratio I.

M uobis quid euenturū sit uobis in diebus nouissimis, cōgregamini et audite filij Iacob, audite Israël patrem uestrū. Deinde ubi prioribus filijs alia alijs crimina obiecit, tanquā ijs qui ob suam ipsorum culpam, eo quod nunc dicendum est oraculo indigni euasissent, quarto eorū tanquam ei qui reliquos fratres probitate uitę anteiret, hæc futura predicat: Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuę in tergo inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui, Catus leonis Iuda, de germine filii mi ascēdisti, recubens dormisti ut leo & ut catus. Quis excitabit ipsum? nō deficiet princeps de Iuda, negi dux de scamboribus eius, donec ueniant, que ipsi reposita sunt, & ipse expectatio gentium, Confidete quæso primū, que nam ea esse dicat, que ipsi reposita sunt, & uide num ea sint, quæ ad Abraham & ad ueteres eidem similes patres, de uocatione gentium deus olim catens responderit. Scriptū igitur est, quemadmodum ad Abraham Deus dixerit: Et eris benedictus, & benedicam benedicientibus tibi, & maledicentibus tibi maledicam, & benedicentur in te omnes tribus terrę. Et rursus: Abraham uerò, inquit, futurus est in gentē magnam & multā, & benedicentur in ipso omnes gentes terrę. Sed etiam ipsi Isaac similia in hunc modū respondit oraculum: Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrę. Ipsi item Iacob olim talia dicta sunt: Ego dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac, ne timeas, & cætera, & benedicentur in te omnes tribus terrę. Et aliās dixit ad ipsum Deus: Ego deus tuus, cresce & multiplicare, gētes & cōgregationes gentiū egredientur de te, & reges de lumbis tuis egredientur. Quā tam multa de uocatione gentium oracula Iacob antea percepisset, & liberos maris duodecim numero genuisset, omnibus illis extremo suo tempore conuocatis, circūspiciebat, de cuius illorū propagatione diuina oracula finem suū essent acceptura, deinde quā tribus primis crimina propria obiecit, docuit deinceps quemadmodū propter scelera, quæ ipsi ausi fuerant, nō in ipsis cōplenda essent, quæ in prioribus oraculis euenta cōtinebantur. Quā autem uenisset ad quartum qui Iudas fuit, tum uerò oraculum quod ipsi olim respōsum fuerat, reges de lumbis tuis egredientur, ex huius posteritate suum finem accepturum planissimē cecinit, cōstat enim quemadmodum de tribu Iuda regium genus extiterit, & simul

Genesiu 48.

Quare ex Iuda
olim nasciturus
Christus.

dei responsa gentiumque promissa quibus instarent temporibus, ostendit. Atque ex eo proditum esse docuit eum, qui esset omnibus gentibus, cunctisque tribubus terrae similis ipsi Abraham benedictionis autor futurus. Hec igitur uniuersa fuerunt quae ipsi Iuda reposita erant, ea uidelicet quae de ipsis gentibus olim responsa fuerant, & illud, reges de Iudaeis egredientur, quare etiam reliquis fratribus antepositus regiam ipsam, ceterisque illustrioribus tribus sortitus est. Continuo enim in totius populi ordinatione ipsius Moysi temporibus reliquis tribubus hanc praesse imperat Deus. Scriptum est enim, & locutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens, singuli per turmas, signa, atque uexilla & domus cognationum suarum, castrametentur filii Israel in conspectu domini per gyrum tabernaculi testimonij, & castrametates primi ad orientem, acies castrorum filiorum Iudae, cum copijs suis. Ac deinceps in ijs quae ad inuouationem tabernaculi referuntur: Dixit dominus ad Moysen, princeps unus per singulos dies offeret munera, & fuit offerens primo die munus suum, Naasson filius Aminadab, princeps tribus Iudae. Et in libro Iesu Naue quum terra promissionis forte ceteris tribubus distributa esset, sine sorte omniumque prima tribus Iudae propriae terrae partem accepit. Sed etiam post mortem Iesu rogauerunt filii Israel in domino dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananaeum, & erit dux belli in eum? Et dixit dominus, Iudas ascendet, ecce dedi terram in manus eius. Planè igitur omni Israel praesse tribus Iudae Deus in his uerbis iubet. Quocirca deinde scriptum est: Et ascendit Iudas, & tradidit dominus Chananaeum & Pherezeum in manus eius. Et rursus: Et bella euerunt filij Iudae in Hierusalem, & comprehenderunt eam, & descenderunt filij Iudae in Chananeum. Et rursus: Et abiit Iudas cum Symeon fratre suo. Et deinceps: Et fuit dominus cum Iuda, & possedit montem. Et post haec: Et ascenderunt filij Ioseph ipsi quoque in Bethel & Iudas eum ipsis. Ita que quum in libro Iudicum, diuersis temporibus (tametsi diuersarum tribuum esse uidebantur,) iudices populo praessent, tribus tamen Iudae in uniuersum totius gentis dux erat, id ipsum uero temporibus Dauid successorumque eius multo magis, quippe quum planè de tribu Iudae illi existerent, & regnum usque ad Babylonicam ipsorum cladem produxerint, postquam cladem ijs qui de illa seruitute in patriam terram reuersi sunt, rursus praesuit Zorobabel Salathiel filius de tribu Iudae. Inde etiam scriptura quae Paralipomenon dicitur, duodecim tribuum Israel seriem generis enarrans, ab ea quae est ipsius Iudae fecit initium, ergo ipso ordine sequitur ut etiam posterioribus temporibus fateamur, eandem tribum reliquis praesuisse, quamuis in parte aliqua uarij diuersisque populo praesicerentur, quorum singillatim genus solita diligentia enarrare nequaquam nos possumus, propterea quod nullus amplius fertur diuinus liber, qui ex illo usque ad tempora saluatoris nostri narrationem continuauerit. Veruntamen & fama & ratio dicat durasse tam diu tribum Iudae, quoadiu tota gens libertate & suis legibus utens, sub domesticis principibus ducibusque uitauerit. Porro hoc illis contigit ab initio usque ad tempora Augusti, in quibus quum saluator noster Iesus hominibus se uidentem praebuerit, tum uero in seruitutem Romanis uniuersa gens cessit, & pro patrijs ac legitimis ducibus primus Herodes externus illis praesuit, & rex Augustus. Quoadiu igitur non defecit princeps de Iuda, neque dux de foemoribus eius, prophetiarum tempora appositis principum gentis nominibus notabatur, sic enim Esaias sub regibus Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechia, qui in Iudaea regnarunt, prophetia sua coeuit, similiter Osee. Amos uero in diebus Oziae regis Iudae, & in diebus Iesu filij Ioas regis Israel, & Sophonias in diebus Ioseph filij Amon regis Iudae, similiter Hieremias. Sed ubi defecit princeps de Iuda & dux de foemoribus eius, quum expectatio gentium, de qua propheta locuti fuerant, iam iam per Christum uitam esset illustratura, non amplius

Prærogatiua tribus Iudae.

amplius reges Iudae censerent, neque duces Israel coepere, sed his ipsis, quemadmodum prophetia significauerat, suo certo & finito tempore deficientibus, primus quidem Augustus, secundus autem Tiberius, & aliarum & Iudaeae gentis nutu cupati sunt reges, nec non alij secundum hos ipsos Iudaeae procuratores atque tetrarchae, quibus adnumeretur Herodes, à Iudeorum genere, ut iam antea dixi, alienus, qui etiam ipse à Romanis Iudeorum principatum accepit. Quum haec tenus haec obseruauerimus, tempus iam fuerit ipsius prophetiae contemplationem attingere, Iudae te laudabunt fratres tui, quum duodecim omnino essent filij Iacob, eorum quartus fuit Iuda, quemadmodum antea diximus, unus etiam ipse de principibus tribuum gentis Hebraicae, sed quod non ipsum illum respiceret ea, quae quasi ad ipsum à patre dicta sunt, si planissime intellexerint, qui uerba diuinae scripturae diligenter attenderint, & in primis ea quae in sermone Iacob continentur, ad filios dicitur: Vocauit autem Iacob filios suos & dixit: congregamini & annuntiabo uobis quid euenturum sit uobis in diebus nouissimis, congregamini & audite filij Iacob, audite Israel patrem uestrum. Planè enim in his pollicetur se praedicturum esse quae ipsius euentura sint longo post tempore, & ut ipse ait, in nouissimis diebus, praeterea illa ipsa, quae quasi ad Iudam dicta sunt, nullo modo illi primo uiro accommodari possunt. Non enim fratres sui Iudam illum laudauerunt, etenim pro quibus tandem praecclare gestis debuerunt hoc facere? sed ne adorarent quidem illum filij patris sui. Longè autem magis oraculum conueniret, si ipsi Ioseph dicitur esset, quando quidem hunc ipse Iudas unum cum reliquis fratribus adorasse perhibetur, tametsi id ipsum ante huius prophetiae uerba, posthac enim ne ipsi quidem Ioseph tale quiddam contigisse, ac multo etiam ipsi Iudae minus, historia significat. Et illud: Recumbens autem dormiisti ut leo, & ut catulus, maiorem sanè postulat ueritatem contemplationem quam ea sit quae Iudam respiciat. Quin etiam illud quod antea dictum est: Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de foemoribus eius, donec ueniat quae ipsi reposita sunt, & ipse expectatio gentium, tempora mihi significare uidentur, eius de quo prophetia loquitur, aduentus. Hoc enim, inquit, non erit, donec illud eueniat, neque enim prius desinet in Iudaeae gente principes ac duces, quam gentium ueniat expectatio, & quae reposita sunt ei, de quo propheta loquitur. Haec autem interpretans Theodotus, ab ipsis LXX, non differt. Aquila uero in hunc modum exposuit, non suscitabitur sceptrum de Iuda, & qui exquirite cognoscat de medio pedum eius, donec ueniat & ipsi congregatio populorum. Vbi quum dicatur, non deficiet princeps de Iuda, hoc item non de ipso illo primo Iudae oportet accipere, sicut nec illud, Iudae te laudabunt fratres tui, nec quae sequuntur, ad eundem illum referri possunt, multis enim seculis principes ac duces in Iudaeae gente extiterunt, qui de illius uiri genere profecti non sunt. Primus namque ipse Moses dux populi fuit, qui non de Iuda sed de Leui natus est, deinde Iesus de tribu Ephraem, post quem praesuit Debbora de tribu item Ephraem, & Barac de tribu Nephthalim, post quem Gedeon de tribu Manasse, deinde filius Gedeon, & post hunc Thola de eadem tribu, postea Efebon ex Bethlehem, & post hunc Ailon de tribu Zabulon, hunc secutus est Aabdon de tribu Ephraem, deinde Sampson de tribu Dan, postea quum sine principe essent, praesuit ipsis Eli sacerdos de tribu Leui, hi cuncti iudices qui iudicabant Israel non de genere ipsius Iudae, sed ex diuersis tribubus ex alia alius oriundi, & qui post hos primus apud eos regiam dignitatem accepit Saul, de tribu fuit Beniamin. Quomodo igitur illud: Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de foemoribus eius, (ut quispiam fortasse putauerit,) ad principes de tribu Iudae ac duces referetur, quando uidentur ex quo tempore mortuus est Iacob totis propemodum mille annis, non ex una tribu ipsius Iudae profecti, sed ex alia alius usque ad tempora Dauid? quod si post tam multos & Dauid,

& qui ipsi David in regno apud Iudaicam gentem successerunt, de tribu Iuda nati sunt, sciendum tamen tibi est, quod hi ipsi ne totos quidem quingentos annos totius gentis regnum obtinere potuerunt, sed trium duntaxat tribuum, ac ne harum quidem solidarum, quippe quum eisdem temporibus alij quidam in parte gentis ampliore, & in totis nouem tribubus regnauerint, nam post mortem Solomonis, quum tota gens ab Iuda diuisa fuerit, ipsius David successores triu, ut dicebam, tribuum, ac ne harum quidem solidarum in Hierusalem reges fuerunt usque ad Babyloniam cladem. Iisdem uero temporibus in ciuitatem que uocatur Samaria, nouem tribuum duces non de tribu Iuda, sed ex alijs alij extiterunt, quorum primus Hieroboam fuit, de tribu Ephrem, ac deinceps qui hunc secuti sunt, ut ne medijs quidem temporibus a David usque ad tempus quo in Babylonem captiui ducti sunt, ulli de tribu Iuda uniuersę genti presuerint. Porro autem quid dicendum, quemadmodum post reditum de Babylone rursus quingentis annis amplius usque ad Christi ortum uixerint eo statu ciuitatis uerentes, in quo soli optimates rem administrauerunt & pontificibus utique toti genti imperantibus, quorum nullus plane de tribu Iuda oriebatur, ut tam ex his omnibus perspicere possit, non ad primum illum Iudam neque ad illius successores referendum esse oraculum illud, dicens: Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de scemoribus eius, sed ea quę ad hunc locum pertinent, uno duntaxat modo consistere posse, si secundum ea que prius a nobis de tota tribu exposita sunt, hec ipsa intelligenda esse dixerimus. Hęc enim tribus ab initio & ab ipso usque Mose temporibus, uniuersę gentis dux fuit, itaque secundum huius principatum, utpote quam deus ceteris ab initio prescecit, & ipsa regio etiam nunc ab ea ipsa tribu, Iudę uocabulum obtinet, & omnis illorum conuentus Iudeorum appellatur. Sic igitur intelligamus quod dictum est, tanquam si manifestius dixisset, non desinet toti genti pręesse tribus Iuda, ex quo Symmachus: Non auferetur, inquit, potestas de Iuda, sic utique iuris cuiusdam amplioris, & principatus autoritatem eius quę postea futura esset tribus Iuda, nobis intelligendam proponens. Huius enim, neque sceptrum, ut Aquila, inquit, (regij porro principatus signum hoc erat) neque potestatem, ut Symmachus, sublatum iri uaticinatur, donec ueniat, inquit, cui repositum est, atque ipsum fore & expectationem gentium. Sed quam tandem expectationem, nisi de qua olim & ipsi Abraham, & ijs qui Abraham secuti sunt patribus, oracula reddita sunt? Primum igitur admirari opere pretium fuerit, quid ita, quum XII. Hebręorum tribus essent, a nulla alia nisi ab una ipsius Iuda, gentis etiam nunc appellatio usurpetur. Quod ego quidem non ob aliud cogitasse arbitror, quam ob ipsius prophetię oraculum, quod uni tribui Iuda principatus dignitatę attribuit. Quinetiam patria ipsorum terra, eadem de causa Iudę appellationem sortita est. Cur enim quæso quum XII. fuerint, non ab eorum primo Ruben gens eorundem appellata est, quum præsertim natu maximi potiores in lege diuina haberentur? Cur non item Leui, qui & ætate & sacrę functionis honore Iudę antebant, quum uerò ipsi Ioseph quondam non modo Aegypti uniuersę, sed etiam suorum imperium obtigerit, quumque ab illo oriundi multis post seculis diu admodum, totis eius gentis nouem tribubus præfuerint, cur non ab eo potissimum tota gens, ipsaq; regio nomen accepit? quando quidem ob eos ipsos, quos ab Ioseph oriundos diximus, longę honestius, probabiliusq; erat, totam gentem, totamq; regionem a primo illo ipsorum parente denominari & denique præter hos omnes quos non concedat, merito illos a Benjamin fuisse denominandos, cuius posteritati ac tribui, celeberrima ipsorum ciuitas, que regum apud ipsos domicilium fuit, & quod in sanctissimum dei templum erectum est, in sortem concessit & attamen neque ab harum aliqua, neque a reliquarum, sed ab una ipsius Iuda tribu totius gentis ac regionis

Post reditum de Babylone nullus rex de tribu Iuda.

Quare Iudæi a tribu Iuda magis denominantur.

Templum in tribu Benjamin erectum.

regionis appellatio ducta est, sicut prophetia prædixerat. Sic sane illud: Non deficiet princeps de Iuda, ad ipsam tribum a nobis relatum est, & hoc uno duntaxat modo, oraculi ueritas locum habet. Nam a Mose usque temporibus, deinceps non defecerit particulares quidem ipsorum principes qui ex diuersis, ut dictum est tribubus, genti præfuerint, in uniuersum autem tribus Iuda, quę totius gentis principatum tenuerit. Exemplo autem id quod nunc dictum est, tibi aperitius liquebit. Ut enim in Romano imperio singularium procuratores, & presides, pretoresq; & castrorum præfecti, & qui omnes dignitate antecesserunt, reges, non omnino omnes de ipsa Romana urbe capiuntur, neque de Remi siue Romuli genere, sed ex innumerabilibus alijs aliunde nationibus, omnes tamē et reges et qui post ipsos secundo loco principes, præfidesq; habentur, Romanorum appellacione nantur, & Romanorum denominantur imperium, & eandem denominationem in uniuersum omnes magistratus attingunt, sic etiam in rebus Hebręorum constituitur intelligere q; oportet, tanquam una quidem in uniuersum tribus Iuda, totam gentem de suo nomine illustrem reddiderit, particulares uerò duces ac reges ex diuersis extiterint tribubus, qui tamen communi illa Iudę appellatione honorem acceperint. Non alio ergo quam ad totam tribum referatur illud quod a propheta dictum est: Iuda te laudabunt fratres tui. Nouerat enim illam tanquam prærogatiuam munus consecutam, honore ceteris tribubus esse anteponendam, & quoniam princeps fuit in bellis, & sola in apparatibus præliorum aduersus hostes genti sue uniuersę præfuit, merito deinceps ad eandem illud quoque dicitur: Manus tuę in tergo inimicorum tuorum. Deinde propter principatum, propterq; regiam dignitatem, catulus leonis esse dicitur. Gloria igitur sibi tribuēs hic tum generis principes, tum etiam propheta huiusce tribus dignitatem, adungit quod sequitur: de germine filii mi ascendisti. Illud autem recumbens dormiuisi ut leo, & ut catulus leonis, eiusdem tribus magnificum animi ingenium & confidens, ostendit, quodq; nullis extrinsecus ingruentibus rebus concutiat, & quod tum in trepidum se præbeat, tum contemptui habeat inimicos. Illum uerò hoc modo se habentem, ac potius ipsam tribum quę huiusmodi sit, quis, inquit, excitabit ubi quum magnum quędam & admirabilem & rarum, & spectatu difficilem fore significauerit eum, qui sit huiusmodi tribum de sede excitaturus, deq; principatus gradu ac dignitate exturbaturus, tum demum quisnam hic sit, nos admoget, doceretque hunc illum esse, qui expectatio gentium sit futurus, qui uidelicet a propheta non prius inter homines uidentus prædicitur quam & princeps desinat, & dux amoueat, & de principatu exturbetur tribus Iuda. Ceterum, quisnam quæso alius hic sit, quam saluator & dominus noster Iesus Christus? in cuius ortu, sicut proxime exposita prophetia uolebat, ex Iudæis quidem defecerunt principes ac duces, qui genti præsiderent, ipsa uerò tribus Iuda unā cum tota gente, principatu ac regno, quod ab initio obtinuerat, spoliata, Romanis etiam nunc dominantibus ex illo ad hunc usque diem famulatur, qui unā cum reliquis gentibus etiā Iudæos subegere. A quibus itē Herodes primus externo genere ortus, & imperatoris Augusti, & Romani senatus autoritate rex declaratus est. Fuit igitur Antipatri filius hic Herodes. Ipse uerò Antipater Ascalonita ab eorum nescio quo ortus, qui in templo Apollinis uersantes, sacri serui appellabantur. Qui quum uxore duxisset quandā, cui nomen quidē Cyprina, genus uerò ex Arabia, Herodē creauit. Hic igitur primus tali genere natus, Hyrcanū qui ultimus ex successione ac serie pontificū, Iudæis præfuit, & in quo domesticus Iudæicę gentis principatus defecit, necatū tollit de medio. Isq; primus, ut dicebā, externo genere ortus, Iudeorum rex est appellatus. Huius ergo temporibus quum Iesus Christus esset natus, Iudæ tribus dignitas sublata est, sublatū est Iudæorum & imperiū & regnū,

Herodes Ascalonita inde natus.

completa est proximè expōsita prophetia, non deficiet princeps de Iuda, neque dux de formoribus eius, donec ueniant quæ reposita sunt ei. Hunc autem dicit futurum non Iudaicæ gentis, sed gentium expectationem, Quoniam igitur reposita erat illa gētium uocationis expectatio, quæ ex oraculo ipsi Abraham promissa est, quæ ex Iudaica gente iam defecissent & principes & duces, translatumque ab ea esset imperium in Romanos, & in illum Herodem de quo dictum est, merito tempora quibus Iudeorum principes defecissent Lucas Euangelista significans, initium doctrinæ Christi narrat factum esse in anno xv. imperij Tiberij Cæsaris, procuratæ Pontio Pilato Iudæam. Matthæus quoque eandem rem inueniens notat. Nam ortu domini ac saluatoris nostri descripto, deinceps adiungit: Quæ autem Iesus natus esset in Bethleem Iudææ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente uenerunt Hierosolimam, dicentes: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? in quo plane ostendit & externi hominis in illos imperium, & externarum gentium à deo uocationem. Eodem enim tempore & externi Iudæis imperabant, & Christum dei, de quo prophete locuti fuerant, externi ab orientis partibus profecti, & cognouerunt, & adorauerunt. Ergo plane in his finem suum contingens prophetia Iacob, apparet quemadmodum cōpleta sit, quum ad extremum sui status Iudaica gens uenisset, sicut ipse quoque ad suos filios cecinit quum dixit: Congregamini ut annūciem uobis quid uenturum sit uobis in extremo dierum. Nos enim extremos intelligimus dies, extrema status Iudaicæ gētis tempora. Ceterū, quid tandem illi euenturum fuit? nempe defectus honoris Iudæ, uniuersæ eius gentis sublatio, quæ & terminatio ducū eiusdem, tribus ipsius principatus, regitque dignitatis dissipatio, Christi imperium & regnum, non quod in Israël, sed quod in omnibus gentibus dominaretur, iuxta illud, & ipse expectatio gentium. Sed quis non plane fateatur, omnia hæc in saluatoris nostri aduentu completa esse? si quidem qui ante Christi ortum domesticis principibus ac ducibus, & solertibus diuinarum lectionū auditoribus, suis item proprijs regibus, & pontificibus & prophetis gloriabantur, quæque olim regalis quum esset, tum suos hostes atque inimicos superabat, tum suæ gētis uniuersæ princeps & dux existeret, tribus Iudæa. Postremo, quicumque inter illos quondam excelebant, ex illo ad hunc usque diem Romanis tributarij facti, parent ac seruiunt. Plane enim Christus dei uidentum se prebuit. Atque ex illo quæ dicebatur expectatio gentium, omnibus gentibus palam nunciata est. Aut dicat mihi aliquis, utrum in aduentu Iesu saluatoris nostri, quæque apud Hebræos maiestatem aliquam haberent, necnon mater ipsorum ciuitas unā cum tēplo, & eo quod in tēplo celebrabatur sacrificio, eumque domesticis ducibus ac principibus nō defecerint, & utrum quæ in spe posita erant, gentiumque quæ in toto orbe essent, expectatio, ex illo tempore parauerint, quando etiam ea, quæ domino reposita erant, uenerūt. Sed quæ tandē hæc habenda sunt, nisi ea quæ continet oraculū illud? Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in tergo inimicorū tuorum, catulus leonis Iudæ, de germine filii mæ ascendisti, recubens dormiuisti ut leo, et ut catulus leonis, quis excitabit eum? hæc enim alio sensu ea sunt, quæ illi reposita erāt, quæ ipsa quoque tam tempus est ut cōtemplemur, si hoc primū attenderimus diligēter, uarijs, diuersisque Christi nominibus diuina oracula appellare cōsueuissē. Nam modo illū uocant Iacob: Iacob puer meus, suscipiā eum, Israël electus meus, suscepit eū anima mea, iudiciū gētibus proferet, & que sequuntur, quibus ad extremū illud additur, donec ponat in terra iudiciū, & in nomine eius gentes sperabūt, modo eundē Solomonē & Dauid nomināt. Solomonem quidē, ut in lxxi. Psal. qui in Solomonē quidē inscriptus est, plane autem que ad Christū referēda sunt, cōtinet. Illud enim: Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad fines orbis terræ, & omnes gētes seruient ei, et quæcūque

Oracula tribuit
Christo uaria no-
mina.

post ipsa hæc deinceps Psalmus continet, unū utique Christo sunt accommodanda: Dauid uero rursus appellatus est Christus, in Psalmo lxxxviii. quando quidem nusquam ipsi Dauid, sed uni illi, quæ in hoc item dicuntur, cōuenire possunt, ueluti illud: Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & ego primogenitū ponā eum, excelsum præ regibus terræ, in æternum seruabo illi misericordiam meam. Et rursus: Semen eius in æternum manet, & sedes eius ut sol in conspectu meo, & ut luna perfecta in æternum. Sic igitur unā cum alijs innumerabilibus Christi appellationibus, quibus illum diuina oracula significant, eadem ratione ut Iudas quoque in ihs quæ modo exponebamus, sit appellatus, fieri potest, quum de tribu Iudæ sit natus. Constat enim ex Apostolo, saluatorem ac dominum nostrum de tribu Iudæ ortum esse. Huic igitur Iudæ, si secundum sententiā interpretemur, reposita erant illa, quæ in prophetia continentur. Sed quænam hæc fuerūt? prima quidem, quod à fratribus esset laudandus. Deinde quod manus in tergo inimicorum suorum esset iniecturus. Postremo quod adorandus à filijs patris sui, quæ etiam sui finem consecuta sunt, quo tempore, dum admirabiles uirtutes & prodigiosa miracula æderet, admirationi erat, & laudabatur, & adorabatur à suis discipulis & Apostolis, quos etiam fratres uocare nō grauatus est, dum in Psalmo sic dicit: Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te. Dum autē Mariæ & reliquis mulieribus imperat, ut quæ bona uiderint nūcient, quasi fratribus nunciari imperat: Nunciate, inquit, fratribus meis, quod ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum, deum meum, & deum uestrum. Sic sanè illum fratres miraculorum gratia, tanquam admirabilem uirum duntaxat ab initio laudabant, quippe, qui unū aliquem de prophetis, ut uerisimile est, illum esse suspicarentur. Sed ubi interim admirabiles, & omnem fidem superantes illius actiones inueniunt, & quemadmodum inimicū & ultorem, mortemque seculi huius dominam, unā cum reliquis inuisibilibus & inimicis potestatibus sustulisset, tum uerò deum illum esse credentes, adorauerūt, manus autem saluatoris nostri in tergo inimicorum suorum fuere, quo tempore uidelicet omnes actiones suas, & uirtutes, & gesta prodigiosa, ad delendos demones & malignos spiritus intendebat. Quinetiam quum manus suas expandisset in cruce, tum quoque manus eius, fugientibus inimicis & eidem terga dantibus, in tergo inimicorum fuerunt, magisque etiam quum patri reddito spiritu, & suæ carnis expers, & eo quod assumpserat corpore nudatus, qui ipsa uita erat, ad loca inimicorum descendit, ut & mortē & reliquas quæ aduersus ipsum surrexerant potestates, dissiparet, quas quidem uerisimile est communem quēdam hominem, ac reliquis similem ratas esse illum, itaque circum eundem stetit, & quasi unum de multis adortas, atque ubi præstantiorem agnouerint, quam ut homo existimari posset, ac diuiniore natura præditum, & conuersas esse & terga illi dedisse, contra quas immixtis manibus, diuinis suis & acutis sagittis, fugientes exegit, ut propterea dictum sit: Manus tuæ in tergo inimicorum tuorum. Quod si etiam nunc innumerabiles saluatoris nostri inimici ecclesiam eius uarijs occasionibus oppugnare conaretur, at tamen hos quoque inuisibili quadam manu, & sua diuina uirtute in fugam uertit, ut de his item dictum sit illud: Manus tuæ in tergo inimicorum tuorum. Vbi uerò iam, quod reliquum fuit, insignia illius uicioria præclara de hostibus recepit, tum uerò illud cōpletum est: Adorabūt te filij patris tui, omnes uidelicet, qui in cælo sunt angeli, spiritusque inseruiētes, ac diuine potestates, necnō degētes in terra Apostoli & Euangeliste, post quos quicumque per ipsum, unū & soli uero patri deo seipos addixerūt, qui quidem ubi deum uerbū Christū esse didicerunt, tum se illum ut deum adorare cōfessi sunt, sed quoniam & ortus eiusdem & mortis mysteria, eadem prophetia complecti oportebat, merito post illa quæ iam dicta sunt uaticinans

Scriptura mor-
tem uocat dormi-
tionem.

uaticinans Jacob, adiungit: Catulus leonis Iuda, de germine filii mi ascendisti, recumbens dormiisti ut leo, & ut catulus, quis excitabit eum? catulum itaq; leonis ipsum nominat, propterea quod de regia tribu sit natus. De semine igitur David fuit ratione corporis, de germine autem, inquit, filii mi ascendisti, quoniam de semine & radice eius, qui hæc prædicebat Jacob, pullulauit, quum prius quidem esset deus uerbum, postea uero etiam filius hominis sit factus, propter eam quam pronobis assumpsit, dispensationem. Potest etiam mortem eiusdem significare, illud Recumbens dormiisti ut leo, & ut catulus, ex quadam ipsius scripturæ consuetudine, quæ sua quadam propria consideratione, etiam mille alijs in locis mortem, dormitionem, somnumq; appellat. Illud autem: Quis excitabit ipsum? de reditu eius à morte ad uitam cum admiratione dictum est. Si quidem excitandum ad uitam illum planè nouit, qui ait: quis excitabit ipsum? cum admiratione uero interrogat, quisnam hoc facturus sit atq; illum excitaturus, ut sic nos ad querendum inuiteret, quisnam hic sit, qui dominum nostrum post susceptam pro nobis mortem à morte sit reuocaturus ad uitam. Quis porro hic sit alius quam uniuersus deus & illius ipse uerbo? cui soli tribuenda est saluatoris nostri in uitam restitutio, sicut scriptura testificatur, quæ ait: quæ pater suscitauit à mortuis. Pro illo autem: Catulus leonis Iuda, de germine filii mi ascendisti, recumbens dormiisti, significantius Aquila cõuertit: Catulus leonis Iuda, de captura filii mi ascendisti, quum flexisses cubitusi. Symmachus autem: Catulus, inquit, leonis Iuda, de feratù captura filii mi ascendisti, gentibus flexis confirmatus es, ex quibus uerbis planissime apparet ipsa de morte ad uitam restitutio, & ab inferis ueluti à quadam feratù captura saluatoris nostri euasio, quod uero illum dixerit & genua flexisse & cõfirmatum esse, non autem cecidisse, in eo quidè quod genua flexerit, mortem interim demõstrauit, quod autem sit cõfirmatus, non raptatù esse more aliarum animarum. Hæc igitur omnia Christo prius reposita erant, quæ tamen quãdiu finem suum cõsecuta non sunt, tam diu Iudaica gens stetit, Iudeorũq; principes ac duces, exquisitũq; sapientes diuinorũ de Christo oraculorũ interpretes apud ipsos floruerunt. Postquam autem uenerunt quæ ipsi Iudæ reposita erant, tum is in terra esset uisus, qui à prophetis dictus erat de semine ac stirpe eius, qui hæc diuinauerat oriturus, recumbensq; ac sopitus, uel, ut ait Symmachus, gentibus flexis confirmatus est & surrexit, manibus in tergum inuisibilem atq; intelligibilem hostium iniectis, eiusq; fratres ac discipuli antea illum laudantes atque admirantes, post ubi deum esse confessi sunt, etiam ut deum adorauerunt, tum uero illa ipsa completa sunt, quæ ipsi reposita erant, ut propter hoc illud redditum sit oraculum, donec ueniant quæ reposita sunt ipsi. Quum enim ex illo adhuc usq; diem, ea quæ ipsi reposita erant, ad finem peruenerint, defecerunt quidem principes ac duces Iudeorum, eisq; supra caput gentium principes collocati sunt. Econtrario autem ipsæ gentes ubi Christum dei agnouerunt, illum sibi & saluatorem & expectationem adscriperunt. Post hæc omnia illud adiungitur: Ligans ad uitam pullum suum, & ad capreolum uitis pullum asine sue, lauabit in uino stolam suam, et in sanguine uue pallium suum, gratiosi oculi eius à uino, & albi dentes eius ut lac. In his autem significari arbitror per pullum quidem, ipsum apostolorum ac discipulorum saluatoris nostri chorum, per uitam autem ad quam pullus est alligatus, diuinam, inuisibilemque eius uim, quam ipse dum ostenderet, docebat his uerbis: Ego sum uitis uera, & pater meus agricola est. Eiusdè porro uitis capreolus dei uerbi doctrina fuerit, ad quæ pullum asinæ suæ alligauit, qui quidem pullus nouus de gentibus populum, quasi genituram quandam Apostolorum eius, & prolem significauerit. Possumus item uel ad uerbum dicere hæc suum finem contigisse, quo tempore, ut apud Matthæum legitur, dominus dixit ad suos discipulos: Itè in castellum quod contra uos est, & statim

& statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea, soluite & adducite mihi. Et sanè si quis uerba diligenter attenderit, quin prophætæ prædictionem admiretur, facere non poterit, qui diuino spiritu afflatus tanto ante cognouerit, eum de quo ipse uaticinabatur, nõ ut aliquẽ illustrem apud homines regem in curribus & equis esse uehendũ, sed super asina & pullo sedentẽ, quasi unum de multis & uulgarem quendam hominẽ atq; inopem. Id ipsum alius quoq; propheta est admiratus, ubi ait: Gaude uehementer filia Sion, ecce rex tuus uenit tibi mæsuetus, sedens super iumentum & pullo adolescente. Illud autem: Lauabit in uino stolam suam, & in sanguine uue pallium suum, uide queso tu quoq; ne quãdo, ut in arcanis, mysticam illius passionem significet, in qua stolam suam et indumentum abluerit, tanquam in lauacro, ut sanè eorũ, qui in ipsum crediderint sordes antiquas abluisse declaratur. Per uinum enim, quæ sanguinis illius nota est, eos qui in morte illius baptizentur, quicq; in sanguinẽ eiusdè credant, à ueteribus malis expurgat, ut pote, qui abluat & abstergat antiquam eorum stolam & pallium. Itaq; pretioso sanguine diuinæ illius & de spiritu natæ uue, eiusq; uitis uino, de qua dictum est supra, redempti, ueterem quidem hominem cum eius actionibus exuerunt, nouum autem & ad cognitionem secundum imaginem eius, qui creauit instauratũ, induerunt. At illud: Gratiosi oculi eius à uino. Et illud: Albi dentes eius ut lac. Rursus tanquam in arcanis posita noui testamẽti mysteria cõprehendere arbitror, lætitiã uidelicet mystici illius uini, quod suis ipse discipulis porrexit saluator, quum dixit: Accipite, bibite, hic est meus sanguis, qui pro uobis funditur in remissionem peccatorũ. Hoc facite in meam cõmemorationem. Si quidem illud: Gratiosi oculi eius à uino, & albi dentes eius ut lac, splendorem, puritatemq; mystici illius alimenti mihi significare uidentur. Rursus enim ipse dispensationis diuinæ notas suis discipulis tradidit, dum hortatur, ut sui ipsius corporis imaginem repræsentent. Quum enim non amplius cruenta sacrificia, neq; ea quæ apud Mosem in lege, diuersorũ animalium macerationibus sancita erant, grata esset habiturus, sed ut pane sui corporis nota uerentur instituturus, merito propheta splendorem ac puritatem illius alimenti significauit, quum dixit: Et albi dentes eius ut lac. Hanc rem alius quoq; propheta cõmemorat his uerbis: Sacrificium & oblationem nolui, corpus autem perfecisti mihi. Cæterũ, hæc quum maiore indagatiõne, & longiore quadam interpretatione indigeant, per otium quispiam diligentius explorauerit, quandoquidè hoc tempus plura dici nõ postulat, ut planè appareat unã cum alijs, tempora quoq; saluatoris nostri aduentus à prioribus prophetis antiquitus cognita, diuinẽ euidenter commendata esse scripturæ.

Quemadmodum post annorum spatium septies septuaginta, quæ summa efficitur quadringentorũ nonaginta annorũ, quum CHRISTVS hominibus se uidentem præberit, prophetie quæ apud Iudeos extabunt, & quod antea apud eosdem celebre, clarumq; erat sacerdotium, dissoluetur, & ipsi quidem diluuij cuiusdam instar asiduis obsidiõibus captiui fient, sacrum autem ipsorum

templum extremam usitationem patietur. Demonstratio. II. T quum adhuc loquerer & orarem & enũciarem peccata mea, & peccata populi mei Israel, & profunderem cõmiserationem meã coram domino deo meo pro monte sancto dei mei, & quum adhuc loquerer in oratione, ecce uir Gabriel, quem uideram in uisione ab initio, uolans tetigit me circiter horã sacrificij uespertini, & docuit me & locutus est mecum, & dixit: Daniel, nunc egressus sum ut afferam tibi intelligẽtiã, ab initio precum tuarum egressus est sermo, & ego ueni ut indicarem tibi, quod uir desideriorum tu es, & animaduerte in uerbo, & intellige in uisione, quod uir desideriorum es tu. Septuaginta hebdomades compendium acceperunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam, ut consumetur peccatum, & signentur quasi annulo

Mysteriũ sanguinis Christi.

Danielis 9.

» annulo peccata, & deleantur iniquitates, & expientur iniustitiae, & adducatur ius-
 » titia sempiterna, & quasi signo impresso claudatur uisio, & propheta, & unga-
 » tur sanctus sanctorum, & cognosces & intelliges ab exitu sermonis, ut respondeat
 » tur, & aedificetur Hierusalem usque ad Christum ducem. Hebdomades septem,
 » & hebdomades sexaginta duae, & reuertetur & aedificabitur platea & murus, &
 » euacuabuntur tempora, & post hebdomadas sexaginta duas, peribit unctio, &
 » iudicium non est in ea, & ciuitatem & sanctum disperdet cum duce uenturo, &
 » excidentur in diluuium, & usque ad finem belli in compendium redacti internatio-
 » nibus, & confirmabit pactum multis hebdomada una, & in medio hebdomadis
 » auferetur sacrificium & libatio, & super templum abominatio desolationum, &
 » usque ad consummationem temporis, consummatio dabitur in desolationem.

Quum Iudaicae gentis septuagenaria apud Babylonios seruitus iam ad finem ten-
 deret, Danieli oranti unus ex sanctis dei ministris uisus Gabriel archangelus, re-
 nouationem urbis Hierusalem primo quoque tempore & sine mora futuram ca-
 nit, & tempus usque ad eam renouationem numero annorum determinat, predi-
 citque ut post definitum illud temporis spatium, rursus, uertetur, utque post secundam
 expugnationem atque obsidionem, non ultra deo tutore gaudebit, sed sola ac de-
 ferta secum unam Moisaicae legis ritu sublato, permanebit, quippe quum in eius ri-
 tus locum, in uitam hominum alterum sit introducendum testamentum, quod no-
 uum dicitur. Et haec, ut in oraculis mos est, latenter se ipsi prophetae indicare Ga-
 briel proficitur. Ait igitur ad illum: Nunc egressus sum ut afferam tibi intelligen-
 tiam, ab initio precum tuarum egressus est sermo, & ego ueni ut indicarem tibi,
 quod uir desideriorum tu es, & animaduerte in uerbo, & intellige in uisione. Quib-
 us uerbis plane illum excitat, ut profundius animaduertat, profundiusque intel-
 ligat, ea quae in uerbis ab ipso proferendis contemplatione digna sunt. Si quidem
 illa uisionem appellat, propterea quod profundiorē quendam sensum attingunt,
 neque uulgari quadam prudentia indigent, quam ob rem ipsi quoque eum inuo-
 cantes qui dat hominibus sapientiam, rogantesque ut mentis oculos nobis illumi-
 net, confidenter aggrediamur, quae ad horum locorum interpretationem perti-
 nent. Septuaginta, inquit, hebdomades compendium accepere super populum
 tuum, & super ciuitatem sanctam, ut consummetur peccatum, & quasi annulo
 signentur peccata, & deleantur iniquitates, & expientur iniustitiae, & adducatur
 iustitia sempiterna, & quasi signo impresso claudatur uisio & propheta, & unga-
 tur sanctus sanctorum. Quod igitur septuaginta hebdomadarum spatium si in
 annos resoluatur, nonaginta supra quadringentos summam conficiat, nemini
 puto, dubium est. Tantum igitur temporis compendium accepit super populum
 tuum, ubi sane omnem Iudaicae gentis terminationem concludit, nec tamen illos
 in his amplius dei populum uocat, sed alloquens ipsum Daniel, populū, inquit,
 tuum, nanque alias quoque tanquam eum qui impiē egisset, & simulachris se ad-
 dixisset, non amplius suum populum deus, sed Mosi appellauit, quum dixit: Va-
 de descende, peccauit enim populus tuus. Nunc igitur eodem modo causam, cur
 illud temporis spatium contra illos praefinierit docet, hoc autem est, eos non am-
 plius dignos esse, qui populus dei appellentur. Deinde adiungit illud, & super
 ciuitatem sanctam, ubi illud tuam rursus a superiori subaudimus, ut ita dictū esse
 uideatur, super populum tuum & super ciuitatem sanctam tuam, non secus ac si
 dixisset, quae a te sancta existimatur, nam & Hebraicus contextus, & reliqui in-
 terpretes uno ore, non solum ad populum illud tuum, sed etiam ad ciuitatem, il-
 lud tuam, adiungunt. Aquila igitur, super populum, inquit, tuum, & super ciui-
 tatem sanctificatā tuam. Symmachus autē, aduersus populum tuū, & ciuitatem
 sanctam tuam. Quocirca in bonis quoque LXX. interpretū codicibus illud tuam,
 stellula

Septuaginta heb-
 domadū spatium
 explicatur.

stellula appositā adiectum est, nam quum orans Daniel in illis suae supplica-
 tionis uerbis, sepius populum, dei populum nominasset, ciuitatis autem locū,
 sanctum dei locum, uertens in diuersum qui respondebat, neque ciuitatem san-
 ctam dei, neque populum dei esse fatetur, sed tuum, inquit, qui oras, & qui talia
 de populo & de loco ciuitatis dixisti, uerba ipsius Daniel hoc modo se habere
 Auertatur furor tuus & ira tua a ciuitate tua Hierusalem & morte sancto tuo.
 Item: Populus tuus factus est in opprobrium omnibus in circuitu nostro. Et rur-
 sus: Ostende faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est. Et rur-
 sus: Vide interitum ciuitatis tuae super quam inuocatum est nomen tuum. Ac de
 inceptis: Quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem tuam, & super popu-
 lum tuum. Talibus quae orasset, adiunxit: Et quum adhuc loquerer et orarem,
 ecce Gabriel quē uideram in uisione mea, uolans tetigit me, & dixit ea utique
 quae superius descripta habes. Plane igitur in his propheta non simpliciter ci-
 uitatem, sed dei ciuitatem nominauit, & sanctuarium, dei sanctuarium, & popu-
 lum, dei populum, ita uidelicet animo erga illum populū affectus, at uerbo Ga-
 briel non item ut ipse, ea quae iam dicta sunt uocat, sed ex contrario, super popu-
 lum tuum, inquit, & super ciuitatem sanctam tuam, ubi prope modum & ciuitatem,
 & populum, & sanctuarium illa dei appellatione indigna esse demonstrat. Tan-
 tum igitur temporis spatium primum contra populum, deinde contra ciuitatem praefi-
 nitum esse docet, & quod tantum sit, ostendit ex renouatione Hierusalem. Id
 porro continetur a Dario Persarum rege usque ad Augusti dominatum in Roma-
 nos, & Herodē Iudaeorum regem, qui alieno genere natus est, quorum tempori-
 bus ea quae ad ortum saluatoris nostri pertinent enarrantur, quae admodum longi
 progressa oratio demonstrabit. Ordine deinceps sequitur: Ut consummetur
 peccatum, & quasi annulo signentur peccata, & deleantur iniquitates, & ex-
 piatur iniustitia, & inducatur iustitia sempiterna, et quasi signo impresso clau-
 datur uisio & propheta, & ungatur sanctus sanctorum, pro eo autem quod est,
 ut consummetur peccatum, & quasi annulo signentur peccata, Aquila uertit,
 ad consummandam praeruaricationē, & finem imponendam peccato. Illud enim
 Implete mensuram patrum uestrorum, quod a saluatore nostro ad Iudaeos dictū
 est, etiam in his arbitror contineri ac significari, nam dum insidias illi Iudaica
 gens molitur & conficit, peccatum suum consummat, & eiusdem, ut Aquila
 uertit, aduersus deum praeruaricatio finem accepit. Iam pridem enim illos quā-
 uis innumerabilia peccata perpetrantes ante saluatoris nostri aduentum, dei
 tamen clementia ferebat, quemadmodum uidelicet prophetica ipsa uerba de-
 monstrant, ueruntamen sicut de illis qui genere ab Hebraeis differentes, terram
 promissionis incolebant ad Abraham dictum est, nondum enim completa sunt pec-
 cata Amorrhaeorum, & quando completa non fuere, de terra ipsorum patria ex-
 pulsi non sunt. Vbi autem completa sunt, tum uerbo omnes in interitum incide-
 runt, quae sane clades illos excepit temporibus illius Iesu qui Mosi successit, ita
 etiam de priore tibi intelligendum est populo, quamdiu enim illorum peccata
 completa non sunt, dei illos patientia & benignitas tulit, & per prophetas undi-
 que ad conuersionem inuitauit. Postquam autem, ut saluator ad ipsos dixit, im-
 pleuerunt mensuram patrum suorum, tum uerbo in eundem locum coacta omnia
 extremum illis maturauerunt interitum, sane quae admodum idem dominus no-
 ster nos docet, ubi ait: Omnem sanguinem effusum a constitutione mundi, a san-
 guine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariae uenturum super generationem
 istam. Quum igitur ad extremum manus iniicere filio dei ausi sunt, consumma-
 uerunt praeruaricationem, & sinem peccato suo imposuerunt, sicut Aquila inter-
 pretatus est, ac, sicut LXX. eorum peccatum alligatum signatumque est, sed quoniam
 T t non

Ciuitas dei san-
 ctuarium dei.

non solum in ruina uerum etiam in reparatione multorum uenit in Israel, sicut de ipso dixit Simeon: Ecce hic positus est in ruina, & in resurrectionem multorum in Israel, merito Daniel ad ea que dicta sunt, adiungit: Et ut deleantur peccata, & expientur iniustitie. Quum enim sanguis taurorum et hircorum auferre peccata non posset, et omne hominum genus expiatione uiua ueraciter in digeret, (cuius figura gerebat id quod apud Mosem constructum uocat propitiatorium,) nulla autem propitiatio uiua ueraciter esset, nisi saluator et dominus noster, ille agnus dei, de quo dictum est: Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi. Nam rursum idem propitiatio est pro peccatis nostris, nec pro nostris tantum ipse est pretium ac redemptio, sed etiam pro totius mundi, ut ait Apostolus: Qui factus est, inquit, sapientia nobis a deo, iustitiarum & sanctificatio & redemptio. Merito eius aduentum, simul complementum perfectionemque peccati esse docet eorum, qui contra ipsum impij fuerunt, simul abstersionem & purgationem peccatorum, & iniusticiarum expiationem eorum, qui in ipsum crediderunt, nam quum Aquila, ad consummandam prauaricationem, & finem peccato imponendum dixerit, tum illud adiecit, & ad expiandum iniquitatem, sic plane illum omnis iniquitatis, que olim per ignorantiam admissa sit, expiationem esse, pro concessio mens. Post ipsa hæc, illud sequitur: Ut inducatur iustitia sempiterna. Est sane ipse dei uerbum iustitia sempiterna, qui factus est nobis sapientia a deo, iustitia que & sanctificatio & redemptio, ut ait Apostolus, ueruntamen aduentu suo omnibus hominibus conciliauit iustitiam, re ipsa ostendens, quod non solum Iudeorum est deus, sed etiam gentium: Quandoquidem unus est deus qui iustificabit circumcissionem ex fide, & preputium per fidem. Ex quo eos qui cum Cornelio aderant, quicquid iam spiritum sanctum accipere meruerant, admirans Petrus, uere inquit, noui quod non est acceptor personarum deus, sed in omni genere qui tamen illum & exercet iustitiam acceptus est illi. Quin Paulus quoque Euangelium iustitiarum affirmat esse, ubi ait: Virtus enim dei est ad salutem omni credenti, Iudeo primum & Greco, iustitia enim dei in eo reuelata. In Psalmis quoque de Christo dictum est: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Et sane illius operis re uera dei iustitia demonstrauit, utpote quod omne genus hominum pari uocatione dignum reddiderit. At que per Mosem ædita sunt, nequaquam talia, sed uni soli Iudaicæ genti donata, quo circa ad tempus dumtaxat prodita præterierunt. At enim que per saluatorem nostrum iustitia denunciata est, in perpetuum permanens, merito æterna iustitia nuncupata est, quemadmodum dixit Gabriel, et ut adducat iustitia sempiterna, pro eo autem quod est, & quasi signo impresso claudatur uisio & propheta, magis aliquanto proprie mihi uideat Aquila reddidisse, & ad consummandum uisionis munus & prophetam, non enim ut clauderet & quasi annulo signaret propheticas uisiones, saluator ac dominus noster aduenit, qui etiam illas, que antea obscure & quasi signo impresso clausæ erant, et aperuit & latius explicauit, quo tempore suis discipulis sensum diuinarum scripturarum exposuit. Ex quo ecce, inquit, uicit leo de tribu Iuda, & ipse aperuit sigilla libro apposita, ut apud Ioannem legimus in Apocalypsi. Cæterum que tandem sigilla, nisi prophetarum obscuritates, quas quum plane bene notas haberet etiam Esaias, dixit: Et erunt uerba hæc tanquam uerba libri signati, non ergo ut clauderet uisionem & prophetam uenit Christus dei, sed ut aperiret potius et in lucem profferret. Quare magis mihi proprie uideat Aquila dixisse, ad consummandum uisionis munus & prophetam, quod sane cum illo concordat: Non ueni soluere legem aut prophetas, sed complere, quod a nostro saluatore dictum agnoscimus. Finit enim legis Christus, & omnes de illo prophetarum inanes atque imperfectæ manserunt, donec ille seipsum ostendens, omnibus que de ipso a prophetis

Nulla personarum acceptio apud deum.

Sigilla scripturarum.

phetis prædicta fuerant finem imposuit. Potest etiam ex interpretatione Septuaginta talem habere sensum, illud quod dictum est, ut quasi signo impresso claudatur uisio & propheta, quum lex & prophete usque ad Ioannem permanerint, & ex illo defecerint, qui prius spiritu diuino afflati diuinabant, & uaticinia de Christo omnibus palam prodebant, quicquid in sacris responsis uisiones puras & synceras contemplantur, tanquam si ipsis diuina gratia & clausa, & quasi signis impressis colligata esset, merito euenit ut ab illo, de quo dictum est, tempore, non amplius apud illos munere suo fungeret propheta neque qui ab illis uident non minabatur, sed omnia hæc usque ad nostram ætatem sublata euanuerint. Deinceps sequitur, & ungatur sanctus sanctorum, hoc item nobis eodem argumento constabit, nam usque ad tempora saluatoris nostri, qui sancti sanctorum pontifices erant apud Hebræos, ij ceremonijs quas ex Mosaica lege acceptas seruabant, ungebantur, sed hi quoque posthac sicut propheta prædixerat, defecerunt. Itaque quod ab Iacob ad Iudam oraculum enuntiatum est, secundum ea, que prius a nobis exposita sunt, Iudaicæ gentis ducum, principumque defectum diuinabat. Sed quoniam prophetarum & sacerdotum, qui populo præerant, iam pridem honor dilatus fuerat, ordine deinceps sermo ubi interitum Iudaicæ gentis ducum & principum sub ipsum Christi aduentum, per eam que prius citabatur prophetiam, prædixit, per eam que nunc in manibus est, & prophetarum & sacerdotum, qui olim apud illos florebant, defectum plane significat, tanquam hi quoque ubi Christus aduenisset defecturi essent, quod quidem uaticinium saluatoris nostri aduentus, re ipsa comprobauit. Quia uero Aquila, ad ungendum sanctificatum sanctificatorum, interpretatus est, ex eo aliquis suspicabit ueterem Iudeorum pontificem designari, quippe, quum multi quidem illo ipso inferiores sacerdotes sancti appellarentur, solus illum sectantes, qui in lege Mosi sanctus fuerat, ab undè satis administrabant. Ex quo autem saluator noster aduenit, primum quidem eorum quoque ordo confusus est, non multo autem post, etiam penitus extinctus. Cæterum, quum ego quidem nusquam in sacris literis inuenirem, Iudeorum pontificem sanctum sanctorum nominari, arbitror in unico dumtaxat dei filium uerbum & proprie designari, & uere dignum tali appellatione constitui. Iis enim qui ex hominibus profecti sint, & ad eum uirtutis gradum peruenierint, quem natura mortalis contingere potest, satis superque fuerit, si quædo in partem & communicationem quandam assumpti eius qui dixit, sancti eritis, quoniam sanctus ego dominus, sancti appellentur. Sanctus autem sanctorum, quis tandem sit apud homines nominandus, præter unum sancti dilectum puerum, qui ut rex regum, & dominorum dominus, ita etiam sanctorum sanctus est appellatus: uni igitur ei, utpote, qui præstantiori quodam modo sit unctus, quam omnes qui unquam terreno illo atque elaborato Mosi oleo uncti fuerint, dictum est illud: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Quo quidem oleo unctus ex propria persona apud Esaiam ipse ait: Spiritus domini super me, propter quod unxit me. Quoniam igitur excellenti & spirituali ac potius ipsius diuinitatis unguento solus præter omnes, qui unquam fuerint, saluator noster unctus esse perhibetur, merito sanctus sanctorum, tanquam si diceretur, pontifex pontificum, est nominatus, aut etiam sanctificatus sanctificatorum, ut est in Gabrielis oraculo. Hæc porro omnia completis hebdomadibus septuaginta, finem suum

Nullus hominum sanctus sanctorum aut sanctissimus appellandus.

nem suum contingere, non aliàs sanè quàm quo tempore saluator noster hominibus se uidentum exhibuit. Ergo quum hæc sic fore angelus is, de quo dictum est, summam ipsi prophetiæ cecinerit, rursus sermonem de LXX. hebdomadibus renouat, exquisitissime per singulas partes docens, unde incipere oportet ad numerare tempora, & quid nam talibus temporibus euenturum sit. Et cognosces & intelliges ab exitu sermonis, ut respondeatur & ædificetur Hierusalem: Hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ, & reuertetur & ædificabitur platea & murus. Quæ sanè uerba ut reddam planiora, pulchrè mihi officio functus esse uidebor, si commentationem in eiusmodi locos eius uiri, qui ante nos idem studium coluerit, non occultauero, sed eam quoque apposuero, ut accommodata ijs, qui lecturi sint hæc. Pulchrè enim illud dici solet, quæ amicorum sunt, ea esse communia, & quia uti quidem quasi communibus conuenit ijs, quæ alij probe dixerint, sed ita ut agnoscamus autores neque aut sua sobole patres, aut eos, qui primi conseruerint, proprijs seminibus defraudemus, illius uerba non grauabor apponere. Ea feruntur Aphricani in quinto eorum quæ de temporibus scripsit, quæ quidem in hunc modum se habent: Ipsa quidem particula, inquit, quæ ferè sic se habet, tum multa tum admirabilia significat, attamen nunc de ijs duntaxat quæ nobis ad rationem temporum, et eorum quæ ad tempora pertinent conductura sint, uerba faciemus. Quod igitur hæc de aduentu Christi dicatur, qui post hebdomadas LXX. ab hominibus esset uidentus, neutiquam dubium est, tempore enim saluatoris nostri aut ex illo ipso, & antiquantur delicta, & peccata consummantur, per remissionem autem, iniquitates cum iniustitijs expiatione delentur, iustitiæque sempiterna denuntiatur, præter eam quæ ex lege acquiratur. Visiones autem et prophetiæ usque ad Ioannem, & sanctus sanctorum ungitur, nam quum ante saluatoris nostri aduentum hæc non essent, expectabantur tamen. Numeri uerò initium accipere, hoc est LXX. hebdomadarum, qui sunt anni quadringenti nonaginta, Angelus præcipit ab exitu sermonis ut respondeatur, & ædificetur Hierusalem. Porro hæc cõtingerunt regni Artaxerxis qui Persarum rex fuit anno uicesimo, huius enim pincerna Neemias quum eum ipsum rogasset, responsum accepit, ut ædificaretur Hierusalem. Et sermo exiuit quo ipsum hoc iubebatur, nam ad aliud usque tempus ciuitas deserta manserat. Quum enim Cyrus post septuagenariam seruitutem uolentem unum quemque uoluntarie emisisset, quum cum Iesu magno sacerdote & Zorobabel, qui post hos ipsos cum Esdra descenderant, ædificare templum & murum ciuitati circumdare initio prohibebantur, tanquam hoc imperatum non esset. Mansit igitur usque ad Neemiam et regnum Artaxerxis, annumque imperij Persarum centesimum & quintum decimum, quum uerò à capta Hierusalem annus centesimus atque octogesimus ageretur, tum rex Artaxerxes iussit ædificari ciuitatem, & Neemias unus eorum qui emissi fuerant, operi præfuit, & platea & muri ambitus ædificata sunt, sicut futurum prophetia significauerat. Inde igitur nobis numerare incipientibus, LXX. hebdomades in Christum terminantur, nam si ab illo quouis tempore numerandi initium fecerimus, neque tempus ipsum conueniet, & multa incommoda subire necesse erit. Siue enim à Cyro, primæque emissionis, septuaginta hebdomadas numerare cõperimus, anni centum & amplius supererunt, siue ab eo die quo angelus ipsi Daniel oraculum reddidit, etiam maior fiet annorum numerus. Multo autem maior si ab initio captæ urbis. Inuenimus enim regnum Persarum intra annos CC. atque XXX. contineri. Deinde Macedonum ad annum numerum continuari trecentorum & septuaginta. Inde uerò ad Tiberij Cesaris annum sextumdecimum, annos sexaginta. Ab Artaxerxe autem septuaginta

Aphricanus de temporibus.

Supputatio 7.
hebdomadarum definit in Christum

tuaginta hebdomades ad Christi tempus perueniunt, si Iudæorum numerus sequimur. Siquidem à Neemia, qui ut ædificaret Hierusalem est missus, anno regni Persarum centesimo & quintodecimo, qui fuit ipsius regni Artaxerxis uicesimus, atque idem octogesimæ olympiadis quartus, ad illud tempus qui fuit olympiadis ducentesimæ secundæ annus secundus, imperij autem Tiberij Cesaris sextusdecimus, anni numerantur quadringenti septuaginta quinque, qui Hebraica ratione fiunt quadringenti nonaginta, utpote, quum illi ad cursum lunæ annos computare consueuerint, ut hac ratione annus sit, quod dictum facile est, dierum trecentorum quinquaginta quatuor. Quum tamen solaris cursus dies conficiat trecentos sexaginta quinque cum unius diei parte quarta. Ex quo apparet lunares cursus duodecim, ab uno solari cursu, undecim diebus & quarta unius diei superari. Idcirco & Græci & Iudæi ternos intercalares menses octauo cuique anno adijciunt. Etenim si undenos cum unius parte quarta octies repetueris, trium mensium spatium conficies. Quadringenti igitur septuaginta quinque anni, octennia reddunt quinquaginta nouem & annos præterea tres. Quum uerò octauo cuique anno terni intercalentur menses, conficitur annorum xv. summa, paucis detractis diebus. Quos si ad quadringentos septuaginta quinque addideris, hebdomadas LXX. conficies. Hactenus quidem Aphricanus. Quod si nos quoque oportet in eiusmodi locos, propriam commemorationem in medium afferre, dico non frustra neque temere diuisionem ab oraculo esse factam septuaginta hebdomadarum. Nam quum eas diuiserit in primas septem, ac deinde in alias sexaginta duas, & post plurima, quæ media interponuntur, unam reliquam adiecerit, eo modo numerum septuaginta hebdomadarum compleuit. Dicit igitur: Et cognosces & intelliges ab exitu sermonis, ut respondeatur, & ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducentem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duas. Deinde alijs quibusdam interpositis rebus, nouissimam adiungit, his uerbis: Et confirmabit pactum multis hebdomada una. Quod autem hæc non frustra neque absque diuino afflatu temere effusa sint, eorum qui hæc tanquam dei uerba acceperint, negaturum arbitror neminem. Hoc igitur primum cõmode nobis uisum est adnotari oportere, legentibusque ut huiusce quæstionis exquisitam solutionem inueniant, locum relinquere. Attamen si ne nos quidem quod in mentem uenit, occultare oportet, dico alio quodam sensu Christum ducere, qui in proximè exposita scriptura significatur esse accipiendum, in illis utique uerbis: Ab exitu sermonis ut respondeatur & ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducentem, nihilque aliud intelligendum quàm seriem, successionemque pontificum, qui post illam ipsam prophetiam, reditumque de Babylone populo Iudaico præfuerint, quos Christus nominare sacre literæ consueuerunt. Hos enim duntaxat genti præfuisse initio factum ab Iosedec sacerdote uolentem magno, post reditum de Babylone usque ad tempora aduentus saluatoris nostri accepimus. Arbitror igitur intermedium tempus quo illi præfuerunt significari illis uerbis: Ab exitu sermonis ut respondeatur & ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducentem, hebdomades septem & hebdomades sexaginta duas, annorum uerò hebdomadas si redigantur in annos, quadringentos octoginta tres, à regno Cyri usque ad Romanorum imperium propagari, quo tempore Pompeius Romanorum imperator Hierosolyma aggressus, obsidione quidam urbem ipsam cepit, totam uerò gentem Romanis seruire cõegit, usque adeo, ut ex illo tempore & tributa pendens & Romanorum iussibus obtemperans fuerit. Ad hoc igitur tempus, quadringentorum octoginta trium annorum numerus ducitur, in quo defuerunt, qui secundum Mosaicam legem

Annus solaris maior annis lunari.

ex maiorum successione ac serie, totius gentis principatū & sacerdotium ca-
piebant, quos Christum ducem, à scriptura diuina hoc in loco nominari suspi-
cor. Quod si opus est enumeratione quoque uti, & quinam illo intermedio tem-
pore de quo loquimur, quibus successerint, locumque illum turati sint exponere,
ne hoc quidem facere grauabimur, ut eorum quæ dicta sunt, ueritatē ostē-
diamus. Primum igitur post ipsius Daniel prophetiam, Cyro apud Persas re-
gnante, post reditum de Babylone, Iesus filius Iosedec, qui sacerdos magnus
est dictus, unā cum Zorobabel de Babylonica seruitute reuertitur, & sic fun-
damenta templi iaciuntur. Sed dum à uicinis impeditur opus, septē primæ an-
norum hebdomades, quas propheta dicit, abierunt, quibus templi ædificatio
inchoata remansit. Qua de causa diuinum oraculum primas septē hebdoma-
das à reliqua summa distinguit, dum dicit, hebdomades septē, ac deinde ex in-
teruallo adiungit, & hebdomades sexagintaduæ. Septem igitur à Cyro ad tē-
pli ædificationem absolutam, annorum hebdomades reperuntur. Inde animos
fuentes Iudæi, ad saluatorem nostrum dicebant, quadraginta & sex annis æ-
dificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud: at illi quidem
quadraginta & sex annis ædificatum esse templum dixerunt. Tot enim à regno
Cyri prioris, qui primus Iudeorum quibusque uolentibus concessit de Babylone
in patriam terram reuerti, ad sextum Darij regni annum, colliguntur, sub
quo omnis ædificatio finem accepit. Sed Iosephus autor Hebræus alios tres an-
nos adiungit, ad ea, quæ templo extrinsecus accedunt ornamenta absoluenda,
ut propterea merito septem primas hebdomadas, quæ summam quadraginta
noem annorum conficiunt, à cæteris oraculum propheticum separauerit, &
reliquas sexagintaduas à Darij regno numerare contingat, sub quo rursus Ie-
sus filius Iosedec, & Zorobabel filius Salathiel, quum adhuc uiuerent ambo,
instauratione templi præfuerunt, prophetiæ munus interim exercitibus Ag-
geō & Zacharia, post quos Esdras & Neemias de Babylone itidem reuersi,
murum circumdederunt ciuitati. Tunc autem pontificatum administrabat Ioa-
cim, qui Iesu filij Iosedec filius fuerat, post quem successit Eliasib. Deinde Iodae,
quem secutus est Ionathas, hunc excepit Addus. Horum etiam apud Es-
dras fit mentio, his uerbis: Et Iesus genuit Ioaicm, & Ioaicm genuit Eliasib,
& Eliasib genuit Iodae, & Iodae genuit Ionathan, & Ionathan genuit Iaddu,
tempore autem huius Iaddu, Alexander Macedo Alexandriam cōdidit, ut Iosephus
scriptum reliquit, & Hierosolyma ingressus deum adorauit. Mortuus est autem
Alexander ineunte centesima & quartadecima olympiade, post Cy-
rum ducentis triginta sex annis, qui apud Persas regnare cœpit, ineunte o-
lympiade quinta supra quinquagesimam. Post mortem uero Alexandri Macedo-
nis, & post quem proximè diximus pontificem, Onias ipse quoque pontifi-
catus honore suscepto, genti præfuit, cuius temporibus quum Seleucus Baby-
lonem cepisset, Asia sibi diadema circumdedit, anno post Alexandri mortem
duodecimo. Ad quem à Cyro incipientibus, omnis temporis summa annorum
ducentorum quadraginta octo colligitur. Ab hoc ipso tempore Grecorum re-
gnum numerare incipit Maccabæorum historia. Cæterum, post Oniam, Iudeo-
rum suscipit principatum pontifex Eleazarus, sub quo LXX. uiri diuinas inter-
pretati scripturas, Alexandrinis bibliothecis dedicarunt. Post hunc secutus
est alter Onias, cui successit Simon, cuius tempestate Iesus filius Sirach fama
celebris fuit, qui sapientiam titulo omnia uirtutum genera profitentem com-
posuit. Post quem alius eodem cum prioribus nomine Onias præfuit, huius
pontificis tempore Antiochus, quum Iudeos obsidione fatigasset, Grecorum
ritibus uti

49. annis ædifi-
catum templum.

Alexandria ab
Alexandro con-
dita.

Iesus filius
Sirach.

ritibus uti coegit: Hunc secutus Iudas, cognomento Maccabæus, dum rebus
Iudeorum præsit, regionē ab impijs & profanis expurgatā liberauit. Cui succe-
dit frater Ionathas, deinde Simon, sub cuius mortē regni quod apud Syros ui-
guit, annus numerat septimus & septuagesimus supra centesimū, ad quod sa-
ne tēpus primus, qui Maccabæorum uocatur liber, historiam deducit, ac deductā
relinquit. Itaque à primo anno Cyri, regnique Persarū, ad extremū historię Mac-
cabæorum finē, Simonisque pōitici mortē, anni colliguntur quadringenti uigin-
ti quinque. Posthac uero Ionathas, ut scribit Iosephus, pontificatū excepit per
annos uiginti nouē administrat. Hunc secutus Aristobolus annū unū præfuit.
Hic primus post reditum de Babylone ad pontificiā dignitatē amplius regium
diadema additū sibi imposuit. Huic succedit & rex idem pōitex Alexander,
qui & ipse annos septē & uiginti rebus Iudeorum præfuit. Ad cuius principatū
à primo regis Cyri anno, & Iudaicæ gentis reditus de Babylone, omnis summa
annorum colligitur quadringentorum octogintaduorum, quo toto tempore pon-
tifices præfuerunt, quos ego quidē Christi ducis appellatione, à prophetia si-
gnificari arbitror, post quos, ipsorum nouissimo Alexandro decedente, res Iu-
deorum sine principe, sine duce, neminē qui præficeret habentes relinquuntur.
Factum itaque est, ut eorum regnum in fœminā tandē reciderit. Cuius filij duo
Aristobolus atque Hircanus, dum inter se de principatu cōtendunt, Pompeius
interea Romanorum imperator, Hierosolyma aggressus, cum obsidione ur-
bem capit, tum usque ad penetralia tēpli progressus, quæ sancta in illis diceban-
tur, profanat. Et hæc Iudeis accidunt centesime septuagesimæ nonæ olympia-
dis anno primo, qui fuit annus à Cyri regno quadringentesimus nonagesimus
quintus, cuius regni initium quinquagesima quinta olympiade factū est. Per id
igitur tēporis Pompeius uic capris Hierosolymis, & uinctum Aristobolū Romā
mittit, et huius fratri Hircano sacerdotium tradit, atque ex illo tēpore uniuersa
Iudeorum natio Romanis tributaria facta est. Post Hircanū Herodes Antipa-
tri filius ipso interfecto Hircano largiente Romano senatu, Iudeorum obtinet
regnum. Hic primus alieno ortus genere, perturbato pontificum ordine, quū
Mosaica lege sancitus fuerat, in illa gente regnat. Lex enim diuina iubebat, ut
maximus pontifex quam diu uiueret sacerdotio fungeretur. At Herodes non
ijs, qui legitimo genere orti essent, neque ijs, qui id iuris haberent, sed suppositi-
uijs quibusdam, atque à serie ac successione pontificum alienis id muneris attribui-
it, ac ne ijs quidem in perpetuum, sed ad breue quoddam, determinatumque tem-
pus gratificans, atque alio tempore alijs, eiusmodi honore impertiens, ut hac ra-
tione, primæ quidem hebdomadas septem à Cyro ad Darium, relique uero se-
xagintaduæ, à Dario ad imperatorem Romanorum Pompeium cōtineantur.
At si tertiam præterea contemplationem uelis insistere, atque alia quadam ratio-
ne tempora septem & sexagintaduorum hebdomadum numerare, quæ annos
continent quadringentos, octogintatres, inuenias idem temporis spatium ad
Augustum usque atque Herodem, qui primi externi generis regnarunt, quorum
que temporibus saluatoris nostri Iesu Christi ortus fuisse memoratur, propa-
gari, si modo hunc quem dixi numerum sumpto initio à Dario, templique abso-
lutione recolligas. Ad secundum enim Darij annum, tempus solitudinis urbis
Hierusalem, quod septuagesarium fuit, peruenisse propheta Zacharias indi-
cat his uerbis: In die uicesimo quarto undecimi mēsis (is est Sabbath) in anno se-
cundo Darij, factū est uerbum domini ad Zachariā filiū Barachiæ. Deinde pro-
gressus adiungit: Et respōdit angelus domini & dixit: Domine omnipotens
quouisque misereberis Hierusalē & urbem Iuda, quas despectisti hæc septuagesimū

Alexandra regi-
na Iudeorum.

mum annum: hoc igitur ipsum tempus Daniel quum diuino spiritu afflatus uideret, his uerbis notauit: Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo domini ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni, & dedi faciem meam ad dominum deum meum, ut orarem ac deprecarer, deinde post deprecationem angelus, qui illi seipsum ostendit, ea diuinat, quæ ad septuaginta hebdomadas pertinent, & tempus unde numerandi initium capiendum est significat dicens: Et cognoscetis & intelliges ab exitu sermonis, ut respondeatur et ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem. Porro autem à Cyro primum responsum est, ut ædificaretur Hierusalem, nec tamen ipsum opus effectum est, quum id uicini undique prohibuerint. Postea uero quum Darius iusserit, eoque regnante absolutum sit templi ædificium, inde ab hoc ipso tempore propheta Daniel oraculum suum euentus initium sumit, cuius uerba illa sunt, ut respondeatur et ædificetur Hierusalem, in quo etiam illud dictum est: Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo domini ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni. Anno igitur Darij secundo apparet completos esse annos illos septuaginta hebdomadam initium facere à XLVI. olympiade, atque à Darij anno secundo, in quo omnis illa urbis Hierusalem ædificatio absoluta est, inde igitur si tempora, quæ sequuntur, numeres, inuenias ad ipsum usque Herodem & monarcham Romanorum Augustum, sub quibus saluatoris nostri ortus uitæ hominum illuxit, quadringentos octoginta tres annos contineri, qui septem & sexaginta duarum hebdomadam summam secundum ipsius Daniel prophetiam cõficiunt. A sexagesima enim sexta olympiade ad centesimam octogesimam sextam intermedia olympiades colliguntur centum & uiginti una, qui sunt anni quadringenti octoginta quatuor, singulis utique olympiadibus quaternos annos continentibus. Quo tempore Augustus Romanorum rex quintumdecimum sui regni annum agens, & Aegyptum & reliquum orbem terrarum imperio obtinet, sub quo primus alieni generis Herodes Iudeorum accipit regnum, & saluator dominusque noster Iesus qui Christus est dei, nascitur dum uidelicet & ortus illius tempus, et septem ac sexaginta duarum hebdomadam finis, de quibus loquitur propheta Daniel, in idem concurrunt, post quas quum segregetur, & longius post plurima ea uidelicet quæ in medio prophetica predicuntur, amadetur una, quæ reliqua est, hebdomada, cætera omnia quæcumque inter mediam oraculi predictionem dicta sunt, perficiuntur, quæ in hunc modum ipsa quoque se habent, post hebdomadas septem & sexaginta duas peribit unctio, & iudicium non est in ea. Et ciuitatem & sanctum disperdet cum duce uenturo, & excidetur in diluuium, & usque ad finem belli in compendium redacti, internationibus. Et hæc quidem perspicuum exitum nacta sunt Augusti Herodisque temporibus, in quos, eas de quibus dicebamus, septem hebdomadas cõsummari affirmamus. Nam quum suum progressum atque ordinem, pontificia illa unctio usque ad Herodem & Augustum constanter seruauerit, & ueterum pontificum successio in Alexandro Hyrcani patre terminetur, Herodes ipso Hyrcano interfecto, non amplius ijs, qui à parentibus succedendi ius haberent, ministerium illud concessisse dicitur, sed ignobilibus quibusdam obscurisque hominibus. Sed etiam oraculum hanc ipsam rem anticipans diuinauit, his uerbis: Et post hebdomadas septem & sexaginta duas, peribit unctio, & iudicium non est in ea, quod quidem perspicue reliqui quoque posuerunt interpretes. Aquila quidem sic: Et post septem hebdomadas & sexaginta duas, peribit unctus, & non est ei.

est ei. Symmachus autem sic: Et post hebdomadas septem & sexaginta duas, excidetur Christus, et non aderit ei. Ex quo maxime mihi constare uidetur, Christum ducem esse eum, quæ expositio nostra declarauit. Post eas igitur de quibus diximus completas hebdomadas, peribit Christus, inquit. Sed quis tandem hic Christus, nisi dux qui legitime succedens ex pontificio genere, suæ genti præesset, mansit igitur hic Christus, quam diu hebdomades ille durauerunt, ubi autem illarum finis aduenit, excisus est, qui de generis successione, genti præesset. Porro hic fuit Hyrcanus, quem quum Herodes interfecisset, regnum protinus quod ad ipsum nihil spectabat, arripuit, primusque ipse præfuit ex alieno genere. Ceterum non solus Hyrcanus, qui Christus erat, & præcorum pontificum nouissimus, excisus est, sed etiam ea, quæ altius à maioribus, longèque superioribus pontificibus repetita fuerat successio, ipsaque legitima unctio, quippe, quæ non ultra ex iudicio facta sit, sed inordinate & confuse, non secundum ea, quæ Moses in suis legibus sanxerat, concurreruntque in unum omnia, quem admodum prophetia prædixerat, illis uerbis: Peribit unctio, & iudicium non est in ea. Atque optimus huiusce rei testis est Hebraicus autor Iosephus, qui in xxx. Iudaicæ antiquitatis libro, quæ ad illa tempora pertinent, in hunc modum exponit: Herodes autem regni administratione à Romanis accepta, nullos amplius ex Asamongo genere (hi autem erant, qui Maccabæi uocantur) pontifices declarat, sed ignobiles quosdam & ab Hebræis tantummodo oriundos, præter unum Aristobolum, qui Hyrcani filius fuit. Hunc enim quum pontificem declarasset, sororem eius Mariamnam duxit uxorem, quippe, qui multitudinis erga illum captaret beneuolentiam, propter Hyrcani memoriam. Deinde ueritus ne omnes ad illum desciscerent, hominem de medio sustulit, dum esset in oppido Hierichunte. Illi enim natanti, utique interim sub aqua detento, necem est machinatus, uti iam planum fecimus. Post hunc non amplius ex Asamongi prole oriundis pontificum cõmisit. Herodem imitatus est in constitutione pontificum eius filius Archelaus, & post hunc ipsum Romani, qui Iudeorum regnum occuparunt. Rursus de ijs alio in loco dicit hæc: Herodes autem rex ubi turrim hanc in idoneo loco sitam magno sumptu instruxit, Antoniam appellauit nomine, uestem præterea pontificiam assumpsit, & eam quæ deposita erat retinuit. Herodi similia patrauit, qui ab ipso rex declaratus est. Archelaus ipsius filius, à quo Romani accepto principatu, ueste pontificis quæ reposita erat sub signo in domo ex lapide constructa obtinuerunt. Ex his plane cuius intellectum esse arbitror, quisnam fuerit euentus oraculi dicentis: Et post hebdomadas VII. & LXII. peribit unctio, & iudicium non est in ea. Magis etiam intueberis, quo sensu dictum sit illud: Et iudicium non est in ea, si nullo iudicio creatos pontifices eos, qui post Herodem, quique temporibus saluatoris nostri fuerunt consideraueris. Quum enim ex diuina lege pontifex totum suæ uitæ tempus sacrum munus obire, idemque legitimo filio successori, tradere iuberetur, per ea tempora quæ modo explorabamus, post interitum sacrae unctiois, sicut prophetia significauerat, primus quidem Herodes, post Herodem uero etiam Romani, absque iudicio, nulla seruata lege, quos ipsi probassent, pontifices declarare instituerunt, plebeijs quibusdam uiris atque ignobilibus hunc honorem largientes, idque nominis uenale habere, & capponum more pro eo pretium accipere, modo hos, modo illos annua dignitate donantes. Quocirca sanctus Euangelista Lucas, dum prædicandæ saluatoris nostri doctrinæ tempus describit, hoc ipsum mihi notare uidetur, quum ait: In anno quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, procurate Põtio Pilato Iudeam, tetrarchiam uero obtinens Herode, et Philippo, et Lyfania, sub principibus sacerdotum Anna et Cai

Hyrcanus Christi excisus.

Turris Antonia.

pha, namque

pha, namq; hi duo quo tandē pacto eodem tēpore fuissent pontifices, nisi legi quæ de pontificibus sancita fuerat, uis illata fuisset: Hæc eadē Iosephus quoq; testificans, sic scribit: Valerius Gratus Romanorū imperator, quum Anano pōtifici sacrum munus abrogasset, Ismaelū Tupheba pontificē declarauit, cui item ipsi quū haud multo post honorē ademisset, Eleazarum Anani pōtificis filium pontificē creat. Deinde anno peractio hunc quoq; reijcit, & Simoni Cathimi filio pontificatū tradit, huic quoq; nō plus annuo honore perfuncto abiit tēpus, & in locum eius Iosephus, qui etiā Caiphas, suffectus est. Hæc necessario posui propter illud: Peribit unctio, & iudicium nō est in ea, quæ ergo quidē arbitror indubitata demonstrationē habere, his deinde addit propheta, & ciuitatē & sanctum disperdet cū duce uenturo. Vbi ego rursus & ipsum Herodem, & eos qui post Herodem ex alieno genere imperauerint, puto intelligēdos, nam quæadmodum superius nominabat Christos duces, quum in illis uerbis pōtifices diceret, usq; ad Christum ducem, ita post eos, & post eorum abrogationē, nō alius fuerit uenturus, q̄ is qui dicitus est ex alieno genere, ceteriq; quicunq; post illos deinceps genti presuerunt, quibus tanq; adiutoribus utens, unā cum iisdē ipse honesti inimicus honororū corruptor, & ciuitatem & sanctum perditurus dicit. Etenim uere perdidit totā gētem, modo quidem sacerdotij ordinem præter legem perturbās, modo uerō cunctū populū peruertens, & ciuitatem, (sic enim ciues figuratē nominant,) uocans ad impietatem & nefas, huic autem cōmentationi nostræ Aquila quoq; concordat, qui interpretatus est in hunc modum: Et ciuitatē & sanctū disperdet populus ducis uenturi. Non solum enim qui uenturus fuit dux, quē nos superiore expositione prodidimus, corrupit ciuitatē & sanctum, sed etiā illius populus, præterea non forsita quāspā à recto aberrauerit si dixerit, etiam Romanorum ducē iisdem uerbis designari, eiusq; ducis populū. Per quæ arbitror significari exercitus Romanorū principum, qui ex illo tempore gentis imperium tenuere, quicq; ciuitatē ipsam Hierusalem, & in ea quondā uenerabile & sanctū tēplum corruerunt. Si quidem ab ijs etiā excisi sunt tanq; in diluuiō, & usq; ad finem belli in cōpendium acti interitibus peruenere, usque adeo ut, quemadmodum propheta dixerat, extremā tum passi sint solitudinē, post ipsorū nefarias contra saluatorem nostrum insidias, nam postquā id moliti sunt, extremā sanē obfidionem pertulere. Hæc quoq; ipsa adamussim explorata habes in ijs, quas Iosephus scripsit historijs. Cæterū quum hæc de ijs quæ intermedio v. 11. & lxxii. hebdomadam tēpore, Iudaicæ genti acciderunt per prophetiā prædicta sint, ordine deinceps noui per saluatorem nostrum denuntiandi testamenti significatio canit. Ergo ubi tam multa in medio inter septē & sexaginta duas hebdomadas dicta sunt, tum adiungitur: Et cōfirmabit pactum multis hebdomada una, & in medio hebdomadis aufere sacrificiū & libatio, et in tēplo abominatio desolationis erit, & usq; ad cōsummationem tēporis, cōsummatio dabitur in desolationem, sed iam hæc quonā pacto cōpleta sint, exploremus. Sanē proditum est memoriæ omne doctrinæ eruditionisq; miraculorum saluatoris nostri tempus, trium annorū & semis fuisse, quod quidē est hebdomadis unius dimidium. Hoc ipsum quodā modo Ioannes Euāgelista attentissimē eius Euāgelium obseruantibus declarabit. Erit igit hebdomas annorū una omne tempus, quod cū Apostolis suis uersatus est, tum anteq; passus est, tum postq; de morte ad uitā reuenit, nam quod anteq; sit passus per tres annos & semis, omnibus et discipulis et nō discipulis seipsum exhibuerit, palam ex ijs quæ scripta sunt de ipso, proditū est, quo tempore & documētis et admiratione dignis curationibus, diuinitatis suæ uires omnibus simpliciter tam Græcis q̄ Iudæis ostendit.

stendit. Vbi uerō à morte ad uitam est restitutus, quod idem temporis, eundē quæ annorū numerū cum suis uersatus sit, discipulis & apostolis, rationi sanē consentaneum est, per dies XL. apparet eis, & cōuescens, & de regno dei loquens, quæadmodum quidē in Apostolorum actis cōtinetur, ut hæc sit illa, de qua propheta loquitur, annorū hebdomas, in qua cōfirmauit pactū multis, munitus uidelicet reddens nouū Euangelicæ prædicationis testamentū. Sed quibus multis id cōfirmauit nēpe suis discipulis et Apostolis, ijsq; omnibus quicunq; ex Hebræis in fidem eius uenerunt. Cæterū in huiusce unius hebdomadis medio, in qua illud ipsum de quo diximus testamentū multis cōfirmauit, sublatum est sacrificiū, et libatio, abominatioq; desolationis inchoata est, quādo quidem hac ipsa hebdomade iam ad mediū sui spatij ducta, post trium annorum tēpus & semis doctrinæ illius, quo tēpore passus est, uelut scissum est à summo usq; deorsum, ut ex illo iam ui quadā sublata fuerit ab eis libatio & sacrificiū & abominatio desolationis in tēplo sederit, utpote quū eos uirtus illa reliquerit solos, quæ ab initio ad illud usq; tēpus, et tutelā & prouidentiam eius loci gerebat, nam ad illud usq; tēpus quo ille pro salute nostra passus est, diuinā quandā uim fuisse quæ & tēplum & sanctum sanctorū tueretur, existimare par est. Alioqui quid oportebat, illum unā cū alijs multis sedere in templo & ex legibus festos dies celebrare, si nouisset, nō amplius cōsistere locū illum, neq; dei præsentia dignū esse fuerunt igit ad illud usq; tēporis nōnulli in tēplo diuinātes, qualis Anna prophetica mulier filia Phanuci, & Simeon qui in ulnas ipsum adhuc infantē accepit, qui etiā cecinerūt ea, quæ publicæ memorie prodita sunt, sed neq; ipse dominus noster dixisset leproso, abi, ostende te sacerdoti & offer sacrificiū, quod præcepit Moses in testimonij eius, si illo in loco non ultra existimasset quæ ad ritus, legesq; pertinent tanq; in sancto & dei præsentia digno loco celebrari oportere, neq; uidentes & emētes efficiens dixisset uerba illa: Scriptū est, domus mea, domus orationis uocabit, uos autem eam facitis speluncā latronū. Et rursus: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domū negotiationis. Nisi adhuc planē censuisset uenerabile esse locū putare oportere. At enim ubi illorū extremū scelus appropinquauit, tum omnia indicauit dicens: Ecce relinquit uobis domus uestra deserta, quod quidē ipsum cōpletum est, quo tempore dum ille cruci affixus est, uelut templi medium toto penitus altitudinis suæ spatio scissum est, sublatumq; est ex illo, ut quadam deo gratum ex institutione legis sacrificiū & libatio, qua sublata, abominatio desolationis, secundū eam quæ nunc in manibus est, prophetiam, in loco illo secuta est. Quod si per aliquod tempus permanere uisa sunt ea, quæ ad functionem illam in tali loco pertinent, non tamen eadem amplius grata deo fuerunt, quippe quæ & sine iudicio & præter leges celebrarent. Sicut enim antea, unctioe abolita, et legitimis ex succedendi serie pontificibus post Hyrcani interitum abrogatis, qui posthac sine ordine & præter leges ad illud munus accedebant, uidebantur illi quidem aliquid facere, & tamē id nullo laudabili instituto præstabant, propter quos etiam dixit prophetia, peribit unctio, & iudicium non est in ea, talibus interim uerbis iudiciorum legumq; in illis contemptum accusans, ita etiā circa libationem & sacrificiū contigisse affirmabis, quæ recte quidem & ex lege anteq; Saluator noster sit passus, celebrantur propter uirtutē illam quæ ad illud usq; tēpus loci sanctitatem tuebatur. Cæterū & sublata est illic post illius perfectū deoq; cōueniens sacrificiū, quod ipse seipsum pro peccatis nostris obtulit, quum ipse esset ille agnus dei qui tollit peccata mundi, quo quidem sacrificio cunctis hominibus secundum noua noui testamenti mysteria tradito, quæ ueteris propria erant sublata sunt.

Eodem

scissum uelut
quid significet.

Eodem enim tempore & oraculum illud completum est, & confirmabit pacta multis hebdomas una, & quæ ad uetus testamentum spectant sublata sunt. Cæterum quando tandem quæ ad nouum pertinent testamentum sunt confirmata, nisi quum saluator ac dominus noster magno illo sui ad mortem accessus mysterio functurus, qua nocte tradebatur, occultarum & ad ipsum spectantium noui testamenti rationum signa & notas suis discipulis tradidit: eodem enim tempore & hæc perfecta sunt, & à Mose descriptum uetus testamentum sublatum est, quam rem planè declarauit uelum templi quod per idem tempus scissum est. Sublato igitur ex illo deinceps, & non minus re uera quàm uis, soluto sacrificio ac libatione, quæ posthac existimabantur illic perfici sacrificia, sine gratia, rebus sacris aliena, in profano loco à profanis & à re sacra alienis perticiebantur. Cæterum his de rebus etiam Iosephi testimonium accipere: Ipso autem die pentecostes noctu sacerdotes in templum ingressi, sicut eis mos erat, ad munera obeunda, primum quidem se motum quandam strepitumque sensisse dixerunt, deinde uero subitam uocem crebro repetentem, migremus hinc. Hæc autem ille scribit facta esse post saluatoris nostri mortem. Rursus idem ait: Pilatum præsidem, ipsum utique illum qui tempore saluatoris nostri præfuit, noctu in templum contra fas imagines Cæsaris intulisse, magnamque perturbationem seditionis atque tumultus Iudeis iniectisse. Eadem hæc etiam Philo confirmat, qui ait: Regias imagines Pilatum noctu in templo dicasse, initiumque seditionum & mutuarum inter ipsos calamitatum, ex illo Iudeis accidisse. Non deserunt ergo posthac, quæ uniuersam gentem eorundemque principem ciuitatem inuaderent omnis generis mala, usque ad ultimum illud quod contra illos gestum est bellum, extremamque illam obsidionem, in qua omnis generis internecionibus, & famis, et pestilentia, et gladii, quæ perniciosius aduersus eos diluuii instar conflueret, omnes quicumque aduersus Saluatorem nostrum conspirauerant, cuiuscumque essent ætatis, excisi sunt, quo sanè tempore etiam desolationis illius abominatio in templo constitit, quæ quidem ad hunc usque diem perennat singulis diebus in deteriorè solitudinè corruens. Par autem est eam itidem usque ad uite consummationem duraturam, iuxta terminum quem prophetia indicauerat, illis uerbis: Et usque ad consummationem temporis consummatio dabit in solitudinè, quæ uocem Saluatoris ac dominus noster Iesus Christus quasi signo impresso confirmauit dicens: Quum autem uideritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielelem prophetam stantem in loco sancto, tunc scitote quod appropinquauit desolatio eius. Quod si Iudei non credere se ista respondeant, arguendi sunt tanquam isti, qui non solum impudenter rebus ueris ac manifestis repugnant, sed etiam uaticinia sua ut falsa, quantum in ipsis est, calumniantur, si illa quidem in LXX. annorum hebdomadas uniuersum tempus includunt, dum quæ intermedio tempore euertura sunt diuinant, ipsi uero quum iam ab ipsa prophetia usque ad nos propè millesimus agatur annus, nihil eorum quæ scripta sunt factum esse demonstrant, tamen ipsorum unctio, ut diuinum prædixerat oraculum, deleta est, et sanctum eorum unum cum prioribus incolis disperditum atque excisum in diluuiio belli contracti internecionibus, & eo in loco adhuc cernitur, id quod omnium admirationem superat, dico autem abominationem desolationis adhuc stare eo in loco, qui antea sanctus erat, quæ de re etiam Saluator ac dominus noster exposita nuper uerba enuntiauit. Quæ quidem res quum planissimè sub oculos nobis subiecta sint, atque etiam nunc cernantur, Iudeos admirari operæpretium est, non tam quod aduersus ea quæ ita perspicua sunt intendere oculos audeant, quàm quod ita caligent eorumque mens ita inuoluatur tenebris, ut non uideant ea, quæ tam clara tamque euidencia sunt diuinarum scripturarum euenta, quod quidem eis secundum illam

Esaie

Esaie uocem, quæ in hoc quoque aduersus illos completa est, accidit, ubi utitur illis uerbis: Auditum audietis, & non intelligetis, & intuentes intuebitur, & non uidebitis. Crassum enim factum est cor populi huius, & auribus suis grauitè auclerunt, & oculos suos clauerunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Sed quoniam de gentibus quæ in fidem Christi dei uenerunt olim prius dictum fuerat, quibus nunciatum non est de illo, non uidebunt, & qui non audierunt, non intelligent, nos item illius atque eius, qui misit illum, patris beneficio, pro uiribus, quæ uisa sunt dicenda in hos locos iam diximus, nec non quæ Africano superioris ætatis uero sunt uisa, illi ipsi accepta referentes apposuimus, quæ ipsa quoque diligenter atque accurate excogitata sunt, quare illis ut bene inuentis erit utendum.

Signa hæc temporum descensus domini ad homines futura canit propheta, extremum rituum atque institutorum, quæ apud Iudeos cum ueneratione seruabatur interitum, agnitionem eius dei qui à prophetis uenturus denunciabatur, pacem omnium gentium profundissimam. Demonstratio III.

Audite populi omnes, & attendat terra, & omnes qui in ea sunt & erit dominus uobis in testimonium. Dominus de domo sancta sua, quoniam ecce dominus dominus egredietur de loco suo, Et descendet & insistet super altitudines terre. Et commouebuntur montes subter eo, & ualles liquefcent sicut cera à facie ignis, & sicut aqua quæ defertur in præceps. Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israël. Deinde post alia plurima quæ in medio collocat, uerba hæc adiungit: Audite iam hæc duces domus Iacob, qui reliqui estis domus Israël, qui abominamini iudicium, & omnia reuera peruerteritis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniustitijs. Duces eius cum muneribus iudicabatur, et sacerdotes eius cum mercede respondebant, & propheta eius cum argento diuinabant, & super dominum requiescebant, dicentes: Nonne dominus in nobis est? non uenient super nos mala. Idcirco propter uos Sion ut ager arabitur, & Hierusalem ut pomorum custodia erit, & mons domus domini in lucum sylue, & erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, paratus super uertices montium, & extolletur super colles, & festinabunt ad eum populi, & ibunt gentes multe & dicent, uenite, ascendamus in montem domini, & in domum dei Iacob, & ostendent nobis uiam eius, & ambulabimus in semitis eius, nam ex Sion exhibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. Et iudicabit inter multas gentes, & redarguet gentes fortes usque ad terram longinquam. Et concident gladios suos in uomeres, & hastas suas in falces, & non arripient ultra gens contra gentem gladium, & non discent amplius bella gerere. Et quiescet unusquisque sub uite sua, & sub sicu sua. Et non erit qui deterreat eos, quoniam os domini omnipotentis locutus est hæc. Iam antea hæc suo loco nos contemplanti sumus, ubi ostendimus quemadmodum non alias quam post aduentum saluatoris nostri Iesu Christi ad homines, quæ olim apud Iudeos dignitatem uenerationemque habebant, montesque Sion & Hierusalem uocabantur, quæque in his ædificia erant, templum uidelicet sanctorumque sanctorum, atque altare, atque alia quæcumque ibidem in dei honorem dedicata fuerant, de medio sublata concussa sunt, sicut oraculum illud prædixerat: Ecce dominus dominus egredietur de loco suo, & descendet super altitudines terre, & concutientur montes subter eo, quibus concussis Iudeorum anime, quæ ualles nominantur ob ipsarum humilitatem, dum præcis altitudinibus conferuntur, eorum quæ nuper dicta sunt, interitum deplorantes tanquam cera à facie ignis liquefcent, & quasi aqua quæ defertur in præceps, propter multitudinem eorum qui in illis quotidie à melioribus ad deteriora labuntur, & omnia hæc ait futura propter impietatem domus Iacob, & propter peccatum domus Israël. Quænam uero hæc sit impietas & quod peccatum, progressus longius adiungit:

Vn Qui

Signa desolationis templi.

Michæ 1.

Michæ 4.

Qui abominamini, inquit, iudicium, & omnia recta peruertitis. Qui aedificatis Sion in sanguinibus & Hierusalem in iniustitijs, in quibus sanguinibus etiā ille fuit, qui illis extremorum malorum initiū causamq; prauit, propter quem impiam illam uocem contra seipfos emiserunt, dicentes: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Itaque propter ipsa haec, inquit, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi pomorū custodia erit, quae quidem nullo unquam alio tempore, quam post illa quae contra saluatorem nostrū ausi sunt, uerum exitum accepere. Ex illo enim ad hūc usq; diem, locis illis extrema solitudine occupatis, mons Sion qui apud illos antea celeberrimus erat, loco antiq; illius meditationis atque exercitationis, quae in illo uigebat, prophetorū diuinorumq; oraculorum, quae antea uiri Hebraei deiq; familiares prophetae, sacerdotesq; & magistri totius gentis in eodem magno cum studio reddebant, per uiros Romanos in nulla re a reliqua regione differens aratur & colitur, ut nos quoq; ipsi inaspexerimus boum opera locum & arari & seminari. Ipsa uero Hierusalem tanquam pomorū custodia, corrupto uetere qui in ipsa erat fructu, effecta est, ac potius lapidū collectio, sicut in contextu Hebraico legitur. Sic enim Aquila conuertit: Idcirco propter uos, Sion terra arabitur & de Hierusalem lapides colligentur. Ab externis enim hominibus habitata, hodie quoq; lapides legentibus praebet, quū omnes qui nostris temporibus eam urbem incolunt, ruinae illius lapides colligant tam de priuatis, quam de comunibus & publicis aedificijs, & licet oculis tristissimū spectaculum intueri, ex ipso templo & ex ipsis quondam adytis, & ex ijs quae sancta uocantur, lapides pro simulachrorū fanis, proq; spectaculis, quo omnes populi concurrant, aedificandis assumi, quae quū adeo euidenter ab omnibus cernantur, quod noua item lex, quodq; nouum noui a saluatore nostro Iesu Christo, conditi testamenti uerbū illinc omnino profectū sit, sanē constiterit. Quādo quidem innumerae populorum conuentus, omnisq; generis nationes, relictis dijs ipsorū patrijs, relictisq; uetere superstitionis errore, unum supremū deum inuocant, quare etiā profundissimae pacis cōpotes euaserūt, quādo non amplius multiplices principatus, neq; regna per loca cernuntur, neq; gens aduersus gentē gladiū sumit, neque ut antea mutuis inter se bellis studēt, sed agricola omnis sub uite & sub sicca sua quiescit, nemine illos exterrente, sicut propheta praedixerat. Quae quum sic nunquā aliās ante a cōdito auo, nisi post aduentū saluatoris nostri, Romanis imperiū obtinentibus, ad hunc usq; diem contigerint, indubitata demonstratione ostensum esse arbitror eius, quem propheta domini aduentus ad homines tēpus.

Signa temporum dei ad homines aduentus, & uocatio gentium, extremāq; urbis

Hierusalem euersio. Demonstratio IIII.

Zachariae 9.

Aude & latrare filia Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, dicit dominus. Et confugient gentes multae ad dominum in die illa, & erūt ei in populum. Et habitabūt in medio tui, & cognosces quod dominus omnipotēs misit me ad te. Et post alia plurima quae in medio ponit, adiungit: Gaude uehementer filia Sion. Praedicta filia Hierusalem, ecce rex tuus uenit tibi iustus & saluator, ipse māfuetus & impositus super iumentum & pullum adolescentem. Et perdet currus ex Ephraim, & equum ex Hierusalem, & perdetur arcus bellicus, & abundantia pacis ex gentibus. Et principatum obtinebit a mari usq; ad mare, & a fluminibus per cunctas terras. Haec ubi de saluatoris nostri aduentu hoc itē loco oraculū cecinit, tum post alia quae interponit, etiam de extrema Hierusalem desolatione, nunc occulte ac per obscuros sermones, nunc explicite atq; aperte uerba facit, obscure quidem ac figuratē ubi ait: Aperi libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vluet pinus, quoniam cecidit cedrus, quoniam magnopere magnifici afflicti sunt.

Vluete

Vluete quercus Basanitidis, quoniam conuulsus est saltus conitus. Vox iamentum pastorum, quoniam afflictā est magnificentia eorum. Vox rugientium leonū, quoniam afflictā est superbia Iordanis. Et haec quidem per aenigmata, sed eorum interpretationem aperte idem propheta adiungit, dicens: Ecce ego pono Hierusalem ut uestibula quae quatiuntur omnibus populis in circuitu, & in Iudaea, & erit ambitus in circuitu contra Hierusalem. Et erit in die illa, ponam Hierusalem lapidē qui cōculcetur ab omnibus gentibus. Omnis qui conculet eam, illudens illudetur, & congregabūtur super eam omnes gentes terrae. Et post pauca adiungit: Et respicient ad me, quae confixerunt, propterea quod insultauerunt, & plangent super eo planctum, ut super dilecto, & dolore, ut super primogenito. In die illa magnificabitur planctus Hierusalem, ut planctus Rhodanos in campo eius qui exciditur. Et plāget terra tributim, tribus domus Dauid seorsum, & mulieres eorū seorsum, tribus domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum, tribus domus Leui seorsum, et mulieres eorū seorsum, tribus Simeon seorsum, & mulieres eorū seorsum, omnes reliquae tribus, tribus seorsum, & mulieres eorum seorsum. Rursus post alia, extremā urbis Hierusalem obsidionem planius enunciat, dicens: Ecce dies ueniunt domini, & diuentur spolia tua in te, & congregabo omnes gentes ad Hierusalem in bellum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres pollutur, & egredietur dimidiū ciuitatis in captiuitatem, reliquae autē de populo meo non peribūt de ciuitate, & egredietur dominus, & comparabitur ad prelium in gentibus illis, sicut dies prelij eius, in die belli, & stabunt pedes eius in die illa in monte oliuariū quod est contra Hierusalem. Deinde post alia quae in medio ponit, haec ait: Et erit dominus unus, & nomen eius unū complacebit omnem terram & desertum. Rursus post alia dūm prophetae libro terminum ponit, uocationem gentium his uerbis diuinat: Et erit, quicumque relictus fuerint ex omnibus gentibus quae uenerint in Hierusalem ascendent singulis annis ut adorent regem dominum omnipotentem, & celebrent diem festum tabernaculorum. Et erit, quicumque non ascenderit ex omnibus tribubus terrae in Hierusalem ut adorent regem dominum omnipotentem, etiam hi illis addentur. Si autem tribus Aegypti non ascenderit neque uenerit illuc, etiam super his erit ruina, qua percutiet dominus omnes gentes terrae quae uenerint ad celebrandum solenne tabernaculorum. Hoc erit peccatum Aegypti, & peccatum omnium gentium, quae uenerint ad celebrandum diem festum tabernaculorum. Haec sanē Zacharias post reditū de Babylone, Dario apud Persas regnante, uaticinatur, quo tempore urbs Hierusalem a priore desolatione excitata instaurataq; nuper fuerat, quae desolatio illi a Babylonijs fuerat illata. Colligit autem omne tempus a Dario Persarum, sub quo Zacharias prophetae munere fungitur, ad Augustum Romanorum regem, annorū hebdomadas septem & sexaginta duas, quae apud Daniele feruntur, quae summa annorū efficitur, quadringentorum octoginta trium, ut ostendimus in ijs quae paulo antē a nobis tractata sunt. Ceterum post imperium Macedonum ab Alexandro usq; ad Augustum, etiam si ipsius Augusti regnum complectare, nihil sanē quod prophetae uerbis concordet, aut simile sit, inuenias esse completum. Quando enim per illa tempora is dominus quem prophetae ut deum celebrant, cum hominibus uersatus est, & gentes multae illum agnouerunt, eundemq; solum deū confessae sunt, & ad ipsum confugientes factae sunt ei in populum, uel quando tandē toto Persarum aut Macedonum tempore, is rex de quo propheta loquitur, uenit impositus iumento & pullo adolescenti, & ueniens Iudaicae gentis, quae Ephraim hoc loco dicitur, & ipsius Hierusalem regiam aciem, quae currum atq; equi uocabulo nominatur, perdidit, & armatas Iudaicae gentis copias deleuit. Hoc enim si

Vluete magnificabat

gnificabat oraculum illud dicens: Ecce rex tuus uenit tibi iustus & saluator, ipse mansuetus & impositus super iumentū & pullum adolescentem, & perdetur arcus bellicus. Hæc de euerfione regis dignitatis Iudaicę gētis prædicta sunt, quæ prædicta euerfione, rursus ea quæ ad pacem gentium pertinent, consentanea ijs quę prius exposita sunt, adiunguntur hoc modo: Et abundantia pacis ex gentibus, pro quo Aquila & reliqui interpretes reddiderunt, & loquetur pacem gentibus, quod quidem maximè ab Augusti imperio cōstat uel ad uerbum esse completum, quum ex illo omnis quidē principum multitudo dispererit, pax autem plurimas orbis gentes cōplexa sit. Quis porro ante Romana tempora uel Persico uel Macedonico stante imperio, talis extitit rex Iudeorum, ut dominatus sit à mare usq; ad mari, & à fluminibus usq; ad terminos orbis terrę? itaq; hoc significarunt reliqui interpretes. Aquila enim sic ait: Et loquetur pacem gentibus & potestas eius à mari usq; ad mare, & à fluminibus, usq; ad terminos orbis terrę. Cui concordat etiam illud quod in septuagesimo primo Psalmo de Christo canitur, qui erat de semine Solomonis oriturus, quod quidem in hunc modum se habet: Et abundantia pacis donec auferatur luna, & dominabitur à mari usq; ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrę. Hæc enim de filio Solomonis dicta sunt quę nihil differunt ab ijs, quæ apud prophetam leguntur. Quando igitur hæc, uel quomodo, aut quibus tandem temporibus extiterint, si quis est qui possit, interpretetur. Aut quonam alio tempore post Babylonicā obsidionem, aliterum perpessa sit incendiū Hierusalem, & quod in ipsa templum erat, deiectum sit. Quod etiā ipsum magnam affert admirationem, quemadmodū propheta id significauerit, dicens: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Nam Libanū in his uerbis more suo templum ipsum nominat, quoniam in alijs quoq; prophetis ostensum est, Libanū ipsum templum uocari. Id autē ipsi quoque Iudei adhuc cōstitentur, quando quidem Esaias huic prophete, qui nunc tractatur similia canens dixit: Ecce dominus Sabaoth cōturbabit gloriosos cum robore, & excelsi cōtumelia conterentur, Libanus autē cum excelsis cadet, & egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice ascēdet, & requiescet super eum spiritus dei, quibus adiungit: Et erit radix Iesse, & qui surgit ut imperet gentibus, in ipso gentes sperabunt. Etenim hic quoq; unā cum ortu Christi de semine Iesse & Dauid, Libani euerfio & gentiū uocatio coniuncta est, Libanū autem ipsam Hierusalē intelligi, Ezechiel planè significat his uerbis: Aquila grandis magnarum alarū, quę habet autoritatem ingrediendi in Libanū, & euulsit tenera cedri. Et hæc ipsa deinceps explanans idem propheta, adiungit: Quum uenerit Nabuchodonosor in Hierusalem, & acceperit principes eius, & quę sequuntur. Ceterum, Ezechiel quidem hæc de prima Hierusalem obsidione prædixit, post cuius obsidionis tempus Zacharias de secūda diuinat. Quando igitur post Zacharię tempora, sub imperio Macedonum, templum incensum est? certe nunquā. Si quidem post Babylonicarum depopulationem atq; incendium, nullam ignis alteram uastationē unquā perpessa est urbs, nisi sub Vespasiano ac Tito Romanorum imperatoribus, ob quam sanè uastationem rursus obscurē & per figuras eos, qui olim genti imperabant ad deplorationes & lamenta inuitat oraculum, dicens: Vlutet pinus, quoniam cecidit cedrus, quoniam magnopere magnifici afflicti sunt, ululate quercus Basanitidis, quoniam conuulsus est saltus consitus, uox lamentantium pastorum, quoniam afflicta est magnificentia eorum. Tunc sanè facta est Hierusalem quasi uestibula, quę quatitur omnibus populis in circuitu, & in Iudæa facta est munitio ambiens, & ab eis sacrosanctus exilitimatus locus, usq; in hodiernum diem lapis existit, qui cōculcatur ab omnibus gentibus, & quicunq; illum cōculcat illudens illudetur, sicut propheta prædixerat. Quin etiam

Libanus desig-
nat templum.

etiam propterea quod illi domino, qui hæc cecinerat, insultauerunt, non defecit eos neq; planctus, neq; luctus, neq; lamentatio. Nunquā igitur aliās nisi post saluatoris nostri aduentum usq; ad hanc tempestatem, omnes tribus Iudeorū quicquā lamentatione, planctu uel dignū passę sunt, propter plagam quæ ipsorum deo feriente deprehēderit, ex qua etiam ipsorū mater ciuitas, externis gentibus tradita est, & templū euerfium, suffossumq; est, ipsiq; de propria regione expulsi sunt, in terra hostili inimicis seruietes. Quas ob res, omnis ipsorum domus, omnisq; ipsorum anima in hunc usq; diem lamentationibus afflictā est. Quapropter propheta sic ait: Et plangēt singule tribus per seipsas, tribus domus Dauid seorsum, & mulieres eorū seorsum, & quę sequuntur. Sed qui tandem post Zacharię tempora secuti sunt dies, in quibus spolia Hierusalem diuisa sunt? & gentes uniuersę ad bellum contra eum conuerfę? & ciuitas capta sit & domus direpta, & mulieres pollutę atq; in seruitutem abactę? & quando simul sub idem tempus dominus gentibus Hierusalem oppugnantibus subueniens, comparauit se ad prælium cum illis? aut quando steterunt pedes eius in monte oliuarum? aut quādo extitit dominus in regē per uniuersam terrā? ipsiq; unius dominus apud omnes homines? & nomen eius ambiens uniuersam terram & solitudinem? hæc enim nunquā quisquā antea ad suum finem perducta demonstrare poterit, nisi Romanorum temporibus, quibus post Babylonicum incēdium, altero rursus incendio ipsorum templum uastatum est, & ciuitas ex illo adhuc usq; diem ab externis gentibus habitari ostenditur. Quo tempore etiā dominus noster Iesus Christus dei, uersari in oliueto consueuit quod est in monte contra Hierusalem, complotumq; est oraculum quod ait: Et stabunt pedes eius in monte oliuarū, qui est contra Hierusalem, hoc est, religioso, pioq; uiuēdi instituto per orbem terrarum condito & erecto, omnes gentes secundum prophetiam, diem festum tabernaculorum, celebrabūt deo prophetarum, & Aegyptij ex illo deum uniuersi agnoscentes, tabernacula sua in singulis ciuitatibus & regionibus figent. Hæc porro sint Christi in omni loco conditę ecclesię. Has enim præstantiores Mosaicis tabernaculis saluatoris nostri Iesu Christi potentia, in omni ab hominibus habitato orbe per omne hominum genus, per omnes gentes fixit, ut deo omnia sub se habenti celebrent diem festum tabernaculorum. Quādo igitur hæc quæ iam diu gentibus denunciata fuerunt, nostris temporibus uidemus exitum sortita esse, & quę de lamēto & planctu tāto ante ad Iudaicas tribus diuinitus in clamata sunt, quæ de uastatione, incendioq; templi, extremaq; ipsorū solitudine prædicta, ea ipsa nusquā ab oraculis discrepātia usq; in hodiernū diem uel oculis possumus intueri, quid amplius superest, nisi ut regē, de quo propheta loquitur, eum qui Christus dei est, uenisse fateamur, quū utiq; illius aduentus signa in singulis quæ de illo dicta sunt, euidentem exitum accepisse iam demonstrauius.

Signa temporum aduentus domini, Aegyptiorum agnitio domini prophetarum. Demonstratio V.

Cce dominus sedet super nube leui, & ueniet in Aegyptū, & commouebuntur manufacta Aegypti à facie eius, & cor eorum uince-
tur in ipsis, & excitabuntur Aegyptij contra Aegyptios, & bellum
geret homo contra fratrem suum, et homo contra proximū suum,
excitabitur ciuitas in ciuitatem, & lex in legem, & turbabitur spiritus
Aegyptiorum in ipsis, & consilium eorum dissipabo, & interrogabunt deos
suos & simulachra sua, & Pythones, & eos qui de terra uocem emittunt. Et dein
ceps post plurima que figuratę & obscure dicta sunt, adiungitur: In die illa erit al-
tare domino in terra Aegypti, & titulus iuxta terminum eius, & erit in signum in
æternū domino in terra Aegypti, quoniam clamabunt ad dominū propter affli-

Vu 3 gentes

gentes se, & mittet eis dominus hominem, qui saluabit eos, iudicās saluabit eos, & cognitus erit dominus Aegyptijs, & cognoscent Aegyptij dominum deum in die illa, & facient sacrificia, & uouebunt uota domino, & reddent. Hæc nos quidem antea quoque citauimus, & in parte saltem planiora reddidimus, quod si non patrijs dijs relictis, Aegyptios hoc ipso tempore uidimus prophetarū deum inuocantes, si per uniuersam Aegyptum in omni loco, & ciuitate, & regione altare illi deo erectum non est, qui apud solos Hebræos laudibus celebrat, si manufacta Aegypti cōmota non sunt, & dæmonica uis quæ circum illa uersabatur, non defecit, uetusq; Aegyptiorum superstitio ex animis eorum sublata non est, præterea, si per singulas ciuitates & per singulas domos, bellum intestinū apud Aegyptios nō grassatur, dum alij quidem dominū & cultum dei prophetarum accipiūt, errore mēq; quo ab initio deos multos colebāt, auersantur, alij uerò propterea quod patrijs adhuc malis affecti ijs adherent, eos qui dominū acceperint, oppugnant, si non hodie quoque dum suos deos suaq; simulachra, eosq; qui de terra uoces emittunt, & Pythones, rogare conantur, insectum atq; inane ad cuncta hæc per fugium experitūtur, propterea quod non amplius ut antea itidem uim suam exercere dæmones possunt, si non uniuersa hæc re ipsa finem suū inuenisse ostenduntur, sanè nondum quisquam mihi arbitretur propheticum esse completum oraculum, neq; dominum illum ipsum, quem prophetæ canunt, apud homines uixisse. Si uerò re ipsa, quæ uerbis longè est euidentior, qui Aegyptum incolunt cernuntur interim, pars quidem prophetarum deum agnouisse, & propter illum patrios deos reliquisse, alij uerò contra hos seditiones assidue cōcitare, & alij deos suos, suaq; simulachra, eosq; qui de terra uoces emittunt, inuocantes nihil posse proficere, alij dominū prophetarum in omni Aegyptia regione, altare per singulas ecclesias erexisse, inq; afflictionibus & sibi insectis infectionibus, non amplius beluas neque reptilia terræ deos, neque agrestes feras & bruta animalia, parētum suorū instar, sed supremum deum inuocare, solumq; eum, eiusq; timorē in suis mentibus conceptum tenere, uouereq; eidem uota non autem dæmonibus ut prius & quæ ipsi deo cōueniant promissa reddere, cur non sequitur, ut fateamur etiā ea, quæ ipsos euentus antecesserunt in opus iam processisse, ne futura amplius in posterum, sed in præteritum abijisse: porro ipsa hæc sunt ipsius domini ad Aegyptios olim futurus, nō sine corpore aduentus, sed per nubem leuem, ac potius per crassitudinem agilem. Sic enim Hebraicus habet contextus, dum illius corporeū aduentū obscure significat. Proinde hunc ipsum progressū longius oratio, hominem saluatorem uocauit, his uerbis: Et mittet eis dominus hominem, qui saluabit eos. Nam hic rursus in Hebraico sic est: Et mittet eis dominus saluatorem, qui saluabit eos. Quæ quum adeo euidentem demonstrationem exhibeant, arbitror etiam constituisse, quibus temporibus ea futura canerentur, quæ ad domini aduentum ad homines pertinebant. Hæc sanè paucis à nobis collecta sunt, de temporibus quibus dominus fuit ad homines uenturus. Plura autem per otium quispiam inueniet, si reliquas item scripturas percurrerit.

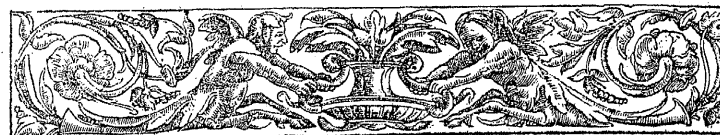
Nos autem his cōtenti quæ hæcenus dicta sunt, iam nunc reliquas quoq; aggrediamur prophetias. Quare quæ ab illo inter homines suo ordine sunt administrata, ex diuinis oraculis colligamus.

LIBRI OCTAUI FINIS.

ELENCH.

ELENCHVS HVIVS LIBRI NONI DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA.

De ijs quæ secundum humanam ab eo assumptam naturam administranda fuerunt, ex subnotatis diuine scripturæ locis.

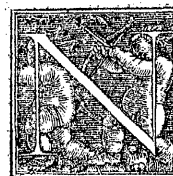

EVSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER NONVS.

PRÆFATIO.

PRÆFATIO.

Nihil sanè posthac reliquum esse uideo, nisi ut ea quæ polliciti sumus sequētes, eam dispensationis partē persequamur, quæ humanæ à deo uerbo assumptæ naturæ propria est. Quæ de re ea, quæ superioribus octo libris continentur à nobis tractata sunt, modo quæ ad eius rei theologiā pertinet scrutantibus, modo illius ad nos de cælo descensum, simulq; & modum & appellationem & tempus illius aduentus explorantibus. Quibus demonstratis rebus, tempus iam fuerit ea cōtemplari, quæ quo tempore ille in apertū prodijt gesta sunt, quoq; modo ea singula apud Hebræos prædicta sunt, ostendere, oraculorum tamē efficaciam, ueritatēq; & sanctorū Euangelistarum testimonio, & ipso rerum quæ ab illis prodixit sunt euentu, declarabitur. Quū igitur primum omnium ea, quæ ad illius & ortū, & genus, & tribū, & semen pertinent demonstrata sint, nunc iam quid de sydere illo sit dicendum, quod nouum & insolitum præter consuetam & nobis cognita sydera in ortu illius emicuit, quæso contēplemur. Nam hoc ipsum quoq; iam pridē ab antiquis usq; & primis temporibus apud Mosem celebratū inuenitur, atq; in hunc modum expositum.

De rebus secundum humanam ab illo assumptam naturam gerendis, & de stella quæ in ortu saluatoris nostri apparuit. Demonstratio I.

Moses in Numeris de stella, quæ in ortu saluatoris nostri uisa est, hæc ait: Dixit Balaam filius Beor, dixit homo qui uerè uidet, qui audit uerba dei, qui nouit scientiam altissimi, et qui uisionem dei uidit, in somno aperti oculi eius, ostendam illi, sed non nunc, beatum dico, sed non appropinquat, orietur stella ex Iacob, & surget homo ex Israël, & fraget duces Moab, & captiuos ducet omnes filios Seth, & erit Edom hæreditas, & erit hæreditas Esau inimicus eius, & Israël fecit in robore, & excitabitur ex Iacob, & perdet eum, qui seruat de ciuitate. Hoc uaticinio commotos ait successores Balaam (id enim incolume extitisse adhuc, ut par est, apud illos, quum in cælo ignotum quoddam sydus præter cognita nobis & consuetam, supra uerticem, ut sic dixerim, & ad perpendicularum terræ Iudææ constitutum inspererunt) festinasse ut in Palaestinam terram peruenirent, utq; sciscitarentur de re, quæ, qui per eam stellam quam ipsi uiderant, significabatur. Fidem his facit Euan-

Vu 4 gelista

235 DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA

gelista Matthæus, his uerbis: Quum autem Iesus natus esset in Bethleem Iudææ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente uenerunt in Hierusalem dicentes: Vbi est, qui natus est rex Iudæorum? uidimus enim stellam eius in oriente, & uenimus adorare eum, quo tempore isdem missi in Bethleem abierunt, & ecce rursus eadem stella quam uiderant in oriente antecedebat eos, donec ueniens staret supra ubi erat puer, uidentes autem stellam gauisi sunt gaudio ualde, & ingressi domum, uiderunt puerulum cum Maria matre eius, & procumbentes adorauerunt eum, Hacenus quidem Euangelium sanctum. At uero ipsius prophetie oraculum quid ait tandem fore aut illius noui syderis eruptione, aut in saluatoris nostri Iesu Christi ortu, dignum quod cognoscatur? nempe fractionem ductorum Moab, & direptionem filiorum Seth, præterea reliquorum Iudæicæ gentis hostium hæreditatem, qui quidem hostes erant Edom & Esau. Ceterum, quod aliud tandem significauit his uerbis, quam per ductores Moab, inuisibilem hostium euerionem? ipsorum, inquam, dæmonum, qui olim apud Moabitas deorum loco ferebantur? at qui aliorum mentionem non fecit, propter simulachrorum ipsius Israël cultum, quo in deserto usus est, quo tempore populus initiatus est Beelphegor. Erat porro hic dæmon, qui ut deus à rege Moab ab ipso Balac colebatur. Quoniam igitur uictus est Israël illo tempore à principibus Moab ut sum effugientibus, dico autem ab ijs, qui apud Moabitas per dijs colebantur (sane idcirco & simulachra coluerunt, & adorauerunt sculptilia, ut ait scriptura: Et initiati sunt Beelphegor, qui Beelphegor dæmon erat apud Moabitas, quo tempore isdem cum feminis Moabitarum fornicati sunt) merito quod olim erat futurum, loco utique in contrarium mutationem in tempore diuinat Balaam, dicens: Orietur stella ex Iacob, & surget homo ex Israël, Et franget duces Moab. Tanquam si manifestius diceret: Moabitarum dæmonas qui nunc aduersus Israël gloriati sunt, in ortu eius de quo ipse uaticinatur, fractionem tandem & ruinam passuros, quibus fractis, filios Seth, & Edom, & reliquas gētes, quas his nominibus significari arbitror, ut olim dæmonico errori addictæ erāt, sic reiecta superstitione, familiares illius futuras, qui uenturus canitur, & erit, inquit, Edom hæreditas, & erit hæreditas Esau inimicus eius, ueteres, inquit, hostes dei atque Israël erunt hereditas eius, qui canitur futurus, ipse enim est cui dictum est à deo & patre suo: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuam. Quæ quum in sortem sanctorum transferint, contraria ipsi Israël fore diuinat. Ait igitur: & Israël fecit in robore, fecit autem in robore omnium maximum scelus, quapropter excitabitur & exurget, quis tandem iste nisi is qui à prophetis canitur deus uerbum? qui etiam perdidit eum qui seruatur ex ciuitate? quibus uerbis ipsam Hierusalem significari arbitror, ex qua perijt omnis quicumque superstes mansit, aut etiam omne eius gentis ciuile institutum, hæc autem quem nam exitum sortita sint, quum gētes prius simulachra colentes unā cum saluatoris nostri inter homines exortu, in illorum sortem translatae sint, Iudæica uero gens, & Iudæorum mater ciuitas ea perpessa sint, quæ nunquam antea non longiori arbitror oratione indigere ut apertius ostendatur, attamen quæ ad consensum pertinent tum propheticæ predictionis, tum Euangelicæ consummationis, talem sanè habeant exitum, ceterum quæ tandem causa exitit, propter quam stella quæ tum uisa est illuxerit, quæ quidem causa contemplatu digna sit? Moyses quidem insigna ait & tempora in firmamento à deo posita fuisse sydera uniuersa. At uero hoc & peregrinum & insolitum, neque idem ex multis & cognitis unum, sed nouum potius quoddam neque antea uisum sydus, quod uicē hominum illustrat, recentis cuiusdā luminaris signū, quod uniuersum mundū illustraret, indicabat, quod quidam lumine, Christus dei erat, ingens illud nouumque sydus, cuius imaginem ex

Beelphegor dæmon Moabitarum.

comparatione ac similitudine quadā, illud quod tunc Magis apparuit, referebat, quum enim per totam sacrosanctā & à diuino spiritu traditam scripturā, si quis eam ad sensum interpretetur, primū sit propositum, ut mystica quedā diuinacō doceat, seruato tamen saltē in parte etiam uulgari apertoque sensu eorū quæ historicē gesta sunt, merito hoc quoque quod nunc tractatur oraculum, in eius syderis, prophetia quod in ortu saluatoris nostri oriturum denunciabatur, etiam ad uerbum completum est, existunt quidem alij quoque gloriosis & illustribus uicis insolitarum stellarum ignes, ut earum quæ à quibusdam crinitæ uocatur, item quæ trabes, aut quæ barbæ similitudinem ferentes, ut etiam quarundam aliarum his similitum, quæ magnis imminētibus rebus solent existere, at enim quid tandem aut excellentius aut maius toti mūdo unquam contigerit, quam quod per saluatorem aduentum omnibus illuxit mortalibus intelligentiæ lumen? quod & pietatis & ueræ agnitionis dei perceptionē animis rationalibus attulit? cuius gratia, ingens signum id, quo antea dictum est, indicabat sidus, dum ingens & nouum luminare quod totum illustrauit mundum, Christum utique dei omnibus significat. Eodem uero loco prophetia, & hominem & sidus futurum diuinat, his uerbis: Exortetur stella ex Iacob, & surget homo ex Israël, utpote quæ & cœleste luminare deum uerbum esse significet, & tamen eundem hominem appellet. Variē porro illum alij quoque in locis & ortum simul, & lumen, & solem iustitiæ uocat, ut in prioribus libris ostēdimus. Ceterum quod quidem in illo diuinis est, tanquam id quod illuminet omnem hominem uentientem in hunc mūdum, ortus uocabulo celebravit, in hunc modū: orietur stella ex Iacob, Hominem uero eundem propter afflictionem & mortem quā pertulit, tanquam eum qui ceciderit, surrexerit diuinat, quibus similia de eodem Esaias canit: Et erit radix Iesse, & qui surgit ut imperet gentibus, in eo gentes sperabunt. Et manifestum quidem est, quoniam modo saluatoris nostri lumen de Iacob exortum, hoc est, de Iudæico populo, non ipsi Iacob unde profectum est sed omnibus gentibus illuxerit. Hoc uero quū ex alijs plurimis prophetijs discernere possumus, tanquam ad ipsum Christum dicentibus: Ecce posui te in testamentum gentis, in lumen gentium, tum etiam ex ipsius Balaam uerbis, quæ sic habēt: Egredietur de femine eius homo, & dominabitur gentibus multis. At qui de quo nam alio semine, quam de Israël? ut facile constat ex ipsius orationis contextu? proinde iam gentiū dominatū accepto saluatoris nostri uerbum, cum ipsa prophetia concordans, omnes quæcunq; illis quondam imperabant, inuisibiles & perniciosas potestates deleuit, nec non spirituales malitiæ, cateruamque dæmonicam, quæ ductores Moab, & Seth, & Edom, Esau, figuratiuē in ijs, quæ nunc tractamus, denominata sunt. Quum autem apud I. X. obscurius positū sit illud, ostendam illi, sed nō nunc, beatum dico sed non appropinquat, idem illud apertius Aquila edidit: Videbo illum sed non nunc, prospicio illum, sed non prope. Symmachus autem candidius: uideo, inquit, illum, sed nō prope. Dici uero hæc uidentur à Balaam, tanquam longis deinceps post ipsum temporibus perficienda essent ea, quæ ab ipso canebantur, nam duobus millibus annorū post illud uaticinium completa sunt hæc, quo uidelicet tempore Saluator noster cum hominibus uersatus est.

Scriptura gentis Iesus.

Christus stella, id est, lumen.

Quemadmodum dominus insitens illud quod de sancta uirgine assumpsit corpus, uenturus in Aegyptum & secundum uerba, & secundum sententiam prædictus est, omnisque in eius aduentu euerienda gentium superstitio. Demonstratio II.

Luce dominus sedet super nube leui, & ueniet in Aegyptū, et cōmouebuntur manufacta Aegypti à facie eius, & cor eorū uincetur in ipsis. 33
Causa porro cur dominus ita in Aegyptū destinetur uenturus, hæc mihi esse uidetur. Primi siquidem omnium Aegyptij errori colendi mul-

tos

tos deos ac demonas initium dedisse dicitur, & reliquis uniuersis mortalibus superstitionis auctores extitisse, quin etiam omnium aliorum maxime, demoniacis operationibus & curiositatibus studuisse, eisdem præterea ab ipsa scriptura diuina, hostes populi dei fuisse perhibentur. Sed antiquus quoque ipsorum rex fateri se non nosse dominum, palam descriptus est, dum sic ait: Non noui dominum & Israël non emittam. Ergo ingens quoddam diuinæ Christi uirtutis miraculum exhibere nobis uolens prophetica oratio, domini in Aegyptum canit aduentum, sub quem non leuem futuram Aegyptiorum mutationem, diuinat deinceps sic dicens: Et cognoscent Aegyptii dominum, qui uidelicet non cognoscebant illum prius, & uocantur domino uota, & quæ his similia sequuntur. Superiora quidem proximo capite hereditas eius, qui uenturus canitur, Edom & Esau dicebatur, quippe quæ alieni ab Israël eo modo significarentur, hic uero & Aegyptus & Aegyptii populus, non simulachrorum amplius futurus canitur, sed eius domini qui apud Iudæorum prophetas pro deo celebratur. Quæ si oculis completionem cernuntur, ne dicamus sanè aduentum illum domini, qui in Aegyptum futurus prædicatur, fuisse adhuc. Sed si supra omnem rationem, rebus fidem ipsa ueritas facit, atque etiam rudissimis & sensu omni carentibus euidenter ostendit, ipsos Aegyptios ab eâ superstitione recessisse, quam usque ab initio à patribus suis acceperant, illi quæ deo adgressisse, qui à prophetis hæc ipsa diuinatibus colebatur, & unum hunc interim colere, neque ullam mortem recusare pro cultu & pietate erga illum, quid aliud iam superest, nisi ut fateamur non aliter ista contigisse quam per domini in Aegyptum aduentum, sicut uaticinium proximè expolitum significabat, & nihil quidem impedit aliter quoque idem accipere oraculum, ut uidelicet figuratè terrenum hunc mundum significet, in quem uerba ipsa dominum super nube lecti uenturum uaticinentur, quippe, quæ hoc modo hominem ab illo de uirgine & spiritu sancto assumptum, intelligi uelint. Manu autem facta Aegypti commouenda, ipsa gentium simulachra & in illis habitantes demones, sicut rursus Aegyptios uictos, omnes prioribus olim temporibus colendis simulachris addictos, atamen quum etiam ipso corpore saluator noster in terram Aegyptiam uentus sit, quo tempore oraculo monitus Ioseph surrexit, Mariamque una cum puerulo accepit, & cum occulta sua uirtute atque efficacia in Aegyptum peruenit, malignas ibi prius habitantes potestates, non mediocriter commotas fuisse par est, & maxime quum postea per illius doctrinam innumerabiles eorum, qui Aegyptum incolunt conuentus, ab errore ac fraude demonum recedentes, etiam nunc unum uniuersi deum se nosse fateantur, quæ uero deinceps sequuntur, quum obscurioribus figuris simplicita sint, curæ ac diligentie maioris indigeant, alias seorsum quum per otium licebit, interpretabimur.

Quemadmodum Christus in Aegyptum uenturus, atque hinc reuersurus prædictus fuerit. Demonstratio III.

Numeri 24.

Dixit Balaam filius Beor, dixit homo qui uerè uidet, dixit qui audit oracula fortis, qui uisionem dei uidit, in somno aperti oculi eius, quam pulchra domus tua Iacob, tabernacula tua Israël, ut saltus umbrosi, & quasi hortus iuxta flumina, & quasi tabernacula quæ fixit dominus, quasi Cedri iuxta aquas, egredietur homo de semine eius, & dominabitur gentibus multis, & extolletur Gog regnum, & augebitur regnum eius, deus duxit illum ex Aegypto, quasi gloria Rhinocerotis illi, deuorabit gentes inimicorum suorum, & crassitudines eorum attenuabit, & iaculis suis feriet inimicum, accubans quiescit ut leo, & ut catulus, quis excitabit illum? qui benedicunt tibi, ipsi benedicti est, et qui maledicunt tibi, ipsis maledicti est. Superius per eam prophetiam quæ

quæ proximè expolita est, dum oraculum, uenturum in Aegyptum dominum affirmat, saluatoris nostri Iesu Christi migrationem unam cum parètibz suis in Aegyptum illi ipsi futuram indicabat. Hic autem reditum ab Aegypto, ut ordo postulat, quo in terram Israël unam cum parètibz reuersus est, canit his uerbis: Deus duxit illum ab Aegypto. Solus autè extitit saluator & dominus noster Iesus, qui Christus est dei, neque alius præterea quisquam, ex semine Israël, & Iudaica gente profectus, qui multis dominatus sit gentibus, ut absque hestitatione fateri necesse sit, præfens uaticinium in illo exitum suum inuenisse, utpote quod palam enunciat, de Iudaica gente egressurum quendam hominem, & dominaturum gentibus multis, aut quibus mihi dicat, utrum habeat ex ijs qui apud Hebræos unquam illustres fuerint alium quem proferat, qui multarum gentium dominatum acceperit. Atqui nemo unquam istud dixerit, quoniam, ne factum quidem est. At uero in saluatore nostro, etiam si nos nihil dicamus, ipsa tamen nihilominus ueritas elamabit, et uehementer uociferabitur, planissime indicans, quemadmodum diuina illius uirtus per illum, qui ab ipso de semine Israël ratione corporis assumptus est, hominem dominata est, atque etiam nunc dominatur gentibus multis. Hic igitur ille ipse erat, non alius quispiam, quem prophetia prædixerat, cuius tempore etiam Gog regnum in sublimè adactum est, cum eo simul Christi uirtute ac potentia crescente. Hoc autem modo aiunt Romanorum regnum secundum Hebræos significari cum quo simul Christi doctrina robur atque incrementum accepit. Meminit autem Gog etiam propheta Ezechiel, dum principem Ros, Mofoch & Thobel nominat, ubi per illud quidem Ros, Romanorum, ut par est, ciuitatem significat, quando quidem principatus & caput ea uoce apud Hebræos intelligitur, per Mofoch autem Mysiam, & eius finitimas gentes, quæcumque nunc sub Romanorum imperio sunt, & per Thobel, Iberiam Ioseph intelligit, qui à Thobel dicit factos esse Thobelos, qui Hiberes dicuntur, quibus omnibus imperantem Gog in sublimè adaugendum ait, sub eius Christi de quo propheta loquuntur aduentum, quem deus duxit ex Aegypto, quo tempore, ut apud Mattheum legitur, dum ipsi adhuc puero insidiatur Herodes, Ioseph accepto oraculo, accepit puerum & matrem eius, & reuersus est in terram Israël. Rhinocerotis uero gloria ipsi Christo adfuit, propterea quod placuerit in eo habitare omnem plenitudinem diuinitatis, ut ait sanctus Apostolus. Quapropter dum ueluti cornu sibi uniuersi deum patrem adscribit, etiam unicornis in alijs quibusdam scripturis est nominatus. Idem porro dei uerbum intelligibilibus, rationalibusque suis sagittis, inimicum, sibi que aduersantem diabolium, omnesque circa illum uersantes inuisibiles & malignas potestates, præstantiori sua & inexpugnabili uirtute confixit, atque etiam nunc gentibus multis dominatur, quarum crassitudines & fastum corporeæ massæ extenuas ad angustam æternæ uitæ usam ingrediendam idoneas comparat. Sed etiam recumbens idem hic homo ex Israël profectus, qui multis dominatus est gentibus, quiescit, inquit, ut leo, quibus uerbis quam ille assumpsit dispersionem significat, secundum quam quasi quidam regulus, & quasi fera quædam audacior quiescit, dum illius principatum ac regnum mouere loco nemo est qui possit. Omnes autem qui Christo fauent ac bene dicunt, & tum oratione tum uita uirtuti præceptoris addunt cultum ac reuerentiã, fauoris benedictionisque diuine uicissim participes facti, augetur quotidie, ac multiplicatur, utpote quæ in ipsis diuina illa uox: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & uertus & deo conuenientius sine sui cõse quatur, sicut econtrario, qui à prima aduersus illum cõspiratione etiã nunc in suis illum cõsilijs execratur, dei in seipsos execratione ex illo in hunc usque diem contraxerunt. Quapropter non regni solum, sed etiã sui illius quod honore omni ac reuerentia colebant sanctuarij, extremam solitudinem atque interitum in oculis habere,

Ros Hebræis est caput.

atque

atq; indueri non desinunt. Non ab re autē fuerit hisce que nunc tractamus, ipsius Iacob ad Iudam prophetiam adiungere, quam etiam ipsam euidētissimē, saluatori nostro accommodari iam demonstrauius, contemparitq; eam, quā in utriusq; est, concordiam, quemadmodum enim hic dictum est, egredietur homo de semine eius, (ipsius uidelicet Iacob) ita etiam illic dictū est, de germine filii ascendisti, ab ipso Iacob, ad eum de quo ipse uaticinatur. Vtq; in presenti dicitur illud: et dominabitur gentibus multis, sic in illis quoq; illud: & ipse erit expectatio gentium. Et rursus hic quidem: Deuorabit, inquit, gentes inimicorum suorum, & iaculis suis feriet inimicum, in illis autem simili ratione illud dictū est: Manus tua in tergo inimicorum tuorum. Item illud: catulus leonis Iuda, & illud: Recubens dormiisti, ut leo & ut catulus, quis excitabit illum? quod in illis dictum est, nihil mihi differre uidetur ab eo, quod nunc tractamus oraculo, cuius illa sunt uerba: Recubens quieuit ut leo, & ut catulus, quis excitabit illum? Hæc autē non ab re unū in locum coëgimus, ut quasi in ore duorum testium, eius quæ in prophetiis spectatur cōcordig, de saluatore nostro demonstratio firmiorē accipiat auctoritatem. Sed omnia quæcūq; in uaticiniū Iacob contemplanda cōtulimus, huic item quod à Balaam dictum est, accommodari poterunt, propter eorum quæ dicta sunt similitudinem. Quod si illa in nostro saluatore completa esse ampliori demonstratione tum constitit, sequitur iam ut præsentia quoq; fateamur.

Item de illo quod dictum est, ex Aegypto uocauit filium meum, & de Herode rege & euerfione regni Iudeorum. Demonstratio IIII.

Osee II.

Texurget perditio in populo tuo, & omnia munita tua peribūt, ut princeps Salaman de domo Hieroboam. In diebus bellis super filiis alliserunt. Sic faciam uobis domus Israël à facie iniuriarum uestrarū. Mane eiecti sunt, eiectus est rex Israël, quoniam infans Israël. Et ego dilexi eū, & ex Aegypto uocauit filios eius. Sed

Aquila Hebraicæ elocutioni inferuiens, ex Aegypto uocauit filium meum, interpretatus est. Ego autem necessario ad uerbum notauit locum, quoniam Mattheus quoq; posuit prophetiam, ubi in Aegyptum cōmigrasse Iesum, & illinc rediisse in terram Israël indicauit, si quis autem saluatoris nostri in Aegyptum profectio nem accuset, sciat id totum maximā cum ratione factum fuisse. Neq; enim Herodis uolūtariam malitiam cohibere par erat, neq; rursus saluatorem, puerū adhuc miracula exordiri iam tum, atq; ante tempus diuinam ostentare uirtutem, quod sanè factum fuisset, si mirabili quadam ratione insidiatē sibi Herodem punitus esset, neq; ullo modo illam in Aegyptum unā cum parentibus secessionem pertulisset. Verum enim præstantioris cuiusdam dispensationis ac sapientiæ fuit, suo atq; accommodato tempore miraculorū, quæ ad diuinitatem pertinent, initium facere eum cui in tota uita mansuetudinis & clementiæ testimonium redditum est, quicq; ad promerēdum, atq; ad cōmūnia officia fungenda propensum extitit, nec aliquem unquam eorū qui non ipsi auscultauerūt ultus est, ne tunc quidē quum ut ouis ad occisionem ducebatur, atq; ut agnus coram tondēte se obmutesceret. Qui autē quæso cōuenisset, eum, qui talis erat, puerū adhuc Herodis malitiæ non concedere, cui etiam ad uirilem ætatem profecto, concedendi & malignos declinandi, testimonium redditum est? quicq; & se occultare, & in miraculis edendis laudem effugere cōsueuerit? nam quos ipse curasset, ijs imperabat ut nemini dicerent. Quod si quis prophetiam hanc ad populum referat, dicatq; hæc de populo ex femine Israël oriundo dicta esse, is attendat uerborum ordinem, in quibus hæc futura dicuntur, postquam dictū est quasi ad ipsam Hierosalem, & exurget perditio in populo tuo, & omnia munita tua peribunt, & quæ quidem princeps passus est in bello, in quo matrem super filiis, terræ alliserūt, eadem uobis quoq; ipsi

ipsis faciam, propter malitias uestras. Vobis porrò quibus tandem alijs, nisi qui uocamini Israëlites? quicq; etiā reiecti estis cum rege uestro? ubi Herodem obscurus indicat, & hæc omnia passi estis, quoniam puer, inquit, est Israël, & ego dilexi eum, & de Aegypto uocauit filium meum. Qui enim fieri potest, ut eodem in loco eisdem & accuset & laudet? sed uerus sensus est is, qui hanc habet contemplationem. Israël enim in alia prophetia dictus est Christus, quem admodum in hac quoq; quam nunc tractamus, quoniam igitur hic, inquit, obediens mihi factus, formam serui accepit, & factus est puer mihi dilectus dū omnia quæcūq; uolo efficit, idcirco illum ex Aegypto, ad quam homines forma assumpta descendit, dum ea uoce terrenus locus significatur, aut etiam ex illa uulgatiore tanq; legitimum dilectumq; filium euocauit, uos autē ipsos ad quos sermo directus est, unā cum regno uestro interitus & perditio comprehendet. Hæc quidem ipsa prophetia, constat autem quemadmodū post saluatoris nostri tempora, quum obsessa fuisset ac uastata Hierusalē, sublatus est, & ad extremam perniciem reiectus, qui usq; ad illud tempus steterat Iudaicæ gentis legum usus omniūque principatus. Veruntamen iam tertio, quæ ad Aegyptum pertinēt, quæq; ad iter quod in illam est factum, diuinitus prædicta sunt, quod si quis nullo modo fateatur ea nostro saluatori conuenire, at saltem quum ea Mattheus apposuerit, de testimonio quod est apud Mosē ab illo accepta, ne neget, quod paulante tractauimus, dum illud, deus duxit illum ex Aegypto, enarraremus, quando ne ipse quidē Euangelista, se ab ipsius Osæ prophetia oraculū accepisse indicauit, ut undecūq; querentes possint illud ubicūq; positum sit inuenire, ibi uidelicet unde par est Euangelistam illud protulisse.

De Ioannis in deserto prædicatione. Demonstratio V.

Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in rectam, & aspera in uias planas, & uidebitur gloria domini. Et uidebit omnis caro salutare dei, quoniam dominus locutus est. Hoc quoq; uaticiniū oportebat sub saluatoris nostri tempus suum finem contingere. Quocirca, ut apud Lunam Euangelistam scriptum est, in anno quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, promerante Pontio Pilato Iudæam, caterisq; imperantibus qui cum hoc conuenerant, factum est uerbum dei ad Ioannem Zachariæ filium in deserto. Et quum uenisset in omnem terram, quæ est circum Iordanem, prædicauit baptisma poenitentiae, remissionem peccatorum. Hisce autem Euangelista adijcit testimonium, dicens scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophætæ: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, & quæ sequuntur. Quid igitur tandem aliud clamabat Ioannis illa in deserto prædicans uox ad turbas exeūtes, ut ab ipso baptizarentur, tanquam ad reptilia deserti, quam conueniens accommodatumq; illud: Germina uiperarum, quis ostendit uobis fugere à uentura ira? Et rursus dum prauas animas in rectas & asperas in uias planas reparat, dicit bat iisdem: Facite igitur fructus dignos poenitentiae. Et hæc scilicet complebatur, dum Ioannes præparabat eos qui uisuri erant gloriam domini, & quod uocatur salutare dei, quod quidem nihil aliud est, quam Christus, sicut uerbis illis testificabatur: Ego quidem uos aqua baptizo, uenit autem fortior me post me, cuius non sum dignus calciamenta gestare. Ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igne. Qui etiam quum Iesum uidisset uenientē, exclamauit: Ecce agnus dei qui tollit peccatum mundi. Hic est, de quo ego dixi, post me uenit uir, qui ante me factus est. Quod uerò idem esset salutare dei, Simeon quoq; testificatus est, qui accepto in ulnas puero Iesu, dixit: Nunc dimittis seruum tuum

XX domine

Quare Ioannes
in deserto prædi-
cavit.

domine secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium. Quibus etiam propheta consentit, dum ait: Et uidebit omnis caro salutare dei. Illud enim, omnis caro, pro omnibus gentibus dictum est. Vt autem demonstraretur quomodo hæc suum finem contingerint, & gentes Christum dei agnouerint, multis non opus est uerbis, & quæ quidē ad uerbum solent considerari, in hunc completa sunt modum. Cæterum quid quæro fuit in causa, ut non in urbibus neque in ipsa Hierusalem, sed in deserto, Ioannes suggestum sibi ad predicandum elegerit: ad hoc quispiam fortasse responderit, illum hoc fecisse ut prophetia compleretur. Sed qui exquisitius ac diligentius se doceri uoluerit, illico interrogabit, at qui prophetia hæc quid tandem sibi uolebat, quum de fertum, & ea quæ ad id genus pertinent enuntiabat: cui respondebimus, quod hoc quoque signum erat euertendæ urbis Hierusalem, & eius quod in ipsa erat altaris, ritusque illius, qui secundum Mosaicam legem seruabatur, quando non amplius per legitima sacrificia remissio illis peccatorum conciliabatur, sed per purgationem lauacri, quod in olim sitibunda ac deserta, dico autem, in collecta de gentibus ecclesia, tradebatur, in qua etiã illa quæ facta est prophetica uox, parare uiam domini iubet, dum malitias in imo quodam fundo, quasi in cõualle positas animarum auferēdas, & ueteris urbis Hierusalem atque eorum qui in illa imperabant principum ac regum, qui montes & colles nominantur, altitudines deiciēdas uaticinatur, quibus perfectis, omnis, inquit, uidebit salutare dei. Hoc est omnis quæcunque corpori inclusa in terra uersatur anima, tam barbarorum quam Græcorum, hoc est, omnium omnino gentium, quæ quidem ipsi uaticinio consentanea ad suum finem peruenisse demonstrantur. Dum igitur mecum tacitus quæro, oborta mihi est dubitatio, quid tandem illud esset in Ioanne, quo capta multitudo illa, admiraretur hominem, & prædicanti baptisma pœnitentiæ fidem haberet, quidque illud quo ducti omnes undique rebus proprijs relictis confluerent in desertum, quum præsertim nulla illius gesta memorie prodita sint, neque enim quod aut mortuos excitauerit, aut alia miracula fecerit, scriptum extat. Quid igitur illud erat quod admirabiles omnes redderet, num forsitan noui & quod à multitudine abhorreret uitæ illius genus? procedebat enim ex deserto inusitatum indutus habitum, omnemque communem hominum consuetudinem declinans, nam neque in uicuum ullum, neque in urbem, neque in comunem aliquem uiuorum cœtum cõmeabat. Sed ne uictu quidē communi uescebatur, siquidem scriptum est, quod à puerili etate in solitudine uersaretur ad illum usque diem, quo ipsi Israël ostenderetur. Quin etiam eius uestimentum ex pilis camelorum confectum erat, & cibus erant locustæ & mel syluestre. Nunquid igitur quum capillo quidem Nazirenum dei uideret, qui, quæ deum facile deceat, faciem ostentaret, uestimenti autem inusitatum genus indutum, repente nescio unde è latebris solitudinis prodeuntem, & post prædicationem, rursus in solitudinem & in latebras recedentem, sine potu, sine cibo, abhorrentem à multitudine, merito obstupebant, & ne hominem quidem illi esse arbitrabantur: quid ni illum qui uel nullo cibo indigeret, quocirca eundem angelum esse credebant illum ipsum de quo propheta loquitur, dum dicit: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem meam, qui parabit uiam tuam ante te. Eundem scripturæ locum Marcus quoque Euangelista citauit. Quin etiam ipse Saluator huic rei testimonium exhibet, dicens: Venit Ioannes ad uos, neque comedens neque bibens, & dicitis demonium habet. Incredulos enim & ad uersus ueritatem difficiles & peruicaces, credibile est propter illud quo Ioannes utebatur uitæ genus, talia in illum probra factasse, sicut e contrario qui uirtutis illius

tutis illius sensu afficiebatur, angelum existimasse. Hæc igitur arbitror ipsum Ioannem intuentibus admirationem, ac stuporem erga hominem attulisse, quæ propter ad eam animæ purgationem, quæ ab illo denuntiabatur undique concurrerant. Meminit autem huiusmodi quæ de illo fertur historia etiam Iosephus in decimo octauo Iudaicæ antiquitatis libro, in hunc modum scribens: Nonnulli autem Iudæorum putabant ideò perisse Iudæorum exercitum, quod deus iustissime ulcisci uoluerit supplicium Ioannis qui Baptista uocabatur, hunc enim occiderat Herodes uirum bonum, & Iudæos adhortantem ut exercitatio ne uirtutis, mutuaque inter seipsum iustitia, atque erga deum pietate utentes, ad baptismum accederent, sic namque ablutionem quoque ipsi uideri acceptam.

Item de solitudine, ipsoque nominatim Iordane flumio, apud quem Ioannes baptizabat.

Demonstratio VI.

Actare solitudo sitiens, exultet desertum, & floreat ut lilium, & efflorescunt & exultabunt deserta Iordanis, & gloria Libani data est ei, & honor Carmeli, & populus meus uidebit gloriam domini. Quibus adiungit: Conualescite manus remissæ, & genua soluta, consolamini pusillanimes intellectu, confirmamini, ne timeate. Ecce deus noster iudicium reddit, & reddet. Ipse ueniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet, ut certus, claudus, & plana erit lingua mutorum. Quoniam erupit in deserto aqua, & scissura inuadans in terra sitiens. Hæc autem saluatoris nostri planè admirabilibus gestis completa sunt, post Ioannis prædicationem. Contemplare igitur, quemadmodum solitudinem Euangelicæ instruit, neque id simpliciter aut quamuis solitudinem, sed desinite illam & solam, quæ est apud Iordanem fluum, quandoquidem iuxta hanc uersans Ioannes baptizabat, ut scriptura ipsa fide facit, dicens: Erat Ioannes in solitudine baptizans, & exibat ad illum omnis Iudæa regio, & Hierosolymorum incolæ omnes, & baptizabantur ab illo in Iordane. Hanc igitur solitudinem eius quæ quondam ab omnibus bonis deserta erat, dico autem collectæ de gentibus ecclesiæ, signum gestare arbitror, ipsum uero fluum in solitudine, purgantem omnes qui in ipso abluerentur, purgationis cuiusdam, quæ secundum sententiam intelligatur, imaginè gerere, qua de re Ioannes scripturæ dicentes: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Significat porro hoc perpetuam influxionem diuini spiritus, qui desuper inuadat, & dei ciuitatem irrigat, sic autem uocatur uitæ genus, eius quæ à deo dirigitur. Hic igitur dei fluum usque ad solitudinem deuenit, collectam uidelicet de gentibus ecclesiam, & huic quas in se ipso aquas uitales etiam nunc abunde largitur. Postea idem uaticinium eidem solitudini canit datum iri gloriam Libani, & honorem Carmeli, sed quæ nam hæc est gloria Carmeli, nisi is qui ex lege Mosi per sacrificia celebrabatur ritus, quem ubi repudiavit deus per eam prophetiã quæ ait: Cur mihi thus de Saba afferitis? & quid mihi multitudo sacrificiorum uestrorum? in solitudine Iordanis transtulit gloriam Hierusalē, postquam ratio pie religiosæque uiuendi non in Hierusalē, sed in deserto cõsummari cœpta est, quod uidelicet accidit post Ioannis tēpora. Simili ratione, etiã honor legis, & eorum quæ in lege corporaliter sancita sunt, Iordanis solitudini datus est, propter eandem causam, quoniam non amplius in Hierusalem confugebant qui curationis indigebant eius quæ ad animum pertinet, sed in id quod nominatur desertum, propter eam que in illo prædicabatur remissionem peccatorum. Puto etiã saluatoris nostri ad baptismum accessum significari illis uerbis: Et populus meus uidebit gloriam domini, & altitudinem dei, tunc enim uisa est saluatoris nostri gloria, quæ ascendit de aqua, & ei aperti sunt cœli, & uidit spiritum dei descē-

dentem quasi columbam, & manentem super eo. Quā uox quoq; de cælo au-
dita est, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Sed etiam
quicumq; legitime ad lauari mysterium accedit, ubi theologia de Christo ac-
ceperit, gloriam eius intuebit, & cum Paulo dicere poterit: Et si cognouimus
secundum carnem Christum, at nunc tamen non amplius cognoscimus.

De Christi post baptismum tentatione.

Demonstratio VII.

Psalmo 90.

Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli cōmora-
bitur. Dicit domino susceptor meus es, & refugium meum, deus
meus adiutor meus, & sperabo in eum, quoniam ipse liberauit me
de laqueo uenatorū, & ab oratione turbulēta. In scapulis suis ob-
umbravit tibi, & sub alis eius sperabis. Scuto circumdabit te ueri-
tas eius, non timebis à timore nocturno, à sagitta uolante in die, à negotio per-
ambulante in tenebris, ab incurfu, & dæmonio meridiano. Cadent à latere tuo
mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Verum
tamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum uidebis, quoni-
am tu domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Non accedent
ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quoniam ange-
lis suis mādauit de te ut custodiāt te in omnibus uis tuis. In manibus portabūt
te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Super aspidem & basiliscum am-
bulabis, & conculcabis leonem & draconem. Saluator & dominus noster Je-
sus qui Christus dei est, dum quatenus homo factus est, cōsideratur, habitans
dicitur in adiutorio altissimi, utpote quum in protectione dei & patris cōmo-
retur. Hic igitur unum patrem nec alium præterea quempiam, quo tempore à
diabolo tentatus est, perfugiū nactus, liberatus est olim de laqueis aduersari-
um potestātū, quæ uenatores hoc loco appellantur, quū instar cuiusdā com-
munis hominis ductus est in desertū, ut tentaretur à diabolo, & fuit in deserto
quadraginta dies & quadraginta noctes, & tentatus est à satana, sicut, ut Euiā
gelista autor est, cum bestijs. Sed quæ tandem hæc bestia, nisi quas cōmemorat
is, qui nunc tractat Psalms ad eum, qui in adiutorio altissimi habitat, ubi ait:
super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.
ceterum non ab his solum liberatum iri eum dicit, sed etiam ab oratione tur-
bulenta. At uerò que tandem hæc fuit oratio, nisi quam illi obiecit tentator, ut
in sacro Euangelio scriptū est: operæ autem prætium est cōtemplari, quæ cau-
sa fuerit, ut saluator noster, qui talis, tantusq; est, tentationē perpeffus sit. Quū
igitur omnem ex hominibus egritudinē, omnem que languorē, infestos spiri-
tus atq; impuros demonas, qui plurimis ante seculis omnes qui in terra uersa-
bantur, per eam superstitionē quæ multos deos colit, subegerāt, esset expulsu-
rus, nō ex abdito quasi latitās ad ea quæ dicta sunt, accessit. Sed cōtra infestos
prius, eosdēq; inuisibiles principes, per eum, quē assumpsit hominē, militatū
more profectus, & in ipsius diaboli medium, omnisq; demonicæ cateruę pro-
gressus, ubi super aspidē & basiliscū ambulauit, & cōculcauit leonē & draco-
nē, multosq; prius regnantū inimicorū, & millia & dena millia subuertit, prin-
cipatus uidelicet ac potestates, alias quidem à dextris, alias uerò à sinistris bel-
lantes, itemq; eos, qui mundi rectores harū tenebrarū dicuntur, ac spiritualia
malitia, omnia, in quā, hæc, ubi nihil posse redarguit, ac deniq; ipsum malorum
principem diabolū, uerbo oris sui procul extrusit, percurrēq; atq; inambula-
uit omnem aduersantē potestatem, ac seipsum quidem adire ac tentare uolen-
tibus exhibuit, nec quisq; omnino aduersus illum stare potuit, tum demum ad
hominum salutem accessit. Quocirca intuentes illum demones agnoscebant,
propter eam de qua dictum est in deserto commorationem, quum ad ipsum di-
cerent

cerent. Quid nobis & tibi Iesu filii dei: hæc igitur de his dicta sunt. Quæ uerò
deinceps in Psalmo sequuntur, ad ipsum Christum denunciātur ex illo: In sca-
pulis suis obumbrabit tibi, altissimus uidelicet, & sub alis eius sperabis, scuto
circundabit te ueritas eius, & quoniam diebus quadraginta, noctibusq; totidem
tentatus est, de ijs quidē qui noctu illū inuadebant, dictum est ad ipsum: Non
timebis à timore nocturno, de ijs uerò qui eundem per diem oppugnabant, il-
lud: A sagitta uolante in die. Item de nocturnis illis, illud: A negotio perambu-
lante in tenebris. De diurnis uerò illud: Ab incurfu & dæmonio meridiano.
Ad hæc, quoniam dum tenebatur, maligne potestates illū circumstant, & quæ
quidem illius latus dextrum stipabāt, sinistris multo plures erant, utpote quū
dextra longē sint ualentiora, merito adiungitur ad eundē: Cadēt à latere tuo
mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autē non appropinquabit. Vbi à la-
tere dictum est, pro eo quod est à sinistro. Quum autem nomen sinistri meri-
to prætermisum sit ac tacitum, ne aduersi quidpiam aut sinistri in illo reperiri
uideatur, quumq; tota decem millia, necnon ipsa mille, tum à latere eius, tum à
dextris casura esse dicatur, iure optimo post ipsa hæc deinceps dictū est illud:
Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorū uidebis.
Et hæc, inquit, circū te erūt, qui es Christus dei, quoniam tu ipse, qui es spes mea,
altissimum posuisti refugium tuū. Vbi etiam diligenter obseruabis quoniam pa-
trō propheta ad ipsum dominū dicat: Quoniam tu domine spes mea altissimum
posuisti refugium tuū, ubi exquisite alterum, qui priuatim est dominus, ab altero
distinguit qui & huius ipsius est pater, & præterea deus altissimus dicitur, qua
propter, quum illum ut patrem, utq; deum altissimum, refugium suum, Chris-
tus posuerit, dictum est ei, illud: Non accedent ad te mala, & flagellum nō ap-
propinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandauit de te, ut cu-
stodiant te in omnibus uis tuis. In manibus portabūt te, ne forte offendas ad
lapidem pedem tuum. Et sanē diligenter obserua quoniam modo, in illo, quo
niam tu domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. Illud, domine,
per id nomen quod quatuor literis constat, in Hebraico scriptū sit, quod quū
inenunciable esse dicant Hebræi, solo deo & patre usurpare consueuerūt, nos
autem idem nomen ubi de uerbi quoq; diuinitate agitur, in plurimis positū es-
se scripturis antea demonstrauimus, ut item in eo Psalmo qui nūc in manibus
est, qui ait in personam ipsius domini: Quoniam tu domine spes mea, altissi-
mum posuisti refugium tuum, tanquā si diceret, quoniam tu ipse, o domine, qui
mea spes es diuinantis hæc, illum à quo ipse es deum altissimum nosti, & hunc
ipsum posuisti refugium tuum, ex quo etiam in principio Psalms de eodem di-
cebatur: Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli commora-
bitur. Dicit domino susceptor meus es, & refugium meum, deus meus, adiu-
tor meus, & sperabo in eum, quoniam igitur tu, o domine, altissimum posuisti
refugium tuum, idcirco, inquit, ipse altissimus liberabit te à laqueo uenatorum
& ab oratione turbulenta, & in scapulis suis obumbrabit tibi. Quapropter
quum tali fultus sis paterno altissimi auxilio, non timebis à timore nocturno,
neque omnino à quopiam eorum quæ predicta sunt, ac ne ab ijs quidem quæ
deinceps adduntur, nam quoniam tu, domine, altissimum posuisti refugium
tuum, idcirco non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit ta-
bernaculo tuo. Flagella porro efficacias ipsorum dæmonum etiam in Euange-
lijs nominari deprehēdes, quas ne appropinquare quidem audere idoneas es-
se ait, tabernaculo Christi, hoc est, corpori eius. Qui enim id potuissent, quā-
do solo uerbo eas ex hominibus expellebat: de hoc autem tabernaculo, eti-
am David quodam in loco iurauit domino, & uotum uouit deo Jacob, his uer-
bis: Si

Nomē tetragram-
maton ineffabile.

Demonū uis fla-
gelli appellatur.

his: Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum, oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. Huius igitur tabernaculi causa dicebatur, non timebis a timore nocturno, & illud, ipse liberabit te de laqueo uentorum, & ab oratione turbulenta, & illud, non accedent ad te mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, & quæcunque ad hominem magis spectantia de illo dicta sunt, sicut etiam illud: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te, & illud: In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Talia enim ad deum dici nunquam conueniet, at uerbo ad tabernaculum eius, quod propter nos assumpsit, quo tempore uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, conueniet. Cæterum non ab re mihi quidem uidebor facere, si quo exquisitius ac stabilius ea quæ dicta sunt, confirmetur, reliquorum quoque interpretum sententias æditionesque hoc loco posuero, quorum unus Aquila in hunc modum reddidit: Quoniam tu domine, spes mea altissimum posuisti habitaculum tuum. Non traduentur ad te mala, & tactus non appropinquabit in protectione tua, quoniam angelis suis mandabit, ut custodiant te in omnibus uisus tuis. Sed Symmachus, tu enim, inquit, domine securitas mea, altissimam posuisti habitationem tuam. Non inualescet aduersum te malum, neque tactus appropinquabit tentorio tuo, quoniam angelis suis mandabit de te ut custodiant te in omnibus uisus tuis. Igitur hisce ipsis autoribus, ad minimum tanquam de domino dictum est illud: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus uisus tuis. In manibus portabunt te, uidelicet te dominum, ne forte tu dominus offendas ad lapidem pedum tuum. Quinetiam diabolus in tentatione aduersus saluatorem nostrum, eisdem usus est uerbis, quæ do assumptum illum in sanctam ciuitatem constituit supra pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius dei es, mitte te ipsum hinc deorsum. Scriptum est enim, quod angelis suis mandabit de te, & in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedum tuum. Ad quem dominus noster respondens ait: Scriptum est, non tentabis dominum deum tuum. Præterea quoniam in tentatione cum feris, ut ipse Euangelista est autor, uersabatur, cum quibus autem non descriptum est palam, eam rem ipsius Psalmi uaticinium, dum genera ferarum commemorat, manifestius eloquitur, his uerbis: Super aspidem & basiliscum ascendas, & conculcabis leonem & draconem, ubi aspidem & basiliscum, ipsum utique diabolum, & qui ipsum sequuntur, principatus malasque potestates, conculcaturum affirmat. His autem qui similem ipsi uirtutem nacti sunt, discipulis utique suis atque Apostolis, potestatem incedendi super serpentes & scorpiones donauit, non permittens eos tentari supra quam ferre possent, ad illum enim solū spectabat, peiores in nequitia potestates, nec non ipsum omnium principem secularium huius tyrannum, diuina sua uirtute prosternere.

De Galilæa gentium, in qua saluator noster maximam suorum miraculorum partem edidit, & de Apostolorum ipsius uocatione. Demonstratio VIII.

Esaiæ 9.

Moc primum bibe, cito fac, regio Zabulon, terra Nephtalim, & reliqui maritimam incolentes, & trans Iordanem Galilæa gentium, populus ambulans in tenebris, uidete lucem magnam, habitantes in regione & umbra mortis lux splendebit super uos. Plurimum populi quod deduxisti in lætitia tua, & lætabuntur coram te, tanquam qui lætantur in messe, & quemadmodum qui diuidunt spolia, quoniam auferetur iugum quod super ipsis positum est, & uirga que super collo ipsorum. Virgam enim repentium dissipauit dominus, sicut in die super Madiam, quoniam omnem uestem congregatam dolo, & uestimentum cum permutatione persol-

persoluent, & uolent si facti fuerint igne combusti, quoniam puerulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus extitit super humerum eius. Et uocabitur nomen eius magni consilij Angelus, princeps pacis, ius & potentiam habens, deus fortis, pater futuri seculi. Præter alia omnia complexa sunt etiam hæc in saluatore ac domino nostro Iesu, qui Christus dei est, quo tempore, ut diuinus Euangelista autor est, audiens quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta Nazareth, ueniens habitauit in Capernaum iuxta mare in finibus Zabulon & Nephtalim, ut impleretur quod dictum est, per Esaiam prophetam dicentem: Terra Zabulon, & terra Nephtalim, uiam maris, trans Iordanem Galilæa gentium. Populus sedens in tenebris uidit lucem magnam, & habitantibus in regione & umbra mortis, lux orta est eis. Ex illo igitur cepit Iesus prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, quoniam appropinquabit regnum cælorum. Præteriens autem iuxta mare Galilæe uidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius mittentes rete in mare. Erant enim piscatores, & ait illis: Venite post me, & faciam uos piscatores hominum. Illi autem statim relicta retibus secuti sunt eum. profectus inde uidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in nauī cum Zebedæo patre ipsorum reficientes retia sua, & uocauit eos, illi autem continuo relicta nauī & patre ipsorum, secuti sunt eum. Et ciuitatē Iesus totam Galilæam docens in conuentibus eorum, & prædicans Euangelium regni & sanans omnem egritudinem & omnem languorem in populo. Et abiit opinio eius in totam Syriam, & afferebant ei omnes male habentes, uariis morbis & cruciatibus comprehensos, & dæmonia habentes, & lunaticos, & paralyticos, & sanabat eos, & sequebantur eum turba: multæ à Galilæa. Sanæ hæc omnia propter prophetiam exposui, quæ in Galilæa magnum lumen fore pollicetur, & in regione Zabulon ac Nephtalim, quum tamen ne ultra sit Galilæa gentium. Cur autem in Galilæa gentium plurimum diuersatus est: nimirum ut omnium gentium uocationis exordia constitueret, etenim inde profectus discipulos suos uocauit. Quo circa paulo post in eodem Euangelio inuenies Mattheum de Galilæa uocatum fuisse & in alio rursum Leui. Philippus autem, ut apud Ioannem legitur, de Bethsaida profectus est ciuitate Andree & Petri, atque hæc ipsa erat Galilæa. Quinetiam apud eundem Euangelistam nuptiæ factæ sunt in Cana Galilæe, ubi quum dominus admirabiliter aquam in uinum commutasset, miraculorum ibidem initium fecit, quo tempore declarauit gloriam suam & crediderunt in eum discipuli. Considera uerò nunc hoc ipsum primum saluatoris nostri miraculū, quod in Cana Galilæe editum est, dum aqua in uinum commutatur, diuinans in ipso prophetiæ principio, ea que nunc tractatur oratio significet illis uerbis: Hoc primum bibe, cito fac, regio Zabulon & terra Nephtalim, Galilæa gentium, quod si tale miraculum nota quadam fuit arcanioris mixturæ ex ea commutata, quæ ad corpus magis spectaret, in intellectu argente ac spiritualem lætitiā spectantis ad fidem noui testamenti mixturæ, uide ne hoc ipsum quoque ad ea quæ de Galilæa dicta sunt, accommodata significauerit, canens quemadmodum sub Christi aduentum primi omnium, qui Zabulon ac Nephtalim habitarent, non autem qui Iudæam & Hierusalem, potius Euangelicæ predicationis participes futuri essent. Porro his lætitiæ causam ait fuisse, ingentis lucis illustrationē, qui quidē ante aduentum in tenebris sedentes, in regione & umbra mortis sedebant. Exorto autem illis salutari lumine, ita lætabuntur, ut qui lætantur in messe, ut qui diuidunt spolia. Hæc uerò ipsa re completa sunt, quæ de Galilæa uocatis Apostolis, mirabilia opera sua & doctrinam, saluator ac dominus noster illis palam exhibuit, lætatur

Quare Christus in Galilæa gentium uersatus.

ros autem eos coram ipso prophetia diuinat, instar latantium in messe. Sed in qua tandem messe, nisi in ea de qua ipse dicebat: Attollite oculos uestros, & uidete regiones, ut albae sunt ad messem iam nunc. His autem uerbis gentium congregationum significabat, de eisdem uero dictum est, quae latabantur utique qui diuidunt spolia. Quum ergo gentium inter se regiones, & uniuersam quae sub sole est terram saluatoris nostri discipuli atque Euangelistae diuisissent, innumerae seculi huius principes spoliauerunt, eos utique qui prius gentibus imperabant. Attamen aliam quoque causam, propter quam laetitia sint afficiendi, commemorat, quod auferendum sit ab ipsis corporale legis iugum, iam pridem ipsis impositum, quod neque ipsi, neque patres ipsorum potuerunt ferre. Ceterum non modo iugum sublatum est ab ipsis, sed etiam uirga repetentium, quae prius in collo ipsorum imposita erat. Declarat porro qui sint repetentes alibi, dicens: Populus meus, exactores uestri spicas uestras colligunt, & repetentes dominantur uobis. Verum hi quidem a Zabulon & Nephthaim oriundi, qui ingens lumen intuiti sunt, letabuntur propter illa quae iam antea dicta sunt, qui uero ab ipsis repetebant, ab his repetetur usque ad ultimum quadrante, idemque ubi omnem uestem omnemque uestimentum persoluerint, igne combusti fient in ipso exactiois tempore, omniaque haec passuros ait, propterea quod puerulus natus est nobis, & filius datus est nobis, ipse magni consilii angelus. At uero quibus tandem nobis, nisi qui in ipsum credidimus, & omni uidelicet Galilaeae gentium, quibus magnum lumen ortum est: sed quod nam quaeso, nisi ipse natus puerulus, & qui a deo datus est filius, qui magni consilii angelus, & princeps pacis, & ius potentiamque habens, & deus fortis, & pater futuri seculi nominatus est: uerum haec ipsa iam antea ad unum referenda esse saluatorem dominum que nostrum, suo tempore demonstrauimus.

De Apostolorum uocatione. Demonstratio IX.

Psal. 67.

33 **V**isa sunt itinera tua deus, itinera dei mei regis qui est in sancto.
 33 Praeueniunt principes coniuncti psallentibus in medio adole-
 33 scularum tympanistrarum. In ecclesijs benedicite deo domino
 33 de fontibus Israel. Illic Benjamin iunior in mentis excessu, prin-
 33 cipes Iuda, duces ipsorum, principes Zabulon, principes Nephthaim.
 Hoc quoque in loco eos, qui dicuntur principes Nephthaim non alios esse censeo quam Apostolos, inde enim eos saluator ac dominus noster elegit, ut a Mattheo scriptum est. Ingressum uero ad homines, aduentumque dei uerbi cum corpore, dum canit scriptura, sic ait, uisa sunt itinera tua deus, & cetera. Huiusce porro aduentus quum quasi praecursores fuerint ueteres deo amici Prophetae, ad Psalterium & ad omnis generis spiritalia instrumenta illum in choris praedicantes & laudibus celebrantes anteuenerunt, in medio adulescentularum tympanistrarum. Vbi enim in medios Iudaeorum conuentus progressi diuini prophetae, Christi tanto ante denunciabant aduentum, quin etiam eisdem diuino spiritu afflati saluatoris nostri discipulos alloquebantur dicentes. In ecclesijs benedicite deo domino de fontibus Israel. Fontes autem Israel uerba fuerint, quae ipsi Israel tradita sunt, primis enim illis credita sunt dei oracula, unde nos quoque haurientes Christi ecclesias irrigare oportebit. Adulescentulas autem & tympanistras dixit, ut eo modo animas olim uitam suam ad Moysi legem, dirigentes, & secundum corpus plurimum degentes significaret, ubi dum adulescentulas quidem uocat, earum rudius atque imperfectius propositum

notat, dum autem tympanistras, earundem corporalis adorationis usum intelligi uult.

Depr.

De propheticalatione, quam ipse dominus noster in conuentu Iudeorum exhibuit. Demonstratio X.

33 **S**piritus domini super me, propter quod unxit me. Euangelizare pau-
 33 peribus misit me, sanare contritos corde, praedicare captiuis remissi-
 33 onem, & caecis uisum, uocare annum domini acceptum, & diem retri-
 33 butionis. Hoc quoque uaticinium ipse dominus noster in seipso com-
 33 pletum esse confirmat, quo tempore quum uentisset in Nazareth, ubi
 fuerat educatus, ingressus est, ut solebat, quodam sabbatorum die in conuentum, siquidem surgenti illi porrectus est liber Esaias prophetae, quem quum euoluisset, legit illud quod in eo scriptum est: Spiritus domini super me, propter quod unxit me. Euangelizare pauperibus misit me, praedicare captiuis remissionem, & caecis uisum, dimittere contractos in remissionem, uocare annum domini acceptum. Et quum plicuisset librum, reddidissetque ministro, tum sedit, & omnium oculi in conuentu erant intenti in illum. Itaque cepit ad illos dicere, quod illo die completa esset scriptura illa in auribus illorum. Ergo saluator ac dominus noster ex hac plane scriptura uidetur longe excellentius ac melius quam illi sacerdotibus, qui olim corporali unctione ungebantur, non oleo comparato, neque ab hominibus, ut alij solebant, sed diuino, hoc est, dei patrisque sui spiritu unctus, a quo etiam eius diuinitatis quae facta non est, compos effectus deus ac dominus in sacris dictus est libris. Huic prophetae quae nunc tractatur similia scribit Matheus, ubi illum pauperes Euangelice instruentem inducit, quo tempore uidens turbas ascendit in montem, & quum sedisset, accesserunt ad illum discipuli sui, & aperiens os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Nam etiam illud scripto proditum est, quod caecis non paucis uisum restituerit, non solum enim his, qui oculis corporis capti erant uisum largiebatur, sed etiam his, qui in altero genere caligabant, ut animo deum uniuersi intuerentur atque agnoscerent, autorem se exhibebat. Alio qui uero etiam his, qui ab inuisibili ac demonica potestate uincti essent, captiuique abducti ac malorum catenis impliciti, libertatem, dissolutionemque earum rerum a quibus tenebantur denuntiabat, si modo ipsi quoque illius praedicationi fidem adhiberent, ad illum tanquam ad redemptorem & saluatorem accurrebant, & illius preceptis obtemperabant. Ceterum, quae ex hoc oraculo supersunt, suo tempore in his, quae de promissionibus tractanda sunt, exquirentur.

De nouae legis in Euangelio Christi sanctione. Demonstratio XI.

33 **P**ropheta de fratribus tuis suscitabit tibi dominus deus tuus sicut me, illum audietis in omnibus quaecumque postulaui a domino deo tuo in Choreb in die conuocacionis dicentes: Non ultra audiemus uocem domini dei nostri, & ignem hunc grandem non uidebimus amplius, nec moriemur, & dixit dominus ad me, recte omnia locuti sunt, prophetam ex fratribus ipsorum suscitabo eis sicut te, & dabo uerbum meum in os eius, & loquetur eis secundum quodcumque preceperero illi, & quicumque homo non audierit omnia quaecumque loquetur propheta ille in nomine meo, ego ulciscar ex eo. Animaduerte diligenter ut nullus plane apud Hebraeos Moysi similis propheta surrexerit, hoc est, qui & legum autor, & pietatis apud homines introductor extiterit, nisi unus saluator noster Christus dei, itaque in fine Deuteronomij legitur: Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moses. Nam etsi in numerabiles prophetae post illum extiterunt, at non tamen sicut ille. Totum uero hoc ipsa dei pollicitatio complexa est, quippe quae unum duntaxat non multos, & eundem similem illi suscitandum promittat. Significat autem hunc & legum autorem & pietatis apud homines magistrum futurum, cuiusmodi unus saluator ac domi-

ac dominus noster Iesus Christus, nec alius præterea quispiam fuisse demon-
stratur, & legum autor uidelicet, & idem sui patris qui deus est uniuersi prophe-
ta, & Moses quidem unius duntaxat gentis dux fuit, & quæ uni illi non autem
cæteris quoque gentibus accommodari possent, in legibus suis sanxisse repe-
ritur. At uero ipse Christus dei, ubi a patre promissum illud accepit: Postula a
me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, utpote, qui non solis Iudæis, sed etiam
am uniuerso hominum generi nouus legum, pietatisq; autor à patre constitue-
retur, uocationi omnium gentium, tum facile, tum accommodatam legum disci-
plinam exposuit. Quum ergo amplior quàm quæ hominẽ deceat autoritate,
leges inuenit, diuiniore etiam quàm quæ à Mose præstari potuerit uirtute, in
toto orbe seruandas sacrosanctas suas leges per suos Euangelistas descripsit,
dum ita ad illos dicit, Audistis quod dictum sit antiquis, non occides, ego autem
dico uobis ne irasci quidem temere, & quæcunq; his adiuncta in publice descri-
ptis ipsius documentis circumferuntur, quæ quidem ipse etiam Euangelista ta-
li commendat, quod utiq; obstupesceret omnes doctrinam illius, eo quod do-
ceret eos tanq; potestatem habens, non tanq; scribæ ipsorum. Quum autem to-
tius operis initio quis esset saluatoris nostri, tum in doctrina, tum in legibus san-
ciendis modus explanauerimus, ubi quid esset Christianismus in medium pro-
tulimus, ad illa ipsa legentes etiam nunc remittimus. Sed diligentiori quadam
animaduersione res digna esse uidetur, cur ita dominus prophetam illis se su-
scitaturum polliceatur. Quoniam igitur Mosem ipse dominus iusserat uniuersum
populum triduo expiare, ut simul & spectatores illi & auditores diuini ad-
uentus efficerentur, illi autem infirmiores ad gratiam dei existerent, ut propter
ea quum iam & intueri & audire inciperent, eam rem ipsi recusauerint, dicen-
tes ad Mosem: Tu loquere ad nos, neq; loquatur ad nos deus, ne moriamur,
merito ob eam rem suscipit quidem illorum pietatẽ ac reuerentiã dominus, idem
uero ait: Recte omnia quæcunq; locuti sunt, prophetam exciabo illis de me-
dio fratrum suorum sicut te. Sic ergo causam quoq; docuit, cur tanq; prophe-
ta fuerit uenturus ad homines. Ea uero fuit hominum imbecillitas, & prestan-
tioris uisus recusatio. Habes igitur causam, cur propheta ille, qui uenturus ca-
nebatur, homo esset futurus. Merito igitur expectantes illum Iudæi, Ioannem
Baptistam interrogabant, ac dicebant: Ipse propheta es tu? & respondit non.
Verum quum Ioannes uerum fateretur, non se prophetam esse negauit, erat
enim, sed se illum esse prophetam duntaxat, quem Moses uenturum prædixis-
set. Quod uero ante illum prophetam missus esset, planissime demonstrauit.
Cæterum, quoniam prophetica oratio unius Ihs, qui ad circumcisionẽ pertinent,
suscitandum esse prophetam canebar, merito saluator ac dominus noster, ut
pote qui ipse esset ille antea denuntiatus, nõ ueni, inquit, nisi ad oues quæ peri-
erunt domus Israël. Apostolos autem suos monebat, dicens: In uiam gentium ne
abieritis, & in ciuitate Samaritanorum ne intraueritis. Ite uero potius ad oues
quæ perierunt domus Israël, ubi planè ostēdit, se primo loco ad illos esse mis-
sum, sicut etiam ab ipsa prophetia dictum fuerat. Sed quum talem gratiã nõ acce-
pissent, eosdẽ alibi redarguit, dicens: Eo quod ueni & nõ fuit homo, uocauit &
non fuit, qui audiret. Deinde ad illos dicit: Auferet a uobis regnũ dei, & dabi-
tur genti ferenti fructus suos. Suis uero discipulis post illorum reiectionẽ im-
perat: Ite & docete omnes gentes in nomine meo. Sic igitur nos quidẽ gentes,
antea denuntiatũ illum & à patre missum prophetam, tanquam eum qui om-
nibus hominibus & legum & pietatis, erga deum uniuersi autor extiterit, per
salutarem ipsius, Euangelicamq; doctrinam agnouimus, & suscepimus, quum
in hoc alia quoque prophetia completa sit, quæ ait: Constitue domine legis-
latorem

Gratia Euange-
lij Iudæis primũ
offerenda.

latorem apud eos, agnoscant gentes quod homines sunt. Iudæi uero cõtra qui
illum, quem sua ipsorum oracula uenturum prædicebant nõ susceperunt, idõ-
neum dedere supplicium, sicut prophetia diuina significauerat, quæ dixit: Et qui
cunq; homo non audierit omnia quæcunq; loquetur propheta ille in nomine meo
ego ueliscar ex eo. Vitus igitur est de populo illo omnẽ sanguinẽ effusum in
terã à sanguine Abel, usq; ad sanguinẽ Zachariæ, & ad extremũ ipsius Chri-
sti, cuius sanguinem quum super se, & super filios suos expoposcissent, in hunc
usq; diem eius sceleris quod audacissime perpetrarunt supplicium pendunt.

De ambulatione Christi in mari. Demonstratio XII.

Vi dicit soli, & non oritur, & astra quasi signo impresso claudit, qui
extendit cœlũ solus, qui ambulat in mari sicut in solo. Hæc item uni
saluatori ac domino nostro, tanq; dei uerbo & rerũ omnium õpifici
accommodari possunt, solus enim ex omnibus qui unq; fuerint, quo
tempore homo factus est, & corpore & figura hominis assumpta, in superficie
maris ambulasse dicitur, quum suos discipulos compulit ascendere in nauicu-
lam, & precedere ipsum transfretum donec ipse dimitteret turbas, & dimissis
turbis ascendit in montem ut solus oraret. Vespere autem factus solus erat ibi.
Nauicula autem iam erat in medio mari, uidentes autem eum supra mare turbati sunt,
dicentes quod phantasma esset, & præ timore clamauerunt. Statim uero locu-
tus est eis, dicens: Confidite ego sum, nolite timere. Nam alioqui fieri non po-
terit ut deo conuenientem theologiã cõprehendere uideatur oraculum, si quis
illud de supremo deo & patre uniuersi intelligat. Quid enim uenerationis aut
dignitatis habeat si deus uniuersi ambulare in mari dicatur? cuiusmodi autem
ambulatio in mari intelligitur illius, qui omnia cõplectitur, ac cœlũ, terramq;
complet, & propemodum dicit: Cœlum mihi sedes, terra autem scabellũ pedum
meorum; item cœlũ & terram ego impleo dicit dominus. Saluator autem ac domi-
nus noster, quum seipsum euacuauerit & formã serui acceperit, & habitu inuen-
tus sit ut homo, dum signum eius quæ multos latebat diuine uirtutis sue uiden-
dum suis prebet discipulis, super marinos fluctus incessisse, & tempestatẽ, uen-
tosq; cohibuisse, publicæ scripturæ testimonio dictus est, quo tẽpore ij, qui ta-
lia intuebantur obstupescabant dicentes: Quis est hic, cui uenti, mareq; obtem-
perant? fuerit uero hoc etiã alterius cuiusdã, quod intelligit, uastioris maris si-
gnum, in quo Draco quidã esse dicit, factus ut in eum illudãt angeli dei, super
quo itẽ mari saluator ac dominus noster inambulans caput illic cõstituti Dra-
conis, reliquorumq; illõ inferiorũ Draconũ dicit contriuisse, iuxta illud: Tu
contriuisti capita Draconum super aquam, tu confregisti caput Draconis, pla-
ne alterius quod intelligitur maris, de quo idem rursus in Psalmo ait: Deueni
in profunda maris. Et ad Job de seipso differẽs: Venisti, inquit, ad fontem ma-
ris: in uestigijs abyssi deambulasti: aperiuntur uero tibi timorẽ portẽ mortis?
& ianitores inferorum uidentes te expauerunt: merito igitur etiam in ea, quæ
ad nos pertinet uita, dum ipsum mare ingreditur & uentos, tempestatemq; in-
crepat, rerum in arcanis positarum signa interim obijt ac peragit.

De rebus ab ipso admirabilibus gestis. Demonstratio XIII.

Onualescite manus remissæ, & genua dissoluta, consolamini pu-
sillanimes intellectu, fortes estote, & nolite timere, ecce deus no-
ster iudiciũ reddit & reddet, ipse ueniet & saluos faciet nos, tũca
perient oculi cecorum, & aures surdorum audiẽt, tunc saliet sicut cer-
uus claudus, & plana erit lingua mutorum. Harum igitur rerum
euentu in Euangelijs habes, nunc quidem dum ad ipsum saluatorem ac domi-
num nostrum, paralyticum afferunt in lecto iacentẽ, quẽ pristinẽ sanitati uno
suo uerã

fuo uerbo restituit, nunc uerò dum innumerabiles cæci & dæmonia habentes, necnon uarijs egritudinibus & languoribus affecti, salutaris illius uirtutis beneficio ab omnibus morbis liberantur. Præterea etiam nunc in ijs, quæ in toto orbe terrarum ostendit, dum innumerabiles multitudines uarijs malitiæ generibus impicitas, & ignorantia supremi dei refertas animas habentes, admirabiliter & supra omnem rationem doctrinæ suæ medicamentis curat & sanat, & tamen quod etiam in his deus appelletur suo tempore, tanquam is qui talia efficiat, iam pridem à nobis, ubi de diuinitate eius testimonia, protulimus demonstratum est, & sanè si unquam alias, nunc maximè conuenienter deum illi confiteri, quando & diuine & re uera deum complexæ uirtutis iam planè opera addidit. Siquidem unius dei nec alterius præterea cuiuspiam munus fuerit, corroborare dissolutos, uitæ reddere mortuos, præbere salutem egrotantibus, cæcorum aperire oculos, auresq; item sanare surdorum, & erigere claudos, & linguam impeditam habentibus facultatem loquendi restituere, quæ omnia saluator ac dominus noster Iesus Christus admirabiliter præstitit, tanquam is qui uerus sit deus, & hæc omnia multorum testimonio, qui illum in toto orbe prædicarunt, fidem acceperunt, quorum testimonij & simplicitatem & ueritatem exploratio per tormenta confirmat, & usq; ad mortem certandi perseverantia, quam in conspectu & regum, & principum, & præsidum, & uniuersarum gentium præstiterunt, dum eorum, quæ ab ipsis prædicabantur, ueritati fidem sic faciunt. Porro autem ad hos ipsos & Euangelistas eius & Apostolos, spiritum arbitror in clamare propheticum, ea quæ deinceps sequuntur, ab illo loco: Conualefcite manus remissæ, & genua dissoluta. Nam quoniam hi & manibus, & uiribus quæ ad agendum pertinent, & plantis ipsis & incessu, ex longo adorationis secum dum Mosaicam legem circuitu elanguerant, solutioresq; euaserat, idcirco excitans illos ad Euangelicam uitæ institutionem, conualefcite, inquit, manus remissæ, & genua dissoluta, ad alacritatem uidelicet Euangelici cursus. Confirmamini etiam ad exhortandos, concitandosq; alios, ut Euangelicam salutem amplectantur, uos, inquam, qui prius eratis pusillo animo, neq; ullis uos capi at timor eorum, qui extrinsecus Euangelicæ prædicationi resistunt, uerum contra hos quoque robur accipite, & ne timete, deus enim est & dei uerbum, non autem quispiam Mosis similis, ac ne ullus quidem prophetarum huic est cõparandus, qui non solum miracula inusitata edere consueuit, uerum etiam uobis ipsis omnis fortitudinis & constantiæ autor existit. Argumentum uerò certissimum fuerit diuinæ eius, quem prophetæ uenturum nuntiarunt saluatoris nostri uirtutis, per quam re uera & claudos, & cæcos, & lepris infectos, & membris dissolutos, uerbo, ut scripturæ quæ de illo extant fidem faciunt, aliquando sanauerit, ea quæ etiam nunc efficaciam suam ex illius diuinitate in toto, qui ab hominibus incolitur orbe, ostendit uirtus, per quam rebus ipsis & factis qualis tunc quoque fuerit ijs, qui intueri possunt, ostenditur, quando in tam multos annos post illa quæ scripta sunt durat inuictus, & re uera dei uerbum esse, quod ab ipso denunciatum est, demonstratur, utpote quod omnes iam uicerit quicumque ab initio in hunc usque diem doctrinam ipsius oppugnare conati sint, & ex uniuerso orbe innumerabiles conuentus ad seipsum assidue trahat, & ab omni peccato, omnibusq; animi & perturbationibus & morbis eos, qui ad se accesserint, liberet, & ad religiosam, piãq; doctrinam omne & Græcorum & Barbarorum genus inuiter, innumerabilesq; ad unius, ueritatisq; dei cognitionem, & sanum ac moderatum uiuendi institutum adducat. Quemadmodum uidelicet eum deceat, qui supremi dei cultum profiteatur. Quinetiam hic idem deus noster, tanq; is qui sit dei uerbum, iudicium, inquit, reddet & reddet, ipse ueniet & seruabit

& seruabit nos. Nã ut est in Psalmo, qui ait, deus iudicium tuum regi da, utq; est in doctrina Euangelica, in qua illud dictum est: Pater non iudicat quempiam, sed omne iudicium dedit filio, accepta à patre iudicandi potestate, dum iuste iudicat, populo quidem ad circumcisionem spectanti, pro ns quæ & in seipsum et in prophetas suos ausi sunt, meritum, conueniensq; supplicium assignauit, omnes autem omnino, qui ad ipsum accesserunt homines ex equo ut iustum est, conseruauit, quorum utique & aures & oculos mentis aperuit. Quocirca tempus illius aduentus, tempus retributionis diuinum uocat oraculum quod in alijs item sic ait: Vocare annum domini acceptum, & diem retributionis. Porro hoc fuit retributionis tempus, in quo omnis sanguinis effusi, à sanguine Abel, usq; ad sanguinem Zachariæ, & ipsum pretiosum sanguinem Iesu, ultio sumpta est, & supplicium de illorum natione, qui in illum peccauerunt, usque adeo, ut ex illo extremum interitum, extremamq; uastationem pertulerint. Et quod quidem ad illos pertinet iudicium, talem contra illos retributionem molitum est, ex quo propheta sic ait: Ecce deus noster iudicium reddit & reddet. Quod uerò ad illos spectat, qui seruandi sunt, in sequentibus indicatur, illis uerbis: Ipse ueniet, et seruabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient, et quæ sequuntur. Hoc uerò salutare iudicium à Christo esse proferendum, alia quoque propheta denuntiat, quæ sic ait: Ecce puer meus, suscipiam eum, electus meus, suscepit eum anima mea, iudicium gentibus proferet. Proinde etiam de uerbo noui testamenti dictum est: De Sion exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem, & iudicabit inter gentes. Diuino enim iudicio, rationibusq; nobis occultis atq; ineffabilibus ea quæ ad uocationem pertinent eorum, qui ad ipsum conuertuntur, administrare illum par est. Quinetiam dum nos diuinum docet iudicium, dumque ut omnia cum iudicio faciamus instituit, iudicium gentibus dicitur prolaturus.

De signis & prodigijs quæ addit. Demonstratio XIII.

Inc manifesti erunt qui signant & claudunt legem, ne discant. Et dicet: Expectabo deum, qui auertit faciem suam à domo Iacob, & confidens ero in ipso. Ecce ego & pueri, quos mihi dedit deus. Et erunt signa & prodigia in Israël à domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion, & si dixerint ad uos, quærite Pythonas, & eos qui de terra uoces edunt qui inania loquuntur, qui de uentre uoces emittunt. Nō gens ad deum suum quid exquirunt de uiuentibus à mortuis: legem enim in auxiliū dedit. Paulus quidem Apostolus in Epistola ad Hebræos, citans huius loci uerba illa: Ecce ego & pueri, quos dedit mihi deus, exequitur explanationem de Christo, dicens: Quia ergo pueri cõmunicauerunt carni et sanguini, et ipse similiter participauit eisdem, ut permortem destrueret eum, qui habebat imperium mortis. Pueros autem suos hoc in loco Apostolos nominat, per quos dominum Sabaoth qui habitat in monte Sion, signa & prodigia in domo Israël æditurū indicat, eisdemq; fore manifestos, dum more nostro uultus Christi annulo impressos & signatos gerent, ne nebunturq; ne amplius Mosis legem discant, quippe quæ amplius nō consistat, eo quod quæ uocatur domus Iacob, à deo relicta sit. Quum uerò obscurius apud LXX. dictum sit illud: Tunc manifesti erunt qui signant & claudunt legem ne discant. Et dicet: Expectabo deum qui auertit faciem suam à domo Iacob, & confidens ero in eo. Planius idem reddidit Symmachus his uerbis: Liga testimonium, signa legem in ordinationibus meis. Et expectabo dominum qui abscondit faciem suam à domo Iacob, et expectabo ipsum. Aquila uerò etiã ipse in hunc modum cõuertit: Illiga testimonium, signa legem in docibilibus meis, & affluam deum qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & expectabo ipsum. Hæc

Y y igitur

igitur facere saluatoris nostri discipuli docentur, post quæ deinceps subiungit: Ecce ego & pueri quos dedit mihi deus. Et erunt in signa & portenta in Iherusalem à domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion. Porro dominus Sabaoth, ipsum dei uerbum, postquam habitauit in eo homine, quem assumpsit, & in monte Sion uersatus est, signaque & portenta adidit, tum uerò suis discipulis, & omnibus, quicumque antea simulachris addicti, in fidem ipsius uenissent, precepit, ne amplius superstitionis errorem ullo modo timerent, uerum potius, quamuis ipsos agitant, aut etiam cogent, qui apud gentes colebant simulachra, quarere Pythones & oracula dæmonum tanquam admirabilia, & nullis partibus inferiora, diuinorum deorum amicorum hominum, prophético ritu, attamen ipsi illis responderent, ac dicerent, quid interrogant de uiuentibus mortuos; legem enim in auxilium dedit, & quæ deinceps sequuntur. Eos enim qui semel & legem, & salutaria præcepta ad propriam ipsorum uitæ opem atque medelam acceperint, oracula quæ dæmonicis fraudibus nixa respondeant, curiosius inquirere, superuacaneum inanemque fuerit.

De non enuntiando aut indicando, dum miracula æderet Christus. Demonstratio XV.

Esaiæ 42.

Acob puer meus, suscipiã eum: Israël electus meus, assumpsit eum anima mea, iudicium gentibus proferet, non clamabit, neque remittet, neque audietur foris uox eius, calamus contritum non franget, et linum fumigans non extinguet, sed in ueritate proferet iudicium, resplendet & non conquassabitur, donec ponat in terra iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt, sic dicit dominus deus qui fecit cælum, & intendit in Iud, qui firmavit terram & ea quæ sunt in ipsa, quicquid dat statum populo, qui est in ea, et spiritum calcantibus eum, ego dominus deus tuus uocaui te in iustitia, & apprehendam manum tuam, & corroborabo te, & dedi te in testamentum generis, in lumen gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres ex uinculis illigatos, & de domo carceris sedentes in tenebris. Atque huius loci Euangelista meminit, quo tempore Pharisei consilium cœperunt contra saluatorem nostrum, ut eum interficerent, propterea quod sabbatis ægrotantes curaret, tunc enim, inquit, Iesus intellecta aduersum se conspiratione, secessit inde, & secuta sunt eum turbe multe, & curauit eos omnes, & precepit eis ne manifestum ipsum facerent, quibus hæc adiungit deinceps: Et hæc omnia, inquit, facta sunt, hoc est, quod secesserit, quod declinauerit insidiatores, quod latere studuerit, dum miracula æderet, quodque eis quos curasset preceperit, ne manifestum ipsum facerent, ut impleret quod dictum est per prophetam dicentem: Ecce puer meus, in quo cõplacui, dilectus meus, quem elegit anima mea, ponã spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nuntiabit, non contendet neque clamabit, neque audietur quispiã in plateis uocem eius, arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec efficiat in uictoria iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt. Animaduerte diligenter quoniam modo Matthæus ubi dixit: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cõplacui anima mea, neque Iacob, neque Israël nominauerit, non enim dixit: Iacob puer meus, Israël electus meus, sed indefinite enuntiavit, dicens: Ecce puer meus, & dilectus meus. Quocirca, quasi in Hebraico ea propheta non sit, apud ipsos quidem LXX: obelisco signatum est, nomen Iacob, atque Israël, apud reliquos autem interpretes silentio præteritum, propterea quod ne in Hebraico quidem feratur. Proinde etiam Euangelista merito id prætermisit, quippe qui et Hebræus esset, et in prophetæ positione Hebraicos libros sequeretur. Ergo ne sententiam quidem si spectes, populo ad circumcisionem spectanti, oraculum accommodari poterit, sed uni Christo dei, cui & ipsa euidentia, & euentus rerum fidem indubitam facit.

Vnus

Vnus enim hic futurum iudicium gentibus publice denuntiavit, quæ seipsum tacite in uitam hominum insinuauerit, atque in terra iudicium posuerit, & non modo arundinem contritam non cõfregit, sed, si fas est dicere, colligauit, quæ infirmos & contritos corde erexerit, fortesque reddiderit, et quemadmodum in firmos ac debiles, & suæ ipsius curationis indigentes non despiciebat, neque quos prioris uitæ pœnituisse condemnabat, aut conterebat, sic ne illos quidem qui in malis perseverarent, aut qui prauis animi affectibus incenderentur, extinguebat, aut ne ex suo proposito suæque ipsorum libidine agerent, prohibebat, neque uerò præter tempus unquam horum aliquem supplicio affecit, quippe qui talibus debitas pro meritis pœnas in tempus communis iudicij referuaret, ex quo illud dictum est, & linum fumigans non extinguet. Planissime autem finem suum accepit etiam illud: Et in nomine eius gentes sperabunt, in solo enim saluatoris nostri Iesu Christi nomine, Christianæ gentes sperauerunt quæ etiam ex religione quam acceperunt, illius quasi parentis cognomine notatæ sunt. Et enim quod nullis alijs nisi gentibus in lucem sit datus, iam antea dictum fuerat, & per eundem, ut ipsum oraculum significauerat, oculi cæcorum, eorum utique qui quondam mente excoecati erant, aperti sunt, neque eorum modo, sed etiam qui ipsum corpus perdidissent. At qui uinculis & catenis peccatorum in tenebris & ignorantia ueræ pietatis prius uersabantur, per eundem à peccatis soluti, lumen cognitionis libertatemque apud deum accipere meruerunt. Tu uerò ad horum exemplar quæ exposita sunt, si reliquam item dictionem exploraueris, in solo domino saluatoreque nostro, unumquodque eorum, quæ in illa continentur, absolute completum inuenies.

De eo quod Iudaicus populus in ipsum crediturus non esset. Demonstratio XVI.

Idi dominum sedentem super folio excelso & sublimi, & Seraphim stabant in circuitu eius. Deinde paululum progressus sic ait: Et audiui uocem domini dicentis: Quem mittam? & quis ibi ad populum hunc? Et dixit: Ecce ego adsum, mitte me. Et dixit: Vade, & dic populo huic, auditu audietis, & non intelligetis, & intuentes intuebitur, et non uidebitis. Crassum enim factum est cor populi huius, & auribus suis grauius audierunt, & oculos suos clauerunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiunt, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Harum quoque rerum habes euentum in saluatore nostro, ut apud Ioannem legimus, qui ait: Quum autem tam multa signa fecisset coram eis, non crediderunt in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ impleretur, quæ dixit: Domine quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est: propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excoecauit oculos eorum, et indurauit cor eorum, ne uideant oculis, & corde intelligant, & conuertantur & sanem eos. Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eo. Cæterum, ut est apud Matthæum, accedentes discipuli eius dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? qui respondens, ait illis: Vobis datum est nosse mysteria regni, illis autem non est datum, idem in parabolis loquor eis, ut uidentes non uideant, & audientes non audiant, ne quando conuertantur, & sanem eos. Tunc cõpleta est in eis propheta Esaiæ, quæ dicit: Vade & dic populo huic, auditu audietis, & non intelligetis, & quæ sequuntur. Attende uerò quid sit quod Ioannes adiungit, ubi ait: Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eo. Quod sane non aliter accipiendum est, ac si Christum Christique gloriæ propheta in ea uisione uiderit, in qua ait: Vidi dominum Sabaoth sedentem in folio excelso & sublimi, & quæ sequuntur. Quis autem non admiretur oraculum, quæ etiam nunc a deo euidenter intueri liceat, Iudaici populi aduersus Christum incredulitatem.

Y y 2 nam

nam olim quidem illum hominem factum, miraculâq; ædentem apud se intuentem, animi atque intelligentiæ oculis cernere non poterant, neq; apud ipsos ullus erat animæ intelligentis intuitus, quo perspicerent, quæ nam esset in medijs ipsis uirtus, quæ tanta & tam multa miracula efficeret. Quin etiam quum auribus uerba uitæ æternæ percipere idonei redditi essent, & uocem diuinæ sapientiæ audirent, auribus mentis non audiebant, ut sic uidelicet ipsimet prophetiæ manifestum finem imponerent. Adhuc autem quum diuinâ Christi uitæ uitæ, per quâ omne genus hominum patrijs superstitionibus liberatum, suæ ipsius religioni subiecit, tam clarè micantem inspiciant, nequaquam uimentis attendunt, neque animaduertunt, quemadmodum, quod neque à Mose, neque à posterioribus Mose prophetis in solis ipsis obtineri potuit, hoc est ne simul lachris addicerentur, neque multorum deorû superstitioni adhererent, ipsum hoc in cunctis gentibus diuinæ saluatoris nostri uirtus, ut constitueretur, effecerit. Deinde prophetica de illo testimonia assidue uersantur, auditu quidem audiunt, sed non intelligunt, utpote quum etiam nunc prophetia, quæ nunc in manibus est, contra ipsos re ipsa compleatur.

Quemadmodum super pullo sedens Hierosolyma ingressurus oraculo dicitur.

Demonstratio XVII.

Zacharias 9.

GAUDE uehementer filia Sion, prædica filia Hierusalem. Ecce rex tuus uenit tibi iustus & saluos faciens, ipse mansuetus & impositus super iumentum & pullum adolescentem. Et peridet arcus ex Ephræm, & equum ex Hierusalem, & peribit arcus bellicus, et abundantia pacis ex gentibus. Et principatû obtinebit à mari usq; ad mare, & à fluminibus per exporrectiones terræ. Quum hæc post reditû de Babylone, nouissimis prophetarum temporibus Zacharias cecinerit, nullus post eius prophetiæ tempus rex apud Iudæos fuisse memoratur, qualem hæc prophetia describit, nisi unus dicitur saluator ac dominus noster Iesus, Christus dei, cuius tempore hoc quoq; uaticinium suum finem est consecutum, quum ad suos discipulos uerba illa dixit: Ite in uitum qui contra uos est, & inuenietis asinam & pullum alligatum. Soluite illum & adducite, & si quis uobis dixerit, quid facitis? dicitis illi, dominus his indiget. Et abeuntes illi fecerunt ut præceperat illis Iesus. Et ea quidem quæ uel ad oraculum, uel ad oraculi euentum pertinent, in hunc modum se habent. Sed quid tandè sibi uult hæc illius in asino uectatio, nisi humilem illius & obscurum significare aduentû, cuius tempore primû ipsius accessum peregrinatus est alter item gloriosus, de quo Daniel apertius prodens quæ contemplanda sint, exponit: Aspiciet donec throni positi sunt, & antiquus dierû sedit. Millia millium ministrabant ei, & decies millies dena millia adstabant in conspectu eius. Et ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniens. Et usq; ad antiquum dierum peruenit, & datus est ei principatus, & honor, & regnum. Et omnes populi, tribus linguarum, seruiunt ei. Potestas eius, potestas æterna, quæ non preteribit, et regnum eius non corrumpetur. Verum ea quidem, quæ ad primum aduentum pertinent, qui & humanior, & abiectionis fuit, cum alijs, hoc quoque argumenti signique habent, quod mansuetus & placidus futurus dicitur, uenturusque insidens iumento eodem oraculo declaratur, hoc enim communis humanique uictus argumento fuerit. Quæ uerò ad alterum illum & diuinitatis amplius præ se ferentem, manifestissime indicantur per illam in nubibus cœli aduectationem, per quæ illud æternum in omnibus gentibus regnum, nec sanè ab re fuerit utrunque Iudæis proponere, rationemque ab illis postulare, quo nam pacto si unum duntaxat Christi aduentum expectant, prophetias suas sibi uelint constare, nam quum

quum utramq; earum, quæ expositæ sunt, ad Christum pertinere ipsi quoq; fateantur, dicant quæso, & interrogantibus nobis respondeant, qui fieri possit ut uno eodemq; tempore, sub uno eodemq; aduentum, idem & in nubibus cœli feratur, et iumento pulloq; adolescente insidens uehatur. Longè enim hæc à se inuicem distant, quapropter si tu quoq; innumerabiles aliàs his similes de Christo prophetias collegeris & contuleris, & earum significata diuersa simul contenderis, aliàs quidem earum inuenies primi illius aduentus uaticinia comprehendere, quæ etiam sub eundem primum completa sunt, aliàs uero ad secundum eodemq; gloriosum referri oportere. Et currus enim & equum & omnè arcum bellicum saluatoris nostri diuinæ uirtus in priore ipsius aduentu, de illa ad corpus umbramq; pertinente Hierusalem, deq; eo qui Ephrem uocat populo, latenter eiecit ac perdidit, quare ex illo ad hunc usq; diem nusquam amplius illorum regia dignitas constat, neq; eorundem qui olim ualebat in bellis apparatus & in armis uirtus. Sapienter uerò in his omnem Iudaicû populum Ephræm nominauit, non autem Israël, ne ueneratione digniores calumniatur appellationes. Inuenies autè in alijs quoq; prophetijs, totam gètem Ephræm cum multa calumnia & accusatione nominari, sicut hæc quoq;. Quis igitur post reditum de Babylone non amplius itidem ut prius in tribus diuisus esset populus, quos tandem per Ephræm merito significari intellexeris, nisi eos qui ipsam Hierusalem habitaret, quorum in bellis & in armis egregiam uirtutem, quæ usq; ad Romana tempora uigens fuit, saluatoris nostri aduentu, sicut in prophetia dictum fuerat, diuinæ & ineffabili uirtute deleuit. Proinde collectâ de gentibus ecclesiam oraculum Euangelicè instruit ac monet, non ut simpliciter gaudeat, sed ut uehementer gaudeat, quippe quod illam ad id faciendam exhortetur propter dei uerbi ad ipsam aduentû, quam item cœlestis Sion, aut etiam prioris congregationis filiâ uocat, propterea quod nos omnes qui ex gentibus profecti in Christû dei credidimus, Christi Apostolorumq; eius proles & filij sumus, utpote qui de Iudæorum congregatione tanquã de matre orti sumus, nam etiam quod sequitur, in saluatoris nostri aduentu cõpletum esse constat. Quis enim ignorat eiusmodi pacem ex gentibus post aduentus illius tempora extitisse, cuiusmodi nunquã antea fuisset, neq; enim ut prius, sic nunc ciuitates à ciuitatibus oppugnantur, neq; gentes cû gentibus colliduntur, neq; uerò ut præteritis temporibus, sic nostris uita hominum inquieta instabilisq; est, quippe quum neq; Athenienses contra Lacedæmonios ferantur, neq; Syri ad uerius Phœnicas, neq; Arabes in Palæstinos, neq; item Aegyptij, aduersus finitimos militiam exerceant. Sed ex illo in hunc usq; diem deo fauente, in unum omnia coiuere, & re uera, sicut in prophetia dictum fuerat, abundantia pacis ex gentibus prodijt, & unus Iesus, & ab ipso denuntiatû Euangelicæ doctrinæ uerbum, principatum, à mari usq; ad mare, hoc est ab oriente sole usq; ad occidentem, & à fluminibus ad exporrectiones terræ, sicut ea significauerant, quæ apud prophetam predicta sunt, accepit, quæ sanè Aquila quoq; in hunc modum interpretatus est: Et loquetur pacem in gentibus, & potestas eius à mari usq; ad mare, & à fluminibus usq; ad fines terræ. Tu uerò hæc comparato cum illis quæ in Psalmo continentur, qui inscripsum est in Solomonem, quæ uidelicet de filio regis ex semine Solomonis oriundo dicuntur, de quo is Psalmus ita loquitur: Et dominabitur à mari usq; ad mare, & à fluminibus usq; ad fines orbis terræ. Porro idem hic Psalmus eam item quæ hic significatur, pacem, sic futuram describit: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Et aiàs quoque cum his ipsis concordat, quum ait: Et constabunt gladios suos in uolueres & lanceolas suas in falces. Et non sumet amplius gens in gentem gladium, &

Yy ; non

non discent ultra bellum gerere. Ceterum Micheam quoque inuenies isidoreus sententia dicentem, itemque alios ex prophetis multos. Si uero diligenter, ut alias dixi, tempora obseruaueris, facile intueri poteris, quemadmodum ab Augusti temporibus, & a saluatoris nostri aduentu, qui per ea tempora emicuit, quum ad unum redactum Romanorum imperium omnia obtinuisset, ueteres gentium differentie, & multiplices principatus aboliti sunt, atque ex illo in hunc modum, quae ad pacem pertinerent, quum prophetae praedixerant, ea finem contingere coeperint. Ceterum haec quidem coepit, tempus autem ueniet, quum plenissime prophetia complebitur, ubi gentium plenitudo ingressa illud fuerit, quod a sancto Apostolo dictum est.

De acclamatione, ofanna filio Dauid. Demonstratio XVIII.

Psalmo 117.

Ipidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Haec dies quam fecit dominus, exultemus & laetemur in ea. O domine saluum fac iam nunc, domine da profectum iam nunc. Benedictus qui uenit in nomine domini. Benediximus uobis de domino domini, deus dominus & illuxit nobis. Saluatore nostro Iesu Christo ingressio quondam in urbem Hierosolyma, quo tempore, sicut propheta, quam proxime ante hanc exposuimus continet, dum a seculo insidens uehitur, fidem huic rei faciente Euangelista, uaticinium quod est apud Zachariam completum, turbae quae preibant & quae sequebantur acclamabant benedicientes: Ofanna filio Dauid. Benedictus qui uenit in nomine domini: Ofanna in altissimis. Quo etiam tempore quum intrasset Hierosolymam, commota est uniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? Turbae autem dicebant: Hic est propheta Iesus a Nazareth Galilaeae. Quoniam igitur ex proximo Psalmo dictum est illud, ofanna quod si interpretaris, significat, saluum fac iam nunc, & Hebraicus contextus, anna Adonai ofanna, habet, nec non illud: Benedictus qui uenit in nomine domini, ipsum quoque ab eodem Psalmo est acceptum, & haec ipsa plane ad Christum deum referri constat, merito ad eundem reliqua quoque eiusdem uaticinii hoc in loco retulimus. Hic enim est ille benedictus, qui ab alio propheta ueniens est nominatus, ubi sic ait: Adhuc modicum, & ueniens ueniet & non tarda bit, qui item uenit in nomine dei & patris sui. Idem uero fuerit etiam deus dominus qui illuxit nobis. Itaque in nomine patris sui, confitetur se uenisse ad Iudeos, dicens: Ego ueni in nomine patris mei, & non accipitis me. Alius quum uenerit in nomine proprio, illum accipietis. Hic ipse igitur, qui illuxit nobis deus dominus benedictus, qui uenit in nomine domini, lapis ille fuit, quae reprobauerunt, qui quondam antea populum circumcisione signatum, per Mosaicam doctrinam edificabant, qui item ab illis reprobatus in capite alterius anguli, collectae utique de gentibus ecclesiae, est constitutus, quam sane ecclesiam non ut eam quae ab omnibus, sed ut eam quae ab unis prophetis oculis cernatur, ad mirabilem esse ait oraculum, ubi sic ait: Et est mirabile in oculis nostris. Aduentum uero eius, rursus diem nominat, quam fecit dominus, quando quidem ipse etiam lux fuit uera, & sol iustitiae, & dies dei, in qua utinam nobis quoque dicere liceat: Haec dies quam fecit dominus, exultemus & laetemur in ea. Ceterum quum haec a nobis in hunc modum breuiter comprehensa sint, tempus iam fuerit, ad eas quae de passione illius loquuntur prophetias, transire.

LIBRI NONI FINIS.

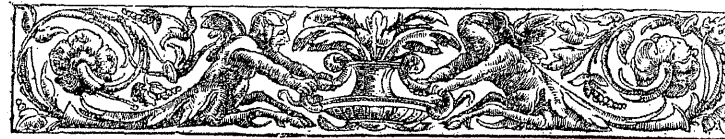
ELEN

De Iuda proditore, & futura cum eo aduersus Christum conspiratione, ex subnotatis diuinae scripturae locis.

De iis, quae sub illius passionis tempore euenerunt.

Cap. I.

Cap. II.

EVSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA LIBER X.

PRAEFATIO.

POST exposita oracula de illius dei ad homines accessu, qui antea nuntiabatur uenturus, inuitat iam nunc tempus nos, ut de iis differamus, quae consideranda sunt in eiusdem de uita humana discessu, uideamusque diligenter, quae rursus ea forent, quae illi ab initio & a prophetis usque temporibus euentura canerentur, ac primum ea putamus esse tractanda, quae ad illos pertinent, qui illi mortem ac cedem machinati sunt, quae sane non paruam rerum hoc loco propositarum sibi uendicant partem, sed antequam ad id ueniamus, ea nobis firmiter tenenda sunt, quae plerumque diximus de dispensatione, quae omnes illius rationes complexa est, in qua illud considerari solet, quod alia sunt quae ad eiusdem diuinitatem, alia quae ad assumptam humanitatem pertinent. Alias enim induci solet tanquam & dei uerbum, & dei uirtus, & dei sapientia, item magni consilii angelus, magnusque & eternus pontifex, qui ut omnia quaecumque genita sunt & sint id quod sunt, et in eo conseruentur, dum sacro munere fungitur, patrem suum exorat. Alias autem tanquam & agnus dei, qui tollat peccata mundi, & ouis quae ad caedem ducatur. Hoc autem fuit ipsum humanum corpus, quod ille in star agni atque ouis, qui de nostro grege ueluti pontifex assumpsisset, primitiis humani generis fauente, feliciterque operatus, patri munus attulit, per quod etiam cum humana natura commercium habuit, quae alio qui neque dei uerbum, neque uim incorpoream atque intelligentem exaudire aut percipere potuisset, neque quicquam supra carnem aut corpus per oculos corporis intueri. Quaecumque igitur de illo in his quae nunc tractamus, humiliter, abieciusque dici uidebunt, ea spectare agnum dei, qui tollit peccatum mundi, corpusque illud humanum, meminisse oportebit. Agnus ille quidem fuit, tollens peccatum mundi, ut Baptista Ioannes dicebat: Ecce, inquit, agnus dei, qui tollit peccatum mundi, agnus item, ad caedem ductus, ut est in Esaiae prophetae oraculo, quod ita ait: Tanquam ouis ad caedem ductus est, & tanquam agnus coram condente obmutuit. De eodem uero tanquam de agno etiam illud dictum est: Ex peccatis populi mei ductus est ad mortem, oportebat enim agnum dei, qui a maximo pontifice assumptus fuerat, pro reliquis cognatis agnis, & pro omni humano grege, deo uictimam afferri. Nam quoniam per hominem

Christi corpus comparatur agno.

Y X 4 mors

mors, per hominem etiā resurrectio à mortuis, inquit Apostolus, & sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius iustitiā, in omnes homines in iustificationem uitæ, ex hoc ipse quoque suis quidem discipulis se & uitam, & lucem, & ueritatem esse, & reliqua omnia quæ ex theologia de illo considerantur, ostendebat. Ad profanos autem, & arcanorum ipsius expertes dicebat: Quid me queritis interficere, hominem qui ueritatem uobis locutus sum? quemadmodum igitur quæ theologie de illo propria sunt in prioribus libris sunt exposita, ita in hoc quæ ad agni humanas affectiones, patibilesque naturam pertinent, tractabuntur, quæ medijs cuiusdam instar fuerit, ad ea quæ passionem illius antecesserunt, & utraq; simul tum ea, quæ ad deum pertinent, tum ea quæ ad hominem, qui ille erat, complexa sunt. Postquam igitur hæc à nobis non inutiliter obseruata, retentaque sunt, iam tum ipsa etiā oracula aggredi tempus esse uidetur, quæ & Iudam proditorem, cum quæ situram aduersus Christum conpirationem, & quæ illi sub ipsum passionis tempus euentura erant, significabant.

De Iuda proditore, & ijs qui cum eo insidias aduersus saluatorem nostrum construxerunt. Demonstratio I. Cap. I.

Psalmo 40.

Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. Dominus cōseruet eum, & uiuificet eum, & beatū faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorū suorum. Dominus opē feret illi super lectū doloris eius, uniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius. Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi, inimici mei dixerunt malum mihi, quādo morietur, & peribit nomē eius. Et si ingrediebatur uideret, uana loquebatur, cor eius cōgregauit iniquitatē sibi, egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum, aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi, uerbum iniquum cōstituerunt aduersum me, nunquid qui dormit, non adiciet ut resurgat? etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, et retribuā eis, in hoc cognoui quod uoluisti me, quoniam nō gaudebit inimicus meus super me, me autē propter innocentiam suscepisti, & cōfirmasti me in cōspectu tuo in æternum. Quoniam nonnulli suspicati sunt librum Psalmorū, hymnos tantum in deū & carmina theologica cōtinere, præfagia uerò aut de rebus futuris prophetias nō item, primum illud erit obseruandū, quod innumerabilia sunt, quæ in illis futura canuntur, quæ quidem longum esset in præsentia colligere, sed satis fuerit ad huiusce propositi cōfirmationē, duobus nunc uti Psalmis, qui ipsi quidē Asaph inscripti sunt, dicti uerò ipsius Dauid temporibus, tunc enim quū Asaph unus esset ex ijs uiris sanctis, qui Psalmos canebāt, ut scriptum est in libro, qui Paralipomenon inscribitur, Psalmos qui illi attribuuntur, diuino afflatus spiritu enuntiauit. Quid igitur huiusmodi Psalmi continent? nimirum uaticinia, quibus Iudeorum regie ciuitatis uastatio prædicitur, quæ uastatio Iudeis accidit anno circiter quingentesimo post eiusmodi uaticinium. Ergo Psalmus septuagesimus tertius, qui intellectus Asaph inscribitur, ita habet: Vt quid deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ? memor esto congregationis tuæ, quam possidisti ab initio, redemisti uirgam hereditatis tuæ, in mons Sion hic, in quo habitasti in eo, leua manus tuas in superbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis, & gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tuæ, posuerunt signa sua signa, & nō cognouerunt sicut in exitu de super, quasi in sylua lignorū securibus exciderunt ianuas eius in idipsum

psalmum, in securi & uectē deiecerunt eam, incenderūt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Hæc quidem septuagesimus tertius Psalmus. Septuagesimus autem octauus, qui ipse quoque est Asaph, hæc continet: Deus uenerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem quasi pomorum custodiā, posuerunt morticinam seruorum tuorum, escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terra. Ex his ea quæ prius recitata sunt, dico autem ea, quæ de septuagesimo tertio Psalmo accepimus, prædicta sunt adhuc regnante Dauid, antequam templum à Solomone constructum esset, sed suum finem contingere, non aliā, quā quidem populantibus Babylonis, iterum autem bello quod aduersum Iudeos à Romanis gestum est, unumquodque enim eorum, quæ dicta sunt, completum est tam prima templi euerfione, quā ea quæ secuta est, tametsi in hisce duobus Psalmis & prouisum & enuntiatum est. Quæ uerò secundo loco recitauimus, & à septuagesimo octauo Psalmo accepimus, completa sunt eius. Antiochi temporibus, qui uocatus est illustis, qui quum in Syria regnaret, irrupit quidem in urbem Hierosolyma, cecidit uerò templum, & sanctuarium euertit. Dumque Iudeos Græcorum moribus cogit uiuere, quā plurimos eorum tam mares quā foeminas, qui neque proprias leges neque patriam pietatem deferere uolebāt, uarijs prius uexatos supplicijs, interfecit. In illud ergo tempus, & in eos qui posthac, eadem quæ Antiochus patrauerint, clamat Asaph ea quæ septuagesimo octauo Psalmo continentur, fidem huic rei facit, ea quæ uocatur Maccabæorum historia, quæ in hunc modum se habet, & conueniunt ad lacinum & Bacchidem congregatio scribarum requirentium quæ iusta sunt, & deinceps adiungit, & iurauit illis dicens: Non inferemus uobis malum, neque amicis uestris, & crediderunt ei, & comprehendit ex eis sexaginta uiros, & occidit eos in uno die, secundum uerbum Asaph quod scripsit, deierunt morticina seruorum tuorum, escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terra, sanguinemque eorum effuderunt in circuitu Hierusalem & non erat qui sepeliret. Quum hæc in hunc modum & completa sint, mirum uideri non debet, si eodem modo etiam oracula de quadragesimo Psalmo nuper accepta, quid futurum esset per id tempus, quo Iudei aduersus saluatorem nostrum conspirarunt, significant, ex quibus quum uersi homines non intelligerent, quoniam pacto qui uerbum dei est, & sapiens, & uita, & lumen uerum, & omnes bonorū diuitias possidens, propter nos assumpto corpore, & pauper & naturam mortalibus hominibus & egenis similibus sit factus, formamque et serui et pauperis acceperit, maxime quo tempore complebat ea, quæ ad prophetiam huius Psalmi pertinent, merito in initio Psalmi, is ut beatus commendatur, qui hæc de illo intellexerit, utpote, qui promissum publicæ memoriæ traditum obtineat. Tum deinceps, quod superest, ex ipsius pauperis atque egeni persona, ipsius uidelicet saluatoris nostri, qui propter nos in opem uitā assumpsit, adiungitur: Ego dixi, domine miserere mei. Quod uerò ex persona saluatoris, quæ ad hunc Psalmum pertinent, prædicta sunt, optimus sanè sit testis Euangelista Ioannes. Narrat enim, ut olim Iesus, quum accepisset linteam, præcinxerit se, quumque pedes discipulorum suorum abluisset, dixerit: Ego scio quos elegerim, sed ut compleatur scriptura: Qui edit mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. Etenim quam tandē aliam in his scripturam completam esse dicebat, nisi eam quæ in hoc Psalmo habetur, qui nunc in manibus est: in quo quidē Psalmo illud dictum est: Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Initio ergo sic ait: Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meam, quia

Antiochus illustris magnus tyrannus.

am, quia peccavi tibi, & per totum Psalmum, ea quæ planius in hunc modum Symmachus edidit, me dicente: Domine miserere mei, sana animam meam, & si peccavi tibi, inimici mei dixerunt de me mala, quãdo morietur, & peribit nomen eius: & quum ingrederetur, uana loquebatur, cor eius congregabat inquit seditiam sibi. Quum egrederetur foras, obloquebatur, uno animo susurrabant contra me omnes qui oderant me, de me cogitabãt mala mihi, uerbum iniquum effusum erat inter ipsos, & qui cecidit non amplius surget, sed et homo qui pacem habebat mecum, cui cõfidebam, comedens mecum panem meum, magnificatus est contra me consequenter, tu autẽ domine miserere mei, et suscita me, ut retribuam eis, propter hoc cognosam quod uoles, si non obloquetur inimicus meus, me autem propter simplicitatem suscepisti, & constitues me in conspectu tuo in æternum. Cum his uerbis quæ Symmachus edidit concordant etiam ea, quæ ab Aquila edita sunt, sensuq; idem ualent. Primũ igitur de eo quod ex persona saluatoris nostri enuntiarĩ uideatur, illud quod dictum est: Sana animam meam, quia peccavi tibi, obseruato quæso te ut idem apud Symmachũ non eodem modo se habeat, sed sic: Sana animam meam, & si peccavi tibi. Sic autem hoc ille ait, propterea quod nostra secum ipse peccata communicauit. Ex quo illud dictum est: Et dominus tradidit eum peccatis nostris, & ipse peccata nostra fert. Factus est igitur pro nobis execratio ille agnus dei, qui tollit peccatum mundi, quem non cognoscentem peccatum, deus pro nobis peccatum fecit, dum illum pretium animatum ac uiuum pro nostris omnium animis tradit, ut nos efficiamus iustitia dei in ipso. Sed quando etiam in similitudinem carnis peccati factus, condemnauit peccatum in carne, merito proferuntur ea, quæ iam exposita sunt. Quod autem peccata nostra, sua faciens propter charitatem erga nos ac beneuolentiam, hæc dicat, deinceps oratione progressus in eodem Psalmo demonstrat, dicens: Me autem propter innocentiam suscepisti. Quibus uerbis planissime agnum dei, omnis mali expertem & innocuum offendit. Sed quo tandem modo ille peccata nostra sua fecit, & quo item modo iniquitates nostras tulit? num ex eo quod corpus illius nos esse dicti sumus, ut ait Apostolus: Vos autem estis corpus Christi & membra ex parte, & ex eo quod dum unum membrum patitur, simul omnia cum eo membra patiuntur, ita nimirum, multis enim patientibus & peccantibus membris, ipse quoque ratione consentientis sibi inuicem naturæ (quandoquidem quum dei uerbum esset, ei placuit, & formam serui accipere, & communi omnium nostro domicilio copulari) patientium membrorum labores in seipsum assumpsit, & nostras ualetudinis infirmitates, suas fecit, & ex legibus humanitatis pro omnibus nobis & dolores & labores sustinuit. Cæterum non modo rebus his gestis dei agnus, uerum etiam pro nobis tormenta passus, supplicioque affectus, quo ipse quidem dignus minime erat, sed nos ipsi propter multitudinem peccatorum, ut peccata nobis dimitterentur, autor extitit, utpote, qui pro nobis & mortem subierit, & uerba & probra & contumelias, quibus nos digni eramus, in seipsum transtulerit, & execratio pro nobis factus, execrationem quæ nobis debebatur, ad seipsum attraxerit. Quid enim aliud ille, quam pro animis nostris pretium? itaque ex persona nostra oraculum ait: Liuiore eius nos sanati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris. Proinde merito dum seipsum nobis coniungit, & nos ac uictoria nostra sibi adsciscit, ita ait: Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi, uidentesque item merito non solum insidiatores homines, sed etiam insidiatrices inuisibiles potestates, uim immensam illius diuinæ appellationis & nominis, quo haud ita multo post totum orbem terrarum Christianis

Christus propter
peccata nostra
passus.

Christianis impleuit, illam se posse extinguere putauerunt, si mortem illi machinarentur: Hoc ipsum igitur his uerbis redarguit: Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius: quoniam autem simulatis uerbis accedebant, tentantes ut ipsum caperent in sermone, ut legimus apud diuinam scripturam, quæ illos contra illum alias alijs & occasionibus & criminibus uidentes inducit, idcirco illud adiungit, & ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi, egrediebatur foras & loquebatur in idipsum contra me. Hicce uerbis rebus expositis, deinceps ipsum illum scelestissimum proditorem uerbis indicat, quandoquidem illud euenit, ut postquam de prodendo præceptore cum principibus Iudæorum pactus esset, non amplius ut solebat ad diuina præcepta perdiscenda conueniret, nam uerbis tantamquam ad præceptorem accederet, aut aliorum more præceptoris consuetudine uteretur, sed tempus duntaxat circumspiceret atq; obseruaret, quo adoriri illi posset. Proinde illum ista molientem ac patrantem, sancti Euangelistæ criminantur, quorum unus Matthæus ita ait: Tunc abiens unus ex duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes ad principes sacerdotum, ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego eum uobis tradam: illi autem constituerunt ei triginta argenteos. Et ex illo quærebat opportunitatem, ut ipsum eis traderet. Marcus autem sic: Et Iudas Iscariotes unus ex duodecim, abiit ad principes sacerdotum ut eum illis traderet. Illi autem audientes gauisi sunt. Et promiserunt se argentum ei daturus, et quærebat quomodo illum opportunè traderet. Lucas uerbis in hæc modum scribit: Intrauit autem Satanas in Iudam qui uocatur Iscariotes, unum de duodecim. Et abiit & locutus est cum principibus sacerdotum & scribis et duobus templi, ut eum illis traderet. Et gauisi sunt, & pacti sunt argentum illi dare, & quærebat opportunitatem, ut traderet illum sine turbis. Eadẽ igitur hæc, uaticinium quod nunc in manibus est, canens, ita ait: Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur. Cor eius congregauit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, et loquebatur in idipsum. Contra me susurrabant omnes inimici mei. Symmachus autem: Ingressus, inquit, ut inspiceret, uana loquebatur. Cor eius congregabat iniustitiam sibi. Egrediens autem foras obloquebatur. Vno animo susurrabant contra me omnes qui oderunt me. Solus igitur tanquam familiaris & discipulus ingressus, circumspiciebat & explorabat intus, insidias in corde suo occultans. Egredus autem, cum pluribus uno animo & in idem obloquebat, dum saluatore inimicis tradebat, & latenter pacifcebatur cum principibus Iudæorum quum de alijs rebus, tum uerbis etiam de pecunia qua se traditurum illis promittebat, & de qua unã cum ipsis illis susurrabat. Ex quo ita ait: Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Aduersus me susurrabant omnes inimici mei. Aduersum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt aduersum me. Videtur autem pacitionem de argenteis, uerbum iniquum, prophetice nominare, aut etiã ita dicit, propterea quod nefaria & iniqua aduersus illũ cogitabant, utpote qui illi extingendum & post necẽ abolendum, neq; amplius inter uiuos requirendum arbitrarẽtur. Tale est enim illud: Nunquid quid dormit, nõ adijciat ut resurgat? quod lucidius protulit Symmachus his uerbis, & qui cecidit nõ ultra resurget. Aquila uerbis, & qui, inquit, dormierit, nõ adijciat ut resurgat, & hæc quidem adhuc communiter de uniuersis dicta sunt, qui sub ipsum passionis tempus, insidias illi fecerunt. At seorsum de proditore, tantamquam de eo quem ipse ut discipulum instituisset, deinceps adiungit, dicens: Et enim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Pro quo rursum Symmachus: Et homo, inquit, qui pacem habebat mecum, cui confidebam; comedens mecum panem meum,

Iudas Iscariotes
à propitijs notatus.

magnus

magnificatus est cōtra me. Pessimus enim reuera omnium & sceleratissimū, qui post communem mensam, & post cibi inter uerba preceptoris assumptio nem, se ad deteriora conuertit, & contrarijs rebus eum à quo iuuabatur, & be neficia capiebat, remunerauit. At uerbū quoniam inimici insidiantes dicebant, quando morietur, & peribit nomen eius; & putabant morte sopitum non am plius surrecturum, idcirco ipse saluator ac dominus noster his aduersa precatur, & reditionis ad uitam sine impedimento se compotem fieri patrem suum orat, dicens: Tu autem domine miserere mei, & suscita me, & retribuas eis. In hoc cognoui quod uoluisti me, quod non gaudebit inimicus meus super me. Et sanè haud obscurum est, què in modum postquam à mortuis redijt, euestigio neq; ita multo post, eos qui illi insidias struxerant retributio ultia sit, utq; ea, quæ uitæ eius inimica erat mors, sit pudore confusa, adeò illa quidè ut quæ si probrum ei obijcientes dicerent, Vbi est mors, stimulus tuus; ubi est mors uictoria tua? Cæterum si quis historias temporà post reditionem ad uitam saluatoris nostri complexas, quæ ab Iosepho conscriptæ sint, euoluerit, facile uidebit quæ nam calamitates Iudaicam gentem atq; eius principes inuaserint, atque afflixerint, in quas merito illi inciderunt ut sceleris quod in illum patrauerant, præmia digna reciperent, & hæc quidem omnia aduersus illos completa sunt, ut oraculum prædixerat. Saluatoris autem nostri de morte ad uitam reditio planè omnibus demonstrauit, quantum sibi pater in illo placuerit, quã quidem rem ipse ostendit, dicens: Miserere mei, & suscita me, & retribuas eis. In hoc cognoui, quod uoluisti me, quod non gaudebit inimicus meus super me. Deinde adiungit: Me autem propter innocentiam suscepisti. Attende autem quo nam pacto ipsi deo & patri suo supplicans, tanta utatur libertate loquendi, ut sibi ipsi innocentia testimonium exhibeat, tamen si superius dixit: Sana animam meam quia peccaui tibi. Sed illud quidem, peccaui tibi, quo sensu sit accipiendum, antea planum fecimus, quod Symmachus apertius exposuit, quum dixit: Sana animam meam etsi peccaui tibi, quod sanè ipsum etiam de peccatis nostris dici potest, quæ saluator ac dominus noster in seipsum suscepit. Illud autem: Me autem propter innocentiam suscepisti, puritatem naturæ ipsius, quã totam possidebat, demonstrat, ex qua puritate uitam quoque & salutem stabilem atque inconcussam post reditum ipsius ad uitam exponens adiungit: Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum, aut aliter, & constitues me ante te in æternum, ut interpretatus est Symmachus.

Item de Iuda, & de ijs qui cum eo aduersus Christum coniurationem fecerunt. Demonstratio. II.

Psalmus 54.

VRibus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam. Præsta attentum te mihi, & exaudi me. Contristatus sum in nugatione mea, & conturbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris, quoniam declinauerunt in me iniquitatem, & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenerunt super me, & contexerunt me tenebræ, & quæ sequuntur, quibus adiungit: Præcipita domine & diuide linguas eorum, quoniam uidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circumdabit eam super muros eius, & iniquitas & labor in medio eius & iniustitia, & non defecit de plateis eius usura & dolus. Quoniam si inimicus probro me affecisset, sustinuissem utiq; Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu uerò homo unanimitis, & dux meus, & notus meus, qui in idem dulces comparabas mihi cibos. In domo dei ambulauimus cum cōsensu. Ex his igitur illud: Si inimi

Si inimicus probro me affecisset, sustinuissem utiq; Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu uerò homo unanimitis, & dux meus, & notus meus, qui in idem dulces comparabas mihi cibos, simile est illi: Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem, quod quum de Iuda sit accipiendum, in superiori prophætia positum est. Ut ergo in illo dicebatur, homo pacis aliquando fuisse, qui quondam à saluatore instituebatur, quum ipse quoque ex numero Apostolorum unus esset, sic etiam in præsentibus, & unanimitis, & dux, & notus dictus est. Item quemadmodum in illo de eodem dictum est: Qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem, ita etiam nunc ex persona ipsius dicitur illud, qui in idem dulces comparabas mihi cibos. Etenim ex ijs ipse quoque unus erat, qui ad arcanam, qua cum suis discipulis utebatur, saluatoris nostri consuetudinē spiritualemq; cibum assumpti fuerant, nam ad profanam multitudinem & ad turbas quum uerba faceret, parabolis utebatur. Solis uerò suis discipulis, in quorum ordinem etiã Iudas admissus fuerat, apertius omnia demonstrabat. Ex quo illud dictum est: Qui edebat panes meos, magnificabit super me supplantationem. Et illud: qui in idem dulces comparabas mihi cibos, quod sanè euidentius expressit Aquila quidè sic, qui simul dulcè comparabamus arcanum. Symmachus autem sic: Qui inter nos communicebamus dulcem sermonis consuetudinem. Pro illo uerò: Tu autem homo moris eiusdem mecum, & dux meus, & notus meus, nam quum ad tantam dignitatem assumptus esset, & ob id inter primos saluatoris amicos cense retur, merito de eo sic ait: Si inimicus probro me affecisset, sustinuissem utique & quæ sequuntur. Vbi autem hæc de Iuda cecinit, ordine deinceps liberationem à morte euasionemq; suam tanto ante indicat illis uerbis: Ego ad deum clamaui, & dominus saluauit me. Vespere & mane & meridie narrauo & annuntia bo, & exaudiet uocem meam, redimet in pacem animam meam. Sic tanquam in prece tempus quod mortem antecessit significat, quo quidem tempore Iudas quoque ad prodicionem comparabatur contra illum. Tunc enim saluator ac dominus noster ueluti ob perniciem atq; interitum sui familiaris dolens morensq; ac multo etiam magis ob totius Iudaicæ gentis perdicionem, tanq; ob suos ad insaniam redactos, & tanq; ob sibi charissimos misericordia cōmotus, omnem quã cum illis utebatur sermonis consuetudinem ac doctrinã, eò quod illis nihil profuisset, nugationem appellat, dicens: Contristatus sum in nugatione mea, & conturbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris, quoniam declinauerunt, inquit, in me iniquitatem & in ira molesti erant mihi, quæ quidem possunt etiam ad principes Iudæorum referri, qui inimico insidiantesq; animo circunuenire illum conabantur. Possunt etiam de potestatibus inuisibilibus, quæ extrinsecus illum oppugnabant, ac per homines talia illi machinabantur, intelligi. Proinde eadem mihi uidentur concordare cum ijs, quæ ab ipso in Euangelio dicta sunt sub ipsum passionis tempus, ubi ait ad suos discipulos: Tristis est anima mea usq; ad mortem, manete hic & uigilate mecum. Et rursus: Nunc anima mea cōturbata est. Similia namq; his sunt etiam quæ Psalmus hic continet, ubi sic ait: Cor meum conturbatum est in me. Et formido mortis cecidit super me, & contexerunt me tenebræ, quibus uerbis contrariarum potestatum conatus aduersum se significat. Quemadmodum enim in prophætis nominatur quidam spiritus fornicationis, ut est illud, spiritu fornicationis aberrauerunt, & alius spiritus erroris in deserto, ita etiam spiritus fuerit fornicationem mortis efficiens, sanè ut etiam spiritus roboris, & potentia, & fortitudinis

Traditoris Christi designatio.

dinis eius, quæ deo aliena non est, autor. Quare sic etiam dicitur spiritus timoris ac tremoris, & rursus alios præter hos, spiritus timoris & confusionis, qui quidem penè, ut ita dixerim, omnes mortem pro vera religione testimonij gratia subeunt, inuadere consueuerunt, ac multo etiam magis longèq; uehementius illi aggressi sunt, qui pro omnibus mortem sustinuit, ueruntamē siue spiritus formidinis & mortis, siue timoris & tremoris, siue alia quæpiam eiusdem generis potestas illum adorta est, ea illum non confregit, propterea quod tanquam generosus certator, formidinem quidem mortis, confidentia uite, (ipse enim uita, procul deturbatam abiicit. Alium autem qui ipsum item inuaserat spiritum timoris & tremoris efficiētem, spiritu cōfidentie, & potentie, & roboris, eū longissimè à se precipitauit, quādo quidē, ut est apud Esaiā, quieuit etiā super unā cum alijs spiritibus, etiam spiritus cōsilij & fortitudinis. Sic porro spiritū tenebrarū proprii luminis uel dissipauit, propterea quod lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Cæterum, his similia etiā in xxxi. Psalmo inuenire poteris, in quo ex eiusdē persona rursus illud dictum est: Circudederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens & rugiens. Et rursus: Quoniam circudederunt me canes multi, conciliū malignātiū obsedit me. Et rursus: Erue à framea deus animā meam, & de manu canis unicam meam. Salua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam. Planè enim in his malignas potestates, taurorum & uitorū & leonū & canum & unicornium nominibus appellat, quæ quidem illum sub ipsum passionis tempus obsederunt ac circudederunt, non tamen etiam aliquid efficere contra illum potuerunt. Et hæc quidem talem habeant rationem, si modo etiam hæc Psalmi partes, ad saluatorem dominumque nostrum referantur. Quod si non ad illum sed ad aliam personam, ipse quoque diligenter attendes, ut ea quæ ad ipsum hunc locum pertinent, sibi inuicem æquata respondeant. Veruntamen de ipsa etiam Iudeorum ciuitate, de ipsa inquam Hierusalem, ordine deinceps post uaticinium de ijs qui insidias illi fecerunt adiungit, in hunc modum: Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate, & quæ sequuntur, quæ quo sensu sint accipienda non est nunc narrandi tempus.

Potestas tenebrarum.

Item de Iuda, & de suscepto in locum eius Apostolo, & de gente Iudaica.

Demonstratio III.

Psalms. 108.

Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertū est. Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circudederunt me, & oppugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligenter, detrahebāt mihi, ego autem orabam. Et posuerūt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Dum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. Fiat dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Quod etiam hæc ad proditorem Iudam sint referenda, idoneus sanè esto testis Apostolus Petrus, qui post saluatoris nostri ascensum, coactis in unum locum apostolis omnibus, alijsq; quàm plurimis fratribus, in medijs illis stetit atque ait: Viri fratres, oportuit impleri scripturam hanc, quā prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, quia numeratus erat nobiscum, & fortis erat sortem ministerij huius. Hic igitur possedit agrum de mercede iniustitiae suæ, & suspensus crepuit medius, & effusa sunt omnia uiscera eius. Et notum factum est omnibus habitantibus Hierusalem, ita ut appellatur ager ille lingua eorum Akeldamach, hoc est, ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psal-

מחלל דמים

bro Psalmoreum: Fiat commoratio eius deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum eius accipiat alter. Petrus uero quum talia dixisset, subiecit, in locum Iudæ, alium assumi oportere, quo duodecim Apostolorum numerus, qui diminutus fuerat, completeretur, ut prophetia suum finem cōtingeret. Quo etiā tempore quum fors facta esset, ea cecidit super Matthiam, & cōnumeratus est cum duodecim Apostolis. Quum hæc igitur in hunc modum peracta sint, sequitur ut personam quæ in hoc Psalmo loquitur, non aliam esse arbitremur, quàm saluatoris nostri, qui assignatā sibi à patre sub ipsum passionis tempus orationem, publica tanto ante per spiritum sanctum descriptione dignatus, quod sibi usuuenturum erat cecinit. Ait igitur: Deus laudem meam ne tacueris, ubi uidelicet doctrinam quam ipse suis discipulis tradidit, & laudem noui testamenti, non esse premedam silentio exhortatur, sed in omne futurum eum ad uitæ humanæ utilitatem permanere. Os autē peccatoris, & os dolosi, os ipsius Iudæ proprie nominauerit quispiam, qui cum abiisset ad principes sacerdotum, eis dixit: Quid uultis mihi dare, & ego eum uobis tradam? At illi conuenerunt ei triginta stateres. Et ex illo quærebat occasionem, ut illum eis prodere. Quum ergo talia cōtra illum molitus esset, unus postea fuit ex ijs qui cum illo in paschali cœna accubuerunt, quo tempore ipse quoque saluator ac dominus noster accubebat unā cum ipso duodecim, qui etiam comedentibus illis dixit: Amen amē dico uobis, quod unus uestrum me tradet. Et dum ualde contristantur, cœperunt singuli dicere: Nunquid ego sum dominus? In quibus erat etiam Iudas, qui quum omnis doli ac simulationis plenus aperuisset respondit, ac dixit: Nunquid ego sum rabbi? Dolosum ergo os, quo insidiatoribus saluatoris nostri signum proposuit, dicens: Quemcumq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Quod quum dixisset uerbo, re quoque ipsa dolum compleuit, quo uidelicet tempore quum ad Iesum accessisset, dixit ei: Salue rabbi, & osculatus est eum. Iesus uero ad illum dixit: Amice ad quid uenisti? Et rursus: Iuda, osculo filium hominis tradis? Harum ergo rerum causa tãto ante in Psalmo ait: Quoniam os peccatoris & os dolosi super me apertū est. Locuti sunt contra me lingua dolosa & sermonibus odij circudederunt me, & oppugnaverunt me gratis, ubi cum ipso Iuda etiam reliquorum meminit, qui ipsi insidias fecerunt. Itaq; ipsum Euangelium narrat, quemadmodum saluator noster suos adhuc adloquente discipulos, ille uenerit: Ecce, inquit, Iudas unus de duodecim uenit, & cū eo turba multa cum gladijs & linguis, à principibus sacerdotum & senioribus populi. Quibus etiam dominus dixit: Tancq; ad latronē existis cum gladijs & lignis comprehendere me? quotidie apud uos sedebam in templo docens, & non tenuistis me. Hoc autem totum factum est, ut impleantur scripturæ prophetarū. Præterea uero quod ait in Psalmo: Pro eo ut me diligenter, detrahebant mihi, ego autem orabam, ipsum quoque tunc suum finem contigit, quum saluatore nostro in loco qui dicitur Gethsemani cum undecim Apostolis orante, paululumq; ab illis digresso ut procubens patrem precaretur, iterumq; tertio supplicāte, Iudas cum principibus Iudeorum insidias illi maturauit, dum cogit ipse & conducit copias quæ cum gladijs & fistibus, ut illum comprehenderent paratæ erant. Tunc autem mala aduersus ipsum posuerunt pro bonis, & odium pro dilectione ipsius, quum malis affecterunt ipsum saluatorem & bene de ipsis meritum, & magistrum, qui innumerabiles sanationis & medelas, sermonumq; documenta, & omnis generis utilitates ipsis præstiterat, quas ob res quum mala pro bonis aduersus ipsum posuerint, & odium pro dilectione ipsius, merito adiungit: Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Dum iudicatur exeat condemnatus,

Zz & oratio

& oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Quæ quidem ipsa quem exitum sortita sint, sanctus Apostolus Petrus pauldante indicauit, dum scripturam hanc ad ipsum proditore accõmmodat. Et sanè tibi ipsi interim licet intueri, num super Iudaicã gentem constitutus sit princeps ac dux peccator, cui uidelicet post scelera aduersus saluatõre nostrum audacissimè cõmissa, traditi sunt, interim pro antiquis & ipsorum domesticis deoq; amicis principibus, externis & simulachra colentibus seruire coacti. Cæterum quis tandem non obstupescat ipsius prædictionis euentum nam quum oraculum dixerit, fiant dies eius pauci, constat planè quam breue post struças aduersus saluatorem nostrum ab illis insidias omne fuerit tempus, quo manere uisi sunt. Post quod tempus, nouissimam uastationem extremamq; interitum passi sunt, ex quo etiam episcopatum eorũ accepit alter, cõditus uidelicet per Christũ nouus populus. Porro etiam reliqua huius Psalmi omnia per horum ipsorũ exemplar intelliges, quæ uerò sequuntur & quasi de quibusdam Iudæ filijs dici uidentur, illis uerbis: Fiant filij eius orphani, & quæcunq; alia his similia sunt, referentur primo quidem loco in ipsam Iudam, post illum uerò etiam in omnes illi similes salutare uerbum profentes. Eadem uerò ratione intelliges uxore quoq; eius, & peccata patris, & eius quæ ipsius mater dicitur, Iudaicæ gentis uidelicet congregationis. De hac enim arbitror dici illud: Et peccatum matris eius non deleatur. Veruntamen sicut in ea quæ proximè antecessit propheta, egenus & pauper nominabat saluator ac dominus noster, ueluti demonstrauimus in illo: Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem, ita etiã in presenti Psalmo isrdẽ uocat nominibus. Fiant enim illa & illa ipsi Iudæ, isrdẽ qui illi similia xmulati sint, propter illa quæ est ausus, inquit. Quenam uerò ista sint adiungit, dicens: Pro eo quod nõ est recordatus facere misericordiã, & persecutus est hominẽ pauperem & egenũ & cõpunctum corde ut morte afficeret. Et dilexit execrationẽ & ueniet ei. Et noluit benedictionem, & procul amouebit ab eo. Post quæ uerba deinceps oratiõis progressus, rursus pauperẽ atq; egenũ seipsum nominat, dicens: Et tu domine domine fac mecum misericordiã propter nomẽ tuũ, quia benigna est misericordia tua. Libera me, quia egenus & pauper sum ego. Quibus post alia adiungit: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleũ, & ego factus sum opprobrium illis. Viderunt me & mouerunt capita sua, quæ sanè ipsa nihilominus suum finẽ consecuta sunt, quo tẽpore qui præteribãt maledicebant ei mouentes capita sua & dicentes: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluũ facere. Quoniã uerò etiam nũc Iudæi patrũ suorũ in seipfos execrationẽ attrahentes execrabilibus & nefarijs uerbis detestari saluatõrẽ ac dominũ nostrũ, omnesq; quicumq; in fidem eius transferint, consueuere, idcirco deinceps adiungit: Maledicent illi & tu benedices. Qui insurgunt in me, cõfundant, seruus autem tuus lætabitur. Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut di ploidie, confusione sua. Ego autẽ confitebor domino in ore meo, & in medio multorũ laudabo eum. Quoniã adstitit à dextris pauperis, ut saluũ faceret à persequentibus animam meã. Et sanè constat quã multis etiã nunc rebus aduersis consistentur quicumq; execrationes aduersus illũ in suis cõuentibus iactant, quippe qui ab isrdẽ temporibus ne respirare quidẽ, aut suspicere unquã potuerint, quanquã ille feliciter in medio multarũ gẽtium per suum ipsius nouum testamentum suo patri laudem perficiat, dum eundem patrem adiutorem & suæ dextre assessorẽ obtinet, quas ob res ita loquitur: In medio multorũ laudabo eũ, quia adstitit à dextris pauperis. Salutem prætere quæ ipsius mortem secuta est, docet his uerbis: Ut saluum faceret à persequentibus animã meã. *Suprà enim quum illud dixerit: Persecutus est hominẽ pauperem & egenũ*

num

num, & cõpunctum corde, ut morte afficeret, planèq; suam mortem indicauerit, dum prophetiam circumscribit, tum uerò salutẽ quæ mortem ipsius secuta est, significauit dicens: Quoniã adstitit à dextris pauperis, ut saluum faceret à persequentibus animã meã.

Item de Iudæ & argenteis, quibus dominum prodidit, de quæ reiectione apud Iudæos, tam eorum, qui imperabant, quã eorum, quibus imperabatur. Demonstratio IIII.

Incipiam mihi duas uirgas, unam uocauit pulchritudinem, & aliam Zachariae nomine uocauit funiculum, & pascam oues meas, & auferam tres pastores in mense uno, & grauabitur anima mea super eos. Et nim animæ eorum rui gerunt super me, & dixi, non pascam uos, quod moritur, moriatur, & quod deficit, deficiat, & quæ reliqua sunt, deuorent unusquisque carnes proximi sui, & capiam uirgam pulchram, & abiciam eam, ad dissipandum testamentum meũ, quod disposui ad omnes populos, & dissipabitur in die illa, & cognoscent Chananæi, oues quæ custodiuntur mihi, quod uerbum domini est, & dicam ad eos, si honestum est in conspectu uestro, date mercedem meam, aut renuite, & constituerunt mercedem meam, xxx. argenteos, & dixit dominus ad me, dimitte eos in fornacẽ, & spectata num ad probatum sit, quemadmodũ probatus sum pro illis, & accepi xxx. argenteos, & proieci eos in domo domini in fornacem, & abieci uirgam alteram, quæ dicitur funiculum, ad dissipandum testamentum inter Iudam & Israël. Hæc igitur suum finem consecuta sunt, quo tempore, ut est apud Lucam, abiens Iudas locutus est cum principibus sacerdotum & scribis & ducibus tẽpli, quomodo illum eis traderet, & gauisi sunt, & pacti sunt argentum illi dare. Ut uerò apud Marcum legimus, quum abiit ad principes sacerdotum, ut illum proderet, illi autem gauisi sunt, & promiserunt ei se argentum duros. Verũ apud hos quidem argentum simpliciter nominatum est. Apud Matthæum autem, numerus quoq; indicatur, qui sanè ab eo quem posuit Zacharias minime discrepat. Dicit igitur Matthæus: Tunc abiens unus de duodecim, qui dicitur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum, dixit eis: quid uultis mihi dare, & ego eũ uobis tradam. Illi autem constituerunt ei xxx. stateres. Consentanea igitur hæc sunt ei quod in prophetia dictum est à domino, & constituerunt mercedem meã xxx. argenteos. Pro quo Symmachus quidem ait: Et appenderunt mercedem meã xxx. argenteos. Aquila uerò: Et constituerunt mercedem meã xxx. argenteos, quibus illud adiungitur: Et dixit dominus ad me, dimitte eos in fornacem, & uide num probatum sit, quemadmodum probatus sum pro illis. Pro quo rursus Aquila quidem sic ait: Et dixit dominus ad me, dimitte eos in fornacem, proijce eos ad figulum, immensum pretium quo æstimatus sum pro illis, & sanè attende quoniam pacto ipse dominus pretium suum constitetur xxx. argenteos datum esse. Videtur autem ipsa uerborum excogitatio talem præ se ferrè sensum, ego quidem dominus à primo incipiens die nunquam desinẽ me benignitatis indicia uobis Iudæis impedere, innumerabilibus quæ uos beneficijs afficere, nõ solum dũ ad uos ab initio prophetas mitto, sed etiã dum me ipsum uobis præsentẽ exhibeo, tũ in monitis ac documẽtis, rationalibusq; præceptis, tum in signis & portẽtis & alijs miraculorum generibus tum etiam in sanationibus & medelis, uos ergo qui tãta beneficẽtia digni habitis estis, date mercedem meã, aut renuite, sic quidẽ ab illis, ut par est, fructus pietatis, & indicia fidei erga seipsum postulas. At illi (ut in ea quam proximè antehanc posuimus prophetia, dictum est) pro eo ut me diligenter detrahebant mihi, & proposerunt aduersum me mala pro bonis, & odiũ pro dilectione mea, & quũ xxx. argenteos constituerint, tanq; eũ qui tanti uendere æstimauerint.

Z z 3 Sed

Sed quoniam uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit, merito imperat ut mittantur in fornacem, illud adiungens: Quemadmodum probatus sum pro illis. Fornacem, uero hoc loco ipsam domum domini nominare uidetur. Nam cum dominus dixerit, ut est apud Lxx. dimitte eos in fornacem, tum adiungit, & proieci eos in domo domini in fornacem. Ut uero est apud Aquilam, quum dominus dixerit, projice illud, ipsum uidelicet argentum ad figulum, tum adiungit, & proieci illud in domo domini ad figulum. At uero, ex Symmachi editione, quum dominus dixerit, projice illud in fornacem, tum adiungit uerba illa, & proieci illud in domo domini in fornacem. Num igitur hoc tunc forsitan completum est, quum Iudas qui dominum prodidit, uidens quod dominus condemnatus esset, poenitentia ductus, retulit argentum principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui tradens sanguinem innocentem. At illi dixerunt ei, quid ad nos? tu uideris, & proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt, non licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Quapropter uocatus est ager ille, ager sanguinis, usque in presentem diem. Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt xxx. argenteos pretium appretiatum, quem appretiauerunt a filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. Vbi diligenter considerabis, quum haec non habeantur apud Hieremiam prophetam, num arbitrari oporteat ea per quadam malitiam ex illo sublato esse, an uero librarij erratum fuisse, qui negligenter sancto- rum Euangeliorum exemplaria confecerit, & ex negligentia in errore incidit, & pro Zacharia posuerit Hieremiam, utpote, quum ita scripto opus fuerit, tunc completum est, quod dictum est per Zachariam Prophetam. Pro eo autem quod perperam conuersum est, & miserunt eos in domo domini in fornacem, dictum est illud: Et dedi eos in agrum figuli. Planè enim in ipsa prophetia in templo domini proiectum fuisse argentum dicitur, & ab Euangelio itidem in templo: Proiectis enim, inquit Iudas argenteis in templo, recessit. Et sane equum est ex illis argenteis templum fuisse profanatum, & completum fuisse illud: Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Porro autem etiam illud contemplant, num fornax dicta sit domus domini, propterea quod in templo dei quasi in fornace coflatoris, animos ex diuinorum sermonum calore atque igne transformari contingit, aut alioqui non pueros dum tantum in fornace igne explorant redargui. Idcirco Aquila dum ita conuertit: Et proiecit argentum in domo domini ad figulum, planè nos docet quemadmodum diuinitus uerbum instar figuli habitat in domo domini, & eorum qui illuc accedunt animas informet ac renouet. Veruntamen quum pretium appretiatum in illo domo proiectum, eam ipsam profanam reddiderit, merito statim adiungit: Et abiici uirgam alteram, quae dicitur funiculus, ad dissipandum testamentum inter Iudam & Israel. Ex illo enim illa gentis multitudo abiecta est procul ab antiqua dei tutela, quae prius illos cõseruabat. Alteram autem uirgam puto pro uniuersa simul Iudaica gente hoc in loco accipi oportere. Qua de causa illam etiam funiculum uocat, dicens: Vnam uocauit pulchritudinem, & alteram uocauit funiculum. Tum de altera euidenter adiungit illud: Et abiici uirgam alteram, quae dicitur funiculus, ad dissipandum testamentum inter Iudam & Israel. Siquidem hierant & funiculus & uirga altera. Prior autem quae pulchritudo nominata est, non alia fuerit quam ipsa Hierusalem, ad rationem Moisaicam, omnisque prisca constituto, quae uetus dicitur testamentum, hocque ipsum uel ex ipsa prophetia planè constiterit, dum ait: Et capiam uirgam meam pulchram, & abiiciam eam ad dissipandum testamentum meum. Vides ut testamentum quidem suum, uirgam priorem esse dixerit, alteram uero uirgam funiculum

Hieremias in
Mattheo ponitur
pro Zacharia.

Templum fornax.

funiculum, & tamen se utranque abiecturum minatur, quamuis prius dixerit, & capiam mihi ipsi duas uirgas, unam uocauit pulchritudinem, & alteram uocauit funiculum, pro quo Aquila quidem sic conuertit: Vnam uocauit decorem, & alteram uocauit funiculum. Symmachus autem: Hanc quidem uocauit decorem, illam autem uocauit funiculum. Hoc igitur uniuersae gentis pulchritudinis, decoris quae nomine, diuinam legem & quod in ea continetur testamentum merito appellat. Venerabilitas enim illa urbis Hierusalem, & quae in ea ad munus pontificum, sacerdotumque pertinebant, tum etiam omnia quaecumque olim apud illos populos ex diuinis legibus, ac ex ueteri testamento de more prius administrabantur, decens quidem ornatus ipsi erant, qui talibus rebus ornarentur. Funiculus autem ipsa gentis multitudo apud ipsum quoque Mosem uocata est, in illis uerbis: Facta est portio domini populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius Israel. At uero huiusmodi utriusque uirgae mutationem, magno impetu futuram ipsi temporibus de quibus dictum est, diuinat, utpote, quum & uetus quod prius in ea erat, testamentum, & pulchritudo quae in eadem olim cernebatur, delenda fuerit & ad nihilum redigenda, simul ac pretio illius aestimato, qui xxx. argenteis aestimatus est, illi pro sua ipsorum impietate merita ignominia obnoxii facti sunt, dicit igitur: Et capiam uirgam meam pulchram, & abiiciam eam ad dissipandum testamentum meum. Et rursus: Et abiici uirgam alteram, quae dicitur funiculus. Ad haec, quum in prophetia dicatur illud: Et auferam tres pastores in mense uno, arbitrator sic tres ordines eorum significari, qui olim populo dei praeerant, regum, pontificum, & prophetarum, quoniam ab his tribus quasi pastoribus, omnia quae ad illos ueteres olim pertinebant, gubernabantur. Sed quando tres isti pastores uno tempore conuersione passi sunt, saluatore utique nostro adueniente (nam & rex praeter leges creatus, non ab ipsorum genere oriundus, sed externus ipsis tunc praeerat, & pontifex à Romanis ad sacram functionem prouectus, non ex successione generis neque secundum leges atque instituta, honorem illum obtinebat, nec Propheta, qui uel quae ad Ioannem perueniens, desiderat, amplius apud eos operabatur, sed loco eius medax quidem Propheta & impius populum decipiebat) merito tria illa dona, quae quodam supra omne ornamentum ac decus totam illam gentem ornabat, sublaturam se uno tempore minatur, dicens: Et auferam tres pastores in mense uno, & grauabitur anima mea super eos, pro quo Aquila quidem sic ait: Et mutilata est anima mea in eis, Symmachus autem: Et exanimatus sum in eis. Theodotion autem: Et exanimata est anima mea super eos. Et causam exanimationis ostendit in ipsis quae adiungit: Etenim anime eorum rugierunt super me, pro quo rursus Aquila hoc modo conuertit: Etenim anima eorum immaturauit in me. Symmachus autem: Et anima eorum inualuit in me. Illi uero quod apud Lxx. dictum est: Etenim anime eorum rugierunt super me, simile quiddam fertur etiam apud Hieremiam, quod ex persona domini proferi his uerbis: Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius, facta est hereditas mea mihi ut leo in sylua, dedit super me uocem suam, nunquid spelunca Hyanae hereditas mea mihi? has igitur ob res merito deinceps adiungit: Et dixi, non pascam uos, quod mori moriamur, & quod deficit deficiat, & quae reliqua sunt deuorēt uniuscuiusque carnes proximi sui. Post quae subiicit: Et capiam uirgam meam pulchram, & abiiciam eam. Pro quo Aquila: Et accipi, inquit, uirgam meam, decorem & excidi illam, Moisaicam uidelicet adorationem, Ergo prima quidem uirga initio sermonis, prima item quae frangatur & abiiciatur, fore dicitur. Quum autem pretium eius, qui aestimatus est, & pro eo argentum proditori erogatum, proiectum est in domum domini tanquam in fornacem,

Tres ordines
presidi apud
ueteres.

tum uerbū etiā ea quæ ad alteram uirgam, hoc est, quæ ad uniuersam gentē pertinet quid latura sint mali, prophetice declaratur in illis uerbis, & abiecti uirgæ alteram, funiculum ad dissipandum testamentum inter Iudam & Israël, & quoniam illorū reiectionē his uerbis planē oraculū indicauit, merito deinceps nō amplius illos uim prophetiarum intellecturos affirmat, sed Chananeos, sic dicens: Et cognoscent Chananei, oues quæ custodiuntur mihi, quod uerbū domini est. Cæterum, qui tandem alij fuerint hi Chananei quam nos ipsi, qui prius alieni eramus, & qui ex uniuersis olim profanis atq; impijs gentibus, oues Christo custoditi sumus, qui etiam beneficio illius sumus immutati, & ipsa uaticinia prophetarum intelligentes, cognitionem ueram uerbi domini accepimus. Idem nos qui sumus Chananei, nouimus atque intelleximus ea quæ dicuntur. Non nouerunt autem neque intellexerunt, qui nomine Israël gloriantur, & qui semen Abrahæ iactare consueverunt.

Item de Iuda nominatim. Demonstratio V.

Jeremias. 17.

Recatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, ex aratum super latitudinem cordis eius, & in cornibus altarium uerborum. Quum recordati fuerint filij eorum ararū suarum & lucorū suorum in ligno denso & in collibus excelis, robur tuū & omnes thesauros tuos in direptionē dabo, et excelsa tua in peccāto in omnibus sinibus tuis & priuaberis & humiliaberis ab hereditate, quam dedi tibi, & transferā te ad inimicos tuos in terrā quam non nouisti, quoniam ignis accensus est in furore meo, usque in seculum ardebit. Tametsi hæc non apud LXX. attamen in Hebraico textu atq; in reliquorū interpretationibus, item in exquisitioribus quoq; ipsorū LXX. exemplaribus cū appositione stellarum, necessario ea apposuimus, tanq; ea qui nominatim ipsum proditorum Iudam significant, & peccatum quod ab illo commissum est, fieri nō posse ut unquam aboleatur. Hoc enim mihi uidetur significare illud: Peccatū Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino. Poterūt item referri ad uniuersam Iudaicam gentem, quibus deinceps ipso ordine post ipsorum scelus in debile, extremam quæ ipsos punitura est perniciem interminatur, quæ nō est nunc singillatim ad uerbum interpretandi tempus. Sed quando tam multa hæc uerba de eo, qui saluatorem ac dominum nostrum erat proditorus, alijsq; qui illi insidias facturi erant, diuinitus predicta exposuimus, tēpus iam fuerit quæ sub ipsam eiusdem passionem euentura fuerunt, ut item diuinitus per prophetas denunciata sint, intueri.

De solis defectu, qui in ipsa saluatoris nostri passione accidit, & de extremo Iudæe gentis interitu. Demonstratio VI. Cap. II.

Amos. 8.

Iurat dominus in superbiam Iacob, si obliuiscetur in uictoriā omnia opera uestra, & super his non turbabitur terra, & lugebit omnis qui habitat in ea, & ascendet quasi fluius consummatio, & descendet quasi fluius Aegypti, & erit in die illa dicit dominus, occidet sol in meridie, & obtenebrabitur super terrā in die lux, & conuertā solennia uestra in luctū, & omnia cantica uestra in lamentū, & inducam super omnem lumbū sacco, & super omne caput caluitiē, & ponam eum tanq; luctū dilecti, & qui cum eo fuerint tanq; diem doloris, ecce dies ueniunt, dicit dominus, & mittam famē in terrā, non famē panis, neq; sitim aquæ, sed famem audiendi uerbum domini, & comouebuntur aquæ a mari usq; ad mare, & ab aquilone usq; ad orientē circuibunt quærentes uerbum domini, & non inuenient. Contumeliā & superbiam, & insolentiā aduersus saluatorem nostrum, quam in illum excitarunt Iudæi, hæc prophetia prædicens, iurare dominū ait

contra

contra superbiam Iacob, non futuram esse obliuionem eorum, quæ contra ipsum ausi sint, dignaq; luctu mala passuram esse ipsorum terrā, unā cum habitatoribus, neq; ultra sicut prius, ubi breuiter emendati fuerint, esse iterum restituendos, sed in cōsummationem quæ ad ipsos spectant, esse uertura. Si quidem ascendet, inquit, ut fluius consummatio ipsorum, sic utiq; iram quæ illos non aliās quā Romanis regnantibus inuaserit, per fluiū ascensurum super eos, ueluti qui prius in sublimi uersarentur, significās. Deinceps post hanc, de qua dictum est, cōtra illos immissā a deo iram, rursus ad illos spectātia negotia, persequitur: Ut fluius, inquit, Aegypti descendet. Quibus uerbis significari arbitror, quæ olim sublimia & apud deū uenerabilia fuerint, & quæ quasi in sublimi positā Iudaicæ gentis prælationes, ea similia & fluentis, & rebus nationū fide carentium, fluij instar labentibus, esse constituenda, ac de sublimiori in inferius esse precipitāda. Deinde post hæc ipsa quæ dicta sunt, ipso ordine ea quæ sub ipsum salutaris passionis tempus euenierint aperiens, in illo, inquit, die dicit dominus, occidet sol in meridie, & obtenebrabitur super terram in die lux, quæ sanē euidenter exitum sortita sunt, tunc quum saluatorem in altum iactato, ut est apud Euangelistam, a sexta hora tenebræ factę sunt super uniuersam terram usq; ad horam nonam, & circa horam nonam, exclamauit Iesus uoce magna dicens: Aeli, aeli, lema sabachthani. Quæ quum in hunc modum suum finem cōtigerint, deinceps adiungit: Et conuertā solennia uestra in luctum, & omnia cantica uestra in lamentum, & inducam super omnem lumbum sacco, & super omne caput caluitiē, & ponam eum sicut luctum dilecti, & eos qui cum ipso fuerint, ut diem doloris: Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & mittam famem super terram, non famem panis, neq; sitim aquæ, sed famē audiendi uerbum domini, & quæ quidem omnia propter superbiam ipsorum, qua aduersus Christum usi sunt, diuinitus predicta, euidenter oraculi exitum ostenderunt post ipsorum aduersus saluatorem nostrum insidias. Non ergo antē illud tempus, sed ex illo tempore in hunc usq; diem solennia illorum in luctum conuertit deus, & cantica in lamentū, quippe, qui illos celeberrima ciuitate priuauerit, & uenerabile illud sanctuariū quod in illa erat, Tito ac Vespasiano apud Romanos imperantibus, euerterit, usq; padeo, ut nō amplius uenire & celebrare in ea legitima solennia, & legitimos conuentus possint. Cæterum, quid opus est dicere, quemadmodum famem audiendi uerbum domini, omnes illos inuaserit, propterea quod procul a seipsis dei uerbum exegerint, quum illud uno animo negauerunt, & ab eodem negati sunt.

Item de solis defectu, & de tempore saluatoris passionis. Demonstratio VII.

HT adueniet dominus deus meus, & omnes sancti cum eo, in die illa nō erit lux, & frigus, & gelu erit in uno die, & dies ille notus domino, & neq; dies, neq; nox, ad uesperam erit lux, & in die illo egredietur aqua uiua de Hierusalē, dimidiū eius in mare primū, & dimidiū eius in mare extremū, in æstate & in uere erit sic, & erit dominus in regem super uniuersam terram, in die illa erit dominus unus, & nomen eius unus, ambiēs omnē terrā & solitudinē. Hæc quoq; in aduentu saluatoris nostri cōpleta sunt, quū aduenit, siue cum suis sacris Apostolis, siue cum suis sanctis, diuinitus uidelicet quibusdā potestatibus & in corporeis spiritibus, necnō angelis & ministris suis, de quibus dictū est in sacris Euāgelij, qd utiq; ad illū accesserint angeli, & illi ministrauerint. Porro autē die illo (sic autē sacre literę cōsueuerūt omne tēpus uocare, quo ille inter homines uersatus est) unā cū alijs predictionibus etiā quod nunc tractat, oraculum cōpletum est, quum utiq; sub illius passionis tēpus ab hora sexta tenebræ factę sunt super uniuersam

san

sam terrā usq; ad horam nonā. Ex quo sic ait prophetia: In die illo nō erit lux. Et rursus: Et neq; dies, neq; nox, ad uesperam erit lux, quibus uerbis perspicue indicari puto illius temporis conditionē, quā saluatore nostro altius sublato in ipsa diei luce, nox ab hora sexta id, quod circum terrā est, obtinuit usq; ad horam nonam. Post quam rursus desinentibus tenebris, dies & lux reuersa est, post quē rursus consueta nox secuta est. Quē omnia sermo propheticus in nūit, ubi ait: Et dies ille notus domino, & neq; dies, neq; nox, ad uesperam erit lux, dies quidē ille nō erat, propter meridianas tenebras, sed nec item nox, propter ipsius diei recursum, quem indicauit significans per illa uerba, ad uesperā erit lux. Quis autē non admiretur etiam hybernā horā cōmemorationē: quam ipsam itidem diuinauit oraculū, quum ait: Et frigus & gelu erit. Quod item ipsum, Euangelij testimonium cōmendat, quū Petrus dum Iesum sequitur, accenso igne in atrio Caiphę, unā cum alijs calefaciebat se. Proinde Ioānes frigeris quoque mentionem apertissimē facit, dicens: Stabant serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Et ad uerbum quidem huiusmodi finem contigerunt, quā sic prędicta sunt, ad sensum uerbū, quum ludæis salutare lumen illuxisset, ipsiq; potius tenebras quā lumen amplexi essent, hoc quod ab ipsis electum, assumptumq; est uniuersam ipsorum nationem inuasit. Quū enim ipsi recessissent a luce, & eos obscura nox occupasset, obscuratis ipsorum mentibus, eo quod illuminatio Euangelica radios suos in corda ipsorum non immitteret, quinetiam refrigerata ipsorum erga deum charitate, talium rerum signa merito expressa sunt, & in tali salutaris aduentus dei completa sunt ea, quę ad hoc oraculum pertinent, dum aqua uiuens erumpit ex Hierusalem, & in omnes gentes progreditur fecundus & uita apportator Euangelicę doctrinę sermo, qui quum profectus sit de ludæa & de ipsa Hierusalē, diffeminatus postea est in omnē terrā & in omnes orbis terrarū fines. Huius uerbū aquę ipse quoq; saluator ac dominus noster meminit, dū loquitur cū muliere Samaritana. Si scires, inquit, quis est qui petit a te bibere, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuam. Quanta autem ad eos, qui uiuam, rationalemq; aquam gustauerint uentura sit utilitas, declarat deinceps, dum docet quemadmodū qui eam aquā biberint, & multos illos, qui antea ipsis imperabāt, malignos demonas abnegauerint, in unū sui ipsorum & dominū & regē confitebunt, itē quod is dominus, qui ab unis Hebręis antea noscebat, rex fiet omnī earū nationum, quę ex uniuersa terra in ipsius fidē uenerint, & nomen eius unum erit ambiēs uniuersam terrā & solitudinem, quod quidem ipsum ubi quis uiderit, qui fieri possit ut nō admiretur? etenim a Christi uocabulo, Christus porro ipse dominus est, Christianorum nomen deductum omnem locum & ciuitatem & regionem ipsasq; indefertis orisq; extremis terrę habitātes nationes circuiuit, fidē eo modo faciens & consentiens huiusce prophetię uaticinio.

*De ijs que in ipsa saluari passione facta sunt. In finem pro susceptio
ne matutina. Demonstratio VIII.*

Psalmo. 27.

Deus meus respice in me, quare me dereliquisti longe a salute mea uerba delictorum meorum. Deus meus clamabo per diem ad te, & nō exaudies, & per noctē, & non ad insipientiā mihi. Tu autē in sanctis habitas, laus Israēl. In te sperauerunt patres nostri, sperauerūt, & liberaisti eos. Ad te clamauerūt, & salui facti sunt. In te sperauerūt, & non sunt confusi. Ego autem sum uermis & nō homo, opprobriū hominum & abiectio plebis. Omnes uidētes me subsannauerunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam uult eum, quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea

mea ab uberibus matris meę. In te proiectus sum ex utero. De ventre matris meę deus meus es tu, ne discefferis a me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet. Circudederunt me uituli multi, tauri pingues obfederunt me. Aperuerunt super me os suum, ut leo rapiens, & rugiens. Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquefcens, in medio uentris mei. Aruit tanquam testa uirtus mea. Et lingua mea adhesit gutturi meo, & in puluerem mortis deduxisti me, quoniam circudederunt me canes multi. Congregatio malignārium obfedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi uerō considerauerunt, & inspexerunt me, diuiserunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem. Tu autem domine ne procul amoueas auxilium meum. Ad susceptionem meam respice. Eripe a framea animam meam, & ex manu canis unicam meam. Salua me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis. In medio ecclesię laudabo te. Qui timetis dominum, laudate eum. Omne semen Iacob gloriificate eum. Timeant eum omne semen Israēl, quoniam non spreuit, neque moleste tulit deprecationem pauperis, neque auertit faciem suam a me, & quum clamare ad eum exaudiuit me. A te laus mea in ecclesia magna. Vota mea redadabunt dominum, qui requirunt eum, uiuent corda eorum in seculum seculi. Reminiscetur & conuertentur ad dominum omnes fines terrę, & adorabunt in conspectu eius uniuersę familię gentium, quoniam domini est regnum, & ipse dominatur gentibus, comederunt & adorauerunt omnes pingues terrę, in conspectu eius prolabentur omnes, qui descendit in terram, & anima mea illi uiuit, & semen meum feruiet ei, annuntiabitur domino generatio uentura, & annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit dominus. Illud quidem deus meus respice in me, quare dereliquisti me: quod initio Psalmi dictum est, a saluatore nostro, ut est apud Mattheum, ipso passionis tempore dictum est, in hunc modum: A sexta autem hora tenebrę factę sunt super uniuersam terram usque ad horam nonam, & hora nona clamauit Iesus uoce magna: Eloim, Eloim, lema sabachthani, quod ex interpretatione est: Deus meus, quare dereliquisti me: accepta uerō sunt Hebraica uerba ex ea, que nunc est in manibus prophetię. Siquidem uel ipsdem syllabis illud ipsum: Eli Eli, lema sabachthani, initio Psalmi continetur, quod Aquila in hunc modum interpretatus est: Fortis meus, fortis meus, quare dereliquisti me: Porro quod hæc eandem cum ihs, que passionis tempore a saluatore nostro dicta sunt, habeant uim, nemo utiq; negauerit. Tempus igitur iam nunc fuerit Psalmum ipsum absque controuersia ad alium nullum referre, quā ad illum, quandoquidem illi uni & nulli præterea alijs, que in eo continentur, conueniunt. Planissime igitur in illo cum alia completa esse constat, que in hoc Psalmo leguntur, tum uerō etiam illud quod ita ait: Diuiserunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem. Traiectionem uerō clauorum qui illius manibus ac pedibus in cruce affixi sunt, euidentissime indicat, dum ait: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Sic etiam reliqua uni illi nec alijs cuiquam reterea conuenient, quemadmodū progressi longius oratio demonstrabit, aut certē quouis suo arbitrato quamuis aliam asserat personam aut regis aut prophę, aut alicuius eorum, qui quondam apud ludęos dei amici & familiares extiterint, ostēdatque si possit, ea que ita descripta sunt huic conuenire. Sed enim cui unquam eorum quos in utero mater gesta uerit, tantum uirtutis, tantumque uirium adfuit, ut cōstanti cogitatione, animoq; in-

אלי אלי

pertur.

perturbato, & mēte sobria & erecta, dei cognitionem acceperit, & omnem suam spem in deo collocauerit, usque adeo ut potuerit dicere, quoniam tu es qui extraxisti me de uentre matris meae, spes mea ab uberibus matris meae, in te proiectus sum ex utero, de uentre matris meae, deus meus es tu. Quis porro unquam ubi ipse tantae curae deo fuerit, post opprobrium hominum & abiectio populī factus est: à quibus autē & cuiusmodi uitulis, aut tauris intelligendum est hunc fuisse circumdatum? & quid tandem huic ipsi accidit, ut quasi aqua effusus sit? & quomodo eiusdem ossa dispersa sunt? & qua ratione in puluerem mortis ductus est? & simul ac in talem puluerem est deductus, adhuc & talia loquitur, & uiuit, & uocalem se praestat: & qui nam alij canes illum circumdederunt praeter eos, quos dixit & tauros & uitulos? quod uerò consilium malignantium non solum manus, sed etiam pedes huiusce de quo sermo est, foderunt? qui etiā postquam eundem euexerunt, partem quidē uestimentorū ipsius diuisere, partem uerò factis fortibus arripuerunt? & quānam framea illa? quis canis? quis leos? qui item illi dicuntur unicōnes eum de quo sermo est obsidentes? & qua fiducia post tantam contrā id genus luctam ac postquam in puluerem mortis deductus est, pollicetur se nomen patris sui narraturum non omnibus, sed solum suis fratribus? & qui tandem hi fratres? quānam uerò ecclesia haec, de qua is qui talia pertulit, ita loquitur? In medio ecclesiae laudabo te? quibus etiā illud adiungit, quod utiq; non una Iudaica gens, sed omnes fines terrae reminiscēt & conuertentur ad dominum, & adorabunt in conspectu eius omnes familiae gentium. Ceterum tu quoq; ubi per te ipsum singula eiusdem Psalmi uerba exploraueris, facile intelliges utrum ea quae in ipso continentur ad uulgarem ueritatem referri possint, quod quum feceris, certē non inuenies cui tandem illa cōueniant, praeter unum saluatorem nostrum, qui omnium & fidelissimē & uerissimē huiusce Psalmi uoces in suam personam assumpsit, quemadmodū Euangelistae testificati sunt. Matthaeus quidem illis uerbis quae antea retulimus. Marcus autem ijs quibus etiam ille, utpote qui in hunc modum narret: Et facta hora sexta tenebrae factae sunt super totam terram usque ad horam nonā. Et hora nona exclamauit Iesus uoce magna dicens: Eli eli lema sabachthani, quod est interpretatio: Deus deus meus, ad quid dereliquisti me? Et quidam ex audientibus dicebant: Heliam uocat. Age igitur post hac ipso ordine uideamus, qua ratione ea quae in hoc Psalmo continentur, ad illum referenda sint. Ac primum inscriptionem ipsam tractemus, quae talis est, in finem, uel quemadmodum Aquila edidit, uictoriae auctori, uel etiam ut Symmachus, ad uictoriam pro susceptione. Haec sane nobis ueniunt in mentem, propterea quod salutaris illa passio, ut scripta Euangelistarum demonstrant, perfecta est circiter horam nonam, factis iam tenebris, ab hora sexta usq; ad horam nonam, quia sane hora etiam uocem magnam emisit, & ea quae paulo ante recitauimus, protulit, ut planē sit confitendum, illius passionem ad uesperam nocte aduentante fuisse. At reditus eiusdem à mortuis, quae fuit suscepcio patris illum suscipientis, & ad seipsum ex regionibus mortis attrahentis atq; assumptionis, circa aurore fuit, quemadmodum rursus Euangelistarum testimonio confirmatur. Si quidem Lucas haec ait: Vna autem sabbatorum ualde diluculo uenerunt ad monumentum ferentes, quae parauerant aromata, mulieres uidelicet & nonnulli cum eis. Inuenerunt autem lapidem reuolutum à monumento, & ingressae non inuenerunt corpus, propterea quod iam tum Saluator noster à morte erat excitatus. Hoc uerò ipsum Marcus quoque ostendit sic dicens: Et ualde mane una sabbatorum ueniunt ad monumentum orto iam sole, & dicebant ad se inuicē: Quis reuoluet nobis lapidē ab ostio monumenti? Erat quippe magnus ualde,

ualde, & ueniunt, & inueniunt illum reuolutum. Erat autem iam tum excitatus. Habes apud Ioannem quoq; idem testimonium hoc modo: una autem sabbatorum uenit Maria Magdalene mane ad monumentū, quū adhuc tenebrae essent, & uidet lapidē sublatum à monumento. Matthaeus quoq; tamen si sero sabbatorum, dixit, attamen adiungit: Ea quae illucescit in unam sabbatorū, uenit Maria Magdalene, & alia Maria uidere sepulchrum, & ecce terramotus factus est magnus. Angelus enim domini descendens de caelo accessit, & reuoluit lapidē ab ostio monumenti. Haec addidi necessario, ut ostenderem quānam sit ea, quae in Psalmo praedicitur susceptio matutina. Nam quum significet ea, quae ad passionem saluatoris nostri pertinent, nec in passione desierit ea quae ad ipsum spectat dispensatio, passionis uerò finis ipsa fuerit à morte ad uitā restitutio, et matutina susceptio, merito oraculum huic finit admirabili ipsam dedicat scripturam, non secus ac si omne huiusmodi argumētum, & earum uexationum quae sinem ipsum, reditum utiq; de morte ad uitam antecesserūt, & susceptionis matutinae causam, ductum sit. Vbi ergo saluator ac dominus illud dixit: Deus deus meus respice in me, quare dereliquisti me? ac deinceps illud addidit: Ego autem sum uermis & non homo, opprobriū hominum, & abiectio populī, nec non illud subiicit: Circumdederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me, & euidenter suā mortem denunciauūt ex illo, in puluerem mortis deduxisti me, quoniam circumdederunt me canes multi, cōgregatio malignantiū obsedit me, foderunt manus meas & pedes meos. Preterea ubi etiam ea quae sub ipsam passionem sibi euenerūt, significauit illis uerbis: Diuiserunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserūt fortem. Haec, atq; his similia ubi praedixit, non intra haec stetit, sed adiungit: Qui timetis dominum laudate eum, quoniam non spreuit neq; moleste tulit deprecationē pauperis, neq; auertit faciem suā à me, & quū clamarem ad eum exaudivit me. Quia autem ratione diceret se exauditum? si non confectus esset quae optauerat, quaeq; superius deprecatus fuerat, quum dixit illud: In puluerem mortis deduxisti me, eripe à framea animam meam, & de manu canis unicam meam? haec enim quū orasset, ac se ex his eripi & liberari precatus fuisset, tum ea ipsa cōsecutus quae orauerat adiungit: Non spreuit neq; moleste tulit deprecationē pauperis, neq; auertit faciem suam à me, & quū clamarem ad eum, exaudivit me, ubi euidenter suum de morte ad uitam reditum significat, qui sub matutinam susceptionem exiit, quam Psalmus deinceps longius progressus indicauit, ubi dixit: Tu autem domine ne amoueas longius auxiliū meum, ad susceptionem meā respice. Sed quā tandem aliam susceptionē, nisi eam quam inscriptio Psalmi significauit? Ceterum, haec quidem dicta sint à nobis in ipsam Psalmi inscriptionem, in illo autem, Eli Eli lema sabachthani, quod quum à saluatore nostro ipsis Hebraeis nominibus dictum sit sub ipsum passionis tempus, in Psalmo initio positum est, uide quēso ne qua insit profundior contemplatio apud Hebraeos: Nam Eloim deus nominatur, & hoc per totā propemodū scripturam inuenies, quando uel proprie sic apud LXX. etiam nunc Hebraica uoce nominatur, apud ipsos tamen Hebraeos alia nonnulla feruntur appellationes ad diuinam naturam significandam, ut illud, Saddai, ut illud, iao, ut illud, El, aliaq; his similia, ergo Psalmus qui nunc in manibus est, illud: Eli eli lema sabachthani, initio habet, quo etiā saluator noster usus est, non autem illud: Eloim. Proinde Aquila quom diuersitatem dei appellationis, quae ex ipso Eloim significatur apud Hebraeos uidisset, illud de quo nunc agimus, in illo, Eli eli, non ita quemadmodum reliqui quū conuerteret, enunciansandum putauit, sed, fortis meus, fortis meus, quare dereliquisti me? quod quidem si exquisitus eloqui uolueris, dices: robur meum, robur meum, & Quare

Quare ex huius interpretatione, agnus dei qui est noster Saluator, dum illud: *El* eli, dicit ad patrem, illud dicit: Fortis meus, fortis meus, quare dereliquisti me? & forsitan quod ipsum dereliquerit fortis suus, idcirco crucifixus est, ut ait Apostolus. Etenim crucifixus est ex infirmitate, & uiuit ex uirtute dei, qui quidem nunquam cruci esset affixus, nisi fortis suus ipsum dereliquisset. Et sane inspicere, quam bene cōuenit, agnū dei, qui ut ovis ad occidendū sit ductus, & ut agnus coram condēte obmutuerit, suas uires ad ipsum deum referre, & nihil proprium se habere arbitrari nisi unū patrem. Proinde etiam fortem suū, ipsum patrem uocat, sanē quemadmodum uel in decimo septimo Psalmo robur suū, & firmamentum, & refugium eūdem nominat, dum dicit: *Diligam te domine robur meum. Dominus firmamentum meum & refugium meum, & liberator meus, Deus meus, adiutor meus, & sperabo in eum. Protector meus & cornu salutis meæ, & susceptor meus.* Dereliquit ergo illum fortis suus, quū uoluit illum usq; ad mortē, & mortem crucis descendere, & pro uniuerso mundo pretium quo animę redimerentur exhiberi, & uitæ eorum qui in fidem eius uenissent expiationem fieri. Ille uerō protinus diuinum ac paternū decretum intelligens cognoscensq; si quis unquam alius, causas propter quas à patre esset relinquendus, multo etiam amplius se ipsum demisit, mortemq; pro nobis ingenti alacritate subiuit, factusq; est is qui erat, & sanctissimus & benedictus pro nobis execratio, & qui peccatum nō nouit, peccatum, ut nos efficiamur iustitia dei in ipso. Ad hæc ubi peccata nostra derelicta, tum cruci affixus est, quod quidem nos pati oportebat, & pro redimendis animis nostris ipse factus est pretium, usq; adeo ut non immeritō illud propheticum possimus dicere: Ipse peccata nostra fert, & pro nobis est in dolore. Et ipse uulneratus est propter peccata nostra, & elanguit propter iniquitates nostras, ut liuore eius nos sanaremur. Etenim tradidit illum peccatis nostris. Quocirca tanquam traditus à patre & languidus factus, & tanquam is qui peccata nostra assumpserit, ut ovis ad cædem est ductus. His concordat etiam Apostolus dum ita ait: *Qui proprio filio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum.* Cæterum excitans nos ad inquirendam causam cur ipsum pater deseruerit ait: *Quare me dereliquisti?* Causa porrō hæc fuit, omnis humani generis redemptio ac liberatio, quæ pretioso illo sanguine facta est, à priore illa intolerabili seruitute, qua sub uisum effugietibus dominis, impuris utiq; demonibus & malignis principibus ac spiritibus premebatur, & alia item ratione deseruit illum pater, ut illud scilicet ostenderetur, affectionem pro hominibus ipsius quoq; Christi fuisse. Quapropter quum illius animę ius & potestatem nemo haberet, uolens ipse pro hominibus illam posuit, ita sanē quemadmodum docet ipse dum ait: *Nemo tollet animam meam à me, potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursum sumendi eam.* His que dicta sunt, deinceps adiungit: *Longè à salute mea uerba delictorum meorum.* Pro quo Aquila quidem: *Longè à salute mea uerba fremtus mei, exposuit.* Symmachus autē: *Recesserūt à salute mea uerba luctuū meorum, nec non apud quintam, que fertur, interpretationem dicitur: Longè à salute mea uerba deprecationū mearum.* Ita uides in nulla harum cōuersionum quæ posterius dictæ sunt, illud: delictorum meorū haberi. Quippe, quum interdum librarijs errantibus huiusmodi uarietates libris contingere soleant. Ex multorum autem interpretatione inuestigandū est utrum in his quispiam illum nostra delicta sua facientem talia enunciasse dixerit. His deinceps adiungit: *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies, & per noctem & non ad insipientiam mihi, pro quo Symmachus: Deus meus, inquit, clamabo interdiu & non exaudies, & noctu, & non est silentium.* Ergo in his patrem suum tanquam se nō exaudientem admiratur,

admiratur, ut potē, quum nouū hoc atq; inusitatum inspiciat. Ille autem huic audientia ad idoneū exaudiendū tempus seruauit. Hoc uerō fuit, susceptionis matutinae excitationisq; à morte ad uitā tempus, quo sanē tēpore si quādo ad alium quempiam, ad ipsum quoque iuste dicendum fuit: In tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te, ecce nunc tempus acceptabile, ecce nūc dies salutis. Dici uero possunt hæc alia quoque ratione à saluatore nostro, tanquam ab eo, qui consueuerit semper quidem & in omnibus exaudiri à patre, nunc autem, qui etiam fidem habeat se esse exaudiendum, non secus ac si planius diceret, nūquid fieri potest o pater, ut ego unicus ac dilectus filius, dum ad te patrem meum clamō, & uociferor, non exaudiar? si quidem hoc ipsum ille idem docet in Euangelio Ioannis ubi de Lazaro sermo est. Nam quum dixisset: *Tollite lapidem à monumento, sustulit deinde oculos suos ad cælum & dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.* Ego autem sciebam quod semper me audis. Si igitur semper illum audit, nunc quoque non dubitas, sed planē compertum habens se esse audiendum, & tanquam fieri non possit, ut non audiatur, ex interrogatione ait: *Deus meus clamabo interdiu & non exaudies? nobis uidelicet: interrogationis notam addentibus ad uerbum, exaudies, & cōtrarium eius, quod interrogatum sit, subintelligētibus.* Si quidem hoc ipsum paulo post sermone progressus ostendit deinceps in Psalmo dicens: *Non spreuit neque molestam habuit deprecatio nem pauperis, neque auertit faciem suam à me, & quum clamarem ad eum, exaudiuit me.* Quomodo igitur negatiuē illud dicitur? *Deus meus clamabo interdiu, & non exaudies, nisi ea ratione quam nos attulimus, quam sanē rationem ipsum quoq; arbitror significare dum dicit: Deus meus clamabo interdiu, & nō exaudies, & noctu, & non ad insipientiam mihi.* Non enim ad insipientiam, inquit, à me dicitur illud, exaudies. Noui enim ipse qua ratione hoc dicam, quippe qui fidem habeam te natura propensum esse ad suscipiendum, atque audiendum non solum me, sed etiam omnes sanctos tuos. Semper enim & usquequaque in tuis sanctis habitas, idemq; ipse es uniuersiusq; deo familiaris atque amici hominibus, qui Israēl appellari consueuerit, laus, propter te enim ad omnem eum qui te complexus sit, non uulgaris uenire solet laus. Et in te patres nostri sperauerunt, & quum sperarent ab ingruentibus in ipsos malis liberati sunt, & ad te clamauerunt, & salui facti sunt, atque in te sperauerūt & cōfusi non sunt. Si igitur omnes sancti hæc à te impretrauerūt, & clamantes exauditi sunt non autē confusi, quanto magis me tuum dilectū filium clamantem, præ cunctis absq; mora exaudies? quod si admirantis cuiuspiam instar enuncio illud, clamabo non exaudies, non tamen ad insipientiam profertur talis à me oratio. Noui enim ipse quo sensu meas preces enuncio non gloriabundus uidelicet neque iactabundus, nam quum sim mansuetus atque humilis corde, humili item more & meę mansuetudini consentaneo, humilia de me ipso loquor. Proinde etiam me ipsum uermem appello, & quid uerme tandem esse possit humiliter & sic ne hominem quidem meipsum dixerim, quum utique ad tantam humilitatem relicta mea magnitudine descenderim, ut etiam uerme nihilō præstantior uideri possim, propterea quod usque ad mortem & usque ad interitum corporis peruenerim. (Etenim qua tandem alia ratione factus sit uermis, nisi qua corpora solent corrumpi?) ad quem sanē interitum quum ipse quoque descenderim, meritō meipsum uermem & non hominem agnosco, ex quo etiam factus sum opprobrium hominum & abiectio populi, qui quidem nunquam id genus factus essem, nisi usque ad uermis conditio nem sub ipsum passionis tempus progressus essem. Tunc igitur uidentes me in cruce suspensum, subianauerunt, & locuti sunt labijs, & mouerunt caput dicen-

res: Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum quoniam uult eum. Hęc igitur planè omnia in Psalmo de ihs que tam longo post tēpore futura erant, prædicta sunt, eademq; suū finem sunt cōsecuta, quo tēpore, ut est apud Matthæum, cruci affixis cum eo duobus latronibus, uno ad dextram, altero ad sinistram, qui illac præteribant, mala in illum cōgerebant mouentes capita sua, & dicētes: Vah qui destruis templum & in tribus diebus ædificas, Saluū fac teipsum, si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotū illudentes cum senioribus & scribis, dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israël est, descēdat nunc de cruce, & credemus ei. Si cōfessus est deo liberet nunc eum, si uult eum, Dixit enim: Filius dei sum. Ut uerò est apud Lucam: Stabat populus spectans, & subfannabant eum principes cum eis dicentes: Alios saluos fecit, saluum faciat seipsum si hic est Christus filius dei electus. At secundum Marcum, prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum & in tribus diebus ædificas illud, Saluū fac teipsum, & descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudētes inter se cum scribis, dicebāt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus rex Israël descendat nunc de cruce, ut uideamus & credamus ei. Hęc nanque in quo tandem ab ihs differunt, que in Psalmo prædicta sunt illis uerbis: Ego autē sum uermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio populi. Omnes uidentes me, subfannauerunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam uult eum. Noli autem mirari si hæc sub ipsum saluatoris nostri passionem & dicta sunt & completa, quando hodie quoq; apud omnes homines, quicūq; nondū in illius fidē uenerūt, opprobrium hominū habetur. Quid enim turpius & omni probro uilius, quàm cruci esse affixum: sed nonne etiam populi Iudaici abiectio est? quippe quum uniuersa illa natio etiam nunc & in hęc usq; diem, & irridere & negligere & deuere illum consueuerit. Proinde Apostolus merito, nos autem, inquit, prædicamus Christū crucifixum, Iudeis quidem scādalum, gentibus autem stultitiam. Sed nec minus ea quæ sequuntur in Psalmo, facile etiā nunc inuenies à plerisq; de illo dici. Hęc igitur pro afflictione quæ illum apprehēdit etiam tūc orabat. Quū autem nihilo uiliorem primam corporeæ naturæ assumptionē, ortumq; illum de femina & uirgine, ipsa mortis calamitate esse intelligeret, non incommode in ihs que ad mortem pertinent, etiam ea que ad ortum spectant cōmemorat, sic ad patrem dicēs: Quoniam tu es qui extraxisti me de uentre, spes mea ab uberibus matris meę. In te proiectus sum ex utero matris meę, deus meus es tu. Merito autem hæc meminit, ut seipsum consoletur & à presentibus malis auertat. Qui enim, inquit, fuisti mihi adiutor quum humanum corpus assumerem, quo tempore ex ipsius parturientis utero, me, tu ipse deus meus & pater meus, tanquā obstetricis fungens officio, pro ea, que mihi de spiritu sancto comparata erat carne, extraxisti, tua portata uirtute da mihi iam nunc salutē, ne qua fraus aut ullæ insidię, ab aduersis potestatis malignisq; spiritibus, qui mihi etiam in accessu meo ad homines inuiderūt, fiant, quoniam in prima item cōceptione tu rursus quod in utero fui, obumbrasti, ut principes seculi huius ipsa de spiritu sancto & sancta uirgine conceptio lateret. Quod sanè ingens mysterium, tuus Archangelus Gabriel Marię indicauit, dicens: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Quemadmodum igitur tua tunc, qui es altissimus, uirtus me in concipiendo obumbravit, in pariendo autem extraxit de uentre matris meę, ita quoque non parua mihi adest consolatio, quod multo magis de morte sis extrahiturus. Atq; equidem hoc sperans tibi cōfessus sum, qui meus deus & dominus & pater es, & con-

filus

filus sum non nunc primum in te sperare incipiens, sed tunc quoq; quum ab uberibus matris meę infantilem alimoniam accipiens, putabar ut reliqui hominum infantes, imperfectus esse & absque usu rationis. Nō enim eram talis, licet mihi cæteris hominibus simile esset corpus. Sed neque item ut, neque substantia plerisque eram similis, uerū potius liber ac solutus tanquā agnus tuus, qui deus es; quum ab illa usq; ætate lacte nutrirer, dico autem ab uberibus matris meę. Ceterum hoc nondum quispiam magnum arbitrabitur, si intelliget, quemadmodum prius quoq; in te proiectus sum ex utero, & de uentre matris meę deus meus es tu. Quum enim adhuc intra cellam gestatis me in utero laterem, te tamen deum meum uidebam tanquā is, qui & incōfusus & imperturbatus in tanta cōmunicatione corporei oneris permanissem, ac potius incorporeus tunc quoq; fuerim, & ab omnibus uinculis liber. Porro autem sic in te proiectus sum ex utero, & sic de uentre matris meę deus meus es tu, ut meam uirtutem quū adhuc in utero à uirgine sancta gestarer, meus quoq; iam tum senserit precursor Ioannes, qui etiā ipse in utero Elisabet gestabatur, usq; adeo ut mea diuinitate cōcitus exultatione exilerit, & spiritu sancto repletus sit. Hęc igitur cūcta ad memoriā reuocans, & omni tempore deū meum & patrem meū ante oculos mihi constituens, merito & sub ipsum instans comprehendens me passionis tempus, quum tibi patri factus obediens, sponte & uolens effectus sum uermis, & nō homo, opprobrium hominum, & abiectio populi, & nunc quum omnes meum crucifixum corpus uidentes, dum rem & fugiendam & ominosam putant se uidere, me subfannauerunt, tantum aduersum me irrisiois, tantumq; detractionis factantes, ut de me non modo cogitantes ratiocinaretur, animoq; uersarent nefaria, sed intrepide quoq; loquerentur, & palam enūciarent, (siquidem locuti sunt labijs & mouerunt caput, dicentes: Sperauit in domino, eripiat eum,) & nunc igitur, ut dicebam, quum talia me circumsteterunt, te patrem meum, qui extraxisti me de uentre matris meę in quem proiectus sum ex utero, in quo sperauit ab uberibus, qui etiam de uentre matris meę agnitus es mihi, & interim agnosceris deus, supplex oro ac precor ne recedas à me, quoniam in proximo est afflictio. Venit enim, inquit, & quata nondū antehac, adest atque appropinquat, que cōprehendit iam, & mihi instat extrema omnium immodicæ meę afflictionis nubes. Neque enim ego per afflictionem hanc quæ nunc me circumstat, crucem ipsam intelligo, neq; probra ex hominibus, neque ludibria, neque uerò ea quæ ante crucem mihi acciderunt, flagella, contumelias, & alia quæcunque debacchati sunt contra me filij hominū, sed uideo post solutionem corporis in ipsa morte, & ad inferos descensu appropinquantem aduersariorum & inimicarum deo potestatum insolentem impetum. Quapropter dico afflictionem in proximo esse, quoniam non est qui adiuuet. Qui enim fieri potest, ut non immodica & maxima ipsa illa fuerit afflictio, in qua non fuerit qui adiuuaret? ille enim pro earum animarum salute accedebat, que apud inferos ex longissimo tempore aduentum eius expectabant, & descendebat fores areas cōtriturus, & uectes areos confracturus, & eos qui antea uincti apud inferos erant in libertatem uēdicaturus, quod ipsum etiā factum est, quādo multa corpora eorū qui dormierant sanctorum surgentia, simul cum eo ingressa sunt in uerē sanctam dei ciuitatem, aduersantes uerò potestates ut hominibus nocerent, contra illum quasi in acie ueniebant, mœrorem non paruum atque afflictionem illi afferentes, quippe qui etiam illas nimia bonitate deserer. Ceterum attende quem nam in modum cūcta hæc dicta sint, quasi ex persona eius qui in utero sit gestatus, & de uentre matris natus, & quem dicebamus esse agnum dei. Huic enim ipsi ita acciderunt que ad passionem spectant, quemad-

& & 3 modum

Impetus demonum in descēdentes ad infernum.

modum quæ ad ortum in corpore conueniebant, nam quod ortum est, id etiam occidit, quod uerò occidit, non aliàs mortem contingit quàm si prius per ortum ingressum sit. Hæc igitur exponit Saluator ac dominus noster, non quatenus & corporis expers erat natura, neq; quatenus dei uerbum deusq; ipse intelligitur, sed quatenus idoneus erat in oratione ad patrem dicere: Quoniam tu es qui extraxisti me de uentre, spes mea ab uberibus matris meæ. In te proiectus sum ex utero. Ex uentre matris meæ deus meus es tu. Hic igitur dum in ipsa passione est, supplex ad patrem suum ea dicit, quæ iam exposita sunt. Et quæ tam multa, inquit, me circumuenturæ sint copię ex aduerso efficaces, & impuri dæmones, & spiritualia nequitie, & denique is qui omnium pessimus est, ipse inquam princeps seculi huius, (quos propter malitiam, feras malignas nominare par est, & uel tauri agrestes, uel utulos, uel leones, uel canes,) & me contra omnes stare oportet, neq; quidquam boni in eos sim collaturus, propterea quod ipsi propter superpremium malitię habitum, meorum bonorum capaces non sunt, neque adiutorum aut socium habeam quempiam eorum ipsorum qui dicti sunt, in certamine mihi pro salute animarum ineundo, quæ sunt apud inferos, cur tandem non merito dixerim, quod in proximo sit afflictio, & quod nō sit qui adiuuet? Ceterum malignas quidem atque aduersas potestates non fuisse illi auxilio, neque succurrisse ad bonum properanti, mirari nihil necesse est, uerum quod omnium maximum est, ex ea afflictione quæ illum maximè premebat, id sanè fuit, ne fauētium quidem ac propitiorum angelorum quempiam, nec diuinarum potestatum prorsus ullam, ausam esse regias mortis domos inuadere, atq; ad auxiliū animarum quæ illic erāt, sociam se præbere. Siquidem uni illi hoc immotū seruabatur, quando quidem uni etiam aperte sunt portę mortis, & unum illum orei ianitores conpicati formidauerūt, ipseq; ille qui mortis imperium habebat, de regis sedibus cedens, utpote, qui unum illum suum dominum cognosceret, cum illo est locutus deprecantium ac supplicantium more non minus ignauiter, quàm apud Iob de his ipsis rebus scriptum est, sed tamen nefariam illius tyranni impotentia usq; adeo cernens inualuisse, ut nullus alius cœlestium adesse illi in talibus locis auderet, atque ad earum animarum salutem, quæ illic derinebuntur socium se præbere, merito ait afflictionē propius adesse, propterea quod nō sit qui adiuuet, quippe quum unus ille qui potuisset etiam talibus in locis illi opitulari, ipsum deseruisset, ut uidelicet illustre illud eximiumq; inceptum, illaq; singularis aduersus omnes uictoria tanquàm propria ipsius apud omnes prædicaretur. Itaq; quum ille qui unus ipsi auxilio esse poterat, tunc ipsi adiutor nō esset, merito in ipso initio ait illud: Eli eli lema sabachthani, hoc est, deus meus, deus meus quare me dereliquisti? nam quū idem cōciperetur, & in utero à sancta uirgine gestaretur, tūc quidem paterna uis cum ipso erat, quo tempore spiritus sanctus uirgini superuenit, & uirtus altissimi obumbravit illi, ipseq; pater eum qui gignebatur, sicut oraculum indicauit, de uentre matris extraxit, quum autem sub ipsum passionis tempus ad lucram aduersus mortem exueretur, non item illi tunc erat adiutor. Ego namq; hoc ipsum illi testificantē credo, nam illud: Eli eli lema sabachthani, quod ab ipso in cruce dictum est, nec non à Psalmo propheticè enuntiatum, itemque quod afflictio propè adesset, & quod non esset qui adiuuaret, quid tandem sibi aliud uolunt, quàm quod tanquàm magnus certator, tam multis tantisq; aduersarijs ipse esset obiectus, præfecto eius certaminis & totius negotij gubernatore supremo omnium deo: Præsidentem ergo rerum gerendam atq; allectorem precabatur patrem, ut quasi peritissimus Aliptes sibi adesset tūc maximè, quū alius ipsi adiutor adesse poterat nullus, præter unum ipsum qui totius negotij erat gubernator.

Triumphus Christi
si apud inferos.

Aliptes ex-
tor.

bernator. Quocirca dum orat sic ait: Ne recedas à me quoniā afflictio propè adest, quoniam non est qui adiuuet. Diuinis autem oraculis cernens, quum adhuc illi corpus in ligno esset suspensum, extrinsecus circum hunc aërem uersantes incorporeas & hominibus inuisibiles potestates, quæ circum ipsum quasi crudiorē aues & feras aduoluebantur, & ad mortuum cito futurum ipsius corpus, undique confluentes principatus & potestates aëris huius, ac spiritus, qui efficaciam tuam exercet in filijs contumaciæ, nec non circum terram per totum orbem, qui incolitur ab hominibus uolitantes dæmones, credibile autem est uidisse infernas quoq; ac tartareas beluas agrestes atque formidabiles, de quibus Esaias, ad eum qui de cœlo ceciderat luciferum sermonem intendens, ita loquebatur: Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui, suscitati sunt tibi omnes gigantes, hæc itaque omnia conspiciens, suum extrinsecus cruci affixum corpus in orbem cingentia, seq; aduersus ipsum cōparantia, multitudinem eorum collectam describit, sic dicens: Circumdederunt me uultu multi, tauri pingues obfecerunt me. Aperuerunt super me os suū, ut leo rapiens & rugiens. Etenim dum animā, ut par est, humanam & cæteris similem nec amplius præterea quidquam esse arbitrantur, quod in corpore Iesu habitabat, beluæ, de quibus diximus, aperuerūt os suum, ut quemadmodum alias hominum animas consueuerant, ita etiā hanc deuorarent, quapropter sic ait: Aperuerunt os suum, tanquàm leo rapiens & rugiens, quibus deinceps aditgit: Quasi aqua effusus sum, quod quidem uel ipsis sensibus percipi potuit, atque historia fidem faciente completum est, quum uide licet unum militum, ut est apud Euangelistam Ioannem, agni dei lancea latus aperuit, & exiuit continuo aqua & sanguis, sed tamen totam spiritualis nature purificationem significare, ubi ait: Quasi aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquàm cera liquefscens in medio uentris mei. Aruit tanquàm testis uirtus mea, & in lingua mea adhesit gutturi meo. Quid enim aliud tandem uniuersa hæc significet, quàm mortui corporis conditionē, proinde ilico aditgit illud: Et in puluerem mortis deduxisti me. Hæc igitur dum prouidet nondū facta, ut aduentantia tamen & de proximo imminetia, & seipsum iam circumuenientia, dicebat. Sed rursus repetitis ijs quæ iam antea gesta sunt, ut seipsum de ijs quæ post euentura erant cōsolaretur, quæ sustinuerit insidijs circumuentus, docet his uerbis: Quoniam circumdederunt me canes multi. Congregatio malignantium obsedit me, quibus sanè uerbis tum ipsos milites tum etiam Iudeos qui in seipsum conspirauerant, intelligi uult. Siquidem milites Pilati suscipientes Iesum in pratorio, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem. Et exuentes eum, chlamydem coccinam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de spinis, imposuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius. Et genibus flexis ante eum, illudebant ei dicentes: Aue rex Iudeorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinē, & percutiebant caput eius. Et postquam illuserūt ei, exuerunt eum chlamydem, & induerunt eum uestimentis suis, & abduxerunt eum ut crucifigerent, propemodū re ipsa cōplentes illud: Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Qui in illud etiam: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Item illud: Ipsi autem rem considerauerunt & inspexerunt in me, & illud: Diuiserunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem. Hæc, inquam, omnia tunc completa sunt, quum in cruce & manus illius & pedes, clauis transfixerunt, & quum illius uestimenta accipientes, ea inter se diuiserūt. Nam eam rem Ioannes exponit his uerbis: Milites igitur quum crucifixissent Iesum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem & tunicam, quia uero tunica

&& 4 erat

Canes iuxta cruce
em Christi.

erat inconfutillis à summo contexta per totum, dixerunt inter se: Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, ut impleretur scriptura quæ dicit: Partiti sunt uestimēta mea sibi, & super uestem meā miserunt sortem, & milites quidem hæc fecerūt. Matthæus uerò hsdem rebus gestis in hunc modū fidem facit: Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt uestimenta eius, sortem mittentes, et impletur quod dictum est per prophetam: Diuiserunt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem, & sedentes seruabant eum. Canes autem erant qui illum circumdederant, & conuentus malignantium, ipsi ad circumcissionem pertinentes magistratus Iudeorum, & scribæ, & principes sacerdotum, & pharisæi, qui etiam uniuersam multitudinem compulerunt, ut sanguinem illius & aduersum seipsos, & aduersum filios suos peterent. Proinde Esaias planè illos canes uocat, dum dicit: Omnes canes stupidi, qui nequeunt latrare. Quum enim eos oporteret, tamen si pastorum morem non susceperāt, attamen bonorum canum instar, domini sui rationalem gregem atque oues domus Israël custodientes, doctè ac prudenter latrare, dominumque suum ac pastorum principem demulcere atque agnoscere, omnique custodia creditum sibi gregem cōseruare, latrare autem si forte acerbiter uellent, cōtrā eos id facere qui extrinsecus regi insidiarētur, ipsi contra, canum stupidorum reque uera insipientium instar, latratus suos emisissent, & oues pastoris effugerunt, ut merito conueniat eis illud: Circumdederūt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Quin etiam omnes quicumque in hunc usque diem eidem ut illi pergunt maledicere ac latrare aduersus Christum dei, ab illis diuersi putandi non sunt. Nec minus ij, qui tunc in illum impie gratianum militum instar, nunc filium dei iterum cruci affigūt, palamque ignominia afficiunt, non longe admodum ab illorum nefaria uoluntate recedūt, omnes uerò hi sunt, qui etiam nunc Christi corpus, hoc est, ecclesiam suscipientes, manus illius & pedes & ossa præterea dissipant, si modo omnes unum corpus sumus in Christo lesu, singuli autem singulorum inuicem membra. Neque uerò caput pedibus dixerit, opera uestra non indigeo, sicut nec manibus quidem oculi. Illis ergo temporibus quibus insectationes grassantur, si qua forte Christi membra ab inimicis atque hostibus uexentur, non intempestiue illis tum quoque dixerit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem considerauerunt, & inspexerunt in me. Tunc etiam diuiserunt eius uestimenta sibi, & in uestem eius sortem mittūt, quum ipsius uerbi ornatum, hoc est, diuinarum scripturarū uoces aliàs aliter unusquisque corrūpit & lacerat, item quū opiniones de illo peruersis documentis excipiūt, cuiusmodi sunt, quæ nefarij heretici facere solent. Post omnia hæc ad suum deū & dominū & patrem orationem intendens subiicit illud: Tu autem domine ne procul amoueas auxilium meum. Si quidem tanquam in angustū redactus ad ipsam certaminis ostentationem, & solus absque adiutore aduersus mortem nudatus, quum planè compertum haberet, auxilium sibi aperte non aliter affore quam per restitutionem à morte ad uitam, merito in præsentia orat ex acie aduersariorum euadere. Quocirca sic ait: Tu autem domine, ne procul amoueas auxilium meum, ad susceptionem meam respice. Etenim ab auxilio tuo susceptio mihi ueniet, propter quā susceptionem totus Psalmus merito inscriptus est, pro susceptione matutina. Ad susceptionem igitur respice prestans mihi quam celerrimè sub ipsam aurorā reuersionis à mortuis susceptionem, quā sanè spero me cōsecuturum, quū eam non procul à me amoueris, & eripueris à framea animā meam, & ex manū canis unicam meam, et quum seruaueris me ex ore leonis, & à cornibus unicornū humilitatē meam, quibus uerbis illum arbitror significare infernas potestates, quas sanè non nostrum fuerit speciatim distinguere

distinguere ac diuidere, quemadmodū ex eis alia quidem, quæ framea sit, intenta sit in animam saluatoris nostri, alia uerò, quæ ipsi morti sit canis, mortiferā manum porrexerit, ut illum attingeret, ex quo ait: Eripe à framea animam meam, & de manu canis unicam meam, alia item maligna quædam potestas, omnium illic ferarum princeps, quæ leo appellatur, ubi latum, supraque omnem modum hians mortis os diduxerit, unā cum cæteris quæ ad inferos descendunt, illius quoque animam deuorare conata sit, non aliter sanè quam quemadmodum olim prius deuorauerat mors inualescens, quæ quidem mors non alia fuerit quam qui hoc loco leo nominatur, & qui os contra saluatorem nostrum aperuit, à quo ipso se saluum euadere patrem suum orat dicens: Salua me ex ore leonis. Fieri etiam potest ut alię præterea sint quædam malignæ, ac deo rebelles potestates aduersus dei uicernem nitentes, eumque in contrarias partes abducere conantes, à quibus item, dei unicornis, ipse dominus noster, solum patrem cornu habēs, suam liberari humilitatem postulat, dicens: Et à cornibus unicornium humilitatem meam. Sed quam tandem humilitatem, nisi hanc ipsam, secundum quam, quum in forma dei esset humiliavit seipsum, & euacuauit factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis? Cæterum is qui ad tantam humilitatem descendit, & hucusque peruenit, hoc est, usque ad orci frameam, & usque ad manum eius, qui illic dicitur canis, (ex quo etiam scriptores Græcorum par est quum de tali cane audire uissent, qui orco inferuaret, hunc ipsum tricipitem pinxisse, item qui usque ad fauces eius, de quo iam dictum est, leonis perrexit, & humilitatem suam aduersarijs & deo inimicis unicornibus substrauit, & huiusmodi sine, omnē suæ euacuationis & humilitatis dispensationem terminauit, ac deinde precatus est, quod iam reliquum erat, se & auxilij & susceptionis à patre compotem fieri, illud adiungit: Tu autem domine ne procul amoueas auxilium meum, & susceptionem meam respice. Quod sanè ubi dixit, non diu moratus à patre suo est auditus, qui quidem neque cunctatus est, neque quod statim facere poterat in longum distulit, sed re ipsa propemodum ad illum respondit: Adhuc loquēte te, dicam, ecce adsum. Iraque is qui hoc ipsum iam senserat, & paterni auxilij quemadmodum supplicauerat, cōpos factus erat, tum denique illinc hymnū ad uictoriā inchoat, dum pro matutina susceptione Psalmū facit, ubi ait: Narrabo nomen tuū fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te. Primis enim suis discipulis & Apostolis quæ ad suam letitiam & exultationem pertinent pollicetur se nunciaturū, eos interim nominans fratres quibus consentanea etiam Matthæus exponit, dum dicit: Et ecce Iesus occurrit illis, ubi illas intelligit, quæ cum Maria Magdalena erant, dicens: Salue te. Ille autem accesserūt & tenuerūt eius pedes, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere. Ite, annunciate fratribus meis, ut abeant in Galileam, & ibi me uidebunt. At uerò Ioannes post reditorem à mortuis ipse quoque inducit Iesum dicentem ad ipsam Mariam: Noli me tangere, nondum enim ascēdi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascēdo ad patrem meum & patrem uestrum, & deum meum & deum uestrū. Primis ergo Apostolis suis, quos suos fratres nominat, nomen se patris sui narraturum ait. Post illos autem, ipso ordine ipsaque consequendi ratione ecclesie, quæ per totum orbem terrarum in nomine ipsius fundata est, paternū hymnum se expositurū promittit. Quem admodū enim si quis excellens sapientia preceptor in medijs suis discipulis uerba percurrat, ut ipsi ipsi quocumque audieres auscultent, ita etiam ille, in medio ecclesie, inquit, laudabo te, ut quū hoc ecclesia didicerit, dum ab ipso audit, nō ultra ut antea demonas, sed, ut par est, ipsum uniuersi deum per eum, qui illum denunciat, hymnis concelebrat. Hæc ubi se facturum promissit, tum admodum conuenienter atque

Leonis os hians
quid significet.

ter atque aptè iam inde imperat ecclesie ac suis fratribus ut hymnis celebrent patrem, ubi ait: Qui timetis dominum laudate eum. Omne semen iacob glorificate eum. Et timeant ab eo omne semen israel, quoniam non spreuit, neque moleste tulit deprecationem pauperis, neque auertit faciem suam à me, & quum clamarem ad eum, exaudiuit me. Quibus uerbis planè ostendit se ab illis esse liberatum malis quæ superius dicta sunt. Si enim quum clamaret ad illum, ab illo exauditus est, & clamans precatus est ut eriperet à framea quidem animam suam, à cane autem unicam suam, necnon ab ore leonis & à cornibus unicorniū humilitatem suam, sequitur ut intelligamus illum liberationem talibus malis consecutū, quippe qui dixerit, deū non moleste tulisse deprecationē suam, neque faciem suam auertisse ab ipso, sed clamantē ipsum exaudiuisse. Quocirca eidem de tantis malis erepto & ipsi morti elapso abundè cōrigit unā uersari ac degere cū suis & discipulis & fratribus, & in media ecclesia patrē laudare. Sed attende rursus ut pauperem se ipsum iterū uocat, in eo cōcordans cum antè expositis prophetijs, in quibus pauper & egenus est nominatus, sed quia suum ad uitam reditū in his indicauit, rursus sermonem conuertens ad patrem, à te, inquit, laus mea in ecclesia magna, in quibus sanè uerbis ecclesiam in nomine ipsius ex gentibus collectam, & in toto orbe constitutam intelligit, in qua saluatoris nostri laus, patre ipso annuente atque opem ferente assidue canitur, ex quo ait: A te laus mea in ecclesia magna. Magna enim reuera ecclesia hæc est, quippe quæ ex omni genere hominum collecta sit, & ne comparanda quidem propter grauitatem & præstantiam uitæ & propter institutorum magnitudinem ad iudaicam gentem, & ad circuncisorum conuentum, qui omni egestate, & orationis, & uitæ, & prudentiæ, & reliquæ de deo sentiendi rationis, oppressi attenuatiq; sunt. Deinde subiicit: Vota domino reddam in cōspectu omnium timentium eum, ubi per timentes eum intelligit eam quam ante ecclesiam magnam nominauit, quum illis uerbis usus est: Qui timetis dominum laudate eum. Sed quæ eadem uota redditorum se ait, nisi quæ pollicitus est: quæ porro pollicitus est, nisi illa quæ tum significauit quum dixit: Narrabo nomen tuum fratribus meis. In medio ecclesie laudabo te. Vota enim sunt promissa quæ se in medio ecclesie præstaturum pollicitus confirmauit. His illud adiungit: Comedent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum. Viuent corda eorum in seculum seculi. Reminiscetur & conuertentur ad dominum omnes fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius uniuersa familie gentium, quoniam domini est regnum, & ipse dominatur gentibus. Quibus uerbis ualde aptè admodumque ordinate, quæ à se post reditum in uitam rectè facta sint, quosue successus habuerit, commemorat, quæ uniuersa per omnium gentium uocationem completa sunt, & per hominum ex orbis terrarum finibus electionem. Quarum rerum euenta quæ ipsis oculis intueri licet, facile ijs quæ in hoc Psalmo dicuntur, fidem facere possunt. Per pauperes autem rursus nos intelligit, quos in paupertate secundum deum degentes, dum salutare uerbum intelligibili rationaliq; pane, hoc est, cibis qui uitam animis afferant, enutrit, uitā nobis largitur æternam. Ex quo Psalmus ita ait: Comedent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum. Viuent corda eorum in seculum seculi. Peroratio uero totius prophetie, quæ post omnia illud continent: Annuntiabitur domino generatio uentura. Et annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quæ fecit dominus, absq; omni controuersia populū de gentibus collectum prædicat, cōstitutamq; per saluatorem nostrū Iesum Christū in terra generationē, nam quis eadem fuerit is populus, qui post ipsa hæc, deo dicatur oriturus: quicq; antea quidem non fuerit, neque extiterit inter homines, postea uerò extite-

rit.

rit: quæ porro generatio illa, quum tunc quidem non esse, post autem uenturam significat: nisi hæc quæ per saluatorem nostrum in toto constituta est ecclesia, recensq; hic collectus de gentibus populus: de quo etiā per Esaiam spiritus sanctus cum admiratione locutus est, quum dixit: Quis audiuit talia? & quis ita uidit? si parturiuit terra in die uno, & si nata est gens omnino. Hæc igitur nos ad alia ob breuitatem temporis festinantes percurrimus, atq; ut dicitur, summis labijs attingentes, præteruimus. Cui autem curæ sit adhortatio saluatoris nostri.

EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS EVANGELICAE
DEMONSTRATIONIS TOMI SECYNDI
ET LIBRI DECIMI FINIS.

EVSEBII PAMPHI

LI CAESARIENSIS DE HISTORIA ECCLE^{IA}

SIASTICA TOMVS TERTIVS.

R V F F I N V S
C H R O M A T I O S.

ERITORVM dicunt esse medicorū, ubi imminere urbibus
uel regionibus generalis uiderint morbos, prouidere ali
quod medicamento uel poculi genus, quo pramuniti homi
nes, ab imminente defendantur exitio. Quod tu quoq; ue
nerande pater Chromati medicinę exequens genus, tem
pore quo diruptis Italiae claustris ab Alarico duce Gotho *Gothi,*

longe lateq; uastauit, populis tibi a deo commissis feralis exitij aliquod remediū
querens, per quod agrę mētes ab ingruentis mali cōtagione subtractę, melio
ribus occupatę studijs tenerent, iniungis mihi, ut ecclesiasticā historię, quam
uir eruditissimus Eusebius Cæsariensis Græco sermone cōscripsit, in Latinum
uertam, cuius lectione animus audientium uinctus, dum notitiā rerum gesta
rum auidius petit, obliuionē quodāmodo malorum que gererentur acciperet.
A quo ego opere cum excusare me uellem, utpote inferior & impar, & qui in
tam multis annis usum Latini sermonis amiserim, considerauī quod nō absq;
aliquo Apostolicę institutionis ordinis nobis ista præciperes. Nā & cum Do
minus aliquando esurientibus in deserto auditorum turbis, dixisset ad Apo
stolos, Date eis uos manducare, Philippus unus ex Apostolis intelligens eō
magis splendescere diuine uirtutis insignia, si minimorum quorumq; ministe
rijs explerentur, non protulit panes Apostolicę reconditos perę, sed puerulū
adesse dicit, habentem quinque panes & duos pisces. Quē uerecunde excusans,
adiecit, Sed hæc quid sunt inter tantos? quo magis in angustiis opibus & de
speratis clara fieret diuina potentia. Sciens ergo ex illis te quoque descendere
disciplinis, recordatus quod Philippi fortassis exemplo, ubi pascendi turbas
tempus uidisti, puerulum subrogaueris, qui panes quidem quinque sicut accepe
rat, duplicatos adhiberet, ad explendum tamen Euangelicum sacramentum,
proprio labore captos adderet etiam pisciculos duos, aggressus sum exequi
ut potui, quod præceperas, certus quod excusabit imperitię nostrę culpas, præ
cipientis autoritas. Sciendū sanē est, quod Decimus liber huius operis in Græ
co, quoniam perparum habebat in rebus gestis, per reliqua omnia in Episco
porum Panegyricis tractatibus nihil ad scientiam rerum conferentibus occu
patus, ommissis quæ uidebantur superflua, historię si quid habuit, Nono con
iunximus libro, & in ipso Eusebij narrationis dedimus finem. Decimum ue
rō & Undecimum librum nos conscripsimus, partim ex maiorum traditioni
bus, partim ex his quæ nostra iam memoria comprehenderat, & eos, uelut di
os pisciculos superscriptis panibus addidimus. Quos si tu probaueris uel be
nedixeris, pro certo confidam quod sufficient turbis. Continet autem idem
omne opus res in ecclesia gestas a Saluatoris ascensione, & deinceps. Nostri
uerō duo libelli a temporibus Constantini post persecutionem, usque ad o
bitum Theodosij Augusti.

*Decimus Euse
bij in Græco.*

ELENCHVS CAPITVM PRIMI LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS.

Quod deus & dominus & creator omnium, ac dispensator uniuersorum ipse sit, secundum ea, quae in lege & prophetis scripta sunt Cap. I

De tempore natiuitatis Christi secundum carnem Cap. II

De Iuda Galileo, & Theoda Cap. III

De Herode, quod ex alienigenis uenerit ad regnum Cap. IIII

Quod Herodis tempore interrupta sit regum successio secundum Danielis prophetiam Cap. V

De diuersitate generationum à Matthæo & Luca conscripta, & quae de his referat Aphricanus Cap. VI

De nece infantium apud Bethlehem, & Magorum praesentia Cap. VII

De cruciatibus ipsius Herodis, qui necari iussit infantes Cap. VIII

De crudelitate Herodis, quam mortis suae tempore perpetravit Cap. IX

De Archelai regno post Herodem Cap. X

Quod falsa esse Acta, quae Iudaei proferunt, etiam Iosephi testimonio ex consonantia temporum conuincantur Cap. XI

Quod à Pontifice Anna usque ad Caipham quatuor Pontifices fuerint, & singulis annis administrauerint Pontificatum, in quibus praedictio Christi completa est Cap. XII

De Baptista Ioanne testimonium Iosephi, & quod asserat eum iustum fuisse, & ob eius necem uindictam ad Iudaeos esse prorogata Cap. XIII

Testimonium Iosephi de Christo Cap. XIII I

Narratio de Abgaro rege, & exemplum Epistolae Abgari ad Dominum, & domini ad ipsum, et eorum quae consequenter de Syrorum lingua translata sunt Cap. XV

EVSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE

Historiae liber primus Rufino Aquileiensis interprete.

PRAEFATIO.

UCCESSIONES sanctorum Apostolorum, & tempora quae à Salvatore nostro ad nos usque decursa sunt, quaeque & qualia in his erga Ecclesiam statum gesta sunt, qui etiam insignes uiri in locis maxime celeberrimis, Ecclesiis praesuerunt, uel qui singulis quibusque temporibus seu scribendo, seu docendo uerbum dei nobiliter adstruxere, quibus etiam uel quantis, uel quando noua contra religionem dogmata proferentes, ad profundum erroris studio contentionis delapsi, falsae scientiae autores proreptoresque professi sunt, passim uelut lupi graues gregem Christi lacerantes, nec nos

nection & ea mala, quae Iudaeorum gentem pro insidijs, quas aduersus saluatorem moliti sunt, uastauerunt, quibus etiam modis, & quoties, quibusue temporibus doctrina Christi & sermo diuinus à Gentilibus impugnatus est, quantique his tempestatibus usque ad suppliciorum patientiam, & profusionem sanguinis pro uerbi dei ueritate certauerunt, sed et martyria nostris suscepta temporibus, atque in his domini & saluatoris nostri erga singulos quosque unicuique clementissimumque subdidum, scribere mihi uolenti, non aliunde sumendum uideatur exordium, quam ab ipsa domini & saluatoris nostri IESU CHRISTI praesentia corporali. Sed mihi quae ueniam dari. Confiteor nanque, quod in hoc opere uiribus nostris maiora tentamus, ut & fideliter, & integre, quae sunt gesta, narremus, et rudem, ac nulli ferè nostrorum digressam uiam huiusmodi itineris, primi audeamus incedere. Et licet deum ducem futurum, dominique saluatoris nostri certus sim nobis affutura suffragia, hominum tamen nulla, quibus possimus inniti, conspiciamus praecessisse uestigia, nisi quod sparsim singulorum quorumque temporum, seu rerum gestarum, ad nos usque inordinata monumenta transmissa sunt, è quibus quaedam nobis luminum facès, uelut in obscuro positae, eminus accenduntur, & tanquam à sublimi specula, qua nos gressum tendere oporteat, ac uiam uerbi absque errore dirigere, eorum uocibus admonemur. Quae uocibus ergo proposito operi conuenire credidimus, ex his quae illi sparsim memorauerant eligentes, ac ueluti è rationabilibus campis doctorum flosculos decerpentes, historica narratione in unum corpus redigere & coagmentare tentauimus, satis abundeque gratum putantes, & si non omnium, nobilissimorum certe saluatoris nostri Apostolorum successiones celebrioribus quibusque Ecclesijs traditas in unum colligere, atque in ordinem modicumque digerere. Opus autem mihi per necessarium uideor adimplisse, eo magis, quod (ut superius dixi) neminem, Ecclesiasticum dumtaxat scriptorem, ad hanc partem narrationis animum adiecisse comperio. In quo illud etiam spero, quod & utilitatis plurimum ex rerum gestarum cognitione studiosis quibusque noster hic conferat labor. Quamuis iam de his ipsis nonnulla etiam in Chronici, id est, in eo opere, quod de temporum ratione conscripsimus, breuiter succincteque perstrinxerim, plenius tamen in praesenti opere singulorum narrationem aperire tentabimus. Incipiet ergo mihi sermo ab ipso domino, si cut promissimus, Christo. Verum quia Christianorum res gestas scribere proponimus, consequens uidetur uti prius, uel unde hoc genus hominum ducat exordium, uel quid nominis ipsius contineat ratio, ex cuius gens ista uel populus appellatione censetur, repetentes paulo altius exponamus.

Incipit quoniam CHRISTVS duplici ex modo constat, & diuina in eo pariter atque humana natura plenitudinem tenet, caput in eo diuina substantia, pedes humana, quam pro nostra salute suscepit, habeantur, & ita demum perfectius nobis narratio dirigitur, si à capite, id est, à diuinitatis eius uerbo sumamus exordium, per quod Christianorum, quae gens nouellae appellatio nis creditur, antiquitas & nobilitas pariter ostenditur. Genus ergo CHRISTVS: TI, & ipsius substantiam, & eius naturam proferre ac pandere, nullus sermo sufficeret. Si quidem etiam diuinum de eo ita pronuntiat oraculum, dicens: Generationem eius quis enarabit? Sed & alibi caelestibus nihilominus de eo uocibus ita refertur: Quia nemo nouit filium, nisi pater, sed neque patrem quis nouit, nisi filius. Solus ergo ille qui genuit, nosse dicitur filium patrem. Et sine dubio exclusit ceteros à discutienda noticia, qui ad unum solum patrem filij scientiam reuocauit. Hic ergo in his uoluminibus, quae diuino spiritu conscripta

Eusebii Chronici cum opus à Hieronymo latine uersum.

Cap. I.

CHRISTVS:

creduntur, lux aeterna, & ante mundi initium semper fuisse predicatur, sapientia quoque substantialis, & uerbum uirtutum in principio apud patrem, & deus uerbum substituisse narratur. Quis ergo poterit eum, qui ante omnem creaturam uisibilem atque inuisibilem semper fuisse, & initio iam fuisse ex ipso patre natus, & cum patre sempiternus extitisse describitur, sermone comprehendere? Quis omnium coelestium, immortalium, diuinarumque uirtutum dominum & ducem ac principem coelestis militiae, & magni consilij angelum, uoluntatis paterne efficaciam, quem cum patre omnia quae sunt, creauit & condidisse constat, ut uerum filium & unigenitum, & omnium quae creata sunt, dominum & regem ac dominatorem paterna uirtute & potestate cuncta moderantem, uerbis explicet, nisi quod ad intelligentiam plenitudinis eius, per se cretiora & mystica diuinarum uoluminum informamur eloquia. Ioannes denique spiritu dei repletus: In principio, inquit, erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed & Moyses, maximus & ueritissimus prophetarum, multis ante saeculis haec eadem protestatur, cum coelestus inspiratus, originem mundi, & rerum initia de eo plenus aperiret, conditorem omnium patrem cum filio, mysticis ac sacris designat eloquijs. Ait namque: Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Sed & Dauid, antiquissimus prophetarum etiam ipse, licet Moyses posterior, dicit: Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et alio idem nihilo minus designat oraculo de deo, dicens: Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. In quibus euidenter mandantis perfonam patris, & filij operantis expressit. Cum igitur his & alijs quam plurimis uocibus (partim per diuina uolumina creator omnium cum patre filius de claretur, superest ut de his quae post conditionem mundi pro hominis dispersione transiegit, quam postumus breuiter perstringamus. Multis siquidem & antea pietate praeditis uiris astitisse, & docuisse, quae ad cultum diuinum pertinere uidebantur, ostenditur. Sed euidentius & familiarius Abraham, atque eius familiae, quantum fas erat deum hominibus, innotuisse describitur, & uelut praecipitor quidam ac monitor, illius extitisse pro sapientia refertur. Denique in diuinis oraculis scriptum est: Quia apparuit deus Abraham, tanquam communis aliquis homo sedenti ad illicem Mambre. At ille exurgens, cum hominem uideret, adorat ut deum, & ueneratur ut dominum. Sed & propriae uocis professione praesentiam se testatur non ignorare diuinam, dicens: Dominator domine, qui iudicas omnem terram, nonne facies iudicium? Quae utique omnia non ad patrem, sed ad filium referenda, posterioris in carne ratio dispensationis plenius expleta designat. Et item propheta Dauid dicit de deo: Misit uerbum suum & sanauit eos, & liberauit eos de corruptionibus eorum. Sed adhuc euidentius per Moysen, de eo quod dominus sit ipse cum domino, diuina testantur eloquia, cum dicit: Pluit dominus super Sodomam et Gomorram sulphur & ignem a domino. Eundemque cum apparuisset Iacob, esse deum eadem scriptura designat, cum diceret ad Iacob: Iam non uocabitur nomen tuum Iacob, sed Israel erit nomen tuum, quia inualuisti cum deo. Et paulo post dicit: Et uocauit, inquit, Iacob nomen loci illius, uisio dei, dicens: Vidi enim dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Neque enim fas est de alio quo angelorum uel coelestium uirtutum ista sentire. Nullum enim illorum, si quando mortalibus ex coelesti praecipuntur adesse mandato, dominum uel deum diuinus sermo commemorat. Hic etiam Iesu successori Moysi cum astitisset, percontanti

econtanti ei quis esset, responsis euidentissimis designauit, dicens: Princeps militiae uirtutum domini ego sum. Cumque his auditis adorasset famulus ut decebat: Solue, inquit ad eum, corrigiam calciamenti tui, locus enim in quo tu stas terra sancta est. In quo consideranda est praceptorum similitudo, quoniam non erat hic alius ab eo qui dixerat ad Moysen de rubo ignis, dicens: Ne appropies huc, solue calciamenta de pedibus tuis, locus enim in quo tu stas, terra sancta est. Et addidit, dicens: Ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. Claruit igitur ex his omnibus, quod uerbum dei, & deus, dominus, et creator omnium cum patre filius designatus est. Nunc uero etiam illud uideamus, quomodo sapientiam se dei substantialiter existere, idem ipse in diuinis ostendat oraculis, per Salomonem, haec de semetipso sapientia mysticis uocibus prodens: Ego sapientia in altissimis habitauit, consilium, & scientiam, & sensum inuocaui: Per me reges regnant, & potentes per me scribunt iustitiam: Per me proceres magnificantur, & tyranni per me obtinent terram. Et post aliquanta iterum dicit: Dominus creauit me initio uisum suarum, in opera sua ante saeculum fundauit me. In initio priusquam terram faceret, antequam prodirent fontes aquarum, priusquam montes fundarentur, ante omnes autem colles genuit me. Quando praeparabat caelos, aderam ei, & quando firmos ponebat fontes sub caelo, cum ipso eram componens omnia. Ego eram cui adgaudebat quotidie. Laetabar autem coram ipso in omni tempore, quando laetabatur orbe perfecto. Ex quibus omnibus fuisse ab initio, imo & ante omne quod dici potest initium, ab ipso patre progenitam sapientiam constat. Quid autem causa fuerit, quod non omnibus passim, sicut nunc, etiam antea innotuerit, & ad omnes eius fides ac scientia peruenerint, exponemus.

Nondum capere poterat perfectam sapientiae CHRISTI doctrinam, rudis adhuc mundus, & peritiae totius ignarus, denique statim in initijs adhuc, cum hi qui primi creati fuerant homines, in beatitudine degere, mandato dei negligentia corrupto, in hanc uitam mortalem & fragilitati obnoxiam deciderunt, ac terrae huius diuina maledictione damnatae habitaculum pro paradisi delicijs commutarunt. Iam uero qui ex huiusmodi genitoribus per orbem terrae diffusi sunt, serino magis ac beluino ritu oberrantes, non urbes ad honestatem, non reges ad uitae iustitiam tenuere. Artium uero disciplinarumque apud eos, & totius philosophiae, ne ipsum quidem nomen habebatur, sed agrestes quidem & uagi, per deserta nullis sedibus uagabatur. Si qua uero in ipsis boni semina naturaliter clementia inoleuerant conditoris, haec inculta & incondita relinquere, magis ad usum malitiae, quo uia humani itineris procliuus uergit, conferebant. Ex quo accidit, ut nefarijs sceleribus inter semetipsos agentes, nunc corrumpentur, nunc etiam interimerentur ab inuicem, usque quo procedente immanitate etiam deuorarentur alterutrum. Hinc illae quae mundo sceleris fabulas reliquerunt, Theomachiae & Gigantomachiae exortae sunt, donec nefarijs autis ultio diuina nunc inundatione diluuij, nunc etiam populatione ignei imbris obsisteret, & immanitate scelerum poenarum uarietate comprimeret. Verum quoniam creatori suo humanum genus malitiae morbo & contagione corruptum, emendandum uidebatur potiusquam delendum, miseratis tunc obsecratis per nequitiam mentes, & tenebris cecitatis obstructas, ille ipse qui in principio erat apud deum deus uerbum, & sapientia patris, nunc angelorum ac ministrarum uirtutum legationibus iustitiae, nunc etiam ineffabili dignatione ipse adest, & rarum sibi quae dei ac iustitiae memorae repperit, diuinis reuelationibus, monitis salubrioribus, instructione, qua deum decebat, reformare ac reuocantanti

Filius patri coeternus.

Adam & Eua in paradiso euertuntur.

Homines brutescunt.

Theomachiae Gigantomachiae.

Per filium reuocatur humanum genus ad deum.

care de tenebris humanū nititur genus, nō in alia quā hominis specie, quā so-
lum homines doceri aliquid & instrui ac iuuari possunt, donec paulatim gen-
tem integrā, quę Hebręorum appellabatur, ad sui cultum uenerationemq; cō-
uertit. Quibus etiam utpote adhuc rudibus & cōragione uitę prioris infectis,
per Moysen prophetam typos & adumbrationem diuini cultus, per sabbata
quędam mystica, & circuncisionē corporis, altius aliquid in spiritu significan-
tem, cęteraq; huiusmodi pręcepta legalia uelut elemēta sacrationis olim su-
ture eruditionis impressit. Quę tamen lex cum uelut initium quoddam lumi-
nis mundo huic obfussisset, et odoris sui fragrantem mare ac terras longe late-
quę complexerit, atq; ex ipsa diuersis in orbis partibus nidorem quendam pru-
dentiores quicq; capientes, legislatores uel philosophi, modesta quęq; & ue-
recundiora pręcepta, atq; honestatis & iusticię conscia, auditoribus suis pau-
latim tradere atq; insinuare cępissent, & agrestes ac feros hominū mores ad
decora atq; honesta instituta reuocare, tunc amicitijs coire inter se uiros, & cō-
cordiā subire fœdera docuerunt, tunc iuare se inuicem homines, & usum re-
rum discunt habere communem, donec instituti prudentioris docilis humana
mens & societatis ad inuicem patiens redderetur, ut huiusmodi consuetudi-
nis prelusione pręmissa, apti iam & parati etiam ad diuina fierent instituta, pa-
trisq; omnium dei scientię capaces existerent. In quo ipse iterum omnium uir-
tutum magister, ipse sermo ac ratio, & uerbum ac sapientia dei, ipse qui initio
cum patre creauerat hominem, ipse, inquam, humanę quoq; naturę assumpta
substantia, & specie formę seruilis indutus, in nullo penitus ab eo quod nos
sumus differens, tempore quo Romani imperij regnum nobilius latiusq; con-
furgere ipse prestiterat, ingressus nunc mundum communit quidem nobiscum
nascendi aditu, sed nullo autore patefacto ea egit & pertulit, quę de eo futura
prophete predixerant. Viri enim diuinitus inspirati, hominū qui simul esset
& deus, aduentare huic mundo, & doctorem omnium gentium paternę pieta-
tis ac religionis futurum, sacrosanctis oraculis cecinerunt. Sed & mortis mo-
dum quo de hac uita discederet, utq; rursus inuitato more ad uiuentes repe-
daret à mortuis, & post hoc cœlum adiret unde descenderat, atq; in deum re-
diret. De quibus quamuis euidenter quamplurimi significauerint propheta-
rum, tamen unius indicium, Danielis scilicet, quantum breuitatis necessitas in-
dulget, adhibebo. Dicit ergo de eo ita: Videbam, & ecce sedes positę erant, &
uestimēta dierum sedebat, & uestimēta eius sicut nix alba, & capilli capitis eius
sicut lana munda, thronus eius flamma ignis, rotę eius ignis adurens. Fluuius
igneus precurrerat ante eum. Iudiciū positum est, & libri aperti sunt. Et post
hęc uidebam, & ecce cum nubibus cœli tanq; filius hominis ueniebat, & per-
uenit usq; ad uetustū dierū, & in cōspectu eius prolatus est, & datus est ei prin-
cipatus, & honor, & regnū, & omnes populi, tribus, & linguę ipsi seruiēt. Po-
testas eius potestas æterna, quę nō transiet, & regnū eius nō corrumpet. Hęc
omnia manifestissime de nullo alio, nisi de saluatore nostro, qui erat in princi-
pio apud deū deus uerbum, dicta intelligunt. Filius enim hominis, propter
hoc quod in nouissimis tēporibus in carne natus est, dicitur. De quibus latius
si quis scire desiderat, in suis locis assertiones horū digessimus. Nomē autem
hoc (ut diximus) Christi, quomodo etiam per prophetas olim fuerit adumbra-
tum, tēpus est edocere. Primus ipse Moyses, uolens ostēdere, quid ueneratio-
nis in se nomē Christi & mysterij cōtineret, cū iuberetur typos & imagines sa-
cramentorū cœlestiū, sicut ei in monte fuerat ostensum, in lege describere, cūq;
ritum cōstituendū pōtificis traderet, quantū mortālē docere fas erat, eum, quę
supra

Hebrai.

Cereuoniae uet-
ris legis.Vetus lex, pre-
paratio ad nouū,
quam filius erat
datus.

Propheta.

Danielis 7.

Filius hominis.

supra omnes homines, ut esset honore & meritis, decernebat, per unguenti cu-
iusdam mystici sacramenta Christum nominauit, quo per hoc discerent hi qui
per legem instituebantur, quia qui supra omnes homines honore & reueren-
tia habendus est, Christus nominatur. Sed & idem Moyses longe per dei spi-
ritum pręuidens, qui sibi prępararet successor, & pręnosces quod is qui post
se regnū susciperet, maioris sacramēti minister existeret, Iesum cognominauit
eum, qui prius Aules parentū fuerat appellatione uocitatus, sciens quod in hu-
ius uocabuli sacramento cuiusdā maioris glorię rex, quā mortalis natura reci-
pit, poneret. Ita igitur per gemina hęc appellationis indicia, in altero pōtifica
tus, in altero regalis formę exprimunt insignia. Et Iesus Christus tāquam qui
rex & pontifex esset, pariter nominatur, ut neq; in eo aliquid quod ad religio-
nem, neq; quod ad potestatem pertinet, deesse populus per precedētia sacra-
menta mysticē institutus agnosceret. Vnde & prophete acti diuino spiritu, si-
mul & impietate Iudeorū, & gentiliū in eo pręuidebant salutem. Et tale ali-
quid unus ex ipsi, cui Hieremias nomen est, pręcinebat: Spiritus, inquit, uul-
tus nostri, Christus dominus comprehensus est in corruptionibus nostris, cui
diximus: In umbra eius uiuemus in gentibus. Sed & Dauid magnificus uates,
hęc de eodem memorat: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt in
ania. Astiterunt reges terrę, & principes conuenerunt in unū aduersus domi-
nū, et aduersus Christū eius. Et paulo post ait ex persona ipsius Christi: Do-
minus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me et dabo tibi
gentes hereditatē tuam, & possessionē tuā terminos terrę. Non solū autē pō-
tifices unguento chrisimatis apud Hebręos consecrabant, uerū & reges. Qui
& ipsi, quoniā diuinitatis nutu per prophetas sacratio quodā chrisimate delibū-
ti, sortiebant sceptrum imaginarij licet, tamē etiā ipsi Christi appellabā-
tur, quod scilicet etiā in ipsis cœlestis regis imago ac species seruarietur. Sed et
in prophetarū ordine inuenimus nōnullos simili modo unguento chrisimatis
cōsecratos, ministerium diuinis eloquijs prebuisse, & gnaros redditos futuro
tum. Ex quibus omnibus cōstat, quod filius dei & uerbum ac sapientia patris,
quia uerus rex est omnium seculorum, & quia uerus pōtifex est futurorū bo-
norum, & quia uerus propheta est, quippe qui inspiret & repleat prophetas,
ideo uere & Christus nominatus est, cuius nominis per eos quos supra enume-
rauimus, pontifices, prophetas, & reges, typus & imago pręcesserat. Verum
illi, quoniā (ut diximus) ad breue tempus uitę huius, Christi appellabant, ad so-
lam ueri Christi imaginem conseruandam, quamuis compositione quadā my-
stica consecrati olei, tamen huius quę inter nos haberi solet materię ac liquo-
ris, perungebantur. Verus autē hic qui de cœlis uenerat, & cui omnia quę prę-
cedebant, gesta fuerant, Christus nō humanis opibus quęstia sumit unguen-
ta, sed nouo ac singulari modo paterno spiritu infusus & unctus Christus effi-
citur, sicut multis ante seculis de eo uates Esaias predixerat ex persona ipsius
Christi, dicens: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, Euāgeliza-
re pauperibus misit me, predicare captiuis remissionē, & cœcis uisum. Nec so-
lus Esaias diuinis hęc prędixit oraculis, sed & Dauid similiter inspiratus, te-
statur de Christo, dicens ad ipsum Christū: Sedes tua, deus in seculū seculi, uir-
ga equitatis uirga regni tui. Dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatem, propterea
unxit te deus deus tuus oleo laticię prę participibus tuis. In quibus uerbis pri-
mo quidem eum euidenter deum designat. Secundo uerō per æquitatis uirgā,
sceptrum in eo regale cōmemorat. Post uerō etiam qualiter Christus effectus
sit indicat dicēs, quod unctus sit deus à deo, nō oleo cōmuni, sed oleo laticię,
nec sicut participes sui, id est, illi qui in imagine pręcellerāt, sed prę participibus
suis. Oleo

CHRISTVS.

IE SVS.

Reges, Chri-
sti dicit.Christus fili-
us dei.Filius dei quōna-
do Christus sa-
tus, hoc est, un-
ctus.

Oleo lacticiae, *Christus potifex.* suis. Oleo uero lacticiae in sacris uoluminibus intellectu mystico spiritus sanctus designatur. Sed & de pontificatu eius idem Dauid alio in loco, tale aliquid arcanis signat eloquijs, tanquam ex persona patris de filio pronuncians: De uentre, inquit, ante luciferum genui te. Iurauit dominus & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Hic autem Melchisedech in diuinis uoluminibus sacerdos fuisse dei summi refertur, sed qui non oleo communi perunctus sit, neque qui ex successione generis suscepit sacerdotium, sicut apud Hebraeos fieri mos erat. Et ideo secundum ordinem ipsius sacerdos futurus dicitur CHRISTVS, qui non olei liquore, sed uirtute caelestis spiritus consecratur. Idcirco denique cum multi ante apud Hebraeos oleo in hoc ipsum solemniter consecrato uncti sint CHRISTI, & siue reges, siue prophetae, siue etiam potiffices per hoc fuerint instituti, nullus tamen ipsorum uel genti, uel discipulis aut sectatoribus ex suo uocabulo nomen dare potuit, & appellare discipulos Christianos, nisi hic solus qui uerus Christus est, & non oleo humano, sed paterno spiritu perunctus. Hic sectatorum suorum populus, & uniuersam per totum mundum sui nominis gentem ex ueri Christi uocabulo appellari fecit perenni nomine Christianos. Si igitur unde genus ducat Christus requiris, & eius autorem rimaris, qui autor est omnium, audi quid oracula diuina per Dauid magnificentissimam uatem ex persona ipsius summi patris loquantur, sicut et paulo superius memorauimus: De uentre, inquit, ante luciferum genui te. Et quamuis uentris appellatio in eo qui recte incorporeus creditur, conuenire minime uideatur, tamen tropicis ac mysticis legibus hoc est quod indicat, quod non extrinsecus & aliunde substituerit filium patris, sed ex semetipso, ac, si dici potest, de interioribus suis, ut hoc ipsum sit ille qui natus est, quod est ille qui genui. Et ne adoptionis lege extrinsecus uideatur assumptus, sed quantum appellatio uentris intelligi suggerit, salua reuerentia incorporalitate, intrinsecus aditus designetur ueritate nature. Quod uero ait, ante luciferum, ante mundi & ante totius creaturae designat initium. Distinctio sane inter uerum Christum, & imaginarios illos, qui prius precesserant, quae habeatur, euidens in hoc indicium datur, quod illi priores Christi nulli penes nisi genti propriae cogniti sunt, huius autem ueri Christi non solum nomen, sed & potestas, & regnum per omnes nationes, & per uniuersum orbem terre diffusum est, non sola cognitio ne uocabuli, sed & diuinitatis cultu, ac religionis reuerentia consecratum. In omni namque terra tanquam uerbum & sapientia patris, tanquam deus & dominus Iesus Christus colitur & adoratur, sicut diuinum de eo pronunciatum eloquijs, dicens: Quia in nomine Iesu omne genua flectetur caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Unde non solum potestas eius et regnum, sed & affectus & amor tantus de eo credentium mentibus inoleuit, ut etiam animas ponere pro nomine eius, & ceruices suas persequentorum gladijs obicere non morentur, dummodo sacrosancta apud eos nominis eius fides et reuerentia conseruetur. Haec interim nobis necessario narratione rerum precesserint, quae prosequi instituius, in quibus ostendatur nomen CHRISTVS IESVS domini ac saluatoris nostri, non nouellae appellationis alicuius, aut ex carnali natiuitate, sed a deo ipso originem ducere. Quod autem recentis uocabuli Christianorum gens uideretur, & ritus obseruantiae eius nuper exortus, quid etiam haec ipsa nouitas in se uetustatis contineat, ostendemus. Antiquissimum praeter omnibus ferè gentibus Hebraeorum genus haberi puto, quod nulli dubitandum uideatur, & quod apud ipsam gentem secretior quida religio cultus & obseruantia, diuinis mandata uoluminibus continetur, in quibus etiam de nonnullis iustitia & pietate praeditis uiris refertur, quibus

quibusdam quidem, qui & ante diluuium fuerint, alijs autem & post diluuium, in quibus de Noe atque eius filijs, omnique profapia scribitur, & usque ad Abraham peruenitur, quem parentem gentis Hebraeorum constat existere. Omnes ergo illos, qui ab Abraham sursum uerfus usque ad primum hominem, generationis ordine conscribuntur, etiam si non nomine, rebus tamen et religione Christianos fuisse si quis dicat, non mihi uideatur errare. Cum enim nomen Christiani hoc indicet, quod CHRISTO quis credens, per eius doctrinam, fidem, pietatem, ac iustitiam teneat, & studijs diuinis inhaereat sapientiae, atque omne quod ad uirtutem pertinet, exequatur, si, inquam, haec sunt, quae uocabulo Christiani nominis indicantur, & uere eum religionis sectatorem designant; hoc erant etiam illi sancti (de quibus supra diximus) uiri, quod Christiani nunc esse profiteretur, neque enim aut corporalis eis inerat circuncisio, aut obseruatio sabbati (sicut ne nobis quidem) aut ulla de ciborum obseruatione religio, uel cetera quae posteribus per Moysen figuratim magis ac mystice obseruanda traduntur. Cum igitur absque his omnibus obseruationibus fuerint religiosi illi, quorum supra meminimus, uiri, sequuti autem sint fidem eius, quae nos nunc sequimur, CHRISTI, quem frequenter apparuisse eis, & edocuisse uel monuisse ea, quae ad fidem & pietatem pertinent, in superioribus approbauimus, quomodo dubitabitur ab illis coepisse, & ab illis esse deductam huius gentis originem, qui & eundem deum, autorem & ducem uitae sequebantur, & in simili religionis obseruatione perhibebant. Intantum denique haec in illis praemissa & praeformata religio est, ut ne ipso quidem nomine (quod certe solum differentiam facere uidetur) habeatur alieni, sed & ipsos iam tunc non solum Christianos, sed & Christos esse appellatos, diuina testantur eloquia. Dicitur enim de illis ex persona dei ad alienigenas gentes: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Haec cum de Abraham, uel de his qui per illud tempus ad dei cultum pertinebant, dicta referantur, euidentissimè, & luce clarius in ipsis & ante ipsos, Christianorum gens iam tunc fuisse, & omnem tenuisse pietatis ac religionis obseruantiam designatur: Quam nunc per aduentum carnalis praesentiae CHRISTI per omnes gentes communicatam, & omnibus impartitam nationibus constat, quo sapientiae pietatisque thesaurus, qui uelut intra angustum coelae pro rarioribus cultoribus tenebatur, uniuersum mundum fidei ac religionis profusio ne ditaret, & quod prius uirum praebatur, nunc simul & subito gentibus integris, & populis ac nationibus ingeratur. Quod ita futurum diuina inspiratione prospiciens quidam eximius prophetarum, stupore mentis attonitus, cum admiratione exclamat, & dicit: Quis audiuit talia? aut quis loquutus est ita? Si peperit terra in una die, & si genita est gens de semel. Et item in alio loco de his ipsis, quos sermo diuinus gentem simul parturiendam esse praedixerat, contestatur & dicit: His autem qui seruient mihi, uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terras. Quod autem ita nouum nomen, quam Christianorum uocabulum gentibus datum? Nouum autem dicit nomen, non per dispersum, non nuper inuentum. Verum & hoc ipsum ita futurum, & haec benedictionem nominis ac fidei omnibus gentibus esse largiendam, nequaquam diuina oracula siluerunt. De ipso namque Abraham, cum adhuc esset in praepitio constitutus, dicit sermo diuinus: Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus dei appellatus est. Credidisse igitur refertur ei, quem apparuisse frequenter & instruxisse eum, quae ad pietatem & religionem pertinent, supra edocuius, CHRISTO scilicet, per quem omnia constare quae gesta sunt, uel gerenda, saepe probatum est. A quo etiam ad ipsum Abraham responsa huiusmodi deferuntur: Et benedicetur, inquit, in te omnes tribus

Christiani fuerunt ueteres, ab Adam usque ad Abraham.

FIDES.

Christiani Christi.

NOUUM NOMEN.

bus terræ. Et iterum: Faciam te in gentem magnam & multam, & benedicentur in te omnes gentes terræ. In quo euidenter exprimitur, quod ille cultus atque illa fidei gratia, quæ tunc Abraham, et paucis illis qui id tæporis fide & pietate insignes erant, concedebatur, postmodum per omnes gentes, ac per omnes terras esset benedictionis titulo per diuinam gratiam largienda. Certum namq; est, quod sicut ille credens ei qui sibi apparuit, iustificatus est, et paternus superstitionibus repudiatis ac spretis, dei ueri præcepta fide atq; operibus exequutus est, & per hoc ei dicitur: Quia benedictus in te omnes tribus & omnes gentes terræ: Ita & Christiani fide atq; operibus id agant, ut paternæ superstitionis errore depulso, sequantur deum quem sequutus est Abraham, & ex simili fide eius iustificentur, sicuti iustificatus est Abraham. Quid igitur obstat, ut non una atq; eadem religionis obseruantia depute in his, in qui bus unam atq; eandem fidei atq; operum esse constituit formam? Et ideò nō nouella neq; peregrina est Christianorū religio uel nuper exorta, sed, si fas est libere indicare quod uerum est, prima omnium atq; ex ipsa simul mundi origine ac natiuitate descendens, eodem Christo deo doctore & institutore, iam inde ab initio speciem formamq; suscipiens. Et de his quidem ista sufficiant. Verū posteaquam consequenter ea quæ historicam narrationem debuerant anteire, premisimus, superest iam, ut & a corporali presentia domini & saluatoris nostri, & his quæ deinceps gesta sunt, ueluti itineris nostri aggrediamur exordium, ipsum omnipotentem uerbi patrem deum, sed & ipsum, cuius res geritur Iesum Christum dominum & saluatorem nostrum, cœleste dei uerbum, adiutorem & autorem narrationis nostræ, precibus inuocantes.

Antiquissima religio Christiana.

Alius cui res.

Cap. II.

Christus nascitur.

Cap. III. Iudas Galilæus.

Cyrenius.

Cap. IIII. Herodis genus.

Gitur secundo & quadragesimo imperij Cesaris Augusti anno, ab Aegypto uerò subiugata & Antonij uel Cleopatrz interitu, in quam nouissima Ptolemeorum apud Aegyptum regna ceciderunt, octauo & uicesimo anno, dominus & saluator noster Iesus Christus prima ascriptione census Cyrenio Syriæ presidente, secundum ordinem totius prophetiæ, quæ de ipso prædicta est, in Bethleem Iudæ oppido nascitur. Hunc autem Cyrenij temporibus habitum censum, etiam Iosephus illustris Hebræorum historiographus memorat, annexens huic narrationi etiam Galilæorum hæresim istidem exortam esse temporibus. De qua apud nos Lucas in Actibus Apostolorum meminit his uerbis.

Post hunc, inquit, surrexit Iudas Galilæus, in diebus conscriptionis census, & auertit populum post se. Sed & ipse periit, & omnes qui credebant ei, dispersi sunt. De his autem ipsis Iosephus (de quo supra diximus) in historia sua octauodecimo Antiquitatū libro, hoc modo commemorat: Cyrenius autem uir unus ex consensu curiæ Romane, per singulos magistratus usq; ad gradū consularatus ascendens, cætera quoq; honorabilis, cum paucis Syriam uenit, à Cæsare ius dare gentibus missus, & cæsor simul patrimoniorū futurus. Et post pauca ait: Iudas uerò Gaulanites, uir de ciuitate Gamala, Sadduchū quendam Pharisaum assumens, magnopere nitebatur sollicitare plebem, asserens eis, quod ascriptio census nihil aliud quam apertissimam imponeret feruitutem, simulq; cohortabatur gentem suam, ne perderet libertatem. Sed et in secunda historia Iudaici belli de hoc ipso hæc scribit: Quo in tempore, inquit, uir quidam Galilæus Iudas nomine, ad discessionem populos cogebat, pessimum fore eis persuadens, si ad quiescerent soluere tributa Romanis, & post deū, mortalem suscipere dominatum. Hæc Iosephus.

Per idem tempus Herodes primus ex alienigenarum genere ortus, regnū Iudaicæ gentis obtinuit. Et in ipso complectur prophetia, quam Moyses ante

antè prædixerat, quod nō deficeret princeps ex Iuda, neq; dux de scæmoribus eius, usq; quo ueniret cui repositum est. De quo etiam pronuntiat idem Moyses, quia ipse sit expectatio gentium. Imperfectus namq; huius præfagij pen-debat euentus, donec sub propriæ gentis principibus regerentur, qui incipientes ab ipso Moysè, qui hæc prædixerat, usq; ad Augusti imperium perdurarunt. Quo in tempore primus (ut supra dixi) Herodes externi generis uir, à Romanis Iudæorum suscepit principatum. Qui Herodes, secundum ea quæ Iosephus tradit, ex Idumeorum gente paternum genus, ex Arabū uerò materni sanguinis originem ducebat. Aphricanus autem, qui & ipse præcipuus in historiographis habetur. Aiunt, inquit, qui de eo diligentius explorarunt, Antipatrum quemdam esse patrem Herodis Ascalonitæ, qui & ipse fuerit Herodis cuiusdā filius, templi Apollinis æditui. Hic Antipater ab Idumæis latronibus captus admodum puer, permansit cum prædonibus, pro eo quod pater eius rei familiaris inopia filium redimere non ualere. Verum puer latronum uita & moribus institutus, postmodū Hyrcano cuidā Iudæorū pōtifici familiaris efficitur, ex quo nascitur Herodes hic, qui Saluatoris tæporis fuit. Hæc Aphricanus.

Antipater Herodis.

Cap. V.

Iudices.

Reges.

Pontifices.

Aristobolus.

Hyrcanus.

Archelaus successor Herodis.

Gitur cum in hominem externæ gentis, Iudæorum deuenisset imperiū, imminere sine dubio etiā illa prophetici prædicta uocibus expectatio gentium, quippe cum defecissent apud eos ab origine ipsius Mosi sceptrum principum, regumq; successio. Prius enim quam in captiuitatem Babyloniam ducerentur, regnauit apud eos Saul primus, & inde Dauid. Nā antè reges à iudicibus regebantur, qui post Moysen & Iesum successorem eius, gentis illius tenuerant principatum. Post reditum uerò de Babylonia non defuere eis gubernacula disciplinis optimis instituta. Per pontifices etenim rerum summa gerebatur, donec Pompeius Romanorum magistratus adueniens, Hierosolymam urbem quidem Romanis armis oppugnaret & caperet, sancta uerò & sacratissima quæq; templi pollueret, ita ut ne ab ipsis quidem adytis ingressum temperaret hostilem. Eum uerò qui per uitam successione per idem tempus regno simul & pōtificio fugebatur, Aristobolum nomine, uinctum cum liberis Romam misit, Hyrcano fratri eius pontificatum relinquens. Omnem uerò Iudæorum gentem ex illo tempore tributariam Romano fecit imperio. Sed Hyrcano, in quem ultimus Iudæorum gentis pontificatus fuerat deuolutus, à Parthis capto, primus (sicut supra dixi) externi generis uir Herodes, per Senatusconsultum Augusto imperante Iudæorum gentis adipiscitur gubernacula. Sub quo imminente iam Saluatoris aduentu, etiam gentium salus & uocatio expectata illa, secundum ea quæ Prophetæ prædixerant, consequuta est. Ex quo utiq; tempore interrupta successione serie ducum uel principū, qui de Iudæ scæmoribus descendebant, consequenti ratione, ordo quoque sacerdotij ab auis & & proauis indeclinabiliter currens, repente confunditur. Habes & de his idoneum testem ipsum Iosephum, qui indicat Herodem postq; regnum sibi Iudæorum à Romanis concessum est, non iam secundum generis ordinem constitutum esse pontifices, sed ignobilibus quibusq; sacerdotia permisisse. Similia quoq; in sacerdotibus ordinandis, egisse etiam successorem eius Archelaum refert, post quem Iudæorum imperium dicit reperisse Romanos. Idem ipse Iosephus indicat, quod etiam sacram uestem pontificis summi Herodes obclausam sub signaculo suo tenuerit, nec unquam pontificibus usum eius potestatem uel per miserit. Hoc idē & successor eius Archelaus. Hunc & Romani post ipsos morem pontificalis iniuriæ tenuere. Hæc autem dicta sunt nobis approbare uolentibus ueritatem prophetie, quæ in aduentu domini & saluatoris nostri impleta est. Sed & apud Danielem prophetam euidenter numerus septimanarum, qui

usq; ad Christum ducem futurus designatur, impletus est, de quibus in alijs locis exposuimus. Post quarum septimanarum consummationem abolendū esse christina, quod apud Iudæos sacratissimum seruabatur, idem Propheta designat. Quod quidem manifestissimè eo ipso tempore, quo dominus noster Iesus Christus aduenit, probatur impletum. Hæc autem à nobis per necessario relata, ad ostendendam ueritatem temporum, teneantur.

Cap. VI.

Verum quoniam de generationibus Christi uarie nobis Matthæus & Lucas Euangelistæ tradiderunt, & cōtraria sibi à quàm plurimis dicere putantur, in quo etiam nonnulli fidelium ueritatis ignorātia commenta quedam pro suis quisq; opinionibus conantur adhibere, etiam de hoc historiam, quæ ad nos usq; deducta est, in medium proferamus. Aphricanus, cuius superius fecimus mentionem, scribens ad Aristidem quandam de Euangeliorum consonantia, & de genealogijs quæ à Matthæo & Luca diuersè referuntur, ceterorum quidem opiniones procul à ueritate errantes, coarguit, ipsa autem historiam quam compererat, his ipsis protulit uerbis: Apud gentem, inquit, Israël, generationum nomina nunc secundum naturæ, nunc etiam secundum legis ordinem numerantur. Naturæ quidem successiones habentur, quæ ex seminis uel sanguinis ueritate descendunt. Legis autem, cum quis filius alio genere substituitur sub nomine fratris defuncti sine liberis. Cum enim resurrectionis inter eos spes necdum fuisset accepta, per hæc resurrectionis quandam imitabatur imaginem, uti ne nomē generis uicio sterilitatis aboleretur. Cum ergo huiusmodi apud uos generationum ordines seruarentur, ut quidam ex ipso germine, quidam est substitutione ab alijs generati, alijs filijs legis beneficio deputarentur, à singulis Euangelistarum utriusq; modi commemorata successio est, id est, ut alter eorum eum qui genuisset, alter uerò eum, qui quasi genuisset uideretur, exponeret. Et ita fit, ut neutrum Euangelium mentiatur, dum aliud naturæ ordinem, aliud uerò legis exequitur regulam. Coniunctum namq; sibi est inuicem genus, & illud quod per Salomonem, & illud quod per Nathā ducitur, per legales substitutiones quæ fiebant his, qui sine liberis decedebāt, per secundas nihilominus nuptias, quibus unus atque idem alijs parētibus progenitus, aliorum esse filius uidebatur. Et ita fit, ut utraq; narratio generationum usq; ad Ioseph uerissimis lineis deducatur, diuerso quidē, sed satis explorato ordine designata. Ut autem clarius fiat quod dicitur, ipsas generationum consequentias enarrabimus. A Dauid per Salomonem generatio, quam dicitur merat Matthæus, tertiu à fine facit Nathan, qui dicitur genuisse Iacob patrem Ioseph. Per Nathan uerò de Dauid Lucas generationum ordinem texens, tertium nihilominus eiusdem loci facit Melchi. Dicit enim: Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi. Nobis autem imminet ostendere, quomodo Ioseph dicitur secundum Matthæum quidem patrem habuisse Iacob, qui deducitur per Salomonem, secundum Lucam uerò Heli, qui deducitur per Nathan, utq; isti ipsi, id est, Iacob & Heli, qui erant duo fratres, habentes alius quidē Mathan, alius autem Melchi patrem, ex diuerso genere uenientes, etiam isti Ioseph aui esse uideantur. Est ergo modus iste: Mathan & Melchi diuersis tēporibus de una eademq; uxore, Estha nomine, singulos filios procreauerūt, quia Mathan qui per Salomonē descēdit, uxore eam primus acceperat, & relicto uno filio Iacob nomine, defunctus est. Post cuius obitum (quoniam lex uiduā alij uiro non uerat nubere) Melchi, qui per Mathan genus ducit, cū esset ex eadem tribu, sed nō ex eodē genere, relictam Matthe accepit uxore, ex qua & ipse suscepit filiu nomine Heli, per quod ex diuerso patrum genere efficiuntur Iacob & Heli utriusq; uini fratres, quoru alter, id est, Iacob fratris Heli sine liberis defuncti uxorem

ex man

ex mandato legis accipiens genuit Ioseph, natura quidem germinis filium suum, propter quod & scribitur: Iacob autem genuit Ioseph. Secundum uerò legis præceptū, Heli efficitur filius, cuius Iacob, quia frater erat, uxore ad fuscitandum fratris semen acceperat. Et per hoc rata inuenit atq; integra generatio, & ea quæ Matthæus enumerat, dicēs: Iacob autem genuit Ioseph, & ea quam Lucas cōpetenti obseruatione designat, dicēs, quod putabatur esse filius Ioseph, qui fuit Iacob. Qui & ipse subsonante eadem distinctione, Heli esse filium putabatur, qui fuerat Melchi, qui legalem hanc successionem, quæ uelut adoptio ne quadam erga defunctos constat magis quā germinis ueritate, cōpetenti factis per hoc designauit, indicio, obseruans Euangelistæ, ne omnino in huiusmodi successionebus genuisse aliquem nominaret, per quod digne distinctio, ne non descendens, sed ascēdens usq; ad Adam, & ad ipsum usq; peruenit deum. Hæc autem non nobis ad subitum reperta, aut absq; ullis autoribus commentata sunt, sed ipsi hæc saluatoris nostri secundum carnem propinqui, seu studio tanti seminis demonstrandi, siue edocendi quæ secundum ueritatem gesta sunt, tradiderunt, addentes etiam hoc, quod dum Idumæi latrones Ascalonica ciuitati irruentes, & de Appollinis templo, quod muro urbis adhærebat, cum cæteris spolijs etiam Antipatrum Herodis cuiusdam editui filium captiuum diripiissent, accidisse postmodum, ut amicitias Hyrcani pontificis Antipater perueneret. Cuius principatum quod in quā plurimis iuisset, defuncto eodē Hyrcano, Herodi filio suo à Romanis per ambitionem regnū Iudææ gentis acceperit. Verum hæc & in alijs græcorum historijs designantur. Sed illud præcipue supradicti uiri memorix tradiderunt, quod per idem tempus omnes Hebræorum generationes descriptæ, in archiuis templi secretioribus habebant, in quibus etiam alienigenarū quorumq; continebatur origines, sicut Achior ex Ammanitis, & Ruth ex Moabitibus, alij etiam ex Aegypto, qui dicuntur Israelitis esse cōmixti. Verū Herodes cum summā potestate teneret, uident quod huiusmodi generis indicia, si permanerent, obfuscationis sibi plurimū quærerent, ignobilitatis suæ conscientia exagitatus, omnes libros, in quibus conscriptio generis habebatur, iussit incendi, æstimans se nobilem uideri posse, si nouicius esse & aduena Israelitici generis nullis conscriptionum fastibus urgetur. Verū fuere tum pauci diligentes & studiosi uiri, qui uel descriptos ex parte aliqua huiusmodi libros domi haberent, uel etiam memoriter auitę ordinem prospax retinerent, præcipue quos demissa à proauis nobilitas commonebat. Ex quibus fuerunt & hi (quos paulo ante memorauimus) *Ἰεροσολιμοί*, id est, heriles, uel dominici appellati, propter propinquitatē generis Christi, qui & Nazareni fuerunt ex uico Cocchaba Iudeorum, quiq; per omnem regionem circumeuntes, ordinem supradictæ generationis partim memoriter, partim etiam ex dierum libris, in quantum erat possibile, perdocebant. Quibus ita & nobis (in quantum diligentia potuit) perscrutatis, euidentissimè Euangelistorū per hæc ueritas declaratur. Hæc sunt quæ ab Aphricano didicimus. Hoc itaq; modo in Ioseph patrum generatione deducta, dubitari iam non potest de Maria, quin eiusdem generis atq; eiusdem tribus extiterit. Si quidem secundum legem Mosi non licebat in diuersas tribus nuptias permisceri, sed uni ex eodem populo, atq; ex eadem familia innupta præcipitur copulari, ut ne permixtione coniugij etiam fors hæreditatis deducatur in dubium, & de alia tribu contra fas ad aliam transferatur. Sed de his satis sit dictum.

Christo igitur secundum prophetiæ fidem nato in Bethleem Iudæ tempore tribus supradicti Herodis, de Orientis partibus aduentantes ex Magorum gente quidam uiri, percontantur ab Herode, ubi nam esset rex qui nuper

BB 2 natus

Legalis successio apud Lucam.

Antipater Herodi filio regnum à Romanis obtinet.

Alius commentabat.

Dicitur.

Cap. VII. Magi Herodem aduent.

Aphricanus historiographus.

Successio naturalis. Legalis.

natus est Iudæorum, affirmantes uidisse se stellam eius in Oriente, que sibi etiã dux itineris extitisset, causam uerò tantę properationis, adorandi ac uenerandi nuper æditi regis esse. Quibus ille auditis, incredibiliter deterretur, uerēs ne statu sui periclitaretur imperij. Accersitis ergo legis doctoribus, percontat ubi nam Christum nasci sperarent. Ut uerò ex Michæ oraculis locus natiuitatis eius apud Bethleem designatus est, uno præcepto rex omnes lactantes pueros, non solum apud Bethleem, sed & in omnibus eius finibus à bimis & infra, secidum tempus quod explorauerat à Magis, interim iubet, si quo modo etiã Iesum cum æqueuis possit extinguere. Sed preuenit in regis insidias puer abductus in Aegyptū, parētibus de dolo regis angelo prænuñciante cōmonitis.

Cap. VIII.

Verum hæc etiam sacris Euangelij uocibus edocemur. Sed operæ precium est crudelitatis Herodis in Christum & æquæuos eius, uidere mercedem, statim nanque, ne mora, ultio in eum diuina conuertitur, que non solum præfens inferret exitium, uerum etiam quibus post interitū supplicij esset excrucians ostenderet. Longum est, si prosperitates imperij eius, quibus ad illud tempus usq; pollebat, domesticis referam cladibus obscuratas, ignominiam matrimonij, funera liberorum, quorum tamen ipse extiterit parricida. Sororis etiam, propinquorumq; omnium, si exequar clades, Tragœdia magis quam historia texti uidebitur. De quibus tamen si quis scire uult, Iosephus plenius refert. Igitur cum pro sacrilegio quod in Saluatorem cōmiserat, & scelere quod in æquæuos eius peregerat, ultio eum diuina urgeret in mortem, quem dederit exitum, non puto indecorum, si ipsius Iosephi in septimodecimo libro Antiquitatum hæc referentis sermonibus explicemus. Herodem, inquit, porrò a marior indies morbus urgebat, supplicia commissi paulante sceleris expectens. Lentò nanque igne extrinsecus in superficie corporis urebatur, intrinsecus uerò uastum condebatur incendium. Auditas inexplabilis semper inerat cibi, nec tamen faciari unquam rabidīs incitata faucibus ualebat nimia gulæ ingluuius, intestina intrinsecus ulceribus obsepta, doloribus quoque coli quã maximis cruciabatur, humor liquidus & luridus erga pedes tumidos oberrabat, & ab inferioribus partibus pubetenus tumore distensus erat. Sed & uerenda ipsa putredine corrupta, scatere uermibus cœperunt. Spiritus quoq; incredibilis inflatio, & tentigo obscœna fatis & execranda. His autē omnibus doloribus fœtor dirior, uel ex membrorū putredine, uel ex respiratiōe anhelitus reddebat. Ita ex omni parte cruciatibus fessò, nullę sufficere uires ad tolerantiã poterat. Dicebat ergo hi, quibus diuinã peritia est, has diuinitus pœnas ab eo ob multa eius impie & crudeliter gesta deposci. Hæc quidem in suprãdicta historia refert uir, de quo paulò ante memorauimus. Sed & in secundo libro idem historiographus similia nihilominus de eodem scribit, hoc modo dicēs: Post hæc uerò omne corpus eius morbus inuadens, diuerso sibi met eum corrupte genere uendicabat. Febris nanq; una parte lenta uexabat, prurigo ex alia parte intolerabilis, per omnem corporis diffusa superficiem, coli quoque creberrimus dolor, pedes pubetenus hydropis obsederat tumor. Verēda corrupta putredine, & scatentia uermibus horrescebant. Inflationes etiam torturōsi spiritus, & crebra suspiria conuulsis admodum producta uisceribus, ita ut diceretur a uatibus nō morbi corporis hæc, sed diuinæ ultionis esse supplicia. Qui cum tot morbis etiam feralibus urgeretur, tamen spem adhuc uiuendi gerens, de medelis ac remedijs cogitabat. Deniq; transito Iordane, aquis calidis, quæ apud Calliœon sunt, utebatur, quæ etiam potantibus commode dicuntur. **Uisum est autem medicis etiam oleo calido omne corpus fouendum. Cumq; depositus**

Iosephus.

Herodis cruciatus.

καλλισόον.

depositus fuisse in huiusmodi fomētō, ita resolutus est omnibus membris, ut etiam oculi ipsi e suis sedibus soluerentur.

Reportatur ergo ex in Hiericho, & famulorū planctibus admonitus, ubi salutem desperare cœpit, militibus quidem quinquagenas drachmas diuiti iubet, ducibus uerò & amicis suis plurimum pecuniæ largitur. Ipse uerò furor iam plenus, & ipsi (ut ita dicam) morti minitans, fertur in facinus execrabile. Et enim ex singulis quibusq; uicis uel castellis, si qui nobiliores & prima rij erāt uiri, ex omni Iudæa ad se colligi, & recludi iubet in loco qui dicitur Hippodromus. Accersita tātum sorore sua Salōme, atq; eius uirō nomine Alexai Alexas. Noui inquit, Iudæos de meo interitu gauisuros, sed potero habere lugētēs, & exequias honorabiles ex plangentium multitudinem, si uolueritis uos meis parere præceptis. Hos omnes quos in custodia haberi iussi totius Iudææ nobiles, statim ut ego spiritum exhalauero, interficite, in hoc ipsum militibus præparatis, ut omnis Iudæa, & omnis domus etiam inuita defeat obitū meum. Et post pauca idem Iosephus ait: Rursum autem, nam & cibi auaritate, & tussis conuulsione distendebatur, cum ex dolorum uolentia iam uitæ exitum adesse sensisset, malo accepto caltrum poposcit (solebat enim per semetipsum purgatum sic pomum, atq; incisum, comedere) tunc deinde circumspiciens ne quis esset qui prohiberet, eleuauit in semetipsum dexteram, ictumq; librauit. Ad hæc idem prosequitur scriptor, quod paulante quã nouissimum spiritū redderet, tertium, post duos quos ante necauerat, filium suum præceptis impis iugulasset, atq; ultimam lucem, sicut non absq; maximis doloribus corporis, ita etiam nec absq; parricidij piaculis aufugisset. Talis igitur Herodis exitus finis, quo digna supplicia pro scelere quod in Bethleë erga paruulos gesserat, & pro insidijs domini nostri ac saluatoris exactus est.

Cap. IX.

Alexas.

Herodes seipsum iugulat.

DEt successione uerò eius, historia nos Euangelica perdocet, quod post iteaquam per angelum cōmonitus, Iosephi sublato puero & matre eius de Aegypto redijt ad terrã Iudæam. Audiens, inquit Euangelista, quia Archelaus regnaret pro Herode patre suo, timuit ire illuc, cōmonitus autem in somnis, abiit in partes Galilææ. Huic autem Euangelicę ueritati consona scribit etiam suprãdictus historiographus diligenter hæc exequens, quomodo ex testamento Herodis patris sui, adiudicante etiam Cesare Augusto, regni Iudæorum successor extiterit Archelaus, & ut post decem annos imperio deuolutus sit, utq; Philippus & Herodes iunior frater cum Lyfania in tetrarchias diuisum Iudææ regnum regebant.

Cap. X.

Alius, successore.

Archelaus.

Idem quoque ipse historiographus in octauodecimo libro refert, duodecimo anno Tiberij Cesaris, qui Augusto septem & quinquaginta annis principatu potito successerat, Pontium Pilatum Iudææ procuracionem suscepisse, atq; inibi per decem continuos annos usq; ad ipsum penè finem Tiberij perdurasse. Ex quibus omnibus figmentum impudens euidenter arguit Actorum, que recenti confecta plasmate aduersus Christum dominum proferuntur, in quibus primo omnium temporis ipsius ratio coarguit falsitatē. Quarto namque consilatu Tiberij, qui consilatus septimo anno imperij eius fuit, piaculi in saluatorem commissi tempus falsa hæc Acta perscribunt. Quo in tempore euidenter ostenditur, ne missus quidem adhuc ad Iudææ procuracionem Pilatus, secundum Iosephi probatissimi historici testimonium, qui planissime de signat duodecimo anno Tiberij Cesaris Iudææ procuracionem suscepisse Pilatum. Consonanter autem in his cum historico Euangelista concordat, quia todecimo dicens anno Tiberij Cesaris, in quo quartus erat Pilati procuratio-

Cap. XI.

Actorum libere aduersus Christum.

nis annus, cum etiam Iudææ tetrarchæ haberent Herodes, & Lyfanias, & Philippus, dominum saluatorem nostrum Iesum Christum fuisse annorum triginta, quando ad Ioannem baptizandus aduenit. Tunc etenim initium Euangelicæ prædicationis instituit.

Cap. XII.

Refert autem diuina scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub pontificibus Anna & Caipha, quo scilicet Annæ pontificatus tempore incipiente docere cœperit, & usque ad initium Caiphæ pertenderit. In quibus pontificatus collatio apud Iudæos.

† Aliis, Anno.

† Aliis, Anno.

Apostolus hoc est, missus.

Cap. XIII, Ioan. Baptista.

Aretas Arabi rex.

Herodes exul in Gallia.

Refert autem diuina scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub pontificibus Anna & Caipha, quo scilicet Annæ pontificatus tempore incipiente docere cœperit, & usque ad initium Caiphæ pertenderit. In quibus pontificatus collatio apud Iudæos. Refert autem diuina scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub pontificibus Anna & Caipha, quo scilicet Annæ pontificatus tempore incipiente docere cœperit, & usque ad initium Caiphæ pertenderit. In quibus pontificatus collatio apud Iudæos. Refert autem diuina scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub pontificibus Anna & Caipha, quo scilicet Annæ pontificatus tempore incipiente docere cœperit, & usque ad initium Caiphæ pertenderit. In quibus pontificatus collatio apud Iudæos.

Verum breui interiecto tempore Ioannes Baptista ab Herode, filio Herodis, capite punitur, de quo & in Euangelijs quidem refertur. Concordi uero testimonio etiam Iosephus de hoc scribit, nominatim etiam de Herodiade commemorans, uelut de coniugio fratris Philippi uiuentis uiolenter abstracte & suis ab Herode incestis nuptijs sociate, propria & legitima uxore, depulsa. Quam Herodiadem filiam dicit fuisse Arethæ regis Arabiæ, propter quã etiam Ioannem Baptistam ab eo commemorat interemptum. Bellum quoque exortum inter Aretham dicit & Herodem, tanquã ob ignominiam filiæ uindictam. In quo bello exercitum refert Herodis extinctum. Hæc autem ei omnia accidisse propter piaculum, quod in necem Ioannis admisit. Idem quoque Iosephus iustissimũ super omnes Ioannem fuisse, secundum Euangeliorum fidem, & ab Herode propter Herodiadem capite cefum refert, propter quã etiam regno eum commemorat depulsum, atque in exilium in Viennam Galliæ urbem translatum. Hæc in octauodecimo Antiquitatum libro, his ipsis quibus infra annotatum est syllabis scribit: Quibusdam autem, inquit, Iudæorum uidebat̃ idem perisse Herodis exercitum, quod in eum satis iuste ultio diuina commota sit pro uindicta Ioannis, qui uocabatur Baptista, quem punitiuit Herodes, uirum ualde bonum, qui præcipiebat Iudæis uirtuti operam dare, iustitiam inter se inuicem custodire, & in deum seruare pietatem, per baptismum in unũ coire. Hoc enim pacto baptismum acceptabile fore, si non solum ad abluenda peccata su-

matur, uerum etiam ad castimoniam corporis, atque ad anime iustitiam purificationemque seruetur, omniumque pariter uirtutum, uelut signaculum & custodia quadam fidelis habeatur. Quæ cum eodem per præcepta huiuscemodî docerentur, atque ad audiendum eum per plurima multitudo cõcurreret, ueritus Herodes, ne forte doctrinæ eius persuasione populi à suo regno desciscerent, uidebat enim quod præceptis eius ac monitis obedire in omnibus plebs esset parata, melius credidit, priusquã aliquid noui fieret, anticipare hominem nece, quã postmodum turbatis rebus seram pœnitundinem gerere. Ex sola igitur hac suspicionem Herodis, uinctus in castellum Macherunta abducitur Ioannes, ibique capite obruturatur. Hactenus de Ioanne. Sed & de saluatore domino in ipsidem historiarum suarum libris idem Iosephus ita scribit.

Fuit autem ipsidem temporibus Iesus sapiens uir, si tamen uirum eum nominare fas est. Erat enim mirabiliũ operum effector, doctorque hominum eorum, qui libenter que uera sunt, audiunt. Et multos quidem Iudæorum, multos etiam ex gentilibus sibi adiunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorũ nostræ gentis uirorũ, cum Pilatus in crucem agendum esse decreuisset, non de seruerunt hi, qui ab initio eum dilexerant. Apparuit enim eis tertio die iterũ uiuus, secundum quod diuinitus inspirati prophetæ, uel hæc, uel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant. Sed & in hodiernum diem Christianorum, qui ab ipso nũcupati sunt, & nomẽ perseuerat & genus. Hæc cũ ipse Heræorum scriptor olim suis libris inserta, tam de Ioanne Baptista, quã etiam de domino & saluatore nostro tradiderit, quod ultra effugium quæ excusatio impudentibus & perfidis remanebit, quo minus de falsitate gestorũ, quæ post modum confinxerunt, apertissimẽ conuincantur? Sed & de his ista sufficiant. Apostolorum autem domini & saluatoris nostri nomina quæ referant, ex ipsis Euangelijs omnibus palam est. Septuaginta uerò discipulorum uocabulã nusquam quidem reperimus scripta, dicitur tamẽ unus ex ipsis esse Barnabas, cuius etiam in Actibus Apostolorum mētio facta est. Sed & Paulus nihilominus scribens meminit eius. Denique ipsum dicit esse, qui cum Sosthene & Paulo Corinthijs scribit. Clemẽs uerò in quarto Dispositionum libro, Cephæ mentionem facit, de quo Paulus dixit: Cum autem uenisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti: & dicit eum unum esse ex septuaginta discipulis cognomine Petri Apostoli. Sed & Mathiam ex ipsis esse dicit, qui pro Iuda Apostolorum numero subrogatus est, & eum qui cum ipso est statutus ad sortem. Tathæum quoque unum ex ipsis fuisse tradunt, de quo & historiam, quæ ad nos usque peruenit, exponere necessarium duco. Nam & plures quã septuaginta fuisse discipulos Saluatoris inuenies, si obserues ea quæ Paulus indicat, dicens, post resurrectionem apparuisse dominum primum quidem Cephæ, postea alijs undecim, & post hos amplius quã quingentis fratribus simul, ex quibus quosdam dormisse dicit, plurimos autem adhuc permanere eo tempore, quo scribebat. Post etiam dicit eum uisum esse Iacobo, qui erat unus ex his qui fratres Saluatoris appellabatur. Tum deinde tanquã præter hos duodecim, ad eorum tamen similitudinem fuissent alij quidem Apostoli, sicut & ipse erat, Paulus addidit & dicit: Postea apparuit Apostolis omnibus, nouissime autem uisus est & mihi. Sed & de his ista sufficiant.

Narratio uerò quam de Tathæo promissimus, hũc habet modũ: Domini ac Saluatoris nostri Iesu Christi diuinitas, cũ pro mirabili uirtutis opere per omnẽ locũ celebraret, innumeros tam de uicinis quã de peregrinis & longè positis, pro remediorum & curę uirtutibus inuitabat, si qui præcipue mor-

Cap. XIII. I E S V S.

Barnabas.

Cephas. Petrus.

Mathias.

Multitudo discipulorũ Christi.

Iacobus.

Cap. XV.

† Aliis, positus uel gionibus.

Abgarus. hi alicuius aegritudine laborarent. Vnde & rex quidam Abgarus nomine, gen-
u. y. e. p. e. tis ultra Euphraten posita principatum nobiliter tenens, morbo, quodam cor-
Neosus Be- poris irremediabili (quantum inter homines) tenebatur. Qui cum de nomine Ie-
or. 1. 1. 1. su, & de mirabilibus uirtutum eius audisset, supplex ei per epistolam factus ex-
 orat, misso in rem homine, diutini morbi uinculis, quibus tenebatur, absolutus.
 Sed ad presens quidem a domino corporis eius cura differtur, dignus tamen ef-
 ficatur rescripto epistolae Saluatoris, in qua simul etiam promittitur ei, quod non
 multo post desiderij sui consequeretur effectum. Denique post resurrectionem
Thomas atque ascensionem domini ad caelos, Thomas Apostolus ex commonitione di-
Tatthaeus, uina Tatthaeum quendam, unum ex septuaginta discipulis, ad Edeffenam ci-
 uitatem Euangelistam & praedcatorem uerbi dei emittit, simul & quae a domi-
 no promissa fuerant, impleturum. Haec in Archiuis publicis Edeffensium ciuita-
 tatis, in qua tunc supradictus Abgarus regnauit, ita descripta reperimus in his
 chartis, quae gesta regis Abgari seruata antiquitus continebant. Et ut eui-
 dens dictorum ueritas fiat, ipsarum exemplaria epistolarum ex Syrorum lingua
 translata ponemus.

*Exemplar epistole scriptae a rege Abgaro uel Toparcha ad Iesum, & missae Hierosoly-
 mam per Ananiam cursorem.*

*Abgarus Vchanie filius Toparcha, IESU Saluatori bono, qui apparuit in locis
 Hierosolymorum, S.*

Auditum mihi est de te & de sanitatibus quas facis, quod sine medicame-
 tis, aut herbis fiant ista per te, & quod uerbo tantum caecos facis uidere,
 & claudos ambulare, & leprosos mundas, & immundos spiritus ac demones
 eicis, & eos qui longis aegritudinibus afflicti sunt curas & sanas, mortuos quo-
 que suscitatis. Quibus omnibus auditis de te, statui in animo meo, unum esse te
 duobus, aut qui tu sis deus, & descenderis de caelo ut haec facias, aut quod fili-
 us dei sis qui haec facis. Propterea ergo scribens rogauerim te, ut digneris usque
 ad me fatigari, & aegritudinem meam qua iam diu laboro, curare. Nam & illud
 comperi, quod Iudaei murmurant aduersum te, & uolunt tibi insidiari. Est autem
 ciuitas mihi, parua quidem, sed honesta, quae sufficiat utrisque.

*Exemplum rescripti ab Iesu per Ananiam cursorem, ad Abgarum
 Toparchum.*

Beatus es, quia credidisti in me, cum ipse me non uideris. Scriptum est enim
 de me, quia hi qui me uident, non credunt in me, & qui non uident me, ip-
 si credunt, & uiuent. De eo autem quod scripsisti mihi ut ueniam ad te, oportet
 me omnia propter quae missus sum hic explorare, & posteaque compleuero, rece-
 pi me ad eum, a quo missus sum. Cum ergo fuero assumptus, mittam tibi aliquem
 ex discipulis meis, ut curet aegritudinem tuam, & uitam tibi atque his qui tecum
 sunt, praestet. Erat autem his epistolis adiunctum etiam hoc lingua Syrorum
 quod infra scriptum est. Postea uero quam Iesus assumptus est, misit ei Iudas,
 qui & Thomas, Tattheum Apostolum unum ex septuaginta. Qui cum uenisset,
 manebat apud Tobiam filium Tobiae. Ut autem audiuit de eo Abgarus, & num-
 ritarum est ei quod uenisset Apostolus Iesu, secundum quod ei scripserat, & coe-
 pissent Tatthaeus in uirtute dei curare omnem languorem & infirmitatem, ita
 omnes mirarentur: Abgarus, consideratis mirabilibus quae faciebat, recorda-
 tus est quod ipse esset de quo sibi Iesus scripserat, dicens: Cum autem fuero as-
 sumptus, mittam tibi aliquem de discipulis meis, qui aegritudinem tuam sanet.
 Et uocans ad se Tobiam, apud quem manebat, ait ad eum: Audiui quod uir qui-
 dam potens uenit, & manet in domo tua, adduc eum a me. Cumque redisset Tobias
 ad Tatthaeum, dixit ei: Abgarus Toparcha uocauit me ad se, & dixit mi-
 hi, ut

hi, ut te ad eum perducam, ut cures eum. Et Tatthaeus: Veniam, inquit, quoniam
 maxime propter ipsum missus sum. Postera igitur die Tobias, mane, assum-
 pto Tattheo, uenit ad Abgarum. Et cum iam fuisset ingressus praesentibus su-
 is, statim ingressu uisum est Abgaro diuini nescio quid splendoris in uultu A-
 postoli Tatthei. Quod cum uidisset Abgarus, adorauit Tattheum, super quo
 admirati sunt omnes qui assistebant regi. Ipsi enim nihil horum uidebant, quia
 soli Abgaro fuerat ostensum, qui & dicere coepit ad Tatthaeum: Vere discipu-
 lus es Iesu filij dei, qui mihi dixerat: Mitto tibi aliquem de discipulis meis, qui
 te curet, & uitam tibi praestet. Et Tatthaeus respondit: Quia magnifice credi-
 disti in eum qui me misit, propterea missus sum ad te. Et si permanseris in fide
 eius & credulitate, praestabuntur tibi omnia desideria cordis tui. Tum & Ab-
 garus ad eum: Vsq; aedeo, inquit, credidi ei, ut & Iudaeos qui eum crucifixe-
 runt, uelim (si ulla mihi adesset tanta exercitus copia) trucidare, & si non Ro-
 mani regni autoritas impediret. Et Tatthaeus ait ad haec: Dominus noster uo-
 luntatem patris sui impedit, qua impleta, assumptus est rursus ad patrem. Di-
 cit ei Abgarus: Et ego scio, & credo in eum & in patrem eius. Et Tatthaeus:
 Propterea, inquit, pono manum meam super te in nomine eius. Et cum hoc fe-
 cisset, statim omni aegritudinis morbo, quo tenebatur, absolutus. Miratus est
 autem Abgarus, quod sicut uerbis audierat de Iesu, ita rebus & operibus rep-
 perit per Tattheum discipulum eius impleri, qui eum absque medicamentis &
 herbis curarat. Non solum autem illum, sed & Abdon quendam & Abdiae filium
 podagra laborantem, cum se uestigijs eius aduolueret, manus impositione cu-
 rauit. Multosque alios urbis illius ciues uarijs obsessos incommodis sanauit. Et
 sic opera magna & miranda perficiens, praedicabat uerbum dei. Post haec autem
 Abgarus ait ad Tatthaeum: Tu, inquit, cum uirtute dei haec facis, & nos omnes
 uidentes admiramur. Verum, quaeso te, enarra mihi de aduentu domini quomo-
 do factus sit, & de uirtute eius, in qua faciebat haec quae audiui. Et Tatthaeus:
 Nunc quidem tacebo, uerum, quia uerbum missus sum predicare, crastino con-
 grega mihi omnes ciues tuos, & coram ipsis predicabo, & seminabo in eis uer-
 bum uitae uel aduentus Iesu, quomodo fuit, & cur, uel qua de causa missus est
 a patre, & de uirtutibus operum eius, uel de mysterijs quae loquutus est in hoc
 mundo, & qua uirtute haec fecit. Sed & de noua eius praedicatione, & quod ita
 paruus & humilis, & quomodo ita se humiliavit, & deposita maiestate paruus
 fecit deitatem suam, ita ut & in crucem ageretur, & in infernum descenderet, &
 disrumperet septem, quam a seculis nemo diruperat, & mortuos suscitaret. Qui
 descendit quidem solus, ascendit autem cum grandi multitudine ad patrem su-
 um. Iussit ergo Abgarus, ut mature omnes ciues conuenirent, & audirent praed-
 icationem Tatthei. Et post haec iussit ei dari aurum & argentum, sed ille non
 accepit, dicens: Si nostra reliquimus, quomodo accipiemus aliena? Ge-
 sta sunt autem ista quadagesimo & tertio anno. Haec non inutiliter
 (ut puto) a nobis ad uerbum ex Syrorum lingua inter-
 pretata, hunc in nostris libris tene-
 bunt locum.

Abdies, Abdei:

ELENCHVS CAPITVM SECVNDI LIBRI HISTO-
RIAE ECCLESIASTICAE EVSEBII PAM-
PHILI CAESARIENSIS.

De uita et institutione Apostolorum post ascensionem domini.	Caput I.
Quemadmodum Tiberius de CHRISTO edoctus à Pilato, commotus sit.	Cap. I I
Vt in omnem mundum breui tempore diffusa de CHRISTO praedicatio sit.	Cap. III
Quemadmodum post Tiberium Caius Caesar regem Iudaeorum constituerit Agrippam, Herodi perpe- tua poena deportationis imposita.	Cap. IIII.
Vt Philo pro Iudaeis suscepit legationem ad Caium.	Cap. V.
Quanta acciderint Iudaeis graua post temeritatem crucis in CHRISTVM.	Cap. VI.
Vt Pilatus quoque semetipsum morte damarit.	Cap. VII.
De fame temporibus Claudij.	Cap. VIII.
Martyrium Iacobi Apostoli.	Cap. IX
Vt Agrippa et Herodes Apostolos persecuti, diuinam continuo senserint uindictam.	Cap. X
De Theoda, qui deprauauerat populum.	Cap. XI
De Helena regina Adiabenorum.	Cap. XII
De Simone mago.	Cap. XIII
De praedicatione Petri Apostoli apud urbem Romam.	Cap. XIII
De Euangelio secundum Marcum.	Cap. XV
Vt primus Marcus per Aegyptum CHRISTI. noticiam praedicarit.	Cap. XVI
Qualia de abstinentibus apud Aegyptum Philo scribat.	Cap. XVII
Quanti ad nos Philonis peruenierint libri.	Cap. XVIII
Cuiusmodi clades compresserint Iudaeos ipso die paschae.	Cap. XIX
Qualia etiam sub Claudio Hierosolymis gesta sint.	Cap. XX
De Aegypto, cuius Aitius Apostolorum faciunt mentionem.	Cap. XXI
Quemadmodum de Iudaea Paulus Romam missus in uinculis, omni culpa liberatus sit.	Cap. XXII
Vt sit Iacobus passus, qui frater domini est dictus.	Cap. XXIII
Quod post Marcum primus Episcopus Alexandrinae ecclesiae ordinatus sit Annianus.	Cap. XXIII
De persecutione Neronis, sub quo Paulus ac Petrus pia confessione decollati sunt.	Cap. XXV
Vt innumeris Iudaei malis afflicti sint, ac nouissime contra Romanos arma mouerint.	Cap. XXVI

EVSEBII

EVSEBII PAMPHILI
PHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE
Historiae liber Secundus Rufino Aquileiensi interprete.

P R A E F A T I O.

VAECVNQVE oportuit uelut in principijs ecclesiasti-
ce historiae designari, siue de diuinitate Saluatoris, siue de
antiquitate nostrae religionis, ac uetustate doctrinae, & ut
olim tradita sit Christianorum, quae nouella uideatur, institutio,
sed & de aduentu ipsius domini & saluatoris nostri nuper
impleto, ac passionibus consummato, de Apostolorum
quoque electione, superiore libello, quanta potuimus bre-
uitate perstrinximus. Age iam nunc, quae etiam post ascensionem eius conse-
quuta sunt, uideamus, partim diuinarum scripturarum testimonijs edocentes,
partim extrinsecus ex his quae fideliter in commentarijs, qui ad memoriam po-
steritatis inuenti sunt, comperimus, approbantes.

PRIMUS igitur in Apostolatam pro Iuda proditore Mathias forte conscit-
scitur, qui erat unus ex discipulis domini, sicut supra demonstratum est.
Ordinantur autem & diaconi septem numero per orationes & manus imposi-
tionem Apostolorum, ministerij uiduarum gratia. In quibus Stephanus, qui
& primus post dominum, statim post ordinationem suam lapidatur ab his, qui
& dominum occiderunt, per quod & nominis sui septuaginta donatur à Christo.
Tunc & deinde Iacobum qui dicebatur frater domini, pro eo quod esset filius
Ioseph, qui Christi quasi pater habebatur, quoniam quidem desponsata ei fue-
rat uirgo Maria, quae priusquam conueniret cum eo, inuenta est in utero habes
de spiritu sancto, sicut Euangelista protestatur. Huc inquam, ipsum Iacobum,
qui & iustus cognominatus est ab antiquis, uirtutum merito, & insignis uitae
priuilegio, primus historiae tradiderunt suscepisse Ecclesiae, quae in hierosoly-
mis est, sedem, sicut Clemens in sexto Dispositionum Libro asserit, dicens: Pe-
trus enim, inquit, & Iacobus, & Ioannes, post assumptionem saluatoris, quam-
uis ab ipso fuerint omnibus penè praelati, tamen non sibi uindicabant prima-
tus gloriam, sed Iacobum, qui dicebatur Iustus, Apostolorum Episcopum
statuunt. Idem quoque ipse in septimo eiusdem operis libro addit de ipso etiam
haec, Iacobo (inquit) qui dicebatur Iustus, & Ioanni, & Petro post resurrectio-
nem dominus omnem scientiam tradidit, & ipsi ceteris Apostolis, qui Apo-
stoli illis septuaginta discipulis tradiderunt, ex quibus unus erat & Barnabas. Du-
os autem fuisse Iacobum constat. Vnum hunc Iustum, qui de pinna templi deie-
ctus, sullonis uecte percussus est, & morti traditus. Alius autem est ille, qui
ab Herode capite caesus est. Huius ergo Iusti Iacobi etiam Paulus meminit,
cum scribit: Alium autem, inquit, Apostolorum uidi neminem, nisi Iacobum
fratrem domini. In hoc ergo tempore etiam Tatheus (de quo supra memo-
rauimus) secundum domini praeceptum ad regem Abgarum missus, ipsum
quidem

Cap. I.

Diaconi septem.

Hoc est, corona,
Iacobus Iustus
episcopus Hiero-
solymorum.

Iacobi duo.

quidem aegritudine morbi corporalis absoluit, uniuersam uero ciuitatē Edeſſenorum CHRISTO domino fideli satis credulitate sociauit, ita ut in hodiernā ciuitas illa (quippe quae ipsius domini & saluatoris meruit scripta suscipere) uelut specialis quadam CHRISTO deuotione dicata sit. Interea persecutio prima aduersus Ecclesiā dei, quae est Hierosolymis, facta sub primo martyre Stephano, omnes discipulos, exceptis duodecim, per uniuersam Iudaeam, Samariamque dispersit, seu potius, ut sancta scriptura indicat, disseminauit. Ex quibus nonnulli ad Phoenicem, & usque ad Cyprum, atque Antiochiam deueniunt, qui gentibus quidem credere mysterium fidei nondum audebant, Iudaeis praedicabant. Interea Paulus adhuc uastabat Ecclesiam ingrediens domos, & pertrahens uiros ac mulieres tradebat in carcerē. Sed & Philippus, qui erat unus de septem, cum Stephano diaconus ordinatus, descendit Samariam, uirtute dei repletus, & predicabat primus uerbum dei Samaritanis genti. In quo tanta erat diuinæ gratiae efficacitas, ut etiam Simonem Magum suis praedicationibus consterneret, qui per idem tempus celebris famae apud Samaritanorum populos habebatur, ita ut uirtus dei magna esse putaretur. Sed is cum uidiſſet signa & miracula quae a Philippo per diuinæ gratiae potestatem fiebant, obstupescit & terretus cessit, & credere se in CRISTVM, usquequo etiam baptismum acciperet, simulauit. Quod reuera mirari dignum est, hodieque eodem ordine fieri ab his qui uelut haereditariam ab illo simulationem sectae impurissimae susceperunt, quibus autoris sui artibus instituti, ecclesiam fraude qualibet ingressi, lauacrum furantur, & sancta nostra uelut aliquis morbi contagione commaculant. Serpit enim eorum uenenatus sermo sicut ulcus in gregibus, & occultis uerborum moribus incautus letale uirus infundit, donec noxiae eorum latebras diligentia pastoris inuestigatas, educat ad lucem, sicut & ipse Simon Petri industria comprehensus, poenam quam merebatur, expendit. Verum per dies singulos augete praedicatione uerbi diuini, per dei providentiam ex Aethiopiae regionibus adest quidam reginae gentis illius praepositus (moris quippe est illi nationi etiam nunc a foeminae regi) tanquam uota in Hierosolymis redditurus. Huic Philippus, responsis sancti spiritus iussus, primo ex omnibus gentibus mysterium fidei, & sacramentum baptismi tradidit, & uelut quasdam eum deo primitias omnium consecrat nationum. Hunc opinio tenet ad patriam terram regressum, scientiam dei summi & salutarem domini nostri praesentiam indigenis gentibus (sicut sibi tradita fuerat) praedicasse. In quo rebus ipsis completa est per eum prophetia, quae dicit: Aethiopia praueniet manus eius deo. Dum haec ita agunt, Paulus uas electionis, non ex hominibus neque per hominem, sed per reuelationem IESV CHRISTI & dei patris, qui eum suscitauit a mortuis, in Apostolatam uocatur caelesti ad se uoce delata.

Interea cum per omnem iam locum de resurrectione & mirabilibus domini IESV CHRISTI, & de ascensione eius ad caelum felix fama loqueretur, ac per omnium aures beati huius rumoris uolueretur opinio, quoniam antiqui moris erat apud Romanos, ut prouinciarum iudices, si quid forte noui in his, quas regebant, prouincijs accidisset, uel principi, uel senatui nuntiarent, uti ne ex his, quae gerebant, ignorare aliquid uiderentur, de resurrectione a mortuis domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI, quae iam in omnem locum fuerat peruulgata, Pilatus Tiberio principi refert. Sed & de ceteris mirabilibus eius, & ut post mortem cum resurrexisset, a quam plurimis iam deus esse crederetur. Tiberius quae compererat, retulit ad Senatum. Senatus autē spreuisse dicitur, pro eo quod non sibi prius huius rei indicium fuerit delatum, sed auctoritatem suam praeuenit uulgi sententia. Lex etenim erat antiquitus designata

Discipuli dispersi
si Iudaeis praedicabant.

Saulus.
Philippus diaconus.

In filios catechizatos.

Praefectus Candaces reginae Aethiopiae.

Paulus.

Cap. II.

Pilatus de Christo.

Senatus.

nata, ne quis apud Romanos deus haberetur, nisi Senatus decreto & sententia confirmatus. Porro autem pro uero hoc erat quod gerebatur, ne diuina uirtus humanis putaretur & assertionibus indigere. Cumque secundum ea quae supra diximus, renuisset Senatus, Tiberius tamen tenuit sententiam suam, ut ne quid aduersum doctrinam CHRISTI contrarium moliretur. Haec Tertullianus, uir & legum, & institutionum Romanarum peritissimus, & inter nostros scriptores admodum clarus, in Apologetico suo, quem aduersum gentes pro nostra fide scribit, hoc modo retulit: Ut de origine, inquit, aliquid retractemus eiusmodi legum: Vetus erat decretum, ne quis deus ab imperatore consecraretur, nisi a Senatu probatus. Sicut Marcus Aemilius de deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram quod apud uos humano arbitratu diuinitas pensatur. Et nisi homini deus placuerit, deus non erit. Homo iam deo propitius esse debet. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum intrauit, annuntiata sibi ex Syria Palaestina, quae illic ueritatem istius diuinitatis reuelauerant, detulit ad Senatum cum praerogatiua suffragij sui. Senatus, quia non ipse probauerat, respuit. Caesar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Haec Tertullianus.

† Alias assertoribus.

Tertullianus.

Addidit.
Ruffinus.

Quod profecto diuina providentia ita tunc Caesaris sensibus ingessit, ut absque ullo obstaculo in ipsis duntaxat initijs Euangelij sermo usquequaque percurreret. Unde & factum est, ut repente quasi coelitus lumen ostensum, aut radius quidam solis erumpens totum orbem claritate superni luminis illustraret, ut compleretur illa prophetia, quae dixerat: In omnem terram exiit sonus eorum, Euangelistarum scilicet & Apostolorum, & in fines orbis terrae uerba eorum. Ex quo & per omnes ciuitates ac uicos immensa multitudines, uelut messium tempore frumenta ad areas, ita ad ecclesias populi congregabantur. Quicumque illi a parentibus tradita sibi morbida superstitio uinculis tenebantur, per doctrinam CHRISTI, simul & per uirtutum miracula quae fieri uidebant, recepta ueri dei notitia, tanquam a tyranicis dominis liberati, ad unum uerum deum & dominum creatoremque suum, uetusti poenitentes erroris, fidei cum confessione ueniebant. Cum igitur passim iam per omnes etiam gentium populos profusus effunderetur diuina dignatio, primus Cornelius apud Caesarem Palaestinae urbem maximam, cum omni domo sua ad fidem Christi, Petro ministrante, perducitur. Iam inde quam plurimi & alij ex gentibus apud Antiochiam ad fidem ueniunt, eorum praedicatione pertracti, quos praedicatione aduersus Stephanum commota, disseminatos esse per omnem locum superius edocimus. Per quos & apud Antiochiam florentissima congregatur ecclesia, in qua erant etiam prophetici ordinis uiri quam plurimi, cum quibus & Barnabas & Paulus. Quibus omnibus pariter in gratia dei, & unanimitate degentibus, ibi primum discipuli, ueluti perenni fonte sumpto uocabulo, appellati sunt CHRISTIANI. Qua tempestate Agabus quidam, unus ex his qui aderat prophetis, famam magnam futuram diuinis praesagebat oraculis. Paulus uero & Barnabas, cum ministerio a fratribus collato, quod sanctorum usibus de feruisset, Hierosolymam destinantur.

Cap. III.

Cornelius centurio.

Ecclesia apud Antiochiam.

Christiani.

Cap. IIII.
Caius Caligula Caesar.

Interea Tiberius duobus & uiginti circiter annis sui principatus exactis, uiuendi finem fecit. Post quem Caius imperium suscepit, & continuo Iudaeorum principatum tradidit Agrippae, simul & Philippi ac Lyfaniae tetrarchias, cum quibus & paulo post Herodis eidem pariter contulit. Ipsum uero Herodem, qui uel in Ioannis nece auctor extiterat, uel in passione domini inter fuerat, multis excruciatum modis, aeterno damnat exilio, sicut Iosephus, in his quae supra inferuimus, scribit.

CC Huius

Cap. V.
Philo.

Huius temporibus Philo insignissimus scriptorum florebat, qui non solum in nostra, uerum & in Graecorum philosophia primus inter primos habebatur. Hic autem genere quidem a proavis Hebraeus, apud Alexandria uero in omnibus claris et nobilibus uiris clarior ac nobilior erat. In diuinis autem legibus & patrijs institutis, quatenus qualiscumque fuerit, ex his quae nobis librorum suorum tradidit monumentis, omnibus clarum est. Quis enim digne ualeat explicare, quanta eius in liberalibus literis fuerit institutio, quanta in philosophicis quatenusque maxime in Platonicis & Pythagoricis fuerit disciplinis, utque omnes & qui secum floruerant, penes, & qui praecesserant, superaret. Hic igitur ipse temporibus Caesari quanta Iudeis acciderint mala, quinque uoluminibus exponit. Sed & de eiusdem mentis insaniam commemorat, quod in tantum superbiae elatus sit, ut deum se uoluerit appellari. In ipsis autem ubi de Iudeorum cladibus refert, sua quoque legatione, quam pro contribulibus suis Iudeis detulit ad urbem Romam, describit. Et quod perorans apud Caesarem pro patrijs legibus, nihil amplius quam irrisionem retulerit domum, imo & penes periculum mortis incurrerit. Sed & Iosephus meminit horum in decimo octauo Antiquitatum libro, talia quaedam scribens: Et quidem cum seditio apud Alexandria fuisset exorta inter Iudeos & Graecos, terni ab utrisque partibus legati mittuntur ad Caesarem, in quibus pro parte Graecorum erat quidam legatus Apion nomine. Qui cum in ceteris quam plurimis insimularet Iudeos, tum maxime quod honorem Caesari non deferrent, ut moris est facere omnibus qui Romanis fascibus subiacent. Hic ergo agebat: Neque aras Caesari, neque templa constituant, neque alia huiusmodi, in quibus ei diuini honores a provincialibus deferuntur. Sed soli sunt, qui neque statuas ei decernunt, neque sacramentum nominis eius obseruant. Cumque haec & alia grauiora allegaret Apion, per quae concitari crederet Caesarem, Philo, qui legationi praerant Iudeorum, uir in omnibus magnificus, Alexandri Alabarchae frater, philosophiae non ignarus, potentissimè purgauit obiectiones. Sed abiicit eum Caesarius, & iubet illic de conspectu suo abscedere. Tunc iracundia repletus, secutus ipse rimatur, quid in eos conferat mali. Egressus autem Philo cum iniuria, ait ad Iudeos qui sibi adstant: Bono animo nos esse oportet, quibus iratus est Caesarius, quia necesse est adesse diuinum, ubi humanum cessat auxilium. Haec quidem Iosephus. Sed et idem Philo in ipso libro, quem de legatione conscripsit, singillatim de omnibus quae a semetipso gesta sunt, refert. Ex quibus illa sola commemorabo, quae legentibus euidenter in Iudeos diuinam, pro piaculis quae aduersum CHRISTVM ausi sunt, indicent ultionem.

Philonis libri
quing. de calamitatibus Iudeorum.
Hic in eisdem, scilicet Caesari.
Philo legatus Iudeorum ad Caesarem.

Apion.

Liber Philonis
de legatione sua
ad Caesarem.

Cap. VI.
Iulianus.
Pilatus.

Primo quidem temporibus Tiberij, refert in urbe Roma Iulianum quemdam magni apud Imperatorem loci, uniuersam eorum gentem summo nisu interimeri uoluisse. In Iudaea autem Pilatum (sub quo in Saluatore cruciatus est) dum templum quod in Hierosolymis tunc adhuc manebat integrum, prophanare tentaret, maximis eos perturbationibus agitauisse. Sed & post Tiberij occisum, Caesarem refert successore eius, cum ceteris quam plurimis, tum etiam Iudeorum genti acerbissimum extitisse. Quod praestitum est etiam ex ipsius scriptoris sermonibus discere. Multa quidem, inquit, erat in Caesari ingenij prauitas, qua erga omnes homines, tum praecipue erga Iudeorum gentem ferebat, & specialiter quadam saeuitia loca eorum quae in diuinis habent supplicationibus consecrata, incipiens ab Alexandria, diripi, & contra religionem moremque gentis prophanari iubet, statuis suis & signis ea atque imaginibus replens. Templum quoque sanctae ciuitatis, quod solum manebat totius prophanae contagionis intactum, & a maioribus perdurauerat asylum, commutare in templum proprii nominis ausus est, ut aedes Iouis nobilissimi noui dei Caesari uocaretur. Sed & alias

Philonis uerba
de Caesari.

Sancta ciuitas,
Hierosolymae.

Innumeras clades, et ultra omnes Tragicos luctus apud Alexandria Iudeis irrogatas esse sub Caesari, in secundo operis sui De uirtutibus libro, uir memoratus exequitur. Nec non & Iosephus consona huic de Pilati temporibus scribens, pro piaculis Saluatoris quae uniuersae genti acciderunt mala, audi uir etiam ipse in secundo Iudaici belli defleat libro: Is autem ait, qui multus est in Iudaea a Tiberio procurator Pilatus, noctu uelatas Hierosolymam introferri imagines Caesaris iubet, ac statuit. Quod ubi dies exortus est, in magnam perturbationem Iudeorum populis excitauit, stupentibus & perturbatis ad nouam faciem rerum. Coniiciebant namque ex hoc, quod spernerentur & conculcarentur iam leges suae, & omnia instituta maiorum, quibus nihil tale haberi intra moenia urbis illius fas erat. Sed hoc est solum nimirum in quo eos impie professionis suae uelox uindicta damnauit, pro eo quod secundum Euangelij relationem si mul gens conclamauit uniuersa: Non habemus regem nisi Caesarem. Tum deinde idem scriptor aliam quoque in eos delatam commemorat ultionem, dicens: Post haec autem etiam alia in eos incidit perturbatio, pro eo quod sacrum avarium, quod patria lingua apud eos Corbonas appellatur, contra fas in usus communes publici aquae ductus prorogari uiderent, qui a trecentis stadiis deducebatur, pro quo nimia indignatione populus mouebatur. Cumque adesset Pilatus Hierosolymis, audent adire eum, & clamoribus fatigare. At ille (prauidens enim seditionem futuram) milites habitu plebeio obiectis armis multitudine immiscuit, praecipio eis dato, ut ne gladijs in seditiones, sed fistibus uterentur. Igitur ubi tempus fuit, signo de tribunalibus dato, caedi pro sternisque ceperunt nonnulli uerberantium uulneribus, plurimi autem dum in fugam conuerterent, propria constipatione percussi, periere, reliqui uero dispersi, & suorum funeribus deterriti, uim doloris silentio depreffere. Multas praeterea clades in Hierosolymis eis obuennisse, dum nouis semper rebus seditionis studeret, idem scriptor exponit, ostendens quod ex admissi sacrilegij tempore, nunquam ab eis seditionum furor, nunquam bella mortisque cessarunt, usquequo ultimum & exitiale malum temporibus Vespasiani eos obsidionis inclusit.

Philonis liber de
uirtutibus Caesari.

Igitur Iudeos pro commisso scelere ultio diuina damnabat. Sed & Pilatus qui in Saluatorem iniqui iudicis functus est officio, in eisdem temporibus Caesari, tantis ac talibus malorum cladibus cruciatus est, ut propria se manu transuerberans, nephariam uitam abiicisse referatur. Nec enim poterat tanti piaculi minister impunitus euadere. Sicut in historijs Graecorum reperimus, eorum dumtaxat, qui Olympiades scribunt, & annales rerum gestarum libros ad posteritatis memoriam condunt.

Cap. VII.
Pilatus.

Sed enim Caesari quatuor annis, nec integris, principatu ministrato, Claudio imperator succedit, sub quo fames satis dira uniuersum orbem terrarum obtinuit. Hoc autem ita futurum, longe ante nostri prophetae praedixerant. Sicut in Actibus Apostolorum refertur, Agabum quandam prophetam, famem magnam futuram sub Imperatore Claudio denunciante. Verum Lucas, qui haec de Agabo refert, coniungit etiam hoc, quod per Paulum & Barnabam, fratres qui erant Antiochiae, pro uiribus uniuscuiusque sumptum miserint sanctis habitantibus Hierosolymam. Et post haec addidit dicens.

Cap. VIII.

Agabus.

In illo autem tempore (sine dubio tempus quod sub Claudio fuit, cum famemes erat, designat) immisit, inquit, Herodes rex manus suas affligere aliquos de ecclesia, & interfecit Iacobum fratrem Ioannis gladio. De hoc autem Iacobo Clemens Alexandrinus etiam historiam quandam dignam memoria, in septimo Dispositionum suarum libro, scribit, perlatam ad se usque ex traditione maiorum: Quoniam quidem, inquit, & is qui obtulerat eum iudici ad mar-

Cap. IX.

Iacobus frater
Ioannis.

28

EVSEBII CAESARIENSIS

tyrium, Iacobum scilicet, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum.
 Ducti sunt, inquit, ambo pariter ad supplicium, & cum ducerentur, in via ro-
 gavit Iacobum dare sibi remissionem. At ille parumper delibans: Pax tibi,
 inquit, & osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.
 Ed tunc, inquit, (ut ait scriptura divina) videns Herodes quia de Iacobi ne-
 ce gratum esset Iudeis, addidit adhuc, & Petrum coniecit in carcerem, si-
 ne dubio etiam ipsum punire uolens, nisi diuinum affuisset auxilium. Quo an-
 gelus ei noctu assistens, mirabiliter eum uinculorum nexibus soluit, & ad mi-
 nisterium predicationis ire liberum iussit. Et cum Petro quidem hæc gesta sunt.
 Regis uero facinus in Apostolos perpetratum, dilationem non patitur ultio-
 nis, sed continuo uindex adest diuinitus dextera, sicut historia in Apostolo-
 rum actibus conscripta nos edocet: Cum, inquit, Cesaream descēdit et Hero-
 des, & in die solenni præclara ueste regia indutus, pro tribunali confedisset,
 ac de sublimi concionaretur ad populū, cumq; populus acclamaret ei, Dei uo-
 ces et non hominis, statim, inquit, percussit eum angelus Dei, eo quod non de-
 derit gloriam Deo, & scitens ueniens scripturarum, cum historiographo gentis illi
 tantam consonantiam diuinarum scripturarum, cum historiographo gentis illi
 us deprehendi. Ipse etenim Iosephus de eisdem commemorans decimonono,
 libro Antiquitatum, his, quibus infra scriptum est, hæc sermonibus decimonono,
 libro Antiquitatum, his, quibus infra scriptum est, hæc sermonibus decimonono,
 prius *ῥόγῳ ἐπεὶ ἠέροδωτος* uocabatur, aduenit. Vbi cum in honorem Cæsaris spe-
 ctacula ciuibus cederet, uotiuo, ut uidebatur, salutis Cæsaris die, cumq; illuc to-
 tius provincie uiri honore & facultatibus præditi conuenissent, secundo spe-
 ctaculorum die indutus ueste fulgenti, ex auro argentoq; mirabiliter cōtexta,
 incipiente die procedit ad theatrum: Vbi cum primo solis radios argenteæ ue-
 stis gremio suscepisset, repercusso splendore duplicatam spectantibus lucem
 fulgor metalli uibrans effudit, ut intuentibus præstringeret aciem terror at pe-
 ctus, & per hoc plus aliquid de eo quam humane nature est, artifex arrogan-
 tia mentiretur, ilico adulantis uulgi concrepant uoces, honorem sonātes, sed
 exitium conferentes, & hinc atq; hinc caueis conclamantibus deus compella-
 tur, utq; fieret propitius, suppliciter exoratur, dicentibus populis, quod nunc
 usq; ut hominem te timuimus, sed ex hoc iam supra humanam naturam te esse
 fatemur. Sed rex acclamationem contrā fas habitam non repressit nec impie-
 tatem illicitæ adulationis exhorruit, donec respiciens paulo post imminentem
 atq; insistentem capiti suo uideret angelum, cumq; sensit continuo exitij sui
 ministrum, quem prius nouerat prouisorum bonorum. Et ecce repente crucia-
 tus eum ex dolore incredibili uentris atque inflatione corripuit, respiciensq;
 ad amicos: En, inquit, ille ego deus uester, ecce propellor confestim & detur-
 bor ex uita, quoniam quidem diuina uirtus nuper collatas in me falsas arguit
 uoces. Et qui modo immortalis dicebar à uobis, præceptis iam tamque rapior
 in mortem, sed suscipienda est sententia quam deus statuit. Nam & uiximus
 haud contemendi, & longæ uitaem, quæ beata putatur, expleuimus. Et cum
 hæc dixisset, ui doloris uehementius agitatus, instanter ad palatium reporta-
 tur. Cumque diuulgatum esset, eum propediem moriturum, ingens multitudo
 totius ætatis & sexus conueniens, more patrio supercilicia fratri omnipoten-
 ti deo pro regis incolumitate supplicabant. Omnis autem domus regia plan-
 ctibus & gemitibus personabat. Cum interim rex ipse in excelsio solario re-
 cubans, & deorsum respiciens, ac pronos prostratosque omnes cum fletibus
 præuidens, ne ipse quidem temperabat à lachrymis. Verum continuis quinque
 diebus uentris doloribus cruciatus, uitam uolenter abrupit, quinquagesimo
 ætatis &

Remisso.

*Cap. X.
Petrus in carce-
rnis conijctur.*

Herodis mors.

*Hoc est, Turris
Stratonis.*

ætatis & quartum agens annum, regni uero septimum. Quatuor etenim sub Ca-
 io Cesare annis regnauerat, Philippi tetrarchiam tribus annis obtinens, quar-
 to autem etiam Herodis sibi adiungens, tribus autem reliquis annis sub Clau-
 dio Cesare exactis. Cum in cæteris quam plurimis Iosephum, tum in his tam
 integrè diuinæ scripture concordare ualde miratus sum. Quod uero uideretur in
 solo regis uocabulo uariare, cum & tempus, & actus, & res eundem ostendat
 fuisse, possibile est, sicut in alijs quam plurimis Iudeorum nominibus inueni-
 mus, etiam hunc duplici uocabulo nuncupatum, quorum altero Lucas nosster,
 altero usus sit Iosephus. Verum quoniam rursum Lucas in Actibus Aposto-
 lorum introducit Gamaliel, cum de Apostolis in Iudeorum confessu deli-
 beratio fieret, hoc ipso in tempore dicentem: Quia surrexit Theodas quidam
 dicens se esse magnum quendam, qui destructus est, & omnes qui sequeban-
 tur eum, dissoluti sunt, age etiam de hoc, quid Iosephus in hoc eodem libro
 scripserit, proferamus.

*Agrippam etiā
Herodis nomen
habuisse.*

FAdo, inquit, Iudeam procurante, deceptor quidam Magus Theodas no-
 mine, persuadet populi multitudinem, sublatis proprijs facultatibus ur-
 be excedere, & ripas Iordanis fluminis obsidere. Dicebat autem se etiam pro-
 phetam esse, & posse uerbi sui præcepto fluuij fluentia dirimere, & faciem se-
 ctatoribus suis fluminis transitum dare. Quæ cum diceret, multos decepit. Fa-
 dus uero non in longum uecordiæ eius indulsit, sed immittit equitum turmam
 quæ ex improuiso irruens super eos, q; plurimos quidem peremit, multos tamē
 & uiuos cepit, ipsius autē Theodæ caput defectum Hierosolymā reportauit.

*Cap. XII.
Cyprius Fadus
Theodas
improstor.*

Post hæc idem scriptor etiam de fame, quæ sub Claudio facta est, hoc mo-
 do memorat. Per idem tempus, inquit, fames magna obsederat etiam Iu-
 deam. Qua tempestate regina nomine Helena, multis pecunijs comparatum
 frumentum de Aegypto, & Hierosolymam delatum, indigentibus ministra-
 bat. Quid tam conuolans, tamq; concordans, quam hæc sunt cum illis quæ in
 Actibus Apostolorum scribuntur, ubi dicitur: Quia discipuli qui erant An-
 tiochiæ, prout potuit unusquisq; miserunt in ministerium sanctis habitanti-
 bus in Iudæa, deferendum per manus Barnabæ ac Pauli, ac per presbyteros di-
 spensandum: Helene uero huius, cuius historiographus intulit mentionem,
 etiam nunc extat sepulchrum nobile pro portis Hierosolymorum. Regnasse
 autem apud Adiabænorum gentem refertur.

Cap. XIII.

*Helena Adiabæ-
norum regina.*

Interea cum fides domini & saluatoris nostri IESV CHRISTI per omni-
 um cresceret mentes, & per dies singulos religionis propagarentur aug-
 menta, nequaquam quiescit hostis salutis humane, sed urbem maximam, quæ
 est caput omnium, præuenit, & Simonem illum, de quo in superioribus dixi-
 mus, euocat. Cuius nepharijs artibus adminicula ipse maiora suppeditans, plu-
 rimos urbis illius ciues in erroris eius uincula cōiecit. Designat hæc uir in scri-
 pturis nobilis, non multo post Apostolorum tempus exortus IUSTINVS,
 de quo suis in locis quod competit, assignabimus. Hic igitur in Apologeti-
 co, quem pro fide nostra ad imperatorem Antoninum scribit, de his hoc mo-
 do refert: Et post ascensionem, inquit, domini ad cælum, instigabant demo-
 nes quosdam hominum, qui dicerent se deos esse, quos nos fugauimus. Simôn
 denique quidam Samaritanus, de uico qui dicitur Gyttho, sub Claudio Cæsa-
 re magicis artibus, & ope dæmonum subleuatus, in urbe uestra, quæ regnum
 omnium tenet, quam plurimis per phantasias deceptis, Deus decretus est, &
 simulacri apud uos quasi Deus honore donatus est in flumine Tyberis inter
 duos pontes collocati, habentis etiam titulum Latinis literis scriptum: SIMO.

Cap. XIII.

Simon Magus,

Justinus.

NI DEO SANCTO, quem & omnes penè Samaritæ, nonnulli etiam ex ceteris gentibus tanquam summum deum, & adorant, et confitentur. Sed & Selenen quandam erroris eius ac deceptionis comitem, quæ prius in prostibulo steterat apud Tyrum urbem Phœnicæ, cum ipso uelut primam quandam mentem consecrauerunt. Hæc quidem Iustinus. Consona uerò huic etiam Irenæus scribit in primo aduersus hæreses libro, in quo uel quis ipse fuerit Simon, uel quæ impura eius opera atq; doctrina, plenius refert, quæ multum est ut hic inferamus, cum liceat uolentibus ea scire per singula ex ipsis supradicta Irenæi libris, uel de hoc, uel de cæteris autoribus diuersarum hæreseon, & de uenenatis eorum dogmatibus diligentius noscere. Caput igitur totius prauitatis, & principium omnium hæresis à Simone cœpisse accepimus. Ex quo usq; in hodiernum sectatores eius, simulantes adire se purissimam Christianorum philosophiam, quam uident apud omnes pro castitate uitæ, & instituti sanctitate mirabile, superstitionis idolorum (quæ deferere uidentur) rursum uinculis innectuntur, colentes ac uenerantes picturam & imaginem Simonis, & illius, quam ei sceleris ac turpitudinis extitisse sociam diximus, Selenen. His incensos odores offerunt, his sacrificia & libamina impura delibant. Sed & his adhuc nequiora & execrabiliora committunt. Aiunt enim esse quedam apud se ineffabilia, quæ cum primo quis audierit, mente excedat, & eorum quasi uirtute percussus, uelut attonitus maneat, & usq; ad dementia ueniat. Quæ cum ita sint, aiunt impossibile esse, uel scripturæ ea tradi, uel ore ac labijs proferri. Hec qui audit, pro ueneratione ita se habere rem credit. Porro autè uere uerba illa huiusmodi sunt, quæ pro impuritate & obscenitate sui, castis & pudicis auribus execrabilia, & penitus horrescenda ducantur. Quicquid enim illud est turpe & impurum quod excogitari à quoquâ potest, omni hoc impurius esse traditur. Quod inquinatissimæ huius hæresis mystice tectum apud se reseruari pollicentur arcanum, infelicibus per hæc mulierculis & peccatis (ut ait Apostolus) oneratis, de testabiliter illudetes. Hunc igitur talium malorum patrem & autorè per idem tempus Simonem ex apparitorum suorum numero diabolus suscitans, ad urbem maximam ire compulsi Romam, ut ibi potentissimis athletis domini ac saluatoris nostri IESU CHRISTI Apostolis, in hoc ipsum ab eo subrogatis, obfisteret. Sed diuina uirtus & gratia (in maximò præcipuè certamine) nunquam deserit suos, quæ incensam maligni flammam tota celeritate restinguit, & omnem altitudinem destruit attollentem se aduersum scientiam dei. Propter quod neque Simon, neque alius quis congressus tunc aduersus Apostolos domini potuit obtinere, quia ueritatis lux, & uerbi diuini claritas, quæ ob salutem hominum nuper obfulserat, per Apostolos suos totius mendacii discussa caligine, de humanis mentibus ignorantie tenebras effugabat. Deniq; supradictus Magus, ueri luminis fulgore percussus cœcitas continuo male sanæ mentis incurrit, quippe qui iam & prius in Iudæa per Apostolum Petrû, de his quæ gerebat sceleribus confutatus, transmarinam aggressus est fugam, & ab Oriente ad Occidentem usq; pertendit, nusquam nisi in fugæ præsidio sperans. Is igitur urbem Romam ingressus, utens adminiculo assilente sibi, & adhaerentis dæmoniæ uirtutis, quam *πνευμα* uocant, breui tempore in tantum malorum uenit profectum, ut etiam simulachri à ciuibus Romanis tanquam deus honore potiretur.

Cap. XIII. Sed non in longum permanet fraude quæ sita diuinitas. Cōtinuo namq; in ipsis Claudij temporibus, clementia diuinæ providentiæ probatissimū omnium Apostolorū & maximū, fidei magnificentia & uirtutis merito primorū principē Petrum, ad urbē Romā, uelut aduersum humani generis communē perniciem,

Petrus Romanum uenit.

πνευμα
Assessor.

perniciem repugnaturum deducit, ducem quandam & magistrum militiæ suæ, scientem diuina prælia gerere, & uirtutū castra ductare. Iste adueniens ex Orientis partibus, ut cœlestis quidam negociator, mercimonia diuini luminis, si quis sit cōparare paratus, aduexit, & salutaris prædicationis uerbo primus in urbe Roma Euangelij sui clauibus ianuam regni cœlestis aperuit.

Cap. XV. Igitur cum Romam urbi clarum uerbi dei lumen fuisset exortum, Simonis quidem tenebræ cum suo autore restincte sunt. Sermo autem ueritatis & lucis, qui per Petrum prædicabatur, uniuersorum mentes placido illustrauit auditu, ita ut quotidie audientibus eum, nulla unquam satietas fieret. Unde neq; auditio eis sola suffecit, sed Marcus discipulum eius omnibus præcibus exorant, uti ea quæ ille uerbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionē habendam, scripturæ traderet, quo domi forisq; in huiuscemodi uerbi meditationibus permanerent. Nec prius ab obscRANDO desistunt, quam quæ orauerant, impetrarent. Et hæc fuit causa scribendi, quod secundum Marcum dicitur Euangelium. Petrus uerò, ut per spiritum sanctum religiosose spoliatum comperit furto, delectatus est, fidem eorum per hæc deuotionemq; considerans, factum quæ confirmauit, & in perpetuum legendam scripturam ecclesiæ tradidit. Clemens in sexto Dispositionum libro, hæc ita gesta esse describit. Cuius simile dat testimonium etiam Hierapolites episcopus nomine Papias, qui & hoc dicit, quod Petrus in prima Epistola sua, quam de urbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropicè Romam Babylona nominarit, cum dicit: Salutat uos ea quæ in Babylone est electa ecclesia, & Marcus filius meus.

Cap. XV

Marcus Euangelista.

Clemens Papias.

Roma, Babylona.

Cap. XVI, Marcus Alexandrinus Christianus prædicat.

Cap. XVI. Hinc autem Marcum tradunt primum ad Aegyptum perrexisse, atq; inibi Euangelium quod ipse conscripserat, prædicasse, et ipsum primum ecclesiam apud Alexandriam constituisse. Tanta autè refertur multitudo credentium uirorū ac mulierū, primo ingressu exēplo sobrietatis eius continentia: et cōgregata, ut etiam cōuersatio eorū qui per ipsum crediderant, & uita totius abstinentia: ac frugi eorum sobriaq; conuiuia, librorum memoria mandarentur à uiro disertissimo Philone, quem sermo tenet temporibus Claudij Imp. Romam uenisse, & Petrum Apostolū uidisse, atq; eius adhaerere colloquijs, uerbum dei prædicantis. Quod ualde est uerisimile, quia & scripturam istam, quam diximus, posterioribus ab eo temporibus constat esse compositam. In qua euidentissime omnia ecclesiæ instituta complectitur, quæ & tunc tradita sunt, & in hodiernum seruantur à nobis. Sed & abstinentium uitas, eorum dicitur, qui nunc in ecclesijs uel monasterijs degunt, describit ad liquidum. Unde planè manifestissimè proditur, non solū sciens quæ nostra sunt, sed & amplectens, quippe qui diuinis laudibus extulit sui temporis Apostolicos uiros, ex Hebræorum (quantum intelligi datur) præcipuè genere credentes, quoniam quidem constat, quod hi qui sub Apostolis ex Irahelitis credebant, Iudaicis adhuc institutionibus, & legis obseruationibus inherebant.

Philo.

Apostolici uiri ex Hebræorum genere.

Cap. XVII. Hic igitur describens hæc in libello, quem De uita theoretica supplicum omnium uiros ipsos cultores, & foeminas cū ipsis, ait cultrices appellari. Causam uerò huius uocabuli, uel ex eo ductam, quod cōuenientium ad se animas, tanq; rudes & agrestes excoleret, uel quod erga dei cultū pura & integra cōscientia perduraret. Quod nomē siue ipse imposuit primus illis, ex ipsorū actibus colligēs, siue uere in initijs ita appellabantur, qui secundū Euangelij uerba uebant, anteq; Christianorū appellatio per omnē locum diffunderetur, nihil interest, dummodo ex ipsis rebus nomē ad quos pertineat, cōprobetur. Dicit ergo primo omnium, quod renuntiet cunctis facultatibus suis, qui se ad huiusce

Cap. XVII.

uereq; Bnd dca.

pntrik in 17.

Cultores.

Cultrices.

Christiani.

Initium libri Philonis De uita no-
 strorum, id est, de
 Apostolicis ui-
 uis, quem inscri-
 pti De uita con-
 sultatiua sup-
 plentem, quod u-
 delicet ecclesia
 contemplantur,
 et semper Deu
 erant, ut inquit
 Hieronymus.
 εν εφ' ουδ' με-
 νοι εκει. σ ε
 αυτη βίη μνη-
 σια τρελασθη,
 και εις μηδεν
 αισησαντες,
 και ποτ' μη σι-
 τιον, μητερι
 εν ελλοιωσασα
 προς τας του
 στωματος χει-
 ρας εδουχιασε
 ελλαδ' νομοις ιν
 δ' ογια θεσπι-
 δωντα διω
 προσθητ, και
 υμνοου, και τ
 ελλαδ' οιο επι-
 σιμον και θεο-
 σεβου συναν-
 θουσαι τε και
 τρελασθη. ο
 ο' εφεσθησ
 μεχρ' εσπε-
 ρου εδουχιασε
 σιματα ειση
 αυτ' οιοσκα-

Continetia,
 σιτηιον γ' απ' η
 σποδου, εδ' εις

modi philosophiam dederint, & bonis suis quibus interest, cedant. Tum dein de, quod omnes etiam uitae sollicitudines procul abiciant, & extra urbem egressi, in hortulis, uel exiguis quibuscunque agellulis degant, refugientes impari propositi consortia, & uitae dissimilis contubernia, scientes impedimento esse hanc arduum uolentibus iter uirtutis incedere. Tali quippe ordine calore fidei incitati hi qui primitus credebant, uitam duxisse memorantur, sicut euidenter in Actibus Apostolorum legitur scriptum, quia omnes qui credebant sub Apostolorum, & diuidebantur unicuique prout opus erat, ita ut non esset quisquam in eis egens. Quia ergo & hic familia scribitur geri ab his, qui apud Alexandria credebant, sicut illi qui in Hierosolymis ante crederant, certum est quod idem actus, eademque institutio, eandem sine dubio & religionis fidei designet. De nicum libro ipsi de quo supra diximus tale initium dedit: In multis, inquit, est orbis terrae partibus hoc genus hominum. Oportebat namque perfectum huius boni participem fieri omnem Graeciam, omnemque Barbariam. In Aegypto tamen maior est copia per singula quoque territoria, praecipue autem circa Alexandria. Nam optimum quicquid ex omnibus locis, uelut ad uerbis patrie glebam festinus accurrit colonus. Regio quaedam est philosophiae magis quam frugibus opportuna, supra lacum, cui Mariae nomen est, sita, colliculis quibusdam molliter & clementer erecta, ad munimentum simul atque aëris temperie comoda. Post haec descriptis eorum habitaculis, ut se habeat singulorum qualitas et situs, etiam de ecclesiis quae apud eos sunt, ita dicit: Est autem, inquit, in singulis locis consecrata orationi domus, quae appellatur σεμειον, uel μονασηριον. Σεμειον autem in nostra lingua significare potest honestorum conuenticulum, in quo secedentes, inquit, honestae & castae uitae mysteria celebrant, nihil illuc profusum quod ad cibum potumque pertinet, inferentes, uel ad reliqua humani corporis ministeria, sed legis tantum libros, & uolumina prophetarum hymnos quoque in deum, ceteraque his similia, in quorum disciplinis atque exercitijs instituti, ad perfectam beatamque uitam studijs iugibus coalescunt. Et post aliquanta iterum dicit: Ab ortu autem dicei usque ad uesperam omne eis spatium studiorum exercitijs ducitur, quibus ad diuinam philosophiam per sacras literas imbuuntur, patrum leges in allegoricam intelligentiam deducentes. Quoniam quidem formas esse & imaginibus, ea quae in legis litera scripta sunt, opinantur, latentis intrinsecus profundae cuiusdam diuinitatis mysterij. Habent autem etiam disputationes quasdam, & interpretationes ueterum uirorum, qui & autores ipsius τειροεως extiterunt, quos eis allegorice ac figurales intelligentiae normam, quam plurimis scriptorum suorum constat tradidisse monumentis, quorum illi uelut itineris sui ducum, & autorum instituta pariter sequuntur, et morē. Haec autem dixisse hunc uirum certum est de Euangelicis atque Apostolicis libris, in quibus quomodo lex et prophetia spiritaliter intelligi debeat, edocetur. Post pauca rursum etiam de eo quod Psalms faciant nouos, ita scribit: Itaque non solum subtilius intelligunt hymnos ueterum, sed & ipsi faciunt nouos in deum, omnibus eos & metris, & sonis, honesta fatis & suauiter compage modulantes. Multa quidem & alia in eodem libro enumerat, quae a nostris uel in ecclesia, uel in monasterijs exercentur. Sed properandum nobis est illa ex omnibus dicere, quae ecclesiasticam proprie continent formam, ex quibus cuiusque manifestum esse debeat, ad ecclesiam pertinere quae scripta sunt. Continentia uero uelut fundamentum quoddam primum in animo collocat, & ita deum reliquas super hanc pergunt edificare uirtutes. Cibum potumque nullus eorum capit ante solis occasum, uidelicet tempus lucis cum philosophiae studijs, curam uero corporis cum

cum nocte sociantes. Nonnulli autem etiam post triduum in communionem ueniunt cibi, quos scilicet edacior studiorum fames perurget. Iam uero hi qui in eruditionibus sapientiae, & in profundiore intelligentia sacrorum uoluminum conuersantur, tanquam copiosius dapibus inhiantes, expleri nequeunt, & contuendo acrius infamantur, ita ut nec quarto iam, nec quinto, sed sexto deum die non tam desideratum quam necessarium corpori indulgeant cibum. Haec Philonem de nostrorum institutis referre, quis potest dubitare? Quod si cui uidetur adhuc ambiguum, adhibebimus etiam alia eius dicta, quae nulli omnino, nisi nostris tantummodo conuenire etiam infidelissimus quisque fatebitur. Ait ergo: Cum uirtus autem quos dicimus, sunt & foeminae, in quibus plures iam grandaeque sunt uirgines, integritatem casti corporis, non necessitate aliqua, sed deuotione seruant, dum sapientiae studijs semet gestunt non solum animo sed & corpore consecrare, indignum ducentes, libidini mancipare uas ad capiendam sapientiam preparatum, & edere partem eas, a quibus diuini uerbi concubitus sacros sanctus & immortalis expetitur, ex quo posteritas relinquatur, nequaquam corruptelae mortalitatis obnoxia. Quod si adhuc parum uideretur istud, audi quid post aliquanta scribat. Tractatus autem sacrorum, inquit, uoluminum huiusmodi habent, ut magis allegoricis opinionibus utantur, quoniam quidem omnis lex uirtus istis uidetur animali esse similis, quod corpus quidem habeat ipsa literam, & ea quae secundum litteram designantur, animam uero occultum in litera spiritalem & inuisibilem sensum, quem illi ab autoribus suis edocti, subtilius & nobiliter uelut inspicientes per speculum contemplantur, ex ipsis etiam nominibus admirandas quasdam species intelligentiae proferentes. Quid autem addere istis opus est, etiam de conuentibus eorum quae scribit, & ut seorsum quidem uiri, seorsum etiam in iisdem locis foeminae congregentur, & ut uigilias, sicut apud nos fieri moris est, peragent, & maxime diebus illis cum passionis dominice solennitas celebratur, cum in ieiunijs pernoctare, & lectionibus sanctis auditum praebere consueuimus. Quae omnia supra dictus uir eo ordine, eademque consequentia qua apud nos geruntur, expressit. Et ut unus ex omnibus conuersus in medio, Psalmum honestis modulis concinat, utque praecipienti ei unum uersiculum, omnis multitudo respondeat, atque in ipsis diebus in terra recubentes (sicut antiqui moris fuisse dicitur) uinum quidem nemo omnino, ut ipse ait, ne gustu quidem contingat, sed nec quamlibet carnem, tantum autem aqua sit eis potulum, & panis cum sale uel hyssoपो cibo. Addit autem adhuc his, quomodo sacerdotes uel ministri exhibeant officia sua, uel quae sit supra omnia episcopalis apicis sedes. Quae cuncta si quis plenius uult & exploratius discere, ostendimus ex quo ista fonte debeat haurire. In quibus supra dictus uir ecclesiasticae institutionis initia, & originem Apostolicam atque etiam Euangelicam traditionis intexuit. Est autem idem Philo affluentissimus quidem in eloquentia, in sensibus autem profundissimus, & in interpretatione atque intelligentia diuinorum scripturarum subtilissimus, copiose inueniens, & copiosus eloquens. Multa denique diuini nobis etiam ipse ingenij sui monumenta dereliquit.

Primo quidem per ordinem in Genesim scripsit libros, quos ad titulauit, Sacrae legis explanatio figuralis. Tum deinde & alios continentes pariter de diuersis capitulis quaestiones, in quibus quae requiri debeant, & proponit, & soluit, quas Quaestiones & absolutiones de Genesi & Exodo, ad titulauit. Sunt & alij eius libri, qui superscribuntur, Propositionum, qui sunt, De agricultura duo, &

εν εφ' ουδ' με-
 νοι εκει. σ ε
 αυτη βίη μνη-
 σια τρελασθη,
 και εις μηδεν
 αισησαντες,
 και ποτ' μη σι-
 τιον, μητερι
 εν ελλοιωσασα
 προς τας του
 στωματος χει-
 ρας εδουχιασε
 ελλαδ' νομοις ιν
 δ' ογια θεσπι-
 δωντα διω
 προσθητ, και
 υμνοου, και τ
 ελλαδ' οιο επι-
 σιμον και θεο-
 σεβου συναν-
 θουσαι τε και
 τρελασθη. ο
 ο' εφεσθησ
 μεχρ' εσπε-
 ρου εδουχιασε
 σιματα ειση
 αυτ' οιοσκα-
 σι
 τ id est, instituit,
 sed et.
 Euangelici atque
 Apostolici libri.
 Componunt nouos
 Psalms.
 Continetia,
 σιτηιον γ' απ' η
 σποδου, εδ' εις
 Contemplantur,
 et semper Deu
 erant, ut inquit
 Hieronymus.
 εν εφ' ουδ' με-
 νοι εκει. σ ε
 αυτη βίη μνη-
 σια τρελασθη,
 και εις μηδεν
 αισησαντες,
 και ποτ' μη σι-
 τιον, μητερι
 εν ελλοιωσασα
 προς τας του
 στωματος χει-
 ρας εδουχιασε
 ελλαδ' νομοις ιν
 δ' ογια θεσπι-
 δωντα διω
 προσθητ, και
 υμνοου, και τ
 ελλαδ' οιο επι-
 σιμον και θεο-
 σεβου συναν-
 θουσαι τε και
 τρελασθη. ο
 ο' εφεσθησ
 μεχρ' εσπε-
 ρου εδουχιασε
 σιματα ειση
 αυτ' οιοσκα-
 σι
 τ id est, instituit,
 sed et.
 Euangelici atque
 Apostolici libri.
 Componunt nouos
 Psalms.
 Continetia,
 σιτηιον γ' απ' η
 σποδου, εδ' εις
 Foeninae
 uirgines.
 Moniali origo.
 Modus interpre-
 tandi scripturas
 Allegoria,
 Quomodo
 habitent,
 Vigiliae,
 solennitas domi-
 nicae passionis
 tempore Eusebij.
 Quomodo se ge-
 rant in templo.

Cap. XVIII.
 Libri Philonis,

Detenu

De temulentia duo. Sed & alij quam plurimi extant eius libri, diuersis uocabulis adnotati, sicut est,
 Quae sint pro quibus mens debet orare deum. Et
 De confusione linguarum.
 De natura & inuentione.
 De his quae congregari debeant ad erudiendum. Et
 Quis sit qui haeres sit diuinorum.
 Quae sit aequalium & inaequalium diuisio. Item
 De tribus uirtutibus quas descripsit cum ceteris Moyses. Item
 De his quorum in scripturis nomina commutata sunt, & quibus ex causis commutata sint. In quibus refert se scripsisse etiam
 De testamentis primum & secundum. Est & alius liber eius,
 De captiuitate, &
 De uita sapientis, eius qui secundum perfectam iustitiam & leges naturales consummatus est.
 De gigantibus.
 De eo, quod inconvertibile sit quod diuinum est.
 De Moyse uita libros quinque.
 De eo quod a Deo sint somnia. Haec penè omnia in Genesim scripsit. Sed & in Exodum Quaestionum & absolutionum libri quinque.
 De tabernaculo.
 De decem uerbis legis.
 De his quae inferuntur sub specie decalogi. Et
 De animalibus quae sacrificijs deputata sunt, & quae sunt species sacrificiorum.
 Quae sunt proposita in lege bonis praemia, & malis maledicta.
 Tum praeterea singulares eius libri:
 De prouidentia.
 De Iudaeis apologeticus liber, hoc est, De uita urbana. Et
 Ad Alexandrum, dicentem rationem habere muta animalia.
 De eo quod seruus sit omnis qui peccat. Item alius,
 De eo quod liber sit omnis qui bonis studijs operam praebet.
 De uita theoretica, uel supplicium. Hic ipse in quo et de Apostolicis uiris esse quae scripta sunt, supra edocuimus. Sed &
 Interpretationes nominum Hebraicorum, quae sunt in lege & prophetis.

Caligula. Hic temporibus Caij imperatoris Romae profectus, cum de impietate atque impuritate Caij quam plurima scripsisset, quae per ironiam de uirtutibus adtitulauit, & ea Senatui recitasset, in tanta dicitur admiratione habitus, ut bibliotheca digna eius scripta decernerentur. Verum per idem tempus Paulus Apostolo ministrante, Claudius imperator Iudaeos urbe depellit. Tunc Aquila & Priscilla cum ceteris Iudaeis expulsi, Asiam ueniunt, ibique coherent Apostolo, tum primum ecclesiae inibi fundamenta iacenti, sicut docet liber de Actibus Apostolorum conscriptus.

Cap. XIX. Trices mille Iud. oppressa. Claudio uero adhuc in imperio perdurante, in ipsa solennitate Paschae tanta Iudaeis perturbatio & uastitas Hierosolymis accidit ex seditione commota, ut illi soli qui in foribus templi constipatione populi necati sunt, triginta milia Iudaeorum numerarentur. Et conuersus est dies festus eorum in luctum. Sed & alia quae plurima Iudaeis mala irrogata Iosephus per haec uerba designat.

Claudius

Claudius, inquit, Agrippam, filium Agrippae, Iudaeorum regem constituit. Felicem uero totius prouinciae, Samariae quoque & Galilaeae, et regionis quae dicitur Transiordanem, procuratorem misit. Et post pauca addit etiam haec: Inflammatur autem & seditio acerbissima a pontificibus aduersum sacerdotes & primos plebis Hierosolymorum, quorum singuli conquirentes sibimet perditorum iuuenum, & nouis rebus gaudentium manum, duces semetipsos propriae factionis instituebant. Qui confligentes aduicem primo conuicijs lacefere, tum deinde & saxis inuicem sternere, nec quisquam erat qui coerceret, sed agebantur omnia tanquam in urbe non habente rectorem. Igitur pontifices in tantam uenerunt proteruiam, ut seruis suis ad areas missis inuaderent decimas, quae sacerdotibus debebantur. Et accidebat, ut nonnulli ex minoribus sacerdotibus, quorum alimonie ui fuerant direptae, inedia deperirent. Ita seditionum uolentia ius fasque confuderat. Item post pauca subiungit etiam haec: Nonnumquam autem etiam in media ciuitate occurrentes sibi trucidabant, praecipue in diebus festis sicarij plebibus admixti, occultatis pugionibus oberrantes, ut quisque designatus eis conuinus incidere, perimebant. Et arte nefaria cum corrumpisset is, quae occulto uulnere strauerat, tum ipse ipsi percussores uelut indignari se simulabant aduersum eos, qui haec in media urbe committerent, atque hoc modo occulta eorum facinora permanebant. Et primus omnium Ionathas interficitur, post illum quae plurimi iugulant, ita ut iam ipsis mortibus esset grauior metus mortis, dum unusquisque quasi in procinctu semper positus, per momenta singula speraret interfici. Post haec autem interiectis quibusdam, addit etiam ista.

Cyrius uero omni hac uastatione afflixit Iudaeos Aegyptius quidam falsus propheta. Qui cum uenisset ad Iudaeam, homo magus, fidem sibi prophetae magica arte consecuit, & continuo ad triginta milia uirorum congregans & ductans eos per desertum, peruenit cum ipsis ad montem qui uocatur Oliueti, paratus inde irruere Hierosolymam, & ui ac potestate urbem tenere, simulque Romanorum praesidia, ac plebem tyrannidi suae subiugare, fretus per omnia his quos secum eduxerat satellitibus. Sed conatum eius praenit Felix, confestimque cum armatis obuiam pergens, secum etiam plebe relicta conspirante, congressione facta, Aegyptium quidem cum paucis in fugam uertit, peremptis uero alijs, alijs etiam captis, temere coepta facile restinxit. Haec in secundo historiarum libro Iosephus refert. Operae precium tamen est, haec quae de Aegypto scribit cum illis quae in Apostolorum Actibus designata sunt, comparare, ubi sub Felice Tribunus, qui in Hierosolymis erat, ad Paulum, in quem Iudaeorum fuerat commota seditio, dicit: Nonne es tu Aegyptius ille, qui ante hos dies concessaueras populum, & eduxeras in desertum ad quatuor milia hominum sicariorum? Sed sufficiant ista de Felice.

Interea Claudio tredecim annis & octo mensibus Romanorum imperio perfuncto, Nero suscepit principatum. A quo Festus mittitur in Iudaeam succedere Felici, apud quem causa dicta Paulus uinctus mittitur Romam, Aristarcho se comitante, quem consequenter in Epistolis suis coeptiuum appellat, sed & Lucas, qui & Actus eius, ceterorumque Apostolorum describit, sed praecipue Pauli, de quo etiam hoc in fine designauit, quod biennio in urbe Roma positus, uerbum dei praedicabat, nemine prohibente. Quae tamē affuisse sibi & defendisse se apud Neronem, & rursum profectum esse ad praedictam urbem, ubi & martyrio consummatus est. Tunc cum in uinculis positus, secundam ad Timotheum scribebat Epistolam, in qua & de prima sua defensione, & de presenti simul indicat passionem. Suscipe ergo de his singulis testimonia. In prima (ingit ipse Paulus) mea defensione

Cap. XX.
Agrippa Iudaeorum rex.
Felix procurator Iudaeae.

Pontifices sacerdotum decimas inuadebant.

Ionathas pontifex interficitur.

Cap. XXI:

Felix Aegyptium profugit.

Cap. XXII.
Festus procurator Iudaeae.

sione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt. Non illis imputetur, Dominus enim assistit mihi, & confortauit me, ut per me praedicatio compleretur, & audiant omnes gentes, quia liberatus sum de ore leonis. Manifestissime per hoc designat, quia primo quidem ut per ipsum cepta praedicatio completeretur, liberatus est de ore leonis, Neronem scilicet in leone pro crudelitate significans. Tum deinde in consequentibus adijcit, & dicit: Liberauit me dominus de ore leonis. Prauidebat enim in spiritu consummationem suam, propter quod & dixit: Quia liberatus sum de ore leonis. Et iterum: Liberauit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suum coeleste, significans per haec, quod esset confestim martyrio coronandus. De quo tamen euidentius in eadem Epistola dicit, scribens: Ego enim, inquit, iam immolor, & tempus resolutionis meae instat. Haec aut dicta sunt a nobis, ut ostenderemus, quia non eo tempore, quo Pauli actus in urbe Roma conclusit Lucas, martyrio perfunctus est Paulus. Potuit enim fieri, ut in initijs adhuc lenior esset Nero, & defensionem Pauli pro nostro dogmate non aspernanter acciperet, procellu uero temporis cum caeteris mali aucta sit eius etiam in Apostolos sauitiam rabies.

Cap. XXXIII
Iacobus frater
domini.

Christum pro-
fiteatur.

Festus moritur.

Egesippi uerba
de uita & mor-
te Iacobi Iusti.

Iustus. Oblitas.
Septem haereses.

igitur Iudaei posteaquam Paulus ad Cesarē, quē appellauerat, a Festo transmissus est, & frustratas insidias quas ei tenderant, uident, in Iacobum fratrem domini immanitatem nequitiae suae uertunt, cui episcopalis in Hierosolymis delata ab Apostolis fuerat sedes. Quemque hoc modo adorti sunt. Productum in medium, abnegare eum fidem CHRISTI coram omni populo experunt. At ille contra omnium opinionem, uoce satis libera, & multo maiora quam uellent, coram uniuerso populo cum omni fiducia proficitur, filium esse dei saluatore & dominum nostrum IESUM CHRISTUM. Tum illi non ferentes tam graue & tam liberum testimonium uiri, pro eo maxime quod iustissimus apud omnes, habebatur ob religiosae & continentissimae uita merita, in necem eius uertuntur, fauente sibi occasione temporis ex morte rectoris. Contigit enim Festum per idem tempus obire apud Iudaeam, & sine rectoris ac principe esse prouinciam. Nam mortis Iacobi modus iam quidem & in superioribus a nobis, Clementis sermonibus indicatus est, cum de pinna templi eum praecipitatum, & fulonis percussum uerba describit. Exploratus tamen de eo Egesippus, qui post ipsas statim primas Apostolorum successiones fuit, in quinto Commentariorum suorum libro, his uerbis refert, Suscepit, inquit, ecclesia cum Apostolis frater domini Iacobus, qui ab omnibus cognominatus est Iustus, ab ipsis domini temporibus perdurans usque ad nos. Et multi quidem Iacobi uocati sunt, sed hic ex utero matris suae sanctus fuit. Vinum & siceram non bibit, sed neque animal manducauit, ferrum in caput eius non ascendit, oleo non est perunctus, balneis non est usus. Huic soli licebat introire in sancta sanctorum. Neque enim laneo utebatur indumento, sed tantum sindone. Solus ingrediebatur templum, & iacebat super genua sua, orans pro populi indulgentia, ita ut orando callos faceret in genibus ad modum cameli, semper genua flectendo, nec unquam ab oratione cessando. Itaque pro incredibili continentia & summa iustitia appellatus est Iustus, & Oblitas, quod est interpretatum, munimentum populi, & iustitia, sicut & prophetae indicauerunt de eo. Quidam ergo de septem haeresibus quae erant in populo (de quibus superius scripsimus) interrogabant eum, quod esset ostium IESU. At ille dicebat, hunc esse saluatorem. Ex quibus aliquanti crediderunt, quia Iesus est Christus. Illi autem haereses (quas supra diximus) non crediderunt, neque surrexisset eum, neque uenturum ut retribuatur unicuique secundum opera sua. Qui uero crediderunt, per Iacobum crediderunt. In quibus cum multi etiam ex principibus credidissent, perturbatio erat Iudeorum, et Scribarum, & Pharisaorum

& Phariseorum, dicentium: Nihil iam superest, quin omnis populus credat in Iesum, quod ipse sit Christus. Conuenientes igitur ad Iacobum, dicebant ei: Oramus te, ut reuocares populum, qui ecce errat in IESU, putans quod ipse sit CHRISTVS. Deprecamur ergo te, ut suadeas omnibus conuenientibus in die paschae de IESU. Tibi enim omnes obtemperamus, & de te tam nos, quam populus testimonium ferimus, quia iustus es, & personam nullius accipis. Tu ergo suade populo de IESU ne erret, quia omnes tibi obediunt. Ascende itaque in excelsum locum pinnae templi, ut in edito positus appareas omnibus, & uerba tua audiantur a cunctis, quia in diebus paschae conuenit non solum Iudaeorum, sed & Gentilium multitudo. Statuerunt igitur suprascripti Scribae & Pharisei Iacobum supra pinnam templi, & uoce magna clamantes, ad eum dicit: Virorum iustissime, cui omnes nos obtemperare debemus, quoniam populus erat post IESUM qui crucifixus est, enuntia nobis quod sit ostium IESU. Tunc Iacobus ingenti uoce ad eos respondit: Quid me interrogatis de filio hominis? Et ecce ipse sedet in caelo a dextris summe uirtutis, & ipse uenturus est in nubibus caeli. Cumque haec responsione & testimonio Iacobi multis satisfactum esset, & libenter audissent quae Iacobus contestatus est, coeperunt glorificare deum, & dicere: Osanna filio Dauid. Tunc rursum ipsi Scribae & Pharisei coeperunt ad inuicem dicere: Male fecimus tale testimonium praestare de IESU. Sed ascendamus & praecipitemus hunc deorsum, ut caeteri terreantur, & non credant ei. Simul & uoce magna exclamauerunt, dicentes: O, & iustus errauit. Et compleuerunt scripturam, quae in Esaia scriptum est, dicentem: Auferamus Iustum, quoniam inutilis est nobis, propterea fructum operum suorum manducabunt. Ascenderunt ergo & praecipitauerunt eum, & dicebant ad inuicem: Lapidemus Iacobum Iustum. Et coeperunt eum urgere lapidibus. Qui deiectus non solum mori non potuit, sed conuersus & super genua sua recubens, dicebat: Rogo domine deus pater, remitte eis peccatum, non enim sciunt quid faciunt. Cumque eum talia orantem desuper lapidibus perurgerent, unus de sacerdotibus de filiis Rechab filij Rechabin, de quibus protestatur Hieremias Propheta, exclamauit, dicens: Parcite quae so. Quid facitis? Pro uobis orat Iustus hic, quem lapidatis. Et unus ex ipsis fullo arrepto fuste, in quo res exprimere solent, cerebro eius illisit, & tali martyrio consummatus est, ac sepultus in eodem loco prope templum. Hic est qui extitit ueritatis testis Iudaeis & Gentilibus, quia IESVS est CHRISTVS. Et non multo post oppugnatio consecuta est Vespasiani. Haec latius quidem, sed consonanter Clementi etiam Egesippus retulit, quod ita mirus quidem, & apud omnes homines opinatissimos in obseruatione totius iustitiae Iacobus habebatur, ut & Iudaeorum prudentes quique crederent hanc esse causam statim consequutae oppugnationis Hierosolymorum, quod in illum rursus sceleratas iniecerint manus. Et Iosephus ita sibi uideri euidenter indicat per haec uerba: Quae omnia, inquit, acciderunt Iudaeis, pro uindicta Iacobi Iusti, qui erat frater IESU, qui dicitur CHRISTVS, quem iustissimum & piissimum omnium confessione uirum Iudaei interfecerunt. Idemque etiam mortem eius in uicesimo Antiquitatum libro, his uerbis designat. Mittit autem Cesar Albinum Iudaeae praefectum, Festi morte comperta. Ananias autem Iunior (quem pontificatum suscepisse supra diximus) proteruus admodum, & insolens moribus, haeresim defendebat Saduceorum, qui in iudicijs crudeliores Iudaeis caeteris uidentur, sicut iam supra diximus. Hic insolentiae suae tempus datu credens ex morte Festi, confessum iudicium conuocat, & introduct in medium fratrem IESU, qui dicitur CHRISTVS, Iacobum nomine, & alios quam plurimos, quos uelut contra legem gerere incusans, tradidit lapi-

Iacobi poena
& mors.

Propter occisum
Iacobum Hiero-
solyman euersam.

Albinus procurator
Iudaeae
post Festum.
Ananias praefectus
propugnator Sa-
duceorum.
Iosephus Anani-
am uocat Ana-
num, & Festum
sectum.

38 dandos. Quod facinus, si quis ex civibus modestior fuit, & aequi ac legis obseruantior, gravissime tulit. Qui etiam occulte legationum ad Caesarem mittunt, orantes eum scribere Ananiae, ne haec agat, quia nec prius huiusmodi facinora recte commiserit. Quidam autem ex ipsis etiam Albino occurrunt, de Alexandria ad ipsos iter agentis, atque edocent, quod non licuerit Ananiae se incognito confessori iudicium conuocare. At ille commotus ex his quae dicta sunt, cum indignatione scribit ad Ananiam comminatus ablaturum se ab eo iudicandi potestatem, quae non recte utebatur, quia & Agrippa rex eum tribus solis mensibus functum hoc honore, priuauerit, & Iesum Dammei filium in locum eius subrogauerit. Haec etiam de Iacobo, cuius illa habetur epistola, quae prima scribitur inter eas quae Catholice appellantur. Sciendum tamen est, quod a non nullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminere eius. Sicut ne illius quidem quae dicitur Iudae, quae & ipsa est una de septem. Nos tamen scimus etiam istas cum ceteris ab omnibus penes ecclesiam recipi.

† Alii Dammei
Epistola Iacobi.

Epistola Iudae.

Cap. XXIII.
Anianus Alexandrinus episcopus post Marcum Evangelium.

Nero qualis.

Tertullianus.
Ruffinus addit.

Cap. XXV.
Paulus decolatus.
Petrus in erucem a Iulio.
Catus scriptor.

Dionysius Corinthiorum episcopus.
† Alii, et scriptis disputant.
Ecclesia Romana.
Ecclesia Corinthiorum.

Igitur Neronis primo imperii anno, post Marcum Evangelium ecclesiae apud Alexandriam Anianus sacerdotum suscepit. Sed Nero regni sibi potestate conualescente, post multa quae animo conceperat nepharia & impura flagitia, ad ipsam quoque iam diuinitatis reddebat iniuriam. Longum est, & nostrum operi inconueniens, probra eius flagitiaque describere, maxime cum multi de his plenius scripserint. Ex quorum libris si quis dedecorosam eius uitam atque omnibus sceleribus obnoxiam scire uult, facilius potest, in quibus enim inueniet in tantum sceleris esse progressum, ut ne a propriis quidem ac domesticis temperauerit, sed & in matrem, & in fratres, & in uxores, atque in omnes sanguinis proximos, & parricida extiterit, & incestus. His igitur omnibus de erat, ut ipse primus ex Imperatoribus Romanis etiam in ipsum Deum impietatis arma conuerteret, sicut Tertullianus, uir scriptorum nobilissimus, refert dicens: Consulite commentarios uestros, illic reperietis primum quoque Neronem in hanc sectam, tum maxime Romae orientem, Caesareo gladio ferocissime. Tali dedicatore damnationis nostrae etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi grande aliquod bonum a Nerone damnatum. Tertullianus & Domitianus portio Neronis de crudelitate sed quasi & homo facile conceptum repressit, restituit etiam quos relegauerat. Tales nobis semper insequentores iniusti, impij, turpes, quos & ipsi damnare consueuistis, a quibus damnatos restituere soliti estis. Haec Tertullianus.

Igitur Nero, ut apertum se hostem diuinitatis, pietatisque professus est, ipso prius Apostolorum (quippe qui duces & significari erant in populo dei, expetit neces. Et Paulum quidem capite in ipsa urbe Roma, Petrum uero crucis patibulo condemnat. Horum testimonium quare extrinsecus superfluum puto, cum rem gestam insignia usque in hodiernum, & splendidissima eorum monumenta testentur. Veruntamen scribit de his etiam Catus quidam scriptor antiquus, qui cum Zephirino episcopo Romano aduersum Proculum quandam Cataphrygam disputans, haec de Apostolorum commemorat locis: Ego, inquit, habeo trophaea Apostolorum, quae ostendam. Si enim procedas uia regali, quae ad Vaticanum ducit, aut uia Ostiensi, inuenies trophaea defixa, quibus ex utraque parte statutis Romana communitur ecclesia. Quod autem eodem tempore ambo passi sint, Corinthiorum episcopus Dionysius, cum in urbe positus esset, & de scripturis disputaret, hoc dicit: Sed & uos habentes commotionem a Petro & Paulo, plantationem Romanam & Corinthiorum ecclesiae communxistis. Ambo etenim simul aduertes, & in nostra Corinthiorum ecclesia docuerunt, & per omnem Italiam, atque in hac urbe simul docentes, etiam martyrio pariter

uno eodemque tempore coronati sunt. Haec autem retulimus, ut historia quae in opinione omnium est, confirmatio habeatur. Iosephus autem scribens quante cladis Iudaeorum gentem perualerint, & ut eorum uastitas propagata sit, addit etiam haec. Verum ad innumera mala quae Iudaeis acciderant, addit etiam hoc Florus, qui per idem uerbes Iudaeae procurator tenebat, ut honorabiles quosque uiros flagris uerberaret, & in ipsa urbe sacratissima Hierusalem patibulo suffigeret, eo tempore quo perturbari Iudaeorum statum nouarum rerum motionibus accidit, duodecimo scilicet anno imperii Neronis. Sed & per omnem Syriam in feditiosos Iudaeorum atrocissimam refert exercitum esse sequitiam, ita ut etiam illi qui per urbes singulas admixti gentibus, commanebant, in hostium numero deputarentur. Et uideres repletas inhumatis corporibus ciuitates, iacentes in mortuos simul cum paruulis senes, foeminarumque absque ulla sexu reuerentia nudata in publico reiectaque cadauera, atque uniuersam provinciam innumeris malis refertam. Sed tamen tam diu hoc, & tam atroci spectaculo, multo grauius eos futurorum & per dies augescientium malorum metus & formido terrebatur. Haec ad uerbum Iosephus refert. Verum in hoc loco de Iudaeis ista sufficiant.

ELENCHVS CAPITVM TERTII LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE EVSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS.

In quibus locis CHRISTVM Apostoli predicauerint.	Cap. I.
Qui primus Romanorum rexit ecclesiam.	Cap. II.
De epistolis Apostolorum.	Cap. III.
De successione Apostolorum.	Cap. IIII.
De Iudaeorum expugnatione post CHRISTVM.	Cap. V.
De fame quae oppressit eos.	Cap. VI.
De his quae a CHRISTO predicta sunt.	Cap. VII.
De portentis ante bellum.	Cap. VIII.
De Iosepho, & quos reliquerit libros.	Cap. IX.
Vt diuinarum meminerit scripturarum.	Cap. X.
Quemadmodum post Iacobum Symeon Hierosolymorum rexerit Ecclesiam.	Cap. XI.
Vt Vespasianus posteritatem Dauid iusserit inquiri.	Cap. XII.
Quod Alexandriae ciuitati secundus Abilius praesuerit.	Cap. XIII.
Quod Romae secundus episcopus Anacletus fuerit.	Cap. XIII.
Vt tertius ab hoc Clemens.	Cap. XV.
De epistola Clementis.	Cap. XVI.
De persecutione sub Domitiano.	Cap. XVII.
De Ioanne Apostolo, & reuelatione eius.	Cap. XVIII.
Quemadmodum Domitianus posteritatem Dauid iusserit occidere.	Cap. XIX.
De profetia Saluatoris.	Cap. XX.
Quod Alexandrinorum ecclesiae tertius praesuerit Cerdon.	Cap. XXI.
Quod Antiochena ecclesiae secundus praesuerit Ignatius.	Cap. XXII.
Relatio de Ioanne Apostolo.	Cap. XXIII.
De ordine Euangeliorum.	Cap. XXIII.
De indubitatis diuinis suspectis scripturis.	Cap. XXV.
De Menandro Mago.	Cap. XXVI.
De secta Ebionaeorum.	Cap. XXVII.
De Cerintho praue religionis antistite.	Cap. XXVIII.

De Nicolao & sectatoribus suis.
 De his Apostolis, qui non sunt aspernati iura connubij.
 De Philippi & Iohannis Apostolorum excessu.
 Quemadmodum Symeon Hierosolymorum episcopus passus sit.
 Ut Traianus Christianos uetuerit inquiri.
 Quod ecclesiam Romanam quartus rexerit Euaristus.
 Quod tertius praefuerit Hierosolymis Iustus.
 De Ignatio & epistolis eius.
 De ijs Euangelistis, qui id temporis eminebant.
 De epistola Clementis, alijsq; scriptis eius.
 De libris Papiæ.

Cap. XXIX.
 Cap. XXX.
 Cap. XXXI.
 Cap. XXXII.
 Cap. XXXIII.
 Cap. XXXIII.
 Cap. XXXIII.
 Cap. XXXIII.
 Cap. XXXVI.
 Cap. XXXVII.
 Cap. XXXVIII.
 Cap. XXXIX.

EUSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICI

de historiae liber Tertius, Rufino Aquileiensi interprete.

Cap. I.
 Apostoli.

Thomas.
 Mattheus.
 Barptol.
 Andreas.
 Iohannes.

Cap. II.
 Petrus.

Paulus.

Cap. III.
 Epistola Petri.

Actus Petri E.
 uang. Petri Prae.
 dicatio sine Re.
 uelatio.

IGITVR Iudei debitis cladibus perurgebantur. Sancti uero Apostoli domini & Saluatoris nostri, ceterique discipuli ad praedicandum uerbum dei, per singulas quasque orbis terre prouincias dirimuntur. Thomas (sicut nobis traditum est) sortitus est Parthos, Mattheus Aethiopia, Barptolemaeus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Iohannes Asiam, unde apud Ephesum & commoratus est, & defunctus.

Petrus Pontum, Galatiam, Bithyniam, Cappadociam, ceterasque confines prouincias, Iudeis duntaxat praedicans, circumfisse deprehenditur, & ad ultimum in urbe Roma commoratus, ubi & crucifixus est, deorsum capite demerso, quod ipse ita fieri deprecatus est, ne exequari domino uideretur.

De Paulo autem quid dicam, qui ab Hierusalem usque ad Illyricum repleuit Euangelicum CHRISTI, & ad ultimum sub Nerone martyriū duxit. Haec ita per ordinem in tertio libro Explanationum Genesis Origenes exponit.

Verum Petrus Apostolus praedicationis suae monumēta nobis per pauca dereliquit. Vna etenim eius epistola est, de qua nullus omnino dubitauit. Nam de secunda multis incertum est, apud plurimos tamen etiā ipsa legenda suscipit. Ille uero libellus qui dicitur Actus Petri, & quod nominis eius Euangelium nuncupat, sed & quae dicitur eius Praedicatione uel reuelatio, in scripturis prorsus Canonice non habet, sed ne aliquis quidem scriptorum ueterum ut eorum testimonij inuenitur. Verū procedente nobis historiae narratione per opportunitatē locorū, cū scriptores ecclesiasticos memorabimus, necessario eius scriptura

scripturarū libros, qui in autoritate esse debeant, & quorum minus sequenda sit autoritas, exponemus. Interim Petri (ut diximus) prima epistola ab omnibus ueteribus est recepta. Pauli quoque manifeste quatuordecim sunt epistolae, quae in autoritate habentur, licet sciam apud Latinos de epistola quae ad Hebraeos scribitur, haberi dubitationem. Sed & de ipsa quid unusquisque ueterū scriptorum sentierit, in tempore proferemus. Et libellus Hermæ, qui dicitur Pastoris cuius Paulus in epistolis suis meminit, a plurimis non est receptus, ab alijs autem necessarius iudicatus est, propter eos, qui primis ad fidem institutionibus imbuuntur. Vnde & in nonnullis ecclesijs legitur, & multi ueterum scriptorum usi sunt testimonij eius. Hæc interim nobis praemissa sunt de diuinarum librorum fide, quam mox etiam ueterum ad stipulatione firmabimus.

Paulus autem quod ab Hierusalem in circuitu usque ad Illyricum gentibus Euangelium praedicaueit, ex ipsius uocibus comprobatur, & ex his quae Lucas in Actibus Apostolorū scribit. Sed & Petrus in quibus etiam ipse prouincijs his qui ex circuncisione sunt, praedicaueit CHRISTVM, proprijs uocibus in ea epistola, quam ipsius absque ambiguitate claruit esse, designat, in qua ad eos qui in dispersione sunt, scribit, sine dubio Hebraeos. Ipsi etenim dispersi dicuntur, tanquam proprijs sedibus pulsī, & positi in dispersione, ut ait ipse, Ponti, Galatiae, Cappadociae & Asiae ac Bithyniae. Ex quibus si qui constantes in fide, & emulatores uerbi dei reperti sunt, etiam regendas ecclesias quas Apostoli fundauerant, susceperunt, quorum nomina non est facile explicare per singulos. Ex Apostoli tamen Pauli sermonibus colligere possumus, per multos, esse quos ille nunc adiutores, nunc comilitones, nunc etiā concaptiuos & conlaborantes in Euangelio, & comites nominat. Sed & Lucas in Actibus Apostolorum, plurimos eius socios memorat, & participes praedicationis sicut Timothei meminit & Titi, quorum alter in Epheso episcopus, alter ordinandis apud Cretam ecclesijs, ab eo praeficitur. Ipse autem Lucas, genere quidem Antiochenus, arte medicus, comes uero Pauli, & ceterorum Apostolorum socius & necessarius fuit. Is ergo secundum hanc medicinam, quam ex Apostolorum uel societate, uel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, sed animae curentur, explicuit, Euangelium scilicet, in quo etiam sic praefatur: Sicut tradiderunt nobis, inquit, hi, qui ab initio sequutus sum, & actus Apostolorum, quos non iam auditu perceperat, sed oculis inspexerat. Tradunt autem quod Euangelium suum ex Pauli ore descripserit, & ipsum sit quod Apostolus suum Euangelium soleat nominare, cum dicit: Secundum Euangelium meum. Sicut & Marcus, quae ex ore Petri fuerat praedicata, conscripsit. Memoratur autem ex comitibus Pauli: Crescens quidam ad Gallias esse profectus, Linus uero & Clemens in urbe Roma ecclesiae praefuisse, ab ipso Paulo perhibentur. Sed & Dionysium Aereopagitam apud Athenas, quem Lucas descripsit primum Paulo praedicate credidisse, & inter socios eius fuisse, & ecclesiae Atheniensium constat sacerdotium suscepisse. Sed nunc interim ad historiae ordinem redeamus.

Tigitur post Neronem, qui tredecim annis obsedit Romani culminis principatum, Galba & Otho anno & sex mensibus detento principatu defuncti Vespasiano regni gubernacula derelinquunt, posito per idem tempus in prociectu belli, quod Iudaeis intenderat, ubi ab ipso exercitu, cum quo oppugnabat Iudaeam, subrogatur imperio. Isque confestim Romam tendens. Tito filio suo curam belli, & Hierosolymorum oppugnationis iniungit. Verum post ascensionem domini & Saluatoris nostri, Iudaei uel in ipsum commissi piaculi,

Epistola Pauli
 Epistola ad Heb.

Libri Hermæ
 qui inscribitur
 Pastoris.

Cap. III.

Paulus.
 Petrus quibus
 praedicaueit
 Euangelium.

Dispersi, hoc est
 Hebraei.

Timotheus

Titus.
 Lucas.

Euangelium
 Lucae.

Gesta Apostolorum,
 quae uocantur
 Actus.

Lucas ex ore
 Pauli suum scripsit
 Euangelium.

Marcus ex ore
 Petri.

Crescens.
 Linus.

Clemens.
 Dionysius.

Aereopagita.

Cap. V.
 Vespasianus
 Caesar.

Titus filius.

uel persequutionis in Apostolos, & necis in Stephanum, sed & obtruncationis in Apostolum Iacobum, & in Iacobum nihilominus fratrem domini, qui appellatus est Iustus, sceleris admissi, ceterorumque omnium, quos propter fidem Christi insidijs, dolis, atque omni fraude nequitiae circumueuerant: Pro his, inquam, omnibus, poenam diuinitus repositae sunt, Et Apostoli quidem ab illis prius fugati, ac per omnem locum dispersi (sicut supra diximus) pergebant in uirtute Christi, qui eis preceperat, dicens: Euntes baptizate omnes gentes in nomine meo. Ecclesia uero quae in Hierosolymis fuerat congregata, responso a deo accepto, emigrare iubetur, & transire ad oppidum quoddam Pellam nomine, trans Iordanem, quo ablatis ex urbe sanctis & iustis uiris, uindictae caelestis fieret locus, tamen de urbe sacrilega, quam de populo impio, per excidium patris, euerisionemque sumende. Quantis ergo malis gens tunc uniuersa multata sit, utque ipsa Iudaeae terra, bello, fame, igne, cedibusque uastata sit, quanta populorum millia, patres simul cum coniugibus ac paruulis liberis, absque numero, absque discretionem trucidati sint, quae etiam diuersarum urbium obsidiones, sed & ipsius magnifice, & famosissimae ciuitatis Hierusalem, quanta uastitas, & quanta fuerit diuersarum mortium strages, quisue per hanc singula bellorum extiterit modus, & ut (secundum id quod Prophetae praedixerant) abolitio desolationis in ipso quondam dei famosissimo collocata sit templo, utque ad ultimum cuncta ignis populatus sit, & flamma consumpserit, si quis plenius nosse uult, historiam Iosephi relegat. Nos uero ex his ea tantum quae ad explanationem suscepti operis sufficiunt, assumemus: In quibus refert, quod ad omnem Iudaeae populi in die solenni paschae Hierosolymam, uelut exitiali quadam manu cogente conuenerant, quos tricies centena millia hominum dicitur fuisse, iusto scilicet dei iudicio tempore hoc ultionis electo, ut qui in diebus paschae saluatorem suum, & salutare Christum domini cruentis manibus, & sacrilegis uocibus uiolauerant, in ipsis diebus uelut in unum carcerem omnium multitudinem conclusa, feralis poenae exitium quod merebatur, exciperet. Praeteriboque in eis uel gladii caede, uel alijs belli machinis collata sunt, explicare, ea tantummodo quae dixi famis exitio pertulerint, supradicti historographi sermonibus proferam, quo legentes hanc, intelligant quantum piaculi sit, audere aliquid in Christum, & quam grauibus ausa supplicij expiantur.

Cap. VI.

Age itaque quintus Iosephi Historiarum liber ponatur in medium, ex quo omnis illorum luctuosa Tragedia pernotatur: Diuitibus autem permancere, inquit, atque perire unum atque idem erat. Si enim in urbe permansissent, facultatum suarum causa crimine obiecto, quasi qui de transfugiendo cogitarent, perimebantur. Necessitas uero famis, factiosorum extollebat arrogatiam, & utrunque simul inedia cum temeritate crescebat. Publice quidem frumentum nusquam omnino erat, sed irruentes urbis praedones, perscrutabantur domos, & si quidem inuenissent, tanquam de his qui sefellerant, poenas sumebant, si uero non inuenissent, nihilominus tanquam eos qui occultius & diligentius absconderant, cruciabant. Indicium uero haberi ab eis pabula capiebant, hoc ipso, quod adhuc uiuere & subsistere corporibus uidebantur, tanquam qui profecto iam interissent, nisi absconditos usquam tegeter cibos. Si quos sane tabescerent macie uidissent, hos cum uenia praeteribant, superfluum putantes perimere, quos paulo post abstumeret fames. Multi tamen in occultis omni censu suo mercati sunt unum metrum, si diuites, frumenti, hordei, si inferiores fuerint, & concludentes se in interioribus quibusque penetralibus domus, nonnulli nec in panes confectas fruges edebant. Alij uero in quantum uel necessitas, uel me-

Ecclesia Hierosolymorum Pellam transferuntur.

Fames Hierosolymis obsessorum.

Metrum uocat mensuram seu modum frumenti.

tus permitteret excoquebat. Et mensam quidem nullam expectabat, apponi sed ex ipso femiusta igni rapientes, propria uelut furtiua deuorabant. Et erat infelicis ipsius cibi spectaculum miserabile, cum ualidiores quique inuenta diriperent, imbecillioribus uero nihil praeter luctum superaret & lachrymas. Et omnium licet acerbitates rerum superet fames, nihil tamen ita subruit & subuertit, sicut uerecundiam. Quicquid enim saluis rebus pudore dignum est, id in hac necessitate contemnitur. Denique & uxores de uirorum manibus, & filij de parentum, & (quod est infelicissimum) matres cibos de paruulorum suorum ore rapiebant. Et cum dulcissimi liberi in manibus atque ante ora positi tabescerent, exigua uitae subsidia dentibus ipsis eximere nemo parcebat. Verum nec ipsos quidem infelices & per exiguos sumentes latebant cibos, sed continuo aderat praedonum quis, & ita ut clausas cuiuspiam conspexisset fores, indicium credebat hoc esse, quod intrinsicus positi ederent, & repente despiciatis foribus praecipites irruerant, atque ab ipsis (ut ita dicam) faucibus exprimentes, si quid forte insumptum iam fuerat, reuocabant. Verberabantur senes, si cibum uendicare tentarent. Sparis etiam crinibus mulieres trahebantur, occultare nitentes, si quid forte deprehensum fuisset in manibus. Nulla sensibus pro canicie reuerentia, nulla erga paruulos miseratio, sed in exiguo panis fragmento paruulos inherentes, & ex ipso cui inhererant, suspensos, elidebant in terram. In eum uero qui raptorem cibo praenisset absumptum, crudelius sequebantur, & excogitabant dira supplicia, obturantes in felicibus naturales digestionum meatus. Alijs uero praecutis fides per eadem uerenda adigentes (horresco quae gesta sunt referens) ad confessionem per hanc unius panis, aut cyathi farinae miseros perurgebant. Nam ipsi tortores nec patiebantur famem (esse enim quoddammodo tolerabilis, si hanc compulsi inedia facere uiderentur) sed ut uel prepararent sibi in posterum cibos, uel ut crudelitas exercitio conualesceret. In his etiam si qui forte furtim per stationes hostium pro colligendis herbis erepissent, occurrentes eis qui se hostium manus effugisse gaudent, diripiebant quicquid attulerant. Supplicantes autem & terribile quoddam sibi nomen dei inuocantibus ut uel partem aliquam ex his quae cum mortis periculo quaesierant, indulgerent, nihil prorsus praebant. Sed & hoc beneficij loco cesserat, si comprehensum uiuum licuisset euadere. His autem post aliquanta adiungit, dicens: Iudeis uero cum egressu urbis omnis pariter spes excluderetur salutis. Et inualescens acerbitas famis, domos simul & familias, gentesque uastabat, ita ut in penetralibus strata iacerent mulierum paruulorumque cadauera, per plateas uero infelicium senum corpora, fame magis quam etate consumpta. Iuuenes uero, atque omnis aetas robustior, uelut simulacra quaedam in uis & egressibus oberrabant, corruentes quocumque loci gressum subiissent inedia. Sepelire autem cadauera proximorum, nec defunctorum multitudinem, nec uirum debilitas permittebat, simul & pro sua unusquisque uitae incerto. Denique aliquanti supra eos quos sepeliebant, animas emisere, multi etiam dum prosequuntur funera, priusquam ad sepulchra uenirentur, efflabant. Sed nec planctus ex more defunctis exhibebatur, aut luctus, quia hoc sibi totum uendicauerat fames. Sed nec ariditas inediae, humorem cuiquam reliquerat lachrymarum, obsederant ciuitatem profunda silentia, & uox plena mortis cuncta contexerat. Quibus malis omnibus grauioribus soli uigebat praedones, qui nec sepulchra quidem diripere, & spoliare cadauera illicitum ducebant, non tam praedam petentes, quam scelus irratione cumulantes, & aciem gladiatorum in cadauerum obtruncatione probantes. Interdum etiam in nonnullis adhuc spirantes mucro examinatus agebat, quod alij semineces cum uiderent, supplices dexteris protendeant, ut in se quoque beneficij loco conuerterent scelus,

Vide 20. epite
fexti lib. de bello
Iudaico apud
Iosephum.

vide 3^a
rem in
7 Cap. 8.
gino 402

quo scilicet cruciatibus famis uelocius absoluerentur. Sed nouo crudelitatis genere necem quam sponte inferabant, si rogarentur negabant, cum tamē uulnus quae deficientium cum gemitu oculos retorqueret ad templum, non de morte propria dolēs, sed de impunitate praedonum, quos superstities relinquebat. Et primo quidem sumptu publico sepelire mortuos iusserat foetoris intolerantia. Ut uero omnem sumptum coepit uincere multitudo morientium, de muro cadauera praecipitabant. At cum Titus circumiens peruidisset repletos mortuorum cadaueribus uallos, & humani corporis tabe patriam terram rigari, cum ingenti gemitu eleuatis ad caelum manibus deum inuocat testem, hoc suum opus non esse. Et post aliquata iterum talia quaedam prosequitur: Non corabor, inquit, proferre quod sentio. Arbitror enim, quod etiam si aduersum impios ciues Romanorum paulisper arma cessassent, aut hiatu terrae, aut aquae diluuiō, aut Sodomitānis ignibus & fulminibus coelitus tortis, supplicium ciuitas dependisset, quae multo infaustiorē illis qui haec perpessi sunt, & nequiores uiuorum praesentem hanc protulisset aetatem, pro quibus & omnis gens pariter mereretur extingui. Sed & in sexto libro de eisdem talia scribit: Et eorum, inquit, qui per totam ciuitatem famis inedia corrumpebantur, multitudo innumerabilis erat, quorum nec explicari miseria potest. Per singulas namque domos sicubi fuisset aliquid cibi repertum, continuo bella & caedes inter charos, ipsosque parentes ac liberos nascebantur, dum non solum ē manibus, sed ex ipsis etiam faucibus inuicem cibum rapere certabant. Fides autem nec mortuis erat, sed & ipsi cum iam spiritum exhalarent, perscrutabantur a praedonibus, ne cui forte intra gremium cibi aliquid resedisset. Alij autem per inediam hiantes uelut rabidi canes, huc atque illuc ferebantur, & quasi infantia quadam exagitati in eandem domos, sub momento temporis iterum ac sepius irruebant. Omnia tamē necessitas uertebat in cibum, etiam illa quae ne mutis quidam animalibus edere usus fuit. Ad ultimum ne lorīs quidem uel cingulis, aut ipsis etiam calciamentis abstinerunt. Portarum quoque indumenta detrahentes, conficienda dentibus ingeriebant. Nonnulli & foeni ueteris festucas edebant, sed & de quiscuilibet undecunque collectis prauissimum pondus drachmis quatuor distrahebant. Sed quid opus est per haec pondus famis illius explicare, cum gestum sit ibi facinus, quod eque apud Graecos, neque apud Barbaros ullus accipit auditus. Horrendum quidem dictu, auditu uero incredibile. Equidem liber ter tam immane facinus siluissim, ne quis me crederet monstruosa narrare, nisi multos memorie nostrae uitos testes commissi sceleris habuissim. Porro uero nec aliquid in hoc patriae praestare me arbitror, si subtraham eorum malorum uerba, quorum pertulit facta. Mulier quaedam ex his qui ultra Iordanis aequum commanebant, Maria nomine, Eleazari filia de uico Bethszob, quod interpretatur domus hyssopi, genere & facultatibus nobilis, cum reliqua multitudine quae confluerat, Hierosolymis reperta, communem cum omnibus obsidionis casum ferebat. Huius reliquas quidem facultates, quas e domo in urbem conuexerat, tyrāni inuasere. Si quid uero reliquiarum ex magnis operibus fuerat, quibus uictum quotidianum per tenuem duceret, irruentes per momenta praedonum satellites rapiebant. Pro quibus ingens mulierem uelut infantia iam quadam ex indignatione fatigabat, ita ut interdum praedones maledictis in necem sui, & conuictis instigaret. Verum cum nec irritatus quisquam, neque miseratus eam perimeret, & si quid forte cibi fuisset ab ea questum, id ab alijs quæreretur, nec iam usquam reperiendi copia fieret, famas autem dira uisceribus ipsis insisteret ac medullis & ad furorē iam perurgeret inedia, fame & ira pessimis uisa consultoribus, contrā ipsa iam armatur iura naturae. Erat namque

Titus Caesar.

Lege ultimum cap. sexti libri de bello Iudaeo.

M. 3. 2.

Vide 1. cap. 17. septimi libri de bello Iudaeo. Nam Eusebius Graecorum distinctione sequutus est, qui Iosephi libros aliter diuidunt.

Maria Iudaea filioi sui deuotrix.

ei sub uberibus paruulus filius, hunc ante oculos ferens, infelicis, inquit, matris & infelicio filii, in bello, fame, & direptione praedonum cui te referuabo? Nam & si uita sperari possit, iugo Romanae seruitutis urgemur. Sed nunc etiam ipsam seruitutem praenit famas. Praedones uero utraque uigrauios perurgent. Veni ergo o minate, esto maribus, praedonibus furor, seculis fabula, quae sola decrat cladibus Iudeorum. Et cum haec dixisset, simul filium iugulat, tum deinde igni superpositum torret, & medium quidem consumit, medium uero seruat obiectum. Et ecce confestim praedones irruunt, obustae carnis indore concepto, mortem minantur, nisi sine mora cibos quos paratos senserant, demonstrarent. Tum illa, equidem patrem, inquit, uobis optimam rei seruaui. Et continuo quae superfuerant membra retexit infantis. At illos repente ingens horror inuasit, & immanes quamuis animi diriguere, uox faucibus interclusa est. Illa uero truci uultu, & ipsius iam praedonibus truculentior, meus inquit, hic filius, meus est partus, & facinus meum est, edite, nam & ego prior comedi quae genui. Nolite effici aut matre religiofos, aut foemina moliores. Quod si uos pietas unct, & execramini cibos meos, ego quae iam talibus pasta sum, ego his iterum pascar. Post haec illi terribi, trementesque discedunt, qui hunc solum ex omnibus facultatibus miseram matri reliquerant cibum. Repleta est autem coestem uniuersa ciuitas nepharij sceleris nuncio, & unusquisque ante oculos facinus quod perpetratum fuerat, adducens, tanquam si ipse id perpetrasset, horrebat. Omnes autem quos famis necessitas perurgebat, festinabant magis ad mortem, beatos dicentes eos, quibus contigit interisse, priusquam talium malorum polluerentur auditu. Haec uero Iosephus.

Titus Iudaeos pro his quae in CHRISTVM deum committere piaculis, talis consequuta est poena. Dignum est autem huic historiae adhibere dominicas uoces, quibus ipse Saluator talia secuta esse praedixit: Vt autem, ait, praegnantibus & nutrientibus, uel lactantibus in illis diebus. Orate autem ut non fiat fuga uestra hyeme, neque sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio seculi usque nunc, neque erit. Colligens autem supra dictus historiographus omnem numerum peremptorum, uel fame, uel ferro, undecies centena milia designauit, ceteros uero latrones & sicarios, ac praedones, post uerbis excidium mutuis declarat interisse uulneribus. Electos autem quosque iuuenum, quos decor & proceritas corporis commendabat, ad triumphum dicit esse seruos, reliquos autem, qui supra decem & septem annos agebant aetatis, uinctos ad opera Aegypti per metalla destinatos, uel per caeteras prouincias esse dispersos. Alij quidem ut ludis gladiatorij, alij ut ad bestias traderentur. Si qui uero intra septimum & decimum aetatis reperti sunt annum, per diuersas prouincias in seruitutem distrahi iussi sunt, quorum numerus usque ad nonaginta milia perductus est. Haec uero omnia gesta sunt secundo anno imperij Vespasiani, iuxta ea quae ipse dominus & saluator noster IESVS CHRISTVS praedixerat. Quippe qui ea quae gerenda erant, praesentia iam uideret, tunc cum secundum Euangeliorum fidem, uidens ciuitatem uenit super eam, & uelut in auribus eius proloquitus est haec uerba: Si agnouisses, inquit, & tu in hac die tua, quae ad pacem tibi sunt, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis, Quia uenient dies super te, & circumdabunt te inimici tui uallo, & circumdabunt te, & perurbunt te undique, & ad solum deducunt te, & filios tuos qui in te sunt. Sed & rursum tanquam de populo dicens: Erit, inquit, necessitas magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusalem erit concalcata a gentibus, usque quod coeplentur tempora gentium. Et iterum: Cum autem uideritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquat

Cap. VII.

Christi praedictio de calamitate Iudaeorum.

Numerus peremptorum.

Ad triumphum. Ad metalla. Ad bestias.

Venditorum numerus.

Praedictio excidij Hierosolymitani.

quia appropinquabit desolatio eius. Comparet nunc unusquisque dominum & saluatoris nostri sermones cum historiographi relatione de bello quod gestum est, atque excidio civitatis, & videns miram divinae praevidentiae virtutem, agnoscat praedictis diuinitatem. Haec quidem Iudaeorum genti post passionem saluatoris iusta ultione uenerunt, pro eo quod auctorem uitae a semet uniuersa gens conclamauerat auferri. Veruntamen nihil obstat etiam ea addere, per quae pietas & clementia dei licet ingratis uideatur oblata. Quadraginta namque post ad milium piaculum continuus protracta annis, impiorum poena differtur. In quibus & Apostoli omnes, praecipue tamen Iacobus, qui dicebatur frater domini, in Hierosolymis episcopus constitutus, indefinenter populum commissa impietatis & feralis ausu de scelere commonebat, si forte possent committi poenitentiam gerere, si possent flere pro scelere, & ultrices poenarum flammas lachrymarum ubertate restinguere. Ostendebat namque eis deus per suam patientiam, quod ipsorum quaereret poenitentiam, quia non uult tantum deus mortem peccatoris, quantum ut conuertatur & uiuat.

Iacobus frater domini episcopus Hierosolymitanus.

Cap. VIII. Prodigia ad poenitentiam inuocant Iudaei.

Mollire autem adhuc mentis eorum duritiam nitebatur diuina maiestas signis & prodigijs caelitus datis, terroresque simul & minacem dexteram ostentando potius quam inferendo. De quibus supradicti historiographi fides, ut in ceteris, etiam in hoc sufficiens erit. Relegamus ergo quid in sexto historiarum suarum libro de his ipso signauerit Iosephus: Sed infelicem, inquit, plebem teterrimi quidam homines & deceptores falsa uaticinantibus suadebant, ut euentibus signis & indicijs iracundiae, & indignationis diuinae non crederent, quibus aperte futurum, & urbis & gentis praefagebatur excidium, sed uelut afflati & amentes, & qui neque oculos neque animam in se haberent, spernebant omnia quae caelitus nunciabantur. Etenim stella praefulgens, gladio per omnia similis, imminere de super ciuitati, & cometes praeter ea exitalibus flammis ardere per totum uisus est annum. Sed & ante excidij tempus ac belli, cum populi ad diem festum Azymorum conuenirent, octaua die mensis Xanthici, qui est Aprilis, noctis tempore hora nona tantus luminis fulgore aram templumque circumdedit, ut putarent omnes diem clarissimum factum, & permanisset spatium horae dimidia. Quod imperitis quidem & ignaris prosperum uidebatur, sed legis peritos & probos quosque doctores non latuit exitiale portentum. In eadem quoque festiuitate uitula sacrificijs admota & aris assistens, inter ipsas ministrorum manus enixa est agna. Sed & ianua interioris edis, quae respiciebat Orientem, cum esset gre solido induta, ac perinde immensa ponderis, quae uitae uiginti uiris summo conatu impellentibus clauderetur, ferreis quoque uentibus & seris munita, ac pessulis in altum demissis teneretur obstructa, repente hora noctis sexta apparuit sponte patefacta. Sed & transacto die festo post aliquot dies, prima & uicesima die mensis Artemisij, qui Maius apud nos uocatur, prodigiosus apparuit uisus, & fidem pene excedens, quod uerum falsum putaret, nisi oculorum fide confirmasset malorum consequuta perniciēs. Etenim prope solis occasum uisi sunt currus & quadrigae in omni regione per aere ferri, & armatorum cohortes misceri nubibus, & urbes circumdari agminibus improuisis. In alio item die festo, qui Petecostes appellatur, noctu sacerdotes ingressi templum ad ministeria ex more complenda, primo quidem motus quosdam strepitusque senserunt, tum deinde uoces subitas audiunt, dicentes: Migrenus hinc. Addit his etiam aliud terribilius. Etenim quidam Ananiae filius Iesu nomine, uir plebeius & rusticus, ante quartum belli annum cum ciuitas in pace, & abundantia perduraret, in die festo Tabernaculorum repente clamare coepit: Vox ab ab Oriente, uox ab Occidente

Stella gladio similis. Cometes.

Noctua lux exorta. Vide 1o cap. 7o lib. de bello Iudaico. Vitula signum enixa.

Ianua suapte sponte aperta.

Currus in aere uisi.

Vox Migrenus hinc. Exclamatio hominis plebei.

cidente, uox a quatuor uentis, uox super Hierosolymam & super templum, uox super sponso & sponsas, uox super populum, & indefinenter die noctumque per omnes plateas circumiens, haec clamabat, usquequo quidam primores ex populo uiri, uelut insulti praefagij indignatione commoti, correptum hominem multis uerbis afficiunt. At ille nequaquam pro se aliquid loquens, sed ne eos quidem qui circumsteterant deprecans, easdem uoces pari obstinatione & clamore repetebat. Tum principes intelligentes (ut res erat) numinis esse motus in uiro, perducunt eum ad iudicem Romanum, apud quem flagris ad ossa usque laniatus, neque preces, neque lachrymas fudit, sed eandem uocem miserabiliter & cum quodam ululatu emittens, per singula penes uerba proferebat, addens etiam hoc: Vox uero Hierosolymis. Prosequitur & aliud idem historiographus maiore gestum miraculo, dicens oraculum quoddam in sacris literis repertum, quod per idem tempus uirum designaret ex eorum regione processurum, qui totius orbis potiretur imperio. Cuius oraculi praefagium idem historiographus Vespasianum declarare est suspicatus, sed Vespasianus non alijs quam illis solis gentibus, quae Romano imperio uidebantur subditae, dominatus est, unde iustus ad CHRISTVM haec responsa referuntur, ad quem dixerat pater: Pe te a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae, & cuius per idem tempus per Apostolos suos in omnem terram exierat sonus, & in fines orbis terrae uerba eorum.

Is erat Albinus.

Vox uero Hierosolymis.

Oraculum.

Opera precium sane est post ista noscere quis fuerit hic Iosephus, & unde, uel ex quo genere originem ducens, qui tantam nobis materiam rerum gestarum cognitionem praestiterit. Exponit ergo etiam haec ipse de se, hoc modo scribens: Iosephus Matathiae filius, Hebraeus genere, ex Hierosolymis sacerdos, qui & ipse primo bello Romanos oppugnauerim, & posterioribus nihilominus interuerim praefagis, necessitate constrictus. Constat igitur hunc uirum per idem tempus non solum apud Iudaeos proprios ciues, uerum etiam apud Romanos habitum esse nobilissimum, ita ut literarum merito in urbe Roma etiam statua donaretur, & libri eius bibliothecae traderentur. Conscripsit namque Antiquitatum historiam in uiginti libris. Belli uero Iudaici cum Romanis habiti historiam septem uoluminibus comprehendit, quam non solum Graeca facundia, uerum & patrio, id est, Hebraeo sermone suis etiam ciuibus se didisse confirmat, dignus cui praeter ceteris omnibus debeat credi. Sed & alia eiusdem uiri extant de Iudaeorum uetustate duo uolumina, in quibus contradicere Apioni cuidam Grammatico uidetur, qui illis temporibus aduersum Iudaeos scripserat, & ad alios quosdam, qui morem gentis Iudaeorum atque instituta lacerauerant. In primo ergo ex his duobus libro, quae uolumina apud Hebraeos in autoritate habeantur, secundum maiorum traditionem, per haec edocer.

Cap. IX.

Iosephus.

Antiquitatum lib. 20. Belli Iudaici lib. 7.

Aduersus Apionem lib. 2.

Neque igitur innumera, inquit, apud nos habentur uolumina inter se inuicem discordantia, sed duo tantum & uiginti sunt libri, qui omnium temporum seriem continent, qui & iuste creduntur diuinitus inspirati. Ex quibus quinque sunt Moysi, continent leges uitae, & successionis humanae profapsam usque ad ipsius Moysi terminum pertendentem, qui paulo minus ad tria milia annorum continentiam gerunt. A morte uero Moysi usque ad Artaxerxen, qui post Xerxen regnauit apud Persas, quae gesta sunt, Prophetarum quaeque per ea tempora tredecim uoluminibus conscripserunt. Reliqui uero quatuor libri hymnos in deum, & uitae instituta, ac monita mortalibus tradunt. Ab Artaxerxe uero usque ad nostrum tempus scripta sunt omnia, fidei tamen non eadem quae primis habetur digna ducuntur, pro eo quod non ita extiterit

Cap. X.

XXII. libri.

Quinque Moyses.

Prophetarum 13. Quatuor reliqui.

extiterit prophetarum iugis & explorata successio. Rebus igitur his constat, quam nos uenerabiliter utamur scripturis nostris. Nam cum tot secula intercesserint, neque addere quis unquam, neque auferre, aut permutare quid ausus est, sed omnibus gentis nostrae hominibus insita haec quodammodo atque ingenua fides est, credere haec dei esse consulta, & his iugiter inhaerere, ac pro ipsis (si ita res poposcrit) libenter animam ponere. Sit haec etiam pars historiographi, his in locis à nobis (ut arbitror) non in competenter inserta. Est adhuc & aliud eius elegantis satis uolumen, quod animus sit qui imperium teneat in nobis: Quem libellum quidam Machabeorum attitulerunt, pro eo quod certamina inibi & agones pro pietate à Machabaeis fratribus desudata contineat. Sed & in fine uicesimi Antiquitatum libri, significat idem ipse proposuisse se quatuor uoluminibus comprehensurum secundum fidem & religionem patriam, de deo & de substantia eius ac legibus, & quorundam apud eos liceant, quaedam uero non liceant. Sed & alia nonnulla opuscula à se dicit esse composita. In fine etiam suprascripti uicesimi libri Antiquitatum, iustum quendam ex Tiberiade, qui donatus sit hoc idem operis, quod ipse explicuerat, aggredi, arguit falsitatis per haec uerba: Sed non ego te imitatus sum in his quae conscripseram. Ipsis etenim Imperatoribus obtuli libros meos, cum adhuc ipsa quae gesta sunt, penè in oculis haberentur. Quippe qui conscius mihi essem seruatae in omnibus ueritatibus. Nec me de eorum testimonio fefellit opinio. Sed & alijs pluribus obtuli quorum multi etiam ipsis interfuere bellis, sicut Agrippa rex, & nonnulli eius propinqui. Et imperator quidem Titus in tantum probauit ex istis debere libros ad omnes homines rerum gestarum notitiam peruenire, ut manu sua subscriberet, publicè ab omnibus eos legi debere. Rex uero Agrippa sexaginta & duabus epistolis de operis nostri ueritate testatus est, ex quibus & duas inferui. Sed de his satis dictum est, nunc ad narrationis nostrae seriem redeamus.

Lib. Iosephi, de imperio rationis.

Quatuor libros adhuc promittit.

In Insulam emulsum sum.

Cap. XI. Apostoli & discipuli domini conueniunt.

Symeon Iacobo sufficitur. Cleophas frater Ioseph.

Cap. XII. In familiam Dauidem inquirunt.

Titus Caesar, Linus, Anacleus.

Cap. XIII. Domitia, Caesar, Abilius in Anniani locum suscipitur.

Cap. XIII. In urbe uero Roma duodecim Anacleus annis in episcopatu exactis, sacerdotij sedem Clementi tradidit.

Cap. XV. Clemens.

Quem adiutorem suum Paulus Apostolus Philippensibus scribens, designat, dicens: Cum Clemente & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro uita.

Huius

Huius Clementis epistola habetur ad Corinthios scripta, praecipua plane & ualde mirabilis, quam uelut ex persona Romanae ecclesiae dictauit, cum dissensio apud Corinthios fuisset exorta, quam epistolam in plurimis ecclesijs publice legi, & ueterum, & nostris etiam temporibus constat. Verum de seditione facta apud Corinthios, ac dissensione plebis, testis ualde fidelis Egesippus indicat, huc modo dicens.

Cap. XVI. Clementis epistola ad Corinthios scripta

Egesippus. Cap. XVII. Domitianus, Christianorum persecutor. Deo uelicit.

Uita erga multos & fidelitate Domitianus exercita, plurimisque in urbe Roma nobilibus & illustribus uiris, nullo iure, nullaque ratione trucidatis, innumeris etiam in exilium trusis, & bonorum direptione mulcratis, ad uinum Neronianae theomachiae & impietatis successor efficitur. Secundus hic quippe ab illo persecutionem molitur in nostros, cum utique pater suus Vespasianus nihil prorsus nostris irrogauerit iniuriae.

Quo in tempore Apostolus & Euangelista Ioannes, ob praedicationem uerbi diuini, & testimonium ueritatis, in insulam Pathmos traditur ablegatus. Denique Irenaeus scribens de computo nominis antichristi, quod continetur in reuelatione quae dicitur Ioannis, quinto aduersus haereses libro, haec de ipso Ioanne commemorat: Quod si oportet, inquit, apertius in hoc tempore de isto nomine praedicari, à quo magis poterat aperiri, nisi ab eo, qui ipsam reuelationem uidit? Neque enim multum temporis est quod reuelata est, sed penè nostra aetate. In fine etenim Domitiani principatus exorta est. In tantum uero per idem tempus fidei nostrae instituta florebant, ut etiam nonnulli alieni à religione nostra scriptores historiarum suarum tradiderint monumentis, uel de persecutionibus illius temporis, uel etiam de martyribus. Qui etiam diligenter explorato tempore designant, quintodecimo anno Domitiani principis, cum alijs plurimis, ab eo etiam Flauiam Domitillam sororis filiam, Flauij Clementis unius tunc ex Consulibus uiri, ob testimonium quod CHRISTO perhibebat, in insulam Pontiam nomine de portatam.

Cap. XVIII. Ioannes in Pathmos relegatur.

Fl. Domitilla Fl. Clementis uxor relegatur in Pontiam insulam.

Cap. XIX. Interficiuntur posteritas Dauid.

Pud ipsum uero Domitianum, cum iussisset omnes periri, qui de genere Dauid & regia stirpe descenderent, uetus traditio tenet, quod delati sint quidam, quasi essent de posteritate Iudae, quem fratrem fuisse Saluatoris secundum carnem tradunt. Quibus duplici urgebantur inuidia, uelut qui ex Dauid genere, & ex ipsius CHRISTI propinquitate descenderent. Quae Egesippus per ordinem his uerbis refert.

Egesippus.

Adhuc autem uiuebant quidam de carnali genere domini nostri, nepotes Iudae, eius qui secundum carnem frater domini dicebatur, quos quidam detulerunt, tanquam ex Dauid stirpe uenientes. Hos Reuocatus quidam nomine, qui in hoc missus fuerat, perducit ad Domitianum Caesarem, & ipse enim formidabat de aduentu CHRISTI, sicut & in initio Herodes. Interrogati ergo à Domitiano, si essent ex familia Dauid, confessi sunt. Tunc quaesuit ab eis, quantis possessionibus, uel quantis essent facultatibus praediti: At illi responderunt, quod utrique non amplius esset in bonis nouem milibus denarijs, ex quibus singulis pars media pro portione deberetur. Nec haec sibi in pecunia subsistere, sed in estimatione terre, quae eis esset in quadraginta minus uno iugeribus constituta, quam suis manibus excolentes, uel ipsi alerentur, uel tributa dependerent. Simul & testes ruralis & diurni operis, manus labore rigidas et callis obduratas praeferebant. Interrogati uero de CHRISTO, quale sit regnum eius, uel quis ipse, aut unde, aut quanto uenturus, responderunt quod non huius mundi regnum, neque huius terrae ei designetur imperium, sed quia caeleste ei regnum per angelorum ministeria in consummatione saeculi praeparatur, quando scilicet aduentans in gloria, de uiuis & mortuis iudicabit, & re-

Cap. XX. Nepotes Iudae delati falso. Reuocatus.

Facultates nepotum Iudae.

Rogantur de regno Christi quaesiti.

EE rituet

stituet unicuique pro factis ac meritis suis. Ad hæc Domitianus, cum neque in eis quicquam criminis inueniret, et utilitatem eorum quam maxime contemneret, abire eos libere iubet. Sed & persequutionem, quam aduersum ecclesias agitari iusserat datis rursus compescit edictis. Illi uero dimissi ab eo, uel martyrij merito, uel tantæ propinquitatis prerogatiua pacis iam tempore duces ecclesiarum effecti, usque ad Traiani tempora permanserunt. Hæc quidem Egesippus. Sed & Tertullianus de Domitiano similia refert, dicens: Tentauit aliquando & Domitianus simile aliquid, portio Neronis de crudelitate: Sed quasi homo cito destitit, ita ut etiam eos quos in exilium miserat, reuocaret. Post Domitianum uero quindecim annis imperio potitum, Nerua suscepit principatû. Sub quo omnes quidem honorum tituli, qui in Domitianum collati fuerant, detrahuntur. Reuocari autem quicumque ab eo in exilium trahi sunt, ac recipere facultates ex Senatusconsulto iubentur. De quibus singulis testimoniis perhibent, qui gesta illorum temporum conscripserunt. Tunc igitur etiam Apostolum Ioanem post absolutionem infulæ, Ephesum quasi ad scholam propriam redisse, nostrorum scriptores declarant.

Tertullianus.

Nerua. Caf.

Ioan. Ephe.

sum redit.

Cap. XXXI.

Traianus Caf.

Abilius II. Ale-

xandriam episc.

Cerdon.

Clemens.

Cap. XXXII.

Euodius.

Ignatius.

Symeon.

Cap. XXXIII.

Ioannes Euan-

gelista.

Irenæus.

Clemens Alexan-

drinus.

Iuuenis ad me-

liorem uitam re-

uocatur per Ioan-

nem euangelistã.

Nerua uero post annum plus minus defuncto, Traianus succedit imperio. Cuius primo principatus anno obilius apud Alexandriam sacerdotio ministrato diem obit, cui succedit Cerdon tertius in sacerdotium. Qua tempestate in urbe Roma Clemens quoque tertius post Paulum & Petrum pontificatum tenebat.

Ed & apud Antiochiam Euodius primus fuerat, & secundus Ignatius, Hierosolymis quoque Symeon secundus post Iacobum fratrem domini ipsædem temporibus gubernabat ecclesiam.

In his superstes adhuc apud Asiam demorabatur ipse ille, quem amabat dominus IESVS, Apostolus simul atque Euangelista Ioannes, ecclesiarum quæ inibi erant gubernacula regens, post Domitiani (ut diximus) obitum regressus ex infula. Quod quia ita se habeat, duobus fidelibus testibus approbabo. Irenæus & Clemens Alexandrinus huic ueritati assequuntur, in secundo aduersus hæreses libro, Irenæus hoc modo scribens: Et omnes, inquit, presbyteri testes sunt, qui in Asia Ioannem discipulum domini uiderunt, & sciunt hæc tradidisse Ioannem, qui & permansit apud eos usque ad tempora Traiani. Itæ in tertio eiusdem operis libro, idem scriptor de eisdem ita testatur: Ecclesia, inquit, quæ est apud Ephesum, à Paulo quidem fundata est, à Ioanne uero ædificata, qui permansit in ea usque ad tempora Traiani. Habes hunc testem fidelem de Apostoli temporibus contestantem. Accipe quid etiam Clemens (cuius pariter promissimus testimonium) dicat, historiam quandam per necessarium simul texens, quam nos quoque si inseramus, utilem fore legentibus credimus. Scribit, ergo hæc: Audi, inquit, fabulam & non fabulam, sed rem gestam de Ioanne Apostolo, & memorijs omnium traditam. Cum post tyranni obitum de Pathmos infula Ephesum rediret, rogabatur etiam uicinas lustrare prouincias, quo uel ecclesias fundaret, in quibus non erant locis, uel in quibus erant, sacerdotibus ac ministris instrueret, secundum quod ei de uno quoque spiritus sanctus indicasset. Cum igitur uenisset ad quandam urbem haud lóge positam, omnibus ecclesiasticis solemniter adimpletis, uidit iuuenem quandam ualidum corpore, & uultu elegantem, sed & animis acrem nimis, respiciens quæ ad episcopum qui nuper fuerat ordinatus, hunc, inquit, tibi summo studio commendo sub testimonio CHRISTI & totius ecclesie. Tum ille suscipiens, omnem se adhibiturum, sicut præcipiebat, diligentiam pollicetur. Sed iterum atque iterum eadem sæpius repetens, iuuenem commendabat attentius, & post hæc

hæc Ephesum rediit. Tum uero presbyter in domum suam adolescentem suscepit commendatum, & cum omni diligentia enutrit, amplectitur, fouet, ad ultimum etiam baptisim gratiam tradit. Post hæc iam uelut confidens gratie, quæ fuerat communis, paulo indulgentius iuuenem habere coepit. Sed ille ubi ætate immatura, libertate potitus est, continuo per equiuos, quibus luxus & desidia cordi est, amare uitia & corrupta uitæ incedere tramitem perdoctur. Et primo quidem conuiuorum illecebris decipitur, inde nocturnis eum furtis socium sibi participemque consciscunt, post hæc etiam ad maiora flagitia pertrahunt, cum interea sensum iuuenis formabatur, et instituebat ad scelera, et quia esset acer ingenio, sicut equus infrenis & ualidus, diris moribus obfirmatis, recti itineris lineam derelinquens, rectore contempto, rapido cursu totus fertur in præceps, ita succedentibus sibi malis, ut desperationem sibi quoque deo præstitæ salutis acceperit. Dedignatur iam de parujs sceleribus cogitare, gradia queque molitur, & ex integro perditioni se tradens, nullo inferior esse in flagitijs patitur. Denique illos ipsos, qui prius magistri criminum fuerant, discipulos facit, iuuenem illum, inquit, repeto abs te & animam fratris. Tunc grauius inspirans senior, & in lachrymas resolutus, ille, ait, mortuus est. Quomodo, inquit, uel quali morte? Deo, ait, mortuus est, quia pessimus & flagitiosus euasit, ad ultimum etiam latrocinium adgressus est. Denique nunc montem quenquam cum multa latronum manu occupauit. Quibus auditis Apostolus ueste continuo, qua erat indutus, scidit, & cum ingenti gemitu feriens caput suum, bonum te, inquit, custodem fratris animæ dereliqui. Sed iam nunc mihi equus paretur, & dux itineris. Et confestim ab ipsa ecclesia ascendens, concitus propebat. Cumque peruenisset ad locum, attrinetur ab his latronibus, qui custodias obseruabant. At ille neque effugere, neque profus declinare usquam nitens, ingenti tantum uoce proclamabat, quia ad hoc ipsum ueni, adducite mihi principem uestrum. Qui cum ueniret armatus, eminus agnito Ioanne Apostolo, pudore actus, in fugam uertitur. Ille equo post eum admissio, confestim insequitur fugitantem, etiam ætatis oblitus, simul & clamans: Quid fugis, fili patrem tuum? Quid fugis inermem senem? Miser hære, noli timere, habes adhuc spem uitæ. Ego CHRISTO rationem reddam pro te. Certe & mortem pro te libenter excipiam, sicut & dominus excepit pro nobis, & pro tua anima dabo animam meam. Sta tantum & crede mihi, quia CHRISTVS me misit. At ille audiens, restitit, ac uultum demisit in terrã, post hoc arma proiecit, tum deinde tremefactus flebat amarissime, & accedentis ad se senis genibus prouoluitur, gemitibus & ululatibus quibus poterat satisfaciens, & uberrimis lachrymarum suarum fontibus iterum baptizabatur, occultans solam dexteram suam. Apostolus uero iurifurandi sacramento se ei à saluatore impetraturum ueniam pollicens, simulque genibus eius prouoluitus, atque ipsam dexteram, ex cuius cædis conscientia torquebatur, tãquam iam per poenitentiam purgatam deosculans, ad ecclesiam reuocat, & indefinenter pro eo orationes profundens, & cum ipso pariter ducens crebra ieiunia, indulgentiam à deo, quam ei pollicitus fue-

rat, expetebat. Sed ex varijs sermonum consolationibus, uelut quibusdā precantationibus efferos & exterritos eius animos mitigabat. Nec prius abstinit, quam eum in omnibus emendatum etiam ecclesiae praeficeret, praebens per hoc magna exempla uerae poenitentiae, & documentum ingens nouae regenerationis, atq; insignia quaedam & trophaea uisibilis in eo resurrectionis ostendens. Haec a Clemente dicta, non solum ad scientiam rerum, sed & ad utilitatem legentium profutura, hunc in nostris quoque libris teneant locum.

Cap. XXIII. Evangelium Ioannis.

Apostoli non afferunt elegantiam sermonis.

Apostoli pauca scripserunt Paulus Apostolorum eruditissimus.

Matthaeus.

Lucas. Marcus. Ioannes.

Age iam etiam huius Apostoli quae sint scripta, quae in autoritate habeantur, cum his pariter explicemus. Est igitur primo Euangelium nominis ipsius, quod in omni orbe personauit. Quod autem post cetera tria Euangelia quarto a ueteribus statutum est loco, haec erit ratio. Venerabiles & uero deo digni Apostoli CHRISTI cum essent in omnibus puritate uitae & animi uirtutibus clari, non magnipendebant sermonis ornatum, quippe in quibus anima erat diuinis ornata uirtutibus, simul & signorum gratia quae eis a domino nostro Iesu Christo concessa fuerat, qua confidentes, non in suauoribus humane sapientiae uerbis summam praedicationis dominicae collocabant, sed in ostensione spiritus & in uirtute, per quam mirabilibus consummatis, & uerborum suorum fide facta, uniuerso orbi regnum caelorum scientiam tradiderunt, paruidententes plures libros condere, quod huiuscemodi praedicationis assertio, non argumento humane sermonis, sed ad stipulatione diuinae uirtutis indigebat. Denique Paulus, qui inter omnes Apostolos eruditior etiam in uerbis uideatur, & in sensibus prepotens, non amplius quam paruorum epistolarum suarum corpus reliquit, qui utique immensa contineret intra se atque innumerata sacramenta, utpote qui etiam usque ad tertium caelum raptus quae gererentur inspexerat, & in ipsum quoque deo dignum paradisum abductus, audierat ibi ineffabilia uerba, & doctrinam (quae cunq; illa mihi est,) siue corporeus, siue incorporeus, illius interim scholae discipulus effectus, exceperat. Sed & reliqui domini ac saluatoris nostri discipuli, non solum ex illis duodecim, sed & si qui extra hunc numerum de schola tamen domini & saluatoris nostri, sermonem aliquem, diuinitus inspirati, memoriae reliquerunt, breuem hunc & succinctum per omnia esse uoluerunt. Igitur ex ipsis discipulis domini, Matthaeus tantummodo & Ioannes ad scribendum appulisse animum traduntur, necessitate quadam in hoc ipsum prouocati. Matthaeus enim primo Hebraeis praedicaauerat. Verum cum pararet transire ad gentes, patria lingua scripturam composuit, & ea quae praedicaauerat comprehendens, dereliquit his ad memoriam a quibus proficiscebatur, ut gentibus praedicaret. Post hunc Lucam & Marcum scriptura Euangelica secundum eas causas, quas superius diximus, addit. Ioannem uero tradunt usque ad ultimum penes uitae suae tempus, absque ullius scripturae indicijs Euangelium praedicasse. Sed cum horum trium Euangeliorum, etiam ad ipsum notitia peruenisset, probasse quidem dicitur fidem & ueritatem dictorum, deesse tamen uidit aliquid, & ea maxime, quae primo praedicationis suae tempore dominus gesserat. Certum enim est, quod in superioribus tribus Euangelijs haec uidentur solo contineri, quae in eo gesta sunt anno, quo Ioannes Baptista uel inclusus est in carcerem, uel punitus. Denique si obserues, statim in initijs narrationis posteaquam refert Matthaeus de quadraginta dierum ieiunio, & de tentatione eius, continuo subiicit, dicens: Audiens autem, quia Ioannes traditus est, discessit de Iudaea, & uenit in Galilaeam. Sed & Marcus similiter, posteaquam (inquit) traditus est Ioannes, uenit in Galilaeam. Lucas uero etiam priusquam incipiat aliquid de actibus referre IESU dicit: Quia adiecit Herodes super omnia mala quae gesserat, & conclusit Ioannem.

sit Ioannem in carcerem. Quia (inquit) ab his haec uidebantur omissa, rogatus dicitur Ioannes apostolus, ut ea quae praeterierant priores ante traditionem Ioannis, saluatoris gesta conscriberet. Et ideo dicit in Euangelio suo: Hoc fecit in initium signorum IESU. Et iterum in alio loco indicat, dicens: Nondum enim Ioannes erat missus in carcerem. Ex quibus constat quod ea quae antequam Ioannes traderetur a IESU fuerant gesta describit. Et ideo si quis hoc diligentius consideret, euidenter inueniet, non sibi Euangelia distillare, sed alterius temporis gesta esse quae scribit Ioannes, alterius uero quae ceteri. Unde quia natiuitatem secundum carnem saluatoris, uel Martheus, uel Lucas descripserant, retinuit hoc Ioannes, & a theologia atq; ab ipsa eius diuinitate sumit exordium. Quae pars sine dubio ipsi uelut eximio per spiritum sanctum seruata est. Haec etiam de Ioannis Euangelio dicta sunt. De Marci uero Euangelio sufficienter supra comprehensum est. Lucas autem in initio Euangelij sui, causam cur scriberet, indicauit, uidelicet, quonia multi alij temere praesumpserant enarrare, quae sibi magis erant ad liquidum coeperta, uolens ergo abstrahere nos a ceterorum narrationibus, fidem facit per se conscriptae ueritati, certus quod eam uel Paulo exponente, uel alijs Apostolis, qui ab initio ipsi uiderant, ac sibi tradiderant, consecutus sit, & hanc nobis per proprium Euangelium tradat. Haec a nobis etiam de Luca breuiter dicta sunt. Opportunius uero & plenius in tempore inferis his quae antiqui auctores scripta reliquerunt, ut se cuncta habeant, indicabimus.

Ioannis tamen extant praeterea epistole, de quarum prima, neq; ab antiquis unquam, neq; a posteris dubitatum est. De reliquis uero duabus, & de Reuelatione, etiam nunc anceps sententia habet, de quibus (ut dixi) & a ueteribus dubitatum, suis in locis ipsorum uocibus approbabimus. Ut ergo, quandoquidem in hac loca deuenimus, omnem noui testamenti Canonem designemus, primo nobis omnium Euangeliorum caelestis quadriga iungatur, his Actus apostolorum copulenter. Post hos Pauli epistola sociantur, consequatur uero has prima Ioannis epistola, similiter & Petri prima. Haec sunt de quibus nulla unquam prorsus extitit dubitatio. Sequenti loco iam sunt illa, de quibus a nonnullis dubitatum est, Reuelatio Ioannis, de qua quid singuli ueterum senserint, suis in locis ostendemus, & epistola Iacobi, sed & Iudae, Petri quoque secunda, & item Ioannis secunda & tertia, siue haec ipsius Euangeliste, siue etiam alterius eius cognominis ostendent. Post haec iam scriptura est, quae dicitur Actus Pauli, sed & libellus qui appellatur Pastoris, & reuelatio Petri, de quibus quae maxime dubitatur. Fertur etiam Barnabe epistola, & doctrina quae dicitur Apostolorum. Quidam autem his sociant etiam Euangelium, quod dicitur secundum Hebraeos, quo praecipue utuntur illi Hebraei, qui CHRISTVM suscipere uiderunt, sed in ecclesia ei contradicitur. Quae omnia tamen a nobis necessario enumerata sunt, ut absque ulla ambiguitate claresceret, quae sint in ueteri autoritate, et quae sint in quibus uel contradictio aliqua, uel etiam contratio, cum tamen a quamplurimis ecclesijs recipiantur, soleat admitti. Sed et de illis sciendum est, quae sub nomine Apostolorum ab haereticis proferuntur, uelut Petri & Thomae, & Matthiae, & ceterorum similiter apostolorum quae appellantur Euangelia, sed & Andreae & Ioannis, atque aliorum Apostolorum Actus, quod nunc prorsus in scriptis ueterum, eorum duntaxat qui Apostolis successerunt, aliqua mentio eorum, aut commemoratio habetur. In quibus & ipse stilus multum ab ecclesiastica consuetudine deprehenditur esse diuersus. Sensus quoque ipse, & omnia quae in his inseruntur, longe ab Apostolica dissonant fide, ex quo signum esse prauitatis haeretice comprobantur. Unde ne inter illa quidem, de quibus dubitari diximus, collocanda sunt, sed ut aliena penitus et a pietatis regula discrepantia propellenda. Verum ad historiae ordinem redeamus.

Lucas.

Cap. XXV. Epistola Ioannis prima Apocalypsis.

Euangelia quatuor. Acta apostolorum. Epistolae catholicae.

Acta Pauli Lib. Pastoris. Reuelatio Petri. Epistola Barnabe. Doctrina apostolorum.

Euangelium secundum Hebraeos. Euangelia et Acta quorundam Apostolorum. Stilus. Alias, in his inseruntur.

EE 3 Igitur Sic.

Cap. XXVI. Menander sa- maritanus.

igitur Simoni Mago Menander succedit scutum diaboli non inferius pri- mo, & ipse Samarites genere, in arte autem magica solus repertus est, qui non modo equiparare, sed & supergredi impietatem posset magistri. Maiori- bus quippe portentis efferebatur, semetipsum saluatorem dicens, ad hominū salutem de coelestibus & invisibilibus seculis destinatum, asserens non aliter posse unumquemq; angelos seculi uincere, nisi prius à semet magice artis per ordinem susciperet disciplinam, & per baptismum à se datum, immortalis & eternus effectus, in hac uita perpetuus fieret. Quæ omnia ex libris Irenæi, uolentibus scire per facile est. Sed & Iustinus in his ipsis, in quibus Simonis fece- rat mentionem, etiam de hoc talia quædam scribit: Menandrum quendam Sa- maritanum, ex uico Capparathæ, Simonis discipulum, stimulis demoniacis incitatum uenisse Antiochiam, & quam plurimos per artem magicâ decepsisse simus, qui hoc etiam suadere potuit sectatoribus suis, quod non essent morituri. Ex quibus in hodiernum sunt aliqui ex illo eadem confitentes. Quod est uere diaboli commentum, ut homines Magi Christianorum sibi nomē imponerent, quo per hoc sanctū & uenerabile religionis nostre mysterium macularent, qui tamen irrident, & spernunt ecclesiastica dogmata, uel de immor- talitate animæ, uel de resurrectione mortuorum. Verum hi talibus freti auto- ribus, de spe salutis & uitæ penitus exciderunt.

Cap. XXVII. Ebionis.

Ed & alios idem demon, quos ab amore Christi separare non poterat, a- lia nihilominus arte decepti, id est, Ebionæos, qui interpretantur paupe- res. Vere enim pauperes sunt & egeni in scientia gloriæ Christi, quoniam qui- dem solum eum hominē putant, & per profectum uitæ ac uirtutis uirum iustū effectum, cōmuni etiā natiuitate ex uiro & foemina procreatum. Custodiend- dam uerò censent etiā legis obseruantia, nec sufficere ad salutem solam Chri- sti existimant fidem. Quidam tamen ex ipsis refugiant hanc impietatem, ut ex uiro & foemina adserant eum natum, sed confitentur de spiritu sancto & Ma- ria uirgine, nec tamen eum semper fuisse deum & uerbum, ac sapientiam dei fatentur. Corporalem uerò legis obseruantiam custodiunt. Apostoli autem epistolæ omnes pariter respuunt, & ipsū apostatam legis appellant. Vt un- tur & Euangelio uno quodam, quod secundum Hebræos appellatur, cetera omnia nihili ducunt. Sabbata cum Iudæis secundum legem, nobiscum domini- cam diem sacratam pro resurrectione domini obseruant. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt.

Cap. XXVIII. Cerinthus hæ- reticus. Caius scriptor ecclesiasticus.

Idem temporibus etiam alterius hereseos obortum principem Cerinthū accepimus. De quo Gaius (cuius iam in superioribus fecimus mentionem) in disputationum suarum dialogo ita scribit: Sed & Cerinthus (inquit) per re- uelationes quasdam, quas uelut à magno Apostolo conscriptas, & per ange- los ei reuelatas putaret, talia quædam portenta nobis introducit. Post resur- rectionem terrenum dicit futurum esse regnum Christi in Hierusalē, & homi- nes in carne iterum concupiscentijs & uitijs subiectam conuersationem habi- turos. Contrà fidē quoq; scripturarum quosdam mille annos designat, in qui- bus multa quidem & alia corruptionis opera, & nuptiarū festiuitates dicit fu- turas, ad eos qui libidini sunt dediti, decipiendos. Sed & Dionysius, cum de lo- annis reuelatione differeret, & quædam secundum ea, quæ antiquitus ecclesia tradita fuerant, disputaret, mentionem facit huius ipsius uiri, in his uerbis: Ce- rinthus (inquit) à quo & Cerinthiana hæresis oborta est, figmentis suis auto- ritatem magni nominis acquirere, secundum scripture huius prauam intelli- gentiam gestiebat, quippe cuius hæc erat heresis, ut affirmaret terrenum futu- rum esse CHRIS TI regnum. Et quia erat uentri & gulæ ac libidini deditus, ea futura

Dionysius Corin- thiorū episcopus.

futura decernebat, quæ sibi propria libido dictabat. Ventris & eorum quæ sub uentre sunt, incitamenta, cibus, potibus, nuptijs predicabat explenda. Et ut ali- quid sacratius dicere uideretur, legales aiebat festiuitates rursum celebrandas, & hostias carnales iterū iugulādas. Irenæus uerò etiā secretiora ipsius hæreti- ci in primo operis sui libro publicauit, quæ inde discat, si qs plenius scire uult.

Irenæus.

Ed & alia heresis, quæ appellatur Nicolaitarum, per pauca tempora uigu- it, cuius etiam in reuelatione Ioannis metio facta est. Isti Nicolaum unum ex illis qui cū Stephano ab Apostolis cōstituti sunt diaconi, autorem se habe- re iactabant. Sed Clemens Alexandrinus in tertio libro *σπουδαίῃ* hæc de eo scri- bit: Pulchram (inquit) ualde hic uxorem habuit. Et post ascensionem domini & saluatoris nostri, cum increparetur ab Apostolis tanquam de zelotypiæ in- furia, productam in medium uxorem suā, si quis uellet eam habere, permisit. Ex qua occasione isti consequens putauerunt, ut secundum hoc factum uel di- ctum Nicolai, unus quisq; carne sua in quod delectaret abuteretur. Et obtinen- tes dictum uel factum huius simpliciter & innocenter, absq; ulla reuerentiā pro- miscuos nunc & inclitos concubitus expetunt hi, qui sub illius nomine sectā sibi propria libidinis assumpserant. Mihi autem compertum est, Nicolaū nul- lum prorsus agnouisse mulierem, præter eam quam in matrimoniu acceperat. Cuius etiam liberi, foemine quidem usq; ad ultimam senectutem casta uirgini- tate durarunt, filius autem etiam ipse sanctitatem incorrupti corporis custodi- uit. Quæ cum ita se habeant, constat illud quod in medium Apostolorum præ- zelotypiæ suspitione produxit uxorem, ex contemptu uitij uel libidinis gestū, quo per hoc, continentem se ostenderet eius rei, quam nimie putabatur expe- tere, contemnendam magis quam expetendam carnis edocens uoluptatem. Quoniam quidem nolebat (ut opinor) secundum saluatoris præceptum, duo- bus dominis seruire, libidini & deo. Dicunt autem etiam Matthiam ita docuisse, aduersum carnem pugnandum, & in nullo prorsus uoluptati eius ac libidi- ni concedendum, animam uerò alendam sapientie partibus, & scientiæ cibus in maius semper augendam. Hæc de illis hæresibus, quæ temporibus memoratis à ueritate declinantes cito extinctæ sunt, retulisse sufficiat.

Cap. XXX. Nicolaitæ. Nicolaus.

Matthias Apo- stolus.

Clemens sane hic, cuius uoces adnotauimus, scribens aduersum eos qui nuptias spernunt, inter cætera etiam hæc dicit: An & Apostolos impro- bant? Petrus etenim ac Philippus, & uxores habuerunt, & filias etiā uiris nu- ptum dederunt. Sed & Paulum nō tedit Apostolum, in quadam epistola sua mentionem uel saluationem facere comparis suæ, quam se idcō negat circum- ducere, ut ad prædicationem Euangelij expeditior fiat. Verum quoniam Cle- mentis fecimus mentionem, absurdum non erit, aliam quoq; eius memorabi- lem narrationem proferre, quam in septimo eiusdem operis libro ita inseruit: Aiunt, inquit, beatum Petrum, cum uidiisset uxorem suam duci ad passionem, gauisum esse electionis gratia, ac regressionis ad propriam domum, & excla- masse ad eam cum duceretur, ac proprio nomine compellantem, dixisse: O coniunx, memento domini. Talia coniugia sanctorum erant, tam perfecta fix- it affectio beatorum.

Cap. XXXI.

Petrus, Philip- pus & Paulus fuerunt mariti.

Petri uerba ad uxorem suam.

igitur quia de uitæ exitu Petri uel Pauli iam in superioribus explanauimus, sed & tempus Ioannis quo uita excessit, ex parte iam diximus, nunc etiam de loco quietis eius, secundum fidem Polycratis Ephesij episcopi, edocere cō- ueniens puto. Hic etenim Polycrates Victori episcopo urbis Romæ scribēs, & ipse & Philippi apostoli, ac filiarū eius pariter meminit, dicēs: Sicut iam superius inseruimus, quod magna lumina in Asia partibus dormierūt, quæ re- suscitabit dominus in nouissimo die aduētus sui, cū ueniet in gloria, & reqret omnes

Cap. XXXII.

Polycrates.

Philippus Apo- stolus obiit.

omnes sanctos suos. Dico autem de Philippo, inquit, qui fuit unus ex apostolis, qui dormiuit apud Hierapolim. Sed & duæ eius filia: inibi uirgines conseruere, & alia eius filia spiritu sancto repleta, permansit apud Ephesum. Et Ioannes ille qui supra pectus domini recumbebat, qui fuit sacerdos dei, pontificale gestans, & martyr & doctor optimus apud Ephesum dormiuit. Hæc etiam de locis, in quibus requiescunt in somno pacis, adiecit sufficit. Sed & Gaius (cuius ante mentio facta est) in dialogo suo, quæ cum Proculo disputans scribit, de filiabus Philippi simul & obitu ipsius consonis uocibus memorat dicens: Post hæc autem prophetis quatuor fuerunt Philippi filie, cuius sepulchrum extat apud Hierapolim Asia: urbem unã cum filiabus suis. De his autem Lucas in Actibus apostolorum meminit, cum adhuc apud Cæsaream degerent. Dicit ergo ita: Venimus, inquit, Cæsareã, & ingressi in domum Philippi Euangelistæ, qui erat ex septem, mansimus apud eum. Huic autem erant uirgines filia: quatuor prophetantes. His igitur a nobis de Apostolorum temporibus uel excessibus, prout potuimus, ex scripturis ueterum congregatis, sed & de scripturarum canone, qui in autoritate habeantur libri, uel qui penitus repudiatur, qui uero medijs quodam modo ad instructionem solum ab ecclesijs non etiam ad indubitam autoritatem recepti sint, consequenter expositis, tendamus ad cætera.

Cap. XXXII.
*Symeon Cleopæ
Episcopus Hierosolymorum.*
Post Neronem Domitianumque, sub hoc (cuius nunc tempora memorauimus) per singulas ciuitates ex insolentia populi persecutionem in nostros accepimus motam. Quo in tempore etiam Symeon Cleopæ filius, quæ secundum Hierosolymis ordinatum episcopum supra edocimus, per martyrium carnis uinculis solutus est, horum ad stipulator ipse ille est Egessippus, quem in pluribus iam pròduximus testem. Is ergo hanc protestat, quod a quibusdam hæreticis accusatus sit supradictus uir tanquam Christianus, & multis supplicijs afflictus per multos dies, ita ut etiã iudex ipse cum amicis suis de eius patientia miraretur, & ad ultimum iuberet simili eum, quam dominus pertulit, passione uitam finire. Sed & ipsa uerba, quibus hæc protestat, audire gratius puto. Ait ergo cum de hæreticis diceret: Ex his igitur ipsis accusauerunt quidã Symeonem Cleopæ filium, tanquam qui esset ex genere Dauid, & christianus. Et ita martyr effectus est, cum esset annorum centum xx. sub Traiano Cæsare apud Atticam consulari. Addidit autem etiã hoc, quod accusatores eius, cum in illis temporibus perquireret, si qui ex genere Dauid, & ex regia tribu descenderent, comprehensi sint inter ipsos. Quod autem Symeon unus fuerit ex ipsis auditoribus domini, uel longeuitas eius indicio est, uel Euangeliorum fides, ubi etiã mater eius Maria, Cleopæ uxor refert. Sed et alios quosdam idem scriptor refert, præter eos de quibus supra diximus, nepotes Iudæ fratris domini.

Nepotes Iudæ fratris domini.
Symeon centum et xx. annos natus, in crucem agitur.
Hæretici quando ceperint,
omnes sanctos suos. Dico autem de Philippo, inquit, qui fuit unus ex apostolis, qui dormiuit apud Hierapolim. Sed & duæ eius filia: inibi uirgines conseruere, & alia eius filia spiritu sancto repleta, permansit apud Ephesum. Et Ioannes ille qui supra pectus domini recumbebat, qui fuit sacerdos dei, pontificale gestans, & martyr & doctor optimus apud Ephesum dormiuit. Hæc etiam de locis, in quibus requiescunt in somno pacis, adiecit sufficit. Sed & Gaius (cuius ante mentio facta est) in dialogo suo, quæ cum Proculo disputans scribit, de filiabus Philippi simul & obitu ipsius consonis uocibus memorat dicens: Post hæc autem prophetis quatuor fuerunt Philippi filie, cuius sepulchrum extat apud Hierapolim Asia: urbem unã cum filiabus suis. De his autem Lucas in Actibus apostolorum meminit, cum adhuc apud Cæsaream degerent. Dicit ergo ita: Venimus, inquit, Cæsareã, & ingressi in domum Philippi Euangelistæ, qui erat ex septem, mansimus apud eum. Huic autem erant uirgines filia: quatuor prophetantes. His igitur a nobis de Apostolorum temporibus uel excessibus, prout potuimus, ex scripturis ueterum congregatis, sed & de scripturarum canone, qui in autoritate habeantur libri, uel qui penitus repudiatur, qui uero medijs quodam modo ad instructionem solum ab ecclesijs non etiam ad indubitam autoritatem recepti sint, consequenter expositis, tendamus ad cætera.

fit, tum uelut in uacuam domum, falsa doctrina impius se error immergit, & tanquam ubi nullus iam diuini census defensor existeret, nudato (ut aiunt) capite corripientes arma mendacij, oppugnare apostolicam ueritatem nituntur. Sed istud bellum intrinsecus gerebatur. Persecutionum uero extrinsecus pondus urgebat ecclesiam, & tam immense cateruæ martyrum quotidie iugulabantur, ut Plinius Secundus, qui tunc prouinciam administrabat, multitudine interemptorum permotus referret ad Imperatorem, quod innumera hominum millia quotidie obruncarentur, in quibus nihil omnino sceleris deprehederetur admittum, aut aliquod contrarium Romanis legibus gestum, nisi hoc solum, quod antelucanos hymnos Christo cuius canerent deo. Adulteria uero, uel cætera huiusmodi crimina apud eos & illicita haberi, & penitus arceri, cætera uero secundum leges eos agere communes.

Ad quæ tunc Traianus rescripti sui autoritate decernit, ut Christiani qui dem non requirantur, si qui tamen inciderint, puniantur. Per quod ex parte aliqua persecutionis sedatum putabat incendium. Sed his qui nequitiam suã aduersum nos exercere cupiebant, lædendi occasio non uidebatur exempta. Interdum enim populus instigabatur, interdum etiã iudex occasione utebatur, & negabat quesitos, quos punire uoluisset oblatos. Hæc Tertullianus in Apologetico suo dicit, ex quo possunt instrui plenius scire cupientes.

Igitur in urbe Roma tertius ab Apostolis Clemens nouem annis sacerdotio perfunctus, Euaristo diuini uerbi tradidit ministerium. In Hierosolymis uero, Symeone (de quo superius diximus) defuncto, Iustus quidam ex his qui de circumcisione ad fidem CHRISTI uenerant, episcopatum suscepit. Quibus temporibus apud Asiam supererat adhuc & florebat ex apostolorum discipulis Polycarpus, Smyrnæorum ecclesie episcopus, & Papias similiter apud Hierapolim sacerdotium gerens.

Sed & in nostra quoque tempora famæ celebritate uulgatus Ignatius apud Antiochiã post Petrum secunda successione episcopatum sortitus est. Quæ sermo tradidit de Syriæ partibus ad urbem Romã transmissum, & pro martyrio Christi ad bestias datum. Quicquid cum per Asiam sub custodia nauigaret, singulas quasque digrediens ciuitates, ecclesie populos Euangelicis cohortationibus edocebat in fide persistere, & obseruare se ab hæreticorum contagijs, qui tunc primum copiosius ceperant pullulare, & ut diligentius ac tenacius apostolorum traditionibus inhaerere, quas traditiones cautela gratia, & ne quid apud posteros remaneret incerti, etiã scriptas se allerit reliquisse. Denique cum Smyrnam uenisset, ubi Polycarpus erat, scribit inde unam Epistolã ad Ephesios, eorumque pastorem, in qua meminit & Onesimi, & aliam Magnesiã ciuitatem, quæ supra Mæandrum iacet, in qua & episcopi Dammei mentionem facit. Sed & ecclesie quæ est Trallis scribit, cuius principem tunc esse Polybium designauit. In ea uero quã ad Romanam ecclesiam scribit, deprecatur eos, ne se tanquam supplicijs suis parentes, uelint spe priuare martyrij, & his post aliquanta utitur uerbis: A Syria, inquit, Romam usque cum bestijs terra marique depugno, die ac nocte connexus & colligatus decem leopardis, militibus dico ad custodiam datis, qui ex beneficijs nostris seuiore sunt. Sed ego nequitijs eorum magis erudior. Nec tamen in hoc iustificatus sum. O salutare bestias quæ preparantur mihi. Quando ueniunt, quando emittentur, quando eis fructicebit caribus meis, quas & ego opto acriores parari, & inuitabo ad deuorationem meam, & deprecabor ne forte (ut in nonnullis fecerunt) timeant contingere corpus meum. Quia imò & si contabuntur, ego uim faciam, ego me ingeram. Date queso ueniam, ego noui quid expediat mihi. Nunc incipio esse discipulus Christi. Fa-

Proverbium contra pudorem, et palam.

Plinius secundus.

C. XXXIII.
Traianus rescripti per Plinio.

Quæ septimius Tertullianus.

C. XXXIII.
Euaristus Rom. Pont. post Clementem.

Cap. XXXVI.
Iustus Symeon sufficitur. Polycarpus, Papias.

C. XXXVII.
Ignatius Petri successit.

Hæretici. Traditiones apostolorum. Epistola Ignatii.

Eusebij iudicium
de Papias.

potuisse discernere ea, quae illi in figuris uelut lactentibus & paruulis loquebantur, qui & reuera etiam ex ipsis quae conscripsit opusculis exigui sensus uir, & minus capacis ostenditur. Multis tamen post se ecclesiasticis uiris erroris huius praerubuit causas, autoritatem dogmati tantum ex uetustate tribuens, non etiam ex ratione dictorum, sicut Ireneo, & si quis alius eum in hac parte usus est sequi. Alia quoque quam plurima supra memorati Aristionis refert, tanquam ei ex uerbis domini tradita, & Ioannis presbyteri, quae si quis uult plenius noscere, ipsos eius relegat libellos. Nos tamen aliud assumimus ex his, quod de Marco Euangelista his protulit uerbis: Etiam hoc (inquit) presbyter narrabat, quod Marcus interpret fuit Petri, & quaecumque meminerat ab eo dicta, conscripserit. Non tamen per ordinem ea quae a domino dicta sunt uel facta, digesserit, quia non ipse auditor domini fuerit uel sectator, sed nouissimus (ut dixi) Petro adhaesit ad usum ac ministerium predicandi, non ad conscribendos domini sermones. Itaque nihil peccauit Marcus in eo quod ita quaedam scripserit, quasi qui sparsim audita recordari uideatur. Et hoc solum satis egit, ne quid ex auditis omitteret, aut aliquid falsum scriberet. Haec de Marco scribit Papias. Sed & de Matthaeo ita refert: Matthaeus quidem scripsit Hebraeo sermone. Interpretatus est autem ea quae scripsit, unusquisque sicut potuit. Haec etiam de Matthaeo. Vt tur sane idem Papias testimonium ex epistola Ioannis prima, & Petri similiter prima. Simul & historiam quandam subiungit de muliere adultera, quae accusata est a ludgis apud dominum. Habetur autem in Euangelio, quod dicitur secundum Hebraeos, scripta ista parabola. Sed de his ista sufficiant.

Marcus Euang.
genuit.

Matthaeus.

ELENCHVS CAPITVM QVARTI LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE EUSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS.

Qui sub imperio Traiani Romanorum, uel Alexandrinorum episcopi fuerint.	Cap. I.
Qualia sub eodem passisint Iudaei.	Cap. II.
Qui sub Adriano fidei defensiones scripserunt.	Cap. III.
Qui sub eodem Romanorum Alexandrinorumque fuerint sacerdotes.	Cap. IIII.
Episcopi Hierosolymorum ab exordio saluatoris usque ad tempora memorata.	Cap. V.
Excidium nouissimum Iudaeorum temporibus Adriani.	Cap. VI.
Qui temporibus isdem falsi nominis scientiae principes extiterint.	Cap. VII.
Qui fuerint tunc ecclesiastici scriptores.	Cap. VIII.
Epistola Adriani qua persecutionem a nostris remouerat.	Cap. IX.
Qui principatu Antonini Romanorum, Alexandrinorumque fuerint sacerdotes.	Cap. X.
De his qui sub eodem tempore deuias asseruerunt sectas.	Cap. XI.
De Iustini defensione apud Antoninum.	Cap. XII.
Epistola Caesaris Antonini ad Asianos de professione nostrorum.	Cap. XIII.
Quae de Polycarpo discipulo Apostolorum serantur.	Cap. XIII.
Ut Polycarpus sub Vero, alijque nonnulli, Smyrnae martyrium passi sint.	Cap. XV.
Ut Iustinus philosophus CHRISTI uerbum predicans, Romae martyrium meruerit.	Cap. XVI.
De martyribus quos Iustinus in suis commemorat libris.	Cap. XVII.
Quae Iustini scripta ad nos usque peruenerint.	Cap. XVIII.
Qui tunc uiri Romanae, Alexandrinaeque ecclesiae praesuerint.	Cap. XIX.
Qui Antiochensum.	Cap. XX.
De his qui memoratis temporibus ecclesiastici scriptores enituerunt.	Cap. XXI.
De Egesippo, quaeque ipse commemorat.	Cap. XXII.
De Dionysio episcopo Corinthiorum, & de Epistolis eiusdem.	Cap. XXIII.

De Episc.

De episcopo Theophilo Antiocheno.	Cap. XXIII.
De Modesto.	Cap. XXV.
De Melitone, quosque ipse commemorat.	Cap. XXVI.
De Apollinare.	Cap. XXVII.
De Musano.	Cap. XXVIII.
De secta secundum Tacianum.	Cap. XXIX.
De Bardeiano Syro, & scriptis eiusdem.	Cap. XXX.

EUSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLESIAST.

ca. historiae liber Quartus, Rufino Aquileiensi interprete.

QUOD DECIMO anno principatus Traiani Caesaris, Cerdon (quem paulante memorauimus Alexandrinorum gubernare plebem) diem obiit, post quem quartus ab Apostolis, Primus nomine, sacerdotum inibi iura suscepit. Eadem tempore Alexander quoque Romae cum octauum annum Euaristus sacerdotalis administrationis impleisset, quinta successione post Petrum atque Paulum plebis gubernacula sortitus est. Et quidem Saluatoris nostri institutio, ecclesiarumque profectus crecebat indies. Iudaeorum porro funera densissimis cladibus exagitabantur. Ita que postquam predictus imperator annum decimum octauum principatus ingressus est, rursum Iudaeorum tumultus exarsit, quo magnus mox numerus gentis eius occubuit. Nam & Alexandriae & per Aegyptum uel Cyrenem tanquam atroci quodam seditiosoque spiritu exagitati, primo simul commanentibus uicinisque gentibus inferre certamina. Tum deinde paulatim seditione crescente, sequenti iam anno bellum publicum & non minimum intulere Romano duci tunc Lupo cuidam in partibus Aegypti. Ac sane primo praefilio Iudaeos sequuta uictoria est. Sed gentiles, qui ex acie fugerant, irrupentes Alexandriae, Iudaeos, si quos forte inibi repererant, captos interemere. Quorum auxilio destituti, reliqui qui apud Cyrenem rebelles extiterant, uelut desperates ad agros Aegypti, & castella uastanda uertuntur duce Luca. Aduersus hos Imperator mittit exercitum peditum atque equitum, sed & naualem manu Martium Turbonem, qui multis sane preliis, nec paruo tempore consumptis, multa milia Iudaeorum, non modo apud Cyrenem, sed & in Aegypto, qui Lucem auxilium ferebant, prostrauit ac percussit.

PRINCEPS uero Romanos etiam eos, qui apud Mesopotamiam consistebant, Iudaeos ratus similia aufuros, Lucio Quietone precepit delere prouinciam funditus, ac totam gentem penitus excidere. Tum ille directa acie magnam eorum multitudinem sternit. Cuius facinoris gratia Quietus remuneratio.

Cap. I.
Cerdon Alexand.
riae episcopus.
obiit.
Primus succedit.
Alexander Ro.
mae Euaristo sub
stituitur.

Iudaei tumultu
antur.

Lupo dux
Rom. exercitus.

Martius turbo.

Cap. II.
Lucius Quietus
Iud. eos in Mes
opotamia occidit.

rationis uice ab Imperatore provinciae Iudaeae indeptus est praesidatum. Sed haec etiam Graecorum gentium historiographi per singulas quique aetates ordine eodem memoriae tradiderunt.

Cap. III. Imp. Caesar Aelius Adrianus. Quadrati Apologeticus pro Christianis.

Traiano autem uiginti annis minus sex mensibus principatu perfuncto, Aelius Adrianus in scepra succedit. Huic Quadratus oratione splendida Apologeticum librum pro nostra religione conscriptum, & ualidissimis communitum assertionibus obtulit, quoniam quidem maligni quidam homines sub eodem principe nostros nitebantur incessere. Qui liber hodieque seruat, & apud nos, & apud multos ex fratribus nostris. Ex quo uolumine indicia magni cuiusdam uiri & mentis ac fidei Apostolicae, eius scilicet qui conscripsit, colliguntur. Idem igitur ipse suae antiquitatis specimen talibus exprimit uerbis: Nostri autem Saluatoris, inquit, opera semper aderant uiua & uera in his qui sanati fuerant, & in his qui a mortuis excitati sunt. Non enim uisum est tantummodo uel resurgere, uel sanari, sed perpetuo ab hominibus uidebantur, non tantum Saluatore praesente, sed & post discessum eius multis temporibus, ita ut aliquanti qui ab eo uel curati, uel resuscitati sunt, etiam ad nostra usque tempora perdurarint. Et de hoc quidem satis dictum. Sed & Aristides uir fidelis, & pietate nostrae religionis imbutus, Quadrato simile uolumen ad Adrianum pro fidei nostrae ratione conscripsit. Cuius etiam nunc scripta seruantur.

Aristidis Apologeticus pro Christianis.

Cap. IIII. Xystus Romae Pontifex, Iustus Alexandriae.

Tertio autem eiusdem principatus anno, Alexander episcopus Romanae urbis, sacerdotium simul ac uitam finiuit decennio expleto. Huic subrogatus est Xystus. Sed & Alexandriae eodem tempore defuncto Primo, duo decimo sui sacerdotij anno, episcopatum Iustus excepit.

Cap. V. XV. episcopi Hierosolymorum usque ad tempora Adriani Caesaris Hebraei fuerunt.

In Hierosolymis sane episcoporum tempora successionesque nullis ad integritatem obseruata reperimus, eo quod ualde ad breue tempus mortis celestis praerupti, sacerdotio singuli quique functi perhibeantur, ita ut, quantum ex ueterum lectione comperio, ad tempora usque principis Adriani, sub quo Iudaeae excidium passum sunt, tradant quindecim episcoporum successiones esse decursas. Quos omnes aiunt Hebraeos antiquae originis extitisse, & scientiam CHRISTI fideliter recepisse, & ideo incunctanter ab his qui poterant de fide merito iudicare, sacerdotio quoque uisos esse dignissimos. Quippe cum omnis tunc ecclesia ex Hebraeis fidelibus coaceruata firmataque uideretur, incipientibus ab Apostolis, & perdurantibus nimirum usque ad illud tempus excidii, quo Iudaeae iterum deficientes a Romanis, magnis rursum preliis subiugati sunt. Igitur quia per idem tempus assumere episcopos ex circumcisione cessatum est, necessarium uidetur omnes a primo usque ad id temporis enumerare pariter sacerdotes. Primus itaque Iacobus, qui domini frater est habitus, post hunc Symeon electus est, tertius Iustus, Zachaeus quartus, deinde Tobias quintus, & Benjamin sextus, ac septimus Ioannes, tum Matthias, quem Philippus excepit, cui decimus Seneca subrogatus est, Iustus exinde, ac duodecimus Leui, post hunc Effrem, & quartusdecimus Ioseph, ac finis omnium Iudas. Isti sunt fere omnes qui Hierosolymis episcopi ab Apostolis ad illa usque tempora, quae superius designauimus, plebi illi ex circumcisione praefuerunt. Romae autem duodecimo anno memorati principatus, Xysto duodecim annis ecclesiae gubernaculo functo, Telephorus septimus ab Apostolis subrogatur. Anno post quem & uno mense Alexandriae ecclesiae moderamen Eumenes sexta successione subcepit, cum decessor eius undecim annis populo praefuisset.

Iacobus Symeon. Iustus. Zachaeus. Tobias. Benjamin. Ioannes. Matthias. Philippus. Seneca. Iustus. Leui. Effrem. Ioseph. Iudas. Telephorus. Romae Eumenes Alexandriae.

Verum

Verum Iudaeis motibus ac factionibus rursus ad maiora progressis, Rufus Iudaeae praesidens, armata manu sibi ab Imperatore decreta, insolentiam gentis acerrime comprimebat, multa milia passim uirorum, foeminarum, puerorumque conficiens, quorum terras iure belli Romano uendicabat imperio. Tempore quo ista gerebantur, ducebat exercitum Iudaeorum Barchochabas quidam, quod nomen significat stellam, ceterum uir crudelis & sceleratus. Sed ex uocabulo suo uelut uilibus mancipijs persuadebat, se ob salutem eorum sydyum magnum caelestium esse delapsum, egris mortalibus, & longa obscuritate damnatis, ferre lucis auxilium. Igitur cum maxime belli huius fomenta crescerent, decimo octauo anno principatus eiusdem apud Betheram oppidum praualidum Hierosolymis uicinum, cum longior a Romanis tenderetur obsequio, fame ac siti perduellibus intrinsecus ad extremum internitionis adductis postquam dux ipse praecipue meritis suo facinore poenas exoluit, omnis haec natio iam ex illo ab omni regione finitima Hierosolymorum penitus arcebat, cum sanctione diuinae legis, tum maxime constitutionibus & decretis Adriani, ita ut ne de excelso quidem prospectu eminens eis saltem paternum solum prophetae obrutibus liceret inspicere. Ariston Pellaeus historiographus ista profequitur. Ita factum est, ut ciuitas post interitum Iudaeae gentis, incolis mox in eam peregrinam nonnullis confluentibus, permutatis ciuibus, etiam ipsa Haelia appellaretur, ex cognomento Imperatoris Heli Iudaeae, & ut in Romanorum uis conuersa, ritum pariter mutaret & nomen.

Cap. VI. Rufus Iudaeae occidit.

Barchochabas dux Iudaeorum.

Bethera oppidum.

Ariston.

Haelia, Hierusalem.

Igitur ex gentibus ut inibi coepit ecclesia congregari, primus post episcopos ex circumcisione, sacerdotium ciuitatis illius accepit Marcus. Cumque iam resurgens in modum clarissimorum syderum ecclesiae ubique terrarum, uigente etiam per omne hominum genus fide, qua cuncti pariter in Saluatore ac dominum nostrum IESUM CHRISTUM integre & constanter crediderant, ille totius bonitatis amulus daemon, utpote ueritatis inimicus & salutis humanae hostis perpetuus, omnia molimina contra dei ecclesiam uersans, qui prius externis eam persequutionibus & hostilibus oppugnauerat, nunc malignis quibusdam uiris & deceptoribus repertis, intestino bello eadem quate nititur, scilicet ut fraudulentis fallacisque homines nostrae religionis simularum tantum nomine induti, fidelium quidem, si quos forte persuasione suae fraude deciperent, pessundarent, ignorantes uero fidei nostrae mysterium, peruersis, & feralibus suis uel gestis uel assertionibus impeditos, a desiderio uerae fidei & salutis longius submouerent. Igitur humani generis deceptor antiquus post Menandrum, quem supra retulimus Simonis successor, uelut quandam bestiam bino ore sibilantem, binisque linguis diabolica uenena uiuantem, Saturninum quendam Antiochiae genitum, & Basiliden Alexandriae ortum protulit. Quorum uterque suis in regionibus officinas impiae ac deo iniuriae condidit disciplinae. Et quidem in omnibus penes Saturninum eadem quae Menandrum commentatum esse significat Irenaeus. Basiliden uero praetextu mysticae doctrinae in immensum tetendisse mentis impie cogitatum, dum prodigiosa fabularum signamenta sibi in se complacerent.

Cap. VII. Marcus primus Hierosolymorum episcopus ex gentilibus.

Haereticus a eodem demone subornatus.

Saturninus haereticus.

Sed e contrario multi admodum ecclesiastici uiri pro ueritate fortiter stare, ac scriptis quoque & assertionibus uera ratione subnixis, pro Apostolica & ecclesiastica traditione certare, ut ex librorum monumentis etiam posteris ad cauenda haereticorum uenena, munimē & subsidium praeretur. E quibus peruenit ad nos liber celeberrimus, scriptoris id temporis Agrippae Castoris, consutatione Basilidis ualidissima cominens, per quem uersutia ac calliditas uiri ad decipiendum nimis apta detegitur. Denique cum publicaret eius arcana, dixit esse

Cap. VIII.

Agrippa Castoris liber aduersus Basiliden.

FF 2 de Euan

de Evangelio quiddē quatuor & uiginti cōmentarios condidisse, Prophetas uero sibi nuncupasse quosdā Barchaban & Barchob aliosq; qui nunq; extirerint, quos ipse tamen constituerit sibi, ac Barbaris uocabulis, ut esset appellatio ipsa terribilis, nominari. Docere etiam eum refert immolata absq; ullo respectu conscientiae degustanda, & sine scrupulo atq; indifferenter fidem negandam persecutionis temporibus. Sectatoresq; suos ad morem Pythagoricum docuit quinquenio silere. Addit alia quorū nō pauca, quibus sectae huius errorē penitus à se deprehensum & cōfuratū esse declarat. Sed & Irenaeus scribit coxū tēpore & moribus memoratorū fuisse Carpocratē quendā, superstitiois alterius, qui Gnostici appellant, uocabulo t̄ ab sciētia cōfictio autoris. Qui sanē praestigias Simonis magi, non ut ille cl. m, sed publicē ac palam tradebat, & uelut pro summis atq; optimis studijs laudem confessam ac publicam de nepharijs artibus à deceptis auditoribus requirebat, & magicas tenebras in luce publica perorabat, de amatorijs duntaxat, somnisiq; inuincibilibus, ac demonijs Parhedris, alijsq; similibus fraudibus. Deq; his consequenter doceri oportere omnem hominem decernebat, qui ad affectionem sui mysterij, uel potius sceleris, cuperet peruenire, asserens non aliter unūquēq; effugere posse mundi huius principes, uel declinare, nisi per huiuscemodi facinora sua cuique neopharia debita soluerent. His igitur ille totius boni emulus utēs suę malignitatis ministris, tā eos qui post fidē ab his decipiebant, rapiēbat, ac tenebras sempiternas, quā illos qui necdū crediderāt, tanq; hec esset nostrę religionis infamia, submouebat à fide, dū ob execrabile horū hominū uitā, ipsam Christianorum professionē audiēs quisq; uitaret. Nec aliāde hęc suspicio de nobis, tanq; uerē impijs & incastis fuerat exorta, quā ut afficeret inlicitis plebē nostrā stupris, ac promiscuē habitis, in matribus ac sororibus pollui, atq; ab execrādis infanticidijs dapibus funestari. Sed non in lōgū durauit infamia, ubi seipsa cepit ueritas aperire, quin imō & clarius ac splendidius illucescente uita nostro rum, exinguebatur cōtinuo superstitioni caligo figmenti. Et singulis quibus que scētis, quae aduersum ueritatē exortae fuerant, euanescentibus, uel in multi fidas ac multiformes species diffluentibus, proficiebat & extollebat Indies solus uerę & catholicae ecclesiae splendor, nulla tēporū uarietate fucatus, quia castimonia sui ac puritate & diuine conuersionis gloria per omne genus hominum sapientia, doctrina, fide, & actibus refulgebat. Etenim ipso confestim tempore, quo coeperat, obprobrij huius flamma restincta est. Permāsit autem apud singulorum mentes ueritas, quae suis semper uiribus nitens, cōiūcit & arguit fallitatem, nec passa est adulterino maledicorum uice ecclesie castitatem pudicitiae placerrari, intantū ut ex illo ad nostra usq; tēpora nullus tā seque mentis extiterit, qui honestatē & castimonia plebis nostrae ore sacrilego concinnatis macularet obprobrijs, sed ad Romanos & Gracos, ad Scythas ac Barbaros, & ad ipsas penē in ultimis orbis partibus reconditas nationes intantū suauis odor de ecclesie gestis & diuinū quiddā respirās sanctę cōuersationis aura peruenit, in tantū ad aures omnī ac mētēs felix Christianorū fama peruecta est, ut omne hominū genus legibus & superstitionibus patrijs derelictis, se ad fidē CHRIS T I cōuerteret, omnisq; barbaries genuina feritate deposita, ad IES V M cōcurreret, discere ab eo, quia mitis est & humilis corde. Extiterūt prē terea per diuinā gratiā uiri ea tēpore eruditissimi, qui probabiliter & suffice enter obscena hereticorum commenta conuincerent, & quid uera fides in ecclesia catholica castitatis haberet, ostenderent. In quibus Egesippus celeberrimus habebatur, qui integerrimā traditionem Apostolicā predicationis simplici sermone cōscriptā in quinq; libris memoriae tradidit. Vbi & de suis ipse tempore

Barthol. Hist. 2. cap. 18. Hierony. uera legitur Marcob.

Carpocrates. 7. Altit, ob seientiam.

ὁ θεὸς ὁ μὴ ὄντων ἰσχυροῦς.

Christiani insultantur infanticidij & promiscui concubitus.

Narrat ecclesie.

Ecclesiastici aduersus hereticos.

Egesippus Apostolicorum temporum scripsit huiusmodi.

temporibus aliquanta commemorat, & de quibusdam qui simulachra collocauerant, talia quaedam scribit: Quibus, inquit, templa imo potius sepulchra fecerunt, sicut etiam nunc uidemus. E quibus est unus Antinorus seruus Adriani Caesaris, cui agones annui celebrantur, qui Antinorii appellantur, nostris adhuc temporibus instituti: Nam & ciuitatem condidit eius nomini Antinon & templū ei & sacerdotes instituit, ac prophetas. Sed & Iustinus fidelissimus nostrę philosophiæ sectator, & in Græcorum disciplinis eruditissimus, scribens ad Antonium Apologeticum pro nostra religione librum, horum meminit, ita dicens: Non mihi uidetur absurdum, meminisse in his etiā de Antinoo quod nuper gestum est, quem omnes timore principis quasi deū colere coeperunt. Cum bene nouerint, quis, qualis uel pauloante fuerit, & unde duxerit genus. Idem quoque ipse etiam Iudaici belli, quod tunc gerit, bello Iudaico, Barchochabas princeps Iudaicę factionis, Christianos solos, nisi negaret CHRIS T V M, tanquam blasphemos ad supplicia rapi iubebat. In quibus libris etiā de conuersione sua, quam habuit à gentili philosophiā ad uerę religionis fidem, quod nō absq; probabili ratione & examinato iudicio ad hęc conuersus sit, hoc modo scribit: Nam & ego ipse, inquit, scētis Platonici institutus, audiens infamari Christianos, & uidens eos impudicos ad suscipiendam mortem, atq; omne supplicium tolerandum, considerabam quod impossibile esset, in malicia eos, & in libidine conuersari. Quis enim aliquando uoluptuosus & luxurijs deditus, & qui humanis carnibus uesci delicias putet, mortem libenter amplectitur, quo scilicet ipsa confestim careat, pro qua infirmari maluit uoluptate? Quin imō uiuere pēperitū (si liceret) & latere iudicia, in hoc magnis operam daret, nedum semetipsum statuta ac professa morti studerem offerre. Sed & idem ipse uir scribit Adrianum principem, susceptis à Serenio Graniano clarissimo uiro prasidē literis, in quibus de Christianis percontabatur, rescriptisse, quod non esset iustum Christianos nullius criminis reos, absque iudicio legibusque puniri. Simul & exemplum epistolę ipsius subijcit cōtinentis hunc modum.

Antinorus. Agones Antinoy.

Iustinus philosophus et maritus.

Barchochabas dux Iudeorum in Christianos.

Serenius Granianus V. C.

EXEMPLVM EPISTOLAE IMPERATORIS

Adriani ad Minutum Fundanū, Proconsulem Asię.

ACCEPI literas ad me scriptas ad decessore tuo Serenio Graniano clarissimo uiro, & non placet mihi relationem silentio preterire, ne & innoxij perturbentur, & calumniatoribus atrocissimi tribuatur occasio. Itaque si euidēter provincialis huic petitioni fugadesse ualent aduersum Christianos, ut pro tribunali eos in aliquo arguant, hoc eis exequi non prohibeo. Precibus autem in hoc solis, & adclamatioribus uti, eis non permitto. Etenim multo æquius est, si quis uolet accusare, te cognoscere de obiectis. Si quis igitur acusat & probat aduersum leges quicquam agere memoratos homines, pro merito peccatorum etiam supplicia statuet. Illud mehercule magnopere curabis, ut si quis calumniam gratia quenquam horum postulauerit reum, in hunc pro sui nequitia supplicijs seuioribus iudices.

Cap. IX.

Eibnicū publicis uociferationibus Christianorū uindictā petebant.

Verum Adrianus post hęc uicesimo & primo sui principatus anno diem obiit, & Antoninus cognomento Pius, Romanum suscepit imperium. Huius primo anno Telesphorus annis undecim sacerdotio in urbe Roma ad ministrato, uita decessit, & Hyginus episcopatus sortem Romane suscepit ecclesie. Veruntamē Irenęus refert, Telesphorum martyrio uitam finisse, simul indicans, Hygini episcopi temporibus, Valentinum autorem Valentinianę heresis extitisse, & Cerdonem quendam erroris illius principem, quem po-

Cap. X. Antonius Pius Cesar. Hyginus Rom. Pontifex. Irenęus de Valentiniano & Cerdone hereticis.

stea Marcio sequutus est, eosq; uno tempore Romæ, sed diuersis impietibus feruuisse. Scribit autem ita:

Cap. XI. Valentinus hæreticus. Cerdon. Vide Irenæum lib. 3. cap. 7. circa finem. Cap. 38.

Marcion.

Marcus hæreticus.

Pius Rom. Põ. Marcus Alexandrinus. Celadion. Anicetus. Egeppus quando uenerit Romanam. Iustinus floret.

Iustini liber aduersus omnes hæreses.

Cap. XII. Iustini uolumen aduersus gætes.

NAm Valentinus uenit Romã sub Hygino. Inualuit autẽ temporibus Pij, & ad Anicetum usq; durauit. Cerdon uerò qui ante Marcionẽ fuit & ipse sub Hygino, qui erat in urbe Roma ab Apostolo nonus episcopus, uenit. Qui tamen aliquando quidem quasi pœnitens, & errore confitens excusabat, aliquando rursus occultè, interdum etiam publicè impietatem docebat, in quo conuictus, à cœtu fraternitatis arctetur. Hæc autem Irenæus dixit in tertio aduersus hæreses libro. In primo autem libro nihilominus de Cerdone hæc dicit: Cerdon uerò à sectatoribus Simonis impietatis suę occasionibus sumptis, Romam uenit sub Hygino, ibiq; docuit, quod is qui à lege & prophetis prædicatus est deus, nõ esset ipse pater domini nostri IESU CHRISTI, quia ille quidem notus esset, hic autem ignotus, & ille iustus, hic autem bonus. Cui succedens Martion Ponticus, absq; reuerentia ulla blasphemans, auxit doctoris infaniam. Idem quoq; ipse Irenæus, immensum profundum Valentini erroris de materia & ceteris ualidissime coarguit, & serpentis inmodum, cæcis semetipsum latebris obtegentem, in lucem protrahit, ac denudat. Iis adiungit & de Marco quodam, quem dicit magicis artibus imbutũ & apprime enituisse. De cuius prophanis superstitionibus, & arcanis non tam sacri quàm sacrilegis, & mysticis mysterijs, ita scribit: Etenim quidam eorum thalamũ cõstruunt, & neopharium quoddam initiandi celebrant genus, tanq; secretis quibusdam carnalibus, ac uerbis, non tam sacris quàm execrabilibus eum qui introducitur, cõsecrantes, spirituales nuptias aiunt esse quod faciunt, instar uidelicet supernarum coniugationum. Adducentes uerò eos ad aquam, & baptizantes, hæc super eos proferunt uerba: In nomine, aiunt, ignoti patris omnium, & in ueritate omnium matre, & in eo qui descendit in IESU. Alij uerò Hebraica nomina ad pauorem audientium super eos quos initiunt, terribiliter loquuntur. Hæc de sectatoribus Marci Irenæus scribit. Quarto autẽ episcopatus sui anno cũ decessisset Hyginus, Romanæ ecclesie sacerdotiũ Pius suscepit, apud Alexandriam uerò Marcus, decimo tertio anno episcopatus sui Eumenide defuncto. Qui Marcus cũ decẽ annis sacerdotiũ administrasset, Celadioni post obituũ suũ ecclesie gubernacula dereliquit. Pius uerò in urbe Roma quindecim annis in sacerdotio expletis, Aniceto post se tradidit sedem. Cuius temporibus Egeppus refert semetipsum Romã uenisse, & permansisse inibi usq; ad Eleutherũ, qui post Anicetũ subrogatus est in episcopatu. Quibus temporibus simul florebat Iustinus in habitu Philosophi diuinũ prædicans uerbũ, & fidei nostræ rationẽ tam scriptis uoluminibus, quàm uiuæ uocis assertione defendēs. Qui & aduersum Marcionem scribens, commemorat de eo quod adhuc superesset eo tẽpore quo scribebat. Denique ita dicit: Marcio uerò quidam Ponticus, qui hodieq; super est, docet homines alium credere esse deum maiorem conditore deo. Hæc ille hominibus ingerens, & demonibus adiutoribus utens, multis blasphemare persuasit, ut negarent creatorẽ omnium deum ipsum esse patrem CHRISTI, sed alium quendam, qui quasi maior hoc esset. Et tamẽ omnes sectatores eius Christiani appellantur, ita nimirum sicut omnes cõmuni uocabulo, cum diuersę sint sectę, philosophi nuncupantur. Sed & post pauca nihilominus dicit: Est autem & nobis liber aduersus omnes hæreses compositus, quẽ si uultis decurrere, dabimus.

Hic autem ipse Iustinus scribit etiã contrã Paganos uolumen insigne. Sed & alios libros nostra religione, in quibus ad Antonium principem, qui cognominatur Pius, sermonem dirigit, scribēs & ad Senatũ. In urbe etenim Roma

Roma maxime consistebat. Deniq; in uno ex ijs libris, etiam de semetipso uolens, quis, uel uel esset, ostendere, hoc modo scribit:

IMPERATORI AELIO ADRIANO ANTONINO PIO, CAESARI Augusto, & uerissimo Philosopho, & Lucio Philosopho Casaris proprio filio, ac Pij adoptiuo, amator sapientię, & sacro senatui, at que omni populo Romano, pro uiris ex omni genere hominum congregatis, & iniustis ordinibus laborantibus, ac non digna patientibus, Iustinus Prisci filius Bacchiadis, ex urbe Neapoli Palestine, unus pro omnibus hoc defero postulatũ. Sed interpellatus idem Imperator in Asia ab his qui uario iniuriarum genere affligebantur, tale rescriptũ ad uniuersos Asię populos promulgauit.

IMP. CAES. MARCVS AVRELIVS ANTONINVS AVGV. ARMENICVS, PONT. MAX. TRIB. POT. XV. COS. III. VNIVERSIS SIMVL PLEBIBVS ASIAE SALVTEM.

EGO quidem non ambigo, etiam dijs ipsis curã esse, ne quis noxius lateat. Multo enim magis illis conuenit punire eos, qui ipsis immolare nolunt, quàm uobis habent, dicentes, uos impios & sine deo esse. Unde & optabilius habent, animã ponere pro deo suo, & mortẽ libenter amplecti, quàm uobis talibus ad quiescere, & in uestre religionis iura concedere. De motibus autẽ terrę qui uel facti sunt, uel etiam nuntiunt, absurdũ non erit mœrorẽ uestrũ iusta cõmonitione solari. Quoniã quidẽ cõperi, quod in huiuscemodi rebus, ad illorũ inuidiam cõmunes casus trãfertis. In quo illi quidẽ maiorẽ fiduciã accipiunt apud deum. Vos autẽ in omni tẽpore, quo de talibus ignoratis, ceteros quidẽ deos negligitis, cultũ uerò immortalis dei, quẽ Christiani colunt, expellitis & deturbatis, usq; ad mortẽ cultores illius obseruantia persequentes. Super quibus pluri mi ex prouincijs Iudices etiam uenerabili patri nostro scripserant. Quibus rescriptum est ab eo, ut nihil omnino molestię huiuscemodi hominibus generarent, nisi forte arguerentur aliquid aduersum Romani regni statũ moliri. Sed mihi ipsi de his quamplurimi retulerũt. Quibus ego paternã secutus sententiã, pari moderatione rescripsi. Quod si quis persistit huiuscemodi hominibus absque ullo crimine mouere negocia, ille qui delatus pro hoc nomine fuerit, absoluaatur, etiam si probetur id esse quod ei obijcitur, Christianus. Is autem qui crimen obtendit, reus pœne ipsius quam obiecit, existat.

Proposita Ephesi publicè in conuentu Asia.

Hæc ita gesta esse testatur etiam Melito episcopus ecclesie Sardenis, in eo libro, quem ad Imperatorem Verum pro fide nostra ac religione conscripsit, qua tempestate etiam Aniceto Romanæ ecclesie presidente, Polycarpum Romam uenisse, atque habuisse sermonem cum ipso Aniceto de Paschæ die Irenæus refert. Sed & alia quædam de eodem Polycarpo scribit, quæ mihi dignum uidetur corpori huic nostræ narrationis inserere. Tertio igitur libro aduersus hæreses hæc de eo cõmemorat Irenæus: Polycarpus, inquit, qui nõ solum ab Apostolis eruditus est, neq; solum cõuersatus est cũ his qui dominũ uiderant, sed & ab ipsis Apostolis ordinatus est Smyrnegorum ecclesie episcopus, quẽ nos quoq; in prima etate nostra uidimus. Diu etenim permãsit in uita, & longæua etate perdurãs, nobilis uiuẽdo, sed & moriẽdo nobilior extitit, quippe qui uitã martyrio cõsummauit. Docebat autẽ sepe ea quæ ab Apostolis ipse didicerat, & hæc ecclesie tradebat, quæ sola uera ducẽda sunt. Quorum testes sunt omnes ecclesie, quæ in Asia constitutæ sunt, & hi qui per tempus etiam nunc in Polycarpi successione perdurant. Multo autẽ uerior, & fide dignior hic

Titulus, seu pãtius subscriptio libri, quem Iustinus pro religione Christiana scripsit ad Antoninum Cæsarem. Bax, iou. Cap. XIII. Epistola Antonini Casaris ad Asiaticos pro Christianis.

Ethnici in inuidiam Christianorum transuebant communes casus.

Cap. XIII. Melito Sardenis episcopus.

POLYCARPVS.

Vide Irenæum aduersus hæreticos lib. 3. cap. 7.

autor ecclesiæ est, & ueritatis testis, quam Valentinus & Marcion, & ceteri peruerse mentis homines. Qui etiam sub Aniceto Romam perrexit, & multos ex supradictis hæreticis ad ecclesiam dei conuertit, hanc solam predicans tenendam esse ueritatem, quam ipse sicret se ab Apostolis suscepisse, quam et tradebat ecclesie. Et sunt adhuc etiam nunc, qui audierunt ab ipso, quod Ioannes Apostolus discipulus domini, apud Ephesum cum balneis lauandi gratia fuisset ingressus, & uidisset ibi Cerinthum, exiit eorum, & discessit non lotus, dicens: Fugiamus hinc, ne et balneæ ipse corruiant, in quibus Cerinthus lauatur, ueritatis inimicus. Idem etiam ipse Polycarpus, Marcioni aliquando cum occurrisset, dicenti sibi: Agnosce nos. Respondit: Agnosco agnosco primogenitum Satane. Tanta tunc Apostoli atque eorum discipuli in religione cautela utebantur, ut ne uerbi quidem communionem cum aliquo eorum qui a ueritate deuiauerant, habere paterent. Sicut & Paulus dicit: Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem deuita, sciens quia peruersus est huiusmodi, & peccat, cum sit a semetipso danatus. Extat & epistola Polycarpi ad Philippenses scripta, per ualida, ex qua formam fidei eius ac prædicationis (si quis forte salutis suæ sollicitudinem gerit) capere potest. Hactenus Irenæus. Polycarpus uero in ipsa epistola, quam ad Philippenses scripserat, utitur testi monio de prima Petri epistola.

Cap. XV. M. Aurelius Verus.

Ed enim Antonino, qui Pius cognominatus est, uicesimo & secundo anno principatus exacto Marcus Aurelius Verus, & Antoninus filius eius cum Lucio fratre succedunt. Quo in tempore Polycarpus maximis persecutionibus Asiam quatentibus uitam martyrii finiuit. De quo planè necessarium duximus memoriæ tradere, maximè cum scripta extet epistola ex persona ecclesiæ Smyræorum ad Ponti ecclesias data, quæ de martyrii eius beato fine designat. Cuius exemplum infra scriptum est.

Epistola ecclesiæ smyræorū de martyrio diui Polycarpi.

ECCLESIA DEI QUAE EST APUD SMYRNAM, ecclesiæ dei constituta apud Philomelium, & omnibus quæ ubique sunt sanctis ecclesijs catholicis, misericordia, & pax, & charitas dei patris, & domini nostri IESU CHRISTI multiplicetur.

Germanicus martyr.

SCRIPSIMVS uobis fratres de martyribus, & de beato Polycarpo, qui uelut signaculo quodam martyrii sui, sine persecutionibus posuit. Et paulo post de scribentes etiam ceterorum martyrum agones, talia quedam scribunt. Deterre re etenim uolentes inspectantè populū, nunc flagris usque ad interiora uiscerum martyres laniabant, ita ut abdita corporis, & quæ natura in arcanis locauerat, nudarentur. Nunc autem marinas cochleas, quæ cochilia uocant, & acuta quæque fragmenta in dorsum supinatis martyribus substernebant, in quibus omne tormenti genus & pœnæ speciem consumentes, ad ultimum deuorados eos bestijs exponebant. Sed in his præcipue designatur uir fortissimus effloruisse Germanicus nomine, qui per gratiam diuine uirtutis metum corporeæ fragilitatis exclusit. Volente namque Proconsule persuasionibus aggredi uirum, & obijcere ei prime ætatis florè, debere eum suimet ipsius miseratione capere, ille nihil moratus, sponte dicitur preparatam sibi bestiam prouocasse, ueluti tardates increpans pœnas, & inique huius uitæ ultrò uelocè expetisse discessum. Verum cum ex huius tam insigni morte stuporè cepisset altantis populi multitudine, & totius Christianorū gentis mirari uirtutè de contemnenda morte cepissent, cõclamant omnes: Tolle impios, Polycarpus requiratur. Sed cū ex adclama tione grauis perturbatio fieret, Coimthū quandā natione Phrygè nuper de suis regionibus aduentantè, accidit primo quidè bestias ceteraque tormēta spō te laceſcere, dehinc fractis animis cedere, ad ultimū etiā salutē segnitiam perdere

Corinthus parisiensis martyris.

Quæ

Quæ res eum ad martyriū procacia potius & temeritate, quàm deuotione profluit declarat. Ipse namque se iudicijs ingesserat. Victus itaque exemplū euidens omnibus dedit, cautus in rebus talibus & circūspectus agendū, quia nō temeritas, sed fides & modestia coronat. Sed de his quidè talia gesta sunt. Insignis autē uir Polycarpus, primo quidè cum audiret uulgus in se adclamationibus excitatū, in nullo penitus motus est, sed mansit impavidus. Trāquillus namque erat moribus, & serenus aspectu. Qui cum in eadē ciuitate uellet inerritus permanere, adquiescens tamen deprecantibus se familiaribus suis, ad agrum quædam ciuitati proximū secedit, atque ibi cum paucis, die noctuque nihil aliud quàm in orationibus permanet, pro pace ecclesiarū, quæ ubique sunt, supplicās deo, quod ei facere in omni uita sua moris perpetui fuit. Sed is in oratione positus, ante triduum quæ comprehenderetur, uisionē uidet per noctē, cervical capitis sui flammis esse consumptum. Cumque euigilasset, post uisum interpretatus est altantibus somnium suum, dixitque pro certo se ob CHRISTVM per ignem uitæ exitū sortiturum. Imminente igitur questione, rursus fratrum charitate cõpulsus, compergit in alium locum. Quo nō multo post inquisitores eius ingressi, corperitis duobus pueris, & altero ex his uerberato, per iudicium eius ad Polycarpum perueniunt, cum iam declinaret dies. Et ingressi ipsum quidem offendunt in superioribus quiescentē. Unde cum posset facilis ei transitus esse ad alteram domum, noluit, dicens: Voluntas domini fiat. Quin imò & cum cõperisset adesse cõprehensores suos, in occursum eis progressus, lato admodū uultu ac placido cõpellare uiros cepit cum ingenti oris gratia, ita ut illi mirarentur et stupe rent, quid tantum studij fuerit, ut uir illius grauitatis & honestatis in tam longæua ætate, & tanta uite autoritate positus, perquiri & cõprehendi iussus sit. Sed ille nihil moratus, cõtinuò apponi mensam hostibus quasi hospitibus iubeat, atque eis epulas largius ministrari, unius horæ ab eis spacio orationis gratia impetrato. Orabat igitur tanta dei gratia repletus, ut admirarentur omnes qui aderant, & ipsi qui ad cõprehendendū eum uenerant, poeniterent, quod tam honestū uirum ac deo dignū, & ipsa ætate uenerabilē, rapere iuberent ad pœnam. Et post aliquā eadē scriptura uerbis ipsis talia cõiungit ex ordine. Postea uerò quæ finiuit orationē, memoriā faciens omnium quoscunque nosse potuit maiorum minorumque, nobilium & ignobilium, & totius catholice ecclesie, quæ per orbem terræ est, instante iam hora progreditur, & asino sedens ad ciuitatē ducebatur, cum esset dies magni sabbati. Pergenti occurrit ei Præfectus pacis Herodes nomine, & pater eius Nicetas, qui leuantes eum secum in uehiculum, persuadere sedulo conabantur, dicentes: Quid enim malū est, dicere deum Cæsarem, & immolare, & de cetero uiuere securum? Hæc ille primo tacitus audiuit. Sed ubi persistebant, ait ad eos: Quid multis opus est? facturus nō sum quod dicitis. At illi postea quæ nihil se profecisse senserunt, indignatione cõmoti, cum contumelia eum uehiculo deturbant, ita ut pedem læderet præceps actus. Sed quasi nihil fuisset iniuriæ, tota alacritate cõtentus, pergebat ad stadium quo duci fuerat imperatus. Cum uerò tumultus ingens in stadio ex ingressu eius fuisset exortus, uox de caelo delapsa est: Fortis esto Polycarpe, & uiriliter age. Sed autorem quidem uocis uidere potuit nemo, auditus tamen ad plurimos uenit. Interea animatur ad furorē tumultus populi uidentis, quia Polycarpus introducitur. Cumque geminus à Proconsule interrogaret, si ipse esset Polycarpus, se esse confitetur: Ergo, inquit, habeto ætatis tuæ reuerentiā, & parcès ultimæ senectutis tuæ, iura fortunæ Cæsaris, gerens de prioribus poenitudinē, & cõclama etiam tu, Tolle sacrilegos. Tum Polycarpus toruo uultu ad populū, qui in stadio residebat, aspiciens, eleuata ad cælū dextera, cū gemitu proclamauit & dixit: Tolle sacrilegos. Sed insistite Proconsule, & dicente, iura fortunæ Cæsaris, &

POLYCAR. PVS.

De pace ecclesiæ.

Dies magni sabbati. Herodes Præfectus pacis. Nicetas. Vox de caelo.

Iura fortunæ Cæsaris.

faris, & dic in CHRISTVM conuicta, & dimitto te. Polycarpus ad hec: **O**cto ginta, inquit, & sex annis seruius ei, & nihil me lesit unquam, quomodo possum maledicere & blasphemare regem meum, qui salutem mihi dedit? Cumque rursus uehementius urgeret, ut fortunam Caesaris iuraret: Si haec, inquit, tacentiam quaeris, ut ego fortunam Caesaris iurem, & quis sum ignorare te simulas, cum omni libertate audi à me, quia Christianus sum. Si uero etiam rationem uis Christiana religionis accipere, statue diem & audi. Proconsul dixit: Suade hoc populo. Polycarpus ait: Tibi quidem respondi. Docemur enim principibus & potestatribus his quae à deo sunt, honorem deferre, eum scilicet, qui religioni non sit contrarius. Populo autem furenti satisfacere non est meum. Proconsul dixit: Bestias habeo paratas, quibus obijceris nisi cito poenitueris. At ille respondit: Adhibeantur. Nobis enim immobilis stat sententia. Nec possumus de bono ad malum per poenitentiam commutari. Melius autem erat, si hi mutarentur ad bona, qui perseverant in malis. Tunc proconsul: Igni te, inquit, faciam communi, si tibi bestiae contemnendae uideatur, nec propositi recipis poenitentiam. At ille: Ignem minaris, inquit, hunc qui ad momentum incendit, & paulopost exringuitur, quia ignoras futuri iudicij ignem aeternum, qui ad perpetuas poenas preparatus est impiorum. Sed quid moraris? Adhibe utrum uoles. Haec & multa alia his similia dicens Polycarpus, confidentia simul & laetitia replebatur, ita ut alacritatem uultus eius, responsumque constantiam proconsul maximo stupore miraretur. Misso igitur Curione ad populum, iubet uoce maxima protestari, Polycarpum tertio confessum Christianum se esse. Quo audito, uniuersa multitudo tam gentilium quam Iudeorum Smyrnenisium ciuitatis, cum ingenti furore acclamabant: Hic est totius Asiae doctor & pater Christianorum, nostrorum autem subuersor deorum. Ipse est qui multos docet, ne immolent, ne ue adoret deos. Et post haec uerba acclamabant Philippo munerario, ut leonem Polycarpo dimitteret. Qui respondit, non sibi licere, quia iam editionis suae munus expleuerat. Tunc illi omnes pariter conclamarunt, ut Polycarpus uiuus arderet. Oportebat enim uisionem eius quam de ardente cervicali uidit, impleri. Quae cum dicto citius gererentur, ipsis populis ligna, uel de balneis, uel de publicis quibusque locis, & sarmenta congregantibus, praecipue Iudaeis ardentibus ad haec ex more seruientibus, cum omni uelocitate constructus est rogos. Tum depositis senior indumentis, ac zona resoluta, calciameta quoque pedibus tenebat educere, quae nunquam nisi à religiosis quibusque fide & deuotione semetipsum inuicem praueuientibus, resolu consueuerant. Ita nanque in omni etiam reliqua uita sua uenerabiliter ab omnibus colebatur. Ut ergo expedita sunt quae ad ignem pertinebant, cum eum uellent rogo impositum etiam clauis affigere, ait: **S**inite me. Qui enim dedit mihi ignis ferrum supplicium, dabit & ut sine clauorum affixione flammis immobiliter perferam. Tum ille omnis clauis uinculis usi sunt solis. Quibus post tergum manibus reuinctis, uelut electus aries, & ex magno grege assumptus, acceptabile holocaustum omnipotenti oblatus est deo, has preces etiam in ipsa passione profundens: **D**eus dilecti & benedicti filij tui **I**ESU **C**H**R**I**S**T**I** pater, per quem tui agnitione susceptus: **D**eus angelorum & uirtutum, & uniuersae creaturae, ac totius iustorum generis, qui omnes coram te uiuunt, benedico te, qui me in hanc diem atque in hanc horam perducere dignatus es, ut particeps existerem martyrum, & calcicis **C**H**R**I**S**T**I** tui, in resurrectione uita aeternae animae ac spiritus mei per incorruptionem spiritus sancti, in quibus suscipiar in conspectu tuo hodie, tanquam sacrificium pingue & acceptabile, sicut preparasti & praesignasti, ita & fecisti. **V**erus es tu, & sine mendacio deus, propterea & in omnibus laudo te, & benedico te, & glorifico te per aeternum

Magistratibus
quatenus obediendum.

Philippus munerarius.

Iudaei persecutores Christianorum.

Precatio Polycarpi ad deum.

per aeternum deum & pontificem **I**ESU **C**H**R**I**S**TU **M** dilectum filium tuum per quem & cum quo tibi cum spiritu sancto gloria, & tunc, & in futura secula Amen. Et cum Amen insonuisset, oratione completa subiicit ignem homines ignis aeterni. Cumque flamma ingens reluxisset, uidimus miracula omnes nos, quibus ea deus uidere concessit. Ex quibus & quamplurima domino ad hoc referuntur, ut annuntiarent ceteris quae uiderunt. Flamma etenim in modum eamuae curuata speciem, quasi uelut nauis uento sinuante, supra corpus martyris stetit, quod corpus in medio positum non erat ut caro ardens, sed tanquam si aurum & argentum in fornace candesceret. Tum praeterea odorem naribus haufimus, tanquam thuris incensi, uel preciosissimi fragrantis unguenti. Ad ultimum uidentes scelerum ministri, igne corpus non posse consumi, iusserunt propius accedere confectorem, & corpus cui ignis cesserat, mucrone transfodere. Quo facto tam largus profusus est sanguis, ut restingueret rogam. Populus autem miraculi stupore discellit attonitus, erga electos dei tam insigni eius fauore perspecto. Hic ergo est admirabilis & electus temporibus nostris magister apostolicus, & propheticus Smyrnenorum ecclesiae sacerdos, qui omne uerbum quod loquutus est, & impletum est, & implebitur in futuro. Sed ille gemulus totius boni & aduersarius omnium iustorum, postquam uidit quod & pro martyrii gloria, & pro uita egregie uirtutibus coronatus est, & per mortem premia immortalitatis indeptus, satisfacere cepit, ut reliquias eius ad sepulturam nostris desiderantibus nemo concederet. Instigabatur ergo Nicetas Herodis pater, frater autem Dalcae, adire iudicem, & patere ab eo, ne huiusmodi concederet corpus, ne forte, inquit, relinqueres illum qui crucifixus est Christiani, hunc colere incipiant: Iudaeis maxime ista machinantibus, qui & nostros intentis oculis obseruauerunt, ne eum de flammis adhuc ardentibus raperent, ignorantes miserissimi, quia neque **C**H**R**I**S**TU **M** aliquando possumus derelinquere, qui mortem pro totius mundi salute sustinuit, neque alium quemquam colere, quoniam uerum deum, & qui solus colendus sit, nouerimus: Martyres uero tanquam discipulos domini diligamus & ueneremur, quasi integre fidem magistro seruantes & domino, quorum nos quoque in fide & perseverantia charitatis optamus esse participes. Vbi autem uidit Centurio tam obstinatum Iudeorum contentionem, positum in medio ipsum corpus exussit, & ita nos postmodum ambusta ossa preciosissimis geminis chariora, & omni auro probabiliora per ignem facta collegimus, ac (sicut conueniebat) ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc, praestante domino, solennes agimus celebresque conuentus, maxime quidem in die passionis eius, sed & cum eorum memorias, qui prius passi fuerant, celebramus, ut sequentium animi ad praecessorum uiam exemplis insignibus suscitentur. Haecenus de beato Polycarpo, cum quo etiam alij duodecim ex Philadelphia uenientes, apud Smyrnam martyrio consummati sunt. Sed & in eadem epistola continebatur etiam de alijs quam plurimis eiusdem temporis martyribus intexta narratio. In quibus referuntur post Polycarpum, quod etiam Metrodorus quidam ex Marcionis haeresi presbyter, igni sit traditus. Inter ceteros autem qui per idem tempus martyres extiterunt, famosissimus inibi refertur quidam Pionius nomine, cuius per singulas interrogationes responsum constantiam, & pro fide nostra ad populum orationes, quamque apud Iudices interritus semper astiterit, docens & discipulans etiam in ipsis tribunalibus, usque his qui in persequutione cubauerant, cohortationibus suis ad confurgendum dexteram dederit, & in carcere positus, qualiter ingrelis ad se fratribus, animos ad martyrii tolerantiam roborarit, quos uel etiam ipse pro martyrio pertulerit cruciatus, usque sit clauis affi-

Polycarpi corpus in igne.

Polycarpi corpus negatur Christianis sepeliendum.

Iudaeorum odium.

Metrodorus.

Pionius insignis martyr.

Eusebii liber De antiquis magistris.

uis affixus, & ardenti rogo superpositus, & ut in his beatum vitam fecerit finem, si quis uult plenius scire, ex illa quae nobis de antiquis martyribus scriptura composita est, plenius discet. Post haec etiam aliorum apud Pergamum Asiae urbem martyrum gesta referuntur, Carpi cuiusdam & Papyri, & Agathonycae optime foeminae, aliarumque multarum, quae pro beatis confessionibus martyrio coronatae sunt.

Cap. XVI.
Iustinus.
Crescens.
Cynicus.

Cum quibus & uir mirabilis, de quo paulo superius fecimus mentionem, Iustinus, cum secundo iam librum pro religionis nostrae defensione conscriptum, temporis illius iudicibus obtulisset, remunerationem linguae fidelis & eruditae, martyrii munus accepit, quodam Philosopho Crescente nomine, cane tam professione quam moribus, dolos uiro insidiasque tendente. Quonia quidem sepe cum eo disputans, adiutoribus medijs, non solum obtinuerat eum, uerum & uehementius ueritate sibi suffragante confuderat, unde & uictoriae suae palmam, martyrium percepit a domino. Hoc autem ita futurum, etiam beatus ipse, uerus Philosophus ueritatis in ea defensione, quam ab eo conscriptam supra diximus, aperte, sicut erat futurum, prophetica mente praedixit, his uerbis: Nam & ego, inquit, spero me ab aliquo horum, quibus pro ueritate obfisso, insidias esse passurum, spero baculo aut clauo ferendum, certe uel a Crescente hoc, non Philosopho, sed φιλοσόφῳ, id est, non amatore sapientiae, sed amatores iactantiae. Neque enim dignum est, Philosophum nominari eum, qui de his quae nescit, publice protestatur, & Christianos sine deo esse, & impios dicit, ad gratiam & libidinem eorum, quos in errore positos, ipse maioribus laqueis erroris inuoluit. Si enim ignoratur ab eo CHRISTI doctrina, & ea arguit quae ignorat, nequissimus est, & imperitis multo nequior, quia & imperiti uel idiotae obseruant, ne disputare audeant de his quae ignorant, & de illis testimonium perhibere quae nec sciunt. Si uero legit quae apud nos scripta sunt, & aut non intellexit eorum uirtutem, aut intellexit quidem, sed dissimulat, ne & ipse suspectus habeatur in talibus, multo nequior & detestabilior iudicandus est, qui imperiti uulgi captans fauorem, ueritatis ac pietatis quam probat, hostis existit & proditor. Nam & proposuisse me ei sciat quaedam, ex quorum responsione huius nihil scire conuictus est. Et in tantum uera sunt quae dico, ut putem uobis etiam quaestionis habitae inter nos disputationes allatas, ex quibus apertissime me dinoscitur, quae nostra sunt, penitus ignorare. Si uero necdum uenerunt haec ad notitiam uestram, paratus sum rursus uobis audientibus disputare. Haec sunt beati Iustini uerba, in quibus, secundum ea quae praedixerat, per crescentis insidias martyrio consummatus est. Tacianus quoque uir eruditissimus, in primae aetate sua cum magna admiratione oratoriam docens, ex qua non parum gloriae quaesierat, postmodum ad nostra se studia conuertens, libros etiam ipse aduersum gentes dignos memoria, dereliquit, in quibus Iustini meminit his uerbis: Sed & admirabilis, inquit, uir Iustinus, satis recte persecutus est, similes istos dicens esse latronibus. Et post aliquanta, cum de Philosophis quaedam dixisset, addidit etiam haec: Crescens denique ille, qui obsedit urbem magnam, qui in puerorum quidem stupris omnes praebat, in pecunia autem cupiditate nullo inferior erat. Mortem uero cum caeteris contemnendam suaderet, ipse tam pessimam de ea opinionem gerebat, ut Iustinum tamquam ultimo malo traderet morti, pro eo quod ueritatem praedicans, uoluptuosos & deceptores philosophos arguebat.

Iustini uerba in secundo apologetico pro religione Christiana.

Id non obseruatae diotae hoc feculo.

Tacianus primus Rhetor, postea Christianus.
Taciani testimonium de Iustino.

Crescens.
Cynicus.

Cap. XVII.

Idem quoque Iustinus priusquam proprium desudaret, aliorum qui ante se martyres extiterant, describens agones, in primo defensionis suae libro talia quaedam refert: Mulier quaedam, ait, coniuncta erat uiro turpi, quae & ipsa pri-

ipsa prius turpiter uixerat. Haec postquam CHRISTI precepta cognouit pudica effecta, uiro quoque de pudicitia suadebat, suggerens ei scriptum esse in Christianorum preceptis, eternas immutare poenas his, qui pudicitiam in uita sua iustitiamque contempserint. Sed ille in eadem obscenitate persistens, actus iam suis alienam a se faciebat uxorem. Quippe cum Nephas esse mulier existimaret, in eius mariti contubernio permanere, qui naturae lege contempta, nouas uias libidinis exquirebat. Statuit igitur iura repudiare coniugij. Sed propinquis interuenientibus, & de mariti emendatione pollicentibus, compulsa est in eis rursus consortio residere. Verum ille post haec Alexandriam profectus, cum turpius agere, atque incestuam uitam maiora nuntiaretur augmenta quae fuisse, mulier ne ultra in coniunctione eius manens, particeps incesti hominis haberetur, libello ei repudij dato discedit. Tum ille egregius maritus, quem gaudere oportuerat, quod in tantum uxoris suae castitas profectisset, ut non solum nihil turpe committere, sed ne mariti quidem patienter ferre turpitudinem posset, a quo emendationem refutante pro castimoniam amore discesserit, nouo criminis genere pro castitate accusat uxorem: Christiana, inquit, est. Et illa quidem libellum tibi obtulit Imperator, ut primo permitteretur ei rem familiarum ordinare, tum deinde responderet obiectis, quod & indulsisset. Verum maritus cum mulierem non posset arguere, in Ptolemaei cuiusdam exitium, qui magister mulieres in Christiana religione fuerat, tali arte conuersus est. Amicum habebat Centurionem quendam, huic persuadet ut percuteretur a Ptolemaeo, si Christianus esset. Hoc tantum Ptolemaeus tanquam amator ueritatis, nequaquam gloriam suae professionis occultas, percontanti, Christianum se esse confessus est. Hunc continuo Centurio in uincula coniecit, & multo tempore squalore carceris maceratum, ad ultimum Urbicio iudici obtulit. A quo simili modo hoc solum interrogatus est Ptolemaeus, si Christianus esset. Qui rursus tanti boni sibi conscius, diuinam religionem praese tulit, & de CHRISTI magisterio, ac totius boni institutionibus publica confessione testatus est. Qui enim negat quod est, sine dubio culpabile iudicat esse quod negat. Continuo igitur post confessionem, ab Urbicio duci iubetur ad mortem, Lucius autem quidam Christianus uir, uidens tam temere datam sententiam, ait ad Urbicium: Quid quae causa est, quod neque adulterum, neque corruptorem, aut homicidam, uel latronem, raptoremque, aut alterius cuiuslibet facinoris reum, sed tantum pro nomine Christiano, quod hoc se uocabulo confessus est nuncupari, ad mortem duci hominem praecipisti? Non sunt haec digna pio Imperatore, nec sapientissimo puero filio eius, neque sacro senatu quae agis de Urbicio. At ille nihil aliud inquirens, ait ad Lucium: Videris mihi & tu Christianus esse. Cumque Lucius respondisset, hoc plane sum, etiam ipsum Urbicium duci pariter iussit ad mortem. Ille: Gratias, inquit, ago, quod me nequissimis dominis absolutum, ac bonum & optimum patrem & regem omnium deum remittis. Sed & tertius quidam pari modo libertate usus, pari quoque sententia punitus est. Post haec illa Iustinus annexit ex ordine, quae paulante retulimus. Id est: Et ego, inquit, spero me ab aliquo horum quibus pro ueritate obfissi, insidias esse passurum. Et cetera.

Historia de pudica muliere Christiana, quae turpem maritum reliquerat.

Ptolemaeus.

Urbicius iudex.

Lucius homo Christianus.

Cap. VIII.
Libri Iustini Philosophi martyris.

Purima autem nobis hic uir studiorum monumenta dereliquit, quibus erudite eius anime, ac diuinis deditae disciplinis, indicia colligamus, in quibus emolumentum plurimum inuenire possunt ij, qui amorem doctrinae & scientiae gerunt. Extat igitur eius liber hic (de quo superius memorauimus) ad Antonium qui dicebatur Pius, & filium eius, ac Senatui, pro nostra religione conscriptus. Sed & secundus nihilominus defensionem nostrae fidei continens,

GG quem

quem scribit ad successorem supradicti principis Antonium Verum, cuius tempora nunc cœpimus explicare. Sed & alius liber est aduersum Paganos, in quo de singulis, uel nostris, uel Græcorum Philosophis conferens, disputationem latissimam conferit. Ibi etiam de natura dæmonum differit quedam, quarum his inferere longum est. Sed & alius liber est aduersum Paganos, qui superscribitur Confutatio. Est & alius de monarchia, quem non solum de nostris libris, sed & de Græcorum uoluminibus texuit. Est & alius, qui superscribitur Psaltes. Et alius uelut in subnotationum modo De anima, in quo diuersas questiones inseruit, ex his quarum apud Græcorum Philosophos agitantur, quibus contradicendum se re promittit, & suam de his sententiam in illius responsionis uolumine prolaturum. Composuit etiam dialogum quasi cum Iudæis, quem apud Ephesum cum Tryphone Hebræorum nobilissimo doctore habuit, in quo exponit, quomodo ipse per diuinam gratiam ad credulitatem ueræ fidei perductus sit, cum prius immensum studium erga philosophorum generis disciplinas, perquirendæ ueritatis amore detentus. Simulque refert de Iudæis, quod aduersum ecclesiam CHRISTI, insidijs feralibus agant. Et pro his in simulat Tryphonem, dicens: Quia non solum non poenitistis pro his quæ a uobis male gesta sunt, sed & uiros aptos ad hoc elegistis de Hierosolymis, & misistis per omnem terram, qui circumirent & dicerent impiam heresim surrexisse Christianorum, simul & criminosa quædam diffamarent aduersum nos, quo scilicet per hæc ignorantes quique deterriti, consortia nostra uitarent, in quo non solum nobis ipsis, sed & alijs opprobria fingendo causa mortis extitisset. Scribit autem quod usque ad sua tempora prophetia gratia in ecclesijs flourit. Sed & Apocalypsim, Ioannis apostoli esse dicit. Prophetia etiam quibusdam utitur testimonijs ad Tryphonem, cōuincens eum de his, quod Iudæi absconderint hæc de scripturis, & abstulerint. Sed & multa eius alia apud quam plurimos fratrum ferunt, quæ ita probabilia ac digna a ueteribus iudicata sunt, ut Irenæus ex ipsis inueniatur adsumere, & in quarto aduersum hæreses libro de his hoc modo scribere: Et bene, inquit, Iustinus in eo uolumine quod aduersum Marcionem scribit, prosequutus est, dicens: Quia ipsi domino nunquam adqueiserem, si alium deum diceret præter omnium creatorem. Et iterum in quinto eiusdem operis libro dicit: Et optime, inquit, Iustinus affirmat, quia ante aduentum domini nunquam ausus est Satanas blasphemare deum, quippe qui nondum agnouisset damnationem suam. Hæc autem nobis necessario de opusculis Iustini dicta sint, ad inquisitionem librorum eius studiosos quosque fideles prouocantibus.

Igitur octauo anno supradicti principis, Aniceto undecimo anno episcopus sui defuncto, successit Soter. Apud Alexandriam uero Celadion quatuordecim annis ministrato sacerdote, Agrippinum successorem reliquit.

A pud Antiochiam uero Theophilus per idem tempus sextus ab Apostolis ecclesie pontificatum tenebat. Vbi quartus post Heronem fuerat Cornelius. Post quem quinto gradu Herodes successerat.

Tunc etiam Egesippus, de quo supra memorauimus, insignis habebatur, & Dionysius Corinthiorum episcopus, sed & Pinytus nobilissimus apud Cretam in Episcopis fuit. Philippus etiam & Apollinaris, & Melito, Musianus, & Modestus, & præcipuus Irenæus, quorum omnium ad nos usque Apostolicæ fidei & sanæ doctrinæ præclarissima monumenta perlata sunt.

Ex quibus Egesippus in quinto Commentariorum libro, ubi sententiã suam fidei plenissima cum adstructione designat, indicat hoc etiam, quod cum ad urbem

Iudæorum odium in Christianos.

Prophecia in ecclesijs usque ad Iustini tempora. Apocalypsis.

Irenæus utitur Iustini testimonio.

Cap. XIX. Soter Romæ, Agrippinus Alexandriæ, Cap. XX. Theophilus Antiochiæ, Cornelius Heros, Cap. XXI. Egesippus, Dionysius Corinthi episcopus, Pinytus, Philippus, Apollinaris, Melito, Musianus, Modestus, Irenæus, Cap. XXII. Egesippus, Conformitas doctrinæ.

ad urbem Romam pergeret, plurimis per loca singula episcopis in sermone & charitate congressus, omnes eiusdem fidei predicatorum doctoresque repererat, simul & de epistola Clementis ad Corinthios scripta quædam commemorat, que etiam inferere huic operi nostro necessariū duxi. At ergo: Et permanens, inquit, ecclesiam Corinthiorum in predicatione recta usque ad Primum episcopum, quem Romam nauigans uidi, & resedi cum eo apud Corinthum diebus multis, delectatus puritate fidei eius. Cum autem uenissem Romam, permansi inibi, donec Aniceto Soter, & Soteri successit Eleutherus. Sed in omnibus istis ordinationibus, uel in ceteris quas per reliquas urbes uideram, ita omnia habebantur, sicut lex antiquitus tradidit, & propheta indicauerunt, & dominus statuit. Item idem ipse etiam de hæreticis, qui suo tempore exorti sunt, talia quædam commemorat: Et posteaquam, inquit, Iacobus, qui cognominatur Iustus, martyr effectus est, sicut dominus, etiam ipse reddens testimonium ueritati, electione diuina Symeō Cleopha filius episcopus ordinatur, electus ab omnibus pro eo quod esset consobrinus domini. Propterea autem tunc ecclesia uirgo uocabatur, quia nondum fuerat adulterini uerbi subreptione corrupta. Sed Theobutes quidam, quia repulsam meruit episcopatus, ipse cepit initio perturbare omnia & corrumpere. Qui erat ex septem hæresibus in populo constitutus. Ex quibus erat & Simon, a quo Simoniani: Cleobius, unde & Cleobiani, & Dositheus, unde Dositheani, & Gortheus, unde Gortheni, & Masbutheus, unde & Masbuteni, sed & Menander, unde Menandriani. Ab ipsis & Marcionista, & Carpocratiani, & Valentiniani, & Basilidæ, & Saturniani. Quorum unusquisque diuersis corruptionibus fidei, seorsum schisma componens, propriam sectam, & proprios habuit sectatores. Ex ipsis processere pseudochristi, & pseudoapostoli, qui in diuersas partes fratrum unitatem scindentes, per corruptelam doctrinæ castitatem ecclesie cubicule macularunt, impietatem loquētes aduersus dominum, & aduersus CHRISTVM eius. Sed & antiquas Iudæorum hæreses idem ipse scriptor, que, uel quantæ fuerint, per hæc uerba designat: Erant, inquit, diuersæ sententiæ in circumectione, id est, in filijs Israël, quæ maxime aduersabantur tribui Iudæ, ex qua CHRISTVS est. Erant ergo Iesæi, Galilæi, Hemerobaptista, Masbuthei, Samaritanæ, Sadducæi, Pharisei. Sed & alia quam plurima scribit, de quibus ex parte iam pro locorum opportunitate in superioribus memorauimus. Differuit autem & de Euangelio secundum Hebræos & Syros, & quedam etiam de lingua Hebraica disputauit, & Iudaicarum traditionum meminit, per quæ indicat se ex Hebræis ad fidem CHRISTI uenisse. Verum & hic ipse & Irenæus, & omnis antiquorum chorus, librum qui adtitulatur Sapientia, Solomonis esse dixerunt, si cut & Prouerbia, & cætera. De Apocryphis uero cum ageret aduersum quosdam hæreticos, corrupta in his quedam etiam ac falsata esse perhibuit.

Sed ueniendum nobis est tandem ad beati Dionysij cōmemorationem, Corinthiorum ecclesie episcopi, cuius eruditione & gratia, quam habebat in uerbo dei, fruebantur non hi populi solum quos regendos susceperat, sed & procul positi, quibus per epistolas presentiam sui reddebat. Extat denique eius ad Lacedæmonios scripta epistola de catholica fide, in qua & de pace atque unitate florentissime docet. Et alia ad Athenienses, in qua ad Euangelij credulitatem inuitat, & concitat segeniores, simul & arguit quosdam uelut penes prolapsos a fide, cum episcopus eorum Publius fuisset martyrio consummatus. Sed & Quadrati, qui Publio martyri successerat in sacerdotio, meminit, simul & memorat, quod labore eius & industria rediuitus quidam in eis calor f

Primus, Corinthiorum episcopus.

Primi hæretici.

Ecclesia uirgo, Theobutes hæreticus ex ambitione, Simon, Cleobius, Dositheus, Gortheus, Masbutheus, Menander.

Iesæi, Galilæi, Hemerobaptista, Masbuthei, Samaritanæ, Sadducæi, Pharisei, Egesippus primum Iudæus, sapientia et Prouerbia, Solomonis iudicio uerum.

Cap. XXXIII. Dionysius Corinthi episcopus.

Publius Atheniensis episcopus, Quadratus, Dionysius Arcepagites.

dei reparatus sit. Et illud in eadē designat epistola, quod Dionysius Areopagites, qui ab Apostolo Paulo instructus, credidit CHRIS TO, secundū ea quae in Apostolorum Actibus designant, primus apud Athenas ab eodē Apostolo episcopus fuerit ordinatus. Fertur & alia eius epistola ad Nicomedienfes, in qua heresim Marcionis impugnat, & ecclesiasticae fidei regulam mirabili ratione constituit. Scribit & aliam ecclesiae Gortynensium, ceterisque simul ecclesijs Crete, in qua episcopus ipsorum Philippū uelut magnis uirtutibus & optimis studijs praeclitum protestatur. Dicit autem ab hereticorum cōiuijs abstinentium. Scribit etiam aliam ecclesiae Amastrianorum, ceterisque cum ea Pontici ecclesijs, in qua Bacchylidis & Elpisti meminit, tanquam qui eum cohortati sint ad scribendum, & multa in ea ex diuinis scripturis explanat, simulque episcopi eorum mentionē facit nomine Palmę. Sed & de nuptijs & castitate plurima commemorat, & ex quocunq; lapsu resurgentes, & conuertentes se a peccato, etiam si ab haeretica peruerfitate resiliant, suscipi iubet. Coniungitur & his alia eius epistola ad Gnostos, in qua commonet & deprecatur episcopum eorum Pinytum, ne grauiā onera discipulorum ceruicibus superponat, ne uē tribus necessitatem compulsa castitatis indicat, in quo nonnullorum periclitetur infirmitas. Ad quē rescribens Pinytus Dionysio, sententiam quidē consilij melioris amplectitur, simulque obsecrat eum postilla quę prius scripserat, robustioris iam & ualidioris cibi de cetero scripta transmittere, quibus ad meliorem profectum ecclesiae suę populū aleretur, ne semper cibo lactis in herentes, paruulorum uitam in corpore iam senescere perducerent. Simul & recte fidei suę insignia, & sollicitudinem quam erga curam plebis expendit, eruditiorisque ac sapientiae uerbi diuini in hac epistola Pinytus nobis uelut in quodam speculo uiuentem sui dereliquit imaginem. Dionysij autem fertur & alia ad Romanos data ad episcopum Soterem, in qua instituta antiquitus tradita, in ecclesia Romana custodiri, libenter amplexum se his indicat uerbis: A principio nanq; moris est, inquit, uobis fratres omnes uarijs iuuare beneficijs, multisq; ecclesijs quę sunt per diuersa terrarū loca, cuncta quibus indigent, de finare, singulorum quoque necessitates in omnibus consolari, sed & per metallā fratribus relegatis, quae usus poscit praeberē. Hęc ab initio Romanae ecclesiae facere moris fuit, a patribus sibi huiuscemodi institutione dimissa, & semper integre custodita. Beatus uerō episcopus uester Soter, non solum seruauit quae patres tradiderant, sed & auxit in melius. Qui non tantum sanctis quę usus corporalis poscit, impertit, uerum & aduenientes fratres clemētī factis & mitissimo solatur alloquio, & tanquam pium se ac religiosum patrem singulis exhibet. In hac ipsa scriptura meminit etiam epistolae Clementis ad Corinthios scriptae, significans ueteri instituto, & antiqua consuetudine semper ipsam epistolam lectam esse in ecclesia. Denique sic dicit: Beatam, inquit, diximus hodiernam dominicam diem, in qua legimus epistolam uestram, quam & semper ad nostri commonitionē legimus, sicut & illam priorem a Clemente ad nos scriptam. Idem adhuc ipse de epistolis suis tanquam falsatis a quibusdam, hęc scribit: Epistolas enim quasdam, fratribus rogātibus me, scripsi, quas tamen Apostoli Satanæ zizanij replauerunt, quaedam auferentes, alia autem addentes, quibus nō repositum est in iudicio dei. Quod autem mirum, si dominica uerba sanctae scripturae falsare conati sunt, qui uilia haec quae nos scripsimus, corruerunt. Fertur adhuc & alia praeter istas, Dionysij ad Chrysophorum fidelissimam sororem scripta, in qua conuenienter uel sexui, uel mensurae eius, rationabiles ei diuini uerbi exhibuit dapes. Sed de Dyoniſo factis sit dictum,

Epistola ad Nicomedienfes. Ad Gortynensies.

Ad Amastrianos. Bacchylidis. Elpistus. Palmę.

Epistola ad Gnostos.

Attendant hunc locum episcopi.

Epistola Dionysij ad Romanos. Antiquus mos ecclesiae Romanae.

Soteris Romani Pont. laus.

Clementis ad Corinthios epistola.

Epistola Dionysij falsata.

Epistola Dionysij ad Chrysophorum.

Theophilus

Theophilus uerō, quem Antiochia episcopum supra diximus, fertur tres institutionum libri ad Autolycum scripti. Et alius liber aduersum haeresim Hermogenis, in quo & testimonijs utitur de reuelatione Ioannis. Sed & alij extant eius instructionum uariarum libelli. Igitur ea tempestate hereticis per omnem locum, zizaniorū modo, pura uerba dei semina maculantibus, & aras Apostolicae doctrinae adulterina admixtione foedantibus, ex omni parte sacerdotes domini, uelut uigilantes agricolae, excutere eorum & expurgare mala semina nitentur, & tanq; solliciti pastores insidiatē lupos gregibus CHRISTI, clamoribus simul insectationibusq; repellere, comonendo fratres, instruendo, scribendo etiā lōge positos, ipsos quoque interdū scubi coram deprehē diffent, cominus perurgendo, & uerborum lucta ac disputationum certamine prosterfendo, alij etiam posteris consulentes, quæstiones eorum & peruersas obiectiones æditis commentarijs confutando. Inter quos & Theophilus, de quo nunc loquimur, non ignobili aduersum eos, id est, aduersum Marcionem, indicat ex his quę legimus, disputatione congressus. Huic igitur septimus ab Apostolis in Antiochensē ecclesiae sacerdotio Maximinus successit. Sed & Philippus, quem Gortynensis ecclesiae episcopum supra diximus, nobile etiam ipse monumentum aduersum Marcionem dereliquit. Similiter & Irenaeus. Magnificentius autem ceteris Modestus, qui omnes ipsius deceptiones & fallacias reiecto, quo uelabantur, nequitie tegmine denudauit. Melito quoq; Sardenſis Antistes ecclesiae, & Apollinaris apud Hierapoli Romano Apologeticos similiter libros pro nostra fide luculentissime conscriptos porreuerunt. Horum quanta relicta sint monumenta, quae ad nostram usq; noticiam peruenerunt, infra ostenditur.

- Melitonis de Pascha libri duo.
- De optima conuersatione liber unus. Sed &
- De prophetis.
- De ecclesia.
- De die dominica.
- De fidei hominis.
- De figmento.
- De obedientia fidei.
- De sensibus.
- De anima & corpore, & mente.
- De lauacro.
- De ueritate. Item
- De fide.
- De generatione Christi, & de prophetia eius. Item
- De anima & corpore.
- De hospitalitate. Item
- Liber qui dicitur Clauis.
- De diabolo.
- De reuelatione Ioannis.
- De deo corpore induto. Et post omnia
- Liber ad Antonium Verum.
- In libello suo de Pascha, tempus quoq; quo scribebat insinuans, ita dicit: Sub Sergio, inquit, Paulo Proconsule Asiae, quo in tempore Sagaris martyrio coronatus est, questio ingens oborta est apud Laodiceā de Pascha, quibus diebus haec scripsimus. Huius etiam ipsius libelli mentionem facit clemens Alexandrinus

Cap. XXIII. Theophilus episcopi, Antiochia tres. Institutionum libri ad Autolycum. Lib. aduersus Hermogenem. Orthodoxi aduersus haereticos. Theophilus aduersus haereticos. Maximinus Antiochia successit Theophilo. Philippus Gortynensis episcopus aduersus Marcionem. Modestus aduersus Marcionem. Melito Sardenſis, Apollinaris Hierapolitanus. Libri Melitonis.

Quo tempore uixit Melito.

GG 3 xandrinus

xandrinus in opere suo, ubi de Pascha ratione scribit, qd se dicit ex occasione huius ipsius libelli, qui a Melitone prius editus fuerat, scribere. In eo aut libro que ad Imperatorē scribit, talia quedā memorat illis tēporibus aduersum nos gesta: Quod nunq̄, inquit, factum est, nunc persecutionē patit̄ genus priorū. Effugantur undiq̄, nouis decretis per omnem Asiam promulgatis. Impudentes nanq̄ homines & calumniōsi, qui rapere aliena desiderant, occasione accēpta Imperialium p̄ceptorum, more p̄donū die noctūq̄ grassant̄, & diripiunt innocentes. Et post aliquanta iterū dicit: Et si quidē te iubente hæc faciūt, bonū credamus, quicquid iusto Imperatore iubēte cōmittitur. Sed & nos libēter ferimus mortem, quā a te cognoscimus irrogari. Sed hoc est solū quod te obsecramus, ut ipse prius ministros proteruitatis huius requiras, & si a te mandata sint ista, quas irrogant, mortes, ipse discutias. Si uerō tuam quoq̄ cōscientiam p̄ceptū, istud tam immane & tam barbarū later, obsecramus ne nos despicias, & patiaris religiosos ciues tam publico latrociniō iugulari. Et iterū post aliquanta addit etiā hæc: Etenim philosophia hæc qua nos utimur, primo quidem florebat apud Barbaros. Introducta est autē etiam Romanę uelreconuerſationi Augusti temporibus, ex quo & regni uestri sublimis culmē ascendit, obseruantia huius auspicijs eleuatum. Cuius imperij feliciter propagati, tu felix successu existis, & traditū tibi feliciter seruas unā cum filio. Propter quod & simul tibi cum imperio traditū nostrę philosophiæ ritū pari religione custodi, uelut qui ingressu suo patribus tuis causam prosperitatis intulerit. Et fidem, quæ cum ipsius Augusti felicitatibus adoleuit, integrā tu quoq̄ nūc regnans, illibatamq̄ conferua, quia nec ipsi Augusto in ingressu eius, uel in progressu, triste aliquid accidit, sed ē contrario lata omnia, & omnia magnis successibus plena, obsecrantibus deum summū pro imperij eius statu, religionis huiusce cultoribus. Nec quisquā principū nisi Nero solus & Domitianus, nequam hominū suggestionibus, aduersati sunt dogmati nostro. Ex quorū tempore accidit, nos falsis calumnijs infamari. Sed illorū errorē, qui ex ignorantia uenerat, emendauerūt patres tui, qui frequētibus postmodum decretis animaduertērūt in eos, qui auderent molestię aliquid huiusmodi cultoribus irrogare. In quibus auus tuus Adrianus, & ad alios quidē multos iudices, p̄cipue tamen ad Fundanū Procōsulem Asiæ pro hoc literas dedit. Pater uerō tuus tecum pariter Romani regni apicem gerens, omnibus quidem generaliter ciuitatibus, maximē tamen ad Larissēos, & Thessalonicenses, & Atheniēses, pro his mittit edicta. Te uerō multo magis eandem credimus seruare sententiam, imō & multo clementius confidimus prouisurum, tanquā qui uerę philosophię, ac purę religionis amator existas. Hęc & multa alia nobiliter ab eo scripta, in libello, de quo memorauimus, inseruntur. In his autem quæ de explanatione scripturarum scribit, quasi in p̄fatione, enumerat quę sint uolumina ueteris testamenti, quæ in Canone debeant obseruari. Quam partem scripturæ indere his necessarium puto.

MELITO ONESIMO FRATRI SALVTEM.

QUONIAM QUIDEM frequēter me rogasti pro studio, quod habes erga uerbum dei, ut excerpam tibi testimonia ex lege & prophetis de Saluatore, & de fide nostra, simulq̄ indicē, qui sit ordo uel numerus, ueteris testamētī uoluminum, postulata libenter impleui, sciens quod sit in te discendi studiū, uel quantafidei deuotio, & ut uitæ eterne desiderio nihil preponas. Scias ergo perrexisse me usq̄ ad Orientis locum, ubi p̄dicationis nostrę cœpit exordium, & ubi gesta sunt illa omnia, quæ leguntur scripta, ibiq̄ diligenter de omnibus explorasse, quæ essent ueteris testamenti uolumina. Ibi igitur que cum omni investigatione

Adrianus Cas.
Mimius
Fundanus.

uestigatione cōperi, hæc sunt: Moyſi libri quinque: Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Tum deinde Iesu Naue, Iudicū, Ruth, Regnorum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Psalmi Dauid, Solomonis Prouerbia, quę & Sapiencia, Ecclesiastes, Cantica canticorum, Iob, Prophetæ autem Eliaſ, Hieremias, Duodecim prophetarum liber unus. Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex his ergo *επιλογάς* tibi, id est, excerpta testimonia in sex libris digesta transmisi. De Melitonis monumentis ista comperimus.

De libris qui habentur in Canone,

A Pollinaris uerō, cum multa a multis habeantur, ad nos tamen ista sunt quæ uenerunt.

Cap. XXXVII.
A pollinaris lucubrations.

Apologeticus liber ad p̄dictum Imperatorem scriptus, Et aduersum Paganos libri quinque. De ueritate libri duo.

Et quos postmodum adidit aduersum Cataphrygas, Montanum scilicet, & pseudoprophētissas eius, qui tunc primum deuiandi a recto itinere exordium sumpserant.

Sed & Musani (cuius in p̄cedentibus fecimus mentionē) fertur libellus multa elegantia scriptus ad quosdā fratres, qui declinauerant, ad hæresim que dicitur Encratitarum, tunc nuper exortam. Cuius autorē extitisse Tatianum sermo asserit, illum ipsum de quo in superioribus memorauimus, beato Iustino testimonium dante, cuius cum & discipulum ferunt. De quo tamē Ireneus in primo libro contra hæreses hæc refert: A Saturnino, inquit, & Marcione descenderunt & hi, qui uocantur Encratitæ, nuptias refutantes, quę a deo antiquitus institutę sunt, & subtiliter accusantes illum, qui ab initio masculū & foeminam ad restitutionem humani generis fecit. Sed & ab animalibus abstinentiū p̄dicant, ingrati existentes deo, qui hæc humanis uſibus procreauit.

Cap. XXXVIII
Musani liber aduersum Encratitas.

Encratitæ.
Irenæum lege de cōmentibus. cap. 30. lib. 1.

Contradidunt etiā primū hominis saluti. Et hoc nunc inuentum est ab his, quibus Tatianus quidam autor extitit, & huiusmodi blasphemias introduxit. Qui fuit quidem auditor Iustini, sed donec cum ipso fuit, nihil tale se sentire prodidit. Postea uerō quam ille martyr effectus est, abscondit se ab ecclēsijs, & doctoris arrogancia tumidus, & elatione nimia inflatus, tūquam quise ceteris duceret meliorem, proprium maluit quā ueteribus traditum docendi instituire stilum, secula quedam inuisibilia secundum Valentini fabulas introducens, nuptias autem & fornicationes corruptionemq̄ pari iudicans, similia Marcioni Saturninoq̄ confirmans. De salute uerō Adam in dubium deducenda, nouis quæstionibus commentatur, & paulo post idem Ireneus addit etiā hæc: Non multo autem, inquit, post, Seuerus quidam supradictæ hæresi robur adiungens, fomenta maxima eius sectatoribus p̄stitit. Unde & magis Seueriani appellati sunt. Qui utuntur quidem lege, & Prophetis, & Euangelistis, sed propria quadam interpretatione, scripturarū sensum peruertunt. Obtreſtant autem Paulo Apostolo, & refutant eius epistolas. Sed neque Actus Apostolorum suscipiunt. Veruntamen prior eorum autor Tatianus, collationem quandam faciens Euangeliorum, nescio quomodo composuit Euangelium unum ex quatuor, quod Diatessaron nominauit, quod etiam nunc habetur a multis. Dicitur autem & nonnulla ex sermonibus Apostoli permutasse, tanquā qui emendare uelit ordinem compositionemq̄ uerborum. Reliquit autem hic ipse infinitum librorum numerū. Sed ille quem aduersum gentes scripsit, liber ex omnibus scriptis eius p̄cipuus & ualde utilis comprobatur. Sed & de his satis dictum.

Cap. XXXIX.
Tatianus hereticus.

Seuerus hereticus.
Seueriani.

Tatianus aduersus gentes.
Cap. XXX.
Bardesanes syrus aduersus Marcionem.

Per idem tempus innumeris hæresibus ubiq̄ pullulātibus, & p̄cipue apud Mesopotamiam, Bardesanes quidam uir disertissimus in Syrorum lingua

lingua, & uehemens dialecticus, aduersum Marcionem aliosq; nonnullos, dialogos scribit quos propria lingua compositos adidit. Sed & plura alia eius extant uolumina, quae discipuli eius in graecum uertere sermonem. Erat namq; ita potens in uerbo & in doctrina, & in disputationibus ualidus, ut plurimos & nobiles uiros habuerit sectatores. Est & eius ad Antoninum de Fato potētissimus dialogus. Sed & alia multa scripsit, quae satis utilia & perneccessaria persequutionum quae tunc erant temporibus, extitere. Ferunt autem hunc ipsum fuisse primo de Valentini schola. Sed cum magistrum notasset erroris, & ineptas eius fabulas arguisset, uisus est sibi ad meliorem & rectam fidei sententiam conuertisse. Nec tamen ex integro ueterum errorum sordes maculamq; depouit. Iisdem uero temporibus etiā Romanae ecclesiae Soter episcopus, ut uendi finem fecit.

Dialogus de Fato ad Antoninum Caesarem.

Soter Pontifex Rom. moritur.

ELENCHVS CAPITVM QVINTI LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE EUSEBII CAESARIENSIS.

Quanti & quemadmodum sub Seuero apud Galliam pro pietate subierint mortem. Cap. I.	Cap. I.
Vt martyres quamdiu habebantur in uita, omnes qui in persequutione lapsi fuerant, reuocabant.	Cap. II.
Qualis Attalo martyri apparuerit uisio.	Cap. III.
Vt martyres Irenaeum sua commendatione prosequantur.	Cap. IIII.
Quemadmodum sub Marco Aurelio Caesare, nostrorum precibus exauditis, pluuia praesertiterit deus.	Cap. V.
Enumeratio episcoporum qui fuerunt Romae.	Cap. VI.
Vt usque ad illa tempora per fideles miracula fierent.	Cap. VII.
Quemadmodum Irenaeus canonem scripturarum diuinarum definiat, & de Septuaginta interpretibus.	Cap. VIII.
Enumeratio sub Commodo sacerdotum:	Cap. IX.
De Pantano philosopho.	Cap. X.
De Clemente Alexandrino.	Cap. XI.
De episcopis Hierosolymorum.	Cap. XII.
De Rhodone & Marcionis secta.	Cap. XIII.
De pseudopropheta Cataphrygarum.	Cap. XIIIII.
De schismate quod sub Blasto factum est Romae.	Cap. XV.
Quae de Montano & ceteris pseudoprophetae serantur.	Cap. XVI.
De Miltiade & scriptis eius.	Cap. XVII.
Quanta etiam Apollonius Cataphrygas consutando prosequatur.	Cap. XVIII.
Serapionis uerba de secta Cataphrygarum.	Cap. XIX.
Quae Irenaeus contra haereticos apud urbem Romam disceptarit.	Cap. XX.
Quod Romae Apollonius martyrium passus sit.	Cap. XXI.
Qui tunc episcopi nobiles habiti fuerint.	Cap. XXII.
De Pascha quaestione.	Cap. XXIII.
De dubitatione quae orta est apud Asiam.	Cap. XXIIII.
Vt omnibus una sententia de Pascha complacuerit.	Cap. XXV.
Quae de Irenaei scriptis usq; ad nos peruenerint.	Cap. XXVI.
Quae etiam ceterorum, qui iisdem temporibus floruerunt.	Cap. XXVII.
De his qui Artemonis introduxerunt sectam, quales moribus fuerint, quoq; pacto sacrosanctos libros temerare ausi sint.	Cap. XXVIII.

EUSEBII

EUSEBII PAMPHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICI

ca Historiae liber quintus, Ruffino Aquileiensi interprete.

PROOEMIUM.

ITEM Soteri episcopo octo annis in urbe Roma sacerdotio ministrato, duodecimus ab Apostolis succedit Eleutherus septimodecimo anno imperij Antonini Veri. Quo in tempore per multas Romani orbis prouincias, ex acclamatione & seditione uulgi persequutiones aduersum nostros dirissimae concitatae sunt, ita ut multa milia martyrum per loca singula fierent. Quod conijcere ex his facile possumus, quae ad rerum gestarum memoriam cōseruandā literis mandata reperimus. Et quamuis de hoc plenior nobis narratio, quam de singulorum martyrijs profecuti sumus, sui sub titulo uideatur exposita, quae instructiōnem pariter doctrinae & scientiae necessariam non minimā contineat, tamen quae etiam praesenti operi competere duximus pauca inseremus ē multis. Alij namque scriptores historiarum, referant bella, trophea, uictorias, magistratum ducumq; fortia gesta concelebrent, mortesq; ciuium aut hostium narrent patriam, coniuges, liberos, diuersis cuncta cadibus confusa describāt. Noster hic sermo qui narrationem continet de his quae ad deum pertinet rebus, absurdum non erit, si bella describat, quae caro pro anime salute perpeffa est, & pugnas quas anima ut caelestem patriam recuperaret, excepit, si certamina eius referat, quae pro fide ueritatis exegit, in quibus non aduersum mortales milites, sed aduersum spiritalis demones dimicauit, non pro libertate carnis, sed pro spiritus libertate. Si, inquam, monumentis literarū mandemus praelia, quae non pro terrarū spatijs, nec prouinciarū possessionibus, sed pro caelorum regno, & paradisi haereditate peracta sunt, non regni mortalis imperium quaesitura, sed ab immortali rege omnium deo triumphorum gloriam perceptura.

Eleutherus Pont. Rom.

Significare uideatur Eusebius opus suū De antiquis martyribus, cuius ante etiam meministi.

Bella & pugnae martyrum.

† Aliter, pro libertate carnis.

GAlliarum nobilissime urbes Lugdunensium ciuitas habebatur, & Viennensium, quas praecipiti lapsu praeterfluit Rhodanus nobilissimus fluiuiorum. In his quae & quanta erga dei martyres gesta sint, supra memoratis Antonini Veri temporibus, descripta per ordinem, ab eis ad ecclesias Asiae & Phrygiae, fidei relatione transmissa sunt. De quibus ut fides certior habeatur, ipsa scriptorum exempla subiiciam.

Cap. I. Lugdunum. Vienna. Rhodanus.

SERVI CHRISTI, HABITANTES APVD Viennam & Lugdunam Gallie urbes, fratribus omnibus qui per Asiam & Phrygiam, eandem quam nos redemptio

demptionis Christi fidem & spem gerunt, pax uobis, gratia & gloria à deo patre, & Christo Iesu domino nostro.

Epistola Christianorum apud Viennam & Lugdunum habitantium.

† Alias, sceleris crudelitate explere.

7. Habitatio domorum.

2. Usus balnearum.

9. Processus in publicum.

7. Perpetua latetia.

Viri stabiliiores columnis.

Adclamationes populi ad Christianos.

Frates, hoc est, Christiani.

Vetus Paganus patronus Christianorum.

Zacharias presbyter.

Decem negarunt Christum.

Et cum nonnulla uelut in praefatione persecuti uiderentur, post aliquanta iterum gestarum ordiuntur initium, Tribulationis, aiunt, nostrae magnitudinē & Gentilium furorem, quem sanctis martyribus intenderunt, sicut est, enumerare, ne praesentes quidem ipsi sufficimus, nedum scriptura cōprehendere. Omnibus etenim uiribus congressus est inimicus, tanquam qui iam per acerbitate persecutionis, aduentus sui ostentaret initia, & per hoc instrueret & informaret ministros suos aduersum seruos dei, omne ministerium † sceleris & crudelitatis explere, ita ut primo nobis domorum prohiberetur habitatio, tum deinde usus balnearum, post etiam processus ad publicum, ad ultimum, ne omnino in quolibet loco domi forisq; publico priuatoque uideremur. Sed aderat dei gratia, quae fragiliores quidem quosq; nostrorum de manibus eorum eripiebat. Producebat autem in mediū uiros stabiliiores columnis, qui possint per patientiam suam non solum ferrē impetus quos excogitabat inimicus, sed & ultro expetere, & sponte se omnibus uel opprobriorum, uel tormentorū cruciatibus obiectare, & lascentibus iam penē tortoribus, ipsi adhuc parum putare, pro eo quod moram sibi hanc esse quodammodo ad Christum festinantibus crederent, rebus ferē ipsis, & patientiē uirtute clamantes, quia non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Ferebant ergo fortiter adclamationes aduersum se, & probra atq; iniurias populi, & contumelias eorum, laudes suas esse ducebant. Sed & uerberari se ab eis, ac lapidari & concludi, patienter accipiebant, æquanimitate suscipientes, quicquid illud furentis uulgi excogitauisset insania. Denique quodam tempore astante Tribuno & primoribus ciuitatis, pro solis adclamationibus populi, correpti & in carcerem trusi sunt fratres, usq; ad praesentiam Praesidis, cuiq; aduenienti offerunt. In quos ille tanta crudelitate usus est, ut seuitie eius species singulas nemo possit exponere. Vetus igitur Paganus unus ex fratribus, qui & in deum perfectam charitatem, & in homines integram custodiret, cuius uita, cum esset adolescēs, ita examinata erat omnibus & probata, ut etiā grauissimis senibus preferretur. Incedebat enim in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela, ad obsequia quoque seruorū dei promptissimus erat. Is cum zelo diuino & seruire spiritus plenus, tam crudelia seruus dei supplicia uideret inferri, & contra ius fasq; tot poenas humanis uisceribus excogitari, indignitatem rei ultra non ferens, poposcit se audiri, pro ciuibus optimis, & quibus nihil impietatis commissum probari poterat, loquuturū. Erat enim & nobilissimus inter suos, & eruditissimus. Verum cum defensionē eius non reciperet obstinatio iudicis, inquit tantum ab eo, si & ipse Christianus esset. Vtq; Christianum se esse clarissima & libera uoce testatus est, tanquam aduocatus (inquit) Christianorum, & ipse uinctorum numero societur. Sed in hoc illi quidem quid dicerent, ignorabant. Ille uerò habens in se aduocatum pro nobis Iesum, hoc nomine meruit honorari, sancti presbyteri Zacharie, qui erga sanctos plenitudinem charitatis ostēderat, securus exemplū. Qui & ipse dū fratribus adest & defensionē libertatis, quae in nostra religione cōsistit exequit, dominicū securus exemplū, animā suā pro ouibus suis posuit, & pro amicis. Et idē cum hoc pariter uelut discipuli fideles Christi, in regno uenturo sequentur agnum quocumque uadit. His igitur optimis, & fidelissimis ducebatur usus omnis reliquus sanctorum chorus, prompti & alacres animas suas pro fidei libertate ponebant. Aliqui autem impares & infirmiores inueniti, & ad illatae persecutionis euehendū pondus inualidi, decem ferē numero, lapsu

lapsu suo luctum nobis & ingentem tristitiam reliquerunt, & multorum animos, quos priorum fides succederat, infregerunt. Vnde & omnes ualde perterriti sumus, non propter tormenta, quae crudelius uidebantur inferri, sed pro exitu confessionis incerto, quia multo nos gratius lapsus nostrorum, quam ea quae infererentur tormenta, cruciabant. Comprahendebantur tamen quotidie, quos dignos dominus iudicabat in lapsorum numerum subrogari, ita ut ex utraque ecclesia omnes qui studiosi & magni uidebantur, & quorum labore & industria regebatur ecclesie, uniuersi pariter tenerentur. Accidit autem etiā seruos comprehendendi quorundam ex nostris paganos, quoniam quidem publice iussu fuerat requiri omnes & teneri. Quicq; daemones instinctu, cum tormenta pertimescerent, quae inferri sanctis uidebant, momentibus se in hoc ipsum militibus, quibus ita fuerat preceptum, commenti sunt aduersum nos, uel ut Thyestes cenae, & incesta Oedipia perpetrantes, & alia, quae nec proloqui aut cogitare nobis fas est, & qualia ne credere quidem possumus aliquando apud homines gesta. Quae cum de nobis diffamata fuissent in uulgus, horrori maximo & execrationi apud omnes homines esse coepimus, etiam apud eos qui prius aliquid moderationis erga nos seruandum esse censebant. Et omnes simul fremere aduersum Christianos, atque insatiabili odio furere coeperunt. Tunc uidimus compleri illud quod à domino dictum est: Quia ueniet tempus in quo omnis qui occiderit uos, putet se obsequium offerre deo. Post haec iam supra omne narrationis genus est, suppliciorum & cruciatuum modus, qui sanctis martyribus inferebatur, perurgente satana, quo scilicet etiam illorum confessione tale aliquid eliceretur à nobis esse commissum. In quo omnes pari atq; eodē furore peristebant, uulgus, iudex, officium, milites, perurgētes precipue Sanctū nomine, quendam diaconū Viennensem, & Maturum neophytū quidem, sed in fide & patientia robustissimū, sed Attalū pergamentū ciuē, qui columna & firmamentū ecclesie nostrae in omnibus fuit, & Blandinā foeminā, per qua Christum ostendit, quia ea quae apud homines despecta sunt, & cōtempnui habentur, in magna gloria apud deum ducunt, & quia charitas eius, quae fragilia sunt per naturam, per gratiam facit esse firmissima. Cum enim omnes nos de ea trepidaremus, sed & ipsa eius carnalis domina, quae erat una ex numero martyrum, uereretur ne forte Blandina cederet in tormentis, & pro debilitate corporis, uix ad primae confessionis tormenta sufficeret, tanta tolerantiae uirtute firmata est, ut resouerentur prius & conciderent carnificū manus, qui si bi pro contentiosa iudicis animositate inuicem succedebant. Deniq; à prima luce usque ad uesperam tormenta semper innouantes, ad ultimum uictos se confitentur, stupentes quomodo in ea spiritus permaneret, cum nihil iam in illa ex corpore per supplicia resedisset. Sed illa uere beata, ut postmodum nobis ipsa disseruit quondam, quoties uocem confessionis emisit, & Christiana sum proclamauit, toties nouae uires corpori reddebantur, & tanquam ablatis per confessionem doloribus, instaurabatur recentior ad agones. Eoque magis quod intellexerat quod uox pia sensum doloris extingueret, sepius & alacrius Christiana sum, & nihil apud nos mali geritur, proclamabat. Diaconus quoque sanctus nomine, etiam ipse supra quam dici potest, & supra quam humanam fas est ferrē naturam, acris insistentibus ministris daemorum, quo aliquid ab eo elicere possent confessionis illicitae, noua poenarum genera pertulit, & quae longe substantiam humani conditionis excederent. At ille uir deo plenus, in tantum crudelitates eorū irrisit, & serinam in questione sauitiam, ut nunquam dignatus sit, uel quis esset genere, unde domo uel patria, nomē saltē suum eis fateri. Sed de his singulis interrogatus, nihil aliud in omnibus tormentis,

Sanctus diaconus, Viennensis, Maturus.

Blandina mira in tormentis constantia.

† Alias, ex corporis supplicio.

mentis, nisi Christianum se esse respondit. Hoc mihi nomen, hoc genus, & patria est. Aliud inquit omnino nihil sum quam Christianus. Vnde & eos incredibilis agitabat insania, quod tantis poenarum generibus consumptis, extorqueere ei ne professionem quidem proprii uocabuli potuissent. Ad ultimam candentes laminas aëris & ferri erga inguinis loca, & delicatiora quæq; membrorum infaturatis ignibus adhibebant, ex quo carnes quidem eius adultæ igni defluabant, ipse uero permanebat immobilis, incōcussus, intrepidus, cœlestibus genitricibus fontibus qui procedunt de ventre Iesu, humanas in se temperans flamas. Veruntamen membris omnibus martyr erat, & toto corpore unum uulnus horrebat. Perit in eo humanæ formæ agnitio, & non solum quis esset, sed & quid esset, tormentorum crudelitas ne agnosci posset, abstulerat. Christus tamen in eo solus per martyrii gloriam recognoscebatur, qui per eius patientiam destruebat aduersarias potestates, & suos milites per tolerantie roborabat exemplum, ostendens omnibus, quia nihil terribile est, ubi diligitur pater, nihil doloris est, ubi fides Christi est. Sed artifices scelerum, nequaquam martyris erubere uirtutem. Post paucos etenim dies, considerantes quod si tumētibus ad huc uulneribus, quæ indignarentur etiam ad mollissimum manus tactum, tormenta rursus inferrent & denuo membra iam putrefacta uexarent, unum è duobus fore, aut in sua eum impietatis iura cessurum, aut si in tormentis animam posuisset, terrorem crudelitatis, & metum cæteris intentandū. Sed hoc longe contra quam impij cogitauerant, cessit. Nam quod uix credi ab infidelibus potest, restitutum est in primam speciem corpus per secunda tormēta. Et officia membrorum, quæ abstulerat primam speciem corpus per secunda tormenta. Et officia membrorum, quæ abstulerat prima crudelitas, secunda reparauit, ita ut iterata supplicia, non iam ei poenam contulerint, sed medelam. Sed & Blandina, quam pauldante memorauimus, simili exemplo ad supplicia secunda reuocatur. Quæ cum semiuia penē, & in mortis quodam confinio posita, iteratis fuisset pulsata cruciatibus, uelut è somno quodam subito euigilans, in memoriam futuræ beatitudinis uenit, & uoce constanti tanquam de excelso & edito cœcio naretur apud populum: Multum (inquit) erratis d̄ uiri, quod putatis infantum uisceribus uelci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus utuntur. Et sic in confessione perdurans, iterum numero martyrum sociata retruditur.

Cap. II.

Sed posteaq; per beatorum martyrum patientiam tyrannica euauere supplicia, alijs rursus diabolus machinis oppugnare parat famulos dei, quo scilicet afflictione carceris, & poenali squalore consumpti, ac septimo (ut dicunt) puncto in Neruo pedes contra quæ credi fas est, distenti, in intimo tenebrarum loco, per omnia poenarum genera quæ furentium sauitia excogitare poterat, deperirent. Quam plurimi ergo hoc genere in ergastulis consumunt, domino suscipiente eorum huiuscemodi exitum, quibus nec ibi desuit diuinæ maiestatis auxilium. Aliquantum etenim ex his qui sauisima tormenta pertulerant, nec humane aliquid medele permitti sunt cōsequi, mirum in modum uirtute domini cōualescere & subitam mentis alacritatē ac desperatum corporis robur recuperare ceperunt, ita ut cohortatione sua cæteros ad patientiam confirmarent. Et impatientes erant poenarum illi magis, qui nuper fuerant correpti, & quorum corpora nondum tormenta solidauerant, illi deniq; erant, qui foetoris horrore, & confessionis tenebris necabant. Verum beati Photini Lugdunensis episcopi gloriosam martyrii confessionem, fas non est silentio pretereire. Qui cum nonagenario maior esset etate & corpore, utpote illius æui inualidus, cætera penē iam mortuus, solo martyrii amore uiuebat. Ducit ad tribunalia, imò potius deferretur, senio & languore resolutus. Cuius ad hoc solū anima seruabat, ut Christus per

Blandina ad tormenta reuocatur. Accusabantur Christiani à Gentilibus, tanquam qui in sacris suis infantum uisceribus uiscerentur. Veteres Christiani nos à carnibus abstinuissent.

Septimo puncto in Neruo distenti. Prouerbum Moriantur in carcere.

Photinus Lugdunensis episcopus, quem sobronius uocat ὁ σβρόνιος.

stus per eam magnificētus in fragili corpore triumpharet. Statuit interea senior pro tribunalibus impia plebs. Vndiq; clamor attollit, huc ipsum esse insonantem Christum. Dum uero à præside interrogat, quisnam esset Christianorum deus, respondit: Si dignus fueris, scies. Hinc uero cunctos uelut rabies immēsi cuiusdam furoris inuasit, ita ut qui prope astabant pugnis, alij calcibus subigerent senem, nec grauitati, nec ætati aliquid reuerentię deferentes. Illi uero qui longius erant, quicquid furentibus telis uenissent in manus, eminus iaciebant, ita ut uniuersis que summi sibi esse dilecti duceret, nisi aliquid in senem sceleris intulisset. In hoc et enim uindicandos deos suos esse credebant. Quem cum seminecem proiecissent in carcerem, incontaminatum paulo post spiritum reddidit. Per idem tempus immensa quedam dei dispensatio procurat, & misericordia ex insperato Christi domini arte conquiritur. Quod nunquam ferè prius à persecutoribus gestum meminimus, omnes hi qui primo comprehensi negauerant fidem, correpti traduntur in carcerem, & quo in felicitibus ne solamen quidem poenalis prestatetur exitum, non quasi Christiani iam, sed tanquam homicidæ & incesti detinebantur, habentes miseri duplicem poenam. Quoniam quidem ceterorum supplicia mitigabat spes & corona martyrii: Christi charitas, & sancti spiritus gratia releuabat afflictos. Istos autem ipsis poenalibus cathenis, & pondere carceris grauius conscientia cruciabat, ita ut uultu ipso & aspectu discerneretur à cæteris, quod illi producebantur de supplitijs læti, & diuinum nescio quid in ipsis uultibus præferentes, uincula sua monilia preciosa ducebant, per squallorem carceris, Christi bonus odor effecti, ita ut uiderentur sibi non in ergastulo, sed in myrotheca conclusi, ac illi alij tristes, demersi ipsis quoque cōspectibus horridi, & omni turpitudinis deformitate scædiores. Sed & ipsi gentilibus in multo opprobrio expositi erant, tanquam degeneres & ignaui, qui fidem perdidissent, & crimen inuenerint, & qui Christianorum quidem nomine caruerint, homicidarum tamen poenas non effugerint. Quæ cum ita geri uiderent cæteri, incredibiliter corroborati sunt, ita ut comprehensi absque ulla animi mutatione, constanter se nihil aliud quam Christianos esse faterentur. Et cum quedam in his locis fuissent longius prosequuti, post aliquantam iterum hæc subiungunt. Post hæc iam per diuersas species martyrii eorum, uelut coronam quandam uarijs floribus compositam dominus Christus intexens offerebat patri, ut ab eo uelut uictores magni agonis remunerationes æternorum sumeret præmiorum. Nam Maturus, & Sanctus, & Blandina, & Attalus, munerum diebus, innumereis millibus gentium diuersarum ad spectaculum congregatis, statuunt in medio arene. Et rursus Maturus cum Sancto, quasi nihil prius gestum fuisset, ad omnia tormentorum & uerberum genera renouantur, certantibus omnimodis aduersarijs, quatenus eorum patientiam frangerent, & ab ipso, ut ita dicam uertice coronas eorum diriperent, insanis populi uocibus instigati. Sed illis eo magis animos roborabat spes uicinæ iam glorię, quam sibi iam iamque manu contingere, & contrectare dextris uidebantur. Cumque & suppliciorum genera, & spectaculorum iam penē tempus fuisset absumptum, nec moueri ulla tenus à sententia ualuisse, cum etiam selle ferreæ superpositi, consumptam uerberibus carnem, ignis subterministratus exureret, ad ultimum insatigabiles martyrum spiritus ferris cæcis ceruicibus effugarunt. Blandina uero religata ad stipitem, atque in crucis modum distenta, bestiis pabulum preparatur. Quæ tamen in ligno pendens uultu interrito & satis læto, orationem fundebat ad deum, quæ & sibi constantiam, & ceteris agonis sui consortibus perseuerantiam precaretur. Et facile uota sperabat implenda, quæ proprijs iuuabat exemplis, simul & illud edocens, quod passionum Christi consortibus certum

Moritur in carcere.

Negatores rapiuntur in carcerem tanq; homicidæ & incesti, non tanquam Christiani.

Maturus, Sanctus, Blandina, Attalus.

Blandina;

fit, etiam gloria eius donanda esse consortia. Sed cum nulla ex bestiis corpus eius auderet attingere, deposita de ligno rursus reuocatur ad carcerem, alijs adhuc agonibus preparanda, ut per multas uictorias caput quidem tortuosi serpentis attereret, fratrum uero animos ad tolerantiam concitaret, per hoc quo ipsa in paruo & fragili corpore tot certaminibus, permaneret inuicta, & per singulos agones discederet coronata.

Cap. II.
Attalus.

Attalus quoque populi uocibus postulat. Erat enim ualde nobilis, & quod cunctis nobilius est, uir optimae conscientiae, & in fide Christi per omnia exercitia semper martyr. Cumque circumactus fuisset in amphitheatro, titulo se precedente, in quo scriptum erat, ATTALVS CHRISTIANVS ire mere in eum uulgi insanientis furor uehementius coepit. Sed cum praesidi indicatum esset, esse eum Romani ciuitatis uirum, iubet eum cum ceteris in carcerem recipi, simul & ad Caesarem refert, eiusque sententiam quid de eo iuberet, expectat. Verum inter moras positi in carcere, non infructuosum sibi tempus transire patiuntur, sed uigore animi, & alacritate fidei suae, eos qui infirmiores uidebant animabant, & ipsi non dum martyres, cohortationibus suis plurimos martyres faciebant. Ex quo magni gaudii matri nascebat ecclesiae, uidebant suos filios, qui penae iam decidisse uidebant in morte, per hos reparari ad uitam, & monitis eorum multi qui iam negando uelut abortum quoddam effecti fuerant, quasi iterum parturiebant, & Christus in eis iterum reformabatur. Docebantur enim ab his, quia deus non uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Igitur cum a Caesare scriptum fuisset, ut persistentes quidem punirentur, negantes autem dimitterentur, die quodam celeberrimo, in quo ex omnibus prouincijs coeuntes, nundinas apud nos agere solent, in ipso frequentissimo conuentu tribunal ascendens, preparari sibi iudex Christianos, & introduci ad suppliciorum pompam prebendam cunctis qui aderant, iubet. Rursum itaque cruce, rursus poenae, rursus tormeta reparantur. Et si qui forte ciues Romani reperti sunt, hos plebs dei capite decernit, ceteros uero bestiis tradi. Ingens tamen ab omnibus gloria Christo conferebatur, pro his qui ante negauerant, & dimitti neque negantes poterant, nunc uero, cum negantibus uenia praestaretur, in confessione persistenterent, & de perditionis grege reuocati, numero martyrum iungerentur. Igitur cum erga supra dictos questio haberetur, Alexander quidam genere Phryx, medicus disciplina, uir religiosus & prudens, & uitae ac morum probitate cunctis charus acceptusque, amore dei concitatus, cum assisteret tribunali, nutibus hortabatur ad confessionem eos, in quos questio agitabatur, ita ut omnibus qui astabant, palam fieret quid animo gereret. Cumque id populi notauissent, indignantes maxime pro his, qui quod prius negauerant, rediitua, nunc confessione reuocabant, conclamauerunt aduersum Alexandrum, haec ipso instigante committi. Qui iussus a praeside in medium statui, & quis esset interrogatus, Christianum se esse libera professione testatur, quem continuo preparandum bestiis condemnauit. Et postera die simul cum Attalo producit. Quem contra praecipuum Caesaris gratificari populis uolens, etiam ipsum bestiis tradi iussit. Sed cum ferarum nulla, sanctorum corpora contigisset, omnibus eos uerberum ceterarumque poenarum supplicij cruciatos, ad ultimum in conspectu populi in medio arenae iugulari iubet, beato Alexandro in omnibus que persequus est poenis, ne unum quidem poenitus proferente sermonem, sed ab initio usque ad finem intra semetipsum semper cum deo loquente, & in laudibus eius ac precibus permanente. Attalus uero cum prunis subteriectis in sella ferrea torretur, cumque nidor adusta carnis ad nares & ora inspectantis populi perferretur, uoce magna exclamat ad plebem: Ecce hoc est homines comedere, quod

Christiani in carcere.

Dies nundinarum.

Alexander.

Nam putabatur humana carne uersi Christiani.

uos facitis, quod a nobis uelut occultum inquitis facinus, quod uos aperta luce committitis: Nos enim neque comedimus homines, neque aliquid quid mali agimus. Et cum interrogaretur, quod nomen habet deus? respondit: Qui plures sunt, nominibus discernuntur, qui unus est, non indiget nomine. Post hos nouissimo iam munerum die Blandina rursus indicitur cum Pontico annorum fere quindecim puero, quique & in priorum cruciatibus iussi fuerat semper astare, quo magis ceterorum uidentes supplicia terreretur. Statuitur ergo in medium, & iubentur iurare per deos: Illi uero e contrario nullos esse aiebant istos, per quos iurare cogerentur. Cumque alijs copluribus uerbis exprobrarent gentium deos, insanire magis in eos coepit populi multitudo, neque teneram pueritatem, neque sexum foeminae miserantes, sed per omnia tormentorum genera quasi quodam eos circulo peragentes, nihil deesse poenis patiebantur, quod crudelitas inuenisset. Tunc Ponticus maximum patientie robur materna cohortatione suscipiens, & perseverans in confessione fidei, impollutum spiritum reddidit. Beata uero Blandina ultima omnium, uelut omnium nobilis mater, praemissos ad martyrii coronam filios, insequi iam secunda festinat, exultans & ouans, uelut ad thalamum sponsi inuitata, & ad nuptiale conuiuium. Ex quo fiebat, ut in uerbis tripudiarer, & craticulis exulta gauderet, ac tam hilaris uideret & lata, quasi inter dapes regias accubaret. Post hoc ad bestias traditur sed ab his intacta perdurat. Inde etiam aliud excogitatur crudelitatis genus, ut reti constricta obijceretur tauro ferociter instigato. A quo cum fuisset inumeris ictibus lacessita, & toto arenae ambitu iactata, nihil penitus laeditur, sed permanet laeto (ut semper) uultu, mente constanti, spe ipsa & animi praesumptione cum Christo colloquens: Ad ultimum iugulari gladio iubetur, stupentur etiam ipsis impijs, & dicentibus, quod nunquam fuerit foemina, que tanta & talia ferre potuerit. Sed ne sic quidem fatietatem aliquam capere crudelitas quouit. Antiqui etenim serpentis uirulentia concitati, ferac barbari mores mansuescere nesciebant: Ex ipsa quippe sanctorum patientia, sequior eis contentionis rabies accendebatur, & uelut pudore quodam fatigabantur, quod maior inesset cruciatu, quam cruciatibus uirtus. Et ex hoc ad nephanda odia iudex simul instigabatur & populus, ut scriptura impleret, quae dicit: Iniquus adhuc inique agat, & iniustus adhuc faciat iniuste. Igitur inaudito saeuitia generare, eorum qui necabantur in carcere corpora canibus iubeantur exponi, adhibita simul custodia die noctuque, ne quis collectas reliquias, humanitatis intuitu traderet sepulturae: Sed si quid forte uel bestiis, uel igni reliquum ex corporibus martyrum fuerat, ipsaque cum truncis suis capita punitorum in sepulta per custodiam militum seruabantur, & querebatur, si quid ultra posset humana crudelitas, etiam in eos qui iam uitae huius limen exceperant. Exulabant tamen gentes magnificantes simulchra sua, quorum uirtute datam in illos uindictam dicebant. Si quis uero inter ipsos paulo mitior uel humanior uidebatur, ubi nunc est, aiebant, deus eorum? Et quid profuit eis ista religio, pro qua etiam animas posuerunt? Igitur apud illos erat uarium istud insultationis genus. Apud nos uero ingens luctus habebatur, praecipue, quod non possemus corpora humi tradere, quippe quibus nec noctis tempore aliqua ad hoc opportunitas praebatur, neque muneribus suadere custodes, neque precibus, aut ullo alio genere copia erat. Ita attente & sollicito curabant, ne daretur extremis ossibus sepultura. Post aliquot autem dies cum nulla sepeliendi gratia praestitissent, incensa ossa martyrum, in fauillam redacta, cum reliquo terrae puluere in Rhodanum fluiuium disperere, ne usquam reliquiae eorum residerent,

Abijciuntur ciues in Rhodanum.

HH 2 quasi

quasi uerbis hoc agentes, deum uincerent, & (sicut dicebant) spem eis per hoc resurrectionis adimerent. Sperantes enim (aiebant) de sepulchris quoadque se esse resurrecturos, idcirco noua nescio qua sibi persuadente superstitione latius tormentis mortibusque subiiciunt. Nunc uideamus si resurgent, & si potest eis adesse deus eorum, & eripere eos de manibus nostris. Haec sunt quae illis temporibus gesta, ex epistola fratrum Lugdunensium declarantur. Ex quibus quid etiam per ceteras prouincias geri potuerit, coniectura capiendum est. Referuntur adhuc in ipsa epistola quaedam etiam de humanitate & mansuetudine beatorum martyrum, quae dignum puto ad haec suis sermonibus sicut cetera sociari. Qui (ut aiunt ad imitationem Christi, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se equalem deo, in tanta gloria positi, & semel atque iterum ac frequentius martyres facti, post bestias, post ignes & laminas, neque se ipsi martyres dicebant, neque alijs ita se appellantis indulgebant, sed si forte aliquis nostrum, uel in epistola uel in sermone eos martyres nominasset, increpabant acrius dicentes, quod haec appellatio soli Christo debetur, qui solus fidelis ueritatis est martyr, & qui primogenitus est ex mortuis, & autor uitae aeternae, uel certe illis solis aptum hoc esse uocabulum, qui post bonam confessionem de hac uita discedere & pergere meruerunt ad deum. Nos autem (aiebant humiles & egeni, optamus ut ipsa saltem in nobis confessio tuta permaneat. In quod etiam ceteros fratres cum lachrymis obsecrabant, ut pro eis dominum precarentur, quo perfecte confessionis signaculum martyris mererentur accipere. Et tanta in eis humilitas erat, ut cum rebus ipsis essent iam martyres, nominis tamen iactantiam fugerent. Apud gentiles uero cum omni fiducia consistebant, nobilitatem animae per contemptum iniuriae & suppliciorum demonstrantes. Erant ergo inter fratres humiles, inter persecutores elati, suis mites, aduersarijs terribiles, Christo subiecti, diabolo erecti. Humiliabant se sub potentissima manu dei, per quam nunc sublimius exaltati sunt, placabant omnes, accusabant neminem, soluebant cunctos, ligabant nullum. Orabant etiam pro persecutoribus suis, utentes sermone sancti Stephani primi martyris, dicentes: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Aduersum quos eo uehementiora diabolus praemia concitabat, quod per nimiam charitatem, quam habebant in Christo Iesu, etiam eos qui lapsi fuerant, & quos iam se immanis illa bestia absorbuisset crediderat, rursus uiuos de internis eius uisceribus educabant, & uelut matres erga paruulos suos, ita erga eos totis profusi miseratio num uisceribus inherebant, omnipotenti deo estudentes pro ipsis fontes & flumina lachrymarum, uitam petebant eis a deo, & tribuebatur eis, nec sibi gratum iter ducebant eundem ad dominum, uel laetam putabant martyrij fore coronam, si partem membrorum suorum de ecclesijs raptam, uelut spolia quaedam detentari a diabolo permisissent. Super omnia autem pacem & ipsi diligebant, & nobis seruare mandabant, nec aliam sibi, nisi pro pacem uitam ad martyrium construebant, cauentes ne ulla post se dissensionem fratrum, nec ecclesiae matri moestitiam derelinquerent, sed pacem semper habendam, pacem fraternitatis custodiendam, & charitatem praecipue tenendam, quae est unitatis & concordiae uinculum, commonebant. Haec non inutiliter (ut opinor) a nobis ad edificationem legentium memoriae tradita sunt, quae ex tantorum uirorum autoritate descendunt, propter eos qui tumidi & inflati aduersum fratres feruntur, & si qui forte titubauerint, miserationum Christi uiscera ab eis putant penitus excludenda. Refertur adhuc in eadem scriptura & alia narratio, quam cognitionis causa his inferere dignum putauimus. Alcibiades quidam erat in numero eorum, qui

Modestia martyrum.

Perfecta professio, signaculum martyris.

Pax.

Charitas unitatis & concordiae uinculum.

Alcibiades.

rum, qui pro Christo uincti tenebantur. Hic uitam fatis arduam, & austeram gerebat, nihil cibi uolens accipere, sed tantum sale & pane cum aqua utebatur. Cumque hunc uitae rigorem uellet etiam in carcere positus obtinere, Attalo post primam confessionem suam quam in amphitheatro confessus est, reuelat, quia non recte faceret Alcibiades, creaturis Dei & ipsum non uti, & alijs formam scandali derelinquere. Quibus cognitis Alcibiades cecepit omnia cum gratiarum actione persequere, quia quae illi reuelabat spiritus ut docet, & huic ut sequeretur idem spiritus persuadebat. Sed de his finis sit. Igitur Montanus, & Alcibiades, & Theodotus, in Phrygiae partibus tunc primum apud quam plurimos in prophetarum opinionem uenerunt. Et quia per illud adhuc tempus multae etiam aliae uirtutes & gratiae, in diuersis ecclesijs per donum sancti spiritus ministrabantur, facile accommodata est fides, etiam his potuisse prophetiae gratiam dari. Cumque plurima inter fratres dissensio fuisset exorta, rursus ecclesiae Galliarum iudicium suum & sententiam de his quoque cum omni reuerentia & recte fidei expositione decernunt, epistolas martyrum qui apud eos consummati fuerant, proferentes, quas illi in uinculis positi, per Asiae & Phrygiam fratribus consistentibus scripserant, & Eleuthero urbis Romae episcopo, de pace eum ecclesiae commonentes, quique etiam Irenaeum presbyterum tunc adhuc ecclesiae Lugdunensis, supradicto urbis Romae episcopo commendabant, testimonium uitae eius perhibentes, sicut ipsorum etiam uoces quae infra scribuntur, ostendunt.

Montanus. Theodotus.

Irenaeus presbyter Lugdunensis ecclesiae.

VALERE TE IN DEO ITERVM ET SEMPER
optamus pater Eleuthere.

ROGAVIMVS fratrem & socium nostrum Irenaeum, haec tibi scripta deferre, quem deprecamus ut habeas commendatum. Aemulator namque est testamenti Christi. Scimus enim quod solus officij gradus non facit aliquem iustum, quo tamen iste recte utitur, in presbyterio, sed plus eum ex uitae merito commendamus.

Enumerant etiam post haec diuersorum martyrum glorias, quanti ferro caesi, quanti bestiis, quanti ignibus, quanti etiam squalore carceris absumpti sint. Quae si quis uult plenius noscere, ipsas ex integro requirat epistolas.

igitur Antonini temporibus quibus haec gesta referuntur, Marcum Aurelium fratrem eius Caesarem bella inferentem Germanis ac Sarmatis, tradunt historiae, cum siti eius periclitaretur exercitus, estuantem & quarentem quid facto opus esset, reperisse in legione quadam milites Christianos, quibus (sicut & nostris mos est) flexis genibus obsecrantibus, exaudisse deum supplicationes eorum, & subito contra omnium spem, largissimis imbribus profusis, exercitus quidem periclitantis, pro quo orauerant Christiani, sitim sedatam, hostes uero qui iam exitaliter imminabant, fulminibus crebris & caelitus pro lapsis ignibus effugatos. Quod factum refertur quidem & ab historicis gentiliis, sed quod nostrorum id orationibus impetratum sit, non refertur, quippe apud quos etiam cetera miracula quae a nostris gesta sunt, non habent fidem. Nostrorum uero & Tertullianus haec memorat, & apud Graecos Apollinaris, qui etiam ipsam legionem pro insignis facti miraculo mutato nomine uocitam dicit ab Imperatore Fulmineam. Tertullianus uero Marci Imperatoris epistolas etiam nunc haberi dicit, quibus de his apertius indicatur. Sed nos iam ex hoc ad historiae ordinem redeamus. Igitur Photino nonagesimo uitae suae anno, cum

Cap. III. Alias Aurei. Epistola martyrum, laudem continentis Irenaei.

Cap. V. M. Aurelius Caesar. Christianorum multum precibus impetrata pluuia.

Legit Tertullianum in Apologetico cap. 5. et in libro ad Scapulam.

Irenæus.

no, cum ceteris Gallia[m] martyribus cõsummato, Irenæus Lugdunensis ecclesie suscepit sacerdotiũ. Quem Irenæum Polycarpi auditorem in pueritia comperimus. Hic in tertio aduersum hæreses libro, Eleutheri episcopi tẽporibus (quæ tempora nunc habemus in manibus) scribere se opus illud indicat his uerbis.

Cap. VI. Linus Romæ. Anacleus. Clemens.

Clemens ex persona Rom. Ecclesie Corinthiis seditione laborãtibus epistolã scripsit.

Euaristus. Alexander. Xystus. Telephorus. Hyginus. Pius. Anicetus. Soter.

Cap. VIII. Reliquia diuina uirtutis in ecclesijs, tempore Irenæi.

Lib. 2. cap. 12.

Notes diuersæ spiritus sancti.

Cap. VIII. Irenæi iudicium de diuinis scripturis.

Fundata igitur & ædificata ecclesia, beati Apostoli Lino officium episcopatus iniungunt. Cuius Lini Paulus in epistola ad Thimotheum meminit. Huic succedit Anacleus, post quem tertio loco episcopatus suscepit Clemens. Hic autem cum beatis Apostolis fuit, & cum ipsis uitam semper exegit atq[ue] ab ipsis institutus, recentem gerebat traditionis eorũ memoriã, & prædicationis eorum formam semper habebat in oculis. Sub hoc ergo Clemente seditio non modica exorta est apud Corinthum inter fratres, ita ut ex persona Romane ecclesie scriberet ipse Clemens ad Corinthios epistolã necessariã, quæ eos reuocaret in pacem, & fidem eorum quæ concussa fuerat, renouaret, exprimens in ea Apostolorum traditionem, quam nuper ab eis ipse suscepit. Et post aliquanta iterum dicit: Huic autem Clementi succedit Euaristus, Euaristo Alexandæ. Et post hũc sextus ab Apostolis ordinatur Xystus. Post quem Telephorus, qui & illustre martyriũ duxit. Post hunc Hyginus, dein de Pius, post quem Anicetus. Huic successit Soter, qui nunc duodecimo loco ab Apostolis episcopatus obtinet sortem, & easdem quas Apostoli tradiderunt prædicationes diuine fidei integras illibatasq[ue] custodit.

Hominus eiusdem operis libro, dicẽs etiã suis temporibus reliquias quasdam diuinæ uirtutis in ecclesijs inueniri, hoc modo scribit: Absent autem longe ab eis ut mortuum suscitent, sicut dominus suscitauit & Apostoli per orationes. Sed & fratres frequenter fecerunt hoc in plurimis ecclesijs, ita ut omni simul ecclesia congregata, ieiunijs atq[ue] obsecrationibus multis ad Deum profusis, conuerteretur spiritus mortui, & redderet homo uiuus per orationes sanctorum. Et iterum dicit post aliquanta: Quod si dominum per phantasiã dicent fecisse hæc, ad prophetas ueniamus, qui hæc ab eo gerenda esse prædixerunt, & qui confirmauerunt hunc esse filium Dei, propter quod & discipuli sunt in ipsius nomine, & ab ipso accipientes gratiam, faciunt hæc ad subueniendum salutis hominum, prout unusquisq[ue] meruit. Alij namq[ue] demones fugant, & ita eos qui incurfati sunt purgant, ut interdum illi ipsi qui curati sunt, credentes in ecclesia remaneant. Alij autem præscientiam accipiunt futurorum, & uisiones propheticas uident. Alij infirmos manu superposita restitunt sanitati. Sed & mortui ab his aliquoties suscitati sunt, & permanserunt nobiscum per annos multos. Et quid plura? Non est numerus singularũ uirtutum, quæ per uniuersum mundum in ecclesijs Dei geruntur, per gratiam & nomẽ Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi. Quæ tamen quotidie fiunt, non ob aliquam nundinationem, neque ob pecuniæ questum, sed sicut gratis gratia accipitur à Deo, ita gratis eadem ministratur. Et iterum in alio loco idem Irenæus de his ita scribit: Sicut, inquit, audiuius multos ex fratribus in ecclesia gratiam habentes prophetarum, & omnibus linguis loquentes per sancti spiritus donum, qui & mysteria & secreta Dei in manifestum cum expedit proferunt. Hæc autem inferimus, ut ostenderemus diuersas sancti spiritus gratias, usq[ue] ad illa adhuc tempora apud dignos quosq[ue] in ecclesijs perdurasse, quoniã quidem in initijs polliciti sumus, hæc nos in tempore prolaturos.

Sed & de ordine canonis diuinarum scripturarum, quid etiam supradictus uir Irenæus sentiat, ipsius nihilominus sermonibus proferamus. Primum, inquit,

inquit, de sanctis Euangelijs uideamus. Matthæus quidẽ Hebræis propria eorum lingua cõscriptũ edidit Euangelium, cũ Paulus & Petrus in urbe Roma Euangelizaret, atq[ue] ecclesie inibi fundamenta solidarent. Post quorũ exitũ Marcus discipulus & interpret Petri, Euangelium quod ille prædicauerat, digessit in libro. Post hæc Ioannes discipulus domini, qui & supra pectus eius recubauit, edidit Euangelium apud Ephesum urbem Asię positus. Hęc in tertio supra dicti operis libro. In quinto uerb, de reuelatione Ioannis scribens, & de numero nominis antichristi, hæc refert, Cum igitur hæc ita se habeat, & in omnibus rectis & antiquis exemplaribus iste numerus inueniatur, sed & illi hæc eadem contestentur, qui Ioannem uiderunt in corpore positum, & uerbum domini prædicantem, quia numerus bestia, secundum Græcorum computum, & literas quæ in eodem cõscribunt. Et paulo post iterũ subiungit hæc: Nos ergo periculum incurere nolimus, de antichristi nomine cõfidentius aliquid pronuntiantes. Si enim oportet hæc euidenter & palam in hoc iam tẽpore predicari, utiq[ue] & per illum qui Apocalypsim scribit, nomen eius euidenter fuisset expressum, quia nec ipsa reuelatio ante multum temporis facta est, sed pendẽ iam nostra ætate prope sinẽ Domitiani Cæsaris. Hæc nobis etiã de Apocalypsi uir supra memoratus exposuit. Meminit autem primę epistolę Ioannis, & primæ Petri, plurimãq[ue] ex ipsis sumit exempla. Necnon & libellum qui dicitur Pastoris, amplectitur dicens: Bene ergo refert scriptura, quę dicit: Primum omnium credendũ esse, quia unus est deus, qui omnia creauit atq[ue] cõposuit. Vitur autẽ & testimonijs de Sapientia Salomonis. Sed & Apostolici cuiusdam uiri (cuius nomen reticuit) sermonũ, quasi memoriter meminit. Iustini quoq[ue] martyris, & Ignatii memoriam facit, & ea quę scripserunt, producit in medium, & promittit se quoque aduersus scripta Marcionis responsurum. Sed & de Septuaginta interpretibus diuinarum scripturarum, audi quibus referat uerbis: Deus, inquit, homo factus est, & ipse dominus saluauit nos. Qui dedit signum illud quod de uirgine scriptum est, & non sicut quidam dicunt eorum, qui modo auersi sunt aliter interpretari scripturas, & aiunt, Ecce iuuenula in ventre concipiet & pariet filium, sicut interpretatus est Theodotion Ephesius, & Aquila Ponticus, ambo Iudæi profelyti, quos secuti sunt Hebræi, qui dicunt Christum de Ioseph natum. Et post pauca iterum ista subiungit: Prius enim, inquit, quam Romanorũ inualesceret principatus, cũ adhuc Macedones Asiam possiderent, Ptolemæus Lagi filius, uolens bibliothecę suę, quam apud Alexandriam ex omnium ueterum Græcorum uoluminibus construebat, & maiorum gloriam querere, petiit etiam ab Hierosolymis, ut Hebræas eorum scripturas in Græcam linguam interpretatas acciperet. At illi (subiecti quippe erant Macedonibus) electos, & in scripturis sanctis eruditissimos, atq[ue] in utraq[ue] lingua peritissimos uiros septuaginta presbyteros miserũt ad Ptolemæum, in quo tamē Dei uoluntas & consiliũ gerebatur. Tum ille singulorum uolens accipere documenta, & uerens ne forte per interpretationem occultaret insertam diuinis uoluminibus ueritatem, singulos a se inuicem, separat, & eadẽ seorsum positos interpretari iubet, eumq[ue] ordinẽ interpretandi in singulis quibusq[ue] uoluminibus obseruari, quosq[ue] rursum corã se in unã omnes reuocari, & cõferre ad inuicem, quæ singuli interpretati fuerant, facit. Et tunc Deus uere glorificatur, & scriptura sancta quod uere diuina esset, agnoscitur. Omnes enim eadem idem uerbis, idemq[ue] nominibus ac sententijs scripserant, ab initio usque ad finem, ita ut & ipsi qui aderant gentiles, agnoscerent, quia Dei nutu scripturæ tunc interpretatæ sunt. Et nihil mirũ, si diuina prouidentia hoc cita fieri procurauit, cum & in captiuitate quæ populo acciderat sub Nabuchodonosor rege

Math. eus.

Marcus.

Ioannes.

Apocalypsis

Ioannis.

Circum quinti libri aduersum hæreses.

Prima Ioan.

Prima Petri.

Lib. Pastoris.

Sapientia Salomonis.

Theodotion.

Ephesius.

Aquila Põticus.

LXXX. inter.

protes.

Esdras restituit legem.

Cap. IX. Commodus Aug. Nilius Alexander episcopus. Cap. X. Pantenus Stoicus professor sacrarum literarum Alexandriae.

Pantenus usque ad Indos penetravit, Christum predicando. Evangelium gentium remotarum Barthol. Apost. Indorum. Matthaei Evangelium à Panteno repertum.

Cap. XI. Clemens Alexandrinus Panteni discipulus.

Intelligit Pantenum qui Alexandriae docuit.

Cap. XII. Narcissus Hierosolymorum episcopus.

corruptis scripturis, cum post septuaginta annos Iudaei ad patriam suam rediret in temporibus Artaxerxis Persarum regis, inspiraverit Deus Esdrā facer dotē ex tribu Leui, ut omnia priorū prophetarū uolumina ac uerba repararet, & restitueret populo legem, quae per Moysen fuerat data. Haec Irenaeus.

Igitur decem & nouem annis Antoninus cum in imperio perdurasset, post excessum sui, principatum Commodō, dereliquit. Huius primo imperij anno Iulianus apud Alexandriam sacerdotium suscepit, Agrippino exactus duo decim annis in episcopatu defuncto.

Cum per idem tempus scholae ecclesiasticae, & doctoris officio praesset, Cuius in omni eruditione nobilissimus Pantenus. Ex quo apud eos consuetudo antiquitus tradita, usque in hodiernum permanet, diuinarum scripturarū doctores inibi scholae ecclesiasticae haberi, uiros dumtaxat in scientia & in eruditione probatissimos. Huius ergo officij uelut autor quidā & dux, uir (de quo supra diximus) satis illustris habebatur, quippe qui etiam in philosophis prius, qui Stoici appellantur, nobiliter floruisse. Cuius tantum studij erga uerbum Dei, & tantum amoris fuisse traditur, ut etiā ad praedicandum Christi Euangelium omnibus gentibus quae in Orientis ultimis secessibus reconduuntur, fidei & deuotionis calore profectus sit, & usque ad Indiam ceteriorem, uerbum Dei predicando perueniret. Erant enim adhuc in illis temporibus & Euangelistae nonnulli, qui ad imitationē sanctorum Apostolorum in diuersis orbis partibus oberrantes per gratiam Dei & animi sui uirtutem, uerbum Dei & fidem Christi ignorantibus quibusque gentibus inferebant. In quibus praecipuus & illustris Pantenus habebatur. Quem ferunt cum ad Indos peruenisset, reperisse quod Bartholomaeus Apostolus apud eos fidei semina prima considerit, & Matthaei Euangelium Hebraeis scriptum literis dereliquerit, quod per idem tempus supradictus Pantenus inibi repertū detulerit. Sed & in multis praeterea alij doctrinae ecclesiasticae studiis apud Alexandria, clarā satis & nobilem uitā, optimo & admirabili fine cōclusit, tam uiua uoce discipulos instruens, quam librorum monumentis etiam posteris thesauros scientiae derelinquens.

In huius diuinarum eruditionum scholis quam maxime effloruit apud Alexandria Clemens eodem uocabulo, quo & ille in urbe Roma Apostolorum & successor & discipulus, uocitatus. Denique ipse hic Clemens in septimo Dispositionum libro, Panteni tantum magistri & praceptoris sui mentionem facit. Sed & in primo libro *επιρωματων*, hunc eundem designat, in eo loco ubi enumerat, quod plures Apostolicae predicationis repererit uiros, haec dicens: Mihi quidem commentarij huius operis, non ad ostentationem scribuntur, sed ad commemorationem senectutis, & ad obliuionis remedium, quo scilicet in his sit mihi adumbratio quaedam rerum magnificarum diuinorumque uerborum, quae aut diremerui à uiris sanctis & beatis, quorum ab alio apud Achaiam, ab alio apud Syriam, ab alio uero in Oriente, & maxime apud Palaestinam institutus sum à quodam ex Hebraeorum origine ueniente. Ad ultimum autem in Aegypto magisterio usus sum uiri, uirtutis & scientiae merito omnibus preferendi, post quem uelut thesauro in absconditis reperto, aliud quaerere ultra cessauit. Et illi quidem diuinae doctrinae ueritatem mihi, quae sibi ab ipsis statim primis autoribus Petro & Iacobo ac Ioanne & Paulo sanctis Apostolis, tradita fuerat, tanquam patres filio commendauerunt. Sed pauci patribus similes filij. Tamen deo fauente per ipsos in nobis Apostolici germinis plantata sunt semina.

Per idem tempus, ecclesiae Hierosolymorum Narcissus praerit, qui famae merito nostris adhuc temporibus celebratur, quinta decima post eos qui ex circumcisione fuerant successionem usque ad tempora Adrianae obsequionis adducens

adducens. Primum namque inibi ex gentibus episcopum fuisse indicauimus Marcum, post quem Callionem, inde Publum, post hunc Maximum, & sic Iulianum, post quem Gaum, & iterum alium Iulianum, Capitonem quoque & Valentem, inde Dolicianum, post quem tricesimum ab Apostolis Narcissum.

Verum etiam ea tempestate Rhodon quidam ex Asiae prouincia oriundus, ut ipse scribit, in urbe Roma eruditus à Tatiano, cuius in superioribus inter ceteros scriptores meminimus, libros quam plurimos, & maxime contra Marcionis haeresim scripsit, quam asserit idem Tatianus in diuersas sententias esse sententias. Sed & qui, & ob quam causam ex eadem haeresi scissi sint, ipse per haec uerba designat: Propterea, inquit, etiam inter semetipsos discordant, quia id affirmare cupiunt, quod non potest stare. Ex eorum namque grege est Apelles, qui abstinentiae & senectutis praerogatiua usus, unum quidem omnium fatetur esse initium, prophetas tamen contrario spiritu asserit inspiratos, sequens persuasionem uirginis cuiusdam aetate spiritu daemonis, nomine Philamena. Alij autem, sicut ipse nauita Marcion, duo esse principia introducunt, & quibus est & Potitus & Basiliscus. Qui & ipsi secuti sunt quidem Ponticum lupum, sed non inuenientes exitum rerum, sicut ne ille quidem ad ea quae purarunt esse faciliora conuersi sunt, & duo principia introduxerunt, absque ullis hoc probationibus confirmantes. Alij quoque ex eisdem rursus in deterris deuoluti sunt, non solum duo, sed tria principia, & tres naturas confirmantes. Quorum princeps & autor est Syrenus, sicut ipsi defensores dogmatis huius dicunt. Sed & ipse describit ut congressus sit cum Apelle, ita referens: Nam & Apelles senex habuit nobiscum sermonem, & multa male docere conuictus est. Vnde & asserbat non oportere omnino fidei discutere rationem, sed unum quemque debere in eo quod credidit, permanere. Salutem namque esse his qui in crucifixum sperant, tantum ut in bonis operibus inueniantur, manifeste tamen decernebat de Deo, sicut praediximus, unum esse principium, ut & nos dicimus. Et inde exponens omnem eius sententiam, introducit etiam ipse suum sensum: Dicebam autem, inquit, ad eum: Vnde tamen ostendimus unius principij rationem aut quomodo haec asseratur, ediffere. Tum ille: Prophetiae quidem (aiebat) semetipsas coarguunt, qui nihil omnino continent ueritatis, ex eo quod inter se inuicem discordant, & utique falsae sunt, quae sibi metipsis aduersantur. Quomodo autem sit unum principium, se quidem scire denegabat, ita tamen sibi uideri. Cumque adiuraretur à me, ut quod uerum est diceret, sacramentum confirmauit se nescire, quomodo unus sit ingenitus deus, sed tantummodo credere. Tum ego derisum plane eum, & notatum habui, qui se doctorem profiteretur eorum, quae se ignorare fateretur. In eodem quoque opere referatur, Callistion quidam in urbe Roma discipulus extitisse Tatiani, qui scripsit compositum esse à Tatiano Propositionum & quaestionum librum, in quo omnia quae obscura sunt & difficilia in scripturis diuinis, absoluat. Sed idem Rhodon in commentarijs suis propositiones eius prolaturum se & confutaturum promittit. Est autem eiusdem & in Hexameron commentarius, in quo refert, quod Apelles quamplurima aduersum legem Moysei conscripserit impia, & aduersum totam legem blasphemias protulerit uoces, coarguens ut sibi uidebatur, & destruens ea quae scripta sunt.

Haec & multa alia ex supradicti scriptoris comperimus libris. Cum tamen haecis humani generis ad salutem hominum debellandum nihil usquam

Episcopi Hierosolymorum.

Cap. XIII. Rhodon.

Rhodon aduersus Marcionem. Rhodonis uerba de Marcionis haereticis Apelles.

Syrenus.

Callistion discipulus Tatiani. Liber propositionum eius quaestionum Tatiani.

Cap. XIII.

ocij

Montanus.
Prisca.
Maximilla.

Cap. XV.
Florinus.
Elaſus.
Claudius Apol-
linaris aduerſus
Montanum.

ocij gerit, sed diuerſas & uarias hereses per ſingula queq; ſuſcitat loca, in quibus maximū ſui generis ſerpentē, apud Aſiam Phrygiāq; producit Montanum, qui ſe nominaret Paracletum, & cum eo mulieres Priſcam & Maximillam, quas prophetiſſas, uelut ex ipſius factas inſpiratione iactabat.

Sed in urbe Roma Florinus quidam gradu presbyteri de ecclesia lapſus, ſunā cum Blaſto ſocio criminis & furoris, plurimus de ecclesia in ſuum bathrum deducebant noua aduerſum ueritatem ſigmenta machinantes. Sed ad uerſum heresiſm Cataphrygarum ſcutum ualidiſſimum protulit Apollinaris Hierapolites, de quo ſuprà memorauimus. Alijque quāplurimi ad id locorum & erudiſſimi uiri aduerſus eos pro ueritatis deſenſione certarūt. Interim (ut diximus) Apollinaris ſcribēs aduerſum hanc heresiſm, & deſignans in præfatione, quod per eccleſias Galatiæ, uicinārumq; prouinciarum digrediens, & plurimos ab eis irretitos uidens, multos quidem, & coram diſputando correxit, rogatus tamen à fratribus, etiā hęc ad ipſos ſcripta tranſmiſerit. In quibus poſt aliquanta, cū autorem heresiſm deſignafſet, progrediēs etiā hęc addit.

Cap. XVI.

† Alias ſub Ro-
gato.

Prisca & Ma-
ximilla.

Montaniſte.

O Rigo (inquit) huius heresiſm, quæ aduerſum eccleſiam nuper exorta eſt, inde deſcendit: Vicus quidam eſt dicitur apud Myſiam Phrygiæ ciuitatem, qui appellatur Ardabau, in quo aiunt Montanum quēdam nomine, qui nuper ad fidem Chriſti uenerat, ſub † Grato Aſiæ proconſule, cupiditate nimia primatus accenſum, contrarijs ſpiritus in ſemetipſo locum dediffe, ac repente in quodam exceſſu mentis effectum, & uelut ſpiritu actum proloqui coepiſſe noua quædam & diuerſa ab his, quæ ex ſucceſſione maiorū eccleſiæ tradita fuerant, uelut prophetali ſpecie proferentem. Quæ cum ita fieri uiderent hi, qui per idem tempus aderant auditores, alij eum uelut damone repletum, & erratico perflatum ſpiritu ad decipiendos populos iudicantes obiurgabāt, & proloqui omnino prohibebant, memores dominici præcepti, & comminationis eius, quia iubet obſeruari à falſis prophetis. Alij autem uelut ſpiritu ſancto repletum, & prophetiæ gratia donatum putabant, & immemores dominici præcepti, erratico & ſeductori ſpiritu eatenus indulgebant, ut etiā pro uocare eum ad dicenda aliqua delectarentur. Et hoc fiebat arte diabolica, qua indiſciplinatis perditio parabatur. A quibus Montanus cum ſuprà quā dignum eſt in ueneratione haberetur, in tantum temeritatis progreſſus eſt, ut etiam duas quasdam mulieres inſani ſpiritus, quo ipſe replebatur, participes ſibi faceret, & ad inſaniendum ſecum pariter edocerēt, quo facilius uterq; ſexus in errorem per utrumque caperetur. Hic iam beatificare eos, qui ſibi familiaribus adhærebant, & promiſſionum magnitudine timidōs reddere, interdum etiā obiurgare quōſdam, uti ne in omnibus aduatores deprehenderēt. Tamē per pauci erant ex Phrygijs, qui eorū deciperent inſania. Quibus & perſuadebat, uniuerſam eccleſiam, quæ per orbem terrę eſt, blaſphemare, & non ſolum nihil ei deſerere reuerentię, ſed ne limen quidem eius incedere. Frequenter tamen aduenientibus ex Aſia fratribus, ueſani, & contra fidē Chriſti bacchantes conſurati, ut heretici & corruptores ueritatis, ab eccleſiæ cōuentu & ſocietate depulſi ſunt. Hęc in libro primo ſcribens, & per omne operis ſui corpus fraudes heresiſm in ſingulis quibusque continens, in ſecundo quoque uolumine de eiſdem etiā hęc ſcribit: Quale eſt autem, inquit, quod & prophetarum percussores nos uocant, pro eo, quod inſanas eorū non ſuſcipimus phariſaſas? Dicunt enim hos eſſe, quos promiſerit dominus ad populum ſuum ſe eſſe miſſurum prophetas. Reſpondeant ergo nobis, ſi à Deo miſſi ſunt prophetæ

phete Montanus & mulieres eius, quis eorū à Iudæis perſequutionem paſſus eſt? Aut quis occiſus eſt? Vel quis eorū pro nomine domini tentus eſt, & ante reges & præſides ſtetit? Aut quis in ſynagogis Iudæorum flagellatus eſt? uel quis lapidatus eſt? Quin imō & e contrario traditur, quod ſinem uitæ exemplo ludę traditoris acceperint. Dicuntur enim ipſo demone quo inſpirabantur, adigente, diuerſis quicq; temporibus uitā laqueo ſiſſiſſe. Illum uero admirabilem uelut prophetię ipſorum primogenitum Theodotum nomine, tradunt quodam tempore uiſum ſibi eſſe, uelut in cœlū aſſumū, & ſe credidiſſe ſpiritu erroris, quo euectus in excelſum, & inde deductus ad terrā, ſine uitæ exitu peſſimo terminari. Sed hęc ipſi de Montano uel Theodoto ac mulieribus ita geſtum negant, tamen à pluribus affirmatur. Quid tum? inter negantes & confirmantes nos rei fidem relinquitur in medio. Idem poſt aliquāta ſubiungit etiā hęc: Sed & ſancti epiſcopi probatiſſimi uiri, qui per idem tempus fuerunt Zoticus de Comana, & Iulianus de Apamia, aggreſſi cohēre ſpiritum qui loquebatur in Maximilla, iuſſerunt Themifonem obturare os eorū, & excludere uocem falſi & erratici ſpiritus. Quod & ita factum eſt. Et iterum coarguens falſam fuiſſe Maximillæ prophetiam, quæ bella quā plurima imminere prædixerat, his utitur uerbis: Et quomodo non eius mēdaciū euidēter arguitur? Tredecim nanque tam exacti ſunt anni uſque ad præſentem diem, ex quo mortua eſt mulier iſta, & nuſquam proſum, uel priuatim uel publicè bellum aliquod exortum eſt. Sed & Chriſtianis per dei miſericordiā pax iugis & firma perdurat. Sed & in tertio libro, de his qui ſe iactabant, quod multi martyres ex eorū heresiſm extitiſſent, hęc dicit: Cum, inquit, in omnibus quæ ſuprà diximus conuiſti, nihil reſpondere potuerint, ad martyres cōfugiunt, dicentes, multos ſe habere martyres, & hoc eſſe iudiciū, quod uerus ſit apud eos propheticus ſpiritus. Quid ergo? Quia multi alij heretici plurimos martyres habent, ideo ad quietendum eſt eis, quod etiam ueritas apud ipſos ſit? Nam primi, qui dicuntur Marcioniſtæ, habent plures martyres. Sed quæ eſſe poterit apud eos martyrii ueritas, ubi Chriſti ueritas non eſt? Et poſt aliquanta iterū ſubiungit: Denique & ſancti martyres, qui pro uera fide martyrium ducunt, cum de eccleſia procedentes ad paſſionem ducuntur, ſi qui forte inuenti fuerint de heresiſm Phrygum, ſecernūt ſe ab eis, & reſpuunt eorū ſocietatem, nec ullo genere cum iam martyrii palmam teneant, ſpiritu Montani & Maximillæ ad quietendum putant, ſicut & noſtris temporibus apud Apamiam, quæ eſt ſuprà Meandrum poſita, geſtum ſciūſ a Gaio & Alexandro, qui de Eumenia martyres extiterunt.

I Neodem autem opere meminit & Miltiadae ſcriptoris, tanquā qui & ipſe librum aduerſum heresiſm ſupradictam conſcripſerit. Denique & inſerit ex eius dictis ſuo operi hęc uerba. Neque enim credendum eſt, inquit, in exceſſu mentis, id eſt, per amentiam prophetari, quod eſt proprie pſeudoprophetarum. Vbi enim quis amens efficitur, iuſti rectique eſſe non poſteſt tenax. Qui ſine dubio inſitum ſumunt ex imperitia, ad ſinem uerò deuolumuntur amentia, ſicut ſuprà diximus. Hoc autem modo neque inueteri teſtamento quenquam, neque in nouo per Dei ſpiritum extitiſſe Prophetam poterunt demonſtrare, quia neque Agabus, neque Iudas, neque Silas, neque quatuor filie Philippi, neque Ammia, quæ in Philadelphiæ eccleſia prophetauit, neque Quadratus, neque alius quiſquam ex numero ipſorum hoc modo diſnoſcitur prophetari. Et poſt pauca iterum ſubiungit & dicit: Si enim poſt Quadratum & Ammiam Philadelphinam, ut aiunt, mulieres iſtę Montani ſucceſerunt in propheticam gratiam, & ſicut confirmabant uniuerſę eccleſię, datæ ſunt

Theodotus.
Montaniſte.

Zoticus.
Iulianus.

Cap. XVII.
Miltiades aduer-
ſus Montanum.

Propheta noui
teſtamenti.

*Libro aduersum
gentes.
Aduersus Iu-
daeos.
Apologeticus
pro religione
Christiana.*

*Cap. XVIII.
Apollonius ad-
uersus Montano.*

*Leges ieiuniorū
à Montano.*

Prisca.

Themisus.

*Alexander falsio-
nis Montanicæ.*

*Aemilius Fronti-
mus Proconsul
Asiae.*

sunt ad prophetandum usque ad aduentum domini, decipitur eorum cōfirma-
tio. Quartumdecimum etenim iam penè habet annum, ex quo defuncta est Ma-
ximilla. Hæc ex supradicti uiri commentarijs. Ipse uerbò de quo indicat Militia-
des, etiam alia nobis proprii operis non contemnenda monumenta dereliquit.
Scripsit namq; & aduersum Gentes librum, & aduersum Iudeos alium, & ad
principes Romani regni Apologeticum pro fide nostra. Scripsit & aduersum
Cataphrygas hæreticos.

Sed & Apollonius quidam ecclesiasticus nihilominus scriptor, libellū ad-
uersum eos edidit, in quo satis uigilanter prophetias ipsorum falsas esse
conuincit, & singula in eis uerba coarguit, simul & uitam moresq; eorum qui
autores hereseos extiterūt, exponit per hæc uerba: Sed uideamus, inquit, quis
est hic nouus magister, & primo nobis doctrinam eius secundum domini sen-
tentiam, actus ipsius & opera commendent. Hic est qui docuit nuptias soli, &
qui ieiuniorum leges primus imposuit, qui Pepuzam & Thymiū oppida Phry-
giæ Hierusalem nominauit, atq; in hæc omnes congregandos decernit, qui ex
actores pecuniæ statuit, qui sub nomine oblationum munera artificiosius ac-
cepit, qui salaria præstat predicantibus uerbum suum, ut per hæc inuitati, enixi
us doctrinæ eius operam præbeant. Hæc de Montano. De mulieribus uerbò
eius post aliquanta ita scribit: Ostendimus autem primò omnium has propheti-
tissas, ex quo spiritu repletæ sunt, uiros suos reliquisse. Quomodo ergo menti-
untur Priscam uirginem fuisse. Et post aliquanta iterum dicit: Non tibi uideat
quod omnis scriptura prohibet prophetam munera accipere, uel pecunias? Si
ergo uideam propheten accepisse aurum & argentum & uestes preciosas, quo-
modo eum propheten putem? Et iterum post aliquanta subiicit, dicens: Sed
& Themisus, qui apud eos nomine tantum confessionis inflatus est, ueræ autē
confessionis fructibus caret, quoniam quidem per multam pecuniam uincula
deposuit, quem oportebat utiq; humiliter se agere, hic arroganti elatus, Apo-
stolice sibi aliquid autoritatis assumens, epistolam ad omnes ecclesias scribit,
in qua docere conatur eos, qui multò rectius quàm ipse credebant, & cohorta-
tur omnes ad nouas uerborum adinuationes accommodare aurē suam. Blas-
phemat autē dominum & Apostolos eius, & sanctam ecclesiam. Sed & de a-
lijs quibusdam, qui apud eos ut martyres honorantur, ita scribit: Verum ne in
pluribus immoremur, dicite nobis de Alexandro, qui semetipsum martyrem
dicit, quem conuicta habet hæc prophetissa, quem adorat ut deum, nonne hic
pro latrocinijs alijsq; nepharijs actibus reus extitit? Non nos dicimus, sed A-
ctia hæc publica continent. Quis ergo eorū cui donat peccata? propheta ig-
noscit martyri latrocinia, an martyr ignoscit prophetissæ rapacitatis & auariti-
æ criminat. Cum enim dominus dixerit: Nolite habere aurū, neq; pecuniā, ne
que duas tunicas, isti in omnibus contraria gerunt, adquirentes & congregan-
tes ea, quæ dominus etiā habentes iussit abijcere. Probamus namq; eos, qui a-
pud ipsos uel Prophetæ, uel martyres nominant, non solū à diuitibus, sed etiā
à pauperibus, pupillis, ac uiduis pecunias cōgregare. Aut si habent confiden-
tiam, adsint, & pro his habeant nobiscum disceptationem, ut si conuicti fuerint,
uel de cætero designant talibus se implicare cōmertijs. Oportet enim ex fructi-
bus, uel agnoscī, uel etiam probari Prophetam, sicut & dominus dixit: Quia
arbor ex fructibus cognoscitur, & propheta uerus probatur ex fructibus. Ut
autem de Alexandro certius cognoscatur, sciendum est quia iudicatus est apud
Aemilium Frontinū Proconsulē Ephesi, nō propter nomē Christi, sed propter
quedā latrocinia. Nā à Christi nomine iam apostata extiterat. Sed post hæc ut
fideles quidā fratres, qui per illud tēpus apud iudicē aliquid poterāt, pro ipso
interce-

intercederent, simulauit se propter nomen domini laborare, & per hoc dimittitur.
Nec tamen in ecclesia patriæ suæ receptus est, ubi latro esse ab omnibus
noscebatur. Quod si quis minius his quæ dicimus, ad commodandam exi-
stimat fidem, in archiuis publicis apud Ephesum gesta seruantur, quæ tamen
ibi seruari, hi optimi prophetæ qui ei famulantur, ignorant. Qui utique cum in
his conuincitur, sine dubio & prophetarum ignorantia cum ipso pariter redar-
guitur. Hæc & multa alia in eo similia possumus edocere. Aut si confidunt, in
cominus ueniant, excipiant intentiones nostras, & exuant se ab his, si putant
se horum posse effugere conscientiam. Item post pauca de ipsijs prophetis ista
subiungit: Quod si negant se prophetæ ipsorum munera accepisse, statuant
hoc ut, si conuicti fuerint, prophetas se esse ultra non simulent, & mille dese-
ram probamenta. Veruntamen necessarium puto, etiam reliquos horum pro-
phetarum fructus probari. Dicite mihi uos ò prophetis se uultus prophetantis
candoribus & ruboribus aliquando fucatur; prophetis a sibijs tingitur; pro-
phetis ornamentis utitur, & ornatibus delectatur; deinde propheta ad tabu-
lam & ad tesseras ludit; propheta pecuniam suam ad usuram dat. Dicant, si li-
cet hæc facere prophetis. Ego autem uniuersa hæc eis probabo. Hæc & mul-
ta alia idem Apollonius ad confutandos eos, satis probabiliter & constanter
intexuit, designans etiam hoc, quod quadragesimus iste, quo hæc scribebat,
ageretur annus, ex quo Montanus falsæ uaticinationis initium dederit.
Refert etiam de quondam Zotico, quod apud Pepuzam cum prophetare se
Maximilla simularet, repente ingressus cepit imperare spiritui qui in ipsa lo-
quebatur, ita ut eum poenitus cohereret, sed obstiterunt hi qui eis adulabatur.
Meminit autem & Thraseæ cuiusdam martyris, qui quasi ex traditione pri-
orum se accepisse asseruit, Saluatorem præcepisse Apostolis suis, ut ne ante
duodecimum annum ab Hierosolymis discederent. Refert præterea & apud
Ephesum mortuos à Ioanne suscitatos, & alia quàm plurima. Ex quibus om-
nibus uehementer supradicta heresis confutatur. Hæc Apollonius.

Serapion autem qui post Maximinum episcopus apud Antiochiam fuit,
in epistola sua, quam ad Caricum & Ponticum scribit, de hac ipsa hæresi
post aliquanta hæc dicit: Ut autem etiam hoc sciatis, quod ista quæ nunc no-
ua propheta, uel potius exæratio noua processit, ab omni fraternitate que in
uniuerso mundo est, respuitur & refutatur transmissi uobis Claudij Apollina-
ris Hierapolitani Asiae prouinciæ episcopi literas, quibus de his plenius instru-
amini. In hac autem ipsa Serapionis epistola, etiam subscriptiones quorūdam
episcoporum & martyrum continentur. Ex quibus unus hoc modo subscri-
bit: Aurelius Cyrinus martyr, opto uos bene ualere. Alius quoque hoc mo-
do: Aurelius Publius Iulius à Debeltho Colonia Thraciæ episcopus: Viuit
deus in caelis, quia beatus Zotas qui est in Anchialo, uoluit demonem Priscil-
le eijcere, sed adulatorum eius non permiserunt. Sed & multorum simul episco-
porum eadem declarantium subscriptiones, supradictis literis inhærebant. Ve-
rum de his satis dictum.

Per idem tempus in urbe Roma, diuersis nihilominus nouitatibus, per nō
nullos regula traditionis ecclesiasticæ uexabatur, pro quibus Ireneus ad
diuersos scripta prorogauit. Extat igitur unus eius libellus qui superscribitur,
Ad Blastum de schismate. Alius
Ad Florinum de monarchia. Et
Quod non sit deus malorum creator.
Hoc enim supradictus uidebatur asserere, qui tamen postea in errores deuolu-
tus est Valentini. Scribit autem idem Ireneus &

*Zoticus probi-
buit spiritū Ma-
ximille prophe-
tantis.
Thraseas.
Apostoli duode-
cim annis Hiero-
solyms.*

*Cap. XIX.
Serapion episco-
pus Antioche-
nus.*

*sophronius cata-
logi Hieronymia
ni interpretis ha-
bet wōgōs uō-
gōw uōgō
πρόβου
id est, ad Carinū
& Pontium.
Sed et Serapi-
on ipse creatus ē
oy illi uocatur.
Zotas.*

*Cap. XX.
Irenei uoluntati.*

De Ogdoade librum. In quo significat consecutum se esse quosdam ex successoribus Apostolorum. Cuius libelli subscriptionem satis eleganter affixā his inserere dignum duxi: Adiuro te, inquit, qui transcripseris librum hunc per dominum nostrum Iesum Christum, & aduentum eius in gloria, cum ueniet iudicare uiuos & mortuos, ut conseras haec quae scribis, & emendes diligenter ad exemplaria, de quibus transcripseris, ad fidem, & ut sacramentum adiurationis huius similiter transcribas, & inferas his quae transcripseris. Haec autem utiliter ab illo dicta inserere operi nostro necessarium credidi, quo per haec diligens efficiatur omnis qui hoc uel legere, uel describere dignum duxerit, sciens exemplum diligentiae a sanctis uiris & illustribus traditum. Verum in his quae ad Florinū scripsisse Irenaeum supra diximus, facit Polycarpi mentionem, cum quo etiam se conuersatum esse designat per haec uerba: Haec, inquit, dogmata Florini quae asseris, cōfidenter dico, quia non sunt sanę sententia. Haec dogmata non sunt consona ecclesiasticę fidei. Haec dogmata, ne illi quidem de ecclesia pulsi sunt hęretici, potuerunt aliquando commentari. Hęc dogmata impietatem docent. Hęc dogmata sancti illi presbyteri qui ante nos fuerunt, nunq̄ protulere, illi, qui & Apostolos uiderāt, quos & tu nosti. Vidē enim te, dum adhuc puer essem in Asia apud Polycarpū, tūc quidem pręclare agentem, dum adhuc es intra palatium, & studentem placere Polycarpo. Multo enim magis mihi illius temporis rerū gestarū inhęret memoria, quam presentis, quia hęc quę a pueris discimus, cum anima ipsa coalescunt, & adherent ei. Vnde etiam locum ipsum tibi dicere possum, in quo sedens disputabat beatus Polycarpus, & incessum illius, & uultū, ac totius uitę modū, & ipsius quoq; corporis habitum. Sed & disputationes quas habebat ad populum, & conuersationem quę fuerat ei cum Ioanne, quomodo narrare solitus erat, uel cęterorum qui ipsum dominū uiderant, & quomodo recordabatur omnia ac recensebat uerba quę dicta a domino, ab illis audierat, & de uirtutibus eius ac doctrina. Et tamen omnia hęc cū scripturis consona proferebat, quę tunc ego pro misericordia dei, quam mihi donare dignatus est, attentius & studiosius audiens describebam, non in chartis, sed in corde meo, quęq; per gratiam dei fideliter custodio, & mecum ipse sine intermissione quodammodo ruminō. Deum ergo testor, & in conspectu ipsius tibi affirmo, quia si quid tale audisset beatus & apostolicus uir Polycarpus, exclamasset statim, & aures suas obturasset, ac sicut moris erat ei, dixisset, Deus bone, in quę tempora me referuasti ut haec audiam? Nonne etiam ipsum continuo locum fugisset, in quo sedens uel stans huiuscemodi uerba audisset? Sed & ex epistolis eius quas scripsit uel ad uicinas ecclesias, uel ad aliquos ex fratribus, commonens & confirmans eos, & cohortans ad fidem, potest sententia eius euidenter agnosci. Haec Irenęus.

Obtestatio Irenęi quam pręfixit diuisi Hieronymus Chroniceis Eusebii a se uersis.

Irenęus audiuit Polycarpum Polycarpus auditor Ioannis Apostoli.

Verba Polycarpi, quibus solent uti.

Cap. XXXI.

Apollonius uir illustris, Christianissimus accusatur.

Verum ea tempestate Commodo Romani regni apicem gubernante, pax ecclesijs per omnē terram propagabatur, & sermo domini ex omni genere hominum ad agnitionem & pietatem dei summi animas cōgregabat. Denique & in urbe Roma multos ex illis illustribus & prędiuitibus uiris, cum liberis & coniugibus ac propinquis, atq; omni pariter familia sociauit ad fidē. Sed hoc non equis oculis ille antiquus humane salutis hostis aspexit. Continud deniq; aggregatur uarijs nostros machinis impugnare. Primo in urbe Roma Apollonium quendam, uirū in fide nostra, & in omnibus philosophię eruditionibus illustrem, ad iudicium pertrahit, accusatore ei suscitato quodam infelicissimo & desperatę salutis homine. Quicq; quoniā lex quę oblatos puniri iusserat Christianos, in delatorem prius animaduertensū censebat, a Perēnio iudice,

iudice, ut eius crura comminuerentur, sententiam prius excepit. Tum deinde exhortatur beatus Apollonius martyr, ut defensionem pro fide sua, quam audiēte Senatu atque omni populo, luculēter & splendide habuerat, æderet scriptam. Et post hęc secundum Senatus consultum capite plexus est. Ita nanq; a prioribus lex iniquissime promulgata censebat.

igitur sub eiusdem Commodi principatu, Eleuthero in urbe Roma tredecim annos sacerdotio functo, Victor succedit. Sed & Iuliano apud Alexandriam post decem annos defuncto, Demetrius substituitur. Apud Antiochiā quoque octauus ab Apostolis episcopus constituitur Serapion, de quo & in superioribus memorauimus. Tunc apud Cęsaream Palestinę Theophilus, & Narcissus in Hierosolymis, ecclesias procurabant, apud Corinthum uero Bacchylus, & apud Ephesum Polycrates, nobiles in episcopis habebant. Sed & multi in alijs locis referuntur per idem tempus egregij sacerdotes, nos tamen eorum facimus mentionem, quorum & fidem & scientiam ex proprij operis indicij possimus habere compertam.

Quibus ea tempestate ecclesijs præsidentibus, in prouincijs Asię quęstio non minima exoritur, uelut ex antiqua eorum obseruatione descendēs, quod quartadecima luna putarent omnimodo genere Pascha obseruandum, quando scilicet Iudeis agnus precipitur immolari, ueluti necessario cōfirmantes, quacuq; die septimanę quartadecima luna uenisset, solui debere ieiunium, cum talis consuetudo in nullis prorsus alijs unquam obseruata fuisset ecclesijs. Ob quam causam conuentus episcoporum & Concilia per singulas quasq; prouincias conuocantur, prorogatis, & ad se inuicem epistolis, de tingulis quicquid locis unum omnes ecclesiasticum dogma confirmat. Ne liceat aliquando, nisi in die dominica, in qua dominus resurrexit a mortuis, dominicum Paschę celebrare mysterium, & in hac sola soluendum esse Paschale ieiunium. Extrat deniq; usque in hodiernum, Concilij apud Cęsaream Palestinę habiti decretū, in quo primus est Theophilus Cęsareę episcopus, & Narcissus Hierosolymorum sacerdos. Habetur & in urbis Romę Concilio simile aliud decretum, cui pręfuisse Victor episcopus indicat, & Ponti prouincię Palmeas. Gallorum quoque sacerdotalis conuentus extat, Irenęum præsulē scribens: Achaia uero Bacchylum Corinthiorum ecclesię episcopum. Qui omnes diuersis ē locis, unam eandemq; iudicij sui sententiam protulere.

Sed episcopi regionis Asię, seruandam magis a ueteribus sibi traditam consuetudinem confirmabant. In quibus Polycrates, qui in eis primatum agere uidebatur, ad Victorem episcopum Romanę ecclesię scribens, morē traditionis antiquę ad se usque delatum, per haec uerba designat: Nos ergo (inquit) intemeratum Paschę colimus diem, neque addentes, neque auferētes aliquid. Etenim magna quędam luminaria apud Asiam dormierunt, summi & electi uiri, quos dominus suscitabit in aduentu suo, cum ueniet de cœlis in gloria, & requirit omnes sanctos suos, in quibus est Philippus Euangelista, qui dormiuit apud Hierapolim, sed & dux filię eius, quę uirgines seruerunt, & alia eius filia spiritu sancto repleta, quę apud Ephesum dormiuit, necnō & Ioannes, qui supra pectus domini recubuit, qui fuit summus sacerdos, & pontifex Iesū christi gessit martyr & doctor ecclesię, qui & ipse apud Ephesum dormiuit: Polycarpus quoq; apud Smyrnā & episcopus & martyr, similiter & Thraseas episcopus apud Eumeniam, sed apud Smyrnā martyrio consummatus. Quid autem dicam etiam Sagaren nihilominus sacerdotem & martyrem, qui apud Laodiciam requiescit in pace, sed & Papyrium, & Macarium, & Melitonem propter regnum dei, & Eunuchum, & spiritu sancto repletum, qui iam

Cap. XXII. Victor Romę, Demetrius Alexandrię, Serapion Antiochię, Theophilus Cęsareę, Narcissus Hierosolymis, Bacchylus Corinthi, Polycrates Ephesi.

Cap. XXIII. De Pascha Asiaticorū sententia.

Concilium Cęsariensē, Concilium Romanum, Gallicanum, Achaicum.

Cap. XXIII. Polycratis episcopi Ephesini, epistola de Pascha. Hunc tēti locum Hieronymus hinc transtulit in catalogum suum, in Polycrate.

πύραλοι Hieronymus uerit auream laminam in fronte.

Fortasse παπύριον τὸν πύραλον, id est in ci

est, Pappyrum be- cet in ciuitate Sardenfium, expectans aduentum domini de caelis, ut resurgat
 nū, sicut Hiero- à mortuis: Isti ergo omnes diem Paschæ in quartadecima die mensis obserua-
 nymus reddidit, uerunt, secundum Euangelium, nihil omnino extrinsecus agentes, sed fidei re-
 Rufinus Maca- gulam per omnia conseruantes. Sed & ego omnino uestrum minimus Poly-
 crates, secundum traditionem parentum meorum obseruo, eorum duntaxat,
 vium uiri nomen quos & ab initio sequutus sum. Septem namq; ex parentibus meis per ordinē
 propriū putauit parū autē. quos & ab initio sequutus sum. Septem namq; ex parentibus meis per ordinē
 Polyocrates fuerunt episcopi, ego octauus, qui omnes ita obseruauerunt hunc diem, ut cō-
 Episcopi septē. ueniret cum illo, quo fermentum Iudæorum populū auert. Vnde fratres cha-
 rissimi, sexaginta & quinq; annos ætatis gerens in nomine domini, multorum
 quoq; orbis terræ episcoporum notitiā plenissime habens, & sanctis scriptu-
 ris intendens, non perturbabor ex his quæ ad terrorem proferuntur, quia & ma-
 iores mei dixerunt: Obtemperare oportet deo magis quam hominibus. Et
 post pauca, de his qui secum aderant episcopis, ista subiungit: Poteram autem
 etiam presentiam episcoporum facere mentionem, quos ipsi petistis ut euoca-
 rem, sicut & feci. Quorum nomina si scribam, nimia multitudo est, qui omnes
 scientes paruitatē meam, consensu suo confirmant quæ scribimus, certi quod
 non inaniter canos attulimus, sed in disciplina Christi semper conuersati su-
 mus. Sed ad hæc Victor Romanæ ecclesiæ episcopus, pertinacius agens, passim
 totius Asiæ, ac uicinarum prouinciarum ecclesias à comunione societate ab-
 scindere nititur, tanquam in hæresim declinantes, & literas mittit, quibus om-
 nes simul absque discretionē ab ecclesiastico fœdere segregaret. Sed hoc non
 omnibus placebat episcopis, quin potius è contrario scribentes ei, iubebāt, ut
 magis quæ pacis sunt ageret, & concordia atq; unanimitati studeret. Deniq;
 extant etiam ipsorum literæ, quibus asperius obturgant Victorem, uelut inuti-
 liter ecclesiæ commodis consulentem. Nam & Ireneus, cū cæteris quibus præ-
 erat Galliarum episcopis, scribens, confirmat quidem, ut in dominica die re-
 surrectionis domini mysterium celebretur. Victorem tamen arguit, quod non
 rectē fecerit, abscondere à corporis unitate tot & tantas ecclesias dei, quæ mo-
 rem sibi antiquitus traditū custodirent. Sed & de multis alijs cōmonet per hæc
 uerba: Non solum, inquit, de die Paschæ agitur cōtrouersia, sed & de ipsa spe-
 cie ieiuniorū. Quidam enim putant uno tantū die obseruari debere ieiunium,
 alij duobus, alij uerò pluribus, nōnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas
 nocturnasq; cōputantes, diem statuunt. Quæ uarietas obseruantie non nunc
 primum, neque nostris temporibus cœpit, sed multo antè nos, ex illis (ut opi-
 nor) qui nū simpliciter quod ab initio traditum est tenentes, in alium morem,
 uel per negligentiam, uel per imperitiā postmodū decidere. Et tamen nihil o-
 minus omnes isti etiam cum in obseruantia uariarent inter semetipsos, & paci-
 fici fuerunt semper nobiscum, & sunt, nec dissōnantia ieiunij, fidei consonan-
 tia rupit. Post hæc inserit etiam historiā quandam, quæ pro sui opportunitate
 nec à nobis debet omitti. Deniq; ait: Et illi omnes ante Doterē presbyteri, qui
 ecclesiæ (cui tu nūc præes) sacerdotiū tenuerūt, Anicetū dico & Pitū, Higynūq;
 & Telefphorum, & Xystū, neq; ipsi ita tenuerūt, neq; hi qui cum ipsis erāt, &
 tamē cū ipsi ita nō obseruarent, pacem semper habuerunt cū illis ecclesijs, quæ
 hunc obseruantia morem tenebant, cum utique & ipsis contrarium uidere
 tur, quod non etiam cæteri similiter obseruarent. Nunquam tamen ob hoc re-
 pulsī sunt ab ecclesiæ societate, aut uenientes ab illis partibus non sunt susce-
 pti, imò potius & omnes presbyteri qui fuerunt ante te, omnibus semper qui
 non ita obseruabant presbyteri ecclesiarum, eucharistiam solenniter trans-
 mittebant. Beatus autē Polycarpus cum ad urbem Romam uenisset sub Ani-
 ceto, cunctq; de alijs nōnullis parum quid habuissent inter se, statim tamē con-
 sent in

Victor Pont.
 Rom. Asiæ eccle-
 siam comunione
 Christianorū pri-
 uat.

Victorem Pont.
 Rom. Ireneus
 arguit.

Cōtrouersia de
 ieiunio.

Attende.

Ex hoc Irenei lo-
 co apparet, quod
 si episcopus ali-
 quis Roman ue-
 nisset. Pont. Rō.
 eucharistiam he-
 spiti solenniter
 transmittēbat
 Porro nomine
 presbyteri intel-
 ligit episcopum.

Tent in pace, de hac questione ita egerunt, ut non unusquisq; sententiā suam
 obstinata contentione defenderet. Neque enim aut Anicetus Polycarpo sua-
 dere poterat, ut non obseruaret ea, quæ nouerat Ioannem discipulum domini
 nostri, uel ceteros Apostolos, cum quibus semper fuerat, obseruasse, neq; rur-
 sum Polycarpus Anicetum persuasit ea deserere, quæ ille dicebat à se maiorum
 more seruari. Cūq; hæc ita inter se habuissent, comunicarūt sibi inuicē, ita ut
 concederet Anicetus Polycarpo etiā sacerdotali ministerio, honoris dūtaxat
 contēplatione perfungi, & ita ab inuicē plena fide, pace integra, & firma cha-
 ritate discedunt, ut omnes ecclesiæ, siue quæ ita de Pascha, siue quæ non ita ob-
 seruarent, inter se tamen concordiam custodirent. Hæc Ireneus, agens nomi-
 nis sui opus, pacem uidelicet dei ecclesijs concilians, scribit. Et non solum Vi-
 ctori, sed & diuersis ecclesiarū rectoribus similiter per epistolas asserit, quod
 nulla pro hac questione in ecclesijs dei dissensio debeat oboriri.

A pud Palæstinam quoque conuenientes in unum sacerdotes dei, Narcisus
 Hierosolymorū & Theophilus, de quibus iam supra diximus, sed
 & cum ipsis Cassius Tyrus, & Clarus de Ptolemaide & ceteri permulti pariter
 congregati, cum de hac questione ageretur, quid etiam apud ipsos Aposto-
 lica traditio contineret circa finem decreti, quod in concilio eorum statutū est,
 hoc modo indicant: Epistolæ, aiunt, nostra exēplaria per omnes ecclesias trās
 mittantur, ut ne rei efficiamur animarum, quæ diuersis erroribus immergun-
 tur. Designamus igitur uobis, quia & apud Alexandriā eadem quæ apud nos
 die Paschæ solennitas geritur, quare & ipsorum nobis literæ deferuntur, & ip-
 si nostra scripta suscipiūt, ut pariter & cōsonatē diē festū celebremus. Hæc
 tamen de suprādicta questione ex his quæ in ueterū scriptis haberi reperimus.

Extat autem adhuc Ireneji, præter eos quos supra memorauimus libellos,
 etiam aliud uolumen egregium aduersum gentes, quod
 De disciplina additulauit, ad Martianum quandam scribens. Sed &
 Dialogi de diuersis. In quibus testimonia de epistola ad Hebræos ponit plu-
 rima, & de Sapientia, quæ dicitur Salomonis. Hæc sunt quæ ad nostram notiti-
 am etiam de Ireneji opusculis peruenerint.

Commodus autē tredecim annis Imperia gubernato, Pertinax post se re-
 gnum reliquit Quo sex solis mensibus retēto idē Pertinax diē obiit, &
 Seuerus post hæc suscepit principatū. Cuius tēporibus plurimi ecclesiastici ui-
 ri nobiles, & stilo illustres extiterūt, sicut ex eorum monimētis agnoscimus.

Ex quibus est Heraclius, qui in Apostolum commentatus est, & Maximi-
 nus, qui de famosissima omnium hereticorū differuit quæstione, qua sem-
 per inquiritur, unde sint mala, uel unde malicia, & quod materia facta sit, & nō
 infecta. Sed & Candidus, qui in Hexameron, id est, de principio Genesis scri-
 bit. Appius quoque de eisdem similiter commentatur. Sextus etiam, qui de re
 resurrectione differuit, & de cæteris nonnullis. Arabianus quoque & alij innu-
 meri, quas longum est uel enumerare, uel etiam pro aliquo illustri unūquem-
 que dictorum suorum indicio designare. Plurimi tamen ipsorum exortas tem-
 poribus suis hereticorum perfidias consutantes, fidem rectam & Apostolicā
 monumentis suorum uoluminum mandauerunt, ut Artemonis illius hæreseos au-
 toris, quam postmodum Paulus Samosatenus nostris iam penē temporibus in-
 staurare conatus est, de qua dignum est, quæ uel qualis sit, historia comprehē-
 dere. Hæc hæresis purum hominem, id est, absque Deo fuisse saluatorem
 confirmat, idq; antiquitus ab ipsis etiam Apostolis traditum esse mentitur. Ad
 uersum quos unus ex his, quos supra memorauimus, ecclesiasticus scriptor
 ita respondit: Aiunt, inquit, etiā ipsos Apostolos ita uel suscepisse, uel cete-
 ris tradi

Cap. XXV.
 Conuentus epi-
 scoporum in Pa-
 læstina.

Palæstini sequi-
 tur ecclesiam A-
 lexandrinam.

Cap. XXVI.

Dialogi Ireneji.

Cap. XXVII.
 Pertinax Cæs.
 Seuerus Cæsar.

Cap. XXVIII
 Heraclius.
 Maximinus.
 Candidus.
 Appius.
 Sextus.
 Arabianus.

Artemonis hæ-
 resis.
 Paulus Samosata-
 tenus.

ris tradidisse, sicut nunc ipsi asserunt, & hanc ueritatem predicationis esse seru-
uatam usque ad Victoris tempora. Et quomodo successores eorum scribentes
aduersum gentiles, uel aduersum haereticos, id est, Iustinus, & Miltiades, & Ta-
tianus, & Clemens, & alij quamplurimi, de deitate CHRISTI apertissime dis-
serunt: Irenaeus uero & Melitonis, ceterorumque qui per idem tempus fuerunt uo-
lumina, quis ignorat, quibus deum & hominem simul praedicant CHRISTVM.
Sed & psalmi uel cantica, quae a fratribus fidelibus ab initio scripta sunt, uerbum
dei esse CHRISTVM, & deum tota hymnorum suorum laude concelebrant.
Quomodo ergo tota seculi fidem praedicatam isti asserunt, quod a Victoris re-
poribus exordium sumpserit? Quomodo autem Victori de hoc calumniam
faciunt, qui sciunt Victorem, Theodotum Coriariu, qui princeps & pater ex-
titerat impietatis ipsorum de communione ecclesiae repulisse, qui primus Romae
ausus est dicere purum hominem fuisse CHRISTVM. Sed de uictore haec com-
memorasse sufficiat. Cui decem annis episcopatu functo, Zephyrinus sacer-
dotis successorem extitit, nono principatus Seueri anno. De quo Zephyrino ea-
dem scriptura, qua in superioribus usi sumus, talia quaedam refert: Igitur com-
monebo uos fratres de his quae gesta sunt apud nos, quae si forte in Sodomis ac-
cidissent, etiam illos emendare & corrigere potuissent. Confessor quidam erat
apud nos, Natalis nomine, nostra adhuc confessus memoria. Hic deceptus a-
liquando ab Asclepiodoto quodam, & Theodoto collectarijs (qui ambo dis-
cipuli erant Theodoti Coriarij, illius, qui primus pro hac stulta assertione ab
ecclesiae societate depulsum est a Victore tunc urbis Romae episcopo) adque uenit,
ut accepto ab eis salario, episcopus illius haereticus nominaret, certa pactio-
ne, id est, centum quinquaginta denarijs mensurae praestationis. Quibus Natalis
cum se in hoc deceptus locasset, frequenter admonebatur in somnis a domino,
quia misericors deus & dominus noster IESVS CHRISTVS, nolebat marty-
rem suum, qui sibi in multis passionibus testis extiterat de ecclesia perdere. Sed
cum negligenter suscipere uisiones, primatus amore, & turpis lucri delectus
illecebra, ad ultimum a sanctis angelis per totam noctem uerberatus, & poe-
nis grauibus excruciat, mane consurgens, cilicio se induit, & cinere consper-
git, ac multis lachrymis errorem suum desiliens, ante pedes se Zephyrini episco-
pi prosternit, & uestigijs omnium, non modo clericorum, sed etiam laicorum,
multa cum lamentatione prouolutus, in lachrymas & miserationes omnem pro-
uocauit ecclesiam, ut indulgentiam sibi a CHRISTO, continuis & iugibus pro-
ipso precibus implorarent, ostendente simul in conspectu omnium liuores cor-
poris eius & cicatrices, quas pro nominis ipsius confessione susceperat. Vix
aliquando in communionem ecclesiastici corporis reuocatus est. Sed & post
aliquanta idem scriptor adiungit etiam haec: Scripturas autem diuinas absque
ulla timoris dei reuerentia corruerunt, antiquae uero fidei regulam proterue-
& impie respuunt, ignorantes CHRISTVM, quem idcirco non inuenerunt,
quia non recte quaesierunt. Et in tantum stultitiae impietatisque prolapsi sunt, ut
si quis eis sermonem de scripturis proposuerit, illi de contrario proponant, ut
trium hic sermo de quo agitur, coniunctum, aut separatim genus syllogismi fa-
ciat, & derelinqentes sanctas dei scripturas, Geometriam tractant. Taque
qui uere de terra sint, de terra loquuntur, & ideo eum qui desursum est, & de cae-
lis uenit, ignorant. Denique Euclides apud eos uel maxime in Geometriae di-
sciplinis uiget. Sed & Aristoteles & Theophrastus ab his in admiratione ha-
bentur. Galenus uero a nonnullis eorum & adoratur. Quorum artibus & do-
ctrinis, haereseos suae impietatem nituntur asserere, & deceptionibus hominum
ignorantium deum, simplicitatem diuinarum scripturarum & sinceritatem fi-
dei suba-

Theodotus Cori-
arius electus ec-
clesia.
Zephyrinus
Pont. Rom.

Natalis profes-
sor deceptus ab
haereticis.

Natalis conduci-
tus haereticorum
episc.

Poenitendi, con-
suetudinisque modus
apud ueteres.

Artemonitae scri-
pturas corrupe-
runt.

dei subruunt. Sed haec faciunt, quia nec uicini facti sunt fidei, propterea & diui-
nas scripturas absque ullo timore contemerant, & corrumpentes eas emendare
se dicunt. Verum ne quis me putet falsa aduersum eos proferre, palam est om-
nibus noscere, si quis uult exemplaria eorum accipere, & cum alijs nihil omni-
nis eorum exemplarijs conferre, inueniet etiam inter se ipsa multum dissonan-
re, quia unusquisque, ut sibi uideatur, emendat. Denique Asclepiodoti non con-
ueniunt omnino cum Theodoto, tum deinde etiam discipulis eorum, si qui for-
te transcripserunt, quod eis uisum est uel addere licuit, uel auferre, & omni-
bus praesertim se habere emendata, magis autem inquinata exemplaria. Rur-
sum Hermophili exemplaria non consonant cum Apollonidis. Sed ne ipsa
quidem sibi ipsis concordant, si priora cum posterioribus conferas. Semper enim
emendant, quibus semper displicet quod emendant, & noua quae perquirunt
cum eis que in usu sunt, uidebuntur aduersa. Quid autem temeritas habeat
istud admissum, neque ipsos arbitror ignorare. Aut enim non credunt diuino spi-
ritu scripturas esse conscriptas, & sunt infideles, aut semetipsos arbitrantur sa-
pientiores esse spiritu sancto. Et quid aliud indicant per hoc, nisi quia demone
aguntur? Neque enim negare possunt factum suum, quandoquidem etiam ma-
nus eorum in ipsis exemplaribus teneantur, & nouerint ipsi, quod a magistris
suis & doctoribus scripturarum, secundum corruptelae genus, etiam explana-
tionis susceperint intellectum. Quidam autem ex ipsis nec corrumpere iam scri-
pturas dignati sunt, sed penitus abnegare, legem scilicet & prophetas, & ob-
rentu impiae huius assertionis, in ultimum perditionis gurgitem deuoluti sunt.
De quibus haec sufficiat historijs esse mandata.

Abnegant legem
& prophetas.

ELENCHVS CAPITVM SEXTI LIBRI HI-
STORIAE ECCLESIASTICAE EUSE-
BII CAESARIENSIS.

De persecutione Seueri.	Capit. I.
De martyrio Leonidis patris Origenis, et de ipsius Origenis a puero institutione.	Cap. II.
De eo quod a puero uerbum dei praedicabat.	Cap. III.
Quanti per ipsum edocti, martyres facti sunt.	Cap. IIII.
De Potamena.	Cap. V.
De eo quod Origenes se castrauit.	Cap. VI.
De Alexandro & Narcisso.	Cap. VII.
De episcopis Hierosolymorum.	Cap. VIII.
De Alexandro.	Cap. IX.
De Serapione & libris eius.	Cap. X.
De libris Clementis.	Cap. XI.
De Heraclae.	Cap. XII.
Quantum studij fuerit Origeni erga scripturas diuinas.	Cap. XIII.
De Symmacho interprete.	Cap. XIIIII.
De Ambrosio & studio Origenis.	Cap. XV.
De episcopis qui tempore Origenis fuerunt.	Cap. XVI.
De Hippolyti libris.	Cap. XVII.
Quomodo Origenes presbyter factus sit.	Cap. XVIII.
Quomodo Heraclae apud Alexandriam susceperit sacerdotium.	Cap. XIX.

De persecutione Maximini.
De ordine Fabiani episcopi & mirabilibus quae in ea gesta sunt.
Quanti discipuli fuerint Origenis.
De Aphricano.
De Beryllo.
De Philippo Imperatore.
De Dionysio episcopo.
De Arabum elcesatione.
De heresi Elcesitarum.
De Decio.
De passionibus Dionysij.
De martyribus qui apud Alexandriam passi sunt.
De his quae scribit Dionysius.
De Nouato.
De Serapione.
De his quae ad Nouatum scribit Dionysius.

Cap. XX.
Cap. XXI.
Cap. XXII.
Cap. XXIII.
Cap. XXIII.
Cap. XXV.
Cap. XXVI.
Cap. XXVII.
Cap. XXVIII.
Cap. XXIX.
Cap. XXX.
Cap. XXXI.
Cap. XXXII.
Cap. XXXIII.
Cap. XXXIV.

EUSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICI

ca. Historia liber sextus, Rufino Aquiliciensi interprete.

Cap. I.
Seuerus Aug.

AT CVM Seuerus quoque persecutionibus agitaret ecclesias, praecleara à militibus CHRISTI pro pietate certamina martyrii gerebantur, praecipue tamen apud Alexandriam, quo ex omni Aegypto ac Thebaide, uelut in quoddam stadium pietatis, athletae deducebantur, qui pro suppliciorum mortisque patientia consequebantur, à deo immortalitatis coronas.

Cap. II.
Leonides pater
Origenis
martyr.

IN quibus & Leonides Origenis pater pro martyrio CHRISTI capite plexus, tenerae adhuc aetatis supra dictum puerum dereliquit. Quicumque qualibus animis ex eo erga diuinae legis studia uiguerit, non erat importunum paucis exponere, praecipue quia & apud quamplurimos opinio de eo celeberrima peruulgata est. Et si quidem uelit quis omnem uitam uiri huius literarum tradere monimentis, certum est quia tanta sunt de eo, ac talia, quae & proprium opus requirant, & otium. Nos tamen in presenti, quanta possumus breuitate, inferemus huic operi, etiam quae ad ipsum spectant, pauca de multis, quae uel ex ipsius epistolis ad nos usque seruatis, uel ex aliorum historiis indicata cognouimus. Cuius gesta si res pateretur, etiam ex ipsis cunabulis digna mihi uidentur posteritatis memoria. Decimum namque imperii agebat Seuerus annus, Alexandria uero per idem tempus, omnique Aegypto praesidebat Lætus, episcopatum in ea post lulianum

Seuerus Aug.
Lætus praesides
Aegypti.

num Demetrius susceperat, cum supra modum accenso persecutionis incendio, & multis ea tempestate martyrio coronatis, in tantum ardorem capessendi martyrii puerulus tunc adhuc Origenes exarserat, ut sponte se periculis ingereret, & alijs in certamine positus, praecipue in medium rueret, ita ut insecta ipsam mortem, & rapere uelle uideretur, quam & adipisci omnimodis potuisset, nisi quod dispensatione domini ad utilitatem multorum putatur pro totius ecclesia aedificatione seruatus per sollicitudinem matris, quae gloriose mortis eius desideria impediuit. Quae cum primo maternis ei obsecrationibus supplicaret, ut sibi consulere, ut parceret matri, & ille ex his precibus inflammatio ad amoris martyrii redderetur, maxime ex eo, quod patrem iam teneri cognouisset in uinculis, & ipse prope socius effici uinculorum eius ac martyrii festinaret, arte quadam materni affectus inhibetur. Etenim cum maturare eum uelle, & antelucanum prorumpere ad agonum certamina praesensisset, noctu cubiculum filij dormientis ingressa, omnia eius indumenta, quibus procedi ad publicum poterat, furata subtraxit, ut per hoc domi residere necessitate cogere retur. Ille maternis impeditus dolis, cum nihil aliud agere posset, nec tamen in quiete pateretur, audet aliquid supra aetatem, epistolam scribit ad patrem, se quidem maternis artibus detineri, sed illum tenere debere quod cepit. Et addit etiam hoc: Vide pater, ne propter nos aliud aliquid uelis. Haec sunt prima puerilia Origenis rudimenta, hic ludus eius infantiae, haec à tenero religionis & pietatis indicia. Talis in eo erga deum coaluit affectus. Hinc iam lectioni se cepit diuinorum uoluminum mancipare, & in eruditionibus fidei diuinae semetipsum haud segniter exercere; quoniam quidem iam & à parente in his imbui coeperat, qui ei sensim inter secularia libros, quibus in prima aetate erudiebatur, etiam nostrarum scripturarum nonnulla interim legenda subiiciebat. Tum deinde paulatim etiam praefere hae scholaribus studijs comonebat. Iam inde etiam lectiones exigere per dies singulos, & memorie commendare puerum non inuitum, imò potius erga haec discenda proprio rem cogebat, quippe qui legens haec, non solo simplici intellectu uideretur esse contentus, sed negocia patri de scripturae sensibus ac quaestionibus commoueret, inquirens ab eo, quid sibi uideretur, quod per spiritum sanctum scriptura dicitur inspirata, uel quid diuini concilij tegat simplicitas ista uerborum. At ille simulabat quidem increpare se eum, & uetere ultra aetatem aliquid quaerere, apud semetipsum tamen incredibiliter exultabat, omnipotenti deo gratias referens, qui ei talis sobolis esse donauerit patrem. Denique frequenter dicitur dormienti puero, religiosus ac sollicitus superueniens, pater operimentum pectoris detraxisse, & uelut de spiritu intus incluso, pectus eius tanquam templum quoddam ueneratus, & demulcens osculis abscessisse, beatum semetipsum à deo effectum, pro tantae proles felicitate gratulatus. Haec & multa his similia in puerili aetate Origenis extitisse memorantur. Ut uero pater eius martyrio consummatus est, puer ipse cum matre uidua & sex alijs parulis fratribus septimumdecimum agens aetatis annum, in summa facultatum penuria derelictus est, quoniam quidem census paternus, qui uel maximus fuerat, fisco per proscriptionem sociatus est. Nec tamen ei defuit omnipotentis dei prouidentia. Ob insigne namque uel literarum, uel religionis studium, à quadam nobili & locupletissima femina familiariter foueri coepit. Quae tamen Paulum quandam Antiochiae ortum, antiquae hereseos famosissimum sectatorem adoptiuum domui suae illo in tempore habebat. In quo adolescentulus Origenes, cum necessitatem haberet apud praedictam feminam unam degere, documentum iam inde à puero fidelissimae & catholicae suae mentis ostendit. Nam

Demetrius episcopus
Alexandriae.
Origenes uerus
martyrii, pater
et etiam uerus.

Animat patrem
ad martyrium.

Quo pacto
sua
instituta
a
patre.

Ingenium Origenis.

Paulus Antiochianus.

dit. Nam cum ad supradictum uirum, uelut ad magistrum & summi nominis doctorem, per dies singulos immense multitudines conuenirent, non solum hereticorum, uerum & ex nostris multorum, pro eo quod eruditionis ei summa ab omnibus crederetur, nullo tamen pacto, uel pro honoris gratia, uel etiam pro necessitate coniunctionis flecti potuit Origenes, cum eo saltem in oratione consistere. Ita enim prima aetate ecclesiasticae regulae obseruantia honorabilis fuit, & haeticorum societas execrabilis, sicut ipse in quodam loco operis sui ait, quia haeticorum execranda doctrina est. Nec tamen deerat ei erga communes literas studium, in quibus pater eum erudiendum tradiderat, sed exercebatur & in his multo attentius etiam post consummationem patris. In arte namque Grammatica ita fuerat institutus, ut & ad docendum plenè sufficeret, & ex hoc ei quae ad necessitatem transigendae domus uidebantur necessariae, pararentur.

Cum haeretico noluit communiuicari.

In bonis literis exercebatur.

Grammaticam hoc est, Oratoriam et Poeticam docuit.

Cap. III. Professor bonorum literarum Origenes.

Conuertit gentiles ad Christum. Plutarchus.

Heraclas.

Aquila praefectus Aegypti. Origenis celebritas.

Officia eius erga martyres.

Periculatur inter ethnicos.

Verum cum pregressus auditorio, & Grammaticam doceret, sicut ipse in quibusdam scriptis suis refert, & cum ecclesiae apud Alexandriam magistrum deesset officium, cumque omnes deturbati persecutorum minis & ferocitatibus aufugissent, aliquanti gentilium conueniebant ad Origenem, tunc adhuc Grammaticam docentem, audire ab eo uerbum de nostra fide ac religione cupientes. Quos ille non solum ad fidem de perfidia conuertebat, uerumetiam perfectam uitae institutionibus informabat. Quorum primus exiit Plutarchus qui per ipsum conuersus ad fidem nostram, non solum perfectae uitae instituta seruauit, uerumetiam (quae est summa beatitudinis) martyrii consecutus est palmam. Secundus cum hoc fuit Heraclas, & natura Plutarchi frater, & meritis. Qui cum ab eo in fide nostra atque scientia, sed & uitae purioris institutionibus ad perfectum fuisset instructus, Alexandrinae ecclesiae praesesse post Demetrium subrogatus est. Sed ea tempestate qua Aquila Alexandriae atque Aegypti praesidente, persecutionum rabies increfcebat, octauum decimum Origenes agebat etatis annum. Quo in tempore per famosissimum apud omnes, uel incredulos, uel fideles domi forisque nomen eius effectum est, praecipue per id, quod sanctos omnes in confessionis uinculis positos, non solum sermone & cohortatione perfectae & spiritalis doctrinae ad martyrium roborabat, uerumetiam multos suis officiis ac ministerijs & uinculorum poenis & qual ore carceris subleuabat. Saepe denique etiam ante tribunalia iudicum, & in ipsis eorum cruciatibus aderat, aduersus prophanas interrogationes iudicum, affectu eis responsiones subiicere gestiens. Sed & cum sententiam suscepissent, eadem fiducia utebatur, omnibus se periculis inferens, nec trepidans persequutoribus intuentibus, extremis quoque oculis martyres salutare, ita ut nonnunquam pro his etiam impetus in eum gentiliu fieret, sed diuina dextera cum admiratione omnium protectus euaaderet. Verum nec enumerari facile, nec referri potest, quoties, & quam crebro, imo per singulos penè dies, de quatis eius, & qualibus periculis, dum erga praedicationem uerbi dei impiger & promptus est, eadem illa diuina dextera cõseruauit, quoties in insidijs positos, qui eum clam interimerent, effugit. Et in tantum aduersum se, dum in dei opus promptus est, infidelium concitauit insaniam, ut turma militum disposita, domum eius, in qua commanere uidebantur, obsiderent, nec tamen eum capere aut tenere potuerint, diuina protectione seruatum. Ita rabies contra eum mentes hominum inceserat, pro hoc solo, quod plurimos per eum uidebant ad fidem nostram ab incredulitate conuerti. Et in tantum quotidie aduersus eum persecutio cumulabatur, ut tota urbs maxima Alexandria eum tegere non posset, sed de domo ad domum transiret, & tamen undique fuga.

undique fugaretur, cum postea uiderent per loca singula multitudines plurimas per eum ad fidem dei sociari. Obtinebat autem haec, quia non solum in uerbo erat ei perfecta doctrina, uerumetiam in opere consummatae disciplinae praebat exempla, & dicebatur (sicut aiunt) de eo, quia hic est, qui quale habet uerbum, huiusmodi, talem habet uitam, & qualem habet uitam, tale habet & uerbum, quoniam quae docet, agit, & quae agit, haec docet. Manifeste autem & euidenter aderat ei diuina gratia, per quam innumeros ad imitationem sui in fidem dei prouocabat. Unde & uidentem Demetrius episcopus, quod ad ipsum praecipue doctrinae gratia, & praedicationis uerbi dei, multitudines plurimae conuolarent, catechizandi ei, id est, docendi magisterium in ecclesia tribuit. Quod primus post Apostolos apud Alexandriam Pantænus, secundus per ordinem Clemens, tertius administravit Origenes ipsius discipulus Clementis, qui Clemens in opere *Σπουδαίων*, etiam tempora, in quibus libros describebat, in proemio defini gnauit, & ad finem imperij Commodi pertendit. Unde certum est, quod Severi tempora haec ipsa quae nunc habemus in manibus, continebant. Qua tempestate etiam Iudas quidam scriptor alius, de septimanis quae in Daniele referuntur, dissertit, qui & ipse decimum Severi Imperatoris annum commemorat. Is etiam diuulgatam antichristi praesentiam iam iamque aestimans imminere ex persecutione nimietate, multorum ex nostris fidelium animos perturbauit. Igitur Origenes, iniuncto sibi a Demetrio episcopo magisterij officio, Grammaticam negligere cepit, in quibus magis se uerbo dei conferens. Vitur sane etiam consilio non puerili. Bibliothecam Gentilium librorum tradidit cuidam fideli amico, pactus cum eo quatuor sibi obolos ex eius precio per dies singulos inferri, quo scilicet nec grauis esset cuique in sustentanda uictus necessitate, nec congregata pecunia domi seruari uideretur. Igitur in talibus institutis plurimum temporis exigens, uita, moribus, exercitijs, per omnia Christianus Philosophus habebatur, cum & pro iuuenilibus cupiditatibus reprimendis, & pro sapientiae profectibus capeffedis, die noctuque arduioribus se abstinentiae cõstringeret frenis, & indefinenter diuinorum librorum meditationibus inhereret, in abstinentia plurima, in ieiunijs indefinētibz, in uigilijs penè iugibus, ita ut siquādo parū aliqd id somni necessitas naturalis exigeret, hanc ille non supra stratum, quo omnino nullo utebatur, sed supra nudi soli depēderet superficiei. Antè omnia uerb, praecipue Euagelica, & uoces Saluatoris summo amore & studio implendas esse censebat, quibus praecipitur, duas tunicas non habendas, neque calciamendas utendum, neque de crastino cogitandum, quae ille singula summa cum diligentia & fide contendebat explere, & supra uires atque aetatem suam, secundum Apostoli monita, in frigore & nuditate agones patientiae desudabat. Ita punctis auditoribus suis renuntiandi omnibus quae possidebant, & beatæ paupertatis praebat exempla. Erat igitur per haec charus omnibus, & acceptus. In hoc uno tristis quam plurimos reddens, nonnullos offendens, quod cupientes de facultatibus proprijs aliquid sibi saltem uictus gratia ministrare, pro districta continentiae disciplina refutabat, cum utique pro labore quo in uerbo Dei desudabat, non solum duplici secundum Apostolum, sed & multiplici honore dignus ab omnibus duceret. Sed ille honorem sibi summum in cõtinētia deputabat. Denique & per multos annos tradit absque omni calciamēto nudis incessit uestigijs, uini quoque usum, ceterorum similitur, nisi ea sola quae uitae necessitas deposebat, nullum penitus habuisse, usque quo in cõmodo stomachi, imò ita penè periculo cogere. Talibus igitur uitae atque instituti sui exemplis informas eos, quos a gentili uita & stulta philosophia ad ueram Christi philosophiam sapientiamque conuertebat, non solum in intimis anime arcanis fidem habere docuit per hoc quod geri ab eo uidebantur.

Hic est, qui quale habet uerbum, talem habet uitam. Hoc alterum, quod quale habet uitam, non est in antiquo exemplari. Fuit magister Cartheuuenorum Pantenus Clemens.

Iudas de septimanis Danielis.

Origenes Christum docet.

Vendit libros ethnicos.

Christianus Philosophus.

Præcepta Euagelica adimplebat.

Nihil autem piebat ab alijs.

Alias, non solum secundum.

Nudipes. Abstemijs.

uidebant quae docebantur, uerum etiam ad martyrii eos amorem per ea quibus quotidiano roborabantur exercitio, prouocabat. Ex quibus & multi comprehensi in persecutione, palmam martyrii consecuti sunt.

Cap. III.

Plutarchus.

Origenis discipulus, martyr.

Serenus.

Heraclides.

Heros.

Serenus.

Baptismus ignis.

Cap. V.

Potamiensium discipula Origenis.

Basilides.

Marcella.

Aquila praefectus Aegypti.

Basilides carnifex.

Basilides.

Signum dominicum, crucem intelligit. Et nomine fratrum inuinit Christianos.

In his primus erat Plutarchus, de quo paulo superius memorauimus. Quae cum uidisset populus ad mortem duci, & assistere ei Origenem, qui horatu suo ad magnanimitatem animos eius erigeret, uelut mortis eius autorem disceptare eum penes & interficere uulgus irruerit, nisi & tunc ope diuinae prouidentiae eurentium manibus fuisset ereptus. Post Plutarchum martyr secundus ex Origenis discipulis efficitur Serenus. Tertius ex eius nihilominus auditoribus Heraclides martyrio coronatur. Quartus Heros neophytus. Nam superior Serenus adhuc catechumenus consummatus est. Quintus eiusdem scholae martyr efficitur alius nomine Serenus, qui post multa supplicia pro Christo etiam capite plexus traditur. Sed & mulieres plurimae, in quibus erat quaedam catechumena, de qua ipse in quodam loco ait, quod ignis baptismum consecrata est.

Sed & Potamiensium famosissima foeminarum & martyrum, & ipse eius carnifex Basilides. Etenim in nostram usque memoriam ab incolis loci perennis uirtutum Potamiensium fama celebratur, quod immensos & innumerabiles agones primo pro uirginitate & pudicitia desudauerit, deinde etiam pro martyrio exquisita atque inaudita tormenta pertulerit, atque ad ultimum una cum uenerabili matre Marcella ignis supplicii consummata est. Tradunt igitur Aquilam (hoc enim tyrannici iudicis nomen) postea quam crudelibus eam supplicii lacebauerat, ad ultimum ob iniuriam & nobilitatis eius, & castitatis comminatum esse Potamiensium, quod eam uel crudelissimis gladiatoribus, uel impudicissimis leonibus traderet. At illam, cum ab ea quid mallet, uel quid eligeret quaereretur, protulisse aduersum tyrannum uocem liberam, quae ob superstitionem Romani ritus sacrilegia uideretur, & ideo sine mora in eam lata esse sententiam. Cumque Basilides unus ex his quibus implere spiculatoris officium mos est, susceptam eam duceret ad supplicium, ac multitudo impudicorum pariter & impiorum Potamiensium uerbis & iniurijs conaretur illudere, Basilides abigere impudentius irruentes, ac deturbare cepit humanitatis & miserationis obtentu. At illa religiosum uiri uotum erga se & propositum humanitatis amplexa: Certus esto, inquit, quod cum abiero ad dominum meum, sine mora boni huius tibi remunerationem parabo. Post haec autem uerba constanter suscepit statuta supplicia picis calidae, paulatim per artus ac membra diffusae, & hoc modo beata uirgo e terris migravit ad caelum. Non multis autem post diebus, Basilides cum inter collegas suos ob causam quandam iuramentum posceretur, ait sibi non licere omnino iurare, pro eo quod esset Christianus, & hoc publice fatebatur. Ioco aestimatus est primo dicere, tum deinde cum constantius affirmaret, pertrahit ad tribunal, ubi cum perseverasset in confessione, uinculis traditur. Tum uero uisitantibus eum nostris, & causam subire ac laudabilis huius permutationis inquirentibus, dixisse traditur, quod Potamiensium post diem tertium martyrii sui, noctu assistens coronam capiti suo impoferit, dicens, deprecata se pro ipso domino, & impetrasse ut secundum quod scriptum est, Qui recipit martyrem, mercedem martyris consequatur. Quibus auditis, coeclitum fratres signum ei dominicum tradunt, & die postera ob domini martyrium capite punitur. Sed & alijs pluribus per illud tempus apud Alexandriam condiscipulis suis, cum quibus uerbo Dei in Origenis schola operam dederat, Potamiensium, simile munus traditus praestitisse, assistens eis per uisum, & coronas martyrii impetratas a domino deferens. Sed de his ista sufficiant.

Igitur

Igitur idem tempus cum docendi officio apud Alexandriam praeset Origenes, gestum quid ab eo traditur, quod iuuenilis fortasse & minus perfectus sensus uideatur, sed perfecte fidei, ac nimiae castitatis iudicium continens. Illud nancip quod scriptum est in Euangelio: Quia sunt Eunuchi, qui seipso castrauerunt propter regnum Dei, etiam secundum historiam implendum creditur, non solum castitatis obtentu. Verum quoniam persecutionis tempore tam in publico quam in occulto ac secreto, & tam uiris quam foeminis uerbum Dei praedicabat, uidelicet quoto omnem occasionem turpis maledicti gratia infidelibus uideretur excludere, dominicam uocem re atque opere in semetipso aggressus est adimplere. Cumque pro eo ne ab hominibus laudem quaereret, sed a Deo mercedem speraret, in occulto esse uoluisset, latere non potuit, sed rei gestae in iudicium ad Demetrium episcopum peruenit. Isque ingenti primo stupore admiratus est audacis animi uirtutem, tum deinde collaudans fidei eius magnitudinem uel calorem, & tam grande in opere Dei propositum. Nunc nunc maxime ait, cepto operi doctrinae & praedicationis insistite, quando aduersarijs nulla obtrahendi sui periculo derelicta est. Sed tunc quidem talis erat Demetrii sententia cum nihil animos incesserat, quod recti iudicij regulam in partem alteram declinaret. Postea cum uidisset adolescentis famam satisfieri claram, & magno eum domi forisque praeconio extolli, humane infirmitatis aliquid passus, opus quod ipse prius cum ingenti admiratione laudauerat, in amare uerbum coepit. Nam cum apud Palaestinae praecipui & eminentes inter episcopos uiri, id est, Hierosolymorum Alexander, & Theodotus Caesareus, uidentes diuinum opus eius in uerbo Dei, ordinassent eum presbyterum, ac summum eum sacerdotio iam iamque dignum probarent, idque dignissime factum ab omnibus laudaretur, & ne sic quidem dignus honor sapientia eius ac uirtutibus in eum collatus diceretur, uehementissime momordit hic sermo Demetrium, & non inueniens in eo causam alterius criminis, hoc quod aliquando puer adhuc ille egerat, & episcopus iam iste laudauerat, postmodum criminis loco protulit, eum in illos culpam, qui eum ordinauerant, conatus inflectere. Sed haec postmodum gesta sunt. Tunc porro Origenes apud Alexandriam doctor ecclesiae ualde clarus habebatur, omnibus quos fama eius ad audiendum eum conuenire prouocabat, uerbum dei praedicans, sicut Apostolus dicit, Opportune, importune, per diem, per noctem, publice & priuatum, uelut abscissis omnibus impedimentis, liber prorsus & cum omni fiducia rem gerebat. Cum uero decem & octo annis Seuerus tenuisset imperium, Antiochus ei filius succedit. Quo in tempore quam plurimi erant, qui confessionibus gloriam quaesierant, Dei tamen prouidentia fuerant reseruari.

In quibus Alexander (de quo paulo ante memorauimus) confessionis titulo factus clarus, Hierosolymorum ecclesiae subrogatur episcopus, cum superesset adhuc Narcissus, qui prius inibi factus est pontificatus officio. Verum quoniam Narcissi memoriam sermo progrediens attulit, congruum mihi uideatur aliquid, de eius gestis insignibus, memorare, de quo ab incolis quidem loci per plurima memoriae traduntur. Nos uero unum opus eius memorabimus, ex quo ceteris quae de eo narratur, merito fides possit adhiberi. Accidit aliquando in die soleni uigiliarum Paschae, olei deesse luminaribus, cumque id per ministros innotuisset, moeror plebi maximus fuit. Sed Narcissus fide fidens, ministris imperat haurire aquam, sibique deferri. Cumque detulissent, orauit & benedixit aquam, & in fundi luminaribus praecipit. Tum repente miro & seculis inaudito genere uirtutis, natura aquae in olei pinguedinem uersa, splendorem luminum etiam solito reddidit clariorē. Ad fidem autem rei a plurimis religiosorum fratrum ex

KK eodem

Cap. VI.

Alis, charitas.

Origenes seipsum castrat.

Demetrius Alexander episcopus rem reseruat.

iii.

Inuidet Origeni Demetrius.

Antonius Seueri F. Caesar.

Cap. VII.

Alexander Hierosol.

Narcissus.

Solemnis dies uigiliarum Paschae.

Aquila in oleum uersa.

eodem oleo quod uersum de aqua, fuerat, reseruatum est, ita ut ad nos usque miraculi huius indicium perueniret. Et in hoc quidem fidei eius ac meriti habebatur exemplum, animi uero uirtus quanta in eo fuerit, alio nihilominus uobis eius gestis opere declarabitur. Is namque cum inter cetera uirtutum suarum bona esset ualde constantis animi, & iusti rectique indeclinabiliter tenax, quidam hominum aequam male sibi confecti, metuentes ne criminum suorum, si arguerentur, non possent effugere uindictam, praue niunt, & factionibus circumuenire parant eum, cuius iudicium uerebantur. Concinnant igitur aduersum eum infame satis & noxium crimen, conueniunt auditores, testes ex semetipsis producunt, qui sub sacramento iuramenti, quae obijcebantur confirmarent, quorum unus testis, ita non igni consumeretur, uera se dicere testabatur, alius, ita ne regio morbo corrumperetur, tertius, ita ne luminibus orbaretur. Et quamuis ne iuramenti quidem istis quisquam fidelium & Deum timentium crederet, eo quod uita Narcissi & institutio ac pudicitia ab omnibus nosceretur, ipse tamen eorum quae mota sunt, indignitatem ac molestiam non ferens, simul & secretam ac philosophicam uitam semper habere desiderans, subterfugit ecclesiae multitudinem, & in desertis locis atque agellis secretioribus delitescit annis quam plurimis. At non ille magnus diuinae providentiae oculus quiescit in locum, sed in impios ultionem per ea ipsa quae sibi in periculis statuerant maledicta, molitur. Primus namque ille testis, parua ignis scintilla noctis tempore domo sua succensa, cum omni genere suo omnique familia, flammis ultricibus conflagrauit. Alius repente ab imis pedibus usque ad summum capitis uertice morbo regio, quo fuerat imprecatus, repletur atque consumitur. Tertius autem priorum exitum uidentis, & oculum diuinum non se latuisse perspicens, prorumpit in medium, & audientibus cunctis fera poenitentia uniuersum concinnatis sceleris ordinem pandit. Tantis autem lachrymis immanis commissi facinus deflet, & in tantum die noctisque perdurat in fletibus, usquequo luminibus orbaretur. Hi igitur signa sui huiusmodi poenas dederunt.

Insimulatur criminis Narcissi.

Narcissus latit. Vindicta diuina in testes perituros.

Cap. VIII.

Dius. Germanion. Gordius.

Narcissus uero cum ita desertum petisset, ac locis semet secretioribus abscondisset, ut ubinam degeret nullus agnosceret, necessarium uisum est episcopis ecclesiarum uicinarum, ut alium pro ipso ordinarerent, cui nomen erat Dius, cuiusque cum paruo tempore praefuisset ecclesiae, succedit Germanion, & Germanion Gordius, cum ecce subito uelut rediuiuus, caeloque redditus ex improuiso apparuit Narcissus & rursus a fratribus ad praesidendum rogatus ecclesiae. Multo enim uehementius erga eum amor omnium fuerat incitatus, uel pro eo quod criminosis innocens cessit, uel quod secreta & philosophicam uitam dilexit, & quod in eo compleuit dominus dicens: Mihi uindictam, ego retribuam, dicit dominus.

Cap. IX.

Alexander adiutor Narcissi.

Verum cum ipse iam senio fessus, pontificatus ministerio sufficere non posset, Alexandrum (de quo superius memorauimus) qui iam esset episcopus alterius loci, diuina dispensatio in adiutorium Narcissi senis euidentissimis reuelationibus euocauit. Is namque Alexander ex gente Cappadocum, ubi erat praefatae urbis episcopus, Hierosolymam adorandi & sanctorum locorum uidendi gratia properauerat. Quem loci incolae, mentes eorum instigante Deo, cum omni amore & officiositate suscipiunt, ac ut charitatis & dilectionis nexibus uinctum redire non sinunt domum. Ostendebatur enim euidenter a domino, non solum ipsi beato uiro Narcisso, sed & alijs plurimis per reuelationes in plebe, ut ipsum in loco sancto episcopum detineret. Praeterea quod supra caetera omnia magis terrificum fuit, eo die quo ingressurus urbem Alexander nuntiatus est, & multitudo fratrum plurima extra portas in occursum eius egressa est, uox coelitus manifestissime omnibus audientibus facta est, dicens: Suscipite episcopum

Vox caelestis.

episcopum qui uobis a Deo destinatus est. Cumque ex his omnibus euidenter apud cunctos fuisset Dei dispensatio declarata, episcopi urbium uicinarum comperitis omnibus quibus de eo res gerit Dei iudicio docebatur, residere inibi eum necessario compulerunt. Ipse ergo Alexander in epistolis suis ad Antiochitas scriptis, quae usque ad praesens seruantur apud nos, meminit Narcissum tanquam socii & consortis in episcopatu, his ipsis uerbis de eo scribens: Salutat uos Narcissus, qui ante me episcopatum huius ecclesiae regere coepit, qui mecum positus, orationibus uestris centum iam & sedecim annos uita fugerit, qui et ipse uos mecum pariter deprecatur esse concordem. Et de his quidem talia. Apud Antiochiam uero defuncto Serapione episcopo, Asclepiades loci illius suscepit sedem, qui & ipse unus ex preclaro confessorum numero fuit. Meminit etiam huius ordinationis supra dictus Alexander, Antiochenis scribens hoc modo.

Alexandri epistole ad Antiochitas.

Asclepiades.

ALEXANDER SERVVS ET VINCVS IESV CHRISTI beatae ecclesiae quae est apud Antiochiam, in domino salutem.

RELEVAUIT dominus uincula mea, & carceris huius mei dilatauit angustias, ex quo comperi sanctae ecclesiae Asclepiadem, uirum dignissimum sacerdotium suscepisse. Hanc autem epistolam indicat se per Clementem Antiochensium ecclesiae presbyterum transmisisse, scribens in fine epistolae hoc modo: Haec autem uobis domini fratres scripta transmissi per Clementem beatum presbyterum, uirum in omnibus uirtutibus probatissimum, quem nostis etiam uos, & eo amplius cognoscetis. Cuius praesentia apud nos per Dei providentiam procurata, & confirmauit & auxit ecclesiam Dei.

Cap. X. Serapionis Antiocheni episcopi opera.

Citur Serapionis episcopi eruditi uiri, puto quidem etiam alia opuscula apud alios haberi. Ad nos autem illa tantummodo uenerunt, quae ad Dominum quendam scribit, qui in tempore persecutionis a fide Christi recedens ad superstitionem Iudaicam declinauit. Et ea quae ad Pontium & Caricum ecclesiasticos uiros scribit. Et alie nihilominus eius sunt ad alios epistolae. Sed & ille liber uenit ad nos, quem scribit de Euangelio Petri, ubi arguit quaedam falsa in eo conscripta, emendare cupiens fratres, qui erant apud Rhosum, qui per occasionem scripturae ipsius in haesum declinabant. Dignum tamen mihi uideatur, pauca quaedam de eius libello inferere, ex quibus innotescat, quae fuerit eius de ipsa scriptura sententia. Scribit ergo in quodam loco ita: Nos enim fratres, & Petrum & alios Apostolos recipimus sicut & Christum. Quae autem sub eorum nomine falsa ab alijs conscripta sunt, uelut gnari eorum sensus ac sententiae declinamus, scientes quod talia nobis non sunt tradita. Ego enim cum essem apud uos, putabam omnes rectae fidei esse inter uos, & non de curso libello qui mihi offerebatur, in quo nomine Petri conscriptum Euangelium ferebatur, dixi: Si hoc est solum, quod inter uos inimicitiam simulatorem uidetur inferre, legatur codex. Nunc autem comperto, quod hi qui codicem illum legi debere asserunt prospectu cuiusdam occultae haereseos hoc fieri poposcerunt, sicut mihi dictum est, festinabo iterum uenire ad uos. Nos enim nouimus fratres cuius haereseos fuerit Martianus, qui etiam sibi ipsi contrarius extitit, non intelligens quae loqueretur, quae etiam uos discetis ex his quae scripta sunt uobis, inuestigata per nos ab illis, qui hoc ipsum Euangelium secundum illius traditionem didicerant, & successores extiterunt sententiae eius, quos nos doctores uocamus, quia in hac ipsa doctrina, illorum sunt quam plurimi sensus & ab ipsis mutati. Nam certum est quod plurima secundum rectam rationem sentiunt de Salvatore, alia uero aliter, quae & subiecimus. Haec Serapion scribit.

Rhosos. Ciliciae.

Serapionis uerba de Euangelio Petri.

Doctores, id est, opinatores.

KK 2 Clemens

Cap. XI.
Libri Clementis
Alexandrini.

Clementis uerò libri habentur plurimi, apud nos tamen hi sunt qui inue-
niri potuerunt.

Στοιχεῖον libri octo, quos hoc modo prætitulauit, TITI FLAUII CLEMEN-
TIS DE VERA PHILOSOPHIA COMMENTARII SCIEN-
TIAE Στοιχεῖς.

Στοιχεῖς autem nos possumus intelligere, tanquam opus uarie contextum.
Sunt & alij eiusdem

Pantenus Stoi-
cus, receptor
Clementis.

Ἐπιτομῶν, libri octo, quos nos possumus Informationū uel Dispositionum
nominare. In quibus nominatim Pantæni meminit, tanquam proprii magistri,
& expositiones ipsius plurimas scribit, & traditiones eius operi suo inferit.
Est etiam liber eius

Ad gentiles exhortatorius. Et alius liber qui dicitur
Pædagogus. Et alius, qui superscribitur
Quis est qui possit saluus fieri diues. Est & alius libellus
De Pascha. Et

Disputatio de ieiunio. Et
De obrectatione. Et alius
Exhortatorius ad patientiam. Et alius.
Ad Neophytos. Sed & ille qui superscribitur.

(Canon) Ecclesiasticus. Item alius
De his qui iudaicum sensum in scripturis sequuntur, quem ad Alexandrum su-
prædictum episcopum scribit.

Opus Στοι-
χεῖον quale
non sit.

In Στοιχεῖοι non solum ea quæ ex diuinis scripturis sumpserat sternit, sed
& ea quæ apud Græcos autores habentur. Utile namq; ei uisum est, in illo ope-
re comparare ac conferre sibi inuicem dogmata, uel ea quæ diuinitus sancita
sunt, uel quæ à sapientibus Græcorum inuenta, uel etiam quæ ceteris barbaris
uisa sunt. Arguit etiam hæreticorū errores, historiam quoque inibi plurimam
textit, & ex omnibus materiam nobis eruditionis perfectæ composuit. Vnde
meritò libros suos Στοιχεῖς appellauit, id est, laciniosa quadam & uaria di-
uersitate contextos. Utitur sanè exemplis etiam ex his libris, quæ à nonnullis

Vitæ etiā apo-
cryphorum testi-
monijs.
Clementis Roma-
nus.

minime recipiendi uidentur, id est, ex Sapientia quæ dicitur Solomonis, & ex
sapientia Sirac, quæ appellatur Ecclesiasticus apud Latinos. Sed & de Barna-
bæ & Clementis epistola ponit exempla. Utitur etiam de epistola Iudæ. Memi-
nit præterea & scriptorum antiquorum Tatiani cuiusdā & Cassiani, uelut qui
Chronica scripserint: Philonis quoq; & Aristoboli & Iosephi ac Demetrii &
Eupolemi Iudæorum scriptorum, cōferens etiam antiquissimis Græcorū Mo-
sea nostrum, Iudæorum genus antiquius esse comprobabat, multaq; alia instru-
menta optimarum institutionum in illo opere contextuit. Et inter cætera hoc
in primo libello indicat, quod ipse non longe post Apostolos fuerit, promit-
titq; cōmentarios se in Genesim scripturum. In libello autem quem scripsit de
Pascha, confitetur extorqueri sibi à fratribus, ut ea quæ à presbyteris, id est, à suc-
cessoribus Apostolorum uoce sibi solita tradita sunt, describeret in libris, ac
posteris traderet. Meminit inibi Melitonis & Irengi ceterorūq; quorum etiam
quasdā narrationes inferuit. In libris uerò Ἐπιτομῶν, id est, Informationū, ut

Clementis non lon-
ge post Aposto-
los fuit.

breuiter dicā, uniuersam pariter scripturā diuinā compendiosis dissertationibus
explicauit. In quibus ne ea quidem quæ apocrypha à quibusdam habentur
præterit, ut est Petri reuelatio. De epistola uerò ad Hebræos ita disserit, quod
manifeste Pauli sit Apostoli, scripta sit autem Hebræo sermone tanquam
Hebræis, à Luca uerò, qui erat Pauli discipulus, interpretata in Græcum, uel

Opus Ἐπιτο-
μῶν.

de & sti-

Clementis iudi-
cium de epistola
ad Heb.

de & stilus eius magis similis uideatur libello illi, quem Lucas de Apostolorū
Actibus scripsit. Quod autem superscriptionem solitam inibi nō habet, id est,
Paulus Apostolus, hoc esse rationis ostendit, quia præiudicatum Hebræis erat
de Pauli nomine, ne eius dicta susciperent, & idcirco prudenter declinaisse, ne
statim in principio Pauli nomine inspecto lectio eius repudiaretur. Post pau-
ca uerò addit etiam hæc: Est sicut, inquit, beatus presbyter dicebat, quia domi-
nus Apostolus omnipotentis dicitur missus ad Hebræos. Pro humilitate ergo
Paulus, qui ad gētes fuerat destinatus, nō scripsit semetipsum Hebræorū Apo-
stolū, uel propter honorē domini Israël, qui se missū dixerat ad oues uel quia
gētū uidebat Apostolus. Exponit præterea idē Clemēs in ipsis libellis de ordi-
ne Euāgeliorū, traditionē sibi à senioribus presbyteris traditā, & dicit priora
esse posita illa Euāgelia, quæ de generationibus cōtinēt, id est, Matthei & Mar-
ci. Causam uerò fuisse Euāgelij secundum Marcum huiusmodi: Cum Petrus
Romæ publicè prædicasset uerbum Dei, & in spiritu exposuisset Euāgelij,
auditores rogasse Marcum, qui olim iam sectator ipsius fuisset, conscribere ea
quæ sciebat ab Apostolo prædicata. Cumq; id factum Petrus postmodum co-
gnouisset, licet fieri ipse non iusserit, tamen factum non prohibuit. Ioannē ue-
rò postmodum dicit, cum uidisset quod eo magis quæ secundum carnem sunt,
in Euāgelij haberentur, deprecatum à discipulis, scripsisse etiam quæ ad spi-
ritum pertinent. Vnde repletus spiritu, Euāgelium spiritale conscripserit.
Hæc Clemens. Alexander uerò, de quo superius memorauimus, Clementis si-
mil & Pantæni ad Origenem scribens meminit, uelut qui sibi etiam in corpo-
re noti fuerint. Scribit autem hoc modo: Hoc enim & uoluntatis Dei fuit,
sicut ipse nosti, ut amicitia quæ mihi à patribus fuerit, inuiolatè durarent, imò
uerò & ardentius ac robustius auerentur. Patres autem nouimus beatos il-
los qui nos præcesserunt, ad quos paulo post etiam nos abiitimus, Pantænum
dico dominum meum uerè beatum, & sanctum dominum meum Clementem,
quime in multis instruxerunt, sed & si qui alij tales sunt, per quos etiam te co-
gnoui uirum per cuncta egregium, & dominum mihi & fratrem. Hæc quidem
ita se habent. Adamantius autem (erat & hoc nomen Origeni) cum per illud
tempus Zephyrinus Romæ ecclesiæ præsideret, Romam uenit, sicut ipse in
quodam loco scripsit, dicens: Voti sibi fuisse, ut antiquissimam Romanorum
uideret ecclesiam. Vbi non multo tempore peracto, ad iniūctum docendi of-
ficium, Alexandriam redire festinat. Ibiq; cum omni sollicitudine & studio re-
ligioso susceptum opus explebat, Demetrio tunc episcopo non solum hortā-
te sed & conuolente, uerumetiam præ se ferente quatenus fratribus diuinæ eru-
ditionis non deesset instructio.

Christus Aposto-
lus dei patris.

Euāgeliorum
ordo.

† Alijs, idi-
psum.

Adamantius.

Romanus uenit.

Cap. XII.

Interea cum uideret Origenes nō se sufficere ad omnia, id est, uel in profun-
dioribus & diuinioribus pertractandis, uel in sanctæ scripturæ explanatio-
nibus differēdis, uel etiam in eorum qui quotidie fidei addebantur instructio-
nibus, uel institutionibus adimplendis, ex quibus omnibus ne respirare quidem
ei unius saltem horæ liberum tempus dabatur, dum semper ex alijs in alia uo-
cetur, ita ut à prima luce usq; ad profundam uesperam nunquam cessaret au-
ditorium suum, alijs accedentibus, alijs uerò non discedentibus, dū uerbi Dei
dulcedine conligati sunt, utilius esse ratus est sēgregare incipientium turbas,
& unū ex discipulis suis plenè iā & optime instructo uiro, atq; in omnibus uir-
tutibus sibi probato, Heraclē tradere, participēq; eum officij sui ac laboris as-
sumere. Erant enim & in sermone disertissimus, & in omnibus philosophicis
eruditionibus apprime institutus. Huic ergo tradendi prima elementa incipiē-
tibus delegat officium, sibi uerò perfectorum instructiones referuat.

Heraclus hypo-
didascalus Ori-
genis.

Cap. XIII. Orig. dicit Hebraice.

Aditiones veteris testamenti diversae.

Exemplaria veteris testamenti columnarum varias aditiones continentia.

Sexta et septima editio.

Cap. XIII. Symmachus interpretis, Hebraice et Graecae.

Cap. XV. Ambrosius Valentiniana sectio respicit, ab Origene monitus. Concurrunt ad Originem.

Origenes docuit mathematicas disciplinas.

Attende.

Inter cetera quoque eruditionum suarum studia, ne illud quidem omisit Origenes, perscrutari & addiscere etiam Hebraeae linguae uirtutem, ut agnosceret uel ea quae a Iudeis Hebraicis literis leguntur qualia sint, uel ceterorum interpretum qui praeter Septuaginta interpretati fuerant, quanta esset aditionum diuersitas, ita ut praeter istas quae in usu sunt Aquilae, uel Symmachi, uel Theodotionis, inueniret etiam alias in absconditis ac secretis latentes, in quibus nomina quidem interpretum reperit scripta. Hoc autem solum dicit de eis, quod aliam quidem in Actiaco littore apud Nicopolim, aliam in Hiericho, atque in alijs alias reperit locis, unde & illos famosissimos codices primus ipse composuit, in quibus per singulas columellas e regione separatim opus interpretis uel cuiuscumque delinquit, ita ut primo omnium ipsa Hebraea uerba Hebraicis literis poneret, secundo in loco per ordinem Graecis literis e regione Hebraea uerba delinqueret, tertiam Aquilae editionem subiungeret, quartam Symmachi, quintam Septuaginta interpretum, quae nostra est, sextam Theodotionis collocaret. Et propter huiusmodi compositionem exemplaria ipsa nominauit *εξαρτα*, id est, sexiplici ordine conscripta. In Psalterio autem, & alijs nonnullis, interferit alia quae etiam de ceteris istis editionibus, quos quoniam sine nomine autorum repperat, sextam & septimam aditionem nominauit.

Scindum tamen est, quod ex istis ipsis interpretibus Symmachus Ebionaeus fuerit, quae est heresis asserens Christum de Ioseph & Maria natum hominem purum fuisse & legem ritum Iudaicum esse seruandum, sicut iam superius memorauimus. Sed & commentarios quosdam Symmachus ipse conscripsit, in quibus conatur de Euangelio secundum Matthaeum autoritate suae hereseos confirmare. Hec ipse Origenes cum interpretatione ipsius Symmachi scribit se apud Iulianam quadam reperisse, quae se diceret hos libros ab ipso Symmacho suscepisse.

In his & Ambrosius quidam, uir & genere & iustitia fatis clarus, cum Valentiniani dogmatis sectator existeret, secundum ueritatem catholice fidei ab Origene conuictus, & tanquam ueri luminis splendore radiatus, relictis errorum tenebris, ad ecclesiae se catholicae lucem splendoremque conuertit. Sed & alij plures eruditi uiri, & in scientia literarum admodum nobiles, cum de Origene gloriosissima per omnem locum celebraretur opinio, certatim confluebant ad eum, uel ob certamina commouenda, uel, quibus rectior inerat mentis sententia ad audiendam tenendamque ueritatem. Innumeri etiam ab hereticis uenientes conuicti per eum & poenitentes, ab errore cessabant. Philosophorum quoque opinatissimi quique, & qui in summo nomine habebantur, tam in nostris erant, quam in suis, magistrum incomparabilem fatebantur. Erat namque ei mos iste, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos uideret, & lectioni satis deditos, traderet eis etiam ea, quibus Philosophi uelut primis elementis discerentes imbueri solent, id est, uel Geometriae partes, uel Arithmeticae disciplinae, & si qua alia ad instructionem pertinent disputandi. Si quando igitur necessitas posuisset, ut aliqua de libris philosophicis explanaret, etiam ab ipsis eruditissimis in illa disciplina uiris, cum tanta admiratione audiebat, ut summus apud illos, & quasi unus ex ueteribus & primis illis autoribus philosophus haberetur. Multos etiam idiotas & imperitos ad discendum cohortabatur, dicens non parum ad intelligentiam scripturarum emolumentum eis conferri, si aut in liberalibus literis, aut etiam in philosophicis exercerent. Dicebat enim hanc nosstram ueram esse philosophiam, cuius partes illa Gregorij, quae uera non est philosophia, praecipisset. Non ergo aiebat idcirco debere partes suas omittere ueritatem, quia eas sibi praeueniens falsitas iudicasset, Denique existant testes studio

rum eius plurimi etiam apud Philosophos, quorum nonnulli libros suos ad ipsum scribebant, alij autem iudicio eius comprobandos deferbant. Denique etiam ille qui apud Siciliam aduersum nos libros conscripsit Porphyrius, quibus diuina uolumina criminatur, cum ad explanatores eorum uenisset, nec inueniret aliquid in Commentarijs Origenis, cui culpam posset ascribere, ad conuicta & maledicta se conuertit, & maculas ei infigit, omni apud nos laude dignissimas, in quibusdam quidem uera dicendo, in quibusdam autem more suo falsa fingendo. Et nunc quidem eum tanquam Philosophum miratur, nunc uero tanquam Christianum notat. Audi denique quibus de eo uerbis prosequitur.

Adhaerent, inquit de Christianis loquens, ineptijs Iudaicarum scripturarum in quibus cum absolutio uel explanatio nulla sit, ad quasdam se narrationes incongruas inconuenientesque conuertit, quae non tam explanationes sint in his quae obscura sunt, quam laudem plausumque differentibus conferant. Nam ea quae Moyses agresti & simplici sermone conscripsit, diuinitus sancita, & figuris atque enigmatibus obiecta confirmant, atque in gentibus repleta mysterijs, inflati mente ac tumidi, obturbato in semetipsis rationis humanae iudicio sacramenta putant, in quibus imperitus & agrestis scriptor explicare se non ualet. Et post aliquanta iterum dicit: Huius autem absurdae expositionis initium processit a uiro, quem etiam ego adhuc cum essem ualde paruulus, uidi arceam totius eruditionis tenentem, sicut etiam ex his quae posteritatis memorie tradidit uoluminibus comprobatur: Origenes hic est, cuius ingens gloria inter eorum magistrum habetur. Hic namque auditor Ammonij fuit, qui summam inter Philosophos praecessores nostros tenuit. Sed Origenes quantum quidem ad eruditionem pertinet literarum, totum penes in semetipsum transfudit magistrum. Quantum uero ad uitam rectae lineae & sanum propositum spectat, doctori contrarium iter abiit. Ammonius quippe cum Christianus fuisset a paruulo, & ex Christianis parentibus genitus, postquam ad aetatem sapiendi uentum est, & philosophiae ianuam contigit, continuo ad legitimum uitae se contulit. Origenes e contrario cum esset paganus, & gentilium, id est, Graecorum studijs eruditus, ad ritum religionis barbarum declinauit, quod se confitens, omne illud praeclearum ingenium philosophicis literis expolitum uicia uitae atque corruptit, dum uitam quidem tanquam Christianus & impius agit, doctorum uerbis & eruditionis Graecorum praefulgidum lumen ineptis & fabulosis narrationibus occupauit. Assuetus quippe fuerat omnia Platonis secreta. Instutus fuerat in libris Numenij, & Chronij, & Apollonij, & Longini, sed & moderati atque Nicomachi. In Pythagoricis uerbis summorum uirorum non eum latere commentarij. Attigit etiam Cheremonis Stoici, & Cornuti uolumina. Ex quibus omnia secreta quaecumque & mystica apud Graecos habentur assumens, ritui barbaro & superstitionibus Iudaicis coaptauit, ac Philosophorum gloriam ad dogmata externa & peregrina conuertit. Haec Porphyrius in tertio aduersum Christianos libro scribit, in uno uera, in altero falsa commemorans. Nam de studijs & ingenijs potentia supra dicti uiri, haud procul quam se habet ueritas, retulit. Quod uero de superstitione Gentium ad Christianorum cultum commemorat eum esse translatum, & Ammonium a Christianis ad errores paganorum delapsum, manifestissime refellit. Origeni quippe fides & disciplina Christi ab auis atque a uis seruabatur. Nam de patre martyre paulo ante retulimus. Ammonius uero fidem Christi, quod etiam inter philosophica studia integram illibatamque seruauerit, quoad usque ultimum uitae spiritum exhalaret, testes sunt libri eius, qui etiam nunc habentur luculentissime de nostra religione conscripti, & praecipue uolumen illud quod de Moyse atque

Porphyrius & luminator Christianorum.

Porphyrius uerba ex 3. lib. aduersus Christianos.

Origenes auditor Ammonij philosophus.

Ammonius.

Origenis maior.

Liber Ammonij De Moyse atque Iesu consonantia.

Origenes cur
philosophiae et
gentilibus literis
operam dederit.

Pantenus
Heraclius.

Origenes profi-
sicitur in Ara-
biam.

Epistola Alexan-
dri Hierosol. ad
Demetrium Alex-
andrinum.
An laicis disputa-
rum praesentibus
episcopis.

Origenes Alexan-
driam reuocatur.

Cap. XVI.
Bibliotheca Egie-
rosolymis ab Ale-
xandro extructa.
Beryllus.
Hippolytus Ga-
lius aduersus
Proculum.

Iesu consonantia scripsit. Sed multa alia praecleara eius opuscula, quae ab studio
sis quibusque permagna habentur. Haec autem diximus etiam inimicorum te-
stimonijs probare cupientes, quam mira & apud ipsos habita sit Origenis eru-
ditio uel doctrina. Ipse uero de se respondens quibusdam, qui ei pro huiusce-
modi studijs obrectabant, ita scribit: Cum uero ad uerbi Dei studia conuer-
tissim, & fama de nobis celebrior haberetur, atque ob id nonnulli philosopho-
rum, uel ad percontandum, uel ad obfistendum adire nos & congregari conue-
nirent, haereticorum quoque quam plurimi ad impugnandos nos excitarentur,
uisum mihi est, uel philosophorum uel hereticorum dogmata diligentius per-
scrutari ne ad conuincendos eos, si ignorarem quae apud ipsos sunt, impari-
tior inueniret. Hoc autem fecimus, exemplum sequentes prioris nostri Apo-
stolici uiri Panteni, qui in Graecorum studijs, & philosophiae eruditionibus
quam maxime effloruit, sed & Heraclae, qui nunc apud Alexandriam cathedra
presbyterij adornat, quem ego apud magistrum philosophorum reperi, illis
studijs aliquot iam annis operam dantem, priusquam ego omnino uel inciper-
rem. In tantum autem nihil ex supradicto uiro obrectationis exortum est, ut
etiam communem habitum quem prius gesserat deponens, philosophica assu-
met indumenta, quibus usque ad praesens uti non destitit. Libros quoque philoso-
phorum legere, & in his exerceri pro uiribus nunquam cessat. Haec ipse pro se que-
rulis quibusdam respondens scribit. Per idem uero tempus cum apud Alexan-
driam in uerbi Dei studijs exerceretur, adest uir quidam militaris, epistolas eius
& Demetrio episcopo, sed & praefecto tunc Aegypti, a duce Arabiae deferens,
cum omni uelocitate & instantia Origenem illo usque orante emittit, ut sibi de fi-
de Christi, quam per eum clarissime predicari frequens nuntiabat fama, disse-
reret. A quibus exhortatus, abiit, edocuit, crediderunt, rediit. Post aliquantum
uero tempus apud Alexandriam bello ciuili exorto, alius alio, ipse ad Palesti-
nae partes secessit, & apud Caesaream morabatur, ubi & disputandi in ecclesia,
atque explanandi diuinas scripturas ei ab episcopis iniungebatur officium, & qui-
dem necdum presbyteri sibi ordinatione collata, sicut relatum inuenimus in e-
pistola Alexandri rescribentis Demetrio, post multum tempus haec ipsa culpa
nisi. Scribit autem hoc modo: Quod autem addidisti in literis tuis, quia nunquam
audistum, aut aliquando factum sit, ut praesentibus episcopis laici disputent.
Nescio quam ob causam tam apertum mendacium asserere uolueris, cum con-
suetudo haec sit, ut sibi inueniantur qui possint fratres instruere in ecclesia,
& consolari populum, ad tractandum semper a sanctis episcopis inuidentur,
sicut Euelpius a fratre nostro Neone apud Larandos, & Paulinus a Celso a-
pud Iconium, & apud Synnadam Theodorus ab Attico. Non autem dubi-
um est, quod & alij plurimi in alijs locis, si qui sint, qui possint opus dei in uer-
bo & doctrina competenter explere, ad hoc ipsum a sanctis episcopis inui-
tentur. Sed haec postmodum gesta sunt. Tunc uero rursum Demetrius lite-
ras misit ad eum per electos uiros diaconos ecclesiae, Alexandriam redire, &
consueto operi insistere omni cum affectione deponens.

Lorebant autem per idem tempus plurimi disertissimi in ecclesijs uiri, quo-
rum epistolas quas ad se inuicem dabant, reperimus in Hierosolymorum
bibliotheca, ad nos usque seruat, quam construxerat uir eruditissimus (de quo su-
perius memorauimus) Alexander loci ipsius episcopus. Unde & nos (ut fateamur
quod uerum est) totius huius operis nostri & historiae conscribende mate-
riam sumpsimus. Erat autem inter ceteros & Beryllus scriptorum precipuus,
qui & ipse diuersa opuscula dereliquit. Episcopus hic fuit apud Bosram Ara-
biae urbem maximam. Erat nihilominus & Hippolytus, qui & ipse aliqua
scripta

scripta dereliquit episcopus. Venit ad nos etiam Gaius cuiusdam disertissimi
uiri disputatio aduersum Proculum Cataphrygam, habita in urbe Roma praesente
episcopo Zephyrino. Qui cum argueret Cataphrygam, quod nouas si-
bi quasdam scripturas praesumeret, ipse inter cetera, Pauli Apostoli tredecim
esse epistolas asserit, eamque ad Hebraeos scripta esse non commemorans, quae
etiam nunc apud Latinos putatur non esse Pauli Apostoli. Verum Antonino
septem annis & sex mensibus imperio consummato, Macrinus succedit. Qui
cum post annum fuisset defunctus, alius Antoninus regni Romani suscepit prin-
cipatum. Cuius primo imperij anno episcopus urbis Romae Zephyrinus diem
obijt, decem & octo annis sacerdotali functus officio. Post hunc Callistus sa-
cerdotium suscepit, quo quinque annis administrato, post suum finem sedem de-
reliquit Urbanus. Post Antoninum uero, Romanum imperium quod ipse solus
quatuor annis tenuerat, Alexander suscepit. Tunc etiam Asclepiade apud An-
tiochiam defuncto, Philetus in episcopatum succedit. Alexandri uero Impera-
toris mater Mammae nomine, de rarissima religiosa femina, cum de Origene fa-
ma magna ubique & celeberrima haberetur, ita ut ne principum quidem la-
teret aures, compta opinione uiri, summo nisu gestire coepit, quatenus sibi
eius praesentia fieret, ut in literis, in sermone, in fide, in prudentia, omnique do-
ctrina, quam cunctis in admiratione esse cernebat, per semetipsam sumeret do-
cumenta. Igitur Antiochiam, ubi per idem tempus degebat, missis militari-
bus uiris, cum omni honore & supplicatione ad se, tanquam uere diuini uerbi in-
terpretem famulumque dei, orat uenire. Quo cum uenisset, & quantum oportet
operis expleisset ac temporis, omnibus rite peractis, quae ad uerbum dei & glo-
riam domini spectant, stabilesque ac firmos in fide quos instruxerat derelinquens,
praesentia quam fama longe clarior factus, ad proprias scholas Alexandriae redijt.

In illis diebus Hippolytus (de quo paulo ante memorauimus) inter cetera
scripta sua libellum de Pascha scriptum adidit. In quo cum descriptionem quan-
dam temporum faceret de sedecim annorum circulo, qui in Paschae ratione obser-
uari solet, nescio quam supputationem fecutus, uniuersa tempora intra primum
Alexandri imperatoris annum concludit. Sed & alij libelli eius peruenerunt ad nos
id est, in Hexaemeron, & in ea quae post Hexaemeron scripta sunt, & contra Mar-
cionem, & in Cantica canticorum, & in partem quandam Ezechielis prophete,
& contra omnes haereses. Sed & alia apud alios opuscula eius inueniri cer-
tum est. Ex illo tempore etiam Origenes conscribendi commentarios in scri-
pturas sanctas initium sumit, compellente se Ambrosio, & multa ut precium ob-
secrationumque cogente. Quibus Ambrosius tantum studij adhibuit, ut omnia quae
in hoc opus essent necessaria, affatim atque affluenter praeretur. Notarios septem
adhibuit, qui ei incessabiliter affarent, quibus sibi nuicem illo penes indefinenter
dictante succederent. Scriptores quoque alios tantos. Sed & puellas apprime eru-
ditas in scribendo totidem numero in hoc ipsum uacare fecit. Omnibus quoque
extrinsecus necessarijs abundantissime ministratis, quotidianum de illo opus
uerbi dei uiolentus & religiosus compulso exigebat. Sed & ipse ex se ingens
studium in eruditione uerbi dei adhibebat, unde maxime dignus uidebatur, cui
istud impenderetur officium, & cui quicquid arcanum & absconditum in sacris li-
teris reatum est, panderetur.

Interea Urbanus episcopus in urbe Roma octo annis administrato sacerdotio,
Pontiano sedem reliquit. Post Phileum autem apud Antiochiam Zebenus ecclesiam su-
cepit. Quo in tempore Origenes rogatus est ab ecclesijs quae sunt apud Achaia,
ut illo usque pro conuincendis haereticis, qui inibi liberius conualuerant, perueniret.
Quo cum pergeret, & iter necessario ageret per Palaestinae, presbyter apud Cesa-
ream

Epistola ad Ho-
breos.
Antoninus Ce-
sar.
Macrinus Cae-
sar.
Callistus et Ve-
banus Rom. pon-
tifices.
Alexander impe-
rator.
Philetus Antio-
chia episcopus.

Mammae Ale-
xandri imp. ma-
ter Origenis,
ad se uocat.

Origenes ad
scholas suas re-
diit.
Cap. XVII.
Libri Hippolyti
episcopi.

Origenes incipit
scribere, suppeditante
uicium et
notarios Ambro-
sio.
episcopi.

Cap. XVIII.
Pontianus Ro-
mae.
Zebenus Antio-
chiae.

Origenes apud
Caesaream pre-
sbyter ordina-
tur.

ream ab illius provincie episcopis ordinatur. Pro hoc autem quae aduersum eum inhumanus liuor accenderit, & rursus pro defensione eius quae gesserint hi qui ecclesijs praesidebant, quantaeque alia pro eo quod in praedicatione uerbi dei satis clare effloruerat mota sint, propria quidem singula quaeque historiarum requirunt. Tamen & nos in secundo libro *προς ἀπολογία*, ex parte quadam perstrinximus, unde facilius agnoscere potest qui scire desiderat. Interea iungi & continuo labore in explanatione diuinorum uoluminum persisterat, siue Alexandriae, siue apud Caesaream positus, sicut ex ipsis eius commentarijs indicatur. Exponens sane primum psalmum, designat etiam ipse qui sit canon ueteris testamenti, hoc modo scribens: Non est ignorandum, inquit, uiginti & duos esse libros in canone ueteris testamenti, sicut Hebraei tradunt, secundum numerum scilicet elementorum quae apud ipsos habent. Et paulo post addit: Hi sunt autem uiginti & duo libri: Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iesu Naue, Iudicum. Regnorum primus & secundus unus liber est apud illos, quem nominant Samuhel. Item tertius & quartus unus est apud ipsos, quem appellant Regnum Dauid, & Paralipomenon primus & secundus in uno habentur, quem dicunt Sermones dierum. Esdras primus & secundus in uno est. Item liber Psalmorum, Salomonis proueria, & alius, Ecclesiastes, & tertius eiusdem Cantica canticorum. Sed & duodecim prophetarum liber unus est, Esaias propheta, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Iob, Hester. In his concludunt canonem uoluminum diuinorum. Machabeorum uero libros extrinsecus habent. De noui autem testamenti canone, in libro primo Commentariorum secundum Matthaeum hoc modo scribit: Ex traditione, inquit, didici de quatuor Euangelijs, quia haec sola absque ulla contradictione suscipi debent in omnibus, quae sub caelo sunt, ecclesijs dei. Ita etenim tradiderunt patres, quia primum omnium scriptum sit Euangelium a Matthaeo, qui aliquando fuerat publicanus, Hebraicis literis, & traditum his qui ex circumcisione crediderant. Secundum uero scriptum esse a Marco, iuxta ea quae sibi tradiderat Petrus, de quo & in epistola sua commemorat, dicens: Salutem uos filius meus Marcus. Tertium esse secundum Lucam, quod Paulus Apostolus collaudat, tanquam his qui ex gentibus crediderant scriptum. Super omnia uero Euangelium esse Ioannis. De Apostolicis quoque literis ita dicit: Is uero qui idoneus factus est minister noui testamenti, non litera, sed spiritus. Paulum dico, qui repleuit Euangelium ab Hierusalem in circuitu usque ad Illyricum, neque ad omnes ecclesias quas docuerat scripsit, sed quatuordecim solas epistolas, & in ipsis plures breuissimas scribit. Quamuis & nonnulli de ea quae ad Hebraeos scripta est dubitauerint, pro eo quod non uideatur in ea seruari eius illa sententia, quam de se ipse pronuntiat, dicens, se imperitum esse sermone. Sed ego dico, sicut mihi a maioribus traditum est, quia manifestissime Pauli est, & semper omnes antiqui maiores nostri ita eam ut Pauli epistolam susceperunt. Si uero requiras a me, per quem sit eius sermo compositus, pro certo quidem deus uiderit. Opinio tamen quae ad nos usque peruenit, huiusmodi est: A quibusdam dicebatur, quod Clemens Apostolorum discipulus, & episcopus urbis Romae, Graeco eam sermone, non tamen sensibus expoliuerit: Alij quod Lucas, qui Euangelium scripserit, & Actus Apostolorum. Petrus uero, super quem Christi fundatur ecclesia, duas tantummodo epistolas scribit, e quibus a nonnullis & de secunda dubitatur. Ioannes quoque, qui supra petus domini recubuit, post Euangelium scripsit & Apocalypsim, in qua tamen reticere iussus est, quid septem tonitruorum uoces locutus sint. Scripsit autem & tres epistolas, e quibus duae per breues, de quibus & apud quosdam dubia sententia est. De his quidem talia.

Interea

Interea decimus erat annus supradicti principis Romanorum, in quo Origenes ex Alexandria profugus, Caesaream uenerat, Heraclae uero ex discipulis probatissimus (de quo superius dixi) *κατηχησέως* auditorium derelinquens. Non multo autem post & Demetrius episcopus defunctus est, quadraginta & tribus annis episcopatu illius ecclesiae ministrato, cui succedit supradictus Heraclas. Per idem tempus erat in episcopis magnificus Firmilianus Cappadocum gentis urbis Caesareae. Hic tantum uenerationis erga Origenem scientiae & doctrinae gratia habebat, ut indefinenter constringeret eum secum morari. Sed & ipse derelicta ecclesia ad ipsum properabat, & utebatur religiosa quadam uicissitudine, dum ipsum modo ad instructionem suae ecclesiae illo euocaret, nunc ipse sui profectus gratia ad ipsum pergeret, & docenti ei diebus ac noctibus assideret. Sed & Alexander, quem Hierosolymorum ecclesiae praesse supra edocimus, & Theoctistus, qui apud Caesaream gubernabat ecclesiam, omne penes suae uiae tempus ad audiendum eum mancipabant, atque ipsi soli in diuinis scripturis & ecclesiastica doctrina summam magisterij concedebant.

Alexandro uero Imperatori post tredecim annos principatus sui defuncto, Maximinus Caesar succedit. Qui dum odio fertur aduersum decessoris sui Alexandri domum, persecutiones commouit ecclesijs, ita tamen ut eos tantummodo qui populis praerant & doctrinae, punire iuberet, uelut qui causam ceteris huiusmodi persuasionis preberent. Tunc Origenes librum de martyrio ad Ambrosium scribit. Qui cum ad plurimos peruenisset, tanquam ueris quibusdam ualidissimis stabiliti, sponte se ad confessionem Christi nominis offerebant. Ex quo & maximus numerus exitit confessorum, tribus annis a Maximino persecutione commota, in quibus finem & persecutionis fecit, & uiae. Post quem Gordianus imperium suscepit. Pontiano uero sex annis episcopatu urbis Rome functo, succedit Antherus, qui cum mensem unum non amplius ministrasset, Fabiano sacerdotium dereliquit.

Radunt autem Fabianum, Anthero defuncto, cum de agro reuertetur una cum amicis suis, & uniuersus ecclesiae populus pro episcopo deligendo in unum coisset, atque alius de alio (ut fieri solet in talibus) conclamaret, nec tamen uulgi sententia certi aliquid obtineret, adstitisse etiam ipsum inter ceteros, scire cupientem, qui rei exitus foret. Et subito per dei prouidentiam columbam caelitus lapsam, figuram ferentem illius, quae in sancti spiritus imagine super Iesum descenderat apud Iordanem, supra caput adstitisse Fabiani. Ad quod spectaculum ora cunctorum, oculosque conuersos, & omnes uelut uno spiritu commotos, hunc esse episcopatu dignum, per dei iudicium decreuisse, atque continuo cathedrae impositum, & legitimo sacerdotio confirmatum. Quod alij super huius, alij super Zephyrimi nomine gestum tradunt. Tunc etiam apud Antiochia episcopo Zebeno defuncto, Babylas ecclesiae suscepit principatum.

Pud Alexandriam uero cum Heraclas Demetrio successisset, auditorium *κατηχησέως*, quod ab Origene susceptum tenuerat, Dionysio tradidit, eo quod & ipse unus ex discipulis esset Origenis. Ipse autem cum apud Caesaream moraretur, innumeris ad eum non solum regionis ipsius uir, sed & e provincijs procul positus concurrebant, & derelicta patria ac parentibus sequebant eum uiae dei docente. In quibus fuit & uir famosissimus Theodorus, ipse, qui non longe a nostra memoria nobilissimus in episcopis apud Pontum Gregorius nominatur, fide & uirtutibus atque scientia per omnia Apostolicus, sed & eius frater Athenodorus, quos Origenes adolefcetulos de auditorio Rhetoris tractos, studia communium literarum in diuinam suavit philosophiam commutare. Quisque apud eum per quinquennij tempus uerbo dei operam dantes, in tantum

Cap. XLIII.

Alexander
Theoctistus.

Cap. XLIX.
Maximus Caesar.

Gordianus
Caesar.
Antherus Pontianus.
Cap. XXI.
Fabianus in
Rom. Pont. eligi
tur iudicio co-
lumbae.

Babylas Antiochae
episcopus.
Cap. XXII.
Dionysius magister
κατηχησέως
Alexandriae
Theodorus,
qui & Gregorius
frater
Athenodorus
discipulus
Origenis.

tantum profectum diuinæ eruditionis atq; scientiæ peruenierunt, tantumq; uir-
te merito & morum cultu enituerunt, ut ab scholis eius immatura adhuc æta-
te ad episcopatus Ponti prouincię sacerdotum uterq; raperetur.

Cap. XXII.
Aphricani episto-
la ad Origenē.
Origenis ad hunc
responsio.

Per idem tempus erat etiam Aphricanus, uir in scripturis ecclesiasticis no-
bilis. Huius epistola fertur ad Origenem scripta, obijcientis ei uel propo-
nentis, quod historia Susannę, quę in Daniele scripta est, ficta uideatur, & alie-
na à scriptura prophetica. Cui Origenes magnificentissime rescribens, asserit
nequaquam ludæorum commentis & fraudibus auscultandum, sed hoc solū
pro uerbis habendum in scripturis diuinis, quod septuaginta interpretes tran-
sulissent, nam id esse solum quod autoritate Apostolica confirmatum sit.

Aphricani Chro-
nica.

Venerunt ad nos etiam alia supradicti scriptoris Aphricani opuscula, & ma-
ximè Chronica ualde diligenter studioseque composita. In quibus cōmemo-
ratæ Alexandriam properare, Heraclę opinionem celeberrimam prouocatum,
quem & in diuinis, & in philosophicis studijs, atq; omni Gręcorum doctrina
instruētissimum, fama loqueretur, quemq; inibi episcopatus officium suscepisse

Aphricanus
Ad Aristidem
de Euangeliorū
dissonantia.

superius memorauimus. Idem quoq; Aphricanus scribit ad Aristidē quendā,
de ea quę uidetur Euangeliorum dissonantia, & quur Matthei & Lucę in ge-
neratione Christi feratur diuersa conscriptio, ubi ostēdit euidentissimam utri-
usque consonantiam, sicut iam in primo libro huius operis edocuius. Per i-
dem tempus Origenes triginta commentariorū libris in partem quandā Esaię
prophetae aditis, in Ezechielē uiginti & quinque Athenas proficiscens cōsum-
mare se memorat, ubi & quinque libros primos in Cantica canticorum scribit.

Origenis cōmen-
tarij in sacras li-
teras.

Lib. Eusebij de
uita Pamphili.

Alios autem quinque regressus Cæsaream consummauit. Sed nunc non opus
est opuscula eius enumerare, quę penē innumerabilia sunt cum id in eo opere
fecerimus, ubi beati Pamphili uitam descripsimus, referentes quanta ab eo an-
tiquorum scriptorum uolumina, & precipuè Origenis, bibliothecæ Cæsariē-
si (quam ille precipuo & nobili studio composuit) consecrata sint. Si quis er-
go nosse uult, quanta Origenis uolumina in manus nostras uenerint, inde su-
mat indicium. Nunc autem ad Historiā nobis ordinem operandum est.

Bibliotheca Cæ-
sariensis.

Cap. XXIII.
Berylli impium
dogma.

Beryllus, de quo paulo antè memorauimus, Bostrenę urbis Arabiæ episcopus, ecclesiasticam docendā regulam uiolare conatus, peregrina quæ-
dam & aliena à ueritate docere cœpit, asserens dominum & saluatorem nos-
trum, neque extitisse ante carnis natiuitatem, neque propriam deitatis habe-
re substantiam, sed hoc solum, quod paterna in eo deitas habitaret. Pro quo
quàm plurimi episcopi congregati, disceptationes cum eo non minus habue-
re. Sed inter ceteros Origenes magnopere exhortatus est uenire in conflictū
uiti. Isquē primo sensim cum eo disputans, quid sentiret, diligentius perseru-
tatur. Quo comperto, continuo quid absurdi inesset huiusmodi sensibus,
& quid impietatis talia asserentem cōsequeretur, ostendens, abijcere ac respu-
ere male conceptum suauit errorem, & redire ad fidem ueram sanamque doctri-
nam. Quodq; penē in causis talibus inauditum est, ita errorē ab ecclesia depul-
sit, ut emendaret, non perderet erroris autorem. Denique fertur etiam nunc
descripta ipsa disputatio Origenis & Berylli, quæ per semetipsam preclari o-
peris eius indicio est. Sed & multa alia eius similia ad nos gesta dictaque satis
clara & magnifica peruenierunt, quæ nos uel literis ipsius, uel maiorum rela-
tione comperta, nunc interim pro historiæ breuitate præterimus. Quæ tamen
agnosci possunt ex ea quæ scripta à sancto Paphilo martyre apologia pro ip-
so una mecum. Quam ad cohibendos querulos, inuicem nos iuuantes com-
muni studio ac labore conscripsimus.

Beryllus conu-
sus emendatus
ab Origene.

Disputatio Ori-
genis & Be-
rylli.

Apologia Pam-
phili & Eusebij
pro Origene.

At Gor-

AT Gordiano, cum per sex annos Romanum gubernasset Imperium, Phi-
lippus unā cum Philippo filio succedit. De hoc traditum nobis est, quod
Christianus fuerit, & in die Paschæ, id est, in ipsis uigilijs, cum interesse uoluisset,
& communicare mysterijs, ab episcopo loci non prius esse permittitur, nisi con-
fiteretur peccata sua, & inter poenitentes staret, nec ullo modo copiam sibi myste-
riorum futuram, nisi prius per poenitentiam culpas, quæ de eo ferebantur, pluri-
me, diluisset. Ferunt igitur libenter eum, quod à sacerdote imperatum fuerat su-
scipisse, diuinum sibi inesse metum, & fidem religionis plenissimam rebus atq;
operibus comprobando.

Cap. XXV.
Philippus Cæ-
sariensis, con-
fiteatur & poeni-
tentiam agit.

Huius tertio imperij anno Heraclas apud Alexandriam sexto anno episcopus
patus sui diem obiit, locumq; sacerdotij Dionysius suscepit. Quo tēpore
sexagesimum agens Origenes ætatis annum, posteaquā & usu & periculis, &
laboribus, plurimum fiduciæ in uerbo dei acceperat, permisisse fertur ea, quæ ex
tempore in ecclesijs differebat, à notarijs excipi, nec antè unquam dedisse hanc
copiam, nisi cum id sibi & uitę gratias, & ætatis maturitas, & multæ experientię
concessit autoritas. Tunc aduersum Celsum quendam Epicureū philosophum,
qui cōtra nos libros cōscripserat, octo uoluminibus respondit. Tunc & in Euan-
geliorum secundum Matthæum uiginti quinque Commentariorū libros adidit, & in
duodecim prophetas quàm plurima commentatus est. Ex quibus ad nos usque
uiginti tantum & quinque uolumina peruenierunt. Sunt etiam & ad Imperatorem
Philippum epistola, & ad uxorem eius Seuerā absque ullo adulationis fuce scri-
pta. Scribit & ad Fabianum urbis Romę episcopum, & ad alios quàm plurimos
ecclesiarum principes de catholica fide sua. De quo euidentius in sexto Apolo-
gicę nostrę pro ipso uolumine cōprehendimus. Sunt & alię eius epistolę ad diuer-
sos scriptæ, quarū nos interim centum numero inuenire potuimus, atq; in libris
digestas memoriæ tradere.

Cap. XXVI.
Dionysius Ale-
xandrinus epi-
scopus.

Origenis cōmen-
tarij & scripta.

EA tempestate in Arabię partibus extiterunt quidam assertores dogmatum
peruersorum, dicentes animas hominum per mortem cum corporibus in-
terire pariter & corrumpi, rursum uerò in tempore resurrectionis corporibus su-
scitari. Ad quem morbum ab ecclesia depellendum, cum ingens episcoporum con-
cilium conuenisset, iterum Origenes rogatur ab omnibus interesse, & facere ser-
monem. Cumq; coram omni sacerdotum cōcilio disputaret, tam magnifica fuit
eius oratio, ut omnes eos quos noui dogmatis error inuoluerat, ad fidem rectā,
& sensum catholicum reuocaret.

Cap. XXVII.

Extitit etiam alia heresis per illud tempus, quę dicitur Elcesaitarum. Quam
ille statim ut uisa est apparuisse restinxit. Facit autem eius mentionem, cum
de octogesimo & secundo Psalmo in ecclesia disputaret, hoc modo dicens: Venit
quidā in his diebus, qui sibi magnum aliquid & supra ceteros sapere uideretur,
asserere uolens quędā impia & absurda, defendens heresim quandā Helcesaita-
tarū, quę nuper exorta est. Et tamē quæ sint quę ipsa heresis asserat, indicabo uo-
bis, ne cui forte uestrum surrepat ignaro. Isti ergo quædam de scripturis sanctis
resistant, & rursum utuntur testimonijs de nouo & ueteri testamento quibus uo-
lunt. Apostolum tamen Paulum ex integro respuunt, & asserunt, quod in per-
sequutionibus si quis negauerit, nihil criminis habeat, pro eo quod is qui fixus
est in corde suo, etiam si ore negauerit pro necessitate, corde tamen in fide per-
manet. Hęc asserunt, & librum quandam circumferunt, quem dicunt de celo
lapsum, cuius uerba si quis audierit, remissionem accipiat peccatorū, aliam præ-
ter illam quam Christus dedit.

Cap. XXVIII
Origenes here-
sim Helcesaita-
rum restinguit.

Helcesaita.

† Alia negatur.

Cap. XXXIX.
Decius Caesar.

Interea Philippo septem annis principatu administrato, Decius succedit. Qui pro eo quod infestus esset Philippo, persecutionem ecclesijs suscitavit. In qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus, sedē sui episcopatus Cornelio dereliquit. In Hierosolymis uero Alexander episcopus rursus pro confessione Christi iudici sistitur, & uinculis carceris traditur. Quicquid cum longuam aetatis ueneranda canicie praesulgeret, posteaque frequenter passionibus suis & cruciatibus glorificauerat dominum, dum de uinculis ad tribunal, & à tribuna libus reuocatur ad uincula, inter ipsa ciuilibus sibi succedentia tormenta defecit. Huic in sacerdotio Mazabbanes succedit. Apud Antiochia uero similem per omnia Babylas Alexandro, post confessionem, gloriosae uite finem fortitur in uinculis. Post quē Fabianus episcopatus officium suscepit. Sed in hac persecutione quāta aduersum Origenem gesta sint, quibusque contra eū pessimus dæmon artibus cum uniuerso exercitu suo, & quanta contentione pugnant, utque super omnes ceteros qui per illud tempus pro Christi nomine tenebatur, nouas cruces, noua poenarū genera, ac seculis omnibus inaudita tormenta pertulerit, utque pro eo quod in doctrina fidei & ueritatis opinatissimus uidebatur, omnia aduersus eum dæmoniaci furoris arma commota sint, & ignibus intentatis, ita ut mille mortibus uexatus sit, nec tamē una ei quam exoptabat accideret, quicquid exitus eum susceperit, persecutore summo studio id gerente, ut nec interitus praestaretur, nec poena cessaret, & quales postmodum de his ipsis epistolae scripserit, quam omni miseratione & lachrymis plenas, ex ipsis manifestius quae scripta sunt, integram qui agnoscere cupit, horum notitiam sumet.

Cap. XXX.
Dionysius Alexandrinus.

Dionysius uero Alexandrinus episcopus per illud tempus, sicut ex ipsis epistolis uerissime comperimus, in multis saepe confessionibus satis clarus efficitur, & pro passionum tormentorumque diuersitate magnificus. Denique refertur, in sectantibus se quibusdam, respondisse: Quid insectando laboratis? Caput meum, pro quo magnopere fatigamini, auulsum ceruicibus sumite, & donum magnum ad tyrannum referte.

Cap. XXXI.
Epistola Dionysij Alexandrini ad Flavianum Antiochenum.

Sed & idem ipse ad Fabianum Antiochenum episcopum scribens, de his qui sub Decio apud Alexandriam agones martyrii desudauerat, hoc modo refert: Non ex praeepto (inquit) Imperatoris apud nos persecutio sum p̄sit exordium, sed anno integro principalia praue nit edicta minister dæmonum, qui dicebatur in ciuitate nostra diuinus, supersticiosum contra nos exagitans uulgius. A quo multitudo succensa, nihil aliud quam piorum sanguinem sitiēbat. Primo ergo religiosum quendam senem Metranum nomine corripientes, iubent impia uerba proferre. Quod ille facere cum recusaret, omne corpus eius membratim sustibus colliserunt, uultumque & oculos acutis calamis terebrantes, extra urbem cum cruciatibus eiecerunt, ibique quod in eo supererat spiritus, lapidibus eiecerunt. Post haec mulierem quandam nobilem Cointham nomine, ad idola perducentes adorare cogebant, recusantem, imò potius execrantem, uincula pedibus innectens, & per plateas totius ciuitatis trahentes, secedo horrendoque supplicij genere discerpunt. De hinc omnes simul iruerunt per domos seruatorum dei, diripientes & euertentes, atque hostili crudelitate cuncta sedantes, ita ut praeciosioribus quibusque direptis, si qua alia uiliora repererant, in unum congregata igni in plateis cremarent. Nostrum tamen directionem hanc bonorum suorum (sicut Apostolus de illis dixit antiquis) cum gaudio susceperunt. Sed & admirandam uirginem longae uetatis Apolloniam nomine cum corripuissent, dentes primo ei omnes effuderunt, congestis deinde lignis extruxerunt rogam, comminantes uitam se

Apollonia uirgo martyr.

eam incensuros, nisi cum ipsis pariter impia uerba proferret. At illa ut rogam uidit esse succensum, paululum quid in semetipsa molitur, repente uero se emaniabus proripuit impiorum, atque in ignem quem minabatur, sponte prosiluit, ita ut perterrerentur etiā ipsi crudelitatis autores, quod promptior inuenta est ad mortem forma, quam persecutor ad poenam. Serapionem quoque domi suae reperit, crudelissimis afficere supplicijs, ita ut omnes ei iuncturas membrorum prius soluentes, de superioribus eum precipitarent. Nullum nostris iter erat per uitam, nullius plateae transitus indulgebatur, neque die neque noctu procedendi usquam libera erat facultas. Ut enim quis nostrorum apparuisset in publico, statim clamor uulgi & seditio nascebatur, ut uel pedibus traheretur qui uisus esset, uel igni succenderetur. Verū cum haec mala per dies singulos auergerentur, subito inter ipsos persecutores rabies quaedam belli ciuilibus exarsit, & dum inter se seditionibus praesilijs que decertant, interim nobis paululum licuit respirare. Sed non in longum uenia fuit. Continuo namque crudelissima principum mittuntur edicta, quibus tanta aduersum nos ferebatur immanitas, ut secundum quod praedictum est, à domino, si fieri posset, scandalizarentur etiā electi. Ex quo perterritis per ne omnibus quidam ex ipsis nobilibus se sponte impijs actibus ingesserunt. Alij conueniunt tantummodo, nonnulli à domesticis proditi, ad sacrificia execranda, & ad immundas hostias properabant. Aliqui ex his pallentes & trementes, ut magis immolari ipsi, quam immolare idolis uiderentur, ita ut etiam ab inspectante uulgo iriderentur, eò quod & ad moriendum, & ad sacrificandum luxta meretriculosi uiderentur. Alij sanè tam impudenter ad aras prosiliebant, ut & affirmare niterentur, se nunquam Christianos fuisse. Hi erant de quibus praedixerat dominus: Quoniam pecunias habentes, difficile saluabuntur. Ceteri uero aut istos sequebantur in praeeptis, aut certe ueriebantur in fugam. Ex quibus nonnulli comprehensi, & in carcerem missi, alij ad primam statim iudicis faciem negauerunt fidem, aliquanti paululum supplicijs toleratis ad ultimum deciderunt. Hic uero qui beati effecti sunt, tanquam coelum fortissime domini ipsius spiritu confirmati, pro fidei suae merito uirtute à domino percepta, admiranda deo & angelis martyrii sui spectacula praebuerunt. Quorum primus uenerabilis Iulianus podagra constrictus, ita ut neque incedere, neque stare posset, cum his qui in sella portabant, offerretur. Quorum unus quidem statim negauit. Alius uero nomine Eunus, cum Iuliano sene in domini IESU CHRISTI confessione perdurat. Quicquid iubentur camelis impositi, per omnem circunduci ciuitate, & flagris hinc inde uerberantibus, populo inspectante lanari, usquequo sinem uitae in ipsis uerberibus ponerent. Sed uir quidam militaris cum assisteret, & quosdam uolentes etiam mortuis illudere cadaueribus prohiberet, clamor repete aduersum totius uulgi extollitur, offerretur iudici fortissimus miles iam domini, & nusquam se inferior factus, in confessione persistens, capite pro pietate damnatur. Alius quidam uir nominis sui Macarius, gente Libycus, cum multis uerbis à iudice ad negandum suaderetur, & eo maiore constantia fidem suam profiteretur, uiuus ad ultimum iubetur exuri. Epimachus quoque atque Alexander, cum multo tempore & in uinculis & in cruciatibus carceris torti, etiam frequenter diuersis supplicijs cōfecti, perdurassent in fide, ignibus ad postremum consumi iubentur. Sed & mulieres cum ipsis quatuor. In quibus Ammonaria sancta uirgo, aduersum quā iudex summa contentione uidebatur, & immensis eam atque exquisitis cruciatibus affligebat, eo maxime, quod eius sententiam uincere cupiebat, quam laudabili uoce decreuerat, nihil se prorsus eorum quae sibi cōtra eas imperabantur acturam, quaeque statui sui tenax, ad ultimum capite punitur. Secunda uero fuit uirgo, Mercuria nomine. Anus uenerabilis, & secundissima in filiis, sed quos non praetulit CHRIS-

Scrapion.

Non erat tutum
Christianis exire
in publicum tene-
re persecutio-
nis.

Negatores.

Iulianus Podagra
martyr.

Eunus.

Militaris uir.

Macarius.

Epimachus
Alexander.

Ammonaria.

Mercuria.

Dionysia

Ammonaria
alia.

Heron.
Aristus.
Isidorus.

Dioscorus
puer.

Nemesius.

Ammon.
Zenon.
Ptolemæus.
Theophilus.

Conuersi omnes et
agnoscentes, pro
conuersis omni-
bus et agnoscen-
tibus.

Schirion.

Charemon.

Cap. XXXII.

De lapsis fratri-
bus.

STO, Dionysia, & alia Ammonaria. Quæ dum nimia utuntur constantia apud iudicem, & ille uinci erubesceret à feminis, inauditis tormentorum generibus toleratis, sinem omnium ferro cadente suscipiunt. Heron quoque, & Aristus, & Isidorus Aegyptii, cum puerulo annorum quindecim Dioscoro, iudici offeruntur. Et primo omnium puerulum Dioscorum tantum pro ætate facilem flecti, ante uerbis, post etiam uerbis agit. Quæ cum in nullo sibi cedere uideret, ferocius eum cruciare conrendit. Tum deinde ceteros uariis tormentis dilanians, cum pari modo constantia fidei uideret armatos, tradit ignibus subet. Dioscorum uero puerum, quod sibi constanter & sapienter in omnibus respondisset, admiratus, differri precepit, sperans eum pro ætate poenitentiam gesturum. Quod non tam tyranni miseratione, quam domini providentia ista gestum est. Nunc enim nobiscum est Dioscorus, à deo nobis concessus ad consolationem & firmamentum populi sui. Nemesius quoque etiam ipse Aegyptius, primo per calumniam quasi latro delatus est. Quo crimine abluto, post hæc quod Christianus esset defertur. In hoc uero nulla à iudice moderatio referuatur, sed geminatis supplicij excruciatum cum latronibus iussit incendi, ignorans quod crudelitate quod optimo martyri Saluatoris similitudinem detulit, qui pro salute humani generis unam cum latronibus pertulit crucem. Turma autem quedam in unum conuenerat militum, inter quos Ammon, & Zenon, & Ptolemæus, & ingenuus & grandæus Theophilus. Qui tribunalibus astantes, cum quidam Christianus à iudice torqueretur, & penè ad negandum declinaret, dirumpebatur intra semetipsos, & uultu, oculis, ac nutibus, uelut erigere conabatur illum, qui in supplicij positus trepidabat. Interdum etiam manus protendere, ac totius reliqui corporis motibus ac habitu diuersè inclinanti, tanquam subleuare lapsantis animos gestiebant. Conuersi uero ad eos, omnes, & quid de semetipsis profiterentur, ex eorum moribus agnoscentes, prius penè quam in eos uulgi clamoribus insiliret, ipsi in medium prorumpunt, ac sese Christianos esse testantur. Tunc uero uersa uice ex eorum confidentia persecutoribus terror, nostris constantia animi accrescit, dum hi qui per tormenta uinci putabantur, sponte se cruciatibus offerunt, & ab his quod illi pro terroribus inferebant, uelut pro quadam specie uoluptatis expetitur, deo ita triumphante per sanctos suos. Sed nec Schirionis opus memorabile, fas est silentio pretereire. Is namque cum rem cuiusdam potentis sub mercede procuraret, iubetur ab eo idolis immolare. Reclusans, cogebatur iniurijs perstitens, rursum blandicij mulcebatur. Cum uero utrumque contineret, præacuta sude ualidissime transfuerberatus per media uiscera, neci traditur. Quid uero memorem, quantæ multitudines in desertis & in montibus oberrantes, fame, siti, frigore, languore, latronibus, bestiisque consumptæ sint, qui omnes imitati electos dei prophetas, gloria martyrij coronati sunt. Denique & uenerandus senex Charemon (episcopus hic erat urbis Aegypti, quæ dicitur Nilopolis) cum ad Arabicum montem unam cum grandæua coniuge discessisset, nulli ultra apparuit. Et cum ad perquirendum eum plurimi fratrum frequentissimè processissent, perscrutatis omnibus locis, nec ipsos ultra quisquam, neque corpora eorum potuit inuenire. Hæc autem non frustra commemorauit frater charissimè, sed ut scias quanta apud nos à sanctis martyribus ad dei gloriam gesta sint.

ET post pauca addit etiam hæc, dicens: Isti igitur diuini martyres, qui cum CHRISTO in cœlestibus sedent, & regni eius participes sunt atque iudices, qui cum ipso de lapsis fratribus iudicant, isti (inquam) ipsi susceperunt lapsos, & poenitentiam conuersionemque eorum non respuerunt, scientes quod deus noster, cuius ipsi erant martyres, non uult omnino mortem morientis, sed conuersionem eius & poenitentiam querit. Si ergo isti receperunt quosdam, & in ecclesia statuerunt,

runt, in oratione quoque eis & in cibo communicauerunt, quid nos facere uultis fratres? Quid nobis agendum putatis? Nonne sequi nos eorum sententias & iudicium conuenit, atque erga eos quos illi miserati sunt, non existere crudeles & truces? Non puto quod expediat nobis sententias eorum in irritum reuocare, miserationes infringere, benefacta turbare, & rectè religioseque instituta uiolare.

Hæc Dionysius de lapsis faciens sermonem. Quo tempore nouatus Romanæ ecclesie presbyter, elatione quadam tumidus, spem penitus eis salutis ademerat, etiam si digne poenitissent. Ex quo & princeps hereseos extitit Nouatianorum, qui ab ecclesia separati, superbo nomine semetipsos *lethægos*, id est, mundos appellauerunt. Ob quam rem concilium sacerdotale celeberrimum in urbe Roma congregatum est, episcoporum quidem sexaginta numero, presbyterorum quoque totidem, cum diaconis plurimis. Preterea etiam per singulas quasque provincias de hac re magna deliberatione habita, decretis significatur quid factum opus esset. Statuitur ergo, Nouatum quidem cum his qui eum mentis elatione tumidum sequerentur, quicquid ad inhumanam istam, et nihil fraternæ charitatis seruauentem sententiam declinarent, alienum esse ab ecclesia, eos uero, qui lapsi in certamine fuerant fraternæ miseratione curandos, & fomentis poenitentiae medicandos. Scribit de hac re & Cornelius urbis Romæ episcopus ad ecclesiam Antiochenam, indicans Fabiano eius episcopo, quid statuerit in urbe Roma concilium congregatum, quid etiam Italis, Afris, cæterisque occidentalibus uisum sit. Cyprianus uero de his librum magnificentissimè scriptum reliquit, in quo & lapsos ad poenitentiam cohortandos, & contradicentes esse à Christi uisceribus statuit. Extrat autem & alia epistola Cornelij ad Fabianum Antiochiæ episcopum scripta, edocens singula quæque de Nouato, quis qualis fuerit uel uita, uel moribus, & quomodo ab ecclesia dei declinauerit. In qua refert, quod episcopus cupiditate, quam intra se lateaterebat, in hæc omnia deciderit, ex eo autem maxime elatus sit, quod quosdam de confessoribus uiros optimos inter ipsa initia sibi socios assumpserit. In quibus fuit Maximus quidam presbyter Romanæ ecclesie, Urbanus, qui secundo confessores extiterant, sed & Sidonius, & Celerinus, qui ualde clari in confessoribus habebantur, eo quod omnia tormentorum genera superauerant. Sed isti, inquit, cum diligentius perspexissent agere eum cuncta fraudibus, & dolis, mendacijs atque periurijs, & quia bonitatem ad hoc solum simularet, ut deciperet ignorantes, relicto eo, uel potius execrato, ad ecclesiam cum magna satisfactione reuertuntur, & presentibus episcopis ac presbyteris, sed & laicis uiris, primo quidem errorem suum, tum deinde illius fraudes ac fallacias confitentur. Addit præterea etiam hæc in epistola, quod cum semper fratribus iurare solitus sit, episcopatum se omnino non cupere, subito & improuiso uelut nouum plasma episcopus apparuit, scilicet disciplinam & statuta ecclesiastica uendicabat, etiam episcopatum quem non à deo acceperat, præsumebat. Tribus namque episcopis simplicissimis hominibus & omnium ignaris, de remota Italia parte adhibitis, imò potius subtili ab eo circumuentione deceptis, imaginariam magis quam legitimam ab ijs extorquet manus impositionem. Ex quibus tamen unus continuo ad ecclesiam redit, confessus peccatum suum, & in communionem laicam populo etiam pro hoc interueniente susceptus est. In locum uero reliquorum duorum qui Nouato manus imposuerant, ordinati sunt alij episcopi, & missi. Is ergo qui Euangelium uendicabat, nesciebat in ecclesia catholica unum episcopum esse debere, ubi uidebat esse presbyteros quadraginta & sex, diaconos septem, subdiaconos septem, acolythos quadraginta & duos, & exorcistas

Ca. XXXIII.

Nouati opinio
de lapsis.
Nouatiani
Cathari.

Concilium
Romæ.

Cyprianus.

Confessio
publica.

& lectores cū ostiarijs quinquaginta & duos, uideas cū indigētibus mille quingentas, quos omnes deus alit in ecclesia sua. Addit autem etiam hoc, quod idem ipse Nouatus in iuuentute spiritu immundo uexatus sit, & cum tempus aliquantum consumpsisset apud exorcistas, aegritudinem incurrerit grauem, ita ut desperaretur, & quod iacens in lecto, pro necessitate perfusus sit, nec reliqua in eo que baptismum subsequi solent, solenniter adimpleta sint, nec signaculo chrismatia consummatus sit, unde nec spiritum sanctum unquam potuerit promereri. Denique, inquit, cū priuata quadam gratia diligeretur ab episcopo, & uellet eum ordinare presbyterum, clerus uero omnis, & quamplurimi ex laicis prohiberēt, dicentes, non licere clericum fieri eum, qui in necessitate positus in lecto gratia consecutus sit, episcopum ab omnibus specialem gratiam poposcisse, ut sibi hoc de isto uno concederetur. Scribit etiam de ipso, quod persecutionis tempore, cum in cellula quadam lateret, & a diaconis, ut moris est, subuenire in exitu catechumenis rogaretur, nec tamen impedire, denegauit se esse presbyterum, & quod sacramenta diuicēs populis, accipientium manus teneret, nec prius permitteret sumere, quam sibi per ea quae unusquisque tenebat in manibus, iuraret, quod nunquam, se relicto, ad Cornelium remearet. Hec & multa alia huiusmodi Cornelius de uita & moribus, ac prophanis eius actibus scribit.

Nouatus suis habitibus in lecto. Hec olim uocant Chinos.

Tempore Nouati etiam laicis eucharistia dabatur in manus, quod ecclesia post mirauit.

Ca. XXXVIII Dionysius ad Fabianum. Serapion non potuit mori, nisi percepta eucharistia

Parum eucharistiae puero datur ad patrem deserendum.

Dionysius uero de hoc rescribens ad supradictum Fabianum, intexuit etiam quaedam historiam dignam memoria, dicens, Serapionem quendam fuisse apud Alexandriam, unum ex his qui lapsi sunt, eundemque saepe deprecatum, ut susciperetur, nec tamen impetrasse. Opprogauit se esse presbyterum, ita ut triduo iam sine uoce prorsus iaceret, paululum uero quarta die respirante, uocasse ad se filiam suam, & dixisse: Quousque me detinetis? Quae uos, cito aliquis presbyterum roget, ut possim aliquando dimitti. Et cum haec dixisset, rursum sine uoce permansit. Abijt cursu puero ad presbyterum noctis tempore, infirmabatur presbyter, uenire non potuit, tamen quia praecipuum fuerat a me, ut lapsis in exitu nemo reconciliationis solatia denegaret, & maxime his, quos prius id rogasse constaret, parum eucharistiae puero qui ad se uenerat dedit, quod infusum iussit seni preberi. Regrediente adhuc puero, antequam regrederetur domum, rursum Serapion respiciens: Redisti, inquit, filie. Et licet presbyter uenire non potuit, tu tamen imple quod tibi praecipuum est, ut possim discedere. Cūque esset completa solennitas, uelut catenis quibusdam uinculisque diruptis, latiore iam spiritu rediit. Ex quo, inquit, constat certissime, huius boni auxilio nullum debere fraudari. Scribit etiam ipsi Nouato Dionysius epistolam, cuius exemplum inserere his dignum putauit.

DIONYSIUS NOVATO FRATRI SALVTEM.

SI inuitus, ut ais, in hoc uenisti, ostendes in eo si desinas uolens. Oportuerat quidem etiam pati omnia, pro eo ne scinderetur ecclesia dei. Et erat non inferior gloria, sustinere martyrium ne scindatur ecclesia, quam est illa, ne idolis immoletur, imò secundum meam sententiam, maius hoc puto esse martyrium. Ibi namque unusquisque pro sua tantum anima, in hoc uero pro omni ecclesia martyrium sustinet. sed nunc siue tu suadere, siue etiam cogere potes fratres redire ad concordiam, maius tibi erit emendationis meritum, quam fuerat culpa commissi, quia illud iam non imputabitur, hoc etiam laude dignum ducetur. Si uero illi in incredulitate permanserint, saluans salua animam tuam. Vale, pacem desiderans, quam tibi imprecor. Haec eadem etiam Nouatianis scripsit. Dedit & ad Aegyptios epistolam de lapsorum poenitentia, in qua & regulam eis statuit poenitendi. Sed & multa alia probatissima

batissima feruntur scripta Dionysij, Scribit De poenitentia, Et Cohoratorium libellum de martyrio ad Origenem. Ad Laodicenses & ad Armenios de poenitentia.

Libri Dionysij Alexandrini.

Ad Cornelium quoque urbis Romae episcopum plurima scribit. In quibus etiam hoc indicat, inuitatum se a multis episcopis, id est ab Heleno Tarso Ciliciae, & Firmiliano Cappadociae, & Theoretico Palaestinae, ut ad synodum Antiochiam pergerat, quod ibi Nouati dogmata quidam serere conarentur. Et addit, quod Fabiano Antiocheno episcopo defuncto, Demetrianus in episcopatu successerit. Sed & de Hierosolymorum episcopo his uerbis scribit: Admirabilis autem uir, inquit, Alexander, in carcere positus, beato sine praecessit ad dominum. Est & alia ipsius Dionysij epistola ad Romanos scripta de ministerijs. Et alia item ad ipsos de pace & de poenitentia, & ad quosdam confessores, qui adhuc in urbe Roma Nouatum sequebantur. Et rursum ad eosdem, posteaquam ad ecclesiam conuersi sunt, duas epistolas scribit. Sed & ad multos alios uaria ac diuersa scribens, studiosis quibusque instructionum & doctrinae copiosissimam materiam dereliquit.

Demetrianus.

ELENCHVS CAPITVM SEPTIMI LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE EVSEBII CAESARIENSIS.

De Decij & Galli male gestis rebus.	Cap. I.
De Cypriano, & quod statuerit hereticos rebaptizandos, sed Cornelius papa contra dicit.	Cap. II.
Quod Stephanus papa similiter sentiat, & de concordia ecclesiarum, quae post persecutionem facta est.	Cap. III.
De Xylo papa, & hereticis non rebaptizandis.	Cap. IIII.
De heresi Sabellij.	Cap. V.
De reuelatione quae Dionysio episcopo a domino facta est propter lectionem hereticorum librorum.	Cap. VI.
De Nouati schismate.	Cap. VII.
De hereticorum baptismo.	Cap. VIII.
De persecutione Valeriani.	Cap. IX.
De his quae Dionysius in persecutione passus est.	Cap. X.
De his quae apud Caesarem Palaestinam martyres sunt.	Cap. XI.
De martyrio Marini.	Cap. XII.
Relatio de Asterio.	Cap. XIII.
De signis quae uirtute Saluatoris apud Paneadam fiebant.	Cap. XIII.
De throno Iacobi.	Cap. XV.
De pace sub Galieno reddita ecclesijs.	Cap. XVI.
Qui episcopi tunc fuerint.	Cap. XVII.
De his quae apud Alexandriam acciderunt.	Cap. XVIII.
Quomodo Dionysius de Pascha statuit.	Cap. XIX.
De morbis qui acciderunt.	Cap. XX.
De Galieni regno.	Cap. XXI.
De Nepote & schismate eius.	Cap. XXII.
De Apocalypsi Iohannis.	Cap. XXIII.
De epistolis Dionysij.	Cap. XXIII.
De Paulo Samosateno, & de Gregorio, & de heresi eius.	Cap. XXV.
Qui episcopi per illud tempus nobiles habiti fuerint.	Cap. XXVI.

De heresi Manichæorum tunc exorta.

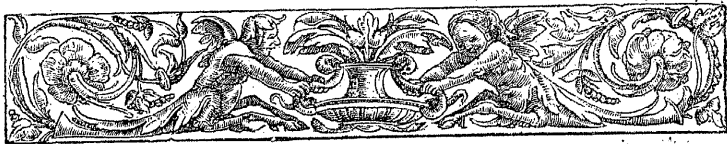
De ecclesiasticis uiris nobilibus, quorum aliquanti etiam usque ad nostram memoriam perdurauerunt.

De episcopis, martyribus, & doctoribus eiusdem temporis.

Cap. XXVII.

Cap. XXVIII.

Cap. XXIX.

EUSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE

Historiae liber septimus, Rufino Aquileiensi interprete.

Cap. I.

Dionysius Alexand. ad Hermianonem.

Origenes mortuus LXX. anno.

Gallus Caes.

SEPTIMUM nobis ecclesiasticæ historiæ librū scriptorū suorum cudat elogijs nobilissimus patrum, & clarus in episcopis Dionysius, qui (postea quā Decius non totis duobus annis principatū Romani apicis ministrato, cū filijs pariter interemptus est, & Gallus suscepit imperium. Quo in tempore etiā Origenes septuagesimo ætatis anno non ad integrū expleto defunctus est) scribens Hermāmoni cuidam, de Gallo hæc refert: At ne Gallus, inquit, malum Decij aut uidere potuit, aut cauere, sed in eundem lapidem offensionis impexit. Cuius cum regnū floreret initio, & cuncta ex sententiā cederent, sanctos uiros qui pro pace regni eius deo summo supplicabant, persecutus est, cum quibus & prosperitatē suam pariter fugauit & pacem.

Cap. II.

An heretici rebaptizandi. Cyprianus.

Afri. Itali.

IN urbe uerò Roma Cornelio episcopatum regente, & apud Carthaginē Cypriano, ambobus fide, uirtute, pietate præstantibus, quaestio exorta est in Africæ magis partibus, si oporteret hereticos rebaptizari. Cumque id à Cypriano, & cæteris penè omnibus per Africam sacerdotibus, oportere fieri decerneretur, Cornelius, & cæteri omnes per Italiā sacerdotes, huiusmodi decretum manente sacerdotali cōcordiā refutarūt, statuentes antiquitas à patribus super hoc traditam regulam debere seruari, quæ cōtinebat. Post abiectionem prauī, & confessionem recti dogmatis, sola eos manus impositione purgandos.

Cap. III.

Lucius & Stephanus Rō. Pōt.

Dionysij Alexandrini epistola ad Stephanū Pont. Rom.

SED post Cornelij consummationem, qui tribus circiter annis sacerdotio functus est, episcopatus sedē Lucius suscepit. Cui octo solis mensibus sacerdotio administrato, Stephanus succedit. Quisq; simulē Cornelio, de nō rebaptizando sententiam tulit. Ad quem Dionysius multa & sæpe scripta direxit, de multis ecclesiasticis differēs causis. In quibus inter cætera etiā hoc indicat, qd omnes ecclesiæ abiecta Nouati præsumptione pacem inter se inuicem seruent. Scribit ergo & de hoc his uerbis: Scito autē frater, omnes ecclesias in Oriente, quæ prius cōturbabant, nūc redisse in concordiā, & omnes sibi unanimiter coherere, gaudentes de pace ultra spem ecclesiæ reddita est, id est, Demetrianus apud Antiochiā, & Theoctistus apud Cæsareā, Mazabbanes in Hierosolymis, dormiente in pace Alexandro, Marinus apud Tyrum, Heliodorus apud Laodiciam,

etiam, Helenus in Tarso, Firmilianus in Cappadocia. Verū ne sermo epistolæ longior fieret, nobilitatem tantummodo urbium tibi episcopos indicaui, ut etiam cæteros cum ipsis pariter unum sentire non dubites per uniuersam Syriam uel Arabiam. Sed & hi quibus nunc scripsisti, Mesopotamiæ episcopi idem sapit. Pontici quoque & Bithyniæ, omnes pariter unanimes & concordēs, multa sibijnuicem charitate connexi, glorificant deum nostrum. Hæc Dionysius scribit.

STEPHANO uerò duobus annis impleto sacerdotio, Romæ Xystus succedit. Ad quē scribit nihilominus Dionysius de baptisinate, commemorās quod Stephanus quidem decessor suus scribens ad Firmilianum & Helenum, ceteros illarum partium episcopos statuerit, non communicandum esse his qui rebaptizant eos qui ab ecclesia ad hereticos transeunt, sed debere considerare magnitudinem rei, quia non quicumque, sed permagni & nobiles in episcopis uiri sunt, quibus hoc uisum sit. Dicit etiam, quod super hoc scripsit plenius ad Dionysium & Philemonem, presbyteros urbis Romæ. Indicauit autem pariter etiam de Sabellij herese, quæ temporebus ipsius exorta est, scribens hæc.

Caput VIII, Xystus Pontifex Rom.

QUID autem dicam de ea doctrina quæ apud Ptolemaidā Pentapoleos ciuitatem nuper exorta est, plena blasphemijs in deum patrem & dominū nostrum Iesum Christum, negans esse uerē eum filium patris, nec primogenitum omnis creaturæ, simul & sancti spiritus auferens intellectum. Pro quibus cum utraq; partes ad me uenissent, & presentibus fratribus quæ commota fuerant discussissent, etiā literis, prout deus dedit paruitati meæ, persecutus sum & scripsi, singula quæque diligenter exponens, quorum tibi exemplaria transmissi. Sed & in tertio libro de baptismo, quem scribit ad Philemonem presbyterum urbis Romæ, etiam hæc commemorat.

Caput V.

EGO (inquit) & tractatus hereticorum lego, & traditiones eorum perscrutor, etiam si uidear ad horam uerbis eorum pollui. Sed multum mihi cōfert hoc ipsum, quod ex ipsorum uerbis arguere eos possum. Denique cum aliquis ex fratribus & compresbyteris prohiberet me, ne hæretica lectione tanquam cæci alicuius fœtore polluerer, uisio mihi quædam à deo ostenditur, quæ me cōfirmaret, & sermo ad me factus est, hæc mihi euidenter proloquens: Lege omnia quæcunque in manus tuas uenerint, quia probare singula quæcunque & discernere potes, quandoquidem ex initio tibi hæc causa fuit credendi. Amplicius sum uisionem, quia & Apostolicæ sententiæ cōcordabat, dicenti: Omnia legite, quæ bona sunt tenete. In ipso quoque libello cōmemorat non tunc primū in Africā de hereticis rebaptizandis ab episcopis esse decretum, sed & antea iam in nonnullis ecclesijs & concilijs episcoporum, uelut in Iconio, atque alijs locis de hoc fuisse tractatum.

Caput VI.

Vox ad Dionysium Alex. ceteris uerbis audita.

SCRIBIT adhuc in quarto de baptisinate lib. ad Dionysium urbis Romæ presbyterum, plurima de Nouati impietate commemorans. In quinto uerò libro ad Xystum urbis Romæ episcopum scribens, & aduersum supradictā hæresim quædam differens, etiam tale aliquid accidisse commemorat his uerbis: Verē autem frater consilium peto, & requiro sententiā, quid tibi uideatur in ea causa, quæ in ecclesia nostra exorta est. Vereor enim ne forte fallar in aliquo.

Cap. VII.

ERAT apud nos frater quidā fidelis antiquitas, antè etiam quàm ego episcopus ordinarer, imò & anteq̃ decessor meus Heraclas. Is cum iniretisset his qui baptizantur, & audiret uel quid ininterrogentur, uel quid respondeant, flens accessit ad me, & procidens ad pedes meos cōfiteri cepit se baptisina ab hereticis aliter suscepisse, quod tamen secundū ea quæ nūc uideret à nobis ministrari, nec baptisina duceret, eò quod esset repleta blasphemijs omnis illa confessio. Simul & hoc

Cap. VIII.

& hoc addebat, se in tantū pro hoc errore stimulari, ut ne oculos quidē ad deum aunderet erigere. Propter quod exorabat se mundari & purificari ecclesiastico baptismate, ut & gratiam posset consequi spiritus sancti. Quod ego facere ausus non fui, sed dixi posse ei sufficere tam multi temporis cōmunionem, quam in ecclesia consecutus est per hoc, quod à nobis eucharistiæ suscipiēs donum, responderet, Amen, ex quo & per singula potuisset ipsa sacramentorum uirtute purgari. Cohortabar igitur eum, debere confidere fidei suæ, & conscientie iam purgatae, & ante omnia, quod tam diu in sacramentis nobis iam particeps fuerit. Sed ille neque à luctu cessat & lachrymis, neque ultra ad mensam dominicam audeat accedere, ita ut uix à nobis cohortatus & compulsus, orationi audeat interesse. Hæc & multa alia de huiuscemodi quæstionibus per diuersos libros suos Dionysius scribit.

Capit. IX.
Valerianus
Galerianus
Dionysius de
Valeriano
Cæsare.

CAllus uerò nō integris duobus annis Imperio detēto, rebus humanis exemptus est. Post quem Valerianus cū filio Galieno suscepit principatum. De quo Dionysius scribēs iterum ad Hermammoneum hoc modo refert. Sed & Ioanni similiter reuelatū est ut diceret: Et datū est, inquit, ei os loquens magna & blasphemias, & data est ei potestas per mēses quadraginta & duos. Vtraque autē cōplentur in Valeriano. Verē enim mirādum est, quomodo supra ceteros, qui ante se fuerūt, hic & humanus & benignus extitit ergā famulos deī, ita ut in intētijs multo tempore etiam illis benignior uideretur, qui nomine saltem Christiani dicebantur. Instantū uenerabatur seruos domini, & omnis eius domus erat ecclesia deī. Deprauatus autem est, & à ueritate deiectus per quēdam doctorem pessimum magistrum & principem Aegyptiorum Magorum, ut iustos & sanctos uiros persequi & interimi iuberet, tanquā qui aduersarentur Magicis artibus, quibus se ipse subdiderat. Erant enim re uera, & sunt etiam nunc qui possent uirtute meritorum suorum restinguere, fallacias dæmonum. Nam ille ut impuros ritus & execranda mysteria, ac sacra incesta conficeret, pueros inuastes iugulari iubebat, & orbari liberis patres, atque in tencris uisceribus humanas simari per piaculum fibras, & uocem illic que rebat, ubi fugauerat uitam. Sed & multa alia huiuscemodi de Valeriani piaculis memorans, addit etiam hoc, quod ipse à barbaris captus, & luminibus orbat, filios scelis & impuritatis suæ reliquerit successores.

Cap. X.
Dionysius
Alexand.
quid
passus
sit.
Germanus
episcopus.

Ipsē uerò Dionysius, quāta in eius persecutione pertulerit, & quibus affectus sit cruciatibus propter nomen deī, scribēs ad quendam Germanum episcopum, qui quasi obtrektor eius esse uidebatur, refert, ubi & acta confessionis suæ inseruit, apud Aemilianū præsidem gesta. In quibus cum Dionysius unum solum deum qui cælum fecisset & terram, diceret adorandum, ceteros autem neque esse deos, neque adorari debere, in castrum quoddam deserti, quod Cestio appellatur, in exilium truditur, ob hoc præcipue electum, quod loci incolæ gentiles erant, & idolorum superstitionibus satis dediti, quicquid exulem Dionysium primo hostili animo & satis auersa mente suscipiunt. Post uerò cum paulatim per dominī gratiam uerbum deī his seminare cœpisset, pars maxima trucis ac barbari populi, relictis idolis conuersa est ad deum uerum, Christoq; subiecta. Quo comperto, rursus eum ad alium locum, uicinum quidem Alexandriae, sed in colis desertum, ac penē habitatoribus uacuum transfulerūt. Sed & ibi cum pro urbis uicinitate nostrorū populi eum frequētarent, & tanquā odore pastoris recepto, grex lætior & cōstantior agonibus redderetur, rursus missis cum Centurione militaribus uiris, ipsum Dionysium, & cum eo Gatium, & Petrum catenis cōstrictos & diuersis cruciatibus afflictos, in desertum quoddam Libyæ pertraxerunt, ibiq; eos in loco squalidissimo, & omni usu humanitatis carente, à Parætonio

à Parætonio trium dierum itinere in desertum protēto nexos uinculis reliquerunt. Hęc in diuersis suis epistolis suprādictus uir scripta dereliquit. In quibus memorat etiam Maximum presbyterum, & Dioscorum, Demetriumq; & Lucium, necnon & Faustinum, & Aquilam satis claros & insignes titulo cōfessionis effectos. Sed & ex diaconis quosdam in insula post pœnas confessionis esse defunctos, superfuisset uerò ex his Faustum & Eusebium. Quibus etiam refert tantum fiducia & magnanimitatis per gratiam deī datum, ut cum ad eos qui in carcere tenebantur fratres, nemo prorsus humanitatis & ministerij causa permitteretur accedere, isti tamen inclinet & reuiserent, & necessaria ministrarent. Et cum per dies singulos præsidis furor cresceret, iugulando alios, alios supplicis ac diuersis cruciatuum generibus affligēdo, squalore carceris & catenarum ponderibus enecando, & super omnia præcipiendo ne quis ad eos prorsus accederet, ut & inedia quasi aliud tormenti genus adhiberetur concessit tamen deus suprādictis diaconis gratiam, confessionibus suis prouidens, ut inuitis omnibus, isti tamen non negaretur ingressus. Sciendum tamen est, quod hic Eusebius, quem diaconum suprā diximus, postmodū episcopus apud Laodiciam Syriæ ordinatus est. Maximum uerò, quem presbyterum memorauimus, ipsi Dionysio apud Alexandriam successit in episcopatu. Faustus autem, qui cum ipsis tunc confessor enituit, usque ad persecutionem quæ nostris temporibus facta est, grandæuus & plenus dierum perdurans, perfectio martyrio obruncatione capitis consummatus est. Hæc à Dionysio certissima fide memorantur.

Igitur in Valeriani persecutionibus apud Cæsaream Palestina, multa à diuersis martyria consummata sunt. In quibus tres quidam admirandī adulescentes, quorum unus Priscus, alius Malchus, tertius Alexander uocabatur, cum suburbanum agellum suprādictæ urbis inhabitarent, diuino fidei calore succens, cœperunt semetipsos segnitæ atque ignauitæ incusare, quod cum colestes in urbe martyrii proponerentur coronæ, ipsi nec desiderarent, nec raperent, cumque dominus & saluator regnum cœlorum uolenter diripi debere testatus sit, ipsi inglorios & desides animos humi gererent. His igitur semet ipsos alloquens incitantes, urbem petūt, & ad orto incusant. Ille continuo nobiles animos iuuenens, quā dignis remuneratur assatibus: Deuorandi (inquit) bestijs subrigantur, quibus non placet piorum sanguinem fundi. Sed & mulier quædam suprādictorum iuuenū secuta fertur audacie & magnanimitatis exemplum, similemq; sortitur exitum pœnæ. Quam tamen de Marcionis schola fuisse loquebantur.

Marinum quoq; uirum militarem Hierosolymorum ciuem, honore & diuitijs clarū, cum in suprādicta urbe inter collegas suos per ordinē gradus sui honor quidam contingeret militaris (ut fieri solet) in sequentem collegam suum subit inuidia, & exclamat, non posse Marinum adipisci superiorem gradum, eo quod esset Christianus. Interrogatur à iudice Marinus, si ita res se haberet. Ille ita esse, & uere se esse Christianum, clarissima uoce testatur. Tres ei deliberandi horæ decernunt à iudice, ut eligat utrum uelit immolare dijs & imperatori, an Christianus interimi. Cūq; à tribunalibus fuisset egressus, Theotecnus episcopus loci apprehensa manu eius perducit eum ad ecclesiam, ibi que multis uerbis in fide confirmans, ad ultimum in interiora perducit altaris, gladiumq; suum, quo prædictus erat, ostendens ei, & rursus offerens Euangelium, quid ē duobus mallet, interrogat. Marinus uerò proptissima fide, eum manum ad Euangelium tetendisset: Obtine (inquit Theotecnus) quod elegisti, fili, & contemnens presentem uitam, æternam sperato, confidens perge & suscipe

Parætonium.

Maximum.
Dioscorus.
Demetrius.
Lucius.
Faustinus.
Aquila.
Faustus.
Eusebius.

Eusebius diaconus,
post episcopus
Laodicis.
Maximum presbyter,
post Alexandrinus
episcopus.
Faustus capite
obtruncatur.

Cap. XI.
Priscus.
Malchus.
Alexander.

Fœmina
martyr.

Cap. XII.

Marinus homo
militaris, capite
truncatur.

Theotecnus
episcopus Hierosolymorum.

fufcipe coronam quam tibi dominus praepraui. Regreffus continuo ad tribunal euocatur per praconem. Aderat enim tempus statutum. Ille uero nec moras patitur, nec expectat interrogantem, sed continuo fibi & deliberatu asserit, & ex paternis legibus confirmatum, quod deo obtemperare oporteat magis quam hominibus. Quem iudex illico capite puniendum pro tali responsione pronunciat.

Capitulum XIII.
Asterius, martyr.

Caesarea Philippica, Paneas, Iordanis.

Præstigia de uictima nusquam cognoscuntur.

Sed inter eos cunctis clarior, & meritis fidei supra ceteros insignis memoratur Asterius, uir Romanae urbis senator, patricius, nobilitate, facultatibus, propinquitate etiam regia, & omni bonorum fama satis clarus. Qui cum supra dicti martyris extremis interesset exequis, & capite cefum cadaver subiectis huiusmodi meritis suis, & substrata ueste qua induebatur exciperet, honore quem martyr detulit, continuo ipse martyr assequitur. Sed & in multis alijs eum praclaris gestis in fide Christi enituisse tradiderunt nobis hi, qui eum in corpore adhuc positum uiderunt. In quibus etiam tale aliquid per eum gestum memorabant. Apud Caesaream Philippicam, quam Paneada Phoenices uocant, aiunt sub radice montis cui appellatur Panius, ex quo fluit Iordanis prima fluentia profilit, morem fuisse gentilis erroris, certa ac solemni die immolari uictimam. Quae uictima arte quadam daemones subito nusquam comparebat. Et erat hoc famosissimi miraculi genus, quo persuaderi adstantibus uideretur in caelum hostiam inuisibiliter esse sublata. Accidit igitur dum haec gereretur, adesse Asterium, qui cum uideret omnes miraculi huius stupore constringi, humanos miseratus errores, cum gemitu & suspirio oculos ad caelum pariter tendit & palmas, Christum, qui est super omnia deus, tota fide profusus lachrymis inuocat, ut praestigias fallacis daemones arguat, miserisq; mortalibus erroris huius soluatur arcanum. Hec illo cum fletibus supplicante, subito uictima quae inuisibiliter credebatur assumpta, superferri a quibus uideatur, & conspectibus omnium redditur. Nec ultra in illis locis error huiusmodi potuit reparari. Ita unius Christiani prece, tantorum seculorum deceptionis machina, cum autoribus suis daemonibus dissoluta est.

Capitulum XIII.
Mulier quam Christus curauit profusum sanguinis uixitatem, cuius fuit Caesarea Philippi.

Miraculum de herba medicam uim habente.

Icones Petri & Pauli ab Eusebio uisae.

Verum quia urbis huius fecimus mentionem, iustum uideatur commemorare etiam illud in ea, quod historia dignum duximus. Mulierem quam sanguinis profusio laborantem, Saluatore curatam Euangelia tradiderunt, huiusmodi uisum constat fuisse, domusq; etus in ea etiam nunc ostenditur. Pro foribus uero domus ipsius, basis quaedam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius uelut genibus prouolutae, palmasq; suppliciter tendentis imago aere uideatur expressa. Adit uero alia aere nihilominus fusa statua, habitu uirili, stola comprae circumdati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedem statuae, e basi, herba quaedam noua specie nascitur. Quae cum exorta fuerit, excrescere usque ad stolae illius aerei indumenti simbriam solet. Quam cum summo uertice crescens herba contigerit, uires inde ad depellendos omnes morbos languoresq; conquirat, ita ut quaecumq; illa fuerit infirmitas corporis, haustu exiguo ma defacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino uirium gerens, si antequam aere simbriae summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem uultus Iesu formatam tradebant, quae permansit ad nostra usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si hi qui ex gentilibus crediderant, pro beneficijs quae a Saluatore fuerant consecuti, huiusmodi uelut munus uidebantur offerre, cum uideamus etiam nunc Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Saluatoris imagines designari, tabulasque depingi. Sed & antiquas ipsorum imagines a quibusdam conseruatas nos uideamus, quod mihi uideatur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatum, quod ita soleant honorare, quos honore,

honore dignos duxerint. Insignia etenim ueterum referuari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horum uero amoris indicium est.

Denique & Iacobi cathedra, qui primus in terris episcopus ab ipso Salvatore, & ab Apostolis in Hierosolymis est electus, quemque fratrem domini uolumina diuina designant, usq; in hodiernum inibi conseruatur, atq; in ea sedent omnes qui usq; ad praesens tempus sedis illius sacerdotium sortuntur. Seruatur ergo cum ingenti studio, uelut a maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna ueneratione habetur uel uetustatis, uel primae sacerdotum sanctificationis obtentu. Sed de his ista sufficiant.

Galenus uero Valeriani filius, posteaquam rerum summam solus obtinuit, lenius ac moderatius erga nostros agere instituit, datisq; decretis inhiberi supplicia, persecutionesq; cessare, & quo quisq; putat more exorare quod diuinum est, imit.

Per idem tempus cum Romano adhuc sacerdotio Xystus praesset, & apud Antiochiam Demetrianus, Firmilianusq; adhuc Caesareae Cappadociae superesset, Ponti ecclesias Gregorius (qui prius Theodorus dictus est) ex Origenis discipulis, cum fratre Athenodoro suscepit gubernandas. Apud Caesaream uero Palaestinae post Theodotum Domnus episcopatum sortitus est, & breui defunctus, Theotecno nostrae memorie uiro sedem tradidit, qui & ipse Origenis auditor fuisse dicebatur. In Hierosolymis uero post Mazabbanae sacerdotium suscepit Hymenaus. Et hi omnes in pace ecclesias gubernabant.

Sed & apud Alexandriae (& si nulla extrinsecus mali causa sit) deo ipso quod genus hominum ferocis, seditiosum & semper inquietum est, ciuiles inter se motus & bella, non uirtutis merito, neq; ob defensionem, sed ob necem atq; interitum ciuium commoueant. De quibus Dionysius in epistolis suis commemorans refert, ita a proprijs ciuibus esse uastatam delectamq; urbem, ut illa quae constipatione hominum uix solum digredientibus incedendi spaciun dare, nunc eo usq; peruenerit, ut conspiciere in plateis hominem, ualde rarum sit, madere omnes ciuium sanguine uias, cadaueribus obtegi, & ne ad sepeliendum quidem sufficere qui superiunt, unde & post bellum rabie, ferricq; uastationem corrupti aeris ex fetore cadauerum pestilentia increuerit, ita ut si quid ferro superferat, id morbus absumeret.

Scribit autem de his idem Dionysius in epistola Paschali, quae soleniter per annos singulos legi solet. his uerbis: Alijs fortassis hominibus non uideatur tempus hoc, tempus esse solennitatis, quoniaquidem luctus ubiq; & acerbissima lamentatio in plateis cuncta circumstrepit, gemitus uero inest & mugitus quondam Aegyptiorum refertur, ita etiam nunc ingens ubiq; clamor attollitur. Non enim est domus, sicut scriptum est, in qua non sit mortuus. Primo namque ipsi manibus suis partem maximam & meliorem populi ceciderunt, persequendo sanctos, partem alteram bella intestina rapuerunt, partem uero quae superferat, pestilens nunc egritudo consumit. Sed nos neque in persecutionibus, cum iugulari, a festiuitate cessauimus, nec unquam nobis potest solennitas impediri, quibus praecipue in tribulatione gaudere. Omnis igitur nobiscus quicumq; a tyrannide eligeatur ad poenam, siue ager ille seu desertum fuit, siue insula, siue carcer, solennitatem nobis impedire non potuit. Letissimam uero super omnes habuere solennitatem beati martyres, qui cum sanctis angelis in caelo Pascha curarunt.

Post haec persecutores nostri in semetipsos manus ac tela uerterunt. Sed ne sic quidem nostrorum festa turbata sunt. Insecutus est hic pestilens morbus, &

Cap. XVI.

Cap. XVII.
Galenus Augustinus misit in Christianos.

Cap. XVIII.
Gregorius & huius frater Athenodorus ecclesiam in Pto praeficiuntur. Domnus, Caesareae Theotecno. Hymenaus Hierosol.

Cap. XIX.
Alexandriae seditione. Dionysius Alexandriae.

Cap. XIX.
Epistola Paschalis, Dionysii Alexandriae.

Cedes martyrum. Bella intestina ciuium.

Pestilentia.

Cap. XX.
Pestis Alexandriae.

MM bus, &

bus, & plaga terribilis, sed illis multo terribilior & grauior, quos nec spes erigit futurorum. Nobis uero haec omnia, exercitia quaedam uirtutis, & fidei probamenta ducuntur. Quamuis enim densior seuitiorque Paganos, magis quam nostros morbus inuaserit, tamē ne à nostris quidem penitus abscessum est. Et post pauca addit, dicens: Multi namque ex fratribus nostris pro nimia charitate dum absque ulla cunctatione infirmos uisitare non desinunt, & non solum ut sitare, sed & ministrare, & exhibere officia quae dominus precepit, serpente morbi contagione, cum illis pariter quibus ministrare uoluerant, interibant, affectu enim quodam dilectionis attracti, & uelut participare dolores cum dolentibus cupientes, alienas in se mortes haud segniter transferebant, & effecti sunt eorum (ut dicit Apostoli sermo) *περὶ ἑαυτῶν*. Denique plurimi nostrorum precipui & electi uiri, inter quos & presbyteri nonnulli, & diaconi, multique alij de plebe, constantissima & ardentissima fide, tanquam si martyrij tempus instaret, miserando infirmos, semetipsos huiuscemodi mortibus inferebant, misericordiae ex hoc martyrium capere praesumentes. Et dum curandis aegris, defunctis exportandis, humanisque corporibus operam dabant, insequiebantur penes eos quos suis humeris ad sepulchra deuexerant. Pagani uero e contrario suos continuo ut aegrotare ceperant, deserebant, parentes, charos liberos, uxorem, coniunx, filijque nihilominus parentes statim ut tremere membra uidissent, & morbo ora pallere, domo propulso, in plateas semineces efficiebant, ibique in sepulchra eorum cadauera relinquentes, uim morbi quam per haec se effugere opinabantur, dupliciter incurrebant, dum ad pestilentiae rabiem etiam faetor insepulchorum cadauerum iungeretur.

Fraterna Christianorum officia in peste.

Centillum in barbarianis in suis.

Cap. XXI. Galienus Caesar fauor Christianorum. Maerianus.

Dionysij Alexandrin. opuscula.

Cap. XXII. Nepotis dogma de regno Christi et sanctorum in terris post finem mundi. Cuius autor fuit Papias et alij ueteres, unde Millenarij uocati Graece. *Χιλιεταί*.

Rex dei in pace durarunt, & quod medijs eius temporibus Macrianus, uelut nubes quaedam tenebrosa & atra, subito regni eius obscurauerit lucē. Quo rursum ad uicem aeternae nubis abolito, Galienus nouum (ut ipse ait) ex ueteri, uniuerso mundo lumen effulsit, simul enim atrocem tyrannum & regno deturbauit, & uita. Designat autē etiam tempus, quod nono anno imperij Galieni haec scriberet. Extant & alia quamplurima, necessaria satis & admiranda Dionysij opuscula, quae utilitatis plurimum legentibus conferant. Inter quae scripsit etiam de repromissionibus futuris, existente causa huiuscemodi.

Episcopus quidem erat in partibus Aegypti, Nepos nomine. Hic Iudaico intellectu de futuris repromissionibus sentiebat, easque corporaliter exhibendas docebat, & mille annis in delicijs corporalibus in hac terra sanctos regnaturos esse cum Christo. Huiusque sui dogmatis probamenta sumptis ex reuelatione Ioannis testimonijs conabatur asserere. De quibus etiam libellos edidit, interpretationes huiusmodi continentes. Igitur Dionysius de repromissionibus scribens, ad hunc Nepotem stilum suae intentionis obuertit, & in primo statim libro suam sententiam, quae ei de diuinis repromissionibus uidebatur, exponit. In secundo uero uolumine de reuelatione Ioannis differens, facit mentionem Nepotis, his uerbis: Et commentarios, inquit, quosdam profecerunt Nepotis, quibus innituntur plurimum, & per quos putant ineffabili quodam sacramento ostendi, qualiter regnum Christi futurum sit super terram. Sed in alijs quidem multis etiam ego amplector & diligo Nepotem, uel pro fide sua, uel pro eruditione & studio scripturarum, & praecipue pro exercitio psallendi, quoniam quidem plurimi fratrum libenter pro hoc eius elegere confortia. Est ergo etiam mihi erga eum multa reuerentia, & inde magis, quia iam praecessit ad deum. Sed re uera plus omnibus & amanda & praeferranda est ueritas. Laudare oportet, & absque inuidia amplecti, si quid recte dictum

dictum est, discuti uero & discerni, si quid minus sanè scriptum est. Et si quidem praesens eis et is de quo sermo est, sufficeret solo sermone discutere quae minus recte dicta uidebatur, dum interrogatione praecedente responsio subsequens in concordiam, quod contrarium & discrepans uidebatur, adduceret. Vbi uero scripta edita sunt, & ut uidetur quibusdam, satis suasoria, & ubi doctores procedunt, qui legem & prophetas pro nihilo ducant, Euangelia non sequuntur. Apostolorum scripta despiciant, hos autem solos libros, atque istam doctrinam uelut magnum aliquid & occultum mysterium uenerentur, ac simplices quosque fratrum nostrorum doceant, nihil excelsum, nihil magnificum sentire de aduentu & praesentia dei & saluatoris nostri **I E S U C H R I S T I**, neque de resurrectionis gloria, & nostrae congregationis in ipsum ac similitudinis re-promissae, sed parua quaedam & semper mortalia, & non alia quam sunt ea quae nunc uisemus, sperare suadeant in regno dei, necessarium uidetur ad haec omnia respondere fratri nostro Nepoti. Et post aliquanta rursum subiungit haec: Etenim cum in Arsenoite essemus, ubi multo iam tempore uoluebatur ista doctrina, ita ut schismata inter fratres & discordiae fierent, conuocauit presbyteros & doctores qui erant in ecclesijs, & publice coepi tractatum habere. Simul & cohortatus sum fratres, ut si quid eos moueret, obijcerent, nihil uerentes. Tum mihi illi ut scutum ualidissimum, & murum in expugnabilem codicē Nepotis obijciunt. Suscepi patienter, & tribus continuis diebus residens à prima luce usque ad uesperam cum ipsis, coepi singula eius scripta discutere, & unum quodque quid in se absurdi haberet, ostendere. Et uere satis admiratus sum patientiam & constantiam atque intelligentiam fratrum, quia consequenter & per ordinem de singulis questionibus proponebant, & ualidissime his quae à nobis respondebantur occurrentes. Post haec cum quid esset in uero patuisset, ac comodabant nihilominus absque contentione consensum, iudicantes hoc, quod non continuo si quid semel animo uisum fuerit, omni id studio & contentione seruandum est, sed esse rectius tunc mutare sententiam, cum eam melior & rectior superauerit. Patrefactis etenim cordibus suis deo, audiebant uerbum cuius probatio non ex humana persuasione, neque ex eloquentiae fuco, sed ex diuinarum scripturarum assertionem ueniebat. Et ita euidentis fuit assertionis nostrae probatio, ut is qui inter eos maximus doctor, & uite meritis praestantior habebatur, Coratione nomine, surgens in medio, cunctis audientibus proclamaret, & protestaretur, neminem debere ultra eius doctrinae facere mentionem, sufficere quod erratum est. De cetero non solum nihil horum tenendum uel sequendum, sed ne commemorandum quidem de talibus, siquidem tam euidentis ac manifesta contra haec de scripturis diuinis patuisset assertio. Omnes uero reliqui fratres gaudio & laetitia repleti corde, pro emendatione sui inexplabiles domino grauius referebant.

Dionysius Alexandrinus dogma Nepotis refellit.

Coratione Nepotianus per Dionysium emendatus.

Cap. XXIII. Dionysij Alexandrinus sententia de Apocalypsi Ioannis.

Cerinthus autor Apocalypsis quorundam iudicio.

Post aliquanta uero ueniens ad Apocalypsim Ioannis, haec de ea scribit: Nonnulli ex praecessoribus nostris penitus libellum hunc refutandum & à canonem scripturarum abijciendum putarunt, singula quaeque eius capitula arguentes, & dixerunt praetulationem libri non esse ueram, sed alienae scripturae, Ioannis tantum nomen impositum, unde neque Ioannis hic esse librum, nec reuelationem uideri posse, quae crasso quodam uelamine ignorantiae cōtegatur. Addiderunt etiam haec, quod nihil dignum in ea, grauitate Apostolica censeatur. Sed ne alicuius quidem ecclesiasticorum saltem uirorum scripturarum esse dixerunt, sed Cerinthum quendam autorem Cerinthianae hereseos, uolentē dogmatis sui fidem, Apostolici nominis opinione firmare, libello à se conscripto, Ioannis titulum praetulisse. Denique, inquit, Cerinthi dogma hoc cōtinet, in

terris futurum esse regnum Christi. Et quoniam ipse carnis & libidinis amicus, simus dicebat, ea in re promissionibus futuri regni sanctis prebenda censebat, quae sui animi libido dictabat, uentris & uoluptatis opera mansura, ciborum facietatem & abundantiam poculorum, nuptias, & caetera quae horum consequentiam seruant. Et reparari rursus sperat fastiuitates & sacrificia Iudaica, uictimasque legales. Ego uero (quantum ad meam sententiam pertinet) spernere aut abijcere scripturam libri huius nullatenus audeo, maxime cum multi ex fratribus ita mecum sentiat. Sed hoc magis de eo iudico, quod excedat atque emineant quae in eo scripta sunt humanae auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam & reconditus atque admirandus omnibus sensus, quem & ego admiror ac ueneror, etiam si non intelligo. Et ita sentio, quod diuina aliqua sacramenta sermonibus contegantur humanis, non tamen iudicio meo discernens, quam si de credens, & ideo non reprobo quae non intelligo, sed tanto magis admiror, quanto minus assequor. Post haec uero totius libelli edifferens corpus, & singula quaeque discutens, atque euidenter ostendens, nullo modo fieri posse, ut secundum litteram dignus in eo intellectus appareat, addit etiam haec, dicens: Consummata igitur omni prophetia, beatos dicit propheta eos qui haec custodiunt. Sed & semper beatum dicit. Ait enim: Beatus qui seruat uerbum prophetiae libri huius, & ego Ioannes qui audio & uideo haec. Vocari ergo esse Ioannem, & esse hanc scripturam Ioannis, non nego. Sancti namque alicuius est, & sine ulla dubitatione per dei spiritum scripta, etiam si non sit ille Apostolus Ioannes, filius Zebedaei, frater Iacobi, cuius Euangelium secundum Ioannem scriptum est, & epistola catholica. Utitur ergo Dionysius plurima assertione diuinitus quidem inspiratam reuelationem, non esse dubitandum, & Ioannis esse, non tamen sibi liquido uideri, quod illius sit Ioannis, qui Euangelium scripsit, quia ille nusquam nominis sui fecerit mentionem, ac sese signauerit nominatum. Hic autem qui Apocalypsim scripsit, tertio ferme mentionem nominis sui facit. Sed & ex ipso scripturae stilo dissertationem faciens, dicit potuisse fieri, in illis temporibus fuisse & alium aliquem Ioannem unum ex sanctis, cui haec reuelauerit deus. Multa uero & alia instructionis ecclesiasticae monumenta nobis in libris digesta, beatus Dionysius dereliquit, quorum lectio magnopere ab studiosis quibusque expetenda sit. Sed iam ad historiam ordinem reuertamur. Xysto Romane ecclesiae per annos undecim sacerdotio procurato, succedit Dionysius. Et Demetriano apud Antiochiam defuncto, Paulus de Samosata sacerdotium suscepit, qui Paulus abiecta satis & indigna de Christo sentiens, traditionem doctrinae ecclesiasticae corrumpebat, dicens eum communis naturae hominem tantum fuisse.

Tunc Dionysius de Alexandria rogatus uenire ad concilium, & senectutis impedimento & incommoditate corporis inhibetur, per epistolam tam men presentem se reddit, & quid fidei ac uenerationis erga Christum teneret, exposuit. Caeteri uero ecclesiarum pastores diuersis è locis & urbibus, uelut aduersum latronem quendam Christi gregibus insidiantem, conueniunt Antiochiam. In quibus insignes & caeteris praecellentes erant, Firmilianus à Caesarea Cappadociae, Gregorius & Athenodorus fratres, Ponti prouinciae sacerdotes, Helenus Sardenis ecclesiae episcopus, & Nicomas ab Iconio, & Hierosolymorum praecipuus sacerdos Hymenaeus, & uicinae huic urbis Caesariae Theoctenus. Sed & Maximus Bostrensis episcopus dignus eorum consortio cohererebat. Multi uero & alii, quos longum est enarrare per singulos. Sed & presbyteri quamplurimi & diaconi ad supradictam urbem causa compescendi, imò de lendi noui huius dogmatis conuenerunt.

Hi igitur

Higitur omnes sapius in unum coeuntes, Paulumque Samosatenum flauentem in medio, atque eius haesim, quam ille nunc occultare, nunc etiam dissimulare conabatur, frequenti tractatu & assiduus disputationibus nudans, arguere blasphemiam & publicare nitentur. Nec tamen uno id aut secundo tantum concilio ad finem perducere potuerunt, sed & contentum saepe est, & absque operae pretio discessum. Verum quoniam beati Gregorii historiae textus attulit mentionem, dignissimum puto tanti uiri gesta (quae sub Orientali & Septentrionis axe cunctorum sermone celebrantur) omnia nescio quo casu, huic narrationi ad memoriam posteritatis inserere. Stagnum quoddam erat in Ponti regionibus situm, piscibus copiosum, ex quorum captura praediuites reditus domini prestabantur. Ista possessio duobus fratribus sorte hereditatis obuenerat, sed pecuniae cupiditas (quae penè omnium corda mortalium superat) etiam fratram necessitudinem uiolauit. Coibatur à fratribus tempore captationis, non tam ad capiendos pisces, quam ad homines decipiendos, cedens ac bella mouebantur, humanus sanguis pro piscibus fundebatur. Sed dei prouidentia, affuit aliquando auxilium aduentusque Gregorii. Vidit praeterea & mortes uirorum, furetesque germanos, quid causae existeret pro qua in exitium sui suorumque fratres accenderentur, inquit, nullam, nisi capturam piscium comperit. Tunc ille, cum pro honore aduentus sui utraque partes paululum siluissent: Nolite (inquit) filioli, rationabiles animas pro mutis animalibus uiolare, fratram pacem quaestus cupiditate dissoluere, dei leges & naturae pariter iura temerare, & unam mecum ad ora stagni exitialis accedite. Ego iam uos per uirtutem domini omni certamine cruentae contentiois absoluam. Et cum haec dixisset, in conspectu omnium uirgam quam tenebat in manu, ad primas litoris undas defigit, & ipse positus genibus palmas redit ad caelum, atque his uerbis excelso supplicat deo: Tu domine deus patrum nostrorum, qui cum tibi primus homo Adam peccasset, & mandatum tuum praeterisset, poenam culpae illius moderatus, ad terram, maledictionis sententiam detorsisti, dicens: Maledicta terra in operibus tuis. Et nunc ergo miseratus horum iuuenum fratrum sanguinem, qui periclitatur, praecipue ut maledicta sint aquae istae in operibus eorum, pro quibus furor succensit, fraternae pietatis obliti sunt, ita ut nunquam in hoc loco uel piscis appareat, uel aqua resideat, sed sit campus aratri patiens, ac frugum ferax, & custos in aeternum fraternae concordiae perseueret, simul ut ille finem orandi fecit, statim se unda subducens, & cursu uelociore refugiens, à conspectu superno iussa discedere, abyssis suis redditur, & arentem campum germanis iam concordibus dereliquit, Sed & in hodiernum frugum ferax esse dicitur solum, quod antea fuerat nauis ferax. Memoratur etiam aliud illustrius ab eo & diuinius gestum. In quodam loco ruris angustis, quibus posceret ecclesiam construi, rupes quaedam uicini montis ex parte Orientis obiecta, ex alia uero praeterfluens fluuius, spacium quantum ecclesiae sufficeret de negabat. Et cum alius omnino non esset locus, omnesque moestitiam gererent, quod solum ad construendam ecclesiam non haberent, ille fide plenus, pernoctasse in oratione dicitur, & dominum IESVM promissionis suae admonuisse fideliter, qua dixit: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, tolle te, & mitte te in mare, & fiet utique. Cumque haec plena fide atque deuotione deposceret, ad lucem coeuntibus populis, inuenta est rupes importuna cessasse tantum, quantum spacium ad condendam querebatur ecclesiam. Traduntur eius ad alia quamplurima. Sed ne in longum uideamur trahere sermonem intermissis caeteris, unum adhuc de eius gestis adijciam. Iter ei fuisse quondam per alpes dicitur hyemis tempore, & cum peruenisset ad summum alpinum iugum, nix

Cap. XXXV.
Paulus Samosatenus arguitur à patribus.

Gregorius qui ante Theodorum episcopus Neocaesariensis.

Miraculum de stagno exicato.

Miraculum de rupe mota pro spacio extruendo.

Apollinis oraculum obtinuit.

MM 3 gum, nix

Admiror et ueneror, etiam si non intelligo, non reprobo quae non intelligo.

Nomen Ioannis tunc inculcatum.

Stilus scripturae.

Dionysius Romanus Pont. Paulus Samosatenus haereticus.

Cap. XXXIII.
Dionysius Alexandrinus.

Concilium Antiochiae aduersus Paulum Samosatenum.

Firmilianus.

Gregorius.

Athenodorus.

Helenus, Nicomas, Hymenaeus, Theoctenus.

Maximus.

gum, niuibus repleta erant omnia, nullum usquam diuersorium, phanum ibi tantum Apollinis erat, cui succedens transacta nocte discessit. Sacerdos uero erat quidam phani eius, cui consulere simulacrum Apollinis mos erat, & redere responsa poscentibus, ex quo ei etiam alimoniam quaestus esse uidebat. Igitur post digressum Gregorij, offerre consulta & responsa poscere sacerdos accessit ex more, nihil inde responsi ueniebat. Repetit uictimas, silentium permanet. Iterum atque iterum litat, surdis ingerit fabulam. Cumque stupore noui silentij estuaret sacerdos, nocte ei assistens demonum, dicit in somnis: **Quid me illic inuocas, quo iam uenire non possum.** Percontanti causam, aduentu se Gregorij dicebat expulsam. Quid nunc remedium daretur cum perquireret, ait non aliter sibi licere ingredi: locum illi, nisi Gregorius permisisset. Quibus auditis sacerdos, occupat uiam, multa apud semetipsum uoluens, atque animo recusante pertractans, peruenit ad Gregorium, adortusque eum, rem pandit ex ordine, humanitatis suae atque hospitalitatis admonuit, querelam depulsi numinis promit, adeptam facultatem sui questus deplorat, ac reddi sibi omnia in pristinum statum deposcit. At ille nihil moratus, scribit epistolam in hac uerba:

GREGORIVS APOLLINI.

PERMITTO tibi redire ad locum tuum, & agere quae consueuisti.

Hanc epistolam sacerdos accipit, & ad phanum defert, posteaque ea iuxta simulacrum, affuit demon, ac dedit responsa poscenti. Tum ille in semetipsum conuersus, ait: Si Gregorius iussit, & deus iste discessit, nec potuit redire, nisi iussus, & rursus iubente Gregorio restitutus est, quomodo non multo melior isto Gregorius, cuius hic obtemperat iussis? Clausis igitur ianuis phani descendit ad Gregorium, epistolam secum quam acceperat referens, omnemque apud eum rei gestae ordinem pandens, simulque se ad pedes eius prosternens, rogat ut illi se deo offerat, cuius uirtute dijs gentium Gregorius imperabat. Cumque entius & pertinacius persisteret, catechumenus ab eo factus est. Et cum se uitae castissimae & abstinentissime, derelictis omnibus, non solum erroribus damnum, sed & seculi actibus mancipasset, etiam baptisma consecutus est. Et in tantum uite merito ac fidei uirtute profecit, ut ipse beato Gregorio in episcopatu successor extiterit. Sed & ingenij sui nobis in paruo maxima monumenta dereliquit. In Ecclesiasten namque Metaphrasin idem Gregorius magnificentissimè scripsit, & catholicæ fidei expositionem breuiter aditam dereliquit, quam pro aedificatione ecclesiarum sociare his commodum duxit.

GREGORII MARTYRIS ET EPISCOPI NEOCAESAREAE FIDES.

Unus deus pater uerbi uiuentis, sapientiae subsistentis, & uirtutis suae, & figurae, perfectus perfecti genitor, pater filij unigeniti. Unus dominus, solus ex solo, figura & imago deitatis, uerbum perpetrans, sapientia comprehendens omnia, & uirtus qua tota creatura fieri potuit. Filius uerus ueri, & inuisibilis ex inuisibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno. Unus spiritus sanctus, ex deo substantiam habens, & qui per filium apparuit, imago filij perfecti, perfecta uiuentium causa, sanctitas sanctificationis praestatrix, per quem deus super omnia & in omnibus cognoscitur, & filius per omnes. Trinitas perfecta, maiestate, & sempiternitate & regno minime diuiditur, neque abalienatur. Igitur neque factum quid aut seruientis in trinitate, neque superinductum, tantum ante hac quidem non subsistens, postea uero superingressum. Neque itaque defuit unquam filius patri, neque filio spiritus sanctus, sed inuertibilis & immutabilis eadem trinitas semper. Sed de Gregorio satis dictum. Nunc ad historiam redeamus. Interea Dionysius apud Alexandriam quieuit in pace, duodecimo anno imperij Galieni, decem & septem annis functus sacerdotio

*Surdifabulam.
Prouerbum.*

Sacerdos Apollinis ad Christum incipit conuerti.

Metaphrasin Gregorij in Ecclesiasten.

Professio fidei Gregorij Neocaesariensis.

dotio. Succedit uero ei Maximus. Igitur Galienus, cum per annos quindecim Romanum gubernasset imperium, Claudio regni successore defunctus est. Qui solus duobus annis in imperio tractatis, Aureliano rerum apicem dereliquit. Huius temporibus ultimè apud Antiochiæ episcoporum conciliū congregat, in quo Paulus arguitur, manifesteque conuincit hereticus, & damnatur ab omnibus quae sub caelo sunt ecclesijs Christi, insistente plurimum, & disceptationibus ualidissimis perurgente Malchione presbytero Antiochensium ecclesiae, uirò fidelissimo & omnibus uirtutibus adornato, cui accedebat etiam hoc, quod erat disertissimus & potes in uerbo, atque in omni eruditione perfectus, denique oratoriā in eadem ipse urbe docuerat. Huic igitur ab omni episcoporum concilio permittitur disputatio cum Paulo, excipientibus notarijs, quae ita magnifice ab eo & accurate habita est, ut scripta aederet, & nunc quoque in admiratione sit omnibus. Solus etenim potuit dissimulante, & occultante se Paulum confessionibus proprijs publicare. Quibus ita gestis, communi consilio uniuersis pariter sacerdotes scribunt epistolam ad personam Dionysij episcopi urbis Romae, & Maximi Alexandriae episcopi, quae per omnes mitteret ecclesias, per quam cunctis & suam diligentiam comprobarent, & Pauli heresim confutatam esse, atque delectam in uniuersorum notitiam peruulgarent. Simul etiam quae cum eo quaestiones habite sint, indicant. Sed & uitam ipsius intemperatam pariter moresque describunt. Ex quibus pauca aliqua inferere huic operi nostro dignum iudicauimus.

DIONYSIO ET MAXIMO ET OMNIBUS QUI PER VNIVERSUM orbem sunt, sacerdotibus, & coepiscopis, una cum presbyteris, & diaconis, atque omni ecclesiae catholice quae sub caelo est, Helenus, & Hymenaeus, Theophilus, Theotecnus, Maximus, Proculus, Nicomas, Helianus, Paulus, Bolafus, Protogenes, Hierax, Eutychijs, Theodorus, Malchion, Lucius, presbyteri, & ceteri omnes, qui nobiscum congregati sunt, ex uicinis urbibus & gentibus, episcopi, & presbyteri, & diaconi, dilectissimis fratribus in domino, salutem. Et post pauca addiderunt.

MITENTES hanc epistolam, deprecamur omnes, ut si quis forte tali doctrina infectus sit, curent a uobis, sicut & beatæ memorie uiri Dionysius Alexandrinus, & Firmilianus ex Cappadocia, iam prius scripserat ad Antiochiæ plebem, dedignati, imò potius declinantes ad personam ipsius scribere, qui erat autor erroris. Ipse autem beatæ memorie Firmilianus, cum adhuc superesset, secundo affuit, & presens est arguit ac notauit, sicut omnes nouimus & testamur, qui simul cum illo ueneramus. Sed repromittente eo, corrigere errorem, credidit, sperans posse fieri, ut absque religionis nostrae opprobrio, & dissensionum nota res ueniret in melius, & ideo dissimulauerat, cum tamen Paulus doctus differret, & hominem quidam falleret, deum autem negaret, ac fidem in qua renatus fuerat, uiolaret. Denique & nunc beatus Firmilianus ueniebat Antiochiæ, & cum Tharsum usque peruenisset, & nos omnes Antiochiæ positi, aduentum illius operiremur, nunciatus est nobis excessisse de mundo. Post aliquanta uero describentes eius uitam moresque adiecit etiam haec: Postea uero quam a doctrinae regula ad aliena se dogmata, & adulterina conuertit, non opus est enuumerare actus eius primores, quomodo cum prius egens fuerit & pauperrimus, & neque ex parentum successione, neque ullam questus occasionem habuerit honestam, nunc ad summam diuinam peruenit, non aliunde nisi ex sacrilegijs, & ex his quae per fraudem diripiunt, concutiens fratres, uendens patrocinia, & ex his quae per negotiorum susceptorum nec accepta mercede custodiens, existimans, secundum quod scriptum est, questum esse pietatem. Superbiā uero eius quis ferre posset, cum se magis Ducenarium, quam episcopum uideri uellet. Nam & incedens

*Maximus Alexandriae episcopus.
Aurelianus Caesar.
Paulus Samosatensis hereticus damnatur.
Malchion presbyter Antiochenus ecclesiae.*

Epistola concilij Antiocheni, de damnatione Pauli Samosatensis.

Paulus Samosatensis per quem modum ad diuitias euerterit.

Scelus in libro de infratribus magistratum ad Theodosium

Augustum, quem nu-
per ex spirensi bibli-
otheca accepimus, in-
dicat ducentarium fu-
isse principem officij,
vel apud praefectum
Augustalem, vel Co-
mitem Orientis, vel
apud alios quosdam
praeferatos, adfuiti ex
schola Agentium in re-
bus, qui adorata ele-
mentia principali cu-
in signibus exibit. Is
sub se habebat Corni-
cularium, Aditorem,
Commentariensem,
Abactis, Numerari-
os, Exceptores, &
caeteros officiales.

Paul. samofatenus
in Psalmis in se com-
positis, uelut angelus
de caelo delapsus a stul-
tis mulierculis praedi-
cabatur.

† Hoc uocabulum mi-
re erat deprauatum,
non solum in excisis

exemplaribus uerum etiam manu descriptis. Et ualde me torfit. Tandem ex uestigijs deprehendi legendum esse σινωσακτας. Extat autem insignis sermo diuini Chrysostrami, ως ος τους εχοντας σινωσακτας, in quo demonstrat σινωσακτας neque uixores esse, neque concubinas, sed tertium quoddam genus, sic inquit: Εισιν τρεπτες ονδαρω ιερα σινωσακτας χωρις κορας απρογαμους αγαμενοι καθισσω ομοι διαπωντος, και εις εχραστον γηρας ιεωτορε συγκατακλιθισσω, οτε επι παιδοποιια, ο γαρ φασιν αυταις συγγενεθαι, οτε εβλακασιας, λεγισσω γαρ αυτας ανεγε δεισ διαπνεγι. Hoc est: Sunt enim quidam qui puellas inuuptas absq; hoc quod opus nuptiarum cum illis exerceat ducentes domi perpetuo collocat, & usq; ad supremam senectam secum inclusas tenent, non liberorum procreandum gratia, neq; enim aiunt se rem cum illis habere, neq; causa libidinis, siquidem illas se dicunt incorruptas inuolatasq; serua re. Porro qui huiusmodi uirgines in domos suas assiduecebant, tales praeterebant causas, quod uidelicet opus esset puellis patrono aliquo aduersus maleuolos, cum maritos non haberent aut tutores, paratibus sepe etiam ac fratribus destitute, praeterea muliebre sexu uel maxime egere subleuatione aliqua, cum ipsi potius ad uoluptate spectarent, quae ex concubitu mulieris nascitur. Has causas pulchre refellit Chrysostr. & dehortatur penitus a consuetudine talium mulierum, cum propter offendiculum aliorum, tum ob paratam ad peccandum occasionem. Neq; enim putat facile fieri posse, si iuuenis cum puella totum diem confabuletur, cumq; ea iocos miscet ac rideat absq; arbitris, simul cocnans ac bibens, quin accidat aliquid humanum, hoc est, ut concupiscentia uincat. Eiusmodi mulieres etiam se sacerdotibus adiungebant, sanctimonie causa scilicet. Unde tertium caput constitutionis synodi Nicenae prohibet, ne episcopus aut quisquam ex clero subintroductam mulierem, sic enim Graecam uocem interpretis, quisquis fuit, Latine reddidit. Ut legitur dist. 32. cap. Interdixit per omnia. Et rursus eadem dist. Nullus missam audiat presbyteri quae scit concubinam indubitate habere, aut subintroductam mulierem. Rufinus alibi σινωσακτας extraneas uertit. Haec paulo copiosius explicuimus, ut Decretorum locus melius intelligatur, cum glossemarij prorsus sileant, non exponentes quid sit mulier subintroducta. Sed et in Suida lexico uocabulum ipsum σινωσακτας annotatur tantum, non explicatur. Porro non solum prophana puella, sed et religioni peculiaris initiata, ac ab episcopo uelate, quas tum κωνονκας appellabant Graeci, sic se uiuorum contubernijs passim addicebant. Nam extat simi- li argumento sermo quidam Chrysostrami, docens, Canonicas non decere ut cum uiris habitent.

hyteris & diaconis suis, his duntaxat, qui ei morem gerebant, habendi mulieres secum, similem licentiam dedit. Sed & congregandi diuitias tribuit facultatem, quo ipsi in similibus obnoxij, magistro nequaquam crimen impingeret. Nos autem idcirco haec scribimus fratres charissimi, quia nouimus quam sacrosantum debeat esse episcopale sacerdotium, quod & clero & plebi esse debet exemplo. Neque enim ignoramus, quosdam dum incautius sibi ad cohibendum iungunt mulierculas, cecidisse. Quod etiam si non fiat, certe in suspicionem uenire de talibus sacerdoti grauissimum est. Quomodo autem uetare poterit eos, qui infirmiores sunt, a mulierum consortio, quibus ex his quae gerit autoritatem praebet? Tantus uero ac tam immittis fuit in potentatum, & ita specie quadam tyrannidis elatus est, ut ne ad arguendum quidem quisquam, uel ad accusandum auderet accedere. Sed haec quae diximus, condemnari possent etiam in eo qui fidem catholicam seruat, & in ecclesiastici dogmatis ueritate perdurat. Hic uero qui abiurato fidei mysterio, ad pollutissimam se artem ac haeresim contulit, necessarium fuit, etiam partem erroris ipsius designari, quomodo habendus uel quomodo execrandus est. Et post multa in fine epistolae addunt etiam haec:

Igitur necessarium est uisum nobis hunc resistentem deo, neque ad quietem uerae fidei abiici & abiurari, alium uero pro ipso ecclesiae catholice constitutum episcopum, per dei gratiam prouisum, filium beatae memoriae Demetriani, qui huic ipsi ecclesiae inculpabiliter praesuit, Domnum nomine, uirum omnibus bonis ornatum. Indicauius autem uobis de eo, ut sciatis ad ipsum uos scribere debere, & ab ipso communionis scripta suscipere. Hic autem qui indignus habitus est esse in ecclesia catholica, anathema scribatur, & illius haereseos sectatores excommunicentur. Domno igitur in episcopatum subrogato, Paulus & sacerdotio abscessus & comunione, cum de domo ecclesiae nollet exire, interpellatus imperator Aurelianus, religiose satis de hoc sanctoq; decernitis, precipiens ecclesiae domum tradi, quibus Italiae sacerdotes & Romanus episcopus scriberet. Et ita praedictus Paulus ad cetera mala etiam hoc dedecoris adquisiuit, ut manu publica de ecclesia pelleretur. Et tunc quidem talis erga nos existebat Aurelianus. Profectu uero temporis immutare proposuit sui bonum coepit, & malis consilijs deprauatus, persecutionem erga dei ecclesias meditari, eo usque, ut dicitur quod dictatis iam literis & scriptis, cum superesset sola subscriptio, diuina dextera interueniens, subscriptionem nephanda dextera deturbauerit. Morte etenim subita condemnatur, qui de priorum morte cenfebatur, ut ostenderet deus, quia non cum uoluerit tyrannus, cruciamur, sed quum probauerit ipse, corripimur. Igitur sex annis Aurelianus quum gubernasset, principatum Probus post hunc suscepit. Cui quum tantumdem temporis expleffet imperio, Carus una cum filijs Carino & Numeriano succedit. A quibus tribus annis, nec plenis, Romano regno administrato, Diocletianus suscepit principatum. Is uero maximas in nostros persecutiones, & ecclesiarum subuersiones molitus est.

Sed paulo antequam hic imperium sumeret, in urbe Roma defuncto Diocletiano post nouem annos, sacerdotij Felix suscepit sedem. Quo tempore Manes quidam secundum nomen suum insanians, & instinctu demonis agitat, inuisam & execrabilem omnibus haeresim docet. Hic autem Manes gēte Perfes, uita & moribus Barbarus fuit, tam acer ingenio, ut insanire uel demone adimpleri uideretur. Denique ita rei exitus docet, Christi se nunc gerere formam conabatur ostendere, nunc ipsum paraclētum se esse predicabat, & elatus in insaniam, ad similitudinem Christi duodecim discipulos eligens, ad predicandum mittebat, dogmata stulta & impia a diuersis haeticis, qui iam prius extincti fuerant,

Aurelianus Ce-
sar moritur.

Probus Caesar.
Carus.
Carinus.
Numerianus
Caesar.
Diocletianus
Caesar. Christiano-
rum persecutor.

Cap. XXVII.
Felix Pont.
Rom.
Manes haeresis
Manichaeorum
autor.

Manichei.

Eutychianus.

Gaius.

Marcellinus.

Cap. XXVIII

Timeus, Cyril-
lus, Dorotheus,
episcopi Antio-
cheni.Præpositura
purpuræ, quam
Baphioy uocant.Eusebius Alexā-
drinus, Laodi-
cæ episcopus.Proverbum.
Anatolius Lao-
dicæ episcopus.Prudens factum
Anatolij apud
Alexandriam.Anatolius de
Pascha,
καπετωδ.

fuerant, mutuata disseminans, & nostro orbi Persica uenena propinās. Ex hoc ergo Manichæorum hæresis usq; in hodiernum diem diffunditur, eo tempore exorta, quo Felix in urbe Roma ecclesie præerat. Qui per quinque annos ad ministrato sacerdotio, Eutychiano sedem reliquit. Is decem mensibus solis transactis, Gaio episcopatum tradit. Qui nostris iam temporibus quindecim annis sacerdotio perfunctus, Marcellinum successorem reliquit, quæ iam persecucionis tempus inuenit.

EA tempestate apud Antiochiam sacerdotium post Domnum suscepit Timeus, post Timeum uero Cyrillus. Cyrillo autem successit Dorotheus, qui ad nostram usq; memoriam perdurauit, uir eruditissimus, & in scripturis diuinis satis intentus, qui pro multa diligentia etiam Hebræam linguam didicerat. Græca autē eruditione liberali, à puero etiam institutus. Is Eunuchus à natiuitate fuit. Ex quo etiam imperator in admiratione eum habuerat, & honorem ei contulerat purpuræ præposituram. Huius etiam nos, cum in ecclesia scripturas exponeret, auditores in puericia fuimus. Post hunc Tyrannus apud Antiochiam sacerdotium suscepit, sub quo ecclesiæ persequutio increuit. Apud Laodiciam post Socratem Eusebius Alexandrinus genere episcopus fuit, qui in causa Pauli Samosatani ad partes Syriæ cum uenisset, quod esset in scripturis diuinis eruditus, à fratribus studiosis uelut thesaurus quidam repertus, ultra nusquam abire permissus est, sicut Dionysius in epistolis suis scribit. Huic quoq; Anatolius successor, bonus (ut aiunt) boni, extitit, qui & ipse genere Alexandrinus erat, eruditione liberalium literarum & in philosophicis à puero apprime eruditus, ita ut apud Alexandriam Dialecticam docere ab omnibus eruditis uiris & philosophicis cogeretur. Hunc etiam belli tempore quod inter ciues exortum est apud Alexandriam, ferunt multa bona ciuibus in consilijs & prouisionibus prestisse, ex quibus unum tantummodo factum breuitatis causa memorabo. Frumentum autem, cum deesset obfessis, & fames grauius quam hostis urgeret, tertia pars (cum due se inuicem impugnarēt) erat populī separata, quæ quasi fidem Romanis seruabat. In qua parte tunc etiam supradictus Anatolius erat absq; impugnatione. Hic ad magistrū militiæ refert, eumq; de famis necessitate, quæ obfessis acciderat, edocet, & impetratam gratiam ciuibus defert, eamq; hoc modo distribuit. Primo quidem utraq; partes in se dissidentes alloquitur, ac cum Romanis redire in gratiam suadet. Sed cum reluctantes uideret, hoc saltem, inquit, credo uos libenter accipere, ut omnem uestrorum manum imbellem, quæ belli quidem uobis nequaquam, cibi tamen necessario particeps est, exire portas sinatis. Consilium ab utraq; parte grate acceptum est. Decernunt imbellem manum egredi castris debere. Data occasione, omnes penè quos inedia consumebat pariter cum imbellibus erumpunt, præcipue nostri, quibus bellum gerere contra propositum erat. Quos omnes Anatolius suscipiēs, parētis simul ac medici fouebat affectu. Erat ita multitudini salutem per cibum propere contulit, reliquit uerò, qui pauci remanserant, formidinem belli & desiderium pacis incussit. Ita misericordij prudentiq; consilio urbem maximam fame pariter absoluit & bello. Hunc ergo secundum de Alexandria, dei munere Laodicenorum ciuitas accepit episcopum, post transactū quod supra memorauimus bellū. Multa quoq; opuscula supradicti Anatolij magnifice composita ad nos usq; uenerunt, ex quibus dignum mihi uideatur, de Pascha quid senserit, ipsius uerbis proferre. Est ergo, inquit, in primo anno initium primi mensis, quod est decem & nouem annorum circuli principium, secundum Aegyptios quidem mensis Famenoth uicesima sexta die, secundum Macedones Dystri mensis uicesima secunda, secundum Romanos uero unde-

ro undecimo calendis Aprilis. In qua die sol inuenitur non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quartam iam in ea die habere, id est, in prima ex duodecim partibus. Hæc autē particula, prima ex duodecim, uernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ πλάνας, id est, uage dicuntur, ac finis duodecime particule, & terminus circuli terminus. Et ideo non parum dicimus delinquere eos, qui ante initium hoc noui anni, Pascha putant esse celebrandum. Sed nec à nobis primis exordium sumit, hæc ratio antiquis Iudæis fuisse comprobata demonstratur, & ante aduentum Christi obseruata, sicut euidenter edocet Philo & Iosephus. Sed & horum antiquiores Agathobolus, & ab eo eruditus Aristobolus ex Paneade, qui unus ex illis septuaginta senioribus fuit, qui missi fuerant à pontificibus ad Ptolemæum regem, Hebræorum libros interpretari in Græcū sermonē, quicq; multa ex traditionibus Moyse proponenti regi percontantq; responderant. Ipsi ergo cum questionibus Exodi exponeret, dixerunt Pascha non prius esse immolandum, quam æquinoctium uernale transiret. Aristobolus uerò etiam hoc addit, in die Paschæ non solum obseruandum esse ut sol æquinoctium uernale transcendat, uerum etiam & luna. Cum enim duo sint æquinoctia, inquit, ueris & autumnij, æquis spatijs dirempta, & quartadecima die mensis primi sit statuta solennitas post uesperam, quando luna soli opposita è regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet, inuenitur utiq; uernalis æquinoctij partem sol obtinens, luna uerò è contrario autumnalis. Legi in eorum libris multa alia de his ualidissimis assertionibus exposita, quæ euidenter ostendunt Paschæ solennitatem omni genere post æquinoctium celebrandam. Multa & alia præterea non solum religionis uiris, sed & philosophis admiranda scripta Anatolius dereliquit, quibus salutaris eius eruditio scire uolentibus innotescat. Huius primus Theotecnus sacerdotum Cæsareæ tenens, in episcopatu manus imposuit, & uiuens ipse sibi eum successorem sub cathedra statuit. Unde & aliquantō tempore pariter cum ipso Theoteco Cæsariensi ecclesie præfuit.

Sed cum aduersum Paulum Samosatenum Antiochiam conueniret ad concilium, prætergredientem Anatolium, defuncto Eusebio, Laodicensis ecclesia uisibi uendicauit episcopum. Post quem ultimus usq; ad persecucionis tempus ad Laodicæam Stephanus ecclesiam gubernauit, & ipse eruditione & eloquentia prioribus non inferior, sed fidei uirtute longe dissimilis, sicut persecucionis ignis probauit. Nihil enim philosophiæ in necessitate tentationis ostendit, sed non continuo in illius infirmitate, dei paupertas ostenditur. Post huius namq; casum prouidit deus ecclesie illi episcopum Theodotū nomine, uirum non solum uerbis, sed rebus & uirtutibus ornatū. Hic arte quidem medicus fuit, sed ad animarum à domino translatus est medicinam, uere incomparabilis, qui super omnes penè homines, fide, misericordia, studio, uigilantia, atque omnibus optimis institutionibus claruit. In scripturis quoq; diuinis laborem quamplurimum gessit. Interea apud Cæsaream Palestine Theoteco cum episcopatu solertissime peregrisset, Agapius succedit. Qui & ipse multo labore, multaq; diligentia in gubernatione populi adhibita, & præcipue erga indigentes paterna prouidentia ferebatur, à quo & uir per omnia prudentissimus, uita, eruditione, moribus, adornatus Pamphilus, ecclesie ipsius presbyter subrogatus. Sed iste Pamphilus quisue sit, & quantus, & unde oriundus, quoniam non erat dignum breuiter transcurrere, omnem eius uitam, institutioneq; à puero, & quanta in persecucionibus per diuersas confessiones pertulerit, quosq; agones desudauerit, & qualiter super omnia coronā martyrij indeptus sit, proprio id opus

Primam partem
scilicet arctis.
† Alias, quartū
in ea diem.

Horum pro his
Pancas.

Anatolius.

Cap. XXIX.
Anatolius Lao-
dicensis episco-
pus.
Stephanus Lao-
dicensis.
Theodotus Lao-
dicensis.

Agapius I. aodi-
cenus.

Pamphilus Lao-
dicenus.

Eusebii liber de
vita Pamphili
martyris.
Pierius Alexan-
drinus.

Melitus Mel
Atticum.

Zabdas.
Hermon.

Theonas.
Achillas.

Petrus.

† Aliis humili-
tatem.

id opusculo comprehendimus. De hoc ergo, quam mirabilis fuerit, illa lectio docebit. Sed & alios quam plurimos per illud tempus admirabiles in presbyteris viros, nostra iam memoria tenet, ut apud Alexandriam Pierium, Melitium vero apud Pontum, qui episcopus postmodum factus est. Sed Pierius quidem acer ingenio, in divinis scripturis nobiliter eruditus, vita purissimus, atque ad Christianam philosophiam nudus, & penitus expeditus, doctor ecclesiae incomparabilis, priuatim & publice mirabiliter disputans. Melitius vero tantae fuit iuauitatis in moribus, & tantae dulcedinis, ut mel Atticum a sodalibus uocaretur. In omni eruditione perfectus. In rhetoricis talis erat, ut alijs studijs nūquam uacasse putaretur. In cunctis uero philosophiae generibus, quae in quinque diuiduntur disciplinae, ita erat per singulas consummatus, ut cum in unaquaque quis experiri uoluisset, in hac eum sola a puero habuisse exercitium iudicaret. Cumque esset eruditionum praerogatiua magnificus, uirtus tamen animi, & uitae sinceritas longe in eo magnificentior habebatur. Quem nobis persequutionis tempore in fuga positum apud Palaestinam, diligentius & plenius agnoscere licuit. Igitur Hierosolymis post Hymenem, de quo paulo ante memorauimus, Zabdas sacerdotium suscepit. Quod paruo tempore administratum, Hermoni post se tradidit. Hic usque ad nostri temporis persecutionem, Apostolicam sibi quam susceperat cathedram conseruauit. Apud Alexandriam uero Maximo, qui successerat Dionysio, cum decem & octo annis sacerdotium transegiisset, Theonas succedit. Cuius tempore Achillas, eiusdem ecclesiae presbyter, ecclesiasticae scholae magisterium tenuit, eruditione, fide, conuersatione, & moribus insignis. Theonas uero quum decem & nouem annis sacerdotium inculpabiliter ministrasset, sedē tradidit Petro, uirō inter praecipuos egregio. Hic duodecim omnes annos in episcopatu illius urbis exegit. Quorum tres ante persecutionem, reliquos uero nouem diuersis in tentationum generibus duxit. Cumque se semper in omni agone persecutionum positus, artioribus uinculis continentiae distringeret, & ad utilitatem atque instructionem ecclesiae in uerbo Dei nobiliter insisteret, satisque uigilanter erga omnem sacerdotij curam diebus desudaret ac noctibus, nono persecutionis anno, episcopatus uero sui duodecimo, martyrij coronam capitis obtuncatione promeruit. Hucusque successiones episcoporum, gestaque diuersa a domini & Saluatoris nostri natiuitate, usque ad tempus persecutionis, in qua ecclesiae quoque destructae sunt, historie mandauimus. De reliquo uero agones martyrum, quos ipsi per nosmetipsos uidimus describentes, posteris ad memoriam relinquamus.

ELENCHVS CAPITVM OCTAUI LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE EVSEBII CAESARIENSIS.

De nostri temporis, id est, Diocletiani, & Maximiani, & Maximini Imperator, persecutione.	Caput I.
De ecclesiarum subuersionibus.	Cap. II.
De qualitate persecutionum.	Cap. III.
De martyribus.	Cap. IIII.
De his quae apud Nicomediam passi sunt.	Cap. V.
De his qui in domibus regum erant.	Cap. VI.
De Aegyptijs qui apud Phoenicem passi sunt.	Cap. VII.

De ipsa

De ipsa Aegypto.	Cap. VIII.
De Thebaide.	Cap. IX.
De Phileae martyre.	Cap. X.
De quadam ciuitate apud Phrygiam, pro CHRISTI nomine tota coronata.	Cap. XI.
De his quae apud Alexandriam & Antiochiam gestasunt.	Cap. XII.
De his quae in Phrygia apud Pontum gesta sunt, alijs quoque diuersis uirorum ac mulierum passionibus.	Cap. XIII.
De praepositis ecclesiarum.	Cap. XIII.
De mortibus persecutorum.	Cap. XV.
De his quae extrinsecus acciderunt.	Cap. XVI.
De persecutionibus Maximiani imperatoris.	Cap. XVII.
De his quae in melius conuersa sunt.	Cap. XVIII.
De his quae rursus in idipsum uersa sunt.	Cap. XIX.

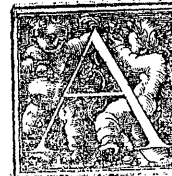

EVSEBII PAMPHILI

PHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICAE HISTORIAE

Libri octauus, Ruffino Aquileiensi interprete.

PRAEFATIO.

POSTOLORVM successione in septem libris a nobis conclusus, in hoc octauo uolumine dignum credidi, etiam ea quae nostris temporibus gesta sunt, posterorum memoriae relinquare. Et hinc tam nobis sermo sumat exordium.

ET enim ante nostri temporis persecutionem, quam mirabiliter, quamque magnifice per uniuersum mundum sermo Christi & pietatis doctrina profecerit, & in quantum sublimitatis ascenderit, enarrare, uires nostras superat. Nosci tamen & ex hoc possibile est, quod aliquanti ex principibus Romanis, & facultatem regendi prouincias, iurisque dicendi nostris prebebant, & coniugibus & ministris, atque uniuersae domus suae, non solum credere in dominum Iesum Christum, uerum etiam cum omni fiducia ac libertate in fide agere sinebant, ita ut illos sibi fideles ac familiares ducerent, de quibus certi erant, quod pro fide Christi nihil perfidum saperent. Sicut fuit optimus in omnibus habebatur. Unde & cunctis praeferi honore meruit & amore. Cum quo & Gorgonius, ceterisque cum ipsis in domino fideles, uel qui intra palatium in summis honoribus erant, uel qui ad prouincias gubernandas praeferi ceteris fidei contemplatione merebantur. Iam uero multitudines coeuntium intra ecclesias populorum, & praecipue in diebus festis innumeras cateruas per loca singula confluentes, quis digne poterit explicare? cum ne ipsa quidem antiqua receptacula sufficerent, sed quotidie orationum domus dilatarentur, ita ut amplitudo earum concludere in ista urbem uideretur. Sic per tempus plurimum ecclesiarum status incrementis prosperioribus augebatur, & gloria earum terris excedens, & cuncta

Caput I.

Aperite licet esse Christiani.

Dorotheus aulicus.
Gorgonius aulicus.

NN super

supereminens festinare uidebatur ad coelū. Nulla enim occurrebat inuidia, nullus liuor nequissimi demonis obuiabat, quoniam quidē coelestis dextrā fulciebatur auxilio populus, etiā tum bene de Deo pro pietatis cultu, & iustitię obseruatione promeritus. Verū ubi ex multa libertate, multaq; indulgētia uitiatū sunt mores, & disciplina corrupta est, dum alter alteri inuidemus, & alter alteri derogamus, dūq; nos inuicē mordemus & inculamus, & aduersum nosmetipsos inuesti na prelia cōmouemus, dum uerborū faculis proximorū corda terebramus, dum principibus, populi cū populis, seditiones & certamina cōcitamus, dum simulatio inuultu, dolus in corde, fallacia profertur in uerbis, & malorū per singula cumulus intumescit, diuina prouidentia facturā disciplinā populo suo illatā, ex plurima pace & nimia sui lenitate prospiciens, aggreditur primò sensim refrenare lapsantes, et integro adhuc ecclesie statu, cōgregationibusq; manētibus, indulget interim eos qui erant in militia tantū, Gentiliū persecutione pulsari. Sed cum nullus ex hoc clementię eius intellectus populis redderetur, quin potius uelut ignorantes deum, absq; diuina prouidentia res agi ducerēt, & per hoc eo magis perfisterēt in malis suis, atq; ipsi qui duces populi uidebātur & principes, diuini mandati immemores effecti, aduersum se inuicem cōtentionibus, zelō, liuore, superbia inimicitijs atq; odijs inflammarentur, ita ut tyrānidem potius quā sacerdotium tenere se crederent, Christianę humilitatis & synceritatis obliui, sacra mysteria prophanis mentibus celebrarēt, tunc demum secundū uocem Hieremę prophetę: Obscurauit dominus in ira filia Sion, & deiecit de celo gloria Israel, nec rememoratus est scabellum pedum suorū in die ire suę. Et sicut iterum dicit: Submersit Deus omnem decorē Israel, & omnes macerias eius destruxit. Et rursum sicut dicit in Psalmis: Destruxit testamentum serui sui, polluit in terra sanctificationem eius, per ecclesiarum scilicet subuersionem, & destruxit omnes macerias eius, posuit munitiones eius timorē, diripuerūt populum eius omnes qui trāsierunt per uiam, pro quibus cunctis opprobrium factū sumus uicinis nostris, exaltauit enim dexterā inimicorum nostrorū, & auertit adiutorij gladij sui, & non adiuuit nos in bello, sed & destruxit eum ab emundatione, & thronū elisit in terram. Paucos fecit dies nostros, & super omnia effudit super nos confusionem. Summa nanque malorum nobis affuit omnium, tunc, cum domus orationis & ecclesie Dei uitui ad solum deductę sunt, atque ab ipsis subuersę sunt fundamentis, diuinę uerò scripture in medio platearum igni cremate sunt. Prò nephas, ipsi hęc nostris uidimus oculis: Sacerdotes domini & pastores ecclesiarum publice denudatos, inuerecundē & inhonestē huc atque illuc ab impijs trahi, ita ut compleretur ille sermo propheticus, qui ait: Effusa est contumelia super principes, & seduxit eos in inuio, & non in uia. Sed non est nostrum describere, quanta in sacerdotibus Dei iniuriarū genera conlata sint. Sicut ne illud quidem nostrum duxerit, exponere sigillatim, quanta prius inter nostros rabies dissensionis exarsērit. Hoc solum historia tradere licuit, quod iusto Dei iudicio, & necessaria correctione diuinam sensimus manū. Neq; enim refert in medium proferre, pro quibus uel turbo persecutionis inuectus est, uel quos, quantosq; infidelitatis procella submersit, sed illa sola commemorabo, quę uel nos ipsos dicētes, uel alios adificantes audientes, Propter quod hinc iam diuinos agones beatissimorum martirum breuiter in quantum possumus, explicamus.

Obliuio Dei in prosperis.

Christiana fides impugnatur.

Caput II. Edictum Diocletiani Cæs. aduersum Christianos.

Nonusdecimus agebat annus imperij Diocletiani, mensis Martius, & dies solennis Pasche imminēbat, cum edicta principis per omnem terrā proponēbātur, ut cunctę quę usquam sunt ecclesie, ad solum usq; destruerētur: Scripturę sacrę igni exurerentur: Si quis inter nostros alicuius honoris prerogatiua muniretur, (sublata hac maneret infamis: Si quis seruorum permanisset Christia-

nus,

nus, libertatem cōsequi non posset. Hęc omnia his quę primò aduersum nos lata sunt, continebantur edictis.

Post non multum uerò temporis addūtur & alia, iubetur, ut omnes qui per loca singula ecclesijs presunt, primò quidē conisciantur inuincula, tum deinde supplicijs simulacris immolare cogantur. Hic uerò ingens spectaculum sacerdotibus Dei effecti sunt huic mundo & angelis, & hominibus, cum persecutorum crudelitate ad supplicia raperentur, & agones mirandos omnibus desudarent. Illos autem, qui & multo plures fuerunt quos metus opprēssit, & ante confessionem solus terror elisit, preterire melius puto. Ceteri uerò, quorum mens promptior & fides ualidior fuit, tormenta patiebātur. Flagris alij discerpebātur, alij unguis fodiebantur, alij ignitis laminis urebantur. Ex quibus nonnulli quidem fatigati cedebant, alij usq; ad finem patientiam obseruabant. Ex ipsis autem persecutoribus quidā tanquā miseratione usi, adhibebant nonnullos nostrorū ad incesta sacrificia, & quasi sacrificassent cōclamabant, cum nō sacrificassent. De alijs uerò cum ne approplassent quidē immūdis hostijs, acclamabant ipsi, quod iam immolabāt, & abcedebāt, in eo tantum culpabiles, quod crimen sibi obiectum, cum silentio paterētur. Alij semiuiui sublatis, tanquā mortui proieiebātur. Alij pedibus tracti, inter eos qui sacrificassent deputabantur. Aliqui sanē exclamabant ingenti uoce, & testabātur se nō sacrificasse, sed esse Christianos, tali se gaudentes cōfessione decorari. Nonnulli etiā maiori fiducia, neq; immolasse se, neq; unquā immolatuos esse testabantur. Quibus tamen ab assistentibus militibus ora cōtinuo atq; oculi cōtundebantur ut tacerent, & uiolenter expellebātur tanquā ad quiescentem. Tanti erat impijs studij, ut propositū suū uiderētur impleisse. Sed non aduersum beatos martyres impune hoc facere licebat. Quorum patientię & magnanimitatis uirtutem, quamuis nullus dignē proferat sermo, tamen pro mediocritate uirium nostrarum quę possumus enarrabimus.

Caput III. Edicti alterorū. Sacerdotes Christianorum.

Carissima Christianorum.

Christiani adhibentur ad incesta sacrificia.

Adus gentiliū.

Caput IIII. Militiū Christianorum poena.

Igitur primò omnium quoniam, sicut diximus, ignis huius exordij inter fo-

Etenim apud Nicomediam uir quidam de nobilibus honore & dignitate seculi illustris, simul ut uidit aduersum cultores dei in foro crudelia edicta pertere, calore nimio fidei ignitus, publice populo inspectate iniecta manu librum inique legis detrahit, ac minutatim discerpit, Augusto in eadem urbe simul cum Cæsare constituto. Ad quos cum relatum esset religiosi & illustris uiri factū, continuo omni in eum crudelitatis genere desequentes, ne hoc quidem solum efficere quiuerunt, ut eum moestum aliquis uideret in poenis, sed lato atque hilari uultu, cum iam uiscera in supplicijs defecissent, spiritus tamen letabatur in uultu. Ex quo tortores sui grauius cruciabantur, quod omnia suppliciorum genera consuebant in eum, quem ne tristem quidem ex his reddere poterant.

Caput V. Nicomediensis quidam. Augustus, hoc est, Diocletianus. Cæsar, hoc est, Maximianus.

Post hunc ad unum ex Dorothei sodalibus qui in cubiculo regis erāt, quicq; semper in affectu habiti fuerant liberorum, intentionis transferretur insania. Etenim cū de immensis suprā memorati martyris supplicijs liberius causaretur, educi ipse iubetur in mediū, atq; immolare cōpellitur, abnuens imperator appēdi, & flagris toto corpore laniari, uidelicet ut doloris necessitate faceret, quod præcipiebatur inuitus. At ille cū maneret immobilis, uisceribus iam pelle nudatis, iubetur aceto ac sale perfundi. Cumq; etiam hoc tormenti genus cōstanter ac-

Caput VI. Dorotheus alicuius, a cubiculo principis.

NN a fortiter

fortiter tolerasset, craticula prunis subterstrata poni iubet in medio, ibique quod reliquum fuerat in uerberibus absumpti corporis superponi, & non ad subitum, sed sentim paulatimque succedi, quo scilicet poena protelaretur in longum. Cumque ministri scelerum hinc modo corpus, modo inde uersantes, per membra singula poenas inciperent, & supplicia renouarent, sperantes ab eo elicere se posse consensum, ille firmus in fide, & ouans in spe, consumptis iam & igne resolutis carnibus suis, ultimum spiritum in fide laetus exhalat. Tali Petrus (hoc enim eius nomen est) martyrio decoratus, uere Petri exitit, & fidei haeres, & nominis. Huius institutor in disciplina, & magister in officiis quae intra palatium exhibebantur Dorotheus erat, cubuli regii Prepositus, habens secum officio, fide, & magnanimitate parem Gorgonium. Quorum institutionibus optimis omnes penae cubicoli ministri in fide dei uigilanter & libere persistebant. Dorotheus igitur & Gorgonium, cum Petrum tam crudelibus uideret & que immanibus supplicii cruciari, constanter & libere: Cur atunt, Imperator punis in Petro mentis sententiam, quae in nobis omnibus uiget? Ut quid in illo crimen ducitur, quod a nobis omnibus constituitur? Haec nobis fides, hic cultus & unanimes eademque sententia. Quos ille cum in medium nihilominus uenire iussisset, similibus penae ut priores supplicii affectos, ad ultimum laqueo appensos necari iussit. Tunc & Anthimus ipsius urbis episcopus, in domini Iesu CHRISTI confessione perdurans, martyrii gloriam capitis obruntationem suscepit. Hunc autem tanquam uere bonum pastorem uiam martyrii praeparatam, uniuersa penae gregis sui multitudo prosequitur. Accidit nancq; apud Nicomediam in ipsis diebus partem aliquam palatii incendio conflagrare. Hoc Imperator a nostris factum falsa suspitione praesumpsit, ex quo inastimabili furore succensus, iubet omnes nostros acruatim collectos, alios quidem gladio obruntari, alios ignibus conflagrare. Sed in illis per diuinam gratiam maior fidei ignis ardebat. Denique cum assistentes ministri interrogaret singulos, si qui forte sacrificari uellent dimitti, tam uiri quam mulieres, ne interrogari quidem se patiebantur, sed uultu uel flammis irruere, uel cadentibus gladijs certatim obiectare ceruices. Cuius tam illis ipsis spectatoribus nimietas crudelitatis horrefeceret, ministri scelerum partem populi nauiculis iniectam, in medium pelagi adducunt, ibique in sententia fidei persistentes, praecipitabant in profundum. In tantum uero apud eos rabies crudelitatis exarsit, ut regio pueros martyres effectos, cum secundum humanitatis ordinem fuissent sepulture mandati, effoderent denuo, & corpora eorum projicerent in mare, hoc dicentes: Ne forte deus efficiatur Christianorum, & illi qui deos adorare nolunt, seruos nostros incipiant adorare. Putant enim quod diuinus apud nos honor martyribus deferatur. Cum haec apud Nicomediam gererent, ubi cruentus & ferrox autor ipse crudelitatis priorum carnibus inhiabat, haud segniter etiam apud Melitenen provinciam Syriamque, omnes ecclesiarum principes carceribus retrudi, et in uincula conijci edictis Principalibus urgebantur, simulque cum his ex plebe uiri & mulieres nobilesque & ignobiles rapiebantur, & fiebat ubique spectaculum miserabile ac fcedum. Subito nancq; inueniebatur in urbe silentium, in carceribus constrictio, in urbe per plateas homo nullus, in carceribus uacuus locus nullus, ut non tam rei ad ergastulum duci, quam ciuitas tota migrasse uideretur ad carcerem. Carereque homicidis, adulteris, uenenarijs, et sepulchrorum uiolatoribus fuerat fabricata, nunc episcoporum & presbyterorum, diaconorumque & lectorum, atque omnium religiosorum hominum colla constringunt, ita ut criminosis nec uincula superessent, nec locus ergastuli resideret. Verum cum peruenisset ad principem aedificare carceres, & per innocentium poenas locum deesse criminosis, noua rursus decreta mittuntur, ut ex his qui conclusi erant, si quis uellet immolare, liber abscederet, qui uero abnueret, diuersis poenarum generibus interiret.

Tum

Tum iam quanta per singulas prouincias multitudines martyrum, & praecipue in Aethiopia ac Mauritania, Thebaidis quoque atque Aegypti regionibus extiterint, numero comprehendere quis ualeat? Sed ne illorum quidem, quorum agones apud Palaestinam, uel Tyrum, quae est urbs maxima Phoenices, praesentes inspicimus, ut dignum est, memorare sufficimus. Tanta enim ab eis uirtute perfeuerantia aduersum illata supplicia pro pietate certatum est, ut nisi quis prius domino & Saluatori nostro credat, dicenti: Quia ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi, & eius uirtute martyribus sciat esse praesentem rebus gestis derogeret fidem. At nos (ut dixi) non audita, sed oculis nostris inspecta narramus. Exquirebantur diuersa tormentorum genera sibi inuicem succedentia. Flagris primum per omne corpus Dei martyres carpebantur, post haec tradebantur ad bestias, adhibebantur leones, ursi, pardus, atque omne ferarum genus, apri quoque, sed & tauri, quibus ferro & igni feritas addebatur. Praeparabantur haec omnia aduersum cultores dei, & omnis contra eos hominum bestiarumque, & elementorum crudelitas armabatur. Ad haec Dei cultores denudati statuuntur in medio arenae loco, additur adhuc arte intra caueas bestiarum furor, & ita saeuiores semetipsis effecte prouunt claustris, replent subito stadium, circumdant ecclesiam martyrum in medio sitam, circumueunt saepius & oblustrant, & diuinam uirtutis adesse eis custodiam sentientes, procul ab eorum corporibus abscedunt. Sed illic furor qui reprimebatur in beluis, transit in homines. Nemo praesentem Dei uirtutem, nemo diuinum praesidium sentit auxilium, sed mittuntur quibus hoc artis est instigare bestias aduersum eos, quos diuina dextera defendebat. Verum illae, ut ostenderetur omnibus, non feritatem deesse bestiis, sed diuinam Dei cultoribus adesse custodiam, illos ipsos qui ad instigandum mittuntur, incredibili uelocitate discerpunt. Et cum iam nullus ex huiusmodi artificibus auderet accedere, iubetur ipsi sancti martyres commotis manibus & uelut prouocantibus incitare aduersum se beluas. Sed ne sic quidem pati aliquid poterant. Verum & si forte aliqua fuisset ex beluis concitata, cum peruenisset ad proximum, protinus in semetipsum conuersa repedabat. Tunc uero stupor ingens & pauor omnes qui in spectaculis conuenerant, inuaserat, uidentes homines nudos (in quibus plurimi primae adhuc aetatis) in medio tot ac tantarum positos ferarum, intrepidus omnes & impudicos, extentis ad caelum palmis, & oculis ac mente totos cum Deo, non solum nihil curare terrena, uerum ne carnem quidem suam magni pendere, & ipsis iudicibus pauore tremantibus, reos laxo & hilari uultu in medio persistere bestiarum. Sed o durae & impii mortalium mentes. Bestiarum feritas Dei uirtute mansuescit, humana uero rabies nec ferarum mitescit exemplis. Sed tenetur adhuc ab hominibus deus. Iubentur alij uere criminosis bestiis subrigi, qui tamen illic ut apparuerunt, alius a leone, alius a pardo, ab ursis alius exesus, aut a tauro in aera dispersus est. Et ita omnes intra momentum temporis pereunt. Sed ne sic quidem incitata bestiae cultoribus dei aliquid molestiae generabatur, diuino spiritu eos, uelut muris ualidissimis ambiente. Verax nanque ille est qui dixerat: Ubi fuerint ex uobis duo uel tres, ibi ero in medio eorum. Cum ergo ne sic quidem aliquid egisset humana saeuitia, iubentur mutari ferae, & ablatis prioribus, aliae rursus dimitti. Quae cum & ipse similiter ut priores nihil triste dei cultoribus intulissent, amotis etiam, his saeuiores feris martyribus homines mittunt, qui soli possint immanitate beluas, crudelitate feras, atrocitate bestias superare. Gladijs igitur peragunt, quod bestiae nequiverunt. Et ut in omnibus se ostenderent beluis esse nequiores, prohibebant etiam cadauera mandari terrae, sed iubebant fluctibus dari. Haec apud Tyrum uenerandi martyres, qui ad illam urbem de Aegypti partibus uenerant, mirifica certamina desudarunt.

NN 3 In sua

Capitulum VII.
Martyres in uarijs locis.
Tyrum.

Carniferae martyrum apud Tyrum.

Bestiae non attingunt Christianos.

Anthimus episcopus Nicomediae.

Incidium palatii Nicomediae impingitur Christianis.

Per regiones pueros, Dorotheum, Petrum, et Gorgonium intelligit, cubiculares ministros Caesaris, pro Christo occisos.

Melitene, Syria.

Carceres replentur Christianis.

Caput XIII.
Martyres apud
Aegyptum.

In sua uero prouincia apud Aegyptum innumerabiles alij non inferiori gloria tam uiri quam foeminae, sed & pueri ac senes pro fide domini nostri Iesu Christi praesentem uitam paruipendentes, futurae gloriae beatitudinem quaesiuere. Quisquam ex ipsis post uerbera, post uincula, post unguulas, post flagella, aliosque diuersi generis horribiles cruciatus, flammis traditi sunt, alij in mare precipitati, nonnulli etiam capite censi, ita ut sponte ceruices suas securibus darent, nonnulli in media consumpti, alij patibulis affixi, in quibus quidam more peruerso capite deorsum presso, & pedibus in sublimem sublatis.

Caput IX.
Martyres apud
Thebaida-

A pud Thebaida uero omnem narrationem superat agitata crudelitas, pro uinculis testas fictilium uasorum adhibebant tortores, quibus omne corpus eo usque lacerabant, donec totam carnis eraderent cutem. Mulieres quoque nudas, ita ut ne pudenda quidem cogerentur, arte quadam compositis machinis uno pede in excelsum suspensas, & capite in terram demersas, indignissimo spectaculo expositas, pendere per diem continuu sinebant. Alias sicubi uicinae sibi duae arbores inueniebantur, ut quadam ab utraque inflexis contra se inuicem ramis, eisque singulis singulos pedes martyris obligatis, subito ramos quos uisum flexerant relaxabant. Qui cum ad situm suum naturali impetu referrentur, disceptis despicatisque uisceribus, auulsa secum membra rapiabant. Et hoc non paucis aliquibus diebus, aut paruo tempore, sed per annos aliquot, quotidie, quando minimum decem, interdum autem & centum in una die uiri uel mulieres, sed & paruuli supra dictis poenarum generibus trucidabantur. Verum & nos ipsi per idem tempus, cum in Aegypti partibus iter ageremus, oculis nostris inspicimus, ut sedenti pro tribunalibus saeuissimo Praesidi, offerrentur innumeri fidelium populi, quos ille singulos per ordinem confessos se Christianos, capite plecti iubebat. Cumque hi certatim se & sponte gladio subicerent, confessione praemissa, ille inhumanis & crudelis, nec multitudinis contemplatione, nec uirtutis eorum magnanimitate permotus, duci nihilominus omnes & caedi capite iubet. Egrediuntur cuncti pariter ad contiguum moenibus campum, non carnificum nexibus tracti, sed fidei uinculis conligati. Nemo desuit, cum nemo eos seruariet, sponte omnes, imò & alter alterum preuenientes, ceruices egredientibus obieciabant, defecerunt carnificum manus, & succedentes sibi inuicem fatigati sunt, hebetata est acies gladii. Videbam fessos residere carnifices, uires resumere, animos reparare, mutare gladios, diem quoque ipsum non sufficere ad poenam. Nullus tamen ex omnibus, ne paruulus quidem infans deterreri potuit a morte. Sed hoc solum singuli paucesebant ne forte dum properum sol uergens clauderet diem, separatus a consortio martyrum remaneret. Sic confidentia fidei constanter & fortiter cum latitia & exultatione mortem praesentem uelut aeternae uitae principia rapiebant. Denique dum priores quicunque iugularentur, reliqui non desidia aut torpori animos indulgebant, sed psallentes & hymnos Deo canentes, locum quisque sui martyrii expectabant, ut haec agentes, etiam extremos spiritus in Dei laudibus exhalarent.

Caput X.
O uere pro qui
uer.

Phileas episcopus
Thmuitarum.

O uere mirabilis, & omni ueneratione dignus grex ille beatorum, turma uirorum fortium, corona splendoris gloriae Christi. Hanc sane coronam praeciosior omnium lapidis & gemma nobilior adornabat. Hanc turmam praeparator illustrior, hunc gregem pastor nobilior decorabat, Phileas huic nomen est, qui erat episcopus urbis illius quae appellatur Thmuis. Hic nobilitate primigenis secundum animi uirtutem de caelestibus trahebat, de terrenis uero quantum ad seculum pertinet, primis in Romana republica fuerat honoribus functus, eruditione quoque liberalium literarum, & omnibus quae ad animi uirtutem pertinent exercitijs apprime eruditus, nouissimam hanc, quae prior est omnium, secundum deum philosophia ira suscepit, ut omnes qui praecesserant anteiret. Cumque plurimos

plurimos propinquos & consanguineos nobiles uiros in eadem urbe haberet, frequenter ad Praesidem ducebatur, eiusque monitis ad quiescere, tot & tantis propinquis exorantibus respectum habere uxoris, & contemplationem suadebatur suscipere liberorum neque in cepta praesumptione persistere. Ille uero uelut si saxo in mobili unda alideretur, garrientium dicta respuere, animam ad caelum tendere, Deum in oculis habere, parentes & propinquos, sanctos Martyres & apostolos ducere. Aderat tunc quidam uir agens iuriam militum Romanorum, Philoromus nomine. Qui cum uidisset Phileam circumdatum lachrymis propinquorum & praesidis calliditate fatigari, nec tamen flecti aut infringi ullatenus posse, exclamabat. Quid inaniter & superfluo constantiam uiri tentatis? Quid eum qui fidem deo seruat, infidelem uultis efficere? Quid eum cogitis negare Deum, ut hominibus acquiescat? Non uidetis quod aures eius uerba uestra non audiunt? quod oculi eius uestras lachrymas non uident? Quomodo potest terrenis lachrymis flecti, cuius oculi caelestem gloriam aspiciunt & contuentur? Post haec dicta cunctorum ira in Philoromum uersa, unam eademque eum cum Phileae subire sententiam poscunt. Quibus libenter annuens iudex, utrumque plecti capite iubet. Verum quoniam Phileae fecimus mentionem, & ingenij atque eruditionis eius studium predicauimus, non uidetur absurdum, si aliqua ex opusculis eius, in quibus de martyrum passionibus memorat, historiae huic quae ad rem uidelicet pertinet, inferamus. Scribens igitur ad Thmuitas idem Phileas, post aliquanta haec refert: Horum uero nobis donorum exempla praebuerunt beati martyres, qui uera nobiscum in agonibus perdurantes, secundum quod ex diuinis scripturis fuerant instituti, oculum mentis suae in Deo habentes defixum, mortem pro pietate absque trepidatione capiebant. Indelinerent etenim considerabant dominum nostrum Iesum Christum, propter nos hominem factum, hoc nos docuisse, ut usque ad mortem oblectemur aduersum peccatum. Si quidem ipse non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & habitu repertus ut homo, humiliauit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Cuius exemplum secuti beati martyres, omnes cruciatus & poenas susceperunt, ne fidei suae conscientiam macularent, quoniam quidem perfecta in eis charitas foras eiciebat timorem. Quorum si uelim tolerantiae enumerare uirtutes, & exponere robur constantiae, nec mihi copia tanta sermonis est, nec puto alijs nisi his solis, qui oculis suis intuebantur quae gesta sunt, uideri credibilia. Erant enim expositi omnibus uolentibus pro libidine inferre supplicia, & si quod aliquis per oculum excogitans nouum genus supplicij detulisset, licebat inferre. Verberabatur ergo alij subus, alij uirgis, flagris quoque alij, nonnulli loris districti, uel funibus appensi. Et erat studium per singulos penae nouum genus inuenire supplicij. Post tergum alij uinctis manibus appendebatur, et trochleis distenti membratim diuellebantur. Iam uero uingulis exarari, uetus & leue ducebat. Quod & si forte hoc genus supplicij cuiquam fuisset adhibiturum, non ut latronibus & homicidis solet tantum latera fodiebantur, sed & ueter & femora ac tibiae, & usque ad unguis unguula perueniebat. Sed nec facies quidem ac uultus & frons a tormentis remanebat immunis. Addebat & hoc super omnia, ut posteaquam fuissent humana corpora absque omni humanitate laeniata, exposita in publico & nudata, non solum ueste, sed etiam cute, crudele cunctis praetereuntibus spectaculum fieret. Quosdam columnis districtos, & post tergum distortis brachijs uinctos, derelinquebant. Iam uero hi qui ante praesidem suspendebantur, non id solum temporis, quo ab eo discruciebantur, sed totum penae diem cum alij actus agerentur, in eculeis exigebant, si forte aliquis ex his, iugis poenae continuatione a proposito firmitate decideret. Tanta uero in his crudelitas erat, & in tantum ab eis omnis penitus humanitatis sensus aufugerat, ut posteaquam

Philoromus

Noua supplicia.

† Alias, discruciebantur.

omne corpus uel tormentis, uel uerberibus fuisset absumptum, trahi nudum pedibus rursum iuberetur ad carcerem, atque ibi neruo pedibus conclusis, recubitus adhuc uulneribus reijcerentur in solum testarum fragmentis subterstratum. Interea quam plurimi usque ad mortem constanter & fortiter perdurantes, inuentoribus scelorum immaniter inuentate crudelitatis pudorem non minimum conferebant. Alij uero recepta corporis sanitate ad reparandos denuo agones, dispensatores poenarum sponte prouocabant. Quos illi erubescerent rursum ad tormenta reuocare, ipsa eorum audacia perterriti, capite eos caedi iuebant. Isti sunt ueri in Deo philosophi beati martyris Phileae uoces, quas in uinculis positus, & in carcerem retrusus, commissae sibi ecclesiae scribebat, quibus una secum socios eos martyrum & confortes caelestium faceret coronarum.

Caput XI.

Ciuitas Phrygiae Christiana exiuita.

Iam uero illud quod apud Phrygiam gestum est, quis audeat praeterire? in quo & communia humanitatis, & propria Romani regni iura uiolata sunt. Vbi urbem quandam Christianorum ciuium, in qua & populus omnia, & honorati uiri, & curator ac magistratus, Christianos se esse, nec acquiescere ad sacrificandum fatebantur, circumdari militibus iubent, cunctosque simul cum mulieribus uiros, cum paruulis senes, cum ciuibus ciuitate, iniectione igne concremari, ita ut nullus penitus ex illa urbe, etiam cum optio uolentibus daretur, abscederet. Et hoc in ciues perpetratum est, quod in hostes egisse, notam crudelitatis habuisset. Verum beati huius numerosissimi martyrii pariter ab uniuersa urbe suscepti, auctor & dux extitit uir pietate & religione, atque omni benignitate clarus, Adauctus nomine, patria & genere Italus, honoribus palatii per gradus singulos usque ad officium magistratum profectus, rationes quoque per illud tempus summarum partium administrans, in supradicta urbe degebat. Cuius in confessione CHRISTI constantiam omnis populus secutus, boni ducis exemplo summarum uere partium per martyrium consecutus est palmam. Sed unde sufficimus propria uniuersumque martyris per singulos enumerare supplicia? Quis enim possit uel illa repetere, quibus Arabiam sancti martyres securibus caesi sunt? Aut quomodo quis retexat, quae in Cappadocia gesta sunt, ubi crura frangi Dei cultoribus iubebantur? Quis Mesopotamiam referat cruciatus, ubi Christianos suini tergotis more singulis manus pedibusque suspensos, amarissimo fumo subtergesto, indignis cruciatibus eneabant? Alios uero lento igne prope adhibito, tormentis longioribus absumebant?

Adauctus martyr. Magister officiorum. Is gubernabat scholas, et fabricas.

Arabia. Cappadocia. Mesopotamia.

Caput XII.

Mirae martyrii carnificina.

Sextuola Christianorum.

Quidam praecipitio uitam finiunt. Mater cum duobus filiabus amore castitatis in se iniecit.

Illa autem quomodo replicet, quae apud Alexandriae gesta, etiam ueterum Poetarum fabulas uincunt? ubi obruticatis auribus, atque in honesto uulnere naribus, manuum quoque ceterorumque membrorum amputatis, truncum abire sinebant derisum. Apud Antiochiam uero quomodo recordabor craticulas prunis impositas, quibus Christiani superimpositi torrebantur? Sed inter haec nobilium duorum iuuenum factum memorabile silere, aequum non puto. Qui cum comprehensi, simulacris immolare cogerebantur, aiunt. Ducite nos ad aras. Et cum fuissent adducti, manus suas ardenti igni superponentes, si subtraxerimus, inquit, sacrificasse nos credite. Et quoad usque caro omnis in igne deflueret, immobiliter perdurauerunt. Alij cum ad sacrificandum querebantur, sacrilegam pollutionem uitantes, uitam praecipitio finiunt, minore quidem tolerantiae fiducia, sed conseruanda fidei maiore cautela. In quibus admirabilis quaedam & ueneranda foemina, pulchritudine pariter & pudicitia formosa, genere nobilis, & copiosa facultatibus, cui erant duae filiae uirgines, honestae satis, & ad maternae pudicitiae regulam nutritae, specie simul & moribus aemula sibi prohibite certantes, quas religiosa mater secundum praecipitum diuinum in timore domini educauerat. Sed pro his quae supra diximus, uel naturae, uel institutionum bonis, prauorum hominum multa erga uirgines, earumque matrem contentio exagitabatur, & summo studio

summaque ut perquirebantur. Cumque declinandis turbis gratia sui absentiam procurassent, agit ut omni intentione, ut earum praesentia fieret, missi in hoc ipsum milites, repertas eas uenire Antiochiam cogunt. Sed cum perurgentibus militibus, uehiculo impositae iter agerent, talibus religiosa & pudica mater ad filias utitur uerbis: Scitis dulcissimam mihi filiam, quomodo uos in disciplina Dei educauerim. Scitis quod a paruulis Deus uobis pater, Deus nutritor, Deus institutor exiterit, & quod pudicitiae & castitatis bonum ita mecum pariter dilexistis, ut nec oculus quidem uester unquam (sic ut uobis conscia sum) lasciuiores fuerit maculatus aspectu. Quid igitur nunc agimus? Videtis quod ista omnis uis, aut a Deo nos studet, aut a pudicitia separare. Prostituentur ergo publicis lupanaribus membra, quae aere penes ipse publicus habuit incognita? Ne quaeso filiae, quia nec tam parua nobis in Deo fides est, ut mortem pertimescamus, nec tam despecta pudicitia, ut uiuere etiam cum turpitudine cupiamus. Quin potius si placet quod in omnibus tenentis, etiam in hoc sequimini matris exemplum. Praueniamus impuras carnificum manus, & impudicorum praecipitium incursum, mundumque hunc qui nos ad impuram & impudicam compellet ac pertrahet uitam, pura & pudica morte damnemus. Cumque talibus adhortationibus filias ad simile propositum uideret accensas, ad statum quendam in itinere positum uenerunt, ubi cum se humanae necessitatis causa descendisse simulassent, & paululum custodes cogente naturali reuerentia secessissent, adductis diligentibus hincinde uestibus, minacis se fluuij rapidis iniecerunt fluentis. Sed & aliae duae uirgines, per omnia insignes sorores, genere nobilissimas, uita mirabiles, primae adhuc aetatis specie pulchrae satis, sed anima pulchrior, ornatu moribus magis quam monilibus, studijs apprimè probabiles, non ferretes uiolari publicis edictis ac legibus castitatem, marinis se fluctibus demersere.

Duae uirgines in mare profuerunt.

Haec apud Antiochiam. In regionibus uero Ponti crudeliora gerebantur. Harudines acutae quibusdam sub unguibus digitorum infigebantur. Alijs plumbum igni liquefactum, & dorso defusum usque ad loca pudenda, quibus naturalis egestio procurari solet, infundebatur. Foeminas quoque uerua cadentia & reuista, ardentia absque ullo humanitatis miserationis respectu in gerebantur per pudenda uiscerum, & naturalia secreta membrorum. Sed quid faciam, quod appellationes ipsae mihi in admittis facinoribus defunt, & gestorum scelerum nec uocabula quibus enumerari queant, inueniri possunt? Sustinebant tamen omnia fortissimi & piissimi martyres, cum optimi & praecleari iudices in eo solo sapientiam suam omnibus futuram in admiratione censerent, si aliquod crudelitatis supplicium, nouique generis inuenissent. Sed cum aliquantum tam non ratione aut humanitate, crudelitatis tamen nimietate fatiati, respicere ad immanitatem sceleris sui coepissent, desolatatas urbes ciuibus, & optimis ciuibus, rura nudata cultoribus, orbatos filijs patres, & parentes liberis, ad clementiam se humanitatemque conuertunt, edictumque principale proponunt. Quoniam phas non esset tot ciues in quibus fidei suae esset obstinata persuasio, morti tradere, placere de reliquo, ut hoc genus hominum nequam quidem subiret interitum, omnes tamen qui hanc speciem confessionis tenerent, dextris oculis ferro effosis, eisdemque cauterio adustis, sinistro etiam poplite nihilominus cauterio debilitato, per singulas quasque provincias in aere ferriq; meralla, uel operis, uel poene gratia deportandos. Haec fuit clementia Principalis, qua optimis ciuibus consultum est. Sed illi quidem suis (uel moribus, uel uitij agebant. Iustis uero & sanctis uiris coronae uirtutis & patientiae parabantur, domino & saluatore nostro per haec uel explorante fidem credentium sibi, uel merita remunerate. Sed sicut omnes per singulos enumerare non solum difficile, sed & impossibile est, qui tunc in passionibus carnis suae deo gloriam derunt, ita omnes penitus ommittere, & ne paucorum quidem nominatim facere mentionem,

Caput XIII. Carnificina matris apud Pontum.

mentionem, satis uidetur ingratum. Pauco ergo memorabimus, & maxime ecclesiasticorum principes, per loca sua singulos martyrum gloria coronatos.

Cap. XIII.
Anibimus.
Lucianus.

Primus nobis in memorijs piorum, fulgens in regno CHRISTI martyr scribatur Anthimus, Nicomediae episcopus, capite celsus. Post hunc uita & studijs semper martyr Lucianus presbyter Antiochenus, sed tunc apud Nicomediam CHRISTI regni rebus gestisque praedicans. Apud Tyrum uero nobilissimus in martiribus, & a prima aetate in CHRISTI institutionibus enutritus Tyranius, eiusdem urbis episcopus, Zenobius a Sidone presbyter, & Sylluanus Emisenorum ecclesiae episcopus, qui in sua ciuitate bestiarum morsibus absumptus, martyrum sociatus est choris. In Palaestina uero primus Sylluanus episcopus apud Gazam, cum plerisque clericorum. In metallo autem Fanensi quadraginta simul capite celsi, Peleus uero, & Nilus episcopi cum plurimis clericis igni consumpti. In eorum numero habebatur etiam Caesariensis ecclesiae flos nobilissimus, & fructus doni coelestis Pamphilus. Apud Alexandriam uero & per omnem Aegyptum, uel Thebaida primus uel lucifer quidam inter astra consurgens Petrus eiusdem urbis episcopus, doctrina, moribus, & uita precipuus, & cum eo presbyter Fauftus, & Dius, & Ammonius, nec meritis, nec institutionibus, nec martyrio dispares, Phileas quoque & Hesychnus, & Pachomius, ac Theodorus, episcopi ex urbibus Aegypti, ceterisque cum ipsis innumerabiles, nobilissima pertulere martyria. Quorum per singula agones describere, ne nos opus nostrum iusto longius dilatemus, suis ciuibus qui ad dicendum probe pollent, & praesentes tunc aderant, derelinquo.

Cap. XV.

In terea perturbati statum nostrum, & crudeli ubique animaduersione uastari, aeternum peruisibilem illum non latuit oculum. Et quoniam dominus quidem tradiderat familiam suam castigari paucis, cruenti uero immanitatis ministri deseruierunt in multis, adest continuo uultra dei dextra, & illos qui primo dum pacem seruarent ecclesiae, cum omni prosperitate imperium gubernauerant, in tanta rerum perturbatione deducit, ut Augustus ipse in id uanitatis atque amentiae petuenerit, quo depositis cum collega pariter Augusto regni insignibus, priuati & plebei post imperium uiuissent. Ille uero qui ei secundus in honore, postmodum etiam in primis successor fuit, qui & incertor ac signifer nostrae persecutionis extiterat, tam multis uariisque morbis & corporis tabe, atque infania mentis afficeretur, ut post longos atque inextricabiles languores, scelerum suorum furis agitatus, sponte uitam nephariam proderet.

Diocletianus.

Cap. XVI.
Maximianus.
Herculus.
Constantinus.

Sed haec postmodum. Tunc uero in occiduis partibus, quod Maximianus (qui & Herculus) deposuerat, Constantius regebat imperium. In duas namque procuraciones Romanum regnum fuerat diuisum. Sed is multa clementia erga homines, erga deum uero religione maxima utebatur. Neque uero ex consortis rabie regnum suum piorum sanguine maculauerat, neque orationum domos & conuenticula nostrorum imitatus Maximiani uesania, hostili uastatione destruxerat, quin potius cultores dei uenerationi habuit & honori. Vnde & merito religiosus pater, religiosiorem filium Constantinum regni bene parti reliquit heredem. At uero Constantinus, statim ut Romani regni apicem ex paterna hereditate suscepit, mira quadam dei gratia ciuibus charus, exercitui acceptus, uiris fortibus imitandus, facinorosus uero & ignauis terribilis fuit. In obseruantia quoque religionis longe etiam patrem uincere studuit. Sed & Licinius comunit omnium sententia adscitus in imperium, Augustus pronuntiatur. Quae res Maximinum uehementer offenderat, quod is tunc solummodo Caesar in orientis partibus habebatur, neque id ultra ferens, ut raptum sibi et Augusti nomen assumit. Maximianus uero, qui & Herculus, quem paulo ante collegam fuisse Diocletianum, & cum eo imperij insignia deposuisse memorauimus, cum a filio Maxentio in urbe Roma tyrannidem tenente fuisset expulsus, ad Constantinum tanquam ad generum

Licinius Caesar,
fit Augustus.
Maximinus Caesar,
Augusti nomen usurpat.
Maxentius.

ad generum miserationis causa confugiens, insidias ipsi a quo religiose susceptus fuerat molitur. In quibus turpiter deprehensus, turpius perit, ita ut post interitum statuae eius atque imagines auferretur, & in aedibus publicis uocabula eius nominis mutaretur. Huius igitur filius Maxentius, qui in urbe Roma tyrannidem ceperat, primo uelut inuitade erga se plebis gratia, fidei nostrae ueneratore se esse simulabat, & ob hoc persequutiones reprimi, omnesque iniurias a Christianis arceri iuberet. Sed nihil in reliquis actibus suis, nihil in uita uel moribus, quod Christianis proximum uideretur, ostendit. In tanta etenim flagitiorum & scelerum fece, in tanto impunitatis coeno uersabatur, ut nihil profusus facinorum pessimorum ab eius non dicam uita, sed unius saltu diei ac noctis actibus esset alienum. Denique Senatorum, & maximam nobilitatem matronas publice abstrahi, atque ad suam libidinem deduci imperabat, & post contuminationem uiris reddi iubebat, non tam expleta adulterij libidine, quam immutata. Tunc uero metus patres plebecum oppresserat, uti ne hoc ipsum quidem quod metuerat, palam ostendere auderet, sed ferebant insuetam seruitutem gemetes, & aliquid pro libertate cogitare metu prohibebatur, cum ille non iam ira, sed libidine caedes agitaret. Denique quadam die imperat militibus suis, exire per plateas totius urbis, ut omnes qui occurrissent, cuiuscumque aetatis & cuiuslibet sexus, gladijs caederent. Innumeram multitudinem populi Romani, non hostium, sed ciuium telis deiecit. Senatores uero, & ij maxime, qui uel honoribus, uel opibus clariores in curia uidebantur, confictis criminibus tanquam rei puniti proscriptique sunt. Addit uero etiam hoc fastigium sceleribus suis, & artis magicae industria summis studijs excollit, ad quae ministeria explenda, perquirebant mulieres nobiles grauidae, & adhibite fustibus sacris mediam scindebantur. Rapiabant et paruuli infantes, eorumque extra uisceribus euulsa perscrutabantur. Iugulabantur & leones, et nephadis quibusdam commentis ac precationibus daemoniacae arte compositis, bella dicebantur per haec arceri, & credebatur ius phasce regni per nephas posse seruari. His uero malis omnibus etiam illud additur, quod omnes qui per ceteras urbes uel agros fuerant tyrannica crudelitate deterriti, dum nihil sibi ad uitam uitam putant, relicta agris, per loca abdita & latebras eunt, omni studio arandi seredique cessante, tanta fames urbem atque omnia loca inuaserat, ut nihil reliqui ad uitae subsidium fieret.

Maximij uita
crudelitas.

In Orientis uero atque Aegypti partibus Maximinus simili per omnia crudelitate & uesania tyrannidem gerebat, ita ut alter alterum, utpote in tyrannide socius, etiam in sceleribus uideretur imitari, & nescires cui potissimum dare flagitiorum palmam deberes. Eo sane Maximinus praeter socium sceleris uidebatur, quod etiam publicos honores & maximos magistris magorum & malarum artium doctoribus decernebat. Simulachrorum quoque cultui satis superstitiosus deditus erat, ita ut ne ad paruam quidem motum sine augurijs & diuinationibus symbolis adquiret sceret. Vnde & uehementior aduersum nos et grauior prioribus persecutor fuit. Vetera quoque delubra & olim etiam a studiosis cultoribus derelicta, renouari omnia iubet, sacerdotibusque his & pontificibus, per singulas prouincias, nobiles quosque, & alios tam honoribus, functos, ministris militaribus & salarijs additis decernit. Nec mirum, qui & manifestos maleficos, uel rectores prouinciarum, uel duces militum promoueret. Sed ob huiusmodi uanitatis ministerium, quam plurimam copia argentique querebantur. Ex quo accidit, ut omnes ubique prouinciarum modis & occasionibus nudarentur, grauando censum, tributa multiplicando, locupletiores quosque exquisitis aut etiam confictis iniurijs condemnando, alios uero etiam proferendo, omnes pariter bonis paternis auitisque familijs euoluebat. Vnde & montes auri (ut ita dixerim) congregatos familiaribus suis ac satellitibus largiebatur. In conuiujs uero tam profusus erit, tamque temulentus, ut infans, & mente captus uini furore putaretur, & ea ebrius fieri iuberet, quae die postera se iussisse

Cap. XVII.
Maximini Caesaris scelerum.

iussisse nesciret. Delictis, luxu, atque omni dissolutionum genere fluitans, turpissimi suis militibus prebebat exempla. Denique quicquid lasciuie, quicquid petulantiae, quicquid luxuriose gestu a Receptoribus uel militum, uel prouinciarum fuisset, inultum cedebat ob imperatoris exemplum. Cui inter caetera hoc etiam singulare studium erat, ne ullam non dico urbem, sed uel breue oppidum, absque adultetio nobilium matronarum quae per loca fuissent reperta, uel corruptione uirginum, preteriret. Talis hic tantusque uir, qui pudicitiae, honestatis, iustitiae, ac totius aequitatis hostis publicus erat, quid nisi etiam Christianorum hostis & persecutor existeret? Aduersum quos tantum crudelitatis exercuit, ut praecessores suos uincere festinaret in scelere, ignes, laminae, cruces, bestias, maris profundum, obtruncationes membrorum, effusiones oculorum, & singulis membris specialia inferre supplicia gestiebat, quum tamen illi magis constantes & fortes inuenirentur in tolerando, quam iste ingeniosus & callidus in exquirendo. Vincebatur etenim nimis sapiens non solum a uiris, sed etiam a foeminis, quae uerbo dei & fidei calore succensae, ut foeminae quidem comprehendebantur, sed ut uiri fortes in certamine coronabatur, mortem quippe promptius subire, imo uerò & ultro se expetere, quam corporis maculam recipere malebat. Verum cum duobus grauissimis dominis libidine & crudelitate princeps ageretur, fuit apud Alexandriae Dorothea quaedam satis nobilitate orta familia, ingentibus diuitiis, & propinquis nobilibus polens. Sed in ea ingenij atque industriae bonum, caeterarumque honestarum artium studia magis, quam haec, uigebant. Formae uerò & decoris gloria tanta ei fuit, ut mirum ac speciale in ea dei figmentum crederetur. Sed illa quae religione animi & honestate uitae pulchrior quam uultu corporis esse studebat, aequissimo mentis iudicio, quod pulchrum & decorum inter homines uidebatur, id potius deo consecrare, quam usui humano statuit indulgere, ut uirgo deo sacra persisteret. At illa qui diuina atque humana, libidine simul & crudelitate foedaret, cognito solius formae, non etiam ingenij ac propositi bono, ad contemnerandam uirginem, ac poluendam eius castitatem animu intedit. Comperto uerò quod Christiana esset, quae secundum sua edicta poene magis quam libidini subiicienda uideretur, in ambiguo positus astutare cepit, & in quam se partem uerteret, ignorare. Sed ubi duobus animos libido, quae ei latius dominabatur, obtinuit, & expectantem uirginem pro martyrio ad supplicium rapi, per occultos nuncios de stupro interpellauit, illa aequae nephas sibi esse respondit, templum corporis sui quod semel deo consecrauerat, idolorum cultu ac libidinis contagione polluere, proinde se quidem ad mortem paratam esse, a crudeli uerò tyrano non decere blandum aliquid aut molle proferri, nec esse dignum resoluere erga se truces animos, quos quotidie undatim Christianorum profusus cruor duraret. Ad quae responsa cum ille libidine accensus acrius incalesceret, & nisi uerbis adque uisisset, ut agere decerneret, omnibus uirgo pudicissima facultatibus suis, domoque ac familia derelicta, noctu clam a paucis fidelissimis famulis, & cum amicissima, sibi comite castitate discedit, atque in lufum tyrannum uanum amentemque dereliquit. Sed & alias plurimas nobiles mulieres simul ac uirgines exemplo illius adortus, sed exemplo nihilominus illius paratior ad mortem, quam ad seruitutem libidinis nactus, crudelibus supplicij afflicti iubet. Quae multo propius et letius quam caeteri omnes mortem subibant, eo quod duplices sibi coronas a domino preparandas, non solum pro pietate, uerum etiam pro castitate credebant. Sed in his relationibus positum, silere aequum non puto, etiam nobilissimae foeminae in urbe Roma mirabile factum Sophroniae, cuius uir praefectus urbis Romae sub Maxentio tyranno degebat. Qui cum de supra dicta foeminae pulchritudine cognouisset (ut ei mos erat) missis stuprorum ministris, deduci ad se foeminam iubet, illa rem ad maritum detulit.

Qui

Dorothea uirgo,
Alexandrina.

Sophronia
Romana.

Qui cum comperisset, multa secum uoluens, ad ultimum altius ingemiscens: Et quid, inquit, faciemus, quibus aut haec toleranda sunt, aut anima ponenda? Tum illa ut maritum uidit, metu mortis perterritum prodidisse pudicitiam suam: Paululum, ait his qui missi fuerant, expectate, donec composita (ut decet, & ad ornata procedat. Dehinc ingressa cubiculum, cum prius defixis genibus orasset, tanquam pudicitiam suam deo immolatura, pectus ac uiscera, correpto mucrone transuerberat. Extremos huiusmodi nuncios ad tyrannum per adsistentes famulas mittens: Tales (ait) magis placeant Christianae foeminae tyrano. Hoc modo in oriente simul atque in occidente, uelut uno daemonis spiritu armati, & paribus eisdemque uitijs accensi desuebant tyranni, cum tamen per haec Christianorum uirtus animi, & constantia fidei probator & magnificentior redderetur.

Ed cum per decem continuos annos in orientis partibus similis etiam Maximiani principis erga Christianos fuisset grassata crudelitas, & innumera hominum milia deum uerum colentium neci dedisset, cumque uires crudelitatis ac libidinis suae indefinenter suggereret temulencia, & neque consilium, neque satietas finem ullum aut modum imponeret, adest cultoribus suis diuina prouidentia, & quos per ignem probauerat, educit rursus ad refrigerium. Ipsum namque autorem sceleris ultimo diuina corripuit. Et ille qui letis ac saginatis carnibus incedebat superbus, inflatus subito uisceribus, suppurationisque distenditur. In profundioribus dehinc pectoris partibus obortu uulnus rotos intrinsecus uiscerum secessus tabo serpente depascitur. Post etiam fistulis quibusdam in superficie purulentis meatibus adaperitis, cetera interioribus putrefactis uulneris uenis ebullire undatim coepit innumera uermium multitudo. Foetor uerò tam intolerabilis erat, ut nullus omnino ne medicorum quidem propius posse accedere, quod carnes satis latae, & in omni luxuria nutritae, grauiorem ex corruptione nidorem putredinis exhalabant. Denique plerisque medicorum, quod nec morbo aliquid mederi, nec uim foetoris tolerare possent, interfici iubet. In quibus cum quidam iugulandus potius quam medicaturus afflisteret, inspiratus a deo: Cur (inquit) Imperator erras, & quod deus infert, ab hominibus putas posse reuocari? Nec humanus est iste morbus, nec a medicis curatur. Sed recordare, quanta in seruos dei egeris, quamque in religionem diuinam impius & prophanus extiteris, & intelliges unde tibi sint poscenda remedia. Nam & ego quidem morti cum caeteris potero, tu tamen a medicis non curaberis.

Tunc primum se Maximianus hominem esse intellexit, & scelerum suorum immanitatem recordatus, primo omnium errasse se, & impie profiteretur, & uelut satisfacere incipit deo. Tum deinde conuocatis his qui in officio publico sibi parebant, legem scribi & coestum emitti iubet, qua non solum Christianis desinat persecutio, & arceatur omnis iniuria, uerum & reaedificari eorum permitterentur ecclesiae, ut solitis cultibus & obsecrationibus uacantes, etiam pro ipsius salute excelsio supplicent deo. Quibus dicto citius procuratis, continuo per singulas quasque urbes edicta mittuntur, continentia hunc modum:

IMP. CAES. GALERIVS MAXIMIANVS, INVICTVS, AVGVSTVS, PONT. MAX. GERMANICVS AEGYPTIACVS, THEBAICVS, SARMATICVS V. PERSICVS II. CARPIS C. SARUM PRO CHRISTIANIS.

Inter caetera quae pro utilitate reipublice disponimus, nos quidem primo uolueramus,

Cap. XVIII.

Galerius Maximianus incipit egrotare.

Caput XIX.

Maximianus per morbum ad monetur huiusmodi conditionis. † Aliis, obsecrationibus.

Edictum Maximiani et Constantij Caesarum pro Christianis.

ramus secundum antiquas leges, & publicam Romanæ observantia disciplinam cuncta moderari, inter quæ etiam hoc addere, ut Christiani qui paternam religionem reliquerant, ad eam rursus reverterentur. Verum quoniam iudicio quodam animi sui cæta eos obstinatio rei huius habuit, ut nullo modo redire uellent ad ritum religionis antiquæ, quæ a maioribus fuerat instituta, sed eo magis pro uoluntate sua unusquisque legem sibi ipsi constituit, & in locis diuersis plebs diuersa concurrat. Cumque pro his a nobis propositum fuisset edictum, ut ad patrias leges redirent & antiquas constitutas, plurimi eorum periculis se potius subiicere, mortesque innumerabiles tolerare, quam obedire præceptis talibus maluerunt. Et quoniam multos adhuc in eodem animi iudicio durare peruidimus, ita ut nec dijs coelestibus honorem debitum redderent, nec suæ religioni satisfacere uiderentur, respicientes ad solitã mansuetudinem clementiæ nostræ, qua cõsueuimus omnibus hominibus dare ueniam, libenter etiã erga hos indulgentiã nostrã credidimus porrigendam, ut rursus sint Christiani, & cõuenticula in quibus orare conueuerunt, extruant, & rexdificent, ita tamen ut nihil contra disciplinã publicam gerant. Alijs uerò epistolis iudicibus indicauimus, quid eos oporteat obseruare. Vnde concessa hac nostra indulgentia, exorare debent deum suum pro salute nostra, & pro reipublicæ statu, ut omnimodo incolumi degente republica, etiam ipsi securi agere in proprijs laribus possint.

Conuenticula.

Ruffini interpretis uerba.

Hæc de Latino in Græcũ uersa, nos rursus in Latinum. Sed post hæc quid consequutum sit, uideamus.

EVSEBII CAESARIENSIS
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBRI NONI
CAPITULUM PRIMUM

De simulacra in uulgentiã.

De postero i Maximini imp. peruersione.

De simulacro quod nuper apud Antiochiam fuerat consecratum.

De sententijs quæ adue. sum nos late sunt.

De Actis falsis.

De his qui eo tempore martyres extiterunt.

De his quæ aduersum nos tabulis aereis conscripta sunt.

De his quæ postmodum acciderunt, bellis, pestibus, fame, & de morte tyrannorum.

De uictoria Constantini Imperatoris.

De perditione ultima inimicorum nostro: um.

Cap. I.

Cap. II.

Cap. III.

Cap. IIII.

Cap. V.

Cap. VI.

Cap. VII.

Cap. VIII.

Cap. IX.

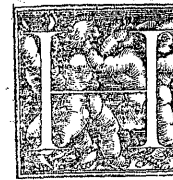
Cap. X.

EVSEBII

EVSEBII PAM.

PHILI CAESARIENSIS ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBER NONUS, RUFFINO AQUILEIENSI INTERPRETE.

IVIUSCEMODI edictis Imperialibus per omnem locũ Asiæ Ponticę propositis, uelut ex ingentibus tenebris subitum lumen refulsit. Sed Maximinus, qui in Orientis partibus Cæsaris tyrannidẽ potius quam locum tenebat, tanquam crudelitatis suę materiã sibi subtrahi nõ ferens, cum ei displiceret edictũ, nec tamen auderet obfistere, proponi publicẽ legem, & omnibus in notitiã uenire non patitur, uerbo tamẽ iudicibus præcepit, inducias Christianis interim dare. Sed Sabinus, qui per illud tempus præfecturę culmen gerebat, omnium prouinciarũ iudicibus scribens, & prælatam imperatoris inserens legem, manifestũ efficit cunctis id quod Maximinus obscurare tẽtauerat. Iudices uerò per singulas ciuitates edicta mittentes, legemque præferentes, relaxari cunctos qui tenebantur in carcere, quique in metallis, aut quibuslibet uinculis asseruabantur, omnes abscedere liberos iubent. Quibus ita gestis, uelut post nimiam tempestatem, si solis splendor coelo redditus fuisset ac teris, duces populi nostri per singulas quasque urbes frequentare conuentus, ecclesias instaurare, cõcilia agere, sacerdotia reparare, singulas quasque ecclesias, si cui quid deesse uidebatur, instruere. Quæ cum ita gereretur, stupor ingens habebat infideles gentiliũ, de tanta tamque subita conuersione rerum, ita ut admiratione ipsa fateri cogerentur, magnum & solum deum uerum esse quem Christiani colunt. Nostrorum uerò si qui in agonibus fideliter & uiriliter perdurauerant, cum omni fiducia & læticia agebant. Si qui uerò languidiũ & ignauius egerant, cum omni humilitate & supplicatione medicinam poscere ab his qui incolumes perstiterant properabant, & per eos repropitiari sibi omnipotentem deum supplicabant. Iam uerò illi qui de metallis fuerant relaxati, uenientes per urbes singulas, magnanimi sublimescque incedebant, & ineffabilem lætitiã atque exultationem dei ecclesijs exhibebant, toto itinere per plateas quoque ciuitatum & uicos cum psalmis ac hymnis digrediẽtes, ita ut stuperent & magnificaret deum hi qui eos paulo ante uinctos & catenatos trahi in metalla uiderant, lætos uerò nunc atque exultantes cernebant ad propria remeare. Ex quo etiam ipsi qui prius infesti nobis uidebantur et aduersi, nunc subite conuersionis miraculo congratulabantur nobis, & communem sibi ducebant lætitiã nostrã. Verum cum hæc ita in agris & uicis & urbibus agerentur, & pro reddita sibi pace Christianorum populi molesta exultatione gauderent, totius boni inimicus tyrannus ferre non potuit, qui insati sibi nequitia: rabie gaudia ista subrueret.

Cap. I.
Maximinus
in Oriente.

Sabinus præfectus.

Christiani liberantur à metallis.

ETENIM Maximinus, quem in orientis atque Aegypti partibus tyrannidẽ tenere supra diximus, sex nõ amplius menses passus est nostros in pace persistere, & protinus quicquid ad obturbandam eam nascisci potuit, molitur. Igitur primo prohibere nostros per occasiones quasdam tentat, ne ad cõemiteria conuenirent. Tum deinde nequissimos quosdam Antiochenæ urbis uiros instigat le-

Cap. II.
Christiani prohibentur conuenire in cõemiterijs.

Theotecnus eu-
vator urbis An-
tiochenae.

gationem mittere aduersum nos, deponentes ne in proprijs degere liceat Chri-
titanis. Cuius legationis initium facit per Theotecnum quendam curatorem An-
tiochenae urbis, prauum ingenij hominem, pessimumque propositi. Sed & alios per sin-
gulas ciuitates similiter deterrimos ciues ad simile facinus impellit, & ex omni-
bus prouincijs huiusmodi legationem dirigi coponit. Multaque alia aduersum
nos speciali quodam odio & obstinata contentione machinarum, donec omni mo-
do mala quae iam quiescerant, renouaret. Mala mens, malusque animus, uelut situm
quandam & famem se pati putabat, nisi laniari carnes ciuium, & sanguinem.

Caput III.
Iesus dicitur
Iupiter Philius,
hoc est, amicitiae
praeses.

Interea reperisse se occasionem maximam ratus est ex eo, quod apud Antio-
chiam simulachrum quoddam Iouis Amicalis nuper consecratum, artibus qui-
busdam magicis & impuris consecrationibus ita compositum est, ut falleret ocu-
los intuentium, & portenta quaedam ostentare uideretur, ac responsa proferre. Idcirco
omnibus et ipsis Imperatoribus pro certo confimatur. Quod postea quam ab uni-
uersis creditum est, asseueratur item deus ille dedisse responsa, ne Christiani in ur-
bibus habitarent, neque in uicinis urbi locis, sed quanto fieri potest longius fuga-
rentur. Quibus cognitis omnes qui ubique erant sub tyranni regno per urbes
ac prouincias singulas, scientes gratum hoc esse apud eum, similem de Christianis
sententiam ferunt. Et missis ad eum legatis, ea de Imperatore impetrant, quae
ut peterent ab ipso fuerant inuitati.

Caput VIII.
Sacerdotes templo
rum, honoribus or-
nantur.

Vm uero rursus aduersum nos persecutionis rabies instauratur, & Maximi-
nus interim summa instaurata per urbes singulas & prouincias sacerdotes si-
mulachrorum ac pontifices statuit, multisque eos honoribus & muneribus prae-
sicit, & omnia prorsus diligenter agit, quatenus cunctos beneficijs suis praeue-
niat, ut per haec promptiores eos efficeret in odia & necem Christianorum. Idcirco
eo magis obtinebat, quo grauiorem sibi duceret eum quem erga nostros seuito-
rem nequiorumque sensisset.

Caput V.

Acta Christi a-
pud Pilatum con-
ficta.
Hoc ueneno pue-
ros infici cupie-
bat.

Et quamuis ei agere cuncta ex sententia liceret, quippe qui iam sibi etiam Au-
gusti incoessam presumpserat dignitatem, uideri tamen uult, quod aliqui-
bus iustis haec rationibus agat. Constringuntur acta quaedam, uelut apud Pilatum
de Saluatore nostro habita, in quibus aduersum CHRISTVM omnis blasphem-
ia conscribitur. Quae acta per omnes regni sui prouincias praefato edicto mitti
praecipit, & per urbes singulas, per uicos, per agros etiam proponi, praecipientibus
quoque puerorum tradi iubet, ut pro his quae ad meditandum, uel ad edicendum
dicere solent, haec tradant pueris memorie commendanda. Cum uero haec ita per
omnem locum diligenti nequitia gererentur, dux Damasci cognita Imperatoris
sui erga Christianos libidine, & ei placere in talibus studes, indignissimas quas-
dam mulierculas de truiuo conuulsitas, sibi sibi facit, & agitari in his plurimam
quaestionem, per quam cogeret eas Actis profiteri, fuisse se quondam Christia-
nas, & scire quod inter ipsa mysteria eorum, spurca quadam & impura commi-
terentur. Aliaque huiusmodi flagitia, quae nec audire quidem bonus quisquam patere-
tur, mulierculas actis profectus facit, eaque conscripta ad Imperatorem refert. At ille
proponi ea nihilominus per singulas quasque urbes ac prouincias iubet, quamuis
dux ille non in longum tali fraude gauisus sit. Breui namque quadam insania despe-
rationis incensus, in exitium uite suae proprias sibi intulit manus.

Caput VI.

Syluanus epif.
Petrius Alexan-
drinus.

Nostorum uero rursus fuga, rursus persecutio, & supplicia renouantur.
Iudices prouinciarum tanquam gratum aliquid ex hoc Imperatori exhibe-
ntes in nostros atrocius desequere. Igitur apud Tyrum Phoenices urbem tres qui-
dam iuuenes correpti, cum se Christianos esse confiterentur, bestijs subriguntur, cum
quibus & Syluanus episcopus quadraginta annis functus sacerdotio, uir mansue-
tudine animi, & ipsa iam senectute uenerabilis. Per idem tempus etiam Petrus,
de quo

de quo supra memorauimus, Alexandrinae urbis episcopus, per omnia insignis,
& omnibus uirtutibus adornatus, in scripturis uero diuinis & in uerbo dei, prio-
rum nullo inferior, prudentia quoque singularis, & in omnibus perfectus, uere sa-
cerdos & hostia dei subito rapitur, & tanquam ex Maximini praeccepto capite ob-
truncatur. Cum quo simul & alij plures ex Aegypto episcopi trucidantur. Lucia
nus quoque uir, moribus, continentia, & eruditione praecipuus, Antiochenus pre-
sbyter, cum ad tribunal iudicis fuisset adductus: Cur (inquit ad eum Praeses) uir ra-
tionabilis & prudens sequeris sectam, cuius non potes reddere rationem? Aut si
est aliqua, audiamus. Tum ille data sibi facultate dicendi, huiusmodi orationem
de fide nostra habuisse dicitur: In occulto non est, quod nos Christiani quae coli-
mus, deus unus est, per CHRISTVM nobis annuntiatus, & per spiritum sanctum no-
stris cordibus inspiratus. Non enim sicut uos putatis, humanae alicuius persuasio-
nis errore constitimur, nec indiscussa (ut alij parentum traditione decipimur. Au-
tor nobis de deo, deus est. Neque enim posset sublimis illa maiestas sensibus hu-
manae mentis illabi, nisi uel spiritus sui uirtute delata, uel uerbi ac sapientiae suae in-
terpretationibus indicata. Fateor, errauimus etiam nos aliquando, & simulachra
quae ipsi finximus, deos caeli ac terrae putabamus autores, sed arguebat eos fragi-
lis substantia a nobis praestita consecratio. In quibus tantum uenerationis inerat,
quantum decoris manus contulisset artificum: Verum omnipotens deus ille, quem
non nostris manibus fictum, sed cuius non decebat esse figmentum, errores miseratus
humanos, sapientiam suam misit in hunc mundum carne uestitam, quae nos doceret
deum, qui coelum fecisset & terram, non in manufactis, sed in aeternis acq; inuisibili-
bus requirendum. Vitae etiam nobis leges, ac disciplinae praeccepta constituit, seruare
parimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere pietati, puritatem
cordis amplecti, patientiam custodire. Sed & omnia haec quae nunc aduersum nos
geritis, uentura nobis esse praedixit, educendos nos ad reges, & ante tribunalia iu-
dicum statuendos, ac uelut uictima iugulandos. Inde est denique, quod & ipse qui
erat immortalis, utpote uerbum & sapientiam dei, morti se prebuit, quo nobis in cor-
pore positus, patientiam praebere exemplum. Sed nec nos sua morte decepit, qui-
bus post tertium diem resurrexit, non ut ista quae nunc falso describuntur conti-
nent Acta Pilati, sed innocens, immaculatus, & purus, ad hoc solum mortem suam
scepit, ut eam uinceret resurgendo. Quae autem dico, non sunt in obscuro gesta lo-
co, nec testibus indigent. Pars penes mundi iam maior huic ueritati ad stipulatur,
urbes integrae, aut si in his aliquid suspectum uideretur, contestatur de his etiam agrestis
manus ignara signum. Si minus adhuc adhibebo uobis etiam loci ipsius, in quo
res gesta est, testimonium. Ad stipulatur his ipse in Hierosolymis locus, & Golgo-
thana rupes sub patibuli onere disrupta. Antrum quoque illud, quod a uulvis inferni
sanuis corpus denuo reddidit animatum, quo purius inde ferretur ad caelum. Aut si ad
huc uobis minus digna uideretur haec, quae in terris substantiam gerunt, accipite etiam
e caelo ad stipulatore fidelis. Solem uobis ipsum horum produco testem, qui cum haec
fieri per impios uideret in terris, lumen suum meridie abscondit in caelo. Requirit
in annalibus uestris, inuenietis temporibus Pilati, CHRISTO patiente, fugato sole,
interrupti tenebris diem, Quod si terrae, si caelo, si sanguini eorum, a quibus uerita-
tem per tormenta perquiritis, fidem non accommodatis, quomodo meis uerbis al-
legationibus credetis? Et cum penes iam his uerbis auditoribus suadere coepisset,
arripi iubetur in carcerem, ibique quasi absque tumultu populi necari.

Luciani presby-
teri oratio ad ge-
ntes de Christo.

Acta Pilati, ad-
uersus Christum
conficta libellus.

Sum nos excitaui, ut longe seuiora prioribus & diriora pararentur, quando
enim aduersum nos legationes prouinciarum uel urbium, quando tot & tanta im-
perialia edicta uenerant, ita ut etiam aetis tabulis incidi leges quae aduersum nos

Cap. VII.

Declamatio scho-
lastica de Pilato
et Christo, in odi-
um Christi confi-
cta.

Cap. VIII.

Siccitas ingens.

Sacer ignis.
Carbunculi.

Armenij aduer-
sum Romanos.

Fames.

datę fuerāt, iuberentur, quando pueris scholaris meditatio de Pilato & IESU ha-
beri cōtumeliā nostrę gratia iussa est, & confictis referta blasphemijs, per totum
diem decantatis. In his uerō legibus, quas aduersum nos xre incisas singulis qui-
busq; ciuitatibus proposuerat uelut in aternū mansuras, iactanter satis & super-
bē descriperat, quod ex quo Christiani sedibus suis urbibusq; pelluntur, & aëris
esset leta temperies, & terrę fecunditas abundantior, ac segetum copia uerior,
& ideo satis recte consuli ad eorum immortalium gratiam, quibus nulla ita ac-
ceptabiles uictime litaretur, quā ut inuisum his hominum genus ex omnibus
locis in quibus eorum maiestas colitur, pelleretur. Addit quoque etiam illud: Ut
quoniam tam piām, tamq; religiosam petitionem hanc ab Imperatore poposcis-
sent, quicquid illud est (quamuis difficile uideatur) quod suis commodis aestimēt
profuturū, pro hac gratia nihil sit quod impetrare non possent, tantū ut hoc dili-
gentius obseruent, ne Christianis qualitercūq; urbium concedatur ingressus.

ET quidem quātum in hominibus fuit, satis in angustum res nostrę, opesq;
coartate sunt, ut secundū illud quod scriptū est, in his scandalizari possent
etiā electi. Sed postquā nihil reliquū apud homines rebus nostris superesse uisum
est, omnipotentis dei prouidentia imbecilles hominū mentes periclitari ipsa de-
speratione non patitur. Cōtinuo nanque, nec mora, dum adhuc per aliquas lon-
gius positas ciuitates impia mitterentur edicta, arrogantiam tyrannicę uocis re-
frenans, qua latas segetes pro Christianorum fuga, & uberes frugibus describe-
rat campos, imbres restringit in nubibus, & effozas arida sterilitate segetes dere-
linquit. Arescit etiā herba camporū, & nō solum hominibus fructū, uerū etiam
pecudibus pabulū negat, famesq; tetra & obscena ubiq; grassatur. Aëris quoq;
tēperies, quā suis impijs actibus descriperat famulari, in tantā corruptionē uer-
sa est, ut humana corpora ulceribus pessimis, quę ignis sacer appellatur, nec non
& his qui dicuntur carbunculi, repletur, ita ut ora hominū atq; oculos occupā-
rent, ut si quis fortē ex his effugisset mortē, luminibus orbaret. Sed & alijs nihil
omnino pestilentibus morbis uirorū ac mulierū immensā multitudines, & præcē
puē infantū, acruatim cadebant. Additur illud etiā his malis, quod Armeniorū
gens olim & utilissima, & amicissima populū Rom. dum ab eo Christiani reli-
gionis ritū (cui deuotissime uniuersa dedita est) in idolorū cultū mutare cogere-
tur, & demones uenerari pro deo, inimici pro amicis, & pro socijs aduersarij esse-
rūt. Quæ simul omnia coaceruata, stulte ab eo poenas arrogantię deposcebāt, pro
quo per fugā persecutionēq; Christianorū, pacē sibi met, & rerū omniū copias,
atq; ipsius etiam aëris tēperiem deseruire iactauerat. Igitur cum ipse & exercitus
bello Armenico uehemēter & acriter urgeretur, populos per urbes et uicos qui-
bus diuina atq; humana prospere cūcta cessura legū suarū autoritate promiserat,
fames dira absq; ulla miseratio ne uastabat. In urbibus uerō tantę per dies singu-
los multitudines cadebāt, ut nec loca ad sepulturas inuenirent. In agris uel uicis
plurimę domus penitus uacuarē remansere. Quod & si aliqui imminētē uidētes
stragē, filios suos ad urbem uenūdaturi adduxerāt, dum emptor moratur, aut re-
tractat etiam ipse moriturus accedere, cum liberis suis, quorū ex precio alendos
se sperauerant, interibāt. Aliqui uerō dum radices herbarū sectabantur, earumq;
succis animam sustentare tentabant, perurgente inedia, incaute letali aliquo hau-
stu corrumpabantur. Mulieres quoq; matres familias, & honesto loco natę, uisita-
tis cogente, pudoris oblitę, ad publicum stipis petendę gratia descendebāt. Et
quas uerecundia aspiciere in faciem hominum non sinebat, expetere aliquid cibi
uel etiam de manu rapere cogebat. Quā plurimū uerō ita exhausti incedeabant,
ut simulachra magis carne carentia, quā homines putarentur, colore terro, lu-

minibus

minibus in profundum dimerfis, huc atq; illuc corpore nutabundi, & iam iamq;
lapsuri ingrediebantur, nec uioce iam stipem, sed ultimum trahendo spiritum de-
pocentes, ita ut nonnunquam si forte fragmentum panis aliquis, quo frui non
liceret, aspiceret, medio conatur extendere, nec desiderium uires corporis
consequuntur, in dum conatus inualidi ictu frustrante concideret. Quod si for-
tē quis locupletū, miseratione permotus, impertiri aliquid cibi indigentibus uo-
luisset, cōstrictus & prefocatus multitudinē eorū, in quibus nemo erat qui repel-
lendus uideretur, deserebat inceptū, nec misericordię propositū per uim eorum
quos inedia impudentes effecerat, ualebat explere. Interea per plateas omnes &
angiportus erāt omnia repleta cadaueribus mortuorū, nec erat omnino qui sepe
liret, dum & ipsi qui adhuc superesse uidebantur, morbo inualidi essent, & quasi
cōtinuo morituri. Ex quo fiebat spectaculū miserabile, ita ut quā plurimū a ca-
nibus deorarentur. Igitur duæ pestes ualidissimę fames & lues, diuidebant sibi
populum. Et pauperiores quosq; quotidianus uictus opere manuū quarebatur,
uelut uicinos sibi & proximos populabatur inedia. Illos uerō qui locupletes &
referti opibus uidebātur, lues sibi uelut proprios uēdicabat, ita ut uideres nume-
rosā familię domū intra breue tēpus ex uno in alterū contagione currēte, extin-
ctis omnibus, uacuā derelinqui. Sic discretis quidē castris fames luesq;, sed unō
mortis exitu bellantes, urbes atq; agros uastabāt. Hęc extitit legū Maximini, &
elationis atq; arrogantię eius, & iudicij de Christianis habitū remuneratio. Hęc
illius in deum pietas, & religionis ut assererat coelitus traditę maiestas. Verū, ut
superius diximus, cum & inhumata mortuorū cadauera quos fames consumpse-
rat, in plateis iacerēt, & quos lues usq; ad unū interemerat, nihilominus insepul-
ti in domibus manerēt, qui uerō superesse uidebantur, urgerentur inedia, clama-
re omnes, & sponte Christianorū pietatem, misericordiamq; imprecari, quosq;
paulō ante extorres patria & domo egerāt, nūc suppliciter exorare, ut more sibi
solito, uiuētibus alimonie auxiliū deferāt, mortuis insepultis sepulture iusta per-
soluāt. Apud ipsos tantūmodo miserationes ualere, apud ipsos solos quę huma-
nitatis sunt, pietatisq;, seruari. Nec tam uerā religionē, tam sanctā, tamq; in omni-
bus perfectam ullam esse, quę uniuersis hominibus consulere, tanquā propin-
quis & proximis suadeat. Nec esse aliū ullum præter Christianorū deum confite-
bantur. Tum uero nostrorū populi, quibus reuera per dei gratiā (quod maxime
omnibus mirabile fuit) neq; fames in aliquo, neq; lues fuerat dominata, in nullo
profusus iniurię memores, more sibi solito & ad misericordiā etiā inimicorū præ-
ceptis dominicis instituti, cōferre certatim unufquiscq; prout poterat, cibos, & su-
stentare, ac reficere pereūtes, & nō solum cibos cū eis, sed & affectū participare.
Ex quo indigentibus etiā parua sufficere uidebāt, quę cum magna pietatis affe-
ctione præbebātur. Illos quoque qui morbi contagione laborabāt, ad quos nul-
lus gentiliū, ne propinquorum quidem introibat, sedula & frequēti uisitatio-
ne curare, nec pati omnino aliquid per cōtagium, quippe quos gratia diuina cit-
cudaret, cadaueribus quoq; mortuorū sepulturā deferre, & quę sunt naturę, iu-
sta complere. Ita breui, ingressu solo Christianorum per urbes et uicos malorum
facies immutata, rebus ipsis atque operibus uerā esse & piām religionem Chri-
stianorum in cordibus omnium scripsit multo tenacius quā tabulis aëris, eam
falsam esse tyrannus inciderat. Igitur cum hęc à nostris ita gererentur, & per ge-
storū bonitatem tacita quadā prædicatione dei nostri ueritas nosceretur, ita com-
pletum uideretur illud quod scriptum est in Exodo: Quia Aegyptijs erant tene-
brę palpabiles & crasse, filijs autē Israēl erat lux in omnibus habitatiōibus suis,
pergit nihilominus dominus deus noster magnificari in sanctis suis, & cœptę
uirtutis opus prosperioribus successibus propagare, atq; iterū nobis in obscuro

Fames
Lues.

Ethnici implorā
Christianos.

Christianorū offi-
cia in gentiles.

positis, splendorē suae lucis accendere. Etenim secundū prophetiā dictū: Cibus uos pane lachrymarū, & potū nobis dedit lachrymas, sed in mēsurā. Hāc est ergo correptionis eius, emendationisq; mēsurā, ut non in perpetuū indignetur, neq; in aeternum irascatur nobis, sed repropitietur seruis suis sperantibus in se.

Cap. IX.

Constantinus Aug.
aduersus Maxen-
tium.

Modus inuictandi
Christianos.

Labarum, uexil-
li nomen.

Mulvius pontis.

Maxentius peris
in fluuio Tybe-
ri.

Etenim cum religiosissimus Imperator Constantinus, Constantij & que mo-
deratissimi & egregij principis filius, aduersum Maxentiū urbis Romę ty-
rannum bellum pararet, atque exercitum duceret, erat quidem iam tūc Christiani-
tatis religionis fautor, uerūq; Dei uenerator, nondum tamen (ut est solenne nostris
initiari) signum dominicę passionis acceperat. Cum igitur anxius, & multa se-
cum de imminētis belli necessitate peruoluens iter ageret, atque ad cælum se-
pius oculos eleuaret, & inde sibi diuinum deprecaretur auxilium, uidet per sopo-
rem ad Orientis partem in cælo signū crucis igneo fulgore rutilare. Cumq; tan-
to uisū fuisset exterritus, ac nouo perturbaretur aspectu, ad stare sibi uidet ange-
los, dicentes: Constantine, *ἐπι του τοπιου*, id est, in hoc uincē. Tum uerō latus red-
ditus, & de uictoria iam securus, signum crucis quod in cælo uiderat, in sua fron-
te designat, & ita cœlitus inuitatus ad fidem, nō mihi illo uidetur inferior, cui de
cælo similiter dictū est: Saule Saule, quid me persequeris? ego sum Iesus Nazā-
renus, nisi quia hīc non adhuc persequens, sed iam consequens inuitatur. Exin si-
gnum quod in cælo sibi fuerat demonstratū, in militaria uexilla transformat, ac
labarum quem dicitur in speciem dominicę crucis exapat, & ita armis uexillisq;
religionis instructus, aduersum impiorum arma proficiscitur. Sed in dextera sua
manu signum nihilominus crucis ex auro fabricatum habuisse perhibetur. Ve-
rum non puto absque re uideri, si paululum excedentes, etiam quid propositi re-
ligiosus dux in hoc bello gesserit proferamus. Igitur ubi diuinę uirtutis auxilio
certus de uictoria effectus est, alio nihilominus actu religiosi principis animus
fluctuabat, quod scilicet imperator Romanus & Pater Patrię quę deorum cultum
omnes, si fieri posset, qui ante se principatum gesserāt, pietate & religione cupe-
ret superare, nō solum patrię, sed ipsi urbi Romę quę Romanū imperij caput est,
bellum cogere inferre, nec sine oppugnatione patrię quam tyrannus obsē-
derat, reddere poterat patrię libertatem. Angebatur hinc animus, & die noctūq;
Deum, cui se iam familiarem senserat, precabatur, ne dexteram suam quam si-
gno munierat salutarī, cruore Romani sanguinis macularet. Hęc ei die noctū-
que poscenti, prestitit diuina prouidentia. Et iam cum non procul à ponte Mul-
uio castra posuisset, ecce subito uelut ui diuinā correptus Maxentiū, agitur in oc-
cursum, & proruens urbis Romę portis, sequi se reliquum exercitum iubet, pri-
orūq; ipse obuius præcurrit armatus. Iusserat autem nauibus ad decipulam com-
positis, fluuium sterni, & superpositis pontibus exequari. Ut ergo ipse eques ac
præcurator, oblitus operis sui, cum paucis aggressus est pontem, subidere naues,
& in profundū demersus, totius belli futuras cedes unius nephandi capitis sui di-
remit interitu, atque impollutam religiosi principis dexteram à ciuili cruore ser-
uauit. Tum uerō nihilominus in hoc quā in Moysē atque Hebræorum popu-
lo gestum uideres, ut dignē etiam super his dici deberet: Cutrus Pharaonis et uir-
tutem eius protecit in mare. Electos ascensores ternos stratores demersit in ru-
brum mare, ponto adoperuit eos. Ita nanque Maxentiū, atque hi qui cum ipso
erant armati satellites, demersi sunt in profundum, pontibusq; his deuolutus est,
quos ad religiosi principis aptauerat exitium, ut & illud super eo competenter
dicatur: Lacū aperuit & effudit eum, & incidit in foueā quā operatus est. Cōuer-
tetur dolor eius in capite eius, & in uerticem ipsius iniquitas eius descēdet. Hęc
impis competitent aptantur. Constantino uerō tanquā famulo Dei dignē illa
iungentur, quę Moyses post uictoriam prostratis cecinit inimicis, dicens: Cante
mus

mus domino, gloriose enim honorificatus est, equum & ascensore profect in
mare. Adiutor & protector meus est, & factus est mihi in salutem. Quis similis ti-
bi in dijs domine? quis similis tibi gloriosus in sanctis, mirabilis in claritate faciēs
prodigia? Hęc etiam si non uerbis, rebus tamen gestisq; Constantinus ipsi à quo
uictoriam meruerat excelso concinens deo, urbem Romam triūphaturus ingre-
ditur. Tum uerō leti omnes cū coniugibus ac liberis, Senatus Populusq; Roma-
nus ingenti peste liberati, & iugo tyrannicę immanitatis exempti, Constantinum
uelut salutis autorem ac restitutorē libertatis excipiunt. Ille tamen nec in laudes
acclamantis populi, nec in plausum tante urbis ac talis, animos relaxabat, neq;
sue uirtuti rem gestam, sed diuino muneri deputabat. Statim deniq; ubi imagines
sibi ob honorem triumphati Senatus erexit, uexillum dominicę crucis in dexte-
ra sua iubet depingi, & subter adscribi: Quia in hoc signo singulari, quod est ue-
ræ uirtutis insigne, urbem Romam Senatūq; & Populum Romanum iugo ty-
rannicę dominationis ereptum, pristina libertati nobilitatq; restituit. Per idem
tempus conspirante etiam tum secum Licinio (nondum enim in id uesanie inci-
derat, quo postmodum delapsus est) scientes & profitentes autorem sibi bono-
rum omnium deum, una eademq; sententiā legem statuunt, in qua deum Chri-
stianorum plenissimis laudibus prosequuntur, & ipsum sibi autorem totius uir-
tutis atq; operis profitentur, ipsumq; de tyranno prestitisse uictoriam, & ideo ab
uniuersis huic uenerationem cultūq; deferendum. Hanc legem etiam ad Maxi-
minum, qui tunc orientis partibus dominabatur, amicitiasq; eorum expetere ui-
debat, emittunt. At ille ingentibus Imperatorū rebus gestis perterritus, tamen
quę scribebantur, cōtraria sibi & alienę mentis sue proposito uiderentur, tamen
quoniam resistere non audebat, & rursum alienę autoritati cedens, inuitus uide-
ri in hoc uenisse erubescerebat, metu simul ac pudore usus miserimis cōsiliarijs sta-
tuit, uelut ex suo arbitrio atq; autoritate legem pro Christianis similis sententię
promulgare, in qua asseueraret maiorē quidem suis prioribus Augustis, uisum
fuisse Christianorum gentem tāquā deorum cultui aduersam penitus esse de-
lendam, se quoq; aliquandiu ratum, simili debere uti sententiā. Sed quoniam eo
magis gens ista propagetur & crescat, quo maximē putatur inhiberi, uelle se po-
tius, ut si quidem blandis quis ad deorum cultum persuasionibus acquiescat, re-
cipiatur, nullus uerō cogatur inuitus, sed habeat in arbitrio suo, quo quisque ue-
lit ritui colere Deum, neque pro hoc commotionem ullam, uel perturbationem
provincialibus inferendam. Hęc Maximinus ad Sabinum Præfectū scribit, cum
tamen omnes scirent eum non id animo gerere, sed simulata hęc humanitate de-
cernere. Denique nostrorum nullus audebat uel concilia agere, uel in publico
quicquam ad religionem pertinere, commouere, id est, uel ecclesias reparare, uel
si quid huiusmodi usus nosster poscebat explere, quod fieri lex ad eum ab Impe-
ratoribus missa censebat. Sed ille impius & mente ferox, hoc solum quod metus
extorquebat, indulserat, nec in aliquo mutauit affectū, donec digna in eum uer-
bera ultio diuina proferret. Etenim cum contrā meritum & capacitatem men-
tis sue, uel nomen Augusti, uel Imperium præsumpisset, uir in quo nihil pruden-
tie, nihil sobrietatis aut moderationis inerat, arrogantiā tumidus, & superbia in-
flatus, extolli & erigi etiam aduersum regni socios cœpit, in quibus regalis in-
stitutio morum probitate, & sobrietatis ac religionis gratia refulgebat. Audet
igitur primō se inter eos honore cōstituire priorem, ac non multo post rupto sce-
dere, bellū Licinio conatur inferre, & breui omnia perturbans, modo urbes qua-
tere, modo exercitum fatigare. Ad ultimum fretus daemonibus, & nomine deo-
rum suorum, cum immanis militum multitudine procedit ad bellum. Sed uictoria
illum qui Deo atque hominibus inuisus erat refugiens, ad partem alterā transit.
Et cum

Constantini
triumphus.

Statua Con-
stantini.

Licinus Cas.

Constantij Lic-
nij Cas. lex de
colendo Christo.

Lex Maximini
ingentis se saua
re Christianis.

Sabinus præ-
fectus.

Maximinus ad-
uersum Liciniū.

Et cum ferro cecidisset exercitus, pauci qui superfuere uidentes eum multū copijs & diuino fauore nudatū, manum fortioribus tradūt. At ille simul ut se a dijs suis deceptum, & ab hominibus desertū uidet, detractis Imperij insignibus, quā nec decenter unquā gesserat, turbis se calorum fugitantium permiscens, turpiter atque infeliciter bello exemptus, per agros ac uicos latitans, tandem ad ea loca quae hostibus carere uidebantur euasit, uanis suis persuasionibus illud multo uerius esse perferens, quod diuina scriptura pronunciauerat, dicens: Nō fit saluus rex per multitudinem uirtutis suae, nec gigas saluus erit in multitudine fortitudinis suae. Falsus equus ad salutem, in abundantia autem uirtutis suae nō erit saluus. Ecce oculi domini super timentes eum, sperantes super misericordia eius, ut liberet a morte animas eorū. Igitur cū omni dedecore atque ignominia tyrannus, posteaquam regressus est ad propria, primō tanquam furorē quodam se digno accensus, plurimos sacerdotes deorum suorū, & diuinos quos antea mirabatur, & quorum responsis confidens bella commouerat, ut deceptores fallacesque, & qui salutem suam regnumque prodidissent, interfici iubet. Post haec gloriam laudemque deo Christianorum refert, & sera poenitentia conuersionem in ipsa uite fugam damnatione meditatū, cum grauissimam mortem erga semetipsum certantibus duceret, legem pro libertate ac securitate Christianorum scribit. Cuius exemplum infra scriptum est:

IMP. CAES. GALERIVS MAXIMINVS, GERMANICVS, SARMATICVS, PIVS, FELIX, INVICTVS, AVGVSTVS.

INDESINENTEM curam prouincialium nostrorū gerentes, & utilitatibus eorum uel comodis consulentes, quae ad cōmune & publicū bonū spectant, quaeque animis cūctorum chara & iocunda sunt, tñquam rē delinimus prouidere. Vnde cognitum esse omnibus hominibus non dubito, manifesteque compertū, ex eo fonte quo iussum fuerat a diuis principibus Diocletiano & Maximiano parētibus nostris, inhiberi conuentus Christianorum, plurimas direptiones & praedae ab officialibus factas, idque per dies singulos in detrimentum nostrorum prouincialium profecisse (quorum nos curam praecipuam habere gestimus) ita ut bonis suis penē ac patrimonijs euoluerentur. Super hac re anno praeterito legem dedimus, ut si quis uellet genti huic uel religioni adherere, a nullo profusus uoluntas eius, ac propositi libertas impediretur, sed satisfaceret animis suis, atque haberet licentiam absque ullo metu uel suspitione agere quod liberet. Verū ne nunc quidem laterē nos potuit, quod quidam ex iudicibus tētauerint permouere rursum prouinciales nostros, & uelut ex nostra eos autoritate turbare, quo scilicet & priores erga religionem quam diligunt, redderentur. Igitur ut in posterū omnis metus uel ambiguitas auferatur, huius edicti nostri lege sancimus, ut cūctis innolescat, licere his qui Christianam sectam religionemque uenerant, hac nostra indulgentia largitate, ut unusquisque quemadmodum uult, & prout animo libet, religioni huic solennitatemque deseruiat. Sed & orationum domos, id est, dominica sua, ut instaurarent pro uoluntate sua, permittimus. Sanē quo in omnibus cum uilior habeatur hac nostra largitio, etiam illud hac lege sancimus, ut si quae domus, agrī, uel quelibet praedia ex Christianorum bonis antehac parētum nostrorum praecipitis ad fisci ius fuerāt sociata, si qua etiam ibi ab aliquo cōpetita sunt, uel si qua sunt distracta, aut dono in aliquem conlata, hac omnia in antiquū ius Christianorum praecipimus reuocari, dominisque proprijs uniuersa restitui, ut & in hoc omnes pietatis nostrae beneficium capiant.

Talibus Maximinus nunc demū utitur legibus, qui ante annū non integrum arcis

Epistola Maximini pro Christianis.

Alia, de sumis.

arcis aduersum nos tabulis, tanquam in aeternum permanuris, sanxerat poenas. In quibus nos uelut impios, urbibus & agris exules, ac totius penē terrae profugos effici iusserat. Verum ne nunc quidem erat eius integra & ex corde conuersio, sed uelut precium quoddam, huiusmodi leges offerebat Deo, & quoniam deorum suorum spes eum prius in bello deceperat, per haec tanquam mutatis patrocinijs, bellum tentabat adoriri, ignorans uanissimus, quod ab hominibus nequam ad prauum inceptum, neque officijs, neque praemijs potest redimi Deus.

Ita ut cum omnibus copijs instruxisset exercitum, bellumque parauisset iniustum, doloribus internorum uiscerum correptus, uehementer exagitari coepit, ita ut aene stratis quidem recubare posset, sed exiliens ē cubili suo, sepe pronus elideretur in terram, tum deinde homo edax, & qui uino semper repletur, nunc ne summis quidem labris degustandum reciperet cibum aut odoretenus uinum fumeret. Ita carnis inedia & ariditate consumptis, hoc solum profecit infelix, quod in ultimis uite positus, iustam esse uindictā Dei, & scelerum se poenam profertur expēdere. Ad ultimum tamen morbo prius luminibus amissis, & tunc magis quid aduersum Christū impietatis admiserit uidens, uiuendi finem fecit. Sed defuncto eo, qui erga Christianos nunc inaudita crudelitate, nunc simulata uenia agebat, aperta indulgentia legitimorum principum, & absque ulla iam suspitione, ecclesiarum status multo etiam clarior quam prius fuerat reparari coepit. Verbum uerō Dei & doctrina CHRISTI, longē gloriosius & liberius propagabatur. Tum uerō inimicis poenitudo ultima atrocitatis & crudelitatis suae fiebat, ita ut puderet eos aspectus ipse publicus, nec eleuare oculos in hominū faciem audent. Etenim cum primum ipse Maximinus Imperialibus edictis tyrannus & impius, & Deo atque hominibus inuisus fuisset pronunciatus, tabulaeque eius pictae, uel imagines aere, aliaeque ac praecipitari iuberentur, alia uerō atris fucatae coloribus obliterari, tanta subito rerum facta conuersio est, ut eius qui dudum aduersum Christianos de poena aeternitate censebat, nunc etiam nomen aut reueleretur de memoria hominum, aut cum opprobrio ac dedecore seruarietur. Iudices quoque eius, quos ille in tyrannicis dominationibus ministros scelerū habuerat, legitimi principes uelut impietatis & crudelitatis satellites interfici iuberentur. In quibus maximus flagitiorum eius signifer Peucedius fuit, qui secundo ab eo & tertio cōsul prouectus est, ac praefectura tenuit culmen. Sed & Quintianus similiter primis apud eum honoribus functus, qui in Aegypti partibus aduersum Christianorū sanguinem inaudita scruitia crudelitate grassatus est. Sed & alij plurimi, per quos Maximini impietas fomenta conceperat. In quibus & Theotecnus ultorem tandem prophanorum actuum esse comperit Deum, qui cōsecrati apud Antiochia simulachri gratia, etiam Praesidalibus a Maximino fascibus fuerat honoratus. Sed cum Licinius uenisset Antiochiam, & magicæ artis studiosos ad poenam iussisset inquiri, sacerdotes illi atque aruspices nouelli simulachri, horum uel socij uel etiam magistrī deprehenduntur. Cumque ab his inquireretur, quo pacto uel responsa redderet simulachrū, uel prodigia quaedam facere uideretur, dissimulare primō, postea tamen artius interrogati, totius ludī compositam ac compaginatam machinam pandunt, & arte Theotecni fatentur cuncta facta.

Cap. 36.

Maximinus moritur.

Puderet pro pudefacere so. laeismus.

Peucedius Quintianus.

Theotecnus.

Alia, fucata.

Fili Maximini.

Igitur primō omnium ipsū tantę deceptionis autorem Theotecnum, tum deinde ceteros magicę artis ministros, quos ille sacerdotes nouelli demonis atque aruspices collocauit, dignis excruciations supplicijs duci iubet. Quibus additur etiam filij Maximini, quos ille iam imperij socios assumpserat. Sed & propinquos eius, qui se ob huiusmodi necessitudinem, molestissimos erga ciues & prouinciales exhibuerant, paribus supplicijs afficit. Stulti & uecordes, qui nō audierint cōmonitionem diuinarū literarum, dicentem: Nolite cōfidere in principibus, necque

neq; in filijs hominū, in quibus non est salus. Exhibet spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in die illa peribunt omnes cogitationes eorum. Nos autem quibus spes & salus in omnipotēti Deo cōsistit, & in rege omnium Christo Salvatore nostro, ac redemptore animarū nostrarū, & correptionem libēter ab eo suscipimus, & pacē ueniamq; ab ipso similiter expectamus. Igitur posteaquam repente Deo atq; hominibus inuisum (secundum quod supra exposuimus) interijt impiorum hominum genus (ita ut meritō in his cōpletum uideretur quod prēdixerat spiritus sanctus, Vidi impiū superexaltatū & eleuatū sicut cedros libani, & transiit, & ecce nō erat, & quāsi uel locum eius & non inueni) omni nube detensa, latus iam dies & solito clarior illuxerit terris, atq; ecclesijs CHRISTI splendor sui solis effulserat, nec usquam qui hęc aliter aspiceret liuidus supererat oculus, sed cuncti mortales tyrannicę quę pręterierat crudelitatis horrore, etiam si nondū fide, uotis tamen quę nostra sunt amplectentes, uniuersi pariter Deū uerum pijs esse fatebantur auxilio, firmamq; esse spem in Christo sperantium cōprobabant. Ex quo aderat cunctis uelut diuino munere infusa lætitia, maximē uidentibus ea loca, quę paulō antē impijs tyrannorum machinis fuerant destructa, rediuita constructione clariora & celliora consurgere, templaq; excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari. Iuuabat enim Christianorū principium fauor, & legis latone religiosa alacres nostrorum animos eo amplius animabat, dum & ad personam episcoporum frequētius scriberent, & honorem sacerdotibus cum summa ueneratione deferrent, sed & impenditorū sumptus benignius largirentur. Interea festiuitates à nostris frequentissimē gerebantur cum omni lætitia & exultatione, per urbes & loca singula ecclesiarum dedicationibus celebratis. Cōgregabantur in unum sacerdotes, nec pigebat etiam longē positos conuenire, quia nullum longum uidebatur spatium charitati. Cōcurrēbant etiam populi ad populos, & tanquā uerē membra unius corporis CHRISTI iungi sibi inuicem sociariq; gaudebant, ut uideretur in eis cōpleri figura illa prophetica, quę cum sacramēto quodam prēdicata est, dicens: Quia cōgregabitur os ad os, & iunctura ad iuncturā, quibus etiam unus spiritus inesse omnibus infusus membris, & una anima merito dicitur, quia & una in omnibus fides, & unus ab omnibus colitur deus, atque ex uno ore hymnos omnes concinūt Deo. Iam uerō ingens in sacerdotijs & ministris, atq; in omnibus quę ad religionis obseruantiam pertinent, gratia refulgebat. Adstant hic psallentiū chori, iuuenes & uirgines, senes cum iunioribus laudabant nomen domini, hic mystica ministeria ordinatis ac dispositis uicibus agebantur. Pontificum quoq; & sacerdotum cōsensus ipsa canicie uenerabilis eminus pręfulgebat. Iam uerō si quis per gratiā domini inspiratus, sermonē proferret ad populum, cum omni silentio ora cunctorum in eum, oculiq; conuersi, tanquā cœlitus sibi per eum denūciari aliquid expectabant. Tanta auditorū reuerentiā, tātus ordo in sacerdotibus seruabatur. Inde alius atq; alius, & non solum duo uel tres, sicut Apostolus dixit, ceteris examinantibus loquebantur, sed & quantuscūq; dabatur sermo in adaperitione oris sui, ut magis cōstaret in eis illud quod Moyses dixerat: Quis dabit omnem ecclesiam dei prophetares? Nusquam enim liuor aderat, nullum pulsabat inuidia, dona dei populis administrabantur, unūquisq; secundū quod scriptū est, ad edificationem ecclesię abundare querebat. Et omnia hęc in charitate gerebantur, ita ut se honore inuicem pręuenirēt, & alter alterū se duceret meliorē. Nam simpliciores quicq; admirabatur, & suspiciebant eos qui per sapientiam uerbi populos instruebant. Sapientes uerō & eruditi uiri pręferēbant eos, quibus pura uita & syncera simplicitas offerendi Deo honestas, maiorem fiduciā dabat, eisq; immolandi sacrificij permittebatur officium, quos familiarior uitę simplicitas in cordis puritate seruabat. Sic summo studio perquirebat

Dedicationes
ecclesiarum.

Chori psallentiū.
Mystica ministeria.
Pontificū & sacerdotū cōsensus.
Cōcilians ad populum.

Officium immolandi sacrificij.

perquirebat alter in altero quod pręferret. Igitur cū tali simplicitate ecclesiarum gloria apud Deum hominesq; proficeret, & imago quędam cœlestium haberetur in terris, super omnia quoq; religiosus princeps Constantinus exultaret in talibus, ac per dies singulos fide & religione crescēs, inexplēbili gaudio de ecclesiarum profectibus repletur, sacerdotibus etiā dei nō credebatur sufficere, si se æqualem pręberet, nisi eos longē pręferret, & ad imaginē quandā ueneretur diuine presentie. Cumq; pro his omnibus, non iam ut Imperator, sed ut pater coleretur, a cunctis, non tulit infelix inuidia, uel nostrorum pacem lætis successibus crescere, uel illius erga nos studia in quassata durare. Etenim Licinius, qui primō quasi probitate morum, & uite integritate, ac merito uirtutum, non solum ab eo in societatem regni fuerat adscitus, uerum & in propinquitatem ex coniunctione susceptus (sororem namq; Constantini in matrimonium acceperat) uidentem Imperatorem non tam ui & metu, quā amore & religione omnibus imperare, atq; in summa ueneratione cūctis esse mortalibus, & pręcipuē Christianis, humano uitio pulsatus, imō inhumana inuidiē clade percussus, occultis insidijs primō decipere egregiū principē parat, idq; quāmaximē per familiares ac ministros molitur. Sed ille nihil quidem de eius dolis ac fraudibus suspicatur, tamen quia totus erat confidens in Deo, ad omnia se illo signo quod ei cœlitus monstratū fuerat, muniebat, nec ullis per hoc insidijs fieri obnoxius poterat. Verum Licinius ubi neque beneficiorum memoria, neque affinitatis gratia reprimere immanitatem cōcepti sceleris poterat, neq; tamen ei per occultas machinas insidię procedebant, ratus quod Imperator Christianorum precibus iuuaretur, & ideo tutus permaneret, frustra iracundia permotus, Imperatori quidem apertum bellum indicit, regniq; fidem societatemque contaminat. Nostros uerō priuato ac speciali odio persequi parat, hoc in querelam deuocās, quod nō ita pro se sicut pro Constantino, Christiani in solennibus & ex precepto sibi traditis orationibus excubarent. Versa igitur uice, is qui paulō antē acerrime in eos uindicauerat, qui tyrannorum tempore aduersum Christianos aliquid crudele moliti sunt, nunc in nostros tela contorquet, & tyrannidis suę prima sacrilegia nostrorum cruore delibat. Primō namque omnium, de Palatio suo, si quis Christianus esset, exire iubet, tum & de omni militia. Posthęc proficit pestis, et tyrannicis edictis statuit, omnes qui se Christianos profiterentur, in carcerē tradi. Statim tamē inuenit aliquid, in quo priores crudelitate superaret. Addit edicto, ut ne quis alicui missi in carcerem, cibum uel potum deferret, dicens: Iniquum esse misericordiam fieri, atq; humanitatem prębere his, quos ipse suis legibus condemnasset. Et ita multitudines in carcerem retrusę inedia necabantur. Sed per hoc putabat adhuc occultiorem esse tyrannidem suam, uerū crescente animi sauitia, etiam hoc parū uidetur, continuo in episcopos, ceterosq; sacerdotes dei rabiem crudelitatis extendit, & primō omnium nobiliores quosq; & quos fama clarior extulerat, uel doctrinā opinio commēdauerat, callida arte circumuenit, & eos aut iniuriarum reos fieri, aut cuiuslibet alterius ficti criminis pręcipiens, nullaq; negotij inquisitione habita, puniri hoc solo quo deferebatur, iubebat. Iam uerō post hęc in auditu omnibus secularis crudelitatis modo, omnes qui cōtaminatis sacrificijs acquiescere noluerant non tortoribus (ut pręcessores sui tyranni faciebant) neq; cruciatibus ac supplicijs tradi iubebat, sed lanionibus dari, ut eos porcorum more suspensos, despicatosq; & codicibus superpositos, per frustra cederent, & in partes diuisos, in mare ad pabulum piscium projicerent. Ecclesias quoque quas suis tam temporibus cōmunibus edictis extrui fecerat, rursus ipse subuerrere, & per omnia satisficere, quatenus cunctos qui antē se fuerat tyrannos, crudelitate superaret. Pręterea & leges, si quę apud Romanos bene & honestē à maioribus late fuerant, in barbarum

Constantinus fauebat Christianis.

Licinius.

Licinius aduersus Constantinum Aug.

Solennia Christianorum.

Licini edicta aduersum Christianos.

barum ritum cōuertere, avaritiā quoq; insatiabiliter studere, census innouare, & agros cultoribus uacuos tributis replere. Preterea si quos iniquis factionibus circumuētos in exilium misisset, horū uxores legitimis matrimonijs auullas, feruis suis ac satellitibus iungere. Ipse uerō etiā contra aetatis suę uires adulterijs & corruptione uirginum delectari. Verum ubi huiuscemodi armis & uirtutibus instructus, tyrannidem ferocius cōcepit agitare, Constantinus, qui erat ueris uirtutibus adornatus, & perfecta in Deum pietate munitus, tot tantisq; flagitijs ire obuiam parat. Nec difficultas aliqua uictorię fuit, ubi & causa iustior, & fides purior, & uirtus eminentior habebatur. Deiectoq; Licinio, atq; omni memoria tyrannicę dominationis ablata, soliditatē Romani regni cum filijs solus obtinuit. Tum uerō status quidē reipublicę æquabili moderatione, & cęsura dignissima Romani nominis habebatur, in nationibus barbaris metus ingēs, in Prouincialibus uerō metu deuotio animi maior erat. Quiesca omnia & tranquilla ab hostibus bellisq; ciuilibus, læti securiq; cūcti mortales pacem agitabā. Ecclesiarum uerō gloria, incredibile memoratu est, quāto religiosi Imperatoris studio adoleuerit, quātāq; eius cura etiā ergā sumptum indigentū fuerit. Ardēs namq; in fide dei animus, & benignum ingenū atq; clemens bonis operibus pascabatur. In tātum uerō p̄p̄sentium rerum bonitas & tranquillitas obtinebat, ut obliuionē p̄teritorū pare ret malorum. Edictis namq; frequentibus per omnem locū propositis, nō solum tyrānicas aduersum Christianos depulerat leges, iusq; ciuile reddiderat, uerū & priuilegia plurima ecclesijs, ac summos honores sacerdotibus detulit. Ita Deo atq; hominibus charus, summam Romani regni, cum religione pura, tum etiam uirtute animi ac moderatione, suprā omnes qui prius fuerant, procurabat.

*Ecclesiæ.
Pauperibus
subuenit.*

*Constantinus pri
uilegia ecclesijs
et sacerdotibus
dedit.*

*Intelligit Chro
matium.*

RUFFINVS LECTORI.

HVCUSQ; nobis Eusebius rerum in ecclesia gestarū memoriā tradidit. Cętera uerō quę usq; ad p̄sens tempus per ordinem subsecuta sunt, quę uel in maiorū literis reperimus, uel nostra memoria attigit, patris religiosi p̄ceptis & in hoc parentes, quān poterimus breuiter addemus.

ELENCHVS CAPITVM DECIMI LIBRI HISTORIE ECCLESIASTICAE RUFFINO AQUILEIENSI AVTORE.

De Arii heresi.	Cap. I.
De concilio apud Nicęam congregato.	Cap. II.
De conuersione Philosophi Dialectici.	Cap. III.
De Paphnucio confessore.	Cap. IIII.
De Spiridione episcopo, & mirabilibus eius.	Cap. V.
Exemplum fidei Nicęne, & statutorum eius.	Cap. VI.
De Helena Constantini matre.	Cap. VII.
De cruce Saluatoris in Hierosolymis ab Helena reperta.	Cap. VIII.
De captiuitate Frumentij & Edesij, & de conuersione Indorum per ipsos gesta.	Cap. IX.
De conuersione gentis Iberorum per captiuam factā.	Cap. X.
De Constantia sorore Constantini, & presbytero per eam fratri insinuatō.	Cap. XI.
De Alexandri, & Eusebij, atque Arii consiliū.	Cap. XII.
De probroso Arii interitu.	Cap. XIII.
De Athanasij episcopi principijs.	Cap. XIIIII.
De Constantini imperatoris errore.	Cap. XV.
De concilio hereticorum apud Tyrum contra Athanasium congregato.	Cap. XVI.
De exciso brachio Arsenij, ceterisq; dolis hereticorum in concilio reiectis.	Cap. XVII.
	De fuga

De fuga & latebris Athanasij.	Cap. XVIIII.
Ut Constantinus Imperator pro Athanasio, fratri Constantio scripsit, eumq; ecclesie sue reddi iusserit.	Cap. XIX.
De concilio apud Mediolanum habito, & exilijs Eusebij, Luciferi, ceterorumq; episcoporum catholicorum.	Cap. XX.
De Ariminensi concilio.	Cap. XXI.
De Liberio episcopo urbis Romę.	Cap. XXII.
De Hierosolymorum & Alexandria episcopis.	Cap. XXIII.
De ambitione episcoporum apud Antiochiam.	Cap. XXIIII.
De schismate Arianorū, quod in tres partes diuisum est, et quidam eorum Eunomiani, alij Macedoniani, alij uerō permanserunt Ariani.	Cap. XXV.
De fine Constantij Imperatoris, & ortu Iuliani.	Cap. XXVI.
De episcopis de exilio relaxatis.	Cap. XXVII.
De Concilio apud Alexandriam sanctorum episcoporum, & Luciferi ab his dissidio.	Cap. XXVIII.
De his quę in eodem Concilio statuta sunt.	Cap. XXIX.
De Eusebio & Hilario, atq; ecclesiarum per eos restitutione.	Cap. XXX.
De scriptis Hilarij.	Cap. XXXI.
De persecutionibus Iuliani blandis & callidis.	Cap. XXXII.
De seuitia eius erga Athanasium.	Cap. XXXIII.
De fuga rursus & latebris Athanasij.	Cap. XXXIIII.
De sepulchro martyris Babyle.	Cap. XXXV.
De Theodoro confessore apud Antiochiam.	Cap. XXXVI.
De Iudeorum conatibus, qui a Iuliano decepti, templum in Hierosolymis reedificauit.	Cap. XXXVII.
Ut terrę motu inibi, & igni diuinitus accenso, Iudei ab illicitis disturbabantur incensis.	Cap. XXXVIII.
De signis & uirtutibus terrificis, quę in exitum conuersa sunt Iudeorum.	Cap. XXXIX.

HISTORIE ECCL

CLESIASTICAE LIBER DECIMVS, AV

tore Ruffino Aquileiensi presbytero.

M APVD Alexandriam post Achillam, qui Petro martyri successerat, Alexander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris & quies a persecutionibus erat, atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica cōtentione turbatur. Etenim presbyter quidam apud Alexandriam, Arius nomine, uir specie & forma magis quā uirtute religiosus, sed glorię laudis que & nouitatis improbē cupidus, praua quędam de fide Christi proferre, & quę antea in quæstionem nunquā uenerant cōcepit, abcidere ac separare ab illa æterna & ineffabili dei patris substantia uel natura filium conabatur. Quę res plurimos in ecclesia

*Caput I.
Alexander episcopus Alexandrinus.*

Arius presbyter Alexandrinus.

ecclesia cōturbabat. Sed cū Alexāder episcopus natura lenis & quietus, assiduis cōmonitionibus Arium cuperet a prauo incepro & assertionibus impijs reuocare, nec tamē res ex sentētia procederet, quod plerosq; iam cōtagio pestiferę assertionis infecerat, non solum apud Alexandriam, uerum & per alias urbes prouinciasq; dispersa, perniciosum fore credens si + dissimularet, & alijs plurimis consacerdotibus suis rem indicat. Quęstio latius innotescit, Sermo usq; ad aures religiosi principis, quippe qui omni studio & diligenētia curaret que nostra sunt, peruenit. Tum ille ex sacerdotum sententia apud urbem Nicęam episcopale concilium cōuocat, ibiq; Arium trecentis decem & octo episcopis reliquētib; adesse iubet, ac de eius propositionibus & quęstionibus iudicari.

Alia, Dissimulata rei a talibus, plurimis conf. Cōstitinus Aug. Conciliū apud Nicęam.

Cap. II.

Primate cause inter episcopos, communis causa tractationem impediunt.

Cōstitinus Aug. ad episcopos.

Alia, distinguit.

Cap. III.

Philosophi & Dialectici uē cōueniunt apud Nicęam.

Dialecticus arguator.

Simplex Christi anus, hoc est, illiteratus, philoso-

Sed & in eo cōcilio admirabile factum principis non puto reticendū. Etenim cum ex omnibus penē locis episcopi conuenissent, & (ut fieri solet) diuersis ex causis inter se quedā iurgia detulissent, interpellabatur frequenter a singulis, offerebatur libelli, culpe proferebatur, & magis ad hec quā ad id, pro quo uentum fuerat, animos dabāt. At ille uidēs quod per huiusmodi iurgia causa summi negotij frustraretur, diem certū statuit, qua unusquisq; potest si quid querimoniz habere uideret, deferret. Et cū res edisset, suscepi a singulis libellos, quos simul omnes in sinu suo cōtinens, nec in eis quid cōtineretur aperiens, ait ad episcopos: Deus uos cōstituit sacerdotes, & potestātē uobis dedit de nobis quocq; iudicādi, et ideo nos a uobis rectē iudicamur. Vos autē nō potestis ab hominibus iudicari. Propter quod dei solius inter uos expectare iudiciū, & uestra iurgia quacūq; sunt, ad illud diuinitū referētur examen. Vos etenim nobis a deo dati estis dii, & cōueniens non est ut homo iudicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga deortū, in medio autē deos discernit. Et ideo his omittis, illa que ad fidē dei pertinet, absq; ulla animorū cōtentione + distingite. Quā hec dixisset, omnes simul querimontarū libellos iussit exuri, ne innotesceret ulli hominū simulatio sacerdotū. Verū quū per dies multos in episcoporū cōcilio de si de quęstio uerteretur, & nōnulli diuersa sentiret, ac uehemēter ceptis Arii fauerent, plures tamē erāt qui impiū execraretur incepiū. Cūq; in eode cōcilio esset confessorū magnus numerus sacerdotū, omnes Arii nouitatibus aduersabatur. Fauebant uerō ei uiri in quęstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei aduersi.

Quantum uerō uirtutem habeat fidei simplicitas, etiā ex his que inibi gesta referuntur, agnoscimus. Etenim cum pro studio religiosi Imperatoris, ex omni terra sacerdotes dei coissent, opinione commoti philosophi quoq; & dialectici ualde nobiles & opinatissimi conuenerunt. In quibus quidā insignis in arte Dialectica, per dies singulos, cōflictus summi certaminis cum episcopis nostris, uiris adq; in Dialectica non improbabiler eruditiss, mouebat, & fiebat ingens spectaculum, cōuenientibus ad audiendū doctis & literatis uiris. Nec tamen ullo genere philosophus cōcludi a quoquā poterat, aut constringi. Tanta etenim dicendi arte obiectis quęstionibus occurrebat, ut ubi maxime putaretur adstrictus, uelut anguis lubricus laberetur. Sed ut ostenderet deus, quia nō in sermone regnum dei, sed in uirtute consistit, quidam ex cōfessoribus simplicissimę nature uir, & nihil aliud sciens nisi Iesum Christum, & hunc crucifixū, inter ceteros auditores episcopos aderat. Qui cum uidisset philosophum insultantem nostris, & callida se disputationis arte lactātem, poscit ab omnibus locum, uelle se paucis cum philosopho sermocinari. Tum uerō nostri, qui simplicitatē uiri & imperitiā de sermone duntaxat nossent, pauere, & uelut pudorem quendā pati, ne forte apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Perstitit tamen senior, & hinc mouit sermonis exordium. In nomine, inquit, Iesu Christi philosophi audi qua uera sunt. Deus unus est qui fecit cælum & terram, quisq; homini

mini quem de terre limo formauerat, spiritū dedit, uniuersa quę uidentur & quę non uidentur, uirtute uerbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc uerbum ac sapientia, quem nos filij dicimus, humanos miseratus errores, ex uirtute gine nascitur, & per passionem mortis a perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione sua aternā nobis contulit uitam. Quem & expectamus iudicem omnium quę gerimus esse uenturum, Credis hoc ita esse philosophi? At ille uelut si nunquam ullum sermonem contradicendi didicisset, ita obstupescit uirtute dictorum, mutus ad omnia, hoc solum potuit respondere, ita sibi uideri, nec aliud uerum esse quā quod dixerat. Tum senior: Si hæc, inquit, ita esse credis, surge & seque me ad Dominicum, & + huius fidei signaculum suscipe. Et philosophus conuersus ad discipulos suos, uel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite, inquit, o eruditi uiri, Donec uerba mecum gesta res est, uerba uerbis opposui, & quę dicebantur, dicendi arte subuertit, ubi uerō pro uerbis uirtus processit ex ore dicentis, non potuerunt resistere uerba uirtuti, nec homo aduersari potuit deo. Et ideo si quis uestrum potuit in his quę dicta sunt sentire quę sensi, credit Christo, & sequatur hunc senem, in quo loquutus est deus. Ita philosophus Christianus effectus, tandem se gratulatus est uictum.

phum aggrede- tur his uerbis.

+ Per signaculū huius fidei, crucē intelligit. Nā sic olim inuocabatur Christiani.

Caput IIII. Paphnutius.

Fuit preterea in illo Concilio & Paphnutius, homo dei, episcopus ex Aegypti partibus cōfessor, ex illis, quos Maximianus dextris oculis effossis, & sinistro poplite succiso, per metalla damnauerat. Sed in hoc tanta uirtutum inerat gratia, ut signa per eum non minus quā dudum per Apostolos fierent. Nam & dæmones uerbo tantum fugabat, & ægros sola oratione curabat, sed & cecis uisum dicitur reddidisse, & paralyticos ad stabilitatem corporis reuocasse. Quem Constantinus in tanta ueneratione & affectu habuit, ut sepius eū in trā palatium euocatum complecteretur, & illum oculum qui in confessione fidei fuerat euulsus, auditoribus osculis demulceret.

Caput V. Spiridion.

Ex eorum numero (& si quid adhuc eminentius) fuisse dicitur etiā Spiritidion Cyprius episcopus, uir unus ex ordine prophetarum, quantum etiam nos eorū qui eum uiderāt narratione cōperimus. Hic pastor ouium etiam in episcopatu positos permāsit. Quadam uerō nocte cum ad caulas fures uenissent, & manus improbas quo aditum educendis ouibus facerent, extendissent, inuisibilis quibusdam uinculis restricti, usq; ad lucem uelut traditi tortoribus permanserunt. Cum uerō oues ducturus ad pascua matutinus se ageret senior, uidet iuuenes absq; humanis uinculis in caulis pendere distractos. Cumq; causam noxę cōperisset, absoluit sermone, quos meritis uinxerat, & ne eis inanis nocturna cederet occupatio: Tollite, inquit, o iuuenes unum uobis arietem, ne sine causa uenisse uideamini, quem melius prece quā furto quassisse cōuenerat. Tradidit de hoc etiam illud faciū mirabile, filium habuit irenen nomine, que ei cum benemistrasset, uirgo defuncta est. Post eius obitū uenit quidam dicēs, se ei quoddam depositū cōmendasse. Rem gestam ignorauerat pater. Perquisitū in tota domo, nusquam quod poscebatur inuentum est. Persistebat tamen ille qui cōmendauerat, & fletu ac lachrymis perurgebat, uita suę quoq; illaturū se esse exitium, nisi cōmendata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis eius senex, ad sepulchrū filię properat, atque eam ex nomine clamitat. Tum illa de sepulchro: Quid uis (ait) pater? Cōmendatum, inquit, illius ubi posuisti? At illa locū designans, illic (ait) inuenies defossum. Regressus ad domū, rem sicut filia de sepulchro respōderat, repertā, tradidit reposcēt. Sed & multa alia eius ferunt gesta mirabilia, quę etiam nunc ore omnium celebrantur. Tales igitur in illis adhuc temporibus permulti uiri in ecclesijs domini resulgebant, ex quibus plurimi in illo concilio fuerunt. Sed & Athanasius eodem tempore Alexandrię diaconus, Alexandrini episcopi

Athanasius Ale-

PP 2 scopi

mandrini episcopi à consilio. Quia sic distinguit. sed et Athanasius eodem tempore Alexandri diaconus (Alexandrini episcopi) aderat, consilio senem, etc. Arius datur.

Exilij poena non ignis. Eusebius Nicomedensis.

Caput VI. Exemplum fidei Niceni concilij.

† Alijs extantibus.

Indicat liber in quo magistratuum insignia depicta sunt, sub dispositione viri illustrius comitis priuatum. fuisse etiam ratione rei priuatae per urbem et suburbicarias reg. omes cū parte Faustine. Et alibi mentio Vice ni suburbicarij in eodem volumine.

scopi aderat consilio, senem quā plurimis iuuans. Interea per dies singulos agitur cōuentus, nec facile aut temere de re tanta statuere audebant. Euocabatur frequēter Arius in cōcilium, & assiduo tractatu assertionis eius discutiebantur, & quid aduersum hanc teneri deberet aut statui, summa cum libratione querebatur. Verū post diuinū multumq; tractatum placet omnibus, ac uelut uno cuncto rum ore & corde decernitur *ὁμῶσιν* scribi debere, id est, eiusdē cū patre substantie filium cōfiteri, idēq; firmissima omnium sententiā pronūciatur. Decem & septem soli tunc fidei dicuntur, quibus Arii fides magis placet, extrinsecus creati dei filium ex nullis substantibus, & non ex ipsa patris deitate progenitum cōfirmantes. Defertur ad Cōstantinum sacerdotalis concilij sententiā, ille tanquā à deo prolata ueneratur. Cui si quis tentasset obniti, uelut contra diuina statuta uenientem, in exiliū se protestatur acturum. Sex igitur soli cum Ario se patiuntur expelli, reliqui uerō undecim cōsilio inter se habito, ad quiescunt ad subscribendū manu sola, nō mente. Cuius simulationis autor præcipuē extitit Nicomediz episcopus Eusebius. Interim quoquo modo alijs ueritate, alijs simulatione (sicut post exitum docuit) subscribentibus, & de singulis quibusq; ecclesiasticis obseruationibus certa statuta figentibus, cōsiliū diremptum est. Exemplum autem expositionis fidei eorum qui conuenerant, infra scriptum est.

EXEMPLVM FIDEI NICENAE.

CREdimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium uisibilem & inuisibilem factorem. Et in unum dominum nostrum Iesum Christum, filium Dei de patre natum unigenitum, id est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum uerum ex deo uero, natum, non factum *ὁμοῖον* patri, hoc est, eiusdē cum patre substantie, per quē omnia facta sunt, quę in caelis & quę in terra. Qui propter nos & propter nostrā salutem descendit, & incarnatus est homo factus, passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat aliquando quādo non erat, & antequā nasceretur nō erat, & quia ex nullis substantibus factus est, aut ex alia substantia uel substantia, dicunt esse *ἕτερον* aut conuertibilem uel mutabilem filium dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

I Statuunt præterea obseruandum esse in ecclesijs, ne quis ex his qui semetipsum impatientia libidinis exciderunt, ueniret ad clerum.

II Et ne quis nuper assumptus ex uita uel cōuersatione gentili, accepto baptismo, antequā cautius examinetur, clericus fiat.

III Et ne quis episcoporum cæterorumq; cum extraneis mulieribus habitet, præterquam cum matre, uel sorore, uel *θεῖα*, uel si quæ sunt huiusmodi necessitudinum personæ.

III Et ut episcopus (si fieri potest) à totius prouinciæ episcopis ordinetur. Si hoc difficile est, certè non minus quā à tribus, ita tamen, ut Metropolitanus episcopi maxime uel præsentia, uel autoritas habeatur. Absque quo ordinationem irritam esse uoluerunt.

V Et ne, quem alius episcopus de ecclesia expulerit, siue clericum, siue laicum, suscipiat alius. Sanè ne hoc aut iracūdia aliqua, aut contentione (ut fieri solet) iniuste factū remediū non haberet, decernunt per singulos annos in singulis quibusq; prouincijs secundo ab omnibus episcopis prouincialibus concilia agi debere, & de huiusmodi negocijs iudicari, ut si forte ab uno iniquè aliquid gestum est, à cæteris emendetur. Si rectè, ut ab omnibus confirmetur.

VI Et ut apud Alexandriam, & in urbe Roma, uetusta consuetudo seruetur, ut uel ille Aegypti, uel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat.

Et

VII Et ut si forte in ordinādo episcopo, duo uel tres pro aliqua cōtentione dissentiant, reliquorum autoritas, & præcipuē Metropolitanus cū cæteris firmior habeatur.

VIII Et ut episcopo Hierosolymorum antiquitus tradita honoris prerogatiua seruetur, manente nihilominus & Metropolitanus ipsius prouinciæ dignitate.

IX Et Catharos (qui apud nos Nouatiani sunt) si forte pœnitentes ad ecclesiam conuertantur, confessos ecclesiastica dogmata, clericos in ordine quidem suo suscipi debere. Sed ordinatione data, sanè si episcopus ipsorum ueniat ad episcopum nostrum, debere eum in presbyterorum loco sedere. Episcopi uerō nomen manere apud illum solum, qui catholicam semper tenuit fidem, nisi sua uoluntate ipse eum tali nomine honorare uoluerit, uel si placuerit ut quærat ei episcopi locū uacantem, hoc sit in ipsius potestate.

X Et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

XI Et si qui forte indiscrete ad sacerdotium prouecti, postmodū uel ipsi aliquid de se criminofum cōfessi sunt, uel ab alijs reuicti, ut abijciantur, sed & si qui ex his qui lapsi sunt, & per ignorantiam forte ordinati recogniti fuerint ut abijciantur.

XII Et si quis absq; tormentis in persecutionibus lapsi sunt, & ex corde agunt pœnitentiam, quinque annos inter catechumenos faciat, & duobus annis post hoc si delibus tantum in oratione iungantur, & ita postmodum suscipiantur.

XIII Qui uerō propter confessionem militiā abiecerat, & rursus ad hanc abierunt, hos t̄ tredecim annis pœnitentiā gerere, & postea suscipi, si tamen ex corde pœnitentiā gerant. Esse tamen in potestate episcopi moderandi facultatem, si eorum fructuosam & attentam pœnitentiā uiderit.

XIII De his uerō qui uita excedunt pœnitentibus, decernunt, uacuum nullum debere dimitti. Si quis sanè accepta communionem superuixerit, debere eum tempore statuta complere, uel certe prout moderari episcopus uoluerit.

XV De catechumenis qui prolapsi sunt, statuerūt tribus annis eos à catechumenorum oratione separatos, postea recipi debere.

XVI Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem ecclesiam transire quis ambiat, siue episcopus, siue etiam alius clericus.

XVII Et ne quis clericus qui derelicta ecclesia sua, nulla existente causa probabili uagatur & oberrat per alias ecclesias, suscipiatur in communionem.

XVIII Et ut nemo eum qui ad alium pertinet, subripiens, in sua ecclesia ordinet clericum absq; consensu illius ad quem pertinet.

XIX Et ne quis clericus aut uirum accipiat, aut frumētū uel uini ampliationem, quo solet in nouo datum, uel sesquiplum, uel etiā duplum recipi, quod si faciat, tanquā turpis lucri reum abijciendum.

XX Et ne diaconi presbyteris preferantur, neue sedeant in confesse presbyterorum, aut illis presentibus eucharistiam diuidant, sed illis agentibus solum ministrant. Si uerō presbyter nullus sit in presenti, tunc demū etiam ipsi licere diuidere, aliter uerō agentes, abijci iubent.

XXI Et ut Paulianiste, qui sunt t̄ Photiniani, rebaptizentur.

XXII Sed & diaconissas, quoniam quidem manus impositionē non accipiūt, etiā ipsas inter laicos esse debere. Igitur cū de his prout diuinarū legū reuerentiā poposcerat, decreuissent, sed & de obseruatione Pasche antiquū canonē, per quem nulla de reliquo uarietas oriret, ecclesijs tradidissent, omnibus rite dispositis, ecclesiarū pax & fides in Oriētis atq; Occidētis partibus una atq; eadē seruabatur.

PER idem tempus Helena Cōstantini mater, foemina incomparabilis fide & religione animi, ac magnificentia singulari, cuius iure Cōstantinus & esset filius et crederet, diuinis admonita uisionibus, Hierosolymam petit, atq; ibi locū in quo sacrosanctum corpus paribulo affixum pependerat, ab incolis perquirat.

PP 4 Qui

Episcopi Hierosolymitani prerogatiua. *καθ' ἑσθ'.*

Alijs, xxx.

Diaconus eucharistiam non diuidat presentē episcopo siue presbytero.

Cap. VII. Helena mater Cōstantini Augusti.

Simulacrum To-uis Adriani illic
posuisse, Pauli-
nus autor est, A-
donidis autem in
Bethlehem.
Tres cruces re-
peruntur.

Macarius episco-
pus Hierosoly-
morum.

Caput VIII.
Precatio Maca-
rii ad deum.

Miraculum cru-
cis Christi.

Clavi.

Lignum crucis.

Virgines mo-
nachas.

Constantinus in-
Sarmatas et Got-
thos.

Antonius
eremita.

Antonij abbas
uita ab Athana-
sio descripta grae-

Qui idcirco ad inueniendū difficilis erat, quod ab antiquis persecutoribus simu-
lacrum in eo Veneris fuerat desitum, ut si quis Christianorum in illo loco Chri-
stum adorare voluisset, Venerē uideretur adorare. Et ob hoc infrequēs & penē
obliuioni datus fuerat locus. Sed cum (ut supra diximus) religiosā scēmīna pro-
perasset ad locum caelesti sibi iudicio designatum, cūcta ex eo prophana & pol-
luta deturbans, in altū purgatis ruderibus, tres confuso ordine reperit cruces. Sed
obturbabat repertī muneris laticiam uniuersiusq; crucis indifcreta proprietās.
Aderat quidē & titulus ille, qui Graecis, & Latinis, atq; Hebraicis literis a Pilato
fuerat conscriptus, sed nec ipse satis euidenter dominici prodebat signa patibuli.
Hic iam humanē ambiguitatis incertum, diuinum flagitat testimonium. Accidit
in eadem urbe primariam quandam loci illius scēmīna graui agritudine cōse-
ctam, feminecē iacere. Macarius per idem tēpus ecclesie illius episcopus erat.
Is ubi cunctantem reginā, atq; omnes pariter qui aderant uidet: Adferre (inquit)
huc totas quę repertæ sunt cruces, & quę sit quę portauerit dominum, nunc no-
bis adaperiet deus. Et ingressus cū regina pariter & populis ad eam quę decum-
bebat, desixis genibus huiuscemodi ad deum precem profudit.

TV domine, qui per unigenitū filiū tuū salutem generi humano per passio-
nem crucis cōferre dignatus es, & nunc in nouissimis tēporibus adspirasti
in corde ancillę tuę perquirere lignum beatū, in quo salus nostra pepēdit, osten-
de euidenter ex his tribus, quę crux fuerit ad dominicā gloriā, uel quę extiterit
ad seruire supplicij, ut hęc mulier quę semiuitua decūbit, statim ut eam lignum sa-
lutare cōtigerit, a mortis sanis reuocetur ad uitā. Et cum hęc dixisset, adhibuit
primo unam ex tribus, & nihil profecit. Adhibuit secundam, & ne sic quidē ali-
quid actum est. Ut uerō admouit tertiam, repente adaperitis oculis mulier con-
surrexit, & stabilitate uirium recepta, alacrior multo quā cum sana fuerat, to-
ta domo discurrere, & magnificare dei potentiam cōcepit. Sic euidenti iudicio re-
gina uoti compos effecta, templum mirificum in eo loco in quo crucem repe-
rat, regia ambitione construxit. Clauos quoque quibus corpus dominicum fue-
rat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos composuit, quibus uteretur
ad bellum. Et ex alijs galeam nihilominus belli usus aptam fertur armasse. Li-
gnis uerō ipsius salutaris partem detulit filio, partem thecis argentis conditam
dereliquit in loco, quę etiam nunc ad memoriā sollicita uenerationē seruatur.
Reliquit etiam hoc iudicium religiosi animi regina uenerabilis. Virgines quas
ibi reperit Deo sacratas, inuitasse ad prandium, & tanta eas deuotione curasse
dicitur, ut indignum crederet, si famulorum uterentur officijs, sed ipsa manibus
suis, famulæ habitu succincta, cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam ma-
nibus infunderet, & regina orbis ac mater imperij, famularū Christi se famulam
deputaret. Et hęc quidem Hierosolymis gesta. Interea Constantinus pietate fre-
tus, Sarmathas, Gothos, aliasq; barbaras nationes, nisi quę uel amicitijs, uel de-
ditione sui pacem præuenerant, in solo proprio armis edomuit. Et quanto mag-
is se religiosus ac humiliter Deo subiecerat, tātō amplius ei Deus uniuersa sub-
debat. Ad Antonium quoque primum eremī habitatorem, uelut ad unum ex
prophetis suppliciter mittit, ut pro se ac liberis domino supplicaret. Ita nō solum
meritis suis, ac religione matris, sed & intercessionē sanctorum, commēdabilem
se deo fieri gestiebat. Sanē quoniā tantū uirū Antonij fecimus mentionē, de uirtu-
tibus eius atq; institutis, & sobrietate mentis, ut in solitudine uitā degens, usus so-
lūmodo cōsortio fuerit bestiarū, & de dæmonibus crebro agēs triūphos placue-
rit Deo supra cūctos mortales, ut institutionis suę præclara usq; in hodiernū mo-
do ab Athanasio scriptus, etiā latino sermone ædiuus est. Propter quod nos, omisit
his

ed Latinis uer-
ab Euagrius.
Caput IX.

his quæ ab alijs iam dicta sunt, ea memorabimus, quæ quamuis gestōrum conti-
neat fides, ab his tamen qui longe positi sunt, obscurior fama subtrahit.
IN ea diuisione orbis terrę quæ ad predicandū uerbum Dei forte per Aposto-
los celebrata est, cū alia alijs prouinciæ obuissent, Thome Parthia, & Mat-
thæo Aethiopia, etq; adhærens ceterior India Bartholomæo dicitur forte decreta.
Inter quam Parthiamq; mediā, sed longo interior tractu India ulteriof iacet, mul-
tis uarijsq; linguis & gentibus habitata, quam uelut longē remota, nullus Apo-
stolicæ predicationis uomer imprefferat, quæ tamen temporibus Constantini ta-
li quadam ex causa femina fidei prima suscepit. Metrodorus quidā philosophus,
inspiciendorum locorum, & orbis perferutandi gratia, ulteriorem dicitur Indi-
am penetrasse. Cuius exemplo etiam inuitatus Meropius quidam Tyrius philo-
sophus simili ex causa adire Indiam uoluit, habens secum duos puerulos, quos li-
beralibus literis utpote propinquos instituebat. Quorū unus qui erat iunior Aē-
desius, alter Frumentius uocabatur. Igitur peruisis & in notitiā captis his quibus
animus cauebatur, cum philosophus redire cōpisset, a quē uel ceterorū necessa-
riorum paucā ad portū quandam nauis qua uehebatur, applicuit. Moris est inibi
Barbarorum, ut si quando scēdus sibi cum Romanis turbatum uicinę nunciāue-
rint gentes, omnes qui apud eos ex Romanis inuenti fuerint, iugulentur. Inua-
dit tur nauis philosophi, cuncti cum ipso pariter perimuntur. Pueruli reperti sub ar-
bore meditātes, & lectiones suas parantes, Barbarorū miseratiōne seruatī, ducun-
tur ad regem. Horum ille alterum, id est, Edesium sibi pincernam fecit. Frumentio
uero, quē quasi per spicacem deprehenderat & prudentē, rationes suas scripiatq;
cōmisit. Ex quo & in honore magno apud regē habitū, & in amore. At uerō mo-
tiens rex, uxorem cum paruulo filio regni dereliquit hæredem, adolescentibus
autem quid uellent, agēdi dedit liberam facultatē. Quos tamen regina supplici-
ter exorat, tanquā quæ nihil haberet in toto regno fidelius, ut secū usq; quo adole-
sceret filius, regendi regni sollicitudinem partirentur, & præcipue Frumentij, cu-
ius prudentiā ad moderandū sufficeret regnū. Nam alius fidem purā, et sobriam
mentem simpliciter exhibebat, Idq; dum agerent, & regni gubernacula Frumen-
tius haberet in manibus, deo mentē eius & animos instigāte, requirere sollicitus
cepit, si qui inter negociatores Romanos Christiani essent, & ipsis potestatem
maximā dare, ac moneri ut cōuenticula per loca singula facerent, ad quę Roma-
no ritu orationis causa cōfluerent. Sed & ipse multo magis eadē facere, & ita ce-
teros cohortari, fauore & beneficij inuitare, præstare quicquid opportunū fuis-
set, loca edificijs, alijsq; necessaria præbere, et omnimodo gestire, ut Christianorū
inibi semē exurgeret. Sed cū regij puer adoleuisset, cui procuratiōnē regni ge-
rebant, expletis omnibus & ex fide traditis, multū licet detinentibus & roganti-
bus ut manerent regina uel filio, ad orbē tamen nostrū reuertitur. Et Edesio fe-
stinante Tyrū, parentes propinquosq; reuifere, Frumentius Alexandriā pergit,
dicens, æquū non esse, opus occultare Dominicū. Igitur rem omnem ut gesta est
exponit episcopo, ac monet ut prouideat uirū aliquem dignū, quem cōgregatis
sām plurimis Christianis, & ecclesijs cōstruētis in Barbarico solo, episcopū mit-
tat. Tum uerō Athanasius (nam is nuper sacerdotū suscepserat) attētius & pro-
pensius Frumentij dicta gesta considerans, in cōcilio sacerdotum ait: Et quem
alium inueniētem uirum talem, in quo sit spiritus dei in ipso sicut in te, qui hæc
ita possit implere: Et tradito ei sacerdotio, redire eum cū domini gratia unde ue-
nerat iuber. Quicq; cū episcopus perrexisset ad Indiā, tanta ei data esse a deo uir-
tutū gratia dicitur, ut signa per eum apostolica fierent, & infinitus numerus Bar-
barorū cōuerteteret ad fidē. Ex quo in Indiæ partibus & populi Christianorum
& ecclesia factæ sunt, & sacerdotium cōcepit. Quę nos ita gesta, nō opinione uul-
gi, sed

Metrodorus.

Meropius.

Aedesius à
poculis.
Frumentius a
rationibus.

Frumentius sa-
cerdos factus.

Eusebius Tyri
presbyter.

Caput X.

Iberi.

Virgines.

Mulier capti
ua.

Viri Agrippae

dux.

Hanc historiam etiam

Theodoretus

narrat Ecclesiasticae

historiae libro primo.

Regina.

Rex fit Christi-
stianus.

gi, sed ipso Edesio Tyri presbytero post mortē factō, qui Frumentij comes prius fuerat, referente cognouimus.

Er idem tempus etiam Iberorū gens, quae sub axe Pōtico iacet, uerbū dei fœdera, & fidem futuri susceperat regni. Sed huius tanti boni praestitit causam mulier quaedam captiua, quae apud eos reperta, cum fidelem & sobriam satis ac pudicā duceret uitā, totisq; diebus ac noctibus obsecrationes deo peruigiles exhiberet, in admiratione esse ipsa rei nouitas Barbari coepit, & quid hoc sibi uelit, curiosius perquirebant. Illa, ut res erat, simpliciter Christum se deum hoc ritu colere fatebatur. Nihil ex hoc amplius Barbari praeter nouitatem nominis mirabantur. Verum (ut fieri solet) ipsa perseverantia curiositatem quandam mulierculis inferebat, si quid emolumentū ex tāta deuotione caperetur. Moris apud eos esse dicitur, ut si paruulus aegrotet, circūferatur à matre per singulas domus, quo scilicet si quis experti aliquid remedij nouerit, conferat laboranti. Cumq; mulier quaedam paruulum suum per omnes circūtulisset ex more, nec aliquid remedij cūctas domos lustrando cepisset, uenit etiam ad captiuam, ut si quid sciret, ostenderet. Illa se humani quidem remedij nihil scire testatur, deum tamen suum Christum quem colebat, dare ei desperatam ab hominibus posse salutem confirmat. Cumq; Cilicio suo paruulum suum superposuisset, atq; ipsa desuper orationē suā diffuset ad dominum, sanam matri reddidit infantem. Sermo deferretur ad plures, factiq; fama magnifici usq; ad aures reginae perlabitur. Quae dolore quodam grauissimo corporis afflicta, in desperatione maxima erat. Rogat ad se captiuā deducti. Illa ire abnuat, ne praesumere amplius aliquid quam sexus sineret, uideretur. Ipsam se regina deferri ad captiuā cellulā iubet. Quā similiter supra ciliciū suum positam, inuocato Christi nomine, cōtinuō post precem sanam & alacrem fecit exurgere, Christumq; esse deū dei summi filiū, qui salutē hanc contulerat, docet, eumq; quem sibi autore suae sciret esse incolumitatis & uitae, commouet inuocandum. Ipsum nanq; esse, qui & regibus regna distribuat, & mortalibus uitā. At illa cum letitia domū regressa, marito percōtanti causam tam subitā sanitatis aperuit, quiq; cum pro salute coniugis letus, mulieri munera defertur iubet, illa: Horum, inquit, o rex nihil captiua dignatur, aurū despicit, argētum respuit, ieiunio quasi cibo pascitur, hoc solū ei muneris dabimus, si eum, qui me illa inuocante sanauit, Christū deum colamus. Ad hoc tunc rex segnior fuit, & interim distulit, sepius licet ab uxore commonitus, donec accidit quadam die uenante eo in syluis cum comitibus suis, obscurari densissimis tenebris diem, & per tetra noctis horrorem luce subducta, caecis iter gressibus denegari. Alius aliō diuersi ex comitibus oberrāt, ipse solus densissima obscuritate circūdatus, quid ageret, quō se uerteret nesciebat, cum repente anxios salutis desperatione animos cogitatio talis ascendit. Si uerē deus est Christus ille, quē uxori suae captiua praedixerat, nūc se de his tenebris liberet, ut ipsum ex hoc omnis omnibus coleret. Illic ut haec nondum uerbo, sed sola mente deuouerat, reddita mūdo dies, regem ad urbē perducit incolumē. Quiq; reginae rem protinus ut gesta est pandit. Euocari tam iamq; captiuam, & colendū ritum ut sibi tradat, exposcit, neque se ultra alium deum quam Christum ueneraturum esse confirmat. Adest captiua, edocet deum Christum, supplicandū ritum uenerandiq; modum, in quantum de his aperire foeminae phas erat, pandit. Fabricari tam ecclesiam monet, formamq; describit. Igitur rex totius gentis populo conuocatoq; rem ab initio, quae erga se ac reginā gesta fuerat, exponit, fidemq; edocet, nondum initiatus in sacris, fit suae gētis Apostolus. Credit uiri per regem, foeminae per reginam, cunctisq; idem uolentibus ecclesia extruitur instanter, & eleuato iam perniciousiter murorum ambitu, tempus erat quod columnae collocari deberent, Cumq; erecta prima uel secūda, uenium fuisset ad tertiam

tertiam, consumptis omnibus machinis, & bouum hominumq; uiribus, cum media iam in obliquū fuisset erecta, & pars reliqua nullis machinis erigeretur, repetitis secūdo & tertio, ac saepius uiribus, ne loco quidem moueri attritis omnibus potuit. Admiratio erat totius populi, regis animositas hebescebat, quid fieri deberet, omnes simul latebat. Sed cum interuentu noctis omnes abcessissent, cum citiq; mortales & ipsa opera cessarent, captiua sola in oratione pernoctans mās intrinsecus, cum ecce matutinus & anxius cū suis omnibus ingrediens rex, uidet columnā, quam tot machinae ac tot populi mouere non quiterant, erectā, & supra basim suam librate suspensam, nec tamen superpositā, sed quantum unius pedis spacio in aere pendentem. Tunc uerō omnes populi cōuentes & magnificātes deū, uerā esse regis fidē, & captiuā religionē praesentis miraculi testimonio perhibebāt. Et ecce mirantibus adhuc & stupentibus cūctis, in oculis eorū fenulum supra basim suam, nullo cōtingente, columna deposita, summa cū libratione cōsedat. Post hoc reliquus numerus columnarū tanta facilitate suspensus est, ut omnes quae superfuerant, ipsa die locaretur. Postea uerō q; ecclesia magnificē cōstructa est, & populi fidem dei maiore ardore sūtebāt, captiuā monitis ad Imperatorem Constantinū totius gentis legatio mittitur, res gesta exponitur, sacerdotes mittere oratur, qui ceptū ergā se dei munus implerēt. Quibus ille cū omni gaudio & honore transmissis, multo amplius ex hoc letatus est, quam si incognitas Romano imperio gētes & regna ignota iunxisset. Haec nobis ita gesta, fidelissimus uir Bacurius, gētis ipsius rex, & apud nos Domesticorū Comes (cui summa erat cura & religionis & ueritatis) exposuit, cum nobiscum Palaestini tunc limitis Dux, in Hierosolymis satis unanimiter degeret. Sed ad ceptum redeamus.

Postea quā religiosi principis mater Helena summis Romani regni honoribus affecta, ex hac luce discessit, Constantia tunc Licinij relicta, fratris Augusti solatijs utebatur. Huic accidit presbyterū quendā uenire in noticiam, latenter partibus Arij fauentem. Sed is primo nihil omnino de his apud sororē principis aperire, ubi uerō multa familiaritas copiā tribuit paulatim sermonē coepit aperire, inuidiā dicēs Ario generatā, & pro simultatibus priuatis episcopū suū rem contentiosē exagitauisse, emulationis stimulo confixum, quod Arius apud plebem satis charus haberetur. Haec atq; huiusmodi alia frequentius suggerens, animos Constantiae suos efficit. Quae cum diem obitura, uisitaretur à fratre, atq; ab eo blandē religiosēq; compellaretur, extremā dicitur ab eo grātiā poposcisse, ut presbyterū in familiaritatem reciperet, & quae sibi ab eo pro spe & salute suggererentur, audiret, se quidē iam ex hac luce discedētem nihil curare, pro fratris uerō statu esse sollicitā, ne forte pro innocentū poenis, regni sui pateret exciditū. Quibus ille monitis à sorore susceptis, & fidelē pro se germanae sollicitudinē credēs, accommodauit autē presbyter, et interim accessit de exilio Ariū iubet, ut quem admodū de fide sentiret, exponeret. Tum ille fidē conscripsit, quae nō quidē sensum nostrū, tamen uerba nostra cōtinere professionemq; uideretur. Miratus quidem est Imperator, & putauit unam eandemq; in ipsius et concilij dudū gestā expositione sententiam cōtineri, tamen in nullo relaxat animi uigorem, sed rursus eum ad concilij remittit examen, quoniam quidem ad dedicationem Hierosolymorum ex omni orbe coire sacerdotes inuitabantur, haec ad eos de nomine eius scribens, ut si expositionem fidei eius probaret, & eum uel per inuidiam (ut asserbat) tunc circūuentum dinoscerent, uel nunc ab errore correctum, clementer ergā ipsum iudicio uerentur, quandoquidem tanta fuerit concilij moderatio, ut non in personam eius, sed in dogmatum prauitatem fuerit lata sententia, si tamen & episcopi eius Alexandri accommodaretur assensus. Sed ab his quidem qui primo ceptis eius fauentes, cum simulatione subseripsent, facile receptus est.

Cum

Bacurius rex Iberorum, Comes domesticorum, & dux limitis Palaestini.

Caput X. I.

Constantia soror Constantini Augusti.

Arius reuocatus per Constantinum de exilio.

Hierosolymorum dedicatio celebris.

Constantini Aug. mors et testamentum.

Cum uero Alexandriam perrexisset, ibi omne eius frustratur inceptu, quoniam quidem dolis apud ignorantem locum est, scientibus uero, dolum intendere, non aliud est quam risum mouere. Interea dum haec apud Alexandriam frustra agitantur, uenerabilis Augustus Constantinus in suburbana uilla Nicomedie tricesimo & primo imperij sui anno defunctus est, liberis de successione Romani orbis testamento heredibus scriptis. Quo in tempore quoniam quidem Constantius, cui orientis regnum decreuerat, praesens non erat, dicitur secreto accersiens presbyterum, quem a sorore commendatum supra diximus & exinde familiariter habitum, tradidisse ei testamentum quod scripserat, & obtestatus sub sacramento, ne ulli nisi Constantio cum uenisset, in manus traderet. Cui etiam quod eunuchi qui erant in Palatio fauebant, arte indicio de Imperatoris morte suppresso usque ad Constantij praesentiam, multis noua tentantibus oppressis, restituta integraque remanere. Cum uero Constantius affuisset, depositum presbyter restituit. Cuius beneficii gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus est, ut qui imperare cunctis ambierit, ab illo sibi imperari aequanimiter pateretur. Ex quo, deuincto sibi Imperatore, cepit de Arij restitutione suggerere, & nolentes ad quietem sacerdotum, uti cogeret, persuadere.

Constantius.

† Pulo legedum res iube.

Caput XII. Alexander Alexandrinus. Alexander Constantinopolitanus. Eusebius Nicomediensis.

EA tempestate apud Alexandriam Alexander, in Hierosolymis Maximus Confessor, apud Constantinopolim aequae Alexander, ut ex Athanasij scriptis comperimus, sacerdotio fungebatur. Sed Eusebius qui apud Nicomediam erat, de cuius simulatione in subscribendo supra diximus, amplam temporis nauis occasionem, et principi per presbyterum familiaris effectus, reuolere omnia, atque in irritum reuocare Concilij gesta molitur. Arium nequicquam apud Alexandriam comorantem uenire facit, & Imperialibus edictis Concilium denuo Constantinopolim conuocari. Quo conuenire illi maxime, qui Arium atque Eusebium sequebantur, quique saepe cum Alexandro congressi, ut Arium susciperet, nec tamen aliquid profigantes, ab iniurijs quidem eius temperabant. Ad ultimum certam ei diem statuere denunciant, ut aut ipse Arium susciperet, aut si reniteretur, se ecclesia pulso & in exilium truso, ab alio eum suscipiendum sciret. Tum ille nocte, quae ad constitutum intererat die, sub altari iacens, atque in oratione & lachrymis totam pernoctans, ecclesiae causam domino commendabat. Cuius lux fuisse exorta, nec tamen ab oratione Alexander cessaret, Eusebius cum suis omnibus, uelut heretici belli signifer, domum Arij matutinus ascendit, eumque prope sequi ad ecclesiam iubet, protestatus quod Alexander, nisi praesens ad quietem ceret, expulsum eederet loco.

Caput XIII. Arius coganda perit.

Eunuchi Caesaris.

igitur omnium summa expectatio, quod uel Alexandri perseverantia, uel Eusebij Arij instantia declinaret. Cumque cunctorum animi essent, ut in tali re, expectatione suspensi, Arius ad ecclesiam pergens, episcoporum & populorum frequentia constipatus, humane necessitatis causa ad publicum locum declinat. Vbi cum sederet, intestina eius atque omnia uiscera in secessu cuniculi defluxerunt, ita tali in loco dignam mortem blasphema ac foetida mente exoluit. Quod postea quam in ecclesia nunciatum est Eusebio, atque his qui una secum sanctum & innocentem uirum Alexandrum de Ario recipiendo fatigabant, superati pudore, & ad operis confusione discedunt. Tunc completus est sermo ad gloriam domini, quem Alexander in sua oratione sua ad Deum proclamauerat, dicens: Iudica domine inter me & Eusebium minas, atque Arij uim. Sed haec ad praesens quidem paululum putoris habuere. Conuenientes uero inter se heretici, ueritatem forsitan, sicut res gesta est, integre ad Imperatorem Constantium peruenisset, non solum a perfidia eorum, in qua callide irretitus tenebatur, abscederet, uerum & in autores deceptionis suae seuerius aliquid ex regia autoritate decerneret, componunt per eunuchos quos iam perfidia deceptos tenebant, uti de Arij morte Imperator quam fieri posset compositae

compositae & communiter nosceret, neque aliquid quod Dei uindictam indicare uideretur, audiret. Quibus ita gestis, de causa fidei ut ceperant, proseguuntur.

igitur apud Alexandriam, defuncto Alexandro, Athanasius susceperat sedem. Quod uero esset uir acris ingenij, & in ecclesiasticis negocijs apprime uigilans, satis iam tunc hereticis innotuerat, cum ad Concilium Nigenum cum episcopo suo sene Alexandro uenerat, cuius suggestionibus hereticorum doli ac fallaciae uigilanter detegebantur. Statim ergo ut eum episcopi factum cognouerant, rati id quod res indicabat, sua negocia per illius sollicitudinem non facile processura, omnibus modis quaerere aduersus eum machinas deceptionum parabant. Verum non mihi absque ordine uidetur, pauca de huius uiri origine supra repetere, & cuius a puero institutionis fuerit, sicut ab his qui cum ipso uitam duxerant accepimus, memorare. Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander episcopus agebat, cum post expleta solennia conuenturos ad conuiuium suum clericos expectaret in loco mari uicino, uidet eminus puerorum supra oram maris ludum, imitantium, ut fieri solet, episcopum, atque ea quae in ecclesijs geri mos est. Sed cum intentius diutius uideret, uidet ab his geri quaedam etiam secretiora & mystica. Perturbatus illico, uocari ad se clericos iubet, atque eis quid eminus ipse uideret, ostendit. Tum abire eos, & comprehensos ad se perducere omnes pueros imperat. Cumque adessent, quis eis ludus, et quid egissent, uel quomodo, percunctatur. Illi, ut talis haeret aetas, pauidi, negare primo, deinde rem gestam per ordinem pandunt, & baptizatos a se esse quosdam, catechumenos constantem per Athanasium, qui ludum illius pueris episcopus fuerat simulatus. Tum ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quid uel responderint, simul & ab eo qui interrogauerat, ubi uidet secundum religionis nostrae ritum cuncta constare, collocutus cum concilio clericorum, statuisse traditur, illis, qui uisus integris interrogationibus & responsionibus aqua fuerat infusa, iterari baptismum non debere, sed adimpleri ea quae a sacerdotibus mos est. Athanasium uero, atque eos quos ludus ille uel presbyteros habere uisus fuerat, uel ministros, conuocatis parentibus, sub Dei obtestatione tradit ecclesiae suae nutriendos. Paruo autem tempore, cum a Notario integre, & a Grammatico sufficienter Athanasius fuisset instructus, continuo tanquam fidele domini commendatum, a parentibus restituitur sacerdoti, ac uelut Samuel quidam in templo domini nutritur, & ab eo pergenere ad patres in senectute bona, ad portandum post se ephod sacerdotale deligitur. Sed huius tanti in ecclesia pro fidei integritate agones fuerunt, ut etiam de hoc uideatur dictum esse illud quod scriptum est: Ego enim ostendam ei, quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huius etenim persecutiones uniuersus conuolutus orbis, & commoti sunt principes terre, gentes, regna, exercitus coierunt aduersus eum. Ille autem diuinum illud conseruabat eloquium, dicens: Si constant aduersum me castra, non timebit cor meum, si insurgat in me prelium, in hoc ego sperabo. Verum quoniam tanta ac talia eius gesta sunt, ut magnitudo quidem rerum nihil me praeterire patiar, multitudine uero gestorum quam plurima cogat ommittere, incertus aestuat animus, dum deliberare non ualet quid teneat, quid omittat. Et ideo pauca nos quae ad rem pertinent memorabimus, reliqua eius fama narrabit, sine dubio minora uero nunciatura. Nam nihil quod addere possit, inueniet.

Cap. XIII. Athanasius Alexandrinus episcopus.

Ludus puerorum imitantium episcopum & mysteria.

Non rebaptizatur etiam ioco baptizati.

Caput XV. Constantius Augustus in Oriente, Constantinus in Occidente.

igitur ubi Constantius Orientis regnum solus obtinuit, Constantino fratre non longe ab Aquileia apud Alsam fluuium a militibus interfecto, Constantius utriusque germanus, Occidentem satis industrie gubernabat. Nam Constantius natura & animo regio, dum primis illis regni sui fautoribus satis indulget, per eunuchos arte in perfidiam decipitur a peruersis sacerdotibus, & intento satis studio, prauis eorum contentionibus obsecundat. Sed illi uerentes, ne forte ad eundem re-

gis copia quandoq; fieret Athanasio, & per eum de ueritate fidei quam peruerte-
bant, secundum scripturas edoceret, omnimodis insimulare eum apud princi-
pem, & uelut omnium scelerum ac flagitiorum adgrediatur exponere, usq; quo
humani corporis brachium loculo delatū, Imperatori ostendunt, quod ab Atha-
nasio excisum magicæ artis gratia de Arsenij cuiusdā corpore cōfirmabant. Sed
& alia quāmplurima criminosa simul & flagitiosa componunt.

Caput XVI.
Athanasius iube-
tur condemnari.
Archelaus Co-
mes Orientis Co-
mes Phoenices.
Cap. XVII.
Arsenius lector
Athanasij.

Quibus ex causis Imperator iubet conuocato Concilio Athanasium cōde-
mnari. Idē apud Tyrum (missio ē latere suo uno ex Comitibus, adnitente
quoq; Archelao tunc Comite Oriētis, necnon & eo qui Phœnicen provinciam
gubernabat) cōgregari iubet. Eō deducitur Athanasius, loculus cū humano bra-
chio circumfertur, inuidia & horror nō solū religiofas, sed & niles animas puadit.

Hic Arsenius, cuius brachium dicebatur excisum, lector aliquando Athana-
sij fuerat, & ob culpam correptionem ueritus, frequentē sese subtraxerat.
Cuius latebras opportunas sibi ad huiuscemodi commētum flagitiosi homines
rati, inītio compositi criminis occultatum eum apud quēdam, quem fidissimum
sceleribus suis crediderant, retinebant. Peruenit tamen ad hunc in latebris posi-
tum, quid suo nomine criminis intentaretur Athanasio. Et siue eum ipsa huma-
nitatis cōtemplatio, siue diuina perpulit prouidentia, clam per noctis silentia eua-
dens claustris, enauigauit Tyrum. Et pridie quāam causæ dicēdæ adesset ultimus
dies, Athanasio sese Arsenius obtulit, utq; se rerum gesturum series haberet, edo-
cuit. Ille domi esse hominē, nec innotescere cuiquā de eius presentia iubet. Intē-
rea Cōcilium cogitur, in quod aliquanti cōcinnatæ calumniæ conscij, omnes pe-
nē infenso animo aduersum Athanasij præiudicatores conueniunt. Per idem tem-
pus Paphnutius confessor (de quo supra memorauimus) aderat, Athanasij inno-
centię conscius. Is cum uidisset Maximum Hierosolymorū episcopum, qui unā
secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, uerum pro nimia sim-
plicitate nihil de sacerdotum scelere suspicantem, cōsedisse eum ceteris quos sa-
ctionis macula sociauerat, medium confessum adire non ueritus: Te, inquit, Ma-
xime, cum quo mihi unum atq; idem confessionis insignē est, cum quo mihi pari-
ter mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis cōciliari aspectum, te, in-
quam, non patiar sedere in concilio malignantium, & cum iniqua gerētibus in-
troire. Iniectaq; manu eleuans eum de medio eorū, ac de singulis instruens, per-
petua dehinc Athanasio cōmuniōne sociauit. Sed interim causa dicitur, Prima
introducitur accusatio mulieris cuiusdā, quę se diceret aliquando hospitio Atha-
nassium suscepisse, & ab eo noctu nihil suspicantē, uim corruptionis esse perpēs-
sam. Introduci ad hęc iubetur Athanasius, ingreditur cum Timotheo presbyte-
ro suo, eumq; monet, ut posteaquā mulier dicendi finem fecisset, se tacente ad
ea quę dixerat, responderet. Cum mulier ea quę edocēta fuerat, perorasset, Timo-
theus conuersus ad eam: Verē, inquit, mulier ego mansi apud te aliquando, aut
uim tibi, ut afferis, feci? Tunc illa (ut mulierum se talium procacitas habet) obiu-
rans Timotheum: Tu tu, inquit, mihi uim fecisti, tu in illo loco cōmaculasti ca-
stitatem meam. Simul & conuersa ad iudices, obtestati fidem dei cōcepit, uera se dē-
cere, Tum omnes, ridiculosus pudor habere cōcepit, quod tam facile tacēte eo, sa-
ctio cōpositi criminis patuisset. Nec tamen permisi sunt iudices habere de mu-
liere quæstionem, unde hęc, uel per quos, aut quomodo fuisset aptata calumnia,
quoniā iudicādi libertas penes accusatores erat. Hinc transitur ad aliud crimen.
Profertur facinus seculis inauditū. Hoc est, inquit, ubi nemo possit uerborum
præstigijs decipi, res oculis agitur, uerbis cessantibus: Brachij hoc te, ait, Atha-
nassi accusat excisum. Hęc est Arsenij dextera, quam tu quomodo, uel ad quos
usus excideris, indicato. Tum ille: Quis enim, inquit, uestrum Arsenium noue-
rat,

Maximus admo-
uetur à Paphnu-
tio.

Prima calūnia.

Secunda calūnia.

rat, ut hanc ipsius dexterā cognoscatis? Exurrexerunt aliquanti, qui se dicerent
optime scisse Arsenium, in quibus nonnulli erant absque conscientia factiois.
Orat dehinc à iudicibus Athanasius, ut hominem suum quem in negocium de-
posceret, iubeant introduci. Cumq; introductus esset Arsenius, eleuato eius uul-
tu, Athanasius cōcilio & iudicibus ait: Hic est Arsenius. Et alleuās eius nihilomi-
nus dexteram: Hęc est, inquit, etiam dextera eius, hęc est & sinistra. Hęc autem,
quam isti offerunt, manus unde sit, uos requirite. Tunc uelut nox quædam & te-
nebræ accusatorū oculis infusa, quid agerent, quod se uerterent, nesciebāt. Ipsum
etenim esse Arsenium, testes qui paulo ante scire se dixerant, confirmabant. Ver-
tum, quia non iudicandi, sed opprimendi hominis causa conciliū gerebatur, fra-
gor omnium repēte attollitur, magnū esse Athanasium, & decipere intuentium
oculos cōclamatur, nec debere ullo modo ultrā talem hominem uiuere, factiq;
impetu, suis eum discerpere manibus parant. Sed Archelaus, qui cum ceteris ex
præcepto Imperatoris concilio præsidebat, ereptum eum de discerpentium mani-
bus, per occultos exitus eduxit, ac fugā (qua solum possit) salutem mouit com-
mendare. Conciliū tamen rursum cōueniens, tanquā si nihil omnino depre-
hensum fuisset, ut confessum de intentatis criminibus Athanasium condemnat.
Et gesta in hunc modū facta per orbem terræ mittentes, ad sceleris sui cōsensum
Imperatore cogente, ceteros episcopos perpulerunt.

Archelaus præsi-
debat in cōcilio.

Athanasius cōde-
mnatus fugit.

Cap. XVIII.
Quæritur ubi-
que.

Hinc iam toto orbe profugus agitur Athanasius, nec ullus ei tutus ad laten-
dum supererat locus, Tribuni, Præpositi, Comites, exercitus quoq; ad in-
uestigandum eum mouentur edictis imperialibus. Præmia delatoribus propo-
nuntur, si quis uiuum maximē, si id minus, caput certē Athanasij detulisset. Ita to-
tis regni uiribus frustra aduersum eum, cui Deus aderat, certabatur. Interea sex
continuis annis ita latuisse fertur in lacu cisternæ non habentis aquam, ut solem
nunquam uideret. Sed cum per ancillam, quæ sola conscia dominorū officijs qui
et latebras præbuerant uidebatur, indicatus fuisset, tanquā dei spiritu admoni-
tus, ipsa nocte qua ad eum comprehendendum cum iudicibus ueniebatur, post
annos sex migrauit ad alium locum. Ita illi qui uenerāt frustrati, dominisq; in su-
gam uersis, de ancilla ut falsa indice pœnas sumunt.

Caput XIX.
Athanasius fugit
ad Constantiam
Cæs.

Verum ne graues alicui latebrę suæ fierēt, & occasio calumniæ innocētibus
quæreretur, nihil sibi ultrā iam tutū in Cōstantij regno præsumēs, ad Con-
stantis partes profugus abscessit. A quo satis honorificē religioseq; susceptus est.
Quisq; causa eius q; fama cōpererat diligentius cognita, scribit ad fratrem, pro certo
se cōperisse, quod sacerdos Dei summi Athanasius, iniuste fugas & exilia pate-
retur. Hęc itaq; rectē faceret, si absq; ulla molestia loco suo restitueret, si id nollet,
curę sibi futurū, ut id adimpleret, regni eius intima penetrans, & pœnas dignissi-
mas de autoribus sceleris sumens. Quibus scriptis perterritus Cōstantius (quod
posse facere ea quæ minitabatur, cōsciū erat, fratrem) simulata benignitate ultrō ue-
nire ad se Athanasij iubet, & leui increpatione perstrictū, ad ecclesiā suā pmittit
securū ire. Admonitus tamen Imperator ab impijs cōsiliarijs: Nō est, inquit, ma-
gnum Athanasij, quod episcopi poscūt de te, ut unā ex multis quę sunt apud Ale-
xandriā ecclesijs, cōcedas populis eorū qui tibi cōmunicare nolūt. Tum illē, deo
sibi suggerente, paratū in tempore consiliū repetit: Et quid est, inquit, Imperator,
quod poscenti tibi liceat denegari, qui potestātē omnīū habes iubendis? Sed unū
est quod oro, ut meā quoq; petiuiculā libenter admittas. Cumq; se omnia quæ
uellet, quāuis essent difficilia, promitteret præstaturū, si hoc unū cederet libens,
ait Athanasius: Hoc est quod rogo, ut quia etiam hic (nam apud Antiochiā res
agebatur) sunt nostri populi qui istis cōmunicare nolunt, unā eis tenere cōcedas
ecclesiā. Acquisitū sibi uideri, & ualde præstandū, letus spondit Imperator.

*Athanasius rursus exulat.
Georgius Athanasio iussit.*

Cōstantinus in occidentem uenit.

Caput XX. Concilium Mediolani.

Hilarius.

Caput XXI. Synodus Ariminiensis.

*Cap. XXII. Liberius Pontifex Rom.
Felix.*

Cap. XXIII. Cyrillus Hierosol. Georgius Alexand.

Cap. XXIII. Meletius.

Sed cū rem delulisset ad eos, quorū cōsilijs utebatur, neq; ibi se uelle accipere ecclesiā, neq; hic dare responderet, quia plus sibi singuli quicq; absentibus consulebant. Ita Imperator admiratus eius prudentiā, properare ocyus ad suscipiendam suam ecclesiā iubet. Sed cum Magnentiij scelere Imperator Cōstantans regno simul & uita fuisset exēptus, rursus in Athanasij ueteres illi incutores principis odia resuscitare cōeperunt. Fugatoq; de ecclesia, in locū eius Georgiū quendam perfidie immanitatis sue locū mittūt. Nam prius quendam Gregoriū miserant. Rursum fuga, rursus latebrā, & deicta aduersum Athanasij principis per omnē locum ponuntur, prāmia & honores delatoribus pollicitentia. Ipse quoq; cū ob uinictam necis fraternā, regnumq; recuperā dum ad Occidentis partes uenisset, & extincto tyranno, regni solus arce potiretur fatigare Occidentales episcopos, & per deceptionem ad consensum Ariang hæreseos cogere aggreditur, Athanasij prius condemnatione premissa, & uelut obicis ualidissimū obiectione sublata.

O hoc apud Mediolanum episcoporum concilium conuocatur, plures decepti, Dionysius uero, Eusebius, Paulinus, Rhodanius, et Lucifer, dolum in negotio esse proclamātes, asserentes quod subscriptio in Athanasij, non aliam ob causam, quā destructurā fidei moliretur, in exilium trusi sunt. His etiam Hilariū iungitur, ceteris uel ignorantibus, uel non credentibus fraudem.

Sed tali consilio gestum fuisse negotium, rei exitus docuit. Illis namq; de medio sublatis, continuo synodus apud Ariminū congregatur, ibi secundum ea que Orientales apud Seleuciam cōposuerant callidi homines & uerfuti, simplices & imperitios sacerdotes facile circūueniunt, hoc modo proponendo eis: Quem magis colere & adorare uellent, *θεοσιωπη*, an Christū? Illisq; uirtutem uerbi quid *θεοσιωπη* significaret ignorantibus, uelut in fastidiū quoddam & execrationem sermo deductus est, Christo se credere, nō *θεοσιωπη* cōfirmantibus. Sic multorum, preter paucos (qui scientes prolapsi sunt) animi decepti, contrā ea que patres apud Nicæam cōscripserant, uenientes, *θεοσιωπη* quasi ignotū & a scripturis alienū sermonem auferri de fidei expositione decernunt, cōmunionemq; suam hereticorū societate cōmaculant. Ea tempestate facies ecclesie foeda & admodum turpis erat. Non enim sicut prius ab externis, sed à proprijs uastabatur. Fugabat alius, alius fugabatur, & uterq; de ecclesia erat, Ara nusquā, nec immolatio, nec libamina, preuaricatio tamen & lapsus erat, ac ruina multorum. Similibus poena, sed impar uictoria. Similiter cruciabatur, sed non similiter glorificabatur, quia dolebat ecclesia etiam illius casum, qui impellebat ad lapsum.

Igitur Liberius, qui post Iulium Marci, quem Syluester præcesserat, successor, in urbe Roma per idem tempus sacerdotio fugebatur, in exilium truditur. Inq; eius locum Felix diaconus suus ab hæreticis subrogatur, & non tam secrete diuersitate, quā cōmunionis & ordinationis conuenientia maculatur.

Hierosolymis uero Cyrillus post Maximā sacerdotio cōsua iam ordinatio suscepto, aliquando in fide, sapius in cōmunionem uariabat, Apud Alexandriam uero Georgius satis procaciter uiraptum episcopatum gerebat, ita ut magis sibi iuris dicendi creditos fasces, quā sacerdotium ministrandum religio sis officijs aestimaret.

Apuđ Antiochiā sanē diuersis temporibus multa & admodum confuse gesta sunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuersarū urbium episcopi ad illam sedem summa ambitione niterentur, ad ultimum Meletium de Sebastia Armenię ciuitate, contrā decreta concilij illuc transferūt. Qui tamen ab ipsis rursus in exilium truditur, quod cōtrā opinionem ipsorū non Arij, sed nostram fidem cōepit in ecclesia prædicare, quem magna plebs sede depullum secuta, ab hereticorum societate diuellitur.

Interea

Cap. XXV.

Tres sēta cōscripsit Arius.

Aetius Eunomius.

Macedonius.

Eunomiani Ariani.

Macedoniani.

Cap. XXVI. Constantinus moritur.

Fons Mopis.

Cap. XXVII. Iulianus.

Liberius de exilio reuocatus.

Lucifer Alexandriam proficiscentur.

Paulinus episcopus Alexandrie.

Cap. XXVIII. Cōstantinus cōfessorem Alexandriæ.

Interea ut aliquādo etiam in semetipsam prædiues maistia defauiret, sacerdotibus & populi, qui Ario duce primitus fuerat ab ecclesia diuisi, in tres denotectas partesq; funduntur. Nam illi quos paulo superius dixeramus, non ad quietescentes Eusebij ceterorumq; simulationibus, cum Ario exilium pertulisse, postmodum nec ipsi Ario regresso de exilio communicare uoluerunt, eo quod limitata confessione cōmunicassent, qui de ipsa substantia dei patris filium confitentur, quā ipsi ea quæ primò docuerat Arius, ex nullis extantibus creatū & factum, non natū filiū, satis libera, seu potius impudenti blasphemētia cōfirmabant. Quod & post illorū obitū Aetius quidā, post Aetium ualidius & latius asserēbat Eunomius, uir corpore et anima leprosus, et interius exteriusq; morbo regio corruptus, arte tamē dialectica præpotens, plurima cōtrā fidem nostram scripsit, & disputandi leges sectatoribus suis dedit. A quo etiam nunc Eunomiana hære sis appellatur. Alijs quoq; Macedonius nomine, quem, nostris expulsi, uel potius necatis, apud Constantinopolim statuerāt episcopum, quia similem patri filium fatebatur, licet spiritū sanctum æque ut illi blasphemaret, tamen ab illis expellitur, quia similia ut de patre, etiam de filio prædicaret. Neq; uero nostris conuincitur, à quibus de spiritu sancto diuersa sentiret. Ita pestifera illa bestia, quæ per Arium primò quasi de infetis extulerat caput, subito triformis apparuit. Per Eunomianos, qui dicūt per omnia dissimilem filium patri, quia nullo genere similitudo possit esse factura factori. Per Arianos, qui dicūt similem quidem posse dici filium patri, sed largitate gratiæ, non proprietate naturæ, in quā tum scilicet potest creatori creatura conferri, Per Macedonianos, qui dicunt similem quidem filium per omnia patri, sanctum uero spiritum cum patre & filio nihil habere cōmune. Hæc quidē inter illos ita gesta sunt, Sed sicut de talibus scriptū est: Dicitur si sunt, & non sunt cōpuncti. Plurimū sanē eorum qui uidebantur attentionem uitam gerere, & monasteria per multa apud Constantinopolim uicinasq; prouincias, & episcopi nobiles, Macedonij magis errorem sunt secuti.

Sed Constantinus Imperator, dum Iuliano (quem Casarem apud Gallias reliquerat, uicissim & quartum post occasum patris Imperij sui anno, in oppido Ciliciæ Mopsocrene uita defunctus est.

Post quem Iulianus, præsumptum prius, deinde ut legitimum, solus obtinuit principatū. Is primò uelut arguens perperā gesta Cōstantij, episcopos iubet de exilijs relaxari. Post uero aduersum nostros tota nocendi arte conuincit. Interim qui super fuerat episcopi, de exilijs relaxatur. Nam Liberius urbis Romę episcopus, Cōstantio uiuente regressus est. Sed hoc utrū quod ad quietem uoluntati suæ ad subscribendum, an ad populi Romani gratiā, à quo proficiscens fuerat exoratus, indulserit, pro certo cōpertū nō habeo. Lucifer autē cū exoraretur ab Eusebio, quia uterq; in partibus uicinis Aegypto fuerat relegatus, ut ad uidentū Athanasij Alexandria pergerent, cōmuniq; tractatu cum his qui super fuerat sacerdotibus, de statu ecclesie decernerēt, præsentia sui abnegans, legatū pro se diaconū suū mittit, atq; ipse intento animo Antiochiā pergit, ibiq; dissidentibus adhuc partibus sed in unū tamen reuocari posse sperantibus, si sibi talis eligeretur episcopus, ergā quem non una plebs, sed utraq; gauderet, præproperus catholicum quidem & sanctum uirum, ac per omnia dignum sacerdotio Paulinum episcopum collocauit, sed tamen in quem adquisere plebs utraq; non possit.

Pergit iterea Eusebius Alexandria, ibiq; cōfessorum concilio congregato, pauci numero, sed fidei integritate, & meritis multi, quo pacto post hæreticorum procellas, & perfidie turbines tranquillitas reuocaretur ecclesie, omni cura & libratione discutiūt. Alijs uidebatur fidei calore feruentibus, nullum de

QQ 3 bere

bere ultra in sacerdotium recipi, qui se utcumque haereticæ communionis contagio ne maculasset. Sed qui imitantes Apostolum quaerebat, non quod sibi utile esset, sed quod pluribus, uel qui imitaretur Christum, qui cum esset omnium uita, pro salute cunctorum humilians se descendit in mortem, quo scilicet inueniretur & in mortuis uita, dicebant melius esse, humiliari paululum propter dei electos, & inclinatari propter electos, ut eos rursus exigerent, nec sibi metis solis puritatis merito colorum regna defenderent, sed esse gloriosius, si cum pluribus illic mererentur intrare. Et ideo rectum sibi uideri, ut ratum perfidie autoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur optio, si forte uelint, aburato errore perfidia, ad fidem patrum statutaque conuerti, nec negare aditum redeuntibus, quin potius de eorum conuersione gaudere, quia & ille euangelicus iunior filius, paternæ depopulator substantiæ, sed in semetipsum reuerfus, non solum suscipi meruit, sed & dignus paternis complexibus deputatur, & anulum fidei recipit, & stola circumdatur, per quam quid aliud quam sacerdotij declarantur insignia nec probabilis extitit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto, nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum nota contraxit non indulgendo germano.

Cap. XXIX.

Asterius presbiter Orientis, Eusebius Occidentis.
De spiritu sancto decretum.
Alibi, ne, etc.
Erat, substantia.
Erasmo, substantia.

Cum igitur huiusmodi sententiam ex euangelica autoritate prolatam, ordo ille sacerdotalis & Apostolicus approbasset, ex concilij decreto, Asterio ceterisque qui cum ipso erant, Orientis iniungitur procuratio, Occidentis uero Eusebio decernitur. Additur sane in illo concilij decreto, etiam de spiritu sancto plenior disputatio, ut eiusdem substantiæ ac deitatis cuius pater & filius, etiã spiritus sanctus crederetur, nec quicquã prorsus in trinitate, aut creatum, aut inferioris, posteriusue diceretur. Sed & de differentia substantiarum & subsistentiarum sermo eius per scripturam motus est. Greci uarias & inordinatas uocant, quidam etenim dicebant substantiam & subsistentiam unum uideri, & quia tres substantias non dicimus in Deo, nec tres substantias dicere debeamus. Alij uero, quibus longe aliud substantia, quam substantia significare uidebatur, dicebant, quia substantia ipsa rei alicuius naturam rationemque constitat, designet. Substantia autem uniuscuiusque personæ, hoc ipsum quod extat & subsistit, ostendat. Ideoque propter Sabellij haeresim tres esse substantias constitendas, quod quasi tres subsistentes personas significare uideretur, ne suspicionẽ daremus tanquam illius fidei sectatores, que trinitatem in nominibus tantum, & non in rebus ac subsistentiis constitentur. Sed & de incarnatione domini comprehensum est, quia corpus quod suscepit dominus, neque sine sensu, neque sine anima suscepisset. Quibus omnibus cautè moderateque compositis, unusquisque itinere suo cum pace perrexit.

Capo Christi.

Caput XXX.

Melitius.
Eustathius.
Lucifer.

Sed Eusebius cum redisset Antiochiã, & inuenisset ibi à Lucifero contra sollicitationem ordinatum episcopum pudore simul & indignatione compulsus abscessit, neutri partium communionem suam relaxans, quia digrediens inde promiserat se acturum in concilio, ut eis ordinaretur episcopus, à quo pars neutra descisceret. Ille namque populus, qui Melitium dudum de ecclesia pulsus, quasi profide recta fuerat secutus, non iunxerat se ad priores catholicos, id est, qui cum Eusebio episcopo fuerat (ex quibus etiã Paulinus erat) sed suum principatum, suamque conuenticulum tenuit. Hos ergo cum in unum reuocare uoluisset, nec tamen prauertus à Lucifero potuisset abscessit. Tunc regressus Melitius de exilio, quia cum eo numerosior populus erat, ecclesias tenuit, & ex eo iam propriam synodum cum ceteris Orientalibus episcopis habuit, nec tamen Athanasio iunctus est. Interim Lucifer iniuriam dolens quod episcopum à se ordinatum apud Antiochianum non recepisset Eusebius, nec ipse recipere cogitat Alexandrinæ decreta concilij, sed constringebatur legati sui uinculo, qui in concilio ipseus autoritate subscripserat. Abijcere namque eum non poterat, qui autoritatem eius tenebat. Si uero recepisset, omnem

omne suum frustrandum uidebat inceptum. Diu ergo de hoc multumque deliberans cum ex utraque parte concluderetur, elegit ut legato suo recepto, erga ceteros sententiam disparẽ, sed sibi placitam custodiret. Ita regressus ad Sardinie partes, siue quia citata morte prauertus, tempus sententiæ mutandæ non habuit, etenim temere cœpta corrigi spacio solent, siue hoc animo immobiliter federat, parum firmauerim. Ex ipso interim Luciferianorum schisma, quod licet per paucos adhuc uoluit, sumpsit exordium. Eusebius uero circumuersus Orientem atque Italiam, medici pariter & sacerdotis fungebatur officio. Singulas quasque ecclesias, abiurata infidelitate ad sanitatẽ reuocare fidei reuocabat, maxime quod Hilarium, quem dudum cum ceteris episcopis in exilium trusum esse memorauimus, regressum iam, & in Italia positum, hæc eadem erga instaurandas ecclesias, fidemque patrum reparandam reperit molientem.

Luciferianorum schisma.

Nisi quod Hilarius uir naturalis & placidus, simulque eruditus, & ad persuadendum commodissimus, rem diligentius & aptius procurabat. Qui etiam libros de fide nobiliter scriptos addidit, quibus & hereticorum uersutias, & nostrorum deceptiones, & male credulam simplicitatem ita diligenter exposuit, ut & præsentibus, & longe positos, quibus ipse per se differere uia uoce non poterat, perfectissima instructione corrigeret. Ita duo isti uiri, uelut magnifica quedam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasque suo splendore radiarunt, ut omnes etiam de abditijs angulis & abstrusis hereticorum tenebras fugarentur.

Cap. XXXII. Hilarius.

Sed Iulianus postquam ad Orientem Persas bello pulsaturus aduenit, & publica (quam prius occultauerat) erga idolorum cultum ferri cœpit insania, callidior ceteris persecutor, non ui neque tormētis, sed præmijs, honoribus, blanditijs, persuasionibus, maiorem penè populi partem, quam si atrociter pulsasset, elisit. Sturdia autorem Gentilium Christianos adire prohibens, ludos literarum illis solis qui deos deaque uenerarentur, patere decernit. Militie cingulum non dari, nisi immolantibus iubet. Procuracionem prouinciarum, iurisque dicendi Christianis statuit non debere committi, utpote quibus etiam lex propria gladio uti uelisset. Et proficibat quotidie in huiusmodi legibus exquirendis, quibus & si quid uersutum uel callidum, tamen quod minus uideretur crudele, decerneret.

Cap. XXXII. Iuliani Aug. ead. lidum consilium.

Sed non erga Athanasium sicque philosophie tenere imaginẽ potuit. Etenim cum uelut tetri serpentes de cauernis terræ ebullientes, ad eum processisset, maiorum philosophorum, aurospicium, augurumque manus prophana, omnes pariter allegat, nihil suis artibus successurum, nisi prius Athanasium, uelut omnium horum obstaculum sustulisset.

Cap. XXXIII. Aurospices Athanasium tollentium suadent.

Iterum mittitur exercitus, iterum duces, iterum oppugnatur Ecclesia. Cumque eum moesti & flentes populi circumstarent, prophético apud eos usus sermo ne perhibetur: Nolite, inquit, ô filij conturbari, quia nubecula est, & cito pertran sit. Cumque discessisset, & nauim per Nilum fluuium iter ageret, comes, qui ad hoc ipsum missus fuerat, cognito eius itinere, instanter eum insequi cœpit. Et cum forte applicuisset Athanasij nauicula ad quendam locum, comperit à prætereuntibus post tergum esse percussorem suum, & iam iamque nisi prospiceret, immineret. Cœteriti omnes qui simul aderant socij, eum uelut ad fugam præsidium petendam. Tum ille: Nolite, inquit, ô filioli deterreri, eamus magis in occursum percussori nostro, ut sciat quia longè maior est qui nos defendit, quam qui persequitur. Et conuersa nauicula, iter agere obuam ei qui se insectabatur, adgressus est. Ille qui nullo genere suspicari posset in occursum sibi uentire quem quaereret, tanquam prætereuntes aliquos interrogari iubet, ubi audissent esse Athanasium. Cumque respondissent uidisse se eum non longè euntem, tota celeritate pertransiens, properat inuanum, festinans capere quem ante oculos possum uidere non potuit. Ille uero Dei uirtute montus, Alexandriam rediit, ibique tuto latebras usquequo persecutio cessaret, exegit.

Ca. XXXIII.

Cap. XXXV.

Dedit & aliud Iulianus uacordiae fugacitatis indicium. Nam cum Daphnis in suburbano Antiochia iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his quae quarebat, responsa susciperet, causasque silentij percotaretur a sacerdotibus demonis, aiunt, Babylae martyris sepulchrum prope adfistere, & ideò responsa non reddi. Tum ille, uenire Galileos (hoc enim nomine nostros appellare solitus erat) & auferre sepulchrum martyris iubet. Igitur ecclesia uniuersa conueniens, matres & uiri, uirgines iuuenesque immensa exultatione succincti, trahabant longo agmine arcam martyris, psallentes summis clamoribus, & cum exultatione dicentes: Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui confidunt in simulachris suis. Haec in auribus prophani principis per sex milia passuum tanta exultatione psallebat omnis ecclesia, ut coelum clamoribus resuleret. Unde & ille in tantam iracundiam rabiem deductus est, ut altera die comprehendit Christianos passim & trudi iuberet in carcerem, ac poenis & cruciatibus affici.

Calliae.

Babylae martyris sepulchrum transfertur.

Cap. XXXVI Salustius Praefectus eius. Theodoros.

Quod Salustius Praefectus eius non probas, licet esset gentilis, tamen iustus exequitur, & apprehensum unum quendam adolescentem qui primus occurrit, Theodorum nomine, a prima luce usque ad horam decimam tanta crudelitate, & tot mutatis carnificibus torfit, ut nulla aetas simile facerem meminerit. Cum tamen ille in eculeo sublimis, & hinc inde lateribus instate tortore, nihil aliud faceret, nisi quod uultu securo & leto psalmum, quem pridie omnis ecclesia cecinerat, iteraret. Cumque se omni expulsa crudelitate Salustius nihil egisse perspiceret, recepto in carcerem iuuenem, abisse fertur ad Imperatorem, & quid egerit nunciasset, ac monuisse ne tale aliquid tentare uellet de caetero, alioquin & illis gloriam, & sibi ignominiam quareret. Hunc Theodorum ipsi nos postmodum apud Antiochia uidimus. Et cum requireremus ab eo, si sensum doloris habuisset ex integro, dicebat se quidem dolores parum sensisse, adfuisse autem quaedam iuuenem, qui sudanti sibi, linteo candidissimo & sudores abstergeret, & aquam frigidam frequenter infunderet, & ita se esse delectatum, ut tunc maestior factus sit, quando deponi de eculeo iustus est. Comminatus igitur Imperator post uictoriam Persi cam melius se Christianos debellaturum profectus quidem est, sed nullus redit. Ibi namque, incertum a suis, an ab hostibus confossus, post annum & octo menses praesumpti Augustalis imperij, sinem uite fecit.

Iulianus occisus.

Caput XXXVII.

Tanta uero eius ad decipiendum subtilitas & calliditas fuit, ut etiam infelices Iudeos uanis spebus illectos, ut ipse agitabatur, illuderet. Quos primo omnium conuocatos ad se interrogat, cur non sacrificarent, cum eis lex sua de sacrificijs imperaret? At illi occasionem se inuenisse temporis rati: Non possumus, inquit, nisi in solo Hierosolymorum templo, ita namque precipit lex. Et accepta ab eo reparandi templi licentia, in tantum insolentiae peruenerunt, ut aliquis eis prophetarum redditus uideretur. Igitur ex omnibus locis atque prouincijs conuenere Iudei, locum templi olim igne consumpti aggredi coepere. Comite properandi operis ab Imperatore concessio, sumptu publico & priuato res omni instatia gerebatur. Interea insultare nostris, & uelut reparatis sibi regni temporibus, comminari acris, ac sequitiam ostentare, prorsus immani tumore & superbia agere. Cyrillus post maximum confessorem Hierosolymis episcopus habebat. Apertis igitur fundamentis, calce cementoque adhibitis nihil omnino deerat, quin die postera, ueteribus deturbatis, noua iacerent fundamenta, cum tamen episcopus diligenti consideratione habitae, uel ex illis quae in Danielis propheta de temporibus legerat, uel quae in Euangelij dominus praedixerat, persisteret, nullo genere fieri posse, ut ibi a laeideis lapis super lapidem poneretur. Res erat inexpectatione.

Caput XXXVIII. Terrae motus.

Et ecce nocte quae ad incipiendum opus iam sola restabat, terrae motus ingens oboritur, & non solum fundamentorum saxa longe lateque iactantur, uerum etiam totius

totius loci penè adificia coplanantur: Porticus quoque publice in quibus Iudeorum multitudo, quae operi uidebat insistere comanebat, ad solum deductae, omnes Iudeos qui reperti sunt, opprèssere. Luce uero orta, cum se mala credenter effugisse, adquirendos eos qui opprèssi fuerant, reliqua multitudo concurrir.

Aedes erat quaedam in inferioribus templi demersa, habes aditum inter duas porticus, quae fuerat coplanata, in qua ferramenta, aliaque operi necessaria serua bantur, e qua subito globus quidam ignis emicuit, & per medium plateae percurrens, adustis & exanimatis qui aderat Iudeis, ultra citroque ferebat. Hoc iterum sepiusque & frequèntissime per totam illam diem repetes, pertinacis populi temeritate flammis uel tricibus coerebat. Cum interim pauore ingenti & trepidatione omnes qui aderat deterriti, solum uerum Deum Iesum Christum confiteri cogebatur inuiti. Et ne haec casu fieri crederetur, in sequenti nocte in uestimentis omnium signaculum crucis ita euidentens apparuit, ut etiam qui diluere pro sui infidelitate uoluissent, nullo genere ualeret abolere. Sic deterriti Iudaei atque Gentiles, locum simul & inaniter coepit relinquere.

Ca. XXXIX.

Globus ignis.

Nota crucis in uestimentis.

ELENCHVS CAPITVM VNDECIMI LIBRI HISTORIAE ECCLESIASTICAE, RVFFI NO AVILEIENSI AVTORE.

De ortu & religiofamente principis Iouiniani, & de fine eius.	Cap. I.
De ortu Valentiani & Valentis.	Cap. II.
De dormitione Athanasij, & persecutionibus Lucij haeretici.	Cap. III.
De uirtutibus & mirabilibus sanctorum qui fuerunt in Aegypto.	Cap. IIII.
De persecutione quae fuit apud Bessam.	Cap. V.
De Moysae quem regina Sarraceno: um, gentis suae poposcit episcopum.	Cap. VI.
De Didymo Alexandrino uidente.	Cap. VII.
Quot ex discipulis Antonij etiam tunc in eremo habitantibus, uirtutes & signa fecerint.	Cap. VIII.
De Gregorio & Basilio Cappadociae episcopis.	Cap. IX.
De Damaso episcopo, & Virgini subreptione.	Cap. X.
De Ambrosio episcopo.	Cap. XI.
De ualentiniani fine.	Cap. XII.
De Gothorum per Thracias irruptione, & Valentis necem.	Cap. XIII.
Vt Gratianus Imperator Theodosium regni participem adsciuerit, & post multae religiose & fortiter gesta, Maximi tyranni insidijs succubuerit.	Cap. XIII.
De ualentiniano puero. Virg. mater eius Iustina Arianam haeresim defendens, ecclesias perturbare conatus sit.	Cap. XV.
De Bencuoli magistri memoriae fidei constantia.	Cap. XVI.
Vt Theodosius necem Gratiani uilius, de Maximo triumphauerit.	Cap. XVII.
De Theodosij commisso in Thessalonicensis, & poenitentia eius publice apud sacerdotum gesta.	Cap. XVIII.
De restitutione ecclesiarum, quae per ipsum iam catholicum in Oriente restituta sunt.	Cap. XIX.
De Apollinare & haeresi eius.	Cap. XX.
De episcoporum successione per Orientem.	Cap. XXI.
De seditione Paganorum contra fideles.	Cap. XXII.
De situ templi Serapis, & subuersione eius.	Cap. XXIII.
De fraudibus quae in templis Paganorum detectae sunt.	Cap. XXIII.
De saturni sacerdote Tyranno, totius penè Alexandriae adultero.	Cap. XXV.
De Canopi interitu & initio.	Cap. XXVI.
De ecclesijs, & martyrij quae in idolorum locis constructae sunt.	Cap. XXVII.
De omnibus sepulchro uiolato, & reliquijs apud Alexandriam conseruatis.	Cap. XXVIII.
De a horacibus Serapis apud Alexandria abrais, et signo Christi in loco eorum reddito.	Cap. XXIX.

ye

Vt mensura aquae Nilii fluminis, quam uoxi uocant, ad ecclesiam deferatur.

Cap. XXX.

De Valentiani iunioris interitu, & ortu Eugenij.

Cap. XXXII.

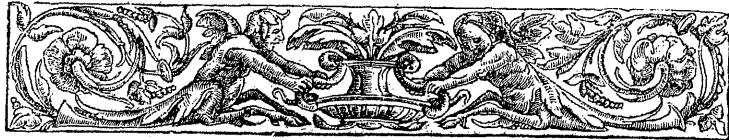
De responsis Iohannis monachi.

Cap. XXXIII.

De apparatu belli aduersus Eugenium Theodosij, & de uictoria eius, orationibus magis quam uirtute paratis.

Cap. XXXIII.

De fine Theodosij post uictoriam, et Arcadio atq; Honorio liberis eius et heredib; regni. Cap. XXXVIII.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE LIBER UNDECIMVS

autore Ruffino Aquileiensi presbytero

capitulum

Capitulum I. Iouinianus Caesaris fuit rex Persarum.

OST Iuliani necem tandem ciuile nobis per Iouinianum reparatur imperium. Is namq; sub uno eodemq; tempore Imperator, & confessor, & male illati exitit depulso erroris. Nam cum in proximo esset exercitus, et urgeret Barbarus, ductores nostri de summis rebus consilium trahentes, Iouiniano calculum dederunt. Cumq; apprehensus ad suscipienda imperii traheret insignia, ad exercitum Iuliani sacrilegis prophanatum, dicitur proclamasse. Non se posse imperare eis, quia esset Christianus. Tum omnes pari eademq; uoce respondisse perhibentur. Et nos Christiani sumus, nec priusquam hanc uocem audiret, ad quietem ad imperium uoluisset. Denique statim affuit ei diuina clementia, contraq; omnem spem cum clausi undiq; hostibus tenerentur, nec euadendi facultas ulla suppeteret, subito emissos a Barbaris oratores adesse uidet, pacemq; deposcere, exercitum quoque inedia consumpto, cibos ceteraq; necessaria in mercimonijs polliceri, omnique humanitate nostrorum temeritate emendare. Sed ubi in uiginti & nouem annos pace composita, ad Romanum regressus est solum, clariorq; lux nostro se orbi ex Orientis partibus oborta diffudit, tempus, quasi post nimias procellas omni moderatio, ne adgreditur reparare. Ecclesiarum uero curam non in secundis habere. Nec tamen incaute ut Constantius egerat, sed lapsu predecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis literis Athanasium requirit, & ab ipso formam fidei & ecclesiarum dissonendarum suscipit modum. Sed haec tam pia & tam laeta principia mors immatura corruptit. Post octo etenim menses orsus sui apud Ciliciam diem obit.

Iouinianus Caesar, Athanasium confessoris ecclesiae Iouinianus mortuus.

Capitulum II. Valentinianus Imperator in Occidente.

Post hunc Valentinianus imperium suscepit, qui pro fide nostra a Iuliano militiam fuerat expulsus. Sed compleuit in illo dominus quod promissit, plus etiam centupla in presenti seculo restituens ei. Nam quia militiam pro Christo reliquerat, recipit imperium. Is in consortium regni assumpsit fratrem Valente, & sibi quidem Occiduas partes delegit, illi autem Orientales reliquit. Sed Valens fauendo hereticis, abiit in uiam patrum suorum. Nam & episcopos egit in exilium, & presbyteros, ac diaconos, & monachos (Tatiano Alexandriae praesidente) usq; ad tormenta deduxit, & ignibus tradidit. Multaq; nephandae & crudelia in ecclesiis Dei molitus est, sed haec omnia post Athanasij obitum. Nam illo superstitite, uelut diuina quadam uirtute prohibitus, cum debaccharetur in ceteros, in illum nihil ausus est triste committere.

Tatiano praesente Alexandriae.

Capitulum III.

Incipitur ea tempestate cum quadagesimo & sexto anno sacerdotij sui Athanasius, post multos agones multasque patientiae coronas quiescisset in pace, scilicet

tatus de successore, Petrum tribulationum suarum participem & socium delegit. Sed Lucius Arianae partis episcopus, continuo tanquam ad ouem aduolat lupus. Et Petrus quidem nauem protinus descendens, ad urbem Romam profugit. Lucius uero tanquam materia sibi crudelitatis oblata, sauior erga ceteros efficiebat. Et ita ibat in sanguinem, ut ne speciem quidem aliquam religionis seruari uideretur. Cuius primo ingressu tanta & tam turpia in uirgines & continentes ecclesiae gesta sunt, quae nec in persecutionibus gentiliu memorantur. Inde post fugas ciuium & exilia, post cedens & tormenta, flammascq; quibus innumeros concreuit, ad monasteria furoris sui arma conuertit. Vastat eremum, & bella quiescentibus indicit. Tria milia simul (aut eo amplius) uiros, per totum eremum secreta & solitaria habitacione disperfos, oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatam equitum ac peditem manum, Tribunos, Praepositos, & bellorum duces, tanquam aduersum Barbaros pugnaturos elegit. Qui cum uenisset, nouam belli speciem uident, hostes suos gladijs obiectare ceruices, & nihil aliud dicere, nisi: Amice ad quid uenisti?

Petrus. Lucius contempitior. In uirgines seditur. In ciues.

In monachos, hoc est, crematis.

Et idem tempus patres monachorum uitae & antiquitatis merito, Macarius, & Isidorus, aliusque Macarius, atque Heraclides, & Pambus, Antonij discipuli, per Aegyptum, & maxime in Nitriae deserti partibus habebantur uiri, qui confortium uitae & actuum, non cum ceteris moralibus, sed cum supernis angelis habere credebantur. Quae praesens uidi loquor, & eorum gesta refero, quorum in passionibus socius esse promerui. Hi ducebant exercitum domini, non mortalibus telis, sed fide religionis armatum, exercitum moriendo uincere, & qui sanguinis sui profusione uictor Christum sequeretur ad caelum. Quisq; dum in tabernaculis positi, & orantes expectarent interfectores suos, delatus est ad eos homo olim membris omnibus, & praecipue pedibus, aridus. Sed cum ab eis in nomine domini oleo fuisset perunctus, statim confirmatae sunt plantae eius. Et dicentibus eis, in nomine Iesu Christi, quem Lucius persequitur, surge, & sta in pedibus tuis, & redi in domum tuam, continuo exurgens & exsilens, benedicebat deum, ostendens quia uere erat in eis deus. Ante aliquantulum uero temporis caecus quidam rogabat deduci se ad cellulam Macarii, quae erat in deserto, itinere trium dierum. Quod postquam caecus multo ductantium labore peruenit, Macarium non reperit domi. Contristatus ualde, nullatenus mitigare inuestigatae poterat, sanitas solatio carens. Tum uero feruore fidei concalescens: Deprecor, inquit, ad eos qui deduxerant, applicate me ad illam partem parietis, ubi cubare senior solet. Et cum fuisset admotus, parum luti aridi unde paries oblitus uidebatur, assumens, palmam suam superposuit. Rogat etiam ut aquam de puteo, ex quo bibere solebat, haurirent. Qua resoluens glebulam, eodemque luto oculos suos superungens, & lauans de aqua quae hausta fuerat, repente recepit uisum, ita ut nullo indigens adminiculo rediret ad sua. Sed ne secundum leprosus illos ageret, quos a se curatos in Euangelij gratos dominus notat, cum omni domo sua regressus, & Deo gratias referens, rem ut gesta fuerat indicauit. Idem ipse Macarius leuens speluncam habuit cellulae suae uicinam. Et quadam die catulos suos caecos ad eum belua producit, & ante pedes eius ponit. At ille cum intellexisset pro caecitate catulorum bestiam supplicare, rogauit dominum, ut eis redderet uisum. Quo recepto matrem sequentes redeunt ad speluncam. Et paulo post ipsa cum catulis suis regrediens, pelles ouium lanaras plurimas, uelut mus pro suscepta gratia ad senem defert, morsu oris enectas, & ante fores eius depositis abscedit. Verum si singulorum mirabili gesta profsequi uelimus excludimur a proposito breuitate, maxime cum haec narratione proprii operis mereantur. Sed in his omnibus Lucius non erubuit, uel ali quid reuerentiae uirtutum mirabilibus detulit, quin imo iubet patres ipsos ablatos a grege suo, imo clam raptos, in insulam quadam Aegypti paludibus deportari.

Capitulum IIIII. Antonij crematis discipuli.

Miraculum.

Macarius.

in qua

in qua compererat neminem prorsus esse Christianum, quo per hoc uel absque solatijs, uel absque consuetis actibus uiuerent. Senes igitur cum duobus solis pedisse quis noctu ad insulam deducitur, in qua erat templum quoddam summa ueneratione à loci incolis obseruatum. Cumque primum nauicula senum oram solilius contigisset, ecce subito sacerdotis templi illius uirgo filia correpta spiritu, cum ingenti uociferatione & clamoribus usque ad caelum datis, agi per medios populos coepit, & crebros ducens rotatus, stridens huc atque illuc rabida ora uiurare. Cumque ad spectaculum tam ingentis monstrum, maxime quod esset sacerdotis filia (qui in honore praecipuo apud illos erat) populi conuenissent, per auras eam sequentes, perueniunt usque ad nauiculam senum, ibi uero proiecta eorum pedibus & prostrata, clamare coepit: Quid uenistis huc o serui dei summi, antiquis nos et ueternotis euoluere domicilijs? In hoc loco depulsi undique latebamus, quomodo uos nequaquam latere potuimus. Cedimus antiquis sedibus, populos uestros terrasque recipite. Cum haec diceret, increpitus ab eis erroris spiritus, effugatur. Et puella sana una cum parentibus suis iacebat ad pedes nostri temporis Apostolorum. Qui talibus exordijs praedicantes eis fidem domini nostri Iesu Christi, in tantam conuersionem repente eos perduxerunt, ut statim manibus suis antiquissimum templum, & in summa ueneratione habitum, destruerent, & ecclesiam coelestem aedificarent. Nec ad deliberandum spatio temporis eguerunt, quibus fidem rerum fecerant, non uerba, sed uirtus. Sed hoc cum fuisset Alexandriae nunciatum, uersus Lucius, ne forte etiam suorum in eum odia iusta coferrent, qui aperte iam bellum non hominibus, sed deo indiceret, occulte eos reuocari, & in eremum remitti iubet. Dum haec in Aegypto geruntur, ne in alijs quidem locis persecutio nis flamma cessabat.

Caput V.
Edeffa ciuitatis.

Officium uocat
Officiales, hoc
est, ministros, et
satellites.

Caput VI.

Per idem tempus ecclesia uelut persecutionis igne coelante, purior auri metallo resurgens. Non enim in uerbis uniuersorum fides, sed in exilijs & carceribus probabatur, quia non honori erat catholicum esse, sed poenae, praecipue apud Alexandriam,

Alexandriam, ubi ne sepeliendis quidem corporibus mortuorum libera facultas fidelibus erat. Quae dum Lucius omni arrogancia & saeuitia gereret, Mauuita, Sarracenorum gentis regina, uehementi bello Palaestini & Arabici limitis oppida atque urbes quatere, uicinasque simul uastare prouincias coepit. Cumque frequentibus bellis Romanum attriuisset exercitum, & plurimis peremptis, reliquos uertisset in fugam, orata pacem, non aliter se amplexuram promittit, nisi Moyses quidam nomine, monarchus, genti suae ordinaretur episcopus. Qui in eremo partibus suis propinqua uel tam solitaria ducens, meritis & uirtutibus ac signis quae faciebat deus per illum, magnifice innotuerat. Petitio eius principi indicata Romario, sine ulla dilatione iubetur impleri à ducibus nostris, qui ibi infeliciter pugnauerat. Captus Moyses ad sacerdotum suscipiendum Alexandriae ex more deducitur. Adest Lucius, cui ordinandi ferebatur officium. Quo uiso, Moyses presentibus ducibus qui perurgebant, & populis, ait: Ego quidem me non esse dignum tanto sacerdotio iudico, ueritatem si aliqua in me, licet indigno, diuina dispensatio putatur explenda, deum nostrum caeli ac terrae dominum testor, quod Lucius sanctorum sanguine pollutus & cruentus super me non iniiciet manus. Cumque Lucius tam graui nota iniustum se uideret in oculis plurimorum: Quare, inquit, o Moyses tam facile condonas eum, cuius fidem ignoras? Aut si tibi aliquis de me aliter indicauit, audi fidem meam, & tibi ipse magis quam alijs crede. Tunc ille: Desine, inquit, o Lucius dolosis tuis me quoque imaginibus adgredi. Bene mihi nota est fides tua, quae protestantur serui dei per metalam damnati, episcopi in exilijs tristi, presbyteri, diaconi extra Christiani nominis habitacula relegati, bestijs alij, alij etiam ignibus traditi. Numquid potest uerior esse fides quae auribus capitur, quam quae oculis peruideat? Apud me certum est, quod qui Christo recte credit, ista non facit. Et ita maiore dedecore deformatus (quonia perurgebat necessitas reipublicae consulendi) coepulsum est ad quiescere, ut ab episcopis quos in exilium traserat, sacerdotum sumeret. Quo suscepto, & gentis ferocissimae pacem tenuit, & fidei catholicae custodiuit intemerata consortia.

Verum cum apud Alexandriae populos & urbem nebulosi doctoris tetra perfidia caligo suffunderet, uelut lampadem quamdam diuina luce fulgentem Didymum dominus accendit. De cuius uita atque institutis (quonia ad ecclesiae gloriam dei munere concessus creditur) licet in transcurso, necessario tamen commemoranda nobis pauca uideantur. Is namque in parua aetate, cum adhuc etiam prima literarum ignoraret elementa, luminibus orbatus, maiore desiderio scientiae ueriluminis inflammatur, nec desperatione cupita adipiscendi passus est, cum audisset scriptum in Euangelio: Quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum. Hac igitur diuina pollicitatione cofusus indefinenter dominum deprecabatur, non ut oculorum carnalium uisum, sed ut illuminationem cordis acciperet. Miscebat tamen precibus studia ac laborem, & iuges continuatasque uigilantias, non ad legendum, sed ad audiendum adhibebat, ut quod alijs uisus, hoc illi conferret auditus. Cum uero post lucubrationis laborem somnus (ut fieri solet) legentibus uenisset, Didymus silentium illud non quiescere uel otium datum ducens, tanquam mundum animal ruminans cibum quem ceperat, uel integro reuocabat, & ea quae dudum percurrentibus alijs ex librorum lectione cognouerant memoria & animo retexebat, ut non tam audisse quae lecta fuerant, quam descripsisse ea mentis suae paginis uideretur. Ita in breui deo docente, in tanta diuinarum humanarumque rerum eruditionem ac scientiam uenit, ut scholae ecclesiae doctor existeret, Athanasio episcopo, ceterisque sapientibus in ecclesia uiridis dei admodum probatus, sed & in ceteris, siue Dialecticae, siue Geometriae, Astronomiae quoque uel Arithmeticae disciplinis ita esset paratus, ut nullus unquam philosophorum aliqua ex his artibus proponens, obtinere eum uel concludere quierit, sed statim ut responsiones eius acciperet, magistrum eum

Mauuita regina
Sarracenorum
Moysem eremitam
petit, ut sit
episcopus.

Caput VII.

Didymus Alexandrinus.

Didymus praeficitur scholae.

RR etiam

Vincit uocis
energia.

etiam illius de qua proposuisset, crederet disciplinæ. Huius aliquantū dicta, uel cōmuniter disputata, uel proponētibz respōsa, adhibitis notarijs describere, quæ etiam nunc in magna admiratione habentur. Nos tamen qui & uix uocis eius ex parte aliqua fuimus auditores, & ea quæ a nonnullis dicente eo descripta legimus, lōgē maiore gratiā & diuinū nescio quid, ac supra humanā uocē sonans in illis magis sermonibus qui de ore ipsius proferebātur, agnouimus. Hūc etiā beatus Antonius cū fidei Athanasij testimoniu laturus aduersum Arianos de Thebaide Alexandria descendisset, magnificis cōsolatus est uerbis: Nihil te, inquit, offendat o Didyme, qd carnalibus oculis uideris orbatu. Desunt enim tibi oculi illi, quos mures, & muscæ, & lacera habēt. Sed letare quia habes oculos quos angeli habēt, & quibus deus uidet, per quos tibi magnū scientiæ lumen accendit;

Caput VIII.

Benedictio.

Florebat igitur Aegyptus ea tēpestate, nō solum eruditis in Christiana philosophia uiris, uerū etiam his qui per uastam eremum cōmanentes, signa & prodigia Apostolica, simplicitate uitæ, & cordis sinceritate facebāt. Ex quibus interim quos ipsi uidimus, & quorū benedicti manibus meruimus, hi sunt, Macarius de superiori eremo, alius Macarius de inferiori, Isidorus in Scyti, Pambus in cellulis, Moyses & Benjamin in Nitra, Scyrion & Helias & Paulus in Apeliote, alius Paulus in Focis, Pœmen & Ioseph in Pispiri, qui appellabatur mons Antonij. Sed & alios q̄ plures huiusmodi uiros in Aegypti partibus habitare, fidelit̄ cōperimus auditu, ut uerē cōpleretur Apostoli dictū: Quia ubi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Habuit autē per idem tēpus etiam Mesopotamia uiros nobiles, isdem studijs pollentes. Quorū aliquātos ipsi per nos apud Edesam & in Carrarum partibus uidimus, plures autem auditiōne didicimus.

Caput IX.

Gregorius Nazianzenus Basilii Magni.

Vnde petēda intelligētia diuinæ scripturæ.

Sed neutra harum infœcundior Cappadocia fuit, imō aliquid latius Gregorium nobis cum Basilio germinauit. Tulit igitur & ipsa multorū sanctorum segetem satis lætam, produxit copiosam priorū uineam, oliuarum quoq; domini germinauit nouellam. Sed isti præcipuē uelut duo filij pinguedinis assistētes de xtera leuæq; candelabro, instar duorū cœli luminariū resulgebāt. Vnde dignum puto de his pauca supra repetere. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digressi ad profitendā Rhetoricā rogabātur. Quod opus magnificē quidem implebat Basilius, Gregorius uerō magnificētius contemnebat. Quisq; cum se totū dei seruitio mancipasset, tantum de collegæ amore præsumpsit, ut sedētem Basiliū de doctoris cathedra deponeret, ac secū ad monasteriū manu iniecta perduceret, ibiq; per annos (ut aiūt) tredecim, omnibus Græcorum seculariū libris remotis, solis diuinæ scripture uoluminibus operā dabāt, earūq; intelligētiā non ex propria presumptione, sed ex maiorū scriptis & auctoritate sequebantur, quos & ex ipsos Apostolica successione intelligēdi regulā suscepisse cōstabat. Quorū præcipuē in prophetas cōmentarios discutientes, thesauros sapientiæ & scientiæ recōditos in uasis sicilibus perquirebant. Verū cum iam ipsi sufficienter instructi, diuina dispensatione ad imbuedos populos uocarentur, & alius alio itinere, ad idem tamen opus uterq; traheretur, Basilius Pontus urbes & rura circumiens, desideris gentis illius animos & parū de spe futura sollicitos stimulare uerbis, & prædicatione succendere, callumq; ab his longæ negligentię coepit abolere, subegitq; abiectis inaniū rerū & seculariū curis, summet notitiam recipere, in unū coire, monasteria cōstruere, psalmis & hymnis, et orationibus docuit uacare, pauperū curam gerere, eisq; habitacula honesta, & quæ ad uitam necessaria sunt, præbere, uirgines instituere, pudicā castamq; uitam omnibus penē desiderabilem facere. Ita breuī permutata est totius prouinciæ facies, ut in arido & seualenti cāpo uideretur seges fecunda, ac læta uinea surrexisse. Gregorius uerō bonū semen non patiebatur aut super spinas iacere, aut inter saxa dispargere,

dispargere, sed bonam terrā cordis sui iugī cultu & exercitijs indefinentibus excōlebat. Et multo amplius hic in semetipso, quā illē in ceteris proficiebat. Suscepit ille, quæ renūciantes seculo deferebant ad pedes suos, & diuidere ut quisq; eguisset, curā gerebat. Iste nihil habēdi & omnia possidendī cōtētus sacramentis, ergā solas sapientiæ diuitias auarus & multū cupidus inhērebat. Ille coire plures in unū, & sui inuicē in necessarijs habere sollicitudinē docebat, hic sui exemplo quod erat absolutus & liber, cunctis sermone Apostolico prædicabat: Ego autem uolo uos sine sollicitudine esse, & Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis, sed tanquā serui Christi, hoc solum estote solliciti, quando redeat dominus de nuptijs. Ille delinquentibus misericorditer cōdolere, & a delicto reuocare, hic per diuini eloquij gratiā delinquenti incitamenta præuenire, nec sinere labi eum qui difficultatē erigeretur elisus. Ille in fide purus, hic in prædicatione liberior. Ille deo humilis, hic etiā hominibus erat. Ille, arrogantes contempuit, hic rationē uincebat. Sic in utroque diuersa gratia unum opus perfectionis explebat. Igitur Basilius non multo post Cæsareæ Cappadociæ episcopus, cum Valente in exilium proficere cogeretur, exhibitus est ad tribunal Præfecti, terroribusque (ut illi moris est potestati) & minis maximis agi cōcepit, ut nisi præceptis principis obediret, interitū sibi iam iamq; speraret impendere. Tum ille intrepidus, & absq; ulla animi perturbatione hæc sibi minitātē Præfecto respondisse fertur: Atq; utinam aliquid mihi esset digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Basiliū de modo solis huius absolueret. Cumq; dare ei nox, quæ erat media ad spatium delibrandi, respondisse denuo perhibetur: Ego crastino ipse ero qui nunc, tu te utinam non mutares. Et illa quidē nocte uxor Imperatoris uelut tortoribus tradita cruciatur, filius uerō qui eius erat unicus, extinctus paternæ impietatis creditur exoluissē supplicia. Ita ante lucē missi, qui rogarēt Basiliū, ut precibus suis intercederet pro eis, ne etiā ipsi, & quidē multo iustius similiter interirent. Sic accidit, ut cum omnes catholicos expulerit Valēs, Basilius usq; ad uitæ exitū intemperato communionis sacramento in ecclesia perduraret. Gregorius uerō apud Nazianzon oppidū in locū patris episcopus subrogatus hereticorū turbine fideliter tulit. Reddita uerō pace, Cōstantinopolim ad ecclesiam docendā uenire exhortatus, nō abnuuit. Vbi breuī tēpore tantum ad emendandū populū uetustis hereticorum infectū uenenis proficis, ut tunc primū Christiani sibi fieri uiderētur, & nouellam lucē ueritatis aspicerent, cum religionis doctor multa quidē uerbis, plura tamen doceret exemplis, nec uiderent ab eo discipulis aliquid imperari, quod non prius ipse fecisset. Sed ubi gloriā subsecuta inuidia est, obniti quidā, & proseriptionibus minus sanis uti cōepere, ut ipso ad propria remeante, alius ordinaretur episcopus: Quod ille, susurrari tantū, & sub dente sentiēs rumīnari, ipse profert, quod dicere ei nullus audebat: Absit (inquit) ut mei causa aliqua simulas in dei sacerdotibus oriatur. Si propter me est ista tēpestas, tollite me, & mitte me, & desinet à uobis quassatio. Tum regressus, in ecclesia sua quod superuisit uirgē tempus exegit. Et quoniā iam fessā ætate, & corpore inualidus erat, successorem sibi ipse delegit, quo ecclesiā gubernate debilitatis & senectutis ocio frueretur. Extant quoq; utriusq; ingenij monimenta magnifica tractatū, quos ex tempore in ecclesijs declamabant. Ex quibus nos denas ferme singulorū orationum las transfudimus in Latinū, Basiliij præterea instituta monachorū oprantes si poterimus, & dei fauor adiuuerit, eorū plura transferre. Fuerit præterea frater duo Basilio, Gregorius & Petrus. Quorū alter in uerbo doctrinæ, alter in operibus si dei fratrem ita exequabatur, ut uterq; uel Basiliū, uel Gregorium redderet. Exiāt etiam ipsius Gregorij iunioris aliqua opuscula luculenta. Sed de his satis dictū. In Occiduis uerō partibus Valentinianus fidei religionis illæsus, ueteri Romani imperij censura rempublicam gubernabat.

Contentio.

Basilii ad uiribz
nas situr.

Gregorius Na-
zianzi episco-
pus.

Caput. X. Damasus Pontifex Rom.

Damasus post Liberium per successionem sacerdotium in urbe Roma suscepit. Quem prelatum sibi non ferens Ursinus quidam eiusdem ecclesie diaconus in tantum furoris erupit, ut persuaso quodam satis imperito et agressi episcopo, collecta turbulentorum & seditionum hominum manu, in Basilica que Sicinini appellatur, episcopum se fieri extorqueret, legibus & ordine & traditione peruersis. Quo ex facto tanta seditio, imo uero tanta bella coorta sunt, alterutrum defendentibus populis, ut repletur humano sanguine orationum loca. Quae res factione Maximini Praefecti saui hominis, ad inuidiam boni & innocentis uersa est sacerdotis, ita ut causa clericorum usque tormeta duceretur. Sed assertor innocentiae deus affuit, & in caput eorum qui intenderant dolum, poena conuersa est.

Cap. XI. Auxentius.

Interea defuncto apud Mediolanum Auxentio haereticorum episcopo, utriusque partis populi diuersis studiis ferebantur. Dissensio grauis & periculosa seditio urbi propriae parabat exitum, si pars utraque cum diuersum uellet, nequaquam quod proposuerat, obtineret. Ambrosius tunc consularis eiusdem provinciae fauces regebat. Is cum perniciem ciuitati uideret impendere, pro loco atque officio suo, coelestem ecclesiam seditionem populi mitigaturus ingreditur. Cum inibi multa secundum leges & publicam disciplinam pro quiete & tranquillitate perorasset, pugnantem inter se & dissidentem populi subito clamor & uox una confurgit, Ambrosium episcopum postulantem, baptizari hunc protinus clamant (erat enim catechumenus) & sibi episcopum dari, nec aliter unum populum fore atque unam fidem, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Obluctate illo & plurimum resistentem ad imperatorem relatam populi desiderium, omni maturitate impleri. Deus enim ait esse, quod discordantem populi fidem, & animos dissidentes conuersio subita in unum consensum atque in unam sententiam reuocaret. Moxque dei gratiam consecutus, & initiatus sacerdos, & sacerdos effectus est.

Cap. XII. Valentinianus Aug. moritur.

Interea cum ad bellum Sarmaticum Valentinianus de Gallie partibus uenisset in Illyricum, ibi uix dum cepto bello aegritudine subita oppressus diem obiit, relictis haeredibus in imperio filiis, Gratiano Augusto. Valentinianoque admodum paruulo, & nondum regis insignibus initiato. Quem tamen necessitas eorum, qui tanquam uacuum imperii locum conabantur inuadere, compulsi etiam absente fratre purpura indui, Probo tunc Praefecto fideliter rem gerente.

Probus Praefectus eius.

Caput. XIII.

Per idem tempus in orientis regno Gothorum gens sedibus suis pulsa, per omnes se Thracias infudit, armisque urbes & agros uastate feraliter cepit. Tum uero Valentis bella quae ecclesiae inferebat, in hostem cepta conuertit, seraque poenitentia episcopos & presbyteros relaxare exiliis, ac de metallis resoluti monachos iubet. Ipse tamen ab hostibus circumuentus in praedio, quod ex bello trepidus confugerat, impietatis suae poenas igni exustus dedit, annis in Imperio cum fratre primo, & post cum filiis fratris quatuordecim pariter exactis. Quae pugna initium mali Romano Imperio tunc & deinceps fuit. Igitur Gratianus cum fratre admodum paruulo, post patris necem Orientis quoque suscepit Imperium. Is pietate & religione omnes penae qui ante fuerat principes superabat. Visu armorum strenuus, uelox corpore, & ingenio bonus erat, sed iuuenili exultatione plus ferere letus quam sufficiebat, & plus uerecundus quam reipublicae intererat.

Cap. XIII.

Quicumque uidens utile uirum annis maturum in tantis regni curis habere participem, & quia, ut sermo diuinus monet, Melius duo quam unus, confortem adsciscit Theodosium, eiusque Orientis procuratione permissa, partes sibi ac fratris Occiduas referauit. Verum is postquam multa religiose ac foriter gessit, a Maximo tyranno apud Britannias exorto, per Andragathium ducem, Lugduni, suorum magis prodicione quam ui hostium, peremptus est.

Gratianus occiditur.

Cap. XV.

At Valentinianus in Italia degens, fratris nece atque hostis metu perterritus, simulatione oblatam pacem a Maximo, simulans ipse quoque libenter amplectitur.

Statuit. Cum interim Iustina mater eiusdem, Arianae haereseos alumna, impietatis suae uenena, quae uiuente uiro suppresserat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanum posita, conurbare ecclesiarum statum, cominari sacerdotibus depulsione exilia, nisi Ariminensis concilii decreta, quibus fides patrum temerata fuerat, reuocaret. Quo bello ecclesie murum & turrim ualidissimam pulsabat Ambrosium. Eumque minis, terroribus, atque omni oppugnationis genere fatigans, primum sibi aditum debellandi rimabatur ecclesie. Sed quauis illa Iezabel spiritu pugnae armata, resistebat tamen Ambrosius, Heliae uirtute repletus & gratia. Ipsa autem in ecclesie garrirre, strepere, animare, & inflammare ad discordiam populos, sed quod minus res ex sententia cederet iniuriam putare, & pro hoc apud filium conueniri. Unde adolescentulos pro contumelie inuidia, quam falso confluera mater, accensus, armatorum globum ad ecclesiam mittit, constringi ianuam, oppugnari facta, sacerdotem pertrahi atque in exilium mitti protinus iubet. Sed tanta fuit persequentia fidelium populorum, ut animas prius amittere quam episcopum mallent.

Interea dictanda aduersum fidem patrum imperialia decreta mandantur Beneuolus, tunc memorie scripserunt presidenti. Sed ille cui ab incunabilis sacra fides & uenerabilis fuit, abnegat se impia uerba posse pferre, & contra deum loqui. Tum uero ne inceptum regine frustrari uideretur, celsior ei honor promittitur, si impleat iniuncta. Ille qui nobilior in fide esse quam in honoribus cuperet. Quid mihi, ait, pro impietatis mercede altior promittitis gradum? Huc ipsum quem habeo tollite, tantum mihi conscientia fidei duret illa. Haec dicens, ante pedes impia precipientium circumgessit. Ambrosius uero aduersum reginam furor, non se manu defendebat, aut telo, sed ieiuniis continuatisque uigiliis sub altari positus, pro obsecrationes defensor sibi atque ecclesie dei parabat. Dumque haec in longum diuersis machinis, & oppugnationibus nequa, Iustina moliret, Maximus, qui se exuere tyranni infamia, & legitimum principem gestire ostendere, datis literis impium protestat inceptum, fidem dei impugnari, & statuta catholice ecclesiae subruere, & inter haec appropinquare Italiae cepit. Quo Iustina conperto, hoste simul atque impietatis conscientia perurgente, in fugam uersa cum filio, exilia quae dei sacerdotibus praeparabat, prima sortitur.

Cap. XVI. Beneuolus a memoria.

Ad Gratiani memoriam, & in uindictam, totius uiribus Orientis insurgens, ultus est sanguinem iustum. Valentiniani quoque impia inter haec matrem defunctam, fidei catholicam, quam ipsa uiolauerat, & regnum tyrannide depulsa, restituit. Atque ipse postquam Romam illustri triumpho inuectus est, ad propria rursus regna remeauit.

Cap. XVII.

Per idem tempus subreptione quadam demonis, turpis macula religioso principis iniusta est. Etenim cum apud Thessalonicam seditione exorta, quidam ex militaribus uir, impetu fuisset populi furentis extinctus, repentini nuntij atrocitate succensus, ad ludos Circenses inuitari populū, eiusque ex improviso circumfundam militibus, atque obrutari passim, ut quisque occurrisset, gladio iubet, & uindictam dari non crimini, sed furori. Ob hoc cum a sacerdotibus Italiae argueretur, agnouit delictum, culpamque cum lachrymis professus, publicam poenitentiam in conspectu totius ecclesiae exegit, & in hoc sibi tempus adscriptum, absque regali fastigio patienter impleuit. Quibus omnibus istud quoque mirabiliter adiecit: Lege sanxit in posterum, ut sententiae principum super animaduersione prolatae in diem tricesimum ab executoribus differrentur, quo locus misericordiae, uel (si res tulisset) poenitentiae, non periret.

Cap. XVIII. Theodosius uini inuicias, motu multorum ulat scitur.

Igitur ad Orientem regressus, ibique (ut ab exordio principatus sui) summa cura summumque studio pulsas haereticas, ecclesias catholicis tradere, idque ea moderatissime agere, ut ultione contempta, tantum catholicis de ecclesiarum restitutione consuleret, quo fides recta absque praedicationis impedimento proficeret, communem se prebere erga sacerdotes dei, fide, religione, & munificentia cum ceteris regum animam exhibere. Accessu facilis & absque imperiali fastu ad colloquium se humilibus pra-

Cap. XIX. Theodosius sine uel Christianis.

bere, hortatu eius & largitionibus, ecclesiarum plurimis locis ornatae, fati magnificaeque constructae, praestare multa poscentibus, sed frequentius ultrò offerre. Idolorum cultus, qui Constantini institutione & deinceps negligi & destrui ceptus fuerat, eodem imperante collapsus est. Pro quibus in tantu deo charus fuit, ut speciale ei munus contulerit divina providentia. Etenim in Thebaidos partibus monachum quendam Iohannem nomine, spiritu prophetico replevit, cuius monitis atque responsis pacem retinere, an bellum gerere esset melius sciscitabatur.

Iohannes monachus, Cap. XX.

Interea apud Laodiciam Syriae ante idem tempus Apollinaris episcopus, vir sane in ceteris instructus, sed dum contentiois uirto nimis agit, & aduersum omne quod quisque dixerat, ire obuius delectat, iactatione ingenij male fortis haeresim ex contentione generauit, asserens solum corpus non est animam a domino in dispensatione susceptum. In quo cum evidentibus Euangelij testimonijs urgeretur, quibus ipse dominus & saluator habere se animam profitetur, & ponere eam quando uult, & iterum assumere eam, quaeque turbata & tristis dicit esse usque ad mortem, post ut ne ex toto uinci uideretur ait, eum quidem habuisse animam, sed non ex ea quae rationalis est, sed ex ea solum qua uiuiscabat corpus, ad supplementum uero rationalis partis ipsum uerbum dei fuisse phibebat. Quae assertio primo in urbe Roma a Damaso & Petro Alexandrino episcopo concilio congregato tali sententia depulsa est, ut decerneret si quis filium dei, sicut uere deus, ita & uere homo fuit, uel humanitatis aliquid, uel deitatis minus dicere habuisset, alienus ab ecclesia iudicaretur. Quae sententia & apud Alexandriam confirmata est, & apud Constantinopolim decreto concilij. Ex illo Apollinarista ab ecclesia declinat, & episcopos sibi suae partis, & dogmata propriae ecclesiae defendunt.

Apollinaris haereticus damnatur.

Apollinarista.

Cap. XXI. Syricius, Timotheus, Theophilus, Ioannes, Flavianus, Paulinus Anthonenus.

Gitur in urbe Roma post Damasum Syricius ecclesiae suscepit sacerdotium. Apud Alexandriam uero defuncto Petro, Timotheus, & post hunc Theophilus. In Hierosolymis autem post Cyrillum Iohannes, Apostolicas reparat sedes. Apud Antiochia uero defuncto Melitio, substituit Flavianus. Sed quod Paulinus adhuc supererat, qui in catholicorum semper societate permanserat, multa ibi iurgia & multae controversae sepe commotae, nec tamen fumma uis nitentibus alijs, alijs obtinentibus ipsisque in hoc elementis terrae marisque fatigatis, potuit aliquando pacis ullus obtineri modus, cum utique fidei iam nulla uideretur subsistere discordia. Hoc idem apud Tyrum fuit. Vbi cum Diodorus, unus sane ex antiquis catholicis uir, & tentationum documentis probatus, Athanasij testimonio esset a confessoribus episcopus factus, modestia eius contempta, alius a Melitij partibus ordinatus. Sed & in multis alijs urbibus Orientis, huiusmodi confusiones contentio genuit sacerdotum. Apud Constantinopolim uero Nectarius ex Praetore Vibano catechumenus & nuper baptisma consecutus sacerdotium suscepit.

Cap. XXII.

Interea apud Alexandria noui motus & contra temporum fidem aduersum ecclesiam suscitantur, ex occasione huiusmodi oborti. Basilica quaedam publici operis, uetusta & admodum neglecta quam Constantius Imperator donasse episcopis perfidia suam predicantibus ferebat. Quae longa incuria nihil ualidius praeter parietes habebat. Visum est episcopo qui per idem tempus gubernabat ecclesiam, haec ab Imperatore deposcere, ut crescentibus fidelium populis, orationum quoque crescerent loca. Quamquam cum acceptam uellet excolere, reuera sunt in loco antra quaedam latentia & terrore defossa, latrocinijs & sceleribus magis quam cerimonijs apta. Igitur Gentiles, qui regi criminum suorum latebras & flagitiorum cauernas uidebant, non ferentes operata tot saeculis mala & tenebris oblecta referari, uelut draconum calice potato insanire omnes ac palam furere coeperunt. Nec uocibus iam & seditionibus, ut solebant, sed manu ferroque decertare nituntur. Crebros confictus agere in plateis, bellicosum aperto uterque populus inter se coire. At nostrum numero & potentia multo plures, sed modestia religionis minus feroces erant. Ex quo frequenter nostrorum plurimis uulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum quasi ad arcem quam

dam refugiebant. Quo nonnullos ex Christianis captos secum abducetes, accessis aris immolare cogebant, renitentes nouis & exquisitis supplicij excruciatos necabant, alios paribulis affligentes, alios contrahentis cruribus in speluncas precipitan- res, quas ob sacrificiorum sanguinem, ceterasque impuritates delubri recipiedas, ueritas curiosa construxerat. Verum haec per dies singulos primo cum metu, deinde cum fiducia & desperatione gerere, atque intra templum clausi rapti & praeda uiuere. Ad potestrem graffantes in sanguine ciuium, ducere sceleris & audacie suae deligunt Olympum quendam, nomine & habitu philosophum, quo antesignano arcem defenderent, & tyrannidem teneret. At hi quibus Romanarum legum custodia, iurisque dicendi cura permilla est, cognitissimae gesta fuerat, turbati atque praerupti ad templum conuolant, causas audaciae percontant, et quid sibi uellet ille conuictus, in quo cum tanto scelere ante aras sanguis ciuium funderetur, inquitur. Sed ille oblitumato aditu conuictus & dissonis uocibus rationem factam nullam, sed clamorem reddebat. Missis tamen ad eos nuncijs, de Romani Imperij potestate, de uindicta legum, et de his quae tanta subfere- qui, commonebant. Cuius loci munitio nihil aduersum uasana monitiones agi, nisi uim maiore, sineret, res gesta ad Imperatorem refertur. Ille qui ingenua mentis clementia errantes malle emendare quam perdere, rescribit illorum quidam uindicta, quos ante aras sanguis effusus martyres effecit, non esse poscendam, in quibus dolore interitus superauerit, gloria meritorum. De cetero uero malorum causam radicesque discordiae, quae pro simulachrorum defensione ueniebant, penitus debere succidi, quibus exterminatis, etiam bellorum causa conquiesceret. Cuius haec scripta uenissent, et uelut post inducias parui temporis ad audiendum uterque populus conuenisset ad templum, statim ut prima epistolae pagina referata est, in cuius exordio uana Gentilium populos inuadit. Latebras uniusquisque querere, angustos fugae calles rimari, aut nostris se latebre immergere, ut ab omnibus qui aderam noscerent, praesentia dei populo audaciam tribuente, furoris daemonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugati.

Olympus ducti seditionem.

Serapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, plerisque uero etiam nouum. Locus est non natura, sed manu & constructione per centum, aut eo amplius gradus, in sublime suspensus, quadratis & ingentibus spatij omnium ex parte dissentens, cuncta uero quo ad summum pauimentorum euadatur, opere forniceo constructa, quae inmensis desuper luminaribus, & occultis aditibus inuicem in semet distinctis, usum diuersis ministerijs & clandestinis officijs exhibebat. Iam uero in superioribus, extrema totius ambitus spatia occupant exhedrae & pastophoria, domusque in excelsum porrecta, in quibus uel adiuui, uel hi quos appellabant *ayvebopras*, id est, qui se castificant, commanere soliti erant. Porticus quoque post haec omnem ambitum quadratis ordinibus distinctae intrinsecus circumuebant. In medio totius spatij aedes erat, preciosis adita columnis, & marmoris fauice extrinsecus ample magnificeque constructa. In hac simulachrum Serapis ita erat uastum, ut dextra unum parietem, alterum leua perfringeret, quod monstrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compositum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primo aureis uestiti, super has argenteis, ad potestrem uires habebantur, quae munimento preciosioribus metallis forent. Erant etiam quaedam ad stuporem admirationemque uidentium, dolis & arte composita. Fe- nestra perexigua ab ortu solis ita erat aptata, ut die qua fuerat institutum simula- chrum solis ad Serapim salutandum introferri, diligenter temporibus obseruatis, ingrediente simulachro radius solis per eandem fenestram directus, os & labra Serapis illustraret, ita ut inspeciente populo, osculo salutatus Serapis uideretur a sole. Erat & aliud fraudis genus huiusmodi: Natura lapidis Magnetis huius uirtutis esse perhibetur, ut ad se rapiat & attrahat ferrum. Signum solis ad hoc ipsum ex ferro subtilissimo manu artificis fuerat fabricatum, ut lapis cuius naturam ferrum ad se trahere diximus, desuper in laquearibus fixus, cum temperate sub ipso radio

Cap. XXIII. Serapis tem- plum.

wasoqog eleq.

Magnetis natura.

ex monasterio Philippi hominis dei, orationis illuc causa per idē tēpus uenisse. Qui cum tantū nephas humanis quidē manibus, sed ferina mente fieri uiderent, mori gratius habentes, quā huiscemodi piaculo funestari, inter eos qui ossa ad exurendū legebant mixti, diligentius inquātum res patiebatur, ac religiosius cōgregantes furtim se uel stupētibus, uel insanientibus subtraxere, & ad religiosum patrem Philippū uenerandas reliquias pertulere. Ille suprà se ducens tātum thesaurū proprijs seruare uigilijs, ad Pontificem Maximū tunc Athanasium, hostiā immaculatā reliquias per Iulianū diaconū suum, post etiam Palaestinae urbis episcopum mittit. Quas ille susceptas, paucis arbitris sub cauato sacrarij pariete inclusas prophetico spiritu profuturas generationi posteræ conseruauit, quibus nunc deiectis & proftratis idololatriæ uestigijs, in ædibus quondā phanis aut rea tecta cōsurgerent. Sed post occasum Serapis, qui nunquā uixerat, quæ iam alterius demōnis stare delubra potuerūt. Parum dixerim, si omnes que erant Alexandriae per singulas penē columnas cuiuscūq; demōnis adicule insultrae ceciderunt. Sed per cunctas Aegypti urbes, per castella, per uicos, per omnes rus, per ripas fluminis, per eremum quoq; si qua phana uel potius busta reperiri potuerūt, instātia uniuscuiuscūq; episcopi sōbruta, & ad solum deducta sunt, ita ut denuo rursus culture redderetur, quod iniuste fuerat demonibus deputatum.

Cap. XXXIX. Thraces Serapis aboliti.

Signum domini esse crucis.

Cap. XXXX.

Theodosij uox: Cap. XXXI. Valentinianus Aug. periji laqueo. Arbogastus dioc.

† Aliās minus etiā quā peccatorem ualido.

Sed & illud apud Alexandria gestū est, quod etiam Thraces Serapis, qui per singulas quasq; domos in parietibus, in ingressibus, in postibus etiā ac fenestris erat, ita abscissi sunt omnes et abrași, ut ne uestigiū quidē usquā, uel nominis appellatio, aut ipsius, aut cuiuslibet alterius demōnis remaneret, sed pro his crucis dominicæ signū unuscūq; in postibus, in ingressibus, in fenestris, in parietibus, colūnis depingeret. Quod cū factū esse hi qui super fuerant ex Paganis uiderēt, in recordationē rei magnæ ex traditione sibimet antiquis cōmendata uenisse perhibentur. Signū hoc nostrū dominicæ crucis inter illas quas dicunt *segurnas*, id est, sacerdotales literas, habere Aegyptij dicuntur, uelut unū ex ceteris literarū, quæ apud illos sunt, elementis. Cuius literæ seu uocabuli hęc esse asserūt interpretationē: Vita uerura. Dicebant ergo hi qui tunc admiratione rerū gestarū cōuertebantur ad fidē, ita sibi ab antiquis traditū, quod hæc que nūc coluntur, tam diu starent, quādiu uiderent signū istud uenisse in quo esset uita. Vnde accidit ut magis hi qui erant ex sacerdotibus uel ministris templorū ad fidē conuerterentur, quā illi quos errorum præstigiæ & deceptionum machinæ delectabant.

Sane quoniam motis erat in Aegypto, ut mensura ascendētis Nili fluminis ad templū Serapis deferret, uelut ad incrementū aquarū, et inundationis autōrē, subuerso eius simulachro, ignicūq; cōsumpto, omnes simul negabant Serapim inuirię memōrē, aquas ultra ac affluentia solita largituri. Sed ut ostēderet deus non Serapim, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse qui aquas fluminis tēporibus suis iuberet excrefcere, tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantā fuisse ætas nulla meminerat. Et ideo ulna ipsa, id est, a que mēsurā, quā *ωβχη* uocat, ad aquarum dominū in ecclesiā cepta deferri. Sed ubi hæc gesta religioso principi nūntiata sunt, extētis ad celū palmis, cū ingenti fertur exultatione dixisse: Gratias tibi Christe, quod absq; urbis illius magnæ perniciē tam uetustus error extinctus est.

In terea Valētinianus in Occiduis partibus, animis (quantū ætas patiebatur) ardētibus Rempub. gerens, causis etiā nūc latentibus laqueo uitā finiuit. Sed hoc quidā dolo ducis sui Arbogasti factum cōstitabant, idē quāmaximē publica tenebat opinio. Alij quidem à cōmissi scelere ducem alienū dicebāt, sed causas prestittisse, quibus in hoc adolescens animi indignatione cogeretur, quod tamen nonnulli sacerdotum, qui pacis ab eo qui post creatus est legatione suscepta, immunem esse ducem à mortis scelere apud Theodosium testarentur. Sed

Sed ille nihilominus inflammatus ad ultionem, arma contra Eugenium, qui in locum defuncti substitutus est, corripit, primo dei uoluntatē per Ioannem monachum (de quo suprà memorauimus) sciscitatus. Tum ille qui primā de Maximo ei uictoriam prædixerat incurrentiam, etiā hanc licet non absque plurima uictoria sanguinis inundatione promittit.

Cap. XXXXII.

Igitur preparatur ad bellum non tam armorū telorumq; q̄ ieiuniorū orationū subsidij, nec tam excubiarū uigilijs, q̄ obsecrationū pernoctatione munitus circūbar cū sacerdotibus & populo omnia orationū loca, ante martyrū & Apostolorū thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida sanctorum intercellione posebat. At Paganī, qui errores suos nouis semper erroribus animāt, & Romā funestis uictimis cruentare, inspicere exta pecudū, & ex fibrarū præscientia securam Eugenio uictoriā nunciare, superstitionis hæc agente & cū omni animositate Flauiano tunc Præfecto, cuius assertionibus (magna enim erat eius in sapientia prerogatiua) Eugenii uictorē fore per certo præsumperāt. Sed ubi uerę religionis fretus auxilio Theodosius, alpiū fauces cōcepit urgere, primi illi quibus nequicq; litatē sunt tot uictime, de fallacię cōscientia trepidi demones, in fugā uersi. Post etiā magistri horū & doctores errorū, præcipue Flauianus, plus pudoris q̄ sceleris reus, cū potuisset euadere eruditus admodū uir, mereri se mortem pro errore iustius, quā pro crimine iudicauit. Ceteri uerō instruūt aciem, & collocatis in superiori iugo insidijs, ipsi pugnam in descensu motis expectat. Verū ubi ad primos uentū est, & illic se legitimo principi tradiderūt, cū ceteris imis uallibus deprehēsis cōstrictus acerrimus geritur. Stetit aliquādiu anceps uictoria, fundebant auxilia Barbarorū, & terga iam hostibus dabant. Sed fiebat hoc nō ut Theodosius uinceret, sed ne per Barbaros uincere uideretur. Tum ille ut cōuerfas suorū acies uidit, stans in edita rupe, unde & cōspicere & conspici ab utroq; posse exercitu, proiectis armis, ad solida se uertit auxilia, & prostratus in cōspectu dei: Tu, inquit, omnipotēs deus, nosti quia in nomine Christi filij tui ultionis iustæ, ut puto, prelia ista suscepi, si secus, in me uindicta. Si uerò cū causā probabili & in te cōfusus, huc ueni, porrige dexterā tuis, ne forte dicāt gentes, ubi est deus eorū? Quā supplicationē p̄i principis, certi à deo esse susceptā, hi qui aderant duces animātur ad cædē, & præcipue Bacurius, uir fide, pietate, uirtute & animi & corporis insignis, & qui comes esse & socius Theodosij mereretur, proximos quosq; conto, telis, gladio passim sternit, agmina hostiū cōfesa & cōstipata perirūpit. Iter per millia ruentiū ad ipsum tyrannū ruptis agminibus & aceruatim suis stragibus agit. Vix fortasse ab impijs credant quæ gesta sunt. Et enim cōpertum est, qd post illā Imperatoris precē quā deo fuderat, uētus ita uehēmēs exortus est, ut tela hostiū in eos qui iecerāt, retorqueret. Cūq; magna ui persistente uerō, omne faculū missum ab hostibus frustraret fracto ad uerariorū animo, seu potius diuinus repulso, Arbogasto duce nequicq; fortiter faciente, Eugenius ante Theodosij pedes, uinctis post terga manib. adducit. Ibiq; uite eius & certaminis finis fuit. Tū uerò religioso principi gloriosior uictoria de frustratis opinionib. Paganorū, q̄ de tyrāni interitu fuit, quibus spes uana & falsa ditinatio minus interitu contulit pœnæ, quā pudoris seruauit in uita.

Cap. XXXXIII.

† Aliās accu mulant.

Flauianus Præfectus.

Theodosius ad deum.

Bacurius uir liberorum.

Eugenius capitur.

Ca. XXXXIII.

Arcadius Aug. Honorius.

Theodosij mors.

Cidine stringeret, ad orientē protinus mittit, ut uēturus ad bellū tuta liberos custodia cōmendarat. Ibiq; Arcadiū Aug. regnū sibi dudū traditū seruare præcipit. Honorii uerò pari dignatione præditū, ad occidētis imperiū uenire ocuus iubeat. Quo suscepto, & paternis oculis cōplexibusq; cōstricto, traditis occidētalis regni gubernaculis, ipse Rom. imperio per annos decē & septem feliciter gubernato, ad meliora migravit, cū p̄missis principibus p̄cepturus præmia meritorū.

ZENOBI

ad Magnificum uirum Laurentium Petri Franciscifilium Medicum in opusculum
Eusebij Caesariensis episcopi e graeco sermone in latinum conuersum.

ON sine consilio factu in arbitror Laurenti, quod in Eusebij Caesariensis episcopi uolumē nuper incidim, quo Philostrati libri octo, de Apollonij Tyanei uita, & moribus refutantur, quāquam enim suspicari uix licet ex Philostrati lectione bonū uirum desipere, grauemq; posse, cum sit ille doctorum consensu maximus fabulator, eiusq; Tyaneum non diuus modo Hieronymus, ac nostrorū pleriq; magum appellent, sed Lucianus Rhetor in Alexandro, cū tota eum familia detesteretur, quia tamen nō omnes aequae prudentes sumus, & in ea tēpora incidisse uidemur, quibus studiosi adulescentes iuxta Pauli sententiā, non inuiti ad fabulas cōuertuntur, uotis est omnibus expetendū, ne qua detur occasio cuiquam id agēdi, quod Alexander olim Mammae filius imperator, & Hierocles philosophus factitarūt, quorū alter suo in Iarario Tyaneum Christo, Abrahāq; adiunxit, quem pro deo ueneraretur. Alter uero ex Philostrati monumentis rem multo nequiorē aggressus, philalethem in Christianos librum cōscripsit nil in eo aliud struens, quam ut Apollonium Tyaneum Iesu Christo cōferret. Probē igitur Eusebius noster ille quidē pro nobis semper acerrimus propugnator non quibus alios strauit armis contentus, propria se in Hieroclem rhomphaea, iaculoq; armauit particulari scilicet libro ad utriusq; leuitatē tollendā maximē facto, qui si ad manus olim Alexandri Rinnuccini uenisset, utriusq; linguā studiosi cuius nostri, qui temporibus his Philostratum latinum effecit, puto equidem in hoc potius uertendo laboraturū fuisse, aut illi saltem moderatōrē hunc fuisse, correctoremq; adiuncturū, ut sicut tibi officiosus uir doctis auribus multarū rerum cognitionem, & cosmographiē notitiā cōparabat, ita facem quoq; ad euitādos scopulos pratulisset. Verum illi quidē, quod pro rei argumēto nullo malo cōsilio profuit, laus est danda, neq; uero ceteris, si qua maioris boni datur occasio relinquenda. Cum itaque librum hūc in bibliotheca gentis uestrae multa uetustate quasi abolitū reperissem, meas esse partes existimaui, per me ut latine loquens prodiret, qui nuper in Sacrum diuini Dominici ordinem ascitus essem, pro tuenda Christianae fidei ueritate modis omnibus excubantem, atq; his ceu religionis nostri primitijs, bonis ueribus, studiosisq; prodessem. Neq; enim uerendū, quin si non inscitia quidem meam, sed disputantem Eusebium contemplerentur, Philostratum sumere tuto in manus possint, cum per Eusebij librum hunc exarmatus iam sit ille, atque extinctus. Praecipua uerō mihi ratio illa fuit uni tibi potissimum nūcupandī, quia cum tu me & fraterne habendo, & in bonis literis adiuuādo, magnos diu feceris sumptus, ita mea tibi omnia debere intelligo, ut si qua etiam polihac sim ceteris dicaturus, tui tamen illa quoq; futura sint iuris. Cape igitur humanitatis ergā me tuae fructus aliquos Laurēti, quos tibi & nostra necessitudo, & Eusebij autoritas dulces scio, gratosq; praestabūt. Sed & tu perge aliquid de Deo opt. Max. meditari, ut sicut hic charitate magna uiuimur, ita bonis operibus incumbendo, dei misericordiam prouocantes, simul quoque coelesti patria persequamur.

EUSEBIJ

EUSEBII CAESARIENSIS

EPISCOPI LIBER CONTRA HIEROCLEM,

qui ex Philostrati historia comparauit Apollonium Tyaneum
Saluatori nostro Iesu Christo.

IN AMICE illa quoq; suspicere dignū est, quae modo hic Hierocles Paradoxae iactabat magistro, ac Saluatori nostro Tyaneum componens? Nam si reliqua ipsius Philalethis deliria cōtemplamur (pulchrē enim ueritatis inscriptione cessurum putat suis contra nos libris) haud ita magnū opera nunc pretium fuerit, in eo duntaxat uersari me, ut ostendam, quae illius seruntur scripta, non esse quidem sua ipsius, sed ex aliorū non sententijs modo, uerū dictionibus quoq; ipsis, ac penē syllabis impudenter subducta, non indigna nimirum quae & ipsa sua quandoq; refutatione damnentur. Tametsi re quidē ipsa iam pridem, licet non destinato cōtra se stilo, satis illa euerfa uideantur, uoluminibus octo ab Origene conscriptis in Celsi orationem, quae uera inscribitur, uel Philalethe ipso arrogatōrē multo, iactantiorēq; ibi enim rationes ille omnes abūde cōplexus, quicquid in eam rem cuiquam uel dissertū est unquā, uel differetur omnino, quasi praecipua occupatione dissoluit. Eo nos igitur ablegātes, si qui paulō maiore studio detinētur nostra ex fide noscēdi, age solum hoc tempore cōtemplamur, ex Philalethe ipso dominū nostrū Iesum Christum Apollonio cōparatum, inuilem prorsus operam deputantes, si de Iesū cum eo diligadiemur, quae aliunde is cōpilauit. Merito enim quae ad Apollonij spectant primam a nobis, ac totā operā postulare uideatur. Quod unus hic omnino, praeter ceteros omnes qui cōtra nos stili acie distinxerunt, singulare malū inuexit, impurissimē hominis ad Saluatorē nostrum cōmissionem. Admirat ergo hic & penitus cōfiteatur Apollonium Tyaneū, nō ueneficijs quidem ullis, magicisue prestigijs, sed arcana quadā sapientia diuinarū rerum, mirabilium operū effectorem, temeraria quadam fide, nulla tamen demonstratione in hanc sententiā demersus & cōfirmatus. Audi uerō quibus increpat uerbis: Suscepit deq; nugantur, inquit, lesum tollētes, ut qui cecis uidentū reddiderit facultatē, & alia id genus admiranda praestiterit. Tum & paulō mox ita rationibus colligit. Videndū porro ne dijs gratissimi hominis facta latere Christiani cōtendāt. Haec ipsius Hieroclis uerba sunt in oratione contra nos scripta, cui titulus Philalethes. Damis igitur qui cū Tyaneum plurimū uixit peregre eum de Assyria comitatus, ubi et illi primū cōgressus est, ex illo coepta inter se amicitiā in historia confert. Nam Maximus quidē particularia quadā hominis huius facta parce admodū, breuiterq; perstringit. Atheniensis uerō Philostratus, & utrunq; cōplexus, & aliorum quoq; se scripta collegisse affirmans, exactissimā sanē ab incunabulis inde orsus obitu quoq; tenuis historia textit, si quando igitur licet nostrā queso (ut isti) aiunt leuem simplicitatem, contraq; Philalethis acre illud comparādīs rebus omnibus, firumq; iudicium disquiramus. Nō id quidem hoc loco inspiciētes uter maiore praestet diuinitate, pluraue miracula, & illustriora effecerit, neq; quod de uno tantū redemptore nostro, ac domino Iesu Christo in humanitatē uenturo diuinitus inspirati prophetae

SS ra

tæ a seculo uetustatis hebraicæ prædixerūt nō quod multo plures idē Iesus cœle-
 stis doctrinæ uerbo ad se cōuertit, nō quod ingenuis, ac legitimis discipulis clarè
 paratis ultrò pro illius doctrina mortē subire, nō quod frugalis uita ludū solus ape-
 ruit futuris quoq; seculis fructuosum, nō quod uirtutē suę diuinitatis orbī terrarū
 salutaris affluisit, hodieq; multa hominū millia undiq; ad haustu diuinæ sapientie
 suę trahit, nō quod unus ab omni hominū genere tot iam seculis oppugnatus, con-
 tra tamē hostiliter impellētes, siue illi genuit reges, siue subiecti, inuictus, ac inex-
 pugnabilis durat, robore quodā diuinitatis occulto sacrę relictatibus doctrinæ
 sese infinuas. Quā uerò semel ipse uerbi sapientiā peccatoribus iniecit, atq; trāsfu-
 dit, per immenta secula terrę ambitus ditōne magna cōseruans, nō demiq; quod
 uirtutis enthēe uim nunc quoq; planē testatur impuros demonas uel corporibus
 hominū, uel animis insidentes sacrosancta dūtata nominis sui cōpellatione ex-
 trudens, hæc enim secū de Apollonio cogitare summæ cuiusdā sit, nedū alios scī
 scitari, demētia. Quę nos omnia posthabētes, unā modo Philostrati pensitemus
 historīa, ex hac enim certis rationibus cōuincemus Apollonū nō inter philoso-
 phos locū, ac ne inter mediocris quidē, ac uisitatę p̄bitatis uiros dignū fortiri, ne-
 dū sit, ille Saluatori nostro ratione aliqua cōferendus, quatenus in quā colligere
 de ipso Philalethis autore, eruditōne quidē magna referto, ueritatē uerò ipsā est
 probro afficiēte, huius enim notæ Philostratus ipse est cū alijs omnibus apud il-
 lum scriptoribus. Ex quo nobis planē cōstare potest, ceteros quoq; quos ille au-
 tores habet, cognitione quidē multa rerū magnāq; fuisse, minus tamen in eo elā-
 borasse, ut Apollonij uitam fidelit historię cōmendarent, his itaq; ad disquisitio-
 nem collectis satis puto constabit, & Philalethis huius indicia simul cuncta, testi-
 moniaq; cōplexi, ac re illud in Christianos, rerūq; omnium, ut de se ipse ait, iudiciū
 consultissimū, nostraq; uicissim quos ille pro tardis, ac deceptis habet (ut eiusdē
 uerbis utar) inepta leuitas, & stoliditas pateat. Neq; uerò me later aliū quidē au-
 dacter statim a maleactis scribēdi inuitū fuisse sumpturū, uelut hosti insultantem,
 cōtra quem scripturū se nosset. Ego uerò amice alia mihi ratione agendū cēseo.
 Nam Tyanēū quidē magna olim rerum humanarū sapientia fuisse hominē cre-
 didi. Velimq; nūc etiā modo liceat eadē in sententia permanere. Deniq; si de Tya-
 neo quid sentia planē me rogas, ego sic statuo: Si quis hunc in philosophorū al-
 bo repositū uelit, ita sanē ut fabularū figmentis æquos naturę fines minus cōtur-
 bet, nullam fore nobis inuidiā, quin magnificē de illo & sentiat & loquatur. Sin
 uerò quis terminos euagari, supraq; philosophiam se ferre auserit, siue ille Assyrius
 Damis, Atheniensis uel Philostratus, siue historicus, orator uel ille sit, uerbis qui-
 dem ueneficia diffitens, re tamen ipsa magis hominē deprimens quā oratione at-
 tollat, hic sanē uelut egregiē personatus Pythagoræ disciplinā fronte effingens,
 se quidē utar philosophū ostētabit, asinus tamen erit leonis pellem superindu-
 tus, neq; aliud planē q̄ ciuitatū spectabilis circulator, ac clamorosus sophista, ma-
 gusq; pro philosopho, ac ueneficus deprehēdetur. Vnde uerò in hanc sententiā
 dicar, quę attende. Naturales termini quidā sunt substantiæ uniuersę principia
 medium finesq; circūplexi, modos scilicet rerum omnium, legesq;, quibus ex rebus
 quantacūq; hæc mundi machina & structura perficitur, hi uero termini solidis le-
 gibus disponuntur, nexibusq; firmissimis coherentes, providentię gubernātis,
 sapientissima decreta custodiūt & asseruāt. Haud igitur unquā temere loco mo-
 ueat, ordinē uel cōmutet eorū quicq;, quæ ita semel disposita atq; inserta sunt,
 omnis enim, quę cupido paulo audētior subit, ultra naturę leges se ferit, solidis mi-
 nus id facere possit, iisdem legibus cōercetur. Neq; enim est aquatilem piscē de-
 gere in terras tralatū, neq; terris innutritū animal sic urinabit, ut assiduā sub aquis
 diligit morā, nō exultim ita solo tolletur, ut cœlo pensilis (quanquā id ualde ap-
 petat) queat aquilis interesse. Cum tamen uolatilū sit ad terrā descensus, alarum
 præpetem

præpetem illā uim cursumq; sistentiū, ita enim diuinis legibus sancitū est, ut sum-
 ma imis per descēsum cōmunicent, non tamen quod humile, ac terrenum est in
 sublime cōtinuo sese tollat. Eadē ratione mortalis homo cum sit ex anima & cor-
 pore cōstitutus, iisdem quoq; terminis cōercetur, ita ut nec aërem graui corpore
 peragrarē quis quā cōtendat, ceu terrestres semitas aspernatus, quin ad terrā cōti-
 nuo deuolutus meritas insanię poenas exoluat, neq; uana opinione mentē suffe-
 ctus, inaccessas uias animo peragrabit, nisi qui atq; bilis morbo corripitur. Sa-
 piētius ergo fecerit, ac modestius multo, si cōgruentibus uestigijs terra incedat,
 animūq; doctrina, ac philosophia subnixus, uotis exposcat, de supernis domi-
 cilijs adiutorē sibi aliquē, columēq; adesse, a quo de cœlesti felicitate instrui, edo-
 ceriq; possit, ut enim exemplo iam cōstat, par est agrotis medicū adhiberi, præce-
 ptorēq; disciplina sua imbutis præsto esse discipulis. Neq; minus eos qui super-
 nas incolūt sedes, cōgressus hominū quauis infirmorū non dedignari, uicissim
 uerò fieri nullo modo. Ex quo intelligi uobis datur rationē nullā aduersari, quin
 natura ipsa diuina cū benefica salutarisq; sit, rerū præsertim omnium curam gerēs,
 in cōmercium sese hominū, familiaritatemq; demittat, diuinę providentię lege ita
 maximē permittente. Bonus est enim deus, ut inquit Plato, bonū uerò nulla reī
 cuiusquā aliquid inuidia. Nō igitur bonus ille cū sit rerū omnium gubernator,
 ac pater, unius modo corporis curā geret, quin multo & animarū magis, utpote
 quibus æternitatis munus, ac liberę uolūtatis arbitriū cōsulit. Hic in quā uniuersę
 se dispositionis autor & magister, habiles suapte natura animas cōspicatus ad ea
 bona percipiēda, quorū ipse honorū uim illis gratificat, eisdē quasi luminis sui
 radios ubertim infundet. Angelū quempiā de maximē sibi adiūtis ad eorū qui
 in terris degunt, salutē quandoq; usumq; demittens. Quod si quem tāto munere
 fortunari cōtingat, tam ille mentē animūq; purgatus, mortalitatis labe omni de-
 pulsa diuinitati faciliē transcribet, ac ueluti magni cuiusdā imaginē dei anima cir-
 cūplexus tantus iam erit, ut uniuersum hominū genus in se moueat & cōuertat,
 mūdūq; sole ipso splendēdus illustrabit monimēta sibi insita diuinitatis posteris
 quoq; suis de se relinquet, neque minus opificijs ullis quæ ex inani materia con-
 stat, enthēe naturę præferet argumētum, atq; hac demū ratione particeps homo
 fiet naturę sublimioris. Secus uerò imbutū, nequaquā fas sit metas finesq; trāfire,
 nō inuolucri in quā corpore uias auiū affectare, neq; humanæ cōditionis oblitū,
 quæ ad demonas spectant curiosus indagari. Quæ cū ita se habeāt, quid tātope-
 re nobis Apolloniū circūducis scriptor egregiē? Siquidē hūc diuinum cēferi fas
 est, philosophoq; maiorē, & ut semel dicat excellentis cuiusdā supra hominē fa-
 cultatis, inspiciatur sanē totius quæ de illo scribitur, historię argumentū. Tum si
 quod ex illo superest opus diuinitatis, age depromito. An nō quęso absurdū ma-
 ximē est, architectorū quidē opera & fabricorū, uel ijs ipsis uita perfunctis in lon-
 ginquū sanē tempus extare, unde illorū nomen æternitati mādatur, diuinā uerò
 naturā inter homines splendēscētē, ita angusti tēporis intervallo obscurā eua-
 nuisse, neq; in seculum uirtutis suę monumenta testari, nō Damidis quidē nescio
 cuius, aliorūq; breui dilatentiū hominū, testimonia mendicantem, sed utilitate
 ipsa, in multa hominū millia, neq; horū modo, a quibus dignoscere, sed ad po-
 steros pertinēte, longē lateq; diffusam? hoc proculdubio pacto cōstat ueteres sa-
 piētes uirtutis suæ imitatores quā plurimos, successoresq; reliquisse, stabili ad be-
 nē uiuendū tradita illis norma. Quod si hominē hūc mortalitati ascribis, caue ne
 plus illi ad gratiā tribuens q̄ par sit, poenas uiolatę rationis expendas. Atq; diui-
 nus quidā homo a Philostrato nobis adducitur, sub ipsius genitura die marini
 Dæmonis figurā, faciēq; induus. Matri enim adhuc uentrē ferenti, species mari-
 ni dei est ante oculos obuerfata. Protheus ipse scilicet uersilis apud Homerū in
 figuras omnigenas Deus, ea uerò nihil perterrita, quid paritura esset eum inter-
 rogauit.

rogauit. Me ipsum paries, inquit ille. Quis tu autem? Protheus ille, inquit Aegyptius sum. Tum florido in prato cygnos ait nescio quos parietis illi pro obstetricibus affuisse. Nullo tamen unde hoc hausit, citato autore. Neque enim puto fabulae huius narratore scribet Assyrii Damin. Tamen si haud multo post eadem in historia scribat Apolloniu quasi diuinitate iam praeditu sese Damidi adituisse, his ferme uerbis illi congressum. Ego amice uocum omnium & linguaru conficius sum, licet nullas didicerim, quoque minus mirere, potis ego sum lateces cogitatus, captusque deprehendere. Cultum quoque Apolloniu scribit in Aesculapii templo, deo id maxime approbante, neque uero docuim fuisse, sed ab infantia praeditu naturalis quadam reru praesentione. Denique ab ipsa protinus genitura Apolloniu sine artis impendio uelut homine potiore tota historia nobis effingit. Sed cum praecipue in custodia aliquando detentus, se sua sponte pedicis exoluisset, plane se aduertisse Damin affirmat Apolloniu supra comunem hominuu sorte diuinitate quadam praeditum esse. Neque enim tunc sacroru ministerio ullo aditum. (Quomodo id enim in custodia potuisset?) sed ne supplicentem quidem aut immurmurantem, uincula tamen & coepedes pro ridiculo habuisset. Cum uero de illius extremo die mentionem facit, nusquam gentium scribit ac locoru sepulchru eius aliquod, ue stigiumque extare, sed uiuentem ad superos ascendisse, non sine choris hymnisque nymp harum. Merito igitur talem ac tantum uirum affirmare potest, multo quam Pythagoras & Empedocles, ac Plato fuerit ex philosophia diuiniorem effectum. Respondatur itaque ex tam claris operibus inter deos. Neque inuidia prosequamur illam uocum omnium & linguaru naturalem, ac sine preceptoris opera cognitionem. Sed enim cur illum quaso ad preceptoris ludum adducit illius partes attenuans, quem nullam paulo ante didicisse uocem ostendit, quasi Attica eloquentia, non natura quidem duce, sed usu magistro, ac exercitatione perceperit? inquit enim cum primu ad aetatem processit literaru in illo profectus, memoriae quoque uis, ac exercitationis studiu uiguit, lingua uero Attica utebat. Natus porro annos quatuordecim a parente Tarfos deductus est ad Euthydeniu Phoenicem, qui praefectus aetatis illius rhetor eum in eloquentia erudiret, fuit itaque apud hunc dicendi artificem Tyaneus. Vnaque cum illo philosophia uacabat Platonis & Chrysippi sectatores, Peripateticique nonnulli, fuit etiam & Epicurei dogmatis auditor, neque enim penitus ab illius secta abhorruit. Nam Pythagoricam quidem ineffabili quadam mentis ui comprehendit, hac itaque omnia per magistros edoctus est ille, qui creditur uocem nullam unquam didicisse, tacitosque hominum conceptus solitus praesentire. Caeteru Philostratus quasi per interualla respirans, in admirationem rursus erumpit sapientiam laudans Tyanei, uel in ipsis animantium uocibus dignoscendis. Ait ergo ad scientiam quoque Apollonius uenit, qua brutorum intelligeret animaliu uoces, id uero ipsum didicit, cum per Arabiae populos iter faceret, interpretationis huius, sicuti re ipsa uidere est, bene consultos. Etenim ex cygnis Arabes a uibusque ceteris diuinationem, ut ex oraculis colligunt brutorumque callere sensa existimantur hepar draconum, siue ut alij putant cor ipsum depasti. Ergo Pythagora sectatorem illum ab esu carniu penitus abhorrentem, nec dijs quidem ipsis percedem, ac sanguinem litare ausum, uelci draconu corde, hepateque oportuit, ut per hac Arabu sapientiae particeps fieret. Cum enim sub ijs magistris hanc doceretur, qua nam alia ratione proficere potuisset, nisi eorum praecipis institutisque paruisset? Ergo ad enumeratos Apollonij praecipos, Arabum quoque sapientes in augurandi facultate accedat, ex hac enim fertur passerem subinde intellexisse, crebro pipillatu reliquas suae speciei aues ad pastum coecire, magnamque ea de re admirationem astantibus prebuisse. Eadem ratione cum in Assyria proficiscens moribundam mediam in uia leenam offendisset, catulis simul octo iuxta

porrectis, illico ex disciplina coniectans spatium temporis intellexit, quo sibi apud Persas comorandum esset. Sed & Philostratus idem narrat, quaedam illum in Perside aggressum, non multu sane ab ijs dissidentia, quae in Arabia prius effecerat. Nam cum Damin accessurum se ad Magos negaret, qui unus alioqui discipulus illi erat comesque fidelissimus, ad eos tamen incomitatus se contulit, ne magicae mysticae facultatis aspernanti ea socio patefieret. Magis itaque Tyaneus die medio, ac nocte in tempesta operam dabat. Bardanti uero Babyloniorum regi congressus, his ferere uerbis usus perhibetur. Samij Pythagore sapientia mihi est. Is me Deum colendorum ritus edocuit, & qui nam sint ex ijs uisibiles, inuisibilesque cognoscere, neque minus eorum colloquijs perfrui. Sed enim quis hoc illi concedat? Cum Pythagoras hac de re nullum prorsus reliquerit monumentu, non abstruse quidem, mysticeque conscriptum, cuius iste doctrinam se qui potuerit, ad haec qui illum in Pythagoricis erudiuit, nihil ab Epicureis dissidebat, ut Philostratus ipse meminit, praecipitorem enim in Pythagoricis, inquit, habuit, hominem paru sane officiosum, minimumque re ipsa philosophantem, utpote qui gulae, ac Veneri deseruaret, magisque ad Epicuri uitam formatus esset, is porro Euxenus erat ab Heraclia Ponti ciuitate, Pythagore dogmata non secus tenens, quam sciunt aues ea referre, quae ab hominibus didicerunt, o rem fatuam & insulsam Tyaneum dicere ab eiusmodi praecipitore deos alloquendi rationem edoctum. Sed concedamus ab alijs ea praecipitoribus accepisse, tamen si noster historicus hoc ne inuit quidem. Sed quis horu promissi tam grandis autor extabit, ut & ipse deorum uisibilia & qui inuisibiles sunt congressum, uelut a Pythagora edoctus tenere se dicat, & facultate praeditus sit, rem eandem caeteros edocendi? Neque enim puto clarissimus ille hominum Plato, qui Pythagoricam praeter caeteros omnis disciplinae patriceps factus est, neque Tarentinus Archytas, neque qui Pythagora dogma Philolaus conscripsit, neque si qui alij sunt ex eadem secta illustres, qui sensa illius, opinionisque literarum monumentis mandarunt, tali unquam sapientia uiguerunt. Apollonius ergo noster aliunde quidem, non autem ab ipso Pythagora haec edoctus, nomen tamen titulumque Pythagora ad autoritatis speciem sibi ascribit. Ut autem manifestarium quis illi mendacium pro uero concedat, haud tamen scio quo pacto hac de Samio praecipitore acceperit, cum Pythagoram constet infinitis ante annis uita perfunctum. Ergo ad Arabes Apollonij praecipitores Samius ne quaso Pythagoras ipse accedet, unde scientiam hauserit diuinarum rerum? Atqui si quis is diuino praeditus ingenio fuit, historia de magistris plane mentitur. Sin historia uerax est, falluntur sane qui de illius diuinitate & loquuntur & scribunt. Neque uero mihi est animus diligentius nunc quicquam de Protheo indagari, ullam ue super hoc portento questionem habere, neque ad cygnorum cantus comprobandos, quos ridicule nimium parienti Philostratum mari obfreticatos affirmat. Multoque magis etiam indignum puto super fabulam demissis ccelo fulminis eodemque regressi, citare testes, neque enim Damin ut ante dixi, harum se rerum conscium dixerit longo post tempore, ex quo haec acta dicuntur in Nino Assyrii urbe Tyaneo adiunctus. Equidem modo certa signa non desint, unde probabilis fiat fides, plane adducar, ut pro ueris admittam, si qua etiam per excessum paulo maiora in boni uiri laudem dicantur, monstris tamen exemptis, & quae sciantia nugis deprehenduntur. Non igitur inuidebo, si prodat historicus genus esse Apollonij nobile & antiquum & quod in conditores patriae referatur. Diuitem fuisse concedam supra incolas regionis suae. Ab adulescentia eruditum fatebor sub ijs praecipitoribus, quos antea memorauit, neque hoc tantum, sed magistrum alijs ipsum praecipitoremque fuisse, esto autem his omnibus acer plurimum sagaxque fuerit, ita sane ut cum qui ad Aesculapij curandus accesserat

per prudentia suam uim aegritudine liberarit. Fertur enim aqua intercute laboranti salubrem continentia normam indixisse, eumque in sanitatem pristina reuocasse. Tanta uero prudentia adulescentem fuisse plane admitti potest, tum & inhibuisse diuiti quenda ne luxuriose nimium atque affluenter sacrificaret, utpote minus Aesculapio litaturum, qui ex famosa uita turpissimus haberet, huius autem mores Apolloni late non poterat, quod erat homo regionis illius maxime diues maximeque conspicuus. Castitatis quoque laude Tyanensem ornari inuidia nulla fit, quodque pulchritudinis suae nepharium amatorum grauius obiurgatum repulerit, sed a muliebri contagione impollutum usque seruarit. Credat quoque ex Pythagorae disciplina lustro illum perpetuo tacuisse, neque merita laude fraudentur quaecumque opera per silentij tempus effecit, haec enim, & quae huiusmodi sunt, humana omnia, et ut uere dicam, neque a philosophia, neque ab ipsa porro ueritate seiuncta, quaeque ego non inuitus admittim, magni sane quicquid ingenuae, ac uere scribitur faciendum putas. At uero humanitate sublimius quoniam efferre, argumentumque prioris oblitum sibi penitus non consistare, haec quae faciat scriptor, meritum puto etiam et sibi ipsi et multo illi magis, de quo scribat, calumniam comparare. Atque haec ferme sunt, quae uolumine primo refellenda occurrunt.

CONFUTATIO LIBRI II.

Age uero secundum quoque aggrediamur. Iter enim Apollonij de Perside in Indiam usque factum narrat historicus, hoc autem in itinere insolens sibi quiddam paradoxumque contigit, demonis scilicet occursum quam empusam uocant. Quam tamen multis conuictis imperitam procul a se & Apollonius & comites abegerunt. Tum uero permisisse Damidi ferre, ac reliquo comitatu appositis ut carnibus uescerentur. Neque enim uidere se ait, quid nam illis prodesset carnibus abstinere. Sibi uero profere hoc aiebat, ob eam quam uel a pueris profiteretur philosophiam. Sed quis hoc loco non iure optimo admiretur, cum Apollonium uideat ne illi quidem, quae ueni imitatorum sui delegerat, Pythagoricisque decretis imbuendum susceperat, dānatas Pythagorae animalium carnes ut dilectissimo inhibere, tum nescio quam sanis rationibus colligentem, sibi quidem uesci animatis fore perniciosum, non tamen se uidere, quare ipsi & comitibus, quae suis interdictum oporteat. Sed uide quae praeterea ueritatis exempla nobis Philostratus prodar. Ille inquam Philostratus, quem Philalethes studiosum ueritatis appellat. Apollonium siquidem scribit, cum iam in India penetrasset, interpretem sibi hominem asciuisse, per quem Phraoten Indiae regem alloqueretur, hoc enim is nomine uocabatur. Ergo quem paulo superius linguarum omnium conscium facit, eundem interpretis indiguum nunc ostendit, & qui mentes hominum quasi Deus illis insitus deprehendebat, surdi concipiens animam, pariterque tacentis, nunc per interpretem sciscitat, quae nam sit regis Phraotae uita. Ducemque inde sibi aliquid petit ad Brachmanas dari. Rex uero ipse, licet in Barbaria summanatus, interprete summo grece Apollonium copellauit, multum doctrinae, scientiaeque testatus. At uero noster hic non modo se Indice lingue minus ignarum fuisse (quod oportuit) non ostendit, sed & Indo grece loquente obstupuit, ut Philostratus ipse testatur, qui pulchre sibi hoc pacto per historiam constat, unde enim tantopere stupuisset, nisi antea barbarum lingua regem opinatus esset: eundemque grece mox scire praeter expectationem percepisset: ideoque ueluti noui quidpiam rex afferret, obstupuit. Causam praeterea nondum tenes, unde ait Rex grece didicisti: Vnde uero & hoc sapientie tibi est? Neque enim puto haec magistris acceptam referes, cum nullos Indiarum magistros sapientie habeatis. Digne nimium uoces, quae ab homine proferantur praesensio rerum omnium proficiente. Cui rex & habuisse preceptorum se ait, & qui nam illi fuissent, aperuit, & de rebus Indicis particulatim edocuit. Cumque idem rex de thesauro in agro quodam reperto sententiam laturus esset, utri scilicet adiudicandus, emptori ne, an ueditori prius, hic philosophus ille rerum omnium solers, ac dijs ipsis homo gratissimus, sententiam interrogatus, thesaurum emptori addixit, ratione

hac usus, quod nequaquam diuenditorum ipsum, & agrum possessione & thesauro priuatum pariter uoluissent, nisi homo flagitiosus, ac nequam esset, neque rursus emptori boni tantum impensuros fuisse, nisi uendente meliorem sciuisent. Vt ex illius uerbis colligi possit, qui ceteros diuitijs praestant, quamquam foedissimis moribus ijdem sint, habere se eos tamen pro maxime beatis, deoque dilectissimis, infelices autem eos esse duntaxat, qui pauperrimi sunt. Vel si Socratem, ac Diogenem, ipsumque etiam Pythagoram in his esse contingat, quempiam uerum, qui frugalissimi uiri, & egregiae probitatis censentur, hanc qui sequatur rationem, paulatim eo deducatur, ut dicat: Deos quidem ipsos egenis illis, sed claris tamen uirtute, ac sapientia uiris nequaquam uel necessaria quandoque ad uictum adepturos fuisse, nisi eosdem flagitios obrutos iudicassent. Neque fuisse licentiosos, ac perditos hominibus superflua cogesturos, nisi prioribus meliores sciuisent. Quam insulam esse, ac fatuam deductionem facile consistare omnibus potest. His de secundo libro ad examinem deproptis, tertium quoque uersemus, in eo de celeberrimis Brachmanibus, inspecturi.

CONFUTATIO LIBRI III.

Primum quidem sic statuo, si quae de Thyle insula praeter fidem narrantur, quaeque multa portentorum plena, potest nobis finxerunt, his prodigijs comparentur, iam quasi pro certissimis habeantur, harum magnitudine, ac splendore nugatur, uelut obducta penitus euanescent. Quibus sane adhibenda mens est, ut insolentia praesertim Philalethis eluceat. Quando hic nobis fatuam ubique leuitatem obiecit, sibi uero, ac suis mentis sanitatem uendicat diligensque iudicium. Vide igitur qua sibi rerum nouitate hic placeat, preponit enim Philostratum sacris euangelistis, ut qui non eruditionis modo plus habeat, sed ueritatis maiore studio teneatur. Ac primum quidem Apollonium iter ad Brachmanas faciente mulierem colore spectabilem Philostratum inducit, a summo uertice illum tenuis Albem, reliquum uero corpus nigerrimum. Tum eadem uia magis progressi montes inuenerunt piper feretes, cuius ueluti custodes, atque agricolae, similes sunt. Draconesque magnitudine immensa terribiles, quorum de capitibus ignei fulgores scintillant, hos liquis dracones perimat, admirandos in eorum capite inueniat calculos, qualis Gyge illius fuisse lapis narratur, de quo Gyge Plato mentionem facit. Et haec quidem antequam ad Brachmanum tumultum peruenirent. Vt uero & hunc attigerunt, Sandaracinus illis puteus est oblatas, qui aquam uisu mirabilem contineret, iuxta uero puteum uora go ignem eructans, ex qua plumbi coloris flamma emitteretur. Tum & dolia duo lapideis nigricant, alterum imbrum, alterumque uentorum, unde Brachmanes indigentis amicis suis uetos, ac pluuia impertiret. Statuas praeterea scribit apud eosdem esse Poliadis Mineruae, Pythij Apollinis, & Bacchi Delij, aliorumque quorundam deorum, quos graeci colunt, ibi qui omnium magister esset Iarcham dicit, cuius residentis species satrapae magis esset, quam philosophi. Altissimus illi thronus ex ere nigro, quae aureae statuae exornabant, quales fabrorum more par est sapientes Brachmanas igni, ferroque excudere, aut praestigatorum ritu sponte sua, ac repente consummata ostendere. Ceterorum item Brachmanum sedes aere quoque erant, signis tamen carentes, minusque clare, oportuit enim sacre Philosophiae magistrum tyrannico quodam habitu statuarum scilicet prerogatiua, atque auro insigniri. Sed Iarcham Philostratus inquit, ubi Apollonium primum conspexit, nominatim ac grece illum salutasse. Petiissetque reddi sibi epistolam, quam de Phraote afferre mira quadam praesensione rem omnem edocuit, qua scire etiam potuerit epistolae scriptorem literarum unius defectu hoc est, d. peccare. In primo autem statim congressu factose nimum ac insolenter Iarchas, ut facere diuitiarum ostentatores solent, diuinationis suae uim patefecit utrunque Apollonij parentem nominans, & eiusdem generis, educationem, disciplinamque recensens, tum peregrinationum tempora & euentus, & postremo illius ad se profecti sermones per uiam habitos, factaque omnia,

refere

refert etiam egregius scriptor Brachmanas cū Tyaneo, pharmaco prius helectri-
no delibutos, lorosq; in orbem ac chorū constituisse, terram ipsam scipionibus
succussantes, eam uerò ad huiusmodi ictus in gibbū resilientem, Brachmanas al-
titudinem bicubita uanum in aërem extulisse, pensilesq; eos aliquandiu uisos esse.
Sed illos quoq; affumat ignem sibi de solis orbe utrunq; libitū sit, non reluctan-
tem subducere. Ad quæ portenta & alia cōplura fabulator adducit, ut scilicet Py-
thij tripodes quatuor spōte sua mouentes in mediū processerint, quos Homeri-
cis persimiles esse ait. Pincernas insuper æreos quatuor, qui pocula ministrarēt.
Terrā uerò sponte sua discubentibus gramina substrauisse. Nam tripodes qui-
dem duo, uina fundebāt, reliqui duo aquam, gelidam scilicet alter, alter uerò ca-
lidam, ex quibus ærei pincernæ uinum cōuiuīs, aquamq; sumebant, sed & calices
actos in gyrū quasi uorticose flumine impellebant, hæc sunt quæ Hierocles pro-
ueris habet ille solertissimus in iudicijs supra adductis ac undeciq; in nos legen-
dis excussor, cui facilitas Christiana seu leuitatē dici hāc mauult, quam maximē
aspernabilis est. Is itaq; Philostrato fidē habens, uerbis huiusmodi sese factat. Vi-
deamus, inquit, quanto nos melius hæc atq; Prudentius admiramus, & quæ de
præclaris uirtute uiris sententia nostra sit. Tam celebri itaq; conuiuio narrat Phi-
lostratus interfuisse Indiq; regem, ipsiq; Brachmanibus cōpotasse, sed contume-
lijs, ac furore uinolento in philosophiam inuectum, meroq; apud eos large inca-
luisse, ac insolentia magna, uel in ipsum quoq; Solem insurrexisse. Apollonium
uerò per interpretem quādā ab eodem rege accepisse, quem ipse contra allocu-
tus sit larcha uicem interpretis exhibente. Quis autē non admiretur, hoc à Philo-
strato ut cōcinne factum admitti, ut iniurius homo, maximēq; insulsus intēr tan-
tos uiros mentem uino alienarit, quem ne philosophorū quidem, nedum & Se-
midemum cōuiuio interesse oportuit? Quo enim pertinet Semideos appellare, si
dignitatem magis onere quam honore afficias? Etenim Tyaneo interrogantē
quos nam se ipsos esse dicerēt: Dij sumus larchas inquit. Idē uerò cōuiuīs præst-
dens non digno quidem philosophis ritu, multoq; dijs magis indigno, quorū se
in numerum reponebat Phiala concrepans, cōpotationem incepit. Phiala uerò
ipsa sicut historicus narrat, ubi cunctis Brachmanibus potum sitis exhibuit. Mi-
rabiliū fontium more aquam hauriētibus iugem sufficiebat, deinceps uerò ser-
mōnes intēr se habiti, sericēq; philosophorū disputationes narrātur, docente lar-
cha quo pacto sua ipsius anima fuerit, aliud quādoq; regia fortunæ corpus indu-
ta, quæq; tunc opera demū egerit explicatē Apollonio se nauis Aegyptiæ guber-
natorem fuisse, neq; minus & ipso illius temporis facta narrante. Cum uerò mul-
ti uirinq; interrogatus, responsaq; fuerint, dignum est tam sapientiū dictorū me-
moriam non extingui. Interrogasse ergo Apollonium refert, aurea ne apud Indos
aqua inueniretur, o admirabilem, o plenam sapientiæ quæstionem, tum de Tro-
glodytis & Pygmæis quæsisse, deq; ijs hominibus qui umbripedes appellātur.
Nunquid etiam apud eos Mantichora quadrupes animal nasceretur, quod hu-
mano esset capite, corpore leonino, caudamq; haberet cubitalibus spinosis setis
horrentem, quas ueluti sagittas in uenantes iacularetur. Ad hæc Apollonij quæ-
sita respondit larchas Pygmæos quidem subterraneas specus inhabitare ad Gan-
gen fluitium, cætera uerò, quæ ille quæsisset, irrita prorsus, ac nulla esse. Sed lar-
cha tamen Philostratus narrat terra apud illos prouenire, quæ sit uestibus confi-
ciendis accōmoda, ipsis sibi philosophis telam inde ad uestiendū usum cōcinanti-
bus, neq; enim muliebrem sexum admittunt. Nisi iam & lanam dicat sponte suā
transformati in uestes, atq; trāsire. Scipionem uerò singulis refert, anulūq; uir-
tutis occultæ, atq; admirandæ gestari, narrat etiam Brachmanis larchæ miracula,
qui demone malo correptū missa ad eum epistola liberarit, claudoq; cuidam, so-
lo tactu luxatam uertebra cōsummarit, captum oculis uidere fecerit, ualentē alij
manum

manū pro torpida reposuerit. Ingētia uerò bona scriptori egregio cōprece-
mur, qui nos ista commentus magno ambiguitatis modo exoluūt. Quis enim dubitet
quantē ueritatis & illa sint, quæ præterea multa afferit. Nam qui fulmina & uētos
scribit apud Brachmanas in dolijs afferuari, tripodesq; lapideos sponte sua mo-
tantes, & ab æreis Pincernis calices in gyrū agi, satis puto ex ijs, quæ ut uerissima
recēsentur, ceterarū quoq; rerū nobis ipse arguit, ac patefecit signēta. Idem scri-
bit Philostratus Damīn testari se quidē minus admisso Tyaneum cum larcha se-
creto philosophatum esse, munusq; ab eo tulisse anulos septē, totidem planeta-
rum nominibus dictos, quos singulos gestaret per subiectos planetis dies. Hæc
modo cū Philostratus dicat, ille apud Philalethen ueritatis affertor, paulo tamē
post, ut qui magicen Brachmanū nō probet, statuātq; hoc crimine Apolloniū li-
berare, hæc ipsa uerba subnequit: Videns itaq; Apollonius tripodas apud Indos,
Pincernasq; illos, & quæ præterea sponte sua mouētia discernimus, neq; interro-
gauit, neque edoceri dignū duxit, quibus illa prestigijs fierent. Laudauit hæc, in-
quit, sed tamen æmulari ducū Brachmanibus diuerari. An qui fidissimū sibi ho-
minem exlandū putauit, non & illa fecit per magnū cum & anulos inde planeta-
rios tulerit religione quadā astrictus, singulatim eos dum uiueret per planetas
dies gestandi, & erant illi quidē, ut scribis, arcane cuiusdam reconditēq; uirtutis.
Quod si tibi cōcedatur, non illa Tyaneū imitanda duxisse nimirū nō imitandū di-
cam, quia miseros esse cognouit. Quomodo igitur eosdē laudauit, aut si tanquā
diuina operātes laudauit, qui non & imitatu, quos & laude dignos existimauit?
Sed enim post factam apud Indos moram, narrat Philostratus reuertentē Apo-
loniū cum comitatu omni ad Ortariū regionem uenisse, quibus ærea petra, ære-
na ærea, fluuij quoq; ipsi ramenta æris deuoluerēt. Hæc de uolumine tertio sum-
pta sunt. Nos autem quo cœcepimus ordine ad reliqua inspicienda pergamus.

CONFUTATIO LIBRI IIII.

REgressum ab Indis in Græciam refert quasi deorū confortem quendam uel
ipsorū testimonio declaratū. Varijs enim morbis affectos illi curandos po-
tissimum destitabāt, tamq; ut augustū ac diuinum hominē de Arabia, de Magis,
deq; Indis uenientem nobis ostensurus, nouis quoq; miraculis scatenentem histo-
riam exorditur, hæc autē rectē quis illud obijciat, si diuiniore hic natura, supracq;
humanam præditus erat, multo antequam ab alijs doceretur, miracula per se ag-
gressum oportuit. Superflua enim diuino homini fuerit illa Arabū, Magorumq;
& Indorū magno studio cōquisita doctrina. Quod si erat huic aliqua prius tan-
tarum rerum cognitio, prout tota in historia traditur, Philalethe tamen autore,
non nisi tot exhaustis magistris sapientiam patefecit. Ac primo quidē ueluti qui
augurandi uim ex Arabia detulisset, astantibus multis exposuit pipilantē passer-
culum cæteras sui generis aues ad pastū concire. Tum uerò cum appetentem pe-
stilentia præsentiret, ciuibus illa Ephesijs antē prædixit, huiusq; præsentionis cau-
sam, mox ipsemet apud Domitianum reus, sua in Apologia exposuit. Rogante
enim Domitiano, unde is pestilentia præsentisset: Dieta, inquit, magis tenui, ma-
gisq; sobria quam ceteri mortales usus, ita primus omnium qualitatem aëris uis-
tumq; deprehendi. Tertium porro miraculum narrat remediū fuisse, quo is pes-
stem Ephesijs cauit. Quod factū tamen minus exponit Philostratus in sine ipso
accusationis, cum tamen exponi maximē oportuerit, quia fortasse non sibi potis
uidebatur tantum criminis Apologia purgare, nos tamen ipsi factum hoc expli-
cates iudicio hominū proponamus, ad rectē rationis examen sicut reliqua reuo-
cantes. Si cui enim minus cōstet signentū hic quoq; imposturę plenum adducit,
Magicisq; nimirum obductum prestigijs, ipsa totius facti ratio, modusq; manife-
ste ostendet. Pestilentia narrat in figura medici senis, laceri, ac pannosi se specta-
bilem præbuisse, Quem quidem senem cum Tianeus iussisset lapidibus cedi, pri-
mum

mum ait pestilentiam obtutu flammam luminibus ei aculatam, tum uero coeactis obrutum faxis in effigiem obsceni canis se transformasse, cui etiam rabidorum more, terra circa rictum spume undarent, de hoc autem sene intelligere Apollonium sua apud Domitianum Apologia scribit Philostratus: Pestilentiam enim, inquit, sub habitu mendicis senis Ephesum peragrabat, hanc ego conspicatus, comprehendi, luem ciuitati non modo sistens, uerum penitus tollens. Quis non igitur libere cachinnetur ad praestigatoris huius miracula: cum pestilentiam uim, quae ut tradit ratio medicinae nihil aliud plane est, quam corruptio circumfusa aeris, uitiumque ex putrido uaporatu in morbosam qualitatem uergentis, nunc tamen audiat oculis inuenturam, ac feneratorum iactibus obnoxiam esse, proteritamque mortalium manu, spumas etiam rictu effundere. Alio quoque argumento monstrum hoc Magicumque praestigium discutiat ac perpendi poterit. Quoniam scilicet unam modo Ephesorum urbem non autem & finitimas ab eo pestilentia affectas narrat historia. Quod nequaquam ita cessisset, si circumfusum aerem ac proximum uitium contraxisset, nec enim lues illa angustis ita spatij coarctata, solis Ephesij incubuisset. Quartum porro miraculum est Achilles umbra, cubitorum primo quinq; mox & duodecim suo de busto chlamydata asurgens. Quae continuo Thessalos accusauit, quod sibi assolitum ritus sacra facere ac iustitia desuissent. Videbaturque etiam tunc ira in Teucros effervere ob ea, quae in se admiserant. Quinq; uero tantummodo questionum Apollonio facultatem praebuit ex sua uidelicet, parcarumque sententia. Hic Tyaneus ille rerum omnium solers & in futurorum praesentione se iactans, ignorare deprehendit, funeratus ne sepulchro Achilles fuerit, musaue illi, ac Nereides lameta profuderint. De his illum rebus percontatur, nec minus an Polyxena illius ad tumulum cesa fuerit, Troiamue Helena adnauigari. Sunt enim eiusmodi questiones sane quae graues, ad philosophi instituta maxime pertinentes, digna studio ac diligentia singulari. Admiratur praeterea, qui tot numero Graeci heroes aetate eadem esse potuerint. Sciscitaturque num simul cum ijs Troia Palamedes adnauigari. Haec tunc ignorare hominem, qui deorum colloquio uisibilium fruatur, inuisibiliumque. De iisdem uero etiam rebus interrogare, quomodo non turpissimum censeatur. Nisi forte, quia res illi cum mortuis esset, idcirco fringere eius quaesita, ac ineptire Philostratus facit, ut hac comoditate suspitioni occurrat, quae oriri merito poterat, illum scilicet ultra licitum bono uitro superstitiosum uideri. Cum eundem faciat in Apologia pro se affirmantem, nullam se ad Achilles congressum Necromantiae opera usum esse. Neque enim, inquit, Ulyssis more scrobe defossa, aut caesis agnis Achille euocans, in eius colloquium ueniat Tyaneus, sed ea precatus, quae Indi censent precari heroes oportere, & in huiusmodi ceremonijs Damidi sese iactat, qui Philostrato autore nihil ab Indis penitus didicisse, paruicque eorum sapientiam fecisse credendus est. Sed heus paucis ego te, Nisi in hoc Achilles congressu, praua inesset ac detestabilis superstitio, cur tu in participatum mirabilis huius spectaculi ac sermonis, ne fidissimum quidem tibi comitem illum legitimumque uel solum Damidem asciuisti. Cur uero non & interdum factum hoc licuit. Sed nocte interpesta, sed abs te solo. Cur ad ipsos etiam Gallorum cantus Achilles umbra euauit. Absit Achilles, inquit, modice fulgurans, iam enim Galli primos dederat catus. Erit itaque haec hora malo demoni ad nefarios sermones euocando conueniens magis, quam heroinae animae. Illam si quidem immunem crassa huius corporeque copagis, candidam prorsus esse & liuore omni carere oportuit. At uero demon hic, qui Tyaneo se obtulit, inuidus iracundusque describitur, ceterisque uilissimis eius generis morbis obnoxius. An non enim talis habendus sit, qui Antisthenem officiosum adulescentem se Apollonio, ut philosopho adtingere cogitatem, quo minus id faceret, impediret cuius rei causam adducens, iussit, inquit, Apollonio ne Antisthenem in participatum suae disciplinae admitteret, propterea quod is quasi Priamides foret, a canendo He-

ore

core nunquam cessabat. Sed cur non etiam iracundi ac pusilli ingenij conuinctur, qui Thessalis suis succenset non sibi legitime operatis, & qui ne tot quidem annorum spatio deuoluto, Troianis odium belli, offensarumque remisit, quanquam libantibus illis & ad eius tumulum rem diuinam continue facientibus. Contra uero Palamedis sepulchrum, unam cum illius statua negligenter disiectum, reponi instaurarique mandari. Quintum porro sextumque miraculum haud ita magna opera indigebunt, ad facultatem, qua effecta sunt, arguenda. Pellebat enim daemonas, (uti ferunt) alio alium. Nam ex adulescente lasciuo daemone pepulit, alium quoque fugauit multebri forma effigiatum, quem lamiam & Empusam sapientissimus autor appellat. Nam quod praeterea puellam Romae defunctam ab obitu reuocari, cum sit factum hoc uel ipsi Philostrato incredibile, nos quoque a nobis penitus excludamus. Ratio est naturae enim dubitatio Philostratus, num uitalis aures scintilla intra puellam comprensa medicos delituerit, quae mox pluuia ingruente reuiuiscens atque excitata, in uultu respirantis puellae prodita sit, aiunt enim cum puella ad se rediret, caelo pluuia leniter irrorasse. Neque enim si uere puellam hanc Apollonium uita restituisset, tam egregium facinus non Imperatori primum ipsi innotuisset, aliisque primoribus apud illum diuersantibus uiris. Praeterea uero philosopho Euphrati qui ea tempestate Romae agebat, moxque Apollonio infensus, eundem Magicum accusasse narratur. Quin etiam factum hoc si modo plane constitisset, ceteris quoque calumnijs, quibus Apollonium urgebant, proculdubio adiuturum accusatores, & haec quidem dicere occorrebat, quae particulatim Apollonio, speciatimque gesta sunt. Infinita uero & alia erant, quae ad praedictiones rerum diuinationesque pertinent. Fertur enim Athenis quondam initiaturus Eleusinijs sacris, a Cereris sacerdote prohibitus affirmante nefas initiari Magum hominem, patereque illi Eleusinia sacra qui daemorum consortio impurus esset, quicquid Romae inhonestus circulator uenali uoce Neronis carmina ad lyram decantasset, eiusdemque Neronis metu, sodalibus ceteris dari pretium suaderet, qui eodem canendi studio caneretur. Atque haec quidem sunt, quae uolumine 4. Philostrati continentur.

CONFUTATIO LIBRI V.

Quinto autem libro, ubi quaedam de Tyanei praesentibus attulit in admiratione hominis uersus, ita ferme concludit, Praesentisse autem haec Apollonio diuina quadam uirtute, planeque falli eos qui Magum fuisse illum opinantur, satis arbitror constat per ea, quae dicta superius a nobis sunt. Sed haec tamen amplius afferatur Magi ipsi, quos equidem miserimos esse hominum puto, aut idolorum tormentis aut barbaris sacris, aut cantando, aut corpus ungendo operari dicuntur. At uero noster hic parcarum ordinem sequens, praedicebat quae necessaria uentura erant, nihil Magicum operatus, sed ex ijs diuinans quae dii per sancte significabant. Cumque apud Indos uidisset tripodas illos, ac Pincernas sponte sua mouentes, ne interrogauit illos quidem, quo id pacto efficerent, nedum edoceri uoluerit. Laudauit quidem, sed imitatu tamen illa digna non censuit, haec itaque cum Philostratus dicat, plane deprehenditur, celebres illos Indorum philosophos inter Magos, ueneficosque reponere. Nam quo loco de Magis, eodem & de Indis mentionem facit, per os Apollonium narrans, quae superius miracula recensimus, quasi illiberale quoddam genus praestigiorum. Si ergo quos paulo ante de testatus est, eos tamen idem Apollonium alibi deprehenditur deorum nomine, ac praceptorum dignari, nihil aliud plane superest, quam ut eisdem is quoque, quibus & praepceptores sui criminibus sit obnoxius. Inducitur ergo apud Gymnosofistas Aegyptiorum philosophos uerba haec loqui. Nihil indecorum mihi arbitror contigisse philosophiae studia admiratio liberalis ac permodesta, quam scilicet Indi ad utilitatem ipsam contrahentes in diuina, ac sublimi materia complectuntur, hos iure sum admiratus, eosque sapientes esse, ac beatos existimo, sed ad rem

T T 2 fuerit

fuerit ea nunc inspexisse quae paulo mox dicit: Hi enim dei sunt, inquit, & Pythiam testimonio exornantur. Domitianum quoque Imperatorem huiusmodi uerbis inducitur allocutus. Quae nam tibi contentio est cum Indis, Iarcha & Phraote, quos ego solos hominum dignos puto, qui dii & uocentur & habeantur? Alijs stem locis eosdem Brachmanas Apollonij praecceptores ac deos cum dicat, & cum faciat Planetarios inde annulos septem tulisse, nunc porro superiorum oblitus, non sentit stolidus, cum discipulo praecceptores quos ipsos in calumniam a se protrahit. Procedente uero historia Tibicinem quendam inducit, tum & Apollonium scribit de facultatis eius modis ac nominis omnibus, ut de maxima ac grauissima re, oratione longa differuisse, Vespasianum quoque Caesarem narrat Apollonionem perinde ac deo cuidam supplicasse, qualisque precario petiisse, uti se Imperatorem faceret. Apolloniu uero respondisse, iam feci. Et quis non iusto odio prosequatur insolentiae plenam proximamque insaniam uocem? si hic iam quasi Deus, Imperatorumque creator sibi placet ac tremuit, olim nauis Aegyptiae gubernator? (hoc enim se fuisse paulo superius in sermone cum Indis habito Apollonius ipse asseruit) Cumque ab eo quereretur Imperator, quos nam philosophos in gerendarum rerum consilium adhibendos putaret: Boni, inquit, consultores ad haec erunt hi uiri, Dionem, Euphratemque significans, nondum enim cum Euphrate in disceptationem uenerat, pauloque mox idem Caesari inquit: Notissimi tibi homines Imperator rerumque tuarum solliciti, Dion & Euphrates ad fores praestolantur admitti, Iube & illos quaeuo huic nostro interesse sermone, uiri enim sapientes sunt. Ad haec Vespasianus: Sapientibus, inquit, uiris nostrae semper fores patuerunt, o miram semidei praesentione, sapiens ille est, ac uir bonus Euphrates, quia nulla dum inter eos orta contentio. Sin uero aliqua oritur, (iam iam uero id fiet) uide quaeuo, quibus illum apud Domitianum uerbis accuset, quae uenque, inquit, philosophi potentium uirorum adulescentes consequi solent, ea nunc statim fortunamque indicant Euphratis. Plurimus illi de numulariorum trapezis est sermo, caupo est, cupidinarius, publicanus ac foenerator, homo ad mercatum uenditionemque promiscue factus, semper foribus potetiorum affixus, diuinus ibidem quam ipsi commemorans saniores, quin illis saepe custodiendis quasi lucernarius quidam canis a sanioribus ipsis relictus, neque uero drachmam saltem philosopho unquam cuiquam erogauit. Et nunc quod Aegyptium hunc sumptibus suis pascit contraque me sollicitat linguae uires acuere, opes suas huiusmodi amicis circumuallat ac munit. Ac de Euphrate quidem integrum tibi esto, qua re dignus sit, iudicare. Nisi enim tibi adulescentes sunt cordi, multo peiorem illum testimonio nostro inuenies. Qui ergo apud Vespasianum patrem laudauit Euphratem, ut philosophum, ut uirum bonum relictum & nunc apud Domitianum filium eundem acculat, plane arguitur, eiusdem uiri & laudator esse & reprehensor. Ille ne igitur, qui praesensione tanta rerum praeditus est, ignorabat, qualis tunc esset, qualis uero in posterum Euphrates futurus? Neque uero nunc primum, quin & apud ipsum quoque Vespasianum carpere Euphratem, ut scelestum hominem uoluit. Quae uero leuitas atque inconstantia rerum haec est, cum idem commendatione sua apud Vespasianum Imperatorem egerit augustas fores Euphrati philosopho referat? Sed enim ut coecis iam perspicuum sit, quod ad diuinationem spectat, probro magis a Philostrato Tyaneo quam honore ullo affectum esse, in ceteris autem officijs laude dignissimus inuenitur. Antiquus enim illi erga amicos liberalem se praebere, ubi scilicet nullum suum periculum facerent. Euphratem quoque intra Augustale admitti curauit. Mox tamen contra eundem Disceptationis gratia, quae superius dicta sunt oblocutus. Sed haec obiter dicta sint. Neque enim id mea nunc agit oratio, ut Apollonium ex hac potissimum re accuset, quod philosophum tempestatis suae celeberrimum

risque assertores: Damis, inquam, philosophus Apollonij comes assiduus, Atheniensisque Philostratus & quorum hic de testimonio comparationis librum conscripsit. Quos plane sibi inuicem repugnantes, ampullosaque uanitatis plenos, mendaces, inuaditos, maleficos ipsi ueritatis lumen coarguit. Post omnia uero quae de illo scribatur ad iudicium pertinentia, Apollonium scribit inde absolutum sese in Lebadiam recepisse. Cumque in Trophonij specum descendere affectaret, prohibitum ab incolis esse ne id facere posset, Magum ijs quoque eum esse censentibus, hoc autem loco uere addubiter, qui ea repetat, quae initio statim historiae a Philostrato referuntur. Vbi is admirans suspicionem oriri potuisse, qua Magus Apollonium haberetur, ratione hac utitur. Empedoclem, inquit, atque Pythagoram De mocratumque praeterea cum iisdem Magis diuersatos, nondum tamen technarum, maleficisque in opinionem ullam suspicionemque uenisse, Platonem quoque tamen est ab Aegyptijs sacerdotibus prophetisque multa desumpserit, quae mox suis libris inferuit, minus tamen esse Magum existimatum. De Tyaneo autem ipso non plane suis meritis digna homines opinari, neque intelligi quod ingenum sapientiae uia ad ea perpetranda sit ductus, causamque esse huius similitudinis, quod cum Babyloniorum Magis Brachmanibusque Indorum, ac Aegyptijs nudis sit diuersatus. Quid igitur Philostrato responderi amice conueniat, Nempe hoc puto. Hincine quaeuo uirum tantum calumniam contraxisse, ut Magus dumtaxat unam omnium uoce habitus sit, qui praecceptoribus iisdem cum illo eruditi & clari suis temporibus uiguerunt, & in deciduum sapientiae suae lumen posteris reliquerunt, nisi prudentibus compertum plane fuisset eundem non permittit uirtuti uia nomen sibi, auctoritatemque quae sit? Neque uero hodie quoque desunt, qui expertos se dicant eius nomini inuocato Magicas inesse uirtutes ad superstitiosa quaeque peragenda, quibus equidem non facile adducor ut credam.

DE MORTE APOLLONII.

SED Philostratus mortem Apollonij narraturus, & qua superioribus historiis locis hic quoque subnectens, nihil scire professus est, inquit enim referre alios quidem Ephesi Apollonium decessisse, alios autem in Mineruae templo Lindiae ciuitatis, alios in Creta insula. Et cum tantum caliginis de illius morte nobis ostendat, uult tamen eundem uirum ad superos concendisse. Nam cum templum, inquit, ingressus esset, ualuis repente oclusis, admirandi uirginum cantus in hanc sententiam exauditi sunt. Veni ueni in coelum ueni. Idem Philostratus, ait, non usquam se terrarum Tyanei sepulchrum, cenotaphiumue saltem uidisse, cum tamen ipse uniuersum orbem peragravit. Denique sentire uidetur mortis immunitatem Apollonium esse. Nam & de mortis genere antea certi adducit, & mox in coelum conscendisse manifeste asseruit. Neque uero mirandum iam est, si huiusmodi uirum Philostratus uel initio statim librorum, ut Pythagora, atque Empedocle longem maiorem, magnis spatijs praetergressum in philosophia contendat.

CONTRA FATI NECESSITATEM.

SED QUONIAM circa haec factis iam nostra est oratio peruagata, age nunc de Fato, deque Parci ipsi pauca proferentes, uideamus quid tandem sibi ijs uelit, cum toto opere quae iuris nostri sunt tollere uideatur, Fati que necessitatem rebus ipsis constituat. Nos igitur & Fati & Parcarum uires articulatum tractemus, hac enim ratione corrigi poterit si qua inest illius dogmatis falsa sententia, sed est igitur (ut uerum philosophiae ratio tradit) anima mortalis. Nam quod semper mouetur, est immortale, quod autem aliud mouet, & mouetur aliunde

unde motus quietem habēs, habet & quietem uitæ, culpaq; omnis & causa in eam gentem refertur. Deus ipse culpa immunis. Si hæc in quâ ita se habeat, quo natio obtinebit, non ex arbitrio quidem suo, sed magis inuitam, ueluti inanimatum corpus extrinsecus agitata filo quodam huc & illuc trahatur, perpetuo motorum uigentem naturam duci, nihil uel propria motuq; agentem, neq; in se ipsam gestorum suorum causas referentem? Quis inquam concedat, neq; maxime philosophantem animam laudari posse, neq; malitiam, ac delictorum plenam culpam? Quid igitur Apolloni Euphratē accusas? Quando hic, ut sentire uideris, non electione libere uoluntatis, sed fato impulsus est, ut philosophia posthabita, questiuosus eum ferit? Cur autem uel Magos ipsos conuictis insectaris planos, ac pseudosophos appellans, si fato trahuntur ad miserum & infelix uiuendi genus? Quid ita mentio ulla sceleris apud te est? Neq; enim malus quisquam iure damnandus, si quando perperam agens finem compleuit, qui sibi ex fato necessitate pendebat. Sicut contra de bonis quæri etiam potest. Curtu Pythagoram ueneraris ut admirabilem præceptorē? cur hominem inquam Parcarum ludo magis insignem quam sapientiam amatorem laudare non cessas? Quid uel Indi sapientes illi Phraotes laudat diuinitas abs te honoribus digni censeantur, si nullum nisi propria doctrinæ decus aut uirtutis inest? Cumq; humanum genus omni culpa & peccato liberum esse constituas, cur non & Neronis, ac Domitiani scdam insolentiam in Parcas & fati refers necessitatem? Quod sicuti fato tributum est, ut cursor sit, ut sagittarius, ut architectus, eademq; alius ratione Magus, præstigiator, sicarius, nequā, licentiosus, proculdubio ex fato necessitate in hæc uiuendi genera euadēt, quid igitur tantopere ambis & circūcurfas, uirtutem illis prædicans, qui emendari, corrigi non possunt? aut quid eos contra accusas, qui non sententia quidem sua, ac uoluntate, sed fortunæ magis arbitrio insulsi sunt? Age uerò ut te ipsum quoque discutiamus, si tibi diuinum fati ingenium consecuto datum erat imperatoris gloriam superare, cur quæso ad præceptorum ludos, philosophorumq; accedebas? quid uel apud Arabas, Babyloniorumq; Magos & Indorum Brachmanas curiosius uersabare? Etenim uel citra ullam eorum consuetudinem fatiurum dono cuncta se tibi facile ingessissent. Quid uerò & is litando, qui abs te dei censeantur, melitas nequicquam placentas thuraq; profundis? Cur religionem præterdicens sacros quoq; ad uota concipienda precesq; hortaris? aut ipse præcabundus quicquam deos exposcis, si illos quoq; fato esse inferiores existimas? Atq; magis te decuit ceteris dijs omnis uni tantum necessitati, Parcisq; ipsis rem diuinam facere, supraq; louem ipsum has uenerari, iam uerò hac ratione dii penitus ipsi abs te tollentur, tanquam scilicet nulli sint, qui prodesse nihil hominibus queant. Quod si pestilentie uis fato Ephesijs imminerebat, cur tu fato aduersa remedia proferens, fatum repellebas? Aut qui potius in amouenda peste, parcas ipsas mortemq; uicisti, quasiq; trophæum aliquod de illius uictoria sustulisti? Si & in defuncta puella Clothus erant iam stamina profus absumpta, quo tu pacto fufum nouo iterum filo ambire, illiq; esse uiuificus potuisti? Sed te fortassis ex dē Parca ad hæc agenda ducebant. Non puto hæc ad tuam facere dignitatem concedes, longē enim abesse a præstatiæ tue laude, & tamē anteq; in corporis huius molem mebrāq; redires, fuisse te olim dicis ex eo genere hominum, qui in mari & nauigatione uersant. Sed hoc quoq; uerisimile est necessitate domina factum esse. Nihil ergo qd admittitur adducet educatio illa tua, natalis dies, circularis doctrina, frugalitas diata, summum philosophiæ studium. Necessitas ergo te, non amor sapientiæ, non uoluntas in Babylonios egit, fatiq; impulsus magis, quam discēdi cupiditate ad Indorum Brachmanas & Aegyptiorum nudos appulisti. Parcis etiā tribuendū qd Gades, Herculeasq; columnas, quod eorum oceanū, quod hesperium permeasti, quasi

te illas

te illa stamine suo implicitum ad hæc loca deuoluerint. Quod si quis eum dicat per huiusmodi errores ad sapientiæ participatū aliquem peruenisse, in fortunam sciētia referetur, neq; studiosis Tyaneus accedet. Meritoq; admirari illum desinamus, cum sapientiā illi non studio, sed necessitate aduenerit. In eadē trutina collocari & Pythagoras ipse poterit, & foedissimū, quodq; uilissimumq; mancipium, nihil etiam a Socrate ipso distabit, qui Socratem capitali iudicio cōdemnarunt, quantū Socrates mortē pro philosophia pertulerit. Non Diogenes ab Attica uenture, non ut semel dicā, stultus a sapiente, iustus ab iniusto, lasciuus a cōtinentē, timidus a forti uiro distabit, si horū omnium mores parcarum ludo, fatiq; prouenerint, sed enim cōtra hæc prece ueritatis clamauit. Heus homines mortale & polutū genus, quo nam uos incōtinentie ducit uini meri potatio? desinite demum ebrietatis, merumq; diluite, rectamq; mentis aciem intendentes ueritatis augustā faciem cōtemplamini. Fas enim nō est sibi ipsi repugnare ueritatē, ac dissentire, neq; duobus inter se maxime cōtrarijs datis eandē utriusq; causam esse. Dei certe prouidentia omnia cōpiscitur, ac continet, legibusq; diuinis machina totius mundi disponitur. Viscq; animæ rationalis, ac finis hominem sui ducē ipse, dominum, iudicemq; cōstituit. Docetq; nos nature leges, ac sapientū dogmata philosophorū, rerum alias penes nos esse, alias uerò non esse, penes itaq; nos illa esse censentur, que ex electione, actūq; proueniūt, quæq; natura libera sunt, ut impediti, ac inhiberi non queant. Quæcūq; igitur iuris nostri nō sunt, infirma dixeris, sententia, prohiberi facilia, aliena, cuius generis ea, quæ circa corpus se habent, externaq; sunt, animæ simul & rationis expertia, & que demū substantiā habent, a peculiari hominū, propriaq; natura longē se iuncta, rursus autem, & ad ea quæ nostri sunt iuris propria nobis inest uoluntas, ad alterutrā partem scilicet uel uirtutem uel uitii delectu libero declinandi. Deus porro dominus rerū omniū princepsq; recta ratione singula transigit, secundū naturā per omnia circumcurrens. Hæc iusta semper ultio comitat, grati eos qui diuina lege discesserint, supplicio punitura, motus uerò ipsos, quibus ad agēdas res incitatur, non parcarum fatiū necessitas parit, culpa certē omnis ab electione est nostra, Deus ipse culpe immunis. Quod si quis huic sententiæ aduersus, que iuris sunt, tollere ausit, iam hic pudore nullo detentus, suā manifestē fateat impietate. Passimq; prædicet non prouidentiam esse, non Deum nec quicquā aliud præter fati necessitate, & que huic proxima sunt, nuda fronte pronuntiet, id est, non sapientem dari, non stultū, non æquum, non iniquū, non prauum, non magnū hominem, non diuinum ad hominis ingenium naturamq; pertinere, neq; uerò philosophiam esse aut doctrinā uilam, non artem penitus, non scientiam, non mali boniue discrimen a natura constitui, sed confuse omnia circumuolui necessitate domina, & parcarum fufis. Nihilq; sit iam rei, quin Atheus hic, prophanusq; in sapientum numeros, ac piorum hominum reponatur. Si quis autem cætera quidem dissimulet, prouidentiam uerò diuinā fateatur, et colat, ita tamen ut parcas quoq; ac fati necessitatem unā admittat, is cum pugnantibus, ac maxime cōtrarijs dogmatis flagitiosisq; teneatur meritis insaniam pœnas expēdat. Atq; hæc quidem ita ut tradidi, accipienda sunt. Si quis igitur cum hæc ita se habeant inter philosophos Tyaneum reponat, hoc sibi prædictum sciat, si quidem illi adimat superfluum laudis apparatus, quali scilicet hunc Philostrati historia amicit, nullam fore prorsus a nobis inuidiam, sin aurem quis eum insumat ueritatis metas egressus, supra facultatem philosophi Deum asserere, is per imprudentiam Magiæ nota hominem infamabit. Sicut & hæc ipsa, que de illius uita, ac moribus fabulose scribuntur, non aliud sanē a prudentibus uiris, quam calumnie argumenta, censenda sunt.

FINIT EUSEBIUS CONTRA HIEROCLEM.

EVSEBII PAM-
PHILI CAESARIENSIS CHRO
NICON TOMVS QVARTVS.

D. HIERONYMI

PRESBYTERI IN EVSEBII CAESAR

SARIENSIS CHRONICON AD

VINCENTIVM ET GALIENVM

PRAEFA-

TIO.

ETVS iste disertorum mos fuit, ut exercendi ingenij causa Græcos libros Latino sermone absoluerent, & quod plus in se difficultatis habet, poemata illustrium uirorum addita metri necessitate transferrent. Vnde & noster TULLIVS Platonis integros libros ad uerbum interpretatus est. Et cum Aratum iam Romanum hexametris uersibus addidisset, in Xenophontis Oeconomico lusit. In quo opere ita saepe aureum illud flumen eloquentiæ quibusdã scabris & turbulentis obicibus retardatur, ut qui interpretatum nesciunt à Cicerone, dicta non credant. Difficile est enim alienas linguas insequentem non alicubi excidere: Arduum, ut que in aliena lingua benedicta sunt, eundem decorem in translatione conferuent. Significatum est aliquid unius uerbi proprietate, non habeo meum quod id efferam, & dum quero implere sententiam, longo ambitu uix breuia spacia consumo: Accedunt hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, uarietates figurarum: Ipsum postremo suum, & ut ita dicam, uernaculum linguæ genus, si ad uerbum interpretor, absurde resonat, si ob necessitatem aliquid in ordine, in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse. Itaque mi Vincenti charissime, & tu Galiene pars animæ meæ, obsecro, ut quicquid hoc tumultuarij operis est, amicorum non iudicium, sed meo re legatis, præsertim cum & notario, ut scitis, uelocissime dictauerim, & difficultatem rei etiam diuinorum uoluminum instrumenta testentur, quæ à LXX Interpretibus adita non eundem saporem in Græco sermone custodiunt. Quamobrem Aquila, & Symmachus, & Theodotion incitati, diuersum penè opus in eodem opere prodiderunt, alio nitente uerbum de uerbo exprimere, alio sensum potius sequi, tertio non multum à ueteribus discrepante. Quinta autem, & sexta, & septima aditio licet quibus censetur autoribus ignoretur, tamen ita probabilem sui diuersitatem tenent, ut auctoritatem sine nominibus teneant. Inde ad eum uenit, ut sacræ literæ minus compta, & dure sonantes uideantur, quod diserti homines interpretatas eas de Hebræo nescientes, dum superficiem non medullam inspicunt, ante quasi uestem orationis sordidam perhorrescant, quàm pulchrum intrinsecus rerum corpus inueniant. Denique quid Psalterio canotius, quod in morem nostri Flacci, & Græci Pindari, nunc iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur, Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius, quid Salomone grauius, quid perfectius Iob? Quæ sunt.

Ciceronis eloquentia Græcis uertendis non satis fecit.

Libri sacre scripturæ præcipui carmine scripti sunt.

C omnia hexametris & pentametris uersibus, ut Iosephus & Origenes scribunt, apud suos composita decurrunt. Hæc cum Græcè legimus, aliud quiddam sonant, cum Latine penitus inhaerent. Quod si cui non uideatur linguæ gratia in terpretatione mutari, Homerum ad uerbum exponat Latine: Plus aliquid dicam, eundem in sua lingua proæ uerbis interpretetur, uidebit ordinem ridiculum, & poetam eloquentissimum uix loquentem. Quorum ista: Vide licet ut non nobis mirum uideatur si alicubi offendimus, si tarda oratio aut consonantibus asperatur, aut uocalibus hiulca uel diuisa sit, aut rerum ipsa breuitate constringitur, cum eruditissimi homines in eodem opere sudauerint, & ad communem difficultatem, quam in omni interpretatione causati sumus, hoc nobis proprium accedat, quod historia multiplex est, habens barbara nomina, res incognitas Latinis, numeros inexplicabiles, uirgulas rebus pariter ac numeris intertextas, ut penè difficilior sit legendi ordinem discere, quam ad lectionis noticiam peruenire. Ut autem manifesto cognoscantur indicio, ad quem numerum historia quæque pertineat, has distinctiones postas lector aduertat, ut si ad primum numerum regni primitus adnotati historia referenda est, primam literam in explicatione historiae contempletur, & si quidem eam ex minio uiderit illi tempori applicandam uel anno sciat, quem suggesserit numerus similiter eodem minio figuratus. Si uero numerum non puro minio, sed mixto nigro notatum esse peruiderit, secundæ lineæ numero debetur historia. Si autem tertio numerorum ordini applicandum est quod fuerit adscriptum, medium puro minio numerum, & partem reliquam ex solo nigro expressam conspiciatur. Quarta numeri linea nihil habebit ex minio, sed indicio erit, quod sibi historia debeatur cum minio facta litera in principio enodationis historiae, quæ etiam superioribus signis subdenda est, nihilo minus apparebit nullo superius memoratorum signorum in numeris respondere. Sin uero non minio, sed mixtum nigro rubroque litera fuerat expressa, refulgens ex rubro numerus, in quintam numerorum lineam poterit aduertiri. Et ita sexta linea numeri ut secunda, septima ut tertia designabatur, octaua quoque ut quarta apparenti litera bicolori. Cum uero nec in numeris, nec in explicatione historiae ullum illorum quæ prædiximus signorum fuerit, non linea quod annotatum fuerit uendicabit. Non tamen omnia huiusmodi querenda sunt necessario, cum minor est numerus linearum. Vnde præmonendum puto, ut prout quæque scripta sunt, etiam colorum diuersitates seruentur, ne quis irrationabili extimet uoluptate oculis tantum rem esse quæsitam, & dum scribendi tædium fugit, labyrinthum erroris intexat. Id enim elucubratum est, ut regnorum tramites, qui per uiciniam nimiam penè mixti erant, distinctione minij separarentur, & eundem coloris locum quem prior membrana signauerat, ex aduerso positi numeri retinerent, uel etiam posterior scriptura serualet. Nec ignoro multos fore, qui solita libidine detrahendi omnibus, quod uitari non potest, nisi qui omnino nil scribit, huic uolumini genuinum dentem insigant. Calumniabuntur in tempora, conuertent ordinem, res arguent, syllabas uentilabunt. Et quod accidere plerisque solet, negligentiam librariorum ad autores referent. Quos cum possem meo iure re-percutere, ut si displicet non legant, malo breuiter placatos dimittere, ut & Græcorum fidem, suo autori adsignent, & quæ noua asserimus, de alijs probatissimis uiris libata cognoscant. Sciendum etenim, me esse & interpretis & scriptoris ex parte officio usum, quia & Græca fidelissimè expressi, & non nulla quæ mihi intermissa uidebantur adieci, in Romana maxime historia, quam

Hieronymus in-
 terpretis et scri-
 ptoris officio fun-
 ctus est.

A quam Eusebius, huius conditor libri, non tam ignorasse, utpote eruditissimus, quam ut Græca scribens parum suis necessariam perstrinxisse mihi uideatur, itaque à Nino & Abraham usque ad Troiæ captiuitatem pura Græca tractatio est. A Troia usque ad uicesimum Constantini annum nunc addita, nunc mixta sunt plurima, quæ de TRANQVILLO, & cæteris illustribus historicis curiosissime excerptimus. A Constantini autem supra dicto anno usque ad consulatum Augustorum Valentis VI, & Valentiniani iterum totum meum est. Quo sine contentus, reliquum tempus Gratiani & Theodorij latioris historiae stylo referuauit: Non quo de uiuentibus timorem libere & uere scribere, timor enim dei hominum timorem expellit, sed quoniam, de barbaris adhuc in terra non strantibus, incerta sunt omnia.

AAa ; Eusebij

EVSEBII PAMPHI-

LI CAESARIENSIS IN CHRONICON

SVVM PRAEFATIO D. HIE-

RONYMO INTERPRETE.

Inachus.

M O S E N gentis Hebraicæ, qui primus omnium Prophetarum ante aduentum domini Saluatoris diuinas leges sacris literis explicauit, Inachi fuisse temporibus eruditissimi uiri tradiderunt: Ex nostris Clemens & Africanus, & Tractatus, ex Iudeis, Iosephus, & Iustus, ueteris historie monumenta replicantes. Porro Inachus quingentis annis Troianum bellum antecedit. Ex Ethnicis uero impius ille Porphyrius in quarto sui operis libro, quod aduersum nos casto labore contexit, post Mosen Semiramim fuisse adfirmat, quæ apud Assyrios CL ante Inachum regnauit annis. Itaque iuxta eum DCCC penè & L annis Troiano bello Moses senior reperitur. Cum hæc ita se habeant, necessarium duxi ueritatem diligentius persequi: Et ob id in priore libro quasi quandam materiam futuro operi omnium mihi regum tempora prænotauit, Chaldaorum, Assyriorum, Medorum, Persarum, Lydorum, Hebræorum, Aegyptiorum, Atheniensium, Sicyoniorum, Argiuorum, Lacedæmoniorum, Corinthiorum, Theffalorum, Macedonum, Latinorum, qui postea Romani nuncupati sunt. In præsentem autem stylo eadem tempora contrà se inuicem ponens, & singularum gentium annos dinumerans, ut quid cuique coætaneum fuit, ita curioso ordine coaptauit. Neque me fugit, in Hebræis codicibus dissonos ætatum annos inueniri, plusque uel minus, prout interpretibus uisum est lectitari, sequendumque illud potius, quod exemplariorum multitudo in fidem traxit. Verum ut cunque quis uolet computet, & reperiet Inachi temporibus, quem primum Argis regnasse aiunt, Patriarcham Hebræorum fuisse Israëllem, à quo XII Iudæorum tribus Israëlitis uocabulum sortitæ sunt. Semiramim autem & Abraham contemporales fuisse manifestum est. Nam Moses licet iunior su prædictis sit omnibus, tamen quos Græci antiquissimos putant senior deprehenditur, Homero scilicet & Hesiodo, Troianæque bello, ac multo superior Hercule, Musæo, Lino, Chirone, Orpheo, Castore, Polluce, Aesculapio, Liberio, Mercurio, Apolline, & cæteris dijs gentium, sacrisque uel uatibus: Ipsius quoque Iouis gestis, quem Græcia in arce diuinitatis collocauit. Hos inquam, omnes quos enumerauimus, etiam post Cecropem Diphym primam Atticæ regem fuisse conuincimus. Cecropem autem præsens historia Mose coætaneum ostendit, & antecedere Troianum bellum annis CCCL. Quod ne cui dubium uideatur, sequens ratio sic probabit: Quadragesimo secundo anno imperij Augusti CHRISTVS natus est, quindecimo Tiberij anno prædicare orsus est. Si quis igitur retrorsum annorum supputans numerum alterum

XII tribus Israelitis unde dicitur.

Cecrops.

A rum alterum Darij regis Persarum quarat annum, sub quo templum Hierosolymorum, quod à Babylonijs destructum fuerat instauratum est, reperiet à Tiberio usque ad Darium annos DXLVIII. Darij quippe secundus annus sexagesimæ quintæ Olympiadis anno primo fuit, & Tiberij XV in ducentessimam decimam Olympiadem incurrit. Fiunt ergo inter Darium & Tiberium Olympiades CXXXVII, anni DXLVIII quadriennio in una Olympiade supputato. Deinde secundo Darij anno, LXX defolationis templi annus expletur, à quo usque primam Olympiadem retrorsum numerantur Olympiades LXIII, anni CCLVI. Qui similiter supputantur à supradicto defolationis templi anno usque ad L annum Ozia regis Iudæorum, sub quo Esaias & Ozeas fuerunt. Itaque prima Olympias in Esaias, & reliquorum incurrit ætatem, qui cum eo prophetauerunt. Rursum si à prima Olympiade ad superiora tempora usque ad captiuitatem Troiæ proueharis, inuenies annos CCCCLX, quos & nos in priore opusculo digestimus, ut curiosissima Græcorum historia conscribit. Item apud Hebræos à supradicto Ozia anno, & temporibus Esaias propheta usque ad Sampson, & tertium annum Labdon iudicis, supputabis annos CCCCLX. Sampson autem est, quem in corporis robore Herculis similem ferunt posteri Iudæorum: Et mihi uidentur non multum inter se distare tempore, siquidem ambo circa Troiæ captiuitatem fuerunt. Post hoc iterum ad priora conuerte te, & cum CCC tibi & XXVIII annos pes retroactus impleuerit, Græcorum Cecropem Diphym, & Mosen inuenies Hebræorum. Nam & XLV Cecropis anno usque ad captiuitatem Troiæ, & ab LXXX ætatis Mose anno, in quo populum Israëliticum de Aegypto eduxit, usque ad Labdon & Sampson iudices, computantur anni CCCXXVIII. Itaque sine ulla ambiguitate Moses & Cecrops, qui primus Atheniensium rex fuit, isdem fuisse temporibus. Porro iste est Cecrops Diphyes indigena, sub quo primum in arce Oliua orta est, & Atheniensium urbs ex Mineruæ appellatione sortita nomē. Hic primus omnium Iouem appellauit, simulachra reperit, aram statuit, uictimas immolauit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia usquam uisis, Cætera quoque quæ apud Græcos mira iactantur posteriora Cecropis annis deprehenduntur. Si autem Cecrops, consequenter & Mose, qui cum Cecrope fuit. Post hunc enim scribitur diluuium sub Deucalione, incendium sub Phætore, Erichthonius Vulcani & Terræ filius, Dardanus qui Dardaniam condidit, de quo Homerus.

Sampson Hebræus potest uideri.

ad hunc enim uocāt Græci Cecropis inuenta.

Quem primum genuit cœlesti Iupiter arce.
Liber quoque, & raptus Europæ, sacra Cereris atque Isis, delubrum in Eleusina, frumenta Triptolemi, regnum Trois,
Cuius diu natum Gaymedem ad Sydera raptum
Vina Iouis magni uoluerunt fundere mensis.
Quo tempore quoque Tantalus & Tityus fuerunt, & Apollo natus. Nam & Latona Iouis coniunx tunc Paticia fugit. Latonæ autem & Iouis Apollo filius. Post quos Cadmus Thebas uenit, qui Semelen genuit, de qua Pulcherrima proles.

Ortygiam

Liber condignam partu tulit ædita frugem.
Porro Liber & reliqui, quos mox inferemus, post CC annum Cecropis fuerunt: Linus scilicet & Zetus, & Amphion, Musæus, Orpheus, Ninus, Perseus, Aesculapius, gemini Castor & Pollux, Hercules cum quo Apollo seruit Admeto. Post quos facta est Troianæ urbis euerio, quam Homerus Ion

Homerus septem
Sapientibus ma
ior.

Cgo sequitur intervallo. Homerus autem Solone & Thaletæ Mileſio, ceteris
que qui cum ijs septem Sapientes appellati sunt, multo prior reperitur. Dein
de Pythagoras extitit, qui se non sapientem ut priores, sed φιλοσοφῶν, id est, a
matorem sapientia, dici uoluit. Quem secutus Socrates, Platonem erudiuit,
à quo famosa in partes philosophia diuisa est. Horum singulos iuxta ordinē
sequentis historiae suis locis inferemus. Igitur Moses cunctos quos supra me
notauimus antecedit, qui ætate Cecropis fuisse monstratus est. Ab LXXX
autem anno Mosi, & egressu Israël ab Aegypto, rursus ad superiora conuer
sus usque ad primum annum Abraham, reperies annos DL. Quos similiter
à XLV anno Cecropis usque ad Ninum & Semiramim Assyriorum princi
pes supputabis. Primus quippe omnium Asiae, exceptis Indis, Ninus Belsi
filius regnauit. Itaque manifestum est Abraham Nini ætate generatum, iux
ta eum tamen numerum, quem contractiorem æditione uulgata sermo præ
bet Hebræus. Verum incuriositate ne cesses, & cum diuinam scripturam dili
genter euolueris, à natiuitate Abraham usque ad totius orbis diluuium inueni
es retrorsum annos DCCCXLII. Item à diluuiō usque ad Adam II CXXLII,
in quibus nulla penitus nec Græca, nec Barbara, ut loquar in commune, gen
tilis reperitur historia. Quamobrem præsens opusculum ab Abraham omni
no usque ad nostram ætatem inferiora tempora persequetur, & statim in prin
cipio sui Hebræorum Abraham, Assyriorum Ninum & Semiramim propo
net. Quia neque Athenarum adhuc urbs, neque Argiuorum regnum no
men acceperat, solis Sicyonijs in Græcia florentibus. Apud quos temporibus
Abraham & Nini Europem secundum regnasse ferunt: Quod cur etiam
nos præterimus, ex sequentibus demonstrabitur. Si enim diligenter enumeres ab
ultima ætate Nini usque ad Troiæ captiuitatē, inuenies annos DCCCXXXIII.
Item in Sicyone à XXXII anno regis Europis usque ad supradictum tem
pus, eosdem annos inuenies DCCCXXXIII. Apud Hebræos quoque à
natiuitate Abraham usque ad Labdon & Sampson iudices Hebræorum, qui
Troianis tēporibus populo præfuerūt, eque supputabis annos DCCCXXXIII.
Item apud Aegyptios ab ætate Nini & Semiramidis, quo tempore sextadeci
ma iam Dynastia Thebæi Aegyptijs imperabant, usque ad XX Dynastiam,
& regē Aegypti Thuorim, qui ab Homero Polybus uocatur, sub quo Troia
capta est, colliguntur etiam supradicti anni DCCCXXXIII. Igitur conse
quēter in libelli fronte ponimus uno eodēque tempore Abraham, Ninum,
Semiramim, Europem, Aegyptiorum, Thebeos. Et hæc quidem ita se ha
bere, ut præfati sumus, posterior textus ostendet. Nunc illud in cura est, ut eti
am Hebræorum annos in quatuor tempora diuidamus. Ab Abraham usque
ad Mosē, à Mosē usque ad primam ædificationem templi, à prima ædificati
one templi usque ad secundam instaurationem eius, ab instauratione eius us
que ad aduentum domini. A natiuitate quippe Abraham usque ad Mosē,
& egressum Israël ex Aegypto, computantur anni DL. A Mosē usque ad
Solomonem, & primam ædificationem templi, anni CCCCXXIX, secun
dum minorem tamen numerum, quem tertius Regnorum liber continet.
Nam iuxta uolumen Iudicum supputantur anni DC. A Solomone uerò
usque ad instaurationem templi, quæ sub Dario Persarum rege facta est, col
liguntur anni DXII. Porro à Dario usque ad prædicationem domini no
stri IESU CHRISTI, & usque ad undecimum annum Tiberij prin
cipis Romanorum explentur anni DXLVIII. Itaque simul fiunt ab Abra
ham usque ad quindecimum Tiberij annum anni II CCCCXL. Similiter
à Nino &

à Nino & Semiramide usque ad Mosē & Cecropem, anni DL. A Cecro
pe usque ad captiuitatem Troiæ, anni CCCCCLX. A captiuitate Troiæ usque
ad primam Olympiadem, anni CCCCCLX. A prima Olympiade usque ad
secundum Darij annum, & instaurationem templi, anni CCLVI. A secun
do Darij anno, & instauratione templi usque ad quindecimum annum Tibe
rij Caesaris, anni DXLVIII. Fiunt simul à Nino & Semiramide usque ad
quindecimum Tiberij annum, anni II CCCCXXX. Quos & ab Abraham
usque ad Tiberium ostendimus supputatos. A Tiberij autem quindecimo
anno, usque ad decimum quartum annum Valentis, quo interijt, numeratur
anni CCCLI. Itaque fiunt anni istius historiae, II CCCCXCV. Et ne lon
gus ordo numerorum aliquid forte turbationis afferat, omnem annorum cō
geriem in decadas decidimus, quas, ex singularium gentium historijs congre
gantes, sibi inuicem fecimus esse contrarias, ut facilis præbeatur inuentio, cu
ius Græci ætate, uel Barbari, Prophetæ, & reges, & sacerdotes fuerint Hebræ
orum. Item qui diuersarum gentium falsò crediti dii, qui de illustribus uiris
Philosophi, Poëtæ, principes, scriptoresque uariorum operum ex
titerint, & si qua alia digna memoria putauit anti
quitas, quæ uniuersa in suis locis sum
ma breuitate ponemus.

AAa 5 Eusebij

Adam autem cognouit Euam uxorem suam, & concipiens peperit Cain, & dixit: Acquisiui hominem per deum, & adiecit fratrem illius parere Abel. Et factus deo obsequens pastor ouium, Cain uero agricola. Igitur cum uterque de suorum laborum fructibus immolarent, apparerent autem oblationes Abel acceptabiles magis coram Domino, tactus Cain inuidia, in solens fratrem innocentem intemit, cuius morte genitor consternatus, ac sublatu in tempora, ab amplexu coniugis abstinuit Adam. Cum uero esset annorum CL genuit Seth, deinde alios mares & foeminas. Fuerunt autem anni eius DCCCCXXX. Seth autem cum esset annorum CXXX genuit Enos, deinde in tempus alios mares & foeminas. Fuerunt autem anni eius DCCCCXII. Enos uero cum iam esset nonagenarius genuit Cainam, Cainam, deinde alios filios & filias. Fuerunt autem anni eius DCCCV. Cainam uero cum esset septuagenarius genuit Malaleel, deinde alios filios & filias. Fuerunt omnes anni eius DCCCC. Malaleel quod dragenarius genuit Iareth, deinde alios filios & filias. Fuerunt anni eius DCCCXCV. Iareth in CLXII anno genuit Enoch, deinde in tempora alios filios & filias. Fuerunt anni eius omnes DCCCCLXII. Enoch autem LXV anno genuit Mathusalem, deinde alios filios & filias. Mathusalem uero in CLXXXVII anno genuit Lamech, deinde alios filios. Omnes anni eius DCCCLXIX. Lamech autem anno CLXXXII genuit Noë, qui interpretatur consolator ab operibus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus, & deinde alios filios & filias. Fuerunt omnes anni uitae eius DCCCLXXVIII. Superiori tempore Cain fraticida ob diuinam indignationem profugit ad orientalem plagam, & confedit apud regionem Eden. Cognouit autem uxorem suam, & genuit Enoch, ad cuius proprium nomen fundauit urbem in uocabulo filij. Porro Enoch genuit Gaidad, qui genuit Mauiael, qui genuit Mathusalem, qui genuit Lamech, qui ex argumento uaticinatus diuinam ultionem septuplam fuisse in Cain propter homicidium fratris. Si autem septuagies septies futuram ob necatum a se adolescentem sui uulneris in liuore. Ille Lamech duxit sibi binas uxores, Adda scilicet & Sella. Ex Adda genuit Iohel, qui primum in tratorum habitaculis moram gessit. Ex eadem genuit Iubal, qui fuit citharodorum primus. Ex Sella genuit Thobel, qui mirabilis malleator fuit in omni fabrilis arte metallorum. Noë uero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iaphet. Et cum multiplicassent homines super terram ualde, ac ducerent uxores speciosas, in quarum forma exardecerent in concubitu, prout cuiusque libido fuit, ex quibus Gigantes uiri famosi, potentes a seculo geniti in populo flagitiosos crescerent, procliuces in omne facinus, spreto diuino timore, sine cultu religionis. Cum foret autem Noë solus iustus placens deo in generationibus suis, decreuit deus seruari de quacunque specie ad reparandum semen cuiuslibet animalium, cetera autem uniuersa per diluuium perdere ac ulcisci, ab homine usque ad pecus, tam uolatilium quam reptantium super terram. Instructu ergo Noë fabricari Arcam ex lignis elaboratis, & leuigatis tabulamētis, altam xxx cubitis, latam l, longam ccc, & in cubitu consummatam, bitumine linitam intrinsecus & extrinsecus, diuisam in mansuiculas & tristega. In quam sic disposita introiuit Noë cum filiis & uxoribus suis, ac introduxerunt nutu dei ex omnibus animantibus mundis, ex foeminis septena,

ex immundis uero bina: Escam similiter iuxta propriam cuiuslibet naturam conuenientia ad uescendum pabula. Septimo autem die ab ingressu Arcae, quae fuit xvii mensis secundi, excefferunt aquae terminos & confinia naturae, tantaque uis imbrium largissimorum est exorta, tam ingens aquarum abyssus inuasit continuo incremento per dies quadraginta scissis cataractis caeli, donec nedum superficiem totius orbis, sed uniuersa montium cacumina sub undis inuoluerent cubitis xv altiores. Porro Arca ferebatur super aquam, ex qua consumpta est omnis caro quae mouebatur super terram, uolucrum animantium, bestiarum, omniumque reptilium, quae reptabant super terram, uniuersi homines, & cuncta in quibus erat spiraculum uitae. Obtinueruntque aquae terras CL diebus, & recordatus est deus Noë, & omnium animalium quae erant cum eo in Arca, adduxitque spiritum super terram, & cessauit aqua, & adoperti sunt fontes abyssi, & cataractae caeli, & cessauit pluuia de loco, & deficiebat aqua descendens de terra, & diminuebatur aqua post cxxx dies, & sedit Arca in septimo mense xxvii die mensis super montes Ararath. Isti montes in Armenia superiore sunt secus Persas. Aqua autem magis diminuebatur, usque ad decem menses. Decimo autem mense primo die mensis uisa sunt capita montium. Et factum est post CL dies, aperuit Noë fenestram Arcae quam fecerat, & dimisit coruum uidere si cessasset aqua a facie terrae, & exiens non est reuersus ad eum. Et sustinuit donec sicca retur aqua a terra, & dimisit columbam a se uideri si aqua cessasset a facie terrae, & non inueniens columba requiem pedibus suis, reuersa est ad eum in Arcam, quia aqua erat super omnem faciem terrae. Extendens autem manus suas Noë accepit eam, & induxit eam apud se in Arcam, & sustinuit adhuc septem dies alios, & iterum dimisit columbam de Arca, & reuersa est ad eum columba ad uesperum, & habuit folium oliuae cum surculo in ore suo. Et intellexit Noë quia cessauit aqua a facie terrae. Et sustinuit Noë adhuc septem dies alios, & dimisit columbam, & non est ausa reuerti ad eum. Tenuit ergo diluuium terram donec siccaretur annum integrum. Postquam introiuit autem Noë in Arcam, septimo die inclusit, deinde foras fenestram Arcae, & xl diebus, & xl noctibus facta est pluuia, stetitque aqua CL dies. Post istos dies clausi sunt fontes abyssi, & coepit aqua diminui. Septimo autem die sedit Arca super montem Ararath. Diminuebatur autem aqua usque ad xi menses. Prima autem die huius mensis capita montium reliquorum uisa sunt, & cetera ut supra. Postea Noë denudauit Arcae tectum post annum integrum, & hoc ipsum scribitur & significat dicens: Et factum est in primo & sexto anno uitae Noë, primo die mensis, cum minuisset aqua a facie terrae, denudauit Noë tectum Arcae quod fecerat, & uidit quod deflueret aqua a facie terrae. In secundo autem mense vii & xx die mensis siccata est terra, & exiit Noë & uxor eius, & filij eius, & uxores filiorum suorum cum eo, omnes bestiae, & omnia pecora, & omnia reptilia, quae mouentur super terram secundum genus suum, & omnia uolatilia secundum genus eorum exierunt de Arca.

ABADAM usque ad diluuium sunt anni TI CCXLII. Secundum Hebraeorum numerum I DCLVI. Et facti sunt omnes dies Noë anni DCCCC, & mortuus est. Filij Noë, Sem, Cham, & Iaphet. Filij Sem, Elam, unde Elamitae: Assur, unde Assyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydij: Aram, unde Syrij. Aramei autem Syriace dicuntur filij Aram, gentes Barbarorum. Vice algatus quae mosos sunt sub Persas. Filij Cham, Chus, unde Aethiopes:

Assyrij,
Lydij,
Syrij.

C Aethiopes: Messre, unde Aegyptij: Fursur, unde Aethiopi gens: Chanaan, Chananaei. Filij autē Chus, Saba, unde Sabaei dicit. Ab ista terra regina uenit ut dere sapientia Solomonis: Euilat, gens Euileae. Filij Iaphet, Gomer & Magog, & Madai, & Iaynam, Elifsa & Thobel, & Mosoth, & Thiras. Filij Gomer, Aschonez, unde gentes Gothice.

Aethiopes.
Aegyptij.
Chananaei.
Sabaei.
Gothi.

NATIONES SEM.

A Rphaxad genuit Salam, Sala autem genuit Heber, unde Hebraei. Filij autem Heber, Phalec & lectan. lectan autem genuit Elmodad, & Saleph, & Afarmoth, & Iareth, & Adoram, & Aizal, & Decla, & Abimaël, Saban & Vphir, & Euilat, & Iobab: Hij omnes sunt filij lectan. Et facta est habitatio ipsorum à Messre usque dum ueniat in Sephar montem orientis. Hij filij Sem in tribus suis, secundum linguas suas, in regiones suas & nationes suas.

Hebraei.

NATIONES CHAM.

S Abatha & Regma Sabathaca. Filij autem Regma, Seba & Dadan. Chus autem genuit Nemroth. Hic coepit esse Gigas super terram, uenator ante Dominum. Et factum est in initio regni eius Babylon, Arach & Acad, & Iacar, & Chalanne, in terra Sennaar, ubi statuit Nabuchodonosor statuum suam. Et Mesaraim genuit Ludim, & Anamijm, & Labrijm, & Nephthuijm, & Phetrusijm, & Celuim: unde egressus est inde Philistijm & Caphthuurim. Chanaan autem genuit Sidona primogenitum, & Cethaum, Iebusum, & Amorrhäum, & Gergesum, & Arachäum, & Samarium, & Amathäum. Hij sunt filij Cham in tribus suis secundum linguam suam, & terris suis, & gentibus eorum.

Nemroth.

NATIONES IAPHETH.

G Omer, & Magog, & Madai, & Iaynam, & Thobal, & Mosoch, & Thiras. Et filij Gomer Aschonez, & Rhiphath, & Thogor ma. Et filij Iaynam Elifsa & Tharsis, Citij, Rhodij. Ab his diuisae sunt insulae Gentium in terra eorum, unusquisque secundum linguam suam in tribus suis, & gentibus suis.

S E M filius Noë cum esset annorum c genuit Arphaxad secundo anno post diluuium. Et uixit Sem postquam genuit Arphaxad annis cccc: & genuit filios & filias, & mortuus est. Arphaxad cum esset annorum cxxxv genuit Cainan. Et uixit Arphaxad postquam genuit Cainan annis ccccxxx, & genuit filios & filias. Cainan cum esset annorum cxxx genuit Sala. Et uixit Cainan postquam genuit Sala annis ccccxxx, & genuit filios & filias, & mortuus est. Sala cum esset annorum cxxx, genuit Heber. Et uixit Sala postquam genuit Heber annis †ccc, & genuit filios & filias, & mortuus est. Heber cum esset annorum cxxxiiii, genuit Phalec. Et uixit Heber postquam genuit Phalec annis cccclxx, & genuit filios & filias, & mortuus est. Phalec cum esset annorum †cxxx, genuit Rhagau. Et uixit Phalec postquam genuit Rhagau annis ccix, & genuit filios & filias, & mortuus est. Rhagau cum esset anorum cxxxii, genuit

†cxxx

†cxxxiiii

A genuit Seruch. Et uixit Rhagau postquam genuit Seruch annis †c, & †ccvii. genuit filios & filias, & mortuus est. Seruch cum esset annorum cxxx genuit Nachor. Et uixit Seruch postquam genuit Nachor annis cc, & genuit filios & filias, & mortuus est. Nachor cum esset annorum †lxxxix †clxxxix. genuit Thare. Et uixit Nachor postquam genuit Thare annis cxxv, & genuit filios & filias, & mortuus est. Thare cum esset annorum lxx genuit Abram, & Nachor, & Aram. Aram autem ante conspectum patris sui mortuus est, reliquitque filium qui nominabatur Loth, quem socium habuit Abram. Ab anno diluuij usque ad natiuitatem Abræ sunt anni i dcccxx. Thare iste post mortem filij sui Aram adduxit omnes suos de sua regione & prouincia. I Assyriorum ubi nati fuerunt & Abram, & Nachor, & Aram mortuum filium, & uenit in terram Charan, & habitauit ibi annis ccl. & mortuus est in Charan, ubi habitauit in regione Chanangorum. Huius Tharæ anno xxviii. Assyriorum rex primus Belus mortuus est, quem Assyrij deum nominauerunt, & alij dicunt Saturnum, atque filio suo regnum tradiderunt, uocabatur autem Ninus. Huius Tharæ anno xlix Sicyoniorum in Græcia regnauit Europs defuncto Aegialeo, qui primus Sicyoniorum regnauit, ex quo territorium Peloponnesiorum Aegialea uocabatur.

Nachor uir, Melcha coniunx. Filij Melchæ, Hus, Buz, Camuel, Cazad, Axau, Pheldas, Ieldath, Bathuel. Iste est qui supra Bathuel, ex quo Rebecca, hæc est uxor Isaac: Concubina Roma. Filij Romæ, Chaman, Thabe, Thua, Maacha. Nascuntur ergo ex Nachore & Melcha uxore filij octo, atque neptis Rebecca, quæ fuit uxor Isaac: Et ex Roma Concubina nascuntur filij quatuor. Omnes ergo filij Nachor duodecim. Abraham maritus, Sarra uxor. Filij Sarra, Esau, Iacob: Concubina Agar, ancilla Sarra, Ismaël. Filij Ismaël, Nabaioth, Cedar, Nabdeel, Massa, Masma, Iduma, Masse, †Codar, Themam, Iethur, Naphas, Cedma. Filij Maziam v. †Adad. Sephar, Nephar, Enoch, Abira, Regali. Cethura uxor Abraham, Filij Cethuræ vi. Zambram, lectam, Madal, Madiam, Iesboch, Sobe. Filij lectam iij, Saba, Theba, Dadan. Filij autem Dadan v, Raguel, Nabdeel, Assurum, Latufim, Iomim.

B

A B R A H A M primam ætatem apud Chaldaeos agebat: Postea autem cum patre suo transmigravit in Charam terram Chananaeorum, ubi uisus est illi deus, dicens: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in terram quam tibi ostendam, & faciam te in gentem magnam, &c. Qui iussioni obaudiens, accepto filio Aram fratris sui, exiit cum eo, & uenit in terram Chanaan, usque ad locum Sychem ad arborum excellam, ubi uisus est illi deus, atque promissionem feminis atque hereditatis dedit. Erat autem tunc annorum lxxv. Abraham autem uixit annis clxxv, cuius tempora dinumerabimus, annis expositis. Sed quia temporibus patris sui Tharæ insignia regnorum esse coeperunt, iam quidem quo anno fuerint exposuimus: Modo autem temporibus Abraham annum ad annum comparabimus, ut sciamus quid memorie dignum, & quibus annis gestum sit, siue apud Hebræos, siue apud Græcos, siue Barbaros, ceteras que gentes, quarum historiographi memoriam fecerunt.

Quando natus est Abraham, iam regnabat rex secundus, qui uocabatur Ninus filius Beli. Nam primus Assyriorum regnauit Belus annis lxxv, quem Assyrij deum nominauerunt Saturnum. Quo defuncto regnum accepit

Gen. 12.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

accepti filius suus Ninus, qui regnavit annis LII. Huius regni anno XLIII
 erat primus annus Abrahæ. Sicyoniorum in Achaia regnabat rex secun-
 dus, cui nomen erat Europs. Nam primus eorum regnavit Aegialeus, ex
 quo Aegialea uocabatur, quæ nunc dicitur Peloponnesus, qui regnavit an-
 nis LII. Quo defuncto regnavit Europs annis XLV. cuius annus XXII
 primus annus erat Abrahæ. Necnon apud Aegyptios erat XVI
 potentia, sicut ait Manetho, per quam regnabant
 Thebæi annis CXC, quorum pri-
 mus annus erat æque pri-
 mus Abrahæ.

REGVM

CHRONICON D. HIÉRON. INTERP.
 REGVM SERIES, ET QVANTO
 QVISQVE TEMPORÉ RE-
 GNAVERIT.

REGES ASSYRIORVM.

Inus	annis 43
Semiramis	42
† Zameis	38
Artus	30
† Arafius	40
Xerxes	30
Armametres	38
† Belotus	38
† Baleus	52
Altadas	32
Manithus	30
Mancaleus	30
Iphereus	20
Mamilus	30
Sparetus	40
† Ascades	40
Amyntes	45
† Belotus	25
Beleparés	30
Lamprides	32
Sofares	20
Lampares	30
Paniás	45
Sofarmis	19
Mittheus	† 37
Tautanes	32
Tautreus	40
Thineus	30
Dercilus	40
Eupales	38
Laosthenés	45
Piriciades	30
Ophrateus	20
Ophratanes	50
Ocrzapés	42
Sardanapalus	20

Reges hi 1240 annis regnauerunt.

REGES SICYONIORVM.

Europs	annis 45
Stelchin	20
Apis	25

Thelastion	32
Aegidius	34
Thurimachus	45
Leucippus	53 † Ninias.
Mesappus	47
Eratus	40
Plemmeus	48 † Arelius.
Orthopolis	43
Marathus	30
Marathus	20 † Bolecthus
Echireus	55 † Baluenus
Chorax	30
Epopeos	38
Laomedon	40
Sicyon	45
Polybus	40
Inachus	42
Phestus	8 † Ascataides
Adrastus	4.
Polyphides	31 † Belochus
Pelalgus	20
Xeuzippus	31

Reges hi regnauerunt annis 862. post
 quos sacerdotes Carnij constituti sunt. *

REGES LACEDAEMO-
 NIORVM.

Eurystheus	42
Agis	50
Archestratus	35
Labotes	37
Doristus	29
Agefilaus	44
Archelaus	60
Telechus	40
Alcemenes	37

Iustinus annos
 colligit M
 CCC.

MACEDONVM REGES.

Gramaus	annis 28
Cœnus	12
Tyrimas	38
Perdica	51
Archeus	38
Philippus	38

BBb Europs

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

Europa	26	Antiochus, qui & Eupator	1
Alceras	29	Demetrius qui & Soter	12
Amyntas	50	Alexander	10
Alexander	43	Demetrius	3
Perdicas	28	Antiochus Sidetes	9
Archelaus	24	Demetrius	4
Orestes	3	Antiochus Griphus	12
Archelaus	4	Antiochus Ciziceus	18
Amyntas	1	Philippus	2
Paufanias	1	POST ASSYRIORVM RE-	
Amyntas	6	ges, Medorum reges	
Argeus	2	regnant.	
Amyntas	19	Arbaces	annis 28
Alexander	1	Sofarmos	30
Ptolemæus	4	Medidus	40
Perdicas	6	Cardiceas	13
Philippus	27	Diocles	54
Alexander Magnus	12	Phaortes	24
Ardeus	7	Cyaraxes	23
Cassander	19	Altyages	38
Antigonus & Alexander	4	PERSARVM.	
Demetrius	6	Cyrus	30
Pyrrhus	6	Cambises	9
Lyfimachus	5	Fratres Magi	menses 7
Ptolemæus	1	Darius	annis 36
D Meleagros	2	Xerxes	20
Antipater	1	Artabanus	7
Softhenes	2	Artaxerxes	40
Antigonus	36	Xerxes	menses 2
Demetrius	10	Sogdianus	annis 18
Antigonus	15	Darius nothus	19
Philippus	42	Artaxerxes, qui & Memnon	40
Perfes	10	Artaxerxes, qui & Ochus	26
PHILIPPO XXIII MACE-			
donum rege regnante			
Asia primus re-			
gnauit.			
Antigonus	19	SVBVERSO PERSARVM RE-	
Demetrius, qui & Polycrates	17	gno regnat Alexander annis sex, in-	
SYRIAE ET ASIAE.			
Seleucus, qui & Nicanor	52	cipiente Alexandrinorum	
Antiochus Soter	19	regno regnat Ae-	
Antiochus qui Theos	15	gypto.	
Seleucus Gallinicus	20	Ptolemæus Laifilius	annis 40
Ceraunos	3	Ptolemæus Philadelphus	38
Antiochus Magnus	36	Ptolemæus Evergetes	26
Seleucus, qui & Philopater	12	Ptolemæus Philopator	17
Antiochus Epiphanes	11	Ptolemæus Epiphanes	24
		Ptolemæus Philometor	25
		Ptolemæus Evergetes	20
		Ptolemæus	

D. HIERONYMO INTERPRETE

A	Ptolemæus, siue Soter	17	Agilaus	37
	Ptolemæus Alexander	10	Pryminas	35
	Ptolemæus Cleopatra filius	8	Bacis	33
	Ptolemæus Dionysius	30	Agelas	30
	Cleopatra	22	Eudemus	25
	Post Imperatores seu Reges exactos Romano-		Aristemedes	35
	rum, regnauerunt Reges Ar-		Egemnon	16
	giuorum.		Alexander	25
	XXVI. DYNASTIA ÆGYPTI		Phelesteus	12
	priorum anno 106 pri-		Automenes	1
	mus Argiuorum		L Y D O R V M.	
	regnauit.		Ardisus	26
	Inachus	annis 50	Aliactes	14
	Phoronæus	60	Meles	12
	Apis	35	Candaples	17
	Argus	70	Gyges	35
	Crastus	54	Ardis	37
	Phorbis	35	Sadiates	15
	Troyphas	46	Aliactes	4
	Crothopus	21	Croesus	5
	Stenelus	11	REGES ATHENI-	
	Danaus	50	ENSIVM.	
	Lyncæus	41	Regē VI Argiuorum Phoebon	
	Abas	23	no eius 22 regnauit an-	
	Præctis	17	nis Atheniensium	
	Acrisius	31	primus.	
	Argiuorum regnū trāsfertur in Micenas.		Cecrops	50
	MICENARVM.		Cranaus	9
	Perseus		Amphitryon	10
	Stenelus		Erichthonius	50
	Eurystheus	45	Pandion	40
	Atreus & Thyestes fratres	65	Erichtheus	50
	Agamemnon	18	Cecrops	40
	Aegyptus		Pandion	25
	Orestes		Egeus Pandionis filius	48
	Tisamenus		Theseus	30
	Pentilus		Mnestheus	24
	Cometes		Demophon	33
	Vsq ad Heraclidarum descensum.		Oxintes	12
	REGES CORINTHIORVM.		Aphidas	1
	Rege Lacedæmoniorum primo Eu-		Timoetes	8
	rysteo anno eius primo primus		Melanthus	37
	Corinthiorū regnauit		Codrus	21
	Athletes annis	35	HINC MAGISTRATVS	
	Tryon	2	quoad uixerunt regnauerunt	
			quorum primus.	
			Meodon	10
			BBb 2 Augustus	

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C AUGUSTUS		HINC REGES.	
19	Archippus	19	David annis 40
41	Terchippus	40	Solomon 40
31	Phorbas	17	Roboam 17
30	Mezades	3	Abias 3
28	Diogenetus	41	Iofaphat 41
19	Pheredus	25	Ioram 25
20	Ariphron	8	† Ochofias 8
† Afarias 27	Thefipieus	1	† Gotholia 1
† Athalia 20	Agamneftor	7	Iofas 7
23	Aelchylus	40	Amaftas 40
2	Alcamenon	29	Ozias 29
10	Carops	52	Iothan 52
10	Aefimedes	16	Achaz 16
10	Elidicus	16	Ezechias 16
10	Hippomenes	29	Manaffes 29
10	Leocrates	55	Amon 55
10	Abfandor	12	Iofias 12
10	Eryxias	32	Iofias 32
	Hinc Principes annui conftituti re-	3	Ioachas 3
	gnauerunt.	11	Ioachim 11
	HEBRÆORVM.	3	Iechonias 3
D Abraham 100		11	Sedechias 11
60	Ifaac	70	Iudzorum captiuitas 70
121	Iacob		Sub Regibus gentium, deinde fue-
80	Iofeph dux Aegypti	*	runt anni
144	Hebrai feruiunt in Aegypto		POST HOS ITERVM
	HINC DVCES.		DV CES HL
40	Mofes	3	Iudas Machabæus 3
27	Iefus feu Iofue	19	Ionathas 19
	HINC IVDICES.	8	Simon 8
40	Othoniel	26	Hyrchanus 26
80	Aoth		HINC REGES ALIE
40	† Barach		NIGENAE.
40	Gedeon	1	Ariftobolus 1
3	Abimelech	27	Ianneus, qui & Alexander 27
22	Thola	9	Alexandra 9
22	Iair	34	Hyrchanus Pontifex 34
7	Iepthe	27	Herodes rex 27
7	† Efebon	9	Archelaus dux 9
8	Labdon	24	Herodes tetrarcha 24
20	Samfori	8	Agrippa 8
40	Helifacerdos	26	Agrippa rex 26
40	Samuel & Saul rex		Hebræorum regnum à Roma
			nis finitum eft.
			REGES

D. HIERONYMO INTERPRETE.

REGES ISRAEL		Ramfes 66	
feu decem tribuum.		Amenophis 40	
Ieroboam annis 22		Ammenemes 26	
Nabat 2		Thuotis 7	
Baafa 24		XX DYNASTIA	
Hela 2		annis 177.	
Ambri 12		XXI DYNASTIA	
Achab 22		regnauit.	
Ochofias 2		Smendis 26	
Ioram 12		Pufenfes 41	
Iehu 28		Nephercheres 4	
Ioachab 17		Ammenophis 9	
Ioas 16		Ofochor 6	
Hieroboam 41		Spinaces 9	
Zacharias 6		Pufennes 35	
Sellum 3		XXII DYNASTIA.	
Manahen 10		Sefoncoris 21	
Phaceas 10		Oforthon 15	
Phacee 20		Tachelotis 13	
Ofee 9		XXIII DYNASTIA.	
ITEM AEGYPTIORVM		Petuboftis 25	
Dynastia, id est, potestas		Oforthon 9	
XVI sub Thebæis		Pfammus 10	
annis 190.		XXIII DYNASTIA.	
Paftores. XVII Dynastia 103		Bochoris 44	
XVIII DYNASTIA		Politanorum an. 348.	
Amafis 24		XXV DYNASTIA.	
Chebron 13		Sabachon 12	
Ammenophis 21		Sebicus 12	
Mephres 12		Tharachus Aethiops 20	
Mifpharmutofis 26		XXVI DYNASTIA.	
Tuthinofis 9		Merres Aethiops 12	
Amenoptes 31		Stephinatis 7	
Orus 38		Nichepfos 6	
Acencris 12		Pfammeticus 44	
Achoris 9		Nechac, qui & Nechepfos 6	
Chencres 16		Pfammites alius, qui & Pfammeti-	
Acherres 8		cus 12	
Cherres 15		Vaphres 30	
Danaus 5		Anamafis 42	
Aegyptus 68		XXVII DYNASTIA.	
Menophis 40		In qua Cambyfes Perfaram rex ob-	
XIX DYNASTIA.		tinuit Aegyptum ufque ad	
annis 194.		Darium filium Xer	
Zetus 55		xis. 150	
		BBb 3 Deinceps	

C Deinceps Alexandrini usque ad Octavianum Augustum regnauerunt.

LATINORVM REGES.

Ianus.
Saturnus.
Picus.
Faunus.
Latinus.

Hi regnauerunt simul circiter annos 150.

Aeneas	3
Afcanius	38
Syluius	39
Aeneas Syluius	31
Latinus Syluius	50
Alba Syluius	39
Aegyptus Syluius	24
Capis Syluius	28
Capetus Syluius	13
Tiberius Syluius	8
Agrippa Syluius	40
Amulus Syluius	19
D Auentinus Syluius	37
Procas Syluius	23
Amulius Syluius	44

ROMANORVM REGES.

Romulus	28
Numa Pompilius	41
Tullus Hostilius	32
Ancus Martius	23
Tarquinius Priscus	37
Seruius Tullius	34
Tarquinius Superbus	35

ROMAE POST EXACTOS

Reges Cōsules quotannis binī creati, & in maxima urbis calamitate quandoque etiam creabatur Dictator.

Iunius Brutus, L. Tarquinius

C O S S.

T. Larcus primus Dictator.
T. Lucretius, & P. Valerius.

X VIRI loco Consulū fuerunt instituti.

Corruptissima erant haec in exemplaribus excussis, quae utique ex prima Livij Decade emendatissimus.

Camillus Dictator
T. Quintius Dictator
C. Martius.
M. Valerius
T. Manlius Torquatus.
L. Papyrius
Q. Fabius.
P. Decius.
P. Cornelius Dolabella, & G. Dolobellus.
Q. Aemilius.
M. Curius.
C. Genutius.
Appius Claudius.
G. Cornelius, & C. Duilius.
C. Atilius Regulus.
M. Aemilius.
Q. Cunctatius.
T. Sempronius, & P. Cornelius.
Q. Fulvius.
C. Licinius.
Scipio Africanus.
M. Cato.
C. Flamminius.
M. Cato
Tiberius Grachus.
P. Longius, & L. Licinius.
Paulus Aemilius.
Q. Fulvius Flaccus.
L. Opimius, Q. Maximus.
P. Scipio, L. Calphurnius.
L. Cassius, C. Martius.
L. Martius, Sext. Iulius.
L. Sylla, Q. Pompeius.

IMPERATORES ROMANORVM.

C. Iulius Caesar annis 4. menses 7
Augustus Caesar annis 56. menses 6
Tiberius 24
C. Caligula annis 3. menses 10
Claudius annis 13. menses 10. dies 20
Nero annis 13. menses 7. dies 29
Vespasianus an. 9. menses 10. dies 20
Titus Vespasianus annis 2. menses 2
Domitianus annos 15. menses 5
Nerva annum 1. menses 4
Traianus annos 18. menses 7
Hadrianus 21
Antonius

A Antonius Pius cum filijs Aurelio & Lucio ani 22. menses 3
M. Antoninus, qui & Verus, & L. Aurelius Commodus 29
Commodus 91
Aelius Pertinax menses 6
Seuerus 19
Antonius Caracalla 6
Macrinus 1
M. Aurelius 2
Antoninus 4
Alexander Mameæ filius 13
Maximinus 3
Gordianus, & C. Duilius 6
Philippus 7
Decius an. 1. mensibus 3
Gallus & Volustianus, Valerianus & Gallenus 15
Claudius an. 1. mensibus 9
Aurelianus an. 5. menses 6
Tacitus menses 6
Phocianus 8. dies 89
Probus 6. menses 4
Carus cum filijs Carino & Numeriano 2
Dioeletianus 20
Valerius 2
Constantinus 30. menses 10
Constantinus, & Constantius, & Constantianus an. 34. menses 5. dies 13
Iulianus Apostata an. 2. menses 8
Iouianus menses 8

Valentinianus & Valens annos 14 menses 15.

OMNIVM AETATVM

brevis ratio, quam tamen Eusebio non adscribimus.
Habitatio omnis generis Israēl in terra Chanaan, & in terra Aegypti annis 430
Moses in eremo 40
Iesus Naue, & qui post ipsum fuerūt annis 55
Iudices & sine principibus, & pacis tempore 490
Sacerdotes & Iudices 90
Regnum Hebraeorum 490
Captivitas & destructio Hierusalem annis 70
Persarum regnum 230
Macedonum principatus cum Alexandrinis & Ptolemæis an. 300
Imperium Romanorum usque ad Saluatorem & resurrectionem eius annis 740

In se omnes anni in tempus supra scriptum. 5726.

B B b 4 REGNUM

D. EVSEBII CAESAR. CHRONICON
 C REGNUM ASSYRIORVM REGNUM SICYONIORVM

Nimus omnium Asiae
 exceptis Indis Ninus
 Beli filius regnavit.
 Quem Belus Assyrii
 deum sibi nominaue-
 runt. Huius Nini 43
 anno imperij sui natus est Abraham.

N Gracia vero secun-
 dus Sicyniis impe-
 ravit Europis annis
 XLV. Cuius regni
 XXV anno natus est
 Abraham.

43 Ninus condidit civitatem Ninum	22 Nino regnante apud Assyrios pri-
44 in regione Assyriorum, quam He-	23 mus Sicyniis imperavit Aegia-
45 braei uocant Ninuen, quae ad pra-	24 leus annis 52. a quo Aegialea
46 lens Nilubis nuncupatur.	25 nuncupata est, quae nunc Pelo-
47	26 ponnelus uocatur. Post quem se-
48 Zoroastes magnus rex Bactriano	27 cundus Europis, qui & praelatus
49 rum clarus habetur, aduersus quem	28 est titulo.
50 Ninus dimicat.	29
51	30
52	31
SEMIRAMIS II Assyriorum	
regnauit annis 42.	
D 1 Assyriis imperavit uxor Nini Semi-	32
2 ramis, de qua innumerablia nar-	33
3 rantur, quae & Asiam tenuit, & pro-	34
4 pter inundationem aggeres constru-	35
5 xit, plurima Babyloniae urbis in-	36
6 staurans.	37
7	38
8	39
9	40
10	41
11	42
12	43
13	44
14	45
SELCHIM III Sicyniorum	
15	1 annis 20.
16	2
17	3
18	4
19	5
20	6
21	7
22	8

D. HIERONYMO INTERPRETE.
 A REGNUM HEBRAEORVM REGNUM AEGYPTIORVM

N huius Nini impe-
 rio apud Hebraeos na-
 scitur Abraham cum
 centum esset annorum
 genuit Isaac. Cuius
 Abraham erat annus

Pud Aegyptios
 autem XVI pote-
 stas erat, quam uo-
 cant Dynastiam,
 quo tempore regna-
 bant Thebaei qui

Anni
 mundi.

primus tunc anno imperij Nini. &c,	praefuerunt Aegyptijs annis 19	
1 Regnante Nino apud Assyrios	1 Nino regnante apud Assyri-	3185
2 nouissimo eius tempore nascitur	2 os Thebaei Aegyptijs impe-	
3 Abraham.	3 rant.	
4	4	
5	5	
6	6	3190
7	7	
8	8	
9	9	
10 Abraham natione Chaldaus pri-	10 mam aetate apud Chaldaeos age-	
	bat	
11	11	
12	12	
13	13	
14	14	
15	15	
16	16	3200
17	17	
18	18	
19	19	
20	20	
21	21	
22	22	
23	23	
24	24	
25	25	
26	26	3210
27	27	
28	28	
29	29	
30	30	
31	31	
32	32	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C		Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.
23			9
24			10
25			11
26			12
27			13
28			14
29			15
30			16
31			17
32			18
33			19
34			20
		Sicyonius IIII APIS an. 25.	
35		1	A quo Apia, qua nunc Pelopon-
36		2	nelus, prius Aegialea nuncupata.
37		3	
38		4	
39		5	
40		6	
41		7	Apud Cretam regnavit Crespi-
42		8	mus indigena.
		Assyriorum III ZAMEIS,	
		qui & Ninias, filius Nini &	
		Semiramidis, annis 38.	
1		9	Creta dicta a Crete indigena, quae
2		10	aiunt unum Curetarum fuisse, a
3		11	quibus Iupiter abconditus est &
4		12	natus. Hi Gnoton civitatem
5		13	in Creta condiderunt, & Cybeli
6		14	matris templum.
7		15	
8		16	
9		17	
10		18	
11		19	
12		20	
13		21	
14		22	
15		23	
16		24	
17		25	
		Sicyoniorum V. THELA-	
18		1	SION annis 52.
19		2	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A		Regnum Hebraeorum.	Regnum Aegyptiorum	Anni mundi.
33			33	
34			34	
35			35	
36			36	3220
37			37	
38			38	
39			39	
40			40	
41			41	
42			42	
43			43	
44			44	
45			45	
46			46	3239
47			47	
48			48	
49			49	
50			50	
51		Principium XLI Iubilei secun-	51	
52		dum Hebraeos. Iobel autē apud	52	
		eos quinquagenarius annus uo-		
		catur. Itaq; iuxta supputationem		
53		eorum ab Adam usq; ad annum	53	
54		praesentem sunt anni 2000	54	
55			55	
56			56	3240
57			57	
58			58	
59			59	
60			60	
61			61	
62			62	
63			63	
64			64	
65			65	
66			66	3250
67			67	
68			68	
69		Noë moritur.	69	
70			70	
71			71	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyonicum.
20		3
21		4
22		5
23		6
24		7
25		8
26		9
27		10
28		11
29		12
30		13
31		14
32		15
33		16
34		17
35		18
36		19
37		20
38		21
Assyriorum IIIIARIVS 30. annis.		
1		22
2		23
3		24
4		25
5		26
6		27
7		28
8		29
9		30
10		31
11		32
12		33
13		34
14		35
15		36
16		37
17		38
18		39
19		40
20		41
21		42
22		43

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Hebraeorum.	Regnum Aegyptiorum.	Anni mundi.
72		72	
73		73	
74		74	
75	Abraham cum 75 esset annorum diuino dignus habet eloquio, & ea re promissione que ad eum facta est.	75	
76	A 75 anno Abrahę usque ad Moysen, & egressum ex Aegypto gentis Hebręę supputantur anni 430.	76	3260
77	quotum meminit Paulus ita dicens: Testamentum confirmatum a deo, quę post 430 annos facta est lex, non infirmata ad destruendam re promissionem. Ipse quoque Exodo Moses his congruens loquitur: Habitatio autem filiorum Israel qua habitauerunt in Aegypto, & in terra Chanaan ipsi & patres eorum anni 430.	77	
78		78	
79		79	
80		80	
81		81	
82		82	
83		83	
84		84	
85		85	
86		86	3270
87		87	
88		88	
89		89	
90		90	
91		91	
92		92	
93		93	
94		94	
95		95	
96	CX annus repromissionis.	96	3280
97		97	
98		98	
99	Sodoma & Gomorra succensa,	99	
100		100	
	ISAAC Hebręorum filius Abrahę LXÆ ætatis suę anno generat iacob.		
1		101	
2		102	
3	Primus omnium Prophetarum Abraham uerbum dei cum in figura apparuisset humana, uocatione gentium pollicetur, quę in nostro tempore sermo Christi deduxit ad finem per euangelicam in omnes gentes prædicationem.		
4		103	
5		104	
6		105	
7		106	3290
8		107	
9		108	
10		109	
11		110	
12		111	
		112	

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.
23		44
24		45
25		49
26		47
27		48
28		49
29		50
30		51
†Archus	†AMALIVS V Assyrio-	
1	rum, annis 40	52
		AEGIDIUS VI Sicyo-
2		niorum, annis 34.
3		2
4		3
5		4
6		5
7		6
8		7
9		8
10		9
D		10
11		11
12		12
13		13
14		14
15		15
16		16
17		17
18		18
19		19
20		20
21		21
22		22
23		23
24		24
25		25
26		26
27		27
28		28
29		29
30		30
31		31
32		32
33		32

D. HIERONYMO INTERPRETE

A	Regnum Hebraeorum.	Regnum Aegyptiorum.	Anni mudi.
13		113	
14		114	
15	XL annus repromissionis.	115	
16		116	3300
17		117	
18		118	
19		119	
20	CXX annus Abrahæ.	120	
21		121	
22		122	
23		123	
24		124	
25	L annus repromissionis.	125	
26		126	3310
27		127	
28		128	
29		129	
30	CXXX annus Abrahæ.	130	
31		131	
32		132	
B		133	In Creta regnavit pri-
34		134	mus Cres indigena, ut
35	LX annus repromissionis.	135	quidam uolunt. Alijue-
36		136	ro subscriptum tempus
37		137	iudicant.
38		138	
39		139	
40	CXL annus Abrahæ.	140	
41		141	
42		142	
43		143	
44		144	
45	LXX annus repromissionis.	145	
46		146	3330
47		147	
48		148	
49		149	
50	CL annus Abrahæ.	150	
51	XII Iubilei.	151	
52		152	
53		153	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
34		33	54
35		34	55 LXXX an. repromissionis.
		THVRIMACHVS	
36		1 VII Sicyoniorum	56
37		2 annis 45.	57
38		3	58
39		4	59
40		5	60 CLX annus Abrahæ.
	XERXES VI		IACOB Hebræorū, filius Iſa-
1	Assyriorum, qui &	6	1 ac usq; ad principatū filij Io-
2	Balaneus, annis 30.	7	2 Sexagena / (seph an. 121.
3		8	3 rio Iſaac nascuntur filij ge-
4		9	4 mini: Primus Esau, qui
5		10	5 & Edom, à quo gens Idu-
6		11	6 mæorū. Secundus Iacob
7		12	7 qui postea Iſraël, à quo
8		13	8 Iſraëlitæ, qui nunc Iudæi.
9		14	9
10		15	10 CLXX an. Abrahæ, Iſaac
11		16	11 uerò LXX.
12		17	12
D		18	13
14		19	14
15		20	15 C annus repmissionis, in
16		21	16 quo moritur Abraham
17		22	17 omnes uiuēs annos 175.
18		23	18
19		24	19
20		25	20 LXXX annus Iſaac.
21		26	21
22		27	22
23		28	23
24		29	24
25		30	25 CX annus repmissionis.
26		31	26
27		32	27
28		33	28
29		34	29
30		35	30 XC annus Iſaac.
	AMAMETRES		
	VII Assyriorum		
1	annis 38.	36	31

D. HIÉRONÝMO INTERPRĒTE.

A	Regnum Aegyptiorum	Regnum Argiuorum.	Annū mundi.
154			
155			
156		INITIVM regni	3340
157		Argiuorum.	
158			
159			
160		His tēporibus apud Argos	
		regnauit INACHVS anno 50.	
161		1 Inachi filia Io, quam Aegy-	
162		2 ptij mutato nomine Iſidem	
163		3 uocant & colunt. A patre	
164		4 Inacho Inachus fluuius a-	
165		5 pud Argos, à filia Ione Bos	
166		6 Phoronaus nuncupatur.	3350
167		7	
168		8	
169		9	
170		10 CASTOR Chronogra-	
171		11 phus de Argiuorum re-	
172		12 gno quod loquitur conse-	
173		13 quenter persequemur:	
B		14 Reges Argiui ab Inacho	
174		15 usque in Selenum filium	
175		16 Crothopi, quorum inue-	3360
176		17 nitur omne tēpus an. 384.	
177		18	
178		19	
179		20	
180		21	
181	A P I S in Aegypto primum	22	
182	deus putatus est, quem quidam	23	
183	Serapin uocauerunt.	24	
184		25	
185		26	3370
186		27	
187		28	
188		29	
189		30	
190			
	DYNASTIA XVII Aegy-		
	ptiorum, quo tempore regnabant		
1	Paltores anno 102.	31	

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
2	37		32
3	38		33
4	39		34
5	40		35 CXX an. repromissionis.
6	41		36
7	42		37
8	43		38
9	44		39
10	45		40 C annus Isaac.
	LEVCIPVS		Principium Iubilei 44.
11	1 VIII Sicyoniorum		41 iuxta traditionē Iudaeorū.
12	2 annis 53.		42
13	3		43
14	4		44
15	5		45 CXXX an. repromissionis.
16	6		46 nis.
17	7		47
18	8		48
19	9		49
20	10		50 C X annus Isaac.
21	11		51
22	12		52
23	13		53
24	14		54
25	15		55 CXL an. repromissionis.
26	16		56
27	17		57
28	18		58
29	19		59
30	20		60 CXX annus Isaac.
31	21		61
32	22 Thessalus Graeci		62
33	23 filius regnat in		63
34	24 Thessalia.		64
35	25		65 CL an. repromissionis.
36	26 Nioba prima o/		66
37	27 mniū mulierū mi/		67
38	28 xtus est Iupiter.		68
	† Bolechus BELOCHVS VIII		ut Graeci perhibēt,
1	Allynorum an. 35.		29 de qua nascitur
2			30 Apis, quem Sera/
3			31 pin cognominant.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

	Regnum Aegyptiorum.	Regnum Argiuorum.	Anni mundi.
2	2 Reges Aegyptiorum Pastores	32	
3	3 conijcimus nuncupatos propter	33	
4	4 Ioseph & fratres eius, qui in prin	34	
5	5 cipio Pastores descendisse in	35	
6	6 Aegyptum comprobantur.	36	3380
7		37	
8		38	
9		39	
10		40	
11		41	
12		42	
13		43	
14		44	
15		45	
16		46	3399
17		47	
18		48	
19		49	
20		50	
		PHORONAEVS II Argis an. 60.	
21		1 Phoronæus Inachi filius &	
22		2 Niobes, leges primus Iudi/	
23		3 ciaq; cōscripsit. Quidā huius	
24		4 filia Nioben arbitrāt. Horū	
25		5 tēporū quasi ualde antiquo/	
26		6 rū Plato in Timæo meminit	3400
27		7 ita dicens: Et aliquando uo/	
28		8 lens eos prouocare in sermo/	
29		9 nes de temporibus antiquo/	
30		10 rum, quæ cuiq; ciuitati apud	
31		11 ueteres accidissent, de Pho/	
		ronæo, q; primus hoc noīe appellatus est, & Niobe & his q; post diluuiū fuere.	
32		12 Ogygius, q; in Attica Eleu/	
33		13 sina, quæ antiquitus uocaba/	
34		14 tur Actica, & aliās ciuitates	
35		15 plurimas. Cuius tempori/	3410
36		16 bus apud lacum Tritoni/	
37		17 dem uirgo apparuit, quam	
38		18 Graeci Mineruam nuncupa/	
39		19 uerunt.	
40		20	
41		21	

D. EYSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Aegyptiorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
4		32	72
5		33 Teltaphis & Car	73
6		34 satis aduersus Pho	74
7		35 ronau & Parhasi	75 CLX annis repromis
8		36 os instituit bellu.	76 sionis.
9		37	77
10		38	78
11		39	79
12		40	80 CLX. Isaac an. iacob de
13		41	81 scendit in Mesopotamia,
14		42	82 & seruitit Laban an. 7.
15		43	83
16		44	84
17		45	85 LXXX an. repromissiois.
18		46	86
19		47	87 iacob generat Ruben.
20		48	88 iacob generat Simeon.
21		49	89 iacob generat Leui.
22		50	90 CL an. Isaac, & principiu
23		51	91 iacob ge. Ioseph. (45.
24		52	92 i. an. Ioseph (Iubilei &
D 25		53	93 92 erat iacob (iacob ge
			nerat Iudam, a quo Iudaei
		MESSAPIVS	
26		1 XI Sicyoniorum	94 appellati.
27		2 annis 47.	95 LXXX an. repromis
28		3	96 sionis.
29		4	97
30		5	98
31		6	99
32		7	100 CLXXX annus Isaac.
33		8	101
34		9	102
35		10	103
		BALEVS IX	
1		11	104
2		12	105 CXC annus repromis
3		13	106 sionis.
4		14	107
5		15	108 Ioseph uenundat a fra
6		16	109 tribus annu agens 17.
7		17	110 CCCLXX Isaac annus,
			iacob uero 110.
8		18	111

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Aegyptiorum.	Regnum Argiuorum.	Anni mundi.
41		22	
42		23	
43		24	
44		25	
45		26	3420
46		27	
47		28	
48		29	
49		30	
50		31	
51		32	
52		33	
53		34	
54		35	
55		36	3430
56		37	
57		38	
58		39	
59		40 Messana, quae & Ma	
60		41 mertina, conditur.	
61		42	
62		43	
63			
B 64		44 Diluuium quod factum	
65		45 est sub Ogyge.	3440
66		46	
67		47	
68		48	
69		49	
70		50	
71		51	
72		52	
73		53	
74		54	
75		55	3450
76		56	
77		57	
78		58	
79		59	
80		60	
		APIS III Archiuoru an. 35.	
81		1 Aiuunt hunc Apim esse Sera	

D. EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
9		19	112
10		20	113
11		21	114
12		22	115 CC annus repromissio
13		23	116 nis.
14		24	117
15		25	118
16		26	119
17		27	120 CLXXX an. Isaac mori
18		28 Thelebines Rhodum condiderunt	121 tur relinq. fil. iacob habē
19		29 quæ prius Ophiu	IOSEPH (tem an. 120
20		30 sa uocabatur.	1 Hebraeorum dux Aegy/
21		31	2 pti, anno ætatis suæ 30,
22		32	3 uixit annis 80,
23		33	4 CCX annus repromissiois
24		34	5
25		35	6
26		36	7
27		37	8
28		38	9 CXXX annus iacob.
29		39	10 Secūdo an. tamis ingres-
30		40	11 sus Aegyptum cum filijs
			12 suis iacob, cum à Phara-
			one interrogaretur quotum annum ageret, respondit, se esse annorū 130.
31		41	13
32		42	14 CCXX annus repromissiois
33		43	15 sionis
34		44	16
35		45	17
36		46	18
37		47	19 CXL annus iacob, initū
			lubilei 46.
38		HERATVS Sicyoniorum X, annis 46.	20 L annus Ioseph.
39		2	21
40		3	22
41		4	23
42		5	24 CCXXX annus repromissionis.
43		6	25
44		7	26 iacob 147 ætatis suæ an-
45		8	27 no diem obiit, propheti
46		9	28 zans de Christo, & de
47		10	29 uocatione gentium.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Aegyptiorum.	Regnum Argiuorum.	Anni mundi.
82		2 pin: Siquidem cum fratrem	
83		3 Aegialeū regem præfecisset	
84		4 Achata, ipse cū populo ad	
85		5 Aegyptum nauigauit.	
86		6	3460
87		7	
88		8	
89		9	
90		10	
91		11	
92		12	
93		13	
94		14	
95		15	
96		16	3470
97		17	
98		18	
99		19	
100		20	
101		21	
102		22	
103		23	
	B Aegyptiotorum XVIII DYNA-		
1	STIA Politanorum, annis 348:	24 Sparta cōdita est à Sparto	
2	quorum primus AMASIS	25 filio Phoronxi,	
3	annis 25.	26	3480
4		27	
5		28	
6		29	
7		30	
8		31	
9		32	
10		33	
11		34	
12		35	
	ARGVS IIII Argis		
13	1 annis 70.		3490
14	2		
15	3		
16	4		
17	5		

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
48		11	30 LX annus Ioseph.
49		12	31
50		13	32
51		14	33
52		15	34 CCXL annus repro-
	ALTADAS Affy	16	missionis.
1	horū X, annis 32.		35
2		17	36
3		18	37
4		19	38
5		20	39
6		21	40 LXX annus Ioseph.
7		22	41
8		23	42
9		24	43
10		25	44 CCL annus repromissio
11		26	45 nis.
12		27	46
13		28	47
14		29	48
15		30	49
16		31	50 LXXX annus Ioseph.
17		32	51
18		33	52
19		34	53
20		35	54 CCLX annus repro-
21		36	55 missionis.
22		37	56
23		38	57
24		39	58
25		40	59
26		41	60 XC annus Ioseph.
27		42	61
28		43	62
29		44	63
30		45	64 CCLXX annus repro-
31		46	65 missionis.
	† PLENNEVS Sicyo		
32	1 niorum X an-		66
	MAMITHVS nis 48.		
1	Affyriorum 11.		67
2	annis 30.		68

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Aegyptiorum	Regnum Argiuorum.	Anni mundi.
18		6	
19		7	
20		8	
21		9	
22		10	
23		11	3500
24		12	
25		13	
	CHEBRON Aegypti		
1	annis 13.	14	
2		15	
3		16	
4		17	
5		18	
6		19	
7		20	
8		21	3510
9		22	
10		23	
11		24	
12		25	
13		26	
	A MMENOPHIS Aegy		
1	pti, annis 21.	27	Secundū quotidianam opi-
2		28	nionē his temporibus fuit
3		29	Prometheus, a quo homi-
4		30	nes factos esse commemo-
5		31	rant, & reuera: Cum enim
6		32	lapiens effet, feritatem eorū
7		33	& nimiam imperitiā ad hu-
8		34	manitatē & licentiā tran-
9		35	figurabat.
10		36	
11		37	
12		38	
13		39	
14		40	
15	Aegyptiorum reges omnes tunc	41	3530
	Pharaones dicebantur, non hoc		
16	propriū habētes nomen, sed pro	42	
	dignitate Reges tunc utebantur		
17	hoc nomine, sicut & apud nos Im	43	
18	peratores Augusti appellantur.	44	

DDd 19 Habebat

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
3		4	69 Principium 17. Iubiter
4		5	70 C annus Ioseph.
5		6	71
6		7	72
7		8	73
8		9	74 CCLXXX annus repro-
9		10	75 missionis.
10		11	76
11		12	77
12		13	78
13		14	79
14		15	80 (gypto, an. 144.
			Hebraeorū seruitus in Ae-
15		16	1 CX anno Ioseph moritur,
16		17	2 post cuius interitum He-
17		18	2 brai Aegyptijs seruerunt
			an. 144. Fiunt autē omnes anni quos Hebrai in Aegypto tegerūt 215, qui ab
			eodem tēpore cōputantur, quo Iacob cum filijs suis descendit in Aegyptū,
18		19	4 CCXC an. repromissionis.
19		20	5
20		21	6
D		22	7
22		23	8
23		24	9
24		25	10
25		26	11
26		27	12
27		28	13
28		29	14 CCC an. repromissionis.
29		30	15
30		31	16
	MANCALEVS		
1	XII Assyriorum	32	17
2	annis 30.	33	18
3		34	19
4		35	20
5		36	21
6		37	22
7		38	23
8		39	24 CCCX an. repromissio-
9		40	25 nis.
10		41	26
11		42	27

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Aegyptiorū.	Regnum Argiuorum.	Anni mundi.
19	Habebat ergo unusquisque Pha-	45	
20	rao proprium nomen: Hoc nos	46	
21	ex libris Mamethonis sacerdotis	47	
	Aegyptiorum lectum posuimus.		
	MEPHRES IIII Aegyptiorum		
1	annis 12.	48	
2		49	
3		50	
4		51	3540
5		52	
6		53	
7		54	
8		55	
9		56	
10		57	
11		58	
12		59	
	MISPHARMVTOSIS V		
1	Aegyptiorum annis 26.	60	
2		61	3550
3		62	
4		63	
B	5	64	
6		65	
7		66	
8		67	
9		68	
10		69	
11		70	
	CRASSVS V Argis an. 54.		
12	1 In Argis primus sacerdotio	71	3560
13	2 functus est + Callytias filius		
	Pyrantis.		
14		72	
15		73	
16		74	
17	5 Athlas frater Promethei		
18	6 praeipuus Astrologus di-		
19	7 ctus est, qui ob eruditionē		
20	8 istius disciplinae etiam cō-		
21	9 lū sustinere affirmatus est,		
22	10 Euripides autem mōtem		
23	11 esse altissimum dicit, qui	75	3570
24	12 Athlas uocetur.		
		76	
		77	
		78	
		79	
		80	

Fallics Ballibias Pirantis primifilius.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
12	43		28
13	44		29
14	45		30
15	46		31
16	47		32
17	48		33
	ORTHOPOLIS		
18	1 XII Sicyoniorum		34 CCCXX an.repmiffionis.
19	2 annis 43.		35
20	3		36
21	4		37
22	5		38
23	6 His regnantibus		39 Principium 48 Iubilei.
24	7 Syrus fuisse perhibetur		40
25	8 indigena, cuius uocabulo nomine		41
26	9 Syria accepit.		42
27	10		43
28	11		44 CCCXXX an.repmiffionis.
29	12		45
30	13		46
	IPHHEREVS XIII		
1 Assyriorum an.29.	14		47
2	15		48
3	16		49
4	17		50
5	18		51
6	19		52
7	20		53
8	21		54 CCCXL an.repmiffionis.
9	22		55
10	23		56
11	24		57
12	25		58
13	26		59
14	27		60
15	28		61
16	29		62
17	30		63
18	31		64 CCCL an.repmiffionis.
19	32		65 Amra genuit Mosen cum
20	33		66 esset annorum 70.
	MAMYLAS XIII Assyriorum annis 30.		

D. HIERONYMO INTERPRETE:

A	Regnum Aegyptiorum.	Regnum Argiuorum.	Anni mundi.
25		14	
26		15	
	THVTHEMOSIS Aegyptio-		
1	rum annis 9.	16	
2		17	
3		18	
4		19	
5		20 Aethiopes ab Indo flumi-	
6		21 ne confurgentes iuxta Ae-	3580
7		22 gyptum confederunt.	
8		23	
9		24	
	AMENOPHIS Aegypt. an. 31.		
1	Hic est Amenophis, seu Amen o-	25	
2	pres, quem quidam Memnonem	26	
3	putant lapidem loquentem, qui p-	27	
4	pe cuius Itatura usq; ad aduetum	28	
5	Christi sole oriente uocem dare	29	
6	dicebatur.	30	
7		31	3590
8		32	
9		33	
10		34	
11		35	
12		36	
13		37	
14		38	
15		39	
16		40	
17		41	3600
18		42	
19		43	
20		44	
21		45	
22		46	
23		47	
24		48	
25		49	
26		50	3610
27		51	
28		52	

000

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
1		34	67
2		35	68
3		36	69
4		37	70
5		38	71
6		39	72
7		40	73
8		41	74 CCCLX an. repromissi
9		42 Primus regnavit	75 onis, & X an. Moſis.
10		43 in Theſſalia Ha-	76
11		44 mon.	77
12		45	78
13		46	79
14		47 Phorbas Rhod-	80
15		48 dum obtinuit.	81
16		49	82
17		50	83
18		51	84 CCCLXXX an. repromissi
19		52	85 onis, & XX an. Moſis.
20		53	86
D 21		54	87
22		55	88
23		56	89 Principiū 49 jubilet.
24		57	90
25		58	91
26		59	92
27		60	93
28		61	94 CCCLXXX an. repro-
29		62	95 miſſionis & XXX &
30		63	96 an. Moſis.
	SPARETVS XV	MARATHIVS XIII	
1	Assyriorum an. 40.	1 Sicyoniorum an-	97
2		2 nis 30.	98
3		3	99
4		4	100
5		5	101 XXXV anno Moſis
6		6	102 Cecrops regnabat in Ae-
7		7	103 tica, a q̄ uſq; ad captivi-
			104 tate Troia fiunt anni 375.
8		8	104 CCCXC an. repromiſſio
9		9	105 nis, & XL an. Moſis.
10		10	106

D. HIERONYMO INTERPRETE

Aegyptiorū.	Regnum Argiuorum.	Regnum Athenienſum.	Anti mundi
29	53 Epidaurus ciuitas con-		
30	54 dita eſt.		
	PHORBAS VI Argis		
31	1 annis 35.		
	ORVS		
1 Aegy.	2 Quidā ſcribūt Prome-		
2 pt an.	3 theum, & Epimertheum		
3 38.	4 & Athlantē fratrem Pro-		
4	5 methei, & Argū cuncta		
5	6 cernentem, & Io filiam		
6	7 Promethei hiſ ſuiſſe tē		3620
7	8 poribus. Alij uerō ata-		
8	9 te Cecropis: nonnulli au-		
9	10 tem ante Cecropem an-		
10	11 nis 60. ſiue 90.		
11	12 Primus reg nauit in Theſſalia Hamon.		
12	13 Phorbas Rhodū obti-		
13	14 Primus quadri (nuit.		
14	15 gam iunxiſſe fertur Arogilus ſeu Proclytus.		
15	16 Hercules primus fert		
16	17 Anthem lucte uiciſſe		3630
17	18 certamine.		
B 18	19 Xanthus Triopa Leſ-		
19	20 bum condidit.		
20	21		
21	22 In Creta regnauit Cy-		
22	23 don.		
23	24		
24	25	Hiſ temporibus in Atta, que	
25	26	nunc Attica nuncupatur, pri-	
26	27	mus regnauit Cecrops, qui	3640
27	28	& Diphyes, annis 50.	
28	29		
29	30	CECROPS primus Atheni-	
30	31	entium annis 50.	
31	32	1 A Cecrope uſq; ad primam Olym-	
32	33	2 piadē numerāt reges XVII. Principes	
33	34	3 uerō quos mors tantū timebat XII.	
34	35	4 ſub quibus apud Græcos	
	TROYPHAS VII	5 multa miranda narrantur	
35	1 Argis an. 46.	6	
36	2	6 Cecrope regnante pri-	3650

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
11		11	107
12		12	108 Moses Aegyptum de-
13		13	109 relinquens in heremo
14		14	110 philosophatur.
15		15	111
16		16	112
17		17	113
18		18	114 CCCC an. repromissiois.
19		19	115 L annus Moſis.
20		20	116
21		21	117
22		22	118
23		23	119
24		24	120
25		25	121
26		26	122
27		27	123 (ſionis.
28		28	124 CCCCX an. repromissiois.
29		29	125 LX annus Moſis.
30		30	126
			MARATHVS
31		1 XIII Sicyoniorum	127
32		2 annis 20.	128
33		3	129
34		4	130
35		5	131
36		6	132
37		7	133 (ſionis.
38		8	134 CCCCXX an. repromissiois.
39		9	135 LXX annus Moſis.
40		10	136
			ASCANES XVI
1		11	137
2		12	138
3		13	139 Principium 50. iudicij.
4		14	140
5		15	141
6		16	142
7		17	143 (ſionis & 80 an. Moſis.
8		18	144 CCCCXXX an. repromissiois.
			Hebraeorū Moſes 80 annū
			agens

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Aegyptiorum.	Argiuorum.	Regnum Athenienſium.	Anni.
37		3	7 mū in arce oliua orta eſt, & ex mundi.	
38		4	8 Minerua noie grece quoq; Athenae	
			nuncupata. Dicebat aut Cecrops	
1	ACENGERES seu			
2	Acencris Aegypti	5	9 Diphyes, id est, duabus naturis, siue	
3	annis 12.	6	10 ob longitudinē corporis, siue idcirco	
4	Curetēs & Coribantes	7	11 coſd cum eſſet Aegyptius utranq;	
5	Gnoſſon condidit	8	12 lingua ſciebat grācā & aegyptiacā.	
6	runt, qui modularā &	9	13 Primus Cecrops bouem immolās	
7	inter te continentē in	10	14 Iouem appellauit, & Cecropia re-	
8	armis ſaltationem re-	11	15 gio ab eo nuncupata.	
9	perere.	12	16	3660
10		13	17	
11		14	18 Chaldaei contra Phoenices	
12		15	19 dimicant	
		16	Mufaeus Erichthei & Nym	
			ACHORIS Aegypti	
1	annis 9.	17	20 pha filius agnoſcitur.	
2		18	21 Deucalion apud eos regnare ortus	
3		19	22 qui circa Parnallum morabant.	
4		20	23 Iudicum Neptuni & Minerua, de	
5		21	24 contentione regionis apud Cecro-	
6		22	25 pem actū fuiſſe conſingit.	
7		23	26 Io Inachi filia mixtus eſt	3670
			27 Iupiter, quae in bouem dicitur uerſa	
			& Boſphorus appellatur	
8		24	28 Cecrops in Euboēa Athenas con-	
9		25	29 didit, quam & Diadaſ nominauit:	
			CHENCRES Aegypti	
1	pti annis 16.	26	30 hanc urbē Euboeci Orchomenon	
2	Iſte eſt Pharaon Chen	27	31 appellauerunt.	
3	res q; cotradixit per	28	32 Diluuium quod ſub Deucalione	
4	Moſen deo, atq; ma-	29	33 in Theſſalia, & incendium	
5	ri rubro obrutus eſt.	30	34 quod ſub Phaetonte fa-	
6	Post quem regnauit	31	35 ctum eſt.	
7	Aegyptus Acherres	32	36 In Aethiopia multa peſti	
8	Pharaoniam Pharaon	33	37 lentia locales, ut Plato	3680
9	cognome eſt digni-	34	38 meminit, fuere.	
10	tatis	35	39 Ab Helene Deucalionis & Pyrrhe	
11		36	40 tino, a q; primū Graeci Helenes nū-	
12		37	41 cupati ſunt: & Attae, ſub eo Attici	
13		38	42 Corinthus cōdita (nūcupati ſunt,	
14		39	43 quae prius Ephyrus uocabatur.	
15		40	44 Secundū nonnullos Io in Aegypti	
16		41	45 ptū profecta, & tibi Iſis nuncupa-	
			46 ta, quae nupta poſtea Tele-	
			gono Epaphum genuit.	
			Hercules	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
		agens dux itineris ex Aegypto
9	19	1 Hebraeorū gentis efficit, legem
10	20	2 eis in heremo tradēs per an. 40. Moses in Sina mōte diuino frui
11	1	3 Ab hoc loco (tur aspectu, Sicyoniorum annis 55.
12	2	4 utq; ad dolomonem & aedifica- 5 tionem templi numerantur an- ni 480.
13	3	
14	4	6 Primus apud Hebraeos Pontif.
15	5	7 fex constitutus est Aaron fra-
16	6	8 ter Moſis.
17	7	9
18	8	10
19	9	11
20	10	12
21	11	13
22	12	14
23	13	15 Moses in deserto praestitit genu
24	14	16 Iudaeorum.
25	15	17
26	16	18
27	17	19
28	18	20
29	19	21
30	20	22
31	21	23
32	22	24
33	23	25
34	24	26
35	25	27
36	26	28
37	27	29

D. HIERONYMO INTERPRETE.

Regnum Aegyptiorū.	Regnum Argiuorum.	Regnum Atheniensium.	Anni mundi.
		Hercules cognomēto De-	3690
1	42	46 finas in Phoenice cla-	
2	43	47 rus habetur, unde ad nostram	
		utq; memoriā Cappadocibus & Elieutibus Desinaus adhuc dicitur.	
3	44	48 Apollinis Celij tem- plum ab Erisifthone aedificatum.	
4	45	49 Areopagus apud Athenas nomen iudicij constituitur.	
5	46	50 Vitis inuenta a Diony- sio, sed nō Semeles filio. (an. 9.	
		CROTHOPVS CRANAUS IIII Atheniensiu	
6	1 VIII Argis an-	1 Thelegonus Oris pastoris fili-	
	2 nis 21.	2 us septimus ab Io, & ab Inacho.	
8	3	3 Cranaus indigena ex cuius filia	
		Attidis nomine Attica uocata.	
1 Aegypti an. 15.	4	4 In Creta regnauit Apteras qui	
2	5	5 & urbem condidit.	
3	6	6 Deucalionis filius Dio	3700
4	7	7 nylius, uerum non ille Semeles	
5	8	8 filius, cum in Atticā peruenisset	
6	9	9 hospitio receptus a Semaco filie	
		eius caprae pellem largitus est. (an. 10.	
		AMPHITRYON V Athen.	
7	10	1 Templum Delij constructū ab	
8	11	2 Erisifthone filio Cecropis.	
9	12	3	
10	13	4	
11 Epaphus fil. Io	14	5	
12 & Iouis, Mem-	15	6	
13 phim condidit	16	7	3710
14 cū Aegypto se-	17	8	
15 cūde regnaret.	18	9	
ARMEVS Aegy-			
1 pti, qui & Dana	19	10 (nienstum an. 50.	
us annis 5.	Argiuorū Stelenus	ERICHTHONIVS VI Athe-	
2 Cath filius Trit-	20 Castoris de Argi	1 Lacedaemon condita a Laceda-	
3 megisti floruit.	21 uorū principibus	2 mone Semeles filio.	
	STELENVVS IX	Erichthonus Vulcani & Miner	
4	1 Argis annis 11.	3 uae filius, qui ab Homero Erithe	
5	2 Cum Stelenū Da-	4 us uocat, his regnantibus fuit.	
Post quē REMES	naus expulisset	Apollo de Larona nascit, nō ille	
1 SES qui & Aegy	3 Argos tenuit, mi-	5 cuius cōsueuerūt oracula cōsuli,	
		2 pius	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
38	28	30	
39	29	31	
40	30	32	
AMYNTAS XVII			
1	Affyriorum an. 45.	33	
2		34	
3		35	
4		36	
5		37	
6		38	
7		39	
8		40	Mors Mosis. Hebraeorum post Mosen
9		1	dux constituit IESVS an. 27.
10		2	Apud Hebræos Pontifex
11		3	tum suscipit Eleazarus,
12		4	Huc usq; 5. libri Mosis cō-
13		5	tinent an. 3730. secundum
14		6	LXX demorū interpretat.
15		7	Principiū quinquagesimū
16		8	primi Iubilei secundū He-
17		9	telus uicessor (braos.
18		10	Mosis terrā Palaestinarū
19		11	Iudææ genti sorte distri-
20		12	buit.
21		13	
22		14	
23		15	
24		16	
25		17	
CHORA XVII			
26	1	Sicyoniorū an. 30.	18
27	2		19
28	3		20
29	4		21
30	5		22
31	6		23
32	7		24
33	8		25
34	9		26
35	10		27
			Hebraeorū primus iudex ex

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Aegyptiorum.	Argiurum.	Regnum Atheniensium.	Annū
2	ptius annis 68.	4 nores q; eius perle	6 sed q; cum Hercule seruiti	mūdi.
3	Aegyptus que pri	5 uerauerunt usq; ad	7 Arcas filius (Admeto.	3720
4	us Aeria dicebat	6 Euristeum filium	8 uis & Callistonis, Pelafgis in di-	
	ab Aegyptio tūc	Steleni, nepotem	9 tionē redactis regionē ipiorū Ar	
5	sibi regnāte nomē	7 Persei.	10 Dardanus (cadā nuncupauit.	
6	accepit, cui datū	8 Post quem PELO	11 condidit Dardaniam.	
7	est regnum eie.	9 PIDAE imperium susceperunt primo regnante Attæo.		
8	cto Danao.	10 Post Stelenum	12	
9		11 Argis regnauit Gelenor, que cū Argiui de Imperio pe-		
		DANAUS X.	13 (pulissent regnum Danao tra-	
10		1 Argis annis 50.	14	(ciderunt.
11		2 Argos sibi Dana	15 Orithya Eriethei, q; & Erihthoni	
12		3 us uindicauit ex-	16 us dictus est, a Boreatrace rapif.	
		pultus Aegyptio,	Tripolemus longa nau	
13		4 & eandem aquis	17 Eleusin ueniens ibi fru-	3730
14		5 abundare fecit.	18 menta distribuit.	
15		6 Erihthonitis pri	19 Proserpinam rapuit Orcus Mo	
16		7 mus quadrigam	20 Iofforum rex.	
17		8 iuxit in Gracia,	21 Perseus occidit Gorgonem.	
18		9 erat quispe apud	22 Dionysius Nysam in India cōdi	
19		10 alias nationes.	23 dit, & a suo noie eā sic appellauit.	
20	Bufiris Neptuni	11	24 Cyrene in Libya ædificata est.	
21	& Libiæ Epaphi	12	25 Danaus per 50 filias 50 filios	
22	filia; filius apud	13	26 Aegili fratris interfecit, euaden.	
23	uicina Nilo loca	14 In Creta regna-	27 te solo Linceo, q; post est	3740.
24	tyrannidē exer	15 uit Lapis.	28 regnauit. Neq; uero multitudo	
25	cer, trāseūtes ho	16	29 filiorū incredibilis uideri debet,	
			Ipites crudeli scelere interficiēs. (in Barbaris, cū tā innumerabiles habeāt con-	
26		17	30 Phoenix & Cadmus (cubinas.	
27		18	31 de Thebis Aegyptiorū in Syriā	
28		19	32 profecti apud Tyrū & Sidonem	
			Liber pater in India (regnauerūt.	
29		20	33 militat, in cuius exercitu fuerūt fœ	
30		21	34 mine dicte Bache, magis ppter	
31		22	35 Perse (fauorē q; ppter uirtutē.	
32		23	36 us cum uxore Andromacha ra	
33		24 Bithynia condi	37 Tēplū (pti in cœlū sunt.	3750
34		25 ta est a Phœnicie	38 Delphis magnū a Phlegra incen	
35		26 qui Phœnicibus	39 In Creta regnauit Asterius (lū.	
36		27 quasdam literas	40 Europæ filia; Phœnicis mixtus	
27		28 tradidit ad scri-	41 est Iupiter, quā postea Asterius	
38		29 bendū: Vermicu	42 Cretensiu rex uxore accipiens,	
		lum instituit, unde	Minoem ex ea & Rhadamantum	

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	† Regnum Hebraeorum.
36		11	1 tribu Iuda Gothoniell, an.
37		12	2 Post mortem Iesu (40.
38		13	3 subiectos tenuerūt Hebrae
39		14	4 os alienigenę annis 8, qui
40		15	5 iungunt Gothoniellis tē-
41		16	6 pontibus Aoth, secundum
			ludzorum traditiones.
42		17	7
43		18	8
44		19	9
45		20	10
BELOTHVS			
1	XV. 11 Assyriorum	21	11
2	annis 25. Filius filia	22	12
3	Actosa, quę & Semi	23	13
4	ramis, regnat cum	24	14
5	patre annis 7.	25	15
6		26	16
7		27	17
8		28	18
9		29	19
10		30	20
EPOPEVS XVII			
11	1 Sicyoniorum an-	21	
12	2 nis 35.	22	
13	3	23	
14	4	24	
15	5	25	
16	6	26	
17	7	27	
18	8	28	
19	9	29	
20	10	30	
21	11	31	
22	12	32	
23	13	33	
24	14	34	
25	15	35	
BELLEPARES			
1	XIX Assyriorum	36	
2	annis 30.	37	
3	18	38	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum.	Regnum Argiuorum.	Regnum Atheniensium.	Anni
39	30	& color ille Phœnice	43 & Sarpedonem procreauit.	mūdi.
40	31	us dictus est, qui po-	44 Pandion filius Erichthonij,	
41	32	stea litera mutata di-	45 cuius filia Progne & Phil-	
42	33	citur puniceus.	46 Iomēna.	
43	34		47 Apud Argos sacerdotio	3760
44	35	Ephyra, quę nunc	48 functa est Hypermetra	
45	36	Corinthus, a Sisypho	49 Danae filia.	
46	37	condita est	50	
		Ea quę de Hypermetra	PADION V Atheniensium. an. 40.	
47	38	itra, quam Isidem	1 Rhagamathus & Sarpedon	
48	39	Aegyptiorum deam	2 reges Lyciorum.	
49	40	uocant, & quę de	3 Raptus Europę.	
50	41	Danae ex qua Per-	4 Cadmus regnauit Thebis,	
51	42	seus natus, dicuntur,	5 ex cuius filia Semele natus	
52	43	his sunt gesta tem-	6 est Dionysius, id est, Liber	
53	44	poribus.	7 pater, sub quo & Linus The	3770
54	45		8 baus muscus fuit.	
55	46		9	
56	47		10 Mellus, & Paphus, & Tha	
57	48		11 us, & Callista urbes cōditę.	
58	49		12	
59	50		13	
LYNCEVS an. 41				
60	1		14 Bithynia condita a Phœnice	
61	2		15 quę prius Mariandyna uo-	
62	3		16 cabatur.	
63	4		17 Linus ē Thebis, & Zetus,	3780
64	5		18 & Amphion in musica arte	
65	6		19 clarescunt	
66	7		20 Idæi Dactyli his tēporibus	
67	8		21 erant, qui & ferrū repperūt.	
68	9		22 Amphion & Zetus Thebis	
MENO				
1	PHIS	10	23 in Dardana regnauit Erich	
2	an. 40.	11	24 thonius filius Dardani.	
3		12	25 Ea quę de Dīmētra, quā aliqui aiunt	
4		13	26 esse Isidem deam Aegyptiorum, &	
5		14	27 Danae ex qua Perseus nascitū dīcunt	
6		15	28 Ephy (tur, his sunt gesta tempo-	
ra quę nunc Corinthus uocatur, a Sisypho condita. (ribus.				
7		16	29 Armenia capta a Cadmo.	
8		17	30 Minos filius Europę regnat	
9		18	31 in Creta.	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
4	19		39
5	20		40
			AOTH Hebraeorum ex tri
6	21		bu Effrem 80.
7	22		2
8	23		3 Post Gothonielē Hebrae
9	24		4 os habuerunt alienigenae
10	25		5 subiectos annis 18. qui co
			pulantur temporibus Aoth
11	26		6 secundum Iudaeorum tra
12	27		ditiones.
13	28		8
14	29		9
15	30		10
16	31		11
17	32		12
18	33		13
19	34		14
20	35		15
			IAMEDON XIX
21			1 Sicyoniorū an. 40.
22	2		17
23	3		18
24	4		19
25	5		20
26	6		21
27	7		22
28	8		23
29	9		24
30	10		25
			LAMPRIDES
1	11		26
2	12		27
3	13		28
4	14		29
5	15		30
6	16		31
7	17		32
8	18		33

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorū.	Regnum Argiuorum.	Regnum Atheniensium.	Anni mundi.
10		19	32 Catina condita est, &	
11		20 Pelops apud Argos	33 Silyde in Sicilia.	
			regnauit annis 53.	
12		21 à quo Peloponne-	34 Eleusina regnauit Caeus Tripto-	
13			35 Ius uocata.	
14		23	36 ut ad urbē accedentē ditribuisse fru-	
15		24	37 menta, & ob id dedisse suspi-	3800
16		25	38 tionem, nauis eius serpens pinnatus	
17		26	39 fuerit, & est figura quae possit recipi.	
18		27	40 Achata ab Achæo condita.	
			EVRICHTHEVS VI Athen. an. 50.	
19		28	1 Fabula Proserping, quā rapuit Aido-	
20		29	2 neus, id est, Orcus rex Molossorum,	
21		30	3 cuius canis ingētis magnitudinis Cer-	
22		31	4 berus nomine Pirithoi deuorauit, q-	
23		32	5 ad raptū uxoris cum Theseo uenerat,	
			quē & ipsum tam in mortis periculo constitutū adueniēs Hercules liberauit,	
			& ob id quāt ab inferis receptus dicitur, scribit Philochorus in Attidis, libro	
24		33	6 secundo.	
25		34	7	3810
26		35	8 Dionysius, qui latine Liber	
			pater, nascitur ex Semele.	
E 27		36	9 Erichthei filiam Orithyā Bo-	
28		37	10 reas Altrei filius Thrax rapu-	
29		38	11 it, quem fabula uentum con-	
30		39	12 fingunt. Sub hoc & myste-	
31		40	13 ria coeperunt ea quae de Per-	
32		41	14 leo dicuntur.	
			ABAS XII Argiuo	
33		1	15 Secūdu quorūdā opinionē hac æta-	
34		2	16 te Phrixus cū Helle sorore sua fugi-	
35		3	17 ens insidias nouercales, ui-	3820
36		4	18 sus est p mare uehi ab Ariete	
			uelleris auri. Fuit autem nauis ei parata fugienti, cuius insigne Aries erat.	
37		5	19 Porro Palephatus affirmat	
38		6	20 Arietē uocatū nutritorem,	
39		7	21 per quem liberatus est.	
40		8	22 Thebis expulso Cadmo,	
			Amphion & Zetus regna-	
1	STIA	9	23 uerunt.	
2	XIX	10	24 Ea quae de Progne & Phi-	
3	Aegy	11	25 lomena dicunt acciderunt.	
4	puorū	12	26 Bellū quod sub Eumolpo fuit.	
			E E e 3 5 annis	

D. EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
9		19	34
10		20	35
11		21	36
12		22	37
13		23	38
14		24	39
15		25	40
16		26	41
17		27	42
18		28	43
19		29	44
20		30	45
21		31	46
22		32	47
23		33	48
24		34	49
25		35	50
26		36	51
27		37	52
28		38	53
29		39	54
30		40	55
		SICYON XIX	
31		1 Sicyoniorum an/	56
32		2 nis 45. A quo Si-	57
	SOSARES XXI	cyonij nuncupati	
1	Assyriorum an. 20.	3 sunt, q primo Ae/	58
2		4 giaelet uocabatur.	59
3		5	60
4		6	61
5		7	62
6		8	63
7		9	64
8		10	65
9		11	66
10		12	67
11		13	68
12		14	69
13		15	70
14		16	71
15		17	72

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum.	Regnum Argiuorum.	Regnum Atheniensium	Anni mundi.
5 an. 144.	13		27 Melampus diuinus agnoscitur.	3830
6 Iuo im	14		28	
7 perato	15		29 In Dardania regnauit Tros,	
8 re uti	16		30 a quo Troiani nuncupati	
9 coepe/	17		31 sunt.	
10 runt,	18		32 Apud Pythiam uates prima	
11 quoru	19		33 Phemonoe hexametris uer/	
12 primus	20		34 sibus futura cernisse narra/	
13 ZE=	21		35 tur.	
14 THVS	22		36 Phrygas rexit Tantalus, qui	
15 an. 55.	23		37 prius Maxones uocabatur.	3840
		PROETVS XIII		
16	1	Argiuorum an. 17.	38 Obraptum Ganimedis & Trois pa	
17	2		39 tris Ganimedis & Tantali bellum	
18	3		40 exortum est, ut scribit Phanocles	
19	4		41 Poeta. Frustra igitur louis	
20	5		42 fabula, & raptrix Aquila	
21	6		43 fingitur.	
22	7		44 Tityus couixit Tantalo, Ti	
23	8		45 tyonis tempore fuit Latona	
24	9		46 mater Apollinis, qui cu Her	
25	10		47 cule seruitit Admeto.	3850
B 26	11		48 Ea qua de Phryxo & Meli	
			certa dicuntur, sub quo cele/	
27	12		49 brata sunt Isthmia.	
28	13		50	
			CECROPS VII Athenien. an. 40.	
29	14		1 Pelops Hypodamia duxit uxorem.	
30	15		2 Erichthei frater Perseus, aduersus	
31	16		3 Persas dimicauit, Gorgonis meretri	
32	17		4 cis capite defecto, qua propter exi/	
		ACRISIVS XIII	miam pulchritudine ira spectatores	
33	1	Argiuoru anni 31.	5 suae mentis impotens reddebat, ut uer	
34	2		6 tere eos putaretur in lapides, Aidi	
35	3		7 mus scribit in peregrina histo	3860
36	4		8 ria, & praebet scriptore eius.	
37	5		9 Pegasus equus uelocissimus cuiusda	
38	6		10 mulieris, siue ut Palephatus scribit,	
39	7		11 Bellerophontis nauis fuit.	
40	8		12 Cyrene ciuitas codita est in Libya.	
41	9		13 Ion uir fortis ex suo uocabulo	
42	10		14 Athenienses Iones uocauit.	
43	11		15 Gelta Perlei.	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
16		18	73
17		19	74
18		20	75
19		21	76
20		22	77
LAMPARES XXII			
1	Assyriorū annis 30.	23	78
2		24	79
3		25	80
Debbora ex tribu Ephraim.			
4		26	1 Barach de tribu Neptalim
5		27	2 Post Aoth in (an. 40.
6		28	3 ditionem Hebraeos redi-
7		29	4 gunt alienigena an. 20.
qui cōiunguntur tempo-			
8		30	5 ribus Debbore & Barach
9		31	6 fecūdam ludæorum tra-
10		32	7 ditiones.
11		33	8
12		34	9
13		35	10
14		36	11
15		37	12
16		38	13
17		39	14
18		40	15
19		41	16
20		42	17
POLYBUS XX			
21		43	18
22		44	19
23		45	20
POLYBUS XX			
24		1 Sicyoniorum an	21
25		2 nis 40.	22
26		3	23
27		4	24
28		5	25
29		6	26
30		7	27
PANNIAS XXIII			
1	Assyriorum an. 45.	8	28
2		9	29

D. HIERONYMO INTERPRETE.

29

A	Aegyptiorū.	Regnum Mycenarum.	Regnum Atheniensium.	Anni.
44		12	16 Dionysius qui & Liber pa	mundi.
45		13	17 ter aduersus Indos dimicās	3870
46		14	18 Nysam urbem iuxta Indū	
47		15	19 flumen condidit.	
48		16	20 Amphion Thebis regnavit, quem	
ferunt cantu cithara saxa mouisse: Fuerunt autem duro corde, & ut ita dicam,				
49		17	21 saxei quidam auditores.	
50		18	22 Secundum quosdam The	
51		19	23 bis regnavit Cadmus.	
Europa à Cretēsisibus rapta est na-				
52		20	24 ui, cuius fuit insigne l' aurus.	
53		21	25 Ea quæ de Spartis memorā	
54		22 Pelops Peloponne	26 tur, quos Palephatus scri	3880
55		23 si regnans Olympijs	27 bit, cum proximarū essent	
RAM quoq; præfuit, qui po-				
1 SES		24 stea aduersum Ilium	28 regionū aduersum Cadmū	
2 Aegy		25 arma corripens supe-	29 subito cōstitisse, & propter	
3 priorū		26 ratur à Dardano.	30 repētinos quasi de terra co	
4 an. 66.		27	31 tractus ex omni parte cōflu	
5		28	32 entes Spartos uocatos.	
6		29	33	
7		30	34	
8		31	35	
9		32	36	
10		33	37	3890
11		34	38	
12		35	39	(ab Iol condita.
13		36	40 Midas regnavit in Phrygia. Ilium	
post Acrylium regnavit Euristhe-				
14		37	PANDION VIII Atheniensū an. 25.	
15		38	1 Perseus Acrysto non spōte interfe	
16		39	2 cto migravit Argos atq; regnavit.	
17		40	3 Lagius Chrylippum rapuit.	
Tempulum in Eleutina edificatum.				
18		41	4 Quidam his tēporibus uindicant	
19		42	5 gesta Liberi patris & ea quæ de Indis,	
20		43	6 Lycurgo, Actæone, & Pentheo me-	
21		44	7 morant, quomodo aduersus	3900
22		45	8 Perseū cōsistēs occidit in prelo, ast	
23		46	9 Dinarchus Poëta, nō Rhetor. Qui	
24		47	10 aut uoluerit potest inspicere ipsius	
rum descensum.				
25		48	11 Liberi patris apd Delphos sepulchrū	
iuxta Apollinē aureū. Pingit autē				
25		49	12 Liber muliebrī & delicato corpore	
propter				

D. EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
3		10	30
4		11	31
5		12	32
6		13	33
7		14	34
8		15	35
9		16	36
10		17	37
11		18	38
12		19	39
13		20	40
14		21	GEDEON Hebraeorū an. 40.
15		22	1 Post Deboram Hebraeos 2 in ditionem redigunt, alicu- ingenæ annis 7. qui coniuncti sunt temporibus Gedeonis secun-
16		23	3 dum Iudaorū traditiones.
17		24	4 Gedeon iudex ex tribu
18		25	5 Tyrionū ciui (Manasse.
19		26	6 tas condita ante templum
20		27	7 Hierosolymorum an. 240.
21		28	8 ut scribit Iosephus in 3.
22		29	9
23		30	10
24		31	11
25		32	12
26		33	13
27		34	14
28		35	15
29		36	16
30		37	17
31		38	18
32		39	19
33		40	20
			INACHVS XXI
34		1 Sicyoniorum	21
35		2 annis 42.	22
36		3	23
37		4	24
38		5	25

D. HIERONYMO INTERPRETE

A	Aegyptiorum.	Regnum Mycenarum.	Regnum Atheniensium.	Anni mundi.
	propter mulieres in suo exercitu dimicantes. Nam pariter ad arma			
26	12	13	utros ac feminas alligabat,	
27	13	14	ut Philochorus loquitur in	
28	14	15	secundo.	
29	15	16		
30	16	17	Ea quæ de Dedalo fabulæ terūt, qui	
31	17	18	uisus est simulachra fecisse mouen-	
32	18	19	tia: Primus enim omnium pedes Ita-	
33	19	20	tuarum à se inuicem separauit, alijs	
34	20	21	Europa Agenoris	
35	21	22	filia, ut in quibusdam	
36	22	23	legimus, rapta est: His	
			congruunt, quæ de	
37	23	24	Minoe dicuntur,	
38	24	25	de Cadmo & Sparus.	
			EGAEVS Pandionis filius, i x Athe-	
39	25	1	niensium annis 48.	
40	26	2	Cizicus condita.	3930
41	27	3	Argonautarum historia.	
42	28	4	Atræus & Thyestes post	
43	29	5	Pelopem Peloponneso	
44	30	6	imperium diuenerunt.	
45	31	7		
46	32	8		
47	33	9	Miletus condita.	
48	34	10		
49	35	11		
50	36	12		3930
51	37	13	Argonautarum na-	
52	38	14	uigatio.	
53	39	15		
54	40	16	Orpheus i hrax clar-	
55	41	17	rus habetur, cuius di-	
56	42	18	scipulus fuit Mutæus	
			filius Eumolpi,	
57	43	19	Ea quæ de Sphynge & Oedipode	
58	44	20	Argonautis dicuntur, in quibus fue-	
59	45	21	runt Hercules Asclepius, Castor &	
			Pollux. Si autem inter Argonautas	
			fuerūt Castor & Pollux, quomodo	
			potest eorū soror Helena credi, quæ post multos annos uirgo rapta à Theseo	
			Sphynge uero scribit Palephatus uxore Cadmi, propter zelū Harmoniæ à ui-	
			ro recedentem contra Cadmū misisse	
60	1 Mycenarum annis 65.	22	bellum	3940
61	2 Linus magister Her-	23		

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
C	39	6	26
	40	7	27
	41	8	28
	42	9	29
	43	10	30
	44	11	31
	45	12	32
	SOSARMVS		
	1 XXIII Assyrio	13	33
	2 rum annis 19.	14	34
	3	15	35
	4	16	36
	5	17	37
	6	18	38
	7	19	39
	8	20	40
			ABIMELECH Hebraeo
	9	21	1 rñ filius Gedeonis an. 3.
	10	22	2
D	11	23	3
			Post quem TOLA annis
	12	24	1 22, alias 23. secundum
	13	25	2 Hebraeos.
	14	26	3
	15	27	4
	16	28	5
	17	29	6
	18	30	7
	19	31	8
	MITREVS XXV		
	1 Assyriorum an. 27	32	9
	2	33	10
	3	34 Androgei Agone	11
			statuebat premij nomine pueros Atticos largiens, & ille in agone fortissimus uniuersos in contentione superabat. Tandem factum est ut à Theseo in palastra uinceretur, ob quod Athenienses pueri tributaria poena liberati sunt, ipsos quoque Gnolicos referre testatur.
	4	35	12
	5	36	13
	6	37	14
	7	38	15

Sic legendū existimauerim ex Plutarcho: Androgei agone statuebat Minos nomine, premium pueros Atticos largiens. At taurus in Agone, &c.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorū.	Regnum Mycenarum.	Regnum Atheniensium.	Anni mundi.
	62	3 culis omnibus uo/	24	
	63	4 Ea que (tus efficit.	35	
	64	5 de Pyliphyle me/	26	
	65	6 morantur in Le/	27	
	66	7 mno.	28	
	AMENO=			
	1 PHIS Ae/	8 Mycenis regnauit	29	
	2 gyptiorū	9 EVRISTEVS an.	30	
	annis 40.	40.uel 10. ut aiunt		
	3	10 nonnulli Aegyptus	31 Hercules consummat certamina. An	
	4	11	32 taum interfecit. Ilium uastat.	3950
	5	12 Minos mare obu/	33 Dicitur autem Antæus terra filius,	
	6	13 nuit, & Cretenfi/	34 quia Solorum palestra artis certa	
	7	14 lus leges dedit, ut	35 minime quæ in terra exercent sci/	
	8	15 Parradius me/	36 entissimus erat, & ob id	
	9	16 morat. quod Pla/	37 uidebatur à Terra matre	
	10	17 to fallum eile cō	38 aduuan.	
		uincit.	Hydrum autem callidissi-	
	11	18	39 mum fuisse Sophistam	
	12	19	40 asserit Plato.	
	13	20 Thamris Ham/	41 Bellum Lapytharū & Centaurorū	
		monis filius insi/	42 scribit Palephatus libro	
B	14	21 gnis habetur.	43 de incredibilibus primo no	3960
	15	22	44 biles fuisse equites Thessalorum.	
	16	23	45 Priamus regnauit post Laomedōra,	
	17	24	46 Medæa Colchenis ab Aegæo disce/	
	18	25	47 Septem qui aduersus Thebas (dis/	
	19	26	48 pugnauerunt.	
	20	27 Ea quæ de Mino/	THESEVS X Athenis annis 30.	
		tauro dicuntur,	1 Androgeus Athenis dolo interficit.	
	21	28 quem Philocho/	2 Thecus cū Athenienses pri/	
		rus in secundo At/	3 us per regionem disperios	
	22	29 tidis libro scribit	4 in unam ciuitatem congre/	
	23	30 magistratum Mi/	5 gasset, ignominiose eiectus	3970
	24	31 nois fuisse Taurū	6 est, per signa testarum tan/	
		nomine, inhumana/	7 dem legem primus ipse con/	
		rum atque crude/	8 stituens.	
		lem, & quia Mi/		
		nos super mortem.		
	25	32	9	
	26	33	6	
	27	34	7	
	28	35	8	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
8	39	16	
9	40	17	
10	41	18	
11	42	19	
	PHESTVS XXII		
12	1 Sicyoniorum an. 8.	20	
13	2	21	
14	3	22	
		Post quem IAIR extritu	
15	4	1 Manasse annis 22.	
16	5	2	
17	6	3	
18	7	4	
19	8	5	
	ADRASTVS		
20	1 XXIII Sicyoniorum annis 4.	6	
21	2	7	
22	3	8	
23	4	9	
	POLYPHIDES		
24	1 XXIII Sicyoniorum annis 31.	10	
25	2	11	
26	3	12	
27	4	13	
	TAVTANES		
1 XXVI Assyriorum annis 32.	5	14	
	6	15	
3 Sub isto Taurane rege Assyriorum Troia capta est.	7	16 Post Iair Hebraeos in ditione redigunt suam Ammonia annis 18. q cum temporibus posteriorum iudicium copulatur secundum Iudeorum traditiones.	
		IEPTE Hebraeorum annis 6.	
10	14	1	
		2 Iepse in lib. Iudicium abgeta	
11	15	3	
12	16	4	
13	17	4 ait supputari an. 300.	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum.	Regnum Mycenarum.	Regnum Atheniense.	Anni mundi.
29	36		9	
30	37		10	
31	38		11	
32	39		12 Minos leges ac fora constituit.	
33	40		13	
34	41		14	3980
35	42		15	
36	43 Theus Helenam rapuit, quam rursus fratres receperunt capta matre Thelei, eo tempore profecto.	16 Philistinus scribit a Zoro & Carthagine Tyris hoc tempore Carthagine conditam, eosdem autem fuisse Tyrios.	17	
40	47		20	
	AMME			
1 NEMES	48		21	
2 Aegyptiorum an. 26.	49		22 Atreus Argis regnat.	
	50 Hercules agonem Olympiacum constituit, a quo usque ad presentem	23		
	51	24		3990
5	52	25 Phadra Hippolitum amat.		
6	53	26		
7	54	27 Hercules in Lybia occidit		
8	55	28 Antaeum.		
		Menelaus regnat in Lacedaemone.		
9	56	29		
10	57	30		
		MNESTEVVS XI Atheniensium, qui & Peteo an. 24.		
11	58	1		
12	59	2 Mycenis imperat Agamemnon an. 35. cuius regni 18. anno Troia capitur.		4000
13	60	3		
14	61	4		
15	62	5		
16	63	6		
17	64	7		
		8		
	in morbum incidisset pestilentem, ob remedium dolorum se fecit in flammis, & sic morte functus est anno aetatis 52. Quidam autem an. 30. perisse scribunt, alij uero ante 30. an. lethum			
18	65	9 Alexander Helenam rapuit, Troianum bellum decennale surrexit, causa mali, quod trium mulierum de pulchritudine certantium praemium fuit, una earum Helenam Pallori iudici pollicente.		
19	1 MEMNON Mycenarum annis 18.	10		
20	2	11		
21	3	12		

D. EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
14	18	5
15	19	6
		Post quem HESEBON
16	20	1 annis 7.
17	21	2
18	22	3
19	23	4 Post Hesebon in libro He
20	24	5 bræorū fertur iudex Adon
21	25	6 rex ille populū an. 10. qui
22	26	7 non habet apud LXX in
		LABDON (terpretes.
23	27	1 Hebræorum annis 8.
24	28	2
25	29	3 I roia capta.

A captiuitate Troiæ usq; in primam Olympiadem fiunt an. 409. aliàs 406. Colligitur omne tēpus usq; in præsentē diē secundū Assyrios à XLIII regni Nini anni 835. aliàs 834. Secundum Hebræos à primo anno natiuitatis Abraham anni 825. aliàs 824. Secundum Assyrios Sicyonios à XXII Europis anno similiter 835. A natiuitate uerò Moſis anni 310. aliàs 308.

26	30	4 Post Labdon Hebræos in
27	31	5 ditionē redigunt alienige
	PELAGVS XXV	næ annis 40. qui compu
28	1 Sicyoniorū an. 20.	6 rantur tēporibus ludicum
29	2	7 posteriorum secundum
30	3	8 ludæorum traditiones.
		Post quē SAMSON an. 20.
31	4	1 Sālon fortissimus omnū
		fertur, ita ut à quibūdam
32	5	2 facta eius gestis Herculis
		comparentur. Quidam ad
1 TANTEVS		3 huius memoriam seruan
1 XXVII Assyrio	6	4 dam balneas Byzantiōrū
2 rum annis 40.	7	5 multo post tempore ap
3	8	6 peilatas purant
4	9	7
5	10	8
6	11	9
7	12	10
8	13	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

33

Aegyptiorum.	Regnum Latinorum.	Regnum Atheniensium.	Anni mundi.
22	4	15	
23	5	14	4010
24	6	15	
25	7	16	
26	8	17	Mopsus regnauit
			in Cilicia, à quo
	THVORIS		
1 Aegyptio	9 Memnon & Amazones	18 Mopsocrene &	
2 rum an. 7.	10 Priamo tulere subsidium.	19 Mopsistia	
3	11	20	
4	12	21	
5	13	22	
6	14	23	
7	15 Capta Troia.	24	(mophoon.
			Menelæus mori in Melo regrediens à Troia, post quē Athenis regnauit De
			A primo anno Cecropis, q; primus apud Atticā regnauit, usq; ad captiuitatē
			Troiæ, & usq; ad 23. annū Menestei, cuius Homerus meminuit, cōputantē anni,
			similiter à 35. ætatis Moſis anno, fiunt an. 375. aliàs 374. (375. aliàs 437.
			Thuoris rex Aegypti ab Homero Polybus uocaf maritū Alchādreg, cuius me
			minit in Odyssea, dicēs post Troiæ captiuitatē Menelāū & Helēnā ad eum di
			De tertio
	LATINIS, qui postea Romani	DEMOPHOON XII (uertisse.	
	Tomo Ma	nuncupati sunt, post tertium	Atheniensium an. 33.
	nethontis	annum captiuitatis Troiæ.	
1 Aegypti	20	1 iue, ut quidā uolunt, post 8.	4020
2 Dynastia	regnauit AENEAS annis 3.	2 Mycenis regnat	
3 Diapolita	1 Ante Aeneam, Ianus, Satur	Aegyftus.	
4 norū an.	nus, Picus, Faunus, Latinus,	3	
5 nis 177.	2 in Italia regnauerunt circū	4	
	3 ter annis 150.	5	
	Post quem II. ASCANIUS	Mycenis post mor	
6	1 annos 38.	6 te Aegypti Oreltes	
	Ea quæ de Vlyſſe fabulæ fe	regnauit annis 15.	
7	2 runt, quomodo titremi	7 Lydi mare obtinue	
	Tyrrhenorum Scyllam fu	runt.	
8	3 gerit, spoliare hospites soli	8	
9	4 tam. Scribit Palephatus	9	
10	5 in incredibitum libro 1.	10	
11	6 Syrenes quoq; fuisse mere	11	4030
12	7 trices, quæ deceperint nauē	12	
13	8 gantes.	13	
14	9	14	
15	10	15	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Regnum Assyriorum.	Regnum Sicyoniorum.	Regnum Hebraeorum.
9	14	11	
10	15	12	
11	16	13	
12	17	14	
13	18	15	
14	19	16	
15	20	17	
	Post quem ZEVS		
16	1 SIPPVS XXVI	18	
17	2 Sicyoniorum 32.	19	
18	3	20	
		Post quem HELI facer-	
19	4	1 In Hebræorū (dos an. 40.	
20	5	2 libro 40. anni inuentu-	
21	6	3 tur, in LXX autem inter-	
22	7	4 pretatione 20.	
23	8	5	
24	9	6	
25	10	7	
26	11	8	
D			
27	12	9	
28	13	10	
29	14	11	
30	15	12	
31	16	13	
32	17	14	
33	18	15	
34	19	16	
35	20	17	
36	21	18	
37	22 Castoris Chrono	19	
	graphiam de Sicyoniorum regno exponemus. Sicyoniorum reges ab		
38	23 Aegyaleo usq; ad	20	
	Zeulippum omnes regnauerunt annis 862. & sacerdotes Carni, qui		
39	24 præfuerunt an. 33.	21	
40	25 post q̄s sacerdos	22	
	THINEVS XXVIII constitutus est Ca		
1 Assyriorum an. 30.	26 ridemus, qui im-	23	
2	27 p̄f̄as nō sustinēs	24	
3	28 fugit.	25	
4	29	26	
5	30	27	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum	Regnum Latinorum.	Regnum Atheniensium.	Anni mundi.
16	11		16	
17	12		17	
18	13		18	
19	14 Hectoris filij Ilium recepe		19	
20	15 rūt expulsis Antenor's po		20 Pyrrhus Delphis	
21	16 iteris. Heleno eis subfici		21 in templo Apollī	4040
22	17 um ferente.		22 nis ab Oreste occi-	
			ditur prodicione fa-	
23	18		23 cerdotis Macharei:	
24	19		24 quo tempore qui-	
25	20 Secundū quosdam Hera-		25 dam Homerum fu-	
			isse dicunt.	
26	21 Alcianus derelicto nouer-		26 Mycenis regnauit	
27	22 ca sua regno, Lauinij Ale		27 Tillamenus filius	
28	23 bam Longam condidit,		28 Orestis.	
29	24 & Syluium Posthumum		29	
30	25 fratrem suum Aeneæ ex		30	
31	26 Lauinia filium cum sum-		31	4050
32	27 ma pietate educauit.		32	
33	28		33	
			OXYNTES XIII	
34	29		1 Atheniensiu an. 12.	
B				
35	30 Ascēsus Iulium Syluiū pro-		2	
36	31 creauit, a q̄ familia Iuliorum		3	
37	32 orta est, ppter ætatē paruuli		4	
38	33 qui necdū regendis ciuibus		5	
39	34 idoneus erat, Syluiū Post-		6	
40	35 humū fratē suum regni reli-		7	
41	36 Amazones (quī h̄gredē.		8	4060
42	37 Ephēti templū succēderūt		9	
43	38 Agon Lyciorū primus a-		10	
44	39 SYLVIVS XXXII (ctus,		11	
	Latinorum, Aeneæ filius, annis 29.			
45	1 Syluius Posthumus, quia		12	
	post mortē patris æditus ru-		Post quem APHIDAS	
46	2 ri fuerat educatus, & Syl-		XIIII anno 1.	(an. 8.
47	3 uij & Posthumī nomen ac-		Post quem TIMOETES XV	
	cepit, a quo omnes Alba-		1 Castor de regno Athenien-	
48	4 norum reges Syluij uocati		2 sium: Exponemus autē &	
49	5 sunt.		3 Atheniensiu reges cogno-	
50	6		4 mento Erecteidas,	
51	7		5 a Cecrope Diphye	4070
52	8		6 usq; ad Timoēten:	
	quorum omne tempus inuenit an. 49. Post quos suscepit regnum.			

D. EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Aegyptiorum.	Regnum Lacedaemoniorum.	Regnum Hebraeorum.	Aegyptiorum.
6		31	28	53
7		32	29	54
		Reges Sicyoniorū		
8		defecerunt, qui re-	30	55
9		gnauerunt annis	31	56
10		862. Post quos sa-	32	57
11		cerdotes Carnico	33	58
12		stituti sunt.	34	59
13			35	60
14			36	61
15			37	62
16			38	63
17			39	64
18			40	65
dote, arca testamenti ab alienigenis posside: ac deinde in domo Aminadab				
		SAVL (fuit an. 20.		
19		1 primus rex Hebrae-		66
20		2. orū ex tribu Benia-		67
21		3 min, & Samuel an-		68
22		4 nis 40.		69
23		5		70
D 24		6		71
25		7		72
26		8		73
27		9		74
28		10		75
29		11		76
30		12		77
DERCILVS				
1	XXIX Assy-		13	78
2	riorum an-		14	79
3	nis 40.		15	80
EVRYSTEVS				
4	1 primus Lacedaemo	16		81
5	2 niorum annis 42.	17		82
6	3	18		83
7	4	19		84
8	5	20		85
9	6	21		86
10	7	22		87
11	8	23		88
12	9	24		89

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Latinorum.	Regnum Atheniense.	Corinthiorum.	Anni
9		7 Melanthus Pylentis Andropōpiti		mundi.
10		8 lius, & huius filius Codrus q imperauerūt.		
		Post quem MELAN	(simul an. 58.	
11	Erecteidarum imperio de	1 THVS XVI an		
12	structo Atticorū principi	2 nis 37.		
13	um regni ad aliud genus	3		
14	translatū est, cum Timoē	4		
15	ten prouocasset ad pugna	5		
16	Xachus Boëtius: & Timo	6		
17	ete reculante, Melanthus	7		4080
18	Pylentis Andropōpiti	8		
19	lius suscepisset singulare	9		
20	certamē, ac deinde regnal-	10		
21	ter, hinc & <i>αράδιστος</i> , id est,	11		
fallaciarum solennitas celebratur, qui ad uictoriam fraude procefferat.				
22		12		
23		13		
24		14		
25		15		
26		16		
27		17		
28		18		4090
29		19		
AENEAS SYLVIVS				
1	1111 Latinorū annis 31.	20	Homerus secundū quorundā opinionē his fuisse rēporibus iudicat. Quāta autē de eo a-	
2	In alia historia reperimus	21	pud ueteres diffonāta fuerit, manifestū esse	
3	quarto Latium Syluium	22	poterit ex sequentibus. Quidā eū, ex qbus	
4	regnasse Lauiniae, ei Melāpo-	23	Crates, ante descensū Heraclidarū ponūt.	
5	dis huius uterinū fratrem Post-	24	Eratosthenes post 100. annū Troiana capti	
6	humī, & quinū, qui nunc	25	uitatis. Aristarchus Ionica emigratione, si-	
7	hic quartus ponit Syluium	26	ue post annū 100. Philochorus emigratiōis	
8	Aeneam Posthumī filium.	27	Ionica rēpore sub Archippo Atheniensū	
magistratu, & post captā Troia an. 180. Apollodorus Atheniensis post 240. annū euerionis [h]. Exuterūt ali, qui modico tempore anteq Olympiades				
		inciperent 400. re-	ATHLETES	
8		27 tro annis Troia	1 prim9 Corin. an. 35.	
9		28 na captiuitatis	2 Heraclidarū	4100
10		29 eum fuisse	3 descētus in	
11		30 putent, licet	4 Pelopōne	
12		31 Archilochus	5 sum	
13		32 23 Olympia	6	
14		33 des & quin	7	
15		34 tum Troiang	8 Euristeus &	
16		35 euerionis	9 Procles Spartam	

† Alathes

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

A Syriorum.	Regnum Lacedaemoniorum.	Regnum Hebraeorum.	Aegyptiorum.
13	10	25	90
14	11	26	91
15	12	27	92
16	13	28	93
17	14 Iones, pfugi Athe	29	94
18	15 nas se cotulerunt.	30	95
19	16	31	96
20	17	32	97
21	18 Peloponenses cō	33	98
22	19 tra Athenas dimi	34	99
23	20 cant.	35	100
24	21	36	101
25	22 Incurtus in Asiam	37	102
26	23 Amazonum pari	38	103
27	24 ter & Cymmerio	39	104
28	25	40	105
29	26	Hebraorum primus	
30	27	1 rex ex tribu Iuda	106
31	28	2 DAVID annis 40.	107
32	29	3	108
33	30 Codrus iuxta re	5 Hebraorū Pontifex	110
34	31 iposum seipsum	6 Abiathar clarus habet.	111
35	32 morti tradēs, inte	7	112
	33 rimitur bello Pelo		
	34 ponnensiaco, in quo		
36	35 Heraclidarū regnū	8	113
37	36 destructum est,	9	114
38	37 quod 382. annis	10 Prophetant Gath,	115
	38 perseverauerat.	Nathan, Afaph.	
39	39	11	116
40	40	12	117
	EVPALES		
1	XXX Assy	13	118
2	riorum an	14	119
3	nis 38.	15	120
4	41	16	121
5	42	17	122
	ARGIS II Laceda		
6	1 moniorū anno 1.	18	123
	post quē ARCHE		

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Latinorum.	Regnum Atheniense.	Regnum Corinthiorum.	Anni mundi.
17	36 annum supputet.	10 obtinuerunt.		
18	37	11		4110
	CODRVS XVII			
19	1 Athenientium Ma	12		
20	2 Iantibi filius an. 21.	13		
21	3	14		
22	4	15		
23	5	16		
24	6	17		
25	7	18		
26	8	19		
27	9	20		
28	10	21		4120
29	11	22		
30	12	23		
31	13	24		
	LATINVS			
1	SYLVIVS	14	25	
	v Latino			
2	rum an. 50.	15	26	
3		16	27	
4		17	28	
5		18	29	
6		19	30	
7		20	31	4130
8		21	32	
	Post quem pūnci-			
	pes siue magistra-			
9	1 tus, quos mors si-	33		
10	2 nterat: quorum pri	34		
11	3 mus MEDON Co	35		
	dri filius, annis 20.			
12	4	IXION XXIX Corinthi		
	orum annis 37.			
13	5	2		
14	6	3		
15	7	4		
16	8	5		4140
17	9	6		
18	10	7		
19	11	8		

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Affyriorum.	Regnum Lacedaemoniorum.	Regnum Hebraeorum.	Aegyptiorum.	
7	1	STRATVS annis 35.	19	124	
8	2		20	125	
9	3	Magnesia in Asia con-	21	126	
10	4	dita.	22	127	
11	5		23	128	
12	6		24	129	
13	7	Mycena condita in	25	130	
14	8	Italia, quae nunc Cu-	26	131	
15	9	ma.	27	132	
16	10	Ephesus condita ab	28	133	
17	11	Androco. siue ab An-	29	134	
18	12	dronico.	30	135	
19	13	Carthago condita est,	31	136	
20	14	ut quidam uolunt. à	32	137	
21	15	Carcedone i yno, ur	33	138	
22	16	uero alij, à Didone fi-	34	139	
23	17	lia post Troianum	35	140	
24	18	bellum an. 143.	36	141	
25	19		37	142	
26	20	Ionica migratio in qua	38	143	
27	21	quidam fuisse Home-	39	144	
28	22	rum scribunt.	40	145	
29	23		SOLOMON II He-		
30	24		braeorum, filius Dauid,	146	
31	25		2 annis 40.	147	
32	26		3	148	
33	27		4	Solomon templum in	149
34	28		5	Hierosolymis adificare	150
35	29		6	cepit, columma uero	151
		autem omne tempus à Mose, & egressu Israël ex Aegypto usq; ad	7	Colligitur (pus an. 8.	152
36	30		8	praesentem annum, an-	153
37	31		9	ni 480. ut Regnorum	154
		liber primus in testimonium est. Secundum tertium librum Regnorum à	10	Mose, & egressu Israël	155
38	32			ex Aegypto usque ad	
		LAO-	11	Sadoch Hebraeorum	156
1	33	STENES	12	Solomonem, & adifi-	157
2	34	XXXI	13	cationem templi com-	158
3	35	Affyri		putantur anni 480.	
		orum		A diluuiio usq; ad Mo-	
4	an. 45.	LABOTES IIII	14	sen anni 1442. Ab	159
				Adam usque ad diluuium anni 2242. Similiter omnes anni 4169.	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Latinorum.	Atheniensium.	Regnum Corinthiorum.	Anni mundi
20	12		9	
21	13		10	
22	14		11	
23	15		12	
24	16		13	
25	17		14	
26	18		15	
27	19		16	4150
28	20		17	
		AGASTVS II		
29	1 Athenientium		18	
30	2 annis 36.		19	
31	3		20	
32	4		21	
33	5		22	
34	6		23	
35	7		24	
36	8		25	
37	9		26	4160
38	10		27	
39	11		28	
40	12		29	
41	13		30	
42	14		31	
43	15		32	
44	16		33	
45	17		34	
46	18		35	
47	19		36	4170
48	20		37	
		AGYLAVS III Co-		
49	21	1 rinthiorum annis 37.		
50	22		2	
		ALBA SYLVIVS		
1	VI Latinorum,		3	
	Syluij Aeneae filius,			
2	annis 39.		4	
3	25		5	
4	26		6	
5	27		7	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Abyriorum.	Regnum Lacedaemoniorum.	Hebraeorum Iudae.	Hebraeorum Israel.
5	2		15 Prophetabant	
6	3		16 Sadoch, Achias,	
7	4	Quidā Homerū,	17 † Salomites, † Sa	
8	5	& Hesiodum his	18 meas.	
9	6	fuisse temporibus	19	
10	7	aiunt.	20	
11	8		21	
12	9		22	
13	10	Carthago fecun-	23	
		dū nōnullos con-		
14	11	ditur à Didone.	24	
15	12	Alij uero supra	25	
16	13	scriptum tempus	26	
17	14	uendicant.	27	
18	15		28	
19	16		29	
20	17		30	
21	18		31	
22	19	Tertio mare ob	32	
23	20	tinuerunt Thra	33	
		ces annis 19.		
D	21		34	PRINCIPIVM
24	22		35	Hebraeorū qui
25	23		36	in Samaria erāt.
26	24		37	Apud Hebrae-
27	25		38	os qui in Sama-
28	26		39	ria erant, & uo-
29	27		40	cabant Israēl,
30				primus regna-
				uit HIEROBO-
				ROBOAM III
31	28		1 Hebraeorū Iudae	1 AM, annis 22.
32	29		2 Post (annis 17.	2
				mortem Solomonis seditio orta est in gente Iudaeorum, & regni bifaria dicitur
33	30		3 Iio. In Samaria	3
34	31		4 decem tribubus	4
				regnavit Hiero-
35	32		5 boam.	5
36	33		6	6
37	34		7 Roboam filius	7
38	35		8 Solomonis re-	8
				gnavit in Hierusalem duabus tribubus sibi subiectis, qui uocabantur Iudaei,
39	36		9 ob reges Iudaeo-	9
40	37		10 rum g rex Iudae	10
				stirpe descende-
				DORISTHVS V

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum.	Latinorum.	Atheniensium.	Corinthiorum.	Anni mundi.
160	6		28	8	
161	7		29	9	4180
162	8		30	10	
163	9		31	11	
164	10		32	12	
165	11		33	13	
166	12		34	14	
167	13		35	15	
168	14		36	16	
			ARCHIPVS III		
169	15		1 Athenientū	17	
170	16		2 annis 19.	18	
171	17		3	19	4190
172	18		4	20	
173	19		5	21	
174	20		6	22	
175	21		7	23	
176	22		8	24	
177	23		9	25	
178	24		10	26	
			Aegyptiorū		
1	XXI Dyna.	25	11	27	
B	2	Ita regnavit	12	28	
3	SMENDIS	27	13	29	4200
4	annis 20.	28	14	30	
5		29	15	31	
6		30	16	32	
7		31	17	33	
8		32	18	34	
9		33	19	35	
			THERSIR PVS		
10		34	1 IIII Athenen-	36	
11		35	2 Iium an. 41.	37	
			PRYMINAS		
12		36	3	1 IIII Corin-	
13		37	4	2 thiorū an. 35.	4210
14		38	5	3	
15		39	6	4	
			SYLVIVS ATHYS VII		
16		1 Launorū, Iue	7	5	
17		2 Aegyptus, an.	8	6	
			Sylvius (nis 24.		

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Afsyriorum.	Lacedaemoniorum.	Hebraeorum Iudae.	Hebraeoru Israel.
41		1 Lacedaemonio	11 rant, & uniuersa	11
42		2 Sa (rum an. 29.	12 gens Iudae nomen	12
43		3 mos condita.	13 sortita est.	13
44		4 & Smyrna in	14	14
45		5 urbis modum	15	15
	PIRICIADES	ampliata.		
1	XXXII AD	6 Thraces Be-	16 Sufachim rex Ae-	16
	tyriorum an	briciam, quae	gyptiorum contra	
2	nis 30.	7 nunc Bithy-	17 Iudaeos dimicans	17
		nia nuncupa-	templum Ipolit.	
3		8 tur, transeun-	1 Post quem ABIA	18
4		9 tes a Strimone	2 IIII annis 3.	19 Hebraeorum
		occupauerunt.		Potifex maxi-
5		10	3	20 mus Abime-
			† post quem ASA	lech illustris
6		11	1 v annis 41.	21 habetur.
7		12	2 † Prophetabat Achia,	22
			Dameas, & is qui fue-	NADAB II He-
8		13	3 rat apud altate dama-	1 braoru Israel,
9		14	4 riz, Iehu, Ioele, Aza-	2 annis 2.
			rias, qui & Anania.	BAASA III He-
10		15	5	1 braoru Israel
11		16	6	2 annis 24.
12		17 Thraces ma-	7	3
13		18 re obtinue-	8	4
14		19 runt.	9	5
15		20	10	6
16		21	11	7
17		22	12	8
18		23 Thraces ma-	13	9
19		24 re obtinue-	14	10
20		25 runt.	15	11
21		26	16	12
22		27	17	13
23		28	18	14
24		29	19	15
		AGESILAVS		
25		1 VI Lacedaemo-	20	16
26		2 niorum an-	21	17
27		3 nis 44.	22	18
28		4	23	19

† 7. Reg. 11.
 † Sic putarim legendum ex Bedae Chronico: Prophetabat Helias, Abdias, Micheas, et Iehu, qui occiditur ab Asa rege Israel.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptioru.	Lacedaemoniorum.	Atheniensium.	Corinthiorum.	Anni mundi.
18		3 Athys, Iue	9	7	
19		4 Aegyptus	10	8	
20		5 Albæ supe-	11	9	
21		6 rioris regis	12	10	
22		7 filius fuit.	13	11	
23		8	14	12	4220
24		9	15	13	
25		10	16	14	
26		11	17	15	
	Post quem				
1	PSEUSEN=	12	18	16	
	SES an. 41.				
2		13	19	17	
3		14	20	18	
4		15	21	19	
5		16	22	20	
6		17	23	21	
7		18	24	22	4230
8		19	25	23	
9		20	26	24	
10		21	27	25	
11		22	28	26	
12		23	29	27	
13		24	30	28	
		CAPIS		29	
14		1 SYLVIVS	31		
15		2 VIII Launo	32	30	
16		3 rum annis 28.	33	31	
17		4 Capis Iupe-	34	32	4240
18		5 rioris regis	35	33	
19		6 filius.	36	34	
20		7	37	35	
				BACIS V	
21		8	38	1 Corinthioru,	
22		9	39	2 annis 35,	
23		10	40	3 A quo reges	
24		11	41	4 Bacida co-	
			PHORBAS	gnominati.	

EVSEBII CAESAR CHRONICON

	Affyriorum.	Lacedaemoniorum.	Hebraeorum Iudae.	Hebraeoru Israel.
29	5	24	20	
30	6	25	21	
	OPHRATEVS			
1	XXXIII Affy	26	22	
2	riorum annis 20.	8	27	
3	9	28	24	
			Post quem	
4	10	29	1 HELA IIII	
5	11	30	2 annis 2.	
			Post quem	
6	12	31	1 AMBRIAS	
7	13	32	2 v. annis 12.	
8	14	33	3	
9	15	34	4	
10	16	35	5	
11	17	36	6	
12	18	37	7	
13	19	38	8	
14	20	39	9	
15	21	40	10	
16	22	41	11	
		IOSAPHAT VI		
17	23	1 Hebraeoru Iudae annis 25.	12 ACHAB VI	
18	24	2	1 Hebraeorum	
19	25	3	2 Israel an. 22.	
20	26	4	3	
	OPHRATA-			
1	NES XXXIIII	5 Apud Hebraeos	4	
2	Affyriorum an	6 prophetabar Ab	5	
3	nis 50.	7 dias Iehu, Ozi	6	
	† Et Helias.	8 as, † & Micheas.	7	
4	30	9	8	
5	31	10 Pseudoprophe	9	
6	32	11 ta erant Sedechi	10	
7	33	12 as, Eliezer.	11	
8	34			
9	35	13	12	
10	36	14	13	
11	37	15	14	

D. HIERONYMO INTERPRETE

	Aegyptiorum.	Latinorum.	Atheniensium.	Corinthiorum.	Anni
25	12	1 Atheniensium	5		mundi
26	13	2 annis 31.	6		
27	14	3	7		4250
28	15	4	8		
29	16	5	9		
30	17	6	10		
31	18	7	11		
32	19	8	12		
33	20	9	13		
34	21	10	14		
35	22	11	15		
36	23	12	16		
37	24	13	17		4260
38	25	14	18		
39	26	15	19		
40	27	16	20		
41	28	17	21		
	NEPHER	† CAPETVS			
1	CHERES	1 SYLVIVS	18	22	
	Aegyptioru	IX Latinoru			
2	annis 4.	2 annis 13. Hic fuit filius re-	19	23	
		gis superioris			
3		3	20	24	
4		4 Capis.	21	25	
	AMMENO				
1	PHIS Aegy ptiorum an			26	
2	nis 9.	6	23	27	4270
3		7	24	28	
4		8	25	29	
5		9	26	30	
6		10	27	31	
7		11	28	32	
8		12	29	33	
9		13	30	34	
	OSOCHOR	Post quem TI-			
1	Aegyptioru	1 BERINVS SYL-	31	35	
	annis 6.	TI (VIVS an. 8.	† MECADES	AGELAS VI	
2		2 berin9 Capeti	1 VI Athenien	1 Corinthioru	
3		3 filius a quo &	2 sum annis 30.	2 annis 30.	

† Alia Carpen-
tus et Capetus.

† Mecades.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

	Affyriorum.	Regnum Lacedaemoniorū.	Hebraeorum Iudae.	Hebraeorum Israël.
12	38		16	15
13	39		17	16
14	40		18	17
15	41		19 Quarto mare obtu-	18
16	42		20 nuerunt Rhodij an-	19
			nis 23.	
17	43		21	20
18	44		22	21
19		ARCHELAVS		
		1 VII Lacedaemo-		
		niorum annis 60.		
20	2		23	22
			OCHOZIAS	
			i VII Hebraeo-	
21	3		24	23
			2 in Israēlan. 2.	
			IORAM VII Hebra-	
22	4		25	24
			2 orum Iudae, annis 8.	
23	5		26	25
			1 IORAM VIII,	
			2 annis 12.	
24	6		27	26
25	7		28	27
26	8		29	28
27	9		30	29
28	10		31	30
29	11		32	31
			Post quem † OCHO-	
† Azarias.			ZIAS VIII anno 1.	
30	12		33	32
			Post quem † ATHA-	
† 4. Reg. II.			1 LIA IX mater an. 7.	
31	13		34	33
			2 Ionadab filius Re-	
32	14		35	34
			3 chab clarus habetur.	
33	15		36	35
			Post quem	
† 4. Reg. II.			4 † Iosadē apud Hebrgos	
34	16		37	36
			5 insignissimus habetur	
35	17		38	37
			6 Pontifex, qui solus	
36	18		39	38
			7 post Moſem uiſit an-	
37	19		40	39
			Post quem (nis 130.	
38	20		41	40
			1 IOAS X, annis 40.	
39	21		42	41
			2	
40	22	Quinto mare ob	43	42
		3		
41	23	tinuerunt Phryges	44	43
		4		
42	24	annis 15.	45	44
			5	
43	25		46	45
			6	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

	Aegyptiorum.	Latinorum.	Athenienſium.	Corinthiorum.	Annū mundi
4		4 fluuius appella-	3	3	
5		5 tus eſt Tiberis,	4	4	
6		6 qui prius Albu-	5	5	
		SPINACES			
		la dicebatur.			
1 Aegyptiorū	7		6	6	
2 annis 9.	8		7	7	
		AGRIPPA Syl-			
3		1 uius Tiberini ſic	8	8	
4		2 lius, XI an. 40. †	9	9	
5		3 In latina historia	10	10	
		ad uerbum ſcripta reperimus: Agrippa apud Latinos regnante, Homerus			
6		4 in Graecia claru	11	11	
7		5 it, ut teſtatur	12	12	4290
		Apollodorus Grammaticus, & Euphorbius Hiſtoricus, ante urbem Ro-			
8		6 manam cōditam	13	13	
9		7 an. 124. & ut ait	14	14	
		† PERSVSEN-			
		Cornelius Ne-			
1 NES Aegy	8	8 pos ante Olym-	15	15	
2 ptiorum an	9	9 piadem primā,	16	16	
3 nis 35.	10	10 annis 100.	17	17	
4		11	18	18	
5		12	19	19	
6		13	20	20	
7		14	21	21	
8		15	22	22	4300
9		16	23	23	
10		17	24	24	
11		18	25	25	
12		19	26	26	
13		20	27	27	
14		21	28	28	
15		22	29	29	
16		23	30	30	
			DIOGENE	EVDEMY	
17		24	1 TVS VII	1 VII Corin-	
18		25	2 Athenien	2 thiorum an-	4310
19		26	3 Iū an. 28.	3 nis 25.	
20		27	4	4	

† Dionysius 73.

† Pſusenes.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

	Affyriorum.	Lacedaemoniorum.	Hebraeorum Iudae.	Hebraeorum Israël.
44	26		7	11
45	27 Lycurgus		8	12
46	28 insignis ha-		9 Hebraeorū Prophe-	13
47	29 betur.		10 ta Zacharias occi-	14
48	30		11 ditur.	15
49	31		12	16
50	32		13	17
	OCRAZAPES			
1	xxxv Affy-		14	18
2	riorū an. 41.		15	19
3	35		16	20
4	36		17	21
5	37		18	22
6	38		19	23
7	39		20	24
8	40		21	25
9	41		22	26
10	42		23	27
11	43		24	28
			IACOB X	
† 4. Reg. 37.	44		25 Helifaeus Propheta	1 † Hebraeorum
13	45		26 moritur.	2 Israël an. 17.
14	46		27	3
15	47		28	4
16	48 Sexto mare		29	5
17	49 obtinuerunt		30	6
	Cypriā an. 31.			
18	50		31	7
19	51		32	8
20	52		33	9
21	53		34	10
22	54		35	11
23	55		36	12
24	56		37	13
25	57		38	14
26	58		39	15
27	59		40	16
			† AMASIAS XI	
† 4. Reg. 14.			1 Hebraeorum Iudae	17
28	60			

THELECVS

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum.	Latinorum.	Atheniensium.	Corinthiorum.	Anni mundi
21		28	5	5	
22		29	6	6	
23		30	7	7	
24		31	8	8	
25		32	9	9	
26		33	10	10	
27		34	11	11	
28		35	12	12	4320
29		36	13	13	
30		37	14	14	
31		38	15	15	
32		39	16	16	
33		40	17	17	
		AREMVLVS SYL			
34		1 VIVS XII Lati-	18	18	
35		2 norum an. 19.	19	19	
	SENSCORIS Ae-	Sylvius Aremulo			
1	gyptiorū 20 dy	3 siue Remulus,	20	20	
2	naltia an. 21.	4 Agrippæ supe-	21	21	
3	Huius Sefcoris	5 rioris regis fili-	22	22	4330
	Aegyptij regis	us, praefidiū Al-			
4	pater fuit Sipa	6 banorum inter	23	33	
5	ris: Hūc ferunt	7 mōtes ubi Ro-	24	24	
6	quidam post	8 ma nunc est po-	25	25	
	mortē ab Ae-	suit, qui ob im-			
7	gyptijs deum	9 pietatē postea	26	1 ARISTHE-	
8	nūcupatum,	10 fulminatus in	27	2 VIII Corin-	
9	eumq; Serapim	11 terijt. Huius fi-	28	3 thiorū an-	
	appellatum.	lius fuit Iulius			
10		12 proavus † Iulij	1 VIII Atheni-	4	
11		13 Proculij, q cum	2 enstū an. 19.	5	
12		14 Romulo Ro-	3	6	
13		15 mā cōmigrans	4	7	4340
14		16 fundavit Iulā	5	8	
15		17 gentem.	6	9	
16		18	7	10	
17		19	8	11	
		AVENTINVS SYL			
18		1 VIVS XIII Lati-	9	12	
19		2 norum an. 3.	10	13	
		Auētius Remu-			
20		3 liſuperioris ma-	11	14	

ior filius,

† Dionysius
Hic hunc Alladi
um nominat.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Affyriorum.	Lacedaemoniorum.	Hebraeorum Iudae.	Hebraeorum Israel.
		THELECVS VIII	annis 29.	IOAS XI Hebraeorum Israel.
29		1 Lacedaemoniorum Carthia (an. 40.)	2	1 braeorum Israel annis 16.
30		2 gine hac xrate	3	2
31		3 quida coditam	4	3
32		4 putat: alij uero	5	4
33		5 ut supra memo	6	5
34		6 rauimus.	7	6
35		7	8	7
36		8	9	8
37		9	10	9
38		10	11	10
		11	12	11
39		12	13	12
40		13	14	13
41		14	15	14
	TONOSCON			
1	COLEROS	15	16	15
2	XXXVI Affyriorum, qui uocabat Græce Sardana	16	17	16
				Post quem HIE
D	3 palus annis 20.	17	18	1 ROBOAM XII
4	Sub Atriphron	18	19	2 annis 41.
5	Affyriorum regnum	19	20	3
6	destructum, &	20	21	4
7	Sardanapalus,	21	22	5
	ur nonnulli scriptant, eodem tempore Tharsum atq; Anchialem condidit: & in praelio	22	23	6
8	uictus ab Arba	23	24	7
9	ce Medo temet	24	25	8
10	incendio con	25	26	9
11	cremauit.	26	27	10
12		27	28	11
13		28	29	12
14	28 Septimo Phoenices mare obtinuerunt an. 45.	29		
15				1 Hebraeorum Iudae annis 52.
16		30	2	14
17		31	3	15
18		32	4	16
19		33	5	17
20		34	6	18

Vicq; ad id tempus fuisse reges Affyriorum historia refert, & sunt simul an. 1197. Omnes autem anni regni Affyriorum à primo anno Nini supputantur 1240.

ARBACES

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Aegyptiorum.	Latinorum.	Atheniensium.	Corinthiorum.	Anni mundi.
		ior filius, in eo			
21		4 monte, qui	12	15	
	OSORTHON	nunc pars ur			
1	Aegyptiorum,	5 bis est mortu	13	16	
2	annis 15.	6 us & sepultus,	14	17	4350
3		7 aeternum lo	15	18	
4		8 co uocabulū	16	19	
5		9 dedit.	17	20	
6		10	18	21	
7		11	19	22	
			ARIPHON		
8		12	1 IX Athenien.	23	
9		13	2 annis 20.	24	
10		14	3	25	
11		15	4	26	
12		16	5	27	4360
13		17	6	28	
14		18	7	29	
15		19	8	30	
		Post quem			
1	TACHELO	20	9	31	
B	2 TIS an. 13.	21	10	32	
3		22	11	33	
4		23	12	34	
5		24	13	35	
				EGEMNON	
6		25	14	1 IX Corinthi	
7		26	15	2 oruman, 16.	4370
8		27	16	3	
9		28	17	4	
10		29	18	5	
11		30	19	6	
12		31	20	7	
			TESPIEVS		
13		32 Ielpio Ari	1 X Athenien	8	
	Aegypti	phronis fi	lium an. 27.		
1	XXXIII dyna	33 lio Athenis	2	9	
2	stia PET V	34 regnate Affy	3	10	
3	BASTIS	35 riorum re	4	11	
4	annis 25.	36 gnum dele	5	12	4380
5		37 tum est.	6	13	

HhH PROCAS

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

	Regnum Medorum.	Lacedaemoniorum.	Macedonum.	Hebr. Iudae.	Hebr. Israh.
	ARBACES				
Vide Herodotum in 1.	1 Medis annis 28.	35		7	19
	2 Arbaces Medus	36		8	20
	3 Assyriorum imperio destructo regnum in Medos transfuit, & interim sine principibus res agebat.	37		9	21
	4 usq; ad Dioclem	38		10	22
	5 regem Medorum.	39		11	23
	6 In medio autem tempore Chaldaei	40		12	24
† Alcamenus. † Chryanus.		† ALCA*	† GRAMAVS		
	7 prope praevalebant, quorum se	1 NES IX	1 primus rex	13	25
	8 parata quaedam	2 Lacede	2 Macedo	14	26
	9 successiones regum feruntur.	3 monitorum	3 num., 28.	15	27
	10 Reliquae quoque gentes proprijs regibus utebantur.	4 an. 37.	4	16	28
	11	5	5	17 Pro	29
	12	6	6	18 pheta	30
	13	7	7	19 bat, a	31
	14	8	8	20 pud	32
	15	9	9	21 Hebrae	33
	16	10	10	22 os O,	34
	17	11	11	23 see, A	35
	18	12	12	24 mos,	36
D	19	13	13	25 Elaias	37
† Iob.	20	14	14	26 & lo	38
	21	15	15	nas Prophetar.	39
	22	16	16	28	40
	23	17	17	29	41
				ZACHARIAS XIII Israhel mensibus 6.	
Vide haec omnia 4. Reg. 15.	24	18	18	30	
				Post quem SELLYM XIII	
				Post (diebus 2)	
	25	19	19	31	1 quem MANAEM XV annis 10.
	26	20	20	32	2 nis 10.
	27	21	21	33	3
	28	22	22	34	4
	SOSARMS				
	1 II Medorum annis 30.	23	23	35	

D. HIERONYMO INTERPRETE.

	Aegyptiorum.	Latinorum.	Atheniensium.	Corinthiorum.	Anni mundi.
		PROCAS SYL			
6	1 VIVS XIII	7		14 Phidon Argivus	
7	2 Latinorum an. 23.	8		15 mensuras & pondera primus inveniit.	
8	3 Hic fuit Auentini superioris filius.	9		16	
9	4 Ius.	10		ALEXANDER	
10	5	11		1 X Corinthiorum	
11	6	12		2 annis 25.	
12	7	13		3	
13	8	14		4	
14	9	15		5	
15	10	16		6	4390
16	11	17		7	
17	12	18		8	
18	13	18		9	
19	14	20 Trieres prima	11	10	
20	15	21 nauigatio in	12	11	
21	16	22 Corintho.	13	12	
22	17	23	14	13	
23	18	24	15	14	
24	19	25	16	15	
B 25	20	26	17	16	4400
	OSORTHON			17	
1 Aegyptianus 9. Aegypti regis filius	21	27	18	18	
2 prius regis filius	22	AGAMNESTOR	19	19	
3 Oorthon Hericuli cognominauerunt.	23	1 II Atheniensium	20	20	
	AMVLIVS SYLVS	2 annis 20.			
4	1 Numitor Procas superioris regis filius maior, a fratre Amulio regno pulsus, in agro suo uixit. Filia eius adinenda spei partus gratia uirgo Vestalis lecta, quae cum VII parvulos prope ripam Tiberis expositos, Faustulus regni pastor armenti ad Accam Laurentiam detulit, quae propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quaestuosa,	3	21		
5	2 trui sui anno geminos adidisset infantes, iuxta legem in terram uiua defossa est. Verum parvulos prope ripam Tiberis expositos, Faustulus regni pastor armenti ad Accam Laurentiam detulit, quae propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quaestuosa,	4	22		
6	3 uulos prope ripam Tiberis expositos, Faustulus regni pastor armenti ad Accam Laurentiam detulit, quae propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quaestuosa,	5	23		
7	4 am uxorem suam detulit, quae propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quaestuosa,	6	24		
8	5 Lupa a uicinis appellabatur, unde	7	25		
9	6 de ad nostram usque memoriam	8	26		
				PHELESTEVVS	
				1 XI Corinthiorum annis 12.	

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Medorum.	Lacedaemoniorum.	Macedonum.	Hebr. Iudae.	Hebr. Israell.
2	24	24		36	6
3	25	25		37	7
4	26	26		38	8
5	27	27		39	9
6	28	28		40	10
		COENVS II Ma			Post que
7	29	1 cedonum an. 12.		41	1 PHAE
8	30	2		42	2 CEAS
9	31	3		43	3 XV Lan
10	32	4		44	4 nis 10.
11	33	5		45	5
12	34	6		46	6
13	35	7		47	7
14	36	8		48	8
15	37	9		49	9
	Olymp. 1.	Lacedaemoniorum reges defecerunt.			

† Phaeia bien-
nio 4. Reg. 5.

D A captiuitate Troia usq; ad Olympiade primā anni 406. alias 405. Aeschyli Atheniensiu iudicis secūdo an. prima Olympias acta, quo erat Agon gymni-
cus, in quo Chorabus Heliensis extitit uictor. Heli agūt quinquennale cer-
tamen, quatuor annis in medio expletis, in quibus principes annui constitu-
untur quatuor, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hemonis
primus constituit: Ab hoc tempore Graeca de temporibus historia uera cre-
ditur: Nam ante hoc ut cuiq; uisum est aduersas sententias protulerunt.

† An. 20. 16
7. Reg. 15.

16	10 Arcinus Milesi	50	10
	us uersificator flo		† PHACEE
17	11 renitissimus habe	51	1 XVII
18	12 tur.	52	2 Hebrae
	TYRIMAS III	IOATHAN	orum
19	1 Macedoniu an. 38.	1 Hebræoru	3 Israell.
20	2 Athenis primum	2 Iude an. 16.	4
21	3 Trieres nauigauit	3 Propheta	5
22	4 Amineo cur.	4 bant qui	6
23	5 sum dirigente.	5 & supra.	7
	Olymp. 3.		
24	6	6	8
25	7 Cynetho Laceda	7	9

26

D. HIERONYMO INTERPRETE.

45

A	Aegyptiorum.	Latinorum.	Atheniensium.	Lydorum.	Anni mundi.
1	PSAMMVS	7 meretricū cel/	9	2	
2	annis 10.	8 lula lupanaria	10	3	
3		9 dicuntur: Pue	11	4	
4		10 ricum adole/	12	5	
5		11 uissent, colle/	13	6	
	cta pastorum & latronum manu, interfecto apud Albam Amulio, auum				
6	Aegyptij	12 Numitorem	14	7	
7	post Phoeni	13 integrum re/	15	8	
8	ces mare ob	14 itituunt.	16	9	
9	tinuerunt.	15	17	10	
10		16	18	11	4420
1	XXIII dyna	17	19	12	Post que ANTOME-
	stia BOCCHO-				NES an. 1.
2	RVS annis 43.	18	20	1	Post hunc
		AESCHYLVS			reges in Co/
		Atheniensiu			rintho nō fu-
3	Bocchorus	19	1 annis 23.	1	erunt, sed an
4	Aegyptijs	20	2	2	nui principes
	tura cōstitu				constituti.
	it, sub quo				Hi duo anni hic
	agnus locu				signati sunt, re-
	tus est.				gis Lydorum in-
					frā scripti, conueniunt tamen annis appōitis hic aliorum regum.

B

Olympias prima.
Primā Olympiadem Africanus temporibus Ioathan regis Hebræoru fuisse scri-
bit. Nostra quoq; supputatio iisdem temporibus eam exhibuit. Scribit autē Afri-
canus, ut uerba eius ponam, ad hunc modum: Aeschylus Agamnestoris filius a-
pud Athenienses obtinuit principatum annis 23, qua aetate Ioathan regnabat in
Hierusalem. Porro nos in prima Olympiade Ioathan posuimus.

			ARDISVS	
5	21	3	3	rex primus
				Lydorum an
6	22	4	4	nis 36.
7	23	5	5	
8	24	6	6	
9	25 Remus & Ro	7	7	
10	26 mulus gene	8	8	4430
11	27 rant ex Mar	9	9	
12	28 te & Ilia.	10	10	
13	29	11	11	
14	30	12	12	

H1Hh 3 15

EVSEBII CAESAR CHRONICON

Regnum Medorum.	Macedonum.	Hebraeorum Iude.	Hebraeorum Israël.
26	8 monius Poëta,	8	10
27	9 qui I helegoni am scripsit agnoscitur.	9	11
28	10 Theret Cyre	10 Cumelus	12
29	11 nen cōdiderūt,	11 Poëta, qui Bu	13
30	12 oraculo sic ju-	12 gomam & Eu	14
MEDIDVS III	bente, & cōdi-	ropiam scripsit, & Archimus qui	
1 Medorū an. 4. o.	13 tor urbis Bar-	13 Aethiopicā &	15
	tus, cuius p̄priū nomē Aristeus.	Itacam uastationem composuit.	
Olymp. 4.	Aradus insula conditur.		
2	14 In Lacedaemo	14	16
3	15 ne primus E-	15	17
4	16 phorus, quod	16	18
	magistratus no-	ACHAZ IIII Hebraeorum Iudæ,	
5	17 men est confi-	1 annis 15.	19
Olymp. 5.	tuitur. Fuit autem sub regibus Lacedaemon annis 350.		
6	18 Cyzius cōdita.	2	20
			OSEE XVIII
7	19	3	1 Hebrgorū Israël
8	20 Athenis prin-	4	2 annis 9.
D	cipes, qui quoad uixissent reipublicæ præerant desierunt, & in X annum		
9	21 magistratum	5	3
Olymp. 7.	cōsuetudo uer-		
	sa est, regnauitq; primus Carops filius Aelchyl, construxeruntq; urbem in		
10	22 Aegypto Ma	6	4
11	23 cicratim.	7	5
12	24 Mare obtinu-	8	6
13	25 erunt Milefij.	9	7
Olymp. 8.	annis 18.		
14	26 Thales Milefi	10	8
15	27 us Phyticus	11	9
	Philosophus,		
	† Captiuitas Israël prima decem tribus gentis Iudæ, quæ uocabantur Israël & erant in parte Samariæ uictæ a Sennacherib qui & Salmanassar rege Chal-		
	dæorū, translati sunt in montes Medorū, regnatumq; est in Samaria an. 250.		
16	28	12	
17	29	13	
Olymp. 9.			
18	30	14	

† Tobie cap. 7.
Pater Salma-
nassar, filius Sen-
nacherib dicitur.

D. HIERONYMO INTERPRETE

Aegyptiorum.	Romanorum.	Atheniensium.	Lydorum.	Anni mundi.
15	31	13	13	
16	32	14	14	
17	33	15	15	
18	34	16	16	
19	35	17	17	
20	36	18	18	4440
21	37	19	19	
22	38	20	20	
23	39 Nonnulli Ro-	21	21	
	mani scriptores Romam condita ferunt.			
24	40 Roma palati-	22	22	
	Cōsularibus lu-	bus, qui nunc dies festus est,		
25	dis Sabinæ ca-	41 condita.	23	
	ptę, anno ab ur-	Remus raltro	ALCAMENON	
26	be cōdita tertio,	42 pastoralia Fa-	1 XIII Athenien-	24
27	& una uirginū	43 bio Romuli	2 sum annis 2.	25
	pulcherrima cū	duce occidi-	CAROPS	
28	ctorū acclama-	44 tur.	1 XIII Athenien-	26
	tionē rapientū	ROMVLVS	sum annis 10.	4450
B	Thalasso duci Ro-	primus rex Romanorū		
29	mulī decernit:	1 annis 37.	2	27
30	unde in nuptia	2 Ob Asylim-	3	28
31	rū solentatibus	3 punitatem ma-	4	29
	Thalasso uulgo	gna Romulo multitudo con-		
32	clamitant, quo	4 iungitur.	5	30
	scilicet talis nu-	Romani, Tatius Sabinorum rege regnante cum Ro-		
33	pta sit, quę Tha-	5 mulo, a Curi-	6	31
34	lasmus habere	6 bus Quirites	7	32
	mereatur,	appellati,		
	Sennacherib rex Chaldæorum ad custodiendam regionem Iudææ accolæ			
	misit Assyrios, qui æmulatores Iudææ legis facti Samaritæ nuncupati sunt:			
	quod in latinam linguam exprimitur, custodes.			
35	7 Ceninētes, An-	8	33 Lacedæmonij	
36	8 tēnates, Cruftu-	9	34 cōtra Messeni-	
	mini, Fidenares, Veientes, q; propter		os uicēnale bellū	
37	9 Sabinarū raptū	10	35 Eu (habebāt,	
	bellū mouerāt,	AESIMEDES	mel9 Corinthus	
38	10 uincuntur a	1 XV Atheniensū,	36 uerificator a-	
	Romulo.	an. 10. (gnoscit, & Sibylla Erythræa,		
		ALIACTES II Lydorum,		

Hæc primis an-
nis Romulū gē-
sunt.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Medorum.	Macedonum.	Hebraeorum Iudae.	Aegyptiorum.
19		31	15	38
20		32	16	39
			EZECHIAS	
21		33	1 v Hebraeorū	40
	Olymp. 10.		Iudae annis 29.	
22		34	2 Apud Hebrae	41
23		35	3 os pphetabāt	42
24		36	4 Esaias, Ofce.	43
25		37	5	44
	Olymp. 11.			XXV dynastia
26		38	6	1 Aegyptiorū s A-
			PERDICA	BACHON AETHI-
27		1 IIII Macedo	7	2 Sa (OPS an. 12.
28		2 num annis 51.	8	3 bachō Aethiops
				Bocchorum utri-
29		3	9	4 cit, Aegyptocq
	Olymp. 12.			regnauit.
30		4	10	5
31		5	11	6
32		6	12	7
33		7	13	8
	Olymp. 13.			
34		8	14	9
35		9	15	10
36		10	16	11
37		11	17	12
	Olymp. 14.			SEBICHVS
38		12	18	1 Aegyptiorum
				annis 12.
39		13	19	2
40		14	20	3
	CARDICEAS			
1	IIII Medorum	15	21	4
	Olymp. 15. (an. 13.			
2		16	22	5
3		17	23	6
4		18	24	7
5		19	25	8
	Olymp. 16.			
6		20	26	9

D. HIERONYMO INTERPRETE

A	Regnum Romanorum.	Atheniensium.	Lydorum.	Anni mundi.
11		2	1 annis 14.	
12			Mydas regnauit in Si Phrygia. (cilia.	
13		3	2 Naxus condita in Syraculæ condita.	4460
14		4	3 Catania in Sicilia conditur.	
15		5	4 Messana à Lacedæ	
16		6	5 montis capitur.	
17		7	6	
18		8	7	
19		9	8	
20		10	9	
21	Tarpeia clypeis Sabino rū obruta: unde mōs Tar	ELIDICVS 1 XVI Athe nienfium an	10	
22	petus, in quo nunc Ca/ pitoliū,	2 nis 10.	11	
23		3	12	4470
24		4	13	
25	Romulus primus miliz res sumpfit ex populo, &	5	14	
26	nobilissimos centū te/ nes ob ætatē Senatores,	6	1 Lydorum annis 12.	
27	ob similitudinem curæ	7	2	
28	Patres appellauit: I ē/ pla quoq; & muros Ro	8	3	
29	manæ urbis extruit.	9	4	
30		10	5	
		Post quem		
31		1 HIPPOME=	6 Sabacho Bochorum	
32		2 NES XV 11	7 captum duxit, & ul/ tium exulfit.	
		annis 10.		
33		3	8 Mare obtinuerunt Cares.	4480
34		4	9 † Bellum quod in	
35		5	10 † Tyria inter La/ cedæ montes, &	
36		6	11 Argiuos gestum	
37	Romulus apud pātudē Capræ nūc; cōparu/ it, & suadere Iulio Pro/ culo Quirini noie apud	7	12 est.	
38		8	CANDAVLES 1 IIII Lydorum annis 17.	

† Hierodot. memi
nit eius sub Croe
so factum in 1.
† Thyrens.

C	Regnum Medorum.	Macedonum.	Hebraeorum Iudae.	Aegyptiorum.
7	21		27	10
8	22		28	11
9	23		29	12
	Olymp. 17.		MANASSES XVI Hebraeorū † an. 55.	TARACHVS
10	24		1 Manafes impius	1 Aethiops
11	25		2 Elatam interfecit,	2 Aegyptiorū
12	26		3 ftatuamq; tuam	3 annis 20.
13	27		4 posuit quinque facies habentem.	4
	Olymp. 18.			
	† DEIOCLEES V			
1	Medorū an. 54.	28	5	5
2	Ecbatanā con-	29	6	6
3	didit.	30	7	7
4		31	8	8
	Olymp. 19.			
5	32		9	9
6	33		10	10
7	34		11	11
8	35		12	12
	Olymp. 20.			
9	36		13	13
10	37		14	14
11	38		15	15
12	39		16	16
	Olymp. 21.			
13	40		17	17
14	41		18	18
15	42		19	19
16	43		20	20
	Olymp. 22.			XXVI dyna- stia Aegypti-
17	44	21		1 orum MER-
18	45	22		2 RES AETHI-
19	46	23		3 OPS regnavit
20	47	24		4 annis 12.
	Olymp. 23.			
21	48	25		5

† Didoes hic pri-
mus fuit verus
rex, Herodotus
ait lib. 1. annis re-
gnavit 57, ait i-
dem.

A	Regnum Romanorum.	Atheniensium.	Lydorum.	Anni
38	suos confectatus est.	9	2	mundi.
	NUMA POMPILIUS XXIX			
1	Romanorū an. 41. Mortuo Ro- mulo quinos dies Senatores	10	3	† Sibylla Samia que He- rophila appellabatur, in
2	rempub. rexerunt, atq; ita unus annus expletus, qd tempus In-	1 XVIII Atheni- ensium an. 10.	4	Samo insignis habetur.
3	Numa (terregnū appellatū est,	2	5	Nicomedia condita
4	Pompius duos menses anno	3	6	que prius Asta
5	addidit: Ianuariū, Februariū,	4	7	cos uocabatur.
6	cum ante hunc tantum decem menses apud Romanos fuisset,	5	8	Croton & Pa- riū & Sybaris
	† adeo ut ultimus Decem- ber diceretur: Capitolū quoq;	6	9	Hi qui Parthe- ni uocaban-
8	ad fundamentis ædificauit, & cō-	7	10	tur, Taretum
9	giarium dedit axes ligneos &	8	11	condiderunt,
10	scorteos. Nullum cum finiti- mis bellum gessit.	9	12	tunc & Co- rinthij Cor-
			13	ciram.
11		10		ABSANDER
12		1 XIX Atheni- ensium an. 10.	14	
13		2	15	
14		3	16	4500
15		4	17	
				† Post quem GYGES V.
16		5	1	annis 36.
17		6	2	† Midas cū apud Phry-
18		7	3	gas regnaret, languine rau-
19		8	4	ri potato ex-
20		9	5	tinctus est,
21		10	6	† Clacus Chius primus ferri
		ERYXIAS	7	inter se gluti- num excogi- tauit.
22		1 XX Athenien- sium annis 10.		
23		2	8	In Sicilia Gela,
24		3	9	in Pamphilia
25		4	10	Phafelis con-
26		5	11	ditur.
27		6	12	Hipponax

† De eadem hi
fallor etiam pau-
lo ante Lydorū
6. regem.

† Duo de quadra-
ginta ait Herodo-
tus in 1.
† Adrastus huius
nepos apud He-
rodotum lib. 1. oc-
cidit Atyn Cræ-
si filium, nescio ut
anni quadrent.
† Glaucus uide
apud Herodotū
lib. 1. ubi de Ha-
lyatiæ.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Medorum.	Macedonum.	Hebraeorum Iuda.	Aegyptiorum.
22		49	26	6
23		50	27	7
24		51	28	8
	Olymp. 24.	ARCHEVS V		
25		1 Macedonum	29	9
26		2 annis 38.	30	10
27		3	31	11
28		4	32	12
	Olymp. 25.			STEPHINAS TIS Aegypti
29		5	33	1 orum an. 7.
30		6	34	2
31		7	35	3
32		8	36	4
	Olymp. 26.			
33		9	37	5
34		10	38	6
35		11	39	7
				NICHEPSOS 1 Aegyptiorum annis 6.
D				
36		12	40	
	Olymp. 27.			
37		13	41	2
38		14		3
39		15	42	4
40		16	43	5
	Olymp. 28.			
41		17	44	6
42		18	45	1
43		19	46	2
44		20	47	3
	Olymp. 29.			
45		21	48	4
46		22	49	5
47		23	50	6
48		24	51	7
	Olymp. 30.			
49		25	52	8
				PSAMMETIS 1 Cvs Aegy ptiorū an. 44.
50		26	53	
51		27	54	
			HAMMON XVII	Hebraeorū Iuda

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Regnum Romanorum.	Atheniensium.	Lydorum.	Anni mundi.
28		7	13 Philofophus hostilinus	
29		8	14 redditur.	
30		9	15 Chalcedon condita.	
31		10	16	
32		Athenis an-	17 Cyzicus condita est a	
33	Tullus Hostilius	nui princi /	18 Locri in Italia.	
34	primus regū Ro-	pes conitu	19	4520
	manorū in purpu-	tiunt, cessantibus regibus nouem principes ex nobili-		
	ra falcibus utus	bus urbis electi Atheniensibus praefuerunt.		
35	est, ac deinceps cū		20	
36	sua domo fulmi-		21	
37	ne conflagrauit.		22	
38		Atheniensium	23	
		regnum		
		defecit.	24	
39			25	
40			26	
41			27	
	TULLVS HOSTILIVS III		28	
	1 Romanorum annis 32.		29	
			30	
			31	
			32	
			33	
			34	
			35	
			36	
			37	
			38	
			39	
			40	
			41	
			42	
			43	
			44	
			45	
			46	
			47	
			48	
			49	
			50	
			51	
			52	
			53	
			54	
			55	
			56	
			57	
			58	
			59	
			60	
			61	
			62	
			63	
			64	
			65	
			66	
			67	
			68	
			69	
			70	
			71	
			72	
			73	
			74	
			75	
			76	
			77	
			78	
			79	
			80	
			81	
			82	
			83	
			84	
			85	
			86	
			87	
			88	
			89	
			90	
			91	
			92	
			93	
			94	
			95	
			96	
			97	
			98	
			99	
			100	

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

	Regnum Medorum.	Macedonum.	Hebraeorum Iudae.
52	28		1 annis 12.
† 4. Reg. 21. Dicitur regnasse annis duobus. 2. Par. 23. † 12. annos ait Herodotus in 1.	Olymp. 31.		† Hammon secundum LXX interpretacionem 12. annis regnavit, secundum autem Hebraeos annis 11.
53	29		
54	30		
	† PHAORTES VI		
1	Medorum an. 24.	31	4
2		32	5
	Olymp. 32.		
3		33	6
4		34	7
5		35	8
6		36	9
	Olymp. 33.		
7		37	10
8		38	11
	PHILIPPVS VI		
9	1 Macedonum		12
† 4. Reg. 22. regnasse dicitur annis 31.	2 annis 38.		1 † Post quem IOSIAS XVIII annis 32.
10	Olymp. 34.		2 Hebraeorum Pontifex maximus
11		3	3 Elchias.
12		4	
13		5	
D 14		6	5
	Olymp. 35.		
15		7	6
16		8	7
17		9	8
18		10	9
	Olymp. 36.		
19		11	10 Hieremias propheta orsus.
20		12	11
21		13	12 Oida mulier apud Hebraeos
22		14	13 prophetabat.
	Olymp. 37.		
23		15	14
24		16	15
	† CYRAXES VII		
1 Medorum an. 32.	17		16
2	18		17 Prophetabant Hieremias, & Sophontias.
	Olymp. 38.		
3		19	18
4		20	19

† Herodotus ait in 1. 40.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

	Aegyptiorum.	Romanorum.	Lydorum.	Anni mundi.
3		17	Alcmaeon clarus habetur, & Leiches Lesbicus q fecit parvum uam Iliadam.	
4		18	8	
5		19	9 Histrus ciuitas in Ponto condita. Chantus condita, & Stage	
6		20	10 ra in Asia.	
7		21	11 Phalaris apud Agrigentinos tyrannidem exercet.	
8		22	12 Lamplacus condita, & Abdera.	
9		23	13	
10		24	14	4550
11		25	15	
12		26	16 In Sicilia Selinis condita.	
13		27	17	
14		28	18	
15		29	19	
16		30	20 In Ponto Boristhenes condita.	
17		31	21	
18		32	22 Terpander musicus insignis habetur.	
	ANCVS MAR-			
19	1 TIVS IIII Romanorum an. 23.	23	Oraculo Dodonæo primum Graecia uttaula	4560
20	2 Thales Milelius	24	est.	
21	3 Examij filius, prius	25		
22	4 mus Phyticus,	26	Messena a Lacedaemonio	
23	5 Philosophus agnoscitur, quem	27	rum societate discessit.	
24	6 ut xisse aiunt usq	28		
25	7 ad quinquagesimam	29		
26	8 mam octauam	30	† Scythæ usq ad Palaestinā	
27	9 Olympiadem.	31	penetrauerunt.	
28		32	Mittheus Atheniensium	
29		33	Poeta agnoscitur.	4570
30		34	Battus condidit Cyrenem.	
31		35	Synope condita in Ponto. Lipara condita.	
32		36	† Apud Corinthos tyranni	
33		37	dem exercuit Perander.	

† Credo Cimbrose dicere uoluisse ut refert Herodotus in 1. Sed et Scythas ait sub Cyaxare. Ceterum ipse idem ait Persam metichum occurrisse eis.

† Vide Herodotum in 1.

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Medorum.	Macedonum.	Hebraeorum Iude.
5	21	20	
6	22	21	
Olymp. 39.			
7	23	22	
8	24	23	
9	25	24	
10	26	25	
Olymp. 40.			
11	27	26	
12	28	27	
13	29	28	Iofias rex Iudaeorum cum Nechaone
14	30	29	Aegyptiorum rege congressus occiditur. Mithi miraculum subit, quomodo
Olymp. 41.			
15	31	30	do in praesens tempus sibi uterque conueniat, maxime cum scriptura divina
16	32	31	hunc eundem Pharaonem Nechaonem
17	33	32	nem appellet.
IOACHAZ XIX Hebraeorum Iudae.			
18	34	33	da, menses 3.
D Olymp. 42.			
19	35	34	Post quem ELIACHIM XX, qui & 1
20	36	35	Ioachim, annis 11.
21	37	36	
22	38	37	3 Anno tertio Ioachim Nabuchodonosor rex Babyloniae Iudaeam capit,
Olympias 43.			
23	39	38	4 & in ditionem suam redactis plurimis Iudaeorum, cum etiam partem uariorum templi inualisset, & tributarium
Post quem VII			
24	40	39	1 EVROPS 5 fecisset Ioachim, uictor ad patriam
25	41	40	2 annis 26, 6 reuertitur.
26	42	41	3
27	43	42	4
Olymp. 44.			
28	44	43	8 Babylone Daniel, Ananias, Azarias & Misael clari habentur.
29	45	44	9
30	46	45	10
IOACHIM XXI Hebraeorum Iudae.			
Olymp. 45.			
31	47	46	1 qui & Iechonias, menses 3.
32	48	47	2 Et hunc rex Babylonius captum in Babylonia duxit, oculosque ei eruit.
33	49	48	3

† Aegyptus uocatur apud Herodotum lib. 8.

ASTYA

D. HIERONYMO INTERPRETE.

51

A	Aegyptiorum.	Romanorum.	Lydorum.	Anni mundi.
			SADYATES VII Lydorum	
34	16	Ancus Martius	1 † annis 15.	
35	17	Nunus ex filia nepos, Auertinum	2 Perusina condita, Epidamnus condita, quae postea uocata est Dyrrachium.	
36	18	monte, & Ianiculum supra mare xvi	3 Phalaridis tyrannis destructa.	
37	19	ab urbe miliario	4 Draco legumlator, ut quibusdam uidetur, agnoscitur.	4580
38	20	Hostiam condidit, ad extremum morbo perijt.	5	
39	21	TARQUINIUS	6	
40	22	PRISCVS V Romanorum	7	
41	23	manorum an. 37.	8	
42	24	Tarquinius Priscus	9	
43	25	icus Capitolium extruxit.	10	
44	26	secundus	11	
1	27	Aegypti qui & Nechemios an. 6.	12	
2	28		13	
3	29		14	
4	30		15	
5	31		16	
6	32		17	
Post quem				
1	33	PSAMMETES alius, qui & Psameticus an. 12.	18	
2	34		19	
3	35		20	
4	36		21	
5	37		22	
6	38		23	
7	39		24	
8	40		25	
9	41		26	
10	42		27	
11	43		28	
12	44		29	
13	45		30	

† Anni duodecim leguntur apud Herodotum quibus hic regnauit.

† Meminit huius Gellius et Herodotus in 1.

† Haliactes 57 annos dicitur regnasse apud Herodotum in 1. † Alcmæon.

III 3 Priscus

C	Regnum Medorum.	Macedonum.	Iudeorum captiuitas.
	ASTYAGES		
1	VIII Medorū annis 38.	11	4
2	Olymp. 46.	12	5
3		13	6
4		14	7
5		15	8
6		16	9
	Olymp. 47.		
7		17	10
8		18	11
Nabuchodonosor rex Chaldeorū Hierosolymis captis templum incendit, quod ab initio ædificationis sue manserat annis 442. Sententiæ autē nostræ etiam Clemens congruit in prima Stromate, 47. Olympiade captiuitatē Iudeorū factā esse cōtestans, regnāte apud Aegyptios Vaphre, apud Athenas Phenippo, & supputari 70 annos desolatiōis templi usq; in secundū an. Darij. Hebræorū captiuitas, exterminū templi, quod fuit in Hierusalem annis 70.			
9	19	1	1ste numerus incipit à captiuitate Iudeorum, &
10	20	2	fuit ut sequitur.
	Olymp. 48.		
11	21	3	
12	22	4	
13	23	5	
14	24	6	
	Olymp. 49.		
15	25	7	In Babylone prophetabant Daniel
16	26	8	& Ezechiel.
ALCETAS VIII			
17	1 Macedonum annis 29.	9	
18	2	10	
	Olymp. 50.		
19	3	11	
20	4	12	
21	5	13	
22	6	14	
	Olymp. 51.		
23	7	15	
24	8	16	
25	9	17	
26	10	18	
	Olymp. 52.		

A	Aegyptiorum.	Romanorum.	Lydorum.	Anni mundi.
	Priscus Circum Romæ ædificauit, numerum Senatorum auxit, Romanos			
12	VAPHRES	21 ludos instituit, muros & cloacas ædificauit,	14 Massilia condita ciuitas Gallia.	
1	Aegypti, annis 30.	22 ad extremū ab Ancifilijs occisus est, regis eius cui ipse iuculerat.	15 Epimentides Athenas emundauit.	
2		23	16	
3		24	17	
4		25	18	
5		26	19	
6	27	20		
7	28	21		4610
Capta Hierosolyma ab Allyrijs, ad Vaphrem regem Aegypti reliquit Iudeorū his transfugerunt Huius Vaphris Hieremias Propheta meminit.				
His temporibus certantibus in agone <i>αγῶνας</i> , id est, hyrcus præmio dabatur: unde aiunt Tragedus nuncupatus,				
Corinthiorum monarchia destructa est.				
8	29	22	† Solis facta defectio, cum futuram eam Thales ante dixisset.	† Plinius meminit lib. 2, cap. 1.
9	30	23		
10	31	24		
11	32	25		
12	33	26		
13	34	27		
14	35	28	Aliactes & Astyages dimi cauerunt.	
15	36	29		
16	36	30	Isthmia & Pythia post Melicertem primum acta.	4620
	SERVIUS VI			
17	1 Roman. an. 34.	31	Septem sapientes appellati.	
18	2	32	Astyages contra Lydos pugnat.	
19	3	33		
20	4	34	Anaximander Milesius	
21	5	35	Phylicus agnoscitur.	
Quirinalem, Viminalem & Exquilinum: Fossas circum murum duxit, censiuium primum instituit, & ad extremum Tarquinij Superbi generi sui superioris regis filij scelere occisus est.				
22	6	36	Agon Nemeocus primum	
23	7	37	ab Argiuis actus, post eum	
24	8	38	qui sub Archemoro fuerat,	
25	9	39	Phalaris tyrannidē exercuit annis 16.	

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

	Regnum Persarum.	Macedonum.	Iudaeorum captiuitas.
27	11	19	Mortuo Nabuchodonosor Babylo-
28	12	20	niorum rege, suscepit imperiū Euil-
29	13	21	morodach, cui successit frater eius Bal-
30	14	22	thasar, sub quo Daniel eam scriptu-
	Olymp. 53.		pretatus est, significantem imperium
31	15	23	Chaldæorum in Medos & Persas trans-
			ferendum.
32	16	24	
33	17	25	
34	18	26	
	Olymp. 54.		
35	19	27	
36	20	28	
37	21	29	
38	22	30	Cyrus Hebræorum captiuitate laxata,
	Olymp. 55.		L ferme hominum milia regredi fecit,
	Principium regni Persarum.		in Iudæam, qui constructo altari tem-
	Cyrus Medorum		pli fundamenta iecerunt: sed cum a ui-
	destruxit impe-		cinis genibus fabricatio impediretur,
	rium & regnauit Persis tuberio		imperfectum opus usque ad Darium per-
	Attyage rege Medorum.		mansit, solo altari consistente.
	CYRVS I Per-		
	farum † an. 30.	31	
1	23	32	
2	24	33	
3	25	34	
4	26	35	
	Olymp. 56.		
5	27	36	
6	28	37	Prophetabant Aggeus & Zachari-
7	29	38	as, quo tempore Iesus filius Iosedech,
	AMYNTAS		Zorobabel regni generis filius Salati-
	IX Macedo-		el, clari habentur, qui & principes fue-
8	num an. 50.	39	runt eorum, qui regressi sunt in Iu-
	Olymp. 57.		daeam.
9	2	40	
10	3	41	
11	4	42	
12	5	43	
	Olymp. 58.		
13	6	44	Colligitur omne tempus captiuitatis
			Iudæorum annis 70. qui secundum
14	7		44. quosdam a tertio anno Ioaachim

† Vni de triginta ait Herodotus in lib. 1.

D. HIERONYMO INTERPRET. E.

	Aegyptiorum.	Romanorum.	Lydorum.	Anni mundi.
26	10	40		
27	11	41	Abaris de Scythia uenit in Græciam.	4630
28	12	42		
29	13	43		
30	ANAMASIS Aegyptiorum	14	44	Eugamnon Cyreneus, qui Theogoniam scripsit, agnoscitur.
1 annis 42.	15	45	Agongymnicus, quem Panathænon uocat Athenis actus.	
2	16	46	Aelopos interimitur a Delphis.	
3	17	47	Pylitratus Athenienliu tyranus in Italiam transgreditur.	
4	18	48	CROESVS IX Lydoru	
5	19	49	1 † annis 15.	
6	20	2	† Anaximenes Phisicus Philosophus agnoscitur.	4640
7	21		Stesichorus Poëta moritur.	
			Simonides clarus habetur.	
8	22	3	Chilon quide VII sapientibus fuit.	
9	23	4		
10	24	5	Ephorus in Lacedæmone conlittitur, id est, respector.	
11	25	6	Xenophanes Colophoniensis clarus habetur.	
12	26	7	Ea quæ de Cræso memorantur, quomodo tentarit oraculum.	
13	27	8	Cræsus aduersus Cyrum bellum inijt.	
14	28	9	Templum Apollinis Delphici fecunda uice incensum.	4650
15	29	10	Thales moritur.	
16	30	11	Cyrus Sardis capitur.	
17	31	12	Harpagus qui apud Cyrum pri-	
18	32	13	mi loci habebatur aduersus Ioniam dimicat.	
19	33	14	Cræsus a Cyro	
20	34	15	TARQUINIUS I VII Rom. an. 35.	
21				

† Quatuordecim ait Herodotus. † Hic sub Alexandro Magno uisisse dicitur.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Regnum Persarum.	Macedonum.	Iudeorum captivitas.
15	8	45 usque ad uicesimum an-
16	9	46 num Cyri regis Persarū
Olymp. 59.		cōputantur. Porro secū
17	10 Theognus Poēta clarus	47 dum alios à Iosā Iudae
18	11 Pythistratus secū (habef.	48 orum regis anno 13.
19	12 da uice Athenis regnat.	49 sub quo Hieremias pro
20	13 Pherecides historicus	50 phetare cōepit usque ad
Olymp. 60.		primum annum supradia
21	14 Hippicus car (rus habef.	51 cū Cyri regis. Desolatio
22	15 minū scriptor agnoscif.	52 nis uerō templi sub Da
23	16 Simonides Lyricus, &	53 rio rege complentur an
24	17 Phocylides clari habentur, & Xenophanes Phy	54 ni 70.
Olymp. 61.		
25	18 licus Tragoediarum scri	55
26	19 pror.	56
27	20 Anacreon Lyricus Poē	57
28	21 ta agnoscitur.	58
Olymp. 62.		
29	22 Apud Samū tyrānidem	59 Thomiris regina Mel
30	23 exercent tres fratres Po	60 sagetarum Cyrum inter
CAMBYSES II		fecit.
1 Persarum an. 8.	24 gnostus.	61 Cambysem istū aum ab
Olymp. 63.		62 Hebreis & Nabuchodo
2	25 Samij Dicarchiam con	nosor uocari, sub quo Iu
3	26 teolos uocant.	63 dith historia cōscribitur.
4	27	64 Apud Hebræos Ponti
5	28	65 fex maximus Iesus filius
6	29 Pythagoras Physic⁹ cla	66 Iosedech, & princeps gē
Olymp. 74.		tis Zorobabel, qui eos
7	30 Hytpacus & Hippias	67 regebat, clari habentur.
8	31 Athenis tyrannidem ex	68 Prophetabāt apud He
† Persarum III.		breos nouissimi Aggeus,
1 duo fratres Magi	32	69 Zacharias & Malachi
2 menses 7. Post	33	70 (as.
qs Darius III.		
annis 36.		
Secundo anno Darij regis templum in Hierosolymis extruitur ab Zoroba		
bel, consummaturq; opus anno 40. Remissio quidem captiuitatis Iudae		
orum, & uenia templi ædificandi sub Cyro exordium habuit, consummatur		
uerō templum sub Dario, quia uicina gentes affiduis incurfibus ædificatio		
nem impediēbant.		
Olympias		

† Hi 7. menses ce-
rant adimpletio
nem octauū anni
Cambyse ait He-
rodotus lib. 7.

D. HIERONYMO INTERPRETE

Aegyptiorum.	Romanorum.	Lydorum.	Anni
22	2 Tarquinius Super	captus est, &	mundi.
23	3 bus excogitauit	Lydorum regnum de-	
	uincula aurea, fu-	structum est, quod ste-	
24	4 ites latomias, car-	tit annis 230.	
25	5 ceres, compedes, catenas, exilia.		
26	6		
27	7		
28	8		
29	9		
30	10		
31	11 † Tarquinius Superbus Iocero seruio		
	occiso, arripuit imperium, Volscos, Ga		
32	12 bios, Sueffam, Pometiam subiecit: &		
33	13 cum oppugnaret Ardeam causa Tar-		
34	14 quinij iunioris filij sui, qui Lucre-		
35	15 tiam corruerat, regno exclusus est.		
36	16		4670
37	17		
38	18		
39	19		
40	20		
41	21		
42	22		
43	23		
xxvii Dynastia Aegy			
pti, in qua Persarū rex:	24		
obtenuit quippe Aegy	25		
ptum Cambyfes anno quinto regni sui usq; ad Darium filium suum			
Xerxis, annis 150.	26		
	27		4680
Clemens quoq; his congruit in primo Stromate ita scribens: Et perseverauit			
captiuitas annis 70, usq; ad secundum annum Darij filij Hydaspis, qui Per-			
sis, Assyrijs, & Aegypto regnauit: sub quo Aggeus & Zacharias, & unus			
de duodecim, qui uocatur Angelus, hoc est, Malachias prophetauerunt, sa-			
cerdotioq; functus est Iesus filius Iosedech. Hæc supradictus uir. Quod au-			
tem septuagesimus annus desolationis templi altero anno Darij fuerit exple-			
tus, domesticus testis est Zacharias Propheta, secundo anno Darij dicens:			
Domine † omnipotens quouitq; non misereberis Hierusalem, & ciuitatibus			
Iuda † quas aspexit iste LXX annus est.			

† Hoc anno L,
Tarquinius Su-
perbus autoribus
Liuo ac Diony-
sio regnare ce-
pit, regisq; annis
25.

† exercituum.
† quibus iratus
est

C An. mundi. Perfarum. Macedonum.		Consulium.
Olympias 65. In qua Perfarum regis Darij filij Hydaspis fuit annus secundus.		
Idem secundus hic an. bis potit: qa unus in Magorū fratru vii mēfibz cōputatur.		
2	34	Armonius & Aristogiton Hipparcum tyrannum inter-
3	35	fecerunt & Lemna meretrix amica eorum cum tormentis
4	36	cogeretur, ut socios proderet, linguam suam mordicus
5	37	amputavit.
Olymp.		
6 (66.)	38	Templum Hierosolymis consummatur, prophetantibus
7	39	apud Iudæos Aggeo & Zacharia.
8	40	
9	41	
Olymp.		
10 (67.)	42	
11	43	
12	44	
13	45	
Olymp.		
14 (68.)	46	
D		
15	47	
16	48	
17	49	
Olymp.		
18 (69.)	50	Cēsu Romę agitato inuēta sūt hoīm 120000.
	ALEXAN-	Nono anno post exactos reges noua digni-
	DER X	tas est creata; Dictatura scilicet, & Magister
	Macedonū	Equitum, qui Dictatori obsequeretur.
19	1 an. 43.	Dictator primus Largius, Magister Equitum
		Spiritus Cassius fuit.
20	2.	Hellanicus historiographus, & Democritus
4700	3	Philosophus & Heraclitus cognomento
	Olympias 70.	Tenebrosus, & Anaxagoras Physicus clari
22	4	habentur.
23	5	
24	6	
25	7	Pythagoras Philosophus moritur.
	Olympias 71.	Volsci Coriolum perdidērunt.
26	8	Aeschylus Tragediarū scriptor agnoscitur.
27	9	Latini contra Romanos rebellarunt.
28	10	Romę populus a patribz facta seditione di-
29	11	Martius, qui Coriolos ceperat (cessit.
	Olympias 72.	interuentu matris Veturię, & uxoris Volu-
		mniz ab

A	Aegyptiorum.	Romanorum.	Anni mundi.
		28	
		29	
		30	
		31	
		32	
		33	
		34	
		35	Romanorum reges defecerunt,
			& Consules coeperunt.

Pulsis ab urbe regibus, usq; ad xv lapidem Roma tenebat imperium. Romanorum reges vii a Romulo usq; ad Tarquinium Superbum imperauerunt annis 240. † siue, ut quibusdam placet, 243.

Romę post exactos reges primū Consules duo a Bruto esse coeperunt, deinde Tribuni plebis ac Dictatores, & rursū Consules rempublicam obtinuerunt per annos fermē 464. usq; ad Iulium Cæsarem, qui primus singulare arripuit imperium Olympiade 183.

Decimo septimo mare obtinuerūt Aeginatę annis usq; ad transitū Xerxis. Valerius, Bruti Consulis collega, adeo pauper mortuus est, ut sumptu publico sepeliretur.

† Et Dionysius Halicarnassensis et Livius regnum sub regibus factum 247. ann. Nec in singulis regū annis cum hoc conveniunt ipsi inter se bene concordēs.

LECTORI.

Que nunc sequuntur, humanissime Lector, coherent inter se omnia, nec fuerit opus utraq; paginarum lineas amplius observare, ita ut fieri necesse fuit superius.

KKk

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

Anni mundi.	Perfarum.	Maced.	Consulum.
			mnia ab oppugnatione urbis remouit exercitum.
	30	12	Bellum quod in Marathone gestum est, & ea quae de
4710	31	13	Milciade scribunt & Aristide, qui cognominabatur
	32	14	lustus.
	33	15	Panyalis Poeta habetur illustris.
	Olymp. 73.		Trecenti nobiles Fabiae familiae a Veientibus caesi.
			Cum in Algido monte Romani milites oblidentur, a Dictatore Quintio Cincinnato liberati sunt.
	34	16	Aegyptus recessit a Dario,
	35	17	Gelo obtinuit Syracusas.
	36	18	Pindarus & Simonides Lyrici Poetae insignes habentur.
	XERXES V Perfarum, filius Darij, annis 20.		
	1	19	Romae uirgo Vestalis Popilia deprehensa in stupro, uia defossa est.
	Olympias 74.		
	2	20	Xerxes Aegyptum capit. Aristides cum ignominia
	3	21	Cherilus & Phrinicus illustres habentur. (eicitur.
	4	22	Diagoras agnoscitur, & sectatores eius Physici Philo-
4720	5	23	Xerxes pontem in hellepontico mari fecit. (sophi.
	Olymp. 75.		Xerxes cum Athenas uenisset incendit urbem, sub principe Callia.
	6	24	Bellum quod in Thermopylis gestum est, & apud Salaminam nauale certamen.
	7	25	Athenienses Piraeum muro uallant.
	8	26	Hieron Syracusis regnat.
	9	27	Aeichylus Tragediarum scriptor agnoscitur.
	Olymp. 76.		
	10	28	Bellum in Plateis & in Mychale.
	11	29	Hieron post Gelonem Syracusis tyrannidem exercet.
	12	30	
	13	31	Pindarus mulicus clarus habetur. Themistocles in Perfas fugit.
	Olymp. 77.		
	14	32	Sophocles Tragediarum scriptor primum ingenij sui opera publicauit.
4730	15	33	Romae uirgo Vestalis Sunia deprehensa in stupro, uia defossa est.
	16	34	Sophocles & Eurypides clari habentur.
	17	35	Herodotus historiarum scriptor agnoscitur.
	Olymp. 78.		Bacchilides & Diagoras Athenis plurimo sermone celebrantur.
	18	36	Zeuxis pictor agnoscitur, ex cuius alij imaginibus, quas plurimas inuicatus fecerat, lauacrum Byzantinorum
	19	37	

D
† Calliade ait
Dionys. lib. 9.

† Mychale.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

56

Anni mundi.	Perfarum.	Maced.	Consulum.
			rum appellatum arbitrantur.
20	38		† Themistocles hausto tauri sanguine moritur. Socrates nascitur.
21	39		Lapis in Aegon fluuium de caelo ruit.
	ARTABANVS VI Perfarum, mensis 7. qui mensis in ordine annu reputant.		
	Post quem ARTAXERXES VII, qui Longimanus cognominabatur an. 40.		
	Olymp. 79.		Ea quae de Hester, & Mardochaeo scripta sunt, quidam affirmant sub hoc rege gesta, quod ego non puto,
1	40		nunc enim Ezras de Hester siluisset, qui scribit hoc tempore Ezram & Neemia reuersos ex Babylone, & ea deinceps consecuta, quae ab his gesta feruntur.
2	41		
3	42		Sicilia a populo regebatur.
4	43		Cymon iuxta Eurimedontem Perfas nauali pedestriq; certamine superat, & modicum bellum conuulcit.
	PER=		4740
	DICAS X I an. 28. Solis facta defectio: Anaxagoras moritur.		
	Olymp. 80.		
5	1		Heraclitus clarus habetur.
6	2		Ezras sacerdos apud Hebraeos insignis agnoscitur, cuius aetate Pontifex Maximus habitus est Necliasib
7	3		filius Ioachim, filij Iesu, filij Iosedech. Fuit aut Ezras
8	4		eruditissimus legis diuinae, & clarus omnium Iudaeorum magister, qui de captiuitate regressus fuerant in Iudaeam, affirmaturq; diuinas scripturas memoriter condidisse, & ut Samaritanis non miscerentur literas Iudaicas commutasse.
	Olymp. 81.		
9	5		Empedocles & Parmenides Physici Philosophi notissimi habentur. Zeno & Heraclitus tenebrosus agnoscitur. Pherecydes Syrus historiarum scriptor agnoscitur.
10	6		Cratinus & Plato Comediarum scriptores clari habentur.
			Aristarchus Tragediographus agnoscitur.
11	7		Romani per legatos ab Atheniensibus iura petierunt, ex quibus XII tabulae conscriptae.
12	8		Romae clarior Agon centenarius primus actus.
	Olymp. 82.		
13	9		Trecentesimo secundo anno ab urbe condita Decemuir creati, & post annum electi sunt propter Appium Claudium, qui Virginij cuiusdam filiam contra Latinos in Algido militantis uoluit auferre.
14	10		Crates & Comicus, & Telesilla ac Bacchilides Lyricus clari habentur, Praxilla quoque & Deobulina sunt celebres.
15	11		Templum Iunonis, quod Argis fuerat, incensum.
16	12		Abaris Hyperboreanus Ariolus agnoscitur.
	Olymp. 83.		
17	13		Tribuniplex & Aediles Romae facti Consulibus electis. Neemias Hebraeus, minister uinarius Artaxerxis regis. 4750
			concedente sibi domino suo XXX eius anno de Babylonia

† Thucides lib. 1. ait Themistoclem ad Artaxerxem uenisse.

† Cynicus.

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

Anni mundi.	Alexand.	Maced.	Consulum.
			ione uenit in Iudæā, & XXXII anno muros urbēq̄ restituit. Scribit Ezras opus fuisse cōpletum sub Pontifice Ioade filio Ioasib, cui successit Ioannes filius suus, qui temporibus Alexandri Macedonis fuit.
	18	14	Hucusque Hebræorum diuinæ scripturæ annales temporum continent, ea uerò quæ post hæc apud Iudæos gesta sunt, exhibemus de libro Machabeorum, & Iosephi, & Africani scriptorum, qui deinceps uniuersam historiam usque ad Romana tempora persecuti sunt.
	19	15	
	20	16	Athenienses & Lacedæmonij fœdus XXX anno rum ineunt.
		Olymp. 84.	Herodorus cum Athenis libros suos in Concilio legisset, honoratus est.
	21	17	Meisius Phycus agnoscitur.
	22	18	Euripides Tragediarum scriptor clarus habetur, & Protagoras Sophista, cuius libros decreto publico Athenienses exusserunt.
4760	24	20	
		Olymp. 85.	
	25	21	Romæ rursus Contules creati.
	26	22	Phidias eburneam Mineruam facit.
			Fidennates contra Romanos rebellant.
	27	23	Theathecus Mathematicus agnoscitur.
	28	24	Aristophanes clarus habetur, & Sophocles Poëta Tragicus.
		Olymp. 86.	Gens Campanorum in Italia constituta.
	29	25	Democritus Abderites, & Empedocles, & Hippocrates medicus, Gorgias, Hippiasq̄, & Prodicus, & Zeno, & Parmenides Philosophi insignes habent.
	30	26	Socrates qui scholam congregauit, plurimo sermone celebratur.
	31	27	Neemiam, qui muros Hierusalem construxit, consummasse opus XXXI anno Artaxerxis regis Persarum Ezras memorat. Si quis ab hoc tempore 70 hebdomadas à Daniele scriptas numeret, quæ faciunt annos 490. reperiet eas in regno Neronis expletas, sub quo obsideri Hierusalem cœpta, secundo postea Vespasiani anno capitur.
		AR=	
		CHELAVS XII	Macedonum annis 24.
	33	1	Initium belli Peloponnesiaci.
4770	34	2	Bacchilides carminum scriptor agnoscitur.
	35	3	Athenienses pestilentia laborant.

Thucy

D. HIERONYMO INTERPRETE.

57

A	Persarū.	Macedonum.	Aegypt.	Consulum.	Anni mundi.
					Thucydides agnoscitur.
36	4				Pericles moritur.
		Olympias 88.			
37	5				Eupolis & Aristophanes scriptores Comœdiarum agnoscuntur.
38	6				Ex Aetna monte ignis erupit.
39	7				Terramotu apud Locros scisso Achilante ciuitas facta est insula.
40	8				Plato nascitur.
		SECUNDVS XERXES VIII			Persarum, menses 2.
		Post quem SOGDIANVS IX,			menses 8.
		Sic per menses diuersos his superioribus annus accreuit, cui succedit DARIVS X, cognomento Nothus, annis 19.			
		Olympias 89.			
1	9				Lacedæmonij & Athenienses fœdus percutiunt.
2	10				Eudoxus Gnidius clarus habetur.
3	11				
4	12				Lacedæmonij uer sacrum destinantes Heracleam urbem condunt.
		Olympias 90.			
5	13				
6	14				Clades quæ Atheniensibus accidit in Sicilia.
7	15				
8	16				
		Olympias 91.			
9	17				
10	18				Alcibiades profugus abiit ad Tisaphernem.
11	19		Aegyptus		
12	20				1 ptus à Persis recessit, & regnauit AMAR=
		Olympias 92.			THEVS primus Saites, annis 6.
13	21		2		Euboëa ab Atheniensiu societate discedit.
14	22		3		XXVIII Dynastia Aegypti.
15	23		4		(Athenis moritur,
16	24		5		Euripides apud Archelaum, & Sophocles Dionysius in Sicilia tyrānidē exercet.
		Oly. 93.			ORESTES
17	1 XIII an. 3.		6		
			NE=		XXIX Dynastia Aegyptiorum, annis 40.
18	2		1		PHERITES II, annis 6.
19	3		2		
		ARTAXERXES XI			Persarū, cognominatus est Memnon, Darij & Parifar-
		ARCHELAVS XIII			Macedonum an. 4. (tidis filius, an. 40.

Kkk 3 1

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Anni mundi.	Perfarum.	Maced.	Aegypt.	Consulum.
	1		1	3	
		Olymp. 94.			Sub hoc regem ibi uidetur historia quae in Hester libro continetur expleta: ipse quippe est, qui ab Hebraeis Asuerus, & a LXX interpret. Artaxerxes uocatur. (quem a CHORIS annis 12.
	2		2	4	
	3		3	5	
	4		4		Dionysius Syracusis tyrannidē exercet.
					PAVSANIAS XV Macedonum anno 1.
					Athenienses sustinent tyrannidem.
4800	5				Isochares Rhetor agnoscitur.
					Democritus moritur.
					Alcibiadem Parnabatus interficit.
		Olymp. 95.			Cyrus rex aelcus, de quo scribit Xenophon Tyranni Athenis oppressi. (phon.
					Athenienses 24 literis uti coeperunt, cum antea 15 tantum literas haberent.
	6		1 quem	2	
					AMYNTAS
	7		1 XVI	3	Xenophon filius Grybi, & Cretas clarissimi doctores uenenū bibit. (habentur.
	8		2 an. 6.	4	Templum iuratus Epheli incensum.
D					Socratici clari habentur.
	9		3	5	
		Olymp. 96.			
	10		4	6	Diogenes Cynicus agnoscitur.
	11		5	7	Speulippus insignis habetur.
	12		6	8	Dionysius in tyrannide perseuerat.
					Post quem ARGEVS XVII, anno 1.
	13		1	9	Carthaginensium bellum famosum.
		Olymp. 97.			
	14			10	Eudoxus Astrologus agnoscitur.
					Post quem rursus Galli Denones Romam inuaserunt, excepto Capitolio.
4810	15		1 AMYN	11	
	16		2 TAS,	12	
	17		3 XVIII		PSAMMVTES IIII Aegypti, anno 1. Plato Philosophus agnoscitur.
					Post quem NEPHERITES V, menses 4.
					Eupolteum NECTANEVS VI, annis 18.
		Olymp. 98.			Tribuni militares pro Consulibus esse coeperunt.
	18		4		
	19		5	1	Luagoras in turorem uersus, cum regnaret Cypri.
	20		6	2	
	21		7	3	
		Olymp. 99.			
	22		8	4 XXXIX	Dynastia Aegyptiorum Euanitarum.

D. HIBRONIMO INTERPRETE.

A	Alexad.	Maced.	Aegypt.	Consulum.	Anni mundi.
	23	9	5		
	24	10	6		
	25	11	7		4820
				Olymp. 100.	
	26	12	8		Magno terramotu Helice & Bura Peloponnesi urbes absorptae sunt.
	27	13	9		
	28	14	10		
	29	15	11		Prænestini a Romanis uicti apud flumē Alliam per Quintum Cincinatum.
				Olymp. 101.	
	30	16	12		Athenienses principes Graeciae facti.
	31	17	13		Isochares Rhetor agnoscitur.
	32	18	14		Plato & Xenophon necnon & alij Socratici clari habentur.
				ALEXANDER XIX Macedonum, an. 1.	
	33	1	15		
				Oly. 102	Post quem PTOLEMÆVS ALORITES XX, an. 4.
	34	1	16		
	35	2	17		
	36	3	18		4830
					THEO VII Aegypti, annis 2.
	37	4	1		
				Olymp. 103.	Theo rex Aegypti fugit in Arabiam.
	38	1 PER-	2		Dionysius rex Siciliae 19 anno moritur, post quem Iunior Dionysius regnū inuadit.
B					CICA XXX
	39	2 an. 6.	1 Dina		Aristoteles 18 ætatis gerēs annū Platonis auditor (est.
	40	3	2 stia		Aegyptiorum NECTANEVS. an. 18.
					ARTAXERXES XII Perfarum qui & Ochus, annis 26
	1	4	3		
				Olymp. 104.	
	2	5	4		Alexander Phereus agnoscitur.
	3	6	5		Camillus Gallos, qui bellum Romanis intulerant, superat.
					PHILIPPVS XXII Macedonum.
	4	1 an. 26.	6		
	5	2	7		4840
				Olymp. 105.	(nes Orator agnoscebatur.
	6	3	8		Demosthenes Orator agnoscitur, Aeschylus Ochus Apodafino Iudæorum capta in Hyrcaniam accolos translatos iuxta mare Caspium collocauit.
	7	4	9		
	8	5	10		Dionysius Siculus pellitur.
	9	6	11		
				Olymp. 106.	
	10	7	12		
	11	8	13		Alexander Philippi & Olympiadis filius nascitur.
	12	9	14		Dionysius Syracusis interimitur.
	13	10	15		Hipparchus Dionysij filius Syracusis

Alexander Magnus.

C	An. mudi.	Perfarum.	Maced.	Aegypt.	Consulum.
		Olympias 107.			tyrannidem exercet.
					Herina Poëtria agnoscitur.
	14	11	16		Ochus Aegyptum tenuit, Nectanabo
4850	15	12	17		in Aethiopia pulso, in quo Aegyptio-
	16	13	18		rum regnum destructum est.
					Aegyptiorum regnum destructum est.
	17	14			Huc usq; Manetho.
		Olympias 108.			Ochus Sydonem subuertit, & Aegy-
	18	15			ptum suo iunxit imperio.
	19	16			Demosthenes Orator omnium fama ce-
	20	17			Romani Gallos superant. (lebratur,
	21	18			Dionysius Corinthu sub fœdere nauis
		Olympias 109.			Plato morit post quem Aca-
					demiam Speulippus tenuit.
	22	19			Romani cum Samnites duobus praelijs
	23	20			cæcidissent, uniuersos cõfines, q̃a à sua
	24	21			societate discesserāt, in ditionē propriā
4860	25	22			Dionysius Corintho (redigunt,
		Olympias 110.			expulsus.
	26	23			Descriptioe Romæ facta inuenta sunt
		ARSES XIII Perfarum, Ochi filius, an. 4.			(ciuium 160 milia.
	1	24			Iudæorū Põtifex maximus Iaddus cla-
	2	25			speulippus moritur, (rus habetur,
	3	26			cut luccellit Xenocrates.
		Oly. 111.			ALEXANDER XXIII Macedonum, Philippi filius, an-
	4	1			nos 12, menses 6.
					Post quem DARIUS XIII, Artami filius, annis 6.
	1	2			Manasses frater Iaddi Põtifex Iudæorū
					templū in monte Garizin construxit.
	2	3			Alexander aduersus Illyricos & Thra-
	3	4			cas feliciter dimicās, subuersis Thebis
					in Perfas arma corripuit, & apud Gra-
					nicum flumen regis ducibus oppressis, urbem Sardis capit.
		Olympias 112.			Romanorū Consul Manlius Torqua-
	4	5			tus filium suum, quod cõtra imperium
					in hostem pugnaerat, uirginis casum securi percussit.
4870	5	6			Alexander capta Tyro Iudæam inua-
					dit, à qua fauorabiliter exceptus, deo
					uictimas immolat, & Pontificem templi honoribus plurimis prosequitur,
					Andromacho locorū custode dimis-
					10, quem postea Samaritani interficiunt: ob quæ ab Aegypto reuersus
					Alexāder magnis eos supplicijs affecit,
					& urbē eorū captam Macedonibus ad
					inhabitandum

Aegyptiorum ve-
gnum desijt.

Darius ultimus
rex Perfarum.

A	Alexād.	Maced.	Consulum.	Anni
				mundi.
6	7			inhabitandum tradidit.
				Alexandria in Aegypto ab Alexandro condita septi-
				mo anno regni eius, quo tempore etiam Latini à Ro-
				manis perdomiti sunt.
				Alexander obtinuit Babylonem interfecto Dario,
				in quo Perfarum regnum destructum est.
				Alexander regnum Asiæ anno regni sui VII occu-
				par, & tenet omnia annis XII.
	8			Anaximenes, & Epicurus clari habentur.
				Alexander Hircanos & Medos capit, reuertensq; in
		Olymp. 113.		Hammone Paratonium condidit.
	9			Alexander Aornim petram capit, & Indum amnem
	10			transgreditur.
				Bellum Alexandri in India aduersum Porum, & Ta-
				xillen.
	11			Harpalus fugit in Asiam, Romani Samnites subigunt,
				& Colonias deducunt.
				Olymp. 114.
				Alexander XXIII ætatis suæ anno moritur in Babylone,
				post quem translato in multos imperio, diuersi regnauerūt.
				PHILIPPVS XXIII Macedonum, qui & Arideus frater Alexan-
				dri, annis 7.
B				Aegyptiorū primus regnauit PTOLEMAEVS Lagi filius, annis 40.
				Appius Claudius Cæcus Romæ clarus habetur qui
				aquam Claudiam induxit, & uiam Appiam strauit.
1	1			Lydiam, & Thraciam, & Hellespontū Lyfymachus tenuit.
				Macedonum duces in seditionem uertit.
2	2			Agathocles Syraculis tyrannidem exercet.
				Lamiacum bellum motum.
				Perdica uersus Aegyptios dimicat.
3	3			Ptolemaus Lagi filius Hierosolymis & Iudæ inditio-
				nem suam dolo redactis, plurimos captiuorū in Ae-
				gyptum transfudit.
				4880
4	4			Iudæorum Pontifex maximus Ontas Iaddi filius
				clarus habetur. (docens superat.
		Olymp. 115.		Menander primum fabulam cognomento Origen
5	5			Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuini-
				tate loquendi, ut ait Cicero, nomen accepit
				Theodorus Athenæus agnoscitur.
				Demetrius Phalareus habetur illustris.
				Romani Samnites diuissime contra se præliantes,
				ad extremum in seruitutem sui redigunt.

In Asia

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

Annus mundi.	Alexand.	Maced.	Consulum.	Syria & Asia.
				In Asia primus regnauit ANTIGONVS
				1 NVS annis 18.
6	6			2
7	7			3
			CASSANDER XXV Macedonũ annis 19.	
8	1			4
			Olymp. 116.	
9	2		Medemus & Speusius	5
10	3		Philosophi insignes habetur.	6
11	4			7
12	5		Machabzorũ Hebręa historia hic Gręcorũ supputat regnũ: Verum hi libri inter diuinas scripturas non recipiunt.	Primus sę LEVCVS TNICANOR Syrię & Babylonię &
			Olymp. 117.	
13	6		Romani Martos, Vmbros, & Pelignos superant.	1 superiorũ locorum re
4890	14	7	Romani Colonias deducunt. Lysimachia in Thracia cõdita. Ab hoc loco Ediffeni sua tempora computant.	2 gnauit anis 32.
15	8		Cyprum Ptolemæus inuasit.	10 3
16	9		Theodorus Philosophus Athenis agnoscitur.	11 4
			Olymp. 118.	
17	10		Demetrius Phalareus ad Ptolemæum ueniens, impetrauit ut Athenensibus Democratiã redderetur, id est, populipotestas	12 5
18	11			13 6
19	12		Seleucus Antiochiam, Laodiciam, Seleucia, Appamiam, Ediffam, Beroeam, & Pellum urbes condidit, quarum Antiochiam 12 anno regni sui struxit.	14 7
20	13		Seleucus Babyloniam obtinuit.	15 8
			Olymp. 119.	
21	14			16 9
22	15			17 10
23	16			18 11
				DEMETRIVS II. Asia, qui &
				1 PO. 12
4900	24	17		lyorcetes an. 17.
			Olymp. 120.	ludæorum

† NIKITOP.

D

D. HIERONYMO INTERPRETE

Alexad.	Macedonum.	Consulum.	Asia.	Syria.	Antimundi.
25	18		ludæorũ Pontifex Maximus Dimo Onię filius clarus habetur, cui cognomentũ lusto fit ppter sollicitã in deum religionem, & in ciues suos pro nam clementiam.	2	13
26	19		Fili Cassandrian. 4.	3	14
27			1 ANTIGONVS	4	15
28			2 NVS & ALEXANDER XXVI an. 4.	5	16
			Olympias 121.		
29	3		Demetrius rex Asię cognomento Poliorcetes, Samaritanorum urbem uastat, quam Perdica construxerat.	6	17
30	4		Post quos DEMETRIVS	7	18
31			1 VS XXVII annis 6.	8	19
			Censu Romę agitato, inuenta sunt ciuium Romanorum 270 milia.		
32	2		Legati Alexandriã Ptolemæo primum Romam missi amicitias impetrauerũt.	9	20
			Olympias 122.		
33	3		Menæder Comicus moritur.	10	21
			Romani Gallos Tyrthenofque superant, & Sabinorum terra forte diuiditur.		
34	4			11	22
					4910
35	5		Seleucus in eas urbes quas extruxerat ludæos transfert, ius eis ciuium & municipalẽ ordinem cum Gręcis æquali honore concedens.	12	23
36	6			13	24
			Olympias 123.		
			PYRRHVVS XXVIII menses 7.		
37			ludæorũ Põtifex Eleazarus frater Simonis suscepit tẽplum iustitium, filio Simonis Onta paruo admodum derelicto.	14	25
			Post quem LYSIMACHVS anis 5.		
			Seleucus in Sicilia capto Demetrio, Syrię & Asię pariter imperauit.		
38	1		Serapis simulachrũ Alexandriam uenit.	15	26
39	2		Condita à Romanis Ariminum & Beneuentum.	16	27
40	3			17	28
			Olympias		

Syrię & Asię Demetrius praefuit.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Anni mundi.	Alexand.	Maced.	Consulum.	Syria & Asia.
		Olympias 124.			Demetrius semetipsum
		PTOLEMAEVS Philadelphus II Aegypti annis 38.			
	1	4		Softratus Gnidius Pharum in Alexandria construxit.	29 Seleuco tradidit.
				Antigonus cognomēto Gonates Lacedaemone obtinuit.	
	2	5		Romani Crotonem capiunt.	30
		PTOLEMAEVS XXX cognomēto Ceraunus an. 1.			
	3	1		Prolemæus Philadelphus Iudæos qui in Aegypto erant liberos esse permisit: & uasa Eleazaro Pontifici Hierosolymorū uotiuā transmittēs, diuinā scripturam in uocem Græcā ex Hebræa lingua per LXX Interpretes transferre curauit, quas in Alexandrina bibliotheca habuit, quā sibi ex omni genere literaturæ comparauerat.	Syria & Asia post Seleucū regnauit ANTI-
	4	1	SOSTENES	ter XXXII dies 45. Post quē	ter II an nis 47.
4920					
	5	2		ANTIGO nus Gonates XXXIIII annis 36.	2 nis 47.
	6	2			3
	7	3			4
	8	4		Vna uirginū Romanarum in corruptiōe deprehēsa pcutit.	5
	9	5		Milo Romanis Tarentū tra-	6
	10	6		Romani Calabriam didit.	7
	11	7		Messanā mē reuenerunt.	8
	12	7			
		Olympias 127.			
	13	8		Aratus agnoscitur.	9
4930	14	9		Argenteus nūmus primum in urbe figuratus.	10
	15	10		Palemō Philolophus morit Post quē Archefalas & Crates clari habent.	11
	16	11		Romani Colentias decuxerunt, multa q̄ urbes in Sicilia eis iunctæ.	12
	17	12			13
	18	13		Romæ uirgo Vestalis in stupro detecta, laqueo uitam explet.	14
	19	14			15
	20	15			16
		Olympias 129.			
	21	16		Zeno Stoicus moritur post quem	17

† 2071 ng.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

A	Alexad.	Maced.	Consulum.	Syria.	Annū mundi.
	22	17	quem Cleantes cognoscitur.		
	23	18	Romani Syracusas capiunt.	18	
			Nicomedes rex Bithyniæ Altacū urbē amplians, Nicomediā nūcupauit.	19	
				ANTIOCHVS III Syriæ, qui	4940
	24	19	Romani Carthaginenses nauali certamine superat, & centum Libyæ urbes capiunt.	uocabatur The	
	25	20		3 osanis 15.	
	26	21	Erasistratus medicus agnoscitur.		
	27	22		5	
	28	23			
		Olymp. 131.			
	29	24	Antigonus Atheniensibus reddidit libertatem, Iudæorum Pontificatum post Eleazarum auunculus eius Masses accepit.	6	
	30	25		7	
	31	26		8	
	32	27		9	
		Olymp. 132.			
	33	28	Carthaginenses 60 Romanorum naues in Sicilia capti, Metello Consule in fugam uerſo.	10	
	34	29		11	
	35	30		12	4950
	36	31		13	
		Olymp. 133.			
	37	32		14	
	38	33	Parthus a Macedonū imperio deceptus, primus regnauit ARSACES, unde Arsacidæ dicti.	15	
			III PTOLEMAEVS EVERGETES Aegypti, an. 26.	SELEVCVS GALLINICVS	
				IIII Syriæ an nis 20.	
	1	34	Iudæorum Pontifex Onias Simonis Iusti filius clarus habet, q̄ consueta regi Ptolemæo tributa nō reddens, ad iram eum compulſit. Verum Iosephus inter suos nobilis legatus a Iudæis ad Ptolemæū missus, cū familiaritatē regis ob plurima in eū meruisset obsequia, Dux Iudææ, & regionum finitimarum constituitur.	1	
	2	35	Censu Romæ agitato inuenta sunt hominum 160 milia.	2	
		Oly. III. 134.			
	3	36		3	
			DE METRIVS XXXV Macedonum an. 10.		
	4	1		4	
	5	2	Romæ templum Vestæ incensum.	5	
	6	3	Q. Ennius Poeta Tarenti nascitur.	6	4960

Initium hic bellis Punicis & Polybii a Olymp. 129. lib. 1. Iumpit initium, quoniam alioquin textus historiæ ab Olympiad. 140.

LLI qui

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

An. mudi.	Alexand. Maced.	Consulum.	Syria.
	Olymp. 137.	qui a Catone Quæstore Romæ trā-	
7	4	latus, habitavit in monte Auentino,	7
		parco admodum sumptu contentus,	
8	5	& unius ancillæ ministerio.	8
9	6		9
10	7		10
	Olymp. 130.		
11	8	Virgo Vestalis Romæ a seruo corru-	11
12	9	pta, propria manu se interemit.	12
13	10		13
		† ANTIGONVS XXXVI, annis 15.	14
14	1		
	Olympias 137.		
15	2	Iudæorum Pōtifex maximus Simon	15
16	3	Oniæ filius clarus habetur, sub quo le-	16
4970	17	sus filius Sirach Sapientia librū com-	17
	18	ponens, quem uocāt Panaræton, etiā	18
	Olymp. 138.	Simonis in eo fecit mentionem.	
19	6	XL ferme milia Gallorum a Roma-	19
20	7	nis cæsa.	20
		SELEVS	
21	8		1 CVS V
22	9		2 Cerau-
	Olymp. 139.		nus an-
23	10		3 nis 3.
		ANTIO-	
24	11	Caria & Rhodos ita terræ motu con-	1 CHVS
25	12	cussa sunt, ut Colossus magnus rui-	2 Magnus
4980	26	(ret.)	3 VI, an-
	Olymp. 140.		nis 36.
	† IIII PTOLEMÆVS PHILOPATOR Aegypti, an. 17.		
1	14	Ea quæ in tertio Machabæorum libro	4
2	15	scripta sunt, sub hoc Ptolemæo gesta	5
	PHILIPPVS XXXVII Macedonū, an. 42. (referunt.)		
3	1		6
4	2		7
	Olymp. 141.	Vicū Iudæi, & LX milia armatorum	
		ex numero eorum cæsa sunt.	
5	3	Romæ uirgines Veltæ ob stupri rea-	8
		tum terra obruta.	
6	4	Eratothenes Philosophus agnoscit.	9
7	5	Romani Marcello consule Syraculas	10
8	6	capiunt.	11
		Olympias	

† Hunc Antigonum magnificavit Polyb. lib. 2. ad finem. Lucius lib. 10. quartæ decedæ non ita lōgè a fine ait hunc a Græcis tutorem dictum, ut eum cognomine a cæteris regibus distingerent.

† Hoc anno Polyb. historiam suam lib. 3. incepit. Hinc Ptolemæi Strabo lib. ultimo uocat quartum. † Mirum quis sit ille tertius Machabæorum liber cui nos duos duntaxat habemus.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

Alexid. Maced.	Consulum.	Syria.	Anni mundi.
Olymp. 142.			
9	7	Romani subugant Capuam & Sicilia.	12
10	8	† Antiochus rex Syriæ uicto Philopatore Ptolemæo Iudæam sibi sociat.	13 4990
11	9		14
12	10		15
	Olymp. 143.	(tiam facit.)	
13	11	Leuinus cum rege Asiæ Attalo amici-	16
14	12	Iudæorum Pontifex maximus Onias	17
15	13	filius Simonis insignis habet, ad quæ	18
16	14	Lacedæmoniorum rex Arius legatos	19
	Olymp. 144.	mittit.	
17	15	Scipio † Hyberia multas urbes recipit.	20
	V PTOLEMÆVS EPIPHANES Aegypti, annis 24.		
1	16	Negius Comicus Vice moritur, pul-	21
		sus Roma factione nobilitū, ac præcipue Metelli.	
2	17	Ptolemæus Epiphanes Scopæ principis militiæ destinato Iudæam capit, &	22
3	18	plurimas Syriæ ciuitates.	23 5000
	Olymp. 145.		
4	19	Plautus ex Umbria Sarfina Romæ	24
		moritur, qui propter annonæ difficultatē ad molas manuarias pistori se locauerat, ibi quoties ab opere uacaret,	25
		scribere fabulas, & uedere sollicitus consueuerat.	
6	21	Iuxta Theram apparuit insula, quæ uocatur Hiera.	26
7	22	Antiochus Scopæ superato Syriæ urbes recipit, & Iudæis uoluntate coniungitur.	27
	Olymp. 146.		
8	23	Romani Græcos liberos esse iusserūt,	28
9	24	& uniuersa Hyberia imperata fecit.	29
10	25	Antiochus Iudæorum erga se cognita uoluntate magnis eos muneribus donat, & per epistolas crebris laudibus	30
11	26	prosequitur.	31
	Olymp. 147.		
12	27	Post preliū, quo in † Termopylis est uictus Antiochus, hoc inter Romanos	32
13	28	& eum conuenit, ut mille talenta per annos singulos uectigalis eis nomine solueret.	33 5010
14	29	Romani multas Colonias deduxerūt.	34
15	30	Antiochus in amicitiam Ptolemæi regressus pacem cum eo fecit, & Cleopatra filia sua uxore	35
		tradita, dotis nomine Syriam, Phœnicen, Samariam, Iudæamq; concedit.	
		LLI 2 Olympias	

Olymp. 141. secundum bellum Puniciū incepit. † Polyb. lib. 3. hoc bellū scripsit sed pugna ad Rhabdium uictū Antiochum.

† Hispania.

† Ad Magnesiā.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Annus mundi.	Annus Alexand. Maced.	Consulum.	Syria.
	Olymp. 148.	Eumenes frater regis Attali, qui Eumena in Phrygia condidit, clarus habet.	
	16 31	† Secundus liber Machabæorum apud Iudæos huius temporis gesta cōtinet.	36
	17 32	Titus Livijs Tragediarum scriptor clarus habetur, qui ob ingenij meritū a Livijs Salinatore, cuius liberos eruditabat, libertate donatus est.	SELEVS I CVS VII, qui & Philopator, an nis 12.
	18 33	Cum ab Antiocho per legatos Hannibal reposceret, cui se a Scipione uictus sociauerat, ad Prusia regem Bithynia transfugit, quē cum rursus per Flaminium etiam ab eo Senatus repereret, & tradendus esset, uenenū bibit, & apud Olymp. 149.	
	20 35	Libyflam Bithynia sepultus est. Simon Præpositus templi Hierosolymorum, ad Apollonū Seleuci ducem Phœnice cōfugiens, multis ei muneribus repromissis sacerdotiū sibi uendicare cœpit, q̄ Seleucus audito Heliodorum mittit ad negotiū providendum: qui cum Iudæam uenisset, iniq̄ue iudicans, & multa perperam gerens,	
	22 37	diuinis aduersus de signis deterret, & ad Seleucū reuertitur. Onias autem sacerdos curauerat, ut Simon profugus fieret.	6
5020	23 38	Hyrchanus Iosephi ducis Iudæa filius, cum ad Ptolemaū perrexisset, honorifice ab eo susceptus est. Verum fratres eius seditione cōtra eum mota magnarum calamitatū Iudæa genti causa extiterūt.	7
	Olymp. 150.		
	24 39		8
	VI Ptolemaus PHILOMETOR Aegypti, annis 35.		
	1 40	Statijs Cecilijs Comœdiarū scriptor clarus habet: natione in Iuper Gallus, et Ennij primū cōtubernalis: q̄dā Mediolanensem ferūt, mortuus est anno post mortē Ennij, & iuxta laniculum sepultus.	9
	2 41		10
	3 42		11
	Olymp. 151.	PERSES XXXVIII Macedonum annis 10.	
	4 1	Aristobolus natione Iudæus Peripateticus Philosophus agnoscit, qui ad Philometorē Ptolemaū explanationū in Iosephi commentarijs scribit.	ANTIOCHVS I OCHVS 2 VIII
	5 2		
	6 3		

(Epiphanes annis 11.)

† Secundus apud nos ferē easlibē describit historias quas primus, paucis exceptist. Necessē ergo erit Eusebiū alios habuisse quā nos Machabæorum libros.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

Annus mundi.	Annus Alexand. Iudæorum.	Consulum.	Annus mundi.	
	7 4		3	
	Olymp. 152.			
	8 5	Antiochus Epiphanes cum de regione Ptolemaiorū, quam subito inuaserat, Senatus præcepto recessisset, in Iudæam uenit, ibiq̄ Iesū, cui nomen & Iasont, fratri Onia Pontificatum tradidit, quo deinde expulso Oniam cognomēto Menelaum successorem et dedit. Itaq̄ ob sacerdotij dignitatē orta seditio inter principes, ingentiū miseriarum semina pullulauerunt.	4	
	9 6		5	
	10 7		6	
	11 8		7	
	Olymp. 153.			
	12 9	† Antiochus Iudæorum legem impugnauit, primū quidem omnem eorum provinciam ad idololatriam compellens, qui parere noluerunt, enecat. Postea uerō Hierosolymam ascendens, templum & uasa dei, quæ ministerio fuerant consecrata uastat, in templum Iouis Olympij simulachrum ponit, in Samaria super uerticē montis Garizi Iouis Peregrini delubrum aedificat, ipsis Samaritanis ut id faceret præcātib.	8	
	13 10	Macedonum regnum defectit.	9	
	B 14	bus. Verū hoc in tempore Marathias quidam ex sacerdotibus filius Haffa monei, uico Modēim aduersum Antiochi duces arma corripies, fultus etiā auxilio filiorū, leges patrias uindicauit.	10	
	15	Ennius Poeta septuagenario maior articulari morbo perijt, sepultusq̄ est in Scipionis monumēto uia Appia intra primū ab urbe miliariū. Quidā ossa eius Rhodiam ex laniculo translata affirmant.	11	
		Primus Iudæorum dux IVDAS MACHABAEVS, an. 3.		
		ANTIOCHVS Eupator XI, annis 2.		
	Olymp. 154.	Romani superato Perse, Macedonas, Illyricos, & Galatas liberos esse iusse Iudæorū dux Iudas, qui & Machabæus, filius Matathia, Antiochi duces de Iudæa expellens, & templū ab idolorum imaginibus emundans, patrias leges post triennium suis ciuibus reddidit.	12	
	16		1	
	17		2	
	18		1	
	19		2	

DEMETRIVS Soter X, annis 12.

5040

LLI 3

† Hæc historia habetur lib. Machabæorū.

Iudæorū regni excipit Macedoniam.

EVSEBII CAESARIS CHRONICON

Anni mundi.	Alexander. Iudeorum.	Consulum.	Syria.
	Olymp. 155.	Menelao Pontifice Iudeorum a Iunio	
		Antiocho occiso, qui prius Iudaea Epiphanii Antiocho tradiderat, Alchinus alienus a genere sacerdotali ambitione Pontificatum inuadit, ob quod Onias filius Pontificis Oniae Aegyptum transinigrans, in Heliopolitano pago ciuitatem nominis sui condidit, templo ad similitudinem templi patrii constructo. Alchinus uero aduersus Iudam Machabaeum inimicitias gerens, post non multum temporis dei ira percussus interijt, ac sic cum omnium Iudeorum fauore Iudae Machabaeo sacerdotum decernitur, qui dignitate suscepta, Legatos Romanos dirigit, decreuitque Senatus Iudaeos amicos & auxilios Romanorum habendos.	
	22	3	5
		P. Terentius Carthaginensis Comediarum scriptor, ob ingenium & formam libertate donatus, in Arcadia moritur, qui primam Andria, antequam Aedilibus uenderet, Cecilio multum semiranti legit.	
		Iudaeorum dux IONATHAS	
	23	1	6
	Olymp. 156.	19.	
		Iudas aduersus Demetrii duces in templo praefo occidit, tertio anno Pontificatu gesto.	
	24	2	7
		Aristarchus Grammaticus agnoscitur	
	25	3	8
		Iudeorum dux Ionathas frater Iudae	
		Bachide duce Demetrii Iudae expulso Pontificatum suscepit.	
	26	4	9
		Pacuuus Brunditius Tragediarum scriptor clarus habet, Ennii Poetae ex filia nepos, uixitque Romae quoad picturam exercuit, ac fabulas uendicauit:	
		Deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit (nisi, an. 1.	
	28	6	11
		Pseudophilippus regnat in Macedonia	
	29	7	12
		Alexander Antiochi, qui Epiphanes cognominatus est filius, Syriae & Asiae imperans, Ionathan corona & multis insignibus donis prosequitur.	
	30	8	1
		Romani interfecto Pseudophilippo, Macedonas tributarios faciunt.	
	31	9	2
		an. 10.	
	Olymp. 158.		
		me. 7.	
	32	10	3
		Samaritani & Iudaei Alexandriae Ptolemaeo iudicante contendunt de honoribus ex utraque parte templo suo deferendis, & superant Iudaei.	
	33	11	4
		Lucilius Poeta nascitur.	
		Descriptione Romae facta inuenta sunt	

† Alchinus legit Iudae

† Tertium bellum Punicum.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

Alexandi.	Iudeorum.	Consulum.	Syria.	Anni mundi.
		sunt hominum 322 milia.		
34	12	Oppius Gallos capit, & Carthago in ditionem Romanorum per Scipionem redigitur, habens a conditione sui annos	5	
35	13	Olymp. 159.		
		668, ut uero alij affirmant 748.	6	
		VII Ptolemaeus EVERGETES annis 29.		
1	14	Ionathas dux Iudeorum pariter & Pontifex cum Romanis & Spartiatis amicitias facit.	7	
2	15	† Alexandro filio Bala regis Syriae, Ptolemaeus filiam suam tradidit uxorem.	8	
3	16	Scipio Numantinos subuertit.	9	
		Brutus Hyberiam usque ad oceanum subigit.		
		Triphon Ionathan Pontificem Iudeorum interficit, & in sacerdotium fratris Ionathae Simon assumitur. (dicitur filium.)	10	5060
4	17	Olymp. 160.		
5	18	Triphon Antiochum occidit Alexandri uxorem cum regno quod abstulerat Alexandro.	1 XII,	
6	19	Ptolemaeus filiam suam Demetrio tradit.	2 an. 3.	
		Iudeorum dux III SIMON, annis 8.		
		L. Accius Tragediarum scriptor clarus habet, natus Maecino & Serano consularibus parentibus Libertinus, & senem iam Patruuio Tarenti sua scripta recitauit, a quo fundus Accianus iuxta Pilsaurum dicitur: quia illuc inter Colonos fuerat ex urbe deductus.		
7	1	Triphon Syriae regnum conatus inuadere, Antiocho filio Alexandri interfecto, ad extremum & ipse supermoritur.	3	
		ANTIOCHVS Sedetes XIII		
8	2	Post Demetrium regnavit uniuersae Syriae frater eius Antiochus, qui cognominatus est Sedetes.	1 annis 9.	
		Olymp. 161.		
9	3	Simoni Iudeorum Pontifici pariter & principi, Romani & Spartiatae legatione eius libenter.	2	
10	4	excepta amicalia misere rescripta.	3	
		Bellum seruile ortum in Sicilia.		
11	5	Simon Iudeorum Pontifex interficitur, cui succedit filius suus Ioannes, qui uicinis Hyrcanis, Hyrcanus cognominatus est.	4	
12	6	Primus liber Machabeorum huius temporis historiam continet.	5	
		Olymp. 162.		
13	7	Antiochus Sedetes rex Syriae aduersus Iudaeam arma corripiens, & Hierosolymam	6	
		LLI	4	14

† Vide anno 5060 mundi aliud de hoc Alexadro. Antiochi enim erat filius cap. 10. lib. 1. Machab. 10. netur.

EUSEBII CAESAR. CHRONICON

An. mundi.	Alexad.	Iudeorū.	Consulum.	Syrie.
5070	14	8	uallo circūdatis, cū ad cōditiones Pontificem Simonem cōpulisset, recedit.	7
			HYR= Attalus moriens regni sui populum Romanum constituit hæredem.	
			CANVS Romanum constituit hæredem.	
	15	1	III, qui & Ioannes, annis 26.	8
	16	2	Ptolemæus expulsi Aegypto.	9
			Arfaces Parthus Antiochū interfecit.	DEME=
			Olymp. 163.	TRIVS
	17	3	Serui qui in Sicilia rebellabant obsidionis necessitate compulsi, ad sua itinera cadavera uoranda conuerti sunt.	1 XIIII iterum an. 4.
	18	4	Iuxta Aeoli insulas igne ex flatu suscitato apparuit insula, quæ nunc Hiera uocatur.	2
	19	5	Auerni nobilissima Galliarum urbs capta, & rex Veturius.	3
	20	6	Ioannes dux Iudeorum & Pontifex aduersus Hyrcanum bellum gerens, Hyrcani nomen accepit, & a Romanis ius amicitiae postulans decreto Senatus inter amicos relatus est.	4 ANTI= OCHVS 1 Gryphus 2 plus 3 XV an
			Olymp. 164.	
	21	7	Narbonam Coloniae deducta.	1 Gryphus
	22	8		2 plus
	23	9		3 XV an
			Olymp. 165.	
	24	10	Hyrcanus Pontifex Iudeorum Samaritiam, quæ uocabatur Ethenias, & nostro tempore Sebaste uocatur, obsidione captâ solo coæquauit, quâ postea Herodes instauras Sebasten in honorem Augusti appellari uoluit.	4 nis 12.
			Olymp. 166.	
	25	11	Marcus Terentius Varro Philosophus & Poeta nascitur.	5
	26	12		6
	27	13		7
	28	14		8
			Olymp. 167.	
	29	15	Ptolemæus Aegypti, qui & Soter, annis 17.	9
			Antiochus Cyzicenus Grypho eiceto Syria obtinuit, ac rursū Gryphus superato Cyziceno eandem recepit. Ita ex successione regnabant aduersum se inuicem dimicantes.	ANTIC= CHVS
			Olymp. 167.	
	4	19		1 Cyzicenus
	5	20		2 cenus
	6	21		3 XVI an
	7	22		4 nis 18.
			Olymp. 168.	

† Triphon alibi uocatur.

† Strabo lib. ult. ait præcedentem Phiscon appellatum non huc, sed Leithurum appellatum hunc post quem Auletes Cleopatrae pater.

D. HIERONYMO INTERPRETE

65

Alexander.	Iudeorum.	Consulum.	Syria.	Anni mundi.
8	23	Iugurtha contra Romanos dimicās capit.	5	mundi.
9	24	Rhodo terramotu cōcussa colossus ruit.	6	
		Ionathas gloriose apud Iudæos principatū gerit.		
10	25	M. T. Cicero Arpini nascitur, matre Heluia, patre Equestris ordinis ex regio Volscorum genere.	7	
		Gn. Pompeius Magnus oritur.	8	
		STOBOLVS V, anno uno.		
		Olymp. 169.		
12	1	Aristobolus filius Ionathæ rex pariter & Pontifex, primus apud Iudæos diadematis sumpsit insignem, post 484 annos Babylonicæ captiuitatis.	9	
		IANNEVS VI, qui & Alexander, annis 27.		
13	1	Post quem regnauit Ianneus cognomento Alexander, qui Pontificatū administrās crudelissime ciuibus præfuit.	10	
14	2	Turpilus Comicus senex admodum Sinuessæ moritur.	11	
		Caius Lucilius Satyrarum scriptor Neapoli moritur, ac publico funere effertur, anno ætatis XLVI.		
15	3	Marcus Furius Poeta, cognomento Bibaculus Cremonæ nascitur.	12	5100
		Olymp. 170.		
		2000 milia Cymbrorum caesa, & 80 milia capta per Marium duce Teutomodo.		
16	4	Caius Marius quinques Consul, iuxta Eridanum Cymbros superas, & post de his cū Catulo triumphat.	13	
17	5	Thracæ a Romanis uicti. Rursum in Sicilia bellū ciuile confurgit.	14	
		† IX PTOLEMAEVS Aegypti, qui & Alexander, an. 10.		
1	6	Expulso de regno Ptolemao Physcone per matrem Cleopatram, & in Cypri secedente, regressus deinde de fuga regnū obtinuit: qui Alexandrū, qui ante eum fuerat, ob interfectionē matris ciuem pepulerant.	15	
2	7	Aquilus in Sicilia bellum seruile compefcuit.	16	
		Olymp. 171.		
3	8	Ptolemæus rex Cyrenæorum moriens Romanos testamento reliquit hæredes.	17	
		Seleucus ab Antiocho filio Cyziceni uiuus exuritur.		
4	9	Titus Lucretius Poeta nascitur, qui postea amatorio poculo in furorē uersus, cum aliq̄t libros per interualla infantæ cōscripsisset, quos postea Cicero emendauit, propria se manu interfecit, anno ætatis XLIII.	18	
		Antiochus in Parthos fugiens, Pompeio se deinceps tradidit, post quem Philippus captus est a Gabinio.		
5	10		PHILIPPVS	
6	11		XVII Syriae	
			1 an. 2.	
			2	

† Auletes hic dicitur à Strabone lib. ultimo quam quæ nescio an de sequente hoc, ita obscura est hic hæ florin.

Olympias

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C. Anni mundi.	Alexand. Iudeorum.	Consulum.	
	Olymp. 172.		HVCVSQVE Syria possessa per reges in Romanam ditionem cessit.
	7	12	Bellum aduersum Romanos, Picentes, Marssi, Peligniq; mouerunt.
5110	8	13	Lucius Pomponius Bononiensis Attellanarum scriptor clarus habetur.
	9	14	Alexander matrem interemit.
	10	15	
	Olymp. 173.		
	X PTOLEMAEVS		Aegypti, qui a matre fuerat eiectus annis 8.
	1	16	Plotius Gallus primus Romae latinae Rhetoricae docuit, de quo Cicero sic refert: Memoria teneo primum Latine docere coepisse Plotium quendam.
	2	17	C. Valerius Catullus Lyricus Verona nascitur.
	3	18	Salustius Crispus historicus in Sabinis Amiterni Sylla Atheniensis uastat. (nascitur.
	4	19	Descriptione Romae facta, inuenta sunt hominum
	Olymp. 174.		463 milia.
	5	20	Templum tertio apud Delphos a Thracibus inuentum, & Romae Capitolium.
D	6	21	L. Ennius plurimas ciuitates capit, XXVI anno Cicero Quintium defendit. (aetatis.
	7	22	P. Terentius Varro uico Atace in provincia Narbonensi nascitur, qui postea XXXV annum agens, Graecae literas cum summo studio didicit.
† Othacillus Pileus.	5120	8	† Vacilius Plotus Latinus Rhetor, Cn. Pompei libertus & doctor scholam Romae aperuit.
	Olymp. 175.		
	XI PTOLEMAEVS		DIONYSIVS Aegypti, annis 30.
	1	24	Sylla Roma obanuit, & post biennium moritur.
			Roscio contra Chrysgonum defenso Cicero Athenas secedit, & inde post triennium Romam regressus Pompeius gloriosissime triumphauit. (ditur.
	2	25	Lepidus publicus hostis iudicatur.
	3	26	T. Quintius Atta scriptor Togatarum Romae moritur, sepultusq; uia Praenestina ad miliarium secundum.
	4	27	Alexandra, quae & Salina, uxor Alexandri Hierosolymis regnauit, ex cuius aetate Iudaeos rerum consilio, & uarie clades oppresserunt.
	Oly. 176.		ALEXANDER VII Iudeorum, annis 9.
	5	1	Bellum gladiatorum in Campania.
	6	2	
	7	3	Lucius Lucullus primus Imperator appellatus est, uicta Armenia, Mesopotamia, & Nisibi cum fratre regis capta.

D. HIERONYMO INTERPRETE

A. Alexander. Iudeorum.	Consulum.	Anni mundi.	
6	4		Pompeius uniuersam Hyberiam subiugauit.
			M. Lucullus de Bessis triumphauit.
	Olymp. 177.		
9	5		Capra Cabile & Tomis, & caeteris uicinis urbibus, Crassus triumphauit.
10	6		Virgilius Maro in pago, qui Andes dicitur, haud procul a Mantua nascitur, Pomp. & Crasso cons.
11	7		M. Portius Cato Stoicus Philosophus agnoscitur.
12	8		Antiochia & Syria capta a Romanis.
	Oly. III. 178.		
13	9		Creticum bellum ortum, unde Metellus Creticus.
		5130	Lucus Daphnensium iuxta Antiochiam a Pompeio Apollini consecratur.
			Iudaei Romanorum uectigales per Pompeium facti, & Pontificatum apud eos suscepit HYRCANVS annis 34.
14	1		Aristobolus & Hyrcanus filij Alexandri contra se de imperio dimicantes occasionem praebere Romanis, ut Iudaeam inuaderent: Itaq; Pompeius Hierosolymam ueniens capta urbe, & templo referato, usq; ad sancta sanctorum accessit, Aristobolum uinctum secum adducit, Pontificatum confirmat Hyrcano, deinde Antipatrum Herodis Alcalonitae filium Procuratorem Palaestinae facit.
15	2		Libya per testamentum Appionis regis Romanis relicta.
	Olymp. 179.		
			Horatius Flaccus satyricus & Lyricus Poeta, Libertino patre Venusij nascitur.
17	4		Appollodorus Pergamenus Graecus Orator, praceptor Callidij & Augusti, clarus habetur.
18	5		Pompeius captis Hierosolymis tributarios Iudaeos facit.
19	6		Ea quae de Catilina, Cethego, Lentulo, consule Cicerone Sallustius scribit & Liuius, hoc gesta sunt tempore.
20	7		Cicero in exilio annum facit, honorifice susceptus a Plantio.
	Olymp. 180.		
			Pompeius Imperator appellatus.
21	8		Caesar Lusitaniam, & quasdam insulas in oceano capit.
22	9		Messala Coruinus Orator nascitur, & Titus Liuius Patavinus scriptor historicus.
23	10		Virgilius Cremonae studijs eruditur.
24	11		Catullus xxx aetatis suae anno Romae moritur.
			M. Callidius Orator clarus habetur, qui bello postea ciuili Caesarianas partes secutus, cum Togatam Galliam regeret, Placentiae obiit.
	Olymp. 181.		
25	12		Caesar Rhenum transiens Germanos uastat.
26	13		Crassus consul cum filio suo apud Carras captus.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C. Anni mundi.	Alexand.	Iudaeorum.	Consulum.
	27	14	Ventidius primus Romanorum Parthos
	28	15	Curio promptus & popu- (superat. laris Orator Romae habetur insignis, qui deinceps in Africa pudore amitti exerci- tus mori maluit, quam euadere.
	Olymp. 182.		Virgilius sumpta toga Mediolanum trans- greditur, & post breue tempus Romam pergit. (fulmine.
	29	16	Simulachrum Olympiaci Iouis tactum
5150	30	17	Caesar Germanos & Gallos capit.
	CLEOPATRA Aegypti annis 22.		
	1	18	Principium belli ciuiliis Caesaris & Pom- phei.
	2	19	Diodorus Siculus Graecae scri- (pei. ptor historiae clarus habetur.
	Finis reipublicae principumque Romani imperij.		
	Olymp. 183.		Caius Iulius Caesar primus apud Roma- nos singulare obtinuit imperium, a quo Caesares Rom. principes appellant.
	C. IULIUS Caesar Romanorum primus, an. 5. menses 7.		
D	3	20	1 Pompeius praelio uictus, & fugiens a Spadonibus Alexandrini regis occidit. Marcus Coelius Praetor, & C. Annius Milo exul oppressi, res nouas in Tiriano Brixioque agro simul molientes.
	4	21	2 † Ptolemaei cadauer cum lorica aurea in Nilo inuentum. Caesar in Aegypto regnum Cleopatrae con- firmat ob stupri gratiam.
? Pompeij-			3 Romae Baetica Iulio decicata. Decretum Senatus Atheniensium ad Iu- daeos mittitur, qui per legationem amici- tiam postularant. (la.
	6	23	4 Cleopatra regio comitatu urbe ingressa Prohibitum est lecticis margaritisque uti, quae nec uiros, nec liberos haberent, & mi- nores essent annis 45.
	Olymp. 184.		5 Nigidius Figulus Pythagoricus & Magus in exilio moritur. Antonius decernit Quintilem mensem Iu- lium debere dici, quia in eo fuisse natus Iulius Caesar.
			Callius Iudaea capta templum spoliat. vii Idus Martias, C. Iulius Caesar in Curia

D. HIERONYMO INTERPRETE

A. Alexand.	Iudaeorum.	Romanorum.	Anni mundi.
		Curia occiditur, & faeces statim suscepit Publi- us Dolabella.	
		Caesaris corpus in rostris ob honorem con- crematum.	
		Sergius Sulpitius iureconsultus, & Publius Ser- uilius Isauricus publico funere elati.	
		Romae tres soles exorti paulatim in eundem or- bem coerunt.	
		Inter caetera portenta, quae toto orbe facta sunt, bos in suburbano Romae ad aratrem locutus est, frustra se urgeri, non enim frumenta, sed homi- nes breui defuturos.	
		Romanorum II regnauit OCTAVIANVS CAE- SAR Augustus, an. 56, a quo Augusti Romano- rum reges appellant.	
B	25	1 Antonius aduersum Caesarem Augustum bel- lum mouet. Laberius Mimorum scriptor decimo mense post Caesaris interitum Puteolis moritur. Publius Mimographus natione Syrus Romae Sce- nam tenet.	
B	26	2 Cicero in Phormiano suo ab Herennio & Po- pilio occiditur 64. aetatis suae anno. Ciceronis caput cum manu dextra pro rostris po- situm, iuxtaque coronata imago Populij militis, qui eum occiderat.	
10	27	3 Ouidius Naso nascitur in Pelignis. Caius Falcidius tribunus plebis legem tulit, ne quis plus testamento legaret quam ut quarta pars haeredibus superesset, si quatuor, aut mi- nus essent. Si autem plus quatuor, medietas eo tenore, ut suis liberis, siue propinquis idem exteris pater sua legaret, illa pars quam Falci- dus constituit, nisi pater interdixerit, & legatis fruentibus, & eidem carentibus aequantim partirentur. Curtius Thalassius in insula Arda cum quatuor cohortibus uiuus combustus est, quod tributa grauis exigeret. Vibium Maximum designatum Quaestorem a- gnouit dominus suus, & abduxit. E taberna meritoria trans Tiberim oleum ter- ra erupit, fluxitque toto die sine intermissione, MMm signifi-	5160

AVGVSTVS.

illa non satis con-
ueniunt cum his,
quae uulgo exiit
in commentarijs Iu-
reconsultorum, de
lege Falcidia.

EVSEBII CAESAR CHRONICON

Ab. mundi.	Alexand.	Iudaeorum.	Romanorum.
			significans Christi gratiam ex gentibus.
			Antonium superat Augustus, & interueniente Senatu in amicitiam cum eo regreditur.
			Cornificius Poeta a militibus destitutus interijt, quos saepe fugientes galeatos lepores appellarat.
			Huius soror Cornificia, cuius insignia extant Epigrammata.
			Templum Rhodiorum depopulatus est Cassius.
	Olymp.		
	185.		Secunda secessio Augusti & Antonij.
	11	28	4 Cornelius Nepos scriptor historicus clarus ha-
	12	29	5 Antigonus contra Iudaeos dimicans tan- (betu-
	13	30	dem occidit, a quo usque in praesens tempus Hiero-
			solymitarum regnum destructum est.
			Siquidem Herodes post eum a Romanis constitu-
			tus est princeps alienigena, & nihil omnino per-
			tinens ad Iudaeam.
	14	31	7 Fornij pater & filius clari Oratores habentur,
			quorum filius consularis ante patrem moritur.
	Olymp.	186.	
	15	32	8 Sallustius diem obiit quadriennio ante Accia-
			cum bellum.
D	16	33	9 Marcus Baius Poeta, quem Virgilius in Bu-
			collicis notat, in Cappadocia moritur.
	17	34	10 Herodes Antipatri Alcalonitae, & matris Cy-
			prides Arabicae filius, a Romanis Iudaeorum suscep-
			tit principatum, cuius tempore Christi natiuita-
			te uicina regnum & sacerdotium Iudaeae, quod pri-
			us per successiones minorum tenebatur, destru-
			ctum est, completa prophetia, quae ita per Moysen
			loquitur: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux
			de foemoris eius, donec ueniat cui repositum est,
			& ipse erit expectatio gentium. In hoc loco etiam
			Christus, quem Danielis scriptura praefatur, acci-
			pit finem. Nam usque ad Herodem, Christi, id
			est, sacerdotes erant reges Iudaeorum, qui impe-
			rare coeperunt 65 Olympiade, & ab instauratione
			templi sub Dario usque ad Hyrcanum, & 186
			Olympiade an. 483 in medio transactis, quos Da-
			niel quoque significat, dicens: Et scies & intelli-
			ges ab initio sermonis respondendi & aedificandi
			Hierusalem usque ad Christi principatum
			hebdomades 7, & hebdomades 62, quae 69,
			hebdomades faciunt annos 483, in quibus Chri-
			sti, id

D. HIERONYMO INTERPRETE.

68

A	Alexand.	Iudaeorum.	Romanorum.	Anni mundi.
			Isti, id est, sacerdotes, qui unctioe consecrati re-	
			gnauerunt usque ad Hyrcanum, quo extremo omnium	
			a Parthis capto, Herodes Antipatri filius nihil	
			ad se pertinentem Iudaeam ab Augusto & Senatu	
			accepit, filijque eius post eum regnauerunt usque ad	
			nouissimam Hierosolymitarum captiuitatem, ne-	
			quaquam ex successione sacerdotalis generis Pon-	
			tificibus constitutis, neque perpetuitate uitae secun-	
			dum legem Moysi seruientibus deo. Ignobiles	
			uero quidam, & alio tempore alij, & nonnulli u-	
			nus anni, siue modico amplius a Romanis Im-	
			peratoribus sacerdotium emebant. Quae omnia	
			etiam Daniel Propheta uaticinatur ita dicens:	
			Et post hebdomadas 7 & 62 interibit chrisma.	
			& iudicium non erit in eo, & templum sanctum	
			corrumperet populus duce ueniente, & cadentur	
			cataclysmo belli. Et in sequentibus: Et super tem-	
			plum, inquit, abominatio desolationum, & usque	
			ad consummationem temporis consummatio da-	
			bitur super desolationem.	
			Herodes Ananelum quendam de Babylone ac-	
			citum Pontificem Iudaeorum constituit, & post	
B			exiguum temporis Aristobolum fratrem uxoris	
			suae nepotem Hyrcani successorem ei dedit, quo	
			post annum interfecto rursum Ananelo reddi-	
			dit sacerdotium.	
			Deficiente Pontificum principatu Iudaeis regnauit HERO-	
			DES alienigena, annis 37.	
			Lunae secundum Romanos cursus inuentus.	
18	1		11 Antonij & Augusti foedus.	
			Colonias deduxere Romani.	
	Olymp.	187.	Augustus triumphauit pedestris certaminis tri-	
			umpho.	
19	2		12 Antonius Cleopatrae Arabiam tradidit.	
			Augusti & Antonij tertiae discessionis exordium,	
			quod repudiata sorore Caesaris Cleopatram du-	
20	3		13 xiffet uxorem.	5170
			Nicetis, & Hibracas, & Theodorus, & Pluffo	
			nobilissimi artis Rhetoricae Graeci praecipuos	
			habentur.	
21	4		14 Cleopatra & Antonius semet interficiunt, &	
			Aegyptus fit Romana prouincia, quam primus	
			tenuit Catus Cornelius Gallus, de quo Virgi-	

Ami mundi.	Alexand.	Iudaeorū.	Romanorum.
			lius scribit in Bucolicis, usq; ad Cleopatram Pro-
			lemei, qui uocabantur Lagide, in Aegypto re-
	22	5	15 gnauerunt annis 295.
			Aegypti regnum, quod fuit in Alexandria,
			destructum est.
			Antonius medicus Augusti, post Actiacam u-
			ctoriam naufragio perit.
			Quidam ab hoc loco primum annum Augusti
			monarchię supputant.
			Cesar Augustus appellatus, a quo Sextilis men-
			sis Augusti nomen accepit.
			Cum ingenti triumphorum pompa Augustus
			Romam ingressus, & Cleopatre liberi, Sol & Lu-
			na ante currum eius ducti.
			Nicopolis iuxta Actium condita, & agon acti-
			acus constitutus.
			Augustus Romanis plurimas leges statuit.
	Olymp. 188.		Alexandrinorum regnum destructum est, & Ro-
			manis paruit.
		6	16 Censu Romę agitato inuenta sunt ciuū Ro-
			manorum 41 centena, & 64 milia.
			Colonię deductę.
			Anaxilaus Larissius Pythagoricus, & Magus
			ab Augusto urbe Italiae pellitur.
			M. Terentius Varro Philosophus prope nona-
			genarius moritur.
			Thebe Aegypti usq; ad solum erute.
		7	17 Cornelius Gallus Foro iulienis Poeta, a quo
			primum Aegypti rectam supra diximus, XLIII
			ætatis suę anno propria se manu interfecit.
			Trallis terre confederunt.
		8	18 Indi ab Augusto per Legatos amicitia postu-
			Messala Coruinus primus Prefectus clarunt.
			urbis factus sexto die magistratu se abdicauit,
			inciuilem potestatem esse contestans.
		9	19 Augustus Calabria & Gallos uectigales fa-
			Munatius Plancus Ciceronis discipulus (cit.
			Orator habetur insignis, qui cum Galliam Ro-
			manam regeret Lugdunum condidit. (facit.
			Marcus Lollius Galatia Romanam prouincia
	Olymp. 189.		Augustus cum ei monarchia deferretur, renuit.
		10	20 Quintus Cremonensis Virgilij & Horatij
		11	21 familiaris moritur.

Alexandrini re-
gni finis.

D

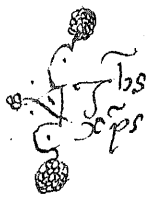
Ami mundi.	Iudaeorum.	Romanorum.	Ami mundi.
12		22 Augustus Cyzicenos libertate priuauit.	
		Pylades Cylix Pantomimus cum ueteres ipsi ca-	
		nerent atq; saltarent, primus Romę Chorum &	
		fistulam sibi pracinere fecit.	
13		23 Tiberis ab Augusto missus occupauit Armeniam.	5180
		Atracinus, qui sepredecim natus annis Celiū	
		accusauerat, clarus inter Oratores habet, ad ex-	
		tremum morborum tædio in balneo uoluntate	
		exanimatus hæredem reliquit Augustum.	
	Olymp. 190.	Cantabri res nouas molientes opprimuntur.	
14		24 Herodes apud Hierosolymam multas & magnas	
15		25 construxit ædes.	
16		26 Virgilius Brundisij morit, Sentio Saturnino &	
		Lucretio Cynna cons. Ossa eius Neapolim tras-	
		lata in secundo ab urbe militari sepeliuntur, titu-	
		lo istiusmodi quem moriens ipse dictauerat:	
		Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc	
		Parthenope, cecini pascua, rura, duces.	
		Herodes Samariam olim iam in cineribus sedentē	
		a fundamentis suscitans in honorē Augusti Au-	
		gustam, id est, Sebaste appellauit, & in Panea-	
		de templum, quod Panion uocatur, extruxit.	
		Augustus Samijs libertatem dedit.	
17		27 In Cypro plurimę ciuitatum partes terramotu	
		conciderunt.	
		Germanos in arma uersos M. Lollius superat.	
	Olymp. 191.	Varus & Tucca Virgilij & Horatij cõtuberna-	
		les Poete habent illustres, q; Aeneidũ libros po-	
		stea emendauerunt sub lege ea, ut nihil adderent.	
18		28 Augustus Caium Agrippam adoptauit in filiũ,	
		Aemilius Macer Veronensis Poeta in Asia morit.	
19		29 Tiberius Vindelicos, & eos qui Thraciarũ con-	
		fines erant Romanas prouincias facit.	
20		30 Colonię Berytum & Pataras deductę.	
		Bosphorum Agrippa capit.	
21		31 Cestius Smyrneus Rhetor Latine Romę docuit.	
		Augustus a Senatu Põtifex maximus appellat.	
	Olymp. 192.	Herodes Cesaream in nomine Cesaris condidit,	
22		32 que prius turris Stratonis uocabatur.	
		Herodes Antidonam condidit, & Antipatridam, atq;	
		Herodionem in honorē patris Antipatri & suũ ex-	
		truxit, innumerabilia quoq; opera in singulis Sy-	

Annus	Iudeorum.	Romanorum.
		riarum urbibus quas regebat solertissime ædificauit.
5190	23	33 Tiberius Cæsar de captiuis Pannonijs triumphat.
	24	34 Horatius LVII ætatis suæ anno Romæ moritur.
		Passienus pater declamator insignis diem obiit.
	25	35 C. Iulius Hyginus cognomento Polyhistor Grammaticus habetur illustris.
	Oly. 193.	Tiberius uastata Germania Imperator appellatur.
	26	36 Herodes Hyrcanum, qui olim sacerdos Iudeorum fuerat de captiuitate Parthica regressum, & filium eius, qui sacerdotio patris successerat interfecit, sororem quoque eius uxorem suam cum duobus proprijs filijs iam adulescentibus, & matrem uxoris occisæ foetum suam crudelissime necat.
	28	38 Tiberius de Rhetijs, Vindelicis, Armenijs, ac Pannonijs triumphauit.
		Albutius Sylo Nouariensis clarus Rhetor agnoscitur. In insula Coo terræ motu plurima conciderunt.
	29	39 Augustus Iuliam filiam suam in adulterio deprehensam damnat exilio.
		M. Tullius Tyro Ciceronis libertus, qui primus notas commentus est, in Puteolano prædio usque centesimum annum conuenescit.
	Oly. 194.	Augustus gladiatorij ludij, & nauale certam exhibuit.
	30	40 Melissus Spoletinus Grammaticus agnoscitur.
		M. Portius Latro latinus declamator rædio duplicis quartanæ semet interfecit.
		Herodes ad ea quæ supra crudeliter gesserat etiam hoc addidit, uirum sororis suæ Solong interfecit, & cum eam alij tradidisset uxorem, etiam hunc necat: Scribas quoque & interpretes diuinæ legis simili scelere occidit.
	31	41 Cæsar amicitiam cum Parthis fecit.
		Edicente Cæsare, ex senatusconsulto Quirinus in Iudæam missus census hominum possessionesque describit.
		Anni domini.
5199	32	42 IESVS CHRISTVS filius dei in Bethleem Iudææ nascitur, quo anno cœpit Christianorum salus, qui & primus annus Christianæ salutis numeratur. Colligunt omnes anni ab Abraham usque ad natiuitatē Christi anni 2025
		Tertullianus in eo libro quem contra Iudeos scripsit, affirmat Christum 41 anno Augusti natum, & 15 Tiberij esse passum.
		Xillus Pythagoricus Philosophus nascitur.

5200

Annus mundi.	Iudeorum.	Romanorum.	Anni domini
5200	33	43 Augustus Tiberij & Agrippæ in filios adoptat.	2
	Oly. 195.	Iudas Galilæus ad rebellandū Iudeos, ne acquiescerent soluere tributa Romanis, cohortatur.	
	34	44 Herodes cum Christi natiuitatem Magorum in dicio cognouisset, uniuersos in Bethleem paruos uulsi interfecit.	3
	35	45 dicio cognouisset, uniuersos in Bethleem paruos uulsi interfecit.	4
	36	46 uulos iussit interfici.	5
	37	47 Herodes morbo intercutis, atque scate.ibus toto corpore uermibus miserabiliter & digne morit.	6
	Iudæo/	Asinius Pollio Orator & Cōsularis, qui de Dalmatis triumpharat, LXXX ætatis suæ anno in uilla Tusculana moritur.	
	AR.	uilla Tusculana moritur.	
		CHELAUS annis 9.	
		Olympias 196.	
	1	48 In Herodis locū filius eius Archelaus ab Augusto substituitur, & Tetrarchæ fiunt quatuor fratres eius, Herodes, Antipater, Lyffas, & Philippus.	7
	2	49 Fames Romæ ita ingens facta, ut quinq; modij uenderentur denarijs XXVII. semis.	8
		Philistion Mimographus natiōe Magnesianus Romæ clarus habetur.	
	3	50 Tiberius Cæsar Dalmatas Sarmatasque in Romanam redigat potestatem.	9
	4	51 Athenodorus Tharsensis Stoicæ Philosophus, & M. Verrus Flaccus Grammaticus insignes Olympias 197. habentur.	10
	5	52 Athenienses res nouas cōtra Romanos molientes opprimuntur, autoribus seditionis occisis.	11
		Iesus Christus in medio doctorū disputat mirantibus illis, eodē quod resistere sapientiæ suæ non poterant.	
5210	6	53 Messala Coruinus Orator ante biennium quam moreretur, ita memoriā ac sensum amisit, ut uix pauca uerba coniungeret, & ad extremum huc cere sibi circa sacram spinam nato inedia se confecit, anno ætatis LXXII.	12
	7	54 Augustus cum Tiberio filio suo censum Romæ agitante inuenit hominum nonages trecentena & septuaginta milia.	13
	8	55 Augustus cum Tiberio filio suo censum Romæ agitante inuenit hominum nonages trecentena & septuaginta milia.	14
	Oly. 198.	Socio Philosophus Alexandrinus, præceptor Senecæ clarus habetur.	
	9	56 Archelaus nono anno regni sui in Viennam urbem Galliæ relegatur.	15
	Iudæorū principatum tenet HERODES Tetrarcha	Defectio solis facta, & Augustus LXXVI. ætatis suæ anno Attellæ in Campania moritur.	
		MMm 4 sepeliturque	

† In historia Ecclesiastica. Herodes Lyffas et Philippus.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

An. mundi. Iudeorum.	Romanorum.	Anni domini.
	an. 24. sepeliturq; Romæ in campo Martio.	
	TIBERIVS III Rom. regnavit an. 23. uel 21. ut aiunt non Tiberius quasi coactus. & querens miseriam & onerosam sibi sibi seruitutem, imperiū recepit.	
1	1 Caius Alinius Gallus Orator Alinij Pollionis	16
2	2 filius, cuius etiam Virgilius meminit, dicitur à Tiberio supplicij necatur.	17
3	3 Olympias 199.	18
4	4 T. Lucretius historigraphus Patauini mortur.	19
	Quintus Poeta in exilio diem obiit, & iuxta oppidum Tomos sepelitur.	
	Germanicus Caesar de Parthis triumphat.	
5	5 Tredecim urbes terremoto corruerunt, Ephesus, Magnesia, Sardis, Molythene, Megaechyero, Cesarea, Philadelphia, Flimolus, Lemis, Cumæ, Myrrha, Apollonia, Diabircania.	20
6	6 Fenestella historiarum scriptor & carminum, septuagenarius mortur, sepeliturq; Cumis.	21
5220	7 Tiberius multos reges ad se per blanditias euocatos nuncq; remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam uersam Mazacam nobilissimam ciuitatem Cesarem appellari iussit.	22
	8 Pompei theatrum incensum.	23
	Tiberius Drutum consortem regni facit.	
9	9 Drusus Caesar ueneno perijt.	24.
10	10 Quintus Atherius promptus & popularis Orator usque ad 600 prope annum summo honore conuenescit.	25
11	11 Seruius Plautus corrupti filij reus semet in iudicio interfecit.	26
	Olymp. 201.	
12	12 Philippus Tetrarcha Paneadem, in qua plurimas ades construxerat, Cesaream Philippi uocauit, & Iuliam aliam ciuitatem.	27
13	13 Pontius Pilatus Procurator Iudææ à Tiberio mittitur.	28
14	14 Vortenus Motanus Narbonensis Orator in Balearibus insulis mortur, illuc à Tiberio relegatus. Herodes Iberiadem condidit, & Libiaden.	29
15	15 Ioannes filius Zachariæ in deserto iuxta Iordanem fluuiū predicās, Christū filiū dei in medio eorū adesse testat. Ipse quoq; Dominus Iesus Christus hinc in populos salutarē uiam annuntiat, signis atque uirtutibus uera comprobans esse quæ diceret.	30

Olympias

† Duodecimo anno Tiberij ait Euseb. in historia Ecclesiastica ex Iosepho.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

71

Anni mundi.	Iudeorum.	Romanorum.	Anni domini.
	Olymp.	COMPVTANTVR in presentem annum, id est, XV Tiberij Cesaris à secūdo anno inaurationis tem	
	202.	pli quæ facta est sub altero anno Darij regis Persarum, anni 548. A Solomone autem & prima ædificatione templi 1060. A Mose & egressu Israelis ex Aegypto 1538. Ab Abraham & regno Nini & Semiramis, anni 2044. A diluuiō usq; ad Abraham 942.	
	16	16 Iesus Christus filius dei salutarem cunctis prædicans uiam, & miracula quæ in Euangelij scripta sunt facit: Discipulos suos diuinis imbuens sacramentis, ut uniuersis gentibus conuersionem ad deum nuntient imperat. Secundum prophetas, quæ de deo fuerant prælocutæ, ad passionē uenit anno Tiberij XVII, quo tempore & in alij Ethnicorum commentarijs hæc ad uerbū scripta reperimus.	31
5230	17	17 Solis facta defectio, & tenebræ super uniuersam terram.	32
	18	18 Bithynia terræmotu concussa, & in urbe Nicena ædes plurimæ corruerūt: Quæ omnia his congruunt, quæ in passione Saluatoris acciderūt. Scripsit uero super his & Phegon, qui Olympiadarū egregius supputator est in 14 libro, ita dicens: Quarto aut anno, 202 Olympiadis magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderāt, defectio solis est facta, dies hora sexta ita in tenebrosam noctem uersus, ut stellæ cœlo uisæ sint, terræq; motus in Bithynia Nicenæ urbis multas ædes subuerterit. Hæc supradictus uir. Argumentū autē huius rei, quod Saluator isto anno passus sit Euangelij præbet Ioannis, in quo scribit, post quintūdecimum annum Tiberij Cesaris tribus annis Dominum prædicasse. Iosephus etiam uernaculus Iudeorum scriptor, circa hæc tempora die Pentecostes sacerdotes primū commotiones locorum & quosdam sonitus sensisse testatur. Deinde ex aditu templi repentina subito eripuisse uocē dicentiū: Trāsmigremus ex his sedibus. Scribit autem memoratus uir, quod eodem anno Pilatus Prefes secreto noctis imaginem Cesaris in templo statuerit. Sed repugnātib; Iudæis, & cum quali ex uno consilio ad Martem præparati, nudatas ilicō ceruices ad recipiendos	33

Olympias

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Annus mundi.	Iudeorum.	Romanorum.	Annus domini.
		capitendos ictus omnes proni parauerant, Pilatus motus itatuas iussit auferri. Et haec prima seditionis & turbarum Iudaeis causa extiterit.	
		Ecclesiae Hierosolymorum primus Episcopus ab Apostolis ordinatur Iacobus frater Domini.	
		Ex hoc loco considerandum quante deinceps calamitates Iudeorum gentem oppresserint.	
19		19 Cassius Seuerus Orator egregius, q. Quintia nū illud Prouerbum iusserat, xxv exilij sui anno summa inopia morit, uix panno uerēda cōtectus.	34
Oly. 203.		Stephanus lapidat, Saulus ad Christū cōuertitur.	
20		20 Pilatus post supradictā seditionē, quā ob Celsaris imagines fuerat cōcitata, sacrum thesaurū, quem Corbonā Iudei uocant, in aqueductū Hierosolymorū expēdens, secūde seditionis praebuit semina.	35
21		21 Seianus Praefectus Tiberij, q. apud eū plurimū poterat instantissime cohortat, ut gentē Iudeorū deleat, Philo meminit in lib. Legationis 2.	36
		Iacobus frater Ioannis Apostoli iubente Herode rege capite truncatus occiditur.	
		Petrus Apostolus ab Herode in carcere trusus, & uinctus cathenis duabus, mirabiliter ab angelo liberatur.	
		Perfius Flaccus Satyricus Poeta Volaterris nascit.	
22		22 Agrippa Herodis filius, accusator Herodis Trarche, Romę pfectus a Tiberio in uincula conijctus, eo quod publice deū precatus fuisset, ut mortuo statim Tiberio Caiū cūctorū dominū uideret.	37
23		23 Pilato de Christianorū dogmate ad Tiberiū referente Tiberius retulit ad Senatū, ut inter cetera sacra reciperent. Verum cum ex consultu patrum Christianos eliminari Vrbe placuisset, Tiberius p edictū accusatoribus Christianorū comminatus est mortē, scribit Tertullianus in Apologetico.	38
		Petrus Apostolus Antiochenam ecclesiam fundauit, ibiq. cathedram adeptus, sedit 25.	
		Multi Senatorū & Equitū Romanorū interfecti.	
Olymp.		Tiberius in Campania morit in Luculana uilla.	
204.		CAIUS CALIGULA IIII Rom. regnauit an. 3. menses 10.	
24		1 Caius Caesar cognomento Caligulam † Agrippam uinculis liberatum regem Iudaeae facit.	39
	† Iudeorū	Caius semetipsum inter deos refert.	
	AGRIPPA	Flaccus Auilius Praefectus Aegypti multis Iudaeos calamitatibus praemitt consentiente Alexan-	
	annis 26.	dria	

† Hunc Eusebius in historia Ecclesiae putat etiam Herodum uocatum. & de eo recitat uerba Iosephi de morte Herodis de qua in Actis ad finem cap. 12.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

Annus mundi.	Iudeorum.	Romanorum.	Annus domini.
		drix populo, & crebris aduersus eum clamoribus personante, Synagogas quoq. eorum imaginibus, statuis artis & uictimis polluit.	
1		2 Refert Philo in eo libro, qui Flaccus inscribitur, haec omnia se praesente gesta, ob quae etiam legationem ad Caium ipse susceperat.	40
		Passienus filius ob fraudē haereditatis suae necatus.	
2		3 Matthaeus in Iudaea Euangelium primus scribit, Caius cognomēto Caligula, Memij Reguli duxit uxore, impellens eū ut uxoris suae patrem esse se scriberet.	41
		Pōtius Pilatus in multas incidens calamitates propria se manu interfecit, scribunt Romanorum historici.	
		Caius Petronio Praefecto Syriae praecipit, ut Hierosolymis statuā suā sub nomine Iouis Maximi poneret, quod Iudaei maxima negauerunt obstinatione.	
		Toto orbe Romano, sicut Philo scribit, & Iosephus, praeterquam in Synagogis Iudeorum statuā & imagines & arae C. Caesaris coniecratae.	
		Plurimi nobilitum a Caio interfecti.	
		Caius sorores suas, quibus stuprum intulerat, insulari exilio condemnauit.	
5240	3	4 Caius omnes exules iussit interfici, Caius a protectoribus suis occiditur in Palatio an-	42
	Olymp.	no aetatis suae xxxv.	
	205.	CLAUDIUS V Rom. regnauit an. 13. menses 9. diebus 28.	
	4	1 Iste est Claudius patruus Drusi, q. apud Moguntiacum monumentum habet. Alibi legi auunculus, quia frater matris Caij fuit.	43
	5	2 † PETRVS Apostolus natione Galilaeus, Christianorū Pontifex primus, cum primū Antiochena ecclesiam fundasset Romam proficiscitur, ubi Euangelij praedicans 25 annis eiusdem urbis Episcopus perseverat.	44
	6	3 Marcus Euangelista interpret Petri, Aegypto & Alexandriae Christum annuntiat.	45
	7	4 Agrippa rex Iudeorum an. 7. imperas moritur. Post quem filius eius Agrippa auunculus Herodis Iudeorū a Claudio substituitur in regnum.	46
		rex AGRIPPA superioris Agrippae filius annis 26.	
		Prophetia Agabi, quae in Actibus Apostolorum famē in toto orbe futurā dixerat, sub Claudio explet.	
		Claudius de Britannis triumphauit, & Orchardas insulas Romano adiecit imperio, in cuius	
		gloriae	

† Si Paulo credimus in epistola ad Galatas, hoc hic falsum erit. Post conversionem enim suam in Arabiam concessit ubi tres peracti sunt anni. Post deinde 14 annos uenit Hierosolymas ad Apostolos ubi etiam Petrus. Praeterea a passione abierant. Menses prope duodecim usq. ad conversionem Pauli. Colligitur igitur 18. anni, ubi hic sunt ditaxat undecim a passione Christi.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Anni mundi.	Iudeorum.	Romanorum.	Anni domini.
		glorie memoriam filium suum Britannicum appellavit.	
		Domitius Afer Nemausensis clarus Orator habetur, qui postea Nerone regnante ex cibi redundantia in coena moritur.	
		Clodius Quirinalis Rhetor Arelatenfis Romae insignissime docet.	
	Olymp. 206.	Inter Theram & Therasiam exorta est insula habens stadia 30.	
	1	5 Descriptione Romae facta sub Claudio inuenta sunt civium Romanorum LXIX centena CXLIII milia.	47
		Claudius circa haec tempora Fucinum lacum excavit, XI annos triginta hominum milibus sine intermissione operantibus.	
		Portum Ostiae Claudius extruxit, dextra laevaque duobus quali brachijs obiectis.	
	2	6 Thracia hucusque regnata in Romanorum provinciam redigitur.	48
		Maria virgo Iesu Christi mater ad filium in caelum assumitur, ut quidam fuisse sibi revelatum scribit.	
D	3	7 Sub Procuratore Iudaeae Cumano in diebus aemulorum tanta est Hierosolymis orta seditio, ut in portarum exitu populo corruente 30 milia Iudaeorum perierint.	49
	4	8 Palamon Vincentinus insignis Grammaticus Romae habetur, qui quondam interrogatus, quid inter stillam & guttam interesset: gutta inquit, stat, & stilla cadit.	50
	Olymp. 207.	M. Antonius Liberalis Latinus Rhetor gravissimas inimicitias cum Palamone exercet.	
		9 Fames facta in Graecia, modius sex drachmis vendatus est.	51
		Tres simul soles apparuerunt, ita ut simul in eundem orbem coierunt.	
5250	6	10 Magna fames Romae.	52
		Dionysius Ateopagita praestabilis olim Philosophus claret.	
	7	11 Claudius Felicem Procuratorem Iudaeae mittit, apud quem Paulus Apostolus accusatus in defensionem sui perorat.	53
	8	12 Philippus Apostolus Christi apud Hieropolim Asiae civitatem dum Evangelium populo nuntiaret,	54

cruci

D. HIERONYMO INTERPRETE.

73

Anni mundi.	Iudeorum.	Romanorum.	Anni domini.
		cruci affixus, lapidibus opprimitur.	
	Oly. 208.	Sub Felice Procuratore Iudaeae exiterunt multi qui populum suasionem deciperent, in qua & Aegyptius quidam Pseudopropheta fuit, qui plurimos sibi associans in ipso magnarum rerum conatu per exercitum Felicis opprimitur. Scribit Iosephus coeantanea Apostolorum Actibus, in quibus Paulo dicitur a Tribuno: Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies cocitasti, & eduxisti in desertum quatuor milia virorum?	55
	9	13	55
	10	14 Claudius moritur in palatio, anno aetatis suae 64.	56
		NERO VI Romanorum, regnavit annis 14, mensibus 7, diebus 28.	
	11	1 Huius avunculus fuit Caius Caligula, Felice recedente a Iudaea, seditio in Caesarea Palaestinae orta magnam Iudeorum multitudinem perdidit.	57
	12	2 Felix in gubernatione succedit Felici, apud quem praesente Agrippa rege Paulus Apostolus religionis suae rationem exponens unctus Romam mittitur.	58
B	Oly. 209.	Probus Berythius eruditissimus Grammaticorum Romae agnoscitur.	
	13	3 Statius Surculus Tholosanus in Gallia celeberrime Rhetoricam docuit.	59
	14	4 Terrae motus Romae, & solis defectio.	60
	15	5 Nero Agrippinam matrem suam, & sororem patris interfecit.	61
	16	6 Nero tanta luxuria fuit, ut frigidis & calidis lavaretur unguentis, retibusque aureis piscaretur, quae purpureis funibus extrahebat.	62
	Oly. 210.	Nero Romae cithara contendens superat, Festo in magistratu Iudaeae succedit Albinus.	
	17	7 Iacobus frater Domini, quem omnes Iustum appellabant, a Iudaeis lapidibus opprimitur, in cuius thronum Simeon, qui & Simon secundus summittitur.	63
	18	8 Ante mensam Neronis fulmen cecidit.	64
	19	9 Post Marcum Evangelistam primus Alexandrine ecclesiae ordinatur Episcopus Annianus qui praesuit annis 22.	65
		Perlius Volaterranus Satyricus Poeta moritur.	

† Hic Cleopha filius erat. Vide Euseb. hist. lib. 3. cap. 32.

NNn anno

EUSEBII CAESAR. CHRONICON.

An. mundi. Iudeorū.	Romanorum.	Anni domini.
	anno ætatis suæ XXXIX.	
	Therma à Nerone ædificatæ, quas Neronianas appellauit.	
	Nero Romę in Citharistarum agone cõten dens omnes superat.	
20	10	66
	M. Anneus Lucanus Cordubensis Poëta in Pisoniana conturatione deprehensus, brachium ad secandas uenas medico præbuit.	
	Nero ut similitudinē ardentis Troiæ inspiceret, plurimā partem Romanę urbis incendit.	
	In Asia tres urbes terremoto cõciderunt, Laodicia, Hieropolis, Colosse.	
	Albino Procuratori Iudææ Cestius Florus succedit, sub quo Iudei contra Romanos rebellauerunt.	
Oly. 211.	Iunius Anneus Gallio frater Senecę egregio declamator propria se manu interfecit, mortem eius Nerone in suam presentia differēte.	
21	11	67
	Dux tantū prouincię sub Nerone factę, Pontus Polemoniacus, & Alpes Cottię, Cottio rege defuncto.	
	Multi nobilitum Romę à Nerone interfecit.	
	Nero in Olympiade coronatur, † Cerycas, Citharistas, Tragædos, Aurigas uario certamine superans.	
	Lucius Anneus Seneca Cordubensis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëte, incisione uenarum, & ueneni haustu periit.	
22	12	68
	Rursum Nero Isthmia, Pythia, Actia celebrans, inter Cerycas, Tragædos & Citharistas coronatur.	
	Neroni expensas centies centena milia decreto Senatus annuo submittrantur.	
23	13	69
	Nero cum ceteris uiris insignibus & Octauia uxore suam interfecit, Cornutumq; Philosophum præceptorem Persij in exilium fugat.	
24	14	70
	Musonius Plutarchus Philosophi insignes habentur.	
	L. Anneus Mella Senecę frater & Gallionis, bona Lucani Poëte filij sui à Nerone promeretur.	
	Primus Nero super omnia scelera sua etiā persecutionē in Christianos facit, in qua Petrus	
	& Paulus	

† Pyrrhicas fuisse legatum ex Traquillo Suet.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

An. mundi. Iudeorum.	Romanorum.	An. domini.
	& Paulus gloriose Romę occubuerunt.	
	Contra Iudæos, qui Cestij Flori avaritiam non ferentes rebellabant, Vespasianus magister militiæ à Nerone transmittitur.	
	Vespasianus plurimas urbes Iudææ capit.	
	Flauius Iosephus scriptor historicus, dux belli Iudæorum, cum à Romanis interficiendus esset, Vespasiano prænuntiat de morte Neronis & eius imperio, cuius rei causa uitam dono accepit.	
	Post Petrum primus Romanam ecclesiam tenuit LINVS annis 11.	
	Nero cum à Senatu quæreretur ad pœnam, e Palatio fugiens ad quartum urbis miliarium in suburbano liberti sui inter Salariam & Numentanam uiam semet interficit, anno ætatis suæ XXXII, atq; in eo omnis Augusti familia consummata est.	
	GALBA, OTHO & Vitellius Romanorum, regnauerunt anno uno, mensibus 9.	
25	1	71
	Post Neronē Galba in Hybernia, Vitellio in Germania, Otho Romę imperiū arripuerunt.	
	M. Fabius Quintilianus Romam à Galba perducitur.	
Oly. 212.	Galba septimo mense imperij sui in medio Romanæ urbis foro capite truncatur.	
	Vespasianus duobus prælijs superatos Iudæos ad muros compulit.	
	Otho tertio regni sui mense apud Bebricum propria manu occubuit.	
	Antiochię secundus Episcopus ordinatur Ignatius.	
	Vitellius octauo imperij sui mense à Vespasiani ducibus occisus, in Tiberim projicitur.	
	VESPASIANVS VII Romanorum regnauit annis 9, mensibus 11, diebus 22.	
5270	26	72
	1	
	Vespasianus apud Iudæam Imperator ab exercitu appellatus, & bellum Tito filio cõmendans, Romam per Alexandriam proficiscit.	
	Capitolium Romę incensum.	
	2	73
	Titus Iudæa capta & Hierosolymis subuersis sexceta milia uirorū interfecit. Iosephus uero scribit undecies cetera milia fame & gladio perisse, & alia centū milia captiuorū publice	
	NN n 2 uenundata	

Annus mundi.	Romanorum.	Annus domini.
	uenundata, Vt autem tanta multitudo Hierosolymis re-	
	periretur, causam azimorum fuisse refert, ob quam ex o-	
	mnī gente Iudææ ad templum confluentes, urbe quasi car-	
	cere sunt reclusi, oportuit enim eisdē diebus Paschæ eos	
	interfici, in quibus Saluatorem crucifixerant.	
	Colligitur omne tempus in secundo anno Vespasiani, &	
	noūissimam euerisionem Hierosolymarum à xv Tibe-	
	rii Cæsaris anno, & ab exordio prædicationis 43. Ac capti-	
3	uitate autem, quam ab Antiochio perpeffi sunt, anni 239.	74
Oly.	Porro à Darij secundo anno, sub quo rursū templum	
213.	ædificatum est, anni 591. A prima autē ædificatione tem-	75
	pli sub Solomone usque ad nouissimam eius ruīnam, que	
	sub Vespasiano facta est, anni 1102.	
	5 Vespasianus Capitolium ædificare orsus.	76
	In Alexandria facta seditio.	
	Serapion Philosophus & Orator agnoscitur.	
6	Achaia, Lycia, Rhodus, Bizantium, Samus, Thracia, Si-	77
	cilia, Comagene, quæ liberæ antea & sub regibus amicis	
	erant, in prouincias redactæ.	78
	Colossus erectus habens altitudinis pedes 107.	
D Oly.	† Quirinus Asconius Pedianus scriptor historicus clarus	
? Quintus, 214.	habetur, qui LX XIII ætatis suæ anno captus luminibus,	
	XII postea annis in summo omnīū honore confenscit.	
	8 Gabinius celeberrimū nominis Rhetor in Gallia docuit.	79
	Tres ciuitates Cypri terremoto corruerunt.	
	9 Lues ingens Romæ facta, ita ut per multos dies in Ephe-	80
	meriden decē milia ferme mortuorū hominū referrentur.	
	10 Vespasianus Colonias deduxit, & mortuus est profluuo	81
	uentris in uilla propria circa Sabinos, anno ætatis 69.	
	TITVS VIII Rom. regnauit annis 2 mensibus 8.	
5280	1 Titus filius Vespasiani in utraq; lingua disertissimus fuit,	82
Oly.	& tantæ bonitatis, ut cum quadam die recordatus fuisset	
215.	in cœna nihil se illo die cuiquam prestitisse, dixit: Amice,	
	hodie diem perdidī.	
	ANACLETVS III Romæ ecclesie constituitur Epi-	
	scopus annis 12.	
	Mōs Vesuuius ruptus in uertice tantū ex se lecit incendij,	
	ut regiones uicinas & urbes cum hominibus exureret.	
	2 Titus Musonius Rufus Philosophū de exilio reuocat.	83
	Titus Amphitheatrum Romæ ædificat, & in dedicatione	
	eius quinq; milia ferarum occidit.	
	Romæ plurimæ edes incendio concremantur.	
	Titus morbo perijt in ea uilla, in qua pater pridie Idus	
	Septembres	

Annus mundi.	Romanorum.	Annus domini.
	Septembres, anno ætatis 42.	
	DOMITIANVS Tiri frater iunior, IX Romanorum re-	
	gnauit annis 15, mensibus 5.	
1	Decreto Senatus Tirus inter deos refertur.	84
	Domitiani uxor Augusta appellatur.	
2	Domitianus quotidie secretam quietem consueuit sume-	85
	re, in qua nihil aliud curabat, nisi mulcas stylo præcuto cōfigere.	
3	Domitianus Eunuchos fieri prohibuit.	86
	Tres uirgines Vestæ ob stuprum damnatæ.	
Oly.	Plurimos Senatorum Domitianus in exilium mittit.	
216.	4 Secundus Alexandria ecclesie constituitur Episcopus	87
	Albinius, qui præfuit annis 13.	
	5 Domitianus templum sine admixtione lignorū cōstruit.	88
	6 Primus Domitianus Dominū se & deū appellari iussit.	89
	Nasamonēs & Daci dimicantes contra Romanos uicti.	
	7 Duo menses aliter appellati September Germanicus, &	90
	October Domitianus.	
Oly.	Quintilianus ex Hispania Calaguritanus, qui primus Ro-	
217.	me publicam scholam & salarium e fisco accepit, claruit.	
	8 Domitianus plurimos nobiliū in exiliū mittit, & occidit.	91
5290	9 Domitianus Mathematicos & Philosophos Romana ur-	92
	be pellit.	
	10 Multa opera Romæ facta, in quibus Capitolium, forū tran-	93
	sitorū, diuorū porticus, Filium ac Serapium, stadium, hor-	
	rea piperatoria, Vespasiani templū Mineræ Chalcedicæ	
	† Odiū, forū Traiani, thermæ Traianæ & Titianæ, & Pantheon.	
	11 Domitianus de Dacis & Germanis triumphat.	94
	Domitianus tantæ superbix fuit, ut aureas & argenteas sta-	
	tuas sibi in Capitolio poni iusserit: hæc & cetera omnia	
Oly.	iuo tantū titulo, sine ulla præci autoris memoria signaret.	
218.	CLEMENS III Rom. ecclesie Episcopus præfuit an. 9.	
	Maxima uirginū Vestalium Cornelia cōiuncta stupri, iuxta legē ui-	
	12 Domitianus phibuit uires in urbibus feri, (ua defossa est.	95
	Flauius Iosephus uicesimum librum Antiquitatum hu-	
	ius temporis scribit. (exilium misit.	
	13 Domitianus multos nobilium perdidit, quosdam uerò in	96
	14 Secundus post Neronem Domitianus Christianos perse-	97
	quitur, & sub eo Apostolus Ioannes in Pathmō in uulam	
	relegatus Apocalypsin uidit, quā Irenæus interpretatur.	
	15 Domitianus rursū Philosophos & Mathematicos Ro-	98
Oly.	ma per edictum extrudit.	
219.	Apollonius Tyaneus, & Euphrates insignes Philosophi	
	habentur.	

† Methodium.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

C	Anni mundi.	Romanorum.	An. domini
	16	Domitianus eos qui de genere David erant interfici praecipit, ut nullus Iudaeorum regno reliquus foret. Scribit Brutius plurimos Christianorum sub Domitiano fecisse martyrium, inter quos & Flautiam Domicillam Flauij Clementis Consulis ex sorore neptem in insulam Pontianam relegatam, quae se Christianam esse testata est. Multa signa atque portenta Romae & toto orbe facta. Domitianus occisus in Palatio, & per uespiliones ignobili liter asportatus anno aetatis 36. clypeus & imagines eius passim ubique per Romam in terram sunt deiectae, & a populo per ignominiam publice conculcatae.	99
		NERVA X Romanorum regnavit anno uno, mensibus 4. Alexandrinae ecclesiae III Episcopus praefuit Cerdo an. 11.	
	1	Senatus decreuit ut omnia quae Domitianus statuerat irrita deducerent. Itaque multi quos iniuste elegerat de exilio reuersi, nonnulli bona propria receperunt. Aiunt & Apostolum Iohannem hoc tempore exilio solutum Ephesum secessisse, qua urbe & hospitolum, & amicos amatissimos sui habebat.	100
		Iustus a Tiberiade Iudaeorum scriptor agnoscitur.	
D		Nerua morbo perijt in hortis Sallustianis anno aetatis 72. cum iam Traianum adoptasset in filium.	
		Traianus Agrippinae in Gallijs Imperator factus, natus Italicae in Hispania.	
		TRAIANVS XI Rom. regnavit annis 19, mensibus 6.	
	1	Decreto Senatus Nerua inter deos relatus est.	101
5300	2	EVARISTVS IIII Romanae ecclesiae Episcopatum suscepit annis 9.	102
Oly.		Iohannem Apostolum usque ad Traiani tempore Irenaeus Episcopus permanisse scribit, post quem auditores eius insignes fuerunt Papias Hieropolitanus Episcopus, & Polycarpus Smyrneus, & Ignatius Antiochenus.	
220.	3		103
	4	Traianus de Dacia & Scythijs triumphat.	104
	5	Traianus uicto rege Decebalo Daciam fecit provinciam, Hyberos, Sauromatas, & Asraenos, Arabes, Bosphoranos, Colchos in fidem accepit, Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem occupauit, & tenuit in mari rubro classem, & instituit ut per eam Indiae fines uastarentur.	105
	6		106
Oly.		Romae aurea domus incendio conflagrauit.	
221.			
	7	Terremotu quatuor urbes Asiae subuersae, Elea, Myrrhina, Pytanæ, Cymæ, & Graciae duae Opuntiorum & Oritorum.	107
	8		108
	9	Alexandrinae ecclesiae IIII Episcopus ordinatur nomine	109
	10	Traiano aduersus Christianos persecuti (Primus, an. 12.	110

† Forte Agave nos legendum est ex Dione.

† In historia Euseb. c. 1. anno Traiani, lib. 4. prorsus ab initio.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

98

A	An. mundi.	Romanorum.	An. domini
		onem mouente Simon filius Cleophae, qui Hierosolymis Episcopatum tenebat, crucifigitur, cui succedit Iustus.	
Oly.	222.	11 Ignatius quoque Antiochens ecclesiae Episcopus Romam perductus beatus traditur, post quem tertius Episcopus con- Plinius Secundus cum quadam provincia (stituit & Eron, regeret, & in magistratu suo plurimos Christianorum interfecisset, multitudine eorum perterritus, quae fuit a Traiano, quid facto opus esset, nutians ei. Praeter obstinationem non sacrificandi, & antelucanos coetus ad canendum cuiusdam Christo deo, nihil apud eos reperiri. Praeterea ad conferendam disciplinam uerari ab his homicidia, furta, adulteria, iatrocinia, & his similia. Ad quae commotus Traianus rescribit: hoc genus quidem inquitendos non esse, oblatos uero puniri oportere. Tertullianus refert in Apologetico.	111
		ALEXANDER V Rom. ecclesiae Episcopatum tenet an. 10.	
5310	12	Plinius Secundus Nouocomensis Orator & historicus ingenuis habet, cuius plurima ingenij opera extant, perijt dum inuisit Vesuuium.	112
		Tres Galatiae ciuitates terrae motu erutae,	
	13	Pantheon Romae fulmine concrematum.	113
	14	Post Iustum ecclesiae Hierosolymitanae Episcopatum suscepit Zachaeus, post quem V Tobias, cui succedit VI Benjamin, ac deinde VII Iohannes, & VIII Matthias, in cuius locum IX constituitur Philippus.	114
Oly.			
223.			
	15	Traianus Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam fecit provincias.	115
	16	Terremotus Antiochiam penes totam subruit ciuitatem.	116
	17	Iudaei qui in Libya erant aduersum cohabitatores suos alienigenas dimicant. Similiter in Aegypto & in Alexandria, apud Syrenem quoque, & Thebaidem magna seditione contendunt, uerum gentiliū pars superat in Alexandria.	117
	18	Iudaeis Mesopotamiae rebellantibus praecipit Imperator Traianus Lysia Quietus, ut eos provincia exterminaret, aduersus quos Quietus aciem instruens infinita milia eorum interfecit, & ob hoc Procurator Iudaeae ab Imperatore Salaminam urbem Cyprum interfecit in ea (decernitur gentilibus, subuertere Iudaei.	118
Oly.			
224.			
	19	Traianus morbo in Selenunti perijt, siue, ut alibi scriptum reperimus, apud Seleuciam Iauriae profluuio uentris exitus est, anno aetatis 63, mense 9, die 4. Ossa eius in urnam auream collocata, & in foro sub columna posita, solusque omnium intra urbem, & in foro sepultus est.	119

† alius Hieros.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	ADRIANVS XII Romanorum regnavit annis 21.	
1	Adrianus Italicæ in Hispaniâ natus, confobrinx Traiani filius fuit.	120
	Adrianus Alexandriam à Romanis subuersam publicis instauravit expensis.	
	Adrianus Traiani inuidens gloriæ, de Allyria, Mesopotamia, Armenia, quas ille, puincias fecerat, reuocauit exercitus.	
2	Adrianus Iudæos capit secundo contra Romanos reus. Senarus Traianum in deos refert. (bellantes.)	121
	Adrianus eruditissimus fuit in utraq; lingua, sed in puero rum amore parum continens fuit.	
	Adrianus reliqua tributorū urbis relaxauit, chartis publice incensis, plurimos etiam ipsis tributis liberos præstitit.	
	SIXTVS VI Romanæ ecclesiæ Episcopatum tenet annis 10.	
3	Plutarchus Cheronæus, & Sextus, & Agathobolus, & Oenomaus Philosophi insignes habentur.	122
	Alexandriæ ecclesiæ v constituit Episcopus Iustus an. 11.	
Oly. 225.	Bellum contra Sauromatas gestum.	
4	Terræmotu facto Nicomedia ruit, & Nicenæ urbis pluri ma euerfa sunt, ad quarum instauratiōem Adrianus de publico eit largitus impensas.	123
	Euphrates Stoicus Philosophus moritur.	
D 5	Adrianus in Libyam, quæ à Iudæis uastata fuerat, Colo nias deducit.	124
	Adrianus Atheniensibus leges petentibus ex Draconis & Solonis, reliquorumq; libris iura composuit.	
7	Cephisus fluuius Eleusinam inundauit, quem Adrianus sponte coniungens Athenis hyemem exigit.	126
Oly. 226.	Hierosolymis x post Philippum constituitur Episcopus Seneca, post quem XI Iustus, cui successit XII Leui, post quem XIII Ephres, XIII Iosus, XV Iudas. Hi omnes usq; ad euerfionem, quam ab Adriano perpeffa est Hierosolymis, ex circuncisione Episcopi præfuerunt.	
	Adrianus sacris Eleusinæ initiatus, multa Atheniensibus bona largitus est.	
9	Quadratus discipulus Apostolorum, & Aristides Athe nienfis noster Philosophus, libros pro Christiana religio ne Adriano dedere copositos. Et Serenus Granus lega tus uir apprimè nobilis literas ad Imperatorem mittit, iniquissimum esse dicens, clamoribus uulgi innocentium hominum sanguinem concedi, & sine ullo crimine no minis tantum & sectæ reos fieri. Quibus comotus Adri anus Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit, sine	128
10		129
11		130

obiectu

D. HIERONYMO INTERPRETE.

77

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
Oly. 227.	obiectu criminum Christianos non condemnandos. Cuius Epistolæ usq; ad nostram memoriâ durat exemplum.	
	Imperator Adrianus pater patriæ appellatur, & uxor eius Augusta.	
12	TELEOPHORVS VII Romanæ ecclesiæ Episcopatum suscepit annis 11.	131
	Antiochiæ constituitur IIII Episcopus Cornelius.	
	Nicopolis & Casarea terræmotu conciderunt.	
13	Antonius puer egregius extimæ pulchritudinis in Aegy pto moritur, quem Adrianus diligenter sepeliens: nam in delicijs habuerat, in deos refert, & cuius nomine etiam urbs appellata est.	132
330		
14	Alexandriæ ecclesiæ VII Episcopus præfuit Eumenes an. Templum Veneris ab Adriano Romæ factum.	133
15	Saluius Iulianus perpetuum composuit Edictum.	134
	Adrianus Athenis hyemem exigens Eleusinam inuisit.	
Oly. 228.	Adrianus cum insignes & plurimas ædes Athenis fecisset agonem ædificauit, bibliothecamq; miri operis extruxit.	
16	Iudæi in arma uersi Palæstinam depopulati sunt, tenente prouinciam Iynio Rufo, cui ad opprimendos rebelles Adrianus misit exercitum.	135
	Phaourinus & Palæmon Rhetores insignes habentur.	
B 17	Basilides heresarches in Alexandria commemoratur, à quo Cochebas dux factionis Iudeorum nolens (Gnostici. res sibi Christianos aduersum Romanum militem ferre subsidium, omnimodis cruciatibus necat.	136
	Quadragesimale ieiunium à Teleophoro per hoc tempus institutum, ac præceptum quidam scribunt.	
18	Bellum Iudaicum quod in Palæstina gerebatur finem accepit, rebus Iudæorum penitus oppressis. Et quo tēpore etiam introeundi eis Hierosolymam licentia ablata, pri mum dei nutu, sicut Propheta uaticinati sunt, deinde Ro manis interdictionibus.	137
	Hierosolymis primus ex gentibus constituitur Episco pus Marcus, cessantibus his qui fuerant ex Iudæis.	
Oly. 229.	20 Aelia ab Aelio Adriano cōdita, & in fronte eius porte qua Bethleem egredimur, Sus sculptus in marmore, significas Romanæ potestati subiacere Iudæos. Nonnulli à Tito Aelio filio Vespasiani extructam arbitrantur.	139
21	Adrianus morbo intercutis aquæ apud Baïas moritur ma ior sexagenario.	140
	T. ANTONINVS cognomento Pius, cum liberis suis † Aurelio & Lucio XIII Romanorū regnavit an. 23. mensibus 3.	

† Bavehoehabas est in Eccles. hist.

† Non eōcordant cū historia, Aelij non Aurelij ap pellandi.

Ann. mundi.	Romanorum.	An. domini.
	1 Antoninus pater patriæ appellatur.	141
	Galenus medicus his temporibus claruit.	
5340	2 HYGIVS VIII Romanæ ecclesiæ Episcopatum suscepit annis 4.	142
Oly. 230.	Sub Hygino Romane urbis Episcopo Valentinus hæresiararches, & Cerdo magister Marcionis Romam uenerunt.	
	3 Iustinus Philosophus librū pro nostra religione conscriptum Antonino tradidit.	143
	4 Heros v Antiochiæ constituitur Episcopus.	144
	5 Marcus VII Alexandriæ Episcopatum suscepit annis 10.	145
	6 †	146
Oly. 231.	Valentinus hereticus agnoscitur, & pmanet usq; ad Anicetū. Sanctum est à Pio, ut resurrectio dominica, die dominica celebret, qd à pluribus postea Pōtificibus confirmatū est.	
	7 Melomedes Cretensis Citharcedorum carminum multicus Poëta agnoscitur. (betur.	147
	8 Taurus Berythi Platonicę sectę Philosophus clarus habetur.	148
	9 Arianus Philosophus Nicomediensis agnoscitur, & Maximus Tyrius.	149
	10 Apollonius Stoicus natione Chalcidicus, & Basilides Syropolitanus Philosophi illustres habentur, qui Veri quoque Cæsaris præceptores fuerunt.	150
Oly. 232		
	11 (14.	151
5350	12 Celadion VIII Alexandriæ ecclesię Episcopus presuit annis 10.	152
	13 Crescens Cynicus agnoscitur, qui Iustino nostri dogmatis Philosopho, qui se gulosum & præuaricatorem Philosophię arguebat, persecutionē suscitauit, in qua ille gloriose pro Christo sanguinem fudit.	154
Oly. 233		
	15	155
	16 † ANICETVS X Romanæ ecclesiæ Episcopatum tenet annis 10. sub quo Polycarpus Romā ueniens multos ab heretico errore correxit.	157
	18	158
Oly. 234.	19 Cassianus XVII Hierosolymę Episcopatu post Marcum suscepit, post quem XVIII Publius, cui succedit XIX Maximus, XX Iulianus, XXI Gaianus, XXII Symmachus, XXIII Caius, XXIII Iulianus, XXV Capito.	159
	20	160
	21	161
5360	22 Antoninus Pius suo patrimonio opulentissimus, proprias opes amicis liberalissime tribuit, ætarium uero publicum ditissimum reddidit.	162
Oly. 235	Antoninus tante equitatis fuit, ut plurimę nationes depofitis armis sue sententię paruerint.	
	Antoninus Pius apud Lorum uillam suam 12 ab	

† Hic omisa est linea de Pio qui IX Romane ecclesię, presuit an. 25. hic autem sent 11.

† Hic in hist. Eccl. sub. dicitur 17. an. presuisse, cū hic sint 10.

Ann. mundi.	Romanorum.	An. domini.
23	urbe miliario moritur, anno uitæ suæ 72.	163
	MARCVS ANTONIVS qui & Verus, XIII Romanorum regnauit, & Lucius Aurelius Commodus, annis 19, mense uno.	
1	Hij primū æquo iure imperium ministrauerunt, cum usq; ad hoc tempus linguæ Augusti fuerint.	164
2	Lucio Cæsari Athenis sacrificanti ignis in cælo ab oriente in occidentem ferri uisus, (depopulatus est.	165
Oly. 235	3 Vologesus rex Parthorū, uicinas sibi Romanas puincias Fronio Orator insignis habetur, qui Marcū Antoninum Verum latinis literis erudiuit.	166
	4 Seleucia Syriæ urbs cum trecentis milibus hominū à Romanis capta.	167
	5 Apud Pisas Peregrinus Philolophus rogo quæ ex lignis composuerat incendio, semet superiecit.	168
	6 L. Cæsar de Parthis cum fratre triumphauit. Agrippinus IX Alexandriæ ecclesię Episcopus, presuit an. 12.	169
	7 Persecutione orta in Asia, Polycarpus & Pionius fecerunt martyrium, quorum scriptę quoq; passionis feruntur.	170
Oly. 237.	Plurimi in Gallia gloriose ob Christi nomen interfecti, quorum usq; in presentē diem cōdita libris certamina pfeuerant.	
	8 Lucius multas puincias occupauit, Roma ex parte uexata. Romani contra Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas & Dacos dimicant.	171
B	SOTER XI Romanę ecclesię Episcopatum suscepit, † an. 14.	
	Theophilus Antiochię XVI Episcopus ordinatur, cuius plurima ingenij opera extant.	
5370	9 Lucius Imperator anno regni sui nono, siue ut quidam putant XI inter Concordiam & Altinum apoplexia extinctus est, sedens cum fratre in uehiculo.	172
	10 Antonino Imperatori inclyto Asianus Sardiensis Episcopus Apologeticum pro Christianis tradidit.	173
	11 Apollinaris Asianus Hieropolitanus Episcopus insignis Dionysius Episcopus Corinthiorū clarus habetur (habetur, & † Pynetus Cretensis uir eloquentissimus.	174
Oly. 238.	Pseudopropheta quæ Cathaphrygas nominat, accepit exordiu auctore Montano, Priscilla, Maximillaq; infans uatibus.	
	12 Tatianus hæreticus agnoscitur, à quo Encratitæ, Bardelanes alterius hæreseos princeps notus efficitur. Oppianus Cilex Poëta cognoscitur, qui Halieuticā miro splendore conscribit.	165
	Tanta per totum orbem pestilentia fuit, ut penē usque ad interitionem Romanus exercitus deletus fuerit.	
	13 Imperator Antoninus multis aduersum se nascentibus bellis	176

† In hist. Ecclesię lib. 5. c. 20.

† Pynetus in hist. Ecclesię.

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	bellis saepe ipse intererat, saepe duces nobilissimos destina- bat, in quibus semel pertinaciter exercitui, qui cum eo in	
14	Quadorum regione pugnabat, situ oppresso, pluuia diu- nitus missa est, cum e contrario Germanos & Sarmatas ful- mina persequerentur, & plurimos eorum interficerent.	177
15	Extant litera Marci Aurelij grauissimi Imperatoris, qui- bus illam Germanicam situm Christianorum forte militu precationibus impetrato umbri discussam contestatur.	178
Oly. 239.	16 Atticus Platonica secta Philosophus agnoscitur. ELEVETHERIVS Romanae ecclesiae XII Episcopatum suscepit, annis 15.	179
	Antiochia VII Constituitur Maximinus.	
	17 Antoninus comodum filium suum cōsortem regni facit.	180
	18 Antonius cum filio de hostibus triumphauit, quos, per tri- ennium apud Cornutu habens statua castra, uastauerat.	181
5380	19 Imperatores multis multa largiti sunt, & pecuniam qua Fisco debebatur prouincijs concedentes, Tabulas debi- torum in medio Romanae urbis foro incendi praecerunt, ac ne quid bonitati deesset, seueriores quasque leges nouis constitutionibus temperauerunt. Antoninus post uictoriam adeo in aeditione numeru ma- gnificus fuit, ut centum simul leones exhibuerit.	182
Oly. 240.	Commodus a Senatu Augustus appellatur. Smyrna urbs Asiae terramotu ruit, ad cuius instauratione decennalis tributorum immunitas data est. Antoninus in Pannonia morbo perijt. Iulianus X Alexandrinae ecclesiae Episcopatum sortitur annis 10. COMMODOVS XV Romanorum regnauit annis 13.	
	1 Commodus de Germanis triumphauit.	183
	2 Templum Serapis Alexandriae incensum.	184
	3 Irenaeus Episcopus Lugdunensis insignis habetur.	185
	4 Thermae Commodianae Romae factae.	186
Oly. 241.	Commodus septimum mensum nomine suo appellauit. 5 Hierosolymis 26 ordinatur Episcopus Maximus, post quem 27 Antoninus, 28 Valens, 29 Dulychianus, 30 Narcissus, 31 Aelius, 32 Germanio, 33 Gordius, 34 rursus Narcissus.	187
	7 Tantis apud Hierosolymam Episcopis constitutis, non potuimus discernere tempora singulorum, eo quod usque in praesentem diem eorum Episcopatum anni minime in- ueniantur.	189
	8 Antonius urbis Senator, lecto Senatui insigni uolu- mine	190

† Meminit haud
dubie Euseb. in
hist. cap. 26. lib.
4. Nam frater
Lu. erat mortu-
us.

† Vide in hist. li-
br. 5. cap. 27. ad
finem.

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	mine, quod de Christi fide composuerat, capite ob Chri- sti fidem truncatus est.	
Oly. 242.	In Capitolium fulmē ruit, & magna inflammatione facta bibliotheca & uicinae quaedam aedes concrematae.	
	9 Alexandrinae XI constituitur Episcopus Demetrius annis 44. Commodus Imperator Collosi capite sublati, suae ima- ginis caput iussit imponi.	191
5390	10 Serapion VII Antiochiae Episcopus ordinatur.	192
	11 Commodus multos nobilium interficit, & spectacula po- pulo Romano praebet insignia.	193
	12 Incendio Romae facto Palatium & aedes Vestae, plurimaeque urbis pars solo coequatur.	194
Oly. 243.	13 Commodus strangulatur in domo Vestiliani. AELIUS PERTINAX XVI Romanorum regnauit men- sibus 6. Pertinax septuagenario maior cum Praefectura urbis age- ret, ex Senatusconsulto imperare iussus est. VICTOR XIII Romanae Episcopatum suscipit annis 10, cuius mediocritia de religione extant uolumina. Pertinax obsecrate Senatu, ut uxorem suam Augustam, & filium suum Caesarem appellaret, contradixit: sufficere testatus est, quod ipse regnaret inuitus. Pertinax occiditur in Palatio Iuliani Iurisperiti scelere, quem postea Seuerus apud Miluium pontem interfecit. SEVERVS XVII Romanorum regnauit annis 18.	195
	1 Seuerus prouincia Tripolitana oppido Lepti, solus ex Africa usque in praesentem diem Romanis Imperator fuit, & in honorem Pertinacis, quem Iulianus occiderat, Pertinacem se cognominari iussit.	
	2 Clemens Alexandrinae ecclesiae presbyter, & Panthenus Stoicus Philosophus, in disputatione dogmatis nostri di- ferrissimi habentur.	197
	3 Narcissus Hierosolymitarum Episcopus, & Theophi- lus Caesariensis, Polycarpus quoque, & Bachylus Asiaticae prouinciae Episcopi insignes habentur.	198
Oly. 244.	Candidus Christianorum disputator cautissimus notus efficitur.	
	4 Quaestione orta in Asia inter Episcopos, an secundum le- gem Moysi 14 mensis Pascha obseruandum esset, Victor Romanae urbis Episcopus, & Narcissus Hierosolymitarum, Polycrates quoque, & Iraneus, & Bachylus, plurimique ec- clesiarum pastores, quid eis probabile uisum fuerat literis adiderunt	199

† Polycrates,

OOO adiderunt

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	adiderunt, quarum memoria ad nos usq; perdurat.	
5	Iudaicum & Samariticum bellum ortum, uel resumptum.	200
6	Seuerus Parthos, & Adyabenos superauit, Arabesq; interiores ita cecidit, ut regionem eorum Romanam prouinciam faceret, ob quæ Parthicus, Arabicus, & Adyabenicus cognominatus est.	201
5400	7	202
Oly. 245.	Seuero imperate Thermæ Seuerianæ apud Antiochiam, & Romam factæ, & Septizodium extructum.	
	8 ZEPHYRINVS XIII Romanæ ecclesiæ Episcopatum suscepit annis 17.	203
	9 Persecutione in Christianos facta, Leonides Origenis pater gloriosa martyrij morte transfertur.	204
	10 Alexander ob confessionem Domini nominis insignis habetur.	205
	11	206
Oly. 246.	Clemens multa & uaria conscribit.	
† nosse	12 Musanus † noster Philosophi scriptor agnoscitur.	207
† Hic puto scotiam ab Anglia primū diuisam.	13 † Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, apud Lugdunum interfecto, Seuerus in Britannos bellū transfert, ubi ut receptas prouincias ab incursione barbarica faceret securiores, uallum per 132 milia passuum à mari ad mare duxit.	208
	14	209
	15	210
D Oly. 247.	Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis.	
5410	16	211
	17 Origenes Alexandriæ studijs eruditur.	212
	18 Seuerus moritur Eboraci in Britannia.	213
	† ANTONINVS cognomento Caracalla XVIII Romanorum regnauit annis 6.	
	1 Antiochiæ IX Episcopus constituitur Alclepiades.	214
Oly. 248.	Alexander XXV Hierosolymorū Episcopus ordinat adhuc uiuente Narcisso, & cum eo pariter ecclesiā regit.	
	2 Antoninus Caracalla cognominatus propter genus ueris quod Romæ erogauerat, & e contrario Caracallæ eius nomine Antonianæ dicte.	215
	3	216
	4 Antoninus Romæ Thermas suo nomine ædificauit.	217
	5 Antoninus tam impatiens libidinis fuit, ut nouercam suam Iuliam uxorem duxerit.	218
Oly. 249.	Antoninus interficitur inter Edessam & Carras anno ætatis 44.	219
	MACRINVS XIX Romanorum regnauit anno uno.	
	1 Macrinus Præfecturam Prætorij gerens Imperator factus.	220
	Antiochiæ X Episcopus constituitur Philerus.	
	Circensibus Vulcanaliorū Romæ Amphiteatrum incensum, Aggarus	

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	Aggarus uir sanctus regnauit Edessæ, ut uult Africanus. Macrinus occiditur in Archelaide.	
	MARCVS Aurelius Antoninus XX Romanorum regnauit annis 4.	
	1 Marcus Aurelius Antonini Caracallæ ut putabatur filius, & sacerdos Heliogabali templi, adeo impudice in imperio suo uixit, ut nullum genus obscenitatis omiserit.	221
5420	2	222
Oly. 250.	CALLISTVS XV Romanæ ecclesiæ Episcopatum suscepit annis 5.	
	3 Heliogabalum templum Romæ ædificatum.	223
	4 In Palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus uocabatur, urbs condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Iulio Africano scriptore temporum.	224
	Antoninus Romæ occiditur tumultu militari, cum matre † Seniasyra.	
	ALEXANDER Mameæ filius XXI Romanorum regnauit annis 13.	
	1 Alexander Xerxem regem Persarum gloriosissime uincit, & disciplinæ militaris tam seuerus corrector fuit, ut quaedam tumultuantes legiones integras exautorauit.	225
	2	226
Oly. 251.	3 VRBANVS XVI Romanæ ecclesiæ ordinat Episcopus annis 9.	227
	4 Vlpianus Iurisconsultus, assessor Alexandri insignis habetur.	228
	5 Thermæ Alexandrinæ Romæ ædificatæ.	229
	6 Gemianus presbyter Antiochenus, & Hippolytus, & Beryllus Episcopus Arabiæ, Bostrenus, clari scriptores habentur.	230
Oly. 252.	7 Antiochiæ XI constituitur Episcopus Zebennus.	231
5430	8 Origenes Alexandrinæ clarus habetur.	232
	9 Alexandrinæ ecclesiæ XII ordinatur Heracleas an. 16.	233
	10 Alexander in matrem Mameam unice pius fuit, & ob id omnibus amabilis.	234
Oly. 253.	11 Origenes de Alexandria ad Cæsarem Palæstinae transit.	235
	12 PONTIANVS XVII Romanæ ecclesiæ Episcopatum suscepit annis 5.	236
	13 Alexander occiditur Moguntiaci tumultu militari.	237
	MAXIMINVS XXII Romanorum regnauit annis 3.	
	1 Maximinus primus ex corpore militari sine Senatus auctoritate ab exercitu Imperator electus est.	238
Oly. 254.	2 Maximinus aduertum ecclesiarum sacerdotes persecutionem facit.	239
	3 Maximinus Aquileiæ à Pupieno occiditur.	240

† Symiasyra.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Annus mundi.	Romanorum.	Annus domini.
	GORDIANVS XXIII Romanorum regnavit annis 6.	
1	ANTHERVS XVIII Romæ Episcopus ordinatur mensis uno, post quem XIX Fabianus annis 13.	241
544 ^o	2 Gordiano Romam ingresso Pupienus & Galbinus, qui imperium arripuerant in Palatio occisi.	242
Oly. 255.	3 Gordianus admodum adolescens Parthorum natione superata, cum reuertere ad patriam fraude Philippi Praefecti Praetori haud longe à Romano solo interfectus est.	243
	4 Gordiano milites tumultum ædificant, qui Euphrati imminet, ossibus eius Romam reuectis.	244
	5 PHILIPPVS XXIIII Romanorum regnavit annis 7.	245
† f. Oly. 256.	1 Philippus Phillippum filium suum cõortem regni facit, primusque omnium ex Romanis Imperatoribus Christianus fuit.	246
	2 Regnantibus Philippis millesimus annus Romæ urbis expletus est, ob quam solennitate innumerabiles bestia in circo † magno interfecta, ludique in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo perugilante celebrati.	248
† maximo	3 Theatrum Pompei incelum, & Echatrolyton 4 ^o missus.	249
	4 Athlas mons natali Romæ urbis cucurrit, & agone millenorum actus.	250
D Oly. 257.	5 Philippus urbem nominis sui in Thracia construit.	
545 ^o	6 Alexandrinam ecclesiam XIIII Episcopus tenuit Dionysius Philippus senior Veronæ, Romæ iunior (fius an. 17.) occiditur.	251
	7 DECIVS XV Romanorum regnavit anno uno, mensibus 3.	252
† Bubalis	1 Decius è Pannonia inferiore † Eudalia natus fuit. Decius cum Philippo patrem & filium interfecisset, ob odium eorum in Christianos persecutionem mouet, qua diaconus Laurentius Romæ martyrium duxit, Antonius monachus in Aegypto nascitur, Romæ Amphitheatrum incensum, Alexandro Hierosolymorum Episcopo apud Casaream Palaestina ob martyrium interfecto, & Antiochia Babylonia, Mazabbanes & Fabius Episcopi constituuntur.	253
† Barbarico.	2 Decius cum filio in † Apructo occiditur, Gallus & Volustanus Galli filius XXVI Romanorum regnauerunt annis 2, mensibus 4.	254
	3 Romanæ ecclesie Episcopatum post Fabiani gloriosam mortem XX suscepit CORNELIVS annis 2, qui & ipse martyrio coronatus est. Extant ad eum Cypriani VII Epistola.	255

1 Pestilens

D. HIERONYMO INTERPRETE.

81

Annus mundi.	Romanorum.	Annus domini.
1	Pestilens morbus totius orbis multas prouincias occupauit, maximeque Alexandriam & Aegyptum, ut scribit Dionysius, & Cypriani de mortalitate testis est liber. Nouatus presbyter Cypriani Romam ueniens, Nouatianus, & ceteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius penitentes apostatas receperet.	255
	2 Antiochia XIII constituitur Episcopus Demetrianus.	
2	LVCIVS XXI Romanæ ecclesie Episcopatum tenet mensibus 8, post quem XXII Stephanus annis 3, Extant ad utrumque Cypriani Epistole.	256
Oly. 258.	1 Gallus & Volustanus, cum aduersum Aemilianum qui in Mœsia res nouas moliebatur ex urbe profecti essent, in Foro Flaminio, siue ut alij putant, Interamnem interfecti sunt. Aemilianus tertio mense inuale tyrannidis extinctus est.	
	2 VALERIANVS & Gallienus XXVII Romanorum regnauerunt annis 15.	
	1 Valerianus in Rhætia ab exercitu Augustus, Galienus Romæ à Senatu Caesar appellatus est.	257
	2 SIXTVS XXIII Romæ ecclesie Episcopatum tenet annis 8.	258
Oly. 259.	3 Cyprianus primum Rhetor, deinde presbyter, ad extremum Carthaginensis Episcopus martyrio coronatur.	259
B	4 Valerianus in Christianos persecutione commoratus à Sapore Perfarum rege capitur, ibique seruitute miserabili confenscit.	260
	5 Sapor rex Perfarum, Syriam, † Siciliam, & Cappadociam depopulatur.	
546 ^o	6 Valeriano in Persas ducto, Galienus pacem nostris reddidit.	261
Oly. 260.	7 Antiochia XV constituitur Episcopus Paulus Samofatenus, Galieno in omnem lasciuiam dissoluto, Germani Raunenam usque uenerunt.	262
	8 Alemanni uastatis Gallis, in Italiam transiere.	263
	9 Græcia, Macedonia, Ponus, Asia, depopulata per Gothos.	264
	10 Quadi & Sarmate Pannonias occupauerunt.	265
Oly. 261.	11 Germanis Hispanias obtinentibus, Tarracon expugnata Parthi Mesopotamiam tenentes, Syriam incurfauerunt.	
	12 Alexandrine ecclesie XIII ordinat Episcopus Maximus an. 18, DIONYSIVS XXIIII Romanæ ecclesie Episcopus constituitur annis 9.	
	11 Odenatus Decurio Palmirenus collecta agrestium manu ita Persas cecidit, ut ad Ctesiphontem caltra poneret.	267
	12 Hierosolymarum Episcopatum tenet Hymeneus.	268

OOO 3 13

Anni mundi	Romanorum.	An. domini.
13	Paulus Samofatenus à cūctorum prædicatione desistens, Artemonis hæresim suscitavit, in cuius locum Antiochena ecclesie XVI ordinatur Episcopus Dominus.	269
14	Gallia per Posthumum, & Victorinum, & Tetricum recepta.	270
Oly. 262.	Galenus Mediolani occiditur.	271
15	CLAVDIUS XXVIII Romanorū regnavit anno uno, mensibus 9.	272
5470	In Alexandria Bruchium, quod per multos annos fuerat obsessum, tandem capitur.	272
	Claudius Gothos, Illyricum & Macedoniam vastantes superat, ob quæ in Curia clypeus ei aureus, & in Capitolio statua aurea collocata est.	
	Claudius Firmij moritur.	
2	Quintilius Claudij frater à Senatu Augustus appellatus, XVII imperij sui die Aquileia occiditur.	273
	AVRELIANVS XXIX Rom. regnavit an. 5. mensib. 6.	
Oly. 263.	Antiochene ecclesie XVII ordinat Episcopus Tymeus.	274
D	Aurelianus, Tetrico apud Caralaunios prodente exercitum suum, Gallias recepit.	
2	Zenobia apud Timmas, haud longè ab Antiochia uinctur, quæ occiso Odenato marito, orientis tenebat imperium, in qua pugna strenuissime aduersum eam dimicauit. Pompeianus dux cognomēto Francus, cuius familia hodie apud Antiochia perseuerat, & ex cuius Euagrius charissimus nobis stirpe descendit.	275
3	Eusebius Laodiceus Episcopus insignis habetur. Aurelianum Romæ triumphantē Tetricus & Zenobia currum præcesserunt, ex quibus Tetricus Corrector postea Lucanæ fuit, Zenobia in urbe summo honore conuenit, à qua hodie quoque Romæ Zenobia familia nuncupatur.	276
4	Aurelianus templum Solis aedificat, & Romam firmioribus muris uallat.	277
	Primus ager Solis Aureliano constitutus.	
Oly. 264.	Aurelianus cum aduersum nos persecutionem mouisset, fulmen iuxta eum comitesque eius ruit, ac non multo post inter Constantinopolim, & Heracliam in Cenophrurio uix ueteris occiditur.	278
	TACITVS XXX Romanorum regnavit menses 6, quo apud pōtem occiso, obtinuit Florianus imperium diebus 80. Hoc quoque apud Tharsum interfecto.	279
	PROBVS XXXI Rom. regnavit an. 6. menses 4.	279

FELIX

An. mundi.	Romanorum.	An. domini.
1	FELIX XXV Romanæ ecclesie Episcopatu suscepit an. 5. Probus Gallias à Barbaris iterum occupatas ingenti uirtute restituit.	280
	Anatholius Laodiceus Episcopus Philofophorum discipulus eruditus, plurimo sermone celebratur.	
2	Secundo anno Probi iuxta Antiochenos 325 annus fuit, iuxta Tyrios 402, uel 303 secundum quosdam, iuxta Laodiceas 324, iuxta Edifanos 388, iuxta Alcalonitas 380.	281
	Infana Manichæorum hæresis in commune humani generis malum exorta.	
5480	3 Probus Gallos & Pannonios uineas habere permisit, Alimurq; & Aureum montem militari manu confitos provincialibus colendos dedit.	282
Oly. 265.	4 Antiochia XVIII constituitur Episcopus Cyrillus. Saturninus magister exercitus nouam ciuitatem Antiochia orsus est condere, qui postea imperum molitus inuadere Apamæ occiditur.	283
	5 EPTYCHIANVS XXVI Romanæ ecclesie Episcopatu suscepit mensibus 8, post quem XXVII Gaius annis 15.	284
	6 Probus tumultu militari apud Syrium in turri, quæ uocatur Ferrata occiditur. (nis 19.)	385
B	Alexadrina ecclesie XV Episcopus præfuit Iheonas an CARVS cum filijs Carino & Numeriano XXXII Romanorum annis 2.	
Oly. 266.	1 Carus Narbonensis, cum omni Parthorū regione uastata † Cochilæ & Ctesiphontē nobilissimas hostiū urbes cepisset, super Tigrim castra ponens fulmine ictus interiit.	286
	2 Numerianus cum ob oculorum dolorem lecticula uehementer, infidus Apri soceri sui occisus est, uix foetore cadaueris post aliquot dies scelere comperto. Carinus prælio uictus apud Murgum occiditur.	287
	DIOCLETIANVS XXXIII Rom. regnavit annis 20.	
1	Diocletianus Dalmata Scribæ filius, Imperator electus itatim Aprum in militum concione percussit, turans non sine suo scelere Numerianum interfectum.	288
2	Diocletianus in consortiū regni Herculiū Maximianum assumpsit, q rusticorū multitudine oppressa, qui factioni sue Baccharidarū nomen indiderit, pacē Gallijs reddidit.	289
Oly. 267.	3 Carausius sumpta purpura Britannias occupauit. Narseus orienti bellum intulit.	290
	4 Quinquegentiani Africam infestauerunt.	291
5490	5 Aegyptum Achilleus obtinuit, ob quæ Constantius & Galerius	292

† Seleuciam

OOO 4 Galerius

EVSEBII CAESAR CHRONICON

An. mundi.	Romanorum.	An. domini
	Galerius Maximianus Caesares assumuntur in regnum. quorum Constantinus Claudij ex filia nepos fuit, Galerius in Dacia haud longe a Geroica natus: atq; ut eos Diocletianus etiam affinitate coniungeret, Constantius priuignam Herculi Theodoram accepit, ex qua postea sex	293
6	liberos Constantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani Valeriam duxit, ambo uxores quas habuerant repudiare compulsi.	294
Oly. 268.	Busris & Coptus contra Romanos belligerantes ad solum usq; subuerse sunt.	
8	Carporum & Basternarum gentes in Romanum solum translatae sunt.	295
9	Primus Diocletianus adorari se ut deum iussit, & gemas uestibus calceamentisq; inseri, cum ante eum, omnes Imperatores in modum iudicum salutarerentur, & chlamyde tantum purpurea a priuato habitu plus haberent.	296
10	MARCELLINVS XXVIII Romane ecclesiae Episcopatium suscepit annis 9.	297
	Alexandria cum omni Aegypto per Achilleum ducem a Romana potestate desistens, octauo obsidionis mense a Diocletiano capta est. Itaq; plurimi per totam Aegyptum grauib; proscriptioibus exilijsq; uexati, interfecti qui perduellionis causa fuerunt.	298
Oly. 269.	12 Ecclesiae Hierosolymorum xxxvii ordinat Episcopus	299
	13 Post decem annos per Aclepiodotum praefectum Praetorij Britanniae recepte. Iuxta Lingonas a Constantino Caesare 60 milia Alemanorum cesa. Galerius Maximianus uictus a Narseo ante Carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit.	300
	14 Veturius magister militiae Christianos milites persecutur, paulatim ex illo iam tempore persecutione aduersum nos incipiente. Galerius Maximianus superato Narseo, & uxoribus ac liberis, sororibusq; eius captis, a Diocletiano ingenti honore suscipitur.	301
5500	15 Thermae Diocletianae Romae factae, & Maximianae Carthagine.	302
Oly. 270.	Ecclesiae Hierosolymorum xxxviii praefuit Thermon annis 39.	
	16 Antiochia XIX constituitur Episcopus Tyrannus.	303
	17 Alexandrinae ecclesiae XVI post Theonam ordinatur Episcopus Petrus, qui postea nono persecutionis	304

anno

In hist. lib. 2. cap. 28. Antiochia 19. constituitur Dorotheus, miror quare illo emissus.

D. HIERONYMO INTERPRETE.

83

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini
	anno gloriose martyrium perpetravit.	
18	Diocletianus & Maximianus Augusti insigni pompa Romae triumpharunt, antecedentibus curram eorum Narsei coniuge, sororibus, liberis, & omni praeda, qua Partuos spolauerat.	305
19	Terramotu horribili apud Tyrum & Sydonem multa opera ceciderunt, & populus innumerabilis oppressus est.	306
Oly. 271.	Decimonono anno Diocletiani, mense Martio, in diebus Pasche ecclesiae subuerse sunt.	
	Secundum Antiochenos an. 351.	
20	Secundo anno persecutionis Diocletianus Nicomedia, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt. GALERIVS solus biennio Augustus imperium tenuit, mox cum alio annis 16.	307
1	EVSEBIVS XXI X Romae Episcopus constituit mensibus VII, post quem xxx ecclesiam tenet Melciades an. 6.	308
2	† Maximianus & Seuerus a Galerio Maximiano Caesar facti.	309
	Constantius 16 imperij anno diem obiit in Britannia Eboraci, post quem filius eius Constantinus ex concubina Helena procreatus, regnum inuadit quarto persecutionis anno. CONSTANTINVS XXX Romanorum regnauit annis 30, mensibus 10.	
1	Maxentius Herculi Maximi filius a Praetorianis militibus Romae Augustus appellatur.	312
Oly. 272.	Seuerus Caesar a Galerio Maximiano contra Maxentium missus, Rauennae secundo imperij sui anno interficitur.	
2	Licinius a Galerio Carnunti Imperator factus. Herculi Maximianus a filia Fausta detectus, & dolum Constantino uiro suo pararet, Massilia fugiens occiditur.	313
5530	3 Quirinus Episcopus Scestanus gloriose pro Christo interficitur: nam manuali mola ad collum ligata e ponte praecipitatus in flumen ditissime supernatauit, & cum expectantibus collocutus ne sui tererentur exemplo, uix oras ut mergeretur obtinuit.	314
	4 Galerius Maximianus mori 20 imperij sui anno, quod partim Caesar, partim Augustus exercuit.	315
	5 SYLVESTER XXXI Rom. ecclesiae ordinat Episcopus an. 2.	316
Oly. 273.	6 † Maximianus persecutioe in Christianos facta, cum iam Licinio puniedus esset, apud Tharsum mori, anno imperij sui 6.	317
	7 Alexandrinae ecclesiae XVII ordinat Episcopus Achilles.	318

Maxentius

† Maximianus legitur in historia lib. 9. cap. 2.

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	Maxentius iuxta pontem Miluium a Constantino superatus occiditur, anno imperij sui sexto.	
	Bellum Cibalense aduersum Licinium.	
	Hierosolymarum XXXIX Episcopus constituitur Macharius.	
	Diocletianus haud procul a Salonis in uilla suae Palatio moritur & solus omnium inter deos priuatus refertur.	
8	Crispus & Constantinus filius Constantini, & Licinius adolescens Licinij Augusti filius, Constantini ex sorore	319
9	nepos Caesares appellantur, quorum Crispum Lactantius latinis literis erudit, uir omnium suo tempore eloquentissimus, sed adeo in hac uita pauper, ut plerumque etiam necessarius indigerit nedum delictis.	320
Oly. 274.		
10	Pax nostris a Constantino redditur.	321
11	Licinius Christianos de Palatio suo pellit.	322
12	Basilus Amalix Ponti Episcopus sub Licinio martyrio coronatur.	323
5520		
Oly. 275.	Alexandriae ecclesiae XVIII ordinatur Episcopus Alexander, a quo Arius presbyter de ecclesia eiectus multos	
15	suae impietati sociat, ad quam perfidiam coarguendam Synodus CCCXVIII Episcoporum in Niczam urbem Bithyniae congregata, omnes hereticorum machinas Homusij oppositione deiecit, & fuit Synodus prima.	324
	Helena Constantini mater, diuinis monita uisionibus beatissimum crucis signum, in quo mundi salus pependit, apud Hierosolimam reperit.	325
Oly. 276.	Constantinus filius Constantini Caesar factus.	326
18	Licinius Thessalonice contra ius sacramenti priuatus occiditur.	327
19	Nazarius Rhetor insignis habetur.	328
20	Crispus filius Constantini, & Licinius iunior Constantij Constantini fororis & Licinij superioris filius, crudelissime interficitur, anno imperij sui nono.	329
	Vicennalia Constantini Nicomediae acta, & sequenti anno Romae edita.	

EVSEBII CAESARIENSIS CHRONICON FINIT.

D. HIERONYMI

D. HIERONYMI

PRESBYTERI AD CHRONICON
EVSEBII ADIECTIO.

Romanorum.

Vetusq; historiam scribit Eusebius Pamphili martyris contubernalis, cui nos ista subiecitimus. Arnobius in Africa Rhetor clarus habetur, qui cum in ciuitate Siceae ad declamandum iuuenes erudiret, & adhuc Ethnicus ad credulitate somnijs compelleretur, neq; ab Episcopis impetraret fidem quam semper impugnauerat, elucubrauit aduer-

Anni mundi.		Anni domini.
	ius pristinam religionem luculentissimos libros, & tandem uelut quibusdam oblidibus pietatis foedus impetrauit.	
Oly. 277.	21 Drepanam Bithyniae ciuitatem in honorem martyris Luciani ibi conditam, Constantinus instaurans ex uocabulo matris suae Helenopolim appellauit.	330
	22 In Antiochia Dominicum quod uocatur aureum aedificari coeptum.	331
	Constantinus uxorem suam Faustam interfecit.	
	Donatus agnoscitur, a quo per Africam Donationi.	
	Antiochia post Thiramnum XX ordinatur Episcopus Vitalis, post quem Philogonus XXI cui succedit XXII Paulinus, post quem XXIII Eustathius, quo in exilium ob fidem truso, usq; in praesentem diem Arianae ecclesiam occupauerunt, id est, Eulabius, Eusebius, Euphronius, Placillus, Stephanus, Leonius, Eudoxius, Meletius, Euzoicus, Dorotheus, rursum Meletius, quoru idcirco tempora non digessi, eo quod hostes potius Christi, quam Episcopos iuuencus presbyter natione Hispanus, Euan-	332
5530	23 gelia heroicis uersibus explicat. Porphyrius missus ad Constantinum insigni uolumine exilio liberatur.	
	24 Alexandriae ecclesiae XXXVI ordinatur Episcopus Athanasius, qui ab Arianis persecutus ad Constantinum refugit.	333
	25 Constantinopolis dedicat penes omnium urbium nuditate, Metrodorus Philosophus agnoscitur.	334
Oly. 278.	MARCUS XXXII Romae ordinatur Episcopus mensibus 8, post quem Iulius XXXIII ordinatus est an. 16. mensib. 4.	
	Edicto Constantini gentilium templa subuersa sunt.	335
	27 Romani Gothos in Sarmatarum regione uicerunt.	336
	Constantinus filius Constantini prouehitur ad regnum.	

Pestilentia

EVSEBII CAESAR. CHRONICON

Anni mundi	Romanorum.	Anni domini
	Pestilentia & fame innumerabilis multitudo in Syria Ciliariaq; perijt.	
28	Sarmatae litigantes, dominos suos qui nunc Arcaragan-tes uocantur, facta manu in Romanum solum expulerunt.	337
Oly. 29	Callocerus in Cypro res nouas molitur, & opprimitur.	338
379. 30	Constantinus cum liberis suis honorificas ad Antonium monachum literas mittit.	339
	Tricenalis Constantini Dalmatius Caesar appellatur.	
	Pather Rhetor Romae gloriosissime docet.	
	Nazarj Rhetoris filia Eunomia uirgo Christiana in eloquentia patri coequatur.	
	Tiberianus uir disertus Praetor Gallias regit.	
	Eustathius Constantinopolitanus presbyter agnoscitur, cuius indultia in Hierosolymis martyrii constructu est.	
31	Constantinus extremo uitae suae tempore ab Eusebio Nicomedienfi Episcopo baptizatus in Arianum dogma declinat, a quo usq; in praesens tempus ecclesiaru rapina, & totius orbis est secuta discordia.	340
	Constantinus cum bellum pararet in Persas, in Ancyro ne uilla publica iuxta Nicomediam moritur, anno aetatis suae 66, post quem liberi eius tres ex Caesaribus Augusti appellantur.	
	CONSTANTINVS, Constantius, & Constans xxxv Romanorum regnauerunt annis 24. mensibus 5. dieb. 12.	
1	Abladius Praefectus Praetorij, & multi nobilium occisi.	341
	Sapor rex Persarum Mesopotamia uastata, duobus ferme mensibus Nisibin obsidet.	
	Dalmatius Caesar, quem patruus Constantinus consorti regni filijs reliquerat, factione Constantij patruelis, & tumultu militari interimitur, anno imperij sui tertio.	
	Iacobus Nisibenus Episcopus agnoscitur, ad cuius preces saepe urbs discrimine liberata est.	
5540. 2	Ex hoc loco impietas Ariana Constantij regis fulta praesidio, exilijs, carceribus, & uarijs afflictionum modis, primo Athanasium, deinde omnes non suae partis Episcopos persecuta est.	342
Oly. 280. 3	Constantinus bellum fratri inferens, iuxta Aquileie Alsam occiditur.	343
	Vario euentu aduersum Francos a Constante pugnatur.	
4	Multae orientis urbes terreremotu horribili conciderunt.	344
	Audagus in Syriacoele clarus habetur, a quo haeresis Audaxana.	
	Franci a Constante perdomiti, & pax cum eis facta.	

Hermogenes

CHRONICON.

85

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	Hermogenes magister militiae Constantinopolim tractus a populo ob Episcopum Paulum, quem regis imperio & Arianorum factione pellebat.	
5	Antiochie Dominicum Aureum dedicatur.	345
	Macedonius artis Plumariae in locu Pauli ab Arianis Episcopis subrogatur, a quo nunc haeresis Macedoniana. Paulus credulitate Praefecti Philippi, nam fautor Macedonij partium erat, & Arianorum insidijs strangulatur.	
Oly. 6	Maximinus Treuironu Episcopus clarus habetur, a quo Athanasius Alexandrine Episcopus, cum a Constantino quereretur ad poenam, honorifice susceptus est.	346
281. 7	Sapor Persarum rex Christianos persequitur. Neocaesarea in Poto subuersa, excepta ecclesia ac Episcopo, ceterisq; qui ibidem reperti sunt.	347
	Titianus uir eloquens Praefecturam Praetorij apud Gallias administrat.	
8	Athanasius ad Constantis literas Alexandrinam regredit.	348
	Dyrachiū corruit terreremotu, & tribus diebus ac noctibus Roma nutauit, plurimiq; Campanie urbes uexatae.	
9	Magnis reipublice expensis in Seleucia Syriae portus effectus.	349
10	Rursum Sapor tribus mensibus obsidet Nisibin.	350
Oly. 282. 11	Eusebius Emilenus Ariane signifer factionis, multa & uaria conscribit.	
	Solis facta defectio.	
	Bellum Persicu nocturnum apud Singaru, in quo haud dubiam uictoriam militum stoliditate perdidimus.	351
	Nec uero ullum Constantio ex nouem grauissimis praesidijs contra Persas grauius bellum fuit, nam ut alia omittā, Nisibis obsessa, Bizabde & Amida captae sunt.	
	Maximus quadagesimus post Macharium Hierosolymorum Episcopus moritur, primus post quem ecclesiam Ariani inuadunt Cyrillus Eutychijs, rursum Cyrillus Irenaeus, tertio Cyrillus Hilarius, quarto Cyrillus, quorum Cyrillus cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem ei ab Acacio Episcopo Caesariensi, & ceteris Arianis Episcopis Episcopatus promitteretur, si ordinatione Maximi repudiasset, Diaconus in ecclesia ministravit, ob quam impietatem sacerdotij mercede pefatus, in Heraclium quem mortens Maximus in suum locum substituerat, uaria fraude sollicitas, de Episcopo in presbyteru regradauit, quo in exilio ob fidem trulo, omnes clerici iurauerunt ut nullum alium susciperent.	

PPP Verum

D. HIERONYMI PRESBYTERI

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	Verum cum Felix ab Arianis fuisset in sacerdotum substitutus plurimi petierunt, & post annum cum Felice electi sunt, quia Liberius tadio uictus exiliij, & in hareticam prauitatem subcribens Romam quasi uictor intrauerat. (scopus.	
5550	12 LIBERIUS XXXIII Rom. ecclesie ordinatur Episcopus.	352
† Maxentio.	13 † Magnentio apud Augustodunum arripiente imperium Constantians haud longe ab Hispania in castro, cui Helenæ nomen est, interficitur, anno ætatis 30. imperij uero sui anno 13, quamobrem turbata republica Vetrantio Muræ, Nepotianus Romæ Imperatores facit.	353
Oly.	Victorinus natione Afer Romæ Rhetoricam docet.	
283.	15 Romæ populus aduersum Magnentianos rebellans, ab Heraclida Senatore proditur.	354
	16 Nepotiani caput pilo per urbem circumlatum, multæque proscriptiones nobilium & cædes factæ.	355
	17 Vetrantionis apud Narsum à Constantio regum insigne detractum.	356
	Magnentius Muræ uictus, in quo prælio Romanæ uires conciderunt.	357
	Gallus Constantij patruelis Cæsar factus Gallus Iudeos, qui interfecit per noctem militibus arma ad rebellandum inuaserant, oppressit, cæsis multis hominum milibus usque ad innoxiam ætatem, & ciuitates eorum Diocæsareâ, Tiberiadem, & Diopolim, plurimamque oppida igni tradidit.	
	Nonnulli nobilium Antiochiæ à Gallo interfecit.	
	Syriæ populis crucis lignum & maximo conspicientium terrore in orientali plaga apparuit.	
	18 Magnentius Lugduni in Palatio propria se manu interfecit, & Decentius frater eius, quem ad tuendas Gallias Cæsar miserat, apud Senonas laqueo uitam explet.	358
Oly.	Gennadius forensis Orator Romæ insignis habetur.	
284.	19 Mimerutus Burdegalensis Rhetor Romæ florentissimæ docet.	359
	Gallus Cæsar sollicitatus à Constantio patruell, cui in suspicione ob egregiâ indolem uenerat, in Istitia occiditur.	
	Sylvanus in Gallia res nouas molitus 29 die extinctus est.	
	20 Victorinus Rhetor, & Donatus Grammaticus præceptor meus Romæ insignes habentur, è quibus Victorinus etiam statuam in foro Traiani meruit.	360
	Paulinus & Rhadianus Galliarum Episcopi, in exilium ob fidem trusi.	

Alcimus

CHRONICON.

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	Alcimus & Delphidius Rhetores in Aquitania florentissimi me docent.	
	Petrus Cæsar Augustæ Orator insignis docet.	
	Donatus à quo supra Donatianos in Africa dici memorauius, Carthagine pellitur. Quidam sectatores eius etiam Montenses uocant, eo quod ecclesiam Romæ primam in monte habere coeperint.	
	Episcopus Vercellenis, Episcopus, & Lucifer ac Dionysius Caralitanae & Mediolanensis ecclesie Episcopi.	
	Pancratius quoque Romanus presbyter, & Hilarius diaconus distantibus inter se ab Arianis & Constantio damnantur exilijs.	
	Iulianus frater Galli Mediolani Cæsar appellatur.	
	21 Antonius monachus c v ætatis anno in heremo moritur, solitus multis ad se uenientibus de Paulo quodam Thebæo miræ beatitudinis uiro referre quamplura, cuius nos exitum breui libello explicauimus.	361
	Hilarius Episcopus Pictauiensis factione Saturnini Arelatenis Episcopi, reliquorumque qui cum eo erant Arianorum ante triennium in Phrygiam pulsus, libros de nostra religione componit.	
	Reliqui Apostoli Timothei Constantinopolim inuectæ. Sarmata, † Amatas, & Macarius discipuli Antonij insignes habentur.	
	Liberius Episcopus Romanorum in exilium mittitur.	
	Magne Alemannorum copie apud Argentoratum oppidum Galliarum à Cæsare Iuliano oppressæ.	
5560	22 Saraceni monasterium beati Antonij irruentes Sarmatam interficiunt.	362
Oly.	Constantio Romam ingresso, ossa Andree Apostoli &	
285.	23 Lucæ Euangelistæ à Constantinopolitanis miro fauore suscepta.	363
	Nicomedia terræ motu funditus euerfa, uicinis urbibus ex parte uexatis.	
	Paulinus Treuitorum Episcopus in Phrygia exulans moritur.	
	Euantius eruditissimus Grammaticorum Constantinopolim obijt, in cuius locum ex Africa Cretus adducitur.	
	Synodus apud Ariminum & Seleuciam Isauriæ facta, in qua antiqua patrum fides, decem primo legatorum, de hinc omnium proditiōe damnata est.	
	Honoratus ex Præfecto Prætorio Galliarum primus Con-	

PPP a itanti

† Amos forte legendum quæ autores inter discipulos Antonij uel præcipuius merant.

D. HIERONYMI PRESBYTERI

Anni mundi	Romanorum.	Anni domini
	Constantinopoli Praefectus urbis factus. Gratianus, qui nunc Imperator est, nascitur.	
24	Hilarius cum apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redit. Macedonius Constantinopoli pellitur. Omnes penè toto orbe ecclesie sub nomine pacis & regis Arianorum consortio polluuntur. Constantinopoli ecclesiarum maxima dedicatur. Meletius Sebastia Armeniorum Episcopus, ab Achatio & Georgio Episcopis Arianis Antiochiam transfertur, & non post grande temporis interuallum cum presbyteros qui ab Eudoxio antecessore suo depositi fuerant suscepisset, exilij iustissimam causam subita fidei mutatione delusit. Gallia per Hilarium Arianensis perfidia dolum damnat. Constantius Moplocrenis inter Ciliciam Cappadociam que moritur anno ætatis 45.	364
	IVLIANVS XXXVI Romanorū regnauit anno uno, mensibus 7. Vel ut aiunt alij, an. 2. mensibus 8.	
1	Iuliano ab idolorum cultu conuerso blanda persecutio fuit, illicitens magis quam impellens ad sacrificandum, in qua multi ex nostris uoluntate propria corruerunt. Georgio per seditionem populi incenso, qui in locum Athanasij ab Arianis fuerat ordinatus, Athanasius Alexandriam reuertitur.	365
2	Eusebius & Lucifer de exilio regrediuntur, e quibus Lucifer accitis duobus alijs Confessoribus Paulinum Eustathij Episcopi presbyterum, qui senunquam hæreticorum communione polluerat, in parte catholica Antiochia Episcopum facit. Prohæresius Sophista Atheniensis lege data ne Christiani liberalium artium doctores essent, cum sibi specialiter Iulianus cõcederet ut Christianos doceret, scholam spontere deseruit. Aemilianus ob ararum subuersionem Dorostori à Vicario incenditur. Ecclesia Antiochie clausa, & grauissima imminentis persecutionis procella dei uoluntate sopita est: Nam Iulianus in Persas profectus, nostrum post uictoriam dijs sanguinem uouerat, ubi à quodam simulato perfuga ad desertum perductus, cum fame & siti Apostata perdidisset exercitum, & inconsultus à tuorum erraret agminibus, ab obuiò forte hostium milite cõto illi per fossus exterijt, anno Olympias	366

CHRONICON.

An. mundi.	Romanorum.	Anni domini
Oly. 286.	ætatis 32. Post quem sequenti die Iouianus ex primicerio domesticorum Imperator factus. IOUIANVS XXXVII Romanorum regnauit mensibus 8.	
1	Iouianus rerum necessitate cõpulsus, Nisibim & magnam Mesopotamiae partem Saporì Persarum regi tradidit. Synodus Antiochia à Meletio & suis facta, in qua homo iusto & homulio reiecto mediū inter hæc homouision Macedonianum dogma uindicauerunt. Iouianus cruditate siue odore prunarum quas nimias adoleri iusserat † Dadastanæ moritur anno ætatis 34. Post quem Valentinianus tribunus Scutoriorum, e Pannonia Cibalensis apud Niceam Augustus appellatus, fratrem Valentem Constantinopoli in communionem regni assumit. VALENTINIANVS & VALENS, XXXVIII Romanorum regnauerunt annis 13. mensibus 5.	367
1	Valentinianus egregius alias Imperator, & Aureliano moribus similis, nisi quod feueritatem eius nimiam, & parcitatem quidam crudelitatem & auaritiam interpretabantur.	368
2	Terramotu per totum orbem facto, mare littus egreditur, & Sicilia multarumq; Insularum urbes & innumera biles populos oppressit. Procopius qui apud Constantinopolim tyrannidem inuaserat, apud Phrygiam salutarem extinctus est, & plurimi Procopianæ partis cæsi atq; proscripti. DAMASVS XXXV Romanæ ecclesie ordinatur Episcopus. † multum temporis interuallū Vrsinus à quibusdam Episcopus constitutus, Sicinū cum suis inuadit, à quo Damastanæ partis populo confluyente crudelissimæ interfectiones diuersi sexus perpetrata.	369
3	Valens ab Eudoxio Arianorum Episcopo baptizatus nostros persequitur.	370
Oly. 287.	Gratianus Valentiniani filius Ambianis Impator factus. 4 Tanta Constantinopoli est orta tempestas, ut miræ magnitudinis decidens grando nonnullos hominum interfecerit. Apud Atrebatas lana e celo pluuiæ mixta defluxit.	371
5	Hilarius Episcopus Pictauiensis moritur. Nicea quæ saepe ante corruerat, terramotu funditus euerfa.	372

† Dadastanæ

† Videtur tale quid deesse, post non, etc. ut ex historia Eusebij Ecclesiastica licet conijcere.

D. HIERONYMI PRESBYTERI.

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	Libanus Antiochenus Rhetor insignis habetur.	
6	Agon Constantinopoli Valente æditus.	373
	Athanaticus rex Gothorum in Christianos persecutione comota plurimos interfecit, & de proprijs sedibus in Romanum solum expellit.	
7	Eusebius Episcopus Vercellenis moritur.	374
	Constantinopoli Apostolorum martyrium dedicatur.	
	Magna fames in Phrygia.	
	Lucifer Caralitanus Episcopus moritur, qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum & Philone Libyæ nunquam se Arianz miscuit prauitati.	
Oly. 288.		
† Maximinus.	8 † Maximus Præfectus annonæ maleficos ab Imperatore inuestigare iussus, plurimos Romæ nobilium occidit.	375
	Valentinus in Britania antequam tyrannidem inuaderet oppressus.	
† Exproconsul.	Presbyter Syrmij iniquissime occiditur, quod Octavianū † ex Proconsule apud se latitantem prodere nolisset.	
	9 Didymus Alexandrinus multa de nostro dogmate per notarios comentatur, qui post quintū natiuitatis suæ annum luminibus orbatus, elementorū quoq; ignarus fuit.	376
	Equitius Comes Illyrici iniquissimis tributorum exactiōibus ante prouincias quas regebat tanquā à Barbaris uastarentur erasit.	
D		
	10 Eunomius discipulus Aetij Constantinopoli agnoscitur, à quo hæresis Eunomiana.	377
	Saxones cæsi de Vione in regione Francorum.	
	Burgundionum LXXX ferme milia quot nunquam antea ad Rhenum descenderunt.	
	Clearcus Præfectus urbis Constantinopoli agnoscitur, à quo necessaria & diu expectata uotis aqua ciuitati inducitur.	
	Alexandriæ xx ordinatur Episcopus Petrus, qui post Valens interitū tam facilis in recipiendis hæreticis fuit, ut nonnullis suspicionem acceptæ pecuniæ intulerit.	
	Melania nobilissima mulierum Romanarum, & Marcelini quondam Consulis filia, unico Pretore tunc Urbano filio derelicto, Hierosolymam nauigauit, ubi tantum uisiturum, præcipueque humilitatis fuit miraculo, ut Teclæ nomen acceperit.	
	11 Post Auxentij serā mortē Mediolani Ambrosio Episcopo constituto, omnis ad fidem rectā Italia conuertitur.	378
Oly. 286.	Aquileienses clerici quasi chorus beatorum habentur.	
	Quia superiore anno Sarmatæ Pannonias uastauerunt, ijdem	

CHRONICON.

An. mundi.	Romanorum.	An. domini.
	ijdem Consules permansere.	
12	Valentinianus subita languinis eruptione, quod græce apoplexis uocatur, Brigitione moritur. Post quem Gratianus assumpto in imperiū Valentiniano fratre, cum patruo Valente regnat.	379
	Apollinarius Laodicensis iactatione ingenij quosdam errores pertinaciter asseuerans, hæresim sui nominis suscitauit, quam Damasus habito Romæ Concilio damnauit.	
	Eutropius presbyter, uir eloquentia clarus agnoscitur.	
	Multi monachorum Nitrig per tribunos & milites cæsi.	
	Valens lege data ut monachi militaret, nolentes fustibus iussit interfici.	
	Theodosius Theodosij postea Imperatoris pater, & plurimi nobilium occisi.	
	Photinus in Galatia moritur, a quo Photinianorum dogma inductum, qui multa continentie & ingenij bona uno superbie malo perdidit.	
13	Basilus Casariensis Episcopus Cappadociæ clarus habetur.	380
	Alemannorum circiter triginta milia apud Argætarium oppidum Galliarum exercitu Gratiani strata.	
14	Florentinus Bonofus & Rufinus insignes monachi habentur: E quibus Florentinus tam misericors in egentes fuit, ut uulgo pater pauperum nominatus sit.	381
	Gens Hunorum Gothos uastat, qui à Romanis sine armorum depositione suscepti, per auaritiā Maximiducis fame ad rebellandum coacti sunt.	
	Superatis in congressione Romanis, Gothi funduntur in Thracia.	
	Valens de Antiochia exire cōpulsus, sera poenitentia nostris de exilijs reuocat.	
	Lachrimabile bellum in Thracia, in quo deserente equitum præsidio Romanæ legiones à Gothis cinctæ usque ad interitionem cæse sunt: Ipse Imperator Valens cum sagitta faucibus fugeret, & ob dolorem nimium sæpe equo laberetur, ad cuiusdam uillulæ casam deportatus est, quo persequentibus Barbaris, & incensa domo, sepultura quoq; caruit.	

D. HIERONYMI CHRONICON FINIT.

PPP 4 PROSPERI

PROSPERI AQUI-

TANICLI VIRI ELOQUENTIS
SIMI TEMPORVM
CONTINVA-
TIO.

V C V S Q V E Hieronymus Presbyter ordinem præceden-
tium digressit annorum: Nos quæ secuta sunt adijcere curau-
mus. Igitur Valente à Gothis in Thracia concremato, Gratia-
nus cum fratre Valentiniano XLI regnavit annis 6.
GRATIANVS cum fratre suo Valentiniano Roma-
norum XLI regnavit annis 6.

An. mundi.	Regnum Romanorum.	An. domini.
5580	1 † Mulfonio & Olybrio COSS. Gratianus post mortem patris Theodosij Theodosium filium in consortium assumit imperij, & ei regnum tradidit Orientis.	382
	Theodosius summa felicitate multis atq; ingentibus prælijs Gothos superat, & e Thracia pellit.	
	Langobardi ab extremis Germaniæ sinibus Oceanique proterius litore, Scandiaq; insula magna multitudine ingressi, & novarum seditionum auctores, Iborea & Aione duces Vandalos primum uicerunt.	
	Sempronius uir apprime eruditus agnoscitur.	
	Ea tempestate Priscianus Episcopus de Galatia ex Manichæorum & Gnosticorum dogmate hæresim nominis sui condidit.	
	2 Gratiano & Theodosio V COSS. pro catholica fide multa sublimiter Ambrosius scribit.	383
	Theodosius cum Theffalonicæ ægrotaret, à Basilio eiusdem ciuitatis Episcopo baptisma suscepit.	
	Procurante Gratiano eod quod Theodosius ægrotaret, pax firmatur cum Gothis.	
	Synodus patrum CLXXX apud Constantinopolim celebrata est contra Macedoniam, spiritum sanctum deum esse negantem.	
	3 † Euagrio & Eleutherio COSS. Martinus Episcopus Turonorum Galliæ ciuitatis, multis clarus habetur.	384
	Gregorius Nazianzenus uir sua ætate eloquentissimus, & Hieronymi præceptor obiit.	
	4 Antonio & Syagrio COSS. Athanaricus rex Gothorum	385

† Decius Ausonius Gallus alibi dicitur.

† Syagrio & Eucherio.

† Euagrio.

CHRONICON.

83

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	thorum, apud Constantinopolim XV quo fuerat susceptus die occiditur.	
5	Merobaude II & Saturnino COSS. Arcadius Theodosij Imperatoris filius Augustus appellatur.	386
	Petronius Bononiensis Episcopus, uir studijs & sanctitate clarus moritur.	
6	Nicomede & Clearcho COSS. Honorius Theodosij filius nascitur.	387
	Romane ecclesie post Damasum † VRSINVS XXXVI, præfuit annis 16.	
	In Britannia per seditionem militum Maximus Imperator est factus, quo mox ad Gallias transferente se Gratianus Parisius Merobaude magistri militum proditione superatus, & fugiens Lugduni captus atq; occisus est.	
	Maximus Victorem filium suum consortem regni facit.	
	VALENTINIANVS cum Theodosio XLII Romano- rum regnavit annis 7.	
1	Arcadio & Bautone COSS. hoc tempore Hieronymus presbyter toto iam mundo clarus habitat in Bethleem, egregio ingenio, studio uniuersali ecclesie seruiens.	388
	Priscillianus in Synodo Burdegalensi se damnandum intel- ligens, ad Imperatorem Maximum prouocauit, auditusq; Treuis ab Euodio Præfecto Prætorio, à Maximo gladio adductus est cum Eucrocia Delphidij Rhetoris contu- ge, & Latroniano, alijsq; erroris consortibus.	
	Burdegala quædam Priscilliani discipula nomine Urbica, ob impietatis pertinaciam per seditionem uulgi lapidibus extincta est.	
2	Honorio Nepote & Euodio COSS.	389
3	Valentiniano III & Eutropio COSS.	390
4	Theodosio II & Cynegio COSS. Maximus tyrannus à Valentiniano & Theodosio Imperatoribus in tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regijs, sistitur & capite damnatur, cuius filius Victor ab Arbogaste interfectus in Gallijs.	391
5590	5 Timasio & Promoto COSS. Ithacius & Vrfacius Episcopi ob necem Priscilliani, cuius accusatores fuerant, ecclesie communionem priuantur.	392
6	Langobardi eorum ducibus defunctis, primum sibi regem creauerunt Algelmundum Aiois filium, qui regnavit Valentiniano IIII & † Neftorio COSS. (an. 33. signum in celo, quasi columba pendens ardensque per dies 30 apparuit.	393

† syricius.

† Neoterio.

PROSPERI AQTIVANICI.

C. Anni mundi.	Romanorum.	An. domini.
7	Theodotus venerabile Ioannis Baptista caput ex uico Coslai Constantinopolim deportans, septimo ab urbe lapide in Basilica, quam magno sumptu in eius honore exerat recondit.	394
	Titiano & Symmacho COSS. Eugenius fauore Arbogastis confusus imperium sibi inuoluptauit.	
	Arcadio II & Rufino COSS. Valentinianus ad uitae fastidium nimia Arbogastis magistri militum austeritate ductus, laqueo apud Viennam perijt.	
	Arbogastes magister exercitus mortuo Valentiniano, cuius exercitu grauabatur, Eugenium in Gallijs imperare THEODOSIVS XLIII Romanorum cum (facit. iam per 14. regnaret annos, regnat cum Arcadio & Honorio filijs annis 3.	
1.	Theodosio III & Habundantio COSS. Honorium pater suus Theodosius in eodem loco, quo fratrem eius Arcadium Casarem fecerat principem constituit 17 ab urbe militario, cum hora tertia tenebrae factae sunt.	395
2.	Arcadio III & Honorio II COSS. Ioannes monachus Anachoreta clarus habet, qui ornatus prophetia gratia Theodosium consulentem de euentu belli, quod aduersus Eugenium mouebat, uictorem futurum praedixit.	396
3.	Olybrio & Probino COSS. Theodosius Eugenium uincit & perimit. Augustinus beati Ambrosij discipulus, multa facundia doctrinaq; excellens, Hippone regione Africa Episcopus ordinatur. Hoc tempore Claudianus Poeta innotuit. Theodosius Imperator Mediolani moritur. ARCADIVS XLIII Romanorum cum iam regnasset annis 12, regnat cum fratre Honorio annis 13.	397
1.	Arcadio IIII & Honorio COSS. terramotus per dies plurimos fuit, coelumq; ardere uisum est. Orosius Hispanus presbyter uir eloquens, & historiarum cognitor claret.	398
2.	Casario & Attico COSS. Flaccilla nata est Arcadio filia.	399
	Eugrius incredibilis abstinentiae monachus, & in sacris literis eruditus, apud Aegyptios habetur insignis.	400
† Manlio 5600	† Manlio & Theodoro II COSS. cum hunc consulatum inierat Eutropius Eunuchus, qui mox honore & uita exutus est.	401
	Honorio IIII & Eutychiano COSS. ANASTASIVS XXXVII Romanæ	

CHRONICON.

A. An. mundi.	Romanorum.	An. domini.
	Romanæ ecclesiae Episcopatum tenet annos 3, dies 21.	
5	Sulicone & Aureliano COSS. Gothi Italiam Hilarico & Rhadagaiso ductibus ingressi.	402
6	Vicentio & Fabricio COSS. Ioannes Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus illustres Episcopi habent, sed utrunq; obscurauit discordia, quae eorūq; profecit, ut Ioannes a Theophilo oppressus Pontum exilio, pergere cogeret, cum tamē comunione eius maxima pars eorū Episcoporum Romani Pontificis exemplū secuta seruauerit.	403
7	Arcadio V & Honorio V COSS. aduersus Gothos uerhementer utriusq; Polentiae partis clade pugnatum est. INNOCENTIVS XXXVIII Romanæ ecclesiae praest Episcopus annis 15, mensibus 2, diebus 21.	404
8	Theodosio Augusto & † Rimordio COSS. Eudoxia Arcadi uxoris statua super Porphyricam columnā posita est.	405
9	Honorio VI & Antinero COSS. Eudoxa uxor Arcadij diem clausit.	406
10	Sulicone II & Anthemio COSS. Radagaisus in Tuscia multis Gothorum milibus caesis, ducente exercitum Stilicone superatus & captus est.	407
11	Arcadio VI & Probo COSS. Vandali & Alani Gallias traiecto Rheno pridie Cal. Ianuarias ingressi.	408
12	Honorio VII & Theodosio II COSS. Constantinus ex infima militia ob solam speciem nominis in Britannia tyrannus exoritur, & ad Gallias transit.	409
13	Basso & Philippo COSS. Arcadius Imperator Constantinopoli moritur. HONORIVS cum Theodosio fratris filio XLV Romanorum regnauit annis 16.	410
5610	Honorio VIII & Theodosio III COSS. Vandali Hispanias occupauerunt. Artaus Romæ Imperator factus, qui mox priuatus regno Gothis cessit.	411
2.	† Flauio Varrone COSS. Roma orbis quondam uictrix a Gothis Hilarico duce capta, & ob hoc solus fuit orientalium partium Consul, quod in sequenti anno obseruatum est.	412
3.	Theodosio Augusti IIII Consulari Constantinus per Honorij duces Constantium & Vifulam apud Arelatense oppidum uictus & captus est, cuius filium Constantem in Hispania regnare ortum, Geruntius comes in Maximum quandam tyrannidem transferens, interemerat.	413
4.	Honorio IX & Theod. V COSS. Maximo in Hispania regno	414

† Rimordio

† Varrone Tertullo.

PROSPERI A Q V I T A N I C I .

Anni mundi.	Romanorum.	Anni domini.
	regno ablato uita est concessa, eo quod modestia humilitatis affectati imperij inuidiam non merebatur.	
	Gothi rege Athaulpho Gallias ingressi. Eodem tempore Heros uir sanctus, & beati Martini discipulus, cum Arelatensi oppido Episcopus praesideret, a populo ipsius ciuitatis insons & nullis insimulationibus noxias pulsus est, inque eius locum Patroclus ordinatur, amicus & familiaris Constantis magistrum militum, cuius per ipsum gratia que rebatur, eaq; res inter Episcopos religionis illius magnarum discordiarum causa fuit.	
† Innoc.	5 † Luciano uiro clarissimo Consule, huius collega in consulatu fuit Herodianus, qui nouarum in Africa rerum reus, & honorem amisit & uitam. Burgundiones partem Gallia propinquantem Rheno obtinuerunt. Iouius & Sebalianus fratres in Gallijs regno accepto interempti. Hac tempestate Pelagius Brito dogma nominis sui contra gratiam Christi Celestino & Iuliano adiutoribus exeruit, multosq; in suum trahit errorem, praedicans unumquemq; ad iustitiam uoluntate propria regi, tantumq; accipere gratia quantum meruit, quia Ad peccatu ipsum solum laeserit, nec posteros eius obstrinxerit. Vnde & uolentibus possibile sit omni carere peccato, omnesq; paruulos tam infantes nasci, quam primus homo ante prauaricatione fuit, & ideo baptizandos non ut peccato exuantur, sed sacramento adoptionis honorentur.	415
	6 Constantino uero consule Attalus Gothorum consilio & praesidio tyrannidem resumit in Gallijs.	416
	7 Honorio x & Theodosio VI COSS. Attalus a Gothis ad Hispanias migrantibus neglectus, & praesidio carens capitur, & Constantino Patricio uitus offertur. Athaulphus a quodam suorum uulneratus interijt, regnumq; eius Vuallia parentis, qui idem cupere intelligebatur inuasit.	417
	8 Theodosio VII & Palladio COSS. Placidiam Theodosij Imperatoris filiam, quam Romae Gothi ceperant, quamquam Athaulphus coniugem habuerat, Gallia pacem Honorij expetens reddidit, eiusq; nuptias Constantius promeretur.	418
	ZOSIMVS XXXIX Romanae ecclesiae Episcopatum suscipit anno uno, mensibus 9, diebus 8. Quo tempore Pelagius iam a Pontifice Innocentio praedamnatus, Afro	
	tum uigore	

CHRONICON.

A. Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores Orientis.	Anni Salutis.
	regem cepit atq; interemit.			
	9 Episcopi qui in Africa catholicis praerant ecclesijs, a Transmundo Vandaloru rege in Sardiniam iterum relegantur.	23	2	494
	Pont. XLVIII GELASIVS			
	1 an. 4. mensibus 8. diebus 16.	24	3	495
	2 Manichaei iterum Roma dana	25	4	496
	3 ti, & eorum codices combutti.	26	5	497
	4	27	6	498
	5	28	7	499
	Pont. XLIX ANASTASIVS II, annis 2.			
	1 Vuacon Tantum patru suum interemit, & Longobardorum regnu inuadit annis 18. hic contra Gepidas bellum intulit & Suetos uicit. Hijocto Longobardorum reges ex eadem familia quam Li	29	8	500
5700	2 tingos dicebant, fuerunt.	30	9	501
B.	Pont. L. SYMMACHVS annis 15. mensibus 8.			
	1 Discordia in ecclesia orta sunt,	31	10	502
	2 in quibus pars sacerdotum Laurentium in Pontificem elegit,	32	11	503
	3 cuius rei gratia Romani diu	33	12	504
	4 gunt & Rauenne coram Theodrico Concilio habito Sym	34	13	505
	5 machus in apostolica sede con	35	14	506
	6 firmatur.	36	15	507
	7 Apud Carthagine Olympium quendam Episcopum Arianu,	37	16	508
	8 in balneis sanctam trinitatem blasphemantem tribus igneis	38	17	509
5710	9 iaculis angelo mittente uisibiliter combutum ferunt.	39	18	510
	10 Boetius Senatorius uir ob suspicionem affectatae libertatis a Theodorico exilio danatus, moxq;	40	19	511
	11 carcere trusus plura conscribit.	41	20	512
	12 Theodoricus qui in Italia dominabatur per hac tempora si	42	21	513
	13	43	22	514
	14	44	23	515

C Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
	10	Longobardi ingenti multitudi- ne cum filijs & uxoribus, & a- lijs barbaris nationibus sub Al- buino eorum rege Italiam per Sirmium ingressi, eam possede- runt annis 204.	101	7	572
	11	Narles mori, & eius cadauer Cōstantinopolim deportatur.	102	8	573
	12	Armenij fidem Christi publi- ce receperunt.	103	9	574
	13	Venetia Galliaq; omnis cis al- pes à Longobardis antea est pos- sessa, præter Papiam, quæ cum per triennij obsidionē sustinu- isset, hoc tandem anno dedit. Albuinus rex ab alpis in He- truriam, & usq; Rauennam Ita- liam adeptus, dolo uxoris Ra- uennæ interficitur.	104	10	575
D		Longobardorum XII regna uit Daphon anno 1. mensib. 7. Plurimi peceres & populi mul- tudo ciuitatū Italia, Longobar- dorū sauitiā fugientes, & ad Ve- netias declinantes se tutauerūt. Pont. LXI BENEDICTVS annis 4.			
	1	Iustinus Tiberiū in filium ado- pauit, & Augustū appellauit, nec multo post amēs effectus, & pedū dolore grauatus interiit.	105	11	576
	2	TIBERIVS Christiana boni- tatis uir fuit, & adeo in paupe- res beneficus, ut imperij thesau- ros largis eis manu exhiberet.	106	1	577
	3	Daphon diem obiit, post quem decem annos Longobardi sine rege fuere, in quibus per uarios duces omnē ferē Italiam subege- re, præter urbem Romā, quam in huius gentis potestare nunq; deuēisse constat.	107	2	578
	4	Pont. LXII PELAGIVS annis 11.	108	3	579

Gothi

A Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
	1	Gothi bifariam diuisi multa cæ- de uastantur.	109	4	580
5780	2	Longobardi Alpes transgressi in Galliam ruunt, & magna ex- acta præda, ac ingenti captiuo- rū numero in Italia reuertunt.	110	5	581
	3	Tiberius Mauriciū generū suū Imperatōre facit, parumq; post moriens bona pace quieuit.	111	6	582
	4	Gregorius uir ingenij dignita- tisq; gratia autoritate magna præditus, plura pro Christiana religione conscribit.	112	7	583
	5	Mauricius Armenos & Persas per Præfectos debellat.	113	1	584
	6	Diluuiū ingēs, præsertim apud Venetias & Ciguriam Calēdis Octobris, ei magna tonitrua, & Romæ maxima pestis secuta est, serpentū foetore ad littora proie- ctorum. In Nili fluuio animalia masculina ac foemina uisa sūt, quæ usq; ad lumbos humanam effigiem prætendebant, & adiu- rata per deum à mane usque ad nonam se uidenda præbuerunt.	114	2	585
	7	Longobardi regē sibi præficiūt Antharim Daphonis filiū, qui Flauius dictus est, à quo Flauij deinde reges sunt cognomina- ti. Fuit hic rex tredecimus & re- gnauit annis 7. Ex decreto Palagij II fit in Gra- do Synodus Episcoporū XX, ubi constituitur Gradenfis sedis patriarchatus totius prouinciæ Venetiæ metropolis translata sede Aquileiense in Gradum. Quod etiam à Iliberto Augu- sto confirmatur.	115	3	586
	8	Pont. LXIII ANASTASIVS annis 4.	116	4	587
	9	Longobardi Romam obsiden- tes assiduis	117	5	588
	10		118	6	589

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
		tes affiduis imbribus turbantibus tempestatibus deterriti obsidio ne dissoluunt, & tanta est aqua rum uis subsecuta, ut innumera bilis pene hominum pecudumque multitudo per Italiam, ac maxi me Romam perierit.			
	11	Cadaverum, sicuti putatur, cor ruptione pestis subsecuta est. In qua Pelagius moritur. Pont. LXIII GREGORIUS	119	7	590
5790	1	annis 14.	120	8	591
	2		121	9	592
	3	Gothi ad unionem catholicae fi dei redierunt. Longobardorum XIII re/ gnauit Agilulphus annis 55. Præcedere maxima siccitate lo cultarum quinque agmina innume rabilis multitudine subsequuntur, quæ quicquid in aruis uiresce bat depascentes ingentem per Italiam famem biennio fecere.	122	10	593
	4	Cometes per mensem in caelo est uisus, Patritius Romanus primus Ita liae Hexarchus contra Longo bardos à Romano populo crea tus est, qui magistratus apud eos antea non fuit.	123	11	594
	5	Agilulphus cum Cachano Hu norum rege pacem firmat, illam ipsam per legatos à Pannonia postulante. Patritius Hexarchus moritur, cui succedit Gallicanus, qui paulo post cum Longobardis pacem fecit.	124	12	595
	6	Agilulphus cum Theodorico Francorum rege pacem firmat.	125	13	596
	7	Mahometus qui postea tantum ma gnus dei propheta leges Sarace nis dedit, in Arabia nascitur.	126	14	597
	8		127	15	598
	9		128	16	599

Britannia

CHRONICON.

102

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
	10	Britannia ad Christi fidem Gre gorio procurante conuertitur.	129	17	600
5800	11	Galicinus Italiae Hexarchus A/ gilulphi regis filiam cum uro suo nomine Godeiscalco apud Parmam capit, illosque Rauen nam ducit, ob quam causam bellum à Longobardis resumit tur.	130	18	601
	12		131	19	602
	13	Mauritius cum propter auaritia in odium suorum deuenisset, mili tari seditione una cum uxore & liberis interficitur, & Phocas ab exercitu Imperator procreatur.	132	20	603
	14	Agilulphus Longobardorum rex contra Romanos pluribus in lo cis prospere pugnat, & Mantu am & Cremonam capit. Francorum reges Tendebertus Theudericus & Lotharius inter se debellantes multis suorum mili tibus interfectis prouincijs suis maximo detrimento fuere Frumeti & uintegetas pene per orbem, ac in Italia maxime. Pont. LXIII SABINVS TU scus annis 2.	133	1	604
	1	Romani & Longobardi pacem firmant, in qua Agilulphi regis filia à Romanis olim capta red ditur. Agilulphus filium suum Ado loaldum regem facit, eius Tende berti Francorum regis filiam uxo rem tradit, & cum Francis per petuam pacem redintegrat.	134	2	605
	2	Franci contra Saxones pugnan tes magna suorum strage supe rantur. Pont. LXV BONIFACIUS II Romanus, mensibus 8.	135	3	606

Consuetudine

MATHAEI PALMERII FLORENT.

C Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
	1	Cōsentiente Phoca institutum fuit, ut ecclesia Romana caput esset ecclesiarum omnium, cum prius Constantinopolitana id usurpare tentasset.	136	4	607
		Pont. LXVI BONIFACIUS III, Marfus, annis 7.			
	1	Apud Persas grauissima prelia excitantur in quibus Romani superati nonnullas prouincias amiserunt.	137	5	608
	2		138	6	609
	3	Cacanus Hunorū rex per Paniniam atq; Illyricū magno exercitu collecto Italiam ingreditur, & Praefectus quosdam Longobardorū superat atq; capit.	139	7	610
		Unica domini nostri Iesu Christi in Zaphat ciuitate inuenta Hierusalem reponitur.			
		Ioannes Alexandrinus Patriarcha eleemosynarius nominatus sanctitate claruit.			
	4	Phocas ab Heraclio patritio occiditur.	140	8	611
				HERACLI	
		VS XIX in Oriente cum Constantino filio suo annis 29.			
	5	Sisebutus apud Gothos regnare efforsus.	141	1	612
	6		142	2	613
	7	Cōsdras Persarum rex Iudæam Romanis adimit, Hierosolymā inde deprædatus, cum innumerabili captiuorum multitudine Zachariā quoq; eiusdem ciuitatis Patriarchā ducens, & sacratissimum crucis lignum, in quo salus mundi pependerit, secum portans in Persas reuertitur.	143	3	614
		Pont. LXVII DEVS DEDIT			
	1	Romanus annis 3.	144	4	615
		Sisebutus Gothorum rex plurimas Hispaniæ ciuitates, quæ	145	5	616

ad Romanos

CHRONICON.

A Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
		ad Romanos defecerant, recepit, & Iudæos qui in suo regno morabant grauioribus poenis ad fidem Christi conuertit.	146	6	617
		Pont. LXVIII BONIFACIUS V, Campanus, annis 5.			
	1	Theodeberto Francorum rege per seditionem interfecto, magna in ea prouincia subsequuntur bella.	147	7	618
		Longobardorum xv regnauit Adoloaldus Agilulphi filius, & cum eo Theodelinda mater sua annis 10.			
	2		148	8	619
	3		149	9	620
5820	4		150	10	621
	5	Pont. LXIX HONORIUS Campanus, annis 13.	151	11	622
	1	Mahumetus magnum se æterni dei Prophetam dicens, multos Asiæ atq; Africæ populos commouit, quos noua religione imbuis, Saracenos ex dei præcepto uocari dicebat a Sara legitima uxore Abraham, quasi legitimos diuinæ promissionis successores.	152	12	623
	2	Heraclius deuictis Persis Zachariam Patriarcham recepit, & crucem dominicam Hierosolymis reduxit. Ob cuius solennitatis memoriam exaltatio sanctæ crucis coepta est celebrari.	153	13	624
	2		154	14	625
	4	Isidorus Hispalensis Episcopus, uir scientia clarus floret.	155	15	626
	5		156	16	627
	6	Bellū graue cum Saracenis geritur in Iudæa, in qua timēs Heraclius, crucem dominicam Constantinopolim transfudit.	157	17	628
		Adoloaldo à Longobardis eiecto, regnū eorum accepit Arionaldus rex XVI, annis 12.			
	7	Arionaldus rex Longobardorum XVI, annis 12.	158	18	629

SSs Mahumetus

Unica
ppa

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Anni Salutis.	
	2				Mahumeto pseudopropheta duce, Saraceni qui sub Persis fuerat eis de bellatis regnū adipiscit, & fit regnū Saracenorū.
	8	159	19	630	Postquā Rothritus Longobardorum rex Oppitergiū urbem dirupit, Magnus Oppitergenſis Episcopuſ uita & ſancitate clariffimus cum Oppiterginis ad maritima ſe trāſferentes Heraclīā urbem cōſtruxere, cuius Episcopuſ ordinaſ: Huic præſulī quanta ſit futura Venetiāſ ciuitas iam a Patauis fundata, quātiſue interceſſoribus ſit gubernanda cōleſtibus, deus declarare dignatus eſt ſeptem oraculis. Primo enim oranti Magno beatus Petruſ apparens ei mandauit ſibi eccleſiam fabricari in ciuitatis capite, ubi oues boueſq; paſcentes inuenit. Secundo angeluſ Raphaēl, qui ſibi ubi multas aues in uenerit congregatas, eccleſiam conſtrui ordinauit. Tertio dominuſ noſter Ieſuſ Chriſtuſ mādanſ in urbis medio in nomine ſaluatoris eccleſiam conſtrui. Quarto gloriōſiſſima uirgo Maria uolens ſibi eccleſiā erigi, ubi nebulam inuenit. Quinto beatus Ioanneſ Baptiſta iubens ſibi patriſq; ſuo Zachariæ eccleſiaſ fabricari. Sexto beata Luſtina regis Patauini filia, ubi uitem fructificantē in uenerit, ſibi conſtrui eccleſiam ordinauit. Septimo XII Apoſtoli ubi XII grueſ cōgregatas inuenit eccleſiā erigendā ſibi ſtauit. Quibus reuelatioibus nobilibuſ ac tribunis Inſularū intimatiſ, ſignisq; inuentis
5830	9	160	20	631	per ipſoſ eccleſiā conſtructā fuere,
	10	161	21	632	uidelicet ſancti Petri, Raphaēliſ, Saluatoris, ſanctæ Martę formoſę, Ioanneſ Baptiſta Bragora, Zachariæ, luſtinæ, ac duodecim Apoſtolorum.
	11	162	22	633	
	12	163	23	634	
	13	164	24	635	

Pont.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Anni Salutis.	
					Pont. LXX SEVERINVS
	1	165	25	636	annuſ 2.
	2	166	26	637	Mahumeruſ moritur: Poſt quē eiſ principatuſ inijt Calipha, cui ſucceſſit Achaly, q̄ expulſo regnauit Haly, contra quem eo quod ſuperſtitioſuſ eſſet nouū Caliphā Aegypti ſibi ducem creauere, quod in hodiernū obſeruatū diem.
					Pont. LXXI BONIFACIVS
					anniſ 4.
					Hic Bonifaciuſ a quibuſdā ſcriptoriſ inter Poſifices non numeratur, & ideo nomini numeralium non faciunt.
	1	167	27	638	
	2	168	28	639	Saraceni ab Heraclio rebelantes Hieruſalem diripiunt & Antiochiaſ capiunt.
	3	169	29	640	Arabes Hormiſda Perſarum rege pulſo, Perſaſ poſſederunt. Diſibutuſ Gothorū rex reliquaſ Hiſpaniæ ciuitateſ Romanis ſuſtulit, a quo tēpore in Hiſpania defectit Romanorū imperiuſ. Longobardorum xvii, regnauit Rothariuſ anniſ 16, menſibuſ 4. Qui Ariano dogmati in hærens, duoſ in ſuiſ ciuitatibuſ uolebat Epicoſoſ, unum Ariannuſ, alteruſ uerō Catholicū.
					CONSTANTINVS Heraclij filiuſ in Oriente xx, ſoluſ
					menſeſ 4.
					Constantinuſ a Martina nouerca ſua ueneno perimitur, poſt quem Martina ipſa cum Heracliona filia ſua regnuſ inuadit anniſ duobuſ.
					HERACLEONAS cum Martina matre ſua in Oriente xxxi, anniſ 2.
5840		170	1	641	
					Pont. LXXII IOANNES III, Dalmatiuſ anno i. menſ. 2.

SSs 2 Heraclio

MATTHABI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.			
		Occidentis.	Orientis.	Annus Salutis.	
	1	Heracleonas in exiliū mittitur unā cum matre sua Martina, & regnum assumit Constans Constantini Heraclij filius.	171	2	642
			CONSTANS in Oriente XX annis 27.		
		Pōt. LXXIII THEODORVS Græcus annis 6.			
	1		172	1	643
	2		173	2	644
	3	Defuncto Hysantio Italia Hexarcho, Cōstans in eius locū mittit Theodorū cognomento Caliopam.	174	3	645
	4	Rhotarius Longobardorum rex suarum legum codices scribi fecit, quos Edictum appellauit, a quo tempore supra sine scripta lege Longobardi fuerant.	175	4	646
	5		176	5	647
	6	Saraceni maximam Africæ partem occupant.	177	6	648
		Pont. LXXIII MARTINVS Luscus annis 6.			
	1		178	7	649
	2	Equilum ex multitudine incolarum Heraclia constituitur, sicq̄ episcopalis sedes.	179	8	650
5850	3		180	9	651
	4	Concilium Romæ celebrat Episcopi c. c. in quo Paulus Constantinopolitanus Episcopus hereticus declaratus damnatur.	181	10	652
	5	Cōstans ppter Pauli dānationē Martino Pōrifici & Theodoro Hexarcho infensus Theodorū reuocat, & in eius locū contra Martinū Olympiū mittit, q̄ cum in Siciliam deuenisset interijt.	182	11	653
	6	Martinus in exiliū ob damnationem Pauli à Constante missus, parū post moritur. Theodorus Caliopterum Hexarchus Italia à Constante mittitur.	183	12	654
		Pont. LXXV EVGENIVS Romanus annis 3.			
	1		184	13	655
	2	Longobardorū xviii regnauit Rhodoaldus Rhotarij filius	185	14	656
	3		186	15	657

Pont.

CHRONICON.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.			
		Occidentis.	Orientis.	Annus Salutis.	
		Pont. LXXVI VITELLIA NVS Campanus annis 15.			
	1		187	16	658
	2		188	17	659
	3		189	18	660
5860	4	Longobardorum XIX regnauit Aripertus annis 9.	190	19	661
	5	Constans in Italiam contra Longobardos nauigans Tarentum applicuit, et inde pedestri uadē itinere, in agro Beneuentano cū Longobardis cōfligit, & nō nullas ciuitates recepit, Luceriamq̄ ad solū subuertit, inde uero cū cōfluentibus undiq̄ Longobardis parū proficeret, indutis finitis per quas Romam ingressus solennia quadam cum Vitelliano peregit, nec multo post reuersus Tarentum in Siciliam mox inde nauigauit.	191	20	662
	6		192	21	663
	7		193	22	664
	8		194	23	665
	9		195	24	666
	10		196	25	667
	11		197	26	668
	12	Constans adhuc in Sicilia degens, non longē à Siraculis in balneo à suis occiditur. Post cuius mortem Mezentius à militibus Imperator creatur, contra quē Constantius Cōstantis filius in Sicilia nauigans, illū & patris sui interfectores interemit.	198	27	669
			CONSTANTINVS Cōstantis superioris filius in Oriente XXXIII annis 17.		
	13	Longobardorum XX regnauit Gundipertus anno i. mensibus 3. Hic cum fratre suo Bertario, qui Mediolanum tenebat contendens, Grimoaldū Beneuentanorū ducem cum exercitu acciuit, à quo paulò post interfectus & Bertarius in Pannoniā fugit. Grimoaldus uero XXI regnum occupauit annis 9.	199	1	670
5870	14	Constantinus Heraclium & Tiberium fratres suos in consortium regni accepit.	200	2	671
	15	Ticinum pestilentia primū fere	201	3	672

SSs 3 depopulatum,

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.		
		Occidentis.	Imperatoris.	Anni Salutis.
				depopulati, & tandem per annum derelictum est.
				Pont. LXXVII ADEODATUS 5 annis 4. mensibus 2.
	1	202	4	673 Ignis maximo populorum terrore per decem dies in caelo emicuit.
	2	203	5	674 Saraceni Siciliam ingressi, praeda onusti in Alexandriam rediere.
	3	204	6	675 Stella maximis radijs per tres menses apparuit. Pont. LXXVIII DONVS annis 3.
	1	206	8	677
	2	207	9	678
	3	208	10	679 Pont. LXXIX AGATHO annis 4.
D	1	209	11	680 Grimoaldus Longobardorum rex Beneuenti moritur, obuenit malum quod medici adhibuerat ad comprimendam sanguinis a brachio fluentis vim. Longobardorum XXII regnavit Garibaldus Grimoaldi filius mensibus tribus, post quem XXIII regnavit Partarichus solus annis 8. mox cum Iuniperoto filio suo annis 10.
5880	2	210	12	681 Iuennatum ecclesia olim rebellis ad obedientiam Romanam sedis pie reuertitur, Theodoro eidem ecclesiae presidente.
	3	211	13	682 Concilium apud Constantino polim contra Macharium Episcopum, & pro ecclesiarum unionem celebratur, ad quod Agatho doctos Christiani dogmatis uiros misit.
	4	212	14	683 Pestilentia ingens Romae, & per uicinas ciuitates defecit. Pont. LXXX LEO II, annis 1.
	1	213	15	684 Pont.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.		
		Occidentis.	Imperatoris.	Anni Salutis.
				Pont. LXXXI BENEDICTUS II, anno 1.
	1	214	16	685 Aegyptiorum maxima multitudo Africam ingressa Carthaginem prius depopulatur, mox illam penes diruit. Pont. LXXXII IOANNES V, anno 1.
	1	215	17	686 Constantinus Constantinopoli moritur. Pont. LXXXIII CONON mensibus 2.
	2	216	18	687 Hexarchus Italiae post Theodorum constituitur Ioannes Theodorus & Paschalis per contentionem Pontifices sunt electi. Verum cum neuter alteri cessisset tertius eligitur Sergius, qui Pontificatum tandem obtinuit. Pont. LXXXIII SERGIUS annis 10.
	1	217	2	688 Partarichus cum iam regnasset Longobardis annis 7. Iuniperotum filium suum cofortem regni fecit, regnavitque cum illo an. 10.
	2	218	3	689 Iustinianus recepta Africa, quam
	3	219	4	690 Aegyptij occupauerant, cum illis pacem firmavit.
5890	4	220	5	691
	5	221	6	692
	6	222	7	693 Beda uenerabilis presbyter Graeca Latinaque lingua eruditus, multa pro Christiana religione conscribens clarus habetur.
	7	223	8	694
	8	224	9	695 Discordiae inter Iustinianum Imperatorem & Sergium Pontificem uigebant.
	9	225	10	696 Iustinianus a Leone imperio exutus in exilium in Pontum mittitur. LEO XXV in Oriente annis 3.
	10	226	11	697

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Annus Salutis.
	Pont. LXXXV LEO an. 3.			
	Leo à Romanis tantum in Pontificem fuit electus, & ideo nomi ni numerum non facit, quia qui dam illum inter Pontifices non computant.			
1	Longobardorum XXIII ludi	227	2	698
2	nipertus solus annis 12.	228	3	699
			TIBERIVS	
			XXVI in Oriente an. 7.	
3	Pont. LXXXVI IOANNES VII annis, mensibus 3.	229	1	700
1	Theophilatus in Italiam Hæxarchus uenit.	230	2	701
2	Gisifulpus Longobardorum militum dux agrum Beneuentanum diripit, & maximas per Campaniam agit prædas.	231	3	702
3	Pont. LXXXVII IOANNES VIII, annis 3.	232	4	703
9900	1 Cum apud Cassinū ubi sacrum beati Benedicti corpus requiescebat, uasta solitudo esset, quidā e Gallia ueniētes eius & germanæ suæ Scholasticæ corpora in Galliā secrete detulerunt.	233	5	704
2	lustinianus Tiberium timens e Ponto refugit ad Persarum regē, à quo benigne honorificèq; receptus, sororem eius uxorem accepit, & eiusdem regis auxilio in regnum tandem restitutus regnauit annis 6.	234	6	705
3	Pot. LXXXVIII ZOSIMVS diebus 20. aliās solum 10.	235	7	706
	Pont. LXXXIX CONSTAN tinus annis 7.		IVSTINIANUS iterū	
1	Roma tres an, durauit fames.	236	1	707
2	Iustinianus per Theodorū patrium Præfectum suum Ra uennam obsidet.	237	2	708
3		238	3	709
4		239	4	710

Longo

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Annus Salutis.
	Longobardorū XXV Liupertus luniperti filius, puer, cui pater Aspirandum tutorem dederat, regnauit mensibus 8.			
9910	5 Raimpertus Gundiperti filius Aspirandum superat, & Longobardorū regnum inuadit, & eodem anno moritur.	240	5	711
	Constantinus Pontifex à Iustini ano euocatus Constantinopolim nauigauit, & parum ibi commoratus Romam reuertitur.			
6	Longobardorum XXVII Raimpertus Raimperti filius an. 11. Philippus ab exercitu Imperator in Ponto electus, Iustinianum & filium tuum Tiberium interimit.	241	6	712
			PHILIPPVS	
			XXVIII in Oriente annis 2.	
7	Pont. XC GREGORIUS II annis 17.	242	1	713
1	Anastasius Philippum in priuatum redigens modum, imperiū in se transfuit.	243	2	714
			ANASTASIVS	
			XXIX in Oriente annis 3.	
2	Aegidius scientia & sanctitate clarus habetur.	244	1	715
3	Theodosius ab exercitu imperare iussus Anastasium repulit.	245	2	716
4		246	3	717
			THEODOSIVS	
			XXX in Oriente anno uno.	
	Tiber immense aductus ripas excessit, aruaq; diripuit, & in Romana urbe plures domos subuertit.			
5	Theodosius à Leone imperio depositus sacerdos efficitur, & reliquum uitæ suæ tempus priuata quiete peregit.	247	1	718
			LEO XXXI in Oriente an. 24.	

Germani

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Anni Salutis.	
	6	Germani ad rectā fidem Christi conuertuntur.	248	1	719
		Basilica beati Benedicti in Cassino monte reaedificata est, Petronio ciue Brixiano pecunias coferte: Mauritz, q per decē annos Hispanias occupauerāt, Gallias inuadētes superant, & maxima eorū multitudo necat a Gallis.			
5920	8	Saraceni tribus annis Constantinopolin obfedere, pestilētia in ciuitate & in castris praualente.	250	3	721
	9		251	4	722
	10	Longobardorū XXV III Aspi-	252	5	723
	11	randus mensibus 3. Post quem	253	6	724
	12	Luiprandus eius filius annis 21.	254	7	725
	13	Hac tēpstate inter Pontificē & Imperatorē maxima discordia fuit, quā ob causam cōtra Pōtificem in Italiā missi sunt primum Paulus Hexarchus, mox eo interempto in eius locū cōstituit Bulychius, Sub q̄ diuisa Italia uarie	255	8	726
	14	pugnatū est, in q̄ bello Antepharium Longobardorū ducē auxilia Pontifici praebuisse constat.	256	9	727
	15		257	10	728
	16	Cometæ duo mēse Ianuario per 15 dies in cœlo uisi, quorū unus solem praecedebat mane, & alter uesperis sequebatur.	258	11	729
	17	Pont. XCI GREGORIUS III.	259	12	730
5930	1	Romanus annis 10. mensibus 8.	260	13	731
	2		261	14	732
	3		262	15	733
	4		263	16	734
	5	Luiprandus Longobardorū rex Romā obsidet, quo timore Gregorius Carolū Pippini patrē ac Francorū regē in auxiliū orauit.	264	17	735
	6		265	18	736
	7	Leo Imperator omnes sanctorū imagines deponi cōburitq̄ iussit.	266	19	737
	8		267	20	738
	9	Synodus Romę cōgregata Episcoporū prope mille contra Leonem	268	21	739

nem

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Anni Salutis.	
	10	nem, q̄ imagines cōburi fecerat.	269	22	740
5940	11	Pestilentia ingens, in qua supra trecentena hominū milia Constantinopoli periēre.	270	23	741
		Saraceni Carthagine mouētes in Hispaniam nauigant, & eius prouinciā partem occupant.			
		Pont. XCII ZACHARIAS			
	1	Græcus annis 10. mensibus 3.	271	24	742
		CONSTANTINUS XXI Leonis filius in Oriēte an. 35.			
	2		272	1	743
	3	Longobardorum xxx La-	273	2	744
	4	chis annis 6.	274	3	745
	5		275	4	746
	6		276	5	747
	7		277	6	748
	8		278	7	749
	9	Lachim Longobardorū regem Romanis infestum, Zacharias Pontifex adeo persuasit, ut relicto regno monachus efficeret, cui Astulphus eius frater in regno successit annis 8.	279	8	750
	10	Pippinus apud Francos regnare orsus regnauit annis 17.	280	9	751
		Pont. XCIII STEPHANVS			
	1	II Romanus annis 5.	281	10	752
	2	Astulphus Longobardorū rex Romanos sibi tributarios conatur efficere. Quā ob causam Stephanus Pontifex in Gallia profectus Pippini Frācorum regis auxilium postulauit.	282	11	753
	3	Pippinus Italiā ingredit, & Longobardorū exercitū lupat, & Astulphum eorum regem Papia obsidet.	283	12	754
	4	Constantinus omni scelere imbutus, magus ac sacrilegus Christianos plequit, & sanctorū imagines deponi aboleriq̄ iubet.	284	13	755
	5	Deficiente sedulo in Oriēte Romanorum	285	14	756

manorum

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Anni Salutis.
	4	15	1	830
	5	16	2	831
8030	6	17	3	832
	7	18	4	833
	Ludouicus suorum fraude deceptus imperio deponitur, & captus Lothario filio suo, q ex Italia redierat, in custodia traditur, uerū eodem anno inter eos conuentione facta, Ludouicus in imperiū restituitur, & Lotharius ad gubernandā Italiā regredit.			
	8	19	5	834
	9	20	6	835
	10	21	7	836
	11	22	8	837
	12	23	9	838
	13	24	10	839
	14	25	11	840
	Ludouicus Impator diem obiit tres filios relinquens, Lothariū scilicet, & Carolū, & Ludouicū q ob imperij atq; regni paterni diuisionē inter se bellantes, uarij praelijs multa hominū milia perdidērūt, ob q; causam eorū diminutis uiribus tandem conuenērūt, ut diuisio impio regnoq; paterno Lotharius imperiū obtineret, Carolus in Gallia, & Ludouicus in Germania regnaret.			
		Imperatorum III LOTHARIUS solus annis 10. mox cū Ludouico filio an. 5.		
8040	15	1	12	841
	16	2	13	842
	Pont. CIIII, SERGIUS II, Romanus, annis 3. Sergius cum prius Os porci uocaretur, Pōtificum primus fuit qui propriū nomen mutauerit, quod postea obseruatū ad nos usq; perdurat.			
	1	3	14	843
	Lotharius coronam imperij insignē à Sergio Pōtifice recepit, & Ludouico filio suo coronæ quoq; honorem tribui fecit.			

Britones

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Imperatores. Orientis.	Anni Salutis.
	2	4	15	844
	Britones cum Gallis prospere pugnantes adeo animant, ut sepius postea illos bello repeterēt.			
	3	5	1	845
	Afrī iterū in Italiā transeunt, & Romam ingressi ingentē inde prædā trahunt, qua domū nauigantes tempestate opprimunt.			
	Pont. CV LEO III, Romanus, annis 8.			
	1	6	2	846
	2	7	3	847
	Andolphus Angliæ rex Romanæ ecclesiæ deuotissimus tributariā fecit Pōtifici prouinciā suam, instituens ut ex singula domo singulis annis numus solueretur argenteus.			
	3	8	4	848
	4	9	5	849
	Apud Hostiam urbē Afris iterū in Italiā redeuntibus, prospere pugnarunt Romani.			
	5	10	6	850
	Lotharius Ludouicū filium suum consortem regni facit, & simul regnauerunt annis 5.			
8050	6	11	7	851
	Colonix ē Sardinia Corsicæq; ad Hostiā urbē deductæ sunt, deficientibus ibi propter infestitas clades habitatoribus.			
	7	12	8	852
	8	13	9	853
	Pont. XVI IOANNES Anglicus, annis 2. mensibus 3.			
	1	14	10	854
	Fama est hūc Ioannē foeminā fuisse, & uni soli familiari tantū cognitā, qui eam cōplexus est, & grauis facta peperit Papa existens: Quare eam inter Pontifices non numerant quidam, ideo nomini numerū nō faciūt.			
	2	15	11	855
	Lotharius iam senex inter filios suos regnū diuisit, & Ludouicum Imperatorē relinquens monachus efficitur, in qua religione paulo post obiit.			
	Pont. CVII BENEDICTVS III, Romanus, annis 3.			
	LVDOVICVS II Imperatorum IIII, annis 21.			
	T T t 4 MICHAEL			

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.			Anni Salutis.
		Occidentis.	Orientis.	Salutis.	
			MICHAEL XLII fo.		
		Ius in Oriente an. 13.			
	1	1	1	856	
	2	2	2	857	
	3	3	3	858	
	Pont. CVIII NICOLAUS Romanus annis 10.				
	1	4	4	859	
	2	5	5	860	
6060	3	6	6	861	
	4	7	7	862	
	5	8	8	863	
	6	9	9	864	
	Saraceni ex Africa in Italia magna classe uecti Beneuentorū fines hostili more aggreduntur. Quo terrore percitus Ludouicus Lotharium fratrem suum ē Gallia conuocauit, qui cum iam Placentiā deuenisset, subita & improuisa est morte peremptus.				
	7	10	10	865	
	8	11	11	866	
	Andalifius Beneuetorum dux iunctis sibi Campanis & Lucanis, atque Samnitibus, & uana Græcorum spe subleuatus, Ludouico Imperatori rebellans illius fines hostis ingreditur, cui Ludouicus repugnās ipsum Beneuenti tandem obsidet, donec in damnorum refectionē pecuniam accipiēs obsidionē dissoluit. Verū aliquanto post Andalifius per fraudem Imperatorem necare procurans, qui cum ab eodem armis repetitus esset in Sardiniam fugit.				
	9	12	12	867	
	10	13	13	868	
	Pont. CIX HADRIANVS II, Romanus 5.				
			BASILIVS XLIII in		
		Oriente annis 17.			
	1	14	1	869	
	Apud Britiam Italiae ciuitatem tribus diebus sanguis pluit.				

Locustæ

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.			Anni Salutis.
		Occidentis.	Orientis.	Salutis.	
	2	15	2	870	
8070	3	16	3	871	
	4	17	4	872	
	5	18	5	873	
	Pont. CX IOANNES VIII, annis 10.				
	1	19	6	874	
	Beneuentani Lucanos & Campanos subiuētes ab Imperatore iterum debellarunt, a quo postmodum iuperati in eius auctoritatem consenserunt.				
	2	20	7	875	
	3	21	8	876	
	Britones mortuo Solomone eorum rege, de regno inter se contententes à crebris Galliarum incursionibus cessarunt.				
	CAROLUS II cognomēto Calnus Impatorū V, an. 6.				
	Carolus populum Romanum & Ioannem Pontificem pecunia corrupens imperium obtinuit.				
	4	1	9	877	
	Carolus contra nepotes suos, Ludouici Germaniæ regis nuper defuncti filios, bellum mouet, & eorum regnum occupare conatur.				
	5	2	10	878	
	Saraceni Africæ Siciliam amiserunt.				
	6	3	11	879	
	Synodus apud Treuam Galliarum ciuitatem præfente Carolo Imperatore celebratur.				
	7	4	12	880	
	Ioannes scotus, uir subtilitate ingenij peracutus, quædam nostræ religionis accuratissime disputata conscribit.				
6080	8	5	13	881	
	Bofo apud Francos tyrānidem occupare conatur.				
	9	6	14	882	
	Carolus ex Italia proficiscens in Galliam uenens in alpebus oppressus interijt.				
	Ioannes Pōtifex Ludouicū Balbū superioris Caroli filiū & Francorū regē Imperatorē delegit,				

cuus

MATHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
6100	1	Affyrj Armenia primo, & de inde Cappadociam inuaden- tes usq; ad Euxini ponti littora prædas agunt.	9	18	903
				CONSTAN tinus cum Alexandro patruo suo in Oriente XLV annis 2.	
	2		10	1	904
	3	Arnulphus Mogontinos de bellauit.	11	2	905
		Pont. CXXI LEO V, die bus 40. Postquæ CXXII CHRISTO- phorus mensibus 7.		CONSTAN tinus XLVI solus in Oriente annis 6.	
	1	Arnulphus gerens contra Nor mannos bellum interijt.	12	1	906
		Pont. CXXIII SERGIUS III, Romanus, annis 7. men- sibus 4.		LVDVI cus III Im- peratorum VIII an. 6.	
D	1	Post Arnulphū imperiū cōfun- ditur, dolētib; Romanis atq; uniuersis Italiae populis quod in Germaniam translātū esset. Quāobré nec à Romanis Pon- tificēq; insigniti sunt trāalpini Imperatores usque ad primum Othonem, & in Italia quidam Berengarij imperiū per id tem- poris usurparunt.	1	2	907
	2		2	3	908
	3	Berengarius primus imperium	3	4	909
	4	in Italia usurpauit annis 4.	4	5	910
6110	5		5	6	911
	6	Condita urbis Florētiae annus millesimus computatur.	6	7	912
			CONRA- dus IX Imperatorū annis 7.		
	7	Berengarius secundus in Italia imperat annis 7.	1	8	913
			Pont.		

Pont.

CHRONICON.

115

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
		Pōt. CXXIII ANASTASIVS III, Romanus, an. 2. menses 2.			
	1	Saraceni Africa Apuliam oc- cuparunt.	2	9	914
	2	Pont. CXXV LANDO, Ro- manus, mensibus 7.	3	10	915
	1	Pont. CXXVI IOANNES X, Romanus, annis 13. mensibus 3.	4	11	916
	1	Pannonij uicinas regiōes mul- tis cladibus afficiunt.	5	12	917
	2	Ioannes Pontifex Alberici, qui in agrō Piceno dominabatur, fretus auxilio, Saracenos Apu- lia expulit.	6	13	918
	3		7	14	919
			Imperatorum X HENRICVS annis 18.		
	4		1	15	920
6120	5		2	16	921
	6	Hugo in Italia regnum occu- pat annis 10	3	17	922
	7		4	18	923
	8		5	19	924
	9	Pānonij ab Alberico in Roma- nos euocati Italiā intrarūt, & in Hetrurā usq; cūcta deprædati, cū ingētī præda domū rediere.	6	20	925
	10		7	21	926
	11	Francis regnat Rodolphus Bur- gundia dux annis 2.	8	22	927
	12	Francis regnat Ludouicus, Ca- rolī Simplicitis filius, annis 27. Post Ioannē alter Ioannes per seditionē eligit, q; mox electus est, & Leo Pontificatū obtinuit. Pont. CXXVII LEO VI, Romanus, mensibus 7. dieb. 15.	9	23	928
	1		10	24	929
		Pont. CXXVIII STEPHA- NVS VII, Romanus annis 2. mensibus 2.	11	25	930
6130	1	Pōt. CXXIX IOANNES XI, Romanus, annis 5.	12	26	931
	2	Saraceni ex Africa transfretan- tes Genuam Italiae ciuitatem in- trarunt, & hostili modo illam deprædati, & ingenti ditati præ- da domum renaugant.	13	27	932
	1		14	28	933
	2		15	29	934
	3		16	30	935

VVu Hugo

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
	4	Hugo Burgundia dux contra Berengariū euocatus in Italia trāit, & cum illum superasset, tres annos in Italia praeualuit, post quos in Galliam rediens, Lotharium filium suum Italiae regem reliquit.	17	31	936
	5	Pont. CXXX LEO VII, Romanus, annis 3.	18	32	937
			Imperatorum XI OTHO Henrici filius, an. 30.		
	1		1	33	938
	2	Lotharius, in Italia regnat an. 2.	2	34	939
	3	Sol per aliquot dies ueluti sanguinem emanans apparuit, & ita repente plurimorum hominum infirmitates mortisque tubercula sunt.	3	35	940
		Pont. CXXXI STEPHANVS VIII, Germanus, annis 3.			
D 940	1	Berengarius III, cum Alberto filio suo in Italia tyrānidem inuadit annis 11.	4	36	941
	2	Berengarius Adalindam Lotharii quondam regis uxorem ob regni suspicionem in carcere recludi iubet.	5	37	942
	3	Pont. CXXXII MARTINVS II, Romanus, annis 3.	6	38	943
	1	Otho contra Berengarium in Italiam est euocatus.	7	39	944
			CONSTANTINVS alter cū Romano filio suo in Oriente XLVII, annis 16.		
	2		8	1	945
	3	Fames in Gallia, in qua populi uel inhumano quoque cibo aegre sustentantur.	9	2	946
		Pont. CXXXIII AGAPITVS II, Romanus, annis 7, mens. 4.			
	1	Otho Italiam cum exercitu ingressus, Berengariū apud Ticinum superat, & Adalindam carcere liberatam in matrimonium	10	3	947
	2		11	4	948
	3		12	5	949

nium

CHRONICON.

116

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores.		Anni Salutis.
			Occidentis.	Orientis.	
	4	nium accepit, secumq; in Germaniam ducit.	13	6	950
950	5	Berengarius grauer Italiae premissus, Romanos ad prouocandum iterum Othonem comouit, qui potenti exercitu Italiae ingressus Berengarium secundo superat & regno pellit.	14	7	951
	6		15	8	952
	7	Pont. CXXXIIII IOANNES XI, Romanus, an. 8, mens. 7.	16	9	953
	1	Francis regnat Lotharius Ludouici filius annis 32.	17	10	954
	2	Ioanne Pontifice in omnem luxuriam dissoluto, Otho a Romanis ecclesie patribus, urbibus principibus euocatus, ut corruptos Pontificis emendaret mores, Romam proficiscitur, in qua urbe amplissimis honoribus uelut coronatus suscepit: Et fuit primus qui post translatum in Germaniam imperium imperiales titulos rite susciperet, quod potestate obseruatum est usque in presentens tempus. Germani Pannoniae imperij titulos usurpant.	18	11	955
	3		19	12	956
	4	Circa haec tempora e Germania in Italia singulis prope annis Otho frequentabat iter.	20	13	957
	5		21	14	958
	6		22	15	959
	7		23	16	960
			NICEPHO RVS in Oriente XLVIII annis 30.		
960	8	Ioannes ad honestam uitam sapienter exhortatus, cum de eius emendatione tandem desperatum esset, praesente Othone Imperatore Pontificali dignitate deponitur, post quam depositionem discordia ingentes de Pontifice deligedo ortae sunt, Imperatore cum populo de patribus altercate, in qua contentione primo fuerat	24	1	961
	9		25	2	962

VVu 2 assumptus

MATHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Occidentis.	Anni Salutis.
	4	4	988
	in regnū Carolo, Hugo cognomento Caputius, ex genere Comitum Parisiensium contra eum rebellat, & quatuor annos inuicem decertant.		
	5	5	989
	6	6	990
6190	7	7	991
	Grana tritici, & pisciculos minutos imbribus immixtos pluisse in Gallia ferunt.		
	8	8	992
	Mortuo Carolo, Hugo cognomento Caputius regnum Francorū obtinuit, regnavitq; annis 4. & finem habuerunt Reges ex genere Caroli Magni.		
	9	9	993
	10	10	994
	Pont. CXL GREGORIUS V, anno 1. mensibus 8.		
	1	11	995
	Otho à Gregorio Pontifice coronam imperij insigne suscepit.		
	2	12	996
	Francis regnat Robertus superioris Hugonis filius, annis 34.		
	Pont. CXLVI IOANNES XVII, anno uno.		
	1	13	997
	Hugo Andeburgensis Othonis praefectus bona gratia Hetruriam perhumaniter gubernat.		
	Pont. CXLVII SYLVESTER II,		
	1	14	998
	annis 4.		
	2	15	999
	3	16	1000
	Varia apparuerunt prodigia, Cometes in caelo est uisus, & terremotus fuit maximus.		
6200	4	17	1001
	Otho Imperator Crescentem Patricium Roma principatum occupantem, bello superato interemit.		
	Pont. CXLVIII IOANNES XVIII, mentes 5.		
	Pont. CXLIX IOANNES XIX, annis 5, mensibus 8.		
	1	18	1002
	Hugo Hetruriae gubernator Pistorij diem		
	2	19	1003
	obijt.		
	HENRICVS		
	II, Imperatorū XIIII, an. 19,		
	3	1	1004
	Henrico per electionem ad imperium assumpto, primum institutum fuit ut in futurum non per sanguinis successionem duceretur imperium, sed proceres quidam in Germania principes unā cum quibusdam		

Pannoniae

CHRONICON.

118

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	4	2	1005
	Pannoniae Principibus potestatem haberent Imperatoris deligendi, quod usque in praesentem obseruatur diem.		
	5	3	1006
	Arduinum imperium usurpantem Henricus superauit.		
	Cometes in australi plaga emicuit.		
	Pont. CL SERGIUS IIII, annis 3.		
	1	4	1007
	Fames & pestis miseranda fuit penē p orbē.		
	2	5	1008
	3	6	1009
	Pont. CLI BENEDICTVS VIII, annis 11, mensibus 10.		
6210	1	7	1010
	2	8	1011
	Per huius Benedicti tempora maximum schisma in Romana ecclesia fuit.		
	3	9	1012
	Ecclesia sepulchri domini nostri Iesu Christi ab infidelibus desolatur.		
	4	10	1013
	Pannonae Christianam religionem publice receperunt quidam scribunt.		
	5	11	1014
	Henricus coronam sumpsit imperij.		
	6	12	1015
	7	13	1016
	8	14	1017
	9	15	1018
	Guido Aretinus celeberrimi nominis musicus claret.		
	10	16	1019
	11	17	1020
6220	12	18	1021
	Pont. CLIII IOANNES XX, annis 11.		
	1	19	1022
	Vacauit imperium annis 2.		
	2	1	1023
	Zeno dux imperare uolēs repudiat, quare biennio prorogat electio Coradi, licet illum Henricus sibi successore reliquisset.		
	3		1024
	Robertus Francorum rex iam aetate confectus Hugonem filium suum consortem regni facit, & cum eo regnavit annis 6.		
	CONRADUS II, Imperatorum XV annis 15.		
	4	1	1025
	5	2	1026
	Coradus Romam ingressus à Ioanne Pontifice in Imperatorem est unctus.		
	6	3	1027
	7	4	1028
	8	5	

Francis

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	Anni	
			Occidentis.	Salutis.
	9	Francis regnat Henricus Roberti superioris filius annis 30.	6	1030
6230	10	Conradus contra Pannonos & Dalmatas prospere gerit bellum.	7	1031
	11	Pont. CLIII GREGORIUS IX, annis 13, mens. 3.	8	1032
	1	Conradus rebellantes Longobardos, & per varia Italia loca, ac maxime per Venetiam	9	1033
	2	atq; Aemiliam passim & ubiq; depraedantes repressit atq; contriuit.	10	1034
	3		11	1035
	4		12	1036
	5		13	1037
	6	Andreas Pannonia rex grauis senecta consentiente Bebla eius fratre Salonem filium suum regem facit, qui mox mortuo Andrae patre a Ladislao Bebla filio regno pellitur.	14	1038
	7		15	1039
		HENRICUS III Imperatorum XVI an. 18. mens. 6.		
	8		1	1040
D 6240	9	Lanfrancus Ticinensis ecclesiastica disciplinae haud sane ignobilis autor in Gallia claret.	2	1041
	10		3	1042
	11		4	1043
	12		5	1044
	13	Pont. CLIII SYLVESTER III, mens. 2. Pont. CLV GREGORIUS VI, annis 2.	6	1045
	1	Schisma & contentiones maxime in ecclesia dei fuere tribus Pontificibus uno tempore discordantibus Romae, propter quod uniuersalis ecclesia diminuta inuenit, & Pontifices ab Imperatore fuisse electi: In qua discordia Theophilactus alius Pontifex Ioanni sacerdoti Pontificatus de Pontificatu committitur uendidit, tendentibus, Henricus Romam ad componendas discordias profectus coronatur.	7	1046
	2	Pont. CLVI CLEMENS II, anno 1.	8	1047
	1	Pont. CLVII DAMASVS II, mense 1. Pont. CLVIII LEO IX, an. 5, mensibus 6.	9	1048
	1	Ecclesia sepulchri domini nostri Iesu Christi reaedificata est, Constantinopolitano Imperatore procurante.	10	1049
6250	2	Concilium Vercellense, in quo Berengarius Turo	11	1050
	3		12	1051

nensis

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores	Anni	
			Occidentis.	Salutis.
	4	nensis ecclesiastici cuiusdam noui autor erroris damnatus est.	13	1052
	5	Robertus Guiscardus e Gallia cum exercitu profectus Apuliam obtinuit, fugatis ex ea prouincia Graecis atq; Afris, qui sub Italorum contentione illam possidebant.	14	1053
		Pont. CLIX VICTOR II, an. 2, mens. 8.		
	1	Synodus Florentia celebratur, in qua multi Episcopi propter simoniam fornicationem, & ue damnantur.	15	1054
	2	Pont. CLX STEPHANVS IX, mens. 10.	16	1055
	3	Stephanus Abbas fuit montis Cassini, & de inde factus Pontifex Florentia diem obiit, & in cathedrali sepelitur ecclesia.	17	1056
		HENRICVS IIII Henrici filius, Imperatorum XVII annis 50.		
		Henricus adhuc infans Henrici patris amissus, & sub matris tutela regnare coepit.		
		Pont. CLXI BENEDICTVS X, mensibus 9.		
B	1	In electione huius Benedicti quidam precio corrupti magnas dissensiones inter patres suscitauerunt. Quapropter de Pontifice diligendo noua constitutio facta est, quam Nicolaus post assumptionem sui statim sancit, & obseruari decreuit. Robertus Guiscardus Siciliam obtinuit pulsis ex ea Atris, & illam fratri suo Rogerio donauit.	1	1058
		Pont. CLXII NICOLAUS II, annis 3.		
		Hic Nicolaus cum esset Florentia Episcopus bonae uitae fama ad Pontificatum eligitur.	2	1059
	2	Francis post Henricum regnauit Philippus eius filius, uiuente patre in regnum assumpsit, regnauitq; annis 49.	3	1060
6260	3	Monstrum foeminino sexu in pago Britannico nascit, quod ad integram proeuctu aetatem ferunt infra umbilicum unicum, supra uero geminatum habens hominem.	4	1061
		Pont. CLXIII ALEXANDER II, annis 11, mensibus 8.		
	1	Fames ingens per orbem & lugubris pestis.	5	1062
	2		6	1063

In

MATHAEI PALMERII FLORENT.

C Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.	
				3
	4	Cometes in cœlo apparuit.	8	1065
	5	Petrus Damianus, & Petrus Alphonsus nominatissimi habentur.	9	1066
	6	Florentiæ urbis pomeria à ripis fluminis Arni ultra sacras Laurentij aedes per hec tempora perpetuo ambitu deducuntur.	10	1067
6270	7	Ioannes Gualbertus deuotissimus Christi monachus, & religiois uallis umbrosę ordinator & princeps, miraculis clarus moritur.	11	1068
	8	Pont. CLXIII GREGORIUS VII, an. 12.	12	1069
	9		13	1070
	10		14	1071
	11		15	1072
	12		16	1073
	1		17	1074
	2		18	1075
	3	Mathildis comes nobilissima foemina, uirtute & gestis clarissima habetur.	19	1076
D	4	Ob usurpationē alieni iuris tanta inter Imperatorē & Pontificem aucta est inimicitia, ita Gregorius Henricū impiā dignitate depneret, & Rodulphū in Germania nouus Imperator electus sit. Sed non multo post apud Canulū oppidū conuentione facta, Henricus ad unionē ecclesię reuersus imperiū resumit.	20	1077
	5	Gregorius Pontifex Constantinopolitanum Imperatorē ecclesię cōmunionē interdixit.	21	1078
	6	Florentia ab Henrico obsessa in Pontificis tamen parte perseuerat.	22	1079
6280	7	Gregorius conciliarem Episcoporū congregationem habuit, in qua quādam constitutus diuersa Episcopos priuauit.	23	1080
	8	Henricus Imperator aduersus Pontificem gerens bellum urbem capit, & in Hadriani mole Gregoriū obsessum custodit, donec Gregoriani, Roberti, Guischarđi, qui in Apulia dominabantur, auxilio freti obsidentes abire Senas compulerunt.	24	1081
	9		25	1082
	10		26	1083
	11	CLXV VICTOR III, annis 2. mensib. 9.	27	1084
	12		28	1085
	1		29	1086
	2	Victor hausto in sacro calice ueneno interiit.	30	1087

Pont.

CHRONICON.

126

A Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.	
	1	Henricus Florentinos iterū obsidet, quia Pontificis partes fouere & seg nō desisterēt.	31	1088
	2	Anselmus Cātuariensis Episcopus, bonitate uitę & ingenij acumine in Anglia claret.	32	1089
	3	Belzetus rex Turcarū Greciam ingenti armatorum ingreditur numero, obsidentes	33	1090
6290	4	Imperat. aliquot urbes expugnat, & Imperatore capto pro uili uititur mancipio.	34	1091
	5	Christianorum Principes à Petro eremita ignoto antea homine contra Saracenos subleuati, ingenti multitudine Godofredo Bullionio duce Gallia mouentes, per Germanortū fines atq; Pannoniā Byzantiū uadunt, ac inde transmissio Hellespoto Niczam primo, mox Antiochiam, & plurimas alias Saracenorum urbes capiunt.	35	1092
	6		36	1093
	7		37	1094
	8		38	1095
	9		39	1096
	10	Cometes in Occidentali plaga est uisus.		
	11	Cisterciensis religio coepa, & primum eius coenobium fundatum.	40	1097
B	12	Hierosolyma à nostris capit duce Godofredo, quem Christiani coronare uolētes ipse renuit, asseuerās nolle aureā ferre coronā in ea urbe, in qua Christus spineam tulisset.	41	1098
		Pont. CLXVII PASCHALIS II, an. 18. mens. 5.	42	1099
	1	Godofredus morit. post quē Hierosolymis regnauit Balduinus eius frater annis 18. in quibus Aegyptios ter in praelio superauit, & Caliphā eorum regem tandē interemit. Syraculis terremoto cōcussa ecclesia maxima corruit, & populi multitudinē oppressit, Conradus Henrici Imperatoris filius Florentiæ moritur.	43	1100
6300	2		44	1101
	3	Henricus coronā imperij à Paschale sumpsit, & non multo post illum cum multis ecclesię Prælatis capit, & in carcere recludit, unde parum post liberatus euasit.	45	1102
	4	Bernhardus monachus Clareualensis, uirtute & doctrina insignis habetur.	46	1103
	5		47	1104
	6		48	1105
	7		49	1106
	8		50	1107

HENRICVS

benozans

enunsiates

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	
		Occidentis.	Annū Salutis.
		HENRICVS	
		V, Imperatorum	
		XVIIII, annis 20,	
	9	Henricus proximi Henrici filius fuit, & cum imperium assumpſiſſet, Henricum patrem nefando ſcelere carcere maceravit uſque ad mortem.	1108
	10	Francis poſt Philippum regnauit Ludo	1109
	11	uicus annis 22.	1119
6310	12	Henricus Italiam ingreſſus Romam uenit, qua in urbe cum benigne & ſummo honore fuiſſet receptus, paternū uolens imitari exemplum, Paſchalem Romano rum Pontificem, & uniuerſos eccleſiæ	1111
	13	Prælatos per fraudē intercepti, & eorum	1112
	14	bona in ſuorum prædam conuertit.	1113
	15	In agro Aemiliano & Flaminio Idibus Iunij ſanguis pluuit.	1114
	16	Veneri maximo exercitu in Dalmatiam nauigant, & Sibinicum deprehenden- tes nonnullas quoq; capiunt urbes.	1155
	17	Henricus in Italiam reuertus Romā abſente Pontifice ingreditur, ibiq; conce- dēte populo, & aduerſantibus patribus, cum rite coronari non obtineret, Mauri- cium ſua partis Archiepiſcopum euoca- uit, & ab eo ſibi imponi coronam iuſſit. Paſchalis poſt Henrici diſceſſum biduo poſtquam Romam redierat moritur xv Calendas Februarias.	1116
	18	Henricus in Italiam reuertus Romā abſente Pontifice ingreditur, ibiq; conce- dēte populo, & aduerſantibus patribus, cum rite coronari non obtineret, Mauri- cium ſua partis Archiepiſcopum euoca- uit, & ab eo ſibi imponi coronam iuſſit. Paſchalis poſt Henrici diſceſſum biduo poſtquam Romam redierat moritur xv Calendas Februarias.	1117
		Pont. CLXVIII GELASIVS II, an. 1	
	1	Perſiſtēte adhuc in Italia Hērico, & Pō- tificis partes plequente, Gelafius in Gal- lias refugit ibiq; ſtatim ſunctus interiit. Poſt mortem primi Balduini apud Hie- roſolyman regnauit Balduinus II, ex noſtris rex. III, annis 13.	1118
		Hic Gaium Perſarum regem prælio ui- ctum interemit, & Damafcenorum A- ſcalonitarumq; reges proſtravit.	
		Pont. CLXIX CALLISTVS II, annis 6.	
	1	Henricus Calliſto pacem dedit, & inde	1119
	2	in Germaniam proficiſcitur.	1120

Ignis

CHRONICON.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	
		Occidentis.	Annū Salutis.
6320	3	Ignis immenſus in orientali plaga circa au- roram per ſex horas flāmas emittit, donec ex Occidente adueniens turbo imbre copi- oſo illum extinxit.	1121
	4	Balduinus, deficientibus ſedulo Chriſtia- nis, ex Europa tranſtretatis multos Chriſti fideles ex tranſjordane cōuocauit, quos li- mul cum ſuis Hieruſalem inhabitare fecit.	1122
	5	Tyrum florentiſſimam Phœnicum urbem Chriſtiani ceperunt.	1123
	6	Pont. CLXX HONORIUS II, annis 5. menſibus 2.	1124
	1	Hyems in qua multa pecora hominesq; tri- gore magno perire, & frugibus exuſtis mi- ſerabilis fames ſubſequitur.	1125
	2	Hugo de ſancto Victore inſignis Theo- logus Pariſijs floret.	1126
	3	LOTHARI- US II, Imperatorū XIX, an. 11.	1127
	4	Tyrum urbem maxima ſtrage populi ter- ramorus ſere ſubuertit.	1128
	5	Pont. CLXXX INNOCENTIVS II annis 12, menſibus 8.	1129
	1	Innocentius à Romanis Anacleto antiſa- pæ fauentibus penè deſtitutus in Galliam tranſit, & à Francorū rege ſummo honore receptus duo Cōcilia celebrauit, in quibus conuentione facta Lotharius in Italiam tran- ſiens illum Romam in priſtinam dignita- tem reduxit, cuius beneficij merito coronā imperij in eadem urbe ſuſcepit.	1130
6330	2	Hierofolymarum IIII, regnauit Fulco ſuperioris Balduini gener annis 11.	1131
	3	Francis regnat Ludouicus præcedentis Lu- douici filius annis 48.	1132
	4	Aegyptij ſub uarijs ducibus Chriſtianos Hieruſalem tenentes infeſtant, & pluribus in locis per eorum urbes irrupunt: Qua- propter redintegratur bellum, in quo no- ſtri nonnullas urbes ceperunt, & aliquas ſi- bi tributarias fecerunt.	1133
	5	Diuturnus & æſtuans calor in Gallia tan- tam ſiccitatem dedit, ut pluribus in locis	1134
	6	XXX terra	1135

Ugo de S. victo

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores Occidentis.	Annus Salutis.
	7	terra fomiti immixta maximo populorum	9 1136
	8	terrore flammam emitteret.	10 1137
	9	Lotharius iter faciens in patriam Veronæ moritur.	11 1138
		CONRADVS III, Imperatorum XX, annis 14.	
	10	Ascalona maritima Iudææ urbis à Christi	1 1139
	11	anis capitur.	2 1140
6340	12		3 1141
	13	Fulco Hierosolymitanorum rex dum leporem insequitur casu equi corruit, cui succedit ex nostris v Balduinus III, eiusdem	4 1142
	14	Fulconis filius, annis 24.	5 1143
		Pont. CLXXII CELESTINVS II, mensibus 5, diebus 14.	
		Pont. CLXXIII LVCIVS I, mensibus 11, diebus 4.	
	1	Mesopotamiæ populi ad Christi fidem afori suorum hominum numero conuertuntur.	6 1144
		Pont. CLXXIII EUGENIVS III, annis 8, mensibus 7, diebus 20.	
D	1		7 1145
	2		8 1146
	3	Ludouicus Galliarum rex Conradum Imperatorem mouit, & ingenti multitudine ad expugnationem sacratissime terræ in Christianorum subsidium, quæ sedulo ibi detecerunt, transiit. Verum cum per Syriam temere uaderent, fame oppressi eodem anno domum rediere. Venerunt subsidiam quoque classem in Christianorum fauorem mittere.	9 1147
	4		10 1148
	5	Rogerius Apuliæ & Siciliæ rex in Africam transiens plures urbes capit, & earum regem sibi tributarium facit.	11 1149
	6		12 1150
6350	7	Balduinus Hierosolymitarum rex Aegyptios atque Babylonios superat, supra quinque eorum milibus interfectis.	13 1151
		FRIDERICVS I, Imperatorum XXI, annis 37.	14 1152
	9	Alphonfus Hispaniarum rex ab expugnatione sanctissime terre rediens moritur, cui successit sanctus eius filius maior, & illi non multo post Ferdinandus frater, qui in Arabia pro Christi nomine bellando interijt,	1 1153
		& successit	

CHRONICON.

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores Occidentis.	Annus Salutis.
		& successit ei Alphonfus eius filius.	
		Pont. CLXXV ANASTASIVS III, annis 1, mensibus 5.	
	1	Rogerio Siciliae regi succedit Guilielmus.	2 1154
		Pont. CLXXVI HADRIANVS III, annis 4, mensibus 10.	
	1	Fridericus Imperator Romæ ab Hadriano coronatur.	3 1155
	2	Spoletum à Friderico penè desolatam.	4 1156
	3	Crucis figura in Luna publice est uisa.	5 1157
	4		6 1158
	5	Richardus monachus præstabilis doctrine homo, & sine ulla dubitatione acutissimus disputator Parisiis clarus habetur.	7 1159
		Pont. CLXXVII ALEXANDER III, annis 22.	
	1	Alexander statim post assumptionem suam à Friderico persecutus refugit ad Francos, quæ ob causam Fridericus contra ipsum quatuor creauit falsos Pontifices, Victorè scilicet primo, mox Paschalè, deinde Callistum & Innocentium: Qui omnes bello, quod auxiliis Francorum atque Anglorum regibus in fauore uerit Pontificis gestum est, superati unam cum Imperatore quieuerunt.	8 1160
6360	2	Alexandria inter Alpium radices urbemque Ticinam supra Tanarum amnem contra Ticinenses Imperatori fauentes ædificata est, & ab Alexandro Pontifice nominata.	9 1161
	3	Mediolanum à Friderico captum magna ex parte subuertit, postquam illud septem annis obsederat.	10 1162
	4		11 1163
	5	Ludouicus Galliarum rex sexagenarius & sine liberis, præcipit uniuersis sui regni populis & religiosi uiris orare deum, ut sibi filium concederet, & sequenti anno filius ei natus est, quem Philippum nominauit.	12 1164
	6		13 1165
	7	Hierosolymitanorum vi regnauit Amalricus Balduini frater annis 12, & primo sui regni anno Dargontem Aegyptiorum ducem in prælio diuinitus superauit.	14 1166
	8	Romam Friderico obidente eius exercitus à pestilentia penè deletur.	15 1167
	9	Corpora trium Magorum olim in Persarum regione Mediolanum translata, à Rodolpho Coloniensi Archiepiscopo Colonia Agrippinensi deportantur.	16 1168
	10	Tres soles simul uisi sunt in Occidente Noctis Septembris, & post duas horas deficientibus.	11 1169
		XXx 2 cæteris	

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
			cæteris q̄ medijs fuerat solus occidit: Similique modo annis p̄ximis tres Lunæ apparuerunt.
6370	11	18	1170
	12	19	1171
			Terræ motus circa hoc tēpus pluribus annis nonnullas p̄uincias quassarunt, & præcipue Syriā atq̄ Siciliā, in q̄bus plurimæ urbes diu nutarunt, & quædam maxima strage populi corruerunt.
	13	20	1172
			Petrus Lobardus Parisiensis Episcopus, qui Sententiarum libros ædidit, clarus habetur.
	14	21	1173
			Saladinus Calypham Aegyptū Dominum suum interemit, & suo regno potitur.
	15	22	1174
	16	23	1175
	17	24	1176
			Florentia urbs duobus incendijs magna ex parte concrematur.
	18	25	1177
			Alexander Pōtifex timēs imperatorias vires Venetias refugit. Quapropter Imperator armavit contra Venetos classem, cui præfecit Othone filium suum, & ad reposcendū Pōtificē misit: Verū Otho primo cōcursu nauali prælio supatus & captus Venetias adducit.
D	19	26	1178
			Othone captiuo imperatoris filio p̄curante sublatum ichilima est, & inter Imperatorē & Pontificē ic̄ta pax summō honore Venetū, quibus ad futurā rei memoriā Pontifex quædam insignia perpetuo ferenda donauit.
			Hierosolymitanorū VII Balduinus III, regnat annis 6, & fuit Amarici superioris regis filius.
	20	27	1179
			Francis regnat Philippus Ludouici filius annis 44.
	21	28	1180
6380	22	29	1181
			Balduinus Hierosolymitanorū rex Saladinū Aegyptiorum regem, non longe ab Ascalona superauit & in fugam uertit.
			Pont. CLXXVIII LUCIUS III, Tuscus annis 4. mens. 2.
	1	30	1182
	2	31	1183
	3	32	1184
			Petrus Comestor, qui Scholasticam scripsit historiam, floret.
			Balduinus lepra infectus uxorem non duxit quare cum finē uitæ suę intellexisset, Sibyllę fororis suæ filiū puerū, Balduinū & ipsum nomine, post sui mortē sub tutela Tripolitani Comitit regnare iussit: Mortuo igit̄ seniore Balduino, & nō multo post iuniorē uisū uniuersę carnis ingressio, Sibylla etis mater quæ ad le cundas trāsierat nuptias, Guidonē uirū suum

regnare

manus
sermone

CHRONICON.

125

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
			regnare procurauit, Guidone igitur regnū adepto, inter eum Tripolitanūq̄ Comitē perniciofa exoritur dissensio, in qua Comes Saladino adhærens maximum detrimentū nostris comparauit.
	4	33	1185
			Fridericus omnes Hetruriz ciuitates agraria ditioe priuat præter Pistorium.
			Pont. CLXXX VRBANVS IIII, Longobardus, an. 2.
	1	34	1186
			Ioachim Abbas uir propheterico spiritu plenus, & in scientia sacrarum literarum doctus in Calabria floret.
	2	35	1187
			Saladinus per nostrorū discordias vires adeptus, post maximā Christianorū tragetiā de hoc anno Hierosolymā recepit, quā urbē post Godfridū Christiani reges per octo & octoginta annos nobilitatis gloria possederant.
			Pont. CLXXX GREGORIUS VIII, Beneuentanus, mensibus 2.
			Pont. CLXXXI CLEMENS III, Romanus, annis 3, mensibus 5, diebus 16.
	1	36	1188
			Fridericus Impator, & Philippus Francorū rex, & Richardus quoq̄ rex Anglicus unā cū Clemēte Pōtificē in subsidū atq̄ recuperationē sacratissimæ terræ cōuenere, & hoc eodem anno exercitum nauibus præmisere.
	2	37	1189
			Fridericus cum iam Syriam teneret, & quæ in Christianorum subsidium oportuna uidebantur præpararet, dum in flumine lauaret, clausis uitæ meatibus suffocatur.
			HENRICVS VI, Imperatorum XII, an. 10.
	3	1	1190
6390	4	2	1191
			Philippus Francorū rex Brundisio mouens in Syriā exercitū traducit, & cum Richardo Anglorū rege castra cōiungit, simulq̄ cōtra Saladinū prospere bellū gerunt, mox discordiis nostrorū regibus Philippus in Galiliā est reuersus: Richardus nihilominus præfenti animo bellū strenue profequitur, anno uero sequenti & ipse quoq̄ domū reuertitur.
			Pont. CLXXII CELESTINVS III, an. 6. mens. 8.
	1	3	1192
			Celestinus XVI Calendas Maias sua Pontificali coronatione in Paschali solēnitare celebrata, postfridie Henricū Romæ coronauit.
	2	4	1193
			Solis facta defectio.

XXX 3 Saladinus

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores Occidentis.	Annus Salutis.
	3	5	1194
	Saladinus post longā persequutionē ac nostro rē cades apud Damascū obiit, & eius filij regnū inter se diuiserūt. Quapropter Saphadinus Saladini frater grauatus, eō qd nullam regni partē sibi Saladinus reliquisset, eiusdē filius regno pepulit, & ipse solus in futurum regnat.		
	4	6	1195
	5	7	1196
	Florentini Consulē elegerunt, qui ius diceret, & cum publica potestate rempublicā gubernaret. Quod per singulos annos usq; ad Frederici secundi mortem obseruatum est.		
	6	8	1197
	Exorta tempestatis ut lapides cum pluuia a qua ē caelo ceciderunt.		
	7	9	1198
	Henricus subsidiariū Christianis exercitum in Syriam mittit, qui proximo deinde anno mortuo Romanorū Henrico reuertit: Quapropter Christiani qui in Syria remanserant desituti, id reliquū domini quod in ea prouincia possidebant penitus amisere.		
	Pont. CLXXXIII INNOCENTIVS III, Campanus, annis 17.		
	1	10	1199
	Richardus Angliæ rex telo catapultæ percussus obiit, cui successit Ioannes eius frater.		
	PHILIPPUS Henrici frater, Imperatorū XXIII, annis 9.		
	Discordia fuit de Impatore deligēdo, Othone Saxoniæ ducē a quibusdā electo, & ab Innocentio cōfirmato: Veruntamē in Germania Philippus obtinuit.		
	2	1	1200
	Galli Veneti iuncti Cōstantinopolin capiūt, & Alexiū Itautij Cōstantinopolitani quondam Imperatoris filium Imperatorē faciunt, quo mox in Græcia interfecto imperiū inijt, Balduinus Gallus, quo procurante Orientalis & Romanæ ecclesiæ unio confirmatur.		
6400	3	2	1201
	4	3	1202
	Tartari cum uxoribus & filijs ab Indiā motibus egressi, p uicinas puincias prædas agunt, quibus assueti Parthos deinde petūt, & pariterrore Mediā, Assyriā, Persiā, Armeniamq; & Sarmatas nō longo tēpore quādentes, circa Mæotidis paludis litora ledes demū firmāt.		
	5	4	1203
	6	5	1204
	7	6	1205

Post

peru
mensuris
curiales, con
mijr

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores Occidentis.	Annus Salutis.
	8	7	1206
	Post Balduinū Cōstantinopolitanū imperium tenuit Henricus eius frater annis 11. Franciscus ordinis Minorū princeps, terrena despiciens secutus est Christum. Dominicus, Calagura, Hispaniæ pagonatus, & ordinis Prædicatorū institutor & pater, clarus habetur.		
	9	8	1207
	10	9	1208
	Veneti Cretam & Corinthum capiunt. Philippus Imperator a Palatino Comite interficitur.		
	OTHO IIII Imperatorū XXXIII annis 3.		
	11	1	1209
	Otho Romæ ab Innocenti coronatus statim cum Romanis pugnant urbe pellitur, & contra Pōntificis uoluntatē plura oppida in Apulia capit: Siciliam quoq; suæ ditioni adducit: Quapropter eodē anno habito Romæ Concilio imperio deponitur.		
6410	12	2	1210
	13	3	1211
	Propter dissensionē deligēdi Impatoris, Itali neq; præcedentē Philippū, neq; proximū Othonē ad imperiū admittunt, ppter id tantū tēporis qd inter coronationē & depositionē Othonis interfuit, per reliquū uerō eorundē Imperatorū tempus uacasse imperiū scribitur.		
	FRIDERICUS II Imperatorū XV an. 33.		
	14	1	1212
	15	2	1213
	16	3	1214
	Philippus Galliæ rex Ioannem Anglorum regem, & Othonem quōdam Imperatorem apud Belgas superat.		
	4	4	1215
	Synodus Lateranēsis Hierosolymæ recuperandæ gratia celebrat Episcoporū cxxx, in qua libri quidā Abbatis Ioachim reprobanf. Pont. CLXXXIII, HONORIUS III, Roma nus, annis 10. mensibus 2.		
	1	5	1216
	Honorius Petrū Altisiodorēlem Comitem Cōstantinopolitanū Imperatorē coronauit, quē Theodorus in feruiturē redigens usurpauit imperiū. Honorius ordinem Prædicatorum cōfirmat, beato Dominico procurante.		
	2	6	1217
	Pleriq; Christianorū Principes pro Christiana religione contra Saracenos nauigates, iuxta Acon magno exercitu conuenerunt.		
	3	7	1218
	Damata a nostris capta, p recuperatione nobiliū		

Sanctus
franciscus
dominus
dominicus

XXX 4 bilium

MATHÆI PALMERII FLORENT.

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores Occidentis	Annus Salutis.
	4	Fridericus ab Honorio Romæ unctus imperiales titulos recepit, & nihilominus ecclesiastica sibi usurpans iura Honorium persequitur, & maximæ inter eos uigent discordiæ.	1219
	5	Dominicus ordinis Prædicatorum primus, uita & scientia per omnia clarus moritur No-	1220
6420	6	uis Augusti.	1221
	7	Philippus Gallia rex moritur, cui succedit Ludouicus eius filius annis 4.	1222
	8	Honorius religionem beati Francisci III Calendas Decembres confirmauit.	1223
	9	Iesus Christus dei filius dilecto suo Francisco uiro beato per obumbrationem apparens, in memoriam dominicæ passionis sui sacratissimi corporis stigmata, cõsimilibusq; pandentibus mēbris in beati Francisci corpus impressit.	1224
	10	Franciscus ordinis Minorũ princeps, Christi stigmatibus insignitus, & miraculis clarus morit̃ III Nonas Octobres, & biennio post in catalogũ sanctorum à Gregorio refertur.	1225
	11	Ludouicus Francorũ rex moritur, & succedit ei Ludouicus eius filius, annum agēs 14, regnauitq; annis 43.	1226
	1	Fridericus aduersus Gregorium inimicitias profèquitur. (moritur.)	1227
	2	Antonius beati Francisci discipulus Parauit.	1228
	3	Fridericus aduersus Gregorium inimicitias profèquitur. (moritur.)	1229
6430	4	Fridericus in Syria transiens cũ maximo Aegypti principe, quẽ Soldanũ nominat, cõuentiões fecit, in quibus plura cõsensit Christianis indecora, post quẽ consentiente Soldano Hierusalẽ ingressus in ea urbe coronatur.	1230
	5	Fridericus in Italiam elephantem duxit.	1231
	6	Fames in Gallia, in qua sextarium uẽdebat̃ auri dragmis duabus.	1232
	7	Accurtius Florētinus nobilis famæ iuris consultus floret.	1233
	8	Fridericus in Italiam elephantem duxit.	1234
	9	Fames in Gallia, in qua sextarium uẽdebat̃ auri dragmis duabus.	1235
	10	Accurtius Florētinus nobilis famæ iuris consultus floret.	1236
	11	Fridericus Mediolanũ ferè depopulatus est, & per Cisalpinã Galliam omnia ferè possedit, præter Bononiam & Parmam.	1237
	12		1238

Sarmatæ

CHRONICON.

124

Annus mundi.	Annus Pont.	Imperatores Occidentis.	Annus Salutis.
	13	Sarmatæ prædarũ auidi per Asiã debachant̃. Solis facta defectio.	1239
	14	Veneti Ioanni Cõstantinopolitano Imperatori pecuniã mutuantes, partẽ maximã dominicæ crucis pignoris loco acceperũt, quã Ludouicus Francorũ redimēs Parisiũ trãtulit.	1240
		Pont. CLXXXVI CELESTINVS III, dies 17. Post quem uacauit sedes anno 1. mensib. 9.	
6440	1	In Burgundia mons à monte debiscens, ualēsq; coartans multa agricolarũ hominũ milia oppressit.	1241
	2	Sarmatæ ingenti multitudine eorũ fines egressi, cadibus primo ac rapinis Græciæ puincias inualere, mox inde per Pannoniã deprecãdantes in Germanos quali sæua nimborũ pcella ferunt̃, & multis ac maximis cladibus illas puincias afficiũt.	1242
		Pont. CLXXXVII INNOCENTIVS III, annis 11. mensibus 3.	
	1	Fridericus diu Põtifices psecutus, cum maximis calamitatibus Romanã sedẽ affectisset, tandem hoc anno ab Innocentio in Lugdunensi Concilio damnatus est, & imperatoria ac regiã potestate depositus.	1243
	2	Post depositionem Friderici uacauit imperium annis 28.	1244
	3	Memelinus potentissimus Afrorum rex Hispaniã ingressus Christianos persequit̃. Quapropter Galli Hispanis iuncti illum superant, ob cuius uictoriæ gloriam eius uexillũ Romam mittunt, & in ecclesia sancti Petri suspendunt.	1245
	4	Ludouicus Francorũ rex copioso Christianorũ exercitu, & cum Roberto & Carolo fratribus contra Saracenos in Syriam nauigat.	1246
	5	Ludouicus Damiatã capit, & uarijs inde prælijs cum Saracenis habitis tandẽ superat & capit, p cuius recuperatiõe Damiatã reddit̃. Margarita regina capto Ludouico uiro suo filium apud Damiatã peperit, quem Tristandum nominauit.	1247
	6	Fridericus nõ effrenis modo ira, uerũ rabie & crudelitate immanis cõtra fautores Põtificis insense gerens bellũ, postq; per Italiam, & præcipue in Hetruria femina maximarum discordiarũ immisit, sub graui cõsura Põtificis in Apulia apud oppidum Tarentinum morit̃, anno ætatis suæ 57.	1248
	7		1249
	8		1250

Post

obit, 6, dominicus

obit, 6, franciscus

D

B

MATHAEI PALMERII FLORENT.

C	Anni	Imperator es	Anni
	mundi.		
			Post Friderici mortem Florentini rempubli- cam reformantes XII Antianos creauere.
6450	9	7	Conradus Friderici filius e Germania pro-
	10	8	fectus Apuliae regnum suscepit, & proximo deinde anno moritur, ueneno, uti credit, ex- tinctus, Manfredo fratre suo procurante.
			Regis Alphonſi Era. *
	11	9	Maſtedus Friderici quondam Imperatoris ex cubicina matre filius Siciliae regnum obtinuit. Pontificalis sedes uacauit annis 2.
	1	10	Florētini Pisanis pacem dedere, in qua por- tus immunitate, & ponderibus & menturis uti more Florentino Pisani conſenſerunt.
	2	11	Genuēſes Pisanis iuncti foedere armata clas- se Venetias obſident, & illorum naues atq; lit- tora deprædantur.
			Pōt. CLXXXVIII, ALEXANDER IIII, Campanus, annis 6. mensibus 6.
	1	12	His temporibus Principes Germaniæ de Im- peratore deligendo cōtendentes bifaria diui- dunt, in qua diuisione duos Imperatores plu- ries elegerunt, quare neuter cōfirmatus inter regnum adhuc aliquot annis prorogatur.
D	2	13	Albertus magnus Parisiis insignis habetur.
	3	14	
	4	15	Michaēl Palæologus Græcorum Imperator fretus Genuensium auxilio Cōstantinopo- lim, quā nouem & quinquaginta annis oc- cupauerant Galli, recepit.
	5	16	Maſtedi regis copte sequētes Apostolicę se- dis fautores cū Senēſibus cōuenere, & Flo- retinos, partes Romani Pōntificis defenden- tes, iuxta flumen Arbiā miserabiliter superarunt.
			Mirabilis pegrinatio populorum, que a Perusi- nis incipies nō solū Italiae populos, uerū etiā exteris adeo cōmouit, ut lōgis agminibus crucē sequentes, ad cōuicinas ciuitates mise- ricordiam cōclamantes & pace supplices commearent.
			Alexāder quōsdam nouos libellos, religiosos de eleemofynis uiuētes saluari nō posse dicētes, penitus reprobauit.
			Azolinus Veronensium tyrānus, & Albertus eius frater postq; p Italia, & præcipue apud In- subres, & per Venetiā atq; Aemiliā crebras

crudelitatis

CHRONICON.

125

A	Anni	Imperatores.	Anni
	mundi.		
			crudelitates & prædas longō tempore exer- cuerant, in mala senectute necantur.
			Pannonij cū Bohemis de finibus cōtenden- tes atrox preliū cōmiserunt, in quo superati Pannonij fugā arripiunt in qua supra. XIII
6460	6	17	eorum milia flumine submerguntur.
			Pont. CLXXXIX VRBANVS IIII, Galli- cus, annis 3, mensē 1. diebus 14.
			Deinde uacauit sedes mensibus 5.
	1	18	Bonauctura insignis theologus, & ordinis minorū generalis, ingenijq; gratia & autori- tate magna præditus, clarus habetur.
	2	19	Vrbanus Siciliae regnum, qd a Manfredō oc- cupat, Carolo Ludouici regis Francorū fra- tri cōcessit, eūq; in Italiā p legatos euocauit.
	3	20	Stella q; Cometē Græci uocat, insigni ma- gnitudine supra tres menses apparuit, & ea- dem ipsa nocte qua Vrbanus obiit extincta est.
	4	21	Bondogobar boldanus Christianos Syriæ debeliat.
			Dantes Aligherius Florentiæ nascitur.
			Pont. CXC CLEMENS IIII, an. 3. men. 9. diebus 21.
			Manfredus non lōge a Beneuento a copijs
	1	22	Caroli superatus occiditur.
	2	23	Bondogobar Armeniā hostili exercitu in- gressus Christianos persequit, & eodē anno Antiochiā cepit, & habitatoribus inanitā penē deleuit.
	3	24	Carolus Conradinū Coradi filium, & Frederi- ci quondam Imperatoris nepotē in finibus Al- bani agri superat, fugientemq; capit, & securi percuit.
	4	25	Clemēte Viterbij defuncto, ppter discordiā patrū, qui de successore non cōueniebant, biennio uacauit sedes. Pontificatus sedes uacauit annis duobus.
	1	26	Ludouico Fræcorū rex augēdæ Christianita- tis gratia magna cōparata classe Carthaginē nauigās, primo aduētū cū Saracenis, pspere dimicauit, donec morbo in exercitu pualente unā cū Ioanne filio suo, & nōnullis regni sui pceribus Ludouicus interijt. Post cuius mortē Carolus eius frater eadē puincia suscipies, sub ſidiariā legionē in Africā deportauit. Verū cū ui pestilentia coacti psequi incepta nō possēt, quibusdā tamen cōditionibus illis Saracenis impositis rediere.

Ludouico

Sanctus

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	Anni	
			Occidentis.	Salutis.
		Ludouico Francorum regi succedit Philip		
6470	2	pus eius, filius annis 15.	27	1271
		Pont. CXCII GREGORIUS X, an. 4.		
	1	Gregorius post electionē suā ē Syria euoca	28	1272
		tus hoc anno reuertitur, et Viterbū est inunctus.		
		Ayto Armenia rex morit, cui succedit Ly	RODVL=	
		uonius eius filius, sub quo Aegyptij Arme	phus Imperato	
		niam deuastarunt.	rū XXXVI an. 19.	
	2	Synodus Lugdunenſis Hierosolymā recu	1	1273
		perandā gratia celebrata est, in qua de pro		
		cessione spiritus sancti cum Romana eccle		
		sia Græci conuenerunt.		
	3	Thomas Aquinas ordinis Prædicatorū in	2	1274
		signis theologus, & uir suā aetate peracutus obiit.		
	4	Bondogobar Armeniam iterum infecto	3	1275
		inuadit exercitu, & eam gentē nefanda affi		
		cit strage, postq̄ onustum præda exercitum		
		cum ducentis captiuorum hominum mili		
		bis in Aegyptum reduxit.		
		Pont. CXCIII INNOCENTIUS V, men. 6.		
		Vicecomites pulsis tyrannis ueterioribus		
	1	Mediolanensē dominium tenuere.	4	1276
		Pont. CXCIII HADRIANUS V, men. 1. diebus 19.		
		Post quē CXCIII IOANNES XXI, men. 8.		
		Quo defuncto uacauit sedes mensibus 6.		
	1	Rodolphus Impator Bohemiæ atroci præ	5	1277
		lio superatū capit, & ueluti contemptū atq̄		
		deiectū mancipiū in uilissimis officijs serui		
		re sibi compellit, magnoq̄ dedecore afficit,		
		post uero illū in regnū restituit, & filia suā uxore illi dedit.		
		Maria Principis Antiochiæ filia, cui Hiero		
		solymā regnū debebat, qd Hugo eius ne		
		pos occupauerat, donauit id Carolo Siciliæ regi.		
		Pont. CXCIV NICOLAVS III, an. 3, men. 9, dieb. 10.		
		Deinde uacauit sedes mensibus 5.		
	1	Bondogobar cōtra Assyrios bellās uulne	6	1278
		ratur, & Damascū deportatus est, ubi post		
	2	paucos dies migravit ē uita, & succedit ei	7	1279
	3	Albertus magnus Rati (Melechsaith.	8	1280
		sponenſis quondam Episcopus obiit.		
6480	4	Sicilia à Carolo deficiēs Petro Aragonen	9	1281
		si deditur.		
		Pont. CXCVI MARTINUS III, men. 2.		

Tartari

CHRONICON.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	Anni	
			Occidentis.	Salutis.
	1	Tartari Armeniis iunctū centū milia Babylo	10	1282
		nū superant, & multis eorū interfectis in fugam uertunt.		
		Priores artū Florētā creati, & publicis adi		
		bis primū inclusi, nec aliud quicq̄ quā m de		
		republica cogitare iussi sunt, qui magistratus		
		ad nostrā usq̄ aetate in ciuitate simul pdurat.		
	2	Martinus Petri Aragonensū regē grauisi	11	1283
		mis damnat censuris, eō quod Caroli regna debellaret.		
	3	Genuenses iuxta Melorā nauali prælio Pisa	12	1284
		nos superant, quo supra 17 sunt defiderati.		
		Carolus Apuliæ moritur, & succedit ei Ca		
		rolus eius filius annis 25.		
	4	Philippus Francorū rex obiit, & succedit ei	13	1285
		Philippus eius filius cognominatus Pulcher annis 29.		
		Petrus Aragonensis ex accepto in prælio		
		contra Gallos uulnere interiit.		
		Pont. CXCVII HONORIVS III, Roma		
		nus, anno 1, diebus 11.		
		Et uacauit deinde sedes mensibus 10.		
	1	Honorius pulso Guidone Feltrano Flami	14	1286
		niam recepit.		
	2	Aragonenses Caroli regis classem in Nea	15	1287
		politano littore superant.		
		Pont. CXCVIII NICOLAVS III, Longobar		
	1	dus, annis 4, mense 1, diebus 8 (p̄gatur.	16	1288
	2	Tripolis ciuitas à Saracenis expugnata de	17	1289
		Florentini maxima strage Aretinorum Ge		
		bellinos in Cassentinati agro superant, &		
		munitissima eorum oppida capiunt.		
		Carolus Caroli secūdi regis Apulię primo		
		genitus filius, ex hæreditate materna Hun		
	3	gariæ regnum accepit.	18	1290
6490	4	Pluribus Christianorum milibus in Syria à	19	1291
		Saracenis interfectis, reliqui omnes præ ti		
		more ē prouincia migrarunt.		
		Melechsaith Soldanus mortuus est, & succedit		
		ei Seraph, qui Christianos etiā persequit.	Vacauit	
		in fine huius anni obiit Nicolaus Pontifex,	Imperitū anno 1.	
		Pontificalis sedes uacauit annis 2, mensibus		
	1	3, diebus 18.	1	1292
			ASTAVL=	
			phus Imperatorū	
			XXVII, annis 6,	
			YYy Initium	

¶ Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	2	1	1293
	3	2	1294
	Pont. CXCIX CELESTINVS V, mensis 5. Florentini ecclesiā maximā ædificare cœperunt, quā quadrato sculpsitq; marmore eximie ac magnificentissime construxerunt. Celestinus propriæ quieti atq; salutis consules se abdicauit Pōntificatu, quinto ferē mense postquā fuerat assumptus. Pont. CC BONIFACIVS VIII, Campanus, annis 8, mensibus 9, diebus 17.		
	1	3	1295
	2	4	1296
	3	5	1297
	4	6	1298
	Palatium Florentini populū quod Priores inhabitant ædificari est cœptum. Albertus Rodolphū quondā Impatoris filius Astaulphū Imperatorē in prælio superatū occidit, & decē annis imperium obtinuit.		
	5	1	1299
	Florentinā urbem mœnia maiore ambitu, sicuti nunc extant, fundari sunt cœpta. Cassanus Tartarorum rex Saracenos superat, & sepulchrum dominicum obtinet. Bonifacius hæresim eorū qui se Fratricellos dicebant damnauit, & ubiq; persecutus est.		
	6	2	1300
	Iubileus indicitur à Bonifacio Pontifice. Celebrās adhuc Pōntifex Iubileū in publico prælatorū assensu cōcionat, & recessit se eo anno 12 legatiōes, quarū Florentini extiterāt principes, à diuersis mundi principibus accepisse, & legatorū inde nominibus atq; familiaris palā exhibitis intinxit: In gloriā igit Florentini nominis affirmo in gubernatione orbis terrarū Florentinos aliud elementū fore,		
6500	7	3	1301
	8	4	1302

Concisa

¶ Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	Cōcitata apud Belgas multitudine, opifices & infime cōditionis homines à Francis decerunt, & domini puincia facti ingentes regis Francorū copias superat, & crudelissime interficiunt.		
	9	5	1303
	Philippus Francorū rege pcurante, & pecuniā conferente, Scarta Colūniensis præparato satis magno armatorū hominū numero, Bonifacii Pontificē Ananiæ cōsentiente populo capit, & custodiri iubet, quā Pōntificis inuria tertia die Ananensis populus ad cōscientiā reuersus nō tulit, sed illū per tumultū liberavit, qui Romā pfectus est, & nimio dolore grauatus post parū in morbū incidēs interijt. Pont. CCI BENEDICTVS XI, mensibus 9. Post quē uacauit sedes mens. 11. (nascitur, Frācisus Petrarca egregius Pōeta futurus Franci nauali primo, mox etiā terrestri prælio cum Belgis pugnātes, multis utriusq; partis interfectis milibus, nō incruentā uictoriā adepti sunt, & post reparatis continuo copiis, & ad dimicandū animis erectis, cum quicq; suū euentū formidaret, ad acceptā utriusq; gētibus pacem cōsenserunt.		
	2	7	1305
	Paixologus Constantinopolitanus Imperator moritur, & succedit ei Andronicus. Angli Scotos subigunt, qui sequēti anno regem sibi eligentes defecerunt. Pōt. CCII CLEMENS V, Vasco, annis 8, mensibus 10, diebus 15. (confirmauit.		
	1	8	1306
	2	9	1307
	3	10	1308
	Clemēs Aragonensiu regē in Sardinia regē Florentini & Lucenes unitis castris Pistorium capiunt. Adoardus Anglorum præstabilis famæ rex obiit, & suscipit regnū Adoardus eius filius. Albertus Imperator cum Rhenū transisset, nauī descendens, à nepote suo interficitur. HENRI- cus VII. Imperatorum XXIX, annis 5, mensibus 9. Veneti Ferrariā occupant, ideo à Clemente Pōntifice interdicti sunt sacris, nec multo post bello superati illam amittunt.		
	4	1	1309
	Rhodus in Christianorū potestate deuenit. Carolus II Apulia rex moritur, cui succedit Robertus eius filius annis 33. Bolis perpetua ardens per cœlum dilabitur.		

YYy 2 Ioannes

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Anni		
		Occidentis.	Salutis.	
	5	Ioannes Henrici Imperatoris filius, regis Boemiae filiam uxorem accipit, & regno, cuius illa fuerat haeres, potitur.	2	1310
		Henricus Italia ingressus Mediolani coronatur.		
6510	6	Concilium Viennense biennio celebratur.	3	1311
		Ludouicus Caroli secundi regis filius, & Tholosanus quondam Episcopus, inter sanctos Pontifice concedente refertur.		
	7	Henricus Romam ingressus contra decem imperij Laterani per contentione coronatur, & in Florentinos inde uersus ad Saluianam aedem sub ipsis pene urbis moenibus posuit castra.	4	1312
	8	Henricus Pisis nouis, comparatis copijs, & cum Genuensibus Fredericoque Siciliae rege conventionibus factis, contra Robertum Apuliae regem ire contendit, quo in itinere apud Bunconentum morbo superante correptus interiit.	5	1313
			Vacauit Imperium an. 1.	
	9	De Imperatore deligendo contentio facta est, in qua quidam Ludouicum, alij Fredericum elegerunt, quomobrem inter eos bellum fuit, durauitque annos 8, quo tandem anno Ludouicus obtinuit, & solus regnauit annis 24.	1	1314
		Tres simul Luna in caelo apparuerunt.		
		Fulgor quem Cometam dicunt tribus mensibus emicuit.		
		Francis regnat Ludouicus Philippus fil. an. 2.		
		Pontificalis sedes uacauit annis 2, mensibus 3, diebus 17.		
			LUDOUICUS IIII, cognomento Bauarus, Imperatorum XXX, an. 33.	
	1		1	1315
	2	Vgutio Fagtolanus Pisanorum Lucensiumque tyrannus, Pisis uadens, Lucam ea die, ambabus illis urbibus excluditur.	2	1316
		Castrutius apud Lucenses ob illatam mortem reus, populari factione e medio iudicio sublatus dominus ciuitatis efficitur.		
		In pago uallis superioris Arni nomine Terrano monstrum natum est habens duos pueros uno umbilico ad inuicem iunctos, cui ab uno latere & genitalia erant membra, & bina quoque pendebant inualida crura, ab altero uero latere crus solum exibat imperfectum,		

uixitque

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores. Anni		
		Occidentis.	Salutis.	
		uixitque diebus 40.		
		Ludouico Francorum rege mortuo, succedit ei Ioannes eius filius puer diebus 20. Post quem Philippus Ludouici frater annis 15.		
		Pont. CCCIII IOANNES XXII, annis 18.		
	1	mentibus 4.	3	1317
	2	Genuenses dominium ciuitatis Roberto Apuliae regi concesserunt.	4	1318
	3		5	1319
	4	Caltrutiani belli aduersus Florentinos principes.	6	1320
6520	5	Dantes Audigherius Florentinus Poeta Raenae in exilio moritur aetatis suae anno 56.	7	1321
		Francis regnat Carolus praecedentis Philippi frater annis 6.		
	6	supra triginta Syrorum equitum milia Armeniam depradantes magnam Christianorum multitudinem in seruitutem capiunt.	8	1322
		Scoti Anglos ad bellum commouerunt, quapropter Angli Scotiam temere ingressi, plusquam uiginti hominum milia inedia perdididerunt.		
		Postquam calamitatem Scoti iterum Angliam repentes regias copias superarunt.		
	7	Thomas Aquinas a Ioanne Pontifice inter sanctos relatus est.	9	1323
		Ioannes Pontifex constitutiones fecit contra dicentes Christum & eius Apostolos nihil in hoc mundo possedisse, id errorem censens & tanquam haeticum damnans qui idem confirmaret.		
	8	Ioannes Pontifex Ludouicum Bauariae ducem ad Imperium iam pridem delectum ecclesiae communionem interdixit, & uarijs censuris publice condemnauit.	10	1324
	9	Gentilis Fulginas, & Dinus Florentinus, praestabilis sapientiae medici in Italia habentur.	11	1325
	10		12	1326
	11	Ludouicus Romae praeter Pontificis uoluntatem a Scarra Columnensi nulla solita solennitate seruata coronatus, sua sententia Ioannem Pontificem priuat, & Petrum Corbanensem ordinis Minorum Pontificem facit, a quo iterum imponi sibi coronam iubet, & sibi inuicem falsi suae dignitatis autores fiunt.	13	1327
		Francis regnat Philippus trium praecedentium regnum patruelis frater annis 23.		
	12	Castrutius circa Pistorium undique uallo atque	14	1328

YYy 3 follis

no capis

C	Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores	Anni
			Occidentis.	Salutis.
				foliis cinctus, paucioribus insitens copijs in tus simul extraq; oppugnatus, tanta uirtute induitraq; præualuit, ut in maximaru hostiu copiarumq; oculis urbe illa mirabili fama patiretur.
				Castrutius & Galeatius Vicecomes ex contracto ob nimium laborem in Pistoriensis obfisione morbo e uita migrarunt.
				Petrus de Murone, qui quondã Põifex Celestinus quintus dicitur, in catalogo sanctoru describitur.
	13		15	1329
				Pifani, qui post Castrutij mortẽ in Ludouici Imperatoris potestatem de uenerant, in libertatem se uendicarunt.
				Gerardinus Spínula Genuensis suis priuatis pecunijs Lucam urbem emitt.
	14		16	1330
				Græci Teucros inuadẽtes ingens bellũ excitarunt, qd pximis annis sæpius renouatũ est. Solis & Lunæ eodem anno facta defectio.
				Pifani Petrũ Corbanẽsem falsum Pontificẽ, quẽ Impator Ludouicus in Germaniã tranfens Pifis reliquerat, capiunt, & ad Ioannem Põificẽ Auinione tũc degentẽ mittũt, apud quẽ suum errorẽ cõfessus uita suppliciter exorauit, donec triennio post honolto carcere afferuatus interiit.
6330	15		17	1331
				Ioãnes Bohemiã rex Italiã ingressus, Brixia, Bergomũ, Lucã, Parmã, Rhegium, & Mutinam in suum arbitriũ potestatemq; accepit.
	16		18	1332
				Genuenses nauali pralio Aragonẽses superant, & eoru littora cupidissime deprædant.
	17		19	1333
				Arnis cotinuis imbribus immẽse auctus tres Florentiæ potes cum muroru urbis parte, ac proximis fluuio ædificijs, maximo ciuũ terrore pstrauit.
	18		20	1334
				Marmorea turris singulari præstantia splendissimi operis, ad reparatã templum Florentiæ fundari est ccepta.
				Ioannes Põifex, & Philippus Francoru rex unã cum Venetis in Græcoru defensionem classẽ armarunt, qua superatos Turcas represserunt.
				Ioannes Pontifex ætatis suæ anno 90. pridie Nonas Decembris Auinione moritur, relinquens in thesauris suis ingentẽ um auri atq; argenti, cuius recta cõputatio fuit aurearum drachmarũ 25 milia, hoc est, millies 25 milia, qd scripsisse arduũ quippe uidetur, nec legit aijs temporibus ecclesia Romana fuisse locupletior.
				Pont.

A	Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores	Anni
			Occidentis.	Salutis.
				Pont. CCIIII BENEDICTVS XII, Tolanus annis 7.
	1		21	1335
	2		22	1336
				Prima Venetorum cum Florentino populo foctetas facta est aduersus Martinum Veronensem tyannum.
				loetus uir præclarissimi in pictura ingenij, q antiquatam tam longo tempore pingendi artem nobilissimam reddidit, defunctus est.
	3		23	1337
				Cometes quatuor menses apparuit, & anteq; extinctus sit emicuit alter mēibus duobus.
	4		24	1338
				Romani a Florentinis populares quasdã leges per legatos poposcerunt.
	5		25	1339
				Censu Florentiæ agitato, inuenta sunt hominum intra urbem degentium x c milia.
				Decem Saracenorum milia ab Hispanis caesa & totidem capta.
	6		26	1340
				Cometes in cælo est uisus.
				Fraci ab Anglis supati x eoru milia periere.
				Pestis Florentiæ xvi milia urbanæ multitudinis extinxit, & per agrũ foeda strage deseguit.
6340	7		27	1341
				Luca a Florentinis empta atq; recepta, nono ferẽ mense a Pisanis aufertur.
				Pont. CCV CLEMENS VI, Lemonicensis, an. 12.
	1		28	1342
				Gualterius Gallus falsis titulis Athenarum dux, Florentiæ tyrannidẽ decẽ menses obtinuit.
				Robertus Apuliæ rex nullo sibi supstite filio moris, & Andriæ Caroli fratris sui atq; Hugiariæ regis nepotẽ, cui Ioannẽ neptẽ uxore dederat, post se regnare iubet, q; regnauit an. 3.
	2		29	1343
	3		30	1344
				Christiani magna classe in Turcas uecti Smyrnenũ oppidũ obtinuerunt, & magna de inde utriusq; gentis clade sæpius pugnarunt.
	4		31	1345
				Andriæ Apuliæ rex laqueo necatus est, cõsentientibus agnatis eius regno inhiantibus, post quem septẽ annos sub uaria Principum contentione id regnum in armis fuit.
	5		32	1346
				Fames ingens per uniuersam Italiã, in qua mendicantium turbæ uel inhumano quoq; cibo uix sustentatæ fuisse traduntur.
	6		33	1347
				Adoardus Anglorum rex Philippum Francoru regem superat, quo pralio supra uiginti hominum milia periere.
				IIII Imperatorũ XXXI, an. 32.
				YYy 4 Ingens

C Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.	
	7	1	1348	Ingens uapor magnitudine horribili boreali mouens regione magno aspicientiu terrore per celum dilabitur. Et quidā scribunt, hoc eodem anno quasdā bestiolas multiplicato numero in oriente e coelo cecidisse, quarum corruptio & fetor pestilentiam intulit.
	8	2	1349	Lugubris & miseranda pestis penē per orbē, quæ in Asia apud Indos incipiens, passimq; puincias irrepēs, triu annoru spacio usq; Britanos ubiq; terraru in omnes gentes defecuit. Hic annus amplius LX hominū milia Florentia intra urbem allumpfit, & per agrum cuncta propē deferta dereliquit.
	9	3	1350	Philippus Francorum rex Viennensiu principatum emit. Villacū Germaniæ urbs terramotu corruit, & per Pannoniā atq; Italiā nōnulla ciuitates nutarunt, in quibus ædificia quādā funditus corruerunt.
	10	4	1351	Philippus Francorum rex obiit, & Ioannes eius filius in regno successit, post quem tres Caroli ab eo per successione nau usq; in præsentem diem id regnum possident.
D 6550	11	5	1352	Pistorum Florentini receperunt. Ioannes Vicecomes Mediolanensiu Præsul, & eiusdē quoq; ciuitatis tyrannus in Florentinos bellum mouet. Genueses & Veneti maritimis inter se prælis lactantur, & idēo grauib; incenduntur odijs, ut q; pluries uicerint, pluries ipsi quoq; uincerentur. Quibus in contentionibus Creta, Euboëa, Tenedos, & aliæ quædā insula, nec minus conuicina Venetijs littora, uel capta sunt, uel penitus deprædata. Cometes sub ipso septentrione mense Decēbri apparuit, quo extincto graues uentorum estus subsequuti sunt, & coelestis trabs priore ardente parte per celum labi uisa est.
	12	6	1353	Ludouicus Philippi Tarētini principis filius, postq; cotra Ludouicū Pannoniæ regē Apulia regnū obtinuit, Clemētis Pōtificis nomine Neapolinūctus regia potestate accepit, Coelestis flāma post solis occasū inter Zephyrū atq; Austrū latissime excrescēs, terribileq; ostentās incendiū, tandē murmure magno per coelū ruit.

Pont.

A Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.	
				Pont. CCVI INNOCENTIVS IX, Lemo- nicensis, annis 16.
	1		1354	Coelestis quoq; flāma longū post se trahens extinctū limitem à Septentrione in Austrū repente fertur.
	2	8	1355	Infinitus prope locustarum numerus in Africa Cyproq; apparuit, quæ herbarum simul & arborum teneras de palcentes frondes magnam frugum sterilitatem fecere. Solis facta defectio. Ioannes Vicecomes Mediolanensium Præsul, & bellicosissimus tyrannus moritur.
	3	9	1356	Carolus Romæ solenni celebratione inunctus imperij coronā tranquillissime suscipit. Marinus Falceianus Venetiarū dux, cū usurpare sibi uniuersam resp. licentiā quæsiuisset, securi percussus dignū suā uitā exitū inuenit. Bartholus de Saxoferrato, prætabilis ciuiliū legum interpret, & copiosissimus explator, obiit ætatis suæ anno 56.
	4	10	1357	Ludouicus Pannoniæ rex Venetis bellū mouet, in 8 supra quadraginta armatorū equitū milibus in Italiā ductis Tarusiu obsidet. Belgæ Germaniæ fines ingressi non longe à flumine Rheno centū milia Brāmazonū superant, & principes eorum urbes capiunt. In Hispania, & præcipue Sibylla & Cordubæ, plurima ædificia terramotu conciderūt.
	5		1358	Angli in Parisiensi agro Fracos superat, & Ioannē eorum regē cum Philippo filio captiūt.
	6	12	1359	Hungariæ rex Venetis pacē petētibus per humaniter assentiunt.
	7	13	1360	Adoardus Angliæ rex Ioannē Fracoru regē liberū esse uoluit, & quibusdā cōditionibus illū dimittit, quibus nō obseruatis Adoardus ipse armatis supra CL nauibus ingentē exercitū in Galliā ducit, & magna clade illā prouinciā afficit.
	8	14	1361	Adoardus rex Parisiū obsidet.
6560	9	15	1362	Pisani cotra Florētinos bellū resumplerunt.
	10	16	1363	Volaterrani in Florētinoꝝ potestate redierūt. Pont. CCVII VREANVS V, annis 8.
	1	17	1364	Pisani in prælio capti ad spectaculum Florentini populi in quadraginta quatuor curribus per urbem deuehuntur.
	2	18	1365	Carolus

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores	Anni Salutis.
	3	Carolus Imperator in Italiam reuertitur, & cum Urbano aliquibus rebus arcane compositis, trans alpes redijt.	1366
	4	Nicolaus Accialis eques Florentinus, & regni Apulia nobilissimus gubernator, Neapoli moritur, ætatis suæ anno 56.	1367
	5	Brigida deuotissima Christi mulier, & in regno Suetia Neritia princeps, Romam peregre profecta in Italia agnoscitur.	1368
	6	Leonardus Brunus historicus Aretij nascit.	1369
	7	Carolus Imperator iam ætate grauis, pproxiã cõsulens quieti, Vuenceslaurũ filium suũ nau grandiozem Cæsarem facit, & successorũ sibi in Imperio delegit.	1370
	8	Pont. CCVIII GREGORIUS XI, annis 7. mensibus 5.	1371
	1	Paulus Geometra Florentia habet insignis.	1372
	2	Franciscus Petrarcha, egregij nominis poeta in Patavini agri pago, qui Aquarda dicitur, obijt.	1373
	3	Principiũ belli, quod Florentini gessere cum Gregorio Pontifice.	1374
	4	Ioannes Bocattus, uir amoeni ingenij, & latina patriã facundia in scribendo celebris, e uita migrauit, ætatis suæ anno 62.	1375
	5	Gregorius Põtifex intolerabili uesice dolore Romæ interiit circiter Calendas Apriles.	1376
	6	Pont. CCIX VRBANVS VI, an. 11. men. 8.	1377
	8	Urbanus natura inquietus, & inhumanus in patres, sex simul Cardinales Luceria in carcere reclusit, & non multo post necari iussit. Patres dolentes Pontificẽ contumacẽ delegisse ab eo recessere, & Fundis cõuentu facto Clementẽ elegere, sicq; duob; assumptis Põtificibus diuisa est Ro. ecclesia, & principiũ habuit schisma qd per nouẽ & triginta durauit annos usq; ad Martinũ V, Constantia sublatã diuisione delectum.	1378
	8	Infima & mercenaria plebs p discordias maiorũ ciuũ Florentia subleuata, honores ciuitatis sibi cõcedi postulauit, qbus seditionibus ciuitas uarie quassata maximum detrimentum suscepit.	1379
		Carolus Imperator humana functus uita decessit.	
		Vincislaus cum iam regnasset cum Carolo patre annis octo, regnauit solus annis 22.	

VINCISLAUS

CHRONICON.

132

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores	Anni Salutis.
		VINCISLAUS	
		laus Imperatorũ XXXII annis 22.	
	1		1380
	2		1381
6580	3	Carolus regio Francorũ genere natus, & ab Urbano Põtifice ex Hungaria euocatus, Ludouicũq; Hũgaria regis copijs adiutus, in Italia uenit, regnũ Apulia obtinuit, & Ioannã reginã Clementi Pontifici inhærentem interfici procurauit.	1382
	4	Ludouicus Andegauic dux, & Francorũ regis frater Ly fermẽ Gallorũ equitũ milia in Italia ducit, & Apulia regnũ contra Carolũ biennio debellat, quo demum per oportune Carolum interemit.	1383
		Ludouicus Hungaria rex sine uirili prole e uita migrauit.	
	5	Pestilentia Florentinos afflixit.	1384
	6	Arrheũ in Florẽni populi potestate deue	1385
	7	Galeatius Vicecomes Mediolanensis Barnabouem Vicecomitem patruũ focerumq; suum captum occidit, & eius potius regno in citeriori Gallia potentissimus euadit.	1386
		Hungaria pceres gubernationẽ regina equo animo non feretes, Carolũ Apulia regẽ euocauit, q in Hungaria pfectus cõmuni principum populorumq; fauore regiam coronam accepit & proximis inde diebus regina dolo est interfectus.	
		Ladislaus prædicti Caroli filius in Apulia regnum successit, annis 29.	
	8	Sigismundus, qui postea imperauit Hungaria, regnum suscepit.	1387
	9		1388
	10	Templũ maius Mediolani beatae Mariae indicibus ppe tum impensa, tũ artis elegãtia solido marmore cõstitui cõceptũ, præter Cõstantinopolitanũ diuã Sophiã dicatũ, inter Christianorum templa primatum tenere credit.	1389
		Consentes per indices suos ducali Veneto rum dominio se libere tradiderunt.	
	11	Iacobus Auermensẽ dux exercitus Venetorum Comitibusq; Virtutũ à Francisco de Carraria Paduam, Teruissium ac Cenetam bello obtinuit, Paduamq; Comitũ Virtutũ, Teruissium & Cenetam Venetis assignauit.	1390

Pont.

Franciscus
Petrarcha

Ioannes
Bocattus

MATTHAEI PALMERII FLORENT.

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	
		Occidentis.	Anni Salutis.
		Pont. CCX BONIFACIUS IX, annis 14. mensibus 9.	
	1	Hoc anno in schismate eligitur Benedictus XIII, qui post Clementē Pontificatū tenuit annis 19. Principiū belli qd Galeatius Mediolanensis duodecim annis cum Florentinis gessit. Stephanus Bauariæ dux e Germania a Florentinis cōductus in Italiā contrā Mediolanēsem magno exercitu uenit, & nihil memorabile gerens in suam regionem reuertitur.	12 1391
6590	2	Iacobus Armentiaci Comes acceptis Florentinorū stipēdijs, ut Mediolanensē inferret bellū, ex ulteriore Gallia ingentē exercitū in ciuitatē Gallia traducit, in qua puincia fecus Alexandriam statim profligatus interiit.	13 1392
	3	Decies centena & ducenta sexaginta sex autem nūmī milia per sex tantū huius anni menses in Mediolanensē bello a Florentino populo expensa sunt, atq; integre peroluta.	14 1393
	4	Iacobus Apianensis publicus Pisanorū scriba, q multos annos secretissima quæq; in ea urbe tractauerat, Petrū Gambacurtā ciuitatis Principē interfecit, & dominū sibi ciuitatis arripuit.	15 1394
	5	Ioānes Acutus eques Britānicus dux ætatis suæ cautiſſimus, & lōga milita magnam rei militaris gloriā assecutus, Florentiæ die obiit.	16 1395
	6	Italici generis homines circa hoc tempus arma relumpserunt, & pro soluentibus stipēdiā bella gerere cœperunt, cum superioribus tēporibus per conductos externarū nationū equites bellare consueuissent.	17 1396
	7	Nicolaus eximij nominis medicus habetur doctiſſimus.	18 1397
	8	Chrysoloras Byzātius disciplinā Græcarū literarū in Italiā retulit, quæ per septingētos iam annos apud nostros homines in usu non habebatur.	19 1398
	9	Mirabilis dealbatorū pegrinatio, quæ ab Alpibus in Cisalpinā Gallia p̄grediens usq; ad extremas Italię oras uniuersos ubiq; populos apprehēdit, durauitq; fere tres menses, in quibus p̄ lōga populorū agmina uestibus induta albis supplici deuotiōe & feruore ad uicinas ciuitates p̄cedebāt, & uniuersi miserico-	20 1399
	10		21 1400

diam

CHRONICON.

133

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores.	
		Occidentis.	Anni Salutis.
		diam conclamabant & pacem, tantaq; tenuit animos religio, ut simili ueste non conspiciantur deo rebelles, & ab humana conseruatione separandi esse censerentur.	
	11	Florentiæ in uacua penē urbe, a qua ciues magno effugerant numero, supra triginta hominum milia absumpsit lues. Paulus Guinſius apud Lucentes dominium ciuitatis arripuit. Vuenceslaus propter segnitiam atq; lasciuia Electoribus est imperio depositus, unde quidam hoc anno uacasse imperium scribunt, licet Robertus statim fuerit ad imperiū electus, sed nō pariter ab omnibus & ubiq; receptus.	22 1401
			ROBERTUS Bauarus Imperatorū XXXIII, annis 10.
6600	12	Robertus Imperator a Florentino populo grandē pecuniā accipiēs cōtrā Galeatiū Mediolanensē ducē maximo exercitu in Italiā transit, & nulla memorabili gesta re trans alpes reuertit.	1 1402
	13	Cometes in celo est uisus. Galeatius Mediolanensē dux, continuans adhuc per suos duces in Florentinos bellū, apud Malegnanū Mediolanensē agrī oppidū moritur. Tamburlanus incredibilis potentia Imperator morit: Fuerat apud Tartaros natus humili loco, & tantas uires adeptus, ut supra duodecies centena hominū milia haberet in castris: Qua multitudine attritis bello Turcis, eorū Imperatorē catenis uinctū aureis currui quo uehebat quasi triumphans adiunxerat. Armenios præterea p̄trauit, subuerterat Persas, destruxitq; Aegyptios, Damascum penē deleuerat, & quocunq; eius transcederat nomen, sola fama quasi fuisset missus adeo peccatorum ultor, terribilis imminēbat.	2 1403
	14	Franci his temporibus Genuam aliquot annos possederunt.	3 1404
	15	Paulus Cretenſis disputator subtilis in Italia agnoſcitur. Pont. CCXI INNOCENTIUS VII, annis 2.	4 1405
	1	Ladislaus Apuliæ rex p̄ amicitia speciē Romanā ingressus Romanos concitauit, effecitq; ut lumerent cōtrā Pontificē arma, quibus in	5 1406

ZZZ contin

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	Eodem anno vii Calendas Martias sole occidente Boninus Moberius Mediolani nascitur, cuius parentibus Franciscus Camerinus Astro nomia pfectior inspecta infantis genese, huiusmodi praedixit, puer hic infelix erit, & numeris delectabitur.		
	Memorabilis pugna, in qua magna equitum copia aduersus Mediolanensem exercitum a Florentinis missa non longe a Zaconara sua stoliditate, perfligantur.		
	8 Veneti unita cum Florentino populo societate, aduersum Mediolanensem bellum suscipiunt.	15	1427
	9 Brixia in Venetorum potestate deuenit, cuius deinde arx uel machinis uix est expugnata.	16	1428
	10 Pax facta cum Mediolanensi, in qua Bergamo-	17	1429
	11 mum quoque Venetis concessit.	18	1430
	12 Bellum Lucense a Florentinis suscipitur.	19	1431
	13 Solis facta defectio,	20	1432
	Paulus Guinissus, qui Lucam dominabat, dolo suorum captus ad Mediolanensem deducitur, & una cum filijs diuturno carcere maceratur.		
	Pont. CCXVI EUGENIUS IIII, Venetus, an. 16,		
6630	1 Mediolanensis classis Genuae comparata in ipso quoque Genuensium littore Venetis Florentinisque imperantibus profligatur, undecim nauibus longis in fuga interceptis.	21	1433
	2 Philippi Mediolanensis supra tria equitum milia ab equitibus Florentini populi sub Toporio Pisani agri oppido superata, maiori ex parte capiunt.	22	1434
	Sigismundus Imperator Philippi Mediolanensis potentia opibusque adiutus, in Italiam transit, parumque prospere, deinde succedentibus rebus diuturnis cunctationibus Romam tandem uenit, in qua urbe ab Eugenio Pontifice coronatus est, nec multo post Philippo euocatori infernus trans Alpes abiit.		

Colma

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	4 Cosma Medice Florentiam reuocato, gubernatio ciuilis in republica reformata est, & diuersae factionis principes in exilium sunt acti.	24	1436
	5 Genuenses duos Aragonensium reges non procul Caieta nauali praelio superatos capiunt, & Mediolanum ad Philippum ducunt, qui eos benigne suscipiens liberalissime dimisit.	25	1437
	Genuenses liberationem inimicorum regum indigne ferentes, Mediolanensis repulso iugo se in libertatem uendicarunt.		
	6 Florentiae ecclesiam maximam, cuius testudo in terris singularis Philippo architecto curante nullis sustentaculis absoluta est, Eugenius Pontifex solenni pompa dedicauit.	26	1438
	7 Sigismundus Imperator diem obiit.	27	1439
		ALBER	
		tus II, Imperatorum XXXV, an. 2.	
	8 Concilium Basileae congregat, lente tamen & parua admodum frequentia autoritate prius nutritum, in quo post diuinam moram priuato demum Eugenio, Amadeus Subaudiae dux ad Pontificatum eligitur, quem Felicem quartum uocauerunt.	1	1440
	9 Eugenius Pontifex Concilio Florentiae celebravit, in quo Graecorum Imperator praesente de processione spiritus sancti idem quod Roma tenet ecclesia consenserunt.	2	1441
	Nicol. Euboticus Latinae & Graecae linguae atque elegantiae princeps laudatissimus habetur, qui frequenti Concilio medijs assistens, multis & eruditissimis uiris audientibus, me quoque teste uisente audientemque disputantium uerba atque sententias tum Graecae, tum Latinae prolatae mira celeritate ultro citroque in utraque lingua fidelissime & summo ornatu reddebat.		
	Ambrosius ordinis Camaldulensis generalis Abbas, Latinae Graecaeque linguae accurate doctus, & bonis omnibus disciplinis ornatu, in eo Concilio clarus habetur.		
	Armenij & Indi in Florentino Concilio cum Romana ecclesia unitatem reintegrarunt.		
	Nicolaus Picentinus copiarum Mediolanensium		

ZZZ 3 dux

C Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.	
				dux cum crebris tormentorū icibus Brixiam oppugnaret, & Veronā prodicione euocatus fuisset, intempesta nocte maximis equitū perditumq; copijs urbem illā ingressus obituit, quā tertia die Francisc. Sfortiæ filius Comes, & Venetor. Florentinorūq; exercitus dux, tāta uis elaticq; animi præstantia recuperauit, ut singularis memoriæ facinus habitū sit, ab octaua p̄sertim die usq; ad septimā noctis horā atrocis pugnae impetu intra urbē enixius perdurante.
	10		1441	Piceninus apud Anglarē nostris superatus inuicem exercitū amisit, & eius capta uexilla Florentiam sunt delata.
6640	11	2	1442	Franciscus Sfortiæ filius post multa egregia ac præclara superior in Gallico bello factus, ab amicis inimicisq; pacis iungendæ potestate susceptus, parumq; postpositis suo arbitratu conditionibus pacē dedit, in qua Blancham Mediolanensium ducis filiā uxore accepit, & Cremonam atq; Pontremulū nomine dotis possedit.
	12	3	1443	Alphonfus Aragonensium rex post diurnā obsidionem Neapolim capit, et Apulię regnū obtinet. Rainerus ex regio Francorum genere ortus, qui in Apulia dominatus est, per Hetruriā iter factens Florentiam uenit, ac inde Pisas, unde mox in Narbonensem nauigauit.
	13	4	1444	Leonardus Brunus historiographus Florent. moritur v̄ II Idus Martij, ætatis suæ anno 74.
	14	5	1445	Triginta ferme Turcarū milia inter Andrinopolim Danubiūq; à Christianis sunt cesa, in qua pugna Ladislaus Pannoniæ rex, & Iulianus Cesarinus Diaconus Cardinalis, & in eo bello Pontificis præfectus, pro Christi nomine interierunt.
	15	6	1446	Eugenius Pontifex Picenum agrum, quem Franciscus Sfortiæ filius per eiusdem Pontificis concessionem possederat, recepit.
	16	7	1447	Venetis unico suo & Florent. populi equitatu inter Cremonensem atq; Mātuan. agrū in ripis Padis fluminis magnas equitū Mediolanensium copias p̄stigarunt, polterisq; diebus iacto super Adduam ponte, & supatis quos tumultuarie

hostis

A Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.	
				hostis reparauerat equitibus, usq; ad moenia urbis, nullo penitus obuiante, Mediolanensem agrū deprecant.
				Eugenius Romæ moritur v̄ II Cal. Martias. Pont. CCXXVII NICOLAUS V, annis 8.
	1		1448	Philippus Mediolanensium dux v̄ Idus Augusti gusti apoplexia correptus quadriduo post interijt. Veneti post Philippi Mediolanensis mortem Laudum & Placentiam occuparunt. Papiæ in Francisci Sfortiæ filij potestatem deuenit. Alphonfus Aragonensium & Apuliæ & Sicilię rex, nulla prius laceratus iniuria Florentinis bellum mouet, & per Volaterranum agrum, & inferi quoq; maris litora castella quadam occupat. Franciscus Sfortiæ filius Comes, & exercitus Mediolanensium dux Placentiam expugnauit, & in suorum prædam conuertit.
	2	9	1449	Quarto Calendas Septembres diei hora sexta solis facta est defectio. Alphonfus rex obsidione Plombini maritimi oppidi super tres menses fatigatus, cum ex suis multos amisset, & cæteri labore & æstu maxima ex parte languidi imminerent Florētiū populi exercitū formidaret, obidionē dissoluit, & totū exercitū in Romanum solum reduxit. Vnde suorū quāplurimis egestate & militiæ rædio properanter abeuntibus Neapolim parum post ipse nauigauit. Franciscus Sfortiæ filius Mediolanensium copiarū dux, Venetorū exercitū, in quo quindécim ferme bellatorū erant milia, non longe à flumine Addua iuxta Carauazium oppidū superat, & in fugā uertit, in qua pugna multi sunt capti, inter q̄s Amorus Donatus in castris à Venetis præfectus, & duces quidā copiarū cum publicis Venetorū & Florentinoꝝ uexillis capti, quæ uexilla Mediolanū in maiorem ecclesiam deportantur, ibiq; suspenduntur. Veneti Franciscū Sfortiæ filium sibi reconciliant, & in amicitia recipiunt, pacatisq; inter se rebus, & terminatis finibus, donec Mediolanum in suum arbitrium potestatemq; recipiat, mensura illi stipendia pollicentur. Mediolanenses Laudum receperunt.

ZZZ 4 MATTHÆI

MATTHIAE PALME

RIIPISANI TEMPORVM ET
HISTORIARVM CONTI-
NVATIO.

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores	
			Occidentis.	Anni Salutis.
	3	FRANCISCVS Sfortia filius Mediolanum affiduis incurfionibus infestat, cum Barolus Comzaga clarus ciuitatem tuetur. Fridericus Imperator, Nicolao v precibus procurate affiduis, Amadeum Subaudia ducem in Pontificem sub nomine Felicis 1111 per Concilium Balitea electum coegit pontificatum deponere, quem annos 9. menses 9. dies 7 tenuerat, relicta illi Cardinalatus dignitate, Germania & legatione. Pestilentia ingens, quae primo in Asia exorta, ac deinde per Illyricum Dalmatiam & in Italiam serpens, plures postmodum annos ad ultimos Germania & Galliarum fines misere per omnes fere populos debachatur.	10	1450
	4	Annus quinquagesimus, quae religiois causa sacramentum & iubileum appellant, celebris habet, Romae tantus numeri populi concursus ex uniuerso Christiano orbe factus est, ut in eius diei crepusculo, qui XVIII Cal. Ian. fuit ad molem Hadriani, tanta fuerit pperantium a templo, ac inculcantiu pressura, ut in ea hominum ducem fere perierint, coplures quoque in flumen praecipitati absorpti sunt. Pontifex cum insolita rei facie, tum misericordia commotus, pluribus in ipso pontis exitu aedibus, ne rursus populi confluxus sese in arcto lederet, demolitis, marmore delubra hinc atque hinc in rei monumentum posuit. Amorus Tutcatu Imperator moritur, relicto Mahumeto filio regni successore. Bernhardinus Senensis ordinis Minoru, uir mirae sanctitatis, beatoru catalogo ascribit.	11	1451
	5	Emmanuel Appianus, natione Pisanus, a popularibus accitus Plubini oppido praeficit. Foedus societatis inter Alpholum Aragonu regem	12	1452

*Bernardinus
viris mior*

Anni mundi.	Anni Pont.		Imperatores	
			Occidentis.	Anni Salutis.
		regem Venetosq; inita. Franciscus Sfortia filius Mediolani dux percusso foedere sese Florentinis iungit. Fridericus Imperator una cum eius sponsa Helionora, Eduardi Lusitaniae regis filia, Roma ueniens a Pontifice coronatur ungiturq; unde mox Neapoli ad nuptias celebrandas proficiscitur, quae excellenti Alphonfi regis munificentia perficiuntur. Florentini omnes statuta die Alphonfi regno cedere subeunt, idem a Venetis socijs regis fit. Leo Baptista Albertus, uir ingenio praeditus acuto & perspicaci, bonisq; artibus & doctrina excultus, eruditissimos a se scriptos de architectura libros Pontifici ostendit.		
	6	Constantinopolis, Orientis imperij sedes ut & armis expugnata a Mahumeto Turcaru rege caede diripitur, anno regni eius tertio, in huius urbis populatione Constantinus Palaeologus, & ipse matre Helena genitus, Orientis Imperator, capite truncatus regni simul & uitae finem fecit.	13	1453
		Theodorus Thessalonicensis, uir graeca lingua apprime eruditus, Pontificis iussu cum alia egregia Graecoru uolumina, tum Theophrasti de arboribus plantisque opus insigne in latinu couertit.		
	7	Gregorius Triphernas utriusq; linguae facundus interpres habitus, egregiu Strabonis uolumen a se latinum factum Pontifici offert. Paulo Barbo, uirgo inter Senatores Venetos claro maxime annite, pax in Italia coeclaque in annos 25 inatum est.	14	1454
	8	Nicolaus Pontifex gloriosa uita functus Roma VIII Cal. April. diem obiit, cui postmodu Philippus frater, Ro. ecclesiae Cardinalis, operis egregij monumentu in beati Petri templo extruxit. Pont. CCXVIII CALLIXTVS III, natione Celiberus, annis 3. mensibus 3.	15	1455
	1	Iacobus Piceninus causarus debere patri suo Nicolao pecuniam, Senenses aggressus plura illorum oppida expugnat. Aristoteles Bononiensis architecturae insignis habet, q lapideas turres integras illas subiectis fundamento lapidibus ad alium traduxit locum.	16	

Pontifex

C Anni mundi.	Anni		Imperatores		Anni Salutis.
	Pont.		Occidentis.		
		rege adoleſcēte adhuc ueneno ſubtracto, in Pannoniarum Dalmatiæq; regem & ſua & paterna uirtute clarus accipitur.			
	4	Iacobus Piceninus Alphonſi regis militiæ ductor, Malateſtas in Flamminea uafat.	19	1458	
		Perinus Fregofus cum diutius principatum Genuæ retinere non poſſet, ciuitatem Carlo Francorum regi ſeptimo tradidit.			
		Ioannes Andegauēſis Renati regis filius, Genuæ præſicitur.			
		Alphonſus Aragonenſiſu ſuorum tēporum rex iſplendidiffimus febre correptus, nō multos poſt dies in ipſo Neapolitano littore in arce, quam Oum appellant, extinguitur.			
		Alphoſo ab hominibus ſubtracto, Ferdinandus nothus filius Apuliæ regnū, Ioannes frater Hiſpaniente, Siculumq; obtinent.			
		Mahumetus Turcarū Imperator Corinthū expugnat, atq; in omni Peloponneſo tributa imperat, Demetrio & Thoma fratribus Palæologis inter ſe de regionis imperio diſcordantibus.			
		Calixtus Pōtifex Romanus magni ſpiritus ſenex Romæ viii Idus Auguſti obiit, cui poſtea Rodericus Borēas ex ſore nepos, Romanæ eccleſiæ Vicecancellarius in Februi ſacello ſepulchrum poſuit.			
		Pont. CCXIX PIVS II, Senenſis, an. 6.			
	1	Pontifex Ferdinandum Aragonenſem Apuliæ regem declarans, per Latinum Vrſinū Romanæ eccleſiæ Cardinalem Legatumq; diademate exornat.	20	1459	
		Pontifex indicto, fidelium omnium Mantuæ conuentu, Roma ipſe profectus ſtatuto die Mantuam uenit.			
		In Mātuano conuentu cōfluentibus ex toto Chriſtiano orbe fidelīū principibus ac oratoribus, de inferendo Turcis bello, atq; gerendi modo agit.			
		Franciscus Philelphus, uir græca latinaq; lingua ſacundus, poëta inſignis, oratorq; illuſtris agnoſcitur.			
		Conuentū Mantuanū quorundā inuidia nullo ſatis firmato, præterq; bello decreto, diſſoluitur octaſuo poſtq; eo uentum eſt menſe.			

Veneti

A Anni mundi.	Anni		Imperatores		Anni Salutis.
	Pont.		Occidentis.		
	2	Veneti naues duas miræ magnitudinis ſupra quatuor amphorarum miſium abſoluūt quorum malī ſoliditatem in circuitu uix homines quinque complecterentur.	21	1460	
		Venetijs turbo inſolitus naues pleraſq; intra ipſas penē domos ſubmergit.			
		Nicolaus Cuſa Romanæ eccleſiæ ſancti Petri ad uincula Cardinalis, uir omni doctrina clarus, dum eccleſiæ ſuę Biremeſis iura acrius tueretur, a Sigilmundo Auſtriæ duce capitur, atq; honeſto ſeruat̄ur carcere.			
		Pōtifex Cardinalis captiuitate grauiſſe cōmōtus, & ſacunda oratione in Sigilmundū publice inuehitur, & eum grauiſſibus interdiciſ deterret.			
		Iacobus Piceninus uel hoſtibus inuitis per Picenum Apuliæ regnum ingreſſus, Laurenti ac pleraſq; eius prouinciæ ciuitates expugnat.			
		Mahumetus Turcarum Imperator expulſo Thoma Palæologo, & fratre ſecum deducto Peloponneſum occupat anno eius 11.			
		Eodem anno Mahumetus Turcarū Imperat. Trapezontij rege capto et interempto, Pontū obrinet.			
	3	Genua iterum deſcruit a Gallis electo Proſpero Adurno principe, arx tantum in Gallorum poteſtate ſeruat̄ur.	22	1461	
		Galli apud Genuam dum obſeſſis ſuis ſubuenire ac urbem recuperare nituntur, magna uictoria ad naues uſq; ſcæde cœſi, periere ea pugna Gallorū ad quatuor miſia. Secundū eā pugna Spīneta Fregofus auxilio Mediolanenſis ducis pulſo Proſpero Adurno principatū obtinet, quem non multo poſt per proditionē Ludouici Fregoli qui cum Gallis conuenerat amittit.			
		Catharina Senenſis ſanctarū numero aſcribit̄.			
		Margarita ex regio Francorum genere Britanniæ regina, Henrici regis uxor, in captiui uirum ultionem copijs collectis, Eboracenſem ducē apud Fractū pontem magno prælio uictum ſecuri percuffit, nec longe poſt cum hoſtibus, qui uirum ſuū in caſtris ducebant captiuum, unius diei itinere a Londino congreſſa multa hoſtium cæde regem recepit.			
		Henricus rex reginaq; modeſte uictoria uſi,			

AAA

haud

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	Pont. CCXX PAVLVS II, Venetus, annis 7, mense & diei.		
	1. Iacobus Piceninus Neapolim per stipendiorum speciem uocatus a Ferdinando rege, una cum Francisco filio captus in uincula conicitur, neque ultra usus est.	26	1465
	Pontifex monitos prius Francisc. ac Deiphobu Anguilarios, qui in Hetruria munitissima castris obtinebant, cum non parerent, coactis ex templo copijs improuisos aggredit, moxq; de denubus se oppidanis intra dies 18 expugnat: Franciscus cum filijs captus: Deiphobus fuga sibi confugit.		
	Ferdinandus rex, Alphonsi filij sui & Hippolytae Mediolanensium ducis gnatae nuptias Neapoli regio luxu celebrat.		
	Dominicus Malatesta uir clarus nullis liberis relicto morit, cuius uicariatum recipit ecclesia.		
	In Gallijs magnus excitat tumultus, cum Carolus frater regis adolescentior regni sibi partem peteret, essentq; nonnulla inter reges Philippumq; Burgundie ducem suspiciones, quarum res in summum discrimen regnum adduxit, fauentibus adolecentulo principibus, adeo ut supra 300 hominum milia sumptis armis ad Parisiensem ciuitatem conuenirent, auxilijs undiq; non solum ab uniuersa Gallia confluentibus, sed a Germanis Italisq; complures alij uenere, tum & a Francisco Sfortiae filio Mediolanensium duce missus est opem regi laturus Ioannes Galeatus primogenitus, cum electorum equitum tribus milibus.		
	In Hispania magnum bellum inter Henricum VIII regem & Alphonsum fratrem, nobilitate praesertim iuniori fauente, quod multos postea annos prouinciam afflixit.		
	2. Georg. Candaribus uir bellicis artibus clarus, ut prouentes in se Turcas caede ingenti profermit.	27	1466
	Franciscus Sfortiae filius Mediolanensium dux, magus per Italiam rebus gestis summa tranquillitate, regno liberis uxoreq; Blanca atq; aucta re fortunatus, 67 aetatis suae anno Mediolani obiit.		
			Ioannes

A Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
	Ioannes Galeatus, qui Francorum regi auxilium tulerat, patris morte cognita magnis itineribus cum paucis iter non sine periculo emensus, Mediolanum uenit, principatumq; fauentibus omnibus obtinuit.		
	Pontifex cum obitu Mediolanensium ducis Italia in bellum excitata uideretur, ac noui in Parmensi agro motus nunciarentur, grauib; epistolis & nuncijs erigentes se principes populosq; sua autoritate coercuit.		
	Florentiae dum primores ciuitatis de honore auctoreq; inter se contendunt, uulgus in partes scinditur, alijs Petro Medice Colima, cuius supra meminimus filio, alijs Luca Picio fauentibus, ad arma concursum, mox reconcilitis inter se Luca Picio & Petro Medice, nobis plures urbe pelluntur, inter quos fuit princeps Angelus Acciolus, Dioscolanus, Nerotinus, Nicolaus Sodorinus.		
	Foedus inter Ferdinandum regem Ioannemq; Galeatum Mediolanensem ducem ac Florentinos renouat: In quo Fredericus quoq; montis Ferratensis sociorum militiae princeps declarat.		
	Pontifex publico consilio Georgium Bohemiam regem haeresi damnat, dignitateq; ac regno priuat.		
	Romae Sol trigeminus uisus multorum mentes turbauit.		
	3. Bartholomaeus Coglio siue Cap. Leonis Bergomenis, dux suae aetatis opulentissimus, qui per annos 15 Venetorum exercitus Imperator, longa pace quietus ingentem aurum ab illis acceperat, quam etiam sua prudentia auxerat, collectis equitum peditumq; 15 milibus in Florentinos ducit exercitum, exules reducere uelle dictitans: Florentini accersitis a Neapoli Mediolanoq; sociorum copijs, quibus Mediolanensem ipse dux Alphonfus Arragonensis Ferratensisq; praerant, uenienti Bartholomaeo non longe ab Imola occurrunt.	28	1467
	Philippus Burgundionum dux magnis rebus gestis felici senectute extinguitur, Carolo filio regni successore relicto.		

MATTHIAE PALMERII FLORENT.

C	Anni	Imperatores	Anni	
	mundi.	Pont.		Occidentis.
		in littore obtident, aduersa pugna futa pro-		
		pinquis sese oppidis recipiunt.		
		Florentia Petrus Medices, cuius uita ciuitas		
		augebatur, diuturno morbo confectus diem		
		obiit, Laurentio Iulianoq; filijs adolescentibus relictis.		
		Tergestum oppidum cum rebellasset, Fride-		
		ricus Imperator per duces subuertit diripi-		
		magna ciuium caede, in qua milites neque se-		
		xui neq; arati pepercerunt.		
		Turca Germaniam populabundi ingressi		
		multos mortales abduxerunt:		
	6	In insula Britannia magnus excitatur tumultus, dissidentibus Eduardo rege, & Comite Doueruih.	31	1470
		Roma principio lunij grado insolita magnitudinis, cuius grana 12 uncias appenderunt.		
		Mahumetus Turcarum Imperator cccc nauium classe, inter quas triremium cc erant, & equitum c milia Euboeam adorsus Chalcidem trigesima die expugnat subuertitq; magna suorum caede.		
D		Pontifex Paulus ob dei pacem impetranda liberandosq; obsessos, indicta ad omnes aras solenni supplicatione, ipse pedes sacrum deferes imaginis Christi matris simulachrum, longo ambitu ad Lateranensem ecclesiam incessit.		
		Matthias Pannonia rex Bohemos magno praelio affligit.		
		Veneri classem nauium lxxx instructa ad infestandum Turcarum littora mittunt, in ea triremes LX, XX onerariae fuerunt.		
		Nicolaus Chanalis, Praefectus classis, aduersa in senatu fama, qd Chalcidi non subuenisset, uinctus Venetias deducit, & in exilium actus in eius locum Petrus Mozenicus praeficit.		
		Comes Doueruih Britanniam ingressus insulam obtinuit, deficientibus ad se Praefectis Eduardi regis, qui cum paucis conscensa nauim ad Burgundionum ducem se recepit.		
		Ioannes Andegauensis regis Regnati filius febre absumptus Barcinone extinguitur.		
		Ferdinandus Neapolitanus rex suae urbium deiecta mole instaurat ampliaturq;		

In Gallijs

CHRONICON.

143

A	Anni	Imperatores	Anni	
	mundi.	Pont.		Occidentis.
		In Gallijs magnum belli incidium inter Ludouicum regem & Carolum Burgundionum ducem excitatur.		
		Mense Februarij inter Ferdinandum regem atq; Venetos initum in Turcas coedus.		
		Milites c l a Genua Ligulici littoris urbe profecti terrestri itinere, captam urbem haud procul ab ostio Tanais peruenerunt, magna frequentemq; populo defensuri aduersus Turcarum arma.		
		Pontifex Paulus Idibus Aprilis inter sacra solennia Borsum Estensem Ferrariam ducem instituit, donatq; uestibus, pileo, sceptro, torque, pallio, atq; mox ducali apparatu splendide ornatum ad Martianas aedes frequentem senatu deduci curauit.		
		Gregorius Bohemiae occupator morbo perit.		
		Eduardus rex, Burgundionum ductus auxilio Britanniam ingressus plebes in se conuertit, caesisq; aduersarijs Londinum urbem obtinuit, mox insula uniuersa in suam ditionem cessit.		
B		In Gallijs Pontificis cura inter regem Burgundiosq; res compositae sunt.		
		Imperator Fredericus & Franciscus Picolonus Cardinalis Senensis, in clero Principum conuentu in Germania apud Nouam ciuitatem multa utilia pro Christi fide in Turcas statuunt.		
		Margarita uxor Henrici regis post uiri captiuitatem magnas comparat copias, ingenti pugna apud Caesum oppidum uicta captaq; ab Eduardo, qui postmodum carcere eam cum uiro extingui curauit: Nam illorum filius pugna caesus orbos parentes reliquerat.		
		Paulus Pontifex vi Calendas Augusti in diei crepusculo, dum solus cubiculo quiescit apoplexia suffocatus extinguit, magno sui desiderio relicto, quem diem multi illi fatale praedixerunt. In cuius locum postea e patribus suffectus est Franciscus Saona oriundus, uir doctrina clarus, qui in ordine Minorum per omnes dignitatis gradus ad Cardinalatum peruenerat, Nonis Augusti electus Pontifex, &		

Sixtus

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
			Sixtus appellatus.
			Pont. CCXXI SIXTUS IIII, natione Ligur, sedit annis 10.
			Portugallia rex magna classe fretum Gaditanum transgressus, Magna Mauritania oppida Tingam, Argillamq; expugnat.
			Venetis senatus princeps Christophorus Maurus diem obiit, in cuius locum successus est Nicolaus Thronus.
1		33	1472
			Cometes magnus per mensem Ianuarium uisus, quem alij Perticam, alij Ascon dicunt, mortales grauiter affectit.
			Ferdinandus rex quo Pontificem sibi reconciliaret, Leonardo ex fratre Pontificis nepoti natam despondit illiq; Sora cum oppidis finitimis tradidit, quo illustrior esset.
			Bellarion Cardinalis Nicenus in Gallias legatus proficiscitur.
			In Alta Hazocassan magno praelio deuictis Persis magnus habetur.
D	2	34	1473
			Annus glacie & niuib; insignis maiorem partem uinearum pruina absumpsit.
			Pontifex Stephanum Archiepiscopus Mediolanensem, Arelatensem, Vatisiconensem, Nouariensem, Calensem, Malficanum Episcopos in patrum numerum ascituit, atq; galero insigniuit.
			Helionora regis Ferdinandi filia Ferraria ad uirum proficiscens, Romam magno apparatu uenit, cui ad Lateranum duo Cardinales Pontificis nepotes obuiam facti, insigni pompa ad aedes sanctorum Apostolorum deduxere, ubi regio apparatu quietuit.
			Hazoncassan in Armenia finibus magno praelio cum Mahumeto Turcarum Imperatore conflagit, in quo triginta Turcarum militia caesa dicuntur.
			Hazoncassan amissis impedimentis in regnum recepit.
			In Cypro Iacobus rex moritur, relicto infante ex uxore Veneta: Ob qua rem Veneti administrationem regni obtinere, nec mul-

to post

Anni mundi.	Anni Pont.	Imperatores Occidentis.	Anni Salutis.
			to post extincto infante regnum occupant.
3		35	1474
			Petrus Cardinalis sancti Sixti, qui Italiam legatus percurrebat, morbo ex intemperie contracto Romae ingenti Pontificis dolore moritur.
			Insolita aquarum siccitas perennes quosq; fontes exhaurit.
			Turcae transito per superiorem Pannoniam Danubio prouinciam depradantur.
			Christianus rex Daciae, Gotiae, Noruegiae, Romam soluendi uoti gratia ad Pontificem ueniens celebri honore excipitur.
			Turcae exercitu centum milium scutorum Illyrici littoris oppidum, haud procul a flumine Sauo, ueteriq; Apolloniam obsident, sed tandem defendentibus Venetis fatigati, ac morbo ex fluminis aura uexati in montes discessere.
			Carolus Burgundionum dux Nuffiam Coloniensis agri oppidum ad Rheni ripas obsidet, cum Fridericus Imperator obsessis auxilio uenisset, initio foedere discessit in Belgas.
B			Decembri mense Nicolaus Marcellus Venetiarum dux morbo extinguitur, in cuius locum successus est Petrus Mozenicus.
			Iubaeus a Paulo prius per uniuersum orbem Christianum institutus, a Sixto Pontifice hoc anno declaratur.
4		36	1475
			Foedus inter Venetos, & Mediolani ducem Florentinosq; percussit: Propter quod Oratoribus ad Pontificem missis diutius de foedere disceptarunt.
			In Hispania, morte Henrici regis prouincia diuiditur diuersis populorum studijs: Nam Ferdinandus, Ioannis Aragoniae regis filius, Helisabetam Henrici sororem in matrimonium traductum, & Alphonsus Portugalliae rex Henrici Ioannam filiam ex sorore tua neprem fouens, regnum diuiserunt.
			Ferdinandus rex mense Ianuario magnis imbribus Romam uenit Iubaei gratia, ut praeferebat, sed reuera ut initium foedus solu-

ret, quod

MATTHIAE PALMERII PISANI

C	Ann.	Imperatores	Ann.		
	mundi.	Pont.	Occidentis.	Salutis.	
				ret quod effecit. Nam postmodum inter Italiae Potentatus intum est foedus, Pontifice autem in quo Rex primus ascribitur.	
				Ad Hiltru fluminis partē, quam Mundaniā Valachiamque appellant, ingens Turcarū caedes facta est, in qua primi exercitus periere.	
				Iudaei qui Tridenti cogebāt furtim quodam puero arrepto, cui Simon nomen fuit, v III Calendas Aprilis, qui dies passionis Domini fuit, in eo omnia passionis mysteria operati sunt: Quo diuinitus cognito, Iudaei qui id egerant uarijs supplicijs crudeliter necati meritas poenas luerunt: Corpori uero ipsius pueri, ob maxima incredibiliaque miracula, Basilica erecta est.	
				Irerum Turca inferoem ingressi Misiā magna caede sternuntur.	
				Dehinc magnam Genuetium urbem, quam ad Maotidem adhuc possidebant Genueses, expugnant.	
D				Carolus dux Burgundiorum partem Gallie quam Lothoringiam dicit, expugnat.	
				Eduardus rex Britannie a Carolo Burgundionum duce in Galliam cum multis militibus euocatus, contracta mox cum Ludouico rege affinitate, atque nouem annorum inducijs firmatis, a bello quietus recessit ad suos.	
	5		37	1476	Matthias Pannoniae rex castellum Turcarū ad ripam aui fluminis triginta diebus expugnat ingenti gloria.
				Venetijs Petrus Mozenicus dux moritur, in cuius locū Andreas Vendraminus sufficit.	
				Ferdinandus rex Hispaniae in agro Numantino Portugalliae regem profligat.	
				Nicolaus Estensis, qui de imperio ciuitatis cum Hercule diffidebat, Ferraria clam ingressus primo deprebris, primo impetu aduersarios exterruit, mox concursu Sigismundi fratris Herculis eiecius urbe palude latitans capis, nec multo post capite obruncatur, adolefscens omni uirtute insignis.	
				Ioannes de monte Regio non minor Anaxi-	

mandro

CHRONICON.

145

A	Ann.	Imperatores	Ann.		
	mundi.	Pont.	Occidentis.	Salutis.	
				mandro Milefio, aut Syracusano Archimede, utraq; lingua eruditissimus, Germanorū deus, ob Altronomia, ceterasque mathematicas disciplinas a Matthia Pannoniae rege Nurembergensibusque perpetuo donatus stipendio, Calendario adiro Ephemerideque, a nostris Diario dicta, maxima cura, labore, ingenioque composita, inductis nouis Altronomia tabulis, reprobatisque Gerardi Cremonensis Theoricis, Romae ad emendandum Palthale Dionysij computum a Sixto III Pontifice accitus, dum pleraque posteritati parat, non sine maxima studiorum iactura morbo perijt: Viuis est praeceptore Georgio Burbachio Germano in Mathematicis excellentissimo, cuius Theodorice scienuissima impressa circumferuntur.	
	6		38	1477	Galeatius Maria Mediolani dux, ob iram ereptisibi fundi a Ioanne Andrea Lamprogniano nobili Mediolanensi, eo die qui protomartyri Stephano celebris habet, in ipsius martyris templo ad aram incautus confoditur.
B					Carolus Burgundionum dux, qui Belgis fere omnibus imperabat, dum Lingones Treuirosque debellat, apud Venacum oppidum in Treuiros finibus magno praelio, quo ad horas 30 continenter pugnatū est, uictus occiditur.
					Fruenti precium per uniuersam ferme Italiam, ac Romae maxime ob anni intemperiem auctū est, adeo ut libra assibus tribus uenerit.
					Genueses morte Galeatij Marie Mediolanensi ducis sese in libertate uendicarunt, factione Fischorum populū concitante, sed non multo post Spinulis atque Adornis contrariae factionis annitentibus uicti in Mediolanensis potestatem redacti sunt.
	7		39	1478	Ludouicus Gallie rex, vi Idus Februarij Venetos in foedus accepit, quod cum Ioanne duce Philippo Maria Mediolani duce, Florentinis, Herculeque Estensi Ferrariae duce antea percusserat.
					Assanbetus Hazocastanus Parthiae, Persie,

BBB

C	Anni	Imperatores	Anni	
	mundi.	Pont.	Occidentis.	Salutis.
				Mediæ, Mesopotamiæ & Armeniæ rex, magnaq; Orientis partis, quam armis ditioris iura fecerat, post ingentia facinora diem super premium obiit: Cuius filius maior natus ceteris fratribus interfectis, paternum arripuit imperium.
				Veneti, cum sextu decimum annu suis armis ac sumptibus terra maricq; cum Mahumeto Othomano, Græciæ Asiaq; Imperatore pugnant, uiderentq; no dubie in Iraia ceruicibus suis bellum imminere, Nonis Aprilibus cum eo inducias egere: Interimq; dum pacem componunt, Ferdinandus Neapolis rex cum genero Matthia Hungariæ rege, quam antiquus Pannoniam superiorem dictam putant, omnia apud illum irrita reddidere.
				Ferdinandus Neapolis rex cum pacem qua italia ugebat labefactare studuisset, ascito sibi Hieronymo Forti Corneli, qua Imola nostris dicunt, Comite, Raphaellem Diaconum Cardinale diui Gregori, nepotem Sixti III Pontificis ex sorore Comitis Hieronymi, simulq; Franciscum Saluarum Archiepiscopum Pisani cum famulatio 300 hominum Florentiam misit: Inq; diuè Liberatè templo Francico salutato Eucharistiam celebrante, composita hora iuuante Ioanne Pacto, uiro maxime apud suos extimationis, multisq; aduersa factionis * Iulianum Medicen cofoderunt: Laurentius uero fortiter uulneratus, prudentia, consilioq; præcipuo impetus hostiles coërcuit, plurimis factiosis fœde trucidatis, plurimisq; cū Archiepiscopo Pisano suspensio necatis: Florentiu uero Cardinalem diui Georgij dum res cõponerentur retinuerunt.
				Andreas Vendraminus Venetiarum dux, senio cõfectus Nonis Maij morit: In cuius locum xv Calendas Iunij Ioannes Mozenicus Petri frater cooperatur, qui ante Andream Vendraminum classis præfectus procurator diui Marci ob res egregie, pie, feliciterq; gestas ducatum meruit obtinuitq;.

Sixtus

Fortè deest signa
uis, aut solo quid.

A	Anni	Imperatores	Anni	
	mundi.	Pont.	Occidentis.	Salutis.
				Sixtus III Pontifex auditis his quæ Florentiæ gesta sunt de Nepote, Archiepiscopoq; Pisano, hortantibus rege Ferdinando & Comite Hieronymo, Laurentio Medici aqua & igni interdicit, Florentinis bellum indicens. Ludouicus Gonzaga Mantuæ Marchio moritur, cui Fridericus filius successit.
				Mahumetus Græciæ Asiæq; Imperator, cum obsidione Croiam Macedoniæ munitissimū oppidū premeret, undecimū postq; mensē obsidisset eam in deditiōe accepit, omnib; prius ab oppidanis tentatis, quo tamē perferrent, ut etiam boū coria, equorumq; comederint. Maximilianus dux Aultrig, Friderici Imperatoris filius, potēti exercitu in Burgundiā pfectus est, & Mariā Caroli ducis iam mortui filiam in cõiugem accepit, & Burgundiæ ducatum ob hanc rem sibi uendicauit.
				Stella Venetis hoc anno solito decentior decurrere uisa est.
				Locustæ per Italiam uagatæ, Brixia agrum deuastarunt.
				Maxima lues per totam Italiam uagata est, adeo ut Venetis supra triginta hominum milia perierint.
				Mediolanenses hoc uerò pacto multos p annos Genuâ imperio premebant, eminentibus in republica his q; Mediolanensiu partes fouebant: Misit itaque Genuam tres triremes, quibus præfuit Doria imperio: Genuæ Mediolanenses expollantur, ducatumq; ut & armis expulsi Fregolis ipse consequitur.
				Alphonus Calabriæ dux, regis Ferdinandi filius, unâ cum Friderico Urbini duce à Comite Hieronymo Tusciam ingressus Florentinos bello petit, quorum agros depopulatus igni ferroq; late uastauit, plurima oppida ut captens.
				Florentini, Veneti, Mediolanensesq; Herculem Estensem Ferrariæ Marchionem exercitus sui ducem constituunt.
				11 Idus Iulij Luna eclipsi laborauit, nec mi-

BBB 2 nus

C	Annū	Imperatores	Annū		
	mundi.		Pont.	Occidentis.	Salutis.
			Palmarum die Florentinorum interdictum bellumq; deposuit.		
			Sixtus hortantibus Ferdinando rege ac Comite Hieronymo, iterum in Florentinos bellum inijt.		
			Mahumetus ingentibus copijs Pannoniam uexauit, classem in Apuliam transmisiit, unde plurimos homines uastatis agris iumentaq; abegit.		
			Finitis inducijs, quas Alphonfus dux Calabriae cum Florentinis ac socijs egerat, copias in agrum Pisanū ducit, omnibus igni ferroq; uastatis, quibus haud dissimilia in agro Forti Cornelij Florentinc. u socij fecere, Comite Carolo fortis brachij Venetorū ductore feliciter tunc omnia pagentis, qui recta agrū Pisanum ingressus, hostiū castra quibus Pisas obfederant incendit, omnibus inde fugatis.		
			Genua excusso seruitutis iugo, duce Roberto Seuerinate oppida quae unus Fisorū Genuensis Florentinis reddiderat, armorum uisibi asseruit, cui Calparilius Seuerinas accurrens, pleraq; illarum in Florentinorum ditio nem iterum redēgit.		
			Comes Carolus hostiū agros obequitando, uno die Perulino agro capta, Peruliam fauore populi cepit, quā deinde reliquit, quod filius Bernardinus Comes cuiusdā loci angustias, quibus partim agrū ciuitatemq; tutari poterat reliquisset: Labore autē tot rerū paruo tempore gestarū senio affectus, diem suum maxima cum gloria obiit: Agrum uerō Perulinū eo discedente rursus Pontifex suum fecit.		
			Mahumetus Turcarū Imperator, isto cum Venetis foedere, oppido Leucadio, q; nostri sanctam Mauram dicūt, Cephalenia & Hyacintho Leonardum Taucium spoliat.		
			Hercules Estensis Florentinorū dux, Senensium agros ingressus populabūdus, pleraq; eorum oppida cepit, dissentiente uerō ab eo Sigismūdo Mantuae Marchione, non sine suspicione proditiōnis partem copiarū amisit.		

Ludouicus

A	Annū	Imperatores	Annū		
	mundi.		Pont.	Occidentis.	Salutis.
			Ludouicus Gallorū rex peractis inducijs magna manu Maximiliani Burgund. ducis fines ingreditur, ubi uiginti milia militum amisit.		
			Ludouicus Galeatij Maritimi Mediolanensium ducis frater in exilium actus cū Roberto Seuerinate, qui a Genuentibus exautoratus tuo ductu auspicijsq; exercitum ducitabat, Dortonam Mediolanensium ciuitatem capit, finitima uerō oppida supra xx unā cum Alexandrinis illis sese dedidit. Quae postea compositis rebus inter Robertum Bonamq; Ioannis Philippi matrem, Mediolanensibus restituta sunt.		
			Robertus Seuerinas ad curam Ioannis Philippi ducis electus, exercitus Mediolanensium dux constituitur.		
			Matthias Pannoniae rex ab Imperatore Fridrico III ea lege olim coronatus, ut liberi eius regnum paternum obito Matthia patre non obtinerent, ducta autem uxore regis Ferdinandi filia, cum animaduerneret Bernardus Granensis Archiepiscopus regem pacationib; minime staturum, cum thesauris ac corona, qua Pannoniae reges coronantur, in Germaniam aufugit, ob quod Matthias Imperatori bellum mouit, Archiepiscopum unā cum thesauris ac corona repetens.		
			Florentini plurimis calamitatib; acti, amissis oppidis cum Ferdinando Neapolis rege maximo suorū detrimento inscjs Venetis turpe foedus percussit. Quibus auditis Ludouicus Gallorū rex omnibus Italicis socijs spretis cū Venetis tantummodo ratum foedus tenuit.		
			Pirameus Caraman Mahumeti copias duce Baizeto filio fudit fugauitq;.		
			Mahumetus Imperator ingenti classe maximeque bellatorum uir Rhodum petens, nequicquam tres menses ibi moratus egit, maiorem partem exercitus amisit, ubi coelitus CHRISTI IESU ministri propugnantes uisi, nostris miraculo, Turcis terrori fuere maximo.		

BBB 4 Pinus

MATTHIAE PALMERII PISANI

C	Anni	Imperatores	Anni
	mundi.	Pont.	Occidentis. Salus.
		Pinus Ordelapho Fori Liuji princeps, Comitis Hieronymi ductor, cum consilio atq; opera Hieronymi unicum sibi filium Nothum apponendum cognouisset, interfecto ministro qui id facturum promiserat, ab Arrei exercitu fugiens Venetis adhaeret.	
	9	Matthias Pannoniae rex in insulam Coriciam, quae a nostris Vegla dicitur, ditionis Comitis Ioannis Frascapani, exercitum mittens, capto Fulcinio oppido, quod nunc Mulchum nuncupatur, iam insula potiebatur, ni eum Veneti, memores antiqui sui iuris esse Pannonias, ab eius imperio prohibuissent: Veglienses Venetorum armis defensi, ob tyrannidem Comiti infensi liberatoribus antiquis dominis sese dedidere. Comes uero Ioanes publicis sumptibus Venetis uitam ducit, quoad inter se ciues quae suos res componantur.	41 1480
D		Pinus Ordelaphus Fori Liuji princeps, unicum filium Nothum sub tutela coniugis relictum moriens principem ditionis suae constituit, quem Francisci Ordelaphi liberi cum ab imperio egerent tentassent, Veneti armis tutati sunt. Comes Hieronymus Ceruam Venetorum oppidum prodicione tentauit. Veneti Sixtum III Pontificem unam cum comite Hieronymo sibi socios reddidere. Iudaei oppidum Motam incolentes, quae est in finibus agri Taurisani & Fori Iulij, haud dissimiliter quam superioribus annis Tridenti egerant, puerum mactauerunt, quorum tres Venetis atroci, sed merito supplicio concrementantur. Exules Senensium, armis Alphonso regis Ferdinandi filij, maximo tumultu patriam repperunt. Matthias Pannoniae rex ingenti exercitu Misiam ingressus, quam nunc Valachiam dicunt, nihil memoratu dignum fecit. Macedones tumultu praesidio Turcarum electo trucidatoque Scorda potiuntur, quam retinere diffidentes in Apuliam aufugiunt.	

Galeotus

CHRONICON.

149

A	Anni	Imperatores	Anni
	mundi.	Pont.	Occidentis. Salus.
		Galeotus Manfredus fori Sempronij seu Fauentie princeps, nepotes ex sorore filios Francisci Ordelaphi in tutelam acceptos in foru Liuji ducens, coniugem Pini filiumque Nothum in arce obsedit, qua cum oppugnare cepisset, exercitus Comitis Hieronymi eum urbe expulit. Capta uero arce, interemptoque Pini filio, ipse ciuitatis imperio potitus est. Exercitus Mahumeti ualida classe, multisq; hominum milibus in Apuliam trajectens, decimo septimo die Hidrum expugnat, Bestias oppidum ad Garganum litum totum demolitus infinitis caedibus quocumque discurrens, omnia ferro igneque perdendo, Alphonsum Calabriae ducem relicta Senatu obsidione ad defendendam Apuliam, Pontificis omniumque Ferdinandi ac sociorum copijs redire coegit, ingenti comparata classe. Ludouicus Galloru rex expletis inducijs cum Maximiliano Burgundiae duce, ad expugnamdam Doblam triginta hominum milia in Burgundiam mittit, quos ad internitionem Doblenses necarunt. Hjs indignatus Ludouicus ualidioribus copijs urbem cingens captam ad solum euertit. Stephanus Frascapanus ex Comitibus Signe, quae forte ab antiquis Sentaquin dicta est, in Noriturum finibus moritur, in cuius ditionem Matthias Pannoniae rex aduolauit. Franciscus Philephus Graece Latineque apprime eruditus, pluribus utriusque aetatis monumentis octogenarius Florentiae moritur. Gleda Coriondolos Stratiotarum equestribus ornamentis donatus, Peloponnesi ductor, suo ductu aulicisq; rupes Mantie ingressus, haec ad Tenarum Laconiae promontorium sunt, Turcis eas tutantibus, partim interfectis, partim fugatis Mantineam eius loci oppidum in suam potestatem redegit. Matthias Pannoniae rex Boslinam, Pannoniam inferiorem olim dictam uexauit.	

Obiectus

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS
PETRVS MENSE AVGVSTO
ANNO M. D. XLII.

